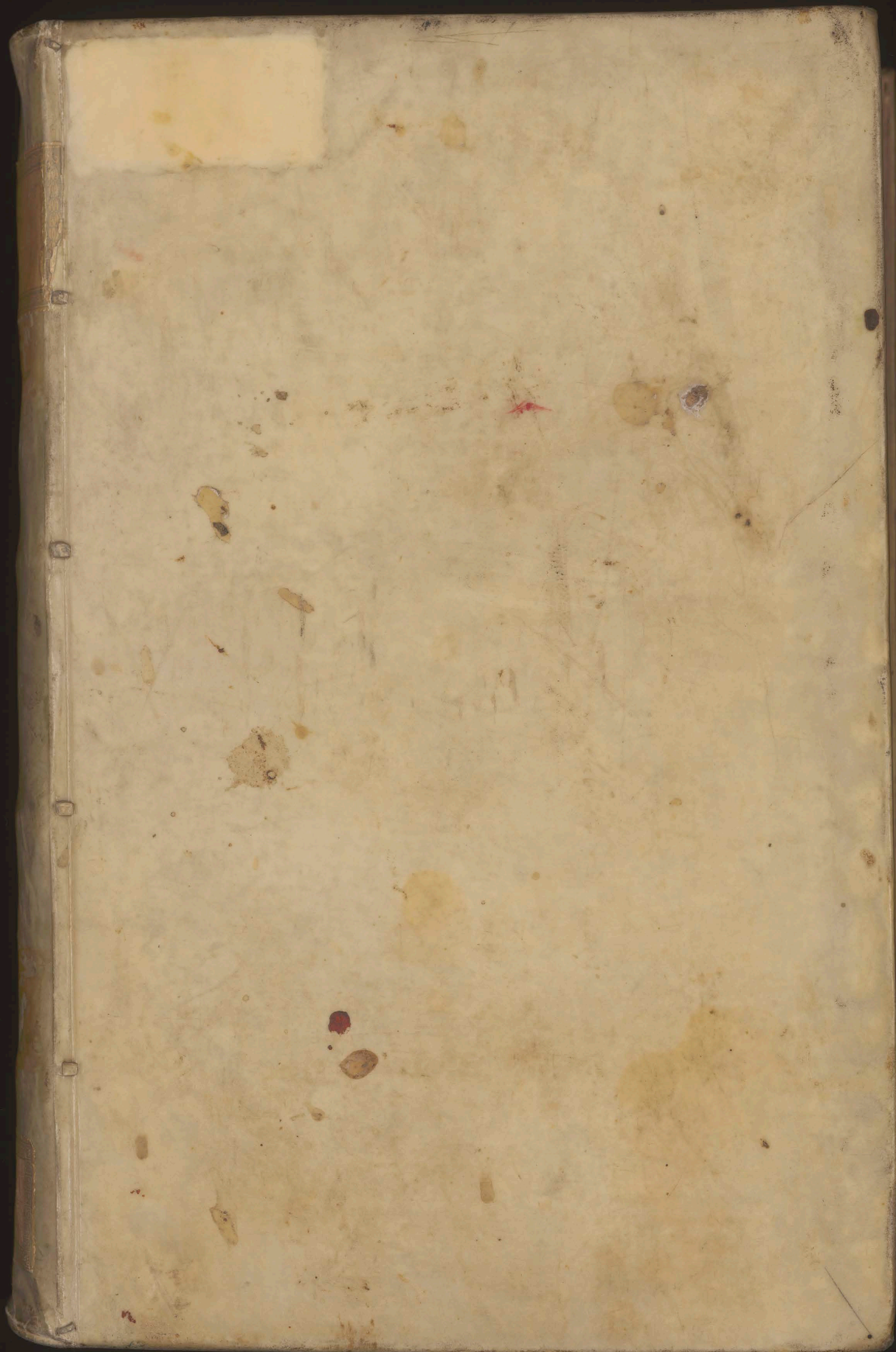

R. P. DIDACI
DE CELADA
MONTELADENSIS,
SOCIETATIS IESV,

S. THEOLOGIÆ QVONDAM PROFESSORIS,
nunc verò in Collegio Imperiali Madridensi pro scholijs regijs,
sacrarum litterarum Interpretis,

IN RVTHAM
COMMENTARII
LITTERALES ET MORALES.

CVM DVPLICI TRACTATV APPENDICE,
Altero de Boozi conuiuio mystico, id est Eucharistico: Altero de Ruth figuratâ, in quo Virginis Deiparæ laudes in Ruth adumbratæ prædicantur.

CVM QVINQVE INDICIBVS:

I. Paragraphorum moralium. II. Quo traditur institutio Politico-Christiana. III. Ad Conciones de Tempore, & Sanctis copiosissimo. IV. Locorum Sacræ Scripturæ. V. Rerum & Verborum.

NVNC PRIMVM IN BELGIO PRODIT.

LVBLINI,
Prostant apud GEORGIVM FORSTERVM
S. R. M. Bibliopolam.

Cum Priuilegio S. R. M. Poloniæ & Sueciæ. 1652.

JLLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,

DN. CASIMIRO

FLORIANO CZARTORYSKI,
DVCI IN KLEVAN,
EPISCOPO POSNANIENSI.

Cum hunc lib. fr. Felix Schröder Augustinianus florens [illegible] [illegible] gradum
in facultate superiori

Illuſtrisſime ac Reverendisſime Princeps, Domine
& Patrone gratioſiſſime.

Mnium ſcriptorum, quotquot ad præſentem noſtram ætatem viſi ſunt lectivè, nemo adeò omnibus numeris abſolutus fuit, ut non aliquãdo hîc vel illîc aliquid humani paſſus ſit, & per omnia probari potuerit. Solæ ſacræ literæ hoc habent præcipuum, ut quemadmodum autor earundem fons eſt omnis bonitatis, perfectionis, & infallibilitatis, ita & ipſæ, ſive totæ ſive in partibus conſideratæ, omnem cenſuram humanam ſupergrediantur. Hinc D. Paulus hoc elogium ſcripturæ ſacræ (tam veteris quam novi Teſtamenti) tribuit, quod *omnis ſcriptura divinitus inſpirata utilis ſit ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, & ad erudiendũ in juſtitiã.* Ad hæc divina oracula ſubſidet omnis humana induſtria, omnis ſcientia & eruditio, nec unquam tam nervoſè, tam argutè, aut ſublime quid ſcripſerunt Plato, Cicero, Seneca, alij, quod vel in aliquam comparationem cum illis venire queat. Ea propter ne quidem impunè fuit plurimis, qui divinas ſcripturas profanis juxta habentes, eas impurâ manu attrectare & confundere auſi ſunt. Theopompum enim Joſephus memorat volentem inde quædam ſuis ſcriptis inſerere, mente motum fuiſſe, & Theodectæ Poëtæ, cum in quadam Tragœdia è ſacris literis aliquid adſpergere vellet, oculos glaucomate ſuffuſos caligaſſe, nec niſi exorato, devotis precibus, Deo, utrumq; reſtitui potuiſſe. Accedit, quod perhibente D. Auguſtino, *in ſacris oracu-*

oraculis nec prius sit nec posterius, dignitate videlicet, cum, ſicut in Deo non eſt majus vel minus, ita nec in verbis, quæ proceſſerunt ex ore ejus, poni queat talis differentia, propter quam hæc pars ſacrarum literarum, dummodo Canonicarum, recipi, illa rejici debeat, ſed in ſe totæ, & in ſingulis ſuis, etiam minimis, partibus, divinum quid ſpirent & loquantur. Exemplo præ cæteris eſſe poteſt liber Ruthæ, qui ſi quantitate ſua æſtimetur, deſpicabilis fortè videatur, ſi qualitate, & materiæ, quam tractat, myſtico pondere, facilè apparebit, quæ, quanta & quam eximia ibidẽ ad docendum, redarguendũ & inſtituendũ Chriſtianũ hominem, per Spiritum ſanctum connotata fuerint. Et inde eſt, quod de ejus autoritate & fide, nemo Gnoſticorũ, Manichæorum & aliorum heterodoxorum litem movere auſus, quin potius ab omnibus inter Canonicos libros ſemper & ubiq; receptus fuerit. Cæterum diſcere ex hoc ſacro libro licet clementiam Dei erga omnes ſub mole afflictionum laborantes, cognoſcere itidem Dn. noſtri Jeſu Chriſti veram & accuratam, ſecundum carnem, propaginem, quippè qui ex hac Ruthâ, magnâ ſuâ aviâ, utut Moabitide, natus, etiam gentes ſanctificare voluit, & tam eorum quam Judæorum ſe ſalvatorem oſtendere. Quod ipſum ſanè tot Divorum Patrum, eximiorumq; Theologorum & Eccleſiæ Doctorum, quâ priſcorum, quà recentium, excitavit & provocavit ingenia, ut eruditis ſuis commentationibus & annotationibus etiam hunc Ruthæ librum elucidare, magna ſua cum laude, profectuq; legentium, aggreſſi fuerint. Inter quos hoc noſtro ævo Vir maximæ dignationis & ſtupendæ eruditionis Reverendus Pater Didacus de Celada Monteladenſis facilè primas tenet, &

Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi

præ alijs eminet, dum poſt tot præclaras operas, quas in elucidandis ſacris libris & pertractandis divinis ſtudijs hucuſq;, magno piorum cum applauſu, nominisq; ſui propitiâ famâ, impendit, etiam Ruthæ librum caſtigatiſſimis & doctiſſimis ſuis commentarijs elaboratum, Eccleſiæ & rei literariæ bono publicavit, idq; effectum dedit, ut qui olim hanc ſacrarum literarum non ginobilem partem extra numerum ponebant, nunc ſeriò pæniteant,

teant, suumq; anteriorem crassum errorem ipsimet damnent. Tantà hujus operis præstantiâ & ego motus, postquam id avidè expeti intellexi, rem me non ingratam & clarissimo autori & benevolis lectoribus facturum ratus sum, si commentario huic, omnium calculis commendatissimo, exterius aliquod additamentum ad venustatem adderem, eoq; nitidioribus hisce typis recuso, tantò magis studia cunctorum accenderem, amabiliorem etiam ijs, quos externa species magis, quam interna bonitas invitare solet, facerem.

Cum autem iners livor etiam bene cogitata vel peracta traducere non cesset, optimi etiam quiq; ab improbis, quasi exprobrantes, utplurimum adspiciantur, ac exinde verear, ne idem mihi, quod omnibus, à culpa licet remotissimis, fieri solet, usu veniat, ut, dum alijs, etiam magno meo sumptu, consulere cupio, id in deterius trahatur, & pipulo quam invidiosissimè differatur; utiq; de insigni patrono, adversus omnes malevolorum ronchos, omnino mihi prospiciendũ fuit. Quem verò alium adsciscere potui? quem debui? nisi Te, PRINCEPS ILLVSTRISSIME, qui, quod olim de Titinio Capitone Plinius scripsit, *studia colis, studiosos amas, foves, provehis, multorumq;, qui aliqua componunt, es portus, sinus, præmium, omnium exemplum, ipsarum deniq; literarum senescentium reductor ac reformator.* Te, quem in quantum quisq; cognoscit, in tantum miratur ac diligit, tantorumq; nominum, quibus ortus, ornamentum maximum judicat. Te, cui non minor semper fuit omnibus patrocinium Tuum implorantibus, subveniendi voluntas, quam potestas. Te, ut paucis me absolvam, cujus summam erga me, omnesq; qui rem literariam quomodocunq; adiutum iverunt, benevolentiam jam dudum compertam habeo, pro quâ, cum, quod retribuam, non sit, ostendere tamen volui hoc ipso, eam non in pertusum animo & immemorem collatam esse. Immensa esse fateor Tibi quæ debeo, levia quæ rependo, facio tamen, & quidem necessariò, quod inopes solent, ut quam referre gratiam nunquam possum, habeam quoad vivam. Tu vero, Celsissime ac Reverendissime Præsul

Accipe

Accipe parva mei lætus munuſcula cenſûs,
Nec quæ ſint, ſed quâ, ſuſcipe, mente data.

Agnoſce delicium Tuum, Celadam, quem ſub hoc recentiori amictu Tibi offero, & quem ſemper ſummo in pretio habuiſti, eum à me hâc ſpecie exhibitum, ne deſpice, ſitq; liber hic honori Tuo deſtinatus, profesſione pietatis ac debitæ gratitudinis, ſi non laudatus, undiq; tamen apud Te excuſatus. Quod ſupereſt, Deus Te, Regno, Eccleſiæ, omnibus bonis quamdiu incolumem ſervet cunctisq; felicitatis incrementis jugiter beet; ſic ex animo voveo, cum multis alijs, ego

Illuſtriſſimæ ac Reverendiſſimæ Celſitudinis Tuæ

Devotiſſimus cliens

Dantiſci die 6. Julij 1652.

Georgius Förſterus.

MAGNÆ MATRI
SACRO-SANCTÆ
VIRGINI DEIPARÆ
DIDACVS DE CELADA SEIPSVM,
& hanc litterariam lucubratiunculam humiliter destinat.

RECEDAT *Orpha illa* semiferi stirpem nutrire Goliæ. *Rutha nobis adsit, & Dauidem progignat, qui Goliam impacto fronti lapide prosternat, & prostratum strenuè suo iugulet gladio, iam etiam tunc triumphali prosternendæ Gentilitatis auspicio. Veniat* de Petrâ deserti, *quæ* angularem *parturiat* lapidem, lapidem, *inquam*, limpidissimum, *quem Dauidicæ fundæ inserendum præbeat, quo de immani Gigante satis victoriatum est. Edat Orpha gigantæam prolem, quæ victricis sobolis Ruthæ triumphos nutriat (Dauidis porrò militauit trophæis, qui restitit armis) Orpha leonem Philisthæum pariat, quem* Agnus terræ dominator, *de* Petrâ deserti, *id est, Ruthâ, prognatus, exarmet, prosternat, detriumphet. Gignat Orpha Goliam, quem Ruthæ proles pedibus proculcet, dum Ruth* de Boozi pedibus ad caput Euangelij *sublimatur. Itaque recedat Orpha insolens monstrorum genitrix, & adsit Rutha Christi Dei progenitrix, & Deiparæ auia generosa; quò quid illi donem, mihi vbertim suppetat; sed de suo ipsius locuplete censu, & prædiuite gazarum supellectili. Quid enim Matri omnipotentis Dei non suum offeram? Offero itaque, ô Deipara, auiam nepti, propriam effigiem pulchritudini, suam sanctitati formam, antitypo typum, vmbram veritati, & teipsam alteram tibi ipsi, nempè Rutham Mariæ. Sanè Ruth (si vocabuli etymon spectes)* prophetiam *sonat; Maria Prophetidem egit, & Prophetarum extitit complementum. Ruth,* inspiratio *interpretatur; Maria, per quam respiramus ad gratiam, diuinarum est inspirationum sequestra. Ruth* festinantem *significat; Maria sic semper festinauit ad gratiam, vt primordiale anteuertendo delictum, gratia naturæ præcurrerit. Ruth* visio *nominatur; Maria dum Verbum corporat, visionem beatam præmaturè anticipat. Ruth* irriguam *designat; Maria in vteri sui terrâ virgine fœcundum de cœlo rorem excepit. Ruth in Boozi messe spicilegium fecit, illius ruralis mensæ frequens conuiua; Maria electissimum de cœlo granum in vtero virgineo condidit, & condiuit, quod in mensâ Eucharisticâ lautè porrigit. Ruth pallio Boozi inumbratur ad nuptias; Mariæ Spiritus sanctus obumbrat. Ruth* regni & Regum mater *appellatur; Maria regali fulgens progenie,* Regem re*gum mundo edidit. Itaque dum Rutham Mariæ offero, Te tibi restituo, & de tuis Te donis adorno: donum, inquam, de te sumptuosum, quia tuum; de me rude, paupertinum, incomptum, quia meum. Scio, Ruth principi Boozo auo tuo inornata, & rusticanâ soloce amicta, sudore potiùs quàm nitore placuit; placeat & nepti incompta per me auia tua, de cœlo comptissima, è quâ sanguinis purpuram nascendo mutuas. Accipe ergo, ornatissima Virgo, à me incomptum munus; quod si gratè accepisti, sumptuosiùs ornasti.*

Prudentius in Hamartig.

Isaiæ 16. vers. 1.

1. Reg. 17. vers. 40.

Isaiæ 16. vers. 1.

S. Hieron. ibid.

Auctor infrà §. 3. num. 33.

S. Chrysostom.

B. Petrus Dam. apud Cornelium in lib. arg.

FACVL-

FACVLTAS PATRIS VICE-PROVINCIALIS Prouinciæ Toletanæ.

EGo Franciſcus de Cepeda Societatis IESV in Prouincia Toletana Vice-Præpoſitus Prouincialis poteſtate ad id mihi facta à Reuerendo Admodum Patre noſtro Vincentio Carrafa Præpoſito Generali, facultatem facio, vt liber infraſcriptus *Commentarius Litteralis & Moralis in Ruth*, à Patre DIDACO DE CELADA noſtræ Societatis Theologo compoſitus, & eiuſdem Societatis grauium Doctorumque hominum iudicio approbatus, typis mandetur; In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus; Madriti in Imperiali Collegio die vigeſimaquinta Auguſti, Anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo octauo.

FRANCISCVS DE CEPEDA.

FACVLTAS R. P. VICE-PROVINCIALIS per Flandro-Belgicam.

EGo infra-ſcriptus Societatis IESV per Prouinciam Flandro-Belgicam, Præpoſitus Vice-Prouincialis poteſtate ad hoc mihi factâ ab Admodum R. P. noſtro Goſwino Nickel Societatis eiuſdem Præpoſito Generali, do facultatem HIERONYMO VERDVSSEN & HENRICO AERTSSENS Typographis Antuerpienſibus, typis mandandi *Commentaria* R. P. DIDACI DE CELADA eiuſdem Societatis Sacerdotis, in Rutham. In quorum fidem has meâ manu ſubſcriptas, & ſigillo officij mei munitas dedi Mechliniæ xxv. Aprilis. Anno M. DC. LII.

IOANNES BAPTISTA ENGELGRAVE.

APPROBATIO DOCTORVM.

REuerendi Patris DIDACI DE CELADA Monteladenſis Societatis IESV Theologiæ Profeſſoris olim, nunc ſacrarum Litterarum interpretis in Collegio Imperiali Madridenſi, *Commentarios Litterales & Morales in Ruth cum Appendice*, Nos infra ſignati Doctores Theologi almæ Facultatis Pariſienſis, legimus, nihilque in eis orthodoxæ fidei aduerſum reperimus, imò omnia ſecundum ſtylum ſuum docta, alta, pia, concionatoribuſque plurimum vtilia, propterea vt in publicam prodirent vtilitatem iuſtum cenſuimus. Actum Lugduni die 5. Auguſti. Anni 1649.

Fr. STEPHANVS MOVLIN Carmelita.
Fr. CLAVDIVS COCHET Prædicator.

APPROBATIO CENSORIS.

REuerendi P. DIDACI DE CELADA Societatis IESV Theologiæ olim Profeſſoris, nunc ſacrarum Litterarum interpretis in Collegio Imperiali Madridenſi, *Commentarij Litterales & Morales in Ruth cum appendicibus*, eruditi ſunt & præclara atque vtilia documenta & ad virtutem ſtimulos, Verbi Dei Præconibus ſuppeditant, quibus ad vitam Chriſtiano homine dignam fideles erudiant & excitent: in nullo autem Orthodoxæ fidei, aut bonis moribus diſſonant. Quare eoſdem altero prælo digniſſimos cenſui. 25. Aprilis. 1652.

GVILIELMVS BOLOGNINO *S. Theol. Licent. Eccleſiæ Cathedralis Canon. & Lib. Cenſor Antuerp.*

SVMMA PRIVILEGII.

PHILIPPI IV. *Hiſpaniarum, Indiarum &c. Regis Catholici, & Belgarum Principis Diplomate ſancitum eſt, ne quis Commentarios Litterales & Morales in Ruth cum appendice,* R. P. DIDACI DE CELADA *Societatis* IESV *Theologi compoſitos, præter* HIERONYMI VERDVSSEN *voluntatem, intra duodecim abhinc annos vllo modo imprimat, aut alibi impreſſas in has inferioris Germaniæ regiones importet, venaléſve habeat: qui ſecus faxit, confiſcatione librorum, alijſque grauibus pœnis mulctabitur, vt latiùs patet in litteris datis Bruxellis.* 21. *Martij.* 1651.

Signat LOYENS.

SERIES PARAGRAPHORVM MORALIVM.

Scopus Auctoris, & operis Idea.

CAPVT PRIMVM.

Series Paragraphorum moralium.

rationis

CAPVT SECVNDVM.

CAPVT TERTIVM.

CAPVT QVARTVM.

Series Paragraphorum moralium.

Tractatus Appendix de Ruth figurata.

SCOPVS AVCTORIS, ET OPERIS IDEA.

S.Aug.l.3. de Trin. in Proœm. CREDANT, *qui volunt, malle me legendo, quàm legenda dictando laborare*; vel contrà. Dicam quod sentio, & quod res ipsa est; Sacrâ lectione fœcundatur animus piâ quâdam sanctæ scriptionis libidine, vt dum de diuini verbi connubio, istiusmodi scripturit libros, liberos Deo ac pietati parturiat; imò calamo & ore fœcundos etiã sanctitatum patres. Quin & *ego ipse* S.Aug. sup. *multa quæ nesciebã, scribendo me didicisse cõfiteor. Non debet hic labor meus cuiquam pigro aut multùm docto videri superfluus, cùm multis impigris multisque indoctis, inter quos etiam mihi, non paruâ ex parte sit necessarius.* Me (sicut hactenùs) thesium promotorem potiùs, quàm inuentorem exambio; ne aut noua audacter architectari, aut vetera rancidè rescribere; sed antiqua citiùs expendendo innouare ac recentare videar. Itaque (vt alibi prælusimus) *lapides & ligna ab alijs accipio, ædificij tamen extructio mea est. Architectus ego sum, sed & materiam variè vndique conduxi: nec aranearum sanè textus ideò melior, qui ex se fila gignunt; nec noster vilior, quia ex alienis libamus, vt apes.* Eadem mens, idemque propositum mihi est, eritque ac in reliquis Opellis à me hactenùs editis, eandem subiturum iudiciorum aleam, & idem *vulgi pelagus* enataturum. Verùm *sicut lectorem meum nolo mihi esse deditum, ita correctorem nolo sibi. Ille me non amet ampliùs quàm catholicam fidem: iste se non amet ampliùs quàm catholicam veritatem.* Infortunata semper est doctrina, cùm veritas affectu potiùs quàm iudicio probatur. Ergò tandem in hâc lucubratiunculâ, *instar formicæ relicta grana relego, & tamquam canis micas colligens lauti & opipari Patrum epuli*; Rutham elucidans, eâdem preeunte, ethicum facio spicilegium.

Lipsius in Politica alibi rescript.

M.Victor. S.Augustin. supra.

Anast.Sin. ante lib. 1. Hexam.

---

§. I.

Heroidis Ruthæ panegyrica historia, materiata de alieno, de proprio concinnata.

1. S.Ennod.in Natal.Lau. Mediol. VSV *rerum venit inter homines, vt quantùm famæ decerpitur per audaciam, superfluum non minùs pereat per timorem. Non enim debet notari velut auaræ laudis assumptor, apud quem res obnoxia pudoris stimulis adacta completur. Quia sicut in vmbram cogit gloriæ appetitus oratione dum quæritur, ita non reddere quod deberi noueris, proximitatem noctis inducit. Superflua scribere, res iactantiæ est; necessaria reticere, contemptus.* Sæpè enim vituperationis rea est Commentatoris intermissa laudatio, quasi inops laudis sit, quem in commentationis materiam elucidandum selegerit. Ego Rutham *laudans, virtutem laudabo. Idem enim* S.Naz ora. pro Athan. *est illam dicere, quod virtutem laudibus efferre: quoniam virtutes omnes in vnum collectas tenebat.* Quare in auspicio nostri Commentarij, eius prælegatur laus, *penès quam sunt commentarij, virtutum omnium.* Igitur *sit nobis vita Maiorum, disciplinæ speculum, non calliditatis commentarium: imitandi reuerentia, non disputandi astutia.* Profectò *in eâ præter virtutem nil virtus inuenit.* Sic est cognatus huius Heroïnæ cum virtute nexus! Scilicèt *tota suprà feminam, & exemplum est virtutis, & instrumentum. Viuunt vitæ bonæ boni seculi reliquiæ: per quam & sexus respirat ad gloriam, & genus elabentem retinet dignitatem.* Adeò vt *ne nomen quidem ipsum* Ruth *prætereundum sit, vt quod ad virtutem exhortatur.* Porrò Ruth, aut, *Prophetiam*, aut *inspirationem* significat: quasi vel ipsum *nominis Sacramentum sit virtuti confine*, & *sanctitates spiret* aliquâ imitamenti *prophetiâ. Sed quid dignum eâ loqui possumus, cuius ne nomen quidem est vacuum luce laudis? Fuit deuotio suprà ætatem,*

Philo de Abrah. S.Ambr.1. Off.25. Hild.epi.46 Idē epi. 26.

2. S.Naz.ora. pro Gorgo. Author inf. §.3. nu. 33. Tert.lib.3. adu. Marc. cap.16. S.Amb.l.1. de Virgin.

ætatem, virtus suprà naturam, vt mihi videa-
tur non hominis habuisse nomen, sed oraculum san-
ctissimæ Matronæ, *quod indicauit quid esset fu-*
S.Amb.sup. *tura. Habeo tamen vndè mihi subsidium compa-*
retur. Nomen Ruthæ titulus est virtutis, tes-
sera probitatis, *inspirationis prophetia. Prædica-*
ri satis. Prolixa laudatio est quæ non quæritur, sed
tenetur. Facessant igitur ingenia, eloquentia con-
ticescat. Vox vna præconium est. Hanc senes,
hanc iuuenes, hanc pueri canant. Nemo est lau-
dabilior, quàm qui ab omnibus laudari potest. Quot
Casiod. l.6 Epist.7. *homines, tot præcones,* qui Rutham *prædicant*
dum loquuntur. Profectò *grata sunt nomina quæ*
S.Naz.Ora. pro Gorgo. *designant protinùs actiones, quandò ambiguitas au-*
dienti tollitur, vbi in vocabulo includitur quid
agatur. Age iam ad rem accedamus; sed in
ipsâ prædicandâ, *dictionis quidem venustatem*
contemnentes: nam hæc quoque quam laudamus;
minimè compta & expolita erat, atque ornatus
Idem sup. *neglectum pulchritudinem esse statuebat.* Neque in
eius prædicatione vereor, *ne vltra virtutis me-*
tas prosiliam; sed illud contrà, ne infrà verita-
tem subsistam, ac procùl à rei dignitate remotus,
laudatione meâ gloriam ipsius imminuam, quan-
doquidem difficile est, tum actionem, tum sermo-
nem ipsius laudum ornamentis adæquare. Maior
es ambitioso Gentilium mendacio simplex
prædicandæ veritatis fides, quam vix æqua-
ret locuples vena narrantis. Quocircà vitam
Serat. in Ruth cap.4 q.32. *Sanctæ Ruth* (sic liceat eam cum erudito In-
terprete nominare) laudatoriè enarraturus,
S.Ennod. de vita Epi. *inuoco Spiritum sanctum testem actuum eius & co-*
mitem, vt ipsius auxilio gloriam conscientiæ se-
renissimæ, quam eidem concessit, tradam chartis
victuris in seculo, vt exemplum præbitura virtu-
tum numquam fama moriatur. Laudes enim eius
aut narrat Biblicus Scriptor, aut in Bibli-
câ narratione trãsparent. Aliqua expendimus,
plura tamen omittimus: *neque enim fieri po-*
test, vt vnus quantumuis auribus & mente pollens,
S. Naz. Orat. pro Gorgon. *omnia complectatur.* Et quidem dum huiusce
Heroïdis mascula ornamenta prædico, pro-
pè eadem mihi emendicato comiter vsurpa-
S.Ennod.l.8.epist.21. bo. *Fit Sanctis proximus, qui in illis sine fuco*
Euseb. in Panegy.triũ Martyr. *prædicat sanctitatem.* Et *quodam pacto affectat*
laudis societatem, qui dictat; & optimis, quæ non
fecit, dicendo fungitur.... Certè gloriosum est glo-
riam amare alienam, gloriosissimum facere....
Expiationem fortaßè inertiæ meæ merebitur alie-
næ virtutis amor, alienæ gloriæ studium, &
Philo. l. de Abrah. nostræ commentationis arbitrium. *In tan-*
tum autem Scriptura magnifacit hanc virtutis ama-
tricem, vt in stemmate eius non more aliorum
auos, proauos, maioresque ceteros recenseat, siuè
4. *paternos siuè maternos, sed virtutes quasdam, tan-*
tùm non disertè clamitans, nullam aliam fami-
liam, cognationem, patriam nostræ Heroïdis
esse præter virtutes, & harum actiones. Eam igi-
S.Naz. sup. tur virtus nobilem non inuenit, sed fecit. *Ob*
eamque caussam omnibus, quæ ab ortu Solis sunt,
nobiliorem illius animam esse, & scio, & prædi-
co, sublimiori vtique quàm pro vulgi more, nobili-
tatis canone ac regulâ vtens, nec genere, sed mori-
bus vtramque designans, nec per tribus ac familias.
Rabbini allegandi §.3. num.33. Quare non hîc morabor Hebræorum Proce-
res, qui de hac Heroinâ venditant, regiam at-
Ioa.Sarisb. l.8. de Nugis Curial. c 15. tigisse prosapiam. Sanè *clarus sanguis elationem*
parit, potentiam affectat, conculcat inferiores, pares
contemnit, superiores habere dedignatur, loquitur gran-
dia, totus tumet alto, magnóque sanguine. Ruth S.Ennod. de vita Antonij.
autem *quamuis* forsan & *splendore natalium con-*
scientiæ iubar hauserit, tamen fulgorem stirpis præ-
cipuè morum radijs obumbrauit, vincens decorem
sanguinis ingenij claritate, dum coruscantem in-
genij sui lampadem actum serenitatis transcendit,
& facta victrix stemmatis sui, per quod vniuer-
sos nascendo superauit. Profectò qui vetustam Seneca alibi expẽsus.
Maiorum nobilitatem laudat, aliena laudat.
Nemo in nostram gloriam vixit, neque quod antè
nos fuit, nostrum est. Et si nobilitatem ad ve-
tusta reuoces, nemo non inde est ante quod
nihil est: sæpeque numerosæ olim prosapiæ 5.
obliuio, est nobilitatis suffragium. *Citò lu-*
tum colligit amnis exundans. ô nimis vere! *sed* S.Amb. l.1. Offi. c.3.
quid parentum Ruth *retexam sanguinis prærogati-* S.Ennod. in vita Epiph.
uam, quorum familiæ ac nobilitatis caput est Fi-
lius? Hem qualis filius! *Filius* Dei, inquam,
ex generosâ Deiparâ tandem natus, quæ à Ru- Apud Cornel. in huius libri argumento.
thæ pronepote Dauide ortum duxit. Quare
Ruth, vndecunque sit orta, ab Ecclesiæ &
Synagogæ Summatibus, *Mater regni, & Re-* Rabbini apud Serar. in c.4.q.2.
gum nobiliter nominatur. Quin (fides Au-
ctorem appellet) Ruth *fuit adhuc tempore Sa-* 3.Reg.2. v.19.
lomonis, & ad eius latus cum Bethsabeâ sedebat in
throno regio. Augustum sanè decus, quo vel S.Hier. l.5. in Isai. c.16
Salomon in omni gloriâ suâ nobilitatur! ô
Moab, in quam deseuiturus est leo, & de quâ nec
reliquiæ quidem saluabuntur, habeto solatium hoc:
Egredietur de te agnus immaculatus, qui tollat pec-
cata mundi, qui dominetur in orbe terrarum. De pe-
trâ deserti, hoc est, de Ruth, quæ mariti morte
viduata, & de Booz genuit Obed, & de Obed Iesse,
& de Iesse Dauid, & de Dauid Christum. Itaque
Iacobæorum, & Moabitarum nobilitas retrò
generosa, in Ruthâ censetur. *Melius est vt in te*
glorientur parentes, quàm vt tu in parentibus glorie-
ris. Generosiúsne refluit, an fluit nobilitas? S.Chrys. apud Politico-Christ. l.1.c.10.
Tandem certa fide, & dubiâ rerum spe, Abra-
hamidum familiæ implantanda, Ruth *egreditur*
de terrâ suâ, & de cognatione suâ, & de domo Gen.12.v.1.
patris sui. Familiarium vinculis exempta adest Deo, Basil.Seleu. Orat.11.
cognationes abrumpit, à natiuo solo secedit, secedit
à patre, & patriâ; vincit naturæ vires, ac retina-
cula, dum ad virtutem exercetur. Quam enim fe- 6.
minam quantumuis agrestem & barbaram *ter-* S.Ambr. l.1. Offic. c.24.
ræ suæ, cognationis, domus quoque propriæ gratia,
non delectaret? Et hanc ergò mulcebat Suorum sua-
uitas, sed inspirationis *cælestis, & remuneratio-*
nis æternæ consideratio mouebat ampliùs. Nónne consi-
derabat se iuuenculam esse *imbecillem ad labores,*
teneram ad iniurias, decoram ad incentiua inso-
lentium, sine summo non posse duci periculo? Et
tamen subire omnia, quam excusare consultiùs di-
iudicauit: & præualuit apud eam ratio exequendæ
deuotionis. Quin & Patriarcha Abraham vt de Seleucus sup.
terrâ suâ egrederetur, *de cælo tesseram capit;*
Ruth verò de recenti religionis proposito. In-
super Patriarchæ improli prolem numerosam,
& gazas regias Deus spondet; nostram autem
Matronam *spe suspensam tenet. Dum fidem ex-* Idem inibi.
plorat. Et (quod mirere magis) *nihilominùs,* S.Hierony. in Epitaph. Paullæ.
quasi ad suos pergeret, alienosque desereret, illos
versiculos præmaturè *susurrabat: Elegi abiecta*
esse in domo Dei mei, magis quàm habitare in ta- Ps.83.v.11.
bernaculis peccatorum. Ergò Ruth *exijt de terrâ*
suâ, & vsque ad diem mortis suæ non est reuer-
sa in Moabitidem; *nec ollas Ægypti, & virulen-* 7.
tias carnium desiderauit; sed ciuis est Saluatoris ef- S.Hierony. suprà.
fecta

fecta, de paruulâ Bethlehem, cælestia regna conscendens, dicit ad veram Noëmi: Populus tuus,
S. Hier. sup. *populus meus: & Deus tuus, Deus meus.* Ecce tibi Ruth, *quæ vnius vrbis* Petræ *contempsit gloriam, totius orbis opinione celebratur.* Chara socrus Noëmi exploratorio viuacius sermone reditum ad suos multis suadet, numquam persuadet. Nam *obstinato animo* constanter refragatur.
Ruth 1. v. 18. S.Hier.sup. *Fateor in hâc re pertinacior fuit vt sibi non parceret, nulli cederet admonenti.* Vitium putas *animum pertinaciter obstinatum?* At *illius vitia, aliorum esse virtutes* potuissent. Bona sanè *obstinatio*, quæ etsi cœpit in Moabitide, in Israëlitide consummatur!
Euseb Emi. Homil. in litan. Constantissima Ruth in hâc strenuâ contentione cum socru, licet *vincere sciuit, hostis esse nesciuit.* Vicit, vicit Ruth; quin & vicit etiam Noëmi è diuerso pugnans, vt suæ Ruthæ; constantiam exploret. Adeò
Minut. Felix in Octa. vt ipsa dicere socrui potuerit: *Mihi gratulor: vicimus, & ita vsurpo victoriam: nam vt tu mei victrix es, ita ego triumphatrix erroris.* Itaque
8. Ruth in pulchra iuuentâ Suos spontè deserit, patriam idololatram auidè relinquit. Nam si
Emis. in Exhor. ad plebem. quâ necessitate coacta id faceret, *oblectamenta delicti perderet, non relinqueret: neque illa voluptatem deseruisset sed illam voluptas: illam, inquam, voluptas necessitate, non virtute fugata destituit. Ac per hoc impossibilitate exclusa à vitijs, & tunc puto peccat, quandò peccare cessauerit, quia quantùm ad animum necdùm desijt, quia adhuc vellet*
S. Paullinus Epist. 1. *peccare, si posset.* Porrò Rutham *neque post coniugium peccandi licentia, & cœlebs iuuenta, ab angusto salutis introitu; & arduo itinere virtutis, in mollem illam, & spatiosam multorum viam, reuocare potuerunt.* Sic spebus propè abiectis cognati ritè connubij; *nurus æternæ se tradit*
S.Hieron. in Epitaph. Paullæ. Hild. Epist. 31. *pudicitiæ, Socrûs* Noëmi *operâ, & fide.* Sic nuper *filia seculi facta est filia Dei, . . . Sanè dispositissima electio, quâ transitorijs æterna, vitijs virtutes, exilio patriam prætulit.* Multa tunc feminæ Moabitidi dediscenda erant, auita consuetudine diu cognata, inolita, conuiscerata.
Hildebertus sup. *Vsus ægrè dediscitur. Ab eo autem præcipuè difficillimum est reuelli, quod multo nos tempore tenuit, multâ placuit voluptate.*
9. *Ex quo bellum te grauius expectat, & hostis (quod absis) ad victoriam paratior. Hostem (si nescis) appello frequentatas à cunis delicias, gratiam mariti, charitatem sobolis, ceteraque omnia, quæ tibi lenocinio sexûs,* patriæ licentiâ, & idololatriæ priuilegio accesserunt. *Considera ea quæ in Ruth fa-*
S.Chrysost. Hom. 3. in Matth. *cta sunt; nostris quadrare. Hæc enim erat & alienigena, & in extremam delapsa pauperiem: sed videns eam Booz, nec ipsius paupertatem despexit, nec generis ignobilitatem abominatus est; sicut & Christus Ecclesiam suscipiens & alienigenam, & magnorum laborantem penuriâ bonorum, accepit eam consortem. Sed quemadmodùm Ruth illa, nisi priùs reliquisset parentes, nisi domum contempsisset, & gentem & patriam, atque cognatos, nunquam tali fuisset iuncta connubio, ita Ecclesia etiam non antè amabilis efficitur sponso, quàm patrios mores, ritusque reliquerit. Quod Propheta quoque ad ipsam loquens, ait: Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet Rex decorem tuum. Hoc Ruth etiam fecit: &*
Ps. 44. v. 11. *idcircò æquè ac Ecclesia, mater Regum effecta est: ipsius enim ex stirpe est Dauid.* O prælustrem typi generosioris antitypum! Ecce tibi hanc He-

roidem *ex paternorum Deorum seruitute fugâ elapsam*, Regum non iam filiam, sed parentem & electi populi nobilem inquilinam. Iure de exilio patriam inuenit, quæ sic *pulchrè peregrinata est*, vt in alieno solo inocularetur ad fidem. *Quantùm enim cæci cedunt videntibus, tantùm præstant peregrinati numquàm egressis patriam.* Sanè Ruth *postquam solum vertit, necessario cognouit mundum esse subditum, non dominum; nec regere, sed regi,* & mundi Regem meruit progenerare. Siquis autem specie tenùs censuram vibret, bonam Noëmi forsan culpabit, quòd pertinaciori suadelâ regressum ad suos, id est, Hebrææ fidei desertionem, Ruthæ intentiùs suaserit. Ceterùm grande huius Matronæ elogium est, *non dissimulare cùm aliquid immineat, sed prætendere, & tanquam explorare de speculâ quâdam mentis, & obuiare cogitatione prouidâ rebus futuris, ne fortè dicat posteà: Ideò ista incidi, quia non arbitrabar posse euenire. Denique nisi explorentur aduersa, citò occupant. Vt in bello improuisus hostis vix sustinetur, & si imparatos inueniat, facilè opprimit: ita animum mala inexplorata priùs frangunt.* Ad pœnitentiam properat, citò qui iudicat: morâ enim consilium comitur, & post consilium per obstantia etiam securè itur. Repedauit ad suos cognata Orpha lapsu degeneri: quia non expediebat vt Ruth *te domo suâ haberet comitem; ne veterum actuum memor, & lasciuientis infantiæ errorem refricaret antiquum & crebrâ confabulatione renouaret.* Nihil enim faciliùs quàm auersatæ etiam voluptatis studium recrudescit, *ita qui deponere vult desideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Citò rebellat affectus: quocumque se verterit: pretium aliquod præsens occupationis suæ inueniet. Quantùm possumus nos à lubrico recedamus, in sicco quoque parùm fortiter stamus.* Itaque Orpha defectionis suffragio, Ruthæ constantiam firmat: & quod maius est, cum deficiente cognatâ ipsa pariter non deficit. *Nulla res nos maioribus malis implicat, quàm quòd ad rumorem componimur, optima rati ea, quorum exempla multa sunt, nec ad rationem, sed ad similitudinem viuimus. Indè ista tanta coaceruatio aliorum supra alios ruentium. Quod in strage hominum venit, cùm ipse se populus premit, nemo ita cadit, vt non alium in se trahat, primi exitio sequentibus sunt. Hoc in omni vitâ accidere videas licet: nemo sibi tantùm errat, sed alieni erroris caussa & auctor est. Nocet enim applicari antecedentibus; & dum vnusquisque mauult credere quàm iudicare, numquam de vitâ iudicatur, semper creditur.* Bona Ruth, quæ *iudicare* mauult quàm Orphæ *credere*; ne in illius trahatur errorem. Imò tunc, tunc quidem socrui Noëmi Rutha tenaciùs hæret, aiens: *Ne aduerseris mihi vt relinquam te, & abeam: quocumque enim perrexeris, pergam: & vbi morata fueris, & ego pariter morabor.* Sic Rutha iuuenculam repudiat Orpham, & senis Noëmi æternam comitem offert se se! *Sequatur conuersationis electio, & adiungamur probatissimis quibusque senioribus. Namque vt æqualium vsus dulcior, ita senum tutior est: qui magisterio quodam & ductu vitæ colorat mores adolescentium, & velut murice probitatis inficit. Namque si hi qui sunt ignari locorum, cùm sollertibus viarum iter adoriri gestiunt,*

S Naz. orat. pro gorgo. 10. — Idē inibi. — Philo li. de Abrah. — Idem ibidē. — S Ambrof. l.1. offi. c.38 — S.Hieron. in Epist. Paullæ.

quantò magis adolescentes cum senibus debent nouum sibi iter vitæ aggredi, quò minùs errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere? Nihil enim pulchrius, quàm eosdem & magistros vitæ, & testes habere. Plurimùm itaque Ruthæ profuit seniori Noëmi adiungi, & ad eruditionem probitatis, & ad probitatis testimonium.

S. Amb. l. 2. Offi. c. 20. *Ostendunt enim adolescentes eorum se imitatores esse, quibus adhæserint: & ea conualescit opinio, quòd ab his acceperint viuendi similitudinem, cum quibus conuersandi hauserint cupiditatem.* Inde bonæ Noëmi probitas ac religio, in Ruthæ iuuenis mores abijt.

S. Hiero. in Epith. Paulæ. *Sed quid ago, narrandi ordinem prætermittens? dum in singulis teneor, non seruo præcepta dicendi*, & narrationis seriem anteuerto. Redeo ad Rutham, in ætatis vere, optimo marito immaturè viduatam.

S. Hieron. *Quæ postquam vir mortuus est, ita eum planxit, vt propè ipsa moreretur; ita se conuertit ad Domini seruitutem, vt eius mortem videretur optasse.*

13\. Ô qualem marito fidem etiam post funera seruauit!

S. Ambr. l. de Viduis. *Habuit illa quidem vel seræ meritum castitatis .... Etenim vicina est lapsibus adolescentia, quia variarum æstus cupiditatum, feruorem calentis inflammat ætatis.* Hinc apud Apostolum, cana pudicè annositas, probæ viduitatis tessera describitur.

1\. ad Tim. 5 v. 9. S. Amb. sup. *Non quò senectus sola viduam faciat, sed quò viduitatis merita, stipendia senectutis sint. Nam vtique illa præclarior quæ calorem adolescentiæ, & iunioris feruescentem edomat ætatis ardorem; quàm quæ effœta iam corpore, frigida senectute natura æui, nec carere voluptatibus potest, nec sperare de partu.* Vide nunc in iuuenculâ Ruthâ, viduæ stipendia senectutis, cuius pudicitiam nec audacior maledicentia vellicat, incertis vagè rumusculis formidanda.

S. Ambr. l. de viduis. *Quantò igitur vos, ô viduæ, magis conuenit intentas esse studio castitatis, ne locum sinistræ relinquatis opinioni, quæ pudicitiæ testimonium in solis habetis moribus? Virgo enim licet in eâ quoque maior sit morum prærogatiua quàm corporis, calumniam tamen integritate carnis abiurat. Vidua quæ probandæ subsidium virginitatis amiserit, non in voce obstetricis, sed in suis moribus habet castitatis examen ....*

14\. *An verò mediocris tibi illa videtur Noëmi, quæ viduitatem suam messis manipulis sustentabat alienæ, quam æuo grauem alebat nurus? Nam hoc quoque & ad subsidium, & ad gratiam viduarum proficit, vt ita instituant nurus suas, quò possint in his maturæ habere subsidium senectutis, & quasi stipendium magisterij, mercedem quoque suæ capere disciplinæ. Etenim quæ benè instituerit, benè erudierit nurum suam Ruth, ei deesse non poterit, quæ viduitatem socrûs paternæ domui præferat. Et si vir quoque eius mortuus fuerit, non relinquat tamen, alat inopem, soletur mœrentem, nec dimissa discedat. Nescit enim egere optima disciplina. Sic illâ Noëmi duobus destituta filijs & marito, quæ fructus fecunditatis amiserat, pietatis emolumenta non perdidit. Nam & solatium mœroris, & subsidium paupertatis inuenit. Videtis igitur sanctæ fœminæ quàm fœcunda sit vidua prole virtutum, meritorumque suorum sobole, quæ perire non possit. Bona igitur vidua egere non nouit: & si fessæ fuerit ætatis, & supremæ paupertatis, eruditionis tamen suæ solet habere mercedem. Et si proximi defuerint, inuenit tamen extraneos qui matrem colant, reuereantur parentem, paruisque alimentorum sumptibus mercedem cupiant suæ commendationis acquirere.*

15\. *Plus enim viduæ rependunt merita, quàm cibus quærit, sumptus impendit. Sed tristes videtur ducere dies, & lachrymis tempus exigere. Hoc beatior quòd perpetua sibi gaudia exiguis fletibus emit:* nec tamen temporario gaudio viduatur. Quod Ruthæ operâ & societate apparet in *Noëmi*,

S. Isid. l. 7. Orig. c. 6. *quam interpretari possumus, Consolatam, eò quòd marito & liberis peregrè mortuis, nurum Moabitidem in consolationem suam tenuit.* Sic erat idonea ad gratiam, Ruthæ conuersatio! sic ipsa de proprijs mendicitatibus ad subsidium exprompta!

S Ambr. l. de viduis. *Sublata est tibi viduæ caussa nubendi, habes qui pro te intercedat: ne dixeris, Destituta sum. Querela nupturæ est. Ne dixeris, Sola ego sum. Castitas solitudinem quærit, pudica secretum, impudica conuentum. Sed patrimonium vis tueri, maius pudoris est patrimonium, quod meliùs regit vidua quàm nupta.* Verùm hæc recens Euangelij gratia est, cui nondùm lex antiqua erat matura; apud quam sterilitas vitio deputabatur.

S. Isidor. sup. Teneo tamen, quòd vidua *Noëmi nurum Moabitidem in consolationem suam tenuit.* Tenuit quidem, etiam cùm seriò discessum suadet, cùm à se repellit cognatione filiam.

16\. S. Ennod. in Epist. ad Iur. Mediol. quæ habetur in Concil. Rom. sub Symma. *Dignus parente amor est, quem censura conciliat: deuenustat institutoris genium, qui per solam gratiam vult placere.* Gratia consulti & explorati amoris est, per ingratiam etiam placere.

S. Amb. l. 1. Offic. c. 7. *Non enim vehementior est natura ad diligendum, quàm gratia.* Ars amandi est, *probare quos diligas, & diligere quos elegeris*, etsi alterius amor vices minùs reciprocare videatur. Quare etiam repulsa, per obstantia Ruth it alacris:

S. Naz. Or. pro Gorgo. & *tandem piâ & præclarâ quâdam impudentiâ affertur*; & dilectæ Socrûs lateri hærens indiuidua comes, ad Israëlem properat.

S. Isid. li. 7. Orig c. 6. Sanè *Ruth interpretatur, Festinans. Alienigena enim erat ex populo Gentili; quæ relictâ patriâ festinauit transire in terram Israël dicens socrui suæ: Quæcumque perrexeris, pergam.* Cùm verò socrus Noëmi paulò anteà cum vtrâque nuru caussas discedendi tractat, & reditum ad Moabitidem persuadet,

S. Hiero. in Epith. Paulæ. *quid ibi lacrymarum, quantùm gemituum, quid doloris effuderint*, testis est Scriptura, *testis est ipse Dominus, quem* tacitâ oculorum voce *rogabant.*

S. Nyssen. in funere Pulch. *Quæ communi concentui lamentationis suas voces non admiscuit? atque ab omni per illud temporis articulum voluptate ab animis pulsâ atque semotâ, solæ lachrymæ voluptati erant.* In vnaquâque earum, *fontes credes lachrymarum.*

S. Hieron. sup. Sanè *multæ lachrymæ, mœrorque incredibilis, altumque silentium erat:*

S. Naz. Or. pro Gorgo. quod soluit Orphæ discessus infido osculo plus lugendus; Ruth verò secundùm nomen suum, *ad terram Israël* cum socru *festinat.*

17\. S. Amb. l. 1. Offi. c. 15. *Numquid priùs quàm cursus conficiatur, palma cuique datur, aut defertur corona?* Festinat ergò Ruth, sic suam iam Bethlehem,

S. Hier. sup. *assumptis fidei alis videre cupiebat. Tardi erant venti, & omnis pigra velocitas.* Quam eminùs prospiciens, de cælo afflata, sic forsan præloquebatur:

Idem. inibi. *Salue Bethlehem, domus panis, in quâ* de me *nasciturus est ille panis, qui de cælo descendit. Salue Ephrata regio vberrima, atque Καρποφόρος, cuius fertilitas Deus est. De te quondam Michæas vaticinabatur:*

Michææ 5. v. 2. *Et tu Bethlehem domus Ephrata, non minima es in millibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui sit Princeps in Israël, & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis. Propterea*

pterea dabis eos vsque ad tempus parientis. In te
enim nascetur Princeps, qui ante Luciferum ge-
nitus est, cuius de Patre natiuitas omnem exce-
dit ætatem. Et tamdiu in te Dauidici generis ori-
go permanebit, donec Virgo pariat, ex meis po-
S. Hieron. supra. steris generanda. Hæc, aut his similia *ocu-*
lis prophetalibus dicere meritò potuisset. Sed
Plin. in Panegyr. *alio me vocat numerosa gloria* huius heroïnæ.
virtutibus omnibus vbertim exundans. Pro-
Eusebius in Panegyr. fectò *laus est ardua, dura sustinere*. Minùs a-
mo prospera quæ non sumunt de infelicita-
te principium, quasi placendi gratiam à præ-
S Nyssen. in Funere Pulch. uiâ calamitate fœnerentur. *Feliciter sunt mi-*
seri, quos constat non meruisse quæ perferunt.
S. Naz. ora. pro Gorgo. Quare Ruthæ *eam ob caussam eam tragœdiam*
contigisse visa est, vt gloriam & splendorem ex
calamitatibus consequeretur . . . . . Quænam præ-
18. *tereà tranquilliorem in calamitatibus mentem per-*
tulit? Magnanima constantia tot aduersa de-
ludens, velut in sanctitatis officinâ Heroi-
Seneca epistol. 95. nam excudit. *Nam quasi ista inter se contraria*
sint, bona Fortuna & mens bona, ita melius in
S. Nyss. in Funere Pulch. *malis sapimus, secunda rectum auferunt.* Exul
iuuencula in flore ætatis (*Sed ætatem gratijs*
ac virtutibus superabat,) generoso viduata ma-
rito, operosum ac vile spicilegium subit,
imò & à rusticanis operarijs supplex rogat.
Plin. in Paneg. *Habent sua verba miseri, sua verba felices. Profe-*
ctò attritæ frontis est egestas, nil pudet dummodo
Hild. epist. 20. *viuat. Egestas ad crimen vrget, & intercedit ad*
veniam. Mascula femina mauult virili labo-
re, ac æstuante sudore vt-vt victitare, quàm
Idem epist. 35. inerti otio notam pudicitiæ inurere. *Nam*
diuitiarum spe, pudoris abijcere venustatem, seip-
sam persequi est. Victum emendicatò labore
S. Chrysost. Ser. 121. emit, vt redimat egestatem. *Ita per se proba-*
ta est, & sanctificata mendicitas! O admira-
19. bile nostræ Heroinæ decus, quod dira ege-
stas, mundi penuria, & precaria mendici-
S. Naz. ora. pro Gorgo. tas è diuerso sublimant! *O laudabilem & ad-*
mirandam calamitatem, in quâ velut in ma-
Plin. in Paneg. gnitudinis officinâ, nostræ Heroidis fastigium
excuditur! *Secunda felices, aduersa Magnos pro-*
bant. Sublimior magnitudo est, quæ è per-
Idem ibid. uerso fastigiatur. *Adhæc tam assidua* erat in ru-
stic ano & æstuante spicilegij opere, *vt labore*
S. Hieron. in Epist. Paullæ. *refici ac reparari videretur.* Sanè *mirus ardor, &*
vix in feminâ credibilis fortitudo, oblita sexûs,
& fragilitatis corporeæ viriliter actuosa. *O fe-*
S. Naz. ora. pro Gorgo. *mineam naturam, quæ virilem naturam supera-*
sti: atque illud conspicuum fecisti, masculum &
feminam, corporis, non item animi discrimen
esse! Sub ortum Solis ad opus messorium vel
S. Hier. sup. Spicilegium, *prima, seu inter primas veniens,*
ceterarum operiebatur aduentum, pudore & ex-
Seneca Epist. 52. *emplo ad laborem eas prouocans.* Profectò *si quis*
sibi proposuerit, quantùm operis aggressus sit,
sciet nihil delicatè, nihil molliter esse faciendum.
Viros effeminat iners mollities; assiduus
labor masculum feminis vigorem ingenerat.
Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum du-
ra in aspero vngula est: in molli palustrique pa-
scuo saginata, cito subuertuntur. Et fortior mi-
les ex confragroso venit, segnis est vrbanus &
Idem inibi. *verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad*
arma ab aratro & falce *transferuntur: seuerior*
20. *loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis*
conatibus reddit. Velis, & poteris, si vel his,

quæ sunt vltrà vires assuescas. Cum puellis
Boozi, & ad messuram, & ad spicilegium
Rutha iungitur, inde earum futura Domina.
Sic *generosos animos labor nutrit!* Non est tan- Seneca epist. 31.
ti laborare, omnia simul bona occupaturæ.
Hem Ruthæ *tenera membra præter naturam sese* S. Naz. ora. pro Gorgo.
exasperantia! O in femineo corpore vigor ma-
sculus! Et quidem consultò Boozus illi di-
xit: *Iungere puellis meis*, residuas spicas colli- Ruth 2. v. 8.
gentibus, Ruthæ decoro sollerter prospiciens.
Personam igitur nobis, & speciem natura ipsa di- S. Ambr. l. 1. Offic. c. 46.
spensat, quam seruare debemus: vtinamque &
innocentiam custodire possimus, nec acceptam nostra S Hierony. in Epist. Paullæ.
malitia mutaret. Habes hoc decorum generale. Ita-
que à messoribus *tanta separatio eas seiungit, ne*
vllam daret occasionem linguæ maledicæ, quæ San-
ctos carpere solita est in solatium delinquendi. Sic
est tenera puellaris famæ valetudo! *Ideò dicunt*
Hebræi, quòd Ruth spicas stantes remanentes post Liranus in Ruth cap. 2
messores colligebat stando, iacentes autem colligebat
sedendo; ne inclinando se ad colligendum, vestes
suæ eleuarentur à parte posteriori, & pars aliqua
tibiarum discooperta appareret. Et ideò Booz videns
eius honestatem, motus fuit ad quærendum, quæ
esset, & ad faciendum illi gratiam. Sic cautior 21.
pudicitia cruciatur felicitate modestiæ! Sic
egestuosus labor est feminei honoris tituba-
tio! *Est enim & in oculis verecundia, vt nec vide-* S. Amb l. 1. Offi. c. 18.
re viros femina, nec videri velit. Neque verò quis-
quam solius hanc laudem castitatis putet. Est enim
verecundia pudicitiæ comes, cuius societate casti-
tas ipsa tutior est. Bonus enim regendæ castitatis pudor
est comes: qui si se prætendat ad ea quæ prima pe-
ricula sunt, pudicitiam temerari non sinat . . . . . Di-
ues est modestia, quæ portio Dei est. Ideò in hâc
matronâ, Dei progenitrice, sic modestiam
præstruxit, vt abreptiones illius regiam ac
diuinam sobolem venustarent. *Vt enim in seni-* S. Ambros. sup c. 17.
bus grauitas, in iuuenibus alacritas, ita in adolescen-
tibus verecundia, velut quâdam dote commendatur
naturæ. Rutham hâc naturæ dote opulentam Ruth 2. v. 7.
Boozus ambit. Hæc censu inops, egestate
diues, supplex *rogauit, vt spicas colligeret rema-*
nentes, sequens messorum vestigia. Scilicet non
de messe, non de aceruo postulat egestatis sub-
sidium; sed de reliquijs quæ supersunt, de su-
perfluis, de spicis, inquam, quæ fugiunt meten-
tium manus & industriam. Sic Euangelicus Lucæ 16. v. 21.
ille mendicus *cupiebat saturari de micis, quæ ca-*
debant de mensâ diuitis, vt reiectaneâ ope famem
ac inopiam redimeret. *Quod proijcis de mensâ, hoc* S. Chrysost. in Caten.
præbe in eleemosynam, fac damna lucrum. Id hian-
ter optat Lazarus, id Rutha famelicè rogat. S. Hieron.
Bonus Booz *non sibi, sed pauperi diues fuit, &* S. Chrysol. Serm. 121.
opes non habere, sed prorogare gestiuit magis, magis-
que in sinu Ruthæ *pauperis, quàm in horreis re-* 22.
condere suas studuit facultates, sicut toto vitæ eius
ordine proceditur. Inprimis autem *est illa probanda* S. Ambr l. 1. Offi. c. 30.
liberalitas, vt proximos seminis tui non despicias, si
egere cognoscas. Melius est enim vt ipse subuenias tuis,
quibus pudor est ab alijs sumptum deposcere, aut ali-
cui postulare subsidium necessitati, non tamen vt illi
eo ditiores fieri velint, quod tu posses conferre ino-
pibus. Caussa enim præstat, non gratia. Sanè Boo- Idem l. 2. c. 4.
zus fuit *magis beatus, quia Deo diues. Alijs enim*
quàm sibi diuitem esse præstat, vt iste erat . . . . Res
sine dispendio est, quæ tota dispendium est. Quin & ad Idem l. 1. c. 30.
liberalitatis auctarium, præcepit Boozus seruis

Ruth 2.v.15 & 16. suis, dicens: *Etiam si vobiscum metere voluerit, ne prohibeatis eam: & de vestris quoque manipulis proijcite de industriâ, & remanere permittite, absque rubore colligat.* Nimirùm egentis verecundiam, ingenio liberalitatis redemit.
S. Amb. l. 1. Offi. c. 30. *Perfecta est liberalitas, vbi silentio quis tegit opus suum, & necessitatibus occultè subuenit. Deindè perfecta liberalitas fide, caussa, loco, tempore accommodatur, vt primùm opereris circa domesticos. Grandis culpa*
23. *si sciente te egeat, si scias eum sine sumptu esse, fame laborare, ærumnam perpeti, quæ præsertim egere erubescat.* O bonum benefaciendi arbitrium! Compendium subsidij facit absque pudoris
Publ. Syrus. dispendio. Ceterùm tametsi *fraus est accipere,*
Seneca l. 2. de Benef. cap. 22. *quod non possis reddere*; at paupercula Ruth, *quæ gratè beneficium accepit, primam eius pensionem soluit.*
S. Amb. l. 2. Offic. c. 25. *Sanè pauper etsi non habet vndè reddat pecuniam, refert gratiam. In quo certum est quod plus reddat quàm acceperit. Pecunia enim nummo soluitur, gratia numquam exinanitur. Reddendo vacuatur pecunia, gratia autem & habendo soluitur, & soluendo retinetur.* Porrò auditâ crebri subsidij
Ruth 2. v. 10. & 13. sponsione, Ruth *cadens in faciem suam, & adorans super terram, dixit ad eum: Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos, & nosse me dignareris peregrinam mulierem? quæ non sum similis vnius puellarum tuarum.* Ergò cùm Ruth
S. Naz. ora. pro Gorgo. Sanct. ibi, num. 30. incœnata & impransa labore æstuaret, & *animam corpus, penè etiam sine cibo, velut materiæ expers, retineret*, quandò *hora aduenit prandij, accessit sicut à Boozo promissum fuerat, ad sarcinas, vt meridiano se cibo reficeret, & buccellam in aceto tingeret. Sedit autem ad messorum latus,* nempè *illarum puellarum quæ falce quoque virorum instar fruges metebant: vbi honestiùs assidere, &*
24. *liberos ac petulantes iocos euitare poterat.* Vide caute-
S. Amb. l. 1. Offi. c. 20. lam modestiæ, emendicato etiam agresti epulo sobriam. *Habet sanè suos scopulos verecundia, non quos ipsa inuehit, sed quos sæpè incurrit, si intemperantium incidamus consortia, qui sub specie iocunditatis venenum infundunt bonis: hi si assidui sint, & maximè in conuiuio, ac ioco eneruant grauitatem. Caueamus itaque ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorum operum. Vsus enim citò inflectit naturam..... Conuiuia quippè extraneorum epulandi produnt cupiditatem. Surrepunt etiam fabulæ de voluptatibus: claudere aures non potes: prohibere, putatur superbiæ.* Hæc de eius strenuitate, sobrietate, modestiâ, hu-
Hild. epist. 31. militati cognatâ. *Superbia natione cælestis, sublimes appetit mentes, & velut ad proprios ortus reuolans, in gloriam & puritatem irrumpit hominum, qui à gloriâ & puritate prorupit. Ea priùs in cælis dehinc in terrâ triumphans; sic Angelis innata est, vt ab eis non recederet, sic homines inficit, vt à Deo separaret.* Ruthæ verò humilitas sic illam coniunxit Deo, vt ad Dei genealo-
S. Hieron. procem. in Osee. giam translata sit. Porrò *Booz Ruth Moabitidem pinnâ pallij sui operiens, & iacentem ad pedes, ac caput Euangelij transtulit.* An non illud semper
25. verum? *Mensura humilitatis cuique ex mensurâ*
S. Aug. l. de Sancta virg. *ipsius magnitudinis data est; cui est periculosa superbia, quæ ampliùs amplioribus insidiatur.* Humilitate duce ac comite nil non auspicatò cœpit,
Hild. epist. 31. nil non feliciter consummauit. *Vides igitur quàm necessaria sit in benè gestis humilitas. Sine humilitate, per prudentiam eligere quod eligendum est, erronea discretio est: aduersa per fortitudinem superare, iacens victoria: illecebris per temperantiam resistere, temulenta sobrietas.* In angustâ, & malè materiatâ casulâ latet ingloria, se nominat ancillam Boozi, ad cuius pedes demissa iacet. S. Hierony. in Epitaph. Paulæ.
Hæc, sicut inter multas gemmas pretiosissima gemma micat, & iubar Solis paruos igniculos stellarum obruit, & obscurat; ita cunctorum virtutes & potentias suâ humilitate superauit; minimaque fuit inter omnes, vt omnium maior esset: & quantò se plus deijciebat, tantò magis à Deo subleuabatur. Latebat, & non latebat. Fugiendo gloriam, gloriam merebatur; quæ virtutem quasi vmbra sequitur, & appetitores sui deserens appetit contemptores. Quid sublimius eâ, quæ in capite Euangelij præscripta, *mater Regum*, & progenitrix Christi Dei esse meruit? *Dicam ergò, vt cœperam: nihil ingenio eius docilius fuit: tarda eius mens ad loquendum, velox ad audiendum.* Quid docilius & S. Hier. sup. 26.
obsequentius eâ voce Ruthæ ad socrum Noëmi? *Quicquid præceperis, faciam.* Quod sicut Ruth 3. v. 5.
obsequenter promisit, abundè præstitit. Quo facta est altera ipsius consultissima mens, & vnum ambæ. Nemò ergo Ruthæ vertat in vitium, socrui prouidentissimæ obsequium. *Lauare*, inquit, *& vngere, & induere cultioribus* Ruth 3. v. 3.
vestimentis. Dicam quod res est. Nimirùm *pronubam agit Noëmi, & honestarum nuptiarum conciliatricem; atque adeo quid ad alliciendum Boozi animum facere Rutha debeat, admonet. Primùm iubet vt lauacro sordes detergat à sudore pulucreque contractas; & cum illis offensionem illam, quam tot dierum illuuies afflabat..... Quare iubet vt vnguentorum addat fragrantiam, quæ fœtorem obruat siue à naturâ, siue à sudore illuuieque contractum: Ornamenta sumat non viduitatis ac fletûs, sed quæ hilarem ostendant animum, & aliquam in suâ tenuitate munditiam. Nam etiam qui angustâ sunt & afflictâ fortunâ, pro lætis festisque diebus, lautiora habent, minùs certè vilia aut sordida ornamenta; quibus apud alios minùs videntur inculti, atque horridi.* O hactenus *squalidum corpus, & indumentum, virtute solâ florens!* Nuptialis Ruthæ ornatus est, inornatam non esse. *Vultis ex illius laudibus hoc quoque dicam (quòd illa quidem nihili æstimabat, quemadmodum nec quæcunque verè pudicæ, atque honestis moribus præditæ sunt: factum est tamen earum vitio quæ ornatûs & elegantiæ nimio studio ducuntur, nec eorum qui res huiusmodi docent sermone purgantur, vt hoc magnum & præclarum esse videatur) non illam aurum (quo carebat) arte ad eximiam pulchritudinem elaboratum ornauit, non flauæ comæ, tum apparentes, tum sublucentes, non criminium nodi, & impostura, pretiosum caput summâ cum infamiâ scenam efficientium, non circumfluentis & pellucidæ vestis magnificentia, non lapidum splendores & gratiæ, propinquum aërem colorantes, ac formam lumine circumfundentes, non pictorum artes & præstigiæ, ac vilis & paruo constans pulchritudo, terrenusque fictor in contrarium fabricans, insidiosisque coloribus Dei figmentum obducens, ac diuinam formam meretricium procacibus oculis idolum proponens, vt adulterina pulchritudo naturalem imaginem, quæ Deo ac futuro æuo seruatur, surripiat.... Vnus illi rubor placebat, quem pudor affert: vnus candor, quem parit abstinentia. Nam pigmenta, & fucos, ac viuas tabulas, & fluxam formæ venustatem scenicis*

Sâct. in c. 3. Ruth nu. 6.

S. Naz. oral. pro Gorgo. Idem inibi.

&

& triuialibus relinquebat, quibusque probrum ac dedecus est erubescere. Hæc illa honestas ritè nuptias de proximo concilians: alioquin *munditiam corporis, atque vestitus, animæ esse immunditiam* reputabat. Sanè vt molliculum & ornatulum corporis cultum non probabat, *ita neque agrestem & rusticum. Naturam imitabatur. Eius effigies, formula disciplinæ, formula honestatis est.* Itaque Heroïna nostra *pudicitiæ quidem laude adeò excelluit, adeoque omnes ætatis suæ mulieres, ne dicam priscas, quarum ingens ob pudicitiam fama est, superauit, vt cùm in hæc duo cunctis vita diuisa sit, nempè in matrimonium & cœlibatum; atque hic quidem sublimior & diuinior sit, verùm laboriosior & periculosior, illud autem humilius, sed tamen tutius; vitatis vtrisque molestijs, quicquid in vtroque pulchrum erat, elegerit, atque in vnum copularit; alterius nimirum sublimitatem, alterius securitatem, fueritque citra supercilium pudica, cœlibatûs bonum matrimonio admiscens*, ne alterutrius gloria sibi mutuò confinis Ruthæ deesset. *Quodammodo enim magisterium virginitatis, viduarum valescit exemplis. Quæ cùm viro castum cubile custodiunt, documento virginibus sunt integritatem Deo esse seruandam. Et propemodum non inferioris virtutis est eo abstinere coniugio quod aliquandò delectauerit, quàm coniugij oblectamenta nescire.* Et sanè cùm *omnis maritus castitatis exactor sit*, facessant, facessant, inquam, qui sicut aliquid lenonium in Noëmi, sic & meretricium in Ruthâ suspicantur; quandoquidem illud ipsum, quod ipsi lasciuiæ arguunt, pudicitiæ maritus adscribat. *Si licet sub Tutore criminum culpas vrgeri*, dicant potiùs quòd Rutha fuit *felix luxuriæ suffragio.* Ambiuit porrò Boozum ritè propinquum; *virum ex imperatrice ciuitate profectum (cui princeps auctoritas gentis totius moderandæ fuerat concredita) virum, inquam, prudentiâ & grauitate præcelsum, claritate generis, ac vitæ splendore illustrem.* Ruth enim improles Mahalonis vidua, cùm iussa id ad propinqui Boozi cubitum, *non temporalis vsum libidinis quæsiuit: sed successionis gratiam concupiuit. Erat enim deforme liberos non habere: quod etiam legum ciuilium fuit auctoritate multarum. Nondùm virginitatis, nondùm viduitatis ante Christi aduentum vernabat gratia.* Dolens sine liberis de Gente electissimâ remansisse, ideò sub eodem cum Boozo iacuit stragulo: *quia illud audierat ambiendi matrimonij debiti signum esse legitimum; & quia ille defuncti mariti propinquus est, orat se, quod lex iubet, voluntariè vt faciat, & expanso pallio iuxta patrium morem id se facturum spondeat, aut fecisse significet.* Non voluptuarium libidinis quæstum, sed debitum nuptiarum stipendium Rutha quærit. *Non enim vagam captauit libidinem, sed ex familiâ quam delegerat, fructum voluit successionis adipisci. Quis itaque castior, illa quæ tamdiu expectauit*, an Boozus qui connubialem amorem acceptauit oblatum? *Illa quæ pristini sponsi familiam non refugit*, an ille qui connubium ritè distulit, non refugit? Illa quæ à legitimi thori ambitu tulit pudicitiæ laudem, *an iste qui quod studio forsan cœpit erroris, ad successionis gratiam castitate mulieris consummauit? Illa quæ grauitatem maturioris elegit, an iste qui ætatem adolescentioris adamauit? Itaque illa experiri exactorem ipsum suæ voluit castitatis*, quàm tunc, tunc quidem planè confessus est: *Benedicta*, inquit, *es à Domino filia, & priorem misericordiam posteriore superasti: quia non es secuta iuuenes pauperes siue diuites .... Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas vrbis meæ, mulierem te esse virtutis.* O auctoratissimum vxoriæ pudicitiæ testimonium! *Faciebas ergò, cùm diceres Optimos*, quia ipse eras optimus. *Booz interpretatur, In virtute, vel, Virtus in ipso, siue Præualens, qui secundùm imperium Dei accepit vxorem Ruth à Deo prouisam; in virtute generat filios, & in seipsis virtutem habentes, & præualentes .... Hic itaque Booz accepit vxorem Moabitidem nomine Ruth, & Ruth pro merito fidei suæ nupsit Booz, quia propriam gentem contempsit, & terram & genus, & elegit Israël, & non despexit socrum viduam simul & peregrinam desiderio ducta generis eius magis quàm sui. Deos patrum suorum repulit, & Deum viuentem elegit. Ergò Booz pro merito suæ fidei illam accepit vxorem, vt ex coniugio tali sanctificato genus nasceretur regale. Nam Booz senior constitutus, non sibi vxorem accepit, sed Deo: non propter passionem corporis, sed propter iustitiam legis, vt suscitaret semen proximo suo: non magis amore quàm religione feruentior: ætate senex, iuuenis autem fide, & ideò forsitan nominatus est, In virtute ..... Consequenter & Ruth, Inspiratio est appellata: nam nisi inspiratio Dei fuisset in eâ, non dixisset quæ dixit, nec fecisset quæ fecit. Quid primum laudatur in eâ? Dilectio generis Israël, aut simplicitas, aut obedientia, aut fides? Dilectio quidem generis Israël, quia sic desiderabat filios suscipere ex semine Israël, & vnæ fieri ex populo Dei. Si enim communionem viri desiderasset quasi puella lasciua, aliquem iuuenem potiùs appetijsset. Quoniam autem non lasciuiæ suæ, sed religioni satisfacere cupiens fuit, familiam potiùs sanctam elegit, quàm iuuenilem ætatem. Simplicitas autem quia vltronea sub pallium eius ingressa est, nec cogitauit ne fortè sperneret eam quasi vir iustus lasciuam puellam, aut ne deluderet eam: &, quod grauius erat, contemneret delusam, sicut faciunt multi: sed obaudiens facta socrûs suæ consilijs, confidenter credidit, quia prosperaturus fuerat Deus actum ipsius, sciens conscientiam suam; quia non libido ad hoc eam compulerat, sed religio erat hortata. Quid autem & in Booz prædicatur? Humilitas, castitas & religio. Humilitas quidem & castitas, quia non contigit eam quasi lasciuus puellam, nec abhorruit eam quasi castus lasciuam: sed mox vt verbum eius de lege proximitatis audiuit, nihil horum omnium lasciuiæ imputauit, sed vniuersa religioni adscripsit. Nec despexit quasi diues pauperem, nec veritus est quasi maturus adolescentulam: sed paratior fide quàm corpore, manè processit ad portam, & prouocauit quendam ex genere, quem iure proximitatis æstimabat propinquiorem: obtinuit, præualuit non tantùm iure proximitatis, quàm Dei eligentis fauore: idcircò fortè Præualens dictus est. Talis ergò Booz ex tali coniuge Ruth, qualem filium genuit? Obed qui interpretatur subditus. Nunc autem qui diuitias eligunt, & non mores; pulchritudinem, & non fidem; & quod in meretricibus solet quæri, hoc in coniugibus optant; proptereà non generant filios subditos vel sibi, vel Deo.* Quid plura? *Quia Iudith diuitis* (quæ fuit nostrarum lucubrationum auspicium) *caussamini vobis copiam dehaberi, numquid pauperculæ illius Moabi-*

Marginalia (left column): 28. S. Hier. in Epit. Paulæ. — S. Amb. l. 1. Offi. c. 19. — S. Naz. ora. pro Gorgo. — S. Ambr. l. de Viduis. — Tertull. de Cultu fem. c. 4. — 29. — S. Ennod. dict. 18. — Idem dict. 21. — S. Basil. Epist. 55. — S. Amb. l. 3. in Lucam. — Sanct. in c. 3. Ruth, num. 15. — S. Ambros. sup. — 30.

Marginalia (right column): Ruth 3. v. 10 & 12. — Plin. in Panegy. — Imperfectus Homil. in Matth. — Petr. Damia. l. 8. Epist. 14.

Moabitidis, Ruth videlicet, exilium, calamitates,
famem, sitim, laborum intolerabilium patientiam
ignoratis? Numquid vobis pro pudicissimæ viduitatis
aliquandiu honestate seruandâ ..... ad tantam illam
33. deueniſſe penuriam, vt resides ſpicas post metentium
terga colligeret, & virgâ cædens, non dicam virili,
sed humano destituta prorsus auxilio, ipsa quod colle-
gerat, trituraret. Nimirùm ex quâ tantorum Regum
ſoboles fuerat processura, tanquam vile mancipium,
seruilibus operibus videbatur addicta Inter tot autem
pressuras, atque angustias coarctata, virtutes animi
non deseruit: & inopis quidem vitæ pondus, quo pre-
mebatur, æquanimiter tulit; ab intimæ autem nobili-
tatis culmine, vtpotè digna Dauid Proaua degenerare
indignum duxit. Socrui reuerentiam dignam exhibuit,
matronalem pudicitiam tenuit, defuncto viro fidem
seruauit, idolis deditam patriam, parentésque dese-
ruit, & ad cultum veri Dei, sine vllo Doctoris magiste-
rio, nobilis proselyta transiuit. Ecce igitur Iudith pro-
spera, quibus in vitâ fulciebatur, abijciens; Ruth
aduersa, quibus premebatur, amplectens. Vtraque
scilicet, mente vnâ, licet diuersâ fortunâ, vni Deo non
immeritò placuit; quia nec aduersis ista succubuit,
nec in prospera, suimet obliuiscens, sese illa deiecit. Sed
illa tolerabat, quibus abundabat; ista fruebatur, quæ
patiebatur. Vtraque nimirum de mundanæ inconstan-
tiæ alternitatibus asserens: Sicut tenebræ, inquit,
Ps 138. v 12 eius, ita & lumen eius. Et cùm vna contenta sit pri-
mis, altera nuptijs sit aptata secundis: licet Ruth tha-
lamos iterauerit, à castitate tamen habitu non reces-
34. sit; quia vidualis continentia in coniugalem pudici-
tiam non libidine carnalis illecebræ, sed diuinâ potiùs
S Naz. or. est dispositione mutata. Ceterùm de nostrâ He-
pro Gorgo. roïde non minùs verè, quàm magnificè prædicari
potest quòd virtutum alias imitata sit, aliarum ex-
emplum fuerit, alias autem superauerit. Et vt quos-
dam fuisse demus, qui vnâ aliquâ virtute cum ipsâ
contenderent, at hoc certè nomine omnes vicit, quòd
vna virtutes omnes complexa sit. Sic enim omnia præ-
stitit, vt ne mediocriter quidem vnum quispiam alius:
sic autem ad summum singula, vt vel vnum solum
pro omnibus abundè sufficeret. Paucula delibanda
fuerunt, ne foret clauda pollicitatio; multa
S. Ennod. l. necessariò omittenda sunt; nec fas est quasi sin-
12. epist. 7 gulare occupari, quod constet ex pluribus: nobilia serta
nisi multiplicibus pratorum non componuntur spolijs:
ex varijs gemmis vna diadematis solet constare for-
matio; semper admirabilis electri corpus numerosa
metallorum membra pepererunt: proindè quia nihil
est, quod fidem poßit anteire, foueatur, & ita in dili-
gentiæ messe coalescat, ne lacteus alimenti diuitis cul-
mus importunè demessus falce moriatur. Quare lau-
35. dum huius Heroinæ spicilegium potiùs feci-
mus, quàm messuram: quam alij falce fructi-
cante, non enecante facient. Denique hæc
Matrona non tantùm re & nomine laudibus
exuberat; sed etiam typicâ vmbrâ aspectabi-
lis est Ruth, licèt ipsa alienigena, tamen quia mari S. Amb. l. 3.
tum habuerat ex Iudæis, qui reliquerat superstitem de Fide, c. 5.
proximum, eámque colligentem manipulos suæ meßis,
quibus alebat & se, & socrum, Booz vidit & amauit,
non aliter eam accepit vxorem, nisi calceamentum
eius antè soluisset, cui vxor debebatur ex lege. Hi-
storia simplex, sed alta mysteria. Aliud enim gereba-
tur, aliud figurabatur. Nam si secundùm litteram sen-
sum torqueamus, propè quidem pudor & horror in
verbo est: si ad commixtionis corporeæ consuetudi-
nem, sententiam intellectúmque referamus. Designa-
batur autem futurus ex Iudæis, ex quibus Christus se-
cundùm carnem, qui proximi sui, hoc est, populi mor-
tui semen, doctrinæ cælestis semine suscitaret, cui cal-
ceamentum nuptiale Ecclesiæ copulandæ præstripta le-
gis spiritualia deferebant. Non Moyses sponsus: illi Exod. 3. v. 5.
enim dicitur: solue calceamentum pedum tuorum, vt
Domino suo cedat. Non Iesus Nauæ filius, sponsus Nam
& ipsi dicitur: Solue calceamentum pedum tuorum, ne Iosue 5. v.
ex similitudine nominis, sponsus Ecclesiæ crederetur. 16.
Non alius sponsus, sed solùs Christus est sponsus, de
quo dixit Ioannes: Qui habet sponsam, sponsus est. Ioa 3. v. 29.
Illis igitur calceamentum soluitur; huic solui non po
test, sicut dixit Ioannes: Non sum dignus soluere Ioan. 1. v.
corrigiam calceamenti eius. Solus ergò Christus est 27.
sponsus, cui illa veniens ex Gentibus sponsa, ante
inops atque ieiuna, sed iam Christi messe diues, in 36.
nubat: quæ manipulos fœcundæ segetis, verbique
reliquias gremio legat mentis interno, vt exhaustam
illam viduam morte filij, atque inopem defuncti po-
puli matrem nouis pascat alimentis, non relinquens
destitutam viduam, & nouos quærens. Solus ergò
Christus sponsus est, qui nec Synagogæ ipsi manipulos
suæ meßis inuideat. Vtinam se non ipsa excluderet.
Habuit quos per se colligeret; sed quia sponsus eius
est mortuus, quasi filio egena defuncto, per Eccle- Ps. 125. v. 6.
siam manipulos, quibus viueret, colligebat, quos
venientes in exultatione portabunt, sicut scriptum est:
Venientes autem venient cum exultatione tollentes
manipulos suos. Insuper vnum adhuc adiungam ad S. Naz. ora.
ea, quæ de ipsis dixi: qui vtrique sexui pulchrè ac pro Gorgo.
iustè diuisi sunt, nempè vt virorum ille, hæc femi-
narum ornamentum esset, nec ornamentum solum,
verùm etiam virtutis exemplar. Ergò tales cum 37.
Boozo nuptias, talis Matrona ambiuit cælitùs Hila. epist.
inspirata, de tali coniugio fructum susceptura sem- 31.
piternum. Fructus ille, Deus tuus; Deus in quo omnia
bona: fructus ille, Verbum Dei. Verbum de quo sola
bona. Quid vltrà addam ad nostræ Heroïdis S. Ennod.
elogium, nisi elogij clausulam? Qui miratur offi l. 12. epist. 6.
cij terminos me laudibus egressum, recolat quàm im-
periosa est semper affectio: & profectò si facti mei
rationem quærat; religionem vocat, quòd mentiebatur
excessum.

IN LIBRVM RVTH PROLEGOMENON VNVM LITTERALE.

§. II.

Addensatis quæstiunculis multa perstrictim elucidantur, quæ Commentario faculam præferant.

ST hîc Ruthæ libellus portio quædam, & velut appendicula libri Iudicum, hæc enim historia accidit sub vno Iudicum, vt disertè traditur c.1.v.1. sicut reliqua, quæ in
1. libro Iudicum denarrantur: vndè ferè Hebræi librum Iudicum cum libro Ruth vnum eundemque faciunt, vt eruditè noster Bonfrerius ostendit in Præloquijs sacræ Scripturæ cap. 3. sect. 6. Diuiditur autem hæc Ruthæ historia (quouis ea tempore contigerit) à reliquis, quæ in libro Iudicum denarrantur, quia Dauidem & Regum prosapiam clarat perspicuâ recensitione; quare è suo loco, ac tempore extracta, libris Regum opportunè præmittitur. Neque videtur hæc ratio incongrua, cur hæc Ruthæ historia, quæ indubiè non accidit sub postremi Iudicis tempore (vt infrà §.3. n. 11. liquidò constabit,) sed sub intermedijs Iudicibus; è suo loco & tempore euulsa, inter Iudices ac Reges media collocetur: quippè quæ accidit tempore Iudicum, & Dauidis ac ceterorum Regum genealogiam præstruit. Expositâ autem Dauidis prosapiâ, à Iudâ, gentis Iudææ Patriarchâ, vsque ad Dauidem, exindè perspicuè deducitur vsque ad Christum, qui ex tribu Iudæ nasciturus erat iuxta receptissima Prophetarum oracula. Paterna igitur linea Dauidis & Christi fuit ex Abraham, Isaac, Iacob, Iudâ, Pharez, &c. quæ in calce huius libelli subtexitur: at inter auias & progenitrices Dauidis ac Christi, non tantùm censentur Israëlitides feminę, sed etiam Rahab Chananęa, & Ruth Moabitis, vtraque gentilis: neque enim Christus qui ad delenda peccata venerat, dedignatus est de peccatoribus nasci. Imò & iam
2. indè tot retrò seculis, Gentium electio præsignatur; rumpantur licet illa perfido Iudaismo.

Bonfrer. 1. Quæst. Quare libellus hic inter librum Iudicum & libros Regũ medius collocatur? — Auctor. — Hic liber Dauidis ac Christi prosapiam clarat.

Cur huic libello inscriptio Ruth? libri sacri aliquandò inscribuntur, ab eorum auctore, vt Isaias, Ieremias, Esdras, Nehemias. &c. sæpè à materiâ (præcipuâ inquam) nomen habent, vt Iudices, Iob, Iudith, libri Regum. &c. Non semel ab vtraque caussâ, vt Iosue, & forsan Tobias, & Esther, (quâ super re pluribus indidem) liber autem Ruth à materiâ inscribitur: nam etsi etiam agatur de Booz & Noëmi; de Ruthâ autem plura, mirabiliora, maiorumque mysteriorum grauida referuntur. Exinde à præcipuâ materiâ totam epigraphen sibi vendicat, Ruth, sicut liber Iudith, liber Iob, liber Iudicum, & libri Regum, &c. Quod non tam dicendum, quàm non omittendum fuit.

2. Quæst. Cur huic libello inscriptio Ruth?

Ecquis huius libelli auctor? Caietanus *nescire* ait, idem olim censuit Iunilius Affricanus lib. 1. de partibus diuinæ legis cap. 8. Petrus Comestor in Historiâ scholast. huius libri scriptorem putat fuisse *Ezechiam*. Ab alijs putatur *Esdras*, cui multi alij Sacræ Scripturæ libri vniuersatim tribuuntur. Verosimilius videtur *Samuelem* fuisse huius libri auctorem. Ita sentiunt antiqui Rabbini apud Serarium mox allegandum. S. Isidorus lib. 11. de officijs Ecclesiast. Abulensis infrà ad cap. 4. quæst. 8. Augustinus Eugubinus apud eundem Serarium, Arias Montanus in Isaiæ cap. 5. Genebrardus lib. 1. Chronol. Driedo lib. 1. de Catal. Sacræ Scripturæ c. 3. Sixtus Senens. lib. 1. Biblioth. Feuardentius hîc. Bellarminus lib. de Script. Eccles. in *Samuële*, Serarius hîc in Proleg. q. 4. P. Sanctius hîc Prolegom. 2. Cornelius in Præfat. ad hunc lib. adsimiliter Bonfrerius, Tirinus Gordonus, Menochius, & P. Ioannes Eusebius Nierembergius eruditione, ac pietate notissimus, lib. 9. de Origine Sacræ Scripturæ c. 14. Porrò Samuel sub hoc tempus vixit, & communiter putatur auctor libri Iudicum, quo tempore hęc Ruthæ historia contigit; & hic ipse Samuel li. 1. Regum conscripsit, ad quem hic libellus dirigitur. Verosimile enim est, ab eodem auctore & scriptum librum Iudicum, & indè omissam hanc Ruthæ historiam ad Iudices spectantem, vt descripto seorsim libello illum præmitteret Regũ libris, quos scribere moliebatur, & reapse scripsit quæ in 1. Reg. vsque ad mortem suam, hoc est, vsque ad caput vigesimum quintum referuntur. Consule ibi prælaudatum P. Eusebium, qui plures auctores pro hâc sententiâ refert.

3. Caietanus. Iunilius. 3. Quæst. Ecquis huius libri auctor?

An sit liber canonicus? De canonicâ huius libri auctoritate nemo pius ambigit, nec ambigere potest. Imò neque ex Hæreticis, si illos vetustos excipias, qui vetus Testamentum expungebant. Quâ super re Augustinus contra Faustum Manichæum. Nec mirum si in Arabicis exemplaribus nulla Ruth. Nam cùm sint manu scripta, facilè in aliquibus exiguus libellus excidisse potuit. Quod autem Augustinus lib. 15. de Ciuit. cap. 23. & Gelasius dist. 15.

4. Quæst. An sit liber canonicus?

cap. *Sancta Romana*, dicit: *In Ecclesiâ Romanâ multa non legi, quia eorum qui scripsere nomina penitùs ignorantur.* Non tamen ignoratur, quod Spiritus sanctus est præcipuus huius libri auctor: parum autem refert, hoc aut illo amanuensi vsum fuisse. Sanè si hoc iaculo liber Ruth feriretur, sauciarentur simul plures alij sacræ Scripturæ libri: nempè liber Iosue, Iudicum, Regum, Iob, Tobiæ, Iudithæ, Estheris &c. quorum Scriptor indubiè certus non est. Ait autem Gelasius, *Penitùs ignoratur*: at penitùs scitur, quòd Spiritus sanctus est præcipuus horum librorum auctor: nec *penitùs ignoratur*, quisnam eos scripserit: verosimile enim est hunc libellum fuisse à Samuële conscriptum; & alios ab alijs auctoribus scriptos fuisse. Quin & plura Sanctorum Patrum dubia Opuscula, quæ pietatem, aut eruditionem spirant, non sine magnâ auctoritate sub ambiguo ipsorum nomine præ manibus habemus. Quæ autem aliquam difficultatem ingerere possent, proprijs in locis commodiùs expedientur.

5. 5 QVÆST. *Quo tēpore acciderit hæc historia Ruth.*

Quo tempore acciderit hæc historia, valdè impeditum est, pendetque ex perdifficili illâ quæstione, an hic Booz maritus Ruthæ, fuerit filius Salmonis illius, qui cum Iosue Terram promissionis occupauit; & quomodò in tam longæuâ ætate filium Obed suscipere potuerit; an potiùs plures Boozij fuerint. Quo semel constituto, procliue erit decernere quo tempoce, & sub quo Iudice contigerit quod in hâc historiâ denarratur. Quâ de re pluscula scribemus toto §. 3.

6. Hic cap. 4. v. 21 6. QVÆST. *Quando scriptus liber Ruth?*

Quandò scriptus liber Ruth? cùm in quibusdam Biblijs antiquis cap. 4. v. 21. legatur: *Salmon genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Isai, Isai genuit Dauid regem*; censet Caietanus hunc librum fuisse scriptum postquam Dauid factus est rex. Sed quid vetat, quòd aut totum hunc librum scripserit Samuël postquam Dauidem vnxit in regem? Aut saltem libro olim scripto hanc denuò addiderit clausulam; nec illum publicauerit vsque ad Saülis mortem. Aut forsan libro à Samuële quondam composito, hæc tandem additiuncula scripta sit; sicut subscripta fuit libro Deuteronomij, Iosue &c. Nisi fortè hæc additiuncula ex Matthæi 1. v. 6. desumpta sit, & huic loco inserta. Sanè hodie in Biblijs correctioribus expuncta est. Vnde vacat quæstio.

7. 7. QVÆST. *Quâ linguâ, & charactere scriptus liber?*

Quâ linguâ, & charactere scriptus liber? Indubium est, quin Hebraicâ linguâ ab Hæbræo auctore (quicumque ille fuerit) scripta sit hæc historia. P. Sanctius Prologom. 4. cùm hîc cap. 1. v. 8. & 9. & 12. & 13. inueniat Hebræum *mem* positum pro *nun*, censet quòd Noëmi ibi loquenti aliquid in linguâ Hebraicâ peregrinum adhæserit ex decennij conuersatione cum gente Moabitide. Quod adstruit ex eo quòd Daniel, Esdras, & Ieremias etsi Hebraicè pleraque scripserint, ex Chaldæorum consuetudine, Chaldaicus sermo suam partem vendicat: adeò vt dici possit Hebrææ linguæ dialectus diuersa. Non negauerim, quòd hæc dialectus, quę vsque ad Euangelium etiam perdurauit, familiaris fuerit Hebræis post Babylonicam captiuitatem; & quòd eam dialectum sapiat sermo Danielis, Esdræ, & Ieremiæ, qui libros scripsere: Noëmi autem minimè scripsit verba, quæ Samuël, aut quispiam alius eam dixisse denarrat. Vnde igitur Scriptori sacro adhæsit eiusmodi Moabismus? An reuelauit illi Spiritus-sanctus, quòd olim Noëmi semibarbarè etiam ea verba protulerit? Magnum scilicet emolumentum! Ergò sacer Historicus suâ dialecto fideliter scripsit, quæ ei Spiritus sanctus suggessit. Nunc autem in Biblijs Hebraicè scriptis, vtinam hoc mendum sanè leue inueniretur solum, quod irrepserit prolixiori temporum iniuriâ.

Qui libelli huius interpretes? Cassiodorus lib. de diuinis lectionibus c. 1. Bellatorem presbyterum huius historiæ commentatorem inducit; Gesnerus in Bibliothecâ Guilelmum Postellum, alij apud Serarium, Stephanum Cantuariensem, quos hactenùs videre non licuit. Plures è Rabbinis refert idem Serarius Prol. 8. nec paucos ex Hæreticis. Scripsere in hunc Ruthæ librum quotquot omnem sacram Scripturam aut commentarijs aut scholijs illustrarunt. Liranus in Postillâ, Anselmus Laudunensis in Glossâ interlineari, & in Glossa ordinariâ Strabus Fuldensis. Hugo Cardinalis, Dionysius Carthusianus, Emmanuel Sà, Ioannes Mariana, Iacobus Tirinus, Menochius, Gordonus, Haręus, Estius, Vatablus notulas subtexunt etiam Romani in Sixtianis Biblijs. Ad hæc Rupertus apud Sixtum Senensem lib. 4. Biblioth. Abulensis, Caietanus, Franciscus Feuardentius, Nicolaus Serarius, Gaspar Sanctius, Cornelius, Bonfrerius, Fontanus, Gabriel Acosta hunc Ruthæ librum elucidarunt? elucidauit etiam Iacobus Salianus tom. 2. Annalium, excursu eruditionis pleno ad mores eleganter flectit noster Ludouicus de la Puente, in priori parte Ducis spiritualis. Demùm R. P. M. Iacobus Nyssenus ordinis S. Basilij Magni, polito ac erudito vir ingenio, Dissertationes litterales & morales iam iam edit.

8. 8 QVÆST. *Qui libelli huius interpretes?* Cassiodor. Bellator. Postellus. Steph. Cantuar. Rabbini. Liranus. Anselm. Laud. Strabus Fuldens. Hugo Car. Dionysius. Emmã. Sà Mariana. Tirinus. Menochius. Gordonus. Haræus. Estius. Vatablus. Abulensis. Caietanus. Feuardent. Serarius. Sanctius. Cornelius. Bonfrer. Fontanus. Acosta. Salianus.

Quę vtilitas ex hoc libro? Prima explicatio notitia prosapiæ Dauidis? & inde Virginis Deiparæ, ac Christi Dei. Secunda Euangelicam fidem præstruit ex allegoriâ nuptiarum Boozi id est Christi cum gentili Ruthâ, id est Ecclesiâ, quæ ex Gentibus præcipuè coalita est, fœcundo sanctitatum connubio. Tertia est multimoda morum institutio, quæ in gestis Ruthæ ac Boozij micanter elucent, qui Paragraphorum moralium labor est; in quibus pręter eius panegyrim §. 1. præscriptam, digeremus Ruthæ elogia, quæ in Sanctorum Patrum scriptis vbertim exundant, ne hîc præmaturè cruda egeramus.

9. 9 QVÆST. *Quæ vtilitas ex hoc libro.*

LIBER

LIBER RVTH.

SYNOPSIS CAPITIS PRIMI.

Cùm grauis Iudæam fames affligeret, Elimelech Bethlehemites cum vxore Noëmi, ac duobus liberis in Moabitidem migrat. Non multò pòst inibi moritur ipse: dein duo filij eius Mahalon, & Chelion, qui vxores duxerant Moabitidas, improles decesserunt. Noëmi viduata marito, & liberis orbata, exacto in eâ regione decennio, ad reditum in patriam accingitur. Quam duæ nurus Ruth & Orpha in itinere prosecutæ sunt. Socrus suæ hortatu Orpha tandem ad suos redit; quod Ruth obstinato animo recusauit. Denique peruenerunt in Bethlehem hordeaceæ messis tempore. Cùm verò notæ olim mulieres Noëmi postliminio aduenientem salutarent, & Noëmi de more nominarent, quod vocabulum sonat pulchrum quid & fortunatum; illa ærumnis vndique afflictata, Noëmi *vocabulum refutat, & potiùs* Maran, *id est, amaritiem nominari expetit.*

CAPVT PRIMVM.

1. IN diebus vnius Iudicis, quandò Iudices præerant, facta est fames in terrâ. Abijtque homo de Bethlehem Iuda, vt peregrinaretur in regione Moabitide cum vxore suâ, & duobus liberis. 2. Ipse vocabatur Elimelech, & vxor Noëmi: & duo filij, alter Mahalon, & alter Chelion, Ephratæi de Bethlehem Iuda. Ingressique regionem Moabitidem, morabantur ibi. 3. Et mortuus est Elimelech, maritus Noëmi: remansitque ipsa cum filijs. 4. Qui acceperunt vxores Moabitidas, quarum vna vocabatur Orpha, altera verò Ruth. Manseruntque ibi decem annis, 5. & ambo mortui sunt, Mahalon videlicet & Chelion: remansitque mulier orbata duobus liberis ac marito. 6. Et surrexit vt in patriam pergeret cum vtraque nuru suâ de regione Moabitide: audierat enim quòd respexisset Dominus populum suum, & dedisset eis escas. 7. Egressa est itaque de loco peregrinationis suæ, cum vtraque nuru: & iam in viâ reuertendi posita in terram Iuda, 8. dixit ad eas: Ite in domum matris vestræ, faciat vobis Dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis, & mecum. 9. Det vobis inuenire requiem in domibus virorum, quos sortituræ estis. Et osculata est eas. Quæ eleuatâ voce flere cœperunt, 10. & dicere: Tecum pergemus ad populum tuum. 11. Quibus illa respondit: Reuertimini filiæ meæ, cur venitis mecum? num vltra habeo filios in vtero meo, vt viros ex me sperare possitis? 12. Reuertimini filiæ meæ, & abite: iã enim senectute confecta sum, nec apta vinculo coniugali. etiam si possem hâc nocte concipere, & parere filios, 13. si eos expectare velitis donec crescant, & annos pubertatis impleant, antè eritis vetulæ quã nubatis. Nolite, quæso, filiæ meæ: quia vestra angustia magis me premit, & egressa

est manus Domini contra me. 14. Eleuatâ igitur voce, rursùm flere cœperunt,
Orpha osculata est socrum, ac reuersa est: Ruth adhæsit socrui suæ. 15. cui dixit
Noëmi: En reuersa est cognata tua ad populum suum, & ad deos suos, vade cum
eâ. 16. Quæ respondit: Ne aduerseris mihi vt relinquam te & abeam: quocumque
enim perrexeris, pergam: & vbi morata fueris, & ego pariter morabor. populus
tuus populus meus, & Deus tuus Deus meus. 17. Quæ te terra morientem
susceperit, in eâ moriar: ibique locum accipiam sepulturæ. Hæc mihi faciat
Deus, & hæc addat, si non sola mors me & te separauerit. 18. Videns ergò Noëmi,
quod obstinato animo Ruth decreuisset secum pergere, aduersari noluit, nec
ad suos vltrà reditum persuadere: 19. Profectæque sunt simul, & venerunt in Bethlehem.
Quibus vrbem ingressis, velox apud cunctos fama percrebruit: dicebantque
mulieres: Hæc est illa Noëmi. 20. Quibus ait: Ne vocetis me Noëmi (id
est, pulchram) sed vocate me Mara (id est, amaram) quia amaritudine valdè repleuit
me Omnipotens. 21. Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus.
Cur ergò vocatis me Noëmi, quam Dominus humiliauit, & afflixit Omnipotens?
22. Venit ergò Noëmi cum Ruth nuru suâ, de terrâ peregrinationis suæ:
ac reuersa est in Bethlehem, quandò primum hordea metebantur.

---

§. III.

Commentarius Litteralis.

Vers. 1. In diebus vnius Iudicis, quandò Iudices præerant, facta est fames in terrâ.

1. Lxx. Interp. Bibl. Cõpl. Bibl. Regia. Vatablus. Pagninus. Mariana.

HVnc locum sic Lxx. Interpretes exscribunt: *Et factum est cùm Iudices iudicarent, & facta est fames in terrâ.* Adsimiliter Biblia Complutensia, & Regia. Vatablus ex Hebræo: *In diebus Iudicum, fames exorta est in terrâ*: nec dissentit Pagninus. Noster Mariana rigidè Hebræa verba reddit: *In diebus iudicare,* pro in diebus quibus iudicabant Iudices. Adsimiliter Serarius: *In diebus iudicare Iudices.* Paraphrasis Chaldaïca: *Et fuit in diebus ducere duces, & fuit fames fortis in terrâ Israël.* Quod autem in pluribus his Libri huius translationibus, Historiæ initium sit vocula *Et*, mysterio vacat: id enim fit ex Hebrææ linguæ idiotismo, qui frequens est in Biblijs, & quem nos alibi exposuimus ecquis non? Cùm autem dicitur: *In diebus vnius Iudicis,* &c. tempus notatur, quo hæc fames, & Elimelechi peregrinatio acciderit. Quasi dicat: Cùm Iudices Hebrææ genti præerant, antequam eidem Reges principarentur, id contigit: siue vnus Iudex, siue plures præesset (nempe Barac & Deborâ) siue Abimelech sub Regis nomine dominaretur. (An etiam si interregnum, aut seruitus foret?) Porrò præscriptis verbis tantùm significatur, hanc famem, & peregrinationem vniuersatim accidisse tempore Iudicum, hoc est, in illo interstitio temporis à morte Iosue vsque ad Samuëlem inclusiuè, qui Iudicum vltimus fuit. Neque necesse fuit quòd tota hæc historia, quæ vndecim annos primò amplectitur; deinde annos Obed, Isaï; & Dauidis ortum, acciderit sub vno Iudice; sat est, si fames, & Elimelechi peregrinatio sub vno Iudice contigerint; etsi reliqua ad aliorum Iudicum tempus referantur. Quocircà perinde est dicere: *In diebus Iudicum,* ac, *In diebus vnius Iudicis, quandò Iudices præerant.* Vndè perperàm Drusius Vulgatum reprehendit, quasi *longulè ab Hebræo diuerterit.* Itaque τὸ *vnius* indefinitè accipitur: quod mox explicatiùs tradit Interpres, addens: *Quando iudices præerant.* Ita hunc locum interpretatur Carthusianus, noster Serarius in cap. 4. quæst. 18. Sanctius hîc num. 1. & alij passim. Vnde liquidò constat, quàm ineptè quidam apud Drusium, hunc locum sic exponant: *Cùm Deus iudicaret Iudices.* Iudicaret, inquam, id est, puniret, fame afficeret. Planè infeliciter!

Serarius in cap. 4. q. 18. Chaldæus. *Translationes variæ.* Author in Iudith cap. 1. §. 3. n. 26.

Indefinitè traditur hæc historia sub tempore iudicum.

Drusius. Carthusian. Serarius. Sanctius.

Accidit ergò hæc Iudææ fames, & Elimelechi in Moabitidem peregrinatio, quando Hebræo populo Iudices præerant. Ast quo tempore? sub quo nominatim Iudice? Grande quidem apud Expositores litigium, & quod nemo hactenùs composuit; cùm eâ de re Scriptura sileat, & ideò ratiocinatione, coniecturis dumtaxat subnixâ, agendum sit in re difficili & perobscurâ. Tota autem difficultas præcipuè in eo vertitur, vt exponatur quis, qualisve fuerit *Booz*, qui post decennium à fame & Elimelechi peregrinatione, Rutham duxerit vxorem, de quo agitur infrà c. 2. & 3. & in fine cap. 4. eius vsque ad Dauidem progenies describitur. *Salmon*, inquit, *genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Isaï, Isaï genuit Dauid.* Profectò si semel exploratum sit, an hic *Booz* Ruthæ maritus, fuerit ille ipse Booz Salmonis filius, an non; non exigua facula accendetur ad internoscendum sub quo Iudice hæc historia acciderit, (Omnes autem Iudices infrà nu. 10. seriatim recensentur) Priùs autem præmittendum est, quemnam ex quatuordecim Iudicibus, sub quorum vno hæc historia contigit, Interpretes malint. 2.

Difficultas huius loci commentandi in quô consistat.

Ruth 4. v. 21.

1. Noster Ioannes Mariana etsi acri & erudito ingenio vir, quem sequuntur Menochius & Gordonus nil affirmare audet, aiens: Quo tempore id acciderit, clam est. 2. Iosephus lib. 5. Antiq. c. 11. Historia Schol. in cap. vltimum Iudicum, Liranus in cap. 1. Matthæi, Zonaras tom. 1. Annalium, inclinat Feuardentius, censent sub *Heli* hanc historiam accidisse. 3. Sanctius hîc Proleg. 3. inchoatam sub iudice *Samsone*, & sub *Heli* terminatam, nempè spatium vndecim annorum, quo anno natus est Obed. 4. Rabbinorum plures, quibus adsentit Liranus, 3.

Mariana. Menochius. Gordonus. Iosephus. Hist. Schol. Liranus. Zonaras. Feuardent. Sanctius. Rabbini. Liranus.

Estius
Sententiæ aliorum recensentur.
Abulensis Lira Salianus Cornelius Tirinus Abulensis Iunius Tremellius Torniellus Vigineræus Functius Bonfrerius chronologi Hebræorũ.

nus, & Estius putant hanc historiam accidisse sub *Abesan*, quẽ dicunt esse hunc Boozum Ruthę maritũ. De quo eruditè Serarius hîc ad c.2. q.2. neque videtur ab hâc mente alienus Abulensis in c.1.q.2. & Lira in c.4.5. Idẽ Abulensis in c.4.q.90. *Gedeonẽ* esse asserit. 6. Salianus to.2. Annal. Cornelius hîc, & Iacobus Tirinus putãt esse *Abimelech*. 7. Idem inibi Abulensis, Iunius ac Tremellius in Ruth putãt esse *Barac & Deboram*, assentiunt Torniellus, Vigeneræus, & Functius, nec dissentit Bonfrer. 8. Chronologi Hebręorũ Sederis magni c.12. affirmãt esse *Aod*, cùm Eglonis Moabitarum regis tẽpore hæc in Iudea fames, & in Moabitidẽ profectio cõtigerit. Adsentit Bõfrerius hîc. Cęco errore allucinaremur, si qualis ex his opinionib⁹ verior sit, definire vellemus, nisi sub his præmissis peruestigemus priùs, ecquis hic Booz Ruthę maritus.

4. In eo autẽ maximè vertitur tota difficultas, quod incredibile videatur à captâ Ierichunte, quãdo Salmon duxit vxorẽ Rahab, vsq; ad fundationem templi Salomonis, quadringentos & quadraginta annos, Dauidis annis vnà cũ quatuor generationibus esse consumptos, nẽpè Salmonis, Boozi, Obedis, & Isai. Et quidem iste annorum numerus minimè dubius est: in temporũ igitur calculo tota difficultas latet. Itaq; tẽplum ædificatũ est anno 480. egresśûs filiorũ Israël ex Ægypto, 3. Reg. 6. v. 1. Sũto igitur

3. Reg. 6.

Ab exitu ad captam Iericho.	40.
Ab ortu Dauidis ad mortem eius.	70.
Ab initio regni Salomonis ad templũ.	4.
Summa annorum.	114.
Quâ subductâ ex	480.
Supersunt anni	366.

Sententia, quæ vnum tãtùm Boozũ agnoscit.

Hoc temporis spatium in Salmonem, Booz, Obed, Isai distribuendum est. Hoc autem modo, vel non absimili, multi Doctores distribuunt, aientes, Salmonem post captam Ierichuntem 66. annos genuisse Boozum, Boozum autem, Obedem, & Isai centenarios genuisse: & si quid vni detrahatur ex hoc annorum numero, alteri addendum esse. Ita Abulensis in c.4.q.90. Dionysius Carthusianus, Caietanus, Salmeron, Maldonatus, Adam Contzen, & in Matthæi cap.1. Barradius, Sanctius, Bonfrerius hîc, & Serarius in c.4. q.19. in eam inclinare videtur Gordonus, & eam tradit Torniellus 4. ætate, anno 205. n.3. In hâc sententiâ difficile est, tantam senectutem facere seriatim fœcũdam iuxtà nuper dicta, quod infrà nu. 6. expendetur: alioquin ab illâ nemo discessisset.

Abulens. Carthus. Caietanus Salmeron Maldonat. Contzen Barradius Sanctius Bonfrer. Serarius Gordonus Torniellus

Sententia, quæ tres Boozos astruit.

5. Propterea alij Doctores verosimiliùs tres Boozos constituunt, nempè duos addunt illi Boozo, qui fuit filius Salmonis & Rahab Ierichuntinæ, cuius nepos fuerit hic Boozus Ruthæ: quo pacto vsque adeò tardas in vnâ familiâ seriatim generationes declinant. Ita Liranus hîc, & in Matthæi c.1. aiens: *Dicunt Doctores nostri, & bene, quod tres fuerunt Booz sibi succedentes*; Rabbi Salomon alios etiam allegat; Hugo Cardinalis in Matthęi c.1. Catharinus lib. contra Caietanum, Iansenius Concordiæ Euang. c.6. Genebrardus in Chronolog. in *Aod*, & *Abesan*, Salianus to.2. ann. mun. 2741. à n. 26. Cornelius hîc ad c.4. v.22. Tirinus inibi. Sebastian⁹ Verronius l.3. Chron. c.5. nec repugnat Barradius to.1. l.5. c.8. Huic sentẽtiæ tot Doctoribus auctoratæ, non desunt valida rationũ momenta, quæ iam iã subscribimus. Ideoq; nollẽ vt noster

Liranus RabbiSalo. Hugo card. Catharinus Iansenius Genebrard.

Salianus Cornelius Tirinus Verronius Barradius

Bonfrer.
Caietanus

Bonfrerius inibi oppositã secutus opinionẽ, dixisset: Temerariũ videtur plures generationes, plures eiusdẽ nominis Boozos statuere. Modestiùs, opinor, Card. Caietanus in c.1. Matthæi, post relatam hanc opinionem, subdit: Si hoc dictum inueniretur auctoritate aliquâ fultũ, posset admitti. Fulcitur autem auctoritate Scripturæ, ducto argumento à simili: item auctoritate tot grauissimorum Interpretum, quos recensuimus, & ratione iam iam subscribendâ.

6. Probatur primò hęc sẽtẽtia, quia absurdũ videtur, in ętate vsq; adeò Dauidi proximâ, vt agatur de eius patre Isai, auo Obed, atauo Booz, tritauo Salmone (ætate autẽ Dauidis, homini septuagenario, vel octogenario, nõ tã vegeta fœcũditas, quã labor & dolor supererãt) quatuor continẽter generationes in tã deuexâ, & propè effœtâ ętate cõtineri, ita vt Isai, Obed, & Booz, cũ essẽt cẽtenarij gignerẽt filios adeò robustos, qui possẽt fieri patres expletis cẽtũ annis nihilominùs. Et sanè id multò difficilius est in Salmone & Rahab, qui post sexaginta sex annos (vt minimum) à captâ Ierichũte, eualuerint hũc Boozũ generare; quãdoquidẽ ipse Salmõ quãdo vxorẽ duxit Rahab, iã esset Princeps trib⁹ Iudę; & Rahab illi nupserit nõ in puellari admodùm ętate, quippè quę aut meretriciã aut cauponariã exercere antè potuit; & quę sic eualebat sagacitate, vt exploratores sciuerit cautè abscõdere; & eâ animi cõstãtiâ, vt imperturbata regios ministros deluserit. Demus illi quatuordecim annos (quę proculdubiò vigesimũ excesserat) & posteà sexaginta illos sex, qui octoginta cõflãt: verosimilé ne est, quod Rahab vetula octogenaria Salmoni marito propè nonagenario pepererit Boozũ, qui iam cẽtenarius gigneret Obedẽ, &c. Et quidẽ ante quadringẽtos annos, Sara nonagenaria dicitur vetula, & partioni inidonea, quippè cui muliebria iã desierant. Benè notat Salianus, quòd qui sex illas Israelitarũ seruitutes, ab ipsorũ iudicũ annis seiũgũt, debẽt suprà 366. annos, alios 100. años addere, & quatuor hominib. etiã distribuere, quod ętatẽ nimis effœtã faciet. Nec id fateri renuit Adã Cõtzẽ in Matt. c.1. suũ Magistrũ Serariũ secutus. Vim huius argumẽti deludere conãtur, dũ multos aggerãt, qui perdiu vixerint, & aliquos qui in multâ senectute generauerint. Sed esto, id verũ sit, vnum aut alterum toto orbe naturę prodigiũ, quod in multis seculis accidit, forsan inidoneè aduocatur, vt quatuor cõtinenter generationibus vltra trecẽtos octoginta annos impendant. Itaque Rabbi Salomon quò vnum Boozum tueatur, mavult in illo miraculum patrari: sed absque necessitate cogente confugere ad miracula minimè placet.

Difficile est quatuor generationibus impendi 380. anni.

Gen. 17. v. 17.
Salianus
Contzen Serarius
Rab. Salo.

7. Adhęc etsi Scriptura sacra non nominet tres Boozos, sanè dũ vnũ nominat, alios nõ excludit: neq; repugnat vsui Scripturarũ, vt in catalogis quibus personę recẽsentur, aliqui intermittantur, iustis de caussis, tametsi sæpè ignotis. Et primò in hâc ipsâ Christi genealogiâ ex Matt. 1. petitâ, tres progenitorũ tessaradecades recẽsentur: ex secũdâ ergò & tertiâ, ad primã cõfidẽtiùs argui potest. Omnibus in cõfesso est, in secundâ tessaradecade tres generationes omissas v.8. Ochozię videlicet, Ioas, & Amasię, qui inter Iorã & Oziã interseri debuissẽt, vt cõstat ex 4. Reg. 8. v.24. Dein Matthęi 1. v.11. scribitur: *Iosias autẽ genuit Iechoniã*, &c. At perspicuũ est ex 4. Reg. 23. v.34. & 36. Iosiã regẽ genuisse Ioakimum,

Matth. 1.
4 Reg. 8.
Matth 1.
4. Reg. 23.

qui & Eliacim dictus eſt,& regnauit poſt patrẽ annis vndecim.Ei autẽ ſucceſſiſſe eius filiũ Ioachinũ,qui tribus tantùm menſibus regnauit in Ieruſalẽ,& trãſlatus eſt in Babylonẽ,qui & Iechonias dictus eſt,genuitque Salathielem.Ergò cùm Matt.1. Ioſias dicitur genuiſſe Iechoniam patrẽ Salathielis,id non de immediatã generatione accipiendũ eſt.Cõſule Salianũ t.2.ann.m. 2741.n.28.& 29.& 30. qui de hâc re eruditè. Neq; nunc morabor Interpretes,an perſona intermiſſa ad ſecundã, an ad tertiã teſſaradecadẽ ſpectet. Præterea in tertiã teſſaradecade ſiquis quærat,an omnes qui ibi recẽſentur,fuerint patres eorũ,quos dicũtur generare,an etiã aui,aut proaui.In re valdè dubiã,quippè quã nõ poſſumus aliundè explorare,mihi veroſimilius videtur,nõ ſemper ibi filios recẽſeri, ſed forſan ſæpè nepotes,aut pronepotes. Porrò Luc. c.3.nõ quatuordecim perſonas,ſicut Matth.ſed viginti octo numerat, ergò probabile videtur, aliquos Matth.omiſiſſe.Tũ etiã quia ad quatuordecim generationes tẽpus trecẽtorum annorũ vulgò ſufficiens cenſetur; at noſter Card. Bell. (vt alios interim omittã) diligentiſſimus temporum obſeruatòr, vltra ſeptingentos annos huic tertiæ teſſaradecadi impendit:ex quo efficaciter videtur colligi,ſuprà quatuordecim generationes,aut perſonas interceſſiſſe.Præſertim cùm non obſtet verbum *genuit*, quod in ſecundâ teſſaradecade nepotibus, & abnepotibus indubiè accommodatur. Ex ſecundã ergò, & tertiã teſſaradecade, non parùm efficaciter videtur argui ad primam, in quã duo Boozi intermitti potuerunt, quia nil ſpeciale, & notatu dignum de illis referendum ſuppetebat.

Salianus

In ſecundâ, & tertiâ teſſaradecade aliqui intermiſſi; quid ergò mirum ſi in primâ?

Lucæ 3.

Bellarmin.

2.

Dein Luc.3.vt arguit Salianus,duo Cainam numerãtur,alter ante Noẽmũ filius Enos;alter Poſt Noẽmũ filius Arphaxad.In Geneſ.autem c.5.v.9.ille prior dũtaxat recenſetur, poſterior intermittitur.In 1.Paral.c.6.ſeries Pontificum texitur ab Aaron vſq; ad Ioſedec, qui tempore trãſmigrationis Babyl.geſſit Pontificatũ.At in 1.Eſdræ c.7.v.1.vbi ijdẽ Põtifices recẽſẽtur,ſex omittũtur,qui inter Maraioth & Azariã interſeri debẽt.Deindè nõ vnus Haber Cynæus,ſed plures ex prolixiori tẽporis diuturnitate,robuſtè arguit Salianus ann.m.2741.n.6.& 27.Deniq;Eſther 2.v.5.dũ genealogia Mardochæi,& inde Eſtheris,texitur: *Erat*, inquit, *vir Iudæus in Suſan ciuitate,vocabulo Mardochæus filius Iaïr,filij Semeï,filij Cis,de ſtirpe Iemini*,id eſt, Beniamin. Vbi cõmuniter Interp.notãt hãc genealogiã ſaltuatim recẽſitã,pluresq; generationes omitti,quod etiã etſi nemo notauiſſet,perſpicuũ eſt:tres enim tantùm Mardochæi generationes recenſentur.

Lucæ 3. Salian. Geneſ.5. 1. Paral.6.

1.Eſdræ 7.

Salianus Eſther.2. *Non eſt in Scripturâ inſolens, aliquos omittere.*

At,inquiũt,vnus Scripturę locus,qui videtur in recenſitione mancus, ex alio ſuppleri poteſt; duo autẽ Boozi ſuperadditi,aliũdè ſuppleri nõ poſſunt. Reſp. in Haber Cynæo id locum non habere,neq; in Mardochæo,neq; in tertiã Matthæi teſſaradecade.Et ſanè cùm hęc generationũ,aut perſonarũ intermiſſio non rarò accidat, ex alio Scripturæ loco auctoratiùs ſuppletur;ſi verò id fieri nequit ex Chronologiã, aut temporũ neceſſitate veroſimiliter ſuppleri poteſt. Profectò nõ eandem certitudinem adſtruimus inter ſupplementũ trium Regum,quos Matth. omiſit,& lib.Reg.offerũt, nẽpe Ochoziã,Ioas, & Amaſiam; & hos duos Boozos,quos nũc ſuperaddimus: illud quod ſupplet Scriptura de tribus his Regibus, & de Cainam, fide certum eſt,quia traditur à Scriptore canonico l.4.Regum, & à S.Lucâ in Euangelio; at quod nunc ſuppletur ex probabili Chronologiæ neceſſitate, veroſimilem opinionem,aut interpretationem facit,non indubiam,& diuinâ fide certam. Vnde tres Boozos probabiliori & veroſimiliori opinione, aut interpretatione defendimus.

3. Abs re prorsùs foret,& ab inſtituto noſtro alienũ, rẽ Chronologicã hîc exactiùs texere, & annos à Salmone vſq; ad Dauidẽ ſigillatim diſtribuere. Quod Chronologi accuratè præſtãt. Quã de re pleno ſtilo Salianus t.2.ann.m.2741. n.31.& ann.m.2801.à Salianus n.23.Porrò cũ tres Boozos cõſtituamus,vacat ardua illa difficultas, de quatuor cõtinenter generationib. in effœtã ſenectute;& cõgruã ætatẽ vnicuiq; præbere procliue eſt.Ergò cùm cõſtet hunc Boozũ in prouectã ætate Ruthã duxiſſe, ſeptuaginta annos illi tribuere cùm Obeden genuit, pronũ eſt. Quos ſi illi tribuamus, & alios ſeptuaginta Obedi cùm genuit Iſai,& totidem Iſai cum genuit Dauidẽ:(Dauid autẽ ſeptuagenarius moritur: & alij quatuor anni Salomonis addendi ſunt vſq; ad ædificationẽ templi)hæc fames,& migratio Elimelechi in Moabitidẽ cõtigit 39. id eſt, penultimo Gedeonis anno: & poſt annũ Tholæ hic Boozus Ruthã duxit:nã cùm Noẽmi cum nuru Ruthâ redierit decennio exacto, hordeaceæ meſſis tẽpore,ſub triticeã meſſem. Ruthâ Boozo nupſit,ineũte anno 11.à fame.Et quidem licèt tyrannus Abimelech vſurpauerit Regis nomen illo triennio,inter Gedeonem,& Tholã,tamẽ adhuc laxiori vocabulo inter Hebręi populi Iudices ab omnibus cõputatur,quò nomine tunc Hebręi populi Principes vocabãtur.Quod autẽ ſub Gedeone hęc fames accidet,ex annorũ calculo ſic oſtẽditur,poſito quòd ab ingreſſu Terræ promiſſionis vſq; ad ædificatione tẽpli fluxerint 440.anni.3.Reg.6.v.1.

Salianus

Trigeſimò nono Gedeonis anno, hæc fames, & peregrinatio contigit.

Itaq; Ioſue Hebræorũ Rẽpublicã gubernauit ann.17.Othoniel I.Iudex,40.Aod II.Iudex, 80.Barac & Debbora 40.Gedeon,40.Abimelech,3.Thola 23.Iair,22.Iephte 6.Abeſã,7.Aialon,10.Abdon,8.Sãſon,20.Heli,40.Samuël cum Saule,40.Dauid,40. Salamõ vſq;ad tẽpli ædificationẽ,4.Hęc autẽ añorũ ſumma conſtituit illos 440.annos quos præmiſimus.Ex hâc annorũ diſtributione,ac ſũmã,quæ receptiſſima eſt apud Chronologos & Interpretes, ſic rursũ oſtenditur quòd anno 39. Principatus Gedeonis hæc fames acciderit. Nã Boozus ſeptuagenarius Ruthã duxit, & Obedẽ genuit:ergò vltra decẽ annos ſumere oportet,vt peregrinationi decẽniũ, & nuptijs & generationi & natiuitati Obedis annus tribuatur.Ponamus ergò ex Boozo 11.annos:dein Obedis,70.Eſai,70.Dauidis,70.Salomonis ante tẽpli ędificationem, 4. Cõflãt 225.años. Quod ſi ex 39.Gedeonis año vſq; ad tẽpli ædificationẽ deſcẽdẽdo ſupputes, hunc eundẽ numerũ inuenies, nẽpe 39.annum Gedeonis. Accipe ergò hos duos ſub Gedeone annos,tres Abimelechi,Tholæ ſex,inuenies Boozi & Ruthæ nuptias, quæ celebratæ ſunt poſt decẽniũ à fame,&peregrinatione,accidiſſe paullò pòſt quintum annum Tholæ vel potius ſexto.Res ergò ſic ad calculũ reducitur.Ponamus 2.años Gedeonis,Abimelechi 3.Tholę 23. Iair 22. Iephte 6. Abeſan 7.Aialõ 10. Abdõ 8. Sãſon 20.Heli 40,Samuel cũ Saüle 40. Dauid 40.Sa-

17
40
80
40
40
3
23
22
6
7
10
8
20
40
40
40
4
———
440
———
11
70
70
70
4
———
225
———
2
3
23
22
6
7
10
8
20
40
40
40
4
———
225

40. Salomonis vſque ad templi ædificationem 4. Verte oculos ad marginem, & parem vtrobique numerum reperies, nempè 225.

11. Ex dictis pendet cenſus aliarum opinionum, quas retulimus ſuprà n.3. Porrò cùm ex ratiocinatione, & cõiecturis pendeat, an vnus, an tres Boozi ponendi ſint, & quot ſint anni illis, aut illi tribuẽdi; vnuſquiſq; Interpretum & Chronologorum ſecundùm ſuam opinionẽ aſſignat Iudicem, ſub quo id acciderit. Sed viderint Interpretes, (ſiue vnum, ſiue plures Boozos cõſtituant) ne multum poſt Gedeonis vltimos annos, aut triennium Abimelechi, aut Tholę primos annos, hâc famẽ, & Elimelechi peregrinationẽ conſtituãt; quia illis impeditum erit ſufficientes annos præbere Obedo, ſenectutẽ Iſai, & Dauidi ſeptuaginta annos, & quatuor Salomoni vſque ad inchoatam tẽpli fabricam. Hæc in re arduâ, & obſcurâ, & quę tota ex coniecturis pendet. Sed de eâ iterum incidet ſermo ad cap.4.n.41. vbi noſtra commẽtatio roboratur.

Cenſus opinionum ſuprà ſcriptarum, de Iudice ſub quo acciderit hæc hiſtoria.

12. QVANDO IVDICES PRÆERANT.] Primus Hebrææ gentis, ſeu Iſraeliticæ Reipub. ſtatus in Palæſtinâ ſub *Iudicibus* fuit, id eſt gubernatoribus, ducibus, principibus, ſupremiſq; magiſtratibus. Dicebantur autẽ *Iudices*, à iuris dicendi & præſidendi in populo poteſtate. Hi enim Iudices iudiciorum, conſiliorum, ac bellorum principatũ tenuerunt: non tamen fungebantur ſtrictiori illâ cõdẽnandi & abſoluẽdi homines auctoritate quâ Reges habẽt. Enucleatior de hoc Iudicis munere tractatus, prolixiorẽ cõmẽtariũ exigit, quã hic Ruthæ locus expoſcit: id enim ſpectat ad librũ Iudicũ. Quâ ſuper re plura legere licet in Carolo Sigonio de Rep. Hebr. l.1. c.5. & l.7.c.2. Genebrardo in Chronol. Barrad. to.1.l.5.c.2. Azor to.2.l.11.c.1. Serario multis qq. in c.3. Iudicũ, Saliano to.2. ann. m.2601. à n.3. vbi eruditè exponit quantùm Iudicum poteſtas à poteſtate regiâ differret: & ex Ioſepho tradit quo pacto ſtatus ille fuerit Monarchicus, & nihilominùs Ariſtarchicus. Non adducat, vt aſſentiam Carthuſ. qui hîc docet, hos Iudices per modũ directionis atque cõſilij magis, quàm per modũ iuriſdictionis atq; dominij pręfuiſſe. Non enim dabãt mera cõſilia, quibus populũ dirigebant: ſed licet ex proprio arbitrio nõ haberent ius vitæ & necis, re ipſâ ſecundum leges iudicabant; & ex legũ præſcripto aut dãnabant ad mortem, aut à morte abſoluebant, & res difficiliores ad Synedrium, ſeu Senatũ referebant.

Quod Iudicum munus in Iſraeliticâ Republicâ?

Sigonius. Genebrar. Barrad. Azor. Serarius. Salianus. Carthuſ.

13. FACTA EST FAMES IN TERRA.] Chaldæus paraphraſtes, *Fuit fames fortis in terrâ Iſrael.* Ioſephus l.5. Antiq.c.11. *Fames valida eam regionem inuaſit.* Fuit autẽ hæc fames valde grauis & acerba, quandoquidẽ hominẽ excuſſit è Bethlẽ: porrò (vt notauit Hier. in Abdiã) huius vrbeculæ duplex nomẽ, annonæ copiã & abundantiã ſonat: appellatur enim *Bethlehem*, id eſt, domus panis; & *Ephrata*, id eſt, vber, ferax, frugifera. Ergò ſæuâ annonæ penuriâ laborabat Palæſtina, ſiquidẽ Elimelech è primâ vrbis nobilitate, qui cõmuniter diues & opulentus cẽſetur, ſaltẽ cũ diuitibus & opulẽtis ſanguine iunctiſſimus; in domo panis, & regione vbere, aliò cũ totâ familiâ migrare cõpulſus eſt. Neque enim niſi pręualida fames Elimelechũ è charo patrię ſolo, in Moabitidẽ, Iudęis regionẽ infenſiſſimã expuliſſet. Cũ autẽ dicitur, *Facta eſt fames in terrâ*, ſubintelligendũ eſt, *in terrâ Iſrael.* Neq; enim fames illa fuit vniuerſalis; quandoquidem Elimelech confugit ad Moabitarum vicinam regionem, Iudææ confinem; & ſterilitate infamem: non enim demigraſſet, nec ibi diu cõſtitiſſet, ſi Moab ſimili annonæ penuriâ affligaretur. Rabbinorum nugas de hâc fame, meritò hîc Sanctius irridet potiùs, quàm refutat: multa ſic digna reuinci, ne grauitate adorentur.

Chaldæus. Ioſephus. S. Hieron.

Valida fuit fames, quæ Bethlehem, id eſt, domũ panis vexauit.

Sanctius.

14 Non cõuenit inter expoſitores quandiu durauerit hæc Iudęæ fames. Abul. hîc q.10. toto illo decẽnio famẽ duraſſe putat. Nã poſt exactũ decenniũ Noemi cogitauit de reditu ad patriã: *Audierat enim quòd reſpexiſſet Dominus populũ ſuum, & dediſſet ei eſcas,* infrà v.6. Nempè ſicut cauſſa migrãdi in Moabitidem fuit fames, eâ ceſſante redire decernit. Serarius q.8. Bonfrer. annorũ numerũ auget. Neq; enim veroſimile cenſent, quòd Elimelech vir diues & potens patriã deſeruiſſet vbi primũ cœpit fames, ſed diu pòſt, quãdo ſc. annona nullâ ex parte ſuppeteret: vnde vltra decenniũ famẽ perduraſſe opinantur. Fatemur autem quòd Elimelech vir ſaltem nõ inops, minimè è patrio ſolo migrauerit, vbi primò fames ingruit, ſed poſteà: at (vt apprimè Salianus & Sanct. adnotarũt) nõ conſtat ſolã redeundi cauſsã extitiſſe, quòd Noemi audiſſet famem iã ceſſaſſe. Potuit enim iã antè id audiuiſſe, & tamen adhuc detineri, quia grauatè ferrent filij ab vxoribus diuelli: aut tunc vxores à parentibus, à patriâ, & à religione auitâ extrahi: præſertim cùm Moabitica gens nõ ſatis cum Iſraelitis cõueniret. Ergò filijs vitâ functis, cũ nihil iã ſupererat, quod Noemi apud Moabitas detineret, & fames iã ceſſauerat, tunc de reditu obnixiùs cogitat. Et ſanè (vt ſcitè arguit Salianus) mirũ fuiſſet, quòd tantã longinquę famis diuturnitatem liber Iudicũ non adnotauerit, cùm alia Dei flagella tam ſtudioſè adnotentur. Quin nulla tã diuturna fames in totâ Scripturâ Sacrâ, ac ne in profanâ quidem fortaſsè reperietur. Quã ſuper re eruditè ibi Salianus, qui conſuli poteſt tom.2. ann.m.2801.n.30.&c.

Abulenſis. Serarius. Bonfrer.

Fames hæc citra decennium durauit.

Salianus. Sanctius. Salianus.

15. Cùm Serarius hîc q.5. & Bõfr. ſeriò affirmãt, hâc famem fuiſſe ſupernaturalẽ, laxiùs accipiũt *ſupernaturalẽ*, pro plagâ à Deo immiſsâ ad puniẽda Hebræorũ peccata, maximè Idololatriã, quæ tẽpore Iudicũ licentiùs vigebat. Sed non indè euincitur fuiſſe ſtrictè *ſupernaturalẽ* (vt in ſcholis accipitur:) ſępè enim Dei prouidẽtia per cauſſas naturales prouenięntẽ famẽ, ægritudinẽ, peſtẽ, &c. ordinat ad puniẽda delicta aut totius prouinciæ, aut vnius vrbis, ſiue pluriũ hominũ, ſiue vnius dũtaxat, citra miraculũ, naturalẽ ve cauſſarũ exigentiam: alioqui omnia iſtiuſmodi flagella, quibus Deus vniuerſatim aut particulariter humana ſcelera caſtigat, patientiã exercet, & erudit; ſupernaturalitatis vocabulo nominaretur, quod in ſtrictâ acceptione nõ admittimus.

Serarius. Bonfrerius.

Hæc fames nõ fuit ſtrictè ſupernaturalis.

16. ABIITQVE HOMO DE BETHLEHEM IVDA, VT PEREGRINARETVR IN REGIONE MOABITIDE, &c.] LXX. Interp. *Et iuit vir de Bethlehem Iuda ad incolendum in agro Moab.* Eſt Hebraiſmus, quo *ager* pro *regione* accipitur, vt ibi notat Vatablus, Biblia Cõplutenſia, & Regia *agrũ* etiam habẽt. Chaldaica paraphraſis: *Et exijt vir magnus de Bethlehem Iehudah ad hoſpitandum in agro Moab.* Reliquæ tranſlationes nil offerunt notatu dignum. Dicit in *Bethlehem Iuda*, quia in Terrâ promiſſionis duæ erant ciuitates eiuſdem nominis, forsã ab agrorũ feracitate ſic nominatę.

LXX Interp. Vatablus. Bibl. Cõpl. Bibl. Reg. Chaldæus.

Regio Moab prope terrã promiſſionis ſita eſt.

Iosue 29.

Altera in tribu Iuda,quę etiã dicitur Ephrata: in tribu Zabulõ altera, Iosue 29. v. 5. Non longè ab Israelitis aberant Moabitæ, vtpotè Rubenitis trans Iordanẽ vicini. Neq; in Moabitidem contendit Elimelech cum suis animo figendi inibi domiciliũ, sed ad suos post famẽ redeundi, quod euincit verbũ *peregrinari*, & *hospitari*, quo Vulgatus, & Chaldęus vtuntur. Quare autẽ qui regioni illi nomen dedit, nominetur Moab, notissimum est. Sanè filia maior Loth, ex cuius furtiuo cum ebrio patre concubitu natus fuit, nomini occasionem dedit: Moab enim sonat, susceptus à patre. Quâ de re Interpretes ad Geneseos c. 19. v. 37. & alibi passim.

Genes. 19.

Vers. 2. Ipse vocabatur Elimelech, & vxor eius Noëmi & duo filij alter Mahalon, & alter Chelion, Ephratæi de Bethlehem Iuda. Ingressique regionẽ Moabitidem, morabantur ibi.

17. Chaldæus. Græcus. Iosephus. Zonaras. Theodor. Bonfrer. Bibl. Cõpl. Serarius. *Quid significet nomen.* Elimelech. Salianus.

Ceteræ ex Hebræo aut Græco exscriptiones, à Vulgato ferè nil discrepant, nisi quòd hęc postrema verba Chaldaica paraphrasis sic vertit, & exponit: *Et venerunt vsque ad agrum Moab, & fuerunt ibi gratiosi.* Græcæ etiam exscriptiones, *agrum* habent pro τὸ *regione*: sed perindè est, vt nuper adnotabamus. Hic *Elimelech* apud Iosephum lib. 5. c. 11. Zonaram & Theodoretum, quos allegat Bonfrerius, mendosè nominatur *Abimelech*. Idem mendum Biblijs Complutensibus ex eodem Iosepho irrepsisse, censet Serarius hîc quæst. 1. Sed in hoc loco, & Græcè & Latinè *Elimelech* habent. Quod nomen Hebręis sonat (teste eodem Serario inibi) *Deus rex*, vel *Dei rex*, vel *Dei mei Rex*. Et si τὸ *el* pro *forti* interpretari libet, erit, *fortis rex*, vel *fortis mei rex*, Addit Salianus anno m. 2801. in Schol. nu. 3. *Dei consilium.* Et Elimelech mysticè expositus, idẽ est, ac *anima ad animam*, seu *spiritus ad spiritum*. Porrò Noemi est, *anima*, aut *spiritus*.

18. Rabbini. *Elimelech à Rabbinis putatur filius Nahassonis, & Salmonis frater.* Chaldæus. Abulensis.

Rabbi Iosue, R. Salomon, & auctor libri Seder holan putãt hunc Elimelechum fuisse Salmonis fratrem, atq; adeò Nahassonis filiũ. Verùm suprà n. 4. & 5. &c. ex temporis diuturnitate adstruere moliebamur, Boozũ non potuisse censeri inter huius Salmonis filios; argumẽta verò ibi facta multò validiora sunt, ne frater tunc superstes foret. Addũt ijdem Rabbi, quòd hic Elimelech fuit homo prædiues: vnde Chaldæus n. 16. allegatus, ait, *Erat vir magnus*: & R. Simeon inquit, ipsum & filios fuisse *Magnates*. Ast tantæ magnitudinis, & opulentiæ nullum reperimus vestigium præter cognationem cum Boozo, homine diuite. Opinor, si Elimelechi prædia tam multa ac opulenta forent, quæ *virũ magnum*, seu *magnatem* decerent, minimè eius nurus, vt Noemi vxorem aleret, etiam post decenniũ, spicilegio operam daret. Ad hæc fabulantur Rabbini apud Abulensem q. 4. quòd hic Elimelechus fuit homo immisericors, & ergà pauperes prędurus, adeò vt trãsfugeret in Moabitidem, ne à mendicis in tantâ fame stipẽ erogantibus molestiæ quid pateretur. Verũ maiorem peregrinationis Moabiticæ molestiã, molestiâ minori redimere potuisset, si domi maneret. Sanè nimis carò emit, non rogari. Nugæ.

19. 1. Paral. 4. S. Hieron.

S. Hieronym. in tradit. Hebraicis ad illa verba 1. Paralip. c. 4. v. 22. *Et qui stare fecit Solem, virique mendacij, & securus & incedens: qui principes fuerunt in Moab, & qui reuersi sunt in Lahem*, ita scribit: *Tradunt Hebræi hunc fuisse Elimelech virum Noemi, patrem Mahalon & Chelion, in cuius tempore Sol steterit propter præuaricatores legis, vt tanto miraculo viso conuerterentur ad Dominum Deum suum. Quod quia facere contempserunt, idcircò fames inualuit. Et ille qui in tribu Iuda prior videbatur, famis inopiâ cum vxore & filijs non solum patriâ pelleretur, sed etiam in eâdem peregrinatione cum filijs moreretur. Viros autem mendacij esse Mahalon, & Chelion, qui hîc securus & incedens appellatur, & de quibus dicitur, quòd principes fuerint in Moab, & quod vxores Moabitidas duxerint.* Quòd autem ad preces huius *Elimelechi*, vt suos Bethlehemitas conuerteret, *Sol steterit*, vt stetit tempore Iosue (secuti Hieronym. cuius verba præscripsimus) docent Abulens. in locum illum ex Paral. q. 18. vbi allegat Rabanum Maurum, Liranus inibi, Glossa, Hugo, Dionysius, Feuardentius hîc, & noster Barradius in cap. 1. Matthæi, lib. 5. c. 8.

Quod tẽpore Elimelechi Sol steterit. Abulens. Rabanus. Liranus. Glossa. Hugo. Dion. Cart. Feuardent. Barradius.

20. Abulens. Caietanus. Tirinus. Cornelius. Gordonus. Menochius. Serarius. Vatablus. Sanctius. Bonfrer. Salianus. *Tempore Elimelechi non stetit Sol.*

Verùm enimverò huiusmodi solis stationem ab hoc Elimelecho factam, fuisse Iudæorum commentum censent Abulensis hîc q. 4. (ipse viderit an sibi pugnet) Caietanus in eum locum Paralip. inibi Tirinus, Cornelius, Gordonus, Menochius, Serarius hîc q. 1. & in c. 10. Iosue q. 25. Vatablus, Sanctius, Bonfrerius hîc & Salianus tom. 2. ann. m. 2801. n. 28. & in Scholijs ad eundem annum, n. 2. & 3. Dicendum ergò videtur hunc locum Paral. de Elimelecho non posse congruè interpretari, 1. quia ibi agitur de posteris Selæ filij Iuda, non de posteris Phares, qualis erat Elimelech Boozi propinquus ac cognatus, qui iure cognationis tenebatur eius semen suscitare, & auitam possessionem administrare. 2. quia tantum miraculum de statione Solis minimè omissum fuisset à sacro Historiographo, qui librum Iudicum scripsit; pręsertim cum patratum fuerit ad cohibendam Hebræorum idololatriam, cum alia multò minora recenseat; & stationem Solis sub Iosue, tanto verborum apparatu describat. 3. quia in Biblijs correctis non habetur, *Quæ reuersæ sunt in Lehem*, quòd posset intelligi de Noemi ac Ruth; sed potiùs habetur, *Qui reuersi sunt in Lehem*, id est, Bethlehem: at Elimelech & filij non sunt reuersi in Bethlehem, sed in Moabitide mortui, ac sepulti. Neque Elimelech, & eius filij, *Principes fuerunt in Moab*; sed transfugæ, peregrini, exules. Quod autem *Lehem* idem sit ac Bethlehem, liquidò constat ex Hebraico idiomate: Hebræi enim non raro partem alteram nominum propriorum abijciunt. Sic 1. Paral. 2. v. 9. *Ram* ponitur pro *Aram* & c. 20. v. 5. Adeo datus vocatur *Bethlehemites*, Hebraicè *Lehemites* & Ier. 22. v. 24. *Ieconias* rex, in Hebræo vocatur, *Chonias*. Gen. 14. v. 18. *Salem*, pro *Ierusalem*. Et passim *Iemini*, pro *Beniamin*. Alia exempla adduximus in Iudith c. 4 § 4. n. 9. vbi idem Pontifex, qui ibi appellatur *Heliachim*, infrà *Ioachim* nominatur. Ergò sicut *Bethlehemites* nuncupatur *Lehemites*; sic *Bethlehem* dicitur *Lahem*. Hæc nota sunt apud Biblicè peritos. Consule nostrum Ioan. Eusebiũ li. 7. de Orig. Sacræ Scrip. c. 20. qui copiosè ac eruditè hâc super re.

Vltima pars dictionis, pro totâ ponitur Hebræorum ritu. 1. Parali. 2. Ierem. 22. Genes. 14. Auctor in Iudith c. 4. Ioa. Euseb.

4. Elimelech non significat, *Qui stare fecit Solem*, sed *Deus rex*, vel *Dei mei rex*, aut *fortis rex*, aut *Dei consilium*, vt ex Serario, & 21.

Saliano

Saliano adnotauimus suprà n.17. Nec *Mahalon* significat *Securum*, sed *infirmum & ægrum*, & *qui chorum agit, fistulamve inflat*. Chelion verò non significat *Incedentem*, sed *consummatum & perfectum*, aut eum, *qui totus columbinus est*, vt ex Serario hîc q. 3. refert Salianus ann. m. 2801. in Scholijs n.3. Itaq; *Qui stare fecit*, supple *Solem*, significatio est nominis proprij *Iochim*. Sic *viri mendacij*, pro *viris* oppidi *Cozeba*. Similiter *Securus* & *Incedens*, pro *Ioas* & *Seraph* Sanè infrequẽs non est in Scripturis, vt pro nomine proprio illius adhibeatur explicatio, Consule eã de re Sanctium in Cant. 5. v.3. & in cap. 8. v.11. & Salazar in Prouerb. c.30. v.1. vbi alia plura adsimilia loca afferunt, & expendunt. Quod fecit etiam eruditè noster Ioan. Eusebius lib. 7. de Orig. Sacræ Scrip. c.22. Deniq; Lxx. Interpretes pro τὸ *Qui stare fecit solem*. &c. nomina propria posuerunt: *Et Ioacim, & viri Chozeba, & Ioas, & Saraph*, adsimiliter Biblia Complutensia, & Regia: & ex Hebræo Pagninus, & Vatablus.

Elimelech non significat, Qui stare fecit Solem. Serarius Salianus

Sanctius Ioan. Eusebius. Salazar. *Translationes variæ.*

22. Quod attinet ad Hieronymũ pro oppositã sẽtẽtiã allegatũ, respõdet hîc Bõfrer. quòd Opus de Tradit. Hebraïcis non est S. Hier. saltẽ Serarius ambigit. Verũ nil magis Hieronymi stylũ, & modum agendi redolet: & ipse Hierony. in lib. de locis Hebraicis hoc Opus tanquã suum sæpè allegat. Propterea Salian. ann. m. 2801. in Scholijs n. 2. hâc de re agẽs, ita scribit: Illud tãtùm dicam desiderasse me non semel, vt tantus vir (S. Hieron. inquam, non solum recitare aliena, sed etiã examinare voluisset: multa vtique acerrimi vir iudicij tamquã somnia & deliramenta reiecisset, quæ aliquibus hoc ipso merẽtur fidẽ, quòd à B. Hieronymo sine reprehensione recitãtur. Hactenùs ille. Verùm ipsi sibi imponũt, qui traditionibus Hebraicis re indiscussã credunt, licet à S. Hier. scribantur: ipse enim nil de suo affirmat, sed nudè refert, quod sui tẽporis Rabbini dictitabant, aut ab alijs antiquioribus acceperant, quid ergò refert, quod Hieron. referat aliqua aliorum mendacia; quæ etiã Scriptura sacra aliquandò refert, nẽpè mẽdaciũ Amalecitæ ad Dauid, &c. Sibi imputet, qui Amalecitæ credit: similem ad modum qui traditionibus Hebræorum fidem adhibet, non Hieronymo, sed sibi imposturam imputet.

Bonfrer. Serarius *Traditiones Hebraicæ fidẽ non merentur.* Salianus

23. ET VXOR EIVS NOEMI.] Hoc nomẽ per varios interpretes in varias linguas trãslatũ, tantillùm de more mutatur. Noëmi autẽ teste Serario hîc q.2. significat *pulchrã, suauẽ, amœnam*, vel, vt vult Iosephus, *felicitatẽ, fortunamq; bonã*. Et suprà n. 17. notauimus, quòd mysticè significat *animã* seu *spiritũ*. Tradunt Hebræi in Talmud, Noëmi fuisse neptẽ Naasson, filiã cuiusdã fratris Salmonis, qui ex Rahab genuit Boozũ; atque adeò fuisse Boozi sororẽ patruellam. Hoc cõmentũ de Hebræorũ cerebro confictum est: nam præter nimiã senectutem, quam nuper in Boozo reiecimus; nullam rationẽ Rabbini afferunt, quã suã opinionem fundent. Sanè cap.3. v.2. de Boozo dixit Noëmi: *Propinquus noster est?* ex quibus verbis huiusmodi nuncupatim cognatio perperàm inducitur. Imò cùm mariti sui Elimelechi propinquus fuerit Boozus, de eã propinquitate præscripta verba intelligi possunt: nã vxor nuptiali iure in viri familiã trãsit. Malè ergò verba cognationẽ vniuersatim significãtia, absq; aliquo speciali fundamẽto ad specialẽ cognationẽ arctantur. Putat hîc Sanctius, quòd hæc femina, cùm aliud à parẽtibus nomẽ habuisset, à vulgo propter eximiã venustatẽ *Noëmi* appellatã. Idem censet de Thamar Dauidis filiã, de Susãnâ, & Esthere. Mera sanè suspicio, & quã nulla rationabilis cõiectura fũdat. Eccur idẽ non dicat de *Noëmâ* Lamech filiâ, Gen.5.v.21. eadẽ enim vox est, & eandem habet significantiã. Idẽ etiã eadẽ fide dici posset de *Thamar* Iudæ nuru, & incestu notissimâ; Gen.38.v.6. & de aliã *Susãnâ*, Lucæ 8.v.3. Gratulor Estheri, quòd nulla alia femina in Scripturis, aut *Esther*, aut *Edissa* fuerit nominata. Ceterũ si quoties propria nomina, quæ in Biblijs reperimus, rebus ipsis apprimè quadrãt, illa aut vulgo, aut noui nominis factori ascribenda forent; multiforme nominum sacramentũ passim inuenisse licebit. *Ægyptus* Hebraicè nominatur Misraïm; & tamen *Ægyptus angustias* seu *tribulationes* significat: an quia filij Israël inibi tot angustias ac tribulationes posteà subierunt? *Agar* Ægyptia, Saræ primùm ancilla, posteà Abrahæ concubina, *Peregrina* interpretatur: an sic nominata est, quia aligena? an quia in solitudine Bersabee errabat peregrina? Et quo priùs nomine *Agar* appellabatur? Ad hæc *Chaldæa*, Hebraicè Chasdim, id est. *Quasi Dæmones*: an hoc nomen sortitur, quia posteà rex Chaldæi Iudæã gentẽ cũ Ierosolymâ, ac tẽplo deuastarũt; Dein *Dauid*, id est, dilectus *Daniel*, id est, *Iudicium Dei*: an hæc nomina à parentibus in circumcisione; an postmodùm ab euentu acceperũt? Deniq; (vt n.24. adnotabitur) Mahalon, idem est ac Infirmus; & Chelion, defectus; ambo enim in Moabitide infirmati sunt, & defecerunt. Vndè tam prematura parẽtibus sapiẽtia, vt hæc nomina filijs aptarẽt? Si posteà ab euentu nomen sortiti sunt, quo igitur nomine priùs appellabãtur? Opinor filios similẽ nominis fortunã cum Noëmi matre subijsse. (Nõ negauerim plura in Biblijs nomina sublimiori afflatu imposita, vt Abel, Noë, Iosue, &c. de quo aliàs? Plusculũ immorarer, si adsimilia nomina quibus Biblia exundant, recẽserem: aut enim in primã olim nominatione prophetia præcessit, aut trãsnominatio successit.

Serarius *Quid Noemi significet.* Iosephus Rabbini.

Cuiusnam filia fuerit Noemi.

Ruth 3.

Sanctius

An Noemi à parentibus, an à vulgo sic appellata fuit? Genes. 5.

Genes. 38. Lucæ 8.

24. ET DVO FILII, ALTER MAHALON, ET ALTER CHELION. &c.] Nuper adnotabamus, quòd nomẽ *Mahalon* Hebraicè significat, aut *infirmũ & ægrum*, aut qui *chorum agitat*, vel *fistulam inflat*. *Chelion* verò, aut *consummatũ & perfectũ*, aut eum, *qui totus colũbinus est*. Ita Serarius hîc q. 3. Verũ Corn. mauult, vt idem sit ac *Defectus*, aut *deficientia*; vterq; enim ibi infirmatus est, ac defecit. Mirũ sanè quod nomina antè in circũcisione à parẽtibus imposita, sic posteà euentibus cõuenire [EPHRATÆVS] dicitur Elimelechus, id est, de Ephratâ, quod erat alterũ ex nominibus Bethlehẽ, vt habetur hîc, & Michææ 5. & Gen. 47. vndè Dauid filius viri Ephratæi dicitur 1. Reg.17.v.12. Aliàs Ephratæus eũ significat, qui est de tribu Ephraim, siue origine, siue habitatione. Sic accipitur Iudicum 12 v.5. & 1. Reg. 1. v.2. & 3. Reg.11. v. 26. [DE BETHLEHEM IVDA.] Erat enim altera Bethlehem in tribu Zabulon, iuxta nuper dicta n.16.

Serarius Cornelius *Ephrateus hîc significat Bethlehemitem; alibi Ephrainitã.*

Michææ 5. Genes. 47. 1. Reg. 17. Iudicum 12. 1. Regum 1. 3. Reg 11.

25. INGRESSIQVE REGIONEM MOABITIDEM MORABANTVR IBI.] cõstat ex suprà dictis n. 16. Elimelechũ cũ totã familiã, vt famẽ leuarẽt, in Moabitidẽ perrexisse; alioqui in patriam reuersuri. Exindè quærit hîc Abulẽsis q. 6. licueritne Israelitis ad tẽpus vel in perpetuum in

Abulensis

in alienâ regione, maximè Idololatrâ morari? Negat in perpetuũ & animo figẽdi inibi domiciliũ;& propter Idololatriæ periculũ,& ob legis ac ceremoniarũ obliuionẽ: tũ etiã quia ter in anno, maximè in festo Paschæ singuli masculi tenebãtur ad tẽplũ ascendere; quod præceptũ extra patriã ob loci lõginquitatem, vix, aut ne vix quidẽ implere poterãt, de quo agit q.7. Verum noster Bonfrer. hîc merito censet id Hebræis liquisse. Neq; enim lex, quæ vetabat cõmercium cũ Chananæis, rectè ad alias Gentes extendebatur: militabat enim ratio peculiaris (vt hîc notat Abul.q.12. nã Chananæos, qui in medio terræ promissionis habitabãt, Deus exterminandos voluit. Aliàs verò negotiationẽ, cõmerciũ õne,& cõuersationẽ Iudæi cũ Idololatris passim miscebãt;& toto orbe inter illos habitabãt post trãsmigrationẽ Babylonis, quin alicubi reprehẽderẽtur. In exteris autẽ regionibus suas Iudęi habebant Synagogas, ne legis obliuio irreperet. De impossibili tũc itu ad tẽplũ ter in anno, minor difficultas est: nã minori etiã ex caussâ excusabãtur. Cõsule expositores ad Num.9.v.13. ad quẽ locũ hęc difficultas spectat. Quã super re hîc agit eruditè Bonfrerius.

Hebræorum traditiones, etsi à S Hieronymo scripta quam fidẽ habeãt.

Bonfrerius

Abulens.

*V.*3. Et mortuus est Elimelech maritus Noemi: remansitque ipsa cum filijs.

26. Reliquæ translationes exiguo tantũ verborũ discrimine à vulgato differũt. Paraphrast. Chaldæus, *Relicta est ipsa vidua,& duo eius filij pupilli.* Ex quo refellitur Iosephus, qui l.5. Antiq.c.11. putat Elimelechi mortẽ accidisse peregrinationis decẽnio exacto. Verùm narrationis series exigere videtur, vt nõ diu post aditã Moabitidem regionẽ Elimelech fatis cõcesserit. Hic est valdè cõmunis Chronologorũ,& Interpretũ consensus. Saltẽ Elimelechus ante filios obijt: eo enim mortuo, relicta est Noemi *vidua,& filij eius pupilli.* Non putauerim hinc filiorũ ætatẽ colligi: nã etsi pupillus & pupilla à *puppus & puppa* dicatur,& sæpè accipiatur pro eo, qui quatuordecim ãnos nondum expleuit; non rarò etiã accipitur pro eo, qui viginti quinque annos nondùm attigit.

Chaldæus

Iosephus

Non diu post aditã Moabitidem Elimelech moritur.

*Vers.*4. Qui acceperunt vxores Moabitidas, quarum vna vocabatur Orpha, altera verò Ruth.

27. Exscriptiones reliquæ tantisper vocabula euariant, reipsâ Vulgato prorsùs cõsentiunt. Benè hîc q.6. notat Serar. quòd licèt ex hoc v.4. adiuncto etiã 2.& 5. dignosci non possit, quisnam horũ fratrũ, cui harũ mulierũ cõnubio iunctus sit, nã fraternorũ nominũ ordo varius est; tamẽ infrà c.4.v.10. sic Boozus loquitur: *Ruth Moabitidẽ vxorẽ Mahalon, in coniugiũ sumpsi.* Maior difficultas est, an hi viri Iudæi absq; peccato vxores duxerint Moabitides. Feuard. Sanct. Bonfr. & Salianus planè peccasse affirmant. Id cõcedi posse censet Abul.q.14. Sed opinor, nihil ad id opinãdũ cogit:& alioqui dexterã in partẽ strenua suspicio est. Itaq; esto, Ruth & Orpha fuerint idololatræ, nec ad veri Dei religionẽ conuersæ; tũc istiusmodi cõnubio obstabat lex diuina Deut.7.v.3.& eo nomine accusantur Hebræi 1.l.Esdr.c.9.& li.2.c.13. Sed lex illa restringi consueuit ad eos ethnicos, qui in terrâ Chanaan habitabãt, vt refert Bell.l.1. de Matr. c.2. Quod adprobauimus in Esther §.56.nu.5. Dein ad Iudæos illos, qui in terrâ promissionis habitabãt, quod notat Caieta. in Estheris c.2. Caussa autẽ quę in Deuter. ei legi subscribitur,

Serarius

Ruth 4.

Feuardent. Sanctius Bonfrer. Abulensis

Deuter.7. 1 lib. Esdr. 2. lib. Esdr. Bellarmin. Auctor in Esther Cõment. Caietanus.

& 3.Reg.11. repetitur, omnes Israelitas vbicũque locorum fuerint, vrgere videtur. Ea verò caussa est, discessionis periculum à verâ Dei religione: quod vel Salomõ magno suo malo expertus est. Rectè tamen notat Serarius in Esth. c.2.part.1. particulâ 6.q.2. quòd si moralem quandam adhibeamus libram ex quorundam aliorum, verbi gratiâ, Iacob & similium cõstãtiâ, ex personarum etiam quæ matrimonium ineunt virtute, tẽporum, rerumq; occasionibus, posse aliquandò hoc abesse periculũ. Sic Esther potuit ethnico Assuero nubere, Estheris 2.v.16. Quã de re latè inibi §.56.n.5. Et Tobię 3.v.8. in Rages ciuitate Medorũ, Sara Raguelis filia, probitate laudatissima, à pio ac religioso patre locatur septẽ successiuè viris, & verosimile est in illâ vrbe vbi Israelitæ dispersi exulabant, nõ reperiri tot viros Hebrææ gentis, qui Saram potuissent ducere; sed vnũ vel alterũ, aut plures, esse è Medicâ regione,& inde idololatras: quod Raguel vir pius non fecisset, nisi licitè id facere potuisset, necessitatis priuilegio, vt in Tobię Commentarijs adnotabamus §.234. num.3.

3.Reg.11.

Hebræorum lex de connubio non miscendo cũ Ethnicis.

Serarius

Esther 2. Auctor in Esther

Tobiæ 3.

Auctor in Tobiam.

28. Profectò necessitas eos excusare potuit. Mahalõ & Cheliõ iuuenes erãt, ætatis feruor extimulabat ad nuptias; ibi nullæ aderant Hebrææ feminæ; & fames adhuc sæuiẽs in patriũ solum intercludebat reditũ; cœlibatus in Moabitide erat insolẽs, in Iudæâ aut perrarus, aut nullus: necessitas ergò nuptias persuasit. Resp. Bõfrer. potuisse exspectare in patriã reditũ desæuiente pòst fame: aut cum alijs Hebræis feminis illo forsan cõfugiẽtibus, vt eiusdẽ famis malũ declinarent: aut cum finitimis Rubenitis sociare connubia. Verùm exspectatio patriæ abũdãtiæ, aut prolixũ tunc tẽpus, aut nullum spondebat. Simile aufugiũ Hebræar. mulierũ, ambiguum est,& fortè etiã nullũ: connubiũ cum Rubenitis feminis impeditũ etiã erat de vrbiũ distantia non modicâ, de mulierũ renutu, nolentium contrahere cum viris peregrinis ac depauperatis, nec in Moabitidem domiciliũ trãsferre, sed inter cognatos & contribules habitare. Ergò expromptum iuuenibus fuit cum Moabitis miscere connubia, cum Israelitis feminis impeditum nimis. Et sanè in Biblijs tantùm audimus Dei querelas de cõnubio cum ethnicis celebrato, cùm Israelitæ Palæstinam habitabant; secùs quandò exilij, aut commerciorum caussâ alias regiones habitarent:& tamen verosimile est, id sæpiùs factitatum, quod nuper nu.27. adnotabamus. Hanc sententiam tenet Rupertus lib.1. in Matthæum, Abulensis hîc quęst.14. Serarius quæst.11. Cornelius, Tirinus, Gordonus,& in eam inclinat Menochius.

Bonfrer.

Necessitas hæc connubia potuit à peccato excusare.

Rupertus Abulens. Serarius Cornelius Tirinus Gordonus Menochius

29. Dubium nõ est licere Israelitis, feminas alienigenas ducere, dũmodò priùs patriã superstitionẽ abiurauerint, vt constat ex Deuter.21.v.12. quod fecit Dauid lib.2. Reg.3.& Salomon 3.Reg.3. Rutham verò & Orpham auitã religione abiuratâ Israelitis iuuenibus nupsisse, canit Prudentius in Hamartigeniâ,& hîc videtur affirmare Gordonus. Cõtrarium obnixiùs tuẽtur Serarius q.11.& Abul.q.13. qui sic arguit: Quandò Noemi infrà v.15. hortabatur Ruthã, vt rediret in Moabitidem, ait: Ecce reuersa est cognata tua (Orpha inquã) ad populũ suũ,& ad Deos suos! ergò adhuc Orpha manebat in cultu Deorũ, seu Idolorũ: quod si tunc manebat Orpha (idẽ iudicium est de Ruthâ) in Ido-

Deuter.21. 2.Reg.3. 3.Reg 3.

Prudentius Gordonus Serarius Abulens.

An Ruth & Orpha ante nuptias idololatriam abiurauerint.

lorum

lorum cultu; ergò tēpore coniugij mansisse credendū est. Deinde Noemi hortatur vtramque nurū, vt redeāt in terrā suā: quod si redirēt, periculū foret redeūdi etiā ad patriā Idololatriā; præsertim cùm carerent instructore ad Iudaicā religionē obseruādā. Ergò eiusmodi hortamētis Noemi grauiter deliquisset. Sanè mirissimū est peccasse Noemi nurus suas hortando ad reditū in patriā domū; & non deliquisse cùm eas adhortaretur, vt redirēt ad Deos suos, id est, ad Idolorū cultū. Vtrūque ex alterutro redarguitur: igitur si in nondū cōuersis excusas adhortationē ad patria Idola colenda; excusa etiā in conuersis adhortationē ne secū pergant in Iudæam, malignâ nuptiarū spe, & verosimili extremæ paupertatis malo, quod statim experta

Ruth 1. v. 15 est Ruth. Verùm id perspicaciùs clarabitur, cū hæc Noemi oratio ad nurus suas facta infrà enucleatiùs exponetur: præsertim illa verba v. 15. *En cognata tua reuersa est ad populū suū, & ad Deos suos, vade cū eâ.* Quâ de re infrà, n. 40. & 50. Non hîc affirmauerim ante nuptias abiurasse idololatriā istiusmodi feminas Moabitides, quod incertum est; sed idololatriam non abiurasse, non esse adeò perspicuum, vt illi opinantur. An autem sit verosimile, ex inibi dicendis constabit.

30. Cornelius. *Noemi ex Dei instinctu has nuptias conciliauit.* Bonfrer. Serarius.

Deniq; Cornel. hîc, vt has nuptias honestet, addit, quòd Noemi horum iuuenū mater, & pia quidē femina, videtur filios ad cōiugiū direxisse ex aliquo Dei instinctu, qui per Ruth destinabat nasci Dauidē, & ex eo Christū; & vocationē Gētiū adumbrare, & præstruere. Annuit Bonfr. in Cōmentario, & Serar. q. 12. Ecce tibi vtriusq; cōnubiū absque peccato celebratum.

31. Abulensis. Sanctius. Serarius. Rabbini. Thalmud. Pseudophi. Prudentius. Rupertus. 1. Reg. 21. 1. Paral. 20.

Qvarvm vna vocabatvr Orpha.] De Orphâ multis suo more Rabbini nugātur, quorū deliramēta copiosè referunt Cōmētatores; præsertim. Abul. Sāctius, & Serar. hîc. Hāc Goliath gigantis, quē Dauid detriumphauit, fuisse matrē affirmant Thalmudici, Pseudophilo de Antiq. Biblicis, Prudētius in Hamartigeniâ, Rupertus lib. 1. in lib. 1. Reg. c. 2. Probant, quia mater Goliath vocatur *Rapha*, vel *Harapha* 1. Reg. 21. v. 19. & 22. & 1. Paralip. 20. v. 6. & 7. *Harpha* autē idē videtur ac *Orpha*. Verùm hoc

Orpha non fuit mater Goliath. manifestè falsum est: nā Orpha Hebraicè scribitur per ע *Ain*, Harapha verò per ה *He* scribi-

Abulens. *Etymologia nominis Orpha.* tur, quod Abul. q. 15. fugit. 2. Harapha fuit Philistæa, Orpha verò Moabitis. 3. Harapha fuit ex Geth ciuitate Palæstinæ, Orpha ex vrbe Petrâ. 4. Harapha fuit tēpore Dauidis, Orpha verò vtpotè Ruthę sinchronos, tēpore Boozi, qui genuit Obedē, & Obed Isai, & Isai iā grandæuus genuit Dauidem filiorū octauū. 5. Harapha fuit vir & gigas vnus de progenitoribus gigātū (vt

Cornelius. Bonfrer. tradūt hîc Cornel. & Bonfr.) Orpha verò femina Chelionis vxor. Si nominis *Orpha* etymologiā spectes, idē est ac *ceruicosa* vel *ore nudata*.

32. Sanè Arabissam seu Moabitidē fuisse Orphā sacer Historicus hîc perspicuè docet. Quod autē nō fuerit è regali prosapiâ, ostēdemus n. 33. vbi agemus de Ruthæ genere. Et cùm dicetur Rutham fuisse Petræā, idem de Orphâ dicere ve-

Feuardent. Rabbin. rosimile est. Refert hîc Feuardētius Rabbinos quosdā, qui existimarūt Orpham fuisse germa-

Ruth. 1. v. 15. *Ruth fuit Orpha fratria, nō consanguinea.* nam Ruthæ sororē: cuius asserti in sacro textu nec vestigiū quidē reperitur. Infrà v. 15. *cognata* vocatur Ruth ipsius Orphæ: appellaretur autē soror, si soror fuisset, vt ad sororis sequelā Noemi eam viuaciùs alliceret. Profectò tūc Noemi satis frigidè germanam sororē appellasset *cognatam*. Quin & v. 8. vbi Vulgatus habet: *Ite in domū matris vestræ*, In Hebræo, & Lxx. Interpretibus scribitur: *Ite, redite vnaquæque in domū matris suæ*. Quæ verba satis indicāt diuersā saltē fuisse *Cognatā Hispanè Cuunada.* vtriusque matrē. Itaque nec verbulū est, quod cōsanguineas esse efficaciter probet: nā ad *cognationem* satis est esse fratrias, & duntaxat affines.

Altera vero Rvth.] Thalmudici, vt 33. Dauidis genus nobilitent, fabulantur Rutham Thalmudi. fuisse filiam Eglon regis Moab, quem occidit Aod Iudicum 3. Omitto huius fabulæ impu- Iudicum 3. gnationem à longinquâ temporum diuersitate inter Eglonem Aodi sinchronum, & Rutham ac Boozum quam latè persequitur hîc Abulen- Abulens. sis totâ q. 16. ne Rabbini alium Eglonem è ce- *Ruth non fuit regis Eglon filia.* rebro architectentur. Sanè ecquis in animum inducat suum, quòd rex Moab filiam dedisset suam exteris hominibus penè fame pereuntibus? Et quomodo tam incomitata è suo regno cum paupere socru abire permissa est? quomodo etiam vili spicilegio operam dedit Regis filia, vt paupertatē subleuaret? Hâc de re copiosè Serarius quæst. 7. & reliqui Interpretes. Ceterū Serarius. Ruth fuit ex Moab, quæ est pars Arabiæ Petrææ, cuius metropolis ac regia vrbs *Petra* dicta est, eò quòd esset in rupe sita. Putat Bellonius Bellonius. lib. 2. cap. 53. & lib. 3. cap. 1. quòd hæc vrbs *Pe-* Abulens. *tra*, eadem ipsa est ac hodierna Turcarum *Me-* Isai. 16. v. 1. *cha*, Fides auctorem appellet. Ex hâc vrbe *Petrâ* fuisse Rutham, censet hîc Abulensis quæst. 16. alios allegans, qui illud Isaiæ 16. v. 1. *Emitte agnum Domine, dominatorem terræ de petrâ deserti, ad montem filiæ Sion*, de Ruthâ intelligit, quasi ipsa fuerit Petra deserti (continens pro contento) ex quâ agnus Christus per Dauidem venit. Ita etiam S. Hierony. ad eum Isaiæ locum, Vata- S. Hieron. blus, Montanus, Adamus, Lira, Hugo Sanctius, Vatablus. Montanus. Cornelius, Tirinus, & alij plures. Hæc autem Adamus. Lira. difficultas impeditior est, quàm in transcursu definiri possit. Denique si *Ruth* etymologiam Hugo. spectes, docet hîc Cornelius, quòd Hebraicè Sanctius. idem est, ac *irrigua*, vel *ebria*, aut *visio*, aut *prophe-* Cornelius. *tia*, aut *inspiratio*. Cabalistæ aiunt *Ruth* per Ana- Tirinus. strophen esse *Tur*, hoc est, *turtur*, quia ipsa vt tur- *Etymologia nominis* tur gemendo maritum suum luxit. Putat etiam Ruth. Isidorus l. 7. Orig. c. 6. quòd Ruth idem est ac S. Isidorus. *Festinans*. Notabamus suprà n. 32. quòd Ruth non fuit Orphæ soror; nec videtur fuisse eius consanguinea; sed tantùm affinis: quia fratriæ erant, quæ affinitas *cognationis* nomine significatur.

Manservntqve ibi decem annis.] In 34. Hebræis ac Gręcis translationibus additur vocula *ferè*, aut *circiter*. Chaldæus Paraphrastes: *Et* Chaldæus. *sederunt ibi vt tempus decem annorum*. Salianus ann. Salianus. m. 2801. n. 23. in decem illis annis, & profectionem in Moab & reuersionem in Bethlehem includit; quoniam etsi dictio *circiter* de modico excessu æquè, ac defectu accipi possit: quia tamen malorum perpessionem dicendo augere solemus vulgò potiùs quàm minuere; ad hunc loquendi modum Scriptura sese accommodat. Super re tam modici temporis non decertabo cum amico litteratissimo. Præsertim cùm Bel- Bellonius. lonius apud Serarium q. 8. tridui iter duntaxat Serarius. ab vrbe *Petrâ* vsque ad Hierichuntem interce- Pagninus. dere scribat. Scribantque Pagninus & Vata- Vatablus. blus, non *circiter*, sed *fermè*; quod Saliano fauet.

Vers. 5. Et ambo mortui sunt, Mahalon

videlicet & Chelion: remansitq; mulier orbata duobus liberis ac marito.

35. Hebraicè non est vox illa, *orbata*; sed, *Relicta est à duobus filijs eius, & à marito eius*: sic etiam habent Lxx. Interpretes, Biblia Complutensia, & Regia. Sed est Hebraismus, vt notauit Vatablus, & in Hebraicis translationibus benè supplerur, quod etiam Chaldæus Paraphrastes secutus est. Addit Sanctius, quòd series huius narrationis exigere videtur, Elimelechum non diu in Moabitide vixisse, hos duos eius filios sub decennium diem suum obijsse. An verò præmaturâ morte, & improles decesserint hi iuuenes, in pœnam vetiti connubij, & diuturnæ commorationis in Moabitide, non pauci Interpretes seriò affirmant. Verùm eos à peccato excusauimus suprà num. 27. & 24.

Hebræus Lxx. Interp. Bibl. Cópl. Bibl. Regia Vatablus Chaldæus Sanctius

Vers. 6. Et surrexit vt in patriam pergeret, cum vtraque nuru suâ de regione Moabitide.

36. Sanctes Pagninus sic locum exscribit: *Surrexitq; ipsa & nurus eius, & reuersa est ex regione Moab.* Vatablus ferè nil discrepat. Lxx. interpretes: *Et surrexit ipsa, & duæ nurus eius, & reuerterunt ex agro Moab.* Adsimiliter Biblia Regia, & Complutensia, & Chaldæus. Bene est, ipsa Noëmi dicatur reuersa ex regione Moabitide; nurus autẽ eius (præsertim Ruth) quomodò reuerti dicitur in terram, in quâ nunquam fuit? Verùm cùm socrus Noëmi propriè reuertitur, vtraque nurus, quæ cum illâ ire moliebantur, reuerti etiam dicuntur laxiori vocabulo. Idem modus loquendi Hebraicè & Græcè habetur infra v. 7. & 11. & 22. quem Vulgatus retinuit 1. Reg. 15. v. 26. Et Ps. 9. v. 18. scribitur: *Conuertantur peccatores in infernum*, & tamen eò non redeunt, vnde venerunt: neq; enim peccatores dũ viuunt, vnquam in inferno fuerant. Scitè notant Serarius q. 17. & Sanctius hîc, quòd abeuntes amicos ad aliquam itineris partẽ comitari humanitatis ac vrbanitatis est. Gen. 18. v. 16. & c. 31. v. 27. & Act. 20. v. 38. & ad Rom. 15. v. 24. Orpha autem & Ruth in Bethlehem vsque socrũ Noëmi prosequi & comitari voluerunt, vt patriâ relictâ ibi cum eâ commorarentur. Hoc amoris philtro nurus suas vinciuit Noëmi, morum suauitate, verborum comitate, actionum maturitate, ac matronali sapientiâ. Non putauerim, quòd huic viduæ fuerit mens cum vtrâque nuru suâ vsque ad patriam suam pergere; quippe quæ vtrique dissuaserit profectionem. Sanè non recusabat eas aliquo vsque habere comites viæ, totius autem peregrinationis, & deinde habitationis in Bethlehem, non item. Addit Salianus ann. mundi 2810. nu. 3. quòd in Hebræo, & Chaldæo vnius tantùm nurus fit mentio. Ego autem non modò in Vulgatâ, sed etiam in Græcâ, & Hebræa, & Chaldaicâ editione vtramque nurum lego.

Pagninus Vatablus Lxx. Interp.

Reuerti dicitur, qui nõ venerat.

1 Reg. 15. Psalm. 9.

Serarius Sanctius

Gen. 18. & 31. Actor. 20. ad Rom. 15

37. AVDIERAT ENIM QVOD RESPEXISSET DOMINVS POPVLVM SVVM, ET DEDISSET EIS ESCAS] Quæ verba sic exscribit Pagninus: *Audierat enim in regione Moab, quòd visitasset Dominus populum suum dando eis panem.* Vatablus pro *escis* seu *pane*, *cibum* habet. Lxx. Interpretes *panes* exscribunt, & Biblia complutensia, & Regia. Chaldæus Paraphrastes: *Quoniam euangelizata fuit in agro Moab, quòd recordatus est Dominus populi sui domus Israël ad dandum illis panem.* Bene notat inibi Mariana, quòd Hebraicè *panis* sumitur pro *cibo*, seu annonâ quod in Biblijs obuium est. Paraphrasis illa Chaldaica apud Sanctium, tradit, religiosam Noëmi ab Angelo didicisse abundare iam escis populum, diuturnâ fame hactenùs laborantem. Ceterùm non opinor denunciatore Angelo opus fuisse in tantâ regionum viciniâ: sed Noëmi olim id audijsse, & præpeditam filiorum ad reuersionem obstaculis tamdiu inibi commoratam (sanè decennij famem suprà nu. 14. refutauimus) Nunc autem Noëmi orbatam filijs, & dudùm marito viduatam, quid in Moabitide regione detineret? Profectò quam fames è patrio solo expulerat, abundantia ad regressum alliciebat. Verbum *Euangelizare*, quo Chaldæus Paraphrastes vtitur, peridoneum est ad exponendũ optatæ post famem abundantiæ nuncium; in nuncijs enim faustis ac iucundis euangelizandi verbum vsurpari solitat apud profanos etiam auctores. Indè apud Christianos *euangelium*, *euangelista*, *euangelizare*, in vsu Ecclesiastico sunt & propriè iam Ecclesiastica censentur, licet significantia sit vniuersalior, scilicet pro quouis læto nuncio, sicut hîc accipitur. Verùm 1. Reg. 4. v. 17. qui captam à Philisthæis arcam Domini, cæsum ac fugatum populum Israel, mortuos duos filios patri Heli annunciabat, Hebraicè dicitur *Euangelista*: quia etsi adspectu ad Heli patrẽ erat triste nuncium; erat tamen lætũ sacerdotes nequã perijsse; & quidem Arca Dei capta victores Philisthæos deuicit, concidit, detriumphauit. Item 2. Reg. 1. v. 20. Dauid Saülis ac Ionathæ mortem lugens, ait: *Ne ista euangelizetis in plateis Ascalon*: Ascalonitis enim lætum erat nunciũ, etsi Hebræis infelicissimum. Ita Maldonatus noster Præfatione in euangelia, cap. 1.

Pagninus Vatablus. Bibl. Cõpl. Bibl. Reg. Chaldæus

Mariana. Chaldæus Sanctius

Verbum euangelizare tantùm cõgruit faustis ac lætis nuncijs. Chaldæus

1 Reg. 4.

2. Reg. 1.

Maldonatus

Vers. 7. Egressa est itaque de loco peregrinationis suæ &c.

Locus obuiæ intelligentiæ expeditus, cõmẽtatoris opera nõ egẽs. In reliquis Trãslationibus aduerte, quod in vers. præcedẽti adnotabamus de verbo *reuertendi*, quod Noëmi propriè conuenit, & illius causâ vtriq; nurui Hebræã phrasi adaptatur, quod sup. n. 26. obseruauimus.

Vers. 8. Dixit ad eas: Ite in domum matris vestræ, faciat vobiscum Dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis & mecum.

Sanctes Pagninus sic ex Hebræo textu locum transtulit; Dixitq; Noemi duabus nuribus suis: *Ite, redite vnaquæque in domum matris suæ, faciat Dominus vobiscum misericordiam quemadmodum fecistis cum mortuis, & mecum.* Adsimiliter Vatablus, & Lxx. Interpretes, qui sic habent: *Et dixit Noëmi duabus nuribus suis: Ite nunc, reuertimini vnaquæque in domum matris suæ.* &c. Biblia Complutensia, & Regia & Chaldæus fere non discrepant. Itaque ex translationum omnium cõsensu constat, vnamquamque nurum remitti in domum matris suæ; manifestè enim significatur non vnam esse earum matrem; atque adeò sorores non fuisse, quod suprà n. 32. adnotabamus. Quod autem ait: *Ite, redite*, ex linguæ Hebrææ idiotismo est, qui etiam in Hispanismum irrepsit. nempè: *Andad, volueos à vuestras casas.* Vulgatus Hebræa verba non numerauit, sed apprimè sensum expressit. 38.

Translationes variæ.

Vnaquæque è nuribus in domũ propriam remittitur.

IN

Serarius Martin. del Rio Bonfrerius Sanctius Cornelius Genes. 24.

Apud Hebræos distincta erant habitationes, pro singulis vxoribus.

Th. Anglic. Caietanus

39. IN DOMVM MATRIS VESTRÆ.] Non ait, In domum patris vestri, tametsi domus sit patris. Scilicet vnamquamq; remittit in eam paternæ domus partem, vbi mater seorsim cum puellis degebat, more Hebræorum, & Orientaliũ omnium; quibus virorum & feminarum vnâ in domo distinctę habitationes erát, Ita Serarius in Estheris c.2. Martinus del Rio in Geneseos cap.24. v.28. & inibi Cornelius, Sanctius hîc, Bonfrerius, & Menochius. Hic Genesis illo c. 24. v.28. dicitur, quòd Rebecca cucurrit, *& nunciauit in domum matris suæ omnia quæ audierat.* Scilicet innuitur gynæceum, seu mulierum habitaculum: cum enim Hebræi, & reliqui Orientales polygamię indulgerent, distinctas pro singulis vxoribus habitationes in eâdem domo destinabant, quo paci consulerent, vt Thomas Anglicus, & Caietanus ad præscriptum Geneseos locum adnotarunt. *Cada muger viuia en diferente quarto de la casa del marido.* Quâ super re inibi pluribus dudùm agebamus.

Excusatur Noemi dum nuribus reditum suadet.

40. Quærunt hîc Commentatores an deliquerit Noëmi dum nuribus suis reditum persuadet ad idololatram Moabitidem: scandalum enim ipsis istiusmodi consilio creare videtur. Et sanè infrà v.15. Orphæ exemplo Rutham allicit, vt *ad populum suum, & Deos suos* reuertatur, quod nisi impiè suadere non posse videtur, mulier veri Dei cultrix. Verùm communiter Interpretes bonam Noëmi meritò excusant. Porrò videbat pia femina nuruum suarum cogitationes hactenus ad terrena tãtùm bona referri ac eam terrenæ cognationis, & beneuolæ diu familiaritatis amore prosequi: idcircò Noëmi Orphæ ac Ruthæ reditum suadet ad suos Moabitas. Quasi dicat: Nolo, meâ vnius causâ, è solo patrio, è domibus, à parentibus, ab amicis & notis in alienam terram, ad alienos & ignotos, nec bene animatos erga Moabitas emigretis; & subire cogamini pauperiem, seras aut nullas nuptias, liberorum orbitatem, & alios casus, qui peregrinis ac inopibus familiares esse solitant. Ergò suadet reditum, vt nurus apud suos commodiùs viuant, vtque ipsa earum curâ exoneretur; ac vt ipsas adhuc infideles non deducat ad populum Israëliticum; quod sine scandalo fieri non posset. Quâ super re iterùm redibit sermo infrà ad præfatum v.15. n.51. vbi hic locus extricatur.

Bona Noëmi felicitatem à Deo nuribus suis precatur.

Serarius Salianus Chaldæus

41. FACIAT VOBISCVM DOMINVS MISERICORDIAM, SICVT FECISTIS CVM MORTVIS, ET MECVM.] Itaque bona Noëmi dum vtrãque nurum dimittere satagit, piè ac beneuolè precatur, vt illis Deus largè benefaciat, reddatque gratiam maritis suis exhibitam, nubendo hominibus peregrinis, illisque officiosè conuiuendo: & iam mortuos deflendo, inhumando, honorando, atque desiderando, adeò vt in eorum gratiam socrui semper adhæserint, aut ex Serario hîc q.19. notat Salianus. Addit Chaldæus: *Quod renuistis viros accipere post mortem eorum; & quod aluistis, & sustentastis me.* Quod indicat non statim post filiorum obitum, de reditu in patriam Noemi cogitasse.

Vers. 9. & 10. Det vobis inuenire requiem in domibus virorum, quos sortituræ estis.

Chaldæus

Nuptiarum requiẽ nuribus suis Noemi apprecatur.

Salianus.

Ieremiæ 2. Prouerb. 2. Malach. 2.

42. Reliquæ translationes ferè à Vulgato non discrepant. Chaldæus verò sic habet: *Dabit dominus vobis mercedem perfectam super misericordiâ quã fecistis mihi, & inuenietis requiem vnaquæque ad domum mariti sui*, futuri, inquam. Est hoc penè legitimum in digressu, à charissimis præsertim, illis felicia quæque precari. Ergò bona socrus, & nuruum peramans, illud potissimè illis optat, quod mulieribus in nubili ætate in votis esse solitat, nempè secundas nuptias, & quidem primis feliciores, quod *requiem* appellat. Tacitè his verbis nurus suas ad matrimonium alterum adhortatur, in quo eis requiem, pacem, ac omnem felicitatem precatur, quæ persæpè in coniugijs rara esse solet, quippè quæ multis, magnisque molestijs & angoribus frequenter intermixta sunt. Itaque nuptiarum *requiem* sibi negatam Noemi nuribus suis exoptat: tunc enim ipsa patriæ exul, oblata est marito & filijs, cùm eorum subsidio maximè indigebat. Et sanè (vt benè notat Salianus anno mundi 2810. n.5.) opportunè felicitatem apprecatur secundis nuptijs: quia in scripturâ sacrâ sæpiùs primas nuptias commendatas reperias, quàm secundas, Ieremiæ c.2. v.2. & c.3. v.4. Prouerb. 2. v.16. & 17. Malachiæ 2. v.14. & 15. Consule indidem Commentatores.

Gen. 31. v. 38. & 55.

Nurus vsq; in Bethlehẽ pergere auet cum socru.

Hic v.7. &c.

ET OSCVLATA EST EAS.] In signum amicæ cognationis, & beneuolæ dimissionis. Hinc illa Labani de genero Iacobo querela, Genes. 31. v.38. *Non es passus vt oscularer filios meos, & filias.* Et postmodùm abiturus, *Osculatus est filios, & filias suas, & benedixit illis.* [QVAE ELEVATA VOCE FLERE COEPERVNT.] Vbi Orpha & Ruth se à socru charissimâ dimitti vident, & vltimum vale audiunt, confestim illacrymari incipiunt, expromptum feminis subsidium angoris, & amoris signũ. [ET DICERE: TECVM PERGEMVS AD POPVLVM TVVM.] Quæ verba innuere videntur, id nurus dixisse non solâ vrbanitatis causâ, sed animo illam prosequendi vsque in Bethlehem: alioqui superuacanea foret prolixior Noëmi oratio, tot rationibus referta, quæ illas à suscepto voto efficaciter auocaret. Quin & hoc cum nuribus colloquium, in ipsâ viâ habitum fuisse videtur, cùm aliquousque socrum comitatæ fuissent. Dicitur enim suprà v.6. *Et surrexit vt in patriam pergeret cum vtraque nuru suâ..... Egressa est itaque de loco peregrinationis suæ cum vtraque nuru: & iam in viâ reuertendi posita in terram Iuda, dixit ad eas: Ite, redite* (sic habent Hebræa) *in domum matris vestræ.* Sanè τὸ *redite*, id insinuare videtur: tametsi non trahat inuitus in oppositum. 43.

Vers. 11. Quibus illa respondit: Reuertimini filiæ meæ, cur venitis mecũ? num vltra habeo filios in vtero meo, vt viros ex me sperare possitis?

Lex vel cõsuetudo de suscitando fratribus semine, apud Gentes recepta fuit. Genes. 38.

Reliquæ exscriptiones nil offerũt notatione dignum. Et sanè Noemi in hoc vers. & sequentibus adludit ad ritum de suscitando defuncti fratris semine, qui antequam Iudæis latâ lege sanciretur Deuter. 25. v.5. etiam apud Gentiles viguit, vt liquidò constat ex Geneseos 38. v.11. & 14. in Thamare. Quâ in re magnũ beneficium censebatur demortuo viro præstari à viduâ vxore, & ab eiusdem defuncti fratre vel propinquo: siquidem demortui familia cum 44.

ipso

ipso extincta, hoc modo legali æstimatione suscitari censebatur, ne cum ipso prorsùs interiret. Hanc Iudæorum legem, & Gentium consuetudinem hîc vrget Noëmi, vt reditum nuribus persuadeat, aiens se præ senectute esse inidoneam è quâ filij expectari possint, qui ipsas ducant, & defunctis fratribus semen excitent.

45. Caietanus Serarius Ex hoc loco Caietanus & Serarius censent suscitationem hanc seminis defuncto fratri, visitatam quoque esse in fratribus duntaxat vterinis: nã vidua Noëmi ex marito Elimelech defuncto filios suscipere nequibat: ergò socrus suæ Noëmi filios ex alio marito genitos, expectabāt Orpha & Ruth, quibus nuberēt, quò defunctis maritis semen suscitarent. Hi autē (quãdoquidem Elimelech defunctus erat) fratres essent duntaxat vterini. Veriùs, opinor, Abenezra, Bonfrerius, & Cornelius hîc id restringunt ad vterinos fratres, qui licet patres habeāt diuersos, sed ex eâdem tamen tribu & familiâ: tunc enim vxor, marito suo sine filijs defuncto suscitabat semen ex eius fratre, vel consanguineo. Quasi dicat Noëmi nuribus suis: Ego iam senui, & ideò inidonea sum proli generandæ. Sed licèt in nubili essem ætate, & rediens in Bethlehem statim nuberem Boozio, alijve propinquo, qui Elimelechi defuncti semen ex me suscitaret, vanis spebus lactamini; nam etsi hâc nocte conciperem ex eo prolem masculam, anteà vos eritis vetulę, quàm ipsis nubere possitis; quandoquidem vt minimùm, quindecim aut sexdecim annis vobis expectandum sit. Ergò Noëmi ex hypothesi impossibili, quantumuis res prosperè cedat, nuruum spes irritas esse demonstrat. Id duntaxat ex hoc loco euincitur, quod locum non habet si fratres vterini haberent patres ex tribu aut familiâ extraneâ, nempè si Noemi esset tunc in ætate nubili, & viro ex aliena tribu aut familiâ nupsisset; tunc enim vterini fratres Orpham aut Rutham ducere minimè tenerentur. Hâc super re consule Bonfrerium hîc, & in Deuteronomij cap. 25. v. 5.

Abenezra Bonfrer. Cornelius *Fratres vterini ex parentibus extraneis, non tenentur fratrum semen suscitare.* Bonfrerius

Vers. 12. & 13. Reuertimini filiæ meæ, & abite: iã enim senectute cōfecta sum, nec apta vinculo cōiugali, etiã si possē hac nocte concipere, & parere filios, si eos expectare velitis, donec crescãt, & annos pubertatis impleãt, antè eritis vetulæ, quã nubatis, &c.

46. Pagninus Sanctes Pagninus sic locum hunc ex Hebręo transtulit. *Reuertimini filiæ meæ, ite; senui enim vt non apta sim viro: Si enim dicerem, est mihi spes, etiam si essem nocte hâc cum viro, & etiam parerem filios, numquid eos expectabitis, donec crescant? numquid morabimini, vt non sitis viro?* Hæc postrema verba, *Numquid morabimini, vt non sitis viro?* Sic exscribit Vatablus: *Num vos superstites manebitis propter eos* (quos ex vtero meo expectatis) *quò minùs nubatis viris?* Lxx. Interpretes sic vertunt Noëmi verba: *Reuertimini filiæ meæ, quoniam senui, vt non sim viro, quia dixi, quia est mihi substantia* (Hoc est, etsi dixero, quòd est mihi potestas generandi) *vt ego fiam viro, & pariam liberos; numquid ipsos expectabitis, donec adoleuerint? aut ipsis detinebimini, vt non sitis viro?* Aduerte pro eo quod dixit Vulgatus: *Antè eritis vetulæ, quàm nubatis*, Hebraicè apud Pagninum exscribi: *Numquid morabimini, vt non sitis viro?* apud Vatablum, *Num vos manebitis quo minùs nubatis viris?* Græcè, *Detinebimini*, Chaldaicè, *Vos sedentes tristes.* &c. Itaque Vulgatus non numerauit Hebræa verba, sed scitè expressit sensum. Nempè ait Noëmi: Etsi nunc essem puella, quandoquidē tandiu à vobis expectandi sint filij, quos vobis pariam in maritos, cùm tandem nubendum vobis erit, iam eritis vetulæ & nuptijs inidoneæ. Ergò nolite mecum pergere, sed redite, & alijs viris nubite. Forsterus & alij ex Hebræâ radice pro τὸ *morabimini*, exscribit, *Nónne aduremini.* &c. id est, cùm iuuenculæ sitis, si innuptæ tandiu expectetis, concupiscentiæ igniculis *aduremini.* Meliùs Bonfrerius noster inibi ex Budæo, *obligare* vertit, pro *adurere.* & quidem conuenientissimè. Postquam enim dixit Noëmi, vt est in Hebræo textu: *Num eos* (id est, filios à me) *expectabitis, donec crescant?* rectè subdit: *Num ipsis obligatæ eritis, vt sitis sine marito?* Nimirùm vxor defuncti mariti tenebatur exspectare, qui semen suscitaret, nisi spes esset valde remota: ad quod connubiali lege obligabatur. Quâ super re inibi Cornelius, & Bonfrerius, qui Hebræi verbi ambiguitatem inibi sapienter extricat.

Vatablus Lxx. Inter. Pagninus Vatablus Lxx. Inter. Chaldæus Forsterus Bonfrer. Budæus Cornelius Bonfrer.

47. QVIA VESTRA ANGVSTIA MAGIS ME PREMIT.] Lxx. Interpretes: Nequaquam nunc filiæ meæ, *nam amaritudo est mihi super vos.* Biblia regia, & Complutensia: *Quoniam afflictio est mihi valde super vos.* Hebræa apud Bonfrerium: *Quia amaritudo mihi valde à vobis*, vel *propter vos.* Hoc est, vestra angustia, amaritudo, & afflictio magis me premit & angit, quàm mea orbitas, & calamitas: inde propter vos, seu vestræ afflictionis, & calamitatis caussâ afflictior, amarior, & calamitosior sum. Hunc sensum videntur sequi Vulgatus, & Græci codices. Aliter ex Hebræo. Pagninus: *Ne filiæ meæ* (innuptæ exspectetis à me filios, quibus nubatis) *quia amaritudo foret mihi valde plus quàm vobis*: cui adsentit Vatablus in Scholijs: *Amaritudo esset mihi valde magis quàm vobis, id est, plus mihi doleret, quàm vobis.* Nempè si innuptæ exspectare velletis à me filios, quibus nubatis aut mecum degere in Bethlehem, vbi orbata marito, ac filijs, durum auguror viuendi modum (quem comprobauit Ruthæ spicilegium; plus dolerem de prolixiori vestrâ viduitate, ac vestri exilij molestijs, quàm de meâ orbitate, & angustiâ. Hic sensus, quem sequitur Sanctius num. 20. non videtur inidoneus: sed prior præferendus est, vtpotè Vulgato conformior.

Lxx. Interp. Bibl. Regia Complutens. Bonfrer. *Quare angustia Noëmi superet nuruum angustiam.* Pagninus Vatablus Sanctius

48. ET EGRESSA EST MANVS DOMINI CONTRA ME.] Prouerbiali formâ, & trito apud Hebræos sermone, manus Domini pro ingenti afflictione, & plagâ vehementiore vsurpatur. Sic enim hîc Noemi diuturno exilio, ærumnoso senio, durâ paupertate, pignorum charissimorum funeribus, & nuruum incommodis obruta: *Egressa est manus Domini contrà me.* Explicatiùs Chaldæus: *Exiuit in me percussio ab ante Deum.* Vnde Iob 13. v. 21. *Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.* & Exodi 3. v. 20. & Psal. 31. v. 4. & Isaiæ 14. v. 26. & 27. & 1. Regum 6. v. 9. & ad Hebræos 10. v. 31. Noster Martinus del Rio hûc locũ versans Adag. 168. multis litigat cum nostro etiam Martino de Roa,

Quid significet Dei manus. Chaldæus Iob. Exod. Psalm. Isaias 1. Reg. ad Hebræ. Mart. del Rio Mart. Roa

Roa, qui lib. Locorum singularium c. 4. molitur, vt in profanis scriptoribus, sic in diuinis quoque voluminibus, *Dei manum* significare rem suo iure repetere, & manu apprehendere. Quod alicubi significari, ex vtraque eruditione probat; id autem semper significare, non poterit euincere. Quâ de re legi potest inibi Rio.
Sanctius — Et sanè (vt opportunè notat Sanctius) cùm manus sit commune instrumentum, multa significat admodùm diuersa; tamen plerumque (vt vidimus) plagam innuit, aut quod ingentem dolorem & calamitatem affert.

Vers. 14. Eleuatâ igitur voce, rursùm flere cœperunt.

49 Hebræus Lxx. Interp. *Orpha in Hebræo non exprimitur recessisse à Noëmi.* — Auditâ lugubri oratione charæ socrus, rursùs muliebres obortæ lacrymę; etsi affectu adsimili, diuerso tamen effectu. [NAM ORPHA OSCVLATA EST SOCRVM, AC REVERSA EST: RVTH ADHÆSIT SOCRVI SVÆ.] Hebręæ trãslationes non habent illud, *Ac reuersa est*; Vulgatus autẽ secutus Lxx. interpretes, qui id expresserunt, bene addidit claritatis gratiâ. Id autem ex contextu disertè notatur: nã Orphæ vnius osculum denotat valedictionẽ; præsertim cùm subiungatur, quòd Ruth socrui adhæsit, Orpham recessisse denotatur. Quod Noëmi vers. sequenti expresè dixit. Osculum autem esse signum beneuolæ dimissionis, notabamus suprà n. 43. ad ea verba vers. 9. *Et osculata est eas.*

Vers. 15. En reuersa est cognata tua ad populum suum, & ad Deos suos, vade cum eâ.

50. Τὸ *cognata* hîc non significat consanguineas fuisse Orpham ac Rutham; sed tantùm affines, vt suprà n. 32. ostendimus. Itaque *cognata* hîc idem est ac Hispanè *cuñada*, id est fratria, quod
Bonfrer. — ex Hebræâ ac Grecâ origine probat Bõfrerius.

Per Deos nõ idola, sed patriam intelligi, quidã putant. — AD POPVLVM SVVM, ET AD DEOS SVOS, VADE CVM EA.] Reuersa fuerat Orpha ad paternam domum, & patrios Deos; quod vt faciat Rutham quoque hortatur Noëmi. Quâ in re pietatem aliquis ac religionem in Noëmi desiderare posset, cùm nurum suam ad piorum vrbem ire paratam, monet vt redeat ad vrbem idololatridem, & auitum Idolorum cultum.
Serarius Sanctius — Quidam apud Serarium q. 22. & Sanctium hîc eam à peccato liberant, quia per *Deos suos* non intelligunt idola, sed patriam, aut paternam domum, seu lares, aut penates. Quare Iosephus, & quædam Græca exemplaria habent
Timor quid significet. — εἰς τὴν πατρῴαν γῆν, Hoc est, patriam terram, seu patriam. Quia hodie multi patriam, seu paternam domum multi vocant *patrios lares*, *domesticosque penates*.
Tacitus Sanctius — Et ex Tacito lib. 1. Hist. obseruat Sanctius castra in modum Penatium diligi. Quod si ad propriam remigrare domum eas hortatur, quibus auxilio esse non poterat, crimine vacat Nohëmi.
Chaldæus — Chaldæus pro τὸ *ad Deos suos*, habet, Reuersa est *ad timorem suum*, id est, ad id quod maximè timet, colit, honorat.
Genes. Pererius — Sic Geneseos 31. v. 42. & 53. aduocat, iuratque per *timorem Isaac*, quod plures interpretantur non de Deo Isaac. Consule Pererium ad præscriptum vers. 42.

51. Abulensis — Secundò Abulensis q. 31. respondet, quòd Noëmi proposuerat de Orphâ abiisse ad *populum suum*, & *ad Deos suos*; cùm autem addit, *Vade cum eâ*, non refertur ad omnia præcedentia,
Altera loci expositio. — sed tantùm hortatur vt redeat ad *populum suum*, non tamen ad *Deos suos*: nihil enim cogit vt relatiuum ad omnia præcedentia referatur, præsertim vbi aliquod absurdum eiusmodi relationem incommodat. Denique alij sic rem componunt, quasi ad Rutham dixerit Noëmi:
Noemi non peccauit Rutham remittendo ad Deos suos, quare? — *En reuersa est cognata tua ad populum suum, & ad Deos suos, vade cum eâ.* Quasi dicat: Si mecum venis ad populum meum, non tantùm populus tuus, paterna domus, & cognatio tibi deserenda est, sed deserenda est etiam religio, & auita idololatria: nam si mecum in Israëlem venis, tibi etiam Deus Israël colendus est. Nolo igitur vt mei vnius caussâ religionem mutes, ne fortè ignara malorum; quæ Iudaicam fidem amplexis, sed minùs in eâ constantibus, euenire solitant, & mihi contumeliam, & alijs scandalum, & tibi exitium crees. Quod autem *Deorum* nomine, Moabitarum Deos intellexerit Noëmi, liquidò constare videtur ex Ruthæ responso, *Populus tuus populus meus, & Deus tuus Deus meus.*
Abulens. Caietanus Serarius Sanctius Cornelius Bonfrer. Tirinus — Ita Abulensis, Caietanus, Serarius, Sanctius, Cornelius, Bonfrerius, Tirinus, & alij. Quæ mihi videtur germana loci expositio.

Vers. 16. & 17. Quæ respondit: Ne aduerseris mihi vt relinquam te & abeam, &c.

52. Pagninus Mariana Lxx Interp. Chaldæus Cornelius — Pagninus *Ne roges me.* &c. Mariana, *Ne cogas me*, Lxx. *Ne occurras mihi*, Chaldæus Paraphrastes, *Ne sollicites me*, vel vt exscribit hîc Cornelius, *Ne me irrites*: eodem, opinor, sensu: quibus verbis flectinescius denotatur animus pergendi cum charâ socru in Bethelem. [QVOCVMQVE ENIM PERREXERIS, PERGAM: ET VBI MORATA FVERIS, ET EGO PARITER MORABOR. POPVLVS TVVS, POPVLVS MEVS: ET DEVS TVVS, DEV MEVS.] Reliquæ exscriptiones nullam huic loco afferunt lucem:
P. M. Silueira Chaldæus — Chaldæus Paraphrastes sic habet: *Quoniam ad omne id quò is, ibo, & in omni loco quo pernoctabis, pernoctabo. Quod custodit populum tuum, erit custos meus, vt si fuerunt populus meus ex antiquo hic: & Deus tuus, ipse Deus meus.* &c. Ex hoc loco R. P. M. Ioannes de Silueira ad litteram & ad mores, locuples & subtilis Doctor, tom. 1. lib. 1. cap. 2. q. 25. luculenter probat prælustre Ruthæ meritum, ex concordiâ cum propinquis.
Liranus Sanctius — Liranus ex Rabbinis, & Sanctius ex Chaldaicâ paraphrasi manuscriptâ, referunt hîc multa quæ Noemi interrogat, & per modum dialogi respondet Ruth, postquam dixit se velle esse proselytam. Rabbinorum autem commenta nec pili quidem facio; quippè quæ è proprio cerebro, citiùs quàm ex ipso textu adstruere solitant.

53. *Iurandi formula apud Hebræos explicatur.* — HÆC MIHI FACIAT DOMINVS, ET HÆC ADDAT, SI NON SOLA MORS ME ET TE SEPARAVERIT.] Illud *Hæc mihi faciat Dominus, & hæc addat, si*, &c. est iuramenti formula execrationẽ continens, apud Hebræos familiaris, quæ in libris Regum sæpè legitur. Precabantur his verbis Deum verum (Hebraicè est nomen tetragrammaton) peracerbum perfidiæ vindicem. Quâ etiam iurandi formulâ vtebantur Gentes:
3 Reg. 19. & 20. — *Hæc mihi faciant Dij, & hæc addant.* 3. Reg. 19. v. 2. & cap. 20. v. 10. Τὸ *Hæc*, vel (vt in Hebræo est) *sic*, videtur supponere diras aliquas calamitates

mitates iuraměto subijciendas, quas quis in caput suum conuertat, si fallat. Verùm illas non exprimunt Hebræi, sed subticent per Euphemismum boni ominis caussâ; scilicet ne illa quæ sibi apprecantur reipsâ accidant. Ita Cornelius, & Bonfrerius. Itaque sensus iuramenti est: Si secùs fecero, *hæc* (mala, inquam, atrocissima) *mihi faciat Deus*; & *hæc* (adhuc dirissima supra illas) *addat* in perfidiæ mulctam.

Cornelius. Bonfrer.

Vers. 18. & 19. Vidēs ergo Noëmi, quòd obstinato animo Ruth decreuisset &c.

54. Tot propositis difficultatibus satis exploratum habuit Noëmi nurus suæ flecti nescium animum, quem sui amor, & diuina prouidentia præparans auiam Dauidi ac Christo, piâ obstinatione obfirmarat, contrà obniti cessauit. Cùm autem in Bethlehem fuisset ingressa Noëmi cum Moabitide nuru, insperati reditus fama citò percrebruit. Porrò mulieres, quæ illam in meliore fortunâ anteà nouerant, mutuò colloquebantur dicentes: [HÆC EST ILLA NOËMI.] Quæ verba cum admiratione prolata, plura dicunt, quàm significant: dicunt enim insignem à priori statu mutationem, quam illa respondens confestim explicatiùs edisserit. Bene notat Bonfrerius præscripta verba: *Hæc est illa Noëmi*, cum interrogatione legi in Hebræo, & excidisse in Vulgato.

Bonfrerius

Vers. 20. & 21. Quibus ait: Ne vocetis me Noemi (id est, pulchram) sed vocate me Mara (id est, amaram) quia amaritudine valdè repleuit me omnipotens.

55. Vulgatus more suo hasce nominū interpretationes addidit; alioquin Hebrææ linguæ imperiti minimè assequerentur nominum significantiam, & antithesim. Porrò *Noëmi* non tantum significat pulchram, sed etiam hilarem ac iucundam; pulchro autem ac iucundo amarū, afflictum, & inde triste opponit; amara enim calamitas, & ærumnosa diu afflictio, pulchritudinis exilium est. Bene noster Hadrianus Lirgus lib. 1. Trisagij Mariani, Lemmate 7. ex Feuard. notat, quòd viduæ Noëmi erat pudori maximo, felicitatis nomē præ se ferre, cùm adeò esset calamitosa [OMNIPOTENS.] Pro τὸ *Omnipotens* Hebraicè est *Saddai*, quod & cornucopiam, seu Deum omnibus bonis abundantem, mammosum, æquè ac castigantem, & vastantem significat. Fuit ergò Deus Noëmi olim *Saddai*, id est, bonis omnibus exundans, illam venustate, generoso coniugio, prolibus, ac fortè diuitijs cumulans; nunc factus est illi tanquam *Saddai*, id est castigans & vastans, dum redit bonis spoliata, senio cōfecta, marito, ac liberis viduata. [EGRESSA SVM PLENA, ET VACVAM REDVXIT ME DOMINVS.] Plena præfatis bonis egressa est Noëmi cùm in Moabitidem perrexit, & his omnibus vacua redijt. Hanc *plenitudinem* ad opes etiam pleriq; extendunt. At sacer textus nullibi insinuat opulentiam: cognatio autem cum diuite Boozo, leue opulentię argumentū est. Et sanè Elimelech maritus Noëmi, nec multos nec opulentos fundos in Bethlehem possedisse videtur, quod vxoris ac nurus suę inopia post reditum, testatur; nec peregrinatio in alienum solum, quam non suscepit diues Booz, opum *plenitudinem* insinuat. Ergo hæc *plenitudo* reliqua bona formæ, cōiugij, sobolis, ac iucunditatis, cum censu forsan sufficiente significat. P. M. Lemos ad filiorum peracerbam iacturam id refert.

Lyræus. Feuardent.

Quid significet Saddai.

Noemi non videtur fuisse diues.

P. Lemos in Thren. c. 1. v. 12. n. 408.

Vers. 22. Venit ergò Noemi cum Ruth Moabitide nuru suâ, de terrâ peregrinationis suæ: ac reuersa est in Bethlehem.

56. Putat Serarius q. 27. octidui ferè spatio peruenisse in Bethlehem, posito quòd ex vrbe Petrâ Arabiæ metropoli profectæ sint. Nam vt tradit Strabo lib. 16. Petra proximè Iudæam attingit, atq; triùm vel quatuor dierum iter ab eâ esse vsq; ad Ierichuntē: inde autem ad Bethlehem vsque vnius propè diei iter erat. Verum (vt rectè notat Salianus ann. m. 2810. n. 12.) has mulieres, quarum præcipua erat anus, plures posuisse in itinere dies, tempore præsertim æstuoso, verosimilius est. Appulerunt ergo in Bethlehem, [QVANDO PRIMVM HORDEA METEBANTVR.] nēpe propè tempus Paschę. Porrò die secundâ Paschæ, seu Azymorum, Hebræi offerebant Deo primitias spicarum; ac deinde tertiâ die eas demetebant. Paraphrastes Chaldæus sic habet: *Et illæ ascenderunt in Bethlehem in introitibus diei Paschæ, & in illo die cœperunt filij Israël ad metendum manipulum eleuationis, qui fuit ex hordeis.* Profectò cùm Vulgatus affirmet Noëmi ac Rutham ingressas fuisse in Bethlehem, *quandò primum hordea metebantur*; quod Chaldæus exponit, *In introitibus diei Paschæ*, perindè esse videtur: siquidem (vt nuper notabamus) hordea *primùm* metebantur in Palæstinâ, secundâ, & tertiâ die Paschæ, & reliquo exinceps tempore. Licet propter lunæ varietatem, cuius decimâ quartâ die Phase, id est, agnus immolabatur, non possit certus definiri dies mensis *Nisan*, in quo Noëmi cum nuru suâ ingressa fuerit in Bethlehem.

Serarius

Strabo. *Vltra octiduũ posuerunt in via ad Bethlehem.* Salianus

Chaldæus *Quo anni tempore venerunt in Bethlehem.*

---

§. IV.

Didascalica manuductio ad morales theses.

1. VEtus illud liceat prętendere in hoc Operis vestibulo: *Nullum sine veniâ placuit ingenium.* Sic vel quod in re litterariâ placet, est displicentiæ obæratum; & necessitas veniæ, optimorum etiam appendix est! Porrò *familiare est hominibus omnia sibi ignoscere, nihil alijs remittere*; vt vel ipsum quod in ingenio placet, sit veniæ indignum, tamquam culpæ cognatum. Ego cum Poëtâ *odi homines ignauâ operâ, philosophicâ sententiâ*; qui magnifico abundè maliloquio, segne imperitè otium velant; & ieiunâ inerter manu, sapientiæ medullam maledico ore ructant. *Plus sapit interdùm vulgus, quia tantùm quantùm opus est, sapit.* Nam homines plerique hodie, *vt omnium rerum, sic litterarum intemperantiâ quoque laborant: nec vitæ, sed scholis discunt*; maledicentiæ, potiùs quàm veriloquio: & propriâ scientiâ turgentes, illi ex aliorum vituperio pompam sumptuosiùs adornant. Exinde nullum sine veniâ placuit ingenium. *Ah miser, quàm debilem tibi fortunam dedit Dæmon: Sermones*

Apud Lipsium in Prol. ad Stoicam Philos. Velleius.

Pacuuius

Lactant. li. 1. Instit. Seneca Epist. 107.

Eurip. apud

Stobæ. serm. 82. S. Naz. Orat. 2. Theol.

mones tui valdè sapiunt. Sapientia excultior in inuidiosæ aliorum sapientiæ officinâ, debilem sibi fortunam excudit: *nec tamen absurdè atque insolenter in verbis perindè ac in aleæ ludo versamur.* Et securè quisque versaretur, si probitas in pretio sit: nam *improborum natura est, hoc sentire de omnibus quod merentur.* Ego autem (vt verum fatear) *totum me legendum sapori vestro committo*; præmittens rursùs & nostri Operis ideam, & vulgaris maledicentiæ spongiam.

S. Ennod. l. 2. Epist. 12. Idē Epist. 7.

2\. Quasi ad litterarium obstinatè laborem *recenti adhuc sim incude formatus*, rursùs scriptionem recento. (dulcissimis votis sperans, quòd *æstimatione sequentium vetusta superantur*) *Cùm consummauerit homo, tunc incipiet, & cùm quieuerit, operabitur.* Sic est irrequietum sapientiæ studium, & quietis actuosè impatiens! *Vitæ spatia doctrinam spectant*, vt heliotropium natiuâ vi perpetuò ad solem. Vel potiùs *medium animæ reliquit litteras.* Idcircò *qui addit scientiam, addit & laborem*: quippè *qui non plus voluptatis ex eo quod inuenit accipiat, quàm mœroris ex eo quod assequi non potuit.* Nimis verum illud semper: *Qui fugit laborem fugit felicitatem.* Exindè hactenùs negotiosè impensus studijs labor, vlterioris lenocinium est. Quin & vix feriatus est eius calamus, qui semel scriptioni assueuit: *quia magnum dispendium pudoris est, verborum beneficium* (obsequium potiùs) *retinere, vbi dum linguæ parcimus, honestatis prodiga frons laborat. Vos me garrulum fecistis*; quò ethicæ disciplinæ salubri inculcatione, apud homines *aurium cæcos* (vt vt fieri possit) *muta surdaque faciamus vitia singula*, impensiùs adnitentes *deuotioni pretium dare.* Quò per doctrinam distributam, omnia sibi restituantur. Porrò *optima est sapientia, sine quâ aut sibi non sunt, aut nihil sunt omnia.* Et quidem doctrina auarum dedignata possessorem, nisi publicetur, eneruatur. *Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea*, id est; *Postquam ab istiusmodi clamore ex oscitantiâ silueram, potentiores & robustiores Doctrinæ, quæ ossa mea nominantur, inueterauerunt.* Ergò Euangelij *potentior ac robustior doctrina*, quæ otio taciturnitatis obsignata veterascit; eloquio, & calamo iuuenescat: atque eius *ossa*, communicationis succo ad iustum robur adipentur; ne silentio exsucca & emedullata intereant. *Porrò sermonis mors est silentium.* Sanè oscitantia ac desidia traditę sibi sapientiæ alijs distribuendæ, *sunt animæ viduatæ indicia.* Igitur doctrina sermoni aut calamo maritanda est, ne fructu animarum viduetur, infœcundo animitùs otio. Scio suis Prædicatoribus orbatum Christum, alicubi *sterilem* dici. Fœtum matrimonium sermonis diuini est, Dei filios fœcundè parturiens, *recti sermonis coniugio.* Hæc me *quidem summa ratio, quæ sapientibus pro necessitate est*, ad scribendi cōsilium rursùs impulit. Litteraria enim obsequia hactenùs à me edita, *tueri nullo modo meliùs, quàm vt augeam, possum.* Hæc enim pariari solitant beneficijs: *est enim natura compertum, vt antiquiora beneficia subuertas, nisi illa posterioribus cumules.* Non scripturit ergò calamus culpæ atramento madidus, ad gloriæ pompam; sed ad animarum profectum, & gloriæ diuinæ auctarium. Votis annue Deus. *O felicem negotiationem, in quâ creditor est opportunè importunus; & debitori plusquàm debet, debetur!*

S. Ennod. l. 5. Epist. 21. Idē in Benedict. cerei. Eccli. 18 v. 6 Sic plures vertunt. Philemō in Apolline. Eccle. 1. v. 18 S. Naz. Apolog. 1. Philo de vita Mosis. S. Ennod. l. 4. Epist. 19. Tertul. l. de Anim. c. 10. Philo de Conf. ling. S. Ennod. in Panegyr. S. Cyril. l. 2. Apol. c. 28. Ps. 31. v. 3. Orig. ibi in Caté. Græc. Patr. Philo de Conf. ling. Philo sup. Genebr. in Ps. 34. v. 12. Philo de decalogo. Plin. iunior l. 1. epist. 12. Idē epist. ad Priscum. Plin. iunior Epist. ad Macrin. Hildeb. Epist. 15.

3\. Non desunt qui moralium thesium pretium de merâ subtilitate taxant, & expositionis ethicæ *insensatam corpulentiam* dicunt: & quicquid præ acumine non supergreditur fidem, fastuoso supercilio condemnant, aiuntque subridentes: *Hæc enim noui: sed noua aliqua & magna adhibe, quæ audierim numquam, legerim numquam.* Scilicet homines iudicio inopes, & eruditione ieiuni, ambitioso ore duntaxat suo, Athenis enutriti, *omnes illic sapientiæ atque facundiæ caupones degustarunt*, & scientiarum omnium medullam exorbuerunt. Nesciunt miseri, quod subtiliora acumina, *dum verosimilia mentiuntur, veritatem subtilitate frustrantur.* Amas de mysteriorum ac virtutum sacrario fabellas refingere, & acutè poëtari? *Rursus Mineruа virgo est, & draconem parit?* atque *venerandum Pana illum, à contumeliâ numen?* Profectò hanc Ethnicorum *stultam sapientiam* ambit, quisquis subtile mendacium in veritate ludere exoptat. Scitè sapiētes hæc subtiliora acumina, *aranearum telis conferunt, vt quæ subtiles admodum, sed inutiles essent.* Quid subtilius aranearum telis, sed quid inutilius? Istiusmodi Concionatores mentitâ argutiùs subtilitate ad gratiam ludentes, videntur *similes ludentibus aleâ, qui non sine delectatione decipiuntur*, & decipiunt. Profectò nimiæ subtilitatis argutiæ non erudiunt, sed fallunt. *Id accidere pernotum est auditorum facilitate, qui dum verborum lenocinio à rerum intentionibus auocantur, sine delectu assentiuntur dictis omnibus: nec à rectis falsa secernunt, nescientes inesse & in incredibili verum, & in verosimili mendacium.* Nollem mentitis frustrà argutijs nostras nobilitare theses; adsimilibus enim *nobilitatem Doctorum commenta pepererunt, quæ phaleratis verborum supercilijs, meritum à relatore mercantur. Necesse enim est exilitatem thematis narrantis opibus ampliari, vt dos quæ in materiâ non inuenitur, stili processibus inseratur.* O insitionem malè acutam! Nimia subtilitas de suo addit, quod materiæ deest. Nemo, nemo, inquam, magnifica & alta nimis amplectatur, vt sapiat: ne subtilia quidem nimis, etsi nimis arguta. *Latrunculis ludimus, in superuacuis sæpè subtilitas teritur. Non faciunt bonos ista, sed doctos apertior res est sapere, imò simplicior. Paucis opus est ad bonam mentem litteris.* Ita est. Paucis opus, non tamen nullis: & ideò nos quoque modum tenuimus, & multa quæ forsan vberiùs ac subtiliùs dicere procliue erat, omisimus. Imò (dicam audaciusculè) etsi plura omisimus, omnia diximus Biblicâ phrasi. Nónne Euangelistæ vox est: *Visum est & mihi, assecuto omnia à principio diligenter?* Quid est Omnia? Annon etiam verum illud? *Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus: quæ si scribantur, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.* Audi eruditum antilogiæ arbitrum. *De omnibus ergò fecit sermonem, eligendo de omnibus vndè faceret sermonem: quæ iudicauit apta, & congrua sufficere officio dispensationis suæ.* Eant nunc sycophantæ, liuore macri subtilitatum riuales, gurdâ mente, & parùm spiritualibus buccis. Procul esto à religioso ore ac calamo, *fidei nostræ æmulam fraudem* condidisse. *Saluâ igitur fide, pietatis officia pendamus.*

Philo. Plin. Epist. ad Calestr. Tertull. de Anim. c. 3. S. Cyprian. de vnit. Eccle. Naz. Orat. 2. in Iulian. Ibidem. Orat. 1. Idem sup. Ariston apud Stob. Serm. 81. Stobæ. sup. Minutius Felix in Octau. S. Ennod. l. 1. Epist. 5. Seneca Epist. 107. Lucæ 1. v. 3. Ioa. 21. v. 25. S. Aug. l. 4. de Consens. c. 8. S. Paullinus Epist. 13. Idem, epist. 28. & 35.

4\. Eruditissimè simul & facetissimè dixit ille quicum-

Pli epist. ad Minutium. Idem epist. ad Valeriũ. S. Enn. l. 4. Epist. 13. S. Enno l. 5. Epist. 16. Idem in Eucharisti-co, &c.

quicumque: *Satius est otiosum esse, quàm nihil agere.* Præstat autem illud Sapientibus intimare: *Studeamus ergo nec desidiæ nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant: nos modo dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus.* Sanè *verum est, quia sola apud Deum desperatio perdit errantem. Ecce iam lolium nostrum, spinæ vel tribuli; hordea, triticum, vineas pollicentur.* Qui erit de gratiæ officiositate strenuus Concionatoris labor. Ego autem votis *præcipio, spe futurâ quæ precor.* Porrò apud peccatores *sæpè mutiloquimur, & clamantes tacemus.* Vos, ô Concionatores aptate ad mores themata, *fouete proximos, quos fecit naturale collegium*, ne sentiat virilitas rei vniuersatim traditæ, eneruati damna sermonis. *Iure enim in affectionis supercilio collocatur, quem benignitas corrigendi potiùs afferit, quàm ipsa natura generis: genuisse enim libidinis testimonium est, erudisse pietatis.* Age pium morum eruditorem, non politulum histrionem, ne populus eodem animo ac fructu templa, ac theatra frequentet.

S. Enno. in Paræn. didasc. Idem inibi.

5. Quin & Biblicarum Heroidum pia strenuè facinora, è rediuiuo funere suscitamus, vt *quarum probitas libris mandata fuerit, earum vitalis sit obitus*; & prædicata virtus, *vel in mortuo corpore loquatur.* Profectò *omnis actio Iusti digna est, quam Deus videat & spectet, & verbum omne: cùm à Iusto nihil otiosè dicatur, efficax est, & mirè operatorium: ideoque semper inspici Iustum, semperque audiri sermo hic adstruit.* Sat esto hîc præstrinxisse hoc vulgare thema in thesibus moralibus vbertim ampliandum. Imò & ex Scripturâ sacrâ argumentum semper ad thesium probationem ascitur: *eò quòd sermo diuinus cernit acutissimè, & sufficit inspiciendis rebus omnibus, per quem videntur quæ digna sunt spectatu.* Itaque non modò Ruthæ historia proposita & exposita, è Biblijs petitur, sed ad quoduis etiam thema probationes ethicè salutares. *Etenim siuè de Rege loqui voles, ecce Rex, siuè de militibus, siue de re familiari, siue de publicis ciuilibusque negotijs, videbis in Scripturis horum omnium magnam copiam. Huiusmodi commemorationes maximam adierunt vtilitatem. Impossibile est enim, impossibile, inquam, est, animum in hoc genus historijs versantem, à cupiditatibus superari. Ne ergò tempus inutiliter consumamus, neve vitam nostram frustrà teramus in nugis ineptis ac superuacaneis, sed fortium virorum* ac Heroidum *discamus res gestas, de his assiduè disseramus.* O quàm *sancta sunt studia litterarum, in quibus antè incrementa peritiæ, vitia dediscuntur!* Porrò Biblicâ assiduè lectione lector Biblijs imprimitur, aut Biblia lectori. *Vtebatur* Epiphanius *lectione pro requie, & librorum venerabilium pro blandimentis instrumenta suscipiens ..... Et ne crederetur Scripturarum diuinarum tramitem verborum tantummodò celeritate transuolasse, pingebat actibus suis paginam quam legisset. Si Propheta fuisset in manibus, prophetantem videres codice amisso lectorem: si Testamenti veteris recensuisset volumina, Moysi dignus æmulator incedebat. Postremò quid libri docuissent, vitâ signabatur.* Sic meum Biblicæ lectionis votum, *quicquid spe præcipit, inueniet.* Ego à se proficua propono, quæ plenum populis fructum de falce spicas fruticante mutuentur.

FelixEnno. in vita Ant. Basil. Seleu. Orat. 5. S. Basil. in Psalm. 33. Philo. lib. 3. Allegor. S. Chrysost. homil. de Dauid & Saule. S. Enno. l. 5. Epist. 10. Idem in vita Epiph. Felix Ennod. l. 2. epist. 16.

6. *Pythagoræ silentium, & fauas illas Orphicas insectare, recentemque arrogantiam horum verborum: Ipse dixit.* Ancillare in re litterariâ obsequium est, re inexploratâ dicere: *Cuius mihi auctoritas pro ratione sufficit.* Amo strenuos *veritatis amore riuales.* Sapiens quispiam amicum studijs excultum ad scriptionem adhortans: *Hoc sit*, inquit, *negotium tuum, hoc otium; hic labor, hæc quies; in his vigila, in his etiam somnus reponatur. Effinge aliquid, & excude, quod sit perpetuò tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur: hoc numquam tuum desinet esse, si semel cœperit.* Incipiet autem si optima elegeris, & aptè ad rem concinnaueris. *Sanè quæ inter liberos iustissima appellatur partitio, ea quoad sermones est iniquissima: quòd illic capiendum sit, quod suum est, hîc quod optimum, licèt sit alienum.* Alia forsan Biblia excudemus, alia Sanctorum Patrum scripta refingemus. Ah! *Quousque hæc audientur: Meus, & tuus: Antiquus, & nouus?* Exspolienda, examinanda, & innouanda antiquitas est; & sic *anni recurrantur*, morbus alioqui insanabilis. *Quandoquidem comprehensorum quoque quidam nodus est.* In locis etiam tritis & *Comprehensis* ruspari ingenio licet: nam morale acumen *quoties præter spem incidit, maiorem affert lætitiam.*

S. Naz. Orat. 1. Theolog. Plinius epist. ad Pompeium Saturn. S. Naz. Orat. 2. Theolog. Pli. epist. ad Ganinium. Plutarch. de quæst. Platon. S. Naz. orat. in præf. 150. episc. Tertul. l. de Pallio c. 3. S. Naz orat. 2. de Pascha. Philo l. 1. de Vita Mosis.

7. *Cleanthes interrogatus, cur inter veteres, cùm non multi philosophati essent, plures tamen quàm nunc clari euasissent: Quoniam, respondit, tunc quidem res ipsa exercebatur, nunc autem verba solùm.* Quid tam friuolum ac inane, quàm verba re vacua? *Virtus porrò Philosophis inanis elegantiæ nomen est*: siquidem *oratio tamquam bonus figulus, eleganti specie animam ornat.* Bonus sanè figulus, sed figulus, qui lutosam ac fragilem fingit gratiam re exuccam. Qui concinnis eloquentiæ verbis maximè delectantur, *cancros edentibus similes sunt, qui propter exiguum alimentum, circa crustas plurimas occupantur.* Secùs, damnabis Christi Dei œconomiam, qui agrestes è lacubus piscatores, citiùs quàm eloquentes ex academijs sophistas elegit. *Nihil itaque indignandum, vel dolendum, si quicumque de diuinis quærat, sentiat, proferat, cùm non disputantis auctoritas, sed disputationis ipsius veritas quæratur atque etiam quo imperitior est sermo, hoc illustrior ratio est: quoniam non fucatur pompâ facundiæ & gratiæ, sed, vt est, recti regula sustinetur.* Fortia malim, quàm pulchella, & politula. *Sunt enim vt castris, sic etiam in litteris nostris plures cultu pagano.* Porrò florida oratio, frondeo virore nitens, inidoneus fructus est ad animæ pabulum. Beatus ille vir auspicio Psalmorum felix, *erit tamquam lignum quod plantatum est secùs decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet.* Ecquis hic *fructus* & hæc *folia* quidnam sunt? *Sapientiæ quidem Dei fructus, est mysticus ac spiritualis Scripturarum sensus: folia verò quæ dictum fructum obtegunt, sunt obuiæ dictiones, quarum munus proprium est custodire fructus; suntque cibus hominum rudiorum, qui propter simplicitatem iumenta vocantur iuxta illud: Homines, & iumenta saluabis Domine.* Itaque verborum, sicut & frondium munus est, rem velut fructum custodire. Qui autem *homines* sunt, & rationis participes, *fructu* vescuntur; & verborum vernantia *folia* ad *iumentorum* negliguntur pabulum. Hoc elogio insignitur, quisquis fucati ser-monis

Stobæ. Serm. 82. Naz. ora. 1. in Iulian. Democrit. apud Stobæum. Serm. 81. Idem Serm. 82. Minut. Felix in Octau. Plin. epist. ad Rufum. Psal. 1. v. 3. Cidym. ibi in Catena Græc. Patr. Ps. 35. v. 7.

monis gustu pascitur: *ieiunus scilicet semper, & indefessus .... vix se à terrâ suspendit; oscitans vescitur, follicans ruminat, de vento cibus.* [Tertull. de Pall. c. 3.] Cui de solis verbis electum pabulum est, de vento cibus est. Ergò verba nostra rerum fructum custodiant, & per aures menti ingerant; secùs *alteri muti essemus alteris.* [Philo de Conf. ling.] Tales esse sermones meos vellem, qui nihil habeant acerbum, nihil fictum. *Si fieri posset, quid sentiam, ostendere quàm loqui mallem.* [Sene. epist. 76.] Heu cur non res ipsæ inter homines edunt vocem, quo artificiosi semones nihili ducerentur: Ast *non ieiuna esse & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: multum tamen operæ impendi verbis non oportet.* [Idem inibi.] Ad rem moueantur lectores auditoresque, non ad verba composita: alioquin nocet eloquentia, si non rerum cupiditatem facit, sed sui. Dicam tamen audaciusculè, cum argutè inelaborato morum Institutore: *Vbi se animus cogitationum magnitudine leuauit, ambitiosus in verba est: altiusque vt sperare, ita loqui gestit, & ad dignitatem rerum exit oratio, oblitus tunc lenis pressiorisque iudicij, sublimiùs feror.* [Sene. l. 1. de Tranquill. cap. 1.] Sicca nimis vena est, & macrum ingenium, cuius aliquandò sermones rei dicendæ magnitudo non adipat. Quęrit magnus Ecclesiæ Sophos, & sapientiæ meta, eccur nouæ legis vmbræ præcesserint in lege veteri: *Vt hoc vnum*, inquit, *per multa significaretur, tamquam res vna verbis multis diceretur, & sine fastidio multùm commendaretur.* [S. Aug. l. 10 de Ciuit. c. 10.] Ideò aliquando non modò fundimus sermonem, sed effundimus, si fortè altiùs perspicuitate infigatur. *Mores, non verba componimus; & animis scribimus ista, non auribus.* [Seneca epist. 101.]

8. *Contradicentem docere oportet, non dicendo compescere. Nam neque insano, si vicissim insaniat aliquis medebitur.* [Ariston apud Stobæ. serm. 82.] Pacatus animus, & minimè pugnax, sapientem inuenit, aut facit, iuxtà gnomen illam opinatissimam: *Noui, fabricatam ad bona studia ingenij vestri tranquillitatem.* [S. Ennod. l. 4. epist. 7.] Præterea verum semper illud: *Non eruditur, qui non est sapiens in bono. Est autem sapientia, quæ abundat in malo: & non est sensus vbi est amaritudo.* [Eccli. 21. v. 14. & 15.] (aliàs *acerbitas*) [Græcus.] Quid amaritudini, aut acerbitati cum sapientiâ in bono? tametsi *certaminum stadium exsuscitat studium.* [Basil. Seleu. Orat. 1.] Proh sapientiæ *studium*, pugnax *stadium* est, & probatior *doctrina viri per patientiam noscitur!* Satisque aliquando belligerationi satisfit, si *benignè impatiens* sit. [Prouerb. 19 v. 11.] Pulchra Pallas bellorum simul & scientiarum Dea fingitur; & *diuinæ pulchritudinis amabilitas* (quantùm mens humana eam assequi eualet) *in terrore sita est.* [Philo li. de Charit. S. Nyss. in Cant.] Sic pugnaci hostilitate terret pulchrum sapientiæ studium, vel stadium! Tanta sæpè discordia sapientum est, *vt ferè nihil inter eos conueniat, nisi quòd pariter discrepent.* [Philo de Conf. ling.] Verùm in litterarijs congressibus, ore aut calamo *suspicionem tuam detege, non vt calumniator aut insidiator, captans modis omnibus victoriam, sed vt incorruptus inquisitor veritatis.* [Idē de Specialibus legib.] Cælestis Magistri vox est: *Beati estis cùm maledixerint vobis .... & dixerint omne malum aduersùm vos.* [Matth. 5. v. 11.] Nempè Christus *ad Apostolos qui aderant, sermonem dirigit; ostendens doctoribus proprium esse probris affici.* [Euthy. ibi.] Lusca est, imò & cæca sapientia, quæ in disputando conuitiorum exacerbatur amaritie. *Dicam quidem vt potero; & adnitendum tibi mecum est, vt conuitiorum amarissimam labem verborum veracium lumine diluamus.* [Minut. Felix in Octa.] Scitè ille tractat sapientiam, qui *intactus à contentionibus veritatem quærebat: quippe qui nihil præter eam admittebat.* [Philo l. 1 de Vita Mosis.] *Longè aliter, quàm isti qui accepta semel qualiacumque dogmata obstinatè defendunt, siuè probata, siuè improba, more caussidicorum, mercenariorum, ius & æquum negligentium.* Sæpè non bonæ caussæ astutia est, quæ clamores ac tragœdias excitat, dum assequi non eualet solennem illam vocem, quam in stadio litterario exambit: *O dictum bene vir sapientissime, solus meram exhausisti sapientiam.* [Philo l. 1. de Vita Mosis.] Facessat istiusmodi ambitiosior arrogantia, & fastuosa scommata cessabunt: & dum Sapientes in litterario stadio mente certant, in affectu plus pacis habeant; nam assequendæ veritatis strenuo piè *affectu delinquens, & veniam meretur & gratiam.* O si fieri posset, vt non in probris, sed *in præconijs mutuum viderentur scabere: adulationis suspicione polluatur affectio, & amor currat in vitium!* [S. Ennod. l. 2. epist. 4. Idem l. 1. epist. 10.] nam vitium, quod cum virtute ad iudicium venit, plerumque interuenit.

9. Ergò iam perbreuem inopis Ruthæ historiam iusto volumine elucidandam aggredimur: nam *Diuinorum eloquiorum natura, in paucis verbis multas sententiarum affert diuitias, & ineffabilem diligenter scrutari volentibus thesaurum largitur.* [S. Chrysost. hom. 24. in Genes.] *Proindè obsecro, ne quid in sacris litteris, aut contemnatur, aut obiter prætereatur: etiam si minima recenseantur, vel Historiæ narrentur, reconditum inuestigemus thesaurum; nam & Christus dicebat: Scrutamini Scripturas, quia non vbique in superficie Scripturæ, mens Scripturæ inuenitur, sed opus est scrutinio, vt ne quod in profundo latet nobis remaneat absconditum.* [Ioan. 5. v. 39.] Addam, & finio, quòd Scripturas Christus ideò *scrutari iussit, non vt semper quæramus, sed vt inquirere desinamus.* [S. Chrysost. hom. 1 in 1. ad Timoth.]

---

§. V.

Homo semper fit, & numquam est, ad speciem fulget, est insania vera, tela ex aereis filis: & eius vita antè desinit esse, quàm venit.

Seneca in Consolat. ad Martiam, scitè interrogat: *Quid est homo? imbecillum corpus, fragile, nudum suapte naturâ inerme, alienæ opis indigens, & ad omnem fortunæ contumeliam proiectum;* 1. [Seneca.] Corruptionis vinculum, viua mors, sensitiuum cadauer, sepulchrum circumuertibile, velamen mendacij, mendacium verum, temporis spolium, somnium vigilantium, fugitiua vmbra, vanitatis hypostasis, inanitatis exemplum, fortunæ ludus, inconstantiæ imago, inuidiæ tinctura, trutina calamitatis, diaboli supplementum, complementum malitiæ, bonitatis titubatio, mancipium mortis, vitæ ludibrium fugitiuus viator, schola malitiæ, forum impostorum, rebellionum tessera, dolorum scrinium, fraudum subsistentia, nequitiæ fomes, miseriarum abyssus, technarum gymnasium, mortis centrum, & pigra immortalitatis ambitio. Hæc homo. [*Non bona hominis elogia densè conglobata.*]

Exodi 3. adhuc morosiùs cunctando, legationem in Ægyptū refutat Moyses, & ignoratione nominis Dei causatur: Si dixerint mihi: 2.

Quod est nomen eius? quid dicam eis? *Dixit Deus ad Moysen: Ego sum qui sum. Ait: Sic dices filijs Israel: Qui est, misit me ad vos.* Numquid solus Deus erat &, cetera non erant? Vtique Angeli, cælum, terra &, ipse Moyses cui dominus loquebatur, & Israël, & Ægyptij ad quos princeps & aduersarius mittebatur, erant. Quid ergò est. *Ego sum qui sum: Qui est, misit me ad vos?* Pulchrè Philo: *Responde*, inquit, *quòd ego sum ille qui est, vt intelligant quantùm inter eum qui est, & qui non est, intersit.* Itaque cùm sic nominatur Deus, propè definitur homo, per distantiam à primo & summo esse. Audiendus est Gregorius 18. Moral. cap. 33. *Ego sum qui sum, &c. Solus quippè veraciter est, qui solus incommutabiliter permanet. Nam omne quod modo sic & modò aliter est iuxtà non esse est: permanere enim in statu suo non potest. Atque aliquo modo ad non esse itur, dum ab eo quod fuerat, semper ad aliud per momenta temporum ducitur: vt ergò ad participationem illius essentiæ aliquid simus, cognoscamus nos ipsos, quia propè nihil sumus.* Adhuc explicatiùs id Bernardus edisserit lib. 5. de Consider. ad Eugenium: *Ego sum qui sum. &c. Iam si vidisti hoc tam singulare, tam summum esse, nónne in comparatione huius quicquid hoc non est, iudicas potiùs non esse quàm esse?* Hæc dixerim, vt viam præstruam arguto ænigmati, quod ex Platone proponit Eusebius Cæsariensis lib. 11. de Præpar. euang. cap. 6. *Ego sum qui sum, &c. Vide*, inquit, *quomodo non solùm sensum, verùm etiam verba ipsa Plato expressit. Quid est*, inquit, *quod semper est, ortum non habens? & quid quod semper fit, est autem numquam?* Ac respondet, prius esse Deum, qui semper est, & numquam est ortus: posterius esse creaturam & hominem, quod semper fit, & numquam est in statu consistens, sed continuò fluit, & ad non esse properat: quare *iuxtà non esse*, aut *propè nihil* esse perhibetur; & comparatione diuinæ essentiæ, *potiùs non esse, quàm esse iudicatur*, tametsi *semper fit*. Sic est generationis, ac conseruationis indigus? Sic sensim cadauerascit, & ad sui non esse quantocyus festinat? Quid superbit homuncio, *qui semper fit, est autem numquam?* est enim cadauer spirans, & sui viuum sepulchrum, suique funera per momenta singula funestè agit.

Exod. 3. vers. 14.

Philo apud Caten. ibi.

S. Gregor.

Homo iuxtà non esse, aut propè nihil esse perhibetur.

S. Bernard.

Euseb. Cæsariens. Plato.

Quare homo semper fieri, & nunquã esse dicitur?

3. Regius Propheta sic Psal. 38. pangit: *Verumtamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens.* Quod his verbis explicatiùs tradit: *Verumtamen in imagine pertransit homo.* S. Hieron. sic locum vertit: *Tantùm in imagine.* Imaginem vocat imaginariam vitæ pompam, pulchritudinis speciem inanissimam, voluptatum & ambitionis volaticam gloriam, quæ velut somnium inaniter euanescunt. Vides in homine mundialis gloriæ bullas, formæ gloriam, & bracteatam felicitatem, puerili fuco imbutam, aureamque esse fortunam suspicaris; penitiùs rem intuere, tenuis vapor est, spuma fragilis, fumus euanescens, & imago ad speciem colorata. *Tantùm in imagine pertransit homo.* Appositè Polyhistor c. 44. de Pomis Sodomæ post eiusdem cæleste incendium: *Ad speciem fulgent*, inquit; *nam fuliginem intrinsecùs fauillaceam ambitio tantùm extimæ cutis cohibet, quæ vel leui pressa tactu fumum exhalat, & fatiscit in vagum puluerem.* Talis est homo: ad speciem quidem fulget, & mentito colore perstringit; sed vitæ caducâ hypostasi titubat, fragilitiuâ naturâ euanescit, & *fuliginem intrinsecùs fauillaceam ambitio tantùm extimæ cutis cohibet, quæ vel leui pressa tactu fatiscit in vagum puluerem.* Sic in matricem puluerem homo decinerescit? Sanè imago est ad speciem fulgens. *Tantùm in imagine pertransit homo.*

Psalm. 38. vers. 7. S. Hieron.

Velut imago pertransit homo, ad speciem fulgens, velut Sodoma poma.

Solinus

4. Hinc decantatissimum illud eiusdem Psalmographi: Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius: *Et non respexit in vanitates, & insanias falsas.* S. Hieronymus sic locum exscribit: *Et non est auersus ad superbias, pompasque mendacij.* S. Augustinus, *Ad insanias mendaces.* Nam verè mundi pompa, & pellucens illa mundialium rerum felicitas, velut arte præstigiatorum illudit oculis pernicioso mendacij lenocinio; animique vota, & salubres appetitiones sic frustratur ac inanes reddit, vt beatissimus iure prædicetur, qui auertit oculos, ne videat hanc mundi pompam, insaniæ fomitem, quâ multi bracteato mendacio illusi, quodam vitiorum furore debacchantur. Quod si peruestiges sagaciùs, quæ sint istæ *insaniæ falsæ*, quasi aliæ sint, quæ veræ sint, & aliquod inter vtrasque possit discrimen assignari. Sanè Ambrosius inibi, *veram insaniam* ab *insaniâ falsâ* discernit, quod noster Lorinus fusè persequitur. Nonnulli inter veram & falsam insaniam ex Vatis mente sic distinguũt, vt illa appelletur *insania vera*, quæ mundi pompâ, & voluptatum ludibrio ferè lumen mentis homini adimit, & velut astro percussum ad furiati animi motum rapit. Dixeris autem *insaniam falsam*, cùm quis rationis compos, & cum iudicio decipitur, siue insanire gaudet. Luculentiùs, opinor, ad rem Græci Patres in huius vers. Commentario, ita scribunt: *Insaniæ falsæ sunt, studia præsentis vitæ, & inanes curæ. Insania autem temperans* (id est, *vera*) *est illa præsentis vitæ constitutio, secundùm quam multis visi sunt Prophetæ excedere; in quâ gloriam quoque Dauid, ait: Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax*, hoc est, mendacium; concretum pro abstracto, ad temperandam rei energiam. Itaque *insania vera* est, ista *præsentis vitæ constitutio*, quæ tametsi ad speciem fulget, & stabilitatem spondet; falsatis spebus, & verosimili mendacio decipit, & iudicium menti propè adimit: Insania vera est, *præsentis vitæ constitutio.* Profectò cum humana vita, ex constitutione suâ, ita sit fragilis, caduca, futilis, volatica; ad mentitam illius speciem attendere, nec eâ de re sibi ac experientiæ credere, *insania vera* est, quâ homo falsis deceptus, verè insanit, & mentis inops ostenditur.

Psalm. 39. vers. 5. S. Hieron. S. August. ibi.

S. Ambros. Lorinus Corder. in Annot. n. 5.

Insania vera dicitur, præsentis vitæ constitutio, quarè?

Græci Patr.

5. Iobus cap. 7. sic conqueritur de vitæ breuitate: *Dies mei*, inquit, *velociùs transierunt quàm à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vllâ spe. Memento quia ventus est vita mea.* Quasi iam actum esset de suâ vitâ, ait suos dies esse transactos, idque eâ festinatione, quâ à texente *tela* succiditur. Dein suam Deo tenuitatem ostendit, aiens suám vitam esse *vento*, seu aëri quamsimillimam, id est, futilem nimis. Sed cur vitam suam *telæ, vento* aërique similem dicit? Aërne textilis est humana vita, telæ & aëri à Iobo comparata? Bellissimè Nyssenus Tract. 1. in Psalm. cap. 7. hâc super re ita scribit: *Quibus enim iræ potentia & vis prævalet* (hoc est, qui sunt homines potentes viribus, validi, robusti,

Iob 7. v. 6. & 7.

S. Gregor. Nyssenus.

Vita hominis, tela ex aereis filis contexta, sententiosè dicitur.

busti, pugnaces,) *his vita quædam vmbratilis & minimè subsistens ducitur, ad similitudinem telæ aranearum; vt in illâ apparet quidem quoad connexa fuerit; at si quis manum admouerit, derepentè contactu digitorum dilabens euanescit: sic & humana vita superuacaneis, & non subsistentibus studijs, tamquam aëreis quibusdam filis, semper implicata, contexit sibi non subsistentem telam; quam si quis firmâ cogitatione apprehendat, effugit contactum vana sedulitas, inque nihilum recidit.* Ecce tibi vita hominis dicitur aranearum *tela*, velut *aëreis* contexta *filis*; sic tenuis ac futilis, vt vel contactu digitorum dilabens euanescat, inque nihilum recidat; quippè quæ vmbratilis & minimè subsistens perhibetur. Sententiosè ergò suam vitam Iobus *telæ*, ac *vento* comparat, vt friuolam illius tenuitatem exponat.

6. *Sapient. 5. v. 13.*

Sapientiæ 5. sic de humanæ vitæ, rerumque mundialiũ celeri cursu scribit Salomon: *Transierunt omnia illa tamquam vmbra*, & tamquam nuncius percurrens, & tamquam nauis. &c. Sed nota totius ratiocinationis clausulam: *Sic & nos nati continuò desiuimus esse.* τὸ *continuò* non est in Græco textu: sed putant communiter Interpretes necessariò subintelligi, vti patet ex præmissis similitudinibus: nam motus vmbræ, nũcij, nauis, auis, & sagittæ continuò transeunt & deficiunt. Verùm præterquam quòd difficile est, quòd homines *continuò* ac nati sunt, esse desinant; idque suadeat similitudo de nuncio, naui, aui, ac sagittâ: at similitudo de *vmbrâ* non tantùm indicat quod velociter currit, sed quòd præcurrit, anteit enim cursorem *vmbræ* motus, & priùs desinit, quàm hominis cursus deficiat. Huc forsan tacitè adludit Philosophorum moralissimus lib. de Breuitate vitæ, cap. 10. *Alijs*, inquit, *vita eorum in profundum; & vt nihil prodest quantùmlibet ingeras, si non subest quod excipiat, ac seruet: sic nihil refert quantùm temporis detur, si non est vbi subsidat, per quassos foratosque animos transmittitur.* (Addit tempestiuè) *Præsens tempus breuissimum est, adeò quidem vt quibusdam nullum videatur: in cursu enim semper est. Fluit, & præcipitatur: ante desinit esse, quàm venit.* Transit enim, ac præcurrit humana vita, tamquam *vmbra*, quæ anteit, ac præcurrit. Quare *antè desinit esse, quàm venit.* Quâ de re vberiùs § sequenti, præsertim num. 5. vbi idem ex Augustino comprobatur, & textui sacro hæc thesis accommodatur.

Vita nostra ante desinit esse, quàm venit, quomodo?

Seneca.

---

§. VI.

Quàm sit vita hominis breuis, friuola, arcta, fugitiua, caduca.

1. *Seneca de Breuit. vitæ, cap. 1.*

MAior pars mortaliũ de naturæ malignitate conqueritur, quòd in exiguum æui gignimur, quòd hæc tam velociter, tam rapidè dati nobis temporis spatia decurrant, adeò vt exceptis admodùm paucis, ceteros in ipso vitæ apparatu vita destituat. Nec huic publico, vt opinantur malo, turba tantùm & imprudens vulgus ingemuit. Clarorum quoque virorum hic affectus querelas euocauit: Inde illa maximi Medicorum exclamatio est, Vitã breuem esse, longam artem. Indè Aristoteli cum rerum natura exigenti minimè conueniens sapienti viro lis est. Aiunt animalibus tantùm indulsisse, vt quina, aut dena secula edurent, homini in tam multa ac magna genito, tantò citeriorem terminum stare. Quin & in hoc perbreui vitæ spatio præcipitat quisque vitam suam, & futuri desiderio laborat, præsentium tædio. Quid hiat homo ad habendum magnam copiam eius rei, ad cuius particulas sic fastidiosè nauseat?

Homines in ipso vitæ apparatu vita destituit.

Aristoteles.

2. *Ps. 38. v. 5.*

Regius Vates Psalm. 38. sic pangit: *Locutus sum in linguâ meâ; notum fac mihi Domine finem meum. Et numerum dierum meorum, quis est, vt sciam quid desit mihi.* Si hæc sententia specie tenùs accipiatur, videtur Dauid expetere à Deo notitiam annorum vitæ suæ, quò sciret quantum temporis spatium illi vsque ad mortem superesset; quod inanis, imò & noxia curiositas foret, & votum in paucis vitiosum. Porrò diuina prouidentia homines super hâc re suspensos tenet, horæ mortis notio medium tempus probitati suffuretur; & istiusmodi definita cognitio interim commeatum delinquendi fecisset, & totum æternitatis negotium breui illo tempore sub mortem putaret peragendum. Idne tantus Propheta dum in oratione ardentiùs incalescit, precari putetur? Vndè plures è Commentatoribus, ne id asserant, Dauidicæ sententiæ sensum flectunt, vt his verbis mortẽ potiùs apprecetur cum S. Iobo, tamquam tot calamitatum finem. Luculentiùs, opinor, & ad litteram & ad mores, Cardinalis Bellarminus sanctitate ac doctrinâ opinatissimus, sic locum inibi commentatur: *Illud igitur significare voluit, vitam humanam esse breuissimam, & quasi quoddam nihil. Sed quoniam hanc veritatem, quamuis alioqui clarissimam, & experimento notissimam, pauci benè norunt, ideo precatur Deum, vt non sinat se decipi, vt plurimi decipiuntur, vt existiment diuturnum, quod est breuissimum. . . . . Ait igitur; Notum fac mihi Domine finem meum, id est, fac Domine per gratiam tuam, vt illustrentur oculi mentis meæ, & apertè cognoscam finem vitæ meæ iam propè adesse. Et numerum dierum meorum, quis est, vt sciam quid desit mihi, id est, fac, vt attentã cogitatione penetrem quàm sit breuis numerus dierum meorum, & sciam quàm parum temporis mihi supersit.* Subtiliter adæquè ac salubriter. Scilicet nemo mortalium nescit se nasci mortalem, & morti obnoxium viuere; nec tam vitijs obbrutescit homo, vt id possit ignorare, quod vel de quotidianâ experientiâ notissimum est: at nescio quâ cognatâ naturæ humanæ præsumptione, & callido dæmonũ astu, in quâuis ætate longiorem vitam vanissimis spebus sibi spondet; & quod mente probè noscit, practicè diffitetur. Ergò Dauid in meditatione calens, id à Deo hianter exposcit, vt quod speculatiuè scit, practicè norit. Nempè benè scius breue vitæ spatium illi superesse, anxiè rogat, vt eandẽ vitæ breuitatem, & festinatum ad mortem cursum, perspicaciùs *penetret*, & practicè pernoscat. Hispanè diceres: *Bien se que tengo de morir, y que no puedo viuir mucho; persuadame yo esta verdad practicamente.* Sic sunt fallaces mortalium spes, aduersùs cognatæ mortalitatis experimenta! Sic hoc vitæ ludibrio passim fallimur! Sic de falsatâ præsumptione est mortalis nostra natura immortalitatis cãdidata!

Bellarmin.

Practicè pernoscenda est humanæ vitæ breuitas.

data! Sic adhuc versùs paradiſum, arboris vitæ eſum cum Adamo fruſtrà ambimus!

3. Redeat nunc iterùm, iterùm quoque rediturus, idem Dauidis locus, ad rem præſentem aliter expendendus: *Locutus ſum in linguâ meâ; notum fac mihi Domine finem meum. Et numerum dierum meorum, quis eſt, vt ſciam quid deſit mihi.* Nuper adſtruebamus, hîc non eſſe Dauidem curioſè ſuperſtitioſum de prænoſcendo vitæ ſuæ termino, & mortis horâ; ſed vitæ humanæ breuitatem practicè cognoſcere auidiùs expetijſſe; Commentatores meritò perquirunt, cur id *linguâ ſuâ* poſtulare dixerit? Qui orat, non alienâ voce ac linguâ beneficiū poſtulat; cur ergo id ſuâ ipſius linguâ expetere fatetur? Quæ eſt hæc propria Dauidis lingua, quâ noſſe vitę breuitatem à Deo precatur? Pulchrè indidem Bellarminus: *In illo æſtu interiore locutus ſum, inquit, in linguâ meâ, id eſt, non ſum locutus in lingua quam omnes intelligunt, ſed in linguâ mihi notâ. Quaſi dicat: Ego ſcio quid voluerim dicere.* Nimirùm, ait, Dauid; cùm vitæ meæ breuitatem perſpicaciùs à Deo noſſe expeto, loquor de communi linguâ, & de vulgi idiomate: nam imprudens etiam vulgus, & mortalium quiſque bene noſcit ſpeculatiuè eſſe mortalem, nec ſuam mortem longiùs abeſſe. Ego autem in æſtu meditationis meæ, hâc ſuper re loquor aliâ linguâ, aliaque linguâ, & alio ſenſu erudiri expoſco, vt practico intellectu penetrem quàm ſit modicum vitæ tempus, quàm incertum, perbreue, futile, volaticum. *Locutus ſum in linguâ meâ, id eſt, non ſum locutus in linguâ, quam omnes intelligunt. Quaſi dicat: Ego ſcio quid voluerim dicere.* Ab hâc expoſitione non valde diſtat alia Origenis expoſitio in Catenâ Græcorum Patrum, vbi ita ſcribit: *Ergà peccatorem quidem obmutuit* Dauid, *ad Deum verò locutus eſt linguâ affectus. Et qui ſincerè ſenſa animi ſui profert, is linguâ loquitur ſuâ; at qui dolos nectit, linguâ loquitur alienâ.* (ſententia acuminum fœcunda, & alibi aliorsùm enucleanda) Nempè hîc Dauid cùm ex cordis affectu, atque animi voto, vitæ breuitatem noſſe expetat, linguâ ſuâ loqui dicitur: non doloſâ mortalium linguâ, quæ tametſi id ſpeculatiuè ſciat, practicè autem hominis mortalitatem ignorat. De morte ſuâ loquitur vulgus hominum, tamquam de re certiſſimè non longiùs abfuturâ; nec tamen linguâ ſuâ loquitur, quia *linguâ loquitur alienâ*; doloſè enim agit, cùm dicat quod practicè minimè ſentit, imò & diſſentit egregiè, nec fore aliquandò ſibi quodammodò perſuadet. Hos præſumptæ immortalitatis dolos humanitas tota Diabolorum ſuggeſtu pernicioſè ſuadet; & quod ſpeculatiuè veriùs affirmat practicâ fraude doloſè diffitetur. O caue has humanæ naturæ technas, quæ clanculùm damnationem ſubornant!

Pſ. 38. v. 5.

Bellarmin.

Quæ ſit Dauidis lingua, quâ vitæ breuitatem noſſe petit.

4. Origenes.

Qui quod ſentit, loquitur, linguâ ſua loquitur, ſecùs alienâ.

5. Præſcriptus autem Pſalmographi locus adhuc emedullandus eſt: *Locutus ſum in linguâ meâ; notum fac mihi Domine finem meum.* &c. Scilicet Propheta angitur, atque anxiâ ſollicitudine concutitur, vt perſpicaciùs penetret quàm ſit breuis mortalium vita, & quàm ſit in limine mors, ad quam quammaximis itineribus tota humanitas currit. Quâ de re ſic inibi exaggeratiùs philoſophatur Auguſtinus: *Iam tranſilivi,* inquit, *& adhuc tranſiliendum eſt. Non enim hîc remanebimus. Finem notum mihi fac: finem, qui mihi deeſt; non curſum, qui mihi adeſt. Momentis tranſuolantibus cuncta rapiuntur: torrens rerum fluit ..... Iſti ergò dies non ſunt; antè abeunt penè quàm veniant, & cùm venerint, ſtare non poſſunt.* Sanè quid miriſſimum, & valde magnum dixiſſe putatur Petrus, cùm tempus humanæ vitæ appellat *modicum nunc*, id eſt, anguſtum ac perbreue inſtans, quod rapidè elabitur. Hoc autem vitæ noſtræ *modicum nunc*, ſeu arctiſſimum fugitiuè inſtans, *dies* vocatùr ab Auguſtino, & ſacro Hiſtoriographo hîc; verùm *dies*, qui *antè abeunt penè quàm veniant*. Sic humani dies feſtinanter præteruolant! O ſemper illud Eucherij verum: *Nihil eſt magnum re, quod paruum tempore: nec longis dilatatur gaudijs, quicquid arcto fine concluditur.* Magnum, neque vmquam finiendum practicè putas, quod *modicum nunc* eſt? quod antè abijt penè quàm venerit?

Pſ. 38. v. 5.

Dies noſtri antè abeunt penè quàm veniant.

S. Auguſtin.

1 Petr. 1. v. 6.

Nihil eſt magnum re, quod paruū eſt tempore.

Hic verſ. 1.

Eucher. ad Valer.

6. Pergit idem regius Vates eodem Pſalmo 38. verſ. ſequenti: *Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos: & ſubſtantia mea tamquam nihilum antè te.* Prius hemiſtichium ſic reddit Ambroſius Lxx. Interpretes ſecutus: *Ecce veteres poſuiſti dies meos.* Quaſi infans recèns natus, in ipſâ vitæ nouitate, & dierum auſpicio, *dies veteres* habere dicatur; *veteres*, inquam, id eſt, languentes, deficientes, titubantes, caducos, cadaueraſcentes. Poſterius verò hemiſtichium, *Et ſubſtantia mea tamquam nihilum ante te*, ſic Apollinarius exſcribit, & exponit: *Et valdè radicem meæ vitæ inutilem cognouiſti.* Quid in ramis viride, floridum, fructiferum ſperes de arbore, quæ radicem habet *inutilem*? O quàm multa quàm paucis compendiauit Apollinarius! Aquila verò ſic tranſtulit: *Et occaſus meus quaſi non eſt ante te.* quaſi *ſubſtantia* hominis, id eſt eius *vita* (vt vertit Symmachus & Hieronymus) ſit merus *occaſus*. Hem! ſic homo ab ortu ipſo ad occaſum properat, vt eius vita etiam dum oritur, vitæ *occaſus* nominetur? Sic in ortu occidit præmaturo aborſu? Sic hominis natiuitas mortalitate tumulatur! Sic de vtero transfertur ad tumulum? Sic incipit non eſſe, dum eſſe incipit? *Et ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te.* Verùm (vt nuper ex Symmacho ac Hieronymo adnotauimus) τὸ *ſubſtantia*, quæ hominis naturam ſignificat, hîc pro *vitâ* ponitur. Græcè autem habetur ὑπόστασις *hypoſtaſis*, id eſt, *ſubſiſtentia*, vt indidem aduertit Corderius in Annotationibus. Quaſi hominis vita dicatur *hypoſtaſis* ſiue *ſubſiſtentia*. Nimirùm ſi preſsè & philoſophicè agitur, *ſubſiſtentia* eſt, vltimus naturæ terminus, in quem ipſa incumbit natura, & qui dum illam ſuſtentat, reliqua naturæ elogia & accidentia fulcit. O futilem & caducam mundialium bonorum in homine *ſubſiſtentiam*, nempè *vitam*! *Et ſubſiſtentia mea tanquam nihilum antè te.* Hâc friuolâ ſubſiſtentiâ nititur regnorum ſuperbia, Magiſtratuum ambitio, litteratorum vana gloria, opum auaritia & luxus, hominum voluptates, & tota mundialis gloriæ ſcena hoc fulcro ſuſtentatur. Quare hominis vita, non tam horum *ſubſiſtentia*, quàm eorumdem titubatio, ſeu ruina eſt. Ecquis tam vecors ſit, qui hæc omnia ſuper nihilum fundet? *Et ſubſiſtentia mea tamquam nihilum antè te.*

Pſ 38 v. 6.

S. Ambroſ.

Lxx. Interp.

Pueri etiam dies, dicuntur veteres quare?

Appollinar.

Vita radix dicitur inutilis.

Vita hominis, occaſus dicitur.

Symmach.

S. Hierony.

Vita hominis dicitur mundialiū bonorum ſubſiſtentia.

Græcus Corderius.

§. VII.

§. VII.

Lutosus terræ limus, è quo materiatus est homo, reformationi in hominem cælestem sæpè adulatur.

1. Tertull. TErtullianus lib. de Resurrect. carnis c.6. commendans primæuum limum, ex quo homo figmentum primò, dehinc totus factori suo constitit; ita scribit: Illa pusillitas, limus, in manus Dei peruenit, satis beatus etsi solummodò contactus. Adeò magna res agebatur, quâ ista materia extruebatur: Itaque toties honoratur, quoties manus Dei patitur. Recogita totum illi Deum occupatum ac deditum, manu, sensu, opere, consilio, sapientiâ, prouidentiâ, & ipsâ in primis adfectione, quæ lineamenta ductabat. *Quodcumque enim Limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus, quod & Limus, & Sermo & caro, quod & terra tunc. Sic enim præfatio Patris ad Filium: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et fecit hominem Deus, id vtique quod fixit* (è Limo) *ad imaginem Dei fecit illum, scilicet Christi.* Grande mirissimè è Limo opus, quo Christus cogitatur & exprimitur; quo homo Deo per similitudinem pariatur. Sic limi lutea pusillitas, per Deum sublimissimè grandescit: & augusta Opificis gloria, gloriæ incrementa de limosæ materiæ vilitate, fœneratur. De Terræ fame famem cælestium Rutha esurit.

Dum limus exprimitur, Christus cogitatur.

Gen.1. v.26.

Hic vers.1.

2. Isaiæ 6.v.3. Isaiæ 6. mirabilis illa visio proponitur, quâ Seraphini stabant super augustum Dei solium, senis alis mysticè prælustres. *Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum plena est omnis terra gloriâ eius.* Gloriosum sanè Trisagium, quo Seraphini gloriam Dei altiùs buccinant, & sumptuosiùs deprædicant. Sciscitari autem curiosiùs lubet, quare cùm diuinæ gloriæ summum elogium à Cælestibus prædicatur, non tam cæli, quàm terra, eius gloriâ plena dicatur? An non Dei gloria plus in cælo, quàm in terrâ ostentatur? Fortè infimissima terra humillimæ vilitatis suæ priuilegio, diuinam gloriam gloriosiùs cōmendat? An cælicolæ Seraphini nō tam suam olympiam patriam, quàm peregrinam, vilem, ac degenerem terræ regionem, in quâ Cælicolæ tamquam inquilini versantur, præclariùs commendare exambiunt? Diuinè ac propheticè S. Cyrillus, Hieronymus, & Haymo per *gloriam* accipiunt Christi vitam, miracula, & prædicationem, per quam SS. Trinitatis & Incarnationis mysterium in omni terrâ celebratur. Quâ super re tempestiuè indidem Hieronymus: *Plena est omnis terra gloriâ eius. Et implebitur, cùm hoc impletum fuerit, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terrâ. Adhuc voluntas Patris in cælo est, quæ in terrâ nondum impleta est: vt credatur, scilicet in terrâ, quod nondum in omni terrâ habuit.* Profectò hæc est summa, imò & meta diuinæ gloriæ, quam Seraphini celebriori Trisagio nouiter deprædicant, quod voluntas Dei fiet in terrâ sicut in cælo, diuinæ Incarnationis beneficio, & Dominicæ prædicationis gratiâ. Porrò magis arduum, & inde gloriosum magis est, quòd Terra cognato pōdere infimissima, situ suo vilior, de cœnoso limo lutosè squalida; sic quodammodò se dediscens, & suam passionum ignominiam desuescens, ita cælum fragret, & Cælicolas de virtute æmuletur, vt Dei *voluntas fiat sicut in cælo & in terrâ.* Exinde quasi cæli remissiùs enarrent gloriam Dei, quò id expromptiùs præstant; Terra, terra, inquam, quæ à suo limo defæcata, de obscuritate prælucens, ab infimitate sublimis, Dei gloriam moribus buccinat, decantatæ gloriæ palmam nunc reportat, & victoriale opulentius trophæum erigit vel ad cæli quodammodò inuidiam. Quare consultissimè Propheta in hoc celebriori Trisagio, mutus ad Dei gloriam quam cæli denarrant, sumptuosiorem à Terrâ gloriam gloriosè deprædicat, dum Seraphinorum intonat voces: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloriâ eius. Quod implebitur, cùm hoc impletum fuerit, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra.* Hem! sic Terra quæ alioqui diuinæ gloriē obstrepit passionum absurditate, eidem obnixiùs ac exaggeratiùs militat? (Non hîc dimittam innotatum, aliunde forsan notandum, quòd cùm Deus dicitur *Sanctus*, Grecè ἅγιος, id est, *sine terra*; tunc, tunc quidem dicitur, *Plena est omnis terra gloriâ eius.* Quod satis est in hoc transcursu perstrinxisse.)

Cur nō tam cæli, quàm terra dicatur plena Dei gloria.

S. Cyrillus. S. Hieron. Haymo.

S. Hieron. apud Glossam.

Cùm dicitur Deus sine terrâ terram gloriâ suâ implet.

Lxx. Interp.

3. Lucæ 8. v.6. Lucæ 8. hanc parabolam turbis Christus proposuit: Exijt qui seminat, seminare semen suū: & dum seminat, aliud cecidit secùs viam, & conculcatum est, & volucres cæli comederunt illud. *Et aliud cecidit super petram, & natum aruit, quia non habebat humorem.* Hanc cælestis seminis iacturam, quia suprà petram cecidit, sic iterùm narrat, vel potiùs narrando Matthæus exponit: *Alia autem ceciderunt in petrosa, vbi non habebant terram multam: & continuò exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ. Sole autem orto æstuauerunt.* Quasi dicat: Hæc pars seminis cecidit in terram petrosam, quæ, quia in eâ parum habebat terræ, non potuit agere radices; quare illicò ebullire & germinare cœpit; & inde caumate seu æstu Solis exusta est, & æstu perijt tam semen, quàm germina præcociter erumpentia: semen enim non habebat terræ altitudinem. Profectò mirum est, & sagaci expensione dignissimum, quòd cùm hoc semen sit *Verbum Dei* (vt ipse Christus Deus interpretatur) verbum Dei, inquam, cælestes in animâ fructus vbertim spondens, terræ defectu sterilescat. Multa terra est necessaria, vt cæleste diuini verbi semen, vberiùs fructificet, cælesti copiosè prouentu? Quid terræ ad cælestium fructuum vbertatem? Estne terra probitatis ferax? Appositè Rabanus inibi apud Catenam: *Quia non habebant altitudinem terræ. &c. Solem, dicit feruorem persecutionis sæuientis* (seu obscœnæ concupiscentiæ æstuantis) *Altitudo terræ, est probitas animæ disciplinis cælestibus instituta.* Hem! terra, & quidem profunda, quæ putari posset animum deprauare, & vitijs corrumpere, probitatum fertilis esse dicitur? Ita quidem, si obnixiùs excolatur, & cælestibus disciplinis è diuerso imbuatur. Porrò cæleste diuini verbi semen, in petrosa cadens, terræ defectu moralissimè sterilescit; ne homo, quia terra est, & ad terrena naturaliter hiat, animo cadat; sed inde animosiùs audeat, terram mortificatione

Matth. 13. v.5. & 6.

Terra defectu, semen diuini verbi sterilescit.

Rabanus.

tificatione dediſcere, & ad cæleſtia auidiùs ſuſpirare; inde animos ſtrenuè ſumens, vndè credi poterat defeciſſe. Heroüm virtus, terram cęleſtium facinorum fœcundam reddit, dum terrenum adnixum ad cæleſtia reformat, in magnanimæ mortificationis officinâ.

4. 1. Cor. 15. v. 47. & 48. Gentium doctor 1. Corinth. 15. hanc pariat antitheſim inter Adamum & Chriſtum: *Primus homo*, inquit, *de terrâ, terrenus: ſecundus homo de cælo, cæleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes.* Nempè ſicut Adam è terrâ terrenus, terram viuens ſapit, in terram mortuus rediit: ita & omnes terreni ab eo nati. Et ſicut Chriſtus per reſurrectionem adeptus eſt corpus cæleſte, id eſt, immortale & glorioſum: ita & ex eo renati Sancti fiant cæleſtes. Ceterùm cùm homines per Chriſtum, & in Chriſto renati, priùs naſcantur ex terreno Adamo; quo pacto poterunt cognatam terram deſueſcere & primæ natiuitatis limum exuere? Annon terrena natiuitas natiuitatem cæleſtem vetat? *Quemadmodum* (ait Chryſologus) *non nati taliter, tales poterunt inueniri? Quemadmodum, non manendo quod nati ſunt, & quod renati ſunt permanendo. Hinc eſt quod virginei fontis* (baptiſmi) *vterum cœleſtis ſpiritus arcanum luminis ſui admixtione fœcundat, vt quod origo limoſæ ſtirpis profuderat, ſub miſerâ conditione, terrenos cœleſtis pariat, & ad ſimilitudinem ſui producat auctoris. Ergò iam renati, iam reformati ad noſtri imaginem creatoris, quod præcepit Apoſtolus impleamus: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis.* Sanè natiuitas terrena cæleſtem natiuitatem perſtruit: & cæleſtis Adami per renaſcentiam imago, Adami terreni imaginem è diuerſo æmulatur. Non officit limoſa è terreno Adamo natiuitas, quin defæcato cœnoſo terræ limo, in cæleſtis Adami, id eſt, Chriſti imaginem reformemur. Limus cælum inaugurat gratiæ priuilegio.

S. Chryſol. apud Tilmann. ibi.

Natiuitas terrena cæleſtem renaſcentiam inaugurat.

5. 2. Cor. 12. v. 2. & 4. 2. Corinth. 12. ita de ſe Paulus loquitur: Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim, ſiue in corpore neſcio, ſiue extra corpus neſcio, Deus ſcit; *raptum huiuſmodi vſque ad tertium cælum.* Et ſcio huiuſmodi hominem, ſiue in corpore, ſiuè extrà corpus neſcio, Deus ſcit, *quoniam raptus eſt in paradiſum: & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui.* Non hîc litem intendam Aſtronomis & Commentatoribus, quod ſit hoc tertium cælum, ad quod Paulus raptus eſt: & an Paradiſus hic ſit cælum empyreum, vbi didicit arcanam ineffabiliter ſapientiam, reliquis hominibus imperuiam. Audio, *cœlum* ac *paradiſum*, in quo velut gymnaſio hâc ineffabili ſapientiâ Apoſtolus eruditur. Sed audio etiam S. Gregorium in 1. Reg. ſic loquentem: *Et ideò fortaſſè* Paulus *alijs Apoſtolis excelluit, quia futurus in cæleſtibus, Terrena priùs ſtudioſiùs didicit.* Profundè quidem Gregorius! Nimirùm Paulus in cælum rapiendus, vt audiret arcana verba, quæ non licent homini loqui, & vt imbueretur ſecretiori de cæleſtibus ſapientiâ; *terrena priùs ſtudioſiùs didicit; & ideò fortaſſè alijs Apoſtolis excelluit.* Sic terrena ſapientia cæleſtem perſtruit? Sic quod terram ſapit, cæleſtem ſapientiam arcanè ſpirat? ô quàm multa quàm paucis Magnus Gregorius compendiauit!

Quia Paulus terrena prius didicit, ideò etiã cæleſti ſapientiâ excelluit? S. Gregor.

§. VIII.

Officio ſuo plenè adimplendo totus officialis ſollerter inuigilet.

NEmo poteſt perſonam diu ferre. Ficta citò in naturam ſuam recidunt; quibus veritas ſubeſt, quæq; (vt ita dicam) ex ſolido enaſcuntur, tempore ipſo in maius meliuſq; procedunt. Magnum eſt non in muneris obeundi auſpicio, ſed in prolixo etiam temporis decurſu, eſſe virum ſui nominis, & indefeſſus ſui officij exactor. Quàm eſt anguſta officialium officioſitas, quæ ad aliqua exactior eſt, ad alia torpet? Quãtò latior officiorum patet, quàm commoditatum ac honorum regula? Quem non recta mens agit, ſed dominandi libido ad officium præclarum obeundum, ipſa dignitas ſic adepta moleſtijs vrit, citò implet, & tædio eſt, & poſt primum impetum marcet, & cùm maximè honores libidó delectat, ſtatim oneroſis implendi officij laboribus extinguitur. Officio ſeruiat ſuo, qui alijs imperat, & talis ſit in munere, qualis ſub perſonâ candidati apparebat. Quid alios ad officia exigit, ſui officij marcidus exactor? 1.

Exactior in obeũdo muneré ſedulitas commẽdatur.

Lucæ 23. Latro ille & ſuæ furacitatis, & Dominicæ innocentiæ bene cõſcius, Chriſti diuinitatem in tormentis agnoſcit, & ſui memoriam ſupplex expoſcit; *Et dicebat ad Ieſum: Domine, memento mei, cùm veneris in regnum tuum.* At ſui memoriam piè quærens, feliciter paradiſum inuenit. *Et dixit illi Ieſus: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiſo.* Verùm cùm paradiſi, ſeu regni cæleſtis hactenùs clauſi, ſint apud Petrum claues (*Tibi dabo claues regni cælorum*) Arnoldus Carnotenſis in Tract. de ſeptem verbis Domini, hoc colloquium ad Petrum inducit, quaſi tunc defecerit à magno cæleſtis claugeri munere plenè obeundo: *Hodie mecum eris in paradiſo. Te tamen* (ô Petre) *iuxta crucem non video, territus lates, nec ibi Apoſtolicâ auctoritate vteris, vbi adinuicem fixis iuxtà crucibus, priuata miſcent colloquia Saluator & peccator. Abſens eras, & miniſterij tui claues* (*quod pace tuâ dixerim*) *modò non profers. Supplet vicem tuam ſummus Sacerdos, apertiſque ſeris antiquis Latro primitiæ derelictorum introducitur, aperiente Chriſto, in regnum cælorum.* Scilicet Petrus paradiſi clauiger deſignatus, poſt trinam infidè negationem, Chriſti oculos ferre non ſuſtinens, confeſtim territus fugit, & flebilis latet, irremediabilibus vbertim lachrymis procurans præuaricationis litturam. Iuſtiſſimâ ſanè ex cauſſâ Petrus abeſt, & dum abeſt cruci, muneri abfuiſſe ſuo palàm incuſatur. Porrò beneficus Saluator, & furax peccator dum in crucibus colloquia miſcent, de veniâ paciſcuntur. Ingreſſurus erat in paradiſum latro: Apoſtolica deſideratur auctoritas, quæ commiſſis ſibi clauibus paradiſum hactenùs clauſum ex officio reſeret. *Abſens eras, & miniſterij tui claues* (*quod pace tuâ dixerim*) *modò non profers: ſupplet vicem tuam Summus Sacerdos.* O, nec tam iuſta, tam pia, tam neceſſaria ſe abſentandi cauſſa, *abſentiam miniſterij ſui* obeundi colorat? Lachrymis ſua delicta mundat, vt mundus poſſit apparere Magiſtro; aſt ſi *miniſterio ſuo* adeſſet iuxta crucem,

2.

Lucæ 23. v. 43.

Matth. 18. v. 18.

Arnol. Carn.

Dum flebilis Petrus cruci abeſt, miniſterioni ſuo deeſt.

Num Petrũ vices Chriſtus ſubſtituit?

cem, ibi citiùs & potiùs sua delicta extergere potuisset, vbi totius mundi delicta tergebantur ad gratiæ nitorem. In trãscursu autem obserua, Christum dici obijsse Petri vices, ne suo muneri defuisse putetur Petrus, qui tunc ex legitimâ, aberat causâ, in lachrymarum agone sedulus.

3. Genes. 2. v. 1. & 2. Geneseos 2. opificio mundi sex diebus peracto, in quibus diuinus opifex omnium generum creaturas primò in lucem edidit, quales decebat ex Dei manu prodire; incunctanter sacer Historicus subdit: *Igitur perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum. Compleuitque Deus die septimo opus suum quod fecerat.* Hactenùs singula seorsim opera, post oculatum Dei examen, dicuntur *bona*, & omnia iunctim *valde bona* prædicantur: nec sine ornatu cuiusque rei naturæ congruo tunc erant; quo igitur pacto Dei opera nunc *perfici* & *compleri* dicuntur cum *omni ornatu* suo, quasi hucusque imperfecta, incompleta, & inornata forent? Dionysius Carthus. ibi (alibi ad alias ethicè theses aliter expensus) ita ad rem præsentem scribit: *Igitur perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum. Compleuitque Deus die septimo opus suum quod fecerat. Dicitur*, inquit, *Deus die septimo opus suum complesse quoniam septimo die cœperunt opera sex dierum exercere actus congruos sibi, & in inuicem agere, atque similia propagare.* Nempè sex dierum opera congruam vniuscuiusque naturam, perfectionem, ac ornatum habebant; adeò vt nihil ipsis ad intrinsecum sui complementum deesset. Ast vsque ad hunc septimum diem non *cœperunt generaliter exercere actus congruos sibi*, id est, officia obire, quibus à summo rerum opifice fuerant destinata, neque explere munera, quæ sollerter exercere, ad illa ex officio spectabant. Itaque hactenùs sibi ipsis *bona*, ac *valdè bona* erant, & vni, aut alteri tunc duntaxat proficua, Nunc autem cùm primò creaturæ omnes cœperunt generaliter munera sua perfectè obire, & completè exercere; quasi eousque imperfectæ ac incompletæ forent, atque incompleto imperfectoq; ornatu inornatè deformes, tunc, tunc quidem de exercito actuosè officio cuique idoneo, & *perfectionem*, & *complementum* cum *omni ornatu* suo mutuasse dicuntur. Porrò cui ex officio plures res sollerter exercendæ incumbunt, dum omninò, aut ex parte ab illarum exercitio otiosè feriatur; tametsi alioqui *bonus*, ac *valdè bonus* in seipso sit, tanquam sine perfectione, complemento, ac ornatu, & velut nemo muneri suo moralissimè perhibetur.

Carthus.

Dum res cõplent munus suum, tunc perfectæ & completæ cum ornatu suo dicitur.

4. Ioannis 19. v. 28. Ioannis 19. post tres ferè horas, quibus Christus Deus in cruce acerbiùs patibulatus pendebat, morti iam vicinus, *Iesus* (inquit Euangelista) *quia omnia consummata sunt, vt consummaretur Scriptura, dixit: Sitio. Vas ergò positum erat aceto plenum. Illi autem spongiam aceto plenam, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori eius.* Vulgò addubitant Interpretes quo pacto verè dicere potuit Ioannes, iam *omnia consummata*, cùm oracula Prophetarum nondùm consummata, perfecta, atque absoluta fuerint. Sanè non videtur *consummatum*, cui pars ad consummationem potior deest. Porrò si Scripturæ Prophetarum de Christo, adhuc impletę non sunt, quomodo *omnia consummata* esse, tunc sciebat Christus? Hoc dubium variè Commentatores extricant, & Ruperti expositionem ethicè aliàs expendebamus. Audiendus nunc est Augustinus sic indidem tempestiuè fatus: *Sciens quia omnia consummata sunt, vt consummaretur Scriptura, dixit: Sitio. Vidit ergò quia consummata sunt omnia, quæ oportebat vt fierent, antequam acciperet acetum, & traderet spiritum: atque vt hoc etiam consummaretur, quod Scriptura prædixerat, Et in siti meâ potauerunt me aceto.* (Pende verba quæ subdit, & eorum expende sacramenta) *Sitio, inquit, tanquàm diceret: Hoc minùs fecistis, date quod estis.* Quasi dicat Christus Deus morte iam iam instante: *Omnia consummata sunt*, quæ ad me vnum facienda & perficienda spectant, vt Patris voluntas, & Prophetarum oracula plenè impleantur. Vos autem, ô tortores crudelissimi, *hoc minùs fecistis*, quod acetum cruciario non porrigitis, quod vestrum est. Vestrum ergò vos ministerium integrè implete, & acetum mihi morienti acerbè propinate. Quod ne vos muneri vestro deficientes omittatis, meam aridam sitim siccis faucibus denuncio, quò vobis officio vestro non deficientibus, quod in me est, acceptandi & libandi poculum aceti, non desit: vt sic Prophetarum Scripturæ per me, ac per vos etiam plenè adimpleantur. Quasi Christus postquam *consummauerat omnia*, quæ ad se ex munere suo spectabant, tortores propositâ siti excitet, ne desint ministerio suo, & sic aliquid sibi patiendum, & Scripturarum implendum forsan omittatur. Itaque Saluator suo Redemptoris munere plenè iam iam consummato, *dixit, Sitio*, vt ei carnifices propinent acetum, quod vnum & illis præstandum deerat, & ipsi tolerandum. Vide quàm superplenè munus suum Redemptor adimpleat; quod præfiguratum est in Boozo eius typo, qui & *Redemptor* in hâc historiâ sæpè nominatur, & Ruthæ redemptionem exequens, eius quoque caussam cum Propinquo tractat & absoluit, quò perfecti Redemptoris munus superadimpleat.

S. August.

Christus suo cõsummato munere, quod tortores minùs fecerant, vt faciant, admonet.

Ruth 4. v. 8. &c.

5. 2. ad Ti. 4. v. 5. 2. ad Timotheum 4. sic eum Paulus officij sui admonet: *Tu verò vigila, in omnibus labora opus fac Euangelistæ, ministerium tuum imple.* In confesso est apud Commentatores, quòd his verbis eum Paulus adhortatur, vt suum plenè expleat officium. Pro τὸ *labora*, Græcè est, *mala patere, afflictiones tolera.* Sensus igitur est (ait scitè inibi Guilielmus Estius) *Cùm ea quæ dixi iamiam immineant, tu aduersus hæc vigila in omnibus, id est, omnes officij tui partes diligenter exequere, atque in afflictionibus ac laboribus obdura; nec aduersarijs cede, neque periculis.* Verùm Estius particulam *in omnibus* refert ad τὸ *vigila*, id est, *Vigila in omnibus*: at communiter Interpretes ad τὸ *labora* referunt, vt sensus sit, *In omnibus actibus labora* (ait inibi Anselmus) *Ministerium tuum imple, vt non sit vacuum à bonâ actione tuâ, sed quicquid in eo debes agere, plenariè perficias.* Itaque vt tuum ministerium non sit vacuum à bonâ actione, sed vt illud plenariè impleas, seu perficias, debes *in omnibus vigilare*, ait Estius; & Anselmus cum reliquis debes *in omnibus laborare*, id est, si opus fuerit ad illud plenariè implendum, debes *in omnibus mala pati, & afflictiones tolerare*, vt Græcus textus habet. O quàm est operosum cuique suum *implere ministerium*, quandoquidem necesse est, *Vigilare in omnibus*, seu *in omnibus laborare*, siue *in omnibus mala pati*, vel *afflictiones tolerare*;

Græcus.

Estius.

S. Anselm. ibi.

Qui ministeriũ suum implet, in omnibus vigilare & laborare debet.

rare! ô quàm latè patet illa vniuerſalis vox, *in omnibus.* Profectò qui *miniſterium* ſuum ſic plenariè non *implet*, miniſterium obit *à bonâ actione vacuum.* Irrequieta ſanè res eſt, miniſterium ſuum implere: procul otium à miniſtro, qui vigil in omnibus, in omnibus debet *laborare, mala pati, & afflictiones tolerare.* Scitè ac facetè ille quicúmque: *Satius eſt otioſum eſſe, quàm nihil agere.*

Plinius in epiſt.

6. Hîc verſ. I. *In diebus vnius Iudicis, quando Indices præerant.* Hebraicè, *cùm Iudices iudicarent.* Mariana, *In diebus iudicare*; Serarius, *In diebus iudicare Iudices.* Chaldæus *In diebus ducere Duces.* ô bona miniſtri idea! *Iudex* proponitur; tacetur eius nomen, patria, genus, & alia eius munia mutuè ſilentur. *In diebus iudicare Iudices* dicitur, quaſi id vnum agerent, nec quidquam aliud obirent, per quod noſci poſſent. *Iudex* dumtaxat iudex eſt, reliqua nemo: quippè qui *in omnibus vigilare, laborare in omnibus* debeat, quo miniſterium ſuum in nullâ re vacuum, plenariè impleat. *In omnibus labora, miniſterium tuum imple.* Sic iniunctum munus præſtabatur, *in diebus iudicare iudices?*

Hic verſ. I. Hebræus. Mariana. Serarius Chaldæus.

Iudex tantùm iudex eſt, reliqua nemo.

---

§. IX.

Iudicibus ac Præfectis auguſtior honos à ſubditis exhibetur.

1. AD idoneam Honorum electionem pulchra gnome Auguſtini eſt, ex adytis philoſophiæ ſapienter eruta: *Hæc igitur in dominationibus ac ſeruitutibus clara iuſtitia eſt, vt qui excellunt ratione, excellant dominatione: quod cùm in hoc ſeculo per iniquitatem hominum perturbatur, vel per naturarum carnalium diuerſitatem, ferunt Iuſti temporalem peruerſitatem, in finem habituri ordinatiſſimam & ſempiternam felicitatem.* Itaque Iudices iudicio, prudentiâ ac *ratione excellere* debent, vt in tanti faſtigij honore excellant. Quòd ſi vice versâ inidoneè hi ſubijciuntur indignè præſidentibus, in finem habituri ſunt ordinatiſſimam cæleſtis gloriæ felicitatem, & æternũ beatæ felicitatis Honorem, qui temporariam immeritò ſubiectionem compenſet: & priuati caduco Præſidentiæ honore, beatis empyreæ gloriæ honoribus ſublimantur. Tantáne eſt humanæ prę́ſidentiæ in terris gloria, vt eâ immeritò viduati, Olympij in cælis regni ſceptris beatè principentur? Sanè auguſta eſt ſublimitas eiuſdem naturæ conſortibus principari! Sic Honorum ambitio omnium tenet vota.

S. Aug. qu. 153. in Gen. *Præſidentibus immeritis ſubijci, cæleſti regno compenſatur.*

2. Iob cap. 9. ac ſi coram Deo iudice, ſuæ innocentiæ vindex ſiſteretur, ita loquitur: *Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me: ſi innocentem oſtendero, prauum me comprobabit.* Non facilè extricant Interpretes quo pacto ſanctus Iob, non ſolùm iuſtus, ſed iuſtitiæ norma; non ſolùm innocens, ſed innocentiæ idea; ſi coram Deo iudice de obiectis criminibus ſe *iuſtificare* voluerit, ore proprio damnabitur: aut ſi *innocentem* oſtendere allegationibus procuret, ſe prauum comprobabit. Iuſtitiáne ac innocentia in officinâ defenſionis coram iuſto Iudice, in iniuſtitiam, ac nocentiam recuditur? An propria defenſio, etſi vera, iuſtitiam ac innocentiam deprauat? Verùm Polychronius in Catenâ ibidem, ſic locum exſcribit, & ad rem eleganter exponit: *Si enim iuſtus fuero, meum os impurum erit: ſi autem fuero irreprehenſibilis, prauus euadam.* Subdit commentarium, loquens de Deo Iobum iudicante: *Is, enim, qui tantâ eſt poteſtate, facile oſtendit, iniquos meos eſſe ſermones. Nam licet vitam à labe vacuam vixerim, improba nihilominus apud Deum videbitur, cuius accuſandæ atque emendandæ habet poteſtatem.* O inopinatam reuerentiæ hyperbolen! Licet reus qui ſiſtitur coram Iudice, & criminis arguitur, ſit tamquam alter Iobus iuſtus ac innocens, & vitam à labe vacuam vixerit; ſi vigore quem innocentia tribuit, iuſtitiæ licentiâ, & veritatis priuilegio, pro ſe loquatur, os ſuum *condemnabit* illum; etſi *fuerit irreprehenſibilis, prauus euadet.* O! ſic reuerenter agendum eſt coram eo, qui noſtræ *vitæ accuſandæ atque emendandæ habet poteſtatem?* Sic vel ſermo, qui iudici refragatur, irreuerentiæ ac inurbanitatis argui videtur? Sic ipſa iuſtitia ac innocentia fari aut mutire coram Iudice titubat, præ iudicis reuerentiâ? Tam eſt auguſtè venerabilis Dignitas eius, qui noſtræ *vitæ accuſandæ atque emendandæ habet poteſtatem?* Quare iuſtus ac innocens Iob dum tamquam ſceleris reus coram Deo vt Iudice ſiſtitur, bene ſcius, quòd ſuæ vitæ accuſandæ atque emendandæ habet poteſtatem, tacere decernit, ſic præloquens: *Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me: ſi innocentem oſtendero, prauum me comprobabit.* Quid exaggeratius?

Iob 9. v. 20.

Polychron.

An qui verè pro ſe loquitur coram Iudice, irreuerentiâ damnatur.

Paulus ad Romanos 13, ita ſcribit de reuerentiâ Poteſtatibus exhibendâ: *Omnis anima,* inquit, *poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: non eſt enim poteſtas niſi à Deo.* Indè concludit: *Reddite ergò omnibus debita; cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem.* Qualis ac quantus ſit honor, quem ſubiectio exhibendum exigit poteſtatibus ſublimioribus, his verbis tradit Tertullianus hunc Apoſtoli locum exponens: *Igitur quòd attinet ad honores Regum vel Imperatorum ſatis præſcriptum habemus, in omni obſequio eſſe nos oportere, ſecundùm Apoſtoli præceptum: ſubditos magiſtratibus, & principibus, & poteſtatibus.* Et alibi: *Chriſtianus nullius eſt hoſtis nedùm Imperatoris, quem ſciens à Deo ſuo conſtitui, neceſſe eſt vt ipſum reuereatur, & honoret .... Colimus ergò & Imperatorem, ſic quomodo & nobis licet, & ipſi expedit, vt hominem à Deo ſecundum, & ſolo Deo minorem.* Itaque quicquid vltra humani honoris modum non eſt, nec Idololatriæ ſuſpectum aut confine, Principibus, & poteſtatibus ſublimioribus exhibendum eſt. Subditus ergò colere Principem debet, *vt hominem à Deo ſecundum, & ſolo Deo minorem.* Quis ſublimior cultus, & auguſtior reuerentia? *Timorem* hunc, hunc *honorem*, ſubiectorum quiſque *poteſtatibus ſublimioribus* obſequenter exhibere debet, ex præſcripto Apoſtoli, Tertulliano interprete. Vide quàm ſublimet hominem principandi dignitas, vt eum è communi limo coagulatum, vltra humanum faſtigium attollens, conſtituat *à Deo ſecundum, & ſolo Deo minorem.*

3. Ad Rom. 13. v. 7.

Tertull. apud Iuſt. ibi allegatus.

Princeps colendus eſt, tamquam à Deo ſecundus, & ſolo Deo minor.

Idem Gentium Doctor 1. Corinth. 6. grauatè fert, vt Chriſtiani apud iudices infideles in 4.

1. Cor. 6. v. 1.

iudicijs

iudicijs agant: *Audet*, inquit, *aliquis vestrûm habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud Sanctos?* Vide quàm ab initio iram demonstret Apostolus, & rem ipsam vocat *ausum*. Quodnam incōmodum tam graue inuenitur, vt fideles fidelem Magistratum non erigant, sed apud vrbis infidelem Pręfectū in iudicio litigent, apud quem reliquus populus caussas agit? In confesso autem est apud Gręcos & Romanos, Præfectum æquitate ac sapientiâ illustrem plerumq; eligi. Et sane è pauculis tūc Christianis perrarus inuenietur peritiâ ęqualis. Photius inibi apud Oecumenium, geminā assignat caussam, cur id obnixiùs præcipiat Apostolus: *Audet aliquis vestrûm habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos, &c. Hoc autem vehementer vndequaque communit, vt seipsos comprimant, nec incredulis in quâuis re dent occasionem, neque dum iudicantur, neque dum aliud quippiam eorum quæ non satis honesta sunt, aut pacifica perpetrant.* (Nota attentiùs subobscura verba quæ subdit) *Nam hoc modo efficiebat* Apostolus *vt propter ipsos nomen Dei conuicijs non incesseretur: & agebat vt illi ad religionis amorem & afflatum incitarentur.* Ecce tibi geminatum fidelium Iudicum eligendorum, reiectis Iudicibus infidelibus, emolumentum. Primò ne infidelis Iudex nosset rixas, defectus, ac crimina fidelium, quod sine Christianismi conuitio, & conuersionis speratæ iacturâ non fieret: publicatis enim in iudicio Christianorum culpis, Infideles, magno rei Christianæ dedecore fidelibus insultarent. Dein satagit Apostolus, ne Christiani infideles Iudices habeant, ne illos tamquam Iudices, à quibus res eorum pendet, submissiùs venerentur, & reuerentiùs adorent, magno Christianæ religionis impendio. Imò satagit, vt hunc honorem sublimissimum ad fideles transferant Iudices, quo ex reuerentiâ ad fideles Iudices submissiùs exhibitâ, & ab illis humaniùs & vrbaniùs acceptâ, Christiani Corinthij *ad religionis amorem & afflatum incitentur.* Porrò maiestas Iudicis infidelis in suo tribunali sublimis, & à quo litigatores maximè pendent, suæ religionis æstimationem ac amorem *afflat*, & ad eam sectandam clanculùm *incitat*, reuerentis obsequij lenocinio, dum æstimationem cum reuerentiâ spirat, affricat, allinit. Hoc ergò percupit Apostolus, vt ad fideles Iudices potiùs transferatur, quò Christiani Corinthij ex creatione fidelium Iudicum, ad Christianæ *religionis amorem & afflatum incitentur.* Non negat Apostolus reuerentiam *potestatibus sublimioribus* etiam infidelibus debitam; sed illam quantùm fieri potest, in Iudices fideles transferre procurat; ne cum infidelium Iudicum reuerentiâ, infidelitatis reuerentiam combibant, & fidei deserendæ aleam periculosè subeant. Hæc Apostoli cautela, honorem Iudicibus exhibitum vehementer exaggerat.

Photius.

Fideles Iudices creat Apostolus, vt Corinthij ad religionis amorem & afflatum incitentur.

5. Salomon Prouerb. 5. sic homines salubriter admonet: *Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli.* Pro *honorem* Hebraicè est הוד *hod*, id est, *celebritas, dignitas, honor, gloria, maiestas*; à quâ aliquis celebratur, & quæ celebrem & gloriosum reddit. Accinit Vatablus qui vertit, *decus tuum*; Chaldæus paraphrastes, *virtutem tuam*; Lxx. Interpretes, *vitam tuam.* Primò Liranus per *honorem tuum* intelligit Dei cultum: quasi religiosus veri Dei cultus sit etiā nobilis colentis honor. Dein alij per *honorē tuū* accipiunt, integritatis castitatisque decus & famam. O quàm vulgò negligitur hoc à castitate decus! quin & à castitatis iacturâ aliquādò quęritur, ambitiosâ honoris libidine è-peruerso auxiliari. Alij per *honorē tuū* malunt accipi florem iuuentutis. Sanè cui inconsulta iuuentus *honori est*, venerabilis senectus & cōsultiores senectutis cani, ignominiæ ac probro erunt. Alij per *honorē* intelligunt rerū præclarè gestarum decus ac gloriam. Non abnuo. Sed aptiùs ad rē Cornelius accipit per *Honorem, honores publicos, vt magistratus, præfecturas, prælaturas.* Quasi dicat: Caue ne honorem & dignitatem iudiciarij pręcelsè muneris, quod sublimis geris, tuo vitio deturpes. Ecce tibi iudiciaria dignitas, & prælustre iudicandi munus, appellatur *honor, celebritas, decus, dignitas, gloria*; quin & *maiestas*, quasi maiestas Principis, cuius vices gerit, ipsi imprimatur, & illi nobiliter implantetur. Audiendus est Theodoricus sic ad Senatum scribens de Cassiodoro, quem Patriciâ dignitate sublimat. *Illud maximè desideranter appetimus, vt collegiū vestrum ornent lumina Dignitatum. Hos viros nostra perscrutatur intentio; ijs morum thesauris gaudemus inuentis, in quibus velut figuratis honorum vultibus, clemētia nostræ serenitatis exprimitur.* Quasi in Cassiodoro ad *honores* publicos euecto, Theodorici clemens *serenitas*, & augusta *maiestas* insculpatur. Quod autem Lxx. Interpretes per *honorem tuum*, id est, iudiciariam potestatem, exscribunt, *vitam tuam*, ethico sacramento non vacat: religiosa enim Præfecti vita, cōformari debet Pręfecturæ fastigio: *Magistratus* (ait Cassiodorus) *esse debet innocentiæ templum; temperantiæ sacrariū, ara iustitiæ. Absit à iudiciarijs mentibus aliquid profanum. Pio Principi sub quodam sacerdotio seruiatur.* (Sic plerumque Israelis *Iudices præerant*: Boozus præsertim, quem aliqui, fuisse Iudicem, cuius hîc mentio fit, & sub quo hæc historia contigit, seriò affirmant) Non omittam nunc innotatum, quod forsan iudici Præfecturæ *honor* accipitur pro *vitâ*: quia plures sic de Præfecturæ *honore* viuunt, vt Præfecturâ priuati, *vitâ* pariter viduentur. Hem! sic cadauerescit ambitio honoribus orbata?

Prouerb. 5. v. 9. Hebræus. Vatablus Chaldæus. Lxx. Interp.

Liranus.

Iudiciarius honor dicitur gloria & maiestas quare?

Cornel. ibi.

Casiod. l. 1 Var. epist. 4.

6.

Quàm sacri debeant esse Iudicum mores.

Casiod. l. 4 Var. epist. 11.

Hic vers. 1. *Præfecturæ honor, quâ vices cum vitâ reciprocet.*

§. X.

Princeps semper suo, non suo dumtaxat iudicio decernat.

1. SAnè in re politicâ si quid à Deo vouendū, consiliarij quàm optimi Principi vouendi, cùm ab his regni vniuersi incolumitas pendeat, vt qui Regibus oculorum vicem præbeāt, iudicij subeant. Tolle oculos, quis videat? tolle iudicium, quid homini reliquum? Et certè qui in consiliariorum delectu errant Principes, in perpetuo eos errore necessum est versari. Ad iudiciorum verò integritatem plurimum valet, si Princeps ipse non raro consilijs dandis serendisque intersit. De M. Antonino Philosopho Capitolinus: *Semper cùm potuit interfuit senatui, etiam si nihil esset referendum, cùm Romæ fuit: si verò aliquid referre voluit, etiam de Campaniâ ipse venit.* Prudenter. In decernendo statuendoque

Politico-Christ. l. 2. c. 27.

In Senatorum consilio, aliquid de suo arbitrio Princeps decernat.

Capitolin.

Cassius. tuendoque illud à Cassio notatum in Neruâ: *Nihil vmquam de suo arbitrio statuit; sed principes viros in consilium semper adhibebat.* Benè est, prudentes & principes viros Princeps semper consulat, ne consilium præcipitet, nihil autem *de suo arbitrio statui*, sed omnia alieno iudicio permitti, inertiæ posset denotari. Scilicet cùm aliquid grauioris momenti referendum est, ipse intersit, res peritè ventiletur, penset singulorum sententias, & discutiat suffragia; & tandem quòd è re publicâ esse videbitur, *de suo arbitrio statuat*, ne merus auditor, & velut mutus truncus adfuisse videatur. Vtinam Princeps semper suo, non suo dumtaxat iudicio decerneret.

2. Purpuratus Propheta Psal. 54. sic de Achitophele, quo à consilijs quondam peritè vtebatur, valde conqueritur: Quoniam, inquit, si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique: *Tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos.* Est apostrophe ad Achitophelem. *Vnanimis*, id est, non tantùm dilectissimus, sed vnius mecum animi, vnius ferè existimationis, & dignitatis, vel ordinis, qui dignitate mihi eras similis, & vnanimi sententiâ de rebus publicis olim decernebamus, quasi vnum plura essent amborum suffragia. *Dux meus*, Hebraicè *doctor*, Chaldaicè *præceptor*; qui me docuisti, & intelligere fecisti gubernationis sapientiam, cuius *dux* mihi fuisti; siquidem in deliberando de rebus publicis ac priuatis, te audiebam tamquam *doctorem* ac *præceptorem*, & velut sententiæ meæ *ducem* præeuntem, quasi tibi in omnibus obtemperarem adsensu. Quod suprà dixerat, *homo vnanimis*, in suffragio concors, & iudicio consentiens. Ne autem inconsultè consiliosi Achitophelis sequax videretur aduersùs regiæ dignitatis decorum, confestim sententiam temperat, & consultò addit: *Qui simul mecum dulces capiebas cibos.* Quæ verba tametsi plures ad externos referant cibos, exscribantque, *dulces reddebas cibos*; tamen vt ex Genebrardo notat Lorinus, Hebræum nomen סוד *sod*, *significat secretum, & consilium, ac nonnumquam consilium, cœtum, congregationem.* Profundo quidem stilo in linguâ sanctâ mysteriorum ethicè fœcundâ, *consilium* siue priuatè secretum, siue publicum, id est, Senatorum *cœtus* seu *congregatio*, *cibus* etiam appellatur. Porrò cibus primò conditur; dein in disco mensis videndus apponitur; mox velut interrogata fames seu propensio, quem mauult & assumit, præstantiorem esse declarat: exin electum cibum mandit, digerit, & defæcaciorem partem sibi concorporat, & reiectaneâ portionem foràs egerit. Profectò, si fieri potuisset, sic vellem vt Princeps se gereret cum *consilio*, sicut se gerit cum cibo. Consiliariorum cōsulta mora, priùs comat & condiat consilium, deinde comptè cōsiliarij suam sententiam proponant: eligat Princeps quod mauult, minutatim considerationem masticatum cibum, non integrum voret, aut exorbeat, quem per moram iudicio concoquat ac digerat, & sententijs inutilibus reiectis, quod præstantiùs apparet, sibi concorporet; demùm quod ipse prætulerit, tamquam *de suo arbitrio statuat*, potioribus adsentiens. Quod fecit rex Dauid cum Achitophele, viro in paucis consiliosissimo, cui *vnanimis* fuisse perhibetur; sed postquam *consilium* velut *cibum* mandit, atque digessit. Sic regi Dauidi consiliarius Achitophel *dulces reddebat cibos*, id est, *consilia*, quæ gratiùs adriderent.

Ps. 54. v. 14. & 15.

Hebræus. Chaldæus.

Consiliarius dicitur dux, doctor, & præceptor Principis.

Hebræus. Genebrard. Lorinus.

Senatoris consilia tāquam cibus Principi proponatur.

Ioannis 5. sic Christus Deus Iudæos alloquitur: venit hora, in quâ omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei: & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. *Non possum ego à meipso facere quicquam. Sicut audio, iudico: & iudicium meum iustum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me.* Demonstrat Christus iudicium suum, quo quà homo omnes homines iudicabit, fore iustum, ex eo quod quà Deus idem numero habet iudicium, eandem numero mentem & voluntatem diuinam, quam habet Pater: quà homo verò totus regitur à deitate & verbo inhabitante. Bene est, sicut *audit*, ita *iudicat* Christus: sed quid est, quod illius iudicium iustum dicitur, quia *non quærit voluntatem* suam, id est, humanam? Pulchrè Augustinus. *Non quia*, inquit, *ipsius in iudicando nulla voluntas est, sed quia non est ita voluntas eius propria, vt sit à Patris voluntate aliena.* Itaque Christus, qui est rectæ iustitiæ, & consultioris prudentiæ regula, non ita sicut *audit*, *iudicat*, vt eius voluntas & iudicium humanum huic iudicio desit: nec sic sequitur humanam voluntatem & iudicium humanum, vt à voluntate diuinâ discordet. Opportunè Ambrosius serm. 20. in Psalmum 118. præscriptum locum sic elucidat: *Non quæro voluntatem meam, hoc est, hominis, quæ vel odio dirigitur, vel studio intenditur, vel gratiâ inflectitur, vel aliorum mendacio deprauatur; sed voluntatem eius, inquit, qui me misit.* Non poterat humana Christi voluntas hæc non bona accidentia pati, quia erat voluntas eius, qui erat homo Deus, atque adeò à recto aberrare non poterat: sed cum inimicis sibi incredulis loquitur ex mente Ambrosij, de suâ voluntate vniuersatim, sicut de quâlibet voluntate humanâ; docetque in deliberatione & iudicio periculosum esse humanæ voluntati præfidere, quò erudiat Reges, Principes, Magistratus, ne vel suæ, vel consultorum voluntati ac iudicio nimium tribuât. Nam generatim humana voluntas siue in Principe, siue Principum consultoribus, *vel odio dirigitur, vel studio intenditur, vel gratiâ flectitur, vel aliorum mendacio deprauatur.* Ergò Princeps idoneâ cunctatione consiliariorum sententias examinet, trutinet, exploret, ne vel de suâ voluntate his etiam defectibus obnoxiâ, decernat, vel cæco inconsultè impetu Consultorum suffragijs obtemperet. Nescio quid sit Reipublicæ perniciosius, aut quòd Princeps à se solo decernat; aut quòd velut quodam negotiorū tædio, & quasi neglectu, omnia, re indiscussâ, alijs deliberanda ac decernēda permittat. Quare hîc Christus Deus cùm Principibus iudicij formā exhibet: *Non quæro*, inquit, *voluntatem meam, hoc est, hominis. Non quia ipsius in iudicando nulla voluntas sit*: est enim in iudicando voluntas humana, sed quæ diuinæ, & rectæ rationi in omnibus conformetur. Itaque Rex, Princeps, Iudex iudicare debet, & per se cum alijs deliberare & decernere; non alijs totum oscitanter permittere. Quod forsan hîc Hebræa docent. Nam quod Vulgatus habet: *In diebus vnius Iudicis, quando Iudices præerant*, Mariana rigidè ex Hebræo

3.

Ioa. 5 v. 30.

S. Aug. ibi.

S. Ambros.

Princeps in deliberãdo, suam & Cõsultorum voluntatem & iudicium examinet.

Hic versio Marianæ.

Serarius. bræo vertit, *In diebus iudicare*; Serarius verò, *In diebus iudicare Iudices*, quasi Hebræi populi Princeps & Iudex, totus esset iudicijs, tamquam alijs rebus nemo. Negotiosum est principandi officium, non dignitas re nominis inerter vacua. Esto Princeps vir sui nominis, & dignitatis vocabulum impleuit.

4\. Pergit indidèm Ambrosius præscripta Ioannis verba elucidans: *Non possum ego à me ipso facere quicquam. Sicut audio, iudico. &c.* Non autem sine humanâ etiam ipsius voluntate quicquam facit, vt nuper ex August. adnotabamus. Ait ergò Ambrosius: *Et hic personam iudicis, Præpositique suscepit, dicens: Non possum à me facere quicquam. Bonus enim Iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito voluntatis, sed iuxtà leges & iura pronunciat, scitis iuris obtemperat, non indulget propriæ Voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert: sed sicut audit, ita iudicat: & sicut habet negotij natura, decernit. Obsequitur legibus, non aduersatur, examinat caussæ merita, non mutat. Discite Iudices seculi quem in iudicando tenere debeatis affectum. Dominus omnium dicit: Non possum ego à me facere quicquam.* Et tamen ille ipse hoc dicit, de quo Ioannes dixit: *Et sine ipso factum est nihil.* Vellem quòd Principes (vt fieri potest) hoc Christi elogium intentiùs æmularentur. Seriò sibi persuadeant, quòd non possunt à se facere quicquam; & tamen sine ipsis factum sit nihil. Sic nihil à Consultoribus sine ipsis fiet. Omnia ipse faciat, & nihil. Omnia, quia ipsis scientibus, & *caussæ merita examinantibus*, fient; ne Consultores *paratum & meditatum* suffragium *domo deferant*, & sic de negotio decernant. Ita etiam nihil faciet, quia de se, & suâ voluntate facit nihil. O bona regiminis idea de summo sapientiæ archetypo Gubernatoribus deprompta!

Ioa. 5. v. 30. | S. August. | S. Ambros. | *Boni Iudicis idea.* | *Princeps nihil faciat & sine ipso fiat nihil. quomodo?* | Ioan. 1. v. 3.

5\. Regius Propheta Psalmo 38. valdè anxius, & velut consilij inops, ob Saülis aut Semei persecutionem immeritam, obmutui, inquit, & humiliatus sum, & silui à bonis. Et tandèm concludit: *Locutus sum in linguâ meâ.* Quid est, quod dum loquitur rex Dauid, *linguâ suâ* loqui perhibetur? Benè indidèm noster Corderius ait: *Locutus sum in linguâ meâ*, id est: Linguam meam solui, non vt contra Semeï aliquid proferrem, aut decernerem. Quasi dicat: Cùm in spelæi effugio, satellites me vrgebant, vt Saülem confoderem, quasi de afflatu Dei consilium vltionis suggererent: Aut cùm fugiens Absalomi atrociores impiè iras, continui Proceres mei exercitus, serióque decreui ac iussi, vt me impunè maledictis proscinderet; tunc, tunc quidèm non consiliarijs adsensi, nec de illorum ore ac consilio locutus sum; sed potiùs *Locutus sum in linguâ meâ*; non alienâ linguâ locutus sum. Scilicet illi suggerebant quòd humanitùs rectum videbatur: ego autem re altiùs consideratâ, & eorum humanis rationibus attentiùs expensis, *locutus sum in linguâ meâ*; non de eorum sententiâ, aut ore. O, sic vellem, vt Principes loquerentur, ne aliorum ipsi linguâ loquantur!

Ps. 38. v. 5. | Corderius. | *Princeps Dauidis exemplo, suâ linguâ loquatur.*

§. XI.

Recta Iudicis ratio, & sincerior æquitas, in reis damnandis omnes excusandi delicti rimulas præcludat.

1\. AN non aliquandò sontium castigatio necessaria est? Ita sanè. quod & Reipublicæ interest, ne impunitate malitia insolescat; & Iudicem decet, quippè in quem hoc perutile negotium incumbit: nam Iudex damnatur, cùm nocens absoluitur; damnatur, inquam, de scelerum lenocinio. Itaque castigatio necessaria est; sed hęc sincera, pacata, & cum ratione: non enim castigando nocet; sed prodest, & medetur specie nocendi. Ergo Iudicis ratio læsuram excusat, vt sic & nocentem corrigat, & reliquos pœnæ similiter infligendæ metu, præmaturè emendet. Supplicium quod recta ratio non dictat, spectatores irritat, non corrigit; reos non emendat, sed ad querelas excitat, & verosimili scelerum defensione, Iustitiam de iniustitiæ reatu perniciosè infamat. Numquam virtus vitio iuuatur; nec sceleris suffragio iustitia promouetur. Aspectabilis æquitas, & perspicua Iudicis ratio, damnatorum ora cautiùs obturent ne per excusationum rimulas, querimonijs aditus pateat. Pulchrè Philosophorum moralissimus: *Scias licet ea demum fulmina esse iustissima, quæ etiam percussi colunt.* Damnatorum lacrymæ flagitium diluant, & lamenta damnent; non acerbiorem Iustitiæ vindicem, de iniustitiâ verosimiliter culpent: alioqui non iniquus, sed æquitas vulneratur.

Recta Iudicis ratio, & sincerior æquitas nocentes puniat. | Seneca ad Polyb. de Consc. c. 33.

2\. 3. Regum 2. de iussu Patris sui iubet Salomon, vt Ioab, etsi sanguine iunctissimus, occidatur. Mittitque Banaiam, qui etiam in templo Dei illum trucidet. Caussam violentæ necis his verbis Salomon reddit: Reddet Dominus sanguinem eius (id est, Ioabi) super caput eius, Quia occidit duos viros iustos, melioresque se: *Et occidit eos gladio..... Abner filium Ner principem militiæ Israël, & Amasam filium Iether principem exercitus Iuda.* Benè est, pereat Ioabus crudeliter scelestus, ne cruenta enormiter crudelitas impunitate insolescat, & geminata iniustè cædes iustissimâ cæde expietur. Ast cùm Ioabus, non modò Abnerem & Amasam malè peremerit; sed etiam Absalomum sæuis lanceis iniussus transfixerit, & simul Patris patientiam sauciauerit, meritò perquirunt Interpretes, quare Salomon sui fratris necem tunc omiserit, & Abneris atque Amasæ cædes dumtaxat recensuerit, cùm acerbioris supplicij caussam obtenderit? *Quæritur* (ait indidèm Abulensis) *quare non dicitur hic, quòd etiam effudit Ioab sanguinem Absalom? Aliquis dicet, quòd Ioab licitè occidit Absalom: ideò pro morte eius non erat puniendus. Sed dicendum, quòd non stat, quia Ioab peccauit occidendo illum, cùm occiderit contrà præceptum Dauid.* Cur ergò Salomon in regni sui auspicio, in quo se iustum scelerum vindicem ostentat, fratris sui Absalomi effusum iniustè sanguinem non vlciscitur; & Abneris atque Amasæ necem tanto ardore vindicare festinat? Quare occisi Absalomi nulla hîc inducitur men-

3\. Reg. 2. v. 32. | Abul. q. 40.

tio? Respondet inibi Abulensis: *Sed dicendum, quòd non expressit Absalom, quia volebat ostendere Salomon, se procedere ex solo zelo iustitiæ: si tamen occidisse Absalom dixisset Ioab, videretur procedere ex zelo vindictæ; cùm Absalom esset frater Salomonis, ideò tacuit... Item Ioab habuit colorem occidendi Absalom, quia pugnabat in acie contra eum; & tamen non habuit aliquem colorem occidendi Amasam & Abner, quia non erat bellum.* Ecce tibi Salomon (Salomon, inquam, peritiæ meta) quàm se gesserit cautè in ratione inflicti supplicij reddendâ; ne fraternus effusi sanguinis affectus, potiùs quàm recta ac sincera ratio, acerbiorem pœnam vibrasse videretur. Iniussam audacter fratris mortem taciturnitate obuoluit, ne vindictæ citiùs, quàm iustitiæ zelo agi forsan putaretur. Hem! sic Iudex quicquid ad se quoquomodò pertinet, dissimulare debet, ne iusta sententia, dissimulatus vindictæ liuor appareat? Ceterùm altera Abulensis ratio, in rem præsentem apprimè quadrat: scilicet ne vlla vel apparenter verosimilis ratio reum defendere videatur. Porrò tametsi fulminata in Ioabum sententia, ob infidam Abneris & Amasæ cædem, apparebat iustissima, & infrà commissi sceleris reatum: at si dubium Absalomi perempti scelus præfatis subnecteret, rimulas querelis aperiret, easque quomodolibet colorare possent, succlamantes, Absalomum aduersùs Regem impiè rebellem, non in pace, sed in acie occisum iure belli. Et omissis veris & indubijs criminibus, Abneris & Amasæ perfidè occisis id vnum Ioabus cum suis querulè obtenderet, se immeritò occidi iussum, quia Absalomum Patri, ac patriæ rebellem, in iustissimo bello peremerit: quo excusationis ingenio, damnatis cognato, dum flagitium honestate colorat, sententiam iustissimam crudelitatis condemnat: & ex aliquâ damnati flagitij parte dubiâ, & specie tenùs innoxiâ, reliquum fulmine dignum reatum, garrulis querimonijs absoluunt, & Iudicem sæuitiæ condemnant. Ergò has querelarum rimulas peritè Salomon obturat, dum Absalomi cædem, Abneris, & Amasæ cædibus non adnectit. *Item Ioab habuit colorem occidendi Absalom, quia pugnabat in acie contra eum; & tamen non habuit aliquem colorem occidendi Amasan & Abner, quia non erat bellum.* Tempestiuè quidem Abulensis! Nisi forsan mauis, quòd ideò Salomon non puniuit Ioabum ob scelestam Absalomi cædem; quia etsi valdè flagitiosa fuit, & Patri suo tot lamenta peperit; at ipsimet Salomoni nimis fuit vtilis ac proficua; quippè ex illâ ius & spem regni feliciter obtinuit: viuens enim Absalomus, Israëlis thronum, ac sceptrum præripuerat. Quare ex Fratris funere, spes regnandi rediuiua surrexit. Eheu! sic Iudicis commoda, sinceræ seueriùs iustitiæ ardorem interstinguunt, & iura animaduersionis hebetant? Sed de hoc forsan alibi.

Supplicium inflictum, ne suboleat vindicta zelum.

Ne in condemnatione aliquid apponatur, quo nocens innocentiam colores.

3.

Commoda Iudicis, animaduersionis ardorem interstingunt.

4. Matthæi 1. post catalogum progenitorum Christi longâ serie recensitum, notanter addit Euangelista: *Omnes itaque generationes ab Abraham vsque ad Dauid, generationes quatuordecim, & à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, & à transmigratione Babylonis vsque ad Christum, generationes quatuordecim.* Ab Abrahamo igitur vsque ad Christum sunt generationes (per generationes autem accipe & numera personas omnes tam generantes, quàm genitas) quadraginta duæ: ter enim 14. faciunt 42. Lucas verò cap. 3. numerat generationes 77. sed nullam vim ponit in numero, vt facit hîc Matthæus. S. Augustinus tamen lib. 2. de Consens. Euang. cap. 4. per 77. generationes censet denotari plenam omnium peccatorum remissionem & abolitionem, quæ facta est per Christum: vnde Christus iussit fratri peccanti dimittendum esse septuagies septies: quasi singuli Progenitorum Christi quodammodò componant aut integrent peccatorum remissionem faciendam per Christum: quæ est magna eorum laus, alibi forsan elucidanda. Sed quæres, quo fine Sanctus Matthæus tam accuratè Christi progenitores in hasce tres tessaradecades generationum distribuerit? Sanè qui natiuitatem, vitam, doctrinam, ac gesta sic compendiosè descripsit, mirum videri posset, hæc minutula non prætérijsse? quod proculdubiò fecisset, nisi magno forent sacramento grauida. Theophylactus (vt alios omittam) hâc super re ita ad rem præsentem philosophatur: *In tres ordines*, inquit, *distribuit generationes, vt monstraret, quòd Iudæi siue à Iudicibus gubernarentur, vt qui vsque ad Dauid: siue à Regibus, vt qui vsque ad transmigrationem: siue à Sacerdotibus, vt qui vsque ad Christum: nihil tamen in virtute profecerunt. Et quòd opus habuerint vero & Iudice, & Rege, ac Sacerdote, qui est Christus.* Ecce tibi quare tam exactè tres illi Iudaïci regiminis status recensentur, ne scilicet vlla pateret excusationis rimula; cùm per singulos Reipublicæ status reuinci possent. Nempè idololatria, & flagitiorum licentia Hebræum populum sub Iudicibus incestabat (vndè hîc vers. 1. acerbiùs castigantur) præsint ergò Reges cum summo imperio, qui populum potentiùs coërceant, & in officio religioso æquè & politico contineant. At sub Regibus etiam pariter exorbitabant. Regibus successerunt Sacerdotes, nec morum valetudo hactenùs ægra, vllo modo conualuit. Ergò Iudæorum Respublica statuum omnium mutatione inexcusabilis, aut penitùs perdenda erat, aut incarnato Deo, tamquam vero Iudice, Rege, ac Sacerdote remedianda. Quare per singulos statuum gradus proponitur, ne vllus pateat excusationi locus. Itaque consultissimè Euangelista *in tres ordines distribuit generationes, vt monstraret, quòd Iudæi, siue à Iudicibus gubernarentur, siue à Regibus, siue à Sacerdotibus; nihil tamen in virtute profecerunt.*

Matth. 1. vers. 17.

Lucæ.

S. August.

Progenitores Christi mysticè integrãt peccatorum remissionem.

Matth. 18. vers. 22.

Theophyl. ibi.

Nulla ex regimine excusatio patet scelerosis Iudæis.

Hic vers. 1.

Ioannis 15. Christus Deus obstinatissimos hostiliter Iudæos tandem condemnaturus, ante damnationem sic præfatur: Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum: *quia nescierunt eum, qui misit me.* (*Nescierunt, hoc est, illum offenderunt*, ait Chrysostomus) Vndè concludit: *Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Scilicet de peccato incredulitatis & odij, de quo illos damnat. Sed antè quàm disertè damnet, consultissimè præmittit, *Excusationem non habent.* Quâ de re audiendus est inibi Chrysostomus, frequentia Euangelistæ verba sic exponens: *Qui me odit, & Patrem*

5.

Ioan. 15. vers. 22.

Deum non noscere, Deum offendere est.

S. Chrysost. homil. 76. in Ioan.

trem meum odit, inquit: *Ex quo non paruum etiam prædicit supplicium. Cùm enim frequenter propter Patrem Christum persequi dicerent* Iudæi *omnem nunc ipsis tollit excusationem, quam ne haberent, primùm inquit*, &c. Rem, opinor, tetigit Chrysostomus. Nimirùm ait Christus Deus Iudæos damnaturus: Si non venissem, & locutus eis fuissem, tot signis doctrinam confirmans, *peccatum* incredulitatis & odij non haberent: nunc autem, (nec ait, *peccatum habent propter quod damnentur*, quod ratiocinationis nexus exposcere videbatur; sed potiùs præmittit, quod ad eximiè iustam prærequiritur damnationem, & acerbum supplicium infligendum, nempè) *excusationem non habent de peccato suo.* Nam Christus tunc seuerus Iudæorum iudex, cùm *non paruum prædicit supplicium, omnem ipsis tollit excusationem.* O, ex hoc Christi Dei iudicio discant humani Iudices, omnes reis damnandis excusationes præcludere, quantùm fieri potest: ne verosimiles damnatorum querelæ necessariam Iustitiæ seueritatem deuenustent, & Iudicem malignè culpent. Ergò *omnem tunc ipsis excusationem tollat.*

Christus ante dănationem, omnem tollit delicti excusationem.

---

§. XII.

Pia clementia, sollicitior cura, & largior erga subditos beneficentia, boni Iudicis stipendium est, & illius etiam census.

1. TRanquilla Iudicis mansuetudo, & pia benignitas commendat iustitiam, legem, religionem, æquitatem, & ipsum Iudicem, ac Deum commendat. In benignitatem ergò pronior semper sit Iudex; erit, si meminerit se hominem, errare posse, labi posse, & opis indigum posse iactari, velut fortunæ pilam. Malè putat Iudicis censum esse, carnificum manum cruentasse, & securim, & funem, & vncos funestasse; quin non noxias modò, sed innoxias etiam ceruices ferro & tortoris dexteræ submisisse. Non quòd velim negligi iustitiam; sed quòd hanc benignitate velim comitatam ire, quandò reatus seueritatem expetit. Imò sæpè expedit, vt sola procedat clementia, & non vocata etiam, vltrò obuiam calamitosis exeat, quò illis ex suo munere opem ferat, & opportunam dexteram beneficè porrigat. Porrò æqui Iudicis munus, iustitię duntaxat rigoribus nō censetur, & infelici curatione, quę cauterio morbos sistere conatur. Inuigilat etiam exsomni curâ, & piè strenuâ sollicitudine, vt subiecto populo, egestate, inualetudine, oppressione, alijsve calamitatibus laboranti, beneficè opituletur. Ne ergò se huius officij exortem Iudex reputet scelerosis supplicium, & ærumnosis adæque auxilium debet. Qui hoc inerter negligit, & alterum seuerè mauult, feris de inhumanitate, quàm de humanitate hominibus citiùs vicinatur. Est ergò etiam benignitas, humanitas, & beneficentia, Iudicis census. Hanc qui moribus diffitetur, desuescit hominem, nec Iudicem implet.

Iudex ex munere, clementiam & beneficentiă subditis debet.

2. Exodi 5. Dei populus dirè opprimitur barbaricâ Pharaonis tyrannide, vltra humanas vires vilem laborem exigentis. Ingressi ergò sunt

Exod. 5. v. 1

Moyses & Aaron, & dixerunt Pharaoni: *Hæc dicit Dominus Deus Israël: Dimitte populum meum vt sacrificet mihi.* Moyses igitur primùm grauatim subijt prouinciā agendi cum mundi Principibus, sed postquā subijt, strenuè omnia agit; & exemplum se exhibet obedientiæ, magnanimitatis, fortitudinis & constantiæ; quales videas, qui inuiti ad dignitatem euocantur, non qui dignitatem negotiosè ambiunt. Ergò dum legationem apud Regem obeunt, nomen proprium veri Dei proponunt Pharaoni, tum ob auctoritatem, tum ob veritatem. Sed quare aliud Dei nomen addunt? An non satis erat, vnum dumtaxat protulisse? quare geminant Dei vocabulum, aientes, *Hæc dicit Dominus Deus Israël?* Respōdet Caietanus ad litteram & ad mores opportunus: *Adiungunt autem, Deus Israël, ad significandum quòd quia colitur ab Israël vt Deus Iudex, eius interest cura populi Israël. Propter quod appellat ipsum populum meum: Dimitte (inquiens) populum meum vt sacrificet mihi.* Res quidèm notatione & expensione dignissima. Deo adest Pharao, omnium scelerum reus: adest & Dei populus durâ seruitute oppressus, atque ineluctabili calamitate penè obrutus: & tamen cùm summus omnium Deus proponitur *vt Deus Iudex* (geminato vocabulo id exprimente) non tunc nominatur *vt Deus Iudex* adspectu ad Pharaonem, inhumanæ oppressionis scelerosè reum: sed adspectu ad subditos Israëlitas innoxiè ærumnosos, iniustè oppressos, quos liberare satagit. Quare non sufficiebat dixisse, *Hæc dicit Dominus;* sed moralissimè additur, *Deus Israël, ad significandum, quòd quia colitur ab Israël vt Deus Iudex, eius interest cura populi Israël.* Itaque cùm adest *vt Deus Iudex*, & sistitur Pharao tot flagitiorum impotenter reus; & populus Israël iniustè afflictatus, & calamitosè oppressus; omittitur, & velut negligitur iustissimi rigoris caussa, durius supplicium exigens; & acri studio arripitur caussa ærumnosi subditi fauentiùs liberandi: adeò vt adspectu ad illum beneficè sospitandum, non respectu rei Pharaonis de flagitioso reatu mulctandi, *Deus Iudex* proponatur. O benè! præeuntis vestigia sequere; & benignæ iustitiæ partem, quam seuerus negligis, pius arripe, & strenuus exequere. Benignitas etiam censum Iudicis implet. Qui secùs faxit, integer Iudex non est. Quid ergò ad recti Iudicis nomen ambitiosè venditandum, strages dumtaxat meditaris? ô caue has iustitiæ syrtes, ad quas læua ducit! ergò dextrum pietatis iter benignus tene!

Opportunior est ad honorarium munus, qui illud adiuit inuitus.

Caietanus.

Iudex adspectu ad subditos liberandos potiùs quā castigandos dicitur.

3. Geneseos 1. hoc multimodè magnum, & opulentè pulcrum mundi opificium, plenè sextiduo peractum, summus opifex his verbis fabricare perhibetur: *In principio creauit Deus cælum & terram.* Si Hebræos codices cum Interpretibus explorares, cùm perampli huius operis auctor inducitur, qui in Latino Vulgo, Deus dicitur, in Hebraicâ origine, *Elohim* nominatur: quod nomen quidam deriuant à verbo אלה *ala*, id est *obligauit*, vel *adiurauit*. An quia ipsa hominis natura velut cęco humanitatis voto *obligata & adiurata* nascitur ad cognoscenda, & debito obsequio rependenda tot tantaque in rerum creatione accepta munificentiùs beneficia? Num homo ingratus erit reus violati iuramenti, quod ipsa natura arcanè concepit, præuento

Gen. 1. v. 1.

Cæco humanitatis voto, seu iuramēto adnascitur gratitudo.

uento voluntatis arbitrio? Sic medullitùs homini hæret, hominem arctè *obligat*, & religiosè *adiurat* gratitudinis votum? Verùm Caietanus secutus alios, & quem alij sequuntur, τὸ *Elohim*, *Iudicem* interpretatur. Sanè mirifsimum est, quòd in mundi primordio, vbi Dei beneficentia munificentiùs ostentatur, & quasi vacat iustitiæ seueritas, cùm primò auditur Dei opificis nomen, nomine *Iudicis* efferatur. *Quare autem* (ait inibi Caietanus) *Moyses in hoc exordio appellauerit Deum* אלהים *Elohim*, *in promptu caussa est duplex. Altera vt vnus atque idem Deus credatur creator mundi*, & *Iudex vniuersorum.... Altera vt creatio cælorum*, & *terræ*, & *eorum quæ in eis sunt*, *intelligatur actio Dei Iudicis secundum iustitiam distributiuam.* Ecce tibi idoneam causam, ob quam in re largioris munificentiæ & beneficentiæ, primò Dei vt *Iudicis* nomen auditur. Dei vt *Iudicis* vocabulum, non seuerus districtioris iustitiæ rigor; sed largior opulentè beneficentia, benignitas, prouidentia, consultissimè dedicauit. Potiores ac nobiliores boni Iudicis partes auspicatò consecrat Deus, & nomine, & re nominis non vacuâ vocabuli elogio. Quò *vnus atque idem Deus credatur* & beneficus *creator mundi*, & seuerus *Iudex vniuersorum*: atque *vt creatio cælorum*, & *terræ*, & *eorum quæ in eis sunt*, *intelligatur actio Dei Iudicis*. Nimirùm primò *Iudicis* nomen dedicet beneficentior liberalitas, & liberalior benignitas, quâ suo Homini prestruit Deus terram herbaceo virore pulchram, arborum fructibus edulem, mineralium fodinis diuitem, animalium seruitio exproptam: aquam piscatu fœcundam; aërem claritate nitidum, volucribus auditui & palato sapidum: & cælum tot influxuum gazis gloriosiùs aspectabile. Hæc igitur sumptuosior paratura hominibus largiùs perstructa, Dei vt *Iudicis* nomen, ad Iudicum eruditionem arcanè consecrauit.

Caietanus.

Cur in beneficio mundi opificio, Dei Iudicis *nomen dedicatur?*

4. Iob 35. v. 10.

Iob 35. *Et non dixit* (homo ærumnosus) *Vbi est Deus, qui fecit me: qui dedit carmina in nocte?* Plerique è Latinis Commentatoribus hanc sententiam accipiunt, vt reddatur ab Eliu responsio illius problematis superiùs à Iobo propositi c. 21. v. 7. Quare impij viuunt, & Tyranni in egenos, pauperculos, & inualidos impunè grassantur? Quia, inquit, quamuis oppressi, præ dolore ingemiscant; at Deum creatorem non agnoscunt, & vnicam salutis spem in illo nō constituunt ad creatorem enim spectat creaturarū tutela. Nam vt inibi scribit Greg. *Qui in tribulatione frangitur, à quo factus est, minimè contemplatur: quia qui benignè hominem condidit, nequaquam iniustè cruciari permittit.* Verùm, vt ibidèm obseruat Pineda exponens illud, *Vbi est Deus*, dum inducitur obliuio *Dei*, tunc *Elohah*, id est, *Iudicis* effertur, quod ex pluribus Bibliorum locis eruditè adstruit. Sanè cognatum est auctori, operis sui curam gerere: exindè in calamitate negligitur, quia *non dixit*, *Vbi est Deus*, *qui fecit me*. Pulchra autem epithasis additur, cùm Deus non tamquam hominis factor inducitur ad auxilium, sed tanquam *Elohah*, seu *Iudex*, quandò inuocatur, vt opportunam opem miserè calamitoso ferat: *Et non dixit*, *Vbi est Deus* (*Iudex*, inquam) *qui fecit me?* quasi erga ærumnosum hominem, expromptius, alacrius, & potentius sit *Iudicis*, quàm *factoris* auxilium. Idcircò ad ferendam opem, Deus citiùs vt *Iudex*, quàm

Factor facturæ opitulari inuocatus debet?

S. Gregor.

Pineda.

Deúsne quà Iudex opem ferre calamitoso debet?

vt factor auxiliaris nunc aduocatur. Ergò negligitur calamitosus homo, quia in funestis ærumnis, *Non dixit*: *Vbi est Deus* (*Iudex*, inquam,) *qui fecit me?* Confestim autem exponit quomodò Deus *Iudex*, aut factor subiectis creaturis opituletur, aiens: *Qui dedit carmina in nocte*. LXX. interpretes carmina nocturna accipiunt pro excubijs nocturnis, sic locum exscribentes, *Qui distribuit nocturnas custodias*. Pulchrè Origenes: *Qui distribuit nocturnas custodias. Sicut enim*, inquit, *qui sunt in custodiâ collocati*, *nocturnásque vigilias agunt*, *eos qui versantur in nocte*, *à latronibus*, *à belluis*, *ab hostibus defendunt*; *ita profectò qui castrametantur Angeli*, *custodes nostri sunt*. Quasi Deus non solùm quia *fecit* nos, & ideò nobis prouidere debet; sed etiam quoniam *Iudex* est, hæc *carmina* nocturna, *nocturnas custodias*, inquam, id est, *Angelos custodes* beneficè hominibus auxiliares attribuit. Nisi malis cum Gregorio & Philippo vt *carmen in nocte*, sit lætitia in tribulatione: *Consequens* (ait Philippus) *est*, *vt ea res*, *quæ obscuram reddit mentem hominis*, *nox dicatur*; *sicut* & *prosperitatis aliquandò dies dicitur*, *quoniam qui in prosperis est*, *quasi quâdam felicitate illuminatur*. Nimirum *carmen in nocte* erit lætitiæ canticum in nocte tribulationis suggerere: quod suggerit Deus tamquam *Iudex* subditis creaturis calamitate laborantibus; quasi ferendam opem quodammodò ex iustitia debeat: & vt Iudices exhibendæ subditis benignitati obæratos esse iudiciario debito admoneat, & admonitione ad præbitionem erudiat. In hoc Cap. I. v. I. *In diebus*, inquit, *vnius Iudicis*, *quandò Iudices præerant*, seu *iudicabant*. Hic Iudex à nonnullis putatur Abesan Bethlehemites, qui & censetur Boozus: de cuius benignitate, iustitiâ, ac beneficentiâ erga ærumnosas Noëmi ac Rutham, multa inferiùs traduntur c. 2. & 3. & 4. Scilicet quod non debebat homo priuatus, publicus *Iudex* impleuit, quasi debitor foret ex munere, suipsius liberalis exactor.

LXX. Interp.

Orig ibid. *Num Deus quà Iudex hominibus debet custodes Angelos ad tutelam mittere?*

S. Gregor. Philipp. ibi.

Hic vers. I.

Psalmo 50. sic Dauid Deum alloquitur: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci: *vt iustificeris in sermonibus tuis*, & *vincas cùm iudicaris*. Alij passiuè vertunt hæc vltima verba, *Vincas cum iudicaberis*, vel, *cùm iudicatus fueris*; ac si cùm quis iudicat, simul iudicetur. (de quo aliàs) Alij, *Et sis purus cùm iudicas*, vel, *appareas mundus cùm iudicabis*. Tempestiuè ad rem Chaldæus paraphrastes, *Purum reddes me cùm iudicaueris*. Quasi cùm Iudex in iudicio reum accusatum, *reddit purum*, id est, innocentem fecerit, nullo reatu, aut reatûs pœnâ coinquinatum declarauerit; tunc, tunc quidèm, ipse Iudex *vincere* dicatur. Quod scitè Græci Patres his verbis inibi tradunt: *Et vincas cùm iudicaris. Victoria iudicis atque iustificatio est pœnitentia iudicandi: nam iudex noster vincit, non quandò condemnat*, *sed quando reum seruat*. Sanè eleganter. O bona piè synonyma: *Purum reddes me cùm iudicaueris*, ac, *Vincas cùm* me *iudicaris*; quæ victoria Iudicis est! Nempè cùm reus iustè absoluitur, satis Iudici victoriarum est. Hic est Iudicum triumphus, & nobiliter opulentum iudiciorum trophæum, reum reddere purum, & innocentem absoluere. O, sciat Iudex, quòd cùm iudicat, ipse iudicatur: nam potente potentior est alius.

5. Ps. 50. v. 6.

Trāslationes variæ.

Chaldæus. Græci Patres in Cōment. ibi.

Vincit Iudex cùm reum reddit purum, illúmque absoluit.

§. XIII.

§. XIII.

Malè Iudicum ardor, ad suam iurisdictionem ampliandam totus incumbit.

1\. OFficium officialium persæpè est, lites suscitare, transactiones rescindere, dilationes innectere, supprimere veritatem, fouere mendacium, quæstum sequi, æquitatem vendere, inhiare actionibus, versutias concinnare, iura confundere, iurisdictionem ampliare. *Iudex autem bonus erit nemo, nisi qui de se alterum iudicare cognouerit.* Sanè *est sapientia iudicis in hoc, vt non solùm quid possit, sed etiam quid debeat, ponderet: nec quantum sibi permissum meminerit, sed etiam quatenùs commissum sit.* Verùm hodie præcipuum Magistratuum, iudicum, & officialium negotium, sæpè in id incumbit totum, *vt non solum quid possit*, quilibet videat; sed vltra quàm possit, se posse exambiat, & in aliena iura, iniussus vltrò se immittat; officio suo vacuus, & operosus alieno. A munere suo otiosus feriatur, & in alienum latè se infert, peruersè negotiosus. Nescio quæ tuendæ, vel potiùs ampliandæ auctoritatis libido, hanc vltroneam ambitionem fouet, defendit, colorat: & dum videntur officio studere suo, tantò insolentiùs ambitioni militant, quantò obnixiùs se spontè inuocati atque inrogati ingerunt, falsato intromissionis iure. O, quid ad te, de his quæ non petinent ad te? Planè ministerium suum non implet, qui in alienum infert sese. Officio tuo deerit, quod in alienum impendis. Vide quid ex munere tuo potes, non quid vltra munus obire adnitendo poteris. Hanc vltroneam hominum sectam vltrò semper odi: eam vniuersatim in officio continere suo, ethicus huius §. labor est, ne se iniussis impotenter ingerant, principandi libidine frustrà negotiosâ.

Publ.Mim.

Cicero ora. pro Rabirio.

Egregiè vapulat quisquis in aliena negotia, non vocatus se vltrò ingerit.

2\. Exodi 5. Dei populus diu Ægypti inquilinus, sub Ægyptij Regis tyrannide, in vilissimis luti ac lateris operibus, vltra vires seruire cogitur. Gemit sub oneris mole, & Deum immeritæ oppressionis vindicem supplex auxiliarem appellat. Ergò Dei iussu ingressi sunt Moyses & Aaron, & dixerunt Pharaoni: *Hæc dicit Dominus Deus Israël: Dimitte populum meum vt sacrificet mihi.* Otiosa, imò & nimis curiosa hîc forsan videbitur Commentatorum industria, dum sagaciùs peruestigant, quare nunc Moyses cùm dimissionem Hebræi populi à rege Pharaone expetit, Dei id exposcentis nomen geminatâ nominatione repetat, aiens: *Hæc dicit Dominus Deus Israël.* Quid energiæ, aut persuasionis addit Dei nomen iteratò enunciatum, quod semel duntaxat dictum non haberet? neque enim ex iteratione nouus illi vigor accrescit; sed forsan ex inculcatione nausea repetiti nominis barbaro Pharaoni inaccrescet. Scitè notant Interpretes (quòd in Hebræo codice oculis explorare peruium est) pro τὸ *Dominus*, Hebraicè scribi nomen Dei tetragrammaton, *Iehoua*, inquam, de Hebræorum more. At pro τὸ *Deus*, habetur *Elohim*, quod nomen Deum vt iudicem significat. Audiendus ergò est ibidem Caietanus, sic ad rem opportunè fatus: *Hæc dicit Dominus Deus Israël.* Iuxta *Hebræum habetur: Sic dixit* יהוה (Iehoua) *Elohe Israël. Nomen proprium veri Dei proponunt Pharaoni* (nempe Iehoua) *tum ob auctoritatem, tum ob veritatem. Adiungunt autem Elohe Israël, ad significandum quòd quia colitur ab Israël vt Deus iudex, eius interest cura populi Israël: propter quod appellat ipsum populum meum. Dimitte populum meum vt sacrificet mihi.* Scilicet Hebræus populus tunc suberat regis Pharaonis imperio; exinde satis fore videbatur ad populi dimissionem, si Deus proponeretur sub nomine tetragrammato *Iehoua*, quo significatur tamquam primum ens, & indè creaturarum Deus & Dominus. At quia hic titulus, etsi omninò sufficiens, æquè vniuersalis erat adspectu ad omnes populos & creaturas; & res erat cum barbarico Rege suę iurisdictionis tenacissimo vindice; nouum ius nouo etiam nomine Deus ad populi dimissionem proponit, nempè *Elohe Israël, ad significandum quòd quia colitur ab Israel vt Deus iudex, eius interest cura populi Israel.* Vide hîc quàm se gerat vrbanè Deus cum agresti etiam Rege, cui subditos adimere satagit: vide quàm ciuiliter specialem titulum nomine *Elohe* seu *iudicis* alleget, quò non putetur vltroneus alienæ iurisdictionis inuasor, vel suæ ambitiosus negotiosè ampliator. Vide quàm non otiosè nomini *Iehoua*, addat nomen *Elohe*, id est, *Deus iudex, cuius interest cura populi Israel.* Nomina ingeminat, vt nouum titulum intimet, quo nomine Israëlitico populo præsit, & speciali etiam iure principetur.

Exod. 5. v. 1

Caietanus.

Cur Deus vt iudex, Hebraum populum à subiectione Pharaonis eximit?

3\. 2. Regum 12. exacto iam anno à Bethsabee adulterio, & insidâ Vriæ cæde, misit Dominus Nathan, Prophetam ad Dauid, qui in priuatis hominibus proposuit parabolâ de homine illo auarè opulento, qui gregibus ouium, & boüm armentis locuples, de sinu pauperis tulit ouiculam, vt suo hospiti conuiuium adornaret. Et quod rex Dauid à se factum esse peccatum vix quidem reputabat, in priuato homine iratus condemnat. Quare in Psal. 50. sic opplorat, à Deo veniã peccati adhuc supplicans; Ampliùs, inquit, laua me ab iniquitate meâ, & à peccato meo munda me: *quoniam iniquitatem meam ego cognosco*; & peccatum meum contra me est semper. An hactenùs inquitatem suam nõ agnouerat? quid Dauidis oculos perstrinxit, ne vsque ad Nathani obiurgationem, scelus suum culpæ palam imputaret? Aduerte attentiùs ad verba, quæ confestim subdit: *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* Non dicit Dauid soli Deo peccasse, eò quòd omnes homines eius peccatum latuerit, vt nonnulli opinantur: nõ enim Bethsabee ipsam, quæ adulterium commiserat; sed nec illos qui eam Regis nomine vocauerant, adulterij negotium latere potuit. Pergit inibi Hesychius: *Ioab quoque sciuit operam suam Regi se præstitisse in cæde peragendâ. Sed nec ipse* (Ioab, inquam) *in potestate constitutus, peccatum reputauit propter regiam dignitatem.* Scilicet bene nouerat Ioab Israëliticæ militiæ præfectus, suâ operâ & iussu Regis Vriam subdolè interfectum, Vriam, inquam, strenuitate opinatissimum; nec ignorabat, Bethsabeã statim post mariti cædẽ, à Rege ductam in vxorem; inde sinistrum quid rectè suspicari potuit de adulterio, crebrescẽtibus forsan in aulâ rei patratę rumusculis. Id quidem

2. Reg. 12.

Ps. 50. v. 6.

Hesychius ibi in Cate.

Num Ioab putauerit, regiam Dauidis dignitatem posse extendi ad aliena ouicula raptũ?

dem verosimillimum est. Ioab autem *ipse in potestate constitutus*, ampliandæ latiùs iurisdictioni suæ assuetus, sic etiam Regis potestatem censebat ampliandam, vt id *nec peccatum reputauerit propter regiam dignitatem*. O cæca dilatandæ iurisdictionis libido, quæ animos Potentum sic perstringit! Gratulor Prophetæ Nathan, quòd exemplum subreptæ ouiculæ, non in Principibus aut Magistratibus, sed in personis priuatis apposuerit. Gratulor etiam Dauidi quòd monitore Prophetâ iam dixerit: *quoniam iniquitatem meam ego cognosco*, *nec peccatum* suum extenuandum, aut excusandum *putauerit propter regiam dignitatem*. O ambitionis præstigias! sic qui *in potestate constitutus* est, ampliandæ iurisdictioni studet, vt alienam prorsùs ouiculam, tanquam suam quodammodò reputet! O caue ab hâc morum peste inter Proceres sæuiùs grassante! Non quicquid Principibus lubet, licet; imò minùs licet cui penè omnia licent.

4. 1. Cor. 6. v. 4. Gentium Doctor, ac Ecclesiæ magister 1. Cor. 6. ita eos erudit: *Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in Ecclesiâ, illos constituite ad iudicandum*. Ex his verbis apparet (ait inibi noster Iustinianus) Paulum ius & auctoritatem in res humanas & politicas vsurpare, qui præcipiat, vt Fideles fratrum decidant lites, quod deinceps omnes fermè Episcopi suo iure frequentarunt. Mirum sanè est, seculares Magistratus regiâ auctoritate fungentes, imminutæ potestatis nomine, antiquam iurisdictionem non sibi obnixiùs vindicasse, & in Fidelium Præfectum acriùs desæuisse. Imò & miriùs, quòd Ecclesiæ Antistites hanc secularem potestatem, quam nunc multi ambirent, plures olim neglexerint. Audiendus est eâ de re Synesius Episcopus Ptolomaidis, qui Epist. 57. ita scribit: *Priscum seculum eosdem tulit sacerdotes, & iudices: nam & Ægyptij, & Hebræorum gens multo tempore sacerdotes reges habuerunt: deindè, vt mihi videtur, cùm diuinum opus humano modo perageretur* (Sic à negotiorum secularium frequenti tumultu, diuinum opus degenerat in humanum?) *seiunxit Deus vitæ conditiones, & alius sacerdos, alius iudex effectus est, alios enim ad materiam direxit, alios sibi ipsi collocauit*. Et paullò pòst: *Otio opus est ei, qui cum philosophiâ sacerdotio fungitur*. (qui enim non est philosophicè sacerdos, non otia, sed negotia ambit) *Non condemno Episcopos, qui in rerum negotijs versantur; sed magis miror eos, qui vtrumque possunt: mea facultas non est duobus Dominis seruire. Si verò sunt aliqui, qui neque à condescensu læduntur, poterunt sanè & sacerdotio fungi, & ciuitatum Præfecti esse. Radius enim Solis si cum stercore versabitur purus manet, non inquinatur; ego verò cùm idem hoc fecero, fontibus, & mari opus habeo*. Itaque Synesius *condescensum* appellat hanc suæ iurisdictionis ampliationem: & si quando secularis *Præfecti* commissas vices obit, ingenuè fatetur, se eiusmodi *condescensu lædi* enormiter; & sic inquinari, vt ad ablutionem *fontibus, & mari opus habeat*. Non attendit Synesius, *quid possit, sed quatenùs*. Addit moralissimè quò secularem iurisdictionem abdicet, se non posse *duobus Dominis seruire*. Viderint, quibus occupatissimum negotium est, suam iurisdictionem ampliare; imò sæpè vsurpare non suam: in quam rem sic totus eorum ardor vnicè incumbit, vt à negotijs vtriusque iurisdictionis malè vacent, vt vtramque quouis titulo peiùs obtineant: Si sui muneris tuendi zelo, suam potiùs ambitionem colorant.

Iustinian.

Si sacerdos tractat secularia, diuinum opus degenerat in humanum? Synesius.

Synesius cōdescensum vocat, obire partem iurisdictionis, quam negligere potest.

Hîc vers. 1. *In diebus vnius Iudicis, quandò Iudices præerant*. Noster Mariana ex Lxx. Interpretibus, Hebræo textu, & Chaldæo paraphraste; *In diebus iudicare Iudices*. Cùm plures Iudices inducuntur, scitè Vulgatus ambiguitatem præcidit, vt simul lites eorum præfocaret, & iudiciariam potestatem *vnius Iudicis* præsidentiâ definit; atque vnicum illius negotium, in quod totus sedulò incumbit, consultè determinat, nempè *iudicare*, aiens; *In diebus iudicare Iudices*. Nempe totis illis quadringentis annis, quandò Iudices præerant, quilibet Iudex erat *iudicare* dumtaxat: & hic quidem *vnus* erat, suo nomini ac muneri totus; neque aderat alter, qui principandi ambitione, ius illius interpellaret, & se in illius iurisdictionem inferret: *vnus* quidem consortis ac litigatoris exors: & sic muneri suo sedulus, ac totus. Quod est grande Iudicum elogium. 5.

Hic vers. 1. Mariana, Lxx. Interp. Hebræus, Chaldæus.

---

§. XIV.

Bona conscientia Cælites etiam beat; mala autem infernus est, dæmon est, quorum hostilitatem nullibi effugies.

Mala conscientia sæpè tuta est, secura nunquam. Itaque nihil ei commiseris, nisi quod inimico committere possis. Plerique famam, conscientiam autem pauci verentur. Nullum conscium peccatorum tuorum magis timueris, quàm temetipsum: alium enim potes effugere, te autem nunquam: nequitia enim ipsa est sui pœna. Rem dicam (ait Seneca) ex quâ mores æstimas nostros. Vix quemquam inuenies, qui possit aperto ostio viuere, *ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic viuimus, vt deprehendi sit subitò aspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum auresque vitare? Bona conscientia turbam aduocat, mala autem in solitudine anxia atque sollicita est*. Si honesta sunt quæ facies, omnes scient; si turpia, quid refert neminem scire, cùm tu scias? O te miserum si contemnis hunc testem! O, quid acquiri putatur, vbi bona conscientia perditur? Superet bona conscientia, quicquid mali de te finxerit lingua: Hæc foris perstrepit, illa medullitùs fodit, morsicat, vrit. Bellè Ambrosius in Epist. ad Constantin. *Seipsum vnusquisque & animum suum seuerum iudicem, sui vltorem sceleris, & vindicem criminis habet*. 1.

Seneca Epist. 96.

Mala conscientia, sui criminis index, & vltrix est.

S. Ambros.

Regius Vates Psal. 149. de reportandâ olim victoriâ, feliciter hilarem Dei populum inducit: *Exultabunt*, inquit, *Sancti in gloriâ, lætabuntur in cubilibus suis*. Istum versiculum, in sensu mystico anagogico, putatus Hieronymus, Euthymius, Gregorius, & alij plures, de Sanctorum futurâ in cælis beatâ exultatione, intelligendum putant. Porrò solis patet Sanctis aditus 2.

Psal. 149. v. 5.

S. Hieron. Euthym. S. Gregor.

tus ad illam gloriam, lætitiam, requiem, vbi in pace in idipsum dormiunt, & requiescunt, ob quietem & cessationem à laboribus; sed cor illorum semper vigilat, & animus felici otiatur negotio, vacans, videns, gustans, quoniam suauis est Dominus. In lectulis suis floridis, non quærunt, sed habent, ac tenent, quem diligit anima ipsorum. Verùm enim verò si felices isti Sancti cælesti gloriâ in cælis beantur, festâ æternùm exultatione, *Exultabunt Sancti in gloriâ*; quid est, quòd additur, *lætabuntur in cubilibus suis*; ecquod est hoc Sanctorum in cælis *cubile*, cuius tanta est lætitia, vt post beatitudinem, siue vltra beatam cæli gloriam, adhuc beet? quid supra summum gaudium, nouam adhuc lętitiam addat? Perbellè inibi Hugo Carensis: *Lætabuntur in cubilibus suis; scilicet in conscientiâ: quia habent tam bonum Dominum; qui dat peccantibus gratiam.* Nimirum etsi Beatus in cælesti patriâ beatis gaudijs vbertim exundet; at vt qualis quantaq; sit beatitudinis gloria, quæ huius vitæ excussit angores, explicatiùs tradatur, consultissimè addit: *Lætabuntur in cubilibus suis, scilicet in conscientiâ: quia habent tam bonum Dominum, qui dat peccantibus gratiam.* O benè! Nimirùm adhuc in cæli gloriâ beatis gaudijs exundante, felices illæ Beatorum animæ sibi de bonâ conscientiâ gratulantur, & quòd malæ conscientiæ spinositatem effugerint in gloriæ asylo, feliciter gaudent nouo beatitatis auctario: *Lætabuntur in cubilibus suis, scilicet in conscientiâ.* Inter tot æternatura gaudia, quæ æternam felicitatem empyreè beant, adhuc locus est in Beatorum memoriâ, vt immediatè post beatitudinem essentialem, exultim recenseant, oblitterasse malam conscientiam, & eius aculeos excussisse, atque bonæ exinceps conscientiæ delicijs æternùm felicitandos? Sic pungit, sauciat, & cruentat non bonæ conscientiæ molestior spinositas? Sic bonæ conscientiæ pacata tranquillitas exhilarat, prosperat, beat? *Lætabuntur in cubilibus suis, scilicet in conscientiâ.*

Bona conscientia & mala tam oblitterata, primũ beatitudinis auctarium censetur.

Hugo Car.

3. Sapientiæ 17. ita scribitur: *Cùm sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit sæua perturbata conscientia.* Nihil enim improbitate, quæ propriæ conscientiæ testimonio redarguitur, horribilius, atrocius. Animum enim ipsa exagitat, angoribus vrit, molestissimis suspicionibus perterret ac assiduè dilacerat, & nihil nisi acerbum, ac luctuosum cogitare finit. Adeò vt dixerit Orator, Impiorum furias, flammas, faces, fraudem ipsorum esse, facinus, scelus, audaciam, errorem, malas cogitationes, amentias animi. Porrò tuta scelera esse possunt, secura non possunt: ipsas nequitia tenebras timet: proprium est nocentium trepidare. Sic malum facinus conscientiam vrit, vellicat, verberat, lancinat, sine externo carnifice, internâ medullitùs granienâ. Ergò præmaturè conscientia nequitiæ, *dat testimonium condemnationis.* Græcè, *dat testimonium condemnata*: anticipat enim sæua, quæ *præsumit*, cruciamenta. Hinc illud Sancti Bernardi serm. 4. de Assumpt. *Infernus quidam, & carcer animæ rea conscientia est.* Benè dicitur, *Dat testimonium condemnationis*, siue iam est præproperè *condemnata*, *rea conscientia*, quæ teterrimus *carcer*, durum ergastulum, imò & *Infernus* sibi est. Hic conscientiæ *Infernus*; non expectat obitum, præcurrit funera, fata anteuertit, & acerbâ assiduè morsicatione sic iugiter vrit, vt domestica seu cognata gehenna scelerosis nominetur. Sic flebilis anima intestino conscientiæ igne animitùs exuritur, ac furijs medullitùs agitatur, præuento infernalium carnificum officio. *Infernus quidem rea conscientia est*: & pœnalissimis in viuo cadauere cruciamentis, *dat testimonium condemnationis*, cùm ipsa & condemnatio, & tartarus, & gehenna, & infernus sibi ipsi sit. Quid exaggeratius?

Sap. 17. v. 10.

Rea conscientia ipsa sibi ipsi infernus est, præuento Diabolorũ officio.

Græcus.

S. Bernard.

Prouerbiorum 28. hâc de re sic nos erudit Salomon: *Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens absque terrore erit.* Quam sententiam sic effert Hebræus textus: *Fugerunt nemine persequente impius: iusti autem sicut leunculus fidet.* Arabicus, *Impius fugit nemine abhorrente, iustus autem domans velut leo.* Quasi dicat: Sicut leo omnia animalia domat sibique subijcit, sic & iustus omnes terrores; secùs impius conscientiæ horrore aut terrore inter pusillanimus. Sed quid fugit, qui *neminem* fugit? quam hostilitatem minatur *nemo*, quam impietas fugiendo declinare satagit? Sanctus Hieronymus in Michææ cap. 2. hunc locum pertingens, sic illum elucidat: *Fugit impius nemine, id est, Dæmone, persequente.* Profundè quidem Hieronymus, quasi ad nuper scripta num. præcedenti, tempestiuus adludat. *Sanè Infernus quidam, & carcer animæ rea conscientia est.* Cùm igitur rea conscientia, ipsa sibi ipsi infernus quidam sit, aliquis tartarus, & gehenna; habet etiam suas vmbratiles laruas, arcanas furias, & fictos *Dæmones*, sæuissimos flebilis animæ carnifices, qui conscientiæ spinositate eam morsicant, vrunt, dilaniant. *Cùm sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis: semper enim præsumit sæua perturbata conscientia.* Ecce tibi in hoc mystico conscientiæ *inferno*, fictos etiam *Dæmones*, id est, nullos, qui Dæmonum opera phantasmatibus & horroribus exercent; & illic trepidatur timore, vbi non erat timor. Quare cùm ipsa conscientia scelerum rea, ipsa sibi *infernus* sit, *Dæmon* etiam sibi est, quem fugere impietas festinat. *Fugit impius nemine*, id est, *Dæmone, persequente.* Ipsa enim rea conscientia, sicut *infernum* arcanis cruciatibus æmulatur; sic etiam & suos vmbratiles *Dæmones* refingit, & in phantasiæ officinâ mirè excudit. Non omittam hîc innotatum, quod cùm Salomon agat de conscientiæ tormento, apud textum Hebræum dicat: *Fugerunt nemine persequente impius*, pluratiuo cum singulari numero parùm sibi cohærente. An impius conscientiæ *infernum*, & huius *inferni* carnifices fugit *Dæmones*, ac si plures fugerent, quia excruciantur vt plures? Scio Hebrææ linguæ idiotismum; sed in linguâ sanctâ, & mysteriorum fertili, vel apicum non otiosa sacramenta ethicè adnotare non piget.

4. Prou. 28. v. 1.

Hebræus.

Arabicus.

Nemo dicitur Dæmon conscientiæ tortor quare.

S. Hieronym.

S. Bernard. supra.

5. *Quare vnus impius conscientiam fugerunt.*

Psalmum trigesimum sic profugus tunc Dauid auspicatur: In te Domine speraui, non confundar in æternum, in iustitiâ tuâ libera me. Inclina ad me autem tuam, accelera, vt eruas me. *Esto mihi in Deum protectorem, & in domum*

Ps. 30. v. 3.

Hebræus.

mum refugij vt saluum me facias. In codice Hebræo sic legitur ad verbum : *Esto mihi in petram fortissimam, & in Domum munitissimam ad saluandum me.* Vocatur autem hoc loco petra fortissima, vel saxea rupes in sublimi posita vel domus siue arx ex fortissimis lapidibus constructa, vt sensus sit: Esto mihi, ô Deus, instar petræ durissimæ, id est, instar domus seu arcis munitissimæ: in quam tutò confugere possim. Quem hostem nunc fugit Dauid, adeò potentem, vt vir strenuus tam munitam expetat arcem? Si litteram spectemus, Absalomum; in
S. August. sensu verò mystico Augustinus sæuam conscientiæ hostilitatem intelligit, sic inibi ad rem eleganter fatus: *Domus refugij tu mihi esto, Deus protector, domus refugij. Aliquandò enim periclitor, & volo fugere. Quo fugio? Ad quem locum tutus fugio? ad quem montem? ad quam speluncam? ad quæ tecta munita? Quam arcem teneam? quibus muris ambiar?* Nota attentiùs verba quæ subdit) *Quocumque iero, sequor me. Quicquid enim vis potes fugere ô homo, præter Conscientiam tuam. Intra in domum tuam, requiesce in lecto tuo, intra in interiora; interiùs habere nihil potes quò fugias à conscientiâ tuâ, si rodunt te peccata tua.* Non tam Absalomi, quàm propriæ conscientiæ hostilitatem Dauid fugere satagit: indè ad Deum confugit, quasi ad rupem saxeam, & turritam arcem vt Conscientiæ morsum assiduè lacerantem sopire eualeat. Sic hostiliter conscientia armatur? sic vrit? sic morsicat? sic lancinat? Solus Deus vnicum asylum est à Conscientiæ hostilitate: nam quocumque peccator ierit, sequitur se, neque ipse à se fugere potest, nec peccatori appendices Conscientiæ latratus, & morsus diducto rictu sæuissimos. Quantumuis hîc Vers. I. Elimelech Bethlehemites fugiat in regionem Moabitidem, & Deum iratum declinare festinet, se secum tulit, nec fugâ malum declinauit: & vbi vitam fugiendo quærebat, ibi mortem inuenit. *Quicquid enim vis potes fugere ô homo, præter Conscientiam tuam.* Satiùs illi foret ad Deum cum Dauide confugere, ad eum clamando. *Esto mihi in Deum protectorem, & in Domum refugij, vt saluum me facias* à dirâ propriæ Conscientiæ hostilitate.

Quicquid velit homo potest fugere præter se?

Hic vers. I.

§. XV.

Gehennæ ignis in ossibus meditatione implantatus, est virtutum gymnasium, & à gehennâ asylum.

I. HVgo Victorinus lib. 4. de Animâ ita scribit: *Infernus, locus est sine mensurâ, profundus sine fundo, plenus ardore incomparabili, plenus fœtore intolerabili, plenus dolore innumerabili, ibi miseria, ibi tenebræ, ibi ordo nullus, ibi nulla spes boni, nulla desperatio mali.* (O locus infeliciter pœnalissimus, cui vel à desperatione remedium foret!) *Ibi erit fletus, & stridor dentium,* Matthæi 8. quæ verba sic Bernardus elucidat: *Fletus quidèm ob ignem, qui non extinguitur; stridor ob vermem qui non moritur: planè fletus ex dolore, stridor dentium ex furore.* Luculentiùs ad rem, opinor, hunc locum commentatur Rabanus: *Stridor dentium prodit indignantis affectum, eò quod serò vnumquemque pœniteat, serò sibi irascatur.* Heu tarda in inferno de inferno cogitatio! heu tarda pœnitentia, & inutiliter tardus inferni horror! *Sicut dicit Psalmista* (ait Bernardus) *descendant in infernum viuentes, videlicet ne descendant morientes. Hoc enim modo sæpè cellarum incolæ in infernum descendunt. Sicut enim assiduè contemplando reuisere amant gaudia cælestia; vt ardentius ea appetant; sic & dolores inferni, vt horreant, & refugiant.* O quàm assiduè id cogitat, & tenaci mente voluit, qui vel semel viuaciter cogitauit!

Hugo Vict. *Damnati sine spe, ac desperatione quo sensu?*

Matth. 8. vers. 12. S. Bernard.

Raban. ibi.

Ps. 54. v. 16. S. Bern. ad Fratres de monte Dei.

2. Ioannis 15. sic Christus Discipulos alloquitur: Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. *Si quis in me non manserit* (per fidem charitate formatam,) *mittetur foràs sicut palmes* (inutilis & infrugifer,) *& arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet.* id est, illicò ac iugiter ardebit in perpetuum. Hic non leuis quæstio apud Commentatores exurgit, quare cum tota huius versiculi periodus, omnisque sententiæ contextus necessariò expetat, vt *ardebit* de futuro diceretur, *ardet* de præsenti potiùs dixerit? Porrò palmes inutilis si à vite amputaretur, statim de futuro *arescet*, dein *colligent* eum, & in fasciculum colligabunt; mox *in ignem mittent*; in ignem autem missus, *ardebit*, non iam *ardet*. Cur ergò *ardet* de præsenti potiùs dixit, quàm consectariè ad reliqua hactenùs verba, de futuro *ardebit.* dictum est? Noster Cardinalis Toletus in præscripti loci commentario, ita scribit: *Et ardet. Vnico verbo* (ardet inquam) *duo exprimuntur. Vnum est vehementia ignis huius: vt enim palmes postquam aruit, igni immissus, citissimè ardet, vt non tam verè dixeris ardebit, quàm ardet: ita mali immissi ardent. Tanta enim est vehementia illius ignis, vt sine morâ ardeat: nam solet ignis lentus calefacere ligna priùs, quàm inflammare, vt ardeant; at quandò vehementissimus est, statim ardent; sicut & sicca ardere statim etiam solent: hæc vehementia significatur verbo præsenti. Alterum est duratio, ardet sine fine, non ad tempus, sed in perpetuum.* Isaiæ 66. *Ignis eorum non extinguetur.* Scitè quidèm ad litteram. Verùm quod Vulgatus habet, *ardet*, Arabicus vertit, *ardebit.* Quasi perindè sit gehennalis ignis *ardebit*, ac iam de præsenti *ardet.* Porrò cui illa infernalis pyra dudùm accensa est, nisi peccatorum pœniteat, nisi benè operetur; sic tenaci impressione hæret memoriæ horror illius sustinendæ, vt quæ potest ardere, iam ardere videatur; & quod forsan *ardebit*, iam *ardet.* idcircò stilus moralissimè euariatur; & futurum viuaciùs effertur de præsenti, quasi homo scelerosus præ altâ cogitatione pœnarum, de gehennæ minis iam horrore præmaturè ardeat: *Et in ignem mittent:* & non modò peccator postea *ardebit* pœnalissimo æternùm tormento; sed iam nunc præpropero tenacissimæ recordationis horrore semiustulatus *ardet*, O nimis verè! ô nimis time, quod numquam satis timetur! *Descendant in infernum viuentes, ne descendant morientes.*

Ioa. 15. v. 6.

Toletus.

Isai. 66. v. 24. Arabicus. *Cui ignis inferni ardebit, iam nunc ardet?*

Regius

3. Psal. 38. v. 4. Regius Vates sic pangit Psalm. 38. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione meâ exardescet ignis.* Chaldaicè, *ebullijt cor meum in corpore meo*, quasi Dauidis cor non tantùm æstuaret, sed etiam velut supposito igne medullitùs ferueret, atque animitùs *ebulliret*, adeò vt conceptum ardorem ferre non posset, sed tolerando propè deficeret. Meditatio in quâ exardescit hic ignis, est crebra anxiaque mentis agitatio & cogitatio (si sensum litteralem spectes) de auditis conuitijs & calumnijs, ac iniurijs sibi inimicè illatis. Sensu autem mystico ignis meditatione rerum diuinarum exardescit, vel amore Dei vel dolore ac compunctione propter Deum, vel metu ac horrore gehennalis incendij, quod viuacior de illo meditatio iugiter fouet, incendit, atque sufflammet, Psalterium Romanum, Ambrosius, Haymo, Remigius, non de tempore futuro habent, *exardescet ignis*, sed de præsenti tempore, *exardescit*. Addit Haymo, quòd si retineatur futurum, per id denotari ardendi perseuerantiam, quasi illius meditatione, non semel aut iterùm, sed perseueranter iam nunc ardeat. *Et in meditatione meâ exardescet ignis*, id est, iam nunc perseueranter *exardescit* (Sicut nuper diximus, & in ignem mittent, & *ardet*, id est, *ardebit*.) Verùm S. Hieronymus sic opportunè præscripta verba exscribit, & exponit: *Et in meditatione meâ incensus sum igne.* Nempè dum viuax cogitatio viuacissimam illam inferni flammam mente fouet, versat, flabellat, & accendit, totus Propheta meditato illo incendio sufflammatus videtur, quasi de gehennæ scintillis præmaturè exardescens: *Et in meditatione incensus sum igne.* Non insanis motibus æstuat & ebullit hic meditatus ignis (ait inibi Cassiodorus) *sed consilio & deliberatione: vndè feruor tranquillus, mansueta inflammatio, motus inculpabilis, festinatio moderata.*

Chaldæus. — Psal. Roman. — S. Ambros. — Haymo. — Remigius. — *In meditatione ignis inferni benè exardescit.* — S. Hieron. — Cassiodor.

4. Thren. 1. v. 13. Ieremias Propheta Threnorum 1. sic plangit sermone lugubri: *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me: expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsùm: posuit me desolatam, totâ die mœrore confectam.* Quod verò mysticè saltem per hunc ignem in ossa cælitùs missum, intelligatur ignis gehennæ, Chaldæus paraphrastes insinuat, qui pro τὸ *conuertit me retrorsùm*, habet, *vertere fecit me deorsùm.* Porrò inferni ignis per assiduam meditationem, & pium tranquillè horrorem, in hominis ossa immissus, & animæ visceribus ac medullis impressus; viuidæ cogitationis ventilabro flammam explicat, ac incendium propagat & dilatat; adeò vt dum mentem vertit *deorsùm*, vndè incendij minæ horridè scintillant, hominem ad pœnitentiam, & ad omnes etiam sanctitates *erudiat*. Quâ super re sic inibi philosophatur Paschasius: *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me. &c. Porrò anima peccatis obnoxia, dum pro suis iniquitatibus à Domino nonnunquam corripitur* (aut pœnalissimæ correptionis minas animo tractat,) *ad se introrsùs rediens, dum salubri dolore compungitur, quasi de excelso in suis ossibus, ac si medullarum cogitationibus, ignem venisse non dubitatur, pro quo diuinitùs attracta castigatur, & eruditur disciplinis diuinis. Et quia sentit retia doctrinarum Dei coram pedibus expansa, vadit retrorsùm abstinendo se ab illicitis, luxum voluptatum pristinum, & concupiscentias in lacrymas conuertit; & tantò fortiùs constringendo semetipsam plangit mœrore luctûs confecta, nolens illam præsentis vitæ noxiam recipere consolationem, quantò sceleftiùs per varia desideria se diutiùs considerat oberrasse.* O bonum gehennalis incendij præproperè gymnasium, de cuius doctrinâ sic vitia ablegantur, sic arcanè virtutes erudiuntur, vt vel ipsæ *concupiscentiæ in lacrymas conuertantur!*

Chaldæus. — *Gehennæ ignis in ossa meditatione immissus, est virtutum gymnasium.* — Paschas. — *Meditata gehenna cōcupiscentias vertit in lacrymas.*

5. Matth. 25. v. 41. Matth. 25. post prædestinatos empyreo regno donatos, tunc dicet rex Christus his, qui à sinistris eius erunt: *Discedite à me maledicti in ignem æternum qui paratus est Diabolo, & angelis eius.* His verbis Christus Deus, in magno illo, ac formidinis plenissimo nouissimi Iudicij die, & cæleste regnum bonis donat, & æterno igne Diabolorum malitiæ præparato, malos punit. Quæ verba sic tempestiuè expendit Chrysostomus: *Vtiles tuæ Domine promissiones, vtile & expectatum regnum tuum, vtilis iterùm comminata gehenna; & id quidem benè alliciens, benè eum allicit regnum, terret verò vtiliter gehenna* (Attentiùs nota quæ subijcit) *Minatur enim gehennam Deus, non quòd gehennam inducat, sed quò à gehennâ liberet. Alioqui si torquere vellet, non iam antè minatus esse. Quò firmi ac stabiles euitemus minas, pœnam minatur, & terret verbo, quò minùs opere torqueat.* O! cuius animum non mordeant hę minæ? cuius cogitationem non præmaturè vstulet æternatura improbis gehenna? Bonus Dominus, qui timorem gehennæ inducit, non quò gehennam inducat, sed *quò à gehennâ liberet.* quasi gehennæ meditatio altè impressa, sit liberatio à gehennâ, & ab illius ardore tutissimum exprompte asylum. Gehennæ minis *terret*, vt comminata gehenna meditatione deuorata, gehennæ voracitatem frustretur. Gehennæ minis nos tremore concutit, vt aduersus illam nos stabiliat ac firmet. *Quò firmi ac stabiles euitemus minas, pœnam minatur, & terret verbo, quò minùs opere torqueat. Alioqui si torquere vellet, non iam ante minatus esset.*

Cogitatio dè gehennâ, à gehennâ asylum est. — S. Chrysost. hom. 5. de Pœnit.

6. Thomas à Kempis. Non omittam quantum eualeat ad excutiendum torporem vel nuda Inferni pronuntiatio auribus insonans; quod his verbis enarrat Thomas à Kempis part. 1. serm. 6. *Frater quidam, inquit, infra matutinas parùm cœpit dormitare: quod attendens frater proximè illi assistens, silenter auribus eius, hoc verbum tantùm ingessit, Infernus. Quo audito ille subitò perterritus, & expergefactus, omnem torporem à se abiecit. Cogita ergò piger de Inferno, & non dormitabis lassus præ tædio.* O salubre aduersus socordiam antidotum, & acriter pungens virtutum calcar! Sic vel inferni vocabulum hominem semisopitum exterret? O! quid faciet infernale gehennæ incendium altè meditatum? *Descendant in infernum viuentes, ne descendant morientes.* Sudata quidèm morum gnome: nunquam autem satis dicitur, quod nunquam satis discitur.

Nudum Inferni nomen pigritiam excutit.

§. XVI.

Pœnalißimus supplicij horror, velut necessitas emendationis est, licentiæ frænum; & in timoris scholâ, virtutis magister.

1. QVemadmodùm quędam hastilia detorta, vt corrigamus, adurimus; & adactis cuneis, non vt frangamus, sed vt explicemus, elidimus: sic ingenia vitio praua, dolore corporis animique corrigimus. Durities domanda est, non leuiter ad flexilem congruè mollitiem attrahenda. Nempè medicus primò in morbis leuem tentat medelam: si adhuc quidem non proficit, interdicit cibos, & abstinentiâ corpus exonerat: dein ferit venam, membrisque (si adhærentia nocent, & morbum diffundunt) manus affert, nec vlla dura videtur curatio, cuius est salutaris effectus. Ita legum Præsidem, ciuitatisque Rectorem decet, quamdiu potest, mollibus remedijs ingenia curet: transeat deindè ad tristiorem curationem, quâ moneat adhuc & exprobret; nouissimè (si adhuc opus est) pœnas minetur, fulminet, infligat. Vltima supplicia sceleribus vltimis ponenda sunt, vt à quo blandior suadela ac medela non extorsit vitiorum odium, pretiumque virtutis; saltem interminati supplicij incussus horror contineat, ne vltra honesti & æqui metas effręnis prosiliat. Audacior feritas inuito etiam lupatu sistitur. Ad minarum fulmina, quas Cælum iustè vibrat, peccantium decinerescit audacia. *Scias licèt ea demùm fulmina esse iustißima, quæ etiam percußi colunt.*

Suppliciorũ metus effrænem peccantium cohibeat audaciam.

Seneca ad Polyb. consol. c. 33.

2. Regius Psaltes in Psalmorum auspicio, viros eximiè bonos notis characteribus describit, & tanquam virtutis ideam coràm proponit: Beatus, inquit, vir, qui non abijt in consilio impiorum, &c. *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Hæc meditatio, quæ in orationis officinâ beatum virum excudit, non est mera speculatiuè contemplatio, bonæ actionis infœcunda; sed quidam in corde vsus, & actionis exercitatio. Meditabitur enim in lege Domini non sine animaduersione, sed cum motu quodam voluntario; quod pulchrè vocauit *voluntatem* (id est, spontaneum virtutis sectandæ, & vitij non admittendi operosum sollicitè studium) propter eos, qui metu pœnæ rectè agunt. Hos enim non vituperat, quia laude digni sunt; sed neque sic beatificat. Theodoretus exponens præscriptum Vers. in Catenâ Græcorum Patrum, ita ad rem opportunè scribit: *Sed in lege Domini voluntas eius. Pulchrè dixit, Voluntas eius, propter eos, qui ex necessitate rectè agunt pœnarum metu, ijs beatis nuncupatis, qui motu proprio bonum eligunt.* O, tantus est horror, quem minaciter incussus sæuientium pœnarum timor ingenerat, vt qui viuacius consideratò suppliciorum imminentium cruciatu, animitus vritur, sistens voluptatum cupidines, ad quas velut impotenter agebatur, quasi *ex necessitate rectè agere pœnarum metu* dicatur! O bona velut *necessitas*, quæ hominem à vitiorum studio abigit, & adigit ad virtutis studium! Porrò quis tam obstinato animo impotenter fertur ad peccati delicias, vt in viuace imminentis gehennæ memoriâ non inueniat de *pœnarum metu*, quandam velut *necessitatem* ad benè viuendum, dum attentiùs considerat, quòd in tenebras exteriores dignè excussus, eius cœperit inexpiabilis caro, & infectæ peccatis medullæ sæuis gehennæ æstibus penetrari, & more feruentium ac decoquentium metallorum inextinguibili ardore tota hominis substantia intùs infundi, & depascentibus flammis corpora atque animas ex parte consumi ex parte nutriri, vt inter medios ignium globos damnata natura det pabulum, & accipiat incrementum? Si fortè inspersum illud dudùm conscientijs vitium, & æris & plumbi adulterina permixtio quandoque inter stagna feruentia anhelantis gurgitis exuretur, transiturus per vada ignea, mora erit supplicij magnitudo peccati escas ardoribus criminа ministrabunt, manebit præceptum Auctoris & Iudicis, vt viscera doloribus obnoxia, & solis cruciatibus consecrata, ignis arbiter depasta non deuoret, sed ad hoc parcat vt semper interimat: vt opus ac figmentum corporis nostri in antiquis sceleribus mortuum, ei ad sola tormenta rediuiuum, finem in ipso interitus confinio non inueniat, sed exinanita iamque tolerantiæ virtus sic pereat, vt resurgat. Illa enim non casualis sed rationabilis & pœnalis exustio, quia culpam iubetur inquirere, substantiam nescit absumere. Hæc qui animitùs fide expendit, sic tanti supplicij horrore expauescit ac expallescit, vt velut dediscens libertatem ad peccandum, quodammodò *ex necessitate rectè agat pœnarum metu.* O bona à metu velut *necessitas*, quæ virtuti viam sternit, & aditum vitiorum timore præcludit! O time Dei iras, & æternaturi supplicij minas quisquis virtutem amas!

Ps. I. v. 2.

Pœnarum metu, velut ex necessitate homo rectè agere dicitur.

Theodor. in Catena Græc.

Emissenus hom. I. ad Monach.

Doctor Gentium ad Romanos 12. ita scribit: Non vosmetipsos defendentes (id est, vindicantes) charissimi, sed date locum iræ, scriptum est enim: *Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus.* Citat Paullus illud Deuteronom. 32. vers. 35. *Mea est vltio*, id est, ad me pertinet. Vatablus vertit, *Meum est vlcisci.* Quasi dicat: Ego sum Deus iustissimus omnium iudex, & seuerissimus scelerum vindex, cuius proprium munus est, scelerosos coërcere, & dignas de flagitijs pœnas sumere. Ex eo autem quòd Deus sibi hanc vindictam reseruat, colligitur terribilem eam fore. Nam hæc verba rursùm citans ad Hebræos 10. vers. 31. eaque explicans, subijcit Apostolus: *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis*, vt hoc velut iniecto fræno cohibeatur impunitas, & istiusmodi horrore malitia sistatur: *Agenda sunt* (ait Augustinus) *multa etiam cum inuitis benignâ quâdam asperitate plectentis, quorum potiùs vtilitati consulendum est, quàm voluntati.* (Et post pauca.) *Nam cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur: quoniam nihil est infelicius infelicitate peccantium, quâ pœnalis nutritur impunitas, & mala*

3. ad Rom. 12. vers. 19.

Deuter. 32. Vatablus.

ad Hebr. 10.

Nihil est infelicius felicitate peccantium.

S. Augustin. Epist. 5.

Supplicij horrore, licentia peccandi aut ligatur, aut eripitur.

mala voluntas velut hostis interior roboratur. Ecce tibi nuper seuerioris supplicij incussus horror, aliquâ velut *necessitate* à sceleribus perpetrandis absterret? nunc grauioris pœnæ terrore, dum *licentia iniquitatis vtiliter* velut catenis *vincitur* & ligatur, quasi *necessitate* quâdam ipsa *licentia eripitur.* Infelicem te putas, dum pœnalissimi supplicij horrore attonitus, peccandi *licentia* aut *vincitur* aut *eripitur?* Verùm *nihil est infelicius felicitate peccantium.* Ergò gratulare suppliciorum minis, quòd pacatam peccandi felicitatem pœnali horrore præmaturè interturbant, inquietant, infelicitant. Inquietatur hîc Elimelech: nam vt ait inibi Lira, *Caussa huius peregrinationis assignatur, quòd tunc temporis Sol stetit per aliquod spatium immobilis ad terrendum homines, vt sic retraherentur ab enormibus peccatis, quibus erant inuoluti.* Quâ de re in litterali Commentario agebamus. Saltem dira illa fames multos ad virtutem malo pœnalissimo erudiuit.

Hic vers. 1. Liranus.

4. 3. Reg. 17. vers. 1.

3. Regum 17. Et dixit Elias Thesbites ad Achab: *Viuit Dominus Deus Israël, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba.* O Domini in homines seueritas! Seuerissimo Eliæ permittitur cæli rectio, nubium vectatio, annonæ dispensatio? Terra sterilitate dirâ fatiscet, dum pluuium cælum voce frænat sterilis nubium aurigator. De hoc ineluctabili Eliæ rigore, sic disserit Seleuciensis Basilius: *Videns Iudæorum populum Propheta bonis tam è cælo, quàm è Solo partis immodicè luxuriantem, alimenti auctorem ignorantem, & Dei erga se charitatem in impietatis materiam conuertentem, irâ pietatis auxiliatrice assumptâ, vocem emisit, quâ cælo legem siccitatis imposuit. Viuit Dominus, non erit per hos annos ros, neque pluuia super terram. O ira pietatis plena . . . . . Vrantur fame religionis magistrâ; quis imbrium pincerna, discant siccitatis malo concussi.* Verè, pariter ac bellè Basilius. Durissimi supplicij *iram pietatis auxiliatricem*, ac *plenam pietatis* assumit Propheta; quasi in ipso durioris pœnæ pœnalissimo rigore, castigati populi pietas præmaturè transluceat. Vltra triennalem immittit sterilitatem, quæ agros depopuletur, flumina exiccet, hiantem sitim ac famem frustretur, vt in acerbioris supplicij gymnasio ad virtutem erudiantur. *Vrantur fame religionis magistrâ.* ô altè arcanum seuerioris pœnæ magisterium! ô quàm multa in suppliciorum horrore nobis edifcenda sunt! Nemo est adeò rudis, qui ad pœnalissimum malum sagaciter declinandum, ingeniosus non sit.

Basil. Orat. 11.

Acerbissimâ vrimur pœnâ, tâquam virtutu magistrâ.

5. Ieremiæ 6. vers. 7. & 8.

Ieremiæ 6. Hę irati Dei minæ aduersùs suum populum audiuntur: *Iniquitas & vastitas audietur in eâ* (in Ierusalem,) *coram me semper infirmitas; & plaga. Erudire Ierusalem.* &c. Grandem quidèm acerbioris supplicij horrorem Deus seuerè fulminat, si fortè pœnalissimæ mulctæ metus suadeat, quod largiori benignitate non extorsit. S. Cyrillus Alexandrinus in Osee c. 2. hunc Ieremiæ locum præstrictim exponens, ita ad rem fatur: Sicut enim, inquit, vulnera corporum sanatu difficilia, & intractabilia, nisi medicamentorum virtuti cedentia mutationem ad sanitatem admittant, aut ferro secantur, peritiâ medicorum hunc auxilij modum suadente; aut certè igni vinciuntur; *Ita & hominis anima, ad desciscendum à probitate perquam prona, nisi vocibus admonentium locum reliquerit, & à turpitudine ad honestatem transire instituerit, pœnis vincitur, & supplicij laqueis implicata, velit nolit conuertitur. Quale est quod apud Ieremiam legimus; Dolore & flagello erudieris Ierusalem.* Scilicet interminati duriùs supplicij incussus horror, pœnarum laqueis ac compedibus sic improbos implicat, vt *velint nolint* ad virtutem conuertat, inolitam diu improbitatem *vincat*, & durus magister probitatem *erudiat? Dolore & flagello erudieris Ierusalem.* Quid est, quòd ait Cyrillus, *Velit nolit?* Nempè hoc dicit (inquit Theodoretus) *propter eos, qui ex necessitate rectè agunt pœnarum metu.*

S. Cyrillus. *Num pœnarum metu, velit nolit, flagitiosior peccator cõuertitur?*

6. Matth. 17. vers. 6.

Matthæi 17. assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem, in montem excelsum seorsùm, & transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut Sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. Et apparuerunt illis Moyses, & Elias cum eo loquentes. Et ecce nubes lucida obumbrauit eos. Et ecce vox de nube dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui. *Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valdè.* Mirissimum quidèm est, quòd cùm Christus Deus in Tabore diuitias suæ gloriæ, & gloriæ empyreæ specimen electioribus Apostolis ostentat, non eos voluptatis dulcedine demulceat ad illius studium hiantiùs ingerendum; sed pauido timore prosternat. Quid autem hunc, illis metum incusserit, non conuenit inter Expositores. Chrysostomus inibi putat, quòd *lux illa fulgentissima, & profunda nubes illis pauorem ingerebat.* Dein Hieronymus inibi ait: *Humana fragilitas conspectum maioris gloriæ ferre non sustinet; & toto animo ac corpore contremiscens ad terram cadit.* Prætereà ex Syro addit inibi Cornelius, *Quia videbant Moysen & Eliam abeuntes intrare in nubem, ac per eam ex oculis eorum euanescere. Timebant ne Moyses è nube fulmina & tonitrua iacularetur, vti olim fecerat accipiens à Deo & dans populo legem in Sinâ: ac ne Elias è nube iacularetur ignes, vti olim fecerat.* Nimirum etsi beatæ gloriæ specimen in Tabore prælibant, dum in nube vident Moysen, sicut olim legem ferentem; & Eliam seuerissimum legis seruandæ zelatorem; quod cœpit in gloriâ, consummatur in metu: *& ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valdè.* Olympias glorias in Tabore Christus adspirat: è nube legem ostentat Moyses, legis zelum Elias; indè expauescunt potiùs Discipulorum vertices, vt ad verticem Apostolicæ perfectionis perfectiùs ascendant. Res sanè notatione dignissima, quòd ex beatâ Taboris gloriâ, vbi gloriam, ac gloriæ affectum omnia spirare videbantur, ex aspectu Moysis legislatoris, & zelatoris Eliæ, vt habet Syrus; imò etiam ex ipso gloriæ fulgore, vt mauult Hieronymus, pauidus illis timor ingeratur. Sic est proficuus pœnalis Dei metus? sic iuuat ad extirpanda vitia, & virtutes animitùs serendas? sic per suos gradus sensim ad perfectionem ducit? Ex gloriæ aspectu metum potiùs concipiunt?

Discipuli in Tabore, timent à gloriâ, & à Moyse, & ab Eliâ, quare?

S. Chrysost. homil. 57.

S. Hieron.

Syrus. Cornelius.

Exod. 18. vers. 16. 4 Reg. 1. vers. 10.

§. XVII.

Sceleris in scelere supplicium est, præ acerbiori mortificatione conscientiæ.

1\. SVbest animis nostris, etiam in pessima criminosè abductis, aliquis boni sensus: nec planè ignoramus turpe, sed malè negligimus: omnes peccata dissimulant; & quamuis feliciter cesserint, fructu illorum vtuntur, ipsa subducunt. Ast bona conscientia prodire vult & conspici: ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto (liceat in aliena castra ire, non vt à nostris deficiamus, sed vt nobis auxiliaria indè spolia detrahamus:) Potest nocenti contingere vt lateat, latendi fiducia non potest. Aut si hoc modo meliùs hunc explicari iudicas sensum: Ideò non prodest latere, quia latendi etiam si facultatem habent, fiduciam non habent. Ita est, tuta scelera esse, secura non possunt. *Quare? quia prima illa & maxima peccantium est pœna peccasse. Nec vllum scelus, licet illud fortuna exornet muneribus suis, licet tueatur ac vindicet, impunitum est; quoniam sceleris in scelere supplicium est.* Sed nihilominùs post hoc supplicium sceleribus animitùs cognatum, aliæ secundæ pœnæ à Iudicibus infligendæ, sontes premunt ac sequuntur, quò vndique timeant, & expauescant, & omni semper securitati diffidant. Quare ego hoc supplicio nequitiam liberem? quare non semper illam in suspenso relinquam, dubio timore anxiam? Sanè mala facinora conscientiam flagellant, vellicant, morsicant abrosu tacito, & plurimum illi tormentorum est, eò quòd perpetua illam sollicitudo vrget, ac verberat, quòd sponsoribus securitatis suæ non potest credere.

Sceleris in scelere supplicium est, de conscientiæ morsu.

Seneca epist. 98.

2\. Iob 15. Eliphaz Themanites vehementi oratione satagit Iobo persuadere, quòd tametsi candore fallaciæ prætendat innocentiam, à conscientiæ tormento non esse immunem: quam apprimè Tyranno comparat, vt sapienter inibi Sanctius adnotauit: Et numerus annorum incertus est *tyrannidis* eius. Tunc subdit Eliphaz: *Sonitus terroris semper in auribus illius? & cùm pax sit, ille insidias suspicatur. Non credit quòd reuerti possit de tenebris ad lucem, circumspectans vndique gladium.* Hoc conscientiæ acerbissimum cruciamentum, Sanctus Chrysostomus homil. 1. de Lazaro, his verbis pereleganter describit: *Quin & alioqui antequam illic* (in inferno) *puniantur, iam nunc, qui improbè agant, atque in peccatis viuunt, puniuntur. Neque enim mihi dixeris illum mensâ sumptuosâ frui, vestibus circumdari sericis, mancipiorum greges circumferre, alios submouere in foro: Sed explica mihi istius conscientiam, & videbis intùs grauem peccatorum tumultum, iugem metum, tempestatem, turbinem videbis velut in curiâ mentem ad thronum conscientiæ conscendisse regalem, & tamquam iudicem quempiam sedentem; & cogitationes loco carnificum adhibentem, in equuleo suspendentem, lateráque conscientiæ rodentem vngulis, pro commissis vehementer inclamantem, cùm nemo sciat, nisi quod solus Deus hæc videre nouerit.* Chrysostomo accinit Plutarchus in lib. de Tranquillitate animi, sic eloquenter atæquè ac sapienter fatus: *Facinorosa conscientia*, inquit, *instar vlceris est in corpore, vtpotè quæ pœnitentiam relinquat lancinantem iugiter, peruellentemque animam: nam cùm alias omnes tristitias tollere ratio solita sit, solam hanc pœnitentiam facit suâ sponte incurabilem præ pudore, & quasi mordicùs impetentem sese, atque excarnificantem.* O grande medullitùs malum, cùm nec rationi pateat aditus ad medelam! ô morbum funestè incurabilem!

Sanctius.

Iob 16. v. 21. & 21.

S. Chrysost.

Plura malæ conscientiæ non bona elogia.

Plutarch.

Ratio malæ conscientiæ non medetur.

3\. Non iam Eliphaz, sed ipse Iob Deum alloquens, ita fatur: Si peccaui & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate meâ mundum me esse non pateris? Et si impius fuero, væ mihi est; & si iustus, non leuabo caput, saturatus afflictione & miseriâ. Propter superbiam quasi leænam capies me, *Reuersúsque mirabiliter me crucias. Instauras testes tuos contrà me: & multiplicas iram tuam aduersum me.* Verùm hæc Dei cum leænâ leonéue comparatio, ad pœnæ calamitatisque exaggerationem, quâ Iobus à Deo *mirabiliter cruciatur*, apponitur, & exponitur. Addit Iob, vt declaret quomodò *mirabiliter crucietur*: *Instauras testes tuos contrà me.* LXX. Interpretes, *Inquisitionem meam.* Sed qui sunt isti *testes*? Philippus intelligit Dæmones; S. Thomas, ipsius amicos; S. Augustinus, dolores atque cruciatus illum excarnificantes. S. Gregorius, putat esse exempla Sanctorum, quorum vita arguit vitam nostram, per nostramque conscientiam reprehendit. Sanè cùm *testes* instaurari dicuntur, accommodatitiè eruditur homo de conscientiæ tribunali: nam scelerum iustitium, testimonium, sententia, & punitio, humanæ conscientiæ adscribi solitat; quod nuper exscripsimus ex Chrysostomo: *Videbis velut in curiâ mentem ad thronum conscientiæ conscendisse regalem, & tanquam iudicem quempiam sedentem, & cogitationes loco carnificum adhibentem, &c.* Eruditè noster Cornelius exponens illud ad Romanos 2. *Testimonium reddente illis conscientiâ ipsorum*, opinatissimam illam Menandri sententiam adducit: *Mortalibus cunctis conscientia est Deus*, id est *instar, & vice Dei.* Idcircò dum contrà reum instaurantur testes, & illum animitùs conscientia torquet, quasi carnifex peracerbus; non tam conscientia, quàm Deus, cogitationes velut *testes instaurans*, reum sceleris conscium *mirabiliter cruciare* perhibetur. Porrò *conscientia* sic atrociter cruciat, & peracerbè torquet ac punit, vt, *Deus* dicatur, quasi totius omnipotentiæ auctoritatem habeat, & pœnalium carnificum infernale satellitium. Vndè conscientia, quod attinet ad scelerum punitionem, vices cum Deo reciprocare dicitur: *Mortalibus cunctis conscientia est Deus*, id est, *instar & vice Dei.* Sic conscientia *mirabiliter cruciat!* Contrà verò bona *conscientia Deus* etiam dicitur. Sic animum tranquillat, implet, beat!

Iob 10. v. 16 & 17.

Lxx. Interp.

Philippus.

S. Thomas.

S. Augustin.

S. Gregor.

S. Chrysost.

Cornel. ibi. ad Rom. 2. vers. 15.

Menander.

Hominibus cunctis conscientia, Deus dicitur, ad tormenti exaggerationem.

4\. Psalmo 54. Sic altè Propheta pangit: *Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes: quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, in medio eorum.* Illi, illi, inquam, qui cum nequitiâ habitant, eamque familiarem ac contubernalem habent; quæque est in medio eorum; etsi viuere videantur, morti vicini sunt: nam viuentes adhuc ad inferni mortem descendunt. Multi sunt Interpretes vt exponant quinam sunt hi, qui

Psalm. 54. vers. 16.

Arnobius. Cassiodor. Hugo Car. qui *descendunt in infernum viuentes?* Arnobius interpretatur de Dæmonibus, quia immortales sunt: Cassiodorus de his qui scienter peccant, ac in peccatorum incidunt profundum: Hugo de his qui viuunt mundo, ambitioni, delicijs, peccatis, adeò vt sint penè inferno confines.

S. Ambro. Verùm S. Ambrosius lib. 1. Officior. cap. 12. non longè abest ab hâc Hugonis mente, & sic appositè locum commentatur: *Peccator*, inquit, *quamuis foris abundet, & delicijs affluat, odoribus fragret, in amaritudine animæ vitam exigit. Vita facinorosi, vt somnium, aperuit oculos, transijt requies eius, euanuit delectatio, licet ipsa, quæ videtur, etiam dum viuunt, impiorum requies in inferno sit: Viuentes enim in inferna descendunt. Vides conuiuium peccatoris? interroga Conscientiam eius, nónne grauiùs fœtet omnibus sepulchris? Intueris lætitiam eius, opum abundantiam? introspice vlcera, & vibices animæ eius, cordisque mœstitudinem.* Ecce tibi, scelerosus malæ conscientiæ tormento, sic adhuc viuus vritur, ac si iam æternaturæ mortis pœnam sustineat, & infernali gehennæ pyrâ iam vstuletur; atque vermium morsicatione perenni, eius viscera incessanter corrodantur. Requiem in delicijs mentiuntur, quandoquidem conscientiæ cruciamento, *impiorum requies in inferno sit: Viuentes enim in inferna descendunt.* Contra verò bona conscientia cælestem beatitudinem adhuc in terris quodammodò præsumit, & delicias empyreæ patriæ præmaturè delibat. Quare meritò exclamat Auctor serm. 10. ad fratres in Eremo apud S. Augustinum: *O conscientia sancta, in terrâ adhuc es, & in cælis habitas! Gaude ò anima sancta, sanctâ conscientiâ decorata, gaude cælesti & æternâ gloriâ.* Bona conscientia iam potitur æternâ gloriâ.

Conscientiæ tormẽtum, gehẽnæ cruciamenta æmulatur.

Bona conscientia iam potitur æternâ gloriâ.

S. August.

5.

Prouer. 28. v. 1. Prouerbiorum 28. super hâc re sic nos erudit Salomon: *Fugit impius, nemine persequente: iustus autem quasi leo confidens, absque terrore erit.* Quid fugit impius, cùm nullus sit, qui eum persequitur? & quò fugit, cùm nullum effugium sibi destinet? Opinor, non sine epithasi habent Hebræa: *Fugiunt nemine persequente impius* (vt nuper §. 14. n. 4 notabamus) Plures numerat fugas, cùm impius fugit? Quid fugit, cùm ad fugam, fugas multiplicat? S. Hieronymus in Michææ cap. 2. *Fugit impius, nemine* (inquit, id est) *Dæmone persequente.* Dæmon enim vsque adeò imbecillus & infirmus est tâ vilis & inermis, vt censeatur & vocetur *nemo*, quia *ex quo bene esse perdidit, ad non esse tendit*, ait S. Gregor. lib. 14. Moralium c. 11. Verùm *Fugit impius nemine persequente*, quia se fugit, quia tormentum propriæ conscientiæ fugit. Pulchrè August. in Psal. 36. Concione 2. *quisquis malus est*, inquit, *malè secum est, torqueatur necesse est, sibi ipsi tormentum est; ipse enim est pœna sua. Fugit ab inimico quò potuerit, à se quò fugiet?* Sic est malitia multipliciter fugax, & peccator sui frustrà fugitiuus? *Nemine persequente fugiunt impius*, quia fuga termini nescia, error est, & errores fugitiuos incassum multiplicat, nam *à se quo fugiat?* Per conscientiam sceleris ream, malè sibi secum est, ipse sibi tormentum & pœna est: sed cùm sequax sceleris conscientia declinari non possit, secum fert quod ipse fugit, & à quo fugit ipse. Sic Bethlehemites Elimelech nec solis

Hebræus. *Dæmon dicitur nemo.*

S. Hieron.

S. Gregor. *Peccator ad sui non esse tendit.*

S. August.

Peccatoris conscientia, frustrà est sui refuga.

Hic vers. 1. stitione emendatus (si Hebræis credimus) è patriâ fugit, & in Moabitide peregrinatur, sed cui bene secum non est, nusquam bene est. Sic & Orpha, fidei ac propositi refuga, frustrà ad suos fugit; nam in fugâ plures denuò fugiendi caussas reperit, plura incurrens delicta. Sic Elimelech cum nuru Orphâ *fugiunt nemine persequente.* Rutha verò *quasi leo confidens, absque terrore est*: & in bonæ conscientiæ asylo secura est, etiã in ipsâ viâ, è Moabitide præproperè Bethlehemites, & Terræ promissionis feliciter inquilina. *Quasi leo confidit*, quæ leonem illum è tribu Iuda oriundum, parere in sobole meruit.

§. XVIII.

Ieiunium, virtutum cupiditas, radix gratiæ, mater sanctitatis, vnio cum Deo, & Diabolorum verbero, nominatur.

Tantundem est, habere, & nõ cupere. Quid ægrè fers ieiunam paupertatem? Esculẽta & poculenta quæ desunt, à te pete; & locupletissimè satur eris: dabis enim tibi, quicquid voles, id est, quicquid naturæ, ac virtuti satis est. Ille solùm diues est, qui à se mutuum accipit: quia iste solùm nunquam eget. Victu splendido ieiunus cares? Ne computes gustum, sed naturam: illi nihil, huic parum satis est. Satur non eris; sed eris sanus fortasse, & bonus. Exiguo in victu exigua est voluptas, id est malitia. Gaude aliquâ velut necessitate virtutis: spontè non fecisti quod debes; post illud quid meliùs, quàm facere etsi coactè? Si angustus non est cibus ieiunij bono, laxa erit gula saginæ malo, quæ capiet omnia vitia. Quid? delicias quæris? ipse Epicurus in oleribus & abstinentiâ voluptates suas posuit: ponat & Christianus in frugali ieiunij inediâ, quò non carni viuat, sed viuat Deo, sibi ac virtuti viuat. Sanè *ieiunium purgat mentem, subleuat sensum, carnem spiritui subijcit, cor facit contritum, concupiscentiæ nebulas dispergit, libidinum ardores extinguit, castitatis verò lumen accendit.* Quid tam expetibile, quàm sensum ad superna eleuare, concupiscentiæ nebulas dispergere, libidinis æstum interstinguere, & castitatis lumen redaccendere? Hoc forsan consilio pijssimus Deus suos Israëlitas fame diuturnâ macerat. 1.

Ferè ex Eusebio de Arte volunt.

Ieiunium libidinis æstũ extinguit, & castitatis lumen accendit.

S. August. Serm. de Ieiunio.

Hic vers. 1.

Matthæi 5. *Beati*, inquit, *qui esuriunt, & sitiunt iustitiam; quoniam ipsi saturabuntur.* Lucas cap. 6. omittit τὸ *iustitiam.* Sic enim habet: *Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini:* quare videtur loqui de corporali esurie, sed quæ ex spirituali oriatur, aut certè ad eam dirigatur, vti explicat Matthæus. Sensus ergo est, quasi dicat: Beati qui voluntarijs ieiunijs macilenti, esuriunt cibum & potum, sed *spiritu* (hoc enim repetendũ est ex Vers. 3.) id est, non tam carnali necessitate (etsi eâ macerentur) quàm virtute spirituali, æquè ac spirituali fine & intentione; quasi scilicet corporalem esuriem ac sitim conuerterint in esuriem ac sitim iustitiæ: nam per esuriem ac sitim à ieiunio ac inediâ, virtutum esuriem ac sitim è diuerso acquirunt, & mirissimè augent. Hunc genuinum loci sensum luculenter tradit Hieronymus epist. 14. ad Celantiam,

2. Matthæi 5. vers. 6. Lucæ 6. vers. 21.

Ieiunij beneficio, esurtes, imò & cupiditas virtutũ ingeritur.

S. Hieron. tiam, ita scribens: *Qui probabiliter, ac scienter abstinentiæ virtutem tenent, eò affligunt carnem suam, quò animæ frangant superbiam; vt quasi de quodam fastigio contemptûs sui atque arrogantiæ descendant ad implendam Domini voluntatem.* (Obserua attentiùs quæ subtexit verba) *Idcircò à varijs ciborum desiderijs mentem retrahunt, vt totam eius vim occupent in cupiditate virtutum. Iamque minùs ieiuniorum & abstinentiæ laborem caro sentit, animâ esuriente iustitiam.* Ecce tibi, dum ieiunium corporali esurie perficitur, eamque sustinet, eamdem in iustitiæ esuriem, id est, *virtutum cupiditatem* transformat. Hem! quid mirius, quàm quòd Cupiditas quæ ferri solet impotenter ad vitia, concupiscentiæ calcare stimulata; iam ipsa alia in melius recussa aut reformata *Cupiditas*, ad *virtutem* feratur, arcano ieiunij sacramento? ô admirabilem Cupiditatis metamorphosim! Velut naturale ieiunij miraculum hoc est, vt homo qui famelicè esuriebat vitia, numquam saturâ voluptatum *cupiditate*; ieiunij beneficio (cui sic diuina gratia adfauet) iam *esuriat iustitiam cupiditate virtutum*; & cum abstinentiâ à potu, ipsam omnium sanctitatum sitim bibat. O! sic in officinâ inediæ, carnis frangitur cupiditas, & *cupiditas virtutum* denuò recuditur? *Idcircò à varijs ciborum desiderijs mentem retrahunt, vt totam eius vim occupent in Cupiditate virtutum*, &c.

3. 1. Cor. 9. v. 26. & 27. 1. Corinth. 9 *Omnis*, inquit, *qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* Adludit Paulus ad athletas, qui delicatis cibis abstinebant, & certo parcoque cibo ritè vtebantur. Inde concludit: *Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo*, &c. Cùm Paulus suæ abstinentiæ mentionem præmisisset, subdit se non aërem verberare, &c. id est, Non frustrà & inaniter laboro; sed hostem verbero, scilicet corpus, & carnem meam subigo, quâ subactâ facilè Dæmon subigitur. Quomodo autem ieiunium, carnem debilitans, Dæmonem pariter debilitet, exarmet, ac subigat, eleganter S. Gregor. disserit lib. 30. Moral. cap. 26. ita fatus: *Muros Ierusalem coquorum Princeps* (Nabuzardan) *destruit, quia virtutes animæ dum non restringitur venter, perdit. Hinc est quòd Paulus contra Ierusalem mænia decertanti, vires coquorum Principi* (ventri, inquam) *subtrahebat, cùm diceret: Castigo corpus meum, & seruituti subjicio. Vndè præmiserat: Sic pugno, non quasi aërem verberans, quia cum carnem restringimus, ipsis abstinentiæ nostræ ictibus, non aërem, sed immundos spiritus verberamus; & cùm hoc quod est intrà nos subjicimus, extrà positis aduersarijs pugnos damus.* Nimirùm macilenta ieiunia, dum per inediam carnem extenuant, non tam carnem, quàm *immundos spiritus* peracerbis *ictibus verberant*, illisque adimunt nocendi vim, viresque illorum exarmant. O bona abstinentia, quæ *immundos spiritus* in carne abditos, & corpori (vt sic loquar) concarnatos, duriter ferit, debilitat, frangit! *Immundi spiritus*, vtpotè spiritus, ab hominibus intactiles, insensiles, impatibilesque sunt, & ab humanis ictibus immunes Angelico priuilegio. At ea est abstinentiæ ac ieiunij vis, sic arcanè potens, vt *ipsis abstinentiæ nostræ ictibus, non aërem, sed immundos spiritus verberemus.*

S. Gregor.

Ieiunij ictibus immundi spiritus verberantur.

4. 1. ad Timotheum 6. ait Apostolus: *Radix omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad Litter. c. 14. & Anselm. hîc, τὸ *cupiditatem* accipiunt generalissimè, illam scilicet, quâ quisque appetit aliquid ampliùs, siue honoris, siue opum, siue voluptatum, siue vindictæ, quàm ipsi cõueniat. Hæc *cupiditas* altè dicitur omnium malorum *radix*, quasi ea omnia fundet, alat, nutriat, atque incrementet; eisque officium præstet, quod *radix* præstat arbori. Sic forsan nuper nu. 2. ieiunium appellauit Hieronymus, *Virtutum cupiditatem.* Ambros. autem lib. de Eliâ & ieiunio, c. 3. *Quid est*, inquit, *ieiunium, nisi substantia & imago cælestis? ieiunium refectio animæ, cibus mentis est, ieiunium vita est Angelorum, culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis, Radix gratiæ, fundamentum est castitatis.* Expende attentiùs illud, *Radix gratiæ.* O quàm multa paucis Ambros. complexus est! Porrò *radix omnium malorum cupiditas* dicitur, quasi mala omnia à *radice cupiditatis* pullulent; sic quodammodo Ieiunium dicitur, *Virtutum cupiditas*, & *radix gratiæ*, quasi omnes gratiæ ac virtutes ab aridâ & exsuccâ inediâ, tamquam ab vbere ac succulêtâ *radice* succum hauriant, pullulent, frondeant, vernent, floreant, autumnent. Quasi ieiunium sit virtutum, gratiarumque omnium seminarium, ex quo humanis mentibus sanctitates omnes implantantur. Nemo iam miretur, quòd paupercula Rutha, præ inediâ macilenta, cui parum *hordei* pro lautiori victu fuit, & rurali polentâ oppiparè deliciatur, acceleratione tam festinatâ virtutibus omnibus sic floruerit, vt Racheli ac Liæ meruerit comparari, & inter Christi Dei progenitrices recenseri. Sanè (vt ait S. Ephrem) *Ieiunium mater est sanctitatis.* De ieiunij ergò prærogatiuâ, *mater sanctitatis* Rutha nuncupetur.

1. ad Tim. 6 v. 10. S. Augustin. S. Anselm.

S. Hierony. S Ambros. *Ieiunium altè dicitur, Radix gratiæ.*

Ruth 3. v. 17

S. Ephrem de Ieiun. cap. 9.

5. Gen. 3. v. 9. Genes. 3. acceperat Adam à Deo legem non gustandi de arbore scientiæ boni & mali, moriturus si gustasset; verùm & ipse tũc in gulosum reuersus post ecstasim spiritualem, nec capiens quæ erant spiritûs, faciliùs ventri quàm Deo cessit, pabulo potiùs quã ieiunio annuit, & Dei familiaritatem ac contubernium gulâ vendidit. Manducauit denique & perijt, saluus alioqui si vnæ arbusculæ ieiunare maluisset. Teneo igitur à primordio gulæ lenocinio Adamum Dei familiaritatem recusasse, seque ab eo longiùs quodammodò absentasse propudiosâ absconsione. Hinc illa Dei ad ipsum vox: *Vbi es?* Homóne is est, qui possit Deo abesse, quin eius immensitate totus comprehendatur? Quid est, quòd post violatam abstinentiam, Deus dicit: Adam *vbi es?* Qui ieiunus erat Deo coniunctus, & propè illi præsentissimus aderat, sic ab eo per gulam longiùs recessit? Opinor, ieiunij sacramentum hîc denotatur. Quã de re ita scribit Porphyrius de Abstin. animal. *Non aliter Deo copulari possumus, quàm per purissimam abstinentiam, nec etiam videlicet aliqui particularium Deo, nedùm ipsi Deo omnibus præsidenti, superque naturam corpoream simpliciter existenti; qui quantò ceteris simplicior est, & purior, sufficientiorque, & à naturâ longè remotior, tantò puriorem oportet esse animum eo aliquandò fruiturum.* Itaque Deus cùm purioris naturæ suæ elogio, ab humanâ *naturâ longè remotior* sit; *non aliter Deo copulari possumus, quàm per purissimam abstinentiam;*

Ieiunium Deo appropinquat, & cum Deo copulare dicitur. Porphyr.

nam

nam quantùm gula homines longiùs à Deo absentat, tantùm ieiunij arbitrio homo Deo vicinatur; imò & *copulari*, seu vniri perhibetur quod est sublimius abstinentiæ encomium, ex iam iam dicendis illustrandum.

6. S Maxim. S. Maximus Episcopus Taurinens. homil. in Litanijs, & de Ieiunijs Niniuitarum, de his ita scribit: Ista autem, fratres, omnia in commonitionem nostri facta esse, nemo est qui nesciat; vt quotiescumque tribulationibus perurgemur, ad hæc præsidia concurramus, vt putà aduersarius imminet, inimicus in promptu est, *ieiunemus, & vincamus. Solent quidem homines quotiescumque necessitatem arduam nimis patiuntur, ad proximas gentes auxilij causâ destinare legatos. Nos quod est melius, legationem ad Deum per ieiunia destinemus: ab ipso imploremus auxilia, ad ipsum nos corde & orationibus conferamus.* (Expende quam subtexit sententiam) *Auxilium enim illi* (Niniuitæ ieiunantes) *non aliunde rogando petiuerunt, sed de suis ieiunando visceribus exegerunt. Cur ergo petat ab altero, qui intrà se potest inuenire quod quærit? Quanto enim Deo viciniores fuerimus, tantò aduersarij nostri à nobis longiùs repellentur. Oportet igitur proximos nos fieri Deo, quoniam dicit Propheta: Ecce qui elongant se à te, peribunt. Quod si à Deo qui longè sunt peribunt, vtique qui sunt proximi saluabuntur. Aliter ergo Deo proximi esse non possumus, nisi ad eum ieiunijs propinquemus.* Nimirùm Adam à Deo per gulam elongatus, & ab eo fugitiuus, ei per ieiunium appropinquet. Ne autem te prætereat, quòd ieiunans dum carnem macerando extenuat, *de suis visceribus* sibi auxilium parat: quasi quod carnulentiæ detrahitur, suppetijs addatur, & *de suis ieiunando visceribus* auxiliares sibi copias obarmet.

Ieiunium Deo iungit.

Psal. 72. vers. 27.

Ieiunium de suis visceribus auxilium exigit.

---

§. XIX.

Affectus humani, seu humanæ passiones, est nostrum Chirographum, & Diaboli Charta; est turbo, vertigo, Euripus, & fascinum, obnigrans honesta.

1. NOn omittam ad infamiam perturbationum (quas passiones vocamus,) quòd infidè se produnt; nec enim mutuò discordant, sed etiam concordes sibi pugnaciter obstant. Porrò amoris consensus odia parturit: eâdem cupidine gloriæ, quâ contemneris, & ipse contemnis contemptorem: eodem vitio offendis, & offensus doles. Pereuntium amore rerum erepta tibi sunt, quæ in pretio habebas, sed gemis, non alio languens morbo, quàm pessimo amore rerum. *Diuortium animorum facit consensus vitiorum: vnius auaritia alterius auaritiam odit: superbia superbiam offendit: in alieno exemplo seipsa damnant vitia. At, si displicet factum alienum, displiceat apparatus Ineruditio affectuum, omnium est malorum proscenium.* Omnis hinc instruitur humanæ vitæ tragœdia. Cor ornandum in Dei aulam, caulam ferarum mutuò se lanianitium, insicienter facimus. Quid ferocius cupidine, auaritiâ, ambitione, inuidiâ, de

Diuortium animorum facit consensus vitiorum.

Euseb. l. 4. de Arte volun. c. 13.

æmulationis igniculo accensis, si semel licentiam sui, aut deses permittas, aut violenter vsurpent? Nemo est qui tyranno inimicissimo tutò se credat. Cui infidè se credidit Achimelechus hîc, si Hebræis credimus. Hic vers. 1. & 2.

2. Paulus ad Colossenses cap. 2. ita scribit: Et vos cùm mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo (Christo) *donans vobis omnia delicta.* Et quomodò Christus omnia hominibus delicta donauit? Subdit Apostolus: *Delens quod aduersùs nos erat Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci*, &c. Magna lis olim & nunc inter Commentatores, quodnam sit hoc *chirographum decreti?* Theodoretus inibi sic locum exponit: *Existimo*, inquit, *corpus nostrum appellari Chirographum. Per id enim omnes sceleratas & nefarias actiones suscepimus: per oculos quidem lasciuè & impudicè aspicientes..... Quia enim per affectiones & perturbationes corporis, habebant in nos potestatem Dæmones: ipse autem corpore circumdatus fuit peccato potentior.* Id ipsum elegantiùs & opportuniùs persequitur Proclus Orat. 1. de laudat. Deiparæ, sic fatus: *Omnes peccati subscripseramus Chirographo: seruos nos Diabolus tenebat, multis obnoxio passionibus nostro corpore ceu chartâ vsus, emptionis titulos circumferebat.* Scilicet caro tot passionibus exæstuans, tot subsultibus insolescens, tot nefarijs appetitionibus ebria, quibus ad omnia vitia propè impotenter raptamur; dicitur nostrum *Chirographum*, quo vitijs, & Diabolorum seruituti ineluctabiliter subijciebamur. Nequis autem posset ambigere de hâc hominum Diabolis subiectione, ipse Diabolus nostrum corpus, de concupiscentiæ fomite multis, ipsisque aut de elatione ambitiosis, aut de iracundiâ efferis, aut de libidine brutis *passionibus obnoxium, ceu chartâ vsus, emptionis titulos circumferebat.* Ecce tibi peccati fomes, concupiscentiæ igniculus, & malè ebrius passionum furor, ceu *charta* est, chirographo nostro haud dubijs characteribus subscripta, & velut sigillo auctoratiùs, quâ Diabolus nos esse eius, id est peccati mancipia; mancipatos eius obsequio, tamquam *emptionis titulos circumferebat.* Vide hîc, & inde caue passionum violentiam: tibique adulantiùs gratulare, quòd Christus Deus hanc emptionis *chartam* sanguine suo deleuerit, & istiusmodi *chirographum* cruci affixerit: nam per eius gratiam, passiones edomare, & ad virtutis obsequium trahere potenter eualemus. Velis, & poteris.

ad Coloss. 2. vers. 14.

Theodor.

Proclus.

Corpus passionibus obnoxium, Charta Diaboli est, quâ emptionis titulos circumfert.

3. Sapientiæ 4. Placens, inquit, Deo factus est dilectus, & viuens inter peccatores translatus est. raptus est ne malitia mutaret intellectum eius, aut fictio deciperet animam illius. Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona, *Et inconstantia concupiscentiæ transuertit sensum sine malitiâ.* S. Fulgentius Epistol. 2. cap. 4. pro τὸ *inconstantia*, legit, *instantia*: concupiscentia enim instat, sollicitat, vrgetque hominem, vt rem cupitam auidiùs prosequatur, & quantocyùs obtineat: concupiscentia enim sicut ira festinat, & instanter vrgendo præcipitat. Ceterùm pro *inconstantia*, Græcè est, *euagatio, error, agitatio, turbo, vertigo, circuitio, gyratio, circumrotatio.* Heu! sic passiones miserum hominem velut quodam *turbine* exagitant, circumro-

Sapient. 4. v. 12.

S. Fulgent.

Græcus. Cornelius. ferè hæc inter alia tradit.

Passiones concupiscentiæ sunt velut turbo, ac vertigo, quâ homo rotatur, quare?

cumrotant, euertunt? Concupiscentia ergò dicitur turbo, quia instar turbinis hominem in orbem gyrat & rotat, vt nunc ad hoc, nunc ad illud, nunc ad aliud concupiscendum, instar turbinis voluatur, & rotetur. Porrò cùm concupiscentia sit pruriens & petulans, inde impotenti prurigine petulanter ab vnâ voluptate ad aliam transcurrit & transilit, vt curiosè exploret vbinam dulcior voluptas subsit. Cumque nulla animum exatiet, vtpotè vilis, friuola, exilis, ideoque illicò sui fastidium in eo creet; homo vt se hâc satie ac tædio leuet, aliud atque aliud voluptatis obiectum quæritat, dicens, *Affer, affer.* Scitè Procopius in Isaiæ 54. *Est*, inquit, *errantium cor instabile, ebriorumque more cupiditatibus agitatur & vacillat: quolibet enim spiritu circumagitur, & quod est in prouerbio: Rapiuntur cupiditatum turbine.*

Prouerb. 30 vers. 15. Procopius.

4. Sed iuuat, prius eiusdem Versiculi hemistichium etiam enucleare. Raptus, inquit, est ne malitia mutaret intellectum eius, aut fictio deciperet animam illius. *Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona.* Vatablus vertit: *Fascinum vanitatis, quæ honesta sunt obscurat.* Pro τὸ *nugacitatis*, Græcè est, φαυλότητος, id est, malitiæ, improbitatis, nequitiæ; vel vilitatis, vanitatis, leuitatis, ineptiæ: nugacitas ergò est malitia nugax, hoc est, nugis suis alliciens, fascinans, & in perniciem deducens hominem. Itaque hæc malitia vanissimè nugax, & velut quodam fascino ad se deceptione pellicens malè dulci voluptatis illicio, ad voluptabilia obiecta refertur, quæ nugacissimè sensibus illudunt falsatâ deliciarum sponsione, quam reapse mentiuntur. Verùm Arabicus interpres, ad cognatam corporis concupiscentiam, hanc voluptabilium pellaciam refert, sic locum exscribens, & exscriptione exponens: *Quoniam corpus malitiæ obnigrat bona.* Ecce tibi quid sit fascinum nugacis malitiæ, quo homo ad delectabilia allicitur, & bonum honestum contemnit, nempè *corpus malitiæ*, id est, concupiscentiæ fomes, appetitus brutè sensitiuus, seu brutales passiones *obnigrant bonum* honestum, & quodam fascino, seu voluptatis præstigijs, voluptabile adornant, comuntque concupiscentiæ fuco; & ita *instantia concupiscentiæ transuertit sensum* etiam sine malitiâ, & alioqui simplicem & innoxiè candidum. Quare de concupiscentiæ & passionum peruersitate, voluptabilia obiecta, gratiam placendi hauriunt, dum bonum delectabile comptiùs prænitet, & honestum *bonum obscuratur* atque *obnigratur.*

Sap. 4. v. 12. Vatablus. Græcus.

Cōcupiscentiæ & passionum fascinum, bonū honestum obnigrat.

Arabicus.

5. Isaiæ 57. ita scribitur: *Impij autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest: & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum.* Vatablus significanter vertit: *Impij autem Euripi instar fremunt, qui nescit quiescere, cùm aquæ eius limo & luto turbantur*, id est, ait, *cuius aquæ propellunt ad littora cœnum & lutum.* Sententiosè Isaias impios non cuicumque mari aut pelago, sed nuncupatim Euripo assimilat: mare enim cùm in arcto stringitur, vt fit in Euripo, etiam silentibus tunc ventis, & nullo extrinsecùs perturbatore agitatur, & in fluctus attrociter intumescit. Insuper Euripus septies per diem fluit & refluit, ideoque in perpetuâ est agitatione, & motu perpeti, arcano naturæ secreto. Sic autem luteas & cœnulentas sordes medullitùs hærentes incessanter despumat, & squalidè euomit. Ait ergò Propheta, Impij intestino concupiscentiæ impetu, & passionum impotentiâ agitati, *Euripi instar fremunt.* Bellè Philosophorum moralissimus & disertissimus, ad hunc locum inscius adludens. *Quid prodest*, inquit, *totius regionis silentium, si affectus fremunt? Omnia noctis erant, placidâ composta quiete: falsum est. Nulla placidâ quies est, nisi quam ratio composuit.* Annon cothurno Christiano videtur fatus? Tantùm excultæ rationi licet! Nisi affectus rationi pareat, homines medullitùs *Euripi instar fremunt.* O belluinos passionum fremitus!

Isaiæ 57. v. 20. Vatablus.

Nisi passiones rationi pareāt, Euripi instar fremunt.

Seneca epist. 57.

6. Lucæ 11. ita ab Euangelistâ scribitur: *Erat Iesus eijciens Dæmonium, & illud erat mutum. Et cùm eiecisset dæmonium, locutus est mutus: & admiratæ sunt turbæ.* Cùm mutus est, surdus indè probatur. Addit etiam Matthæus cap. 12. cæcum etiam fuisse. Vide Diabolorum tyrannidem, & pietatem Saluatoris adora. Theophylactus inibi sic opportunè hunc locum elucidat: *Qui ad Dominum, adductus est, & linguâ, & auribus impeditus erat: figura autem hic est humanæ naturæ, quæ à dæmonibus detenta, non audire potest sermonem Dei, multoque minùs loqui valet. At Dominus postquam venerit, dæmonesque effugauerit, dæmoniacas affectiones, & opera nequam, fecit nos audire, & loqui veritatem*, &c. Altè appellat *dæmoniacas affectiones*, quibus humana natura miserè infestatur. An eas vocat *dæmoniacas affectiones*, quia atrociora dæmonum officia in hominibus obeunt? Qui passionibus agitur dæmoniacus est? ô, quis hos intestinos dæmones excantet? An *dæmoniacæ affectiones* nominantur, quia sunt dæmonum arma, voluptatum vigor, & tentationum energia? ô quàm foret imbecillè inermis tota Diabolorum vis, nisi humanæ affectiones eam obarmarent! An plus culpantur nostræ *affectiones*, cùm humanæ dicuntur, quàm cùm *Dæmoniacæ* nominantur?

Lucæ 11. vers. 14. Matth. 12. Theophyl.

Humanæ affectiones dicuntur dæmoniacæ, quare?

7. Ad Romanos 6. Consepulti, inquit, sumus cum Christo per baptismum in mortem, vt quo modo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, *ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Quisnam erit felix ille status *in nouitate vitæ*, qui gloriam Dominicæ resurrectionis æmuletur? Appositè Richardus Victorinus apud Tilmãnum ibi: *In nouitate vitæ ambulemus. Ad illatam iniuriam hilarescere, obiectam contumeliam non erubescere, de tribulatione gaudere, nónne hoc est, in nouitate ambulare, & secundùm aliquem modum seipsum impossibilem ostendere, suis passionibus non subiacere?* Itaque qui suis passionibus non subiacet, sed ab earum pellaciâ immunis est, Dominicæ Resurrectionis æmulus perhibetur; & *secundùm aliquem modum seipsum impassibilem ostendit*; quasi tota hominum passibilitas à passionibus propè sit. Quid vel à Dæmonibus patiatur, qui mitigatis affectionibus nihil ab eis patitur? O! sic mortificatio, quos passibiles inuenit, ferè impassibiles facit!

ad Rom. 6. v. 4. Richardus.

Affectionum mortificatio propè impassibiles facit.

§. XX.

In magnâ sterilitate terra febribus æstuat; & à facie Dei peccatores abijcit, quos multimodâ calamitate vexat.

1. *Decuplex Iudææ fames recensetur.* CAtalogus Rabbinorũ decuplicem famem recenset, quæ vsque ad Messiam, ob grauissima hominum scelera, Israeliticam terram presserit. Prima fames fuit viuente Adamo Genes. 3. Altera, viuente Lamech Genes. 5. Tertia, viuente Abraham Genes. 12. Quarta, viuente Isaac Gen. 26. Quinta, viuente Iacob Gen. 42. Sexta, hæc nostra fames viuẽte Booz, Ruth 1. v. 1. quæ soluitur vers. 6. (*Hic vers. 1. & 6.*) Septima, viuente Dauide 2. Reg. 21. Octaua, viuente Eliâ Prophetâ 3. Reg. 17. Nona, viuente Eliseo 4. Reg. 6. Decima verò futura est, vt aiunt fames non comedendi cibum; aut bibendi aquam, sed audiendi verbum diuinæ prophetiæ, Amos 8. v. 11. Et fames ista & fuit, & est, & semper ad consummationem seculi erit in duris, cæcis, & contumacibus Iudæis, qui panem de cælo verum, panem vitæ, panem in Nazareth à Spiritu-sancto pistum, in Bethlehem excoctum, & è furno in mundi huius panarium, mensamque illatum ac propositum edere recusarunt. *Famis*, quæ hîc refertur magnitudo, ex eo non difficulter colligitur, quòd frumento alioquin, & pane Bethlehemiticus abundaret ager; adeò vt exindè suum duplex nomen adepta sit. Nam (*S. Hieron.*) *Bethlehem*, domus panis est: *Ephrata* verò, vber, ferax, frugifera nominatur, vti in Paulæ epitaphio Hieronymus adnotauit. Et sanè pergrauis proculdubio hæc *fames* fuit, quæ Elimelechum, virum alioqui primarium & opulentum Bethlehemitico solo excussit, & in Moabitide peregrinari compulit. Nempè Deus scelerum vindex, Israelitarum flagitijs commotus, (*S. Chrysost. serm. 2. de Elia.*) *Iudæam terram siccitatis sementiâ, & pluuiarum sterilitate addixit. Tunc subitò anhelat terra, siccatur cælum, sitiunt amnes, fontes arescunt: omnis humor ima petit, supera deserit: aër feruet, serenitas torquet, tranquillitas pœna est: æstuant noctes, dies arescunt: fata torrentur, arbusta ægrotant, prata deficiunt, nemora languent, campi ieiunant, squalet terra, herbas quas produxit interimit, iram Dei vniuersa creatura testatur. Molesta est fames, vbi quod esurit necessitas, deesse inuenit.* (*Elegans sterilitatis descriptio.*) Hactenùs Chrysostomus, cuius singulas sententias sigillatim enucleare, prolixum foret. Sat esto exscripsisse, & ad rem præsentem proposuisse emedullandas; quod cuiuis præstare pronum est.

2. Siracides cap. 48. ita scribit: Et surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat. (*Eccli. 48. v. 2. & 3.*) *Qui induxit in illos famem .... Verbo Domini continuit cælum.* Porrò Elias zelans pro honore & cultu veri Dei suis precibus imò præceptionibus, clausit cælum ne plueret, ac sterilitatem terræ, & scelerosis Israelitis famem indixit. Pulchrè S. Chrysostomus homil. de (*S. Chrysost.*) Petro & Eliâ recens editâ, ita scribit de hoc Eliæ verbo, quo cæli pluuiam stitit, & sterilitatem ac famem induxit: (*Terra febri ægrotat, ad fructuũ sterilitatem & fœcunditatem famis ac mortis.*) *Vix dum exierat sermo eius, cùm subito mutatus aer, cælum æneum factum: idemque sermo in terræ viscera tamquam febris incubuit; & è vestigio exaruerunt omnia, omnia solitudine ac vastitate horruerunt, herbæ siccatæ sunt, plantæ simul & arbores.* Sententiosè Chrysostomus sterilitatem appellat terræ *febrim*, quâ ægrotat, & velut febrium ardore exæstuat, ac penè tabescit: vel potiùs imbrium negatio; æneo obstinatiùs cælo, & siccitas torrente Sole hians, *terræ febris* nominatur, quâ periculosè languet: *In terræ viscera tamquam febris incubuit.* Parùm foret, herbaceum terræ virorem, vernantem plantarum pulchritudinem, frondeum decus arborum, & earum edules fructus, hâc *febri* æstuare, & ad interitus vsque vastari; magnum sanè est, *terram* ipsam, quæ in æternum stare perhibetur, *febri* etiam æstuare, hiare, fatiscentibus vi morbi visceribus. O *terræ febrim*, fœcundam sterilitatis, famis, ac mortis matricem!

3. Regum 17. enarratur historia, ad quam præscriptis verbis Siracides adlusit. Sic autem scribitur: Dixit Elias Thesbites ad Achab: *Viuit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba.* 3. (*3. Reg. 17. vers. 1.*) O grande supplicium, quo vltra tres annos cælum clausit, exilium nubibus indixit, vdorem aridæ, & potum negauit hominibus; terramque communem omnium matrem, in sterilem nouercam resculpsit. Huius sterilitatis ac famis, & illius indicendæ caussam peridoneam, eloquenter tradit Seleuciensis Basilius, præfata Eliæ verba elucidans: (*Basil. Seleuc. Orat. 11.*) *Videns enim Iudæorum populum Propheta bonis tam è cælo, quàm è solo partis immodicè luxuriantem, alimenti auctorem ignorantem, & Dei erga se charitatem in impietatis materiam conuertentem, irâ pietatis auxiliatrice assumptâ, vocem emisit, quâ cælo legem siccitatis imposuit, & sententiam iureiurando affirmans claustra nubibus iniecit: Viuit Dominus, non erit per hos annos ros neque pluuia super terram. O lingua, quæ cælum frænas!* Addit tempestiuè Basilius: *Viuit Dominus. Quòd Iudæi auctore vitæ relicto, Dæmonibus mortis auctoribus se dediderunt; proprijs edocti calamitatibus Viuentem agnoscant, & condiscant, per quæ mortem oppetant; Vrantur fame religionis magistrâ; quis imbrium pincerna discant siccitatis malo concussi.* (*Sterilitas famis malo, religionis magistra perhibetur.*) Ecce tibi salutarem è diuerso caussam, cur sub Eliâ, & nunc sub Elimelecho terra febri exæstuans sterilescat, & dirâ fame homines contabescant: scilicet quoniam bonis tam è cælo quàm è solo partis, vulgaris hominum abusus in Deum omnium præbitorem indè armatur; & dum Deum bonorum auctorem insipienter ignorant, alimenti abundantiam transferunt in luxuriam, & piæ gratitudinis materiam, impietatis auxiliatricem reddiderunt. Ergò homines de famis gymnasio ad virtutem erudiantur seuerissimo penuriæ magisterio: *Vrantur fame religionis magistrâ; quis imbrium pincerna, discant siccitatis malo concussi.*

4. (*Genes. 4. v. 14.*) Geneseos 4. Caino adest Deus seuerior parricidij vindex. Obstinatè scelerosum pernegat flagitium; sed hiantis cruentè telluris testimonio conuictus, hanc ex Dei ore sententiam audit: *Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tuâ. Cumque operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos.* Mox Cainus pœnæ impatiens, sic Deo respondet. *Ecce eijcis* me

me hodie à facie terræ, & à facie tuâ abscondar, & ero vagus & profugus in terrâ. S. Ambrosius τὸ *maledictus eris super terram,* exscribit, *A terrâ maledictus est.* Chrysostomus, *Maledictus de terrâ.* Caietanus, *Maledictus tu è terrâ.* Quænam est hæc maledictio, quam terra omnium mater, in Cainum peracerbè vibrat? *Cùm operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos* Caietanus, *Vim suam.* Hebræa, Chaldaica, & Lxx. interpretes, *Virtutem suam.* Quàm innocens vltio terræ, vt quæ tam grauiter violata fuerat, satis habens non prodesse, non quærat nocere. Sed nimis, opinor, terra nocet, cum æstuanti labore ac sudore culta, ieiuni agricolæ escas frustratur, auarâ sterilitate hianter ingrata. Adeò vt Cainus cùm terræ sterilitas ei indicitur, confestim sui impotens, præ duræ calamitatis impatientiâ responderit: *Ecce eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tuà abscondar, & ero vagus & profugus in terrâ.* Vide quàm grauatè ferat, terræ sterilitate laborare. Quod explicatiùs inibi Chrysostomus tradit, sic præfatum locum exscribens: *Si eieceris me hodie à facie terræ* (illam mihi sterilem reddendo,) *& à facie tuâ abscondar; & ero gemens & tremens super terram.* Quâ super re ad rem tempestiuè Rupertus ibi philosophatur his verbis: *Non ergò Cain Deum sibi iratum graue putat, sed timet ne agricolari sibi non liceat; ne terram quam solam amat, pro admisso facinore perdat.* O bellè! Acerbior Caino est ieiuna terræ sterilitas, & indè fames negotiosâ agricolatione ieiunè otiosa, quàm velut ebria Numinis ira? Qui à facie terræ pœnalissimè eijcitur, & terræ sterilitate mulctatur, à facie Dei simul abscondi censetur; & quasi à Deo, Deique prouidentiâ exul, vagus & profugus, gemens ac tremens, atque obuiæ morti expositus perhibetur. Eheu homo qui terram amat, qui terrenis inhiat, qui ad terrena hianter suspirat; sic terræ incubat, sic rebus terrenis, terræque fructibus adhæret, vt *non Deum sibi iratum graue putet*, sed terræ sterilitate, & indè esculentâ ac poculentâ penuriâ laborare! Fœcunda terræ facies, Dei facies ab homine reputatur: quare dum facies terræ fertilis, indictâ sterilitate negatur, à Dei facie eijci censet, gemitibus, tremoribus, ac mortibus obnoxius. *Si eijcis me hodie à facie terræ* (quæ de maledictione tuâ mihi sterilescet,) *& à facie tuâ abscondar; & ero gemens & tremens super terram.* Vide hîc exaggeratiorem sterilitatis censum.

S. Ambros. ibi. S. Chrysost. Caietanus. Hebræa. Chaldaica. Lxx. Inter. *Cui terra sterilescit, à facie Dei eijci perhibetur.* S. Chrysost. Rupertus.

5. Regius Propheta Psalmo 34. Sic de suis aduersarijs conqueritur: *Retribuebant mihi mala pro bonis; sterilitatem animæ meæ.* Ego quidem (ait Dauid) Goliathum Philisthinorum arcem, & Israelitarum pauorem, suo ipsius gladio detruncaui, quo de hostibus nostris gloriosè victoriatum est: & insuper Philisthæos ipsos sæpenumerò hostiliter expugnaui, detriumphaui, proculcaui: præterea ipsum Saulē spiritali modulatione à Dæmoniaco furore liberaui: Ipse autem Saül tot obsequiorum oblitus, oppugnare me non cessat; iam exertâ vi, iam ex insidijs me morti tradere sollerter inuigilat. Quam hostilitatem tot obsequijs immeritam, *animæ suæ sterilitatem* alto stilo Propheta nominat. Quænam est hæc Dauidicæ animæ *sterilitas*, quam vsque adeò grauatè tulit? Græci Patres in huius versiculi Paraphrasi *sterilitatem hîc obliuionem nominauit, quippè quòd per filios memoria conseruetur.* Iidem Græci Patres in huius loci Commentario ita scribunt: *Septuaginta verò per sterilitatem, volunt omnimodum eius interitum designare: vti fit in sterilibus: cui enim proles non superest, eius quoque memoria non existit.* Nisi malis cum Hesychio inibi in Catenâ agi in personâ Dauidis, aut Christi: *Sterilitatem animæ meæ. Iudæorum enim sterilitatem sibi ipsi adscribebat, tamquam paterfamilias & agricola.* S. Cyrillus hanc sterilitatem ab insidijs profectam putat, sic ibi fatus: *Atque insuper insidiabantur, vt etiam sterilitatem ipsi adferrent.* Demum τὸ *sterilitatem*, Genebrardus, Hebræus ac Græcus codex exscribit, *orbitatem.* Alij latiùs *anxietatem animæ meæ*; alij, *vt me orbent animâ meâ.* Theodoretus & Euthymius *sterilitatem* pro *obliuione* accipiunt. Ecce tibi ethicè sententiosa *sterilitatis* velut Synonyma. Ac si perindè sit *sterilitas*, ac anxietas animæ, aut deses *obliuio*, vel funesta *orbitas*, vel vitæ *interitus*, & mortale excidium, quod *orbat animâ*, siue *insidiæ*, quibus insidè clancularia hostilitas subest. Vide quibus nunc elogijs sterilitas denotetur. Florebat Elimelechus in Bethlehemitico solo nobiliter opulentus, dura terræ sterilitas, & indè ieiuna fames, eum *anxium*, reddidit, & in Moabitidem excussit illi indicens charæ patriæ *obliuionem.* Dein *insidiatur* ipsi, & facultates abstulit, filijs *orbauit*, & in alienigenarum terrâ *interitum* attulit, suâ illum *orbans animâ.* Nec bona Noëmi de istiusmodi sterilitate, minorem *anxietatem* subijt, viduata marito, orbata filijs, facultatibus spoliata; à suis oblita, viduis nuribus funestè grauata. Sed tandem *surrexit vt in patriam pergeret cum vtraque nuru suâ de regione Moabitide: audierat enim quod respexisset Dominus super populum suum, & dedisset eis escas.* Itaque solutâ postmodùm sterilitate, ad suos redux, fertilitate fruitur, & pristinam ferè fortunam læta recuperauit, ac si cum sterilitate mala cuncta diffugerint, & omnia prospera adriserint.

Psal. 34. vers. 12. *Multimoda sterilitatis significātia, eius malum exaggerans.* Græci Patres in Paraphrasi. Hesychius. S. Cyrillus. Genebrardus. Hebræus. Græcus. Theodor. Euthymius. Hic vers. 1.

---

§. XXI.

Occupatissimum hostilium inimicitiarum negotium, veri Dei noscendi otium inquietat, obscurat, tenebrat.

Difficile nimis est iniuriam conuenire cum patientia. Vnde viri eximiè boni est scire pati, nec facere iniuriam; est enim acerrimus vindictæ appetitus, quem qui cohibet, magnanimæ erigit patientiæ trophæum, quo sibi de se, ac etiam de inimico satis victoriatum est. Sanè memoria beneficiorum fragilis, iniuriarū tenax est: hoc intestinum malum dum iniuriæ recordationem flabellat, igniculos passionum accendit, & vel pacatissimum animum ad vltionem inquietat. At *turpe est maximè homini virtuoso refricare iniurias, & odiorum sopitos cineres denuò suscitare.* Sanè hostilitas, & acre vindictæ studium; & nimis scelerosa, & occupatissima res est: vbi enim pectus impleuit, animum simul exorbet, neque aliud cogitare finit præter meditatas durè strages, & cruentas vltionum 1.

Tullius de Amicit. *Turpe est homini virtuoso iniurias refricare, & odiorum cineres denuò suscitare.*

tionum minas. Hominis offensi cogitatorium exhaurit hostilitas; & sui immemor, vel Dei memoriam expungit, totus vindictæ studijs plenè occupatus. Sibi inuidet Dei memoriam, & cælestium notitiam, qui in offenso animo inimicitias ad vltionem versat. Propè est vt Deum, Atheo similis ignoret, qui inimicum odit. Sic Dei cognitionem inimicæ simultates obscurant!

2. Psalm.45. v.11.

Regius Vates Psal.45. sic modulatur: Venite,& videte opera Domini, quæ posuit prodigiá super terram;auferens bella vsque ad fines terræ. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni. Scilicet sublatis armis, quæ eminus cominusque feriunt, defensionem quoque arcet; vacat enim sine oppugnatore propugnatio, cùm pacata pacis tranquillitas floreat. Ergò ablegatâ vtrimque hostilitate, subdit: *Vacate,& videte quoniam ego sum Deus.* Vacate, inquit & otiamini à bello, quo vel hostes adoriri, vel defendere hostes adnitimini; & tunc videbitis quòd ego sum Deus. An Deum ignorat, qui bella gerit? Fortè bella notitiam Dei abolent, & Atheos excudunt? Verùm Græci Patres in Corderij Paraphrasi, sic inibi locum exponunt: *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus: Existimate igitur, inquit, dicere ad omnes Deum. Quasi dicat: Cùm vacatis ab inimicis securi, in hoc occupemini, vt cognoscatis qualem Deum habeatis.* Nempè cùm feriamini ab inimicis & inimicitijs, tunc cognoscere poteritis, quis qualisque Deus sit. Adsentit Basilius in nuper citatâ Catenâ indidem, ita scribens: *Postquam igitur ijs qui ab hostibus hactenùs perturbati sunt, pacem elargitus est, tunc dicit: Vacate à distrahentibus vos inimicis, vt in quiete verba veritatis contemplari possitis. Vacate, & videte quoniam ego sum Deus.* Scilicet inimicis ac inimicitijs, hostibus & hostilitatibus totus homo erat hactenus occupatus atque distractus,ac si illius mentem, & vires animi hostilitas absorbuerit, adeò vt velut inidoneum ad cognoscendum Deum reddiderint. Nunc autem cùm bella Deus sustulerit & pacem,longè lateque fecerit, in otio pacis *vacantes,cognoscite qualem Deum habeatis*, cuius propè laborabatis ignoratione, cùm acerbas & implacabiles inimicitias mutuò gerebatis. *Cùm vacatis ab inimicis, videte (cognoscite) quoniam ego sum Deus.* Hem, sic mentem ad Dei notionem excæcat inimicitiarum tumultus atrociter occupatissimus, vt homo tunc velut Deum nescienter dediscens, pacis collyrio indigeat, vt *cognoscat qualem Deum hactenùs habuerit?* Sic sæua hostilitas, & pugnax inimicitiarum ardor, Dei obscurat notitiam, vt cum eâ æquè ac cum hoste inimicari videatur? Sic inimicitiarum negotium (nisi otio pacis inhibeatur) aut Atheos inuenit, aut propè facit? *Vacate à bellis,& cognoscite quoniam ego sum Deus.* Vndè in hostiliter pugnacissimo Iudicum tempore, sic in Dei populo fides exoleuit, & idololatria inualuit, vt dirâ fame sui desertores Deus peracerbè vexarit.

Greci Patr. *Qui ab inimicitijs vacat, iam cognoscere potest, quis & qualis sit Deus.*

S. Basil. in Catena Cord.

Hic vers. 1. & 2.

3. Exod.5. v.17.

Exodi 5. sub tyrannide Pharaonis, Israelitica gens cogitur indies laterum numerum cõficere,cui operi pręstando par non erat,præsertim cùm paleæ negarentur. Igitur expostulanti populo, & querelis palatium ac cælum complenti, barbaricè respondet Pharao: *Vacatis otio, & idcircò dicitis: Eamus, & sacrificemus Domino. Ite ergò & operamini: paleæ non dabuntur vobis, & reddetis consuetum numerum laterum.* Hebræorum *otio* adscribit Pharao, tunc speciale studium colendi Deum suum; & eius numen olim ab ipsis notum, tunc sacrificijs recognoscendum, adorandum, propitiandum. Quò autem hanc mentem de Deo suo colendo ab Israelitis deleat,& illius memoriam ac cultum oblitteret, nouâ tyrannide eos denuò opprimit, vt inimica hostilitas nouis iniurijs atrociter lacessita,Dei recordationem aboleat. Nempè sicut pacis otium cognoscendo Deo studet, sic noua iniuria, & hostilis tyrannicè inimicitia,Dei obliuioni militat,& irreligiositatis negotium de proximo agit. In istiusmodi sensum videntur Græci Patres hunc locum traxisse, dum adsimilem sententiam cum præscripto loco Psalmi hîc agnoscunt: *Vacate,& videte quoniã ego sum Deus.* Id est, *à bello cessãtes,& altâ pace fruentes,vult in bonum tempore vti. Diuina siquidem cognitio existit ex vacatione: ob quam Pharao increpans Hebræis dixit: Otio dediti estis, & idcircò dicitis: Eamus, & sacrificemus Domino.* Scilicet Pharao animaduertens Hebræorum erga Deum suum studium,hactenus velut obliuione intermissum,illud *otio* attribuit: *diuina siquidem cognitio consistit in vacatione,* hoc est, ad illam egregiè animum extimulat. Ideoque illos nouis operibus negotiosè opprimit, vt de tyrannicâ oppressione vltra vires laborare coacti, magis irritentur,& recentes iniurias, ac inimicitias in animo hostiliter versantes, sese magis alienent, & frustrà inimicentur: quò fiat, vt dum Dei memoria excidit, illius colendi studium pariter langueat; atque cum recenti iniuriæ recordatione, Dei memoria & cultus exterminentur. Itaque inimicitiarum negotium,Dei notionem obscurat quam pacis otium egregiè clarat. *Diuina siquidem cognitio existit ex vacatione, ob quam Pharao increpans Hebræis dixit: Otio dediti estis, & idcircò dicitis. Eamus, & sacrificemus Domino.*

Inimicitias auget Pharao cũ Hebrais, vt ipsi obliuiscantur Dei, ac diuini cultus.

Græci Patres apud Catenam in Psalm. 45.

4. Exod. 5. v. 2.

Exodi 5. describitur primus Moysis cum Pharaone congressus: Ingressi sunt Moyses & Aaron,& dixerunt Pharaoni: Hęc dicit Dominus Deus Israel: Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. At ille respondit: *Quis est Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Israël? nescio Dominum,& Israël non dimittam.* Quasi dicat: Nescio Hebrææ gentis calamitosissimæ, & iniuriatissimæ Deum. Neque Deus vester (quisquis ille sit) tantâ viget potentiâ vt me cogat ad eius cognitionem,& obsequenter venerationem, & liberam seruientis Israelis dimissionem. Tractent hinc Interpretes an Pharao fuerit Atheus, hactenùs plurium Deorum inanissimus cum suâ Ægypto cultor. Sanè hic, *Nescio Dominum*, id est, Deum inquit: & indè saltem atheismi suspectus perhibetur. *Contumeliosè admodùm (ait Cyrillus) loquitur Pharao, & aduersus Dei gloriam audacter insurgit, & quis hic Dominus sit se nescire profitetur.* Mirissimum sanè est, quòd Pharao, cui volupe fuit vel exanimales & vilissimas quasque creaturas ridicularıè tamquam numina colere, nunc vllius Dei cognitionem vllam diffiteatur, & coram profiteatur irrationalem Dei ignorationem. Quid nunc qualem Dei notionem ex

S. Cyrillus Alex. apud Catenam Lipom. hic.

Pharao atheismi suspectus est, cùm existimatæ seditionis auctores excipit.

Pharaonis animo impotenter excussit, vt Ægyptium dediscat ingeniū, dum Numinis cognitionem dediscit? Coniectare hîc liceat, quòd cùm Pharao (cui cum suo regno, & cum finitimis prouincijs tunc alta pax erat, & nulla hostilitatis suspicio) Moysen & Aaronem excepit, & audiuit velut hostes seditiosos, intestinum tumultum inimicè meditantes, vibrantesque seuerissimas plagarum minas, infensâ inimicitiarum inchoatione, Deum, Dei notitiam abnegarit. Appositè, inibi Lipomānus: Moyses & Aaron *sciebant hoc negotium constare maximo vitæ suæ periculo, quippè quòd à Rege tamquam auctores seditionis excipiendi essent.* Nimirum Moyses & Aaron nunc accedunt ad Pharaonem tamquam erepturi ab eius seruitute tot familiarum myriades, diuitijs opulentas, seruitio perutiles; idcircò *à Rege tamquam auctores seditionis excepti,* dum illum existimatâ hostilitate exasperant, & velut *auctores seditionis* inquietant; tunc, tunc, quidem ille ipse Pharao, cui procliue hactenùs erat quiduis pro Deo colere; Dei notitiam desuescit, Deum palam negat, & apud *auctores seditionis, quis Dominus sit se nescire profitetur. Nescio, ait, Dominum, & Israel non dimittam.* O, in ipso existimatæ seditionis & hostilitatis initio, sic Pharaonis mens ad Dei notitiam caligat & cæcutit, vt de inimicitiarum negotio mentem exsorbente, Dei cognitionem sui oblitus perneget? Sic humana mens torpet ac friget ad Dei cognitionem, ad quam ab ipsâ naturâ inoculatur, cùm inimicæ hostilitatis ardor incalescit? *Vacate à bellis, & cognoscite quoniam ego sum Deus:* quasi qui inimicum scit, Deum nesciat, propè Atheorum æmulus. Sibi inuidet Dei notionem, quisquis gerendis inimicitijs obnixiùs militat. Veri Numinis cognitionem, & religiosiorem inde cultum, alta pax, & simultatum obliuio, altè fundat, concordiæ base fastigium attollente, & diuinæ cognitionis culmen fastigiante.

Lipomānus

5. Psal. 6. v. 5.

Psalmo 6. sic pangit Dauid: Conuertere Domine, & eripe animam meam, saluum me fac propter misericordiam tuam. Quoniam non est in morte qui memor sit tui: *in Inferno autem quis confitebitur tibi?* Peto, inquit, non argui in furore, quia si ita fieret, ad mortem æternam sine dubitatione damnarer: & sic periret ex parte memoria tui, & laus tua: Damnati siquidem ad gehennam non recordantur Dei, vt Deum laudent; neque vllus est in inferno, qui confiteatur Domino; sed quasi Deum pessimum haberent, illum execrentur. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Verùm Petrus Damianus lib. 2. Epist. 5. alium etiam Infernum in homine odioso, & inimicitijs, alijsque vitijs dedito eleganter agnouit, sic ad rem fatus: *Mens odiosa, cupida, curis tantummodò secularibus dedita, libidinis igne succensa, nónne tibi videtur infernus, in quo videlicet & Diabolus habitat, & concupiscentiarum ignes æstuare non cessant? Illic enim de luxuriâ sulphureus fœtor oboritur, & de cogitationum crebrescentium tenebrosâ caligine tamquam teterrimi fumi volumina generantur. Nam dum hoc amat, illud timet; in alijs gaudet, hoc odit, illud auidè concupiscit; fit infelix mens, suspecta semper, & vaga, anxia, simul atque sollicita, quæ curis impellentibus in multa diuiditur, diuersarumque passionum morsibus laceratur. Hæc itaque flebilis anima gehenna facta est, tartarus, & Infernus, quam & cruciant tormenta curarum, & vitiorum vastat incendium.* Eheu! *in hoc Odiorum ac passionum inferno quis confitebitur tibi?* quis te ad debitas tibi laudes mente ac ore persoluendas, agnoscet?

Petr. Dam. *Viri improbi anima est infernus.*

Qui odia ac inimicitias gerit, infernus dicitur.

---

§. XXII.

Ministeriale diuinæ iustitiæ munus in supplicijs dignè infligendis, sumptuosè gloriosum reputatur.

Lento gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, & tarditatem supplicij grauitate pensat: nec erubescit acerbiùs punire, qui scelerosiùs offendi dissimulat. Quos nec ipsa natura, nec vibratæ pœnarum minæ, continere in officio possunt, magnitudine pœnæ submouendi maleficio sunt, ne malitia impunitate perniciosiùs serpat; sed grauior suppliciorum mensura, taxet culpæ grauitatem, & humanæ licentiæ horrorem incutiat. O time Deum summè etiam iustum, & acerrimum humanorum scelerum vindicem! Mirabilis est in re misericordiæ, & in iustitiæ rigoribus planè mirissimus. *Horrendo modo fit miseris à Deo damnatis mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu: quia & mors semper viuit, & finis semper incipit, & deficere defectus nescit. Mors perimit, & non extinguit: dolor cruciat, sed nullatenùs pauorem fugat: flamma comburit, sed numquam tenebras excutit.* Tot miraculis, ingenio antithefeos argutis, iusta gehennæ supplicia Deus arcanè fouet, & fotu cōtinuo ad damnatorum pœnam honorat. Bene iudex damnatur, cùm reus malè absoluitur. Acerbior iustitiæ rigor, seuerus flagitiorū vltor, non dedignatur punire, qui punitionem honorat, tamquam iustitiæ diuinioris administram. 1.

In gehennâ plures sunt naturæ antitheses.

S. Greg l. 4. Dialog.

Exodi 8. dixit quoque Dominus ad Moysen: Ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: *Ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis.* Et ebulliet fluuius ranas: quæ ascendent, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & super stratum tuum, & in domos seruorum tuorum, & in populum tuum, &c. De hâc permolestâ ranarum plagâ, sic inibi scribit Lipomannus: *Postremò consecrauit etiam ranas, aut id genus similia, in supplicium publicum peccatorum, & admonitionem ad resipiscentiam.* Profectò ranæ deformes sunt, loquaces, earumque dubia vita: nam & aquaticum & terrestre animalculum est, cuius saltus serpens, cuius aspectus turpissimus, garrulus, immundus, importunus, squalidus: & tamen istiusmodi ranæ sic honestantur, cùm ad delictorum supplicia eas destinat Deus, vt easdem *consecrasse* dicatur. Scilicet destinatione suâ velut quâdam sacrâ initiatione aut inauguratione eas *consecrans* ad mactandas Iustitiæ suæ victimas. Tantámne dignitatem ministeriale diuinæ punitionis officium, à bono Iustitiæ combibit? Iustitiæ ministros puta, velut Diuinæ iustitiæ sacerdotes, ad punitionis mysteria consecratos. *Consecrauit ranas in supplicium publicum peccatorum, & admonitionem ad resipiscentiam.* Sic Deus vltricis iustitiæ ministerium honorat? 2.

Exod. 8. v. 2.

Lipomānus

Consecrari dicuntur ranæ, dum in ministerium diuinæ iustitiæ assumuntur.

Matthæi

3. Matthæi 24. post atrocem illam sub Antichristo calamitatem, horribilia supremi iudicij signa præmonstrantur. Statim, inquit, post tribulationem dierum illorum *Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum*, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur: *Et tunc parebit signum Filij hominis in cælo: & tunc plangent omnes tribus terræ.* Quomodò obscurabitur Sol, & luna apparebit obscura, in funestâ illâ finalis iudicij die? Cur etiam in magno illo totius orbis spectaculo, sidereis facibus viduato, lugubre quondam Crucis *signum* apparebit? Quorsùm tunc aderit Crux beneficæ redemptionis gloriosum insigne, in funestè lugubri horribilis iudicij pompâ, suppliciorum minacem? S. Chrysostomus inibi hâc super re sic luculenter philosophatur: *Tunc parebit signum Filij hominis in cælo. Hoc est Crux ipsa. Crux enim Sole fulgentior videbitur: obscuratur enim Sol, Crux autem apparet: quod fieri non posset, nisi solares radios splendore superaret.* Postquam autem Chrysostomus tradidit quantâ fulgorum maiestate, & augustę maiestatis gloriâ, Crux in iudicio videbitur, confestim subdit: *Cuius autem rei gratiâ istud signum apparet? Tunc, inquit, plangent omnes tribus terræ; non enim accusatoribus opus erit cùm Crucem viderint..... Crucem autem secum habet, vt peccatum ipsorum sine accusatione condemnetur.* Ecce tibi quare cum tanto tamque augusto apparatu, in magnâ illâ vniuersalis theatri pompâ, Crux apparet; nempè vt Crucis aspectus, reproborum *accusatio* sit, imò & *condemnatio*, seuerissimam Iudicis sententiam præproperè anteuertens. Vacat tunc quodammodò accusatio Diabolorum de cognatâ hominibus inuidiâ sagaciter ac malitiosè criminatrix; ipsa Crux coram spectata, ipso sui aspectu improbos accusat, & acerbiùs prædamnat. Nec de seuerioris iustitiæ bono Crux erubescit, neque sic accusare damnareve pudet, vt clanculùm adesse malit; quæ tanto splendorum apparatu venit, vt tunc Solem obscuret, ne de solarium fulgorum mendicitatibus, se reproborum accusatricem & condemnatricem humanis tunc obtutibus ingerat. *Crux enim Sole fulgentior videbitur: obscuratur enim Sol, crux autem apparet.... Non enim accusatoribus opus est cùm Crucem viderint.* &c. Vide hîc cum quantâ gloriæ pompâ, Crux alioqui nobilioris beneficentiæ hactenùs administra, ministeriale diuinæ iustitiæ munus seuerissimè obeat. Acerbior opportunè iustitiæ rigor, gloriæ lenocinium est. Profectò in fine mundi *Sol obscurabitur*, vt diuinæ Iustitiæ rigoribus obsequatur: hîc autem vers. 2. mirabili stitione eidem obsequenter deseruit; nec de pœnalissimo ministerio nobilissimum sidus erubescit: *Dicit enim Hieronymus* (ait Liranus hîc) *quòd tunc temporis Sol stetit per aliquod spatium immobilis ad terrendum homines, vt sic retraherentur ab enormibus peccatis quibus erant inuoluti; quod non fecerunt: propter quod tanta fames facta est in terrâ illâ, quod Elimelech qui erat de nobilioribus & potentioribus ciuitatis Bethlehem, fuit coactus ire ad terram extraneam ad quærendum victum.* De hâc autem Hebræorum traditione, in litterali commentario plura tradidimus.

Matth. 24. v. 30.

S. Chrysost. in Matth. homil. 77.

Sumptuoso splendidioris gloriæ apparatu, Crux in cælo reprobos accusat, & prædamnat.

S. Hieron. Hic vers. 2. Lira hic.

4. Ioannis 2. propè erat Pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Ierosolymam: & inuenit in templo vendentes boues & oues, & columbas, & nummularios sedentes. *Et cùm fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoque & boues, & nummulariorum effudit æs, & mensas subuertit.* Et his qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, *& nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.* Prima Iesu, vtpotè Pontificis & Messiæ, cura erat Templi. Mirum autē fuit vni homini pauperi, qualis erat Christus, omnia sacerdotum lucra in templo subuertenti, neminem eorum restitisse. Et, quod mirere magis, Christus Deus suâ auctoritate ac maiestate non putauit indignum, sic homines propriâ manu verberibus cædere. *Consideremus* (ait inibi Origenes) *autem ne fortè enorme videatur, quòd Dei Filius captis funiculis parat sibi flagellum ad eijciendum de templo.* Enorme quidem alicui forsan videri posset, & parum diuinæ illius maiestati conueniens, sic zelo seuerioris iustitiæ accēdi, vt sibi ex funiculis *flagellum* paret, & quodammodò verberonum adinstar, in templo trapezitas diuerberet. Christúsne is est, qui hoc ministerium, quod vile, abiectum, & de ministeriali infligendi supplicij officio, inuidiosum, videri posset; per seipsum obeat? Et vbi sunt Angelorum, dæmonumve ministeria, illius obsequio expromptiùs deputata? *Enorme* quidem, & Christo Deo indignum ei videri posset, qui nescit quàm sit nobiliter generosum se præbere diuinæ iustitiæ auxiliarem. Profectò de Christo Iesu tunc *parante de funiculis flagellum*, & seueriùs negotiatores verberante, ait luculenter Hieronymus, tunc quidem, *igneum quiddam atque sidereum radiabat ex oculis eius, & Diuinitatis maiestas lucebat in facie.* Quid generosè augustius, quàm præfulgens in facie *diuinitatis maiestas?* Sic autem *diuinitatis maiestas* tunc in facie Christi fulgenter resplenduit, vt tunc, nemine vti hactenùs refragante, se Dei filium nominet, & Deum appellet patrem. *Nolite*, ait, *facere domum Patris mei domum negotiationis.* Quod notanter Chrysostomus obseruauit: *Ecce*, inquit, *Patrem vocat, & non irascuntur.* Imò & tunc vel à pueris læto plausu illi acclamatum est: *Hosanna Filio Dauid*, quod erat exspectatissimi Messiæ notaculum. Sic est decorum, & nobiliter illustre, ministerialem diuinæ iustitiæ opem exhibere, ne vmquam vitiorum impudentia impunitate enormiùs insolescat.

Ioan. 2. v. 15. & 16.

Origenes in Ioann. tom. 11.

Dum Christus negotiatores in tēplo flagellat, Diuinitatis maiestas in eo prælucet.

S. Hieron. in Matth. cap. 21.

S. Chrysost. in Ioann. hom. 22.

Matth. 21. vers. 15.

5. Exodi 17. innoxium in vastâ eremo populum Dei, Amalec fraternitatis immemor, hostiliter infestare fatagit. Dixitq; Moyses ad Iosue. Elige viros, & pugna contrà Amalec. Cumque, dum mutuò pugnabāt, *leuabat Moyses manus, vincebat Israel: sin autem paullulùm remisisset, superabat Amalec.* Profligauit ergò Iosue Amalec victrice manu, & victoriali æternùm triumpho. Ecquis inimicissimi Amalec malè concisi, & pœnalissimè castigati gloriam reportet? an victrices Ducis Iosue manus? an *manus* Moysi, ad quarū eleuationem acerbè profligabatur? vter ministerialem diuinæ iustitiæ opem gloriosiùs contulit? ecquis inflicti supplicij gloriam sibi vendicet? Tempestiuè subdit sacer Historicus: Ædificauit Moyses altare: & vocauit nomen eius: Dominus exaltatio mea, dicens: *Quia manus solij Domini, & bellum Domini erit contrà Amalec à generatione in generationem.* Quæ

Cùm Dei manus est in supplicijs terribilis, dicitur manus solij domini.

Exod. 17. v. 16.

est hæc *manus solij Domini*, quæ iustissimo acerbiùs rigore tot strages in Amalechitas edidit? Hebraicè sic exscribitur, *Quia manus super solium Domini est*, id est, quia extendit Deus manum suam super solium suum, quòd ipsi & suis Hebræis erit contrà Amalecitas bellum perpetuò irreuocabile, & internecinum. Explicatiùs de more Chaldæus Paraphrastes vertit: *Dictum est hoc à facie Terribilis, cuius maiestas est super solium gloriæ, vt committatur prælium à facie Domini contra viros domus Amalec, & consumat eos.* Opinor, Gothica translatio apud nostrum Marianam ibi (an Hebrææ origini conformetur, non disputo,) pro τὸ *manus solij Domini*, habet, *Manus solius Domini*. Profundè quidem! quasi *manus solij Domini*, aut, *A facie Terribilis, cuius maiestas est super solium gloriæ*, perinde sit. Videlicet aliqua velut contentiosa æmulatio videbatur esse inter Moysen & Iosue; an huius *manus* in bello inhumanos Amalecitas vltrice condignè vindictâ mulctauerit? an potiùs Moysi *manus* eleuatione victrices? Deus verò litigium pro se dirimit, & de *Terribilis* elogio, iustas Amalecitarum strages sibi soli gloriosè vendicat. Quare, *manus solij Domini*, quæ augustam summi Dei maiestatem arrogat; & manus *Terribilis, cuius maiestas est super solium gloriæ*, perindè hîc censetur, ac, *Manus solius Dei*, dum *manus* Moysis & Iosue, vel à ministeriali ope in huiusmodi *terribili* supplicio excludi quodammodò videntur. Hem! Sic est Deo gloriosum, se *terribiliter* ostentare acerbum scelerum vindicem, vt dura in punitione *manus*, dicatur, *manus solij Domini*, vel, *Terribilis, cuius maiestas est super solium gloriæ*? Sed hic locus alibi amplius enucleatur.

Hebræus.

Chaldæus.

Mariana. Got. translatio.

---

§. XXIII.

Mundialia bona possessorem spebus frustrant, stultitia sunt, spuma sunt, nec sibi satis sunt.

1. NOn tantùm post voluptatem dolor est, & angor malè vexans: sed cum ipsâ, ne gratiam suã impunè diffundere permittatur. Cruciatus, voluptatis comes est & familiaris deliciosorum carnifex, dum spes deliciarum grauida, fella parturit. Quod gaudium non infestatur timore sui? Etiam si desit interpellator, ipsum deerit: sic est malè firma illius subsistentia! Nec timori reputes molestiam simplicem subesse, anxias habet curas sui appendices; quin & ipse insincerus est: nam cupitum alioqui gaudium timet, timet pro gaudio: trepida sui malè conscia mens, numquam ferè innoxiam pauet voluptatem. Auida spe cupiditas, fruitione citiùs consternatur, ne præproperè deficiat, & quod cœpit in voluptate, in illius amissæ angore cõsummetur. Nihil tam deprauat omnem sensum humani gaudij, quàm ipsius experti inopia, pœnitentiæ diues. Nulla in votis tam pretiosa voluptas est, quæ non friuola, & reipsâ vilis sit: illius spem dolore emimus, illius possessione illudimus, illius absentiâ angimur. Quicquid deliciosè gratum nobis votiuè optamus, inimicorum potiùs vota cense. Sanè quisquis voluptatem expetit, futile amat gaudij ludibrium, & dolori fidem promittit.

Quàm sit voluptas inops gaudij, & doloris diues.

2. Iob 15. sapientissimũ illud dogma, tot præuijs laudibus celebratum, quasi de arcanæ sapientiæ dytis erutum, Eliphaz Themanites his verbis denuntiat: *Cunctis diebus suis impius superbit: & numerus annorum incertus est tyrannidis eius.* Vbi Vulgatus *superbit*, Hebraicè est מתחלל *mitcholel* quod multa significat, quæ tamen omnia dolorem, metũ, angorem, & turbationem indicant, quæ abesse non solent ab his, qui superbè viuunt, & voluptates vndecumque venantur: quibus deesse non possunt angores, sollicitudines, dolores, quos secum affert ambitionis auaritia, hians voluptatum malè fida cupido, & cõsciẽtia ipsa, quæ ab auctore scelerum perpetuas exigit pœnas. Verùm prescriptum Iobi locum, luculenter ad rem Translationes exponunt, ob Hebraici verbi fœcunditatem. Aliqui apud Pinedam habent: *Impius sibi ipsi dolori, & cruciatui est.* Tigurina per periphrasim, cui ferè subscribit Pagninus: *Impius omni tempore asciscit dolores parturientis feminæ.* Symmachus: *Impius effertur arrogantiâ.* Theodotio autẽ maiori emphasi, adspectu ad ambitionis fastum, & voluptatum ambitionem, vertit: *Impius infatuatur, frustratur, euanescit omni tempore.* Profectò impius præcelsâ sede sublimis, dum sublimiora semper ambitiosè expetit; & delicijs exundans, ad nouas incessanter anhelat, omni tempore *infatuari*, & *fustrari* consultissimè dicitur. Porrò qui in re ambitionis, & malè dulci voluptatum negotio versans, *sibi ipsi dolori & cruciatui cunctis diebus est*; qui quot quærit & aduocat voluptates voto & spe gratissimas, tot reipsâ *sibi asciscit dolores parturientis feminæ*; sanè *infatuatus* est, qui sic fatuè euanescit falsatis inueniendi gaudij spebus, vt toties fructu gaudij *frustratus*, adhuc ad noua incessanter gaudia suspiret. Altè quidem dicitur: *Cunctis diebus suis impius frustratur*: quia dum humana spes in re voluptuosâ gaudium copiosè spondebat, dum in possessione mentitas experitur delicias, voluptatis inopes, & doloris locupletes; vota sua identidem *frustrari* miratur; & dum *frustratâ* admiratione luget, velut *infatuatus* suæ experientiæ pertinaciter incredulus, ad nouas identidem delicias hianter suspirat, insano quærendarum voluptatum ludibrio. *Cunctis diebus suis impius frustratur, infatuatur.* O nimis verè!

Iob 15. v.20.

Ambitio asciscit dolores parturientis femina.

Pineda.

Tigurina. Pagninus. Symmach. Theodot.

Qui voluptates quærit, velut fatuus frustratur, quare?

Idem Iobus cap. 31. de anteactâ etiam vitâ sic fatur: *Si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi, fiducia mea.* Magnam in mortalium animis alit confidentiam diuitiarum copia, cui nihil putatur esse non expugnabile, & quæ voluptabilium omnium censentur pretium, & inde prõptuarium. Quare vulgares spiritus quos diuina non agit aut moderatur lex, sed humana, potiùs transuertunt, præcipitantque consilia, si se satis instructos esse vident pecuniarum præsidio, de reliquo nõ laborant. Quæ cùm alia prestet plurima, quæ hominum admiratur stupor, maximè tamen eualere putatur ad ea quæ immoderata cupiditas appetentiùs exoptat. Nam affluens diuitiarum copia, & subsistentia felicitatis, & voluptabilium perseuerans robur, ac robustum præsidium vulgò reputatur. Ergò diuites ad quiduis audendum & perficiendũ eriguntur 3.

Iob 31. v. 24.

guntur suis facultatibus,& illarum ope ac præsidio nihil non sperant. Iobus autem de cæli scholâ bene eruditus,peritè ait: *Si putaui aurum robur meum*, &c. Lxx. Interpretes, *Si posui aurum in coniugium meum.* Quod sanè ardentissimam pecuniæ libidinem significat, voluptatum omnium fœcundissimam. Eruditè inibi noster Pineda aduertit, quòd pro *Robore* est vox כסל *Chiçel*, quæ duo contraria significat, videlicet inconstantiam, vertibilitatem, mutabilitatem, atque *stultitiam*; nam cadunt hæc omnia vitia in stultos: deinde etiam firmitatem, *Robur*, spem,quæ sunt inconstantiæ opposita. Hæc ille. Quasi dicat: Non *putaui aurum robur meum*, id est, *stultitiam meam*, si ex communi hominum opinione sic de illo censuissem. Porrò re verâ diuitiarum copia, vertibilis est, inconstans, mutabilis, fugax, infida, pro libidine dominos deserens, & ad alios infideliter migrans. Quare quisquis aurum, & in eo voluptatum promptuarium, firmitatem, *robur*, ac spem suam putat, leuiculè *stultus* est: nam auro infatuatus, egregiè stultescens, suis opulentissimis spebus certò frustratur. Quod nuper dixerat: *Cunctis diebus suis impius frustratur*, seu *infatuatur*. Nunc autem: *Si putaui aurum robur meum*, vel *coniugium meum*; & non potiùs *stultitiam meam*, si in illo spes meas fideliter collocarem.

Lxx. Inter. — Pineda. — *Auri copia dum robur dicitur, stultitia exponitur.*

4. Osee 10. v. 7. Osee 10. Sic Osee regi Israëlis dura prophetat: *Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam super faciem aquæ.* Regum gloria sumptuosiùs opulenta, non tam splendidè nitet, quàm velut spuma ad monumentum albicat, suæ gratiæ lubricâ subsistentiâ fragilis. Syrus, *Reiecit Samaria Regem suum quasi paleam.* Nuper cedrus Libani, *paleæ* ad instar, vel tenuissimæ auræ cedit, & quoquo versùs agitatur? Arabicus Antiochenus, *Despexit Samaria Regem suum quasi herbam super aquas*, id est, algam. Quid tam reiectaneum ac inutile? Vulgatus autem rectè *spumam* vertit: vox enim Hebræa propriè significat ebullitionem & efferuescentiam; & inde bullam & spumam. Sic Hieronymus inibi interpretatur, *feruentis ollæ superiores aquas, & in spumas bullasque surgentes.* Itaque Rex Israel nuper gloriosus imperio numerosi populi, quem *aquæ multæ* repræsentant, velut spuma ex iisdem aquis, id est populis nata, modico ambitu fulgens, velut in aquâ consumptus, & iam tamquam aliquis è plebe, quantocyùs euanescit. *Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam* (seu *bullam*) *super faciem aquæ.* Quâ super re sic appositè Nazianzenus philosophatur: *Vt enim*, inquit, *aquarum fluxus copiosarum, incidentem recipiens pluuiam, bullas excitat: quarum aliæ simul ac natæ sunt, rumpuntur, aliæ diutiùs inflatæ, posteà & ipsæ rumpi solent. Sic ad eundem modum huius vitæ mare, alios cùm paullisper conspecti fuerint, occultat: alios diutiùs permanentes, ipsos quoque submergit.* O fallaciam summæ hominum felicitatis! *Spuma* aut *bulla* est regum gloria: tantisper nitet, & grandescit in globulum; sed de vento est magnitudo, quæ falsatâ fide ad modicum tempus detumescit, & de facili in matricem aquam conuertitur. Sciant mortalium felicissimi, mortales esse, & eiusdem aquæ cum reliquis portio aliqua, ad speciem nitens, & splendidiùs præfulgens; mera autem magnitudinis ambitio est, absque durationis hypostasi, post pusillum in nihilum euanescens. Heu mundialis felicitas dum falsata bona mortalibus spondet, mera *stultitia* est, quâ & ipsi *infantuantur*, & ipsa dulcissimis spebus eosdem *frustratur*. Aspectabilior felicitas, *spuma* est *super faciem aquæ*. Vide Vers. præcedenti quàm sit breuissimi æui generosus generosæ tunc gentis principatus, quem non anni, non menses, sed *dies* metiuntur. Et in hoc Vers. 2. tempore famis, homo è Bethlehem (quæ est terra panis præ cognatâ vbertate) abijt in sterilem Moabitidem. Sic est terrena abundantia paupertinè ieiuna!

Syrus. — Arabicus. — Hebræus. — S. Hieron. — *Humana felicitas, spuma est super faciem aquæ.* — S. Nazian. apud Max. Serm. 67. — Hic vers. 2.

5. Gentium Doctor ad Galatas nuper idololatras, ambitioni, gulæ, libidini, ac ceteris voluptabilibus obsequentiùs seruientes, ita scribit: Nunc autem cùm cognoueritis Deum, imò cogniti sitis à Deo: *Quomodo conuertimini iterùm ad infirma & egena elementa, quibus denuò seruire vultis?* Valde sudat erudita Commentatorum industria, vt exponat quæ sint hæc *infirma, egena*, seu *mendica* (vt Tertullianus exscribit) *elementa*, ad quæ Galatæ sensim reuertebantur. Hugo Cardinalis quâ solet peritiâ in moralibus sensibus medullitùs absconsis ethicè eruendis, sic inibi scribit: *Conuertunt se ad egena elementa, id est, ad elementa honorum & dignitatum*, &c. & protractâ morali ratiocinatione, ad reliquas voluptatum blanditias, quas nuper recenti adhuc & rudi fide viriliter repudiarunt. Hanc ad voluptabilia repudiata conuersionem, quâ homines *ad infirma & egena elementa* reuertuntur, his verbis Maximus exponit: *In rebus humanis*, inquit, *nihil firmum, nihil æquabile, nihil quod sibi satis sit: sed circulus quidam nostrorum circumuersatur negotiorum, varias in vno die sæpè, & interdùm in vna horâ, accipiens mutationes: vt fidendum sit magis auris non durantibus, & pontiuagæ nauis vestigijs, & nocturnis somnijs fallacibus, quorum breuis est gratia, & ludicris puerorum in arenâ figmentis, quàm humanæ felicitati.* Verè mundialis felicitatis bona, quæ humanus stupor stultè miratur, humana vota spe implent, non pectora possessione; sunt enim *infirma, egena, & mendica elementa*, quæ de *egenis* infirmè votis, & precarijs votiuè *mendicitatibus* ad breuem & falsatam placendi gratiam adulantur. In illis porrò nihil est non futile, fallax, lubricum, fugitiuum, mentitum, *Nihil quod sibi satis sit.* (Bellissimè dictum!) Parùm foret, quòd hæc voluptabilium *infirma, egena, & mendica elementa*, hominis non impleant pectora, nec illi satis sint, atque plenè sufficiant (Solus Deus est, qui est, & qui sibi satis est, & abundè sufficit;) nihil etiam in illis est, *quod sibi satis sit.* Sic sunt etiam sibi egena & mendica! Scilicet honor non est satis honori, ambitio ambitioni non est satis, opulentia opum indiga est, sublimitas gloriæ ieiuna, libido libidini par non est, nec voluptas voluptati sufficit. Nihil in illis non *infirmum* est, non *egenum*, non *mendicum, nihil quod sibi satis sit.* Sic felicitas felicitate frustratur? *Et gaudio dixi: Quid frustrà deciperis?* Non tantùm decipit, sed decipitur; quia *nihil* in eo est, *quod sibi satis sit.* Sic est ieiunum, infirmum, egenum mendicum!

Ad Gal. 4. v. 9. — Tertullian. — Hugo Car. — Maximus Serm. 67. ex Nazianz. — *Mundialia bona nec homini, nec sibi satis sunt.* — Eccl. 2. v. 2.

§. XXIV.

Declinet turbas, secularia negotia fugiat, quisquis virtutis tesseram seruare exambit.

1. S.Greg. 2.p. Pastor. Admonit. 7. *Queruli de occupationũ tumultu plus quiete fatigantur.* SCitè hâc super re Magnus Gregorius: *Sæpè*, ait, *nonnulli velut obliti quòd fratribus animarum causâ prælati sunt, toto cordis adnisu secularibus curis inseruiunt: has, cùm adsunt, se agere exultant: ad has etiam cùm desunt, diebus ac noctibus cogitationibus turbidè æstuantibus anhelant: cumque ab his cessante forsitan opportunitate quieti sunt, ipsâ deteriùs suâ quiete fatigantur. Voluptatem namque censent si actionibus deprimuntur; laborem deputant si in terrenis negotijs non laborant. Sicque fit, vt dum vrgeri se mundanis tumultibus gaudeant, interna, quæ alios docere debuerant, ignorent.* Hem! queruntur de negotioso occupationum tumultu, sed quiete à negotijs acerbiùs fatigantur. Nauseant ad otij quietem, ad vrbium negotia, & seculares turbas auidiùs hiant. Vrbium frequentiam, & tumultum fugiat, quisquis seriò virtutem amat, rarò enim mores, quos extulit, redeunt. O! redde te potiùs tibi.

2. Matthæi 3. magnus ille eremi ac virtutis cultor Ioannes, vitæ austeritate notissimus; habebat vestimentum de pilis camelorum, & zo-
Matth. 3. v. 4 nam pelliceam circa lumbos suos: *Esca autem eius erat locustæ, & mel siluestre.* Non hîc morabor Commentatores, quodnam, qualeve fuerit hoc mel, quo Ioannes in deserto vescebatur: an fuerit peculiare quoddam mellis genus communi suauius ac sanius, vt aliqui censent: an fuerit ros ex arboribus decerptus, quod Manna dicitur: an aliud agrestius ab agrestibus apibus, quæ in arborum cauitatibus, & petrarum scissuris mellificant, confectum. Quicquid illud sit, saltem mellis præsumpta suauitas, & mellei vocabuli dulcedo, tantæ Ioannis in deserto austeritati parum videtur idonea. Verùm Galfridus inibi (aliundè ad aliam thesim aliter expensus) sic locum opportunè elucidat: *Vescebatur locustis & melle, eis nimirùm cibarijs, quæ ad manum erant: quibus conuenienter instruimur, vt his contenti simus, quæ faciliùs ad nostros vsus occurrunt. Noluit etenim egredi locum solitudinis, vt mutaret pane dulcedinem mellis; quia malè vnius dulcedinis dilectio fugitur, dum austeritatis intuitu in grauioris casûs periculo festinatur.* Itaque Ioannes sinisteritatem humani de se iudicij, nec pili quidem facit, sed obuio melle vescitur, ne extrà eremum prætextu agrestioris cibi, & districtioris vitæ, per vicos, & ciuitates, & frequentes hominum turbas vagari cogatur. Non ambit austeriora, solitudinis dispendio; nec melleæ suauitatis iacturâ, turbarum frequentiam emere festinat. Austeritatis sincerus amator, & districtioris disciplinæ sectator egregius, aliquod propositi laxamentum in solitudine mauult quàm vel ad austeritatem quærendam in vrbes diuertere, & in hominum secularium turbis ad modicum tempus versari. Satius reputans, votiuum tantisper mitigare vitæ rigorem, quàm breui morâ inter turbarum tumultus, & secularium negotiorum strepitus conuersari. *Noluit egredi locum solitudinis, vt mutaret pane dulcedinem mellis, quia male vnius dulcedinis dilectio fugitur, dum austeritatis intuitu, in grauioris casûs periculo festinatur.* Melle inuitus pascitur Ioannes, ne prophetalis virtus in vrbe ieiunet. Mellis dulcedinem in solitudine bene patitur, ne ciuitatum secularia negotia, & turbarum mores malè deguster. Pium etiam austeritatis prætextum solerter præcludit, nequem exinceps species virtutis decipiat.

(Galfridus apud Tilmannum in Matthæi c. 11. — *Baptista pascitur melle, ne in vrbibus austeritatem quærat.*)

Matthæi 5. *Videns Iesus turbas, ascendit in montem, & cùm sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos* dicens: Beati pauperes spiritu, &c. Bene ascendit in montem Christus, vt è monte sublimi sublimem & cælestem Euangelij doctrinam depromeret. Quin & vt antitypus responderet suo typo, & veritas suæ figuræ: lex enim vetus edita fuit in Sinâ monte; noua autem magis excelsâ in excelsiori monte prædicari oportuit. Sed cur turbæ longiùs arceantur à nouæ legis prouulgatione, vbi Euangelicæ perfectionis medulla proponitur? Plures causas remouendæ turbæ adaggerant Commentatores; illa verò omittenda non est, quam affert Isaac in Allegorijs noui Testamenti, sic indidem fatus: *Videns Iesus turbas ascendit in montem. Dimittenda est turba vt videatur, & iudicetur. Turbam non vidit, qui suprà turbam minimè se leuauit. Christus (& fortè solus) potuit non turbatus à turbâ, in turbâ turbam videre; quam tamen videns, dimisit, & ascendit in montem. Heu quanti hodie turbas fugere proponunt, eò tamen fugiunt quò ampliùs à nobis inueniuntur. Et planè quamuis exterior turba exturbet; mihi tamen magis suspecta est turba quædam interior, eò quo interius turbantur.* Qui interiori turbâ propè exturbatur, quid se exteriori turbâ vrgeri negligit, aut opprimi exambit? Verùm nemo agnoscit turbarum frequens malum, quod sensim irrepit, & paullatim in mores it; nisi qui extrà turbam est, aut suprà turbam attollit se se, & cum Christo fugiens turbam, ascendit in montem. Secularis negotiosè fastus oculos excæcat, ne videat, negotiorum vitium esse, quod nullum putat; quò redditur & visu suo vacuus, & operosus alieno. *Christus (& fortè solus) potuit non turbatus à turbâ, in turbâ turbam videre.* O time, quisquis virtutem amas!

(3. Matth. 5. v. 1. — Isaac. — *Qui non est suprà turbam, turbarum pericula nõ videt.*)

Threnorum 4. Sic Ieremias lugubris propheta opplorat: Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. *Denigrata* (Lxx. *obtenebrata*) *est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis.* Quæ verba Cornelius noster à S. Gregorio edoctus, tropologicè refert ad Clericos & Religiosos, qui à priscis Sanctis sui Ordinis planè defecerunt, solutâ prorsùs disciplinâ; vnde non sunt cogniti in plateis: quia eorum conuersatio à vitâ secularium nil iam differt. Pulchrè Gillebertus in Allegorijs veteris Testamenti inibi allegatus: *Magna certè collaudatio, sed misera commutatio. Candor niuis, lactis nitor, eboris rubor, pulchritudo sapphiri, & puritas carbonis obducitur nigredine. Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis. Non sunt vtique pro Nazaræis cogniti iam in plateis. Silebo de alijs: ordinis nostri cer-* nite

(4. Thren. 4. v. 8. — Lxx. Interp. — Cornelius. S. Gregor. — Gilbert.)

nite viros, quàm admirabile erat nomen eorum in vniuersâ terrâ: in initijs, quando vix erant in plateis, statim cogniti pro sanctitatis signo erant in eis. Attentiùs obserua quæ subijcit Gillebertus: *Nunc autem nullo religionis discrimine, nullo priuilegio conuersationis, aut nullo, aut pertenui distincti & signati sunt à ceteris. Ideò non sunt cogniti quasi Nazaræi in plateis. Frequentia platearum decolorat Nazaræos, & peregrinam speciem inducit.* Heu nimis verè! Quid renunciasti seculo, vt seculum impotentiùs, & sumptuosiùs ambires? Sic platearum frequentia Nazaræos *decolorat*, & secularem speciem cum seculi conuersatione sensim inducit. Claustri inquilinus in plateis *peregrinatur*. Taceo. Et refrico Ioannis Baptistæ arbitrium, qui totus austeritatibus innutritus, maluit melleam dulcedinem in eremo pati, quàm agrestioris cibi desiderio, turbarum frequentium contagionem noxiam degustare.

Frequentia platearum religiosos sensim decolorat.

5. Threnorum 3. Bonum est viro, cùm portauerit iugum ab adolescentiâ suâ. *Sedebit solitarius, & tacebit: quia leuauit super se.* Qui in Religiosorum symbolum, ab adolescentiâ portat diuinæ legis iugum, & sedet in silentio solitarius; *quid leuauit super se?* iugum ipsum, respondent communiter Interpretes. Aliter Vatablus vertens, *quia leuauit*, scilicet Deus *super ipsum* hoc iugum. Nimirùm qui ab adolescentiâ portat religiosum iugum, solitarius sedet in silentio, à frequentiâ hominum semotus; nec graue est illi iugum, quod Deus, quem animitùs habet, à se super se leuauit. Tempestiuè S. Bernardus Serm. 40. in Canti. *O sancta anima sola esto, vt soli omnium serues teipsam, quem ex omnibus tibi elegisti. Fuge publicum, fuge & ipsos domesticos, secede ab amicis & intimis. An nescis te verecundum habere sponsum, & qui nequaquam suam velit tibi indulgere præsentiam præsentibus ceteris?* Fugit à te Deus, si tu solitudinem deseris, & ciuitatum turbis te vltrò ingeris. Iam religiosi instituti iugum tuas incipit degrauare ceruices, & illud excutere quoquo modo satagis, ex quo te turbis immiscuisti. Nec mirum: discessit enim à te Deus, qui tibi medullitùs in solitudine præsens, iugum à te super te leuabat, ne tibi pergraue foret. O quàm incipit esse graue, nuper leue religionis iugum, his, qui secularibus se negotijs immiscent! Qui in solitudine sibi totus est, se Deo totum seruat: qui secularibus negotijs se ingerit, se infidè partitur, & sui subreptiones seculo impendit; imò & sensim se totum superimpendit. Deo viue, qui tibi moreris. Benè hîc Elimelech, famis causâ peregrinari in Moabitide coactus, vrbes & oppida Moabitarum prudens fugit, dum exulat à Terrâ promissionis; & *in agro Moab* (vt plures exscribunt) consultissimè commoratur, quousque ad Dei populum redire fas sit.

Thren. 3. v. 28.

Vatablus.

S. Bernard.

Fugiat hominum frequentiam, qui se Deo seruare satagit.

Hic vers. 2.

6. Psal. 54. Dauid ille, siue aulicorum adulatione apud Regem inuidiosus, siue ipse iam Rex regnandi profano tumultu, & aduersariorum inimicâ hostilitate iactatus, solitudinem votis ambit: Quis, inquit, dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? *Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine.* O quàm auidè expetit solitudinis quietem, vt sibi, id est, Deo totus vacet, qui sic erat regno necessarius? Tertullianus Apolog. cap. 21. Romanis reddit rationem, cur Cæsares qui tot Deorum turbam superstitiosiùs colebant, Christum, Christique religionem non susceperint: Ea omnia, inquit, super Christo Pilatus, & ipse iam pro suâ conscientiâ Christianus, Cæsari tum Tiberio nunciauit. *Sed & Cæsares credidissent super Christo, si aut Cæsares non essent seculo necessarij, aut si Christiani potuissent esse Cæsares.* O pulchram exaggeratiùs hyperbolen? Quia Cæsares sunt *seculo*, negotijsque secularibus *necessarij*, non possunt Euangelicæ perfectioni vacare, nedum esse Christiani possunt Cæsares? Sic secularis negotiosè tumultus, vitæ Christianorum obstrepit? Idircò rex Dauid seculo renunciat, & in solitudine mansionem expetit, vt veram veri Dei religionem obseruare sinceriùs eualeat? Si ita in seculo periclitatur, *seculo necessarius*; quid non timeat, qui vltroneus se superuacaneè seculo ingerit?

Ps. 54. v. 8.

Qui necessarius est seculo vix posse esse Christianus dicitur.

Tertullian.

---

§. XXV.

Potentia dum apparet, potentissima censetur, de famæ suffragio valenter armata.

1. LAudatum semper illud Tertulliani: *Etiam in pace labore & incommodis bellum pati milites ediscunt; in armis deambulando, campum decurrendo, fossam molliendo, testudinem desiccando. Nemo enim miles de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus, expeditus & substructus, vbi omnis duritia, & imbonitas, & insuauitas consistit: vt quantò plus laborauerint, tantò plus de victoriâ sperent.* Corpus assuetum tunicis, loricæ onus non fert; caput opertum linteo, galeam recusat; mollem otio manum durus exasperat capulus. Vt dici meritò possit: Quisquis Regum pacem volet, etiam in pace arma paret. Factum id à Salomone, & à Regibus omnibus magnis. In pace certè bella meditari, prudentis Principis est: assuescere etiam bello in alta pace, sapientis est. Diu apparandum est bellum, vt semel vincas. Nullum præsidium ei superuacuum est, qui hostilitatem pugnaciter minacem præcauet. Cui non satis præsidij abundè præcautum est, illi numquam satis victoriatū est. Nil bellatori superuacuum est, quod aduersarius in eo timere possit, & eiusdem arcere ictus. Non offert munimen, sed offert aduersario terrorem: nō auget potentiã, sed potentiæ famam auget. Potentia verò bellatrix & vltrix hostibus manifesta, potentissima est.

Tertullian.

Diu apparandum est bellum, vt semel vincas.

2. Regius Psaltes sic de Christo modulatè occinit: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Specie tuâ & pulchritudine tuâ intende prosperè, procede, & regna.* Quid est, quòd quem nuper ad bellum valenter armauit, & ad victoriales hostium strages; nunc de emendatiori formâ, luculentâ specie, & oris pulchritudine sic magnificè cōmendat? Pulchráne facies elegantiùs compta, an gladius in dexterâ crebris hostiū cædibus dētatus, aduersarios profligat, victoriam parit, trophęa erigit, & triumphum adornat? Multa multi super hâc quæstiunculâ Commentatoribus obuiâ, quæ aliàs perstringebamus. Verùm Gręci Patres in huius loci commentario ita scribunt: *Illud, Accingere gladio, vltricem eius designat operationē, dum per nota nobis arma* hos

Ps. 44. v. 4. & 5.

Græci Patres apud Cord.

hoc explicat. Alibi verò ostendens, quàm sit facile ipsi supplicium sumere, & vt armis non indigeat, ait: Ps. 67 v. 2. *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius. Dum autem armorum mentionem facit, vocauit illum potentissimum, vt ostendat eum istis minimè egere, & omnem victoriam dexteræ eius attribuit, hoc est, naturæ.* Profundè quidem Græci Patres, expositione sensuum fertili. An *potentissimus* dicitur, cùm gladio potenter accingitur, etsi *armis non indigeat*, quia communi aliorum hominum mori se accommodat, nec in re gerendâ, à receptâ extrinsecùs consuetudine extraordinariè exorbitat? O quàm est laudibile in re virtutis, non ambire de singularitate famosum dici! An *potentissimus* nominatur, cùm gladio potenter accingitur, etsi *armis non indigeat*, quia armorum strepitu & apparatu, pauidum hostibus terrorem incutit? an quia vel superuacanea prouidus apparat, & strenuus sollicitè præstruit, quasi vltra necessaria prouideat, ne quid ad victoriã, quam sollerter procurat, vllâ ratione deesse putetur? An quia ac si parum foret esse potentem, potẽtem etiam apud homines videri procurat? Sanè mirissimum est, quòd *dum armorum mentionem facit, vocauit illum Potentissimum, vt ostendat eum istis minimè egere.* Aut fortè ille *Potentissimus* dicitur, qui nullis, aut certè minimis indiget, quasi de minori indigentiâ, magis sibi sufficiens, & minùs rerum indigus, & indè potẽtior euadat. Itaq; redeo ad thesim, à quâ sensuũ fœcunditas calamum tantisper detorsit. nempe etsi armorum minimè indigus, cùm gladio accingitur, *Potentissimus* appellatur, quia apud homines parùm est esse potentem nisi potens videatur: exinde cum gladio accinctus potens apparet, tunc, tunc quidem *Potentissimus* nominatur. Ergò qui pulchritudine naturæ potens est, nec armorum indigus; cùm arma induit, armatusque hominibus apparet, potentissimus nominatur.

In re virtutis, singularitatis fama non benè ambitur.

Qui potens est, dum potẽs apparet, potẽtissimus nominatur.

Qui minimo indiget, potentior dicitur.

3. Paulus ad Romanos 13. sic illos, & in illis fideles omnes adhortatur ad Principum secularium obsequium: Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Vis autem non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illâ. *Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine caussâ gladium portat. Dei enim minister est vindex in iram ei, qui malum agit.* Omitto nunc, quòd Græcè bis reperitur vox διάκονος: paulò verò pòst vbi noster interpres habet *ministri enim Dei sunt*, Græcè legimus λειτουργοὶ vt *Diaconia*, & *Liturgia*, id est, hoc ministerium, non munere, sed ratione distinguatur, de quo forsan ethicè aliàs. Quod verò sequitur: *Si autem malum feceris, time*: & confestim caussam timoris addit: *Non enim sine caussâ gladium portat*, hoc est, non frustrà, non temerè; sed vt palam exertâ vi, & supremâ potentiâ terrorem incutiat. *Gladij* porrò nomine vitæ necisque summa potestas significatur: vnde apud Romanos lictores virgas, & secures Consulibus præferebant, quò summa potentia proponeretur manifestiùs ad terrorem spectanda. Scitè Nazianzenus Orat. 27. adludens ad præscripta verba: *Non enim sine caussâ gladium portat. Dei enim minister est vindex in iram*, sic opportunè scribit: *Cum Christo imperium geris, cum Christo munus hoc administras: ab illo gladium accepisti, non tam vt eo vtaris, quàm vt mineris, ac terreas. Quare tibi videndum est, vt illum tamquam donarium quoddam purum, & integrum ei, qui dedit, serues.* Itaque tametsi subiecti omnes populariter sciunt, summam potestatem Principibus inesse, & vitæ necisque arbitrium; tamen gladiumm inaciter districtum palam præferunt, vt exerta vis, & potentia manifestior, pauidum *terrorem* acerbiùs incutiat, & delinquendi temeritatem metu præscindant: ita vt præuij timoris suffragio, sic scelerosam audaciam contineant, vt necesse non sit illo quemquam ferire. Sic gladium, *tamquam donarium quoddam purum ac integrum ei, qui dedit, seruat*: quasi vsus gladij, fidei depositi detrahat. Et sanè dum *gladium portat*, dicitur, *Dei minister vindex in iram*: & *iræ* nomine *supplicium* denotatur, vt communiter notant Interpretes. Procul *ira* à Iudice pœnam duriùs infligente: at qui palam *portat gladium*, & supremam potestatem coram manifestat, sic impios terret, vt eos contineat, ne supplicio tàmquam furore saucientur. O quàm est atrociter acerba pœna, quam *ira* vibrat! Tantum manifesta potentia terrorem ingenerat?

Ad Rom. 13 v. 4. *Regium ministerium dicitur Diaconia, vel Liturgia.*

Gladius præfertur Principi, vt manifesta potentia pro supplicio irâ vibret:

S. Nazianz.

1. Regum 24. in deserto Engaddi latitat Dauid periculosè fugitiuus. Saül enim cum armatâ manu illum immaniter ad cædem persequitur. Qui ingressus est in spelæum, vt purgaret ventrem, vbi Dauid cum suis absconsus latebat. Surrexit ergò Dauid, & illi parcens, *præcidit oram chlamydis Saul silenter.* Dein post Saülem è speluncâ egressus, sic illum alloquitur: Ecce hodie viderunt oculi tui quod tradiderit te Dominus in manu meâ in speluncâ: & cogitaui vt occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus. *Quin potiùs pater mi, vide, & cognosce oram chlamydis tuæ in manu meâ: quoniam cùm præscinderem summitatem chlamydis tuæ, noluí extendere manum meam in te.* Tunc leuauit Saül vocem magnam, & fleuit: dixitque ad Dauid: Iustior tu es quàm ego: & tu *indicasti hodie quomodò tradiderit me Dominus in manum tuam, & non occideris me.* Saül autem adhuc malè animatus in Dauidem cum pauculis latitantem; & ipse tribus millibus valenter stipatus, confestim recessit, quasi Dauidi potentiori cederet. Quâ super re sic philòsophatur Chrysostomus hom. de Dauid & Saüle: *Proinde tu quoque si quando hostis tuus inciderit in manus tuas, caue putes esse datam vlciscendi opportunitatem, sed seruandi hostis oblatam occasionem. Eoque tum maximè parcendum est inimicis, cùm illi fortè venerunt in potestatem nostram.* Indè subdit, obiectans sibi: *Quid magni, aut quid miri, parcere ei, quem habes in tuâ potestate?* Sanè parcendi potentia benignitate nota, tunc potentior apparet, quasi à notione vires sumat, & robur validiùs mutuetur. Profectò rex Saül prævalidâ militum phalange stipatus, fugitiuum Dauidem adoriri festinat, reputans eum de fugâ imbellem, de latibulo impotentem, neque regijs phalangibus parem: at vbi primùm ex manifesto præcisæ chlamydis indicio nouit, se in illius venisse *potestatem*, & penès Dauidem fuisse potentiam vitæ ac necis; vitamque dedisse hosti, quem potuit nece cruentâ funestare, aduertens se *venisse in eius potestatem*, indè illam oculato testimonio noscens, satiùs ratus illi cedere, illam pauidè fugit, domumque redit, propriâ vitâ contentus; imparem se viribus censens

4.

1. Reg. 24. v. 12.

S. Chrysost.

Nil magnũ parcere ei, quem habes in tuâ potestate, quare?

censens, eius frangere potentiam, qui eam piâ inimici veniâ sumptuosiùs ostendit. Imò fortasse dixerit aliquis de Dauidis benignitate Saülis seruatrice: *Quid magni, aut quid miri, parcere ei, quem habes in tuâ potestate?* quasi potentia subactione inimici propalata, sui notione satis contenta, donandæ veniæ aduletur. Satis illi victoriatum est: quid vltrà magnificentius, potentius, aut generosius speret?

5. Lucæ 22, v.38. Lucæ 22. Christus Deus Passioni proximus, Apostolis dixit: Nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet vendat tunicam suam, & emat gladium. *At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis: Satis est.* Non satis intellexerunt Apostoli Christi mentem, phrasim & cathacresim. Christus autem noluit Apostolis mentem suam explicare, sed dissimulauit, dicens, *Satis est.* Eleganter indidem ad rem Ambrosius: *Vendat tunicam, & emat gladium. O Domine, cur emere me iubes gladium, qui ferire me prohibes? Cur haberi præcipis, quem vetas promi? Nisi fortè vt sit parata defensio, non vltio necessaria: & videar potuisse vindicari, sed noluisse?* Adsint, adsint gladij, & vltrix potentia validiùs præparata, ne vnquam stringantur, sed videantur stringi posse. Præparetur vltrix potentia ad feriendum valida, non vt impetum faciat, sed vt impetum gloriosiùs sustineat, tantò patientiùs, quantò erat ad vltionem potentior; *& videar potuisse vindicari, sed noluisse.* Sordido forsan animo adscriberetur muta ad iniurias patientia, & velut insensibilis tolerantia; at de potentiæ vltricis ostentatione, virtus micantiùs prænitet, & potestas generosiùs sublimatur.

Emere gladium iubet, qui ferire prohibet: quò potentia ad vltionem manifestetur.

S. Ambros. ibi. lib. 10.

Hinc criminosiùs culpatur Hebrææ gentis in Idololatriâ peruicax obstinatio, quæ post mirissimam Solis stitionem, & alia prodigiosa signa (si Hebræis traditionibus credimus,) vibratam Dei iram ostentantia; & famem validam Hebræos hîc deuastantem, præsumunt se posse his plagis notam omnipotentiam fugâ in Moabitidem declinare. Proh Gentis stupor!

Hic vers. 2.

---

§. XXVI.

Hominum timore suam auctoritatem, pulchritudinem, & gloriam Christus Deus adornat.

1. S. Clem. l. 2. Recogn. Apud Clementem Romanum Apostoli Petri eruditior vox est: *Miror admodùm immensam Dei patientiam, vt è contrario in nonnullis humanæ temeritatis audaciam.* Adeò vt quidam priscæ philosophiæ scioli, quia tot scelerosis seculis tamdiu non iratum, sed pacatè beneficum Deum animaduertunt, impudentiùs putauerint, quòd Deus est *incuriosus, & negligens humanorum actuum,* & (vt sic loquar) nemo hominibus. Non abit energia, quâ etiam de Dei patientiâ loquitur Cyprianus: *Qualis verò in Deo, & quanta patientia, quod in contumeliam suæ maiestatis & honoris,* &c. & infrà: *Cumque habeat in potestate vindictam, mauult diu tenere patientiam.* Hæc S. Cyprianus à suo magistro Tertulliano sapienter edoctus; qui hâc super re in lib. de Patientiâ sic eloquenter scribit: Iam primùm qui (Deus, inquam) florem huius lucis super iustos & iniustos æqualiter spargit; qui temporum officia, elementorum seruitia, totius geniture tributa dignis simul & indignis patitur simul occurrere, sustinet ingratissimas nationes, ludibria artium & opera manuum suarum adorantes, *nomen cum familiâ suâ persequentes: luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie insolescentem, vt suâ sibi patientiâ detrahat: plures enim Dominum idcircò non credunt, quia seculo iratum tamdiu nesciunt.* Videtur enim Deus ita ad suas iniurias obsurduisse, vt haberi à Gentibus possit impotens ad sui vindictam. Sanè si irasceretur in improbos, hanc improbam de Deo mentem forsan dedidscerent, nec esset eius mansuetudo Gentibus ludibrio. Indè Deus *in contumeliam suæ maiestatis & honoris, suâ sibi patientiâ detrahere* perhibetur. Ast si aduertas, Deus vel in ipsa bonitate ac benignitate, se valdè timendum exhibet; quò magis homo diuinæ iustitiæ acerbitatem exhorrescat.

Saluianus l. 1. de Guber.

S Cypr. de Bono Patiētiæ parùm à principio.

Tertull. li. de Patient. c. 2.

Deus in contumeliam suæ maiestatis, suâ sibi mansuetudine detrahere dicitur.

2. Regius Psaltes videns præsagâ mente Christum regem, eiusq; regnum, & pacatum aduersùs scelerosos regimen, ita pangit: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime.* Nempè humano more insinuat Christi Dei potentiam. Quasi dicat: Non solùm Christo, aderit formæ pulchrior speciositas, & venustior sermonū persuasibilitas, Dei sapientiæ congrua; sed etiam expedita potentia ad vlciscendum eos qui persuaderi nolint, aut Euāgelicę persuasioni ore & moribus pugnaciter contradicunt. Hanc vltricem Christi Dei potentiā idoneè exponit sumptâ metaphorâ Ducū armati ac numerosi exercitus, qui super femora gladios accingunt, & ad vltionem rebellium strenuè parati sunt. Appositè autem subdit Propheta: *Specie tua & pulchritudine tuâ intende, prosperè, procede, & regna.* Valdè sudat sagacior Interpretum industria, vt intempestiuitatem huius speciosæ *pulchritudinis*, nunc in Christo prædicatæ; litteraliter exponat. Quorsùm cùm Christo Deo (& si mauis Salomoni) gladium accingit, illi modulatur arma, scuto clypeat, dexteræ robur prædicat, in pharetrâ sagittas parat ad vulnera hostiliter venenata, & impunè cruenta; de *specie* ac pulchritudine, seu emendatioris formę gratiâ illum gloriosè dilaudat? Quorsùm hæc tam aliena à fortitudine masculâ, quam exerta hostilitas ad prælium requirit? Quæ ergò est hæc arcana in bello *pulchritudo*, quam nunc in Christo Propheta dilaudat? Græci Patres in Paraphrasi huius loci apud Catenam Corderij, sic sapienter locum exponunt: *Specie tuâ & pulchritudine tuâ, id est, speciei tuæ & splendori tuo* (pro pulchritudine splendorem exscribunt) *iunge etiam vlciscendi potentiam. Intende, id est, fortiter age, vehementius insta . . . . . . Et deducet te mirabiliter dextera tua, pro subiugabit tibi dextera tua, hoc est virtus tua tibi omnia subijciet.* Nimirùm Christi Dei *species, pulchritudo, & splendor*, dicitur potentia ad vlciscendum iniurias sibi illatas, & stato tempore suos subiungandum, ac proculcandum inimicos. Vnde cùm anteuidet Propheta Christum gladio suo præcinctum, totum modulatis armis cataphractum, & arcu sagittis minaci instructum, vt audacem hostium impudentiam hostiliter detriumphet ac procul

Psal. 44. v. 5.

Christi pulchritudo & splendor, dicitur vlciscendi potentia.

Græci Pat. inibi.

proculcet; tunc quidem qui *in contumeliam suæ maiestatis & honoris, suâ sibi patientiâ detrahere* dicebatur; iam nouo *speciei, pulchritudinis & splendoris* nobili ac venusto decore ornatus perhibetur: *Specie tuâ & pulchritudine tuâ, id est, speciei tuæ & splendori tuo iunge etiam vlciscendi potentiam.* O noua Christi ab acerbâ vltione pulchritudo!

3. Matth. 17. v. 2. Arabicus. Matthæi 17. Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem in montem excelsum seorsùm: *Et transfiguratus est ante eos.* (Arabicus, *Et ostendit gloriam suam coram eis*) *& resplenduit facies eius sicut Sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.* Et ecce nubes lucida obumbrauit eos. Et ecce vox de nube dicens: Hic est filius meus

Matth. 17. v. 6. dilectus, in quo mihi bene complacui. *Et audientes Discipuli ceciderunt in facies suas, & timuerunt valdè.* Sanè intempestiuus videtur hic Apostolorum pauidus timor, cùm Christus *gloriam suam eis ostendit.* Quid de nube lucidâ metuant? quid de voce Patris Dei Filium suum palàm notificantis, & gloriosè agnoscentis timeant? Quid in gloriâ Christi, eius Discipulis timorem incutiat? Putant nonnulli ideò tunc Discipulos valde timuisse, quia hæc lucidior nubes, velut gloriosum Christi solium, videbatur eis nouum quid, magnum, & diuinum

S. Hieron. parturire. S. Hieronymus inibi ait: *Humana fragilitas conspectum maioris gloriæ ferre non sustinet, ac toto animo ac corpore contremiscens ad terram cadit.* Profectò res est mirissima, & attentiori digna expensione, quòd Christus Deus *extendens gloriam suam coram Discipulis* charissimis, eos sic grauiter exterruerit. An non complacentia in tantâ Magistri gloriâ, & auidum similis gloriæ adipiscendæ studium, eorum pectora citiùs impleret, quàm timor segniter pauidus? Quid

Christus vel in Taboris gloriâ se timendum ostentat. Dominicæ in Tabore gloriæ cum sollicito pauidè Discipulorum metu? Gloria Christi minis territat ad Discipulorum timorem, an blandiori pellaciâ gratè ad sui desiderium attrahit dulci gloriæ blandimento? O arcanam visæ gloriæ cum tanto pauore misturam! Verùm Græ-

Psal. 44. v. 4. & 5. Græci Patres in Cōmentar. Corderij ibi. ci Patres exponentes illud Psalm. 44. *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Specie tuâ & pulchritudine tuâ,* &c. armorum minas terrorem incutientes, cum gloriosâ specie ac pulchritudine subtiliter miscent: *Specie tuâ,* aiunt, *id est, gladius, species eius, pulchritudo, auctoritas & gloria.* Alto quidem stilo, Christi etiam in Tabore *species, pulchritudo, auctoritas & gloria,* quæ elogia in gloriosâ suâ transfiguratione Christus spirat, & Discipulorum oculis ingerit; velut *gladius* est, & armorum synonymon, quo illos terret, & pauidè in terram prosternit. ô Taboris glorias timore honorandas! Beneuolentior de Magistri gloriâ complacentia, festa exultim gratulatio, & adspiratus illius obtinendæ fomes quodammodò sistitur; & velut à gloriâ metus è diuerso exacuitur, quò etiam in gloriâ timendus ostendatur. *Et Discipuli ceciderunt in facies suas, & timuerunt valde,* ne vel in gloriæ ostentatione, & ostensæ gloriæ benefico condescensu, non timendus exhibeatur. Taboris gloria non est tantùm Dominicæ *speciei, pulchritudinis, auctoritatis & gloriæ* index; sed etiam dum metum afflat, *gladius* est, seuerioris potentiæ vindex. O time in Taboris etiam gloriâ timendum!

Regius Vates Psal. 2. sic Patrem Deum cum Deo Filio loquentem inducit: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & ego dabo tibi gentes hereditatem tuam. *Reges eos in virgâ ferreâ, & tamquam vas figuli confringes eos.* Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore, &c. Bene est, hereditatem suam, id est, omnium gentium regendos populos, Christus Deus à Deo Patre expetat; sed quare illos postulat *virgâ ferreâ,* & non potiùs blando regimini gubernandos? Scitè super his Psalmi verbis Græci Patres philosophantur: *Reges eos in virgâ ferreâ. Seuerior regendi ratio virga nuncupata est; quâ peccatores & infirmi opus habent. Sed quis dat hereditatem, vt conteratur ab herede?* Mirum sanè est, quòd Christus petat hereditatem suam, vt illam conterat; mirissimum autem quòd Pater Deus det hereditatem, vt sic ab herede conteratur. Aut non debuit peti, quod sic conterendum erat; aut quod sic conterendum erat, forsan non debuit concedi. Respondet Origenes in Catenâ ibi (*Reges eos in virgâ ferreâ. Virga Dei, est potestas eius, & supplicium infidelium, scilicet in cruce; cuius quidem materia lignea est, vis autem ferrea.* O bene! Crux Christi, Dei virga est, & quidem ferrea? Sanè nihil dici excogitariue potest tam hominibus gratiosum, beneuolum, ac beneficum, quàm Christi Dei *crux,* illi dura, hominibus blandè dulcis; illi fellea, hominibus dulcissimè mellea: illi ferrea, inhumana, immitis, quippe in quâ patibulatus probrosissimè occubuit, insanis contumelijs appetitus, & cruciatibus peracerbè excoctus: nobis autem mitis, benigna, & beneficè salutaris, in eâ enim seuerior Dei iustitia deferbuit, & pro humanis sceleribus redemptionem inuenit; inuenit inde iustus gratiam, peccator veniam, cælum incolas. Ergóne Christi *crux,* erit Dei *ferrea virga,* quâ Gentes regit? O abstrusum diuinæ seueritatis Sacramentum! siquidem improbitati impudenter obstinatæ, ipsa *crux* Christi, & eius passio velut effusè benefica, in *virgam ferream* recuditur, quâ impiorum duritiam potenter domet, frangat, expugnet. *Virga Dei, est potestas eius, & supplicium infidelium, scilicet in cruce; cuius quidem materia lignea est, vis autem ferrea.* O! vel à Cruce, & Christi passione time.

4. Ps. 2. v. 9.

Græci Patres in Cōment. ibi.

Crux Christi, Dei virga ferrea dicitur.

Origenes.

Adhuc autem emedullandus est idem locus & hicçe fœcundus: *Reges eos in virgâ ferrea, & tamquam vas figuli confringes eos.* S. Augustinus legit, *conteres;* Græcè, *comminues;* Aquila, *allides.* Per vas figlinum seu testaceum *virga ferrea* contritum, confractum, ac comminutum, supplicij ineluctabilis acerbitas viuaciùs exaggeratur, quod ijdem Græci Patres pulchrè inibi expresserunt: *Tamquam vas figuli confringes eos. Quod autem facit virga ferrea vasis testaceis, manifestè etiam conspicitur Iudæis accidisse. Quousque enim spem habebant reformationis, lutum appellabantur .... Ast vbi demum in malum proruperunt, & pro luto facti sunt testæ, irreparabilem ipsis contritionem comminatur.* Sanè testaceum vas semel vtcumque confractum, & præsertim *virga ferrea comminutum,* irreparabili ruinâ conteritur, & in frustula vilissimè inutilia perditur. O time à Deo irato, à

5. Ps. 2. v. 9. S. Augustin. ibi. Græcus. Aquila.

Vas testaceū virgâ ferreâ comminutum irreparabili fractione perditur.

Græci Patr.

Christo Deo scelerum vindice; ne te diu contumacem, & in sui *honoris contumeliam* obstinatè refractarium, tamquam vas testaceum virgâ ferreâ conterat irreparabili æternùm ruinâ!

S.Hieron. Hic vers. 1. S.Hieronymus in quæst. seu tradit. Hebraïcis in Paralip.cap.4.sic ex Hebræorum, non ex propriâ sententiâ scribit de huius Elimelechi pœnalissimâ peregrinatione ac morte, & hâc durâ Iudææ fame: *Tradunt Hebræi hunc fuisse Elimelech virum Noëmi patrem Mahalon & Chelion, in cuius tempore Sol steterit, propter præuaricatores legis, vt tanto miraculo viso, conuerterentur ad Dominum Deum suum. Quod quia facere contempserunt, idcirco fames inualuit, & ille qui in tribu Iuda prior videbatur, famis inopiâ cum vxore & filijs, non solùm patriâ pelleretur, sed etiam in eâdem peregrinatione cum filijs moreretur.* &c. Vide hîc contumaciter rebelles, & diuinæ legis contumeliosè refractarios, tamquam vas figuli, contritione irreparabili comminutos. O Deum time, quisquis salutem amas.

---

§. XXVII.

Non rem habere, sed illâ non indigere, rem potentiùs & opulentiùs habendi arbitrium est.

1. INter suspecta malè viuitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis, & inexplicabilem fecit. Vna hæc via est ad tuta vadendi, & externa despicere, & honesto contentum esse. *Nil magnum est in rebus humanis, nisi animus magna despiciens.* Cogitat enim vir sapiens varios opulentioris fortunæ casus, & in sublimi maximè lubricos; tunc diu hiãter appetita formidat, & quæ illum grauem alijs reddit, grauior ipsi felicitas incumbit: & quæ olim ipsi & semper alijs videbantur excelsa, iam ipsi prærupta sunt. Tunc laudat otium lene & sui iuris, paupertatem paruo cõtentam; odio est fulgor, & fuga iam à rebus adhuc stantibus quæritur, tamquam potentiæ & opulentiæ è diuerso asylum. Tunc demùm videas sub insolenter philosophantis paradoxis (vt putãt) ægræ fortunæ, atque exosæ hactenùs paupertatis sana consilia. *Nam quasi ista inter se contraria sint, bona fortuna, & mens bona, ita meliùs in malis sapimus, secunda rectum auferunt.* Sanè is est verè locuples, qui paupertati suæ aptatus est, & paruo se diuitem fecit: nam instructa inopia est, in diuitijs cupiditas. Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit; quasi diues cupiditas, sit locuples paupertatis census. Quod vult habet, qui velle quod satis est, potest. Ingenuus nasceris, quid tot seruitutum genera, per multiplicis indigentiæ opinionem tibi ipse multiplicas? O quantis non indigemus, & hanc exiguæ indigentiæ felicitatem nobis inuidemus! Incipit habere, qui contemnere incipit: quasi opulentior felicitas, sit contemptûs sequela.

Publ. Mim. *Animus paruo contentus, & magna despiciens, magnus est.*

Seneca. epist. 95.

2. Matth. 19. v. 29. Matthæi 19. dixit Petrus ad Iesum: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergò erit nobis? Tunc Iesus post sui sequelam, Dignitatum subsellijs sublimiùs muneratam; sic facultatum suarum abdicationem munerat: *Omnis, inquit, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Magna sanè, & prædiues promissio, sed fortè eius merito inidonea. Porrò si meritum fuit, omnia reliquisse, vt relictis omnibus beatiùs viuat; quo pacto huic merito aptari potest, centenaria eorundem multiplicatio opulentiùs acquirenda? O Domine, dum Euangelicam paupertatem doces, lucrosam auaritiam persuades? Vidit hanc difficultatem Sanctus Gregorius, & illam his verbis vrget: *Omnis qui reliquerit domum, &c. Centuplum accipiet. Neque etenim Sanctus quisque ideò terrena deserit, vt hæc possidere in hoc mundo multiplicius possit: quia quisquis terreno studio terram reliquit, terram non relinquit, sed appetit.* Exindè sapienter concludit per istiusmodi centenariam multiplicationem, arcanam paupertatis perfectionem intelligi, sic ad rem fatus: *Per centenarium numerum perfectio designatur. Quia quisquis pro Dei nomine temporalia atque terrena contemnit, & hîc perfectionem mentis recipit, vt iam ea non appetat, quæ contemnit ..... Centies itaque recipit quod dedit, qui perfectionis spiritum accipiens, terrenis non indiget, etiam si hæc non habet. Ille autem pauper est, qui eget eo quod non habet. Nam qui & non habens, habere non appetit, diues est. Paupertas quippè in inopiâ mentis est, non in quantitate possessionis. Nam cui in paupertate bene conuenit, non est pauper.* Ecce tibi *centuplum*, id est, grandius præmium, quòd omnes facultates ac fortunas suas deserentibus Christus promisit: nimirùm eas exinceps non *appetere*, sed *contemnere*; & firma etiam animitùs persuasio, quòd eis minimè *indigent*. Nam quisquis minimo indiget, minimum *cupit*, & plura tamquam superuacua *contemnit*. Vnde qui pro Christo *reliquit omnia*, & strenuo *contemptu* nec pili ea facit; nisi hanc mentem degeneri voto desuescat, in huiusmodi omnium desertione, omnia in *centuplum* multiplicat, inopinato secularibus auctario: nam eorum *appetitum* refutat *contemptum* acquirit, & *indigentiam* desuescit: indeque fit multipliciter ditior, vnde oppidò pauperior credi poterat. *Centies itaque recipit quod dedit, qui terrenis non indiget, etiam si hæc non habet. Ille autem pauper est, qui eget eo quod non habet. Nam qui & non habens, habere non appetit, diues est.* Luculenter quidem Gregorius.

S. Gregor. lib. 2 hom. 18. in Ezechiele.

Centuplum accipit pro rebus abdicatis, qui minimo indigere se putat, lucroso rerum contemptu.

3. Ps. 44. v. 4. Regius Vates cum Christo Deo per Salomonem adumbrato loquens, sic fatur: *Accingere gladio tuo super femur tuum, Potentissime.* Specie tuâ, & pulchritudine tuâ intende prosperè, procede, & regna. Eccur illum gladio armat, quem numquam stringit? Sanè mirissimum est, quòd gladio non stringendo in Salomone Christum obarmet, & tunc eum appellet *Potentissimum*. Porrò gladius vaginâ clausus minimè validam ostentat potentiam, quam potiùs demonstrat, cùm exemptus inimicos malè concidit, & cruentas edit strages. Quare ergò cùm accingitur gladio numquam stringendo, tunc *potentissimus* nuncupatur? Luculenter inibi Græci Patres in eius loci Commentario: *Accingere gladio tuo super femur tuum, Potentissime. Dum autem armorum mentionem facit, vocauit illum Potentissimum, vt ostendat eum istis minimè egere; & omnem victoriam dexteræ eius attribuit, hoc est, naturæ ..... Nullius enim illa indiget substantia*

Græci Patr.

Potentissimus dicitur, & habere gladium, quia gladio non indiget.

ſtantia ad ea rectè agenda quæ propoſita ſunt. Itaque gladio tunc accingi dicitur, & arma habere, quò ſumptuoſiùs oſtendat, armis minimè indigere. Quaſi non tam habeat illud ipſum quod habet, quàm illud quo non indiget. Vnde *Potentiſſimus* nominatur, & dicitur habere gladium, cùm gladio minimè indiget. O potentiam & opulentiam facilè parabilem! Illa omnia potentiùs & opulentiùs habes, quibus minimè indigere tibi perſuaſiſti. Non tam quis habet ipſum quod habet, quàm quo putat non indigere. Ergò gladio illum accingens, & *armorum mentionem faciens, vocauit illum Potentiſſimum, vt oſtendat eum iſtis minimè egere.* Non rem habere, ſed illâ non indigere, opulentiùs poſſidendi arbitrium eſt. O quantis non indigemus! Si ſapis, ea omnia tunc meliùs poſſides.

4. Ne quis autem iuſtum opibus ac armis deſtitutum, egenum putet; atque opulentiâ potentiaque viduatum, eſſe inopiæ obnoxium, & diuitum violentiæ imbecillè expoſitum, ſic concinnè pangit Pſalmographus: *Oculi eius in pauperem reſpiciunt*, dum pauperis iuſti, inermis ac inoffenſi vitæ, ſaluti, ac reculis proſpicit. At tunc iuſtus ſpontè pauper ſatis opulentus ac tutus eſt in paupertatis aſylo, cui diuina prouidentia præſtò auxiliaris adeſt. Sanè pro τὸ *Oculi eius in pauperem reſpiciunt*, in Hebræo legitur: *Oculi eius in pauperem abſcondunt ſe.* Quaſi medullitùs ſcrutetur, examinet ac penetret Deus quid huiuſmodi pauperi deſit, quid opis, quid ſubſidij aut auxilij tempeſtiuè impendetur pauperi, ne quid eorum quæ non habet, & habere negligit, illi vnquam deſit. Peritè ex Genebrardo notat inibi Corderius noſter, quòd nomen *pauperis*, in hoc & ſuperiori Pſalmo ſæpiùs repetitum, in Hebræo eſt חלכאים *chelchaim*, quæ vox & *pauperem*, & *exercitum* ſignificat. Dum enim diuites ac potentes oculos inſidioſè conijciunt in pauperes, vt illos vi opprimant; non inermes, & omni præſidio carentes impugnant; ſed in eis validum *exercitum* diuinæ virtutis inſtructum, armatumque in acie offendunt. Hinc Hieronymus vertit: *Oculi eius in robuſtos reſpiciunt:* pro quo apud Theodoretum, Chryſoſtomum, & Euſebium ſcribitur: *Oculi eius reſpiciunt orbem terræ.* Quaſi pauper iuſtus, qui res mundiales contemnit, toti mundo adæquetur: *quod de paupere iuſto Patres exponunt, qui toti mundo propter Deum renunciauit*, addit Corderius.. Quid huius mundi deſit ei, qui tamquam nullius rei mundialis indigus, à ſe omnia cum Petro abdicauit? Benè toti mundo adæquatur, quaſi totum mundum poſſideat, qui totum à ſe mundum abiecit, quaſi nullâ re mundi prorsùs indigeret?

[Pſ. 10. v. 5.] [Hebræus. *Pauper idē eſt ac exercitus.*] [Genebrad. Corderius.] [*Qui totum mundum abdicauit, toti mundo adæquatur.*] [S. Hieron. Theodor. S. Chryſoſt. Euſebius.]

5. Chriſtus Deus, qui Matthæi 10. Diſcipulis ad prædicandum mittendis ſic iuſſit: *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris; non peram in viâ, neque duas tunicas*, &c. Poſtmodùm paſſioni proximus, ſic eos ad Euangelij prædicationem inſtituit: *Quando miſi vos ſine ſacculo, & perâ, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergò eis: Sed nunc qui habet ſacculum, tollat ſimiliter & peram.* Bene eſt, Diſcipulos olim ad Euangelium prædicandum ſine ſacculo & perâ miſerit: nam vt dixit Sapientum quiſpiam: *Homines maximè admirantur eum, qui pecuniâ non mouetur*; eccur nunc hâc admiratione Diſcipulos viduare ſatagit, nouiter de eorum veſtitu & annonâ ſollicitus? Sanctus Chryſoſtomus homil. in illum locum Pauli: *Salutate Priſcam.* &c. vtrumque Chriſti præceptum conferens, ſic eleganter philoſophatur: *Numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergò eis: ſed nunc, &c. Non enim ſimpliciter dixit eis: Tollite marſupium, & peram: ſed priorum memoriam refricando, ſic dicebat; Cùm mitterem vos ſine marſupio & perâ, aliquidne deerat? Hoc eſt, nónne omnia vbertim vobis affluebant? Sed nunc* (ſcilicet quandò iubet, vt ſacculum & peram portent) *volo vos, & paupertatem experiri, & ea propter ad legem priorem obſtrictos nolo, neque à vobis idem quod anteà exigo .... non ita probati fuiſſent, ſi nullam vel afflictionem, vel inopiam, vel anguſtiam deguſtaſſent.* Et paulò antè dixerat; *Permiſit ipſiſmet ſuas ferre tentationes.* Nempè cùm olim Diſcipulos, quaſi nullius rei indigos miſit ſine ſacculo & perâ, nihil illis in re vllâ defuit; ideoque ſic illos miſit, vt illis *omnia vbertim affluerent.* Nunc autem ſacculum permittit ac peram, in quâ nummos & annonam portent, vt *anguſtiam* & *inopiam* experiantur permittens *ipſiſmet ſuas ferre tentationes.* O bene! ſacculus nummis refertus, & pera cibis plena, poſſidentis *tentatio* eſt, *anguſtia* eſt, *inopia* eſt? ſic eſt opulentia neceſſitatibus obærata, & ignobiliter tributaria? Imò & vice versâ, ſic homo paruo contentus, paupertate diues eſt, vt ideò ſine ſacculo & perâ eſſe iubeatur, ne quid illi deſit, ſed ei *omnia vbertim affluant.* Totum habet, qui virtuti totus, omnia deſpicit. Non hîc attendit (ſi traditionibus Hebræorum credimus) ad hanc virtutis arcanam philoſophiam Bethlehemites Elimelechus, qui etiam ſub hâc dirâ *fame* in primis opulentus, ne quid opum in contribules expenderet, patriam deſerens, migrauit in Moabitidem; vbi interitum inuenit ſuum, immatura geminæ prolis funera, & improlis vxoris ac nuruum ſummam egeſtatem. Adeò vt Rutha, ſiue è regio genere, ſiue prænobilis mariti vidua deſertiſſima, ad vile ac mendicum ſpicilegium adacta ſit. Hæc in paupertate cum Boozi connubio opulentiam inuenit: Elimelech verò in opulentiâ inopiam quæſiuit.

[Matth. 10. v. 9.] [Lucæ 23. v. 35. & 36.] [Tull. lib. 2. Offi.] [S. Chryſoſt.] [*Opulentia dicitur tentatio, anguſtia, inopia.*] [*Sine ſacculo mittuntur Diſcipuli, ne quid illis deſit.*] [Hic verſ. 2.]

---

§. XXVIII.

Res muta eſt, quam nominis ſignificantia reddit linguatam, nominis auſpicio, & vocabuli ſacramento.

SÆpè nomen non eſt nudum vocabulum abſque re; ſed rei virtus, & re ipsâ plenum, rem viuidè ſpirans. Nominis ſacramentum, velut operatorio actuosè ſermone celebratur, & res medullitùs latens, nomine deſcribitur, quod rem præloquatur. Nomina ipſa ſæpè Sanctorum merita indicant, teſtantur inſignia; ſyllabis ac litteris inſculpta, nominis priuilegio 1.

[*Res muta eſt, quā nominis ſignificātia facit linguatam.*]

legio opinatiſſima. Rei grauidum, de cælo allatum nomen eſt. Hinc illa Dei ad Abrahamum vox: *Nec vltrà vocabitur nomen tuum Abram, ſed appellaberis Abraham* Tantúmne in vnâ litterulâ beneficium? Scilicet Abrahamus quod fide credidit, nominis adiectione monſtratur,
Gen.17.v.5. quandò & *Abram Abraham* è cælo conſultiſſimè nominatur, vt nomen ſit rei prophetia, & dilatandus genere, priùs nomine dilatetur. Anteit nomen rei prærogatiuam, vt vocabulum beneficio præluceat, & rem ſuam ſumptioſiùs loquatur: res muta eſt, quam nominis elogium reddit linguatam.

2. Lucæ 1. v.63. & 64. Lucæ 1. loquax Zachariæ incredulitas, ſignum ad fidem expetens, ſilentio mulctatur. Tandem puer naſcitur optatiſſimus, & vocabant eum nomine patris ſui Zachariam. Renuit conſtanter Eliſabeth, & Ioannem expetit nominari. Innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum. *Et poſtulans pugillarem ſcripſit, dicens: Ioannes eſt nomen eius. Et mirati ſunt vniuerſi. Apertum eſt autem illicò os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum.* Scilicet cùm Zacharias pater eius, propter incredulitatem natiuitatis illius, ab Angelo Gabriële eſſet taciturnitate mulctatus, diuque mutus verborum diſpendio mentis ſecreta velaret; confeſtim nato Ioanne filio, cùm apud proximos eſſet contentio, quo nomine vocaretur, offeruntur patri tabulæ, vt vocabulum eius pro ſui arbitrio ipſe deſcriberet, & quod ſermone non poterat, litteris loqueretur. Tunc mirum in modum acceptis pugillaribus vt ſtylum figeret, linguam reſoluit, & litteras ſermone præuenit: & Ioannem non
S. Ambroſ. ſerm.64. teſtatus eſt, ſed locutus. Pergit Ambroſius: *Videte igitur ſancti Baptiſtæ meritum, vocem patri reddidit, ſacerdoti eloquentiam reparauit. Videte, inquam, meritum: os quod Angelus alligauerat, Ioannes abſoluit; quod Gabriel obſtruxerat, paruulus reſerauit. Reſpicite igitur Ioannem, quanta vis ſit eius vocabuli, cuius nuncupatio reddit muto vocem, patri pietatem, populo ſacerdotem. Prius enim erat tacens linguâ, ſterilis filio, priuatus officio: at vbi Ioannes naſcitur, fit repentè pater, Propheta, vel Pontifex; loquela vſum recepit, prolem affectio ſuſcepit, ſacerdotem functio recognoſcit.* Recognoſce hîc quàm ſit vel nomen Ioannis, bonorum vbertim fœcundum, cuius ſola nominatio tot ſimul edidit prodigia. *Recognoſce Ioannem, quanta vis ſit eius vocabuli, cuius nuncupatio reddidit muto vocem, patri pietatem, populo ſacerdotem.* Recognoſce etiam vter elegantiùs,

Ioannis nominatio reddit muto vocem, patri pietatem, populo ſacerdotem.

S. Chryſoſt. Ambroſius, an Chryſoſtomus, qui in encomio de natali Præcurſoris ſic fatur: *O nouum, & alienum miraculum! Nomen ſcribitur, & os patris, quod loqui non poterat, aperitur. Ioannes vocatur, & eius, qui vocat, lingua componitur, & concinnatur. Ecce ipſum Iuſti nomen, & os aperit ſilentij, & excitat linguam ad mouendum difficilem. Sic enim oſtenditur vox clamans Ioannes, quoniam ipſum quoque nomen, ſit vocis operatio.* Sanè eloquenter Chryſoſtomus.

3. Exod.2. v.10. Exodi 2. Moyſes infantulus recèns natus, ſe ipſe ad necem vagitu prodit. Ergò in ſcirpeam fiſcellam incluſum & ad Nili carectum fluitantem, filia Pharaonis extrahit. Quem illa adoptauit in locum filij: *Vocauitque nomen eius Moyſes, dicens: Quia de aquâ tuli eum.* Non hîc morabor Commentatores, an ſit nomen Ægyptium, an Hebræum; veroſimilius enim eſt ex Ægyptiâ linguâ in Hebræam tranſlatum. Verùm inibi Lipomanus ex vocabuli ſignificantiâ, nominis ſacramentum auſpicatur: *Sic itaque*, inquit, *nomina infantibus imponuntur non importunè ab euentibus: & externis rebus aliquid præfiguratur à prouidentiâ Dei. A quis extrahitur qui filios Iſrael de aquis tribulationis erat liberaturus, & per mare ſicco pede educturus.* Aliud in Moyſis nomine ſacramentum Auguſtinus legit: *A fluctibus myſticâ lingua Moyſes nomen accepit, & Pharaonis necem quam præparauerat in nomine, in flumine maris inuenit.* Vide in Moyſis nomine geminatum ſignificanter præſagium, quo & Dei populum per mare ſicco veſtigio educendum in Terram promiſſionis; & Pharaonis obſtinatè pugnacis, excidium Ægyptique naufragium præmonſtratur, & in vocabuli auſpicio tamquam tabulis deſcriptis legitur, non dubio nominis charactere iam tunc vtramque felicitatem feliciter ominante. Tantum nominis ſacramento licet!

Lipomanus In Moyſis vocabulo geminata fælicitas prælegitur.

S. Auguſt. in Catena Lipom.

4. Pſ.131.v.18. Regius Vates Pſal. 131. ſic propheticè pangit: Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Chriſto meo. Inimicos eius induam confuſione: *ſuper ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea.* Scilicet Chriſto Deo hæc lucerna aut facula ante tot retrò ſecula præfulget, quæ illum præclariùs illuſtret; nempè vt & inimicos turpi pudore ſuffuſos detriumphet, & auguſtior ſanctificatio ſuper eum efflorea t. Non conuenit inter Expoſitores, quænam ſit hæc ſanctificatio quæ ſuper Chriſtum effloreſcet. Hieronymus ſic locum exſcribit: *Super ipſum autem florebit diadema eius*; alij, *fulgebit corona eius*; alij, *illuceſcet Nazaræus eius*; alij, *Nazareitas*, aut *conſecratio ſua*; alij apud Chryſoſtomum, *florebit ſegregatum*, aut *ſegregatio eius.* quod perindè eſt, ac Nazaræus. Ceterùm Paulus Burgenſis ſic ex Hebræo locum exſcribit, & exponit: *Super ipſum autem efflorebit Nazareitas ſua, ſeu conſecratio ſua: quod pertinet ad Chriſtum, qui fuit per excellentiam Nazaræus. Vnde ex hâc auctoritate propriè iuxta veritatem litteræ Hebraicæ acceptam, Chriſtus fuit propheticè à Dauid, Nazaræus vocatus tamquam habens Nazaræitatem. Vnde quod legitur Matthæi 2. de Chriſto: Vt adimpleretur quòd dictum eſt, quia Nazaræus vocabitur, ad iſtam auctoritatem eſt referendum.* Quaſi Nazaræitas, vel quod ſit Nazarænus, ſit Chriſti nomen. Ex hâc forſan Burgenſis doctrinâ; alíqui recentiores vertunt: *Super ipſum autem efflorebit nomen meum*, vel potiùs, *nomen eius.* Itaque hæc lucerna ſeu facula, quæ ipſum illuſtret, propheticè præfulget Chriſto, quòd ſuper ipſum effloreſcet nomen, quòd ſit ſua *Nazaræitas (quoniam Nazaræus vocabitur,) ſegregatio, conſecratio, diadema*, ſeu *corona*, quæ ſic floreat ſuper caput eius, vt illum pontificio ac regio inſigni ſumptuoſiùs adornet. *Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio eius, corona eius, conſecratio eius*, id eſt, *nomen eius*; nomen, inquam, *quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, infernorum.* Profectò Anonymus in Catenâ Græcorum Patr. præſcripta Pſalmographi verba ſic exponit: *Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea. Quid eſt ergò quod dictum eſt? Mihi videtur hîc dicere proſperitatem, ſecuritatem, vires, Regnum, quæ ei ſegregauit ab initio. Hæc, inquit,*

S. Hieron. *Tranſlationes variæ.*

S. Chryſoſt.

Burgenſis.

Nomen Ieſu eſt Sanctificatio, conſecratio, ſeparatio, & corona.

Matth.2. v.23.

ad Philipp. 2.v.9.10.

Anonym.

manebunt florentia, pullulantia, non flaccida, neque decidentia. Hæc, inquam, omnia in nomine præscripta, rem nominis auspicatò augurantur, & indubiè prophetant.

5. Regius Propheta Psalmo 2. hæc Dei Patris
Ps. 2. v. 8. ad Christum Deum verba refert, *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te*, quo tota Filij Dei diuinitas censetur, & eiusdem appendices gloriæ. Mox autem subdit: *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Et quomodò Pater Deus postulat à Christo, vt ipse ab se postulet suam Gentium hereditatem, & regna mundi omnia in suam ipsius possessionem? Quænam est hæc vniuersæ terræ possessio, & latè opulenta Gentium hereditas? An non hæc omnia diuinitatis titulo Christus Deus possidebat? Rem iam possessam petit, an rei possessæ vocabulum exposcit, vt quod res ipsa est, nomen etiam manifestet? S. Hilarius vt præscripta Psalmographi verba exponat, aduocat præfata
ad Philipp. 2. v. 9. &c. verba Pauli ad Philippenses 2. *Et donauit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloriâ est Dei Patris.* Itaque Hilarius vtrumque locum mutuò conferens, ex altero alterutrius expositionem modulatur. Sic
S. Hilarius. *Christus postulat vt quod iure præhabet, nomine præferat.* ergò fatur Hilarius: *Postula à me, & dabo tibi Gentes, &c. Et donauit illi nomen &c. Post mortem crucis in nomen quod est super omne nomen exaltatur. In Deum namque, quia nullum vltrà Deum nomen est, prouehitur: eique hoc petenti, id est, quòd esset quod fuerat antè, donatur. Accepit deinde possessionem omnium finium terræ, id est, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum.* Videlicet dum Pater Deus à Christo petit, vt ipse à se petat Gentes hereditatem suam, & possessionem suam terminos terræ, id est, peramplum regnorum omnium imperium: id petit, vt quod iure suo præhabet, in exaltato nomine præferat; & hæc perampla augustiùs possessio, & sua omnium Gentium hereditas, in nomine describatur. Datur ergò illi nomen Iesu, & in nomine insculptum omnium imperium: *Post mortem crucis in nomen quod est super omne nomen exaltetur. Accepit deinde possessionem omnium finium terræ, id est, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum &c.*

6. In hoc cap. 1. versi 2. quidam vir Ephratæus ingrauescente fame peregrinatur in Moabitide:
Hic vers. 2. *Ipse vocabatur Elimelech, & vxor eius Noëmi.* Sanè Elimelech Hebraicè idem est quod, *Dei mei*
Noemi, id est pulchra, amœna, splêdor. *Rex.* Iam inde prænuncians in auspicio nominis, ex ipso, id est, ex eius legali sobole nascituros tot Reges, è quibus Christus Deus. Additur: *Et vxor eius (vocabatur) Noëmi.* Noëmi Hebraicè idem est quod *pulchra, suauis, amœna*, qualis hæc fuit verbis ac moribus. Rabbi Salo-
R. Salomõ. apud Corn. ibi. mon ait eam dictam Noëmi, propter illud Psalmi: *Sit splendor Domini Dei super nos:* nam ibi pro
Ps. 89. v. 17. τὸ *splendor*, Hebraicè est *noam.* Quod est huius matronæ grandius elogium, in eius vocabulo faustè ominatum, nominis sacramento.

---

§. XXIX.

Christiana philosophia humanam gloriolam Deo victimat, & Diuinam gloriam sumptuosiùs exambit.

Profectò si quempiam videro celebrem secundis vocibus vulgi: si eo intrãte, clamor, 1.
plausus, & pantomimica ornamenta obstrepuerint, si totâ ciuitate illum feminæ puerique laudauerint, quid ni ego illius miserear, cùm sciam quæ via ad istũ fauorem, & gloriæ fastũ ducat; quàm sit gloriæ indignus, qui gloriam sic captat. Euangelica autem philosophia, illius studioso præstabit, vt æstimet iudicia, non numeret, vt malit sibi placere, quàm populo, Deo malit placere, quàm sibi, Dei gloriam, nõ suam exambiat; imò & suam gloriam in humilitatis officinâ, in diuinam excudat. O quàm ignorant homines gloriæ cupidi, quid illa sit, & cui tota meritò debeatur! Res gloriosa est non laudari, & esse laudabilem; gloriosior sanè est, gloriam dignè mereri, & illam totam in gloriæ auctorem fideliter regerere piâ quâdam gloriæ prodigalitate, quâ nihil sibi ex illâ auarè detrahit, vt sincerè totam in Deum referat, iuxtà illam Euangelij gnomen, à Christo Christianis præ- *Christiana philosophia humanam gloriam Deo non sibi victimat.*
scriptam: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.* Quo vno verbo omnis humanæ gloriæ auaritia Deo victimatur. Bonus hîc *Elimelech*, qui secundùm nominis sui elogium, *stare facit solem*, qui dies noctésque luceret; quem opere suo semper spectaret. Consule suprà dicta §. 3. num. 19. & 21. Matth. 5. v. 16. Hic vers. 2.

Exodi 27. Dei populus ex Ægypto profugus, per eremum vastè inuiam, rudis viator incedit. Amalec verò fraternæ quondam simultatis inuidiosè memor, innoxiæ genti armatus occurrit, & pugnabat contrà Israël in Raphidim. Dixitque Moyses ad Iosue, vt armaret exercitum, & hostibus repugnaret. Dum autem vtrimq; acies acerrimè confligunt, Moyse *manus* suas leuante, vincit Iosue; sin lassitudine paululùm remisisset, superabat Amalec. Qui tandẽ malè concisus est, & strenuè fugatus. Et cũ *manus* Moysis ac Iosuæ possent certare de triumphali victoriæ opportunissimè gloriâ; an huic *manus* cum hostibus conserenti, an illi ad cuius *manuũ* eleuationem, res benè aut malè cedebat? ædificauit Moyses altare Domino: & vocauit nomen eius: *Dominus exaltatio mea*; vel, vt Cornelius vertit, *Dominus miraculum meum.* Confestim verò subdit sacer Historicus: *Quia manus solij Domini, & bellum Domini erit contrà Amalec.* Chaldæus Paraphrastes sic explicatiùs ad rem locum exscribit, & exponit: *dictum est hoc à facie Terribilis, cuius maiestas est super solium gloriæ, vt committatur prælium à facie Domini contra viros domûs Amalec.* Nouus sanè in Biblijs loquendi modus. Quænam est hæc *manus solij Domini*, aut *Terribilis, cuius maiestas est super solium gloriæ?* Tantóne verborum apparatu, victoria de barbaris Amalecitis celebranda fuerat? Quorsùm quando possent forsan de victoriæ gloriâ contendere *manus* Moysis orantis, & præliantis 2.
Cornel. ibi. Exod. 2. 7. v. 16.
Chaldæus.
Manus solij Domini, cur dicuntur manus solius Domini.

liantis Iosue, *manus solij Domini* victorialis proponitur? Opinor, rem tetigit Gothica translatio apud nostrum Marianam ibi, quæ pro *manus solij Domini*, habet, *Manus solius Domini* (an Hebrææ origini conformetur, alij examinent.) Altè quidem ad rem ethicam, *Manus solij Domini*, seu manus eius, *cuius maiestas est super solium gloriæ*, dicit, *manus solius Domini* scilicet Dei *maiestas*, & *gloriæ solium* est, quando *manibus solius Domini* tota victoriæ gloria tribuitur; nec pars gloriæ *manibus* Moysis aut Iosue ambitiosè hæret ob ministeriale *manuum* officium, quod vterque exhibuit in prælio. O synonyma moralissima! *manus solij Domini*, & *manus solius Domini*. Sic largè vtrique dedit vires ad prælium, & victoriæ felicitatem; illius gloriam velut auarè sibi vendicat?

Gothica translatio.

3. Isaiæ 48. v.9.&11.

Isaias cap.48. sic ad populum Dei, Dei nomine loquitur: *Propter nomen meum longè faciam furorem meum.* (viderit pius lector, an hæc possint accommodari idoneè nostræ Societati quæ Iesu nomine nobiliter insignitur) *Laude meâ infrænabo te, ne intereas..... Propter me, propter me faciam, vt non blasphemer: & gloriam meam alteri non dabo.* Lxx. Interpretes pro τὸ *laude meâ infrænabo te*, sapienter reddunt: *Gloriosa mea inducam super te.* Ne verò præ gloriæ amplitudine arroganter efferatur, & tot egregia opera superbè arroget sibi, de illisque ambitiosiùs glorietur, & elatè superbiat, vanæ gloriæ frænum inijcit, & Protoparentis Ignatij generoso stemmate insignit, nempè, *Ad maiorem gloriam Dei.* Opportunè pariter ac piè Forerius præscripta Isaiæ verba, *Laude meâ infrænabo te*, sic ex Hebræâ origine notanter exscribit: *Laudem meam obsignabo tibi.* Quasi dicat Deus (ait ex eo Cornelius:) *Ego laudem meam inducam super te, teque eâ quasi signo & charactere meo obsignabo*, vt appareas mihi quasi materia, ratio, & caussa laudis meæ; itaque hæc laus mea pro te intercedat, teque semper comitetur, tegat, & protegat, imò te speciosum & amabilem in oculis meis reddat, vt, si te delere velim, non possim, sed protinùs meminerim laudem meam pariter interituram, cùm enim te aspicio, laudem meam aspicio. Hactenùs ille. Itaque primo ait Deus, Beneficè agam in te *propter nomen meum.* Dein addit: *Ego laudem meam* (id est gloriam meam) *inducam super te, teque eâ quasi signo & charactere meo obsignabo.* Demùm vt propriæ gloriæ ambitio frænetur, concludit: *Propter me, propter me faciam: & gloriam meam alteri non dabo.* Liceat accommodatitiè sic ex Forerio velitari.

Societas Iesu diuinæ gloriæ stemmate, & quasi charactere insignitur.

Forerius.

Cornelius.

4. Psal.113. v.9.

Dauid quondam ærumnosus, sui, vel calamitosi etiam populi nomine, Psal.113. prælustrem à Deo liberationem expetit, aiens: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam,... Ne quando dicant Gentes, Vbi est Deus eorum?* nempè, Nullibi est, Nullus est. Aiguanus in repetito pronomine (*non nobis non nobis*) attendit Iudæos & gentiles, quia neutrorum debebatur meritis *gloria*, sed vni Deo. Scitè Chrysostomus super hâc pronominis conduplicatione philosophatur: *Non nobis Domine, inquit, non nobis, ostendens magnam indignitatem eorum qui seruantur; sed nomini tuo da gloriam.* Itaque geminatâ confessione suam gloriæ indignitatem palàm fatetur, & renuntiatione iterùm repetitâ, sibi cognatam propriæ gloriæ appetentiam recusat, eamque soli Deo quasi in Deitatis stipendium, vnicè deberi profitetur. Sic autem se despoliat cognatâ ambitione propriæ gloriæ, & eam totam in Deum transfert, vt suæ gloriæ detrimento, & contumeliosâ desertione, diuinæ gloriæ compendium sollerter exambiat. Audiendus est hâc super re inibi Cæsariensis Eusebius sic fatus: *Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Ne quando dicant Gentes. Vbi est Deus eorum? &c. Sed ne vnquam istiusmodi sermonem proferant, concede ac tribue nobis misericordiam tuam: etsi enim nos non ampliùs visitatio tua gubernet, attamen credimus te in cælo esse, & facere quæcumque volueris.* Itaque nunc Dauid, & cum eo Dei populus ærumnosè afflictatus, de manu Dei sibi immeritam liberationem obnixiùs expetit; cuius liberationis gloriam geminato repudio à se ablegat, & Deo pleniùs adscribit. Adeò vt malit exinceps velut carere beneuolâ Dei *gubernatione*, & beneficâ ergà se prouidentiâ viduari, quàm imminens diuinæ gloriæ dispendium experiri. Ne, inquit, tua gloria, aut de nostrâ ambitiosè vsurpatione, aut de impudenti Gentium obtrectatione, vnquam periclitetur, malumus nos beneficâ tuâ *gubernatione* quodammodo destitui, quàm vt tu tuæ gloriæ dispendium subeas, *etsi nos non ampliùs visitatio tua gubernet.* Sic etiam Paulus esse *anathema* pro Christi gloria percupiebat. Ecce tibi Dauid conduplicatâ repulsâ pertinaciter importunam humanæ gloriæ ambitionem à se ablegat, & diuinæ clementer *gubernationis* iacturâ, diuinæ gloriæ auctarium redimere satagit: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam; etsi nos non ampliùs visitatio tua gubernet*, &c.

Aiguanus.

S.Chrysost.

Dauid dispendio diuinæ ergà se gubernationis, diuinæ gloriæ compendiū mercari satagit.

Eusebius in Caten. Græc. Patr. ibi.

5. Esther 14. v.16.

Esther de seruili cōditione ad regni thronū sublimata, sicut aliquâ diuinæ gloriæ auaritiâ, ita humili suæ deiectionis ambitione tacta, Deum alloquitur: *Tu ô Deus scis, quòd abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum, in diebus ostentationis meæ.* Non est mirum, quòd sic detestetur, & exosam habeat regni coronam, tanquam superbæ *gloriæ signum*, dum diuinâ miseratione, quæ in Deum regerit omnem gloriam, coronari ambit iuxtà illud Psalmographi: *Qui coronat te in misericordiâ, & miserationibus.* Porrò huius coronæ materia, & argutus in eâ artificis labor, Dei misericordia est, & indebitus gratiæ fauor: in Deum ergò gloria referenda est, qui in meritis nostris ex suâ gratiâ partis, victorialem nobis coronam fabricauit. Pulchrè inibi Augustinus: *Qui coronat te in misericordiâ & miserationibus*, ait: *Gaudeamus, quia nos vicimus. Qui in nobis victi sumus, in illo* (Deo) *vicimus. Ergò coronat te, quia dona sua coronat, non merita tua.* Sanè non tam merita nostra, quàm dona sua in nobis coronat, qui in misericordiâ coronat. Ingratissimè humanæ gloriæ auarus est, & de rapaci ambitione culpandus, qui gloriosam diuinæ gratiæ coronam, sibi vsurpat furaci gloriæ furto. Hanc propriæ gloriæ coronam moralissimè abominatur Esther, tanquam *signum superbiæ & gloriæ, in diebus ostentationis suæ*, clamans cum Dauide: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam; qui coronat nos in misericordiâ.* Præmaturè adumbrans illud Apocalypsis

Psal.102. v.4.

S.August.

Esther coronam abominatur, & Dei opera in se coronare ambit.

Apocal 4. v. 10. Arabicus. Syrus.

calypsis: *Procidebant vigintiquatuor Seniores ante sedentem in throno, & mittebant* (Arabicus *relinquebant*, Syrus, *proijciebant*) *coronas suas ante thronum, dicentes: dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem: quia tu creasti omnia.* Scilicet ante solium gloriæ Dei, cæli Proceres *proijciunt coronas*; regni coronam, tanquam *signum superbiæ & gloriæ* suæ. Esther abominatur humanæ gloriæ coronam in eum referens, *qui coronat* nos *in misericordiâ*.

6. 2.Reg.12. v.30. *Dauid muneribus ad diuini cultus gloriam donatis, sumptuosè coronatur.* Cornel. in lib 2. Reg. c.12. v.20.

2 Reg.12. expugnatis strenuè Ammonitis, *Tulit Dauid diadema Regis eorum, de capite eius, pondo auri talentum, & impositum est super caput Dauid.* Ast tantum auri pondus, putà talentum, Dauid capite suo gestare non potuisset. Talentum enim Hebræum centum viginti libras continebat. Citò dicam cum Cornelio: *Partem ergò talenti Dauid imponit coronæ suæ, reliquum verò in Templi ornamenta distribuit.* Itaque corona Melchon, ex eius capite ablata, Dauidis capiti imponitur: non enim tantùm coronatur regium Dauidis caput, parte auri in fabricandâ coronâ impensi; sed potiori etiam auri portione quam *in Templi* Dei *ornamenta distribuit*, & diuino cultui ac gloriæ dedicauit. O gloriosè pretiosior corona, quæ Regum capita sumptuosiùs adornat: Aurum quod in Dei gloriam impenditur, Dauidicæ coronæ gloriosior pars est.

---

§. XXX.

Facilis, hilaris, & expeditè prompta mors; mortis meditatæ, & indè probæ vitæ stipendium est.

1. MAgnum æternitatis negotium in manibus est, & ethicum negotium, in otium subtilitatibus refingimus. Quid agam? mors me sequitur, fugit vita: aduersùs me doce aliquid: effice ne mortem fugiam, vita me non effugiat. Doce non esse positum bonum vitæ in spatio eius, sed in vsu: posse fieri, imò sæpè fieri, vt qui diu vixit, parum vixerit. Dic mihi dormituro, potes non expergisci: dic experrecto, potes non dormire ampliùs. Dic exeunti, potes non reuerti: dic redeunti potes non exire. Erras si in nauigatione tantùm existimas minimum esse, quo morte vita diducitur. In omni loco æquè tenue interuallum est. Nam vbique se mors tam propè ostendit, vbique tam propè est. Has tenebras discute, & præclara in morte facula tibi prælucebit, quæ horrorem mortis excutiat: sic non tam mors, quàm vitæ exitus erit facilis, iucundus, placidus. Cruda semper mors est, nihil de eâ cogitanti: *Tu autem mortem vt numquam timeas, semper cogita.*

Qui mortem semper cogitat, nũquam timet. Seneca epist. 30.

2. 2. Petr. 1. vers. 14.

2. Petri 1. Iustum, inquit, arbitror quandiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione: *Certus quòd velox est depositio tabernaculi mei, secundùm quod & Dominus Iesus Christus significauit mihi.* Interpretes communiter *τὸ velox depositio tabernaculi*, pro exiguo vitæ spatio decurrendo, morte iam iam instante, meritò accipiunt. Adde etiam quòd *τὸ velox*, significare etiam potest idem ac facilis, adspectu ad tabernaculi depositionem, cuius metaphorâ Apostolus vtitur. Porrò cùm hostis castrametatus castrametatum etiam hostem recedentem insequebatur, cùm perticas, quas figebant in terrâ ad prehendendos tabernaculorum funes, facilè refigebant, quo parùm in reuulsione morati, hostem insequerentur; felix victoriæ omen putabatur. Ait ergò Petrus: *Velox est depositio tabernaculi mei*, id est, & citò, & facilè fiet: conti tabernaculi mei non altè in terrâ radicantur, & inde facilè & expromptè refigentur; quò faustè ominari liceat, meæ mortis victoria, dum sic velociter ac facilè mei tabernaculi depositio peragatur. Ceterùm Strabus Fuldensis in Glossâ inibi, ita scribit: *Velox est depositio tabernaculi mei. Pulchrè non mortem, sed depositionem vocat, quia sic est famulis Dei carnis retinacula eruere, sicut viatoribus confecto itinere domum propriam pro habitatione tabernaculi adire: sicut positis in expeditione, prostrato hoste ad patriam redire.* Veloci, facili, ac expromptæ tabernaculi depositioni sic gratulari licet, ac ei, qui de castris ad victoriam, aut de victoriâ ad patriam triumphalis redit. Hæc expedita *velocitas*, & gloriosa facilitas, quâ refixum est Petri tabernaculum, seu mortem ipse vltrò subit, quod ei à Domino significatum ait (*Secundùm quod Dominus noster Iesus Christus significauit mihi*) exponitur à Commentatoribus, de illâ celebri apparitione Christi dicentis Apostolo, *Iterùm venio crucifigi* (verba sunt Hegesippi,) *Intellexit Petrus de suâ dictum passione, quod in eo Christus passurus videretur, qui patitur in singulis; non vtique corporis dolore, sed quâdam misericordiæ compassione, aut gloriæ celebritate.* O gloriosè velox, & velociter prompta Petri mors, in quâ, ac si eius *vulnera inuidiosa, apud Christum* forent, ipse Christus pati dicitur *quâdam misericordiæ compassione:* & (quod mirere magis) quâdam etiam *gloriæ celebritate.* Hem! in *veloci depositione* Apostolici *tabernaculi*, hoc est, in spontaneâ Petri morte, *gloriæ celebritate* Christus patitur? O *gloriæ celebritas* in veloci Petri morte, quæ glorias vbertim in Christum reuerberat! Nimirùm dum compatitur Christus in acerbiore Petri morte vltrò oppetitâ, non funesto compassionis luctu, sed festâ *gloriæ celebritate* eam prosequitur. Refigit enim Petrus *veloci depositione tabernaculum*, suum, aut recedentes hostes fauste victurus; aut partâ victoriâ rediturus ad patriam.

Velox, id est, facilis, & victorialis dicitur tabernaculi Petri depositio, quare?

Strab. Fuldensis.

3. *Christus in Petro patitur aut misericordiæ compassione, aut gloriæ celebritate.* Hegesip. l.3. c.2. apud Gloss.

Tertullian. alibi expensus.

4. Gen. 2. v. 17.

Geneseos 2. recèns creatum hominem, immortalitatis priuilegio inexterminabilem, in paradisum Deus beneficentiùs transtulit. Præcepitque ei vt ab vnâ arbusculâ temperaret, cuius edulem ac sapidum fructum interim importunum nouerat: *In quocumque*, ait, *die comederis ex eo, morte morieris*, id est, mortis certæ sententiam ex necessitate incurres. Vnde Symmacus vertit *Mortalis eris*. Ita Hieronymus, Augustinus, Theodoretus. Sed vereor, vt minæ mortis, eiusque recordatio aut metus, fortunatissimum paradiseæ fœlicitatis statum improsperet. Imò, si homo saperet, etiam felicitasset: *Namque inde perire posse datum est cunctis, vt viuere dulcius esset.* (quod ex Mario Victor. aliàs expendebamus) Et sanè si primæui delicti pœna fuit immortalitatis amissio, mortis incursio, & paradisi exilium; hæc eadem diu meditata mors, & spõtaneâ promptitudine susceptа,

Symmach. S. Hierony. S. August. Theodor. *Posse mori, gratia vitæ est.* Mar. Vict. ante lib. 1.

cepta, præmij titulo meliùs recuperat. Eleganter Sanctus Cyprianus Epiſt. 56. hâc ſuper re ita ſcribit: *Si mortem poſſemus euadere, mortem meritò timeremus: porrò autem cum mortalem mori neceſſe ſit, amplectamur occaſionem de diuinâ promiſſione, & dignatione venientem; & fungamur exitu mortis cum præmio immortalitatis.* Ecce tibi bona mors, non fugienda, ſed vltrò *amplectenda* dicitur; quippe quæ mortalitatis minas, & ſententiam mortis pœnaliſſimè incurſæ, refingit in *diuinam promiſſionem*, & *præmium immortalitatis.* O! ſic bona mors diu præmeditata, & vltrò ſuſcepta atque expetita, mortis ſententiam, in vitæ *promiſſionem*; & *mortalitatis pœnam*, *in præmium immortalitatis* reformat? Sic iuſtorum morti exultim gratulandum eſt? Sic glorioſus Chriſtus in moriente Petro patitur *gloriæ celebritate*?

S.Cyprian. *Bona mors, mortis pœnam in præmium immortalitatis reformat.*

5\. Paulus ad Philipp. 1. ita ſcribit: *Mibi enim viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum.... Coarctor autem è duobus: deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto*, &c. S. Hieronymus lib. contra Ruffinum, pro τὸ *diſſolui*, habet, *reuerti*. Quid? Paulúſne cœli ciuis, & terræ inquilinus eſt? Profectò *reuerti* quis non poteſt, niſi eò vndè venit. Venitne è cælo, qui per mortem diſſolutis corporis vinculis, ad Chriſtum redire percupit? O Pauli ad mortem hiantia vota, quò per vitæ exitum ad Chriſtum pergat! Eloquenter Cyprianus: *Eius eſt*, inquit, *mortem timere, qui ad Chriſtum nolit ire; eius eſt ad Chriſtum nolle ire, qui ſe non credat cum Chriſto incipere regnare..... Amplectamur diem, qui ſignat ſingulos domicilio ſuo, qui nos iſthinc ereptos, & laqueis ſecularibus exolutos Paradiſo reſtituit. Quis non peregre conſtitutus properaret in patriam regredi? quis non ad ſuos nauigare feſtinans ventum proſperum auidiùs optaret, vt velociter charos licerat amplecti? Patriam noſtram Paradiſum computamus, parentes Patriarchas iam habere cupimus, quid non properamus & currimus, vt patriam noſtram videre, vt parentes ſalutare poſſimus?* Ecce tibi mors, non tam eſt vitæ exitus, quàm optatiſſimus in patriam *regreſſus*. Hinc Paulus deſiderium habens à corpore per mortem *diſſolui*, per huiuſmodi diſſolutionem, ad Chriſtum *reuerti*, ſeu in cæleſtem *patriam regredi* exoptat. Heu! *eius ergò eſt mortem timere, qui ad Chriſtum nolit ire*. Quid mirum, ſi Achimelechi & filiorum, à populo Dei malè recedentium, cruda & peracerba mors fuerit?

ad Philip.1. v.21.& 23. S.Hieron. *Per mortē, non tam ad cælum ire, quàm redire Iuſtus optat.* S.Cyprian. lib. de Mortal. *Qui mortē timet, non vult ire ad Chriſtum.* Hic verſ.3. & 4.

6\. 2. Regum 15. in excidio Amalecitarum re malè geſtâ per Saülem, dixit Samuel: Adducite ad me Agag regem: *Et oblatus eſt ei Agag pinguiſſimus, & tremens. Et dixit Agag: ſiccine ſeparat amara mors?* Inducitur tremens non à metu, ſed præ pinguedine, quaſi dicat, Adeò pinguis vt tremulo & vacillanti greſſu incederet. Vndè quidam exſcribunt, *gradu & inceſſu regio ac ſuperbo*; Alij *gaudens & hilaris*, quaſi vitæ mortem præferret. Vnde Tigurina pro τὸ *Siccine ſeparat amara mors?* habet, *Profectò receſſit amaror mortis.* Non litigabo nunc, an iſte ſit loci ſenſus: neque an id dixerit feceritve Stoico ſupercilio, æquanimitatem mentiente (alibi enim Vulgati vindex, longulè hâc ſuper re velitabar.) Hem! ſecularis Princeps morti vicinus procedit *gaudens & hilaris inceſſu regio ac ſuperbo*, dicens: *Profectò receſſit amaror mortis.* O vox à Stoico ſtupore vel Chriſtianis ediſcenda! *Tu mihi metas* (ait Tertullianus) *& ſcænas, & puluerem, & arenam ſuſpiras. Dicas velim: Non poſſumus viuere ſine voluptate, qui mori cum voluptate debebimus?* O nimis verè! Chriſtianus iubetur cum voluptate emori, vt hanc adimpleat iuſſionem, quomodò poteſt in voluptatibus viuere? Quantùm voluptatis vitæ adijcitur, tantùm morti detrahitur. Quod voluptatis morti deeſt, vitæ intempeſtiuè impenſum eſt. Qui mortem tamquam amaram timet, & eius inſtantiâ exacerbatur; cùm hactenùs ei viuere dulcius eſſet, mortis memoriam diu excuſſit, & illam eius obliuione aduersùs ſe duriùs exacerbauit. Qui autem mortis recordatione concuſſus vixit cādidatus immortalitatis, in illius confinio poſitus, adhuc in terris habitans, tamquam nobilis inquilinus cæli, cælum hianter ſuſpirat, & mortem velut reditum ad patriam exoptat, in eaque exultim præproperè deliciatur. Heu, voluptas in vitâ, felleus in morte amaror eſt; & læta exultanter in morte voluptas, amaræ vitæ ſtipendium! Proh! *non poſſumus viuere ſine voluptate, qui mori cum voluptate debebimus?*

1.Reg.15. v.32. Pagninus. Vatablus. Tigurina. Tertul. de Spect. c.28. *Non poſſumus viuere ſine voluptate, qui mori cum voluptate debemus?*

Prouerbiorum 14. In malitiâ ſuâ expelletur impius: *Sperat autem iuſtus in morte ſuâ.* Syrus ſic locum vertit, *Qui confidit ſe peccatis carere, iuſtus eſt*; Chaldæus, *Qui confidit ſe moriturum, iuſtus eſt*; LXX. Interpretes, *Qui autem fidit ſanctitati ſuæ, iuſtus eſt.* Eruditè expendit noſter Cornelius inibi, cur LXX. Interpretes pro *morte*, ſubſtituant *ſanctitatem*? Et ſanè pro *morte*, Syrus reddit à *peccatis carentia*. O! *mors*, carentia à peccatis, & *ſanctitas* nominatur? Profectò qui timet mortem, parùm *fidit ſanctitati ſuæ*: & *carentiam à peccatis*, nimis in vitâ ſuâ neglexit. Pulchrè S. Ambroſius de Bono mortis cap. 8. *Mortis metus*, inquit, *non ad mortem referendus eſt, ſed ad vitam: non enim habemus quod in morte metuamus, ſi nihil quod timendum eſt, vita noſtra commiſit.* Itaque metus mortis, non ad mortem, ſed ad vitam refertur: quod ſi vita criminoſa fuerit, tardè reformari præſumitur, cùm mors peragitur. Iuſtus autem *ſperat in morte ſuâ*, quia *confidit ſanctitati ſuæ*, quam in vitâ operatus eſt: quaſi *mors* ſit illi *ſanctitas*; eſt enim ſanctitatis conſummatio. Vnde *mors* & *ſanctitas* vices reciprocant: & Iuſtus non tam pauidè timet mortem, quàm lætanter *confidit ſe moriturum*: quia *fidit ſanctitati ſuæ*. 7.

Prouerb.14 v.32. Syrus. Chaldæus. Lxx. Interp. Cornelius. *Metus mortis, non ad mortem, ſed ad vitam referendus eſt.* S.Ambro. *Num mors & ſanctitas idem ſit.*

---

§. XXXI.

Frequentia hominum alea eſt, vagos religioſos faciens vrbium planetas; vita verò ſolitaria ſapientiæ gymnaſium, ac virtutum formatrix; hæc animum fingit, & perfectionem conſummat.

SVbducendus populo eſt tener animus, & parùm tenax recti. Facile trāſitur ad plures. Adeò nemo eorum qui etiam ſtudioſè ingeniū ad virtutem concinnant, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium eualet. Socrati, Catoni & Lelio excutere mētem ſuam diſſimi- 8.

Fugiendum eſt turbæ conſortium.

diſſimilis hominum multitudo, vel de ſolo aſpectu, ac colloquio potuiſſet. Perrarus eſt, qui frequenti turbæ tutò ſe credat, illæſus committat. Numquam mores quos extulit, refert. Aliquid ex eo quod diu compoſuerat, inquietatur; aliquid ex his quæ operosè fugauerat, de facili redit. *Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vſque adeò afficit, vt nunquam ſine offensâ proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod nobis vitium, aut commodat* (*commendat* potiùs,) *aut imprimit, aut neſcientibus allinit.* Vtique quò maior eſt populus cui commiſcemur, eò periculi plus eſt. Vnum exemplum luxuriæ, auaritiæ, ambitionis multum mali facit. Conuictor delicatus ſenſim eneruat, vicinus diues cupiditatem irritat, garrulus maledicè comes, blandientis maliloquentiæ pruriginem affricat. Heu cùm in publicum frequens prodis, & frequenti turbæ miſceris, in tuos mores publicè factus eſt impetus, cui facile reſiſtendo non eſt. Quid ſecurus periculum laceſſis?

Seneca. epiſt. 7.

2. Propheta regius Pſ. 1. ſic bonum virum feliciter beat, & prauum prophetice infelicitat: Beatus vir, qui non abijt in conſilio impiorum, &c. *Non ſic impij, non ſic: ſed tamquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ.* Quemadmodum viro iuſto firmitatem tribuit, & magnanimam in bono conſtantiam: ſic homini ſcelerosè impio, futilem cordis inanitatem, & flexilem animi mobilitatem adſcribit. Puluis enim vagæ naturæ eſt, ventorum circumlationem ſequitur, vel leui aurâ inquietatur, neque proprium habet firmamentum. Sed vndè habet impius, quòd tam de facili quoquouersùs moueatur, & motu ac circumlatione diſſipetur? Appoſitè inibi Greci Patres in huius verſ. commentario: *Tamquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Nam ſimilis fit pulueri, cùm nihil habeat boni humoris, quod ipſum contineat & conſtringat, ne facile rerum euentibus diſtrahatur.* (Nota quæ ſubijcit verba) *Sed agitur & circumfertur in aleâ hominum, & peruerſis ſuis cogitationibus quaſi ad nihilum redigitur.* O benè! Qui ſeſe hominum turbis ingerit, *aleam hominum* vltrò ſubire dicitur. O quàm eſt damnoſa frequens hominum conuerſatio, quàm præceps *alea* culpat! Sanè omnem *aleam* iacit, qui ſe hominum conuerſationi credit: & quicquid virtutis diu acquiſierat, vno teſſerarum iactu diſſipatur: *ſicut puluis, quem proijcit ventus à facie terræ.* Profectò puluis irreparabili damno ventorum circumlatione diſſipatur & euaneſcit: & dum diſſipatione alijs rebus ſeſe minutatim admiſcet, ad nihilum redactus per ſui iacturam perijt. Quid eſt *pulueri* diſſipatio, quæ fit ventorum circumlatione; hoc eſt homini *hominum alea*, quâ omnium moribus admiſcetur. Sic eſt periculosè inimica multorum conuerſatio! Ambitioſior, luxurioſior, auarior, imò & inhumanior redibis, quia cum hominibus conuerſatus es. Vnus homo tibi pro populo ſit, & totus populus pro nullo. Satis magnum quiſque ſibi theatrum eſto. Aleator eſt, quiſquis ſe multorum conuerſationi admiſcet: & vno teſſerarum iactu, virtutum gazas, præceps perdidit.

Pſ. 1. v. 4.

Frequens hominum multitudo, alea hominum ſententiosè appellatur.

Græci Patr. apud Cord.

3. S. Iudas Apoſtolus in ſuâ Epiſtolâ Canonicâ
Iudæ v. 13. ita ſcribit: *Væ illis, quia in viâ Cain abierunt.* Cain autem vagus & profugus ſuper terram oberrare perhibetur. Hi ſunt in epulis ſuis maculæ, conuiuantes ſine timore, ſemetipſos paſcentes, *nubes ſine aquâ quæ à ventis circumferuntur.* Fluctus feri maris, deſpumantes confuſiones ſuas, *Sidera errantia: quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.* Syrus vertit, *Stellæ ſeductrices.* Arabicus, *Stellæ caliginoſæ*, vel *maleficæ.* Per hæc ſidera ob inquietudinem errantia, interpretum plures intelligunt planetas. Sic inibi Beda fatur: *Sidera errantia, quæ ſunt ſeptem, numquam in eodem loco, vbi pridie fecerant ortum, vel occaſum faciunt; ſed modò ad infima zonæ brumalis deſcendunt, modò ad alta zonæ ſolſtitialis aſcendunt, modò mediam zonæ æquinoctialis lineam repetunt.* Non malè, opinor, Caietanus hæc ſidera *errantia* interpretatur, non planetas cæleſtes, ſed meteora & exhalationes ignitas, quas Philoſophi vocant ſtellas diſcurrentes in aëre. Huic expoſitioni fauet Vmbertus lib. 4. erud. relig. part. 3. cap. 1. *Vir*, inquit, *religioſus, qui in clauſtro manere non poteſt, frequenter in mundo periclitatur.... Clauſtrales inquieti ſunt ſidera errantia, de quibus legitur in Canonicâ Iudæ. Sidera verò iſta errantia, aliquando ſunt ſidera cadentia. Poſtquam enim diſcurrendo per mundum delicijs mundanis aſſueuerunt, & aſperitas religionis eis in diſſuetudinem venit, redeuntes ad clauſtrum, clauſtralis vitæ aſperitatem ſuſtinere non poſſunt.* Heu hæc *ſidera* (ob cæleſtis inſtituti vitam) iam *errantia*, propè eſt vt ſint *ſidera cadentia*; quia per vrbium vias, fora, & ſeculares domos crebrò diſcurrendo, *delicijs mundanis aſſueſcunt*, & religioſam ac ſpiritualem vitam ſenſim dediſcunt. *Sidera* videntur, ob ſidereum religionis, aut anteactæ vitæ ſplendorem; ſed cùm errones eſſe diſcurrendo incipiunt, *tenebrarum procellâ* obſcurantur. Hinc huiuſmodi *ſidera errantia* vocantur, *ſtellæ tenebroſæ*, quia dum in terram cadunt, ſicut ceteri terreni homines, eorum iam conuictores, obſcuris ſordibus ſqualent. Quin & vocantur, *ſtellæ ſeductrices*, ſeu *maleficæ*, quia quod habitu religioſo promittunt, ſeculari conuerſatione *maleficè* mentiuntur, & ita pernicioſiùs incautos *ſeducunt.* Plato lib. 2. de Republ. appellauit mercatores, *planetas vrbium*, quia errones per vrbes diſcurrunt. Heu, æquo plures vrbium, viarum, ac ædium planetas! Infauſtè quidem Elimelech cum vxore & filijs, à patrio ſolo, ac Dei cognato populo errantes, Moabitidum *vrbium planetæ* facti ſunt. Sanè errantia ſidera; & indè cadentia.

Syrus. Hebræus.

Beda. *Religioſi extra clauſtrum, vocantur ſidera errantia, imò & cadentia.*

Caietanus.

Vmbert.

Caueat religioſus, ne ſit vrbium, ac ædium planeta.

Plato.

Hic verſ. 3. & 4.

4. Oſee 2. ſponſam diu meretricantem lactat Dominus, dum verbis amatorijs illi blanditur, & ad caſtæ ac perfectæ vitæ frugem reducere ſatagit: *Ecce ego lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem: & loquar ad cor eius.* Et vnde ſponſa deducenda ſeu extrahenda eſt ad ſolitudinem? Forſan è *Domo vulgi* (ſic appellatur Ieremię 39. verſ. 8.) neque enim *vulgi Domus* idoneè appellaretur *ſolitudo*, in quâ Deus loqueretur *ad cor* ſponſæ, ad meliorem vitam reducis. Et quidem aptè à *Domo vulgi*, ſeu frequenti hominum multitudine erronem ſponſam reuocat ad ſolitudinem, vt illam olim adulteram recudat in caſtam, virtutibus inſtituat, & ad omnes ſanctitates erudiat. Opportunè Stobæus ex Plutarcho Serm. 56. *Solitudo gymnaſium ſapientiæ, ſuorum formatrix.*

Oſee 2. v. 14

Ieremias.

Stobæus ex Plutarcho.

Solitudo eſt ſapientiæ gymnaſium, virtutum formatrix; quæ animũ fingit.

formatrix optima; fingit, & dirigit animos. Ob hanc cauſſam Deorum quoque delubra antiquitùs in locis maximè ſolitarijs homines conſtituerunt. An non Plutarchus Chriſtiano cothurno locutus videtur? Porrò ſponſa generoſi connubij malè degener, Deo ſponſo faſtidioſè relicto, diu poſt amatores ſuos abierat: ergò adulterini mores dediſcendi erant; & iterùm refingenda, atque cæleſtibus diſciplinis imbuenda. Ait ergò: *Ducam eam in ſolitudinem:* eſt enim *ſolitudo gymnaſium ſapientiæ, ſuorum formatrix optima.* Porrò *ſolitudinem* velut *gymnaſium* dedicat, vt ibi ſponſa mundanas delicias, & vagas voluptates dediſcat, diſcatque cæleſtes virtutum diſciplinas: eſt enim *ſolitudo ſuorum formatrix optima.* Deinde quaſi parùm foret diu errantem *animum dirigere*, addit τὸ *fingit*: ac ſi miniſtrâ & adiutrice *ſolitudine*, & frequentis vulgi fugâ, illius rurſus *animum fingat*, aut in bonum refingat. Si igitur homines in hoc gymnaſio erudiantur, *ſolitudinem* morum formatricem atque reformatricem feliciter inuenient. Illi tædio eſt virtus, qui ad ſingularitatem ſolitudinis nauſeat: faſtidio eſt Deus, cui ſic turba hominum placet.

5\. Vix vllus hanc de ſolitudine, aut hominum fugâ, theſim retractauit, quin ſudatum illum Ieremiæ locum aduocet auxiliarem: Bonum, inquit, eſt viro, cùm portauerit iugum ab adoleſcentiâ ſuâ. *Sedebit ſolitarius, & tacebit: quia leuauit ſuper ſe.* Lxx. interpretes ſic locum vertunt: *Sedebit ſingulariter, & ſilebit, quia tulit ſuper ſe.* Hæc prophetę verba hâc eleganti ecphraſi Bonauentura elucidat: *Sedebit ſolitarius, in ſolitudine eremi. In ſeßione igitur amor adhæſionis, in ſolitario fuga implicationis; & tacebit à tumultu cogitationis. Quia leuabit ſe, id eſt, ſuprà deſideria ſua, & ſtudia; ſolis rebus æternis inhærendo, non carnalia meditando. Leuauit ergò ſe ſupra ſe, non in eſſendo, ſed in agendo.* Itaque ſolitarius ſedet diuini amoris *adhæſione* quietâ, & *fuga* tumultuantis ac turbidi ſeculi: & ſic *tacet à tumultu cogitationum.* Solúſne ſolitarius eſt immunis à periculoſo inuadentium *cogitationum* tumultu? Hic, hic, inquam, leuat ſe *ſupra deſideria* ac ſtudia ſua: & leuat ſe ſuprà ſe, non in eſſendo, *ſed in agendo.* Hem! Solitarius vltra *deſideria ſua* altè ſublimatur in virtutis faſtigio; & ſupra vires *agere* audet, ac potenter eualet? ô quàm multa hoc vno verbo Bonauentura compendiauit!

Thren. 3. v. 28. Lxx. Inter.

S. Bonauentura ibi. *Solitarius vltra deſideria leuatur, & agit vltra vires?*

6\. Nondùm ſatis emedullatus eſt Prophetæ locus; ſic ergò illum Ambroſius enucleat: *Sedebit ſingulariter, & ſilebit, &c. Qui à iuuentute iugum portauerit, ſedebit ſingulariter remotus à ſtrepitu interpellantium paßionum; & quietus ſilebit, cui neceſſe iam non ſit iurgari cum corpore, decertare cum varijs cupiditatibus, quia tulit iugum verbi anima, quæ captiuas ſibi fecit omnes delicias iuuentutis.* Ecce tibi, qui *Solitarius* viuit à periculoſo ſeculi tumultu *ſingulariter* remotus, ſic pacatâ fruitur virtutis quiete, vt æmulatione feliciſſimi ſtatus innocentiæ, quodammodò immunis eſt à *ſtrepitu interpellantium paßionum:* cui propè neceſſe iam non ſit *iurgari cum corpore, & cum varijs cupiditatibus decertare;* ſed *captiuas ſibi fecerit omnes delicias iuuentutis.* O inopinata ſolitudinis tranquillitas, vltra humanum faſtigium ſublimiſſima! Pergit magnus hic Doctor exponens hoc hominis ſolitarij ſilentium, ſic fatus in Oratione de Obitu Valentiniani: *Sedebit ſingulariter, & ſilebit, &c. Qui tulerit à iuuentute iugum ſingulariter ſedebit, & ſilebit, reuelata ſibi gaudens diuinæ remunerationis æterna myſteria. Aut certè ſilebit, non opus habens excuſatione peccati, quod præproperâ correctione depoſuit.* Scilicet ſolitarius ſingulariter ſilet, quia ſolitudinis ſuffragio ſic inculpatè viuit, vt ſuſpicax & garrula hominum maledicentia quid in eo culpet non inueniat. quaſi ſolitudo ſit præpropera humanorum defectuum *correctio*; quæ dum præcludit delinquendi occaſiones, excuſationum officia præcludit. Tantùm ſolitudini licet?

Thren. 3. v 28. S. Ambr. apud Chiſler. in Catena.

Solitarius à ſtrepitu paſſionum immunis dicitur.

S Ambr. *Vita ſolitaria excuſationum officia præcludit; & ideò tacet.*

---

§. XXXII.

Venenata linguæ mentis vſurpat munia, ſecat vt nouacula quaſi ornatum negotietur; & exlex ipſa ipſi concupiſcentiæ malitiam ſpirat.

TErtullianus lib. de Patientiâ cap. 6. ita ſcribit: de doctrinâ Euangelij eſt *prohibita ira, reſtricti animi; compreſſa petulantia manus, exemptum linguæ venenum: plus lex, quàm amiſit, inuenit .... Hoc principali præcepto vniuerſa patientiæ diſciplina ſuccincta eſt, quandò ne linguæ quidem malefacere conceſſum eſt.* O! exhauriantur *linguæ*, vt cognatum *linguæ venenum eximatur!* ſic *venenatæ oblocutiones, & oblocutionum toxica* ceſſabunt: alioqui *lingua ſæuit vt beſtia,* & rationis expers bruto furore irrationabiliter ferocit: & ſerpentis adinſtar, venenum quod ſine ſuâ pernicie continet, cum alienâ profert. O caue! 1.

Tertullian.

Linguæ venenum cognatũ. Exhauriatur ergò lingua.

Idem ca. 12.

S. Ennod. lib. 1. epiſt. 5 & 26. & 1.

Purpuratus Propheta Pſal. 51. contrà Doëg Idumæum atrociter calumniatorem, ſic pangit, eum alloquens: Quid gloriaris in malitiâ, qui potens es in iniquitate? *Totâ die iniuſtitiam cogitauit lingua tua.* Iniuſtitiam appellat dolum, pernicioſam fraudem, verba ad tot ſtrages malitioſè compoſita. Sed quid eſt, quòd hanc iniuſtam vafritiem ore concinnatam, linguæ *cogitationem* appellat? Sanè lingua Doëg Idumæi perniciem meditatam locuta eſt, diuque animo agitatam, & deliberatam, è compoſitâ & deſtinatâ malitiâ, non per imprudentiam. Cur ergò *tribuit linguæ, quod eſt cordis & animi?* notat ibidem Genebrardus. Pergit Heracleotes in Grecorum Patrum commentario: *Quod ſi id quod cogitat, ſit pars principalis, & cor, quomodò lingua cogitauit?* Profectò (addit Euſebius in Catenâ) *Id quod cogitat eſt ratio ſuperior, & cor, non lingua:* quo igitur pacto nobile cordis ac rationis munus, linguæ ipſique inſanè maledicæ, à Prophetâ tribuitur? O ſuperbam maledicentioris linguæ ambitionem, quæ cordis, rationis, & arbitrij nobile officium vſurpare præſumit, quò auctoratiùs de alienis defectibus garrire videatur! Scilicet exauctoratur mens, vt auguſtus rationis thronus, & rationalis cogitatorij ſolium, in maledicam linguam transferatur, ne quod illa garrit, inconſultum putetur, ſed de conſilioſâ ratione, & prudentiæ arbitrio conſultiſſimum. *Tribuit linguæ, quod eſt cordis* 2.

Pſal. 51. v. 4.

Genebrard. Heracleot. Euſebius.

Quare lingua maledica cogitare dicitur?

& animi. Itaque mens expoliatur suo rationis principatu, ne principe auctoritate, linguæ facinoribus refragetur: & omnis cogitatorij & arbitrij supellex transfertur in linguã, vt quod à linguâ maliloquâ exit, à cõsultissimâ ratione, & animo sagaciter cõsilioso, & veritatis amãte, proficisci putetur: & non dolos fraudulenter effutire, sed rationabile consilium de prudẽtiæ adytis eloqui. *Iniustitiam cogitauit lingua tua.*

3. Eccli. 21. v. 29. *Apud homines, cor ex verbis; apud Deum, verba pensantur ex corde.*

Hæc Psalmographi sententia illam Siracidis gnomen expetit, è cap. 21. exprompta: *In ore fatuorum cor illorum: & in corde sapientium os illorum*. Quasi dicat: Fatuus & maledicus quicquid habent in corde, id ore garrulè effutiunt: nesciunt enim sensa sua celare, sed ea in obuias aures exonerant. Exindè videntur *cor* non habere intrà viscera reconditum, sed in *ore* repositum, omnibusque patulum & expositum. Biblia Tigurina sic locum exscribunt: *Ab ore stultorum pendet cor eorum: at in corde sapientum os eorum situm est*. Sententiosè Syrus vertit: *Os stulti ipsum est cor eius, & os sapientis in corde suo*. quasi maledicè garrulorum oratio, in ore, & ex ore nascatur, non è pectore, à quo legitima prudentiæ soboles generatur. Hinc bellè in prouerbijs Beda: *Apud homines cor ex verbis, apud Deum verò verba pensantur ex corde*. Ceterùm Eusebius Cæsariensis in Catenâ Græcorum Patrum super Psalmo 51. vers. 4. ita scribit: *In ore fatuorum corda eorum; exilit enim cor ad labia ipsorum: cor verò sapientum non est os eorum. Cùm itaque fatuus esset, quod calumniator existeret, siue Doëg, siue Saül peccans, idcircò ait: Iniustitiam cogitauit lingua tua*. itaque calumniatoris animus, mens, ratio, cor, augusto pectoris solio relicto, è quo humanis membris & actionibus dominari debuisset, *ad labia exilit*, & linguæ se subdit obsequio: adeò vt se concorporet ori, & in maledicentiæ officinâ refingatur in linguam: *Os stulti ipsum est cor eius*. O calumniatricem maledicentiam fatuè excordem! siquidem linguam pro mente, pro ratione ac corde habere perhibetur; non linguam in corde, quòd limâ rationis verba expoliat, & attentiùs expolita dispenset. O exuatur lingua, principali cordis munere, & beneloquentiæ consultioris ornamentis induatur, ne cum reiectaneâ infidè Orphâ audiat sui nominis interpretamentum: Orpha enim sonat, *Ore nudata*, vt in litterali commentario suprà exponebamus, dum nominis etymologiam tradidimus.

Tigurina. — Syrus. — Beda. — Euseb. Cæsar. — *Os stulti calũniatoris, ipsum est cor eius.* — *Orpha interpretatur, Ore nudata.* — Hic vers. 4.

4. Ps. 51. v. 4.

Pergit Dauid eodem illo Psalmo 51. *Totâ die iniustitiam cogitauit lingua tua: sicut nouacula acuta fecisti dolum*. Pulchrè hâc nouaculæ similitudine amplificat maledicè noxios Doëgi dolos. Quasi dicat: Sicut nouacula, quæ præter expectationem aberrat, secans carnem vel iugulum loco capillorum & barbæ, sic tu perniciosè fefellisti: sic tu celeri fraude, & præter opinionem meam, me atrociter læsisti. Nouacula sæpè imprudenter acutie suâ fallit, & aberrans petit iugulum: idque expedite & celeriter. S. Augustinus indidem, altiùs contemplatur nouaculæ vsum, qui est, superflua resecare: adde etiam & sic exornare; id muneris ad Iudices flectit: *Quare*, inquit, *dolum potentiæ malæ nouaculæ comparauit? quia non admittitur, nisi ad superflua nostra*. Sicut igitur nouacula capillos, sic Iudex facultates & opes (quæ crinium adinstar hominem adornant) absumit, & sic miserum depilat. Reprehensionibus etiam accommodari potest Augustini sententia: nam Superiorum obiurgatio, velut nouacula ad resecanda subditorum superflua destinatur: hæc autem *quasi nouaculâ acutâ* celeriter, & tanquam insensibili abrasu facienda est, & quæ subditum adornet; non dehonestet, non depilet, non deturpet. Porrò nouacula dum superflua velociter resecat, ornatum potiùs negotiatur. O Superiorum reprehensione ornetur subditus, non fœdè dehonestetur inconsultâ verborum acutie, quæ periculosè aberret. Manum amoueo ab hâc reprehensionum vrticâ, quæ subiectorum famam malè lacerat, & vice ornatûs, deturpationem procurat. Opportuniùs ad rem S. Ambrosius lib. 3. offic. cap. 11. sic locum exponit: *Sicut nouacula acuta fecisti dolum. Nequitiæ*, inquit, *arguit proditorem*: *eò quòd instrumentum huiusmodi ad hominis adhibetur ornatum, & plerumque vlcerat. Si quis igitur prætendat gratiam & dolum nectat Doëgi proditoris exemplo, instrumenti istius comparatione censetur, quòd ebriæ mentis ac titubantis vitio, manus vulnerare consueuit*. Addit Hesychius ibidem in Catena. *Illud verò sicut nouacula acuta, id est, insensibiliter secant. Quid enim acutius isto dolo, quem linguâ proditoria composuit?* Ecce tibi linguæ maliloquæ nequitia ex nouaculæ comparatione. Nam sicut nouacula *adhibetur ad ornatum*, si autẽ dum munus suum obit, per imprudentiam exerret, graue infligit vulnus; eò grauius, quò ornatũ quærens, ictum inuenit: Sic lingua *ad hominis adhibetur ornatum*, quasi ad id data fit, vt alios laudet: quod si à scopo suo aberret, & illos proditoriè vituperet, *sicut nouacula acuta facit dolum*, & deerrans à suo fine, grauiùs sauciat. Et quidem lingua, sicut nouacula *insensibiliter secat*. Hispanè diceres: *La lengua del maldiciente os deja lastimado, sin sentir, ni saber, ni reparar el daño que hace*. Heu nimis verè!

Reprehensio fiat nouaculâ, quæ dum superflua resecat, simul ornat. — S. August.

5. S. Ambros. — *Cur lingua maliloqua nouaculæ cõparetur?* — Hesychius. — *Lingua insensibiliter nocere dicitur.*

6. Iacobi 3. v. 6.

Celebris est illa Iacobi sententia, & præ celebritate notissima: *Lingua*, inquit, *constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis nostræ inflammata à gehennâ*. Quasi dicat: lingua adeò est exitialis, adeò omnia adurit, adeò inflammat rotam totius vitæ nostræ, vt videatur conflata in fornace gehennæ, ibique igne tartareo inflammata inflammare rotam & cursum totius vitæ, dum sulphureas passiones & appetitiones humanas flabellat & sufflammat, vt in hâc vitâ ad culpam accendantur, & in futurâ gehennales pœnas incendio inextinguibili totus homo luat. Pulchrè Gilbertus Abbas in appendice ad Cantic. Sancti Bernardi serm. 24. *Appositum est*, inquit, *cor hominis in malum ab adolescentiâ suâ. A primâ natiuitate impulsa nescit cursum inflectere; & tu illam linguâ prauâ impellis ampliùs & inflammas? Lingua praua iracundiæ & indignationis occasiones requirit iniurias vel falsas simulat, vel veras exaggerat, quas debuerat dissimulare: ad offensam officia etiam interpretatur, & venenati sermonis scintillas adhibet ad commouendum cor suum. Quid lingua tanquam cordi tuo talem adhibes flammam? sufficiat illi flamma sua, sufficiat illi concupiscentiæ ardor carnalis, & leuitatis calor innatæ, quibus cor tuum ac si volubilis rota impellitur*. Attẽtiùs adnota quæ subtexit verba expensione

Gilbertus. — *Lingua gehennæ scintillas flabellat.*

pensione dignissima: *Noli ignem igni adhibere, & concupiscentiæ addere malitiam. Ignem hunc quem euomis, hauris de gehennâ: inde incipit, & illò rapit.* Subtiliter æquè ac eloquenter Gilbertus! Scilicet hominis lingua inflammata à gehennâ (est catachresis, id est, quasi inflammaretur à gehennâ) *venenati sermonis scintillas adhibet*, quibus æstuantem iram, concupiscentiam, & reliquas passiones commoueat ac sufflammet. Silentio igitur passiones preme, & os fornacis occlude taciturnitate: Noli gehennalem *ignem igni* cupiditatum adhibere, & *concupiscentiæ addere malitiam*. O! lingua concupiscentiæ malitiam addit? sine malitiâ subest concupiscentia, etsi cupiditate exæstuans, nisi lingua eâ de re pertractans, concupiscentiam, iram, inuidiam, &c. excitet & sufflammet ad malitiam? Nimirùm sic commotæ, & interdùm quiescentes & sopitæ passiones, linguæ incentiuo efferantur, vt exaggeratiùs dixerit Gilbertus, quòd lingua *concupiscentiæ addit malitiam*: nam *ignem quem ore euomis, hauris, de gehennâ inde incipit, & illo rapit*. O caue à lingua has infernalis gehennæ scintillas, taciturnitateque illas quantocyus interstingue. *Quandò vno esta picado de vna passion, el remedio es callar de aquella materia, porque no se auiue y encienda mas.*

Lingua addit concupiscentiæ malitiam, quomodo?

7. Pergit Iacobus, & sic linguam culpat: *Linguam autem nullus hominum domare potest.* Oecumenius legit interrogatiuè, quasi dicat: Feræ domantur, & ad arbitrium hominis obsequenter reguntur, cur lingua ab homine obnixiùs adnitente, domari omninò non poterit? Rationem reddit Nazianzenus Tract. de silentio, vbi appellatur lingua, *Indomabilis, effrænis, exlex*: non quia lingua legi non sit subiecta, sed quia subiectionem recusat, obstinatâ cognatæ licenter lubricitatis præscriptione quâ iugum, aurigationem, & lupatum legis, *indomabilis* ac *effrænis* excutit; & inde *exlex* esse præsumit.

Iacob. 3. v. 8. Oecumen.

S Nazianz. *Lingua dicitur exlex.*

---

§. XXXIII.

Locus sæpè vitijs obnoxius est; sæpè etiam virtuti auxiliaris.

1. QVemadmodū ei quis se amore exuere satagit, euitanda est omnis admotio dilecti corporis, & admotum procul arcēdum, aut fugâ quantocyùs declinādum (nil enim expromptiùs quàm amor recrudescit) ita qui excutere ac deponere cupit noxia cuiuscumq; rei desideria, cuius cupidine olim flagrabat; & oculos, & aures, & memoriā ab his quæ deseruit, auertat. *Citò rebellat affectus*: quocumque se verterit, pretium aliquod præsens conuersionis suæ nocenter inueniet: & diu pacata per leuem occasiunculam inquietat. Non est committendum vel eximiè virtuoso vt rursùs incidat in affectū olim commotum, & impotenter procliuem, & de antiquâ pellaciâ impotentiorem. Æquè relapsionis facilitas, quàm difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. Quantùm possit obnixiùs à lubrico recedat, qui in sicco quoque parùm fortiter stat. Quicquid ad auersata vitia vel leuiter blanditur, meræ insidiæ sunt, stationis titubatio, & periculosæ clanculùm insidiæ. Ei nihil tutum, qui semper & vbique imbecillus est, qui hiat ad vetita & noxia, ad iussa & proficua tædio virtutis nauseat. Suæ infirmitatis conscio nulla cautela superuacua est; cui vel posse delinquere, alea quodammodò delinquendi est. Quid tutum est ei, cui vel locus ipse periculo est?

Vel leuis occasiuncula, fit nobis relapsionis suspecta. Seneca.

Geneseos 3. Adamo recēns creato, topiarijs paradisi delicijs felici, & felicitate immortalitatis aucto, sub pœnâ incurrendæ mortis præcipitur; vt vel ab vnâ dumtaxat arbusculâ temperaret, in paradiseâ copiâ tot eduliū arborum gratiùs fœcundâ: Præcepitque ei (Deus Adamo) dicens: Ex omni ligno paradisi comede: De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: *In quocunque enim die comederis ex eo, morte morieris.* Denique (malum!) aut guloso palati blandimento, aut vxoriæ suasionis lenocinio, aut curiositatis suggestione, aut ambitionis præstigio, de importunæ arboris fructu audacter cōedens, exutâ immortalitate, mortem cum totâ posteritate ineluctabilem incurrit. Tunc compellitur ad paradisi exilium: *Nunc ergò, ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum. Et emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis.* Caussa istiusmodi pœnalissimæ expulsionis è paradiso, hîc assignatur, ne fortè Adamus iam peccator, de esu vitalis ligni euaderet immortalis, quod parùm forsan incommodare videtur. Porrò in paradiso etiam potuit, sicut in exilio, pœnitentiam agere; & inibi degens, diuinam nancisci gratiam, quâ excusso peccato, gratus Deo foret, sicut de bono pœnitentiæ in exilio postmodùm euasit. Quid vetabat in paradiso Adami pœnitentiam, quod in exilio non vetuit? An paradiseæ vbertim deliciæ? an felicis illius status infeliciter amissi, funesta recordatio, & lugubris perdiu memoria? Imò forsan non tam eum à pœnitentiâ auerteret, quàm ad eam capessendam viuaciùs extimularet. Rem tetigit, opinor, Moyses Bar-cepha 3. p. Comment. de Paradiso, cap. 1. sic ad thema præsens opportunè fatus: *Igitur cùm ea illi (Adamo) voluntas fuisset, vt imperatam legem transiliret, meritò extrusus est paradiso, & morte etiam damnatus; & simul ne ipsius prauitas foret immortalis, qualis est Diaboli.* Num si Adamus peccator Paradiso extrusus non esset, vbi suppetebat arboris vitæ esus, *ipsius prauitas foret immortalis*? Ipse profectò immortalis foret, non eius prauitas, quam in Paradiso, sicut posteà in exilio exuere potuisset. Hem! sic vel paradisus in quo peccatum est, vlteriori peccato, & impœnitentiæ blanditur, vt si in loco vbi deliquit, in æternum maneret, *ipsius prauitas foret immortalis*? Sic vel peccati recordatio, quam de proximo locus suggerit, ad peccandum allectat, instigat, raptat? O quàm citò iterùm rebellat affectus! quàm leuis occasiuncula lenocinatur relapsui! ô, vel commissi delicti locus, sic delicto inficitur, vt delinquendi contagium inhalet, allinat, affricet noxiâ morum pestilitate? *Et emisit eum Dominus de paradiso, ne ipsius prauitas foret immortalis qualis est diaboli. Quid exaggeratius?*

2.

Gen. 3. v. 22 & 23.

Adam paradiso extruditur, ne eius prauitas, foret Immortalis, quare?

Moyses Bar-cepha.

3. Ioann. 4. mulier illa Samaritana ex Christi verbis cognoscens indubiè esse Prophetam, ait illi: Domine video quia Propheta es tu. *Patres* Ioan. 4 v. 20.

nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis quia Ierosolymis est locus, vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, quia venit hora, quãdò neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis Patrem. *Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus,* &c. Quomodò quis eò socordiæ peruenire potest, vt quod nescit, adoret? Quæ est hæc in Deo adorando nescientia, & crassior religionis ignoratio, quam hîc Christus Deus sic acerbè perstringit? Aptè Chrysostomus homil. 32. in Ioannem, his verbis verba præscripta elucidat: *Samaritani quidem quod nesciebant, adorabant, quoniam localem Deum æstimabant.... Iudæi verò ab hac eruti sunt suspicione, etenim orbis terrarum eum nouerant esse Deum.* Ne erremus cum Samaritanis: homines *locales* sunt, loca morum pestilitatem sæpè spirant, & affricant, & conuersationis contagio vitam incestant. Deus autem *localis* non est, qui vbique totus est: qui in omni loco idem ipse est, vbiuis pius, liberalis, bonus, & largè beneficus. Adsimili errore decepti Syri, ab Israële in montibus malè concisi, dixerunt Regi: *Dij montium sunt Dij eorum, ideò superauerunt nos: sed melius est vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos.*

Deus localis non est. homines autẽ locales sunt. — S. Chrysost. — 3. Reg. 20. v. 23.

4\. Ad Rom. 8. viuidum, quo æstuabat, amorem erga Deum, his verbis Paulus exponit: Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, *Neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* Quænam est hæc *altitudo,* aut *profundum,* quod Paulum à Dei charitate non diuellet? Tantum loco licebit, vt vel Paulum labefactare præsumat? Oecumenius: *Neque admodum gloriosa, neque valdè humilia; neque bona, neque tristia; neque honesta, neque mala,* id est, nulla prosperitas, aduersitas nulla. Theodoretus verò apud eundem Oecumenium; *Profunditatem, vt opinor, gehennam nominat, altitudinem verò regnum. Adhæc æternam dicit vitam, & æternam mortem.* Fumans minis gehenna, & beata cæli gloria spebus dulcissimis prælibata, quemquam à Dei charitate diuellat? (Sed de hoc aliàs) Verùm S. Augustinus lib. 1. de Moribus Ecclesiæ cap. 11. sic locum exponit: *Non separat Altitudo, neque profundum, quid enim mihi cælum polliceatur, vt à cæli fabricatore, seiungar? aut quid terreat infernus, vt Deum deseram? quem si numquam deseruissem, inferna nescissem.* (Nota opportunam clausulam) *Postremò quis me locus ab eius charitate diuellet, qui non vbique totus esset, si vno contineretur loco?* Quisquis quasi loci genium causatur, vt prauos mores excuset, Deum immensitate defraudat, *localem* Deum putat. Vbique Deus est, in omni loco suorum hominum prouidentissimus, vbilibet abundè beneficus. Cui afflet malitiam locus, vbi quantus quantus est, Deus ibi est. Suam imbecillitatem vbiuis sit, homo circumfert è se profugus nusquam est: ergò declinet vbilibet prauorum contubernium, declinet occasiones delinquendi, & religione obarmatus, satis vbique tutus est. Perperam hîc Mahalon & Chelion Elimelechi filij, ad præuaricatæ legis Mosaicæ defensionem, accusent loci genium, & Moabitidis profligatissimos pertinaciter mores: prolapsionis occasiones locus offert non impellit ad ruinam. Deus Israël vbiuis locorum totus est. *Quid Samaritanâ vilius?* (ait Hieronymus) *non solùm ipsa credidit, sed post sex viros vnum inuenit Dominum, Messiamque cognouit ad fontem, quem in templo populus ignorabat.*

Ad Rom. 8. v. 39. — Oecumen. — Theodoret. — *Quæ loci altitudo aut profunditas, Paulum à Dei amore diuellet?* — S. August. — Hic vers. 4. & 5. — S. Hieron. Epist. 4.

5\. Ioannis 10. *Et abijt Iesus iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primùm: & mansit illic:* & multi venerunt ad eum, & dicebant: Quia Ioannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quæcumque dixit Ioannes de hoc, vera erant: Et multi crediderunt in eum. mirum sanè est, quòd quem nuper Iudæi quærebant apprehendere, vbi commoratus est in loco, in quo Ioannes baptizabat, confestim in eum populariter credunt, & Euangelicâ doctrinâ mores ad omnem sanctitatem informant. Sic locus hic Euangelij credibilitati, & reformationi morum blanditur? Audiendus est inibi Chrysostomus, sic eleganter fatus: *Vide quantùm ei locus, & à prauis ingenijs discessio contulit. Ideò frequenter ab illorum consuetudine eos abducit: quod etiam in veteri fecit Testamento. Iudæos etenim ab Ægyptijs abducens, in eremo finxit, & erudiuit. In omnibus hoc idem & nos admonet, vt fora, turbas, & tumultus fugiamus.* Ecce tibi quantùm eis *Locus* contulit ad veram fidem recipiendam: vt quem alibi priùs tamquam seductorem refutabant, in *loco* vbi erat Ioannes olim baptizans, tamquam Christum excipiant. Sic suum populum Deus ab Ægyptijs abducens, in loco solitudinis *fixit, & erudiuit.* Quasi parùm foret, quòd in idoneo ad virtutem loco, populum suum Deus ad sanctitates omnes *erudiat,* tamquam in religionis gymnasio; eum in eo loco, velut in arcanâ morum officinâ denuò *fingere,* & recudere perhibetur. Sic alibi *locus* vitiorum lenocinio infamis, ad Dei populum *fingendum* auxiliaris aduocatur? *Vide quantùm eis locus contulit!*

Ioan. 10. v. 40. — S. Chrysost. hom. 60. in Ioann. — *In loco virtuti idoneo, Deus suum populum fingit.*

6\. Geneseos 3. post infidam præuaricationem, Adamus malè verecundus Dei vocem fugit: & abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi. *Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es?* Deúsne is est, qui sciscitatur vbi est Adam? Annon Deus vbique est immensitate totus? Fortè præuaricator Adamus extra omnem locum erat? luculenter inibi Rupertus: *Rectè dicitur illi, Vbi es? Quia videlicet mouet pedem suum, & in loco suo non est; Locus enim hominis Deus est, extra quem nusquam bene est.* Nemo de *loco* sanctitati idoneo, nimis præsumat; aut à profano timeat: neque hic virtutis titubatio est, si constanter reluctari velit: neque ille tutum à periculis asylum, si languescat propositum. In proprio suo loco permanere exambiat, ne periculis vacillet, aut arroganter securitatem præsumat: *Locus enim hominis Deus est, extra quem nusquam bene est.* Huius *loci* per gratiam, & bona opera, hospes est, imò & inquilinus est: & per beatam gloriam felix incola, & velut in patrio solo, aut terrâ viuentium, gloriosus æternùm habitator. Deus *localis* non est, qui omnium *locus* est.

Gen. 3. v. 9. — Rupertus. — *Proprius hominis locus, Deus est.*

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Paterna viscera peracerbè vrit funesta filiorum iactura.

1. Aristoteles. ARistoteles Moralium Nicomachiorum lib.8. cap.14. de parentum erga filios amore, ita scribit: *Consanguinea autem amicitia esse multiformis videtur, & tota ex paternâ dependere. parentes enim amant liberos quasi ex se quiddam sint: liberi autem parentes, quasi ex illis quippiam sint; magisque sciunt parentes qui ex se orti sint liberi quàm nati ex illis se esse genitos; maiorem autem id à quo aliquid est, cum genito habet necessitudinis connexionem, quàm quod factum est cum eo qui fecit: proprium enim ei à quo oritur quippiam, est id quod ex ipso oritur.... Parentes igitur filios vt seipsos amant, qui enim ex ipsis oriuntur, sunt quasi alteri ipsi, dum separati sunt: filij autem parentes, vt ab illis producti.* Itaque parens cum filio est quasi idem alter, & vnus ambo, qui est amandi fomes, & amoris meta. Exinde in eorum funere ineluctabilis dolor sauciat parentum animos.

Parens cum filio est quasi idem alter. & vnus ambo.

2. Iob cap. 1. ille tentationum sæuientium scopulus, Diabolorum incursiones immanissimas inconcussus deludens; nuper erat salute integer, diues censu, domo splendidus, liberorum numero felix. Tanto autem innocentiæ ac fidei erat muro munitus, vt non auderet eum attentare Diabolus, nisi à Deo nuncupatim iussus; qui furiali succensus rabie, subitò rapinâ, igne, ferroque vniuersa vno momento disperdit: Iobus autem tot lugubribus nuncijs tunditur, nec mouetur. At vbi diabolus tot machinis nihil se profecisse cognoscit, omnem furorem in filios eius effundit, vt in filijs pater labefactetur, Nam cùm solito more vnanimes vnâ epularentur in domo, derepentè concussis toto nixu quatuor angulis eius, perampla illa ædium moles parietibus tectisque corruentibus, illam splendidè numerosam fratrum cohortem sepelit ante quàm perimit. *Taleque* (pergit S. Zeno Veronensis) *commentus impietatis excidium, vt in illâ vnius funeris turbâ paternus dolor non sufficeret orbitati, cùm nescit quem primùm plangat, quem priorem inueniat, cui primùm iusta crudi funeris soluat.* Quare ne saxeus stupor, sed patientiæ philosophia in tot stragibus putaretur, *Tunc surrexit Iob, & scidit vestimenta sua & tonso capite corruens in terram, adorauit*, &c. Nec mirum quod atrocissimus Diabolorum sibi persuaderet, paterno dolori imparem fore Iobi patientiam. Quin & toto tentationum tempore sic pium parentem & filiorum peramantem, medullitùs vrebat hæc filiorum iactura, & funesta orbitas, vt quasi in tentationum ac patientiæ stadio Iobus adhuc reliquis iam recuperatis, versaretur; post amissæ sobolis restitutionem, tunc, tunc quidem dumtaxat Iobus dicatur, Diabolorum triumphator, & in patientiæ certamine strenuus victor. Quod B. Laurentius Iustinianus his verbis luculenter edisserit: *Commendata est*, inquit, *Abrahæ obedientia post tentationem: Ioseph castitas post adulteræ insolentiam: Iob tolerantia post sobolis restitutionem.* Quid? ante sobolis restitutionem commendata non est Iobi patientia, cùm contempsit in perditis facultatibus diuitem, cùm dissimulauit in pœnâ sui corporis iustum? cùm tot tentationum machinamenta delusit? cùm lectissimæ sobolis immatura funera tolerauit? cùm sciolè molestissimam amicorum hostilitatem sustinuit? O exaggeratiorem paterni amoris hyperbolen! Semper his tentationum machinis flecti nescius Iob à tentationum palæstrâ fugatur aduersarius; sic tamen putauit vri sensu amissæ prolis paterna viscera, & eorum funestâ recordatione fodicari, vt quasi adhuc filiorum recordatione tentaretur à fugato aduersario; non antè, sed *post sobolis restitutionem, Iobi tolerantia sit commendata*, tamquam consummatè ac perfectè iam de omnibus illis tentationibus victrix. Tunc enim tandem hâc Iobo *commendatione* victoriatum est.

Tot filiorũ orbitati patiendæ impar censebatur Iobus ab aduersario.

S. Zeno Ser. de Iob.

Iob 1. v.20.

Non antè, sed post restitutam sobolem, Iobi patiẽtia, dicitur cõmendata quare?

B. Laur. Iustin. de Casto cõnub. anim. c.6.

Geneseos 22. Isaacus ille vnicus serò filius Abrahæ, adhuc paruulus, cui maior pietas, & miseratio maior debetur, à Deo postulatur ad victimam: cui si per humanam fragilitatem aliqua in corpore infirmitas nasceretur, aut humanus exitus contingeret; vix in eius casibus pater viuere potuisset, si annis teneris moreretur. Hic igitur infans, è cuius vitâ paternus affectus & maternus pendebat, diuinâ voce ad crudam victimam postulatur: *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac, & vade in terram visionis: atque ibi offeres eum in holocaustum.* Serus cùm esset filij pater, desideratissimum filium præmaturè immolare iussus, *non contristat frontem deuotissimus Abraham, nec dolor patri lachrymas persuasit.* Zenoni adtestatur Philo: *Ille* (*Abraham*) *quamuis maiore quàm dici potest, teneretur filij desiderio, nec colorem mutauit, nec animum flexit, sed constantissimè perstitit in eâdem sententiâ: quippè qui amore Dei subactus, fortiter vincebat omnes cognationis affectus, & omnia nomina.* Patrisne constantia aut magnanimitas est, an stupor? Bellissimè Veronensis Zeno nuper laudatus; *O pater spiritum captans, corpus verò, mortemque contemnens! ô, qui seruum Domini ita se esse meminerat, vt patrem se esse nesciret! Quid est pater? Ecce sub oculis iacet filius vinculis astrictus: vbi sunt lachrymæ? vbi dolor qui in humanis sensibus versari consueuit?* Sanè dum Abrahamus ex amantissimo patre, intrepidus filij carnifex accingitur, & tunc lachrymas siccis oculis sistit, nec colorem mutat, nec contristat frontem, nec animum flectit; parum est, quod patrem dissimulet, *patrem se esse nescit*, & patris affectum deuotione dediscit. Scilicet maluit Zeno, Abrahamum interim patrem se esse quodammodò *nesciuisse*, quàm quòd patris constantia laudatissima, ad filij strages surda, in stuporem degenerasse forsan putaretur.

3. Gen.22. v.2.

S Zeno ser. 1. de Abrah.

Philo li. de Abrahamo

Num Abraham dũ filium iam mactat, patrem se esse nescit?

Iteratâ Angeli voce sistitur Abrahamus à filij cæde, & arietem vepribus hærentem, pro filio immolare iubetur, in Dominicæ passionis typum, nouæ montis nominationi impressum. *Appellauitque nomen loci illius, Dominus videt. Vnde vsque hodie dicitur: In monte Dominus videbit. Hoc est* (vt mysticè exponit Ambrosius,) *quod apparuit Abrahæ, reuelans sui futuram passionem corporis, quâ mundum redemit; demonstrans etiam genus passionis, cùm suspensum ostendit arietem in virgulto, & virgultum illud, patibulum crucis.* Itaque filij immolatio in monte, cui

4.

Gen.22. v.14.

S Ambr. in Catena. Lipom. inibi.

cui nomen, *Dominus videbit*, adsimilem Filij Dei à Patre Deo immolationem præfigurat. Vnde & ipse Abrahamus à Deo audit: Quia fecisti rem hanc, *& non pepercisti vnigenito filio tuo propter me*, &c. Quare eadem verba repetit Paulus, & à Patre Deo, Dei Filio pro nobis

Ad Rom. 8. v 32.

immolando accommodat, aiens: *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis*, &c. quæ vtraque immolatio dum pariatur, diuinæ ac humanæ virtutis summa traditur. Verùm Ze-

S. Zeno sup.

no Veronensis hâc super re sic philosophatur: *A filio ad agnum transtulit dexteram* Abrahamus *semper lætatus & gaudens. Nec mutatus est vultus eius, cùm esset victima commutata. Cum tantâ lætitiâ arietem obtulit, cum quantâ obtulerat & filium.* (Nota impressiùs verba quæ tempestiuus subtexit.) *In illo sacrificio solus Deus doluit, quia aliam victimam procurauit.* Nempè de Deo antropopathως loquitur, & sic exponit, quanti ab hominibus taxandum sit, quòd Pater Deus *proprio Filio suo non pepercerit*, cùm typicè Abrahamus à filio ad agnum transtulerit dexteram, adumbrans Filij Dei immolationem, à Patre Deo citiùs, quàm à tortoribus exactam *In illo sacrificio solus Deus doluit, quia aliam victimam procurauit*, nempè *proprio filio suo non parcens*, Hem! dum non parcere proprio Filio suo Deus traditur, *Solus dolere* dicitur? An non *dolor* in Deo peregrinatur, tamquam res Deo longissimè extranea? Verum enimuerò si *dolor* cadere in Deum posset, in *proprij Filij* immolatione maximè doluisset. Nec minùs, opinor, exprimitur paterna erga filios charitas, & affectus in eorum calamitatibus dolor, cùm dicitur Abrahamus non *doluisse*, quàm cùm Deus doluisse perhibetur. Porrò Abrahami in Deum pietas exaggeratur, cùm in Filij immolatione dicitur, *patrem se esse nescire*; & Dei Patris immetata in Filium suum charitas declaratur, cùm in Filij passione, & crucis tormento, etsi ipse doloris incapax, *doluisse* traditur. *In illo sacrificio solus Deus doluit, quia aliam victimam* (id est, *proprij Filij* in ariete adumbrati) *procurauit.*

Solusne Deus doluit, in adumbrati Isaaci, id est Filij sui immolatione?

5. Tertullianus librum de animâ auspicatur, agens de Socratis magnanimâ constantiâ, quæ non de fiduciâ compertæ veritatis, sed *de industriâ venerat consultæ æquanimitatis.* Etiam, inquit, in carcere Socratis, de animæ statu velitatum est: nescio iam hoc primùm, an opportuno tempore magistri, etsi nihil de loco interest. Quid enim liquidò saperet anima tunc Socratis, iam sacro nauigio regresso, iam cicutis damnationis exhaustis, iam morte præsente vtique consternata ad aliquem motum secundùm naturam, aut externum, si non secundùm naturam. *Quamuis enim placida atque tranquilla, quam nec coniugis fletus statim viduæ, nec liberorum conspectus exinde pupillorum, lege pietatis inflexerat, vel in hoc tamen motu ne moueretur, ipsa constantia concussa est aduersus inconstantiæ concussionem.* Mirissimum sanè est, tantùm licuisse *consultæ æquanimitati*, quæ de industriâ venerat, & de affectâ quærendæ gloriæ ambitione. Scilicet ipsa Socratis tunc inconcussa constantia animitùs concussa est, ne concuteretur, dum ipse morti vicinus, adhuc placidus & tranquillus *legem pietatis* violenter infringit, flecti-nescius ad vxoris fletum statim viduæ, & *liberorum conspectum exinde pupillorum.* Quid tam insolenter

Tertull. li. de Anim. cap. I.

Socrates flecti-nescius ad liberorũ conspectum exindè pupillorum, legem pietatis infringit.

ambitiosius, quàm in tanto iniustè periculo, amicorum gratulationem expectare, ad iniuriæ frustrationem? Meritò hîc sacer Historicus bonæ Noëmi anxiam mœstitudinem tacitus intermittit, ne festinatam narrationem moretur; dum illam inducit charo marito, ac duobus dulcissimis filijs funestè viduatam. *Et ambo mortui sunt, Mahalon videlicet & Chelion: remansitque mulier orbata duobus liberis ac marito.* Verùm in fine cap. 4. satis huiusmodi mœrorem exponit, cùm de natiuitate Obedi, nepotis legalis lætitiam velut effusam, & lætas mulierum gratulationes recenset.

Hic vers. 5.

Ruth 4. v. 14. &c.

---

§. XXXV.

Iuuentus piè actuosa, stipendia senectutis præmaturè cumulat.

1. EAm viam nascendo ingressi sumus, quam diu viuendo peragere, non est necesse. *Iter imperfectum erit, si in mediâ parte, aut citrà petitum locum steteris. Vita non est imperfecta, si honesta est. Vbicumque desines, si bene desinis, tota est.* Nemo tam imperitus est, qui nesciat sibi aliquandò moriendum; tamen cùm propè mors accesserit, tergiuersatur, ac tremit. Nónne tibi videbitur stultissimus omnium, qui grauatè ferat, quòd ante annos mille non vixerat? Æquè stultus est, qui ægrè sustinet, quòd post annos mille non viuet. Hęc paria sunt, non eris, nec fuisti. Vtrũque tempus alienum est. In hoc punctum coniectus es, quod vt extendas, quousque extendes? Eò aliquandò is, quò omnia tandem eunt. Quid tibi nouum est? ad hanc legem natus es: hoc accidit omnibus ante te, hoc omnibus post te accidet. Series inuicta, & nullâ mutabilis ope, ad mortem trahit cuncta, & suâ quemque destinâ illigat. Quomodò fabula, sic & vita: non quandiu, sed quàm bene acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet quâ ætate, quo tempore, aut loco desinas; quocumque desine, tantùm bonam vitæ clausulam impone. Cui senectus in votis est, opinor, senectutis miserias inscius expetit, & cognatis senio detrimentis inuidet.

Seneca. epist. 78. *In quâcumque ætate desinas, si bene desinis, tota vita est.*

2. 2. Regum 18. pendulus è quercu Absalom iustè lancinatur, & spiculis tribus cor eius trãsfigitur. Capilli & lignum eum alligarunt, & brutum eum animal tradidit, & pro fune quidem coma, pro ligno autem arbor extitit; pro milite autem eum adduxit mulus, & condignas impietatis pœnas morte luit. Et tulerunt Absalom, & proiecerunt eum in saltu in foueam grandem, & comportauerunt super eum aceruum lapidum magnum nimis. Porrò Absalom erexerat sibi, cùm adhuc viueret, titulum qui est in Valle regis: dixerat enim: Non habeo filium, & hoc erit monimentum nominis mei. *Vocauitque titulum nomine suo, & appellatur, Manus Absalom vsque ad hanc diem.* Extat etiamnum hic Absalomi titulus seu monimentum in Valle regis, id est, in Valle Iosaphat, cum nomine sepulchri eiusdem, quod floribus in summo sculptis exornatur, vt scribit testis oculatus Zuallardus. Verùm Abulensis inibi quæst. 17. secutus Iosephum, putat hunc titulum fuisse *quandam imaginem factam de marmore pulcherrimo, quæ omninò erat ad similitudinem Absalonis.*

Cur, Manus Absalom, in eius sepulcro describitur?

2. Reg. 18. v. 18.

Zual. l. 3. Pereg die 2. Abulens. Iosephus,

lonn. Ita quidem si ad rem attendas; non ad sacri textus verba. Porrò pulchra è marmore Absalomi statua, illius venustatem oculis repræsentans, cur non potiùs, Absalom, quàm *Manus Absalom* meruit nuncupari? Idcircò ma-
S. Hieron. num Absalomi descriptam fuisse refert Hieronymus in Tradit. Hebraicis: *Vocauitque titulum nomine suo, & appellatur, Manus Absalom*, inquit, *In quo titulo manum dicitur defixisse, & figuram manus suæ expressisse, & ob hoc, titulum hoc modo vocari*. Non hîc examino vtra ex his expositionibus magis quadret ad litteram; hæc saltem ad mores, aptior nunc apparet. Sanè expensione dignissimum est, quòd Absalom, gratiarum manibus factus iuuenis, sic morti vicinus de rebus humanis censet, vt pro venustissimâ sui effigie, marmori ad æternitatem impressâ, eius *manum* effigiari maluerit, id est, quod fuisse tunc maluit, quod hactenùs opere fuisse magis æstimabat, quod benesuadâ morte tardis desiderijs, & sero voto percupiebat. Totam ipsius pulchritudinem in floridâ ætate, squalidæ senectutis nesciâ, apprimè describi putat, & ob oculos cunctis proponi, non quia annositate longior, sed quia operibus actuosior, *manus*, id est, operationis effigies describitur. Nec describit hîc Absalom, quòd ipse hactenùs fuit, sed quòd hactenùs fuisse iuuaret. Vnde iuuenilem pulchritudinem, quæ annositatem excludit, *manuum* hieroglyphico sculpit; vt in breui vitâ operum actuositate diuturnâ, pulcherrimam venustatem effigiaret; hinc in sui Sepulcri titulo *figuram manûs suæ expressit*: nam *vocauit titulum nomine suo, & appellatur, Manus Absalom*. Hem! propè mortem, nil pulchrum apparet, nisi *manus*, seu operatio sedula! Tarda hæc Absalomi æstimatio, esto nostræ æstimationis eruditio. Breuioris æui actuosior manus, pulchrioris gratiæ compendium est.

Breuioris æui actuosior manus, pulchrioris gratiæ compendium est.

3.
Sapient. 4. v. 7. Sapientiæ 4. sic nos admonet Salomon; *Iustus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit*, id est, in *requie*. Nempè occurit Sapiens tacitæ obiectioni. Dixerat enim impios, eorumque filios quasi acerbos fructus præmaturâ morte abripi: objiciet quis, etiam iustos, eorumque filios præmaturè mori. Occurrit, inquam, & respondet, mortem eorum, licet respectu naturæ & ætatis præmatura videatur, ipsis tamen esse maturam, tum quia transfert eos ad quietem, & gloriam æternam; tum quia ab ipsis præuisa est, imò expectata & optata: quare mors eos paratos inuenit, & expectantes eam, quasi transitum ad meliorem vitam. Vnde ex Græco vertit Cornelius: *Iustus si assequatur quod contendit*. Ac si Iustum immaturâ ætati morte præoccupari, sit praeproperè *assequi quod contendit*. Scilicet mori in quâcumque ætate, est Iustum assequi quod animitùs expectat, peroptat, contendit. *O quàm pretiosa* (ait Bernardus) *in conspectu Domini mors Sanctorum eius, Fuge, quæso, in via peccatorum ne steteris. Quomodò viuere potes, vbi mori non audes?* Inidoneam putas hanc miseram vitam, vt vel in eâ moriaris; & idoneam iudicas, vt in eâ viuas? Vitam integrè longam, non faciunt temporum diuturna spatia, sed compendiosa meritorum stipendia. Pulchrè Cassianus: *Diuitiæ senum*, inquit, *non sunt canitie capitis, sed industriâ iuuentutis, ac præteritorum laborum stipendijs metienda. Quæ enim non congregasti*, inquit, *in iuuentute, quomodo inuenies in senectute tuâ? Senectus enim honorabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata*. Quasi in meritorum commercio, non tam languidæ ac caducæ senectutis, quàm iuuentutis animosiùs vegetæ lucra atque stipendia congregentur. *Quæ in iuuentute tuâ non congregasti, quomodo in senectute tuâ inuenies?* Eccli. 25. v. 5.

Quomodo viuere potes, vbi non audes mori?

Græcus. Cornelius.

S Ber. epist. 105. ad Romanum.

Stipendia iuuentutis in senectute sunt colligenda.

Cassia. Col. 2. cap 13.

4.
Sapient. 4. v 8. Pergit Salomon inibi: *Senectus enim venerabilis* (Græcè *digna, pretiosa*) *est, non diuturna, neque annorum numero computata: cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata*. Porrò, vt argutè dixit Bernardus epist. 42. ad Henricum Senonens. *Multos iuniorum videmus super senes intelligere, & moribus antiquare dies, præuenire tempora meritis, & quod ætati deest compensare virtutibus*. O bonum merendi arbitrium, annos protelare virtutibus, dies meritis *antiquare*, & senectutis tempora anticipatis meritis præuenire! Annuit Ambrosius Bernardo, eundem Sapientiæ locum elucidans: *Verè senectus ista venerabilis, quæ non canis, sed meritis albescit. Ea enim est reuerenda canities animæ, in canis cogitationibus & operationibus effulgens. Quæ est enim vita senectutis; nisi vita immaculata, quæ non diebus ac mensibus, sed seculis propagatur, cuius sine fine est diuturnitas, sine debilitate longæuitas?* Et lib. 1. de Cain & Abel cap. 3. Abelum iuniorem præfert Cain seniori: *Seniori*, inquit, *iunior antefertur; quia etsi tempore iunior, virtute præstantior est. Innocentia enim tempore posterior est, quàm malitia, & quâdam suppar ætate: sed meritorum nobilitate antiquior: senectus enim venerabilis est, non annis cana, sed moribus. Et ætas*, inquit, *senectutis vita immaculata. Vbi ergo generatio exprimitur, præueniat Cain; vbi disciplinarum fit prædicatio, præcurrat Abel*. Bonus Abel, qui virtutes ac merita in iuuentute addensando, iuniores annos moribus *antiquauit*.

Græcus. *Mores antiquant dies, & nouellos annos*

S Bernard.

Ps. 118. v. 100.

S. Ambros. lib. 3. epist. 21.

5.
Num. 11. v. 16. Numer. 11. Moyses iudicando defessus, obnixiùs Deum orat, vt pergraue regiminis onus quoquo modo alleuet: *Et dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint*. Parum, opinor, operæ ac industriæ impendetur à Moyse, vt cognoscat quis in populo numeroso nimis sit senex. An non in oculorum tribunali, rugarum ac canorum testimonio id perquam facilè iudicabitur? Quare additur, *quos tu nosti quod senes populi sint?* Profectò senectus non annis, non canitie constat, sed meritis ac prudentiâ. Vnde S. Anacletus ait: *Porrò Moysi præcipitur, vt eligat presbyteros, id est, seniores. Vndè & in Prouerbijs dicitur: Gloria senum est canities. Hic verò canities sapientiam designat, de quâ scriptum est: Canities hominum prudentia est. Cumque nongentis & ampliùs annis ab Adam vsque ad Abraham vixisse homines legamus, nullus alius priùs appellatus est presbyter, id est, senior, nisi Abraham, qui multò paucioribus vixisse annis conuincitur. Non ergò propter decrepitam ætatem vel senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur*. Attestatur Hieronymus epistol. 13. ad S. Paulinum Nolæ Episcopum: *Noli*, inquit, *frater charissime annorum nos existimare numero, nec sapientiam canos reputes, sed canos sapientiam, Salomone testante: Cani hominis prudentia eius. Nam & Moyses septuaginta presbyteros iubetur eligere, quos ipse sciret esse*

S. Anacl. dist. 84. c. finali.

Non annis, sed moribus senex æstimandus.

S. Hieron.

esse presbyteros, vtique non æuo, sed prudentiâ iudicando. Rationem reddit Ambrosius alibi elucidatus: *Ætates*, inquit, *quædam sunt meritorum. Nam & senectus morum inuenitur in pueris & innocentia infantium reperitur in senibus.* Quare, hi duo filij Noëmi, in Moabitide peregrini, naturæ & ætati iuuenes præmaturè mortui sunt; viribus plenâ ætate senes, longæuâ meritorum ætate.

S. Ambros. Ser. 55. in Domini resurrect. Hic vers. 5.

6. Isaiæ 65. *Non erit*, inquit, *ibi ampliùs infans dierum, & senex qui non impleat dies suos: quoniam puer centum annorum morietur.* Sanè *infans dierum*, scilicet multorum (inquit Sanctius) est is qui ætatis multos dies & annos habet, sed quoad sapientiam & mores est infans. Itaque *infans dierum*, idem est quòd *puer centum annorum*. Perbellè. Seneca lib. de Breuitate vitæ cap. 8. *Non est*, inquit, *quòd quemquam propter canos aut rugas putes diu vixisse. Non ille diu vixit, sed diu fuit.* O timeat puer centum aunorum, ne peccatis suis excusationem præcludat: *Ergò cùm senex* (ait Chrysostomus) *eisdem, quibus iuuentus, morbis laborat, maximum vitium est; ac ne de iuuentute quidem excusationem habet, neque enim illa potest dicere: Peccata iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Vide igitur ne propter senilia facta, iuuenilium peccatorum veniâ te priues.* Salubriter monentem sequere. Quâ super re consule S. Gregorium lib. 17. Moralium cap. 4. vbi moralissimè multa aduersùs iuuenem senectutem.

Isaiæ 65. v. 20. Sanctius. *Puer centū annorum diu fuit, nō diu vixit.* Seneca

S. Chrysost apud Corn. in Sapient. c. 4.

S. Gregor.

---

§. XXXVI.

Desolatæ viduitatis operosa certamina, virginitatis glorias æmulantur.

1. Tertullian. l. 1. ad vxor. c. 8.

Felicior virginitas, operosior Viduitas est: *Non tantùm virginibus datum opinor* (ait Tertullianus,) *licet in illis integritas solida, & tota sanctitas de proximo visura sit faciem Dei; tamen vidua habet aliquid operosius; quia facile est non appetere quod nescias, & auersari quod desideraueris numquam; gloriosior continentia, quæ ius suum sentit, quæ quid viderit, nouit. Poterit Virgo felicior haberi, at vidua laboriosior: illa, quòd bonum semper habuit; ista, quòd bonum sibi inuenit; in illâ gratia, in istâ virtus coronabitur.* Vide, quam sit laboriosa viduarum continentia. Porrò vidua quæ nuptu-rit, *ius suum sentire* dicitur, illudque exigere: quare in eius continentia, non florida gratiæ felicitas, sed victrix strenuè virtus *coronatur.* Sic nonnulli apud Clementem Alexandrinum lib. 3. Strom. cap. 9. *Iam*, inquit, *nonnulli præferunt viduam virgini, quod attinet ad continentiam, vt quæ experta est voluptatem, & magno & excelso animo contempserit.* O quàm est femineæ imbecillitati arduum, valentiâ masculâ expertam voluptatem pertinaciter contempsisse! Hæc omnia virginum dignitati oppidò præstantiori minimè detrahunt: quæ viduitas enim etsi non felicior ac dignior, de operositatis tamen elogio commendatur, & de expertæ dudùm voluptatis generoso repudio, multis ærumnis crebrò vectigali. Sat magna viduitatis gloria est, glorias virginitatis æmulari, etsi dignitate suppari.

Viduitatis operositas, glorias virginitatis æmulatur.

Clem. Alex.

2. Iudith 15 postquam satis de Holoferne, & Assyrijs phalangibus victoriatum est, Ioachim summus Pontifex de Ierusalem venit in Bethuliam cum vniuersis presbyteris suis vt videret Iudith, eique de inopinatâ victoriâ gratularetur. Quæ cùm exisset ad illum, benedixerunt eam omnes vnâ voce, dicentes: Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israël, tu honorificentia populi nostri: *Quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eò quod castitatem amaueris, & post virum tuum alterum nescieris: ideò & manus Domini confortauit te.* Ecce tibi huius Heroïdis castæ viduitati, tanti certaminis victoria adscribitur; quasi Iudith adsueta castæ viduitatis certaminibus, triumphale de hostibus trophæum erexerit; & adsueta se vincere, victoriam erudierit: scilicet quæ vidualem concupiscentiam domuit, & seipsam sumptuosiùs detriumphauit. Audiendus est Tertullianus lib. de Veland. Virgin. cap. 10. vbi viduitatis certamina his verbis exaggerat adspectu ad virginitatem: *Non enim*, inquit, *& continentia virginitati antistat, siue viduarum, siue qui ex consensu contumeliam communem recusarunt? Nam virginitas gratiâ constat, continentia verò virtute* (expende attentiùs quæ subdit:) *Non concupiscendi cui concupiscendo inoleuerit, grande certamen est.* Grãde porrò viduæ Iudithæ fuerat *certamen*, siquidem in amico Manassis connubio, experta concupiscentia ritè *inoleuerat* medullitùs conuisce-rata, quam *communem contumeliam* appellat. Cum hâc ergò diu strenuè decertauerat, quam sæpè gloriosè deuicerat, præproperâ Holofernianæ victoriæ meditatione: *Quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eò quod castitatem amaueris, & post virum tuum alterum nescieris; ideò & manus Domini confortauit te.* Quasi viduitatis *grande certamen* aduersùs pugnacissimam concupiscentiam, cui diu *concupiscendo inoleuerat*, fuerit Holofernianæ victoriæ fideiussor, & victoriale triumphi pignus. Itaque Iudith in duro viduitatis certamine, Holofernis victoriam meditatur.

Iudith 15. vers. 11.

Iudith in viduitatis certamine, Holofernis victoriam meditatur. Tertullian.

Vidua inoleuit coniugali concupiscentia.

3. Sapienter Paulus 1. Corinth. 7. *Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta & corpore & spiritu.* Per τὸ *mulier innupta*, quamlibet continentem à viri solutam vinculo, interpretatur Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum cap. 7. Alij apud Estium inibi, per *innuptam*, nuncupatim Viduam intelligi malunt. Et sanè S. Ambrosius ethicum didascalicè mysterium in huiusmodi Viduarum ac virginum commercio prodit: & indè præfatur post libros de Virginibus librum de Viduis se consultò texuisse: *Neque enim*, inquit, *inhonoras debuimus præterire* viduas, *quas Apostolica sententia cum virginibus copulauit. Iuxta quod scriptum est; Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta & corpore & spiritu.* Addit tempestiuè: *Quodammodo enim magisterium virginitatis, Viduarum valescit exemplis. Quæ cum viro castum cubile custodiunt, documento virginibus sunt integritatem Deo esse seruandam. Et propemodùm non inferioris virtutis est eo abstinere coniugio quod aliquandò delectauerit, quàm coniugij oblectamenta nescire. In vtroque fortes, vt eas coniugij non pœniteat cui fidem seruent, &*

1. Cor. 7. v. 34.

S. Hieron. Estius ibi.

S. Ambros. l. de viduis in principio.

Viduitas quodãmodo magisterium virginitatis dicitur.

coniugalia oblectamenta non alligent, ne videantur infirmæ, quæ sibi adesse non possunt. Ecce tibi Vidualis continentia, etsi virginali suppar, in virginitatis magisterium, ad integritatis eruditionem proponitur; quasi in Viduarum operosiori pudicitiâ non desit quid virgo integritas ediscere possit, vt in eâ mutatior, meracior, & eruditior continentia præniteat. *Quodammodò magisterium virginitatis, Viduarum valescit exemplis.* Antistet virginitas integri dignitate pudoris, & Angelicæ æmulationis felicitate; sed nobili magisterij prærogatiuâ Viduitas honoretur. Exinde Viduas *Apostolica sententia cum virginibus copulauit.* O quàm *valescit* virginitatis propositum, quod Viduarum fide & calamitatibus eruditur!

4. 3.Reg.17. v 10. 3.Reg. 17. ad ieiunam viduam à Deo Elias mittitur: an vt Viduam alat? vt alatur à viduâ? Cumque Elias venisset ad portam ciuitatis, *apparuit ei mulier Vidua colligens ligna, & vocauit eam, dixitque ei: Da mihi paullulum aquæ in vase, vt bibam.* &c. Mirissimè S. Ambrosius notat, quòd Angelus Gabriel missus sit ad Virginem, & Elias propheta ad Viduam missus sit. Vtramque missionem his verbis pariat, & acutè expendit Ambrosius lib. de viduis post initium: *Quid verò, inquit, illud quod temporibus ijs quibus fames omne genus vrgebat humanum, Elias ad Viduam destinatus est? Et vide quemadmodum propria singulis gratia reseruetur. Angelus ad Virginem, Propheta ad Viduam. Adde quòd Gabriel ille, hic Elias, vt ex Angelorum & Prophetarum numero præstantissimi Principes videantur electi.* Sanè Angelus consultissimè ad Virginem mittitur, intemeratæ puritatis cognatione simillimam; sunt enim virgines, terrestres Angeli. Sed cur Elias propheta, Propheta princeps, inquam, & districtiori austeritate notissimus, ad Viduam mittitur? Et quidem sicut Beatæ Virgini, Angeli missione, sic missione Prophetæ, Viduæ *propria gratia reseruatur.* Propriáne gratia Viduis reseruata, erit auxiliaris Propheta, qui viduitatis, id est, calamitatis interpretetur vocabulum? qui inolitæ ritè concupiscentiæ certamen prædicat? qui ærumnas Viduis cognatas auguretur? qui dignitatem ac meritum vidualis continentiæ ac tolerantiæ exponat, & ad illius patientiam cælitùs extimulet? *Angelus ad Virginem, Propheta ad Viduam .... propria singulis gratia reseruatur.* Nisi fortè, sicut Virginitas Angelis, sic & Viduitas Prophetis, aut prophetiæ cognata est. Hæc Ambrosij sententia, sententiarum nimis grauida est, & moralitatum fœcunda.

S Ambr.

Propria viduarum gratia est, vt ad illas Propheta mittatur, quare?

5. Ps 67. v.6. Psal. 67. sic Propheta regius occinit: Dominus nomen illi. Exultate in conspectu eius, turbabuntur à facie eius, *Patris orphanorum, & Iudicis Viduarum.* Pro τὸ *Iudex*, alij exscribunt *adsertor*. Ceterùm contextus ipse, & rerum syntaxis, *Iudicis* vocabulum refutare videntur. Porrò cùm Deus dicatur *orphanorum pater*, in locum emortui parentis subrogatus: sic etiam *Viduarum*, non *Iudex* aut *adsertor* dici debuit, sed maritus, in mariti defuncti locum substitutus: ita vt Deus dicatur, Pater orphanorum, & spõsus seu maritus viduarũ. Id peritè vidit Chrysost. scribens ad Viduam iuniorem, ita fatus: *Quoniam verò illum* (maritum Therasium) *ad se vocauit Deus, ipse nunc illius loco se tibi substituit: neque hoc meum est, sed beati Prophetæ, qui ita inquit: Pupillum & viduam suscipiet; ac rursùs ipsum vocat, Patrem pupillorum, & iudicem Viduarum.* Et post nonnulla addit: *Significat, mulieres, quæ viros amiserunt, in illorum locum aptari & iungi Christo.* Pulchrè quidem Chrysostomus, ipso contextu duce, per τὸ *Iudex* intelligit sponsum seu maritum. Sed cur Deus Viduis substituens mariti vicem velut maritali tutelâ, fotu, curâ non se appellat sponsum aut maritum? Citò dicam: Deus ipse defũcti mariti *loco se* Viduis *substituit*; mariti autẽ refutat vocabulum, ne viduali dignitati detrahat, dum sponsi aut mariti nomine, Viduitatis prærogatiuam videtur expungere. Quare etsi in demortui coniugis locum *aptetur Christus*; iudex, vindex, & adsertor Viduarum, non maritus nominatur, ne præcelsæ Viduarum dignitati detrahere videatur. Bellissimè quidem Chrysostomus vidualem dignitatem exaggerat.

Deus defuncti mariti locum sustinuit.

S.Chrysost. Ps.145.v.9.

Deus non dicitur Viduarum sponsus, nè viduali dignitati detrahere videatur?

6. S.Ambr. Clausulam rescribamus ex Ambrosio, qui lib. de Viduis ita scribit: An verò, inquit, mediocris tibi Vidua illa videtur Noëmi, quæ viduitatem suam messis manipulis sustentabat alienæ, quam æuo graue alebat nurus? Nam hoc quoque ad subsidium, & ad gratiam Viduarũ proficit, vt ita instituat nurus suas, quò possint in his maturæ habere subsidium senectutis, & quasi stipendium magisterij, mercedem quoque suæ capere disciplinæ. Etenim quæ bene instituerit, bene erudierit nurum suam Ruth, ei deesse non poterit, quæ viduitatem socrûs paternę domui præferat. Et si vir quoque eius mortuus fuerit, non relinquat tamen, alat inopem, soletur mœrentem, nec dimissa discedat. Sic illa Noëmi duobus destituta filijs & marito, quæ fructus fœcunditatis amiserat, pietatis emolumenta non perdidit. Nam & solatium mœroris, & subsidium paupertatis inuenit. Videtis igitur sanctæ feminæ quàm fœcunda sit vidua prole virtutum, meritorumque suorum sobole, quæ perire non possit. Bona igitur vidua egere non nouit. Hactenùs ille, quibus verbis vtriusque viduitatem tempestiuè commendat ad virtutis gratiam.

Noemi ac Ruthæ viduitas commendatur.

Hic vers. 5.

---

§. XXXVII.

Dignus Euangelij concionator, dicitur Christi fœcunditas, eiusdem os, atque sapientiæ hypostasis.

1. CHristianum oratorem, & idoneum Euangelij prædicatorem te puta, si tibi ipsi antè omnes, quod oportet, persuaseris: nihil enim turpius, quàm quæ objicitur, in objiciente cognosci passionem. Bono propagandæ fidei, & morum corrigendorum facillimè frueris, si euitaueris quæ vituperat, si te bene instruxeris in ijs, quibus alios instruis. Pudeat te deteriora facere, quàm persuaseris. Alteri ignoscito, tibi ipsi hâc in re nunquam. Vulgaris est illa Gregorij sententia: *Mundari prius oportet, & sic alios mundare; sapientem priùs fieri, & sic alios facere sapientes, lumen fieri & sic alios illuminare; ad Deum accedere, & sic alios ad Deum adducere; sanctificari, & sic alios sanctificare.* Qui secùs faxit, sanctificationem hominum, & Euangelij

Qualis debeat esse dignus Euangelij Prædicator.

S.Gregor.

Euangelij gloriam Christo inuidet. Qui sic fecerit, quæ desunt passionum Christi, in se cum Paulo complet, Apostolorum supplementum est Euangelicæ doctrinæ complementum, & Christi verba in se altiùs radicata, toti orbi feliciter implantat.

2\. Regius Propheta sic querulus de inimicâ hostilitate expostulat: surgentes, inquit, testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me. *Retribuebant mihi mala pro bonis sterilitatem animæ meæ.* Non parùm sudat Cõmentatorum industria, vt hunc locum genuinè vertat, & exponat. Symmachus, *Retribuebant mihi mala pro bonis, inuersa contra animam meam.* Theodoretus, Euthymius, & alij accipiunt *sterilitatem* pro *obliuione*: nonnulli latiùs pro *anxietate*. Aquila, & Hebræus textus, *Vt me orbent animâ meâ.* Sed quænam est hæc *anxietas, orbitas*, aut *sterilitas*? aut quænam est earum occasio? Genebrardus post attentam loci explorationem, seriò censet, quòd hæc verba dixerit Dauid nomine Christi, cùm Discipulos suos in Passionis vestibulo dispersos vidit, & à se alienatos, imminentis periculi metu. Sic ergò inibi Genebrardus scribit: *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Sterilitatem, vt essem sterilis, & omnibus Discipulis tamquam filijs orbatus.* (Et post paucula) *Retribuebant mihi Discipulorum orbitatem. Me meis filijs orbabant. Discipulos intelligit, quos Iudæi percusso pastore disperserunt.* Vide hîc quàm grauatè ferat Christus Deus Discipulorum ac Prædicatorum Euangelij iacturam? ob quam non modò se dicit *anxium*, & filijs *orbatum*; sed etiam *sterilem*. Hem! *sterilis* est Christus Deus Discipulis ac Prædicatoribus *orbatus*? Euangelicæ doctrinæ fœcunditas, abactis Discipulis sterilescit? Si desint probi diuini verbi Præcones Christus *sterilis* perhibetur? O! suspice piè eruditos Cõcionatores, tamquam Christi Dei fœcunditatem. Scilicet parùm videbatur callidæ Pharisæorum inuidiæ, & veteratoriæ malitię, Christum Deum atrociter perimere, si eius arcana fœcũditas, in Discipulis superstes adhuc remaneret: quare eorum vaferrima versutia, & exsomnis astutia malitiosè satagit, dispersione Discipulorum, cælestem Magistrũ, non modò improlem, sed etiam *sterilem* reddere: quò spes tanta filiorum cum eorum dispersione simul faciat aborsum. Quod grande *sterilitatis* malum, ante tot retrò secula periculosas minas iactãs, Dauidem, & in eo Christum, reddidisse *anxium* perhibetur; & de *orbitatis*, ac *sterilitatis* malo sollicitũ. Gratulor hîc bonæ Noëmi, quòd *orbata duobus liberis ac marito*, & annositate sterilis, viuidæ suadelæ fœcũditate, Moabitidis Ruthæ conuersione ad veram veri Dei religionem, & Dei populum auxit, & vuluam Deo fœcundam in Israelem feliciter inuexit: Quin & ipsi Noëmi canâ senectute dudùm sterili, natus dicitur filius: *Natus est filius Noëmi: vocauerunt eum Obed: hic est pater Isaï, patris Dauid.*

Ps. 34. v. 12.

Symmach.
Theodor.
Euthymius.
Aquila.
Hebræus.

Genebrard.

Christus Deus sine discipulis, sterilis dicitur.

Hic vers. 5. & 6.

Ruth 4. v. 17.

3\. Valde querulo Ieremiæ hæc dixit Dominus: Si conuerteris, conuertam te, & ante faciem meam stabis: *Et si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris: conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos.* Syrus sic locum vertit: *Si eduxeris graue à defectiuo* (scilicet monetam grauem & ponderosam ab eâ quæ leuioris est ponderis, & à iusto pondere deficit,) *quasi os meum eris.* Quæ Ieremiæ verba S. Hieronymus, Theodoretus, S. Thomas, Chaldæus, Liranus, Hugo, & alij ita exponunt: Si, ô Ieremia, prophetalem ac concionatoriam dederis operam, vt ex Iudæis vilibus, impijs, incredulis & rebellibus, facias credentes, obedientes, iustos, ac meis legibus obsequenter flexiles, sicque eos separes à suâ impietate, *quasi os meum eris*. Sed adhuc ambiguum est, quid sit, quòd eximius verbi Dei præco, populorum conuersione felix, erit sicut *os* Dei! Hugo Cardinalis sic inibi fatur: *Quasi os meum eris, id est, mihi firmiter, & inseparabiliter adhærebis. Et sic sumitur os ossis.... Prædicatores ergò cùm sint ossa Ecclesiæ, non est mirum si eis confractis frangitur Ecclesia. Psalmo 41. Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tribulant me.* Neruosa quidem ethicè expositio, nisi eam elumbaret discordia cum reliquis translationibus, & cum originali Græco & Hebræo verbo, quod *ori*, non ossi aptatur. Aptiùs S. Gregorius lib. 18. Moral. cap. 23. *Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Vilis Deo est mundus præsens, pretiosa verò est anima humana. Qui ergo pretiosum à vili separat, quasi os Domini vocatur: quia per eum Deus verba sua exerit, qui ab amore præsentis seculi, loquendo quæ potest, humanam animam euellit.* Itaque Christianus Concionator, qui verba Dei loquens, homines à peccatis, & à mundo auellit, *os* Domini nuncupatur. Imò etsi casso effectu nullum conuertat ad melioris vitæ frugem. Quod notauit inibi Chrysostomus in Catenâ veter. Patrum Græcor. apud Chislerium: *Si separaueris &c. Quæ igitur virtutes cum hâc possunt exæquari? confer cum hâc, quecumque libuerit; ne expecta separantem; sed si etiam non separauerit, fecit quod in se fuit.* Addit Rupertus lib. 1. in Numer. cap. 33. *Si iuxta Prophetæ dictum, Qui pretiosum à vili, id est veritatem à mendacio separat, ipse os Domini, dicitur: cur non rectè dicatur & quasi cor Domini qui habet spiritum Christi?* Nempè Euangelicus Concionator, qui verba Dei loquitur, Christi spiritum animitùs spirantia, cæli lingua, quasi *Domini os, & cor Domini* meritò potest nuncupari.

Ieremiæ 15. v. 19.

Syrus.

S. Hieron.
Theodor.
S. Thomas.
Chaldæus.
Liranus.
Hugo.

Prædicatores nominantur, quasi Ecclesiæ, & Christi ossa.

Hugo.

Ps. 41. v. 11.

S. Gregor.

Concionator est quasi os, & cor Domini, etsi nullum conuertat.

S. Chrysost.

Rupertus.

Siracides Ecclesiastici 15. de verbi Dei præcone ita scribit: Qui continens est *iustitiæ*, apprehendet illam. (Græca exemplaria pro τῇ *iustitiâ* habent *scientia*; de ea enim cap. præcedenti sermo præcesserat, & de eâ subtexitur) Et obuiabit illi quasi mater honorificata. Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aquâ sapientię salutaris potabit illum: *Et firmabitur in illo, & non flectetur.... In medio Ecclesiæ aperiet os eius, & adimplebit illum spiritu sapientiæ & intellectus.* Et vt perspicaciùs demonstretur agi de Concionatore, Tigurina vertunt: *Et in mediâ concione os eius aperiet.* Quasi non tam ipse Concionator, quàm hæc *sapientia* (quæcumque illa sit) os eius in concione aperiat. Impeditum autem est, quòd de hâc ipsâ Sapientiâ dicatur *Firmabitur in illo, & non flectetur.* Mirum sanè est, & valdè mirum, quòd Sapientia, etsi hominem nutriens pane vitæ & intellectus, & aquâ intelligentiæ salutaris potans, sic firma sit, vt incumbens ac innitens homine fluxo, imbecillo, caduco, sic in illo firmetur, vt non ipse flectatur. Pulchrè indidem Palacios sic ethicè scribit: *firmabitur in illo, & non flectetur. Aduerte hîc hominem non flecti,* non

4\.

Græcus.

Eccli. 15. v. 3. & 5.

Tigurina.

Quomodò Euangelicus Cõcionator sit velut Sapientia hypostasis.

Palacios.

non esse adscribendum ei, sed Sapientiæ, quæ se in illo firmat. Neque enim quia nos in illâ firmamur, perstamus recti: sed quia se in nobis illa firmat. Bene est, homines perstent recti, quia ipsa Sapientia, illis incumbit: at ipsa Sapientia homini fluxo & caduco incumbens toto intelligentiæ ac eloquentiæ pondere, quomodo non infirmè labat & imbecillè nutat? Porrò quod lapsante nititur fundamento, ruinam vltrò minatur. Quia mentis ac oris sapientia se in homine firmat, ideò firma stat, ac permanet flectinescia? Instabili, opinor, hypostasi Sapientiâ subsistit, homini subnixa. Imò & firmissimâ. Nam vt nuper ex Ruperto præscripsimus, Euangelicus Concionator, quasi *Domini os, & cor Domini* perhibetur. O quàm firmiter stat sapientia, & subsistit eloquentia, quam velut Domini *os*, & *cor* Domini fundat, *& in mediâ concione os eius aperit!*

5. Lucæ 1. exurgens Maria abijt in montanâ cum festinatione: & intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elisabeth. Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elisabeth, exclamauit, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? *Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Vnde ex pueri exultatione in vtero, potuit Elisabetha cognoscere Mariam esse Dei matrem, nisi id infans euangelizaret? *Meritò Ioannes* (ait Chrysologus) *in vtero exultat, qui originis suæ libertatem antè nosse, quàm esse meruit: antè meruit sentire quàm viuere .... antè nutu Dei loquitur quàm perueniat ad vocis officium.* Bonus præmaturè prædicator, qui antè annunciare Christum nouit, quàm esse meruit: qui carens vocis officio *nutu Dei* loquitur. Sic Ioannes sine voce prædicans, *Dei nutu* loquitur. Pergit ad rem Augustinus, præscripta Lucæ verba exponens: Videtis, inquit, quemadmodùm Ioannes antè peruenit ad cælum, quàm tangeret terram; antè accepit diuinum spiritum, quàm humanum; antè suscepit diuina munera, quàm humana corporis membra; *antè cœpit viuere Deo, quàm sibi. Imò antè vixit ille Domino quàm Deus viueret illi: iuxta illud Apostoli: Iam non ego viuo, sed viuit in me Christus. Feruens nuncius, qui antè gestiuit nunciare, quàm viuere. Ipse enim sine visceribus, viscera matris exsuscitat: & quia tardabat corpus, solo spiritu implet euangelizantis officium.* Scilicet in eo qui nondùm sibi plenè viuit, *viuit Christus*; vocecarens, *spiritu* euangelizat, & *nutu Dei* loquitur. Nimirum Ioannes quasi os Dei est & Dei nutu loquitur.

Lucæ 1, v. 44.

S. Chrysol. serm. 87.

Num Ioannes antè viuit Domino, quàm Deus viueret illi.

S. Augustin. Serm. 22. de sanctis.

Ioannes non voce suâ, sed nutu Dei loquitur.

Ad Galat. 2.

---

§. XXXVIII.

Num hominis natura sit pugnax cum gratiâ?

1. Arbor infructuosa intricat cespitem, necat spatium, exhaurit terræ vires, cultorem conficit, damno afficit possidentem; ac sic excidere istam lucrum est, istam non habere commodum est. Sic homo vtique qui naturæ donum, munus animæ, rationis beneficium, excellentiam sensûs, iudicium mentis, artis industriam, culturæ bonum steriles atque inopes actus euertit, occupat, mergit auctori fructum, cultori gratiam negat: vnde sicut arbor è terrâ, sic iste vitâ meretur excidi. Vide hîc ex aureo Chrysologi ore, quàm sit inops hominis natura, & bonitatis ieiunè sterilis.

S. Chrysol.

Homo est arbor infructuosa.

2. Ioannis 15. Christus Deus sic homines ad bonorum actuum fœcunditatem adhortatur: Ego sum vitis, inquit, vos palmites: *qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere.* Benè est, qui manet in Christo, velut palmes in vite; & in quo manet Christus, velut vitis in palmite, multum ferat virtutum fructum; sic enim alitur, adipatur, ac fœcundatur palmes pingui succo Christi Dei, velut fœcundæ vitis. At vocula illa caussalis *quia*, non leue negotium facessit Interpretibus, dùm sensum videtur intricare, & propè inidoneum reddere. Quomodò enim homo, qui velut palmes manet in Christo quasi in vite, feret fructum multum, *quia* homo sine Christo nihil boni quod conducat ad vitam æternam potest facere? Imò si quicquam sine Christo posset homo facere (vt garrit Pelagius, & dolosi Pelagij cineres,) plus fructuum vitæ æternæ ferre eualeret: nam aliqualis potentia hominis, æquali Christi gratiâ ad bonum opus instructa, robustior esset, quàm eiusdem hominis impotentia, æquali gratiæ auxilio adiuta: neque enim opere suo vacat potentia, potentioris virtutis adiumento; sed potiùs erumpit in perfectius opus, geminatâ potentiâ robustior. Quid ergò est, *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere?* (Nihil, inquam, siue paruum, siue magnum, quod vitâ æternâ, aut gratiâ dignum sit, id est, nihil meritorium, vt Theologi loquuntur) Igitur si homo sine Christi gratiâ, posset aliquantulum ferre fructum; cum gratiâ Christi, non *ferret multum fructum?* Pulchrè Augustinus inibi: *Qui à semetipso ferre fructum existimat, in vite non est; qui in vite non est, in Christo non est; qui in Christo non est, Christianus non est.* Exinde Concilium Arausicanum cap. 7. & 9. totum est in elumbando humani arbitrij vigore ad erumpendum ex se in opus bonum, ac vitæ æternæ meritorium. Opportunissimè ad rem Paulus: *Ego autem,* inquit, *carnalis sum venundatus sub peccato .... non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum illud facio.* Itaque non modò ad bonum non viget; sed tam longè abest vt vigeat, vt dicatur, quòd *quia* homo nihil boni à se potest facere, si gratiâ Christi adiuuetur, *multum fructum feret.* Tanta est hominis tenuitas ad rem gratiæ peragendam! Quin & tanta est humanæ malitiæ sollertia, & velut cognata industria ad rem gratiæ pugnaciter frustrandam! Heu quot auxilia quæ ad bonum sufficiunt, irrito illicio cassa ac inefficacia redduntur! Parum est, quòd homo ad istiusmodi bonum sterilis sit, nisi etiam ab illius malitiâ; aut vecordiâ, aut desidiâ sterilesceret diuina sufficienter gratia, boni operis alioquin ex se fœcunda. Hem ab hominis aut inertiâ, aut nequitiâ, tot gratiæ abortus! tot præmaturas bonorum operum in radice neces! *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere.* Gratulor huic humanæ

Ioan. 15. v. 15.

Quare quia homo nihil boni potest facere, cum Christi ope multũ fructum ferat?

S. August. Tract. 81. in Ioann.

Concil. Arausi.

Ad Rom. 7. v. 14. & 15.

humanæ ſine Chriſto impotentiæ, vt homo in Chriſto *multum fructum ferat*.

3. Ad Philipp. 2. v. 12. & 13 Ioanni (vel potiùs Chriſto) accinit Paulus, ad Philippenſes 2. ita ſcribens: *Cum metu & tremore veſtram ſalutem operamini. Deus eſt enim, qui operatur in vobis & velle & perficere pro bonâ voluntate.* Miriſſimum ſanè eſt, quòd hanc doctrinam Philippēſium auribus Paulus implantet. Nempè quòd cum ingenti animi *metu*, & pauido corporis *tremore*, opera æternæ ſalutis vnuſquiſque operetur, quia Deus in vnoquoque operatur pro ſuo beneplacito, & *velle* bonum, & illud opere *perficere*. Imò, ô Paule, quia Deus infinitè bonus ac pius eſt, & quia ſimul omnipotēs eſt, piè operabitur in nobis, vt benè *velimus*, & potenter efficiet, vt efficaciter & perſeueranter *perficiamus*. Profectò inde Paulus *metum* & *tremorem* incutere videtur, vnde videri poterat excutiendus. E fiduciæ illicio, timorem ingenerat fortè ſpem recudit in metum. Planè non ita. Sed quàm potenter ſæpè homo diuinæ gratiæ reluctetur apprimè declarat. Porrò metum ac tremorem ſuadet, non quia Deus pro bonâ voluntate ſuâ operatur *velle ac perficere*; ſed quia eiuſmodi velle ac perficere, non vbilibet, ſed *in nobis operatur*. Hinc metus, hinc tremor, hinc ſtrenua ſollicitudo, ne nos fruſtremus bonum, quod Deus *in nobis* operari exoptat. Bellè ibidem Chryſoſtomus: *Cum metu & tremore, &c. Non te iſte metus angat, & alacritatem voluntatis ipſe nobis dat, & operationem.* Ergò ô homo, time ac contremiſce de tuâ imbecillitate, & ingenio ad rem virtutis de ſe inidoneo, & ad vitia procliui, quia *in te* Deus operari debet, vt velis; neque enim poſt lapſum tuum, tu ſine te ſalutem conſequeris: ſed ſpem erige, quia in voluntate tuâ ad bonum tuum, & ad ſalutem tuam languidâ, Deus operatur *alacritatem*, quâ bonum intenſiùs *velis*, & ſtrenuè *perficias*. Time, treme, & caue tibi à te, & ſollerter ſatage, ne per ſocordiam tuam ſaluti tuæ oſcitanter inuideris. Qui à te metuis ac tremis, à Dei bonitate, & omnipotentiâ fiduciam concipe: *Non te iſte metus angat, & alacritatem voluntatis ipſe nobis dat, & operationem.* Nota etiam in his verbis Chryſoſtomi de Semipelagianiſmo vindicias.

Cum tremore noſtrā ſalutē operemur, quia in nobiſipſis illam Deus operatur.

S. Chryſoſt.

4. Pſ. 43. v. 2. Pſalmo 43. ſic pangit Dauid: *Deus auribus noſtris audiuimus, patres noſtri annunciauerunt nobis.* Cur dicit, Auribus noſtris audiuimus? Quonam enim alio corporis membro quis audit? Communis hic eſt mos hominum, vt quandò aliqua narrant de quibus facti ſunt certiores, præſertim res magni momenti, dicant ſe auribus percepiſſe; & in alijs oculos, aut manus teſtes adhibent, iuxta illud, *Vidimus oculis, & manus noſtræ contrectauerunt*, & in alijs ſimiliter ſenſibus. Eſt igitur eius, qui vult fidem facere auditori, aures adiungere. Sic reſpondens Chryſoſtomus in Catenâ, rationem reddit, cur Propheta dixerit, ſe auribus audiuiſſe. Verùm vlteriùs quærit Ambroſius, cur addiderit *noſtris*? ſatis enim eſſet dicere, auribus audiuimus. Quâ ſuper re ſic ad rem præſentem inibi philoſophatur: *Deus auribus noſtris audiuimus. Auribus audiuimus plenum erat. Cur ergò additum eſt Noſtris? Quid ſibi vult, niſi vt intelligas, illa eſſe noſtra quæ mentis ſunt; & ea eſſe meliora quàm quæ iſtius corporis? & ideò quaſi de alio dicit hîc ipſe Propheta: Non timebo quid faciat mihi caro.* Ecce tibi vir iuſtus tamquam alius à carne ſuâ, & à ſeipſo quatenùs homo eſt, eſſe cenſetur, & ſeipſum velut à ſeipſo extraneum reputat. Adeò enim à carne & corpore diſſitus cenſetur homo iuſtus, vt alius ab homine videatur, & quaſi ipſe alius. O, ſic peregrinatur in homine virtus, iuſtitia, pietas, vt qui ſanctitatem colit, & ad perfectionē hiat, alius à ſe eſſe putetur? Vnde homo iuſtus nec auribus audit, nec oculis videt, nec manu contrectat (ſic ſequeſtratur à collegio carnis, & exterioris hominis ſenſu!) ſed auribus ſuis audit, oculis ſuis videt, manibus ſuis contrectat: illa enim ſunt propria illius, quæ mentis, rationis, ac conſilij ſunt: *ergò additum eſt Noſtris, vt intelligas illa eſſe noſtra quæ mentis ſunt & ideo quaſi de alio dicit hic ipſe Propheta: Non timebo quid faciat mihi caro.* Verè pariter ac bellè Ambroſius!

1. Ioan. 1. v. 2.

S. Chryſoſt.

S. Ambroſ.

Homo iuſtus, alius à carne, & à ſeipſo eſſe dicitur.

Idem regius Pſaltes ſic pangit: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo.* Plures cenſent *delicta* hîc appellari quotidianos defectus, qui ſanctimoniæ notas inurunt, & indecora ſtigmata Deo odioſa. Lxx. Interpretes ſcribunt παραπτώματα, hoc eſt propriè lapſus, caſus, nec opinantis animi prolapſiones. Quare S. Hieronymus in cap. 2. ad Epheſios, ait multos opinari eſſe quaſi peccatorum initia, cùm tacita cogitatio ſubrepit, & ex aliquâ parte conniuentibus nobis, nondùm nos tamen impulit ad ruinam. Verùm Græci Patres in Commentario apud Corderium, ſic dilucidè locum exponunt: *Delicta quis intelligit? &c. id eſt, peccandi rationem. Quis vtique tam peritus eſt, vt diſpicere atque obſeruare valeat, atque intelligere differentiam voluntarij & inuoluntarij? Statim itaque tranſit ad voluntarium, Occulta vocans illa quæ ſunt ſecundùm concupiſcentiam, cui ſuccumbimus: Aliena verò quæ extrinſecùs nobis inopinatò accidunt, quæ Externi fortuita vocare ſolent, quales ſunt res aduerſæ.* Hem! ſic caligat in peccatore vel ipſum *Rationis* lumen, vt peccandi *rationem* obtendat, & in peccato *rationem* inuenire præſumat? Nil tam irrationale, quàm peccatum, cuius eſſentia, hoſtilitas cum ratione cenſetur; barbarum quidem peccatum eſt, & error à rectâ *rationis* regulâ; & tamen ad peccandum, *peccandi rationem* homo quærit, & malè inuentam, peiùs obtendit. (ſic iuuat ex hoc loco ethicè velitari) O! quis *peccandi rationem* intelligat? Prætereà huiuſmodi voluntarium & inuoluntarium peccatum humana ad peccandum pronitas non refutat. Neque enim tantùm inteſtino humanitùs peccandi fomite ad delicta ſufflammatur homo (quæ vocat *Occulta*;) ſed *Alienis* etiam, id eſt, inopinatò accidentibus, ſeu fortuitis, *quales ſunt res aduerſæ*, ad peccandum inſtigamur. Medullitùs concupiſcentiæ igniculo vſtulatur homo: neque extrinſecùs eſt tutus à ſibi *alienis*. Quaſi alienis & proprijs ad malitiam exæſtuet. Vide hîc vel Dei populum, id eſt, Hebræam gentem enormiter peccatricem, minaci æthere, Solari ſtitione (ſi traditionibus Hebræorum acquieſcimus,) ſterili ſolo, ac dirâ fame oppreſſam: præcoqua Elimelechi, ac peregrinæ ſobolis funera, ſcelerum nimirùm ſtipendia. Sed tandem Gratia repugnantis naturæ victrix, & ſcelera vicit, & ſupplicia poſt decennium auertit. Hic verſ. 6.

5. Pſ. 18. v. 13.

Lxx. Interp.

S. Hierony.

Homo rationem ad peccandum inuenire præſumit.

Græc. Patr.

Quæ ſint peccata occulta, quæ aliena?

§. XXXIX.

§. XXXIX.

Templum Dei, ipsius facies dicitur; mundiali opificio simile, Ægypti obliuio, & gloriæ proœmium.

1. Plutarchus. SCitè Plutarchus in Commentario de Stoicorum pugnis: *Dogma est Zenonis*, inquit, *non esse ædes sacras Deorum ædificandas. Sacrum eum, quod vile sit & profanum, nihil esse. Ædificatorum autem opificium & opificum nullum esse non vile. Qui verò hæc & recta collaudant, initiantur in sanis, scandant arcem, venerantur simulacra, coronis ornant templa, cùm ea ædificatorum sint & opificum opera. Itane verò Epicureos, qui Dijs sacra faciunt, putant se coarguere: cùm ipsi potiùs coarguantur, dum immolant in aris & templis, quæ neque extare neque extrui statuunt oportere?* Desipit porrò humana sapientia, & opere destruit quod ore adstruit, dum Dei templa, diuinioris reuerentiæ obtentu irreuerenter refutat. Zenonem magistrum imitatus Seneca, etiam hâc in re parum sibi cohæret: *Quomodo sint Dij colendi, solet præcipi*, inquit, *Accendere aliquem lucernam sabbatis, prohibeamus: quoniam nec lumine Dij egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vitemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorum: humana ambitio istis officijs capitur. Deum colit, qui nouit*, &c. Verùm ipse Seneca lib. 7. Natural. qq. cap. 3. à Stoicâ sui Zenonis scholâ nobiliter degenerat, & ad Peripateticorum castra transilit, inquiens: *Egregiè Aristoteles ait, numquam nos verecundiores esse debere, quàm cùm de Dijs agitur? Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, si in omne argumentum modestiæ fingimur*, &c. Peritè parum cohæret, & palam sibi pugnat Stoicorum schola, quæ diuinæ maiestatis ac reuerentiæ obtentu, Dei templa demoliri imperitè adnitebatur. Sacrosanctum Dei numen, & humanæ ad Deum reconciliationis sacrarium tollit, qui templa sustulit.

Qui templa Deo extruenda negant, ipsi illa ædificant, sacrificijs colunt, & coronis adornant.

Seneca. Epist. 95.

Aristoteles.

2. Ps. 50. v. 13. Regius Propheta dum adhuc sui sceleris offensam magis, ac magis delere satagit, pœnalissimam illius mulctam deprecari contendit, sic Deum obnixè rogans: Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. *Ne proijcias me à facie tuâ: & Spiritum-sanctum tuum ne auferas à me.* Dei piè exambit faciem, quæ omnes gratias spirat, & peccatorum reliquias expungit. Ceterùm per illud, *Ne proijcias me*, innotescit quomodò diuinam sibi gratiam pœnitendo resculpserit: non enim iam tamquam illâ spoliatus rogat eam recipere, sed hâc minimè frustrari petit, neque diuinâ prouidentiâ fraudari. *Faciem* autem hoc loco Dei curam seu prouidentiam appellare videtur: *Spiritum* verò intelligit siue sanctum, & principalem, siue donum aliquod affectibus imperans, & voluptates coërcens. Verùm Græci Patres in huius Versiculi Paraphrasi, hunc locum interpretantur de Dauidis posteris in Babyloniâ diu exulantibus, & reditum in Ierusalem apprecantibus, sic inibi fati: *Ne proijcias me à facie tuâ*, &c. *Ne igitur, inquit, multo tempore me morari facias in Babyloniâ, sed reduc me in Ierusalem. Nunc enim videor mihi esse extra faciem tuam, quod non stem in templo tuo, neque consueta offeram sacrificia. Reduc me igitur, inquit, ad propria, & pristinam mihi gratiam restitue. hanc enim vocat Spiritum-sanctum tuum. Vnde subiungit: Redde mihi lætitiam salutaris tui: Et redde mihi, inquit, pristina omnia per quæ viuebam.* Nimirùm aut Dauid in suâ posteritate apud Babyloniam exul, aut ipse Saülis hostilitatem fugitans apud Reges finitimos, cùm longè absit à tabernaculo, seu Dei Templo, se tamquam *à Dei facie proiectum* opplorat, & idcircò reditum in Ierusalem auidè suspirat. Dauid procul à Dei Templo, velut Cainum à Dei facie eiectum se reputat, & eiusmodi pœnalissimam eiectionem anxiè deprecari satagit, aiens: *Ne proijcias me à facie tuâ. Nunc enim videor mihi esse extra faciem tuam, quòd non stem in Templo tuo.* Quin & hanc gratiam redeundi ad Ierusalem, vt Templo adsit, *vocat Spiritum-sanctum tuum*, & lætitiam salutaris Dei, per quam *viuit*. Altè quidem domus Dei, tamquam gratiæ *vita*, & *Spiritus-sanctus vocatur.* Hem! sic munificè in Dei Templo Spiritus-sanctus communicat sese? O bona *vita*, Spiritus-sancti gratiâ exundans, quæ à Templi numine est! Qui Dei Templa non frequentat, proijci à Dei facie perhibetur.

Græci Patr.

Qui Dei templa non frequentat, à Dei facie proijci perhibetur.

Gen. 4. v. 14

Exodi 25. hæc iubet Dominus Moysi, vt ad diuinæ religionis cultum faciant filij Israel: *Facientque mihi sanctuarium, & habitabo in medio eorum: iuxta omnem similitudinem Tabernaculi quod ostendam tibi.* Morosus essem, si omnia quæ priùs in Dei Tabernaculo, & posteà in Templo facta sunt, sigillatim percenserem. Sat esto vniuersatim cum Theodoreto dixisse, Tabernaculum simile fuisse mundo vniuerso. Sic ergò Theodoretus hunc locum inibi quæst. 60. elucidat: *Tabernaculum hoc fieri mandauit Deus .... Illud autem præ se ferebat creationis speciem. Quia sicut Dominus Deus cælo terraque creatis medium expandit firmamentum, & superiora distinxit ab inferioribus: Ita Tabernaculum quidem vnum extrui præcipit .... in cuius medio velum extrueretur, instar firmamenti, quod distingueret Tabernaculum istud in duas partes: & partem illam quæ erat ostium versùs, vocauit Sancta: secretiorem autem partem velaminis, appellauit Sancta Sanctorum*, &c. Teneo ex Theodoreto Tabernaculi seu Templi formam, *Præ se ferre creationis speciem.* O quàm multa paucis! Porrò sicut in ordine rerum naturalium largior Dei omnipotentia, illo sextiduo omnia creauit quæ totum mundi opificium constituunt, integrant, ornant, & perficiunt: adeò vt nullam rerum naturalium speciem exinceps crearit in vllo genere, quæ tunc saltem virtute, creata non fuerit: Sic in ordine gratiæ, & in serie rerum spiritualium, Tabernaculum seu Templum, *præ se fert creationis speciem.* Quare nulla est species gratiarum, nullum spiritualium donorum genus, nullum cælestium charismatum beneficium, quod beneficè in Dei Templis non exundet, siue ad noui hominis spiritualem, creationem, siue ad sustentationem, delicias, ornatum. &c. longum nimis facerem, si omnia aut saltem præcipua quę adumbrat hæc allegoria, perstringerem. Sat esto, ad Theodoreti acumen

3. Exod. 25. v. 8.

Theodoret.

Dei Tẽplũ creationi mundi assimulatur, quare?

4. *Mũdi antitypus dicitur Tẽplum; ad Ægyptiarũ voluptatum obliuionem extructum.*

men intendisse digitum. Malo, vt ab alijs sollertiâ obstetricante moralis partus edatur, quàm aborsum facere excursu prolixiore. Addam hîc
S.Chrysost. Theodoreto adsentire Chrysostomum in Psalmos graduum, vbi ita scribit: *Accipiens Deus Iudæos rebus sensibilibus nimium inhærentes, ne amplius ad concupiscentiam rerum Ægyptiarum declinarent, fecit Templum ad imaginem vniuersi mundi, sensibilis, & intelligibilis. Quod autem Templum hoc vniuersi mundi fuerit antitypum, affirmat Paulus.* Ecce tibi Dei templum vniuersi mundi sensibilis, & intelligibilis antitypum. Quin & tot delicijs Templum exuberat, vt extructum sit ad Ægyptiarum voluptatum obliuionem. O! sic mundialis voluptas desipit Templa frequentantibus? Sic empyreæ deliciæ vbertim exundant? Quare religiosa Noëmi tot orbitatibus desolata, quamprimùm potuit, pergit in patriam, vnde peruium sit Dei Templum frequentare, ad tot calamitatum opinatissimũ remediũ quo, toto decennio exul, viduata vixit.
Ad Heb. 9. v. 23.
Hic vers. 6.

5. Regius Propheta Psal 21. sic occinit: Clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad insipientiam mihi. *Tu autem in Sancto habitas, laus Israel.* hoc est, in sanctuario, in tabernaculo, in Templo, vbi te magnificum atque laudabilem exhibes, & naturæ Deum, hominumque augustum dominatorem: vbi te homines orant, & adorant, & laudes tuas concinnè decantant: vbi Cherubini, & reliquæ cælorum mentes, trisagio te suo assiduissimè venerantur. Concinit Hebræus textus: *Tu sanctus habitator laudum Israel*, vel, *habitans in laudibus Israël*: hoc est, qui in sancto Templo tuo vbi dignatus es habitare, sẽper laudaris ab Israele. In tuo enim Templo præmaturè Israël festinat inchoare, quod beato officio, & glorioso munere est acturus in omnem æternitatem. Vnde diuinas laudes in humano ore appellat Chrysostomus, *futuræ vitæ proœmium*: hoc est, felix beatitudinis auspicium, empyreæ gloriæ inductorium ac præludium, & præcoquus æternæ felicitatis gustus; in Templo iam nunc delibans beatitatem, cuius medullas perpetuò exorbebit. O bonam Templi cum cælo æmulationem!
Ps. 21. v. 4.
Dei laudes in Templo decantatæ, futuræ beatitudinis proœmium dicuntur.
Hebræus.
S.Chrysost. in Psal. 144 apud Cord. hic.

6. Idem regius Vates sic occinit Psal. 64. Beatus quem elegisti & assumpsisti, inhabitabit in atrijs tuis. Replebimur in bonis domus tuæ: *Sanctum est Templum tuum, mirabile in æquitate.* Appositè notat Augustinus, quòd *non dixit, Templum sanctum tuum mirabile in columnis, mirabile in marmoribus, mirabile in tectis auratis, sed mirabile in æquitate.* Nempè hæc Templi admirabilitas non refertur ad fabricam, etsi mirissima fuit; sed mirabile dicitur Templum in *æquitate*, seu *iustitiâ*, id est, sanctitate: in eo enim velut in mirâ officinâ homines refingit, & mirè demutat. Aptè Sanctus Chrysostomus Templum seu Ecclesiam Noëticæ arcæ non solùm comparat, sed longè præfert, sic fatus homil. 3. de Pœnitentiâ: *Arca quidem animalia suscepit, & animalia conseruauit; Ecclesia* (hâc voce etiam Templum vulgo nominamus) *verò animalia suscipiens, eadem transformauit, vtputà accipiter illùc introiuit & accipiter exiuit. Introiuit huc quis accipiter, columba exiuit: introiuit lupus, & ouis egreditur. Anguis introiuit, & exiuit agnus, non transmutatâ naturâ, sed malitiâ exclusâ.* Sanè arca in vniuersali mundi naufragio, & communi ruinâ animantium confugium fuit, præsidium fuit, & tutissimum à periculo asylum. Hâc in re Templum ritè frequentatum, arcæ Noëmi pariatur. In eo autem mirissimè excellit, quòd arca quos intra se excepit, ipsos illæsos restituit. Templum verò arcanâ morum metamorphosi, in actuosâ omnipotentis gratiæ officinâ, exceptos recudit in alios ipsos: accipiter in columbam refingitur; lupus in ouem, anguis in agnum, publicanus in iustum reformatur. Miriùs hæc arca seruat & custodit, quos sic transformat. *Sanctum est Templum tuum, mirabile in æquitate, in iustitiâ*, id est, *sanctitate. Introiuit quis accipiter, columba exiuit; introiuit lupus, & ouis egreditur; anguis introiuit, & exiuit agnus*; ritè intrauit publicanus, & vetere malitiâ exclusâ, ac nouâ sanctitate resculptus, iustus exiuit. Sibi hanc morum transformationem inuidet, qui sacrosancta Dei Templa frequentare negligit.
Ps. 64. v. 5. & 6.
S.August.
S.Chrysost.
Dei Templum Noëticam arcam excellit, quare?

---

§. XL.

Perseuerantia sententiosè dicitur, immotus ad Deum motus, virginitatis gloria, peccatorum lauacrum, iustorum fortuna, forma & essentia.

Magnum pretium dat rebus diuturnitas. Vitrum si securitate æquaret aurum, forsan pretio superaret. Sæpè pretiosius quod in rebus est, tempus est. Antiqua artificia, & antiquior nobilitas antiquiùs habentur, durationis æstimanda suffragio. Dignitas est durasse: erit & posse durare, nec facilè infringi. Integra virtus est, quæ adhuc in exitu nouiter inchoat; & res est perpetui initij, ne ad finem perueniat: perpetuò nascitur, ne vmquam moriatur. Res continua est consummata virtus: ferè frustrà fiet, si per frusta fiat. Non valdè distat, virtutem omittere, ac intermittere. Idem semper velle, idem nolle, perfectæ virtutis sacramentum est: neque enim nisi ad rectum vnitas voti reperitur. Vitium dispergitur. Continuam sui complacentiam ingerere, non nisi honestas eualet: quæ si semper præualet, felix innocentiæ nomen, re nominis plenum, tamquam suum vendicat: qui est in re morum, virtutum flos, & perfectionis compendium. 1.
Ferè ex Euseb. l. 2. de Art. Vol. c. 75.
Bonum continuum excudit innocentiam.

Geneseos 11. Noëmi posteritas vix à communi mũdi naufragio sospes euasit, cùm de rediuiuâ malitiâ superbâ Babelis structuram insolenter molitur. Descendit autem Dominus vt videret ciuitatem ac turrim, quam ædificabãt filij Adam, & ait: *Venite igitur, descendamus & confundamus ibi linguam eorum* &c. Hebræum הבה *Haba*, pro quo Vulgatus exscripsit, *venite*, est vox adhortantis, & potest iungi vtriq; numero, ita vt significet, *age*, in singulari, vel in plurali, *Agite.* Putauerim Angelis loqui, quorum ministerio linguas confudit Deus. Ita communiter Interpretes cum Augustino. Sed sciscitari lubet, vbinam à Deo aberant Angeli, quos vocat amico verbo *Venite*, vt suos socios, atque ad opus gregales faciat? Eleganter S.Gregorius lib. 2. 2.
Gen. 11. v. 7.
S.August. l. 16. de Ciuit. Dei. c. 9
S.Gregor.

lib.2. Moral. cap.5. sic ad rem præsentem philosophatur: *Dicitur eis qui aderant, Venite: quia nimirùm hoc ipsum numquam à diuinâ contemplatione decrescere, in diuinâ contemplatione semper accrescere est; & numquam corde recedere, quasi quodam subtili motu est semper venire.* Scilicet qui à Deo numquam recedit, semper ad Deum de nouo venire perhibetur. Velut recens aduenit, qui ab eo numquam abscedit. Primitias fruitionis semper quodammodò delibat, qui diu fruendo exaciatus putabatur. Sed vide nunc mihi, quàm sit in re virtutis commendabile, numquam à virtute vel tantillùm excidere, neque illam vmquam intermittere. O subtilem arcanè motum, quo res immota sensim Deo appropinquare perhibetur, continuæ stationis artificio! *Numquam corde recedere, quasi quodam subtili motu est semper venire.* Subtiliter quidem Gregorius.

Qui numquam à Deo recedit, quasi quodam subtili motu illi appropinquare dicitur.

3. Lucæ 1. v.28.

Lucæ 1. Gabriel Angelus diuinæ corporationis sacramentum tractaturus cum Virgine, sic nouiter eam salutat: *Aue gratiâ plena; Dominus tecum: Benedicta tu in mulieribus.* O quàm multa quàm paucis, tam panegyricè, quàm ethicè hîc nobis Angelus compendiauit! S. Fulgentius Serm. 3. præscripta Angeli verba sic elucidat: *Cùm dixit: Aue, salutationem illi cælestem exhibuit. Cùm dixit: Gratiâ plena, ostendit ex integro iram exclusam primæ sententiæ, & plenam benedictionis gratiam restitutam.* (Attentiùs nota quæ ad rem subijcit verba) *Cùm dixit: Benedicta tu inter mulieres, virginitatis eius benedictum fructum expressit, vt ex eo benedicta dicatur. inter mulieres, quæcumque perseuerauerit virgo.* Audaciusculè quidem Fulgentius in perseuerantiæ laudem. Bene est, dum Maria Deipara, *Benedicta in mulieribus* nominatur, singularis eius innuatur virginitas, & dignus virginitatis partus, scilicet optatissimus Messias, Christus Iesus, verus Deus, & homo verus exprimatur: inde enim dicitur *Benedicta in mulieribus*, eâ enim gratiâ præcelluit, vt hominẽ Deum generaret. Quid est autem quod addit: *Vt ex eo benedicta dicatur inter mulieres quæcumque perseuerauerit virgo?* Num ipsa Maria Deipara, etsi virgo Deum conciperet, Deumque pareret, nisi vsque ad vitæ finem *virgo perseueraret* (quod Hæretici blaterant) *Benedicta inter mulieres* non foret, nec tanto elogio digna censeretur? An quia Deipara non tantùm virgo fuit, sed quia *perseuerauit virgô*, generosæ virginitatis gloriam regessit in virgines? Hem! Tantùm perseuerantiæ licet?

S.Fulgent.

An quia Deipara perseuerauit virgo Benedicta nominatur?

4. Ioan.21. v.8.

Ioannis 21. post Christi passionem, piscationis officium cum alijs Discipulis resumit Petrus, & totâ illâ nocte nihil prendiderunt. Mane autem facto stetit Iesus in littore: non tamen eum discipuli cognouerunt. Paruerunt autem iubenti, vt in dexteram nauigij rete iacerent. Miserunt ergò: & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. Dixit ergò Discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. *Simon Petrus cùm audisset: quia Dominus est, tunicâ præcinxit se (erat enim nudus,) & misit se in mare.* Sanè cùm comprehenderetur Iesus, Ioannes abiecit sindonem, & nunc Petrus inuentus est nudus: quia Ioannem texit fuga, Petrum negatio sic nudauit. Mirum quidem & verè mirum, quia qui in naui nudatus est, in mare se demergit indutus, quia innocentia numquam nuda est, & reatus semper refugit ad velamen. Sicut Adam, ita & nunc Petrus post culpam suam gestit tegere nuditatem, quia fuerant ambo vtique ante culpam sanctâ nuditate vestiti. Pergit Chrysologus: *Petrus tunicâ se præcinxit, & misit se in mare, vt mare dilueret, quod negatio taliter sordidauerat.* Nimirùm Petrus succedaneis delicto lachrymis, & incessante amarè fletu, quem dolor per oculos animitùs expresserat, infidæ negationis squalorem pulchrè diluerat: & nunc etiam quasi culpæ maculâ adhuc sordesceret, vberiùs expetit lauacrum, & mundiorem incessanter puritatem ambiens, *misit se in mare, vt mare dilueret, quòd negatio taliter sordidauerat.* Quasi parùm foret lachrymarum riuulis negationem incessanter diluisse, adhuc diluendo perseuerat, & toto mari, pelago toto, quod negatio sordidauerat, abluere & emaculare satagit. *Misit se in mare vt mare dilueret, quod negatio taliter sordidauerat.* Scilicet hîc Petrus æmulatur Dauidicæ pœnitentiæ perseuerantiam adhuc post veniam, dum ait: *Ampliùs laua me ab iniquitate meâ, & à peccato meo munda me.* Græcè est, *Laua me plusquam hactenus lauisti.* Alij ex Hebręo: *Multiplica lauare me.* Quod Gręci Patres in Commentario sic elucidant: *Ampliùs laua me. Vt vtrobique delicti sui magnitudinem ostendat: vel quia intellexerat ex Nathan peccatum iri condonatum, & omnigenas calamitates exuberantiam eius intercidisse. Ceterum, inquit, modo adhuc mihi lotione opus est, vt sordes adhærescentes perfectè abstergantur.* Vide quàm instanter perseueret criminis lauacrum postulando, nequid delicti adhuc inhæreseat: *Rogat deleri iniquitatem* (ait inibi Hesychius in Catenâ,) *ita vt non solùm curetur vulnus; verùm ne cicatrix quidem relinquatur.*

Negationẽ, quam Petrus fletu diluerat, toto adhuc mari diluere perseuerat.

S.Chrysost. Serm 78.

5.

Ps.50. v.4. Græcus apud Corderium. Hebræus. Gręci Patr.

Cicatrix ex vulnere peccati, abolenda lacrymis est.

Hesychius.

6. Prou.2. v.7 Hebræus. Pagninus. Tigurina.

Salomon ita scribit Prouerbiorum 2. *Dominus custodiet rectorum salutem, & proteget gradientes simpliciter.* Pro τὸ *salutem*, Hebraicè est תושיה *tusciia*, quod Pagninus, Tigurina, & alij vertunt οὐσίαν, id est, essentiam, existentiam, substantiam. Vnde Rabbi Dauid: *Seruabit iustis id quod est*, R. Moses *legem*; alij, *formam, præscriptum, & quicquid stabile est ac solidum*; alij, *fortunam*; alij, *sapientiam.* Quare inibi Cornelius noster cum alijs Interpretibus, sic locum exponit: *Deus custodiet tusciia, id est, essentiam, hoc est soliditatem, & constantem in bono perseuerantiam iustorum, quæ ingens est thesaurus: rectà enim ducit ad gloriam: perseuerantia enim summum est Dei donum.* Ecce tibi perseuerantia in bono, dicitur bona iustorum *fortuna*, eorum *forma*, & *essentia*. O quàm multa sub harum vocum compendio breuiter addensantur, & elucidanda transparent! quasi *essentia* iusti, virtutum *fortuna*, & meritorum *forma*, quodammodò perseuerantia fit. Pulchrè Bernardus, vel quisquis est auctor Sermonis de Virtute obedientiæ: *Perseuerantia est singularis filia summi Regis* (quam qui duxerit, dotis nomine cælum accipit;) *finis virtutum est, earumque consumma tio est, totiusque boni repositorium.* Ecce hoc est quod hîc dicitur de perseuerantiâ: *Reponit iustis essentiam.* Eadem habet B. Laurentius Iustinian. capit. 2. de Perseuerantiâ: *Perseuerantia est finis virtutum, earumque consummatio; sine quâ neque qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur. Nutrix est ad meritum, mediatrix* est

R.Dauid. R.Moses.

Cornelius.

Perseuerantia est iustorum fortuna forma, & essentia.

S.Bernard.

Perseuerantia est finis virtutum, earumque consummatio.

B.Lauren. Iustinian.

est ad præmium, soror patientiæ, constantiæ filia, Charitatis vinculum, sanctitatis propugnaculum. Tolle hanc, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Sola est, cui æternitas redditur, vel potiùs quæ æternitati hominem reddit. Incassum enim bonum agitur, si ante vitæ terminum relinquatur.

7. 1. Corinthiorum 9. ita ad eos Paulus scribit: *Nescitis quod ij, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium?* Nempe sicut in stadio ita & in viâ & vitâ Christianâ non omnes currentes accipiunt brauium; sed tantùm bene & ritè currentes ad metam vsque. Cùm ergò ait, *vnus*, an fortè negat plures brauium accipere? Difficilis sanè obiectio, quam eruditè versat Chrysostomus, & ex eo Commentatores. Verùm S. Bonauentura huius sententiæ sensum, à Christianis (de quibus Paulus agebat) ad virtutes deflexit: *Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium: sic de virtutibus potest dici, nam virtutes ad regnum Christi currunt, sed vna sola accipit brauium. Nam currunt mundi contemptus, paupertas, vigiliæ, eleemosyna, obedientia, abstinentia, patientia; sed sola Perseuerantia coronatur: nam qui perseuerauerit in finem saluus erit.* Currunt, currunt quidem virtutes omnes in Christianæ virtutis stadio; sed frustrà currunt, si cursum inconstantia interrumpat. Sola perseuerantia brauium accipit, vna coronatur perseuerantia. Futile est felicius exordium, quod perseuerantia non consummat. Hîc à vers. 6. bona Noëmi viduata marito, & filijs orbata, surrexit vt in patriam pergeret cum vtraque nuru suâ Ruthâ & Orphâ. Vtraque relictâ Moabitide, iter ad Terram promissionis strenuè arripit. Orpha verò viam auspicatò inchoatam, in medio itinere deserit, & ad suos infidè repedat. Rutha verò *obstinato animo* in itinere perseuerat, & per obstantia it alacris vsque ad Bethlehem: vbi generosum maritum, regiam prolem, & Deum ex ipsâ nasciturum feliciter inuenit, consummato perseueranter cursu.

[Margin: 1. Cor. 9. v. 24. — S. Chrysost. ibi — S. Bonauent. in Ps. 67. — *Omnes virtutes currunt, sed sola perseuerantia accipit brauiū.* — Hic vers. 7.]

---

§. XLI.

Ibi vbi est, non alibi, quærendus est Christus, vt feliciter inueniatur.

1. ADhuc puer Iesus amittitur, vt de ipsius quæsiti & inuenti scholâ erudiatur homo, vbi Iesus inueniendus coram adsit, vbi non inueniendus, clanculùm lateat. Frustrà diu quæritur, vbi inueniri non potest. De facili inuenitur, qui ibi vbi est, quæritur. Amittunt Iesum eius Parentes, vt vbi quærendus, & vbi non quærendus sit, typicè doceant. Quem in comitatu, & inter cognatos quæsitum non inueniunt, inter legis sapientes, & in templo Dei facilè repererunt. Pueri Iesu nomine sic inibi scribit Eucherius: *Quid est, quòd me in comitatu infidelium, & extra Ecclesiam esse putabatis? hîc eram* (in templo scilicet;) *hîc me quærat, qui quærere vult. In his quæ Patris mei sunt, inter illos qui Patris mei voluntatem faciunt.* O quæramus Iesum inuentu facilem, si ibi vbi est ab hominibus quæratur! Alioquin si via error est, quò plus eum quæsieris, eò magis ab eo discessisti.

[Margin: *Vbi quærendus, & vbi nō quærendus est Christus.* — Lucæ 2. v. 49. — Eucherius.]

2. Matthæi 28. vbi languens sabbati vesper, in diem Dominicam auspicatò albescere incœpit, piè festinata mulierum fides, ad sepulchrum Christi peruenit. Adest de cælo Angelus vultu micanter fulgureo, & accedens sepulcralem reuoluit lapidem, & sedebat super eum. *Respondens autem Angelus dixit mulieribus. Nolite timere vos: scio enim, quòd Iesum, qui crucifixus est, quæritis: non est hîc; surrexit enim, sicut dixit; venite, & videte locum, vbi positus erat Dominus.* Piè quærunt, hæ mulieres Christum, nec tamen inueniunt, quia mortuum quærunt, quia vbi iam non est, quærunt; an quia crucifixum non dicunt? Profectò sic, velut eas perstringens, Angelus admonuit. Quasi erret, potiùs quàm quærat, qui crucifixum non quærit Christum. Audiendus est Galfridus allegatus in Allegorijs noui Testamenti, sic eleganter indidem fatus: *Iesum, qui crucifixus est, quæritis. Arctissima*, inquit, *disciplina crucis, vagari prohibet: imo verò non manum, non pedem, non latus, aut humeros patitur vel moueri. Surrexit, non est hîc. Quid igitur nos hîc agimus? quid hîc sumus? Fratres, non hinc fugiendum est, sed hac nobis eundum: nam & fuit hîc, sed hinc surrexit. Hæc est via, ambulemus in eâ, non fugiamus eam: qui enim vult in Christo manere, debet sicut ipse ambulauit & ipse ambulare.* Qui Christum quærit, vt eum inueniat, crucifixum quærere debet. Stat immotè fixus, qui quærendo vagatur, & Christum inter temporalia quærit negotia. Crucifixus quærendus est per arctissimam disciplinam crucis, quæ *non manum, non pedem, non latus, aut humeros patitur vel moueri.* Sic homo cruci mysticè affixus, ad Christum mouetur immotus, immotè quærendo ocyus festinat, & Christum feliciter inuenit. Qui in humanis negotijs festinus vagatur; aut stat, aut Christum fugit. Per illam fixam cum crucifixo stationem, nobis eundum est. Hæc est via, ambulemus in eâ, non fugiamus eam. Qui Christum sic quærit, eum feliciter inuenit. Quisquis secùs faxit, vagatur, & errat.

[Margin: Matt. 18. v. 5. — Galfridus. — *Per crucis disciplinam, immotus quisque festinat ad Christum.*]

3. Canticorum 3. hæc vox sponsæ auditur: *In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea.* Si lectulus sumatur pro mollioribus delicijs, malè ibi quæritur; perditur ibi potiùs quàm inuenitur. Si verò pro contemplationis otio, non semper reperitur. Sed esto, in lectulo sic quærat, cur nocte quærit? Opinor, ad quærendum clara diei lux opportunior affulget, quæ quod quæritur, prodat; nam tenebrarum lenocinium, latendi arbitrium est, non publicandi artificium. Verùm quæ *per noctes* quærit, non videtur mihi tam aspectûs, quàm amplexus sectari. Tenere magis optat, quàm intueri. Bona quidem visio, visio est, sed adhæsio melior, quia arctior: nam qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Sed vtrumque melius est, quàm alterutrum: quid ergò ad quærendum, respuit diem, & noctes expetit? Profundè Gillebertus Serm. 1. in Cantic. *In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea. Quid si ad inuentionem dilecti, & nox operatur? cooperatur planè, & accommodatè satis. Sicut in lectulo sanctæ quietis accipitur otium, sic oblivionem quandam intellige in nocte. Vtrumque sapientiæ, & contemplationis negotio opportunitatem*

[Margin: Cant. 3. v. 1. — Gillebert.]

tem ministrat. Obserua diligentiùs quæ eleganter subtexit: *Miraris quòd bona nox, & dies malus est? Diem hominis, inquit Propheta, non concupiui.* Ierem.17. v.16.
Nescio quo pacto sibi mutuò aduersantur, & alterutrò se obscurant, dies Domini, & dies hominis, siquidem dum alter exoritur, alter reconditur. Diem, inquit, hominis non concupiui; hoc est, humanum fauorem, humanam gloriam, & inter reliquos, imò præ reliquis spectabilis videri. Rectè hanc diem Propheta abiurat, quæ perturbationis ministrat materiam. Melior ergo hæc nox die: siquidem nox à perturbatione abscondit, dies exponit. O! ne Deum quæras in die hominis, qui apud Deum nox est, diei humani claritate obscura. Planè caligat, qui in honoris culmine, in deliciarum luxurie, & in dignitatum splendore, Deum quærere, & inuenire præsumit. O homines ad Deum quærendum, mundi claritate obscuratos, mundialium bonorum ambitione cæcos! Cæca nox, quæ istiusmodi bona abscondit, apud Deum meridies est. Quid in die abusiuè, & verâ potiùs nocte, Deum quærere, & inuenire exambis? Bene sponsa sponsum *per noctes* quærit, vt sic quæsitum inueniat.

Cur sponsa sponsum per noctes, & non interdiu quærit?

4. Pergit sponsa studio sui sponsi quærendi & inueniendi stimulata: *Surgam, inquit, & circuibo ciuitatem; per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsiui illum; & non inueni.* Significat sponsa se quæsisse sponsum in suburbio, in angiportubus, in vicis, in foris, in plateis, vbi esse solet hominum turba: at in frequenti turba non inuenitur cælestis sponsus, qui amat secretum & solitudinem, certè fidem & ordinem, qualis est in Ecclesiâ. Frustrà *per vicos & plateas* quæritur: non enim est Christus circunforaneus. Christus pax & concordia est; in plateis ac foris litigiorum contentiones. Christus summa iustitia est, in foro iniquitas, & scelerum tumultus. Christus fides est, in foro fraus, & subdola perfidia. Christus sedulus operator est; in foris & plateis deses otium, quod ore multum iniuriarum & obtrectationum negotium vsquequaque facessit. Addit Ambrosius hunc locum exponens. *Per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. Fugiamus ergò forum, fugiamus plateas. Non enim iniuria tantummodo est non inuenire quem quæras; sed etiam plerumque vbi non oportet quæsisse, vulnus est: quæsisse in domibus virorum, qui sibi falsò Doctorum nomen assumunt, quæsisse procaciùs quàm verecundiùs.* Profectò qui sic quærit Christum, dum à sic quærente non inuenitur, non leui iniuriâ Christus afficitur, quia tanquam valdè inuentu difficilis proditur; quasi nequeat à quærentibus inueniri, qui per hæc diu quæsitus, minimè reperitur. Quin & non parùm Christum deuenustat, qui in loco, negotio aut otio, quod pium Christianum dedecet, Christum quærere & inuenire præsummit. *Non iniuria tantummodo est non inuenire quem quæras; sed etiam plerumque vbi non oportet quæsisse, vulnus est.* Te vulneras, dum quæris, & non inuenis. Christum deuenustas, dum eum quæris in loco ac negotio, in quo Deum dedecet inueniri. Diabolorum officina, via ad Deum quærendum & inueniendum putanda est. O discamus ex sponsæ, id est animæ sanctæ gymnasio, vbi non inuenitur Christus, vt ibi vbi est quæsitus, feliciter inueniatur!

Cant.3.v.2.

S.Ambros. lib.3. de Virgin.

Iniuriâ afficit seipsum, & Christum qui in foris secularibus eum quærit, quare?

P. Didac. Celada in Ruth.

Bona Ruth, quæ iussa redire ad tumultuosam patriæ suæ requiem, constanter tamen pergit in Bethlehem: & per longas viduitatis ærumnas, per summam egestatem, per æstuantem spicilegij laborem, per famem ac sitim, per exilium, per Hebrææ gentis inuidiam; & ardua quæque, it strenuè alacris, Deum in Dei populo quærens: quem in hâc mundi nocte & Dei claro die diligenter quæsitum, feliciter inuenit. Hic v.8 &c.

5. Isaias cap.6. *Vidi*, inquit, *Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum: & ea, quæ sub ipso erant, replebant templum.* &c. Notant passim Commentatores, hoc Dei solium simile fuisse propitiatorio templi, sustentato à duobus Cherubinis. Dicitur hoc solium excelsum & eleuatum, respectu terræ in quâ stabat Isaias: solium enim hoc videbat ipse in cælo excelso. Sed quid est, quòd ibi Deus tunc *sedens* apparet: porrò sessio permanentem stationem haud dubiè significat. Deúsne permanenter sedit in Iudaico throno aut lege? an velut in viâ & transitu ad Euangelij & gratiæ legem? In Iudaico propitiatorio *sedet* Deus? an potiùs in Ecclesiâ? Tempestiuè Galfridus apud Tilmannum ibi: *Vidi Dominum sedentem, &c. Descendit aliquando Dominus plebem suam visitans, sed non sedit: dignum quidem suæ maiestatis solium non inuenit: in Ecclesiâ solio sedit, & sedebit Dominus in æternum.* Nimirùm descensus Dei fuit, quòd Deus aliquando Hebræum populum visitaret, sed in transitu, vt vectabile propitiatorium innuebat. At in Ecclesiâ est verum propitiatorium, vbi Deus tamquam in solio suo *sedet*: illò tamquam ad temporarium typum, & fugacem vmbram descendit. Ergò in solâ catholicâ Ecclesiâ quærendus est Christus Deus, in quâ velut in solio suo *sedet*, qui ait: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Qui extra Ecclesiam, Deum quærit, allucinatur, cæcutit, errat. Tanquam erro palabundus vagatur, qui ibi vbi est, vbi permanenti statione sedet Deum non quærit.

Isaiæ 6 v.1.

Galfridus.

Deus ad Iudæos descendit, in Ecclesiâ sedet, ibi quærendus est, vt inueniatur.

Matth.28. v.20.

6. Matthæi 5. *Beati*, inquit, *mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.* Mundus mundo corde conspicitur: per cordis munditiam Deus sic quæritur, vt inueniatur; sic inuenitur, vt conspiciatur. Eleganter Ambrosius lib. 1. in Lucam: *Nec in loco Deus videtur; sed mundo corde: nec corporalibus oculis Deus quæritur: nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu, & cùm absens putatur, videtur: cùm præsens est, non videtur.* Absentem putas? per munditiem cordis Deum quæris, ad Deum festinas, Deum inuenis, Deum videbis. Cor tuum niteat munditie, & Deum, quem puritatis gressibus quæsijsti, præsentem puta. Magnum est hoc puri cordis sacramentum. Dei præsentia, tactio, visio, puritatis stipendium est. Alioqui *cùm præsens est, non videtur*; mundis autem corde, *cùm absens putatur, videtur.* Hem! sic est cordis munditia perspicaciter oculata?

Matth.5. v.8.

S.Ambr.

Deus cùm absens putatur, videtur; cùm præsens est, nō videtur, quomodo?

§. XLII.

Quod gratè cœpit in voluptate, in dolore ac pœnitentiâ ingratè consummatur.

1. M. Aurelius apud Cornel. Eccle. 2. M. Aurelius Imperator ita de mundi vanitate ac voluptabilium ambitiosâ fraude, ad suos perorasse dicitur: *Quæ sum expertus liberè proferam, licet cum mei nominis notâ, sed olim forsitan futuro seculo profutura: Per omnia me vitæ exercui, periculumque feci possetne seipsam exsatiare humana malitia. Deprehendi quò plus cibi sumo, famem acriorem; quò bibo magis, ardentiorem sitim; quò sum in somno indulgentior, maiorem somni cupiditatem; quò plura mihi sunt, adhuc his plura concupiscere; quo quæro diligentiùs, minùs inuenire: nihil demùm vnquam obtinuisse, quod appetitum sedaret, ac non aliud habendi potiùs libidinem prouocaret.* Quasi ipsa possessio sit rei optatissimæ tædium; & cum ipsa voluptate, & illius nauseam, & ipsam aliorum voluptabilium sitim biberimus. Sic bona adepta fastidimus, & ad nouas spes sitienter hiamus! Sic est ieiuna voluptatis voluptas! *quò quærimus diligentiùs minùs inuenimus.* *Quã sit ieiuna voluptatis voluptas.*

2. Eccle. 1 v. 7. Ecclesiastæ 1. sic philosophatur Salomon: *Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat.* Hebræus textus pro τὸ *flumina*, habet, *torrentes*, vt significet quanto auidè impetu *flumina* in mare ferantur. Quare Syrus exscribit: *Omnes torrentes præcipitantur in mare.* Quid est quòd fluuij omnes tam festinato cursu, & auido impetu sic in mare ferantur, vt se dicantur præcipitare? Quid boni in mari, quasi in motûs sui centro flumina exambiunt? O cæcum altioris naturæ impetum mortalibus moralissimum! Pulchrè Richardus Victorinus Tract. 1. de statu inter. Hominis, cap. 10. *Omnia flumina, ait, in mare feruntur, & omnis aqua dulcis in amaram mutatur; quia oblectamentum in fastidium vertitur, & omnis delectatio carnis, in amaritudine terminatur.* Heu nimis verè! Quid aquas velut cognato calcare vrget & extimulat, vt incessanter ad mare festinent? vt sic hianter se in mare præcipitent? An properant ad quietem optatissimi centri? an festinant, vt agnatam dulcedinem in amaritiem ignoratam conuertant? Semper naturali impetu præcipitât sese, vt propria dulcedine amissâ, cum sui naufragio totâ maris amaritudinem ebibant siti nimis stultâ. Sic homines voluptatum ludibrio acti, ad deliciarum malè dulcia mella incessanter hiant, & dum fella degustant, adhuc ad eadem semper anhelant: *Omnia flumina in mare feruntur, & omnis aqua dulcis in amaram mutatur: quia oblectamentum in fastidium vertitur: & omnis delectatio carnis in amaritudine terminatur.* Mirabile quidem est, quòd tantâ procliuitate perpetuò eant flumina prædulcia in amarissimum mare, nec toties experta amarities, eorum repigret cursus quò minùs ad maris acerbitatem semper hient. Peridoneum sanè fatuæ hominum ergà voluptates insaniæ hieroglyphicum. De hâc verò dulcium fluminum amaritie, dum in mare influunt, sic philosophatur Hieronymus alibi enucleandus: *Putant quidam*, inquit, *aquas dulces, quæ in mare fluunt, vel ardente desuper sole consumi, vel salsugini maris esse pabulâ.* O! acerbissima marinæ aquę amaritudo, fluuialium aquarum dulcedine, tamquam pabulo vtitur? Amarities nutritur dulci pabulo, sed quod in amaritudinem conuertit. Sic amara sitiunt dulcia, quæ in amaritudinem transforment?

Hebræus. Syrus. Richard. Vict. *Dulces fluminũ aquæ, ad amaritiem festinant maris: Sic homo ad voluptates.* *Maris salsugo amarissima dulcibus aquis pascitur.* S. Hieron. in c. 1. Eccl.

3. Isaiæ 19. v. 14. Isaiæ 19. Stulti, inquit, facti sunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Ægyptum. *Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis: & errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo.* Profectò caput *vertigine* turbatum verti solet, vt putet omnia quæ videt gyrari & rotari, susque deque fieri. Ergò *spiritus vertiginis* est animus perturbatus, & mens erronea, morbi præstigijs sic turbidè ac caliginosè affecta, vt censu sensuque oculorum enormiter erret. Forsan ad hunc Isaiæ locum adludens Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum, sic ad rem fatur: *Quemadmodùm exhalationes quæ è terrâ, & ex lacunis ac voraginibus oriuntur, conflantur in caliginem, & vmbrosam vertiginem: ita etiam carnalium cupiditatum vapores malam animæ inurunt habitudinem, voluptatis spectra animæ repræsentantes, & ante eam effundentes: intelligenti itaque luci tenebras offundunt, attrahente animâ vapores, qui oriuntur ex cupiditate, & perpetuitate voluptatum condensante vitiorum vertigines.* Nimirùm ex obscœno voluptabilium cœno, & cœnosis impudicarum libidinum voraginibus, tetri vapores exhalantur, ex quibus caliginosa conflatur & spissatur nebula, quæ *intelligenti luci tenebras offundit*, hoc est, lumen rationis obscurat & obtenebrat, & *cupiditate voluptatum, vitiorum vertigines condensantur.* Adeò vt phantasmatum inanissima *spectra* pro rebus videre, sibi videatur. Scilicet dum homo voluptatum gratiam sibi proponit obscuratâ libidinibus mente, *vertiginem* patitur, & deliciarum phantasmata, seu voluptatum *spectra* videt, specie dulcissima, sed eorum gratia specie tenùs in spebus placet; reipsâ phantasma est, spectrum est, terriculamentum est, *vertiginis* voluptuosæ morbo fabricatum. Sanè *vertiginis* census est, qui de mundialibus bonis habetur: malè sanum caput, & obscurata tenebrosè ratio, sic de illis iudicat. Sana mens sincerè videt, Dulces fluminum aquas ad mare salsè amarissimum properanter decurrere *vertiginis* errore.

Clem. Alex. *Nostra vertigo, voluptates tamquam spectra proponit.*

4. Leuit. 13. v. 6. Leuitici 13. ne serpat lepræ contagium, Sacerdotibus sic præscribitur: *Si obscurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia scabies est.* &c. Quæ est lepra aut scabies, quæ non tam ad Medicum, quàm ad Sacerdotem spectat? Lauretus Ceruariensis ex Sancto Gregorio, ita scribit: *In scabie feruor viscerum ad cutem trahitur, per quam rectè luxuria designatur, quia si cordis tentatio vsque ad operationem prosilit, nimirùm feruor intimus vsque ad cutis scabiem prorumpit, & foris iam corpus sauciat, quia dum in cogitatione voluptas non reprimitur, etiam in actione dominatur.* Peridoneè libidinis voluptas, scabiei comparatur, quod Zacharias Episcopus Metylenes Disp. de Opif. mundi his verbis edisserit: *Voluptatem virtuti præponunt inescati, & insanientes, quasi siquis optet prurigine admorderi, & sensim fallente voluptate totum corpus dilaceret vnguibus, nec secuturam mox scabiem cogitat.* Insanit,

S. Gregor. Laur. Ceruar. verbo, *Impetigo.* *Quod cœpit in voluptatis pruritu, in scabie cõsummatur.* Zacharias.

ſanit, inſanit quiſquis fallente voluptate, illius lenocinio adgaudet; delicias enim reputat fœdam *ſcabiem*, & *prurigine admorderi*, totumque corpus *vnguibus lacerare*: nam quod cœpit in aliquo voluptatis pruritu, in ſcabie conſummatur: inde acerbiorem lanienam accerſens, vnde credi poterat blandiùs deliciari.

3. Matth. 5. v. 13. Matthæi 5. hoc ſymbolo Apoſtolorum dignitatem, & munus Chriſtus exponit: *Vos eſtis ſal terræ: quòd ſi ſal euanuerit, in quo ſalietur?* Quaſi dicat: *Vos*, ô Apoſtoli, qui proximè hîc mihi aſſidetis; *eſtis* ex meâ electione ac deputatione, *ſal terræ*: illud ergò *eſtis*, id eſt, eſſe debetis, & per meam gratiam reipsâ eritis. Porrò *ſal* notat officium, vim, & dignitatem Apoſtolorum, quia ſicut ſal condit cibos, vt ſapidi ſint; ſic Apoſtolorum ſapientia condit animos, vt bene ſapiant. Et ſicut ſal vi ſuâ, ſuaque acredine mordicat, pungit, ſiccat, & vrit; & ſic penetrans carnem, eam à corruptione præſeruat, exugendo & conſumendo humores ſanguineos, quibus caro infecta eſt, & à quibus corrumperetur; ita Apoſtoli carnis deſideria, & voluptatum exhalationes menti corruptionem afferentia, hominibus exemerunt, eoſque æternæ incorruptioni, & immortalitati ſeruarunt. Vim S. Hilarius. hujus comparationis (ait inibi Hilarius) *& Apoſtolorum officium, & ipſius ſalis natura monſtrabit: hoc igitur in omnem vſum humani generis effectum, incorruptionem corporibus quibus fuerat aſperſum impertit.* Itaque ſapienter cenſet Hilarius, *ſalis* comparatione, Apoſtolorum officium perìdoneè deſignari, in hoc enim obnixiùs incumbere debent ex munere, vt à corruptione præſeruent. Quę ſit autem huiuſmodi corruptio aut putredo, pulchrè tradit Richardus Victorinus ſic ad rem fatus: *Satagamus noxios affectionum carnalium humores, voluptatumque putredines adhibitis curationum congruarum medelis extirpare.* Nimirùm voluptas humanæ vitæ gratia putatur, & votorum ſumma, quæ ſui blandimento gratè lenocinatur; at voluptas, fœda *putredo* eſt, vſque adeò noxiè tabida, vt ad illius præſeruationem, Apoſtolorum officia Chriſtus Deus ſolerter deſtinarit. Nempè placidè nitet ſpebus voluptatum gratia; ſic autem latè ac perniciosè hæc tabes ſerpit, ſic *voluptatum putredo* infeſtat mortales, vt ad iſtiuſmodi corruptionis medelam, *ſal* Apoſtolicū deſtinarit. O quâ honorat Chriſtus voluptuoſæ corruptionis medelam, cui ſanandæ prima Apoſtolorum officia præcoquâ ſollicitudine deſtinat! *Vos eſtis ſal terræ*, quod *noxios affectionum carnalium humores, voluptatumque putredinem* curet. Qui voluptatum *putredini* non medetur, fruſtrà Apoſtoli nomen gerit.

Apoſtoli ſunt ſal terræ, quod voluptatum putredinem curet.

Richar. Tractatu 3. de ſtat. inter. homin. c. 3.

4. Eccleſ. 2. v. 2. Eccleſiaſtæ 2. ſic nos erudit Salomon: Riſum reputaui errorem: *Et gaudio dixi: Quid fruſtrà deciperis?* Per riſum & gaudium, delicias & voluptates intelligit, quæ hominem in riſum exultim ſoluere ſolitant. Vatablus: Et gaudio dixi: *Quidnam eſt id quod affers?* Pineda vertit: *Quid hoc coquis?* Putabas te coquere delicias, & neſcis te fella & abſynthium coquere. Tigurina, *Lætitiam neſcio quid parere.* Quaſi dicat: Monſtroſa partio eſt: concepit enim lætitiam & voluptatem, & triſtitiam ac moleſtiam *parit*: nam quod cœpit in voluptate, conſummatur in dolore. Monebat Ariſtoteles *voluptates intueri non à fronte, ſed à tergo; non venientes, ſed abeuntes. Venientes enim fucatâ ſpecie blandiuntur, abeuntes verò aculeum, id eſt, dolorem & pœnitentiam relinquunt.* Philoſophico, an Chriſtiano cothurno? O quàm fulget à fronte, quæ à tergo ſic ſqualet! Falſatâ fide ſpondet gaudia læto deliciarum auſpicio; mentis autem votis, quod hilariter incipit, flebiliter deſinit infelici aborſu, & frequenti datæ fidei abuſu. Quare conſultiſſimè Rutha hîc ſurdis auribus excipit ſuadentem ſibi Noëmi, quòd ad ſuos repedet quærens nuptiarum *requiem*, quam ſemel irrequietam, & funeſtis angoribus plenam experta eſt. Conſtanter mauult ſe lugubri viduitati, & perpetuo exilio damnare, quàm *quietis* vocabulum requietis vacuum iterùm experiri.

Vatablus. Pineda. Tigurina. *Voluptatum aborſus.* Ariſt. apud Laert. lib. 5. cap. 1.

Voluptas à fronte placet, à tergo diſplicet.

Hic verſ. 9.

---

§. XLIII.

Cum Chriſto, & per Chriſtum, qui eſt via, eundum nobis in cælum eſt.

Viuere æternùm beatè omnes volunt (cujus pectus non altè hoc votum implet?) ſed ad peruidendum quid ſit quod beatam vitam tandem efficiat, egregiè caligant. Adeoque non eſt facilè conſequi beatam vitam, vt ab eâ quiſque eò longiùs recedat, quò ad illam citatiùs fertur, ſi via error eſt, ſi lapſus eſt; vbi in contrarium ducit, illa velocitas maioris interualli cauſſa eſt. Proponendum eſt itaque primùm, quid ſit quod petamus; tunc circumſpiciendum eſt, quà contendere illò celerrimè poſſimus; intellecturi in ipſo itinere, ſi modò rectum ſit, quantùm quotidie profligetur; quantoque propiùs ab eo ſimus, ad quod ſectandæ virtutis, & beatitatis adipiſcendæ cupiditas nos impellit. Quamdiu quidem non ducem ſecuti, paſſim vagamur, breuis noſtra conteritur vita inter errores. Gratulor Chriſtianæ, id eſt, Euangelicæ & Apoſtolicæ diſciplinæ, quòd rectam ad virtutem & ad cælum viam in Chriſto dedicauit; quam qui tenet, errare deſinit; per quam qui ambulat, ad cælum currit, in quâ qui incedere ceſſat paſſionum torpore, egregiè repedat. 1.

Nimis errat, qui aberrat à viâ.

1. Corinthiorum 9. ſic eos ad curſum Paulus extimulat cognatâ palmæ ambitione: *Neſcitis*, inquit, *quòd ij, qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium? Sic currite vt comprehendatis.* Scilicet coronam gloriæ, & brauium victoriæ. Vocula, *ſic*, notat rectitudinem, diligentiam, celeritatem, & inceſſantem perſeuerantiam, quæ maximè in curſu ad brauium requiritur. Abijcit palmæ ſpem, qui in curſu torpet, qui laſſatus curſum repigrat. Luculenter ait Bernardus epiſtol. 254. ad Garinum: *Ipſe hominis ſeculique auctor, quandiu cum hominibus conuerſatus eſt, numquid ſtetit? Et quidem teſte Scripturâ pertranſijt benefaciendo & ſanando omnes. Pertranſijt ergo ſicut non infructuosè ita non remiſſè, non pigrè, non lento gradu, ſed quemadmodum de eo ſcriptum eſt: Exultauit vt gigas ad currendam viam. Porrò currentem non apprehendit, qui & ipſe pariter non currit: & quid prodeſt Chriſtum ſequi, ſi non contingat conſequi? Ideo Paulus aiebat: Sic currite, vt com-* 2. 1. Cor. 9. v. 24. S. Bernard.

Stitio in viâ virtutis, velox diſceſſus à Chriſto eſt.

comprehendatis. Deinde subtiliter probat Bernardus quòd in stadio virtutis non currere, sed sistere, sit regredi, & à Christo longiùs discedere: *Quod si*, inquit, *illo currente tu gradum sistis, non Christo appropias, sed te magis elongas, timendumque tibi est, quod ait Dauid: Ecce qui elongant se à te Domine, peribunt. Itaque si proficere currere est, vbi & proficere, ibi & currere desinis.* scilicet si homo cum Christo, ipsum imitando, currit; dum ipse currere cessat, & Christus tamquam gigas velocissimè currit, tantò se elongat à Christo præcurrente, quantò ipse pigrâ stitione currere cessat, & se sistit in viâ. Itaque non progredi, regredi est; & ipsa stitio est elongatio à Christo: nam à Christo præcurrente, eò magis discedit, quò diutiùs sistitur, & currere cum eo negligit. Quare dum stat immotus in virtutis viâ, celeri motu, & veloci fugâ se elongat à Christo. Nam si *illo currente tu gradum sistis, non Christo appropias, sed te magis elongas, timendumque tibi est, quod ait Dauid: Ecce qui elongant se à te Domine, peribunt.* Ergò statio, recessus est, fuga est, infida desertio Christi est, & perniciosior ab eo elongatio. O time!

Ps. 72. v. 27.

3. Ad Hebr. 10. v. 20. Ad Hebræos 10. ita Paulus scribit: *Habentes itaque fratres, fiduciam in introitu sanctorum, in sanguine Christi.* Nempè in ipso Christi *introitu* in sancta Sanctorum, id est, in cælum, habemus spem nos etiam in illud introituros; siquidem per eandem viam incedere adnitimur. Addit Apostolus: *Quam initiauit nobis viam nouam & viuentem.* Pronomen *quam*, cohæret cum *viam nouam*, refertque *introitum Sanctorum.* Vnde aliqui ex Græco clariùs hîc vertunt: *Quem*, scilicet *introitum*: sed Latinâ syntaxi eadem est sententia & sensus, siue vertas *quam* siue *quem*. *Hic enim introitus non est aliud quàm via in cælum. Via enim in cælum est initium introitus in cælum, & introitus in cælum est complementum viæ in cælum*, vt inibi exponit Cornelius. Recta sanè ac felix via est, quæ *via* cùm sit in cælum, simul in cælum *introitus* est. Hanc viam, quam Christus *initiauit*, vocat Paulus, *nouam*, & *viuentem*. τὸ *initiauit*, idem est ac innouauit, primus calcauit & iniuit, vel etiam dedicauit, aliisque communem fecit, vt vertit Vatablus. Primus ergò Christus viam in cælum initiauit, quia primus illam ingressus est, itaque ex inuio viam fecit, eamque nobis sic strauit, complanauit, ac peruiam reddidit, vt ipsa via sit felix in cælum *introitus*, aut introitùs initium. Hæc noua via in cælum, profundè appellatur *viuens*, id est, multis iam semper viatoribus frequens; multitudo enim viatorum, viam quodammodò viuentem facit; porrò viam per quam rarus aut nullus viator incedit, emortua via est, seu viæ cadauer, sine motu inanime. Addit Anselmus: *Viuentem, id est, durabilem, & manentem, atque nos sanctificatos expectantem. Vel viuentem, quia omnes qui intrant viuere facit. Viuentem, quia nullus per eam ingreditur, nisi quem vita ducit.* Vel potiùs *viuentem*, quia hæc via viuens & animata, est caro Christi, & Christus ipse, qui dicit; *Ego sum via, veritas, & vita.* Bona quidem via, *viuens* & animata, quæ ad vitæ æternæ cælestem patriam sic ducit, vt ducatu viatores portet. *Quam initiauit nobis viam nouam & viuentem.*

Græcus. Cornelius. Vatablus. *Quare Christus dicitur via viuens?* S. Anselm. ibidem. Ioan. 14. v. 6.

4. Ioannis 14. dixit Thomas ad Iesum: Domine nescimus quò vadis, & quomodo possumus viam scire? *Dicit ei Iesus: Ego sum via, veritas, & vita.* Quasi dicat: Quæris, ô Thoma, duo, scilicet meam viam, & eius terminum, nimirùm quò vadam, & quâ viâ? respondeo: Ego sum via, quam quæris; via, inquam, non fallax, sed vera, quæ ducit ad veram vitam, puta ad Deum, vbi est Domus Patris mei, in quâ mansiones multas esse dixit. Ergò Deus in cælis est terminus; ego homo Deus nunc in terris sum via. *Sequamur* (ait Bernardus) *Domine te, per te, ad te, quia tu es via, veritas, & vita. Via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.* Verùm S. Ambrosius lib. de Bono mortis cap. 12. sic profundè hunc locum elucidat: *Ego sum via, veritas, & vita. Sequamur te Domine Iesu, sed vt sequamur accersi, quia sine te nullus ascendit. Tu enim via es, veritas, vita: possibilitas, fides, præmium. Suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, viuifica quasi vita.* Verùm quia τὸ *possibilitas* subobscurè positum est, noster Cornelius ad eum locum Ioannis, siue paraphrasticè, siue alia exemplaria nactus, ita locum exscribit: *Tu enim via es, veritas, & vita; quia in viâ possibilitas, in veritate fides, in vitâ præmium.* Quid est, quod esse dicitur in hâc viâ *possibilitas?* An *possibilitas* inueniendæ veritatis, & adipiscendæ vitæ? Sanè nisi incedas per hanc *viam*, quæ Christus est, *possibile* non est ad terminum, quæ est vita cælestis, beata, ac æterna peruenire. Ergò *sequamur Domine te, per te, ad te*; quia omnis alia via, error est. Audiendus est Augustinus serm. 55. de verb. Domini secundùm Ioannem: *Quâ vis ire? ego sum via: quò vis ire? ego sum veritas: vbi vis permanere? ego sum vita. Veritatem & vitam omnis homo cupit; etiam Philosophi Deum esse vitam quandam, & veritatem viderunt; viam non omnis inuenit. Verbum ergò Dei, quod apud Patrem est veritas & vita assumendo hominem factum est via* (Nota quæ subdit verba:) *Ambula per hominem, & peruenies ad Deum; melius est in viâ claudicare, quàm præter viam fortiter ambulare.* Nempè licèt malè pedatus sis per naturæ imbecillitatem, & præuaricans, & *claudicans*, malè incedas, & passim impingas; hanc viam ne deseras: nam si per aliam quamcunque incedas, quò perniciùs ambulas, eò longiùs aberras, & à termino elongaris. Si via error est, quæuis velocitas maioris interualli caussa est. Ergò, vt vt possis, per hanc viam ambula, ne à termino aberres. De hâc præcinit Isaias: *Et erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita vt stulti non errent per eam.*

Ioan. 14. v. 6. S. Bernard. serm. 2. de Ascens. S. Ambr. *In viâ qua est Christus possibilitas est quare?* Cornelius. S. August. *Etsi claudices, ambula per viam; qua Christus est.* Isaiæ 37. v. 8.

5. Matthæi 7. sic nos admonet Christus Deus: Intrare per angustam portam: quàm lata porta, & spatiosa via est, quę ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. *Quàm angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam; & pauci sunt, qui inueniunt eam.* In hoc vers. idem ac in præcedenti dicit ac repetit ad maiorem emphasim, vt id altissimè cordibus nostris imprimat, vt notat Basilius. Hæc est vox æternæ sapientiæ: qui sapit ergò & seriò animam suam saluare satagit, arctam viam capessat. Vnde Theophylactus & Euthymius censent hanc esse vocem Christi admirantis. quasi dicat: Papæ, quàm

Matth. 7. v. 14. S. Basil. in Breuior. q. 241. Theophyl. Euthym.

quàm angusta est via ad vitam. Sed nota, quòd vbi de latâ viâ ac portâ quæ ducit ad inferos sermo est, ait, Multi sunt, qui *intrant* per eam; vbi autem agitur de hâc strictâ viâ & portâ, quæ ducit ad cælum, consultò mutat stilum, & non ait, intrant; sed, Pauci sunt, qui *inueniunt* eam. Sanè arcta hæc via quæ ducit ad cælum, priùs diligenter quærenda est, vt *inueniatur*; & posteà obnixè adlaborandum, vt per illam incedatur, ac perueniatur, in cælum. Quocirca S. Lucas cap. 13. v. 24. vbi hanc sententiam repetit, sic habet: *Contendite intrare per angustam portam*: vbi pro *contendite*, Græcè habetur, *Agonizate intrare*, & quasi in agone & agoniâ *contendite*, extremas summasque vires velut agonizantes exerite; quasi pro vitâ, si rectè inceditis, vel morte, si eam non capessitis, vel ab eâ deflectatis, decertate. Agonem ergò obimus, & dum inimus hanc viam, & per eam ambulamus, planè agonizamus certamusque pro cælo vel inferno, pro gloriâ vel gehennâ, pro æternitate beatissimâ vel miserrimâ. O, quisque videat quomodò in hoc viæ aut vitæ stadio tantum agonem *agonizet!* Profectò hîc vers. 10. 11. & 12. Orpha & Ruth, socrum Noëmi secutæ, viam vitæ feliciter inuenerunt. Orpha verò infidè repedauit, & ad patriam Idololatram regressa est. Secùs Ruth, quæ ardua quæque magnanimiter deuorans, per viam auspicatò inuentam victoriali agone ambulare *agonizauit*; & *obstinato animo* ad Terram promissionis pergens, vtramque felicitatem abundè reperit.

Agonizandum est, vt incedamus per arctam viam, quæ ducit ad cælum.

Lucæ 13.

Græcus.

Hic vers. 10 & 11.

---

§. XLIV.

Timor in imaginationis officinâ, miserias anticipat, ampliat, exaggerat.

1. IMaginationis abusu torquemus timorem ad tormentum nostrum, illumque insipienter facimus inanium angorum ac miseriarum officinam: plus enim opinione nostrâ, quàm reipsâ laboramus. Processit adeò insania, vt ipsa vota fecerimus pericula, ipsa bona timenda, dum pro ipsis timemus. Non dumtaxat in malis periclitamur, sed in timoribus periculi, in spe bonorum anxiâ. Festinamus timendo ad discrimina, præcipimus tristitiam, anticipamus miserias, imò & ampliamus. Inani crudeliter prouidentiâ plura mala imaginatione formidâtur, quàm reâpse sunt: multa quæ non essent, sunt: & quæ sunt, diu sunt, quia à metu præproperè incipiunt. Itaque nostra opinio plura mala facit, aut maiora: vel addit, vel ampliat, vel exaggerat, dum præter diuturnitatem, acerbitatem exacuit infelici miseriarum auctario. Quæ immatura sunt, austeriora inconditè sunt: pleraque acerbius sustinemus timendo, quàm patiendo; minora in se sunt, quàm in formidine: suspicio incrementat ignota, & in peius vrget. Dein non tantùm mala parat, quia fingit, sed quia facit, & facta auget; & ad exaggerationem amentiæ, suprà certitudinem nonnumquam magnitudinem adijcit. O insanos propriæ calamitatis opifices! ô immites sui carnifices! Quid cor tuum lancinas imaginationis

Timor, & imaginatio, mala ampliant, & exaggerant.

lanienâ incessante? Mentem inde flecte, & aliò torque, vt tormentum mitiges; aut, saniora sperando, deludas. Hoc remedium omnibus obuium est, & sapientibus facilè parabile. Obnixiùs tu à te excute telum, ne hęreat lateri lethalis arundo.

Exodi 7. Dei iussu primam Ægyptijs plagam Moyses & Aaron seueriùs vibrant. Porrò Aaron *eleuans virgam percussit aquam fluminis coram Pharaone & seruis eius: quæ versa est in sanguinem.* Grandis quidem Ægypto calamitas, siti arescere, aut cruore potari. *Foderunt autem omnes Ægyptij per circuitum fluminis aquam vt biberent: non enim poterant bibere de aquâ fluminis.* Communiter Interpretes putant, fodisse quidem, sed irrito labore; nam omnes omninò Ægypti aquæ in sanguinem conuersæ erant. Vnde Philo autumat, plures Ægyptios siti enectos. Plures sitis subsidium inuenerunt in alijs liquoribus aut electuarijs, terræ etiam succulentis fructibus aut herbis, in vino præsertim. Quin & constans est Medicorum opinio, famem ante septimum inediæ diem exactum non necare; sitim verò etsi fame acerbior sit, diuturniùs sustineri posse. Verùm, vt inibi expendit Abulensis, *aquam* dicuntur Ægyptij fodisse, non sanguinem. Sic contra Iosephum arguit Abulensis: *Dicitur in litterâ: Foderunt in circuitu fluminis aquam; ergo aquam repererunt; aliàs non dicerentur fodisse aquam. Item quia dicitur in litterâ: Non enim poterant bibere de aquâ fluminis: quasi dicat, quòd quia non erat potabilis aqua fluminis, cùm esset verus sanguis, potabant de aquâ, quam in circuitu fluminis fodiebant, quæ potabilis erat.* Verùm enimuerò quis nesciat, littorales foueas ac puteos per occultos terræ meatus è vicino flumine aquam sugere? Puto, non aquam, sed percolatum sanguinem haurient Ægyptij. Sanè mirissimum est, ex puteis qui in sanguineo fluuio aut fonte habent originem, vtcumque idoneos hausisse latices, quibus aridam rigarent sitim. Quid? aliquando ab impuro fonte, purior deriuatur riuulus? A squalidâ matrice nitidus prodit fœtus? Ab inerudito magistro peritus discipulus eruditur? Sed vide hîc mihi proficuè consultam Ægyptiorum prudentiam, dum ex sanguine non inidoneum conficiunt potum. Nimirùm sanguinolentum fluuij liquorem vsque ad vicinas foueas ac puteos percolatum, sic depurant, dum ad se trahunt, vt potum hauriant, quo sitim fallant. In flumine aut fonte sanguis est, & cruor propinatur; sed quia percolatum ac depuratum ad foueas aut puteos deriuant, potum pro cruore hauriunt, & *fodiunt in circuitu fluminis aquam*, non sanguinem. I mitere Ægyptiorum prudentiam, & horrorem sanguinis, quem calamitas propinat, rationabili ad te ductu sic percola, vt non cruoris horror, sed non inidoneus ad potum liquor à te hauriri videatur. O pulchra prudentiæ metamorphosis, quæ sic ærumnas lenit, & cruentas calamitates mitigat! O sic, sic inquam, obuias mortalis vitæ miserias exarma! sic illas percolare, ac defæcare satage. Velis, & poteris.

2. Exod 7. v. 24.

Philo.

Iosephus. Abulens. quæst. 9.

Fluuij etiam sanguis, cum Ægyptijs percolandus est ad potũ.

3. 2. Machabæorum 1. Iudæi è captiuitate Babylonicâ reduces, religiosè scribunt ad reliquos alibi commorantes, vt agant diem festum scenopegiæ, & diem ignis qui datus est quando

Nehemias ædificato templo & altari obtulit sacrificia. Sic autem habet sacer Historicus: *Nam cùm in Persidem ducerentur patres nostri, sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari occultè absconderunt*, &c. Perardua hinc exoritur quæstio, quomodò cum filij Israël, quo tempore ablatus fuit de templo ignis, & in puteum demersus, procul dubio abducti fuerint in Babylonem, quæ longè abest à Perside, in Persidem tamen hic dicantur esse translati. Hinc Hæretici ouant, triumphant, quasi in his Machabæorum libris labem repererint, & certissimum mendum. Quare viri (si Deo placet) sincerè eruditissimi, & candidi defecatæ veritatis riuales, hunc librum è catalogo Scripturarum expungendum esse identidem garriunt. Hunc nodum facilè hic Serarius & Sanctius extricant. Ceterùm bene inibi Cornelius notauit, quod tempore Nehemię quo datus fuit ignis, monarchia Babyloniorum iam translata erat ad Persas. Exindè non è Chaldæâ seu Babylone, sed ex Perside redijsse dicuntur: nam Persæ Regis edicto & fauore in Iudæam redierunt. Quod in rem ethicam mirè quadrat. Scilicet Iudæi in captiuitatem Babylonis olim abducti fuerant, excidio & exilio funestè tragico: at cùm Regis Persæ priuilegio nobiliter benefico, in patriam læti redierunt, malunt nominare vnde hilares redierint, quàm quò mœstissimè abducti sunt. Imò & locum in quem abducti sunt in exilium, eo appellant nomine, quo vocatur Princeps aut Principatus, vnde feliciter reduces in optatissimam patriam redierunt. Quod est consultioris prudentiæ arbitrium. Nempe tristia & infausta reticere, ac obliuisci; læta verò ac felicia ore ac memoriâ subinde reuersare. Quare pro Chaldæâ aut Babylone Persidem substituerunt, aientes: *Cùm in Persidem ducerentur Patres nostri.*

2 Machab. 1. v. 19. — *Serarius. Sanctius. Cornelius.* — *Iudæi dicuntur in Persidē abducti in exilium, quia inde redierunt.*

4\. Matthæi 6. *Nolite solliciti esse in crastinum: Crastinus enim dies sollicitus erit sibi: sufficit diei malitia sua.* Quasi dicat: Sinite crastino, id est, futuro tempori curam & sollicitudinem crastini, vt quid ante tempus vultis esse anxij & miseri? Sufficit diei, id est, præsenti tempori, sua sollicitudo, cura, molestia, anxietas, afflictio. Quid hodiernum diem nouo molestiarum fasce degrauatis? imò & futuras molestias, quæ fortè non venient, accersitis? Scitè Chrysostomus: *Nequaquam vlterioris diei cura te conterat: cuius enim diei spatium te visurum nescis, quam ob caussam illius sollicitudine torqueris?* Deinde expendit Chrysostomus illud, *Crastinus dies sollicitus erit sibi ipsi.* Sanè dies, exanimalis res est, sensu ac intellectu carens; quomodò ergò dies sui ipsius sollicitus erit? Pergit Chrysostomus: *Vt enim eos acriùs increparet, ipsum penè tempus animauit, & velut afflictum ab omnibus introduxit, quasi quod contrà illos de impositâ sibi afflictione superfluâ clamaret.* Itaque cùm eâ imprudentiâ homo aduersùs se infatuatur, vt futuri temporis calamitates, forsan non futuras, anxiâ imaginatione accersat, & illarum cruciatum anticipet: hodiernus dies, quo futuræ præsentiuntur ærumnæ, ab Euangelistâ *animatus* inducitur, & meritò querulus, quia, quasi ei non sufficeret malitia, seu molestia sua, futuri temporis molestijs oneratur, degrauatur, exacerbatur. Stultum sanè est præcoquo afflictionis sensu, futuris afflictionibus frustrà torqueri. Sic præsens tempus huius iniuriæ acerbitate funestatur, vt sensum de re insensili afflictio nimia extorqueat præ impatientiæ magnitudine superuacuè exundante. *Ipsum penè tempus animauit, & velut afflictum ab omnibus introduxit, quasi quod contrà illos de impositâ sibi afflictione superfluâ clamaret.* Quid exaggeratius?

Matth 6. v. 34. — *S. Chrysost. ibi.* — *Cur animatur dies, in quo de futuris calamitatibus angimur?*

Matthæi 1. secundam Progenitorum Christi tesseradecadem his verbis claudit Euangelista: Amon autem genuit Iosiam. *Iosias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in transmigratione Babylonis.* Et post transmigrationem Babylonis, Iechonias genuit Salatiel. In comperto omnibus est, quòd Iosias antè exilium Babylonicum obierit: transmigratio nondum inchoata sub Iosiâ, sub eius filijs consummata fuit: quo igitur pacto Iosias numquam exul, in exilio filios gignere potuit? Imò Iechonias, qui *post transmigrationem Babylonis*, Salatielem genuisse dicitur, in transmigratione seu exilio illum genuit. Num commutatione personarum errauit Euangelista? an potiùs de propositâ veritate nos erudit? Litteralissimè pariter ac moralissimè Euthymius inibi: *Iosias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in transmigratione Babylonis. Et quidem hos ante Iudæorum in Babyloniam transmigrationem genuerat. Reliquum est ergo, vt, In transmigratione, accipiatur pro eo quod est, Circà tempus transmigrationis.* Scilicet Iosias exilium Babylonicum quod numquam subijt, sollicitudine & angore molestiùs præsentiens, & de illo præproperè miser, illud subijsse, & in illo filios genuisse perhibetur: & ideò quod *circa tempus transmigrationis* euenit, in illâ, & sub illâ accidisse dicitur; non temporis articulo, sed calamitatis præsensione, quâ sic afflictabatur præmaturè Iosias, ac si iam illam ipse subiret. *Quid necesse est* (ait tempestiuè Seneca) *mala accersere, & satis cito patienda cùm venerint, præsumere, ac præsens tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultum, quia quamquam futurus sis miser, esse iam miserum.* Sic Noëmi ac Rutham molestè angit incertus ærumnarum metus, qui funestas expressit lachrymas: & quidem frustrà: nam vnde lugubres timebant miserias, inde inopinatam felicitatem inuenerunt. Præstat, præstat cum Iechoniâ, quod in exilij miseriâ euenit, prosperitati spectatæ ac futuræ libertatis adscribere; & futura spe meliora præsumere.

5\. *Matth. 1. v. 11.* — *Euthymius.* — *Etiam qui futurus est miser, stultè nūc esse miser incipit miseriarum præsumptione.* — *Seneca. epist. 24.* — *Hic vers. 12 & 13. &c.*

---

§. XLV.

Humana vilitas ac miseria, precarius clamor est, diuinæ opis exorator egregius.

Qvid est hominum vita? pertinax miseriarum contentio, quarum frequens multitudo sic humanam obruit formidinem, vt nimiæ assiduitatis beneficio minùs timeamus. Supplicium animarū Orpheus putauit vitam; simile illi (adiecit Aristoteles) quo viui cadaueribus constricti, os ori, pectus pectori, manus manibus, atrocissimè cruciabātur. Scilicet constringitur 1.

Ferè ex Euseb. de Arte Volunt.

stringitur pura, æternaque anima putri, fluidoque corpori. Propterea fortasse natura sollers rationem lentè & auarè dispensat, ne ex abrupto malis terreamur, sed assuetudine feramus minùs ingratè. Stultissimus conatus est, claustris obstare mœrori, fores miserijs occludere, cui patuit ianua vitæ. Adeò vt non modò per ærumnas, miserias, & calamitates; sed per ipsa etiam oblectamenta, infido lenocinio malè grata, angor & mœror inuaserit. Tam constat instabilitate cupiditas, vt continua lætitia tristet, & sui nauseam ac fastidium moueat. Vtinam sic inoculari quis posset, vt cubilium recessus, & arcana pectorum penetraret; lachrymantes videret, frustrà optantes: videret fastidientes: hunc solicitum pro necessarijs, illum anxiè in superfluis occupatum. Et ne nauseam narrando moueam; nullam inuenies domum, nulla pectora, vota nulla sine fortunæ ludo. Quare breuis etiam vita, prolixa calamitas meritò nuncupari potest; sed quæ precarijs tacitè votis calamitates auertit.

Breuis etiam vita, prolixa calamitas est.

2. Regius Propheta Psalm. 21. calamitatibus penè obrutus, de insidijs Saülis malè exul, & ærumnosè exagitatus sui ac suorum strages timet; & dum præter miserias humanæ vitæ appendices, atroces Regis iras veretur, nimis calamitosè angitur, malis vndique lancinatus. Sic ergò in vastis inuiè siluis mœstus occlamat: Qui timetis Dominum, laudate eum, vniuersum semen Iacob glorificate eum. Timeat eum vniuersum semen Israël: *Quoniam non spreuit, neque despexit deprecationem pauperis: nec auertit faciem suam à me: & cùm clamarem ad eum, exaudiuit me.* Quænam sunt istæ preces, quas Deus non despexit? & quis est hic humilis clamor, quem non spreuit, & cui gratam audientiam beneficus exhibuit? Multa multi hâc super re, quæ lubens omitto, vt tempestiuam Græcorum Patrum expositionem citiùs exscribam: *Neque despexit deprecationem pauperis, &c. Laudate, inquit, eum, qui auctor salutis huius nobis fuit, qui vilissimam nostram naturam despicere minimè voluit; sed exaudiuit.* Planè mirissimum est, & attentâ animaduersione dignissimum, quòd non dicatur humilis Dauidis oratio, aut clamor corde aut ore conceptus, à Deo exaudiri; sed potiùs *vilissima nostra natura exaudiri* dicatur. Scilicet ipsa natura humana tot appetitionibus & subsultibus inquieta, tot ærumnis obnoxia, tot miserijs obærata, tot persecutionibus ac calamitatibus agitata; ipsa, ipsa, inquam, etsi muto silentio tacita, clamor est, & grandis clamor, & precaria vox lamento similis. Itaque ipsa tolerantia miseriarum vndique hominem impetentium, dum atrociùs illis lancinatur, corde etiam & ore muto, linguata est, & precarium arcanè clamorem edidit, quo clementiam extorquet. Nempè ipsa natura humana miseriarum mole oppressa, & tolerando penè obruta, præcoqua oratio est, & vocalis silenter clamor, clamorem precum anteuertens, qui Dei aures præproperè tangit, optatum subsidium feliciter impetrat. Quare pijssimus Deus non tam vocalem orantis linguæ clamorem, quàm *vilissimam nostram naturam* innumeris exagitatam miserijs *exaudisse* perhibetur. Tardè clamat lingua, cui præcurrit calamitatis clamor lamento similis, tacitâ ærumnosæ naturæ voce. Ergò laudate Deum, qui auctor salutis huius nobis fuit, *qui vilissimam nostram naturam despicere minimè voluit; sed exaudiuit.* O gratulemur naturę humanę miserijs oppressę, & malis atrociter agitatæ; quippè quæ de miseriarũ prærogatiuâ, ad orationis elogium sublimatur.

Ps. 21. v. 25.

Græci Pat. in Paraphr. ibidem.

Ipsa natura miserijs agitata, precarius clamor dicitur.

Ioannis 5. iuxtà Probaticam piscinam hians ad optatissimam sanitatem, pauper quispiam Paralyticus iacebat, triginta octo annos habens in infirmitate suâ. *Hunc cùm vidisset Iesus iacentem, & cognouisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri?* Qui sciebat diuturno morbo acerbiùs cruciari, & eo animo illic adesse, vt diligentia præ reliquis (si fortè posset) sanitatem mercaretur, non ignorabat Paralyticum velle sanari. Id autem interrogat, vt huiusmodi interrogatio planè indicet, & disertè publicet, eius pietatem anteuertisse vocalem Paralytici precationem, & diuturnioris morbi tacitis clamoribus permoueri: *Magnum* (ait inibi Cyrillus) *misericordiæ Christi est argumentum, non expectare semper laborantium preces, sed suâ misericordiâ præuenire*; vocales, inquam, preces non semper Christus expectat, quia ipsa infirmitas, ipsa calamitas, miseria ipsa apud Christi misericordiam precaria est, & silenter linguata. Vnde Christi laudatior benignitas, vocales Paralytici preces non expectat, nam totus ipse Paralyticus totius corporis dissolutione tamdiu miser, clamor est, & grandis clamor, præcoquo impendendæ curationis sapore misericordiam extorquens. Ergò hic Paralyticus ore ac corde tacito, *Humanam apponit necessitatem, tamquam deprecatricem*, vt aliàs ex Tertulliano expendebamus. Sic desolata Noëmi, sic Rutha hîc funestè luctuosa, inopiam, orbitatem, atque *necessitatem, tamquam deprecatricem apponunt*; & quod miseriarum voce rogant, abundè impetrant. 3.

Ioan. 5. v. 6

S. Cyrillus.

Paralyticus humanam apponit necessitatem, tamquam deprecatricē optimam.

Tertull. l. 4. aduers. Marc c. 12. Hic vers. 12 & 13. & 14.

Ecclesiastes cap. 2. hanc de orando Deo gnomen proponit: *Ne temerè quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo.* Ausculta attentiùs huius admonitionis rationem inopinatam: *Deus enim in cælo, & tu super terram: idcircò sint pauci sermones tui.* Imò quia Deus in cælo est, & homo in terrâ, ideò expedire videtur, vt homo miseriarum solicitudine, & calamitatis æstu velut impotenter excitus, quantocyùs accurrat ad preces, & diuinam opem multâ oratione, & iteratis perseuerranter precibus obnixiùs imploret. Porrò cùm homo sit in terrâ, & inde terrenis miserijs afflictatus; & *Deus in cælo* esse dicatur, atque adeò isto nomine, longè à terrâ nunc collocetur (etsi per immensitatem vbiuis adsit) quod attinet ad audientiam; eccur non expediat clamare voce maiori, & preces fusiùs multiplicare, an fortè sic feliciùs exaudiatur? *Deus enim in cælo, & tu super terram*, ait: *idcircò sint pauci sermones tui*, dum è terrâ Deum cæli rogas. Hebræus textus habet: *Ne acceleres ex solitudine*, hoc est, ex animi æstuantis angore, obruti calamitatis impatientiâ: nam quantùm accedis ad anxietatem, tantùm diffidentiæ vicinaris, quæ impetrationem fascinat. Appositè Chaldæus sic locum exscribit: *Ne inconsulto sermone prorumpas, neque præceps animus tuus feratur, vt vim & orationis aculeos effundas, cùm tu ad Deum precaturus venis ..... Cor tuum non festinabit pro* 4.

Eccles. 5. v. 1.

Quia homo est in terrâ, & Deus in cælo, nimis sollicitè ab homine orandus non est.

Hebræus.

Chald. Paraph.

proferre loquelam in tempore, quo tu oras ante Dominum. iam enim præfestinauit ipsa *necessitas*, & *vilissima natura nostra* calamitatis voce) *Namque Dominus imperat super omnem mundum, & sedet super solium gloriæ in cælis altissimis, & tu sedes super terram; propterea erunt verba oris tui modica.* Videlicet Deus est in cælis, nullius indigus, de bonitatis elogio bona incessanter parturiens; inibi sedet in augustioris gloriæ suæ solio, eidem suæ gloriæ generosè studiosus: homo autem sedet in terrâ terrenus, & inde tot miserijs miserabiliter obnoxius: ergò abijciendum est humanarum precum multiloquium, & nimis anxia impetrandi sollicitudo, diffidentiæ confinis, & indè diuinæ gloriæ indecora: nam homo qui de terrâ est, in terrâ est, & ad matricem terram properat, terrenarum vndique calamitatum anticipatâ voce precariè clamat, & Dei gloriam præproperâ impetratione buccinat; adeò vt necessarium non sit, vt homo in terrâ præ anxiâ impatienter sollicitudine, multiloquium orando multiplicet. Sic Deus *sedens super solium gloriæ suæ in cælis altissimis, vilissimam naturam nostram despicere minimè voluit, sed exaudiuit.* Quare tardè precariâ voce totam *vim & orationis aculeos effundes.*

Orationis aculeos tardè effundit vocalis oratio, quam necessitas anteuertit.

5. Iob 13. v. 3. & 4.

Iob cap. 13. sic acerbè querulus amicos alloquitur: Secundùm scientiam vestram & ego noui, nec inferior vestri sum. *Sed tamen ad Omnipotentem loquar: Priùs vos ostendens fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatum.* Non hîc disputo, an Iobi amici in re fidei errauerint, peruersis dogmatibus imbuti. Quid sit autem fuisse *peruersorum dogmatum cultores*, reliquæ ex Græcis atque Hebræis codicibus translationes explicatiùs ad rem edisserunt. Lxx. Interpretes exscribunt, *Medici iniusti*; alij, *Curatores* seu *medici idoli*, hoc est, velut *idola medica*, id est, emortua, sine auditu, sine visu, sine vllo sensu, sine ope, sine auxilio, *veluti lapideus quidam Apollo, aut ligneus Æsculapius*, ait inibi Pineda. Quasi dicat Iob ad amicos, qui ad illum venerant caussâ ferendi opem, quam minimè tulerunt, etsi oculis eum videbant penè calamitatibus obrutum: Vos, ô amici, mihi *medica Idola* estis, falsaque numina, cùm enim solatium atque opem, & officium veræ amicitiæ polliceri mihi videamini vestrâ præsentiâ, *condixistis enim vt pariter venientes ad me consolandum* accederetis; sed tamen, licet me tot calamitatibus afflictatum oculis cernitis, nihil plus à vobis, quàm à *medico Idolo*, id est, à ligneo Æsculapio, aut lapideo Apolline sperare debeo. Porrò etsi opem à vobis numquam imploraui; at tot spectatis miserijs surdos esse, & insensiles ad opem ferendam, *medica Idola* manifestè vos comprobant: quippè qui surdi estis ad tot miseriarum vocem, & tantarum calamitatum clamorem: apposui enim vobis meam calamitatem ac necessitatem, tamquam opis *deprecatricem* optimam. Ergò vos aurium & oculorum cæci ad subueniendum, tamquam *medica Idola* estis, quæ dum de miseriarum aspectu auxilium piè pollicentur, opem frustrantur falsatâ fide. Quare vobis abiuratis vtpotè *medicis Idolis*, quæ hominum visis miserijs minimè tanguntur, *ad Omnipotentem loquar*: ille enim spectatam miseriam audit, & ad elogium orationis acceptat, & miserè afflictatam nostram naturam exaudit: est enim *Omnipotens Saddai*, id est, omnium optimarum rerum vltrò vberrimus, potensque non solùm potestate & viribus, sed etiam inrogatâ clementiâ, qui quem videt ærumnosum, tamquam *deprecatorem* audit.

Lxx. Interp.

Pineda.

Iob 2, v. 11

Medicum Idolum dicitur, quisquis opem non fert spectata aliorum miseria.

---

§. XLVI.

Longanimis patientia auro argutè assimilatur; quasi athleta cæditur & vincit; & persecutorum insaniam in propriam coronam recudit.

OCtauius eleganter Christianus sic ethnicum Cæcilium alloquitur: *Calamitas sæpiùs disciplina virtutis est: vires & mentis & corporis sine laboris exercitatione torpescunt: omnes adeò vestri viri fortes, quos in exemplum prædicatis, ærumnis suis inclyti floruerunt. Itaque & nobis Deus nec non potest subuenire, nec despicit; cùm sit omnium rector & amator suorum: sed in aduersis vnumquemque explorat & examinat: ingenium singulorum periculis pensitat: vsque ad extremam mortem, voluntatem hominis sciscitatur, nihil sibi posse perire securus. Itaque vt aurum ignibus, sic nos discriminibus arguimur ..... Dei miles nec in dolore deseritur, nec morte finitur. Sic Christianus miser videri potest; non potest inueniri.* Tyrones leuiter saucij, tamen vociferantur, & manus medicorum, magis quàm ferrum horrent. At veterani, quamuis confossi, patienter, ac sine gemitu, velut aliena corpora excoriari patiuntur. *Perdidisti tot mala, si nondùm miser esse didicisti.* O quàm bene Noëmi ac Rutha in tot calamitatum gymnasio, miseræ esse didicerunt!

1. Minut. Fel. in Octau.

Christianus, miser videri potest, miser esse non potest.

Hic vers. 13. Seneca de Consol. ad Albin. c. 3.

Iob 23. sic loquitur: *Ipse verò* (Deus, inquam) *scit viam meam, & probauit me quasi aurum, quod per ignem transit.* Quasi dicat: Etsi ego nunc Deum plenè noscere ac videre nequeam; ille tamen sat scio, videt me, quia videt vias meas: & (nisi meipsum fallo) non tam punire me voluit, quàm his ærumnis explorare, ac purgare; & me ipso, dum anguſtiùs & acerbiùs exercet, reddere meliorem. Sicut aurifex in fornace probat, & purificat aurum, & dum acrior est, & diuturnus ignis, purius reddit aurum, & de meliori notâ commendat: Sanè celebris quæstio est inter rerum naturalium scrutatores, cur aurum inter reliqua metalla primatum obtineat receptissimo omnium sensu ac censu. Quâ de re ita ad rem scribit naturalis historiæ Princeps: Aurum, inquit, *nec pondere, aut facilitate materiæ prælatum est ceteris metallis, cùm cedat per vtrumque plumbo; sed quia rerum vni nihil igne deperit, tutò etiam in incendijs rogisque durante materiâ. Quin imò quò sæpiùs arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimento ignis est, vt simili colore rubeat quo ignis. Atque ipsum obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quàm difficilè accendi. Altera caussa pretij maior, quàm minimum vsus deterit, cùm argento, ære, plumbo lineæ producantur, minusque sordescant deciduâ materiâ. Nec aliud la-*

2. Iob 23. v. 10

Plin. lib. 33. c. 3.

Aurum quò sæpiùs arsit, sine detrimento proficit ad bonitatem, &c.

xiùs

xius dilatatur, aut numerosius diuiditur . . . . Super cetera non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuatue pondus. Iam contra salis & aceti succos domitores rerum constantia. Ecce tibi opinatissima Iobi laus, quòd *probatur quasi aurum*, cui vni nihil igne deperit. Quin imò quò sæpiùs arsit, proficit ad bonitatem. Adde etiam aduersùs salis & aceti succos rerum domitores constantiam flecti-nesciam, ac piè pertinacem. Mitto hæc, quæ cuiuis expendere pronum est. Non absimiliter sub aliâ metaphorâ idem tradit Antonius in Melissâ ex Gregorio Nazianzeno: *Est*, inquit, *in fabulis, plantam quandam esse, quæ cùm inciditur germinet, quæque cum ferro certare dicatur, ac si poetarum more loqui licet, quæ morte viuat, & incisione nascatur, & consumptione augeatur. Talis mihi videtur esse sapiens & philosophus, qui in perturbationibus claritatem consequitur, cui virtutis materia est molestia, & aduersis ornatior redditur, nec dextris iustitiæ armis tollitur, nec sinistris flectitur aut deijcitur, sed idem semper manet in non ijsdem, aut etiam probatior, quemadmodum aurum in fornace.* Ecce tibi constantiæ ac longanimitatis in aduersis ideam.

Quædam planta incisione dici tur consumptione augetur: sic homo patiens. Anton. l. 2. Serm. 89. S. Nazianz.

3. Matth. 5. v. 11. Matthæi 5. hæc supponitur Beatitudinum clausula, & beata Christianæ perfectionis corona: *Beati estis cùm maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes, propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* Pro τὸ *maledixerint*, Græcè est; *exprobrauerint* (vt habet Lucas cap. 6.) conuitiati fuerint, conuitijs, probris, ac contumelijs insanè affecerint. Summa ergo beatitudo est, pro Christo, pro pietate & virtute patienter & generosè, imò hilariter ferre calumnias, probra, scommata, dicteria, ceterasque iniurias verborum ac verberum, quibus improborum hominum insania probos insectari solet. In hoc situs est apex Christianæ virtutis ac perfectionis. Hanc patientiam quietè ac securè longanimam, gloriæ corona expectat, quam persecutorum insania è peruerso fabricat. Sapienter Basilius ita ad rem scribit: *Qui demissione animi suas cogitationes præmunierit, apud Deum minus dedecoris inueniet quàm re verâ habeat: ac ex patientiâ sibi coronam parabit, alterius insaniam, suæ securitatis & quietis occasionem faciens.* Nempe ipsa persecutorum insolentia, quæ inquietare, exasperare, & exacerbare solitat, longanimæ patientiæ, *securitatis & quietis occasionem facit*; inde tranquillitatem è diuerso mutuans, vnde credi poterat titubare. Parum hoc, nisi *ex patientiâ sibi coronam paret, alterius insaniam.* Res sanè mirissima, quòd longanimis patientia in contumeliarum, plagarum, atque calamitatum officinâ, ipsam persecutorum *insaniam*, in *coronam* recudat. O pulchram è peruerso metamorphosim! Beata cælitum *corona*, ex insolenti improborum hominum *insaniâ* affabrè materiata est? O argutam constantioris patientiæ officinam, quæ ipsam persecutorum *insaniam*, & oris ac operis insolentiam, in gloriæ *coronas* refingit! Quis non *quietus* ac *securus* flecti-nesciâ semper constantiâ vesanam persecutorum insolentiam sufferat, si animitus attendat, ex *insaniâ* eorum, gloriæ *coronam* fabricari? Sic gloriæ *coronam per contraria tex-*

Græcus. Lucas.

S. Basil. apud Ant in Meliss. l. 2 Serm. 89.

Patientia ex persecutorum insaniâ gloriæ coronam excudit.

tam, alibi ex Chrysostomo expendebamus. *Ex patientiâ sibi coronam parabit, alterius insaniam.* S. Chrysost.

4. 2. Cor. 11. Paulus strenuus Christi athleta, in laborum ac persecutionum stadio, pugnare paratus, vincere adsuetus, de victorijs se piè iactat, vt Christianas victorias de se nouiter erudiat: In quo, inquit, quis audet (in insipientiâ dico) audeo & ego. Ministri Christi sunt, (vt minùs sapiens dico) plus ego: *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas, vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum*, &c. Quid est, quod Paulus in Christiano agone animosus pugil, & pugnator egregius, dum reportatos à se triumphos piè recensere ambit, liuidas verberum vibices, cruentas à se exceptas plagas, & tergora virgis frequenter cæsa gloriosiùs commemorat? Profectò se potiùs perpetititium verberonem seu flagrionem probat Paulus, de verberum plagis longanimâ assiduè patientiâ, quàm robustum in palæstrâ victorem. Luculenter ad rem ait S. Ignatius, quasi adludens ad præscripta Pauli verba. *In plagis suprà modum. A Iudæis quinquies quadragenas, vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum. Firmiter*, inquit, *dum cæderis, quasi incus esto. Generosi est athletæ cædi & vincere: maximè verò propter Deum nobis omnia patienda sunt, vt ipse nos patiatur.* Sanè generosus est athleta, qui suo sanguine russatus, & malè concisus, non cadit animo, nec aduersario cedit; sed vibicibus contusus, plagis cruentè madidus, rediuiuo vigore è genu etiam pugnans magnanimitate flecti-nesciâ, per ipsa pericula, per sanguinem, per vulnera, per cædes, per strages it alacer ad victoriam. *Generosi est athletæ cædi & vincere*; qui est aliquis generosioris victoriæ fastus, qui hostilia sumptuosius trophæa è diuerso erigit. *Ergo firmiter dum cæderis, quasi incus esto*, ad tunsiones nata, ictibus adamantina, & quæ patiendi obstinatione duriora metalla sustinendo domat, ac flectit, dum plus tunditur ac cæditur, generosius vincens.

2. Cor. 11 v. 23. & 24.

Generosi est athletæ cædi & vincere.

S Ignat. apud Anton in Meliss. l. 2. Serm. 89.

5. Regius Vates Psalmo 115. pro tot acceptis à Deo beneficijs animosè gratulabundus, sic pangit: Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? & quasi post maturam deliberationem strenuè respondet: *Calicem salutaris accipiam & nomen Domini inuocabo.* Plures huius sententiæ sensus hîc Genebrardus, Agellius, & Lorinus adaggerant. Non minùs litteralis expositio est, vt Dauid forti animo se paratum asserat ad ferendum non tantùm res aduersas, exilia, inimicorum contumelias ac persecutiones, & vitæ penuriam, quâ afflictabatur à patriâ extorris; sed mortem ipsam; quasi hunc calicem Christus Dauidi etiam ante tot secula propinauerit, cui potando se constanti animo Propheta obtulerit longanimâ patientiæ constantiâ, vsque ad fæces illum exhauriens. *Si calix salutaris est*, ait Origenes, *necesse est vt saluemus calicem illum, totum illum bibentes, vt nihil fundamus ex eo: effundit autem accipiens, qui denegat ne aliquid patiatur.* Itaque hic Christi Domini *calix* ærumnis, probris, calamitatibus, persecutionibus, ac fellibus abundè plenus longanimæ patientiæ siti sic exhauriendus est, vt nec impatienti nauseæ liceat, vel

Psal 115. v. 4. aliàs 13. Genebrard. Agellius. Lorinus.

Orig. tract. 35. in Matt.

Calix tribulationum victoriali semper patientiâ imitandus est.

vel guttulam illius effundere, aduersitatis ferendæ tædio. Imò & ad aphelam patiendi constantiam spectat, calicem vsque ad summam illius oram sitienter implere. Quod eleganter his verbis Synesius edisserit, in Orat. post libr. de Prouid. sic fatus: *Imple tu, & corona Deo craterem bonæ confessionis.* Sanè craterem seu calicem *coronare*, est vel sic eum liquore implere, vt vltra summam vasis oram superplenus liquor tumidè exurgat, & *calicem coronare* videatur: vel adludit ad *coronas*, quibus victorum etiam calices inorabantur, ornabanturque (vt mauult è Virgilio Pamelius, ex illo: *Et vina coronant*) Monet ergo Synesius, vt per tolerantiam persecutionum, & patientiam constanter exhibitam, non tantùm vltrò *impleamus* Dominicæ passionis calicem, quem ipse nobis Christus propinat; sed eum etiam *coronemus*, hoc est, superimpleamus, & victoriali inoremus coronâ. Itaque Dauid dum sitit calicem tribulationibus plenum, & superplenum fellibus mauult; illudque longanimâ assiduè patientiâ haurit; non tantùm seipsum, sed ipsum etiam tribulationum ac passionum calicem sumptuosiùs *coronat*. Sic est patientia longanimitate generosa, coronarum fertilis! *Imple tu & corona Deo calicem bonæ confessionis*, quæ constanti persecutionum tolerantiâ peragitur.

Synesius.

Pamelius. Virgilius.

---

§. XLVII.

Æquanimis in vtraque fortunâ constantia, ab impatientiâ inexpugnabilis, meta virtutis, & æmulatio diuinitatis perhibetur.

1. QVocumque te abdideris, mala humana circumstrepet. Multa extra sunt, quæ circumeunt nos, quæ aut in prosperitate fallant, aut in aduersitate vrgeant. Multa intus, quæ etiam in mediâ solitudine exæstuant. Contemnere quis omnia potest, ferre, nisi cõtempserit, vix potest. Virtutis cõstantia circumdanda nobis est tanquam inexpugnabilis murus, quem Fortuna neque blandè adridens, neque seuerè torquens, labefactare eualet. In insuperabili loco stat animus, qui externa deseruit, & arce suâ se sibi vendicat. Infra illum omne telum cadit. Non habet (vt putamus) Fortuna longas manus; neminem apprehendit & occupat, nisi hærentem sibi. Relinque opinionem miseriæ, quâ pati tibi videris; adhuc in ærumnis meliora spera vel de fortunæ inconstantiâ vices semper alternãtis, & miser esse desijsti. Contemne prosperitatem Foruunæ, toto felicitatis pondere incumbentem; fallax est, fugax, incerta, ne vicibus suis te iactet. Illius adrisus, meræ sunt insidiæ, & certæ ærumnarum minæ. O felicissimum illum, eâ virtutis constantiâ præditum, qui neque aduersitate cadit, neque felicitate arroganter insultat. Hunc hunc, inquam, sola Euangelij philosophia verè excudit, in Christianarum virtutum operosâ officinâ.

Prospera & aduersa fortuna constantei contemnenda est, tanquam inconstantiæ suspecta.

2. Propheta regius Psalmo 18. sic concinnè ad cœli harmoniam modulatur: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum, pulchræ discordiæ concordiâ æquanimiter ratâ, inquam. Pergit Psalmographus, & aliud cælestium orbium parallelum, pariter diuinam gloriam decantans, tempestiuè inducit: *Dies*, inquit, *diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Multa & ad litteralem, & ad ethicam doctrinam in hisce verbis mysteriorum fœcundis, Commentatores attentè vident & scitè tradunt. Græci Patres in huius loci commentario apud catenam Corderij, sic ad rem indidem scribunt: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Qualem istam? scilicet conditoris. Non enim sibi mutuò insultant, siue augeantur, siue minuantur; sed neque proprium ordinem transgrediuntur. Qui vtique ordo ordinantem manifestat.* Nempe dies & nox vicissim crescentes ac decrescentes, quod amittunt, ordine suo paullatim recipiunt; & quod receperunt, sensim alteri tribuũt. Nam dies de noctis temporibus mutuatur, & rursum nox de die recipit, quod illi ad suum crementum tribuerat. Neque dies cùm lucidior, maior, ac prælustrior est, exiguæ ac subluſtri nocti insultat: neque tunc contractior & obscurior nox, diei inuidet prælucendi ac perdurandi felicitatem. Neque è contrario, nox cum succiduis incrementis maioritatem sibi restituit, eâ felicitate insolescit, & diei arroganter insultat; cùm sciat vterque quod incrementi fastigium sunt certiores decrescendi minæ: & breuior durationis mora bene incremente augeretur. Exinde *non sibi mutuo insultant, siue augeantur, siue minuantur, neque proprium ordinem transgrediuntur*, aut de miseriæ agoniâ, aut de felicitatis insolentiâ: quâ constantiæ æquanimitate, *dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam, Qualem istam? scilicet conditoris*; dum eius gloriam simul cum cœlis sumptuosius buccinant arcano diuinæ laudis auctario.

Dies & nox non sibi insultant, siue augeantur, siue minuantur. Psal. 18. v. 3.

Græci Patr. apud Catenam Corderij.

Humana in aduersitate, vel felicitate æquanimitas, diem ac noctem æmulatur.

3. Sub Concionis finem sic homines Siracides hortatur: *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo.* Tigurina, *Nam in hoc consistit omnium hominum perfectio.* Campensis, *Illo enim solo acquiritur quicquid verè & solidè beatum facere potest.* Caietanus, *Hoc dumtaxat diuinum est, fixum stabileque bonum in omni homine.* Olympiodorus, *Hic est sapiens, integer, perfectus homo.* Olympiodoro reaccinit S. Gregorius Nazianzenus apud Antonium in Melissâ p. 1. cap. 50. nisi quod sapientem ac perfectum appellat philosophum. Sic ergo ad rem fatur Nazianzenus: *Nihil inexpugnabilius philosophiâ, nihil tranquillius: omnia prius cedunt quam philosophus. Duo sunt inuicta, Deus & Angelus: & etiam philosophia. Est enim philosophus, non materialis in materia, in corpore incircumscriptus, in terrâ cælestis, in affectibus imperturbatus, vbique inferior ceteris præterquam animi magnitudine, & cedendo vincens illos qui se vincere putant. Vnam ergo sapientiam noui, Timere Deum.... Audi summam sermonis. Deum time, & mandata eius serua: hoc est enim omnis homo.* Ecce tibi quid præstet philosophia, id est, perfectæ virtutis studium, quo quis euadit *sapiens, integer, perfectus homo*, quod *dumtaxat diuinum est, fixum stabileque bonum in omni homine*, nempè à fortunâ siue prosperâ adridente, siue acerbiora minante, aut infligente, *inexpugnabilem* reddi, flecti-nesciâ semper constantiâ incõcussus. Sic est *inuictus*, etiam cùm *vinci* videtur, vt *cedendo vincat illos qui se vincere putant.*

Eccles. 12. v. 13. Tigurina. Campensis.

Caietanus. Olympiod.

S. Nazianz. Antonius.

Virtus reddit hominem inexpugnabilem, & inuictum etiam cùm vinci putatur.

Vide

Vide quàm tranquillè inexpugnabilem ac inuictum reddat hominem constantia, quæ à virtute est.

4. Lucæ 24. v. 26. Lucæ 24. Discipulos de suâ resurrectione ac diuinitate ambiguos his verbis Christus Deus reprehendit: O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ; *Nonne hæc oportuit pati Christum?* Quasi dicat: Vos, ô Discipuli, vestramque de meâ resurrectione, diuinitate, atque adeò Incarnatione fidem turbauit, ac spem fregit mea passio; quare nuper dixistis, *Sperabamus*; sed temerè & sine causâ, nam in Deo homine non peregrinatur passio, quam prophetæ potiùs prædixerunt. Audiendus est Seleuciensis Basilius, qui Orat. 39. disputans contra Arianos, ita ad rem scribit: *Quid, aiunt, qui superstitiosâ religione laborantes, trepidant timore vbi non est timor; ne quid, quod opinantur, Deus patiatur, cùm passiones hominum sine passione medicatur, ac ideò credere refugiunt Dei incarnati generationem ventri mulieris esse concreditam* (Nota attentiùs quæ subijcit verba ad rem tempestiua) *Hoc Deo honorificentius, hoc modo magis impatibilis demonstratur, quòd & patibili celatus sit corpore, & quòd impatibilitatem diuinitatis ostendat.* Itaque valdè *oportuit pati Christum*, Deum in Christo pati, vt in humanitate patiente *impatibilitas Diuinitatis ostendatur.* Quid enim tam mirissimè arcanum, quàm quòd patiente Deo, existat diuinitas à passionibus immunis? Sanè *hoc Deo honorificentius est*, quippè quod in Christi doloribus, cruciamentis, passionibus impatibilitatem Deitatis è diuerso ostentet; quod non ita magnificè ostenderetur, nisi Deus passionem subijsset. Hem! passio impatibilitatis demonstrandę arbitrium est? Profundè quidem Basilius.

Basil. Seleu.

Christus Deus patibilis impatibilitatem diuinitatis ostendit.

5. Geneseos 22. in Abrahami senio, & Saræ effœtâ senectute filius nascitur, optatissimum vtriusque deliciolum. Sic meruit fides, quod ademerat ætas; extorsit credulitas, quod natura negauerat. Risit Sara munus iuuentutis suscipiens in senectâ; vnde nomen accepit infans. Sed ô funesta præceptio! Vnicus ille filius sollicitì senis, adhuc paruulus, cui amor, pietas, & miseratio maior debetur, postulatur ad victimam: *Tolle*, inquit, *filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac, & vade in terram visionis: atque ibi offeres eum in holocaustum*, &c. Esse iubetur seuerus religiosè carnifex vnigeniti filij, cui si per humanam fragilitatem aliqua in corpore infirmitas nasceretur, aut humanus exitus contingeret, vix in eius casibus alius pater viuere potuisset, si annis teneris moreretur. Sed quid hic pater, constantiæ idea, & magnanimitatis hyperbole? *Non contristat frontem* (ait S. Zeno) *deuotissimus Abraham, nec dolor patri lachrymas persuasit; sed exultat, & gaudet . . . O, qui seruum Domini ita se meminerat, vt patrem se esse nesciret! Quid est pater? Ecce sub oculis iacet filius vinculis strictus, vbi sunt lachrymæ? vbi dolor, qui in humanis sensibus versari consueuit? In tantis filij casibus lætatur & gaudet, & se Dominum promeruisse triumphat.* Parum fuit constantiæ Abrahami in calamitoso filij excidio inexpugnabilem extitisse, calamitate maior; nisi in filij etiam sospitate, ipsâ etiam felicitate totis viribus inopinatè incumbente, maior extitisset. Pergit idem inibi Veronensis Zeno: *A filio ad agnum transtulit dexteram semper lætus & gaudens; nec mutatus est vultus eius, cùm esset victima commutata. Cum tantâ lætitiâ arietem obtulit, cum quantâ obtulerat & filium: vbi enim fides fuit, non erat dolor.* Non elucidabo nunc solitâ ecphrasi ac expensione Zenonis pulchra verba, ne rudiori stilo tot sententiarum elegantiam deuenustare videar.

Genes. 22. v. 2.

S. Zeno serm. 1. de Abrah.

Æquanimitas Abrahami in summâ felicitate pariter ac infelicitate.

Magnanimam inconcussæ patientiæ constantiam, quæ in omni fortunâ animum pacatè tranquillat, sic graphicè Tertullianus describit: *Age iam si & effigiem, habitumque eius comprehendamus. Vultus illi tranquillus & placidus. Frons pura, nullâ mœroris aut iræ rugositate contracta: remissa æquè in lætum modum supercilia, oculis humilitate, non infelicitate deiectis. Os taciturnitatis honore signatum. Color qualis securis & innoxijs. Motus frequens capitis in Diabolum, & minax risus. Ceterùm amictus circum pectora candidus & corpori impressus: vt qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno Spiritus eius mitissimi & mansuetissimi, qui non turbine glomeratur, non nubilo liuet, sed est teneræ serenitatis, apertus & simplex, quem tertiò vidit Elias. Nam vbi Deus ibidem & alumna eius, patientia scilicet.* Respectum à Tertulliano ad illud 3. Reg. 19. vers. 12. *Sibilus auræ tenuis*, vbi intellexit esse Deum, nam statim Elias operuit vultum suum pallio. Ecce tibi in prosperis atque aduersis magnanimæ æquanimitatis idea. Tandem ad armandam hominum constantiam intermittenda non est opinatissima illa Iobi vox in tot aduersis: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum*: quàm elucidans Didymus in cap. 2. catenæ Græcæ, scribit: *Illius* (Diaboli inquam) *potestati rem omnem permisit, idque ad nostram omnium vtilitatem. Vt Iobius character, formaque fortitudinis, tanquam in columna relinqueretur insculptus, essetque meta virtutis, non solum illius ætatis hominibus, verùm etiam posteris.* Itaque Iobi æquanimitas non solùm dicitur *forma* seu idea constātiæ, & *virtutis meta*; sed etiam de boni exempli virtute magnanimitatis *character*, quasi adsimilem virtutem spectatrici posteritati insculpat, ac imprimat. O quàm fuit prisca illa ætas adsimilis constantiæ egena, vt videre hic licet primùm in Elimelecho; dein in Noëmi lugubri sæpè planctu, orbitatis, exilij, ac paupertatis ærumnas miserrimè opplorante. Quò vna esset Euangelij laus, istiusmodi constantiæ vberior fertilitas, quæ cœlorum horrea abundè compleret.

6.

Tertull. lib. de Patient. cap. 15.

Æquanimis patientiæ elegans descriptio.

3. Reg. 19.

Iob 1. v. 21.

Didymus.

Iobi constātia characterem imprimere dicitur.

Bonum exemplum characterem imprimere perhibetur.

Hic v. 13.

§. XLVIII.

Iudex nimis iustus inferno comparatur: sit ergo iustitia misericordiæ stimulus; & misericordia sit pabulum, quo rigorum ardor fouetur.

Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur: reuocari enim præterita non possunt, futura prohibentur. In omni semper iudicio adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia à deploratis discernat. Sanè aliquando 7.

Prope est vt inique damnet qui sæpè.

quando iniquum eſt, totam perſequi culpam. Propè eſt vt libenter damnet, qui ſæpè. Peractâ mundialis naufragij tragœdiâ acerbius vltrice, ſic blandè Noëmum Deus alloquitur: *Nequaquam vltrà maledicam terræ propter homines: ſenſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentiâ ſuâ: non igitur vltra percutiam omnem animam viuentem ſicut feci.* Ex hac Dei ſcholâ ſic Ambroſius Iudices peritè erudit: *Et ſi vindicauerat Dominus in hominum genus, tamen cognouerat; quia vindicta legis ad timorem proficit & cognitionem doctrinæ, magis quàm ad naturæ commutationem, quæ corrigi in aliquibus poteſt, in omnibus mutari non poteſt. Vindicauit ergo Dominus quod timeremus, pepercit vt reſeruaremur. Et vindicauit ſemel ad exemplum timoris, pepercit in reliquum, ne dominaretur ſemper amaritudo peccati; ſimulque ſiquis peccata cupiat ſæpiùs vindicare, aſper magis, quàm cenſorius habetur.* Bene monentem ſequere.

Geneſ.8. v.21.

S.Ambroſ. apud Lipom.Cate. ibi.

2. Canticorum 8. *Pone me*, inquit, *vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum; quia fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio.* Chaldæus, Arabicus, Rabbini, Catholici, qui verſum præcedentem cenſent eſſe vocem ſponſæ, hunc quoque eidem aſſignant, quaſi ipſa petat, vt ſponſus cor ſuum & brachium iugi memoriâ & amore ſponſæ tam miſeræ, & peccatis corruptæ, & ſupplicijs cruciatæ, beneuolentiæ velut ſignaculo obſignet. Hinc Chaldæus vertit: *Dicent filij Iſraël in die illâ Domino ſuo: Obſecro te, pone nos ſicut ſculpturam annuli ſuper cor tuum, & ſicut ſculpturam annuli ſuper brachium tuum, vt non addamus vltra eſſe exules.* Ecce hîc expetit miſera ſponſa beneuolentiæ ac pietatis ſignum, vt à duro prolixioris exilij ſupplicio liberetur, & benigniùs cum illâ agatur. Ceterùm dum iuſtitiæ diuinæ rigores mitigare ſatagit expetito beneuolentiæ ac pietatis ſigno; quid eſt, quòd ſe velut *inferni* pœnis caſtigari dicit: *Dura*, inquit, *velut infernus æmulatio.* Syrus & Arabicus vertunt: *Crudelis ſicut infernus.* Quid? inferni pœna, ſeu gehennæ incendium dici *crudele* poteſt? Eſto, peracerbum ſit; at crudele eſſe non poteſt; non enim vltra damnati meritum cruciat. An dicitur *infernus crudelis*, quia gehennæ ignis etſi peracerbè cruciat vitæ tamen damnatorum parcit; & corpora non abſumit, ſed reparat? O pietatem de velut crudelitate ludentem! Aliter S. Gregorius inibi hâc de re philoſophatur: *Dura*, ait, *ſicut infernus eſt æmulatio. Dura extitit* (Syrus, *crudelis*,) *quia ſicut infernus ſine miſericordiâ, quos tenet, cruciat: ſic*, &c. Scilicet *durus* (ne dicam *crudelis*) dicitur *infernus*, non quia miſeros damnatos peracerbè cruciat; non quia ad pœnarum perpetuitatem, quod debuit conſumere erogat, & perpetuò reparat, vt nunquam non ſæuiat: ſed quoniam, tametſi citra condignum puniat, miſericordiæ expers perhibetur: *Infernus ſine miſericordiâ, quos tenet, cruciat.* Quaſi ſimilis ſit gehennalibus incendijs, & infernalibus Tartarorum miniſtris, quiſquis adeò acerbè rigidus in iudicijs eſt, qui *ſine miſericordiâ, quos tenet, cruciat.* Hem, qui ſine pietate iudicium exercet, rigorum dumtaxat ſtudioſus, infernalium Miniſtrorum de crudelitate æmulus eſt; & quod cœpit in iudice, in Diabolo conſummat? Diabolus enim *ſine miſericordiâ, quos tenet cruciat.* O caue hanc infernalem Diabolorum crudelitatem, quiſquis iuſtitiam amas!

Canticor.8. v 6. Chaldæus. Arabicus. Rabbini. Catholici.

Chaldæus.

Syrus. Arabicus.

Ne ſit Iudex ſicut infernus, qui ſine miſericordiâ cruciat.

S.Gregor.

3. Prouerbiorum 20. hæc politica gnome à Salomone proponitur, Principibus ſalutaris: *Miſericordia & veritas* (id eſt, iuſtitia) *cuſtodiunt Regem, & roboratur clementiâ thronus eius.* Hebraicè hoc poſterius hemiſtichion ita effertur: *Et fulcit in miſericordiâ thronum ſuum.* O bona clementiæ cum iuſtitiâ miſtura, quæ Reges fulcit, & regna fundat! *Nam miſericordia ſine iuſtitiâ* (ait inibi Liranus) *eſt puſillanimitas, & iuſtitia ſine miſericordiâ eſt crudelitas, quæ deſtruunt Regem & regnum: ſed miſericordia iuſtitiâ ſtimulata, & iuſtitia miſericordiâ temperata cuſtodiunt Regem & regnum.* Sanè mera clementia in Principe, in Magiſtratu, in Iudice, & quouis alio Superiore *puſillanimitatis* ſuſpecta eſt, & velut ritè delinquendi priuilegium. Mera autem iuſtitia, mera crudelitas eſt: decet enim feras, hominem dedecet, quicquid ab humanitate alienum eſt. Quare iuſtitia à miſericordiâ temperanda eſt, ne in crudelitatem degeneret: & *miſericordia iuſtitiâ ſtimuletur*, ne nimium iners puſillanimitatem ſapiat. Profectò altè dicitur, quòd in Iudice *miſericordia à iuſtitiâ ſtimulari* debet. quò non meraciſſima miſericordia imbecillæ puſillanimitatis ſuſpecta; ſed in ipſâ miſericordiâ aliquid iuſtitiæ, etſi ad miſericordiam *ſtimulantis*, tranſpareat. Et quidem miriſſimum eſt, quòd ipſa iuſtitia, quæ eſt rigorum matrix & diſtrictionis iucentiuum, ad *miſericordiam ſtimulet.* O arcanum iuſtitiæ ad miſericordiam *ſtimulum!* An merito infligendum ſupplicium ſic ſæpè eſt durè acerbum, vt propè inhumanitati confine ſit, & crudelitatis ſuſpectum, niſi miſericordiæ lenitate temperetur? exinde miſericordia ipſa concitatur, exacuitur, & ſtimulatur, vt diſtrictionem iuſtitiæ temperet? An potiùs ipſa meracior iuſtitia, quia æquitas eſt, & ius ſuum vnicuique tribuere ſatagit, dum enorme ſcelus nudum ſpectat, ſtrages ac rigores ſceleri condignos meditatur: at cùm hominis rei imbecillitatem perſpicit, & iracundiæ aut concupiſcentiæ furias, quibus ad commiſſum ſcelus agebatur, expendit, rigidæ æquitatis iure tenetur, quod humanæ imbecillitati, &c. tribuitur, pœnarum rigoribus detrahere, ne mera iuſtitia his conſiderationibus exuta, ſatis æqua non ſit, & in crudelitatem iniquè degeneret? Quare ad æquum & iuſtum ritè iudicandum, auxiliarem aduocat miſericordiam, & ad illam aduocandam *ſtimulat*, ne pœnas vltra condignum infligat, ſi nudo ſceleri condignas pœnas rigidè vibret. Ergo ad æquum iudicium accedat *miſericordia iuſtitiâ ſtimulata: nam iuſtitia ſine miſericordiâ eſt crudelitas.* Sic iudicium miſericordiæ exors, mera crudelitas eſt, & violenta tyrannis, quæſito iuſtitiæ nomine palliata; ſed ipſo veſtitu inueſtis.

3. Prouerb. 20.v.28 Hebræus.

Liranus.

Quo pacto iuſtitia æquus rigor, ſit miſericordiæ ſtimulus.

4. Redeat iterùm ſemel enucleatus Salomonis locus, ad rem eandem aliter expendendus: *Miſericordia & veritas* (id eſt, iuſtitia) *cuſtodiunt Regem, & roboratur clementiâ thronus eius.* Hebraicè, Rex *fulcit miſericordiâ thronum ſuum.* Itaque Regũ ac regnorum fulcrum, cuſtodia, ac conſeruatio, non eſt mera iuſtitia, ac ſeuerus iuſtitiæ rigor; ſed iuſtitiæ ac miſericordiæ ſocietas,

4. Prouerb. 20.v.28. Hebræus.

S. Thom. cietas. S. Thomas lib. 1. de Eruditione Principis cap. 16. & cap. 15. hanc Salomonis sententiam sic exponit: *Multum necessaria est Principi misericordia: custodit enim illum, ne ignis zeli & iracundiæ illum destruat. Vnde Prouerbiorum 20. dicitur: Misericordia & veritas custodiunt Regem: ignis zeli ardere debet oleo misericordiæ; deficiente verò hoc oleo, ignis zeli destruit Principes, sicut ignis, si desit oleum materiale, lampadem effringit.* S. Gregor. *Gregorius super Ezechielem: Sancti zeli districtio de virtute misericordiæ necesse est vt ardeat.* Et infrà: *Tam omnibus ignoscere, crudelitas est, quàm nulli parcere: modum enim tenere debemus; sed quia difficile temperamentum est, quid æquo plus futurum est, in partem humaniorem propenderet.* Peridoneè seueræ iustitiæ zelus rigoribus exæstuans, *igni* comparatur. Porrò ignis deficiente pabulo planè decinerescit, & extinctus in vagum puluerem soluitur: & lampadis flamma de olei pabulo lucet, & ardet; quo deficiente, extincta perit. Sic prælucens iustitiæ ardor, nisi blandæ misericordiæ oleo foueatur nutriaturque, illicò extinguitur, & lampadem effringit funesto fragore. Nempe iustitiæ ardor sine benignitatis oleo Principem ac principatum euertit. Sed attentius nota, quòd S. Thomas ex Magno Gregorio, ardorem iustitiæ comparat ignitæ lampadum flammæ; & misericordiam iustitiæ miscendam, oleo quo ignis fouetur atque nutritur. *Zeli districtio de virtute misericordiæ necesse est vt ardeat. Ignis zeli ardere debet in oleo misericordiæ.* Mirum sanè est, & valdè mirum, quòd mite ac blandum misericordiæ oleum, sit idoneum seueræ ac rigidæ iustitiæ nutrimentum; & quod benignitatis oleum sit aptum rigorum iustitiæ pabulum, quod in zeli ardorem conuertatur. Hem! sic debet esse iustitia benignitate imbuta? sic blando misericordiæ fotu lucet iustitiæ ardor, aliter extinguendus? sic in iustitiæ ardore, cognata misericordiæ mulcedo translucere debet? O bonum iustitiæ ac misericordiæ commercium, ad Regum regnorumque vitalem perpetuitatem fœderatum! Lugubri planctu

Misericordia oleo nutriatur seuerioris iustitiæ ardor, ne extinguatur.

Hic v. 13. hîc queritur desolata Noëmi, quòd egressa est manus Domini contra eam, suamque familiam extinxerit: at districtionis ardor, misericordiæ oleo fouebatur: nam ibi insperatam sobolem, & plenam felicitatem inuenit, vbi credi posset extincta.

5. Aliquid autem restat emedullandum in Prouerb. 20. v. 28. præscriptâ Salomonis gnome: *Misericordia & veritas (iustitia) custodiunt Regem, & roboratur clementiâ thronus eius.* Quæ verba ex S. Thomâ nuper elucidauimus: *Ignis*, inquit, *zeli ardere debet oleo misericordiæ, deficiente verò hoc oleo ignis zeli destruit Principes: sicut ignis, si desit oleum materiale, lampadem effringit.* Vnde austerioris iustitiæ rigoribus, à quibus benignitas peregrinatur, nutant regna, & imperia labascunt. Porrò nimis grauatè ferunt subiecti populi, continuam principandi acerbitatem pietatis exortem. Sententiosè dixit Plato: *Debent Potentes parcè vti potestate, vt semper vti possint.* Alioqui subditi rigoribus exasperati, Rempublicam tumultibus ac defectionibus inquietant, & pergraue iugum excutere intentant. Ergò *misericordia & veritas (iustitia) custodiunt Regem, & roboratur clementiâ thronus eius.*

Potentes parcè vtantur potestate, vt semper vti possint.

Plato apud Anton. in Meliss. l. 2. Serm. 1.

P. Didac. Celada in Ruth.

Addam tanquam huius thesis clausulam, pulchram Catonis gnomen, apud Antonium in Melissâ lib. 2. serm. 1. *Magistratus*, inquit, *aut Iudex neque pro iustis orari, neque pro iniustis exorari debet.* Scilicet, Princeps, Magistratus, Iudex, aut quiuis Superior, sic debet esse iustitiæ studiosus, vt nullâ auctoritate, potentiâ nullâ ab eo aliquid iniustum *exorari* possit, flecti nescio iustitiæ vigore ad æquitatem erectus. Quin & sic etiam debet esse iustitiæ tenax, & benignitatis peramans, vt pro iustitiâ æquè ac tempestiuè exhibendâ, & pro humanitate; quam capit negotium, *orari non debeat.* Sic enim debet festinare ad æquitatem, vt supplicationes anteuertat. Serò rogare semper debet bonum Superiorem, qui æquitatem ac benignitatem, quam negotium patitur, rogaturus accedit. Sit ergo ad rem iniustam inexorabilis; atque ad rem æquitatis ac gratiæ è diuerso etiam inexorabilis; quia scilicet benignitatis studio, supplicantium votis præcurrit. Ergò bonus, æquus, ac pius *Iudex neque pro iustis orari, neque pro iniustis exorari debet.* 6.

6. Cato apud Antonium.

Superior neque pro iustis orari, neque pro iniustis exorari debet.

---

§. XLIX.

Iustus rigor in Iudice, illius gloria est: sceleris autem pœnam, quam sceleroso indulget, sibi imminere timeat.

Ingens ad virtutem incitamentum præmia & pœnæ sunt: neque quisquam facilè tam fatuè malus est, vt si improbitati socientur pœnæ, non fugiat illam: vt, si non impellat amor, repellat timor; si non inuitent præmia, deterreant damna, ac licet natura illum non ducat, sed rapiat; frenum tamen impotenti huic Dominæ iniiciet, & magnis illius conatibus maioribus occurret. Quod si dominatum illius excutere nec seriò velit, nec per assuetudinem possit; continebit tamen vitia, ne erumpant, & tanquam cõpedibus stringet, & domestico includet carceri: atque si domi improbus esse pergat, saltem esse improbus palam non audebit. Id æqua Iudicis seueritas suppliciorum metu præstabit vt sibi soli improbus, improbus alijs esse desierit. Nimia in Iudice mititas, de scelerũ impunitate flagitia nutrit, & in benignitatis officinâ, delinquendi impudentiam excudit. Pacatæ indolis bonitas videtur, & meræ bonitatis insidiæ sunt: vt vni bonus sit pluribus malus est, & imbonitatem bonitate è peruerso alit. Pereat impius, vt afflanda impietas simul pereat. Vnius morte, mortes plurimorum redimere præstat. Supplicium, quo scelerosum reum dignè excruciat, ac dehonestat, Iudicem honorat, & de iustitiæ æquitate nobiliter commendat. Vltima scelera vltimis supplicijs inuri, non est crudelitas, sed misera, necessaria tamen, curatio. Scias demum, quòd fulmen Iouis insigne fuit, & augustioris in cœlo Deitatis illustre olim notamentum; non beneficiorum, sed suppliciorum stemma. Belle dictum: Cùm nocens absoluitur, Iudex damnatur. 1.

Seueritas Iudicis in dignis scelerum supplicijs, vigor iustitiæ est.

4. Regum 2. Eliæ discessuri comitem se præbet Elisæus: Eliæ pallio velut cymbâ vterque Iordanem enauigat. Cumque pergerent, & incedentes 2. 4. Reg. 2. v. 11.

cedentes sermocinarentur: *Ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt inter vtrumque: & ascendit Elias per turbinem in cœlum.* Scilicet subitò inter vtrumque apparuit currus igneus, quem ignei etiam trahebant equi, in quem conscendens Elias, ad cœlum sublatus hiantem discipulum

Abulensis. reliquit. Multa hic mouet Abulensis, vt hunc ignem, ex quo materiatus est *currus*, & *equi* efformati, exponat; latè pertractans an fuerit verus ignis, & vnde coalitus. Explorare nunc ethicè præstat, quare *igneo* curru, quem equi etiam *ignei* trahebant, in cœlum Elias ascenderit? An non ex nube potiùs, de Scripturarum more, vehiculum extrueretur? Quare *igneus* currus, & equi *ignei* (sanè infrequens horum condendorum materia) ad Eliæ ascensum in cœlos, & gloriosum eius triumphum apparantur? Profectò Siracides velut ignitum inducit

Eccli. 48 v. 1. Eliam: *Et surrexit*, inquit, *Elias Propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat.* Tra-

S. Epiphan. dit S. Epiphanius in Vitis Prophetarum, in Eliâ, Eliam flammâ fuisse enutritum, in signum ardentis eloquij eius; non quòd verè flammâ fuerit enutritus (hoc enim est impossibile;) sed quòd flamma lamberet eius vultum & os, in illudque videretur ingredi, illumque cibare &

Dorotheus. pascere. Sic & Dorotheus in Synopsi: *Cùm nasciturus*, inquit, *esset Elias, pater eius Sabacha vidit illum ab Angelis albicantibus salutari, & igne tanquam fasciis inuolui, & flammâ ignis velut cibo ali. Et Ierosolymam profectus rem istam indicauit, dictumque illi est ex oraculo, ne timeret: fore enim vt puer nasciturus in luce habitaret, & quæ diceret firmam sententiam haberent, iudicaretque Israëlem gladio & igne.*

Elias igne, quo puniuit, triumphum suum in cœlos adornat, ad Iudicum eruditionē.

Hugo Car. 4. Reg. 1. v. 10. & 12. Addit ad rem opportunè Hugo Carensis id referens: *Et hoc verum fuit, quia Elias duos quinquagenarios igne consumpsit.* Itaque Elias ardenti zelo *iudicans Israelem igne*, & duos quinquagenarios cum centenario satellitio seuerissimè comburens, in fauillamque ac vagos cineres funestè redigens, *igneum currum*, quem *equi ignei* traherent, meruit, quo triumphum agens, in cœlum ascenderet. Nempe ignem *descendere* de cœlo iussit, quò impios idololatras, & palatinos idololatriæ fautores pœnalissimè combussit: ergo Elias *iudicans Israelem in igne*, de acri suppliciorum materiâ *currum* extruat, *equos* condat, vt triumphali *curru* ex igne conflato, victorialem agens triumphum, *ascendat in cœlum.* Tantùm abest, vt seuerissimum ex torrente igne supplicium (quæ rigoris summa putatur) Eliæ retardet itum in cœlum; vt potiùs ex igne triumphalis extruatur currus, & sumptuosior apparetur gloria: quò materia suppliciorum, quibus duriùs sauciauit impios, *iudicis* Eliæ triumpho gloriosius militet. Exinde ignis *descendit* de cœlo ad acerrimum impiorum supplicium: ergo *igneus currus* & *equi ignei* Eliæ ad cœlos triumphum consultissimè adornant; vt inde præclariorem mutuetur gloriam, vnde districtiori rigorum seueritate, dehonestari ac denigrari posse forsan videbatur. Quare eodem igne, qui durius exacerbauit supplicium, sumptuosiorem adornat triumphum. O bonam Iudicibus eruditionem! Insigne magni Iouis fulmen moralissimè putatur.

3. 2. Reg. 14. v. 21. 2. Regum 14. Dauid paterno affectu blandus Ammonis occisi vindex, facilem fratricidæ Absalomo veniam concedit. *Et ait Rex ad Ioab: Ecce placatus feci verbum tuum: vade ergo, & reuoca puerum Absalom.* Sed paulò pòst tanquam miti Regis conniuentiâ irritatus, atroci contra Regem coniuratione immaniter rebellat. Adeò vt dixerit Dauid seruis suis, qui erant cum eo in Ierusalem: *Surgite, fugiamus: neque enim nobis erit effugium à facie Absalom: festinate egredi, ne fortè veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam.* 2. Reg. 15. v. 14. Perdidit Absalom scelestissimus mentem, amisit consilium, insectatur innocentem, fugat patrem, potestatem arripit, vsurpat imperium, regnum inuadit; non vt cum patre societatem iniret regni, sed vt totum regnum patris sanguine possideret. Sagacius peruestigant Interpretes, quare Absalom aduersùs Patrem immeritum, sic immaniter coniurauerit, & genitoris sui beneuolum ac beneficum sanguinem, sic atrociter sitierit? Quâ in re mitissimus Rex, vel hostium peramans, Absalomum offenderat, vt naturæ leges impiè proculcans, immeriti parentis parricidium inuaderet? Patrisque mititas, & indulgentia largior, Absalomum aduersùs Regem armauit, vt vitâ ac regno eum expoliare festinus inuadat? Fuitne hæc in Absalomo ambitiosior regnandi impatientia? an è cœlo veniens paternæ indulgentiæ acerbior vindicta? S. Chrysostomus in homil. de Absalom persequente patrem Dauid, multus est super hoc argumento, sic fatus: *Offendit Dauid filium, quia fratris in eum voluit vlcisci parricidium. Semper enim scelera, dum non resecantur, increscunt: & in augmenta facinorum prosilitur, quoties securâ impunitate peccatur. Dum enim Absalom fratris occisi facinus non vindicatur, in parricidium patris* (non vindicantis flagitium) *recidiuum facinus iteratur.* Videlicet, facinus quod à Rege aut Iudice inultum impunè dimittitur, piæ indulgentiæ prætextu, insolentiam scelesti impuniti atrociter armat aduersùs Regem aut Iudicem indulgentiùs conniuentem; adeò vt *recidiuum facinus iteretur*, & blandiori Principi periculosiùs immineat. Quod Rex impunito Absalomo indulgenter condonauit, *recidiuo facinore*, Regi impendet: quasi rex Dauid filium Absalomum offenderit, quia eius scelerosum fratricidium, vlcisci tantùm *voluit*, & tandem inultum dimisit. Semper enim scelera dum merito non resecantur supplicio, de securâ impunitate insolenter excrescunt, & in blandum toleratorem *recidiuo facinore* relabuntur, quasi de impuni aliorum reatu, omissi supplicij reus existat. Pergit in hac mente Chrysostomus adhuc luculentiùs: *Quis te*, inquit, *in hoc facinus prosilire, parricida deterrime docuit? Quis te furor audere tam immane facinus prouocauit? Nunquid te pater, quia non læsit, offendit; aut idcirco te offendit, quia non læsit? Quin forsitan non offenderet, si læsisset.* Quasi ipse Absalom, quia illæsus & impunitus dimittitur à Rege, patris affectu conniuente, parricida reus velut offensus, in sceleris impuniti blandum toleratorem insolenter armetur, & suum reatum in reatus impunè condonatore, inhumaniter vlciscatur.

Absalom, quia impunè fratricida, in conniuētem patrem molitur parricidiū.

S. Chrysost. *Dauid læsisse dicitur Absalomum, quia fratricidij reum non læsit.*

4. 1. Reg. 2 v. 23. & 24. 1. Regum 2. Heli Pontifex audiuit omnia quæ faciebant filij sui vniuerso Israëli; & quomodo dormiebant cum mulieribus quæ obseruabant ad ostium tabernaculi: & dixit eis: *Quare facitis*

facitis res huiusmodi, *quas ego audio*, *res pessimas*, *ab omni populo. Nolite filij mei : non enim est bona fama, quam ego audio*. Magnus hîc timor incutitur, quia Heli Pontifex filiorum culpâ damnatur, cuius peccata propria nulla referuntur. Bonus in se Pontifex, in subditis malus; & tot vltricium pœnarum inde reus, vnde blandior reprehensor inuenitur. Quâ de re audiendus est Petrus Damianus Opuscul. 17. cap. 2. Heli, inquit, *quia filiorum peccata cognouit, sed eos inuectione, quâ digni erant, acerrimâ non corripuit, eisdem filijs à Philisthÿm in bello peremptis, ipse quoque de sellâ retrorsum cecidit, fractisque ceruicibus expirauit .... Et quidem redarguit, & quidem corripuit : sed lenitate & mansuetudine patris, non seueritate & auctoritate Pontificis. Quare, inquit, facitis res huiusmodi, quas ego audio, pessimas ab omni populo? Nolite filij mei, non est enim bona fama, quam audio. Porrò quos inimicos Dei vidit, in perniciem suam filios recognouit : & quos hostili ferire gladio debuit, paternæ blanditiæ lenitate palpauit*. Sanè impudens malitia domanda est, non suadenda. Imò malitiam suadet, qui illam sic blandè corripit: nam huiusmodi correptionis mititas, nequitiam *palpat*, & insolentiæ de impunitate adulatur. Pœnalissimè punitur in se pius, impius in filijs, quia quos Dei inimicos impijs flagitijs fatetur, *filios recognouit*, filios nominat, & tanquam filios lenis corripit. Filios, quos Iudex sceleratos videt, *in suam perniciem filios recognouit*. Filios à se, & à religione ignobiliter degeneres, quasi indigno pietatis nomine, non tantùm iudiciario, sed etiam *hostili ferire gladio debuit*, non *paternæ blanditiæ lenitate palpare*. Hem! seuerior dignè iustitia, sic acerbè vel filios punire debet, vt *hostilitatem* æmuletur? Quid exaggeratius?

Heli scelestos filios, non debuit filios appellare.

Petr. Dam.

Acerba iustæ punitio hostilitatem æmulatur.

5\. Liranus hîc c. 1. acerbitatem diuinæ iustitiæ, ex Hieronymo tradit, vel potiùs ex traditionibus Hebræorum, relatore, non auctore Hieronymo: *Facta est fames in terrâ. Abijtque homo de Bethleem Iuda, vt peregrinaretur in regione Moabitide*, &c. Causa huius peregrinationis variè assignatur. Dicit enim Hieronymus, quod tunc temporis Sol stetit per aliquod spatium immobilis ad terrendum homines, vt sic retraherentur ab enormibus peccatis quibus erant inuoluti. Quod non fecerunt : propter quod tanta fames facta est in terrâ illâ, quod Elimelech qui erat de nobilioribus & potentioribus ciuitatis Bethleem, fuit coactus ire ad terram extraneam ad quærendum victum suum. Hactenus ille. Sed ob exilium auctâ calamitate, mariti ac filiorum luctuoso funere, opplorat Noemi : *Egressa est manus Domini contra me. Eleuatâ igitur voce rursum flere cœperunt*. O time cælestis Iudicis iras, scelerum vltrices.

Ruth c. 1. vers. 1. Liranus. S. Hieron.

Rigor diuinæ iustitiæ peracerbus.

Hic v. 13.

---

§. L.

Ne peccatori facilitas veniæ tribuat incentiuum delinquendi.

1\. TAntùm conscientiam releuat pœnitentia & confessio delictorum, quantùm pœnitentiæ procrastinatio & dissimulatio malitiam exaggerat. Festinata conuersio, satisfactionis consilium est; procrastinatio, contumaciæ, & præsumptionis. Omne quidem cunctationis & tergiuersationis erga pœnitentiam vitium, sæpè præsumptio diuinæ indulgentiùs benignitatis importat. *Certi enim* (ait Tertullianus) *indubitatæ veniæ delictorum, medium tempus interim furantur; & commeatum sibi faciunt delinquendi, quàm eruditionem non delinquendi*. O pigeat vltimæ spei facere mentionem; & interim oneri esse misericordiæ, dum peccatorum moles super illam præsidenter struunt; & Dei benignitas ampliandæ malitiæ adulari peruersè cogitur. Gratus in Dominum extiteris, si veniam quam tibi offert, contumelioso misericordiæ honore non recusaueris. Qui quasi indubitatæ veniæ incertâ finaliter spe, *commeatum sibi facit delinquendi*, diuinæ benignitatis abusu, & pœnitentiæ aborsu, peccata fœcundat, Misericordiâ abutitur, Iustitiam irritat, vitam incestat, infelicitat mortem, & præsumptæ spei specioso vocabulo sibi gehennam exornat. Audi Dei querelam: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Malè Dei bonitas in malitiæ patrocinium ascisćitur, & iniquitatibus nostris Misericordia seruire cogitur; adeò vt inde cunctanter procrastinetur conuersio, vnde credi poterat celeriùs maturari.

Tertull. lib. de Pœnit. cap. 6.

Ne indulgentior Dei misericordia, commeatum nobis faciat delinquendi.

2\. Regius Propheta fœdum Bethsabee adulterium, infido scelerosè homicidio ad reatum exaggerat. Tandem admonitus à Nathan, contritione animitus vritur, & sacco ac cinere volutans, piè ambitioso pœnitentiæ squalore veniam supplex precatur. Timet anxius diuinæ Iustitiæ furorem : an tutò contendat ad Misericordiæ effugium, tanquam ad indubitatæ veniæ tutius asylum? *Miserere mei Deus* (ait) *secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam*. Dum magnam misericordiam flebili prece sollicitat, sui sceleris magnitudinem prodit, magnæ misericordiæ indigam; & diuinæ benignitatis magnitudini infinitæ blanditur. Nimirum Dauid piè ingeniosus dum suum delictum accusat, excusat; cùm condemnat absoluit; cùm veniam sic orat, exorat. Sed quid est, quòd non contentus Dei *magnam misericordiam* aduocare, Dei *miserationum* memoriam inducit? an non sufficit magna Dei *misericordia*, ad magni sceleris veniam? quorsum etiam *miserationes* aduocat auxiliares? Appositè Græci Patres in huius sententiæ Paraphrasi: *Miserere mei Deus secundum magnam Misericordiam tuam. Et secundum multitudinem Miserationum tuarum*, &c. *In misericordiâ petijt magnitudinem, & in miserationibus expetijt multitudinem, ac si delictum, quod magnum esset minimè deleri potuisset, nisi miserationibus ac benignitate* (Misericordiâ inquam) *illi proportionatis*. O! tanta est geminati sceleris grauitas, vt Dauid æquus malitiæ censor, petat in Misericordiâ magnitudinem, & in miserationibus multitudinem expectat, vt repetitæ illius magnæ malitiæ, magna Dei *Misericordia*, & diuinæ indulgentiùs *Miserationes proportionentur*? O arcana ineffabiliter *proportio*, diuinæ *Misericordiæ* diuinis *Miserationibus* simul adiunctæ, cum geminato Dauidis flagitio! Profectò infinitè magna misericordia Dei est, sed

Psal. 50. v. 3.

Græci Patr. *Dauid magna Misericordia crebras Miserationes aduocat auxiliares, quare?*

æquè eius Iustitia infinitè magna. Exinde *Miserationes* castigationibus numerosiores vltra *Misericordiam* allegat; quò peccatores erudiat, ne Misericordiæ præfidentes impudenti præsumptione,& præsumptis inaniter spebus *commeatum sibi faciant delinquendi*, districto iustitiæ rigore impudenter contempto, Dauid incunctanter & ritè pœnitens, crebrum miserendi vsum aduocat auxiliarem, & tu pœnitentiam procrastinans, miserendi vsum in te impedis, vltimam miserationis spem in postremo vitæ termino fidentiùs exambiens? ô quàm anticipata præsumptio, feræ diffidentiæ,imò & certæ condemnationi vicinatur! ô nimis periculosum Misericordiæ abusum!

3\. Psal. 118. v. 58.

Dauid adhuc infusus lacrymis sic à Deo veniam obnixiùs deprecatur: *Deprecatus sum*, inquit, *faciem tuam: miserere mei secundum eloquium tuum.* Non expetit nunc simpliciter Dei misericordiam, sed misericordiam secundum Dei eloquium, id est,verbum,seu promissionem. Itaque Dauid emendationi studens, & veram ac solidam scelerum veniam peroptans, non meram misericordiam, sed misericordiam iustam,seu cum iustitiâ deprecatur. Eccur Propheta non solam misericordiam, sed eam iudicio aut iustitiæ mixtam aduocat ad peccati veniam? An non benigniùs & beneficentiùs ageret Deus, si interim velut iustitiæ oblitus, immetatâ miserendi facultate ac licentiâ veniam impertiret? Quid ad peccati remissionem, iustitiam aduocat auxiliarem,cùm scelus suum non colorat excusationibus,sed palam confitetur? Anonymus ibi in Catenâ Græcorum Patrum,præscripta Psalmographi verba sic elucidat: *Illud, Miserere mei secundum eloquium tuum, dicere possit etiam sapienter infirmus Medico, Vt ars poscit cura. Nam is à quo petitur nouit misericordia modum & formam. Sæpè igitur castigationis modum tenet, & pœna fit benignitas siue clementia*; quia impunitatis licentiâ delicta non fouet,sed districtioris iustitiæ pœnali rigore, ea misericorditer coërcet, vt temporariâ punitione faciat, ne delinquendi impudentiam æternum puniat. Anonymo concinit eleganter Ambrosius, sic indidem fatus: *Miserere mei secundum verbum* (*eloquium* habet Vulgatus) *tuum. Facilitas enim veniæ incentiuum tribuit delinquendi. Hoc ideò dictum est, vt sciamus secundum verbum Dei, secundum rationem dispensandam esse misericordiam debitoribus.* Non expetit Dauid misericordiam, quàm latè patet misericordiæ vocabulum,& indulgentioris veniæ elogium, exprompta miserendi facilitate opinatissimum; sed iudicio admixtum, & pœnali supplicio conditum, quo velut cautere sistat peccandi libidinem: nam *facilitas veniæ incentiuum tribuit delinquendi.* Sic indifferens, & quasi inconsulta benignitas commeatum delictis faceret; & inde incentiuum sumeret malitia vnde credi poterat extinguenda. Ergò *secundum rationem dispensanda est misericordia debitoribus*: quasi irrationalis foret misericordia sic obuia,facilis, & exprompta,quæ impudentiam nutriat, quæ velut impunitatem spondeat, quæ incentiuum suggerat delinquendi, nimiâ veniæ facilitate,& longiori supplicij dilatione.

Misericordia iustitiæ admixta, pœnam refingit in clementiam.

Græci Patr.

S. Ambros.

Facilitas veniæ incentiuum tribuit delinquendi.

4\. Redeat iterum semel expensus Dauidis locus, aliter in idipsum emedullandus: *Deprecatus sum faciem tuam: miserere mei secundùm eloquium tuum.* Hoc est, secundùm verbum seu promissionem tuam, id est, *secundùm rationem*, vt Ambrosius exposuit, ne veniæ facilitas impudentiam delinquendi foueat. Ergò præscripta verba sic inibi exponit Theodorus in Catenâ: *Miserere mei secundùm eloquium tuum. Misericordiam petit fieri iudicio, & non iniquè. Eloquio tuo*, inquit, *miserere mei secundùm quod conuenit.* Misericordiam sibi peccatori à Deo fieri deprecatur; sed secundùm eius eloquium, promissionem, & voluntatem, id est,*cum iudicio*,& iustitiæ admixtam, secùs *iniquè fieri* audaciusculè Theodorus pronunciat, quasi *facilitas veniæ tribuens delinquendi incentiuum*, à Deo *iniquè* fieret, cùm hominum iniquitatem nimiâ benignitate fouere videretur. Procul à bono Deo malum *iniquitatis* nomen: at nimia bonitas inconsultâ veniæ facilitate effusior, dum impunitate tribueret *delinquendi incentiuum*, *iniquitas* à Theodoro nominatur. Nil sic est apud homines Deo augustiùs, quàm eius misericordia, & immetata benignitas; sed cùm ratione ac iudicio conditur, ne nimietate in *iniquitatem* degenerare dicatur,& delictis è diuerso lenocinari. Misericordia sine ratione ac iudicio, à misericordiæ generositate descîscit, & *iniquitatis* nomine denotatur. Quare Dauid *Misericordiam petit fieri iudicio, & non iniquè. Eloquio tuo, inquit, miserere mei secundùm quod conuenit.* Num in re misericordiæ, *iniquè* fiet à Deo,quod homini non *conuenit*? Profundè quidem Theodorus!

Psal. 118. v. 58.

Theodor. Catenâ. Græc. Patrum.

Misericordia sine iudicio, iniquè fieret, quare?

Idem regius Vates Psalmo 100. sic pangit: 5.
Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Non desunt qui censeant, sibi misericordiam petere, inimicis iustitiam. Nimia forsan sui indulgentia, & erga inimicos seueritas. Heracleotes verò in huius Versiculi commentario, secutus alios, & quem alij sequuntur, vtrumque sibi Dauidem exposcere autumat, & sic eleganter locum exponit: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Cùm exactum sit iudicium eius, non manifesta solùm, sed etiam ea quæ cordis sunt exquirens, idcirco misericordia iudicium præcedit; quandoquidem non secundùm iniquitates nostras iudicat, neque secundum iniustitias nostras nobis facit: nam si ad meritum verborum, operum & cogitationum respexerit, primus: quam ob rem ante iudicium miseretur.* Quasi peccatis occultis, & quæ animitus peraguntur, infinita Iudicis Dei perspicacia, misericordiam quodammodo debeat, quæ præcedat iudicium. Sic inuisis sceleribus misericordia Dei indulget, vt misericordia iudicium præcedat? Verùm Eusebius vniuersatim sententiam intelligit, sic ad rem fatus in Græcorum Patrum Catenâ: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine, id est, Tuam misericordiam, tuumque iudicium cantabo; rationem enarrans quâ soles non primùm iudicare, deinde misereri; sed primùm misereri, ac deinde iudicare, & cum clementiâ & misericordiâ sententias pronunciare.* Peridoneè quidem Eusebius diuinæ misericordiæ ac iustitiæ negotium componit, vt iudicium non præcedat misericordiam, ne sine misericordiâ iudicet ac puniat peccatores. Sed vice versâ negotium peragatur, vt misericordia præcedat iudicium,

Psal. 100. v. 1.

De peccatis occultis misericordia præcedit iudicium.

Heracl. in Comment. Græc. Patr.

Eusebius.

Deus priùs miseretur, quàm in iudicio sententiam pronunciet.

iudicium, illique præsit, ne fiat sine misericordiâ iudicium, sed *cum misericordiâ sententiam pronunciet.* Porrò sola clementia *facilitate veniæ incentiuum tribuere delinquendi*, & vitijs lenocinari videretur: iudicium autem præeunte & præsidente clementiâ peractum, delictum puniret, ac delinquentem coërceret; & de mitiore pœnâ quàm delictum meretur, gratitudinis blandimento emendationem concinnaret, admonitus iudicio, & supplicij mititate gratanter obligatus. Exinde Deus *primùm miseretur, ac deinde iudicat, cum misericordiâ sententiam pronunciat.*

Hic v. 13.

Districtiori iudicio punitur hîc Noemi; sed misericordiâ præcedente supplicium; quo & salubriter erudita est, & quod tandem in clementiam, ac felicitatem euasit. Sic Deus *cum misericordiâ sententiam pronunciat!*

---

§. LI.

Dilata diu spes expectatione suspensa, sperantis animum acerbè vrit, morsicat, fatigat.

1. SPes futuræ mercedis, & promissi præmij furatur operis labores, & metum abscondit periculi: sed neque abscondit, nec furatur sperandi molestias. Sententiosè Epictetus: *Quid est longissimum? spes* (nam etiam celeritas in desiderio est mora) *Quid est spes? Vigilanti somnus, expectanti dubius euentus.* Porrò rei optatæ dubius euentus, dum suspensum tenet animum, illum mirè vexat, vrit, excruciat; & eò acriùs dilatione macerat, quò ardentiore desiderio stimulatur. Hinc sudatissima illa Salomonis gnome: *Spes, quæ differtur affligit animam.* Hebræus sic vertit: *Spes protracta est languor, infirmitas,* vel *ægritudo cordis.* Hinc etiam illud Symmachi lib. 3. epist. 46. *Grauis est sitis bonarum rerum cui sola fruendi assiduitas medicinam facit.* Sola fruitio est spei pharmacum?

Epictetus. *Spes somnus, sitis, & languor est.* Prouerb. 13. v. 12. Hebræus. Symmach.

2. Matthæi 20. bonus ille paterfamilias vineæ suæ sedulus cultor, primo mane, & penè singulis exinceps diei horis operarios pactâ mercede conductos ad cultionem vineæ sollicitus mittit. Cùm serò autem factum esset, dicit procuratori suo: Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens à nouissimis vsque ad primos. Cùm venissent ergo qui circa vndecimam horam venerant, acceperunt singuli denarium. Venientes autem & primi, arbitrati sunt, quòd plus essent accepturi, acceperunt autem & ipsi singulos denarios. *Et accipientes murmurabant aduersùs patrem-familias, dicentes: Hi nouissimi vnâ horâ fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei, & æstus?* Valdè sudat commentatorum industria, vt hoc operariorum murmur in vitæ exitu, & ipso vitæ beatæ ingressu, non inidoneè exponant: Censet Chrysostomus hoc murmur esse emblema dumtaxat parabolæ; ideoque non applicandum rei per illam significatæ. Addit: *Per hoc murmur significatur mercedis & gloriæ magnitudo, quæ tanta est in Apostolis, vt ceteri ex Iudæis electi, & beati, eis inuiderent, & murmurarent, si inuidia & murmur in beatos cadere posset.* O! summa aliquorum gloria, nisi inuido ceterorum murmure explicari vix potest? dein Glossa; *Non omnes murmurabant,* inquit, *sed quidam mali scilicet, qui bonum quod inceperant ad finem non perduxerunt; ideoque præmio priuati murmurant.* O infelicissimos, qui ob breuem in vitæ fine desidiam, totius ferè diei & æstus labore ac sudore priuantur: Non qui bene incipit, sed qui cœptum bonum consummat, ille empyreæ gloriæ denario feliciter muneratur.

Matth. 20. v. 11. & 12. *Magnitudo gloriæ Apostolorum, aliorum murmure denotatur.* S. Chrysost. ibi.

Glossa. *Non qui bonum incipit, sed qui consummat, beatur.*

3. Ceterùm Liranus inibi adhuc hæret in symbolico operariorum murmure. Porrò si per illud, *Cum serò esset factum,* &c. describitur vocatio ad recipiendum cæleste regnum, aut in fine mundi, aut in vitæ fine, nullus relinquitur obmurmurationi locus; nemo enim vmquam æternæ beatitudinis præmium recipiens, murmurabit contra Deum, sed erit suo præmio contentus? Quænam ergo est hæc intempestiua murmuratio? Subdit Liranus: *Ad quod respondet B. Gregorius, quòd ista murmuratio non est aliud quàm dilatio præmij, quam sustinuerunt Patres sancti in limbo vsque ad passionem Christi.* Nimirum primi operarij putantur antiqui Patres, qui in lege naturali aut scriptâ olim vixerunt, quibus vsque ad passionem Christi beatum præmium dilatum est: nouissimi autem operarij Euangelicæ legi deputantur, qui statim post mortem cælesti beatitudine donantur. Ergo primi operarij, id est, antiqui Patres è limbo in cœlum ingredientes, cum murmure inducuntur; non quòd in beatitudinis ingressu obmurmurent (procul à cœlo murmur;) sed quasi perinde sit, sanctissimos etiam viros induci longâ expectatione diu anxios, ac cum murmure induci. O! sic diuturnæ spei longa molestia, murmurationi confinis, cognata murmurationi est, & querulæ impatientiæ vicinari putatur? Sanè non videtur posse viuacius exprimi anxia sperandi molestia, quàm si in iam iam ingressuris beatam cœli gloriam, tanquam obmurmurationis synonymum describatur: ac si idem sit perdiu debitum præmium sperare, ac murmuratione querulâ velut impatienter agitari. *Ista murmuratio non est aliud quàm dilatio præmij, quam sustinuerunt Patres sancti in lymbo vsque ad passionem Christi.* Luculenter quidem ad mores Gregorius: an etiam ad litteram, aliàs examinauimus.

Liranus ad illud, *Cum serò,* &c. S. Gregor.

Diuturnæ spei explicatio, aut Synonymum putatur operariorum murmuratio.

4. Threnorum 3. *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.* Pro τῷ *sperantibus* Chaldæus habet, *expectantibus*: Lxx. interpretes, *sustinentibus*, quasi perindè sit *sperare*, ac *sustinere*; spes ac patientia. Rabanus ad vers. præcedentem: *Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum,* ita scribit: *Ipse Dominus pars* (tota hæreditas) *eius est, cuius amore omnia terrena despicit, ad cuius aspectum futurum, & se peruenturum sperat. Ex cuius personâ Propheta in Psalmis ait: Defecit cor meum & caro mea: Deus cordis mei, & pars mea Deus in secula.* Ex eiusdem personâ, ac si eadem dicat, est quòd Deus ab eo tāquam pars *speratur*, & quòd *deficit cor* eius, & *caro* eius? Sic est spes anxia, defectus cordis, & carnis macies? Pergit Rabanus id explicatiùs exponens: *Eodem sensu, Bonus est,* ait, *Dominus sperantibus in eum: quia beneplacitum est Domino super timentes eum.* quasi spes ac timor reciprocent molestiarum vicem: & quod incutit timoris horror, suggerat spei anxia suspensio. Magnanima patientia sustinet

Thren. 3. v. 24. Chaldæus. Lxx. Inter. Rab. apud Chisletiū. *Spes cum timore vices reciprocat, quare?* Psalm. 72. v. 26.

Spei vigor, patientia dicitur.

ſtinet timoris minas,& ſpem dilatam patientia
S.Ambroſ. ſuſtinet. Pulchrè Ambroſius Serm. 9. ſuper Pſal.118. Expoſitione litteræ *Teth*, hunc locum elucidat: *Bonus eſt Dominus ſperantibus*, vel *ſuſtinentibus eum. Quis ſuſtinet Dominum, niſi ſtudio charitatis? Quis eſt qui ſperat, niſi quod optat & diligit? Quod enim ſperamus, per patientiam expectamus.* Profectò ſic eſt patientia ſpei cognata, & indiuidua ſpei, vt quaſi patientia ſit energia expectationis,& ſpei vigor, *quod ſperamus, per patientiam expectemus.* Sic eſt ſpei conuiſcerata patientia? ô moleſtos ſperandi labores, ſic patientiæ indigos!

5\. Siracides Eccleſiaſtici 4. hominum beneficentiam ſic ſalubriter erudit, ne tardo munere citiùs quàm ſuccurrat,offendat: *Animam eſurientem ne deſpexeris: & non exaſperes pauperem in inopiâ ſuâ. Cor inopis ne afflixeris, & non protrahas datum anguſtianti.* Nempe qui opem ex miſericordiâ debitam procraſtinat, & ea indigentem longis ſpebus defraudat, eum *exaſperare* dicitur. Græcè, *Ne protrahas pauperem*: Tigurina, *Ne in inopiâ ſuâ ſuſpenſum quemquam teneas?* Alij, *Ne exacerbes, ne ad iram prouoces.* Pro τὸ *cor inopis* ſpei ſuæ dilatione, *ne afflixeris*, Græcus habet, *Cor irritatum ne conturbes.* Quaſi dicat: Dum tuâ miſerendi cunctatione ſpebus *tenes ſuſpenſum*, illum *exaſperas, exacerbas, affligis, irritas, & ad iram prouocas.* Theodoricus apud Caſſiodorum lib. 3. Epit. 4. quaſi commentans præſcripta verba, *Ne in inopiâ ſuâ ſuſpenſum* longis ſpebus *quemquam teneas*, ſic appoſitè ſcribit: *Apud conſcientiam noſtram læſionis genus eſt profutura tardare: nec poſſumus æſtimare iucundum, quod ingratâ fuerit dilatione ſuſpenſum.* Atteſtatur Seneca lib. 2. de Beneficijs: *Nihil*, ait, *æquè amarum eſt, quàm diu pendere: æquiore quidem animo ferunt præſcindi ſpem ſuam, quàm trahi.* (eodem *trahendi* verbo rationis impetu vſus,ac Siracides diuino inſtinctu, *Et non protrahas datum anguſtianti*) Rationem explicatiùs reddit Nazianzenus Orat. 16. *Ne nox quidem*, inquit, *miſericordiæ officia tibi corrumpat. Ne dixeris: Rediens redi, & craſtino die dabo tibi; ne quid inter propoſitum tuum, & beneficium intercedat: vna enim beneficentia eſt, quæ moram non admittit:* ne moleſtam protrahendo ſpem expectatione ſuſpensâ, læſionem faciat, & ſperantem irritans & acerbans, damnum pro beneficio tribuas. Ergò præſtat ſpem repulsâ præſcindere, quàm animum promiſſionis expectatione ſuſpendere.

Eccl 4. v. 2. & 3.

Græcus. Tigurina.

Caſſiodor.

Seneca. *Beneficētia moram non admittit, ne expectatione læſuram faciet.* S. Nazianz.

6\. Exodi 14. vix ex Ægypto egreſſum Dei populum inermem, Pharao cum validâ Ægyptiorum manu potenter armatâ, atrociter inſequitur. Cumque appropinquaſſet Pharao, leuantes filij Iſraël oculos, viderunt Ægyptios poſt ſe: & timuerunt valdè: *clamauerunque ad Dominum*, & dixerunt ad Moyſen: Forſitan non erant ſepulchra in Ægypto, ideò tuliſti nos vt moreremur in ſolitudine; quid hoc facere voluiſti, vt educeres nos ex Ægypto? Nónne iſte eſt ſermo, quem loquebamur ad te in Ægypto, dicentes: Recede à nobis, vt ſeruiamus Ægyptijs? multò enim melius erat ſeruire eis, quàm mori in ſolitudine. *Dixitque Dominus ad Moyſen: Quid clamas ad me?* Mirum ſanè eſt, & valdè mirum, quòd ſolus Moyſes clamaſſe dicatur, cùm hactenus nullus eius clamor audiatur in calamitoſæ tragœdiæ vrgente metu. Populus *clamaſſe* narratur, & ſolus Moyſes querulo inſtantis periculi ad Deum *clamore*, vociferari perhibetur? quaſi populus clamore taceret, vnus Moyſes ſilentio ad Deum clamat? Ambroſius in Pſalmum 118. Octonario 19. hunc tacitè querulum Moyſis clamorem, cum ſpe peracutè reciprocat, aiens: *Moyſi dictum eſt: Quid clamas ad me? hoc eſt, quid de me ſperas? . . . . . tu ſolus ad me clamas, qui per vniuerſam terram nomen meum annunciari expectas.* Nimirum filij Iſraël inſtante calamitate attoniti; & vndique oppreſſi, lugubri querulè clamore vociferantur, ſed quaſi tacerent, clamare non dicuntur, quia animum deſponderant, & auxilium diuinum planè deſperauerant. Moyſes verò Dei promiſſionibus attentus, clamat ad Deum, quia in Deo ſperat; imò quia ſperat, flebili animitus voce queri, & *clamare* perhibetur. *Quid ad me clamas? hoc eſt, quid de me ſperas?* quaſi ſpes, quoddam genus luctuoſi *clamoris* ſit, & intimi doloris quo vritur, aliqua lugubris querela. Sanè *quod ſperamus, per patientiam expectamus.* Sic patientia, & clamor ſpei confinis eſt, & expectationi cognatus! O quàm hîc timet bona Noëmi ad patrios lares redux, ne ambæ nurus generoſis maritis immaturo funere viduatæ, longis ſpebus diu ſuſpenſæ, diuturnâ expectatione exinceps torqueātur, permoleſtâ calamitatis exaggeratione.

Exod. 14 v. 15.

Idemne eſt, querulè clamare, ac ſperare. S.Ambroſ.

Hîc v. 13.

---

§. LII.

Compaſſio, eſt bona miſeria, eſt Dei ſigillum, & cor potabile, brachia extendens, & oculos mittens ad miſeriæ leuamen.

1\. MIſerum te puto, ſi nunquam fuiſti miſer: nimis miſer fuiſti, quia tranſiſti vitam ſine alienæ miſericordiæ illice, & tuæ conceptaculo: miſeria enim propria eſt miſerationis, eruditio de alienâ miſeriâ. Profectò miſeria, eſt copia tribulationis, & inopia conſolationis, quando multifariè quis patitur, & à nemine releuatur. Miſericordia eſt, animi condolentis affectus, cum additamento beneficij, vt cōpatiamur proximo, & largiamur de proprio, ſi facultas adſit: ſi verò deſit, votis ſubueniamus, compatiamur, condoleamus. *Pia eſt iſta triſtitia, & (ſi dici poteſt) bona miſeria, vitijs alienis tribulari, non implicari; mœrere, non hærere; dolore contrahi, non attrahi.* Tantò quiſque perfectior eſt, quantò perfectiùs ſentit dolores alienos. Plus eſt aliquādo compati ex corde, quàm dare: quia quiſquis indigenti perfectè compatitur, minùs æſtimat omne quod dat: & rem quamlibet ſæpè dat, qui non compatitur. Si doles, condoleo: ſi minùs condoleam, grauatè id feram; nam cùm ſim eiuſdem corporis membrum, ſi abſit dolor, ſtupor arguitur: & periculoſiùs laborat, qui ſe ægrum eſſe non ſentit. Sanè cùm alienæ infirmitati compatimur, à noſtrâ conualeſcimus, & valentius roboramur: Deumque ad miſerationis talionem prouocamus.

Compaſſio, eſt bona miſeria pietatis. S.Auguſt. epiſt. ad Sela.

Pſalmo 118. ſic pangit regius Vates: *Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum*, dum tribulationes nobis ſuper tribulationes addiderunt. 2.

Psalm.118. v.70. Aquila. Symmach.

runt. Tam longè aberant ab humanitate, vt præ inhumanitate, homines dediscerent. *Coagulatum est sicut lac cor eorum: ergo verò legem tuā meditatus sum.* Pro τὸ *coagulatum,* Aquila vertit, *Impinguatum*; Symmachus verò, *Medullatum.* Ecquid non bonum, impinguatum ac medullatum immisericordium etiam cor, miseris comminatur? Quæ est ista medullati cordis *coagulatio* vsque adeò miseris inuidiosa? Græci Patres in Paraphrasi sic locum exponunt: *Coagulationem appellat densitatem & seueritatem. vult igitur dicere, Babylonis nullam esse clementiam aut mentis remißionem, sed illos animum obfirmasse, & intendisse ad mala captiuis irroganda.* Tam longè aberant à compassione & commiseratione, vt inhumanâ *seueritate densarent* cor, ne vllâ clementiâ ad pietatem liquesceret, sed impiè multiplicarent ærumnas. Ceterùm ibidem Anonymus in Catenâ, rem ad litteram & ad mores viuacius expressit: *Coagulatum est sicut lac cor eorum,* Nonnulli enim, inquit, *ante superbiam quidem strenui erant, & corde simplici atque potabili, ita vt cum lacte delicatißimo compararetur? postquam autem superbiam induerunt, omnes indurati, quasi è lacte in caseum transmutati sunt.* Pulchrum sanè compassionis & miserationis hieroglyphicum, sub quo inuehitur in homines durè immisericordes. Lac enim naturâ suâ candidum, dulce, ac fluidum est, & facilè dilabitur, atque effluit; si verò coaguletur, & in caseum subsistat, durescit illico, neque amplius effluit. Non aliter humanum cor quodam naturali ductu fertur ad miserorum compassionem, illisque succurrendum. Adeò vt erga miseros & calamitosos, homo pius sic *corde potabili* (belle dictum!) scilicet parum est homini pio effluere in misericordiam, & beneficiorum ope ærumnosis succurrere; ipsius etiam *cor* sic præ compassione liquatur, & velut expectoratur, ac foras per condolentiam beneficam exit ad calamitosi opem, vt non tantùm opportunâ stipe subueniat ærumnis, sed etiam ærumnoso suum etiam *cor* præ compassione *potabile* exhibeat. Hispanè diceres. *No solo con la lymosna socorre al necessitado, sino que por la compassion le brinda el coraçon con la ternura del affecto.* Quod pulchrè Anonymus dixit: *Nonnulli quidem strenui erant, & corde simplici atque potabili, ita vt cum lacte delicatißimo compararentur.* Malè hanc ipsam mentem Ambrosio inuidissem, nisi eius inibi commentarium adsimiliter luculentum subscripsissem. Ergo sic fatur Ambrosius: *Coagulatum est sicut lac cor eorum. Coagulato enim lacte fit quædam concoctio, nec suauitatem habens eandem, nec gratiam. Ergo coagulatum est per superbiam cor, & per inuidiam, quæ lenitatem naturæ fluentem & beneuolentiam, malitiæ coactione vitiat.*

GræciPatr.

Anonym.

Compassio non modo succurrit misero, sed illi cor suum potabile propinat.

S. Ambros. in idem.

3. Psalm.24. v.16.

Dauid tot perdiu ærumnas tolerando defessus, Dei opem hianter implorat, & Psalmo 24. Dei oculos ad se videndum exposcens, ait: *Respice in me, & miserere mei.* Vocula, *&*, exegetica est, idem expetens in posteriore hemistichio, quod in priore postulauerat: quasi perinde sit, Deum *respicere* ad humanam miseriam, ac per compassionem; ac beneficentiam, illius misereri. Ita Interpretum Proceres: & est idiotismus in Psalmis frequens. Itaque oculi miseriam intuentes, pro compassione, & expromptâ opitulatione frequenter vsurpantur: & quidem cum arcanâ quadam miserendi energiâ, & epithasi ad thema præsens tempestiuâ: quasi compatientes ac misericordes oculi, sedibus suis quodammodo relictis ad miseris oculatius opitulandum exiliant. Geneseos enim 39. scribitur, quòd *post multos dies iniecit Domina sua oculos suos in Ioseph.* τὸ *iniecit oculos* sic exponit Augustinus in locutionibus in Genes. l. 1. *Alia littera, Misit vxor Domini eius oculos suos in Ioseph.* Addit inibi Lipomanus post allegatum hunc Augustini locum: *Sic oculus animam solet deprædari!* Itaque in quâuis etsi diuersissimâ materiâ: *Respicere seu inijcere oculos,* perinde est, atque *oculos mittere.* Ergo calamitosus Dauid, aiens, *Respice in me,* arcane expetit, vt Deus ad se miserum *mittat oculos,* quo oculi Dei quodammodo apud ipsum sint, de beneficâ oculorum ad se missione. Sic *humanus oculus solet animam deprædari,* vt Dauid calamitatis lenocinio, Dei oculos ad se *mitti*, & ita eos quodammodo *deprædari*, & apud se habere exambiat? Sanè compassio & miseratio dum viscera eliquant, *cor potabile* miseris propinant: sic etiam humana calamitosiùs miseria, Dei oculos velut *deprædari*, & ad se *mitti*, quodammodo exambit, & compassionis illicio ad se attrahere præsumit. Perbellè Chrysostomus homil. 12. in epist. ad Hebræos: *Misericordia volat tanquam viuens columba; placidum habens, ac mitem oculum; nihil est illo oculo melius.* Nihil est Dauidi calamitoso melius, quàm placidos ac mites diuinæ misericordiæ oculos, ad se *missos*, apud se habere. *Respice in me, & (id est) miserere mei.* Et alibi miserè querulus: *Domine quando respicies?*

Dum Deus ad miseriam per compassionem respicit, oculos mittere dicitur.

Gen. 39. v. 7.

S. August. Lipoman.

S. Chrysost.

Psal 34 v. 7. 4.

Exodi 2. sub ferali edicto Pharaonis nascitur Moyses; & ipso infantulo se prodente ad mortem rudi vagitu, ipse arculâ inclusus scirpeâ, in flumen proijcitur ab aquis exorbendus. Ecce autem descendebat filia Pharaonis vt lauaretur in flumine; & puellæ eius gradiebantur per crepidinem aluei. *Quæ cùm vidisset fiscellam in papyrione, misit vnam è famulabus suis: & allatam aperiens, cernensque in eâ paruulum vagientem, miserata eius, ait: De infantibus Hebræorum est hic.* Nimirum femina hæc Princeps videns oculis arculam in medio papyrionis, seu carecti vel iunceti ad fluminis ripam, audito bellissimi infantis tenero vagitu, tenere ad compassionem beneficam visscerali condolentiâ permouetur. *Miserata eius, ait,* &c. *Fletus itaque iste infantis, commiserationis fit occasio feminæ,* vt exponit inibi Lipomanus, Sed attentius explorare licet, quid compassionis instinctu hæc Princeps fecerit, *Misit vnam è famulabus suis,* quæ fiscellam è flumine extrahens, infantulum piè sospitaret. Verùm pro τὸ *vnam è famulabus suis*, alij vertunt, *Et misit brachium suum, & accepit eam,* fiscellam, inquam, in quâ vagiebat infantulus. Chaldæus Paraphrastes: *Et vidit arcam in medio carecti, & extendit brachium suum, & tulit eam,* manu suâ. Crudelitati patris obstitit filiæ clementia, quæ plus compassione præstitit, quàm Tyrannus crudelitate ferocit. Profectò parum foret, quòd hæc Princeps femina compassione extimulata, misisset vnam è *famulabus* suis, quæ periclitanti subueniret infantulo; nisi ipsa Regis filia in carectum fluminis *brachium* suum extenderet, &

Exod. 2. v. 5. & 6.

Lipoman.

Regis filiæ compassionis instinctu, Moysen extrahit manu suâ.

Chaldæus.

manu

manu suâ compassionis officio obsequeretur, & sospitatis administram sese vltrò exhiberet. O! sic pia compassio viscera vrget, vt Regis filia, velut pigrum ac tardum famularum obsequium quodammodo refutans, ipsamet suo *brachio*, manu suâ famulatum misello infanti incunctanter præstiterit? Nihil indecorum putat compassionis census, & condolentiæ sensus, dummodo calamitoso subueniat. Obliuiscitur regiam sobolem, & regalem fastum compassio diffitetur, ne non calamitosis præstò adsit. Quare Regis filia, *misit vnam è famulabus suis*, id est, *extendit brachium suum & tulit eam.*

5. In hoc cap. 1. v. 13. bona Noëmi, marito viduata, & orbata filijs, peregrina, mœsta, pauper, cum vtraque nuru funestè lugente, in Bethleem reuerti festinat. Quibus lugubri planctu eam prosequentibus, reditum ad patriam suadet. Illis verò mœstissimè refragantibus, ait: Hic v. 13. *Nolite, quæso, filiæ meæ: quia vestra angustia magis me premit, & egressa est manus Domini contrà me.* Sed quam tantæ compassionis arbitrio mirifficè auertit: & quæ vicinam mox eius felicitatem, velut sigillo manu Dei excusso consignauit. Quâ de re audiendus est S. Ephrem Syrus, ita fatus: *Qui se ipsum extollit, dedecus sibi ipsi conciliat: at qui proximo in humilitate seruit, glorificabitur. Qui proximi commiseratione, in die tribulationis eius ducitur, etiam ipsius semper miserebitur Dominus* (quomodo *semper?*) *misericordia enim viri velut sigillum cum ipso.* Scilicet Mardochæo tradidit Assuerus signatorium Regis annulum, quo regia edicta ad nutum consignaret: & Noëmi ob piam *commiserationem*, suum Deus sigillum, quo cuncta sibi prospera exinceps consignaret, quodammodo dedit: *Misericordia enim viri* (viri nomen feminam sæpè in Biblijs non excludit,) *velut sigillum cum ipso*, quasi compassionis priuilegium sit, Dei *sigillum* penes se habere.

S. Ephrem. de Timore Dei Imit. Prouerb.

Compassio est velut sigillum Dei apud nos.

---

§. LIII.

Meditatus extremi Iudicij horror, in re virtutis miracula patrat, lenocinia voluptatis absentat, & peccandi fomitem interstinguit.

1. Graue iudicium est ei, qui iudicium non habet, qui iudicium extremum non timet. Tunc Christus Deus manifestus veniet inter iustos iudicaturus iustè, qui occultè venerat iudicandus ab iniustis iniustè. *Ille Iudex* (ait Augustinus) *nec gratia præuenitur, nec misericordiâ iam flectitur, nec pecuniâ corrumpitur, nec satisfactione, nec pœnitentiâ mitigatur. Hic dum tempus habet, agat anima pro se, quamdiu locus est misericordiæ, quia ibi erit locus iustitiæ.* Sanè iudicaturo Domino lugubrem flebiliter mundum, horrendum immugiet, côcutietur vniuersale mortalium theatrum inopinato quondam spectaculo, tribus ad tribum pectora ferient. Potentissimi quondam Reges, mundo formidabiles, nudo latere palpitabunt. Adducetur cum suis stultus Plato discipulis, Socratis æquanimitas titubabit, Aristotelis argumẽta non proderũt, Philosophorum argutiæ ad cauillos fabricatæ, nec mutire audebunt, quãdo aderit ille Filius pauperculæ quæstuariæ, in folio excelsæ iam Diuinitatis, omnes fines terræ districtiùs iudicaturus. Ecquis quoties diem illam corde tacito animitus versat, toto corpore non pauidè contremiscit; & siue comedat, siue bibat, siue aliquid aliud faciat, non semper videatur illa tuba terribilis sonare in auribus suis, & horrisonè mugire: Surgite mortui, venite ad iudicium? *Verè vox magna* (ait Chrysostomus,) *vox tubæ terribilis, cui omnia obediunt elementa, quæ petras scindit, inferos aperit, portas æreas frangit, vincula mortuorum disrumpit, & de profundo abyssi animas liberatas corporibus suis assignat.* Profectò grauius iudicium est ei, qui hoc iudicium non timet, & præduris tubæ vocibus, cordis duritiem non emollit, & ad omnes sanctitates reformat.

S. August. l. 3. de Sym.

Dies iudicij salubrem metum incutiat.

S. Chrysost. in 1. Cor. 5.

2. Machabæorum 1. vrbe ac templo hostiliter dirutis, cùm Hebræa gens duceretur captiua, Sacerdotes Dei omnipotentis cultores, *accептum ignem de altari occultè absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus, & in eo contutati sunt eum.* Ibi obsignauerunt iudicio sacro pariter, & silentio ignem reconditum. Post plurimum verò temporis, Deus hanc mentem regi Persarum dedit, vt instaurari in Iudæâ templum, & legitimos reparari Ierosolymis ritus iuberet. Cuius gratiâ muneris Nehemiam sacerdotem rex Persarum direxit. At ille secum etiam direxit illorum sacerdotum nepotes, qui dudum sacrum ignem absconderunt. Venientes autem *non inuenerunt ignem, sed aquam crassam.* Et cùm deesset ignis, quo adolerent altaria, haurire eos aquam Nehemias, sibique deferre, & aspergere super ligna iussit. Tunc visu mirabile, cùm esset cœlum intectum nubibus, Sol repẽtè illuxit, accensus est magnus ignis, ita vt omnes in tam euidenti Dei gratiâ factum stupentes, lætitiâ perfunderentur. Mira quidem repetito miraculo metamorphosis, nempè ille ipse qui vltra septingentos annos *ignis* fuerat, & tot sacrificiales animantes hactenus acri incendio deuorauerat, iam totos septuaginta annos conuersus in *aquam crassam* stagnet in puteo. Et quod mirere magis, istiusmodi crassiori aquâ conspersa ligna subitò conflagrarunt. ô prodigium omnibus retrò seculis inuisum! Frustrà præter vnum Deum, physicam prodigij causam indagabimus; ethicam insinuat Carthusianus Hugonem inibi secutus: *Acceptum*, inquit, *ignem de altari absconderunt in valle, id est, Sacerdotes ignem qui sub altari holocaustorum iugiter arsit, secum sumpserunt, atque in valle* (*vt dicitur*) *Iosaphat absconderunt.* Scilicet communiter tradunt Doctores, *in valle Iosaphat* fore celebrandum extremum iudicium: illuc enim omnes aduocabuntur, iudicabuntur omnes. In hac ergo valle supremo hominum iudicio destinata, velut in miraculorum officinâ, viuidus ardenter ignis, in aquam conuertitur; & peracrem suam vim dedidiscens, aquæ teporem, & reliqua aquæ accidentia mirabiliter induit Hominum *sulphureos mores*, Clemens Alexand. aliàs expensus agnouit: at ijdem igniti mores ad vitia acres, & ardore fomitis sufflammati, ad præsentiam *vallis Iosaphat* (vbi futurum est extremum iudicium,) sic mitigantur, tepescunt, & frigent

2. Mach. 1. v. 19.

Carthus. Hugo Car.

In valle Iosaphat, ignis in aquam, & aqua in ignem reformatur, quare?

Clem Alex.

& frigent ad omnium cupiditatum ardorē, vt frigidæ aquæ teporem repræsentent. Ceterùm ne ad præsentiam *vallis Iosaphat*, velut aqua frigeant, & langueat ad virtutum facinora strenuè peragenda; quod nuper erat *aqua*, ipsaque languidè *crassa*, & pigrè frigida, de facili re-
3. staurat acrem *ignis* naturam, & rem virtutis ardenter operatur. Hæc miracula ethicè naturalia, *vallis Iosaphat*, id est, meditatus extremi iudicij dies, indies operatur; dum iudicij metus ignitos, aut sulphureos ad vitia mores restinguit: & alioquin tepentes ac pigros, ad ardua virtutis peragenda viuaciùs accendit. Idcirco Aloysius Nouarinus, vir copiosâ peritè eruditione locuples, opportunè notat, quod ex Hieronymo refert Guarricus Abbas in serm. de Assumpt. B. Mariæ: *Creditur*, inquit, *in valle Iosaphat commorata, vbi & sepulta, vt ait B. Hieronymus*: vt suo nos exemplo Deipara doceret, mente iudicium esse voluendum, & extremum illum diem animo versandum, quo nos etiam in vitâ ac morte ad Deiparæ exemplum *in valle Iosaphat* commorantes; ipsius vitam ac mortem feliciter æmulemur.

Cur in valle Iosaphat Deipara commoratur, ac sepelitur? Nouar. vmbr. virg. n. 793. Guarricus. S. Hieron.

4. Sophoniæ 1. hoc durum vaticinium legitur: *Iuxta est dies Domini magnus, iuxta est, & velox nimis: vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis.* S. Hieronymus, Remigius, Petr. Damianus, Vatablus, & alij, hæc omnia allegoricè adaptant diei iudicij. Non autem leue est inter eos litigium, quare ante bis mille annos, & insuper quod adhuc superest, finalis iudicij dies, *iuxta* esse dicatur. Ecquid est quod tam prolixam temporum distantiam abbreuiet? S. Hieronymus, Propè, inquit, est dies iudicij, *vel propter æternitatem, quia nihil ei longum est: vel propter pœnæ magnitudinem, quia patienti nunquam longè videtur supplicium, quod inferendum est.* Eheu nunquam longè, sed propè semper est, quod magnum, & toleratu peracerbum est! quasi acerbitatis magnitudo comminata, sustinendas pœnas metu anticipet, & sensu præcoquo prę-maturè iam infligat. Hanc Hieronymi sententiam explicatiùs tradit B. Petr. Damianus lib. 4. Epist. ad Episcop. epist. 57. præscriptum locum sic ad rem luculenter exponens: *Nunc*, ait, *dum tibi mundus arridet, dum carnis sanitas feruet, dum prosperitas terrena demulcet, quæ post ista sequuntur, excogita: & iam quasi transactis, quæ præstò sunt, illud prudentia vestra solerter examinet, quæ præsentibus futura succedant. Quæcumque ergo transitoria sunt altiori consilio iam transisse decernite, & velut ludifactoriæ illusionis somnium deputate. Illuc mens vestra currat, illuc sollicitos acuminis sui oculos dirigat, quod postquam contigerit, transire non nouit.* (vnde concludit) *Terribilem vltimi iudicij diem iam in conspectus vestri præsentiâ ponite, & repentinum tanta maiestatis aduentum tremefactis visceribus retractate, nec illum diem putetis esse longinquum, quem Propheta tanto ante nos seculo vicinum, & velut iam esset in limine, prædicabat, dicens: Iuxta est dies Domini magnus, & velox nimis.* Nimirum meditata finalis iudicij acerbitas, cunctis districtius mortalibus imminens, & gehennæ æternitatem fulminans, tam impressè cogitanda est, & animo præsentanda, terrore distantiam suffurante; vt *iuxta esse* dicatur. Parum est; quod pauida meditatio longè absens iudicium finale

Sophon. 1. v. 14. S. Hieron. Remigius. Petr. Damia. Vatablus. S. Hieron. *Magna calamitas nūquam valdè abest.* B. Petr. Dam. *Finalis iudicij meditatio, dum illud reddit præsens, voluptates absentat.*

præsentet, nisi præsentia mundi lenocinia, ad prauitates omnes blandiùs instigantia, longiùs absentet. Nempè ad meditatum finalis iudicij horrorem, *quæcumque transitoria sunt* (& præsentia adulantiùs mulcent) *altiori consilio iam transisse decernite, & velut ludifactoriæ illusionis somnium deputate.* Itaque meditata finalis iudicij tremenda dies, dum salubrem illius horrorem præsentat animo, blandimenta mundi, carnis lenocinia, & quicquid humanam appetentiam blandè mulcet, mirissimè absentat. Vnde cùm propè adsit iudicium, illud pauidè meditanti; quæ actu titillant voluptatum blandimenta, longiùs absentantur. Simile quid, *egressa manus Domini* contra totam Elimelechi familiam, in Noëmi operata est; dum etiam velut in finali iudicio signa in Sole esse perhibentur, vt ex Hieronymo tradit Lira in cap. 1.

Hic v. 13. Liranus in c. 1. v. 1.

5. Regius Vates sic modulatè ad rem occinit Psalm. 48. Os meum, inquit, loquetur sapientiam, & *meditatio cordis mei prudentiam.* Quæ est hæc prudentia cordis *meditatione* erudienda? *Aperiam*, inquit, *in Psalterio propositionem meam*, vel *ænigma*, vt ex Hebræo Hieronymus exscribit. Et mox anceps *ænigma* timoris proponit, aiens: *Cur timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Dies *mala*, (seu *mali*, vel *mal gni*, vt alij transferunt) à multis Commentatoribus intelligitur dies nouissimi iudicij, quæ in Scripturis non rarò *dies mala* nuncupatur, vt inibi Corderius noster obseruauit. Sed quæ est hæc *iniquitas calcanei*, quam ob timendam postremi iudicij diem, sic timet Propheta? S. Ambrosius iniquitatem calcanei sic inibi exponit: *Alia est iniquitas nostra, alia calcanei nostri, in quo Adam dente serpentis est vulneratus, & obnoxiam hæreditatem successionis humanæ suo vulnere dereliquit, vt omnes illo vulnere claudicaremus ..... In die enim iudicij nostra in nobis, non alienæ iniquitatis flagitia puniuntur: vnde reor, iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quàm reatum aliquem nostri esse delicti:* Vbi nota illud *lubricum delinquendi*; quo significatur nihil esse facilius huic corruptæ debilitatæque naturæ, præsertim agitatæ concupiscentiæ fomite, quem ex morsu serpentis traximus, quàm pronè labi in peccatum, atque passim offendere. Sapienter enim S. Chrysostomus aduertit esse in nobis *magnam quandam celeremque inclinationem, & deorsum ferens pondus ad lapsum & peccatum.* Hanc extimuit Paulus, hanc nunc Dauid ob diei iudicij finalis metum cautè extimescit. Verùm huic tanto malo ipsa timendi causa altè meditata, saluberrimè occurrit: nam meditatus diei iudicij horror, huic malo medetur, dum concupiscentiam mitigat, appetitum hebetat, & peccati fomitem interstinguit. Patheticè S. Basilius in illud Psalmi 33. *Venite filij, timorem Domini docebo vos*, horrorem huius diei describens, sic tempestiuè fatur: *Cùm te appetitus inuaserit peccandi, velim cogites horribile illud & intolerabile Christi tribunal, in quo præsidebit Iudex in alto & excelso throno, astabit autem omnis creatura ad gloriosum eius aspectum contremiscens. Adducendi etiam nos sumus singuli, eorum quæ in vitâ gessimus rationem reddituri. Mox illis qui multa mala in vita perpetrarunt, terribiles quidam & deformes assistent Angeli, igneos* vultus

S. Hieron. Psal. 48. v. 6. Translatio. Corderius. S. Ambros. *Extremi iudicij timor, concupiscentiæ fomitem interstinguit.* S. Chrysost. l. 2. de Cōpunct. Psal. 33. v. 12. S. Basilius.

vultus præ se ferentes, atque ignem spirantes, noctique vultu similes, propter mœrorem & odium in humanum genus. Ad hæc cogita profundum baratrum, & inextricabiles tenebras, & ignem carentem splendore, vrendique vim habentem? deinde vermium genus venenum emittens, &c. Ecce tibi, *iniquitatem calcanei*, id est, humanas concupiscentias serpentis morsu exulceratas, quas Propheta propter horrorem diei iudicij pauidè timet; ipsâ nunc meditatione, & metu inde concepto, egregiè mitigat, & velut exarmat, aut interstinguit. *Cùm te inuaserit appetitus peccandi, velim cogites horribile illud & intolerabile Christi tribunal*, &c. Quare ipse iudicij timor, timendi causam exarmat, dum timendum nunc fomitem ad peccandum, iudicij finalis timore interstinguat, quod est salutare & arcanum *anigma* à Dauide propositum.

---

§. LIV.

Minax atrociter furor, plerumque sumit à pusillanimi timore principium.

1. Seneca l. 1. de Ira c. 16. NE *illud quidem iudicandum est*, ait Seneca, *aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non est illa magnitudo, tumor est*: nec corporibus copia vitiosi humoris intensis, morbus incrementum est, sed pestilens abundantia. Omnes quos vecors irâ animus, supra cogitationes extollit humanas, altum quiddam & sublime spirare se credunt, ceterum nihil solidi subest, sed in ruinam prona sunt, quæ sine fundamentis creuêre. Non habet ira cui subsistat, non ex firmo mansuroque oritur, sed ventosa & inanis est, tantumque abest à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiduciâ insolentia, à seueritate crudelitas. Multum, inquam, interest inter sublimem animum & superbum. Iracũdia nihil amplum, decorumque molitur. Contrà mihi videtur veternosi & infelicis animi imbecillitatis sibi conscij, sæpe indolescere. *Vt exulcerata & ægra corpora quæ ad tactus leuißimos gemunt, ita ira muliebre maximè & puerile vitium est. At incidit & in viros. Nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emissæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem?* Ita quidem: sed magnitudinem ostentant, de furoris vitio pusillanimitatem probant. Hispaniæ tauros inter atrociores totius orbis belluas cense, qui (vt ipsi armentarij ferunt) cùm incipiunt timere, ferocire incipiunt.

Quod videtur animi magnitudo, sæpè imbecillitas est.

2. Psal. 54. v. 9. Dauid Psal. 54. tot dirè persecutoribus afflictatus, ipsos anxiè timet, & seipsum etiam timet: *Expectabam*, inquit, *eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate*. Ijs Commentatoribus lubens assentior, qui τὸ *spiritus*, non pro vento, sed pro animo exponunt. Qui enim Dauid sic anxius expeteret, à pusillanimitate venti, tempestatis, aut turbinis liberari? aut quæ est hæc pusillanima turbinis imbecillitas, quam Dauid strenuè magnanimus vir, sic pauidè perhorrescit? Quæ est ergo hæc *pusillanimitas*, ob quam sic sollicitus est Dauid, ab eâque anxiè liberari expetit? Isne est Dauid, qui pusillanimitatis vitio laboret? Adhuc puer gigantem Philisthæum strages superbiloquenter minantem, vno ictu prostrauit; & nunc pusillo animo esse conqueritur? Quæ est ergo hæc *pusillanimitas*, in Dauide hactenus peregrina? Opinor, rem tetigit Genebrardus, qui inibi sic locum elucidat: *A pusillanimitate spiritus*, id est, *ab animi angustiâ, mœrore, deiectione. Hebraicè à spiritu vehementi . . . Quid si igitur commoda sit sententia Veterum, à spiritu pusillanimi & paruo vt Spiritus non ventum significet, sed animum, vt sæpè alibi*. Itaque ex plurium litteralissimâ sententiâ, quam ipse non improbat Genebrardus, Dauid liberari exposcit à *pusillanimitate*, id est, *spiritu pusillanimi & paruo*, pro quo in Hebræâ origine legitur *à spiritu vehementi vel rapido*. Bene quidem, & optimè spiritus seu animus præ superbiâ *vehemens*, præ iracundiâ *rapidus*, præ furore præceps, *spiritus pusillanimis & paruus* nominatur; quasi *pusillanimitas* perinde sit, in idemque recidat, ac spiritus *vehemens, rapidus*, & ab iracundiâ præceps. Itaque Dauid vir strenuè magnanimus, dum se aduertit à Saüle ac ceteris inimicis hostiliter insectatum, tametsi hostem potentissimum idoneo metu præcauet; non tam illum timet, quàm in se *spiritum vehementem vel rapidum*, quo iracundè excitus, in Saulem violenter deseuiat, quem concitatiorem animum, *pusillanimitatem* appellat. Tam differt inconsultus furor ab animi magnitudine, vt apposito *pusillanimitatis* elogio denotetur. Sanè ab exiguo animo, & à spiritu pusillanimi sunt furoris natales. Valentiam putas, & timiditas est: tantumque abest à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, quam pusillanimus timor ad rapidum facinus de repentè inquietat. Virtus tranquilla semper est; vitium verò rapidum, irrequietum, tumultuosum, turbidum.

Genebrad.

Hebræus.

Furor, seu rapidus animus, nihil à pusillanimitate differt.

Aliter etiam præscripta Psalmi verba ad rem spontè veniunt: *Expectabam eum, qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate*. Psalterium Ambrosianum ita locum exscribit, & exscriptione exponit: *Expectabam Deum, qui saluaret me à pusillanimo, & tempestate*. Nimirum Saulem, inuidiâ, furore, & lectissimo hostiliter satellitio aduersùs se armatum, appellat *pusillanimem*. Quod inibi scitè notauit Lorinus noster, sic fatus: *Expectabam Deum, qui saluaret me à pusillanimo. Verum*, inquit, *est Saulem persecutorem, quantò sæuior erat, tantò timidiorem, ac pusilli magis animi fuisse: quod non rarò demonstrauit, fereque alijs accidit, vt si timidi, sint etiam crudeles. Nam* (verba sunt Senecæ) *Qui sceptra duro sæuiùs imperio regit, timet timentes; metus in auctorem redit*. Profectò necesse est multos timeat, quem multi timent: furor ergo Saulis, non pusillanimem illum inuenit, sed fecit, de indiuiduo furoris ac timiditatis consortio, & passionum nexu, aut participio. Vnde Dauid tempestiuè exclamat: *Expectabam Deum, qui saluaret me à pusillanimo*, Saule, inquam, qui sic impotenter aduersùs me ferocit, vt dignas pusillanimitate suâ strages edat. Itaque siue de Saule, siue de Dauide locus exponatur, *pusillanimitas* perinde est, ac animus *vehemens vel rapidus*, quæ moralissima synonyma sunt, nequis rapidam vehementer audaciam cum animi magnitudine

3. Psal. 54. v. 9.

Psalt. Amb.

Lorinus.

Timendus Saul timet, & metus in auctorem redit.

Seneca in Oedipo act. 3.

tudine confundat,& pusillanime vitium, magnanimæ virtutis penicillo coloret.

4. Lucæ 8. mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim,quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam, nec ab vllo potuit curari:accessit retrò & tetigit fimbriam vestimenti eius: & confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus:Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, &c. *Videns mulier quia non latuit, tremens venit, & procidit ante pedes eius.* Mirissimam mulieris audaciam in tanto verecundiæ metu, & pauidâ trepidatione, S. Chrysologus serm.35.sic eloquenter elucidat: *In arduis languoribus dat crebrò consilium vis doloris: in desperatis causis est sæpè magistra necessitas: inuenit ipsa sibi passio medicinam. Hinc est quòd mulier verecundo vulneri qualiter subueniret inuenit, vt fidei insinuaret silentio, quod insinuare publico clamore non poterat. Dabat audaciam multam pietas curantis, sed fiduciam pudendi languoris necessitas auferebat. Sic anceps mulier, & fidei trepidante consilio, maluit de fide iudicari, quàm de fœdo vulnere sic perire.* Hæc bona femina, diu iam desperatâ à medicis sanitate,languoris diuturni impatiens,cum ipso languore consilium init, & optatissimam salutem audacter trepidâ furacitate subripuit: & quantùm pudendi languoris pudor eam pauidè continet, tantùm fidei furtiuæ animositate clanculum audet. Languens metus cum piâ temeritate confligit: & *tremens*, adest, quæ *fidei trepidante consilio*, piâ audaciâ de fimbriâ desperatam sanitatem audacter sperando piè præsumpsit. O! ipsa corpore *tremens, & fidei trepidante consilio*, sic animosam fiduciam mente concepit? Sic, sic Rutha de flebili consternatione alacris exurgit, & piâ temeritate audax, Suos repudiat;& strenuo religionis studio ad ignotum & inuisum populum extorris pergit animo velut obstinatè flecti nescio.

Matth 9. v.21. Lucæ 8. v.47.

S.Chrysol.

Mulier fidei trepidante consilio, plus audet.

Hic v.13. & 14.

5. Iudith 8. tandem Bethuliensi populo adnuit Ozias,qui militiæ præerat, vt nisi intra quinque dierum spatium adesset auxilium,vrbs Holoferni traderetur. Quod vt resciuit Iuditha, magnanima quidem heroina, quæ deprecata periculum, victoriam de Assyrijs sumptuosiùs adornabat, Principes ac presbyteros vrbis confestim accersit. *Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod est hoc verbum,in quo consensit Ozias, vt tradat ciuitatem Assyriis si intra quinque dies non venerit nobis adiutorium?* &c. Itaque valdè satagit Iuditha, dum Bethuliæ liberandæ audax molitur facinus, & prælustrem de hostibus victoriam meditatur,ne ob popularium metum, res putetur desperata. Vnde & meditatæ deditionis pœnitentiam ciuibus indicit, & eorum spes ad Deum animosiùs corrigit;ne præuia populi desperatio,quam audacter molitur victoriam improsperè deuenustet: Tempestiuè Ennodius in Panegyrico: *Minùs diligo prospera, quæ sumunt à desperatione principium;* ne metus facinoris audaciam afflasse putetur. Forsan censeri posset Iudithæ facinus,& inopinata victoria,à metu aut desperatione sumpsisse principium, hos arcet degeneres rei gestæ natales;& ipsa spebus inuicta,metu exempta, popularium desperationem sollerter excussit, vt prælustrem victoriam,& prosperam patriæ liberationem, gratiorem etiam reddat: nam *minus diliguntur prospera quæ sumunt à desperatione principium:* quasi timor imbecillus, & desperatio pusillanima, dedecus sibi cognatum, in gloriosi facinoris audaciam reuerberent.

Iudith.8. v.10.

Iudith minùs diligit prospera, quæ sumunt à desperatione principium.

S.Ennod.

· P. Didac. Celada in Ruth.

Matthæi 26. orante Iesu in horto, ecce Iudas vnus de duodecim venit, & cũ eo *turba multa cum gladiis & fustibus*, missi à principibus sacerdotum. Cohorte autem in Iesum irruente, Petrus *extendens manum,exemit gladium suum, & percutiens seruum principis sacerdotum, amputauit auriculam eius.* O audacem Petri animositatem, quâ totam cohortem solus inuadit! At nuper sic animosum in armatam phalangem, quo pacto postmodum ancilla vna exarmauit,& ad infidam compulit negationem? Qui in totam cohortem intrepidus irruit,garrulam nunc ancillulam sic timet? Quis est iste inopinatus Discipuli metus, manifestæ pusillanimitatis index, in tantâ nuper strenuè magnanimitate, quâ solus ipse obuios quosque ferire non timet? Imò forsan, quoniam in horto magis timuit armatos,quàm mulierculam in palatio inermem, in horto inconsultam audaciam animosius exhibuit. Opinor,hanc philosophiam de experientiâ docuit Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodosium seniorem: *Ita*,inquit,*dum obsequio interpretor impudentiam. . . . duas res diuersissimas iunxi,metum & temeritatem.* Hem! sæpè natales temeritatis,timor,pauor,ac tremor est. Excitus inconsultè metus in angusto positus, dum pusillanimitate arctatur, euaporatur in audaciam,& in temeritatem erumpit, si quomodo periculum euadere queat. Magnanimus non nisi consultè audet, ne virtus in vitium desciscat. Inconsulta à pauore audacia,dum periculum arcere satagit, sæpè in temeritatem degenerat,& *duas res diuersissimas iungit, metum & temeritatem.* O quoties quod furor videtur,specie tenus vibratâ censurâ; si animitus inspiciatur, merus timor ac pauor est, & pusillanimitas imbecillior,è peruerso audax. 6.

Matth.26. v.51.

Temeritatis natales sæpè à metu sunt.

Lat. Pacat.

---

§. LV.

Infidus post pœnitentiam relapsus, propè Deum negat, Deo præfert Diabolum, cui habitaculum adornat: quare de sic recidiuis infrequens dicitur venia.

HÆc cognata vitia sunt vitio, aditus facilis & mendax,exitus difficilis & infidelis. Mala operatio à rectâ ratione prauè exorbitans,inde suam malitiam prodit, quòd tam efficax sit,vt,cùm non sit, sufficiat malitiæ; & tam maligna,vt cùm semel sit,vt vltra repetito scelere sit,insidiosè sufficiat dolo. Peccati malitia se propè negat quantum sit,cùm est,explicatura, cùm fuit,relapsionis procliuitate vlterioris malitiæ fœcundâ. Non consectanea est culpa culpæ,sed collactanea fortasse soror;imò & mater,cùm ex ipsâ nascatur. Non ante peccatum editur,quàm cum ipso, & ex ipso pronitas ad relapsum seminetur: iniquè ipso peccatur pectore dum concipitur malignitas, iam propè grauida est vlterioris malitiæ,& peccati iterandi obses.Hinc sæpè non bonâ fide pœni- 1.

Culpa vlterioris culpæ fœcunda est, & quasi relabendi obses.

tentia peragitur, & rediuiuo infideliter funere peccata tumulantur. Heu quosdam, qui pari studio quo crimen pœnitendo excluserunt, aditum illi mox pandunt, illudque velut impotenter admittunt infidelitate relapsionibus frequente. *Inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coinquinat; nihil prosunt lamenta, si replicentur peccata. Nihil valet à malis veniam poscere, & mala de nouo iterare.* Pœnitentia veniam dare potest, securitatem non potest. Caue relapsionis infidelitatem.

S. August. in Soliloq.

2\. Psal. 80. v. 16. Corder. ibi.

Psalmo 80. sic minaciter Regius Propheta conqueritur: *Inimici Domini mentiti sunt ei: & erit tempus eorum in secula.* Bene ibi notat Corderius, quòd peccatores priora peccata per pœnitentiam retractantes, & statim repetentes, dici possunt per antonomasiam *mendaces*: quia cùm anteactæ vitæ culpas coram Deo retractent, abiurent, detestentur, & anathematizent; postea tamen easdem iterantes, fidem frangunt, ac Deo mentiuntur. Igitur *inimici Domini*, inquit Dauid, *mentiti sunt ei*: quia, vt inibi exponit Augustinus, *redit ad quod renunciatur. Vtique quibus rebus renuncias nisi factis malis, factis à Deo damnandis, furtis, rapinis, periurijs, homicidiis, adulteriis, sacrilegiis? His omnibus renuncias, & rursus his inflexus superaris. Facta sunt tibi posteriora deteriora prioribus. Inimici Domini mentiti sunt ei.* Verùm huiusmodi mendacium viuacius ex Hebræa origine exprimit Hieronymus: *Qui oderunt eum, negabunt eum.* Treuectus, *negabant.* Quasi Deum quodammodo *negent*, qui Deo *mentiuntur*, seu promissis Deo factis in confessione non stant. Porrò cùm nemo mentiatur nisi ei, quem decipi posse confidat; qui Deo *mentitur*, Deum posse decipi præsumit, ac proinde Deum esse quodammodo non credit, quod est Deum dissimulanter *negare*. *Mentitur* itaque Deo, illumque *negat*, qui in detestatas culpas infidè relabitur. Quæ igitur illos punitio manet? *Et erit tempus eorum in secula,* Græcè, *in æternum.* Pulchrè Græci Patres in commentario: *Tempus appellat calamitates: nam, iuxta Syros & Hebræos, calamitas nuncupatur tempus.* Quasi dicat: Ne putent se in eadem delicta post pœnitentiam impunè relabi, eorum *tempus* in hâc vitâ, & *æternitas* in seculo futuro, mera *calamitas* erit: adeò vt ipsum tempus, & duratio diuturnior, acerba calamitas sit, & digna *mendacij* sui pœna, quod iuxta vocabuli elogium, Dei *negatio* quodammodo nuncupatur. *Inimici Domini mentiti sunt ei*, vel *negabant eum.*

S. August.

S. Hieron. Treuectus. *Qui post pœnitētiam in peccata relabitur, Deum prope negare dicitur: quare?*

Græci Patr.

Tempus sumitur pro calamitatibus.

3\. Lucæ 11. v. 24. &c.

Lucæ 11. sic ad turbas attentiùs auscultantes, & ad Pharisæos excantati Dæmonis miraculum calumniantes, Christus loquitur: Cùm immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per *loca inaquosa*, quærens requiem: & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam vnde exiui. *Et cùm venerit, inuenit eam scopis mundatam, & ornatam.* Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, *& ingressi habitant ibi* (ibi enim *requiem*, quam nuper quærebat, inuenit) *Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.* Profectò expensione dignissimum est, quòd immundus spiritus, illuuie peccatorum squalidus, per legitimam pœnitentiam ab homine peccatore expulsus, sic loca *inaquosa* siue arida horreat, quasi ad aquas anhelet. Imò quòd nuper desertam sordidam à se domum, ad eam per pœnitentiam *scopis mundatam & ornatam*, redire percupiat. Aquisne salubriter ablutam, & scopis mundatam & ornatam domum, Diabolus semel expulsus exambit? Insolens planè videtur hæc Diabolorum ad reditum appetentia? Quæ est hæc diabolica munditiei insolenter ambitio? Moralissimè Magnus Gregor. *Admonendi sunt, inquit, qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, vt considerare sollicitè sciant, quia flendo inaniter se mundant, qui viuendo nequiter inquinant, cùm idcirco se lacrymis, lauant vt mundi ad sordes redeant.* (& post pauca) *Et qui admissum plangit, nec tamen deserit, pœnæ grauioris culpæ se subijcit, quia & ipsam quam flendo potuit impetrare veniam contemnit, & quasi in lutosâ aquâ seipsum voluit: quia dum fletibus suis vitæ munditiam subtrahit ante Dei oculos sordidas ipsas etiam lacrymas facit.* Ecce tibi, cur Diabolus ab homine per pœnitentiam extrusus, sic horreat loca aridè *inaquosa*, quasi pœnitentiam frustra iterantium *sordidas ipsas lacrymas* expetat. Domum etiam exoptat malè fidæ pœnitentiæ *scopis mundatam & ornatam*; *quia flendo inaniter se mundant; cùm idcirco se lacrymis lauant, vt mundi ad sordes redeant.* Heu ad has lacrymas, & ad hanc munditiem Diabolus hiat, & tanquam *requiem* suam hianter quærit. Sic enim *fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.* Arabicus: *Et fiet nouissimum illius hominis peior principio eius.* Qui est finis & scopus parabolæ, vt scilicet innotescat, relapsum in peccatum peiorem esse lapsu: sicut peior est morbo recidiua morbi. Malè ruinæ minis toties tentas adsurgere. Quid te lacrymis identidem lauas, vt mundus ad sordes redeas?

Relabi adsuetus, ideo se videtur lacrymis lauare, vt mũdus ad sordes redeat.

S. Gregor. 3. p. Pastor. admonit. 31.

4\. 2. Petri 2. v. 21.

2\. Petri cap. 2. *Facta sunt eis posteriora deteriora prioribus.* Quibusnam? subdit Apostolus: *Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti.* Nempe minus malum refugis illis fuisset, si nunquam Catholicam veritatem illustratâ cælitus mente cognouissent, quàm post illam susceptam ad pristinam cæcitatem & impietatem infidè relabi. Ad hunc Petri locum adludere videtur Tertullianus lib. de pœnitentiâ cap. 5. sic fatus: *Despicit porrò qui bonorum ac malorum intellectum ab illo (Deo) consecutus, quod intelligit fugiendum, quodque iam fugit, resumens, intellectui suo, id est, Dei dono contumeliam facit: respuit datorem, cùm datum deserit.* Ecce tibi, quisquis quod per fidem *intellexit fugiendum, quodque iam fugit* per pœnitentiam, *resumens* per relapsum, *intellectui suo contumeliam facit.* quò præcipuam hominis partem sibi contumeliosam reddit. Quin & Deo etiam irrogat contumeliam. *Ceterùm* (pergit Tertullianus) *non leuiter in Dominum peccat, qui cum æmulo eius Diabolo pœnitentiâ renunciasset, & hoc nomine illum Domino subiecisset, rursus eundem regressu suo erigit, & exultationem eius seipsum facit. Nonne Diabolum Domino præponit? Comparationem enim videtur egisse, qui vtrumque cognouerit; & iudicato pronunciasse eum meliorem, cuius se rursus esse maluerit. Ita qui per delictorum pœnitentiam instituerat Domino satisfacere, Diabolo per aliam pœnitentiæ pœnitentiam satisfaciet, eritque tantò magis perosus Deo, quantò æmulo eius acceptus.* Planè eleganter Tertullianus, à quo

Relapsus est humani intellectus contumelia.

Tertullian.

Relapsus post pœnitentiam, Diabolum Deo præfert, per pœnitentia pœnitentiam.

Saluianus. à quo totam sententiam hausisse videtur Salu. lib.5. de Gubernat. *Nam taliter*, inquit, *omnia faciunt, vt eos non tam putes antea pœnitentiam criminum egisse, quàm postea ipsius pœnitentiæ pœnitentiam: nec tam prius pœnituisse quòd malè vixerint, quàm postea quòd se promiserint benè victuros.* Scilicet relapsus altè appellatur pœnitentiæ prioris posterior pœnitētia libata Diabolo in eius obsequium, & Dei contumeliam. Quare istiusmodi peccatores in scelera per pœnitentiam abiurata relabentes, Propheta appellat mendaces Deo, & infideles Dei negatores: *Inimici Domini mentiti sunt ei*, vel *negabunt*, seu *negabant eum*. Heu! hoc elogio relapsus post pœnitentiam denotatur? Infelix sanè Orpha regressu ad suos, relapsu in pristina: *melius erat illi non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti*, indicato pronuncians eum meliorem, cuius se rursus esse maluerit. Mentita est fidei socrui, Deum refuga *negauit*. (Hic v.14.)

5. Siracides Ecclesiastici 34. ita ad rem scribit: *Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius?* Dicit *à mortuo*, id est, propter, vel post contactum mortui: vel potiùs à mortuo, id est, ab immunditiâ legali contractâ à mortuo, dum quis cadauer tangit. Quæ verba saltem mysticè S. Gregorius intelligit de relapsu in peccatum post pœnitentiæ lacrymas: *Baptizatur*, inquit, *à mortuo, qui mundatur fletibus à peccato: sed post baptisma mortuum tangit, qui culpam post lacrymas repetit.* Luculentius hunc locum inibi Rabanus edisserit: *Post lauacrum mundus esse negligit, quisquis post lacrymas vitæ innocentiam non custodit. Et lauantur ergo, & nequaquam mundi sunt, qui commissa flere non desinunt, sed rursum flenda committunt. Quibus ait Isaias: Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* Sed quid est, quòd appellat Rabanus *vitæ innocentiam*, cùm nullus datur post lacrymas pœnitentiæ relapsus? Esto, collata in baptismo gratia, *vitæ innocentiâ* conseruetur: at baptismus lacrymarum, seu lacrymæ pœnitentium, *vitæ innocentiam* hactenus excludunt: lacrymæ enim anteactę vitæ scelera baptizant, & per pœnitentiam expungunt. An pœnitentiæ lacrymæ, quę sic conscientiam abluunt, vt nullo exinceps inquinetur relapsu, *vitæ innocentiam* tribuere possunt? Audiendus est hac super re S. Cyprianus de Habitu Virg. cap. 1. sic fatus: *Ecce, inquit, sanus factus es, iam noli peccare, nè quid tibi deterius fiat. Dat viuendi morem, dat innocentiæ legem, postquam contulit sanitatem. Nec habenis liberis & solutis vagari postmodum patitur, sed ipsis potiùs quibus sanatus fuerat mancipato grauiùs comminatur, quòd sit scilicet minor culpa deliquisse ante, cùm necdum nosset disciplinam Dei, nulla sit venia vltra delinquere, postquam Deum nosse cœpisti.* Itaque admonitio de cautelâ, quæ relapsum arceat, *lex innocentiæ* à Cypriano nuncupatur, quam *vitæ innocentiam* Rabanus appellauit. Nimis autem metuenda est illa Cypriani sententia, etsi cum exaggeratione prolata: *Cùm nulla sit venia vltra delinquere, postquam Deum nosse cœpisti.* Nulla? an rara? an potiùs infrequens? Vtcumque res habeat, non de facili surgit, relabi assuetus. Si non times de certo, time de infausto.

(Eccli. 34. v.30. — S. Greg. 3. p. Past. adm. 31. — *Rabanus* — *Tribuitne innocentiam pœnitentia non iterata?* — Isaiæ 1. v.16. — Ioan. 5. v.14. — S. Cyprian. — *Estne infrequens, vt vlla sit venia delinquenti post pœnitentiam?*)

---

§. LVI.

Grauis peccati malitia, omni bono priuat, velut omnipotenter lædit; à Deo expuitur, eâque tanquam senectute peccator veterascit.

1. Diabolus (ait S. Anselmus) *nullâ præcedentis peccati vindictâ superbiens peccauit; ego visâ eius pœnâ non continens ad peccatum properaui: ille in innocentiâ constitutus, ego verò restitutus: ille perstitit in malitiâ Deo reprobante, ego verò Deo reuocante: ille obduratur ad punientem, ego verò ad blandientem: & sic vterque contra Deum, ille contra non requirentem se, ego verò contra morientem pro me. Ecce cuius imaginem horrebam, horrorem in multis aspicio me horribiliorem.* Hoc dicimus, quòd humana malitia vltra Diabolicam culpatur, diuinæ bonitatis contemptu, & misericordiæ abusu. Ergo de infinitâ peccati enormitate taxanda est pœnitentiæ bonitas, quæ sicut est malitię expunctio, sic bonorum omnium compendium est. *O pœnitentia quid de te noui referam? omnia ligata tu soluis, omnia clausa tu reseras, omnia aduersa tu mitigas, omnia contrita tu sanas, omnia confusa tu lucidas, omnia desperata tu animas.* In his omnibus pœnitentiæ bonis, *omnis* malitia peccati non dubijs characteribus transparet, qui est mortalis peccati census.

(S. Ansel. lib. de Casu Diab. — *Mortalis peccati malitia, ex pœnitentia bono taxanda est.* — S. Cyprian. de laud. pœnit.)

2. Matthæi 18. postquam Christus Deus fraternæ correptionis & reconciliationis formam præscripsit, confestim subdit: *Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis est.* Locus sanè difficilis, & illius cum præcedentibus nexus valdè difficilior. Mitto hæc apud interpretes obuia, nec semel à nobis pro re ethicâ perstrictim delibata. Præcipua difficultas est, quinam sint hi *duo*, quorum *consensus* tanti sit, vt tanto præmio muneretur. Chrysostomus putat esse Apostolos, Origenes virum & vxorem, Anastasius verò Nicænus censet esse correptum & correptorem, de quibus præcesserat sermo. Sic igitur hac super re Anastasius scribit: *Quomodo est intelligendum illud, si duo simul consenserint super terram?* Respondet quæst. 74. *Ipse locus hoc indicat: nam verba facit de eo qui arguit & arguitur* (id est, corripit, & corripitur) *Nam si is qui arguitur, fuerit compunctus & conuenerit cum scopo & instituto arguentis; de omni peccato cuius petierint remissionem, dabitur eis à Deo. Sed si non conuenerit qui arguitur cum eo qui arguit; non datur ei remissio, sed vinculum.* Res sanè mira, & expensione dignissima. Scilicet perampla illa Christi promissio, quâ tota Dei omnipotentia horum *duorum* arbitrio quodammodo permittitur, *remissio de omni peccato* esse perhibetur. Nota immetatæ pollicitationis verba: *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis est.* Ecce tibi *omnis res quamcumque* homo petere potest super terram, *de omni peccato remissio* est. Et vbi sunt reliqua bona quæ in diuinæ omnipotentię thesauris contenta, diuina largi-

(Matth. 18. v.19. — S. Chrysost. ibi. Origenes inibi. Anast. Nicæn. — *Omnis rem quamcumque peterit.*)

potest, obtinet qui peccati remissionem meretur?

tas hominibus beneficè donare copiosiùs eualet? Et vbi sunt etiam omnia mala, quæ deprecari orando possumus,& precibus auertere? Reliquane bona quæ Deus potest præstare, aut cetera mala quæ amouere eualet, aut nulla sunt, aut *peccati remissione* continentur? Tantumne, tamque immetatè malum est peccatum? Tantumne bonum, imò & bonorũ omnium compendium, *peccati remissio* ab Anastasio censetur? *De omni re quamcumque* petierit,petereve potest, copiosè fit compos,cui commissi *peccati remissio* donatur? Sanè graue peccatum innumerabilium immetatè malorum census est:& inde redituum nomine,pœnalissima nunc in hac vitâ, & æternùm in futurâ, supplicia pendit. Ergo quisquis *peccati remissionem* feliciter obtinet, & omnium felicitatum aspectabilium cumulum, & malorum omnium absentiam deprecatur. Quid igitur illi expetendum superest,cùm bonorum omnium compendium obtinet *de omni re quamcumque petierit*, compos fieri dicitur, qui *peccati remissionem* obtinere valet. Heu! tanta est peccati malitia? tantane etiam *peccati remissi* felicitas? *Omnem rem quamcumque petere* potest, adipisci dicitur, qui *remissionem peccati* obtinere meruit. Quid exaggeratius.

3\. Psalmographus de scelestissimo peccatore agens,sic ad rem occinit: *Propter quid irritauit impius Deum? dixit enim in corde suo non requiret.* Id est,grauitatem humani sceleris discutere negligit Deus,velut oblitus se esse iudicem: vnde peccator impunitate insolescit, & enormius delinquit. Quare subdit,Deum alloquens,tanquam illi de suâ oculatius prouidentiâ, & de pœnalissimo sceleratorũ supplicio gratulatus: *Vides quoniam* (quòd) *tu laborem & dolorem considera, vt tradas eos in manus tuas.* Nempe Deus impiorum scelera *videns*, & *considerans*, velut tacitus meditatur, ac machinatur quomodo hæc scelera vindicet, & acerbo dolore ac labore, alieni laboris dolorisque auctorem durius afficiat,eos tradendo in manus suas. Vides,inquit, & consideras,ô Deus, vt iniquos in pœnam iniquitatis *tradas in manus tuas.* Quid tam pœnalissimè acerbum,& minacius horrendum, quàm in manus Dei viuentis incidere? *Vt tradas*, inquit, *eos in manus tuas.* Verùm quænam sint istæ Dei *manus*, in quas peccator peccando traditur,profundè Hieronymus inibi exponit, sic fatus: *Vt tradas eos in manus tuas. Manus Dei*, inquit,*illi dicuntur, qui iustam vindictam Dei exercent super peccatores. Propter hoc manus, quia per illos vindicatur Deus.* Addit Hieronymus aliam loci expositionem in primis luculentam, & rei opportunam: *Aliter: Vt tradas eos in manus tuas, id est, in operibus suis,vt digni sint tradi, qui indigna gesserunt: quia ipsi sibi suis miserijs tradiderunt: & dimisit illos in omnes voluntates suas.* Vide enormiorem peccati malitiam, & considera quàm atrociter in peccatorem deseuiat, quasque in illo strages velut omnipotenter exerceat. Nimirum cum Deus *irritatus* peccati enormitate,punit acerbius, peccatorem *tradit in manus suas:* tradi autem in manus omnipotentis Dei, vt peccatorem acerbius ac pœnalius castiget, est peccatorem tradere in suiipsius manus: *Vt tradas eos in manus tuas, id est, in operibus suis: & dimisit illos in omnes voluntates suas.* Scilicet quasi mite ac blandum foret, in *manus* Dei viuentis ac omnipotentis incidere, quod esse horrendum Paulus euulgat; quò malitiæ pœnalissimæ enormitatem Propheta exaggeret, ait peccatorem *tradi operibus suis, & dimitti in omnes voluntates suas*, ac si id perinde sit, imò & acerbius, quàm in Dei viuentis ac omnipotentis manus incidere. Heu! hinc taxare liceat scelerosam humanæ malitiæ atrocitatem.

Psal.9.v.35. Hebr.v.14. S.Hieron.

Acerbius est peccatori tradi operibus suis, quàm tradi in manus Dei.

Ecclesiastæ cap. 10. v. 1. sic Chaldæus Paraphrastes Compl.exscribit,& exponit: *Appetitus malus,qui moratur ad portas cordis, adducit mortem in seculo, eò quòd fœtere faciat sapientem in tempore quo peccat, & disperdit nomen bonum.* Scilicet sapiens,qui tanquam *sal terræ*, sibi & alijs bonum afflabat, & immiscebat saporem, peccati labe corruptus,grauiter ac molestè fœtet, vt ori diuino velut nauseam mouens,eum ignominiosè proijciat. Quod Tertullianus,vel potiùs Nouatianus viuacissimè expressit in lib. de Trinitate,vbi de Spiritu sancto ita scribit: *Hic improbos foras expuit.* O quàm multa paucis! Quid tam squalidum,putridum,fœtidum quàm sputum, quod os nauseabundum foras excreat? Ecquis tam fœdè sordidus, qui sputum foras proiectum, ore relambat? Profectò Spiritus sanctus, qui per Prophetas locutus est, Dei os apprimè nominatur: *Hic,hic*,inquam,*improbos foras expuit.* O quantam Deo nauseam peccator peccati corruptione mouet,vt ab eius ore confestim expuatur! Ex sale cibos condiente, & à quo gratior escarum sapor, sic peccati labe homo corrumpitur,tam grauem combibit fœtorem,vt Spiritus sanctus *improbos foras expuat.* sic Orpham iam populi Dei proselytam *foras expuit.* Fœtorem mox illius denarrent Hebræi, libidinis obscœno ludibrio, vltra legentium fidem.

4\. Eccl.10.v.1. Chaldæus.

Spiritus sanctus improbos ob peccati fœtorem foras expuit. Nouatian.

Hic v.14.

Psalmo 6. sic plangit iam peccator Dauid: Laboraui in gemitu meo, &c. *Turbatus est à furore oculus meus* (furorem appellat vel Dei aduersùs se iram; vel acerbam pœnitentiam, quâ velut furit contra seipsum ob commissum peccatum:) *inueteraui inter omnes inimicos meos:* contubernales peccatores appellat inimicos: quare subdit: *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.* Quid est, *inueteraui* peccando? quasi iuuenescit ad libidinem, reliqua *inueterascit*? Profundè dixit peccando *inueteraui*, quasi per peccatum senuerit, & tanquam senio confectus,velut eneruis deficiat. Appositè inibi Chrysostomus in Græcorum Patr. Catenâ. *Quid sibi vult illud, Inueteraui? Infirmatus sum. Etenim vita hominis in agone versatur, & mille hostibus vita nostra referta est: qui tunc euadunt potentiores,cùm in peccata incidimus. Nihil enim æquè vetustatem seu veternum, & infirmitatem conciliare solet, vt natura peccati. Quocirca Paulus veternum hinc contractum excuti præcipiens, ait: Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri. Quando, inquit, sub peccato inueteratus fueris, renoua temetipsum.* O quàm est senectus imbecillè infirma! quàm in eâ languet instinctus iuuentæ vigor! quot infirmitatum reditus pendit senectutis census! ô quàm sunt & multa, & permolesta senectutis stipendia! ô time hanc spiritualis roboris, à peccato senectutem! *Quando sub peccato inueteratus fueris, renoua temetipsum*, & senectu-

5\. Psal.6.v 8.

Peccatum est morum senectus atque veternum.

S. Chrysost.

Ad Rom.12 v.2.

senectutem excute, pœnitentiæ vigore iuuenescens ad spiritualem luctam, & gratiæ facinora; quo vno medicamine *senectus recuratur. Dicendo autem nouum* (ait Paulus) *veterauit prius. Quod autem antiquatur, & senescit, propè interitum est.* Denique Aquila pro τὸ *Inueteraui inter omnes inimicos meos*, ita scribit: *Translatus sum in omnibus illigantibus me.* Nempe ob peccati senectutem sic langueo, sic sum imbecillus & eneruis, vt quilibet affectus, occasio quælibet ita me alliget & illaqueet, vt quoquoversum sponte ducat, & vltro transferat: quasi peccati senectus sit lubrica gressuum titubatio, & facilis ad vitia nexus, *Translatus sum in omnibus illigantibus me.* O vide quò te scelera illigatum transferant!

Tertull. de Pallio. Ad Hebr. 8. v. 13. Aquila.

Peccatum peccatorem illigatum quouis trãsfert.

§. LVII.

Dei manus tractat peccatorum lacrymas: quæ intra Deum esse dicuntur, Deoque peccatores mirè conglutinare.

1. Seneca, epist. 64.

QVæris vnde sint lamentationes, vnde fletus? per lacrymas argumenta desiderij quærimus, dolorem non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est, sed alijs: est enim aliqua & doloris ambitio. O ambitionem piè felicem, per culparum lacrymas Deo ostendere dolendi causas, & desiderij argumenta. Nemo ad Deum aliquando flens accessit, qui non quod postulauit, acceperit; nullus ab eo peccatorum veniam dolenter optauit, qui non impetrarit vocali lacrymarum silentio. Ipse enim est qui consolatur flentes, dolentes curat, pœnitentes informat. Sanè fletus est electus animarum cibus, vitiorum macies, corroboratio sensuum, sanctitatis subsistentia, absolutio peccatorum, Diaboli naufragium, refectio mentium, lauacrum culparum, & deliciosum Dei epulum. Quid plura?

Per lacrymas dolorē non sequimur, sed ostendimus.

2. Psal. 55. v. 9. Græci Patr. Theodor.

Regius Propheta Psalmo 55. sic modulatè Deum alloquitur: *Vitam meam annunciaui tibi: posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.* Prius hemistichium sic Græci Patres in Paraphrasi exponunt: *Ecce enim omnem vitam meam tibi consecraui.* Theodoretus in Catenâ: *Omnem vitam meam dedicaui tibi.* Profectò omnis Dauidis iam lacrymantis *vita*, etsi adulterio fœdissimo olim constuprata, & Vriæ cæde obscœniùs cruentata, idonea redditur, vt dum Deo annunciatur & proponitur, illi *dedicari* & *consecrari* possit, & esse consecrata dicatur. O grande lacrymarum sacramentum, quod *vitam* malè sceleratam, benè Deo *consecrat*! Exinde addit causam: *Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.* Scitè ijdem Græci Patres inibi adnotant, quòd τὸ *Posuisti, mutatum est secundum tempus. Vult enim dicere: Lacrymas meas ante te propone, & illas respice.* Sed quod cum lacrymis petit vt fiat, quasi iam factum reputat, & velut prophetat faciendum prædictione præcoquâ. Verùm profundè Symmachus pro illis verbis: *Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo*, hæc substituit: *Posuisti lacrymas meas intra te.* Deusne is est, qui plorantium lacrymas intra se ponere potest? Sic animitus & velut medullitus Deus acceptat lacrymas, vt illas in sinu suo foueat & illas intra se ponere dicatur? O quàm intra Deum lacrymæ peregrinarentur! Hac hyperbole declarat Psalmographus quàm sint hominum lacrymæ apud Deum acceptæ, vt quasi parum foret illas in conspectu suo ponere, illas intra se, quasi in sinu suo admittere, & velut conuiscerare dicatur.

Lacrymæ Dauidis vitam Deo consecrant.

Num quod petunt lacrymæ, fore prophetant?

Symmach. *Deus dicitur lacrymas intra se ponere, quare?*

Lucæ 7. discumbente Iesu in cōuiuio Pharisæi, ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, attulit alabastrum vnguenti: *Et stans retrò secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat.* Quid Magdalena peccatrix, importuna conuiuio, veniæ opportuna, capillis suis *tergit*? pedesne tergit, an suas lacrymas, quibus Christi pedes madebant? Chrysost. hom. 6. in Matthæum ait: Magdalena *totam se præ nimio Christi desiderio effudit, capillos dissoluens, & sanctos eius pedes suis lacrymis irrigans, ac proprijs illos crinibus abstergens*, quasi Magdalena Christi pedes capillis suis *terserit*. Verùm S. Gregorius hom. 33. in Euangelia, de hac peccatrice muliere, inquit: *Oculis enim terrena concupierat, sed hos iam per pœnitentiam conterens, flebat; capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed iam capillis lacrymas tergebat.* quasi non tam Christi pedes lacrymis infusos, quàm ipsas suas lacrymas pedibus madidè inolitas Magdalena *terserit*, aliquâ piâ ambitione velut recuperandi suas lacrymas, aut illas sæpiùs tractandi. Adsimili studio in cælesti illâ Ierosolymâ Deus occupatus inducitur: *Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.* Non placet Syrus exscribens, *Et deficiet omnis lacryma*: neque Tertullianus, *Delebit Deus omnem lacrymam*; & paulò pòst, *siccabit.* Malo cum Biblijs Vulgatis, *terget, absterget.* Pulchrè Bernardus in Declamationibus: *Felices*, inquit, *lacrymæ, quas benigna manus Conditoris absterget: & beati oculi, qui in talibus liquefieri fletibus elegerunt.* Parum videbatur Magdalenæ, quòd eius viscera, & oculi lacrymis liquefierent, nisi aliquâ etiam piâ siue ambitione, siue auaritiâ lacrymarum, illas manu ambitiosè auarâ *abstergendo* tractaret. Quod quasi vices homini lacrymanti reciprocans, piâ hîc contentione Deus quodammodo æmulatur; cùm non tam hactenus lugentium lacrymas *siccare*, aut *delere* perhibetur, ne lacrymas *defecisse* expresè dicatur, sed *benignâ Conditoris manu abstergi.* O lacryma satis beata, etsi solummodo Dei manu contacta! Itaque toties honoratur, quoties manus Dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum abstergitur. Recogita totum Deum lacrymis occupatum, ac deditum, manu, sensu, opere, consilio, sapientiâ, prouidentiâ, & ipsâ in primis adfectione, quâ de iustorum oculis ipsas lacrymas auidè abstergebat. *Felices lacrymæ, quas benigna manus Conditoris absterget: & beati oculi, qui in talibus liquefieri fletibus elegerunt.*

3. Lucæ 7. v. 38.

S. Chrysost.

S. Gregor.

Felices lacrymæ, quas benigna manus Conditoris absterget.

Apocal. 21. v. 4. Syrus. Tertull. l. de Resurr. car. cap. 58. S. Bernard.

Paulus 2. ad Cor. 12. ita scribit: *Si gloriari oportet* (non expedit quidem:) veniam autem ad visiones, & reuelationes Domini. *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore nescio, siue extra corpus nescio, Deus scit; raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, quoniam raptus est*, &c. Augusta sanè Pauli prærogatiua, de quâ *si gloriari oportet*, vel ipse Paulus in primis gloriari posset, quasi

4. 2. Cor 12. v. 2. & 3.

de re vltra mortalium fastum sublimissimâ, & de singularitate famosissimâ; quòd siue in corpore, siue extra corpus nesciens, mirissimâ ecstasi in cœlum raptus sit. Verùm S. Ephrem tom. I. Orat. de extrem. iudicio, & compunctione, lacrymas huic Pauli ecstasi in paucis opinatissimæ, dissimulanter pariare videtur, ita scribens: *Certè scitote, fratres, non fore in terrâ quid dulcius gratiâ lacrymarum. Si quis vestrum expertus lacrymarum dulcedinem mediante oratione desiderauerit eleuari è terris; totus hic extra corpus in cœlum fertur. Et quid dico extra corpus? imò extra seculum vniuersum totus est, nec ampliùs conuersatio eius inuenitur in terris.* Quid Paulinæ ecstasi accommodatius? Ecce tibi homo arcanâ lacrymarum virtute, nouus Pauli æmulator: Parum est, quòd *è terris eleuetur*; etiam *totus extra corpus in cœlum fertur*: adeò vt velut præproperè corporis expers, & corporearum passionum exsors, quasi ex virtute lacrymarum angelizatâ carne, coloniam duxerit in cœlos, nobilis eorum inquilinus. Et quasi satis non foret, quòd adhuc mortalis, & mortali degens corpore extra corpus viuere censeatur, *extra seculum vniuersum totus esse* dicitur, *nec ampliùs conuersationem eius in terris inueniri.* qui est velut Pauli character, opinatissimum Pauli elogium, & sanctitatis meta. Ecce tibi in lacrymarum officinâ, noui Pauli nouiter excluduntur, qui in corpore, quasi *extra corpus* sint, in cœlum ferantur; & in seculo viuentes, quasi *extra seculum vniuersum toti*, in cœlis potiùs, quàm in terrâ *conuersentur*. Ineffabilis sanè est lacrymarum virtus, quæ Paulos inuenit, aut facit.

S. Ephrem.

In lacrymarũ officinâ, summa Pauli elogia arcane excuduntur.

5. Matthæi II. hanc quærendæ beatitudinis nouam terris gnomen Christus Deus nouiter enunciat: *Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Syrus, *Regnum cœlorum cum violentiâ accipitur.* Vatablus, *Vt inuaditur.* S. Lucas cap. 16. sic eandem sententiam effert: *Ex eo regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit.* Omnis in regnum cœlorum vim facit, illudque vt rapiat, inuadit, quia magnâ multitudine, studio, auiditate, impetu, alio alium præuenire satagente, ad illud obtinendum, imò rapiendum homines certatim concurrunt. Vel quia non naturali generis propagine, vt ambibant Iudæi, sed supernaturali vi gratiæ, quæ naturam superat, hoc regnum ambitur, & quasi inuaditur; adeoque peccatores, vt publicani, meretrices, & Gentiles ipsis Pharisæis & Iudæis, illud meritò præripiant, & quasi vi inuadant, ac rapiant. *Rapitur Christus* (ait Ambrosius) *cùm aliis nascitur, & aliis deligitur, & suffragatur.* Dein explicat Ambrosius, quo nam hæc vis fiat: *Vim facimus*, inquit, *Domino non compellendo; sed flendo; non prouocando iniuriis, sed lacrymis exorando; non blasphemando per superbiam, sed per humilitatem mœrendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordiâ condonatur! Beata, inquam, violentia, quæ vim patienti bonitatem elicit, & vtilitatem tribuit inferenti. Malæ res admittitur, & de iniuriâ nemo causatur: vis admittitur, & religio propagatur. Quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosior habetur à Christo. Aggredimur in itinere Dominum (siquidem ipse est via.) & more latronum suis eum spoliare nitimur, cupimus illi auferre regnum, thesauros, & vitam; sed ille tam diues & largus est, vt non abnuat, non resistat, & cùm omnia dederit, nihilominus omnia possideat.* Plusculum exscripsimus præter morem, sed nihil omittendum erat. En lacrymarum vi, & gratâ fletuum violentiâ, cum suo cælesti regno, & empyreis gazis, ipse à nobis rapitur Christus, opulentè acquiritur, & beatè possidetur. Ambrosio opportunè adnuit sapientissimus Idiota de octo Beatitud. cap. 4. ita scribens: *Regnum cœlorum Dominus rapi vult nostris fletibus, quod nostris meritis non debetur: nihil enim Domine conglutinat tantoperè tibi, vt illæ lacrymæ, quas peccati dolor, & amor virtutis effundit.* Profectò violentiæ videtur negotium, Deo peccatores conglutinare: at tanta est lacrymarum vis, tam arcana fletuum virtus, vt peccatores flagitiorum enormitate scelerosos, non tantùm reconciliet Deo, sed Deo etiam *conglutinet*. Vnde illud Propheticum nuper expensum: *Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo*, Symmachus, *intra te*. Quasi homo dum fluentibus lacrymis liquefit, flagitijs defæcatus, & depuratâ vitiorum scoriâ, Deo quodammodo misceatur, illi *conglutinetur*, & sic *intra Deum poni* dicatur. Quid non boni Noëmi ac Rutha sibi spondeant, quæ toties renouato fletu vberes lacrymarum riuulos effundunt? Hinc Ruthæ felicitas sumpsit auspicium; hinc quasi *obstinatè* tedit ad Israëlem; hinc populo Dei *conglutinari* festinat; hinc sobolem inuenit sic Deo coniunctam, vt ex illâ Christus Deus feliciter in mundo nasceretur.

Matth. II. v. 12.

Syrus. Vatablus. Lucæ 16. v. 16.

S. Ambros. l. 5. in Luc.

Lacrymæ vim faciunt Christo, & illum sibi rapiũt, quomodo?

6. Idiota.

Lacrymæ peccatores Deo conglutinant.

Hîc v. 14.

---

§. LVIII.

Adhuc post denuo perspectam rei veritatem, antiqui erroris velut reliquiæ supersunt.

I. Veritatis pulchritudo post multas audictium corruptelas, & referentium stupra, adhuc in se virgo est, nec adulteratur locis, nec senescit tempore, nec nocte infuscatur, nec die perstringitur, nec vmbrâ intercluditur, nec sensibus subiacet, nec amaritie desipit, nec mẽdacio tumulatur. Multorum improbitate depressa veritas plerumque emergit, & interclusa ad sui fidem etiam è peruerso respirat. Tantam semper potentiam veritas habuit; vt nullis machinis, & cuiusque hominis ingenio aut arte subuerti potuerit, & licèt nullum patrocinium aut defensorem obtineat, tamen per se ipsam defenditur, & ipsa sui vindex ex inopinato transparet. Magna sanè est veritatis vis, quæ contra omnium ingenia, calliditatem, solertiam, & contra fictas hominum insidias facilè se per seipsam tuetur. Si quidem vel *pueritia, somnus, imprudentia, violentia, insania, eius generis sunt à quibus sæpissimè veritas auditur.* Verùm felicior sæpè est mendacij fortuna; quæ vbi mentes hominum de facili primùm occupauit, vix vnquam excutitur, nec eum deserit gradum, quem falsatis coniecturis obtinuit. Tandem aliquando emicuit clarè veritas; at postquam etiam in omnium oculis diem fecit, mendacij noctem dispellere vix eualet. Sic est cognatus mortalibus error, Sic humanam credibilitatem subornat falsitas; vt si minùs iam perspecti mendacij fides

Magna est, eritque semper veritatis vis.

Cicero in Topicis.

A pueritiâ, somno, & imprudẽtiâ sæpè veritas auditur.

fides, saltem mendacij vox, & lingua mendacij, primos mendaciorum rumusculos sapiat. Sic est mens hominum fida mendacij custos, & adhuc perspectæ falsitatis tenax, vt mendacio semel imbuta, vix mendacium aut corde, aut ore desuescat, aduersus perspectæ veritatis suffragium.

Genes. 20. Abrahamus natalis soli diu exul, agrestium Palæstinorum inquilinus, in Gerarâ eorum metropoli, & regiâ vrbe habitare cogitur. *Dixitque de Sarâ vxore suâ : Soror mea est.* Cumque totâ vrbe citiùs increbresceret, pariterque pulchrioris venustatis fama, riualem inuenit Regem. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, & tulit eam. Sed à Deo in somnis admonitus, cęlitus docetur Saram esse Abrahami vxorem, etsi sororem esse vterque seriò affirmauerit. Et minis Rex seuerissimè interminatus, vxorem viro suo incunctanter restitui iubetur. Confestim Rex Dei iram festinus declinans, ad palatium euocat Abrahamum, quem iam certò nouerat esse Saræ maritum, & pro raptę vxoris sub sororis nomine offensâ, largè munerat,

Genes. 20. v. 16. Dein Saræ dixit : *Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum*, &c. An non Abimelech nuper à Deo audierat: En morieris propter mulierem quam tulisti: *habet enim virũ?* cur ergo vtitur *fratris* nomine quo ipse deceptus est, & vero mariti vocabulo abstinet, quo sincerior constabat veritas? Appositè inibi Ru-

Rupertus. *Quare Abraham, post coniugium cum Sarâ euulgatum, adhuc frater appelletur?*

pertus: *Ecce mille argenteos dedi fratri tuo. Allusit ad appellationem eius, dicens : Dedi fratri tuo.* Ita quidem ; sed huiusmodi appellatio *fratris* cœpit cum errore, quo minimè coniuges censebantur, sed *fratres* dumtaxat, dissimulato coniugij titulo. At vbi cælitus innotuit coniuges esse, cur restauratur pristinum *fratrum* nomen cum coniugij notificatione expungendum? Occasio Regij erroris, qui latè in vrbe percrebruit, fuit *fratris* nuncupatio; & veritate iam coniugi perspectâ, & vulgo notâ, adhuc perseuerat eadem *fratris* appellatio? Sic altè hæret semel imbutus error, vt etiam euulgatâ veritate, si non erroris ad fidem persuasio, saltem illius nomen nominationis abusu perduret, & vulgaris nuper error, non animi persuasione, sed oris nominatione perseueret. Adeo vt post diuinam coniugij reuelationem, adhuc Saræ dicat Abimelechus: *Ecce dedi mille argenteos fratri tuo, alludens ad appellationem eius, dicens: Dedi fratri tuo, id est, Abrahæ, quem vocasti fratrem tuum,* ait explicatiùs ini-

Abulens. bi Abulensis in huius loci commentario.

3.

Ioan. 1. v. 1. Hac sublimi voce suum Euangeliũ Ioannes auspicatur, quòd Christi diuinitatem hominibus arcanam, diuinitus exponat: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Pro τὸ *Verbum*, Græcè habetur ὁ λόγος, id est, *illud Verbum*, scilicet æternum & diuinum. Sed cùm liquido apud Catholicos constet hoc Verbum esse Filium Dei, sic enim vocatur infrà in hoc cap. v. 14. cùm dicitur *Vnigenitus Patris* ; grande olim fuit litigium apud priscos Theologos, quare in principio Euangelij Verbum citiùs nominetur à Ioanne, & non potiùs Filius, quo nomine postmodum sæpiùs indigitatur? Eccur non statim Dei Filius dicitur, qui Filius Dei exinceps nominatur? Quare Filij nomen in Euangelij principio, & nominationis auspicio recusatur? Vidit hanc difficultatem Magnus Basilius hom. 16. & sic ad rem subtiliter respondet : *In principio erat* S. Basil. *Verbum, si dixisset: In principio erat Filius, appellatione Filij cogitatio de passione generationis subijsset. Quoniam apud nos genita & tempore, & passione generantur. Idcirco de industria Verbum dixit, vanis hominum suspicionibus occurrens.* Altè quidem Basilius! Scilicet cùm generatio sine motu & sine passione, hactenus incognita hominibus fuerit, & vltra humanæ cogitationis fastum sit, de Diuinitatis arcano humanæ menti non peruia; huiusmodi humanam imbecillitatem, aut vilitatem Euangelista anteuertens, in ipso sui Euangelij auspicio præcauet ne statim Filius nominetur. Sinistra enim in principio cogitatio rei, sic exinceps altè hæret, vt vix aboleri posse decursu temporis videatur: semper enim erroris primò concepti, reliquiæ viuunt superstites, quæ primâ cogitationem adhuc in mendacio deprehensam malè fouet. Dicatur ergo in principio Euangelij, non Filius, sed Verbum, ne rusticanè agrestis hominum cogitatio aliquid vile primo concipiat, quod vix posteà eualeat excutere. Porrò Verbum primò audiẽs, ad humiles terrenasque cogitationes nõ deprimitur, sed verbi potestatem ac sensum peruestigat, & quod ex mente procedit, sincerè intelligit, & purè eloquitur. Cur ergo Verbum? quia ex intellectu oritur? Cur Verbum? quoniam sine motu genitũ est. Cur Verbum? quia sine passione procedit. Cur Verbum? quoniam imago est genitoris, totum in se demonstrans genitorem. Itaque occurrens Euangelista humanæ tenacitati in errore primo concepta, in Euangelij auspicio abstinuit verbo *Filij*, nomine *Verbi* consultissimè vsus, ne *appellatione Filij cogitatio de passione generationis subijsset. Quoniam apud nos genita & tempore & passione generantur.* Quo nomine exinceps liberè vtitur.

Cur in principio euangelij, non Filius, sed verbum nominatur?

4.

Regius Vates Psalmo 50. sic pangit Deum alloquens: *Ecce enim veritatem dilexisti: incerta &* Psal. 50. v. 8. *occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Si specie tenus vibretur censura, mirum videri posset, quòd qui exactam ac sinceram veritatem diligit, *incerta* seriò manifestet. Esto, manifestarit *occulta* Deitatis priuilegio; *incerta* autem manifestare absque dubiâ ambiguitate, & aliquo quasi veritatis dilectæ præiudicio, ægrè fieri posse videtur. Procul à Dei mente vel incertitudinis vestigium: ergo longè erit à Deo *incertorum* reuelatio. Valdè sudat Commentatorum industria, vt hæc *incerta* certò definiant, & eiusmodi incertitudinem verè determinent. Reliquæ ferè translationes: *incerta* omittunt, & velut scopulos declinant. Hieronymus, *Absconditum & arcanum sapientiæ manifestasti mihi* ; Alij, *in abstruso*, vel *in penetrali sapientiæ scire me fecisti*, alij, *in absconditο cordis sapientiam docebis me* ; alij, *in intimis aut renibus scire me fecisti*, alij, *in abscondito aut obsignato & clauso sapientiâ scire fecisti me.* Has omnes translationes addensaui, vt innotescat, quàm operosum putarint Interpretes exponere τὸ *incerta.* At Vulgatus *incerta* habet quæ autem illa sint, mirè variant Expositores. Græci Patres in Paraphrasi sic locum elucidant ad rem tempestiuè: *Incerta & occulta vocat ; vt quæ priùs hominibus incerta erant & occulta, postea verò manifesta reddita per legis concessionem.* Res sanè mirissi-

S. Hieron. Translationes variæ.

Incerta vocantur, quæ priùs incerta erant, etsi certa iam sint.

Græci Patr. ibi.

ma, & attentâ expensione dignissima, quòd Biblicâ etiam phrasi, *quæ prius hominibus incerta erant*, tametsi posteà *manifesta* sint, certa, & vulgò nota, adhuc *incerta* nominentur. O! quod olim habebatur tanquam ambiguum & *incertum*, per certam notitiam dubiâ ambiguitate sublatâ, *incertum* perhibetur? Sic incertitudo quę rebus iam inesse non potest, nominibus hęret? Pristinæ incertitudinis reliquias saltem in nomine, res iam indubiè certissima seruat? *Incerta vocat, quæ priùs hominibus incerta erant, postea verò manifesta reddita.* Sic primitiua elogia rebus velut conuiscerantur, vt ea vix excutere omnino possint, quin ex pristinis aliquid exinceps supersit?

5. Minut. Fel. Minutius Felix in Octauio, pro auitâ Maiorum Idololatria, sic loquentem Cæcilium inducit: *Nullum negotium est patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, suspensa, magisque omnia vero similia quàm vera .... Cùm igitur aut fortuna certa, aut incerta natura sit, quantò venerabiliùs ac meliùs, antistites veritatis Maiorum excipere disciplinam, religiones traditas colere: Deos quos à parentibus ante imbutus existimare quàm cognosse, familiarius adorare: nec de numinibus ferre sententiam, sed Prioribus credere, qui adhuc rudi seculò in ipsis mundi natalibus meruerunt Deos vel faciles habere vel Reges* (Tandem post paucula) *Hic perpetuus venerationis tenor mansit, qui longâ ætate non infringitur, sed augetur: quippe antiquitas ceremonijs atque fanis tantùm sanctitatis tribuere consueuit, quantùm adstruxerit vetustatis. Nec tamen temere* (*ausim enim interim & ipse concedere, & sic meliùs errare*) *Maiores nostri*, &c. Hem! qui nuper perspectam veritatem repudiat, & auitis hæret erroribus, quibus primò adsensit, etsi se errare cognoscat, *sic meliùs errare* putatur? Bene quis semper veritati adnuit; nunquam non malè errat; qui ergo semper non bene, sed malè errat, quomodo potest *meliùs errare*? Verùm enim verò homo qui primò erroribus imbuitur, sic illis tenaciter hæret, vt etiam refutans perspicuam veritatem, *meliùs errare* malè putet. Opinor, infortunata est veritas erroribus succedanea; persæpè enim eorum supersunt reliquiæ, quæ veram crudelitatem inquietent, & veritatis fidem excutiant, funesto veri nascentis aborsu. Sic Orpha hîc Moabiticis erroribus innutrita, & mendacissimæ Idololatriæ à cunis adsueta, post veri Dei fidē cum generoso connubio susceptam; veræ fidei refuga, ad pristinos errores de facili redit, *meliùs errare* putans, quàm cognitæ veritati diutiùs adhærere.

Auita tantùm credulitas Idololatriam suasit.

Erroribus primò imbutus, meliùs putat errare, quā recentem veritatem amplecti.

Hîc v. 14.

§. LIX.

In pœnitente incauta voluptuosi sceleris recordatio, insidiosæ minæ sunt, quæ relapsui viuidè adulantur.

Tertull. l. de Pœnit. c. 2. SI homines post peccata ad veniam maturantes, Dei, ac per hoc rationis compotes essent (ait aliorsum Tertullianus,) *merita primò pœnitentiæ expenderent: nec vnquam eam ad augmentum* (aliàs *argumentum*) *peruersæ emendationis adhiberent.* Modum itaque pœnitendi teneant, qui delinquendi non tenent. Nisi enim in quorumdam scelerum pœnitētiâ modus teneatur, in peruersæ emendationis argumētum, imò & augmentum euadit. Nam animus pœnitentis dum anteactæ vitæ delicias in memoriâ parum cautè versat, sensim emollitur, & ad voluptatem rursus blandescit: & quod reuersat ad detestationem, emendationis studio, de cognatâ voluptatis pellaciâ blāditur ad relapsionem: & quod vult detestari pœnitentiæ desiderio, mauult sectari voluptatis lenocinio. *Vult poma cùm iam in acorem vel amaritudinem senescere incipiunt, ex parte aliquâ tamen adhuc ipsi gratiæ suæ adulantur.* O ne malè dulces cogitationes impensiùs mente pertractes, ne gratæ suauedinis insidioso medullitus illicio, delicias detestandas clanculum interpelles! Velut tabidam saniem exhorrescere peccatum incipis; sed alicubi lego *saniem pretiosam*, caue ne tu deliciosè periculosam saniem experiaris.

Poma cùm putrescunt, adhuc de antiquâ gratiâ sibi adulantur. Sic aliquando pœnitentia.

Idem ibi. c. 6.

Manil. l. 5.

2. Dauid ille innocentiâ prælustris, à Prophetâ Nathane cælitus admonitus, agnoscit tandem reus culpam, humiliatur, compungitur, confitetur, luget, pœnitet, gemmas regias abdicat, pretiosa auro textili indumēta deponit, purpurâ exuitur, diademate exhonoratur, cultu & corde mutatur, totū regem cum ornatibus suis abijcit, prouidum pœnitentem cum piè ambitioso patrocinio squaloris assumit; & sacco ac cinere voluptates, quasi diu plorando defessus, in has lugubres voces tandem erupit: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.* Alibi ethicè velitando ostendimus, illud *tegere*, non modò non detrahere veræ peccatorum *remissioni* per veram pœnitentiam factæ, sed mirè illā augere pulchro abolitionis auctario; rumpantur licet Hæreticorum ilia. Nunc autem peruestigandum est, quare Dauid sic magnificè beet eos, quorum *remissæ* sunt iniquitates, & quorum *tecta* sunt peccata. Ambigitne de suis sceleris *remissione* per Prophetam attestatissima, vt his quorum *remissa* sunt peccata quodammodo inuidere videatur? Num timet, an sua peccata semel *remissa* & *tecta*, rursus illi ad culpam *imputentur*? Quid adhuc timet Dauid diuturniori pœnitentię flebiliter assiduus? Audiendi sunt inibi Græci Patres: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates*, &c. *Lamentis*, inquit, *& lacrymis assiduis propter peccatum intabescens, & omnis generis calamitatibus idcirco circumdatus, felices illos ac beatos nuncupo, qui citra molestiam, Domini benignitate peccatorum consecuti sunt remissionem.* (Aduerte attentius quam diuturnæ pœnitentiæ *molestiam* Dauid detrectare exambiat) *Tantâ siquidem in illos vsus est liberalitate, vt non solum remittat, verùm etiam obliteret peccata, neque vestigia eorum relinquat.* Nimirum Dauid & vitæ pastoritiæ, & bellicis pugnacissimè laboribus duriter adsuetus, non ob molestam asperitatem censet pergrauem diuturnam pœnitentiæ *molestiam*; sed quia assiduis lacrymis propter peccatum *intabescens*, & pœnitentiæ *circumdatus* calamitatibus, viuidam adhuc voluptuosi sceleris memoriam refricat, & recordatione periculum quodammodo fouere cogitur. Petit ergò obnixiùs Dauid, vt voluptuosum scelus *obliteret*; *neque vestigia eius relinquat*,

Psal. 31. v. 1. & 2.

Græci Patr. in Paraphrasi ibi.

Cur petit Dauid vt, dudum peccata demissa obliterētur, ne vestigiā maneat?

linquat, ne vel in ipsâ austeriori pœnitentiâ, peccati *vestigia*, & voluptatis notas non dubijs characteribus legat, & inde peccatum relegat. Hanc periculi molestiã excutere satagit, aiens, *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates* (id est, prorsus *obliteratæ*,) *& quorum tecta sunt peccata* (id est, sic penitus deleta, vt neque eorum *vestigia* relinquantur.) Quare *beatos* prædicat illos indulgentiori Dei benignitate felices, *qui citra molestiam* periculi huius, *peccatorum consecuti sunt remissionem*. Vide quàm cautè Dauid hîc timet, ne vel actuosioris pœnitentiæ asperitates, voluptuosi sceleris illecebras concupiscentiæ ingerant, veritus ne etiam cùm peccata detestatur, ipsa de cognato lenocinio, *adhuc gratiæ suæ adulentur*, & pœnitentiæ meritum degeneret in *augmentum*, vel *argumentum peruersæ emendationis*. Non quòd in memoriam non sint adducenda peccata ad confessionem, & ad agendam pro illis pœnitẽtiam; sed quòd voluptuosa delicta cautè animitus tractanda sunt, ne voluptatis scintilla è diuerso excitata, concupiscentiam sufflammet, & extincto dudum igne, homo igneis moribus materiatus, iterum decinerescat; quæ opinatissima spiritualium Parentum gnome est.

Pœnitentia cautè refricet voluptuosi sceleris illecebras.

3. Dauidi Dauidem aduocemus auxiliarem, qui in pœnitentiæ merito primatum tenet. Hic ergo de cœli scholâ, & in experiẽtiæ gymnasio edoctus, sic ad Deum clamat: Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam: *Et secundùm multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam. Ampliùs laua me ab iniquitate meâ, & à peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.* Quid est, quòd Dauid cùm ex Prophetæ Nathan, ac proinde ex Dei ore dudum audisset, suum illi dimissum peccatum, sic sollicitè adhuc eum *delere* satagit, ab eoque magis ac magis lauari? Scitè inibi notant Græci Patres, quòd *rursum hic mundationis petit incrementum, cùm dixit Ampliùs; vt vbique magnum suum delictum ostenderet. Deinceps etiam causam reddit, ob quam dignus sit clementiâ, infert enim: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: & peccatum meum contra me est semper.* Scilicet etsi iam expunctum & obliteratum est meum delictũ, & remissa illius offensa; adhuc tamen opus est, vt *ampliùs* me laues, ac illius *vestigia*, ac reliquias deleas. Causam huius exactioris veniæ reddit: Quoniam, inquit, dum pœnitentiã ago, & peccatum iam diu à me patratum *cognosco*, ac in memoriâ ad detestationem, ad satisfactionem, atque ad emendationem reuerso; tam longè absum, vt me ad rursus delinquendum alliciat cognatâ voluptuosi delicti pellaciâ, vt potiùs meum delictum contra me esse censeam, & tanquam aduersarium detester. Adhuc tamen blandum hunc aduersarium, de recordatione insidiosè lenocinantem timeo quia etiam dum illud per pœnitentiam detestor, *peccatum meum contra me est semper.* quasi nunquam cesset peccati minas blandè ac gratè vibrare. Opportunè inibi Hesychius, alibi aliter expensus; Dauid *rogat deleri iniquitatem, ita vt non solùm curetur vulnus; verùm ne cicatrix quidem relinquatur. Quamobrem etiam miserationum multitudinem prætendit: neque enim ab vna miseratione, hoc est, venia vnius delicti peccator saluari potest, sed ad multa multis opus est miserationibus, vt minas effugiamus.* Itaque nõ tantùm *misericordiã magnâ*, & multis *miserationibus* expetit *ampliùs* suum voluptuosum scelus *lauari*, & sic elui ac sanari, vt ne *cicatrix* quidem, næuus, aut vestigium relinquatur, vt sic, sic, inquam, illius *minas* effugiat. O! sic lasciui olim flagitij *minas* timet, dum illud asperiori pœnitentiâ animitus detestatur; O! *peccatum meum* etiam in memoriâ illud seueriùs detestante, fœdiùs abominante, & obnixiùs emendante, adhuc *contra me est semper*, & voluptatis lenocinio, durissimas blanditiarum *minas* iactat? O quàm cautè obuersandæ memoriæ est, quod insidioso voluptatis præstigio, è peruerso concupiscentiam inquietat! Quod præsumis de pio, de periculoso time. Perrarò voluptatis scintilla, in appetitu securè ventilatur. Sub doloso cinere, voluptatum fauillæ tectiùs calent; ô metue gehennalis incendij *minas*, malè securas in pœnitenti asylo.

Psal 50. v. 3. & 4. & 5.

Græci Patr. in Paraphr.

In pœnitẽtẽ incauta voluptuosi sceleris recordatio, insidiosæ minæ sunt.

Hesych. ibi in Catenâ.

4. Lucę 15. Prodigus adolescens, filius pijssimi patris malè desertor, fame tabidus, pecorum seruitute abundè satur; pœnitentiæ stimulis concitatus, bene redux patri adest. *Cùm autem adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordiâ motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum.* Si adolescentis huius scelus displicet, horret abscessus; nos à tali patre nullatenus discedamus. Certè si abscesserimus vitiorum impetu abrepti, si substantiam patris simul cum nostrâ luxuriosè dispersimus; si ad impietatis præruptum totum, totam si venimus ad ruinam; surgamus aliquando, & ad talem patrem tali inuitati redeamus exemplo. Quod inibi Chrysologus ad rem elucidans, ita scribit: *Vidit illum pater ipsius .... & cecidit super collum eius. Aspectus patris fugat crimina, expellit noxam, cunctam nequitiam & tentamenta propellit .... filium trahit manibus, claudit gremio, ligat lacertis.* Bene est, quòd pœnitentem filiũ sic beneficè pater excipiens, & beneuolè tractans, veniæ osculo peccata filij redimat, dum reconciliationis gratiã illi liberalius indulget. Quid autem est, quòd cùm filius anteactæ luxuriosiùs vitæ pœnitentiâ angitur, & voluptuosa vitia constanter detestatur, tunc, tunc quidem pœnitentem filium *claudit gremio, ligat lacertis*, neque tantùm expellit noxam, & fugat crimina, sed etiam *cunctam nequitiam & tentamenta propellit*? O boni patris erga pœnitentem filium, indulgentissimam misericordiam, quæ sic largiori veniâ voluptuosa fugauit delicta, vt cum delictis *tentamenta propulerit*! neque detestatur flagitia, gustatas delicias blandè aspirantia, dum ea incautè memoriâ fouet, ad ea rursus sectanda, malè incalescat, & è peruerso exæstuet. Pœnitentis filij *tentamenta propellit*: ne remedijs malè laboret, & periculosiùs ęgrotet. Pœnitentis filij luxuriosa scelera *gremio claudit*, ne exinceps in affectæ mentis tabulâ transpareant ad gratiã, voluptatis penicillo colorata. Filium ritè pœnitentem, & pœnitentium ideam *ligat lacertis*, ne dum à concupiscẽtiæ delicijs fugit, insidiosæ voluptatis lenocinio, ad voluptates incautus festinet. Sic in regiâ pietatis viâ, & in asperioris pœnitentiæ semitâ, velut ex inopinato latibulo clancularię subdolè insidiæ, & turpioris relapsus *minæ*, non semel

Lucæ 15. v. 20.

S. Chrysol. Serm. 3.

Pius pater pœnitentem Prodigum gremio claudit, & lacertis ligat, vt tentamenta tunc propellat.

semel aduersus pœnitentiam erumpunt; & in sacramento emendationis, inemendationis arbitrium delitescit! O caue, quisquis virtutem amas! Sic nunc Orpha dum ad Dei populum pergens, paternæ domus gratiam, & idololatriæ licentiam detestatur, eorum commemoratione, velut præstigijs allecta repedat; *Eleuatâ* Hic v. 14. *igitur voce, rursum flere cœperunt. Orpha osculata est socrum, ac reuersa est.*

5. Psalm. 100. v. 2. Psalmo 100. sic pangit Dauid: Misericordiã & iudicium cantabo tibi Domine. *Psallam & intelligam in viâ immaculatâ: quando venies? ad me?* Symmachus vertit, *Considerabo viam immaculatam.* Alij ex Hebræo, *Intellectum dabo in viâ immaculatâ.* Quænam est hæc perspicacior intelligentia de viâ immaculatâ, quam ingredi Propheta exoptat; & ad quam percipiendam nouum intellectum, sagacem intelligentiam, & considerationem requiri præfatur? Incessus in viâ, & per viam immaculatam, attentâ mentis consideratione, an pijs voluntatis affectibus peragitur? Quæ igitur est hæc perspicacior *intelligentia* seu *consideratio*, quam Dauid tunc pœnitens requirit, vt per *viam immaculatam* securus incedat? Bellissimè Græci Patres in huius sententiæ Paraphrasi: *Intelligam in viâ immaculatâ, id est, obliuiscar vitæ impuræ.* Hem! sic vel memoria scelerosæ olim voluptatis ad relapsum instigat, nisi cautè admittatur; vt *intelligere*, & *considerare viam immaculatam* ad incedendum per eam, sit *obliuisci vitæ impuræ*? O arcanam ex *obliuione intelligentiam* ethicè opinatissimam!

Symmach. Corderius ibi. *Valdè intelligit in viâ immaculatâ, qui vitæ impuræ obliuiscitur.* Græci Patr.

---

§. LX.

Nil acerbius, atrocius nihil, quàm vera inimicitia: falsatæ amicitiæ penicillo colorata.

1. Clemens Alex. l. 2. Pædag. c. 9. CLemens Alexandrinus: *Est aliud*, inquit, *quoddam osculum incestum, veneno plenum sanctitatem simulans. An nescitis quod etiam phalangia si ore tantùm tangant, graues dolores hominibus afferant?* Phalangium est genus aranearum, quod si vel leuiter carnem tangat, venenum stillat, & per membra dispergit, quod ea grauiter excruciat. Sic qui blanditiarum specie, venenatâ fraude animitus tectâ, amicitiæ lenocinia offert; osculo venenatè incestat, periculosiùs venenat, & atrociùs ferit. Hinc Christus Deus in suâ acerbissimâ Passione, ad reliqua tormenta propè mutus, incestum Iudæ osculum querelis excepit: *Iuda osculo Filium hominis tradis?* Commentarium subnectit Ambrosius: *Amoris pignore vulnus infligis? charitatis officio sanguinem fundis? & pacis instrumento mortem irrogas? seruus dominum, discipulus prodis magistrum, electus auctorem?* Sic hostilitatem penicillo amicitiæ tectiùs coloratam, & speciem virtutis vitio studentem, peracerbè homines ferre solitant!

Iudas amoris pignore, Christo vulnus infligit. Lucæ 22. v. 48. S. Ambros. ibi.

2. Ioan. 19. v. 28. & 29. Ioannis 19. Posteà, inquit, sciens Iesus quia omnia consummata sunt, vt consummaretur Scriptura, *dixit: Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius. Cùm ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est.* Verè Christus sitiebat in cruce, & acri vexabatur siti, eius enim caro sanctissima acerbissimis doloribus exsiccata, humido etiam naturali penè effusione sanguinis consumpto, siti torquebatur acerrimâ. Tunc ergo dixit Iesus, *Sitio*, (& vt bene notat Salmeron) *Simpliciter loquens, quasi inter amicos versaretur, qui ad eam vocem statim potum offerent.* Tortores autem celeriter accurrunt, & spongiam felleo imbutam aceto, ori eius applicant. Quod *accepisse* dicitur, id est, acetum gustasse, libasse. Quod, vt exponit inibi Liranus: *Cùm gustasset, noluit bibere, quia illud quod est modicum, quasi nihil reputatur: & ideo quia parum de illo aceto accepit, vt hic dicit Ioannes, Matthæus dicit, Noluit bibere.* Sanè mirissimum est, hoc propinati aceti tormentum, primis dumtaxat labris delibasse; qui totum Passionis calicem sic hianter vsque fæces exhausit? acrem fellei aceti amaritiem refutat, qui saginari voluptate patientiæ voluit è vitâ discessurus? Perbellè ad rem inibi Cyrillus philosophatur: *Sitio*, &c. *Pro iuuante & iucundo potu nocentem & acerbum attulerunt; & humanitatem, quâ moueri videbantur, in impietatem conuerterunt; nam cùm petenti dabant, charitatis habitum suscipere videbantur.* Nimirum cùm Saluator in cruce sanguine penè vacuus, & doloribus exhaustus, dixisset, *Sitio*, specie humanitatis, aceti potandi sæuitiam prætexunt, & sitienti potum offerre videntur: at reipsâ benignitatis obtentu hostilitatem abscondunt, efficiuntque compassionem falsatam veræ crudelitati seruire turpi inhumanè ministerio. *Humanitatem quâ moueri videbantur, in impietatem conuerterunt*; & mucrone opportunæ pietatis, pietatem subdolè feriunt. Ergo Christus Deus fellitum acerrimè potum gustu libat, & primis labris spongiam lambit oblatam, ne vllum omnino tormentum refutet; refutat vlteriorem aceti haustum, quo huiusmodi hostilitatis technas palam refutet, tãquam nequiori prauitate exundanter imbutas. Sanè inhumanum est, humanitatis pignore amaritiem homini exhausto propinare, & virtutem cogere ad vitiorum lenocinium. Impiè sæuit, quisquis amicitiæ prætextu ferit. Ergo Christus ipsa etiam fella sitiens, ad illa sic oblata moralissimè nauseat, & renutu peridoneo refutat, & consultissimo fastidio mysteria loquitur. Huic expensioni annecte quæ infrà n. 7. subscribuntur.

P. Salm. tom. 10. Tract. 44. Matth. 27. v. 34. Liranus in Ioan. 19. *Quare Christus sitiens acetum gustu libatum statim refutat?* S. Cyrillus Alex lib. 12. c. 35. *Impiè sæuit, quisquis specie amicitiæ ferit.*

Prouerbiorum 3. cautelam cum amicis sic erudit Salomon: *Ne moliaris amico tuo malum, cùm ille in te habeat fiduciam.* Turpe est enim amicitiæ fiduciam, in hostilitatem perniciosiùs refingere. Hebraicè habetur, *Ne ares*, seu *fabrices super amicum tuum malum.* Porrò sicut qui *arat*, terram præduro vomere proscindit, vt illam emolliat, ac blandiùs præparet ad vberem prouentum; sic qui amicum aut amicitiam excolit, vt inde vberrimam malorum segetem hostiliter demetat: modicum intulisset malum, nisi amicitiæ specie deſæuiret. Quare Biblia Romana pro τῷ *amico* exscribũt *Inimicum.* quasi ille antonomasticè sit *inimicus*, qui simulatâ amicitiâ colitur. Exinde simulata amicitia est inimicitiarum emphasis, vigor hostilitatis, & nocendi energia. Sententiosè Clemens Alexãdrinus ex Xenophonte, ait: *Non aliter inimicos læserit*

3. Prouerb. 3. v. 29. Hebræus. *Malè super amicitiam aratur malum.* Bibl. Rom. *Non aliter læditur inimicus, quàm si videatur esse amicus.* Xenophon. Clem. Alex. l. 6. Strom.

læserit quispiam, quàm si videatur esse amicus. quasi aperta inimicitia sit ad nocendum imbecilla, quantumuis hostiliter ferociat, nisi specie amicitiæ ad sæuitiam armetur.

4. Matth. 5. v. 29. & 30.

Matthæi 5. sic fideles omnes Christus instituit: *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te.... Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proijce abs te: expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum,* &c. Non de membris corporis hoc dixit Christus; absit vt lanienam doceat; sed de amicis & cognatis: sumus enim inter nos alter alterius membra. Si ergo, inquit, habes amicum, qui videtur esse tibi æquè necessarius ac dexter oculus; vides autem, aut suspicaris te ab illo lædi, vel aduersum te moliri aliquid odoraris, confestim, erue eum & amicitias rumpe. Ad hunc sensum videtur Anastasius Nicænus præscripta verba Christi deflexisse, sic interrogans quæst. 73. *Quid est: Si oculus dexter vel manus tua te scandalizet, exscinde eam abs te?* Respondet paulò pòst initium: *Vir iniquus tentat amicos, & abducit eos in vias non bonas; obfirmans autem oculos suos, cogitat peruersa, & labiis suis definit omnia mala.* O non bonam fraudulenti amici tentationem! Nempè *obfirmat* oculos suos, id est, obstinatè cogitat, & præteritâ amicitiâ confisus, labijs suis *definit omnia mala.* Hem! amicus simulatus *omnia mala* amico *definit*? Quid est *omnia mala*? Omnia mala amicus simulatus amico, ab amicitiâ securo & inermi, potest infligere? ô quàm multa quàm breui compendio! ô nimis argutam falsatæ amicitiæ *definitionem*!

Amicus simulatus omnia mala amico definit.

Anast. Nicænus.

5. Prouerb. 22. v. 24. & 25. Lxx Inter. Symmach. Chaldæus.

Salomon Prouerb. 22. ita scribit: *Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso.* Lxx. Interpres vtrumque hemistichium de amicitiâ intelligunt: *Noli esse sodalis viro furioso, cùm amico iracundo ne cohabites.* Symmachus, *Ne amicitiam contraxeris*; Chaldæus Paraphrastes, *Non commisceearis cum viro bilioso.* Itaque seriò monet Salomon vt caueamus exasperatæ amicitiæ iras, tanquam nimis infestas de nuper sociali familiaritatis fœdere; nam eiusmodi iracunda exasperatio *omnia mala definit amico.* Quare Hebræa vertunt: *Ne associeris Domino nasi*, idem est pollenti irâ, qui irâ abundat: hæc enim maximè se ostendit in naso rugoso & ardente. Nisi malis *nasum* ad sannas, irrisiones, ac ludibria referre. Quasi dicat: Amicus exasperatus, & qui simulatæ olim amicitiæ abutitur ad offensas, cùm omnia tua illi nota sint, illa prodet propudiosa tui irrisione; te probrosè subsannabit, & communi ludibrio illudendum ac ridendum exponet, tanquam *Dominus nasi.* Alij pro *Domino nasi* ex Hebræo vertunt, *Ne associeris marito iræ.* Profundè quidem infidelis amicus, & qui amicitiâ abutitur ad nocendum, dicitur *iræ maritus*, quì scilicet iram quasi vxorem sibi despondit & copulauit, & ab eâ diuelli nec velit, nec queat: solent enim mulieres esse iracundæ, & iras litesque in domo ciere. Exin *iræ maritus* dicitur, quasi in irâ, ac sæuiùs nocendi malignitate delicietur voluptuosè, imò & impunè tanquam cum legitimâ vxore. Ergo caue ab infideli amico, qui amicitiâ abutitur ad nocendum, tanquam à *Domino nasi*, & *iræ marito.*

Hebræus.

Amicus infidelis dicitur Dominus nasi, & iræ maritus, quare?

6. Pergit Salomon Prouerbiorum 27. quo innotescat quisnam sit infidelis amicus, à quo sic sollicitè nobis cauendum est. *Meliora*, inquit, *sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis.* Sed vnde dignoscere poterimus, quænam sint hæc odientis *fraudulenta* oscula, cùm se amicitiæ specie tectius dissimulent? Aquila pro τὸ *fraudulenta oscula* habet, *supplicantia*, id est, suppliciter blandientia, orantia & adulantia. Radix enim Hebræa significat supplicare, orare, dissuauiari, siue suauibus verbis blandiri vt quid impetres. Verùm Lxx. Interpretes vertunt, *Spontanea oscula.* Tigurina ex opposito, *Coacta.* Hanc antithesim extricat Symmachus qui vertit, *Turbata* oscula. Scilicet si oscula, id est, obsequia amici aduerteris esse nimis affectata, parum cohærentia, & sibi pugnantia, *spontanea*, inquam, & *coacta*; & inde sæpè *turbata*, animi infidelis perturbatione obsequiorum fraudulentiam prodente; sollicitâ amicis cautelâ opus est, ne grauiori vulneri aditum securitas pandat. O caue has subdolas inimicæ amicitiæ technas, fraudis osculo tectas! Osculatâ hîc Noemi, ac fratriâ Ruthâ (è quâ Obed, & inde Dauid) discedit Orpha, statim conceptura & paritura Goliath (si est aliqua Rabbinorum fides;) ne sine osculo, id est, blando amicitiæ obsequio, implacatior peragereturhostilitas.

Prouerb. 27 v. 6. Aquila. *Infidelis amici obsequia minimè cohærentia, sed pugnantia, & turbata sunt.* Lxx Interp. Tigurina. Symmach.

Hîc v. 14. *Rabbini in Commentario refutati.*

7. Psal. 54. v. 13. 14. & 15.

Psalmo 54. sic Christi nomine Dauid conqueritur: *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Aut si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset; abscondissem me forsitan ab eo. Tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus: qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulauimus cum consensu. Veniat mors super illos,* &c. Hæc de Iudâ proditore, à Christo antedicta, magno consensu tradunt Commentatores. Sed vide quanta amicitiæ signa in Iudam Christus ostenderit; *Homo vnanimis* dicitur; Symmachus, *Eorundem morum*; *familiaris meus, & notus.* Illud autem, *Simul mecum dulces capiebas cibos*, alij exscribunt, *Dulces faciebas cibos.* Addit Hesychius in Catenâ: *Solus enim cum Iesu intingebat manum in catino.* Iudas, inquam, charioris amicitiæ infidus proditor. Verùm non sine magnâ emphasi, huius querelæ sermo est defectiuus; præcesserat enim, *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique*; cùm autem amicus sic familiaris, tam infidè in me sæuierit, videtur supplendum, Sustineri non potest; quod Græci Patres in Commentario notanter aduertunt, sic fati: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Tu verò*, &c. *Per eclipsin enim & sublimis phrasis est, consequentiam requirens. Deficit enim illud, Non sustinuissem. Omnium enim molestißimum videtur, si vir familiaris & contubernalis patret ea quæ hostium sunt & inimicorum. Accuratè autem hæc in Proditorem quadrabunt; quandoquidem etiam Symmachus familiarem pro duce exposuit.* Altâ igitur reticentiâ sacer Scriptor omisit, *Non sustinuissem*; agebat enim de Christi Dei passione. In quâ etsi saginari molestiarum patientiâ voluit: at *omnium molestißimum videtur, si vir familiaris patret ea quæ hostium sunt.* Quid exaggeratius?

Quàm amicè Christus Iudam tractauerit.

Symmach.

Hesychius. Marci 14. v. 20.

An Iudæ proditio fuerit in Passione, omnium cruciamentorum molestissima?

Græci Patr.

P. Didac. Celada in Ruth.

§. LXI.

Libidinis intemperantia multimodè sugillatur.

1. BLandum malum luxuria, lubrica pernicies libido, Venus dolosa est; & quam citiùs accusare cupias, quàm vitare evaleas. Quid hoc vitio fœdius? quid etiam damnosius? quo probitas atteritur, caro insolescit, vitia sopita viuescunt, hactenus victoriæ languent, virtus cadauerascit, animi & corporis vires expugnantur. Libidinosa intemperansque adolescentia effœtum corpus tradit senectuti: cumque libido omni ætati sit turpis, tum maximè senibus fœdissima est: semper pudenda, pœnitenda semper. Quare Plotinus, quòd haberet corpus pulchrè erubescebat. Adeò vt S. Thomas in Opusculis, sapientiæ Proceres allegans, seriò affirmet præcelsioris Hierarchiæ Dæmonas sic de carnis vitio erubescere, vt generositatis suæ olim memores, ad libidinem homines tentare detrectent. Sic vel immundi Spiritus otium aut negotium concupiscentiæ depretiant! Sic hominis generositatem, obscœnum carnis ludibrium dedecet! Sanè libidinis initium contemnebis, saltem si exitum cogitaueris. Hoc vitium in propria corpora sacrilegium est, hominum pudor, generosiorum Dæmonum nausea, & Angelorum horror. Hoc vitio vermescunt corda, putrescunt, fœtent. *Annon vermis luxuriæ (nescio si alter nocentior) ingreditur blandiendo, mordet ridendo, transforat delectando, perimit consensu voluntario?*

Generosiores Dæmones ad libidinem non tentant homines.

S. Thom. apud Eusebium lib. de Operibus & Diebus c. 12.

Luxuria vermis, qualis.

Vuerticus, apud Tilmann. in Matth. 2.

2. Lucæ 2. postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ secundùm legem Moysi, tulerunt puerum Iesum in Ierusalem, vt sisterent eum Domino: *Et vt darent hostiam secundùm quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.* Turtures & columbæ, quas puerpera pro peccato, id est, immunditiâ seu irregularitate legali offerebat, significabant gemitum seu compunctionem pœnitentis, quo expiantur peccata. Columba simplex animal est & lætum, non felle amarum, non morsibus sæuum, non vnguium laceratione violentum. Cur ergo tam faustam volucrem in minore dumtaxat ætate Deus expetit, in adultâ verò fastidiosè respuit? *Turtures* simpliciter Deus ad hostiam exambit, & *pullos columbarum* solùm acceptat? Appositè Bernardus serm. 59. in Cantica: *Nec solùm commendant turturem gemitus*, inquit, *commendat & castitas. Huius meritò digna fuit dari hostia pro Virgineo partu*, &c. *Et licet alias quidem per columbam Spiritus sanctus soleat designari; tamen quia libidinosa auis est, non decuit offerri eam in sacrificium Domini, nisi eâ sanè ætate, quâ nesciret libidinem. At turturis non designatur ætas, quoniam agnoscitur castitas in quacumque ætate.* Sanè columba, auis alioqui opinatissima, & quam apparenter induere Spiritus sanctus mauult, quo cælestem generositatem nobiliter fœnerat, facta Spiritus sancti symbolum, obses, auspicium. Inde ergo ad hostiam Deo placentem auspicato eligitur, sed in eâ dumtaxat ætate, quæ libidinem nescit. Expetitur auis electissima; sed cum exceptione maioris ætatis; ne dum libidinem subolet, Virgineæ hostiæ oblationem incestet, & aliquid non castum à Virgine matre, & Virginali filio immolari videatur. Quare hostia vndique continentiam spirat, puritatem fragrat, pudicitiam afflat. Procul tunc à Dei aris quod vel innoxiam libidinem suboleat. Idcirco *licet alias per columbam Spiritus sanctus soleat designari; tamen quia libidinosa auis est, non decuit offerri eam in sacrificium Domini, nisi eâ sanè ætate, quâ nesciret libidinem.*

Lucæ 2. v. 24.

S. Bernard.

Quare non columba, sed pulli columbarũ offerri iubentur?

3. Ad Philippenses 3. sic impudentem quorumdam improbitatem Paulus indicijs prodit, verbis castigat: *Multi enim ambulant*, inquit, *quos sæpè dicebam vobis (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Christi: quorum finis interitus: quorum Deus venter est: & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.* Suggillat hîc Paulus Hæreticos, qui (vt notat Cornelius inibi) sicut crucis Christi, ita & continentiæ, seueritatis, austeritatis vitæ quam Christianos docet crux Christi, hostes erant, agebantque & prædicabant vitam in otio & delicijs, mollem, lasciuam, epicuream: quemadmodum & nostræ ætatis hæreses libertatem omnem carni indulgent hæretico priuilegio. Et hac quoque ratione Apostolus eos vocat inimicos crucis Christi, quia nimirum, vt sequitur, eorum Deus venter est, & non nisi terrena sapiunt. Vnde & quosuis alios, etiam Catholicos, ventri & veneri deditos hisce verbis perstringit Apostolus. Ceterùm Balduinus argutus Auctor apud Tilmannum ibi, sic tempestiuè locum exponit: *Inimicos crucis Christi*, &c. *Si crux Christi quæ nobis portanda imponitur, voluptati aduersatur, & voluptas cruci, quomodo excusari possunt voluptatis amatores, vt non iudicentur crucis persecutores? De quibus Apostolus ait: Flens dico, inimicos crucis Christi. Qui (vt dictum est) rei mortis Christi sunt, non sicut auctores vel factores, vel ministri mortis Christi, sed sicut mortis contemptores, qui sacramentum dispensationis in se euacuant, consilium Altißimi irritantes, qui cælesti benedictione & ineffabili gloriâ indignos se faciunt, qui in delicijs agentes mysterium crucis irrident, qui Filium Dei conculcant, & sanguinem testamenti pollutum ducunt in quo sanctificati sunt, & spiritui gratiæ contumeliam faciunt.* Præscriptis verbis multa non bona libidinis elogia densè conglobantur, quæ pronum est ethicè enucleare. Nota autem pensiculatiùs verba quæ subjicit: *Vita carnalis*, inquit, *Dei iniuria est & in totius Trinitatis contumeliam redundat. Iniuria siquidem Patris est quòd Filius conculcatur. Iniuria Filij quòd sanguis eius quasi polluitur. Iniuria Spiritus sancti quòd gratia contemnitur.* Profectò longum nimis facerem, si Balduini sententias singulas ad rem exaggeratiùs luculentas, quâ libido proscribitur, emedullarem. Sat esto illas hîc rescripsisse, & earum acumen perstrictim adnotasse.

Ad Philip. 3. v. 18. & 19.

Cornelius.

Balduin.

Non bona libidinis elogia densè conglobantur.

Libido, totius Trinitatis contumelia dicitur, quare?

Iudicum 16. Samson ille robustissimus Hebræi populi dux, de muliebri fraude visu suo vacuus, & operosus alieno, apprehendens ambas templi columnas, vt morte suâ populum redimeret suum, animosè ait: *Moriatur anima mea cum Philisthijm.* Quę verba sic elucidat Ambrosius epist. 70. sic fatus, *Etsi Samson incomparabilis in hac vita fuerit, tamen in morte seipsum vicit.* 4.

Iudic. 16. v. 30.

S. Ambros.

vicit,& insuperabilem gessit animum, vt contemneret, & quasi pro nihilo haberet vitæ finem omnibus formidolosum. Virtutis igitur fuit, quod victoriarum numero diem clausit, nec captiuum exitum, sed triumphalem inuenit. Denique non telis, sed cadaueribus hostium pressus humatus est, proprio tectus triumpho. Hæc ad litteram de Samsonis victoriâ ac triũpho seculis omnibus opinatissimo. Prælustrem hunc tanti Herois triumphum sic flectit allegoricè Stephanus Cantuariensis: *Moriatur anima mea cum Philisthijm. Anima, id est, Sensualitas,* &c. *Mortificatur caro, vt mortificentur maligni spiritus.* Itaque sensualitas, seu cognata libido medullitus æstuans, *anima* hominis & *malignis spiritus*, ethicè nominatur; quasi sensualis hominis anima & vita libidine constet. Bonus mysticè Samson, qui morte animæ suæ, id est, sensualitatis, infernalium Philisthinorum mortem inuenit, & vitalem gloriosè triumphum reportauit. O! *Moriatur anima mea cum Philisthijm. Anima, id est, sensualitas.*

Vita animæ dicitur sensualitas.

Stephan. apud Tilmann. ibi.

5.

Paulus recensens vitia, in quibus olim Ephesij infideles versabantur, ita scribit: *In quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostræ, facientes voluntatem carnis, & cogitationum.* Græcè scribitur, *voluntates.* Quasi dicat: Explentes appetitus & desideria concupiscentiæ, siue ea quæ carni, id est, concupiscentiæ carnali, cogitationi & fantasiæ libebant, quæque concupiscentia volebat, id est, appetebat. Pro τὸ *cogitationum*, Ambrosius vertit. *Consiliorum.* Hieronymus, *Mentium.* Sed quid est quod carni adscribitur *voluntas, cogitatio, mens, consilium*; cùm potiùs consilij inopes & vesanè amentes reddat cùm luxuriæ igniculis homo sufflammatur? Sanè homo lasciuus sic mentem ac rationem desuescit, vt phantasia illi pro ratione fit, & pro voluptate concupiscentiâ, quasi interim mente viduetur. Eleganter Ioannes Climacus Gradu 15. ita scribit: *Immundus sanè spiritus*, inquit, *inuerecundus, impudicus, immanis est & atrox, qui dum cordis sensum impudenter occupat, facit quoque vt is qui impugnatur in morem fornacis vratur, Deum denique non timet, æterni supplicij memoriam nihil extimat, orationem execratur . . . . mentis impotem, & totius rationis expertem facit, iugique concupiscentiâ inebriat.* Eheu! sic amentes, ac propè infideles & atheos, infelices homines, quos occupat luxuria reddit? Scilicet præcoquo gehennæ igni vstulantur; sic obdurratione lapidescunt, vt infernalis flammæ memoriam penè expunxerint, & ad res fidei velut cæci ac surdi; sicque à libidine obbrutescunt, vt phantasiam pro ratione, pro voluntate concupiscentiam habere videantur. *Mentis impotem, & totius rationis expertem facit* eum, qui *facit voluntatem carnis, & cogitationem.* Hanc à libidine vesaniam experta est Orpha, à Noëmi & Ruthâ discedens, si Hebræis credimus.

Ad Ephes. 2. v. 3.

Græcus.

S. Ambros. S. Hieron.

Libido rationis expertem facere dicitur.

Ioan. Clim.

Libido infernalis gehennæ memoriam abolet.

Hîc v. 14.

6.

Lucæ 7. mulier illa Peccatrix elogio nobilis, importuna conuiuio, veniæ opportuna, ad pedes Iesu prouoluitur, & lacrymarum balneo, in Christi pedibus pristinæ abluit impudentiæ vestigia. Videns autem Pharisæus qui vocauerat eum, ait intra se, dicens: *Hic si esset Propheta, sciret vtique, quæ, & qualis est mulier, quæ tangit eum; quia peccatrix est.* Quæ verba exponens S. Augustinus serm. 11. ad Fratres, de cautelâ à libidine, ita scribit: *Quia ergo eam Pharisæus repulsurus esset, cùm hoc Dominus non fecit, existimauit eum nescire, quæ illa esset, & dixit apud semet ipsum: Hic si esset Propheta, sciret quæ mulier illi accessit ad pedes. Non dixit: Repulisset eam: sed sciret quæ esset: tanquam esset consequens, vt si sciret, repelleret. Ex illo ergo quòd non eam repulit, etiam nescire eum pro certo suspicatus est.* Bonus Dominus, qui maluit permittere se de inscitiâ argui, quàm denotari, quòd sciens & volens se à feminâ peccatrice tangi permiserit.

Lucæ 7. v. 39.

S. August. *Christus inscitia denotatur, ne vllo modo libidinis arguatur.*

---

§. LXII.

Homo dubius, moribus incertus, votis ambiguus, & varietatibus temperatus; malè audit.

1.

CErtè habitum vertere, naturæ totius solemne munus est; & velut cognato sui tædio, quandoquidem essentiam excussisse non eualet, accidentiam euariare exambit Mundus ipse hoc munere fungitur; neque enim mundus, si non vt mundus. Proindedum cogit diuersa in vnum, ex demutatione diuersa sunt, etsi sub vno vocabulo vniuersatim denotentur. Sic in mundo, *diuersitatis discordiam vices fœderant* (ait Tertullianus) id est, constantia perpetuæ vicissitudinis; quâ res aliæ alijs succedunt, & in se incessanter demutantur, & ipsæ tanquam non ipsæ, sed aliæ succidaneâ mutatione apparent; discordiam illam *fœderant*, id est, concordem faciunt. *Ita mutando erit mundus omnis, qui & diuersitatibus corporatus, & vicibus temperatus.* Mitto cœlum perpetuo motu, & vices alternante semper vicissitudine corporatum; terram, si recenseas, temporatim vestiri amantem, propè sis eandem negare, memor viridem, cùm conspicis flauam, mox & visurus canam. Sic terra, licet stabilitatis symbolum, vices secum reciprocat, nunquam ipsa, semper alia, etsi semper ipsa quando alia. Sic & homo, princeps terræ inquilinus, *varium animal* sententiosè dicitur, quasi aliquâ sui nausea (quo terræ soboles mundo temperata dignoscitur) non bono, opinor, humanæ naturæ elogio; ex quo generosam cum cœlicolis cognationem malè degener diffitetur. Quid tam turpe, quàm homo anceps, dubius, incertus, ac varius? sibi non placet, & omnibus displicet.

Tertull. l. de Pallio c. 2.

Rerum natura malè variationibus obnoxia nascitur.

S. Nazianz. alibi expensus.

2.

Michæas c. 1. Hebræi populi strages, & Ierosolymæ ac templi excidium annuncians, sic funestè loquitur, vltrà Ieremiam tragicus Vates: Super hoc plangam, & vlulabo: vadam spoliatus, & nudus: *Faciam planctum velut draconum, & luctum quasi struthionum.* Profectò Struthiones grandissimi sunt, & penè bestiarum generis, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pennis, vt currentem adiuuent: cetero non sunt volucres, nec à terrâ tolluntur. Vngulæ ijs ceruinis similes, quibus dimicant, bisulcæ: conosque bellicos & galeas pennæ perelegãter adornant. De huius siue bestiæ, siue volucris luctu, & causâ quæ lugubrem funestè planctum moueat, multa ad litteram noster Ribera, Sãctius, & Cornelius inibi tradũt. Verùm S. Gregorius in

Michææ 1. v 8

Ferè ex Plin. l. 10. c. 1.

Ribera. Sanctius. Cornelius.

S. Gregor. l. 31. Moral. cap. 5. in cap. 39. Iob, vbi de Struthione agitur, aliam fortè luctuosi planctus occasionem ethicè proponit: *A terrâ quippe,inquit,eleuari non valet, & alas quasi ad volatum spe tenus erigit: sed tamen nunquam à terrâ se eleuando suspendit.* Et confestim huiusce belluinæ auis proprietates hominibus sic ethicè adaptat: *Habent quippe volandi pennas per speciem, sed in terrâ repunt per actionem, quia alas per figuram sanctitatis extendunt, sed curarum secularium pondere prægrauati, nullatenus à terrâ subleuantur.* Itaque, vt sapienter, inquit, Iobus: Iob 39. v. 13. *Penna struthionis similis est pennis herodij & accipitris.* Quis herodium & accipitrem nesciat aues reliquas quantâ volatus sui celeritate transcendat? Struthio verò pennæ eorum similitudinē habet, sed volatus eorum celeritatem non habet. Inde forsan funesto planctu nimis angitur struthio, quem pudet per humum bestiarū adinstar repere; & de pennarum pulchro apparatu, volatum quem præsumit, explicare vix eualet. Volucri specie præditus, inter bestias recenseri ambitiosè dedignatur, & cum illis per terram repere; cùm autem ob pergrauem pigrè volatum, etsi pennas habeat velocissimis auibus similes, vix à terrâ se possit attollere, quasi ancipitis naturæ sit, & ambiguæ sortis, funestè gemit, querulus de incertâ naturâ, & dubio naturæ genio, cùm pudeat per humum cum bestijs repere, nec ambita aëris habitatio, ei cum reliquo pennatorum genere concedatur. Exinde meritò nimis mœret, & ambiguam naturæ sortem, ancipitem, ac incertam funestè luget. *Faciam planctum velut draconum, & luctum quasi struthionum.* Heu quoties tædet nos eius status, quo censemur; & cùm alium sublimiorem fauoris, aut præsumpti arroganter meriti pennis ambimus, neque ei adnumerari conceditur, nauseabundi pigrescimus, & neutrius munera obimus! illum pudore dedignamur, hunc arrogantiæ alis præsumimus, quare ambiguo semper censu neutrum obimus; & querulo struthionum luctu discruciamur.

Pennatum struthionem pudet per terram repere, & ei volatus negatur.

3. Leuitici 11. sacer Hebræorum Legislator Moyses, Dei instinctu multa volucrum genera, tanquam immunda, profana & execranda, à Dei populo vesci seriò vetat: Hæc sunt, inquit, quæ de auibus comedere non debetis, & vitanda sunt vobis; aquilā & griphem .... struthionem & noctuam .... *Et cygnum, & onocrotalum,* &c. Ad hunc locum bene ex S. Isidoro notat Carthusianus, *Si in prohibitionibus auium, qui in isto capitulo prohibentur hominibus comedere, non lateret mysterium; esset in textu superfluitas magna verborum. Multa namque prohibentur in eo, quæ nullus Iudæorum, aut etiam aliorum bene dispositorum comedere consueuit: quod patet per se, ideo mystica est ratio eorum.* Ergo mystica huius prohibitionis causa sollertiùs peruestiganda est. Pergit ipse, penè ex Abulensi hæc subdens: *Cygnus est auis nota, pennis albissima, carne nigra; inter pisces nutrita, eos non comedit; ponderosum gerit corpus, ideo rarò volat, diligitque quietem; quasi mortem contemnens, dulciter canit morte instante.* Ecce tibi animantem meritò reiectaneam. Quasi aquaticum prorsus animal foret, in aquis versatur, & gregalibus piscibus minimè vescitur, quasi de piscis naturâ, & grato piscium consortio sibi aduletur. In terrâ etiam ambulat, in eaque nidificat, & suam fœcunditatem ostentat, dum in terrâ pa-

Leuit. 11. v. 18. S. Isidorus. Carthus. ibi.

Abulens. *Cygnus in triplici elemento viuens, reiectaneus habetur, & in nullo censetur.*

rit oua, & ea excludit. Sublimem quoque aërıs habitationem ambit, & more volucrum, in quorum censu est, super aëra volat. Dulci modulatè cantu vicinam contemnit mortem, quadam ambiguæ naturæ præsumptione arroganti, quod etsi tanquam volucris moriatur in terrâ aut aere, in aquis forsan velut piscis victura sit, aliquo dubiæ naturæ priuilegio. Quare mystico ethicè Sacramento, à Dei populo cygnus, tanquam auis reiectanea, profana, & abominabilis censetur, de ambiguæ naturæ non bono elogio: quippè quæ, terræ, aquæ, & aeris elogia, & commoda captare ambit; & dum in triplici elemento censeri præsumit, nullius metatum pertigit, nullius munus implet, nullius perfectionem vicissitudinibus corporata, consummare eualet. Aquarum nauseâ in terram prosilit, & terræ stipendia captat; & velut terræ fastidio, celeri pennâ se tollit in aera, agens vindicias de cognatâ desidiâ: & rursus terræ ac aeris tædio, sese mergit in aquis, nec dubiæ naturæ notam inde abluit: imò inde putatur *immunda*, vnde credi poterat iam diluta. Profanum sanè est, & meritò reijciendum, quod nullibi incola est, sed vbiuis inquilinum, dubio naturæ, ac naturalis elementi censu, & ambiguo semper studio.

Zachariæ 5. Egressus est Angelus, qui loquebatur in me, & dixit ad me: Leua oculos tuos, 4.
& vide quid est hoc, quod egreditur: *Hæc est amphora egrediens: hæc est oculus eorum* (Iudæorū) *in vniuersâ terrâ. Et ecce talentum plumbi portabatur.* Hoc talentum plumbi super amphoram notat pergraue pondus culpæ, & consequenter pœnæ, quæ peccatores Iudæos Babylonico exilio puniendos deprimit & opprimit, vt sese erigere, & ab ea eximere nequeant: vnde obstruit os amphoræ, vt impietas eâ inclusa in æternum occlusa maneat. Ita S. Hieronymus, Haymo, Remigius, Rupertus, & Liranus. Hæc ergo *amphora* impietate Iudaicâ plenè exundans, *est oculus eorum in vniuersâ terrâ*, id est, tota oculata ad concupiscentiæ illecebras, ad ambitionis fastum, & ad omnem scelerosè impietatem, huiusmodi blandimenta sagaciter scrutatur, & operosè exequitur. Deinde leuaui oculos meos, & vidi: *Et leuauerunt amphoram inter terram & cœlum.* Scilicet non cursu, non equis, non curru, sed volatu, id est, velocissimè transtulerunt *amphoram*, vt ex contextu liquidè constat. Qui enim volat, librat se in aere inter cœlum & terram. Rupertus inibi sic ad rem hæc verba exponit: *Leuauerunt amphoram inter cœlum & terram. Nec terra sua capit eos* (Iudæos, inquam) *nec cœlum admittet eos. Et quemadmodum signifer eorum Iudas proditor perijt, suspensus inter cœlum & terram, cœli terræque perosus; sic & iste populus à terrenâ Ierusalem exclusus, & cælesti factus indignus, quasi pendet inter cœlum & terram.* Putaret aliquis, quòd istiusmodi *amphora* tot grauissimis Iudæorum peccatis plena, pergraui plumbi talento superposito; tanti ponderis mole ad infimissimum terræ locum concitatâ ruinâ descenderet, & grauissimè in imo subsideret. At vt viuaciùs exponatur tot enormitas scelerum, quæ oculata ad libidinis, arrogantiæ & auaritiæ blandimenta commisit, à terrâ exulare cogitur, nec

S. Hieron. Haymo. Remigius. Rupertus. Liran. ibi.

Zachar. 5. v. 9.

Rupertus.

Oculata amphora, peccatorum symbolum, inter cœlum & terram suspenditur, quare?

cœlum

cœlum inhabitare permittitur; sed in medio ac peregrino elemento à reliquis excussa, *suspenditur.* Quia *nec terra sua capit eos, nec cœlum admittit.* Itaque Propheta ad exaggerandam flagitiosiorem Iudaici populi malitiam, hanc *amphoram* eâ plenam, & quasi talento plumbi prægrauatam, à cognatâ terrâ violenter exulare compellit, nec in cœlo tanquam in patriâ habitare permittit; sed velut dubiæ, incertæ, & ambiguæ naturæ, in extraneo sibi aëre inquilina suspenditur. Sic huiusmodi *amphoram*, enormium flagitiorum Symbolum, *eleuauerunt inter cœlum & terram*, teneturque *suspensa inter cœlum & terram*, cœli, terræque perosa.

5. *Scelerosissima dicitur Orpha, quæ Moabitidem perdidit, nec Israëlitidem fecit.* In hoc cap. 1. Ruth & Orpha Moabitides, generoso connubio inferuntur populo Dei; sed tædis infelicibus, morte maritorum præcurrente optatissimam sobolem. Ergo lugubris Noëmi viduata marito, & duobus filijs orbata, regressum in patriam adornat. Ruth Hebrææ religionis tenacissima, & Bethleem præmaturè incola, regressum ad Moabitidem idololatram, velut *obstinato animo* recusat. Orpha verò, quæ mente ambiguâ nutabat, è Bethlehemitico itinere repedat regressu degenere. *Orpha osculata est socrum, ac reuersa est.* (Hîc v. 14.) Quid aliud faceret ambigua mulier, Moabitidis languidè desertrix, nec ipsa Israëlitis pleno animi voto? Nec suæ Moabitidis mores retinuit, nec Israelis veram cum moribus religionem arripuit. Et (si Hebræis credimus) exinde meretricem impudentissimam egit; & esse putatur mater gigantis Goliath, qui violentis stragibus giganteâ hostilitate Dei populum infestauit. Tales mores eam decebant, quæ Moabitidem perdidit, nec Israelitidem fecit. (*Consule Cōmentarium litteralem, ubi refutauimus hoc Hebræorum placitum.*)

---

§. LXIII.

Homo in terris, præ mutabilitate, semper ipse alius est; in cœlis duntaxat erit ipse, & non alius.

1. S. Ambr. l. 4 Hexam. c. 8. SI miraris (ait S. Ambrosius) quomodo defectum Luna patiatur, cùm tantam vim mutationis habeat suæ; considera & in eo magnum esse mysterium, quòd eius exemplo cognoscis, ô homo, nihil rerum humanarum esse posse, & mundanæ totius creaturæ, quod non aliquando resoluatur. Nam si etiam Luna cui tantum Dominus commisit ministerium, vt illuminet orbem terrarum, & crescit & deficit, quia omnia ex nihilo orta vsque ad perfectionem venerunt, & iterum perfecta minuuntur: cur non id moderationis assumimus, vt neque in aduersis abijciamus animum, & rursum non extollamur in prosperis, neque in potestate aliquâ nos diuitiisque iactemus, neque in viribus corporis aut pulchritudine gloriemur, in quo est facilis corruptio, crebra mutatio? (*Quàm sit hominis cognata mutatio.*) *Nam si te Luna contristat occasus, quæ se semper reparat ac reformat: multò magis contristare te debet si anima profectu virtutis impleta cùm fuerit, postea per inconstantiam mentis à suo deflexa proposito, studia sua sæpè commutet ..... Aliud est fungi ministerio, aliud circumferri ingenio, & sensus infirmitate fixam non habere sententiam.* Heu, sic homo mutationibus corporatur; nunquam ipse, semper alius; etsi nunquam magis ipse, quàm cùm alius! Sic inconstantiæ obæratus nascitur!

2. Iob cap. 19. hâc spe erectus duram calamitatem frangit: Scio, inquit, quòd Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terrâ surrecturus sum: & rursum circumdabor pelle meâ, & in carne meâ videbo Deum meum. *Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius.* (Iob 19. v. 27.) Putauerim cum S. Thomâ, quòd Iobus hîc intelligit Christum hominem Deum, qui oculis videri potest corporeis, quæ Sanctis est beatitudinis accidentalis portio præcipua. (S. Thom. ibi.) *Ego ipse Iob* (ait Hieronymus,) *qui in stercore iaceo, & totus vulnerum sanie computresco, ego, inquam, Iob iam incorruptus, atque vulneribus dissolutus, in hâc carne mortali, incorruptâ resurrectione futurâ glorificatus, videbo Deum. Et vt exprimeret ipsius corporis instaurationem, ait, Et oculi mei conspecturi sunt.* (S. Hieron. ibi.) Ita quidem. Sed quid necesse fuit addere, *Et non alius?* An non id semel & iterum expresserat, dicendo, *ego ipse*, & rursus, *oculi mei conspecturi sunt?* Quorsum id ipsum propè vsque ad nauseam auditorum inculcat? Porrò si ipse Iob suismet oculis conspecturus erat Deum, nimis superuacuè videtur addi, *Et non alius.* Bellissimè Galfridus ibidem apud Tilmannum, ita scribit: (Galfridus. Tilmannus.) *Quem visurus sum ego ipse, & non alius. Vt quid inculcans verba multiplicas? Quia propemodum alius, sed tamen ego ipse, & non alius. Interim namque quomodo videor ego ipse, dum nondum eodem statu permaneo? Tunc ego ipse facturus sum, videns eum qui idem ipse est similis factus ei.* Altè quidem Galfridus! Scilicet ideò ait Iobus, *ego ipse* in cœlo conspecturus sum Deum hisce oculis; & insuper addit, *& non alius*, vt denotet quod ipse, non hîc semper est, sed erit in cœlo, ipsemet, & non alius, fruens eius beatâ visione, qui *idem ipse* est; anteuertens illam Ioannis Apostoli gnomen, *Cùm apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* (*Homo in terris, ipse alius est; in cœlis verè ipse, non alius.* 1. Ioan. 3. v. 2.) Quasi dicat Iobus: Nunc in hâc vitâ mortali, sic mutationibus obnoxius viuo, sic ad singulas horas, pro leuiculâ occasionum & affectuum varietate demutor, vt propè sim quòd negem meipsum nunc esse, & non alium, qui nuper eram; sic mutationibus temperatus, varijs affectibus animatus, & vicibus corporatus mihi videor. Quare qui nunc ipse alius semper sum; in beatâ cœli gloriâ, videns eum qui idem ipse est, tunc ero *ego ipse, & non alius*, tot varietatum ac mutationum alternatione exemptus.

3. Ad Romanos 8. ita scribit Paulus: *Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum, qui subiecit eam in spe*: quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. *Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc.* (Ad Rom. 8. v. 20.) *τὸ vanitas*, cùm dicitur omnis creatura subiecta *vanitati*, ab Interpretibus accipitur pro *mutabilitate*, quam insensiles creaturæ nimis grauatè patiuntur, dum in hominis seruitio occupantur; interim enim defectui, mutationi, ac corruptioni obnoxiæ sunt. Quod *non volens*, id est, *non spontè* (vt legit Hieronymus;) sed reluctans, ingemiscens, & velut parturiens, omnis creatura sustinet vsque ad seculi cōsummatio-

mationem. Pro τὸ *vanitate*, id est, *mutabilitate*, aliqui ex Græcis codicibus habent, *frustrationi*, quasi continua creaturarum *mutabilitas*, sit earum *frustratio*: nam identidem suis naturis illudunt incessanti defectu, quo vices cum alijs alternant. Vnde dum aliæ alias creaturas irrequietâ generatione *parturiunt*, præ dolore *ingemiscunt*. Non sic homo, non sic; sed exanimalibus creaturis insensibilior, mutationibus gaudet, cognato vniformis permanentiæ tedio, nauseans ad diu similia, insanè alacri mutationis appetentiâ. Quod eloquenter tradit Ambrosius lib. 4. Hexameron cap. 8. sic præscriptum Pauli locum præstrictim elucidans: *Aliud est fungi ministerio* (quod faciunt creaturæ dum mutantur; *aliud circumferri ingenio, & sensus infirmitate fixam non habere sententiam. Vanitati enim creatura subiecta est: non sponte, sed propter eum qui subiecit in spe. Illa ergo non sponte mutatur, tu sponte mutaris. Illa congemiscit, & comparturit in suâ mutatione: tu non intelligis, & gratularis frequenter.* O malum! ô fatuam hominum vecordiam! Præ insensibilibus creaturis homo stultescit, dum illæ, cùm se videant vanitati *mutabilitatis*, & naturarum *frustrationi* obnoxias propter homines, vicem suam dolent, *congemiscunt*, & *comparturiunt* præ doloris impatientiâ: At homo sic præ brutis obbrutescit fatuè, vt mentis inops varietatibus gaudeat, & de mutationis probro, sibi & naturæ *frequenter gratuletur*. Hem! sic in suis contumelijs inscius sibi plaudet? sic cui cognata est ambitionis arrogantia, sibi de suis vilitatibus adulatur? Lenocinium est vanæ gloriæ, quod inconstantiæ probrum exaggerat? Non bona foret mutabilitatis patientia; ergo stulta *gratulatio* est. O discat homo de exanimalium gymnasio, de suâ *mutabilitate*, seu potiùs *frustratione*, non sibi propudiosè *gratulari*! Suspiret in terris ad cælestia, ibi enim, ibi, inquam, erit *ipse*, & *non alius*. Quod sanctus Iobus hianter expetebat.

Erasmus. — S. Ambros. — *Ob mutabilitatem creaturæ ingemiscit, homo sibi gratulatur.*

4. Prouerbiorum 15. de Salomonis scholâ hæc gnome proponitur: *Labia sapientium disseminabunt scientiam: cor stultorum dissimile erit.* Per *sapientes* hîc intelliguntur, qui veræ sapientiæ, id est, virtuti student: hæc enim est Sanctorum sapientia. Pro τὸ *disseminabunt*, alij habent, *custodient*; alij *constringent*, seu *alligabunt*. Quæ exscriptiones in idem recidunt; idem enim explicatius tradunt. Nam vir sapiens sapientiam & virtutem cordi suo *alligat* & *constringit*; & inde eam *custodit*: quare labia eius sapientiam constanter *disseminant*. Non sic stultus, cuius cor est *dissimile*. Lxx. Interpretes, *Corda imprudentium non secura.* Auctor Catenæ Græcorum, *Stultorum autem corda sunt lubrica & instabilia.* Itaque cor imprudentium cum pro leuiculis occasionibus & affectibus de facili immutetur, dicitur à mutabilitate *non securum*, *lubricum*, *instabile*, & sibi incessanter *dissimile*. Sapienter Gregorius Magnus 3. p. Pastoral. Admonit. 19. *De istis*, ait, *scribitur: Cor stultorum dissimile erit. Cor quippe sapientium sibimetipsis semper est simile: quia dum veris persuasionibus acquiescit, constanter se in bono opere dirigit. Cor verò stultorum dissimile est: quia dum mutabilitate se varium exhibet, nunquam id quod fuerat manet.* Alius ex alio semper est, nunquam ipse. Se iugiter negat, quasi se sui pœniteat, & quodam sui tædio, alius à se esse incessanter malit. Cor imprudentis *lubricum* est: quis in lubrico pedem tutò figat? quare in eis collocata fiducia, lapsus est. Cor imprudentis *non securum* est, quia *instabile* est. Et quia *dissimile* est; quem semel expertus es hominem, rursus inuenies polypum, quem vicinia colorat; aut chamæleonta, qui pelliculâ viuit, & eâdem absconditur. Nam & *Chamæleon mutare totus, nec aliud valet: nam cùm illi coloris proprietas vna sit, vt quid accessit, inde suffunditur: hoc soli Chamæleonti datur, quod vulgò dictum est, De corio suo ludere.* Sibi autem illudit, qui de inconstantiæ vicissitudinibus, semper à se alius, fidem adimit sibi. Bona Ruth, eò de magnanimæ constantiæ elogio ab omnibus laudatior, quò inconstantia Orphæ turpior apparet. In viæ initio Orpha probè sequax, in viâ nutat, & cogitat de regressu; & de primâ mansione infidè repedat: in fide *lubrica*, *instabilis*, *non secura*, & sibi propudiosè *dissimilis*. I, ito infelix, mutabilitatis tuæ pœnas in patriâ lues, dum felicitati Ruthæ inuideris, quæ ob propositi constantiam flecti-nesciam, generosa Regum mater nominari promeruit.

Prouerb. 15. v. 7. — Translationes. — Lxx. Inter. Catena Græc. — S. Gregor. — *Homo varius, sibi dissimilis, se ipsum negat.* — Tertull. l. de Pallio. c 3. — Hîc v. 14.

5. 2. Corinth. 1. Paulus sollicitè amolitur à se leuitatis & inconstantiæ notam: quòd ad eos, vti promiserat, non venerit: simulque asserit firmam & constantem esse suæ prædicationis veritatem. Cùm, inquit, *hoc voluissem, nunquid leuitate vsus sum? Aut quæ cogito secundùm carnem cogito, vt sit apud me. Est, & Non? Fidelis Deus*, &c. Vide quàm sit Paulus velut anxiè sollicitus, vt hanc leuitatis ac inconstantiæ suspicionem detegat, ne opinio leuitatis illum, & cum illo Euangelij prædicationem exauctorare videatur. Sapienter S. Gregorius nuper laudatus: Aliter, inquit, admonendi sunt pertinaces, atque aliter inconstantes. Pertinacibus namque dicendum est, quòd plus de se, quàm sunt sentiunt. *Inconstantibus verò intimandum est, quòd valdè se despicientes negligunt, & ideo leuitate cogitationum à suo iudicio per temporum momenta flectuntur.... Istis dicendum est, quia si hoc quod sunt vtcumque attenderent, nequaquam eos per tot varietatis littora mobilitatis aura versaret.* Itaque qui inconstanter varius est, proprio se contemnit suffragio, & contemnendum objicit alieno; quandoquidem ipse proprio iudicio egregiè diffidat; & proprio sui neglectu, negotietur alienum. Infrà id quod est, seipsum sordidè abjicit, qui leui inconstantiæ aurâ quoquouersus ventilatur; *quia si hoc quod est vtcumque attenderet, nequaquam eum per tot varietatis littora mobilitatis aura versaret.* Planè sui semper refuga, se diffitetur, qui mutabilitatis vitio laborat. Quare Paulus ne vel in re exigui momenti inconstans audiat, nimis hîc satagit apud Corinthios, ne Euangelij doctrinâ simul cum eo exauctorari videatur.

2. Cor. 1. v. 17. — S. Gregor. supr. — *Homo varius & inconstans, ad id quod est non attendit; & infrà se sordidè se abjicit.*

§. LXIV.

Non bonum aliorum exemplum, bonos mores perniciosè toxicat.

1. EX vitio alterius sapiens emendat suum; insipiens suum facit, quod in alio vitium agnoscit, & aliena vitia oculis haurit, ac moribus fouet. Dignus tibi sis, coram te peccare pudeat, & ipse tibi personæ auctoritatem dabis: alioqui citò ibis post vitia, quæ saltem vultu non exprobras, quæ dum silenter vides, garrulus approbas. Spectata aliorum malitia, gregales passim discipulos aut inuenit, aut facit. Quem mali aspectus non auertit, euertit. Efficacissimum ad suadelam est non boni exempli magisterium, quod dum visum pestilenter toxicat, pestilitatem suam moribus afflat. Qui in aperto malè viuit impunè, magister est publicæ corruptelæ: quicquid quisque fecerit, id sibi omnes faciendum putant. Nisi ab hac morum peste te cautiùs subtrahas, contagium senties insensili sensim haustu, mores ad interitum toxicante. O caue hanc obuiam mundi pestem, quisquis cœlum amas!

Malum exemplum mores spectatorum toxicat.

2. Geneseos 1. vix præfulsit primæua illa lux, & ad examen vocatur, priusquam ministerio suo destinetur, proprioque honoretur vocabulo. Dixit Deus: Fiat lux. Et facta est lux. *Et vidit Deus lucem quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris. Appellauitque lucem Diem, & tenebras Noctem.* Super quibus verbis sic Hugo Victorinus apud Tilmannum ibi, eleganter philosophatur: *Non negligenter transeundum est quòd dicitur: Vidit Deus lucem quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris. Fecit & vidit, deinde diuisit & vocauit. Quare vidit? Noluit priùs diuidere quàm vidisset, priùs vidit si esset bona: & tunc demum diuisit lucem à tenebris: vocauitque lucem Diem, & tenebras Noctem.* Pendo verborum seriem, vt pandam ordinis appositissimi sacramenta. Nempè priùs lucem Deus *vidit*, hoc est, ad bonitatis examen vocauit: dein visam & examinatam approbauit: exin lucem examine approbatam, & de *bonitatis* elogio commendatam, ab obscurâ tenebrarum malignitate *diuidit*, ne eam infuscet pestilens tenebrarum contubernium: mox lucendi ministerio destinat: demum prælustre *Diei* nomen imponit. Itaque bona *lux*, etsi ore Dei approbata, quousque à *tenebris*, id est, obscuro flagitiosorum consortio segregetur, ne malignè offuscetur eorum consortio; nec præclarè lucendi destinatur ministerio, nec in rerum naturâ nomen habet. Hem! sic est anonyma lux, & res sine nomine, nec lucendi permittitur officio, quousque à tetro obscuroque contubernio separetur? Sic Deus præcauet à non bono gregalium exemplo, vt nec nomen, nec ministeriale nominis sui officium illi iam approbatæ permittat, quousque à tenebrarum viciniâ segregatur? Post diuini examinis præclaram approbationem, quò in laudatâ bonitate perstet, adhuc restat illam à tenebris separare. *Fecit, & vidit; deinde diuisit, & vocauit. Noluit priùs diuidere, quàm vidisset, si esset bona, & tunc demum diuisit.* quasi separatio à malo malorum exemplo, sit diuinæ approbationis sequela, & duraturæ bonitatis character. O probè nexas virtutum consequentias! Heu quàm est periculosum improborum contubernium, quò adsimilis improbitas sensim affricatur pestifero morum contagio!

Genes. 1. v. 4 & 5.

Hugo Victor. Tilmannus

Nec nomen, nec ministerium bona luci permittitur, quousque à tenebris separetur.

3. Deuteronomij 6. diuinæ legi promulgandæ hoc proœmiolum moralissimè præmittitur: *Audi Israël, & obserua vt facias quæ præcepit tibi Dominus, & benè sit tibi, & multipliceris ampliùs.* Nonnulli addunt, *Audi Israël, & tace*; quo ad perfectionem legis attentione audiendæ, & opere faciendæ, non solùm audientiam, sed & silentium exposcat. Quod est hoc arcanum silentium, quod expetitur ad audiendum & adimplendum diuinæ legis sacramentum? Adam in Allegorijs veteris Testamenti citatus, sic hunc locum ethicè exponit: *Dum populo Dei lex diuina proponitur, in ipsis suis vitiis de faciendâ Deo audientiâ, & de tenendo silentio Israel commonetur. Proinde verbi discipulus, aut se falsò profitetur verbi discipulum, aut veraciter tenet & diligit silentij Sacramentum.* Subinde exponit quodnam sit hoc silentij sacramentum, quod moribus debent reipsâ conuersantibus secum exhibere: *Quid dicam, ait, de his qui venenum aspidum habent sub labiis, sæpè impudenter turpia proferunt, detractionibus venenatis inseruiunt, mentiri, periurare, contendere, peruersè interpretari quicquid boni viderint in aliis nullatenus erubescunt? Sepulchrum sanè patens est guttur eorum. Et de sepulchro gutturis tot quasi mortuos efferunt, quot mortis exempla in aliorum perniciem proponunt, peruersa loquendo, & eadem actitando.* Scilicet hi, hi, inquam, qui vel bona aliorum scelerosо commento deprauant, & sic deprauata ore proponunt; qui etiam aliorum mala verbis propinant, & mala quæ ipsi actitant, coram spectanda ore aut opere prostituunt; tot efferunt mortuos, mortem aliorum de non bono exemplo spirantes, quot verba loquuntur, quot opera factitant. *De sepulchro gutturis tot quasi mortuos efferunt, quot mortis exempla in aliorum perniciem proponunt, peruersa loquendo, & eadem actitando.* Geminata sanè contagio contagijs fœcunda, & mala aliorum ore garrulo coram proponere, & propria scelera imitanda prodere, dum ea impudenter factitat. Ab hoc malo vnum remedium est, vota & preces, quæ auertant pestem hanc malitiosam. Itaque detractor malo aliorum exemplo audientes venenatè toxicat. Sic de facili aliena hauritur malitia, nisi ad aurium margines excoletur!

Deuter. 6. v. 3.

Adam de Persenia.

Psal. 5. v. 11.

Detractor malo aliorum exemplo, audientes venenatè toxicat.

4. Lucæ 8. mulier illa furaci fide celebris, & clandestino furto nobilis extitit: quæ erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim: quę desperatâ à medicis sanitate, accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimenti Iesu, & confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus: Quis me tetigit? Negantibus autem cunctis, dixit Petrus: *Præceptor, turbæ te comprimunt, & affligunt, & dicis: Quis me tetigit?* Hinc grandius ethicè litigium, quænam sit hæc fidelium turba, quæ Christum Deum & *affligere* audet, & *comprimere* eualet? nam esse de hac hominum turbâ, omnes pariter diffitentur. Quis enim inter eos, qui Christum premunt, numerari patiatur? Et tamen Petrus cum reliquis Apostolis verũ dixit. Tempestiuè Gregorius lib. 3. Moral. capit. 14.

Lucæ 8. v. 45.

S. Gregor.

Multi, inquit, *Dominum comprimunt, & vna tangit: quia carnales quique in Ecclesiâ eum premunt, à quo longè sunt; soli tangunt, qui huic veraciter humiles adiunguntur. Turba igitur premit: quia multitudo carnalium, quò intus admittitur, eò grauiùs toleratur. Premit, & non tangit: quia & importuna est per præsentiam, & absens per vitam.* Et confestim Gregorius explicatius tradens, quinam sint isti, qui per vitam absentes à Christo, illum nihilominus molestè affligunt, & grauatè premunt, subdit: *Nonnunquam enim prauis nos sermonibus, nonnunquam verò solis peruersis moribus insequuntur. Suadent namque aliquando, quæ tenent; aliquando verò etsi non suadeant, præbere tamen iniquitatis exempla non cessant. Qui igitur ad mala nos vel verbis, vel exemplis alliciunt, profectò persecutores nostri sunt.* Et inde non solùm Ecclesiam persequi, sed Christum comprimere perhibentur. Scilicet qui non bono exemplo, verbo aut opere suos alijs mores allinunt, & affricant prauitatem, & longè esse à Christo, & simul eum *premere* perhibentur. O! quis audeat, possitve Deum *premere?* Vide quàm sit temerariè audax vitij spectati pestilitas, vt Deum, quem procul à se arcet, *premere* dicatur.

Malo peccatorum exemplo Christus comprimi dicitur.

5. Lucæ 10. homo descendebat ab Ierusalem in Iericho; & incidit in latrones, qui etiam despoliauerunt eum, & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. *Accidit autem vt Sacerdos quidam descenderet eadem viâ: & viso illo præteriјt. Similiter & leuita cùm esset secus locum, & videret eum, pertransijt. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum: & videns eum, misericordiâ motus est.* Et appropians, alligauit vulnera eius, &c. In hac hominis Samaritani pietate, multa, ipsaque eximiè prælustria effulgent, commendatione & expensione dignissima. Illud tamen maximè elucidat, & deprædicat Chrysostomus, quòd præeuntium exempla minimè secutus fuerit, sic ad rem fatus: *Accidit vt sacerdos quidam, &c. Quin etiam si alij hoc fecerint, ne tu feceris. Ne dixeris apud temetipsum, homo sum mundanus, vxorem & liberos habeo; ista Sacerdotum sunt, ista Monachorum. Neque enim Samaritanus ille hæc dicebat; vbi nunc Sacerdotes? vbi nunc Pharisæi? vbi Iudæorum Doctores?* Grande quidem pietatis in Samaritano miraculum, quòd malum exemplum semel & iterum inculcatum, ab his qui moribus præfulgere debuerant, secutus non sit, vitio suo prætendens alienum, sed aliorum factis cæcus, & visu suo piè operosus, benignitatem, quam malè neglexerunt alij, ipse intentius secutus est. Exinde hic Samaritanus communi Interpretum censu dignus habitus est, qui Christus Deus putaretur, qui illo voluit micantiùs translucere. Transparet etiam nunc in eius proauiâ Ruthâ, cui postquam ad suos regressa est Orpha, dixit socrus Noemi: *En, reuersa est cognata tua ad populum suum, & ad Deos suos, vade cum eâ.* Ipsa autem alacri constantiâ, & magnanimâ virtute, non bonum Orphæ exemplum negligens tunc vel maximè velut *obstinato animo* suos auersata ad Dei populum properantiùs festinauit; dignaque sic euasit, ex quâ Christus tandem nasceretur.

Lucæ 10. v.31.32.& 3.

Bonus Samaritanus, est Christi typus, qui præeuntium exemplum malum non fuit secutus. S. Chrysost. Orat.5.adu. Iudæos.

Hic v.15.

6. Matthæi 18. *Qui autem scandalizauit vnum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, &c.* Scandalum propriè accipio cum Iansenio & Cornelio nostro. Et putauerim esse cognatum pusillorum vitium, quod sollers industria facilè deludit. Hæc Matthæi verba expendens Chrysologus apud Tilmannum ibi, ita fatur: *Scandalorum autem genera sunt diuersa: & prima sunt illa, quæ Diaboli fraus parturit, secunda quæ generat calliditas humana, tertia quæ parit in nobis suspicax & incauta natura.* Diaboli hostilitas, nisi de te armetur, imbecilla est. Inimici hominis calliditatem, ipsa de hostibus cautela frustratur. Exinde *suspicax*, & alioquin *incauta*, cuiusque natura, periculosius sibi scandalum parturit. Caue tibi à te, & omnia scandala delusisti. Quanta sibi scandala creet, incautè *suspicax* quorundam natura, & videmus, & dolemus. Ipsi sibi fingunt hostem, iniuriam, & contumeliam. *Amputa opprobrium, quod suspicatus sum.* Psal.118.v.39.

Matth.18. vers 6. Iansenius, Cornelius, *Suspicax natura scandalum sibi parturit.* S.Chrysol.

---

§. LXV.

Cathedra pestilentiæ docet improbos, aliorum se improbitate defendere.

Verum minor ætas excusat, maior senem, feminam sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas. Omittamus excusationes, nemo inuitus delinquit. Peccatum peccato addit, qui culpæ quam ipse fecit, aliena patrocinia ad defensionem adiungit. Sanè nulla est delicti excusatio (etsi nulla exprom ptior ac frequentior,) delinquentium multitudo. Multitudo sociorum sicut nec innocentiam, ita neque impunitatem criminum facit. Cæci ducem quærunt, nos vitijs nostris obcæcati, sine duce erramus, & mox pro errorum duce, turbam errantium, in errorum auxilium adsciscimus. Ipsi nos decipimus; non est extrinsecus in alijs malum nostrum, intra nos est, in visceribus ipsis sedet: & ideò difficiliùs ad sanitatem venimus, quia nescimus nos moribus ægrotare, quia multi pariter vitijs ęgrotant. Aliorum frequens morbus, nostram non leuat ægritudinem. Quòd malorum augetur numerus, auctarium malitiæ est; nec benè malitiam tincturâ bonitatis colorat. O intellige tuum esse vitium, quod putas aliorum. Crediderim, ex multorum scelerosis moribus, innocentiam malè præsumi. Suum cuiusque est, quod illum siue bonum, siue malum factitat. Istiusmodi excusationis ingenium, arbitrium malitiæ est, & illius fœcundius propagandæ lenocinium. 1.

Excusatio ex aliorum delictis malè innocentiam præsumit.

Psalmographus sic modulatè Psalmos auspicatur: *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, & in viâ peccatorum nõ stetit, & in cathedrâ pestilentiæ non sedit.* De hac pestilentiæ *cathedrâ*, à quâ qui recedit lõgiùs, prophetico ore beatur, multa multi eruditè disserunt. Plures cõmmẽtationes Hesychius addẽsat, qui cùm *pestilentiæ* loco, *pestium*, vel *pestilentiarum* in Gręco codice legat, in Catenâ ita scribit: *In cathedrâ pestilentiæ non sedit. Pestes vocat impostores, qui specie tenus iustitiam colunt, malitiam verò factis exercent. Hi quidem vitam humanam inficiunt, Cathedra verò pestilentiarũ, est iudicium iura prodentium. Cathedra pestilentiarum est sedes falsorum doctorum. Cathedra pestilentiarum,* 2. Psal.1.v.1.

Græcus. Hesychius. *Hypocrisis dicitur Cathedra pestilentiæ, quare?*

tiarum, est hypocritarum stola. Cathedra pestilentiarum, est sacerdotum hypocrisis : in eâ iubet non sedendum, longum abs re facerem, si expositiones singulas nunc elucidare vellem. Contentus eas exscripsisse, gradum faciamus, ad tempestiuè idoneam Græcorum Patrum commentationem, quam hîc adducit in commentario Corderius : *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, & in viâ peccatorum non stetit, & in cathedrâ pestilentiæ non sedit. At rectus hic noster sermo*, inquiunt, *beatum agnouit illum qui non communicauit consilio impiorum, neque peccatorum facinoribus fuit addictus, neque pestilentium flagitiis se muniuit.* Ecce tibi cathedra pestilentiæ docet flagitiosorum facinoribus se munire, & aliorum delictis per garrulas excusationes sua clypeare. Hæc doctrina pestis est; & suam cõtagionem afflans, latè serpit, & vitam humanam, hominumque mores pestiferâ tabe inficit, vitia alit, & virtutes enecat, dum peccandi pudorem excussit. Quasi multitudo delinquentium, cùm malitiam latiùs propagat, illam à prauitate emaculet; & quia enormius increbrescit, cum impunitate prauitatem exuat. Ergo *Beatus vir* ille prædicatur, qui cuiusque moribus suam faciem restituit, nec communi delinquentium stolâ se vestit ad innocentiam, nec de aliorum malitiâ bonitatem sibi refingit, pestifero morum adulterio. *Beatus vir, qui in cathedrâ pestilentiæ non sedit.* Id est, *neque pestilentiæ flagitiis se muniuit.* Heu, sic est volupe in aliorum peccatis asylum nostris inuenire, exprompto excusationum arbitrio?

Græci Patr. ibi apud Caten. Corderij. *Cathedra docet, scelestorum flagitiis se munire.*

3\. Tametsi rex Dauid ex Nathani prophetæ ore audierat eius peccatũ esse dimissum, adhuc veniam obnixiùs exorat; quam vt consequatur, illud multimodè exaggerat: Tibi soli peccaui, inquit, & malum coram te feci : vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Sed nota quid continuò addat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* O intempestiua nunc sui sceleris excusatio! Flagitium suum quod hactenus aggrauauerat, iam auitâ Maiorum suorum prauitate excusare adnititur? Num malitiam enormioris delicti extenuat Israelitarum olim damnata prauitas? Quid aduocat aliorum peccatum ad sui patrocinium? Imò ad suæ exaggerationem malitiæ, & condignum grauioris supplicij reatum, peccantium parentum scelerosam turbam adsciscit. Quâ super re sic ad rem eleganter Græci Patres in Catenâ philosophantur : *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, quasi Deo diceret : Si igitur volueris de me supplicium sumere propter ea quæ deliqui aduersum te, non solum occasionem habes mea peccata puniendi, sed etiam maiorum : nam nec illi erga te grati extiterunt, quin nec ego ipse; sed quodammodo Maiorum ingratitudinem hæreditaui.* Nimirum iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum, quod tibi soli commisi, contra me est semper, grauiori pœnâ dignissimum. *Si igitur volueris de me supplicium sumere*, paratissimus sum illud subire: nam Israelitica gens olim & nunc in te populariter deliquit, & patientiæ tuæ oneri fuit. Peccatoris culpa dum se propter turbam peccantium excusat, illam accusat, dum punitionem accersit, ne præscribat impunitas. Vnde Dauid paratum se exhibet ad pœnalissimam sui sceleris mulctam, non tantùm quia ipse deliquit; sed propter delinquentium in suo populo multitudinem, & auitam Maiorũ prauitatẽ. *Si igitur volueris*, inquit, *de me suppliciũ sumere propter ea quæ deliqui aduersum te, non solùm occasionem habes mea peccata puniendi, sed etiam maiorum.* Vide quomodo Dauid ex multorum scelerosis moribus, suum non extenuat flagitium, sed potiùs ad supplicij reatum exaggerat. Multorum enim peccantium turba, tantùm abest vt expungat pœnæ reatum, vt acerbioris supplicij *occasionem* offerat.

Psal. 50. v. 7.

Dauid ex scelerosâ multorum malitia, suũ scelus ad punitionem exaggerat.

Græci Patr. in Paraphr. ibi.

4\. Geneseos 9. ex arcâ egressus Noe vir agricola cœpit exercere terram, & plantauit vineam. Bibensque vinum inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo. *Quod cùm vidisset Cham pater Chanaam, verenda scilicet patris sui esse nudata, nũciauit duobus fratribus suis foras.* Caluinus, Lutherus, & gregales eorum clamant Patriarcham inexcusabilem esse, quòd largiùs biberit : an vt suas comessationes & ingurgitationes tanti Patriarchæ exemplo tueantur? an vt virus maledicentiæ in probos petulanter effundant? Certè tribuunt intemperantiæ, quod fuit inexperientiæ. Sed vnde tanta Chamo impietas, & in bonum parentẽ irreuerentia impudens? Quorsum imbonam patris nuditatem malè nudat? Annon patris propudio filius deturpatur; & dum patrem ridendum offert, seipsum ostentui præbet? Esto, Cham patris dedecus negligat, de suo debuit esse sollicitus; patris probro ipse quoque deturparetur. Quid tulit lucri, quod proprio dedecore petulanter mercatur? Hâc de re sic ad rem præsentem Ambrosius scribit: *Quod cùm vidisset Cham, &c. quod ad altiorem sensum attinet, omnes mores pessimi erroribus delectantur alienis. Non solùm erroribus, sed etiam ijs quæ ipsis videantur mala esse, etiam si non sint. Nudum enim Noë non sentiebat* (vterque filius,) *qui amictu erat indutus sapientiæ .... Ridet igitur Cham nudatum patrem videns. Omnis namque improbus quoniam ipse deuius disciplinæ est, aliorum lapsus non solùm pro sui erroris solatio accipit, quòd consortes inuenerit culpæ, verùm etiam improbo lætatur affectu, tanquam sua ipse delicta correxerit.* Longiusculè, sed bellissimè de more Ambrosius. Nimirum improbus Cham, de cognato improborum genio, *lætatur* & *ridet* de inexperta Noemi ebrietate; quia improbos mores suos cohonestare sibi videtur, cùm deturpat alienos. Ludibrio inexpertum Noemi errorem culpat, & *pro sui erroris solatio accipit, quòd consortes inuenerit culpæ.* Imò & falsatâ persuasione præsumit se immunem à vitiorum contagio, dum de contumelioso aliorum delicto, *etiam improbo lætatur affectu, tanquam sua ipse delicta correxerit.* O impudenter futilem improborum persuasionem, quæ aliorum scelere sua scelera *correxisse* præsumit! Sanè vitium vitio non curatur, neque alienum delictum delicti proprij *correctio* est. Ingenium cuiusdam peruersæ obstinationis est, alienum errorem tanquam erroris proprij *correctionem* putare. Quando, aut quomodo proprium delictum in se quis corriget, qui alieno delicto *corrigi* præsumit? Alienum flagitium non ingerit flagitij proprij pœnitentiam, quæ est *correctionis* administra, sed ad vlteriora flagitia pruriginem afflat mali exempli contagione pestiferâ. O! sic est impudens improborum vecordia? Nota etiam quòd *mores pessimi*

Genes. 9. vers. 22. Martin. del Rio ibi. Caluinus. Lutherus.

S. Ambros. l. de Noe & arcâ cap. 30.

Mores pessimi putant erroribus alienis suos correxisse, quare.

5\. *Cham patris, id est, sui, propudio suorum scelerum patrocinium mercatur.*

pessimi Cham *delectantur* patris *erroribus*; satiusque ipse putat se diffamiâ patris palam deturpare, quàm paternum errorem in suæ improbitatis patrocinium non assumere. Paterno, id est, suo dedecore, ex consortio peccantium, præsumptam suorum scelerum *correctionem*, & quodammodo innocentiam exambit, quasi desinat esse scelus, quod etiam pater committit. Itaque adsimili protractâ ratiocinatione, vt aliâs expendebamus, Danielis 13. falacissimi senes dixerunt Susannæ : *Nos in concupiscentiâ tui sumus: quam ob rem assentire nobis, & commiscere nobiscum.* Ecce tibi, hi improbi senes, vt suam libidinem excusent, procurant alienam : & quod in re libidinis mirissimum est, alteruter ex proco, alterius leno fit; alterius stuprum cum eâdem Susannâ alteruter procurat, vt propriam libidinem defendat alienâ. Eodem excusationis ingenio, Geneseos 19. vtraque Loti filia concubitum cum patre alteri negotiatur : & vtraque semel patris concubina, non semel eiusdem stupri conciliatrix, & alterutrius lena facta est. *Alterâ quoque die dixit maior ad minorem: Ecce dormiui heri cum patre meo, demus ei bibere vinum etiam hâc nocte, & dormi cum eo.* Heu! sic impotenter peccantes vrget, peccatorum patrocinium in alienis consortium peccatis inuenire? Malè vitium vitio defenditur.

Daniel. 13. v. 20.

Procus fit leno, vt alienâ libidine excuset suâ.

Genes. 19. vers. 34.

6. Orpha hîc malè degener à generoso mariti genere, & verâ veri Dei religione; viduitatis tædio inopiæ metu, & fidei imbecillitate, ad Moabiticos redit errores. Tunc, vt Ruthæ fidem examinet ac probet socrus Noëmi, contumeliam redeundi ad suos, colorare aut cohonestare nititur cognatæ Orphæ errore recenti.
Hîc v. 15. *Cui Ruthæ dixit Noëmi: En reuersa est cognata tua ad populum suum, & ad Deos suos, vade cum eâ.* Bona autem Ruth, cui bene notum erat, quàm esset illa futilis ac mentita excusatio, & quàm friuolè aliorum defectus ac error, ad proprium errorem honestandum afferantur, intentiùs tunc adnititur socrui hærere, & *obstinato animo* illam indiuiduè sequitur.

---

§. LXVI.

Bonum virtutis exemplum, Beare *nostrum imitatione dicitur; sui appetentiam ingerit, exemplarem virtutem incrementat probitatis præscriptione.*

1. NVnquam quantumuis etiam obscura virtus latet, sed sui signa clara mittit. Quisquis dignus fuerit, vestigijs illam colliget, & piè auidâ furacitate suam faciet, quin exemplari eum despoliet virtute, quem potiùs imitamento egregiè venustat. Nunquam inutilis est opera viri boni. *Auditu enim, visu, vultu, motu, obstinatione tacitâ, incessuque ipso prodest. Vt salutaria, quæ citra gustum tactumque odore proficiunt, ita virtus vtilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, siue potitur & fruitur suo iure, siue precarios habet accessus, siue ot osa mutaque est, & angusto circumscripta, siue adaperta, in quocumque habitu est, prodest.* Aliquem habeat animus (præter obuios virtutum occursus) quem imitetur quem non imitari vereatur, cuius auctoritate & sanctitate etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui sic aliquem animo revereri, ac moribus imitari potest, vt non solùm ad eius colloquium aut aspectum, sed ad memoriam quoque eius se componat, atque ordinet! Qui sic aliquem imitari eualet, citò erit ipse imitandus. Non vnus hodie suppetit moribus sic impressè aspectabilis, ne aut exemplum seculo nostro, aut conuitium deesset. Sanè, ait S. Gregorius, *ad amorem patriæ cælestis plus exempla, quàm prædicamenta succendunt.*

Seneca de Tranq. vitæ cap. 3.

Bonũ exemplum latè virtutem propagat.

S. Gregor. Præf. in libros Dial.

2. Iob 23. sic de se ipse fatur: *Vestigia eius* (Dei, inquam) *secutus est pes meus : viam eius custodiui, & non declinaui ex eâ.* In Hebræo textu, *Apprehendit pes meus illius gressum*, aut *vestigium.* Profectò verbum originale propriè dicitur de manibus, quę aliquid tenaciter apprehendunt, & firmiter tenent; bene tamen transfertur ad pedes, qui firmiter etiam hærent, & in vestigio consistunt, quò significetur manibus pedibusque in id incubuisse. Ceterũ *vestigia Dei* erũt diuinæ actiones, quibus præit ille, & in virtutibus, nos informat. Sic inibi Pineda, qui addit ex S. Gregorio, fortè Iobum cælitus illustratum intendisse in Christum Iesum, atque *quasi in terrâ cõspiciens, ad imitationem eius vestigia teneret; de quibus per Petrum dictum est : Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Mirè Caietanus Hebræi textus verba ad examen reducens, & peritè explorans, pręscriptum verbum, *Vestigia*, sic exscribit, & scriptione ad rem luculenter exponit, *beare* : nempè, *In beare tuo vidit pes meus.* quasi dicat Iob, quòd *pes suus*, id est, affectus & actio, insecutus est *beare*, seu beatitudinem Christi Dei. Noster Corderius in Annotationibus ad Psal. 1. sic effert, & explicat Caietani sententiam : *Beare tuum secutus est pes meus*: quo denotatur beatitudinem nostrã nunc in eo sitam esse, vt Christi Dei vestigia studiosó imitamento sequamur. *Vestigia eius secutus est pes meus*, id est, *In beare tuo vidit pes meus*, vel, *Bearé tuum secutus est pes meus* : Scilicet pes humanus videat ad sequelam Christi vestigia, tanquam *beare* suum quasi Christi vestigia ad imitationẽ proposita, nobis beatitudinem spirent, affricẽt, imprimãt. O! Christi vestigia felici imitatione sic præmaturè beant? Quibus pergraue ac durum videtur Christi *vestigia*, sequi, acerbæ sunt præcoquę beatitudinis gratiores deliciæ. O pedes nostri sint oculati ad Christi *vestigia* tanquã *beare* suum! Tædio est sua beatitudo cui graue est Christi vestigia sequi. Cæcus est, qui in Christi Dei vestigijs, suam beatitudinẽ non videt. Christi imitatio Christianas sanctitates spirat, cœlum fragrat, beatitudines inhalat, præproperè homines imitatione beat : *Vestigia eius*, id est, *beare eius vidit*, vel *secutus est pes meus.*

Iob 23. v. 11.

Vestigia Christi, id est, beare eius, secutus fine est Iobi pes.

Pineda ibi. S. Gregor.

1. Petr. 2. v. 21.

Caiet. ibi.

Corderius.

2. Regius Propheta sic Psalmos auspicatur: *Beatus vir*, qui non abijt in consilio impiorum, & in viâ peccatorum non stetit, *sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Quænam est hæc *lex Domini*, quam Iustus die ac nocte attentiùs intuetur, assiduè contemplatur; & cui sic studiosè adhæret voluntas eius, vt eâ de causâ *beatus vir*, adhuc degens in terris nominetur? Theodoretus in Catenâ Græcor. Patrum inibi, Censet hanc legem esse, non omninò vmbratilem illam ac typicam, sed potiùs spiritualem in eâ latentem: aut

Psalm. 1. v. 2.

Christi vita iubet; quare paterna decreta in semetipso deferre dicitur.

Theodor.

aut legem naturæ hominibus animitus ingeneratam: vel Christi doctrinam. Gentibus annunciatam. Chrysostomus autem in eâdem Catenâ ita scribit: *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Ecqua lex istiusmodi nisi Christus, ex Patre ineffabiliter natus? Lex quidem tanquam paterna decreta deferens in semetipso.* Scilicet Christus Dominus, lex nostra est, & *in semetipso paterna decreta defert*, & profert cælesti vitâ, quæ cœlum fragrat, diuinas virtutes spirat & velut lege latâ imitandas proponit. Quot vides in Christo exemplares virtutes ad imitationem propositas, tot reputa velut Dei leges, & paterna decreta, quæ imitanda oculis intimat, auribus prouulgat, & imprimenda animis per imitationem infigit, efficacioris suadelæ lenocinio. Opportunè Athanasius (vel quisquis est auctor) exhort. ad monach. de eorum virtutibus loquens, *Vita*, inquit, *iubeat, lingua persuadeat; quia plus auctoritatis gestat exemplum, & ingerit appetentiam sui morum lenis formatio.* Itaque Christi Dei *vita* tot virtutibus illustris, tot sanctitatibus mira, tot exemplis aspectabilis, velut quædam lex est, quæ oculis promulgata, est placida ac lenis morum informatrix, & dum *sui appetentiam ingerit*, arcano blandimento imitationem *iubere* perhibetur. Quocirca (siquidem *vita iubet*) iustiusmodi lex Christus est, *tanquam paterna decreta deferens in semetipso.* Hanc legem qui obseruat, & moribus exprimit, *beatus vir* dicitur, quia *vestigia* Dei, hoc est, *beare Dei vidit*, & *secutus est pes eius*, vt nuper ex Hebrææ origine cum Caietano adnotabamus.

S. Chrysost. — *Bonum exemplum ingerit imitationis appetentiã.* — S. Athanas. — Caiet. Suprà n. 2.

4. 4. Regum 2. pallio vsus pro cymbâ, Elias traiecit Iordanem, dixitque ad Elisæum: Postula quod vis vt faciam tibi, antequè tollar à te. Dixitque Elisæus: Obsecro vt fiat in me *duplex spiritus tuus.* Qui respondit: Rem difficilem postulasti: *Attamen si videris me quando tollar à te, erit tibi quod petisti: si autem non videris, non erit.* Theodoretus, Procopius, Rupertus, Lira, Caietanus, & alij seriò censent, *duplicem spiritum* duplo maiorem intelligi; quasi non satis Elisæus habuerit spiritu æqualem esse Magistro, sed habere expetierit duplo maiorem. Quod scitè his verbis tradit Ambrosius Serm. 89. *Elias*, inquit, *cùm simplicem sanctitatis ipse haberet spiritum, Elisæo duplicem dereliquit. Mirum ergo in modum plus Elias gratiæ dimisit in terrâ, quàm ipse portauit in cœlos.* Et quo pacto Elias consummatus virtute Magister, plus gratiæ in terris Discipulo reliquit, quàm ipse portauit in cœlos? Verùm attentè exploranda sunt verba quæ præmisit, & inde est solutio petenda ad rem opportuna. Quæ sic Galfridus elucidat: *Si videris me quando tollar à te, erit tibi quod petisti; si autem non videris, non erit. Semper*, inquit, *gratiam auget discipulorum, virtus patefacta priorum; & dum in eis vident quæ æmulentur, ampliora ipsi incrementa virtutum & desiderant, & merentur.* Moralissimè quidem magnus Elias à Discipulo expetit, vt illum quàm attentiùs videat, eumque exploret quàm maximè ac diutissimè possit, vt *spiritum duplicem* mutuare valeat: quò homines erudiat per spectata Maiorum exempla æmulâ imitatione ad summa virtutum fastigia ascendendum esse. Adeò vt imitamenti arcano sacramento, maiora & ampliora virtutum facinora in se exprimat, quàm exemplar ad imitationem proponit. Vnde discipulo Elisæo ethicè respondet Elias: *Si videris me quando tollar à te, erit tibi quod petisti*, nempè *duplex spiritus* meus. *Mirum ergo in modum* de imitationis mysterio, *plùs Elias gratiæ dimisit in terrâ, quàm ipse portauit in cœlos.* Nam dum discipuli in Maioribus *vident quæ æmulentur, ampliora ipsi incrementa virtutum & desiderant, & merentur.* Qui enim meliores ac potiores, quos moribus exprimat, non considerat ad vitæ altioris æmulationem vix proficere eualet. Quod his verbis tradit S. Gregor. lib. 24. Moral. cap. 6. *Neque enim*, inquit, *eorum vitam considerant, quibus se humiliando postponant, sed quibus superbiendo se præferant. Deteriores namque respiciunt, quibus meliores se esse glorientur, & idcirco proficere ad meliora non possunt*, quasi proficere non possit, qui potiorem non respicit, quem moribus exprimat.

4. Reg. 2. vers. 10. — Theodoret. Procopius. Rupertus. Lira. Caietanus. — S. Ambros. — *Elias plus gratiæ per exemplum reliquit in terrâ, quàm portauit in cœlum?* — Galfridus. — *Vltra ideam virtus imitata crescit, imitationis sacramento.* — *Proficere nõ potest, qui potiorem, quẽ imitetur, non respicit?* — S. Gregor.

5. Gentium Doctor suum Titum doctrinâ ac sanctitate prælustrem sic adhortatur: *In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrinâ in integritate & grauitate.* Pro τὸ *exemplum*, Græcè loquitur, τύπον, hoc est, *typus*, *forma*, *exemplar*, vnde omnium virtutum lineamenta ducantur, & spectatoribus imitatione imprimantur. *Ceterùm* (ait inibi Theophylactus) *publica institutio exemplarque virtutis, tua vitæ splendor sit, seu imago quædam & veluti archetypus, omnibus propositus qui aliquid imitari volent, eorum quæ in ipso bona conspexerint.* Itaque potiorum vita, quæ imitanda proponitur, dicitur virtutum archetypus, exemplar, publica institutio, seu *forma* moribus spectatorum imprimenda. Quod profundiùs tradidit Egesippus lib. 2. de excidio Ierosolymitano cap. 5. *Boni Principis vita*, inquit, *probitatis quædam præscriptio, & per vniuersos viuendi forma est.* Parum foret, quòd principis sanctitate viri, vita coram proposita, sit per vniuersos spectatores, *forma* virtutis ac *publica institutio*, quæ legis animatæ vices ethicè obeat: altè etiam dicitur, *Probitatis quædam præscriptio.* Sanè *Præscriptio* (secundum Goffredum C. eodem tit.) *est quoddam ius ex tempore substantiam capiens*, id est, firmitatem. Nimirum bonum exemplum, quod alijs coram imitandum proponitur, ius quoddam est, seu arcana quædam vitæ legis auctoritas, quod non tantùm probitatem spectatoribus iubet, ad eamque velut latâ imitationis lege obsequẽter cogit, sed etiam quasi à primâ mundi ætate *substantiam*, id est, *firmitatem* capiat, *probitatis quædam præscriptio est.* Aliter hunc Pauli locum ad Titum exscribit, & exponit Hilarius lib. 8. de Trin. *In omnibus*, inquit, *teipsum bonorum factorum præbens exemplum, docentem cum veneratione verbum sanum.* An dicitur cum *veneratione* docere, qui quod ore docet, opere cõfirmat? alioqui qui ore dũtaxat suadet, sine *veneratione*, imò cũ doctrinæ cõtemptu docet. An docet cum *veneratione*, qui quãuis quasi idiota, illiteratus, vilis, ac rusticanus cõtemptim taceat; dũ tamen vitæ probitate loquitur, sic ab omnibus suspicitur, vt docere cum *veneratione* dicatur? An bonum exemplũ docet cum *veneratione*, quia spectatores ęmulo imitamẽto illud certatim arripiũt. O quãtã cum *veneratione*, bona bonæ Noëmi exẽpla arripuit, hausit, & expressit Ruth, quæ hîc illius vestigijs velut obstinatè hęret. adeò vt re-

Ad Titum 2. v. 7. — Græcus. — Theophyl. — *Imitandum exemplum dicitur probitatis præscriptio.* — Egesippus. — Goffred. — S. Hilar. — *Bonum exemplum docet cum veneratione.* — Hieu. 15. & 16.

futata

fucatâ Moabitidis superstitione, veri Dei cultum cordi, ori, operi animitus implantarit, *quâdam probitatis præscriptione*, omni æuo auctoratissimâ.

---

§. LXVII.

Peccatorum viæ parturiunt, de nō boni exempli imitatione; quod aera toxicat, cœlum claudit, turbo est, Diabolus est, & velut coactio ad malum.

1. S. Isidor. l. 3. de summ. bono.

VOluptas est cum quâdam lubricâ suauitate ad illicita fœdæ mentis inclinatio, quæ blando lenocinio sic titillat hominū sensum, vt vel in alijs audita, spectatave velut impotēter alliciat, trahat, raptet malè dulci blandimento. Sapienter Isidorus: *Licet sæpè*, inquit, *in medio carnalium Deus protegat vitam electorum, tamen satis rarum est vt quisque inter seculi voluptates positus, à vitijs maneat illibatus, in quibus etsi non citò implicatur, aliquando tamen attrahitur, nec enim diu potest esse securus, qui periculo fuerit proximus.* Sic vitiorum via, per quam alios incedere videmus, spectata nocet! Non enim incedimus quà eundū est, sed quà itur, & pecudum more vnus post alium ducimur, & libenter erramus. Discipulus prioris est posterior incessus. Claras suas maculas reddunt, si illi ad quos multi respiciunt, aliquâ reprehensione sordescunt.

Non incedimus quà eundum est, sed quà alij eunt, etsi malè errent.

2. Regius Psaltes de improbo quoque scelestè criminoso, ita ad rem pangit: *Non est Deus in conspectu eius*, quem sequatur itineris rectorem; sed qua lubet, delitiosè pergit, cœnoso voluptatum ludibrio passim impingens. Inde subdit: *Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.* Quem locum S. Cyrillus sic exponit: *Omnis hominis peccati amantis, & incontinenter in vitium ruentis, eò quòd non habeat Deum in conspectu suo, inquinatæ sunt prorsus viæ (id est, actiones,) & impuritatis plenæ sunt, & malitiæ cœno contaminantur; & quasi ad iudicia legesque Dei è medio tollendas spectant.* Scilicet parum est, quòd improborum viæ sint cœno contaminatæ, & ideo peruiæ dūtaxat immundis? nisi etiam limpidè immaculatam virtutis viam (quæ sunt *iudicia legesque Dei*) è medio tollere impudenter audeant. Hem! sic frequentatur peccatorum via, vt via virtutis propè exclusa sit, abolita, ac ferè nulla? Verùm profundius ethicè sacramentum subest huic verbo, *inquinatæ*, pro quo Genebrardus habet, *profanatæ*. Hieronymus verò, *Parturiunt viæ illius in omni tempore.* Nimirum peccatores etsi per squalidam incedant viam, & cœno contaminatam, & profanitatibus impiam, tamen istiusmodi via nimis est viatorum fœcunda, & sui frequentatores indies parturit. *Parturiunt viæ illius in omni tempore*, quasi *omne tempus*, de mali exempli lenocinio idoneum sit ad partionem, & fœcundè grauidum ad sequelam. Exinde igitur, sic est deserta via mandatorum Dei, sic est solitariè inuium virtutis iter, vt spectata peccatorum impietas; illud abolere, & è medio tollere audacter præsumat: quandoquidem sic de non bono exemplo, & grato obscœnæ voluptatis illicio, vitiorum frequentatur via, vt fœcunditate squalidè fertili frequentes indies viatores parturiat. *Non est Deus in conspectu eius: parturiunt viæ illius in omni tempore.* Ecce tibi peccatorum via, viatorum semper partu, imò potiùs aborsu, fertilis est. E diuerso autem viæ virtutis sua non deest fœcunditas. Porrò Deiparæ ex vrbe suâ peregrinanti in Bethlehem, *factum est, cùm essent ibi, impleti sunt dies vt pareret. Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio: quia non erat eis locus in diuersorio.* Quæ Lucæ verba sic elucidat Chrysologus: *Et hoc agit, vt ordinem partus diuini toto veritatis tramite custodiret: nam posteaquam primogenitum totius creaturæ virgo mater vt pareret, viam totius patriæ percucurrit: sic virgineus partus, sic primitiuorum est dedicata natiuitas.* (Addit tempestiuè pariter & acutè) *Et necessariò, fratres, via generatur in viâ. Ego sum*, inquit, *via: vt omnis aditus excluderetur erroris, & viator tandem cœlum peteret, qui terreni itineris incassum diu sudores pertulerat, & labores.* Nimirum si viæ iniquitatis recentes omni tempore viatores *parturiunt*; ne vitium virtuti antistet, *necessariò via generatur* (id est, paritur) *in viâ. Ego sum*, inquit, *via, vt omnis aditus excludatur erroris, & viator tandem cœlum peteret*, &c. sic est virtutis via, potioris ac rectioris viæ fœcunda?

Pecccatorum via, de non bono exemplo viatores parturit.

Psal. 9. v. 26 Apud Hebr. Psal. 10. v. 5. S. Cyrill in Caten. Græ. Patr.

Genebrar. S. Hieron.

3. Lucæ 2. v. 6. &c.

S. Chrysol. Serm. 175.

Quare Christus qui via est, in viâ nascitur?

Ioan. 14. v. 6.

4. Lucæ 1. de Baptistâ Ioanne nato, & post octo dies circumciso, ita scribit Euangelista: *Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu: & erat in desertis vsque in diem ostensionis suæ ad Israel.* Hinc liquidò constat Ioannem à puero concessisse in desertum, ibique continuò mansisse vsque ad annum trigesimum, quo cœpit se ostendere populo, illique prædicare pœnitentiam & fidem in Christum. Verùm Commentatores variè philosophantur de hoc præmaturo Ioannis secessu, & fugâ in desertum. Theophylactus inibi ait: *Secessit, vt extra multorum malitiam nutriretur.* Quod explicatiùs edisserit Origenes hom. 11. in Lucam: *Dignè*, inquit, *qui sic conceptus fuerat & natus, non expectauit vt à patre nutriretur vsque ad diem ostensionis suæ in Israel: sed recessit, fugiens tumultum vrbium, populi frequentiam, viciniam ciuitatum* (Nota attentiùs quæ subijcit:) *& abijt in deserta, vbi purior aër erat, cœlum apertius, & familiarior Deus.* Vel à patre Zachariâ, Dei Sacerdote, & sanctissimo Prophetâ, inidoneè Ioannes educaretur; quia in vrbe educandus erat? Sic vrbium tumultus, populi frequentia, imò & *ciuitatum viciniæ* mores inquietant, & adsimilem prauitatem inhalant? Ergo Ioannes adhuc infantulus, noxiam hominum viciniam declinat, & deuitans non boni exempli contagium, in mores malignè serpens, præproperè fugit in vastam eremum hominibus imperuiam: & inde *ibi purior aer erat.* O! sic aërem toxicat hominum frequentia, de pestilenti morum afflatu? Sanè procul ab hominibus, *cœlum apertius* est, & *Deus familarior*: quasi hominum conuersatio cœlum claudat, & hominem à Dei familiaritate alienet. Nimirum improbi conuictorum spectati mores, contagium sunt aeris ad vitam respirandi, sunt cœlorum sera, ac diuinæ familiaritatis exilium. Ergo quam maturè Ioānes educationem paternam refutans, festinat in desertum; quia procul à ciuitatum viciniâ, *purior aër erat, & cœlum apertius, & familiarior Deus.*

Lucæ 1. v. 80.

Theophyl. Origenes

In secessu ab hominibus, purior est aër, cœlum apertius, & Deus familiarior.

5. Oseas cap. 4. durus in Israëlem Vates, interminati supplicij causam publicat, quò pœna culpæ condigna censeatur: *Ligauit eum*, inquit, *Spiritus in alis suis, & confundetur à sacrificiis suis.* Theophylactus legit; *Turbo spiritus tu es in alis eius.* Arabicus Antiochenus: *Venit spiritus inflexus (retortus) in alis eius.* Non conuenit inter Expositores, quisnam sit hic *spiritus* seu *ventus* (*ventum* habet Symmachus) *inflexus*, qui Israëlem, aut Iudam tanquam turbo agitet, aliò præcipitanter ducat, & celerrimè euertat? S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo, & Liranus per huiusmodi ventum aut spiritum accipiunt Diabolum, quasi dicat: Diabolus, & qui Israëlem sic validè impellit, & velut turbo agit, & adigit ad tam enormissima flagitia. Alij aliter de Deo hæc intelligunt, quasi dicat Deum esse ipsum ventum seu turbinem, qui à sedibus suis auferet Israelem, & ad Assyriam captiuitatem impellet. Verùm S. Cyrillus inibi, non exscribit, *legauit eum*, sed, *ligauit eam*, & de tribu Iuda id interpretatur, adspectu ad reliquum Israelis populum, quem malo exemplo anteiuit, & ad enormissima scelera æmulatione nequitiæ exstimulauit, sic fatus: *Verùm licet his omnibus simul stolidissima multitudo Ephraim* (id est, Israël) *subiecta sit, tamen tu, Iuda, illi fuisti velut quidam turbo spiritus in alis volucris. Norunt omnes volatilia spiritu vehementi ea impellente, & tantum non cogente, proculdubio volare celeriùs. Ergo prolapsus est Israël, deflexitque ad apostasin. Tu verò fuisti ei Turbo spiritus in alis. Quomodo, aut quâ ratione? Postquam enim vidit te, qui esses in lege institutus, iam inertem ac supinum, iisdemque peccatis illigatum, maturiùs desciuit.* Nimirum omnes ad vitia alati sumus, ad quæ celerrimè volamus: at aliorum exemplum ante oculos spectatum, ventum alis addit; & velut turbo est, quo ad vitia præcipites ferimur. *Turbo spiritus sibilabit in alis*, vt habent Lxx. Interpretes; & Symmachus, *Ligauit ventum in alis venti.* Nec *turbo* dumtaxat est *alis* additus; sed *diabolus* est ad illud malum exemplum arripiendum acerrimè instigans, vt quod oculis factum videt, factis exprimat, & moribus æmulanter resculpat. *Ergo prolapsus est Israël, deflexitque; tu verò* (ô Iuda) *fuisti ei spiritus, ventus, turbo*, imò & *Diabolus in alis suis, postquam vidit te iam inertem ac supinum, iisdemque peccatis illigatum, maturius desciuit.*

Oseæ 4. v. 19.
Theophyl.
Arabicus.
Symmach.
S. Hieron.
Haymo.
Albertus.
Hugo.
Lira.
S. Cyrillus.
Malum exemplum, turbo & Diabolus est ad vitia impellens.
Lxx. Interp
Symmach.

6. Gentium Doctor sic ad Galatas scribit; Cùm venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti. Priùs enim quàm Iudęi quidam venissent, ipse Petrus edebat indifferenter cum his, qui ex Gentibus crediderant; sed postquam venissent, subtrahebat & segregabat se timens Iudæos. Ego hæc aduertens, Dixi Cephæ coram omnibus: *Si tu cùm Iudæus sis, gentiliter* (hoc est, ritu Gentium, qui indifferenter cum quouis edunt) *viuis, & non Iudaicè; quomodo Gentes cogis iudaizare?* Quasi dicat: O Petre, planè intelligis legis Mosaicæ ceremonias iam esse expunctas, & omni prorsùs vi destitutas, atque idcircò negligendas esse non ignorans; *quomodo Gentes cogis iudaizare?* Petrúsne is erat, qui Gentiles ad Euangelium conuersos, ad Iudaismi iam aboliti ceremonias cogeret? Vndénam hæc Gentium violenta *coactio*, Apostolo indigna, & Petro impossibilis? Tempestiuè Anselmus literalissimè pariter ac moralissimè: *Quomodo Gentes cogis iudaizare? Non ergo tunc Petrum quid in eâ re verum esset docebat, sed eius simulationem quæ Gentes exemplo suo iudaizare cogeret, arguebat.* Nimirum, ô Petre, tuo exemplo ad Iudaicas ceremonias retinendas colendasque validius impellis, & ad imitationem *cogis*. Tantáne vis, tamque efficax imitationis energia, & velut arcanus vigor non bonis maiorum exemplis inest, vt ad imitationem *cogere* dicantur? Sanè dici vix potest quantam vim habeant exempla præsertim in malum; ea est enim (vt ait Plutarchus exempli natura, vt coniunctam cum persuasione oblectationē habeat. Exemplum oculorum linguâ loquitur, rei oblectamento persuadet, afflatque imitamenti æmulationem. Exinde Ruthæ gratulor, quòd prauam repedantis Orphæ viam sequi neglexit: inquinatæ enim viæ adsimiles parturiunt vias: corrupti mores aëra toxicant malo exemplo, quod turbo est propellens in malum, ad quod quodammodo *cogere* perhibetur. Quare Rutha videns Orphæ regressum, velut *obstinato animo* indiguit, vt flectinescia in viâ virtutis persisteret.

Ad Galat. 2. v. 14.
Malum exemplum ad simile vitiū velut cogit spectatores.
S Anselm. ibi.
Plutarch. l. de virtut. mulier.
Hîc v. 15. & 16.

---

§. LXVIII.

Non eloquenter sapiens, & moribus idiota; sed pulchra morum elegantia, sidereâ voce Euangelij doctrinam persuadet.

1. INculpata innocenter vita, Euangelij suadendi vigor est, & laudatior suadela. Hanc contra ethnicum Cæcilium Christianus Octauius eleganter in argumentum assumit: *Si vobiscum*, inquit, *Christiani comparentur, quamuis in nonnullis disciplina nostra minor, multò tamen meliores deprehendimur. Vos enim adulteria prohibetis, & facitis: nos vxoribus nostris solummodo viri nascimur: vos scelera admissa punitis; apud nos & cogitare, peccare est: vos conscios timetis: nos etiam conscientiam solam, sine quâ esse non possumus. Denique de vestro numero carcer exæstuat: Christianus ibi nullus, nisi aut reus suæ religionis, aut profugus.* Sic Christianus Christianam religionem infidelibus prædicat, cùm videtur; dum ad eius vitam attenditur, dum eiusdem mores curiosiùs explorantur! Non verba, sed exempla proselytos faciunt, & veræ religionis nobiles inquilinos; qui de auitâ Maiorum religione, vel potiùs superstitione, pulchrè deficientes, nobiliter degenerant. Audio hîc exploratoria tectiùs verba, quibus bona Noëmi nurum Rutham adhortatur, vt in patriam idololatram, & Deos suos reuertatur: irrito tamen labore: nam religionem, quam religiosa afflauerat conuersatio, verba excussisse non possunt. Sic animitus hæret religio, quam morum elegantia persuasit.

Minut. Fel. in Octau.
Vita olim Christianorum, Christianæ religionis suadela est.
Hîc v. 15. & 16.

2. Lucæ 8. *Exijt qui seminat, seminare semen suum.* Vnde exit, qui semper vbique pręsens est? qui omnia immensitate implet? qualiter exire potest? Certè non loco, sed benignitate, & incarnationis dispensatione propinquior nobis factus est. Nam quia venire ad ipsum desides cunctabamur, ipse ad nos egredi festinat. Sic igitur

igitur Christum exijt Euāgelicam doctrinam, & verbum Dei seminare, vt de cœli scholâ cælestem œconomiam ediscamus. *Et dum seminat, aliud cecidit secus viam, & conculcatum est, & volucres cœli comederunt illud.* Non miror, granum, etsi electissimum, dum secus viam cadit, à viatoribus proculcari, & inde inhumatum à *cœli volucribus* rostro tolli. Sed à *cœli volucribus* citiùs ac latiùs forsan propagabitur, dum ocyssimo volatu, Dei verbum volucres portant, & vbiuis deprædicant. Quid tam votiuè faustum huic *semini*, id est, *Dei verbo*, & doctrinæ Euangelicæ accidere potuit, quàm à *volucribus cœli* assumi, & placidè sonoro earum garritu velociter quoquouersum ferri, & vbilibet prædicari? Sed (ô malum!) hoc electum *semen*, seu *verbum Dei*, de harum *volucrum* rostro sonans, infeliciter sterilescit. Porrò per has *cœli volucres*, Anselmus Laudunensis cum communi Interpretum, *Dæmones* intelligit: & explicatiùs Cyrillus in Catenâ, *Spiritus immundos* commentatur. Profectò *Spiritus immundi*, etsi generoso vocabulo, *volucrum cœli* nominentur, & cæleste *semen*, id est, *verbum Dei*, nempè doctrinam Euangelicam ore portent, & prædicent, ac celeri volatu, illam vbiuis annunciarent, tamen quantum celeritatis in annunciando, & modulatæ eloquenter garrulitatis his *cœli volucribus* adijcitur, tantùm de vitiosi *Spiritus immunditiâ*, propagationi & promulgationi Euangelicæ doctrinæ detrahitur. *volucres cœli* dicuntur; sed dum *immundo spiritu* prędicantes modulatè garriunt; non doctrinæ Euangelicæ, id est, huius *seminis* propagationem, sed aborsum negotiantur. *Volucre* subtiliter ingenium, vox canorè dulcis, & acuta eloquenter garrulitas; si animitus regatur à *spiritu immundo, volucris cœli* præ celebritate forsan appellabitur; sed reipsâ Euangelicam doctrinam, hoc est, *verbum Dei* eneruat, ac sterilem facit, dum sibi cognatam virtutis infœcunditatem, Euangelicæ doctrinæ afflat. Istiusmodi *cœli volucres* cælestem doctrinam portare videntur in ore, illam *comedere*, illaque ali; sed dum illi *spiritu immundo* medullitus aluntur, *verbum Dei* corrumpere perhibentur, atque diuinum virtutum *semen* contemptim *conculcare*. Porrò inculpata Prædicatoris vita, potior Euangelij suadela est, & illius persuadendi arcanus vigor.

Lucæ 8. v. 5.

Ansel. Laud. ibi, in Glos. Matth. 13. S. Cyrillus. in Catenâ Matth. 13.

Volucres cœli, quæ aluntur immundo spiritu, Euangelij doctrinam prædicando corrumpũt.

3. Exodi 16. postquam Hebræus populus sicco Mare rubrum traiecit vestigio, nuper victrici Pharaonis potētiâ inibi funestè tumulatâ, dum Ægyptiorum cadaueribus nec in matricem puluerē redire datur; gens Hebræa ad Terram promissionis properat per vastam eremum hominibus imperuiam. Dum ibi latrat præ fame venter, escas famelicus populus à ductore Moyse querulus expostulat; & cælestem à Deo cibum impetrat, suauissimum Manna, inquam, obuijs manibus in dies expromptum. Dixit itaque Moyses: Colligat vnusquisque ex eo quantū sufficit ad vescendum: nullus relinquat ex eo in mane. *Qui non audierunt eum, sed dimiserunt quidam ex eis vsque mane, & scatere cœpit vermibus, atque computruit.* Origenes, vt erat Allegoriarum studiosus (quò in litteræ cortice ethicæ medullæ mysterium proderet) in hoc cælesti Manna, Dei populo ad alimoniam cælitus donato, Dei verbum, seu doctrinam Euangelij recognoscit; quod procedens de ore Dei, & Euangelici Prædicatoris linguæ insertum, cœli doctrinam annunciat, publicat, persuadet, vt ad omnes sanctitates Dei populum nutriat, & velut immortalitatis viaticum ad empyreæ patriæ vitam perducat. Verùm ipse Origenes sic sibi validè obijcit: *Scatere cœpit vermibus, atque computruit. Sed dicet aliquis: Si Manna verbum Dei esse dicis, quando vermes facit?* Confestim sibi ad rem præsentem tempestiuè respondet: *Post susceptum ergo verbum Dei si quis peccat, efficitur ei ipsum verbum vermis, qui eius semper conscientiam fodiat, & arcana pectoris eius rodat.* Itaque illud ipsum, quod in bonis, morigeris, & obsequentibus est cæleste *Manna*, & panis vitæ, quo se & alios ad vitam æternam nutriunt; in ore tamen eorum, qui sollicitè student auaritiæ, in crastinum infidè prouident, & Dei præcepta refractarij violant, mirâ pœnalissimè metamorphosi computrescit, & *facit vermes*, qui Prædicatoris malè morati *semper conscientiam fodiant, & arcana pectoris eius rodant*: tot animarum scelerosè reus: quot cælesti alimoniâ frustratur; & in locum cælestis Manna, putidos garrulæ facundiæ flosculos, fœtidâ vermiculatione corruptos auditoribus propinat. De propriâ Concionatoris malitiâ, & malè ideali vitâ, viuidum Dei verbum, cœlum fragrans, quodammodo *computrescit*, & putri corruptione vermiculatur. *Post susceptum ergo* (Manna, id est,) *verbum Dei si quis peccat, efficitur ei ipsum verbum vermis.* Heu corruptis moribus garrulus Concionator, pro Dei verbo *vermes* loquitur: & verbum Dei infœcundè degeneri vermiculatione propinat! O hæc Origenis tropologia de Manna in vermes conuerso, Concionatorum *semper conscientiam fodiat, & arcana pectoris rodat!* Fugiat hos vermes, quisquis vermes infernales perpetuò morsicantes, & iugi incessanter morsu damnatam conscientiam abrodentes fugisse exoptat.

Exod. 16. vers. 20.

Origen homil. I. in Exod.

Manna, id est, verbum Dei, in male morati Concionatoris ore, vermes facit.

Lucæ 3. anno quintodecimo imperij Tiberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarchâ autem Galilææ Herode, sub principibus sacerdotum Annâ & Caiphâ: *Factum est verbum Domini super Ioannem, Zachariæ filium, in deserto. Et venit in omnem regionem Iordanis prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorū.* Bene est, præmittatur ab Euangelistâ perditissimus tunc mundi status, moribus profligatissimus, vt sub talibus Præpositis par erat, quò prædicatio Ioannis opportuna videatur ad pœnitentiæ suadelam, & peccatorum remissionem. Sed quare de tanti Concionatoris probitate, nihil ante loquitur Euangelista? Peridoneè, opinor, Matthæus, & Matthæum de more imitatus Euangelista Marcus, Ioannis vitam asperitatibus præstructam ad prædicationis energiam præfatus est: quod alto silentio Lucas occlusit. Matthæus ait: *Habebat* Ioannes *vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem illius erant locustæ, & mel siluestre.* Præeuntis Matthæi Marcus vestigia premit, cap. I. v. 6. An forsan præuia ad prædicationem Ioannis elogia, si non explicatiùs, viuidiùs tamen Lucas edisserit, aiens: *Factum est verbum Domini super Ioannem?* Hâc superre, sic ad thema præsens argutè philosophatur Ambrosius: *Sanctus Matthæus, & Mar-* 4.

Lucæ 3. v. 2. & 3.

Matth. 3. vers. 4.

Marcus.

S. Ambros. ibi.

eius vestitu, & cinctu, & cibo Prophetam declarare voluerunt; Lucas compendio vsus est, dicens: *Factum est verbum Domini super Ioannem. Vnum dixit, & omnia declarauit.* Scilicet dum signatè notificatur, quòd ad recens Concionatorem Ioannem, *verbum Dei factum est*; verbum Dei, inquam, non tam dictum ore tenus, quàm actuoso opere *factum*, & vitâ expressum ad futuram auditorum normam; insimul hoc vno verbo, *omnia* exprimuntur, & explicatiùs declarantur, quæ tanto verborum ambitu reliqui Euangelistæ præmiserunt, nempè de cilicini spinositate sacci, de cinctu asperitudine lumbos arctè opprimente, de inediâ agresti cibo ieiunè protractâ, de præcoquo humani conuictus exilio, de eâ in terris vitâ, qui in cœlos præmaturè coloniam transmisit. Itaque hæc *omnia compendio* Lucas præfatur, dum Ioannes inaugurandus Prædicator pœnitentiæ in remissionem peccatorum, *verbo* ad se *facto* præstructus dicitur. Hinc desertorem Dei populum sic aure concussit, peccatorum, & proteruiam edomuit, proculcauit, expugnauit. *Factum est verbum Domini super Ioannem. Vnum dixit, & omnia declarauit.*

Factum Dei verbum ad Ioannem, plura dicit, quàm significat, quare?

5\. Psal. 49. sic Dauid pangit: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Loquitur de Scribâ docto, & in lege Dei peritè erudito; sed cui ad morum suadelam, vitæ elegantia deest. *Peccatore* (scitè ait inibi Athanasius in Catenâ) *hoc loco diuinarum Scripturarum promulgatorem vocat.* quasi hoc peccatum præ reliquis emineat enormius; & illi tribuat *Peccatoris* elogium. Et, ac si quod probè dicit, improbis vitæ moribus dediscat, addunt ibidem Græci Patres in Paraphrasi: *Quid tibi hoc vult? quòd leges quidem enuncies, & tantum circa ipsas studium ostendas, & etiam absque cognitione ipsas annuncies?* Quantumuis eximius doctor, acumine ingenij præditus, & impensò diu studio eruditus, Dei verbum sine morum elegātiâ populis enunciet, *etiam absque cognitione ipsum annunciare* perhibetur. quasi à non bonis moribus dediscat, quod sapientius didicerat: & ipse *cognitione* sic viduatus, sordidè imperitam, obscuram, & cæcam de rebus diuinis vocem emittat. Quare ijdem Græci Patres subdunt in huius loci Commentario: *Habeat vita tua claram vocem istiusmodi docentem, quemadmodum & Cœli enarrant gloriam Dei, cùm os non habeant, sed aspectus sui pulchritudine contemplatorem suum in admirationem rapientes. Pulchrè autem dixit, Per os. Cor enim, inquit, fructu eius vacuum est; labia verò temerè mouentur, idque ad damnationem eius qui loquitur.* Sanè Euangelicus Concionator velut sidereâ voce, plus loquitur cùm videtur, & pulchrâ morum elegantiâ vel de aspectu suo vitia suffundit. Sapiens eruditione, sed moribus idiota, doctrinam quam adstruit, citiùs destruit.

Psal. 49. v. 16.

S. Athanas.

Græc. Patr. in Paraphr.

Sapiens eruditione, & moribus idiota quā adstruit doctrinam, destruit.

Psal 18 v. 2

Siderea eloquentia, optima est ad suadelam Euangelij.

---

§. LXIX.

Explorandum potiùs sæpe est, quid dixerit, quàm quis dixerit, in Catholicæ veritatis gratiam.

1\. Confusis oculis prosunt virētia, & quibusdam coloribus infirma acies acquiescit: *P. Didac. Celada in Ruth.* quorundam splēdore præstringitur: sic mentes ægras in veritatis studio aut stadio affici videas. In arduo est veri exploratio, sed ea imus, quâ ducit verisimilitudo. Omne hâc viâ procedit officium. Sequimur qua opinata ratio, non qua ipsa veritas trahit. Fallaces enim sunt rerū species, quibus credimus. Quis neget? Sed nihil aliud inuenio per quod cognitionem regā. His veritas mihi vestigijs sequenda est. Certiora non habeo. Hęc vt quàm diligentissimè æstimem, operam dabo, nec citò illis assentiar, nec morosè nimis. Porrò si omnia argumenta ad lancem cœperimus expendere, silentium indiceretur: pauca enim admodum sunt sine aduersario. Cetera etiam si vincunt, litigāt. Ceterùm nollem (si fieri potuisset) vt istiusmodi litigium, & inuentæ veritatis victoria, solâ opinatissimâ dicentis auctoritate constaret, fidei diuinæ non bonâ sæpè æmulatione. Profectò tam imbecilla sunt, ac penè nulla, nonnulla huius æui iudicia, vt nō quid dixerit, sed quis dixerit, ad credibilitatem impressiùs explorent. Cùm Magnatum assentatio prodest, tanquam mendacij reus, peccat vulgaris homo qui verum dicit. Nam quasi ista inter se contraria sint humilis fortuna, & mens bona; fortunæ, non mentis bonitas, velut sequestra veritatis censetur. At in sterquilinio etiam margarita fulgurat; & in superbis Regum thesauris nummus ære adulteratus meritò depretiatur. Quis æstimasset prædicationem Apostolorum, si illos è lacubus potiùs, quàm ex academijs euocatos; generis ignobilitas, vestium squalor, rudis verborum inconcinnitas, & non salutata Athenarum limina, prædamnassent. Ægræ igitur mentis est, scrupulosiùs explorare quis dicat, & quid dicat, contemptim negligere. Teneo planè Philosophorum errores, patronorum solo nomine magnos, & merâ antiquitate generosos; quos Piscatorum sapientia de cœlo erudita falsitatis & hæreseos redarguit, reuincit, detriumphat.

Explorandum potiùs sæpè est, quid dixerit, quàm quis dixerit?

2\. Declinare satagit hos Euangelij suadendi scopulos, gentium Doctor, ne Petri nauicula, veritatis mercibus onusta, ad illos naufraga impingat, sic scribens ad Romanos cap. 12. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. *Idipsum inuicem sentientes: Non alta sapientes, sed humilibus consentientes.* Cùm enim Apostolus eandem vellet esse fidelium omnium mentem (vt vult Chrysostomus, consentiente Anselmo,) Christianam humilitatem, atque animi demissionem requirit. Nam qui plus æquo sibi arrogāt, quique se magnificentiùs circumspiciunt, non ita facilè sequuntur sensa aliorum, quos in sublimiori sapientiæ, eruditionis, ac dignitatis suggestu non vident, sed in humili gradu, habitu abiectiore, & obscurā aut nullâ sapientiæ famâ despectant. Idcircò consultissimè ait: *Humilibus consentientes.* Pro *humilibus consentientes*, Græcè habetur, *Humilibus obsecundantes, & accommodantes*, quod Paulinus in epist. ad Augustinum, *Humilibus congruere*, interpretatus est. Quod Tertullianus profundo stilo ad rem viuaciùs expressit, sic locum exscribens, & exponens: *Non altum sapientes, sed humilibus assentantes.* Itaque eadem sentire ac humiles, abiecti, plebeij, & qui nullâ sapientiæ famâ, aut nobilitatis stemmate celebrantur, illorum, inquā, sensis accommodari, & dictis congruere, adeo est diffi-

Ad Rom. 12. v. 16.

S. Chrysost. S Anselm.

Qui humilibus pari mente adsentit, illis obsecundare, & assentari perhibetur.

Græcus. S. Paulin.

Tertull. l. 5. aduers. Marc. cap. 15.

difficile ac perarduum, vt huiuſmodi *conſenſus* dicatur *obſecundatio*, vel altiori vocabulo *aſſentatio*. Profectò alicui *aſſentari*, eſt aliquo mendacij genere admixto, illius laudes exaggeratiùs prædicare: nam adulatio vltra verum laudatorem audet. Quare *humilibus conſentientes*, illorum menti, ſenſis, ac dictis non modò *obſecundare* ſeu obedire dicuntur, & velut cæcâ fide duci; ſed & illis *aſſentari*, & illorum verbis adſenſu adulari. Sanè infortunata eſt veritas, quæ in humili & abiecto ore verſatur, quaſi ex dicentis abiectione incredibilitatem mutuetur, & aſſenſionis renutum. Sic Potentes ac litterati, de potentiæ ac litteraturæ famâ opinatiſſimâ, tyrannidem erga veritatem & credibilitatem exercent; vt qui humilibus adſentit, illis *obſecundare*, imò & *aſſentari* dicatur? *Humilibus conſentientes*, id eſt, *obſecundantes, vel aſſentantes. Quid exaggeratius?*

3. 2.Reg.12. Dauid rex fœdum adulterij ſqualorem, homicidij feritate cruentat. Et cùm diu impunè inſoleſceret, *miſit Dominus Nathan ad Dauid*, qui ouiculæ parabolam, in ipſum acerrimè verteret, aiens: Tu es ille vir: *Vriam Hethæum percuſſiſti gladio, & vxorem illius accepiſti in vxorem tibi, & interfeciſti eum gladio filiorū Ammon. Quam ob rem non recedet gladius de domo tuâ vſque in ſempiternum.* Peccauit Dauid, quod ſolent Reges; ſed pœnitentiam geſſit, fleuit, ingemuit, quod non ſolent Reges. Quod erubeſcunt facere priuati, Rex non erubuit priuato homini confiteri. Qui tenentur legibus, audent ſuum negare peccatum, dedignatur rogare indulgentiam, quam petebat qui nullis legibus humanis tenebatur. Pacatè tulit quempiam è plebe ſubiectū, acerbum pati ſceleris occulti reprehenſorē: nec regio faſtu obiectum detrectauit opprobrium, homine plebeio falſitatis redarguto, ne propudioſo dehoneſtaretur errore. Scitè Didymus hâc de re ſic fatur: *Nam cùm tantus Rex ab idiotâ reprehenſus fuiſſet, nihil indignatus, ſemet ipſe accuſauit.* Non morabor hîc Græci & Latij ſermonis ſciolos. Sanè *Idiota* propriè ſignificat hominem plebeium, & nullo dignitatis munere fulgentem. Accipitur etiam communiter pro ruſtico, illitterato, & imperito. Vtcumque res ſe habeat: magni æſtimat Didymus, quòd rex Dauid ex hominis priuati, plebeij, ſeu illiterati ac imperiti ore rem occultam & ſibi inuidioſam audiens, incredulo ſupercilio minimè detrectauerit; ſed tantâ apud illum auctoritate veritas viguerit, ac ſi aliquis è regni Proceribus, aut conſultiſſimis Senatoribus illam dixiſſet. Sic in *Idiotæ* linguâ ſqualet veritas; quandoquidem in eorum ore vel mendacium fulget ad aſſentiendi gratiam! Sanè infortunata eſt veritas, prænobili aut litterato ore viduata, quaſi totum ex auctoritate dicentis vigorem ad credibilitatem mutuetur. O expendamus cum Dauide, quid dicat; ſæpe omittamus, quis dicat. Aurum in ſterquilinio, aurum eſt; vitrum in coronâ, vilis nitula reputatur. Audio ſæpè falſum humanâ auctoritate generoſum.

2.Reg.12.v. 9 & 10.

Apud Dauidem Idiotæ auctoritas fidē meruit.

Didymus apud Catenam Græc. Patr. in Pſal.50.

4. Matth.8. cùm introiſſet Ieſus Capharnaum, acceſſit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens: Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur. Et ait illi Ieſus: Ego veniam, & curabo eum. Et reſpondens Centurio, ait: Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meum, ſed tantùm dic verbo, & ſanabitur puer meus. *Audiens autem Ieſus miratus eſt, & ſequentibus ſe dixit: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Iſraël.* Quid tibi, ô Iſraël, lucri ex miraculis in Ægypto editis? ecquæ vtilitas in Moſaicâ lege, & Prophetarum oraculis Euangelium clarè adumbrantibus? Homo Gentilis à Teſtamento alienus, miraculorum ignarus, legum profanus, prophetiarum expers, Moſaicæ diſciplinæ exors, Iudæorum fidem verâ credulitate ſuperauit. Pergit ad rem Seleucienſis Baſilius: *Vnus Gentilis ſuprà totam Iudæorum multitudinem fide ſe extulit. Eſto Gentilis diſcipulus: incredulos, vt credas, ſequere.* O peregrinum Chriſtianæ religionis gymnaſium! Quid tam contemptibile apud Hebræam gentem, quàm profanus Gentium populus? Quid in tantâ auctoritate, dignitate, ac maieſtate, ac Moſaica lex, & ſanctiſſima Prophetarum oracula? Ergo qui nec Moyſi, nec Prophetis credis, crede homini Gentili, & erroribus innutrito: *incredulos, vt credas, ſequere.* Scilicet tanta eſt veritatis vis, vt in ore etiam hominis Gentilis, & erroribus adſueti, fidem extorqueat. Imò & tanta eſt noſtræ fidei veritas, vt vel Gentili ore edocta, credulitatem inueniat in homine Iudæo, ſi credibilitatis momenta ad amuſſim expendat. Ergo, ô Iudæe, qui Moyſi & Prophetis, de re Chriſtianâ incredulus es, *eſto Gentilis diſcipulus: incredulos, vt credas, ſequere.* non enim deuenuſtatur veritas ore dicentis. Adi Gentilium ſcholam, eſto Gentilis diſcipulus. Vide quid dicat, non quis dicat. *Planè non negabimus* (ait Tertullianus) *aliquando Philoſophos iuxta noſtra ſenſiſſe. Teſtimonium eſt veritatis etiam inuentus ipſius. Nonnunquam & in procellâ confuſis veſtigijs cœli, & freti, aliquis portus offenditur proſpero errore: nonnunquam & in tenebris aditus quidam & exitus deprehenditur cæcâ felicitate.* Addit ſubinde opportuno ſarcaſmo: *Deliquit, opinor, diuina doctrina, ex Iudæâ potiùs quàm ex Græciâ oriens. Errauit & Chriſtus Piſcatores citiùs, quàm Sophiſtam mittens.*

Matth.8. verſ.10.

Baſil Seleu, Orat.19.

De ſcholâ Gentilium, à Iudæis Euāgelium ediſcendum eſt, quare?

Tertull. de Anima c.2.

Ibidem c.3.

5. Matthæi 16. venit Ieſus in partes Cæſareæ Philippi. *Et interrogabat diſcipulos ſuos dicens: Quem dicunt homines eſſe filium hominis?* Relatis autem incertis incerti vulgi opinionibus, reſpondens Simon Petrus dixit: *Tu es Chriſtus, filius Dei viui.* Tempeſtiuè indidem addubitat Chryſoſtomus, eccur ſuo ipſius ore, ſuam nunc ipſe Chriſtus diuinitatem non enunciat; ſed Chriſtianiſmi ſummam, & myſteriorum cardinem, Diſcipulorum ori permittit? Audiendus eſt Chryſoſtomus homil.55. in Matthæum: *Tu es Chriſtus, Filius Dei viui. Quare autem non ipſe apertè dicit, Ego ſum Chriſtus; ſed aliorum ſententia rogando diſcipulos iſtud confiteri inducit? Quia videlicet & ipſum magis ita decebat, & illi ad fidem hoc modo inuitabantur.* Addit Baſilius Seleucienſis, totus Chryſoſtomi doctrinâ eloquenter imbutus: *Quem dicunt homines eſſe Filium hominis? cùm ei propoſitum eſſe docere, diſcentes interrogat.* Ecce tibi, quare ipſe non apertè tunc dicat, Ego ſum Chriſtus; ſed cùm ei propoſitum eſſet id docere, Diſcentes interrogat: *quia videlicet & ipſum magis ita decebat, & illi ad fidem hoc modo inuitabantur.* Sanè magis decebat, vt ad huius myſterij fidem, *Diſcentium* ora hanc veritatem enunciarent, vt homines

Matth.16. v.13.& 16.

Cur myſterium Incarnationis hic Chriſtus non per ſe, ſed per Diſcipulos docet?

S. Chryſoſt.

Baſil.Seleu. Orat.15.

nes assuescerent huiusmodi *discentibus*, fidei veritates indubiè credere. Vel *Discentium* ora, sublimia Christi mysteria, & fidei veritates eructantia, certam fidem facere *oportet* : neque necesse est, vt summa Christi Dei auctoritas, mysterij veritatem immediatè enunciet: sat est, quod id, quod Deus animitus reuelat, à *Discente* dicatur ; *Quare ipse non apertè dicit : Ego sum Christus ; sed aliorum sententia rogando Discipulos istud confiteri inducit ? Quia videlicet & ipsum magis ita decebat, & illi ad fidem hoc modo inuitabantur.*
Hic v.16. &c. Sanè veri Dei religionem, quam tot Prophetæ Moabitis non persuaserunt, vetulæ Noëmi conuersatio Moabitidæ Ruthæ hîc exprompte persuasit.

---

§. LXX.

Repulsam petitionis sustinere, nimis graue, pœnale, & acerbum perhibetur.

1. A Petente auctoritas datur, cùm credit Dominum præstare posse quod petitur. Ergo qui petit, plus sæpè donanti dat, quàm ab eo accipit. Dat auctoritatem, dubiam stipem accepturus. Dat opinatam dandi potestatem, & egestatis publicatæ dehonestamentum recipit. Offert generosæ liberalitatis indicium, & debitum gratitudinis refert. Ergo nil petas, quod negaturus fuisti; nil negabis, quod petiturus fuisti: Et sanè qui timidè rogat, docet negare: nam timiditas in petendo, diffidentiæ confinis est; & repulsam dum excusat, subornat. Nihil propemodum illiberalius dixerim, quàm quòd beneficia nec dare scimus, nec accipere. Accipit ingratus, quod illiberalis donat. Quis nostrûm contentus fuit, aut leuiter rogari, aut semel ? Quis non, cùm aliquid à se petendum suspicatus est, frontem obduxit, vultum auertit, occupationes simulauit, & longis sermonibus occasionem petendi abstulit ? In angusto verò comprehensus, aut distulit, aut timidè negauit, nec, vt molestiâ careret, dedit. Dicam tamen quod sentio, malim non recipere beneficia, quàm nō dare. Nam qui non recipit, consuetæ suæ inopiæ relinquitur; qui non dat, petentem pudore lædit; & inde calamitatem cumulat, vnde credi poterat subleuanda. Et dum expetitam non donat gratiam, dat frustratæ spei ludibrium, & verecundiæ contumeliam. Petenti suæ inopiæ laxamētum iniquè rependitur pudoris tormentum. Sanè ingenuitatem lædit, qui indignum rogat : subleuandam calamitatem exaggerat, qui rogatus negat.

Valdè læditur is, cui petita negantur.

2. Lucę 11. amicus ille vt pascat vtcumque amicum hospitem, incommodissimo intempestæ noctis tempore, panes rogaturus amicum adit. Ille autem deintus respondit: Noli mihi molestus esse ; iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, *non possum surgere, & dare tibi*. Et si ille perseruauerit, pulsans : *Dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eò quòd amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.* Hæc non videntur in Deum conuenire : neque enim Deus inuitus, & vt se à tædio liberet importunas audiendi preces, petitionibus adnuit. Imò neque in ho-

Lucæ 11. vers. 8.

mines conuenire posse videntur. Nam qui dixerat, *non possum dare*, quomodò confestim dare eualet? Vtrumque ex alterutro redarguitur, aut non verè dixisse, *non possum dare*, qui statim dedit; aut si dare non poterat, non verè dedisse. Quo enim pacto donet, qui verè dicit: *dare non possum ?* Verùm & hoc (vt obseruat inibi Maldonatus) ad Deum possumus aliquâ ratione accommodare, vt significetur, etiam Deum non solùm amicis, verùm inimicis etiam suis, id est, peccatoribus, nō propter amicitiam & gratiam à quâ alieni sunt, sed propter ipsam orationis perseuerantiam, tandem concessurum esse quod petunt, etsi concedi non posse videatur. Rectè Vulgatus Grecum nomen ἀναίδειαν, *improbitatem* vertit, quamuis propriè etiam *impudentiam* significet ? vel *inuerecundiam*, vt obseruat Cornelius. Arabicus habet, *importunitatem*. quasi Deus velit, quodammodo *improbos, importunos, impudentes*, & *inuerecundos* in petendo nos esse. Ceterùm τὸ *propter improbitatem*, alij apud Glossam vertunt, *propter verecundiam*, accipientis, inquam. Nempè, quisquis ille sit, qui rogatur, si petitor intentiùs & obnixiùs roget, adhuc impetrabit, quamquam is à quo petit beneficium, dicat se *non posse* illud donare. Impetrat autem id, quod sic petit, *propter verecundiam*; scilicet ne à repulsâ rubore suffusus, *verecundiæ* probrum, & tormentum subeat; & sic petitione negatâ, de renutu negantis, *importunus, improbus, impudens*, & *inuerecundus* videatur. Itaque repulsæ census & æstimatio ; ex suffusæ *verecundiæ* taxanda est, licèt enim is, à quo aliquid petitur, *improbè, importunè*, ac *inuerecundè* rogetur; etsi dixerit se *non posse* petitis adnuere, & postulata concedere, quasi vltra eius possibilitatem posita sint ; debet tamen petitam gratiam non negare, sed, vt vt possit, postulatis adnuere, *propter verecundiam petentis*. Si petitum donum nec iustitiæ, nec pietati debes, debes tamen petentis *verecundiæ*; ne pudoris tormento, etsi eius sanguinem non effundas ; & tanquam *importunum, improbum*, ac *inuerecundum* renutu pœnalissimo dimittas.

Maldonat.

Græcus.

Cornelius. Arabicus.

Glossa in margine.

Quod non possumus petenti denus propter eius verecundiam.

3. Matthæi 20. accessit ad Iesum mater filiorū Zebedæi cum filijs suis, adorans & petens aliquid ab eo, aiens : Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Iesus, dixit: Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum ? Dicunt ei: Possumus. *Ait illis : Calicem quidem meum bibetis: sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo.* Malè hinc garriunt Ariani, hîc dici hoc dare non esse Christi, sed Paternæ potestatis; ac proinde Christum non esse Deum, & ὁμόσιον Patri ; quasi ad quem non pertinet humanis postulatis adnuere, exors diuinæ potentiæ sit. Quid ergo est, *Non est meum dare vobis ?* Scilicet Christus Deus, Dominus cœli ac terræ verecundabatur, & propè confundebatur, matri pro filijs postulanti etiam suæ sedis consortium ambitiosè expetitum denegare. Quàm patiens & clemens Dominus quàm alta sapientia & bona Christi charitas. Volens enim ostendere quod non perfunctoriam rem aliquam Discipuli postularent, *sed eam quam impetrare non possent, prærogatiuam eis paternæ honori-*

Matth. 20. vers. 23.

Christus iurisdictioni suæ cedit, ne repulsâ petitores molestissimè pudefaciat.

norificentiæ reſeruauit, non metuens ne quid iuri proprio derogaret (Pergit Ambroſius, cuius ſudata alioqui verba non pudet nouiter expendere nec inidoneè ad rem accommodare) *Noluit his quos diligeret videri quod peterent denegaſſe ſanctus & bonus Dominus, qui mallet aliquid diſsimulare de iure, quàm de charitate deponere.* O quàm homines vrit ſui iuris, poteſtatis, aut iuriſdictionis tuendæ, atque ampliandæ libido! (quâ ſuper re aliàs copioſè agebamus) verùm quod à Iacobo & Ioanne, quia ambitioſè petitur, impetrari non poterat, ne poſtulatam immeritarum tunc ſedium prærogatiuam petentibus denegaret, eoſque ob repulſam cruciaret pudoris tormento, electionem tunc intermittens, *paternæ honorificentiæ reſeruauit, non metuens ne quid iuri proprio derogaret.* Bonus Dominus, cui omnis data eſt poteſtas in cœlo & in terrâ, cui ſumma auctoritas à Deitate hypoſtaticè vnita ineſt, *maluit aliquid diſsimulare de iure,* & iuriſdictioni ſuæ vltro cedere, *quàm de charitate deponere,* & ſupplices rogatores renutu pudefacere. Ecce tibi quàm ſit peracerbè moleſtus ſuffuſus à re petitâ & negatâ pudor, & in gloria verecundia repulſæ appendix, vt Chriſtus Deus ſatius duxerit, velut iuri proprio derogare quàm coram negare, quod prece ſupplici rogabatur. *maluit aliquid diſsimulare de iure, quàm de charitate deponere.* Hinc vel maximè repulſæ cenſum taxare licet, & rei negatæ moleſtiam æſtimare.

S. Ambr. l. 5 de Fide poſt initium.

4. Regius Vates Pſalm. 21. ſic ad rem concinnè pangit: *Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad inſipientiam mihi.* Senſus eſt: Supplici oratione clamabo interdiu, & non exaudis: & nocte (ſupple) clamabo, & nõ exaudies: & tamen licèt die ac nocte inexauditus clamem, renutu exceptus, adhuc tamen non ceſſo precibus aſſiduè clamare; neque iſtiuſmodi perſeuerantia velut pertinaciter ſupplex ac precaria, *mihi ad inſipientiam* adſcribi debet, quaſi contemptim neglecta ſit. Lxx. Interpretes huc adludere videntur: *Clamabo per diem, & non exaudies; clamabo per noctem, & non ero inſipiens,* noctu iterando preces, interdiu repulſas, & rei petitæ negatione inglorias. Ceterùm τὸ *inſipientiam,* Genebrardus interpretatur *ſtultitiam.* At Græca vox ἄνοια ſignificat etiam *ſuperbiam,* & *impotentiam animi*: item *exciſionem* animi, ſeu *ſtuporem* rationis & *ignorantiam,* atque *imprudentiam.* (Conſule Bellarminum, Genebrardum, Lorinum, Agellium) Scilicet, etſi interdiu ſupplex clamarim, nec exauditus ſim, ſed re poſtulatâ velut contemptim fruſtratus; tamen ſic quodammodo neglectus, & negationis pudore ſuffuſus, quòd adhuc noctu clamem, nec à rogando deſiſtam; adſcribendum non eſt, *inſipientiæ, ignorantiæ, imprudentiæ, ſtultitiæ, impotentiæ animi,* aut *ſtupori,* quaſi ſtulta *imprudentia* ſit, & inſenſilis animi *ſtupor,* quòd repulſæ verecundiam nuper paſſus, idem pudoris tormentum iterato ſubire non recuſet, ſed ad rei petitæ negatorem eat alacris, & gratiæ impetrandæ ſpebus ſtrenuè erectus, quod aut inſenſilis *ſtupor,* aut aliqua præſumptionis *ſuperbia* quodammodo reputari poſſe videtur. (Verùm de piâ iteratæ orationis *ſuperbiâ,* alibi latiùs, dum agitur de aſſiduâ orationis inſtantiâ, vbi hic locus enucleatur) Vide hîc Rutham quàm inſtanter, etiam poſt iteratam repulſam, roget, vt ſibi liceat ad Dei populum ſimul pergere, & veri Dei ritibus ſacris initiari. Adeò vt in rem ſæpiùs negatam precando adniti, aliqua *impotentia* animi, & mentis *ſtupor* propemodum poſſet reputari.

Pſalm. 21. v. 3.

Semel negantem, iterum ſupplicare, ſtupor, ac ſuperbia dicitur, quare?

Lxx, Interp.

Genebrar.

Græcus.

Bellarm. Genebrard. Lorinus. Agellius.

Hic v. 15. 16. &c.

Pergit adhuc regius Pſaltes: Timeat eum (Deum, inquam) omne ſemen Iſrael: *Quoniam non ſpreuit, neque deſpexit deprecationem pauperis: nec auertit faciem ſuam à me.* Grande quidem beneficium, quòd illum humiliter deprecantem non ſpreuerit, neque deſpexerit, neque ab eo faciem auerterit, abnuens poſtulatis. Obſeruandum autem eſt, quòd orationis repulſa, dicitur orantem *ſpernere, deſpicere,* & ab eo *faciem auertere.* Quæ verba noſter Lorinus ſic inibi ad rem exponit: *Non ſpernere, non deſpicere, non auertere faciem, non ſolas denotant negationes, ſed beneuolam præterea exauditionem. Spernit,* ἐξουδενοῖ, בזה *baza, qui contemnit alium velut nullius momenti, aut etiam tanquam capite damnatum: Deſpicit,* προσοχθεῖ, *qui horret, auerſatur, deteſtatur, vitat vt piaculum, & rem moleſtam, infauſtam, immundam, venenatam: Auertit faciem, qui nec aſpicere præ tædio ſuſtinet.* Ecce tibi quibus elogijs dehoneſtari dicatur, qui non exauditur, ſed eius oratio renutu excipitur. Is, is, inquam, velut homo nullius momenti, & tanquam capite damnatus quodammodo tractari perhibetur, Et qui rem ſuppliciter rogatam negat, ſupplicem rogatorem horrere, auerſari, deteſtari, & vitare vt piaculum, & rem infauſtam, immundam, & venenatam dicitur; quem nec aſpicere præ tædio, aut horrore immundo ac infauſto ſuſtinet. Quid ad thema præſens exaggeratius?

5.

Pſalm. 21. verſ. 25.

Qui repulſam patitur, nimis dehoneſtari perhibetur.

Lorinus.

§. LXXI.

Affectus altè impreſſus, energia eloquentiæ eſt, atque viuidus perſuaſionis vigor.

1. Eloquentia nunquam adhuc ſe vlli ſic indulſit, vt tota contingeret: ſatis felix eſt, qui in aliquam eius partem receptus eſt. Communiter deſcribitur eloquentia, Idoneorum verborum & ſententiarum ad pronunciationem accommodatio; continens vocis, vultus, geſtus moderationem cum venuſtate. Verùm hæc eloquentiæ energia, quæ in pronunciatione aptâ, & conuenienti corporis geſtu conſiſtit, homines ſic aggredi poterit, vt eorum aures gratè penetret, & oculos demulceat; non tamen animos inuadat: quò enim tranſuerſum agat auditorem, aliquis dicendi vigor, & maſcula potenter perſuaſio requiritur, quæ aliud quiddam à placidâ concinnitate eſt. Vnde vulgaris illa Auguſtini ſententia: Tullij linguam omnes mirantur, pectus non æquè. Ariſtotelis pectus omnes, linguam non æquè. Platonis linguam & pectus æquè. Sanè in eo ſumma eloquentiæ eſt, qui ſic omnia loquitur quæcumque dicit, vt magna, & quocumque modo parua dicit, modo loquendi ſic magnificet, vt in eius ore nil paruum ſit, nil quod magnitudinis opinione non eam æſtimationem habeat, vt ſui deſiderium nõ faciat, quæ eſt

In quo conſiſtat eloquentiæ ſumma.

S. Auguſt.

est persuasionis energia, & eloquentiæ meta. Sed quæ non tam ore, quàm affectu constat. Ille bene loquendi facundiam habet, & persuasionis emphasim, qui sinum cordis per viuidè affectam voluntatem extendit: nec loquentem iners desidia præpedit, cùm affectus linguam antecedit, regit, accendit. Altè affectus esto, & dic quod voles, quomodo voles dic, & feliciter
1 persuadebis.

2. Lucæ 2. Factum est, cùm Maria cum sponso Iosepho esset in Betheleem, impleti sunt dies, vt pareret. Et peperit filium suum primogenitum; & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio: quia non erat eis locus in diuersorio. Et pastores erant in regione eadem, vigilantes super gregem suum. Et ecce Angelus Domini stetit iuxta illos. Et dixit illis: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum: *Quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signum; Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio.* Profectò si penitus consideretur signum, quod Angelus exhibet, destruere videtur, quod adstruere conatur. Infantem dicit pauperculis inuolutum pannis, in pecuino stabulo natum, in bruto reclinatum præsepio; & tanquam Christum Deum adorari iubet? Quid Dei Verbo cum infante? quid Diuinitati cum vili præsepio, & stabuli humilitate? Et tamen Angelus sic eloquenter cum Pastoribus egit, vt tantam humilitatem hactenus in Deo peregrinantem, illis feliciter persuaserit. Pulchrè Bernardus Serm. 4. in Natali Domini: *Quid est*, inquit, *quòd sola ab Angelo commendari videtur humilitas; nec tamen sola à Pastoribus inueniri? Fortè specialius commendat Angelus humilitatem, quia ruentibus ceteris per superbiam, ipse in humilitate stetisset.* Ratio quidem Bernardo digna! Scilicet res nimis ardua, & forsan vltra Angelicã eloquentiam, videri posset, hominibus persuadere tantam Dei humilitatem, quòd summa summi Dei maiestas vsque adeo humiliata sit, vt vili præsepio stabuletur: at Angelus qui ruẽtibus ceteris per superbiam, ipse per humilitatem stetit in cœlo; sic altè affectus erat erga humilitatem, vt *specialius commẽdans Angelus humilitatem* Dei, eam hominibus feliciter persuaserit. Angelus cui profundè impressa erat humilitas, aut ipse humilitati altiùs impressus, par est, vt humilitatem in summâ etiam Dei maiestate suadeat. O! sic affecta voluntas ad suadelam iuuat?

Lucæ 1.v. 11.&12.

Cur Angelus ad suadendam Dei humilitatem eligitur?

S. Bernard.

3. Danielis 13. legimus duplicem commendari iuuentutem, alteram quidem ferendo, alteram sustinendo sententiam: ac Danielem quidem, pro latâ ritè sẽtẽtiâ plausum habere & ad gratulationem: Susannam verò pro victoriâ castitatis obtinere coronam: senes autem iniustè condemnatores de iuuenili salaciâ condemnari à iuuene Daniele, iuuentute canâ florente. Cùm enim Susanna castitatis rea, ob violatam castitatem duceretur ad mortem, suscitauit Dominus spiritum sanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel. *Et exclamauit voce magnâ: Mundus ego sum à sanguine huius.* Mirum sanè est, & valdè mirum, istiusmodi senes, cùm & accusatores & testes essent, ac iudices, potuisse populo persuadere quòd impudicitiæ damnaretur Susanna. Imò, quod mirere magis, iuuenem Danielem, cui ætas minimè bonum pro castitate ferebat suffragium, tantã eualuisse eloquẽtiæ vi, vt Susannam iam impudicitię damnatã, potuerit vindicare. Valdè fallor, nisi præcellens castitatis studium, quo Daniel in iuuenili ætate, cõcupiscẽtiæ flammis obnoxiâ præpollebat: eloquentiæ stimulos, & persuasionis vigorem insigniter ministrauit. Quod insinuat Asterius Serm. in Danielem & Susannam: Daniel *iuuenis*, inquit, *Castitatem calumniâ oppressam vlciscẽs:* quare inducuntur populi *traducentes iuuenilem senectutem, & canam admirantes iuuentutem.* Itaque sicut impudicissimi senes impudicitiæ ignibus vstulati, luxuriam quâ salaciter æstuabant, suadere eualuerunt: sic è diuerso iuuenis Daniel insigniter erga castimoniam affectus, etiam aduersùs ætatis suffragium, Susannæ castitatem omnibus eualuit persuadere. Sic Daniel castissimus *iuuenis castitatem calumniâ oppressam vlciscitur*, peridoneus puritatis sequester ac vindex, ipse puritatis studiosissimus, & puritate prælustris. Qui sic affectus erat in sinceræ castitatis nitorem, aptè à Dei Gratiâ destinatur pudicitiæ encomiastes, & facundus calumniatæ puritatis assertor. Tales Gratia quærit virtutum defensores, qui non tam ore, quàm affectu eloquantur; & sic affecti, feliciter persuadeant.

Daniel.13. vers.46.

Daniel iuuenis castissimus, facũdissimus fit castæ Susannæ vindex.

After. tom. 1. Bibl. Franc. Combefis.

4. Lucæ 1. adest corporandi Verbi tempus opportunũ, & destinatur Angelus è cœlo orator. qui magnum hoc seculorum negotium cum Virgine tractet. *Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem*, &c. Notat S. Hieronymus in c. 8. Danielis, tres Angelos in Scripturâ nominari ac celebrari, scilicet Michaëlem, Raphaëlem, & Gabriëlem: è quibus Michaelem ait præesse precibus, atque idcirco dicitur *Michaël*, id est, *quis vt Deus?* quasi dicat: Solius Dei est exaudire preces pœnitentium: Secundò Raphaelem præesse sanitati: hinc dicitur *Raphaël*, id est, *medicus*, vel *medicina Dei.* Tertiò *Gabriël*, id est, *fortis*, aut *fortitudo Dei*, præest prælijs ac bellis fidelium, vt patet Danielis 12. vers. 13. & sequentibus. Vnde ipse hîc mittitur ad Mariam nunciaturus Christum. Rursum *Gabriël* dicitur, *vir Deus* (vt exponit inibi Cornelius) Quasi dicat: Deus incarnabitur, eritque homo puer, quantùm ad naturam ac ętatis ac corporis progressum, idem tamen erit vir. Itaque Gabriel consultissimè mittitur, vt annunciet Mariæ incarnationis mysterium, Mariæ Virgini, inquam, quæ virginitatis studio, cunctanter agebat; nec, nisi post longam disceptationem, Deum in eius virgineo vtero corporandum, Gabrieli annuit: Quam tandem Dei corporationem ipse feliter persuasit. Opportunè Asterius Serm. in Danielem: *Quid*, inquit, *Gabrielem interpretaris? Arrige aures, & disce: Deus & homo. Quia itaque ille quem annunciabat, Deus erat ac homo, quò faciliùs dispensationem persuadeat, rei miraculum, nominis notatione anticipat.* Nempe electissimè ad Virginis Mariæ suadelam super re Incarnationis, nuncius ac orator mittitur *Gabriel*, id est, *Deus & homo*: nam cùm piè velut pertinax virginitatis studiũ, & acerrimum illius seruãdæ propositum, Mariæ pectus votiuè impleſſet, haud facile erat illi maternitatem persuadere, nisi illibato sincerissimè pudore: cumque esset monstri adinstar, Virginem concipere

Lucæ 1.v. 26.

S. Hieron.

Daniel. 12.

Cornelius.

Asterius, tom. 1 Bibl. Franc. Cõbefis.

Gabriel, id est, Deus homo, Deũ hominem nasciturum faciliùs persuadet.

cipere ac parere Deum etiam, æquum fuit ad suadelam, vt nuncius, orator, & è cœlo rhetor, *rei miraculum, nominis notatione anticipet*, & quod ipse vocabulo erat, sui studio efficaciter cunctanti Virgini persuaderet. *Quia itaque ille quem annunciabat, Deus erat & homo, quò faciliùs dispensationem persuadeat*, Deus & homo cælestis rhetor nominatur, vt quasi de sui studio feliciter rhetorisset; & cunctanti Virgini suadeat, fore vt illibato pudore Deum concipiat, Deum pariat. Ac si *Gabriel* nomen suum (id est, *Deus & homo*) vindicet, cùm Deum hominem nasciturum prænunciat; atque adeò ex Virgine proditurum digno Dei nascentis partu. Rectè igitur Dei hominis de humanâ natiuitate vindicias agit, qui sui nominis elogio, Deum & hominem vocabulo præfert, quò de proprio mysterium ineffabile *faciliùs persuadeat*.

5. Matthæi 4 in primâ ac secundâ tentatione victorem Christum, Diabolus pertinaci impudentiâ tentator, assumpsit in montem excelsum valdè: *Et ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me.* Solerter hîc quærit erudita Commentatorum industria, quomodo Diabolus rem tam absurdè indignam ausus fuit proponere Christo, & persuadere præsumpsit? Respondet Cornelius, quòd tacitè Dæmon hîc explorat, an Christus sit Filius Dei, cogitabat enim ipse; si Christus verè est Filius Dei, ipse mihi indignabitur, qui ipsi hanc dignitatem eripio, meque Filium Dei esse simulo, ac vt talis ab eo adorari postulo: quare iratus ac fremens respondebit: Vnde tibi hæc arrogantia? Ego sum Filius Dei, tu verò es Satanas Hactenus ille. Quare cùm diuinam adorationem impudẽter exposcit, impatientiam latenter procurat, & indecoram Christo iracundiam subdolè negotiari ambit. Sic putat homini fore procliue ad immodicam iracundiam proritari, vt frementi iracundiæ cedat, qui impiâ adoratione non cadit. Alij communiter ad insolentem Diaboli ambitionem, & impudentem arroganter superbiam, hanc tentationem referunt. Quâ super re sic ad rem eleganter philosophatur Rabanus inibi, rescribam eius verba, alibi expensa: *Ostendit autem hæc Diabolus Domino, non quòd ipse visum eius amplificare potuit; sed vt vanitatem pompæ mundanæ, quam ipse diligebat, quasi speciosam ac desiderabilem verbis ostendens, in amorem Christo suggerens venire volebat.* Sat esto digitum intendisse ad tempestiuum Rabani acumen, aliàs enucleatius emedullatum.

Matth. 4. v. 8. & 9.

Specie expetitæ adorationis, ad iracundiam Christus tentatur Cornel. ibi.

Ambitiosus Dæmon ambitionem Christo suadere præsumit. Rabanus.

Profectò bona Noëmi impensiùs affecta in patriam Bethlehem, & in Dei Israëlis religionem; Ruthæ etiam Moabitidi itum secum peregrinum, peregrinamque Moabitis religionem, etiam è diuerso persuadet: nam cùm ore hortatur ad reditum in Moab, affectu insolens iter, atque extraneæ religionis optatum cultum feliciter extorquet, tacitè linguatâ affectuum eloquentiâ.

Hic v. 15. & 16.

§. LXXII.

Ex diuinæ incarnationis beneficio, mirè erigitur spes humana.

O Fallacem hominum spem fragilemque fortunam, & inanes nostras cõtentiones, quæ in medio spatio sæpè franguntur & corruunt, & antè in ipso portu obruuntur, quàm portum cõspicere potuerunt! Ita quidem cùm in homine, non in Deo collocatur. Porrò spes in Christo Deo est vltimum aduersarum rerum solatium: tribulationi minimum tribuit, quisquis spei plurimum. Bellè dictum: *Fortuna innocentem deserit sæpè, at bona spes nunquam*: nam bonam conscientiam non debilitat calamitas, cùm in aduersis solatium sit non meruisse quæ patitur. Sanè spes in Christo Deo, furatur labores, deludit hostilitatem, metum abscondit periculi, & anticipatâ piè præsumptione præmaturè quodammodo beat. Sibi ipsi fidere, non fidei, sed perfidiæ est: nec confidentiæ, sed diffidentiæ magis, in semetipso fiduciam habere. Is verè fidelis est, qui nec sibi credit, nec in se, nec de homine speret. De diuinâ miseratione tunc sperandum ampliùs est, cùm præsidia humana defecerunt. *Tu es Domine spes mea* (exclamat Bernardus) *Quicquid agendum, quicquid declinandum, quicquid tolerandum, quicquid optandum, tu es Domine spes mea. Prætendat alter meritum, sustinere se iactet pondus diei & æstus, ieiunare bis in sabbato se dicat, postremò non esse sicut ceteros homines glorietur; mihi autem adhærere Deo bonum est, & ponere in Domino Deo spem meam.* 1.

Tullius lib. 3. de Orat.

Fortuna innocentem deserit, at bona spes nunquam. Seneca in Prouerb.

Spes in solo Deo collocanda.

S. Bernard. Serm. 9. super Qui habitat.

Geneseos 49. Iacob ille Iacobææ familiæ princeps, duodecim Patriarchis Hebrææ gentis protoparentibus vltimum vale dicens, & largè benedicens; dum venit ad patriarcham Dan, à quo Samson ille strenuus Israelitarum dux, & Dei populi columen, ita fatur: Dan iudicabit populum suum, sicut & alia tribus Israel, &c. *Salutare tuum expectabo Domine.* Cur autem Danitis benedicens Iacob, ab eis deflexerit oculos, eosque conuerterit ad expectandum Saluatorem, qui ex illâ tribu prognatus non fuit, Chaldæus paraphrastes sic edisserit: *Salutare tuum expectabo Domine, dixit pater noster Iacob. Non exspecto salutare Gedeon, quæ est salus temporalis, neque salutare Samson, quæ est salus transitoria, sed expecto redemptionem Christi filij Dauid; qui venturus est cuius redemptionem desiderat anima mea.* Itaque Iacob spem auertit à puro homine, & in homine Deo illam meliùs collocat; vt & iure diuinitatis infinitè beneficæ, & titulo humanitatis cum hominibus cognatæ, à Saluatore misericordiam speret. *Nam propter bonitatem Diuinitatis* (ait S. Maximus) *peculiarem nobis Saluator debet affectum, scilicet quia sicut Deus noster in ipso est, ita & sanguis noster in illo est. Misericordiam igitur mihi debet præstare Diuinitas; necessitudinem exhibere debet affinitas.* En geminatus in Christo Deo ad beneficentiam titulus, quo velut obæratus Saluator nascitur. Porrò proprium est Dei misereri semper & parcere, quod generosum attributum Deo cognatum 2.

Genes. 49. vers. 18.

Chaldæus paraphr.

Num diuinitas & humanitas in Christo debeant nobis præstare misericordiam? S. Maxim. homil. 3. in festo Paschæ.

tum est. At quia iustitia Dei etiam elogium est; spes nostra à iustitiæ rigoribus ad Humanitatis Christi Dei humanitatem appellat, nam *necessitudinem exhibere debet affinitas*. Itaque Saluator mundi Christus Deus iure affinitatis nobis *debet necessitudinem*, id est, beneuolentiam & beneficentiam, quam *affinitatis* necessitudo exigit: vnde Christi beneficentiam spei nostræ illicem *necessitudinem* ex *affinitate* ortam appellat. Quare ex hypostatico nexu venit, vt, quia Christus Deus & homo est, & quà Deus, & quà homo misericordiam miseris hominibus debeat, vt quasi intermittens iustitiæ opera quæ metum incutiunt, exerceat misericordiæ munera quæ spem ingerant, ac si misericordiæ exhibendæ debitor sit. *Misericordiam igitur mihi debet præstare Diuinitas; necessitudinem exhibere debet affinitas. Salutare tuum expectabo Domine.*

3. Ad Rom. 8. vers. 19.

Paulus in hâc spe totus, ita ad Romanos scribit: Ipse spiritus, inquit, testimonium reddit spiritui nostro quòd sumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, *cohæredes autem Christi*: si tamen compatimur, & conglorificabimur. *Nam expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat.* Bene inibi notat Cornelius noster verborum emphasim, quò præclarius scintillet Pauli sententia. Non dicit, Creatura expectat, sed *Expectatio creaturæ expectat*, quasi dicat: Creaturæ adeò auidè hanc gloriam per Christum, & cum Christo obtinendam expectant, vt videantur esse ipsa expectatio, & meracior spes. Sic Dauid, inquit, *Et substãtia mea apud te est.* Vbi Aquila apud Theodoretum, pro *substantiâ* vertit *expectationem*. At si tota Dauidis substantia ex spe coalita videatur; & ipse totus de hâc spe hianter auidissimâ velut hominis substantiam desuescens, ex spe conflatus, & denuò resculptus sit, quæ est arguta expectationis hyperbole, & aliquis sperandi fastus. Ergo Paulus de hoc Dauidis gymnasio præproperè eruditus, cùm per Christum cohæredem Christi fieri præstolatur, & alias huic gratiæ appendices glorias erectiùs expectat, non ait, Creatura expectat, sed *Expectatio creaturæ expectat*: nam Dauidis *substantia* vices cum *expectatione* quodammodo reciprocat. *Et substantia mea (id est,) (expectatio mea) apud te est.* Hinc est illa decantatissima Bernardi sententia. *Non pudet te corpore cœlum suspicere, & mente in terrâ repere; caput sursum, & cor habere deorsum?*

Cornelius.

Idemne est creaturarũ substantia, ac earum expectatio?

Psal. 38. v. 8. Aquila. Theodor.

S. Bernard.

4. Ad Philipp. 3. v 20.

Idem Gentium doctor, & Ecclesiæ magister sic ad Philippenses scribit: Multi ambulant, quos sæpè dicebã vobis, inimicos crucis Christi, quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. *Nostra autem conuersatio in cœlis est: vnde etiam Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum*, &c. Pro τὸ *conuersatio*, in Græco legitur πολίτευμα, id est, *Vitæ ratio*, seu *institutum*, ait Budæus. Quasi dicat: Christianæ vitæ ratio & institutum est, in cœlis agere; Christianismus est professio vitæ cælestis. Addit Budæus quod illud Græcum verbum pro quo Vulgatus habet, *conuersatio*, significat etiam *regimen politicum* reipublicæ vel ciuitatis. Quasi dicat Paulus, Nostrum regimen, nostra respublica, nostra ciuitas in cœlis est; nos gerimus vt municipes cœlorum; regnum cœlorum est ciuitas nostra, cuius municipali iure regimur. Quare Tertullianus pro *conuersatione* exscripsit *municipatum*, & Clemens Alexandrinus *coloniam*. Verùm S. Hilarius lib. 11. de Trinit. sic locum luculenter vertit: *Nostra autem expectatio in cœlis est: vnde etiam Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum.* Profundè quidem Hilarius. Nempè in hâc etiam mortali vitâ, *nostra conuersatio in cœlis*, seu nostræ *vitæ ratio* vel *institutum* in cœlis; seu *regimen politicum* nostræ reipublicæ aut ciuitatis, quasi iam *coloniam* transmiserimus in cœlum, & præmaturè essemus cœli *municipes*; *nostra expectatio*, siuè spes nostra est, quâ *Saluatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum*, qui per cælestis gratiæ, & empyreæ gloriæ dona largiùs benefica, reformans corpus humilitatis nostræ, illud *corpori claritatis suæ configurauit*. O in Christum erigamus spem, quâ etiam nunc olympiam cœli vitam, & empyreas glorias prægustamus! *Nostra conuersatio* (seu vitæ ratio, aut regimen politicum, aut municipatus, aut colonia, *in cœlis est*, id est, *Nostra expectatio in cœlis est: vnde etiam Saluatorem expectamus.*

Græcus.

Budæus.

Nostra expectatio, id est, conuersatio, in cœlis est.

Tertull. l. de Coronã mil. cap 13. Clemens Alex. alibi expens. S. Hilar.

5.

Pergit Paulus diuinæ per Christum beneficentiæ mirificus encomiastes, & nostræ spei erector acerrimus: *Qui etiam*, inquit, *proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit?* Bene notat Iustinianus noster quod plerique Græci codices verbum habeant præteriti temporis, *donauit*; qui tamen nunc habentur in manibus habent futuro tempore, *donabit*, quomodo inter Græcos legisse videntur Chrysostomus & Theophylactus, inter Latinos Ambrosius, *nihil immutatâ sententiâ*: quasi donato nobis Christo, perinde sit *cum illo omnia nobis donabit*, ac *nobis donauit*. quod hominum spem valdè erigit. Eleganter Eusebius Emissenus hâc super re ita philosophatur: *Cui primùm imaginem suam dedit, in seculum seipsum pro eo tradidit: vt cum iam tanta perceperis, per ea quæ agnoscis præstita, discas sperare promissa, & opem rebus nutrias, & de consequendis ea quæ iam es consecutus interroges, ac perceptorum experimentum proficiat tibi in testimonium sperandorum; ac si iam attributa beneficia pro retribuendorum fideiussoribus habeas, ac Dei tui præteritam præsentemque bonitatem quasi futurorum teneas cautionem.* Nimirum ex beneficio diuinæ corporationis, quâ nobis à Patre Deo donatus est Christus, vlteriora sperare beneficia *discere* debemus. O bonum spei gymnasium! Rursus acceptum à nobis Incarnationis beneficium, quo nobis datus, nobis natus Saluator est, super beneficijs exinceps consequendis *interrogandum* est, vt de eius responsione spem fidenter erudiamus. Porrò tam augustè opulentum beneficium, retribuendorum *fideiussor* existit: adeò vt *nihil immutatâ sententiâ* perinde habeatur: Pater Deus cum Christo *omnia nobis donabit*, ac *omnia nobis donauit*. Quid ad rem exaggeratius? Vide hîc quot naturæ & gratiæ beneficia, ante tot retrò secula ingesserit in sinum Ruthæ futurus ex eâ Saluator. Vnde nil mirandum, quòd hâc velut cæcâ spe propagandi semen ex populo Dei, tot necessitudines strenuè ruperit.

Ad Rom. 8. v. 32.

Iustinian. ibi. Græcus.

Chrysost. Theophyl. S. Ambros.

Emiss. hom. 1. de Symbolo.

Donatio nobis Christi, sperantibus est omnium donorum fideiussio.

Hîc v. 16.

6. Ioan. 1. v 3. & 4.

Ioannis 1. sic de Verbo scribitur: *Quod factum est, in ipso vita erat.* Et quo modo quod in

Verbo

Verbo corporato, id est, Christo Deo, factum est, id totum esse vita potuit? Eleganter Ambrosius præscriptam sententiam sic exponit: *Quod factum est ergo in ipso, vita est. Caro facta est in ipso, vita est. Infantia facta est in ipso, vita est. Iudicium factum est in ipso, vita est. Mors facta est in ipso, vita est. Remißio peccatorum facta est in ipso, vita est. Vulnus factum est in ipso, vita est. Illusio facta est in ipso, vita est. Diuisio facta est in ipso, vita est. Sepultura facta est in ipso, vita est. Resurrectio facta est in ipso, vita est. Vide quanta in ipso facta sunt, quibus vitæ nostræ facta conuersio est; vt quæ perierat, redderetur.* Vide quàm multipliciter multiplicem vitam nobis Christus donat, vt vitam semel amissam, per ipsum recuperemus. O! quem non erigat ad vitæ spem, cui semel in peccato mortuum, toties vita per Christum redonatur? *Quod factum est ergo in ipso, vita erat.*

S. Ambros. in Psal. 36.

Quicquid factum est in Christo, vita hominum erat, quare?

---

§. LXXIII.

Mysteria Christianâ fide credenda, humanæ rationis fastum longè excellunt.

1\. ALto stilo Tertullianus Christianam fidē comparat cum naui, quæ patitur naufragium inundante in illam idololatriæ infidelitate: *Inter hos scopulos & sinus*, inquit, *inter hæc vada & freta idololatriæ velificata spiritu Dei fides nauigat, tuta si cauta, secura si attonita. Ceterùm inenatabile excußis profundum est, inextricabile impactis, irrespirabile deuoratis hypobrychium* (id est, periculum deuorans exorbensque naufragos) *in idololatriâ, quicumque fluctus eius offocant, omnis vortex eius ad inferos desorbet.* Hæc fides pagana. Christiana verò vltrà rationis fastigium tota, de ipsius Dei arcanis erudita, de inuisis inoculata, de mysterijs omnibus certa, tuta erit si cauta, *secura si attonita*, id est, licèt per ardua, obscura, & humanæ rationi vix peruia incedat, secura ibit, si cum timore & tremore, veluti is, cui de cœlo attonitum est & intonitum; qui potiùs timore fulminis, quàm fulguris splendore illuminatur: imò & ipsâ fulguris luce quodammodò cæcatur, vt cum Paulo cælestia meliùs videat. Videmus nunc in ænigmate, vt postmodum faciali aspectu videamus. Porrò Deum vis magnitudinis, & notum hominibus obiecit, & ignotum. Videt homo quousque habet oculos, neque vltra potest. Qui ergo sic cæcutit, credat Deo, qui est summa veritas, ne credat sibi: omnis enim homo mendax.

Tertull. l. de Idolol. c. 24.

Fides Christiana, secura erit, si attonita sit.

2\. Matthæi 26. tandem in limine Passionis opinatissimum illud epulum Christus celebrat, quod persæpè antedixerat: *Cœnantibus*, inquit, *eis, accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite, & comedite, hoc est corpus meum.* Æthiopicus verò significantiùs vertit: *Hæc ipsa caro mea.* Quis cibum & potum, quo Christus ipse censetur, & ipse Deus propinatur, auidè non accipiat? Apostoli ad tam insolitam Christi actionem, tamque nouum ac mirum Sacramentum, mirati & turbati non sunt; quia iam ante fuerant instructi & præmoniti Ioannis 6. vt aduertit Chrysostomus homil. 83. in Matthæum. Tum etiam

Matth. 26. vers. 26.

Æthiopicus.

Ioan 6. S. Chrysost.

quia idem Christus qui mysteria tradebat, mentem eorum fide instruxit, vt non tam suis oculis, quàm Christi verbis fidem præberent; & altiùs de cœlo inoculati, ad humanæ visionis perspicaciam meliùs cæcarentur. Quā de re audiendus est S. Bernardus: *Hoc est corpus meum. Credat*, inquit, *homo firmiter, credat indubitanter, confiteatur fidenter. Si videtur impoßibile iuxta humanam rationem, si incredibile iuxta humanam sapientiam, verum semper & certum maneat in conscientiâ fidei propter diuini sermonis reuerentiam. Credat homo Deo magis quàm sibi, credat se Deo, ne Deus non se credat illi. Credat spiritum suum Deo, vt sit creditus cum Deo spiritus eius. Credat rationem suam Deo, & abneget semetipsum, & sicut audit à Deo, sic iudicet.* Intermitto nunc solitam expensionem; quia aliàs ad alium thema, hunc Bernardi locum enucleauimus. Pulchras densè sententias hîc spissat Bernardus ad rem præsentem peridoneas. O, vt credamus fide, humanam *rationem Deo credamus!* in rebus fidei sæpè humana ratio *abneganda est*, vt de Deo, rebusque Dei ferre possit *iudicium*.

S. Bernard. apud Tilm. ibi.

Vt credamus fide, humanam rationē Deo credamus.

Idcirco, vt nuper ipse Bernardus adnotauerat, ab hoc fidei Mysterio profani arceantur, qui propriæ rationis temeritate accedere præsumunt: *Deditque discipulis suis, & ait: Accipite*, &c. Bernardum legis: *Accipite. Ritè accipiunt hi, quibus ait Iesus, Accipite, quibus accipiendi licentiam præstat authoritas tribuentis, non propriæ voluntatis præsumptio. Nam qui imprudenter & irreuerenter se ingerunt, magis rapiunt & capiunt, quàm accipiunt: vt contra eorum præsumptionem dictum videatur, Accipite, cùm præmissum sit, eum dedisse.* Scilicet quisquis propriæ voluntatis, proprij iudicij, ac propriæ rationis præsumptione, se fidei Mysterijs vltrò ingerit, fidei Mysterium, quod non capit, dum accipit, non tam accipit, quàm *rapit*, ac furatur: furax Mysteriorum possessor, & iniustus æstimator. O audacter temeraria fidei furta, ab humanâ ratione perpetrata! Sic, sic Hæretici ab Ecclesiâ non accipiunt, sed *rapiunt* fidei Mysteria: quia humanæ ac propriæ rationis temerario instinctu ea æstimant; non de sensu ac censu Ecclesiæ ea accipiunt. Exinde fidei Mysteria furto possident Hæretico priuilegio. Opinor, propria cuiusque ratio, & priuatus aut cuiusuis aut pauculorum rationis instinctus, inidoneus est fidei arbiter, & Mysteriorum sequester. Apud Ecclesiam Romanam archiuum veritatis est, & fidei Christianæ census. Hinc accipienda est. Qui verò propriæ voluntati, & humanæ ac politicæ rationi præfidunt, *magis rapiunt & capiunt, quàm accipiunt.* Proh nostrum seculum, malè fidei rapax, & Mysteriorum furax! Tantùm licentiæ humanæ rationis licet, vt diuinam veritatem furari, & furto deprauare audeat! Hæne sunt Christi & Apostolorum voces, quæ hactenus in vniuersali Ecclesiâ resonarunt? an sic garrulæ quædam ranæ è suo morum cœno Hæreticè coaxant? Qui hæc fidei furta de diuinæ sapientiæ thesauris committere audent, caueant ne thesaurizent sibi iram in die iræ. Longanima Dei patientia, iram nutrit, & acerbiorem vindictam è diuerso obarmat. 3.

Matth. 26. S. Bernard. suprà.

Propria rationis præsumptio, fidem non accipit, sed rapit.

Hæretici fidem non accipiunt sed furantur.

Marci 16. *Nouißimè*, inquit, *recumbentibus illis vndecim apparuit* Iesus: *& exprobrauit incredulitatem* 4.

Marci 16. v. 14.

dulitatem eorum, & duritiam cordis; quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Pro τὸ *nouißimè* Græcè habetur, ὕστερον, id est, posteà, deinde, postremò: fuit enim hæc postrema Christi apparitio facta ipso die paschatis, siue Resurrectionis, cùm vespere apparuit vndecim Apostolis. Verùm S. Bernardus in Allegorijs noui Testamenti aduocatus, sic addubitat: *Quia ijs, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Quid est*, inquit, *quod dicit? Resurgentem illum nullus legitur vidisse mortalium. Hoc ergo de Angelis accipiendum, quibus resurrectionis testimonium perhibentibus, Apostolorum pusillanimitas hæsitauit.* Mirum sanè est, & valdè mirum, quòd Resurrectionis sacramentum, in quo rei Christianæ cardo vertitur, nemo mortalium viderit. Cùm Christo post triduum rediuiuo, & è mortuis resuscitato, multi ex discipulis conuersati sunt, & auctoratissimo suffragio Euangelijs mandatum: at *resurgentem illum nullus legitur vidisse mortalium.* Ceterùm è contrario accidit in gloriosâ illius ad cœlos ascensione: auspicium illius videre discipuli potuerunt, non autem cælestem Dominicæ ascensionis terminum. Audiendus est Oecumenius ad ea Actorum verba: *Videntibus illis eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Addit autem*, inquit, *Videntibus illis. Quandoquidem hîc situm erat vniuersum fidei negotium, ac neceßitatis illorum. Principium quidem videri potuit, finis autem non ita: propterea quoque adstiterunt viri dicentes, quòd in cœlo requiescat: neque enim visio ad finem pertingebat. In resurrectione verò contrario modo, principium quidem visum non est.* Finem Resurrectionis, id est, eum qui resurrexerat, viuentem videant; non tamen resurgentem: è contrario autem videant Ascensionis principium non finem, quò vnius Mysterij principium, & alterius finis, & sic vtriusque aliquid humanos oculos lateat, & de cœlo meliùs inoculentur fidei lumine. Sanè decebat, vt vtrumque Mysterium oculis viderent Discipuli, ad fidelium auctoratissimum testimonium. Sed oportebat ad fidei negocium, ne vtrumque prorsùs Mysterium perspicuè clararetur, & aliquid non visum vtrique subesset: exinde Resurrectionis principium, & Ascensionis finis Angelico commendatur suffragio.

Græcus. S. Bernard. *Principium Resurrectionis, & Ascensionis finem, Discipuli non vident, quare?* Actor. 1. v. 9. Oecumen.

5. Ioannis 3. ambiguus hæret Nicodemus: quomodo possit homo denuo nasci. Cui respondit Iesus: *Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis?* Hem! quando Christus Dominus *terrena* docuit, qui homines semper ad cælestium rerum amorem, & terrenorum contemptum adhortatus est? Certè nunquam. Quæ ergo sunt hæc *terrena*, quæ docuisse testatur? Multa multi in quæstione difficili. Verùm cùm sermo præcesserit de baptismo, quæ est quædam ad gratiam natiuitas, Interpretum Proceres, hæc *terrena* de baptismo accipiunt. Eleganter Chrysostomus homil. 26. in Ioannem, ita scribit: *Si terrena dixi vobis, &c. Verùm terrenum potiùs baptisma dicit, vel quòd in terrâ perficitur, vel quòd ad suæ ipsius ineffabilis generationis computationem, ita appellat. Nam & si cœlestis ipsa generatio sit, ad illam tamen veram ex Patris substantiâ comparata, terrena est. Et non dixit: Et non intelligitis; sed: Non creditis. Siquidem qui intellectu difficilia non intelligit, meritò ignorantiæ accusatur: qui verò quæ non ratione, sed fide intelliguntur, non accipit; non ampliùs stultitiæ, sed incredulitatis arguitur.* Vide hîc quàm sint sublimia Diuinitatis Mysteria, quæ fides Christiana proponit credenda, quandoquidem cælestis regeneratio, quæ fit per baptismum, *terrena* nominatur, adspectu ad diuinam generationem, quâ Verbum à Patre Deo Deus nascitur: & quâ ipsum Verbum corporatum è Matre Virgine Deus homo etiam nascitur, natiuitate arcanâ humanæ rationi inopinatâ. Profundè autem docet Chrysostomus, quòd non dixit, *Non intelligitis*, quæ tardioris ingenij stulta ignorantia foret; sed, *Non creditis*, non enim *ratione* sed *fide intelligenda* sunt, ad quæ vel rudis intellectus eualet. Quia non iubemur oculatius perscrutari mysteria, sed cæcâ fide credere. Hæc fides Rutham fecit patriæ exulem, aiens ad Noemi: *Populus tuus populus meus, & Deus tuus Deus meus.* de hâc postmodum à Boozo egregiè commendatur: hæc illam inter Hebræi populi Matronas, & inter Christi progenitores generosiùs censeri fecit, animosioris fidei priuilegio.

Ioan. 3. v. 12. S. Chrysost. *Regeneratio per baptismum, terrena dicitur adspectu ad Verbi generationem.* Hic v. 16.

6. Lucæ 7. Centurionis cuiusdam seruus malè habens, erat moriturus. Et cùm Centurio audisset de Iesu, *misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum vt veniret, & saluaret seruum eius.* Vt iam hinc Gentilium voce Saluatoris nomine Christus inauguretur, qui seductor à Iudæis dicebatur. S. Chrysologus Serm. 15. ita super hâc missione ad rem philosophatur: *Gentilis Iudæos ad Christum mittit; & in lege positis, qui sine lege erat, legis demonstrat auctorem. Nemo ergo miretur, si Gentilis, hoc est, Christianus, aut vocat, aut ducit, aut perducit ad Christum. Iudæi rogant pro Gentili, qui pro se non rogant: & agunt satis salute alieni serui, qui pro salute suorum nihil agunt filiorum.* Vide hîc facinora fidei, spei Christianæ miracula vide. Dei legem exlex docet: fideles hactenus Iudæos, incredulus, vt credant, docet; & de Gentilium errorum gymnasio meracior veritas eruditur.

Lucæ 7. v. 3. Matth. 8. vers. 6. S. Chrysol. *Gentilis exlex, Iudæos in lege positos, legem docet.*

---

§. LXXIV.

Deus dum ab homine ideò quæritur vt inueniatur, iam propè inuentus est vt quæreretur.

1. VNusquisque, quod prę ceteris colit, quod super omnia miratur, & admiratione ad noscendum ducitur, ac mente & animo quęrit, hoc ei Deus est. *Deus est splendor nunquam deficiēs, vita indefessa non moriens, fons semper scaturiens, seminale vitæ, seminarium sapientiæ, principale principium, initiale bonitatis initium.* Propè est Deus, tecum est, intus est. Ita dico, sacer intra nos spiritus sedet, malos obsidet, bonos alit; bonus verò vir sine Deo nemo est: & tamen si non vendideris omnia, nec emes; & si animam non habueris sollicitam, & quærentem, non inuenies. Duo enim oportet adesse, & à vitæ huius negotijs abesse, & sollerter quærentem esse. Ergo Deum (ait Augustinus) *quæramus inueniendum, quæramus inuentum: vt inueniendus quæratur,*

Alanus de Conquest. naturæ. *Deus inueniendus & inuentus quærendus adhuc est.* S. August. in Ioan, alibi expensus.

ratur : occultus est; vt inuentus quæratur, immensus est.

2. Thren. 3 v. 25.

Threnorum 3. Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum. *Bonus est Dominus sperantibus in eum, anima quærenti illum.*

S. Ambros. ibi, & in Psal. 118 lit. *Teth*,

S. Ambrosius in Oratione de obitu Valentiniani, ita hanc refert sententiam: *Bonus est Dominus sustinentibus eum, animæ quærenti.* Adijcit, *Quod enim speramus per patientiam expectamus*: quasi perinde sit *expectare* ac *sustinere*. Tot tantique sunt spei labores, & expectationis molestiæ! Verùm S. Bernardus Vulgato hærens, sic ex sperandi bono bonum *quærendi* Deum luculenter exaggerat: *Bonus es Domine*, inquit, *sperantibus in te, animæ quærenti. Ipsam numeri discretionem prudenter aduerte, quòd sperantes quidem in eo pluraliter dixerit; Quærentem verò eum singulariter, quòd singularis sit puritatis, singularis gratiæ, singularis perfectionis, non modò nil sperare nisi ab eo, sed nil quærere nisi eum. Quòd si bonus illis, quantò magis isti?* O bene! Nimirum pluratiuo nomine *sperantes* expressit, nam plurium est sperare: at sic nil sperare nisi à Deo, vt nil nisi Deum quis *quærat*, hoc infrequens est, perrarum est, *singulare* est, & de singularitate famosum: singularis enim est puritatis, singularis gratiæ, singularis perfectionis ita Deum quærere, vt *nil quæras nisi Deum.* Qui sic Deum quærit, quamuis quærens videatur non inuenisse; singulariter *perfectionem* inuenit, quæ sine Deo inueniri non potest.

S. Bernard. Serm. 9 in Psalm. *Qui habitat.* *Sperantes pluratiuo nomine, Deum quærentes in singulari exprimuntur, quare?*

3. Thren. 3 v. 25. S. Bernard. *Deus præsens adest, vt quæratur tanquam abjens?*

Semel expensus Ieremiæ locus redeat iterum aliter expendendus: *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.* Quæ Prophetæ verba idem Bernardus in lib. de Diligendo Deo, sic enucleat, Deum alloquens: *Bonus es Domine animæ quærenti te. Quid ergo inuenienti? Sed enim in hoc est mirum, quòd nemo te quærere valet, nisi qui priùs inuenerit. Vis igitur inueniri, vt quæraris; quæri, vt inueniaris. Potes quidem quæri, & inueniri, non tamen præueniri.* Altè quidem Bernardus! Porrò mirissimum est, quàm bonus sit Deus erga *quærentes* se, quandoquidem tam est arcanum Deum quærendi sacramentum, vt quæri Deus non possit, nisi priùs fuerit inuentus: quæritur enim vt inueniatur, & inuenitur vt quæratur. Profectò grãde mysterium est, & vltra humanum captum ineffabile, vt nisi priùs tanquam medullitus præsens Deus adsit, non possit velut absens quæri, & quærendo inueniri. Nugatorius circulus specie tenus videri posset, qui est abstrusus aliquis virtutis fastus, de gratiæ adytis arcanus.

4. Thren. 3. v. 25.

Necdum satis emedullatus est præscriptus Ieremiæ locus; restat enim exponendum, cur Deus quærenti se dicatur *bonus*. An non necesse est vt omnibus bonus sit, qui essentialiter sic bonus est, vt non possit bonus non esse? Quâ super re sic philosophatur Rupertus: *Bonus Dominus sperantibus in eum, quod illi primi homines non fecerunt; bonus, inquam, Dominus animæ quærenti eum, quem non quæsierũt illi, quinimò fugentes faciem eius in medio ligni paradisi se absconderunt. Quid porrò illis est qui sperant in eum, qui non quærunt, sed fugiunt eum? Nonne & illis est bonus? imò iustus. Et quidem si iustus est, & bonus: verumtamen aliud secundùm quod bonus, aliud operatur secundùm quod est iustus.* Nempè Deus vnicè *bonus* dicitur animæ *quærenti* illum; quasi erga eum sic punitiuã dissimulet attributa, vt semper cum illo secundùm quod bonus, pius, benignus, munificus, misericors est operari videatur. Sic cum illo omnem vim beneficam exerit, vt quasi se esse iustum quodammodo diffiteatur, ita intermittit seuerioris iustitiæ opera, vt merè se bonum erga illum exhibeat. *Bonus est Dominus animæ quærenti illum.* O quære sollerter Deum, quisquis illius erga te misericordiam vnicè exambis! Addit Paschasius: *Idcirco sperantibus in se bonus dicitur, quoniam licet naturâ sit bonus, imò bonitas, cum peruersis tamen peruertitur, & cum aduersantibus aduersatur. Et ne otiosa sit spes, addit, Animæ quærenti illum. Quoniam qui sperat, nondum habet in re, quod iam tenet, & fruitur in spe. Propterea restat, vt quærat per desiderium, non qualecumque, sed summum bonum.* Qui Deum quærit, non tam summum iustum, quàm *summum bonum* dicitur quærere: talem enim sibi inuenit; quia iustum sicut alij, non experitur.

Rupertus. ibi.

Cur Deus dicatur bonus dumtaxat quærenti illum?

S. Paschas. apud Chis. lec. ibi.

Regius Vates Psalm. 104. sic fideles omnes adhortatur: *Lætetur cor quærentium Dominum, Quærite Dominum, & confortamini: quærite faciem eius semper.* Multa hîc conuoluit, & addensat Propheta. Primò expetit, vt Deum *quæramus*: secundò, vt *lætemur* quærentes: tertiò, vt ipsâ quæstione *confortemur*: quartò, vt *semper* quæramus. Super 1. quæsito sic inibi scribit Chrysostomus in Catenâ: *Lætetur cor quærentium Dominum. Quid est Quærere? Scilicet ea quæ illius sunt sapere, semper ipsum cogitare, semper in mente habere, nunquam desinere per orationem & probas actiones cum ipso conuersari.* Procliue est singulas Chrysostomi sententias emedullare. Sed quæ est in hâc Dei inquisitione lætitia? Græcus Anonymus Paraphrasi ibidem: *Lætetur cor quærentium Dominum. Nunc igitur omnes qui quæritis Dominum eritis in lætitiâ, tanquam minimè frustrati gratiâ eius.* Et ad tertium de confortatione in huiusmodi inquisitione adijcit: *Manifestum enim est inquisitionem eius fortitudinem ac virtutem præbere quærentibus eam: ne deficiatis itaque hoc facientes.* Adhuc addit Theodorus Heracleotes in commentario, tertium quæsitum quarto subnectens: *Illud autem, Quærite Dominum semper, opponitur isti quod secundum Moysen ter in anno apparere dicitur. Non semel, inquit, sed per totam vitam quærite: sic enim inexpugnabiles eritis ab ipso confortati.* Itaque ne quis deficere timeat fatigatus ac lassus *semper* Deum quærens; opportunè adijcit, *Et confortamini*, nam ipsa Dei diuturnior inquisitio vires non debilitat ac frangit, imò *fortitudinem ac virtutem præbet quærentibus.* Quasi qui non *quærunt*, potiùs animo cadant, & viribus deficiant. Quin & istiusmodi Dei quæsitio, non modò fortitudinem ac virtutem adipat, & robur præbet, sed & *inexpugnabiles* facit. O quàm multa hoc vno verbo complexus est!

5. Psalm. 104. v. 3. & 4. *Quid sit Deum quærere.*

S. Chrysost.

Græcus. Anonymus.

Heracleotes. *Qui Deum quærit, non lassatur, sed inexpugnabilis redditur.*

Adhuc luculentiùs præscripta Psalmographi verba sic enucleat inibi Augustinus: *Quærite faciem eius semper. Sed si semper quæritur, quando inuenitur? An semper dixit in totâ vitâ istâ quâ hîc viuitur, ex quo nos id facere debes: cognouimus, quando & inuentus quærendus est .... An forsè etiam cum facie ad faciem viderimus eum sicuti est, adhuc perquirendus erit? Est sine fine* quæ-

6. Psal. 104. v. 4. S. August. *Deus etiam inuentus quærendus etiam est.*

quærendus, quia sine fine amandus. Bene quidem. In omni occasione, in omni loco ac tempore semper quærendus est, non quòd nunquam inueniatur; sed quòd tandem aliquando inuetus, adhuc magis ac magis quærendus est. Quæramus inueniendum, quæramus inuentum: vt inueniendus quæratur, occultus est; vt inuentus quæratur, immensus est, incomprehensibilis est, ac si qui quærens inuenit, ipsam etiam quærendi sitim inueniendo biberit, & saturitate etiam ipsâ arcanè famescat, inde plus quærens, vnde ampliùs inuenit. *An fortè etiam cùm facie ad faciem viderimus, adhuc quærendus erit? Est sine fine quærendus, qui sine fine amandus.*

Num à cælicolis Deus quæritur?

7. Isaiæ 55. v. 6. Isaiæ 55. sic homines saluberrimè adhortatur: *Quærite Dominum, dum inueniri potest: inuocate eum, dum propè est.* Loquitur Propheta omnibus hominibus, tam Gentibus, quàm Iudæis, omnibus enim propositus est Christus, ac per eum salus. Sed tempus quo *propè* est, & inueniri potest, non solùm est tempus legis nouæ, sed & huius vitæ tempus. Vsque ad mortem enim inueniri potest; post mortem nisi in vitâ inuentus, inueniri non potest. Totum enim hoc tempus est misericordiæ; quod sequetur, erit iustitiæ & iudicij. Appositè S. Bernardus serm. 3. de Quadragesimâ: *Quærite Dominum, dum inueniri potest: inuocate eum, dum propè est. Neque enim tunc erit inuocandi tempus, quando nemini proximus erit Deus; sed alijs quidem præsens, alijs verò nimis valdè remotus.* Quasi, licèt Christus Deus omnibus coram in iudicio adsit, nemini proximus, aut *propè* neminem sit: quia prædestinatis est præsens, reprobis verò nimis valdè remotus. Bernardo ex parte accinit Gregorius: *Quærite Dominum, dum inueniri potest: inuocate eum, dum propè est. Modo non videtur Dominus, & propè est; in iudicio videbitur, & propè non erit. Necdum in iudicio apparuit, & si quæratur, inuenitur; nam miro modo cùm in iudicio apparuerit, & videri potest, & inueniri non potest.* Sanè luculenter.

Quare in iudicio dicitur Christus nemini proximus? S. Bernard.

Christus in iudicio videri potest, inueniri non potest. S. Gregor. l. 17. Moral. apud Th. Hibernicū.

Ecce tibi hîc Ruth abiuratâ Moabitide idololatrâ, sollicitè satagit ad Israelem cum socru pergere, & Dei populo aggregari: *Ne aduerseris mihi*, inquit, *vt relinquam te & abeam: quocumque enim perrexeris, pergam: & vbi morata fueris, & ego pariter morabor, populus tuus populus meus, & Deus tuus Deus meus.* Vnde subdit sacer Historicus, quòd Ruth *obstinato animo* decreuit verum Israelis Deum quærere, quem feliciter, non tantùm vt Deum, sed vt filium ac Deum inuenit. O quàm perfectè inuenitur, qui sic auidè nunc perquiritur!

Hic v. 16.

---

§. LXXV.

Deus qui ideo tam sollicitè quærit hominem, vt inueniat; iam propè inuentus est ab homine, qui Deum quærit.

1. S. Bernard. de dilig. Deo. PVlchrè Bernardus: *Nemo te Domine quærere valet, nisi qui priùs inuenerit. Vis ergo inueniri vt quæraris, quæri vt inueniaris: potes quæri, & inueniri, non tamen præueniri.* Quàm sollicitè Deus hominem quærit, vt Deum homo quærat, & quæsitum inueniat! Quamuis exsomni curâ inuigiles quæsiturus, illum non præuenies, qui vt eum quæreres, priùs te quæsiuit, & priùs inuenit. Homo qui ideò Deum quærit, vt inueniat, iam propè eum inuenit vt quæreret. Ne igitur Deum quærentem homo fugiat, & Deum inueniet. Fugit Orpha; Rutha verò rectà pergit, quærit, inuenit, priùs inuenta vt sic quæreret.

Nemo Deū quærere valet, nisi eū priùs Deus inuenerit. Hic v. 16.

Genesεos 3. malesuadâ ambitionis fame, citiùs quàm fame edulis arbusculæ, cibo necdum satis decocto Protoparentes ingurgitantur, & adhuc crudam indigeriem eructant. Præuaricationis appendix, fuit nuditas inopinata: inde frondea vestis, malè materiata, & priùs consuta: exin fuga, pudoris sequela; & misericordia diuina piè malorum sequax. *Et cùm audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi.* Quæ sacri Historici verba, hoc eleganti commentario Hugo Victorinus inibi elucidat: *Non ambulauit*, inquit, *sed deambulauit, huc & illuc quasi errabundus & vagus in directum non vadens, sed pergens quocumque, hoc est, deambulauit. Et quare deambulare itaque voluit? Vt ostenderet se talem foris, qualis intus cœperat ille esse. Iam enim in eo mota erat veritas & fluctuabat; & ideò Veritas foris deambulabat; deambulabat tamen, & non discedebat. Neque abijt in directum, elongans quasi irreuocabilis, nec reuersurus ampliùs: sed propè gyrans & iuxta deambulans, abijt, & non abijt, modò vadens, modò rediens, & magno quodam incerto æstuans, quasi nolens sedem suam deserere, nec valens pollutam mansionem sustinere.* Adsuetam intermitto elucidationem, quam eloquentiùs Auctor præoccupauit. Sanè multas sententias huic themati opportunas, Hugo densè conglobat expensione dignissimas, quas sigillatim elucidare, pronum est. 2.

Gen. 3. v. 8.

Quàm sollerter hominem fugitiuum Deus quærat. Hugo Vict. apud Tilmann. ibi.

Quare Deus quærens Adamū non ambulare, sed deambulare dicitur?

Itaque cùm audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi. *Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es? Qui ait: Vocem tuam audiui in medio paradisi, & timui, eò quòd nudus essem, & abscondi me.* Hanc surdam Adami absconsionem adeò ipsum sollicitiùs quærente, nuper laudatus Auctor his verbis subtiliter expendit, sic ad rem tempestiuè fatus: *Quid facis Adam? Quare siles? Vocat discedentem, sequere fugientem, quoniam adhuc propè est, & expectat si fortè reuocetur, & ideò moram facit, & blandè minatur abscessum, læsum se dolens, & violenter eiectum: & redire vellet; si fortè inuitetur vt veniat. Sed heu non est qui memor sit amoris, qui charitatis recordetur, cui cordi sit societatis affectus! Vbi es Adam? Adam vbi es; Audiui, inquit, vocem tuam, & abscondi me. O abscondite vbi es? Quàm longè es, & quàm propè es. Quàm longè es ab illo, & quàm propè es illi! Quærit te Deus tuus, vt tu ipsum inuenias; & quærit te, vt tu ipsum quæras, & dicas: Domine vbi es? Et tu ergo quid facis? Nam ipse perdidit, tamen quærit. Si perdidit, non totum perdidit, quia videt quod perdidit. Non enim quæreret, nisi videret. Tu autem quid? Adam vbi es? Tu totum perdidisti, quia perdidisti ne habeas, & videre desijsti* 3.

Gen. 3. v. 10.

Hugo sup.

Dei studium in quærendo Adamum fugitiuum, & absconditum.

desijsti ne quæras. O infidelis Adam vbi est recordatio tua? Dure, indurate, obdurate, non te emollire potuit tanta benignitas, vt liquefieres, & curreres post eam? Plusculum rescripsimusquàm de more est, non quàm par erat, opinor, Quid omitterem? Adденsatæ eleganter sententiæ in idipsum peridoneæ, solitæ expensionis & elocutionis vices gerant. Porrò sic subtiliter ac eloquenter Hugo expendit Dei quærentis studium erga fugitiuum Adam, vt vlteriorem rei enucleationem præcludat.

4. Adhuc autem inconsulta Adami fuga, & sollers Dei inquisitio aliter emedullanda est, si fortè aliquid moralioris succi exprimere valeamus: *Et cùm audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi.* Errat fugitiuus Adam, vt Deũ se quærentem declinet; & errantis Adami Deus vestigia insequitur, ne vltrà exerrans, Deum se quærentem effugiat. Bellè Galfridus apud Tilmannum, ibi ita scribit: *Nunc verò Deus deambulare dicitur quærens latentem inter frutices peccatorem. Sic enim Sanctus quidam exponens quod de Ioseph legitur, quia inuenit eum vir errantem in agro: Errabat, quia errantes quærebat. Sic velut cunctabundus & mutare paratus quod intendebat Dominus deambulabat, nec ferebatur impetu, sed quasi moras nectens retractando & expectando an pœnitere peccator vellet, hinc inde pergebat.* Scilicet bonus Deus vbi suum hominem vidit *errantem*, vt illum quæreret, & inueniret, & in rectam viam sollerter reuocaret! *non ambulauit, sed deambulauit, huc illuc quasi errabundus & vagus in directum non vadens, sed pergens quocumque: hoc est, deambulauit.* Hem! sic velut vagus, & quodammodo errabundus inducitur Deus, vt errantes quærat, vt quæsitos inueniat, vt inceptum ab ipsis fugam præcludat? *Errabat* Ioseph *quia errantes quærebat*: velut *vagus* & *errabundus* hinc inde pergebat Deus, vt errones quæreret, & inueniret. Vestigia errantium quasi errabundus insequitur, vt inueniat eum, qui à se profugus per obliquas arduè semitas exerrabat. O sic Deus hominem quærit, vt ab homine quæratur?

Gen. 3. v. 8.

Galfridus.

Genes. 37. v 15.

Deus quasi errabundus errantem & damnum quærit.

Hugo adductus n. 2.

5. Psalmo 118. purpuratus Propheta, piè ambitioso pœnitentiæ squalore mœrēs, sic Deum orat: *Erraui sicut ouis, quæ periit: quære seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.* S. Ambrosius alios secutus, & quem sequuntur alij, pro τὸ, *periit* exscribit, *perierat*. Indeque ad rem præsentem appositè locum exponit: *Et pulchrè addit, sicut ouis quæ perierat. Non enim perit qui agnoscit errorem. Quære*, inquit, *seruum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus.* Itaque profundè notat Ambrosius, quòd cùm ouis errat in saltibus obnoxia ferarum rictibus, dũ Deum expetit tanquam pastorem eam quærentem, non dicitur, *perit*, sed *perierat*: nam dum *cognoscit errorem*, dum Deum vt eam errantem quærat, balatu sollicitat, iam *perire* desijt, & inueniri cœpit: & quod cœpit in errore, in inuentione consummatur: nam dum expetit à pastore quæri, ipsa quærit pastorem: nec illum quæreret, nisi priùs vt quæreret, inuenisset. O quàm festinat Deus errantem quærere, qui, iam inuentus est, vt quæri expetat, qui cognouit errorem. *Pulchrè addit, sicut ouis quæ perierat; non enim perit qui agnoscit errorem.* Addit adhuc Ambrosius: *Veni ergo Domine Iesu, quære seruum tuum, quære lassam ouem tuam. . . . Veni sine canibus, veni sine adiutore, sine nuncio, iam dudum te expecto venturum.* Bene ouis erroribus lassa, solum Deum quæsitorem sui exoptat: *canes* alioqui gregis auxiliares refutat, ne canum auxilium in caninam rabiem degeneret. Dein *nuncium* recusat, ne eius error per nuncios euulgetur, & erroris euulgatio, de diffamiâ frontem obduret, hactenus præ verecundiâ ac pudore tenueram. Denique Deum solum aduocat *sine adiutore* homine: sic hominis adiutrix Dei opera sæpè suspecta est, ob nimium austerè rigorem, reditum auersione præpediens, dum specie expetitæ conuersionis, vlteriores exinceps errores clanculum negotiatur. *Quære me, quia ego te quæro. Quære me, inueni me, suscipe me, porta me. Potes inuenire quem tu requiris: dignare suscipere quem inueneris: impone humeris quem susceperis. Non est tibi pium onus fastidio, non tibi oneri est rectura iustitiæ. Veni ergo Domine, quia etsi errani, tamen mandata tua non sum oblitus.*

Psal. 118. v. 176.

S. Ambros.

Perierat, nō perit ouis, quæ suum agnoscit errorem.

Dauid à Deo quæri expetit sine nuncio, & sine adiutore, quare?

6. Geneseos 28. iram agrestis Esaü declinans mitis Iacob, de Parentum consilio fugitiuus pergit in Mesopotamiam. Cumque venisset ad quemdam locum, & vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui iacebant, & supponens capiti suo, dormiuit in eodem loco. Viditque in somnis scalam stantem: Angelos quoque Dei ascendentes & descendentes, *Et Dominum innixum scalæ dicentem sibi: Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui*, &c. Hæc scala, teste Theodoreto symbolum est prouidentiæ & gubernationis diuinæ: vnde Deus illi innititur, quasi prima causa. Itaque Deus in hâc Iacobi visione cœlo constitit, summoque scalæ gradu nitebatur; & ad Deum per scalam hanc ascendebant Angeli descendebantque, vt eius iussa ad terram deferrent, & quid missione profecerint, renunciarent, nouaque imperia ad hominum obsequia ministeriali officio susciperent. Hæc imaginariâ visione Iacobo profundè obuersantur. Sed quare Deus cùm suæ prouidentiæ sedulitatem ostentat, non in cœlesti empyrei solio, sed velut ad *cœli portam* (vt ipse Iacobus edisserit) egressus perhibetur? An non dignitatem, auctoritatem, ac maiestatem diuinæ prouidētiæ, sic augustiùs demonstrasset? Ita quidem. Sed non illius sedulitatem ostendisset. Exinde non in olympi recessu, sed ad cœli ianuam prouidentiùs apparet. Quâ de re audiendus est Galfridus apud Tilmannum ibidem, sic notanter fatus: *Et Dominum innixum scalæ. Huic innixus Dominus respicit super filios hominum, vt videat si est intelligens, & requirens Deum.* Nempè Deus, vbi suæ prouidentiæ ideam aut typum ostendit, quo eius sollertiam exprimat, animaduertens humanam oscitanter desidiam; non apparet in empyrei palatij penitiori augustiùs recessu; sed ad *cœli portam*, sollicitè prospectans, & requirens, si forté ab hominibus requiratur, ipse eos præproperè requirens. Scalam vsque ad cœli culmen dormienti & oscitanti præmonstrat; & agiles exprompté ministros, qui per illam velociter ascendant & descendant, eant & redeant à cœlo in terram, & rursus à terrâ in cœlum, ne quid forsan homines retardet.

Genes. 28. v. 13.

Theodoret.

Dominus innixus scalæ respicit, si forsan ab hominibus quæratur.

Galfridus.

Psal. 13. v. 2.

Scala

scalæ innixus Dominus respicit super filios hominum, vt videat si est intelligens, & requirens Deum. Sic sollicitè Deus quærit, vt ab hominibus ipse quæratur! Sic inuentu facilis est, vt illum quæsijsse, planè inuenisse censeatur! Nam dum ideò quæritur, vt inueniatur, iam propè inuentus est, vt quæreretur. O quæramus Deum, qui sic nos quærit!

---

§. LXXVI.

Iniuria ab iniusto offensore æquanimiter tolerata, iniurias à se Deo illatas, benefica mansuetudine redimit.

1. *Remittat iniurias, qui iniurias Deo illatas sibi à Deo remitti ambit.*

INiuriarum remedium est obliuio; imò & recordatio Deum à nobis iniurijs grauioribus lacessitum. Tunc enim illatas contra nos offensas æquanimiter toleramus, cùm in cõscientiæ secreto ad mala perpetrata recurrimus. Leue quidē videbitur quòd iniurijs immeritò percutimur, cùm nostram conscientiam nequior in Deum hostilitas vellicat, morsicat, culpat. *Sicque fit* (ait Gregorius) *vt contumelijs gratia magis, quàm ira debeatur, quarum interuentu Deo iudice pœna grauior declinari posse confiditur.* O erubescat peccatis non parcere, qui Deo sæpè recolit parcenda peccasse! Eleganter Chrysologus: *Dimittenda sunt autem debita, non pecuniæ solum, sed omnium caussarum, culparum, criminum, quicquid homo incurrere poteris, in his tibi cùm incurrerit alter, ignosce. Fidens peccatis suis petit veniam, qui peccanti libenter ignoscit.*

S. Gregor. l. 30. Moral.

S. Chrysol. Serm. 68.

2. Psalmo 50. Dauid adhuc pœnitentiæ incubat, vt plenam peccati veniam certiùs impetret. Sic autem madentibus oculis, & corde animitus contrito Deum alloquitur: *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.* Valdè sudat sagacior Commentatorum industria, vt idoneam reddat causam, quare dixerit Dauid, soli se Deo peccasse; quandoquidem contumeliosè cruentus contra immeritum Vriam extiterit, cùm illum vxorio constupratum adulterio, fraudulentâ cæde infidè peremit. Quâ super re multa multi, quæ inibi Lorinus noster eruditè spissat. Verùm Græci Patres in Catenâ multimodè etiam exponunt quomodo Dauid dicat se soli Deo peccasse: *Tibi soli peccaui*, inquiunt; *Plurimis enim à te affectus beneficijs, contraria tamen rependi: & non dicit se iniuriâ vllâ Vriam affecisse; (quomodo enim?) Sed maximum crimen in Deum commisisse; qui ipsum elegit, & è pastore Regem creauit. Vel quia cùm ceterorum oculos effugisset, Deum tamen non latuit, sed per Prophetam reprehensus fuit. Vel quòd vt Rex humanis quidem legibus non esset subiectus; sed vt Dei cultor soli Deo. Vel quia nullus hominum ipsum increparat, solus autem Deus eum correxerat: Tibi, inquit, soli peccaui.* Intermitto nunc expensionem tot causarum, quas Patres luculenter addensant, alibi copiosè enucleandas, vt citiùs exscribam, quæ ad rem præsentem sapienter subscribunt: *Tibi*, inquit, *soli peccaui. Si dicatur autem ex personâ eorum, qui erant in Babyloniâ: Quoniam in Babylonios mihi iniurios nihil peccaui, sed in Dominum solum deliqui.* Et in eiusdem Versiculi Paraphrasi hanc eandem causam velut potentissimam ad veniam impetrandam consultissimè inculcant: *Tibi soli peccaui. Etiam ad hoc*, inquit, *Domine attendas quòd in Babylonios, qui me modò affligunt, nihil deliquerim, sed in te Dominum meum solummodo peccauerim; quare me eorum iniurijs liberari & eximi clementiaque tua permitti æquum sit.* Et post paucula idem repetunt: *Cùm enim*, Domine, *plurimis nos beneficijs affeceris, gratitudinem à nobis non retulisti: at Babylonij nullam habent causam nos criminandi, neque cum ratione quicquam nobis possunt obijcere, quia nobis iniuriam intulerunt.* Quasi dicat Dauid alto ethicè stylo: Multas, ipsasque acerbissimas iniurias in meipso ab inimicis meis nunc immeritò patior; & mea soboles, regnumque meum à Babylonijs olim patietur, cùm nullo modo vnquā tot aduersarijs iniurius extiterim: quare æquum est, ô Domine, vt mihi offensori tuo parcas, quandoquidem tot tantaque mala patior, ab his quos nullatenus offendi. *Tibi soli peccaui*; non Sauli atrocissimo aduersario, non Babylonijs immeritò ferocientibus: ergo qui offensas ab humano aduersario iniustè illatas, æquanimiter patitur, quodammodo meretur vt veras iniurias tibi irrogatas, & dignum pro eis supplicium impunè declinet. Nempè seueriorem peccati mei mulctam, quam à te iustè timere possem, iniustè mihi intulerunt inoffensi aduersarij, nullâ à me iniuriâ lacessiti: igitur hæc immerita pœna quam ab eis iniustè sustinui, pœnalissimum supplicium redimat, quod *tibi soli*, non illis peccans, iustissimè merui. Quasi iniuria ab inimicis iniustè illata, & patienter tolerata, Dei iras pro nostris contra se peccatis meritissimas, potenter auertat. O leiuculæ ac temporalis iniuriæ patientiâ, acerbissimas à Deo pœnas pro nostris flagitijs iustè inferendas, expungamus! ô bonam eruditionem è Dauidicæ pœnitentiæ gymnasio hominibus ediscendam!

Psal. 50. v. 6.

Lorinus.

Græci Patr. in Catenâ Quomodo Dauid soli Deo peccasse dixerit.

Iniuria ab iniusto offensore tolerata, iniurias in Deum commissas redemit.

3. Matthæi 6. in Dominicæ orationis quatuor primis petitionibus continetur bonorum supplex apprecatio, iam quinta cum duabus sequentibus, deprecatio malorum est: *Et dimitte nobis, ait, debita nostra, sicut & nos dimittibus debitoribus nostris.* Explicatius ad rem Arabicus. *Et dimitte nobis peccata nostra, sicut nos dimittimus his qui peccauerunt in nos.* Hæc est enim conditio, quam Deus à nobis requirit, quâ positâ facile peccata nostra dimittit: si verò ea desit, non dimittit quæ nos aduersus eum commisimus. τὸ *sicut* non significat regulam & mensuram, quam Deus in dimittendis peccatis sequatur: plura enim debemus petimusque dimitti nobis à Deo, quàm alij debeant nobis. Dimittamus ergo parum, vt nobis multum, imò & totum dimittatur. Tempestiuè Chrysologus. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Homo si sine peccato esse non potes, & vis semper dimitti tibi totum, dimitte semper: quantum vis dimitti tibi, dimitte tantum, quoties vis dimitti tibi, toties tu dimitte: imò quia vis totum dimitti tibi, totum dimitte. Homo intellige, quia remittendo alijs, tu tibi veniam dedisti.* Sibi inuidet totius delicti sui veniam, qui alienis offensis veniam non largitur. *Addidit legem* (ait Cyprianus) *certâ nos sponsione constringens, vt sic nobis peccata dimitti postulemus, secundum quod & ipsi debitoribus nostris dimittimus.* O bona largioris beneficentiæ lex, à quâ vel Deus ipse

Matth. 6. v. 12.

Arabicus.

Homo iniuarias ignoscēs suæ veniæ ipse sibi arbiter est.

S. Chrysol. serm 67.

S. Cyprian. de Orat.

exlex non eſt! Bona *lex*,quâ Deus ſponſione ſuâ ſe voluit obligare, vt plura & grauiſſima ſibi debita dimittat, ſi homo paucula & leuia ſuo offenſori dimittat.Sanè peccatum eſt ſummum debitum ob ſummam iniuriam, quam irrogat Deo,quæ quia eſt infinita, hinc pro eâ eiuſque debito nec homo, nec Angelus ex rigore iuſtitiæ ſatisfacere potuit,ſed Chriſtus Deus, qui eſt Deus & homo.Debita ergo hæc ſunt culpæ, quæ inducunt reatum ſeu obligationem pœnæ & gehennæ:huius enim debitorem conſtituunt hominem, dum peccat: peccator ergo debet animam Dæmoni,morti & inferno: Deo autem debet mille,imò infinitas animas, mortes & gehennas,ſi eas haberet, vel ſuſtinere poſſet. O,videat homo,& attentiùs expendat, quàm magnam debiti molem illi condonet Deus pro leuiculæ iniuriæ veniâ! *Homo intellige, quia remittendo alijs,tu tibi veniam dediſti.* Tu tibi huius opulentioris veniæ arbiter eſto. *Si enim dimiſeritis hominibus peccata* (Græcè *offenſas*)*eorum, dimittet & vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra: ſi autem non dimiſeritis, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra*: quia nimirum hæc eſt quaſi *lex* talionis(quam Cyprianus agnouit)vt quod proximo facimus,hoc nobis velut pari iure rependat Deus.Ecce tibi Moabitis Ruth, Moabitarum veteres cum Iſraëlitis inimicitias non exequitur;ſed ad Iſraëliticum populum ſecurâ beneuolentiâ tranſit:inde non tantùm veniam à Deo meruit, ſed inter Chriſti Dei Maiores ſanctiùs & glorioſiùs recenſeri.

Cornelius ibi.

Hîc v.16.

Siracides Eccleſiaſtici 28.hâc ſuper re ſic nos ſalubriter admonet: *Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam* (quaſi propriæ vltionis ſtudio,Dei vindictam de ſe quærat,& *inueniet, (& peccata illius ſeruans ſeruabit:*Syrus, *obſeruando obſeruabit:*Tigurina, *ſedulò conſeruabit.* Heu grande ſupplicium! impœnitentiæ proximum, an deſperationi confine? Pergit propiùs ad rem: *Homo homini reſeruat iram, & à Deo quærit medelam? In hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam, & de peccatis ſuis deprecatur? Ipſe cùm caro ſit reſeruat iram, & propitiationem quærit à Deo?* Mirum ſanè eſt, & ſtolidè ineptum, vt homo ſit offenſori ſuo implacabilis, & Deum enormiùs à ſe offenſum, fore ſibi propitium exambiat. O, talem te erga offenſores ipſe offenſus exhibe, qualem Deum à te offenſum, erga te criminoſiùs offenſorem habere exoptas. Pulchrè Chryſoſtomus præſcripta Eccleſiaſtici verba exponens, ita ſcribit: *Igitur qualem vis erga te eſſe Deum, cùm delictorum veniam poſcis, talem te exhibere debes his qui deliquerunt in te, ſicut & quidam Sapientum ſcribit dicens: Homo homini tenet iram, & à Deo quærit ſanitatem? ſi erga hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam, quomodo pro peccatis ſuis exorat Deum, cùm ipſe caro ſit,& teneat iracundiam?* Scilicet homo ſibi ipſi erga ſe eſt diuinæ miſerationis aut punitionis ſequeſter. Qualem velit hâc in re Deum, talem ſuis moribus pingat: diuinæ enim vindictæ,aut veniæ arbitrium penes hominem eſt. *Qualem vis erga te eſſe Deum, cùm delictorum veniam poſcis; talem te exhibere debes his qui deliquerunt in te.*O bellè! Quod attinet ad inimicis veniam præſtandam, homo à Deo velut imitandus proponitur: ſed præſtat, vt homo offenſus Deum imitetur. Quod luculenter his verbis

4.

Syrus. Tigurina.

Eccli. 28. v. 3.4.& 5.

Qualem vis erga te eſſe Deum,talem te inimicis exhibe.

S.Chryſoſt. l.1.de Cõpunct.

Inimicorum offenſis venia, Martyres excudit.

ediſſerit Auguſtinus:*Imò ergo dicit tibi Deus: Doceam te,vt imiteris me;in cruce pendens dixi: Pater ignoſce illis,quia neſciunt quid faciunt: docui hoc milites meos, docui Martyres: priùs eſto & tu martyr meus,tyro meus aduerſus Diabolum:aliter iniuſtè nullo modo pugnabis,niſi pro tuis inimicis oraueris.* Ecce tibi quanti ſit meriti, & quantæ dignitatis ſit,Chriſtum Deum hâc in re imitari, & offenſori iniurias condonare, vt iſtiuſmodi venia *Martyres* excudat præuento carnificis officio; Martyreſque non inueniat, ſed faciat. De quo alibi forſan.

S.Auguſt. Serm.4.de S.Steph.

3.Regum 4.rex Salomon obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen, à Thaphsâ vſque ad Gazam,& cunctos Reges illarum regionum: *Et habebat pacem ex omni parte in circuitu.* Quid eſt, quòd Salomon ex omni parte pacem *in circuitu* habere perhibetur? Populum ſuum immenſis vectigalibus opprimebat,limitaneas prouincias ſubiugatas premebat; pacem cum Dijs Gentium habebat, cum ſuo bellum; & ex omni parte pacem *in circuitu* habere dicitur? Quæ eſt ita pax *in circuitu*? Eleganter S. Gregorius Nazianzenus Oratione de ſe ipſo, ita ad rem ſcribit. *Quemadmodum eadem terra ſtat quidem ſanis, & non ægrotantibus; mouetur autem vertiginoſis,& his qui ſe circumuoluunt; cùm videntium paſſio ad id quod cernitur tranſmutatur, ita & nos facile decipimur propter inimicitias.*O,quàm facilè propter inimicitias decipimur! ô inimicæ hoſtilitatis vertiginem, quæ de ſuâ ægritudine omnia aduerſus ſe mouet! Pacem non veram, ſed *in circuitu* habet, qui inimicitiarum vertigine laborat. Decem tribus tributis oppreſſas non releuat, Ieroboamum ad Ægypti exilium compellit.Necdum rebellionem decem tribus meditabantur,nec Roboamo in votis erat defectio: igitur Salomon inimicitiarum vertigine agitatus,vel nunc firmiter ſtantia, *in circuitu* ſtare putat, & à Deo timet malum, quod alijs parauerat. In filio Roboamo ſuorum defectionem & hoſtilitatem ſubijt: an verò ipſe ſuorum ſcelerum veniam à Deo tandem conſecutus ſit,adhuc ſub iudice lis eſt,quam nemo hactenus compoſuit. O periculoſam inimicitiarum vertiginem, quæ omnia ſuſque deque mouet!

5. 3.Reg. 4.v. 24.

S.Gregor. Nazianz. *Homines facilè decipiuntur propter inimicitias, quaſi laborarent vertigine.*

---

§. LXXVII.

Primos tentationum ſubſultus incunctanter excutere,aliquis virtutis faſtus eſt.

Bene B.Laurentius Iuſtinianus: *Virtus languet niſi exerceatur;laceſſita autem creſcit. Ignis quo plus agitatur, plus ſerpit. Videmus ſilueſtres feras cùm irritantur indomitas fieri, cùm verò quieſcùt, manſueſcere. Quis ſufficienter narrabit ad quantum perfectionis culmen ſanctum Iob erexerit tentatio?* Quos Deus altius ſublimare ſatagit, arctiùs premit: adeò vt inchoata tentationis preſſura, ſit erectionis auſpicium, & forſan ſublimitatis faſtigium. Sic homo inde altiùs adſurgit, vnde credi poterat tentatione proſtratus:nam virtus inexercitata languet,*laceſſita autem creſcit*,quantocyus præproperâ repulsâ fundetur faſtigium.

1. B.Laur. Iuſt. de caſto connub. c.6. *Tentationibus iuſtus proficit ad virtutis augmentum.*

1. Regum

2. 1. Regum 24. Saul liuore saucius, assumens tria millia electorum virorum, perrexit ad inuestigandum Dauid, per ardua montium vix hominibus peruia. Et venit ad caulas ouium, quæ se offerebant vianti. eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saul, vt purgaret ventrem: porrò Dauid & viri eius in interiore parte speluncæ latebant. Surrexit ergo Dauid, & præcidit oram chlamydis Saul silenter. *Post hæc percussit cor suum Dauid, eò quòd abscidisset oram chlamydis Saul.* Haud dubium est, quin Dauidis animū occidendi inimicissimi Saulis tunc subierit cogitatio, vt Saulis morte suam, ac suorum vitam redimeret: sed ab eo consilio compunctum animum conscientia deterruit, & illa elegit, in quibus aliqua apparebat obseruantia, & nihil erat quod pietas aut religio damnaret. Quare satis habuit abscissâ chlamyde, referre secum seruatæ Regiæ vitæ illustre testimonium. Sed quia fidelis erat, & pius Dauidis animus, illâ tantâ continentiâ aliquid habuit, quod non probaret, & quo arbitraretur læsam maiestatem, cùm decurtatâ chlamyde læsam putaret Regiam personam, quam Deus sacro delibutam oleo ad regni culmen destinasset. Quare percussit Dauidem animus suus, id est, angor conscientiæ, quasi consilium suum ipse damnaret, & infectum vellet quod velut præcipitato consilio fecisset imprudēs. Hâc super re ita eleganter philosophatur Chrysostomus in homil. de Dauid & Saule: *Percussit enim*, inquit, *Dauidem cor ipsius, ac velut equum subsilientem ac ferocientem reuocauit iram. Huiusmodi sunt sanctorum animæ, prius quàm concidant, resurgunt.* Bellissimè quidem. Nempe Dauid immeritæ hostilitatis iniuriâ incensus, & periclitantis vitæ suæ amore sufflammatus, oram chlamydis præcidit (at quantulum erat interuallum inter corpus & chlamydem? sed dum erumpentem cohibet iram vltricem, præproperè tentationem excutiens, sententiosâ antithesi dicitur, *priusquam concidat, resurrexisse.* Vix capit mens, quòd aliquis sine casu resurgat; resurrectio enim sine præuiâ ruinâ non constat: at sic est arcanè augustum, primum tentationis impetum retundere, coërcere, frangere, vt sine iamiā instantis casus, aut vicinantis ruinæ detrimento, *resurrectionis* elogium minimè præstruatur. Qui enim obortam tētationem ruinæ minacem, festinatâ resistentiâ animosè excussit, ruinæ veniam ferè absque ruinæ piaculo æmulatur; & dum *priusquam concidat, resurgit*, quodam gratiæ miraculo, in puritate innocentiæ, viuidæ pœnitentiæ sublimius meritum inuenit, aut facit. Porrò dū non *concidit*, adhuc erectus innocenter stat; dum verò dicitur à vicino casu *resurgere*, obnixiùs ad surgendum adnitentis meritum combibit, & præmaturè repræsentat, arcano ænigmate, *priusquam concidat, resurgens*; quandoquidem resurrectio casum præcurrit, & pœnitentiæ elogium in innocentiâ peregrinatur, præcoquâ resurrectionis prærogatiuâ, quam præuius casus minimè ad innocentiæ nitorem deuenustat. O vide hîc quàm proximè tentationis impetus ruinæ vicinetur, & quantum sit excussæ quàm citissimè tentationis elogium!

1. Reg. 24. v. 6.

Sanctius. ibi.

S. Chrysost. *Qui primū tentationis impetum excutit, priusquam concidat, resurgit?*

Tentatio, proxima ruinæ nimis vicinatur.

3. Geneseos 39. Iosephus Gratiarum manibus factus iuuenis, de fratrum durâ inuidentiâ in Ægypto seruus; de salacis dominæ refutatis blanditijs, Ægypti Dominus euasit. Post multos itaque dies iniecit domina sua oculos in Ioseph. Accidit autem quâdam die vt intraret Ioseph domum, & operis quippiam absque arbitris faceret: *Et illa, apprehensâ laciniâ vestimenti eius, diceret: Dormi mecum. Qui relicto in manu eius pallio fugit, & egressus est foras.* Bonus Ioseph à patre dilectus vsque ad fratrum inuidiā, fratribus inuidiosus vsque ad impiam proditionem, humilis vsque ad vilem seruitutem, verecūdus vsque ad fugam. Sanè in Ægyptiæ dominæ incontinentiam subitò incurrens, femineâ manu apprehensus, intactus permansit; & contactâ veste quamprimùm relictâ, puro castitatis indumento meliùs seruato, inopinatâ fugâ festinus exiuit. S. Ambros. lib. 4. in Lucam, rem totam, ad rem præsentem opportunè, huius sententiæ compendio luculenter expressit: *Nónne*, inquit, *tentatio Ioseph, virtutis est consecratio?* O bene! Scilicet Iosephus tenacibus mulierculæ manibus permittens vestem, libidinis quantocyus effugit ansas, præpropera fugâ pro armis contra tētationem vsus, prodigè tradit vestem, vt auarè temperantiam teneat, strenuusque miles virtutis stadium nudus decurrit: nudatur veste adulteræ manibus conspurcatâ, ne tentationis furacitate nudetur à temperātiâ. Nónne hæc Iosephi *tentatio* supra iuuenilem animum viriliter excussa, *virtutis consecratio est*? Castimoniam in se *consecrat*, qui tentationem suffragio ætatis velut irrefragabilem, sic refutat: qui tentationem tanto impetu venientem, sic viuidè festinus excantat, factus est puritatis *sacrarium*. Hem! sic primos vitij subsultus tentatione sufflammatos, præfocasse beat? *Nónne tentatio Ioseph, virtutis est consecratio?*

Genes. 39. v. 12. & 13.

Iosephi tentatio citiùs excussa, virtutis est consecratio. S. Ambros.

4. Psalm. 75. sic concinnè pangit regius Vates: Notus in Iudæâ Deus, in Israel magnum nomen eius. *Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.* Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium, & bellum. Quomodo in pace est Dei locus, cùm sit vita hominis *militia* super terram, & lucta cum passionibus, cum hoste visibili ac inuisibili assiduè pugnax? Et sanè vincenti olympia gloriæ corona promittitur: victoria verò de hoste profligato constat: in pace autem vacuum ac nullum est victoriæ nomen nisi fortè quis sine prælio vincat. Appositè inibi Græci Patres in commentario. *Et factus est in pace locus. Hæc autem fuerit anima tranquilla. Vbi nempè ignita quoque iacula, quæ malignus emittit, & cognata arma, quæ per passiones vulnerant, conteruntur.* Ecce tibi animi pax, & anima tranquilla, dum hostilem tentationum insolentiam, passionum subsultus, & ignita Diabolorum tela præproperè arcet, & facili ac incruentâ pugnâ primos hostium impetus pugnaci arcanè tranquillitate retundit. Hanc velut sine certamine victoriam B. Laurentius Iustinianus prædicare videtur, sic profundè scribens: *Omnes pacis tempore victores sunt, cùm non sit qui repugnet.* Protinus aliud victoriæ genus, quod inito pugnaciter certamine reportatur, assignans subdit: *Commendata est Abrahæ obedientia post tentationem: Iosephi castitas post adulteræ insolentiam: Iob tolerantia post sobolis restitutionem.* Hæc post tentationum cōflictum tanquam consummata victoria prædicatur: nec omittitur victoria, quæ pacatè, & præproperè primos tentationum impetus

Psal. 75 v. 3

Qui primū tentationis sensum excludit, in pace victor est.

Græci Patr.

B. Laur. Iust. de casto connub. animæ c. 6.

petus excutiens, sine pacis ac tranquillitatis detrimento, hostes velitando fugat, proculcat, detriumphat. Omnes qui sic pugnant, vt primos hostium subsultus retundant, *pacis tempore victores sunt.* Profectò pax, victoriæ fructus est, & certaminum sequela, sic verò velut sine pugnâ vincere, fastus quidam victoriæ est, innocentiæ nitor, & virtutis meta. Non hinc abeam, quin præstrictim adnotauerim, quòd *Iobi tolerantia post sobolis restitutionem commendata sit.* An non etiam anteà commendatione dignissima fuit? Sic vrget sobolis amissæ amor? Sic occasio tentationis medullitus eradicanda est, ad victoriæ commendationem? Sed de hoc fortè aliàs.

Cur Iobi tolerantia post sobolis restitutionem commendatur?

5. Gentium Doctor sic Ephesios erudit: Gratiâ estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis: Dei enim donum est, non ex operibus, vt ne quis glorietur. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu, in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus.* Pro τὸ *factura,* Græcè ποίημα, id est, vt habet Ambrosius, *figmentum,* Vatablus, *creatura,* Erasmus, *opus.* loquitur non de primâ creatione hominis, quâ creati sumus omnes in Adamo; sed de secundâ quam explicat subdês, *Creati in Christo Iesu.* Itaque per Christū redemptorem rursus quasi creati sumus, & per gratiā, eius *factura, opus,* seu *figmentum* facti, aut refecti. Sed quare cùm homo per gratiam rursus velut efficitur, *figmentum* appellatur? An quia per tentationem refingitur, aut reficitur? Audi hâc super re Augustinum, qui exponēs illud Psal. 94. *Venite adoremus, & procidamus ... ante Dominum, qui fecit nos,* ita ad rem præsentem elegāter scribit (quasi exponeret illud Pauli, *Ipsius sumus factura,* aut *figmentum*) *Si recusares tentationem, recusares refectionem. Ergo reficeris: & si reficeris, in manibus artificis es. Aliquid tibi tollit, aliquid corrigit, aliquid complanat, aliquid mundat; agit quibusdam ferramentis suis. Ipsa sunt scandala huius seculi: tu tantùm de manu artificis noli cadere.* O timeat cadere de manu Dei artificis nostri, & effectionis per naturam, & refectionis per gratiā, quisquis se agnoscit tanquam *ipsius facturam* seu *figmentum!* Tantùm abest, vt homo iustus & perfectus tētationibus imbecillè succūbat, & corruat, vt illas festinus excutiens, illis *reficiatur,* adipetur, roboretur. Itaque homo perfectus, Dei *figmentum* est, in tentationum officinâ, & *artificis manu* refingendus seu *reficiendus: ergo si recusaret tentationem, recusaret refectionem.* Et ô homo huius *figmentum, tu tantùm de manu artificis noli cadere.* Si tentationi consenseris, cecidisti; reficeris verò, si iteratos tētationum ictus, frustra identidem vibratos, & patientiâ clypeatus exceperis, & actuosæ sollertiæ sedulitate flectinescius excusseris. Excussit hîc Rutha tentamenta numeroso agmine pugnantia, à patriæ ac cognatorum amore, à religione auitâ, ab exilio in peregrinâ vrbeculâ Bethlehem, à mendicitate inter gentem alienigenam Moabitis exosam, à connubij difficultate, à nouitate religionis denuò capessendæ. Has omnes tentationes, quæ masculam labefactarent constantiam, Rutha velut *obstinato animo* sine morâ reiecit, atque exarmauit: maluitque de mendicitate spicilegij victitare precario ac æstuoso subsidio, quàm virtutis propositum deserere, regressu in Moabitidem degeneri.

Ad Ephes. 2. v. 10.

Græcus. S. Ambros. Vatablus. Erasmus.

Psalm. 94. v. 6.

S. August. *Recusat refici, qui tentari recusat.*

Homo velut figmentum in manu artificis, tentationibus reficitur.

Hîc v. 16. & 17.

§. LXXVIII.

Vitiis adsueto pronus est in eadem vitia relapsus, de incessanter pertinaci consuetudinis lenocinio.

Grauissimum est imperium cōsuetudinis. Sic fit vbi homines maiorem vitæ partem in tenebris agunt vt nouissimè solem quasi superuacuum fastidiant. Tunc sanè consummata est infelicitas, vbi turpia nō solum delectant, Sed etiam placent: & ferè desinit esse remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores sunt, naturæ medullitus conuiscerati. Diu in vitijs iacuimus, extirpari perarduum est. Non enim inquinati sumus, sed infecti. Non est morbus inter vitia contemnendus: si adolescentia vitijs adsueta sit, & improbitatibus innutrita; vix eualet in languidâ etiam senectute eorum impetū ferre, & se aduersum inolitos mores contumaciter agere. Educatio liberior, nulla disciplina in iuuentute sibi relictâ, mores facit, & id vnusquisque sapit cui perdiu assuescit. Exinde quod introduxit mala consuetudo, prauæ indolis ope exstimulata, bona excutere vix eualet. Crede mihi, res est ardua impetibus naturæ reluctari, refragari adsuetis, quę magno semper impetu veniunt: quare subinde grauamur, & in eadem reuoluimur. Post diutinum morbum ossa & medullas vitiantem, infidelis plerumque salus est: huic sanitatis loco est, leuior accessio: sed quidem accessio; & sæpè ad eadem grauis relapsus. 1.

1. Ferè ex Seneçâ sparsim.

Vitiis adsueto pronus est in eadem vitia relapsus.

2. Machabęor. 1. cùm Hebræa gens in Chaldæam duceretur captiua; Dei Sacerdotes, euerso Templo, acceptum ignem de altari occultè absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus, & in eo contutati sunt eum, ita vt omnibus ignotus esset locus. Cùm autem præterissent anni multi, & placuit Deo vt mitteretur Nehemias à Rege Persidis, nepotes Sacerdotū illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem: *& non inuenerunt ignem, sed aquam crassam. Et iussit eos haurire, & afferre sibi, & sacrificia quæ imposita erant, iussit sacerdos Nehemias aspergi ipsâ aquâ, & ligna, quæ erant superposita.* Si quis extraneus aspiceret aquam respergi ad flāmam in lignis superpositis excitandam, forsan tanquam fatuum Nehemiæ concilium rideret. Sed vide rei euentum, & illius causam sagacius explora: *Vtque hoc, inquit, factum est, & tempus affuit, quo sol refulsit, qui priùs erat in nubilo, accēsus est ignis magnus, ita vt omnes mirarentur.* Ad hunc euentum in paucis mirissimum, Rupertus velut stupens, ita scribit: *Quale fuit, ligna & sacrificia superposita, itemque lapides magnos aquâ perfundi, magnumque de contrario elemento ignem accendi?* Quid mirius, quàm quòd aqua seipsam desuescens, ignis naturam & ardorem induerit? Verùm hæc aqua ex igne coagulata fuit. Pergit Rupertus: *Ignem morientem, qui nutriri non poterat, qui vbi nutriretur non habebat, illi* (puteo, inquam) *resuscitandum commiserunt.* Profundè quidem Rupertus. Scilicet *aqua* illa crassa, à tempore Moysis *ignis* fuerat; (tropologicū sensum nunc explorare liceat) at aqua illa ex igne dudum 2.

2 Machab. 1. v. 22.

Rupertus, lib. 10. de Vict. verb. c. 19. & 18.

Diu ignis in aquam conuersus, ignis naturam de facili resumit.

dum conflata, ad modicum *Solis refulgentis* ardorem, *lignis* propiùs admota, ea cælitus subitò corripit, sufflammat, comburit, & in vagos cineres mirè redigit. *Omnes mirantur*, qui physicam rerum naturam spectant; desinunt autem mirari, qui rem ethicam altiùs contemplantur. Vident *aquam* Septuaginta annos *crassam*; sed viderint eandem vltrà septingentos annos, ignem fuisse. Quid ergo mirum, si quod tamdiu ignis fuerat, vel ad modicum Solis ardorem, scintillet, & ad intermissam ignis naturam ex leui occasiunculâ redeat? Quare Hebræi *ignem morientem, qui nutriri non poterat, puteo resuscitandum commiserunt.* Scilicet parum veriti, quòd qui tamdiu *ignis* fuerat, puteo crederetur, & suam naturam intermittens, vel in *aquam* igni hostiliter inimicam, transiret: verosimili enim coniecturâ augurabantur, quòd diuturnos flammæ mores de facili denuò resumeret. O quis non timeat, quòd antiquus vitiorum æstus, ab ætate vel à virtute frigescens, prono fomite ad detestata olim vitia, iterum atque iterum incalescat. O time inolita diu vitia, & vel leues occasiunculas vitiorum time. In re virtutis, non nuper acquisita, sed exinceps acquirenda computa. Qui secus faxit, facilè in adsueta reuoluitur, & in cognato dudum cœno volutatur.

3. Psalm. 38. v.6. Psalmo 38. sic Dauid modulatè pangit: *Ecce mensurabiles posuisti dies meos; & substantia mea tanquam nihilum ante te.* Pro τῆ *substantiâ*, alij exscribunt, *vita*; alij *occasus*, vitæ, inquam; alij, *hypostasis*, seu *subsistentia.* (de quo aliàs vbertim agebamus) Verùm S. Cyrillus in Catenâ Græcorum Patrum apud Corderium, præscripta verba sic ad rem exponit: *substantia mea tanquam nihilum ante te. Quasi omnis vita mea substantia, quasi nihil coram te reputatur, & perspecta habetur. Hanc enim substantiam appellauit, vel, secundùm Symmachum, conuersationem atque consuetudinem; illud enim vitam nuncupauit.* Ecce tibi assidua hominis *consuetudo*, sic in naturam & mores abit, vt dicatur eius *vita*, eius *substantia*, eius *subsistentia*, seu eiusdem *occasus*. Profundè quidem in re ethicâ. Porrò antiqua diu *consuetudo* sic homini inolescit, eique medullitus côuiscceratur, vt recens illius *vita* seu *substantia* dicatur; & *vitæ* ac *substantiæ* pristinæ *occasus* nominetur. Quasi noua consuetudo sic in substantiã abeat, & per illam homo antiquam dediscat naturam, vt recens ipsius *vita*, sit alia noua natura seu substantia, & funestus antiquæ substantiæ *occasus*. Hem! sic per nouam consuetudinem antiqua hominis substantia velut tumulatur funebri occasu; & de recenti consuetudine nouiter ipse alius exurgit ac viuescit, vt hactenus ipse, iam ipse alius nominetur? *Et substantia* (seu *vita*) *mea tanquam nihilum ante te.* Nempè *consuetudo*, quæ altera natura dicitur, dum sensim surrexit ac viuescit, pristinæ substantiæ *occasus* est, & quasi mors ac tumulus; & recens diu *consuetudo*, noua eius *substantia*, & morum *subsistentia* nominatur. *Hanc substantiam appellauit conuersationem, atque Consuetudinem.* Altè quidem Cyrillus!

Græc. Patr. Corderius.

Symmach. *Consuetudo dicitur hominis substantia, & occasus.*

4. Ieremię 13. Quòd si dixeris, ait, in corde tuo: *Quare venerunt mihi hæc?* Propter multitudinem iniquitatis tuę, reuelata sunt verecundiora tua,
Ier. 12 v.23. pollutæ sunt plantæ tuæ. Quid ergo ex multitudine iniquitatum diu frequentatâ? *Si mutare potest æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas; & vos poteritis benefacere; cùm didiceritis malum.* Quasi dicat: sicut hoc est impossibile per naturam; ita istud est valdè difficile, quia peccandi consuetudo quasi versa est in naturam: non quod bene agere, & antiquos mores desuescere sit omninò impossibile, sed quod sit nimis difficile. Vnde S. Augustinus humanos affectus, & consuetudinis vires quasi per anatomiam pernoscens, sic de se ad Deum loquitur: *Suspirabam ligatus, non ferro alieno, sed mea ferreâ voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me. Quippe ex voluntate peruersâ facta est libido, & dum seruitur libidini facta est consuetudo, & dum consuetudini non resistitur facta est necessitas: quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis (vnde catenam appellaui) tenebat me obstrictum dura seruitus. Voluntas autem noua, quæ mihi esse cœperat vt te gratis colerem, fruique te vellem Deus sola certè iucunditas, nondum erat idonea ad superandam priorem vetustate roboratam. ita duæ voluntates meæ, vna vetus, alia noua; vna carnalis, alia spiritualis confligebant inter se, atque discordando dissecabant animam meam.* Sic neruosè Augustinus velut necessitatem consuetudine inductam exponit. Quâ de re eloquenter Cyprianus recens ad fidem conuersus, ad Donatum scribit: *Qui possibilis, aiebam, est tanta conuersio, vt repentè ac perniciter exuatur, quòd vel genuinum situ materiæ naturalis obduruit, vel vsurpatum diu senio vetustatis inoleuit? Altâ hæc & profundâ penitus radice sederunt. Quando parsimoniam discit, qui epularibus cœnis & largis dapibus assueuit? & qui pretiosâ veste conspicuus in auro atque in purpurâ fulsit, ad plebeium se ac simplicem cultum quando deponit? Facibus ille oblectatus & honoribus, priuatus & inglorius esse non potest. hic stipatus clientum cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, pœnam putat esse cùm solus est. tenacibus semper illecebris assuetum, necesse est, vt solebat, vinolentia inuitet, inflet superbia, iracundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido præcipitet. Hæc egomet sæpè mecum: nam vt ipse quamplurimis vitæ prioris erroribus implicatus tenebar, quibus exui me posse non crederem; sic vitijs adhærentibus obsecundans eram, & desperatione meliorum malis meis veluti iam proprijs ac vernaculis adfauebam.* Plusculum immorarer, si Augustini ac Cypriani sententias singulas ad rem opportunas, enucleare vellem. Attento lectori sat esto eas legere, & expendendas eligere.

S. August. Confess. 5.

Consuetudinis vis, necessitati confinis dicitur, quare?

S. Cyprian. epist. 2.

Siracides Ecclesiastici 16. sic de Deo loquitur cùm Sodomam sceleribus innutritam, & auitâ peccandi consuetudine imprudenter obstinatam euertit: *Non misertus est illis*, inquit, *gentem totam perdens, & extollentem se in peccatis suis.* Syrus ita locum vertit: *Non est misertus super populo anathematizato, &c.* Græcè sic exscribitur: *Non est misertus gentis perditionis* (id est, perditę, ideoque perditioni, euersioni, seu ruinę suæ addictæ: vnde ait:) *extollentium se in peccatis suis.* Nimirum velut *anathematizata* est prauitas, quæ longâ diu consuetudine impudenter robusta, peccando *extollitur*. O non bonam à malâ consuetudine extollentiã! Appositè Augustinus serm. 58. de Tempore vt non sic peccatores

5. Eccli. 16. v.10.

Syrus. Græcus. *Consuetudo peccandi hominem anathematizat.*

S. August.

catores attollantur seriò monet, *Ne consuetudine peccandi in ipsis se ruinis suis sepeliant.* Itaque peccatores cùm consuetudine insolescunt, sublimiùs se attollunt, vt *in ipsis se ruinis suis sepeliat.* Heu! consuetudinem peccandi velut sepulchrum puta, quo viuens homo in ruinis suis quasi viuum cadauer funestè tumulatur. His ruinis sepulta fuit Orpha, surgens vt ad auitos mores repedaret. Ex hisce sepulchralibus ruinis Rutha feliciter euasit, dum piè *obstinato animo* pergit ad Dei populum, antiquis superstitionibus constanter abiuratis. Sanè *nihil est tam difficile & arduum quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat assidua meditatio; nullique sunt tam feri & sui iuris affectus, vt non disciplinâ perdomentur. Quodcumque sibi imperauit animus, obtinuit.*

Consuetudo peccandi in ipsis se ruinis suis sepelit.

Hic v. 16. & 17. &c.

Seneca l. 2. de Irâ, c. 12.

---

§. LXXIX.

Aliquis velut arcanus loci genius, probos aut improbos mores quodammodo afflat.

1\. Ferè ex Senecâ.

OMnia omnium rerum, si bene obseruentur, indicia sunt, & argumētum morum; & si probè attendas, ex minimis, & longè petitis poteris improbum agnoscere: incessus ostendit, & manus mota, & interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum, & præcipuè frequentata loca, & conuictorum mores, eorumque fuga, aut studium. Barbarismus est morum, minimorum contemptus, & suspecti loci improborumque gregalium expetitum contubernium. Nulla res magis animos induit honestos, & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quàm bonorum conuersatio. Quicquid frequens vides & audis paulatim descendit in pectora, & vim præceptorum obtinet. Profectò non magis vtilitati est ager cum reditibus amplis, quàm vicinus æqualis cum moribus bonis. Adeò est tenera, & impressioni facilis, indoles humana, vt vicina quæque moribus quoque vicinentur; imò & in mores nostros facilè eant, dum probitatem aut improbitatem expromptiùs arripiunt. Salutare est fora & turbas auersari, & non conuersari cum dissimilibus, & diuersa cupiētibus. Turba etsi statim non mutat te, impedit tamen, atque sensim mutabit: multum sæpè moribus nocet, quod locis, & locali turbæ vulgari approbatione congruere videtur. In vitia alter alterū trudimus: quomodo autē reuocari possunt ad salutem, quos nemo retinet, quos cognata locis pericula, & eorum publici mores ad peruersum impellunt. Intutum sanè est, quod loci genius subruit, & de sui tincturâ inficit & colorat.

Locus, & conuictor bonis moribus militēt,

2\. 2. Machabæorum 1. cùm Iudæus populus malè à Chaldæis concisus, vrbe ac templo dirutis, in Persidem duceretur captiuus; sacerdotes qui tunc Dei omnipotentis cultores erant, sacrum ignem à tempore Moysis iugiter nutritum, reuerenter acceptum, occultè in valle absconderunt. Erat illic patens puteus, secessu infrequens, nec populari vsui obuium, ob locum ab arbitris remotum. Ibi obsignauerūt iudicio sacro, pariter & silentio ignem reconditum. Cùm autem præterijssent anni multi (septuaginta, inquam,) placuit Deo, vt mitteretur Nehemias à Rege Persidis: qui nepotes sacerdotū illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem: *Et sicut narrauerunt nobis, non inuenerunt ignem, sed aquam crassam.* Mira quidem sacri ignis metamorphosis. Bene est, Sacerdotes, qui in excidio vrbis ac templi, cultores Dei erant, *acceptum ignem de altari occultè absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus, & in eo contutati sunt eum?* quid autem est, quòd *ignis* in *aquam* conuersus est? Quid *igni* subtiliter viuido, cū *aquâ crassâ* commune potest inesse? Id luculenter eruditissimus Serarius expendens, sic inibi fatur: *Fuit porrò quadruplex hic miraculum. Primum ignis in aquam versi, non cinerem, nō aerem,* &c. Scilicet exprompta videtur *ignis* transmutatio in cinerem, fumum, aerem; at flammei ignis in *aquam crassam* conuersio, rerum naturæ nimis extranea est, & insolēter peregrina. Quid enim est tam longè positum ab ignis naturâ quàm natura aquæ? Sanè, si semper illud verum: *Non miscentur contraria*; quātò magis, vnum alterius non mutuabit naturam, & alteruter in alterum non abibit. Ita quidem; sed obstat velut arcanus loci genius. Scilicet ille ipse ignis, qui in prunario perpetuus *ignis* est, & à tempore Moysis cādens perennat; in *puteo*, tametsi tunc sicco, diu consignatus, velut *ignis* naturam desuescit, & non in cognatum *cinerem*, non in *aërem*; sed in *aquam* ipsamque *crassam*, velut de cognato loci genio transmutatur. Ille, ille ipse, qui perdiu in prunario *ignis* erat; in *puteo*, tametsi *sicco*, iam aqua, imò & *aqua crassa* est. Hem! sic loci genius naturas rerum demutat, vt ignis non cadauerescat in *cineres*, aut in vagum *aerem* dissipetur; sed, vel in *sicco puteo*, in *aquam crassam* conuertatur. Nimirum *puteus*, aquam continere adsuetus, vel ipsum *ignem*, in crassiorem *aquam* demutabit. O caue cognatos loci mores, quisquis virtutem amas! Sic de facili, locorum genius, rerum naturas, & morum ingenia, vel in contrarium demutare solitat!

2\. Mach. 1. v. 20.

Serar. ibi. qu. 13.

Qui in prunario ignis est in puteo aqua crassa est.

Verùm præscriptus locus semel expensus, iterum adsimiliter ad præsentem thesim emedullandus est. Itaque illo 2. lib. Machabæorum cap. 1. sic refert sacer Historicus: Cùm in Persidem (Quare pro Chaldeâ Persidem substituerit, non vacat ethico sacramento, quod alibi panditur) ducerentur patres nostri, sacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, *acceptum ignem de altari, occulcè absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus, & in eo contutati sunt eum.* Post Septuaginta tamen annos, è captiuitate redux sacerdos *Nehemias, nepotes sacerdotum illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem: & non inuenerunt ignem, sed aquam crassam.* Religiosè quidem, & cautè Sacerdotes egerunt: in puteo *alto* sacrum ignem piè abscondunt, religioni patrocinante secreto: & in *puteo sicco*, ne vdor stagnantis aquæ ignem extingueret; sed de siccitate suâ ignem cognatâ qualitate vtcumque foueret. Et tamen ignis in aquam crassam tandem mutatus est, *Non inuenerunt ignem, sed aquam crassam.* Hugo Carensis inibi exponens illud: *Absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus, & in eo contutati sunt eum;* ait, *Altus, profundus, & sine aquâ.* O mirissima loci vis! Non mirarer, ignem in *puteo sicco*, pabuli 3.

2. Mach. 1. v. 19. & 20.

In puteo etiam sicco, inuentus est ignis, quin conuertatur in aquam.

buli defectu euanescere, & in emortuos cineres, aut aërem cognatum solui: at *puteus siccus*, id est, *sine aquâ*, quo pacto ignem conuertat in aquam? Siccitas, aquæ naturam refutat, cui naturalis est intensior humiditas; quid ergo hanc metamorphosim è diuerso operatur? Prudenter & cautè se putant Sacerdotes, in loco absconso & *sicco*, se *tutò* ignem collocasse, dum qualitatem *siccitatis*, cognatam igni, & aquæ appositè extraneam, illi applicant; & tamen contra pugnaces *siccitatis* vires, in *aquam crassam* conuersus apparet. Scilicet *puteus*, locus est aquis continendis designatus, & localis vocabuli proprietate, aquas continere adsuetus: vnde tāetsi *siccus* sit, & *sine aquâ*, de cognato loci genio, vel siccum ignem, in humidam aquam moralissimè conuertere perhibetur. O! loco tantùm licet, vt quod frequenter habere consueścit, etsi non habeat, quodammodo operetur? Siccus etiam puteus & lacus, assiduè cognatam humiditatem exhalat? O time loca, vbi frequens malitia pestilitatem afflauit, velut nunc eodem contagio imbuta time. In aquæ loco, licèt tunc *sicco*, intutus seruatur *ignis*, de facili in *aquam* conuersione suspectus. O disce ex hâc ethicè elementorum scholâ, intuta probitati loca sollerter præcauere! (Non negatur miraculum, sed illius moralitas enucleatur.)

4. Ioannis 4. Christus Dominus post longiorem cum Samaritide sermonem, obscœnam ipsius libidinem illi renunciat. Tunc mulier ab opinato iam Prophetâ, interrogat: *Patres nostri in monte hoc adorauerunt: & vos dicitis quia Ierosolymis est locus, vbi oportet adorare.* Nempè Samaritana agnoscens Iesum esse Prophetam, proponit ei quæstionem de religione, illo tempore inter Iudæos & Samaritanos summè controuersam, vt sciret vtram partem sequi debeat, vt saluti suæ consulat; plus forsan æquo deferēs locorum genio, & nimis de cognatâ loci pietate, aut impietate sollicita. Dicit ei Iesus: *Mulier crede mihi, quia venit hora quando neque in monte*
Ioan. 4. v. 21. & 22. hoc (Garizim, qui imminet vrbi Sichem) *neque in Ierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus*, &c. Quid est, quòd Samaritani (qui erant velut Iudæorum Heretici (nimirum de loco solliciti, *quod nesciunt*. adorare dicuntur? Profectò hæc mulier de loco orationi idoneo interrogat; non de Numine adorando in Ierosolymitano aut Garimitano monte: quorsum ergo Christus Deus interrogationi de loco ad religionem idoneo, respondens, edocet, quisnam Deus cognoscendus sit, & religiosâ adoratione colendus? Sanè verum Israëlis Deum, Samaritani etiam cognoscebant, & reuerenter adorabant. Sanctus Chrysostomus homil. 32. in Ioannem, hoc dubium percallens, his verbis extricat: *Samaritani quidem, ait, quod nesciebant, adorabant, quoniam localem Deum æstimabant; nihil de eo plus imaginantes, quàm de Idolis* (locus suprà §. 33. adsimiliter expensus.) Nimirum Samaritani tam altam imbiberant mentem de loci genio; quasi ille foret ad pietatem aut impietatem afflandam potentissimus; vt hæc mulier reliqua contemptim negligens, vbi cognouit Iesum esse Prophetam, tota fuerit in explorandâ loci religione, irreligioneve. Sic enim putabat loci naturā facere ad pietatem, ad religionem, & ad animæ

Samaritana Deum putat esse localem, quare?

S. Chrysost.

salutem, vt *localem Deum æstimaret*, & seriò censeret. Quasi Deus sic quibusdam locis faueat, & protectione suâ foueat: sic alia auersetur loca, & exhalare iniquitates velut negligat, vt verus Israëlis Deus immensitate suâ immetatus, *localis Deus* à Samaritanis censeatur. Neque à Samaritidis mente longè abesse videtur Moabitis Ruth, rudis tunc Hebraicæ religionis proselyta; dum pietatis cupida, obstinato animo arripit concilium vertendi solum, & patriam deserendi, vt cum Iudæâ gente Palæstinam, etsi extorris inhabitet. Hîc v. 16. 17. &c.

Regius Propheta sic lugubri planctu occinit Psalm. 136. In salicibus in medio eius (Babylonis, inquam, vbi captiui tenebamur) suspendimus organa nostra. Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terrâ alienâ?* Opinor, Hebræa religio non eos vetabat, Sionis cantica legitima, in Babyloniâ modulari; & tamen religiosè canere constanter renuunt, *in terrâ alienâ*; alij, *in terrâ alieni*, seu *alienigenæ*. Quasi dicant: Aliena est hæc terrâ à diuinarum laudum cantico, alieni & vos; imò & *terra alieni* est, vbi non verum, sed locale & idololatricum numen colitur. Verùm Theodorus Heracleotes hæc verba in eorum commentario sic exponit: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terrâ alienā? Terram alienam censebant esse animas alienas, cauentes ne diuina ipsis efferrent, tanquam è loco proprio in alienum translata .... Ceterùm hoc possis etiam aliter intelligere, vt quandoquidem eorum libertas per captiuitatem extincta erat, dicant: Quomodo narrabimus ea mirabilia quæ in AEgypto & Ierosolymis contigerunt, cùm ex ijs quæ cernimus fides eorum extenuetur?* (Hæc secunda expositio ethicæ emphasis plena, alibi forsan expendetur) Ad rem ergo notandum, prauissimas Babyloniorum animas omnium scelerum abundè reas, *terram alienam* moralissimè nuncupari. Sic terra Babylonis, Dei populo extranea, velut de aliquo loci genio, *aliena* est à diuinis laudibus, & à Dei cultu, & adoratione *aliena* est? *Terram alienam censebant esse animas alienas.* quasi animæ elogia, eius probitas aut improbitas, cum terrâ seu loco vices mutuò reciprocarent; & sibi adsuetam probitatem seu improbitatem habitatoribus quodammodo afflarent.

5.

Psal. 130. v. 4.

Quare in Babylone non ita credibilis videtur Hebræorum religio?

Heracleot.

Terra aliena dicuntur aliena à virtutibus animæ, quare?

---

§. LXXX.

Mortis memoria hebetat pulchritudinis tela, virtutes germinat, easque quasi in sanctitatis gymnasio erudit.

1. NVllum est maius præsidium ad mortem, imò & solatiū mortis, quàm ipsa mortalitas, quæ vitam etiam pacatissimam inquietat. Innumerabilia in ipso mortis sinu pericula sunt, quæ ipsa mors diu altè cogitata feliciter excutit, dum mors in mortē armata, futuræ mortis pericula exarmat. Si volumus esse felices, si nec hominum, nec rerum vllo timore vexari, si despicere fortunam superuacua promittentem & aduersa minantem, si volumus piè ac tranquillè degere, & cū ipsis cælitibus de innocentiâ quodammo-

Mortis memoria ipsam mortē, mortemque vitiorum exarmat.

dammodo controuersiam agere; anima in expedito est habenda, & de cognatæ mortalitatis memoriá, mors semel ventura, non semel expectanda est. *Effice mortem tibi cogitatione familiarem, vt si ita sors tulerit, possis illi obuiam exire.* Incertum est, quo loco aut tempore mors te expectet; tu illam in omni loco ac tempore expecta. Egregia res est mortem mortis expectatione condiscere. Quid ad illud carcer, custodia, claustra, morbus, senectus? liberum vbilibet habet ostium, vitæ exitus in omni loco, ætate, ac tempore expeditus est. Nihil hominibus æquè proficiet ad temperātiam omnium rerum, quàm frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quicquid facis, respice ad mortem. Ne imperata mors duriùs ad nos transeat, sedulâ meditatione nos priùs ad illam transire expedit. Mors velut vitæ portus crebrò expectatus aderit, qui inexpectatæ mortis naufragia deuoret. Qui mori mortis recordatione didicit, vitijs seruire dedidicit.

Seneca lib. de Natur. quæst.

2. Geneseos 20. in Gerarâ Abimelechi regiâ vrbe Abraham peregrinatur. Dixitque de Sarâ vxore suâ: soror mea est. Mox increbrescente pulchritudinis famâ, rex Geraræ tulit eam in palatium. Seuerissimis Dei minis terretur in somnis. Tandem Regi ignorantiam caussanti parcitum est. Rex autem Abimelech reddidit Abrahæ Saram vxorem suam: *Saræ autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt.* Vmbra huius velaminis non paucos Interpretum offuscauit, qui in hoc velamine exponendo egregiè caligant. Plures litterales commentationes aliorsum ethicè dedimus; nunc autem non omittam singularem expositionem, quam ex Magistro in Scholasticâ historiâ, hîc Abulensis exscribit: *Hoc erit tibi in velamen, id est, hoc quod factum est, scilicet quòd ego te acceperim sic, & dederim tibi mille argenteos, sit tibi in velamen oculorum, scilicet vt ex his mille argenteis emas sudaria ad sepeliendum te honorificè, & cooperiendum vultum tuum.* Nimirum eximia Saræ venustas, & aspectabilis pulchritudo, in eâ regione insolens, opinatissima fuit, cuius pellacia Regem regnique Proceres ad eius amorem blando traxit illicio. Itaque etsi Saræ formosissimæ modestia ac pudicitia vulgò foret notissima, tamen vt Rex tantam mulieris venustatem, quam sibi ac suis visu periculosam putabat, aliquantisper inhiberet, & de arcanæ modestiæ arbitrio, blandum eius lenocinium temperaret, ne eam vel inuitam viri populariter deperirent; notamentum mortalitatis & continuam mortis memoriam pulchræ Saræ consultissimè ingerit, dum illi offert *sudaria ad sepeliendum, & cooperiendum vultum* eius in sepulchro. O inopinatum barbarici Regis consilium præmaturè Christianum! Nimirum venustissimæ pariter ac modestissimæ feminæ, à quâ adhuc timet, ne in eius eximiâ formâ multi pereant, multò emendum tribuit *sudarium, sudarium*, inquam, mortalitatis notamentum, & mortis memoriale; vt de arcanâ vi, quâ mortis memoria modestiam afflat, sanctitates allinit, & virtutes spirat, sanctiùs adhuc Sara pulchritudinem honestet, ne pulchra femina sibi tuta, intutum viris spectaculum objiciat. O, sic vel passiua ardenter libido ad mortalitatis insignia sopitur, & ad mortis memoriam friget? De cogitatione mortis, & sepulchrali *sudario*, expromptiùs petendæ sunt, non modò propriæ, sed & alienæ etiam concupiscentiæ niues? Pulchritudo impudenter spectata, quæ est castitatis venenum; mortalitatis *sudarium*, in conceptæ libidinis antidotum, & continentiæ sacrarium mirè reformat: indeque fit pudicitiæ securitas, vnde maius incontinentiæ periculum timeri poterat. Ergo formosissimæ Saræ à se adamatæ ait Abimelechus rex: *Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum, scilicet vt ex his mille argenteis emas sudaria ad sepeliendum te, & cooperiendum vultum tuum.* O, sic mortis memoria hebetat vibrata à pulchritudine iacula? Non examinamus nunc, an hæc sit expositio litteralior, quod indidem olim abundè fecimus.

Genes. 20. vers. 16.

Hist. Scholast. Abulens. ibi in Commentar.

Mortis memoria hebetat vibrata à pulchritudine iacula, ne saucient castitatem.

Ieremias lugubri vaticinio Propheta flebilis, 3.
Threnorum 3. ita scribit: Bonum est viro, cùm portauerit iugum ab adolescentiâ suâ. Sedebit solitarius, & tacebit: quia leuauit super se. Et vnde illi tanta à iuuentute innocentia, mundi penuria, linguæ taciturnitas, & eleuatior perfectionis sublimitas, quam tot aduersa non curuarunt ad terram? *Ponet*, inquit, *in puluere os suum, si fortè sit spes.* Nempè tot calamitatibus obsessus, humiliabit se, & Deum adorans vultu in terram demisso, vsque ad puluerem deprimet os suum, humiliter de se sentiens. Ita ex Origene Cornelius. Aliter Sanctius ibidem: Ponet, inquit, os suum in puluere, quasi victus, vt victor caput eius calcet, vti fecit Iosue. Aliter etiam Theodoretus, Quasi dicat: Iacebit, & generosè feret conuitia & probra, perinde ac si os haberet plenum terrâ. Os mentis, an corporis? An quia os mentis meditatione anticipat, quod os corporis in sepulchro terram mandet? Propiùs ad rem accedit Rabanus apud Chiflerium: *Ponet in puluere os suum, &c. Ille in puluere ponit os suum, qui humiliter sentiens, fragilem se cognoscit: & de puluere se factum, iterum in puluerem reuersurum fatetur, dicens cum Patriarchâ Abraham: loquar ad Dominum meum, cùm sim puluis & cinis.* Scilicet in calamitate propè desperatâ, ponet in puluere os suum, quia cum Abrahamo fatetur se ex puluere factum, in matricem puluerem reuersurum. Tentat ergo ex hâc mortis ac sepulchri meditatione, *si fortè sit spes.* Verum Paschasius inibi ferè ex Ambrosio in Psalmum 118. serm. 10. in expositione litteræ *Iob*, sic locum exscribit, & exponit: *Dabit in sepulturæ fossuram os suum, & tamen est spes patientiæ.* Addit ex luce huius translationis clarans Vulgatum. *Ponet in puluere os suum propter spem. Qualis esse potest desolatio, nisi quia nunc moraliter agens post miseriarum suarum supplicia, post diras tormentorum angustias, fide sibi redditâ, principium est nostræ professionis in puluere os ponere, & momentis singulis quòd cinis, quòd puluis sumus cogitare: ex quo rursus spes nobis germinetur, ac dilatetur charitas.* Ecce tibi, quando quis *ponit in puluere*, ad quem redigetur, *os suum*, illudque *dat in sepulturæ fossuram*, & sepulcralem cinerem, *momentis singulis quòd cinis, quòd puluis sit cogitans*; in dirâ etiam calamitate, aut sæuientium hostium, aut passionum blandientium, periculo propè ineluctabili, & ferè vndecumque desperato, *spes germinatur, & dilatatur charitas.* Nec iam dicitur, *si fortè*

Thren. 3. v. 29.

Origenes. Cornelius. Sanctius.

Theodot.

Rabanus. Chiffletius.

Gen. 18. v. 27. *Germinat spes vbi in puluere, id est, in sepulturæ fossurâ opponitur.*

S. Paschal. S. Ambros.

forte sit spes; sed potiùs, *Et tamen est spes*, quasi de emortuis meditatæ sepulturæ fauillis, *spes germinetur, dilatetur charitas*, floreat pietas, vernet virtus, & opimis bonorum operum fructibus autumnet. O singulis momentis in sepulturæ fossuram os nostrum demus, & mente ac linguâ puluerem sepulcri reuersemus!

4. Geneseos 2. Adæ recèns creato, & in delicijs paradisi constituto, non inueniebatur adiutor similis eius; cùm animantium species reliquæ, mare & femella consorte fruerentur. *Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cumque obdormisset, tulit,* &c. Multa ethicè pariter ac mysticè, ex hoc Adæ somno Commentatores depromunt. Et sanè mirissimum est, quòd Adamus in paradiseis delicijs, & innocentiæ felicitate, dotatus indefessâ immortalitate tam festinatum incurrerit somnum, quem nullus præuiè labor conciliauit. Tertullianus in lib. de Animâ agens de somno, moralissimè in hunc Adæ incidit somnum, sic fatus: *Certè his à primordio naturæ suæ homo imbutus est: si apud Deum discas* (Nota quid super hoc Adæ somno, ex Dei gymnasio *discere* debemus,) *ille fons generis Adam ante ebibit soporem, quàm sitijt quietem. Ante dormit quàm laborauit, imò quàm & edit, imò quàm & prosatus est, vt videant naturalem indicem somnum omnibus naturalibus principaliorem. Inde deducimur etiam imaginem mortis iam tunc eum recensere.* O! Adamus sic dormire festinat? Ante negotiosam operationem somni conciliatricem, altè dormit? ante esum & potum, somnum esurit ac sitit? ante loquelam dormire hiat; quasi auspicium operum Adami, cessatio ab opere sit, & somni quies? (censet Tertullianus sacrum Historicum vsum fuisse prolepsi.) Vix incipit viuere, & somno indulget? Ita sanè: & quidem moralissimè, ne priùs plenè vitæ opera auspicetur, quàm in *mortis imaginem* incurrat. Quamcitò occurrat illi *imago mortis* ad felicis innocentiæ lenocinium. In vitæ initio ferè ante alias operationes dormire properat, ne quid nisi præuiâ *mortis imagine* Adamus operetur. Sub ipsum vitæ auspicium inactuosus sopitur, vt ipse etiam tunc priuilegio immortalis, in *somni gymnasio* (vt aliàs dixit Clemẽs Alexandrinus) hoc est, in *mortis imagine*, ad Dei timorem, & præcepti obseruãtiam erudiatur, & sanctitates omnes *discat*. O erudiamur in hâc virtutum scholâ concupiscentiam frenare, ambitionem sistere, & diuinis legibus adamussim parere! *Si mortis arcanum minus erudit, quid à noxijs affectibus compescet?* Tempestiuè Theodorus Studita, obitus nostri assiduam meditationem, *mortis arcanum* appellat, ibi enim vita beata tectiùs delitescit. Ergo hoc meditatæ *mortis arcano*, ad vitiorum repulsam, & virtutum studium *erudiamur*!

Gen. 2. v. 21

Tertull. lib. de Anim. c. 43.

In mortis imagine, velut in virtutis gymnasio, quamcitò Adamus eruditur.

Clem. Alex. alibi expensus.

Theodor. Stud. Serm. 12.

Nemo iam miretur, quòd Moabitis Ruth *obstinato animo* dicatur cum socru Bethlehemite pergere ad Dei populum; & abiuratâ Idololatriæ licentiâ, veræ religioni adscribi, atque viâ arduam virtutis feliciter inchoare, constanter tenere, & consummatè perficere, cui sic altè recordatio mortis, & sepulturæ memoria hæret: sic eam mente tractat, & ore versat: *Quæ te, inquit, terra morientem susceperit, in eâ moriar: ibique locum inueniam sepulturæ. Hæc mihi faciat Dominus, & hæc addat, si non sola mors me & te separauerit.* Sic vidua femina in pulchrâ iuuentâ, mortis ac sepulturæ memoriam animo & ore reuersat?

Hic v. 17.

§. LXXXI.

Mortis memoria mortem ethicè declinat: & recordatio sepulturæ, illam reparatricem reddit.

1. ad Hebr. 9. v. 37.

PEracerba est illa Pauli sententia, quam in mortales omnes duriter vibrat: *Statutum est hominibus semel mori.* Nulla vis, potentia nulla hanc mortis sententiam declinabit. Sed forsan ethicè declinari eualet. Porrò illud Dauidis: *Nõ est respectus morti eorum*; sic aliqui exscribũt; *Non est repulsa*, vel *renutus*, vel *repudiatio*; alij explicatiùs, *Non est declinatio in morte eorum.* Quæ autem sit hæc mortis declinatio, appositè expressit Hieronymus, *Non recogitant de morte suâ*; adhuc viuaciùs Paraphrastes Chaldæus, Non *terrentur neque cõturbantur propter diem mortis suæ.* Ecce tanti mali fatalem causam, quod nimirum peccatores non solùm enormiter peccent, sed & in peccatis atrocibus quietè atque pacatè perseuerent; quia mortis non recordantur, nec eam præ oculis quasi imminentem habent. Quare alij vertunt: *Non sunt ligamenta aut vincula in morte eorum.* O, strictioribus memoriæ vinculis morti strictiùs alligemur, quò omnibus latam mortis sententiam ethicè declinare possimus! Heu, quia mortis memoriæ *repulsam* faciunt, nec mortis recordatione turbantur ac terrentur, *Non est declinatio in morte eorum!* Hic sensus moralis est, litteralissimum nuper dedimus.

Psal 72. v. 4

Translationes.

S. Hieron.

Chaldæus.

Recordatio mortis, mortis declinatio est.

2. Psalm. 54. v. 16.

Psalmo 54. sic peracerbè Dauid peccatoribus apprecatur, siue specie imprecationis prophetat; quod in Psalmis valdè familiare est: *Veniat*, inquit, *mors super illos: & descendant in infernum viuentes: Quoniam nequitia in habitaculis eorum, in medio eorum.* Conuertit nunc Propheta sermonem ad omnes proditores ac persecutores suos, imprecans repentinam & improuisam mortẽ, atque vt ad similitudinem Dathani & Abironis, viui humo absorpti descendant in infernum, vbi atroces scelerum pœnas luant. Hæc in cortice: sed peruestigandum est, siquid moralioris medullæ in verbis lateat. *Veniat mors super illos*, inquit. Quæ est hæc peracerba mors, quæ veniens super illos, illis tyrannicè dominetur? Chaldæus sic locum exscribit, & exponit: *Reos peraget eos iudicium mortis*, quasi mors ipsa eos constituat reos. Alij, *exactricem constituat* (Deus) *mortem aduersus illos*; vel *condemnet illos mors*; alij *irritet*, vel *instiget*, ac *necessitet* (Deus) *mortem super illos*; vel *mors decipiat illos.* O! quænam est hæc Mors sic hostiliter inimica, quæ hominem sic *reum* peragit, tanquam *exactrix* vexat, in iudicio *condemnat*, instigata *necessitat*, & irritata *decipit*? Opinor, hæc non bona elogia, quæ sic mortem culpant, non conueniunt morti, sed in mortis obliuionem apprimè quadrant. Vnde pro τὸ *veniat mors super illos*, mors, inquam, tot vituperijs dehonestata, & tot minis formidabilis; ex Hebræâ origine aliqui peritè vertunt: *Deus mortis obliuionem inducat illis.* Scilicet mortis obliuio, est mors quæ *decipit*, quæ tanquam *exactrix* venit,

Chaldæus.

Translationes.

Quàm multa accersat mala mortis obliuio.

Lorinus ibi.

nit; quæ *reum* peragit, quæ in iudicio *condemnat*, & ad infelicem mortem *vrget*, & quodammodo *necessitat*. Quare Dauid ore prophetico sic acerbè miratur. *Deus mortis obliuionem inducat illis*, quam si induxerit, *descendent in infernum viuentes: quoniam nequitiæ in tabernaculis eorum, in medio eorum*. Eheu! sic mortis obliuio est flagitiorum seminarium, malæ mortis pignus, inferni viaticum, & gehennæ auctoramentum?

3. Isaiæ 45. v 8. Isaias cap. 45. hæc votis nuncupat, & optando prophetat: Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum: *Aperiatur terra, & germinet Saluatorem*. Quasi dicat Propheta: Vtinam Terra producat, & in lucem proferat Saluatorem. Nam & terra in hoc opere natiuitatis Christi tam mirabili præbitura erat suam operã. Christus enim nasciturus erat cælitus, sed in terris. Sanè terra hæc est Virgo Deipara, quæ rorem Spiritus sancti excipiens, concepit & germinauit Saluatorem. Nulla enim alia terra id præstitit, aut præstare potuit. Ita communiter Patres, & Expositores. Primus ergo Adam ex virgine terrâ, id est, ex limo formatus est; secundus etiam Adam ex terrâ etiam virgine, nempe ex Virgine Mariâ, quæ ex eâdem terrâ formata est: vnde etiam terra dicitur. Verùm enimuerò nimis humile, vileque nimis videtur hoc Deiparæ elogium; quo *Terra* dicitur ab Isaiâ. Quid necesse fuit Virgini in memoriam reuocare, & ante tot secula studiosiùs euulgare, quòd *Terra* est, etsi Saluatorem paritura. Dicatur *Terra*, vt illi cognati pulueris Prophetico dudum ore memoria refricetur, ne desit illi tantum virtutis incentiuum, quæ ad diuinæ Maternitatis culmen sublimanda erat. Porrò cui mors propè transitus in corpore & animâ ad Deum fuit; cui sepulcrum ad breue dumtaxat tempus concessum est, *sepulcrum*, inquam, de Filij æmulatione *gloriosum*, quippe corruptionis horrore exemptum: æquum igitur erat, vt quæ nec mortis nec sepulchri horrore ad virtutem incitabatur, ingereretur illi memoria, quòd *Terra* erat; tã etsi *Terra* supra cœli fastigia collocanda. Altè Germanus Constantinopolitanus Orat. 2. de Mariæ dormit. apud Combefis, sic Deiparam alloquitur: *Facessat*: inquit, *in te sepulcrum, quando inexplicabilis sublimitatis diuinum facta es fundamentum*. Sanè humanitus *inexplicabilis* est tanta meritorum sublimitas, à quâ etsi *facessat sepulchrum*, & sepulcralis horroris absit memoria, sic altè tamen fastigiata est. Diuinum tanti fastigij fundamentum fuit diuina Maternitas: Dei verò Matrem etsi decebat mors, quæ foret transitus ad cælestem Filij patriam; dedecebat autem diuturnum *sepulchrum*, quod fore potiùs *gloriosum* decebat, dedecebat sepulchri horror. Quare *inexplicabilis* Mariani meriti sublimitas fortè dicitur, quæ mortis recordatione, & sepulcri memoriâ non iuuatur. Sic iuuat ad mores velitari in sententiâ subobscurâ, & sententiarum grauidâ.

Cognatæ terræ memoria, pro horrore mortis ac sepulcri, Deiparæ ingeritur.

Germanus.

4. Isaiæ 11. v.10. Isaiæ 11. hæc de Christo ante dicuntur: In die illâ radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum Gentes deprecabuntur, *Et erit sepulchrum eius gloriosum*. Per τὸ *signum*, Hebraicè est vexillum, quo significatur Emmanuelẽ fore Imperatorem, qui eleuabit vexillum sanctæ crucis, ad quod omnes gentes confluẽt. Et quia de signo crucis quod infame erat, egit Propheta, hinc hanc infamiam abstergit dicẽs, quòd crucifixi Christi sepulcrum erit gloriosum. Lxx. Interpretes vertunt, *Et erit requies eius honor*; Hebraicè scribitur, *Et erit requies eius gloria*. Quę est hæc gloria sepulchralis, nisi resurrectionis gloria, quâ Christi crucifixi sepultura gloriosè nobilitatur? Georgius Nicomediensis Orat. 8. inducit Beatam Deiparã Filio crucifixo adstantem; quæ postquam eum vltimum spiritum exhalasse aduertit, ait: *Tota* (Deipara virgo) *in instauratricis sepulturæ curam incumbebat*. O gloriosum sepulturæ epitheton! Profundè quidẽ sepultura dicitur *instauratrix*; nam crucifixionis contumeliam, in resurrectionis glorias reparauit; & quem mortis horrore contumeliosum excepit, ad rediuiuas glorias *restaurauit*. De hoc elogio Dominicæ sepulturæ discamus glorias *instauratricis sepulturæ*. Sanè Christum demortuum, & verè tumulatum *instaurauit* ad vitam, & resurrectionis glorias. Nostra etiam *sepultura instauratrix* nostri erit, si illam crebrâ meditatione ante oculos proponamus. Vilis, fœtida, & horrenda erit nobis inopinata atque immeditata sepultura; quæ crebrâ ac repetitâ meditatione horrores excutiet, & *instauratricis sepulturæ* elogium fœnerabit, & tandem operatione æmulâ, quem mortuum excepit, ad ęternæ vitæ glorias rediuiuâ natiuitate *restaurabit*. Nostra nostræ sepulturæ profunda meditatio, sepulturæ horrores absterget, reparatricemque illi mutuabit vim, quæ sumptuosas Dominicæ resurrectionis glorias æmuletur. Profectò *sepulcrum* etiam *nostrum erit gloriosum*, si profundâ crebrò illius meditatione, *instauratricis sepulturæ* memoriam refricemus.

Lxx. Intep. Hebræus. Georg. Ni. com.

Meditatio sepulturæ, instauratricem sepulturam facit.

Regius vates Psalmo 47. sic Deo laudes cõcinnè pangit: Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum & in seculum seculi: *Ipse reget nos in secula*. Hoc gloriosè enarrabimus & annunciabimus, quòd hic Deus omnium naturâ suâ cùm sit, idem tamen singulari quâdam affectione Deus noster est, nosque in populũ peculiarem adoptauit, ideoque nos tuetur, nobisque prouidet in æternum, & in seculum seculi. Ipse quoque nos gregem ouesque suas tanquam sapientissimus ac prouidentissimus pastor reget ac pascet, seu minabit ac deducet ad ęterna beatè pascua, quin belluis rapiendum ac dispergẽdum permittat. Et quomodo, quave curâ aut sollertiâ id erga nos Deus præstabit? τὸ *Ipse reget nos in secula*, S. Hieronymus vertit, *ipse erit dux noster in morte*, vel vt recitat Liranus, *vsque ad mortem*; alij apud Lorinum nostrum inibi, opportunius exscribunt, *Ipse deducet nos iuxta mortem*. O bene! Nimirum hæc Dei peculiaris cura, & sollicitior prouidentia, quâ suum gregem dicitur pascere ac regere vsque ad beata gloriosæ æternitatis secula, *Ipse reget nos in secula*, perinde est, atque in idem recidit, ac, *Ipse deducet nos iuxta mortem*, id est, propè mortem, & adspectu ad mortem, mortemque propè oculos obuersando frequẽti illius recordatione, deducet nos. O bona moralissimè synonyma! ô agnoscamus hoc prædestinationis aut reprobationis notamentũ, aut potius characterẽ! Deus regit eos in beata cælestis gloriæ secula, quos ipse, frequentem eis mortis memoriam suggerens, *deducit iuxta mortem*. Et quidem quos Deus *deducit iuxta mortem, eos vsque ad mortem deducit*,

5. Psal. 47. v.15.

S. Hieron. Liranus ibi. Lorinus.

Rectà deducitur in cœlum, qui in vitâ iuxta mortem deducitur.

Qui in vitâ iuxta mortem est supra mortem est.

cit, vt ex Hieronymo Liranus adnotauit. Alij vt ipse ibidem Lorinus aduertit, pro *Ipse deducet nos iuxta mortem*, exscribunt, *super mortẽ*: nam qui *iuxta mortem* est, crebrâ illius recordatione; profectò *supra mortem* est, illique dominatur.

Hîc Deus Rutham è Moabitide idololatrâ educit, & deducit vsque ad Terrã promissionis, tãtaque virtutis gloriâ sublimat; cui mortis ac sepulturę memoria sic in promptu adest, etsi in pulchrâ robustæ ætatis iuuentã: *Quæ te* (ait ad socrum) *terra morientem susceperit, in eâ moriar: ibique locum inueniam sepulturæ: Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si non sola mors me & te separauerit.* Sic mortis ac sepulturæ recordationem inculcat, vt ostendat, quòd Deus *deducit* eam *iuxta mortem*, & inde *super mortem*. O bonam de Ruthæ scholâ eruditionem!

Hic v. 17.

---

§. LXXXII.

Dominicæ Resurrectionis vel sublustris notitia, gaudia mortalium vbertim cumulat.

1. Tertull. l. de Animâ c. 2.

AD aliena, id est, ethnicæ sapientiæ castra cõfugio, vt resurrectionis felicitati suppetias feram, *Planè non negabimus aliquando Philosophos iuxta nostra sensisse. Testimonium est veritatis etiam iuuentus illius.* Morituri nascimur; de ventre sepulcri iterum nasci turi morimur, rediuiuâ natiuitate rursus aspectabiles. Sic velut Christiano cothurno hâc super re Seneca scribit: Quòd si tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeũt, & in rerum naturâ ex quâ prodierunt ac mox processura sunt reconduntur, consumi: desunt ista, non pereunt. *Et mors quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit: veniet iterum qui nos in lucem reponat dies. Æquo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantium, videbis in hoc mundo nihil extingui, sed vicibus descendere ac resurgere. Æstas abit, sed alter annus illam adducit: hiems cecidit, referent illam sui menses. Solem nox obruit, sed ipsam statim dies abigit. Stellarum iste cursus quicquid præterierit, repetit; pars cœli leuatur assiduè, pars mergitur. Denique finem faciam, si hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortem: & esse turpissimum, si eam securitatem ratio non præstat, ad quam stultitia perducit.* O felici ambitione resurrectionem expectemus, quæ humanam exuet mortalitatem, & beatâ immortalitate bene merentes æternùm munerabit! Sanè in Christi Resurrectione non tantum resurrectionis nostræ felix præsagium, sed etiam pignus gloriosum accepimus. *Resurrectio enim Christi defunctis est vita, peccatoribus venia, sanctis est gloria.*

Seneca epi. 36.

Mors non tam eripit vitã quam intermittit.

Christi Resurrectio mortuis est vita peccatoribus venia, sanctis est gloria. S. Maxim. homil. 2. de festo Paschæ.

2. Adhuc tinniunt ambæ Dauidis aures, Nathan Prophetæ minis attonitæ; & de pœnitentiæ mœstitudine sic alacer in Deum adsurgit: *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam: & exultabunt ossa humiliata.* Quasi dicat: Minaces Prophetæ voces auribus meis obstrepunt, seuerioris supplicij metum assiduè incutiunt; etiamnum mihi tribue gaudium & lætitiam, cùm mea contritio, & regiæ potestatis humiliatio

Psalm. 50. vers. 10.

tibi satis sit: audiatur ergo; atque interim spe minimè fallaci exultatio in futuris bonis ingeratur, quâ spe *exultabunt ossa humiliata*: id est, per peccatum confractæ animæ vires, vigorem ac firmitatem per Christum accipiant, vt Anonymus in Catenâ commentatur. Opportuniùs ad rem Græci Patres in commentario sic locum exponunt: *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, significat, docebis me; quemadmodum in Canticis, Fac me audire vocem tuam, siue audibilem mihi redde lætitiam, quæ extremis temporibus futura est. Quæ porrò hæc? vtique notitia resurrectionis; in quâ exultabunt ossa humiliata, & per resurrectionem tãquam herba exurgent.* Nimirum cùm Dauid regiæ potestatis humiliatione abiectus, piè ambitioso pœnitentię squalore confectus, & peccati mœstitudine funestus, à tot ærumnis leuamen expetit, quo vbertim exhilaratus, & exultim hilaris, tot lugubres mœstitiæ causas lætus excutiat, Dominicæ Resurrectionis *notitiam* sibi cælitus suggeri exambit: *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam. Quæ porro hæc? vtique notitia Resurrectionis, in quâ exultabunt ossa humiliata.* Tot dolendi causis calamitosè immersus Propheta, nil ad excutiendam à se tristitiam potentius censet, quàm sublustris Dominicæ Resurrectionis *notitia*, quâ Redemptoris *humiliata ossa exultare* prospicit? An non ad ampliorem veniæ spem, opportunior affulgeret *notitia* Dominicæ Passionis, quâ peccatorum redemptio peracta est, quæ gratias peccatoribus adspirat, & in retroacta secula mirè regerit? Passio quidem spei vigorem suggerit, Resurrectionis autem *notitia*, festa cumulat gaudia, quę in omnes fideles vberiùs exundant. Itaque Dauid ante tot retrò secula, de Dominicæ Passionis balneo, sui flagitij maculas eluit; de Dominicæ autem Resurrectionis lætitiâ gaudium adornat, quo tot mœstitiæ causas lætus excutiat. *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam. Quæ porro hæc? vtique notitia Resurrectionis, in quo exultabunt ossa humiliata.* Sic gaudenti Christo Propheta adgaudet, & sibi de futurâ Resurrectionis lætitiã gaudenter gratulatur!

Anonym.

Græci Patr. ibidem. Cant. 8. v. 13.

Dauid de notitiâ Dominicæ Resurrectionis lætari exambit.

Matthæi 27. Iesus vsque ad horã nonam in in cruce pendens, iterum clamans voce magnâ *emisit spiritum.* Et ecce velum templi scissum est in duas partes à summo vsque deorsum, & terra mota est, & petræ scissæ sunt, *Et monumenta aperta sunt: & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerũt multis. Profectò cùm verosimilius sit, neminem ex his ante Christũ (qui futurus erat primogenitus mortuorũ) resurrexisse, vt docent Origenes, Hieronymus, & Beda, sedulò peruestigãt Interpretes, quorsum statim post Christi mortem, aperta sint sanctorũ monumenta seu sepulcra, si resurrecturi statim nõ erant mortui? Respondet Hilarius statim post Christi mortem, quâ consummata est redemptio, *mouetur terra, quia capax huius mortui esse non poterat. Et monumenta aperta sunt, erant enim mortis claustra reserata.* Scilicet terra vbi primum Dominum ac Deũ suum videt defunctum, præ reuerentiâ contremiscit, quia capax huius mortui in sinu suo excipiendi esse nõ poterat; reuerenti tamẽ obsequio apertis sanctorum sepulcris profundè hiat, vt quod malit, ad sepultu-

3. Matth 27. vers. 52.

Origenes. S. Hieron. Beda.

S. Hilar. Can. 33 in Matth.

Quare statim post Christi mortem, Sanctorum sepulchra aperta sunt?

ſepulturam eligat. Deinde ſtatim à morte Chriſti *aperta ſunt monumenta*, id eſt, domus mortis: nam quia per peccatum mors regnabat in mundo, maximè decebat, vt quamprimùm ſignificaretur ſepulcrorum apertione, merito paſſionis ac mortis Chriſti victoriā de morte reportatam. Et S. Ambroſius lib. 10. in Lucam: *Monumentorum*, ait, *reſeratio quid aliud, niſi clauſtris mortis effractis reſurrectionem ſignificat mortuorum?* Sapienter ad rem S. Leo: *Monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum ſurrexerunt. Appareant nunc quoque in ciuitate ſanctâ futuræ Reſurrectionis indicia.* Itaque in Chriſti morte terra inſolenti concuſſione contremiſcit, ſaxa horriſono fragore ſcinduntur, præuię tenebræ pauidum timorem incuſſerant. In tantâ autem orbis mœſtitiâ, vbi primùm Chriſtus expirauit, & morte ſuâ mortem deuicit, ſtatim *monumenta aperta ſunt*, non vt corpora illa ſanctorum tunc reſurgerent, ſed in Reſurrectionis dominicæ ſignum, & Reſurrectionis noſtræ præſagium: *Appareant nunc quoque in ciuitate ſanctâ futuræ Reſurrectionis indicia.* Nemo tunc ſanctorum reſurgat, ne Dominicam Reſurrectionem reſurgendo anteuertat; ſed hiet iam tunc terra; & aperiantur hactenus obſerata ſepulcra, ad feſtum Dominicæ Reſurrectionis indicium, & lætum feliciter præſagium. Dum funeſto triſtiſſimè luctu aperitur ſepulcrum ſepeliendo Chriſto, ſimul aperiantur ſepulcro ſanctorum, qui diu inibi humati ac conditi erant, vt iſtiuſmodi prodigioſa ſepulcrorum apertio, Dominicam Reſurrectionem iam tūc gaudenter præſagiat, & rediuiuas de ſepulcro glorias lætanter prænunciet. Et ſanè vbi Chriſtus Deus expirauit, tunc ſanctorum *monumenta aperta ſunt*; quod ne lateret, Sol qui ſpatio trium horarum viuente Domino & cruci affixo, obſcuratus eſt; vbi primùm ipſe moritur, amiſſos fulgores reſtaurat, vt clarè omnibus pateſcat iſtiuſmodi ſepulcrorum apertio. Nam vt eleganter dixit S. Maximus homil. 3. de Paſchâ: *Illius* (communis, inquam) *diei lux tenebris ſepelitur: huius diei ſplendor etiam ſepulturas illuminat*, vt *appareant in ciuitate ſanctâ* læta *futuræ* Domini *Reſurrectionis indicia.*

S. Ambroſ. — *S. Leo Ser. 13. de Paſſione.* — *4. Monumenta ſanctorum aperta ſunt, vt ea lux Dominicæ Reſurrectionis illuminet.* — *Matth. 27. v. 45.* — *S. Maxim.*

5. Regius Propheta ſic Chriſti nomine Deum alloquitur: Propter hoc lętatum eſt cor meum; inſuper & caro mea requieſcet in ipſo. Quoniā non derelinques animam meam in inferno: nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. *Notas mihi feciſti vias vitæ, adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo: delectationes* (alij decores, alij dulcedines) *in dexterâ tuâ vſque in finem.* Scilicet Chriſti corpus in ſepulcro corruptionem non vidit; nec anima vltra triduum in inferno relicta eſt: ſed Chriſtus mortuus & ſepultus, in mortis ac ſepulturæ tenebris viam inuenit ad vitam, glorioſâ Reſurrectione rediuiuus. Græci Patres ibi ſic locum exponunt: *Notas mihi feciſti vias vitæ*, &c. *Non enim ignorabat ipſe vitæ vias, ſiue vias vitæ, Reſurrectionem.* Addit Cyrillus in Catenâ: *Non ignorauit ergo viam vitæ, licet primus pater Adam illam ignorarit.* Scilicet Adamus mortis pœnam ſibi ac poſteris incurrens, vias vitæ inuenire non potuit, quas Chriſtus in caliginoſis ſepulcri ambagibus ad Reſurrectionem inuenit. Sed cur pluratiuo nomine *vias* dicit? Sanè ille Dædali labyrinthus Soli dicatus, fuiſſe *ſepulchrum*, Lycias apud naturalis philoſophiæ Principem cenſet, qui itinerum ambages occurſuſque ac recurſus inexplicabiles continebat, crebris foribus inditis ad fallēdos occurſus, redeundumque in errores eoſdem; adeò vt qui ingrediuntur, feſſi iam eundo perueniant ad viarum illarum inextricabilem errorem: maiore autem ex parte tranſitus eſt per tenebras. O labyrinthum ſepulcralem, aut labyrintheum ſepulcrum! Talis eſt domus mortis, in quâ viæ omnes ad vitam inexplicabili errore, & denſâ caligine intricātur. Adam primus omnium, primæui ſceleris reatu, in hoc ſepulcrali mortis labyrintho cæcis ad vitam itineribus errauit: *Primus pater Adam viam vitæ ignorauit.* At Chriſtus Deus Prophetæ ore ante tot retrò ſecula, Deo Patri gratias agit, aiens: *Notas mihi feciſti vias vitæ*, &c. *Non enim ignorabat ipſe vitæ vias, ſiue vias vitæ, Reſurrectionem.*

Pſalm. 15. v. 10. Tranſlationes variæ. — *Græc. Patr. in Cōment.* — *S. Cyrillus ibi.* — *In ſepulcri labyrintho Chriſtus vias vitæ per Reſurrectionem munit.* — *Plinius lib. 36 c. 13.*

6. *Primus pater Adam viam vitæ ignorauit*, & toti exinceps poſteritati, inextricabili labyrintho abditam dereliquit. Crudelis, inquam, impietas quæ poſteros ante in mortis tenebras vocat, quàm producit in lucem, vt priùs futuris contingeret mori, quàm viuere. Cruenti planè Protoparentes, qui ante parricidæ facti ſunt, quàm genitores: & ante eos ſui lethalis flagitij ſocios aſſumpſerunt, quos vtrum ſanguinis participes poſſent habere neſcirent. Omnibus igitur dolendum eſt de hâc mortiferè tragicâ calamitate. Et omnibus pariter lætandum in feſto Reſurrectionis Dominicæ gaudio, quia omnibus eſt ſalutaris, viuifica omnibus. Nam, vt eloquenter ait S. Maximus homil. 3. de Paſchâ, *Quiſquis in Chriſti Reſurrectione lætatur, lætatur potiùs quia in Chriſto ipſe reſurrexit. In illo enim noſtra portio, noſtra conditio, & mortem pertulit & reuixit. Et licèt nobis adhuc reſolutio corpuſculi maneat, cœpimus nunc æternâ vitâ iam viuere. Vnde quamuis fragilitatem noſtram acceleret immaturæ mortis occaſio, in Saluatore nunc didicimus priùs reſurgere quàm perire. Ante enim futurus homo reſurrexit in Chriſto, quàm vitam ſortiretur in ſeculo. Non enim tantùm illi Dominus reſurrectionis præſtitit, in cuius generationis tempore reſurrexit, ſed etiam ſecuturis poſteà populis hoc prouidit, vt priùs eſſemus de Reſurrectione ſecuri, quàm de morte ſolliciti: & ante cum Deo viueremus in cœlis, quàm cum hominibus conuerſaremur in terris. In Saluatore enim omnes reſurreximus, omnes reuiximus, omnes ad cæleſtia tranſmigrauimus.* Longiuſculè, ſed planè argutè. Hinc in Dei populo ſic ambitioſè Rutha ſepulturam exambit.

S. Cyrillus, ſupra. — *In Adamo naſcituri moriuntur, in Chriſto nōdum nati reſurgunt.* — *S. Maxim.* — *Hic v. 17.*

---

§. LXXXIII.

Inchoatæ probitatis vigorem, ne in vitæ progreſſu, aut fine periculoſiùs langueſcat, identidem recentare neceſſe eſt.

Tvrpe eſt cedere oneri, & luctari cum officio quod ſemel obire cœpiſti; non eſt vir fortis ac ſtrenuus, qui laborē recuſat, nec creſcit illi animus ipsâ rerū difficultate. Nihil eſt quod non expugnet pertinax labor, & intenta 1.

ac

Perseuerantiæ elogium. ac diligens cura. Quin & difficultas assiduè deuicta, vlteriores difficultates potẽter exarmat; & quod cœpit in difficultate, in exprõpto vsu consummatur. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit, donec stadium percurratur, donec optatus teneatur terminus. *Incassum bonum agitur*, ait Gregorius, *si ante vitæ terminum deseratur: quia frustra velociter currit, qui priusquam ad metas venerit, deficit.* Absque perseuerantiâ nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor cõsequitur. Vigor est virium, robur virtutis, & sanctitatum consummatio est, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium. Constantiæ alumna, magnanimitatis proles, riualis concordiæ, amicitiarũ nodus, vnanimitatis vinculum, & propugnaculum sanctitatis. Tolle perseuerantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficiũ gratiam, nec meritum habet gloriam. In perseuerantiâ omnes suas artes exacuit Dæmon, hanc omnibus suis machinis arietare & subruere nititur; bene scius, quòd nõ qui bene cœperit, sed *qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.*

S. Gregor. l. 1. Moral. Ferè ex S. Bernard. epist. 129.

Matth. 10. v. 22.

2\.

Gen. 3. v. 5. Gen. 3. paradiseus ille serpens Dæmon, quò vetitæ arbusculæ intemperantiâ suaderet, sciẽtiam scientiæ diuinioris fore æmulam, de gratè edulibus illius fruticis pomis, disertè garrit: Scit, inquit, Deus quòd in quocumque die cõederitis ex eo, aperientur oculi vestri: *Et eritis sicut dij, scientes bonum & malum.* Addubitat inibi Oleaster, quare tantoperè suadere niteretur Dæmon homini appetitum sciẽtiæ *boni & mali*; aut astutiam & calliditatem? Istuc enim tendere videntur verba eius; vt scilicet simplicem, callidum faceret & astutum. Nouerat quippè malignissimus insidiator nulla esse deteriora peccata, quàm quę ex astutiâ & malitiâ fiũt: ideò voluit homines de cetero ex malitiâ peccare, vt minùs digni veniâ essent, quàm si simplicitatem prætenderent, aut infirmitatẽ. Hæc ille. Sed vlteriùs bellam ethicè quæstionem mouent Interpretes, cur malus Dæmon malitiæ perstudiosus, *boni* etiam scientiam homini persuadere nitatur? Galfridus hâc super re sic subtiliter philosophatur, apud Tilmannum inibi: *Ad scientiam boni & mali nos prouocat inimicus, licèt malit nos semper malum, vel malum & peius nosse. Videlicet malis initiis, peiores progressus, pessimum finem dare. Alioquin si bona nobis omnimodis dissuadere non potest, prima esse malueris, etiam in hoc ipso ad exitum viæ pergens, & calcaneo magis insidians.* Scilicet malus dæmon etsi inuitus bonitatem primordia suadeat; initij aut progressus bonitatem, malo viæ exitu, id est, vitæ fine compensare obnixiùs studet, vt initij & progressus bonitas de illius suasione inita, in peius refingatur: & priorem hominis bonitatem, in atrociorem recudat malitiam; in hoc totus, vt infelicem negotietur vitæ exitum. Quod initijs aut progressibus velut indulgentiâ detraxit, vitę termino impendit viuidiori tentationum sollertiâ; *in hoc ipso* (quod scientiam boni suasit) *ad exitum viæ pergens, calcaneo magis insidiatur*, quò scientia mali exitum consummet, & vitam terminet. Nimirum bonitatem initio stillatam, aduocat auxiliarem ad atrociorem vitæ exitum, & de pietate pietati insidiatur, & anteactæ vitæ probitas in vlteriorem armatur pietatem, quo hominis fiduciam exarmet;

Oleaster ibi.

Sollicitè ambit Dæmon vt homo peccet ex malitiâ, potiùs quàm ex infirmitate.

Galfridus. Tilmannus.

Cur malus Dæmon boni etiam scientiam propinet?

quippe de bono initio; & forsan progressu, Deo ingratus, spem omnem boni tandem exitus excussisse debeat, nec vllum superesse spei locum. His, alijsve multimodis fraudibus pios quòdam homines decipit; adeo vt dixerit Paulus: *Impossibile est enim eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste . . . . & prolapsi sunt; rursus renouari ad pœnitentiam*, &c. Hâc, hâc, inquam, mente malus dæmon scientiam boni ac mali persuadet.

ad Hebr. 6. v. 4.

3\.

Notissima est illa Siracidis gnome: *Cùm consummauerit homo, tunc incipiet: & cùm quieuerit, operabitur.* Sic legunt plerique codices. Verùm pro *operabitur*, corrige cum Romanis, *aporiabitur*, id est, perplexus erit, dubius, anceps, & velut consilij inops; alij, *tunc indigebit.* Tropologicè multi hanc sententiam accommodant profectui in virtute, sanctitate, & perfectione. Hæc enim est opus gratiæ Dei, quod finem & fundum non habet: quasi dicat: Cùm consummauerit homo seruare mandata Dei, cùm consummatus fuerit in omni virtute, tunc animosiùs debet negotium virtutis inchoare. Quocirca Liranus sic exponit: *Cùm consummauerit homo* inuestigationẽ de Deo, *tunc incipiet*, id est, percipiet, quod est in principio: *& cùm quieuerit, operabitur*; id est, cùm erit in senectute, quod est tempus quiescendi, ad bonum opus magis animabitur. Tunc enim attentiùs aduertens quàm parũ profecerit, quàm propè instet reddendæ rationis districtior dies, quàm validè à Dæmone instigetur ad lapsum, *aporiabitur*, id est, perplexus erit, dubius, anceps, & velut consilij inops, considerans quàm multis ad bonam vitæ clausulâ *indigeat*: inde resumit animos, & virtutis opera strenuè inchoare rursus incipit. Appositè Stephanus Cantuariensis exponens illud Geneseos 1. *Factum est vespere & mane, dies vnus*, quærit quam ob rem vespera præcedat mane, sic fatus: *Bene post vespere sequitur mane; quia cùm consummatur homo, tunc incipit.* Videlicet cùm perfectus & consummatus videtur homo felici initio, & feliciori progressu virtutis, cũ in fessâ senectute, & vitæ vesperâ quiescendum illi erat, tunc aduertens quàm multis adhuc *indigeat*, animos strenuè resumit, studium virtutis animosiùs recentat, & in vitæ *vespere*; nouum & inopinatum *mane* inchoat, naturalem diei cursum ethicè permutans. Porrò primò albescit mane, dein Sol plenâ lampade fulget, exin subtenebrescit vespera, demum obscura nox cæcè caligat. Non sic in die morum, & virtutis die, in quo ætatis ac virtutis *mane*, sine intermediâ nocte succedit post *vesperam. Bene post vespere sequitur mane; quia cùm consummauerit homo, tunc incipit.*

Eccli. 18. v. 6.

Liranus.

Benè post mane sequitur vespere, quia cùm consummauerit homo, tunc incipit.

Gen. 1. v. 5. Steph. Cant. apud Tilm. ibi.

4\.

Ne verò præsumpserit homo, satis esse in virtutum die, semel & iterum renouare vitæ studium, exutâ senectute ad virtutẽ iuuenescere, ac vesperem subobscurum in mane clarum refingere; adhuc emedullandus est præscriptus Geneseos locus: *Factum est vespere & mane dies vnus*: quod in reliquis exinceps diebus continuatâ sentẽtiæ repetitione subscribitur vsque ad diem septimam, quę diuini opificij clausula est, & quieti destinata. Quâ de re sic ad rem præsentem differit Radulphus apud Tilmannum indidem: *Factum est vespere & mane, dies vnus. Quod per omnes sex dies repetitur: necesse est enim*

Gen. 1 v. 5.

Radulphus.

enim vt has homo vicißitudines patiatur, illucescente septimâ nulla ampliùs vespera subsequatur. Parum est, hominem his verbis admoneri, quòd humana dies hisce inconstantiæ vicibus obumbratur; & aliquando adludentis fortunæ clarum lucescit mane, quod tenebrosa infortunij succedanei vespera infelicitat; qui est cognatus rerum mundialium genius ineluctabilis vsque ad mortis asylum, & sepulturæ requiem, vbi bonâ morte imbona mortalitas interit; succeditque septima dies, quæ mane ac vespere alternante vicissitudine carens, tota est lux, & integra sine nocte dies æternum fulgens: Admonetur etiam homo magis profundè, & arcanè magis quòd, in re ethicâ consultissimè priùs semper præit *vespere*, & posteà sequitur *manè*, quasi de languentis ætatis, & senescentis virtutis *vespere*, nouum *mane* recentandum sit, quod denuo nouiter illucescat vitę splendoribus in meliùs innouatæ: *Factum est vespere & mane, dies vnus. Quod per omnes sex dies repetitur: necesse est enim vt has homo vicißitudines patiatur, donec illucescente septimâ, nulla ampliùs vespera subsequatur.* Non ait Radulphus; id est vtile, aut valdè expedit; sed cum emphasi dixit, *Necesse est vt has*, has, inquam, *vicißitudines*, quibus obscurior vespera, in clarum mane refingatur, strenuâ vigoris renouatione perpetim *homo patiatur*, vsque ad beatæ quietis diem, vbi *nulla ampliùs vespera subsequetur*. Bona Ruth, quæ post obscuram Idololatriæ vesperam, veræ religionis, & districtionis vitæ *mane* clarum exambit, & vsque ad sepulturæ requiem, piè obstinato animo animosiùs spondet. Et quod strenuè promisit, abundè præstitit.

Necesse est vsque ad septimam quietis diē, vt post vesperam mane sequatur.

Hic v. 17.

5. Lucæ 12. præcinctos iubet esse seruos suos Christus Deus, & exsomni sollicitudine illum præstolari: sic autem expectantibus obsequij talionem rependere liberaliùs pollicetur, seque illos accepturum ad cæleste beatitudinis æternæ conuiuium. Ergo vigilantiam seriò adhortatur, vt vigilantes ac bene paratos inueniat: *Et si venerit*, inquit, *in secundâ vigiliâ, & si in tertiâ vigiliâ venerit, & ita inuenerit: beati sunt serui illi.* Nemo est qui nesciat, totam noctem diuisam esse in quatuor vigilias, quarum singulæ continebant quartam noctis partem, nempè tres horas. Hinc litigium inter expositores oboritur, quare si homines vigiles vult ad eius aduentum, id est, ad horam mortis, *in secundâ & tertiâ vigiliâ* exsomnes & paratos vult, & primam & quartam omiserit? In primâ & vltimâ hominis ętate dormire permittit, qui in secundâ & tertiâ, id est, in iuuentute & virilitate somnum vetat, & desidiam arcet? Drogo de Sacramento Dominicæ Passionis, sic locum elucidat; *Et si venerit in secundâ vigiliâ, & si in tertiâ vigiliâ venerit, & ita inuenerit: beati sunt serui illi.* Omisit verò primam & vltimam vigiliam: *Quia nec prima ætas sensum capit vigilandi, nec vltima prolixiùs dormiendi.* Nimirùm dormiat pueritia in vtramuis aurem, quia sensum vigilandi non capit: senectus autem *prolixiùs dormire non capit*: sic in re physicâ moralitas tota transparet. Porrò senectus, de vitæ vicinante exitu senes admonet; & mortis vicinia, sicut tartareos hostes extimulat vt acriùs tentent, quò intermittatur anteactæ virtutis cursus; sic etiam senectus viuida tacitè admonitio est, ne interrumpatur, vel vt interrupta restauretur, vt bonâ clausulâ saltē vita terminetur, & vicinum æternitatis negotium peragatur. Hæc, hæc, inquam, ratio sic vrget vt senes ad vitæ nouitatem iuuenescant, & antiquatam virtutem nouiter restaurent, vt sicut pueros vigiliæ admonere, sic & admonere senes superuacuum fore putetur: *Quia nec prima ætas sensum capit vigilandi, nec vltima prolixiùs dormiendi.* Litteralissimè Drogo. O præcidantur in senibus prolixioris vitæ spes inanissimæ! Iuuenis mori potest; senex diu viuere non potest. Quid tot naturæ & gratiæ vocibus surdi sumus?

Lucæ 12. vers. 38.

Cur senes sicut pueri, non admonentur, vt vigilent?

Drogo.

---

§. LXXXIV.

Virtutis scientia, ore, calamo, opere distributa, in se suscipit incrementum; nisi propagetur, elabitur.

Eloquenter Emissenus hom. 1. de Natiuitate Domini: Saluator noster, inquit, inseparabilis cum Patre substantiæ, & ad terrena descendit, & cælestia non reliquit: & hîc affuit, & inde non defuit. Nam sicut dicit Propheta: *A summo cœlo egreßio eius*: describitur quidem eundi ac redeundi velocitas, sed discursum nescit immēsitas, quia Deus vbique totus est. Accedere ad nos misericorditer potuit, recedere à se plenitudo non potuit. Qui enim excedit omnia, quò recedit? ac sic Vnigenitus à Patre missus est, non amissus. Et ideò dixit Propheta: *Eructauit cor meum verbum bonum: Sicut enim ex vsu prolatiuum hominis verbum ita ad audientem à loquente transfertur, vt nihilominùs in eo de quo progreditur corde teneatur: sicut sermo quem loqueris, & à te exit, & tecum est, nouo & stupendo genere & transit & remanet: transfunditur, nec elabitur: & quò dirigitur peruenit, & vnde emittitur non recedit.* Similem ad modum (vt vt possunt humana diuinis aptari) Euangelicus concionator, aut quis in animarum profectu desudat, verba eructat, quæ dum à se exeunt virtutes spirantia, quibus alios ad meliorem vitæ frugem conuertit, ad se non sine fructu redeunt; missus est ad alios spiritus, non à se amissus, quia vnde emittitur non recedit: virtutes à se exeunt, & cum ipso sunt; transeunt, & remanent; transfunduntur, nec elabuntur; *& quò diriguntur perueniunt, & vnde emittuntur non recedunt*: quin & nouo & arcano genere, de missione in ipso mittente, suscipiunt incrementum.

1. Euf. Emiss.

Psal. 18. v. 7.

Psal. 44. v. 2. *Verbi incarnatio, cōparatione ad humanū verbum pulchrè declaratur.*

4. Regum 2. cùm sublimare vellet Dominus Eliam in cœlum, ibant Elias & Elisæus de Galgalis. Et Eliæ pallio percussæ aquæ quasi vulneris timore recedunt, Iordanem sicco vestigio tranant. Tunc dixit Elias ad Elisæum: Postula quod vis vt faciam tibi, antequam tollar à te. *dixitque Elisæus: Obsecro vt fiat in me duplex spiritus tuus.* Duplex, id est, duplo maior, aiunt nonnulli cum Theodoreto quæst. 7. & Græcis, quibus adnuit Ambrosius Serm. 2. de Elisæo, qui sic exclamat: *O hæreditas, pretiosa, in quâ plus hæredi relinquitur, quàm habetur; plus consequitur qui accipit, quam possidet qui largitur! Pretiosa planè hæreditas, qua dum à patre*

2.

4. Reg. 2. v. 9. Theodor. S. Ambros. Serm. 87. *Elias plus hæredi reliquit, quā habebat.*

patre transfertur ad filium, meritorum quodam fænore duplicatur! Igitur Elias, cùm simplicem sanctitatis ipse haberet spiritum, Elisæo duplicem dereliquit. Mirum ergo in modum plus Elias gratiæ diuisit in terris, quàm secum portauit ad cœlos: & licèt ipse ad altiora totus transfertur corpore, apud filium tamen maiore manet sanctitate. Eleganter quidem Ambrosius. Sed adhuc hoc duplicati Spiritus Sacramentum, abstrusum arcanè est. Porrò si duplicem Eliæ spiritum Elisæus postulauit, forsan tanquam elationis reus arguetur. Nec verosimile videtur discipulum esse supra magistrum exambijsse. Quid ergo est, hic spiritus duplex, quem Elisæus expetit, & concedit Elias? Subtiliter Galfridus apud Tilmannum inibi, sic locum elucidat: *Fiat in me spiritus tuus duplex. Duplicem petit spiritum, magistri suscepturus officium; vt quam sibi priùs acceperat gratiam, nunc acciperet proximis erogandam. Duplex, non quia in se ipso diuisus est spiritus, sed quia in munere suo duplicatur. Vnus est enim spiritus per quem charitas diffunditur, ea tamen in amorem Dei & proximi deriuatur: nec adesse credendus est vnicus ille spiritus, vbi duplex non inuenitur effectus.* ô bene! Nempe duplicem spiritum Elisæus postulat, vt vnicum integrè possideat. Duplicem spiritum petit, altero, quo in se spiritualis sit; & dum ore, calamo, opere illum proximis impêdit, & spirituales reddere adnititur, eumdem spiritum geminat, quia *in munere suo duplicatur.* Itaque cùm Elisæus *duplicem spiritum* expetit, spiritum minimè sterilem exposcit, sed fœcundum, & spiritualium filiorum feracem. Nam si vnicum sibi soli spiritum fieri vellet, de singularitate sterilem, forsan otiosus langueret, & improles euanesceret. Ergo consultissimè pariter ac moralissimè Elisæus *duplicem petit spiritum, magistri suscepturus officium; vt quam sibi priùs acceperat gratiam, nunc acciperet proximis erogandam.*

Galfridus. Tilmannus.

Spiritus iuuandi proximos, in munere suo duplicatur.

3. Adhuc autem præscriptus locus ad rē præsentem ampliùs emedullandus est, si fortè aliquid succi residuum moribus stillet. Dixitque Elisæus ad Eliam: *Obsecro vt fiat in me duplex spiritus tuus.* Durè petit, qui vltra facultatem à daturo petit, Auarus postulator est, qui & totum largitoris censum euacuare præsumit, & suprà quàm habet, accipere exambit. O auarè audax mendicitatis votum! O quàm est Elisæus magnanimiter mendicus! Sed forsan dum ab Eliâ postulat *spiritum duplicem* duplicem in Eliâ spiritum aut inuenit, aut facit. Pulchrè Ambrosius Serm. illo 87. qui est de Elisæo secundus: *Obsecro vt fiat in me duplex spiritus tuus. De Elisæi autem meritis quid dicamus, cuius hæc prima laus est quòd patrem voluit gratiâ superare, dum dari sibi ampliùs postulat, quàm scit apud eum esse qui possidet? Auarus quidem est in petendo, sed idoneus in promerendo. Dum enim à patre plus exigit, quàm habebat, facit eum meritis suis plus præstare quàm poterat.* Et paulò ante præmiserat: *Pretiosa planè hæreditas, quæ dum à patre transfertur ad filium, meritorum quodam fœnore duplicatur.* Ecce tibi istiusmodi dupli mysterium, & duplicandi spiritus arbitrium, quo dum postulat duplum sibi dari ab eo qui simplum habet, ipsâ donatione in donatore arcanè duplicat cōmunicationis sacramento. Nempè audacia foret ambitiosè auara, à Magistro petere duplum spiritus, quàm Magister habebat: dum autem simplum petit vt sibi largiatur, ipsius largitionis & communicationis commercio, velut lucroso fœnore duplicandum suggerit. *Pretiosa planè hæreditas; quæ dum à patre transfertur ad filium meritorum quodam fœnore duplicatur.* Itaque Elisæus huiusmodi ineffabili voto duplicem Eliæ spiritum audacter expetens, & de arcano communicationis mysterio, & in Eliâ duplicari dicit; & simplum à se acceptum, adsimilis communicationis arbitrio duplicandum exposcit: *Obsecro,* inquiens, *vt fiat in me duplex spiritus tuus.* O sumptuosum virtutum communicandarum commercium, quo proprias virtutes dum communicat, non euacuat, sed cum fœnore lucrosè multiplicat, velut auaro prodigè arbitrio! Sanctior est, qui alijs sanctus etiam est. Qui alijs sanctus non est, sibi inuidet sanctitatum incrementa: & dum præcauet ne quod habet amittat, & augmenta dimittit, & sæpè censam euacuat. Sic talento mulctatur seruus ille, qui illud in sudario otiosum retinuit, & inerter ad custodiam recondit. Lucæ 19. v.20.

4.Reg 2. v.9.

S.Ambros.

Dum Elias simplicem suum spiritum Elisæo communicat, in se illum duplicare perhibetur.

4. Prou.15. v.7. Prouerbiorum 15. sic mores Salomon erudit: *Labia sapientium disseminabunt scientiam, cor stultorum dissimile erit.* (locus aliàs aliorsum versatus) Pro τὸ *disseminabunt*, Hebraicè est יזרו *iezaru*, quod & significat *spargere*, vel *seminare*, sic Vulgatus, Pagninus, Vatablus; & etiam *constringere, cingere, complecti, alligare*, vt alij ex Hebræo vertunt. Quare Symmachus habet, *Verba sapientium custodiunt scientiam.* Sensus autem planus est, etsi antithesim verba præferant. Quasi dicat: Sapientes ita sapientiam & virtutem (hæc est enim scientia Sanctorum) cordi suo, & vicissim cor sapientiæ alligant, vt eâ planè cor imbuant, & impleant; eamque in corde velut auarè *custodiant*, dum illam spargunt & *disseminant* ad aliorum fructum. O bona custodia virtutis, quæ tunc velut auarè custoditur, dum quasi prodigè ad aliorum fructū spargitur, & *disseminatur*! ac si eius largior cōmunicatio, sit custodię arbitrium. Hildebertus Turonensis Archiepisc. erudito cuipiam amico recèns ad Christianam philosophiam conuerso, sic eloquenter scribit: *Fert,* inquit, *fama id à quibusdam tibi persuasum, vt ab omni lectione* (atque adeo scriptione, & forsan prædicatione) *penitus abstineas. Super hoc attende quid sentiam: Citra profectum proficit, quisquis alteri cùm potest, non prodest: virtus est, etiam malè vsuro, virtutis ministrare materiam.* Est post paucula: *Scientia quoque distributa suscipit incrementum; & auarum dedignata possessorem, nisi publicetur, elabitur.* Nimirum scientia virtutis, quæ vera sapientia est, tunc, tunc quidem velut auarè *custoditur*, dum quasi prodigè dispergitur, erogatur, *disseminatur*: nam auarum dedignata possessorem, nisi ad profectum publicetur, sensim diffluit, elabitur, euacuatur. Quin & virtutis scientia *distributa suscipit incrementum.* Quod in duplici Eliæ spiritu, ab Elisæo profundè expetito, haud dubijs characteribus transparet, vt num. 2. & 3. adnotabamus. Id etiam in Noëmi piâ matronâ cernere licet, quæ de sedulâ Ruthæ eruditione valdè profecit, opinatissimo virtutis ac religionis auctario. Hic v.18.

Hebræus. Pagninus. Vatablus.

Symmach.

Virtutis sapientia distributione custoditur, & distributa suscipit incrementum.

Hildebert. epist.1.

5. Isaiæ 6. ei apparet Deus in augusto suę maiestatis

iestatis solio; super quod stabant Seraphini, trisagium illud Deo concinnè modulantes: *Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus, Deus exercituum, plena est omnis terra gloriâ eius.* Benè notat Cyrillus, Seraphinos alternis clamasse *Sanctus*: non quòd clamando defatigarentur; sed quia sibi ipsis mutuum honorem tribuunt, nec summa quæque vnus arrogat sibi, quin alijs decantandi trisagij prærogatiuam etiam permittat. Archetypa sanè de cœlis allata ad terras politia. Sed cùm summo Deo hoc gloriosum trisagium Seraphini decantent, cur *alter ad alterum*, & non potiùs Deo in throno sedenti illud decantasse dicuntur? Galfridus indidem apud Tilmannum, sic ethicè hunc locum elucidat: *Et clamabant alter ad alterum, & dicebant; Sanctus, sanctus, sanctus. Clamare*, inquit, *debent Seraphim, alter ad alterum: Sanctus, sanctus, sanctus, vt non modo se inuicem cohortentur, sed in se inuicem Dominum glorificent.* Et postquam de sanctitate Patris ac Filij ad mores nostros sermonem conuertit, subdit: *Denique sanctus Spiritus sanctus, sanctos necesse est inuenire eos maximè, qui spiritualium gregum inueniuntur esse pastores.* Itaque cùm cælestes Seraphini gloriosius trisagium canunt, & quidem Deo, quo gloriosiùs Deo canant, illud canit *alter ad alterum*, quo *se inuicem cohortentur*, & *in se inuicem Dominum glorificent*. Quasi tunc Dominum sumptuosiùs glorificent, cùm se inuicem ad diuinas laudes *cohortantur*. ô bonus morum typus de cælesti œconomiâ ad terram delatus. Tunc, tunc quidem, gloriosum trisagium Deo nuncupatim Seraphini modulari dicuntur, illudque Deo speciatim destinare, cùm *alter alterum* ad similes laudes exhortatur. Cessare à munere videtur Seraphinus, dum alter idem canendi munus alternandum alteri præstat; sed alternante silentio ac laudatoriâ voce mutuò se *cohortantur* Angelicâ ineffabiliter linguâ, ne trisagium vmquam intermittatur ad suum præstandum munus; quo & tanti muneris perennitatem ostendunt, & diuinas laudes gloriosiùs Deo modulantur.

Isaiæ 6. v. 3.

S. Cyrillus. ibi.

Cur Seraphim non ad Deum; sed alter ad alterum clamat?

Galfridus. Tilmannus

---

§. LXXXV.

Dignitatum ambitio velut impotenter hominum pectora vrit, & pertinaciter stimulat.

1. INfausta arroganter ambitio, etsi mortalitatem hominibus attulit, præsumptæ immortalitatis candidata est. Est sanè ambitionis priuilegium, quòd immortale vitium sit. In illud etiam tempus, gloriæ suæ famam mortales ingerere præsumunt, vbi non iam erunt. Nemo satagit quærere voluptates, opes congerere, quas post mortem habeat: vacat enim post funera, deliciarum ac diuitiarum vsura, præcoquâ inaniter sollicitudine præparata. Honores tamen posthumos, & superstites dignitatum titulos, ambitiosè venamur, & nunquam morituram gloriam. Stultè quidem, cùm diuitiarum distributio, defuncti hominis voluntatem sequatur, honorem distribuere non possit, non alteri legare. Scilicet nostræ potiùs diuitiæ sunt, non honos, non gloria, cui ambitio immortaliter inhiat. Itaque mortalis hominum vita, ficti honoris titubatio est, & caduca fiducia, quā ambitio refingit, & arrogantia præsumit. Et tamen sic mortalium occupat vota, sic hominum suspiria trahit, vt hæc futilis appetentia, & friuola dignitatum ambitio, coæua homini sit, illi medullitùs conuiscerata; sic animo pertinaciter adhærens, vt humanæ naturæ aut portio, aut sequela esse videatur. Hem! sic ambitionis fomes mortalium pectora immortaliter vrit? Quis hanc honoris appetentiam interstinguat, quam auida hominum procliuitas adipat, fouet, extimulat? O quàm est arduum sistere, quod sic impotenter inclinat!

Velut impotens honorū ambitio, mortalibus conuiscerata nascitur.

Numerorum 17. cùm Core, Dathan & Abiron, viri principes in tribu Leui; & ex alijs tribubus alij ducenti quinquaginta proceres ambitione extimulati, ægrè admodum ferrent, quòd solus Aaron, & eius familia summo summi Sacerdotij honore potiretur; arroganter adæquè ac petulanter aduersùs Moysen insurgunt, ambitiosis querelis insanè turgentes. Ergo in pœnam attentatæ ambitionis, inopinato terræ hiatu Core, Dathan & Abiron sepeliuntur, & pereuntes frustrà clamant. Mox acris flamma cęlitus vibrata, ducentos quinquaginta Proceres, seditionis gregales miserè comburit. Dein alios septingentos suprà quatuordecim millia viros sacer è cœlo ignis in cineres redigit funesto excidio. Demū quasi tot stragibus non satis ratum foret Aaronis sacerdotium, nec cohibita Procerū ambitio, locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere ad filios Israël, & accipe ab eis virgas singulas à cunctis Principibus tribuum, virgas duodecim, & vniuscuiusque nomen describes virgæ suæ, nomen autem Aaron erit in tribu Leui; ponesque eas in tabernaculo fœderis coram testimonio, vbi loquar ad te. *Quem ex his elegero, germinabit virga eius:* & cohibebo à me querimonias filiorum Israël, quibus contra vos murmurant. Incunctanter Moyses Dei imperium exequitur, & dederunt ei Principes tribuum singulas virgas. *Quas cùm posuisset Moyses coram Domino in tabernaculo testimonij: sequenti die ingressus inuenit germinasse virgam Aaron in domo Leui: & turgentibus gemmis eruperant flores, qui, folijs dilatatis, in amygdalas deformati sunt.* Grande quidem miraculum, sed forsan alicui superuacuum videbitur. Esto satis non fuerit, ne foras erumperet popularis Sacerdotij ambitio; sat erat Dei nutus per Moysen publicatus de Aaronis electione diuinâ: nunquid ad coërcendum iam exertæ ambitionis ambitum, non sufficiebat inopinabilem terræ hiatum oculis vidisse, audijsse miserabiles deuoratorum clamores, iterati incendij strages geminatas; vt nemo exinceps auderet inuidere Aaroni, & attestatissimum eius Sacerdotium ac dignitatem ambire? Quid vltrà opus erat, vt Aaroniana virga, virgis ceteris steriliter arescentibus, eâdem nocte ramos, frondes, flores, fructus protulisset? Scilicet nouit Dominus humanæ inuidiæ atque ambitionis affectum pertinaciter obstinatum, & malè acutum, vt alio sagaciter flectat perspicua tot miraculorum documenta: quare rem eandem explicatiùs attestari festinat, quo ambitionis querimonias perspicaciùs inhibeat, ne vltra ambitio

2.

Num. 17. v. 7. & 8.

Nec minùs, nec pœnalissimis miraculis ambitiosum propositum credit.

ambitio mutire possit. Hoc dubium sic proponit, ac soluit Abulensis inibi quæst. 2. ita fatus: *Sed dicet aliquis, quomodo Israëlitæ indigebant aliquo signo ad sciendum, quod Sacerdotium ex voluntate Dei pertinebat ad Aaron: nam supra fuerat data punitio eis à Deo, quia murmurauerant contra Aaron super Sacerdotio? Respondendum est, quòd quamquam istud signum sufficienter demonstrasset, quòd Israëlitæ peccauerat, & quòd illa punitio erat à Deo; tamen non patebat euidenter an propter hoc punirentur, quia murmurabant contra Aaron, vel propter aliquid alterum. Cùm autem datum est hoc signum de virgâ florente, datum est solum ad hoc, & ideo sufficienter constabat ex eo, quod Deus eligebat eum, cuius virga floreret.* Vide quàm sit pertinaciter flecti-nescius ambitionis affectus. Sic vel ad perspicua, quæ illum cohibeant, perspicuè caligat, vt ad tot miracula cæcus & surdus obstinatè persistat, & in proposito arrogãter ambitioso perduret? Profectò inuidia & ambitio sic est pertinax, vt nec minis vibratis, nec inflictis pœnalissimè supplicijs, à proposito desistat. Nouo vltra miraculo opus est, quod rem euidenter attestetur, & comprobet, vt ambitiosæ querelæ intermittantur. Sat hoc? attentiùs lege quę idem Abulensis sacri textus ductu scitè subnectit.

Abulens.

Inuidiam supplicia nõ cohibent.

3\. Pergit sacer Historicus in eodem c. 17. Numerorum, Cùm posuisset Moyses Principum omnium virgas in tabernaculo Domini, sequẽti die regressus inuenit germinasse virgam Aaron in domo Leui: & turgentibus gemmis eruperant flores, qui, folijs dilatatis, in agmydalas deformati sunt. Protulit ergo Moyses omnes virgas de conspectu Domini ad cunctos filios Israël: videruntque, & receperunt singuli virgas suas. *Dixitque Dominus ad Moysen: Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt seruetur ibi in signum rebellium filiorum Israël, & quiescant querelæ eorum à me, ne moriantur. Fecitque Moyses sicut præceperat Dominus.* Non leue inde inter Commentatores litigium exoritur, an Aaronis virga de miraculo florens, ad Aaroniani sacerdotij perenne documentum, iussu Dei in arcâ recondita postmodum fuerit desiccata temporis iniuriâ, an semper vernans, floribus ac fructu exinceps ornata permanserit? Hanc quæstionem inibi versat Abulensis, & sic dubio respondet ad rem opportunè: *Satis rationabile est, quòd dicamus* (virgam, inquam) *eam mansisse florentem, scilicet quòd sicut miraculosè flores, & frondes & fructum produxerat, ita supernaturaliter in eâ ista semper conseruata sunt, vt esset perfecta probatio.* (Audi rationem Abulensis ingenio dignam, & quæ luculenter probat quàm sit pertinax ambitionis vitium) *Si enim*, inquit, *pòst emarcuisset cadentibus folijs & fructibus, ab alijs virgis nihil differre videretur, & sic non plenè probaret, quia dicerent Posteri, quòd fuit virga illa falsè posita in tabernaculo. Si autem semper frondens esset, etiam in hyeme, nullus in probatione dubitare valeret: quod etiam sic fuerit satis apparet, quia illa virga relinquebatur vt probatio rerum gestarum: si tamen esset marcida, nihil probaret, ideo fuit frondens.* Ecce tibi, quàm piè cautâ sagacitate anteuertat Deus humanę ambitionis tenacissimam pertinaciam, vt pòst tot tantaque miracula, quæ forsan videri possent superuacua; rudem stipitem nuper marcidè exsuccum aridumque in vernantem floriditatem, & fructiferã vbertatem resinxerit, perenni exinceps miraculo per tot secula duraturo. Sic, sic cautè ominata Posterorum ambitio, ambitionis auitæ hæres, hærente obstinatione contumax, cohibenda erat. Scilicet miraculi ad instar foret, ne repullularet ambitio dignitatum impotenter auida: ergo insolitum, & perpetuò nouum perennet futuris seculis miraculum, & semper frondeat, floreatque Aaronis virga, ne dum illius fides marcet, erumpens ambitio repullulet. *Si enim post emarcuisset cadentibus folijs & fructibus, ab alijs virgis nihil differre videretur; & sic non plenè probaret; quia dicerent Posteri, quòd fuit virga illa falsè posita in tabernaculo.*

Num. 17. v. 10. & 11.

Abulens. qu. 11.

Aaronis virga cur florida perseuerat in arcâ?

4\. Matthæi 20. de rudium adhuc filiorum suggestione, accessit ad Iesum mater Iacobi & Ioannis, sic petens: *Dic vt sedeant hi duo filij mei; vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo.* Scilicet hi duo Apostoli, quoniam super duodecim thronos audissent discipulos sessuros, hîc sollicitè ambiunt huius consessus primatum impetrare: & præponi se quidem ceteris præterquam Petro sciebant; Petrum verò sibi præferri formidantes, dicere ausi sunt: Dic vt vnus à dextris, alter à sinistris sedeat: ita vrgebant dicentes, *Dic*, vt quasi Primores regni tui vtrumque suum latus, vtramque suam aurem, adeoque se totum occupent. Iesus autem vt eorum coërceat ambitionem, illis respondit: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei, Possumus.* Videntur Iacobus & Ioannes intellexisse significationem *Calicis*; scilicet per illum intelligi Passionem; & tamen sicut ambitiosè petierunt primatum, ita audenter, ac temerario ausu respondent, se calicem hunc posse bibere; nec horrore amarissimi calicis, & passionis peracerbæ, dignitatum ambitus ab eis excussus est. Sic altè, sic pertinaciter hæret ambitio; sic trahit vota, & implet pectora, quæ semel occupauit, vt vel per probrosissimam & acerbissimam passionem eat alacris ad primatum! Quid ergo faciat nouus humilitatis Magister, vt ambitum Discipulorum inhibeat? quid consilij capiat, vt ab honorum cupidine desistant? Nimirum vt vidit sic inexpugnabilem ambitionem Discipulorum ab se primatum ambientium; ab electionis potestate sic se eximit: *Sedere autem ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis.* Bonus Dominus, qui voluit dissimulare de iure, vt Discipuli cessarent ab eo primatum ambire. *Non est meum dare vobis*, id est, superbis & ambitiosis, quales tunc erant. Potestatem expetitæ electionis quodammodo à se ablegat, vt Discipulorum ambitum, à se primatum obtinendi coërceat. Scilicet (ait inibi Cornelius) *vt honesto titulo à se repellat hosce ambitiosè primatum petentes, eosque ad Patrem amandet.* Quasi Discipuli, etiam post repulsam, à primatu ambiendo minimè desisterent, nisi persuasi, electionis auctoritatem penes Patrem esse. Vide inconcussam ambitionis pertinaciam velut obstinatè flecti-nesciam. Sic Moabitis Rutha hîc *obstinato animo* superbas cum Iudæâ gente nuptias iterare ambit, & de regiâ prole, *Mater regni* nominari.

Christus ambitiosè primatum petentes à se repellit quasi electio ad eum non pertineret.

Matth. 20. v. 23.

Cornelius.

Hic v. 13.

§. LXXXVI.

Impotens Diabolorum imbecillitas, de humanis affectibus ad hominum perniciem potenter armatur.

1. Diabolorum astutissimus è tartareis academijs eligitur, vt Euam sagaciùs téret, & sic totam hominum gentem in Protoparentum seminario inuitiet: qui serpentis ore hæc

Gen. 3. v. 1. verba callidè modulatur: *Cui præcepit vobis Deus vt non comederetis de omni ligno paradisi?*

Hugo Vict. Quę verba elucidans Hugo Victorinus citatus in Allegorijs inibi, sic scribit: *Vide quanta sit timiditas & confusio nequitiæ in conspectu virtutis. Stans coram feminâ hostis superbus, ex solâ malitiâ cogitatâ nondum dictâ confunditur: & quasi se iam priùs etiam quàm loqueretur deprehensum metuens, non audet exire in verba persuasionis, donec animum tentans, interrogatione præsentiat.* Nempè callidissimus Dæmon priùs tentat animum, propensionem scrutatur, affectum explorat: sic vel aduersùs mulierculam est imbecillus, nisi humanis affectibus ad hominum ruinam obarmetur. O caue tibi à te, & Tartareum hostem exarmasti! quod ex iam iam dicendis explicatiùs apparebit.

Dæmonis in homine tentando timiditas.

2. Geneseos 3. mulieris animo per interrogationem tectiùs fraudulentam, explorato, vt vidit malus Dæmon mortis minas Euam arcere ab esse vetitæ arbusculæ, mortis metum adimere satagit, & ambitionem magnificis diuinæ scientiæ spebus extimulat. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam moriemini. Scit enim Deus quòd in quocumque die com-

Gen. 3. v. 5. & 6. ederetis ex eo, aperientur oculi vestri: *Et eritis sicut dij scientes bonum & malum. Vidit igitur mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit, &c.* Vide hîc attentiùs quid Diaboli instructior tentatio à muliere extorsit (forsan in expensione sudatissimâ aliquid non vulgare translucet) spondet videlicet tentator scientiam scientiæ diuinioris æmulam, vt pelliciat ad pomi esum; & tamen in pomi pulchritudinem, venustatis præstigijs, & præsumpti saporis pelliciâ afficientem Euæ appetitum, edendi victrix persuasio deriuatur: quasi non tam Dęmonis malesuada instigatio, quàm mulieris appetentia ab ipso Dæmone dulcius affecta, esum illi persuaserit. Neque enim cùm proponitur tentatio: *In quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri? & eritis sicut dij scientes bonum & malum;* statim subditur, quòd Eua ambitione magnificæ pollicitationis instigata, superbo promissæ scientiæ appetitu, *tulit de fructu illius, & comedit:* Sed quòd post astu-

Dæmon ambitiosâ suadelâ, Euæ affectum armauit in Euam.

Oleaster. tè compositam Dæmonis suadelam, *vidit mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis aspectuque delectabile; & tulit de fructu illius, & comedit.* quasi vetiti pomi esus, non tam Diabolicæ suadelæ, quàm mulieris appetentiæ, Diaboli ambitiosâ instigatione viuaciùs affectæ, adscribendus sit. Sanè infirmissima est eloquẽtior Diaboli persuasio, nisi humanis affectibus ad hominũ ruinam obarmetur. Quod inibi Oleaster his verbis luculenter edisserit: *Vidit igitur mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, &c. Attende hîc serpentis fragilitatem, cuius suasio non sufficit ad feminam in peccatum deijciendam. Sed pulchritudinem fructus gustumque obiectauit, vt quod non faceret consilium, pulchritudo perficeret pomi. Similiter docemur, non affici malis: quoniam vt Aristoteles dixit: Qualis quisque est, talis finis videtur: & qualis apparet finis, talia omnia videntur, quæ ad illum consequendum conducunt. Cùm enim femina cœpit affici scientiæ desiderio, statim pomum oculis apparuit desiderabile: & quod mirabilius est, gustui suaue. Nunquam gustauerat aut senserat; vnde ergo nouerat fructum bonum ad vescendum, nisi ex corrupto affectu, quo afficiebatur scientiæ boni & mali?* Longiusculè, sed planè subtiliter. Itaque tota Diaboli industria in id obnixius sudauit, vt mulierculæ animum afficeret erga pomum, quod magnificis ambitiosè spebus perfecit: mox velut digito ostendens arboris poma, affecti animi præstigijs, insensatum videns saporem, ineluctabile gulæ facinus perpetrauit. O, de validâ affectuum humanorum potentiâ, Diabolorum impotẽtiam ediscamus! Affectus humanos contra hominem armant, vt illum exarment, vincant, detriumphent. Bonus affectuum suorũ aurigator, tartareas Diabolorum phalangas ridet, quas renutu fugabit. Velit, & poterit, Ruthæ exemplo, quæ velut *obstinato animo* omnes Diaboli machinas ad reditum cum Orphâ instructas, abnutu debellauit. Hîc v. 18.

Aristoteles.

3. Numerorum 14. lustratâ per exploratores Terrâ promissionis, Hebræus populus pauidè timet Amorrhæos & Enacim, terræ habitatores, giganteâ proceritate terribiles, tanquam eos debellare impotens. Tunc Iosue & Caleb Dei populum nimis pauidum, & de victoriâ desperantem, his verbis bono animo esse iubent: Nolite rebelles esse contra Dominum: *neque timeatis populum terræ huius, quia sicut panem ita eos possumus deuorare: recessit ab eis omne præsidium: Dominus nobiscum est, nolite metuere.* Num. 14. v. 9.

Hebraicè scribitur: *Quoniam panis noster ipsi,* subaudi sunt: & est Hebraismus hunc habens sensum, id est, Ita eos deuorabimus gladijs nostris, ac si panis essent: ac si dicat, Facile sine vllo nostro præiudicio, sine detrimento; imò & cum voluptate & incremento, quasi ex cibariâ nutritione. Rationem reddit: quia recessit ab eis *præsidium,* id est, etsi gigantes proceritate appareant, infirmi tamen sunt, & imbecilles, & armis nostris obnoxij: nolite ergo eos metuere, quia Deus nobiscum est auxiliaris. Victorijs nostris addetur, quisquis populum Dei inuaserit. Ceterùm cùm hoc bellum populi Dei contra teterrimos Amorrhæos, & Enacim giganteâ proceritate terribiles, sit typus belli quod gerimus aduersùs tartareos hostes, tempestiuè hunc locum exponit Stephanus Cantuariensis inibi apud Tilmannum, sic fatus: *Sicut panem ita eos possumus deuorare. Quia per hoc animæ nutrimentum paramus, ideo hostes deuoramus sicut panem.* Quid tam facile homini suppetit, quid tam volupe esurientibus, quàm appositum panem, & reliquos cibos per panem designatos, manducare? Velis, & poteris. Quid ergo Dei populus pauidè metuat Tartareos Amorrhæos, & Enacim infernales, quos detriũphare (dummodo velit, nec repedare in Ægyptum

Hebræus. Oleaster.

Victoria de Tartareo hoste, animæ nutrimẽtum est, & de facili parabile.

Stephanus.

ptum malit) ſic expromptum eſt, ac quotidianum panem eſurientibus comedere. Imò non ſolùm id facile, ſed & neceſſarium eſt; nam de eiuſmodi victorijs nutrimur, *quia per hoc animæ nutrimentum paramus, ideò hoſtes deuoramus ſicut panem.* O! times hoſtis ferociam, de gehennâ armatam? vmbratilis larua eſt, ne ei velis manus dare, & Tartareum inimicum fugaſti, viciſti, detriumphaſti: eius trophæjs ditaris, eius victorijs nutriris, de eis detriumphis ſaginaris. Niſi ſæpè vincas, ſpiritualis vitâ macie conſumetur, deeſt enim illi *animæ nutrimentum*: nam vita animæ, victorijs de infernali hoſte reportatis, gratè nutritur, & delicioſè adipatur. O quàm generosè victorialis ſanguis exundat in venis populi Dei, cuius, de infernali hoſte victoria, electus panis eſt, pingue *nutrimentum* & ſagina eſt; ſic facile parabilis, vt appoſitus eſurienti cibus deuoratus.

4. Iſaiæ 38. verſ. 8. Tilmannus. Iſaias cap. 38. boni nuncij ægrotanti Ezechiæ delati, hoc ſignum Dei nomine promittit: Ecce ego reuerti faciam vmbram linearũ, & per quas deſcenderat in horologio Achaz in Sole, retrorſum decem lineis. *Et reuerſus eſt ſol decem lineis per gradus, quos deſcenderat.* Peritè autem addubitat Galfridus citatus in Allegorijs ibidem: Sed cùm conſtet, inquit, duodecim horis diurnum ſolis curſum conſtare, cur decem tantùm lineas in eodem curſu deſcendiſſe, vel aſcendiſſe legitur? Præter has enim decem, duæ quædam ſunt lineæ. Prima congruè Diuinitas intelligitur, fons luminis, & totius claritatis origo. Earum nouiſſima ſpiritibus fortè malignis congruè deputatur, in quibus crepuſculum diei & noctis, nec omnimodo luce carens intelligentia, ſed voluntas tenebroſa. Scitè ſubdit ad rem ethicam Galfridus: *Nec mirum quòd linea detur in ſpiritibus malignis: licèt enim nimia prauitas inueniatur in eis, peruerſitas nimia; omnis tamen eorum tam eſt iuſta poteſtas, quàm iniuſta voluntas: & ad lineam æquitatis prauitas dirigitur vel inuita, vt nemini vnquam nocere iniuſtè poſſint, cùm omnibus velint. In ipsâ demum iuſtiſſimâ vltione quodammodo ordinatur inordinata voluntas.* Nimirum Diabolorum aduersùs homines hoſtilis voluntas, inordinatiſſima eſt, potentiſſima eſt, iniquiſſima eſt; ſed licet minas iactet atrociores, & ſtrages minanter intentet; *ad lineam æquitatis prauitas dirigitur vel inuita, vt nemini vnquam nocere iniuſtè poſſint, cùm omnibus velint.* Te ergo time, & Deum etiam inde time; nã à primâ lineâ, qui eſt Deus, vltima Dæmonum linea, ad æquitatem ſic inuita corrigitur, vt nil mali iniuſtè hominibus intẽtent tentationibus, aut ſupplicijs infligant. Sic *in ipsâ iuſtiſſimâ vltione quodammodo ordinatur inordinata* Diabolorum *voluntas.* O timeat homo inordinatè effrẹnem voluntatem ſuam, quam ſi continentiæ lupatu bene continuerit, tanquã laruas vmbratiles, & terriculamenta puerorum, Tartareos hoſtes deridebit, impotentem eorum potentiam fruſtrabit, & minaces eorum machinas deludet: inordinata enim eorum voluntas, ad æquitatis lineam ſic corrigitur.

Quomodo iniqua Diabolorum poteſtas, ad lineam æquitatis à Deo dirigitur?

5. Pſalm. 90. v. 6. Regius Vates Pſal. 90. liberari obnixiùs expetit à ſagittâ volante in die, à negotio perambulante in tenebris: *ab incurſu, & dæmonio meridiano.* Multa multi ſuper hoc *dæmonio meridiano.* Agellius ibidem putat ex Hebrææ origine, dæmonium hîc idem eſſe ac prædonem. *Meridianum* autem dæmonium eſſe, cùm nõ raptim occultè quaſi de nocte iuxta prẹdonum cõſuetudinem; ſed nouo prædandi more, ad prẹdam non occultam & è tenebris eruendam, ſed certiſſimam, & quaſi in conſpectu poſitam, derepentè homines adoritur. *Volunt autem*, inquit, *aliqui Dæmonas ideo linguâ Hebræa dictos eſſe prædatores, quòd prudẽtiam, rationem, ſenſum hominum deprædentur: nam quos implent, ab eis omnis intelligentiæ atque ſcientiæ rationem auferunt, vt tanquam cæci & mente capti, in omnia ſcelera, & in perniciem ipſi ſuam ruant.* Nempè dæmonium meridianũ eſt, quod ſic humanæ rationis lumẽ infuſcat, vt homo clarâ mentis aurigatione propè viduatus, totus affectuum rectioni miſerè relinquatur, dum maligna rationis lux fulget, vel potiùs caligat. Tunc, tunc quidem, non clam ex inſidijs; ſed palam & velut clarâ diei luce, hominis prædam agit, illumque in omnia ſcelera impotenter impellit. Vnde *dæmonium meridianum* à prophetâ moraliſſimè nominatur.

Dæmon deprædatur hominis rationem, vt illum ſuis affectibus relinquat. Agellius.

---

§. LXXXVII.

Ratio & virtus, ipſas humanas paſsiones ad virtutis obſequium trahit.

1. Non eſt arbor ſolida nec fortis, niſi in quã frequens ventus incurſat, ipsâ enim vexatione conſtringitur, & radices certiùs figit. Fragiles ſunt quæ in apricâ valle creuerũt. Pro ipſis ergo bonis viri eſt, vt eſſe ſtrenui ac interriti poſſint, multùm inter formidoloſa verſari, & æquo animo ferre, & ſic ferendo vincere, quæ non ſunt mala, niſi malè ſuſtinenti, niſi ei qui rem malam, in bonam illius vſuram torquere neſcit. Vir fortis & virtute præſtãs, ſemper manet in ſuo ſtatu, & quicquid extrinſecus perſtrepit, aut intrinſecus aduersùs rationem tumultuat, in colorem virtutis trahit. Eſt enim omnibus externis, interniſque omnibus, quæ probitatem medullitus inquietant, ſtrenuè potentior. Neque hoc dico, non ſentit illa, ſed vincit, & alioquin quietus ac placidus ad obſequium ſuum vertit. Iracundiæ, inuidiẹ, & ambitionis enaſcentes ſubſultus, exercitationes putat; & ipſe erectus ad honeſta, ad officia honeſtatis ea pertrahit: atque velut hoſtiliæ caſtra inuadens, ipſas paſſiones, quæ ſunt vitiorum minæ rationi ac virtuti aduocat auxiliares: inde conflans victoriam, vnde excidij periculum pleriſque adſtruitur. De vitiorum ſeminario ſubſidia ad virtutem implantare, aliquis ſtrenuæ virtutis faſtus eſt.

Strenua virtus ipſas humanas paſſiones, ad virtutis obſequium trahit.

2. Eccl. 2. v. 3. Eccleſiaſtæ 2. ſic de ſe Salomon loquitur: *Cogitaui in corde meo abſtrahere à vino carnem, vt animum meum transferrem ad ſapientiam, deuitaremque ſtultitiam*, &c. Plures huius ſententiæ tranſlationes valdè diſſident à Vulgato, nec litigium hactenus quiſquam compoſuit. Lxx. Interpretes ita locum exſcribunt: *Conſideraui ſi cor meum trahet vt vinum carnem meam*, &c. Sensus eſt: Cogitaui experiri an ſicut vinũ attrahit carnem & palatum ſuo guſtu & dulcedine, ita ſapientia, id eſt, virtus ſuo decore & ſpecie attraheret ad ſe cor & mentem, vt ipſa virtuti

Lxx. interp.

Ratio & virtus, carnis paſſiones, velut epotũ vinum, in ſe conuertant.

Moringus. se dedens, attraheret ad se carnem; & appetitum ac voluptatem ad virtutis obsequium cogeret. Ita Moringus: *Cogitaui mecum*, inquit, *an animus & ratio sit efficax ad attrahendam carnem meam, sicut est vinum*, id est, Sicut est *vinum* efficax ad attrahendam carnem ad gulam & palati delicias; sic esset animus & ratio virtutibus instructa. Opinor luculentiùs ad rem Nyssenus locum his verbis exponit: *Si quando*, ait, *sentiebam voluptatem irrepere, ac blandiri, & sensus delinire; continuò resistebam increpans, quòd me emollire ac effeminare vellet: ad hunc modum considerabam, quemadmodum motus corporis ratio vinceret, & ipsa secum natura pugnaret, ac dissideret, cùm aliò mens, aliò traheret caro*, (expende attentiùs quæ subijcit verba) *quin potiùs ratio, carnis prudentiam absorberet; sicuti cùm sitientes exhauriunt poculum; neque enim remanet vinum in eo, sed mutatur in eum, qui bibit illud: quo pacto expedita & certa extitit mihi via, omni remoto errore ad scientiam rerum*. Nimirum quasi parum iam foret Salomoni ad meliorem vitæ frugem conuersso, carnis passiones, & concupiscentiæ subsultus sistere ac cohibere; piâ virtutis audaciâ conatur, vt ratio carnis appetentias omnes exorbeat, & earum concupiscentiam, ac malè dulces voluptates, ad virtutem conuertat, & ad probitatem reformet. Scilicet sicut qui poculum haurit, epotum vinum in se conuertit; sic etiam concupiscentia & voluptas (cuius vulgare Hierogliphicum est *vinum*) è ratione & virtute, conuertendæ & velut transformandæ sunt in rationem ac virtutem. *Potiùs ratio, carnis prudentiam absorbeat: sicuti cùm sitientes exhauriunt poculum: neque enim remanet vinum in eo, sed mutatur in eum, qui bibit illud*. Hem! Sic, sic, inquam, fieri potest, vt caro, & carnis passiones virtuti militent? Imò potiùs, quòd arcanâ metamorphosi, in rationem ac virtutem quodammodo resculpantur. Non modò hinc expedita & certa ad virtutem via existit; sed hęc transformatio est virtutis meta, & omnium sanctitatum singulare compendium.

S. Nyssenus ibidem.

3. Isaiæ 16. v. 1. Isaiæ 16. *Emitte agnum*, inquit, *Domine, Dominatorem terræ, de Petrâ deserti ad montem filiæ Sion*. S. Hieronymus, Abulensis, Hugo, Liranus, Adamus, Vatablus, & alij, per *agnum* hîc accipi putant Christum, qui ex Ruth Moabitide prognatus est. Dicit de *Petrâ deserti*, quia hæc Ruthæ vrbs, Moabitidis metropolis, dicta est *Petra*, quia in circuitu rupibus & saxosis præcipitijs est murata, inquit Strabo lib. 16. & ab eâ tota regio dicta est Arabia Petræa. Sanè in saxeâ *Petra* duritie, durities morum, & petrina vitiorum peruicacia designatur, quâ Moabitidæ obstinatè obduruerunt. Hanc agrestem indolis duritiem, vitijs adsuetam, non mitigauit Rutha, sed mutauit, & ad virtutis constantiam erudiuit, vt quod seruiebat vitijs, adsaueret virtuti. Vide eius constantiam in arrepto veræ religionis proposito flecti nesciam. Sic enim respondet socrui Noëmi regressum suadenti: Ne aduerseris mihi, ait, vt relinquam te & abeam: quocumque enim perrexeris, pergam: & vbi morata fueris, & ego pariter morabor. Populus tuus, populus meus, & Deus tuus Deus meus. Quæ te terra morientem susceperit, in ea moriar, ibique locum accipiam sepulturæ. Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si non sola mors me & te separauerit. *Videns ergo Noëmi, quod obstinato animo Ruth decreuisset secum pergere, aduersari noluit, nec ad suos vltrà reditum persuadere*. Ruthæ petrina durè indoles, socrus Noëmi suasionibus non cedit; sed natiuâ duritie ad virtutem non mitigatâ, sed reformatâ, in conceptâ viri Dei fide & probitatis viâ, *obstinato animo* perseuerare dicitur. Quod ex Ruthæ ore forsan Tertullianus arripuit, cùm de vitiorum catalogo nomen *obstinationis* detractum, constantiæ virtutis inseruerit, sic fatus in lib. de Spectaculis cap. 1. *Sunt qui existiment*, inquit, *Christianum (expeditum morti genus,) ad hanc obstinationem abdicatione voluptatum erudiri*. Ecce tibi Ruth etiam Petræa, cognatæ duritiei *obstinationem*, è diuerso ad virtutem erudit, cui flecti-nesciam firmiùs constantiam oppignerat, aliquâ virtute vitij (si fari sic liceat.)

S. Hieron. Abulensis. Hugo. Liranus. Adamus. Vatablus. Strabo.

Ruth Petrea, indolis duritiem, ad piam virtutis obstinationē reformat.

Hîc v. 18.

Tertull.

Lucæ 16. fraudulentus ille villicus, de auaræ rapacitatis ingenio laudem meruit: qui de villicatione ob diffamiam semouendus, recentibus subdolè strophis, heri dispendio, alienæ erga se beneficentiæ compendium subtiliter fecit. Re tandem clandestinis delationibus ab hero cognitâ, *Laudauit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset*: quia filij huius seculi prudētiores filijs lucis in generatione suâ sunt. *Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*. Quasi dicat: Herus villici, fraudem eius ex seruis vel aliundè resciens, laudauit villicum iniquum, quòd prudenter ac sagaciter sibi consuluisset, vt in egestate iam iam sibi imminente subsidium aliquod inueniret. Ceterùm non leue hinc oritur inter Commentatores litigium, quomodo hoc villici sagax dolosè ingenium, sibi prouidenter subtile, Dominus *laudauerit*, idque *prudenter* factum dixerit; atque reliquis æmulādum quodammodo proposuerit, aiens: *Et* (id est, *sic* vel *simili parive modo*: τὸ enim *&*, nectit simile simili, puta parabolam rei per eam significatæ) *ego dico vobis: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*. Profectò ex Euangelij doctrinâ constat, *mammona*, seu opulentiam, sic homines distendere, vt facilius sit camelum per foramen acus traijci, quàm diuitem intrare in cœlum. Quin & alibi audimus, *Non potestis Deo seruire & mammonæ*; quo igitur pacto sic *mammona iniquitatis* prodesse poterit; vt laudem à Domino mereurit? *Et laudauit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset*. Quæ Lucæ verba exponens Origenes, ita ad rem scribit: *Et forsan quod dicitur, Laudauit, non secundùm veram commendationem, sed abusiuè dictum est: vt cùm dicimus aliquem commendari in mediocribus rebus & quodammodo mirandos esse concursus & acumen, quibus vigor mentis elicitur*. Profundè quidem Origenes! Itaque vafrè subdola villici furacitas, minimè *laudatur*, atque *prudentia* honoratur elogio; vituperio potiùs dignissima: est enim damnatissima auaritiæ cupiditas, & propriæ vtilitatis libido, cum heri fraudulento dispendio. Ecquis autem hanc sordidam auaritiæ passionem commendet? Commendatione autem dignissima est, & vocabulo *prudentiæ* nobiliter honoranda, cùm dediscens cognatum

4.

Lucæ 16. v. 8. & 9.

Origenes apud Caten. S. Thom. ibi.

Passiones pio abusu virtutibus militent.

tum auaritiæ & furti vſum, arcano quodã velut *abuſu*, ad rem pietatis ac virtutis transfertur (dicit enim: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*) Sanè auaritia, furacitas, fraus, & harum paſſionũ ſeu affectuum cognatus vſus, damnabilis, non laudabilis eſt; quippè qui vitioſus eſt: at hæc vitioſa paſſio ſuo vſu damnatiſſima, ſi ad rem virtutis transferatur, & *mammona iniquitatis* (quod Zachæus fecit) in probos vſus expẽdatur, aliquo pio ſui *abuſu*, tunc, tunc quidem, *laudatiſſima* eſt, & *prudentiæ* meretur elogium: nam ex hoſtilibus vitiorum caſtris, copias virtuti auxiliares adſciſcit; dum paſſiones, quæ cognato vſu vitijs adſauent, coguntur vt à ſe deſciſcant, & aliquo pio *abuſu*, id eſt, vſu ſibi peregrino, & ſuæ naturæ extraneo, contrariæ ſibi virtuti militare. O bonus velut *abuſiuè* paſſionum vſus, ad rem virtutis è peruerſo proficuus! *Et laudauit Dominus villicum iniquitatis, quia prudenter feciſſet,* &c. *Forſan quod dicitur, Laudauit .... abuſiuè dictum eſt.* Velut *abuſiuè* enim paſſio virtuti adſauet. Sic virtus carnis paſſiones in ſe conuertere perhibetur: ſic Rutha piè *obſtinato animo* Idololatriam abiurat, & religioni adhæret: ſic Magdalena impudentiæ libidinis adſueta, piâ *impudentiâ* ad Chriſti pedes acceſſit in conuiuio: ſic ille amicus per *improbitatem* extorquet ſemel negatum beneficium: ſic aliqua *vitiorum virtus* à S. Paulino prædicatur (de quo aliàs vbertim) ſic à Dauide cor & caro hominis, alioqui ad voluptabilia procliuis, in Deo exultare, & in eo exultim lætari dicuntur. Ergo ratio & virtus humanas paſſiones, ad virtutis obſequium trahat.

S. Paulin. epiſt. 2.

---

§. LXXXVIII.

Quàm delicietur Chriſtus in pœnis Martyrum; quorum vulnera ſtellas præferunt, Chriſtum etiam coronant, & patientiæ maieſtate cruciamenta calcant.

1\. S. Cyprian. epiſt. 9.

Sancti Cypriani ad Martyres prçclara vox eſt: Robur, inquit, pectoris veſtri, & perſeuerantiam fidei quo præconio vocis exornem? Toleraſtis vſque ad conſummationem gloriæ, duriſſimam quęſtionem; nec ceſſiſtis ſupplicijs, ſed vobis potiùs ſupplicia ceſſerũt. Finem dolorum quem tormenta nõ dabant, coronæ dederunt. Vidit admirans præſens multitudo cęleſte certamen, certamen Dei, prælium Chriſti; ſtetiſſe ſeruos eius voce liberâ, mente incorruptâ, virtute diuinâ, telis quidem ſecularibus nudos, ſed armis fidei credentes armatos. Steterunt torti torquentibus fortiores, & pulſantes ac laniantes vngulas, pulſata ac laniata mẽbra vicerunt. Inexpugnabilem fidẽ expugnare non potuit ſæuiens diu plaga repetita, quamuis ruptâ compage viſcerum, torquerentur in ſeruis Dei iam non membra ſed vulnera. Fluebat ſanguis, qui incendium perſecutionis extingueret, qui flammas & ignes gehennæ glorioſo cruore ſopiret. *O quale illud fuit ſpectaculũ Domino, quàm ſublime, quam magnum, quàm Dei oculis Sacramento militis eius acceptum!* Huc vſque Cyprianus; qui truculentioris martyrij gratiam, in gratiorem Chriſti Dei gloriã exuberare, eleganter ediſſerit. *Quàm lætus illic Chriſtus fuit, quam libens in talibus ſeruis ſuis & pugnauit & vicit protector fidei, dans credentibus tantum, quantùm ſe credit capere, qui ſumit.* ô quàm multa paucis Cyprianus, quæ alibi forſan ad aliam theſim enucleabimus.

Martyrij encomium.

Chriſtus tantùm dat martyribus, quantùm martyr credidit accepiſſe?

2\. Regius Propheta Pſal. 115. ſic pangit: Vota meo Domino reddam corã omni populo eius: *Pretioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum eius.* Pretioſa martyris mors eſt, cuius vinci, victoria eſt, quæ accepit coronam de conſummatione virtutis, quæ ſuæ mortis pretio meliorem emit immortalitatem. Quærũt alibi Interpretes, quare Deus in pœnam tranſgreſſionis primæuę, mortem fuerit Adamo comminatus: *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris.* An non diuinæ iuſtitiæ innumera alia ſuppetebant ſuppliciorum genera, quibus hominem poſſet condignè punire. Quid ad congruũ ſupplicium ineſt morti, quam potiùs maluerit? An quia mortem pœnaliſſimam eſſe homini cenſuit? an aliquâ ex parte ſibi iucundã fore Deus exiſtimauit Moyſes Bar-cepha Syrus 3. p. Cõment. de Paradiſo c. 1. hoc dubium multimodè verſans, ſic tandem tempeſtiuè reſpondet: *Denique cùm olim* (poſteà inquam) *ex ipſius poſteritate futuri eſſent Martyres, lata eſt aduersùs illum mortis ſententia, vt hi per mortem pro ſuâ pietate ac reuerentiâ obitam, coronas adipiſci poſſent iuſtitiæ.* Profundè pariter ac tempeſtiuè! Scilicet in tam ſeuerâ ſupplicij acerbitate, quæ tot victæ ſtrages minabatur, & quâ homo præmaturè mortis pœnæ damnatus naſcitur; homo, inquam, paradiſeâ felicitate nuper immortalis; illud, ad damnandum hominem ineluctabili morti, Deum alliciebat, quòd omni ſcientiæ diuinæ oculis præuidit, ex Adami *poſteritate futuros eſſe Martyres*, qui mortis pretio meliorem emant immortalitatem, quam primæuo peccato amiſerant. Moriatur immortalis Adã (ſi præuaricari malit,) & cum totâ poſteritate mortem ſubeat; at tot mortalium ſtrages, tam lugubrem humani generis tragœdiã, & funeſtum omnium excidiũ, anticipata futurorum Martyrum notitia conſolatur. Caſum hunc infeliciter tragicum, non tam fuñeſtat hominũ iactura, quàm proſperè felicitat Martyrũ (præcipuè Principis Martyrum) cruenta vſque ad mortem tortura. Fiat Adam in violati præcepti pœnã, cum totâ poſteritate ex immortali mortalis; ex eius enim poſteris exurgẽt ſtrenui martyres, qui cruẽtæ mortis pretio meliorem vitam reſtaurent, & immortalitatẽ redimant. Sic eſt *pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum* (id eſt, *Martyrum*) *eius!* O hinc æſtimemus opulentè pretioſum martyrij cenſum, & illius victoriale decus. Si vos acies vocauerit (ait S. Cyprianus) ſi certaminis veſtri dies venerit, militate fortiter, dimicate conſtanter, *ſcientes vos ſub oculis præſentis Domini dimicare, confeſſione nominis eius ad ipſius gloriam peruenire: qui non ſic eſt, vt ſeruos ſuos tantum ſpectet; ſed & ipſe luctatur in nobis, ipſe congreditur, ipſe in certamine agonis noſtri & coronat pariter, & coronatur.* Quaſi ſeipſum, & pariter Chriſtum coronare, ſit glorioſum martyrij ſtipendium.

Pſalm. 115. v. 15.

Gen. 2. v. 17.

Deus pœnâ mortis Adamum puniuit, præſcius futuros eſſe Martyres. Bar-cepha.

Martyrium martyrem, & Chriſtũ pariter coronat. S. Cyprian. epiſt. 2.

Lucæ,

3. Lucæ 22. v. 36. Lucæ 22. Christus Dominus passioni proximus, sub hoc allegoriæ nubilo Discipulos alloquitur: Sed nunc qui habet sacculum tollat similiter & peram: *Et qui non habet, vendat tunicā suam, & emat gladium.* Non satis Apostoli intellexerunt Christi mētem, phrasim, ac catachresim, cùm duos se ferre gladios incunctanter dixerunt. Christus autem non emendos gladios, sed instans periculum significare voluit. Quasi dicat: Iam nunc mihi & vobis tanta instat persecutio, tantùm vitæ periculum, vt secundùm humanam prouidētiam videatur necessarium sibi & suæ vitæ consulere, ac per sacculum & peram de annonâ, per gladium de tuendâ vitâ cuique prospicere, ideoque vendere tunicam, vt gladium comparet, quo vitam tueatur. Itaque cùm Christus Deus antedicit discipulis persecutionum atrocitatem, & Tyrannorum ferociam, eos hortatur vt exuant tunicam; *tunicámne* quâ corpus, an quâ anima vestitur? S. Ambros. lib. 10. in Lucam. Eleganter inibi Ambrosius præscripta verba sic elucidat: *Vendat tunicam suam, & emat gladium. Est enim gladius spiritualis vt vendas patrimonium, emas verbum, quo nuda mentis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, vt exuas corpus, & immolatæ carnis exuuiis ematur tibi sacri corona martyrij.* O bene! Parum est diram Tyrannorum persecutionem patienti, sic facultatibus suis exspoliari, vt interulâ *tunicâ* denudetur, & nudus ac inuestis tortoribus excarnificandus obijciatur: etiam *corpus exuendum* est, quæ est animæ interior *tunica*, vt velut expers corporis tormenta patiatur, & Tyrannos exarmet. Ergo corporeæ *tunicæ* pretio emendus est *gladius*, quo *corpus*, id est, animæ *tunica exuatur*, vt immolatæ *carnis exuuiis ematur sacri corona martyrij.* Ac si dicat: Exuatur tunicâ corpus, anima corpore exuatur, vt tam opulento pretio, nempe *carnis exuuiis*, capiti tuo emas sacri *coronam martyrij.* Dicam explicatiùs: Vestes corporis & animæ vendis, quarum pretio *martyrij coronam emis.* Nudaris, sed coronaris. Quin & ipse rex martyrum Christus in certamine agonis nostri *& coronat pariter, & coronatur.*

Martyr corpus exuit, vt carnis exuuiis emat coronam martyrij.

4. Actorū 7. Iudæi illo adhuc spiritu ebrij, quo dudum clamabant: Crucifige, crucifige, in Stephani necem atrociùs incumbunt. Beatus qui cælestis illius agonis proximo pedissequus interuallo, reliquias excipere furoris illius meruit, quo paulò ante sæuiente mundo Saluator occubuit. Cùm autem esset Stephanus plenus Spiritu sancto, intendens in cœlum, vidit gloriam Dei, & ait: *Ecce video cœlos apertos, & Filium* Actor. 7. v. 55. *hominis stantem à dextris Dei.* Bene est, in certaminis sui auspicio videat cœlum, & in ipso solem iustitiæ præclariùs fulgentem, quàm sol materiatus splendet; sed nulla aut materiata, aut mystica in eo astra vidisse perhibetur. An quia in exordio suæ passionis, cùm eam nondum Protomartyr subijsset, sine astris cœlum vidisse legitur? An quia martyrum vulnera, & gloriosi vibices, stellas præferunt, quibus iam iam exornandum erat cœlum à Protomartyre visum? Hâc de re sic Chrysostomus philosophatur: *Non ita cœlum astrorum chori splendidum reddunt, vt Martyrum corpus splendidius vulnerum facies reddidit. Atque vt Martyris vulnera cœlo infixis astris splendidiora esse discatis,* &c. Ecce tibi huius visionis sacramētum. nempè Protomartyr passioni proximus, cœlum oculis videt, videt etiam in eo solem iustitiæ, nulla tamen adhuc in cœlo astra videt; nondum siquidem eius corpus vibicibus liuet, nullis tabescit vulneribus, nullis plagis cruentatur, quæ sunt gloriosiora cœli astra, & astris splendidiùs fulgent. *Martyris vulnera cœlo infixis astris splendidiora sunt. Non ita cœlum astrorum chori splendidum reddunt, vt Martyrum corpus splendidius vulnerum facies reddit.* Sanè astra, cœli sunt decus, homines inoculant, & beneficis perpetuò influxibus largiorem è cœlo munificentiam ostentant: & dum lucem suam deorsum submittunt, & mundum inferiorem illustrant, vni Deo lucere perhibentur. Procliue est hanc astrorum allegoriam, vulneribus Martyrum, hoc est splendidioribus astris adaptare.

Cur Stephanus videns cœlum in eo astra non videt?

S. Chrysost. homil. 5. in Iulianum.

Martyrum gloriosa vulnera, cœli astra referunt. quare

5. Prou. 14. vers. 5. Prouerbiorum 14. sic nos Salomon erudit: *Testis fidelis non mentitur: profert autem mendacium dolosus testis.* Hebræa sic habent: *Testis veritatum,* Hebræus. *aut fidelitatum non mentitur.* Multus est hîc Interpretum labor, vt in his verbis tautologiam declinet: testis enim fidelis, perinde est, ac qui non mentitur, sed veritatem dicit. Neruosè Liranus, Salazar. Liranus, & ex eo Salazar: *Testis fidelis non mentitur,* id est, nullâ prece vel pretio, nullis minis aut pœnis, adduci potest, vt mentiatur, & à veritate aberret. Cùm autem *Martyr* Grecè, idem sit ac *testis* Latinè, bene inibi aduertit Cornelius, Cornelius. quòd testis fidelis est Martyr, qui fidei veritatem, suamque in Deum fidelitatem morte suâ testatur, & sanguine suo obsignat. Vnde tanta Martyri auctoritas, & irrefragabilis testimonij fides, vt *testis fidelis*, seu *testis veritatum,* aut *fidelitatum* nominetur? Petrus Damianus B. Petr. Dam. Serm. 13. sic de S. Georgio Martyre scribit: *Verè insignis hic miles Christi, qui minas Principum spreuit, malè blandientium promissiones irrisit, carnificum tormenta contempsit, ferrum, ignes, gladios, ac diuersa suppliciorum genera inuictæ patientiæ maiestate calcauit.* O augusta ab *inuictæ patientiæ maiestate auctoritas,* quæ *testem fidelem,* id est, *veritatum,* aut *fidelitatum* excudit! Tanta est in Martyribus ab inuictâ patientiâ *maiestas*, vt illius auctoratissimum suffragium Christianam fidem validè fundet, & errores omnes valenter refutet. Contemptim tractatur Martyr, illuditur, irridetur, & tormentis excarnificatus, tanquam nihili homo proculcatur. At dum ille deludit irrisionum pompam, & atrociora carnificum cruciamenta conculcat *inuictæ patientiæ maiestate* augustiore, tantâ eminet auctoritate, vt diuinarum *veritatum ac fidelitatum testis* nobiliter appelletur; quasi *patientiæ maiestas* sit veritatis energia, & testimonij vigor. Hem! tantum inuictæ Martyrum patientiæ licet, vt inde maiestatem & auctoritatem fœneret, vnde credi poterat amisisse? Sanè inuicta in tot calamitatibus patientia bonæ Noëmi dicentis, *Egressa est manus Domini contra me*, tantâ auctoritate ac maiestate excelluit, vt à nuru Ruth 1. v. 13. Ruthâ Moabiticos errores excusserit, & veram veri Dei religionem nobili suffragio persuaserit. Adeo vt piè *obstinato animo,* eius Rutha vestigia sequi destinarit. Hîc v. 18.

Patientiæ maiestas, & tormenta calcat & fidem fundat nobili testimonio.

§. LXXXIX.

§. LXXXIX.

Quàm sit auguste sumptuosus Martyrij census.

1. MArtyrij terminus Dei ciuitas est; martyrium autem, vitæ triumphus, mortis tropæum, immortalitatis spolium, supplementum Angelorum, gloriæ complementum, finis delictorū, periculi terminus, dux salutis, labor lætus, discrimen securum, cæli viaticum, magister domûs vitæ, Euangelij suffragium. *Quærunt aduersarij* (ait Clemens Alexandrinus) *cur cùm nos persequentur homines, nihil nobis adferatur auxilij? Equidem quod ad nos attinet, nulla nobis fit iniuria, cùm dissoluamur ituri ad Dominum, & veluti ætatis vitæ sustinentes mutationem. Si autem sapuerimus, iis gratias habuerimus, qui nobis præbuerint occasionem celeris migrationis.* Sic erat fortissimus quisque Martyr peruerso gratus officio! sic corporis sui strages, beneficij loco ponebat. Tam est pretiosus Martyrij census!

Clem.Ale. 4.Strom. *Martyrij encomium.*

2. Psalmo 115. sic Dauid in excessu seu ecstasi abstractus, modulatè pangit? *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam; & nomen Domini inuocabo.* Num martyrum cruenta passio (sic *calix* communiter à Patribus exponitur) *omnium* beneficiorum debitum æquâ gratitudine expungit? Martyrúmne pro *omnibus* beneficiis diuinis vicem rependit? An non (vt creationis multiiuga beneficia interim omittam) Christus Deus se pro homine impendit, & superimpendit cruentè acerbissima Passionis cruciamenta? Huic junctim etiam cum reliquis, beneficio homo propriâ passione ac martyrio vicem reddere eualet. Audiendus est Asterius Orat. in Phocam martyrem: *Sacer quidem est, inquit, ac diuinus vniuersus generosorum ac fortium Martyrum catalogus, passione debitam pro Passione referens gratiam: ac sanguine, pro sanguine debitam Saluatori soluens remunerationem.* Nimirùm fortis generosè Martyr passionem suam, pro Dominicâ *Passione* reddens; & proprium in martyrio *sanguinem*, pro Domini *Sanguine* in cruce effuso, spontè effundens, vicem rependere, & *debitam pro Passione referre gratiam* perhibetur? Refertne par pari? quis id possit? sed quid vltrà Martyr potest? *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem* passionis *accipiam*; quò passionem pro Passione, & pro Sanguine sanguinem reddens, ferè dicar *debitam Saluatori remunerationem soluisse.* Ad tantamne Christus gratiam martyrium acceptat? Imparem debiti solutionem, sic pretiosè Christus taxat? Audi Prophetæ clausulam: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius.* Quid tam pretiosum quàm quod ad tanti debiti *remunerationem* acceptatur? Quid vltrà ab homine Deus exigat? Id ex iam iam dicendis explicatiùs intelligetur.

Psalm 115. v.3 & 4. Asterius. *Martyr passione suâ, debitam pro Passione refert gratiā. quare?*

3. Adhuc præscripta Psalmographi verba altiùs enucleanda sunt: *Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam.* id est, propriæ passionis seu martyrij *calicem.* Sed quod est hoc *mendacium*, quod Dauid in ecstasi agnouit, vt indè quasi ambiguus interroget, quidnam pro *omnibus* à Deo acceptis beneficiis, illi rependere queat? Idoneum ad rem vtriusque Versiculi nexum Theodorus Heracleote in Commētario Græcorum Patrum, his inibi verbis exponit: *Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* &c. Sic ergò Theodorus scribit: *Pulchrè autem videtur mihi magnus Dauid hancce consilij inopiam ostendere; quandoquidem aliquando vi spiritûs animo eleuatus, & ea quæ captum superant imaginatus, & ab omnibus rebus corporeis abstractus, ac solâ mente spiritualium immersus contemplationi exclamauit: Omnis homo mendax. Qui enim voce ineffabilia hortatur, mendax est: non quòd oderit veritatem, sed quia deficit in rei intellectæ expositione. Deinde Calicem salutaris accipiam.* Per hunc, inquit, calicem, id est, *subeundus, ad martyrij consummationem accedo.* His premissis attentiùs notanda sunt quæ subdit verba: *Aliam enim, inquit, pro iis quæ à Domino accepimus vicem rependere non valemus, nisi pro ipso mortem sustinendo, atque hanc ipsi pro omnigenis beneficiis remunerationem reponendo.* Scilicet Dauid in mentis excessu, ac diuinâ ecstasi vi spiritus suprà se mente eleuatus, & diuinis altiùs immersus; cælestium beneficiorum æquus censor, Dominicæ præsertim Passionis, æqualem tanto debito remunerationem non inueniens, audaciusculè ait, *Omnis homo*, qui æqualem debito Dominicæ Passionis remunerationem redhibere præsumit, *mendax est; non quòd oderit veritatem, sed quia deficit in rei intellectæ expositione.* Dein, vnum, inquit, suppetit, quod pro *omnibus* beneficiis, præsertim pro beneficio Dominicæ Passionis, homo Deo redhibere possit, nempè propriam passionem martyrio consummatam: *Aliam enim, inquit, pro iis quæ à Deo accepimus vicem rependere non valemus, nisi pro ipso mortem sustinendo, atque hanc ipsi pro omnigenis beneficiis remunerationem reponendo.* Hic, hic, inquam, est potentissimus martyrij census, quòd Dauidi in ecstasi diuinis splendoribus merso, nil aliud præter martyrium suppetat, quod pro Dominicâ Passione *vicem rependere* possit: nam etsi inæquale est vtriusque passionis meritum, nil tamen vltrà martyrium æquè generosum homo præstare eualet. Id ipsum perspicaciùs iam traditur, & difficultatis nodus extricatur.

Psalm.115. v.2.3.& 4. Heracleot. *Martyr vicem pro Dominica Passione rependere dicitur, quomodò?*

Redeant iterùm eadem Dauidis verba, ad rem adhuc intimiùs enucleanda: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam*, &c. S. Hieronymus ex Hebræo vertit: *Calicem Iesu accipiam*, nempè quem ipse in Passione suâ ebibit, & dudum Apostolis propinauerat. *Calicem* quidem felleum sensibus, & mortali cicutâ ad omnes acerbitates temperatum; sed quo iam iam beatitudinis prælibatur dulcedo, & beatæ gloriæ portionem spes momordit. Sed quid est, quòd Martyr suæ passionis calicem bibiturus, non ait, Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ tribuit mihi; sed pro omnibus quæ *retribuit* mihi? An non Dei vox est: *Quis ante dedit mihi, vt reddam ei?* Quid Martyr potuit priùs dare

4. Psalm.115. v.3.& 4. S.Hieron. Iob 41.v.2.

Diuina beneficentia pro peccatis gratiam retribuit. dare Deo, vt Deus dicatur illi *reddere* aut *retribuere?* Vidit hanc difficultatem inibi Augustinus,& sic eam proponit,& aliò flectit,aiens: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Non ait, pro omnibus quæ tribuit mihi, sed pro omnibus quæ retribuit mihi? Quæ igitur præcesserant hominis, vt omnium donorum Dei non attributio, sed retributio vocari posit; Quæ præcesserant hominis nisi peccata? Retribuit ergò Deus bona pro malis, cui homines retribuunt mala pro bonis.* Verè pariter & acutè Augustinus, & ad aliud thema peridoneè. Verùm S. Basilius homil. in Martyrem Iulitam tempestiuè obseruans discrimen inter tribuere, & *retribuere* præscripta Psalmographi verba, ita exponit: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Etenim*, inquit, *magnificus dator Dominus haudquaquam dictus est tribuisse, sed retribuisse, ac si ipse non cœpisset prior in nos gratiam conferre.* Scilicet David Martyrum nomine quæsiuit in ecstasi, nec inuenire potuit, quid Deo dignum tribueret pro *omnibus* beneficiis quibus hominem præuenit; vbi autem ei in mentem venit eorum passio ac martyrium, quem *Iesu calicem*, Euangelij vocabulo nominat, *ac si ipse* Deus *non cœpisset prior in* Martyres *gratiam conferre*, quò Martyrium augustiùs nobilitaret, Martyrij gratiam, & appendices illius glorias, non appellat Dei in Martyres attributionem, sed *retributionem*, quasi non prius homo beneficium, sed prior Dei hominis obsequium accepisset. Itaq; priora in homines beneficia, quibus Deus Martyres cumulatiùs præuenit, silentio occludit; sic & generosis Martyribus, non tam tribuere, quàm *retribuere* gratiam ipsam Martyrij gratiam honorans, profitetur, aiens: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem Iesu accipiam.*

S. August.

S. Basilius. *Quare Deus dicatur Martyribus, non tam gratiam tribuere, quàm retribuere?*

2. Cor. 4. v. 10. 2. Corinth. 4. ita scribit Paulus: Persecutionem patimur, sed non derelinquimur: deiicimur, sed non perimus: *Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris.* Græcè νέκρωσις, id est, *mores*, vel *mortificatio*, vt vertit Vulgatus. *Mortificatio* vel *mors* Iesu est passio mortis similis passioni Iesu-Christi, quæ est mortis inchoatio, & viua mors, tandem martyrio perfecta & consummata. Dicitur ergò mortificatio seu mors Iesu, mors illa quam Martyres subeunt, quia illius exemplo toleratur: & quia pro eius fide ac Euangelio subitur; & quia ipsam Christi mortem & passionem Martyres in corpore suo quasi repræsentatione quâdam gestant & circunferunt. Pulchrè Ambrosius ibidem sic locum elucidat: *Semper mortem Iesu in corpore nostro circumferentes, &c. Dubium*, inquit, *non est quia in Martyribus Christus occiditur: & in iis qui pro fide patiuntur aut exitus, aut vincula, aut verbera, Christi passiones sunt, vt & vita eius in corpore eorum palam fiat.* Vide hîc quàm sit sublimis humanæ passionis seu Martyrij prærogatiua cùm dubium non sit quin *in Martyribus Christus occidatur*, & in eo qui pro fide patitur, *Christi passiones sint.* O quàm nobilitatur augustè Martyrum passio quandoquidem in illis Christus ipse pati ac mori perhibetur! Sanè Christus nobilitat Martyrum passiones, aiens se in illorum corpore pati ac mori: & Martyres mortem subeundo pro Christo, illius passionem ac mortem vicissim honorant. Eloquenter Eusebius Emissenus homil. de S. Stephano, sic de illo scribit: *Beatus qui cælestis illius agonis proximo pedissequus interuallo; reliquias excipere furoris illius emeruit, quo paullò antè sæuiente mundo Saluator occubuit.* Hæc aliàs expendebamus. Pergit: *Beatus qui fumantem adhuc Dominici victimam sanguinis, primus honorauit recenti sacrificio passionis*, quò altera alterutri passio vices *honoris* mirè reciprocat. Nexus huius §. præcedentem appellat, cuius thesim amplificat.

Græcus.

In Martyribus Christus pati, & occidi dicitur. quare?

S. Ambros.

Passio Martyris passionem Christi honorat.

Euseb. Emiss.

Hic vers. 18.

§. XC.

Peccati malitia omnipotentiam Dei è peruerso æmulatur, senium anticipat, rationem lethargo sopit, mentem diuidit, & calamitatum omnium censum exaggerat.

Virtus difficilis inuentu est, rectorem ducemque desiderat, & magni præmij illicium coram propositum: etiam sine magistro vitia discuntur, nec atrocioribus suppliciis minaciter vibratis, quod tam procliue est, dediscitur. Temeritatem peccandi conceptus timor suspendit; interstinguit, non extinguit audaciam, quam præsumpta impunitas malè resuscitat. Pœnarum minæ humant scelera funere rediuiuo. Nihil turpe, nihil supplicij suspectum videtur ei, cui impensè placet rei turpis pretium. Vnde Pœnæ metus laxatur, inde insanus vitiorum error flagitiosiùs exorbitat, fœcundâ scelerum vbertate. Nullum intra se manet vitium. In quod vnum toto agimur animo, nondum perficimus, vt pessimi simus. Adhuc in processu vitia sunt; & vitium, excusso pœnæ horrore, in vitium præceps est, & vitiorum fœcundum. Indies luxuria inuenit aliquid noui in quod insaniat. Inuenit libido nouam cōtumeliam sibi. Inuenit deliciarum dissolutio, & vitiorum tabes aliquid criminosè insolens, quo miseriùs pereat. Omnia sceleribus ac vitiis plenè exundant. Plus committitur, quàm quod possit humanâ coërcitione emendari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine; maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia est. Excusso melioris æquiorisque respectu, quocumque visum est, libido se impingit, nec furtiua iam scelera sunt, præter oculos eunt. Adeòque in publicum missa nequitia est, & in hominum pectoribus eualuit, vt innocentia non rara, sed propè nulla sit. Eheu *desolatione desolata est omnis terra: quia nullus est qui recogitet corde*, quàm sit pœnalissimè acerba, & duriùs immetatè luenda peccati malitia! 1.

Peccandi libido, & multimoda peccatorum malitia.

Ier. 12. v. 11.

Matthæi 26. in illo tremendo omnium iunctim hominum iudicandorum theatro, dicet rex Christus his qui à dextris eius erunt: *Venite benedicti Patris mei*, possidete paratum vobis regnum, &c. Prædestinati appellantur, *Benedicti Patris mei*, quos scilicet Pater meus, *cui appropiatur omnipotentia, & imperium, benedixit omni benedictione spirituali in cælestibus*, vt inibi exponit Cornelius. Posteà dicet his qui à sinistris eius erunt: *discedite à me maledicti in ignem æternum*, &c. Nota antithesim, sed non plenam: 2.

ad Ephes. 1. vers 3. Cornelius.

Matth. 25. v. 41.

Chri-

Christus enim electis dicit: Venite ad me, & meam gloriam? Reprobis verò dicit: Discedite à me ad Dæmonem & gehennam, quia Dæmoni adhæsistis, & gehennæ digna opera perpetrastis. Verùm antitheseos plenitudo ab interpretibus hîc desideratur. Porrò electis ait: *Venite benedicti Patris mei*: cùm verò ad reprobos sermonem flectit, tantùm ait: *Discedite à me maledicti*, nec publicat à quonam hæc reproborum *maledictio* impendatur. Ecquis hanc peracerbam in reprobos maledictionem fulminat, quæ illos gehennali incendio in æternum addicit, & æternaturis flammis perpetuò consecrat? Sanè (vt nuper ex Cornelio obseruauimus) cùm prædestinatis dicitur, *Venite benedicti Patris mei*, istiusmodi *benedictio*, oriri dicitur à Patre Deo, cui appropriatur *omnipotentia & imperium*: nam ad terrenos homines cælesti æternùm gloriâ munerandos, diuino exertè *imperio* opus est, & toto diuinioris beneficè *omnipotentiæ* adnisu. Quis ergò est is, qui reprobis maledicit, & infernalibus tormentis perpetuò duraturis duriùs emancipat. Opinor, Damnatorum gehennalis pœna è peruerso contendere potest cum empyreâ Beatorum gloriâ. Cur ergò hîc disertè apponitur Electorum *Benedictio* à Deo Patre imperiali auctoritate *omnipotenter* donanda; & in Reproborum damnatione, electionis æmulâ, à quonam illa impendatur *Maledictio* prorsùs tacetur? Erubescitne Deus de iustitiæ suæ bono? an quispiam alius præter Deum istiusmodi *Maledictionem* impendere eualet? Hoc inibi dubium eleganter versat Chrysostomus, & sic opportunè expedit: *Sed istis quidem: Venite benedicti, illis autem, Ite, dicet, maledicti, non quidem à patre; non enim ipse, sed opera eis propria maledixerunt.* Vide hîc humanæ malitiæ immetatam ad nocendum enormitatem, diuinæ bonitatis, & Paternæ omnipotentiæ è diuerso æmulam. In electorum ad gloriam *Benedictione*, Dei infinita bonitas, & diuina munificè *omnipotentia* exprimitur; quæ in reproborum *Maledictione* tacetur, & peccato adscribitur à Chrysostomo; quò perspicaciùs notificetur nominibus, quanta, quamq ue immetatè infinita sit peccati malitia; quippè quæ audet cum Dei bonitate, *omnipotentiâ* diuinâ è peruerso contendere, & illius immensas vires delinquendo æmulari. Quid exaggeratius?

Cur reprobi non dicuntur Maledicti à Patre? secùs electi benedicti à Patre dicuntur.

Chrysost. homil. 80. in Matth.

3. Regius Vates Psal. 6. suum adhuc opplorat flagitium, & à cælesti animarum medico medelam supplex exposcit: Miserere mei, inquit, Domine, quoniam infirmus sum. *Sana me Domine, quoniam turbata sunt ossa mea.* Græci Patres inibi: *Ossa hoc loco ratiocinationes appellat: quoniam enim ossa densiorem habent naturam, ipsáque corpus ferunt; tropicè ratiocinationes, per quas anima dirigitur, ossa nuncupauit.* Ecce per peccatum potior animi pars, *ratiocinatio*, inquam, languidè nutat, & cæcè caligat. Pergit Dauid adhuc prodens peccati malitiam: *Turbatus est à furore oculus meus: inueterauí inter omnes inimicos meos.* Intempestiuam senectutem peccato adscribit. Audiendus est ibidem Chrysostomus in catenâ: *Quid sibi vult illud, Inueterauí? Nihil enim æquè vetustatem, seu veternum, & infirmitatem conciliare solet, vt natura peccati.* Ecce tibi à peccato non modò ægritudinum census, qui redituum nomine *infirmitates* pendit, & emedullatorum *ossium* infirma titubatio, quæ vestigia euertit, & quâ passim impingimus; sed etiam intempestiua *Senectus*, qui est cognatus imbecillè languor, nullo medicamento remediabilis: imò & *veternus*, seu lethargus, quo tota insultantium passionum malitia altè dormitur. Addit ibidem Origines: *Ceterùm istud, Inueteraui, id est, quasi dicat: Obsoletus & antiquus euasi . . . . vel ab ipsis veterem hominem assumpsi, qui corrumpitur secundum desideria erroris.* Quasi qui recèns peccat, sic *obsoletus & antiquus euadat*, ac si veterem in se Adamum resumpserit; & primæuum peccati originalis errorem impressè resculpserit, redaccenso ad omnem nequitiam fomite importuniùs pertinaci. O caue hæc non bona peccati elogia!

Græci Patr.

Psal. 6. v. 8.

S. Chrys.

Peccatum reddit hominem obsoletum ac sanè lethargus est, & resculpit originale delictum.

Origenes in Catenâ.

Ephes. 4. v. 22.

Dauid Psalmo 37. iniquitatis suæ conscius, & benè memor: *Ego*, inquit, *in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo est semper.* Neque enim ego, ait, verbera ac supplicia tanto scelere digna, à te vnquam deprecatus sum Domine; sed ad illa dignè excipienda, *paratus*, id est, fixus ac firmatus sum. Subdit: Quoniam iniquitatem meam annunciabo, *Et cogitabo pro peccato meo.* Innocentius exscribit, *Cogito pro peccato meo.* Non procrastinat, vt solent peccatores, cogitare pro peccato, nec illius extergendi curam, ad senectutem vsque differt; benè scius quod peccatum senectus est; indè peccando *inueterasse* dicitur. Alij ex Hebræo, *Timeo propter peccatum meum, doleo, anxius sum, vel paueo*, id est, dum cogito pro peccato meo, anxio *pauore* discrucior, timens cognatas & appendices illius pœnas, ac prospiciens quomodò illas præcauere, aut auertere possim. Nonnulli verò è Græco textu pro τὸ *cogitabo*, exponunt: Adhibebo *curam, quæ mentem veluti diuidat.* Scilicet sic graui peccati sopore, tanquam *lethargo* mens & ratio hebetatur ad virtutem & resipiscentiam, & mergitur in voluptabilium studio: vt ad *cogitandum pro peccato* commisso, mens velut scindenda ac *diuidenda* sit, vt à voluptatibus abstracta, de tanti mali remedio prouideat. Ceterùm cùm vers. 18. proximè præcedenti dixerit Dauid: *Ego in flagella paratus sum*, pro quo aliqui cum Symmacho vertunt, *Ego ad claudicandum paratus sum*; hanc *cogitationem pro peccato suo*, opportunè Didymus, *festinationem* exponit. Quasi dicat: Tametsi ex meo peccato malepedatus euaserim, & in viâ passim impingam, quia *claudus* incedo; ast peccati mei sollicitè anxiâ *cogitatione*, & suppliciorum *pauore* inde concepto, sic viuidè vrgeor, & velut impresso illis calcari, acerbè extimulor, vt etsi *claudus*, ad celerem *festinationem* impellar. O licet *claudus* quisque euadat, qui peccando in viâ impegit, ad celerem indè *festinationem*, cum Dauide *cogitet pro peccato suo*, quò exinceps in viâ virtutis incedere, imò & *festinare*, & currere possit. Sic Rutha hîc dum cogitat, id est, anxia est de anteactâ vitâ peccatis idololatricè exactâ, & erroribus Moabitidis, enutritâ; *festinationem* assumit in viâ ad Terram promissionis; cuius religionem ex animo suscipiens, in illâ nunquam claudicauit, nec peccati calamitates incurrit.

4.

Cogitatio de cōmisso peccato mentem diuidit: quare?

Psalm. 37. v. 19.

Innocent.

Hebræus.

Lorinus inibi.

Qui peccando claudicat, peccati meditatione ad festinationem eualet.

Symmachus, Didymus.

Hîc vers. 18. & 19.

5. Pergit Psalmographus sic modulatè Deum alloquens: Quoniam tu es Domine spes mea. Altissimum posuisti refugium tuum. quasi in

Pſalm. 90. v. 10.

Diuinitatis ſuæ aſylo à mundanis calamitatibus omnipotenter tutus ſit. *Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Quo autem impudentiam *malorum*, ſeu humanarum calamitatum exponat, Symmachus ſic vertit: *Non prævalebit contra te malum* Verùm cùm de Chriſto Domino hæc verba communiter intelligantur; quomodo flagellum, (alij *plaga*, aut *vulnus*) non appropinquauit Chriſti tabernaculo, corpori, inquam? An non Chriſti Dei corpus quinque crudeliter *vulnera* in cruce ſuſtinuit? Annon eius dorſum cruentiſſimis atrociter *flagellis* repetito millies *vulnere* aratum eſt? Interrogemus eum cum Prophetâ, *Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus ſum in domo eorum, qui diligebant me.* Quo igitur pacto de Chriſto Deo verè dicat Dauid: *Plaga*, ſeu *vulnus*, ſiue *flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo?* Sanè in hâc Prophetæ ſententiâ ethicè latet pœnaliſſimum humanæ malitiæ, aut peccatorum ſacramentum, quod ſubtile Chryſoſtomi ingenium minimè latuit. Sic ergò ſcribit homil. 5. ex variis in Matthæum: *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, quia corpori Dominico nullum diabolici flagelli peccatum potuit proximare.* Belliſſimè quidem! ſcilicet *flagellum* quantumuis immite diffitetur flagelli nomen, & rem flagelli deſueſcit; ſimiliter & cruenta acerbiùs *plaga*, & crudelia atrociter *vulnera*, & pænaliſſimæ quæque calamitates dediſcunt *flagelli* vocabulum, ſi cum *peccato* comparentur. Peccatum quippe *plagarum* conceptaculum eſt, *vulnerum* atrocitas, & *flagellorum* ac calamitatum omnium officina, in quâ cunctæ compendio moleſtiæ crudeliter excuduntur. Cui *nullum diabolici flagelli peccatum potuit approximare*, & ſi acerbioribus densè *flagellis* cruentetur, quamquam cruentis ſæuè *vulneribus plagietur*, plagas neſcit, flagella ignorat, vulneribus intactus: nam in his omnibus moleſtandi vigor à peccati malitiâ eſt. Hæc enim eſt calamitatum origo, moleſtiarum matrix, dolorum conflatorium, vulnerum dolor, plagarum acerbitas, & crudelis incommodorum energia. Quæ ſi abſit, flagella quæque exarmantur, & fruſtratâ nocendi vi, flagellorum nomen amittunt, & in quoduis aliud nomen imbecillè tranſeunt. Vnde confidenter de Chriſto Deo Propheta ante dicit: *Et flagellum non appropinquauit tabernaculo tuo*: quia *nullum diabolici flagelli peccatum potuit proximare.*

Symmachus.

Zachar. 13. v. 6.

S. Chryſoſt. apud Lorinum ibi.

Ei, qui ſine peccato eſt, nullum flagellum, calamitas nulla appropinquare poteſt.

---

§. XCI.

Peccata, quæ excuſatio mirè auget, miriùs confeſſio diluit.

1. INtermitte excuſationes, nemo inuitus delinquit: intellige tua eſſe vitia, quæ rebus imputas, quæ occaſionibus coloras. Nemo ſe auarum intelligit eſſe, nemo cupidum (Cæci tamen ducem quærunt, aut ſcipione reguntur; nos ſine duce erramus, nec deeſt nobis excuſationum ſcipio ad errorum ductum) dicimus, non ego ambitioſus ſum, ſed nemo in vrbe aliter poteſt viuere. Non ego ſumptuoſus ſum, ſed vrbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meum vitium quòd iracundus ſum; adoleſcentia hoc facit, & frequens iraſcendi occaſio in conuictu cum irrationabili ac agreſti hominum turbâ. Sic ipſi quidem nos decipimus. Non eſt extrinſecùs malum noſtrum, intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet; & ideò difficulter ad ſanitatem venimus, quia nos ægrotare aut neſcimus, aut affectamus quod alij morbum neſciant. Morbus ſpecie ſanitatis malè tectus, diuturnitate creſcit, & viſcera periculosè vrit. Vlcus ſub ſanâ cute, ſanitatis deſperatio eſt. Inde Ruth planè fatebatur ſe Moabitidem eſſe, & ex gente peccatrice ortam; nec Iſraëlitici connubij velamen oppandit. Neque Noëmi excuſauit, aut defendit veritas filiorum nuptias, parùm Iſraëlitis decoras, & impietatis ſuſpectas: nec inde nurus perdidit generoſum cum Boozo connubium, ex quo Chriſtus.

Humana excuſationes vapulant.

Ferè ex Senecâ.

Hîc verſ. 19.

2. Geneſeos 4. factum eſt vt offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis ſui. Et reſpexit Dominus ad Abel & ad munera eius: Ad Cain verò, & ad munera illius non reſpexit. Hinc iracundæ inuidentiæ inſtinctu, incautum Abelem Cainus trucidat. Confeſtim cruentæ impietatis ſeuerus vindex adeſt Deus. Et ait ad Cain: *Vbi eſt Abel frater tuus? Qui reſpondit: Neſcio, Nunquid cuſtos fratris mei ſum ego?* Malus Cain, qui dum per confeſſionem inuitatur ad veniam, maluit culpam defendere, quàm expungere. Super hâc impiâ impij Caini excuſatione, ſic adſpectu ad Dauidis oraculum philoſophatur Petrus Damianus lib. 1. Epiſt. 16. *Quorum vtriuſque* (Adami & Euæ, qui primi ſe excuſarunt) *tamquam primiſcholus ille diſcipulus erat, qui de Abel Domino requirenti reſpondit: Nunquid cuſtos fratris mei ſum ego?* (Nota attentiùs verba quæ ſubdit) *Hoc ſanè præcauebat Dauid vitium, cùm dicebat: Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum: neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum. Nam cum peccat homo, quaſi in puteum labitur; cùm peccata verò defendit, os putei ſuper eum, ne pateat egreſſus, vrgetur. Corruit ergò in puteum homo cùm peccat, claudit verò ſibimet os putei dum excuſat.* Nempè homo tentatione naufragium conſenſu facit, naufragiumque peccando ſorbet in malitiæ profundum miſerè demerſus. Sed adhuc affulget facilè parabilis regreſſus, & peruium iter ad ſoſpitatem, confeſſionis patrocinio: quod ſi arcet delictorum excuſatio, quæ ſcelera mentito virtutis fuco depingit; tunc, tunc quidem non ſolùm profundo ſorbetur, ſed ſuper peccatum os ſuum puteus vrget, & ſpem ſoſpitatis præfocat. *Corruit ergò in puteum homo cùm peccat, claudit verò ſibimet os putei dum excuſat.* Quod ſuo malo Cain expertus eſt.

Gen. 4. v. 9.

Petr. Dam.

Pſalm. 68. verſ. 16.

Cadit quis in puteum cùm peccat, claudit os dum excuſat peccatum.

3. Regius Vates ſic occinit Pſalm. 140. Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis. *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis.* S. Hieronymus in Matthæi 25. agens de ſeruo illo pigro, qui perdiu talentum tenuit otioſum, ſic fatur: *Verè quod ſcriptum eſt, ad excuſandas excuſationes in peccatis; etiam huic ſeruo contigit, vt ad pigritiam & negligentiam, ſuperbiæ quoque crimen accideret. Qui enim ſimpliciter debuit inertiam confiteri, & orare patrem familias*

Pſal. 140. v. 4.

S. Hierony.

miliat; è contrà calumniatur, & dicit se prudenti fecisse consilio, ne dum lucra pecuniæ quæreret, etiam de sorte periclitaretur. Vide quàm futiles, & inanes, ac de egregio suo cerebro excogitatas excusationes, sibi parùm cohærentes, & Domino etiam contumeliosas, hic seruus architectetur.

Excusationes, meræque iniquè cogitationes dicuntur.

Quod pulchrè edisserit inibi Chrysostomus in Catenâ Græcorum Patrum, ita fatus: *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Alius ait: Ne diuerteris cor meum in sermones malitiæ, ad cogitandum cogitationes iniquas.... Quænam autem sunt hæc verba malitiæ? Multa & diuersa: scilicet, quæ insidias struunt, quæ Deum criminantur, quæ virtutem auersantur, quæ vitium sectantur, quæ de prauis dognatibus, & vitâ sceleratâ sunt.* Ecce tibi Chrysostomus, peccatorum *excusationes*, adeò friuolas, & de nihilo fabricatas censet, vt meras iniquè *cogitationes* appellet. Sic friuolè garrit excusatio! Quæ non veretur aliis insidias struere, vitium sectari, virtutem auersari, atque ipsum criminari Deum, dum vitij suspicionem excutiat, & virtutis specie coloret.

S. Chrys.

Excusationum impudens malitia.

4. Genesis 4. grauatè Dei repulsam Cainus tulit; & aduersus Abelum iratus est vehementer, & concidit vultus eius. Dixítque Dominus ad eum: Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nónne si benè egeris, recipies: sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? *Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* *Τὸ eius* ad peccatum refertur (quidquid Caluinus ogganiat, vt libertatem præfocet) Potes, ô Cain, per arbitrij libertatem, & gratiam meam tibi præparatam, tuæ concupiscentiæ, & appetitui inuidentiæ, tamquam mancipio dominari. Vnde Targum Ierosolymitanum habet: *In manum tuam tradidi potestatem concupiscentiæ tuæ, & tu dominare ei, siue ad bonum, siue ad malum.* Si verò Hebræa & Græca nunc spectes, valdè dissident à Vulgato. LXX. Interpretes sic habent *Quiesce; ad te conuersio eius* (peccati, inquam,) *& tu principatum habebis ipsius*, vel, *tu dominaberis illius.* Quæ verba Freculphus tom. 1. Chron. lib. 1. cap. 8. sic ad rem præsentem luculenter exponit: *Quiesce, ad te enim conuersio eius, & tu dominaberis illius. Potest quidem sic intelligi, ad ipsum hominem conuersionem esse debere peccati, vt nulli alij quàm sibi sciat tribuere, quod peccat, hæc enim est salubris pœnitentia, medicina, & veniæ petitio congrua; tunc enim dominabitur quisque peccato, si id sibi non defendendo præposuerit, sed pœnitendo subiecerit.* Nimirùm cùm quis peccatum non ad alios excusatione diuertit, & ad se confessione conuertit (*ad te conuersio eius*, peccati, inquam) illúdque non aliis, sed sibi tribuit; tunc, tunc quidem, peccatum quod homo excusatione sibi *præponit*, idoneâ sibi *subiicit* confessione: quasi peccati defensio, & garrula excusatio, *principatum* peccato tribuat; ingenua verò peccati confessio, peccatum ipsum, ipsúmque peccandi appetitum sibi *subiiciat.* Itaque friuola excusatio, quæ peccatum à se excutere præsumit, illi principatum attribuit, cùm illius subiectionem confessione ambire debuisset: *Tunc enim dominabitur quisque peccato, si id sibi non defendendo præposuerit, sed pœnitendo subiecerit.* Eleganter sanè Freculphus.

Gen. 4. v. 7

Caluinus.

Targ. Ierosolym.

Lxx. Inter.

Freculphus.

Peccatum quod excusatione præponitur, confessione subiicitur.

5. Ioannis 11. magno rerum ac verborum apparatu Lazari resurrectio præstruitur. Peccatoris symbolum in sepulcro quatriduanus intermittitur: squalet tetro fœtore putre cadauer. Contribulium ac cognatorum crebrescit concursus, nouæ spei admiratione suspensus: nutat sororum fides, Christi ad Patrem cum lacrymis oratio præuia, rei inopinatæ fiduciam altè fundat. Adest frequentium spectatorum stupor attonitus, cùm Christus Deus *voce magnâ clamauit: Lazare veni foràs.* Eccur his verbis Lazare resurrectio peragitur? An non præcisè verbis non potuit prodire mortuum Lazari cadauer, quod Lazari appellationem adhuc post funus retinet? Quare ei non potiùs dicitur: Lazare resuscita, & rediuiuo egressu viuus coràm appare? Quamobrem cùm nihil dixerit de vitâ Lazaro mortuo donatâ, vt veniat foràs iubetur? Perbellè S. Gregorius dum hoc dubium expendit, excusationis ac confessionis sacramentum pandit, sic ad rem fatus: *Cuique peccatori iam exordium illuminationis est humilitas confessionis: quia sibimet ipsi iam parcere renuit, qui malum non erubescit confiteri, quod fecit: & qui defendendo accusari potuit, accusando se celerrimè defendit* (Pensita diligentiùs quæ subtexit verba) *Vnde & mortuo Lazaro, qui mole magnâ premebatur, nequaquam dicitur: Reuiuisce; sed: Veni foras. Ex quâ scilicet resurrectione, quæ gesta in illius est corpore, signatur qualiter nos resuscitemur in corde; cùm videlicet mortuo dicitur: Veni foràs: vt nimirùm homo in peccato suo mortuus, & per molem malæ consuetudinis iam sepultus, qui intra conscientiam suam absconsus iacet per nequitiam, à semetipso foràs exeat per confessionem. Mortuo enim, Veni foràs, dicitur; vt ab excusatione atque occultatione peccati, ad accusationem suam exire prouocetur.* Ecce tibi, cum mortuo Lazaro (opinatissimo peccatoris hieroglyphico) vita conceditur, iubetur vt è sepulcro foràs exeat, hoc est, vt defensionem, excusationem, & palliationem suorum scelerum omittat, vt per ingenuam peccatorum confessionem reuiuiscat. Cùm obuelata erant peccata, in sepulcro iacebat fœtidè mortuus: *venire* autem *foràs*, & sine excusationum velamine coràm apparere, *reuiuiscere* est, & rediuiuâ natiuitate resurgere.

Ioann. 11. v. 43.

Cur Lazaro non dicitur; Reuiuisce, sed, Veni foràs?

S. Greg. l. 22. Moral. c. 9.

6. Psalmo 45. sic pangitur: Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram *Arcum conteret, & confringet arma & scuta comburet igni.* Quare non etiam arcus, & inimica arma, sicut & *scuta* comburuntur; aut *scuta* quemadmodum arcus & arma non conteruntur & confringuntur? S. Basilius in Catenâ Græcorum Patrum, insinuat, ideo dici scuta comburi, quasi ex aduersariorum scutis, noua alia scuta electis ad defensionem & munimentum denuò conflentur: *Et scuta comburet igni, inquit: Aduersarios nudans suis munimentis, & omnia in beneficium inimicorum faciens.* Verùm S. Bonauentura rem ad mores inibi apprimè traducit: *Et scuta comburet igni*, inquit, *Scutum significat defensionem peccati.* Nempè defensio peccati, & ambitiosa illius excusatio, quâ velut scuto peccata nostra defendimus, & famam clypeare præsumimus, igne, igne, inquam, illo gehennali semiustulanda, imò & comburenda est. Quin forsan & excusatio putanda gehennalis incendij fumus, aut scintilla quædam, seu potiùs fauilla. Inde *scuta*

Psal. 45. v. 10.

Scutum excusationum comburendum est gehennali igne.

S. Basilius.

S. Bonauent.

comburet igni, id est, excusationes: nam *scutum significat defensionem peccati.* O! quid fabricamus defensionem & excusationum scutum, gehennali potiùs igni comburendum?

§. XCII.

Cui adimitur peccati excusatio, plerumque etiam reatus tollitur, sincera confessionis sacramento.

1. M. Seneca. *An factum quod defendi potest, excusari non possit?* Apud Marcum Senecam in Excerptis ex lib. 9. Controuersiâ 2. sic defenditur Flaminius Prætor in cœnâ reum puniens. *Quædam*, inquit, *controuersiæ sunt, in quibus factum defendi potest, excusari non potest. Non speramus vt Flaminium iudex probet, sed vt dimittat. Itaque sic agere debemus, tamquam pro facto non emendato, sed non scelerato.* Quid ergò boni ac proficui relinquitur excusationi, si ei suspecti criminis defensio adimatur? Sanè otiatur excusatio, quæ factum in quo transparet crimen, aliquâ specie, quæ illud defendat, non colorat. Profectò de Philosophiæ arcanis *excusatio* à *defensione* seiungitur; persæpè enim humana excusatio obiectum crimen dum excusat, citiùs accusat, & defensione offensam exaggerat. Crimen, quod excusationes non obtendit, veniæ de proximo vicinatur. O quoties à quo tollitur excusatio, reatus etiam adimitur sinceræ confessionis sacramento!

2. Lucæ 22. Petrus, Petrus, inquam ille, nuper præ reliquis votorum præsumptione opinatissimus, ter de facili Christum negat, etiam trinæ negationis nuper admonitus. Sic confidentia vltra humanum fastum, virtutis naufragium est, imò & fidei titubatio! Adhuc Petro pernegante, tertiò cantauit gallus. Et conuersus Dominus respexit Petrum, & ad eius cor altè locutus mutâ oculorum voce Et confestim *egressus forâs Petrus fleuit amarè.* (Lucæ 22. v. 62.) Confestim, inquam, nec aspicientem se Christum respexit: nec tantùm ore, sed oculorum etiam mutus egreditur; sed lacrymarum euntibus riuulis, ore taciturnitate signato abundè respondet silentio culpam confitente, & defensionem negante certioris veniæ auspicio. Perbellè S. Maximus homil. 3. de Pœnitentiâ Petri: (S. Maxim.) Egressus forâs Petrus fleuit amarè. *Rectè planè Petrus fleuit, & tacuit; quia quod defleri solet, non solet exusari; & quod defendi non potest, ablui potest. Non se sua lingua credidit, quia Christum negaverat.* (*Quod fleri solet, non solet excusari quare?*) O quàm breui multa! Nimirum Petrus benè pœnitentium idea, culpam suam, & animitùs dolens, & illacrymat, & silet; nam lacrymæ excusationem ablegât, negant defensionem, ne sibi pugnet, dum quod fletus confitetur, abneget excusatio: *quia quod defleri solet, non solet excusari.* Addit adhuc viuaciùs: *Et quod defendi non potest, ablui potest,* quasi ablui ac remitti non possit, quod affectatis excusationibus obnoxiùs defenditur. Porrò excusationum negotium est, scelus artificiosè colorare, ne ab eius patratione exinceps abstineat aut pudore culpæ aut pœnæ timore.

3. Lucæ 7. laudatissimum Magdalenæ obsequium temerario censu damnat Pharisæus supercilio Pharisaico: & simul cum mulieris pietate Diuinam sapientiam ignorantiæ condemnat. Propositæ debitorum parabolæ, benè Pharisæus respondit: quod responsum Christum inuenit laudatorem. *At ille* (Iesus) *dixit ei: Rectè iudicasti.* (Lucæ 7. v. 43.) Benè est, laudet Christus Deus rectam Pharisæi sententiam; sed cur non bonam de se cogitationem non vituperat, quò totius parabolæ scopus dirigi videbatur? An non illius parabolæ argumentum in eo vertitur, vt ostendatur, Magdalenam plus diligere Christum, quia Christus plus illi remisit, plurium peccatorum impetratâ lacrymis veniâ; atque adeò quàm sit peccatrix illa mulier, esse illi notissimum? (*Laudatur Pharisæi sententia, vt excusatio ei omnis adimatur.*) Quare ergo Pharisæi *sententiam* laudat, nec *cogitationem* condamnat? Imò plus *cogitationem* prauam condemnat, quò *sententiam* laudat. Quod subtiliter vidit Ambrosius lib. de Tobiâ cap. 22. sic fatus: *At ille dixit ei: Rectè iudicasti. Laudata est sententia Pharisæi, dicente Domino: Rectè iudicasti. Rectè iudicauit Pharisæus, qui malè cogitauit, putans quòd ignoraret magis Dominus peccata mulieris, quàm donaret. Sed laudatur eius sententia, vt excusatio ei omnis adimatur.* (S. Ambros.) Vide quàm sapienter ac vrbanè Christus Deus prauam Pharisæi *cogitationem* damnet eius approbando & laudando *sententiam*, ac iudicium; suo enim iudicio ac suffragio (si res penitiùs penetretur) suam ipse *cogitationem* improbam condemnat, & inexcusabilem reddit. (*Rectè indicat, qui malè cogitauit.*) Dum ergò tollit excusationes, quæ peccata fouere solent honesto scelerum inuolucro, pœnitentiæ lenocinatur, cùm vulgare illius impedimentum longè remouet *sententiæ* laudatione, prauæ *cogitationis* clanculùm damnatrice: *Laudatur eius sententia, vt excusatio ei omnis adimatur.* Cùm laudatur eius sententia, excusatio omnis adimitur: quò palàm denotetur, quòd propria ambitiosiùs laus est excusationis negotium. Sed non dimittam hîc innotatum, quod alibi forsan expenditur, sententiosè ab Ambrosio dictum: *Rectè iudicauit Pharisæus, qui malè cogitauit*: à malâ enim cogitatione bonum iudicium peregrinari solitat.

4. Isaiæ cap. 5. sic excusationes damnat: *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.* (Isaiæ 5. v. 20.) Benè ibidem notat noster Cornelius, quòd huc euadit *funis* peccatorum, de quo vers. 18. vt scilicet tandem dicant malum esse bonum, suaue scelera excusent, dicántque esse virtutes. (Cornelius.) Idoneè quidem excusationes peccatorum funem intexunt, quem peccandi verecundia, aut supplicij metus confessione præcidit. Hunc etiam Prophetæ locum huc aduocat Petrus Damianus ser. 61. qui est in Vigiliâ natalis Domini: *In veritate dico vobis*, inquit, *quia nihil sic exasperat iram Diuinitatis quàm iniquitatis defensio. Æquo enim certamine nos decertamus cum Domino, cùm defendimus, quod odit; cùm nobis placet quod displicet illi. Quando sanari poterit, qui medicum spernit, medicinam coculcat, infirmam substantiam contrariorum receptione succendit? Tu dicis malum bonum, amarum dulce, tenebras lucem, & in creatorem refundis iniurias, vt quod laudauerit, tu vituperes; quod vituperauerit, tu laudes.* (B. Pet. Dam.) (*Excusatio complacentiam in peccato aut inuenit, aut facit.*) Intermitto multa, quæ super hoc argumento inibi subtexit. Itaque cùm homo affectatis excusationibus sua scelera

tueri

tueri festinat, *æquo certamine* cum Deo pugnare præsumit (ô audaciam impudenter temerariam!) cùm excusationibus argutè fabricatis in officinâ impœnitentiæ, approbamus ac *defendimus, quod odit; cùm nobis placet, quod displicet illi.* Planè peccati excusatio, argumento est, quòd adhuc tenaciter hæremus peccatis; & quòd *nobis placet; quod displicet Deo.* quasi excusatio complacentiam in peccato aut inueniat, aut faciat. Piè hinc exclamat B. Laurentius Iustinianus: *O delictorum ter beata confessio, quæ placat Deum, cælum pandit, reconciliat impios, tergit scelera, conscientiam mundat, fugat vitia, tribuit veniam, auget gratiam, spondet gloriam; quàm dulcis, quàm amabilis, quàm fœcunda est.* Hæc, & alia opulenta elogia, quæ confessio accersit, arcet excusatio.

Ingenuæ cõfessionis cõglobata elogia.

B. Lau. Iust de Inst & reg. Prælat. c. 21.

5. Psalmo 138. sic pangit regius Propheta: Et dixi: Forsitan tenebræ conculcabũt me: & nox illuminatio mea in deliciis meis. *Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur.* Quæ verba sic inibi exponit Chrysostomus in Catenâ Græcorum Patrum. Rectè dixit *à te*: hoc est *apud te* Si enim volueris, tenebræ non erunt tenebræ, sed quæ lucis sunt ostendent. Quare subiunxit, *Et nox sicut dies illuminabitur*, reddens apertius id quod præcedit; quippè quod nox exhibitura sit ea quæ diei sunt, non secùs ac ea quæ ipsius sunt propria. Quando enim Deus voluerit, elementorum operatio tam exactè traducitur in contraria quàm ad propria; ac si etiam ab initio ei attributa fuissent. Ceterùm hæc quidem de elementis propriè dicta sunt, metaphoricè autem etiam de rebus: Quoniam potest Deus iis qui in afflictiones incidunt, tantam adferre requiem, seu consolationem, quantam habent ij qui vtuntur rebus secundis. Hactenùs ille. Verùm præscripta Psalmi verba sic vertit Symmachus: *Neque tenebræ erunt tenebrosæ super te: sed nox sicut dies lucebit.* S. Augustinus sic locum exscribit, & sub aliâ metaphorâ tempestivè exponit, sic ibidem fatus: *Quoniam tenebræ non obtenebrabuntur à te. Tu ergò, inquit, noli tenebrare tenebras tuas; nam Deus illas non tenebrat sed magis illuminat. Qui autem tenebrant tenebras suas, quas Deus non tenebrat? Homines mali; homines perversi, cùm peccant vtique tenebræ sunt, dum non confitentur peccata sua quæ fecerunt, sed insuper defendunt, tenebrant tenebras suas. Ergo iam si peccasti, in tenebris es, sed confitendo tenebras tuas mereberis illuminari: tenebras tuas defendendo autem tenebras tuas tenebraris tenebris tuis. Et quando euades à duplicibus tenebris, qui in simplicibus laboras?* Longiusculè, sed nimis argutè Augustinus plures multimodè sententias addensat; ne delicta excusationibus exaggeremus, & tenebris tenebras augeamus; sed potiùs peccatorum tenebras ingenuâ confessione elucidemus.

Psalm. 138. v. 12. S. Chrysost.

Ipsâ etiam tribulatione Deus consolatur; & tenebras illuminat.

Symmachus. S. August.

Excusatio peccati tenebras aliis in super tenebris obtenebrat.

6. Ecclesiastes cap. 5. sic homines salubriter monet: *Ne dederis os tuum, vt peccare facias carnem* (Arabicus *humanitatem*) *tuam: neque dicas coram Angelo, Non est prouidentia: ne fortè Deus iratus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum.* Vatablus sic locum vertit: *Ne habenas laxes ori tuo, vt peccet.* Isidorus Clarius: *Ne totum te peccato inuoluas.* Quæ verba etsi plures expositores intelligant de voti adimpletione, tamen S. Hieronymus, Salon. Alcuinus, & Glossa sic exponunt: Noli quærere caluas excusationes, quibus des occasionem *carni*, aut *humanitati* tuæ ad peccandum. Audiendus est inibi Alcuinus: *Ne dederis os tuum, vt peccare facias carnem tuam. Noli itaque vanas excusationes quærere, & dare occasionem carni tuæ ad peccandum.* Notanter Arabicus pro *carne* exscribit, *humanitatem*; nil enim tam humanum, & homini cognatum, quàm quæsitas ambire excusationes. Et sanè cùm ille, qui velamine excusationum peccatum obtegit suum, id faciat plerumque ex complacentiâ peccatorum, quibus tenaciter hæret; consultissimè & moralissimè dicitur; *habenas ori suo laxare, vt peccet*; & *totum se peccato inuoluere*: cùm enim homo inuolucro excusationum peccata sua celat, se *totum peccatis inuoluit.* Nam qui habenas excusationibus laxat, nil sui à delictis habet immune: cùm nihil sit adeò prauum ac inexcusabile; ad quod defendendum, de facili exprompta ei excusatio non abundè suppetat. *Noli itaque vanas excusationes quærere, & dare occasionem humanitati tuæ ad peccandum; ne te totum peccato inuoluas.* Hic §. appendix est præcedentis, quare nouum nexum, quo sacro textui illigetur, non requirit. Hic v. 19.

Eccles. 5 v. 4 Arabicus.

Vatablus. Clarius. S. Hieron. Salon. Alcuinus. Gloss.

Qui habenas laxat excusationibus, totum se peccatis inuoluit.

---

§. XCIII.

Perpetuo tenore vna virtutis via premi debet; ne viator titubatione sistatur, aut lapsu periculosè corruat.

QVid sit virtus velut in tuto posita; interrogas; aut vnde huiusmodi securitas subeat? Respondet Seneca: *Ex bona conscientiâ, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam premētis viam.* Nam illi qui ex aliis propositis in alia transiliunt; viæ cursum intercipiunt, & sæpè sisti necesse est, sæpè inchoare, sæpè impingere; quomodo igitur habere quicquam certum maturúmue possunt, suspensi, & vagi, & passim offensantes? Hi more eorum qui fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alios leuior vnda detinuit ac molliùs vexit, alios vehementior rapuit, alios proximè & inquæsitæ ripæ cursu languescente deposuit, alios torrens impetus deiecit in mare. Ideò, vt monuimus; perpetuo tenore eadem virtutis via premenda est. Molestum est, imò & periculosum, semper vitam inchoare. Aut si hoc modo magis sensus potest exprimi: Malè viuunt, qui semper viuere incipiunt: nam post lapsum, interrupta via denuò inchoanda est. Ausim dicere: Persæpè non multum refert, vtrum virtutem omittas, an intermittas. Non enim vbi interrupta est manet, sed eorum more, quæ intenta dissiliunt, vsque ad initia sua recurrit, quod à continuatione suâ discessit. 1.

Seneca ep. 23.

Virtus continuo tenore vnam premat viam.

Dauid ille, de lapsu, labendi periculum expertus, sic pangit Psalm. 48. ad nostram eruditionem: Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam. Inclinabo in parabolam (parabolæ, inquam) aurem meam: *aperiam in psalterio propositionem meam.* S. Hieronymus 2.

S. Hierony.

nymus ex Hebræo: Aperiam in citharâ *ænigma meum.* Est ergò hîc propositio, non enunciatio Dialectica, sed problema ænigmaticum, interrogationem habens de re aliquâ abditâ, & non omnibus obuiâ: qualis est quæ sequitur: *Cur timebo in die malâ? Iniquitas calcanei me circumdabit me.* Plures è Commentatoribus per *diem malam* accipiunt tempus calamitatis & afflictionis huius sæculi, quibus viri etiam iusti imbecillè succumbunt. Alij per *diem malam* intelligunt diem iudicij nouissimi; quæ in Scripturis non rarò *dies mala* nuncupatur. Superest ergo exponendum, quidnam sit proprij *calcanei iniquitas*, quâ in tempore tentationis, & præsertim in die iudicij, obsideri, sic cautè Propheta timet? Hanc *calcanei mei iniquitatem*, aut *iniquitatem vestigiorum meorum* (vt alii scribunt) his verbis exponit Theodoretus in Catenâ Græcorum Patrum, sic fatus: *Si quis interroget me caussam, ob quam timeam, audiat confidenter, esse diem quemdam malum, quem formido: metuo autem, ne in die illâ inæqualitas calcanei mei circundet me.* O! sic metuit Propheta, ne *inæqualitas sui calcanei*, hoc est, *vestigiorum suorum*, in virtutis viâ, per quam ambulabat, in tempore calamitatis siue tentationis, illum faciat impingere? aut in die iudicij postremi illum atrociter accuset, & grauiori reatu circumueniat? Sic *inæqualitas* vestigiorum formidabilis est, & perpetuus vitæ tenor in viâ neglectus: Qui in viâ virtutis *inæqualiter* ambulat, ruinæ sensim vicinatur, & de inconstantiæ malo sic periculosè titubat, vt in tremendâ iudicij finalis die, timendi caussas exaggeret. *Cur timebo in die malâ? Inæqualitas vestigiorum meorum circumdabit me.* Vide quomodo *ænigmatum* problema quod Propheta proposuit, ethicâ eruditione soluatur. Quod ex iam dictis ampliùs elucidatur.

Psal. 48. v. 6.

In viâ virtutis incessus inæqualis valdè timendus est.

Theodoret. inibi.

3\. Geneseos 3. malesuadus ille paradiseus serpens, tametsi inauditus & indefensus à Deo grauiter damnatur: Quia fecisti hoc, inquit, inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius: *Ipsa conteret caput tuum & tu insidiaberis calcaneo eius.* Mirum sanè est, quòd serpens iam lacerato & *contrito capite*, quicquam sæuè violentum audeat: nam si contritum & infractum habet caput, quo pacto validum inimicæ mulieri vulnus infligere valeat, repens, languidus, & semimortuus? Sed nota subdolas vafrè insidias, ad grauiorem perniciem potentissimas, nempè *calcaneo insidiari*, vt dum lædit pedem, incedentem faciat malepedatum, & sic vestigia turbet, & claudum reddat incessum in viâ virtutis inchoatum. Sanè vel leuis in *calcaneo*, seu in vestigiis offensa, dum saltem gressuum æqualitatem impedit, non leuem viatori læsuram facit. Exindè forsan Rupertus inibi dixit: *Serpens quamlibet exiguus sit, si vel extremæ plantæ dentulum infixerit, occidit.* Quare peritè Caietanus pro τὸ *insidiaberis calcaneo eius*, ex Hebræo textu exscribit: *Tu conteres ei calcaneum.* Scilicet clancularię *insidiæ* præuiâ etiam admonitione sollerter præcauendæ (minùs enim ferit inimicus exertus, & frustrà cauto insidias parat,) *contritio calcanei* moralissimè dicuntur. Profectò *calcaneus* (seu *vestigia*) dum vel leuiter offenditur, leuiori *dentuli* morsu, grauem facit læsuram; nam dum pedem offendit, claudum interim facit, & vt minimùm, vestigia reddit *inæqualia*, ne *continuo tenore vnam premat viam*; quod in viâ virtutis graue perstruit nocumentum, nimis cum Dauide timendum. *Cur*, inquit *timebo in die malâ? Iniquitas*, id est, *inæqualitas vestigiorum meorum circumdabit me.*

Gen. 3. v. 15.

Serpens dum contrito etiam capite, calcaneo insidiatur, illum conterere dicitur.

Rupertus.

Caietanus.

4\. Geneseos 49. Iacobus Hebrææ gentis Patriarcha, hæc filio suo Dan, & Danitis fore prædicit: *Fiat Dan coluber in viâ, cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retrò.* Cùm totus hic sermo sub ænigmatico allegoriæ nubilo lateat, peritè inibi notat Ambrosius, quòd *equi* nomine, cuius vngula in viâ à colubro mordetur, intelligitur *corpus*; ascensoris autem vocabulo, *animus* innuitur, qui ex scelerosо corporis in viâ morsu, periculosè cadere perhibetur. Verùm S. Gregorius lib. 31. Mor. cap. 18. hâc super re sic ad rem præsentem Philosophatur: *Fiat Dan coluber in viâ, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retrò. Retrò cadere dicitur & non in faciem, sicut Saulus cecidisse memoratur. In faciem enim cadere est, in hâc vitâ suas vnumquemque culpas agnoscere, easque pœnitendo deflere. Retrò verò, quò non videtur, cadere, est ex hâc vitâ repentè decedere, & ad quæ supplicia ducatur ignorare.* Eheu non in faciem, sed retrorsùm cadit, cuius calcaneum, in viâ virtutis paradiseus coluber, & antiquus serpens sic mordit, vt *inæquali* incessu iam claudicet, & passim impingat. Hic, hic, inquam, *retrò cadit*, quia in eam partem, quam non videbat, & quam non præcauebat, cadit. *Retrò verò, quò non videtur, cadere, est ex hâc vitâ repentè decedere, & ad quæ supplicia ducatur, ignorare.* O quoties dum quis calcanei morsu saucius, & malè claudicans, impingit in viâ virtutis, per quam benè incedebat; irremediabili casu, & postremissimâ ruinâ corruit! Hic metus Dauidem nuper vrebat: *Cur*, inquiens, *timebo in die malâ?* (in die, inquam, finalis iudicij) *Iniquitas calcanei mei*, seu *inæqualitas vestigiorum meorum circumdabit me.* Scilicet in vestigiorum *inæqualitate* (dum inexpectata mors repentè adest) futuri districtiùs iudicij periculum exaggerat; si quidem iners viator calcaneo saucius, *retrò cadit.*

Genes. 49. v. 17.

S. Ambros.

S. Gregor.

Actor. 9.

Calcanei morsus in viâ, retrò, & non in faciem cadere cogit.

5\. Canticorum 7. *Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum?* Masculum hîc Sponsæ robur, & constantiam hostiliter flecti-nesciam depredicat. Et confestim addit: *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!* Per τὸ *gressus*, tum ipsum Sponsæ incessum, tum ipsius pedes, quibus incedit seu graditur, Interpretes accipiunt. Quare Vatablus vertit: *Quàm pulchri sunt pedes tui calceati, filia Principis.* Quasi dicat: Quàm pulchrè iis calceos & cothurnos: quàm pulchrè iis calceata & cothurnata incedis. Nihil in pedibus, & eorum ornatu; ac proinde in tuo per viam virtutis incessu, non pulchrum, non venustum, non aspectabile est. Sic infrequens & perrarum pedes, calceos, ac gressus sine vllâ maculâ aut fœditate habere? Tantámne pulchritudinem, pedum, calceamentorum, ac gressuum venustas conciliat? Illud Isaiæ 3. *Auferet Dominus ornamentum calceamentorum*, sic ad præscriptum locum Canticor. noster Cornelius ex Hebræo transtulit: *Auferet Dominus gloriam calceamentorum.* ô! venusti pedes calceis exornati, & pulchris gressibus

Cant. 7. v. 1.

Vatablus.

Isaiæ 3. v. 18.

Cornelius

Calceamentorum gloria magni æstimatur.

greſſibus incedentes, ſine titubatione, lapſu, aut errore deformes, ſic formoſam reddunt Sponſam, vt ab iſtiuſmodi inceſſu *gloriam* fœneret? Sic eſt *pulchrè glorioſum*, in virtutis viâ non ſiſti, non titubare, ſed offendere? Magna ſanè eſt *calceamentorum gloria*, quandoquidem ex ore cæleſti Sponſi, Sponſa nunc pulchrè audit: *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis*!

6. S. Hieronymus. Tranſlationes.

Pſalmo 35. ſic Deum orat Dauid: *Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te.* τὸ *prætende*, Hieronymus exſcribit, *attrahe*, alij, *obtende*, *expande*, *porrige*, velut miſericordiæ tuæ auxiliarem manum Quare tunc Propheta diuinam miſericordiæ manum ſibi *porrigi* expetit? *Non veniat*, inquit, *mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatoris non moueat me.* Agellius inibi per τὸ *pedem ſuperbiæ*, pompam in inceſſu, quam vana gloria ciet, idoneè commentatur. Sed cur affectum inanis gloriolæ, ſic in inceſſu Propheta timet? & cur hanc leuem arrogantię noxam, *pedis* vocabulo deſignat? Scilicet acutè ex Lobetio. Opere morali de Peccato, refert Corderius, quòd benè ait *pes ſuperbiæ*, non pedes; ſuperbo enim pes eſt vnicus. Ideóque ſicut diu conſiſtere non poteſt, qui vnico tantùm ſtat pede, eóque totam incumbentis corporis molem ſuſtinet; ita etiam nec diu ſtare poteſt ſuperbus peccator: nutabit ille, dubiumque librabit corpus, ac tandem præceps in ruinam dabit. Pes enim hominis qui ſtare debuit in viâ rectâ, ſimul atque ſuperbiâ corripitur, illicò ceſpitat & labitur in obliquis peccati ſemitis. Hactenùs ille. Vnde Propheta poſtquam dixit: *Non veniat mihi pes ſuperbiæ.* ita vt vno dumtaxat pede ſtem, & progredi adnitar; confeſtim addit: *Et manus peccatoris non moueat me.* Porrò ſic in viâ ſtantem, vel leuiter *mouere*, impellere ad ruinam eſt. Quod ſapienter Euthymius, indidem adnotauit: *Non moueat me, Ne me concutiat, vt pereram.* Nam qui in viâ virtutis incedens, ſi vno dumtaxat *pede* inanis gloriæ innitatur, vel tantùm *moueri*, perindè eſt, atque ſi violenter *concutiatur*, *vt pereat.* Quare Dauid, dum anxiè timet, ne illi veniat *pes* ſuperbiæ, manum diuinæ miſericordiæ ſibi *porrigi* obnixiùs adprecatur.

Pſalm. 35. v. 12. Agellius. Corder. ibi. Lobbetius. *Superbus vno pede nititur; vnde facilis eſt ad lapſum.* Euthymius.

Vide hîc quàm ſtrenuè Rutha pedibus ſuis confecerit iter ab Idololatrâ Moabitide vſque ad terram promiſſionis, & veram veri Dei religionem; Iſraëlitides Matronas progreſſu æmulata. Quod prolixum iter, non ſuperbiæ pede, ſed pedibus humilitatis feliciter peregit: *Prophetæ ſunt ſimul, & venerunt in Bethlehem.*

Hic verſ. 19.

---

§. XCIV.

Textûs ſacri manuductu, aliqua è multis Angelorum elogia prædicantur.

1. Mich. Syncell. Gen. 19. v. 1.

Michaël Syncellus inter Græcos Patres locuples auctor, in Laudatione in ſanctos Dei Angelos, ita ſcribit: Abrahæ *Patriarchæ nepos Lot, cùm in Sodomorum portâ ſederet, duos Angelos vidit, quos & cadens in faciem ſuam adorauit: atque intra domum benignè, gratantérque ſuſcipiens, euertendam ciuitatem, ac ciues incendio concremandos, iis præmonentibus didicit; túmque iiſdem manu ducentibus, ſaluus, in Segor euaſit*; præcoquâ ſollertiâ Rutham Loti futuram ſobolem edicentibus. Opinor etiam eorum inuisâ operâ eductam è Moabitide, ſalaci, nefariâ, idololatrâ, indéque in vrbem Bethlehem adductam recto itinere, quò Moabiticum declinans excidium, tot Regum, Regíſque Regum generoſa mater euaderet O quot non viſa officia gratanter Angelis Rutha debet, prædicandis eorum elogiis ſumptuoſiùs obærata! Adpoſitè Petrus Celenſis, quaſi loqueretur de electiſſimâ Ruth adſpectu ad Orpham reiectaneam, ita ſcribit: *His principaliter & propriè, Angeli deſeruiunt officiis, vt vel ad Deum venientium inquirant mentem, propoſitum, & meritum officij ſui certè eſt, & dignos intromittere, & indignos extrudere; benemeritos cum reuerentiâ ſuſcipere, immeritos cum iniuriâ reiicere*, &c. Quaſi Angeli conſtituti ſint humanæ *mentis Inquiſitores*, quod eſt præcelſum Angelorum officium.

Rutha Angelis manuducentibus quomodo euaſit. Hic. verſ. 19. *Angeli ſunt mentis Inquiſitores.* Petr. Celenſ. l. de Panib.

2. Pſal. 77. v. 25.

Pſalmo 77. ſic pangit regius Vates: Et *pluit* illis manna ad manducandum, & panem cæli dedit eis. *Panem Angelorum manducauit homo: cibaria miſit eis in abundantiâ* Mirum ſanè eſt, quòd nubes *pluat* panem Angelorum, & non potiùs eorum potum. An non verbum *pluit*, citiùs & aptiùs ad potum, quam panem aut cibum referatur? Cibum Angelorum diſertè ſcimus nempè typicum Manna in Euchariſtiæ figurâ, quâ in cæleſti Dei regno cibantur: qualis verò ſit eorum potus, hîc tacetur. Sed eum publicat Bernardus Serm. 2. ex Paruis, adludens ad Rebeccam, quæ in Deiparæ typo, Abrahami ſeruum, & eius camelos, Geneſeos 24. largiùs potauit. Sic ergò ſcribit Bernardus: *Quærit Angelus puellam, quam præparauit Dominus filio Domini ſui; bibit ipſe de hydriâ tuâ, cognatâ tibi virtute delectatus: ſed numquid non & iumentis potum tribues? Bibit Angelus; quòd virum non cognoſcis; bibant iumenta, quòd de humilitate ſingulariter gloriaris.* Publicauit Dauid *Angelorum panem*; ſuppatem huic cibo potum, nempè Deiparæ virtutes, demonſtrat Bernardus. Decebat enim vt Angeli, qui Mannâ tamquam proprio cibo aluntur, Deiparæ *cognatis virtutibus*, præſertim Virgine Maternitate potarentur. O quàm delicioſè ac ſobriè Angeli hunc potum ſitiunt, hoc vino inebriantur! *Bibit Angelus de hydriâ tuâ, cognatâ tibi virtute delectatus.*

Præluſtribus Deiparæ virtutibus Angeli potantur. S. Bernardus. Gen. 24. v. 18. & 19.

3. Pſalm 88. v. 6.

Idem regius Propheta Pſalm. 88. ſic modulatè occinit: *Confitebuntur Cæli mirabilia tua Domine; etenim veritatem tuam in Eccleſiâ Sanctorum.* Non conuenit inter Expoſitores, quid *Cælorum* nomine intelligatur. Citò dicam cum Agellio inibi, Cælorum, nomine ſanctos Angelos ſignificari: Angeli enim & ſublimiùs & modulatiùs Dei *Mirabilia* prædicare eualent: *Sed meliùs*, inquit, *Cælorum appellatione ipſos Angelos intellecturi ſumus, vt video Theodoretum intellexiſſe: æquum eſt, inquit, vt cæleſtes illæ virtutes Mirabilia tua confiteantur & laudent; neque Mirabilia tantummodò, verùm etiam & Veritatem.* Expenſione autem digniſſimum eſt, quòd poſtquam Propheta induxit ſanctos Angelos *Mirabilia* Dei ſublimiùs prædicantes, quaſi eiuſmodi *Mirabilia* ab Angelis prædicata, humanæ credibilitatis faſtigium excellant, & maiora veris forſan videantur; confeſtim huiuſcemodi

Agellius. Theodoret.

huiuſcemodi

iuscemodi *Mirabilia* appellet *Veritatem*. An Angelorum panegyris, arcana Dei immetatè attributa, & eius mirissima opera deprædicans, falsitatis suspecta esse potest de adulationis genio? An, quam Angeli Deo cantant hymnodiam, de poëseos licentiâ, *doctas fabulas secuta* videri posset, de tantâ *Mirabilium* sublimitate? Idne præcaueat Propheta, dum *Mirabilia* Dei, quæ Angeli hymnis celebrant, ipsissimam *Veritatem* appellat? Rescribam hîc plura Angelorum epitheta, quæ Michaël Syncellus Orat. in Sanctos Dei Archangelos, his verbis addensat: *Auete Angeli iustißimi*, inquit, *lucis speciem habentes, fulguranti habitu, sceptra tenentes, tertia Dei nouissimáque distinctio, ac velut agmen claudens; comprehensiua, totiusque loco accepta pars; vnio ac commißio, circuitu vtens, appellatiua, pro nominis ratione ad aliquid habens: indefinita, sursùm tendens; collectiua, in partes distributa, complexione vtens.* (Addit profundiùs) *Poëtica, efficáxque, vniuersalis, singularis, participans, absoluta, non vt ars, sed vt ipsæ res declarant.* Ne autem alicui forsan videretur de Angelorum naturâ aut proprietate, audaciusculè aut insolenter dictum, quòd possit dici *Poëtica*; subiungit epitheti commentarium: Dicitur, ait, *Poëtica efficaxque, propter mystici laudum cantici excellentem modulantiam; ac fortè propter extremæ illius ac mirabilis tubæ clangorem.* Profectò cùm Angelorum *modulantia*, quâ Dei *Mirabilia* decantant, à Syncello dicatur, *Poëtica*, consultissimè præcauet Propheta, sicut aliàs Petrus, ne *doctas fabulas secuti* videantur: quare huiusmodi Dei *Mirabilia*, ipsissimam esse *Veritatem* cautiùs aduertit: *Confitebuntur Cœli*, (id est, Angeli) *Mirabilia tua Domine & Veritatem tuam in Ecclesia Sanctorum.* Nimirùm Angelorum de Deo *modulantia*, præ *Mirabilium* sublimitate, forsan videri posset *Poëtica*, sed reapse ipsissima Veritas est. Quod etiam pariter extendit ad clangorem Angelicæ tubæ, ortu rediuiuo mortuos redintegrantem. Reliqua Angelorum epitheta, quæ Syncellus densè spissat, nec vacat, nec iuuat enucleatiùs expendere: ipse breuem commentariolum singulis confestim subdit, vt pronum cuique sit in illis Angelorum encomia auidiùs ruspari.

Addensata Angelorum epitheta. Mich. Syncell.

Angelorum hymnodia dicitur Poëtica, & ipsa veritas, quo sensu?

Angelica tuba finaliter clangens, quo sensu dicatur Poëtica, cùm vera sit.

Matth. 24. v. 31.

4\. Pergit idem Psalmographus, factus Angelorum encomiastes, *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium.* Pro τὸ *millia lætantium*, S. Hieronymus exscribit, *millia abundantium:* & aliqui ex Hebræo vertunt *millia Angelorum:* quasi perindè sit, & in idem hîc recidat, *lætantes* & *Angeli*. Nec modò *lætantes*, sed etiam *abundantes*, nempè *abundantes* bonis omnibus, præsertim *lætitiâ*, quâ sic exundant, vt in homines vbertim exuberet. Hùc aduocare licet illud Michaëlis Syncelli, nuper laudati, qui sic Angelos affatur: *O summè omnes venerandi. Omne enim per vos gaudium in ipso consummatum est, atque ad salutem conducens eruditio, ab antiquis, ac vsque modò.* O! sic Angeli gaudio exundant, sic student hominum gaudio, vt per Angelos, id est, *lætantes, omne gaudium* de Deo, & in Deo *consummatum sit*? Parum fuisset Angelo Raphaëli dixisse mœrenti Tobiæ: *Gaudium tibi sit semper*, nisi gaudium, quod salutatione vouerat, strenuo incunctanter opere perfecisset. Per Angelos enim *omne gaudium consummatum est, ab antiquis, ac vsque modò.* Et bene *abundantes* nominantur; nam, vt iunior Tobias ad Patrem iam lætum dixit: *Bonis omnibus per eum repleti sumus.*

Psalm. 67. v. 18. S. Hieron. Hebræus.

Per Angelos, id est, lætantes, omne gaudium consummatum est. Mich. Syncell.

Tobiæ 5. v. 11. *Angeli, id est, abundantes.*

5\. Numerorum 14. Hebræum populum nimis pauidum Iosue & Caleb sic alloquuntur: Nolite timere populum terræ huius, quia sicut panem ita eos possumus deuorare: *Recessit ab eis omne præsidium: Dominus nobiscum est, nolite metuere.* Pro τὸ *præsidium*, Chaldæus habet, *fortitudo*: viuaciùs in Hebræo fonte exscribitur: *Recessit ab eis vmbra eorum.* Scilicet sicut *vmbra* nos à Sole protegit in æstu, ita & *fortitudo* seu *præsidium* protegit à periculis & hostibus. Deus ergò qui hactenùs Chananæos conseruauerat, iam ad aduentum Hebræorum subducebat eis suam protectionem vt caderent coram Hebræis. LXX. Interpretes habent, *Recessit ab eis tempus.* Valdè sudat cômentatorum industria, vt exponant quodnam sit hoc *præsidium*, quod tunc à Chananæis recessit, quod *vmbræ* nomine declaratur? Multa multi in re valdè ambiguâ. Neque adducar, vt credam hæc verba referri ad Iobum quo mortuo, recessit regionis illius *præsidium, fortitudo, vmbra*, & sospitatis *tempus*: tempora enim sic parum cohærent, vt alia interim omittam. Nonnulli, vt notauit Phesicthe, sic locum tempestiuè exponunt: *Recessit præsidium*, seu *vmbra eorum*, id est, *Angelus*, qui eos, quasi sub alis fouebat & protegebat. Sic dicitur Ruth *sub Dei alas confugisse*, vt alia sexcenta loca omittam. Nec mireris, si Angelus *vmbram* facit: facit & Spiritus sanctus, & virtus Altissimi, quæ Virgini Deiparæ placidè *obumbrauit* fotu mirissimo. Adsimilem obumbrationem seu *vmbram* Angelus facit. O quanta sub hâc similitudine compendio abbreuiata latent! Sic Angelorum *vmbra*, nostrum *præsidium* est, *fortitudo* nostra est; quin & *tempus* nostrum est. O bonum feliciter *tempus*, quod gnome solaris vmbra non metitur, sed fauentium Angelo *vmbrâ* mensuratur! O adsit nobis *præsidium, fortitudo, vmbra*, & *tempus* nostrum, Angelus, inquam.

Num. 14. v. 9. Chaldæus, Hebræus.

LXX. Interp. *Angeli dicuntur præsidium, vmbra, & tempus nostrum.*

Phesicthe. Ruth 2. v. 12.

6\. Sanè à quibus recedit Angelus humanis culpis offensus, *Recessit ab eis omne præsidium*, & imbecillè inermes aduersariorum triumphis militant. Nam vt scitè dixit Michaël Syncellus Oratione illâ in sanctos Dei Angelos: *Nulla Atque vt quis sedulò*, inquit, *perscrutari velit, nulla miracula, nulla signa, nulla trophæa . . . aliter quàm sanctorum Angelorum ministerio exhibita fuisse inuenerit.* Nemo sine Angelorum præsidio atque ope vllam reportat victoriam, trophæa erigit, triumphum adornat. Adsit Angelorum *præsidium*, & satis victoriatum est. Imò & à singulis parta victoria, omnium triumphus est, ne aliquis sine reliquis *trophæorum* gloriâ patiatur; quasi quilibet sit vnus plures, vel solus omnes. Quod luculenter tradit S. Gregorius lib. 17. Moral. cap. 18. sic de Angelis loquens: *Quorum tantum omnium vna victoria est, sui super se Opificis voluntas summa, quam dum semper aspiciunt, quod obtinere non valent, numquam volunt. Benè ergò dicitur: Qui facit concordiam in Sublimibus suis.* Ecce tibi Angelorum *omnium vna victoria est*, quasi in quolibet aliorum certamine quisque vincat: sicque sine quolibet Angelo *nulla trophæa* sunt, victoria nulla. Hinc suprà

Num. 14. v. 9. Syncellus. *Nulla victoria trophæum nullum sine Angelorum ope.*

Angelorum omnium vna victoria est. S. Gregor.

Iob 25. v. 2.

num.

num.3. Angelus dici potuit, *vniuerſalis, ſingularis.* Quomodò autem Angeli *ſummam voluntatem* Dei *ſuper ſe habeant*, aliàs forſan enucleabitur.

§. XCV.

Præſcripta theſis de Angelorum præſtantiâ adhuc vberiùs adornatur.

1. Syncellus Orat. in Dei Angelos. ADhuc ab eodem inibi Syncello ſic Angeli ſalutantur: præcones, Prophetæ, Euangeliſtæ, diuini exploratores, cuſtodes, præſides, conſeruatores, exquiſitores, expenſores, rationum præfecti, *inſcriptores*, ianitores, *diuina ſpecula*, *viua ſimulacra*, vniuerſis hominibus dati comites, indeflexè Creatoris voluntatem facientes; vocem ſermonum eius inceſſanter audientes; *qui ſemper augeatis, ac proficiatis, iugitérque acceſſionem recipiatis*, (accidentariam, inquam) diſcipuli vos, *interpretéſque ac amici vniuerſorum Regis....interminatiſsimi* & in ſeipſis *tanquam diuinum dominium atque auctoritatem ſpecie exhibentes.... quorum notæ & inſignia ſunt purgandi vis, omnémque prorsùs materialem vitioſitatem abſumendi....omnipotentem verè ac ſolam poteſtatis conditricem Poteſtatem in vobis delineantes....* eximiè præſtantes, *diuino pollentes ornatu.... Auete Archangeli lucidiſsimi, manſuetiſsimi, terribiliſsimi, boni, lenes.* Hactenùs ſparſim ille; cuius ſententias ſingulas, ſi enuclearem ſigillatim, nimis longum feciſſem.

Conglobata Angelorum elogia.

Noſtram materialem vitioſitatem abſumunt Angeli.

2. Pſalm. 15. v. 10. Actor. 2. v. 24. Regius Propheta Pſalmo 15. ſic pangit Chriſti nomine: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem* quia vt ait S. Petrus, *impoſsibile erat teneri illum ab eo* (inferno.) Indè conſultiſſimè Chriſtus priùs reſurrexit quàm vngeretur à mulieribus, vt oſtenderet ſe eâ vnctione non egere, vtpotè qui minimè putris iacebat in ſepulcro, & propriâ virtute reſurgeret: quod Angeli operâ peridoneè euulgatur: Angelus enim Domini deſcendit de cælo: *& accedens reuoluit lapidem, & ſedebat ſuper eum.* Qui dixit mulieribus, qui ſacrum cadauer vngere feſtinabant: Scio quod Ieſum, qui crucifixus eſt, quæritis: non eſt hîc: ſurrexit ſicut dixit: *Venite, & videte locum, vbi poſitus erat Dominus.* Quid Angelis cum mortuorum ſepulcro? Quid tam ſollicitè Angelus ſatagit, vt mulierum vnctionem anteuertat, ne putetur Chriſti corpus vnguentorum beneficio, à vermibus & putredine exemptum? Profectò altè dixit Titus Boſtrenſis de naturâ humanâ: *Quamquam illa in præuaricationis peccato fœteret, quamquam in Idololatriæ peccato putruiſſet, quamquam ei Dæmones inſtar vermium dominarentur*, &c. Scilicet peccator Deo mortuus eſt, & viuum cadauer; huius autem cadaueris, Dæmones inſtar putredinis, *vermium*, fœtoris, ac corruptionis ſunt: cùm ergò Domini ſepulcrum fore dicatur *glorioſum*; Angelorum munus erit, æmulâ operatione, incorruptionem Dominici cadaueris, à *vermium* putredine ac corroſione aſſerere aut publicare. Ergò Angelus anteuertat muliebre vngendi ſtudium, ſedeat ſuper monumenti lapidem,

Matth. 28 v. 2.

Peccatoris animo emortuo, inſtar vermium Dæmones.

Titus Orat. in Ramos Pſalm.

Cur ſit Angelus Dominicæ incorruptionis & reſurrectionis aſſertor.

cum mulieribus ad monumentum deſcendat, vt à Domini corpore corruptionis ac *vermium* ſuſpicionem aut opinionem excutiat, & numquam putre Domini reſurgentis corpus, oſtendat, ac fundet. Angelus *ſedebat ſuper eum* (lapidem,) *vt eſſet cuſtos ſepulcri Domini*, ait S. Hieronimus: *Sedebat* (ait S. Thomas) *cui nulla inerat laſsitudo, vt fidei Doctor, vt reſurrectionis magiſter: ſedebat ſuprà petram, vt ſoliditas ſedentis daret credentibus firmitatem.* Quod ad miniſteriale Angelorum officium, ex munere pertinebat. Nam ſi Dæmones ſunt mortuorum in peccato *vermes*; Angelus ſit Dominicæ incorruptionis aſſertor, & à *vermium* ſuſpicione ſedulus vindex. S. Hierony. S. Thom.

3. Pſal. 103. v. 4. Pſalmo 103. ſic Dauid pangit: *Qui facis Angelos tuos ſpiritus: & miniſtros tuos ignem vrentem.* Græci Patres ibidem in Commentario, ſic locum exponunt: *Dicitur facere Angelos ſuos ſpiritus, id eſt, conſeruare illâ ratione quâ facti ſunt; quaſi qui eâ ratione qua benè eſt, perſeuerat, quin degeneret in deterius, ſpiritus ethicè appellari poſſit ac ſi angelicam naturam de perſeuerantiâ æmuletur.* (de quo alibi forſan) Ceterùm S. Chryſoſtomus in Catenâ Corderij, hanc ſententiam aliter interpretatur: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus*, &c. *A miniſtris Dominum deſignat. Si enim incorporei ſpiritus & ignis, multò magis Dominus incorporeus: alioqui verò hîc non declarat, quid tandem ſint ſecundùm ſubſtantiam, ſed eorum operationem per hæc elementa deſignat.* Itaque cenſet Chryſoſtomus hîc non exponi Angelorum ſubſtantiam, ſed operationem igni ſimilem, vt per eam Angelorum Dominus ac Deus cognoſcatur. O bona Angeli, velut ignis operatio, quæ Diuinitatis commentarius eſt, & ad notionem illius manuducit! Eleganter Iſidorus Peluſiota in Catenâ Cræc. Lucæ 3. ita ſcribit *Quam ob cauſſam diuina ferè omnia Ignis nomine deſignantur? Deus enim ignis dicitur, & Angeli ignis vrens; & apparuerunt Apoſtolis linguæ inſtar ignis. Exiſtimo propter abundantiam, & copiam inuidiæ expertem, atque diuitias: quandoquidem vnus ignis mille lampades accendat, nec minuatur; ſed alias iterùm totidem, imò plures valeat accendere.* Ecce tibi quàm appoſitè dixerit Chryſoſtomus. *Et miniſtros ſuos ignem vrentem. A miniſtris Dominum deſignat.* Porrò hoc *ignis elogio*, quod in Deo prælucet, & mirè elucet in Angelis; diuina auguſtiùs munificentia, in beneficentiâ Angelorum impreſſiùs declaratur. O ſic eſt interminata Angelorum beneficâ largitas, vt in eis munificentior Dei bonitas, pietas, clementia, omníſque illius vis benefica, viuaciùs tranſluceat? Ita quidem, *quandoquidem vnus ignis mille lampades accendit, nec minuitur.* Sic Angeli diuinam largiùs beneficentiam, *ignis* vocabulo æmulantur? Fallor, niſi hùc adludit Iacobus cap. 1. aiens: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum de ſursùm eſt, deſcendens à Patre luminum*, id eſt, Angelorum, vt quidam interpretantur. Hinc Ioannes Alba Electorum cap. 16. *patrem luminum* commentatur, *auctorem omnium bonorum.* Quare Angeli, *diuina ſpecula*, & *viua ſimulacra*, à Syncello nominantur.

Græci Patr.

Perſeuerantia eſt Angelorum æmulatio.

S. Chryſoſt.

Deus & Angeli ſententiosè igni comparantur.

S. Iſid. Pelur.

Act. 2. v. 3.

Iacobi 1. v. 17.

Ioan. Alba. Syncell. ſup

4. Iſaiæ. 6. v. 2. Iſaias cap. 6. agens de Dei ſolio, ita ſcribit Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, *& duabus volabant.*

Dubium

Angelus quaſi flamma, ſtando volat.

Pſal. 103. v. 4.

S. Bernard.

Mich. Syncell. ſuprà.

Dubium vulgò ſudatum quomodo Seraphim ſtant ſimul & volant: nam ſtatio volatum non patitur, & volatus ſtationem excludit. Verùm enimuerò ex nuper aduocato Pſalmi loco, *Qui facit Angelos ſpiritûs, & miniſtros tuos ignem vrentem*, S. Bernardus ſerm. 4. de verbis Iſaiæ, ſic vulgarem quæſtionẽ ſingulariter extricat: *Vide*, inquit, *flammam quaſi volantem & ſtantem ſimul, nec miraberis iam Seraphim ſtantes volare, ſtare volantes*. Quid accommodatius? Inde forſan à Michaële Syncello dicitur Angelorum natura, *Comprehenſiua, totiúſque loco accepta pars .... indefinita, ſurſùm tendens, collectiua, in partes diſtributa complexione vtens*, Quaſi de agilitate immenſitatem æmuletur.

Pſal. 90. v. 11. & 12.

5. Regius Propheta Pſal. 90. ſic occinit: Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. *Quoniam Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.* Id eſt, in omnibus vicis, foris, plateis per quas ambulas, in omnibus itineribus & locis, in omnibus occupationibus, negotiis, exercitiis, quibus inſudas: quia in omnibus eſt lapis offenſionis, petra ſcandali, laqueus & rete tentationis ab hoſte poſitum aut manifeſtè aut occultè tã in proſperis quàm in aduerſis: Ne autem paſſim impingas, & miſerè cadas, adeſt Angelus in omnibus viis tuis. Quomodò autem Angelus in viis noſtris nos cuſtodiat, ne vnquam offendamus, ſingulariter tradit Anonymus in Græcorum Patrum Catenâ opinatiſſimus: *Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis*, &c. *Angeli autem*, inquit, *mandatum à Domino accipientes cuſtodient virum probum ab omnibus actionibus & operationibus inimici, & vias eius ſuſtollent, propriis manibus ipſum eleuantes. Hæ autem ſunt Angelicæ operationes, ne pes animæ illius ad lapidem offendat.* Nimirùm quaſi parùm foret Angelis, hominem propriis manibus eleuare, ne pes illius ad lapidem offendat; addit, quòd Angelus *vias eius ſuſtollit*: quaſi perinde ſit, in idémque recidat, Angelum *cuſtodire eum in omnibus viis ſuis*, ac *vias eius ſuſtollere*. An ipſas *vias*, per quas homo ambulat, vel potiùs humi repit, Angelus eleuat, *ſuſtollit*, ſublimat, quò per altas ac ſublimes *vias* generosè incedat? O quàm eſt nouum ac infrequens, *vias* ipſas in terrâ tritas ſublimiter *ſuſtollere*, vt per eaſdem vias incedens, iam ſublimis incedat; quaſi in terrenis viis veſtigia figens, inſolenti viarum eleuatione, nouus præcelsè viator per æthera incedat, & cælis propiùs vicinetur: *Vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis*, id eſt, *Et vias eius ſuſtollent.* Quod ſi relatiua vocula *eius*, appellet ſuprà ſuppoſitum proximè præcedens, nempè *inimici*, ſenſus ad rem luculentior euadit: *Angeli cuſtodient virum probum ab omnibus actionibus & operationibus inimici*, hoc eſt, *Vias eius* (*inimici*, inquam) *ſuſtollent* Quaſi Angelus, iniquitatis vias, quas deprauauerat inimicus homo aut Dæmon, & per quas diu cum peccatoribus, peccator & ipſe triuerat inceſſu improbo, Angelus ſurſùm eleuet, & miriſſimè *ſuſtollat*. Quod forſan Dauid Pſal. 118. auidè expetebat, ſic Deum orans: *Viã iniquitatis amoue à me.* An non ſatiùs, imò & faciliùs foret, vt ipſe ſe *amoueret* à viâ iniquitatis, & per viam æquitatis incederet, quàm, vt viam à ſe *amouendam* poſtularet? Quis vſquam expetiiſſe legitur, vt via ſeu iter, per quod hactenùs inceſſerat, à ſe amoueretur, ne exinceps per illud incederet? O ſublimiſſimè miniſteriale Angelorum ergà homines obſequium! *Angelis ſuis Deus mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis*, hoc eſt, Angeli cuſtodient te ab omnibus actionibus & operationibus *inimici & vias eius ſuſtollent*. Nempè *tollitur via* praua, quam hactenùs inimici maleſuadâ operâ ſtudiosè triuerat, & per quam malè ambulauerat: & ita miniſterio Angelorum, cumulatiùs Dauidis votum impletur: *Viam iniquitatis amoue à me.* Profectò viam *amouet*, qui *ſuſtollit* viam.

Anonym.

Angeli nos in viâ cuſtodiunt, quia terrenam viam ſuſtollunt.

6.

Viã iniquitatis amouent, & ſuſtollunt Angeli.

Pſal. 118. v. 29.

---

§. XCVI.

Laudationis Angelorum auctarium.

Pſ. 43. v. 5.

S. Ambroſ.

Mandare Salutes Iacob, eſt Angelorum miniſteria illi deputare.

1. Pulchra Dauidis ad Deum vox eſt: *Tu es ipſe Rex meus, & Deus meus: qui mandas ſalutes Iacob.* Quæ ſunt iſtæ *ſalutes*, pluratiuo vocabulo cum emphaſi expreſſæ, quas non Iſraëli, id eſt, videnti Deum (vt à multis exponitur;) ſed Iacobo, id eſt, ſupplantatori, & ſupplantationi obnoxio, à Deo bèneuolentiùs *mandantur*? Citò dicam cum Ambroſio: *Mandauit autem Salutes Iacob: quia in ſingulis oraculis ſalus eſt, in ſingulis quoque ſalus eſt manſionibus: Salus in miniſteriis Angelorum, qui ad protectionem hominum deputantur.* Quaſi Iacob mandare *ſalutes*, ſit illius tutelæ *Angelos* deputare. Nimirùm ſingulos Angelos, non vnam hominis ſalutem, ſed plurimas eiuſdem *Salutes* puta, & Raphaëles reputa: Raphaël enim ſonat, *medicina Dei*, Dei autem medicina, hominis ſalus eſt: imò & multiplex ſalus. *Qui mandas Salutes Iacob*, id eſt, *Angelorum miniſteria.*

Luc. 15. v. 9. & 10.

Homo eſt nummus, Dei imagine inſignitus.

S. Ambroſ.

S. Gregor.

Cur Angeli ad congratulationem de inuenta drachmâ inuitentur.

2. Lucæ 15. fatuâ erroribus ouiculâ feliciter inuentâ, aliam parabolam his verbis Chriſtus proponit; Quæ mulier, inquit, habens drachmas decem, ſi perdiderit drachmam vnam, nónne accendit lucernam, & euerrit domum, & quærit diligenter, donec inueniat? *Et cùm inuenerit, conuocat amicas, & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam, quam perdideram. Ita dico vobis gaudium erit coram Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente.* Cùm horum verborum ſenſus ſub ænigmatis nubilo parabolicè propoſitus ſit, videndum eſt quid quæque vox, non in cortice, ſed in medullâ ſignificet. S. Ambroſius lib. 7. in Lucam, per hanc *drachmam* intelligit humanam naturam: *Non otioſum*, inquit, *quòd mulier illâ drachmâ lætatur inuentâ. Non mediocris hæc drachma eſt, in quâ Principis eſt figura. Et ideò imago Regis, cenſus Eccleſiæ eſt .... Drachma ſumus, habeamus pretium.* Scilicet homo eſt *drachma* ſeu nummus Dei imagine impreſsè ſignatus. Quæ autem ſit hæc Mulier, quæ etiam vicinæ & amicæ, S. Gregorius homil. 34. ſic exponit: *Qui* (Chriſtus) *ſignificatur per paſtorem, ipſe & per Mulierem. Ipſe etenim Deus, ipſe Dei Sapientia.* Et nonnullis interiectis: *Quæ amicæ vel vicinæ, niſi illæ poteſtates cæleſtes ſunt iam ſuperiùs dictæ?* Vnde Euangeliſta concludit: Ita dico vobis:

Gaudium erit coram Angelis Dei. Sed quid est, quòd Christus inuentâ humani generis drachmâ, conuocare dicitur Angelos, non vt illos faciat de eiusmodi inuentu aut restauratione certiores, sed vt ipsi de inuentæ drachmæ felicitate gratulentur? Imò & quid est, quòd agilis & vrbana Angelorum natura, velut tardæ pigritiæ, & quasi inurbanæ inciuilitatis argui videtur, cùm necesse fuerit, vt eos Christus ad inuentæ drachmæ gratulationem excitarit? An cunctanter agunt Angeli expectantes, vt ipsis gratulatio fiat? Nimirùm Christus Passionis suæ operâ, & gratiæ sollertiâ hominum drachmam inuenit: Angeli autem tam sedulo obsequio, tam diligenti sollerter ministerio ad beatam hominum felicitatem adiuuant, sic de eorundem inuentu exultim lætantur, vt velut pia quadam ambitione, sibi gratulandum expectant, aliquâ Dominici gaudij æmulatione. Nisi fortè, per τὸ *congratulamini mihi* & sibi gratulandum Christus innuat, & ipsis etiam Angelis gratulandum, quasi ad mutuam *congratulationem* inuitentur. Quare lætitiæ Angelorum explicatiùs Christus meminit: *Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita dico vobis gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.*

3. Canticorum 3. sponsa, id est, anima sancta videndi sponsi desiderio extimulata, circuit ciuitatem, per vicos & plateas quærit quem diligit, nec quæsitum inuenit. Eum autem adhuc quærens, ait: *Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem* (quos interrogauit, dicens:) *Num quem diligit anima mea, vidistis?* Hi excubitores, vigiles, seu custodes ciuitatis, sunt Angeli Ecclesiæ & fidelis animæ custodes, qui sponsum, scilicet Deum clarè vident facie ad faciem, eiusque notitiam & amorem hominibus stillant. Vnde homines pij eos sæpè inuocant, & de dubiis, modóque Deum inueniendi, eíque placendi consulunt. Ita Theodoretus, & tres Anonymi apud ipsum, Nyssenus homil. 6. S. Ambrosius lib. de Isaac cap. 5. S. Bernardus, Psellus, & alij passim. Sed grande dubium est, quo pacto anima pia & fidelis ambigat, an sancti Angeli Deum viderint, videántque? An non fidei dogma est: *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est?* Cur ergò anima fidelis ac pia, tamquàm dubia ipsos interrogans, ait: *Num quem diligit anima mea, vidistis?* Ecquid piam ac fidelem animam, de beatâ Angelorum visione velut dubiam reddit? Bellissimè Richardus Victorinus in Cant. part. 2. cap. 4. ita scribit: *Certò scit, quòd Angeli Dei visione fruantur; sed miratur, & quasi indebitum arbitratur, vt Deum videant, & se expertem visionis illius relinquant.* Scilicet Sponsa tam altam ebibit mentem de Angelorum ergà se charitate, ac beneuolâ negotiosè sollicitudine in cælestium bonorum negotio, quorum participium solerter hominibus exambiunt; vt speciedubij exaggeratiùs admirentur, quo pacto fieri possit, vt ipsi Angeli hominum peramantes, Deum clarè videant, & eius clarâ visione beatè potiantur, neque ipsa ad similem Dei visionem adhuc admittatur. *Num quem diligit anima mea, vidistis?* Quasi quodammodo dicat querula; O sancti Angeli: Plus fortè de vestrâ sedulitate speraueram, quàm reapse assecuta

Cant. 3. v. 3.

Thedoret. Tres Anonym. S. Nyssenus. S. Ambros. S. Bernardus. Psellus. Matth. 18. v. 10.

Richardus. Vict. *Quàm sollerter Angeli suæ beatitudinis participium hominibus exambiant.*

sum: Rei admiratio propè in dubium degenerat, an & vos videatis Deum, ad cuius visionem necdum me perduxistis, cuius me nunc exortem queror. Hęcne vestra in homines fideles ac pios charitas, & experta beneficentia? Vósne pacatè fruimini visione beatâ, quâ Deû clarè videtis; quin illam velut inquietet, quòd ego nondum illâ potiar? *Certò scit, quòd Angeli Dei visione fruantur; sed miratur, & quasi indebitum arbitratur, vt Deum videant, & se expertem visionis illius relinquant.* Vnde profundiori stilo velut ambigua illos interrogat: *Num quem diligit anima mea, vidistis?* Hęc pulchra exaggeratio, sedulum Angelorum erga homines studium, prçlarè manifestat.

Lucę 22. Christus Deus passioni ac morti proximus, prę metu anxius verum se probat hominem, *Apparuit autem illi Angelus de cælo, confortans eum.* Hinc subtiliter contentiosum oritur inter Expositores litigium, quo pacto Christum Deum Angelus confortare eualuerit? Noster Haye tom. 2. cap. 179. Not. 4. elegantem Angeli ad Christum orationem commentatur, vt illum confortet. Et post multa, ita scribit: Quamquam infirmus in animâ & corpore appareas, fortior tamen es Principe huius mundi. Tu es victor mortis, peccati, & inferni. *A te omnes creaturæ, etiam nos Angeli, fortitudinem accepimus: omnes electi per te confortabuntur.* Quasi Angelus confortare dicatur Christum, quia ipsi etiam Angeli à Christo fortitudinem accipiunt, ab eóque confortantur; quod est nouum confortationis genus. Quod mutuasse videtur à Michaële Syncello, Orat. illâ in sanctos Dei Angelos, vbi sic fatur: *Tum rursus, cùm ad salutis mundi causâ susceptam passionem venisset, Angelus de cælo veniens duplicis ei naturæ debitum impertivit: atque vt Deo quidem vero in morem serui ministrabat: vt verò iterum veritate hominem, metúque mortis anxium, affectúmque confortabat; diuinum implens ad Moysen ac populum, factum de ipso oraculum: Adorent eum omnes Angeli Dei. Itémque: & confortentur in eo omnes filij Dei.* Mirissima sanè est, & arcana è diuerso locutio, quòd dicatur apparuisse Angelus Christum *confortans*, vt diuinum impleretur oraculum ad Moysen & ad populum factum, quòd *adorent eum omnes Angeli Dei, & confortentur in eo omnes filij Dei*, Angeli, inquam. An tunc Angelus dicitur *confortans* Christum Deum, quia Angeli fortitudinem accipiunt à Christo Deo, ab ipsóque potiùs Angeli *confortantur*? Christúsne confortetur, quia Angeli confortantur? Sic Angelorum confortatio, & adspiratus eis vigor, Christo militat, vt eorum vigore confortari dicatur? Grandius hoc, & ineffabiliter arcanum Angelorum eloquium! Nimirùm more humano induci videntur Angeli tempore Passionis, quemadmodum in iudicij die, pauentes; cùmque Christus Deus eos confortat, ipse *confortari* perhibetur. Quare postmodum dixit Petro: Conuerte gladium tuum in locum suum. *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones Angelorum?* Hęc Syncellus. ad rei ethicę acumen, potiùs quàm ad litterę rigorem, dixisse putauerim. 4.

Lucę 22. v. 43.

Haye noster in Evangel. Dispos.

Syncellus.

Deuter. 32. v. 42. & 43. *An Angelus confortat Christum, quia Angeli à Christo confortantur.*

Matth. 26. v. 53.

Genesęos 28. vidit Iacob in somnis scalam stantem super terram, & cacumē illius tangens 5.

cælum: *Angelos* quoque Dei ascendentes & descendentes per eam, & Dominum innixum scalæ, illi magnifica promittentem. Cùmque euigilasset Iacob de somno, ait *Verè Dominus est in loco isto, & ego nesciebam.* Videtur Iacob adhuc semisopitus hæc dixisse; cùm profiteatur nescire, quod nescire non poterat, nisi Dei immensitatem non sciret. Audiendus est S. Bernardus serm. 6. de Dedic. Eccles. sic ad rem fatus: *Quomodo tantus Patriarcha nescire poterat, quòd non esset locus, vbi non esset Deus? Sed fortè aliud esse miratus est, vbi ait: Verè Dominus est in loco isto. Ibi verè Dominus est, vbi in eius nomine Angeli simul & homines congregantur.* Benè Theologus Iacob non ignorabat, Deum per immensitatem vbiuis esse; at videns ibi Angelorum frequentiam, tanto diuinæ maiestatis, ac beneficentiæ diuinæ stupore correptus est, vt manifestissimè inde cognouerit augustiorem inibi Dei præsentiam. Profundè Augustinus ibidem in locutionibus: *Est Dominus in loco hoc, ac si diceret: Est hic demonstratio Domini: non enim Dominus in loco est.* Scilicet Deus per immensitatem vbiuis ineffabili modo est, & propriè in loco non est: at vbi videt Iacob quòd *in Dei nomine Angeli simul & homines congregantur*, tot tantisque donis inde homo cumulatur; Eiusmodi Angelorum præsentia, & gratiarum inde cumulus, *Demonstratio Domini* nuncupatur. O! Angeli præsentia, eorum ergà homines obsequia, & opulentiora largiùs beneficia, *Domini demonstratio* est? O noua Augustino auctore, Diuinitatis *demonstratio*!

Genes. 28. v. 16.

S. Bernar.

Angelica ergà homines obsequia, demonstratio Dei præsentis dicitur.

S. August.

§. XCVII.

Angelicæ laudationis clausula.

1\. GEneseos 19. Angeli ad Sodomorum excidium missi, specie humanâ apparentes, *viri* in sacrâ Historiâ nominantur, eos Lot tamquam viros hospitio & conuiuio excipit, & à ciuium salacitate tuetur. Et cùm iam iam immineret vrbis incendium, ita notanter scribitur: *Cùmque esset mane, cogebant eum* (Lotum) *Angeli, dicentes: Surge, tolle vxorem tuam, & duas filias quas habes: ne & tu pariter pereas cum scelere ciuitatis. Dissimulante illo, apprehenderunt manum eius.* &c. Quæ verba sic inibi exponit Chrysostomus: *Iam non vt de viris loquitur de eis Scriptura diuina, sed .... Angelos eos nominat, & dicit: Apprehenderunt manum eius, & manus filiarum eius, eò quòd parceret Dominus. Animabant eos manuum contactu, & roborauerunt eorum alacritatem.* Nimirùm cùm hactenùs Loti obsequia grataner excipiunt, *viri* dicuntur; quando autem ipsi largiùs se benefici erga Loti familiam exhibent, eámque ab imminente excidio properanter eripiunt, ne simul cum ciuitate nefariâ miserè decinerescant; tunc, tunc quidem augustum Angelorum nomen dedicant, generoso Angelici nominis auspicio. *Non iam vt de viris loquitur de eis Scriptura diuina, sed Angelos eos nominat*: quasi hactenùs intermissum Angelorum nomen, largior ergà homines beneficentia, & muratior securiùs tutela, incunctanter redemerit; & qui rem nominis fecerint, tanto nomine nobiliùs decorentur.

Genes. 19. v. 15.

S. Chrysost.

Angeli nominantur viri, quousque beneficentiam erga homines ostentent.

Actorum 7. S. Stephanus breui compendio Hebrææ gentis historias perstringens, ita fatur, agens de Moyse: Expletis annis quadraginta, *apparuit illi in deserto montis Sina Angelus in igne flammæ rubi.* Moyses autem videns, admiratus est visum, & accedente illo vt consideraret, facta est ad eum vox Domini, dicens: *Ego sum Deus Patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob*, &c. *Videns vidi afflictionem populi mei, qui est in Ægypto, & gemitum eorum audiui, & descendi liberare eos.* Ex hâc Stephani oratione, celebris illa quæstio dirimitur, an Deus ipse, an Angelus Dei nomine, toties in veteri Testamento apparuerit, & tot opulentè beneficiis Hebræum populum cumularit? Porrò Stephanus Euangelij minister strenuus, tametsi in Exodo audit: *Ego sum Deus Patrum tuorum, Deus Abraham,* &c. *Vidi afflictionem populi mei, descendi liberare eos*; tamen eiusmodi verba iam in Dei *Angelum* perspicuè refert quod non ita euulgatum olim fuerat apud Hebræos; quorum plures seriò censebant, ipsummet Deum istiusmodi beneficia & liberaliter polliceri, & largiùs præstitisse. Audiendus est sapientissimus Abulensis qui in Matthæi cap. 17. quæst. 77. sic de hâc re apposite philosophatur: *Nam si omnia*, inquit, *quæ Deus per Angelos efficiebat circa Israëlitas, scirent Israëlitæ facta per Angelos, putarent se nimis teneri Angelis, qui eis tanta beneficia contulerant. Et tunc tanta esset gratiarum actio, ad quam crederent se teneri Angelis, quòd parum Deo teneri se putarent, aut non valdè multum.* Nesciant, nesciant Israëlitæ tot tantáque beneficia per Angelorum manum accepisse, & ministeriali Angelorum officio ita sumptuosiùs auctos, ne Deo *parùm*: Angelis verò *nimis teneri* reputent, & gratitudinis opinatæ genio, honorem, gratitudinem, & obsequium Deo tanquam bonorum auctori debitum, humano ruditer commentario, gratanter in Angelos transferant. Dicam explicatiùs Hispanè: *Liego Dios à tener zelos de los Angelos*: quare sollertiùs præcauet, ne non beneficè ministeriale eorum officium, officia diuina reputentur; atque manum donorum plenam, citiùs quàm donorum præbitorem suspiciant, & pro acceptis largiùs muneribus gratanter nimis venerentur. Opinor, hæc Dei cautela, exaggeratior Angelorum panegyris est, qui tantâ gloriâ apud homines pollent, vt Deo inuidiam quodammodo facere videantur.

2\.

Actor. 7. v. 30.

Abulens.

Deus præcauet, ne Angeli tot hominibus beneficia præbere videantur.

Lucæ 1. Angelus Gabriel diuini Verbi corporandi nuncius à Deo missus ad Virginem Deiparam; sic illam & obsequenter, & magnificè salutat: *Et ingressus Angelus ad eam dixit: Aue gratiâ plena: Dominus tecum.* S. Gregor. Thaumaturgus homil. de Annunt. S. Hieronymus epist. 140. Nicephorus lib. 1. cap. 8. aiunt, Christum incarnatum cùm Angelus Deiparam salutauit, dicens: *Aue gratiâ plena.* Tanti fecére Angeli verba, vt eis peractum Incarnationis mysterium censere videantur. Quâ super re ita scribit. S. Athanasius Serm. de sanctiss. Deiparâ: *Etiam hic animaduertimus vocem illam salutationis, Angeli esse vocem, qua pro sono suo quo efferebatur, significationem habuit: verùm eam ipsam nequaquam fuisse Filij hypostasin, aut carnem esse factam, sed pro suo sono, loquendique ratione*

3\.

Lucæ 1. v. 28.

S. Gregor. Thaumat.

S. Hierony.

Nicephorus.

S. Athanas.

ratione diuersam fuisse à Verbo Dei, quod in vterum Virginis pariter descendit. Facessat hæc erronea Angelicæ dignitatis exaggeratio: non enim Angelus, sed Pater Deus Verbum diuinum loquitur. Pergit ergò Athanasius: *Cùm igitur diuersa sit à voce Archangeli, hypostasis verbi, & Filij Dei; simul ac aperirentur aures Virginis per Angelicum sonum, introgressa est in eam diuina Filij essentia, adeò vt nec ipsa Virgo hæc cognouerit; cognouerit autem Dei Filius quo pacto introierit.* Vide hîc quàm altè augustéque magnus Athanasius senserit de Angeli voce quasi ea fuerit operatorius sermo, ad cuius sonum, cùm dixit: *Aue gratiâ plena, Dominus tecum; introgressa sit in Deiparam diuina Filij essentia.* Mitto hæc; nam S. Bernardi hâc de re sententiam, olim inibi multis astruebamus.

Quàm putetur efficax Angeli vox ad Deiparã.

4. Zachariæ 3. Et ostendit mihi Dominus, inquit, Sacerdotem magnum stantem coram Angelo Domini: *Et Satan stabat à dextris eius vt aduersaretur ei.* Nempè Satan Diabolorum astutissimus, sic in Dei tribunali accusabat Iesum filium Iosedec Sacerdotem magnum, vt dicatur esse *à dextris eius*, hoc est, ferè iam potior in lite, quia delictum specie tenùs flagitiosum, reápse nullum, sic eloquenter ad malitiam colorabat, sic vero simili commento exaggerabat, vt iam *à dextris eius* stare videretur, præiudicio iudicium ferè anteuertens. Tantùm licet Diabolicæ malitiæ, quam mentiri non pudet, & quam infernale odium instigat, & ingenij subtilitas peruersè fauet? Hæc humano more inducuntur. His calumniis occurrit Regina Angelorum; eam enim sic alloquitur Ioannes Geometra Hymno 3. *Gaude quæ abstersisti* (abstersisti) *vitij commenta nefandi .... quæ infandi millena volumina soluis Dæmonis.* Opinor, hoc elogium alibi expensum, in encomiis Reginæ Angelorum, idoneè etiam Angelis accommodatur qui in humanis caussis millena Dæmonum volumina soluunt, & mendacissima eorum in nos *commenta abstergunt.* Verùm cùm S. Athanasius bonum Angelum, *Angelum æquitatis* appellet; coniectare liceat bona in bonum *commenta* pro hominibus bonos Angelos ingeniari. Sic enim Raphaël Angelus ad seniorem Tobiam fatur: *Quando*, inquit, *derelinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tuâ, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino.* Profectò tametsi Tobias persæpè mortuorum cadauera ferebat domũ, & noctu sepeliebat; attamen semel *prandium dereliquit*, vt pium sepulturæ officium defunctis præstaret: eâ verò ingenij subtilitate singularis prandii derelictio coniuncta est cum multis sepeliendorum cadauerum officiis, vt (quin Angelus veritati defuerit,) si specie tenùs vibretur censura verborum, posset quispiam forsan censere, non semel prandium reliquisse vt mortuos sepeliret. Semel id præstitit Tobias: at *Angelus æquitatis* aduertens ad nefaria Diabolorum *commenta*, quibus humana scelera mendaciter augent; se (vt par est) continens intrà meracissimę veritatis cancellos, bonis hominum operibus bona addit *commenta*, quò pia merita sumptuosius commendet, & de aliorum bonorum operum consortio & participio gloriosius nobilitet. Vnde verissimo *commento* Tobiæ dicit: *Quando derelinquebas prandium tuum, & mortuos*

Zachar. 3. v. 1.

Geometra.

S. Athanas. alibi expensus.

Tobiæ 12. v. 12.

3.

Angelus æquitatis, bona hominum opera in bonum commentatur.

sepeliebas, &c. & tamen vnum dumtaxat mortuum tunc sepeliuit; aliàs sepeliuit plurimos. O bonus *æquitatis Angelus*, qui æmulę potestatis malitiam bonitate exęquat, imò longè exuperat!

Tobię 5. Tobias iunior de Patris iussu egressus quærere longioris viæ socium inuenit iuuenem splendidum, stantem præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum. Et ignorans quòd Angelus Dei esset, Raphaël, inquam, adduxit eum ad Patrem suum. Qui dixit ad eum: Rogo te, indica mihi, de quâ domo, aut de quâ tribu es tu? *Cui Raphaël Angelus dixit: Genus quæris mercenarij, an ipsum mercenarium? ... Ego sum Azarias Ananiæ magni filius.* Vide hîc miram dignationem & demissionem magni S. Raphaëlis, qui se vocat, facitque quasi seruum mercenarium pauperis Tobię; vnde & serui formam, speciémque induerat. Caussam dat S. Augustinus Serm. 223. de Tempore: *Quid meruistis pater Tobit* (sic etiam Græca vocant patrem Tobit,) *filiúsque Tobia, mercenarium habere cælestem, & tamquam operarium locare terrestrem? Celauit vobis Angelus nomen, Azarias sum, inquit, Ananiæ magni filius: & non dixit, Ego sum Raphaël Angelus. Celauit in primo nomine dignitatem, ne faceret locatori terrorem.* Ceterùm cùm Angeli in se non habeant nomina, cùm inuicem videant, & colloquantur facie ad faciem; ea sortiuntur & assumunt, ratione ministerij, quod apud homines obeunt. Vnde hic Angelus non solùm dicitur Raphaël, id est, *curatio Dei*, ob sanitatem Tobiæ & Saræ restitutam: sed etiam hîc multiplicat appellationes, quò gloriosa apud homines ministeria publicet. Ait enim: *Ego sum Azarias Ananiæ magni filius.* Porrò Azarias, vt ex Hebræâ nominis origine obseruat Cornelius, potest interpretari, *Beatus*, vel *beatitudo Dei*. Sic homines Angelus beare satagit! Vel τὸ Azarias significare potest *thesaurum Dei*, seu *diuitem Dei*, aut *diuitias Dei*. Sic homines cælestibus gazis Angeli opulentant! Sic *mercenarius cælestis*, dum tamquam *operarius terrestris* suam operam pactâ mercede *locat*, homines locupletare ac beare lucrosè negotiatur! Denique Azarias significare etiam potest, *prohibitio Dei*, vel *retentio Dei*. ô bonum boni Angeli ministerium. Deum *prohibere*, ne puniat homines tot scelerum reos: Deum *detinere*, ne malè offensus, ab hominibus elabatur, séque ab eis absentet. Itaque hic Angelus & *curatio* Dei est, & *detentio* Dei, Dei *diues*, & *beatitudo* Dei. Ne ergò desidia nostra tot pręlustria Angelorum erga homines munia, ingratissimè frustretur.

5.

Tobię 5. v. 17. & 18.

S. August. Græcus.

Sit nobis Raphaël, Dei curatio, detentio Dei, Dei diues, & beatitudo Dei.

Cornel. ibi Hebræus.

§. XCVIII.

Pulchritudo est temporis ludibrium, modici temporis tyrannis, phlegma per cutem pulchrè translucens, silens fraus, Diarius flos, atque alienum bonum.

SCitè Plutarchus lib. de Instit. liberis, ita scribit: Bona, inquit, humana, tenuia, neque admiranda sunt. Nobilitas res est honesta quidem, at maiorum bonum. Opes pręclarę, at fortunę possessio, quandò possessoribus eas subinde

1. Plutarch.

Pulchritudo penè antequam floreat deflorescit. Philo.

inde detrahit, nec sperantibus verò subitò confert, & in partem eius veniunt vel deterrimi. Sanitas chara, at fluxa. Magnæ est dignationis robur, at morbis opportunum, & senio. *Porrò, res gloria est ampla, at lubrica. Forma elegantia summis votis expetenda, at breuis æui.* Adeò vt Sapienter dixerit Hebræus Philo lib. de Prouidentiâ: *Ob formositatem corporis se iactare, & laudes aucupari, mentis compos nemo poterit, quæ breui adeò extinguitur tempore, vt antequam florescat defloruisse videatur.*

2. In hoc cap. 1 vers. 20. tamdem Noëmi cum Ruth nuru suâ peruenit in Bethlehem, post infelicem pergrinationem redux in patriam. Quibus vrbem ingressis, velox apud cunctos fama percrebuit: dicebántque mulieres: *Hæc est illa Noëmi. Quibus ait: Ne vocetis me Noëmi (id est, pulchram) sed vocate me Mara (id est, amaram) quia amaritudine valdè repleuit me Omnipotens.*

Hic vers. 19. & 20.

Pulchritudo est temporis ac morbi ludibrium.

Nempè Bethlehemitides feminæ videntes nunc Noëmi, quam dudùm viderant pulchritudine opinatissimam; præ admirationis stupore, vix eam esse credunt, & ipsam aliam putant, aientes: *Hæc est illa Noëmi?* Tantum breui tempori in formam ius est? Sic est æui breuissimi, formæ elegantia summis votis à feminis expetita? Pulchritudinis flos sic citò deflorescit? Bellissimè Nazianzenus Orat. 31. ita ad rem scribit: *Pulchritudo, inquit, est temporis ac morbi ludibrium.* Tantum ægræ viduitati, in Noëmi pulchritudinem licuit? Sic tempus ludit in pulchritudine & pulchritudini illudit? *Pulchritudo est temporis ac morbi ludibrium.* Quis rei lubricæ, infidæ, fugaci, ac ludicra fælicitatem seriò fidat?

S. Nazianzenus.

3. Iudith cap. 16. sic Deo modulatè pangit, propter obtruncatum à se Holofernem, in quo Assyriorum potentiâ detriumphauit: Dominus, ait, omnipotens tradidit eum in manus feminę & confodit eum. Vnxit faciem suam vnguēto, & colligauit cincinnos suos mitrâ, accepit stolam nouam ad decipiendum illum. Sandalia eius rapuerunt oculos eius, *Pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius. Horruerunt Persæ constantiam eius & Medi audaciam eius.* O quot strages vna Iudithæ pulchritudo, ornamentorum præstigiis armata, momento edidit! Holoferniana potentia tot phalangibus terribilis, tot regnorum victrix, vnius puellæ venustati manus dedit, turpi fuga, imbecillâ captiuitate, & cruentâ cæde potenter proculcata. *Pulchritudo eius captiuam fecit animam eius.* Tempestiuè Socrates: *Pulchritudo est modici temporis Tyrannis.* Num pulchritudo est tyrannis pulchræ feminæ? an feminæ pulchritudo, spectatorum tyrannis est? Sanè pulchritudo pulchram feminam sic tyrannicè agit in vitia, vt propè captiuam faciat. Elatio, ambitio, superbia; immodicus in ornamentis sumptus, videndi libido, libidinis blandimentum, ferè sunt pulchritudini agnata; quasi primùm in seipsam femina pulchra suam tyrannidem exerceat. Suam etiam tyrannidem in spectatores impotētiùs exercet (de quo aliàs vbertim.) Profectò gratior pulchritudo, crudelior dulciter tyrannis est, sed *modici temporis tyrannis*: de hoc ei gratulandum, quòd cùm breuioris æui, sit, vix sæuire incipit, cùm iam desæuit: quia *antequam florescat defloruisse videtur.*

Iudith 16. v. 11. & 12.

Pulchritudo est modici temporis tyrannis.

Socrates apud Laërt. in vitâ Arist.

Infrà §. sequenti.

4. Prouerb. 31. Salomon sic homines erudit de inanitate pulchritudinis: *Fallax gratia, & vana est pulchritudo: mulier timens Dominum ipsa laudabitur.* Quæ verba ita Syrus exscribit: *Mentitur decor, infructuosa est pulchritudo.* Hebræa rem viuaciùs exponunt: *Mendacium gratia, & vanitas pulchritudo.* Id est, mendacium mendacissimum, & vanitas vanissima est pulchritudo: nam ipsa sibi insidiatur, atque exitio ipsa sibi est. Sic est breuis, fragilis, caduca, fugax, euanida! Exinde Poëta: *Forma bonum fragile est, quantúmque accedit ad annos Fit minor, & spatio carpitur illa suo.* Itaque sicut radii solares, per vitrum rubrum transparentes apparent rubri, cùm re verâ tales non sint, sed vitrum mentiatur eos esse rubros: & sicut sepulcra intùs plena putoribus, vermibus, specie tenùs mentiuntur se esse sepulchra, quia extrinsecùs alba aut aurea sunt, ornatu rem mētiente: Sic feminę pulchrę, & pretiosis vestibus coopertæ, externo fuco mentiuntur, se esse pulchras; cùm interiùs sint plenę sordibus: fœtidis putoribus, & morbis, ac lue venereâ, quā amasiis afflant; vt verè venustior femina sæpe non sit aliud, quàm sepulchrum dealbatum, & caro spurca per cutem speciosè transflucens ad libidinis præstigias. Quod eleganter expressit Chrysostomus Epist. ad Theodorum Lapsum: *Pulchritudo, ait, est gypsum sepulcro inductum, id est, phlegma sanguine mixtum pulchrè per pellem pellucens.* Detrahe pellem, & videbis quàm putrida subsit caro, quale sterquilinium sit in ventre, quale phlegma per os, nares, oculos &c. distillet. Taceo vomicas, gangrenas, carcinomata, flatus, fœtores, pædores. Vide igitur qualis sit medullitùs pulchritudo, & quàm verè dicatur, *gypsum sepulcro inductum, id est, phlegma sanguine mixtum pulchrè per pellem pellucēs.* Ergò *mendacium gratia, & vanitas pulchritudo.* Sic decor mētitur! Hâc super re consule dicta §. sequenti num. 6.

Prou. 31. v. 30. Syrus Hebræus.

Ouid. l. 2. de Arte amandi.

Ferè ex Cornelio sparsim.

Pulchritudo est phlegma pulchrè per pellem pellucens.

S. Chrysostomus.

5. Vel aliter elucidari potest præscripta Salomonis sententia: *Fallax gratia & vana est pulchritudo: mulier timens Dominum ipsa laudabitur.* Quænā est hęc femineæ pulchritudinis fallacia, quę sic homines decipit, eísque grato lenocinio imposturam facit? Sapienter Theophrastus, teste Laërtio in vitâ Aristotelis, aiebat: *Formam esse silentem fraudem*; quòd sine verbis fallat, & vel cautos sæpè decipiat. *Fallax gratia*, fallit enim & ipsam mulierem pulchram, rei fugacis ludibrio; quæ sic citò euanescit, vt penè *antequam florescat defloruisse videatur*, vt nuper diximus ex Philone. Hinc forsan Bion ille sapientiâ inter Græcos opinatissimus: *Forma, ait, est bonum alienum.* Estne *bonum alienum*, quia penè ante quàm teneatur, elabitur? quare vix vnquam possidetur. An *bonum alienum* dicitur pulchritudo, quia femineę pulchritudinis spectatores, potiùs quàm ipsam delectat? O! quid pulcher de *alieno bono* tam sibi arroganter gratulatur? Quid superbit, quòd *silente fraude*, sui spectatores decipiat, deprauet, inuitiet?

Prou. 31. v. 30.

Pulchritudinem puta silentem fraudem.

Theophrastus. Laërtius.

Pulchritudo dicitur bonum alienum.

Bion apud Laërt. lib. 4. c. 7.

6. Siracides cap. 11. Ecclesiastici, ita scribit: *Non laudes virum in specie suâ.* Pro τὸ *in specie*, Græcè habetur ἐν κάλλει, id est, *in formâ, in pulchritudine.* Quare Tigurina, *pulchritudinem* exscribunt. Caussa est, quia forma & pulchritudo est quid femineum, & mulierem potiùs quàm virum deceat: eximia enim venustas effeminator inuenit, aut facit. Dein forma & pulchritudo

Eccl. 11. v. 2. Græcus. Tigurina.

tudo etiam in feminis, est exile bonum, caducum, & ideò despiciendum. Quâ super re, ita ex priscis Philosophis scribit Tiraquellus lib. 2. Connub. n. 19. *Quæ hodie est formosa, cras eadem deformis erit. Est nimirùm forma res caduca, euanida, fugax, decidua, velox, fluxa, rapida, eodem penè momento virescens, & arescens: non secùs ac flosculi, quorum vita dialis, qui matutino tempore pulcherrimi, ante vesperam euanescunt, magnâ (vt scribit Plinius) hominum admonitione, quæ spectatißimè floreant, celerrimè marcescere: quasi intelligeret Plinius, formam eò celeriùs ocyúsque elabi, quò magis conspicua est, Galenus eos laudat, qui iudicant formam vernis floribus esse similem: vt qui breuem voluptatem habent: simulque laudat Lesbiæ dictum: Nam qui formosus est, tantisper est, dum videtur: Fallax (ait ille omnium sapientißimus) gratia, & vana est pulchritudo.* Sanè fallax est pulchritudinis gratia, quæ sicut flos vnâ dieculâ floret, & simul marcet: nam *qui formosus est, tantisper est, dum videtur.* Ergò fugitiuæ adulatur gratiæ, qui aliquem *laudat in specie suâ.* Imò eum non *laudat in specie suâ*; quia pulchritudo sic est decidua & caduca, vt dicatur *bonum alienum.* Ceterùm ex hoc loco lux Iobo accenditur.

Pulchritudo eò celeriùs elabitur; quò magis conspicua est. Tiraquell. Plin. l. 21. c. 1. Galenus in exhort. ad bonas artes. Prouerb. 31. v. 30. Bion.

7. Iob 42. vbi primùm deseuit tentationum procella, Dominus benedixit nouissimis Iob magis, quàm principio eius. Et fuerunt ei septem filij, & tres filiæ. *Et vocauit nomen vnius Diem, nomen secundæ Cassiam, & nomen tertiæ Cornustibij. Non sunt autem inuentæ mulieres speciosæ, sicut filiæ Iob, in vniuersâ terrâ.* Non hîc cum Interpretibus disceptabo, an hæc venustas filiarum Iobi, ad animum dumtaxat sic referenda; cùm de corporis pulchritudine nunc agi videatur. Et sanè nomen *vnius* (id est, primæ, quippè quę in pulchritudinis gloriâ primas tenuit) appellavit *Diem*, Hebraicè ימימה *Icmimach*, à ardice יום *Iom*, quod est, *Dies*, cum terminatione femininâ, quasi dicat, *Diaria*, vt noster inibi Pineda eruditè notauit. Qui addit ad rem tempestiuè, plerúmque in Scripturis sacris ipsa nomina imposita esse ad rem ipsam significandam: cùm enim non solùm nomina, sed etiam res ipsæ aliquid nobis significent, aliquando nomina rerum vocibus appellatiuis reddi, vt indicet, quid res ipsæ nobis significent. Itaque pulcherrima feminarum illo æuo, consultissimè appellatur *Dies*, propter splendoris gratiam. Sed quò aptiùs nomen quadret in rem ipsam moralissimè quoque *Diaria* nominatur, vt splendidè floridam pulchritudinis naturam ostendat. Quid tam fragile, exile, & caducum bonum est, quàm quod *Diarium* est, *Quæ hodie est formosa, cras eadem deformis erit. Est nimirùm forma res caduca, euanida, fugax, velox, fluxa, rapida, eodem penè momento virescens & arescens, non secùs ac flosculi; quorum vita Dialis, qui matutino tempore pulcherrimi, ante vesperam euanescunt magnâ hominum admonitione quæ spectatißimè floreant, celerrimè marcescere: quasi intelligeret* (Iobus floridum *Diei*, aut *Diariæ* nomen imponens pulcherrimæ feminarum) *formam eò celeriùs ocyúsue elabi, quò magis conspicua est.... Nam quæ formosa est, tantisper est, dum videtur. Fallax gratia, & vana est pulchritudo.* Inde Bethlehemitidum mulierum moralissima admiratio? *Hæc est illa Noëmi? id est pulchra.*

Iob 42. v. 14. & 15. Hebræus. Pineda. *Pulcherrima Iobi filia, consultissimè appellatur* Diaria. Tiraquell. suprà. Hîc vers. 19. & 20.

P. Didac. Celada in Ruth.

§. XCIX.

Pulchra femina dicitur, sceptrum inferni, Dæmonum officina, rationis obliuio, oculorum velum; quæ præuaricatores ad Adamum congregat.

1. A S. Ephrem Syro sic muliebris pulchritudo acerbè vapulat: Quid est mulier? (inquit) Laqueus comptus, & homines in voluptate illiciens, quæ splendidâ quidem facie, & excelso collo, oculis annuit, & genis arridet: linguâ verò dulciter canens, voce alios decipit, & sermone pellicit, vestes trahens, & pedibus ludens. Quid est mulier? *naufragium super terram*, fons nequitiæ, thesaurus, immunditiæ, mortifera conuersatio, oculorum pernicies, animarum exitium, cordis spiculum, iuuenum perditio, *Sceptrum inferni, & concupiscentia præceps.* Quid est mulier? *Causa Diaboli, requies serpentis, Diaboli consolatio, dolor inconsolabilis*, caminus succensus; *eorum qui saluantur, offensio, malitia incurabilis; officina Dæmonum.* Quid est mulier? amor flagitiosus, bestia impudens, incontinentissimus impetus, effrænatum os rerum arcanarum, *triumphus tenebrarum*, dux delictorum, oblectamentorum magistra. Quid est mulier? prudentia terrena, *viri socordia, vipera vestita, pugna voluntaria, quotidiana calamitas, procella domùs, viri naufragium, arma Diaboli, expetita rabies, exornata mors.* Hactenùs ille non bona pulchræ mulieris elogia addensat, ad virorum cautelam. O fuge has nequitiæ minas, quisquis virtutem amas.

S. Ephrem Serm. adu. impr. mulieres. *Non bona pulchræ mulieris elogia addensantur.*

2. Paræmiastes sic admonet Proverb. 5. *Ne attendas*, inquit, *fallaciæ mulieris: fauus enim distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius*, &c. Per τὸ *fallaciam* intelligit blanditias, mollitiem & elegantiam oris, pulchritudinem, ornatum vestium, faciei fucum, fictiones, artes & fraudes, quibus pulchra femina amasios ad se pellicere, inescare, & venustatis blandimento peruertere solitat. S. Chrysostomus homil. 14. ad Popul. Antioch. legit: *Ne discas pulchritudinem alienam.* Quasi hæc pertineant ad oculos corporis, & inde ad mentis oculos, id est, intellectum. Ac si dicat: Noli aspicere, & inde *discere* faciem pulchram: sic enim *attendes* ad eam, & in eam *intendes* (vt habent Lxx. Interpretes,) vt mentem tuam sic deprædetur, & intellectum à te alienet, vt vix homo compos sui reliquatur, quasi per huiusmodi aspectûs præstigias mens & ratio dedíscantur. Tempestiuè S. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, sic ad rem scribit. *Amor formæ rationis obliuio est, & insaniæ proximus, fœdum, miniméque conueniens animo sospiti vitium; turbat consilia, altos & generosos spiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humillima detrahit; querulos, iracundos, temerarios, durè imperiosos, seruiliter blandos, omnibus inutiles, ipsi nouissimè amori facit. Nam cùm fruendi cupiditate insatiabilis flagrat, plura tempora suspicionibus, lacrymis, conquestionibus perdit; odium sui facit, & ipsi nouißimè sibi odio est.* Vide hîc quales in viris strages feminea pulchritudo facere dicatur. Sanè eiusmodi libidinis pellacia, rationem

Prov. 5. v. 2. S. Chrysostomus. Lxx. Interpretes. *Qui discit pulchritudinem alienam suam, rationem dedíscit.* S. Hierony.

nem non tollit(quod excusandi sceleris lenocinium esset;) sic autem rationem alienat, vt tamquam eius oblitus ad voluptabilia feratur: *Amor formæ rationis obliuio est, & insaniæ proximus.* Peritè ergò præmonet Salomon, *ne attendas fallaciæ mulieris*, id est, *ne discas pulchritudinem alienam*, ne tuam mentem ac rationem dedifcas,insaniæ proximus. Sed non præcidam Hieronymi nuper laudati clausulam: *Doctissimi viri*, inquit, *vox est: Pudicitiam in primis esse retinendam: quâ amissâ omnis virtus ruit. In hac muliebrium virtutum principatus est; hæc pauperem commendat, diuitem extollit, deformem redimit*(bellè dictum,) *exornat pulchram: benè meretur de maioribus, quorum sanguinem furtiuâ sobole non vitiat.*

Mulieris pudicitia, deformem redimit, pulchram exornat.

3. Prouerbiorum 23. sic homines erudit Salomon, ne incurrant in pulchritudinis spectatæ naufragium: Præbe fili mi, inquit, cor tuum mihi, vt oculi vias meas custodiant. Fouea enim profunda est meretrix; & puteus angustus, aliena. *Insidiatur in viâ quasi latro, & quos incautos viderit, interficiet.* Has pulchritudinis *insidias* Paraphrastes Chaldæus sic exscribit, & exponit: *Sicut rapina fera* (hoc est, sicut fera rapiens) *oculis insidiabitur.* Sanè vox *oculis* tam ad *rapiens*, quàm ad *insidiabitur* peridoneè referri potest. Quasi dicat: Ceteræ feræ oculis insidiantur; at pedibus vnguibúsque duntaxat prædam rapiunt: pulchra verò mulier venustatis blandimento feras superat; nam eminùs oculis non tantùm insidiatur, sed & rapit intuentes velut Siren, eósque ad se allicit & pertrahit, sicut magnes ad se trahit ferrum semotum & dissitum; raptos verò velut ratione exarmat, ac mente spoliat; & indè necat, ac deuorat. Itaque τὸ *oculis* seu menti insidiari, magnâ cum epithasi iungitur cum hac præda libidinis; nam spectata feminæ pulchritudo hominem excæcat & dementat, spoliátque luce rationis & iudicij, vt cæcum rapiat & prædetur. Quâ de re audiendus est Chrysostomus homil. 11. in 1. ad Corinth. *Sicut*, inquit, *latrones & murorum effossores quando volunt aliquid pretiosum rapere lucernâ extinctâ hoc faciunt: ita etiam in nobis facit libido: est enim in nobis perpetuò ardens lumen rationis: ille igitur spiritus nequitiæ* (libido, inquam) *magno impetu irruens flammam illam extinguit, & protinùs diripit spoliátque omnia quæ sunt recondita.* Quod etiam facit libido, hoc facit femina comptiùs pulchra; est enim lididinis illex ac fomes, & quodammodo ipsa libido: quæ velut *extinctio* rationis dicitur à Chrysostomo, & à Hieronymo dicta fuit, *rationis obliuio.*

Proverb. 23. v. 28. Chaldeus.

Libido lamentationis quodammodò extinguit.

S. Chrysostomus.

4. Adhuc præscriptus locus Salomonis altiùs ad rem præsentem emedullandus est. *Insidiatur in viâ quasi latro, & quos incautos viderit, interficiet.* Hebraicè ita locus exscribitur: *Et præuaricatores in homine addet.* Quam sententiam explicatiùs sic Cornelius ad verbum ex Hebræo reddit: *Præuaricatores ad Adamum congregabit.* Et quo pacto pulchræ feminæ aspectus parùm cautus, denuò *præuaricatores ad Adamum congreget?* Numquid pulchra femina intentiùs spectata, dum venustatis illicio hominum suspiria blandè trahit; *præuaricationem Adami* resculpit. An non omnes in Adamo præuaricante præuaricati sumus? quo igitur pacto formosæ mulieris aspectus, *præuaricatores ad Adamum congregabit?* quasi denuò addat opportunè S. Cyprianus in lib de singularitate Cleric. arcens contubernium & aspectum feminarum, quasi adludens ad hac Salomonis sententiam, ita fatur: *Tempus luctaminis adhuc geritur, & mors per feminam adhuc grassatur.* Tantùm non dixit: Spectata feminæ pulchritudo, adhuc *præuaricatores ad Adamū congregat.* Quasi dicat: Sicut prima mulier, Eua, inquam, seducens Adamum, illúmque ad præuaricationem inducens; simul induxit peccatum, instigauit concupiscentiæ fomitem, & mortem in omnes posteros induxit: sic etiam pulchra femina (velut Euæ æmula) blando libidinis lenocinio, & concupiscentiæ præstigiis, sic deprauat, & ad libidinem sufflammat, vt primæuæ præuaricationis quasi sopitū fomitem, denuò velut ingerat resculpat, redaccendat. Itaque profundo stilo dicitur, quòd pulchra femina sumptuosiùs cōpta, & attentiùs spectata, *præuaricatores ad Adamū congregat, & mors per feminā adhuc grassatur.*

Proverb. 23. v. 28. Hebræus.

Cornelius.

Pulchra femina prævaricatores ad Adamum congregas, quo sensu?

S. Cyprianus.

Genesеos 20. sicut dudùm in Ægypto apud Pharaonem: ita nunc apud Abimelechum in Geraris, pulchra Sara ad Regis gynæceum inuita rapitur Minis à Deo seueriùs interminatis, cogitur Abimelech Saram suam Abrahamo reddere; eúmque post doli expostulationem largiùs munerare. *Saræ autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen ocullorum ad omnes qui tecum sunt, & quocumque perrexeris memento te deprehensam.* Hoc munere adhuc pudicæ Saræ periculosam esse pulchritudinem publicat, & deprehensæ pudorem fatigat. Quasi dicat Rex (sic locum Hamerus explicat:) Dedi tibi mille argenteos, vt emas tibi velamen vultus tui, quo vernantem pulchritudinem tectiùs operias, ne fit ea aliis, vt mihi fuit, illecebra & irritamentum libidinis. Vela tu tui vultus bellissimam pulchritudinem: ne ipsa inuelata, & spectatorum oculis obiecta, te intuentium oculos perstringas, decipias, & veles Quod pulchrè dixit Petrarcha: *Pulchritudo*, inquit, *est velum oculis, laqueus pedibus, viscus alis, vt non facilè vera discernat, nec virtutem sequatur, nec in altum anima euolet. Est hostis domesticus, raptor quietis, materia laboris, tormentum libidinis.* Nimirùm de comminatâ acerbiùs pœnâ, consultissimè cautus Rex satiùs putauit pulchræ Saræ vultui, gratias venustate spiranti, *velamē* oppandere, ne obuiis spectatoribus periculosè prostet; quàm de spectatâ eximiâ eius pulchritudine, intuentium *oculis velum* prætendere, quo eorum ratio obumbretur, obnubiletur mens, & potior hominis pars cæcis libidinibus obscuretur. Tegatur *velamine* mulieris pulchritudo, ne spectatorum oculos ipsa *velet*, obscuret, cæcet, obtenebret. 5.

Genes. 20. v. 16.

Hamerus.

Saræ pulchritudo velamine donatur ne ipsa sit oculorum velamen.

Petrarcha, l. 1. de Rem. vtr. fortunæ.

Igitur huic femineæ pulchritudinis contagio, per virorum oculos perniciosiùs grassante, medicinam facere adnititur Chrysostomus in Orat. de Muliere & pulchritudine, vbi ita scribit: Cùm venustam, ait, aspexeris mulierē, fulgidum habentem oculum, vultu hilarè coruscantem, eximium quemdam decorē aspectu præseferentem, vrentem mentem tuam & concupiscentiam augentem; cogita terram esse id quod admitaris, stercus quo te vrit, & cōquiescet furens animus. Derepe ipsi cutem vultûs, & tunc videbis omnē venustatis vilitatem. Ne subsistas 6.

S. Chrysostomus.

Libidinis antidotum.

subsistas superficie tenùs, sed interiùs penetra cogitatione: nihil aliud inuenies, quàm ossa, & neruos, ac venas. Sed non sufficiunt ista. Cogita mihi, eam senescere, ægrotare, subsidentes oculos, cauas genas, florem illum omnem defluentem (vndè hîc dicunt : *Hæc est illa Noëmi? id est, pulchra.*) attende quid admireris, & pudeat te iudicij tui. *Lutum admiraris, & stercus, & puluis te vrit, ac cinis. Pulchritudinis enim eius quam aspicis, subsistentia, nihil aliud est quàm pituita, distillatio, sanguis, & alimenti computrefacti succus: his quippè & oculi, & genæ, & reliqua omnia rigantur,* &c. Vel potiùs pulchritudinis splendorem, concupiscentiæ impotentiùs blandientis, puta virtutis naufragium, sanctitatis tumulum, gloriæ dispendium, inferni minas, & minaces gehennæ scintillas.

Hîc vers. 19. & 20.

---

§. C.

Muliebris pulchritudo, diffamiæ confinis est, nimiæ honestatis indiga, pulchritudinis refuga, & fugitiuo accessu conuenienda.

1. PVlchritudo periculo vicina est; cùm muliebris forma tam vehementer viros sollicitet, alliciat, stimulet. Ipsi autem venustatis præstigio, & formæ pellaciâ exciti, totis accinguntur viribus, vt cupitâ voluptate fruantur: preces, fraudulentias, munera, blanditias, obsequia, suadelas, omnia denique amatoria veneficia, quibus videlicet concilietur amor, feminarúmque præcordia diffunduntur, & obseratæ fores pudicitiæ repanduntur, tam studiosè ac pertinaciter adhibent, vt è cunctis formosarum millibus vnam vix reperias, cuius non expugnetur pudicitia. Sanè quod vndique incessitur, non facilè custoditur; quod plures amant, alicuius redamationem auguratur; in quo totius populi vota suspirant, non semper celebritatis gratificatio peregrinatur, In hâc igitur eximiâ venustatis famâ si non periclitetur pudor, saltem pudoris fama naufragium facit : est enim nimis delicata venustæ pudicitiæ valetudo, & quam leuis rumusculus egregiè fascinat, adulterat, inuitiat. Hoc solenne vitium formæ est Benè ille quicumque: *Sit formosa aliis vxor, tibi sit bona : nescis Quàm noceat castæ forma pudicitiæ* Sit ergò semper pulchritudo suæ fortunæ sapienter querula. Quâ super re sic dubius Chrysostomus philosophatur: *Quid*, inquit, *lucri decor huiusmodi parit? nihil profectò. Verùm certamina magis intendit, maioré[s]que calumnias atque pericula suspicionésque complures. Ea denique, quam non huiusmodi decor illustrat, suspicione carebit. Quæ verò formosa est, nisi magno studio, & nimiâ vtatur continentiâ atque honestate, opinioni protinùs locum dabit, virque ipse eiusmodi zelotypiâ mordetur. Quo quid dici grauius possit? neque enim tantum ex aspectu ipso voluptatis habet, quantum ex suspicione mœroris. Illa enim consuetudine solet extingui At verò vbi lasciuiæ, libertatis, atque impudentiæ opinio manere cœperit, ipsius quoque animæ intima penetrat, atque penitùs insitis sordibus squalescit in dies.* Hem! pulchræ feminæ necessaria est *nimia honestas*, & velut scrupulosè superuacua semper cautela, ne protinùs non bonæ opinioni locum dederit?

Pulchritudo aut pudicitiam, aut pudicitiæ famam sæpe adulterat.

Michaël Verinus.

Imperfect. homil. 2. apud Tiraquell.

Pulchræ feminæ necessaria est nimia honestas, ne opinioni locum det.

2. Esther 2. Mardochæus patriâ extorris, & dudùm Babyloniæ nobilis inquilinus, *fuit nutricius filiæ fratris sui Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther, & vtrumque parentem amiserat: pulchra nimis & decora facie.* Huius porrò nominis, *Esther*, interpretatio à multis traditur; vel enim est *occulta demoliens*, vel *medicina turturis*, vel *pulchra vt Luna*. Sanè nomen *Esther* è cæli astris petitum videtur : & apud Persas *astrum* seu *aster* vocatur *ster*, quo eximia, & velut siderea Estheris pulchritudo denotatur : erat enim *pulchra nimis, & decora facie*. Itaque hæc venustissima puella duobus appellabatur nominibus, quorum alterum parentes, alterum vulgus hominum forsan imposuit. Fieri enim solet, vt feminæ ab admirabundo populo propter egregiam formam cognomentum accipiant, quod sæpiùs audiant, quàm quod à parentibus primùm habuerunt. Quod postquam multis sacræ scripturæ locis Sanctius eruditè probauit; addit: *Sic credo Estherem vulgo hominum vocatam Edissam Hebraicè, quæ idem valet quod Myrtus, quæ planta speciosissima est; quasi idem haberet cognomentum, quo Venus, quæ à profanis appellatur Myrtea* (Hæc inibi examinaui; ad rem ethicam sat esto hîc rescripsisse) Nimirùm Esther, quæ etiam ab Hebræis putatur vsque ad nuptias in ædium recessu semper habitasse, humanis oculis imperuiam, & penè à nullo de facie cognitam, nimiâ, opinor, virginei pudoris custodiâ, & audacium opinionum cautelâ: at quia *pulchra erat nimis & decora facie*, non tantùm ab astris sidereum Estheris nomen accepit: sed quia ipsam non poterant, saltem nomen, ob eximiam puellæ formam, cum *myrteâ Venere* commune fecerunt : ne egregia feminæ pulchritudo non incurreret nominis saltem diffamiam. *Vulgo hominum vocatur Edissa, quæ idem valet quod Myrtus quæ planta speciosissima est, quasi idem haberet cognomentum quo Venus, quæ appellatur Myrtea.* Ecquid vulgo non licet in formosarum famam? Sic vel sideream Estheris pulchritudinem Veneri cognatam nugantur? Nomen ipsum, re suspicionis vacuum, à petulanti maledicentiâ intutum est? Sanè in re pudoris vel solius nominis prælium, cruentas famæ strages edit.

Esther 2. v. 7.

Auctor in Esther ibi.

Sanctius ibi n. 9.

Siderea Estheris pulchritudo, nomen cum Venere commune habere putatur.

3. Iudith 13. obtruncato Holoferne, speciosissima Iudith sospes ac victrix ad suos Bethulienses feliciter redit. Et licèt pudoris famâ nobili semper floruerit, suspicionum sinisteritatem quamprimùm excussit : *Viuit ipse Dominus*, inquit, *quoniam custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem; & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati reuocauit me vobis gaudentem in victoriâ suâ, in euasione meâ, & in liberatione vestrâ.* Scilicet multa in præclaro hoc & admirabili facto accidere potuerunt, quibus obnoxia foret Iudithę opinio, & à quibus incredibile videri poterat immunem rediisse venustissimã feminam à militari petulãtiâ, quæ nullã habet honestatis rationem, imò quę sibi putat esse dedecori si illibatum aut intactũ femina à suo congressu referat pudorem. Ideò prudẽtissima femina interposita iurisiurãdi religione, quamprimùm affirmare festinat opus

Iudith 13. vers. 20.

Nimia honestas Iudithæ excusat opinionem, tamquam venustatis sequelam.

illud à Deo fuisse profectum, cui tribuendum est, quòd ipsa omne periculum honestatis ac pudoris euaserit. Euaserat quidem solerti sagacitate, & sagaci cautelâ omne periculum honestatis, inhonestatis autem opinionem euadere præproperè satagit. Quod nuper ex
Imperf. su. dubio Chrysostomo adnotauimus: *Quæ formosa est*, inquit, *nisi magno studio, & nimiâ vtatur continentiâ atque honestate, opinioni protinùs locum dabit.* Pulcherrimæ etiam Iudithæ opinatissima diu continentia, & *nimia honestas*, non bonam opinionem tamquam periculosæ venustatis sequelam, præcludere festinat, & inrogatâ excusatione suspiciones anteuertit. Inde Deo de victoriâ, populo de liberatione, & sibi de huiusmodi periculi cautâ *euasione* gratulatur. O! vel *nimia honestas* sic est suspicionibus obnoxia, vt præproperæ defensionis indiga censeatur? Aliàs *opinioni protinùs locum dabit.* Neque tamen eius *nimia honestas* comptiùs pulcherrima, vitare potuit, quin Holofernem, & plurimos Assyriorum ad sui concupiscentiam alliceret tantæ venustatis pelláciâ. Sic olim explicabamus illam Siracidis gnomen, vel potiùs ænigma: *Melior est iniquitas viri, quàm*
Eccli. 42. v. 14. *mulier benefaciens.* Quæ sententia in hanc rem peridoneè quadrat. Quare Noëmi in patriam
Hic v. 20. & 21. redux, grauatè hic fert pulchram nominari, & quantocyùs pulchritudinis nomen refutat.

4. Ecclesiastici 42. sic salubriter homines admonentur: *Omni homini noli intendere in specie: &*
Eccli. 42. v. 12. *in medio mulierum noli commorari.* Quasi dicat: Nulli homini intende (nam Hebræis *non omni*, idem est quod *nulli*) nullius faciem fixiùs intuere, in nullius specie oculos intentiùs defige. Cùm dicit, *omni*, nullam mulierem excipit. Caue tibi à pulchrâ feminâ etsi pudica, & casta: hoc enim castitati periculosum est, & concupiscentiam stimulat: nam pudica etiam pulchritudo, sæpè impudicè cernitur; & sibi tuta, aliis periculosa est. Syrus pro *noli intendere in specie*, habet, *ne reueles quod est in corde tuo*; Vatablus, *ne quem ex formâ iudices*; quasi ipse aspectus, quo quæuis pulchritudo cernitur, sit *cordis* per oculos *reuelatio*, & de pulchræ mulieris *formâ iudicium.* Quare *omni homini noli intendere in specie.* Idcircò addit, *In medio mulierum noli commorari.* Scilicet satis cautus quisque videri posset, si in feminam, etsi pulchram castam tamen & cautè pudicam, oculos non intenderet; at vel vrbanitas, vel necessitas poterat vtriusque colloquium postulare. Illud Siracides non negat, sed moram arcet. S. Cyprianus de Singular. Clericor. hunc locum versat, & sic moralissimè exponit: *In medio mulierum noli commorari. Vbique gustanda est*, (cùm vrbanitas, aut necessitas exigit) *non continuanda cum mulieribus præsentia; sed quasi transeunter feminis exhibenda est accessio quodammodo fugitiua.* Bellè dictum, *accessio fugitiua*; vt dum accedis, iam recedas: cùm accedis, etiam fugias. Sit ergò fugax accessus; quia necessitas aliquando accessum expetit; sed periculum, fugam exposcit. Monstrum videtur *accessio fugitiua*; nam dum quis appropinquando accedit, non potest fugiendo recedere: at sic accedat, & tam festinatâ cunctatione rem tractet, vt accessus recessum æmuletur, & appropinquatio fugæ proxima sit, & recedendi inchoatio: *Quasi transeunter feminis exhibenda est accessio quodammodo fugitiua.* Tantâ vitandi periculi cautelâ cum pudicis etiam feminis specie aspectabilibus agendum est; vt & censura oculis præscribatur, & cæca cunctanter interdicatur præsentia.

Pulchræ feminæ aspectus, reuelatio cordis est.

Syrus. Vatablus.

Ad pulchram pudicè feminam, sit necessaria & fugitiua accessio.

S. Cyprian.

Siracides cap. 4. hanc morum gnomen proponit: Est confusio adducens peccatum: *Et est* 5.
Eccli. 4. v. 25. *confusio adducens gloriam.* Quem locum sic vertit Syrus: *Et est confusio cuius honor gratia eius.* Ad hunc fortè locum tacitè videtur adludere Tertullianus, dum ex bonâ confusione, pudore, inquam, gloriam pulchræ virginis exaggerat: Vtique ea consuetudo deligenda (inquit in libro de Velandis Virginibus cap. 2. *quæ virgines includit soli Deo notas, quibus, præter quod à Deo, non ab hominibus captanda gloria est, etiam ipsum bonum suum erubescendum est. Virginem magis laudando, quàm vituperando confundas: quia dum delicti durior frons est, ab ipso & in ipso delicto impudentiam docta.* Quæ est hæc virginis feminæ *gloria*, non ab hominibus, sed à Deo captanda? & quæ etiam est huiusmodi *confusio*, quâ virgo de suo bono erubescit? Luculenter indidem Commentator: Annecte, inquit, sententiam in hunc modum: *Ita certum est, erubescendum virgini de suâ pulchritudine, vt si illam laudes, tunc confundas, non si vituperes. Contrà, quæ non est virgo, gaudet si dicatur esse pulchra, quia delicti frons durior est, & ab ipso delicto impudentiam trahit, quia non confunditur cùm laudatur, imò gaudet, nam ita edocta est in scholâ meretriciâ.* Ecce tibi quale bonum sit pulchritudo, de quo si pulchra femina confunditur, illa confusio, illi *adducit gloriam & gratiam.* Quare illi *etiam ipsum bonum suum erubescendum est.* Quod si gaudet, dum audit pulchra, latentem impudicitiam, imò & impudentiam prodit.

Tertullian. *Pulchra feminæ confundi debet, dum pulchra audit, quare?*

Cerda in explicatione.

---

§. CI.

Humana voluptas herbacea est, caducus flos, rerum abusus, oculorum pabulum, & vocabulum absque re.

CVm voluptatem dico, cùm improbo, & acerbiùs vitupero, illam popularem, fu- 1.
gitiuam, ac futilem cum vulgo intelligo, quâ humanus sensus impotenter fungitur. Deliciæ porrò voluptatis vocabulum vsurpantes, illud infamarunt cùm tamen sua animo potior voluptas sit. Nomen Voluptas, æquiuoca vox est: significat & quod est, & quod videtur; non aliter ac homo, & hominis etiam statua nominatur, substantialem ac viuentem voluptatem animus possidet; exanimem ac simulatam sensus. Hęc indiscretio confundit appetitum, adeò vt homo paralogismo egregiè laboret: æquiuocatione fatigatur votorum: vnde cùm semper clamet, ac vociferans expetat gaudia; dum illa possidet, quibus inhiabat, desideriis frustratus suis, sæpiùs delusus mœret: æquiuocatio fuit, inania bona pro solidis flagitat: appetit veram voluptatem, petit fictam; quare inanem inuenit, & sępe nullam. Hanc igitur calumniorę hâc è bonorum albo solerter expungam. Futile bonū est ista friuola corporis voluptas inanitate

Deliciæ, voluptatis vocabulum malè vsurpant.

nitate suâ apparenter solidata, cui, nucleus & corpus deceptoriâ ac inani vacuitate plenum est. Hæc, hæc, inquam, sic mentem perstringit, sic subornat animum, sic rationem fascinat, & infatuat, vt per leuicula fictè oblectamenta ad veros errores, sæpe irreuocabiles trahat hominem, vt, dum futilem voluptatulam emit, animam negotietur.

2. Regius Propheta Psalm. 118. sic concinnè pangit: *Erraui sicut ouis quæ periit; quare seruum tuum, quia mandata tuâ non sum oblitus.* In hâc prolixioris Psalmi breui clausula suspirat David ad liberationem à vitiis, & humanis delictis; vt à captiuitate illorum erutus, ad iustorum caulas reducatur. Benè se insipienter fugitiuum à bono animarum pastore statuit; & optimè fatuæ *ouis* comparationem inducit: ouis enim vt errare scit, sic ab errore se nescit reuocare. Sed putauerim, aliquid altius in ouis comparatione moralissimè latere. Porrò Basilius scribit, quòd *ouis nullam habet peculiarem prudentiam vt pergat ad inquirendas altiles pascuas, vtque tutioribus in locis commoretur, & sibi conquirat potum, nisi siquis affuerit pastor, qui viam ei præmuniat, & præmonstret ad hæc perquirenda.* Addit opportunè Aristoteles: *Genus ouile amens, & moribus, vt dici solet, stultißimis est, quippe quod omnium quadrupedum ineptißimum sit. Repit in deserta sine caussâ.* Sine caussâ dicit, quia à grege sensim discedit, & stulto errore ad deserta vltrò pergit, herbæ distantioris futili appetentiâ; & sic paulatim, vt aliis atque aliis distantioribus pascatur, gregem ac pastorem relinquens, friuolo appetitu exerret fugitiuâ voluptatulâ. O bonam hominibus eruditionem! Agnoscat hîc homo mente præditus (nisi cum ouibus fatuè obbrutescat) quòd dum *à viâ virtutis ad vitia* pergit (vt commentatur Anselmus) *errat sicut ouis, quæ periit*, nempè ob leuiculum herbæ gustum abstractus, & illectus. Quod de oue dixit Aristoteles, *Repit in deserta sine caussâ.* Heu, sic rapitur homo herbacei viroris gustu pecuino, & voluptatulâ, vt *altiles pascuas* virtutis repudiet, & fatuè erret per deserta vitiorum! Tanti est herbæ appetitus, cui cæli, ac cælestium nausea est! Perpendat secum homo æquâ rationis librâ, quàm sit futilis ac pecunai voluptas, quâ à grege electorum fatuè errat per deserta vitiorum, lupis infernalibus inermis præda; & errorem agnoscens, dicat tandem cum Dauide: *Erraui sicut ouis, quæ periit*: quia sicut amens ouicula *repit in deserta sine caußâ*, nempè *à viâ virtutis ad vitia* errat. O stultum mortalium errorem!

Psal. 118. v. 176.
Quare de homine dicitur, quòd errat sicut ouis perdita?
S. Basil. in c. 3. Isaiæ. apud Lorin. ibi.
Arist. l. 9. de Hist. anim. c. 3.
Ans. Laud. ibi.

3. Salomon ad pietatem redux, regalium deliciarum tædio, ita sententiosè scribit: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Porrò *vanum*, si credimus Marcello lib. 4. idem est ac *leue, inane, mendax, insidiosum, subdolum.* Chaldæus Paraphrastes sic locum exponit: *Vanitas vanitatum seculum hoc: Vanitas vanitatum omne, quod laboraui omninò vanitas.* Alij, *Nihilum nihil, & omnia nihil.* Moralissimè Chrysostomus in Parænetica ad Eutropium: *Hunc versiculum si saperent qui in potentiâ versantur, in parietibus omnibus, & in vestibus suis scriberent, in foro, in domo, in ingreßibus: quoniam quidem multæ sunt rerum facies, multæ imagines falsæ, quæ decipiunt incautos.* Profectò vsque adeo *multæ sunt rerum facies*, multæ imagines falsæ, vt ipsum *nihilum nihil*, facie ac specie bonitatis sic fallat, vt hominum desideria teneat, ac suspiria trahat. Ceterùm quod Vulgatus scribit *vanitas*, Hebraicè habetur הבל *hebel*, vel *habel* à radice הבל *habel*, id est, *vanus fuit, viluit, euanuit.* Vnde *hebel*, ait Pagninus, est res quæ non est quippiam, aut quæ citò desinit, vt vapor, aut flatus qui exit ab ore. Addit Cornelius, quòd *Habal* cognationem habet cum *Abal*, id est, *luxit*, à lugeo, lugemus enim res euanescentes, putà homines cùm moriuntur, aut mundialia bona cùm amittuntur. Hinc *bahal*, id est, *exterritus est*: & *bala*: id est, *inueterauit; vetustate corruptus & consumptus est*: & *nabal*, id est, *defloruit, emarcuit.* Sicut enim rosa mane roseo colore & odore vernans, vespere marcescit; sic iuuentus, eiusque decor in morte; sic rerum mundialium bona in eorum amissione, aut verâ illorum agnitione, in flore *veterascunt, deflorescunt*, & *emarcent.* Eleganter S. Gregorius lib. 5. in 1. Reg. cap. 1. 12. *Vanitas vanitatum & omnia vanitas. In comparatione etenim æternorum bonorum vana sunt omnia, etiam bona temporalia; quicquid enim in hoc seculo lætum, delectabile, sublime, atque prosperum cernitur, vanum profectò est; quia difficilè habetur, & citò amittitur. Repentè quidem alta seculi corruunt, pulchra transeunt, læta & prospera euanescunt.* (Attentiùs nota quæ subiicit verba) *Nam cùm stare in his floribus mundus blandiens cernitur, repentinâ fortunâ turbatur, aut festinâ & omnia deturbante morte concluditur. Vana ergò sunt gaudia seculi, quæ quasi manentia blandiuntur, sed amatores suos citò transeundò decipiunt.* Voluptatum floribus mundus blanditur, sed qui citò *deflorescunt, marcent, inueterascunt*; adeò vt quod nuper deliciosè delectabat, nunc iam funestè *lugeas.* ô subdolè multas rerum mundialium facies! *His floribus mundus blandiri cernitur*, & adhuc hominum vota occupat, & pectora implere putatur; *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, quicquid in mundo adridet. *Nihilum nihil & omnia nihil.* Salomoni bene experto tandem crede; ne te tibi, ac rebus exinceps facilè credas.

Eccl. 1. v. 4.
Marcel.
Chaldæus.
S. Chrysost.
Res mundi, etsi inanissimæ multas habent facies.
Hebræus.
Pagnius.
Cornelius.
S. Gregor.
Caducis voluptatum floribus mundus blanditur.

4. 1. Corinth. 7. sic eos Paulus monet: Hoc itaque dico, fratres: Tempus breue est: reliquum est, vt qui habent vxores, tamquam non habentes sint, & qui flent, tamquam non flentes: & qui gaudent, tamquam non gaudentes: & qui emunt tamquam non possidentes; *Et qui vtuntur hoc modo, tamquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi.* Græcè pro τὸ *non vtantur*, habetur, *non abutentes.* quasi huius mundi, ac mundialium rerum *vsus*, sit earum *abusus.* Philo hunc rerum *vsum*, ne sit *abusus*, sic à proprietate discernit: *Hinc liquet nos alienis vti possessionibus, nec gloriam, nec diuitias, nec honores, nec imperia, nec aliud quippiam, vel corporis vel animi proprium, quasi hæc iuris & dominij nostri sint, poßidemus; sed eorum vsumfructum dum hic viuimus, habemus solum.* Re abutitur, quisquis de possessionis iure, ius dominij sibi vendicat. Verùm Theophylactus sic exponit illud, *præterit figura huius mundi. Commonefacit* inquit, *figuram appellans, omnes huius mundi res, oculos tantùm attingere, oculorùmque pabulum esse;*

1. Cor. 7. v. 31.
Vsus mundialium rerum, abusus dicitur quare?
Philo apud Cornel. ibi.
Theoph. ibi.

Mundialium bona oculorum tantum sunt pabulum. S. Nazian. Tract. de vitæ itiner.

esse atque superficiem fluxam, nihil stabile ac subsistens habentem. Sanè hæc mundi bona, ad quæ hiamus, oculorum pabulum sunt, & mera bonitatis superficies. *Insidiæ sunt opes* (ait Nazianzenus) *sublimiúmque honorum & dignitatum fastus, mera sunt insomnia. Imperio alterius subesse, graue ac molestum; paupertas pedica. Pulchritudo porrò breuis, atque fulgetri similis, iuuentus nihil aliud quàm temporis feruor, canities, tristis vitæ occasus. Sermones verè alati, gloria aër, nobilitas vetus sanguis, robur cum apris commune, satietas petulans, matrimonium vinculum, liberorum copia curæ necessariæ mater, orbitas morbus, forum vitiorum schola, quies imbecillitas, artes abiectorum hominum, angustus alienus panis, agricultura labor nauigantium maior pars in orco, patria proprium barathrum, externa regio probrum.* Vide inibi multa moralissimè salutaria ad hanc rem.

5. Regius vates Psal. 4. sic modulatè excla-
Psal. 4. v. 3. mat: *Filij hominum vsquequò graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Quæ
S. Chrysost. Psalmographi verba sic inibi Chrysostomus elucidat: *Hîc & idololatriam & flagitiosam vitam videtur exprimere. Vanum enim dicitur illud, quod est inane, cùm nomen quidem fuerit, res non fuerit. Sic apud Gentiles multa quidem Deorum nomina, res verò nequaquam. Nec minùs in humanis rebus nomen est diuitiarum, res nullo modo, nomen Principatus, & remanet nudum & exile nomen. Quis adeò vecors est, vt nomina quærat, quæ rebus destituuntur, & inania persequatur quæ fugere oporteat?* Heu nomina diuitiarum, honorum, ac voluptatum quærimus, re vacua! Omnium, quos opulentia aut principatus extollit, potentia, claritudo, voluptas personata felicitas est, vel potiùs nudum felicitatis nomen. Ad hæc felicitatis mendacia omnes hiamus; rem quærimus, & ludibrio vocabulorum fallimur. *Quis adeò vecors est, vt nomina quærat, quæ rebus destituuntur?*

Humanis bonis nomina bonorum sunt; re vacua.

Psal. 118. v. 37. S. Hilarius. Oremus ergò cum Dauide: *Auerte oculos meos ne videant vanitatem.* Vbi Hilarius: *Orat auerti & animi & corporis oculos; eos scilicet qui in theatralibus ludis captiui incubant; eos qui vestium pretia mirantur; eos quos auri splendor & gemmarum va-*
Hîc v. 21. *rietas occupat.* Fallitur, fallitur Noëmi, quæ se putabat *plenam*, merito, filiis, opibus, & reliquis mundi bonis, vel potiùs bonorum nominibus ornata. Sanè mundi bona, pabulum oculorum sunt, mentis præstigium, vocabulum absque re, & fallax hominum ludibrium.

---

§. CII.

Bonum, quod ad durationis diuturnitatem infidele est, est etiam futile ad placendi gratiam.

1. S. Nazianz. VErè pariter ac bellè Nazianzenus Orat. 10. sic defluxè modicâ permanentiâ, & instabilitate fugaciter lubricâ, bona mundialia culpat: *Eiusmodi*, ait, *vita nostra est, fratres, qui fluxam vitam ducimus: eiusmodi in terrâ ludus, vt cùm non simus nascamur, cùm nati simus, rursùs dissoluamur. Insomnium sumas minimè consistens, spectrum quoddam quod teneri non potest, auis prætereuntis volatus, nauis in mari vestigium non habens, puluis, vapor, ros matutinus, flos suo tempore nascens, & suo tempore marcescens. Homo sicut fœnum dies eius, tamquam flos agri sic efflorebit.* Vide quàm sit fugax eorum natura, quæ hâc humanæ vitæ caducâ hypostasi sustentantur: *Carnalis gloria* (ait Magnus Gregorius) *dum nitet, cadit: dum apud se extollitur, repentino intercepta fine terminatur. Sic namque aurarum flatu in altum stipula rapitur, se ab casu concito ad ima reuocatur. Sic ad nubila fumus extollitur, sed repentè in nihilum tumescendo dissipatur. Sic ab infimis nebula densescendo se erigit, sed exortus hanc solis radius ac si non fuerit abstergit. Sic in herbarum superficie nocturni roris humor aspergitur, sed diurni luminis subito calore siccatur. Sic spumosæ aquarum bullæ inchoantibus pluuiis excitatæ, ab intimis certatim prodeunt, sed eò celeriùs disruptæ depereunt, quò inflatæ citiùs extenduntur. Cùmque excrescunt vt appareant, excrescendo peragunt ne subsistant.* Sic est maligna mundialium bonorum fides! quare eorum duratio velut bonitatis essentia est, & sumptuosior placendi gratia, quæ rebus pretia addit grato votorum lenocinio.

Humanæ vitæ breuitas fugacissima.

S. Gregor. l. 16. Moral. c. 5.

Mūdialium bonorum subsistentia volatica.

Leuitici 12. sic puerperę pręcipitur: Cùm ex- 2.
pleti fuerint dies purificationis suæ, pro filio, siue pro filiâ, deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbæ *siue turturem* Leuit. 12. v. 6. & 7.
pro peccato, ad ostium tabernaculi testimonij, & tradent sacerdoti; qui offeret illa coram Domino, & orabit pro eâ, & sic mundabitur. Quid *turturi* ad expiationem voluptatis & ad gaudium de natâ feliciter prole, & per sobolem perpetuandâ familiâ? Opportunum quidem moralissimè hieroglyphicum, quo mundi felicitas grauiùs taxatur. Quâ super re ita scribit Ambrosius l. 5. Hexaëm. cap. 19. *Veniamus*, inquit, *ad turturem, quam lex Dei, velut castæ hostiæ munus elegit. .... Fertur etenim turtur, vbi iugalis proprij fuerit amißione viduata, pertæsum thalamos, & nomen habere coniugij: eò quòd primus amor fefellerit eam dilecti morte deceptam. Quoniam & infidelis ad perpetuitatem fuit, & amarus ad gratiam: qui plus doloris ex morte, quàm suauitatis ex charitate generauit. Itaque iterare coniunctionem recusat.* Scilicet turtur delusa sapienter gemit, & pœnitendum chari coniugij bonum funestè lamentatur: quia placidus nuper coniux perpetuo fœderis iure copulatus, *infidelis ad perpetuitatem fuit*, & indè *amarus ad gratiam:* quippè *qui plus doloris ex morte, quàm suauitatis ex charitate generauit.* Sic exinceps pertæsum habet bonum, quod natura infidè caduca mœstissimè diffamauit. Ad pœnitentiam properat qui fluxis mundi bonis pectora implet, falsato diuturnitatis voto, quò solida ac duratura bona hianter appetamus, his contemptim spretis, quæ humanas spes fraudulenter eludunt ludibrio nugacissimo.

S. Ambros. *Gemit turtur, quia gratus coniux ad perpetuitatem infidelis fuit.*

Geneseos 12. dixit Dominus ad Abraham: 3.
Egredere de terrâ tuâ, & de cognatione tuâ, & de domo patris tui, omnes, inquam, cognationum necessitudines magnanimus abrumpe; & veni in terram, quam monstrabo tibi. Quâ opulentioris præmij spe? *Faciámque te in gentem* Genes. 12.
magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen v. 2.
tuum, erísque benedictus. Si semel Deus fideliter omnipotens, suo Abrahamo beneficè dixit,

xit, *Benedicam, tibi*, quid opus fuit addere, *Erisque benedictus*? An Dei verba non secutus effectus frustrare vnquam potuit? Num potest Deus cuiquam *benedicere*, quin *benedictus* indubiè censeatur? Estne aliquod in terris robur, quod cassam reddere Dei *benedictionem* aualeat? Frustrà ergò idem bis inculcatur, nugatoriâ eiusdem rei iteratione. Anteuidit hanc dubitationem Chrysostomus; & super hâc re ita philosophatur: *Non solùm*, inquit, *genti magnæ te præficiam & nomen tuum extollam: Sed & benedicam te, & eris benedictus. Ne putes tautologiam esse, & idem bis dici, cùm dicitur: Benedicam te, & eris benedictus. Tanta enim te*, inquit, *benedictione dignabor, vt illa in omne seculum sit duratura .... Idcirco & Iudæi in Patriarchâ superbientes, volebant se in eius familiam intrudere & dicebant: Filij Abraham sumus.* Itaque tautologia non est: nec sermo frustrà iteratus, cùm Abrahamo dicitur. *Benedicam tibi, erisque benedictus*; nam cùm dicitur, *Benedicam tibi* meram ei *Benedictionem* Dominus spondet haud dubiè impertiendam: cùm autem additur, *Erisque benedictus*; Benedictionis diuturnitatem significat, quæ est beneficij emphasis, felicitatis gratia atque gratiæ hypostasis. Quasi *Benedictio*, quæ diuturnam durationem non habet, quodammodo benedictum non faciat, de fugitiuâ beneficij acceptione, nisi diuturnâ consistentiâ perduret, vt Benedictionis gratiam adimpleat. O quàm friuolè bonum est, quod *Infidele ad durationem est*! quod plus doloris amissione, quàm suauitatis ex gratiæ obtentione generauit. O quàm mundialium bonorum gratiam ingratia titubationis deuenustat! Nil tã suaue est, quod in transitu placeat quod amissionis sollicitudine inquietat. Nisi quis adeò vecors sit, vt fragilitate delicietur, fugacitatis voto deceptus.

S. Chrysostomus. homil. 31. in Genes.

Ioan. 8. v. 33.

Cur Abrahamo dixit Deus: Benedicam tibi, & eris benedictus?

4. Psalmo 2. sic Deus Pater Christo Deo loquitur: *Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ.* Quasi Pater Deus dicat Christo: Tam charo Filio negare nihil possum. Itaque cùm te iam Regem constituerim, pete quæ deceant regiam Maiestatem, subditorum videlicet multitudinem: omnes ego redigam in ditionem tuam Iudæos, Gentiles, nationes cunctas terræ. Sed quid est, quòd Christus Deus petit possessionem *terminos terræ*? an non potiùs *terra* vsque ad eius *terminos* expetenda foret? Caietanus accipit hos *terminos* pro angulis, lateribus, confinibus terræ; vt Christus, qui iam ingressus est in possessionem cæli, sit hanc accepturus, veniens in potestate ad iudicandum. Mysticè Didymus *fines terræ* accipit pro iis, qui cogitatione, voto, & vitâ terram peragrant, quorum dicuntur *esse oculi in finibus terræ*. An eos, qui Indis euangelizant, aut euangelizare exoptant? P. Salmeron supplet *vsque*, vt petat possessionem *vsque ad terminos terræ*. Verùm S. Hilarius inibi Vulgati verba nudè accipit, & sic ea mysticè premit: *Et possessionem tuam terminos terræ. Cùm ergo possessio terræ finium Domino donatur; non tam terra donatur, quàm ea quibus terra finitur. Terræ enim terminos quibus terra ipsa terminatur, accepit.* Scilicet in possessionem suam non postulat terram; nihil enim terrenum videtur dignum, quod sic Christus optet, & obnixiùs à Patre expetat. Quare nuncipatum *terminos*

Psal. 2. v. 8.

Qui Indis Euangelizant, possessio Christi dicuntur.

Caietanus.

Didymus in Catenâ Proverb. 17. v. 24. Salm. tom. 1. Proleg. 14. formulâ 27.

S. Hilarius.

Christo non tam terra donatur quàm ea quibus terra finitur. quare?

terræ postulat, id est, terræ limites, qui terram vltimò terminant, & cælo reddunt confinem: nempè expetitur terrenorum præterlabentium finis, & cælestium, ac permanentium bonorum auspicium, quo finitur temporalitas; & beata cæli æternitas incipit. *Cùm ergo possessio terræ finium Domino donatur, non tam terra donatur, quàm ea quibus terra finitur.* Sanè terra, terrenáque bona, ad quæ mundus stupet quæ hominum vota implent, fluxa sunt; caduca, fugitiua: ergo non hæc incerta terræ bona; sed eorum finis; æternitati confinis; dignus est, qui votiuè expetatur, & intentiùs postuletur. Et quidem *terræ terminos quibus terra ipsa terminatur, accepit*, Hæc Hilarij verba conceptuum fœcunda, ad alia forsan themata emedullabimus, quod interim procliue cuique esto.

Ioannis 14. anxios Discipulorum animos 5.
his spebus Christus erigit & tranquillat: *Non turbetur cor vestrum. In domo patris mei mansiones multæ sunt, si quò minus dixissem vobis: Quia vado parare vobis locum.* Ne timeatis vobis de tore locum in cælo illiúsque sedes omnes à me, & à Petro, vel ab aliis præoccupandas, vt vobis in cælo locus non supersit. Cælum enim empyreum vastissimum est, & plurimas habet mansiones, quæ omnibus omninò hominibus capiendis sufficiunt; quin necesse sit, quòd alij deserant sedes, vt alij eas successiuè occupent. Et sanè consultissimè dixit *mansiones*, quæ permanentiam ac diuturnitatem in domo Patris sui denotarent. Subtiliter S. Thomas ex Bedâ confert has in cælo *mansiones*, cum diuersorio, in quo nasciturus Christus locum nõ inuenit: *Et reclinauit, inquit, eum in præsepio: quia non erat eis locus in diuersorio.* Sic ergò fatur S. Thomas ex Bedâ: *Vt Beda dicit, In diversorio loco agebat, vt nobis multas Mansiones in domo Patris sui præpararet.* O benè! Nempè Deus veniens in mundum, in viâ nascitur: parum est in viâ, seu transitu pro nobis nasci hominem Deum; in *diuersorio loco* agit, nec ibi locum vel in transitu inuenit; adeò vt necesse fuerit in præsepio reclinari belluarum ritu, vt æternùm permansuras in cælo *Mansiones* hominibus pararet: *In diuersorio loco agebat, vt nobis multas Mansiones in domo Patris sui præpararet.* O arcanè ethica antithesis! Christus Deus recèns pro hominibus nascens, in brumæ rigore tenellus infans, pauperculis fasciis stringitur, belluino indecorè præsepi fouetur, & *in diuersorio loco agebat* in transitu, *vt nobis multas Mansiones* æternùm stabiles, & perpetuò beatè duraturas, *in domo Patris sui præpararet.* O quàm carò emit nobis diuturnas in cælo *mansiones*, qui incommodâ præsepij vilitate, & *diuersorio loco* illas mercatur!

Ioan. 14. v. 2.

Diuersorio loco nobis emit Christus æternas in cælo mansiones.

Lucæ. 2. v. 7.

Beda. S. Thom. 3. p. q. 35. ar. 7. ad. 6.

Prolixâ iam peractâ viâ à Moabitide in Bethlehem, de Boozi beneficentiâ cognitâ, meliùs habebant Noëmi, ac nurus Ruth. Quæ postquam Boozi donis onusta, reuersa est ad socrum suam, audiuit ab eâ: *Filia mea, quæram tibi requiem, & prouidebo vt bene sit tibi.* Requiem, id est, statum connubio permanentẽ: nã munifica Boozi gratia, nisi perpetuetur nuptiis instabilis, incerta, caduca, ac fugitiua est; ergo permanentiæ hypostasi fuiciatur. Hæc, hæc, inquã, de stabilitatis bono, *requies* meritò nũcupatur, & requiei nomen adimplet. Qui statum permanẽtẽ prouidet, requiẽ prouidet, & vt bene

Ruth. 3. v. 1.

ne

ne illi sit verè prouidet. Qui secùs faxit, bonis potiùs inquietat alternâ eorum vicissitudine, vt ipsâ Noëmi hîc conqueritur, aiens: *Non*
Hic vers. 21. *vocetis me Noëmi, id est pulchram*: sed vocate me Mara, id est, amaram, quia amaritudine repleuit me Omnipotens. Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus.

§. CIII.

Mundialis voluptas emphaticè dicitur, carnis afflictio, querela, error, elatio, ecstasis, & mera voluptatis narratio.

1. QVicquid timui (Deus bone!) quantò meliùs fuit, quàm quod concupiui? Quicquid hactenùs optaui, inimicorum execrationem puto. Vides tu istos; qui honores adorant, qui ambitionem sequuntur, qui opibus inhiant, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt, qui voluptates auidè aucupantur? in rei maximæ censu errant. Ista quæ spectantur, ad quæ consistitur, quæ alter alteri stupens monstrat; foris nitent feliciter, introrsùs misera sunt. Quæramus aliquid nòn in speciem bonum, sed solidum & æquabile, & à secretiore parte formosius. Hoc è virtutum latibulis eruamus. Nec quidem longè positum est: inuenietur, si æstimetur nec depretietur ex vulgi opinione. Scire itaque opus est, quò manum porrigas. Nam velut in tenebris vicina transimus, offensantes in ipsa quæ desideramus. Sed ne te per circuitus traham, *Vera voluptas erit, voluptatum contemptio .... quo die infrà voluptatem quis fuerit, & infrà dolorem erit.* Sic minuta, fugitiua, & friuola voluptas, magno constat: sic est incommodorum fœcunda? Sic mala boni specie colorat?

Vera voluptas est, voluptatum contemptio.

Seneca de vitâ beatâ.

2. Lucæ 1. munere sacerdotali perfunctus, & voce mulctatus, futurus vocis pater, redit Zacharias in domum suam. *Post hos autem dies concepit Elisabeth vxor eius, & occultabat se mensibus quinque, dicens: Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.* Elisabethæ diuturna vota sobolem optatissimam auidè suspirabant; & quod hactenùs concupierat, nunc abscondit? *Opprobrium* sterilitatis illi aufertur, & cùm sobolis honore dotatur, de bono fœcunditatis erubescit. Sanè honor coniugij, matrimonij dignitas, est dulcium procreatio liberorum: satis enim graue est, satis triste, & virginitatis carere præmio, & filiorum solatia non habere; sustinere onera matrimonij, & ad fructum matrimonij non venire. Audiendus est Chrysologus, qui hâc super re sic ad rem Philosophatur: *Occultabat se mensibus quinque, quia etsi erat diuini muneris, sui tamen temporis non erat quod habebat. Erubescit anus fœta, verecundatur vetula primi partus, & puerperam senectus abscondit extrema; ne sterilitatis opprobrium risus fœcundæ senectutis augeret.* (subdit opportunè) *Hinc est quòd Elisabeth, sacrum vult celare mysterium, dicendo: Quia sic fecit mihi Dominus, vt modò conceptus fatigaret verecundia, quam diu negati partus ærumna afflixit.* Ecce tibi ærumna negati partûs diu Elisabetham afflixerat, dum sterilitatis diuturno probro molestè angebatur; eò molestiùs, quò iam præ senectute desperatiùs. Cùm autem votis pectus, & optatissimâ sobole venter impletur, eam felicissimi *conceptûs verecundia fatigat.* ô moralissimam mundialium bonorum egestatem! O mundi lætitiam, lætitiæ inopem! Cuius negatio *affligit*, eius optatissima possessio mirè *fatigat.* Adeò Elisabetham *modò conceptûs fatigaret verecundia, quam diu negati partûs ærumna afflixit.*

Lucæ 1. v. 24. & 25.

Elisabethâ fatigat possessio eius, cuius carentiâ molestè affligebatur.

S. Chrysol. Serm. 42.

3. De eâdem Elisabethâ, & marito Zachariâ, ita scribit Euagelista, eorum laudes Euangelio deprędicans: *Erant autē iusti ambo antè Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querelâ; & non erat illis filius eò quòd esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis.* Erat quidem Elisabeth sterilis corpore, sed fœcunda virtutibus: tarda soboli, sed non tarda Deo. Non germine clausa, sed tempore; non negata pignoribus, sed seruata mysterio. Sed quid est, quòd hæc sterilis matrona senectute effœta, *sine querelâ* vixisse notanter scribitur? An quia nemo de illâ conqueri iure poterat? an quia illa de nemine querebatur? Verùm hanc *querelam*, quâ Elisabetha caruit, ad puritatem conceptûs in frigidâ senectute, profundiùs refert Augustinus: *incedentes in omnibus .... sine querelâ, & non erat illis filius eò quòd esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis. Elisabeth sanctæ partus non ablatus est, sed dilatus donec pertransiret tempus carnis, passio corporis, coniugij necessitas, voluptatis caussa, cupiditatis sensus, & totum quod humanum confundit, grauat, onerat, conscientiam.* (Nota attentiùs verba quæ ad rem subtexit) *Denique vbi tota corporis sedata est querela, & in toto facti sunt sine querela, vox sterilitatis fugit, reuiuiscit senectus, fides concipit, parit castitas.* Nimirùm coniugalis voluptas hîc, ex Augustini mente *querela* moralissimè nominatur. Vnde dilatus dicitur Elisabethæ partus donec pertransiret *tempus carnis, passio corporis, voluptatis caussa, cupiditatis sensus.* Et sic filium id frigidâ senectute concipit, *vbi tota corporis sedata est querela.* O benè! voluptatis passio, & cupiditatis sensus ad voluptabilia exæstuans, *corporis querela* alto stylo nominatur. Queritur enim caro, quòd dum voluptatem expectabat, & quærebat, molestiam inuenit. Sic est friuola, fugitiua, & futilis carnis voluptas, vt *querelas*, potiùs quàm delicias excitet. Gaudia spebus spondet & falsatâ fide, desideria deludit, vota frustratur. Hinc nascitur assidua *corporis querela* desperatæ voluptatis fraude, cui plerumque assuescit.

Lucæ 1. v. 6. & 7.

Carnis voluptas emphaticè dicitur Querela.

S. August. Serm. 12. de Sanctis.

4. Ecclesiastæ 2. Salomon carnis deliciis diu malè adsuetus, & indè bene eruditus, sic loquitur: *Risum reputaui errorem; & gaudio dixi: Quid frustrà deciperis?* Per *risum* & *gaudium* accipe nimiam & effusam lætitiam, tum internam, tum externam, quæ risu, iocis, & cachinno proditur. Item (vt inibi aduertit Cornelius) delicias, voluptates, diuitias, rerúmque mundialium splēdorem & copiam; quæ lætitiam hanc afferre solitant: per metonymiam, vt *risus* ponatur pro obiecto, vel caussâ risûs, puta pro illecebris quæ risus ac lætitiam cient. Est apostrophe;

Eccl. 2. v. 2.

Cornelius.

Error putatur laudabilis, ouans, vtilis. Translationes. Chaldæus.

ſtrophe; alloquitur enim riſum & gaudium quaſi perſonas ſtultas & fallaces, eaſque obiurgat, ac ſtultitiam & fallaciam exprobrat. Aliqui vertunt: *Riſui dixi: Laudabilis es:* alij *vtilis es:* alij *ouans*. Hem! ſic error ſtultiſſimus putatur *vtilis, ouans, laudabilis?* Chaldæus ſcribit, *Riſum* id eſt, voluptatem, mundi gloriam, (& carnis

Coſtus. S. Auguſt. Serm. in c. Ieiunij. Symmach. Arabicus. *Voluptas dicitur, carnis elatio.*

delicias) *dixi deriſionem*. Vel, vt Coſtus habet: *De lætitiâ dixi: Ridicula eſt.* Vnde Auguſtinus: *Iſte mundus*, ait, *aut ridet nos, aut irridetur à nobis: aut deſpicimur, aut contemnimus.* Symmachus vertit: *Riſum dixi tumultum.* Arabicus: *Riſui dixi: Quæ eſt cauſa elationis tuæ?* Quaſi voluptas ſit effuſa carnis ſuperbia, & ſuperba corporis arrogantia, quæ ambitioſè præſumit (ſed conatu irrito) in voluptabilibus deliciari. Vnde confeſtim ſubdit: *Et gaudio dixi: Quid fruſtrà deciperis?*

Olympiod.

Olympiodorus autem ſic effert hanc ſententiam: *riſum dixi mentis amotionem.* Additque *riſum*, id eſt, voluptates terrenas vocari περιφορὰν, id eſt, circumlationẽ, *Vel quòd*, inquit,

Voluptas cur dicitur ecſtaſis?

ad omnem ventum circumferantur bona iſta terrena, quæ materiam ſuggerunt lætitiæ, ac voluptati; vel ι mutato in α legimus παραφορὰν, hoc eſt inſanam ecſtaſin, mentiſque exceſſum: inſanire enim videntur, ac eſſe ſui obliti, qui in loco miſeriæ & lacrymarum, lætandum ſibi eſſe falsò exiſtimant. Ecce tibi mundana voluptas appellatur inſana malitiæ *ecſtaſis*, quæ fraudato voluptabilium ſenſu, & delicioſo rei optatiſſimæ guſtu, homines à ſe alienat, atque ſtupidos & ecſtaticos reddit. O *inſana ecſtaſis, mentiſque exceſſus*, qui inſignem hominum malitiam oſtendit; & dum illos à ſe alienat, ſenſui voluptatis ſubtrahit, & ſic vo-

Homo eſt ad voluptatem inſenſibilis, quomodo? S. Chryſoſt.

luptate defraudat! Quare ſolum relictum eſt voluptatis nomen, re voluptatis inane. Proh ſic carò emitur, ſic vulgo adoratur deliciarum ludibrium! Eleganter Chryſoſtomus hom. 29. in Matth. *Certè, ſi poſſes animam hominis delicijs dediti cernere: non dubitares multò meliùs eſſe in ſepulcro iacere, quàm his irritum teneri, & graui inſenſibilitatis operculo tanquam ſaxo premi.* Nempe ad voluptatem, cui inhiabat, *inſenſibilis* eſt, qui cùm illâ dulciter frui debebat, inſanam *ecſtaſim* pati dicitur.

5. Eccle. 2. v. 1.

Idem Salomon ſapientiæ antiſtes, egregiè accinit ſibi: Dixi ego in corde meo: *Vadam & affluam delicijs, & fruar bonis. Et vidi quòd hoc quoque eſſet vanitas.*

Lxx. interp. Caietanus.

Lxx. Interpretes, quos ex Hebræo ſequitur Caietanus: *Miſcebo gaudium*, vel *Miſcebo in gaudio.* An ſeipſum gaudio ac voluptati miſcere, & mundialibus delicijs concorporare ambit? Sic eſt fluxum cor voluptatis ſequax? ſic ſunt fluxæ carnis deliciæ? Opinor

Hebræus.

ſolida non miſcentur. Hebræa habent *Tentabo me in gaudio.* Qui mundi bona cupit, tentationem expetit. O quàm eſt tentatio lapſui confi-

Catena.

nis! Auctor Catenæ: *Omnino decreui meipſum vitijs tradere, & voluptates experiri, & intellexi hæc*

Bibl. Comp. Arabicus.

omnia eſſe vana. Credamus experto. Complutenſia, Vaticana & Regia: *Tentabo te in inſipientiâ.* Tempeſtiuè ad rem Arabicus: *Ego dixi in corde meo: veni vt enarrem tibi in lætitiis, & videam te in ſorte bonâ: & ecce hoc vanum eſt.*

Voluptatis fruitio, narratio voluptatis ſententioſè dicitur.

Vide quàm ſit voluptas voluptatis inops, cui tantùm voluptatis nomẽ, re voluptatis vacuum, relictum eſt. Vnde *affluere deliciis, & frui bonis*, quæ mundus ſuſpirat, lætitiæ ac voluptatis *narratio* nominatur. Heu qui mundanis delicijs abundè *fruitur*, non tam illas guſtu capere, quàm auditu excipere ex ore narrantis perhibetur! Profectò omnis voluptas, quæ nec ex Deo, nec in Deo ſuſcipitur, fabula eſt incautas aures dulcedine fraudulentâ demulcens, tinniens figmentum eſt & reiectaneum voluptatis excrementum. Ergo ad aurium margines excolare oportet mundialium bonorum ſpecioſa vocabula, ne voluptatis excrementum & moleſtum angorem ſub ſpecie deliciarum propinent. Pulchrè Baſilius: *In corporeis voluptatibus*, inquit, *plus moleſtiæ quàm voluptatis ineſt. In nuptijs ſterilitas, viduitas, zelotypia: in agriculturâ infœcunditas: in mercaturâ naufragia; in diuitijs inſidiæ. Ipſæ verò deliciæ & ſaturitas, & aſſiduus voluptatum vſus multos & varios ſecum trahunt morbos, multiplices affectiones.* Adeò vt mirandum ſit, quòd tot calamitates experta Noëmi cum vtraque nuru, dum in terrâ peregrinâ & inuiſâ *remanſit mulier orbata duobus liberis ac marito:* & ipſæ nurus improles, optimis maritis prætaturè viduatæ, & inde tot ærumnis flebilibus obnoxiæ; quando nouas ſuæ Ruthæ nuptias ſollicitè ambit, audeat illi dicere: *Filia mea quæram tibi requiem, & prouidebo vt bene ſit tibi.* Sic è memoriâ excidit nuperrima in primis *nuptijs ſterilitas, & viduitas?* Quin & ipſa Noëmi hîc verſ. 20. & 21. 22. quàm celeriter pulcritudinis & fœcunditatis felicitas euanuerit adteſtatur.

S. Baſil. in Pſal. 33.

Ruth 1. v. 5. & c. 3. v. 1.

Hic v. 21.

---

§. CIV.

Quàm ſit humana felicitas felicitatis inops.

1. Minut. Felix.

MInutius felix in Octauio, ſic infideles alloquens eleganter ſcribit: Fortè vos decipit, quòd Deum neſcientes diuitijs affluant, honoribus floreant, polleant poteſtatibus. *Miſeri in hoc altiùs tolluntur, vt decidãt altiùs. Hi enim vt victimæ ad ſupplicium ſaginantur, vt hoſtiæ ad pœnam coronantur. In hoc adeo quidam imperijs ac dominationibus eriguntur, vt ingenium eorum perditæ mentis, licentiæ poteſtatis liberè nundinentur. Abſque enim notitiâ Dei, quæ poteſt eſſe ſolida felicitas, cùm ſit ſomnio ſimilis? Antequam tenetur, elabitur. Rex es: tam times, quàm timeris: & quamlibet ſis multo comitatu ſtipatus, ad periculum tamen ſolus es. Diues es; ſed fortunæ malè creditur, & magno viatico breue vitæ iter non inſtruitur, ſed oneratur. Faſcibus & purpuris gloriaris: vanus error hominis, & inanis cultus dignitatis, fulgere purpurâ, mente ſordeſcere. Nobilitate generoſus es: parentes tuos laudas: omnes tamen pari ſorte naſcimur, ſolâ virtute diſtinguimur. Nos igitur qui moribus & pudore cenſemur, meritò malis voluptatibus, & pompis veſtris abſtinemus.* Bellè dictum: *Fortuna leuis eſt, citò repoſcit quod dedit.* excelſis multò faciliùs caſus nocet. Fallax eſt mundi gloria, breuis, lubrica, falſata.

Felices in hoc altiùs tolluntur, vt altiùs cadãt.

Felicitas antequam tenetur, elabitur.

Publ. Syrus.

2. Lucæ 4. v. 5. & 6. Matth. 4. v. 8. & 9.

Lucæ 4. primâ tentatione gulæ refutatâ, duxit Ieſum Diabolus in montem excelſum, *Et oſtendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, & ait illi: Tibi dabo poteſtatem hanc vniuerſam, & gloriam eorum: quia mihi tradita ſunt:*

& cui volo de illa. Scio Diabolum non amplificasse Christi aspectum, vt totius terræ gloriam videret. Sed notandum est quàm sit præbendæ gloriæ auarus, qui illam vel ad modicum temporis momentum dumtaxat ostendit. Imò & quàm sit ipsa gloria gloriæ inops, vt bene perspecta, statim euanuerit. Ad momentum nitet, & gloriosè spebus, citiùs quàm possessioni scintillat, vt eius pellaciâ homines tentando perstringat. Audiendus est Ambrosius lib. 1. de Cain & Abel, cap. 5. qui hunc locum sic elucidat: *Tibi,* inquit, *dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam eorum: quia mihi tradita sunt. Ab eo spera (licet breuis vitæ non sit longum viaticum requirendum) tamen ab eo spera, qui vniuersam creaturam condidit, qui Diabolo ea ad tempus tradidit, non vt poßideat, sed vt tentet. Non enim poterat corona esse sine certamine. Probandi erant dubij, vt iusti coronentur. Dedit itaque Diabolo ea; quia in his ipsis pœna accipientis est, si vti nesciat. Quid enim est thesaurus luxurioso, nisi sumptus luxuriæ?* Scilicet mundi opulentiam & gloriam, ad quæ homines hianter suspirant, ex Dei dispensatione, apud Diabolum sunt; non vt ea Diabolus possideat; sed vt eis homines decipiat, ac tentet. Infernalium tentationum pharetra, his bonis densatur, quæ malus Dæmon tanquam iacula vibrat. Mundialium bonorum dispensatio & largitio, de Diabolorum officinâ est, *tentationum* conceptaculum, peccati *sumptus*, bracteata *accipientis pœna*, gehennalis æternum mortis stipendium, & inferni viaticum. Heu! quid voluptuoso futilium bonorum abusu, æternaturam pœnalissimè gehennam mercaris? Ad tentationem it, qui ad voluptatis gloriam vadit. Vide quibus gloriaris.

S. Ambros.

Mundi gloria Diabolo traditur, vt per eam homines tentet.

3. Matthæi 6. cælestium auaritiam docet Christus, vt mundialium bonorum præstigias excantet: Thesaurizate, inquit, thesauros (non in terrâ, sed) in cœlo, vbi neque ærugo, neque tinea demolitur. *Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* O! sic auaritiæ & voluptabilium affectus, cor hominis rapit, diripit, vincit, & detriumphat? Audiendus est, S. Hieronymus inibi: *Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Hoc non solùm de pecuniâ, sed & de cunctis paßionibus sentiendum est. Gulosi Deus venter est; ibi ergo habent cor, vbi est thesaurus. Luxuriosi thesaurus, epulæ sunt; lasciui, ludicra; amatoris, libido. Huic seruit vnusquisque, quo vincitur.* Quid superbis diuitijs, gloriæ fastu, & auarâ voluptatum ambitione? voluptatum seruus est, & passionum mancipium. *Huic seruit vnusquisque, quo vincitur.* Quid de infami seruitute arroganter tumes; & vecors, qui victus es, quasi triumphalis victor è peruerso gloriaris? Tibi gratularis, quia manus aduersario dedisti, quia aduersarius de te trophæum erigit, quia tanquam vile mancipium illi seruis? O stupor!

Matth. 6. vers. 20.

S. Hieron.

Huic seruit quisque, quo vincitur.

4. Matthæi 3. districtior Ioannis vita in deserto proponitur: Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos: *Esca autem eius erat locustæ, & mel siluestre.* Non hîc disputo, an hoc *mel siluestre*, quo Ioannes in eremo vescebatur, fuerit *Manna*, qui est ros ex arboribus decerptus; aut fuerit mellis quoddam genus communi suauius; siue agrestius & insuauius, vt alij malunt. Quicquid illud sit: saltem melleam dulcedinem sapit, quod non videtur cum reliqua vitę austeritate valdè consentire. Ioannésne is est, qui dulcibus vescatur? an aliquod ethicè sacramentum in hoc melleo Ioannis cibo delitescit? Galfridus in Matthæi cap. 11. citatus in Allegorijs noui Testamenti, ita super hoc Ioannis cibo philosophatur: *Vescebatur autem melle siluestri. Eis nimirum cibis quæ ad manum erant, in quibus conuenienter instruimur, vt his quæ faciliùs & propinquiùs ad vsus nostros occurrunt, contenti simus. Noluit enim egredi locum solitudinis, vt mutaret pane dulcedinem mellis: quia malè vnius dulcedinis dilectio fugitur, dum asperitatis intuitu in grauioris casus periculum festinatur.* Addit tempestiuè Galfridus: *In melle siluestri altera potest quidem consolatio designari. Illa videlicet & in quâ Apostolus gloriabatur, dicens: Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus. Hæc consolatio per mel siluestre meritò designatur, quia nil magis siluestre, & à ciuibus huius seculi extraneum, quàm æstimare gaudium, quod ingeritur ad tormentum: & forsitan hæc est pax quam non mundus potest accipere: quia non pacificè potest ingruentis tribulationis angustias sustinere.* Altè quidem allegoricus Interpretes! Scilicet *melle siluestri* alitur Ioannes in agrestioris eremi asperitatibus: dum enim *siluestre* dicitur, inconditum, asperum, agreste, austerum, & amarum sonat. Hic autem cibus sic immitis, & de *siluestri* sapore propè belluinus, *mel* dicitur, quia melleam sapidissimè dulcedinem è diuerso sapiebat. Sic Ioannes austeritatibus deliciatur! Hæc ergo *consolatio in melle siluestri designatur.* Similem ad modum Paulus exultim dicitur *in tribulationibus gloriari.* Sic è peruerso mundus dum *melle* deliciarum pascitur non mella, sed fella degustat, *mel siluestre*, inquam. *Mel* quidem, quia melleam spondet voluptatem, & ad gloriæ dulcedinem citat; sed reipsa est *mel siluestre*, id est, inconditum, agreste, amarum, belluinum, & quam malè dulce. O infida mundi gaudia! ô felleas hominum voluptates! ô delicias, quæ mella spondent, & absinthium propinant!

Matth. 3. v. 4.

Galfridus.

Ad Rom. 5.

Siluestres austeritates, melleæ sunt Ioanni: deliciæ mundi sunt fella.

Ioannis 3. in clandestino illo colloquio Christi ad Nicodemum, dum fidei rudimenta illi exponere incipit, rudem se ignoranter discipulum exhibet. Cui respondit Iesus: *Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis?* Nempe, si oculi tui sic ad terrena cæcutiunt, quomodo non erunt hebetes ad cælestia & diuina, quæ humanum mentis fastum longè transcendunt? Si ad terrena sic hebescis; quo pacto diuinæ Verbi corporationis, & arcanæ Triados mysterium, & regenerationis per baptismi gratiam, Sacramentum capies? Bellissimè Chrysostomus homil. 26. in Ioannem: *Si terrena dixi vobis,* &c. *Quando,* inquit, *quæso, Domine, terrena docuisti, qui homines sæpè ad cælestium rerum amorem, & terrenarum contemptum adhortatus es? Certè nunquam. Sed hîc tamen terrena vocat, moralis philosophia documenta, quæ portio quædam haud contemnenda, diuinæ legis sunt. Quæ tamen terrena appellauit: quoniam ad ea humanæ rationis lumen pertingere potest. Est ergo sensus: Quando ego documenta hæc, quæ rationi humanæ peruia*

5.

Ioan. 3. v. 12.

S. Chrysost.

petuia sunt, vobis annunciabam, non credebatis mihi: imò verò me aduersùs auaritiam, & diuitiarum cupiditatem declamante, Pharisæi, qui erant auarissimi, doctrinam meam deridebant: Quomodo ergo si dixero vobis cælestia, quæ videlicet humanæ mentis facultatem superant, creditis? Talia autem erant, quæ tunc Dominus de regeneratione hominis per infusionem spiritus, Nicodemo tradebat. Litteralissimè pariter ac moralissimè de more Chrysostomus. Nimirum multa Christus Dominus, præsertim in montis sermone, tradiderat de diuitiarum, voluptatum, ac gloriæ contemptu; de magnanimâ in calamitatibus & iniurijs patientiâ: & quòd in his, quas mundus putat miserias ac infelicitates, vera gloria ac beatitudo latet; quod quidem multorum experientiâ notum est, & lumen rationis non excellit; imò & aliquâ ex parte à peritioribus ethicè Philosophis traditum fuerat. Hem! *terrenum* appellat Christus, quòd in mundialibus bonis vera voluptas & gloria non sit; sed quòd in paupertate, in luctu, in persecutionibus, & magnanimo iniuriarum neglectu, defæcatior, muracior, ac meracior beatitudo consistat? O quàm longè abest à doctrina Euangelij, qui vel hæc *terrena* non capit! *Terrenum* appellat Christus, quòd deliciarum factiuum gaudium, gaudij inops est; quòd paupertina est deliciarum vena; spebus opulenta, possessioni nulla; dum per sui absentiam, desiderium prouocat, falsatâ fide gloriosas spes inaniter frustrante. Opulentiam, delicias, glorias, & omnem felicitatem spondet, & sollicitudinis angores, & dehonestamentorum fella propinat. O nunc in Christi doctrinâ vel hæc *terrena* intimiùs pernoscamus! Bona Ruth, digna in prole Christi mater, Christiana præcoqua de ethicâ Christi doctrinâ in paucis aspectabilis; quæ patriam, patrimonium, cognationem, cognatos dulciter mores magnanima renunciauit; maluitque in populo Dei, delicijs frui desolatæ viduitatis, mendicæ paupertatis, vilipendij frequentis, & æstuantis spicilegij, quàm in patriâ domo, & auitâ religione, mundi bona pati maledulci voluptate. Anticipet in se hanc *terrenam* Christi doctrinam, quæ inter terrenos Christi parentes meruit numerari.

Terrena Christi doctrina docet, quàm sit felicitas felicitatis inops.

Hic v. 11.

SYNOPSIS CAP. II.

Socru adsentiente, Ruth ad spicilegium egressa, casu incidit in Boozi messem: qui cùm esset Elimelechi cognatus, & Ruthæ nomen audisset, & honestos mores, illam beneuolè ac beneficè excepit: collaudauitque officia erga nurum Noëmi marito ac filijs orbatam; & pietatem ac religionem erga Deum Israelis, desertâ patriâ, & auitâ religione. Quare seriò iubet nequis illi molestiam inferat; & quamdiu duret messis, vt mensam habeat cum messoribus ac puellis suis communem. Cùm autem bene satura, & onusta ad socrum Noëmi sub vesperum redijsset, eique renunciasset apud Boozum tam vtiliter diem illum posuisse, admonetur à socru, ne liberalem hospitem nacta, ad alium exinceps diuerteret, adhæreretque illius puellis donec messis hordeacea ac triticea absolueretur.

CAPVT SECVNDVM.

1. ERAT autem vir Elimelech consanguineus, homo potens, & magnarum opum, nomine Booz. 2. Dixitque Ruth Moabitis ad socrum suam: Si iubes, vadam in agrum, & colligam spicas, quæ fugerint manus metentium, vbicumque clementis in me patrisfamilias reperero gratiam. Cui illa respondit: Vade filia mea. 3. Abijt itaque, & colligebat spicas post terga metentium. Accidit autem vt ager ille haberet dominum nomine Booz, qui erat de cognatione Elimelech. 4. Et ecce ipse veniebat de Bethlehem, dixitque messoribus: Dominus vobiscum. Qui responderunt ei: Benedicat tibi Dominus. 5. Dixitque Booz iuueni, qui messoribus præerat: Cuius est hæc puella? 6. Cui respondit: Hæc est Moabitis, quæ venit cum Noëmi de regione Moabitide. 7. Et rogauit vt spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia: & de mane vsque nunc stat in agro, & ne ad momentum quidem domum reuersa est. 8. Et ait Booz ad Ruth: Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco: sed iungere puellis meis. 9. Et vbi messuerint, sequere. Mandaui enim pueris meis, vt nemo molestus sit tibi: sed etiam si sitieris, vade ad sarcinulas, & bibe aquas, de quibus & pueri bibunt. 10. Quæ cadens in faciem suam, & adorans super terram, dixit ad eum: Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante

oculos tuos,& noſſe me digneris peregrinam mulierem? 11. Cui ille reſpondit: Nunciata ſunt mihi omnia quæ feceris ſocrui tuæ poſt mortem viri tui:& quòd reliqueris parentes tuos,& terram in quâ nata es,& veneris ad populum, quem anteà neſciebas. 12. Reddat tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à Domino Deo Iſraël,ad quem veniſti, & ſub cuius confugiſti alas. 13. Quæ ait:Inueni gratiam apud oculos tuos domine mi, qui conſolatus es me, & locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non ſum ſimilis vnius puellarum tuarum. 14. Dixitque ad eam Booz:Quando hora veſcendi fuerit, veni huc, & comede panem,& intinge buccellam tuam in aceto. Sedit itaque ad meſſorum latus,& congeſſit polentam ſibi,comeditque & ſaturata eſt,& tulit reliquias. 15. Atque inde ſurrexit,vt ſpicas ex more colligeret. Præcepit autem Booz pueris ſuis, dicens: Etiamſi vobiſcum metere voluerit,ne prohibeatis eam: 16. Et de veſtris quoque manipulis proijcite de induſtriâ,& remanere permittite, vt abſque rubore colligat,& colligentem nemo corripiat. 17. Collegit ergo in agro vſque ad veſperam: & quæ collegerat virgâ cædens & excutiens, inuenit hordei quaſi ephi menſuram,id eſt,tres modios. 18. Quos portans reuerſa eſt in ciuitatem, & oſtendit ſocrui ſuæ:inſuper protulit,& dedit ei de reliquijs cibi ſui, quo ſaturata fuerat. 19. Dixitque ei ſocrus ſua: Vbi hodie collegiſti,& vbi feciſti opus? ſit benedictus qui miſertus eſt tui. Indicauitque ei apud quem fuiſſet operata: & nomen dixit viri, quòd Booz vocaretur. 20. Cui reſpondit Noëmi:Benedictus ſit à Domino: quoniam eandem gratiam quam præbuerat viuis, ſeruauit & mortuis. Rurſumque ait:Propinquus noſter eſt homo. 21. Et Ruth,Hoc quoque,inquit, præcepit mihi,vt tamdiu meſſoribus eius iungerer,donec omnes ſegetes meterentur. 22. Cui dixit ſocrus:Melius eſt,filia mea,vt cum puellis eius exeas ad metendum, ne in alieno agro quiſpiam reſiſtat tibi. 23. Iunctaque eſt itaque puellis Booz: & tamdiu cum eis meſſuit,donec hordea & triticum in horreis conderentur.

---

§. CV.

Commentarius Litteralis.

Verſ. 1. Erat autem vir Elimelech conſanguineus,homo potens,& magnarum opum,nomine Booz.

1. Sanctius. Liranus. Abulenſ. Hugo. Carthuſian. Serarius. Cornelius. Bonfrer. Tirinus. Menochius Gordonus. Pagninus. Vatablus. Lxx.Inter. Chaldæus. *Conſanguineus ac notus,idem eſt apud Hebræos.* Lxx.interp. Pagninus. Chaldæus. Caietanus.

VVlgatus in Biblijs Vaticanis habet *vir,*& *vir* Sanctius exſcribit. At non tantùm Lira, Abulenſis, Hugo, & Carthuſianus; ſed etiam Serarius, Cornelius,Bonfrerius,Tirinus,Menochius, & Gordonus habent *viro.* Scilicet *Erat* ipſius Noëmi *viro Elimelecho conſanguineus .... nomine Booz.* Hunc ſenſum habet Pagninus: *Ipſius autem Nohemi conſanguineus viro erat, vir potens .... & nomen eius Bohaz.* Vatablus: *Nahomi habebat conſanguineum ex marito .... cuius nomen erat Booz.* Adſimiliter Lxx. Interpretes, & Chaldæus. Nempè, *Erat* ipſius Noëmi *viro Elimelecho conſanguineus, homo potens .... nomine Booz.* Quod ſi *vir* exſcribatur, hic erit ſenſus: *Erat vir Elimelecho conſanguineus,homo potens, nomine Booz.* Prior tamen ſenſus communior eſt. Pro τὸ [CONSANGVINEVS] Lxx.Interpretes, & Pagninus habent, *notus;* Chaldæus *cognitus;* Caietanus, *cognoſcens.* Hebræi autem conſanguineos appellant *notos,* quoniam ſe mutuò cognoſcunt. Quomodo Latinè etiam *cognati* vocantur à cognoſcendo. Quâ de re eruditè hîc Serarius quæſt. 1. Quo autem conſanguinitatis gradu Boozus attigerit Elimelechum Noëmi maritum planè non conſtat. Benè ſuſpicatur Bonfrerius forſan patrueles fuiſſe,duorumque fratrum filios; quod veroſimile videtur attentâ vtriuſque grandiori ætate. Porrò,vt ex ſuprà dictis §.3.& hic num.6. conſtat, Boozus iam ſenex Rutham duxit: ergo eius ætas aptiùs conuenit cum Elimelechi,quàm cum Mahalonis ætate,qui iuuenis interijt. Vnde etiam videtur colligi,Elimelechum non fuiſſe patruum Boozi: præſertim ſi (vt fingit Rabbi Ioſue) Elimelech dicatur frater priſci illius Salmonis, & ille Salmon huius Boozi pater. Quòd autem Elimelechus & Boozus non fuerint fratres,conſtat: neque enim ſi fuiſſent fratres vocarentur *conſanguinei,* aut *propinqui:* neque alius foret Boozo propinquior. Non tam reijciendi, quàm ridendi ſunt qui aiunt Boozum fuiſſe non modò Elimelechi, ſed & Mahalonis fratrem: eſſet enim Mahalon ſui patris & filius,& frater.

Serarius. *Quo gradu cõſanguinitatis Boozus Elimelechũ attigerit.* R.Ioſue.

2. Pagninus. Lxx.interp. Chaldæus. Vatablus. Cornelius.

HOMO POTENS, ET MAGNARVM OPVM.] Pagninus, *Vir potens diuitijs.* Lxx. *Vir potens fortitudine:* Chaldæus, *Vir potens fortis.* Vatablus in notis: *Vir virtutis, vel potens virtute,id eſt, vir ſtrenuus.* Cornelius ex Hebræo: *Vir potens vel fortis robore,hoc eſt,robuſtus tam corpore, quàm animo.* At Hebræum verbum חיל *chail,*& potentem opibus, & robore potentem ſignificat: humana enim potentia ac robur ſæpè ab opibus eſt. [NOMINE Booz.] quod nomen teſte Serario quæſt. 1. ſignificat vel, *In fortitudine,* vel *In eo fortitudo.* Incertus Chryſoſtomus homil. 1. in Matth. *præualens* exponit. Et læua columna Salomoniani templi appellata eſt *Booz,* 3. Reg. 7. verſ. 21. & 2. Paral. 3. v. 17. Plures è Rabbinis cẽſent,quòd hic Booz fuerit Abeſan Hebræorum Iudex,è Bethlehẽ, de quo Iudic. 12. quod hîc refutant Abulenſis quæſt. 4. & Serarius

Serarius. Imperfect. 3 Reg. 21. 2. Paral. 3. Iudicũ 12. Rabbini. Abulenſ.

Serarius. *Booz non fuit Abesam Iudex Bethlehemites: nec fortè Legisperitus.* Chaldæus. Feuardent. Serarius.

Serarius qu. 2. Quia in hâc historiâ istiusmodi dignitatis nulla mentio fit;indicata autem alicubi foret, præsertim cum in huius libelli initio dicatur contigisse tempore *vnius iudicis*: ergo è proprio cerebro hariolantur Rabbini:neque enim vllus Booz inter Hebræos iudices vnquam nominatur. Et sanè,vt cetera conueniant,tempora constare non possunt, vt rectè arguit Salianus.Feuardentius è Chaldæo paraphraste censet hunc Boozum fuisse *Legisperitum*: fides auctorem appellet. Lege istiusmodi legisperitiæ examen apud Serarium qu.illâ 2.

*Verf.*2.*&* 3. Dixitque Ruth Moabitis ad socrum suam: Si iubes, vadam in agrum,& colligam spicas,quæ fugerint manus metentium.

3\. Verosimile videtur has duas feminas inopiâ laborasse: & post aliquot dies quieti datos, visum est Ruthæ aliquod inopiæ subsidium se habituram,quo se ac socrum vt vt sustentaret, si,quod extremè indigentes facere solitant, spicilegio operam daret. Id, autem socru inconsultâ præstare noluit, sed rogat ab illâ, an ex vsu,aut dignitate suâ id facere censeat:quia illâ inuitâ, aut non approbante nil vnquam faciendum existimauerit. τὸ *Si iubes*, additum est ab Interprete.Hebraicè est,*Vadam,quæso,in agrum*, &c.Vulgatus pro,*quæso*,aut *obsecro*,posuit,*Si iubes*. Chaldæus paraphrastes & Pagninus, *Ibo nūc in agrum*.Lxx.Interpretes apud Marianam, *Ibo iam in agrum*. Opinor eodem sensu. Nimirum Ruth nihil socru inconsultâ,nō adnuente ac probāte facere voluit. [VBICVMQVE CLEMENTIS IN ME PATRISFAMILIAS REPERERO GRATIAM.] Nempe qui me beneuolè, & citra repulsam, consuetum spicilegium facere permiserit: etsi Iudæis seriò vetitum erat, ne agrorum Domini sibi colligerent has spicas, quæ messorum manus effugerent, sed pauperibus colligendas relinquerent, Leuit.19. v.9.& cap.23.v.21. vbi imperatur vt de industriâ aliquid pauperibus relinquant.Et Deuteronomij 24.v.19.iubetur, siquem spicarum manipulum reliquissent integrum in agro per obliuionem, ne illum auferant, sed pauperibus relinquant. Quâ super re copiosè inibi expositores.

Ruth nihil nuru inconsultâ tentat. Vulgatus. Chaldæus. Pagninus. Lxx.interp. Mariana. *Spicilegium Mosaicâ lege pauperibus datum.* Leuit.19. Deut.24.

*Verf.*4. Et ecce ipse veniebat de Bethlehem,dixitque messoribus: Dominus vobiscum.

4\. Quasi dicat: Dominus vobis adsit, vobiscum cooperetur;vobis benedicat, vosque roboret,ac felicitet:siquidem à Deo & messis, & cuiuslibet rei bonitas expetenda est. Hîc primùm auditur solemnis illa salutandi formula: *Dominus vobiscum*, quam post Boozum vsurpauit 2.Paralipom.15. Propheta missus à Deo ad regem Asa.Et iudicum 6.ait Angelus Gedeoni:*Dominus tecum*. quæ verba ingeminauit Angelus Gabriel Virginem Deiparam salutans, Luc.1. Hinc Ecclesia eandem salutationem in Missæ sacrificium, & Ecclesiasticum officium induxit.Quâ super re vide Martinum del Rio Adag.169. Serarium quæst.10. Bellarminum lib.2. de Missâ cap.16. Ioannem Durantum de ritibus Ecclesiæ lib.2. cap.15. & Petrum Damiani Opusc. 11. Et Concilium Braccarense Canone 21. *Placuit,inquit,vt non aliter Episcopi, & aliter presbyteri populum, sed vno modo salutent, dicentes: Dominus sit vobiscum, Sicut in libro Ruth legitur.* Rumpantur licèt ilia poëtæ illius Batauí,cuius hæretica ineruditè impudentia egregiè vapulat Adagio illo 169. à nostro Martino del Rio,acri sanè Hæreticomastige. Oecumenicè hîc ex Serario docet Cornelius Boozi exemplo heros esse erudiendos, vt sua sæpè prædia,ac operarios visitent;aduocatque illud decantatissimū ex Aristotele lib.1. Oeconom. *Optimum agrorum stercus sunt Domini vestigia.* & Plinius lib.8.cap.6. *Maiores fertilißimum in agro oculum Domini dixerunt.* Pergit Cato de re rusticâ cap.2. *Sub hoc enim metu, cum familiâ villicus erit in officio.* Scitè notant Serarius quæst. 9. & Bonfrerius hîc ad verf.7. Boozum messoribus adfuisse antemeridianis horis, forsan paulò ante prandium. Cùm enim recens aduenerat, audit de Ruthâ verf.7. *De mane vsque nunc stat in agro.* Dein verf. 14. ipse Boozus Ruthæ dixit:*Quando hora vescendi fuerit, veni huc, & comede panem, comeditque illa.* Quod autem non de cœnâ, sed de prandio sit sermo, constat ex v. 15. nam *inde surrexerit vt spicas de more colligeret.* & verf. 17.*collegit ergo in agro vsque ad vesperam.* Igitur absoluto prandio spicas collegit pomeridiano tempore vsque ad vesperam. [QVI RESPONDERVNT EI: BENEDICAT TIBI DOMINVS.] Inde ediscenda nobis est prisca ac pia salutandi ac resalutandi formula, quo inaniter garrulæ verborum in salutationibus ciuilitates exulent.Et nota,quòd licet herus prior vrbanè salutat operarios: *Dominus vobiscum:* qui alijs verbis penè idem significantibus officiosè eundem resalutant: *Benedicat tibi Dominus*, id est,Dominus quoque tecum sit, tibique benefaciat,ac te prosperet.

Salutandi formula: Dominus vobiscum. 2.Paral. 15. Iudic.6. Lucæ 1. Rio. Serarius. Bellarm. Durantus. B.Petrus Dam. Côc. Braccar. *Stercus agrorum sunt vestigia, & oculi Domini.* Cornelius. Aristoteles. Plinius. Cato. Serarius. Bonfrerius. Hic v.7. &c.

Verf. 5.6.*&* 7. Dixitque Booz iuueni, qui messoribus præerat: Cuius est hæc puella? &c.

5\. Hinc verosimili cōiecturâ colligit Sanctius, quòd hactenus Boozus puellam hanc Moabitidem non viderat; aut certè non ita attentè vt illius forma animo hæreret. Inde etiam colligi potest,non valdè propinquo consanguinitatis gradu Boozum, & Elimelechum fuisse cognatos. Nam si Elimelechus fuisset Boozi patruus, fraterve (vt garriunt Rabbini) nimis inurbanum foret viduam Noëmi, & eius nurum hactenus non salutasse. ROGAVIT VT SPICAS COLLIGERET REMANENTES, SEQVENS MESSORVM VESTIGIA.] quod est modestiæ non obscurum documentum. Nam quod apud omnes gentes vulgò permissum est, & Hebræis Mosaicâ lege imperatum, ipsa modestè rogauit, & cum bonâ veniâ eius, qui messoribus præerat, spicilegium auspicatur. Forsan ignorabat Ruth (quippe quæ recens ad Iudaismum conuersa erat) quid eâ in re sibi ex lege diuinâ competeret.Sed quamuis id, socru tunc admonente sciuisset, bonæ indolis est, etiam sibi iure debita comiter ac humiliter rogare; & sic eos à quibus rem debitam postulant, allicere ad expromptiùs ac liberaliùs donandum:nam si rixari velint,in re etiam

Sanctius. *Ruth hactenus Boozo ignota.* *Ruth modestè rogat, quod sibi lege debetur.*

suâ vindicandâ, multas eis molestias exhibere possunt, & solitant. Plures rationes addensat hîc Serar. q. 8. & Abulens. q. 6 [ET NE AD MOMENTVM QVIDEM DOMVM REVERSA EST,] Mariana ex Hebræo, *Hoc manere eam in domo parum*: quia in domo suâ parum mansit, quæ à primo mane sedulam sine cessatione spicilegio nauarat operam vsque ad Boozi aduentum. Vulgato adsentiunt Lxx. Interpretes, & Caietanus. Pagninus verò negationem expunxit: *Et venit, & stetit à mane vsque nunc: hæc mansio eius in domo fuit paullulum*; cui adsentiunt Vatablus & Chaldæus. Sed trahendi sunt ad Vulgati sententiam, iuxta nuper dicta. Consule hîc Serarium q. 18. qui de hâc re eruditè & copiosè.

Serarius. Abulensis. Lxx. interp. Caietanus. Pagninus. Serarius.

Vers. 8. & 9. Et ait Booz ad Ruth: Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco.

6. Ex his verbis colligit Sanctius, quòd tunc Boozus erat grandæuus, & Ruth puellares annos non excesserat: non enim eam appellasset *filiam*, nisi ipse senex esset, & ipsa adhuc iuuencula. Sanè non tantùm qui vnum, sed etiam qui tres Boozos ponunt, hunc Boozum Ruthę maritum faciunt grandæuum, vt annos à Salmone Rahab viro, vsque ad Boozi nuptias cum Ruthâ componant, de quo suprà latè agebamus. [SED IVNGERE PVELLIS MEIS, ET VBI MESSVERINT, SEQVERE.] Abulensis quæst. 18. Serarius hîc sparsim in multis qq. Salianus ann. m. 2810. num. 17. & 24. etsi num. 25. nobiscum sentiat, & Sanctius hîc num. 17. censent puellas hasce Boozi metere, sicut & rei pastoritiæ ac rusticæ operâ olim dedisse perhibetur. Æstuosum sanè feminis opus. Quid illis cum falce, & manipulorum pondere? quarum digitis accõmodatior est acus, colus, pensum, quàm messorium opus, ad quod viri vix eualent. Esto, vna aut altera feminarum pondus diei & ęstus ferre posset, puellarum gregem ad id eualere in regione præsertim calidissimâ, verosimile nõ videtur tametsi aut primo mane, aut deferuescẽte iam Sole metere potuissent. Neque sacer Historicus id affirmare cogit: non enim mandat, vt ipsa metat cum metentibus puellis; sed vt puellis suis iungatur, & cum eis sequatur messores spicilegium faciens, vbi ipsi segetes messuerint. Nequaquam putat verosimile noster Bonfrerius hasce Boozi *puellas* in hoc spicilegio Domini sui rem egisse, & in ipsius commodum spicas collegisse, quod diuinâ lege interdictum fuisse suprà monuimus; sed vel in pauperum id cessisse compendium, vel potiùs in ipsarum puellarum seu ancillarum, quæ sæpè pauperes sunt, & multis indigent, quas sibi ipsis spicilegium facere permittebat Boozus. Et sanè pro illis Boozi verbis: Adiungere puellis meis, *& vbi messuerint sequere*; apud Hebræum, & Lxx. est: *Oculi tui sint in agro, quem messuerint*. Profectò oculos spicilegium potiùs quàm messura aduocat auxiliares. Vtrum verò Ruth messuerit, ductu sacri textus, iterum redibit sermo ad vers. num. 19. & 20. Existimauerim cum Bonfrerio, Cornelio, ac Menochio, Rutham spicilegium, non messuram fecisse.

Sanctius. *Booz grandæuus Rutham duxit.* Abulens. Salianus. Serarius. Sanctius. *Ruth. & Boozi puellæ non metebant.* Bonfrerius. Hebræus. Lxx interp. Bonfrerius. Cornelius. Menoch.

7. [IVNGERE PVELLIS MEIS.] Hebræus textus habet, *Adhære*, Græcus, *Adglutinare*. Rectè. Nimirum prudens, pius, ac modestus paterfamilias monet quibus adhęrere debeat, puella, inquam, puellis, quod honestatis est, ac pudori tutius. [MANDAVI ENIM PVERIS MEIS, VT NEMO MOLESTVS SIT TIBI.] Hactenus tamen id non mandauerat: Sed quia certissimè id mandaturus erat, Hebræorum more posuit præteritum pro futuro, vt q. 19. adnotauit Serarius, nempè *mandaui*, pro statim *mandabo*. [SED ETIAM SI SITIERIS, VADE AD SARCINVLAS, ET BIBE AQVAS, DE QVIBVS ET PVERI BIBVNT.] Pagninus ex Hebræo textu. *Et si sitieris, perge ad vasa & bibe de his quæ hauserint pueri*. Neque Lxx. Interpretes in Biblijs Sixtianis vllã *aquæ* mentionem inducũt: inducit autem hîc Vulgatus, & Chaldæus Paraphrastes. Et sanè in his æstuosis regionibus aquæ potus in opere agrario frequentior solet esse quàm vini. Non minimi æstimanda est aquea ista liberalitas, habitâ ratione mulieris pauperculæ, & loci siticulosi, in quo etiam aqua pretio forsan bibebatur, sicut in vicinâ Idumæâ, & Galaaditide, Deuter. 2. v. 6. Vide Abulensem hîc q. 9. & Serarium q. 19. Addit Salianus ann. m. 2810. n. 18. quòd sicut nomine *panis* intelligitur omne esculentum, sic *aquæ* nomine poculentum omne: vnde in Gręco & Hebræo non est *aquæ* mentio, sed *haustus*; haurimus autem & de puteo, & de dolio: homo autem diues ac liberalis donum verbis extenuat, & *aquæ* nomine potum insinuat; sic sæpè in Biblijs qui inuitat ad sumendum panem, obsonia etiam significat. Non displicet hæc Saliani coniectura, etsi loco exponendo minimè. Nam magni beneficij loco habebat paupercula Ruth in æstuoso labore exprompum habere potum, quin illum indies deferre, & custodire opus esset. Quid si & emere?

Hebræus. Græcus. Serarius. Pagninus. Lxx. interp. Vulgatus. Chaldæus. *Rutha aqueū donum cur magni æstimet.* Deuter. Abulens. Serarius. Salianus. Græcus. Hebræus.

Vers. 10. & 11. Quæ cadens in faciem suam, & adorans super terram, dixit ad eum, &c.

Hebræa vox, quæ subest pro τὸ *adorans*, quamcumque venerationem, adorationem, demissionemve significat. Vnde istiusmodi cernua ciuiliter adoratio hominibus ab hominibus etiam fit, de qua latè egimus in Iudith cap. 10. ad vers. 20. ad illa verba: *Adorauit eum prosternens se super terram*. Ideo frustrà ogganiunt Hæretici: nam adoratio hæc nil nisi veneratio quædam est creaturis ob aliquam excellentiam conueniens, longè infra illam, quæ creatori debetur. Pro τὸ *cadens in faciem suam*, Chaldaicè est, *in nasum suum*, perinde est; sed Hieronymus tritam Scripturarum phrasim retinuit. [RELIQVERIS PARENTES TVOS.] Pagninus, Vatablus, & Lxx. Interpretes habent, *Patrem tuum, ac matrem tuam*, quasi Rutha reliquerit in Moabitide superstites patrem ac matrem. Verùm Chaldæus habet, *Domum patris ac matris tuæ*; & quidem *parentum* nomine cognatos significari, Hispanè *parientes*, tradebamus ad illud Tobiæ 2. v. 15. *Ita isti parentes, & cognati eius irridebant*. Viderint alij an ex hoc loco indubiè probetur, superstites tunc fuisse in Moabitide Ruthæ patrem ac matrem; an tantùm his verbis significetur, reliquisse domum paternam, & inde patriam, cognatos, & notos.

8. Hebræus. Iudith 10. *Quid significet adorare.* Auctor in Iudith c. 10. §. 15. n. 91. *An superstites parentes Rutha reliquerit.* Chaldæus. Pagninus. Vatablus. Lxx. interp. Chaldæus. Tobiæ 2. Auctor in Tobiam §. 66. n. 6.

Vers. 12.

9. *Vers.* 12. Et ſub cuius confugiſti alas.

Quid ſit ſub alas Dei cõfugere.

Protectionem ſcilicet, prouidentiam, & ſollicitam ſollerter curam, quæ ſub eâ metaphorâ perſæpè in Scripturis ſacris ſignificatur. Sicut enim pulli confugiunt ſub gallinæ alas, vt protegantur ab aeris iniurijs, & à rapacibus inſenſè miluis; ſic etiam *ſub alas*, id eſt, ad protectionem Dei Rutha confugit, & nos confugere debemus. Quod autem protectionis *alæ*, aut pennæ Deo adſcribantur, conſtat ex Pſal. 16. v. 8. & Pſal. 35. v. 8. & Pſal. 56. v. 2. & Pſalm. 60. v. 5. & Pſalm. 62. v. 8. & Pſal. 90. v. 4. Matth. 23. v. 27. Conſule noſtrum Martinum del Rio Adag. 170. qui hâc ſuper re copioſè, vt aſſolet. Bonfrerius ex Hebræo vertit: *Cuius veniſti ad ſperandum ſub alis eius.* Alij, *quæ veniſti*; alij, *quia veniſti.* Pulchrè Chaldæus exſcribit, & exponit: *Quia veniſti vt proſelyta fieres, & teipſam abſconderes ſub vmbra maieſtatis gloriæ ipſius.* quaſi Dei erga homines cura, prouidentia, ac protectio, ſit *vmbra maieſtatis gloriæ ipſius.*

Pſalm. Matth. Rio. Bonfrer. Hebræus. Chaldæus.

10. *Vers.* 13. Quæ ait: Inueni gratiam ante oculos tuos Domine mi.

Hugo. Carthuſ. Chaldæus. Pagninus. Vatablus. Lxx. interp. Liranus. Abulenſ. Mariana.

Inueni habet præter Vulgatum, Hugo Card. Dionyſius Carthuſianus, & Chaldæus Paraphraſtes. At Pagninus, Vatablus, Lxx. Interpretes, Liranus, & Abulenſis in Commentario exſcribunt, *Inueniam*, quaſi Rutha optet, vt exhibitam beneficè gratiam continuet, ac proroget. Aliter noſter Mariana, qui cenſet eſſe iurandi formulam: Quaſi dicat Boozo Rutha: *Ita gratiam tuam inueniam, vt me conſolatus es, & locutus ad cor ancillæ tuæ.* Aliqui etiam vertunt, *Inuenio.* Putauerim potiùs, quòd Hebræo more hîc futurum *inueniam* ponitur pro præterito, *inueni* (Sicut nuper verſ. 9. *Mandaui pueris meis,* pro *mandabo:*) quod peritè percallens Hieronymus vtrobique poſuit præteritum: aptiùs enim rei præſenti conuenit, quàm futurũ. Porrò poſt tot inſperata beneficia accepta, idoneè magis dicit ſe inueniſſe gratiam coram oculis eius, quàm, quaſi hactenus non acceperit, vouere, & apprecari exinceps inuenturam. Imò ex gratiâ & gratitudine præſenti, futura beneficia certiùs vouet, & ſibi ſpondet, quàm ſi ſtatim futura expetat. Præſtat id aſſerere, quàm ſuſpicari cum Bonfrerio, forſan Hieronymum ſcripſiſſe *inueniam*, & extritâ vltimâ ſyllabâ pro futuro *inueniam*, remanſiſſe præteritum *inueni*. (QVI CONSOLATVS ES ME ET LOCVTVS AD COR ANCILLÆ TVÆ.) Idem eſt Hebræâ phraſi, *loqui ad cor*, ac *conſolari*. nempè loqui placentia, grata, iucunda, ſolari, blandiri. Tunc enim cõtractus & afflictus Ruthę animus, valdè conſolationis indigus erat: femina enim paupercula, & peregrina, & de inuiſo genere orta, & timebat ab agrorum Dominis repulſam, & ab obuio quoque contumeliam. (QVÆ NON SVM SIMILIS VNIVS PVELLARVM TVARVM.) Vide abiectiſſimam Ruthæ humilitatem? quæ non tantùm ſe Boozi ancillam vocat, ſed illius ancillis longè ſe poſtponit. Aliter Lxx. interpretes: *Et ecce ego ero tanquam vna ancillarum tuarum.* Verùm ſi hæc legas per interrogationem, idem euadit ſenſus, vt notauit Serarius q. 23.

Hebræo more futurum ponitur pro præterito. Bonfrer. Quid ſit loqui ad cor. Lxx. interp. Serar.

Vers. 14. Dixitque ad eam Booz: Quando hora veſcendi fuerit, veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto. 11.

Potum Boozus Ruthæ nuper dederat, nunc & cibum dat. [QVANDO HORA VESCENDI FVERIT.] Puto tunc diem in *horas* diſtributum non fuiſſe: *horam* igitur veſcendi accipit pro tempore aut tempeſtate veſcendi, ſiue ientaculum fuerit matutino tempore, ſiue prandium ad meridiem, ſiue merẽda pomeridianis horis; ſiue cœna poſt veſperam: ad hæc enim omnia Rutham Boozus inuitat. *Comede panem.* Panis nomine cibũ quemcumque in Scripturâ ſignificari, fere in confeſſo eſt: polenta enim apposita fuit, & forſan alij ruſticorum cibi. (INTINGE BVCCELLAM TVAM IN ACETO.) Pro τῷ *aceto* Hebraicè habetur חמץ *chomes*, quæ vox ambigua eſt, ſignificat enim *acidum*, ſeu *acetum*, aut *fermentum*, aut *fermentatum panem*, aut *edulium aceto conditum*, vt inibi notat Sanctius. Cui difficile videtur eſſe purum & ſolum *acetum*, id eſt, quod ex corrupto vino ſupereſt. Probat, quia licet *buccellam* meſſores interdum intingant in aceto, non tamen eo ſaturantur, ſicut ſaturata dicitur Rutha, neque ex eâ magnæ fiunt reliquiæ, quales illæ videntur, quas ad ſocrum ſuam detulit ſaturata nurus. *Acetum* autem ſiue aquâ dilutum intelligũt Liranus, Vatablus in notis, Serarius q. 24. Salianus ann. m. 2810. n. 20. Cornelius, & Bonfrerius Carthuſianus, hîc; Abulenſis q. 9. Menochius, & Tirinus pro oxicrato, hoc eſt aceto aquâ diluto accipiunt, cuius frequens ruſticorum vſus eſt tempore æſtiuo ad refrigerium, Hiſpanè *gazpachos*; aceto etiam lactucæ, & olera alia intinguntur. Neque ratio illa Sanctij valdè vrget in oppoſitum, non enim ſolo pane & aceto, meſſorum epulæ apparabantur; ſed *panis* nomine obſonia etiam intelliguntur; apponebatur autem *acetum*, quo intingeretur panis ad alimoniam, & ad refrigerium ab æſtuoſo labore. Ruth verò non tulit reliquias *aceti* ad ſocrum Noemi, ſed polentæ.

Sanctius. Aceti vox, purum acetum ſignificat, vel aquâ mixtum. Liranus. Vatablus. Serarius. Salianus. Carthuſian. Cornelius. Bonfrer. Abulenſ. Menoch. Tirinus. Sanctius.

2. Chaldæus ſic locum exſcribit, & exponit: *Accede & comedes panem, & intingito ſuſtentationem tuam in pulmento, quod coctum eſt in aceto.* Erit igitur *acetum* (ait inibi Sanctius) edulium quoddam aceto conditum à quo tanquam ab illius pulmenti parte præcipuâ, totum illud pulmẽtum vocatur *acetum*. Sicut vocamus *acetaria* edules herbas minutè conciſas, & ſale aſperſas, quibus oleum & acetum inſtillantur, Hiſpanè *enſelada*, ab exuperante ſale potiùs quàm aceto. Sic etiam *muſtaceum* à muſto, etſi ex farinâ, adipe, caſeo, & aniſo, &c. materiatum ſit. Chaldæo, & Sanctio adſentiunt Menochius, & Serarius quæſt. 24. Verùm ſi *acetum* edulij, aut pulmenti quoddam genus eſt, neceſſe etiam eſt, vt liquore acetoſo madeat, in quo buccella intingi poſſit. 12.

Chaldæus. Sanctius. Acetum, ſicut acetaria, pro genere edulij vſurpantur. Menoch. Serarius.

3. Idem Sanctius hîc num. 27. & Serarius quæſt. 24. cenſent *acetum* eſſe quoddam compoſitum cõdimentum ſeu embamma (Hiſpanè *ſalſa*) ex varijs rebus ad excitandam ſopitam æſtu gulam, quod quia maximam vim ſaporis ab aceto mutuatur, ſimpliciter *acetum* dicitur, 13.

Sanctius. Serarius.

seu *pulmentum quod coctum est in aceto*, vt loquitur Chaldæus. Et putauerim hoc tantùm, nec quicquam ampliùs secundam sententiam intendisse. Verùm enim verò cùm hisce Boozi verbis, Rutha nuper inuitata ad poculum quoties sitierit, nunc inuitatur ad cibos quoties illos messores capiant: nec tantùm inuitatur ad ientaculum & cœnam, sed etiam ad prandium & merendam: & quia eo tēpore magis æstuant messores, frequentior aceti vsus est, aut ad intingendam offam in aceto aquâ mixto, aut ad buccellam intingendam in *pulmento*, *quod coctum est in aceto*, id est, condimento, seu embammate. Vtrumque enim Hebræa vox *chomes* significat, vel ipso Sanctio nuper attestante. Sanè *aceti* multimodus est vsus rusticis in æstuoso labore, & regione calidissimâ, torrente ardentiùs Sole, tempore messis. Subijciam ad commodos messoribus *aceti* vsus sudatum Plinij locum lib. 23. cap. 1. *Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando*, &c.

Chaldæus. Acetum hic significat purum acetum & embamma. Sanctius. Plinius.

14. Quid sit autem *buccella* tradit hîc Sanctius ex Baronio. Scilicet Iudæi olim consueuerunt panes ita fingere, vt profundæ lineæ decussim traiectæ, aut se mutuò ad rectos angulos intersecantes ita distinguerent, vt crebræ, ac minutim tanquam areolę conclusæ, per totam panis faciem relinquerentur, quæ *buccellæ* vocabātur: & inde istiusmodi panis *buccellatus* dicitur. Et inde explicat illud Actor. 2. vers. 46. *Frangentes circa domos panem*. Itaque germanus loci sensus est. Dederat nuper potum Boozus Ruthæ quoties bibere in agro voluisset; nūc similiter escas præbet, quoties messores vescantur. *Quando hora*, inquit, *vescendi fuerit*, siue ientaculum, siue prandium, siue merenda, cœnave fuerit, *veni huc*, *&* cum messoribus *comede panem*, id est, quoscumque cibos illis appositos ad vescendū: neque tantùm cibos, sed etiam & dum prandetur, commune apponetur *acetum*, seu embamma; & dum merendæ hora est, *veni huc*, *& buccellam* tuam, id est, fragmen panis *in aceto intinge* (has operariorum comessationes Hispanè dicimus *bocadillos*) sicut messores reliqui mercede conducti. Summa sententiæ est: Tibi licebit cū messoribus edere, quod illi, & quoties illi edūt. Speciatim autem mentio fit *buccellæ* in *aceto* intinctę, ne videatur ab vllâ messorum comestione vllatenus exclusa, aut ab aliquo embammate, quod messorū æstum mitiget, & languentem præ æstuoso labore ciborum gustum excitet.

Sanctius. Baronius. *Quid sit buccella, & panis buccellatus.* Actorum 2.

15. SEDIT ITAQVE AD MESSORVM LATVS, ET CONGESSIT POLENTAM SIBI, COMEDITQVE.] Licèt facile parabilis sit rusticorū mensa, non putauerim in vno loco Rutham forsan cum puellis, & in alio messores; sed ad messorum latus cum reliquis puellis comedisse, in eâdem tamen agrariâ mensâ cum messoribus. Nō leue expositoribus negotium facessit, quòd Hebræum verbum *sedit*, & *comedit*, sit feminini generis, & inde ad Rutham proculdubio referri; verbum autem *congessit* sit masculinum, & ideo ad Rutham referri non possit. Idcirco Pagninus habet: *Et sedit ex latere messorum, & porrexit ei polentam, & comedit*. Vatablus etiam, *Porrexit ei* Chaldæus, *porrexit illi*. Lxx. interpretes tradunt quisnam ei polentam porrexerit: *Et sedit Ruth à latere messorum, & porrexit ei Booz polentam, & comedit*. Nimirum polentam, quam ipse Booz, aut messorum aliquis Boozi nomine, Ruthæ abundè porrexerit, ipsa sibi congessit. ita ex Hebræi verbi significantiâ eruditè hunc locum Bonfrerius commētatur: significat enim aceruare, seu in cumulum redigere, siue accipiendo. Nempè polentam, quam illi abundè Boozus porrexit, abundè etiam illa sibi congessit: saturata enim est, & superfuerunt reliquiæ, quas deferret ad socrum. Vnde etsi contingat aliquando in Scripturis, quòd absolutum ponatur pro reciproco, & reciprocū pro absoluto, vt doctè hîc probat Sanctius; nunc tamen necesse non est, vt reciprocum *sibi*, ponatur pro *ei*. Quod sicuti id arriserit, non abnuo. Sic Geneseos 2. vers. 18. *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi, id est, simile ei*. Consule Sanctium in Abacuc 2. vers. 7. (POLENTAM) vocat far tostum, siue hordeum: de quo ait Cato lib. de re rust. cap. 108. *Persusum aquâ hordeum siccabant nocte vnâ, postero die frangebant, deinde molis frangebant, seruabantque in multos dies*. Liranus autem polentam vocat *cibum è granis nouis factum*. Polentæ esum commendat Seneca epist. 18. & 111. esse autem sapientissimum testatur Serarius quæst. 25. ex his qui polentam sæpiùs esitarunt.

An Boozus Ruthæ, an Rutha sibi polentam congesserit. Pagninus. Vatablus. Lxx. interp. Bonfrer. Sanct. Genes. 2. Sanctius. *Quid sit polenta.* Cato. Lira. Seneca. Serarius.

Vers. 15. & 16. Atque inde surrexit, vt spicas de more colligeret.

Post sumptum cibum non diu segnis Rutha sedet, sed confestim sedula redijt ad pensum. 16.
Hinc constat Boozum ante meridiem adfuisse messoribus, cùm post aduentum inuitata ad prandium sederit, & mox ad opus surrexerit. Videtur autem verosimile, quòd vbi primùm illa recessit à messorum epulantium turbâ, operarijs Boozus edixerit, vt nemo ei vllam molestiam inferret; sed etiam si metere voluerit, vltrò permittant, nec tantùm è deciduis spicis, sed è collectis etiam manipulis suum citiùs & vberius facere spicilegium non abnuant. Imò præcipit vt de industriâ spicas è suis manipulis decidere sinant, vt illa sine rubore plura congerat & suam messem citiùs ac pleniùs absoluat. (PVEROS) appellat Biblicâ phrasi messores ac operarios, qui illi seruiunt.

Vers. 17. & 18. Collegit ergo in agro vsque ad vesperam: & quæ collegerat virgâ cædens, & excutiens.

Hebraicè, & Græcè vno dūtaxat verbo scribitur, *cædens & excutiens*, non tantùm hîc sed 17.
etiam Isaiæ 28. v. 27. & Iudic. 6. v. 11. Videtur enim illius ætatis consuetudo, vt deferrent spicilegæ non spicas cum calamo, sed pura grana excussa baculo aut virga, quę minùs molestè in domum gestantur. (INVENIT HORDEI QVASI EPHI MENSVRAM, ID EST, TRES MODIOS.) τὸ *ephi* mēsura erat aridorum, de quâ passim Bibliorum interpretes. Hieron. explicationis gratiâ addidit, *id est, tres modios*, hoc est, tria sata. Itaque *ephi*, idem est apud Hispanos, ac fanecæ dimidium, id est, tres modij, seu sex *celemines*: modius autem idem est, ac duo *celemines* Hispani. Consule Sanctium in Ezechielis c. 45. v. 23. Bonfrerium hîc, in appēdice ad cap. 16. Exodi,

Isaiæ 28. Iudic. 6. *Ephi est dimidium faneca Hispana.* S. Hieron. Sanctius. Bonfrer.

Tirinus. Mariana.

Tirinum in prolegom. de antiquis ponderib. Marianam de Ponderibus,& mens. Sanè non fuit exiguum diurni laboris pretiũ;neque adeò graue pondus,quod ipsa non potuerit domum deferre:quod socrui suæ ostendit,deditque cibi reliquias,quas officiosa nurus illi seruauit.

Vers. 20. Cui respondit Noemi: Benedictus sit à Domino:quoniam eandem gratiam,quam præbuerat viuis, seruauit & mortuis.

18. Quasi dicat: Benefaciat illi Dominus (Dei enim beneficere,benefacere est) nam sicut beneficit Elimelech marito meo, eiusque filijs Mahalon & Chelion tanquã sibi cõsanguineis, dum viuerent;ita ijsdem etiam defunctis benefacere non cessat,dum erga eorum vxores,quæ superstites sunt,adhuc,beneficus est. [PROPINQVVS NOSTER EST HOMO.] Hebræa vox quãcumque propinquitatem significat, siue quæ ex communione sanguinis fit,siue quę ex affinitate venit,siue quamcumque aliam. Quapropter

Hebræus. Lxx.interpr.

ad tollendam ambiguitatẽ in Hebræo additur: *De redemptoribus nostris est* (quod & Lxx. interpretes etiam addiderunt) seu è vindicibus, id est, eâ *propinquitate* nobis coniunctus est,vt sit aliquis ex his, ad quos pertinet ius liberandi

Leuit.25.

nos ab orbitate,&c. Leuit.25.vers.25. [SCILICET] istiusmodi propinquus appellatur triplicer *redemptor*, nempè agri,vxoris, & famæ.

Triplex redemptoris titu.

Agri, quia à quolibet esset ager venditus cuipiam externo, venditoris propinquus habebat ius agri redimendi, reddẽdo pretium eius emptori,qui agrum illum emerat. *Vxoris*, quia si aliquis sine liberis decessisset, eius propinquus habebat ius (an & debitum?) ducendi defuncti vxorem, vt ei filios suscitaret, & sic eam cum suâ hæreditate vindicabat sibi. *Famæ* (& iniuriæ, aut sanguinis) quia siquis ab alio fuisset occisus, ad occisi propinquum spectabat, eius cędem vindicare apud Iudices,vt hoc modo,quasi ius suum,id est, suam famam & innocentiam occiso restitueret. Quâ de re vide ex-

Bonfrer.

positores Num.35.v.12.præsertim Bonfrerium. Vide dicta §.6.num.9.

Vers. 21. Et Ruth: Hoc quoque, inquit, præcepit mihi, vt tamdiu messoribus eius iungerer, &c.

19. Hebræus.

Pro τὸ *messoribus*, in Hebræo est *pueris*, quo nomine non solùm qui ætate sunt pueri vel iuuenes, sed qui seruiunt in quouis ministerio, passim in Biblijs intelliguntur; sicut hîc *messores*. Benè autem hîc notat Bonfrerius, quòd per *pueros* intelliguntur *puellæ*. Quemadmodum suprà vers. 14. *messorum* nomine intelligi possunt *puellæ* per syllepsim, quæ figura à Latinis dicitur *conceptio*, per illam enim in masculino genere femineum concipitur,& continetur,quod inibi obseruat Sanctius num.30.

Bonfrerius. *Messorum nomine puellæ etiam designantur.*

Sanctius. Lxx.interp. Chaldæus.

Vnde Lxx.interpretes hîc in Romano.& Basilcensi codice, & Chaldæus habent,*cum puellis*. Itaque iussa est Ruth adhærere *puellis* spicilegis; & sequens *messores*,seu *pueros*,spicilegium facere.

Vers. 22. Vt cum puellis exeas ad metendum.

Hic locus valdè fauere videtur auctoribus, 20.
qui affirmant, Rutham exinceps nõ spicilegio, sed messioni dedisse operam. Verùm in Hebræo textu non habetur τὸ *ad metendum* quem sic vertit Pagninus: *Bonum est filia mea, quòd exeas cum puellis eius*: sic etiam Vatablus, Lxx. interpretes,& Chaldęus paraphrastes Iosephus etiã lib.5. cap.11. ait sequentibus diebus Rutham ijsse ad spicilegium cum Boozi ancillis. Salianus autem & Menochius ex Serario quæst. 30. explicant illud Vulgati, *Vt cum puellis exeas ad metendum*, de spicilegio, quod præsertim apud Iudæos,veluti parua messis vocari potest; sicut racematio,parua quædam vindemia est. Quod autem spicilegij mentio deinceps nulla fit, nil obest:nam tota messis, & collectio spicarum hoc cap.terminatur.Sanè maluit Boozus,quòd Rutha suæ ipsius vtilitati seruiret, sic abundè colligendo, quàm vt pactâ mercede meteret: quod æstuosum opus vltra femininas vires est; & robur expetit masculum. Dein si messuræ operam dedisset, tot Boozi beneficia illi largiùs promissa planè vacarent. Denique vt ex Hebræo & Græco textu colligitur, Ruth toto messis tempore,non apud Boozum in agro cum messoribus; sed apud Noemi commorata est, deferendo quotidie sub vesperam, quod illâ die collegerat. Maneat ergò quod suprà num. 6.diximus Rutham non messioni;sed spicilegio nauasse operam.

Pagninus. Vatablus, Lxx.interp. Chaldæus. Iosephus. Salianus, Menoch. Serarius.

Rutha spicilegio, non messuræ operam dedit.

Hebræus. Græcus.

Vers. 23. Tamdiu cum eis messuit.

Paruâ messe; spicilegio,inquam, [DONEC HORDEA ET TRITICVM IN HORREIS CONDERENTVR.] Hebræus textus, & Lxx. interpretes nullam *horreorum* mentionem faciunt; quod per anticipationem dictum Saliano videtur:nam quæ sequenti cap. narrantur, acciderunt nondum perfectâ messe, & frumento in horreis condito;sed plurimis adhuc manipulis in areâ coaceruatis: iacuit enim Boozus prope aceruum manipulorum & ex hordeis magnâ copiâ inibi existente, Ruthæ sex modios mensus est.Porrò quæ habentur sequenti cap. contigerunt sub messis finem, quando peractâ trituratione,frumenta ventilantur,ait Salianus in schol.ad ann.m.2810.num.4. Verùm hæc sententia examinatur ad cap.3.

21. Hebræus. Lxx,interp.

Salianus.

---

§. CVI.

Opulentia auarè immisericors, infernalis gehennæ cognata ostenditur.

1. Mihi crede (ait Seneca,) is beatior est, cui fortuna superuacua est, quàm is cui parata est. Omnia ista bona, quæ nos speciosâ sed fallaci voluptate delectant, Pecunia, dignitas, potentia, aliaque complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obstupescit, cum labore possidentur, cum inuidiâ conspiciuntur, eosque ipsos quos exornant, & premunt; *plus minantur,quàm prosunt.* Lubrica & incerta sunt, nunquam bene tenentur: *nam vt nihil de tempore futuro timeatur*, ipsa tamen magnæ felicitatis tutela, sollicita est. Si velis credere altiùs veritatem intuentibus, omnis vita supplicium est

Seneca de Consol ad Polyb.c.18.

Diuitiæ sunt gehennæ mina.

est.... In hoc tam procelloso, & in omnes tempestates exposito mari nauigantibus, nullus portus nisi mortis est. Hæc ille. Imò & fortunatis diuitibus mors plerumque portus non est, sed atrocioris tempestatis immetatum initium. Porrò diuitiæ opulentiores *plus minantur, quàm prosunt*. Et quid minantur, cuius mors sit malorum exitus, quod mortem nunquam morituram minatur? Quid à Diuite nisi æternatura gehennæ pœna, *de tempore futuro timeatur?* gratulor prædiuiti Boozo, quòd misericordiæ beneficentioris arbitrio, opes, id est, gehennæ minas, in beatæ æternitatis obsidem refinxerit.

Hic v. 1.

2. Ecclesiastes cap. 11. sic diuitum beneficentiam erudit: *Mitte* (Syrus *proijce*) *panem tuum super transeuntes aquas: quia post multa tempora inuenies illum.* Olympiodorus per *τὰ aquas* accipit lacrymas: *Cum lacrymis*, inquit, *& misericordiæ affectu facito eleemosynam.* Quasi dicat: Pauperi præ fame & afflictione gementi & lacrymanti dato stipem, vt eâ lacrymas eius soleris & abstergas. Aliter Gregorius Thaumaturgus locum exponit: *Iustum* (ait inibi) *panem & cetera huius vitæ necessaria impertiri egenti, tametsi periturum videatur beneficium, ac siquis in aquam proijciat panem. Apparebit autem procedente tempore, non inutilem tibi fore eleemosynam.* Ceterùm expensione dignissima est merces, quæ huiusmodi panum beneficæ proiectioni promittitur, nempè, *Post multa tempora inuenies illum.* Esto, ita sit; sed post multa tempora panem illum inueniet nimis madidum, & esui inutilem. Imò post multa tempora perutilem, & à diuite nimis expetitum ad refrigerium? vt quod purpuratus ille extorquere non potuit, diues qui panem suum proijcit super transeuntes aquas tempestiuè nanciscatur. Huc flectit præscripta Salomonis verba Oecumenius in cap. 5. Epistolæ Iacobi Apostoli, sic eleganter fatus: *Mitte panem tuum super transeuntes aquas, hoc est, in eam quæ videtur esse eius consumptio & dissolutio; panis enim si in aquâ proijcitur, licèt dissolui consueuerit, non tamen interit, sed dissolutione illâ recreationem nobis affert, si fortè ad linguam in flammâ cruciatà refrigerandam guttâ aquæ indigeamus.* Adludit Oecumenius, totus Græcis Patribus imbutus, ad illud dudum purpurati diuitis, à Lazaro, quem Abrahæ fouebat sinus, anxiè expetentis in inferno, *vt intingat extremum digiti sui in aquam vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hâc flammâ:* & tamen à beneficentissimo Abraham impetrare non potuit hoc tantulæ aquæ refrigerium; quia non modò panem suum, sed nec residuas panis sui *micas*, super transeuntes, *aquas*, id est, pauperes proijcere voluit. O inauspicatum auaræ opulentiæ omen, & gehennæ prognosticum? Sic certò infernalis gehennæ inquilinus habetur, vt *panem suum*, id est, stipem, super pauperes, quasi *super transeuntes aquas proijcere* iubeatur, quò panis vdore, æstuantem gehennæ sitim riget? ô time gehennalem à diuitijs pyram, quam eleemosyna tanquam diluuium non extinguit! *Panis si in aquâ proijcitur, recreationem nobis affert, si fortè ad linguam in flammâ cruciatam refrigerandam guttâ aquæ indigeamus.* Nimis subtiliter Oecumenius.

Eccles. 11. vers. 1.
Syrus.
Olympiod.
S Gregor. Thaumat.
Oecumen.
Panis in aquam proiectus stillabit guttam, quæ refrigeret in gehennæ flammâ?
Lucæ 16. v. 24.

3. Sapientiæ 6. has potentibus atque opulentis Salomon minas potenter vibrat: *Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.* Syrus, *Potentes potenter interrogabuntur*; Arabicus, *de potentibus autem inuestigabitur scrutatione potenti*; Græcè, *potentes autem validè examinabuntur*, siue *iudicabuntur*, siue *puniuntur*; Vatablus, *in potentes autem inquiretur acriter*. Opinor, hæc tormenta, quæ Diuites ac potentes potenter patientur, gehennę tormentum est, quod aptè per *interrogationem*, vel *inuestigationem*, seu *inquisitionem* exponitur. Nam vt eloquenter inquit Eusebius Emissenus homil. 1. ad Monachos: *illa non casualis, sed rationabilis & pœnalis exustio, quia culpam iubetur inquirere, substantiam nescit absumere.* Ceterùm hæc Salomonis verba explicatiùs de Diuitibus adspectu ad infernalem quam patientur gehennam, exponit Augustinus Serm. 62. ad fratres in eremo, ita scribens. *Cupidus atque auarus similis inferno dicitur, quippe infernus quò plus deuorat, eò magis cupit & desiderat; non aliter auarus expleri aut satiari non potest; crescit vana potentia, crescit & pœna, Potentes potiora tormenta patientur.* Nimirum dives auarè immisericors & opulentæ dignitatis potentiâ auctus, infernalibus tormentis mancipatus dicitur, & infausto diuitiarum prognostico prædamnatus. Huiusmodi autem damnationis notamenta, & inferni characteres in seipso descriptos præfert: nam ipse velut animatus infernus est, dum secum portat haud dubiam inferni similitudinem: *Cupidus atque auarus similis inferno dicitur; quippè infernus quò plus deuorat, eò magis cupit.* O viua inferorum simulacra, pœnalissima gehennæ supplicia præproperè ostentantia!

Sapient. 6. vers. 6.
Syrus.
Arabicus.
Græcus.
Vatablus.
Infernalis gehenna de culpâ interrogat.
Euf. Emiss.
S. August.
Diues auarus inferni simulacrum in se præfert.

Iacobi 5. Agite nunc diuites, inquit, plorate vlulantes in miserijs vestris, quæ aderunt vobis. Quænam sunt hæ calamitosæ infeliciter miseriæ, quas diuites sic pauidè timere monentur? *Aurum*, ait, *& argentum vestrum æruginauit: & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus.* Scilicet diues immisericorditer auarus, non solùm æternaturis gehennæ ignibus mancipatur, inferorumque simulacrum, & fumantem hianter gehennam in se præfert: sed gehennam velut geminatam patietur de immisericordiæ stipendio. Quæ est Venerabilis Bedæ indidem luculenta expositio, sic elucidantis præscripta Iacobi verba: *Aurum, & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Non solùm, inquit, impios & immisericordes diuites visibilis gehennæ ignis in tormentis excruciat, sed & ipsa diuitiarum putrefactarum & inanium memoria, quibus facillimè possent suas redimere nequitias, non minus & ante iudicium animas eorum, & post resurrectionem etiam carnes exuret, dum sibimetipsis grauiter irasci incipiunt, quia sua scelera eleemosynis abluere noluerunt. Denique diuiti illi purpurato ærugo pecuniarum in testimonium nequitiæ, & in augmentum versa erat pœnarum, quando per increpationem Abrahæ audiuit: Fili, recordare quia recepisti bona in vitâ tuâ, & Lazarus similiter mala.* Ecce geminatæ damnationis *testimonium*, quod diuites immisericordes præferunt, nempè alter velut gehennalis ignis perpetuò excedens animæ medullas

4.
Iobi 5. v. 1.
Beda.
Diuitiæ immisericorditer adseruatæ, altera diuitum damnatorū gehenna est.
Lucæ 16. v. 25.

las pœnalissimo perpetim corrosu, dum serò animaduertunt se vel ex superfluis & redundanter superuacuis, quin illis quippiā deesset, pauperum mendicitatibus succurrere potuisse, & sic gehennale incēdium interstinguere. Hęc, hæc, inquam, cogitatio *manducabit carnes* Diuitum *sicut ignis*: & ipsæ diuitiæ vicem assument incendij, quo medullitus æstuent, & alteram flabellent gehennæ flammam. Eheu! vel opulentia ipsa, quæ putabatur felicitatum summa, in pyram refingitur infernalem? Hos carbones atrociter diuitiarū memoria sufflammat, & incendium è peruerso geminat arcano cruciamentorum incremento damnati carnes ad omnem æternitatem miserè depascente. O time immisericordes diuitias tanquam damnationis suffragium, inferni fumum, gehennæ scintillas, & geminati supplicij obsidem. Hanc secundam inferni pyram sufflammat Abrahamus, suggerens diuiti purpurato: *Recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.* Moralissimè quidem Beda!

5. Lucæ 16. homo quidam erat diues, qui induebatur purpurâ, & bysso: & epulabatur quotidie splendidè. Et erat mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, *cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensâ diuitis, & nemo illi dabat.* Factum est autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. *Mortuus est autem & diues, & sepultus est in inferno.* Eleuans autem oculos suos, cùm esset in tormentis, vidit Abraham à longè & Lazarum in sinu eius: & ipse clamans dixit: Pater
Lucæ 16. v.24. Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, *vt intingat extremum digiti sui in aquam vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hâc flammâ,* Et dixit Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vitâ tuâ, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, *tu verò cruciaris.* O purpurate ac deliciose Diues, si immisericordis opulentiæ merito *te iam possidet totus ignis Inferni, si te flamma gehennæ complectitur, quare solius linguæ æstibus desideras subueniri? Quia magis,* inquit, *lingua vritur & ardet, quæ insultauit pauperi, quæ misericordiam denegauit.* Sic acriorem sibi oppignerat gehennam, diuitis lingua, quæ pauperi misericordiam denegauit? Pergit Augustinus Serm. 227. de Tempore: *Diuitis purpurati fuge frater exemplum, cuius canes pauper Lazarus suis vlceribus pauit, & micas cadentes de mensâ diuitis non accepit. Sed post non longum temporis interuallum mutatæ sunt vices: Pauper beatitudinem emit mendicitate; diues supplicium facultate.* (O, puta opulentiam, inferni pretium!) *Totum diuitis corpus flammis gehennæ consumitur, & sola lingua ampliùs cruciatur. Ideò sine dubio in linguâ maiorem sentit ardorem, quia per eam superbè loquendo contempserat pauperem. Ipsa enim lingua, quæ noluerat dicere, vt eleemosyna pauperi donaretur, grauiùs gehennæ flammis exuritur.* Nota attentiùs verba quæ Augustinus subtexit: *O diues quā fronte quæris guttam, qui noluisti porrigere micam? iustè nunc exigeres, si dedisses...... Iusto Iudicio vicem tibi reddo: quia iudicium sine misericordiâ ei, qui non facit misericordiam.* Quid est: *Iustè nunc exigeres guttam, si micam dedisses?* An non in inferno hæc dicit damnatissimus ille Diues, auarâ immisericordiâ notissimus? Num in ipso gehennæ incendio, si misericordiam fecisset cum paupere, aquæ refrigerium expectare potuisset? Sanè diues misericors anticipatum accipit refrigerium de stipendio eleemosynę, quâ ne sit refrigerij indigus præproperè vetatur: quod præscriptâ hypothesi subtiliter Augustinus expressit. Materia huius §. ad sacerdotum auaritiam in sequenti §. ampliatur.

S. Chrysol. Serm. 122. *Diuitiæ sunt meritum, aut pretium gehennæ.*

S. August.

An Diues ille iustè aquæ guttā petijsset, si micam panis pauperi dedisset?

---

§. CVII.

Immisericors Sacerdotum auaritia, opum congerendarum ambitiosa, multis vapulat.

ITa incubuerunt homines in admirationem diuitiarum, vt nemo nisi diues honore dignus putetur. Neque hic recens vsus, sed iam dudum, quod peius est, inoleuit hoc vitium humanis mentibus. *Vetus igitur & antiqua auaritia est, quæ cum ipsis diuinæ legis cœpit oraculis; imò propter ipsam reprimendam lex Dei data est.* Propter auaritiam præcipitatus Achan, in exitium deduxerat totam plebem parentum. Itaque Iosue, qui potuit Solem sistere ne procederet, auaritiam hominum non potuit sistere ne serperet. Ad vocem eius sol stetit. Sole itaque stante confecit Iosue triumphum, auaritiâ autem procedente, penè amisit victoriam. Quid? fortissimum omnium Samsonem, nónne Dalilæ mulieris auaritia decepit? is super genua mulieris inflexâ ceruice truncatus inuicti crinis ornatum, prærogatiuam suæ virtutis amisit. *Influxit pecunia in gremium mulieris, & à viro discessit gratia.* Feralis igitur auaritia, illecebrosa pecunia quæ diuites contaminat, pauperes deturpat. Nunquid idcirco honestior, quia habet quo honestas plerumque amittitur? Hactenus ferè Ambrosius. Caueant hoc vitium homines seculares, caueant & nostrates Nazaræni, ne vbi *influit pecunia in gremium,* à Sacerdote *discedat gratia.* Auaritia in secularibus auaritia est, in Sacerdote constupratæ religionis tessera.

5. S. Ambros. l.2. Offic. c. 26. *Ad reprimēdam auaritiam lex Dei data est.*

Auaritiæ vituperium.

Exod. 32. cognitâ populi apostasiâ, Moyses redit de monte, & iratus frangit legis tabulas, vitulum arripit, & comminuit, cuius ramentis idololatras potat. Dixitque ad Aaron: Quid tibi fecit hic populus, vt induceres super eum peccatum maximum? Cui ille respondit: Tu nosti populum istum, quod pronus sit ad malum: dixerunt mihi: Fac nobis Deos, qui nos præcedant. Ego respondi: *Quis vestrum habet aurum? Tulerunt, & dederunt mihi: & proieci illud in ignem, egressusque est hic vitulus.* Non ergo negat Aaron crimen, sed verbis extenuat, vt interim leniat fratris iram. Mirissimum sanè est, quòd Dei populus ab Aarone exigens rem perdifficilem, ad illius facturam, confestim aurum exposcit; & aurum accipiens, idolum fabricarit. Opinor, non sine felle, præscripta verba Galfridus exponit: *Aurum dederunt mihi, & proieci illud in ignem, & egressus est hic vitulus. Mira res si tamen vera, quòd huius auctor idololatriæ Sacerdos extiterit. Audi ergo Sacerdos auare: Aurum tibi datum est. Non enim ex tuo illud habes vel patrimonio, vel labore, sed ex* obla-

Exod 32. v.24.

Galfr. apud Tilman ibi. *Ex auro Sacerdoti dato, idololatriæ vitulus egreditur.*

oblatione fidelium . . . . Quæ enim est subuersio maxima populorum! nónne auaritia sacerdotum? Itaque ad rem perarduam malè patrandam, aurum expetit sacerdos, aurum confestim defertur, aurum in ignem mittitur (O! qualis est hic ignis in quem huiusmodi aurum aliquando erogatur?) & aurum conuersum est in idolum. *Tibi aurum datum est, & egressus est hic vitulus.* Sic de facili aurum de manu sacerdotis conflatur in idolum? *Audi ergo Sacerdos auare: aurum tibi datum est. Mira res, si tamen vera, quòd huius auctor idololatriæ Sacerdos extiterit.* Taceo, ne dum pauculos auarè scelerosos perstringimus, plures religiosè pijssimos denotare videamur.

3. Actorum 3. pauper ille malè pedatus, & benè ignoranter mendicus, ad portam Speciosam sedens, cùm vidisset Petrum & Ioannem incipientes introire in templum, rogabat vt

Actor. 3. v 6. eleemosynam acciperet. *Petrus autem dixit: Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula.* Petrus pauper censu, diues sensu, spiritu, fide. *Testimonium virtutis secutæ* (ait

S. August. apud Cornel. ibi. Augustinus) *est professio paupertatis. vnde Apostolus loquebatur: Nihil habentes, & omnia possidentes.*

1. Corint. 6. v. 10. *Qui aurum non habet, fidem habet, virtutem habet. Videamus quid ampliùs coruscet? Aurum, quod nemo tutum habet, nisi qui semper abscondit? Aurum quod in perniciem Domini fulget? Aurum, quod per tenebras quæritur, per tenebras custoditur? Aurum, cuius inquisitio damnatos habet, cuius amor Iudam facit? Aurum, quod apud auarum animum præfertur Christo?* Itaque Petrus Apostolorum Princeps, aurum non habet, cuius cupiditas Iudam, exapostolum fecit, proditorem fecit, & propter aurum crumenam Christo prætulit.

Auaritia exapostolum fecit Iudam.

Sapienter Balduinus apud Tilmannum ibi. *Argentum & aurum non est mihi. Digna vox principatu principis Apostolorum, principis Ecclesiæ. Quid Petro & auro? Nónne Petrus dixit: Nos reliquimus omnia, quid ergo erit nobis? de mercede quærenti, non aurum repromittitur vel argentum. Hæc enim contemnebat, quia in gloriâ egentium superbiebat. Vnde & agrorum pretia ad pedes ipsius, ac ceterorum à fidelibus ponebantur. Meritoque ante pedes, quasi pedibus conculcanda, quæ indignum erat vel manibus attrectari.* En tibi Sacerdotum diuitias, quibus Suos Petrus hereditat. Non fraudabo lectorem verbis S. Bernardi lib. 2. de Considerat. ad Eugenium, quem tanquam Pontificem reuerenter colit, tanquam discipulum, ex hoc loco sic erudit: *Ipsa* (diuitiarum bona) *quoad animi bonum spectat, nec bona sunt, nec mala: vsus tantùm hominum bonus, abusio mala, sollicitudo peior, quæstus turpior. Esto vt aliâ quâcumque ratione hæc tibi vindices, sed non Apostolico iure: neque enim ille tibi dare quod non habuit, potuit: quod habuit, hoc dedit,* &c. *Argentum,* inquit, *& aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula.* Mitto expensionem huius loci, quam aliàs perstrictim dedimus. Tantùm non hîc intermittenda erant apposita tanti Doctoris verba.

Balduinus. Tilmannus. — Matth 19. v.27. — *Petrus non dedit Sacerdotibus quod non habebat aurum.* — S. Bernard.

4. Lucæ 10. v.4. Lucæ 10. Christus Deus Discipulos mittens ad Euangelium prædicandum, ait: *Ite, ecce ego mitto vos.* Et quo ad necessariam annonam promptuario instructos mittit? *Nolite,* inquit, *portare sacculum, neque peram,* &c. Pro τὸ *sacculum* Græcè est, *crumena,* seu *marsupium,* ad aurum, argentum, pecuniam ad sumptus recondendam. Hoc loco se tuetur Ambrosius lib. 2. Officior. cap. 28. contra Arianos, qui illum irreligionis arguebant, quod Ecclesiæ bona in alendos pauperes, & captiuos redimendos copiosè erogauerat: *Multò,* inquit, *fuisse commodius adstruimus, vt animas Domino, quàm aurum seruaremus. Qui enim sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum Ecclesia habet, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus.* Quid opus custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrij sustulerint? Nónne meliùs, conflat Sacerdos propter alimoniam pauperū, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus contaminata asportet hostis? Nónne dicturus est Dominus: Cur passus es tot inopes fame emori? Et certè habebas aurum, vt ministrares alimoniam. Cur tot captiui deducti in commercium sunt, nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa viuentium seruares, quàm metallorum. His non posset responsum referri. Quid enim diceres? *Timui ne templo Dei ornatus deesset? Responderet? Aurum sacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. Et verè illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt animas à morte. Ille verus thesaurus est Domini, qui operatur quod sanguis eius operatus est. Tunc vas Dominici sanguinis agnosco, cùm in vtroque videro redemptionem, vt calix ab hoste redimat, quos sanguis à peccato redemit. Quàm pulchrum vt cùm agmina captiuorum ab Ecclesiâ redimuntur, dicatur: Hos Christus redimit: Ecce aurum quod probari potest, ecce aurum vtile, ecce aurum Christi quod à morte liberat, ecce aurum quo redimitur pudicitia, seruatur castitas. Hinc muneri proficere debuit aurum Redemptoris, vt redimeret periclitantes. Agnosco infusum auro sanguinem Christi, non solùm irrutilasse, verumetiam diuinæ operationis impressisse virtutem redemptionis munere . . . . Sanè si in sua quisque deriuat emolumenta, crimen est: Sin verò pauperibus erogat: captiuum redimit, misericordia est.* Plusculum quàm de more est, rescripsimus: sed planè Ambrosij verba, sententiarum piè grauida, pietates afflant, sacerdotalem beneficentiam spirant, allinunt, affricant, quò fidelium munera, & patrimonium Christi benigniùs impendatur.

Græcus. — S. Ambros. — *Sacerdotum census & templi vasa, miserorum redemptioni piè negotientur.*

Numerorum 35. hæc Dei verba ad Moysen referuntur: Præcipe filijs Israël vt dent Leuitis de possessionibus suis vrbes ad habitandum, & suburbana eorum per circuitum. *De ipsis autem oppidis, quæ Leuitis dabitis, sex erunt in fugitiuorum auxilia separata, vt fugiat ad ea qui effuderit sanguinem.* Qui aliquem occiderit, intellige, nolens, aut inscius: ad innocentium enim tutelam hæc vrbium asyla constituta sunt. Vnde debebat homicida prætendere innocentiam, antequam ad hæc asyla admitteretur. Omnes porrò vrbes refugij habitabantur à Leuitis, nimirum, vt sacerdotij dignitate vis iniusta (si cognati occisi homicidam ad necem persequerentur) faciliùs prohiberetur, vtque à viris humani diuinique iuris peritis, puta Leuitis & sacerdotibus, illiusmodi capitalia iudicia rectiùs sanctiusque iudicarentur. Aliam rationem adducit 5.

Numer. 35. v. 6. — *Vrbes Sacerdotum, in miserorū asylum destinantur, quare?*

Oleaster in Adnot. Mor. ducit inibi Oleaster: *Fuerunt*, inquit, *semper & esse debent loca sacra, & sacri viri, præsidio his qui sine culpâ diuexantur. Similiter crediderim hoc factum, vt huiusmodi homicidæ ex Leuitarum conuersatione fierent meliores, quibus facilè credantur homines impij, vt eos ad meliorem conuertant frugem.* Opportunius, opinor Stephanus apud Tilmannus. Tilmannum: *De ciuitatibus Leuitarum sumptæ sunt ciuitates refugij, ad significandum quod maximè bona Leuitarum seu Prælatorum refugium pauperum esse debent.* Prouidentissimè itaque Deus vrbes Sacerdotum, in vrbes refugij designat, quod expromptum sit miserorum effugium, periclitantium tutela & ærumnosæ calamitatis asylum paratissimum. Adeò vt ad vrbem Sacerdotum confugisse, effugisse calamitatem sit, & miseriam declinasse. Quod sic debet esse in vrbe seu domo Sacerdotis de facili promptum, vt Sacerdos necessitati præcurrat. Quod in Adnot. litteral. idem Oleaster luculenter adnotauit, sic ex Hebræâ origine locum exscribens: *Constituetis vobis vrbes, vrbes euasionis. Hic vertendum putarem: Occurrere facietis vobis vrbes euasionis, id est, facietis vt paratæ sint huiusmodi vrbes ad occurrendum homicidis volentibus euadere.* Nempè vrbs Leuitarum, seu domus Prælatorum seu Sacerdotum, sic debet esse egenis, miseris, & calamitosis exprompta, tanquam asylum calamitatis, vt nō tam calamitosus confugere ad vrbem vel domum Sacerdotum, quàm ipsa vrbs vel domus, velut sedibus suis relictis, ad se confugienti *occurrere* videatur. *Occurrere facietis vobis vrbes euasionis.* Quid exaggeratius? Hic §. appendix pręcedentis est, & ideò non eget vt textui inseratur.

Ipsa vrbs seu domus Sacerdotum, iubetur vt miseris succurrat. Oleaster.

---

§. CVIII.

In humanâ sapientiâ, aut praua, aut comes, aut sequela ignorantia semper transflucet.

1\. PRo debitâ sapientiæ æstimatione, sic sapienter plangit Alanus: Cùm sapientia, inquit, nostris temporibus nullius fructus præmietur stipendijs, nullius famæ eam fauoris aura extollat; ipsa verò pecunia honoris titulos, & laudis emat præconia: sola tamen sapientia super omnem præeminet, generosa possessio, quæ sparsa colligitur, erogata reuertitur, publicata suscipit incrementum: per quam nobilis conscientiæ thesaurus secretis penetralibus mentis innascitur, fructus internæ delectationis acquiritur. hæc est sol, per quem mentis lumen diescit in tenebris, cordis oculus, deliciosus animi paradisus: hæc in cæleste terrenum, in immortale caducum, hominem in Deum deificæ mutationis auctoritate conuertit. Hactenus ille. Magni quidem faciendus est Boozus, non quia summus Hebrææ gentis Dux à nonnullis putatur; non quia ex generosâ tunc Iudæ stirpe nobiliter satus; non quia prædiuite opum censu opulentus; sed quia sui æui eruditissimus ac sapientissimus reputatur; tametsi rurali operæ sedulus, sapientem dissimulet, & rusticanè ineruditus à multis censeatur.

Alanus de Complanctu nat. — Sapientiæ elogium. — Hic vers. 1.

Salomon, Boozi soboles, sic Prouerbiorum 2. de sapientiâ scribit: Dominus dat sapientiam: ex ore eius prudentia, & scientia. *Custodiet rectorum salutem, & proteget gradientes simpliciter.* Pro τὸ *Custodiet rectorum salutem*, Chaldæus habet, *incolumitatem*; Syrus, *spem*; Rabbi Moses, *legem*; alij, *formam*; alij, *fortunam*, *successum*; Trigurina cum alijs vertit οὐσίαν, id est, *essentiam*, existentiam, subsistentiam. Vnde Rabbi Leui, *Seruabit iustis id quod est.* Opportunè Vatablus vertit, *Is seruat iustis Doctrinam veram.* Quare alij passim exscribunt, *Sapientiam.* Nam Hebræum תושיה *tusija*, pro quo Vulgatus habet, *salutem*, propriè significat *essentiam*, & *sapientiam*, vt aduertunt Hebraicè periti. Vnde Aben-Ezra apud Cornelium inibi: *Sapientia essentiæ appellationem sortitur, quòd sit, atque ad omnem æternitatem duret. Hæc porrò à Deo iustis reseruatur, vt eius ope seruent iustitiæ tramitem, hoc est præcepta diuina.* Ecce tibi doctrina vera, eruditio, scientia, *Sapientia*, consultissimè appellatur substantia seu *essentia* hominis, seu *forma*, quâ homo constat, quâ est id quod est, & quâ à reliquis siue animalibus siue exanimalibus secernitur. Porrò homo sine sapientiæ dote velut dediscit hominis essentiam, & rationem quodammodo desuescens, belluarum more propè obrutescit, & in pecudem ignominiosè degenerat. Inde *Sapientia essentiæ appellationem sortitur.* Ast mirabile sanè est, quòd cùm sapientia ethicè dicatur hominis substantia, forma, & *essentia*, ac quidquid in eo stabile ac solidum est nihilominus dicatur, eius *fortuna* vel *successus*. Num *sapientia*, quæ hominis *essentia* nominatur, bonâ *fortunâ*, seu felici *successu* constat? ô essentiam nimis euariabilem alterno inconstantiæ motu! An, nisi *fortuna* sit *sapientiæ* comes, ipsa se sapientia diffitetur, & quod sit, & quod sapiat, nescitur, ac nescit? Sic se sapientia dissimulat! Sat esto digitum ad acumen intendisse. Procliue est cuique iam hinc ad mores multa digerere ex sententia sententiarum grauidâ.

2\. — Prouerb. 2. v. 7. — Chaldæus. Syrus. R. Moses. Tigurina. R. Leui. Vatablus. Hebræus. Aben-Ezra. — *Hominis sapientia, essentiæ appellationem sortitur quare?* — *Cur sapientiæ vices cum fortunâ reciprocare dicitur.*

3\. Ioannis 14. hæc Discipulis suis Iesus dixit: In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Vado parare vobis locum, vt vbi sum ego, & vos sitis. *Et quò ego vado, scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quò vadis: & quomodo possumus viam scire?* Cùm nesciamus (ait Thomas) quò eas, quo pacto scire possumus viam, quæ eò quò is tendit? qui enim nescit terminum, viam quoque ad terminum nesciat oportet. Audiuimus te quidem dicere, quòd eas in domum Patris tui, vbi mansiones multæ sunt, parare nobis locum; sed vbi est hæc domus Patris? vbi mansiones illæ multæ, vt inde viam ad illas saltem coniectare possimus? *Domine, nescimus quò vadis: & quomodo possumus viam scire?* Quæ verba sic inibi elucidat Augustinus: *Vtrumque illos Dominus dixerat scire, vtrumque dicit iste nescire: & locum quò itur, & viam quà itur. Sed nescit ille mentiri: ergo isti sciebant, & sciret se nesciebant. Conuincit eos iam scire, quod se putabant ad hucusque nescire. . . . . Ecce se scire conuicti sunt, quod se scire nesciebant.* Altè quidem Augustinus! Ecce tibi Discipuli sciunt, quo se scire nesciunt. Summa veritas differtè dicit Discipulos scire, quod ipsi nescire fatentur. *Ergo isti sciebant, sed scire nesciebant.* Sic sapientia

Ioan. 14. v. 4. & 5. — *Discipuli sciebant, & scire se nesciebant.* — S. August. Tract. 69. in Ioan.

pientia insipientiam sapit, subolet ignorantiam? Verùm in hâc inscitiâ, Discipulorum scientia diuinis oculis transparet. Vnde ait: *Et quò ego vado, scitis, & viam scitis*, (quantumuis Discipuli ignorantiam prætendant.

Exodi 16. populus Israël in vastâ eremo
4 querulè esurit, & Ægypti ollas hianter expetit. Tunc Deus Moysis ore panes de cœlo in crastinum promittit. Ergo primo mane ros iacuit per circuitum castrorum. Cumque operuisset superficiem terræ, apparuit in solitudine minutum, & quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super terram. *Quod cùm vidissent* Exod. 16. v. 15. *filij Israël, dixerunt adinuicem: Manhu? quod significat: Quid est hoc? ignorabant enim quid esset. Quibus ait Moyses: Iste est panis, quem Dominus dedit* Abulens. Caietanus. Lipoman. *Ratio impositi nominis Manna, ab ignorantiâ accepta est.* *vobis ad vescendum.* Non disputo cum Abulensi quæst. 6. Gaietano, ac Lipomano ibi, an cognouerint Israelitæ esse cibum illum à Deo pridie promissum? sed de vocabulo litigium esto, cur minutus ille ros manna exinceps vocatum sit? Nempe quia cùm mox illud oculis conspexissent, se mutuò interrogabant, quid esset. Itaque hanc ei appellationem indiderunt: sic enim manna interpretatur. Nesciebant enim quid esset. Itaque factum est vt interrogatio, quæ ignorationem importat, rei posteà notissimæ vicem nominis habuerit. Quod eleganter notauit Lipomanus: *Quod cùm vidissent* Lipomanus ibidem. *filij Israël, dixerunt ad inuicem, Manhu, quod significat, Quid est hoc? Ignorabant enim quid esset. Cibum ergo à Domino datum, quoniam aliter non poterant, Manna appellabant. Verumtamen ratio impositi nominis ab ignorantiâ accepta est.* Ecce opinatissimum Dei donum, *Manna*, inquam, etiam postquam iam oculorum euidètiâ perspectum est, gustu perceptum, & tactu comprehensum; nomen fœnerat ab ignorantiâ, quam vocabulum præfert. *Ratio impositi nominis ab ignorantiâ accepta est.* Itaque ignorantia vicem proprij nominis habuit, & res perspicuè iam nota, insculptam vocabulo ignorationem ostentat. Sic res optima, & iam notissima, ignorantiæ vocabulum adhuc inscriptum portat, & audientium auribus ingerit?

Ioannis 7. in die festo, ad magnam Hebræi
5 populi frequentiam, Christus disertissimam
Ioan. 7. v. 15. concionem habuit: *Et mirabantur Iudæi dicentes: Quomodo hic litteras scit, cùm non didicerit?* S. Chrysost. ibid. Imò inde inferre debuissent Scribæ: ergo Iesu scientia & sapientia tanta non est studio acquisita, sed à Deo infusa: sed odio cœci ac stupidi in admiratione consistunt, nec vlterius ad vestigandam rei, quàm admirantur, originem pergunt. Hâc enim de caussâ Deus voluit Iesum non è scholis, sed ab arte fabrili ad cathedram prosilire, vt omnes agnoscerent doctrinam non esse humanitus comparatam, sed diuinitus inspiratam. Ad hunc Ioannis locum adludens S. Ambrosius lib. 1. Officior. cap. 1. *S. Ambrosius priùs docens quàm discens, à se didicit.* ita eloquenter scribit: *Vnus verus Magister est, qui solus non didicit quod omnes doceret. Homines enim discunt priùs quod doceant, & ab illo accipiunt quod alijs tradant. Quod ne ipsum quidem mihi accidit. Ego enim raptus de tribunalibus ad sacerdotium, docere vos cœpi quod ipse non didici.* (Attentiùs obserua quæ subtexit verba.) *Itaque factum est vt priùs docere inciperem, quàm discere. Discendum igitur mihi simul & docendum est.* Itaque solus cœli Magister Christus Deus, qui est corporata Dei sapientia, sapiens est sine aliquo insipientiæ probro: nam *litteras scit cùm non didicerit.* Reliqui verò Doctores docendi gloriam, præuio discendi studio quodammodo deuenustant, quandoquidem ignorantiam quondam discendi, docendo præmonstrant: nam disciplina doctrinam præstruit, & eruditio sapientiam præmunit. *Homines enim discunt priùs quod doceant.* Verùm magnus Doctor Ambrosius *docere cœpit quod ipse non didicit*, repentè de tribunali ad infulas raptus. Quid? docuit, quin disceret? litteras sciuit, quas nunquam didicit? Imò & didicit, sed vt doceret didicit, & docendo didicit. *Itaque factum est vt priùs docere inciperem, quàm discere. Discendum igitur mihi simul & docendum est.* Nempè inopinato raptus ad cathedram, vt doceat discit, & quod alios ipse docet, à se ipse discit; & factus est sui discipulus, dum existit aliorum Magister, ne vllum præter Christi Dei magisterium, non deuenustetur discendi contumeliâ; quæ dum præuiam ignorantiam importat, humanam sapientiam de ignoratione arguit.

Lucæ 1. sacerdoti Zachariæ inopinatam 6.
Ioannis natiuitatem Gabriël Angelus prænunciat. Hæret futurus pater, proprio senio, & vxoris sterilitate infœcundus. Et dixit Zacharias ad Angelum: *Vnde hoc sciam?* fidem non Lucæ 1. v. 18. prohibet, sed suspendit, dum rei arduæ signum exposcit. Aliter Virgo Deipara eidem Angelo sublimiorem Christi natiuitatem ex ipsâ prædicenti respondit, aiens: *Quomodo fiet istud,* Lucæ 1. v. 34. S. Ambros. epist 81. lib. 10. apud nostrum Haye. *quoniam virum non cognosco;* Quæ verba sic Ambrosius elucidat: *Quantò*, inquit, *temperantior ista responsio, quàm verba sunt Sacerdotis? hæc ait: Quomodo fiet istud? Ille respondit: Vnde hoc sciam? hæc iam de negotio tractat; ille adhuc de nuncio dubitat.* (subdit eleganter Ambrosius) *Negat ille se credere, qui negat scire: & quasi fidei adhuc alium quærit auctorem: ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fieri possit, inquirit.* *Negat ille se credere, qui negat scire.* Scilicet neque non debuit credere Maria, quod ex Prophetarum oraculis futurum sciebat: neque quod sciebat futurum ex virgine, antequam sciret modum sæculis inauditum, sibi temerè debuit vsurpare. Scit & nescit, credit & ambigit; certò noscit, & de modo titubat, & virginitatis studio mysterium suspendit. *Nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fieri possit inquirit.* Rem scit, rei scitæ modum cunctando sciscitatur; & dum virginitati obnixius studet, rei scientiam interrogatione dissimulat. Zacharias autem signum ab Angelo exposcens, *negat ille se credere, qui negat scire, quasi fidei adhuc alium quærens auctorem.* Luculenter quidem de more Ambrosius aliter aliàs expendendus.

---

§. CIX.

Sublimior sapientiæ, de profundâ humilitatis commercio maximè commendatur.

Humilitas, propria veræ sapientiæ dos est, 1
sine quâ fatuè desipit, & tota in arrogantiam

tiam ventosissimè vanescit. Hoc nomine priscorum Sapientum ethica Philosophia à Paulo culpatur, in tanto ingeniorum acumine, & acerrimo sapientiæ studio. Arrogantiæ tumor fuit, non sapientiæ magnitudo: nam scientia inflat. Tantùm veræ sapientiæ detrahebant, quantum vanæ gloriæ velificabant. Adest Domini Præcursor, corporatæ Dei sapientiæ index, venit *vt omnes crederent per illum*, & de summæ humilitatis suffragio, veritati summæ auctoritatem fœnerat. Messias ipse putatur, vt humili tantæ dignitatis repudio, Præcursoris doctrinam adimpleat. *Quod enim est maius testimonium veritatis* (ait Augustinus,) *quàm se humiliando eum agnoscere, cui æmulando potuit inuidere? Putari Christus potuit, & noluit. Dixerunt homines, cùm fallerentur in eo: Nam fortè hic est? Respondit ille, quòd non erat, vt maneret quod erat. Inde quippe Adam lapsus perdidit quod erat, quia quod non erat vsurpauit. Recolebat hoc iste magnus, sed in paruo Christo minimus. Nouerat hoc, recolebat hoc, & tenebat: quia recipere, quod perdiderat, cogitabat*, &c. Nempè putabatur Messias, censebatur Christus, corporata Dei Sapientia existimabatur: cuius opinioni humillimè iacturam fecit, *quia recipere, quod perdiderat, cogitabat*, scilicet, esse Ioannem Baptistam, esse Christi Dei Præcursorem, esse verum Messiæ indicem, esse auctoratissimum veritatis testem, esse viridicum mundi Doctorem. Huius verò arcanæ sapientiæ culmen, humilitate præstruxit: ne ambitiosè vanescens, quod non erat, minimè consecutus, quod erat perdere, vltra humanum fastum arroganter elatus. O bonum humilitatis cum sapientiâ commercium. Scientia sapit, sapientia docet, humilitas persuadet. *O gloriosa virtus humilitatis* (ait B. Petrus Damianus) *per quam homo verè discipulus efficitur Saluatoris! Discite, inquit à me, quia mitis sum, & humilis corde. Hæc est enim virtus, per quam suaue Deo sacrificium, & magister impensi laboris instantiam, & discipulus suam exhibet clientelam.*

Ad Rom. 1. vers. 21. — Ioan. 1. v. 7. — S. Augustin. serm. 23. de Sanctis — Ioan. 1. v. 20. — *Ioannes Veritatem humilitate præstruxit.* — B. Petr Dam. lib 2 epist. 14. — Matth. 11. v. 29.

2. Lucæ 2. v. 46. & 47.

Lucæ 2. peractâ solemnitate, & redeuntibus in Nazareth parentibus, duodennis puer Iesus manet in Ierusalem. Redeunt illò parentes, eumque sollicitè perquirunt. *Et factum est, post triduum inuenerunt illum in templo sedentem in medio Doctorum, audientem illos, & interrogantem eos: Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentiâ & responsis eius.* Sanè puerum decebat interrogare legis doctores, non eos docere: sed tamen Christus eiusmodi interrogatione modestiam docet. An simul & sapientiam? Audiendus est Origenes ita fatus: *Ex vno, doctrinæ fonte manat interrogare & respondere sapienter; & eiusdem scientiæ est, scire quod interroges, quidve respondeas.* Explicatiùs ad rem Hieronymus epist. 103. Paulino, cap. 4. humilitati interrogationis nuncupatim adscribit hoc præcelsum interrogando magisterium, sic fatus: *Duodecim annos Saluator impleuerat, & in templo prudenter interrogans docet senes, de quæstionibus legis interrogans; magis docet, dum prudenter interrogat.* Pende hanc sententiæ clausulam, quod est tempestiuè grande humilitatis suffragium. Profectò summa Christi sapientia, tunc dicitur *magis docere*, non quando velut è cathedrâ tanquam cælestis Magister Discipulos & turbas erudit, præ admiratione exclamantes: *Nunquam sic locutus est homo*; sed tunc, tunc quidem quando, ac si imperitus foret, & discere vellet, *prudenter interrogat.* Hem! sic humilitas, aliquis sapientiæ fastus est, vt increata Dei Sapientia Christus Deus, tunc dicatur *magis docere, dum prudenter interrogat?* Sanè interrogatio Sapientis, de participio humilitatis, arcanum quoddam magisterij genus est.

Origenes. — S. Hieron. — *Christus tunc magis docere dicitur, dum prudenter interrogat.* — Ioan. 7. v 46.

3. Ioannis 4. post mitissimam illam dignationem, quâ Christus Deus longo satis sermone mulierem Samaritanam de fide instruxit, & in Apostolam subitò recudit; iuxta puteali hydriam reliquit, & abijt in ciuitatem, & dicit illis hominibus: *Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci. Nunquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad eum*, &c. Peritè quidem hæc mulier Christum euangelizat: paullatim enim accedit, vt sapientiùs & efficaciùs doceat. Vnde primò Christum vocat *hominem*, ne si eum statim Christum appellaret, renutu aut risu exciperetur, & nollent ad eum exire. Dein, quod ipsa iam fide nouerat, velut dubitans, peritâ arcanè interrogatione proponit, vt quò humiliùs agit, eò ad suadelam sapientiùs agat. Scitè Chrysostomus homil. 33. in Ioannem, præfata verba exponens, ita scribit: *Venite & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci &c. Considera, inquit, mulieris studium, considera Sapientiam.... Hæc sponte suâ reliquit hydriam, & supernâ praeueniente gratiâ Apostolico munere fungitur: neque vnum aut alterum, vt Andreas & Philippus, sed vniuersam aduocat ciuitatem, & populum ad Christum adducit. Et contemplare mulieris prudentiam: Non dixit: Venite, & videte Christum, sed eâ quâ ipsa allecta est Humilitate, allicit populares suos.* Et post paucula subdit: *Nunquid ipse est Christus? Animaduerte iterum immensam mulieris Sapientiam, neque affirmat Christum esse, neque reticet. Noluit huius se opinionis auctorem: sed suo ipsorum auditu inductis hoc ipsis persuaderi, quod longè futurum erat probabilius.* Vide quàm peritè sapiens mulier Samaritis derepentè euasit. Scilicet antequam Samaritanis Christum credendum proponat, & cælestem illis sapientiam, quam de meliori puteo hauserat, propinaret; totius vitæ impudica scelera, sibi reuelata fatetur. Deinde non tanquam omnino scienter annunciat diuinæ corporationis mysterium; sed illud dubitanter proponit, & quasi de illo foret ambigua, interrogando suadet, consensum interrogationis humilitate prudentiùs alliciente, & potentiùs extorquente. *Non dixit: Venite, & videte Christum, sed eâ quâ ipsa allecta est Humilitate allicit populares suos. Numquid ipse est Christus? Animaduerte iterum immensam mulieris Sapientiam, neque affirmat Christum esse, neque reticet. Noluit huius se opinionis auctorem*, &c. Sanè *iterum* atque *iterum* animaduertendum est, illam dici *immensam Sapientiam*, quam tanta præit Humilitas; quæ de scholâ Humilitatis, altiùs sapit; quæ suorum scelerum professione, & velut ambiguâ interrogatione, *magis docet, dum prudenter interrogat.* Vnde subdit Euangelista: *Ex ciuitate autem illâ multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter*

Ioan. 4 v. 29. & 30. — S. Chrysost. — *Samaritana immensa sapientia quasi dubitando persuadet, quare?* — Ioan. 4. v 39.

verbum mulieris testimonium perhibentis.

4. Lucæ 2. inuentio Iesu in templo in medio Doctorum, interrogationum humilitate eos erudiente, dixit mater eius ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid est quòd me quærebatis? *Nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos. Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.* Cùm ait Euangelista, *Et ipsi non intellexerunt verbum*; nonnulli ignorantiam hanc referunt ad auditores, qui super responsis Iesu nuper stupebant. Alij ad solum Ioseph per synecdochen. Verùm planè tam ad beatam Virginem quàm ad Ioseph hæc referenda sunt: licèt enim ipsi nossent Iesum suum, esse Christum Dei filium & Saluatorem mundi, tamen ignorabant quâ ratione illud munus obiturus esset, seu quæ illa essent negotia Patris in particulari, in quibus ipse dixerat oportere se versari. In hanc sententiam non inuitus trahendus est Beda, præscripta verba sic eleganter exponens: *Cuius* (Christi) *multum est miranda magna dispensatio pietatis, qui dum parentes suos mysterium diuinæ suæ maiestatis necdum capere vidisset, exhibuit eis humanæ subiectionem Humilitatis, vt per hanc eos paulatim ad agnitionem suæ diuinitatis instrueret. Cùm enim dixisset: Quid est quòd me quærebatis? an nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse? & ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad illos, sicut Euangelista consequenter insinuat. Descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. Decebat ergo arcanum suæ diuinæ virtutis parentibus humanæ suæ fragilitatis*, &c. Itaque quod hic dicitur de parentibus Iesu, *non intellexisse*, & rursùs *nesciuisse* (quidquid illud sit) quò illud de suo magisterio, meliùs *intelligerent*, & explicatiùs *scirent*, confestim, quasi de ipsius Iesu humilitate claratur; vnde humilis subiectio consultissimè ab Euangelistâ subijcitur. Scilicet altè notauit magnus hic Doctor, totus de Augustini doctrinâ imbutus, vtriusque sententiæ nexum: nam vbi primùm scribitur, eos *non intellexisse*, & *nesciuisse*; ad magisterij sublimitatem, quo erudiendi erant de eo quod *nesciebant* & non *intelligebant*, appositè subiungitur mirissima tanti Magistri humilitas: vt qui nuper legis Doctores interrogationis humilitate meliùs docuerat, sic parentes suos, quod nunc *non intellexisse* dicuntur, humili subiectionis magisterio, meliùs edoceret.

Lucæ 2. v. 45. 50. & 51.

Cornel. ibi.

Iesus ad erudiendos suos parentes humilitatem adijcit.

Beda apud Haye nostr. c. 14. not. 6.

4. Præscripta Lucæ verba aliter ad rem præsentem elucidat Bernardus ser. 3. de Resurrect. Domin. sic fatus: *Attende quid fecerit magni consilij Angelus*, quomodo consilium suum postposuerit consilio, vel magis voluntati mulieris vnius (beatam Virginem loquor) & fabri pauperis, ipse est Ioseph. Inuentus enim in medio Doctorum, audiens eos, & interrogans, quodammodo increpatus à Matre est: Fili quid fecisti nobis sic? At ille: Quid erat, inquit, quod me quærebatis? *Nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse? At illi non intellexerunt verbum. Et quid fecit Verbum? non capiebatur in se, descendit ita vt esset etiam subditus illis.* Ecce tibi quomodo Dei sapientia, quæ in se non capiebatur, humili descensu, atque subiectione humili, sic se captui accommodat, vt *capi* possit; quasi humilis descensus & subiectio sit quodammodo doctrinæ emphasis, & suadelæ vigor. Pergit Bernardus aliter Christi sapientiam ab humilitate commendans in velut desertione consilij sui: *Et descendit cum eis, &c. Quis iam non erubescat obstinatus esse in consilio suo, quando suum Sapientia ipsa deseruit? Sic mutauit consilium suum, vt quod iam tunc vsque ad trigesimum ætatis suæ annum prorsus dimiserit: nihil enim ab hoc duodecimo anno, de eius doctrinâ vel operibus inuenies vsque ad annos triginta.* Vide hîc multimodum nexum verioris doctrinæ cum humilitate profundiori. Et sanè Boozus communiter ab Hebræis putatur (referente Lirâ, & alijs) eximius legis doctor; cuius admirabilis doctrina & sapientia valdè commendatur commercio humilitatis, quâ ipse nobiliter opulentus, & fortè totius Hebræi populi Iudex, non nauseauit ad Ruthæ, connubium, Ruthæ, inquam, viduæ, pauperculæ, Moabitidis.

S. Bernard.

Lucæ 2. v. 49. & 50.

Dei Verbum descendit, vt capi possit.

Hic vers. 1. Lira hic.

§. CX.

Sumptuosior prælucendi ac præsidendi ambitio paruulos inuenit, aut facit.

INfames potiùs sunt, qui malunt bonam habere famam, quàm benè illam mereri. Aliena virtus est honorari, propria honorare. Honor est virtutis ornatus, & potiùs illius argumentum dixerim, quàm stipendium. Non demus in dignitate dignitatis honorem appetere; sed quod ipsa monstrat, probitatem ac virtutem honore dignam: Virtus non est vbi præter ipsam aliquid etiam ipsius petitur. Vnde qui honorem in præfecturâ quærit, hoc ipso amittit illum, dum amittit virtutem honore dignam, sine quâ honor nullus est. Tam abest gloria ab indignè eam quærentibus, vt his turpior sit. Primæ virtutis flos est, etiam per gloriæ contemptum ad virtutis gloriam ire, & in sublimi prælucendi munere obscuratam etiam gloriam tenere. Errat itaque qui non tam magnum esse, quam gloriæ magnitudinem quærit: sic enim gloriâ suâ minor euadit. Errat qui quærit dignitatis gloriam, quam nemo veram inuenit, qui quæsiuit: imò nec ille ad quem inquæsita venit; nisi animum ad illius amissionem paratum inuenit. Ille solùm magnus, solùm gloriosus est, qui gloriæ magnitudinem contemnit. Quò prę claros lucendi fulgores minùs æstimamus, magis æstimamur; & maiores censemur eâ re, quàm infrà nos censemus. O quàm præcelsè magnum est, non laudari, & esse laudabilem! Heu quosdam ipso dignitatis fastigio minoratos, & cognato dignitatibus splendore obscuriùs infelices! 1.

Virtus quærenda est, non gloria virtutis.

Euangelista Matthæus post tragicam illam sub Antichristo calamitatem, gradum facit ad prodigiosa funestè signa, quæ tremendam supremi iudicij diem anteuertent. Statim autem, inquit, post tribulationem dierum illorum, *Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur.* Hunc cœlorum luctum sic dubius Chrysostomus inibi exponit: *Patrefamilias moriente, tota* 2.

Matth. 24. v. 29. Lucæ 21. v. 25 & 26.

Imperfect.

Funeste luget cœlum vniuersale hominum exitium. tota domus eius turbatur, omnis familia plangit, & conscissis tunicis suis, nigris se operiunt vestimentis: sic & humano genere, propter quod omnia fuerunt creata, circa exitum constituto, totus contristatur mundus, vniuersa cœli ministeria lugent, & candore deposito, pro vestibus, luctuosis tenebris vestiuntur. Nam sol obscurabitur & luna non dabit lumen.* Sol itaque obscurabitur, ex eo quòd Deus subducendo illi concursum suum, lumen adimet. Sed vndecumque res sit, Sole obscurato, necesse est lunam obscurari; vtpotè quæ à Sole suum lumen haurit. Imò & Stellæ obscurabuntur æquè ac Sol & luna, à quibus planetæ, & (vt nonnulli putant) cæteræ quoque stellæ lumen mutuantur. Quid ergo est, quod de stellis nuncupatim dicitur: *Stellæ cadent de cœlo?* Porrò si obscurari, est de cœlo cadere; etiam Sol & luna de cœlo cadere dicerentur. Quare
S. Chrysost. Euthymius. censent Chrysostomus & Euthymius in fine mundi propriè dictas *stellas* & sidera è cœlo casura. Verùm Origenes inibi Tractatu 30. hâc obiectione validè refragatur, dum impossibile dicit, *vt stellæ tantæ magnitudinis cadant de cœlo. Quò enim & cadant cùm magnitudini earum*
Origenes. Cornel. ibid. *non sufficiat terra.* Huic Origenis obiectioni, pro sententiâ Chrysostomi & Euthymij respondet Cornelius: *In fine mundi propriè dictas stellas & sidera è cœlo casura. Quod intellige de stellis minimis, quæ proinde non apparent, nobisque sunt inuisibiles; nam alioqui stellæ visibiles maiores sunt totâ terrâ,*
Clauius de Sphærâ. *ideóque in eam cadere nequeunt.* Addit inibi nuper laudatus Origenes! *His ergo contingentibus super Solem, lumen etiam stellarum deficiet, vt quod remanserit in eis quasi terrenum cadat de cœlo; & omnes cœlorum virtutes his accidentibus mouebuntur.*

Stellulæ minimæ, malignâ suâ luce orbatæ, è cœlo ruunt desperatâ ambitione. Nimirùm Sol & luna, luminaria magna, inquam, & sublimiora quæque sidera, præsidentiæ fulgoribus adsueta, & fulgendi elogio aspectabilia; tametsi velut cognatâ tibi luce viduata, in loco ac ordine suo adhuc fixa stant in cœlo, nec inde tantillùm idcircò mouentur; sed sicut hactenus lucebant cum iucunditate, & mundo fulgoribus præsidebant: ita nunc etsi splendoribus adsuetis orbata, funestam sordidè obscuritatem patienter in ordine suo sustinent, nec precipitant ruendi consilium: imò præ magnitudine ruere non possunt. At *stellæ minimæ, quæ proinde non apparent, nobisque sunt inuisibiles,* adeò grauatè ferunt tenui illâ luce viduari, vt miserâ ruinâ præcipites *de cœlo cadant*, & desperatione vltrà lucendi malè actæ, in infimissimam terram ruant. Scilicet stellulæ adeò exiguæ tam tenui luce inaspectabiles, quæ vsque eò impatienter ferunt tantillùm carere ambitâ lucendi præsidentiâ, cælestem naturam diffitentur, & aliquam cum terris cognationem insinuant: vnde *quod remanserit in eis quasi terrenum cadet de cœlo: & omnes cœlorum virtutes his accidentibus mouebuntur.* Quis enim in stitione magnanimâ magnorum luminarium, non miretur exiguæ stellulæ malignè lucentis, superbam in sui detrimento ambitionem? O! sic grauatè fert exinceps non lucere, qui hactenus malignè lucebat? Procliue iam est ad alia ethicè themata aptare hunc locum moralitatum fœcundum; quem postmodum ad hanc quoque thesim aliter tractabimus.

3. Iob 5. v. 2. Iobi 5. hæc morum gnome, ad pernoscenda & declinanda superbæ ambitionis vitia ac detrimenta, ab Eliphace Themanite proponitur: *Verè stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia.* Pro τὸ *inuidia*, apud LXX. Interpretes habetur, *zelus*, id est, ardor quidam vrens animum, & angor eum medullitus morsicans, impatienter indignabundus, & sediosè contentiosus, quò aliquis frustrà superbus, vni sibi ambit honores, quos alijs inuidens animitus tabescit. Quare hoc posterius hemistichion nō multum abest, vt sit prioris commentarium. Idcircò Pineda censet, quòd hâc sententiâ indicatur, totam hominis superbè opulenti vitam, & cogitationes vniuersas, his duobus quasi cardinibus volui *Iracundiâ*, & *inuidiâ*, seu *zelo*. Iracundiâ, inquam, id est, *Superbiâ vitæ*, diuitiarum iactantiâ: & quæ ex his nascuntur, temeritate, præcipitantiâ, stultitiâ, Dei hominumque contemptu. Deinde *inuidiâ* seu *zelo*, id est, cupiditate & desiderio amplioris fortunæ. Hactenus ille. Itaque homo naturæ inops, & meritis ieiunus, ambitiosè esuriens dignitatum honores, & humanas prosperitates tenuitati suæ impares, superbè *stultus*, & inuidè *paruulus* nominatur. Hunc ergo ambitiosâ stultitiâ paruulum oportet desiderio, & priuatione concupiti boni discruciari, & sibi immodica depereuntem perire. Sic Rabbi Salomon in huius loci commentario, ait: *Paruulus est vir multi desiderij, cuius cor inclinatur ad omnes prosperitates, & semper remanet cum inuidiâ, & dolore.* Itaque hæc immodica prosperitatem appetentia, & stulta honorum ambitio, aut stultè paruulum inuenit, aut facit? Stultus enim ac paruulus est, qui sic prosperitates, quibus impar est, vni sibi ambit, vt si cupito prosperè honore frui non detur, indignatione tabescat. *Paruulus* est, qui magna ambit, qui maiora seipso percupit, & immodica affectat. *Stultus* est, qui hanc ob rem se vrente *zelo* discruciat, impatiente liuore angitur, & inconsultâ inuidiâ arroganter tabescit. Sic, sic, inquam, non Sol & luna, non lucidiora sidera, & stellæ maiores; sed *stellæ minimæ, quæ proinde non apparent, nobisque sunt inuisibiles* præ nimiâ exiguitate, dum priuantur consuetâ & ambitâ luce, sese de cœlo in terram indignabundæ precipitant. Sic paruulum, qui suam mensuram stultè ignorat, præ ambitionis arrogantiæ studio, *zelus occidit.* Sanè *zelus* nominatur, *zelus* prætenditur, & mera *inuidia* est. Sic stultè ambitiosum *paruulum occidit inuidia.* Opinor, Eliphaz hîc plus significat, quàm dicit. Suspectus sit *zelus*, quo quis magnitudinem exiguitati suæ imparem, clanculum negotiatur. Caue ne velut *Zeli* stipendium procuret immeritam sibi dignitatem. Sic est subdolè astuta ambitio, vt de alienis castris suppetias tectiùs exposcat ad meritorum supplementum!

LXX Interp. — Pineda ibid. — *Stultè paruulus ambitione afflatus, immodica magnitudinis indignante tabescit.* — Rab. Salom. — *Zeli specie paruulorum ambitio se subdolè insinuat.*

4. Matth. 24. v. 29. Redeat iterùm nuper expensus Matthæi locus, aliter ad thema præsens enucleandus. Itaque die finalis iudicij appropinquante, *Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur.* Nemo bene philosophus mirabitur, quòd obscurato Sole, luna pariter obscuretur, à quo ipsa lucendi vbertatem fœneratur. Imò quòd Sole ac lunâ obscuratis, aliarum quoque stellarum interstinguantur faces: quas à Sole & lunâ mutuare, plures Astrologi verosimili ratiocinatione censent. Monstri autem

adinſtar eſt: quin & impoſſibile videtur, quòd *ſtellæ cadant de cœlo*, quandoquidem (vt nuper arguebat Origenes) non habent, *quò cadant, cùm magnitudini earum non ſufficiat terra.* Cui reſpondimus ex Cornelio, maiora cœli ſidera minimè in terram caſura; ſed *ſtellas minimas, quæ proinde non apparent, nobiſque ſunt inuiſibiles.* Aliam vniuerſatim rationem pro litterâ exponendâ, adducit inibi Chryſoſtomus, quæ potiorem in re ethicâ locum obtinet: *Stellæ cadent de cœlo,* inquit, *quis enim vſus, nullâ exiſtente nocte, ipſarum erit?* Moraliſſimè quidem Chryſoſtomus! Porrò ſtellæ interdiu minimè lucent: Sol enim tenuem illarum fulgorem fulgentiùs lucendo interſtinguit: quare in die ſtellarũm vſus otiosè vacat. Cumque poſt finalis iudicij diem, nulla exinceps *nox* futura ſit, vſura ſtellarum otiatur in cœlo; quia nullum ſortitur temporis aut loci ſpatium, in quo lucendi gloriam vllo modo teneat. Ergo ſol, luna, & reliqua maiora ſidera, adhuc fulgoribus viduata, in ordine ſuo perſtant; ſtellulæ verò, id eſt, *Stellæ minimæ, quæ proinde non apparent, nobiſque ſunt inuiſibiles,* tantâ lucendi ambitione tenentur, vt deficiente nocte, in cuius tenebris vel malignè lucere ambiunt; non ſolùm deſolatione tabeſcant, ſed etiam in terram ſe præcipites agant, præ deſperatione ad ruinam actæ infimiſſimam. *Stellæ cadent de cœlo: quis enim vſus, nullâ exiſtente nocte, ipſarum erit?* Verùm Chryſoſtomus, neglectâ philoſophiâ Origenis, de immodicâ ſuprà terram ſtellarum magnitudine, vniuerſaliter de ſtellis omnibus philoſophatur: & in ſiderum ambitione lucendi, humanam lucendi ambitionem moraliſſimè taxat. *Stellæ cadent de cœlo: quis enim vſus, nullâ exiſtente nocte, ipſarum erit?* An quia generatim lucere adſuetus, ſi ei negetur lucendi vſus, funeſtè contabeſcit, corruit, deficit: nec refutat inter ſibi per naturam inferiora exul degere, vt ſaltem cognatâ ſiderum perfectione terrenas ſubſtantias in terris antecellat? An quia præſidentiæ munus ſic minorat *ſtellas cœli*, vt ſi vel *nox* ſordidè obſcura illis deſit, ipſæ pariter deficiant? O quàm eſt vel minimorum indigus, quiſquis præeſſe, & alijs prælucere ambit! obſcurâ terræ nocte, cæleſtis etiam ſiderum præſidentia ſubſiſtit? *Stellæ cadent de cœlo: quis enim vſus, nullâ exiſtente nocte, ipſarum erit?* Itaque bene Boozus hîc dicitur, *vir homo potens, magnarum opum*; animi magnitudine maior, quàm nobilitate, ac cenſu. Quippè qui etſi ab Hebræis putetur, non tantùm vrbis Bethelehem Senator, ſed & totius Hebræi populi Dux ac Princeps, tanquam aliquis è plebe ſe gerit: à pauperculis cognatis agnoſcitur; & illos beneficè agnoſcit. Et contemnens Ducem ſeu Principem, priuatum ciuem agit in propriâ cauſſâ, quam ipſe potentatûs ſui iure poſſet dirimere. Quare, non potentiâ & principandi ambitione, ſed modeſtiâ & humanitate, *hominem potentem*, ac *virum* principem probat.

Origenes ſup. Cornelius.

S. Chryſoſt. homil. 77. in Matth.

Stellæ cadent de cœlo, quia iam non erit nox, in quâ luceant.

5. *Adſuetus lucere, ſi non ſplendidè luceat, tabeſcit.*

Stellæ luce orbatæ, malunt eſſe in terrâ, quam excellunt, quàm in ipſo ſuo cœlo.

Hic verſ. 1.

Ruth cap. 4. v. 2. 3. &c.

§. CXI.

Oratio eſt robur militum, & militaris diſciplinæ gymnaſium.

BEllum eſt iuſtum, quod neceſſarium eſt: arma ſunt pia, quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes: ſuſcipienda bella ſunt, vt in pace ſine iniuriâ viuatur. Diu apparandum eſt bellum, vt ſemel vincas: quia longa belli præparatio celerem facit victoriam. Parua autem ſunt arma foris, ſi non eſt conſilium domi, ſi bellandi cauſſæ pietas abeſt, ſi Deus non adeſt auxiliaris, humanâ oratione pro nobis armandus. Sanè quiſquis orationis præſidio munitus non eſt, is armis in bello caret: Oratio enim eſt humanæ imbecillitatis armarium, corporum robur, Reipublicæ aſylum, iuris vigor, tutela pacis, ars fortitudinis, victoriarum gymnaſium, virium ſupplementum, complementum potentiæ, iuſtitiæ vexillum, belli peritia, victoria incruenta, auſpicium triumphi, defenſionis, clypeus, ſcutum impenetrabile, hoſtilitatis coërcitio, hoſtium ruina, & paruo conſtans belli trophæum. *Arma noſtra ſunt, quibus nos Saluator inſtruxit, Oratio* (ait Ambroſius.) *Oratio longiùs vulnerat quàm ſagitta. Sagitta enim non niſi proximè conſpectum percutit aduerſarium; Oratio autem etiam longiùs poſitum vulnerat inimicum.* Profectò ſibi inuidet victoriæ felicitatem, qui expromptа Orationis arma modulari negligit, quibus & ſe valentiùs armat, & aduerſarios ſupplex exarmat: totam enim Dei omnipotentiam ſibi auxiliarem precibus adſciſcit. *Te verò* (ait S. Paulinus) *tendente pro nobis arcum orationis, non conuertetur in arcum peruerſum.* 1.

Exodi 17. Amalec vtpotè Eſauita, auiti odij memor, Iacobæos ex inopinato inuadit. Dixitque Moyſes ad Ioſue: Elige viros, & egreſſus pugna contra Amalec. Cumque acies vtrimque congrediuntur, & *Moyſes leuaret manus, vincebat Iſraël: ſin autem paullulùm remiſiſſet ſuperabat Amalec.* Qui tandem validâ Ioſue manu contritus ac proculcatus eſt, præluſtri in paucis victoriâ. Dixit autem Dominus ad Moyſen: *Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Ioſue.* Quaſi dicat: Scribe in chronicis, & nuncupatim indica duci Ioſue quid acciderit ex manuum tuarum precariâ eleuatione, aut remiſsâ languidè depreſſione, vt exinceps probè ſciat, an pugnaci militum robori, an ſanctis ad Deum precibus victoria adſcribenda ſit. Ædificauitque tunc Moyſes altare, & vocauit nomen eius: *Dominus exaltatio mea*, vel (vt ex Chaldæo tradit Cornelius) *Dominus eſt miraculum meum.* Quodnam eſt hoc *miraculum* in hâc victoriâ de Amalecitis reportatâ? Addit ſacer Hiſtoricus confeſtim Moyſen dixiſſe: *Quia manus ſolij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec, à generatione in generationem.* Chaldæus Paraphraſtes explicatiùs ſententiam reddit: *Dictum eſt hoc à facie Terribilis, cuius maieſtas eſt ſuper ſolium gloriæ, vt committatur prælium à facie Domini contra viros domus Amalec*, &c. Magnus ſanè erat Dux Ioſue, ſtrenuus bellator, & bellandi arte præluſtris; electiſſimâ densè manum è populi 2.

Milites ad bellum oratione potentiùs armantur.

S. Ambroſ. ſerm. 86.

S. Paulin. epiſt. 1 ad Victricium.

Chaldæus. Cornel. ibi.

Exod. 17. v. 16.

Chaldæus.

Prælium oratione fulfultum, manus solij Domini nuncupatur.

è populi Dei robustioribus, contrà Amalecitas armauerat, Mosaicæ autem precationis vigore vicit, & vi orationis de hostibus victoriatum est. Quare Iosue victoria, Moysis oratione subnixa; non tam *manus* Iosue strenuè præliantis, nec Moysis *manuum* eleuatione precãtis; quàm *manus solij Domini* nuncupatur, ad augustioris gloriæ ostentationem. Vnde eiusmodi pręclara victoria egressa dicitur *à facie Terribilis, cuius maiestas est super solium gloriæ.* Quasi gloriosus adnisus Omnipotentiæ Dei (dum se ostentat *Terribilem* contra hostes: & sic dicitur *manus solij Dei, cuius maiestas est super solium gloriæ*) sit prælium, quod oratio Sanctorum fulcit. Victoriales preces, an precariam victoriam dicas? Hæc autem à precibus parta victoria, sic est generosè nobilis, & nobiliter augusta, vt à *manu solij Dei*, aut potiùs, *à facie Terribilis, cuius maiestas est super solium gloriæ*, egressa nuncupetur. Ecquis *manum solij Domini* non aduocet ad prælium, gloriosè pariter ac omnipotenter auxiliarem? Sic armatas phalanges oratio munit, & faustè victoriam ominatur. Idcircò dixit Dominus ad Moysen: *Scribe hoc ob monumentum in libro & trade auribus Iosue*, qui iam tunc bellorum Domini dux inauguratur.

3. Regius Propheta prælijs æquè ac victorijs diu adsuetus, corporis robur, & bellandi peritiã Deo adscribit, sic occinens: Quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum? *Deus qui præcinxit me virtute.* Hieronymus: *qui accingit me fortitudine.* Notat inibi Lorinus per hanc vocem *virtutem* significari etiam exercitum, copiam armatorum, imò & animi alacritatem ad hostes strenuè inuadendos, & animosè profligandos. Pergit Dauid exponens quid sit hic militaris balteus, hoc corporis robur, hæc animi alacritas, & pugnandi dexteritas: *Qui docet*, inquit, *manus meas ad prælium, & posuisti vt arcum æreum brachia mea.* Planè militi conditio necessaria est, vt scientiam teneat militarem, & viribus robustè polleat. Ars hæc à Romanis præsertim, tanti facta est, vt cum ipsâ vrbe nata sit, & alta, & cum eàdem simul extincta. Sed quæ est hæc militaris doctrina, quâ ad bella strenuè gerenda, & victorias passim gloriosè reportandas, Prophetæ *manus* erudiuntur? Sapienter ibidem Græci Patres in Paraphras. *Qui docet manus meas ad prælium, &c. Etenim ad preces manus expandens, supero inimicos meos. Per arcum nempè æreum & infractum, brachiorum firmitatem symbolicè demonstrat.* O bonum bellicæ artis gymnasium, & rei militaris perita sapienter eruditio! Manus quæ bene ad Deum in oratione leuantur, peritè contrà hostes præliantur. *Ad preces manus expandens*, eas ad prælium animosè erudit: nec lassantur militum brachia: quæ à precibus sanctis, in *firmitatem æream* obdurantur. Sanè oratio, disciplinæ militaris compendium est, quæ imbecilles refingit in fortes, ex pusillanimis magnanimos facit, & tyrones in veteranos recudit. Ergo oratio est officina valoris, peritia militum, Imperatorum gymnasium, alacritatis fomes, roboris arbitra, victoriarum auspicium, & precarium gloriosè trophæum.

S. Hieron. Lorinus.

Psal. 17. v. 35. *Oratio est robur militum, & militaris disciplinæ gymnasium.*

Græci Patr.

4. Prouerbiorum 18. sic nos erudit Salomon: Qui mollis (*ignauus*, inquam) est, & dissolutus in opere suo, frater (Chaldaicè *socius*) est sua

Chaldæus.

dissipantis. Alij, *viri destructoris*: alji, *viri vastantis, excidentis, & perdentis.* Quasi dicat: Qui *ignauus* est, dum erat opus suum strenuè ac fortiter peragendum; *socium* se præbet hostilitati *destructoris* & *vastatoris.* Quid ergo facere oportet, quò hostes *destructores* ac *vastatores* fortiter depellat, & expulsos malè concidat? *Turris fortissima, nomen Domini: ad ipsum currit iustus, & exaltabitur.* Aquila & Theodotion pro *turris fortissima*, habent, *turris potentiæ*, nomen Domini; ad ipsum curret Iustus in hostili calamitate, *& exaltabitur*: vel, vt exscribit Aben-Ezra *in ipso conteret hostes suos.* Tigurina, *extra telorum iactum est.* Nempè Dei nomen precibus inuocatum, est *turris potentiæ*, seu turrita ars, ad quam qui confugit, *extra hostilium telorum iactum est*: quin & *in ipso* Dei nomine precibus inuocato, *conteret hostes suos.* Quem locum sic luculenter ad rem exscribit, & exponit Auctor Catenæ Græcæ: *A fortitudinis magnitudine, & excellentiâ Dominus nominatur* (siue *nomen Domini est magnificentia fortitudinis:*) *iusti autem qui ad illum accurrunt, exaltantur.* Deinde idem Auctor explicatiùs tradit, quomodo *nomen Domini sit magnificentia fortitudinis*, & quid sit *ad illum accurrere*, quò in tuto sint, imò & *conterant hostes suos.* Pergit ipse: *Deus præpotens magnarumque virtutum Dominus appellatur: talesque efficit eos, qui sese ad illum adiungunt. Per nomen autem Domini, Dei cognitio interdum significatur. Ad illum iusti accurrunt &c. hoc est, per contemplationem ab illo exaltantur.* ô bene! Humana *Dei cognitio*, Dei nomen nuncupetur? Eo nomine, & rei diuinæ censu, Deus appellabitur, quo humana de Deo *cognitio* Deum taxet? Tantùm humanæ de Deo *cognitioni* licet? Scilicet *Deus præpotens magnarumque virtutum Dominus appellatur*: ergo cùm hostiles incursiones ingruunt, aut desæuiunt, talem *cogitatione* humanâ *contemplare*, talem tibi futurum confidenter cense, & erit tibi *turris potentiæ*, seu *magnificentia fortitudinis*: in coque velut in turritâ arce, & munitissimo præsidio, *extra telorum iactum eris*: quin & *in ipso conteres hostes tuos.* O quàm de facili hostiliter calamitoso munimentum adest! Nomen Domini est turris aut *magnificentia fortitudinis* præstò poteris ad illud accurrere: nam *per nomen Domini, Dei cognitio interdum significatur*, & *per contemplationem ab illo exaltaberis.* Profectò nimis ignauus est; qui ad hoc exprommptum omnibus asylum non statim confugerit.

Prouerb. 18. vers. 10. Aquila. Theodotio. Aben-Ezra. Tigurina. *In hostili calamitate ad Dei nomen, id est, ad illius cognitionem accurrendum est.*

Catena Græca.

Quomodo Dei nomen dicatur, eius cognitio & contemplatio.

5. Matthæi 6. solemnis Ecclesiæ oratio à Christo Deo præscribitur, omnibus fidelibus crebrò nuncupanda. Talis autem est reliquarum petitionum clausula: *Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo.* Quod bonâ Caluini pace dixerim, *Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat.* Quare oratione precamur, ne à tentationibus superemur. Bellè à Chrysologo dictum: *Ad tentationem vadit, qui ad orationem non vadit.* Illud verò, *sed libera nos à malo*, id est, à tentatione, de hâc enim sermo præcessit, commentantur aliqui Interpretes. Alij autem τὸ *à malo*, id est, à Diabolo, qui præses & artifex tentationum est, exponunt. Denique generaliùs & pleniùs S. Cyprianus omne malum hîc accepit, quod virtutis

Matth. 6. vers. 13.

Iacobi 1. vers. 13. S. Chrysost. Serm. 44.

est impedimentum, vel ad peccatum allicit, aut publicam pacem inquietat, vel quoquo modo hostiliter infestat. Sic fatur Cyprianus: *Quando autem dicimus: Libera nos à malo, nihil remanet quod vltrà adhuc debeat postulari: quando semel protectionem Dei aduersùs malum petamus: quâ impetratâ contra omnia quæ Diabolus & mundus operantur, securi stamus & tuti. Quis enim ei de sæculo metus est, cui in sæculo Deus tutor est?* (Attende ad verba, quæ subijcit Cyprianus,) *Quid mirum si oratio talis est quam Deus docuit, qui magisterio suo omnem Pacem nostram salutari sermone breuiauit?* Frendeat licet *Diabolus*, pacis desertor, ac bellorum incentor: *Mundus* barbaricè paganus, aut paganâ fide & ambitione Hæreticus, phalangas obarmet suas, excidiorum atrociter minaces; quis de sæculari hostiliter periculo metus est, cui Deus precibus auxiliaris, in sæculo *tutor* est, qui Suos tanquam imbecillè pupillos peramanter protegit, & suâ protectione clypeat? Deus enim noster, nostrum robur, refugium & virtus, compendioso precum *magisterio omnem Pacem nostram salutari sermone breuiauit*. Sibi Pacem inuidet, qui illam arbitrio orationis à Deo non incessanter negotiatur. In hoc cap. 2. vers. 1. futurus Ruthæ maritus, dicitur *Vir potens nomine Booz*, quod nomen significat, *Prævalens*, seu *In eo fortitudo*, vel *In fortitudine*. Qui cùm è nonnullis putetur totius Hebræi populi Dux & Princeps; & corporis robore, & validâ sanctarum precum *fortitudine*, sic continuit hostes, vt *Pacem* in populo contineret.

S. Cyprian. de Orat. Domin.

Salutari orationis magisterio omnem Pacem nostram Deus breuiauit.

Hic vers. 1. Hâc de re sup §.4.n.1.

---

§. CXII.

Qui in re virtutis tentationes maximas superauit, in Minimis turpiùs vincitur.

1\. Dubius Hieronym. epist ad Demetriadem.

SAncti Hieronymi acris vox est, quæ desidiam nostram stimulat, & ad modica strenuè vincenda eloquenter vrget: *Quid hoc quæso consilium tuum? quænam hæc noua viuendi ratio est? Res difficiles & laboris plenas securus aggredior, & faciliora non posse fieri credo: vinco maxima vincendus à paruis. Excelsa & ardua excelsus exupero, & cùm venitur ad plana, deficio.* Profectò nimis turpe est, eos qui sibi maxima subiecerunt, minimis subijci, & à vilioribus vinci. Cassianus mihi peritè adstipulatur, cùm ait: *A Potente elidi, licèt sit in deiectione dolor, & gemitus in amissione victoriæ; tamen quodammodo de aduersarij robore victis nascitur consolatio. Sin verò & inimicus exilis, & genus colluctationis infirmum, vltra deiectionis dolorem, confusio turpior, & ignominia detrimento grauior infertur.* Itaque dum deses præliator, exlii inimico succumbis, & leuem noxam committere negligis, vltrà culpæ dispendium, delinquendi ignominiam exaggeras. Modicum esse putas; sed immodica exinde callidus insidiator molitur. Peritè Alexander ille Macedo victorijs adsuetus: *Nihil tutò*, inquit, *in hoste despicitur.* Dum leuia contemptim negligimus, aut oscitanter in re virtutis tractamus; in grauiora sensim incurrimus, & periculosè impingimus.

Victor in maximis, turpiter in minimis vincitur. Cassian. l.7. cap.20.

Curtius l.6.

Geneseos 3. malesuadi serpentis astu mulier, de ambitæ diuinitatis insolentiâ delitiosè arroganti, gulæ delicijs intemperanter indulget; & esculento pomi blandimento commisinatam mortalitatem mercatur. Vidit igitur mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile: *Et tulit de fructu illius, & comedit: deditq; viro suo, qui comedit.* Iam seductam vxorem, id est, delicias suas noluit Adamus contristare, quam credebat à se renutu abalienatam tabescere, & sine solatio discruciari; non quidem carnis concupiscentiâ, sed amicabili beneuolentiâ, quâ sæpè Deus grauiter offenditur, ne vel leuiter amicus offendatur. Verùm cùm ex ore Pauli in comperto omnibus sit, quòd mulier seducta fuit, secùs vir; diligenter peruestigant Interpretes, quo pacto Adamus animum tandem flexerit, vt Euæ mortem à Deo comminatam propinanti adnueret, & tantum scelus, tot scelerum originariè fœcundum perpetraret, quò se cum totâ posteritate pessum daret? Hanc rem pleno stilo pertractat Augustinus lib. 14. de Ciuit. Dei cap. 11. vbi perstrictim elucidans illud Pauli ad Timotheum 2. *Adam non est seductus: mulier autem seducta in præuaricatione fuit,* ita opportunè scribit: *Seductos intelligi voluit, qui id quod faciunt, non putant esse peccatum, ille autem* (Adamus) *sciuit. Alioquin quomodo verum erit Adam non est seductus?* (Attentiùs notanda sunt quæ subdit verba Augustinus) *sed inexpertus diuinæ seueritatis, in eo falli potuit, vt veniale crederet esse commissum,* (τὸ *veniale*, vt sonat accipi liceat.) Ecce tibi occasionem socordiæ, cuius fallaci lenocinio Adamus atrociter deliquisse non renuit. Nempè etsi de conscientiæ suasu, graue appareret flagitium, Dei præceptum transgressione contemnere, quod forsan non auderet: at blandâ suæ vxoris, & ambitionis suggestione perstrictus, sibi persuadere ambiuit, & arbitrij abusu nutãter persuasit, leuem modicè noxam fore, ab vnâ arbusculâ non satis temperare; ne vxorem à Deo sibi datam, & amoris nexu deuinctam nimium contristaret. *In eo falli potuit, vt veniale crederet esse commissum.* Vide hîc sagacissimam subdolè callidi serpentis, imbuti Dæmone astutiam. Meritò scilicet Diabolorũ vaferrimus, animal lubricum, & tortuosis anfractibus mobile, operi suo congruum per quem loqueretur, elegit; eòque per Angelicam præsentiam præstantioremque naturam, spiritali nequitiâ sibi subiecto, & tanquam instrumento abutens, fallaciam sermocinatus est fœminæ, à parte scilicet inferiore, & minùs suspectâ fallaciam inchoans, non existimans virum facilè credulum, nec errando posse decipi, sed dum charæ vxoris cedit errori. Quam cùm Adamus videt post interdictum pomi esum, comminatâ morte mulctatam minimè corruisse, pellaciâ charæ vxoris allectus, *in eo falli potuit, vt veniale crederet esse commissum.* O malum! sic est procliue *venialia* committere, eum etiam qui committere mortalia pio horrore detestatur? De infernalibus atrociter Diaboli technis venit, vt flagitiosius exitialiter crimẽ, specie tenùs enormem malitiam ambiguè diffiteatur, & noxæ *venialis* mentitam speciem malè induat, quò facilè & expromptè committatur. Heu! sic perdubitãter malè opinata delicta *venialia*, callidus Dæmon

Gen. 3. v. 6.

1. ad Tim. 2. v. 14. S. Augustin.

Adam in eo falli potuit, vt primaum delictum veniale fore ambiguè putaret.

Dæmon mortalia ſubornat, & miſeras conſcientiæ ſtrages clanculum machinatur: ô time, quod ambiguè reputas *veniale*!

3. Matthæi 26. veſpere facto in Dominicæ paſſionis veſtibulo, infidæ Iudæ proditionis tabula legitur, ad exactam leuium noxarum cautelam. Diſcumbebat ergo Ieſus cum duodecim Apoſtolis, & ait illis: *Amen dico vobis, quia vnus veſtrum me traditurus eſt.* Nefandum quippè ſcelus, de perfido Deicidij reatu atrociter enormiſſimum! Vnde, quæſo, ad hoc profundiſſimum nequitiæ baratrum Iudas peruenit? quonam ſcelere ad tantum ſcelus perpetrandum, viam Apoſtolus ſenſim præſtruxit? Scilicet exiguis defectibus, aut exiguitatis cenſu conſcientiam ſubruit; & exinde tantâ ruinâ miſerabiliter corruit. Quod eloquenter ediſſerit Chryſoſtomus homil. 77. in Matthæum: Nullus igitur, inquit, friuolâ ſe illâ ratione conſoletur, quâ vniuerſa proteruitas in animam inducitur. Illâ, inquam, ratione nullus vtatur, dicens: Quid hoc eſt, aut illud? mille certè hinc mala oriuntur. Veterator enim malorum Diabolus cùm ſit, magnâ malitiâ, multâ operâ ingenti ſtudio, condeſcenſioneque nonnullâ ad perditionem hominum vtitur. A minimis enim plerumque incipit. *Mirabile quiddam atque inauditum dicere audeo. Solet mihi nonnunquam, non tanto ſtudio magna videri peccata eſſe euitanda, quando parua & vilia. Illa enim vt auerſemur, ipſa peccati natura efficit; hæc autem hâc ipſâ re, quia parua ſunt, deſides reddunt, & dum contemnuntur, non poteſt ad expulſionem eorum animus generosè inſurgere. Vnde citò ex paruis maxima fiunt negligentiâ noſtrâ.* (Subdit ad rem tempeſtiuè Chryſoſtomus.) *Sic in Iudâ maximum proditionis malum exortum eſt, niſi enim putaſſet paruum eſſe pecuniam inopum ſurripere, in tantam proteruitatem non deueniſſet. Iudæi quoque niſi putaſſent inanis gloriæ delictum minimum eſſe, vſque ad cædem Domini lapſi non fuiſſent. Hâc viâ omnia ſcelera fieri videmus. Nemo enim repentè ad extremam improbitatem inſilijt. Habet quippè inſitum quemdam animæ pudorem atque innatum, quem ſubitò calcare atque proijcere non poteſt, ſed ſenſim atque paulatim ex negligentiâ perit. Hoc pacto etiam Idolorum cultus aditum inuenit, cùm vltra quàm oportet, viui ac defuncti nonnulli honorarentur: hoc pacto ſimulacra & ſtatuæ adoratæ ſunt: hoc pacto denique fornicatio, & cætera vitia dominantur.* Pluſculum forſan reſcripſimus, ſed quod mirè, non modò teſtatur, ſed teſtatum elucidat, quanto periculo opinatæ leuiores noxæ negligantur, quo ad enormiſſima extruitur ſcala, atque aditus facilè ſternitur: quod in Iudâ proditore, Deicidis Iudæis, & Idololatris brutâ impietate pertinaciter ſtolidis, oculis videre licet. O, in leui offendiculo caue ruinam!

Matth 26. v. 21.

S Chryſoſt.

A modici delicti contemptu, Iudæ, Iudæorum & Idololatriæ ſcelera initium habuerunt.

4. Pſalmo 89. ſic modulatè Deo pangitur: *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.* Quæ verba claritatis gratiâ ſic ordinat Genebrardus: *Eorum anni erunt ea, quæ pro nihilo habentur.* Sed vt Græca vna dictione reddant, noua vocabula excogitarunt Interpretes. Tertullianus, *Nullificamina, eorum anni erunt*: Eugubinus, *Nihilitudines*, ſeu extenuationes in nihilum vertit: noſter Martinus del Rio, *Nihileitates*: Lxx. Interpretes, *Vanitates*, ſeu *nihilum*. Sed quidnam ſunt hæc, *quæ pro nihilo habentur*; hæc, inquam, quæ cenſentur *vanitates*, *nullificamina*, *nihileitates*, ſeu *nihilitudines*? An ita reipsâ ſunt, an hominum opinione, & vulgari peccatorum cenſu? Eleganter S. Gregorius Nyſſenus in opere recèns latinitate donato & edito, commentans præſcripta Dauidis verba; *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt*, nouiter ea exponit, ſic fatus: *Pulchrè & ingeniosè appellat peccata Nihil: nam qui peccata, ſolet quodam modo pro nihilo peccatum ducere: & pro quouis ſcelere perpetrato defenſionem inſtruere, vt cuiuis in quocumque malè commiſſo promptum ſit dicere: Nihil eſt cupiditas, nihil ira, & alia huius generis nihil ſunt, cùm ſint naturæ quædam motiones.* Hoc culparum *nullificamine*, ſic earum malitiam extenuare, imò & fruſtrari feſtinant, vt deluſam (ſi Deo placet) ſcelerum malitiam audaciùs committant. Sic vita hominum hanc ſceleris excuſationem crudè præmaturam obtendens, ſceleroſa flagitia, tanquam *nihilum* reputat, & impudentiùs patrare audet. *Eorum anni erunt ea, quæ pro nihilo habentur* ſubdolo *nullificaminis* arbitrio.

Pſal. 89. v. 5.

Genebrard. Tertullian. Eugubinus. Martin. del Rio, Lxx. Interp.

Vita hominū conſtat ſceleroſâ flagitiorum annihilatione.

S Nyſſ. tr. 1. in Pſal. c. 7.

5. Matth. 4. poſt quadraginta dierum ieiunium, Chriſtus eſurit. *Et accedens tentator, dixit ei: Si filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiant.* Sed ex duobus contrarijs interceptus teneris, ô Diabole. Si ad imperium tuum lapides in panes transferre poteſt, ergo fruſtrà tentas eum, qui tantâ poteſtate eualet: ſi autem non poteſt facere, fruſtrà Dei filium ſuſpicaris. Sed eſto, duros lapides in recentes tranſmutet panes, ecquid malitiæ inde extorquebit à Chriſto? An non his maiora miracula Prophetæ ediderunt? Quia & nec ſceleris ſpecies in hâc conuerſione tranſlucet. Imò etſi miraculoſos illos comederet panes, terminandum quadraginta diebus ieiunium cibo miraculoſo impunè ſolueret. Sanctus Ambroſius hanc tentationem examinans, ſic tandem concludit: *Dic vt lapides iſti panes fiant. Aliud explorantis, aliud tentantis eſt: & Deo ſe* Dæmon *profitetur credere, & homini conatur illudere.* Scilicet non hîc ſatagit malus Dæmon, vt Chriſtus arroganter tumeſcat, aut ſe reuerenter è genu adoret; quod in ſecundâ & tertiâ tentatione obnixè intentat: ſed id tantùm negotiari ambit, vt Chriſto *illudat*, dum in re modicâ, & exigui admodum momenti, ſibi adnuit, & eius inutili ſuaſioni ſponte obſequitur. Pulchrè S. Cæſarius homil. 5. ad Monachos, ſic eos erudit: *Inter hæc quodammodo exultat Aduerſarius noſter, quando nos videt ad hoc maxima contempſiſſe, vt in minimis deformiùs vinceremur.* O quanta, & quàm maxima in hoc mundo hactenus deſpexerat Chriſtus, & exinceps contempturus erat! ergo oblatione lapidum conuertendorum in panes, non ſatagit, vt ad malitiam trahat, ſed *homini conatur illudere*: exinde minima offert ad ſui nutum præſtanda, vt qui *maxima contempſerat*, *turpiùs in minimis vinceretur*: in minimorum enim victoriâ, maximè *Aduerſarius noſter exultat.* Ardua quidem certamina Rutha hactenus velut *obſtinato animo* in re virtutis generosè ſuperauerat: nec in æſtuante ſpicilegij opere vltrà vires femineas improbo; quicquam vel modicum non ex heri aut Noëmi præſcripto, aut temperan-

Matth. 4 v 3.

In prima tentatione Diabolus ſatagit Chriſto illudere.

S. Ambroſ. l. 4. in Lucam.

Qui maxima ſuperauit, in minimis turpiùs vincitur.

S. Cæſarius.

Hic verſ. 2. &c.

tiæ

tiæ aut modestiæ normâ gessit: quò non in maximis dumtaxat, sed in minimis etiam victrix euasit.

---

§. CXIII.

Bonum non est in Magno, sed in Bono est Magnum: ne ergo modica spernas.

1. Scaph. apud Euseb. lib. 2. de Arte vol. c. 84. *Bonum non est in magno, sed in bono est magnum.*

ANimaduertens Scapheus discipulum vehementer inflatum, hâc verissimâ obiurgauit sententiâ: *Bonum non est in Magno, sed in Bono est Magnum.* Quicquid rectè fit magnum est, quin & gloriosum est: at quicquid magnum est non ideò bonum est, sæpè vituperabile, rarò securum. Ius aliquod securitatis minora bona sibi vendicant, in exiguitatis asylo: exigua enim minus sunt arrogantiæ tributaria, cui magna plerumque obærata sunt, cognatæ sublimitatis censu. Montes quatiunt fulmina, obuij fastigij propinquo obiectu. Quin & exiguum non est, quod persæpè præ manibus est, & obuio conflictu frequenter & incessanter superandum. Nunquam non esse in procinctu, & cum vicino hoste semper velitari, ac vincere, seria victoria est, & magnis triumphis maior, non quia validior hostis, sed quia frequentior, & incunctanter obuius, & incessanter pertinax: quippè quem non pudet vinci, vt est ignominiæ assuetus. Sanè exiguum non est, sine quo magna virtus non est. *Prorsus autem* (ait Simplicius) *qui maiora immodicè appetunt, modica despiciunt, eáque respuunt, cum maioribus comparantes: cùm tamen, vt aiunt, impossibile sit maiora adipisci ante parua; & ante modica maiora consequi.* Quæ est antiqua, omniumque eruditorum calculis rata sententia.

Simpl. c. 14. in Epist. Epoch.

2. Genes. 1. v. 16. & 17.

Geneseos 1. in quarta mundialis opificij die, *Fecit Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti: & stellas. Et posuit ea in firmamento cœli, vt lucerent super terram, & præessent diei ac nocti.* Verùm cùm Luna in cœlo creata sit, vt luceret super terram, eamque sublustri illuminans luce, noctem congruè clararet, quæ est noctis præsidentia; sagaciter perquirunt Interpretes de statu Lunæ recèns formatæ: An scilicet creata sit, in principio sui incrementi subcrescens? an in decremento, macilenta sui sensim defectu, & præ macie corniculata? an potiùs plena, & totâ lampade sidereâ splendidiùs nitens, noctem suam lucidâ præsidentiâ clarans? Longum facerem, si Doctorum placita sigillatim recenserem: dabo Augustinum, qui de hâc re sic inibi ad rem præsentem scitè philosophatur: *Qualis autem Luna facta sit, multi loquacissimè inquirunt, atque vtinam inquirentes loquantur, ac non potiùs docere conantes. Dicunt enim ideò plenam factam, quia non decebat vt Deus imperfectum aliquid illo die faceret in sideribus, quia scriptum est, quòd facta sunt sidera. Qui autem resistunt, dicunt, Ipsa ergo debuit prima Luna dici, non quartadecima; quis enim ita incipit numerare? Ego autem medius inter istos ita sum, vt neutrum asseram.* (Attentiùs expende quæ subdit Augustinus verba, plena acuminis, moralitatis plena, quæ alibi aliorsum emedullauimus) *sed planè dicam, siue primam, siue plenam Lunam Deus fecerit, fecisse perfectam. Ipsarum enim naturarum est Deus auctor & conditor. Omnis autem res quidquid progressu naturali per tempora congrua quodammodo prodit atque explicat, etiam antè continebat occultum, etsi non specie vel mole corporis sui, tamen ratione naturæ.* Litteralissimè pariter ac moralissimè Augustinus, in primâ lunâ recèns formatâ, etsi tunc paruulâ, modicâ tenuitate sublucente; totam plenitudinem, perfectionem, & lucendi postmodum vbertatem præproperè videt; atque ethicè prædicat; videlicet ne spernamus modica, tametsi exigua & imperfecta specie tenùs appareant. Illa porrò tenuitas in exordio, & lucendi tunc exiguitas, sensim fœcunda splendorum est, ac succidaneo paulatim incremento, ad plenæ Lunæ perfectionem succrescit, & plenitudinem lucendi consummat. *Nam siue primam, siue plenam Lunam Deus fecerit, fecit perfectam. Omnis autem res quidquid progressu naturali per tempora congrua quodammodo prodit atque explicat, etiam antè continebat occultum, etsi non specie vel mole corporis sui, tamen ratione naturæ.* Ne spernas Lunam etsi macilentè corniculatam, & modicè nitentem; fulgorum enim plenitudinem, quibus mox totâ lampade fulgebit, & suam lucendi præsidentiam plenè obibit, in illâ lucis tunc exiguitate abscondit & continet, quam sensim explicatiùs prodet, & perfectione plenâ consummabit. De facili suppetit ethica analogia, quò in re virtutis parua magni faciamus. *Bonum non est in Magno, sed in Bono est magnum:* ne ergo modica spernas.

S. August.

Prima Luna totam lucendi plenitudinem continet, & sensim explicat.

3. Matth. 13. v. 31. & 32.

Matthæi 13. Christus Deus aliam parabolam proposuit turbis, quâ Euangelicæ virtutis vim apprimè tradidit, sub moralissimo ænigmate: *Simile*, inquit, *est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo. Quod minimum quidem est omnibus seminibus: cùm autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniant, & habitent* (Syrus, *obumbrentur*) *in ramis eius.* Sanè regnum cœlorum, & granum sinapis est Ecclesia, præsertim primitiua, numero parua, sanctitate maxima. Ita Chrysostomus. Aut est fides Christiana, vt vult Augustinus; aut potiùs Euangelium, seu doctrina & virtus Euangelij, vt censent Hieronymus, Ambrosius, Beda, & alij. Audiendus est Augustinus Serm. 31. de Sanctis: *Granum sinapis magnum est, non specie sed virtute. Primâ fronte speciei suæ paruum est, vile, despectum, non saporem præstans, non odorem circumferens, non indicans suauitatem; at vbi teri cœperit statim odorem suum fundit, acrimoniam exhibet, cibum flammei saporis exhalat, tanto caloris feruore succenditur, vt mirum sit in tam friuolis tantum ignem fuisse conclusum.* Scilicet parum est, quòd virtus magna in minimis semper experimentum capit; nisi etiam minima essent maximorum fœcunda; & valdè modica, quæque, & perfectè consummata in re virtutis feliciter spondeant. Eleganter Valerianus Cemeliensis homil. 18. *Virtus*, inquit, *quæ in paruis promittitur, faciliùs in maximis exhibetur; si dum consuescimus minora vincere, maiora discimus tolerare.* Bellè quidem. Hem! Sic parua in sanctitatis negotio, maximorum fœcunda sunt, vt maxima

Syrus.

S. Chrysost. S. Augustin. S. Hieron. S. Ambros. Beda.

Virtus, quæ in paruis promittitur, faciliùs in maximis exhibetur.

S. Valerian.

maxima spondeant, summa *promittant*? ô arcana *promissio*, quæ fidem non fallit, nec sperantem votorum frustratione deludit! sed pectora implet, eò faciliùs, quò in modicis, & velut *friuolis*, tantam fidei energiam, & sanctitatum omnium vbertatem agnoscit, & abundè experitur. *Virtus quæ in paruis promittitur, faciliùs in maximis exhibetur.* Quare in grano sinapis omnium minimo, Christianarum virtutum summa, & perfectio maxima luculenter transparet ad exactam morum eruditionem, ne modica in re virtutis, cum imperito vulgo depretientur: *Bonum non est in Magno, sed in Bono magnum*: ne ergo modica spernas.

4. Iob 31 v. 18. Tigurina. *Benignitas fit vitæ magistra.* Sanctus Iob cap. 31. quandam cum pietate cognationem, de se prædicare videtur: *Ab infantia*, inquit, *creuit mecum miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum.* Hanc sententiam Biblia Trigurina redditur: *A primis annis educauit me* (benignitas) *velut parens, & quamprimum editus sum, eam mihi vitæ magistram constitui.* Hebræus apud Caietanum (Caietanus): *A pueritijs meis grandiuit me tanquam pater: & de vtero matris meæ ducam eam.* (In probâ indole, cui velut cognata est pietas, Dei gratiam nostri Theologi agnoscunt.) Ait ergo Philo (Philo) in libro de Somnijs? *Cùm Dei verbum in terrenam istam nostram compagem peruenit, virtutis cognatis sectatoribusque auxiliatur.* Sed nollem, si fieri potuisset, vt hanc proborum hominum cum virtute *cognationem*, cognatio cum vitijs deuenustaret, dehonestaret, incestaret. (*Qui modica spernit affinitatem cum vitijs expetit.*) Audiendus est S. Ambrosius (S. Ambros.) epist. 25. ad Vercell. Eccles. qui minima quæque delicta hâc de caussâ diligenter cauenda putat: *Neque enim*, ait, *mediocris virtus est, cui cauendum, non solùm ne grauioribus flagitijs sit affinis, sed ne minimis quidem.* Heu! non minimam censes, vel leuem in re virtutis omissionem, aut leuiculam noxam? Sagacius peruide, & solerter præcaue, ne *cognationem* cum virtute desuescas, & cum vitijs *affinitatem* contrahas. Quisquis in re virtutis, quæ vulgò censentur modica, tanquam minima & superuacua negligit, *cognationem* cum Euangelicâ perfectione refutat, & *affinem* esse exambit. *Bonum non est in Magno, sed in Bono est magnum*: ne ergo modica spernas.

5. Eccli. 19. v. 26. & 27. Siracides Eccli. 19. hanc morum gnomen proponit: *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo.* Syrus (Syrus), *Aspectus viri demonstrat opera eius.* Modica hæc, & quæ leuia putari possent, non modò indicant, sed *demonstrant*, qualis animitus sit homo, & in qualia opera tandem erumpet? Scitè Tullius (Tullius) libro 3. de oratore: *Omnis motus animi, inquit, suum quemdam à naturâ habet vultum, & sonum, & gestum: animi imago vultus est. Nam hæc vna pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes & communicationes possit efficere.* Seneca verò propè adludens ad præscripta Ecclesiastici verba, ita scribit (Seneca epist. 52. *Qualis quisque sit, minima indicant, ac demonstrant.*): *Argumentum morum, ex Minimis quoque licet capere. Impudicum, & incessus ostendit, & manus mota, & vnum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum risus, insanum vultus, habitusque demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt.* Habes sacri Scriptoris profanum peritè commentarium. Sic leuis noxa, & modestiæ ac virtutis neglectus, interni hominis commentarius est, qui *demonstret opera eius*! Dilucidè S. Ambrosius (S. Ambros.) lib. de Eliâ & Ieiun. cap. 10. *Vultus quidam cogitationis arbiter, tacitus cordis interpres: facies index plerumque conscientiæ, & tacitus sermo mentis.* Et S. Gregorius Nazianzenus (S. Nazianz.) Orat. 2. in Iulianum improbos illius mores, ex notis modicè exiguis peritè auguratur: *Neque enim*, inquit, *boni quicquam significare atque minari videbamur, ceruix non firma, humeri subsultantes, & ad æquilibrium subinde agitati, oculus insolens & vagus furiosèque intuens, pedes instabiles & titubantes, nasus contumeliam & contemptum spirans, risus petulantes & effrænati.... Vt hac conspexi, statim prolocutus sum: Quale malum Romanorum terra nutrit.* Heu! sic quæ putantur modica, & tanquam minima negliguntur, de homine *enunciant, & demonstrant opera eius*? Quare admirari hîc licet Rutham, è Moabitide recèns proselytam, & populo Dei nuper adscriptam, quàm modestè exæstuans spicilegij opus obierit; dum erecta leui poplitum flexu, post terga metentium spicas deciduas legat. Quàm cautè (Hic vers. 2.), nil nisi ex socrûs suæ arbitrio aggredi audeat, quàm solerter illius monitis obsequatur, quàm sine querelâ diram egestatem sustineat. Modica hæc forsan censeantur; sed virtus perfecta, sicut & rerum natura, nusquam magis quàm in minimis tota est. *Bonum non est in Magno, sed in Bono magnum*: ne ergo modica spernas.

---

§. CXIV.

Vrbana comitatis obsequia, etsi sæcularem politiam suboleant, minimè negligere oportet.

1. Ferè ex Politico-Christi l. 1. c. 11. POstremas vbique partes ciuilissimè occupabit qui primas amat, etiam genere & dignitate inferioribus lubens cedet. Nemo nisi experientiâ doctum credat, quãtum coniuncta virtuti modestia, & comitas obsequijs permista, etiam apud improbos possit. Demissio in magnitudine, ciuilitas, morum facilitas, honora beneuolè compellatio, frontis amœnitas, anticipata salutatio, potioris loci cessio, magno ad magna incitamento sunt. Sanè artificium promerendi, obsequium est. (*Comitas obsequiorum, promerendi artificium est.*) Qui humillimis etiam ciuilissimus est, omnium beneuolentiam arctè deuincit. Sibi inuidet, qui ciuilitatem negligit: inciuilitas enim inuidiam contrahit, quam facili comitate potuit in honores refingere. Mirum sanè quanti faciat sæcularis politia has vanæ gloriæ nugas. Miriùs quantam sibi asciscat inuidiam qui inurbanus audit: ac si quantum obsequiorum ambitio expetit, non reddatur, odio, & maleficentiâ compensandum sit. Heu! sic quisque belligeratur pro hisce ambitionis nugis, quasi inurbanitas aliena illum de suo gradu deiecerit? Et quod mirere magis, istiusmodi obsequiorum obseruantia, à sæculo irrepsit in claustra, sæcularis vanæ gloriæ bibula. Adeò vt attẽtior ciuilitas, quod est sæcularium negotium, velut superstitiosè virtutem vexet, quasi cum sæculo his sæculi ritibus minimè renunciarit: &

rit: & iam rusticanè inurbanus audit, qui in obsequijs nimis comptus non est. Iubetur ergo comitas in sanctissimis etiam viris præscribere: an etiam in Sacrâ scripturâ? Quis negligat attentiùs præstare, quod non præstare, offendisse est? In permissis tempori cedat virtus, quæ non renunciauit politicæ.

2. Geneseos 1. in primo mundi auspicio lux clara præfulsit. Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. Et vidit Deus lucem quod esset bona: & diuisit lucem à tenebris. *Appellauitq; lucem Diem, & tenebras Noctem: factumque est vespere & mane, dies vnus.* Hinc obscuræ noctis notatur ambitio, quòd potiorem die locum arroganter præoccuparit; cùm dies seu lux, & prior & potior quàm tenebræ siue nox, censenda sit. Cur ergo dies mundi primus priùs *vespere*, dein *mane* constare perhibetur? Num bene clara dies cedat obscuræ nocti, & principe loco ac gradu viduetur, quo nox præemineat? Cur ergo dicitur: *Factum est vespere & mane, dies vnus*; & non potiùs: Factum est mane & vespere, prima dies? Nemo hactenus hoc litigium composuit. Sic autem inibi S. Ambrosius componere adnititur: *Quærunt aliqui, cur prius vesperum, posteà mane Scriptura memorauerit, ne fortè noctem priùs quàm diem significare videatur. Nec aduertunt primò quòd præmiserit diem dicendo: Et vocauit Deus diem lucem, & tenebras vocauit noctem.* Bene est, paulò antè Scriptura Diem prætulerit nocti; sed cur postmodum diei noctem præferre videtur, dum mane post vesperem nominatur? Parum quidem vrbanè videtur agi cum diei, cui nox obscurior antefertur. Pergit Ambrosius primatum diei adstruens, ne inciuiliter cum eo actum videatur: *Eò vsque autem noctem diei Scriptura anteferre non potuit, vt & diei & noctis tempora, diei appellatione concluserit, & tanquam principalis auctorem nominis vindicauerit.* Ecce tibi quàm solerter Ambrosius vindicias de noctis prælatione, pro die egerit, ne dies de primo gradu, à nocte inurbanè ambitiosâ deijci putetur. Nempè antequam dixerit sacer Historicus: *Factum est vespere & mane, dies vnus*, diem nocti prætulerat, aiens: *Appellauitque lucem Diem, & tenebras Noctem*: ergo de primâ antelatione præscribat princeps diei locus, & ambitus à nocte primatus. Exin cùm sub diei nomine noctem etiam concluserit: à præstantiori nomen faciens, quasi dies noctis vocabulum, & vocabuli rem penitus exorbuerit, noctis elogium palam euacuauit, & diei manifestè impendit. *Scriptura*, inquit, *diei & noctis tempora, diei appellatione conclusit, & tanquam principalis auctorem nominis vindicauit.* Vide quot vindiciarum litigia, & litterarias subtiliter rixas, ambigua noctis antelatio perperam excitarit. Tanti vrbana ciuilitas inter homines æstimatur, ne honoris gradu cedat, quod antistat præstantiæ prærogatiuâ. Obscuræ noctis ambitiosa rusticanè inciuilitas, hos arroganter tumultus excitauit, quia dies sacer à vespere auspicium mutuatur. De quo alibi multis.

Genes. 1. vers. 5.

S. Ambr. l. 1. Hexaem. c. 10. *Noctis inciuilitas vapulat de ambitu antelationis comparatione diei.*

3. Genesis 4. Adam recens paradisi exul, in terrâ natiuitatis suæ peregrinatur: cognouit autem vxorem suam Euam: quæ concepit & peperit Cain. *Rursumque peperit fratrem eius Abel. Fuit autem Abel pastor ouium, & Cain agricola.* Prærogatiuâ natiuitatis præfertur Cain, qui priùs nasci properauit: posteà nascitur Abel, cunctatior ad natiuitatis antelationem, ad reuerentiam numinis, & iustitiæ cultum festinantior. Sanctus Ambrosius qui nuper pro diei primatu litigat: *Non est*, inquit, *otiosum quod cùm ante generatus sit Cain, prælatus sit hoc loco Abel: nec idem sit ordo nominum, qui est ordo naturæ. Quid sibi vult mutatio ordinis, vt priùs iunioris meminerit, vbi scribitur vitæ status, operisque vsus?* Indubia est prærogatiua natiuitatis in Cain, quâ illum minimè defraudauit. Officiorum autem interrogemus distantiam, vt colligamus caussam prælationis. Pergit Ambrosius: *Operari terram*, inquit, *vsu prius est, gratiâ inferius quàm oues pascere. Hoc enim instar est cuiusdam doctoris & principis. Meritòque prior se à vetustioribus inchoauit, iunior recentiora prætulit.... Rectè ergo vbi nascuntur hi fratres, seruatur etiam in prædicando ordo naturæ: vbi verò exprimitur disciplina viuendi, seniori iunior antefertur: quia etsi tempore iunior, virtute præstantior est. Innocentia enim tempore posterior est quàm malitia, & quâdam suppar ætate: sed meritorum nobilitate antiquior.... Vbi ergo generatio exprimitur, præueniat Cain: vbi disciplinarum sit prædicatio, præcurrat Abel.* Idcircò priùs prior Cain nominatur, vt sua naturæ prærogatiua seruetur, nec debito obsequio fraudetur incautè, qui natiuitate prior est. Ne etiam qui potior est munere, & innocentiæ elogio antelatione suâ careat, confestim prior nominatur, ne, etsi in posteriore recensione, & ordinis serie, antelatione sibi debitâ viduetur. Scilicet compensetur de alterâ prælatione, quod de primâ detractum est, vt suus cuique ordo, & congruum ordini obsequium, exactiùs seruetur. Tanti vrbana comptè ciuilitas inter homines æstimatur?

Genes. 4. v. 2.

S. Ambr. l. 1. de Cain c. 3.

Abel Caino postponitur, & præfertur ne vrbanitati aliquid detrahatur?

Actorum 13. Sergius Cypri Proconsul, accersitis Barnabâ & Saulo, desiderabat audire 4.
verbum Dei. Resistebat autē illis Elymas Magus, quærens auertere Proconsulem. *Saulus autem, qui & Paulus, repletus Spiritu sancto*, intuens in eum, dixit, &c. Hinc iam qui Saulus ante, Paulus vocari incipit. Vnde verò orta sit noua hæc appellatio, incertum. Plures censent, quòd sicut Scipio à subiectâ Africâ Africani sibi nomen assumpsit; ita & Saulus ad prædicationem Gentium missus, à primo Ecclesiæ spolio Proconsule Sergio Paulo victoriæ suæ trophæa retulit, erexitque vexillum, vt Paulus diceretur à Saulo. A Deo autem mutatum esse illi nomen censet inibi Oecumenius, cuius rei opportunè elegantem rationem reddit, sic fatus: *Saulus, qui & Paulus*, inquit, *ne vel in hoc minor esset Apostolis Paulus, nomen eius transmutat Deus, cùmque Saulus diceretur, Paulum vocauit: quodque præcipuum habuit Princeps Apostolorum, id ipse quoque adeptus est.* Itaque prælustre fuit in Petro Apostolorum Principe, quòd ex Petro *Cephas* à Christo nominatus est, transnominati sunt etiam Iacobus & Ioannes, illisque *Boanerges* nomen inditum est. Huiusmodi autem antiqui nominis refutatio, & de recenti vocabulo compellatio per Christum Summatibus Apostolorum facta, consultissimè procuratur ne desit Paulo, ne inde summis Apostolis inferior videatur. Sanè cælestis œconomia

Actor. 13. v. 9.

Oecumenius.

Transnominatio Petro concessa, non erat Paulo deneganda, quare?

mia rebus in Ecclesiâ gerendis attenta, hoc Paulo obſequium, & familiaritatis cum Chriſto indicium conſultiùs adnuit, tametſi de ſe transnominatio modicum fœneret dignitatis. Modicum quidem dignitatis fœnerat: ſed iſtiuſmodi ſiue magnum ſiue modicum obſequium, de conſultâ Dei prouidentiâ, minimè Paulo denegatur, vt qui Apoſtolorum Proceribus inferior non eſt, honorum obſequijs nullatenus defraudetur. *Ne vel in hoc minor eſſet Apoſtolis Paulus, nomen eius transmutat Deus.* Opinor, de eiuſmodi transnominatione cælitus faciendâ, non valdè Paulus ſatagebat: ſed non de ſolicitudine ambientis, ſed de attentiori politiâ conuerſantis, hæc obſequia diſpenſanda ſunt. O bona de cœli ſcholâ eruditio, ne debita ſingulis obſequia negligantur. Decebat Paulum hâc ſuper re non angi; hæc autem non negligere Chriſtum decuit.

5. Redeat iterum Adami ſoboles ordine cenſa, Geneſeos 4. Adam, inquit, cognouit vxorem ſuam Euam: quæ concepit, & peperit Cain. Rurſumque peperit fratrem eius Abel. *Fuit autem Abel paſtor ouium, & Cain agricola.* (Gen. 4. v. 2.) Serò forſan iuſtus Abel Caino iniquiſſimo præfertur. Nam in primâ recenſitione Cain primò nominatur, & ſua illi naturæ prærogatiua ſeruatur. Poſtea verò cùm officiorum denarrantur merita, iuſtus Abel Caino nequam antefertur. Sed iam primatum natura dedicauit, & principem præoccupauit locum; etſi in ſecundo, id eſt, meritorum & ſanctitatum catalogo Abelus Caino præponatur. Iſne eſt Abelus: qui potiorem locum Caino cedat? Cainúſne primatum Abelo vſurpet? O peruerſa ordinis obſequia! ſed quæ mores ad virtutum politiam informant. Hunc locum tractans Ambroſius lib. 1. de Cain & Abel, cap. 3. ita ſcribit: *Quæ concepit, & peperit Cain, &c. Ideò in nobis antè naſcitur Cain ſeipſum præferens: poſteà Abel generatur, in quo ſit reuerentia diuinitatis. Priùs ergo irrepit quod malum eſt, poſteà agnoſcitur quod bonum eſt. Vbi autem bonum, ibi iuſtum: vbi iuſtitia, ibi ſanctitas, hoc eſt Abel, qui adhæret Deo.* O malum! Priùs in rerum naturâ naſcitur Cain, *ſeipſum præferens*; natura enim Caini vitium, quàm virtus Abeli. Conniuendum igitur eſt Caino, de naturæ ſeu natiuitatis prærogatiuâ arroganter ſuperbo, qui *ſeipſum præfert* iuſto Abelo, iuſtitiæ ac modeſtiæ meritis potiori. Dedecet enim Abelum iuſtum belligerari pro iſtiuſmodi primatu, quem à ſe neglectum confeſtim obtinuit: nam poſtmodum in officiorum ſerie priùs recenſetur, & omni æuo tanquam potior æſtimatur. *Aunque la ambicion ſe tome el primer lugar, de el vltimo hara primero la virtud.* Antè naſcitur Cain *ſeipſum præferens*, poſteà Abel: ſtatim autem ſubditur: *Fuit autem Abel paſtor ouium, & Cain Agricola.* Sic Boozus hic ſuos meſſores & ſeruulos comiter & humaniter ſalutat: & ab eis adæquè ſalutatur.

S. Ambroſ. Cain ſeipſum præfert, ſed Abelus tandem illi cedens, antefertur.

Hic verſ. 4.

§. CXV.

Serui nomen, inhumanæ Dominorum auſteritati non ſit obnoxium. quare?

VEllem vt tu cogitare velis iſtum, quem ſeruum tuum vocas, ex eiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cœlo, æquè ſpirare, æquè viuere, æquè mori. Tu tam illum videre ingenuum potes, quàm ille te ſeruum. Nam quidquid boni aut mali dare poteſt fortuna, auferre poteſt. Non eſt ſerui nomen inhumanæ auſteritati obnoxium de ſeruilis conditionis innoxio reatu. Serui ſunt? imò homines. Serui ſunt? imò contubernales. Serui ſunt? imò humiles amici. Serui ſunt? imò conſerui, ſi cogitaueris tantundem in vtroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſeruo familiariter agere, cum eoque cibum ſumere. Quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cœnantem dominum ſtantium obſequenter ſeruorum turba circumdedit. Eſt ille plus quàm capit, & ſeruos infrà naturam & conditionem deijcere ambit; & de alienâ infelicitate felicitati adulatur ſuæ. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis, potes. Hæc voti mei ſumma eſt. Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum ſuperiorem velis viuere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in ſeruum liceat, veniat in mentem, tantundem in te Domino tuo licere. Ergo viue cum ſeruo clementer: in iter quoque & ſermonem admitte, & in conſilium, & in conuictum. Non miniſterijs ſeruos æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores, miniſteria caſus aſſignat. Quidam côuerſentur tecum, quia digni ſunt, quidam vt ſint. Siquid enim in illis ex ſordidâ olim conuerſatione ſeruile eſt, honeſtiorum conuictus ſenſim excutiet. Imitare hîc Boozum forſan Hebrææ gentis Ducem, ſaltem virum primarium, & opulentum qui ruſticanos ſeruos humaniter ſalutat, & pariter reſalutatur ab eis: eos ad familiare colloquium aduocat, & ad conuictum tanquam humiles amicos recipit.

Ferè ex Senecâ epiſt. 49.

Cùm ſeruis clementer agendum, & familiariter côuerſandum eſt.

Hic verſ. 4. &c.

2. Siracides Eccleſiaſtici 33. ſic homines ſapienter monet: *Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua: quaſi fratrem tuum ſic eum tracta: quoniam in ſanguine animæ comparaſti illum.* (Eccl. 33. v. 31.) Seriò Ianſenius contendit τὸ *fidelis* eſſe delendum, parum idoneè, opinor ad litteram, ad rem ethicam peridoneè. Porrò qui ſic humaniter tractat ſeruum, aut *fidelem* inuenit, aut facit. Pro τὸ *fidelis*, Rabanus habet, *bonus*; alij *ſenſatus*; Syrus, *verus*, id eſt, probus, qui ſe verè, vt ſeruum decet, gerit; nil vltrà ſeruilem conditionem ambit; hic, hic, inquam, *ſit tibi quaſi anima tua.* Græca, *ſit tibi tanquam tu?* Romana, *tracta eum ſicut te ipſum*; luculentiùs Tigurina, *vt animam propriam foueas eum.* Itaque herus ſeruum *foueat*, tanquam conſeruum, imò tanquam *ſeipſum*, qui herus eſt; exinde tanquam herum. *Quid ſeruus, aut herus?* (ait Nazianzenus) *mala eſt hac ſectio; eſt fictor vnus, vna lex, iudex quoque: ſic ergo ſeruos, ſeruus vt cernas tuos.* Ne autem videatur inſolens, quòd ſeruos herus tanquam heros tractet, audien-

Ianſenius. Rabanus. Syrus. Græca. Romana. Tigurina. S. Nazianz. in Tetraſtic.

audiendus est Augustinus, qui his verbis Nazianzeno consentit; hanc dominorum seruitutem exponit: *Pax dominica*, inquit, *est ordinata cohabitantium imperandi obediendique concordia. Imperant enim qui consulunt, sicut vir vxori, parentes filijs, domini seruis; obediunt autem quibus consulitur, sicut mulieres maritis, filij parentibus, serui dominis.* (Addit tempestiuè Augustinus exponens quale sit heri in seruos imperium.) *Sed in Domino iustè viuentes, & ab illa adhuc ciuitate peregrinantes, etiam qui imperant seruiunt eis, quibus videntur imperare: quia non dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi; nec principandi superbiâ, sed prouidendi beneficio.* Itaque qui non principandi ambitione, sed *prouidendi beneficio*, sic fouet seruum, *vt seruus seruos cernit suos:* nam qui sic modestè & humaniter *imperat, seruit eis, quibus videtur imperare.* Nimirùm quot malos seruos herus quisque habet, tot fures nutrit, tot hostes domi fouet: quot verò *bonos, veros, fideles* habet seruos, tot heros alit.

S. Augustin. in Sentent. num. 163.

Herus seruis imperans, eis seruit.

3. Adhuc autem enucleanda superest Romana huius loci translatio: *Si est tibi seruus fidelis, tracta eum sicut teipsum.* Nempè herus sicut seruos tractat, sic ipse tractatur à Deo, cuius seruus est, & seruorum vindex ac dominus: quare suiipsius caussam agit. Appositè Philo apud Maximum Serm. 7. *Talem te*, inquit, *domesticis seruis præsta, qualem Deum in te esse velles: vt enim audimus, sic à Deo audimur: atque vt intuemur alios, sic Deus nos intuebitur. Offeramus ergo misericordiæ misericordiam, vt simili simile consequamur.* Moralissimè quidem Philo! Addit Siracides. *Quaniam in sanguine animæ comparasti illum.* Scitè vertit Syrus: *Si verus est seruus tuus, sit sicut tu; quia sicut tu, ita & detrimentum tuum.* Profectò animæ sanguinem, quo vita fouenda erat, euacuat, & sibi incrementa inuidet: atque detrimenta subornat, qui seruos acerbiùs tractat.

Eccli. 33. v. 31. Romana. Philo. Maximus.

Sicut tu seruum, ita te Deus tractabis.

Syrus.

4 Lucæ 17. hanc Discipulis suis parabolam Christus proponit, tempestiuè ad rem: *Quis*, inquit, *vestrum habens seruum arantem aut pascentem, qui regresso de agro dicat illi: Statim transi, & recumbe: & non dicat ei: Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi donec manducem & bibam, & posthæc, tu manducabis, & bibes? Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? Non puto. Sic & vos cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Nec vacat; nec iuuat hîc expugnare Hæreticos, qui frustrà hoc loco abutuntur contrà bonorum operum merita. Nam hic seruus non mancipium est, sed mercenarius, & qui verè mercedem diurnam ei ex pacto debitam merebatur, vt patet; sed non merebatur vt herus ei gratias ageret; quia non solent heri seruis, quibus mercedem laboris persoluunt, agere gratias; hæ enim aguntur operi gratuito, & gratis præstito: agimus enim gratias pro beneficio, quod gratis nobis confertur. Vide autem hîc qualiter se Deus gerat nobiscum, quemadmodum & homines se gerant cum seruis; quasi nos nobismetipsis ex seruorum tractatione taxemus gratiæ mensuram, quâ à Deo munerandi simus. Quod luculenter inibi Sanctus Ambrosius adnotauit his verbis: *Sicut tu non solùm non dicis seruo tuo* (post diuini laboris sudorem:) *Recumbe, sed exigis ab eo aliud ministerium, & gratias ei non agis: Ita nec in te patitur Dominus vnius vsum esse operis, aut laboris, quia dum viuimus, debemus semper operari. Ergo agnosce te esse seruum plurimis obsequijs defœneratum. Non te præferas quia filius Dei diceris: agnoscenda gratia, sed non ignoranda natura: neque te iactes quod bene seruisti, quod facere debuisti. Obsequitur Sol, obtemperat Luna, seruiunt Angeli.* Quin & Seneca ac si præscripta Euangelij verba, de agenda aut non agendâ seruis gratiâ elucidaret, ita scribit libro 3. de Benef. cap. 22. *Seruus* (vt placet Chrysippo) *perpetuus mercenarius est. Quemadmodum ille beneficium dat, vbi plus præstat quàm operas locauit: sic seruus vbi beneuolentia erga Dominum fortunæ suæ modum transit; & altiùs aliquid ausus, quod etiam feliciùs nato decori esset, & spem Domini antecessit, beneficium est intra domum inuentum.* Quod eleganter toto illo cap. probat.

Lucæ 17. v. 7. & 8. &c.

Qualiter cum seruis agimus, ita & nobiscū agit Deus.

S. Ambros.

Quando seruus beneficium hero præstet.

Seneca. Chrysippo.

5. Ecclesiastici 4. sic monet Siracides: *Noli esse sicut leo in domo tuâ, euertens domesticos tuos, & opprimens subiectos tibi.* Per leonem quamlibet ferocem bestiam Rabanus intelligit: & aliqui *canem* nominatim exscribunt. Sed peridoneè *leo* præcipuè nominatur. Porrò *leonem cùm dicis* (ait Isidorus) *dicis horrendam, intolerandam, & solo rugitu montes concutientem belluam; quod imprimis dedecet.* Addit, *euertens domesticos tuos*, quod verbum, *inquietare* significat, ait Carthusianus. Sunt enim quidam qui domi quidquid audiant, quidquid loquantur, faciant irati. Ex Aristotele 2. de Animalibus refert Holcot lect. 55. in Ecclesiasticum, animal reperiri, quod fel habet in aure, & sub linguâ vermem. Hi felleâ aurium amaritie omnia excipiunt, & acerbâ morsicatione domesticos abrodunt, abrosúsque *inquietant*, & *euertunt.* Dein adjicit propiùs agens de seruis: *Et opprimens subiectos tibi*; Basiliensis codex vertit, *Et cerebrosus percutiens seruos tuos*; Vatablus, *Nec in domesticos tuos insanè sæuias.* Græco textu habetur, φαντασιοκοπῶν, *phantasiâ percutiens.* Itaque non bonus domi herus familiam *inquietas*, domesticos *euertit*, seruos *opprimit*, plerumque non seruorum meritò, sed insano *phantasiæ* suæ commento, & cognato propriæ imaginationis præstigio, quo omnia sinistrè interpretatur: fel enim habet in aure, & sub linguâ vermem. Vnde domesticos inquietat; & ingenij sui spinositate lacerat & cruentat, etsi nulla suppetat indignationis occasio. *Vt enim Echinus* (ait Chrysostomus) *in spinis ingreditur, quòd spinas secum circumferat: ita quibusdam in omni negotio acerbitas est; propterea quòd animo secum afferant asperitatem, etiam si res ipsa nihil afferat incommodi.* Ecce tibi à merâ *phantasiâ* est istiusmodi spinosa Dominorum in seruos acerbitas.

Eccli 4. v. 35. Rabanus. S. Isidor. l. 1. epist 284. Carthusian. Aristotel. Holcot. Octauius. Tufus ibid. Basiliensis. Vatablus. Græcus.

A phantasiâ est dominorum in seruos acerbitas.

S. Chrysost. in Similit.

6. Paulus ad Colossenses 4. sic salubriter heros erudit: *Domini, quod iustum est, & æquum, seruis præstate; scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlo.* Quod Vulgatus habet, *æquum*, Græcè legitur ἰσότητα, quod *æqualitatem*, seu potiùs *æquabilitatem* significat. Quæ autem sit hæc *æqualitas*, vel *æquabilitas*, quam herus debet seruare cum seruis, adspectu ad reliquam domesticorum familiam, hunc in modum explicat Augustinus lib. 19. de Ciuit. Dei, cap. 10. *Si ha-*

Ad Coloss. 4. v. 1. Græcus.

S. Augustin. *Si habuerunt seruos iusti Patres nostri, sic autem administrabant domesticam pacem, vt secundùm hæc temporalia bona, filiorum sorte, à seruorum conditione distinguerent, ad Deum autem colendum, in quo æterna bona sperandæ sunt, omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent. Quod naturalis ordo ita præscriberet, vt nomen Patrumfamilias hinc exortum sit, vt iniquè etiam dominantes, hoc se gaudeant appellari. Qui autem viri Patresfamilias sunt, omnibus in familiâ suâ tanquam filijs ad colendum & promerendum Deum, consulunt, desiderantes venire ad cælestem Dominum, vbi necessarium non erit officium imperandi, quia necessarium non erit officium consulendi iam in illâ immortalitate felicibus.* (Nota attentiùs quæ adijcit verba.) *Quò donec veniatur, magis debent patres quòd dominantur, quàm tolerare quòd seruiunt.* Vide hîc *æqualitatem*, quam herus debet in familiâ seruare, nempè vt meminerit, se *Patremfamilias* erga seruos etiam dici. Dein magis tolerare seruos, quam à seruis tolerari. O quàm multa quàm paucis compendiauit Augustinus!

Herus magis tolerare seruos; quàm à seruis tolerari debet.

---

§. CXVI.

Non ex amplitudine officij, aut muneris, sed ex illius exactâ adimpletione, officiale elogium taxari debet.

1. VAldè proderit nobis illud semper omnibus salutare præceptum, quo monstratur tranquillitas, si nec priuatim nec publicè, multa, aut maiora viribus nostris egerimus. Nulli fortuna tam dedita est, vt multa tentanti vbique respondeat. Quemadmodum per frequentia vrbis loca properanti, in multos incursitandum est, & alicubi retineri, alicubi respergi, alicubi labi necesse est: ita in vitæ actu dissipato, vago, & inæquali, multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius distulit, alius intercepit. Aliæ occupationes vltrà nostrum captum sunt, aliæ infrà nostrum fastum: illas sublimiores aggredi non audemus; ad has fastuosè nauseamus, & negotij vilitatem obtendimus. Verùm nil tam sublime, aut sordidum; nil tam arduum, aut inactuosum sit, quod ex munere aggredi, & tentare non liceat. Tantò aptiora exportandis oneribus tarda iumēta sunt, quàm nobiles equi: quorum generosam neruosè pernicitatem paria sæpè onera premunt: nec dedignantur sarcinam, quam nisi nimij ponderis obtentu excutiant, portare eualent. Nihil est tam nobiliter arduum, aut tam sordidè vile & inglorium, quod ex officio tentandum non sit. Si strenuè tentasti, ne desistas, peregisti; tametsi res diuersissimas, imò & oppositas, viribus tuis impares agere intentes.

Ferè ex Senecâ.

Res etiam oppositas, si ex officio aggrediamur, strenuè peragemus.

2. 2. Machabæorum 1. cùm Hebræus populus in Chaldæam captiuus è Ierosolymis abduceretur, Sacerdotes acceptum ignem de altari occultè absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus, & in eo contutati sunt eum. Denique post septuaginta annos, placuit Deo vt mitteretur Nehemias à rege Persidis, qui nepotes Sacerdotum illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem: *Et non inuenerunt ignem, sed aquam crassam. Et iussit eos haurire, & offerre sibi: & sacrificia quæ imposita erant, iussit sacerdos Nehemias aspergi ipsâ aquâ, & ligna quæ erant superposita. Vtique hoc factum est, & tempus affuit, quo Sol refulsit, qui priùs erat in nubilo, accensus est ignis magnus ita vt omnes mirarentur.* Res sanè mirissima, & quam Rupertus cum Sacerdotibus pariter admiratur: *Quale enim fuit*, inquit, *ligna & sacrificia superposita, atque lapides magnos aquâ perfundi, magnumque de contrario elemento ignem accendi?* Scilicet ille ipse qui in sacro prunario perpetuus *ignis* est, in religioso altari sublimis, & religiosis sacrificiorum vsibus aspectabilis; dum è fastigio præcelsæ sublimitatis deponitur, & *puteo* obsignatur iam *aquæ* naturam humilem repræsentat, & *aquæ* munus obit, eóque tanquam aqueo liquore *aspergere* fas est. Et, quod mirere magis, dum necessitas sacrificandi vrget, & sacer ignis deest, velut dediscens aquæ naturam, quam septuaginta annis induerat ad inflammanda sacrificia, ignis naturam, quamdiu diffitebatur, resumit, & pristinum olim munus obire pergit. Scilicet qui nuper in altari *ignis* erat, velut *aqua* stagnat in *puteo*; & iterum opposito inflammandi muneri perdiu familiari, non deest, licet *aqua* iamdudum erat. O typicè versatiles ad officia obeunda! mores. Nempè qui sacer ignis erat, in altari, non dedignatur in puteo *aquam* esse, & totam aquæ accidentiam induere. Nec postmodum dum opus est, ignis officium aqueæ naturæ contrarium, felici euentu obire non recusat. Quò ethicè erudiatur homo sublimitatibus diu adsuetus, non fastidire humiliora, imò & contraria munera succidanea; sed illa pro virili pleniùs adimplere, quæ est perfecti Officialis summa.

P. Didac. Celada in Ruth.

2 Machab. 1. v. 20. 21. & 22.

Rupertus l. 10 de Vict. Verb. c 19.

Qui nuper sacer ignis erat iam contrarium & humile aquæ munus plenè obit.

3. Matthæi 24. agens Christus Deus de signis aut præambulis, aut subsequentibus supremi Iudicij diem, sic fatur: *Statim autem post tribulationem dierum illorum Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo.* Sol obscurabitur, vel à Christo Deo tunc splendidiùs apparente: vel inductus fumus, aut densior nubes Solem occultabit; nisi forsitan extraordinariæ & miraculosæ eclipses Solem insolenter obtenebrent. *Et Luna non dabit lumen suum:* Sole enim obscurato, necesse est lunam obscurari; vtpotè quæ à Sole lumen suum haurit. (Cur autem Luna, quæ de alieno lumine splendet, sibi lumen arroget dum dicitur, *lumen suum*, quod de Sole ex se lucente non dicitur, alibi ethicè expendebamus.) *Et stellæ cadent de cœlo.* quia *Stellæ* sub finem mundi obscurabuntur, æquè ac Sol & Luna, à quibus planetæ, & nonnulli putant cæteræ quoque stellæ, lumen suum mutuantur, ita vt videantur hominibus cœlo excidisse. Planiùs, opinor, & pleniùs S. Chrysostomus ibidem: *Stellæ cadent de cœlo. Quò enim vsus nullâ existente nocte, ipsarum erit?* Sic otium à cœlo exulat? Sic è sidereo lucēdi fastigio deturbatur, qui superuacuum obiret munus? Sic cœli sidera occupantur in officio suo erga noctem sordidè obscuram, vt si illius cesset vsus, tanquam reas exercitij otio, cœli exules in terram deijciantur? Sic exactā vel obscuri muneris solertiam Deus exigit, vt ab illo cessatio, cælestem naturam

Matth. 24. v. 29. Lucæ 21. v. 24. & 25.

S. Chrysost. homil. 77. in Matth.

Stellæ dum obscuræ nocti inseruiunt, planè lucent. Secùs è cœlo cadent.

vsque terram disturbet? O quàm raro hactenus cursu ac lucis suæ æquabili dispensatione, Stellæ munus suum adimplent, dum probè sciunt in Dei œconomiâ, non magna dumtaxat munia exactè obeunda; sed à minimis, & velut sordidis (quale videtur obscuræ nocti ministrare,) si aliquâ ex caussâ cessatio detur, velut depositâ cælestium siderum naturâ ac cœli fastigio, in terrâ infimissimè ruituras. *Stellæ cadent de cœlo. Quis enim vsus, nulla existente nocte, ipsarum erit?* ô bonam de scholâ cœli eruditionem! Cælestia sidera, & sidereo splendore lucere sciunt, nec dedignantur obscuræ & sordidæ nocti incessanter ex officio inseruire; bene sciæ, quòd dum obscuræ nocti operam impendunt suam, sidereo splendore planè lucent, quod nisi præstent, lucere desinent. O timeat quisquis in fastigio præest!

4. Gen. 1. v. 16.

Geneseos 1. die mundi quartâ, *Fecit Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti*: & stellas. Et posuit eas in firmamento cœli, vt lucerent super terram, & præessent diei ac nocti, & viderent lucem ac tenebras. Vulgò sudata quæstio hinc exhauritur, quo pacto Luna parietur cum Sole, & *luminare magnum* adæquè nominetur; non reliqua cœli sidera, quorum aliqua, Lunæ magnitudinem ab Astrologis superare dicuntur? Citò dicam cum S. Thomâ: *Fecitque Deus duo luminaria magna, &c. Sic ergo etiam magna dicuntur luminaria, non tam quantitate, quàm efficacia & virtute. Quamuis enim aliæ stellæ sint maiores quàm Luna; tamen effectus lunæ magis sentitur in istis inferioribus, & etiam secundùm sensum maior apparet.* Scilicet sicut Sol *præsidentiæ diei* destinatur à Deo; ita & Lunæ *noctis præsidentia* committitur: ergo, tametsi Luna propè reliquis sideribus minor sit, tamen *luminare magnum* pariter ac Sol (secùs maiores stellæ) nuncupatur; *non tam quantitate, quàm efficacia & virtute*; nam sicut Sol congruâ efficaciâ ac virtute suæ *diei præest*, & idoneis diei dotibus ornat, & lucis suæ influxibus fœcundat; sic etiam Luna, etsi corporis quantitate minor, non minorem suæ noctis, cui præest, curam gerit; eam congruâ luce venustans, & idoneis ornans influentijs incessanter beneficis. Quo moralissimè edocemur, quòd non valdè refert, an quis magnum obeat munus, an medianum, an infimum; sed qualiter illud obeat, quàm solerter, quàm incessanter, quàm plenè, quale quale illud sit. Siquidem Luna propè reliquis astris quantitate minor, quia suum nocturnæ præsidentiæ munus plenè obit, & congruâ efficaciâ ac virtute moderatur, æquali cum Sole elogio splendet, dum magnum pariter luminare dicitur: *Fecit Deus duo luminaria magna.* Non ergo valdè curandum est, quàm sublime quis munus administret, sed qualiter illud obeat, quàm sollicitè, quàm plenè: hâc enim ratione munera sublimissima obeuntes æmulari de præstantiâ poterit; & de medianâ sede cum fastigijs dignitatum contendere. Non minùs suspicio Boozum, boni patrisfamilias munia hîc plenè adimplentem, quàm sublime Iudicis ac Principis Hebrææ gentis munus (quod non pauci putant) solerter obeuntem.

S. Thomas apud Caten. Lipom. ibid.

Luna in noctis præsidentiâ, cum præsidentia Solis bene contendit, quare?

Hic vers. 4.

5. Redeat iterùm semel expensus è Genesis cap. 1. locus, iterùm aliter expendendus: *Fecit Deus duo luminaria magna: luminare maius, vt præesset diei: & luminare minus, vt præesset nocti: & stellas. Et posuit eas in firmamento cœli, vt lucerent super terram, & præessent diei ac nocti.* Verùm cùm in hâc quarta medialis opificij die, Sol & Luna à summo rerum Opifice creata sint, ad diei ac noctis præsidentiam, demissis in terram fulgoribus obeundam; grande suboritur inter Expositores litigium, an Luna primò ad noctis suæ præsidentiam creata sit, succrescens, an decrescens, an pleno orbe refulgens? Morosus ero, si placita singulorum recenseam, vnus Augustinus pro omnibus sufficiat, qui sic inibi philosophatur: *Qualis autem Luna facta sit, multi loquacissimè inquirunt, atque vtinam inquirentes loquantur; ac non potiùs docere conantes. Dicunt enim ideò plenam factam, quia non decebat vt Deus imperfectum aliquid illo die faceret in sideribus, quia scriptum est, quòd facta sunt sidera. Qui autem resistunt, dicunt, Ipsa ergo debuit prima Luna dici, non quartadecima; quis enim ita incipit numerare? Ego autem medius inter istos ita sum, vt neutrum asseram.* (Attende ad verba quæ subdit Augustinus) *sed planè dicam, siue primam, siue plenam Lunam Deus fecerit, fecisse perfectam. Ipsarum enim naturarum est Deus auctor & conditor. Omnis autem res quidquid progressu naturali per tempora congrua quodammodo prodit atque explicat, etiam ante continebat occultum, & si non specie vel mole corporis sui, tamen ratione naturæ.* Profundè quidem ad litteram & ad mores Augustinus. Scilicet sub quâlibet magnitudine, & lucis cæsu, perfectam Deus Lunam creauit ad noctis suæ præsidentiam. Nam siue corniculata dum crescere incipit, aut decrescere desinit; siue plenâ lampade niteat, suos exhibet nocti splendores, nec plures aut fulgetiores tunc exhibere eualet, neque vt exhibeat, tunc expedit; opportuno autem tempore mox exhibebit. Quare æquè perfecta est Luna in illuni nocte, in sublustri, & toto suo orbe pleniùs illuminata. Tunc enim præstat quantum satis est, quantum expedit; mox plus lucis ex munere præbitura. Quod enim posteà exhibebit, nunc peritè continet in virtute occultum. Non enim dum plus lucet, perfectior est Luna; sed dum rato cognatæ variationis ordine, præsidentiæ suæ alternante modulatione munus implet. Quare *siue primam, siue plenam Lunam Deus fecerit, fecit perfectam.* Præscripta Augustini verba moralitatum fœcunda, ad alia forsan themata enucleabimus.

Gen. 1. v. 16. & 17.

S. Augustin. apud Caten. Lipom. ibid.

Siue primam, siue plenam Lunam Deus fecerit, fecit perfectam, quare?

§. CXVII.

Leuis etiam occasiuncula, quæ sit vitiorum illecebra, timenda est, præcauenda, declinanda est.

Habet suos scopulos timiditas, pusillanima, non quos ipsa inuehit, sed quos sæpè incurrit. Si contractior cautela hæc subit pericula, quid non timeat cõfidentior audacia? Leues etiam delinquendi occasiones, sæpè sub specie honestatis, interdum sub honesti laxamenti prætextu, quin & sub bonæ operationis laruâ, bonis moribus venenum infundunt. De facili subre-

Vel leuicula occasio cautè timenda & declinanda est.

subrepunt,& per sensuum cuniculos sulphureis hominum moribus insidiantur. Excitantur sensim vitiorum scintillæ, quas si incauta flabellat cogitatio; nec extinguit obliuio, passionum igniculum sufflammant, & incendio ineluctabili totus homo decinerescit. O quoties quod incipit in calore, nisi quantocyus interstinguatur,ęstuat in flammâ! Ex leui occasiunculâ tela sine ictu videntur vibrari,& hæret lateri lethalis arundo.Quid necesse est,vt demus occasioni locum, cuius vel nimius metus metuendus est, dum refricat timendi caussas. Quàm multos etiam fortes rei detestatæ decepit illecebra, & dum parum cautè pœnitent, pœnitenda committūt, & turpioris relapsûs subeunt inuidiam. Sæpè pœnalissimum supplicium,dum castigati flagitij recordationem inuidiosè excitat, non impunè obseruatur. Nemo in lubrico vestigia tutò figit. Vel leuicula occasio cautè declinanda est, ne quod cœpit in inertiâ, in insolentiâ consummetur.

2. Exodi 32. dum sancitæ à Deo leges in lapideis tabulis describuntur ad Sanctiorem Hebræorum politiam,exlex populus,& ad idololatriam pronus,aureum argenteumque vitulum conflat in Numen, illique diuinos honores exhibet. Cumque Moyses de monte descendens, appropinquasset ad castra, vidit vitulum & choros: iratusque valdè proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis: *Arripiensque vitulum quem fecerant, combussit, & contriuit vsque ad puluerem, quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Israël.* Itaque Moyses coniecit vitulum in ignem certis admistis herbis,vt liquaretur in massam, & quasi in carbonem redigeretur. Tunc carbonem illum, vel massam igne extractam contudit, & contriuit in minutum puluerem, quem in aquam sparsum violento haustu bibere coëgit. Fecit id Moyses ex acriori contempti Dei zelo, vt Idolum suum vorarent Apostatæ, & contemnere discant, quod in secessum squalidè proijci vident,vt ad Fabiolam scribit Hieronymus. Profectò nil tam abominabile potuit Idolum reddere, quàm illius in stercora conuersio fœtida. Verùm S. Bruno præscriptum Moysis factum sic ethicè elucidat apud Tilmannum indidem: *Arripiensque vitulum quem fecerant, combussit, &c. vitulo enim irascebatur, & peccatum destruere conabatur.* O bona Superioribus eruditio! Peccato acerbiùs irasci, peccatori ignoscere. Pergit ad rem Bruno: *Quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Israël. Bibunt aurum Iudæi, quia cupidi sunt & auari; bibunt aurum Idoli, quia idololatræ & sacrilegi; sic enim hæc mortifera potio, hæc doctrina idololatriæ eorum viscera penetrauit, vt vix aliquando ab Idolorum culturâ potuerint auelli.* Nempè Hebræus populus de pœnaliùs sagaci Moysis ingenio, ad Idoli aurei detestationem, & sacrilegij abiurationem, ipsum aureum Idolum, quod nuper adorauerat, in teteros carbones redactum oculis vident, hauriunt nauseabundi potatores, in secessum sordidè egerunt; & post tot aurei Idoli spurcitias; sic, sic, inquam, quod semel reuerenter coluerant, & gratè adamauerant, illos commouet,quasi auri sitim biberint, & idololatriæ famem hauserint. Aurei Idoli pœnalis etiam transitus per viscera, & spurcissima auri quon-

Exod 32. v.20.

S Hieron.

S.Bruno.

Aureum vitulum bibentes Hebræi, auaritiam, & idololatriam bibunt.

P. Didac. Celada in Ruth.

dam conuiscerata materia, sic affricat sui desiderium,vt vel horror sordium inuitet, & pœnale supplicium ad relapsus pelliciat. O quantula sæpè occasio, abominata vitia resculpit! quæ etiam dum rigidè abiurātur, blandiùs alliciunt; & dum incautè pœnites, eadem pœnitenda voto committis.

Geneseos 35. Iacob è Mesopotamiâ redux, post tot strages,quas puellæ Dinæ pulchritudo malè cauta edidit; iubetur ire in Bethel, ibique Deo sacrificare. Iacob autem conuocatâ omni domo suâ, ait: Abijcite Deos alienos, qui in medio vestri sunt. *Dederūt ergo ei omnes Deos alienos quos habebant, & inaures quæ erant in auribus eorum: at ille infodit ea subter terebinthum.* Et cur Iacob perdere maluit pretiosam auri argentique materiam? An non potuit in alios vsus eam conuertere? Et forsan è re auitæ religionis foret, huiusmodi materiam pretiosam, è quâ Dij conflati erant, vilissimis destinare ministerijs,vt illorum vilitas despectum aspicientibus pareret? Imò & *inaures* pariter cum Idolis infodit. Quod etsi in re litterali exiguum Commentatoribus facessat negotium,in sensu tropologico argutam offert moralitatem; quam idem Bruno (alibi ad aliam thesim expensus) luculenter suggerit: *Dederunt ei omnes Deos alienos quos habebant, & inaures &c. Nemo enim habitat in domo Dei, qui Dijs seruit alienis. Iacob autem Deos infodit,vt & mortui intelligantur: inaures verò, vt nemo vlteriùs in eorum memoriâ aures hominum sollicitare præsumat.* Nimirùm Iacob hic opere loquitur mysteria moralissima. Parum enim foret, Deos alienos è suâ familiâ abstulisse, si eos à mentitâ Diuinitate etiam depositos, & in rudem massam redactos, ad sordida familiæ ministeria destinasset: nam in ipso etiam vilioris officij squalore, abiurati Numinis notulæ perniciosè scintillarent, recordationique obuersaretur periculosè detestata nuper religio. Infodienda etiam erant Idola,vt tanquam mortua, & putre cadauer tumularentur, nec exinceps oculis apparerent.Insuper auditui quoque medicina præstruitur, & *inaures* etiam sepeliuntur, *vt nemo vlteriùs in eorum memoriâ aures hominum sollicitare præsumat.* Scilicet cum Idolis,non tam colentium quondam *inaures*, Deorum notamentis insculptas, infodit ac sepelit, quàm eorum *aures*, nequid auditus exinceps de Idolis excipiat, quod menti insidiosè suggerens,memoriam ad relapsam sollicitet. O,cum humanæ concupiscentiæ, ambitionis, & auaritiæ idolis, humanas etiam sepeliamus *aures*, vt ad eorum recordationem noxiam surdi efficiamur; ne vel leuicula recordatio, dum incautè memoriam obsidet, eorum cupiditatem periculosè inquietet! de facili redeunt vitia, quibus adhuc appetitus infidè annuit.

Geneseos 15.amicè Deus multa Abrahamo antedicit, quæ numerosæ posteritatis suæ vtrāque fortunam prænuncient. Sed audienda est sermonis clausula: *Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona.* Quæ verba alibi in sinistrarum suspicionum vituperium expensa, nunc ad thema præsens sic Richardus Victorinus apud Tilmannum elucidat: *Sepultus in senectute bona. Prius*, inquit, *homo moritur, vt postmodum sepeliatur. Mortuus quidem desinit videre, sed non statim videri: sepultus verò desinit videre*

3.

Gen. 35. v. 4.

S. Bruno apud Tilman. ibid.

Bene Iacob cum Idolis, ea colentium inaures sepeliuit.

4.

Genes. 15. v. 15. Richard. Victor. ibid.

dere simul & videri. Qui vult ergo huic mundo mortuus esse, oportet illius oculos illos claudere, quos in primis Parentibus legimus apertos fuisse, & oblectamenta sensuum nec attendere nec aduertere. Sed & nunc qui huiusmodi est, quasi post mortem sepulturam inuenit, quando per sapientiæ studium æternitatisque desiderium, in talem statum profecit, qualem nec carnalis quilibet, non dicam scire, sed nec suspicari possit. Videlicet parum est, quòd quis sit sæculo, imò & concupiscentiæ *mortuus*, vt à mundi illecebris, & tentationum periculo tutus sit: necesse est etiam quòd sit *sepultus*. Porrò homo mortuus & insepultus, etsi videre non possit, videri tamen potest, & alienis oculis tangi ac sollicitari ad sæculi voluptabilia, & de extrinseco ad ea inquietari. Exinde oportet, quò occasiones declinet, vt & *mortuus* sit, & iam *sepultus*, ne videre ac videri possit, ne ad mundi illecebras possit suos inijcere oculos, nec admittere alienos. Nam alieni oculi ethicè mortuos fascinare solitant, redduntque malè rediuiuos, per mortiferum è peruerso miraculum, quo bene mortuos malè exsuscitant. Illud Geneseos 39. *Iniecit Domina sua oculos in Ioseph*, in Ioseph, inquam, adolescentem gratissimè pudicum, & incontinentiæ cœcum. Hugo de Foïleto apud eundem Tilmannum inibi: *Hæc sunt*, inquit, *impudicitiæ tela, quibus vulnerantur multi longè positi*. Hæc alienæ impudicitiæ tela, in spicilegij opere cautiùs Rutha præcauet. Nam cùm de consilio socrus Noëmi, *colligeret spicas post terga metentium*, eamque verecundiùs modestam Boozus animaduertisset, dixit iuueni qui suis præerat messoribus: *Cuius est hæc puella!* Quæ verba sic inibi Liranus exponit: *Secundùm quod dicunt Hebræi, & satis apparet ex textu: Booz erat homo prouectæ ætatis, & honorabilis ratione scientiæ & virtutis: & ideò non est verisimile quòd de aliquâ iuuencula muliere quæsisset, nisi ratione honestatis singularis quam in eâ videret. Et ideò dicunt Hebræi, quòd spicas stantes remanentes post messores colligebat stando, iacentes autem colligebat sedendo, ne inclinando se ad colligendum, vestes suæ eleuarentur à parte posteriori, & pars aliqua tibiarum discooperta appareret. Et ideò Booz videns eius honestatem, motus fuit ad quærendum, quæ esset, & faciendum sibi gratiam*, &c. Gratulor Ruthæ cautelæ; & gratulor Booz, qui sic virtuti fauet, & cautelam sumptuosiùs honorat.

Parum est vitandis periculis, quòd homo sit ethicè mortuus, nisi etiam sepultus sit, quare?

Longe positi etiam vulnerantur impudicitiæ telis.

Genes. 39. v. 7.

Hugo.

Hic vers. 5. Liranus.

5. Geneseos 19. vrgente exitum Angelo, tandem Loth cum familiâ è Sodomis egreditur, vt in monte vitet incendium. Iam in auribus Patriarchæ ingruit sulphurea tempestas, & metu semiustulatus, propinquius asylum expetit, sic ad Angelum fatus: Nec possum in monte saluari, ne fortè apprehendat me malum, & moriar. *Est ciuitas hæc iuxta ad quam possum fugere, parua, & saluabor in eâ.* Per hanc ciuitatulam S. Bernardus vitam religiosam intelligit, & monasterij claustra, quæ aspectu ad sæculum, vrbecula exigua est: *Planè*, inquit, *saluabimur in ciuitatulâ istâ, si non respexerimus retrò, si flammantis Sodomæ (quæ iusta iustè ardet) nos non apprehenderint, non nos incenderint fauillæ caducæ.* Nempè sæculum flammeâ vitiorum contagione flagrat, & miserè decinerescit; sed quæuis fuga à sæculo, propè sæculum est. Caueant ergò religiosi, qui extra sæculum sunt, vel à *caducis fauillis*, id est, ab acerbioribus vitiorum supplicijs. Non enim tantùm sæcularia vitia spectata contagionem afflant; sed atrociora criminum supplicia iustè vibrata, suspecta sint cautis; nam pariter cum pœnalissimâ mulctâ, crimen atrociter mulctatum ingerunt, & inde similia patrandi periculum. O! caueamus ne *nos incenderint fauillæ caducæ.*

Genes. 19. v. 20.

Vel alieni incendij caducæ fauillæ timendæ sunt

S. Bernard. Serm. de Virgin.

---

§. CXVIII.

Boni filij ex imbonis parentibus nati, lætæ prophetant, flores & rosæ sunt, & ferè non parentum filij.

Parentum mores moribus exprimere filij solent, in quibus paterna indoles, ingenium, studium non dubijs characteribus translucet, aut ad virtutes habile, aut ad vitia expròptum. Ergo surdum te ac cœcum non bonis parentum moribus præsta, si vis esse felix. Quod arripuisti cum indole, ne actibus exprimas. Velis, & poteris, si non naturam desuescere, saltem diffiteri, & sensim emendare. Paterna vitia Sapientem quoque sequentur; fuge, delude virtutis arte, & frustrabis. Nullâ sanè sapientiâ naturalia corporis aut animi vitia penitùs deponuntur, præeunt rationi, quare illi inexpugnabilia omninò sunt: quidquid ingenitum est, lenitur arte, non vincitur. Moralibus vitijs medetur gratia; naturalia, & à parentibus cum indole hausta, aut bene corrigit, aut ad rem virtutis meliùs inflectit. Sæpè riuulus dum per extraneam humum peregrinatur in alueo, longo tractu percolatus, fontis saporem desuescit. Sic quæcumque attribuit conditio nascendi, & corporis temperatura, parentum exempla crebris aspectibus adsueta, & suasionibus conuiscerata; cùm multum se animus composuerit, desuescere eualet. Ad rem virtutis, sui iuris quisque est libertatis priuilegio, sibi se mancipet. Mores sibi de cœlo fingat, & de bonis moribus censum æstimet, heres sui. Non paucos filios sic videas ab improbis parentibus degenerare nobiliter. Adest hîc tibi Rutha, è Moabitico incestu, & idololatrico genere prognata, populo Dei inserta, gratiarum manibus facta puella; adeò vt meruerit inter Christi Dei progenitores generosè recenseri, indolis ac virtutis censu nobilis. 1.

Innatos parentum mores, filius desuescere eualet.

Hic vers. 6. & 11.

Numerorum 16. seditiosus Core Aaroniani sacerdotij ambitione, vnà cum partiarijs malè perijt. Confestim igitur vt cessauit Moyses loqui, *dirupta est terra sub pedibus eorum: & aperiens os suum, deuorauit illos cum tabernaculis suis, & vniuersâ substantiâ eorum.* Nequis autem ex hoc loco in animum induceret suum, filios etiam Core, sicut filij Dathan & Abiron, similiter perijsse, addit Moyses infrà cap. 26. Aperiens terra os suû deuorauit Core. *Et factum est grande miraculum, vt, Core pereunte, filij eius non perirent.* Itaque tunc miraculum factum est, non quale, sed portentosum & mirissimum, non ex eo dumtaxat, quòd ingens terræ hiatus Core sorbuerit; sed ex eo vel maximè quòd patre Core sic pereunte, filij eius non perierunt, sed penduli hæserunt in vago aëre: quia scilicet patris rebel- 2.

Numer. 26. v. 10. & 11.

rebellioni minimè consenserunt Exinde grandiori miraculo nobilitati sunt: & cùm infelicem Patris Core tragœdiâ nomini insculptam gerant (filij enim Core exinceps nominantur in Biblijs) tamen propheticè felicia quæque portendant, quod reliquis Prophetis infrequẽs est. Audiendus est Origenes homil. vnicâ in lib. Regum, ita fatus: Vide, inquit, ipsius Domini & Saluatoris nostri sermones, quia non omnes beatitudinem continent, nec omnes de veniâ & indulgentiâ protestantur, sed sunt in verbis etiam quædam austera & tristia. Sicut enim dicit: Beati qui hæc & hæc agunt; ita dicit: Væ illis qui hæc & hæc egerunt. Ego hoc etiam in Prophetis perscrutatus sum, & inueni paucis Prophetarum istud esse concessum, vt nunquam aliquid populis amarum aut triste loquerentur, sed dulcia semper & lenia. *Obseruatum tamen est à prioribus nostris, quòd in Psalmis tantummodo illis qui attitulantur, Filijs Core, in ipsis solis nihil amaritudinis vel austeritatis videtur inferri; sed hoc eis quasi diuino munere concessum est, vt nominis eorum Psalmi semper læta quæque contineant.* Ecce tibi Core filios paterni erroris minimè sectarios, dum terra fatiscit, & immani hiatu parentes cum reliquâ familiâ & substantiâ exorbet ipsos in medio aëre mirissimè pendulos, immunitas à paterno scelere, & auitis moribus sospitat, & tuetur à barathro. Quin etsi paternæ contumaciter seditionis tota posteritas pœnalissimam contumeliam in nomine descriptam, exinceps gerant (neque enim tam proprio nomine, quàm *filiorum Core* stemmate denotantur;) singulari tamen dotantur priuilegio, & nihil *amaritudinis, austeritatis* nihil vt reliqui Prophetæ, propheticè prænunciant; sed felicia quæque festiua ac iucunda semper faustè ominentur Quo fit, vt non tantùm ipsi congenitos parentum mores, austeram rebellionem, & amarissimam defectionis pœnam exuerint; sed & ipsa prophetia sic lenitur, ac dulcescit eius ore desuescens omnem austeritatem & amaritiem, vt singulari inter omnes Prophetas priuilegio fausta quæque semper ominentur, prędicant, propherent, quò palam euulgetur non semper filios parentum mores hæreditare, sed ab eis sæpe degenerare nobiliter.

Origenes. *Cur filij Core, nunquam austera, sed fausta semper prophetant.*

3\. Matthæi 23. sic Discipulos Christus erudit: Vos autem nolite vocari Rabbi: vnus est enim Magister vester, omnes autem vos fratres estis. *Et patrem nolite vocare vobis super terram vnus est enim Pater vester, qui in cœlis est.* Ait itaque, Nolite vocare vobis super terram *Patrem*, scilicet quasi præcipuum vitæ auctorem, alimentorum & hæreditatis curatorem; ita vt ab eo toti pendeatis vel certè tam ab eo quàm à Deo; vti faciunt Gentiles & Athæi, alijque non Deo sed hominibus fidentes. Quia Deus solus verè & plenè est pater omnium; vtpotè qui solus animam, & vitam singulis spirat, creat, conseruat. *Non enim*, ait S. Chrysostomus, *initium vitæ habemus ex parẽtibus, sed transitum vitæ per eos accipimus.* Quare humani patres, adspectu ad Deum, patres *vmbraticè*, noster inibi Cornelius appellat. Luculenter indidem Hieronymus id exponit: *Et patrem nolite vocare vobis super terram. Aliud est*, inquit, *esse naturâ patrem, aliud indulgentiâ. Nos si hominem patrem vocamus, honorem ætati deferimus, non auctorem nostræ ostendimus vitæ. . . . Quomodo vnus per naturam Deus, & vnus filius non præiudicat cæteris, ne per adoptionem Dij vocentur & filij: ita & vnus pater non præiudicat alijs, vt abusiuè appellentur patres.* Profectò potiori iure improbi, parentis probus filius, adeò indole & moribus dissimilis, patrem illum appellet *indulgentiâ*: est enim pater *vmbraticè* & *abusiuè*. Bonus sanè *abusus*, vt probitatem quam filius non traxit ex indole, aut institutione, aut imitatione parentum, aliundè mutuetur.

Matth. 23. v. 9.

Pater ex indulgentiâ, vmbraticè, & abusiuè. S Chrysost. ibid.

Cornelius. S. Hieron.

Titulus Psal. 44. qui carmen nuptiale continet, sic habet: *Pro ijs qui commutabuntur, filijs Core.* perspicuum est, & à nobis adnotatum in hoc §. num. 2. filios Core fuisse optimos filios è non bono parente natos. Symmachus cum alijs vertit, *Pro floribus*; quidam apud Valentiam, *Pro rosis.* Quasi dicat, in epigraphe seu titulo Psalmi nuptialis, *Pro floribus seu rosis filiorum Core*, hoc est filij Core, qui sunt velut quidam *flores*, seu *rosæ*. Sed quænam est analogia seu similitudo filiorum Core cum *rosis*? Intermitto nunc alias. Illa maximè opportuna, quòd vernantes pulchrè rosæ, suaui colore ac odore venustissimæ, ex arbusculâ nimis spinosâ enatæ florent, quasi natiuitatis spinositatem floridè emendet ad gratiam oculorum, quod tactum lacerare minabatur. Nec est insolens filios appellari florum nomine, quo elogio eos insignit Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagogi cap. 8. *Matrimony*, inquit, *flores liberi, quos quidem carnalium pratorum diuinus colligit agricola.* Itaque in hac epithalamij inscriptione, perinde est, *Pro ijs qui commutabuntur, filijs Core*, ac, *Pro floribus seu rosis filiorum Core*: Opportunè pariter ac bellè S. Basilius inibi *τὸ commutabuntur*, refert ad gloriosam nostri corporis resurrectionem; de quâ ait Paulus: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Scilicet natiuitas filiorum Core, qui viri optimi è non bono parente nati sunt, non tam ortus quàm resurrectio dicitur. Attexam Magni Basilij verba: *Pro ijs qui commutabuntur, filijs Core! quoniam verò*, inquit, *in futurum tempus hæc vox deuergat & inclinatur (dicitur enim pro mutandis, velut hâc mutatione aliquando tandem nobis appariturâ) consideremus, ne fortè Resurrectionis nobis rationem modumque innuat, in quâ mutatio nobis dabitur, mutatio, inquam, in melius, in qua spiritualis erit. Seminatur*, inquit Apostolus, *in corruptione, surget in incorruptione. Vides immutationem? Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.* Ecce tibi natiuitas boni filij è non bono parente, Resurrectioni apprimè comparatur.

4\. Psal. 44. v. 1.

Symmachus. Valentia.

Boni filij è non bono parente, rosis comparatur, quare?

Clem. Alex.

S Basilius. 1. Cor. 15. v. 51.

Natiuitas boni filij è non bono parente. Resurrectioni comparatur.

5\. Matthæi 5. postquam Christianæ perfectionis summam Christus docuerat, subdit: *Vt sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est.* Non parum hîc laborant Interpretes, vt tautologiam deuitent. Porrò si iam Deus est eorum Pater quo pacto adniti possunt ac debẽt, vt sint filij eius, qui iam est eorum Pater? S. Hilarius lib 6. de Trinitate, disputans cum Arianis, qui Christo Deo naturalem Dei Patris filiationẽ negabant, & adoptiuam alijs hominibus communem etsi præcellentem, fatebantur, ita subtiliter scribit: *Legeras*, inquit, *Filios genuj, & exaltaui; sed non legeras: Filios meos, Genuerat enim eos* Deus *sibi*

Matth. 5. v 45

S Hilarius. Isaiæ 1. v. 2.

Aliud est appellare filiũ, aliud, filium suum appellare.

sibi per diuisionem Gentium, plebem hæreditatis, in filios. Ne igitur per communionem adoptiuæ hæreditatis cognomentum filij vnigenito Deo adderetur, naturæ veritas per significationem proprietatis ostensa est. Assignetur sanè hoc communionis in Christo nomen, vt Filius sit, si de quoquam dictum reperiatur: Hic est Filius meus; quid calumniam Deo Patri professæ de Filio proprietatis afferamus? Sic etiam de filijs adoptiuis suo modo philosophari possumus, vt alij præ alijs, intra adoptionis metas, non tantùm patrem, sed & patrem suum, Deum agnoscant, & virtutum perfectione faciant. Non absimiliter etiam de parentibus ac filijs naturalibus inter homines philosophari liceat: vt bonus filius imboni patris, illius quidem filius sit, sed quodammodo non suus filius, cùm moribus adeò extraneus sit. Itaque bonus filius parẽtem nequam appellet patrem, *patrem suum* non appellet, à quo cum indole aut institutione probitatem non traxit, sed aliundè mutauit. Rutha parentes in Moabitide reliquit, non reliquit autem parentes suos, quò intimiùs Israëlita foret, & Israëlitarum nobilis Matrona. Ruth 2 v. 11.

---

§. CXIX.

Caussa quæ pauidè timorem accersit, spei etiam blandimentum è diuerso ingerat.

1. Stobæus Serm. 27. *Impij à pijs spe bonâ differunt.*

INterrogatus Democritus à quodam, quomodo laboriosi ac industrij differrent à desidiosis: *Quo, inquit, impij à pijs; spe nimirùm bonâ.* Sanè acerrima virtus est, quam nec vltima necessitas excutit. Fortuna innocentem deserit sæpè, at bona spes nunquam. Præludit animo, fida semper comes est, & meritorum assecla. In malis sperare bonum, nisi innocens nemo solet; sed nocens etiam potest. Spe bonorum quidquid indignitatis imponitur ferre conuenit: remedium bonorum futura spes est, nec innocentem debilitat conscientiam, cùm in aduersis solatium superest, non meruisse quæ patitur. Imò etiam si iustè meruisse norit: nam quod supergreditur humanum meritum, infrà diuinam bonitatem & omnipotẽtiam est. Spei, in vltimâ necessitate, & propè desperationem positæ, vehementes sunt impetus, & piè de Deo præsumit, vltrà humanum meritum ac robur audax: & quasi à desperatione confini animos mutuet, per obstantia it alacris, erecta, flectinescia: nec obuias difficultates iustâ æstimatione pensat, quæ è peruerso etiam ad bene à Deo sperandum roboratur. Contraria etiam ipsa in auxilium aduocat, & ex alienis castris suppetias accersit, fidelis semper, semper magnanima, voto momordit, quod spe futurum præcepit.

2. Exodi 17. Hebræus populus per vastam eremum nouus viator, anhelâ vritur siti, præ aquæ penuriâ exæstuans. Qui iurgatus contra Moysen, ait: Da nobis aquam, vt bibamus. Clamauit autem Moyses ad Dominum, dicens: Quid faciam populo huic? adhuc pallulum, & lapidabis me. *Et ait Dominus ad Moysen: Antecede populum, & sume tecum de senioribus Israël: & virgam quâ percussisti fluuium, tolle in manu tuâ, & vade. En ego stabo ibi coram te, supra petram Horeb; percutiesq́; petram, & exibit ex eâ aquâ, vt bibat populus.* Exod. 17. v. 5 & 6. S. Augustinus quæst. 64. super Exodum scitè addubitat, quo pacto Moyses dicatur virgâ percussisse fluuium: *Flumen autem,* inquit, *Aaron legitur, non Moyses virgâ percussisse. Nam Moyses eâdem virgâ mare diuisit, non flumen. Quid sibi ergo vult, Accipe virgam in quâ percussisti flumen? An fortè mare appellauit flumen?* S. August. Potuit quidem propter angustiam maris Rubri. Sed quare *virga*, quæ hactenus simplici *virgæ* nomine significatur, nunc, cùm è petrâ sit aquas eductura, *virga quâ percussisti flumen*, nouiter appellatur? An quia vtrobique in aquis miracula geruntur, & aquarum negotium pertractatur? Imò quidem oppositum. Porrò Ægypti flumen virgâ percussum, vbere aquarum fluento euacuatum est, & sanguinem vndis voluit. Quin & mare Rubrũ eâdem ipsâ virgâ percussum, cognatis aquarum fluctibus viduatum siccis Hebræorum vestigijs viam præbuit. Quis ergo ab aquarum prohibitore, aquas largiùs speret? Quod vel copiosas Nili aquas attactu euacuet, & in pedestrem viam mare sternit; vberes etiam siccabit aquas, non ab arido saxo fluenta spondebit. Cur ergo tunc, tunc quidem signatè dicitur *virga* quâ flumen vel mare percussum est? An non satis foret ad debilitandam alacris populi spem, à duro silice aquas largè expetere? quid ergo ad fiduciæ languorem, velut prodigij administra, defertur *virga*, quæ copiosis aquis Nilum euacuauit, & Rubri maris tumentes fluctus mirè stitit, & viam reddidit siccitate peruiam? *Cur virga quæ fluuium euacuauit, sumitur, vt saxum aquas præbeat?* *Virgam quâ percussisti fluuium, tolle manu tuâ.* Scilicet non tantùm è saxo aquarum scaturiginem spondet; sed id per *virgam*, quæ flumen aquis euacuauit, & mari siccitatem indixit, fore operandum voluit, ad animosæ spei mirissimum è peruerso auctarium. Nempè non modò à saxo aquarum sterili, aquas sperent; sed à *virgâ* hactenus aquarum hoste, fluminum, ac marium hostiliter euacuatrice, fluenta vbertim copiosa fidenter expectent, nec voto irrito, vt vel ab expertis rei optatæ aduersarijs, & sic eam dare impotentibus, nemo vnquam rem proficuam expectare desistat. Quis despondeat animum, & spem abijciat, cùm eam ipsius rei aduersarius, inopinatâ largiùs præbitione è diuerso spondeat?

3. Ad Romanos 4. Sara sterilis erat, insuper & annosa; annosior certè Abrahamus promissam sperat sobolem; & qui diu improles putabatur futurus sui heres, fiduciam alacer non abiecit: *Qui*, ait Paulus, *contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium.* Rom. 4. v. 18. Pluribus aliàs ethicè philosophabamur super hâc Apostoli antithesi, ænigmati simillimâ. Nunc Zenonis Veronensis expositionem rescribam rei peridoneam: *Huic* (spei, inquam) *& præsentia subiacent, & futura. Ista, quia contemnit: illa, quia sua esse præsumit. Nec spes timet, ne non veniat: quia ea semper secum suis in virtutibus portat. Hoc est, quòd Abraham contra spem in spem credidit Deo, vt fieret pater multarum gentium. Contrà spem autem est, quod impossibile est, ac non videtur esse possibile: sed possibile hâc spe fit, cùm Dei dicto indubitanter, ac fortiter creditur: dicit enim Dominus: Omnia possibilia credenti.* S. Zeno Ser. de spe, fide, &c. *Spes, quod sperat, aut possibile inuenit, aut facit.* Marci 9. v. 23. Ecce tibi Abrahamus contra ipsam spem de spe adhuc præsidit: quare spes rem

rem ſperatam aut poſſibilem inuenit, aut ſperando poſſibilem fecit; quod eſt grande ſpei elogium. *Contra ſpem eſt, quod impoſſibile eſt, ac non videtur eſſe poſſibile; ſed poſſibile hâc ſpe ſit: dicit enim Dominus: Omnia poſſibilia credenti.*

4 Redeat iterùm ſemel expenſus Exodi locus, aliter ad rem enucleatiùs expendendus. Nempe viator in eremo populus, aquarum penuriâ hianter ſitit; & contrà Moyſen querulis, probris, ac propè lapidibus iurgatus inſurgit. Clamauit autem Moyſes ad Dominum, dicens: Quid faciam populo huic? *adhuc paullulùm, & lapidabit me.* O impudenter ingratiſſimos *lapides*, aduersùs tot beneficiorum præbitorem crudeliter duros! O Hebrææ temeritatis atrociſſima lapidoſitas ſæuè inhumana! Sed vide nunc mihi beneficum Dei arbitrum è diuerſo auxiliare: Et ait Dominus ad Moyſen: Antecede populum, & ſume tecum de ſenioribus Iſraël: & virgam quâ percuſſiſti fluuium, tolle manu tuâ, & vade. *En ego ſtabo ibi coram te, ſuprà petram Horeb: percutieſque petram & exibit ex eâ aqua, vt bibat populus.* Quærunt hîc ſagaciùs Interpretes, quare Deus qui tot prodigiorum miriſſimam patrationem hactenus Moyſi permiſerit, huic miraculo aquæ de petrâ educendæ, præſens adeſſe maluerit? Vnde tanta huius miraculi gloria eſt, vt de illâ Deus ſibi gratulari voluerit? Scitè inibi Lipomannus: *Iubetur ergo Moyſes*, inquit, *aſtante Deo percutere petram, ne gratia tanti beneficij homini & non Deo transſcribatur. Vtque Moyſes non ſui ipſius obliuiſceretur edendo miraculum, ſed ob oculos Deum cerneret præſentem, ne ſuperbiret de proprijs viribus.* Quid autem peculiare eſt in hoc miraculo, de quo præ reliquis ſæpè forſan mirioribus, ſuperbire Moyſes poſſet? Opinor, populus nuper furens, Moyſen *lapidare* intentabat, & arreptis atrociter *lapidibus* illum crudeliſſimè obruere, cruentè contumelioſâ cæde; cùm ergo eidem populo anhelâ ſiti æſtuanti, aquas prædulces educit de *lapide*, exaggeratio prodigij eſt: nam offenſorem nuper lapidem, largioris erga offenſores Hebræos beneficentiæ adminiſtrum inaugurat: & minacem lapidum offenſam, in beneficentiæ vberioris fontem refingit. Scilicet lapidibus penè oppetitur Moyſes ob aquarum penuriam (*adhuc paullulùm & lapidabit me:*) ergo lapis, ſæuus offenſionis adminiſter, fiat vbertatis arbiter: & vnde inhumanior timebatur offenſa, inde largior beneficentia profluat. Hem! equis ab offenſore lapide ob aquarum penuriam, vberem aquarum ſcaturiginem plano alueo profluentem, vnquam ſperaret? Hîc *contra ſpem in ſpem creditur*; & è peruerſo ſpei ſchola præſtantiùs eruditur. Non huic abſimile prodigium in Euangelijs legimus: nam Ioannis 10. clauſula Dominici ſermonis fuit, *Suſtulerant ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum.* Et Matthæi 27. ait, quòd moriente Chriſto, *Terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt.* Scilicet lapides, è quibus cruenta cædes timeri poterat, cùm Iudæorum minaces iras crudeliter armant, iam depoſitâ petrinâ duritie, blandâ miteſcunt compaſſione, quò crudelitatem diluant: indeque poſſimus pietatis ſpem animitus concipere, vnde ſæuæ lapidationis horror poterat formidari. (Quod ex Hieronymo aliàs adnotabamus.) Sic etiam nunc ex inuisâ Moabitide omnem hoſtilitatem timebant Iudæi; & tamen Iſaiæ 16. è Petrâ eius metropoli, expectaſſimum Meſſiam auidè præſtolantur. Sic exponit S. Hieronymus illa Prophetæ verba: *Emitte agnum Domine dominatorem terræ, de petrâ deſerti ad montem filiæ Sion*; quaſi petra deſerti ſit Moabitis Ruth, cuius patria, vrbs regia Petra cenſetur. Quis vel ex aduerſo non ſperet, cùm ab ab inuisâ Moabitide ſuum etiam Meſſiam Iudæi expetant?

Moyſes lapidibus propè impetitus, è petrâ aquas educit, quare?

Exod 17. v. 6.

Lipoman.

Moyſes aduerſa contra ſe hoſtilitatis inſtrumento largiùs benefacit.

5. Ioan. 10. v. 31. Matth. 27. verſ. 51. *Lapides armantur in Chriſtum; ſed dum patitur præ compaſſione ſcinduntur.* Auct. tom. de Benedic. Patr. §. 45. num. 2.

Iſaiæ 16. v. 1. S. Hieron. Hic verſ. 6.

6. Geneſeos 6. Gigantum ſcelera in reliquum genus hominum latè ſerpunt; & impudentiæ vocibus diluuium expetunt: *Videns autem Deus quòd multa malitia hominum eſſet in terrâ, & cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore. . . .* Delebo, inquit, hominem, quem creaui, à facie terræ, *&c.* O, pauidè timeat homo ab hâc ſcelerum colluuione, tot ſtrages comminante! Verùm mox tranſacto iam diluuij naufragio, paruus ille Noëticæ familiæ grex, è communi naufragio ſoſpes, & de periculo puſillanimus, ſupplex manus tendit ad Deum, tam acerbum flagitiorum vindicem. Qui ſic Noëmo reſpondet: *Nequaquam vltrà maledicam terræ propter homines: ſenſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentiâ ſuâ: non igitur vltra percutiam omnem animam viuentem ſicut feci.* Peritè hîc notat Caietanus, quòd nunc Deus à ſimili maledictione anticipatam veniam donat, quia *ſenſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt: tanquam clementiam mereatur id mali, quod ferè inditum eſt.* Quis id neget? quis non videat? Verùm quo pacto quod nuper generale diluuium, ſeu mundi naufragium accerſiuit, illud iam vetat? Nónne in ipſo cœlo nimbus in homines armatur ad mortalium terrorem, & commune excidium, eò quòd ſceleroſiſſimorum hominum *cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore?* Bene eſt, ſit hæc pauidè metuendi cauſſa; at quare, aut quomodo illam et ratio, erit cauſſa ſpei animoſiùs erigendæ? ait enim, *Nequaquam vltra maledicam. . . . quia ſenſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt.* Tempeſtiuè pariter & acutè inibi exclamat Chryſoſtomus: *Rara miſericordiæ ſpecies. Quia*, inquit, *incubuit mens hominis diligenter in mala opera à iuuentute, propter hoc, inquit, Non vltra adijciam, vt maledicam terræ.* (Et paulò antè præmiſerat huius rationem) *Vt conſolationem det iuſto, & fiduciam ei addat.* Scilicet in priori loco pronitatem ad delinquendum propoſuit velut rationem timoris: nunc autem eandem rationem timoris publicat tanquam ſpei illicium, vt ſperandi *fiduciam addat.* Quid enim tam animoſè eriget humanam ſpem, quàm ſiquis illa ipſam timoris cauſſam, recudat in ſpei incentiuum, & fiduciæ blandimentum? Sanè *rara miſericordia ſpecies* eſt, inde ſperare bonum, vnde timendi cauſſa abundè ſuppetebat. *Contrà ſpem in ſpem credidit.*

Geneſ. 6. v. 5.

Gen. 8. v. 21.

Caietanus.

Timendi ratio refingitur in ſpei blandimentum.

S. Chryſoſt.

§. CXX.

§. CXX.

Populorum rector in supplicijs infligendis, sit tanquam peritus medicus, qui non tantùm sanandi vulneris, sed etiam honestæ cicatricis curam agit.

1. NVllum animal morosus est, nullum maiore arte tractandum, quàm homo; nulli magis parcendum. Morbis medetur medicus, non morbis irascitur. Atque & hic morbus est animi nostri, qui mollem medicinam desiderat, ipsique ægro medicum minimè infestum. Mali tamen medici est, idcircò desperare, ne curet. Idem in his quorum animus affectus est, facere debuit, cui credita salus omnium est (Princeps, aut Iudex, inquam,) non citò spem proijcere, nec mortifera signa pronunciare. Luctetur cum vitijs, resistat. Alijs morbum suum exprobret, quosdam molli curatione decipiat, citiùs meliusque sanaturus remedijs fallētibus. *Agat Princeps curam, non tantùm salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulli Regi gloria est ex sæua animaduersione. Quis enim dubitat posse? si vim suam continet, si multos ira aliena eripuit, neminem suæ impendit.* Sanè misera curatio est, quæ culpæ characteres, & indecora supplicij stigmata in sanato relinquit, quæ vestigijs sanitati iam hominis insidientur, & dedecore relapsionem subornent. Ergo agat Princeps curam non tantùm salutis, sed etiam *honestæ cicatricis*, ne curata ægritudo perniciosiùs recrudescat.

Agat Superior curam, non tantùm salutis, sed etiam honestæ cicatricis.

Seneca l. 1. de Clement. c. 17.

2. Tametsi Dauid confestim audierat ex Prophetæ, atque adeò ex Dei ore, sceleris sui optatissimam veniam; tamen adhuc supplici oratione, & precarijs singultibus, atque redemptricibus lacrymis, peccati sui veniam rogat, illudq; magis ac magis delere satagit. Miserere mei Deus, inquit, secundum magnam misericordiam tuam: *Et secundùm multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam. Ampliùs laua me ab iniquitate meâ, & à peccato meo munda me.* Bene notat Hesychius, quòd Dauid, non simpliciter lauari, sed lauari ampliùs rogauit, *petens, vt purgatio crimini seu lapsui respondeat*: pluries deliquit, plures Dei miserationes, vt delicti etiam reliquias penitus emaculet. Nam quemadmodum (ait Origenes) maculæ expunctu difficiles, non vnicâ, sed pluribus ablutionibus eluuntur; ita magnæ iniquitates multis Dei miserationibus eximuntur. Ita quidem. Sed redeat iterùm Hysychius nuper laudatus, qui hâc super re insigniter philosophatur: *Secundùm multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam. Ampliùs laua me ab iniquitate meâ. Rogat*, inquit, *deleri iniquitatem, ita vt non solùm curetur vulnus; verùm ne cicatrix quidem relinquatur. Quamobrem miserationum etiam multitudinem prætendit: neque enim ab vnâ miseratione, hoc est, veniâ vnius delicti peccator saluari potest, sed ad multa multis opus est miserationibus, vt minas & supplicium effugiamus.* Nimirùm tametsi per veram pœnitentiam deleatur peccati macula, resident tamen eius reliquiæ, id est, vestigia, non boni habitus, & temporalis pœnæ pœnalissimus reatus: & sanato peccati vulnere, adhuc manet inhonestè fœda fœdi vulneris *cicatrix*. Ne verò hæc maneat, sed vt perfectè expungatur, Dei *magnam misericordiam*, aduocat auxiliarem. Neque modò *magnam misericordiam*, sed etiam piè beneficum *miserationum* multimodum vsum (quem appellat *multitudinem miserationum*) obnixiùs in auxilium adsciscit. Quasi dicat Deo: Iam ex Prophetæ Nathan ore, ac proinde de tuo, audiui peccatum meum esse dimissum, & vulnus sanatum: nunc, non *magnam misericordiam tuam* dumtaxat, sed etiam *multitudinem miserationum tuarum*, apprecor, *vt non solùm curetur vulnus; verùm ne cicatrix quidem relinquatur.* Sic *agit curam, non tantùm salutis, sed etiam honestæ cicatricis*? Sic à stigmate *cicatricis* cautè timet? An veretur à *cicatrice* fœdi delicti duraturam contumeliam? an à contumeliâ ex fœdo scelere ortâ timet relapsionis periculum? O quoties infamia scelerosum inuenit, aut facit! Misera curatio est, quæ sanati vulneris contumeliosam *cicatricem* relinquit, quæ sæpè est vlterioris lapsûs præsagium. Hoc Hesychius *minas* appellauit, quod nomen ethicè grauidum alibi aliorsùm enucleatiùs expendimus.

Psal. 50. v. 3. & 4.

Hesychius ibi. in Catena.

Origenes inibi.

Satagit Dauid, nō solùm vt vulnus curetur, sed ne cicatrix quidem relinquatur.

Lucæ 15. Prodigi adolescentis inconsultum abscessum, suadente fame regressum, obscœnæ lasciuiæ censum ligurientis culpam, pecuniæ seruitutis contumeliam, & pœnitentiam animitùs auspicatam prætermitto, vt Patris occursum, bonitatem patris, patris benignitatem erga perditissimum filium expendamus. Et surgens, inquit, venit ad patrem suum. *Cùm autem adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordiâ motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum.* Quomodo *longè* est is, qui per pœnitentiam venit, qui nondum peruenit. Pater priùs *vidit illum*, vt ipse patrem posset videre. Videns autem illum à longè venientem, *misericordiâ motus est*: mouetur misericordiâ, qui loco non potest moueri: & *accurrit*, non progressu corporis, sed festinato paternæ pietatis affectu. Tandem pius pater videns pœnitentiæ gressibus venientem ad se filium, *cecidit super collum eius, & osculatus est eum.* Sed quid est, quòd Pater super osculati filij collum festinato amplexu decumbit? Pulchrè ad rem Chrysologus: *Cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Pater peccata filij redemit osculo, clausit amplexu, ne nudaret pater filij crimina, pater filium ne fœdaret. Pater sic curat filij vulnera, ne filio cicatricem, næuum filio ne relinquat.* Ecce tibi, quòd Dauid suspirat, nunc ambitiosis piè lacrymis hianter expetebat, nunc adolescens Prodigus feliciter consecutus est. *Cecidit super collum eius* pater pijssimus, vt iacentem erigeret, & eius fœda crimina *amplexu clauderet. Pater sic curat filij vulnera, ne filio cicatricem, næuum filio ne relinquat.* O! sic agit curam, non tantùm sanandi vulneris, sed etiam *honestæ cicatricis*? Vel à *næuo* timet, qui osculo peccata redemit, qui vulnus gratiâ sanauit, qui delicti *cicatricem* expunxit? Sic curat peccati arcere diffamiam, relapsui lenocinantem infami *cicatricum* suffragio? O! æstuantes criminosi flagitij reliquias, sic studiosè expungere oportet? *Cicatrices* putas, & meræ insidiæ sæpè sunt, & relapsionis *minæ*. 3.

Luc. 15. v. 20.

Delicta filij pater amplexu claudit, ne cicatricem insanato vulnere relinquat.

S. Chrysol. Serm. 2.

Dum pius pater reducis filij crimina *amplexu claudit*,

claudit,& osculo dissimulat,confestim festinato consultissimè stadio, dixit ad seruos suos: *Citò proferte stolam primam, & induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes eius.* Hi *serui* sunt *Angeli* vel *sacerdotes* vt vult Theophylactus,vel *Prædicatores*, vt mauult Augustinus: hi enim sunt serui & administri reconciliationis peccatoris cum Deo. His iubet vt afferant *stolam primam*, id est, pristinam,quâ ante abitum vti solebat in domo patris, quæ erat vestis pretiosa vsque ad talos demissa: certam enim & pristinam stolam, illamque eximiam hîc notari patet ex duplici articulo Græco τὴν στολὴν τὴν πρώτην: erat ergo hæc stola pristina toga talaris, quæ nobilium erat filiorum, quam abiens in domo patris reliquerat, viatoris habitum assumens. Itaque bonus pater reconciliandi filij peramans, dum seruos absentat,qui stolam illam primam seu pristinam adducant, stricto ipse amplexu filij vestiuit nuditatem. Quâ de re sic ad rem luculenter idem philosophatur Chrysologus: *Citò proferte stolam primam,& induite illum. Hinc est quòd à seruis antè vestiri voluit filium, quàm videri, vt soli patri nota esset nuditas: quia pater solus videre filij non potest nuditatem.* O boni Superioris medicè peritissimi idealem typum, in hoc pio patre moralissimè expressum! ô reconciliatricis gratiæ arcanam viuidè efficaciam! Bonus Pater adolescentis Prodigi nuditatem beneuolo amplexu tegit,ne nudus à seruis videri possit. Proferant serui quantocyùs pristinam illam gratiæ stolam, ne priùs inuestem videre possint, quàm pristinâ gratiæ stolâ vestitum videant. Sic vel ab *Angelis* videnda reconciliati filij nuditas symbolicè præcauetur? Primam illam gratiæ stolam, innocentiæ æmulam, reconciliatus per pœnitentiam filius, ornatè induat, vt soli patri Deo nudus constiterit, vt patri soli nota fuerit nuditas.Imò quæ soli patri Deo nuda fuit peccatoris filij nuditas, quasi post exactam ritè pœnitentiam, pristinam de filij nuditate notitiam dedidicisset, sic quodammodò iam apparet patri Deo, ac si nunquam hactenus nudus extitisset; quod est arcanum pœnitentiæ miraculum, quod hîc Chrysologus edisserit: *A seruis*, inquit, *antè vestiri voluit filium, quàm videri, vt soli patri nota esset nuditas; quia pater solus videre filij nō poterat nuditatem.* ac si peccati olim nuditas, quæ ab alijs non videtur, à Deo etiam velut inuisa dicatur. Sic satagit Deus tanquam pius pater, pœnitentem filium pristinâ gratiæ stolâ vestire, quasi pristina à peccato nuditas nec *Sacerdotibus*, nec *Angelis*, nec patri Deo, nec illi vnquam aparuerit? Sic vel *naui* aut notamenta peccati per pœnitentiam expuncti, sæpè nocent? Tantáne Deo, non tantùm sanandi vulneris, sed etiam honestæ *cicatricis* cura peragitur? Sic dimissorum scelerum probrosa indicia, recuperatæ gratiæ insidiari solitant?

Lucæ 15. v.22.

Theophyl. S. August. Cornel ibid.

Græca.

S.Chrysol. Serm.3

Filij Prodigi nuditas, num ab Angelis videnda præcauetur?

An nuditatem quam alij non vident, pater Deus non videre dicatur?

Psalmo 31.hæc epigraphe præscribitur: *Ipsi Dauid intellectus.* Quænam est hæc arcana intelligentia Dauidi cælitus inspirata, quam in hoc Psalmo prouulgat: *Beati*, inquit, *quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Non morabor hîc pauculos commentatores, qui discrimen inter iniquitatem & peccatum morosè scrutantur. Sanè expensione dignum est,quòd cùm bene peccati iniquitas per pœnitentiam dicatur *remissa* in priori hemistichio; in posteriori, *tecta* dicatur. An peccatum quod à gratiâ iustificâte *dimissum* est,abolitum, ac prorsùs expunctum, nunc *tectum* dici queat? Hinc ogganiunt Hæretici insanè argutantes: quod *tectum* est,ibi esse,vbi tectum est; alioqui tegi non potest, nisi quod inibi tectiùs latet Verùm enimuerò (quod cum bonâ Hæreticorum veniâ dixerim) magno abolitionis auctario, peccata semel per idoneam pœnitentiam *remissa*, post multas demum lacrymas, & contritum seuerioris pœnitentiæ angorem,peccata *tecta* nominantur; quippe quæ non modò *remissa* & deleta sint, sed etiam abolita, vt nec in peccatore indicia vestigiáve extent, quibus appareat, siue transpareat, eiusmodi delicta vnquam fuisse patrata. Hanc expositionem inibi Græci Patres his verbis sapienter tradiderunt: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*, &c. *Lamentis*, inquit Dauid, *& lacrymis assiduis propter peccatum intabescens, & omnis generis calamitatibus idcircò circumdatus, felices illos ac beatos nuncupo; qui Domini benignitate, peccatorum consecuti sunt remissionem.* (Nota quam subdit sententiam de arcanâ peccatorum tectione, ad quam proferendam Dauid, se *intellectum* diuinitùs accepisse præstruxerat.) *Tantâ siquidem in illos vsus est liberalitate, vt non solùm remittat, verùm etiam obliteret peccata, & neque vestigia eorum relinquat.* Nimirùm, ait Dauid, id lachrymis, id lamentis, id austeriori diuturnè pœnitentiâ adnitor, vt post *remissum* peccatum, assequar *tectionis* beatam felicitatem; nempè quòd Deus mea *obliteret peccata, & neque vestigia eorum relinquat.* Scio enim homines videre vltra quàm habent oculos, & *dimissa* delicta, quæ nec cœcis litteris apparent, malitiæ ingenio legere, & per *vestigia* antiquam culpam rusparı. O vtinam sic iam *obliterentur*, vt nec coniecturis transpareant: sic deleantur, vt neque *vestigia* permaneant. Quasi dicat; Sanatum est vulnus, manet tamen ex *cicatrice naeuus*. Quod etiam hîc in Ruthâ videre licet: quæ iam Moabitidis idolis seriò abiuratis, Israëlitici Dei ex animo cultrix, Bethlehemitarum conciuis & cognata; non iam Ruth, sed *Moabitis* adhuc nominatur. Curatum est vulnus, manet tamen in nomine cicatrix.

Psal 31.v.1.

Tegi peccatû est sic obliterari,vt neque vestigio remaneant.

Græci Patr. in Paraphr. ibid.

Hic vers.6.

---

§. CXXI.

Non est magnus, qui magna, sed qui mediana etiam & infima munera plenè obit, & sedulus administrat.

1. CONscientiæ satisfaciamus,nihil in famam laboremus; sequatur vel mala, dum bene merearis. Sanè gloria non est res ambitionis, sed vmbra virtutis est, sui riuales plerumque deserit, & inuitos comitatur. Sed quemadmodum aliquando vmbra antecedit,aliquando sequitur,ita gloria aliquando antè nos est, visendamque se præbet,aliquando in auerso est,maiorque quò serior vbi aliorum inuidia secessit, nec appetétia nostra propiùs accessit.Nesciunt gloriæ

Officia summa, mediana, ac infima, pari solertiâ obnixiùs administranda.

gloriæ cupidi quid gloria ſit, & quemadmodum parãda. In celſo dignitatum faſtigio illam quærunt, cùm in mediano etiam, & infimo loco ſit. Non prælustris dignitatis celſitudo, ſed cuiuſq; boni muneris ſedula adminiſtratio adminiſtratorem illuſtrat, & virum ſuum etſi tardè loquitur. Quiſquis prælucere de magni dumtaxat muneris claritudine ambit, fulgorem infuſcat ſuum, & obuiæ nubeculæ obiectu aut faſtigij depoſitione, aut officij infimitate infeliciter obſcuratur. Qui Deo prælucet, vbiuis locorum lucet. Quiſquis in humili pariter ac in excelſo loco idem ipſe eſt; nec an aliquid magnum, ſed qualiter illud quodcumque ſit, conſiderat; nec ſublimia affectat, nec demiſſa faſtigioſè dedignatur: ſed vbilibet munus ſuum obnixiùs adimplet; ille, ille, inquam, plenè magnus eſt, & vltrà humanum faſtigium ſublimis; Pauli de gloriâ æmulus, cuius animoſa vox eſt: *In omnibus exhibeamus noſmetipſos, ſicut Dei Miniſtros in multâ patientiâ .... in virtute Dei* (id eſt, miraculis) *per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris; per gloriam, & ignobilitatem; per infamiam, & bonam famam; vt ſeductores, & veraces; ſicut ignoti, & cogniti*, &c. Ad omnia ſumma generosè naſcitur, qui ſumma, æquè ac mediana, atque infima ſolerter adminiſtrat.

2. Corinth 6. v. 4. &c.

2. Exodi 17. in aridâ vaſtè eremo Hebeæus populus præ aquæ penuriâ anhelâ ſiti hianter exæſtuat. Et murmurauit contra Moyſen, querulus dicens: Cur feciſti nos exire de Ægypto, ut occideres nos, & liberos noſtros, ac iumenta ſiti? Clamauit autem Moyſes ad Dominum: & ait Dominus ad Moyſen: *Antecede populum, & ſume tecum de Senioribus Iſraël: virgam quâ percuſſiſti fluuium, tolle in manu tuâ*: percutieſque petram, & exibit ex eâ aqua, vt bibat populus. Alibi expendebamus, cur Seniores populi comites ſecum ducere iubetur: & quare qui parum abfuit, vt *lapidibus* obrueretur ob aquæ penuriam, è *petrâ* aquas eduxerit. Nunc autem attentiùs perquirere oportet, cur illi iuſſum ſit, vt virgam manu ſuâ tollat, quâ *percuſſit fluuium*, quandoquidem ipſum Moyſen fluuium virgâ percuſſiſſe, nuſquam legitur. *Flumen autem*, ait Auguſtinus, *Aaron legitur, non Moyſes virgâ percuſſiſſe. Nam Moyſes eâdem virgâ mare diuiſit, non flumen. Quid ſibi ergo vult, Accipe virgam in quâ percuſſiſti flumen? An fortè mare appellauit flumen? Quærendum exemplum locutionis huius, ſi ita eſt, an quod Aaron fecit, Moyſi tribuendum eſt?* Sanè ambiguus eſt huius virgæ Dominus, & incerti dominij poſſeſſor, ſeu potiùs adminiſter. Quâ de re ſic indidem ſcribit Lipomannus in Catenâ: *Et virgam quâ percuſſiſti fluuium, tolle manu tuâ. Non Moyſes fluuium percuſſerat, ſed Aaron; iam ergo Moyſi virga, iam Aaron, iam denique virga Dei nominatur.* Moraliſſima quidem obeundi muneris eruditio! Nimirùm *virga* hæc, miriſſima ſemper fuit, exprompto ad quæuis prodigia miniſterio opinatiſſima; par ſibi ſemper, & muneri ſuo ſemper æqualis; ſiue ſummi *Dei virga* dicatur, & diuinâ generosè manu regatur, illique miniſteriale officium præſtet nobili præcelsè obſequio ad ardua quæque ſublimiter patranda: ſiue etiam Moyſi, ſupremo Hebræi populi Principi famuletur, famulatum hominis minimè dedignatur, quæ diuini miniſterij cenſu æſtimabatur, & *virga Dei* nominari meruit. Imò (quod mirere magis) & *virgam Aaronis* appellari non erubeſcit, nec illius tanquam Subpræfecti ſeruitio famulari detrectat; ſemper gaudens, alacris ſemper, & ad cuiuſuis ſeruitium adæquè habilis, efficax, & prompta. Siue è manu Dei deſcendat in manum Moyſi, ſiue ab huius manu in manum Aaronis, par ſuo muneri explendo ſemper eſt, & ſi à muneris ſublimitate, & vocabuli honorificentiâ deſciſcat, nobiliter ſemper degenerat; quæ *iam Moyſi virga, iam Aaron, iam denique virga Dei nominatur.* Ergo cũ Paulo munerum adminiſtrandorum Coripheo, *In omnibus exhibeamus noſmetipſos, ſicut Dei Miniſtros in virtute Dei per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, per gloriam & nobilitatem*, &c. Eandem etiam admirari licet Ruthæ ſedulitatem, quæ ſibi ſemper æqualis fuit, ſiue in ruralis ſpicilegij humili abiectione, ſiue in opulento Boozi connubio, ſiue in Obedi, & inde Dei progeniturâ auguſtè generoſâ. Hic verſ. 7.

Exod. 17. v. 5.

S. Auguſtin. quæſt. 64. in Exod.

Lipoman. *Virga iam Dei, iam Moyſi, non dedignatur dici Aaronis virga.*

3. Geneſeos 32. poſt Iacobi cum Angelo luctam feliciter peractam, interrogauit eum Iacob: *Dic mihi, quo appellaris nomine? Reſpondit: Cur quæris, nomen meum?* (addunt Biblia antiquiora,) *quod eſt mirabile?* Conſultè nunc quærit Iacob, de quo ipſe nuper ab eodem quæſitus eſt: tum etiam nomen ipſius quærit, vt honoris ac obſequij erga eum officia expleat: quo animo Sampſonis pater in lib. Iudicum, idem ab Angelo ſciſcitatur. Verùm prudenti alioquin interrogationi nihil reſpondetur, ait inibi Lipomannus; quia *Angelus non veniebat in nomine ſuo, ſed Dei, cuius nomen ineffabile, ſiue admirabile*, iuxta illud Iſaiæ 9. *Vocabitur nomen eius, Admirabilis; ideò Reſpondit, Cur quæris nomen meum quod eſt mirabile?* Nomen ſuum abſcondit in eo munere, quod obit, non ſuo, ſed alieno nomine. Quaſi dicat: Ad me ſpectat, miniſteriale Dei officium plenè exequi, non ex miniſterio pleniùs executo, gloriam, & hominum obſequia nomini meo ambire, ne quod gloriæ nominis mei accreſcit, obeundi muneris plenitudini deſit. Deeſt enim miniſterio, quod vanæ gloriæ adijcitur. De quo aliàs. Carthuſianus autem ita inibi ſcribit: *Ideò Angelus dixit: Cur quæris nomen meum? quoniam nomina Angelorum qui foras mittuntur, mutantur iuxta diuerſa obſequia ad quæ explenda mittuntur. Sicut Angelus miſſus ad purganda labia Iſaiæ, vocatus eſt Seraph, ex effectu inflammationis, cùm tamen non eſſet ex ordine Seraphim, iuxta doctrinam diuini Dionyſij de Eccleſiaſticâ hierarchiâ.* Plenum ſanè Angelorum elogium eſt, vt à munere quod plenius obeunt, vocabuli prærogatiuam mutuentur, & de expleti officij dignitate, nominis dignitatem accipiant. Adeò vt miniſteriale officium illis nomen præſtet, & nomen buccinet expleti muneris cuiuſcumque præſtantiam. *Grata ſunt omninò nomina, quæ deſignant protinus actiones, quando tota ambiguitas audienti tollitur, vbi in vocabulo concluditur quod geratur*, dixit eleganter Caſſiodorus. Profectò valde generoſum & *mirabile* eſt eius nomen, quod expleti muneris elogium reſonat. Sileant Maiorum cognomina nobilioribus ſtemmatis illuſtriſſima; Angelorum quidem *nomen mirabile* eſt, & hominibus arcanè æmulandum, quo non præſtantia naturæ, non gratiæ excellentia, non cœlum pro

Gen. 32. v. 29.

Iudicum 13.

Lipoman.

Iſaiæ 9. v. 6.

Obeundo muneri deeſt, quod vanæ gloriæ adijcitur.

Carthuſian.

Iſaiæ 6. v. 2.

S. Dionyſius.

4.

Caſſiod. l. 6. Var. epiſt. 7. *Angelorum nomen mirabile eſt, quia ab officio plenè adimpleto eſt.*

pro natali solo, non strenua naturæ & gratiæ facinore; sed quodcumque ministeriale officium abundè adimpletum, tanquam proprium cuique nomen nobiliter mutuantur: maluntq; indies nomina euariare, quàm nomen sibi ab officio non fecisse. Adeò vt quiuis ex infimo Angelorum ordine, supremum Seraphini vocabulum, dignè sibi faciat ex munere. Quod, sicut ipse sine ambitione præsumit, sic Seraphini supremi sine iniuriâ conniuent; nec hierarchiâ disparet, nominis commercium dedignantur, vt ex Dionysio præscripsimus.

Angelus etiã inferior, Seraph ab officio appellatur.

5. Lucæ 2. Virgo Maria Dei grauida, cum sponso Ioseph peregrinatur in Bethlehem. Factum est autem cùm essent ibi, impleti sunt dies vt pareret. Et peperit Filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio: quia non erat eis locus in diuersorio. Ecce nascitur expectatio Gentium, Iudæorum cognata spes, periclitantis mundi expectatissimus Saluator. Sed videamus cuinam primùm Dei recèns nati lætum nuncium defertur? Confestim subdit Euangelista: *Et pastores erant in regione eâdem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum.* Et ecce Angelus Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos. Et dixit illis Angelus: Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus, &c. Hem! an non è re Dei potiùs foret, vt Hebræi populi Principes, Pontifices, Senatores, Legis sapientes, & Iudæorum Proceres, spectatissimum suum Messiam, primi omnium agnoscerent? notitia enim illorum, reliquorum persuasio de Christi aduentu certissima foret. Hos Angeli negligunt, & è cœlo edocti, ad Pastores properant? Ita quidem, ad Pastores, qui in multâ etiam nocte super gregem suum exsomnes vigilant. Tempestiuè Ambrosius: *In eâ nocte*, inquit, *Pastores nascentem Dominum super gregem suum vigilias obseruantes, primi præ omnibus didicerunt. Ipsi enim primi ortum Saluatoris ante omnes homines intimantibus Angelis cognouerunt. Vnde mirum est, quòd priùs redemptionem sæculi potuerunt scire, quàm Principes. Non enim Angeli annunciauerunt Regibus, non Iudicibus, sed hominibus rusticanis. Non ergo iam mirandum est, si Christi gratiam antè scire meruerit innocentia, quàm potestas* (Innocentiam vocat rusticorum sedulitatem rusticano operi intentam;) *& priùs cognoscere veritatẽ simplex rusticatio, quàm superba dominatio. Quod enim cognouerunt Pastores, Principes cognoscere nequiuerunt.* Quod Ambrosius facundè disserit, hoc verborum compendio dixit Gregorius: *Dum ipsi* (Pastores) *piè super gregem vigilant, diuina super eos gratia largiùs coruscat.* Nempè ruralis Pastorum solertia, dum muneri suo plenè obeundo attentiùs inuigilat, Angelorum blandimento exultat, & primâ arcanioris mysterij annunciatione nobiliùs honoratur. Gratia diuina non quærit sublimia præcelsè munera; sed eos, qui etiam rusticanis ac vilibus officijs, quæ ex munere obeunt, solerter inuigilant, & plenè administrant. Angeli sublimiores negligunt sedes, plenas nobilitate, munere vacuas; & greges Pastorum caulas munere suo plenas, notione Saluatoris adimplent. Sic etiam nunc ad augustiorem Progenitricis Dei gratiam, Ruth eli-

Lucæ 2.v.8.

Angeli rusticanos quærunt, qui sua officia plenè obeunt.

S. Ambros. Serm. 13.

S. Gregor. homil. 8.

P. Didac. Celada in Ruth.

gitur, & tot Regibus, & Regum Rege, Christo Domino, eius aluus impletur. Rutha, inquam, dudum marito officiosa, socrui nunc laboriosè sedula, & sudato spicilegij officio operosa. Hæc, hæc, inquam, muneris sedulitate, magnum Boozum allexit; & relictis alijs suæ gentis prænobilibus & opulentis matronis, huius nuptias meritò ambiuit; quam regiâ prole confestim impleuit. Ruth 3.v.10.

---

§. CXXII.

Oratio, per virtutum consequentias, sic est cognata bonis operibus, vt vices cum illis reciprocare dicatur.

Sanctus Ephrem Syrus hęc orationis Synonyma seu epithera conglobat: Oratio, inquit, temperantiæ est custodia, iracundiæ frenum, animi elati repressio, & ad modestiam reuocatio, odij ad acceptas iniurias medicina, inuidiæ destructio, impietatis correctio. Oratio, corporum robur, rei familiaris administratio, *recta iuris legumque constitutio, regni potentia, trophæum belli, tutela pacis. Oratio, virginitatis sigillum est*, fides nuptiarum, viatorum præsidium, dormientium custos, euigilantium confidentia, agricolarum fertilitas, nauigantium salus. Oratio, reorum patrona, vinctorum relaxatio, mœrentium consolatio, lætantium iucunditas, lugentium solamen, *celebritas festi natalitij*, coniugum corona, *morientium sepultura.* Oratio cum Deo est colloquium, par cum Angelis honor, proborum promotio, ab improbis auersio, & peccantium emendatio. Hactenus ille: quibus verbis innui videtur, quòd Oratio cum reliquarum virtutum opere, vices quodammodo reciprocat: quasi virtutes cæteræ sint quædam orationis synonyma, vel potiùs consequentiæ; & oratio sic pijs actionibus sit confinis, vt virtutum actio specie orationis coloretur. 1.

S. Ephrem de Orando Deum.

Conglobata orationis elogia; & illius cum reliquis virtutibus commercium.

Psalmographus sic pangit Psalmo 1. edocens quid vir bonus agere, quid vitare debeat, vt beatus possit præproperè nominari. Beatus vir, inquit, qui non abijt in consilio impiorum, &c. *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.* In lege Domini *voluntas*, id est, solers studium, diligens sollicitudo, & attentior diligentia. Sed quid est, In lege eius *meditabitur* die ac nocte? Sanè perinde est, ac semper. Beatus igitur, inquit, qui impios non sequitur, qui peccata detestatur, qui pestilentes fugit, & se totum tradit diuinæ legis *meditationi*, semperque intentus est fructuosæ contemplationi. Quid? hîc Dauid opera humana arcet ac vetat, & meditationis seu contemplationis perenne otium persuadet? Forsan otiosè inertem, & oscitanter desidem excudit virtutem in Psalmorum, id est, perfectionis officinâ? ô actuosam orationis seu meditationis otium, sedulâ operatione ineffabiliter imbutum! Audiendus est Origenes sic inibi ad rem fatus: *Meditatur legem Domini die ac nocte, non qui verba legis sine operibus eius memoriæ mandat; sed qui meditando peruenit ad opera ipsis consentanea, donec per assiduam legis operum meditationem, promptus efficiatur* 2.

Psal. 1. v. 2.

Meditatio seu oratio vices cum bonâ actione reciprocat?

Origen. in Catenâ Græcor. Patr. apud Corderium.

efficiatur ad præstanda omnia quæ secundum legem perfectè viuenti conducunt. Sic enim fieri poterit, vt quis totâ die ac nocte Dei legem meditetur. Et post paucula, hâc commentationis clausulâ, & perfectæ orationis gnome sententiam concludit: *Dum omnia facit secundum rationem, ita vt omnis actio sit oratio.* Accinunt Græci Patres in commentario apud eundem ibi Corderium:

Græci Patr.

Meditatio enim, est quidam vsus & exercitatio actionis. O bene! Nimirùm *meditationes* theoricâ contemplatione steriles, & multiloquentiâ quodammodò garrulæ, hîc ad beatitatem minimè computantur; sed practica *meditatio*, sic actuosa, & bonæ operationi cognata vt de valido proposito, & rectæ operationi confinio etsi *meditatio* sit, sit etiam velut *quidam vsus & exercitatio actionis.* Adeò vt viri perfecti (qui nunc *beatus* dicitur) *meditatio*, sit quædam *exercitatio actionis*; & vice versâ, *omnis eius actio sit oratio.* Sic vicissim alterutrius elogium alter mutuat arcano commercio, vt actio meditari & orare, & meditatio & oratio operosâ exercitatione agere dicantur. Quò fit vt neque actionis negotio desit orationis otium: neque in ordinis otio, actionis negotium desit, per cognatas perfectæ orationis, & boni operis consequentias. Porrò proficua meditatio est boni operis matrix, pignus, & obses; & rursùs bonum assiduè opus, fructus est orationis, illius stipendium, & fomes. Sic bona oratio bona opera fœcundat, & bona opera orationem animitus adipant! Moralissimè quidem Origenes?

3. Item regius Propheta in Psalmo 45. sic concinnè iterum pangit: Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram

Psal.45 v.11.

auferens bella vsque ad fines terræ. *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus.* Mirum sanè, ac valdè mirum videtur, quòd vacationem seu otium Deus persuadeat. Nam deses vacatio, & iners otium, fertile prauitatum omnium seminarium est; & cessationis specie ad malum nimis actuosum. Sanè otiosa vocatio ad Dei contemplationem non censetur blandimentum, sed pellacia ad omnem malitiam fœcundiùs operosa.

Ad orationem, & in oratione otiũ agendum operosè est.

Verùm S. Augustinus in lib. de verâ relig. cap. 35. appellat otium non desidiæ, sed otium cogitationis; quare huic otio actionem adsociat, sic locum exscribens: *Agite otium, & cognoscetis quoniam ego sum Deus.* Quid est ad perfectiorem Dei meditationem, *otium agere?* Quæ est hæc actio otiosa, siue hoc otium actiuum seu actuosum? S. Basilius apud Catenam Græcorum Patrum indidem, ita scribit: *Vacate, & videte, &c. Is qui passionibus vacat, hic demum capax est notitiæ Dei.* O quàm est operosè occupatum humanis *passionibus* resistendis, frænandis, extirpandis vacare, & in hanc curam obnixiùs incumbere, quò *passionibus* operosè vacans, meditationis otio quietè vacet! Enimuerò Remigius hanc occupatissimam vacationis aut otij actionem, sic exponit: *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus. Vacate, id est, vacui estote, vnde pleni estis; implemini, vnde vacui estis. Quasi dicat: Euacuate saccos vestros paleâ & implete eos granis; & sic videte quoniam ego sum Deus.* Itaque hîc *vacare* ad meditationis seu contemplationis quietem, non tam est merum ipsius otium, quàm operosum *euacuationis* negotium, quo

S. Augustin.

S. Basilius.

Homo euacuet vnde plenus est, vt impleatur vnde vacuus est.

Remigius inibi.

quis *passionibus vacare* satagit, vt plenè meditationi vacet; & à terrenis vacuus, in negotio diuinæ contemplationis & meditationis totus occupetur. *Vacate*, id est, *agite otium, & videte quoniam ego sum Deus*, hoc est: *Vacui estote, vnde pleni estis; implemini, vnde vacui estis.* Profectò nimis operosum est, corda nostra *passionibus*, quibus plena sunt, *euacuare*; atque eadem, actuosis virtutum operibus, quibus vacua sunt, obnixiùs *implere*, vt sic cælestium meditationi, & diuinæ contemplationi, *vacemus*. Vide quàm sit istiusmodi vacatio, nempè contemplationis, meditationis, seu orationis otium, actuosis operibus occupatum, & operosis actionibus plenè actuosum, dum euacuandis passionibus vacat, & in adimplendis virtutum operibus negotiosè occupatur. O *agamus* sollicitè hoc operosum virtutis *otium*, ne meditatio ab opere otietur, nec ferietur bonum opus ab orationis seu meditationis elogio! Vnde boni viri *omnis actio sit oratio*; & vicissim *meditatio, sit vsus & exercitatio actionis.*

Psalmo 1. Beatus, inquit, vir, qui non abijt in consilio impiorum, &c. Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius *meditabitur* die ac nocte. De homine igitur sic *meditationis* studioso, illicò subdit: *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet. Et omnia quæcumque faciet prosperabuntur.* Expensione dignissimum est, quòd postquam perfectus hic vir, de *meditationis* seu orationis piâ assiduitate commendatur, confestim sub arboris metaphorâ eius præstantia tempestiuè exponitur. Huius allegoriæ nubilum sententiarum fœcundum, ab Interpretibus multimodè claratur. Huius ligni rami putantur Apostoli; fructus, virtutes, aut hi qui saluatur; flores, aut innocentium, aut virginum candor; folia, prædicationis sermo. Verùm cùm assidua *meditatio* seu oratio substernatur ante hanc pulchrè mysticam arborem, coniectare licet, huius arboris radicem meditatione censeri: quasi oratio sit radix, quæ hanc pulchram arborem tot fructuum fœcundam, altè fundat, & cuius succo fouetur, nutritur, & adipatur ad fertilem omnium sanctitatum prouentum. Forsan huc adludit Chrysostomus cùm libr. 1. de Orando Deum, ita scribit: *Neque sola temperantia saluare potest hominem, neque cura pauperum, neque benignitas, &c. Sed oportet vt omnia simul concurrant in animas nostras: cæterùm precatio ceu radix & basis omnibus substernitur.* Ecce tibi *meditatio*, oratio, seu *precatio* dicitur *radix* arboris, quæ omnium virtutum vberem fructum fœcundè profert. Nimirùm oratio vsqueadeò bonis operibus communicat, & virtutum omnium actionibus cognata, admixta, & confinis est, vt illarum omnium dicatur *basis*, quæ illas fulcit, sustentat, fundat. Et *radix* est, sine quâ exsuccæ forent, deflorescerent, marcescerent, arescerent. Virtutes sine oratione, sunt quodammodo velut fructus in arbore, exectis radicibus emortuâ, *Precatio ceu radix & basis omnibus substernitur.* O nimis verè! Eradica arborem, & fructus marcent ad interitum. Tolle orationem, & omnium virtutum opera propè eradicasti: & fabricam sublatâ basi subruisti.

4.

Psal. 1. v. 3.

Oratio dicitur basis seu radix operis omnium virtutum.

S. Chrysost.

Matthæi 6. sic Christus Deus discipulos erudit: 5.

Matth. 6 v. 7. dit: *Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici: putant enim quòd in (propter) multiloquio suo exaudiantur.* Græcè propter *Battologiam* exaudiantur: est autem *battologia*, futilis verborum profusio, seu nugax ac inanis sermo. Docet ergo hic Christus, orationis elogium non esse situm in verbis ore aut corde profusis; sed in colloquio mentis cum Deo, cuius velut anima sit pius animi affectus, & strenuum piè desiderium, opere (si opus fuerit) non vacuum. Pulchrè ad rem S. Basilius de Precatione, ita fatur: *Necessarium est nos, fratres, precationem nostram non syllabis explere, sed animi magis proposito & actionibus, quæ virtute, omni tempore vitæ nostræ condiantur.* Battologia est, & futilis verbigeratio, quæ syllabis potiùs quàm valido animi proposito, & operosis actionibus perficitur. Non negant Christus & Basilius orationem verbis constare; sed ethicè docent, quòd animi *propositum*, & *actiones virtute conditæ*, orationis elogium *explent*: quasi oratio à *proposito*, & *actionibus*, complementum, & perfectionem mutuetur. Vnde *propositum*, & *actiones* virtute *conditæ* præstant, ne oratio sit inanis, incompleta, vacua; quippè quam *propositum & actiones explent.* In hoc cap. 2. vers. 6. interrogatus Boozi puer ab hero, quænam esset puella, quæ in agro suo operam dabat spicilegio, respondit: Hæc est illa Moabitis, quæ venit cum Noëmi, de regione Moabitide, *& rogauit vt spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia: & de mane vsque nunc stat in agro, & ne ad momentum quidem domum reuersa est. Et ait Booz ad Ruth: Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum* &c. Geminatam promeruit rei semel petitæ concessionem, quæ *rogauit* ore, affectu, obsequio, & paupertate, ac sedulitate *rogauit*: quæ precationem suam humilibus obsequijs adornauit, & actuosis solerter *actionibus virtute conditis expleuit.*

Propositum, & actiones virtute conditæ, orationem cõplent.

S. Basilius.

Hic vers. 7.

§. CXXIII.

In lubrico periculosè titubat tepiditas iners; ruinæ semper proxima.

1. S. Bernard. Serm. 6. de Ascens.

SAnctus Bernardus postquam hominem spiritu feruentem graphicè descripserat, hoc hominis tepidi velut simulachrum proponit: *Contrà sanè, inquit, inuenire est homines pusillanimes & remissos, deficientes sub onere, virga & calcaribus indigentes; quorum remissa lætitia, pusillanimis tristitia est; quorum oratio sine cordis intentione, lectio sine ædificatione; quos vix gehennæ metus inhibet, vix pudor cohibet, vix ratio frænat, vix disciplina coërcet.* Vide quot ac quanta tepiditatis elogia hîc verè pariter ac bellè Bernardus addensat. Bernardo suffragatur Seneca, vt geminato calcari vecors vrgeatur inertia: *Male mihi malo esse, quàm molliter; si mollis est, paullatim effeminatur animus, atque in similitudinem otij sui & pigritiæ, in quâ iacet, soluitur*; ô, in lubrico titubat inertia, ruinæ semper proxima!

Tepidum vix gehennæ metus inhibet, vix pudor cohibet, vix ratio frenat, vix disciplina coercet.

Seneca epist. 31.

2. Psal. 50. v. 1. & 2.

Psalmo 60. hic titulus præscribitur: *In finem Psalmus Dauid, cùm venit ad eum Nathan Propheta, quando intrauit ad Bethsabee.* Et confestim sub hâc epigraphe psalmum in totâ Dauidis pœnitentiâ opinatissimum auspicatur, aiens: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam,* &c. Aliàs vbertim exponebamus, quid τὸ *in finem*, frequens in titulis Psalmorum significet. Verùm singulariter præfatam vocem interpretantur inibi Græci Patres adspectu ad illud vers. 13. *Et Spiritum sanctum tuum ne auferas à me.* Sic autem hâc super re ad rem præsentem eleganter scribunt: *In finem Psalmus Dauid, &c. Perspicuè docet Scriptura Psalmi huius argumentum, quin & verba ipsius satis indicant mentis affectum: continet autem futurorum prædictionem, quare etiam In finem inscriptus est, vt sermo declaret, vaticinium finem sortiturum*; (Pensita attentiùs verba quæ subtexit) *Diuini enim Spiritus radio illustratus, etiam pœnitentiæ tempore vaticinatus est, quem Spiritum, vt secum permaneat, deprecatur dicens: Spiritum tuum sanctum ne auferas à me.* Nimirùm Dauid ante peccatum, innocentiâ, & Dei familiaritate prælustris, Prophetiæ spiritu dotatus est, quo insigniter prænituit: & toto anno, quo in peccatis perdurauit, illo Prophetiæ spiritu viduatus non est, & tamen nunc cùm pœnitentiam agit, sollicitè præcauet, & pauidè timet, ne eiusmodi Spiritus Prophetiæ ab eo auferatur. Res sanè mirissima. Donum Prophetiæ datum Dauidi sancto, nec Dauidi peccatori ablatum, quare Dauidi pœnitenti auferendum timeatur? Quare Dauid timet à pœnitente, quod non timuisset à peccatore? Ablatus non est Dauidi iusto, neque peccatori? eccur à pœnitente auferri timet? Deuenustatur pœnitentia, an commendatur diligens solertia, & pigra damnatur inertia? Nempè Dauid primùm actuoso feruore strenuus, Spiritum Prophetiæ accepit, & conseruauit; hunc eundem Spiritum tempore peccati non amisit; cautè autem timet Dauid, ne sua pœnitentia sit tepida, & inactuosa torpeat; quare quod de se peccatore non timet, de se quasi de tepido præcauet. Pœnitentia Dauidis actuosè feruida erat, & pœnitentium idea; sed adhuc, quâ pollebat humilitate, pigram inertiam excutere festinat, & pristino se feruori restituere, ne antiqui peccati niuibus adhuc inerter ad virtutem frigeat, aut deses ac tepidus pigrè torpeat. Quare veritus ne Spiritum Prophetiæ amittat, huic pœnitentiali Psalmo titulum præscribit, *In finem*, quem timebat, inquam, præsumptæ tepiditatis suffragio: *Diuini enim Spiritus radio illustratus, etiam pœnitentiæ tempore vaticinatus est, quem Spiritum, vt secum permaneat, deprecatur dicens: Spiritum tuum sanctum ne auferas à me.* O! sic donum quod à peccati feruore immune fuit, in præsumptâ pœnitentiæ tepiditate periclitari timetur? Hanc doctrinam iam iam dicenda explicatiùs clarabunt.

Psal. 50. v. 13.

Græci Patr. in argumẽto Psalmi.

Donum non ablatum tempore peccati tempore pœnitentiæ præsumptione tepidæ, auferri timetur?

3. v. 15. & 16.

Apocal. 3. hæc Episcopo Laodiciæ Ecclesiæ intimanda Euangelistæ Ioanni cælitùs suggeritur: *Scio opera, quia neque frigidus es, neque calidus, vtinam frigidus esses, aut calidus: sed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo.* Pro τὸ *calidus*, Græcè habetur *feruens*, hoc est, feruore charitatis, & virtutum studio strenuè actuosus, & eximiè aspectabilis. *Frigidus* autem dicitur, qui peccatorum frigore ad omnem virtutem torpet, ad vitia alacer. Medium tenet locum tepiditas, quam sub acediæ nomine sic describit Climacus: *Acedia est te-*

Climacus c. de Acediâ.

est remissio animæ, resolutio mentis, pusillanimitas exercitationis, odium professionis, mundanorum beatificatrix, &c. Verùm enimverò cùm in confesso omnibus sit, quòd in se peius sit esse frigidum & in frigore degere, quàm tepidum ad frigus tendere; quid ergo est, quòd tepor hic damnatur præ frigore, ac dicitur Dei nomine Laodiciæ Episcopo, *Vtinam frigidus esses, aut calidus*? Sapienter inibi Thomas Anglicus: *Sermo est de frigido, non quantum ad frigiditatem & culpam, sed quantum ad dispositionis maiorem felicitatem*; quia frigidus magis aptus & dispositus est ad emendationem, quàm tepidus, qui suo tepore facilè est ruiturus in profundum peccati & gehennæ. Nam, vt præclarè ait Cassianus: *Frequenter vidimus de frigidis atque carnalibus, id est, de sæcularibus ac paganis, ad spiritualem peruenire feruorem; de tepidis atque animalibus omninò non vidimus.* O grande in deside tepore periculum, ferè desperationi confine! Profundè ad rem Magnus Gregorius hunc Apocalypsis locum perstrictim elucidans, sic fatur: *Vtinam frigidus esses, aut calidus: sed quia tepidus es.... incipiam te emouere ex ore meo. Quoniam*, inquit, *frigus ante teporem sub spe est, tepor autem post frigus, in desperatione, id est, qui adhuc in peccatis est conuersionis fiduciam non amittit: qui verò post conuersionem tepuit, simul spem quæ erat de peccatore subtraxit.* ô nimis verè! Gregorio sic accinit Chrysostomus, incurrendæ desperationis calcare socordiam vrgens: *Radix desperationis*, inquit, *est ignauia, & non solùm radix, sed est nutrix eius & mater. Nam sicut vestimentum & tineam generat & nutrit; ita ignauia non solùm gignit ex se desperationem, sed alit & fouet.* Nam per ignauiam ingenium torpet, vires animi elumbantur, virtus effæminatur, pietatis studium defluit, & humanitas tota ad ictus Diabolorum exarmatur. Pulchra est illa Catonis gnome: *Nihil agendo homo malè agere perdiscit.* Vide quâ doctrinâ in ignauiæ gymnasio erudiaris. Enerues animos virtus odisse solet. Quin & socordia virtuti exitialis est, nec vitijs secura. Porrò in re difficili *desperat ac diffidit omnis ignauus* (ait Aristoteles) *quoniam omnia pertimescit: at fortis contrà. Est enim fidentis animi audere.* Itaque tepiditas non in seipsâ, sed in ignauâ ad omnia vitia dispositione, matrix delictorum est, virtutum nouerca, malorum nutrix, bonorum auersatrix, spei desertrix, & desperationi confinis. Nil curare, hoc est, vecordem esse; nil posse, hoc est, mortuum viuere. Vtrumque duo vnum puta. Et inde Christi vota perito censu taxa: *Vtinam frigus esses, aut calidus: sed quia tepidus es..... incipiam te emouere ex ore meo.* O quàm est desperationi cognatus, quem Christus Deus ex ore suo euomere incepit!

Thomas Anglicus. | Cassianus Collat. 4. cap 19. | *Tepidus desperationi confinis perhibetur.* | S. Gregor. 3 p. Pastoral. admon. 35. | S Chrysost. lib. de Lapsu. | *Otiosæ socordiæ non bona elogia conglobantur.* | Cato apud Cornel. ibid. qui hæc & alia addensat. | Aristotel l. 3. Ethic. cap. 7.

4. Ad Romanos 12. sic monet Paulus: Odientes malum, adhærentes bono. *Sollicitudine non pigri: Spiritu feruentes: Domino seruientes.* Itaque impigram in virtutis studio sedulitatem Paulus Romanis seriò præcipit. Qui autem sint isti impigri sollicitudine, & Spiritu feruentes, his verbis exponit Basilius: *Spiritu feruens est; qui ardenti studio, & inexplebili cupiditate, & assiduâ diligentiâ voluntatem Dei facit in charitate Iesu Domini nostri conuenienter illi, quod scriptum est, In mandatis eius volet nimis.* Nimirùm ille sollicitudine impiger, feruenti studio seruit Domino, qui *inexplebili cupiditate in mandatis eius volet nimis.* Exaggeratiori vocabulo viuidè rem Basilius expressit, cùm ait, *Inexplebili cupiditate.* Porrò τὸ *cupiditas*, audaciuscula vox est, quâ cupido quædam, seu velut libido honestatis, hianter *inexplebilis* significatur. Quare peridoneè subditur locus Psalmi, *In mandatis eius cupit nimis*: sic enim habet Romanum Psalterium, & Arnobius. Scilicet *inexplebili cupiditate* in mandatis Dei *cupit nimis*. Quem locum tractans Richardus Victorinus, ait, *in mandatis Domini velle*, aut *cupere nimis*, esse plus velle quàm posse, & non capere de hâc impossibilitate solatium, sed potiùs desiderij suscipere incrementum, atque cupere desiderare iustificationes diuinas, edendo esurire, bibendo sitire. Nempe *inexplebili cupiditate* in mandatis Domini *cupit nimis*, qui vltra quàm potest, in re virtutis cupit, audet, adnititur. Hic, hic, inquam, *sollicitudine non piger, spiritu feruens, Deo seruit*. Vide nunc quàm impigrâ sollicitudine sedula in laborem Rutha incumbat, quod messorum Præfectus non sine admiratione Boozo refert; *Hæc est Moabitis, quæ rogauit vt spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia: & de mane vsque nunc, stat in agro, & ne ad momentum quidem domum reuersa est.* Et post agrarium prandiolum æstuanti spicilegio vltra muliebre robur indefessa institit; mox grana solerter excussit, & bene onusta domum alacris portauit.

Ad Rom. 12. v. 11. | S. Basilius in Regul. breu. 259. | *Feruor inexplebili cupiditate etiam vltra vires operari cupit.* | Psalm. 118. vers. 1. | Psalter. Roman. | Arnobius. | Richardus l. de Gradib. Charit. p. 1. cap. 2. | Hic vers. 7.

5. Adhuc Dauid præsumptæ à diuturno peccato tepiditati medicinam parat: idcircò sic Deum apprecatur: *Cor mundum crea in me Deus: & spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Non leue Expositoribus facessit negotium τὸ *cor mundum crea*. Numquid Dauid diu peccatis adsuetus, sic languebat ad bonum, sic languidus ad rem virtutis, & ad sanctitatis studium tepidus adhuc torpebat; vt ad viuaciùs surgendum, & pristinam perfectionem obnixiùs recuperandam, & impressiùs sibi resculpendam, naturam immutari roget, antiquum cor extrahi, & nouum denuò creari, & sibi medullitùs indi expectat? Profectò *creare* (si presè loquimur) rem de nihilo produci significat: quæ verbi significantia procul nunc abest à contextu, in quo non naturam desuetudine virtutis tepidam, denuò creari aut formari, sed ad virtutem viuidè reformari precatur. Appositè Græci Patres inibi in Paraphrasi: *Cor mundum crea in in me Deus. Illud Crea dicit pro Excita: non enim nouum cor sibi fieri postulat, sed illud ipsum quod habebat renouari. Cor verò cogitationes vocat.* Quasi dicat: *Dirige Domine cogitationes nostras. Et spiritum rectum innoua, id est, bonum propositum inde.* Itaque Dauid præsumptam à peccato tepiditatem, & ad rem virtutis inertiam excutere inhians; dum suum cor *excitari* desiderat ad virtutis studium, antiquas de Deo ac de rebus Dei *cogitationes innouari*, & bonum olim *propositum indi* percupit, *cor mundum creari* in se postulat; ac si *cor* diu languidum, & *propositum* diu tepidum *excitare*; quodammodo illud *creare* sit, & velut aliud nouum produci, ac visceribus indi. *Cor mundum crea in me Deus. Illud Crea dixit pro Excita.* Sic est arduum *excitare cor* languidum, *cogitationes* diu licenter vagas ad Deum

Psalm. 50. v. 12. | *Qui languidum cor excitat ac renouat, illud creare dicitur.* | Græci Patr.

Deum *dirigere*, & *propositum* inerter tepidum, virtutis animoso vigore renouare? Moralissimè quidem cor, quod sic viuidè ad virtutem *excitatur*, *creari* dicitur.

§. CXXIV.

Læta nunc requies, & vegeta animæ salus, actuosi sedulò laboris stipendium est.

1. Ferè ex Senecâ sparsim. DEbilitatem operis induxit deliciosa quies, & iners otium laboris fastidiosum: quod diu noluimus, posse desiuimus. Nolle laborare in caussâ est, & non posse prætendimus. Verùm generosos animos labor nutrit. Indurandus est animus, & ab otij blandâ mollitie procul abstrahendus. Indomitum illum niuibus atque Alpibus Hannibalem, otij eneruauerunt fomenta. Armis vicit, deliciarum Campaniæ otio victus est. Malè desueuit inertia peracti laboris negotia. Nobis quoque militandum est, & quidem genere militiæ, quo nunquam quies, nunquam otium datur, semper labor labori succiduus incessanter instabit. Siquis sibi proposuerit quantum operis aggressus sit, sciet nihil delicatè, nihil molliter esse faciendum. Amœnum inerter otiū & diuturna ab opere quies effeminat animos. Fortior miles ex confragroso venit, segnis est vrbanus & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille vnctus, nitidus, delicatulus, qui, nisi in masculi sexus libidine vix se virum probat: seuerior & actuosior in labore disciplinâ firmat ingeniū, aptumque magnis conatibus reddit. Bona Ruth vltra feminam ad laborem mascula; propè impransa & incœnata, aut ientaculo rustico ieiuna, æstuanti spicilegio, aut sudatæ messuræ sedula, quò Dei populi opinatissimis Matronis generosiùs implantari meruit.

Generosos animos labor nutrit.

Hic vers. 7.

2. Matth 11. v.28. Matthæi 11. hæc dulcissima Christi Dei vox auditur, homines ærumnis frequentibus oppressos blandiùs demulcens: *Venite*, inquit, *ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, &c.* Syrus, *qui fessi estis, & baiulantes onera*; Arabicus, *labore attriti, & grauati onere.* Nemo est qui ærumnarum, infirmitatumque labore non angitur, & pondere non grauatur: quare *omnes*, *qui laborant*, nemine excluso ad se allicit: *Et ego reficiam vos*, Græcè *refocillabo*, fessis *requiem dabo*, vt vertit Syrus, recreabo, & in placidâ quiete constituam. Attentâ autem expensione dignissimum est, quod moralissimè obseruauit Bernardus apud Tilmannum ibi: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, &c. Laborantes ad refectionem inuitat; ad requiem prouocat oneratos; non tamen onus subtrahit aut laborem, sed onere alio; aliòque labore commutat, leui tamen atque suaui, in quibus requies & refectio, etsi minùs appareat, inuenitur.* Mirum sanè est, & valdè mirum, quòd, cùm laborantes & præ onere ac labore nimis lassos ad se vocat, vt laborem minuat, eos exoneret, & ab ærumnis recreet, *prouocat oneratos, non tamen onus substrahit aut laborem.* Non vult Christus, vt homo sine labore sit, & onere exemptus; sed cum labore & onere alacris strenuus, recreatus. Non eximit labore, non deponit onus, qui onere non lassos, qui labore non oppressos, sed animosè alacres mauult. Nimirùm eos, qui graui onere non premuntur, nec sunt laboribus seduli, sed leui otio torpent, velut parum sibi idoneos, & ferè à se reiectaneos, Christus non *prouocat*; sed *oneratos, non tamen onus subtrahit aut laborem.*

Syrus. Arabicus.

Græcus, Syrus.

S. Bernard. *Christus oneratos ad se vocat, non tamen onus subtrahit aut laborem.*

Marci 3. intrauit Iesus in synagogam: & erat ibi homo habens manum aridam. Et obseruabant eum, si sabbatis curaret. Et dicit eis: Licet sabbatis *animam saluam facere*, an perdere? At illi tacebant. Et dicit homini. *Extende, manum tuam. Et extendit, & restituta est manus illi.* Quæ verba exponens S. Augustinus lib. 2. Quæst. Euang. cap. 7. ita subtiliter addubitat: *Quæritur cùm corpus curauerit, quare sic interrogauerit, si liceat animam saluam facere, an perdere?* Et confestim sic secundò respondet: *Dixit hoc, quòd ipsa sanatio manûs dexteræ, salutem animæ significabat; quæ à bonis operibus cessant, aridam quodammodo dexteram habere videbatur.* Scilicet manus arida, periculosus animæ languor est. Dum dextera ad opus extenditur, & sedulò actuosa iam operatur, non tam corpori manus, quàm aridæ, infructuosæ, & torpenti animæ salus restituitur: animæ enim sanatio opere censetur: nam aridè otiosa manus, animæ potiùs languor & torpor est. Idcircò Christus manum aridè contractam sanaturus, profundè priùs interrogat, *Si licet animam saluam facere?* quasi salus animæ in manu sit; & dexteræ ac animæ sanitas vices ethicè reciprocet. 3.

Marci 3.v.5. S. Augustin.

Animæ salus manu ac opere censetur.

Geneseos 2. sextidui opificio peracto, perfecti sunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum. *Compleuitque Deus die septimo opus suum quod fecerat: & requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat.* Hæc Dei ab opere *requies*, Commentatorum solertiam valdè inquietat: neque enim Deus sex diebus operando laborauit, vt septimæ diei requiem expetat; nec hactenus operatio, Dei requiem inquietare potuit. Subtiliter Gaudentius Brixiensis Serm. 1. *Cautè*, inquit, *loquitur Scriptura diuina non absolutè dicens, requieuisse Deum ab omnibus operibus suis? sed ab operibus quæ cœperat Deus facere. Non omnipotentem, & imperio sermonis cuncta facientem laborasse existimes, cùm requieuisse & cessasse describitur, cùm alia voluntati suæ placita operari non desinat. Sicut testatur in Euangelio Dominus, dicens: Pater meus vsquemodo operatur, & ego operor.* Addit tempestiuè: *Requies igitur Dei non laboris remedium, sed cœptorum finis est operum.* Nimis deuenustaretur labor, si ab illo requies, esset laboris *remedium*; quasi operatio, languor esset, ad cuius remedium, requies accitur, & in medicinam aduocatur. Imò potiùs requies est operum finis, quo designatur eorum perfectio, & absoluta consummatio. Non quia illa requies sit inactuosa, iners, otiosa: neque enim Deus postquam omnia creauit, operari cessat, quasi illis iam nemo (vt sic cum Tertulliano loquar) foret: est enim illis velut plurimus, ea fouens, conseruans, & in earum operationibus actuosior. Itaque hæc Dei requies, non est cessatio ab opere, sed operum finis & consummatio, & operosum eorum iunctim con-

4. Gen. 2. v. 2.

S. Gaudent.

Ioan. 5. v. 17.

Dei requies non est remedium laboris, sed operum consummatio.

Tertullian.

conſeruandorum auſpicium. Nam etſi *requieuit Deus ab vniuerſo opere quod patrauit*, vera ſemper eſt illa Chriſti vox: *Pater meus vſquemodò operatur*; ne ab opere otiari putetur Deus.

5. Pſalmo 127. ſic occinit regius Vates: Beati
Pſal. 127. v. 1. omnes qui timent Dominum; qui ambulant in vijs eius. *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.* Scitè hìc adnotat Hilarius, quòd *ſermo ad plures cœptus, ad vnum refertur*: ait enim, *Beati omnes qui timent Dominum*, &c. & poſtmodum ſubdit, *Labores manducabis, beatus es, & bene tibi erit.* Cur tam citò ſtilum vertit Propheta, & quod cœpit in pluribus, in vno conſummat; dein cur eum qui manducat labores manuum ſuarum, duplici beatitate felicitat, & geminatâ felicitate beat, aiens, *Beatus es, & bene tibi erit?* Denique inidoneè videtur dici, *labores* manuum manducari, & non potiùs fructus laborum. S. Auguſtinus inibi hàc ſuper re ſic ad rem philoſophatur, *Beati omnes qui timent dominum. Labores fructuum tuorum manducabis. O vos, ô tu, vos multi qui vnus eſtis, labores fructuum tuorum manducabis. Quaſi peruersè videtur dicere non intelligentibus: debuit enim dicere, fructum laborum tuorum manducabis: multi enim manducant fructum laborum ſuorum. Laborant in vineâ, ipſum laborem non manducant, ſed quod de labore ipſorum naſcitur hoc manducant.* Difficultatis nodum ſic Auguſtinus ſoluit: *Quid ſibi vult, labores fructuum tuorum manducabis? Modò labores habemus, fructus poſteà erit. Sed quia & ipſi labores noſtri non ſunt ſine gaudio .... modò nos ipſi labores noſtri iucundant, & lætos nos faciunt in ſpe. Si ergo labor noſter potuit manducari, & potuit iucundare, manducatus fructus ipſius laboris qualis erit?* Et poſt paucula: *Interim modò labores fructuum* (manducabis) *poſteà fructus laboris. Labores fructuum tuorum manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Beatus es, de præſenti eſt: bene tibi erit: de futuro eſt. Cùm manducas labores fructuum tuorum, beatus es: cùm perueneris ad fructum laborum tuorum, bene tibi erit. Quid dixit? Nam ſi bene tibi erit, vtique beatus eris: & ſi beatus eris, bene vtique tibi erit.* Ecce tibi ſedulus & operoſus manuum labor, à pluribus vnum conflans, concordiæ arbitrium eſt: facit enim plures vnum: porrò diſcordia otioſorum negotium eſt. Quin & beatitudinē duplicat: nam & in vitâ præſenti beat *manducare labores manuum*; & fructus laborum manducare, in futurâ beabit. Scilicet parum foret, fructum laborum in cœlo beatè manducare, niſi in terris etiam felicitate præcoquâ labores manuum beatè manducentur.

S. Hilar.

S. Auguſt.

Præcoquâ beatitate labores manuū beatè manducare licet.

6. Canticorum 5. Surrexi (ait ſponſa) vt ape-
Cantic. 5. v. 5. rirem dilecto meo: *Manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrhâ probatiſſimâ.* Per huiuſmodi myrrham, quam ſponſæ manus abundè ſtillant, plures è Commentatoribus pœnitentiam accipiunt, quæ quod corde incipit, manu & opere conſummat. Sic Ioannes
Lucæ 3. v. 8. clamabat: *Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.*
S. Gregor. c. 2. l. 6. in l. 1. Reg. Nam vt ait Gregorius: *In fructu, non in folijs aut ramis pœnitentia cognoſcenda eſt.* Pœnitentia non vernat floribus, non frondeo virore nitet, non patulis comatiſque ramis ambitioſè diffunditur; ſed fructuum operatione fertili, vbertim autumnat. Hæc eſt odoratiſſima & probatiſſima myrrha, quâ pulchrè madent

Pœnitentia non folijs aut ramis, ſed in fructu agnoſcitur.

ſponſæ manus. Werricus autem apud Tilmannum in Matthæi cap. 2. per hanc *myrrham probatiſſimam*, quam ſanctæ ſponſæ manus abundè ſtillant, operationem vniuerſatim intelligit, ſic fatus: *Quàm ſit vtilis rudibus & imperfectis exercitatio corporalis; & ipſi vos teſtes eſtis: quomodo ſcilicet redimit de corruptione vitam noſtram amaritudo laboris. Ipſi enim ſcitis quomodo vermeſcerent corda & corpora, ſi non de manibus laborantium diſtillaret myrrhâ.* O bona æſtuantis laboris myrrhina operatio, quæ *vitam noſtram à corruptione redimit!* Fellea videtur amaritudo in aſſiduum laborem inceſſanter incumbere, ſed eâ velut antidoto corda præſeruantur, ne vitijs malè *vermeſcant.* Quid putas otium, niſi iſtiuſmodi vermium iuge ſeminarium? Labore ergo vitæ corruptionem *redimamus*, Ruthæ operoſo exemplo, ad omnes ſanctitates ideali.

Werricus.

Operatio vitam noſtram à corruptione redimit.

§. CXXV.

Anxia rerum temporalium ſollicitudo, cor duplicat, Phariſaicam infidelitatem æmulatur, craſtinum diem reddit querulum.

SApienter Damaſcenus: *Tales nos eſſe Deus volebat, vt ſollicitudine omni careremus, nec in vllum aliud opus incumberemus, quàm quod Angelorum eſt, nempè vt Creatorem perpetuis laudibus afficeremus, atque in ipſius contemplatione, cum incredibili quadam animi voluptate, verſaremur; curamque omnem noſtram, ac ſollicitudinem ad Deum referremus, quemadmodum per prophetam quoque Dauidem his verbis nos admonet: Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet.* Non labore hìc homo exuitur; ad laborem enim natus, inerti otio malè deſtinatur: ſed negotioſam ſollicitudinem arcet, hanc Deus penes ſe ſuſcipit, non vt ambitionis, auaritiæ, aut gulæ vota impleat; ſed quantum ſatis ſit ſenſim præbeat. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Deſideria naturalia, finita ſunt; ex falsâ opinione naſcentia, vbi deſinant non habent: nullus enim terminus falſo eſt. Via eunti aliquod extremum eſt, error immenſus eſt. Nec Deo, nec ſibi eſt, qui rerum temporalium ſollicitudine angitur.

1. S. Damaſc. lib. 2. de Fide c. 11.

Pſal. 54. v. 23.

Rerum temporalium ſollicitudinem homo exuit.

Matthæi 6. ſic nos Chriſtus Dominus admonet: *Dico vobis ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini. Nónne anima plus eſt quàm eſca: & corpus plus quam veſtimentum? Reſpicite volatilia cœli*, &c. Non prohibet hìc Chriſti prouidam diligentiam, & laborem procurandi ſibi ſuiſque neceſſaria, vti voluerunt Euchitæ (qui volebant ſemper orare, & nunquam laborare) contra quos S. Auguſtinus ſcripſit librum de opere Monachorum: ſed vetat eorum ſollicitudinem anxiam, præoccupatam, intempeſtiuam, negotioſam, quæ mentem hominis exſorbeat, illamque rebus Dei inidoneam relinquat. S. Auguſtinus lib. 2. de Serm. Domini in monte, cap. 2. ſic præſcriptam Chriſti Dei ſententiam elucidat: *Dominus, inquit, admonet vt meminerimus multò ampliùs nobis Deum dediſſe, quando nos fecit, & com-*

2. Matth. 6. v. 25.

S. Auguſt.

& composuit ex animâ & corpore, quàm est alimentum atque tegumentum, quorum curâ nos duplicare cor non vult. Nónne, inquit, *anima plus est quàm esca?* Non dixit Augustinus, quòd Christus hîc præcauet, ne rerum temporalium sollicitudo diuidat cor; sed quòd illam seriò vetat, ne hominis *cor duplicet*. Sanè quidquid cor humanum diuidit à Deo, partem illi relinquit, & partem alteram rei impendit: vnde partitum & dimidiatum cor singulis præbet, neutri totum, alterutri dimidium. Verùm sollicitudo anxia rerum ad victum & vestitum necessariarum, sic totum hominem exorbet, vt nihil illius Deo rebusque Dei prorsùs relinquat: totus negotijs est, Deo ac sibi nemo. Quòd si Deo ac sibi aliquam aliquando operam impendere videtur, corde alio monstroso, aut planè ficto id præstat: nam nisi cor *duplicauerit*, id præstare nequibit. Porrò sic humanum cor eiusmodi sollicitudine totum exhauritur, vt ad rem Dei vix perfunctoriè, aut ne vix quidem attendat: tot enim cordis subreptiones patitur, quot votis angitur, quot studijs sollicitatur, quot sollicitudinibus distrahitur. Res alias sic frustra agit, ac si excors esset; nam totum cor illâ sollicitudine præoccupatur. Vnde dum cor monstrosè *duplicat*, secundum cor Deo ac sibi refingit, quo rebus Dei attendere videtur. Idcircò sollicitudinem alimenti ac vestimenti vetat Christus, *quorum curâ nos duplicare cor non vult*. Nisi malis temporaliũ anxiam sollicitudinem, cordis simplicitatem excutere, & cordis duplicitatem ingerere. Sic est frequens in homine negotioso fraus! Bona Ruth, vidua, exul, paupercula, omnium indiga; anxiæ sollicitudini nulla, æstuanti labori plurima, Deo tota.

Homo de necessitatibus corporis nimis sollicitus, cor duplicare dicitur, quare.

Hic vers. 7.

3. Matth. 6. v.26. Pergit inibi Matthæus: *Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & Pater vester cælestis pascit illa, &c.* Ex quibus verbis S. Cyprianus lib. de opere & eleemos. cap. 4. acerrimè inuehitur in huiusmodi anxiam annonæ sollicitudinem, illamque Pharisaicæ infidelitatis arguit, ita fatus: *Volucres Deus pascit, & passeribus alimenta diuina præstantur; & quibus nullus diuinæ rei sensus est, eis nec potus, nec cibus deest. Tu Christiano, tu Dei seruo, tu operibus bonis dedito, tu Domino tuo charo aliquid existimas defuturum? Nisi putas, quia qui Christum pascit, à Christo ipse non pascitur, aut eis terrena deerunt, quibus cælestia & diuina tribuuntur.* Addit multo cum felle: *Vnde hæc incredula cogitatio? vnde impia & sacrilega ista meditatio? Quid facit in domo fidei perfidum pectus? Quid, qui Christo omninò non credit, appellatur & dicitur Christus? Pharisæi tibi magis congruit nomen.* Hem! qui de fide spei nostræ ambigit, anxiè de temporalibus sollicitus, Christianus non est, infidelis est; *Pharisæus* est? Hæc anxia temporalium sollicitudo, Pharisaicam auaritiam subolet, spei languor est, fidei titubatio. Qui nimis sollicitè sibi prouidet, promissam Dei prouidentiam sibi infidus inuidet; Christo inuidiosus est, & aliquis è Pharisæorum collegio.

S. Cyprianus.

Anxiè de temporalibus sollicitus, Pharisæus potiùs, quàm Christianus dicitur.

4. Matth. 6. v.33. Huiusmodi adhortationem hâc clausulâ Christus concludit: *Quærite ergo primùm* (tempore, dignitate, appretiatione) *regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* Ergò ipsa non erunt merces bonorum operum, quia hæc nobis tota seruatur in cœlo, ait S. Augustinus; sed *adijcientur* quasi mantissa, & auctoramentum exiguum ad pondus mercedis adiectum: ipsa enim sunt bona infima respectu cælestium. Altiùs, opinor, hanc bonorum temporalium additiunculam seu auctarium, quærentibus primò Deum remque Dei, exposuit S. Cyprianus de Oratione Domin. cap. 8. *Quærentibus*, inquit, *regnum, & iustitiam Dei, omnia promittit apponi. Nam cùm Dei sint omnia, habenti Deum nihil deerit, si Deo ipse non desit.* Quasi dicat: Tardè Deum quærentibus obueniret tanquam appendix & auctarium, istiusmodi alimenti & vestimenti congrua sufficientia; in ipso Deo, quem quærendo possident, hæc illis bona præbentur: *nam cùm Dei sint omnia, habenti Deum nihil deerit, si Deo ipse non desit.* O, ne desis Deo, ne cesses iustitiam eius primò quærere, & per arcanas diuinæ prouidentiæ consequentias nihil tibi deerit! & Deus à te sollicitè quæsitus, & feliciter inuentus, erit tibi, Deus tuus, & omnia; est enim omnium bonorum compendium.

S. Augustin.

Cornelius.

Habenti Deũ nihil deerit, si Deo ipse non desit.

S Cyprian.

Addit, & finit? *Nolite ergo solliciti esse in crastinum* (tempus futurum) *crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi, sufficit diei malitia sua.* Quasi dicat: Sinite crastino, id est, futuro tempori curam, sollicitudinem, & anxietatem suiipsius; vt quid ante tempus vultis esse anxij & miseri? licèt enim hodie curas crastini vobis accersatis, nihil idcircò minùs curarum vobis secum afferet dies crastinus, quibus sibi sollicitus & vobis molestus sit, ita vt non sitis illius onera leuiora redditurí; sed hodiernum diem nouâ crastini fascis iniectione dumtaxat oneratis. Itaque vestra sollicitudo, & labores crastinæ diei frustra anticipat, & diem crastinam præmaturis molestijs grauiter onerat. Sanè per prosopopœiam crastino huic tribuitur sollicitudo, & inde præcoqua anxietas, de quâ querulus expostulat Chrysostomus: *Vt enim eos*, inquit, *acriùs increparet, ipsum ponè tempus animauit, & velut afflictum ab omnibus introduxit; quasi quòd contra illas de impositâ sibi afflictione superfluâ clamaret: Sufficit diei malitia* (id est, molestia, cura, sollicitudo, anxietas, & afflictio) *sua.* O curas hominum sic de rebus temporarijs præproperè sollicitas, & frustrà negotiosas, vt ipsum exanimale tempus, sensu molestiæ carens, quasi sustinendo non esset, præ molestiâ inducatur, humanæ sollicitudinis fastidiosum, eâ afflictatum, & de eâ querulum! Sic est illi molestum & pergraue, *de impositâ sibi afflictione superfluâ* frequens pondus semper sustinere, & humanis anxietatibus impeti?

5. Matth. 6. v.34.

Cornelius.

Dies crastinus quæritur de impositâ sibi afflictione superfluâ.

S Chrysost. ibid.

Lucæ 8. suam de semente parabolam, sic ipse Christus exponit, bonus suæ doctrinæ interpres: *Quod autem*, inquit, *in spinas cecidit; hi sunt, qui audierunt, & à sollicitudinibus, & diuitijs, & voluptatibus vitæ euntes, suffocantur, & non referunt fructum.* Hoc Christi commentarium, adhuc S. Hieronymus in cap. 13. Matthæi sic elucidat: *Mihi videtur & illud quod iuxta litteram ad Adam dicitur: Inter spinas & tribulos panem tuum manducabis, hoc significare mysticè, quòd quicumque se sæculi voluptatibus dederit, curisque istius mundi, panem cælestem, & cibum verum inter spinas comedat. Et eleganter adiunxit, Fallacia diuitiarum suffocat verbum: blandæ enim sunt diuitiæ, aliud agentes, & aliud pollicentes. Lubrica* 6. Lucæ 8. v.15.

S. Hieron.

Gen. 3. v. 18.

Diuitiarum fallacia.

Temporalium sollicitudo facit, vt homo inter spinas panem comedat.

est earum possessio, dum huc illucque circumferuntur, instabili gradu vel habentes deserunt, vel non habentes resarciunt. Vide nunc quàm acerbâ spinositate sollicitudo, ac *Cura huius mundi*, hominem inquietent, pungant, lacerent, cruentent: nam diuini verbi electum semen obruunt ac suffocant, dum de solicitudine rerum temporalium negotiosè occupatissimâ, sic animus distrahitur, vt homo *panem cælestem, ac cibum verum inter spinas comedat?* quæ est acerbissima primæui sceleris mulcta.

7. Lucæ 8. v. 15. S. Basilius.

Addit S. Basilius in Psalmum 45. *Nonne vides, inquit, quòd in spinas delapsum verbum à spinis suffocatur? Spinæ namque carnis voluptates; & diuitiæ, & curæ sunt huius sæculi.... Quomodo enim animam, tot adeò, quæ ipsam præoccuparint distractionibus cogitationum, oppressam, Dei cognitio, cogitatióque penetrabit? Nouit hoc & Pharao proprium esse hoc liberiori otio fruentium, vt Deum inquirant; atque ideò exprobrat Israëli, dicens: Vacatis, otiosi estis, ac ideò dicitis: Dominum Deum nostrum adorabimus.* Ecce tibi homo negotiosis occupationibus feriatus. Deo, rebusque Dei idoneè vacare expetit. Ideò autem malignus Pharao Dei populum occupatissimis negotijs obruere satagit, vt dum viuere vix licet, vel Deum colere non liceret. Itaque otium à mundi tumultu Deum spectat; negotiosa autem occupatio huius sæculi curis intenta, Dei obliuioni adulatur, blandimentum est vitij, & certa damnationis tessera.

Vocatio adulatur religioni; sollicitior temporalium cura, tessera damnationis est. Exod. 5. v. 8.

---

§. CXXVI.

Impudicè femineum corpus pellucidâ veste perspicuum fit, & tegendo nudatur.

1. ORnatissimam mulierum pulchritudinem contemnes, si expoliaueris. Equum empturus solui iubes stratum, detrahis vestimenta venalibus, nequa vitia corporis lateant, ornamenta ipsa ementibus suspecta sunt. Mulierem ornamentis inuolutam æstimas? Si vis illam dignè æstimare totamque scire qualis sit, vel fasciam, (sicut ab ornatissimo Rege) solue: multum mali sub illâ latet. Sed muliebre pulchritudinis adsciscendæ ingenium, sicut corporis vitia tectiùs abscondit, ita pudicè tegenda vestibus etiam denudat, vt sub perspicuo tegumento periculosiùs transpareant: & ipsa feminæ sit nuditati intexta. Hinc illud Tertulliani cum non sine felle dictum de Alexandri Medicâ veste, quæ *pectus textu pellucido tegendo nudauit,* id est, nudum reliquit textu illo pertenui ac pellucido nam illa vestium pelluciditas nihil obstabat, quominùs pectus pateret, ambitiosâ vestium nuditate, libidinis insidias clanculum meditante. Hinc illud Petronij: *Æquum est induere nuptam ventum textilem? Palam prostare nudam in nebulâ lineâ?* quasi vestis esset textilis ventus, aut nebula textilis. Concinit Tibullus: *Post hæc carbaseis humorem tollere ventis.* Heu nostratum hodie feminarum peplos, non carbaseam nebulam, sed potiùs sericum pellucido nigrore fumum dicas (à quo nomen habent) vt pectoris nudati candor micantiùs transluceat: *Pectus*

Feminarum vestis pellucida, corpus tegendo nudat.

Tertull. de Pallio cap. 4.

Petronius Tibull. apud Cerdam ibi. n. 182.

textu pellucido tegendo nudauit. Vereor autem vt hic fumus textilis, illius pyræ gehennalis in expectatione positæ, fumus quidam sit.

Oseæ 2. sic grauiter conqueritur Deus: *Iudicate matrem vestram: iudicate: quoniam ipsa non vxor mea, & ego non vir eius.* Eccur Deus coniugium diffitetur, fidei arrhabone, & tot olim prolibus sanctum? Quare nunc zelotypiæ angoribus exasperatus meditatur diuortium? *Auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberum suorum. Ne fortè expoliem eam nudam.* Sicut per metonymiam signum pro re significatâ ponitur, idque frequentissimè; sic etiam, licèt non ita sæpè, res significatâ pro illius signo nonnunquam vsurpatur. Sic ergo quia in meretrice multa sunt turpis illius quæstus, non signa solùm, sed etiam insignia, puta, fucatus candor, & sine rubore, qui est à verecundiâ, quæsitus ab arte rubicundus color, & alia ad captandos riualium oculos lenocinia; hæc quia fornicationum, aut fornicarij instituti signa sunt, *fornicationes*, & *adulteria* nominantur. Ex hâc doctrinâ biblicè peritis notissimâ, sic noster Sanctius locum Prophetæ exponit, ita fatus: *Quoniam ipsa non vxor mea, & ego non vir eius. Auferat fornicationes suas à facie suâ, & adulteria sua de medio vberum suorum.* Quasi dicat: *Dicite ergo illi, si vxoris nomen tueri vult, vt à facie suâ meretricios fucos, ac lenocinia, tum etiam insignia impudicitiæ venalis à pectore submoueat. Ne fortè expoliem eam nudam.* Nimirùm facies cerussæ candore, & rubricetæ adscititio rubore fucata, Veneres cupidinesque fragrans, theatrum *fornicationis* nominatur. Quin & femineum *pectus*; & *vbera* obuijs virorum aspectibus palam prostituta, etsi textili nebulâ, aut fumo pellucido nuda dum teguntur, sic de proximo libidinis otium aut negotium peragunt, vt *insignia impudicitiæ venalis* meritò nominentur: *& adulteria in medio vberum*, quasi in æde Veneris, & libidinis sacrario, expedito oculorum congressu peragatur. Mirum sanè est, & valdè mirum, quòd cælestis sponsus zelotypiæ angore exstimulatus, fornicationes & adulteria hic tacitus intermittens; fucatæ sumptuosiùs *faciei fornicationes*; & nudi *pectoris, vberumque* tegmine nudatorum *adulteria* acerbiùs incuset. Ne autem illorum tegmen ingenio libidinis mulieres excusent, addit: *Ne fortè expoliem eam nudam.* Profectò nuda adhuc potest expoliari ornamentis, quæ pectus & vbera velando denudant. O malè amictam nuditatem! O textilem è bombyceâ nebulâ amictum, tegenda pectora propudiosè nudantem! Non bene, opinor, nuditas excusatur amictu, cùm amictus nuditati periculosiùs & impudentiùs lenocinatur. *Auferat fornicationes suas à facie suâ, & adulteria sua de medio vberum suorum, (quæ pectus textu pellucido tegendo nudauit) ne fortè expoliem eam nudam.*

2.

Oseæ 2. v. 2. & 3.

Num fornicationes in feminea facie, & adulteria in nudatis velamine vberibus peraguntur?

Sanctius ibi. in Paraph.

3. Geneseos 38. Selam filium debito coniugio viduæ Thamari adiungere, morosè Iudas cunctando procrastinat. Nunciatum est autem Thamari quòd socer illius ascéderet in Thamnas ad tondendas oues. *Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum: & mutato habitu sedit in biuio itineris. Quam cùm vidisset Iudas, suspicatus est esse meretricem*, &c. Quæ verba exponens Caietanus ita inibi scribit. *Dictio Græca est Theristrum, ab æstate significans velamen æstiuum, credi-*

Genes. 38. v. 14. & 15.

Caietanus.

crediturq́; totius corporis velamen fuisse.... Sedit in biuio itineris quod ducit Thamnam. Hebraicè, Et sedit in portâ oculorum. Addit ibidem Rupertus, Theristrum esse, *æstiuum ac subtile palliolum*; quem putat Theodoretus fuisse, *meretricium habitum.* Lxx. Interpretes, *Induit Theristrum, & ornata est.* Ex hisce expositionibus taxare licet vestimenti genus, quod assumpsit Thamar ad Iudæ lenocinium, & blandam libidinis pellaciam. Nimirùm Thamar comptiùs ornata *sedit in porta oculorum*, Iudæ oculis insidiosa libidinis blandimenta parans; & *theristro* induta, id est, *æstiuo velamine*, quod est *subtile palliolum* assumens, libidinis æstum euulgat. Profectò dum *subtile palliolum*, id est, *ventum*, aut *nebulam textilem*, induit, *pectus textu pellucido tegendo nudauit, & in porta oculorum sedens theristro*, hoc est, *meretricio habitu* obuijs quibusque oculis pudicitiam impudenter prostituit. Et meritò quidem tūc meretricem videri exambit Thamar, assumit *theristrum*, hoc est, vestem *æstiuam*, quæ libidines sudat, & tenue ac pellucidum palliolum induit, nam vt tempestiuè dixit Salisberiensis in Polycratico lib. 8. cap. 2. *Dum omnia gelu constricta rigent, tenui sudat in cyclade, & illius delicias etiam bombycinus vrit pannus aut premit.* Pulchrè Martialis: *Femineum lucet sic per bombycina corpus.* Quod est *therestri* negotium, nempè vt textu tenui ac pellucido sic se tegendo nudet, vt candidum pectus, de bombycino tenuissimè nigrore transluceat. O gratas oculorum insidias! ô pudicitiæ strages! ô libidinum theatra! ô Veneris sacrarium meretricio veneno aëra toxicans. O caue, ne incurras in has castitatis syrtes; in quas incidens vel seuerior grauitas, naufragij periculum extimescat! Communis vsus adscitur ad patrocinium: sed vulgaris abusionis priuilegium malè aduersùs modestiam & castitatē præscribat. Vt matres taceam puellis conniuentes (quò & ipsæ in simili veste pariter scortentur;) non bonam maritorum hàc in re patientiam admirari liceat. Sanè Thamarem induti *theristri* ream, Iudas exinceps non cognouit, sed velut repudio mulctauit.

Rupertus.
Theodoret.
Lxx. Interpr.
Cur hæc pellucida vestis theristrum seu æstiualis amictus nominatur?
Salisber.
Martial. lib. 8. Epigr.

4. Isaiæ 3. Pro eo quod eleuatæ sunt, & ambulauerunt extento collo; decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & crinem earum nudabit. In die illâ aufert Dominus ornamenta calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, *& mutatoria, & palliola, & linteamina, & acus, & specula, & sindones, & vittas, & theristra.* Hæc *mutatoria* erant nobilium ac opulentarum mulierum vestes, quas Interpretes vocant περιπόρφυρα, id est, prætexta purpura, quæ Romanis laticlauiæ vocabantur. Ecce sumptuosiorem ornamentorum pompam. Iam impudicitiæ in vestibus pompā proscribit. *Linteamina*, inquam, quæ erant vela candida & pellucida, quibus mulieres pectus, vt minimùm, ostentabant. Vnde Lxx. Interpretes vertunt, *Laconia pellucida*, quod apud Basilium inibi malè audit de inhonestatis reatu. *Sindones* appellat Forerius lintea velamina, vel *pepla extima delicatissima & subtilissima. Theristra* (vt nuper dicebamus) sunt *vestes æstiuæ*, ita dictæ ab æstu seu caumate, à quo protegebant corpora feminarum; vel forsan ab æstu, quo impudicè exæstuabant corpora quæ eiusmodi veste tenui ac pellucidâ vtebantur: *theristro* enim corpus tegendo nudabant.

Isaiæ v. 3. v. 22. & 23.
Lxx. Interp.
Impudicè mulier tenui veste perspicua fit.
S. Basilius.
Forerius.

Non sine aculeo Hieronymus ad Heluidium: *Tenuitate vestium nudæ oculis ingeruntur.* Et Seneca Pater Controuersiâ 6. *Vestem nihil in matronâ tecturam concupiuit.* & Controuersiâ 8. *Vt tenui veste perspicua fit.* & Plinius lib. 11. Coâ: *Vt denudet feminas vestis.* & Seneca Philosophus lib. 1. de Benefic. cap. 9. *Video sericas vestes, si vestes vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi aut corpus, aut pudor possit, quibus sumptis mulier praua liquido se nudam non esse iurabit.* Et Iustinus lib. 38. *Nimia subtilitas & pellucida vestis augebat prorsùs: quasi astu inspicienda præberentur, quæ omni studio occultanda pudibundo viro erant.* O malum! antiquatam vestium impudentiam, quâ corpus tegendo denudat, nostrum æuum propudiosè recentat, libidinis priuilegio impunè exlex.

S. Hieron.
Seneca Pater.
Plinius.
Seneca.
Iustinus.

5 Redeat iterùm ad rem aliter expendendus, semel enucleatus Osee prophetæ locus: *Auferat fornicationes suas à facie suâ, & adulteria sua de medio vberum suorum.* Quæ sint hæ *fornicationes* in pulchræ faciei prostibulo peractæ, & *adulteria* in medio vberum insolenter patratæ? Sanè fucatæ comptiùs feminarum *facies*, & *vbera* impudenter nudata, obuiæ spectatorum libidinis exprompta lupanaria sunt, & vulgare Veneris theatrum, quibusuis oculis peruium. O saltem nobilitatis non dehonestandæ, & famæ non denigrandæ, cognata feminis ambitio, cohibeat ab hâc vestis inuestis impudentiâ; ad quam præscribens libido concupiscentiæ facibus sufflammata pertinaciter allectat! S. Cyrillus Alexandrinus sic hunc locum exscribit, & exponit: *Auferam* (ait Dominus) *fornicationem eius à facie mea, & adulterium eius de medio vberum eius. Et præ multâ superbiâ, tantùm non etiam amatoribus suis vbera nudantem.* quasi vilium superbiæ, contra hoc inuerecundæ nuditatis vitium aduocetur auxiliare. Scilicet inducitur certamen pugnaciter contentiosum, inter nudantem vestimentorum impudentiam insolenter inuerecūdam, & inter superbiam arroganter ambitiosam; vtra in feminis Ierosolymitanis excultiùs ornatis ac pulchritudinem lasciuè ostentantibus, alteram vincat. Lasciuia hunc amictum impudicè inuestem procurat: ambitio arroganter superba, famæ ac feminei pudoris iacturam veretur. Hoc vicit vitium, etsi vitium alterum in votis erat, ardenter concupitum, & præscriptionis priuilegio impunè permissum, *Præ multâ superbiâ, tantùm non etiam amatoribus suis vbera nudauerunt.* O, quod non times de inuerecundo ac impudico, time de indecoro, de ignobili, de infami!

Osee 2. v. 2.
Nudarum feminæ pectus, quod pudor non vetat, superbia prohibeat.
S. Cyrill. ib.
Hic vers. 7. &c.

Ruthæ hàc in re modestiam altè Commentatores hîc deprædicant: *Dicunt Hebræi* (ait inibi Liranus) *quòd spicas stantes, remanentes post messores, colligebat stando; iacentes autem colligebat sedendo, ne inclinando se ad colligendum vestes suæ eleuarentur à parte posteriori; & pars aliqua tibiarum discooperta appareret. Et ideò Booz videns eius honestatem, motus fuit ad quærendum, quæ esset, & ad faciendum ei gratiam,* &c. O quot gratias Ruthæ in abscondendo tectius corpore modestia ei peperit!

Lira ibid.
Ruthæ verecundia.

§. CXXVII.

§. CXXVII.

Homo de Disciplinâ Mortificationis habet, vt ex parte prophetet, & coram laudari possit, & victorias loqui.

1. QVi Mortificationem negligit, leui taxat pretio liberum esse: habere dominium suarum actionum, imò & votorum grandi potestate: inter cælestes honores præproperè centuriari, Regem esse, si non mundi, saltem sui ampliori potestate. Cur vilissimo pendis honorem, commodumque istud, futili te dedens passioni, acerbæ tyrannidi? Gratis homini ratio, libertasque est data: sed ipse generosè rationalis, rationem vendit, & libertatem nundinatur, dum pro furfure iracundiæ, ambitionis, gulæ, libidinis, illam commutat, æmulaturque opprobrium brutorum exauctoratus auctoritate sua. Quare Mortificatio, quæ tanquam perita aurigatrix passiones moderatur, & frenat, hominem reddit sibi, ne concupiscentijs mancipatus degener obbrutescat. O quàm compositum ad rationis ideam reddit omnem corporis statum, & mentis habitum, mortificationis disciplina! Ceruicem submittit, ponit supercilia, componit vultum, ligat oculos, format incessum, moderatur linguam, ambitionem frenat, gulâ cohibet, iram mitigat, libidinem sopit, & virtutis vultu totum hominem pingit. Mortificationis disciplina mores facit, illud sapit vnusquisque quod didicit, cui assueuit. Ne te fallat voluptabilium lenocinium.

Mortificationis disciplina hominem reddit sibi.

2. Paulus 1. Corinthiorum 13. ita scribit: Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. *Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus.* Ait *ex parte,* hoc est, imperfectè. Syrus vertit: *Modicum ex multo cognoscimus;* hoc est enim modicum & imperfectum, quod partim per scientiam, partim per prophetiam nunc cognoscimus: id opponit perfectæ notitiæ, quam in sequentibus exponit. Cæterùm bellè addubitat Bernardus apud Tilmannum inibi: *Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Quid est, quòd Veritas, ait: Lex & prophetæ vsque ad Ioannem: cùm iste non sit aduersarius, sed discipulus, qui dicit: Ex parte prophetamus? Cessauit ergo prophetia, quia iam cognoscimus, necdum tamen nota cessauit; quia adhuc ex parte. Cùm autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* Nota verba quæ subdit Bernardus ad rem ethicam peridonea: *Sed quomodo adhuc ex parte prophetamus? Nempe iuxta Apostolum, non considerare quæ videntur sine dubio prophetare est: ambulare in spiritu, quæ sursum sunt quærere, ex fide viuere, obliuisci quæ retrò sunt, & in anteriora extendi, ex magnâ parte prophetare est. Sic prophetæ olim quasi non inter homines sui temporis erant, sed virtute & impetu quodam spiritûs dies illos transilientes exultabant vt viderent diem Domini; & videbant, & lætabuntur in eâ.* Itaque qui mortificationis seueriori disciplinâ, eò redactus est, vt non tangatur præsentibus, vt æquus voluptabilium censor, ea tanquam inania, futilia ac pœnitenda bona, imò & vera mala reputet; qui ambitiosam mundialis gloriæ pompam, velut reiectaneam veræ gloriæ scoriam, de virtute oculatus refutat: qui ad cælestes delicias, quas ineuidens proponit fides, hianter suspirat, qui de animi virtute, non de corporis appetitu sapit; & quæ in terris videntur acerba, cœlum fragrare putat; hic, hic, inquam, *ex parte cognoscit, & ex parte prophetat.* Mundiales voluptates carneis oculis videt ex parte, id est, apparenter prædulces; sed mentis perspicacia, quam mortificationis disciplina meliùs inoculauit, esse malè dulces, & amarissimæ æternum gehennæ obsides, ex alia *parte prophetat.* Prophetat esse volaticas, mentitas, fallaces, lubricas, & humanum ludibrium magno luendum. O! ex Mortificationis disciplinâ, & virtutis gymnasio *ex parte prophetemus,* quàm sit futilis humana voluptas, & mundialis gloria: & quàm sint solida & succo plena spiritualia bona & empyrea cœli gaudia, *ex parte prophetemus.* O bona prophetia, quæ de mundi voluptatibus, malè auguratur, & de cœli bonis quàm faustè ominatur! Sanè cùm ex mortificationis disciplinâ se gerat homo tanquam mundi exul, se esse velut cœli inquilinum *ex parte prophetat.*

1. Corinth. 13. v. 9.

Syrus.

S. Bernard. Matth. 11. v. 13.

Mortificatio prophetat quàm sint futilia mundi bona.

Ecclesiastici cap. 11. humanæ laudis vana gloria sic eruditur: *Ante mortem ne laudes hominem quemquam.* Ne, inquam, laudes tanquam felicem ac beatum, Græcè, ne *beatifices,* id est, ne *beatum iudices,* vel *dicas,* vt vertit S. Hieronymus lib. 2. in Isaiam, & Thren. cap. 1. Itaque nemo ante mortem iudicandus, dicendus, aut prædicandus est tanquam felix ac beatus, quia quamdiu viuit, potest mutari ex bono in malũ, ex felice in infelicem; tum quia multi hypocritæ videntur boni coram hominibus, qui in iudicio à Christo declarabuntur esse improbi & reprobi: tum quia in morte fit iudicium, in quo Christus beatitudinem cuique pio decernet; nos autem hoc Christi iudicium præoccupare non debemus, nec possumus, vtpotè multorum, imò omnium occultorum ignari. Cæterùm S. Bernardus in Allegorijs veteris Testamenti inibi allegatus, ab hâc vniuersali sententiâ hominem mortificationis disciplinâ exscultum eximere videtur, sic fatus: *Ne laudes hominem in vita sua. An fortasse non est homo laudandus in vitâ suâ, quæ tentatio est super terram: nec ideò tamen laudandus non est, cùm mortuus peccato viuit Deo? Vana quidem laus & seductoria, quâ laudatur peccator in desiderijs animæ suæ: sed multùm commendanda illius vita, qui dicere potest. Viuo ego, iam non ego; viuit verò in me Christus, Cùm ergo laudatur homo, in quo iam viuit non ipse, sed Christus; non in suâ laudatur, sed in Christi vitâ.* Magnum quidem, & verè magnum perfectæ virtutis notamentum est, quòd homo, de se inanis gloriæ mancipium, humanis laudibus minimè titilletur, nec cognatæ ambitioni annuat: & quòd perfectæ mortificationis disciplinâ sit mundo, concupiscentiæ, ac sibi mortuus; quippe qui cum Paulo dicere potest: *Viuo ego, iam non ego; viuit verò in me Christus;* sic est suæ vitæ exul, sic Christo ac virtuti viuit, vt qui illum laudat, non illum, à seipso alienum; sed qui in illo viuit Christum, potiùs commendet? Ritè ergo hunc laudaueris: nam *cùm laudatur homo, in quo*

3. Eccli. 11. v. 30.

Græcus.

S. Hieron. Cornelius.

S. Bernard.

Homo mortificatus laudari potest ante mortem, quare?

Ad Galat. 2. v. 19.

In quo iam viuit non ipse, sed Christus; non in suâ laudatur, sed in Christi vitâ. Est enim homo mortificationis disciplinâ reformatus, viuum cadauer; sibi ac mundo cadauer; Christo ac virtuti dumtaxat viuum. Hunc cùm laudaueris, non *laudas hominem in vitâ suâ*, sed in Christi vitâ dilaudas.

4 Prouerbiorum 21. hanc morum gnomen proponit Salomon: *Vir obediens loquetur victoriam.* Bene quidem: nam vt ait Augustinus, *Sola obedientia tenet palmam.* Cæterùm Galfridus subtilis doctor, & in re ethicâ peritissimus & pro τὸ *victoriam*, pluratiuo nomine, cum alijs, *victorias* exscribit, & pro *obedientiâ*, mortificationem, accepit, sic fatus: *Vir obediens loquitur victorias. Verè non victoriam, sed victorias..... Vt igitur plenam de seipso capiat victoriam, vincat necesse est naturam, vincat consuetudinem; vincat vitam suam. Vincat naturam non secundùm statum illum, in quo creata est, sed secundùm istum, in quo remansit, scilicet corruptionis. Oportet eam restringere, non extinguere; reprimere, non opprimere. Seruiat ergo, ne sæuiat: ancilletur, ne dominetur. Alioqui qui secundùm eam vixerit, morietur. Vincat nihilominùs consuetudinem, illam scilicet quæ de corruptione nascitur. Graue est prauam consuetudinem abrumpere, difficile est insolitam abolere. Sed nec sic planè teipsum viceris; nisi & vitam propriam odio habueris.* Longulè, sed opportunè Mortificationis argumentum Galfridus proponit, quò homo in Mortificationis palæstrâ victorias loquatur; palmas reportet, trophæa erigat, & victoriali pompâ ipse triumphalis sumptuosiùs ouet. Itaque mortificationis disciplinâ, sic vincenda est natura, vt *restringatur, non extinguatur; reprimatur, non opprimatur.* O periculosum bellum, in quo sic cum pugnacissimo hoste pugnandum est, vt illum simul expugnare & tueri necesse sit? *Seruiat ergo, ne sæuiat; ancilletur, ne dominetur.* Modum concupiscentia nescit; nisi dometur, subiugetur, pessumdetur, imperiosè insolescit, insolenter ferocit: *seruiat ergo, ne sæuiat.* Gloriosus, planè Mortificationis triumphus! *Graue est* etiam *prauam consuetudinem abrumpere, difficile est insolitam abolere*, & alteram desuescere naturam: ac denique seipsum vincere. Has perarduas pugnas Mortificationis disciplina subit, has prælustres victorias loquitur, hâc triumphorum pompâ ouat. *Vir* mortificatus *loquetur victorias.*

Prouerb. 21. v. 28. S. August. in Psalm. 70. Galfridus. *Strenua mortificationis disciplina, victorias loquitur.*

5 Paulus ad Galatas 2. ita de se scribit: *Christo confixus sum cruci: viuo autem iam non ego: viuit verò in me Christus.* Quasi dicat: Ego per mortificationis studium, Christo confixus sum cruci; exinde mundi voluptates ac deliciæ, mihi sordent, surdus ac cœcus, imò & mortuus ad illas sum; ad crucem & mortificationem Iesu Christi vnicè viuo. Audi S. Gregorium Nazianzenum Orat. 12. de Monachis sic loquentem: *Horum opes sunt in paupertate, possessio in peregrinatione, gloria in contemptu, potentia in infirmitate, fœcunditas in cælibatu. (Siquidem præstantiores fœtus illi sunt qui secundum Deum existunt, quàm qui in carne ortum ducunt:) qui delicijs minimè studere, pro delicijs habent; qui regni cælestis caussâ humiles sunt, qui in mundo nihil habent, & suprà mundum existunt, qui in carne extra carnem viuunt, qui pro portione Dominum habent, qui propter regnum inopiâ laborant, & propter inopiam regnant.* Nimirùm hi viri sanctissimi, de mortificationis studio ac disciplinâ, sic erant oculorum & aurium cœci ad rerum mundialium blandimenta, ac si per mortificationem mortui iam essent: sic etiam erant ad rem virtutis attentè oculati, ac si vni Christo viuerent. Bona Ruth *regni cælestis caussâ humilis fuit*, demissa vsque ad Boozi pedes: quæ *in carne extra carnem viuebat*, non solùm patriæ, sed quasi mundi exul, mundi inopiâ laborans, sudato spicilegio aut æstuanti messuræ addicta: *quæ propter regnum inopiâ laborans, propter inopiam regnat.* Adeò vt de paupperculâ vilitate placuerit, vt *Mater regni* diceretur, & inter Christi, Regis regum, parentes censeri meruerit: quod austerior illius vita, ex parte prophetabat.

Ad Galat. 2. v. 19. S. Nazianz. *Hominis mortificati idea.* Hic vers. 2. &c.

---

§. CXXVIII.

Ad restitutionem debiti, tardum est ac difficile hominum ingenium.

1 PYthagoricus quispiam philosophus statutâ solutioni die debitos creditori suo nummos deferés, audit subitò defunctum esse. Non faciens igitur mentionem pecuniæ, nummos non inuitâ manu domum gratulabundus de facto iam lucro retulit. Verùm cùm sceleris conscientia subinde torqueretur, arreptam pecuniam in creditoris defuncti domum proijciés, sibi ait: *Tibi viuit, qui alijs defunctus est.* Quid hoc loco Christianus homo dicet, qui multo ære alienis oppressus, aut debitum negat, aut solutionem negligit, aut cunctanter diu procrastinat? Pudet paganos ad iustitiæ exemplum Christianis proponere.

Creditor defunctus alijs, debitori viuit. Erasmus l. 6. Apoph.

2 Regius Vates Psalmo 18. sic modulatè pangit: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. *Dies diei eructat verbum & nox nocti indicat scientiam*, Sufficit, inquit, vel sola cœlorum pulchritudo oculis aspectabilis, ad opificis magnificentiam prædicandam; eius enim gloriam sidereâ voce sumptuosiùs loquuntur. Cuius etiam gloria non minùs perspicuè orbe toto, omnique tempore promulgatur, dum *dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Multimodè hunc locum & ad litteram, & ad mores Interpretes versant. Græci autem Patres in Catenâ indidem ita scribunt: *Etenim ordinata successio noctis & diei, terminos à conditore positos demonstrat, quos hæc inanimata mundi machina transilire non potest.* (Subditur opportunè.) *Cùm enim nox atque dies ad hominum vtilitatem crescant atque decrescant, cùmque à se mutuò tempus mutuentur, & rursùm debitum sibi vltrò citròque reddant; prouidentiam, quæ ipsis præest, ostendunt.* Hactenus Græci Patres in Paraphrasi: qui addunt in huius loci Commentario: *Dies ac nox veluti in lance ac librâ, vniuersi spatij longitudinem diuiserunt: & quasi quædam sorores, paternam hæreditatem (scilicet annum) æqualiter diuidentes, ne in minimo quidem se mutuò defraudant.* Nimirùm dies & nox paulatim decrescentes, quod amittunt, recipiunt, & quod recipiunt, tribuunt, ad eandem mensuram bis in anno conuertentes. Namque

Psal. 18. v. 3. Græci Patres in Paraphrasi apud Corder. *Nox & dies sibi expromptè restituunt, quod mutuò vicissim acceperant.*

dies

dies ordine & circulo suo de noctis temporibus mutuatur: & rursùm nox recipit, quod largita est; dumque vicissim & tribuunt, & recipiunt, & orbe quodam, quod paulatim amiserant decrescentes de furtiuo alterutrius incremento sensim crescentes recipiunt, creatoris Dei interpretantur sapientiam; dum inanimatæ creaturæ, & rationis impotes, quod mutuò receperant, incessanter sibi restituunt. Neque dies ob suæ naturæ præstantiam, & præclariorem præsidentiam, quod à nocte mutuò acceperat, auarè restituere moratur: neque nox quicquam vsurpat, vt lucis suæ exiguitatem diuturnitate compenset. *Cumque à se mutuò tempus mutuentur, & rursùm debitum sibi vltrò citroq; reddant, nec in minimo se mutuò defraudent,* Dei opificis laudes gloriosiùs deprædicant, ad sibi gloriosam inuidiam hominum, qui sic tenaciter aliena retinent, ac si alterum re suâ defraudare, esset vsurpationis ius, non iuris iniuria; quasi furtiuâ rei alienæ possessione, exlex iniustè rapacitas præscripsisset. O debiti reddendi rationabilem æquitatem, à die ac nocte rationalis homo studiosiùs discat, ne hominem insolenter dediscat!

3\. Prouerb. 16. v. 5. Prouerbiorum 16. sic homines Salomon salubriter admonet: *Initium viæ bonæ, facere iustitiam: accepta est autem apud Deum magis quàm immolare victimas.* Hic versus non est in Hebræo textu, nec Chaldæo Paraphraste, transscriptus est autem ex Lxx. Interpretibus, qui sic habent? *Initium bonæ viæ, facere iusta.* Noster Salazar per τὸ *iusta*, siue *iustitiam* intelligit misericordiam. Hunc sensum arctiorem censet Cornelius, & cum pluribus *iustitiam* generatim accipit, prout sese extendit ad quamlibet virtutem. Quasi dicat: *Initium ad viam bonam*, id est, ad virtutem, ad vitam honestam, & demum sanctitatem omnem consummatè acquirendam, est *facere iustitiam*, hoc est, exercere opera bona: scilicet, non est speculatio, sed actio. Verùm Guerricus Igniacensis Serm. 5. de Aduentu Domini, præscriptum locum sic ad rem elucidat: *Initium vitæ bonæ, facere iusta. Quid est enim iusta facere, nisi de nobis ipsis quod Deo debemus, exigere; & quod rapuimus exoluere? Hæc est iustitia quæ ante Dominum ambulat, viamq; ei placitam parat, sicut scriptum est: Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in viâ gressus suos.* Ecce tibi iustitia, quâ *quod rapuimus exoluimus*, ab Interpretibus *misericordia* putatur. Hem! sic auarè homines retinent aliena, vt proprijs Dominis illa restituere, aliquod largitionis aut *misericordiæ* genus putetur? Sic iustitia, quâ *quod rapuimus exoluimus*, ad omnes consummatæ perfectionis sanctitates viam sternit, *viamque ei placitam parat*? Sed quid est, quòd hæc iustitia, quâ *quod rapuimus exoluimus*, *ante Dominum ambulare* perhibetur? Nimirùm sicut Ioannes Iesum præcurrit, monstrauit, eique parauit viam; & inde Christi Præcursor nuncupatur; sic iustitia, quâ *quod rapuimus exoluimus*, ad sanctitates omnes viam sternit, illas præcurrens. Magnum sanè huius iustitiæ elogium, quòd sicut Ioannes Christum præcurrit, sic illa sanctitatum summa quæque præcurrat. Quid enim erit ei arduum, qui aliena restituere potenter eualuit?

Lxx. Interpr. Salazar. Cornelius.

Qui quod rapuit exoluit, Præcursorem æmulatur, quare?

Guerricus.

Psalm. 84. v. 14.

4\. De laudatissimo adhuc Salomonis gymnasio hæc gnome prodit. *Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet?* Hebræa ad verbum sic habent? *Multitudo hominis vocabit virum misericordiæ*, vel *gratiæ suæ*, *virum autem veritatum*, vel *fidelitatum*, *firmitatum & constantiarum quis inueniet?* Caietanus vertit. *Multi vocantur viri gratiæ, sed virum fidelem quis inueniet?* Tota loci difficultas in eo vertitur, vt exponatur, quinam dicantur *homines misericordes*, seu *viri gratiæ*; & quinam *viri fideles*, seu *viri firmitatum*, seu *constantiarum*. Multimodis expositionibus hunc locum Interpretes vexant, quas intermitto, vt citiùs exscribam nostri Ferdinandi de Salazar expositionem ad thema præsens opportunam: *Multi homines misericordes* vel *viri gratiæ vocantur)* id est, multos passim reperire licet, qui misericordiæ ac beneficentiæ laudem & nomen ferunt, quia de suis bonis in alios liberaliter effundunt. Sed *virum fidelem quis inueniet?* longè, inquit, difficilius aliquem inuenire, qui æquitatem seruans aliena non inuadat; nec apud se iniustè retineat. Itaque Salomon docet facilius esse ex proprijs bonis liberaliter impendere, quàm aliena non accipere, & iniustè accepta dominis suis reddere: quod quàm sit verum experientiâ ipsâ compertum habemus. Nonnunquam enim homines, qui aliena iniustè abstulerunt, libenter quidem ea indigentibus distribuunt. Procliue enim hominibus est gloriosum liberalitatis nomen largiendo ambire; perarduum autem ignominiosum iniusti raptoris elogium profiteri, & sibi conuisceratam aliorum substantiam à se vltrò abalienare. Quare *vir fidelis*, aut *firmitatum*, seu *constantiarum* nuncupatur, qui aliena restituit: vnus enim *vir* cùm sit, vt sic *fidelis* inueniatur, multis *firmitatibus* ac *constantijs* eget.

Prou. 20. v. 6. Hebræus.

Caietanus.

Faciliùs est propria largiri, quàm aliena restituere, quare?

Salazar ibid.

Ad restituendum est opus multis firmitatibus ac circonstantijs.

Matthæi 5. *Beati*, inquit, *qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur.* Hæc Beatitudo viam sequenti præstruere putatur: oportuit enim priùs beatificare iustitiam, statim beatificaturus misericordiam: nam alienorum iniustè malè tenax, non bene sua liberaliter erogabit. Quâ super re sic inibi philosophatur Chrysostomus: *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Quam verò iustitiam? . . . . an speciem illam iustitiæ quæ ex aduerso auaritiæ collocatur? Et considera quantâ id ipsum exaggeratione cumulauerit. Non enim dixit: Beati qui iustitiam seruant: sed, Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: vt non vtique mediocriter, sed cum omni illam cupiditate teneamus. Quia enim hoc est auaritiæ proprium, neque sic cibum desideramus ac potum, vt possidere latiùs, induique pretiosiùs; concupiscentiam istam quæ habendi amore flagrat, iubet in meliora conuerti. Deinde rursùs sensibile præmium statuens, ait: Quoniam ipsi saturabuntur. Quia enim plurimos diuites facere putatur auaritia, dicit hoc esse contrarium, magisque id præstare iustitiam. Noli igitur iustitiam exercens formidare pauperiem, neque famem timere, cùm certè illi magis omnibus bonis excidant, qui aliena diripiunt, vt ex aduerso ille qui iustitiam diligit, tutissimè omnia bona possidet.* Longiusculè, sed planè eleganter Chrysostomus. Profectò eâ est auara tenacitas, quâ homines aliena retinent, vt ad ea Dominis suis reddenda, *cupiditas, & concupiscentia* requiratur auaritiæ non absimilis. Et quidem fames

5\. Matth. 5. v. 6.

S. Chrysost. homil. 15 in Matth.

Cupiditate & concupiscentiâ esurire ac sitire debemus iustitiam.

fames ac sitis, validi exactores sunt, qui appetitum exsatient: neque semel aut iterùm, sed semel & iterùm singulis omninò diebus, cibum ac potum exigunt, & hianter expetunt siccis faucibus, & latrante mordicus ventre, vt caducum corpus enutriant, foueant, & fulciant. Simili ergo *cupiditate*, & *concupiscentiâ* expetit virtus hanc iustitiam repetitâ identidem appetentiâ, vt virtutem foueat, nutriat, sustentet. Proh! sic hominibus crebrò hærent res alienæ, vt toties iteratâ fame ac siti restitutionis indigeant? Sic est arduum restituere, vt nisi hâc viuaciori *cupiditate*, ac *concupiscentiâ* ægrè peragi possit? O auarè furacem; & tenaciter rapacem hominis naturam!

6. Matth. 20 vers. 8. Matthæi 20. diurnum laborem in vineâ, debita ex pacto merces subsequitur: *Cùm serò autem factum esset*, dicit Dominus *vineæ procuratori suo: Voca operarios & redde illis mercedem.* Seróne redditur merces labori ex iustitiâ debita: *Considera* (ait dubius Chrysostomus) *quia serò, non autem manè reddit mercedem.* Sanè *consideratione* opus est, quomodo laudatissimus paterfamilias, suum debitum *serò* soluisse dicatur. Et quidem non pauci ex operarijs, *accipientes murmurabant aduersùs patremfamilias.* Serò dedisse dicitur, quod ex iustitiâ debebat, & cum murmure accipi? Respondet Liranus ex Gregorio, *quòd ista murmuratio non est aliud quàm dilatio præmij*, mercedis, inquam, ex iustitiâ debitæ. Hem! vel bonus hic paterfamilias dum tanquam homo inducitur, & humano more de illo sermo est, cùm proponitur soluens quod debet; *serò*, & cum accipientium *murmure* soluere perhibetur? Forsan hoc verbum *serò*, quasi solemne humanis solutionibus est, quæ sine *murmure* vix, aut ne vix quidem peraguntur.

Imperf. homil. 34. in Matth. *Serò, & cum murmuratione soluit bonus etiam paterfamilias?* Lira ibid. S. Gregor.

Hic vers. 8. & 9. Singularis est boni patrisfamilias Boozi largitas, & erga cognatam Rutham beneficentia, quòd eam non *serò*, sed *manè*, cumulatâ mercede numerarit. Porrò anquam illam ad spicilegium, vel opus messorium adlegit, annonam abundè præbuit, & iteratis hordei mensuris cumulat.

---

§. CXXIX.

Ipsa principalis potentiæ sublimitas, largiori erga offensores beneficentiæ, generosè obarata nascitur.

1. Seneca l. 5. de Clem. c 5. MAgni animi est proprium, placidum esse tranquillumque, & iniurias atque offensiones semper despicere. Muliebre est furere in irâ aduersùs vel leuiter offensores. Ferarum verò nec generosarum quidem præmordere, imò nec remordere proiectos. Elephantes leonesque transeunt, quæ impulerunt. Ignobilis bestiæ pertinacia in vltione est. Non decet Regem sæua, nec inexorabilis ira. Non multum enim supra eum eminet, qui se irascendo atque vlciscendo exæquat. At si dat vitam, si dat dignitatem periclitantibus, & ob iniuriam sibi illatam amittere merentibus, facit quod nulli nisi rerum potienti licet. *Vita enim etiam superiori eripitur, nunquam nisi inferiori datur.* Seruare proprium est excellentis fortunæ, quæ nunquam magis suspici debet, quàm cùm illi contigit idem posse quod Deo, cuius beneficio in lucem edimur, & largè in bonos ac malos semper beneficus est. Dei itaque sibi mentem asserens Princeps, alios ex subiectis, quia vtiles bonique sunt, libens videat, alios in numerum relinquat: quosdam esse gaudeat, quosdam patiatur. Ergo Principis de æmulatione Dei potentia est gregatim ac publicè seruare bonos ac malos: multos autem indiscretè occidere, non tam etiam Tyranni, quàm incendij ac ruinæ potentia est. Sanè hæc potentia ad nocendum sibi infensos, impotentia iracundiæ est, & regiæ generositatis opprobrium.

Proprium Principis est, offensiones semper despicere.

1. Regum 24. Saülis iras frustra atrociores fugiens Dauid, Engaddi deserto fugitiuus latitat. Saül autem cum validâ manu illum persequitur. Et venit ad caulas ouium, eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saül, vt purgaret ventrem: porrò Dauid & viri eius in interiore parte speluncæ latebant. Et dixerunt serui Dauid ad eum: Ecce dies de quâ dixit Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit, ergo Dauid, & præcidit oram chlamydis Saül silenter. Post hæc percussit cor suum Dauid, eò quòd abscidisset oram chlamydis Saül. *Et confregit Dauid viros suos sermonibus & non permisit eos vt consurgerent in Saül.* Mira hîc Dauidici animi generositas elucet, cùm Saüli hostiliter aduersùs se ferocienti, beneficè parcit, & inimici veniâ suum periculum rursùs mercatur. Hoc immeritæ clementiæ facinus, vltra humanum fastum generosè mirissimum, eloquenter elucidat Chrysostomus, facundus illius encomiastes. Verùm id sibi obijcit: *At hîc fortasse dixeris aliquis: Et quid magni, aut quid miri, parcere ei quem habes in tuâ potestate? Complures enim & alij Reges ad principatum euecti, sese indignum iudicarunt in tanto regni fastigio ab ijs pœnas exigere, à quibus olim fuerant offensi. Nam ipsa potentiæ sublimitas caussam adfert reconciliationis.* Intermitto nunc an hæc obiectio detrahat facinori Dauidis, & aspectabili veniæ; contentus opinatissimam obiectionis doctrinam amplecti, & ad rem expendere. Profectò generosus Principum animus inde censetur, quòd ab offensoribus pœnas sumere, *regni fastigio indicarunt indignum.* Regiæ sublimitatis aliquis fastus est, quòd cui omnia licet, vltio non liceat, tanquam sceptris indigna. *Nam ipsa potentiæ sublimitas caussam adfert reconciliationis.* Sanè se posse vindicare, sed nolle, generosum vindictæ genus est & sublimiori fastigio cognatum; ne ira quæ in vltionem erumpit, eum comprobet læsum, & à minore vulnerabilem. Vnde obliuiosus iniuriæ neglectus, attentior potentiæ sollicitudo est: vnde *caussam reconciliationis adfert*, tranquillæ serenitatis instinctu. Dauid autem tunc non erat rex, sed Saül, à quo exinceps multa posset metuere; obiectio imbellis, sed doctrina obiectionis valida. 2.

1. Reg 24. v. 8. *Ipsa potentia sublimitas caussam offert reconciliationis.*

S. Chrysost. homil de Dauid & Saüle.

2. Regum 19. Absalomo lanciniato, & eius phalangibus cæsis, omnis Israël populariter ad Dauidem concurrit, vt eum reducat in Ierusalem. Semeï etiam procax Dauidis offensor, prostratus coram Dauide, supplex veniam rogat. Respondens autem Abisaï filius Saruiæ, dixit: Nunquid pro his verbis non occidetur 3.

Semeï, quia maledixit Christo Domini? Et ait Dauid; Quid mihi, & vobis filij Saruiæ? cur efficimini mihi hodie *in satan*? ergóne hodie interficietur vir in Israël? *An ignoro hodie me factum Regem super Israël?* Imò quia nuper exrex, & propè à regni fastigio depositus, meritissimam illi cædem inferre consultissimè cunctatus est. Nunc verò rursùs feliciter regno potitus, eccur iustam iram non recentat, & pacatâ regni potentiâ auctus, offensoris scelestissimi Semeï maledico sanguine regium non cruentat gladium? Offensione Dauidis ferociunt regni Proceres; & ipse Dauid stat animo pacatè tranquillo, nec iræ motu velut insensilis tumet? Vel procacis iniuriæ recordatio, iram inquietat, & furorem concitat. Attentiùs autem adnotanda est caussa, quæ vltricem excussit iram, & Dauidis animum mitissimè tranquillauit: *An ignoro hodie me factum Regem super Israël?* Tempestiuè Chrysostomus nuper laudatus; sic aliorsùm, sed verè ait: *Regni magnitudine dilutam fuisse iram.* Scilicet nuper cùm populus aduersè tumultuabat, ferè à regno depositus Dauid, nimis periculosè priuatas iniurias vltione exequeretur, tunc exrex, & velut quispiam è populo. Nunc autem vnà cum regno, Regios mores recuperat; & iniuriæ illatæ cognatam iram, cum regali potentiâ generosè desuescit: nam *regni magnitudine ira diluitur.* Quare Saruiæ filios, qui tunc Dauidis iram ad vltionem sufflammabant, *in satan*, id est, in regni recuperati *aduersarios* sibi fieri Rex conqueritur; quippè qui suadeant, se Regem vltrice iracundiâ negare, & in iteratâ electione ad regnum, pacatos Regis mores erga aduersarios diffiteri, quasi *regni magnitudine ira diluta* non sit.

2. Reg. 19. v. 22.

Regni magnitudine ira diluitur.

S. Chrysost. suprà.

4. 1. Regum cap. illo 24. Dauid opportunam in speluncâ occasionem nactus Regis inimicissimi perimendi, inopinatâ veniâ illi benignissimè pepercit. Et ipsum è speluncâ egressum, ostensâ orâ chlamidis, quam silenter præcidit, prolixâ oratione alloquitur: & euidenti signo ostendit, se impunè posse, sed piè nolle in eum manum extendere, & inimici morte vitam suam redimere. Cùm autem complesset Dauid loquens sermones huiuscemodi, dixit Saül: Iustior tu es quàm ego: tu enim tribuisti mihi bona: ego autem reddidi tibi mala. Quis enim cùm inuenerit inimicum suum, dimittet eum in viâ bonâ! *Et nunc quia scio quòd certissimè regnaturus sis, & habiturus in manu tuâ regnũ Israël; iura mihi*, &c. Multa hîc mouet Abulensis q. 25. & 26. vt exponat, in quonam *nunc* cognouerit Saül, quòd Dauid post eum regnaturus erat. Cui procliue fuit Hebræorum hâc de re fabellas reijcere; reddere autem caussam rei idoneam, non ita facile. Noster Sanctius inibi num. 26. sic locum extricat, & ad rem exponit: *Et nunc quia scio quòd certissimè regnaturus sis*, &c. *Tandem obsecrat, vt quando illum regium nomen, atque potestas manet, de quo ipse non dubitat; & nunc certissimè ex eo tandem didicit, quia in illo Regios spiritus, id est, ingenuos, & clementes agnouit, ne semen suum perdat*, &c. Itaque nunc rex Saül suam vltricem iracundiam animaduertens, se cum totâ posteritate à regiâ dignitate ac potentiâ reijciendum, certò auguratur. Et admirans in Dauide mansuetudinem, pietatem, & clementiam erga infensissimum hostem inhumanè ferocientem, tunc ait, se *certissimè scire* Dauidem regnaturum, *quia in illo Regios spiritus id est, ingenuos, & clementes agnouit*. quasi clementia in hostes; sit regni character, & potentiæ notamentum: exinde Regij spiritus, id est, ingenui & clementes erga offensores, regni auguria sunt, & sceptrum faustè ominantur.

1. Reg. 24. v. 21.

Abulens.

Dauid de veniâ erga Saülem, regnum sibi faustè ominatur.

Sanctius.

5. Matthæi 5. Apostolos in Ecclesiæ Principes postmodum inaugurandos, ad mores tantò fastigio dignos, his verbis Christus Deus informat: Diligite inimicos vestros, & *benefacite his qui oderunt vos*: & orate pro persequentibus & calumniantibus vos: vt sitis filij Patris vestri, qui in cœlis est: qui Solem suum oriri facit super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos. *Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* Bene notant Interpretes, quòd emphasim habet τὸ *vos*. Quasi dicat: Vos speciatim qui inaugurandi estis in mundi Antistites, & Ecclesiæ Principes, in præscriptam omnibus dilectionem ac beneficentiam erga inimicos, obnixiùs incumbite. Et sanè τὸ *ergo* indicat, quòd hæc gnome est proximè dictorum finis & complexio. Itaque summa Christianæ perfectionis, & illius meta, in dilectione inimicorum, & beneuolâ erga illos beneficentiâ, de beneficentiæ diuinæ æmulatione, immeditatè collocatur. Luculenter Cassiodorus: *Inclinari, inquit, precibus nostra nouit humanitas, nec pro affectu pietatis fines potest iustitia custodire, benigni quippè Principis est ad clementia commodum transire terminos æquitatum, quando sola est misericordia, cui omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant.* Itaque parum est Principibus, miseris, pauperibus, calamitosis, imò & cunctis largiter benefacere, quod est pietatis affectu velut *iustitia* principalis *fines custodire*: Princeps enim munificentiæ obæratus nascitur, & miserorum vectigalis. At offensas dissimulare, offensores præterire, illisque largè benefacere, tanquam peruerso gratus officio; hic, hic, inquam, aliquis principalis beneficentiæ fastus est, qui vltra naturæ metam extollitur: *benigni quippè Principis est ad clementia commodum transilire terminos æquitatum*: Summa enim potentia læsa & lædenti munificè grata, *terminos æquitatum transilire* videtur. Hæc diuinæ munificentiæ æmulatio reddit Principem Deo similem. Loquẽs enim Philo de Principibus, ita scribit: *Hi omnes & prodesse possunt, & obesse; debent tamen id velle, quod est melius: præstat autem iuuare quoscumque possis pro viribus: nam præceptum vulgò tritum, Deum sequere, non aliud significat; quandoquidem ille cùm vtcumque possit, mauult benefacere, vt liquet ex mundi regimine.* Tantùm non dixit: *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos. Estote perfecti sicut & Pater vester cælestis perfectus est*; id est, *ad clementiæ commodum transilire terminos æquitatum.* Quod erga hostiliter exosos Moabitas nunc Boozus in Ruthâ abundè præstitit.

Matth 5. v. 48.

Cassiodorus lib. 12. Variar.

Benigni Principis est trãsilire terminos æquitatum, ad clementiæ commodum.

Philo lib. de Creat. Princ.

Hic vers. 8. & 9.

§. CXXX.

§. CXXX.

Homo misericors de humanitatis elogio, in hominem reculditur: vicinus est cæli, à gehennâ remotus, & velut Deus terrestris.

1. Plutarchus. *Inutilia & superuacua diuitem faciunt, & beant.*

PLutarchus in vitâ Catonis ita scribit: *Scopas Thessalus cùm ab eo peteret amicus rem eam quæ non admodum illi esset vsui, diceretque nihil se necessarium, vel vtile petere. Atqui his ego* (inquit) *beatus & diues sum inutilibus & superuacaneis. Ita diuitiarum admiratio nulli affectui consentanea naturali, ex vulgari & translatitiâ opinione oritur.* Nutriat ergo liberalitatem ac beneficentiam, quòd non necessaria, sed inutilia diuitem, ac vulgò beatum faciunt. Heu superuacaneis auaritia studiosè impenditur, & propter inutilium immodicam appetentiam, præcipuum hominis elogium perditur. *Ego sic viuam* (aiebat Seneca) *quasi sciam alijs me natum, & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim meliùs genere negotium meum agere potui? Vnum me donauit omnibus, vni mihi omnes. Quidquid habebo nec sordidè custodiam, nec prodigè spargam. Nihil magis possidere me credam, quàm bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec vllâ nisi accipientis æstimatione perpendam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet.* Senecæ sunt hæc verba, an hic Boozi? Sic extitit largus Ruthæ munerator, vt vel ipsius vota donando superaret.

Seneca lib. de Victor. beat. c.21. *Vir misericors omnibus nascitur.* Hic vers. 8. &c.

2. Prou. 20. v. 6. Hebræus.

De Salomonis scholâ hæc morum gnome prodit: *Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet?* Pro τὸ *homines misericordes* Hebræa habent, *Viri gratiæ.* Nempè homines eximiè liberales, & largè benefici. Quos, hunc Versiculum perstrictim commentans, sic commendat Ambrosius in Psalm. 118. Octonario 18. *Magnum sanè munus* (esse hominem misericordem, seu virum gratiæ,) *si se ipse cognoscat, & quædam forma iustitiæ, mundo magis quàm sibi nasci.* Vnde Salomon ait: *Grande homo, & pretiosum vir misericors. Et verè magnus est, & imitator Dei. Terram excolit, mari tanquam possessione vtitur, cæli ornamenta grandis miratur assertor. Euanuerat rerum natura, nisi qui ea vteretur, diuina prouidentia esset adiectus.* Itaque adeò grande quiddam & augustum est, esse hominem misericordem, virum gratiæ, seu largè liberalem, vt *mundo magis quàm sibi natus* dicatur; quasi homo sordidè illiberalis, parum sibi, nemo alijs censeatur. Dein homo misericors appellatur *quædam forma iustitiæ*; ac si liberalior misericordia sit debitæ iustitiæ idea: sic enim liberaliter donat, quasi ex iustitiæ debito ad donandum teneretur. Adhæc nuncupatur, *Diuini operis interpres*, ac si liberalior hominis beneficentia, sit diuini opificij, & mundialium rerum omnium dilucida interpretatio, & glossema luculentius. Denique si in hominibus misericordia deesset, *euanuerat rerum natura*, tanquam fine suo frustraretur, & malè otiosa subsisteret; quasi superuacua, inutilis & euanida esset natura rerum, nisi humana illam beneficentia firmiter fundaret, ac si immisericordia sit naturæ titubatio, & eiusdem fulcrum misericordia existat. Hem: éstne hominis beneficentia, naturæ rerum subsistentia? Nisi *multi homines misericordes, seu viri gratiæ vocarentur, euanuerat rerum natura.* Nec tantùm rerum natura euanesceret, sed ipsemet homo à seipso desciseret, & in aliud quodvis nomen ab humanitate alienum ignobiliter degeneraret. Quod in præscriptâ Prouerbiorum sententiâ Hilarius edisserit, sic fatus: *Grande, homo, & pretiosum vir misericors: virum verò fidelem opus est inuenire. Quid enim tam difficile est, quidve tam ardui operis est, quàm inuenire eum qui meminerit secundum imaginem & similitudinem Dei esse factum..... Hoc enim nomen, vbi rerum superiùs commemoratarum cognitione neglectâ in vitia deciderit, amittit: indignus scilicet iam iudicatus homo nuncupari.* Ecce tibi qui vir misericors non est, sed sordidâ illiberalitate degener non meminerit se ad imaginem & similitudinem Dei esse factum, quasi diuinam in se imaginem expunxerit, *indignus iam iudicatur homo nuncupari*; ac si esse humanam misericordi humanitate constet.

S. Ambros. *Misericors mundo nascitur: est forma iustitiæ.* *Hominis misericordia, est diuini operis interpres.* *Nisi esset homo misericors, euanuerat rerum natura.*

Prou. 20. v. 6. S. Hilar. in Psal. 118. lit. iod. *Homo immisericors indignus iam iudicatur homo nuncupari.*

3. Psalm. 149. v. 5. Translationes variæ.

Regius Psaltes sic modulatè occinit: *Exultabunt sancti in gloriâ, lætabuntur in cubilibus suis.* Alij vertunt, *Gloriabuntur sancti in gloria.* Alij significantiùs; *Exultabunt sancti cum magnificentia, summâve gloria,* vel *decore.* Quænam est ista, magnifica, summâ, & gloriosâ gloria, quâ sancti exultim lætantur? Pagninus inlex & noster Lorinus hîc, ex Hebræo sic locum efferunt, *Exultabunt misericordes in gloria*, quasi perinde sit, *misericordes*, ac sancti qui hâc *magnifica*, ac *summa gloria, & decore gloriantur.* O! tantáne, tam magnificâ gloriâ misericordes lætantur, gloriantur, beantur? Huc adludit gnome Arabum cent. 1. num. 80. *Liberalis vicinus est Dei, vicinus hominis, vicinus paradisi, remotus ab igne inferni.* Quasi dicat: Homo liberalis ac beneficus de misericordiæ prærogatiuâ est felix ac beatus in hâc vitâ & in aliâ, in terrâ & in cœlo: dum enim benignitate vicinatur paradiso ac cœlo, remouetur ab igne inferni, & æternaturâ gehennæ pyrâ, quâ immisericordia iam nunc vstulatur, & ibi in viuo cadauere æternùm flagrabit, & miserè decinerescet. Cùm ergo homines misericordes, seu viri gratiæ, sic longè remoueantur à gehennâ, & paradiso ac cœlo vicinentur, appositè canit regius Vates, *Exultabunt sancti in gloria*, id est, *Exultabunt misericordes in gloria*; vel, *Gloriabuntur misericordes in magnifica ac summa gloria.*

Pagninus, Lorinus. Gnome Arabum. *Misericors, vicinus est Dei, vicinus paradisi, remotus à gehennâ.*

4. Huc etiam spectat posterius huius Versiculi hemistichium; *Lætabuntur in cubilibus suis.* Alij apud Lorinum vertunt: *Iubilabunt intra thalamos suos:* Alij, *Ouabunt de cubilibus suis.* Quæ denotant lætitiam, laudationem lætam, iubilum, cantumve iucundum, cùm suaui & tranquillâ pace, cum magnâ securitate, quam cubilia lectiue denotant, absque somni inertiâ. Græci Patres inibi in Paraphrasi: *Lætabuntur in cubilibus suis. Per cubilia mortem Sanctorum significauit.* Itaque sensus est: *Exultabunt misericordes in gloria; lætabuntur in cubilibus suis*, id est, in morte. Nempè mors quæ alijs horrori est, illis erit somnus tranquillus ac lætus. Imò nec somnus erit sed somni lectus, sine inertiâ somni, absque infaustâ somni significantiâ. Neque enim viro misericordiæ mors erit mors, neque somnus;

Lorinus ibi. *Hominis misericordis mors, thalamus & ouatio est.* Græci Patr.

ſed ſomni lectus, quin & nuptialis *thalamus*; & victoria, *ouatio*, triumphus ſeu glorioſè felix beatæ gloriæ auſpicium, empyreas cœli glorias præproperè delibans. Sic homo miſericors tranquillè ac beatè moritur!

5. Prou. 10. v. 6. Redeat iterùm Salomonis locus ſemel expenſus, aliter expendendus, & ad rem enucleandus: *Multi homines miſericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet?* Quæ verba ſic vertunt LXX. Interpretes: *Magnum homo, & pretioſum vir miſericors: hominem autem fidelem opus eſt inuenire.* Hanc ſententiam ſic elucidat Chryſoſtomus homil. 4. in Epiſt. ad Philipp. Huius Doctoris verba à noſtro Cornelio emaculata, ſic habent: *Magnum quid eſt homo, propter quid? & pretioſum*, inquit, *vir miſericors. Iſtud enim eſt homo miſericors: imò miſereri eſt Deum eſſe. Vides quanta ſit miſericordiæ Dei potentia? illa omnia fecit, illa mundum operata eſt, illa Angelos fecit propter ſolam bonitatem. Propterea & gehennam minatus eſt, vt regnum conſequamur: regnum verò conſequimur per miſericordiam. Quânam ratione cùm ſolus eſſet, tot ac tanta fecit? an non propter bonitatem? an non propter benignitatem?* Nota ad rem præcedenti num. expenſam, miſericordiæ opus eſſe, & cæleſti regni beatitudinem, & peracerbas gehennalis incendij minas: minatur enim gehennam, vt regnum cæleſte conſequamur. Aduerte, quòd dum ait, *Imò miſereri eſt Deum eſſe*, perinde eſt ac ſi dicat: Deo ac Diuinitati proprium elogium eſt ſe communicare, benefacere, & miſereri miſerorum; adeò vt hæc eius videatur propria indoles & natura, vtque Deus videatur eſſe Deus per beneficentiam ac miſericordiam. Quare qui eam benefica imitatione æmulantur, quaſi diuini fiunt, & tanquam Dij quidam terreſtres. Hinc ſudata illa Nazianzeni ſententia, in Orat. de Curâ pauperum: *Deus eſto calamitoſis, Dei miſericordiam imitando: nihil enim beneficentiâ diuinius in hominem cadit.* Et interrogatus Demoſthenes, *Quid Deo ſimile haberent homines? reſpondit, Benignè facere.* Exinde gnome illa Arabum nuper laudata: *Liberalis vicinus eſt Dei, vicinus hominis, vicinus paradiſi, remotus ab igne inferni.*

(Margin: LXX. Interpr. — S. Chryſoſt. — *Quo ſenſu dicatur, quòd miſereri eſt Deum eſſe.* — Cornel. ibid. — S. Nazianz. — Maximus Serm. 8.)

6. Exod. 7. v. 1. Exodi 7. *Dixitque Dominus ad Moyſen: Ecce conſtitui te Deum Pharaonis.* Multa multi ſuper hâc dono accepta Moyſis Diuinitate. Quid eſt Moyſen conſtitui Pharaonis Deum? S. Hilarius lib. 7. de Trinitate, hunc locum verſans, ita ſcribit: *Sic Moyſes Pharaoni Deus datus eſt, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur: & aliud eſt Deum dari, aliud eſt Deum eſſe. In Pharaonem enim Deus datus eſt. Cæterùm non ei eſt & natura, & nomen vt Deus ſit.* Ita quidem, neque enim Moyſes eſt Deus, ſed in Deum datus eſt: & Dei nomen geſtat, non præciſè quia à Pharaone timetur; ſed quia Pharao illum ſupplex perſæpè rogat, vt plagas auertat, illique dicto citius Moyſes miſericorditer adnuit, quin largiorem eius beneficentiam, & in miſerendo liberalitatem, & tranquillam pietatem, infida Pharaonis obſtinatio exaſperaret, aut à benefaciendo tantiſper inhiberet. *Moyſes Pharaoni Deus datus eſt, dum oratur, dum medetur.* Nihil tam arduum, & vltra naturæ faſtigium, à Moyſe toties malè offenſo, Pharao vnquam expetijt, quod non confeſtim impetrarit abundè. Nihil vnquam Moyſes omiſit, quod ad obſtinatiſſimi Pharaonis medelam facere poſſe videretur. Semper illi adfuit tranquillè pacatus, largitor beneficus, & ſolers curator. Quin & Pharaonis timor, incuſſus tot plagis metus, illex erat vt ad Moyſen confugeret, & inopinatum ad impetrationē lenocinium. Terretur, vt roget; plagis ſauciatur, vt ſanetur. O! ſic beneficentia Deum datum inuenit, aut facit? Infida autem Pharaonis obſtinatio, aduersùs ſe malè pertinax, hanc Moyſis Diuinitatem deuenuſtauit, ne miſericordia toties immerita præniteret ad gratiam; ſed exacerbaretur ad ſupplicium, quod miſericordia minabatur.

(Margin: S. Hilarius. — *Moyſes dicitur Deus, dū oranti adnuit, & beneficè medetur.*)

---

§. CXXXI.

Dominorum erga ſeruos beneuola ſollicitudo, ſtipendium ſeruitutis cenſetur.

INgentis arrogantiæ Prouerbium iactatur: *Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos.* Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quòd nec tanquam hominibus quidem, ſed tanquam iumentis abutimur. At infelicibus ſeruis mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet, virgâ murmur omne compeſcit: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo vlla voce interpellatum ſilentium luitur: nocte totâ ieiuni, mutique perſtant. Nec illud quidem vident, quàm omnem inuidiam veteres Romani dominis, omnem contumeliam ſeruis detraxerint. Sibi inuidet, qui ſeruos malè tractat. Serui enim ſunt animatum heri ſeruitium. Qui in ſeruos agreſtis eſt, obſequium auertit, ſeruitutem inuitiat, & ſeruitium deprauat. *Marcus Craſſus ille diues magnam ſeruorum turbam domi alebat, quorum præcipuam agebat curam diſcentibus, adſtans, interdum & ipſe docens eos; dicens hanc oportere præcipuam eſſe patrisfamilias ſollicitudinem, quòd ſint rei familiaris animata inſtrumenta.* Idem ſenſit Ariſtoteles. 1.

(Margin: Cato. — *Dominorum auſteritas, de ſeruis hoſtes facit.* — Eraſmus l. 5. Apohth. — Ariſtoteles.)

Matthæi 8. cùm introiſſet Ieſus Capharnaum, acceſſit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens: *Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur.* Origenes homil. 5. in diuerſos, hoc Centurionis factum ſic elucidat: *Accedit Centurio externus generatione, ſed mente domeſticus; militum Princeps, ſed plus Angelorum gaudium. Multi in illo tempore pro diuerſis rogabant infirmitatibus, nullus autem pro ſeruo, niſi iſte ſolus: & hoc ei ad argumentum beatitudinis, & gloriæ coronam erat.* Scilicet vnus Centurio, tametſi fide extraneus, ad Chriſtum fidenter accurrens, curam erga ſeruos primus dedicauit, & *ſolus* geſſit. Bona Centurionis pietas, quæ dum morbi leuamen ſeruis procurat, *Angelorum gaudium* negotiatur. Sic eſt grata *adminiſtratorijs ſpiritibus* cura, quam pro ſuis miniſterialibus ſeruis homines ſtudioſiùs impendunt? Qui & hoc ſollicitudinis augmentum ad ſeruis opitulandum, *argumentum beatitudinis, & gloriæ corona* nominatur. quaſi hæc pro ſeruis ſollici-

(Margin: 2. Matth. 8. v. 6. — Origen. — *Cura in ſeruos, & argumentum beatitudinis & gloriæ corona dicitur.*)

sollicitudo heris inusitata, dum misericordiam erga miseros exaggerat, beatitudinis futuræ glorias illis faustè ominetur: & hęc cura sit beatitudinis obses.

3. Matth. 8. v. 5. & 6.

Redeat iterùm Centurio seruorum sollicitudine aspectabilis: Cùm introisset Iesus Capharnaum, *accessit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens: Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur*, &c. Quæ verba Chrysologus Sermon. 15. ad rem præsentem multimodè expendit: *Cohortis Romanæ Centurio*, inquit, *Dux factus est militiæ Christianæ, & meritò, quia antè cœpit docere, quàm credere. Videtis Centurionem antè quàm discipulatûs subiret officium, locum magisterij fuisse sortitum. Prabet enim petendi formam, dat normam credendi, fidei pandit caussas, virtutum commendat exempla, qui nondum Christianæ scholæ ingressus est disciplinam. Rogans eum, hoc est sapere, non rogare, puer meus iacet &c. Caussas pueri, quasi Magister agit. Verè Centurio, qui stipendia terrena Centenarium cœli mutuauit in fructum, & seruitutem militiæ sæcularis in diuinam sustulit dignitatem. Domine, puer meus iacet &c. Qui vocat Dominum, fatetur suam fideliter seruitutem.* Peritè Centurio dum pro seruo supplicat, *sapit* potiùs quàm *rogat*: nam cùm rogat pro seruo, de illius salute sollicitus, & tunc Christum appellat *Dominum*, parem de se curam exambit, dum suam etiam *seruitutem* fideliter confitetur; & quod seruo rogat, de seruorum sollicitudine, sibi etiam Dei seruo, faustè ominatur. *Domine seruus meus iacet. Qui vocat Dominum, fatetur suam fideliter seruitutem*, & parem de se curam dissimulanter rogat & impetrat. Quasi dicat, ait Origenes: *Mihi hic seruus est, & ego Creatoris. Ille me super terram, & ego in cœlis magnum habeo Dominum. Si ergo non misereor, quomodo ille mei miserabitur? Si ego huic non subuenio, quomodo ille mihi subueniet? Sic debent omnes, qui famulos & famulas habent, cogitare, sic misereri, & condolere eis; supplicare, & curam habere de seruis vel de ancillis suis, sicut ille beatus Centurio fecit.* Itaque beneficentia humanior in seruos, diuinæ miserationis erga Dominos, mensura proponitur. O bonum Euangelicæ pietatis magisterium, de scholâ Centurionis ediscendum! Bonus Booz, & à Deo largiùs muneratus, qui vt in cognatam Ruth se præberet beneficum, & operam & cibum seruorum atque puellarum illi vltrò pollicetur.

S. Chrysol.

Beneficentia in seruos, diuinæ miserationis mensura proponitur.

Origenes supra.

Hic vers. 8. &c.

4. Matth. 8. v. 6. & 7.

Adhuc idem locus aliter ad rem præsentem enucleandus est: Accessit ad Iesum Centurio, rogans eum, & dicens: *Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur. Et ait illi Iesus: Ego veniam, & curabo eum.* Quæ Domini verba libro 5. in Lucam, sic eleganter Sanctus Ambrosius expendit: Alibi, inquit, Regulo dicit: Vade, filius tuus viuit, vt scias & potentiam Diuinitatis, & humilitatis gratiam. Ibi noluit pergere, ne in Reguli filio videretur magis diuitijs detulisse: hîc ipse perrexit, nę videretur in Centurionis famulo conditionem despexisse seruilem. Omnes enim, seruus & liber, in Christo vnum sumus. Verùm Sanctus Gregorius homil. 28. in Euangel. explicatiùs seruorum fauentiam ostendit: *Quid est*, inquit, *quòd Regulus rogat, vt ad eius filium veniat, & tamen ire corporaliter recusat, ad seruum*

S. Ambros.

S. Gregor.

verò Centurionis non inuitatur, & tamen se corporaliter ire pollicetur? Reguli filio per corporalem præsentiam non dignatur adesse; Centurionis seruo non dedignatur occurrere. Quid est hoc, nisi quod superbia nostra retunditur, qui in honoribus non naturam, quâ ad imaginem Dei facti sumus, sed honores & diuitias veneramur? Et post paucula subdit: *Ad filium Reguli ire noluit; ad seruum Centurionis ire paratus fuit. Increpata est ergo superbia nostra, quæ nescit pensare homines; sola quæ circumstant hominibus pensat: naturam non aspicit; honorem Dei in hominibus non agnoscit. Ecce ire non vult filius Dei ad filium reguli, & tamen venire paratus est ad salutem serui.* Quasi impensior cura, & expromptior sollicitudo erga seruos, sit nobile seruitutis stipendium. Facessat Reguli nobilitas generosa, cùm serui sanitatem cum Centurione Christus præfert, & aspectabiliùs honorat: quasi tunc Christus Deus Christi Domini munus, id est, munus suum fideliter obeat. Pulchrè Chrysologus: *Ego, inquit Christus, veniam, & curabo eum. Non Centurio ad pietatem pietatis traxit auctorem, neque ad hoc ille ire compulit Christum, ad quod venerat Christus: sed Centurio magis sic sentire, sapere sic docetur, quare ad seruum in seruo venerit Christus: quare ad hominem in homine venerit Deus.* Christus Deus in formâ serui ad seruos venit, vt etiam Dominorum erga seruos obsequia humaniter erudiret.

Ad seruum Centurionis cur Dominus it potius, quàm ad Reguli filium?

Ioan. 4. v. 50.

Ad seruum in seruo Christus venit.

S. Chrysol. Serm. 15.

5.

Lucæ 7. post sanitati redditum Centurionis seruum, confestim in ciuitate Naim, viduæ filium exsuscitat: *Et factum est*, inquit, *deinceps ibat in ciuitatem, quæ vocatur Naim: & ibant cum eo discipuli eius & turba copiosa*, &c. Quæ verba inibi exponens Titus Bostrensis, sic eleganter addubitat: *Cur is qui omnia nouit, vitaque & mortis potestatem habet; post sanatum Centurionis seruum, à nemine accersitus, ad demortui adolescentis exsuscitationem se confert? Ait enim Euangelista: Et ibat Iesus in ciuitatem, quæ vocatur Naim. Factum est hoc non casu, sed summo iudicio, summâque sapientiâ, nè videlicet nonnulli quandóque in medium prodirent, qui dicerent, Centurionis seruum omninò moriturum non fuisse.* Nimirùm certissimæ morti proximus erat Centurionis seruus, sicut Reguli filius: vtrumque verbo sanat Christus; sed quasi non ita de filij Reguli sanatione curaret; Serui à morte iam iam imminente curationem, mortui adolescentis resurrectione adstruit, ne dubio locus relinquatur, sollicitum fuisse de serui languore. Scilicet quasi parum foret, seruum sumptuosiùs, quàm prænobilem Reguli filium curauisse, succedaneo resuscitati adolescentis miraculo *summo iudicio summaq. sapientiâ*, id est, testari festinat. O! tantíne interest palàm omnibus notificare, Seruum à certâ morte à Domino liberatum?

Lucæ 7. v. 11.

Titus Bostr.

Cur post sanatum Centurionis seruum, statim Christus mortuum resuscitat?

6.

Adhuc præscriptus locus à Centurione petitus ad rem præsentem emedullandus superest. Scilicet Christus Dominus eximiè laudatâ illius fide, & in seruulum pietate, dixit Centurioni, *Vade, & sicut credidisti, fiat tibi, & sanatus est puer in illâ horâ.* Post laudatam heri de seruis sollicìti fide, seruus tempestiuè conualescit: quò serui sanitas, pietatis heri stipendium putetur. Quod libro 5. in Lucam S. Ambrosius adnotauit: *Videte autem*, inquit, *econo-*

Matth. 8. v. 13.

S. Ambros.

Merito Domini, & studio disciplinæ, seruus sanatur. œconomiam Domini, probatur fides Domini, & serui sanitas roboratur. Potest ergo meritum Domini etiam famulis suffragari: non solùm fidei merito, sed studio disciplinæ. Non modò herilis fidei meritum seruo fuit salutare, sed etiam de idealis studio disciplinæ, serui salus roboratur. Proponitur enim fidelibus hoc Centurionis impensum studium de serui sanitate, quod ad simile obsequium excitet dominorum desidiam, & eiusmodi pium studium ingerat. Hæc erga seruos cura, & de Centurionis gymnasio, & de Christi œconomiâ publicatur.

---

§. CXXXII.

Molestiarum depulsio, voluptatis rigor est: exinde amara fames præter seipsam omnia condit, edulcat, mellit.

1. Euseb. lib. 6. de Actu vol. c. 36. SApientis cuiuspiam gnome moralissima est: *Hoc ipso quòd admittas voluptatem, promittis fidem dolori*, quem voluptate non excludis, sed permutas. Voluptati enim inest placendi gratia donec dolorem excutiat; quo excusso, in molestiam refingitur. Inter bona, quæ humana inuenit opinio, nullum ipsâ opinione futilius est. Voluptas cùm sagacissima sit, obnixiùs contendit, ne ad experientiam veniat; pernix est, elabitur plus quærentibus, euadit inuadentes, semper obtentu difficillima, ne experientiam suæ vanitatis facilè permittat. E longinquo nos citat: nunquam enim propè est, quod propè positum, nihil est. Omnia ista quæ commentatio nostra exaggerat bona, dissita commendantur: maiora carentibus sunt, maxima cupientibus; disparent tamen tractanti: minima experitur possessio, quæ spes magna vidit. Voluptas non sinit tractari, non vult periclitari opinionem sui; insequentes se vitat, ne videatur errore fefellisse, dum breuem doloris absentiam pro voluptate propinat. O cœca mortalium vota!

Qui admittit voluptatem promittit fidem dolori.

2. Eccles. 2. v. 1. Ecclesiastæ 2. Salomon meliora sapiens, sic secum sapienter loquitur: Dixi ego in corde meo: *Vadam, & affluam delicijs, & fruar bonis. Et vidi quod hoc quoque esset vanitas.* Quò vadit? Opinor, extrà se ibit Salomon, vt quærat voluptates, quas in se tot delicijs deditus, expertus non est. *Et vidi*, inquit, *quòd hoc quoque esset vanitas.* Aquila exscribit, *Vapor & fumus.* Profectò mundanæ voluptates vanæ sunt, quia tenues, breues, & exiles sunt: atque palatum sensumque tantùm titillant & irritant; perpetuò enim fluunt, fugiuntque antequam capiantur, ait Augustinus. Quare animam non explent, nec satiant, ideoque mox in tædium & nauseam vertuntur, ait Gregorius. Exinde non tam bona censenda sunt, quàm minora mala, aut breuis molestiæ expulsio. Comedis enim quia esuris: scilicet comestio minùs te tunc affligit, quàm esuries; pelle medendo esuriem, & comestio tibi pœna erit. Quod his verbis Bernardus eleganter edisserit: *Comedere appetis, quia fames te cruciat. Vtrumque labor est, sed quia fames grauior magis, comedere nescis esse laborem. Denique postquam fames depulsa fuerit, vide si non grauius ducis comedere quàm esurire.*

Aquila.

S. Augustin. Serm. 25. de Verb. Dom. S. Gregor. homil. 36. in Euang.

S. Bernard. Sermon. de Primordijs, &c.

Sic se habet vniuersa sub sole, vt nihil sit in eis verè iucundum, sed ab vno semper transire velit homo ad aliud, solàque vicissitudine releuetur vtrumque, ac si prosiliat ab aquâ in ignem; & inde rursùs in aquam resiliat, vtpotè qui neutrum ferre possit. Omnis si quidem laboris initium est. Nemo in hoc sæculo nequam quod vult habere potest, quandoquidem nec iustus iustitiâ satiatur, nec voluptuosus voluptate, nec curiositate curiosus, nec ambitiosus inani gloriâ. Parco solitæ expensioni, quia Bernardus non modò tempestiuum acumen proponit, sed illud elegantiore elucidat expensione. Idcircò præter morem plusculum exscripsimus.

Voluptas, finis vnius laboris est & alterius initium.

3. Gentium Doctor, & Christianæ œconomiæ arcanus institutor ad Philippenses 3. hunc mundialium bonorum censum tradit: Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Christi Domini mei: *Propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora.* Digna sanè animo Paulino sententia, & quæ ethicè prodit rerum mundialium inopiam. Quasi dicat: Non tantùm *omnia* bona Iudaismi, sed *omnia* omninò, id est, res omnes, puta eloquentiam, opes, delicias, gloriam, fauores, & quiduis aliud, quod mundus hîc amat, & miratur, existimo esse damna; imò & detrimenta & stercora. Græcum σκύβαλα pro quo Vulgatus habet *detrimenta & stercora*, Theodoretus, Chrysostomus, & Theophylactus vertunt, *reiectamenta frumenti*, siue paleas. Quasi Christiana & vera virtus, quæ veram voluptatem, tanquam excussum frumentum exhibet; & mundanas voluptates excutit velut inutilia, superuacua, ac reiectanea. Altè quidem omnis mundi voluptas appellatur *detrimenta*, *reiectamenta*, seu excrementa, aut *stercora*. Quâ de re audiendus est Nicetas in Orat. 38. Nazianzeni sub finem, fortè ad hunc Pauli locum adludens, vt insinuat Cornelius: *Omnis*, inquit, *voluptas*, *quæ nec ex Deo: nec in Deo suscipitur*, *voluptatis excrementum est.* Scilicet defœcata, depurata, mera, ac sincera voluptas, ex Deo, & in Deo est terrena autem voluptas, est illius scoria reiectanea, *excrementa*, *reiectamenta*, *stercora*, quæ à se excutit, ac reijcit, ne voluptatis sinceritatem adulterent voluptuosæ molestiæ admixtione ærumnosâ. Quid vilius, quid fœdius, quid propudiosius *excrementis*? Proh! sic hiant homines ad veræ *voluptatis excrementa*? Voluptatis *stercora* deuorat, voluptatis *excrementa* exorbet, quisquis anhelâ siti mundanis voluptatibus inhiat. Ventrem ac pectus implere præsumit, sed voluptatis scoriâ ac excrementis fœtidè amarissimis se refici putat; & aliam famem ac sitim bibit: adeò vt obtenta voluptas, finis vnius laboris sit, & alterius initium. Nam malè stercore pastus, non reficitur, sed ad alia voluptatis excrementa hiare incipit. Dum res auiuidiùs cupita, (quandoquidem exsuccis fallimur excrementis) nauseam fastidiosè mouet, alia non minùs molesta incipit appetere, vt desinat nauseare. Sic ambitioso humanæ voluptatis ludibrio, miser homo in nouæ appetentiæ orbem agitur, nunquam satur, semper fastidiosæ voluptatis famelicus. Nec mirum: nam meræ voluptatis putidum *excrementum*, molestam voluptatis famem non satiat, sed demutat, & aliud fastidij argumentum vel augendum

Ad Philip. 3. v. 8.

Theodoret. S. Chrysost. Theophyl.

Nicetas. Cornel. in Eccles. c. 2.

Mundana voluptas, vera voluptatis reiectaneum excrementum dicitur.

dum ciet forsan molestiùs. O verâ virtutis voluptate pectus imple: mundana enim demutatio ærumnarum est, quâ vicissitudine homo releuatur. Quid aliud speres à reiectando *voluptatis excremento?*

4 Psal 80.v.17. Psalmo 80. de populo Dei per vastam eremum diu peregrinantem, ita pangitur: *Et cibauit eos ex adipe frumenti: & de petra, melle saturauit eos.* Nemo, qui vel primis labris Biblicam libauit eruditionem, nescit Hebræum populum ex adipe frumenti nunquam in deserto cibatum fuisse, neque petras illi mella stillasse ad palati delicias. Bonâ fide hæc Propheta refert, an de poësis licentiâ liberiùs poëtatur? Opinor, his verbis Dauid, humanæ voluptatis sacramentum explicatiùs pandit, aiens, quòd aridæ & æstuantis depulsio sitis, aquam mellit, & prædulcem saporem de absentiâ præuiæ molestiæ suauissimè allinit. Audiendus est Theodorus Heracleota in huius loci Commentario: *Cibauit eos ex adipe frumenti: & de petra, melle saturauit eos. Adipem enim frumenti vocat delicias; & mel de petra, dulcem aquam: non enim mel dicit. Quid igitur est quod dicitur? non enim mentitur Scriptura. Quandoquidem sitibundi & exhausti in frigidos riuulos inciderent, volens declarare Voluptatem quam ex illo potu capiebant, mel ipsum appellauit, non quasi natura fuerit immutata; sed quòd appetitus & affectus riuulos illos instar mellis suaues ipsis redderet.* Ecce tibi, petra meram aquam fundit, nullo sapore nobilem, potui etiam iumentorum idoneam: at quoniam populus sitis molestiâ aridus atque exhaustus, dum bibit, ariditatis æstuantis tormentum potu excutit, *volens declarare Voluptatem quam ex illo potu capiebant, mel ipsum appellauit.* Non quòd aqua mutauerit naturam; sed quòd præuia molestia vulgari potu excussa; mellitam dulcedinem aquis fœnerarit. Sic non malè sitire, bene sapit? Viderit lector, an id eloquentiùs inibi expresserit Augustinus: *Propter hoc,* inquit, *& Propheta mirabilia narrans, quæ in Ægypto gesta sunt, quæque in eremo, inter cætera etiam hoc dicit: De petra melle saturauit eos. Equidem nusquam inuenimus mel fluxisse de saxo, quid ergo est quod dixit? Quoniam quidem post multam itineris fatigationem & laborem, sitientes aquis frigidis è saxo fluentibus fruebantur, easque multo cum desiderio hauriebant. Hoc ipso ergo quod dulcissimè & desiderabiliter potandi cupiditas explebatur, aquas illas mel appellauit, non quòd natura aquarum fuerit commutata, sed quòd dulcedo poculi instar mellis, sitientibus obtineret dulcorem.* Quare hîc Ruth spicilegij labore exæstuans, magni beneficij loco audit à Boozo: *Etiam si sitieris, vade ad sarcinulas, & bibe aquas, de quibus & pueri bibunt.*

Heracl. apud Corderium.

Mel de petrâ lambere dicuntur, qui sitis molestiâ bibendo excutiunt.

S. August.

Hic vers. 9.

5 Prou.17.v.7. Prouerbiorum 27. sic sapienter nos erudit Salomon: *Anima saturata calcabit fauum, & anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet.* Hâc vulgarissimâ æquè ac verissimâ sententiâ significatur, saturitatem parere ciborum fastidium; famem verò afferre saporem: qui enim satur est, fastidit omnes escas etiam delicatissimas; qui verò esurit, omnes cibos quantumuis insulsos vel amaros, iudicat bene dulces, suaues, & palato gratissimos. S. Chrysostomus sic locum exponit: *Cùm per abundantiam cupiditas fuerit extincta, pariter & voluptas ac iucunditas perimitur, quia non tam ciborum gratia, quam desiderij gignit satisfactio voluptatem. Vnde & sapiens quis, atque in horum disciplinâ philosophari bene sciens, aiebat: Anima in satietate posita fauis illudit; ostendens etiam ipse, quia voluptas non in rapturâ ciborum, sed in desiderij vigore consistit.* Nempè satietas est saporum mors, qui in nauseâ infeliciter tumulantur; cùm præuium famis tormentum esu remouendum, vitæ voluptatis non aduletur ad placendi gratiam: fames enim est saporum vita, & deliciarum vigor. Quare *anima in satietate posita fauis alludit*; vbi enim nulla suppetit exterminanda molestia, voluptatis votum planè vacat, & deliciarum spebus *illuditur*, contumelioso deliciarum ludibrio. Exinde reiectaneus est exquisitus ciborum sapor, quem famis condimentum non mellit ad palati gratiam. Itaque vbi nulla vrget famis molestia gratè refutanda, egregiè palato *illuditur.* Sic famis fellea amarities, omnia esculenta gratiùs mellit? Opinatissimè sententiosa est illa gnome: *Fames efficit, vt crudæ fabæ saccharum sapiant: præter seipsam edulcat omnia fames.* O bellè! omnia quantumuis amara condit, edulcat, ac mellit fames; quod vt idoneè præstare possit, ipsa acerba & amara semper permaneat, necesse est: nam eius fellea amarities quouis esu abijcienda, in quosuis cibos quamuis insulsos, acerbos, & amaros, mella largè stillat, infundit, miscet: vnde de ipsius amaritudine dulcedines abundè aspergit, è peruerso fauenter auxiliaris. Sanè molestiarum depulsio, voluptatis vigor est, & bene placendi auarissima gratia.

Satietas delicatioribus cibis illudit.

S. Chrysost, homil.

Quod nemo læditur nisi, &c.

Omnia præter seipsam edulcat fames quare?

Apud Corn. in Prou. 17. vers. 7.

---

§. CXXXIII.

Mortificatio, trophæorum basis, beatæ gloriæ pignus & manifestatio, & pia inferni æmulatio perhibetur.

1. Sanctus Hieronymus ita scribit de laudibus Asellæ: Nihil, inquit, illius seueritate iucundius, nihil iucunditate seuerius; nihil suauitate tristius, nihil tristitiâ suauius. Ita pallor in facie est, vt, cùm continentiam indicet; non redoleat ostentationem. Sermo silens, & silentium loquens. Nec citus, nec tardus incessus. Idem semper habitus. Neglecta mundicies, & incultâ veste, cultus ipse sine cultu..... Vnius cellulæ clausa angustijs, latitudine paradisi fruebatur. Idem terræ solum, & orationis locus extitit, & quietis. Ieiunium pro ludo habuit, inediam pro refectione. Et cùm eam non vescendi desiderium, sed humana confectio ad cibum traheret; pane, sale, & aquâ frigidâ concitabat magis esuriem, quàm restinguebat..... Solâ vitæ suæ æqualitate promeruit, vt in vrbe (Româ, inquam) pompæ, lasciuiæ, deliciarum, in quâ humilem esse miseria est, & boni eam prædicent, & mali detrahere non audeant. Hactenus sparsim Hieronymus proposuit viuum Asellæ cadauer, & spirantem Christianæ mortificationis ideam. Quorum pleraque in Ruthâ hîc, & in toto hoc libello, admirari, ac prædicare licet.

S. Hieron. epist. 15. Modestia & mortificationis idea proponitur.

Hic vers. 9.

1. Corinth. 9. ita de se Paulus scribit: *Ego*

1.Cor.9. v. 26.& 27. *igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans. Sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne fortè cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Corpus suum Paulus castigat in ieiunijs multis, in vigilijs ieiunè insomnibus, in fame & siti, in frigore & nuditate, in laboribus, & carceribus, & mundi vbique penuriâ: corpori illa adnuens, quæ ad vitam proficiant, non quæ licentiam laxent, τὸ *castigo corpus meum*, nonnulli è Græco textu interpretantur, Quasi mancipium mihi penitùs subijcio; alij, Supprimo, elido, macero, vexo, & obculco. Alij, contundo, & percussionibus liuidum reddo, & suggillo. Neque Paulus sic in corpus suum peracerbus mortificatione pœnalissimâ, illud ad rem virtutis imbecillum reddidit; imò & infirmam carnem in mortificationis durissimæ officinâ, in robur inopinatum mirissimè reformauit. Quod exponens hunc locum eleganter Cassianus adnotauit: *Vis, inquit, audire verum athletam Christi legitimo agonis iure certantem? Ego igitur, inquit, sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & seruituti subijcio, ne alijs prædicans, ipse reprobus efficiar.* (Animum intendito ad ea quæ subijcit.) *Vides vt in se ipso, id est, in carne sua colluctationum summa, velut in base quadam firmissima statuerit, & prouentum pugnæ in sola castigatione carnis, & in subiectione sui corporis collocarit. . . . . . Nec in vanum aduersùs eam* (carnem) *ictus continentiæ exercuisse designans, sed triumphum pugnæ mortificatione sui corporis acquisisse.* Et infrà capite 28. pergit his verbis: *Non quasi aërem verberans, id est, in vanum ictus continentiæ porrigens, per quos non aërem vacuum, sed illos spiritus, qui in eo versantur, castigatione sui corporis verberabat.* Ecce tibi caro lutea, fragilis, lubrica, caduca, sic in morrificationis officinâ roboratur, vt spiritualium certaminum ac triumphorũ gloria, in eâ *velut in base firmissima* stet. Neque enim mortificationis ictu eam debilitant; potiùs enim malignus spiritus in luto carnis delitescens, cæditur, ac verberatur: ipsa verò tanquam trophæorum triumphalis *basis* perstat erecta.

Græcus.

Cassian.l.5. de Institut. c.17.18.19.

Caro mortificatione fit spiritualium trophæorum basis.

3. 2 Corinth.4. v.10. Idem Gentium Doctor 2.Corinth.4. In omnibus, inquit, tribulationem patimur, sed non angustiamur: deijcimur, sed non perimus. *Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt, & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris*, Ambrosius exscribit: *Mortem Domini Iesu in corpore circumferentes.* Neque temerè addidit cum Græcis cognomen *Domini*; ne seruos pigeret similia *Domino* suo pati. Cæterùm tametsi Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & alij censeant, quòd præscripta Pauli sententia addatur ad superiora tanquam illorum corollarium; Anselmus autem eam de mortificatione eleganter exponit, sic inibi fatus: *Semper mortificationem Iesu, id est, quam Iesus pro nobis sustinuit, & nobis sustinendam reliquit. Hanc in nostro corpore semper circumferimus, quoniam ad eius imitationem assiduè carnem mortificamus. Quod ideò facimus, vt & vita Iesu, sicut nunc mortificatio, id est, vt gloriosa immortalitas resurrectionis manifestetur omnibus in corporibus nostris.* Ambrosius autem *vitam Christi* intepretatur eam, quam Christus in alia vitâ promisit, vitam, inquam, cælestem ac beatam, quam quidem præcipuè promerentur ij, qui istiusmodi dura atque aspera pro Christo patiuntur. Scilicet *mortificatio* nostra, quâ *assiduè carnem mortificamus*, non solùm dicitur *mortificatio* Iesu Christi, quasi quod nos sic patimur, ille simul nobiscum patiatur, quod est magnum nostræ mortificationis elogium; sed *mors Domini Iesu* etiam nominatur. O Christi Dei plagas, vulnera, passionem, crucem, mortem, quæ nostra in corporibus nostris mortificatio æmulari præsumit! Huiusmodi autem mortificatio nostra, mortificationis aut mortis Christi æmula, Dominicæ resurrectionis *viam* gloriosam in corporibus nostris manifestat: quia dum similem mortificationem aut mortem mortificatus homo præfert, adsimilẽ etiam resurrectionem auspicato manifestat; & quod contumeliosè acerbam mortem refert, immortales resurrectionis glorias feliciter auguratur. Nisi malis cum Ambrosio nuper laudato, per *vitam Iesu*, quam mortificatio nostra in nostro corpore manifestat, intelligere beatam ac empyream cælitum gloriam, quæ Christo glorioso, tanquam cælestis gloriæ exemplari assimilatur: nàm cùm apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Scilicet quisquis *assiduè carnem mortificat*, futuram sibi beatam gloriam manifestat. Sanè in nostrâ mortificatione, resurrectionis tabula legitur; in eaque beatæ immortaliter felicitatis non dubia notamenta auspicato transparent. Igitur altiore stylo dixit Paulus: *Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris.*

S. Ambros.

Græcus.

S. Chrysost. Theodoret Theophyl. Oecumen.

S. Anselm.

S. Ambros.

Mortificatio nostra dicitur Mors Christi, & manifestatio resurrectionis, seu beatitudinis.

Matthæi 16. tunc Iesus dixit Discipulis suis: *Siquis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Non cogit Christus ad sequelam, sed voluntarios mortificationi destinat, & volentes inuitat; & quò blandiùs, eò vehementiùs allicit. Christianæ autem mortificationis summam breui proponit, aiens: *Abneget semetipsum, & tollat crucẽ suam.* Alia à se paupertas abnegat, mortificatio seipsum abiurat. Victor Antiochenus in Marci capite 8. ita scribit: *Non dixit, ne nimium sibi indulgeat, aut ne nimium carni suæ parcat: sed vehementiùs insurgens, Abneget vel abiuret seipsum, hoc est, nihil cum seipso vel suâ carne commercij habeat; verùm ita se gerat, ac si non ipse, sed alius quispiam crucem tolleret.* ac si mortificanda foret caro non sua; aut si sua, quasi ad rem mortificationis foret insensilis, aut glorificatæ carnis æmula; sic crucem animo strenuo tollerẽ debet, & negotium mortificationis peragere. Eloquenter Cassiodorus lib. de Animâ capite 16. sub finem, sic fatur: *Verùm ista caro quamuis diuersis vitijs appetatur, ipsa tamen est, quæ gloriosos martyres facit* (forsan mortificatos, etiam *martyres* vocat, assiduæ abnegationis priuilegio,) *quæ ipsam quoque vitalem crucem sancti Redemptoris accepit: meritò iam spiritualis futura creditur, quando & hîc mortalis tanto munere perfuncta gloriatur. Si enim ista magna quidem natura, sed originali delicto peccatis quotidianis obnoxia, ieiunijs* (ieiuniorum nomine, reliqua mortificationis opera intelligit) *eleemosynis, assiduisque orationibus diuinâ se suffragatione componit*, &c. Nimirùm caro, quæ de mortificationis

4. Matth.16. v.24.

Victor Antiochenus.

Cassiodorus.

tionis merito, *vitalem crucem Redemptoris accipit*, sic in aliam naturam, suam *abnegans & abiurans* quodammodo reformatur, vt *meritò iam spiritualis futura credatur, quando & hic mortalis tanto munere perfuncta gloriatur.* Porrò mortificata caro Dominicæ crucis baiula, sic per assidua ieiunia, & continuam incessanter mortificationem redditur velut extranea delictis, culpis exempta, & prauis appetitionibus surda ac insensilis, vt *futura spiritualis credatur*, hæc est gloriæ dotibus exornanda. Nempè ante mortificationem sic erat squalidè lutosa, sic obscœnis affectionibus immersa, sic carnalibus oblectamentis cœnulenta, vt propè sis negare, eam cælesti beatitudini idoneam. Ergo post mortificationem ipsa iam alia, spiritualis substantiæ æmula, & candidata; dum se *abnegat*, se propè negat, & posse exinde esse alteram ipsam planè fatetur.

Caro post mortificationem, futura velut spiritualis creditur, quare?

5. Canticorum 8. hæc vox cælestis Sponsi ad sponsam, id est, animam sanctam, auditur: *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum; quia fortis est mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* Nempè Sponsus, vt magis sponsam incitaret ad iugem sui amorem, & ad familiaritatem, abdicatis vitiorum lenocinijs, sicut vers. præcedenti iniecit mentionem crucis & mortis pro ipsâ obitæ; ita hîc iure suo poscit, vt se, crucem suam, mortem, ac mortificationem iugiter gerat in corde & mente, ac in brachio & operatione, eoque quasi signaculo cor & brachium obsignet. Quia hæc dilectio Dei, & virtutis studium, quod assiduâ carnis, carnaliumque affectuum mortificatione peragitur, *fortis est vt mors*, inde mortificatio dicitur: & hæc æmulatio carnis mortificandæ, *dura* (Syrus *crudelis*) *sicut infernus* nominatur. Sic est *dura*, & quodammodo *crudelis*, hæc Dominicæ crucis per mortificationem impressio, & ad Christum assimilatio.

Cant. 8 v. 6.

Syrus.

Quâ super re sic eleganter philosophatur Guilielmus: *Postquam dixit: Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum, id est, ad expressionem meæ in te similitudinis fortiter mihi per amorem adhære, aptè subiungit, Quia fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Quasi dicat: Nihil impossibile moneo, quia sola ad hæc charitas sufficit, quæ nimirùm instar mortis animam à corpore extorquens, hominem ab amore mundi fortiter abstrahit, & informandum illum mihi vt signaculum imprimit, & pro acceptâ à me formâ tam robustum in eo zelum excitat, vt nullis illecebrarum blanditijs, nullis aduersitatum violentijs cedat.* Luculenter quidem quàm sit *fortis* illa mortificatio, quæ à charitate procedit, & Christo sponso assimilat, à Guilielmo exponitur. Quod attinet ad *inferni* similitudinem, addit inibi Gregorius; *Dura* (aliàs *crudelis*) *sicut infernus æmulatio. Dura extitit, quia sicut infernus sine misericordiâ, quos tenet cruciat*, &c. O quàm sine misericordiâ (ne dicam *crudeliter*) plures Sãctorum carnem suam acerbiori mortificatione *cruciauerunt*! Aptè verò huiusmodi cruciatus *inferno* assimilatur: nam sicut *inter medios ignium globos damnata natura dat pabulum, & accipit incrementum*: sic piè sacer mortificationis ardor, carnem non absumit, sed reparat; indeque homo assiduæ mortificationis arbitrio vires reparat, vnde credi poterat amisisse. Quod in viris eximiè sanctis fuit quoddam velut naturale miraculum, & piè crudele roboris conseruandi ingenium. Sed de hoc aliàs aliorsùm agebamus.

Guilielm. ibid.

Quo modò mortificatio sit dura seu crudelis velut infernus.

S. Gregor.

Emiss. hom. 1. ad Monachos.

---

§. CXXXIV.

Misericordia in dando, habendi arbitrium est: da ergo pauperibus ne quid tibi desit.

1. Misericordia non disquirit miserẽdi caussam, sed miseri fortunam piè spectat, & velut cœcis clementiæ oculis, rationi oculatiùs accedit. Misericordia feliciter vicina est alienæ miseriæ, quam dum compassione mutuatur & haurit, habet aliquid trahitque ex eâ: sed dum alienam miseriam ad se per compassionem attrahit, à misero atque calamitoso per beneficentiam, excutere miseriam, vt vt potest, piâ sedulitate benignè satagit. Imbecilles putantur oculi, qui ad alienam lippitudinem & ipsi protinus suffunduntur: & mobilitas animi censetur, non hilaritas, ridentibus semper ac inconsultè adridere, & ad omnium oscitationem os proprium statim diducere. At miserorum omnium quasi inconsultè, & velut cœco pietatis impetu misereri, ac funesto illorum casu affici, ad leuamenque benigniùs adniti; leuitas non est, sed quædam pietatis constantia, & misericordiæ fastus, in se & de se discens, quid in alios præstet. Bona semper sibi præsidia comparat misericordia erga alios exprompta. Paruo emit sibi fortunam, qui aduersæ aliorum fortunæ opitulatur, quo potest præsidio. Sententiosè dictum: *Homo qui in homine calamitoso est misericors, meminit sui.* Dat parum, vt de lucroso pietatis commercio, recipiat multum. Beneficentia in dando, habendi arbitrium est. O, ne hæc pietatis lucra tibi inuideris!

Misericordia ad se attrahit alienam miseriam, vt illam à se, & ab alijs excutiat.

Publ. Mim.

2. 3. Reg. 17. fame inualescente, Torrens etiam Carith exaruit. Factus est ergo sermo Domini ad Eliam, dicens: *Surge, & vade in Sarephta Sidoniorum, & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ vt pascat te.* Vide hîc beneuolam Dei curam erga suum Eliam. Surrexit, & abijt, in Sarephta. Cumque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, & vocauit eam, dixitque ei: *Da mihi paullulum aquæ in vase, & bibam. Cumq; illa pergeret vt afferret, clamauit post tergum eius, dicens: Affer mihi, obsecro, & buccellam panis in manu tuâ*, &c. Nemo, opinor, qui attentè legerit huius capitis contextum, ambiget, Eliæ pascendi gratiâ, hæc à diuinâ prouidentiâ fuisse ordinata. Nimirùm terra de Prophetæ ore negatis imbribus sterilescit, fames sæuit, aridâ siccitate Torrens Carith alueo vacuo potum negat, corui escarum baiuli non apparent: & ieiuno Eliæ tunc dicit Deus: Hunc locum desere, & confestim perge ad Sarephtam Sidoniorum vrbeculam: *præcepi enim ibi mulieri viduæ vt pascat te.* Quam vbi primùm vidit, ab ea *paullulum aquæ* petit, & *panis buccellam*, seu frustulum; paruo quidem contentus, etsi longo itinere fessus, latrante stomacho præ fame, & siti exæstuans. An non in huius Sarephtanæ viduæ misericordiâ famelico Eliæ pana-

3. Reg. 17. v. 10. & 11.

panarium & lagenam prouidè apparat Deus? quis hoc neget? quis non videat? At Abulensis quâ pollebat ingenij sagacitate, inopinatam hîc mouet quæstionem: *Elias ad quid missus est ad mulierem Sarephtanam?* Deus nuper illi dixerat: Inde migra, & perge in Sarephtã: præcepi enim ibi mulieri viduæ vt pascat te; quis ergo quæstioni locus superest? Eliæ annona procul dubio inibi prouidetur. Imò potiùs illi mulieri, quæ aquæ potum, & buccellam panis Eliæ tribuit, ait Abulensis: *Dicendum igitur quòd quamquam Elias iret vt pasceretur ab istâ muliere, magis tamen ibat ad pascendum eam, & in hoc Deus voluit benefacere isti mulieri valdè, plusquam omnibus viris ac mulieribus Israel. Nam ipsa iam consumenda erat fame, cum filio suo, quia non habebat nisi modicum farinæ, &c.* Itaque arcana Dei prouidentia cùm videtur sollicita de suo Eliâ pascêdo; & ipse pergit in locum vbi alimonia ipsi prouisa erat; dum tamen *paullulum aquæ* & *buccellam panis* supplex petit, & hians accipit à muliere pauperculâ, & necessitate oppressâ; non tam it Propheta vt ipse à muliere pascatur, quàm vt eam ipse pascat. Nimirùm pia hæc vidua egestate summâ laborans, cum alacri animo *paullulum aquæ, & buccellam panis* ignoto ac famelico hospiti donat, res è diuerso vices mutat, & beneficentiam reciprocat, atque escas quas apud se non inuenit, sibi copiosè fecit. *Elias it vt pasceretur ab istâ muliere, magis tamen ibat ad pascendum eam*: nam vel de beneficentiæ commercio, dum panis frustulum dat, perennantem farinæ fontem domi paratum inuenit lucroso pietatis fœnore.

Abulens. ibi. quæst. 24.

Elias videtur ire, vt pascatur à muliere; magis tamen ibat, vt illam pasceret.

3. Marci 10. sic Petro Iesus respondit, exponens hoc lucrosum Christianæ pietatis commercium: *Nemo est qui reliquerit domum . . . . . aut agros propter me, & propter Euangelium, qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc . . . & in sæculo futuro vitam æternam.* Illud propter me, aut propter *Euangelium*, significat, Euangelicæ perfectionis sectandæ gratiâ; siue id fiat omittendo facultates domesticas aut rurales, siue eas pauperibus piè erogando (quod in illo Iuuene suprà præcesserat) τὸ *centies tantum*, vel *centuplum* Græcè est *centuplicia*, scilicet singula, vt pro vnâ *domo* recipiat centum, & pro vno *agro* centum recipiat. Vnde Syrus habet, *Vnum in centum*, auctum, inquam. Verùm operosum facessit Interpretibus negotium, quid sit; Accipiet centies tantum, *nunc in tempore hoc.* Vnúmne in centum accipit *nunc in tempore hoc*, qui illud pro Christo dimittit, aut in pauperibus Christo erogat? S. Hieronymus, Beda, & alij *centuplum* accipiunt in bonis non temporalibus, sed spiritualibus, puta in pace, gaudio, consolationibus diuinis, cæterisque donis ac gratijs, quæ plusquam centies terrena bona excellent. Dein S. Gregorius, *Centuplum*, inquit, recipit, quia Deus facit, vt talis multò magis gaudeat paupertate, aut rerum suarum piâ abdicatione, vtpotè amore Christi factâ, quàm diuites gaudeant omnibus suis opibus ac commodis. Verùm S. Augustinus hoc pietatis commercium, & pium augêdarum opum arbitrium, ita exponit: *Fœcundus est ager pauperum, citò reddit donantibus fructum. Via cœli est pauper, per quam venitur ad Patrem: incipe ergo erogare, si non vis errare.* Sanè fœcundus est ager

Marc. 10. v. 29. & 30.

Græcus. Syrus.

Fœcundus est ager pauperum, citò reddit donantibus fructum.

S. Hieron. Beda.

S. Gregor. apud Corn. in cap. 19. Matthæi.

S. Augnst. de Verb. Domini.

pauperum, & de eleemosynis centenario prouentu fertilis, quem non refert serotinum, sed præproperè maturum ac maturatum. *Citò reddit donantibus fructum* fœcundus pauperum ager, qui fundit *centies tantum nunc, in tempore hoc, & in sæculo futuro vitam æternam.* ô largè seminâ in hoc fertili pauperum agro, ne pium hoc tibi centenarium fœnus inuideris! Adhæc *vitam æternam* in futuro sæculo pietas repromittit: nam *via cœli est pauper, per quam venitur ad Patrem: incipe ergo erogare, si non vis errare.* Et quasi parum foret, quòd pauper esset recta ad vitam æternam, seu ad Deum via, addit Ambrosius exponens præfata Christi verba: *Quoniam qui omnia reliquerit, Deum possidere incipit, & ipse merces vtique perfecta virtutum, qui non centupli enumeratione, sed perfecta virtutis æstimatione censetur.* (& post pauca super eâdem re) *Cui portio Deus est, totius possessor est naturæ. Pro agris ipse sibi satis est, habens bonum fructum, qui non possit perire. Pro omnibus satis est, habens bonum fructum, qui non possit perire. Pro domibus satis est, vt sit habitatio Dei, & templum Dei, quo nihil potest esse pretiosius. Quid enim pretiosius Deo? Et est portio quam terrenæ partes æquare non possunt. Quid magnificentius hospite cælesti? quid beatius possessione diuinâ?* Et quid, ad rem præsentem exaggeratius? Sic est fœcundus pauperum ager? Fundit *centies tantum in tempore hoc* (sic *citò reddit dantibus fructum!*) & Deus illi portio est. *Cui autem portio Deus est, totius possessor est naturæ.* & reliqua, quæ alto stylo subdit Ambrosius. Pauculum largitus es pauperi, & Deum ipsum, ipsiusque Dei censum quodammodo acquisisti. O exprompium lucri opulentioris arbitrium! Profectò pauculum panis, aquæ & hordei hîc dedit Ruthæ Boozus; & non modò facultatum opulentiam, sed Deum ipsum in sobole per tot Reges futura, augustiùs inuenit.

S. Ambros. in Psal. 118. Octonario 8.

Viro misericordi Deus portio est: cui portio Deus est, totius possessor est naturæ.

Hic vers. 9. & c. 4. v. 21.

4. Matthæi 26. cùm esset Iesus in Bethaniâ in domo Simonis Leprosi, accessit ad eũ Magdalena, & quod ferebat alabastrum vnguenti pistici pretiosi, effudit super caput ipsius recumbentis. Ob velut prodigam pretiosioris vnguenti effusionem, Iuda incentore obmurmurant Discipuli, & pauperum eleemosynas detractioni prætexunt. Sciens autem Iesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me, &c. *Mittens autem hæc vnguentum hoc in corpus meum: ad sepeliendum me fecit.* Syrus addit, *tanquam ad sepeliendum me fecit.* Hinc sapienter addubitant Interpretes, quomodo Magdalena mortis Christi tunc nescia, Christum potuerit vnguento illo vngere ad sepulturam? Euangelista Ioannes subobscuriùs rem tradit: *Sine illam* (ait ad Iudam,) *vt in diem sepulturæ meæ seruet illud.* Græcè, *seruauit illud.* Res sanè admiratione dignissima, quòd Magdalena effundens alabastri vnguentum super Christi caput, dicatur illud in diem sepulturæ *seruasse*. Non bene, opinor, quod effunditur, effusione *seruatur*: ex aduerso enim consistunt, *seruare*, & effundere; *seruasse*, & effudisse. Imò si vnguentum hoc odoratum *in diem sepulturæ* Magdalena *seruauit*: quorsùm post pauculos dies aromata mercatur, vt Christi demortui corpus ad sepulturam inungat? An non præstaret alabastrũ pretiosissimi, ac odoratissi-

Matth. 26. v. 12. Syrus.

Ioan. 12. v. 7. Græcus.

Magdalena, effundens pretiosum vnguentum in diem sepulturæ Dominicæ illud seruauit, quare?

Maldon in Matth. c. 26. v. 12. mi vnguenti, illâ effusione *in diem sepulturæ seruati*, tunc depromere? P. Ioannes Maldonatus hæc verba accuratè ad litteram expendens, ita scribit: *In diem sepulturæ meæ seruauit. Illud, id est, ita collocauit vngendo me, vt perdere non posset. Quemadmodum si pecuniam seruasse dicas, qui eâ fundum emerit, quia perdere eam non potest; sicut si secum circumtulisset, aut in arculâ seruasset, perdere potuisset; expendendo igitur seruat.* O bene! *Expendendo seruat*: ideò pretiosum effundens oleum in Christi obsequium, illud eiusmodi effusione meliùs *seruauit*. O piè arcanum *seruandarum* opum arbitrium, illas Christo, vel in se, vel in suis pauperibus, velut effusè erogare! Si diuitias custodis, illas *effudisti*; si piè in pauperes illas velut prodigè *effundis* quasi auarè *seruas*, & meliùs custodis, & de beneficentiæ sacramento, & pietatis vsurâ mirè incrementas, & auctario lucrosissimo nimis exaggeras.

5. Ruth 1. v. 1. & 2. Hic cap. 1. v. 1. & 2. sic scribitur: In diebus vnius Iudicis, *facta est fames in Terrâ. Abijtque homo de Bethlehem Iuda, vt peregrinaretur in regione Moabitide cum vxore suâ, ac duobus liberis. Ipse vocabatur Elimelech*, &c. Caussam profectionis sic inibi refert Liranus: *Hebræi autem dicunt, quòd propter famem in illâ terrâ accidentem multi pauperes recurrerunt ad Elimelech; quia erat diues ac potens; & propter auaritiam suam durum erat ei dare: propter quod ad euitandam importunitatem exiuit de terrâ Israël cum bonis mobilibus quæ habebat, & quia ex malâ caussâ exiuit, ibidem mortuus cum filijs suis, & depauperatus est.* Hactenus Lira ex traditione Hebræorum, rei fides auctores appellet. Pulchrè autem sua perdidit, qui ea sic fœdè custodiuit; quæ opulentiùs seruaret & augeret, si beneficè in pauperes effudisset. Eleganter S. Leo ser. 6. de Ieiunio: *Quamuis enim*, inquit, *non habeas nisi quod acceperis, non potes tamen non habere; quod dederis. Qui ergo pecunias amat, & multiplicare opes suas immodicis optat augmentis, hoc potiùs sanctum fœnus exerceat, & hâc vsurarum arte ditescat.* Perdidit Elimelech opes suas, quas pauperibus defraudauit. Auariùs seruasset, & immodicè auxisset, si eas velut prodigè in pauperes effudisset. Diuitias quas perdidit custodiendo, erogando seruasset fœcundâ earum vsurâ. Sibi inuidet opulentiam, qui pauperes eleemosynis fraudat.

Liranus.

Tuta est in eleemosynis erogandis vsura.

S. Leo.

§. CXXXV.

Gratitudinis laus, ingratitudinis vituperio exaggerata.

1. Beneficium dare, virtutis est, & turpissimum id caussâ vllius alterius rei dare, quàm vt datum sit. Nam si recipiendi spe tribueremus, locupletissimo cuique, non dignissimo daremus. Nunc verò diuiti importuno pauperem præferimus. Non est beneficium quod ad fortunam spectat. Quod recipientis gratitudinem expectat, non est beneficium, sed fœnus: quare beneficus circumspicere deberet, non vbi optimè ponat, sed vbi quæstuosissimè habeat, vnde facillimè tollat. Et quidem plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert sine spe recipiendi. Quoniam nec ille collocato eget, nec nos ei quicquam conferre possumus; qui nullius rei indigus, sed sibi sufficiés plenè est. Itaque beneficentia largitoris exors erit propriæ vtilitatis, nec ideo accipientis indigentia erit gratitudinis exlex. Beneficium quidem accipiat, tanquam creditum, potiùs quàm tanquam beneficium. Ergo beneficium gratis omninò præbendum est, ne pereat præbitoris gratia; non autem tanquam gratuitum accipiendum est, ne in accipiente intereat gratitudinis decus, quod mente & manu beneficium honoret, & dantis bonitatem, & dati pretium cumulatiùs taxet.

Beneficium gratis præbe; tanquam creditum accipe.

Matthæi 3. Ioannes videns multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: *Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à venturâ irâ?* Est Hebraismus, quasi dicat: Vos estis viperæ à viperis geniti, hoc est, pessimorum parentum filij pessimi, noxij planè, callidi, venenati; qui vestros virulentos, quos à parentibus virulentis hausistis & hæreditastis, mores & errores, in discipulos velut in filios propagatis. Sed non conuenit inter Expositores, in quonam sita sit hæc viperarũ cum Iudæis similitudo, & quodnam eorum vitium aut scelus perstringat. S. Isidorus Pelusiota hâc super re sic ad rem scribit, *Progenies viperarum, &c. Aiunt hanc feram maternum ventrem (etsi id alij negent) cùm in lucẽ editur, abrodere. Quoniam igitur Deum, qui eos genuit, dereliquerunt, atque omnem sibi concessam gratiam extinxerunt, eâ videlicet in irritum redactâ, meritò proinde venenatis animantibus eos confert per ingratitudinem accepta beneficia obliterantibus, ne dicam corrodentibus.* O venenatum ac viperinum ingratitudinis malum, quod beneficia liberaliùs collata, & generosè beneficam largitoris gratiam *corrodit, obliterat, & extinguit!* Porrò sicut animi gratitudo, aut grata accipientis manus, acceptum beneficium fouet, auget, viuificat, incrementat, honorat; sic pestifera barbaricè ingratitudo enecat; nec finit largitorem esse beneficum, cùm illius gratiam corrumpat. Profectò à gratitudine beneficium virescit, floret, fructificat; quod ab ingratitudine infœcundè tumulatur. Heu tot inhumaniter barbaras gratiarum mortes! Itaque gratitudo velut vita gratiæ est.

2. Matth. 3. v. 7.

S. Isid. Pelus. l. 1. epist. 105.

Ingratitudo gratiã rodit, obliterat, extinguit.

Gratitudo velut vita gratiæ est.

Matthæi 9. Christum sequuntur duo cœci, clamantes & dicentes: Miserere nostri, fili Dauid. Cuius tactu, *Aperti sunt oculi eorum: & comminatus est illis Iesus, dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes, diffamauerunt eum in totâ terrâ illâ*, τὸ *comminatus est*, si Græca attentiùs scruteris, perinde sonant, ac *Cum fremitu & increpatione grauiter interminatus est*, vt in ibi Cornelius adnotauit. Illi autem gratitudinis bonum, minarum malo præferentes, miraculi famam, & illuminatoris benefici gloriam, per omnem terram illam euulgarunt. Perquirunt hic sagaciùs Interpretes, an cœci deliquerint contra exertam Christi Dei comminationem seueriùs intimatam, miraculi famam diuulgando? Eos autem luculenter Theophylactus indidem, sic excusat: *Illi verò non vt inobedientes, sed vt grati diuulgauerunt.* Procul à gratitudine delictum. Scelus videtur Christo Deo exertè vetanti non parere, seueriores eius

3. Matth. 9. v. 30. & 31.

Cornelius.

Num gratitudo sit exlex?

Theophyl.

minas velut negligere. At dum res gratitudinis geritur, prudenti ac rationabili coniecturâ seriò censent, id seriò à Christo Deo iussum non fuisse, sed humilitatem potiùs commendasse, quàm gratitudinem vetuisse.

4. Matth.9.v.30.&31. Aliter S. Hieronymus, & viuaciùs præscriptum dubium extricat: *Et comminatus est illis Iesus, dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes, diffamarunt eum in totâ terrâ illâ.* Sic ergo ibi Hieronymus locum elucidat: *Dominus propter humilitatem, fugiens iactantiæ gloriam, hoc præceperat: & illi propter memoriam gratiæ non possunt tacere beneficium.* Scilicet acceptæ gratiæ memoria sic linguam inquietat ad prędicandam præbitoris beneficentiam, vt *propter memoriam gratiæ non possint tacere beneficium.* Quid est, *Non possunt tacere?* An præstat esse inobsequentes, quàm ingratos? An memoria beneficij, aliqua velut necessitas gratitudinis est; Sic vrget gratiæ acceptæ recordatio, vt ad gratitudinem propè cogat? Monstrum est hac ethicâ necessitate non vrgeri.

S.Hieron.

Memoria gratiæ ferè non potest tacere beneficium.

5. Ioan.5.v.14. Ioannis 5. salubri Christi imperio vegetus, grabatum suum Paralyticus portat, Posteà inuenit eum Iesus in templo, & dixit illi: *Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Porrò sicut peior est morbo recidiua morbi, ita peior est culpâ recidiua culpæ: quia iteratio peccati inducit procliuitatem ad illud frequentandum, ac tandem consuetudinem & habitum, cui vix resistere potest peccator. Item quia, vt ait Theophylactus, *qui priori supplicio non est emendatus, ad maiora tormenta seruatur, tanquam insensatus & contemptor.* Rem explicatiùs edisserit Chrysostomus sic inibi fatus: *Noli*, inquit, *peccare post veniam, noli vulnerari post curam, noli sordidari post gratiam. Quare indulgentiæ ingratus est, qui post veniam peccat; sanitate indignus est, qui semetipsum postquam curatus est, vulnerat; nec mundari meretur, qui semetipsum post gratiam sordidat.* Ecce tibi quantæ sit relapsus pœnæ reus, quantaque sit eius culpæ enormitas, ob quam sic acerbè castigatur; non solùm tanquam *insensatus contemptor* benefactoris, sed quia beneficio & *indulgentiæ ingratus* est. Meritò scilicet ita durè punitur, qui gratitudinis debitæ insensatè exors, ingratitudinis culpam geminat, ingratus in benefactorem, & in beneficium ingratus, exoptatæ gratiæ agrestis contemptor. Acceptam enim gratiam egregiè depretiat, qui sic de facili pro leuiculâ voluptatulâ illam nundinatur. Hinc taxare liceat bonum gratitudinis, quam hîc Rutha sic coluit; sic mente & ore de genu profitetur.

Relapsus cur sic acerbè punitur?

Theophyl.

S. Chrysost.

Malè quis benefactori ac beneficio ingratus est.

Hic vers.10.

6. Psalm.125. v.3. Psalmo 125. sic occinit regius Vates: *Magnificauit Dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes.* Quæ est hæc celebris Dei magnificentia? & in quo sic magnificè elucet? Balduinus subtilis ethicè doctor: apud Tilmannum in illud Deuteronomij 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* ita scribit: *Diligendus est Deus in beneficijs suis toto corde.... Ecce quomodo magnificauit Deus facere nobiscum: multitudine beneficiorum nos obruit, & amorem molitur beneficijs extorquere.* En Dei magnificentia ex diuerso arcanè benefica. Scilicet beneficijs nos obruit, vt cùm debitam gratitudinem corde, ore, ac manu soluere impares sumus, pro gratitudine amorem extorqueat. Hispanè dicas: *Torcedor del amor son los beneficios.* Itaque homo diuinis beneficijs obrutus, cùm soluendo non sit, tot gratijs obæratus, impari censu ad gratitudinis solutionem, pro gratitudine in amorem erumpat, quo Dei *magnificentiam* sumptuosiùs buccinet. Vide hîc quàm sit gratitudo generosè augusta in virtutum censu, pro quâ solus Dei amor subrogandus expetitur. *Beneficijs nos obruit, & amorem beneficijs extorquere molitur.*

Deuter.6. v....

Balduinus.

Beneficijs nos obruit Deus, vt amorem magnificè extorqueat.

Lucæ 2. cogente Cæsaris edicto, & quæstuosâ vectigalium auaritiâ, Deipara Virgo vterum gerens partui proximum, cùm sponso Iosepho, in Bethlehem proficiscitur. Factum est autem, cùm essent ibi, impleti sunt dies vt pareret. *Et peperit Filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio: quia non erat eis locus in diuersorio.* Multas caussas ca rationes addensant sancti Patres, & huius loci Expositores, quare rerum omnium Dominus in tantâ egestate, & omnium penuriâ natus sit, vt in pecuino egenter præsepio nasci maluerit, nec vel in diuersorio ei nascituro locus inuentus sit? Hesychius Presbyter Hierosolymitanus, seu Chrysippus, vt alij censent, homil.2. de S.Mariâ Deiparâ, tom.7. Bibliothecæ veterum Patr. ita scribit, sic Deiparam alloquens: *Ne sis anxia*, inquit, *si parias in stabulo vniuersæ creaturæ opificem: ne hæsites si sedere facias in præsepio eum qui sedet in dorso Cherubim, si non habeas locum in diuersorio, cùm sis Mater regis eorum qui sursùm sunt & deorsùm.* Nota verba quæ tempestiuè subdit: *Libens enim qui ex te natus est, pauper efficitur, vt diuites refrænet, & egenis patientiæ sit argumentum, & gratiarum actionis magister.* Alias rationes inibi longulè subnectit. In hâc verò vltimâ attentiùs hærendum est. Nempè in paupertinâ præsepij cathedrâ, *gratiarum actionis magister* sed & pauper & indigus, vt de paupertatis lenocinio, gratitudinis magisterium sumptuosiùs dedicaret. Scilicet diues, humanis rebus abundè affluens, propè nullius rei indigus nascitur, & de rerum abundantiâ ingratitudinem subornat ad munera depretianda. At pauperum egena mendicitas, penuriâ mūdi afflictata, vt minutulum donarium magni æstimat ad indigentiæ leuamen, ita gratitudinis arbitrium est, & gratiarum actioni nimis adulatur. Ergo quasi parum foret, quòd Christus Deus, virtutum magister, in reliquo vitæ decursu gratitudinem edoceret; in egestuosâ natiuitate, è præsepij cathedrâ, illam edocere festinat. *Libens enim (ô Deipara) qui ex te natus est, pauper efficitur, vt sit gratiarum actionis magister.* O bene à paupertate eruditum gratitudinis magisterium, quod Christus Deus in præsepio dedicauit!

7. Lucæ 2.v.7.

Hesychius.

Christus in præsepio pauper nascitur, vt sit gratitudinis magister.

---

§. CXXXVI.

Cognatio opulentæ felicitatis cum superbiæ fastu.

INfaustum sanè principium tribuitur homini aspectabilium creaturarum principi, cuius caussâ videtur cuncta animalia genuisse natura, 1.

magnâ

Ferè ex Plinio lib. 7.

magnâ quidem, ferâ mercede, & contra tanta sua munera: adeò vt non satis æstimari parens melior homini, an tristior nouerca fuerit. Ante omnia vnum animantium cunctorum, alienis velut opibus victitare cogit, amari, ornari; cùm cæteris variè tegumenta tribuerit, testas, cortices, coria, spinas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera, & tempestiuè præcoquam ingenij sagacitatem. Truncos etiam arboresq́; cortice, interdum gemino à frigoribus & calore tutata est; hominem tantùm nudum, & in nudâ humo, natali die abijcit ad vagitum statim & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lacrymas, & hoc protinus vitæ principio. Nec feras quidem inter nos genita vincula excipiũt, & omnium membrorum nexus: at homo infeliciter natus iacet manibus pedibusque deuinctis. Flens animal, à supplicijs vitam auspicatur, vnam ob culpam, quia natum est. Heu insanam hominum dementiam, & vanissimam insaniam, ab his initijs æstimantium ad superbiam se genitos, prima roboris spes, primum temporis munus quadrupedi similem facit. Cętera animalia videntur sentire & scire naturam suam? homo autem cum ætatis incremento, suam tenuitatem miserè paupertinam dediscere, & de alieno instructu magis ac magis superbire. Sic de auitâ, id est, alienâ gloriâ tumet, de abreptionibus diuitiarum turget, & de ludicris fortunæ muneribus ambitiosè gloriatur: quæ vanæ gloriæ hominibus congenitæ pompa est, & insanæ humanitatis ludibrium.

Hominum initium præ cæteris animantibus infaustum ac lugubre est.

2. Numerorum 16 Core, Dathan & Abiron, viri opulenti in tribu Leui, summi Sacerdotij ambitione tumultuantur defectione peruicaci. Cumque stetissent aduersùm Moysen & Aaron, dixerunt: Sufficiat vobis quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus: *Cur eleuamini super populum Domini?* Probrosas hasce Leuitarum querelas, grauatè admodum Moyses tulit, & diuinæ electionis caussam agens, sic ad seditiosos locutus est: Num parum vobis est quòd separauit vos Deus Israël ab omni populo, & iunxit sibi, vt seruiatis ei in cultu tabernaculi, & staretis coram frequentiâ populi & ministraretis ei? *Multum erigimini filij Leui.* Bene hîc notat Vatablus, quòd eadem verba Moyses regerit in ipsum Core, quæ Core ipse exprobrauerat ei. Quasi dicat: Vos me accusatis quasi ego mihi nimium tribuam, & non sim meâ sorte contentus: imò vos istud facitis, & non estis contenti vestrâ sorte, sed vltra ministerium illud ad quod Dominus præ omnibus alijs elegit, etiam Sacerdotium, hoc est, summum Pontificatum ambitis. Obserua hîc an fuerit mitis ac pacata Moysis reprehensio; idem enim verè ac iustè regerit in Core tumultuantem, quod ipse Core falsò ac iniustè iactauerat aduersùs Moysen totius populi principem. Obiter etiam nota, ad reprehensionum eruditionem, quòd eodem obiurgationis telo, seipsum pariter Moyses sauciat, dum ipse Leuitico genere ortus, ait: *Multum erigimini filij Leui.* Non infamat obiurgatione genus, cuius sese obiurgator consortem exhibet: imò de generis consortio amicam societatem, & pacatam ambitiosi litigij depositionẽ sollicitat. De quo alibi forsan. Cæterùm pro his verbis, *Multum erigimini filij Leui*, nonnulli apud Glossam sententiosè exscribunt: *Multum vobis est filij Leui.* Scilicet Leuitæ supra reliquas tribus aucti erant honorario Dei, ac diuini cultûs ministerio, & opulentis inde reditibus. Quod ergo Moyses ait, *Multum vobis est filij Leui*, id est, præ reliquis aucti estis honore ac censu, alto stylo Vulgatus expressit synonymo moralissimo, *Multum erigimini filij Leui.* Ac si perinde sit, *Multum vobis est* honorum & diuitiarum; ac, *Multum erigimini.* O! sic tumens sublimiter *erectio*, velut sequela est, & cognata appendix eius qui *multum* honoris, dignitatis ac opum præ reliquis habet? Sic sui vltra se eleuatio; honoribus ac diuitijs confinis est? Sic opulentam fortunæ felicitatem & erectionis superbiam, eadem catena trahit? O quàm est hominibus arduum, in magnâ opum fortunâ non erigi vltra hominis fastigium! Rara virtus est humilitas in diuite sublimitate. Itaque velut synonyma accipe, *Multum vobis est*, ac, *Multum erigimini*, seu, *eleuamini.* O time opulentam sublimitatem, sic ambitioni ac superbiæ confinem!

Num. 16. vers. 7.

Vatablus.

Reprehensio reprehendentem pariter perstringat.

Glossa ibi in margine.

Opulentia cognata & confinis est ambitio ac superbia.

3. 1. Ad Timotheum 6. sic eum monet Apostolus: *Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum.* Vocat diuites huius sæculi, quia sunt alij diuites sæculi futuri. Vocantur ergo diuites & diuitiæ huius sæculi, quia cum hoc sæculo instar bullæ transeunt; quia terrenæ sunt, miseræ, viles, exiles, quale est hoc sæculum, & homines sæculares, omniaque sæcularia. Quare immeritò homo de hâc sęculari felicitate superbè tumet, & arrogantiùs effertur. Pro τὸ *sublime sapere*, quidam vertunt, *superbè sapere*; alij, *elato esse animo.* Sed Græcum verbum propriè significat sublimiter de se sentire, magni se facere, multum sibi arrogare. Tempestiuè inibi Anselmus: *Nam sicut vermis pomo, ita diuitijs superbia innascitur.* Ecce tibi putres superbiæ natales, nempè fluxas ac futiles diuitias, quas *fortunæ vomitum* Diogenes appellauit. *Omne pomum* (ait Augustinus) *omne granum, omne frumentum, omne lignum habet suum vermem: alius est vermis mali, alius pyri, alius tritici: vermis diuitiarum superbia.* Vbi ethicè nota, quòd ex friuolâ, & incertâ opulentiæ felicitate nascitur superbia putri partu, vel potiùs abortu; nascitur enim tanquam vermis, qui assiduo corrosu illas morsicat, & sensim absumit. O viperinam impiè prolem, aduersùs parentes exitialem. Ex diuitijs superbia nascitur; & diuitiarum sumptuosior tumultus superbia est. Quibus sumptibus superbia parcit, quò sublimiter semper tumeat, neque vmquam detumescere aut decrescere videatur? *Sicut vermis pomo, ita diuitijs superbia innascitur.* Qui non timet de arrogante, de inope timeat: est enim inopia, superbiæ & arrogantiæ sequela. Exinde consultissimè Apostolus postquam dixit: *Præcipe diuitibus non sublime (superbè) sapere*, confestim addit, *Neque sperare in incerto diuitiarum.* Græcè, *in incertitudine diuitiarum.* Porrò superbia cùm sit *vermis diuitiarum*, illas sensim abrodit, & incertiores reddit.

1. Ad Tim. 6. vers. 17.

Sicut vermis pomo, ita diuitijs superbia innascitur.

Translationes.

S. Anselm.

Diogenes.

S. August de verb. Dom. secundum Matth. Ser. 5.

Græcus.

4. Annuit sibi Apostolus in 2. Epist. ad eundem Timotheum cap. 3. In nouissimis diebus, inquit, instabunt tempora periculosa. *Erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi* (& Vers. 4. additur) *tumidi.* Per τὸ *cupidi* significantur

2. Ad Tim. 3. v. 2. & 4.

tur homines sæculari opum felicitate nobiles, ignobiles autem earum cupiditate tenaciter auarissimâ. Inde proponit Apostolus opulentæ sæculariter felicitatis consequentias, nempè *elati*, Græcè ἀλαζόνες, hoc est, *gloriosi*, *fastuosi*, vel, vt vertit Hieronymus in Mich. 7. *fastidiosi*, Ambrosius inibi, *insolentes*. Scitè autem indidem notat Iustinianus, quòd Græca vox significat iactantiam, quæ diuitiarum possessionem præcipuè comitatur. Vnde Aristoteles lib. 1. Rhetor. ad Theod. Diuitum mores describens, inter cætera ait esse illos delicatos sibique plurimum arrogantes. Et lib. 4. Ethic. cap. 7. *Arrogans*, inquit, *prædicat & ea quæ non insunt, & maiora quàm insunt, & sibi fingere videtur.* Quin & pro τὸ *tumidi*, Græcè habetur τετυφωμένοι, hoc est, *inflati*, seu *tumidi*, vel, vt dixit Cyprianus, *stupore inflati*. Ecce tibi, de diuitiarum felicitate sic diues superbit, vt non modò *gloriosus* sibi videatur, sed etiam *fastuosus*, & *fastidiosus* existat; imò & *stupore inflatus*, arroganter *insolens*. Quò magis elucet modestia Boozi qui magnis diuitijs locuples, sic cum seruis messoribus humaniter agit, sic cum paupercula Rutha, vt nec eius diffiteatur cognationem, nec cum Moabitide repudiatas nuptias *fastuosus* detrectauerit.

Græcus. S. Hieron. S. Ambros. Iustinianus. Aristoteles. *Diues stupore inflatus, fastidiosus & insolens esse solet.* Græcus. Cyprianus. Hic vers. 10.

5. Amos 6. v. 1. Amos 6. sic carpit superbos diuitum mores: *Væ qui opulenti estis in Sion ..... optimates capita populorum, ingredientes pompaticè domum Israël.* Pro τὸ *opulenti*, LXX. habent, *spernentes*, quasi perinde sit felix *opulentia*, & despicabilis aliorum *aspernatio*. Sic est superba opulentia & fastuosa, & aliorum insolenter fastidiosa! Vnde alij vertunt, *Væ insolentibus*. O! sic diuitiæ insolescunt? Alij ex Hebræa origine, cui non dissentit Græca, *Væ annihilantibus*, id est, reliquos nihili facientibus, qui scilicet alios omnes præter se, nihili faciunt; qui cæteros *annullant*, *nullos putant*, *nihili pendunt*, vt è Græco textu vertit Cornelius. Dein qui *Optimates* à Vulgato dicuntur, Hebraicè *nehube*, id est, *perforati*; quasi opulentiam, honores, delicias, & totam sæculi felicitatem, in pertuso ac *perforato* vase exceperint. Sic vndequaque diffluit, effluit, & sensim euacuatur! Denique addit tempestiuè, *Ingredientes pompaticè domum Israël.* Domum vocat cœtum, Congregationem, siue populum Israël adunatum. Hi enim *Optimates opulenti* tanto satellitio & pompâ incedebant, tanto fastu & ostentatione pedes figebant, tanto studio per famulos turbam submouebant, solique cum suis vias ac plateas occupabant, vt reliquis contemptis viderentur sibi soli ingredi & incedere; vti videmus & hodie nonnullos diuites ac potentes, & nonnullas matronas, ita pompaticè tanto syrmate incedere, vt ipsæ solæ pompæ esse videantur, *vt tumorem animi* (ait inibi Hieronymus) *corpus ostendat, & pōparum ferculis similes esse videantur.* Verùm pro τὸ *pompaticè* Hebraicè est לחם *lahem*, id est, *sibi*, vel *ad seipsos*. Nempè, *Væ qui opulenti estis, optimates capita populorum, ingredientes pompaticè*, hoc est, *sibi*, vel *ad seipsos*. Quasi dicat: Hi optimates *opulenti* dum è domo egrediuntur, & ad alios ingrediuntur, tanto *pompaticè* fastu se gerunt, sic cæteros omnes *annullant*, *nullos putant*, *nihili pendunt*, vt sibi egredi, *ingredi sibi*, siue *ad seipsos* videantur. Sic ipsi seipsis pleni, reliquos omnes nullificant, & euacuant; quasi ipsi soli sint, & cæteri ac si nihil forent, nihili computentur. *Væ qui opulenti estis*, id est, *Væ spernentibus*, *Væ insolentibus*, *Væ annihilantibus*: hi, hi enim *ingrediuntur pompaticè*, hoc est, *ingrediuntur sibi*, vel *ad seipsos*: reliqui enim omnes, in eorum censu nemo inter homines sunt. Vide quantum superbiæ typhum opulentia ingeneret. At *sicut vermis pomo, ita diuitijs superbia innascitur*, qui illos morsicet, adrodat, & consumat: quare hi *opulenti optimates* hîc vocantur *perforati*, vt nuper ex Hebræo textu exscribebamus.

LXX. Interp. Hebræus. Græcus. Cornelius. *Opulenti proceres dicuntur perforati.* S. Hieron. *Diuites ingrediuntur pompaticè, id est sibi, vel ad seipsos, quare?*

---

§. CXXXVII.

Humilis seipso vacuus, dum se dediscit, vltrà semetipsum sublimissimè fastigiatur.

Beatus Petrus Damianus Serm. 4. sic eleganter scribit: *Ad huius felicissimè dignitatis culmen, ô homo, si te desideras prouehi, totis nisibus satage veræ humilitatis deiectione prosterni: si exaltari cupis in Christo, deijcere priùs in temetipso: deprime superbiam carnis, & ad altitudinem te subleuas Creatoris: cohibe quidquid tumidum surgit in te, & mox erigeris valdè eminùs vltra te.* Hem! qui in Christo humiliter deijcitur, ad altitudinem Christi se quodammodo subleuauit? O grandis è diuerso prærogatiua! 1.

B. Petr. Damianus Ser. 4. qui est in S. Seuero. *An humilitas in Christo altitudinem Christi sublimaret?*

Ioannis 1. narratur testimonium, quod Ioannes Baptista perhibuit de Iesu, quòd esset Messias seu Christus: hoc enim fuit publicum, iuridicum, & celeberrimum, vtpotè à Pontificibus & Magistratibus iuridicè postulatum, & acceptum per legatos ad Ioannem missos: *Hoc est testimonium*, inquit, *Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes & leuitas ad eum, vt interrogarent eum: Tu quis es?* Putauerunt ergo Pontifices sui officij esse, vt ab eo quærerent, quis esset? præsertim quia ex translato à Iudâ ad Idumæum Herodem sceptro, & ex completis septuaginta hebdomadibus Danielis, sciebant iam imminere tempus aduentûs Messiæ. Crediderim etiam cum Chrysostomo id eos interrogasse ex odio & inuidiâ Iesu; vt enim Iesum ostenderent non esse Messiam, titulum Messiæ ad Ioannem trāsferre conati sunt. Dum verò dicunt: *Tu quis es?* videntur Pontifices, eorumque legati tacitè, vel expresè interrogasse Ioannem, an ipse esset Christus, dixisseque? Tu quis es? esne Christus? Nam versu sequente Ioannes interrogationi eorum respondens, ait: *Non ego Christus.* Scilicet è nutu Ioannis dependit oblatam summam Messiæ dignitatem sibi adrogasse, quam præclaro Christi Dei testimonio, humillimè repudiauit. Quâ super re sic profundè Augustinus philosophatur: *Quod enim est maius testimonium veritatis, quàm se humiliando eum agnoscere, cui æmulando poterat inuidere? Putari Christus potuit, & noluit. Dixerunt homines, cùm fallerentur in eo: Num fortè hic est Christus? Respondit ille, quod non erat, vt maneret quod erat. Inde quippè Adam lapsus perdidit quod erat, quia quod non erat vsurpauit. Recolebat hoc iste Magnus, sed in paruo Christo minimus.*

2. Cornel. ibid. Ioan. 1. v. 19. S. Chrysost. ibid. S. August. Serm. 3. de Sanctis. *Num Ioannis humilitas recuperet repudiatā Messiæ opinionem?*

(Nota

(Nota attentiùs verba quæ subdit) *Nouerat hoc, recolebat hoc, & tenebat: quia recipere quod perdiderat cogitabat.* O bene! Nempe istiusmodi repudio, in censu hominum perdiderat Ioannes, dici Messiam, & tanquam Christum haberi; id autem è diuerso quodàmodo piè ambit *recuperare* aliquo humilitatis fastu: *quia recipere, quod perdiderat, cogitabat.* Sanè siquis velut æmulari posset summam Messiæ dignitatem, ille, ille, inquam, esset, qui tantâ humilitate excelluit, vt eiusmodi dignitatis fastigium sibi oblatum, vltrò refutarit, aiens, *Non sum ego Christus.* Profectò Ioannes non est Christus; sic autem per humilitatem est in Christo (*in paruo*, inquam, *Christo minimus*) vt humilitatis se infrà seipsum, & refutans in censu hominum æstimari Messiam, istiusmodi humillimo repudio quodammodo *recipere quod perdiderat, cogitari* posset. O vide hîc quàm sit sublimissimè excelsum infimissimæ humilitatis fastigium!

3. Matthæi 2. arcano recentis stellæ ductu veniunt ab Oriente Magi. In magnâ vrbe Ierosolymâ, superbis altè substructionibus, & regalibus palatijs inclytâ, cælestem itineris ducem obscurè perdunt. Pergunt exinde ad modicam vrbeculam Bethlehem: redaccenditur de cœlo fax quæ stetit suprà vbi erat puer: *Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerunt eum*, &c. (Matth. 2. v. 11.) Communiter sancti Patres & Expositores censent, *domum* hîc vocari locum puta stabulum vbi natus erat Christus. Cùm enim census ab Augusto toti populo indictus per multos dies & menses ageretur, per singulos dies affluente aliâ & aliâ diuitum censendorum turbâ, Beatæ Mariæ & Christo vtpotè pauperibus, nullus erat locus in diuersorio, vsque ad diem tertium decimum ab ortu suo; idque ordinauit Deus, tum ad probandam constantiam Magorum, tum vt eos cęterosque doceret Christi regnum situm esse in paupertate, humilitate, contemptu mundi, non in opibus, fastu palatij, pompisque huius sæculi. Pulchrè inibi Galfridus apud Tilmannum (Galfridus.): *Intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius. Quid dicimus, ait, quòd sic inuentus est, qui sic quæsitus est? Hæc vniuersa familia nati Regis; sed eadem virtute magis, quàm paucitate mirabilis, exigua numero, sed merito satis immensa. Vbi quò minùs etiam secundùm hominem inuenerunt quod aliquâ dignum esset veneratione, eò certiùs liquet diuinum agnouisse mysterium, qui procidentes adorauerunt eum.* (*Sumptuosior Christi apparatus Mariæ humilitas est.*) O grande Mariæ Deiparæ, & inde egenæ abiectæque humilitatis sacramentum! summus ipse Deus sæculorum rex, recèns corporatus, mundi Regibus, & in eis toti mundo, adorandus apparet; & paupercula atque humanis oculis despicabilis Maria eius mater, tanti Regis *vniuersa familia* est. Ipsa, ipsa, inquam, humilitate magna, humili egestate inclyta, numerosa Cælitum officia, atque Angelorum obsequia sumptuosiùs obit, & gloriosiùs supplet. *Hæc vniuersa familia nati Regis.* Adeò vt vbi mundi Reges, sapientissimi Magi, tantum de tantâ humilitate apparatû animaduertunt, è diuerso stupentes, de humilitate venerationem combibunt, *& procidentes adorauerunt eum.*

4. Pergit Euangelista Matthæus, & postquam procidentes adorasse ait, confestim subiungit:

P. Didac. Celada in Ruth.

Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. munera, inquam, patria, (Matth. 2. v 11.) & domestica; horum enim Arabia est ferax, è quâ venerant Magi. Mysticam horum munerum significantiam abundè tradunt Interpretes: & in eis non tantùm venerationis symbola, sed etiam virtutum prælustria notamenta recognoscunt. Idem Galfridus ibidem, eiusdem Euangelistæ verba pulchro ethicè elucidario persequitur, sic humilitatem commendans: *Et apertis thesauris, obtulerunt ei munera. Quid necesse erat*, inquit, *vt describeretur thesauros aperuisse? Fortè nobis eodem sermone hoc videbitur commendatum, nequis thesaurum suum publicè ferat, tanquam velit (vt aiunt,) deprædari; sed illi soli aperiat, quem latere non valeat, nec si velit.* (Galfridus.) Notanda est huius sententiæ clausula, quæ est humilitatis emphasis, & aliquis illius fastus piè arcanus. Scilicet sic solerter ambit humilitas bona opera abscondere ne eorum bonitatem oculatus hominum plausus deprædetur, vt eadem studiosiùs clausa retineat, & soli Deo aperiat: vnde consultissimè dicitur, *& apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera:* quasi virtutum thesaurus aperiendus sit vni Deo, *quem latere non valeat, nec si velit.* (*Humilis sic bona opera abscondit, vt Deum non possint latere, etsi velit.*) Nemo quantumuis eximiè humilis, sic desipit, vt præsumat velle bona opera sua à Deo abscondere: nam vel ipsi Magi thesauros suos *aperuerunt*: at nihilominùs eximiè humiles Galfridus notanter admonet, vt certò sciant, & pensiculatiùs aduertant, ne id velint; non enim poterunt eximia opera sua abscondere Deo, cui omnia necessariò aperta sunt. Opinor non tam hîc profundioris humilitatis scopulus declinandus monstratur, quàm exaggeratur impensum humilitatis studium abscondendi bona opera: quæ sicut à se obnixiùs celare quisque satagit, vt sua sinistra nesciat, quid faciat dextera sua; ita etiam, si fieri posset, etiam ab ipso Deo abscondi quodammodo vellent, ne vana gloria vel clancularijs insidijs quoquo modo subrepat, & humilitati absurdè obstrepat. Quare sapientissimi Magi, quem portant virtutum thesaurum; *aperire* dicuntur vni Deo, *quem latere non valeat, nec si velint.* O generosum Humilitatis fastum! Id ex num. sequenti amplius elucidabitur.

Lucæ 15. prodigus ille adolescens, malè profugus, & bene redux, egestate stimulatus domum redire festinat. Cùm adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordiâ motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum. *Dixitque ei filius: Pater peccaui in cœlum, & coram te, iam non sum dignus vocari filius.* (5. Lucæ 15. v. 21.) O æmuletur felix iam peccator hanc Prodigi adolescentis mentem, hunc iustissimum humilitatis affectum, quo semper ita de se sentiat in humilitate, illud semper tenaci memoriâ reseruans: *Pater iam non sum dignus vocari filius tuus*: nihil enim ita Patrem promeretur, sicut istiusmodi humilitatis affectus. (*Pulchra humilitatis elogia densè conglobantur.*) *Nec meliùs te filium facies dignum, quàm si semper confitearis indignum.* Pergit Verricus apud Tilmannum indidem (Tilmannus.): *O felix humilitas pœnitentium! ô beata spes confitentium, quàm potens es apud omnipotentem! quàm facilè vincis inuincibilem! quàm citò tremendum iudicem conuertis in pijssimum patrem! Denique humilitas non solùm peccatores iustificat, sed etiam iustos consummat. Ipsa si*

Humilitas nescit se esse virtutem? *quidem est omnium virtutum maxima, cùm tamen virtutem esse se nesciat. Ipsa ferè omnium radix & seminarium, fomes & incentiuum: ipsa cumulus & fastigium, & custodia, & disciplina. Ab ipsa incipiunt, per ipsam proficiunt, in ipsâ consummantur, per ipsam conseruantur. Cumque omnibus vt virtutes sint tribuat, si qua earum defuerit, ipsa alterius defectum perficiens, dispendium illius de se compensat.* Bellissima sanè tanti Doctoris verba, plena acuminis, ingenij & pietatis plena! Longam nimis facerem, si sententias singulas sigillatim solitâ elucidatione enucleare exambirem. Sat esto eas descripsisse, & digitum ad acumen intendisse, vt eas quisque pro occasionis opportunitate emedullare facilè possit, quò ethicum ex illis succum auditoribus propinet. Illud autem elogium intermittendum non est, quòd cùm tot elogia virtutum in se vnâ velut compendio stringat humilitas, *tamen virtutem esse se nescit*, quæ est virtutum hyperbole, & laudum humilitatis epitome. Gratulor Boozo, gratulor, quòd Rutham duxerit, Rutham, inquam, quæ cùm forsan esset regio Moabitarum stemmate inclyta; saltem cognati Mahalonis relicta vidua, virtutum dotibus ornatissima, & quæ suo merito, *Mater regni* meruit appellari, & inter Christi Dei progenitores ritè censeri: sic se animitùs diffitetur, seipsâ vacua, & virtutum dotibus plena, vt præ infimissimâ humilitate, *cadens in faciem suam*, & Boozum adorans, indignum se fateatur, quæ vel ab ipso Boozo *nosceretur*, numerareturque inter gregales ipsius *ancillas* rusticano operi destinatas. *Hic vers. 10. &c.*

---

§. CXXXVIII.

Cui inest Deus, ille sibi per humilitatem deest.

1\. *Inest Deus ei, qui sibi deest.* NOn minùs pendet animus è cœlo, quàm corpus; sed cum moralissimo discrimine: influxus corporis dimittitur per plenum; influxus animi per vacuum it, cùm ipse exinanit, & euacuat sese. Hæc sui vacuitas, magnes est diuinæ opis, & illex opulentæ Diuinitatis, impatientioris ad implendum vacuum, quàm natura. *Inest Deus ei, qui sibi deest; adest, si tibi abfis, vt Eunomio cicada pro filo*, iuxtà Pseudo-Asclepiadi votum ac preces. Sapiëter propterea quispiam Barbarus dixit: Caput disciplinæ, silentium; caput omnis intelligentiæ, deiectio. Prodigè effundit, qui adhuc mittit in plenum. Humilis sui exinanitio, diuinioris gratiæ vberiùs attrahendæ, arbitrium est. Deum non capit, qui se ipso plenus inaniter turget. *Euseb. l. 4. de Arte volunt. c. 84.*

2\. Exodi 3. Moyses pascebat oues Iethro soceri sui; cumque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb. Apparuitque ei Dominus in flammâ ignis de medio rubi: & videbat quod rubus arderet, & non combureretur. Dixit ergo Moyses: Vadam, & videbo visionem hanc magnam. Cernens autem Dominus quòd pergeret ad videndum, vocauit eum de medio rubi, &: *Ne appropies, inquit, huc: solue calceamentum de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, terra sancta est.* Et quomodo, aut quam ob rem, terra, in quâ tunc erat Moyses, terra sancta nominatur, nec calceamentorum vestigijs calcanda, sed nudis pedibus veneranda erat? Pulchrè Eusebius Cæsariensis apud Catenam ibi: *Nimirùm illud sibi vult, Moysen attendere vbi sit; quis præsens, quis locum sanctificans. Vt igitur disceret Dei præsentiam ibi esse, neque ignem secundùm naturam suam rubum comburere, Terram sanctam vocat, vt à loco præsentem agnoscat.* Res sanè expensione dignissima, quòd Deus in rubo apparens, nec arbusculæ, quâ apparebat, venerationem exigat; nec igni, cuius speciem assumpserat, sic honoret; sed *Terram* petrosam, horridam, sterilem, humilem, infimissimam: huiusmodi sanctitatis honore venerandam edixerit, vt è sanctificatâ Terrâ Deum *præsentem agnoscat*. An non potiùs sancta diceretur *rubus*, agrestis tunc Dei thronus? An non etiam augustum ac sacrosanctum diceretur *ignis* elementum, in quo Deus apparere dignatus est; Quid est, quòd *Terra* dumtaxat *sancta* perhibetur, vt Moyses Deum *præsentem agnoscat*? O arcanum diuinæ præsentiæ indicium, & mirissimum humilitatis elogium! Scilicet sic res humillimas ac infimissimas sanctitate implet, & augustiùs nobilitat; vt non *rubum*, cui insidet Deus; non *ignem* ad sublimia anhelantem, sub cuius formâ apparet? sed *Terram* dumtaxat nuncupatim sanctificasse dicatur, quò ex communicato humilibus honore, Dei præsentia manifestiùs apparet. *Vt igitur Moyses disceret Dei præsentiam ibi esse, Terram sanctam vocat, vt à loco præsentem agnoscat.* O bonum Dei præsentis notamentum! *Exod. 3. v. 5.* *Eusebius apud Lipoman. in Catenâ.* *Ex humillima terra sanctificatione, Dei præsentia manifestius agnoscitur.*

3\. Numerorum 19. celebris illa vaccæ rufæ ceremonia, siue holocaustum, ad populi munditiem, de œconomiâ Dei excogitatum est. Adducebatur ad summum Sacerdotem, & extra castra immolabatur, aspersiones de eius sanguine fiebant: in cineres redigebatur, qui custodiebantur in loco mundissimo, vt sint multitudini filiorum Israël in aquam aspersionis, quia pro peccato vacca combusta est. *Cumque lauerit qui vaccæ portauerat cineres, vestimenta sua, immundus erit vsque ad vesperam.* Quæ etiam immundities reliquis sacerdotibus, qui fungebantur præscriptis erga vaccam munijs, denunciatur. Quâ super re sic subtiliter philosophatur Radulphus apud Tilmannum ibidem: *Hoc etiam dicitur de sacerdote qui eam immolat, & de eo qui eam comburit, & de illo etiam qui aquas expiationis tetigerit. Quæ igitur est ratio, cùm vacca ista ob expiandas immundorum maculas immoletur, vt qui eam immolat siue comburit immundus fiat? Quæ ratio est, cùm cineres tantæ dignitatis sint, vt non nisi à mundo homine permittantur efferri, ille tamen qui ad eos mundus accesserit, portando contaminatur? Si aqua illa cinerum admistione sanctificata immundos emundat, dum super ipsos aspergitur, quâ ratione qui tangit eam immundus efficitur?* Hactenus eloquenter dubium Radulphus proposuit, illud confestim his verbis apposite soluit: *Sed patet ratio. Omnis enim qui sancta tractat, non exinde polluitur: sed hâc de caussâ immunditiam suam sollicitus recogitare compellitur. Alioquin si se mundum iudicat, cùm Deo approximat, inter superbos reputatur & immundos.* Scilicet mundus Sacerdos, tametsi mundè aliorum munditiem tractet, quò dignè mundandi munus obeat, de proprio iudicio immun- *Numer. 19. v. 10.* *Radulphus.* *Mundus Sacerdos dum Deo appropinquat, ob humilitatem immundus declaratur.*

immundus proditur, suam alioqui immunditiem cogitare compulsus, vt ipse prærogatiuâ humanitatis ornatus, dignus euadat, qui *Deo approximet.* Nam si ipse, licèt legaliter mundus, mundum se putat accedere ad Deum, vt alios mundet, de humilitatis iacturâ, superbus euadit & immundus: & inde inidoneus qui Deo appropinquet, & sibi, ac reliquis à Deo munditiem extorqueat. O! dum mundus, vt mundè munditiam operetur in alijs, *Deo approximat*, immundus euadit, vt humilitatis illicio, Dei propinquitate dignus, ab immundo populo munditiem extorqueat? *Alioquin si se mundum iudicat; cum Deo approximat; inter superbos reputabitur, & immundos.* Hic luculentus Radulphi locus, alibi ad alia themata ethicè forsan enucleabitur.

4 Geneseos 28. fratrem Esaü minas spirantem, fugit Iacob pergens in Mesopotamiam. Cumque in itinere venisset ad quendam locum, & post Solis occubitum vellet in eo requiescere, super humum nudam fessus iacet pro molli puluillo prædurum lapidem capiti supponens, Genes. 28. v. 12. se somno tradit: *Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen eius tangens cœlum: Angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per eam, & Dominum innixum scalæ, τὸ stantem,* vt ex Hebræâ origine inibi notat Caietanus, Caietanus. *stare non qualitercumque, sed firmiter significat.* Vnde Lxx. Lxx. Interp. Interpretes habent: *Firmata.* Mirum sanè est, quòd terra infimissimè lubrica, sic firmiter potuerit fundare ac firmare scalam, cui Deo totâ Diuinitatis mole incumbebat, & cui plures ascendentes, ac descendentes nitebantur; quæ est non modica infimissimæ humiliter terræ laus. Cæterùm nobilius latet humilitatis elogium, in eo quòd & Dominus dicatur *innixus* Chaldæus. *scalæ* (vel, vt habet Chaldæus, *ecce gloria Domini stabat super eam*) & Angeli ascenderent, descenderentque. An alij ascendunt, descendunt alij: an ijdem descendentes ascendunt, vel ascendentes descendunt? Scitè inibi Galfridus: Galfridus apud Tilmannum. *Ascendunt*, inquit, *per gradus Angeli, & descendunt, dum sectatores angelicæ puritatis, & æmulatores societatis eorum, quantò magis proficiunt, tantò humiliores existunt.* O bellè! Nimirùm hæc Iacobi imaginaria visio, typus est spiritualis profectûs, & terrenorum hominum ambientium ascendere in cœlum, in cuius limine gloria Dei apparet scalæ subnixa. Itaque homines Angelicæ *Homo Angelorū æmulus, ascensu ipso ad Deum humiliter descendit.* vitæ æmulatores; qui per arduam cœli scalam obnixiùs Deo appropinquare adnitūtur, dum plus ascendendo proficiunt, quò Deo appropinquent; de sublimiori gradu per humilitatem descendere ad terræ suæ infimitatem videntur: & de præcelsâ ad Deum approximatione per spiritualem profectum, profundiùs ad inferiora descendunt; eò infimiùs descendentes, quò altiùs ascendisse videbantur. Quasi sublimiùs ascendere & Deo propiùs accedere, sit infimissimè per humilitatem descendere, & terrenæ suæ vilitati propiùs vicinari. Vnde homines Angelicæ vitæ æmulanter sectatores, ad Deum innixum scalæ vertici ascendenti spirituali profectu per ascensum ipsum ad Deum, arcanè descendere perhibentur. O! sic humilitas Deo pleniùs adipatur, vt verus per spiritualem profectum ascensus, vices cum humili descensu ethicè reciprocet? *Ascendunt per gradus Angeli & descendunt, dum sectatores angelicæ puritatis, & æmulatores societatis eorum, quantò magis proficiunt, tantò humiliores existunt.* Suspecta est humana ad Deum propinquitas, quæ de ipsâ ad Deum propinquitate profundiorem pleniùs humilitatem non fœnerat. Vide hîc Rutham, sic Deo propinquam, vt dum sub eius fotu & alis esse dicatur, tunc, tunc quidem *cadens in faciem suam, & adorans super terram*, se profitetur Hic vers. 10. indignam, quæ cum viliter rusticanis Boozi ancillis comparetur.

Lucæ 5. Christus Deus in Petri nauiculam 5. ascendens, iubet duci in altum, & retia ad capturam laxari, tametsi tota nocte frustra iecerint. In verbo autem Domini laxatis retibus, concluserūt piscium multitudinem copiosam, adeò vt retia dirumperentur. Annuunt socijs, & ambas nauiculas sic complent magnis piscibus, vt penè mergerentur. Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens: *Exi à me, quia homo peccator sum, Domine; stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant* Lucæ 5. v. 8. *in capturâ piscium, quam ceperant.* Meritò ambigunt Interpretes, cur Petrus Christi Dei beneficam recuset præsentiam, ea ratione permotus, quia *peccator* est? Cùm proximior est Christo Deo, ad eius genua prouolutus, & beneficij *Quare Petrus præsentissima expertus Christum Deum, eius præsentiam recusat?* magnitudine præsentissimo, tunc *peccatorem* se demissiùs agnoscit & præ humilitate illius præsentiam refutat? O humilitatis sacramentum! *Admirabatur dona diuina* (ait inibi Ambrosius,) *& quò plus nouerat, hoc præsumebat minùs.* Expli- S. Ambros. catiùs rem edisserit lib. 3. de Virgin. sub finem, sic eloquenter fatus: *Vir*, inquit, *sapiens & grauis in quo esset Ecclesiæ fundamentum, & magisterium disciplinæ, nihil vtilius esse prospexit, quam ne secundantis operis extolleretur euentu; & ideò, Exi*, inquit, *à me Domine: non rogat vt deseratur, sed ne infletur.* Nimirùm Petrus Apostolorum vertex, & expressior Euangelicæ perfectionis idea cùm in sua naui præsentem cernit Christum Deum, & tanto prodigio beneficè præsentissimum; humilior de huiusmodi præsentiâ factus, se tum maximè *peccatorem* agnoscit; inde profundè humiliatus, vnde credi poterat superbijsse. Cautè timet, ne de Christi beneficentiori præsentiâ arroganter *infletur*, & in Christi discessum à se exoptat; & adhuc rudi piscatōr ignorat, quòd de illâ ipsâ Christi Dei beneficâ proximitate, humilem sui censum combibat, vnde superbire timebat. *Exi*, inquit, *à me Domine: non rogat, vt deseratur* per absentiam, *sed ne infletur*; præ *stupore* non aduertens, quòd ex Christi Dei præsentiâ fœnerauit humilitatem, quâ se tunc vel maximè *peccatorem* agnouit, & palàm profitetur.

---

§. CXXXIX.

Præsumptio preces fascinat, superbia aufert.

Magni Gregorij vulgò opinatissima sententia est: *Ille Deo veram orationem exhibet, qui semetipsum, quia puluis sit, humiliter videt, qui nihil sibi virtutis tribuit, qui bona quæ agit, esse de misericordiâ Conditoris agnoscit*, quasi ora- 1. S. Gregor. l. 2. Moral. c. 26.

Oratio humilis, vera oratio est.

tio quæ etsi spe subnixa, humilitatem non aduocat auxiliarem, *vera oratio* non fit, & in aliud quoduis nomen degeneret. Porrò qui præ superbiâ turget, & totum se seipso plenum arroganter distenditur; de præsumptâ plenitudine, nihil in se vacuum agnoscit; & inde capax non est, qui quasi boni indigus, roget supplex, recipiat vacuus. Ergo humilitas orantis vigor orationis est: cùm superbia, dum facit orationem, orationem neget. Itaque suauissima est orationis harmonia, cùm vox cognoscitur humilitati consonare: nam si hæ duæ res discrepabili varietate dissentiant, neque temperatam possunt efficere cantilenam, neque ad aures Domini venit, quod se mutuâ contrarietate confundit. O! quis hominem arroganter superbum, tanquam alienæ opis indigum, aliorum reddat mendicum? Quid boni habeat humilis non agnoscit: quid boni illi desit, superbus nõ videt: quare hic pigrescit ad rogandum, ille festinat. Vnde superbus aut nunquam, aut malè, aut frustra rogat. Pulchrè S. Nilus Orat. 7. *Lapis tactus non ascendit in cœlum, nec gloriosi hominis preces ad Deum perueniunt.*

S. Nilus.

2. Iob 15. Eliphaz Themanites reputans arroganter Iobum suam iactare innocentiam, sic illum culpat: Arguis verbis eum, qui non est æqualis tibi, & loqueris quod tibi non expedit. *Quantùm in te est, euacuasti timorem, & tulisti preces coram Deo.* Tam longè, ait Eliphaz, est, vt Iobus religiosus & pius haberi debuerit, vt & ipse religionem omnem prodidisse videatur, & in alijs audaciam & impietatem aluisse, vt Deum non timeant, neque supplices accedant, eumque orent. Sed non conuenit inter Expositores, quare Iobus ab Eliphaze arguatur, quasi preces ad Deum irreligiosus sustulerit. *Quantum in te est, tulisti preces coram Deo.* Vel vt ex Hebræo habet in margine Vatablus: *Quantum in te est, tulisti meditationem ad facies Dei.* (quam exscriptionem ethicè grauidam, aliàs forsan elucidabimus) Strabus Fuldensis in Glossâ, à Gregorio edoctus, præscripta verba sic exponit: *Quantum in te est, tulisti preces coram Deo. Tulisti dicitur, id est, abstulisti. Ac si diceret: De tuâ iustitiâ præsumens, Creatoris tui gratiam despicis deprecari.* O bene! Nempè tametsi tot plagis ærumnosè saucius, quæ tua scelera hoc diuino supplicio dignissima produnt; adhuc innocentiam tuam iactas, sanctitatem venditas, & de tuâ iustitiâ præsumis: ergo *quantum in te est, tulisti preces coram Deo*, seu *ad facies Dei.* Nam qui arroganter se putat innocentem, & de præsumptâ iustitia gloriosè superbit, quasi seipso plenus, ac nullius indigus, *Creatoris sui gratiã despicit deprecari.* Porrò inopia, & humilis inopiæ sensus & opinio, preces fouet; & in mendicitatis officina orationem opis negotiosam excudit. Superbia verò & abundantiæ opinio, alium rogare, & alterius supplicem esse precaria humilitate, arroganter despicit.

Iob 15.v.4.

Præsumptio, & superbia, quantum in se est, preces ad Deum auferunt.

Vatablus. Græcus.

Strab. Fuld. S. Gregor.

3. Lucæ 18. hâc moralissimâ parabolâ Christus Deus precum humilitatem informat, & in re orationis Discipulos instruit. Duo homines, inquit, ascenderunt in templum; vt orarent: vnus Pharisæus, & alter Publicanus, *Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi quia non sum sicut cæteri hominum: raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic Publicanus.* Ieiuno bis in sabbato: decimas do omnium quæ possideo. Et Publicanus à longè stans, nolebat nec oculos ad cœlum leuare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. *Stans* dicitur hîc Pharisæus, vt fastum denotet Pharisaicum, quòd vultum erigeret in cœlum, quasi cum Deo disputaturus, vel rationem meritorum suorum initurus & exacturus: nam humilis viri est, aspectu etiam humiliari, hic autem & habitu, & gestu, & ore superbus agnoscitur, ita communiter Interpretes. Verum enimuerò tametsi Pharisæus hic meritò Christi Dei censurâ culpatur, & inde omnium reprehensionem incurrit, non tamen eius crimen facilè apparet. Pharisæus orat *stans*, similiter *stans* Publicanus orat. Dein Pharisæus sua allegat merita, quæ falsò allegata fuisse, non legitur. Quæ autem culpa est, merita propria orando proponere, quod Dauidem in Psalmis sæpè factitasse legitur? Publicanus autem quid istiusmodi posset allegare? Præterea quid culpæ apparet in eo, quòd dum ascendit in templum orare, gratias Deo agat? num otiatur oratio, in gratiarum actione sedulò negotiosa? Demum *apud se* orat, non ad se: an non licet ore tacito, in mentis silentio Deum orare? Verùm dum videmur Pharisæum excusare, fastum in oratione accusamus, & precum humilitatem altiùs commendamus. Quâ super re sic philosophatur Augustinus Serm. 36. de Verbis Domini secundùm Lucam: *Pharisæus stans, hæc apud se orabat, &c. Quid rogauerit Deum, quære in verbis eius, nihil inuenies: ascendit orare, noluit Deum rogare, sed se laudare. Parum est non Deum rogare, sed se laudare, insuper & roganti* (Pharisæo) *insultare* (addit bellissimè Augustinus) *Gratias ago tibi. Non reprehenditur quòd Deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat.* Bonum est, merita ad orationem afferre, eaque Deo ad impetrationem proponere: bonum est, peccata quæ alios vulgò inuitiant, à se procul ablegasse: bonum est, Deo gratias agere, & animi gratitudine beneficia remetiri. Non inde Pharisæus reprehenditur; sed quia ascendens orare, etiam dum se ad orandum componit, adeò turgeat arroganti superbiæ fastu, tam locuplete virtutum censu se reputet plenè opulentum, vt etiam quando orat, *nihil sibi addi cuperet.* Sic orationem aliàs Deo charissimam, orantis fastus constuprat, inuitiat, deprauat!

Lucæ 18. v.11.

Pharisæus culpatur, non quia gratias agit, sed quia nihil sibi addi cupiebat.

S. August.

Et quoniam in hâc Pharisæi oratione micantiùs apparet, quàm necessariò sit humilitas precibus coniungenda; non hîc grauabor addensare alias sanctorum Patrum expositiones, quæ huius superbæ orationis malitiam multimodè culpent. S. Chrysostomus homil. 3. in Matth. ita scribit: *Nequaquam eiusmodi bona frequenter euentiles, ne quis ea fortè deripiat. Quod etiam Pharisæus passus est in linguâ illâ circumferens, vnde & Diabolus rapuit, quamquam certè illa cum quâdam gratiarum actione memorabat, atque ad Dominum cuncta referebat; sed ne hoc quidem sufficit.* Vel in hâc gratiarum actione, quam oratio nuncupat, malè superbiæ notamenta transparent: nec cùm simulat gratitudinem, potuit arrogantiam dissimulare. Aliter S. Bernardus hunc locum premit, in Tractatu de Gradibus humilit. sic fatus: *Pharisæus dum in se singulariter exultat,* 4.

S. Chrysost.

Pharisæi at Publicani oratio multimodè componitur.

S. Bernard.

exultat, alijs arroganter insultat. Dauid autem aliter. Ait enim: Omnis homo mendax. Neminem excipit, ne quem decipiat, sciens quia omnes peccauerunt, & omnes egent gloriâ Dei. Pharisæus se solum decipit, quem solum excipit, dum cæteros damnat. Propheta se non excipit à communi miseriâ, ne excipiatur à misericordiâ. Pharisæus exsufflat misericordiam, dum dissimulat miseriam. Luculenter quidem Bernardus, pariter ac sententiosè Pharisaicam orationem perstringit. Et Seleuciensis Basilius Orat. 35. Pharisæi ac Publicani preces his verbis componit: *Descendit hic iustificatus ab illo, &c. Inuersus est ordo, apparuit Publicanus iusto Pharisæo iustior, idque iusti iudicis iudicio. Commutata rerum est natura: in altum fastu elatus deijcitur, ad ima vergens per sententiam erigitur. O Publicanum clementiæ mercatorem! O Publicanum, qui de portu felicitatis rectè vectigal petit! O peccatorem, qui ad libertatem peccatoribus viam aperuit! Docuisti vectigalium redemptionem iustitiâ valentiorem, non desijsti vectigal poscere, dum Christum ipsum vectigalem fecisti.* Festiuè pariter ac tempestiuè Basilius. — Basil. Seleuc.

5\. Danielis 6. suadente regio Senatu, & annuente Dario rege, hoc arroganter barbaricum exijt edictum, *Vt omnis, qui petierit aliquam petitionem à quocumque Deo, & homine vsque ad triginta dies, nisi à te rex, mittatur in lacum leonum.* Hoc edictum sic refertur Dario, & ab eo confirmatur. Hem! sic est auara precum, summa Principum potentia, & vesanus potentiæ fastus? Hominum orationes, & festinantes necessitates auertit, & se solum rogari arroganter exambit? Audiendus est Augustinus, qui exponens illa Psalmi verba: *Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant,* ita ad rem fatur: *Montes superbierant, iactabant se, non eos tetigerat Deus; tangit illos, & fumigabunt. Quid est, fumigare montes? Precem Domino reddere. Ecce magni montes, superbi, montes ingentes non rogabunt Dominum: se rogari volebant, & superiorem non rogabant. Quis enim potens, & tumidus, & superbus in terrâ, qui dignetur humiliter rogare Deum? Impius rogare Deum nescit, & vult se rogari ab omnibus.* Tantùm non dixit, Impius Darius, potens, tumidus, & superbus in terrâ, *rogare Deum nescit, & vult se rogari ab omnibus.* Ecce tibi qualiter superbia non solùm orationem fascinat, deprauat, inuitiat; sed, *quantùm in se est, preces sustulit coram Deo.* — Daniel. 6. v. 7. & 12. — *Superbia preces aufert, nisi ad se.* — Psalm. 103. v. 32. — S. Augustin.

6\. Geneseos 18. Sodomorum supplicium deprecari satagit Abrahamus, vel Lotum saltem comminatis flammis eripere, sic fatus: *Quia semel cœpi, loquar ad Dominum meum, cùm sim puluis & cinis.* Quæ verba sic Basilius Seleuciensis elucidat Orat. 28. *Quando Abraham suo illud sermoni prætexuit: Sum puluis, & cinis, tunc naturæ agnitione, naturæ terminos est meritò supergressus,* Et meritò Ruth electissimo Abrahæ semini promeruit implantari, quæ precariam Abrahæ humilitatem moribus arripuit, hausit, expressit. Quæ rogans vt spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia; & pro hoc beneficio, cum agrarij cibi auctario, gratias agens, sic comiter ac demissè Boozum alloquitur: *Quæ cadens in faciem suam, & adorans super terram, dixit ad eum: Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos, & nosse me dignareris peregrinam mulierem?* (& post paucula) *Locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis vnius puellarum tuarum.* Quo precariæ humilitatis philtro, & largiorem consecuta est annonam, & generosas cum ipso Boozo nuptias obtinuit, Moabiticæ conditionis terminos meritò supergressa. *Meliora sunt peccata cum humilitate, quàm innocentia cum superbiâ,* ait, Optatus Mileuitanus lib. 2. contra Donat. — Genes. 18. v. 27. — Basil. Seleuc. — *Humilitas rogantis, naturæ terminos supergreditur.* — Hic vers. 10. — *Meliora sunt peccata cum humilitate, quam innocentia cum superbiâ.* — Optat. Mileu.

§. CXL.

De ipsâ laudationis auaritiâ, quæ suas effutit laudes, laudum indignitas egregiè transparet.

Tvrpius esse dicebat Phauorinus Philosophus exiguè atque frigidè laudari, quàm grauiter vituperari. Qui enim maledicit, quantò id facit acerbiùs, eò magis pro iniquo & inimico habetur: propterea plerumque fidem non capit. Sed qui infœcundè atque ieiunè laudat, destitutus à caussâ videtur: & amicus quidem creditur eius quem laudare vult, sed nihil posse reperire quod iure laudet. Bonum sæpè est laudari, sed præstantius semper est esse laudabilem. Infœcunda laus vituperat; fœcundior de adulatione, aut amicitiâ suspecta est: malorum laus, quin & propria nihil differt à vituperio. Quid non malum mali laudent? laus in ore proprio vituperat, & conuitio similis est: laudat enim in se, quod conscientia metuit, an alij sic esse laudabilem censeant. Quare de verâ ambitione damnatus, ipse proprio suffragio se falsitatis suspectum facit: exinde propria laus, & veræ laudis meritum, nunquam habent concordiam. Alienæ gloriæ inuidia, & propriæ laudis auaritia, ad hoc de laude probrum instigat, quod de te apud te malè æstima. O quàm magnum est nolle laudari, & esse laudabilem! Nemo gloriari nec de suo debet; ne, aut bonum quod habet laude suâ incestet; aut quod verè non habet, affectatâ laude mentiri ambitiosiùs videatur. Nemo sic hianter humanas laudes exambit, quàm qui illarum merito sordidè viduatur. — 1. Agellius lib. 19. — *Ieiuna laudatio nihil differt à vituperio.*

1\. Regum 18. percusso animosiùs Philisthæo, & malè conciso Philisthinorum exercitu, Dauid cum Saüle è castris reuertuntur, prædâ diuites, gloriosi victoriâ. Egressæ sunt autem mulieres de vniuersis vrbibus Israël, cantantes, chorosque ducentes in occursum Saül regis, in tympanis lætitiæ, & in sistris. *Et præcinebant mulieres laudantes, atque dicentes. Percussit Saül mille, & Dauid decem millia. Iratus est autem Saül nimis, & displicuit in oculis eius sermo iste: dixitque: Dederunt Dauid decem millia, & mihi millia dederunt, &c.* Sed cuius rei gratiâ nunc Saül irascitur? Et sanè si vera proloqui fas est, in Saülis potiùs, quàm in Dauidis gratiam, illa laus decantata est. Debebat ergo esse suâ laude contentus, quòd illi tribuissent mille. Cur igitur indignatus est, quòd Dauidi tribuerint decem millia? Pergit Chrysostomus homil. de Dauid & Saüle: *Etenim si Rex ad bellum finiendum vel paullulum aliquid momenti* — 2. — 1. Reg 18. v. 7. & 8. — S. Chrysost.

menti contulisset, rectè tunc dictum fuisset, Saül in millibus, Dauid in decem millibus. Quod si ipse quidem pauidus ac tremens domi desedit, in singulos dies mortem expectans, hic autem totum facinus peregit; an non absurdum erat, eum qui nihil ad depellenda pericula contulerat, ob id indignari, quòd hic plus laudis tulisset? Nam si indignandum erat, Dauidem potiùs conueniebat indignari; quòd cùm solum solus totum gessisset, alterum haberet laudis participem. Ecce tibi, quidquid laudis Saüli impenditur, Dauidi palàm detrahitur, qui totum facinus solus peregit, & periculo suo redemit alienum, & prostrato Gigante victoriam vnicè reportauit. Et tamen Dauid, cui tota triumphi gloria debebatur, nihil facit laudis pati consortem eum, qui, cùm ipse totum pugnacissimi belli pondus sustineret, ille *pauidus ac tremens domi desedit, in singulos dies mortem expectans.* Scilicet Dauid merito laudis abundè contentus, suam laudationem in alios distribui negligit: Saül verò suæ tunc inertiæ bene conscius, insolenti immeritæ laudis auaritiâ, medullitus ambitiosè vritur, quòd omnis laudum gloria illi non impendatur. Vide nunc quomodo immodica laudis appetentia prodat laudis immeritum. Sanè in ipsâ laudis ambitione, laudum indignitas egregiè transparet. Auidus propriæ laudationis appetitus propriæ indignitatis suffragium est, & immeritæ conscientiæ proditor. Hinc ipse in suas etiam erumpit laudes; & citiùs destruit, quod astruit. Itaque hæc Saülis ira, dissimulata sui laudatio est.

In ipsâ laudis auaritiâ, laudū indignitas egregiè transparet.

3. Gentium Doctor ad Romanos 1. loquens de priscis Philosophorum Proceribus, ita scribit: Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Omitto nunc Græcos commentatores, qui τὸ *dicentes*, vertunt *putantes*, quasi mente, non ore id dixerint. Nam vt peritè obseruat noster Iustinianus Græca vox, φάσκοντες, significat *dicentes*, vt habet Vulgatus, vel *profitentes.* Aduertit autem Estius inibi, quòd non significat *simpliciter dicere, sed palam & in vulgus dicere, ex quo fama oriatur.* Sensus igitur est: cùm apud homines profiteantur se esse sapientes, ac sibi linguâ & calamo arrogent magnam sapientiæ laudem; *stulti facti sunt.* S. Cyrillus Alexandrinus lib. 1. Apolog. Moralium cap. 28. cui titulus: *Contrà eos, qui seipsos commendant*, sic hunc Pauli locum elucidat: *Chara quidem est intelligentia, & est iucunda venustas; sed optima est sapientia, sine quâ, aut si ei non sunt, aut nihil sunt omnia.* (quam Cyrilli sententiam alibi forsan expendemus) *A sapientibus autem nostris audiui, quod luce lucem perdere, virtutemque virtute, maxima sit dementia. Vtique etiam laude laudationem amittere, id ipsum est. Nimirùm ab Aristotele laus definitur, esse sermo illucidans virtutis magnitudinem; vnde nec minima virtus est, imò maximum vitium, laudare seipsum. Dicentes enim se esse sapientes, facti sunt stulti.* Itaque planè stultescit qui seipsum laudat: nam *luce lucem perdere, virtutemque virtute*, maximæ stultitiæ est; sic ergo & propria *laude laudationem amittere.* Qui enim proprijs laudibus seipsum commendat, suâ laude se laudatione indignum ostendit; verba laudis profert, re laudationis vacua, & vituperio plena. Pergit Cyrillus: *Virtus enim vera, vt virgo pudicissima, sine rubore videri non patitur, & quasi stella rutilans ab apparente Sole absconditur, & veluti chrysopoprasium splendens in tenebris, ita erubescens laus in lumine occultatur. Igitur qui seipsum commendat, se viperat, quia laus eius vitium generat, dum sine splendore virtutis, hunc informem esse demonstrat.* Bellè quidem Cyrillus.

Ad Rom 1. v. 22.

Iustinian.

Estius.

Scientia sine virtute, aut sibi non est, aut nihil est.

S. Cyrillus.

Stultum est, luce lucem perdere, & laude laudationem amittere.

Aristoteles.

Vera virtus, vt virgo pudicissima est.

Ioannis 5. sic ad Iudæos loquitur Christus Deus: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum*, id est, legitimum, iuridicum, fide dignum. *Verum* enim hîc non opponitur falso, sed illegitimo, infido, incerto. Fieri enim potest, vt quis verissimum de se ipso dicat testimonium, sed tamen apud homines fide careat, propter suspicionem de nimio sui ipsius amore. Loquitur autem Christus ex communi sensu hominum, præsertim Iudæorum, qui ei in faciem objiciunt: *Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.* Quæ verba sic idem inibi Cyrillus illustrat: *Verùm si hoc aure intelligentiæ percepisti, scriptum est: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. Atque in communi mundi lege pro se nemo suscipitur, eò quò linguæ libra priuati amoris ad se pondus attrahit. Est ergo laus propria dedecus, quia lingua sibi testis non suscipitur, aut mentitur. Quin & illud nos approbat, quod exaltat: hoc autem est laudum fugitiua humilitas, Qui enim se humiliat, exaltabitur. Humilitas enim per semitam mundialis confusionis atque caliginis, in finem luciditatis adducit. Sed ad quid te laudas? certè si notus es, agis superfluum; si non notus, memento quòd latere desiderat vera virtus.* Morosus essem, si Cyrilli sententias singulas vellem expendere: sat esto digitum ad rem intendisse. Vide nunc mihi quàm *vera* Ruthæ *virtus*, quæ ad verissimas laudes, quibus eam hîc Boozus cumulat, vsque ad terram prona humiliatur; nec veræ laudationi adnuit, sed ancillam se nominans, & laude indignam, de bono suo suffunditur virtutis colore; quasi *erubescens laus in lumine occultetur, humilitate laudum fugitiuâ.*

4. Ioan. 5. v. 31.

Laus in ore proprio, infida est, an etiam falsa?

Ioan. 8. v. 13.

S. Cyrill. sup.

Matth. 23. v. 12.

Humilitas per semitam caliginis, in finem luciditatis adducit.

Hic vers. 10. & 11.

Vulgaris est illa Salomonis gnome, Prouerb. 27. *Laudet te alienus, & non os tuum; extraneus, & non labia tua.* S. Augustinus Tract. 36. & 58. in Ioann. *Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui.* LXX. Interpretes sic locum exscribunt: *Laudet te vicinus, & non os tuum; alienus, & non labia tua.* Pro τὸ *extraneus*, aut *alienus* ex Hebræo verti potest (vt notat inibi Cornelius) *exterus*, puta qui est alterius cognationis, aut familiæ aut domus, aut ciuitatis, aut gentis, aut religionis: quin etiam ad incognitum, & hostem extendi potest. Quasi dicat Salomon: Non decet te laudare temetipsum, sed digna laude sic studiosè gerere, vt suo splendore alios, siue vicinos, siue exteros quosque, ignotos etiam & hostes, compellant ad te laudandum. Non quòd laudem hanc quæras aut intendas, sed quòd laus ex virtute etiam eo qui laudatur ignorante, imò inuito, naturaliter quasi manet, & spontiuè resultet: porrò laus, propria virtutis dos est. (omitto nunc quid sit difficilius, nancisci laudem à *vicino & proximo*, an ab *alieno incognito*, imò & *hoste*?) Huic Salomonianæ sententiæ, *Laudet te alienus, & non*

5. Prouerb. 27. v. 2.

S. Augustin.

Lxx Interpr.

Cornelius.

Auarior est laudis, ignotus ac hostis, an vicinus, & proximus?

Plin. lib. 1. epiſt. 8.

non os tuum &c. accinunt priſcæ ſapientiæ Proceres: præterea meminimus (ait iunior Plinius) quanto maiori animo honeſtatis fructus in cõſcientiâ quàm in famâ reponatur. Sequi enim gloria, non appeti debet: nec ſi caſu aliquo non ſequatur, idcircò quod gloriam non meruit, minùs pulchrum eſt. Pergit velut Chriſtiano cothurno. (*Hi verò qui benefacta ſua verbis adornant, non ideò prædicare, quia fecerint; ſed vt prædicarent, feciſſe creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuiſſet, ipſo qui geſſerat recenſente vaneſcit. Homines enim cùm rem deſtruere non poſſunt, iactationem eius inceſſunt. Ita ſi ſilenda feceris, factum ipſum; ſi laudanda, quòd non ſileas ipſe, culpatur.* Nimirùm honeſtatis *fructus*, laus eſt; hic autem fructus vt hominem opulentet & adipet, non propriæ, ſed alienæ linguæ falce metendus eſt: non enim ideò ſe prædicare, quia benefecerit; ſed vt ipſe ſe prædicaret, benefeciſſe cenſetur: & benefacti laus laudatione corripitur. *Sic quod magnificum referente alio fuiſſet, ipſo qui geſſerat recenſente vaneſcit.* Ergo *laudet te alienus, & non os tuum; extraneus, & non labia tua.* Sanè nulla narratio tam odioſa eſt, nulla minorem fidem inuenit, quàm ſuiipſius encomium. Quin & laus in oris proprij officinâ, citiùs in vituperium recuditur, arrogantiæ ſemper rea, & falſitatis verè ſuſpecta. Sic vera etiam de ſeipſo laudatio, infortunata eſt!

Qui ſe laudat, non ideò ſe laudare, quia benefecerit; ſed vt laudaret, feciſſe creditur.

---

§. CXLI.

Anguſta virtus eſt, ad legem bonum eſſe: auguſtior Sanctitas ad iniuſſa actuoſiùs exuberat.

1. QVæris quod ſit propoſitum bono viro? Bonitas, inquam. Bonus eſt, bona facit: bono nullius boni operandi terminus, nullus ſtudij languor, nulla operandi inuidia, ſed pia immetatè bonorum operum ambitio. Semper recenti indies voto leuat animum, attollitque ſemper, qui graui ſarcinâ preſſus, explicari cupit. Nam corpus hoc animi pondus & pœna eſt, premente illo ad terrena vrgetur, in vinculis eſt, ne vel ad iuſſa expedire ſe eualeat, niſi acceſſerit ſtrenua virtus, & diuinioris gratiæ vigor, qui eum reſpirare faciat, & ad iniuſſa etiam explicet alacri propoſito ad operationem exprompto, & operum fœcundo. Hic, hic, inquam, agit bonum patremfamiliæ, dùm facit ampliora quæ accepit. Anguſti ſunt illi præceptorum termini, ad inimperata ſe extendit pulchro obſequij auctario. Et dum non tantùm exertæ præceptioni paret, ſed & Superiorum nutibus obtemperat, conſiliantis auctoritati adulatur: & cùm ad iniuſſa & velut ſuperuacua ſe extendit, & fruſtrà ſudare videtur ſedulo conſiliorum obſequio; tunc, tunc quidem propoſitum implet, virtutem cumulat, & perfectionem ſumptuoſiùs conſummat. *Quàm anguſta innocentia eſt, ad legem bonum eſſe? Quantò latiùs officiorum patet, quàm iuris regula! Quàm multa pietas, humanitas, liberalitas, iuſtitia, fides exigunt! quæ omnia extra publicas tabulas ſunt.*

Anguſta innocentia eſt, ad legem bonum eſſe.

Seneca l. 1. de Irâ c. 27.

2. Lucæ 6. in ſermone illo, quo nouus de cœlo Magiſter, nouam morum politiam edocuit, & Euangelica perfectionis conſilia diſertè tradidit, hanc ſententiam moraliſſimè miſcet: *Date; & dabitur vobis: menſuram bonam, & confertam & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. Eâdem quippe menſurâ, quâ menſi fueritis, remetietur vobis.* Locus difficilis, & aliundè à nobis verſatus. Porrò ſic inibi ſcribit Theophylactus: *Interrogabit autem fortaſſis aliquis ſubtilius: Si enim ſupereffluenter redditur, quomodo eadem eſt menſura?* Luculenter quidem magnus hic doctor addubitat. Nam ſi *ſuperëffluenter* redditur: ergo quod redditur pro dato, datùm excedit: alioqui non *ſuperëfflueret*; ſed quod redditur, datum adæquaret. *Quomodo* igitur *eadem eſt menſura* dati & redditi? Putauerim, quòd etiam quod datur, *ſupereffluit*, etſi alio exuberantiæ ſenſu. Profectò cùm hæc Chriſti doctrina plerumque non opera præcepti, ſed conſilij deſcribat; quòd ſic aliquis dat aut operatur, planè vltra præceptorum obſequium eſt, ad Chriſtianæ pietatis redundantiam: quare etiam *ſupereffluit.* Exinde eadem eſt dati & accepti menſura: dat enim, ſeu opere exequitur vltrà quàm debet, quandoquidem vltra debitum beneficentia *ſupereffluit*: idcircò cùm *ſupereffluenti* menſurâ redditur, *eâdem menſurâ* muneratur. Hem! ſic Deus *ſupereffluenter* & immetatè conſilij ſeu ſupererogationis opera præmiat?

Lucæ 6. v. 38.

Theophyl.

Obſequium conſilijs exhibitum ſupereffluenter muneratur.

3. Matth. 12. v. 2.

Matthæus 12. abijt Ieſus per ſata ſabbatho: diſcipuli autem eius eſurientes cœperunt vellere ſpicas, & manducare. Phariſæi autem videntes, dixerunt ei: *Ecce diſcipuli tui faciunt quod non licet facere ſabbatis.* Quid ſibi ſabbatum velit, quid ſeges, quid ſpicæ, non mediocre myſterium eſt. Ager enim eſt hic mundus: agri ſeges, in ſtatione humani generis fœcunditas numeroſa ſanctorum: ſpicæ agri, fructus Eccleſiæ, quos operibus diſcutientes ſuis Apoſtoli paſcebantur, noſtro ſe alentes profectu. Hactenus libr. 5. in Lucam Ambroſius; & ſubdit ad rem: *Sed hoc putabant Iudæi ſabbato non licere. Chriſtus autem nouæ gratiæ munere deſignabat otium legis opus gratiæ.* Profectò exacta legis impletio, valdè operoſa eſt: præcepta enim poſitiua exequi, & non prætermittere negatiua, negotioſa res eſt: attamen adſpectu ad conſilij opera, quæ diuinæ voluntatis nutum ſpectant, & virtutes conſummare ambiunt, *otium legis* nominatur: *opus* autem *gratiæ*, quidquid vltra debitum quis audet ad Chriſtianæ pietatis exuberantiam. O quale erit negotium, ſupererogationis opera exequi, ſiquidem totam legem obſequio implere, *legis otium* appellatur.

Quodnam ſit otium legis, & opus gratiæ?

S. Ambroſ.

4. Matth. 7. v. 21.

Matthæi 7. Non omnis (ait Chriſtus Deus) qui dicit mihi: Domine, Domine intrabit in regnum cœlorum: *Sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum cœlorum.* Per τὸ *voluntatem Patris*, Chryſoſtomus intelligit *verbum Chriſti*, quod & præcepta, & conſilia amplectitur. S. Hieronymus in epiſt. ad Celantiam de inſtitut. matrisfam. hunc locum ſic luculenter exponit: Quid vmquam, inquit, tam ſuperbum, quid tam ingratum videri poteſt, quàm aduersùs eius viuere voluntatem, à quo ipſum viuere acceperis? *Quàm illius præcepta deſpicere, qui ideò aliquid imperat, vt cauſſas*

S. Chryſoſt.

S. Hieron.

caussas habeat munerandi? Neque enim obsequij nostri Deus indiget, sed nos illius indigemus imperio.... Nec solùm imperata, sed etiam promissa illius pro nihilo ducimus: vnde sæpè, imò semper illa nobis Domini reuoluenda sententia: Si vis ad vitam venire, serua mandata. *Hoc enim totâ nobiscum lege agitur, hoc Prophetæ, hoc Apostoli docent; hoc à nobis & vox Christi, & sanguis efflagitat.* Esto, surdus sis ad legis verba, ad verba Prophetarum & Apostolorum, quin & ad Christi *vocem*; ecquis erit tam impiè ingratus, qui quod *Christi sanguis efflagitat*, exequi contemnat? Opinor, Christi sanguis vocali cruenti fluxûs silentio, non tam præcepta scribit, quàm iniussa virtutum facinora, ad sanctitatum exuberãtiam indebitam silenter efflagitat. Profectò perfectionis Euangelicæ consilia, quæ sic describuntur & intimantur, propter Dominici sanguinis auctoritatem ac reuerentiam, ita ad obsequium alliciunt, vt quodammodo in mandata transeant. Deus enim cruore cõsilium scribens, propè imperat, & ad indebitas sanctitates ferè obligat cruentæ velut iussionis comitate. O generosum consiliorum obsequium, quod *Christi sanguinis efflagitat*!

Christi sanguis efflagitat consiliorum obsequium.

5. Matthæi 2. adorato ac munerato infante Deo, Magi de reditu cogitant. *Et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam.* Non conuenit inter Commentatores, à quonam in somnis responsum acceperint, an à Deo ipso, an ab Angelo, an aliter Magis id intimatum sit? Legimus infrà vers. 13. & suprà cap. 1. v. 20. Angelum Iosepho in somnis apparuisse, qui illum de agendis institueret. Cumque nulla de Angelis mentio fiat in hoc Magis dato responso in somnis, putant ex Interpretibus nonnulli, istiusmodi responsum ab ipso Deo immediatè Magis intimatum fuisse. Caussam discriminis reddit indidem Hieronymus. Rescribam sudata eius verba, si fortè aliquid in eis non ita vulgare expendere liceat: *Et responso accepto in somnis, &c. Responsum autem non per Angelum fit, sed per ipsum Dominum, vt meritorum Ioseph priuilegium demonstraretur.* In ipsâ Hieronymianæ sententiæ fronte difficultas legitur, quare quia responsum datur Magis per ipsum Deum, Iosepho autem per Angelum, meritorum Iosephi priuilegium demonstratur? Citò dicam. Quoniam scilicet Magis ipse Deus exertâ Domini auctoritate reditum imperat; Iosepho autem necesse non fuit sic iubere; sed per quempiam Dei ministrum, in re etiam oppidò grauiore, eiusdem insinuare nutum, satis fuit. Itaque priuilegium meritorum Iosephi valdè elucet in eo, quòd diuinæ voluntatis nutus per ministrum insinuatus, sufficiens putetur ad obsequium. Grandis nimirùm meritorum Iosephi prærogatiua, quòd cum ipso nutibus agatur ad expromptius obsequium. Itaque suam voluntatem Deus per se Magis intimat, Iosepho per Angelum generosè intimat: alterutrum foret Ruthæ superuacuum, quæ de virtutis proposito, & religionis instinctu, & suos deserit, & ad Dei populum velut obstinatè alacris atque irreuocabilis pergit.

Matth 2, v. 12.

S. Hieron.

Iosephi priuilegium fuit, non per Deũ, sed per Angelum admoneri, quare?

Hic vers. 11.

6. Regius Vates Psalm 53. sic Deo vouet: *Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est.* Quidam τὸ *voluntariè* exponunt vt sonat, nempè animo voluntario, vltrò, spontaneè, libenter. Verùm Genebrardus Hebræum verbi originem perscrutatus, sic locum exponit: *Voluntariè &c. Vltrà debitum spontaneâ oblatione.... Sacrificiū supererogationis. Non tantùm offeram quæ mihi iniunxisti & ad quæ me obligasti, verùm etiam addam multa sponte & liberè. Vox Hebræa hæc sonat.* Attentâ expẽsione dignissimum est, quòd Hebræa Bibliorum phrasi, perinde sit *Voluntarium*, ac *vltrà debitum*, seu *sacrificium supererogationis.* ô moralissima consultiùs synonyma! quasi quod iniunctum est, & ad quæ præcepto obligamur, & exequi tenemur, *voluntaria* non dicantur. Erunt sanè aliquando *voluntaria*, præsertim in viris perfectis; sed *voluntarij* nomine plerumque insigniuntur, quæ cogente præcepto exequimur, sed quæ *vltrà debitum* liberè supererogantur.

Psal 53. v. 8.

Hebræus. Genebrard.

Spontaneum perinde est, ac quod vltra debitum supererogatur.

7. Iudicum 16 Dalila illa Sampsonis fraus, pertinaciter eum rogat, in quo sit maxima fortitudo eius. Qui tandem (ô malum!) illi respondit: Si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, eroque sicut cæteri homines. Tuncque illa dormire eum fecit super genua sua, *Vocauitq; tonsorem, & rasit septem crines eius, & cœpit abigere eum*, &c. Non hic morabor Interpretes, an *septem crines*, an cincinni septem, quibus inerat fortitudo, abrasi fuerint? Abulensis autem ibi quæst. 30. sic addubitat: *Quæritur, quare Dalila non rasit nunc capillos per se, sed vocauit tonsorem, cùm alijs vicibus ipsa eum per se ligaret?* De facili hæc quæstio ethicè expediri potest ad rẽ opportunè. Scilicet *septem crines* ipsa Dalila idoneè abradere potuit; at quò perfectiùs & exactiùs abrasio fieret, tõsorem euocat artis peritum, nequid omittat quod scelus certò perficiat. O, de scholâ vitiorum discamus virtutum obsequia! Nil hæc muliercula intermittit, nihil negligit, vt auarum, infidum, & cruentum scelus consummet ac perficiat: & quod ipsa per se idoneè præstare poterat, per officialem peritiorem exequitur, ad exactiorem malitiæ redundantiam, & patrandi sceleris peruersam consummatè perfectionẽ. Pudeat ergo Euangelicæ perfectionis sectatores, aliquid omisisse, quod bonum consummet opus, & sanctitates perficiat, ferreque possit aliquem probitatis cumulum, & virtutis auctarium. Pudeat, quòd filij huius sæculi prudentiores filijs lucis in generatione suâ sunt.

Iudic. 16, v. 19.

Abulens.

Cur Dalila tonsorem vocat, vt septem Sampsonis crines raderet?

---

§. CXLII.

Fraterna inter inimicos concordia, ex naturæ & gratiæ gymnasio eruditur.

1. SVb finem sextidui, tanquam diuini opificij clausulam, *Creauit Deus hominem*, è quo hominum gens propagaretur: *Vnum* (ait Hugo Victorinus) *creauit, vt vnum esset generis humani principium; & vt omnes homines dum se ab vno, & vnum esse cognoscerent, omnes se quasi vnum amarent, & sic in Dei amorem veraciter permanerent: siquidem sine vnitate nihil subsistere potest.* Itaque ipsa rerum natura, & humanæ creationis forma, concordiæ forma sit, vnitatis typus, & consensionis persuasio: quasi hæc consensio, concordia, & vnitas, sit rerum *subsistentia*, & vir-

Genes. 1, v. 27.

Hugo Vict. apud Tilmann. ibid.

Fraterna charitas naturæ eruditio est, & virtutum subsistentia.

& virtutum hypostasis, sine quâ spiritualis fabrica imbecillè nutat, & ruinosè labascit, tanquam base suâ destituta, id est, vnitate & concordiâ, quæ dum animos nectit, ædificium virtutum mirissimè fulcit, stabilit, fundat: *siquidem sine vnitate nihil subsistere potest.* O de scholâ naturæ erudiamur hoc virtutis documento!

2. Geneseos 1. summus rerum opifex primâ nascentis mundi die lucem accendit, ne in tenebris operari videretur, & vt reliqua exinceps opificij opera lucis nitore splendidiùs coloraret, ad oculorum gratiam, & artificis gloriam. Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. Et vidit Deus lucem quòd esset bona: *Et diuisit lucem à tenebris. Appellauitque lucem Diem, & tenebras Noctem.* Bene est, in bonâ luce complaceat sibi Deus illiusque candorem à tenebrarum, id est, noctis obscuro nigrore diuidat magno loci ac temporis interuallo; & cognatæ naturarum antithesi nouum addat diuortium, ne sincera lux de tenebrarum caligine sordidiùs obscuretur non bono obscuritatis participio. Scilicet Deus præcauet, ne malæ caliginis vicinia, bonæ luci vllatenus noceat, inde adinuicem vtramque diuidit. Verùm ethicâ expensione dignissimum est, quòd Deus vnitatis atque concordiæ amator egregius, hanc diuisionem atque discordiam inter lucem & tenebras, id est, inter diem artificialem, & obscuram noctem, operatus sit, oreque suo declarauerit, tanquam istiusmodi diuisionis ac dissidij au-ctor. An non sic mutuas fouebit inimicitias perennaturâ semper hostilitate? Ecquis vmquã adsociet, & redigat in concordiam, quod dispescuit ac diuisit Deus? Sed opinor, hinc optatissima creaturarum vnio & concordia exaggeratiùs adstruitur. Deus enim vnitatis amator, *diuisit* lucem à tenebris, id est, diem à nocte; nam ea est istiusmodi rerum natura, quæ assocciari non potest, cognatâ earum hostilitate concordiam vetante. Deus autem hanc diuisionem non tam fecit, quàm declarauit, quò notatiùs perspiceretur, quòd vtrumque quammaximè vniri potest, adsociauit & iunxit. Postquam enim sacer Historicus dixerat: *Diuisit lucem à tenebris. Appellauitq; lucem Diem, & tenbras Noctem*; confestim (vt res fieri poterat) eas nexit & conuiuit, subdés: *Et factum est vespere & mane, Dies vnus.* Dies, inquam, naturalis, ex die artificiali & nocte conflatus. Quod luculenter notauit Ambrosius, aliorsùm inibi aiens: *Factum est vespere & mane, dies vnus. Scriptura*, inquit, *diei & noctis tempora, Diei appellatione conclusit.* Nimirùm lux & tenebræ, Dies & nox de cognatâ naturarum antipathiâ mutuò se refutant atque excludunt: vnde, & Deus amborum naturas creando, eadem diuisisse perhibetur perenni discordiâ: quam quodammodo mitigauit, & vtrumque in idem coire fecit, vt essent vnum ambo, id est, vnus naturalis dies, qui ex luce ac tenebris, hoc est, ex die artificiali ac nocte coalescit. Quò etiam oppositas hostiliter naturas, quamuis inter se pugnacissimas, ad concordiam mitigaret, & ad vnitatem redigeret, quin singulorum naturis quicquam detraheret. Quid tam luci contrarium, quàm tenebræ? quid tam diei oppositum, quàm nox? vterque enim alterutrum excludit; & tamen ad humanæ concordiæ ideam, *Factum est vespere & mane dies vnus.* Idcircò Scriptura *diei ac noctis tempora, diei appellatione conclusit.* O de naturæ gymnasio ad vnanimem concordiam erudiamur! Ex hoc etiam Ruth Moabitis erudita est; vt inimicissimam gentem Hebræam, sic diligeret, vt hostili populo aggregari, sic hianter ambiret.

Licet Deus lucem à tenebris diuiserit, mox vtramq; diei appellatione adsociauit.

Gen. 1. v. 5.

S. Ambros. l. 1. Hexaem. c. 10.

Hic vers. 11.

3. 4. Regum 2. factum est, cùm leuare vellet Dominus Eliam in cœlum, ibant Elias & Eliseus de Galgalis. Egressi autem sunt filij Prophetarum ad Eliseum, & suggesserunt ei: Nunquid nosti, quia hodie Dominus tollet *Dominum tuum* à te, Eliam, inquam. Cumque ambo pergerent, & incedentes sermocinarentur: ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrumque: & ascendit Elias per turbinem in cœlum. *Eliseus autem videbat, & clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israël, & auriga eius.* Intermitto hîc quæ sublimiora ethicè ac politicè scintillant mysteria, de raptu per turbinem, de appellatione currûs & aurigæ simul, de igne Eliæ baiulo, & alijs sexcentis, quæ passim adnotantur ad mores comptiùs informandos. Hîc autem non innotatum dimittam, quòd Elias, qui hactenus Elisei nuncupabatur *Dominus*, nunc mutato stylo, *pater*, iterato paternitatis vocabulo nominetur. Eccur Elias nuper vel à filijs Prophetarum, Elisei *Dominus* dicitur, & cùm in cœlum ascendit, non iam *Dominus* sed *Pater* appellatur? Imò & nobiliori iam vocabulo honorari debuit, qui è terrenâ vilitate ad cœli sublimitatem euehitur. Opportunè Tilmannus ex Galfrido inibi, ita scribit: *Pater mi, pater mi. Liquet*, ait, *quia iam ab eo suus ille Dominus in patrem tollitur & attollitur: liquet quòd è seruo in filium adoptatur.* Nimirùm cùm Elias, terrenus ipse, in terris degebat, Elisei *Dominus* nuncupatur, quasi Eliseus foret illius *seruus*. Vocabulum autem Domini ac Serui, vtriusque conditionem & statum dispescit: gradus enim Serui ac Domini magno distant interuallo, conditionis ingenti diuortio. Filij verò nomen, cum naturæ identitate, conditionem similem, parem gradum, & ingenium vnanime importat, de imaginis elogio consensum negotiante. Ergo Elias in terris versans, Elisei *Dominus* appellatur: cùm verò humanâ in terris conuersatione relictâ, quasi cœli iam inquilinus, iam in cœlum tollitur, *in patrem tollitur & attollitur*; & de conditionis æqualitate, parem & vnanimem cœli politiam repræsentat, abijciens dispar *Domini* vocabulum, & æqualis conditionis nomen, nomen, inquam, *Patris* assumens. *Liquet quia iam ab eo suus ille Dominus in Patrem tollitur & attollitur.* Nempè ab humanâ conuersatione, & terrenâ fæce est, parum concors conditionis gradus: quare vbi primùm à terris exulat, & in cœlum attollitur, præcoquus paradisi incola, confestim de cœli moribus, excutit discrepantiæ vocabulum, & æquabile assumit elogium, quod dum maioritatem excludit, concordiæ adulatur. Quare Elias hactenus Elisei Dominus, ipso in cœlum ascensu, in Elisei *patrem tollitur & attollitur*. Profectò plus de cœli moribus habet, qui *Domini* nomen, & rem nominis ignorat, vt *Patris* vocabulum dumtaxat agnoscat. *Quanto vno tiene menos de tierra, y mas de cielo, tanto tiene menos de señor, y mas de padre.* In hoc etiam transcursu nota, quòd

4 Reg 2. v. 12.

Tilmannus. Galfridus.

Cælestis politia dispar Domini vocabulum, in Patris nomen recudit.

Qui erat Dominus, in Patris vocabulum attollitur.

quòd sic est de gratiâ generosum Patris nomen, vt qui *Dominus* erat, *in Patrem tollitur & attollitur*: plus enim honoris ac gloriæ confert gratum *Patris* nomen, quàm nobiliter superbum *Domini* vocabulum. Hoc inuidiosæ inæqualitatis diuortium, illud æqualitatis & gratiæ elogium fragrat.

4. Redeat iterùm semel expensus Geneseos locus, aliter ad rem enucleandus, quo mitescat, inimicitiarum rigor hostiliter flecti-nescius; & inde concordiæ spes aliqualis præluceat: Dixitque Deus, inquit; Fiat lux. Et facta est lux. Viditque Deus lucem quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris. Appellauitque lucem Diem, & tenebras Noctē: *Factumq; est vespere & mane, Dies vnus.* Sanè de diuinioris sapientiæ thesauris, huiusmodi lucis ac tenebrarum, id est, diei ac noctis concordia prodijt, vt clara dies, & obscurior nox vnum integrarent, & in vnum concorditer coalescerent. Quod arguto summi Opificis ingenio factum est, ad ethicam etiam humanæ concordiæ eruditionem: id enim in ipsis vocabulis *mane* ac *vespere*, è quibus conflatur vna dies, transflucet. Opinor, Abulensis inibi valdè abutitur vocabulo *Vespere* pro nocte: *Cùm* (sic peritè indidem Pererius noster adnotauit) *in Scripturâ Vespere non significet simpliciter tenebras & obscuritatem noctis, sed imminutum lumen solis, ad occasum vergentis, hoc est, crepusculum inter Solis occasum & tenebras noctis: atque hanc habet vox Hebræa, qua Latinè redditur Vespere, germanam propriamque notionem & significationem; dicitur enim* ערב *Hereb, à verbo Harab, quod propriè significat ligare, quasi Vespera sit ligamen diei & noctis.* Itaque non dies cùm plenâ lampade fulget in meridie; & nox illunis cùm nigrior & obscurior est, coire dicuntur in vnum, vnumque diem conflare; sed Vespere & Mane. *Vespere*, inquam, cùm diei lux sensim imminuta languet, & intermedio crepusculo noctescit: tunc, tunc enim mitiorem habet cum tenebris hostilitatem, ideoque in noctem incumbit, potestque esse *ligamen diei & noctis.* Nimirùm mitescat priùs flecti nescius inimicitiarum rigor, & lentescat hostilitatis ardor, vt aliquis reconciliationi pateat aditus, quo possint auersæ voluntates paulatim necti; velut crepusculum, quod est finis diei, & noctis initium, litteralissimè pariter ac moralissimè dicitur *Vespere*, quasi *ligamen diei & noctis.* Nemo æquè alium auersatur, ac tenebras lux, dies noctem, at mitigata diei lux, cùm sensim languescit & abit in *Vespere* seu crepusculum, aptus diei ac noctis nexus est, ac lucis ac tenebrarum ligamen. Quare consultissimè non ex die ac nocte, vt putauit Abulensis; sed ex *vespere & mane*, vnus dies conflatur: & sic per *Vesperam* quasi per *ligamen*, dies & nox in vnum coalescunt. Salubris quidem eruditio, quò inimicitiarum rigor sensim lentescere permittatur, vt concordiæ ac vnitatis spes clarior affulgeat. *Factum est vespere & mane, dies vnus, quasi Vespera sit ligamen diei & noctis.*

[Margin: Gnes. 1. v. 5. — Abulensis, Pererius. — *Coalitus dies vnus ex vespere & mane, vnitatem inter inimicos erudit.*]

5. Ad Philippenses 3. ait de se Paulus: *Nostra autem conuersatio in cœlis est.* Quæ verba sic ad rem Ambrosius elucidat: *Est, inquit, sanctè viuentibus quædam inter se cognatio, coniunctio atque societas; nec interest vtrum in cœlis maneant, an in terris: Angelici sunt habitus, vel humani dummodò in ijs sit eadem vita vel sanctitas. Conuersatio enim connectit, quos separat elementum.* Scilicet inter eos qui piè conuersantur, & concorditer viuunt, aliqua *cognatio*, coniunctio, atque societas est; adeò vt homines ab Angelis solummodò separet elementum, & morum discrimen inter eos, *Angelicus sit habitus, vel humanus.* Hem! homines qui ablegatis inimicitiarum caussis, vnanimes conuersantur, humano dumtaxat *habitu* ab Angelis distingui ethicè perhibent?

[Margin: Ad Philip. 3. v. 21. S. Ambros. Serm. 87. — *A concordiâ est, vt homo ab Angelis, habitu differre dicatur.*]

---

§. CXLIII.

Euangelij fides, Dei summâ veritate subnixa, meracissimam propinat veritatem.

1. Thales Milesius philosophus clarissimus, cùm ab amico quodam rogatus esset, Quantum veritas distaret à mendacio: *Quantum*, inquit, *distant oculi ab auribus.* Sensit vir sapientissimus, non ea esse certa illicò, quæ auribus percipimus ab alijs, qui mendaciter de rebus nugantur: sed ea demum quæ coram oculis cernimus. Sanè quædam falsa, veri speciem offerunt: neque sic fortunata semper est veritas, vt verosimilior semper appareat. Dandum semper est tempus: veritatem enim dies aperit. Ne ergo sint aures credulitati faciles, neque nimium difficiles. Vtrumque vitium est, & omnia credere, & nihil. Illud dixerim honestius, hoc tutius. Sic percrebruit mendacium, de sensuum atque affectuum fallaciâ. In arduo est veri exploratio; sed eâ imus quà ducit verisimilitudo. Omne hâc viâ procedit officium. Verisimilido autem falsitati semper obnoxia est, & mendacij sæpè arguitur. Caueat lingua, verosimilia, tanquam fidei dogma indubiè proponere. Cautè etiam se gerat credulitas, & ad aurium margines percolentur audita, ne falsitatis fæces pro meracissimâ veritate aures ebibant. Saltem sinceros veritatis riuales vellem omnes: nam qui perdidit fidem, humanæ societatis censum perdidit irrecuperabili iacturâ. Porrò *fides, vt anima, vnde abit, eò nunquam redit.* In Deo indubiè ponenda est, in hominibus cautè. O felicissimum illum, cui Dei veritas credita est.

[Margin: Thales Milesius. Serm. 35. — *Verum à falso distat, quantum oculi ab auribus.* — Publ. Syrus.]

2. Geneseos 3. diuinæ scientiæ gulosâ ambitione, edule sapidè pomum Protoparentes edunt; & verecundi pudoris notitiam hauserunt. Confestim adest Deus seuerior sceleris vindex, & post sententiam pœnalissimè latam, velut arrogantiam admiratus, ait: *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum.* Est itaque ironia, & tempestiuus sarcasmus. Quasi dicat Deus: Voluit Adam nobis per esum pomi fieri similis, en quàm factus est dissimilis. Ita quidem per ironiam hæc à Deo dicta sunt; sed tamen dicta. Audiendus est hâc super re Hugo de S. Victore, qui pro Dei veritate, sic argutè philosophatur: *Ecce Adam quasi vnus ex nobis. Pensa homo Dei pietatem, si potes. Contemptus à nobis contemptum nostrum sustinere non potuit. Reiecit homo, ad quam formatus est, similitudinem diuinam; Deus è vestigio conformauit*

[Margin: Gen. 3. — Hugo Vict. apud Tilmannibid.]

mauit se ad illam quâ homo transformauerat similitudinem humanam. O qualis reformatio honoris! Nota attentiùs quæ paulò pòst verba subtexit: *Certè si ironicè dictis: Quia homo factus est quasi vnus ex nobis: nos de cætero dicemus tam fidenter, quàm veraciter; Quia Deus factus est quasi vnus ex nobis. Dictum est illud in voce exprobrantis & obloquentis; dicamus nos istud in voce exultationis & confessionis. Quod igitur dictum est per ironiam de Adam primo, iam dicere possumus ex sententia de Adam secundo: Ecce factus est Adam quasi vnus ex nobis, sciens bonum & malum.* Itaque sensus verborum Dei per ironiam dicentis, *Ecce Adam quasi vnus ex nobis*, est, Ecce Adam qui ambiuit esse similis Deo, quàm valdè dissimilis euasit. Quod quidem verissimum est: dissimilior enim euasit post ambitum, & pomi esum. Imò & ad diuinæ veritatis redundantiam, quod ironicè dixit, & præuaricatori Adamo illudens & insultans, verùm etiam aliquo sensu efficere negotiatur. Siquidem Deus dum verè homo factus est, similis hominibus factus est, habitu inuentus vt homo, homo Deus, inquam: exinde Adam cum omni prole euasit Deo similis, & sicut Deus. Quare postquam Dei Filius, verus Deus, homo factus est, verè & sine ironiâ potest dicere Deus: *Ecce Adam*, id est, homo, *factus est quasi vnus ex nobis*: quia secundus Adam, hoc est, corporatus Deus, factus est quasi vnus ex nobis; & inde homines, quasi Deus euasimus. Idcircò sicut de Adam, id est, homine dicitur: *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum.* Sic de Christo Dei Filio & Deo vero verè dicitur: Deus homo factus est, & habitu inuentus vt homo; &, Butyrum & mel comedet (id est, verus homo erit Emmanuel) *vt sciat reprobare malum, & eligere bonum*: quæ Hebræo idiomate est *scientia boni & mali.* O! sic Deus veritati studet, vt vel quod ironicè dicit, verum etiam sensu aliquo ostendat? Ex Dei etiam sarcasmo, ediscenda hominibus veritas est?

Deus quod dixit ironicè, verum fecit?

Isaiæ 7. v.15.

3. Marci 16. mortuo Domino & sepulto, cùm transisset sabbatum, in quo otiari ex lege oportebat, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata vt venientes vngerent Iesum. *Et valdè manè vnâ sabbatorum, veniunt ad monumentum orto iam Sole.* τὸ *valdè manè*, dixit Matthæus *vespere sabbati*: vespere enim est etiam nox, quam lux terminat, vt ex Augustino multis inibi olim exposuimus. Bene Prosper in Sentent. sent. 203. *Vespere*, ait, *Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione.* Itaque vespere post sabbatum, comparauerunt aromata, & ire cœperunt ad vngendum Iesum: at orto iam Sole peruenerunt, audierunt, videruntque quæ de Christi resurrectione denarrantur. Audiendus est Galfridus aduocatus in Allegorijs noui Testamenti ibidem sic ad rem fatus: *An Solem iustitiæ intelligi conuenit, vt sit iam dicere, Orto iam Sole, suscitato iam Saluatore? Fortè valdè manè cœperunt venire, & orto iam Sole peruenerunt. Domini siquidem noscitur fuisse consilij, vt quamuis earum deuotio plurimùm properaret, non nisi clarâ luce veniret, & perspicuè cernerent omnia, ne vllâ vel ipsis, vel per eas postmodum audituris, ob caliginem matutinam dubitationis occasio remaneret.* Ad lucem Solis oculis videndus est Christus, ex horrore sepulchri gloriosè rediuiuus, quasi matutina lux non sufficeret ad cognoscendum eum, cum quo diu familiariter egerunt. Dubia auroræ lux, *vespera* nomine nuncupata diescat in claram lucem, vt dubietatem omnem, præcludat; ne dubietas lucis dubietatem ingerat credituris. Scilicet qui se coram exhibuit oculis spectandus, manibus contrectandus, & palàm audiendus, sedulò anteuertit vel leuiculam in principio dubitandi occasionem, ne vel modica in initio occasiuncula, sensuum euidentiam exinceps fascinaret. Ne ergo vnquam dubium superfit, sub clarâ diei luce auspicium credendi feliciter dedicauit.

Marci 16. v.2. Matth. 28. v.1. S. Augustin. S. Prosper.

Galfridus.

Auspicium credendæ resurrectionis, cur clarâ diei luce Christus dedicauit?

Sanctus Bernardus in eisdem Allegorijs noui Testamenti allegatus, ad illud Matthæi 28. *Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, &c.* vbi Euangelista Christi Domini resurrectionem enarrat, & multimodè adseruit; ita scribit: *Quid est, quòd omnes Euangelistæ, licèt eis & quædam propria, & quædam non omnibus sint communia, Passionem Domini & Resurrectionem diligentiùs persequuntur, vt non sit aliud legisse quæ scripserunt, quàm quæ facta vidisse? Ni fallor, hoc ideò fuit, quia hæc erant quæ minùs oportuit ignorari; quòd sine Passione Domini nemo habeat vnde speret, sine resurrectione quem speret.* O sublissima arcanè Euangelij fides, quod sic certò credibiles res credendas proponit, *vt non sit aliud legisse quæ scripserunt, quàm quæ facta vidisse!* Tanta euidentia moralis credibilium, spem sic præstruit, vt sine propositâ ab Euangelistis *Passione Domini, nemo habeat vnde speret, sine resurrectione quem speret.* De quo alibi forsan. 4.

Matth. 28. v.1.

S. Bernadus. *Idémne est legere Euangelistas, ac videre quæ referunt?*

Sine passione nemo habet vnde speret, sine resurrectione, quem speret.

Matthæi 26. imminente iam iam passione, epulum Eucharisticum instituitur: Cœnantibus, inquit, eis, accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: *Accipite, & comedite: hoc est corpus meum.* Ritè accipiunt hi, quibus ait Iesus, Accipite, quibus accipiendi licentiam præstat auctoritas tribuentis, non propriæ voluntatis præsumptio: nam qui irreuerenter se ingerunt, magis rapiunt, quàm accipiunt, vt contra eorum præsumptionem dictum videatur, *Accipite*, cùm præmissum sit eum dedisse. Pergit Bernardus inibi, nuper aduocatus: *Nunc*, ait, *huius Sacramenti attende virtutem. Decreuit Deus mortale hoc immortalitate vestire, & mortalem vitam in æternam transferre, propterea cibum commutauit in cibum, panem vitæ transitoriæ, in æterna vitæ panem, vt ex mutatione cibi in cibum, credatur & speretur mortalis vitæ mutatio in vitam immortalem.* Pende attentiùs quæ subijcit verba: *Credat homo Deo magis quàm sibi, credat spiritum suum Deo, vt creditus sit cum Deo spiritus eius.* Altè Eucharistia nominatur Mysterium fidei, quia in huius Sacramenti fide homo sensuum perspicaciam negat, se ipsum dediscit, vt à Deo discat: se detriumphat, & victoriali assensu, meliorem sui partem diffiteatur in obsequium fidei. Quid adulantiùs quàm *Deo magis, quàm sibi credere?* Sanè cùm homo per tot obstantia adhuc it credendo, *credit spiritum suum Deo, vt creditus sit cum Deo spiritus eius.* Profundo quidem stylo Bernardus; quasi tam ardua sit fides huius mysterij, vt qui fide credit Deo, *credere* seu tradere *spiritum suum Deo* dicatur; quasi fides sit hominis spiritus, & in gratiæ officinâ fides in spiri- 5.

Matth. 26. v.26.

S. Bernard. *Homo fide se detriumphat, dum Deo magis, quàm sibi credit.*

Homo fide credit spiritum suum Deo, vt creditus sit cum Deo spiritus eius.

ſpiritum recudatur: qui autem ſic Deo ſpiritu credit, adeò ſublimatur auguſtè, *vt creditus ſit cum Deo ſpiritus eius.* Quid æquè credentibus generoſum?

6. Matth. 2. v. 1. & 2. Matthæi 2. cùm natus eſſet Ieſus in Bethlehem Iudæ, in diebus Herodis regis, *Ecce Magi ab Oriente venerunt Ieroſolymam, dicentes: Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? vidimus enim ſtellam eius in oriente, & venimus adorare eum.* Quare ſuperſtitioſi gentiliter Magi aduocantur ad fidei ſuffragium, vbi vera veri Dei ſapientia vbertim exundat? Quid diuinatrici magiæ cum verâ Diuinitatis fide? Ambroſius libro 2. in

S. Ambroſ. Lucam, ita ſcribit: *Vides quia non otioſè vel de Chaldæis, qui peritiores in numeris habentur, Abraham Deo credidit; vel Magi, qui licèt magicis artibus conciliandæ ſibi ſtudium Diuinitatis impendunt, ortum in terris Domini crediderunt. Non,* inquam, *otioſè, ſed vt ex aduerſarijs Gentibus ſanctæ religionis teſtimonium ſumeretur.* O argutum adſtruendæ fidei diuinæ è peruerſo ſuffragium! Barbarorum Magi in Chaldæâ nati, in Idololatriâ enutriti, magicis artibus ſuperſtitioſi; qui hoſpites in Dei vocatione, qui è Teſtamento alieni, qui Moſaicorum miraculorum ignari, qui legum eius prophani, qui prophetiarum linguæ expertes, Iudæorum fidem ſuperarunt. Tres Magi & Gentiles ſuprà totam Iudæorum gentem ſe fide, ac fidei magiſterio

Ex aduerſarijs fidei Magis, validum fidei ſuffragium ſumitur.

Baſil. Seleu. Orat. 19. extulerunt. *Eſto,* ô Iſraël, *Gentilium diſcipulus; incredulos, vt credas, ſequere.* Hem! vel ex ſuperſtitioſæ Idololatriæ gymnaſio, abſtruſior Dei

Hic verſ. 11. veritas edocetur? Sic etiam & nunc Rutha nuper idololatra, è ſuperſtitioſâ Moabitide accitur, Dei populo inſeritur, vt ſit virtutis ac religionis exemplum in Ephrathâ. Et quod Bethlehemitides feminæ fauſtè adprecantur, abundè Rutha præſtitit, pulchro Hebrææ tunc fidei ſuffragio.

---

§. CXLIV.

Nemo alijs naſcitur, moriturus ſibi: ergo impenſius ſibi totus attendat, cùm ſe etiam totum alijs impendit.

1. Matth. 16. v. 26. NEmo alijs naſcitur, moriturus ſibi. *Quid ergo prodeſt homini, ſi mundum vniuerſum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro animâ ſuâ?* Sibi nemo eſt, qui alijs totus eſt. Fruſtrà negotijs plurimus es, qui nec partiunculam tui vendicas tibi. Tempus quod adhuc aut aufertur, aut ſurripitur, aut excidit, collige & ſerua. Heu magna vitæ pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, totâ aliud agentibus. Aliud agit, qui animæ negotium non agit. Negotioſus ſemper alijs, tibi ſemper inerter otioſus, imò nullus. Hoc porrò vnum eſt neceſſarium, in quo æternitatis negotium vertitur. Periculoſè in hoc fallimur, quòd mortem procul eſſe conijcimus. Senex diu viuere non poteſt, iuuenis mori immaturè poteſt: quod alterutri reſtat, incertum eſt, fallax, lubricum; etiam dum differtur vita tranſcurrit. Diem æſtima; ſic fiet vt minùs ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris.

Nemo alijs naſcitur, moriturus ſibi.

Tempus tantùm noſtrum eſt, vt in illo noſtrum, id eſt, æternitatis negotium agamus: ergo turpiſſima eſt illius iactura, irreparabilis, æternùm funeſta. Si ſapis, vnius temporis honeſtiſſima eſt auaritia. Viue ergo tibi, tibi moriturus. Qui bene ſibi non viuit, malè ſibi moritur. *Attende tibi.* 1. Ad Tim. 4. v. 16.

2. S. Gregorius 3. part. Paſtor. Admonit. 21. exponens illam Chriſti ſententiam, quæ ſpes noſtras ad Deum corrigit: *Nónne anima plus eſt quam eſca: & corpus plus quàm veſtimentum?* Seriò admonet etiam diuites, qui iam ſua pauperibus miſericorditer largiuntur, vt ſollicitè cuſtodire ſtudeant; ne cùm commiſſa peccata eleemoſynis redimunt, adhuc redimenda committant: ne venalem Dei iuſtitiam æſtiment, ſi cùm curant pro peccatis nummos tribuere, arbitrentur ſe poſſe inultè peccare? Sic ergo fatur Magnus Gregorius: *Melior quippe eſt anima quàm eſca; meliùs corpus quàm veſtimentum. Qui ergo eſcam aut veſtimentum pauperibus largitur, ſed tamen animæ vel corporis iniquitate polluitur, quod minus eſt iuſtitiæ obtulit, & quod maius eſt culpæ commiſit: Sua enim Deo dedit, ſe Diabolo.* Nota ſententiæ clauſulam plenam acuminis, moralitatis plenam. Nempè conſideret attentiùs qui etiam ſuas facultates miſericorditer diſtribuit in eſcas ac veſtes pauperum, quòd ſua anima ſuumque corpus, id eſt, ipſe plus eſt quàm eſca & veſtimentum, quod piè donat egenis, imò & in egenis Deo donat. Quare licèt nummos Deo piè impendat, & ſe adhuc peccatis ſuperimpendat, non attendens ſibi, qui plus eſt quàm eſca & veſtimentum quod donat, quòd *ſua Deo dedit, & ſe Diabolo.* O non bonus ſui arbiter, & ſuæ animæ ac corporis iniquus ſequeſter! Heu ſui ac ſuorum non æquus cenſor! Sua Deo, ſe Diabolo donat, qui ſibi non attendit, qui pietate fretus, impiè viuit. Sua, non ſe bene reponit, qui ſua propter pietatem negligens, adhuc peccare nō negligit. Quare de ſui neglectu, cùm ſua Deo dederit, ſe Diabolo dedit. Nemo alijs naſcitur, moriturus ſibi: ergo *Attende tibi.* Valdè rem exaggerat, quòd qui eleemoſynis multus eſt, inde ſibi attendere ſolitat. Sed ex Magni Gregorij ſententiâ cauenda eſt ſecurior fiducia, ne in præſumptionem degeneret.

Matth. 6. v. 25. S. Gregor.

In pauperum pius, in ſe impius; ſua Deo donat, & ſe Diabolo.

3. Sanctus Bernardus libro 2. de Conſideratione ad Eugenium, opportuna illa Chriſti Dei verba, *Quid prodeſt homini, ſi mundum vniuerſum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro animâ ſuâ?* Sic ad rem eleganter elucidat: *A te tua conſideratio inchoet, ne fruſtrà extendaris in alia, te neglecto. Quid tibi prodeſt, ſi vniuerſum mundum lucreris, te vnum perdens? Et ſi ſapiens ſis, deeſt tibi ad ſapientiam, ſi tibi non fueris. Quantum verò? vt quidem ſenſerim ego, totum. Noueris licèt omnia myſteria, noueris lata terræ, alta cœli, profunda maris: ſi te neſcieris, eris ſimilis ædificanti ſine fundamento; ruinam, non ſtructuram faciens. Quidquid extruxeris extra te, erit inſtar congeſti pulueris, ventis obnoxium.* Totum ei deeſt & ſe ipſo vacuus eſt, qui alijs plurimus, ſibi nullus eſt. Iactura eſt quidquid opum negotioſo ſudore acquiſieris, quidquid honoris operoſâ ambitionis negotiatione poſſideas; quidquid ſapientiæ impenſiori omnis litteraturæ ſtudio adipiſcaris, ſi te

Matth. 16. v. 26. S. Bernard.

Totum ei deeſt, qui ſibi deeſt, totum alijs impendit ſua.

si te vnum neglexeris, & neglectu perdideris: nam tecum omnia perdidisti. Quid tu tibi vilis es, cui omnia præter te, apud te pretiosa sunt? Heu tuum de te præualet suffragium, & de tuo primùm testimonio depretiaris! Ergo *Attende tibi.*

4 Ioan.1. v 1.

Ioannis 1. *In principio,* inquit, *erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Quibus æterna arcanè Verbi seu Filij Dei generatio describitur; simulque exponitur, quo pacto ad nos veniens, sua non dereliquerit: ac sic Vnigenitus à Patre Deo missus est, non amissus; sic peregrinatur in terris, vt adhuc maneat Paterni pectoris nobilis inquilinus. Et ideò dixit Propheta: *Eructauit cor meum verbum bonum.* Sicut enim ex vsu prolatiuum hominis verbum, ita ad audientem à loquente transfertur, vt nihilominùs in eo de quo progreditur corde teneatur: sicut sermo quem loqueris, & à te exit, & tecum est, nouo & stupendo genere & transit & remanet: transfunditur, nec elabitur: & quò dirigitur peruenit, & vnde emittitur non recedit. Ita & Dominus noster Iesus Christus, qui *In principio erat Verbum*, Deus apud Deum, ad nos prodijt, à Patre non exijt; illic astitit, huc processit. Hanc sublimissimam de Deo Theologiam, idem ibidem Bernardus ita ad rem præsentem ethicè sternit, sic ad Eugenium fatus: *Non ergo sapiens, qui sibi non est. Sapiens, sibi sapiens erit: & bibet de fonte putei sui primus ipse. A te procinde incipiat tua consideratio: non solùm autem, sed & in te finiatur. Quocumque euagetur, ad te reuocaueris eam cum salutis fructu. Tu primus tibi, tu vltimus. Sume exemplum de summo omnium Patre, Verbum suum & emittente, & retinente. Verbum tuum consideratio tua. Quod si procedat, non recedat. Sic progrediatur, vt non egrediatur. Sic exeat, vt non deserat. In acquisitione salutis nemo tibi germanior, vnico matris tuæ. Contrà salutem propriam cogites nihil. Minùs dixi, contrà; præter dixisse debueram. Quidquid se considerationi offerat, quod non quoquo modo ad tuam ipsius salutem pertineat, respuendum.* Altâ quidem mente, & arguto calamo Bernardus nos erudit, quo pacto quis proximis adesse possit, quin sibi desit; iniunctis ex munere negotijs attendere, quin sibi attendere cesset. Nempè sic alijs attendere, vt dum à se exit, circulum faciat, & sibi attendens, ad se reuertatur, seu potiùs exeundo à se, à se non recedat. *A te incipiat tua consideratio, & in te finiatur. Tu primus tibi, tu vltimus.* O bonum arcanè circulum, quo potior Euangelij philosophia clauditur.

Psal.44.v.1.

Exemplo verbi homo à se exiens, exeundo non recedat.

S.Bernard.

Homo sit primus sibi, & vltimus.

5 Ioan.3. v.30. S.Bernard.

Ioannis 3. postquam Baptista Ioannes Messiæ opinionem à se remouit, eamque in Christum regessit, subdit: *Illum oportet crescere, me autem minui.* Pulchrè Bernardus Serm. in Natiuit. Ioannis Baptistæ: *Quomodo*, inquit, *minui? Splendore vtique, non feruore. Retraxit radios, recollegit se, ne fieret sicut is, qui totum profert spiritum suum. Illum,* inquit, *oportet crescere, qui exhauriri non potest, de cuius plenitudine omnes accipiant. Me autem minui, cui datus est spiritus ad mensuram; & danda magis opera, vt ardere semper valeam, quàm lucere. Præcessi Solem tanquam sidus matutinum, abscondi necesse est orto iam Sole. Non est mihi nisi modicum olei, quo vngar, volo illud in vase tutius, quàm in lampade possidere.* P.Didac.Celada in Ruth.

Cautè magnus Ioannes! imitare præeuntem. Solus semper luceat, qui Sol est, qui Christus est, & inde eius immensa gratia *exhauriri non potest*; Alijs se totum impendat, vt de plenitudine eius omnes accipiant, qui reliquis plurimus sibi deesse non potest. Ergo oportet eum crescere & prælucere, qui sine diminutione, & sui defectu crescere eualet: *me autem minui, cui datus est spiritus ad mensuram; & danda magis opera, vt ardere semper valeam, quàm lucere.* Proh! cui datus est spiritus ad mensuram (ô quàm fuit ampla mensura Ioannis!) dare operam sollicitè debet, vt sibi potiùs ardeat, quàm alijs luceat? *Non est mihi*, ait, *nisi modicum olei, volo illud in vase tutiùs, quàm in lampade possidere*; ne alijs lucendo, mihi consumatur, desit mihi, mihi deficiat. Ioannis cautela sit nostra peridoneè eruditio. Nemo alijs nascitur, moriturus sibi: ergo *Attende tibi.*

Ioannes, qui spiritum ad mensuram accepit, mauult ardere, quàm lucere alijs.

Ioannis 1. clamat Ioannes Baptista de Christo dicens: Hic erat quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratiâ.* Sanctus Gregorius capite 4. libro 4. in libr. 1. Regum, sic tempestiuè ad rem præsentem, præfata verba exponit: *Bonus Doctor,* inquit, *dum dulciter, quæ dicit, in deuotionem mentis accipit, simul pascit. Quò contra Doctores reprobi: quia quæ dicunt, non amant; cùm alios verbo pascunt, ieiunant. Nam cùm animæ refectionem verbum Dei esse Dominus dixerit; verbum verò Dei in mente plena sit eruditio, plena deuotio, verbo Dei non pascuntur, qui deuotè, quod loquuntur, non audiunt. Apostolus quidem quasi iam illâ verbi dulcedine repletus, ait: De plenitudine eius omnes accepimus.* Sic accommodatitiè locum S. Gregorius exponit, & idoneè Doctoribus aptat: tunc enim eorum plenitudo non euacuatur, sed de plenitudine eorum omnes possunt accipere, quin docentis exhauriatur virtus; quando bona quæ alios facundè & eruditè docent, ipsi etiam dulciter discunt; & virtutum doctrina, quâ alios instruunt, in proprios mores it. Exinde dum alios verbo Dei conuenienter reficiunt, ipsi non discedunt ieiuni; sed eâdem morum doctrinâ aluntur, saginantur, adipantur. Idcircò nunquam eis plenitudo deest; quia doctrina elabitur, non recedit; ab illis exit, & miro modo cum eis remanet; exundat, non exhauritur plenitudo, quæ elapsu reficitur, & plus habet, quò magis effundit. Bona Noëmi dum à primis fidei elementis Rutham erudit ad omnes sanctitates: bonus etiam Booz dum eandem spe erigit, & in arreptâ probitate confirmant, propriæ virtutis recens indies incrementum accipiunt; & dum proselytæ Ruth videntur viuere, sibi impensiùs viuunt, sibi obnixiùs attendunt, & nouo semper religionis & pietatis auctario, de Ruthæ etiam exemplis, in virtute proficiunt. Nunquam tibi magis attendis, quàm cùm sic attentè alijs impensiùs ades.

6 Ioan.1. v 16.

S. Gregor.

Concionator sit sui discipulus, cùm alios docet.

Hic vers.11.

§. CXLV.

§. CXLV.

Seruilis & humani timoris infida pædagogia est.

1. QVotidie damnatur, qui semper timet; qui si desit timere, damnabilis esse incipit: excussit enim cum timore frænum, quo in honesto continebatur. Quos ipsa natura retinere in officio non potest, imminentis pœnæ magnitudine à maleficio arcentur. Si verò timoris intermittatur pædagogia, ad consueta redeunt. *Feræ, pericula quæ vident, fugiunt, cùm effugere, securæ sunt.* Securitas à timore, audacia ad delinquendum est. Imbecillè plusquam metuendum est, timeant, vt aliquam à vitijs valetudinem timore nanciscantur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris signa præcurrunt (quædam enim segnitia neruis inest, & sine labore vllo lassitudo, & oscitatio, & horror membra percurrens:) sic infirmus animus lege minas improbis fulminante, imbecillè quatitur. Infirmitatis indicia sunt, sed interim aliqua sanitatis species, quæ si in consuetudinem abeat, vel inuitus sanitatem sensim inueniet Elephâtes porcina vox terret. Circuli motus, rotarumque versata facies, leonem redigit in caueam. Sic pœna artificiosè minax, humanarum cupiditatum feras velut ad schamma adigat, ibique arctiùs contineat, ne erumpentes è timoris caueâ, inhumaniùs deseuiant. Malefidus autem virtutum custos, timor seruilis est.

Seneca Epist. 5.

Timor seruilis, malefidus virtutum custos est.

2. Deuteronomij 27. iubente Moyse sex principes tribus è regione aliarum collocantur; clamantque Leuitæ, & dicunt ad omnes viros Israël excelsâ voce: Maledictus homo qui facit sculptile & conflatile, &c. *Et respondebit omnis populus, & dicet: Amen.* Sic respondere iussi, responderunt ad reliquas exinceps maledictiones, quas Dei ira vibrauit contra diuinæ legis transgressores. Hâc legali cæremoniarum pompâ voluit Dominus rudem populum, ad memorandam legem perficiẽdamque prouocare. Vnde Leuitæ, id est, sacerdotes proclamando maledictionum minas, & benedictionum felicitates, quasi feciales initum fœdus inter Deum & populum renouabant & confirmabant. Maledictiones hîc expressè in Scripturâ recitantur; nec dubium esse videtur, benedictiones maledictionibus cõtrarias, recitatas fuisse. Ambiguum autem esse posset, an benedictionibus etiam populus responderet, *Amen.* Et licèt id Expositores communiter asserant, tamen Stephanus Cantuariensis in Allegorijs veteris Testamenti ibidem allegatus, ita ad rem scribit: *Et respondebit omnis populus, & dicet: Amen. Nota quòd Hebræi respondebant, Amen, ad maledictiones, nos verò ad benedictiones: quia Iudæi pro pœnâ vitandâ, quam notat maledictio seruiebant: nos propter præmium consequendum, quod signat benedictio.* Scilicet qui seruiliter timet, qui tanquam mancipium metu agitur, de promissâ virtuti felicitate parum curat: exinde Benedictionibus non iubetur respõdere, *Amen;* sed tantùm acerbis Maledictionum minis, quibus tangitur, concutitur, vritur. Pateat minarum terroribus, in eius ore resonet *Amen,* velut Maledictionum echo: nam identidem repetitis Maledictionum terriculamentis, in officio continendus est, dum ipse seruiliter timet, ne cum legis transgressione, trangressionis Maledictiones deuoret. *Nota quòd Hebræi respondebant, Amen ad maledictiones.* Qui sic Maledictionibus pauidè angitur, dum pœnales minæ resonant; ad Benedictionum piam felicitatem, quam negligit, malè silet, nil æquè æstimans, ac pœnæ interminatæ fugam.

Deuter. 27. v. 15.

Steph Cantuar.

Hebræi respondebant, Amen ad Maledictiones, non sic ad benedictiones, quare?

Marci 6. Herodes ille incestu, raptu, & adulterio notissimus, seruilis infidè timoris exemplar esto: *Herodes,* ait, *metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum & sanctum: & custodiebat eum, & audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.* Vide timoris obsequia, & quàm bene pietatem ac beneuolentiam mentitur: sed leui & falsatâ fide. Nam Herodias malesuadâ obiurgationis rabie percita, Ioannem in carcerem & vincula conijci, blandimento libidinis extorsit; & tandem de illius suasione, Ioannis sanguine genethliacum conuiuium fœdè cruentauit. Vbi Veneris pellaciâ Ioannis timor intermittitur, in Ioannem Herodes truculenter ferocit, & tanti Prophetæ sacrum caput, factum est puellæ saltantis obscœnum pretium. Eleganter Chrysologus Serm. 127. aut quisquis est illius Sermonis auctor: *Herodes metuebat Ioannem &c. Volens,* inquit, *occidere eum, timuit populum. Facilè diuiat à iustitiâ, qui in caussis non Deum, sed hominem pertimescit. Hic timor peccandi facultatem differre potest, auferre non potest volũtatem: vnde etiam quos suspenderit à crimine, auidiores reddit ad crimen, & æstuat animo quousque perficiat quod cogitat malum. Solus est Dei timor qui mentem corrigit, fugat crimina, innocentiam seruat, perpetem tribuit facultatem.* Ecce tibi humanus timor animum suspendit, non arcet à crimine; extrinsecùs frigere videtur ad vitium, medullitùs verò plus æstuat, quò magis timore inuitus continetur. Sanè hic seruilis & humanus pœnæ metus, calcar passionibus addit, nisi Dei timor illis lupatum inijciat. Chrysologo consentit Glossa Ordinaria apud nostrum Haye cap. 25. *Timor Dei,* inquit, *corrigit, timor hominum differt, sed voluntatem non aufert: vnde & auidiores reddit ad crimen, quos aliquando suspendit à crimine.* Planè humanus metus dum voluntatem non aufert, nec aufert crimen, sed differt, & *auidiores reddit ad crimen.* Hispanè diceres: *Brota con mas impetu el desco represado.*

3. *Marci 6. v. 20.*

S. Chrysol.

Humanus timor non aufert crimen sed suspendit ac differt.

Humanus timor auidiores reddit ad crimen.

Glossa Ord. Haye noster.

4. Deuteronomij 27. sic Hebræo populo Moyses præcepit: Quando transieritis Iordanem, erigite lapides, quos ego hodie præcipio vobis, & leuigabis eos calce: *Et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo, de lapidibus quos ferrum non tetigit, & de saxis informibus & impolitis: & offeres super eo holocausta Domino.* Eccur ab hoc Dei altari omnia arcentur ferramenta? An non plus expedit, vt expolitum foret, & intuentium oculos ad se præ eximio nitore & artificio alliceret, quàm vt informi ruditate parum dignitatis & auctoritatis conciliaret? Opportunè Galfridus apud Tilmannum ibidem: *De lapidibus quos ferrum non tetigit, &c. Ferrum,* inquit, *cauere necesse est, & seruilem declinare Timorem. Alioquin polluentur lapides altaris huius, si eos ferrum tetigerit: nec inueniet gratiam apud Deum, qui seruili vrgente metu & humanâ*

Deuter 27. v. 5. & 6.

Galfridus.

Lapides altaris politore ferro polluuntur, quare?

manâ quâdam violentia quamlibet dura & grauia fuerit sectatus..... Neque illud nobis reticendum, quòd altare de terrâ sibi Dominus antè præcepit. Ex lapidibus autem non præcepit vt fieret, sed sic fieret vt lapides ipsi nullatenus secarentur instituit. Nempe suadenda magis & commendanda, quàm velut ex necessitate imponenda perfectio. Procul à Christianâ perfectione seruilis timor, & metus ignobiliter humanus. Non minacibus ferri ictibus, & concusso pœnæ tremore, Dominici altaris lapides expolire decet. Præstat, præstat, inquam, vt ex obuio cespite, rudi lapide & saxis informibus ac malè materiatis altare cõstruatur, quàm vt tundentis ferramenti seruili humanitus metu, foris dumtaxat expoliatur, elimetur, ac niteat. Hoc nitore plus sordet, à violento politore *polluitur.* Profectò non *inueniet gratiam apud Deum, qui seruili vrgente metu & humanâ quâdam violentiâ quamlibet dura & grauia fuerit sectatus.*

Hic vers. 11. & 12. Bona Ruth, quæ tot timendi caussas (quibus Orpha cessit) animosè deuorans, ad veram veri Dei religionem, humano metu contempto, per obstantia it alacris. Quod hîc magnificis verbis Boozus dilaudat.

5. Matth. 21. Cùm venisset Iesus in templum, & ibi doceret, interrogauerunt eum Principes sacerdotum, In quâ potestate id faceret? Tunc interrogauit eos Iesus, an Ioannis baptismus è cœlo, an ex hominibus esset? At illi cogitabant intra se, dicentes: *Si dixerimus, è cœlo, dicet nobis, Quare ergo credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam.* O timorem, Scribis & Pharisæis dignissimum! *O miseram* (inibi exclamat Euthymius) *hominibus placendi captiuitatem! Deum contemnunt, homines verò timent, & ad eorum gratiam omnia operantur.* Vide nunc vitiorum consequentias: Qui homines sic timet, Deum contemnit. O dissimulatum humani timoris sacrilegium, quod in imbecillo hominum metu egregiè transparet! Addit etiam, quòd omnia opera hominum sæpè inuitiat ac deprauat, quia *ad eorum gratiam omnia operatur.* Sanè humanus imbecillè metus, omnium humanorum operum excidium est. Heu quot valenter strages imbecillus hic timor operatur! O time sic homines timere!

Matth. 21. v. 26.

Euthymius.

Qui homines sic timet, Deũ contemnit.

6. Matthæi 2. sidereo stellæ ductu, ecce Magi ab Oriente venerunt Ierosolymam, dicentes: Vbi est qui natus est rex Iudæorum? *Audiens autem Herodes rex, turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo.* Bene turbatur, qui de acerbo conscientiæ reatu malè timet: sæua semper conscientia nequam præsumit; & dum in Deo hominem timet, caussas timendi, & calamitatem exaggerat. Subtiliter Augustinus lib. 4. de Symbolo ad Catechum. ita scribit: *Quid metuis Herodes talem regem, qui sic venit regnare, vt te nolit excludere? Quem quæris, Rex regum est; si velles securus obtinere regnum tuum, ipsi supplicares, vt ab illo acciperes sempiternum.* O infelix Herodis timor, humanitùs conceptus, & de regno anxiè sollicitus! Si humanus metus non te cum tuis turbaret, forsan regno non excidisses: quia ille Rex quem tu, præ illius metu, quæris ad necem, *sic venit regnare, vt te nolit excludere.* Exclusit autem, quia de eius aduentu inauspicato turbaris, quia illum diuinitùs promissum, & cælitùs aduenientem, humanitùs times tanquam Sceptri æmulum. En te miserum, qui tuam cladem, tui timoris ambitioni debes! Hæc tua præ timore *turbatio*, tui throni titubatio fuit; si huiusmodi pepercisses timori, & tibi meliùs consuluisses, & regno forsan minimè excidisses. Hic tuus inconsultus subdolè timor, quo anxiè turbaris, & turbatus exæstuas, profundioris tuæ ruinæ augurium est, & excidij tessera. O discat bene timere, qui malè perire timet!

Matth. 2. v. 3.

S. Augustin.

Herodis turbatio ac metus, fuit illius excidij tessera.

P. Didac. Celada in Ruth.

---

§. CXLVI.

Quàm sit tenax malitia peccati, & peccatorum fœcunda.

1. Tardum est & varium quod violenta consuetudo docet. Quidquid natura, & cognatus naturæ effectus tradit, & æquale est omnibus, & statim erumpit, atque in mores it. Quemadmodum lana quosdam colores semel ducit: quosdam nisi sæpiùs macerata & cocta non perbibit: sic vitiosos mores ingenia cùm accepere, protinùs præstant vitiatæ naturæ improbitate congenitâ. At virtutis professio nisi altè descendit, animum non colorauit, sed infecit; nihil ex his quæ promiserat præstat: quod abundè præstat vel recens vitium, etiam vltra sponsionem. Sæpè non multum refert, vtrùm prorsùs omittas virtutem, an aliquâ prauitate intermittas. Non enim vbi interrupta est, manet; sed, eorum more quæ intenta dissiliunt, vsque ad initia sua recurrit, quod à continuatione suâ peccando discessit. Ita dico, hoc interest inter consummatæ virtutis virum, & alium procedentis, & in probitatis tramite non semel lapsantis, quod inter sanum, & ex morbo graui ac diutino emergentem, cui sanitatis loco est leuior accessio. Hic, nisi solerter attendit, subinde grauatur, & in ea relabitur casu facili, à quo non facilè surgit. Vitiositas obstinatissima est, de facili se recuperat, & intermissos mores resculpit. Vbi pronus est lapsus, cognata est ruinâ, è quâ emergere per arduum est. O caue!

Ferè ex Seneca.

Sæpè nõ multùm refert, an virtutem omittas, an peccando intermittas.

2. Regius Propheta semel peccator, & diu pœnitens, de propitiato delicto nondum securus, Psal. 118. sic Deum alloquitur: *Erraui sicut ouis quæ perijt: quære seruum tuum, quia mãdata tua non sum oblitus.* Pulchrè per hanc vocem, *Erraui*, totum Psalmi scopum Dauid indicauit. Quid, inquit, opus est multis? Quære me tanquam ouem perditam, cùm sis pastor bonus. Et consultissimè dixit, *Quære*: nam ego ob nimium errorem non reperio modum reuertendi, nisi à te pastore quærar. Quasi dicat Propheta: Ingenuè fateor me errasse per scelerum auia, & à pietatis viâ longissimè declinasse: sed ipse fatuus error, & enormior lapsus, ad sublimius pietatis fastigium euehat quàm priùs tenui: ideò scilicet se quæri postulat, quia instar ouis errauerat; & hunc errorem ad sui defensionem inducit, & quodammodo gloriatur, quòd sic ouis errans, errorem agnouerit, & reditum postularit. Bene vidit Corderius, quòd hic locus lucem accepit à Parabolâ Christi Lucæ 15. in personâ boni Pastoris ouem perditam quærentis, & in humeros attollentis. Audiendus est hâc super re Ambrosius, sic fatus: *Vides ergo*, inquit, *quia errori renun-*

Psalm. 118. v. 176.

Lucæ 15. v. 4. S. Ambros. apud Cord. in Psal. 118.

renunciasse non vitij sed profectus est. Nec immeritò cæteris antefertur, quia plus est à vitio se reuocasse, quàm propè vitia ipsa nescisse. Profectò ouis perdita cæteris videtur anteferri; nam bonus Pastor nonaginta nouem alias in deserto dimittit, vt vnam illam quærat. Ergo tanti æstimatur ouis perdita, quæ agnoscens errorem, ab errore se reuocari satagit, vt super Christi Dei humeros sublimetur, & cæteris nonaginta nouem præferri videatur: *quia plus est à vitio se reuocasse, quàm propè vitia ipsa nescisse.* Hem! innocentiam pœnitētia æmulatur, imò propè excellere perhibetur? Sic est perarduum se in vitio sistere, & à vitio in virtutem reuocare? Sic error ad errorem, & peccatum ad peccandum trahit, raptat, aduncat? Quid tam difficile quàm sub carne ad vitia procliui, *vitia ipsa nescire?* Hoc, hoc, inquam, humanæ virtutis fastigium excellit: ast tam arduum est se post vitium à vitijs cohibere, & ab erroris viâ repedare, vt *plus sit à vitio se reuocasse, quàm propè vitia ipsa nescisse.* Quid exaggeratius?

Plúsne est, à vitio se reuocare, quàm vitia ipsa nescire?

3. Geneseos 3. primis Parentibus, vnius arbusculæ temperantia sub pœna capitali præcipitur, ipse autem illius interdicto esu, se cum totâ posteritate præcipitat, & mulctæ notis consignat. Verùm enimuerò misertus erroris Deus, ad corrigendum currebat. Currebat autem non mutatione loci; sed imagine quâdam terribili præsentiam cõtestatus. Illi terrore perculsi, seipsos transgressionis accusatores ac testes exhibentes, exilio suo suffragantur. Cùm enim audissent vocem Domini Dei ambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi. *Vocauitq; Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es?* O Domini in homines amorem! tanquam ignarus quęrit, quem culpa fugabat. Sanè ex immenso amore compellatio lamento similis. Pro amico fugitiuus lates? adsis coram compellante: ostende medico transgressionis vlcus: medicamenta habeo vulnere potiora, habeo subsidium, quo serpentis morsum curem. Sed cur tanta Dei acceleratio, vt fugitiuum, & præuaricatione exosum, tam festinanter quærat? Audiendus est inibi Chrysostomus, qui hâc super re, sic ad rem præsentem pulchrè philosophatur: *Mox vt vidit Deus quod factum fuerat, & vlceris magnitudinem, (Adami & Euæ) ad opitulandum festinauit, vt ne vlcus grassando fieret incurabile vulnus; idcircò, vt præueniat, accelerat; & velociter crescenti vlceri adest.* Heu! sic est arduum à patrato, & hærente semel vitio, ad virtutis ac sanctitatis sanitatem ac sospitatem emergere, vt sic Deus ad opitulandum festinet? Sic celeriter peccati vlcus, in vulnus incurabile recrudescit, vt tantâ Dei festinatione opus sit? Sic peccatum semel commissum altè radicatur, & vbertim propagatur, vt Dei solertia festinata, ne vltrà serpat & noxiè grassetur, actuosiùs inuigilet? O quàm est operosè arduum, vnius peccati radices extirpare, & propagines inhibere, ne vbertim serpat, & fœcundè grassetur! Hem! peccati morbus festinanter curandus est, ne cunctationis lenocinio auctus, inidoneus curationi reddatur? Quare Deus, bonus animarum medicus, *ad opitulandum festinauit, vt ne vlcus grassando fieret incurabile vulnus.* O quàm est ardua peccati semel commissi curatio salubris; & scelerosa Diaboli tela semel infixa, strenuè refigere!

Gen. 3. v. 9.

Peccati vlcus grassando fit incurabile vulnus.

S. Chrysost. homil. 17. in Genes.

Exodi 32. Moyse moram faciente, impudens sacrilegè populus factitium Deum ab Aarone peruicaciter expetit. Aureis autem monilibus expetitis, & vltrò oblatis Aaron *formauit opere fusorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem. Dixeruntque: Hi sunt Dij tui Israël, qui te eduxerunt de terrâ Ægypti.* Sanè bruta idololatricè impietas: quod muliebre ornamentum nuper fuerat, in barbaræ ingratitudinis officinâ in brutum Numen recuditur. Ethico autem sacramento non vacat, quòd cùm fusoriâ arte vitulum excuserint, confestim adclamauerit: *Hi sunt Dij tui.* Vnúsne vitulus, plures Dij putantur? Non plenè integer vitulus formatur in Numen; & iam tanquam vnus plures, nomine pluratiuo censetur? Quæ est hæc tam fœcunda subitò Numinum multiplicatio? Hæc verba exponens Ambrosius, sic ad rem scribit: *Hi sunt Dij tui Israël, &c. Cur autem caput vituli exierit; sequentia docent. Quia significabatur futurum, quòd Hieroboam posteriore tempore hoc genus sacrilegij induceret, vt populus Hebræorum adoraret vitulos aureos.* Ecce tibi vnicus vitulus sceleroso Idololatriæ ingenio, multiplex est, & multi *Dij* nominatur. O! sic sacrilegium sacrilegia parturit? sic impietas impietatum fœcunda est? Nimirùm in vno tunc *vitulo* sacrilegè erecto, Hieroboami *vitulos* multiplicatọ sacrilegio olim adorandos, præ properè colũt; & præcoquâ impietate iam nũc venerantur. O vberes peccatorum propagines! Vnus vitulus in sacrilegum numen erectus, sic est fœcundum adsimilium sacrilegiorum augurium, vt execrabiles Hieroboami vitulos, tanquam Israëlis Deos, iam tunc infaustè ominetur. Heu tam altas vnum peccatum radices moribus humanis agit, vt pœnalissimo per Moysen inflicto supplicio, non modo non extirpetur; sed ad impietatem sic pullulet, vt iam tunc vnus sceleste *vitulus*, velut plures *Dij* sacrilegè nominetur! 4.

Exod. 32. vers. 4.

S. Ambros. apud Caten. Lipom. ibid.

Vnus vitulus tur plures Dij ab Hebræis nominatur?

Redeat iterùm idem Exodi locus, multarum ethicè expensionum fœcundè grauidus. Itaque moram faciente Moyse, vt legem Dei digito scriptam, & lapideis tabulis insculptam portaret, per quam, quasi per regiam viam Hebræus populus ad veram terram Promissionis rectà pergeret; impudenter ab Aarone expetit: & (ô malum!) extorsit Deos, qui illis præcederent. Ergo expetitas vxorum ac filiorum aureas inaures, Aaroni vltrò deferunt, vt feminarum ornamenta refingat in Deos. *Quas cùm ille accepisset, formauit opere fusorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem.* Eccur Hebrææ gentis sacrilegium, *vitulum* potiùs mauult, quàm alterius Idoli argutam effigiem, aut cælestia referentem, aut quæ nobiliores è terrâ animantes exprimeret? Anselmus Laudunensis in glossâ Interlineari, sic respondet: *Quia bouem adorauerunt in Ægypto, aliud forsitan idolum non susciperent.* Sic vitia interextincta repullulant? sic ad iteranda delicta adigunt? olim in alijs spectata scelera, sic ad simile sacrilegij imitamentum impellunt? Verùm Hieronymus ab Oleastro sagaciùs explorans significantiam Hebrææ vocis, pro quâ Vulgatus *vitulum* exscribit, sic peritè scribit: *Vox Maagal significat semitam, & propriè* 5.

Exod. 32. vers. 4.

Ansel. Laud.

Oleaster.

Adoratus vitulus, est semita inter duas macerias clausa quare?

propriè viam inter duas macerias clausam: vnde Agel significare videtur vitulum, quod in pede habeat quasi viam clausam inter duos parietes. Pulchra sanè in re litterariâ moralitas. Scilicet dum Hebræa gens idololatriam in *vitulo* reuerenter adorato dedicauit; tunc colit, adorat, seu ingreditur *semitam inter duas macerias clausam*: quæ significatur in *vitulo*; siquidem *vitulus in pede habet viam clausam inter duos parietes.* Ecce tibi profundum sacrilegij, seu grauioris flagitij sacramentum. Nimirùm qui primò delinquit, adorat *vitulum*, id est, ingreditur *semitam inter duas macerias clausam*; in quâ sic impingit, vt nec exitus pateat, & repedare perarduum sit. O bonum semel delinquentis hieroglyphicum! *vitulum* enim colit, quod perinde est, ac *semitam inter duas macerias clausam* semel ingredi.

Hic vers. 11. & 12. Hinc Ruthæ gratulari licet, quæ Idololatriæ, ac scelerum viam à cunis ingressa, *semitam*, inquam, *inter duas macerias clausam* (in quâ Orpha irreuocabili gradu impegit) ipsa piè *obstinato animo* exitum feliciter inuenerit, dirutâ strenuè sacilegij maceriâ quæ gradum inde reuocare vetabat. Quare abiuratâ idololatriâ, repudiato cognationis blandimento, charissimæ patriæ amore excusso; in cœcâ vndique clausâ viâ, aditum inuenit, quo è sacrilegâ Moabitide, ad terram Promissionis felix pergeret, & auspicato teneret.

---

§. CXLVII.

Virtus, etsi in intimis perficitur, opportunè extrinsecùs publicata, altiùs & permanentiùs fundatur

1\. Prouerb. 6. post vers. 8. apud LXX. S. Ambros. 5. Hexame. cap. 21. S. Hieron.

DE apum gymnasio, sic hominum mores Salomon erudit: *Vade*, inquit, *ad apem, & disce quomodo operaria est: operationem quoque, quam venerabilem facit*; Ambrosius legit, *mercatur*. S. Hieronymus in cap. 3. Ezechielis habet: *Vade ad apem, disce quomodo operatrix sit, & opus suum castum faciat.* Quæ est hæc casta & arguta apum sapientia, quam vir sapiens in virtutum studio ediscere debet? Sapienter S.

Antiochus. Antiochus homil. 43. *Vir*, inquit, *intelligens ingeniosam, & solertem imitatur apiculam. Quos externè legerit flosculos defert in aluearium, internè*

De apis exemplo, virtutem operari expedit.

mellificum, fauumque operosius conficit. Itaque argutè operosum *venerabile* ac *castum* mellificij opus *internè confici*; sed priùs *externè* ad florilegium ex alueario exit. Scilicet ante se florilegam & mellificam ostendit, quàm intimiùs fauos concinnet, & ad saporem condiat. Sic vellem in re virtutis, vt eius perfectio *internè* elaboretur, & intimiùs conficiatur; sed sæpe expedit, vt *externè* quis etiam virtutem profiteatur, & se virtutis asseclam prodat. Dicam Hispanè: *No pocas veces importa exteriormente declararse, y hacerse de parte de la virtud*, qui est huius thesis labor.

2\. Ioannis 14. sic Christus in passionis ac mortis vestibulo Discipulos suos alloquitur: Si di-

Ioan. 14 v. 16. ligitis me, mandata mea seruate. *Et ego rogabo Patrem, & alium paraclitum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis.* Quasi dicat: Si perseueraueritis in meâ dilectione, & mandatorum obseruatione, vobis impetrabo Spiritum sanctum, quem in vos effundet Pater in Pentecoste, qui erit vobis, sicut ego hactenus fui, Aduocatus, Intercessor, Orator, & Exhortator, incitator, impulsor, consolator; hæc enim Græcè Paracletus significat, quod nomen Spiritui sancto nuncupatim accommodatur: Ex eo autem quòd ait, *Vt maneat vobiscum in æternum*, inferunt meritò expositores, quòd Spiritus sanctus semper maneat in Ecclesiâ, ac fidelibus assistat, vt Paracletus, id est, consolator in afflictionibus, & impulsor ad omnem virtutem. Ex hâc receptissimâ doctrinâ subtiliter arguit S. Augustinus: *Quomodo mandata obseruabimus; vt eum* (Spiritum sanctum) *accipiamus quem nisi habuerimus, mandata seruare non possumus?* Respondet ad rem tempestiuè: *Habet Spiritum sanctum qui diligit; & habendo meretur vt plus habeat, & plus habendo plùs diligat. Iam itaque Spiritum sanctum habebant Discipuli, sed dandus eis erat ampliùs, habebant occultè; accepturi erant manifestè.* ô bonus à bono Auctore commentarius! Nempè ante publicum Spiritus sancti aduentum, eum proculdubio Apostoli habebant, alioqui non potuissent, nec Christum diligere, nec eius mandata hactenus obseruasse; ergo habebant quidem, sed *occultè*: *Manere* autem cum Discipulis *in æternum* dicitur, quando *dandus eis erat manifestè*, quando palàm Spiritus sancti instinctu se intrepidè profitentur Christi asseclas, & Euangelicæ doctrinæ sectatores. Itaque cùm Discipuli Spiritum sanctum habentes, audiunt ex Christi ore, eundem se accepturos, *vt maneat vobiscum in æternum*; perinde est, interprete Augustino, ac quem *habebant occultè, accepturos manifestè*, quasi *permanentia* in virtute, sit sectandæ virtutis publicatio, humana formidine animosiùs excussâ. *Publicarse por la virtud sera permanecer en ella.*

Estne permanentia in virtute, sectandæ virtutis publicatio?

S. Augustin. inibi.

3\. Ex hâc Augustini expositione facula accendetur, quâ clarari ethicè possunt subobscura illa Christi verba, quæ Ioannis 15. vers. 4. subdit: *Manete in me, & ego in vobis.* Bene est, adhortetur Christus Discipulos, & in eis fideles omnes, vt in Christo maneant, tanquam palmites in vite: Quid autem est, quòd etiam eosdem Discipulos adhortetur ipse Christus, vt Christus ipse in eis maneat? An non hæc permanentia ipsiusmet Christi opus est, ex suo ipsius arbitrio pendens? Quale ergo est, vt à Discipulis Christus petat, vt ipse Christus in illis maneat? *Manete*, inquit, *in me, & ego in vobis.* Verùm τὸ *manere*, nuper Augustinus accepit pro *publicè* habere, quod habebatur *occultè*. Ait enim: *Vt maneat vobiscum in æternum. Habebant occultè, accepturi erant manifestè.* Ergo Christus ethicè à Discipulis exigit, vt publicè se prodant eius Discipuli, & ipse se publicabit manifestè eorum Magister. Quasi manere in Christo, in idem recidat, ac se pro Christo, Christique doctrinâ publicare. Nempè ait Christus, *Declaraos por mi, y dadme por declarado por vos otros.* quasi Christi permanentia, sit externæ publicationis sequela, aut cum eâ vices arcanè reciprocet.

Ioan. 15. v. 4.

Manifestè Christum sequi, est Christi in eo permanentia?

S. August.

4\. Canticorum 8. hæc vox Ecclesiæ sponsæ ad sponsum Christum auditur: Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ,

Cant.8.v.1. *vt inueniam te foris* alij *in foro*, alij *in agro,*) *& deosculer te,& iam nemo me despiciat.* Syrus pro *deosculer te*,habet,*laudabo te.* Tres Anonymi apud Theodoretum, hæc tribuunt animæ sanctæ optanti secundum Christi aduentum. At S. Gregorius, Theodoretus, Cassiodorus, & alij hæc tribuunt Patriarchis desiderantibus Christi Incarnationem: *Foris factus est* (ait Ambrosius) *qui erat intus. Vide illum intus quando legis,quòd in sinu est Patris: cognosce illum foris, quando nos quærit vt redimat.* Nempè Dei Filium, qui intus est in sinu Patris, debemus foris quærere, & foris profiteri Redemptorem, scilicet humanitate indutum, nosque passione suâ redimentem. Quod explicatiùs inibi tradit Philo Carpatius: *Tunc enim*, inquit, *foris inuentus est sponsus, & osculatus à Sponsâ, cùm humanitate vestitus, & extra Ierosolymam crucifixus, eam ipsam à sempiternâ morte redemit.* Ecce tibi sponsus Christus *foris* quærendus est, *foris* inueniendus est, *foris deosculandus*, id est,adorandus,& sic *laudandus* est, *Foris* ac publicè venerandus est, quin retardet improperium crucis, & peracerbum passionis probrum. Quod nisi anima sancta animosè præstiterit, non effugiet, quin reliquis fidelibus despectui sit. *Quis mihi det,vt inueniam te foris, & deosculer te, & laudem te, & iam nemo me despiciat?* Quasi despicabilis sit anima, alioqui in occulto pia, quæ Christum crucifixum, *foris* non quærit,*foris* non inuenit, *foris* non profitetur, & publicâ professione *laudat.* Suos nimirùm recessus habet virtus, cui diuini oculi, satis amplum theatrum sunt: sed aliquando piâ quâdam ambitione, foras exire, ac se prodere satagit, ne despectui habeatur, dum publicatione despectum declinat, & animositatis mercatur elogium.

(Margin: Syrus. Tres Anon. S. Gregor. Theodoret. Cassidorus. S Ambros lib.de Instit. virg.c.1. — Philo. *Despectui est virtus, quæ Christum crucifixum foris non quærit.*)

5. Geneseos 35. Iacob è Mesopotamia redux, cum totâ familiâ habitat in terrâ promissionis, quam Idololatria superstitiosè circumcircà occupabat. Quin & in suâ familiâ adhuc è domo soceri Laban, reliquiæ supererant Idololatriæ. Iacob ergo iussus sacrificare Deo in Bethel, conuocatâ omni domo suâ, ait: Abijcite Deos alienos qui in medio vestri sunt, & mundamini,ac mutate vestimenta vestra. Surgite,ascendamus in Bethel, vt faciamus ibi altare Deo. Ecce quàm se palam cum totâ familiâ veri Dei cultorem publicat. *Dederunt ergo ei omnes Deos alienos quos habebant, & inaures quæ erant in auribus eorum: at ille infodit eas subter terebinthum.* Potuisset Iacob,alioqui opum conquirendarum diligens attentus, idolorum materiam, puta, aurum, argentum in vsum alium, etiam sacrum (licèt id neget Abulensis) conuertere: sed noluit, ne publicè tanquam vnius veri Dei cultor, & Idololatriæ abiurator à vicinis idololatris habitus, vel idololatriæ vestigium in suâ familiâ permitteret. Hoc Iacobi factum expendens S. Bruno, ita scribit: *Dederunt ei omnes deos alienos, & inaures*, &c. *Nemo enim habitat in domo Dei* (Bethel, inquam,) *qui dijs seruit alienis. Iacob autem deos infodit, vt & mortui intelligantur: inaures verò, vt nemo vlterius in corū memoriâ aures hominem sollicitare præsumat.* Scilicet Iacob palam cum familiâ, idololatriæ abiurationem professus, parum fecisset,si idola (idola, inquam, affectuum, quæ est Brunonis mens, & allegoriæ medulla) confringeret,aut liquefaceret,& ad vilissimos quosque vsus contemptim destinaret; nisi illa tanquam mortua sepeliret, vt quæ videre non poterant, nec videri possent,sed velut putre falsorum numinum cadauer haberentur. Insuper *inaures* etiam infodit, vt cum visu, auditum, ac inde memoriam eorum æternum tumularet. *Inaures verò infodit, vt nemo vlteriùs in eorum memoriâ aures hominum solicitare præsumat.* O! sic affectuum ac vitiorum idola tumulat, qui semel animosè virtutem publicè professus est? Sic sollicitant pertinaciter voluptabilia strenuè repudiata, vt vel aures sepeliendæ sint, ne emortuum atque sepultum idolum, adhuc viuere in memoria præsumat? Idcirco cautus ac prudens Boozus, non gratulatur Ruthæ de abiuratâ idololatriâ; sed de patriæ desertione, & verâ veri Dei religione nouiter susceptâ; ne vel idolorum, quæ ex animo abiurauerat, vel memoriam exsuscitet.

(Margin: Genes.35. v.4. — Abulensis. — *Cur Iacobus idola cum inauribus infoderit.* — S. Bruno apud Tilm. ibid. — *Vel leuis occasiuncula vitanda est, vel abendi timore.* — *Aures sepeliendæ sunt, ne suggerant vitij memoriam.* — Hic vers.11. & 12.)

Prouerbiorum 15. sic monet Salomon: In abundanti, id est, exundante iustitiâ, virtus maxima est. *Labia sapientium disseminabunt scientiam: cor stultorum dissimile erit.* Hebraicè, *Cor stultorum non sic*, sicut cor sapientis, qui disseminat scientiam. Verùm pro τὸ *disseminabunt*, Paraphrastes Chaldæus habet, *Labia sapientium notam faciunt scientiam.* Symmachus verò profundè habet: *Labia sapientum custodiunt scientiam.* Mirum sanè est,quòd Sapiens dum virtutis sapientiam,illam disseminando, *notam facit*, tunc,tunc quidem illam *custodire* dicatur; quasi dum illam *notam facit* (quòd sæpè ambitioni adscribitur) si tempestiuè fiat, pro idoneâ occasionis opportunitate, illam *custodire* dicatur. Aliquàndo enim virtus, cùm fidei, aut bonorum morum tutela exigit, exertâ declaratione suscipit incrementum, *nisi publicetur, elabitur*, vt ex Senecâ aliàs adnotauimus. Idcircò labia sapientium, cùm virtutum *notam faciunt*, & illam *disseminant*, tunc *custodiunt*, ne clancularià dissimulatione elabatur. Sæpè cautela,inuidiæ malè refuga,dum ex publicatione virtutis temporalia detrimenta timet, vitutis iacturam non metuit: tunc enim nisi publicetur, elabitur. Pusillanimi est, cautioris prudentiæ specie, vitium colorare. *No pocas veces importa declararse por la vertud.* 6.

(Margin: Prou.15.v.7. Hebræus. — Chaldæus. — Symmach. — *Aliquando virtutem notam facere, illam custodire est.* — Seneca.)

§. CXLVIII.

Improbitatis laus, fomes peccandi est, morbus incurabilis, pœnitentiæ defraudatio, & vitiorum persuasio, magno luenda.

IMpudens mali laudator,adurit æstu suo virtutis herbam, frutices, flores, fructus, decinerat radices, & quidquid vitam promittebat. 1. Nam improbitas tectiùs commēdata, fiduciam quandam delinquendi animis ingenerat; cùm credere incipimus, quæ dici gaudemus, & esse vellemus. nimis faciles in fidē sumus, cùm laudata delicta,delinquendi licentiam propinent, & ne quid non liceat seriò agitur. Animos addit qui laudat, & audentiorem laudatio facit, & ad

Mali laudator peccandi fomes eſt, & peccatorum nutritor. S. Cyprian apud Politic. Chriſt. p. 1. c. 18.

& ad paria aut deteriora quaſi manu ducit, audeo dicere: Tolle ſcelerum laudatores, & multa ſcelera ſuſtuliſti. nemo enim ferè gratuito improbus aut malus eſt: alitur, creſcitque improbitas laudibus. Seca hunc riuum, areſcent improbitatis ſurculi, nec arbor iam vlla noxios protrudet fructus. Docet hoc Cyprianus: *Qui peccantem blandimentis adulantibus palpat, peccandi fomitem adminiſtrat; nec comprimit delicta, ſed nutrit.* Itaque mali laudator dum peccantem laudibus ſuis palpat, peccandi fomitem, ac nutrimentum perniciosè adminiſtrat. O ab improbitatis laude, malè geminatum *peccandi fomitem!* Vno fomite æſtuamus ad malum, quid fomites multiplicas, quibus vitia flabelles, atque ſufflammes?

2. Paulus ad Romanos 1. acerrimè inuehitur in antiquos Philoſophos, quaſi traditos in reprobum ſenſum, repletos omni iniquitate, malitiâ, fornicatione, auaritiâ, nequitiâ, plenos inuidiâ, homicidio, contentione, dolo, malignitate; ſuſurrones, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordiâ. Vnde tanta ſcelerum colluuies, priſcos Philoſophos inceſtauit, attaminauit, conſtuprauit? Subdit Paulus: Qui cùm iuſtitiam Dei cognouiſſent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte: *Et non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.* Quaſi dicat: Philoſophi & ſapientes cùm præter alia quæ de Deo didicerant, etiam iuſtitiam Dei cognouiſſent, ſecundùm quam digni ſunt morte qui talia, quæ longo cenſu commemorata ſunt, agunt, non ſolùm tamen ipſi ea faciunt, quod in multis ignorantiæ aut infirmitati poterat imputari; verùm etiam conſentiunt alijs talia facientibus, id eſt, ea in alijs ſuo conſenſu, laudatione, & auctoritate fouent. Hoc enim abſque dubio maioris erat malitiæ, quàm ſi ipſi ſolùm malitiam perpetraſſent. Nam is qui facit, ſemel peccat; qui autem non ſolùm auctoritate ſuâ conſentit, & laude fouet, in ſe, & in alijs peccat ſcelere ſcelerum fœcundo. Quæ eſt luculentior Chryſoſtomi expoſitio in homil. de Dauid & Saule; *Quemadmodum ex aduerſo,* inquit, *prauitatem non æmulari tantùm, verùm etiam in eâ viuentes laudare, ſupplicium haud mediocre nobis conciliat: & ſi fas eſt quiddam nouum & admirandum dicere, grauius ſupplicium quàm manet illos ipſos qui malè viuunt. Id declarans Paulus, poſtquam omnem malitiæ ſpeciem enumerarat, accuſaſſetque omnes qui leges Dei conculcant, de illis ipſis mox ſubijcit: Qui cùm Dei iuſtitiam noſſent, quòd qui talia faciunt digni ſunt morte, non ſolùm ea faciunt, ſed & comprobant facientes: demonſtrans hoc eſſe grauius illo. Nam collaudare inſuper delinquentes, quod ad ſupplicij pertinet æſtimationem, longè plus eſt quàm delinquere.* (Audi neruosè argutam Chryſoſtomi rationem, quâ eiuſmodi laudatorum malitiam exaggerat) *Idque iure optimo propterea quod hoc ſuffragium proficiſcatur ab animo plenè corrupto, & inſanabili morbo laborante. Siquidem is dum peccat, condemnat interim peccatum ſuum, poterit aliquando temporis progreſſu ad ſe redire: cæterùm qui laudat malitiam, is ſeipſum priuauit curatione quam adfert pœnitentia.* Ecce tibi quàm ſit ineluctabilis eorum malitia. qui malitiam laudant, & laudibus ſuadent. Sanè morbus dicitur *inſanabilis*, quia præuia malitiæ laus, dum pœnitentiæ medicinam auertit, curationem præfocat & quandam in flagitijs obſtinationem laudatione animitùs implantat. O fuge hanc laudum peſtem, quiſquis animæ ſanitatem amas!

Ad Rom. 1. v. 32.

S. Chryſoſt. *Qui malitiã laudat, incurabili morbo ægrotare dicitur, quare?*

Marci 3. hanc ſeueriſſimam ſentẽtiam Chri- 3.
ſtus pronunciat: Amen dico vobis, quoniam omnia remittentur filijs hominum peccata, & blaſphemiæ, quibus blaſphemauerint: *Qui autem blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non habebit remiſſionem in æternum, ſed reus erit æterni delicti.* Prolixum nimis foret penitiùs nunc diſquirere, quodnam ſit hoc peccatum, quod *non habeat remiſſionem in æternum.* Porrò ſi remittuntur filijs hominum peccata *omnia*, ecquod erit peccatum quod nunquam dimittitur? Sanè peccatum irremiſſibile, infinitam Dei miſericordiam dedecere videtur. Quin & humanæ imbecillitati ad vitia potenter lubricæ, parum videtur idonea peccati irremiſſibilitas, quæ negotium æternæ damnationis præmaturè abſolueret. Quale eſt hoc peccatum, quod ſic impœnitentiam habet comitem, vt *non habeat remiſſionem in æternum?* Non diſquiro nunc exactè quodnam ſit hoc peccatum, in quo perueſtigando valdè ſudat Interpretum & Theologorum induſtria: at vitiorum laus, ſeu malorum commendatio, irremiſſibile peccatum afflare videtur. De quo reatu culpat improbitatis laudes S. Maximus, (edoctus ex Chryſoſtomo) Serm. 43. ſic ſubtiliter fatus: *Qui improbitatem laudat, eam pœnitentiæ remedio fraudat.* O bellè! Scilicet *qui improbitatem laudat*, eiuſmodi præconio eam iniquitate laudando exuit, & probitatis ſpecie colorat laudationis arbitrio: quare *improbitatem pœnitentiæ remedio fraudat:* & inde *non habebit remiſſionem in æternum.* Porrò quem animitùs commiſiſſe pœniteat, quod vulgari præconio cohoneſtari audit? Sanè pœnitentia, improbitatis deteſtatio eſt, quâ pœnitens reatûs abominati arbitrio, remiſſionem ſceleris negotiatur. Ergo quod *pœnitentiæ remedio fraudat, remiſſionem in æternum* aufert. Noxa putatur leuicula, & velut delictum ludicrum, *improbitatem laudare*; & tamen, quia pœnitentiæ remedium excludit, improbitatem remiſſione fraudat. Quis enim verè doleat commiſiſſe, quod multorum præconijs coram celebratur? Exinde *qui improbitatem laudat, eam pœnitentiæ remedio fraudat.*

Marci 3. v. 29.

Qui improbitatem laudat eam pœnitentiæ remedio laudat. quare?

S. Maximus. S. Chryſoſt.

Geneſeos 12. magnificarum ſpõſionum gra- 4.
to lenocinio, è patrio ſolo, auitâ hæreditate, & dulci cognatione, Abrahamum euocat Deus. Faciam te, inquit, in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, eriſque benedictus. *Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi.* Larga quidem benedictio, & opulenta felicitas dicitur eis qui bene de Abrahamo dicunt, eumq; laudibus celebrant. E contrario autem hi, qui eum vituperijs dehoneſtant, infami execratione mulctantur. Grande quidem præmium, & cum maximis comparandum; nec è diuerſo minor eſt ſupplicij reatus. Pulchrè Chryſoſtomus aliàs aliorsùm laudatus: *Quemadmodum,* inquit, *non modò qui mala faciunt, ſed etiam qui laudant eos,*

Gen. 12. v. 3.

S. Chryſoſt. apud Anton.

eiuſdem

Anton. in Mellissâ l. 1. Serm. 51. *Qui malum, laudat grauius meretur supplicium, quàm qui patrat.* S. Maximus Serm. 43.

eiusdem aut grauioris quoque participes erunt supplicij: ita qui bonos laudant & admirantur, consortes erunt coronarum quæ illis destinatæ sunt. Exemplum autem & argumentum in Scriptura habemus: Dixit Dominus ad Abraham: Benedicentes tibi benedicam, & execrantes te execrabor. Hanc Chrysostomi sententiam exscripsit etiam S. Maximus Serm. illo 43. Vide hic inidoneæ laudationis sacramentum. Scilicet qui vituperanda laudat, & improbos peregrinâ laude extollit, dignus est qui adsimilem, imò & multò *grauiorem* subeat pœnam, ac qui commisit flagitium, quod laude commendat; quasi laus improbitatis, eiusdem improbitatis reatum combibat, bibulo supplicij commercio, de fœdere eiusdē culpæ, quam laudatione haurit. Et quod mirere magis, eiusdem culpæ participium, *grauius supplicium* meretur; ac si eiusdem culpæ laudatione particeps, grauiùs culpetur, & mulctetur pœnaliùs. *Non modo qui mala faciunt, sed etiam qui laudant eos, eiusdem aut grauioris quoque participes erunt supplicij.*

5. In hoc cap. 2. valdè beneficum se Boozus erga Rutham exhibet, illamque coram egregiè laudat. Ne autem bonus ac princeps vir imbenè laudem collocasse videatur, & mulierculam ignotam, Moabitidem de incesto oriundam, nuper idololatram, & de idololatriâ suspectam, & de nimiâ egestate, & gentis suæ licentiâ, impudicitiæ vicinam; illius laudandæ caussam consultissimè euulgat: *Nunciata sunt mihi*, ait,

Hic vers. 11. & 12.

omnia quæ feceris socrui tuæ post mortem viri tui: & quòd reliqueris parentes tuos, & terram in qua nata es, & veneris ad populum quem antea nesciebas. Retribuat tibi Dominus pro opere hoc &c. Et quasi hęc euulgata virtutis fama, non sufficeret, addit cap. 3. *Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas vrbis meæ, mulierem te esse virtutis.* Eccur Boozus laudes Ruthæ exhibitas sic altè fundat? in re laudis, quare sic scrupulosè agit? Dum largè effunditur in Ruthæ laudes, laudandi caussas simul exaggerat, ne dum Moabitidem laudat, immeritâ forsan laudatione laudem vituperet. Quâ de re audiendus est S. Maximus Serm. 11.

Qui improbitatem laudat, præmia virtutis vitio impendit.

S. Maxim. ex Dion. Chrysost.

Omnium vitiorum, inquit, *turpissimum adulationem inuenias licet. Primùm enim laudem rem pulcherrimam & iustissimam corrumpit, vt iam ne si verè quidem adhibita fuerit, fidem mereatur: & quod indignissimum est omnium, virtutis præmia vitio donat, vt sceleratiùs facere videatur quàm qui nummos corrumpunt & adulterant: hi enim suspectos reddunt nummos, illi virtutis fidem labefactant.* Quid adeò turpe, quàm virtutem debito sibi præmio defraudare, & præmia virtutis vitio impendere, sicque *virtutis labefactare fidem*? Nutat fides laudis virtuti impensa, dum vitio indifferenter adscribitur. Quin & istiusmodi laudatio, improbitatis persuasio est; *Si me* (ait Nazianzenus) *vitijs obnoxium optimum existimares, quid me facere oporteret? deterior ne fierem, vt magis tibi placerem?* Itaque improbitatis laus, fidem virtutis labefactat, improbitatem suadet, eamque pœnitentiæ remedio scelestissimè fraudat.

Improbitatis laudator, improbitatem persuadet. S. Nazian. apud S. Maxim. supra.

§. CXLIX.

Auara opulentia, vitiorum supellex est, cœli exheredatio, & impius Christi contemptus.

PVlchrum auaræ Opulentiæ vituperium adijcit quispiam ethicè eruditus: Maximum opprobrium diuitiarum est, alimenta vitiorum esse, origanum voluptatum, libertatem peccandi, clauem auream scelerum. Anne parum malum erit per quod mali simus? Maleficij etiam exanimalia instrumenta legibus damnantur. Et si nominibus cum Eucherio licet seriò ludere: *Quædam societas est penè etiam nominis duabus hisce rebus, Vitijs, & Diuitijs.* Ægrè sine opibus gubernantur vitia, quorum illæ velut manubria & capuli sunt, quibus apprehendi solitant. Ferè aurum omnium malorum, aut quæ facimus, aut quæ patimur, caussa est. Intimanda est tibi hæc ab illo vox:

1. *Euseb. de Arte volupt. lib. 6. c. 27.*

Eucherius, Opulentia est clauis aurea ad vitia.

En ego tempestas, ego tota insania mundi;
In me, inquit, vobis æther ruit, & mare surgit,
In me terra procul, mors prima, nulla Dei spes.

O time perdi auaris opibus, nisi tu prior illas perdas, aut procliuem earum affectum procul ablegaueris. Cupidinem earum, inimicorum vota cense, & cælestium bonorum certa exheredatio.

Geneseos 27. denarratur notissima illa Iacobi fraus, seu potiùs arcanæ veritatis inuolucrum. Subdolâ itaque paternæ benedictionis subreptione efferatur Esaü, & ferinâ rabie dolenter irrugiens aduersùs Iacobum doli artificem, adhuc à charo patre ipsius peramante, vlteriorem benedictionem extorquere præsumit: *Num vnam*, inquit, *tantùm benedictionem habes, pater? mihi quoque obsecro vt benedicas.* Cumque eiulatu magno fleret Esaü, aduertēs Isaac, quòd Iacobum benedictionum Abrahæ constituerat hæredem, dixit ad eum: *In pinguedine terræ erit benedictio tua*, &c. Quid vltra etiam à beneuolo patre Esaü requirat, bene scius, Iacobum per benedictionem paternam factum fuisse benedictionum Abrahæ, id est, cælestium bonorum ex asse hæredem? Et quidem terræ benedictionem, ad quam sic hiat, dubitando notanter expetijt: *Num vnam tantùm benedictionem habes?* Quæ verba sic elucidat Bernardus apud Tilmannum indidem: *Pretiosa est*, inquit, *diuina consolatio, nec omninò tribuitur admittentibus alienam. Infelix Esaü qui dixisti: Num vnam benedictionem habes, pater? Quantò meliùs diceres cum Prophetâ: Vnam petij à Domino, hanc requiram.* Addit opportunè Bernardus: *Indignus enim benedictione cælesti conuincitur, qui dubio quærit affectu, duplici petit intentione.* Nimirùm indignus probatur bonorum cælestium, qui simul cum illis mundialia bona hianter requirit. Et sanè cum temporarias facultates ac diuitias expetit, interrogatione eas postulat, aiens: *Num vnam tantùm benedictionem habes, pater?* & inde *dubio quærit affectu.* Bene quod interrogatione dubitanter expetitur, *dubio quæri affectu* perhibetur. Dubiúsne est affectus eius qui ad

2. *Genes. 27. v. 38.*

Spiritualium ac temporalium bonorum rarus est nexus.

S. Bernard.

Psal. 26. v. 8.

Bona temporalia interrogando, & dubio affectu quæri perhibentur.

qui ad hæc mundialia bona sic hianter suspirat? Profectò *dubius* est *affectus*, an desideret bona temporalia quæ petit? an exheredari à cælestibus, quæ simul haberi non possunt? an potiùs expromptam vitiorum omnium occasionem requirat? Hæ, hæ, inquam, sunt ordinariæ malarum opum consequentiæ. Idcircò profundè per interrogationem de pinguedine terræ locupletari petit, qui *dubio affectu* quid petit, ignorat: quod si sciret à petendo abstineret, ne reproborum typus fieret. *Indignus benedictione cælesti conuincitur, qui dubio quærit affectu. Quantò melius diceret cum Propheta: Vnam petij à Domino, hanc requiram!* Bona Ruth, quæ suæ Moabitidæ, ac paternæ hæreditati renunciat, vt hanc *vnam* cum nepote Dauide quærat, & quæsitam inueniat.

Hic vers. 11. & 12.

3. Ioannis 12. propè vestibulum passionis conuiuium Christo in Bethaniâ instruitur. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici, pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & Domus repleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo Iudas Iscariotes, qui eum erat traditurus: Quare hoc vnguentum non venit trecentis denarijs: & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, *Sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat.* Quæ Iudas ministerio portabat, furto exportabat. Hinc non leuis quæstio inter Commentatores exoritur, quare Christus Deus furaci Apostolo loculos permiserit? Alij autem sagaciùs quærunt, eccur Diabolus sic ad auaram proditionem Apostolum instigauerit? Moralissimè Isidorus Pelusiota libr. 3. Epist. 385. ita scribit: *Quid est, quamobrem Iudam non ad libidinem, sed ad proditionem Dæmon impulerit? Nimirùm quia partem illam præsidijs firmatam videbat; eam autem quæ ad auaritiam pertinebat, infirmam & imbecillam. Ex crumenæ enim furto, in spem venit, vt ipse ad proditionem quoque facilè se conferret.* Nimirùm malus Dæmon, quâ pollet sagacitate, Iudæ appetitiones exploratas habuit; cùm animaduertit illum in auaritiam procliuem, inde fiduciam concepit vsque ad Christi Dei proditionem sensim pertrahendam. Primò illum impulit ad crebra modicè furta, paulatim maiora, quæ Sacrilegia à Theophylacto censentur: nam in suum rapiebat vsum, quæ in diuinum dabantur. Dein eodem auaritiæ affectu ad maledicam detractionem imprudenter instigauit. Denique impiè infidam Christi Dei proditionem extorsit. Vide nunc ad quod malorum barathrum immodicus pecuniæ amor trahat incautos. Heu Christi Deicidis tradendi conceptaculum, auara opum cupiditas extitit! Quid tam funestum ac execrabile facinus, nisi auaritia persuasisset? *Ex crumenæ enim furto, in spem Diabolus venit, vt Iudas ad proditionem facilè se conferret.* Sic est procliue iter, ex auaritiæ affectu ad Dei ipsius proditionem? O caue impotentem huius passionis vim, ad nefanda scelera præcipitem!

Ioan 12 v.6.

S. Isid. Pelus.

Iudas ex furto, ad Dei proditionem facilè venit.

Theophyl. ibid.

4. Nec miror de Auaritiæ malo, Iudam ad Christi Dei proditionem inductum; nam Dei contemptus germana auaritiæ soboles est. *Nemo potest duobus Dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum sustinebit, & alterum contemnet.* Vnde subdit: *Non potestis Deo seruire, & mammonæ.* Idcircò qui mammonæ aut auaritiæ seruit, Deum contemnit. Appositè Chrysostomus Serm. 6. in Epist. ad Philippens. *Vultis,* inquit, *ostendamus, quomodo nemo vtrique obtemperare potest; sed alterum contemnat oportet? an res ita clara est, vt minimè egeat oratione, cùm id in rebus & factis ipsis cernere liceat? An non hoc cernimus, Christum quidem contemni, Mammonam verò coli? Sentitis, quàm vel ipsa verba aspera sint? Quòd si verba; multò magis res ipsæ.* Sanè asperrimum dictum est, quòd opum cupiditas Deum *odio habeat, & Christum contemnat,* vt Mammonam, seu auaritiam colat. Sed ex hoc diuitiarum cultu, Iudas adductus est, vt Christum Deum odio haberet; imò & sic *contemneret,* vt ipsum Deicidis lucratiuo pretio prodiderit. Hanc Euangelicam Christi gnomen Sanctus Augustinus ad Concionatores distinctiùs extendit, sic fatus; *Qui propter hoc, Euangelium prædicat, vt habeat vnde manducet, & vnde vestiatur, simul se putet, & Deo seruire, & Mammonæ. Deo, quia Euangelium prædicat: & Mammonæ, quia propter ista necessaria prædicat. Quod Dominus dicit fieri non posse: ac per hoc, ille qui propter ista Euangelium prædicat, non Deo, sed Mammonæ seruire conuincitur.* Viderit siquis forsan (ô malum!) ex prædicandi Euangelij commercio, non necessaria ad frugalem vestitum & victum; sed esculentas ac polucentas delicias, & ambitiosiorem cultum nundinetur.

Matth. 6, v.24.

S. Chrysost.

Qui Mammonæ seruit, Christum contemnit.

S. August. de Opere Monach. c 26.

Prædicatorū auaritia districtiùs ab Augustino carpitur.

5. Michææ 5. sic Propheta ante dicit: *Et erit in die illâ, dicit Dominus: Auferam equos tuos in medio tui, & disperdam quadrigas tuas.* Quæ verba de Ecclesiâ prædictâ, mysticè S. Hieronymus ad mores transfert: *ô Israël,* inquit, *interficiam equos tuos de medio tui, id est, de principali cordis tui lasciuientes impetus, & equorum more ruptis vinculis proruentes; & currus tuos, quibus tibi in vitijs placebas, & peccata peccatis consocians, quasi triumphans in quadrigis ferebaris.* Hæc vniuersatim Hieronymus de impotenter effræni passionum impetu. Verùm Stephanus apud Tilmannum ibidem, ad rem præsentem nuncupatim restringit: *Auferam equos tuos de medio tui. Non dicit de stabulo, sed de animo: quia si equi sunt in stabulo per necessitatem, non debent esse in animo per superfluitatem. Vnde diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Sint effrænes concupiscentiæ equi, & concitatiores passionum quadrigæ in stabulo extra penitiorem cordis domum posito, vbi eiusmodi appetitionum equi ferreis vinculis alligati sint per necessitatem; ne autem furaci auaritiæ lenocinio plurifariam criminoso, sint in medio tui, id est, in corde vel animo tanquam in stabulo; in quo squalidè stabulentur, indeque effræni impetu ferociant. Ergo istiusmodi *equi sunt in stabulo per necessitatem, non in animo per superfluitatem. Vnde diuitiæ si effluant, nolite cor apponere.* Itaque hos auaritiæ equos spondet Deus de medio populi sui, id est, de corde & animo auferre, ne in illo sordidè stabulentur, & inde bruto furore ruptis vinculis immaniter proruant. Heu diuitis auari animus, in proruentium passionum stabulum recuditur. Egregium sanè diuitis auaritiæ elogium!

Michææ 5. v.10.

S. Hieron.

Stephanus.

Psal 61. v. 11

Auari diuitiis cor passionum stabulum appellatur.

6. Ecclesiastes cap. 5. sic diuites admonet, ne incurrant auaritiæ scopulos: *Auarus non implebitur pecuniâ: & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis: & hoc ergo vanitas.* Quæ verba aliud agens,

Eccles. 5. v. 9.

S. Ambros. l. 1. de Cain & Abel c. 5. agens, sic eloquenter Ambrosius elucidat: *Quid de auaritia dicam, insatiabili pecuniæ cupiditate, & quâdam æris libidine, quæ quò plura abstulerit, eò magis inopem se credit? Omnibus inuida, sibi velis, in summis diuitijs inops, affectu extenuat quod censu abundat. Nullus rapiendi modus, vbi nulla mensura capiendi. Sic inflammat animum, sic igne suo pascit animum, vt hoc solo distet, quod illa formarum adultera sit, ista terrarum. Elementa concutit, mare sulcat, terram effodit, cœlum votis fatigat, nec sereno grata nec nubilo, condemnat prouentus annuos, fœtusque terrarum arguit.* Prolixum foret singulas Ambrosij sententias sigillatim expendere; sat esto illas proposuisse, quæ subtili lectorum sagacitati materiam conceptuum grauidam, abundè ad rem præsentem subministrent.

Diuitum auaritia multis vapulat.

---

§. CL.

Sine culpâ bibitur calix Mortificationis; quâ est hominis integritas, resurrectionis suffragium, redemptionis extensio, & voluptatis deceptio.

1. Cant. 4. v. 8. ILlud Canticorum 4. *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon; de cubilibus leonum, de montibus pardorum,* quod multimodè pugnacem piæ animæ mortificationem describit; sic S. Ambrosius lib. de Isaac cap. 5. eleganter elucidat: *Egredere,* inquit, *de corpore, & totam te exue. Non potes enim mihi adesse, nisi antè peregrinaueris à corpore: quoniam qui in carne sunt, peregrinantur à Dei regno. Ades,* inquit, *ades: bene repetiuit, quia siue præsens, siue absens adesse, & placere Domino Deo tuo debes. Adesto præsens, adesto absens; & si adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præsentes sunt, quorum fides mecum est. Adest mihi qui exit de sæculo, adest mihi qui me cogitat, de me sperat, cui ego portio sum. Adest mihi, qui abfuerit sibi; adest mihi, qui se negauerit sibi.* Sententiosè quidem Ambrosius, ac si de Ruthâ patriam suam deserente, & ad Deum, Deique religionem properante, disertè loqueretur.

S. Ambros.

Qui se mortificat, semper Deo præsens est.

Hic vers. 11. & 12.

2. Psalm. 115. v. 4. & 6. Psalmo 115. sic occinit Dauid: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? *Calicem salutaris* (Hieronymus *calicem Iesu*) *accipiam; & nomen Domini inuocabo.* Vnde concludit: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius.* Hunc Iesu calicem, quo pretiosa mors potatur, aliàs cum multis Commentatoribus de martyrij morte exponebamus. Cæterùm grande hoc de martyrio elogium; non de Martyrum morte, sed de piorum hominum mortificatione intelligit Chrysostomus ibidem in Catenâ Græcor. Patrum, sic fatus: *Calicem salutaris accipiam, &c. Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius. Quòd si verò,* inquit, *etiam Sanctorum Dei mortem illam significet, quâ Christo commoriuntur, & mortificationem eius in corpore suo circumferunt, sic quoque præclarè gratias agere nouit, istiusmodi mortis salutaris calicem accipiens, qui etiam sine culpâ bibitur.* Quid est, quòd Mortificationis calix, & *salutaris* dicitur, & *sine culpâ bibi* perhibetur? Quid hâc præmonitione opus est? quænam culpa *Mortificationi* subesse potest, vt hâc cautelâ præstruatur? An præcauet Chrysostomus, dum mortificationem à culpâ vindicat, ne quis prætendat *mortificationem* intermittens, ne *culpam* incurrat, quasi in seipsum crudelis videatur? Agnoscat, agnoscat homo Diaboli technas, & subdolam carnis vafritiem, ne in assiduæ ac acerbæ mortificationis calice *culpam bibere* putet. Qui mortificationis potatur calice, *calicem salutaris* bibit, non mortali *culpæ* cicutâ temperatum, *qui etiam sine culpâ bibitur.* Sic legimus Sanctorum Proceres in carnem suam mortificatione assiduè peracerbâ, velut crudeliter desæuisse. Amorosum sui scrupulum exempla excutiant. Nunquam satis pugnatur aduersùs hostem, qui nunquam satis mitigatur; sed de inducijs atrocius bellum restaurat. Metum culpæ auxiliarem aduocat, quò ad culpam rediuiuam pertrahat.

S. Hieron.

S. Chrysost.

2. Corinth. 4. v. 10.

Mortificationis calix, salutaris est, & sine culpa bibitur.

3. Iob 1. v. 1. Iob 1. Vir erat in Terrâ Hus nomine Iob: *Et erat vir ille simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.* Quibus elogijs & virtutis summa, & perfectionis vertex compendio exponitur. Sed opinor, in primo Epitheto, mortificationis tabula integrè legitur. Hanc Iobi *simplicitatem*; Gregorius ad mansuetudinem quandam refert, seu passionum subsultantium mitigationem: Chrysostomus ad veritatem quandam nullo fuco permistam: Sanctus Thomas virtutem Dolositati oppositam intelligit, quod nemini iniuriam intulerit: sic passiones iræ ac vindictæ frænatas habuit! Cæterùm eruditè Pineda noster ibidem, pro τὸ *simplex*, ex Hebræo fonte, *integrum* vertit; & quidem appositè ad mortificationis rem, quæ *integritatem* hominis ethicè negotiatur. Porrò S. Ambrosius lib. de Isaac c. 5. adludens ad illud Ioannis: *Qui amat animam suam, perdet eam,* &c. sic eleganter scribit, per antitheses de mortificatione agens: *Ille,* inquit, *mecum est, qui intra se non est: quoniam qui in carne est, non est in spiritu: ille mecum est, qui ex seipso egreditur: ille iuxta me, qui extra se fuerit: ille mihi integer, qui propter me perdiderit animam suam.* An non qui assiduâ mortificatione perdit animam suam, potiore sui parte imminutus est? Manu aut pede mutilus, integer non est; & qui crebrâ mortificatione deficit animo, & animam perdit, *Ille Deo integer est?* O arcanum Christianæ Mortificationis sacramentum, de ingenio antitheseos venerandum! Qui carni & abdomini indulgendo nitidè pinguescit, gurdè adipatus, sibi defectiuus est, Deo mutilus est. Qui verò sui corporis mortificatione animam suam perdit, carnem inediâ macerat, exiccat, extenuat, ille, *ille,* inquam, *Deo integer est:* quasi corporis mortificatio sit ethicè hominis integritas. *Vir erat in Terrâ Hus, nomine Iob: Et erat vir ille integer.*

S. Gregor. S. Chrysost. S. Thomas. Pineda.

Mortificatio dum perdit animam hominem reddit integrum.

Ioann. 12. v. 25.

S. Ambros.

4. 2. Corinth. 4. v. 10. 2. Corinth. 4. ita scribit Apostolus: Persecutionem patimur, sed non derelinquimur: deijcimur, sed non perimus. Vnde tantus virtutis vigor? *Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris.* Aliqui Interpretes *mortificationem* accipere videntur eam corporis vexationem, quam quis sponte suscipit ad frangendas, atque edomandas prauas cupiditates,

quam putant Christi Iesu appellari, quòd ad eius imitationem suscipiantur, & eius acerbissimos cruciatus quodammodò referant. Audiendus est hâc de re S. Anselmus, qui hoc commentario locum elucidat: *Semper*, inquit, *sumus circumferentes, id est, exteriùs, & in aperto ferentes in corpore nostro mortificationem Iesu, id est, quam Iesus pro nobis sustinuit, & nobis sustinendam reliquit. Hanc in nostro corpore semper circumferimus, quoniam ad eius imitationem assiduè carnem mortificamus. Quod ideò facimus, vt & vita Iesu, id est, vt gloriosa immortalitas resurrectionis manifestetur omnibus in corporibus nostris. Ecce quomodò circumferimus mortificationem Iesu.* Sanè hic ab Apostolo mirissimè commendatur *mortificatio*, quæ ad frangendas prauas corporis cupiditates suscipitur: nam etsi Christus eiusmodi *mortificationem* habere non potuit, tamen quò nostram honoraret mortificationem, illam appellat *mortificationem Iesu Christi*: quia per illam corporis nostri mortificationem, quâ assiduè vexatur caro, ne spiritui reluctetur, *in corporibus nostris vita Iesu, id est, gloriosa immortalitas resurrectionis manifestatur omnibus.* Profectò in *mortificatione* nostrâ manifestatur gloriosa Christi resurrectio. Quis enim pro Christo dumtaxat mortuo, nec rediuiuâ è sepulcro resurrectione glorioso, ægram mortificatione vitam semper traheret? Ergo hominis mortificatio, Dominicæ resurrectionis suffragium est, & certitudinis auctoramentum. Imò & homines per mortificationem de suâ etiam resurrectione vindicias agunt: nam si viuentes moriuntur, se velut viua cadauera mortificatione tractantes; æquum est vt Christo commorientes, pariter etiam conuiuant, & beatam capitis vitam membra participent tamquam mortificationis stipendium. Quare nunc mortificatio nostra, quâ corpus frangimus, *Mortificatio Iesu* dicitur, argumentum Dominicæ resurrectionis, & resurrectionis nostræ fideiussio, pignus, obses. De quo eleganter Tertullianus lib. de Resurrect. carn. cap. 44.

S. Anselm.

Quare mortificatio nostra, mortificatio Iesu nominatur?

Mortificatio nostra est Dominicæ resurrectionis suffragium.

Tertullian.

5\. Vel aliter ad rem elucidare præstat præscriptum Pauli locum: *Semper*, inquit, *mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes*, &c. Et quomodo nostri corporis mortificatio, *mortificatio Iesu* nominari potest? Christine mortificatio est, quâ nos mortificamur? Quorsùm in Christum mortificatio nostra refertur? Tempestiuè S. Cæsarius Arelatensis homil. 1. *De contritione animi*, inquit, *redimuntur crimina voluptatum, & per duræ crucis exercitia, decepta dudum carnis gaudia puniuntur: ac sic mortificatione præsenti mortis sententia prænenitur.* Nempè corporis vexatione, contritione, ac mortificatione, *voluptatum crimina redimi* perhibentur: quasi carnis mortificatio sit criminum *redemptio*, & tamquam Dominicæ redemptionis appendix, aut forsan supplementum aut complementum (Adsimili aliter sensu dixit Paulus, *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi, in carne meâ*) Scilicet tametsi copiosa fuit Christi redemptio ad satisfaciendum Deo pro Adami originario delicto, & reliquis hominum peccatis, tamen post perfectam Christi redemptionem, adhuc ex Adami præuaricatrice hereditate nobis hæret intestinus peccati fomes, qui à peccato est, & ad peccati voluptates inclinat. Ergo nostra mortificatio dum hanc deflexam sinistrè inclinationem, ad rectum obnixiùs conatur corrigere, mitigare concupiscentias, appetitum frænare, & peccati fomitem interstinguere, Christi *redemptionem* extendere dicitur. Exinde contritione animi, vexatione corporis, duræ crucis exercitio, *ac sic mortificatione præsenti*, & futuram mortis sententiam præueniri, & *crimina voluptatum redimi* sententiosè perhibentur. Cùm igitur Mortificatio nostra, aliqua redemptionis extensio nominetur, hinc Paulus Christo Redemptori eam adscribit, ne quid redemptionis perfectissimo Redemptori non adscribi videatur: *Semper*, inquit, *mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes.* Sed in Cæsarij verbis aliquid adhuc emedullandum superest.

2\. Cor. 4. v. 10.

S. Cæsarius.

An mortificatio nostra sit aliqua Redemptionis extensio.

ad Colos. v. 24.

6\. Ecclesiastæ 2. sic meliora sapiens, scribit Salomon; *Risum reputaui errorem, & gaudio dixi: Quid frustrà deciperis?* Nimirum huius mundi risus, voluptas, gaudium, nihil aliud est, quàm mera fraus, error, deceptio. Aliàs expendebamus quid sit, quòd voluptas seu gaudium non tam *decipere*, quàm *decipi* dicatur. *Et gaudio dixi: Quid frustrà deciperis?* Sanè voluptas seu gaudium eos *decipit*, qui illi ad nutum indulgent; *decipitur* autem ab his, qui illud mortificatione frustrant, atque deludunt. Redeant iterum Cæsarij verba: *De contritione animi*, inquit, *redimuntur crimina voluptatum, & per duræ crucis exercitia, decepta dudum carnis gaudia puniuntur: ac sic mortificatione præsenti*, &c. Itaque Salomon ait: *Et gaudio dixi: Quid frustrà deciperis?* Et per mortificationem, & per duræ crucis exercitia *decepta carnis gaudia* adtestatur Cæsarius. Siue quia dum mortificatio voluptates & gaudia punit, ea dum expungit, certissimè frustrat, deludit, ac *decipit*: Siue quia in perfectis viris tantâ animi alacritate & gaudio *Mortificatio* peragitur, vt voluptas dum ad inhonesta pellicere satagit, Mortificationi militare ac seruire cogatur.

Eccles. 2. v. 2.

Mortificatio voluptatem & gaudium decipit, quomodo?

S. Cæsar sup.

---

§. CLI.

Animus beatæ gloriæ amore impressè affectus, per obstantia, & ardua quæque it alacris.

1\. IN cælesti beatitudine, ait S. Bernardus, primum est videre Deum, viuere cum Deo, viuere de Deo, esse cum Deo, esse in Deo qui erit omnia in omnibus: habere Deum qui est summum bonum, & vbi est summum bonum, ibi est felicitas summa, summa iucunditas, vera libertas, perfecta charitas, æterna securitas, & secura æternitas. Est ibi pax, pietas, bonitas, lux, virtus, honestas, gaudia, lætitiæ, dulcedo, vita perennis, gloria, laus, requies, amor, & concordia dulcis. *Quæ ergo nos angit vesania vitiorum sitire absynthium, huius mundi sequi naufragium, vitæ labentis pati infortunium, impiæ tyrannidis ferre dominium; & non magis conuolare ad sanctorum felicitatem, ad Angelorum societatem supernæ lætitiæ, & ad iucunditatem contemplatiuæ vitæ; vt possimus intrare in potentias Domini?* Scilicet

S. Bern. lib. Meditat.

Qui non cogitat de beatâ gloriâ, huius mundi sitit absynthium.

licet quia de frequenti cælestis gloriæ meditatione, ad illius studium minimè extimulamur. Heu quàm sordet terra, cùm cælum aspicitur! Viuidum virtutis studium, & Euangelicæ perfectionis summa, beatæ gloriæ impensiùs meditatæ, stipendium est.

2, 4. Regum 2. cùm propè esset, vt Elias à Deo in cælum tolleretur, traiecto Iordane dixit ad Eliseum: Postula quod vis vt faciam tibi, antequam tollar à te. Dixitque Eliseus: *Obsecro vt fiat in me duplex spiritus tuus. Qui respondit: Rem difficilem postulasti: attamen si videris me, quando tollar à te, erit tibi quod petisti: Si autem non videris, non erit.* Grande olim & nunc litigium, quid sit hic spiritus duplex, quem petit Eliseus, & qui citrà arrogantiam ambiri posset? Deinde eccur hanc conditionem visionis apposuit Elias? Quid refert, vt duplici Eliæ spiritu hereditetur Elisæus, vt videat, aut videre desinat Eliam, quando in cœlum rapitur? Quid ex huiusmodi visione hauriat, quo spiritum duplicet? Sanè res nimis disparata videtur, si specietenus vibretur censura: at si emedulletur attentiùs, peridoneum Elias multiplicandi spiritûs lenocinium apposuit. Quod Galfridus apud Tilmannum ibi, subtiliter ad mores adnotauit: *Attamen si videris me, quando tollar à te, erit tibi quod petisti. Benedictus Deus*, inquit, *qui maiorum præmia, incitamenta facit esse minorum. Sic Eliæ gloriam fecit esse Eliseo proficiendi materiam: dum enim in cælum Elias rapitur, Eliseo duplicatur spiritus: semper enim gratiam auget discipulorum, virtus patefacta magistri; & dum vident quæ æmulantur, ampliora incrementa virtutum & desiderant, & merentur. Ad hoc Eliam Dominus tollere volens in cælum, prouidit vt cum eo pergeret Eliseus.* Ecce tibi quomodo Eliseus *duplicem spiritum* Eliæ fœnerarit. Nempe Eliseus è gymnasio Eliæ, ex eius contubernio, & diuturnâ conuersatione, sic Eliam moribus hactenus exprimebat, vt ipse Eliæ impressus, vel ipsi potiùs impressus Elias videretur, quasi vterque foret ipse alius, & vnus ambo; Elias sursùm, & Elias deorsùm. Verùm enimuerò postquam oculis vidit Eliseus cælestis gloriæ stillas, & quædam supernæ beatitatis vestigia, quibus in glorioso in cœlum ascensu Elias sumptuosiùs dotabatur, sic viuidè extimulatus est ad impensius virtutis studium, vt Eliæ spiritum duplicasse dicatur. Idcircò Elias, quò Eliseus duplicem, quem expetebat, spiritum mutuaret, consultissimè ab eo expetit, vt se gloriosè euntem in cœlos attentiùs aspiciat, quo istiusmodi virtutum incitamento, & terrena despiciat, & ad prægustata cælestia hianter adspiret. *Sic* Dominus Eliæ *gloriam fecit Eliseo proficiendi materiam: dum enim in cælum Elias rapitur, Eliseo duplicatur spiritus.*

4. Reg 2. v. 9. & 10.

Galfridus.

Quia Eliseus vidit Eliam ascendentem in cælum, ideò duplicem spiritum accipit. quomodo?

3. Geneseos 49. hæc prophetia seu benedictio Issacharis legitur: *Issachar asinus fortis accubans inter terminos.* Vidit requiem quòd esset bona: *& terram quòd optima: & supposuit humerum suum ad portandum, factúsque est tributis seruiens.* Hebræus, *Issachar asinus osseus*, id est, robustus, & ad laborem eualens. Chaldæus habet, *Issachar diues in substantiâ*; Lxx. Interpretes, *Issachar pulchrum concupiuit.* Quæ est hæc *requies*, cuius blanditijs allectus Issachar, quasi foret osseus, tot labores subijt: & quod est hoc *pulchrum* quod sic ardenter *concupiuit*, vt tot laboribus se faceret tributarium? Appositè Chrysologus: *Sicut Issachar*, inquit, *ita & vir bonus, æterna præmia, cælestémque quietem contemplatus, alacriter humerum suum labori subijcit, fitq; tributis seruiens, dum operum bonorum tributa persoluit Deo.* Chrysologum imitatur Richardus de S. Victore citatus in Allegorijs veteris Testamenti ibidem, per huiusmodi *requiem*, internum & æternum gaudium intelligens, sic tropologicè locum elucidat: *Multum concupiuit* Issachar *terram quam vidit, pro quâ ad omnem laborem fortiter perdurauit. Vilis ergo vt iumentum, fortis ad se mortificandum, habitans inter terminos pæne non planè hanc morientium terram deseruerat. Pæne non plenè illam viuentium terram apprehenderat, qui inter terminos habitabat. Quia vilissimis, quia paucissimis huius vitæ bonis contentus erat, huius terræ miseræ extrema tenebat. Quia per frequentes mentis excessus vitæ perennis dulcedinem prægustabat, illius beatæ terræ initia contingebat. Vidit requiem, quòd esset bona, &c. si ibi non esset, ibi eam minimè conspexisset. Et si bona nō esset, propter eam humerum ad portandum minimè supposuisset. Vidit requiem, &c. in illâ labor non est, sed ad illam sine labore perueniri non potest.* Plusculum exscripsimus; sed plures densè sententias Richardus ad rem præsentem tempestivè conglobauit, quas procliue cuique iam est elucidare. Illam verò non dimittam innotatam, quòd qui cælestis ac beatæ gloriæ dulcedine impressiùs afficitur, *habitans inter terminos, pæne non planè hanc morientium terram deseruerat: pæne non plenè illam viuentium terram apprehenderat qui inter terminos habitabat.* Porrò contemplatæ altiùs gloriæ sic cupiditate tangitur, vt in terrâ habitans, confinis sit cœlo; & quasi huius terræ miseræ extrema dumtaxat tangat, tamquam immortalitatis candidatus, cœlis vicinatur. Ne autem excidat ab huiusmodi spe, quâ cæleste ac immortale gaudium prælibauit, alacris ad mortales labores humeros vltrò supponit, nil graue, nil arduum æstimans, quod ad illam requiem obtinendam conducit.

Genes. 49. v. 14. & 15.

Hebræus. Chaldæus. Lxx. Interp.

S. Chrysol. apud Cornel. ibi.

Richard. Vict.

Qui cælum concupiscit; ad ardua quæque expromptus redditur.

Altè affectus ergà Beatitudinem, inter terminos habitare dicitur quare?

Ioannis 9. cæcus ille à natiuitate, luto mirabiliter oculatus; visu suo operosus, & vacuus alieno, à cæcè perspicacibus Pharisæis ad redaccensi visûs examen vocatus, pro illuminatore Iesu perstat in suffragio, & ante eum procidens adorauit. Tunc dixit Iesus: *In iudicium ego in hunc mundum veni: vt qui non vident, videant; & qui vident, cæci fiant.* Vocula *vt* in Biblijs sæpè non caussam, sed effectum & consecutionem significat. Non enim hoc fine venit Christus, vt Pharisæi excæcarentur. Nisi fortè aliud arcanum cæcitatis genus, ethicè cum Galfrido velimus agnoscere, quod ad cælestia & æterna bona visum exacuit. Sic subtilis hic Doctor apud Tilmannum inibi præfata Christi verba commentatur: *In Iudicium ego in hunc mundum veni: vt qui non vident, videant; & qui vident, cæci fiant. Vident*, inquit, *& cæci fiunt, qui dum visibilia sola respiciunt, ad inuisibilia bona contemplationis oculum non attollunt. Illi verò non vident vt videant, qui invisibilium amore deuincti, nunquam ad rerum vtsibilium speciem, affectum suæ considerationis inclinant: vt tanto perindè spiritualium desideriorum efficiantur compotes, quantò se studiosiùs seruant corpore claritatis expertes.* O quàm benè vident, & cæci sunt, 4.

Joann. 9. vers. 39.

Galfridus.

Bona est cæcitas, quæ de cælestium bonorum perspicaciâ & affectu inoculatur.

ſunt, qui quantò ad cæleſtia, beata, & glorioſè æternatura bona perſpicaciores ſunt, & inde erga illa altiùs affecti, tantò ad mundialia bona cæci fiunt; nec illorum blandimento gratè tanguntur, nec eorum minis moleſtè terrentur! O bona cæcitas de cæleſtium perſpicaciâ oculatior! Sic iam Paulus cæleſti lumine clariùs illuſtratus, *apertis oculis nihil videbat.* Non videt ardua, per quæ ire incipit, qui videt cœlum à quo illuminatus eſt, & quò ire auidiùs exambit. Sic & Rutha cælitùs illuſtrata, & ad cæleſtia hians non videt dulcis patriæ commoda, viduitatis ærumnas, egeſtatis malum, ſpicilegij æſtum, & odioſi exilij moleſtias non videt.

Actor. 9. v. 8.

Hic verſ. 11. & 12.

§. Paulus ad Philippenſes 3. poſtquam multis inſectatus fuerat homines, qui terrenis dumtaxat inhiant; quibus peracerbum eſt quippiam moleſtum pati, & cupitis voluptatibus fraudari, quaſi ſolùm terrena ſapiant, confeſtim ſubdit: *Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt.* Conuerſationem in cœlis opponit conuerſationi in terrâ, rebuſque terreſtribus, ſiue ijs qui terrena ſapiunt. Quaſi dicat: Terreni & mundani ſapiunt, amant, curant terrena, & quæ his aduerſantur, hoſtiliter auerſantur: nos Chriſtiani ſapimus, amamus, curamus cæleſtia, cæleſtibus paſcimur, ad cœlum tendimus, cæleſtibus inhiamus; & quaſi cœli præmaturè inquilini, omnia terrena contemptim deſpicimus. Tertullianus lib. de Coronâ militis legit. *Noſter municipatus in cœlis eſt.* Quaſi dicat: Peregrini ſumus mundi, ſed municipes & ciues cœli. Huc forſan adludit Clemens Alex. in Adhort. ad Gentes, aiens: *Hinc tibi conceſſit* Chriſtus *in cœlos mittere coloniam.* Nimirum (vt alibi ad aliam theſim expendebamus) cùm vrbs Roma numero ciuium prægrauabatur, mittebat colonias in alias prouincias: coloniæ autem eâ lege excitabantur; vt eius habitatores non carerent priuilegijs Romanorum ciuium, quibus potiebantur in vrbe. Ait ergo Paulus: *Noſtra conuerſatio, noſter municipatus in cœlis eſt*, id eſt, ciues adhuc mundi ſumus, tametſi cæleſtium amore, & beatæ gloriæ ſtudio, *hinc conceſſeris* Chriſtus *in cœlos mittere coloniam.* In cœlis habito, quaſi è terris in cœlos coloniam duxerim. Neque enim ideò non potior adhuc terreni hominis ciuicis priuilegijs, quibus ſpontè gaudebo, & abundè glorior. Perſecutiones, ærumnas, tentationes, calamitates adhuc pati poſſum, ea omnia vltrò ſubeo, nec illis renunciaui, per quæ in cœlum, non tamquam in coloniam, ſed tamquam in empyream patriam tandem peruenitur. Quare vel ipſas ærumnas, pericula, calamitates, & tartareos etiam hoſtes audacter laceſſit; ne quia *coloniam* traduxit in cœlum, non putetur terræ ciuis, ſed cœli inquilinus. Hem! qui in terris habitans, cæleſtis gloriæ ſtudio ita impensè affectus eſt, vt coloniam in cœlum miſerit; ſic intentiùs ſatagit, ne humanis ærumnis exemptus videatur?

ad Philip. 3. verſic. 20.

Tertullian.

Clem. Alex.

Qui ergo beatam gloriam affectus eſt, coloniam miſit in cœlos.

---

§. CLII.

Beatæ gloriæ appendix elogium.

1\. S. Bernard. lib. Medit.

De cæleſti Beatorum gloriâ, ſcribit Bernardus: Qualis, inquit, putas tunc erit ſplendor animarum, quando Solis ſplendorem habebit lux corporum? Nulla ibi erit triſtitia, nulla anguſtia, nullus ibi labor, nulla mors, ſed perpetua ſanitas ſemper perſeuerans. Non ſurgit ibi malitia, non carnis miſeria, nulla ibi ægritudo, nulla neceſſitas: non eſt ibi fames, nec ſitis, non frigus, non æſtus: non laſſitudo ieiunij, nec vlla tentatio inimici, nec peccandi voluntas, nec delinquendi facultas: ſed totum lætitia, totum exultatio poſſidebit, hominéſque Angelis ſociati, ſine vllâ carnis infirmitate in perpetuum vernabunt. Hactenus ille Beatæ gloriæ guttulam ſtillauit, mox pleno cantharo eam effundit.

P. Didac. Celada in Ruth.

Beatæ gloriæ encomium.

2\. Lucæ 16. pauper ille Lazarus mendicitate nobilis, ad purpurati diuitis inuidiam è diuerſo proſperatur: *Factum eſt*, inquit, *vt moreretur mendicus: & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ. Mortuus eſt autem diues, & ſepultus in inferno.* Bene in *ſinum Abrahæ*, vt hoſpitem Lazarum, apud hoſpitalem Abraham intuitus diues, oſor hoſpitum haberet hoc ad confuſionem ſuæ inhoſpitalitatis, vt inibi Euthymius adnotauit, & homil. 3. de Lazaro perſequitur Chryſoſtomus. *Sinus Abrahæ* appellatur, limbus Patrum ante Chriſti Aſcenſionem, dein ipſum cœlum Beatos excipiens. Num modò Beatus velut hoſpes, vel potius tamquam incola excipitur? Profectò cœli hoſpes eſt, qui ex terrâ in terris natus, in cœlum aſſumitur. Aliundè in cœlo peregrinari, à beatitudinis gloriâ alienum eſſe videtur. S. Bernardus ſeriò peregrini nomen à cœlo arcet, in libr. Meditat. ita ſcribens: *Ibi eſt requies à laboribus, pax ab hoſtibus, amœnitas de nouitate, ſecuritas de æternitate, ſuauitas atque dulcedo de Dei viſione. Nullus eſt ibi peregrinus, ſed quicumque ibi venire meruerint, ſecuri in propriâ patriâ manebunt.* Quomodo autem homo terrenus in cœlo peregrinus non erit, niſi naturam humanam in cœlo deſueſcat? Idem Bernardus libr. de Præceptis & diſput. ſuum aſſertum vindicans, Beatam Cælitum gloriam ſic eleganter exponit: *Quomodo ſtilla aquæ modica, multo infuſa vino, deficere à ſe tota videtur, dum & ſaporem vini induit & colorem: & quomodo Solis luce perfuſus aer, in eandem transformatur luminis claritatem, adeò vt non tam illuminatus, quam ipſum lumen eſſe videatur. Sic omnem in æternâ beatitudine in ſanctis humanam affectionem, quodam ineffabili modo, neceſſe erit à ſemet ipsâ liqueſcere, atque in Dei penitùs transfundi voluntatem. Alioquin quomodo omnia in omnibus erit Deus, ſi in homine, de homine quicquam ſupererit? Manebit quidem ſubſtantia, Sed in aliâ formâ, aliâ gloriâ aliâque potentior.* Pulchrè quidem Bernardus exponit, quo pacto homo è terrâ concretus, non erit hoſpes in ſinu Abrahæ, nec peregrinus inibi; ſed cœli domeſticus, & nobilis inquilinus, arcano nouę metamorphoſis miraculo velut hominem deſueſcens, de ineffabili Numinis plenitudine, ipſe alius, & alter ipſe. Notanda ſigillatim ſunt verba Bernardi, plena ingenij, acuminis plena, vt quanta ſit Beatorum gloria interim tranſpareat.

Lucæ 16. verſ. 22.

Euthymius S. Chryſoſt.

Quo pacto homo non erit in cœlo peregrinus.

S. Bernardus.

Quomodo homo in beatitudine, ſe deſiſcens, erit ipſe alius.

3\. Canticorum 3. beata glorioſè ſponſa ſiue ſponſo ineffabiliter præſens, ſiue ſponſo arcanè abſens: In lectulo meo, inquit, per noctes quæſiui quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni. *Surgam, & circumibo ciuitatem: per*

Cant. 3. v. 2.

vicos

vicos & plateas quæram quem diligit anima mea. Anagogicè Gregorius Nyssenus per huiusmodi vicos,plateas, fora, angiportus, accipit Angelorum choros, per quos sponsus animarum Deus à Sanctâ animâ sollicitiùs quæritur.Sed, opinor, qui inter choros Angelorum versatur, in empyreâ ciuitate illum iam inuentum, adhuc quærit.Quid ergo quærens gyrat? quinam sunt isti in cælesti vrbe circuitus? Qui diu quærit, tædium non inueniendi præfert; sed cœli gloria tædium excussit, quæ nec plenitudine satiat, nec absentiâ inquietat. Circuitus finem nescit, finem suum Beatus acquisiuit. Pulchrè Gillebertus sermone 4. in Cant. hàc super re ita philosophatur; *Circuibo ciuitatem. O qualis ibi circuitus erit, pergere ab ipso in ipsum, ire & redire: desiderio ire, delectatione redire, dum semper eius quod experientia desiderat, præsentia satiat, vt mens possidentis & contuentis & illi sit per appetentiam intenta, & in illo sit per sufficientiam contenta. Sic enim pennata illa & oculata animalia in medio & in circuitu sedis Dei leguntur. In medio, quia voti sui perducuntur ad intima:In circuitu,quia non sufficiunt comprehendere totum. In medio sunt admissa per gratiam,in circuitu sunt exclusa per differentem naturam. In medio sunt, quia vnita per contemplationem: & in circuitu, quia disiuncta per comparationem. Denique quantumlibet oculata sint beata illa animalia; & illuminat illa, vt in quantum possunt, capiant: & excedit, ne ad totum sufficiant.* Eloquenter adæquè ac subtiliter Gillebertus adeò vt locum elucidationi præcluserit.

S. Nyssenus. Gillebertus. *Circuitus Beatorum dum Deum vident, exponitur.*

4. Lucæ 6. adhuc Christus Euangelicas virtutes tradens, earum præmium publicat: Date, inquit, & dabitur vobis: *Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eâdem quippè mensurâ quâ mensi fueritis, remetietur vobis.* Alibi ex Theophylacto addubitabamus. *Si supereffluenter redditur, quomodo eadem est mensura?* quod est magnum beneficentiæ sacramentum. Nunc cum Basilio & Augustino per hanc mensuram supereffluenter reddendam, intelligimus cælestem beatitudinem, quæ emphaticè dicitur supereffluës. Quâ de re sic philosophatur Bernardus sermone 72. in Cant. *Non est*, inquit, *quod dematur omninò vacuis, non est quod addatur plenis, nisi quod hi nescio quid pleno ampliùs se accepturos præsumunt, secundùm promissionem à Deo ad se factam & promissionis quidem verbum tale est: Mensuram bonam & confertam,& coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. An non plus pleno quodammodo tibi esse videtur,quod supereffluit? Porrò placidè audies plenum, & plenius, si te legisse memineris, in æternum & vltrà.* O quale est empyreæ gloriæ præmium, quod nisi per superplenitudinem, redundantiam, & *supereffluentiam* exponi vix potest! O quàm multa non multis Bernardus significat!

Lucæ 6. vers. 38. Theophyl. S. Basilius. S. Aug. apud Caten. S. Thom. S. Bernard. *Beatitudo dicitur supereffluens.* Exod. 15. vers. 18.

5. Ad Romanos 5. sic Christi gratiam & charitatem Paulus commendat; *Vt quid enim Christus,cùm adhuc infirmi essemus secundum tempus pro impijs mortuus est.* Et postmodum: *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cùm adhuc peccatores essemus.... Christus pro nobis mortuus est*, &c. Ex quâ Pauli sententiâ S. Augustinus lib. de Conflictu vitiorum, & virtutum cap. 7. beatæ gloriæ magnitudinem his verbis immetatè taxat: *Non enim* Christus *mortuus est pro fidelibus, sed mortuus est, vt faceret fideles. Rogo vos fratres, diligenter attendite: Dominus & Saluator noster qui mortem suam præstitit infidelibus, quale sit illud quod seruat fidelibus?* Diligenter sanè pensanda est hęc Augustini ratio. Porrò qui pro infidelibus, impijs, & peccatoribus sibi hostiliter infensis seipsum morti acerbissimæ vltrò tradidit; qualem se iustos beaturus exhibebit? O! quis hanc proportionem adæquè taxabit?

Ad Rom. 5. v. 6. & 8. *Ex Christi morte taxanda est beatitudinis magnitudo.* S. August.

6. Apocalypsis 6. hæc Ioannes vidisse denarrat: Vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant, & clamabant voce magnâ, dicentes: *Vsquequo Domine* (sanctus,& verus) *non indicas,& non vindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitant in terra? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ: & dictum est illis vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum*, &c. Sanctine ij sunt qui à suis interfectoribus festinatam vltionem hostiliter à Deo expetant? Quænam est hæc arcana Sanctorum vindicta? Appositè Bernardus apud Tilmannum ibi: *In plenam & perfectam beatitudinem nec sine nobis intrabunt Sācti cū corporibus suis; nec Sancti sine plebe, nec spiritus sine carne. Et meritò quidem. Neque enim præstari decet integram beatitudinem, donec sit homo integer cui detur, nec perfectione donari Ecclesiam imperfectam. Acceperunt tamen Sancti iam singulas stolas, sed non vestiuntur duplicibus, donec vestiamur & nos; Deo meliùs prouidente pro nobis, vt non sine nobis consummentur.* Notâ hæc pro charitate fraternâ; ne quis sit fine alijs integrè beatus, subdit autem ad rem: *Stola prima, ipsa est (quam diximus) felicitas & requies animarum. Secunda verò immortalitas & gloria corporum. Vnde & dicunt: Vindica sanguinem Sanctorum tuorum qui effusus est. Non tamquam vindictæ cupidi, nec de propriæ vltionis zelo, sed ex desiderio resurrectionis & glorificationis corporum suorum, quam vsque in diem iudicij differendam esse non dubitant.* Scilicet tanta erit gloria corporum beatorum, vt ea palam à damnatissimis interfectoribus spectata, etsi infernali comburantur gehennâ, emphaticè dicatur vltio, quam Sancti de suis persecutoribus gloriosè sumunt.

Apocaly. 6. v. 10. & 11. S. Bernard. *Cuiusque Beatitudo beatitudine aliorum integratur?* *Tanta est gloria corporum beatorum, vt dicatur vindicta de persecutoribus.*

7. S. Augustinus serm. 42. de Sanctis, exponens illud Lucæ 8. *Exijt qui seminat, seminare semen suum: & dum seminat, aliud cecidit secus viam*, &c. in his verbis tres omninò seminis portiones damnatissimis reprobis tributas agnoscit: quartam verò dumtaxat portionem, quæ in paleas non euanuit, beatitudinis merito ac dote fructificasse, & in cœli horreis condita aduertens, sic tandem concludit: *Quid infelicius quàm timendo mortem cadere in mortem? Extirpentur spinæ, paretur ager, suscipiantur semina, perueniatur ad messem, Horreum* (beata gloria, inquam) *desideretur, non ignis timeatur.* Scilicet non tantùm ignis persecutionis, sed ignis etiam qui paleas æternùm comburet. Non negat Augustinus, quòd gehennæ ignis probè timeatur; sed beatas cælestis horrei glorias mirè elucidat, aiens, quòd qui impensiùs afficitur beatæ gloriæ desiderio, metui gehennæ vix locum relinquit. Ferè non tãgitur meditatæ gehennæ horrore, qui beatæ gloriæ desiderio feliciùs exsor-

Lucæ 8. v. 5. &c. S. August. *Vix timetur gehenna, cum Beatitudo impensius amatur.*

betur. *Horreum desideretur, non ignis timeatur.* Propè vacat inferni metus, quando desiderium ad beatitudinis glorias hianter anhelat.

---

§. CLIII.

Tributatis atque oppressis hominibus Deus adest præstò auxiliaris.

1. Menander. TRistitiam dixit Menander, consanguineam esse vitæ: necessitatem mœrendi, necessitudinem ratus. Verùm non tam indomita & iniqua est ista dolendi necessitas, quin, si iunctam sibi cupiditatem non habeat, & aliquam mœrendi libidinem, violari nequeat. Iam nostri angoris ferè nulla excusatio est, nisi fortè ignominia dementiæ, quòd tam iniqui felicitati nostræ simus, vt eam locemus aut in his quæ desunt, aut nocent; scilicet in his quibus necessariò simus miseri. Maximè miser est, cui felicitas ad quam hiat, miseria est; qui tot numerare potest mala, quot tamquam bona dolenter cupit; qui de fiduciâ non armatur, vt ærumnosos fortunæ casus exarmet. Spei vigore calamitas mitiganda est, infamia venustanda, egestas subleuanda, vt cum Ionâ ipsum digerere naufragium eualeas. Puerorum ac mulierculalarum commune effugium est, suspiria, querelæ, & planctus; sed frustrà angor: nam plus remedio laborant. Virilem spem ad Deum corrige, quod est tutum calamitatis asylum. Non oculos lacrymis irremediabilibus, non ora funestis querelis, & anxiâ mœstitudine; sed pectora animosis ad Deum votis imple, qui in vltimâ

Tristitia putatur humanæ vitæ consanguinea.

Psa.90.v.12. necessitate auxiliaris adest. *Cum ipso, inquit, sum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum.* Vbi humana desunt auxilia, diuina expromptiùs suppetunt.

2. Ps.52.v.5. Regius Propheta Psal. 52. insectatur potentes, qui pauperculos & inualidos diripiunt, & opprimunt; *Nónne*, inquit, *scient qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam, vt cibum panis?* Id est, quâ facilitate ac voluptate mandunt & traijciunt cibos, quibus deliciosè nutriuntur, saginantur, & adipantur: sic furax eorum potentia, & rapax auaritia de reculis pauperum, & de eorum oppressione iniquè incrementatur. Ceterùm ambiguum est, cuiusnam dicatur esse hæc plebs inualida, violentæ

Genebr. potentiorum rapinę obnoxia. Pulchrè Genebrardus ad litteram & ad mores, ita inibi scribit: *Qui deuorant plebem meam. Meos populares, vel populum mihi subditum: vt pronomen referat Dauidem, non Deum. Si Deum, Deum Dauid inducit ex abrupto loquentem per πάθος, atque plebem suam appellantem pauperes, de quibus violatis Scriptura conqueritur.* O bellè! ô pulchra inter Regem, ac Deum contentio! Nimirum cùm infima plebecula, quæ resistendo non erat, dicitur à Potentibus opprimi, deuorari, exorberi, suam *plebem* rex Dauid illam appellat; quasi peculiari titulo ad illum tunc spectaret cùm oppressa vexatur. Vel potiùs, tametsi hactenus Dauid in hoc Psalmo ex propriâ Prophetę personâ loquatur, & quasi iure vellet hanc plebem oppressam tamquam sibi subiectam vindicare ad ferendum illi auxilium, & præsi-

Contentio inter Dauidem ac Deum, ad quem spectet plebs oppressa.

P. Didac. Celada in Ruth.

diariam opem aduersùs potentes oppressores; quasi Dauidi regi ęmularetur Deus de plebe violenter oppressâ, & opportunâ ope illi quantocyùs ferendâ, *Deum Dauid inducit ex abrupto loquentem per* πάθος, (quasi patheticus, aut passione affectus) *atque plebem suam appellantem pauperes* sic violenter oppressos. Scilicet non patitur Deus, vt plebs inualida, sic miserabiliter afflictata, ab alio priùs quàm à se auxilium agnoscat. Exinde suam plebem nuncupatim appellat, quò innotescat, agere vindicias de illius oppressione, ad se pertinere. O bona Regis, ac Dei ęmulatio!

Isaiæ 26. ita scribitur: *Domine in angustiâ requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis.* Hęc *doctrina*, quâ Deus in tribulationis gymnasio homines erudit, Hebraicè *stimulus* scribitur: boum enim ac belluarum doctrina est stimulus; sic peccatorum hebetudine insipientes, non aliter discunt, nisi tribulationum stimulis compuncti. Ceterùm Chaldęus per *τὸ murmuris* accipit *silentium*, quo scilicet homo tribulatione afflictatus, silens intrà se patienter compungitur. LXX. Interpretes vertunt: *In tribulatione paruâ doctrina tua nobis.* Porrò tribulatio licet in se magna sit, *parua* tamen tribulatis iam hominibus videtur, siue quia affert eis disciplinam, quâ noscunt acerbiorem se tribulationem mereri; siue quia diuinam in tribulatione opem iam prȩsentiunt, dum tribulationis stimulo ad preces excitantur. Vnde Vatablus pro *tribulatione murmuris* exscribit *orationem.* Emphaticè autem Forerius non qualemcumque orationem, sed quam appellare non dubitat, *Incantationem*, accepto in bonam partem vocabulo, nequid detraheret efficacię orationis, quam tribulatus homo ad Deum effundit; aut certitudini diuini auxilij, quod tribulatis adesse solitat. Itaque tribulatis; sic certò Deus adest auxiliaris, ipsâ tribulationis prece allectus, vt Deum velut incantare, & tribulationis acerbitatem excantare dicatur. Quare tribulatio etsi magna, *parua* nominatur, cui mitigandæ & exarmandę sic Deus prȩstò adest. *Effundunt orationem* (seu *Incantationem*,) *quando castigatio tua eis*; sic habent Hebrȩa.

3. Isaiæ 26. v. 16. Hebræus. Chaldæus. LXX. Interp. *Oratio in tribulatione, incantatio dicitur quare?* Vatablus. Forerius. Hebræus.

Exodi 3. Dum Hebræus populus in Ægypto duriùs opprimitur è rubo sic Deus loquitur, Moysen inaugurans in eductorem: *Vidi*, inquit, *afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui...... & sciens dolorem eius, descendi vt liberarem eum de manibus Ægyptiorum.* 4. Exod. 3. v. 7. & 8.

Pagninus ex Hebræo vertit: *Videndo vidi afflictionem populi mei.* Scilicet geminat *videndi* verbum, ne putent iusti dum tribulantur, Deum eorum tribulationem non considerare, quam hîc dicit *videndo videre*, hoc est, attentiùs; & velut perspicaciùs intueri, & auxiliari ope præsto adesse. Appositè Gregorius libro 2. Moral. capite 21. *Famulos suos tunc magis respicit* Deus, *cùm iniustè eos nequitia persequentis affligit.* Quasi quodammodo oculatior sit Deus adspectu ad calamitatem, quàm ad humanam iustorum felicitatem. Vnde populi sui *sciens dolorem*; dicitur *descendisse vt liberaret eum.* Quæ verba sic inibi Oleaster ethicè elucidat: *Nónne de cœlo, & de sede tuâ Domine, eos poteras liberare ab omni malo? Nónne Angelorum ad illorum*

Pagninus. *Deus homines tribulatos magis respicit?* S. Gregor. Oleaster.

illorum liberationem mittere? Gaudet Dominus, vt leuiora faciat quæ Sancti patiuntur mala, sese illis immiscere. Nimirum quasi parum foret, quòd Deus tribulatos homines *videndo videat*, id est, *magis respiciat* ad confestim ferendam opem, aut ipse de cœlo, aut per ministeriale Angelorum officium; gaudet Dominus ad tribulatos ipse descendere, *& sese illis immiscere*. O! gratulor tribulatis, quòd Deus *sese illis misceat*. Ecquid felicitatis hæc mistura non spondeat?

Tribulatis hominibus sese Deus miscet.

5\. Psal. 117. v. 5. Græci Patr. Psalmo 117. sic pangit regius Vates: *De tribulatione inuocaui Dominum; & exaudiuit me in latitudine Dominus*, τὸ *in latitudine*, Græci Patres hâc paraphrasi exponunt: *Id est, plura dedit mihi quàm petieram* in tribulatione positus, quasi tribulatio rei expetitæ auctarium conferat. Pergit Propheta: *Dominus mihi adiutor; non timebo quid faciat mihi homo.* Pro τὸ *Dominus mihi adiutor*, Hebraicè habetur, *Dominus mihi*, aut *pro me*; Hieronymus in editione regiâ, *Dominus mecum*. Maiori emphasi ad rem moralem. Victorius apud Lorinum, *Dominus meus es*, quasi perinde sit, *Dominus meus est*, ac, *Dominus mihi adiutor* est. O bona opportunè synonyma, & ethici acuminis grauida! Adeò enim indiuiduè annexum est Domino Deo homines tribulatos adiuuare ac protegere, vt *Dominum* dicens, adiutorem intelligat: ac si in ipso *Domini* vocabulo, adiutorium sit insculptum, & auxilium in tribulatione præmaturè legatur. Dei enim beneficentiam docet, vt in ipso ipsius nomine, auxiliatoris elogium describatur, vt non tardum putetur auxilium, quod ipsum Domini vocabulum gloriosè præfert, & sumptuosiùs ostentat: & hîc abundè Rutha experta est in Boozi voto, atque ope, & multimodâ largiter fauentiâ, quam de afflatu Dei, illi exhibet.

Psa. 117. v. 6. Hebræus. S. Hierony. Victorius. Lorinus.

In Domini vocabulo adiutorium legitur.

Hic verf. 12.

6\. Psal. 9. v. 35. Propheta purpuratus Psalmo 9. sic pro inualidis & pauperculis, aduersùs violentos eorum oppressores, apud Deum stat: Exurge, inquit, Domine Deus meus, & exaltetur manus tua: & non obliuiscaris pauperum tuorum in finem. *Tibi derelictus est pauper, Orphano tu eris adiutor.* Pro τὸ *eris*, Græcè scribitur, *Tu fuisti adiutor*. Adeò enim est certus de auxilio pauperibus & orphanis ferendo, vt quod in voto futurum est, quasi iam de præterito exhibitum censeat, & de latâ iam ope gratuletur. Rationem reddit, quia *Tibi* (Deo, inquam) *derelictus est pauper* inualidus ad resistendum oppressoribus, & humani auxilij prorsùs inops. In Hebræo est verbum ex verbo, vt noster inibi Corderius adnotauit: *Super te deseret se pauper*, id est, dum se deserit, resistendo impos, super te, ô Deus, caussam regerit, & liberationis negotium tutò collocat. S. Hieronymus vertit: *Tibi derelinquetur fortis tuus*, quasi idem sit & pauper & fortis; ex se quidem imbecillis & inualidus, sed ex Dei ope ac præsidio incredibiliter robustus, omnique ex parte munitus. Sed adhuc sagaciùs ruspari oportet, à quonam pauper inualidus Deo derelinquatur, aut committatur Deo? Opinor, quòd præterquam quod *super Deum deserit se pauper*; ipsi etiam qui auxiliari ei poterant, aut debebant, illum Deo *relinquunt*, Quin & ipsi violenti persecutores, calumniatores, & oppressores, tacitâ oppressionis voce, illum Deo *relinquunt*, & illius auxilio committunt ipsis pauperibus oppressis è diuerso auxiliares, dum inermem pauperum imbecillitatem, Dei præsidio robustiùs obarmant. Itaque ipsa pauperum immisericors derelictio, & violenta oppressio, linguata silenter vox est, quæ Deum illis certò auxiliarem, & validum tutorem adsciscit. *Tibi derelictus est pauper*, & derelictionis, & persecutionis suffragio iam fortis ac præualidus. Itaque diuina tutela, oppressionis ac derelictionis sequela est, & locuples illatum stipendium. *Tibi derelictus est pauper*, id est, *Tibi derelinquetur fortis tuus*: super Deum enim pauper tribulatus deseritur.

Hebr. 10. versic. 14. Græcus.

Corderius. Hebræus.

S. Hierony.

Pauperum oppressio, ac derelictio, illos Deo committit.

---

§. CLIV.

Vis diuini amoris erga homines, quàm sit munificè fœcunda.

De amore Dei agens S. Bernardus ser. 64. sic altè exclamat: *O suauitatem, ô gratiam, ô amoris vim! Itáne summus omnium, vnus factus est omnium? Quid hoc fecit? Amor dignitatis nescius, dignatione diues, suasu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? amor est. Quæ ista vis, quæso, tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam. Denique semetipsum exinaniuit, vt scias amoris fuisse, quòd plenitudo effusa, quòd altitudo adæquata est, quòd singularitas associata est.* Planè deuenustarem Bernardi pro diuino amore verba, si impolitiori stilo ea sigillatim solitâ expensione enucleare præsumerem. 1. S. Bernard. *Amor de Deo triumphat.*

Luc. 6. Christus Deus postquam pernoctauit in oratione Dei; cùm iam dies factus esset, vt lucis examen merita declararet, vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, *quos & Apostolos nominauit*. Simonem, quem cognominauit Petrum, & Andream fratrem eius, &c. *Et Iudam Iscariotem, qui fuit proditor.* Multa multi super hâc Iudæ electione; quasi imbonus successus, electionis bonitatem accuset. De hâc Iudæ electione vindicias agunt Sancti Patres, ne de Iudæ malitiâ, Christi scientia culpetur; & damnetur sapientia, vnde bonitas publicatur. Euthymius in Marci 3. *Elegit*, inquit, *Iudam Iscariotem; vt qui tunc bonus erat, ostendens se bonum recipere, donec malus efficitur: & quamquam præcognoscat quod futurum est, non tamen ob futuram prauitatem eum abijcit, qui nunc bonus: sed propter virtutem præsentem sibi familiarem facit, etiam qui malus futurus est.* Bonus Dominus qui maluit aliquid dissimulare de præscientiâ, quàm de præsentis bonitatis amore aliquid deponere. Aliter hâc super re philosophatur Ambrosius libr. 5. in Lucam, sic fatus: *Eligitur*, inquit, *& Iudas, non per imprudentiam, sed per prouidentiam. Quanta moralitas Domini, qui periclitari magis apud nos iudicium suum, quàm affectum maluit?* Quid amantius potuit Christus, Dei verbum, & increata Patris sapientia hominibus exhibere, quàm vt suum in electione iudicium *periclitari* maluerit, quàm hominis bonitatem, etsi posteà deprauandam,

2\. Luc. 6. v. 16.

Cur Iudam Christus elegerit.

Euthymius.

Maluit Christus iudicium suum, quàm affectum periclitari.

S. Ambros.

dùm, congruo tunc amore fraudare? Culpent hanc Iudæ electionem, qui diuini amoris vires nesciunt, & Dei in homines charitatem ignorant. Hæc Iudæ electio, census est diuinæ bonitatis, meritorum stipendium, & amoris emphasis.

3. Geneseos 6. subcrescentibus hominibus, hominum iam exundat malitia, & Dei minis diluuium exundat ad promeritas hominum strages, quas bonus Deus in mente sua dolenter versat. Videns enim Deus quòd multa malitia hominum esset in terrâ, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quòd hominem fecisset in terrâ. *Et tactus dolore cordis intrinsecùs; Delebo, inquit, hominem, quem creaui, à facie terræ.* Oleaster in Adnotationibus ad litteram, sic locum exscribit, & exponit: *Et angustiâ affectus est ad cor suum. Significat verbum (hasab) premere, comprimere, & angustiari: & sensus est, quòd Deus habuit se ad modum hominis, cuius cor angustiâ afficitur, aut angustijs premitur. Delebo hominem, quem creaui, à superficie terræ. Significat verbum (machab) propriè eradere, & abstergere, ita vt nihil vestigij remaneat in re abstersâ.* Hæc antropopatîas de Deo dici, perspicuum est; sed cur tanto sermonis apparatu, & lugubri verborum pompâ, diuinus dolor de excidio hominum inducitur? An non satis esset ad doloris emphasim hyperbolem, *pœnitentiam*, Deum ipsum dedicasse? *Tactus dolore cordis intrinsecùs* dicitur: *angustijs premi & comprimi*, perhibetur. Cur tam funesta verborum ambitione Hebræus nunc textus, Dei *angustiam* exponit? Quid sic expedit Dei exaggerare dolorem? Opinor autem, non tam Dei exaggeratur dolor, quàm Dei amor exponitur, qui egregio doloris commentario claratur. Tempestiuè Hugo Victorinus apud Tilmannum ibi: *Et tactus dolore cordis intrinsecùs*, &c. *Et nota*, inquit, *quòd pereunte homine, Deus dolore cordis intrinsecùs tangi dicitur. Ibi enim dolor fuit, vbi amor. Amat enim vniuersa quæ fecit. Sed amor hominis intùs in corde Creatori fuit, quoniam in tantum homo ab ipso dilectus est, vt ab ipso esset bonus, & in ipso beatus.* O benè! Scilicet parùm forsan Deum deceret, vt sic exaggeraretur dolor animitùs Deum angustians propter hominis ineluctabile excidium, nisi tot magnificis verbis quibus dolor exprimitur, Dei amor luculentiùs exponeretur. Sanè hic diuini cordis dolor, soboles amoris est, illius sequela, stipendium, interpres. *Ibi enim dolor fuit, vbi amor.* Nimirùm quasi Deus tunc erubescat ingratissimum hominem sic amasse, dolore amorem exprimit, vt in non dubijs tanti doloris & angoris characteribus, amor potiùs legatur. Sileatur pœnitendus amor, publicetur medullitùs conceptus dolor, vt in peracerbo dolore, amor perspicaciùs transpareat; & dolor sit census amoris.

Genes. 6. v. 6. & 7. Oleaster.

Dei animitùs dolor de hominum excidio, est diuini amoris interpres.

Hugo Vict.

4. Canticorum 2. hæc sponsæ ad sponsum vox auditur: *Dilectus meus mihi, & ego illi.* Scilicet *Dilectus meus mihi* totum se tradidit; vnde & *ego illi* auidè me totam tradam, imò reipsâ trado: illi vaco, seruio, & placere satago. Symmachus vertit in genitiuo: *Et ego eius.* Quasi dicat: Ego tota sum sponsi, sicut sponsus totus est meus; adeòque ipse est id quod ego sum, vt non tam duo, quàm vnus idemque esse videamur: amantes enim vnum quasi habent cor, vnámque mentem, & animam. Peramanter Aug. l. Conf. c. 23. *Deus*, inquit, *lumen cordis mei, & panis oris intus animæ meæ, & virtus maritans mentem meam.* Nempè quasi parum foret, quòd desponsationis iure, sicut ille mihi totus est, sic & ego tota illi sim; cor etiam corde rependo, & cogitatorium & mens mea Deo nubit. O bonum mentis connubium! Sicut totus Deus cogitatu, ore, manu impenditur sponsæ: sic vicissim sponsa non modò se medullitùs, sed & animitùs vicissim peramanti sponso se etiam impendit; quia Dei amor ac virtus *maritauit mentem* sponsæ, nequid sit in ore, corde aut mente, quòd tanti amoris vices non reciprocet, aut alteri nisi Deo nubat. *Dilectus meus mihi, & ego illi*, cuius *virtus maritat mentem meam.*

Cant. 2. v. 16.

Symmachus. *Dei amor maritat sponsæ mentem.*

S. Augustin.

5. Hic cap. 2. Boozus admiratus Ruthæ pietatem, amoris diuini constantiam, & alacrem strenuè fiduciam, sic eam laudat: *Reddat tibi Dominus pro opero tuo, & plenam mercedem recipias à Domino Deo Israel, ad quem venisti, & sub cuius confugisti alas.* Hæc metaphora emphasim diuini amoris, & indè tutelæ, mirè exponit, quæ Christi Dei ergà homines charitatem, non prætervolat: *Quoties*, inquit, *volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas.* Quæ verba sic inibi Hilarius elucidat: *Huius familiaris ac penè terrenæ auis more, congregare eos intrà se voluit, vt qui conditione nascendi editi iam fuissent, nunc alterius generationis ortu, & calore consouentis renati, in cæleste regnum tamquam pennatis corporibus euolarent.* O arcanè noua è diuinioris beneuolentiæ fotu renascentia! Primo naturaliter ortu editi eramus pigrè terrestres, beneuolus autem Dei fotus, sic homines intrà seipsum congregat, & iteratò animat, vt pennatos parturiat, vt ad cœleste regnum quantocyùs euolent. Alia ipsa hominum renascentia traditur Ioannis 1. quâ Dei amor sumptuosiùs elucet: *Dedit eis*, inquit, *potestatem filios Dei fieri*, quò adludens S. Leo Sermon. 5. de Natiuitat. de Christo Deo ait: *Originem quam sumpsit in vtero Virginis, posuit in fonte baptismatis.* De hâc generosâ angustiùs ex aquis origine aliàs vbertim. Nunc sat esto, Dei ergà homines, beneficum amorem, & generosam beneuolentiam indè taxare.

Hic vers. 12.

Matth 23. v. 37.

S. Hilarius.

Et Christi fotu pennati renascimur.

Christus originem quam sumpsit ex Virgine, posuit in baptismi fonte.

Ioann. 1. vers. 12.

S. Leo.

6. Ioannis 21. Iesus non cognitus stat in littore, dum iniussi Discipuli vacuâ sagenâ piscantur totâ nocte. De iussu Domini retia miserunt in dexteram, miserunt virilem in partem, sed vt pueri adhuc trahere non valebant: senserunt tamen ex ipso pondere, senserunt pisces venisse ad diuinum iubentis imperium, non humanæ artis incurrisse capturam. *Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est*, Ad quæ verba Chrysol. Ser. 78. sic eleganter ad rem philosophatur: *Primus, qui diligitur, videt: quia semper amoris oculus acutiùs intuetur, & semper viuaciùs, qui diligitur, sentit. Petrus vt audiuit. Quæ res illam Petri sic tardauerat mentem, vt ab alio audiret Dominum, qui ceteris confueuerat nunciare? Vbi est illud ipsius singulare: Tu es Christus filius Dei viui, vbi est? In domo aufugerat Caiphæ principis Iudæorum, qui vocem facilè ancilla susurrantis audiuit.* Itaque tametsi amor cæcitatis argui solet, cum tamen quem

Ioann. 21. v. 7.

S. Chrysol.

Passiuus amor acè inoculat, & sensuum acumen est.

quem amat, velut arcano dilectionis philtro viuaciùs inoculat. Nuper Petrus aurium cæcus, ancillæ vocem nimis acutè audiuit; nunc de amoris iacturâ, & reciproco dilectionis tepore, tardiùs videt, & de auditu ad visionem oculos mutuat. Ille, ille, inquam, *quem diligebat Iesus*, acutiùs videt, & viuaciùs agnoscit, quasi alioqui cæcus amor Ioannem eximiè dilectum simul reddiderit oculatum: vt cuius obtutum iactura diuini amoris hebetauerat, auditum exacueret, vndè redaccenderetur oculorum lumen, quo Christum videret, Christum quem frustrà videbat agnosceret. Hem! diuinus amor perspicacius est humanæ mentis collyrium, quo Ioannes inunctus, primus videt, quia adhuc eximiè diligitur. Nam *primus, qui diligitur, videt: quia semper amoris oculus acutiùs intuetur, & semper viuaciùs, qui diligitur, sentit.* O bonum ab amore, humanorum sensuum acumen! Hebes est ad cœlestia sensus, quem vis amoris non exacuit: diuino amore vacuus, mundano amore operosè plenus est: & quò magis ad humana viuescit, eò plus ad diuina torpescit. Passiuus amor è diuerso cęcè inoculat.

§. CLV.

Deúsne ab hominibus arcana amoris nimietate diligendus est?

1. Ferè ex Euseb. de Arte volunt. l. 4. c. 30.

AMa amore dignum, qui iterùm in te viuat, & in quo tu viuas iterùm: tacita enim velut extensio essentiæ, amor est. Duplicat, quos suis extinguit flammis. Hæc vis amoris, singulos binos reddere, & alterutrum vtrumque eualet magno amoris sacramento. Amor tuus amantem tui geminat, geminat & te amantem, quæ est amoris vsura, & beneuolentiæ stipendium. Non igitur temerè ponendus vbilibet amor est; sed cum delectu, vt tantam cum consilio fortunes tui pectoris gratiam. Non amare, aut amare non præstantissimum; otium, & scelus est. Superuacua manebit vis amoris alioqui fœcundissima. Itaque eligendum est amori omnium præstantissimam rem ait Venantius: *Veluti flores doctâ sequestrat apis.* Quid putas omnibus pretiosius, nisi omnium auctorem? In eo amorem tuum totum colloca, & sumptuosiùs amasti. Amor nisi ad Deum, aut propter Deum, abusus amoris est. Dei amor, bonorum vsura est, vitæ amœnitas, & præcoqua beatitatis felicitas.

Consultè collocandus est amor.

Venant.

2. Matthæi 22. quispiam ex legis Doctoribus, Christum tentans, sic eum interrogat: Magister quod est mandatum magnum in lege? *Ait illi Iesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota animâ tuâ, & in totâ mente tuâ.* Moyses Deuter. 6. & ex eo Marcus & Lucas addunt, *& in totâ fortitudine tuâ.* Syrus, *& in totâ virtute tuâ*, id est, ex toto conatu cordis & mentis tuæ. Æthiopicus, *ex totâ virtute tuâ, & ex totâ potentiâ quæ tibi.* Persicus adhuc significantiùs, *ex totâ nimietate mentis tuæ.* Quæ est velut nimietas amoris quę ab hominibus ergà Deum exigitur? Opinor, rès amoris, negotium aut otium voluntatis est, quæ est charitatis officina; mens autem & robur, non est amoris conceptaculum. Quorsùm ergo hìc mens & virtus, nisi ad *nimietatem* aduocantur? Luculenter Bernardus apud Tilmannum in Deuteronomij cap. 6. *Amor cordis ad zelum pertinet affectionis, amor animæ ad iudicium rationis, amor virtutis ad animi constantiam & vigorem. Dilige ergo pleno cordis affectu, totâ rationis vigilantiâ & virtute. Sit suauis affectui, sit nihilominus intellectui præuia lux & dux rationi, sit fortis & constans amor tuus. Hos tibi dilectionis modos Christus exhibuit in seipso: dilexit enim dulciter, sapienter, & fortiter.* Quod longulè Bernardus persequitur. O propè *nimia* humani amoris elogia! quasi parùm foret Deum voluntatis affectu diligere, addit *mente, intellectu, & iudicio* à nobis Deum constanter amandum? Sanè Deus mente percipitur, intellectu cognoscitur, iudicio æstimatur. O peregrina amoris officina! ô charitatis monstrum! *Qui nimiâ charitate* dilexit nos, *ex totâ nimietate mentis* nostræ redamandus exigitur. Amet Deum humana voluntas toto affectuum adnisu: eum etiam (vt vt potest) amet mens, intellectus, & iudicium, nequid in homine sit à Dei amore peregrinum.

v. 37. Deut 6. v. 5.

Syrus. Æthiopic. Persicus.

S. Bernardus

Deúsne exigit iudicio amari ad nimietatem amoris

3. Matthęi 12. concionanti Christo intra domum, dixit quidam; Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te. At ipse dicenti sibi ait: Quænam est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei. *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est*, spiritualis, inquam, non carnalis. Dixit *frater & soror*, propter vtrumque sexum: fideles enim viri sunt fratres Christi, fœminæ verò sunt Christi sorores. Dicitur etiam *mater* Christi, qui eundem Christum in se, & in alijs parturit. S. Augustinus de S. Virginitate c. 3. hanc strictiorem cognationem cum Christo, ad charitatem refert, aiens: *Mater eius* (Christi) *est omnis anima pia, faciens voluntatem Patris eius fœcundissimâ charitate, in ijs quos parturit, donec in eis Christus formetur.* Explicatiùs, opinor, ad humani erga Christum amoris excellentiam, hæc verba Galfridus retulit, sic fatus in Allegorijs noui Testamenti aduocatus: *Ipse meus frater, & soror: & mater est. Diligamus ergo Dominum Iesum Christum tamquam filium, quoniam ipse, vt audio, maternum non dedignatur affectum. Neminem enim respuit matrem suam fieri, qui ab omnibus vult Patris voluntatem impleri. Et quia certiùs & affectiùs ab homine diligi voluit, filium sese hominis non modò fecit sed etiam sæpè nominauit.* Itaque Christus Deus quò humanum negotiaretur amorem, omnes in se amoris titulos exprompte exhibet. Est enim verus Deus, & inde summum bonum, & in se summè amandum. Quoad beneficentiam attinet (quæ solet esse blandimentum amoris) est omnipotens Creator, iugis conseruator, altor munificus, Redemptor opulentus, beatæ glorię largitor, de Incarnationis sacramento hominum frater & pater hominum de creationis beneficio. Et quasi hæc satis non essent ad humani amoris incentiuum multijuge, nunc addit blandæ maternitatis inopinatum titulum,

Matth. 12. v. 50.

S. August.

Galfridus.

Christus se nominat hominis filium, vt maternum hominum amorem mereatur.

titulum, quo filium cuiusque hominis sese constituit, hominémque in eius matrem refingit, vt & maternum ipsius amorem vtcumque alliciat vel materni nominis blandimento, quod est tenerioris, & certioris beneuolentiæ stemma. Scilicet qui est naturalis Dei Filius, & Filius Deiparæ Virginis, vtriusque generosa soboles, non dedignatur hominum quemquam tamquam matrem suscipere, velut matrem habere, séque gerere quasi filium, vt hoc etiam titulo illius amorem vndecumque negotietur, sollicitet, polliciat. *Diligamus ergo Dominum Iesum Christum tamquam filium, quoniam ipse, vt audio, à nobis maternum non dedignatur affectum. Neminem enim respuit Matrem suam fieri.* Non erubescit nomen filij, qui hoc etiam nomine hominum beneuolentiam exambit. O inopinatam humani amoris velut auaritiam! Sic oportebat se amabilem exhibere, qui *ex totâ nimietate mentis* amari ab hominibus studet. Bellissimè quidem Galfridus, moralitatibus perlustris auctor.

4. Matthæi 7. Sic humanam ad petendum & sperandum fiduciam corrigit ad se Christus: Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? *Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris; quantò magis pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se?* (Matth. 7. vers. 11.) Quid est, quod vniuersatim dicitur de hominibus, Cùm sitis mali? Quidam exponunt de naturali procliuitate in malum, quam homo contraxit ex naturâ per peccatum corruptâ; tum propriâ voluntate & moribus. Verùm cùm sermo vniuersalis sit, adstantes etiam Apostolos, & multos etiam olim & tunc prælustri bonitate aspectabiles comprehendere videtur. Quod ingenuè Chrysostomus fateri non renuit. (S. Chrysost. ibi.) Verùm S. Isidorus Pelusiota lib 3. epist. 117. sic locum exponens, rem opportunè componit: (S. Isid, Pelus.) *Si ergo vos cùm sitis mali, &c. Quibus verbis*, inquit, *vniuersam naturam improbitatis damnat (absit: scriptum est enim: Bonus homo de bono thesauro suo profert bona:) verum humanam bonitatem cum diuinâ conferens, improbitatem eam appellauit. Quanto enim magis, inquit, Pater vester dabit bona petentibus se?* O quantâ bonitate aliqui homines præfulserunt! Huiusmodi autem exaggeratior bonitas; dicitur malitia adspectu ad diuinam bonitatem. Quare bonitas humana de malitiæ vocabulo, pulcher diuinæ bonitatis & amabilitatis commentarius est: quò dum tanta hominis bonitas relata ad diuinam bonitatem appellatur malitia, indè coniectare liceat quàm immetatâ bonitate præmineat Deus. O grandius humani amoris illicium! *Humanam bonitatem cum diuinâ conferens, improbitatem appellauit.* O humanus amor velut tessera tesseræ Deo cohæreat, & sic immensæ bonitati quodammodo æquari præsumat piâ audacter ambitione! (Hic vers. 12.) Quâ Ruth potenter stimulatâ, per tot obstantia, amoris alis *sub Dei alas confugit, ex totâ amoris nimietate*, si loqui liceat.

Humana bonitas si cum diuinâ confe-ratur, impro-bitas dicitur.

5. Matthæi 11. ad virtutis facinora sic nos extimulat Christus; (Matth. 11. vers. 12.) *A diebus Ioannis Baptistæ vsque nunc, regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Benè ait, à diebus Ioannis Baptistæ; quia ipse Ioannes ore, habitu, opere austeriorem pœnitentiam prædicauit, vt homines possint in cœleste regnum intrare. In hac autem vi, quam cælo & sibi fieri tacitè adhortatur Christus Deus, eius eximia in seipso bonitas, & erga homines charitas eximiè prælucet. *O beata violentia* (exclamat Ambrosius) (S. Ambros. Serm. 15.) *quæ non indignatione percutitur, sed misericordiâ condonatur: beata, inquam, violentia, quæ vim patienti Bonitatem elicit, & vtilitatem tribuit inferenti: mala res admittitur, & de iniuriâ nemo causatur: quis admittitur, & religio propagatur. Quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosior habebitur à Christo.* Nimirum violentia ista, diuinæ bonitatis ostentatio est? nam dum velut violenta *iniuria*, seu *mala res admittitur*, immensa Dei *Bonitas* explicatiùs *elicitur*. Ambrosio accinit Hieronymus in epist. ad Militem, ita scribens: (S. Hieron. apud Haye nostrum c. 56. not. 5.) *Quid militarium stipendiorum curationes cum inuidiâ violentiæ curare, cùm forsitan pro tuâ honestate, etiam debitorum moderatus exactor sis? Cùm sine cuiusquam inuidia, & cum Dei gratiâ possis esse violentus, vt rapias regnum cælorum, quod sibi auferri patitur, & gaudet Christus inuadi: qui pro abundantiâ Charitatis, & potentiæ suæ capax est largiendi quod tenet; & quod donauerit, obtinendi.* Ecce tibi quàm ex hâc violentiâ præniteat *diuinæ Charitatis abundantia.* Ambrosio & Hieronymo adsentit Nazianzenus, (S. Nazianz.) neutri subtilitate & eloquio suppar, sic fatus Orat. 40. *Vobis, inquit, prouidendum est, ne ad gratiam cunctanter accedatis, verùm summam celeritatem adhibeatis, ne latro vobis anteuertat, ne adulter vos prætereat, ne auarus superiores ferat, ne sicarius bonum illud vobis præripiat; ne publicanus, ne scortator, ne denique quisquam ex ijs, qui per vim in regnum irrumpunt, illúdque rapiunt: vltrò enim sibi vim afferri patitur, ac propter Bonitatem tyrannicè inuaditur.* Hem! tanta est Dei bonitas, vt *propter Bonitatem tyrannicè inuadi* optet, expetat, atque exambiat? Quid mirum, vt qui sic bonus est *ex totâ mentis nimietate* ab hominibus adamari exposcat? Esto, ô homo, benè tyrannus vt ex humanâ audacter tyrannide, ineffabilis Dei bonitas, perfectio, amabilitas patentiùs innotescat. *Beata violentia, quæ vim patienti Bonitatem elicit.* Tantâ exundat Christus Deus *Charitatis abundantiâ*, vt se, suúmque regnum sic tyrannicè inuadi rapique ab hominibus exoptet. O homo rape occasionem violentæ ac inopinatæ felicitatis! Alibi forsan expendetur, quo pacto homo per martyrium, mortificationem, aut calamitatem inuadere cœlum velut *tyrannicè* dicatur.

Deus propter Bonitatem, suum regnum tyrannicè inuadi cupit.

---

§. CLVI.

Oratio de scholâ Deitatis erudita, virtutum omnium summam compendio continet.

1. Vitę spiritualis fundamentum, plantarium virtutum, sanctitatum basis, flos omnigenæ probitatis, & aliquis omnium pietatum fomes, Oratio est. Languet in omni statu virtus, quam oratio non fouet, non adipat oratio. Oratio initia virtutum ponit, & earum subsistentia, & consummatio est. *Oratio facta est*

Dauid de Augustâ in form. nouit. cap. 37.

Oratio de schola Deitatis erudita, columna virtutum est.

est columna sanctarum virtutum, Deitatis schola, viduarum marita, Angelorum cognata, fundamentum fidei, Monachorum corona, coniugatorum leuamen. Beatus qui te amat, beatissimus qui te frequentat; beatus qui te astringit, sed beatior qui in te perseuerat. Benè quidèm de *scholà Deitatis*, tamquam *columna sanctarum virtutum*, oratio collocatur. Hæc virtutes implantat, per eam vernant, florent, autumnant & maturos beatæ æternitatis fructus vbere prouentu referunt.

2. Matth. 6. v. 9.

Matthæi 6. Christus Deus publicæ Orationis solemnem formam fidelibus præscribens, sic nos instruit: *Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in cœlis: sanctificetur nomen tuum.* &c. Christus hîc nos docet res quæ à Deo petendæ sunt, quo ordine qualique verborum breuitate petendæ sint, vt breuiculæ orationis ingenio, de cœlestis gymnasij œconomiâ, ad omnes sanctitates erudiamur. Pulchrè inibi Cyprianus:

Cyprianus de orat. Domin.

Qualia autem sunt orationis Dominicæ sacramenta, quàm multa, quàm magna, breuiter in sermone collecta, sed in virtute spiritualiter copiosa? vt nihil omninò prætermissum sit, quod non in precibus atque orationibus nostris cœlestis doctrinæ compendio comprehendatur. Benè quidèm à Dauide suprà Oratio dicitur *Deitatis schola: quippè nihil omninò prætermissum est, quod non in precibus atque orationibus nostris cœlestis doctrinæ compendio comprehendatur.* Alludit Cyprianus ad sudata Tertulliani verba in lib. de Oratione, vbi ait, quòd hæc oratio in compendium stringit *omnem commemorationem disciplinæ, vt re verâ in oratione breuiarium totius Euangelij comprehendatur.* Sic Ambrosius dixit lib. de Virgin. ca. 2. *Dominica oratio omnia comprehendit.* Et Cassianus coll. 9. cap. 1: ait, in virtute orationis, reliquas omnes virtutes esse *colligatas atque compactas.* Et cap. 24. dixit hanc orationem *perfectionis plenitudinem continere.* Itaque Oratio, quæ est *Deitatis schola*, exindè etiam est *cœlestis doctrinæ compendium*, & virtutum *omnium comprehensio*, quæ eas *colligatas atque compactas* mirabili nexu stringit. Denique virtutum consummationem, & *perfectionis plenitudinem continet.* Hem! sic in vnâ oratione, omnium sanctitatum summa compendio reperitur? Hæc sunt orationis magna *sacramenta.*

Oratio est cœlestis doctrinæ compendium, & perfectionis plenitudo.

Tertull. l. de orat. cap. 1.

S. Ambros. Cassianus. Plura vide apud Cerdam, in illum Tertull. locum.

3. Isaiæ. 10. v. 22. & 23.

Isaias cap. 10. in litteræ sensu valde dura, in allegoriæ nubilo læta valdè prædicit: *Consummatio*, inquit, *abbreuiata inundabit iustitiam. Consummationem enim & abbreuiationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.* Nempè *consummatio abbreuiata*, id est, paruus ille Iudæorum Christo credentium numerus, qui redactus est ad pauculos, & penè ad consumptionem, & ad nihil; *inundauit*, hoc est, exuberanter diffudit *iustitiam.* Quasi dicat: Paucitas ex Iudaismo credentium Christo in primitiuâ Ecclesiâ, abundabit illustri sanctitate, & perfectâ iustitiâ. Ita ex Sanctio Cornelius ibidèm. Cùm verò S. Cyprianus hanc consummatam in his pauculis perfectionem recognouerit, illam opportunè refert ad orationem, sic fatus: *Quid mirum*, inquit, *si oratio talis est quam Deus docuit, quia magisterio suo omnem pacem nostram salutari sermone breuiauit? Hoc iam per Isaiam prophetam fuerat antè prædictum, cùm plenus Spiritu-sancto de Dei maiestate ac pietate loqueretur, Verbum consummans*, inquit, *& breuians in iustitiâ; quoniam sermonem breuiatum faciet Deus in toto orbe terræ.* (subdit profundè hæc ad orationem accommodans) *Nam cùm Dei sermo Dominus noster Iesus-Christus omnibus venerit, & colligens doctos pariter & indoctos, omni sexui atque ætati præcepta salutis ediderit: præceptorum suorum fecit grande compendium.* O! compendium præceptorum Domini, oratio est? Sanè sic *breuiarium Euangelij* appellandum erat, & *perfectionis plenitudo.* Ideone oratio dicitur *præceptorum compendium*, quia eorum perfectè adimplendorum vigor, à breui orationis sermone viuidè afflatur? An quia feruens oratio, omnia virtutis opera etsi iniussa, imperiosâ deuotione sibi obsequenter præcipit, & obsequelæ lenocinium extorquet? An oratio dicitur *præceptorum compendium*, quia homo orationi assiduus, velut viuus præceptorum Dei commentarius, illa omnia in opere suo per compendium stringit, exponit, declarat? Ergo oratio tamquam *consummatio abbreuiata inundabit iustitiam*, id est, Euangelij perfectionem exundanter implebit: & sic Christus Deus orationis arbitrio, *præceptorum suorum fecit grande compendium.*

Sanctius. Cornel. S. Cyprian. de orat. dom.

Oratio est præceptorum Domini grande compendium quare?

Ioannis 16. Discipulorum in orando hactenùs inertiam, his verbis Christus Deus incusat: *Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo: Petite, accipietis vt gaudium vestrum sit plenum.* Quid est, quòd tunc eorum gaudium erit *plenum*? S. Augustinus hanc gaudij plenitudinem refert ad *τò petite.* Quasi dicat: Si quid orando petieritis, etiam priusquam expetitam gratiam accipiatis, *pleno gaudio exundabitis.* Sic oratio humana diuinis plenè gaudijs exuberat! Verùm S. Cyrillus huiusmodi plenitudinem gaudij refert ad *τò accipietis.* Quasi dicat: Si petitis & oratis, rem petitam accipietis, & sic de re acceptâ exultabitis, vt *pleno* indè *gaudio* fruamini. Ast difficile intellectu est, quo pacto quis dum aliquid accipit, quod orando petijt, *pleno gaudio* exultet, & non potiùs dimidiato aliquo gaudio, respondente illi dumtaxat bono, quod precibus impetrauit. Sanè homo multorum indigus, dum precarijs mendicitatibus aliquid impetrat, rei tantùm impetratæ gaudio fruitur, partiario, inquam, non *pleno gaudio.* Quo igitur pacto, qui accipit aliquid quod orando petit, *pleno gaudio exundare* perhibetur? An quia omnia, quibus indigebat, quæ petere poterat, & quibus gaudere licebat, simul impetrat? An fortè oratio omnium bonorum compendium est. Primò S. Gregorius in Oratione plenam charitatem agnoscit: *Virtus*, ait, *veræ orationis est celsitudo charitatis.* Addit Antonius in Melissâ l. 1. Ser. 46. *Oratio custodia est temperantiæ, virginitatis sigillum, iræ castigatio, superbiæ moderatio, animæ memoris iniuriarum expiatio, inuidiæ demolitio, pacis confirmatio.* Et de Oratione sub nomine Psalmi, sic ad rem fatur Augustinus Præfatione in Psalmos: *Psalmus est signifer pacis, spirituale thymiama, exercitium cœlestium, luxum reprimit, sobrietatem suggerit, lacrymas mouet.* Et S. Basilius Magnus Procemio in Psalmos: *Psalmus*, ait, *est animarum tranquillitas, pacis arbiter, turbas & fluctus cogitationum compescens, iracundiam mollit. Psalmus amicitiæ concilliator, dissidentium coniunctio, inimicorum reconciliatio. . . . Psalmus*

4. Ioan. 16. vers. 4.

S. August. Tract. 102. in Ioan.

S. Cyrillus ibi.

Quo pacto oratio pleno gaudio orantem cumulus.

S. Gregor. Homil. 27.

Antonius.

Orationis cum reliquis virtutibus nexus.

S. August.

S. Basilius.

Psalmorum conglobata elogia.

Dæmones

Orat. ; dicuntur, cœlestis Respublica.

Dæmones fugat, auxiliares Angelos aduocat, in nocturnis terroribus securitas, in diurnis laboribus requies est: infantibus tutela, iunioribus decor, senioribus solatium, mulieribus honestissimus ornatus; elementum incipientibus, incrementum proficientibus, consummatio perfectorum Psalmus est Angelorum opus, cœlestis Respublica, spirituale ornamentum. Et S. Chrysostomus in Psalmum 134. sic Basilio modulatè concinit: *Principale eius lucrum est ad Deum hymnos dicere, animam expurgare, vera & accurata dogmata discere, de præsentibus & futuris philosophari.* Pergit in Psalmum 14. *Psalmus est animæ sanctificatio, est pulcher animi concentus, acutissimum telum contrà Dæmones.* Prolixum nimis foret, singulas Sanctorum Patrum sententias sigillatim enucleare. Sat esto vniuersatim ostendisse, orationi subesse arcanum virtutum omnium compendium. Vnde qui orat, *pleno gaudio* exundare dicitur, quasi vna oratio omnium expetibilium plenitudine exuberet. Quarè hìc vna Boozi cum Ruthâ, ad Deum postulatio, *pleno gaudio* vtrumque repleuit, vtrumque terrenâ simul cum cœlesti felicitate cumulauit.

S. Chrysost.

Hic v. 12.

5.
Psal. 150. v. 6.

In vltimâ vltimi Psalmi clausulâ, sic pangit Dauid: *Omnis spiritus laudet Dominum.* Quid per *spiritum* Psalmographus intelligat, textus Græcus exponit, in quo legitur πᾶσα πνοὴ hoc est, *omnis anhelitus:* vel *omnis spiratio.* Quasi omnis hominum anhelitus, & respiratio omnis, Dei laudes in oratione concinnè modulari debeat, & humanâ oratione incessanter resonare, spirituum cœlestium piâ contentiosiùs æmulatione. Sed quænam est hæc *spirationis* seu *anhelitûs* cum precibus analogia, seu cohærentia? Forsan ad hunc Psalmi locum adludit S. Maximus Sermone 14. de Precatione. *Quemadmodum respirare*, inquit, *numquam est intempestiuum: sic nec postulare à Domino petitiones mysticas vsque ad extremum spiritum.* Scilicet vt vita spiritualis in homine constet, nec spiritualis vita cadauerescat in animæ interitum; *Omnis spiritus* (id est, *anhelitus* seu *spiratio*) *laudet Dominum*: nam *postulare à Domino*, homini velut *respirare* est. Quare *vsque ad extremum spiritum* postulare debet, quisquis vitâ spirituali viuere velit: à quâ si cesset, velut interclusâ respiratione, emori necesse est. Opinor, sub hâc *anhelitûs, spirationis*, aut *respirationis* metaphorâ, non solùm erudimur ad frequentem precum fundendarum vsum, Sanctis viris omni æuo familiarem: sed etiam vt euulgatur, quòd spiritualis animæ vita, & spiritualis vitæ appendices gratiæ, & omnium indè sanctitatum elogia, oratione velut respiratione fouentur, atque animantur; sicut animalis vita *anhelitu & respiratione* constat. Sic alibi profundè cecinit: *Os meum aperui, & attraxi spiritum.* Quod de Oratione apud Lorinum exponitur. Oris autem mystica apertio, *hiandi* verbo ab Hebræis exponitur. Quod siquis adeò se infirmum sentiat, & orationi inidoneum, vt os ad Deum aperire non valeat, dicat, inquit Drogo Hostiensis: *Domine labia mea aperi, ciba me laude tuâ*, id est, oratione meâ. Quod autem nostra oratio non solum sit spiritualis vitæ *respiratio*, sed etiam illius *cibus*, docet Drogo Cardinalis, cui suffragatur S. Antiochus homil. 106. ita fatus: *Oratio ad Deum fusa in spiritu, alimonia mentis est, haud secùs ac panis corpori.* Quasi humanâ ad Deum oratio, velut idoneus vitæ spiritualis cibus, virtutes foueat, nutriat, adipet; séque in illas velut in substantiam aliti, quodammodo conuertat, mysticâ quâdam mirissimè metamorphosi. Quod est grande orationis elogium.

Græcus.

S. Maxim.

Oratio vitæ spiritualis anhelitus & respiratio dicitur.

Psal. 118. v. 131.
Lorinus.
Hebræus.

Drogo serm. de Dom. Pass.

Oratio velut spiritualis cibus virtutes omnes fouet ac nutrit.

S. Antiochus

---

§. CLVII.

Peritus Superior, non homini, sed hominis malitiæ infensus est; illum miserans, hanc duntaxat debellans.

PVlchra Pauli ad Romanos adhortatio est: *Si fieri potest, quod ex vobis est cum omnibus pacem habentes.* Sunt enim plerique naturâ adeò peruicaces atque proterui, vt nullâ ratione leniri, aut placari queant. Cum his igitur pax, quoad eius fieri potest, retinenda est. Quod tum demùm fiet, si nulla eius iustæ querimoniæ præbeatur occasio. Sapienter inibi scribit Theophylactus: *Nonnunquam fieri non potest; vt pacem quispiam amplectatur, cum de pietate certamen fuerit: ait igitur, quod tui est officij facias, nec cuipiam occasiones præbeas bellorum, vel tumultuum: sin pietatem debellari, impugnarique conspexeris, fortiter consiste pro veritate dimicans; non homini quidem infensus, sed impietati, illum ipsum miserans, ipsámque duntaxat impugnans. Hâc vtique ratione dicebat Dauid: Cum his qui oderant pacem, eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* Quantum enim in ipso erat, pacem colebat; aliorum fiebat vitio, vt ex vtraque parte vera atque integra pax nequaquam existeret. O ex hac Dauidis ac Pauli scholâ discant Principes, Magistratus, & ecclesiasticæ ac ciuilis politiæ Antistites, vt quoad fieri possit, lenitate ac mansuetudine pacem colant; nec ideò meritas sceleribus pœnas negligant, ne flagitia impunitate insolescant. Eâ tamen lege, quam scitè Theophylactus præscribit: *Non homini quidem infensus, sed impietati; illum ipsum miserans, ipsamque duntaxat impugnans.* O moralissima Antistibus gnome!

1.
ad Roman. 12. v. 18.
Arduum est cum omnibus pacem habere.

Theophylact.
Psal. 119. v. 6.
Superior pœnam infligés, ne sit homini infensus sed culpæ.

Apocalypsis 6. Vidi, inquit, subtùs altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant: *Et clamabant voce magnâ, dicentes: Vsquequo Domine (sanctus, & verus) non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terrâ.* Sanè animæ sanctorum martyrum ex ardenti iustitiæ zelo, *iudicium* de suis iniustè persecutoribus petere possunt à Deo oppressorum vindice, & supremo omnium iudice; *vindictam* autem, & acerbam vltionem, forsan non valdè decenter expeterent. An in cœlo exleges sunt ab illo Christi mandato: *Diligite inimicos vestros: orate pro persequentibus, & calumniantibus vos?* Martyrésne, qui in terris velut insensibili patientiâ sustinuerunt atrociores cruciatus, nunc in cœlo quasi moræ impatientes, seuerum à Deo *iudicium*, & peracerbam *vindictam* aduersùs iniustos, persecutores exposcant? Tantæne animis cœlestibus iræ, & zelus vindictæ concitatior? Verùm S. Aug. lib. 1. de Serm. Dom. in monte, cap. 42. hoc litigium componit, sic fatus:

2.
Apocalyp. 6. vers. 10.
Dei iudicio, non peccatores, sed peccati regnum euertitur.

S. Augustin. apud Carc.
S. Th.

fatus: *Sed illud in Apocalypſi legimus, martyres orare vt vindicentur: ſed hinc non oportet moueri. Quis enim audeat affirmare, vtrùm contra ipſos homines, an contrà regnum peccati petierint: Nam ipſa & iuſtitiæ & miſericordiæ vindicta martyrum, vt euertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpeſſi ſunt: deſtruitur autem partim correctione, partim damnatione perſeuerantium in peccato. Nónne tibi videtur Paullus in ſeipſo Stephanum vindicaſſe cùm dicit: Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo?* Quid ſancti martyres à iudice Deo expeterent, niſi iuſtitiæ formam, & ſpectandam iudiciorum ideam? Nimirùm dum perſecutores ſuos, tot excidiorum reos ſiſtunt coràm ſupremo tribunali, non ipſos peccatores deſtrui poſcunt, ſed deſtrui regnum peccati expetunt: quod fit *partim correctione, partim damnatione*, ſi delictis pertinaciter hæreant immedicabili obſtinatione. Sceleri iraſcuntur, parcunt ſceleroſo: dum vindictam ambiunt de commiſsâ offensâ, *correctionem* poſtulant; offenſori ignoſcunt. O bonum tribunalibus exemplar! non deſtruant peccatores; ſed *peccati regnum euertatur.*

Paullus ſeipſum caſtigando Stephanum vindicauit.

3. 1. Regum 24. egreſſo Saüle de ſpelæo, Dauid ibi cum ſuis latitans, confeſtim egreditur: & oſtendens in manu ſuâ oram regiæ clamydis præciſæ in teſtimonium immeritæ veniæ: Animaduerte, inquit, quoniam non eſt in manu meâ malum, neque iniquitas, neque peccaui in te: tu autem inſidiaris animæ meæ vt auferas eam. *Iudicet Dominus inter me & te, & vlciſcatur me Dominus ex te: manus autem mea non ſit in te.* Benè eſt, expetat Dauid vt Deus omnium iudex *iudicet* cauſſam cum inimiciſſimo Saüle; ſed quid eſt, quòd *vltionem* obnixè poſtulet? Sanè vltionis votum, non valdè ab vltione diſtat. Multis expoſitionibus hunc locum Interpretes vexant. Noſter Cornelius in Apocalypſis ca. 6. v. 10. exiſtimat, quod τὸ *vlciſcatur*, idem eſt, ac liberet me ex tuâ tam acri & obſtinatâ perſecutione: non enim imprecatur Saüli necem, & vltionem à Deo: ait enim: *Manus mea non ſit in te.* Quaſi dicat: Abſit vt te occidam, eſto habuerim te in manu mea: non enim tibi mortem, ſed mihi à te liberationem exopto, & quæro: ſiue per tuam correctionem, ſiue emendationem, ſiue mutationem propoſiti quoquomodo id accidat. Quare mox verſ. 16. ſubdit: *Sit Dominus iudex, & iudicet inter me & te: & videat, & iudicet cauſſam meam, & eruat me de manu tuâ.* Quin & Saülis cædem à Philiſthinis perpetratam, funeſtè tulit, & ſciſſis veſtibus planxit. Audiendus eſt mihi Abulenſis q. 22. qui ita tempeſtiuè philoſophatur: *Aliter dici poteſt, quòd Dauid non deſiderauit vindictam, quamquam verba ſua videantur hoc ſignificare: ſed accipitur ibi vindicta ſolùm pro iuſtitiâ, quam volebat fieri inter ſe & Saulum; & apparet per verba, quæ infrà replicantur: nam dicitur poſteà: Sit Dominus iudex inter me & te, & videat, & iudicet cauſſam meam: & eruat me de manu tuâ.* Itaque Dauid nimis afflictatus hoſtilitate Saülis, *iudicium* poſcit, *vindictam* non quærit; ſed vindictæ nomine ſuam liberationem ab iniuſto aggreſſore expetit. Cædem Saülis minimè negotiatur, quam à Philiſthinis perpetratam funeſtè tulit: vitam ergo Saüli vouet, interitum iniuſtæ hoſtilitatis cupit; ſoſpitatem ſibi à Deo quærit; non Regi, ſed regiæ malitiæ excidium exoptat, ſiue correctione, ſiue emendatione, ſiue mitiori pœnâ id accidat. Sollerter autem aduertens Saül benignam peritiam Dauidis in iudicio præſcindentis interitum peccati à peccatoris interitu; & mortem ſceleris, à ſceleroſi morte; prudenti tunc coniecturâ, tunc quidem certò ſuſpicatur Dauidem ad Iſraëlis regnum electum à Deo eſſe: tales enim Principes ac Iudices digniſſimi ſunt electione diuinâ. Exinde ſubdit: *Et nunc, quia ſcio quòd certiſſimè regnaturus ſis, & habiturus in manu tua regnum Iſrael; iura mihi in Domino, ne deleas ſemen meum poſt me.* Nempè ex tuis verbis ac factis certus ſum, quòd non expetis malorum, ſed malitiæ excidium: ne ergo tibi huius peritiæ votum excidat in principatu, ad quem idcircò à Deo inauguratus es: quare mecum emortuâ hâc inimicâ malitiâ, innoxia ſoboles mea, per te ſoſpes euadat, qui non cædem meam, ſed liberationem tuam negotiaris.

1. Reg. 24. verſ. 13.

Cornelius.

Dauid vindictam petens, emendationem Saulis, & liberationem ſuam expetit.

Qui non peccatorem, ſed peccatum perſequitur, in Principem inauguratur à Deo.

1. Reg. 24. verſ. 21.

Regius Propheta Pſalmo 2. ſub Chriſti Dei 4.
perſonâ, ſic loquitur: Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. *Reges eos in virgâ ferreâ: & tamquam vas figuli confringes eos. Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* O dura Regum *eruditio*, eruta ex hoc gymnaſio regendi *in virgâ ferreâ*! Porrò vas teſtaceum virgâ ferreâ percuſſum, irreparabili perit ruinâ: hócne peracerbo & velut exitiali regimine, ad politicam gubernationem Principes *erudiendi* ſunt? Hæc regendi iuſtitutio, de politiori cælorum œconomiâ venit? Ergo hanc ferream rationis ſeueritatem enucleatiùs emedullare oportet, & explorare an hæc virga ferrea malos, an malitiam confringat? peccatores conterat, an peccata? Græci patres inibi in Commentario, ſic locum elucidant: *Reges eos in virgâ ferreâ, &c. Seuerior regendi ratio, virga nuncupata eſt, quâ peccatores & infirmi opus habent. Sed quis dat hereditatem vt conteratur ab herede?* Pater Deus is eſt, qui hereditatem daret Filio, vt eam ſceptri potentiâ conterat, confringat, & perdat? Filiúſne Deus, Patris ſapientia, traditum ſibi regnum perpetuò duraturum, virgâ ferreâ tamquam vas figuli confringat? Ergo Græci Patres poſtquam peritè addubitarunt: *Sed quis dat hereditatem vt conteratur ab herede?* ſcitè reſpondent: *Intelligendum itaque, contritionem etiam in quorumdam vtilitatem cedere, iuxtà illud, Spiritus contribulatus. Conterendus igitur in nobis ſpiritus. Intelligamus etiam contritionem, quam Chriſtus operatur, dum id quod in nobis materiale ac terreſtre eſt, à paſſionibus ac malitiæ proprietatibus reſcindit. Quin etiam hoc de Gentilibus dictum, alio ſenſu non incongruum erit intelligere. Rexit enim illos in potenti regno ſuo atque contriuit, vt ipſos per regenerationem reformaret.* O mortaliſſimam Rectoribus eruditionem, peritiſſimam de ſcholâ cæli allatam politiam! Peccata tamquam vas figuli conterere; peccatores verò de inſpirata animitùs *contritione*, incolumes ſeruare, & in iuſtos refingere. Quod in hominibus *materiale ac terreſtre eſt, à paſſionibus ac malitiæ proprietatibus reſcindit*; & ſic conterere dicitur, quia reformat, ac refingit in alios ipſos,

Pſalmo 2, v, 8, & 10.

Græci Patr.

Virga ferrea non iniuſtos, ſed iniuſtitiâ frangit, ac conterit.

Pſal. 88. verſ. 33.

in peritioris politiæ officinâ, quæ non peccatores, sed peccata debellat. Insuper hâc virgâ ferreâ Gentiles confringuntur, dum abiuratâ idololatriâ in Christianos reducuntur. Sic conteritur hîc Ruth nuper idololatra, dum excusâ Moabitidis superstitione, in fidelem Israëlitidem refingitur.

Hic vers. 12.

5\. Seneca.

Seneca lib. 2. de Irâ, cap. 28. sic eloquentissimè pariter ac moralissimè fatur, & Iudices peritissimè erudit: *Is qui nullius non vxorem concupiscit, & satis iustas caussas putat amandi, quòd aliena est, idem vxorem suam aspici non vult: & fidei acerrimus exactor est perfidus: & mendacia persequitur, ipse periurus: & litem sibi inferri ægerrimè calumniator patitur. Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Inde est quòd tempestiua filij vitia, pater deterior filio castigat: Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negauit, & homicidæ tyrannus irascitur, & punit furta sacrilegus.* (Vnde tot in iudicijs monstra? pergit) *Magna pars hominum est, quæ non peccatis irascitur, sed peccatoribus. Faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos, Numquid & ipsi aliquid tale commisimus? Numquid sic errauimus?* Qui peccatis irascitur, in se etiam illa emendare festinat: qui irascitur peccatori, non longè abest ab iniuriatore.

Sæpè Iudex non peccatis, sed peccatoribus irascitur. Multa indè mala.

---

§. CLVIII.

Dei timor velut essentialiter homini hærens, è gehennâ gloriæ coronam recudit; Deum nobis præsentem facit, & Deus dicitur.

1\. S. Nazianz. apud S. Maxim. Ser. 24. *Timor Dei hominem initiat.*

SApienter Nazianzenus: *A contemplatione*, inquit, *exordium non est ducendum, & in metu quasi in extremo desinendum: contemplatio enim fræno caret, & fortassis præcipitem agat. Sed metu primùm quasi initiatos purgatosq́; vel (vt ita dicam) attenuatos, ita in sublime erigi conuenit.* Quasi Dei timor hominem purget, initiet, consecret attenuet; & inde terrenâ mole vacuum, in sublime erigat, & cognatum cœlo, cœlique confinem reddat. *Frænum* est timor; qui interminatæ legis vigore, audaciores animos peritè cohibet. *Initium salutis humanæ* (ait Seuerianus) *est Domini metus: & omnium bonorum quæ in nobis sunt, radix est lex diuina: nec verò diuina lex caret metu, nec metus lege. Lex enim ad ea quæ præcipiuntur ministro vtitur metu: Metus autem eorum quæ iam præcepta sunt iudicem habet legem.* Bona lex, quæ tamquam Iudex, ministro vtitur metu, & inde bonorum omnium est radix. O altè hominibus hæreat Dei metus!

Seuerian. apud S. Max. suprà. *Lex per metum est omnium bonorum radix.*

2\. Psal. 118. v. 20. S. Hieron.

Sic Dauid occinit Psalm. 118. *Confige timore tuo carnes meas: à iudicijs enim tuis timui.* S. Hieronymus hîc vertit: *Horripilauit à timore tuo caro mea.* Qui loquendi modus magnitudinem pauoris ostendit. Verùm si timor in animo collocatur, cur eo carnes figi deposcit? An expetit, vt timor ab extrinseco tamquam clauus iniectus, dum animum figere contendit, priùs se per corpus immittat, vt sic corpoream molem perforans & terebrans, compages & medullas traijciens, vsque ad animam transfigendam subintret? Addit Augustinus: *Quid est confige timore*

S. Augustin. ibi.

tuo? timui enim à iudicijs tuis. Si enim timuerat, vel timebat, cur adhuc vt à timore suo Deus configeret carnes suas, orabat? An addi sibi volebat timorem, vt tantùm timeret quantum sufficeret? Timuit olim Dauid Deum, tunc etiam timebat animo pauente, & corpore ipso pauidè inhorrescente; sed plus adhuc timere cupiebat, *vt tantùm timeret, quantum sufficeret.* Sed quantum timoris sufficit, vt quantum sufficit Deus timeatur? Profundè Aëlredus Rhieualiensis de Deo adspectu ad humanum timorem, ita scribit, serm. in Aduentu Domini: *Sic qui timebatur essentialiter, venit misericorditer.* Quid est Deum *essentialiter* timeri? An quia non modò iustitia & ira Dei, & reliqua seueriora attributa; sed etiam ipsa Dei *essentia* timenda sit? Sic vel ipsa Dei *essentia* humano timore colenda est? An potiùs Deus seuerè iustus, & iustissimè iratus, *timendus essentialiter* ab homine dicitur, quasi Dei timor, vt tantus sit, quantus sufficit, & congruit, sic debet esse hominibus velut connaturalis & medullitus hærens, corporique & animo conuisceratus, ac si ab ipsâ hominis essentiâ flueret illamque plenius integraret? De *essentiâ* hominis est Deum timere? an Dei timor *essentia* hominis est? *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo,* ait Salomon. Hinc Dauid animo & corpore exposcit Deum timere, Deique timorem sibi animitus conuiscerare, *vt tantùm timeret, quantum sufficit,* quo Deum *timeat essentialiter*; non physicâ, sed ethicâ essentiâ, quæ & piam vitam, & vitæ perfectionem informet.

Aëlredus.

Quomodo Deus dicatur essentialiter timendus?

Ecclesi. 12. vers. 13.

3\. Psalm. 102. vers. 4.

Regius Vates Psalm. 102. sic diuinæ pietati occinit: Benedic anima mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius: qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. Qui redimit de interitu vitam tuam: *Qui coronat te in misericordiâ & miserationibus.* Quæ est hæc corona, quâ homines Deus miseratione coronat? Didymus inibi in Græcorum Patrum Catenâ: *Qui coronat te in misericordiâ & miserationibus: Quippè coronæ materia est misericordia & miseratio. Sicut enim alij coronam iustitiæ, & immarcescibilem gloriæ coronam percipiunt ex iustitiâ rectâque gloriâ contextam: sic etiam tu ex misericordiâ & miserationibus coronaberis.* Nempè corona, quam hîc Propheta exposcit, ex miserationibus materiata est, & ex misericordiâ contexitur; quasi alia sit corona, quam acerbior diuinæ iustitiæ rigor, & horribilis inde metus incussus è diuerso conflet. Quâ de re audiendus est Chrysostomus ita fatus: *Non tantum efficere potest oratio, quantum efficit metus: nam gehennæ metus nobis regni affert coronam.* Parùm foret, quòd Dei timor præferatur orationi, orationi, inquam, quæ est omnium virtutum promptuarium; nisi etiam istiusmodi metus, è pœnalissimo gehennæ horrore, regni cælestis coronam efficiat. Sanè mirissimum est, quòd diuini timoris artificio, gehenna horrore detestata, empyreæ gloriæ coronas conflet. Apud Dauidem *coronæ materia est misericordia & miseratio*; apud Chrysostomum verò *gehennæ metus nobis regni affert coronam*, quasi in timoris mirâ opificinâ auersatæ gehennæ pauidus horror, coronam beatæ gloriæ contexat. O fabricemus coronam iustitiæ, arguto infernalis incendij horrore!

Nostræ coronæ materia est misericordia. Didymus.

Ex gehennæ metu, gloriæ corona materiata est. S. Chrysost. apud S. Maxim. Ser. 24.

Idem Psalmographus, tamquam diuini timoris

4\.

moris sequester, ita pangit: Quid mihi est in cælo? & à te quid volui super terram? defecit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. *Quia ecce, qui elongant se à te, peribunt.* Et quomodo potest homo à Deo elongari, & rursùs Deo approximari! an non id vetat elogium diuinæ essentiæ, quæ per immensitatis attributum, vbique præsentissima est? Doctè inibi Didymus in Catena: *Nemo localiter recedit à Deo, qui non est in loco, sed affectu iniquitas & malitia longè à iustitiâ ac bonitate, quam pessumdant, distare intelliguntur; sicut è contrà salutare est Deo per virtutis assumptionem appropinquare.* Sed non explicat Didymus quo pacto homo qui à Deo se elongat, illi possit appropinquare. Sanè sicut elongatio ab immenso Deo, monstrum naturæ est; ita ad eum appropinquatio, arcanum diuinioris gratiæ sacramentum est. Quâ de re sic philosophatur Aëlredus, Serm. in aduentu Domini, tractans quomodo ad nos venire potuerit: *Sed quomodo* inquit, *aut quò venturus est, vel venit? nempè vox eius est: Cælum & terram ego impleo. Quomodo igitur ad cælum venit, vel ad terram, qui cælum implet & terram? Audi* Euangelium: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* (Nota pensiculatiùs quæ subtexit verba) *Ergo & præsens erat & absens. Præsens, quia in mundo erat; absens, quia mundus eum non cognouit. Non est longè (ait Apostolus) ab vnoquoque nostrum: in ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus: & tamen, longè à peccatoribus salus. Propè erat per essentiam, longè per gratiam. Quomodo non longè? qui nec agnoscebatur, nec timebatur?* O grande diuini timoris sacramentum! Scilicet Deus etsi de immensitatis elogio habeat, quòd non longè sit ab vnoquoque nostrum; tamen Deus, vbi deest timor, abesse dicitur per hominis à se elongationem: si autem Dei metus rursùs adsit, adest etiam præsentissimè Deus; quasi de sui timore, hominibus confestim præsentetur. O bonus Dei timor, qui si absit, pariter abest Deus; si verò adsit, statim Deus adesse perhibetur; quasi perindè sit, præsentia timoris, ac præsentia Dei. O! sic ad timoris arbitrium, Deus abesse, aut adesse hominibus dicitur?

Psalm 72. vers. 27.
Didymus.
Aëlredus.
Ierem. 23. vers. 24.
Ioan. 1 v. 10.
Ad timoris arbitrium, hominibus Deus aut abest, aut adest?
Actor. 7. v. 27. & 28.
Psalm. 118. vers. 155.

5. Genes. 31. vers. 42.
Genes. 31. supellectilis scrupulosam permolestè scrutationem, peracerbè tulit Iacob, & recitans superioris soceri Laban iniurias, de eis querulus cum iurgio expostulat; & tandem concludit: *Nisi Deus patris mei Abraham, & timor Isaac, affuisset mihi, forsitan modò nudum me dimisisses.* Quis est iste Isaaci parentis timor, cui sui ac suorum incolumitatem Iacobus adscribit? Citò dicam cum communi Interpretum, Deus ipse qui fuit Deus Abraham, vocatur *timor Isaac.* Quasi dicat: Deus quem coluit Abraham, & quem *timuit* Isaac, quasi summum numen, ac omnipotentem maiestatem. Sed cur Deus pauidè timendus, Isaac seu hominis *timor* nominatur? Hunc locum sic ibidèm elucidat Lipomanus: *Et pauorem,* ait *Isaac, id est, eumdemmet Deum, quem super omnia pater eius timebat, de quo loquitur Isaias: Dominum exercituum sanctificate, ipse timor vester, & ipse tremor vester. Et vt quàm summè timendus Deus sit, quamque super omnia eum timuerit Isaac, insinuet, dicit quasi in abstracto, Nisi timor Isaac affuisset.* Ecce tibi summum cœli numen, omnipotens Dei auctoritas, & Deus pauidè metuendus; Isaaci; id est, hominis *timore* sententiosè designatur; quasi perfectus hominum timor, summi ac omnipotentis elogia quodammodo æmulari videatur. Porrò sic Deus animitùs adest homini timenti Deum, vt quasi cùm timore Dei elogia homo velut participaret, & nominis vicem reciprocet; & Deus summè timendus, humani *timoris* nomine nuncupetur; ac si cum nominis participio, rei omnipotentiam quodammodo mutuaret. Quid exaggeratius?

Timore humano Deus emphaticè significatur.
Lipoman. Isaiæ 8. vers. 13.

6. 1. Petri. 5. vers. 8.
1. Pet. 5. sic Apost. fideles hortatur: *Sobrij estote, & vigilate: quia aduersarius vester Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.* Hanc sæuè implacabilem Diabolorum aduersùs homines hostilitatem, modò apertâ vi, sæpiùs fraude, sic tradit Augustinus ad Iulianum: *Diabolus,* inquit, *Doctor mendacij, ipse est aduersarius effectus generis nostri, inuentor mortis, superbiæ institutor, radix malitiæ, scelerum caput, princeps omnium vitiorum, persuasor turpium voluptatum.* Verùm tanta est diuini timoris vis, vt hanc scelerosæ hostilitatis officinam, in virtutum omnium promptuarium è peruerso recudat. Quod his verbis eleganter edisserit Chrysostomus: *Multorum,* inquit, *nobis bonorum, si velimus, causa fit Diabolus: metuentes enim insidias eius, sobrij sumus & memores Dei. Nam qui videt instantem hostem, ad illum confugit, qui potest opem ferre.* Nimirùm timoris arbitrio infernales Diabolorum phalanges vocantur auxiliares; & è diuerso homo præsidium adsciscit, vndè credi poterat detriumphatus. Porrò *multorum nobis bonorum caussa fit Diabolus: metuentes enim insidias eius,* & exitialem pertinaciter hostilitatem, & strages quas semper edidit, *sobrij sumus, & memores Dei. Nam qui videt instantem hostem, ad illum confugit, qui potest opem ferre.* Quare Boozus hîc hanc ob rem egregiè Rutham dilaudat, illique Deum largè beneficum, & tutò auxiliatorem apprecatur, aiens: Nunciata sunt mihi omnia quæ feceris; & quòd reliqueris parentes tuos, & terram in quâ nata es, & veneris ad populum, quem anteà nesciebas. *Reddat tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à Domino Deo Israel, ad quem venisti, sed sub cuius confugisti alas.* Quid sub Dei confugit alas, timore duce, *ad illum confugit, qui potest opem ferre.* O, bono timoris magisterio, humanarum calamitatum asylum perquiramus.

S. August. *Improba Diabolorum hostilitas.*
S. Chrysost. apud Ant. in Meliss. l. 5. Ser. 66.
Timoris arbitrio, multorum nobis bonorum caussa fit Diabolus.
Hic vers. 12.

---

§. CLIX.

Dei indulgentia dum peccata dissimulans, peccatores humanâ felicitate cumulat, minæ sunt acerbioris æternùm iracundiæ.

1. S. Hieron. in finem c. 8. Ezech. Matth. 6. v. 10.
SApienter Hieronymus: *Qui non intelligunt,* inquit, *quid sibi prosit, & orant frequenter contraria, expedit eis vt non exaudiantur à Domino. Vndè & in oratione Dominicâ dicitur: Fiat voluntas tua; non voluntas nostra, quæ errare consueuit; sed voluntas tua, quæ futura cognoscit; magnæque interdùm felicitatis est, ad præsens*

Magnæ interdùm felicitatis est, Dei misericordiam ad præsens non mereri

sens misericordiam non mereri. Præluſtris ſanè hæc morum gnome eſt, è diuerſo arcanè auxiliaris: *Magnæ interdùm felicitatis est, ad præsens misericordiam non mereri.* Heu! plerumque quæ nobis hianter optamus, inimicorum potiùs vota forent! Pecus ad victimam vberiùs ſaginatur & adipatur: deſtinam ſæpè portat, in quem mundialis proſperitas toto pondere incumbit. Si lapis, dum tibi inceſſanter adridet fortuna, in continua felicitate, humani infortunij neſciâ; irati Numinis notas haud dubijs deſcriptas characteribus legere licet. O quoties benignior Dei indulgentia iras nutrit! Non merita, indulgentia pœnalioris ſupplicij omen eſt; Tribulationis ignis ſcoriam depurat, vt defæcatum meritorum metallum emporio fulgore præniteat. Caue à Dei iuſta ira; ab eius etiam immerita indulgentia caue. *Magnæ interdùm felicitatis est, ad præsens misericordiam non mereri.*

1\.

2\. Jeremiæ 7. hæc minæ è Deiore ſcintillant: *Nolite confidere in verbis mendacij dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est.* Quæ prophetæ verba elucidans Galfridus apud Tilmannum ibi, ſic ſubtiliter addubitat: *Quæ sunt ista verba mendacij, in quibus nos Propheta confidere prohibet? Primùm quidem non videntur verba, sed verbum vnum tertiò repetitum. Et si propter repetitionem verba dicuntur, quomodo verba mendacij? Nonne enim templum Domini est Ecclesia Christi? Templum Domini illud etiam quod Salomon ædificauit suo tempore fuit?* Et poſtquam illud impia Sacerdotum ſcelera hactenus impunita retulit, ſubdit ad rem: *Et quomodo, inquies, Deus curare credendus est, quod tamdiu tolerat, & dissimulat? ô si scires quàm longa est vltio, breuis tibi dissimulatio videretur. Dissimulat ad pœnitentiam: In verò tibi potiùs iram thesaurizas. Aut fortè secundùm multitudinem iræ suæ non quæret, & tibi parcet, qui peccatoribus Angelis non pepercit?* Diu diſſimulat Deus, adeò vt perſpicaciæ ſuæ quodammodo detrahere videatur, ſuæ prouidentiæ velut iniurius. Sed tandem eò iuſtior acerbiùs puniet, quò hactenùs indulgentior extiterit. Longa videtur in diſſimulando cunctatio, in proſperando diſſimulatio; ſed quæ pœnaliſſimam gehennæ æternitatem defendit, iuſtificat, conſecrat. Non ſuæ prouidentiæ hæc mora detrahit; ſed longa immeritæ pietatis indulgentia, de acerbiori iuſtitiæ vindicias agit; cùm homo de longo tempore ad pœnitentiam indulgenter conceſſo, commeatum delinquendi perperam fecit. *O si scires quàm longa est vltio, breuis tibi dissimulatio videretur!* Quod videtur ad tempus detrahi diuinæ perſpicaciæ ac prouidentiæ, diuinæ æternum iuſtitiæ cumulatiùs adijcitur. O hîc ſecet, hîc vrat Deus, vt in æternum parcat: nam quos diligit, arguit, & caſtigat. Temporalis Dei ira, æternam iam veniam, & beatam æternitatem fauſtè ominatur.

Jerem. 7. vers. 4.

Galfridus.

Longior Dei dissimulatio, æternam vltionem meditatur, & apparat.

3\. Marci 3. ingreditur Ieſus in Synagogam, & erat ibi homo, cuius manus dextera erat arida. Phariſæi autem obſeruabant eum, ſi in ſabbatis curaſſet. Et ait homini habenti manum aridam: ſurge in medium. Et dicit eis: Licet ſabbatis benefacere, an malè? animam ſaluam facere, an perdere? At illi tacebant. *Et circumspiciens eos cum irâ, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus illi.* Stolida ſanè Phariſæorum inuidia, quæ ſalutaria verba in ſabbatis calumniatur. Mira Domini poteſtas, qui non appoſitis herbarum ſuccis, non pigmentorum medicaminibus colligatis, ſed verbo iubens, vigorem præcipiens, virentem aridæ manui refudit ſanitatem. Nec mirum ſi arentem reparauit dexteram, qui totum corpus de arenti puluere procreauit. Auctorem ſuum plaſma cognoſcit, & obſequitur ei particula, cui totum ſe deberet in maſſa. O bona Chriſti ira, quâ miror beneficentia promulgatur! Eleganter Ambroſius Serm. 8. ita ſuper hac re ad rem præſentem philoſophatur: *Et circumspiciens eos cum ira, ait homini: Extende manum tuam, &c. Ira, inquam, sicut ait Euangelista, restituit vigorem dexteræ; vnde intelligimus, qualis Dominicæ benignitatis sit sanitas, cuius indignationis talis est medicina. Aut quemadmodum placatus prodest, qui ita miseretur iratus.* O ſalutaris Dei ira, quæ dexteræ reſtituit vigorem! ô arcanè benefica Chriſti Dei aduerſus homines indignatio, quæ dexteram illi porrigit, & iracundiæ ſpecie medetur! Acerbiùs indignari videtur, cùm infelicitates humanas fulgurat; ſed tuam aridam manum ad opera virtutum arentem, & meritorum ſterilem, extendit ad pietatem, & ad omnes ſanctitates fœcundat. O qualis erit *placatus* per pœnitentiam, quam longâ diſſimulatione prætendit, *qui ita miseretur iratus!* O timenda diuturnior Dei indulgentia, felicitatibus humanis abundè fœta! ô hîc expetenda Dei ira, æternæ felicitatis præſaga! *Magnæ interdùm felicitatis est, ad præsens misericordiam non mereri.* O contriſtet te tibi ſemper adridens fortuna! Si eam ambis de proſpero, time de infauſto. Benè Ruth, vidua, paupercula, extorris, ſpicilega, & perdiu improſpera: tandem ſub Dei alis foueri, & largiùs felicitari promeruit.

Marci 3. vers. 5.

S. Ambrosi.

Deus largè miseretur iratus.

Hic vers. 12.

4\. Geneſeos 3. Adam creatur vir, & puerili gulæ lenocinio ſtatim delinquit, & crudum mortis pomum adhuc in poſteris ructat. Præter mortalitatis pœnam, quam præuaricando incurrit, hæc audit è Dei ore: Quia comediſti de ligno, ex quo præceperam tibi, ne comederes, *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex eâ cunctis diebus vitæ tuæ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo,* &c. poſt recentem damnationis ſententiam, & prima æſtuantis agriculturæ rudimenta, Adæ ſoboles numero vaſta, opimis terræ fructibus ſatur, longæuitate annoſior, deliciarum blandimento affluens, veneris cupidine ſalacior; exilium in patriam conuerterat; & quaſi reſciſſa, aut intermiſſa, aut potiùs mitigata foret ſententia, mundialibus bonis feliciter fruebatur. O felicitas diuturnior, vt ſcelerum matrix, ita & infelicitatum minæ & calamitatis augurium! Præſtaret iratum Deum conſtanter pati, quàm ipſo ſupplicium mitigante, felicitate diffluì. Alto ſtylo Tertullianus ſic de hâc re ſcribit: *Deus post tot ac tanta delicta humanæ temeritatis, à principe generis Adam auspicata; post condemnatum hominem cum seculi dote, post eiectum paradiso mortique subiectum: cùm rursùs ad suam misericordiam maturasset, iam indè in semetipso pœnitentiâ dedicauit, rescissâ sententiâ irarum pristinarũ.* Profundè quidẽ ait Tertullianus, Deum poſt

Genes. 3. vers. 17.

Tertull. l. de Pœnit. cap. 2.

† Didac. Celada in Ruth.

recens fulminatæ sententiæ iras, & iustitiæ rigores, dum velut mitigatâ sententiâ, humanam hominibus felicitatem adnuit, *ad suam misericordiam maturasse*; vel, vt Beatus Rhenanus notanter exscribit, *ad suam misericordiam errauisset*, vel *inerrauisset*. Loquitur antropopatῶs (sicut dicitur pœnitere & irasci: alioqui procul à Deo error) Scilicet hic velut error Dei, ex irâ maturantis ad misericordiam, est pulchrâ opportunè antithesis, & sententiæ emphasis, Deus enim cùm maximè iratus videtur hominibus, illis calamitates dispensans, tunc maximè misericors & pius existit. Quando verò ab istiusmodi irâ abstinet, & indulgentiùs mulcet, & eximiè misericors videtur; tunc, tunc quidem in infelices peccatores iratus est, atque iustitiæ rigores seueriùs exercet, seductrice enim felicitate ipsi perperam decipiunt sese. Quare nimis ethicè Tertullianus, cùm de Deo ait, quòd ab irâ seu iustitiâ, quæ in homines rigores exercebat, *ad misericordiam maturasset*, vt moralitatis emphasim proderet, dicit *errasse ad misericordiam*; nam potiùs ad iram & iustitiam iuit, cùm sic ad misericordiam festinauit. *Errare* autem dicitur, non quia Deus vllatenùs *erret*; sed quia indè homines arripiunt occasionem *errandi*; dum seriò putant humanam felicitatem diu peccatores prosperantem, à misericordiâ diuinâ esse, & non potiùs ab irâ Dei, & eius districtiori iustitiâ, cunctatur Deus ad hominis pœnitentiam, non seducit ad impunitatem. O diuinæ misericordiæ, & humanæ felicitatis abusum! *Absit vt aliquis ita interpretetur, quasi.... redundantia clementia cælestis, libidinem faciat humanæ temeritatis. Nemo idcircò deterior sit, quia Deus melior est.*

Rhenanus ibi. — *Quo sensu dicatur Deus ab ira ad misericordiam inerrasse.* — *Nemo idcircò deterior sit, quia Deus melior, id est, beneficentior est.* — *Tertull. l. de pœn. cap. 7.*

5. Regius Propheta Psalm. 9. sic pangit: laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur. *Exacerbauit Dominum peccator: secundum multitudinem iræ suæ non quæret.* Plures è Commentatoribus τὸ *iræ suæ*, referunt ad peccatorem, qui Deum impijs sceleribus exacerbauit: Augustinus secutus alios, & quem alij sequuntur, ad Deum refert, ita præfata verba elucidans: *Irritauit Dominum peccator. Nemo gratuletur homini qui prosperatur in viâ suâ: cuius peccatis deest vltor, & adest laudator. Maior hæc ira Domini est. Irritauit enim Dominum peccator, vt ista patiatur, id est, vt correptionis flagella non patiatur, Irritauit Dominum peccator. Secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Multùm irascitur dum non exquirit, dum quasi obliuiscitur, & non attendit peccata, & per fraudes, & scelera ad diuitias honoresq; peruenitur.... Auferuntur iudicia à facie eius. Animus enim malè sibi conscius, dum sibi videtur nullam pœnam pati, credit quòd non iudicet Deus: & sic auferuntur iudicia Dei à facie eius, cùm hæc ipsa sit magna damnatio.* Verissimè pariter ac moralissimè Augustinus. Nimirùm dum immerita felicitas peccatoris, Dei iudicium auferre præsumit, illud potentiùs armat, atque citiùs accersit, iam indè prædamnatus. Ergà hos enim *censura Dei inexorabilis est.* O Dei patientiam, quam humana iniquitas in diuinæ maiestatis contumeliam malè interpretatur! *Sustinet* Deus *ingratissimas nationes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie insolescentem, vt suâ sibi patientiâ detrahat. Plures enim Domino idcircò non credunt, quia sæculo iratum tamdiu nesciunt*, ait Tertullianus. Quasi ira Dei sit lenocinium fidei, & fides diuinæ iracundiæ stipendium.

Psal. 9. v. 25. aliàs 4. — *S. Aug. ibi.* — *Multum irascitur Deus, cum ad hominum peccata non videtur attendere.* — *Num Deus sua sibi patientia detrahit?* — *Saluian. de Guber. l. 1.* — *Tertull. l. de Patient. c. 2.*

---

§. CLX.

Christus Deus non venit quærere immaculatos, sed sordidos quos emaculet.

1. SAnct. Bernard. Serm. in Natali Ioannis Baptistæ, ita scribit: Ostendit igitur Ioannes quia venit Deus, quia sponsus, quia agnus. Quia Deus, certum est quòd peccata remittere possit, Sed vtrùm velit, adhuc in quæstione est. Vult profectò, quia sponsus est, quia amabilis est. *Et licet velit gloriosam sponsam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid eiusmodi, non tamen quærit talem. Vbi enim illam inueniet: Sed talem potius ipse facit, talem sibi exhibet ipse....* Sed fortassis timeas eam, quam facere venit delictorum purgationem, ne vstione & scissione ossa & medullas ossium collidat, ne dolorem inferat morte grauiorem. Audi, agnus est, in mansuetudine venit cum lanâ & lacte, solo verbo iustificans impium. Tantùm, inquit, dic verbo, & sanabitur puer meus. Vt quid ergo deinceps hæsitamus, & non *omni fiduciâ ad thronum gloriæ ascendamus.* Itaque Christus Deus non quærit immaculatos, sed sordidos quos emaculet; quod non inuenit, ipse facit; quæ est sumptuosior eius gloria; & acre humanæ fiduciæ calcar.

S. Bernard. — *Christus non quærit immaculatos, sed sordidos quos emaculet.*

2. Matthæi 9. Christus Deus ipsius Matthæi conuiua, cum Publicanis amicè discumbit. De familiari cum publicanis & peccatoribus commercio obmurmurant Pharisæi, & detractionis zelo pietates ambitiosè venditant. Quibus respondet Christus sui aduentûs finem euulgans: Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus, *Non enim veni vocare iustos, sed peccatores.* Quid peccatoribus adulantius, quàm vt Christus illos præsertim ad se vocaturus venisse dicatur, potiùs quàm iustos? Quid? iusti à Christo Deo negligi videntur? Sapienter Augustinus lib. 2. de Consensu Euang. ca. 27. hâc super re ita scribit: *Marcus quoque & Lucas eandem* (cum Matthæo) *sententiam tenuerunt. Lucas autem cùm dixisset: Non veni vocare iustos, sed peccatores, addidit, In pœnitentiam: quod ad explanandam sententiam valet, ne quisquam peccatores, ob hoc ipsum quòd peccatores sunt, diligi arbitrentur à Domino.* O cautela opportunissima, dignissimáque quæ ex Lucæ Euangelio ab Augustino adnotaretur! Nimirùm sic ergà peccatores beneuolè affectus sese Christus exhibebat, vt cautione opus fuerit, *ne quisquam peccatores, ob hoc ipsum quòd peccatores sunt, diligi arbitrarentur à Domino.* Proculà Deo, qui summa bonitas est, de hominum iniquitate complacentia: imò & quò magis est iniquitas sibi odiosa, & homini perniciosa, eò blandiori beneficio peccatores ad se allicit, vt in beneuolentiæ officinâ, peccatores reformet, & in iustos refingat. Adeò vt in exhibitis beneuolentiæ documentis, cautelam obtendat, ne in peccatoribus ipsam Christus iniquitatem diligere videatur. Quid exaggeratius?

Matth. 9. vers. 13. — *S. August.* — *Lucæ 5. vers. 32.* — *Cautela qua est, ne putetur Christus peccatorum iniquitatem diligere.*

Præte-

3. Prætereunda autem non sunt innotata, quæ elucidatæ sententiæ verba præcedunt: *Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus.* Tolle morbos, tolle vulnera, nec opus erit medico: tolle similiter peccati ægritudinem, nec opus erit Christo, qui peccatoribus mederi venit: *Magnus* (ait Augustinus) *de cœlo venit medicus, quia magnus per totum orbem terræ iacebat ægrotus.... Homines desperatè ægrotabant, & ipsâ ægritudine quâ mentes perdiderant, etiam medicum cædebant, quin & occidebant: ille autem etiam cùm occideretur, medicus erat; vapulabat, & curabat, patiebatur phreneticum, nec deserebat ægrotum: tenebatur, alligabatur, percutiebatur, irridebatur, & medicus erat. Agnoscis phreneticos; agnosce & medicum: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Illi perditâ mente sæuiebant, & medici sanguinem sæuiendo fundebant; ille autem etiam de ipso sanguine suo ægrotis medicamenta faciebat.* Quid è peruersо amantius?

Matth. 9, v. 12.

S. August. Ser. 9, de ver. Apost.

Christus ipso sanguine suo, quem ægroti fundunt ægrotos sanat.

4. Isaiæ 35. sic antedicit Vates; Dicite pusillanimis: Confortamini, & nolite timere: ecce Deus vester veniet, & saluabit vos. *Et erit tibi semita & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & hæc erit nobis directa via, ita vt stulti non errent per eam.* Benè est; via ad cœlum, quam Christus ostendit, & sanguine suo complanauit ac strauit, & fidei ac gratiæ fulgoribus illuminauit; via directa sit, quâ vnicè in cœlum itur: quo autem pacto sic *sancta* dicitur, vt *pollutus* non intret per eam? *Ibunt igitur polluti per aliam viam* (ait Vuerricus) *Imò potiùs hac omnes, hac veniant, hac incedant. Immundis enim præcipuè Christus hanc viam strauit, qui venit quærere, & saluum facere quod perierat in vijs seculi. Quid igitur? Transibit pollutus per viam sanctam? Absit, Veniat quantumlibet pollutus ad eam; non tamen transibit pollutus per eam: quia cùm transierit, iam pollutus non erit. Admittit quidem via sancta pollutum, sed statim abluit admissum, quia diluit omne commissum.* Bona via, quam nobis strauit Christus, quæ impollutos non inuenit, sed facit. Nemo quantumuis sordidus, & peccatorum squalore fœdus, arcetur ab hâc viâ, quæ Christus est, quæ rectâ ducit in cœlum; non fastidit eam ineuntium squalorem fœtidum, quæ in terris posita, cœlum fragrat. *Immundis præcipuè Christus hanc viam strauit, qui venit quærere & saluum facere quod perierat in vijs seculi:* qui *non venit vocare iustos, sed peccatores.*

Isaiæ 35. v. 8.

Vuerr. apud Tilm. ibi.

Christi via impollutos non inuenit, sed facit.

5. Matthæi 3. baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua: *Et ecce aperti sunt ei cæli, & vidit spiritum Dei descendentem, sicut columbam, & venientem super eum.* Quærunt Interpretes, cur Spiritus-sanctus in Christum descenderit specie columbæ, in Apostolos verò specie ignis? Respondet Chrysostomus, quia Christus venit in carnem & mundum mansuetus vt columba, ad redimendum peccata & soluendos peccatores. In die verò iudicij veniet vt seuerus iudex, puniturus impios per ignem. Chrysostomo annuit Gregorius homil. 30. in Euangelia, sic fatus: *Sed quis eius* (Christi) *iustitiam ferret, si priusquam nos per mansuetudinem colligeret, culpas nostras per zelum rectitudinis examinare voluisset? homo ergo pro hominibus factus, mitem se hominibus præbuit. Nouit peccatores ferire, sed colligere.* Intentiùs aduerte ad verba quæ subdit: *Priùs voluit mansuetè corripere, vt haberet quos postmodùm in iudicio saluaret. In columbâ ergo super eum apparere debuit Spiritus, qui non veniebat, vt peccata iam per zelum percuteret; sed adhuc per mansuetudinem toleraret.* Sanè benignitas, quâ Christus peccatores excipit, argutum prædestinationis arbitrium est. Quos districtioris iudicij die saluaret, nisi lenitatis blandimento illos priùs alliceret? Itaque beata cœli gloria, Dominicæ benignitati stipendium est. *Priùs voluit mansuetè corripere, vt haberet quos postmodùm in iudicio saluaret.* Vacuisset empyrea cœli gloria, si benignitas Christi ergà peccatores cessasset. Apposite Paulus se tanquam Dominicæ benignitatis ideam proponit, vt ad vitæ æternæ spem peccatores corrigantur: *Ideo* inquit, *misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam.* Quò alludere videtur Chrysostomus homil. 2. in Psalm. 50. *Si impius es,* inquit, *cogita publicanum; si mundus es, attende meretricem; si homicida es, perspice latronem: si iniquus es, cogita blasphemum, considera Paulum priùs persecutorem, postea annunciatorem. Nolo mihi dicas: Blasphemus sum: nolo dicas: persecutor sum. Habes omnium ostensiones, in quem volueris portum confugito. vis in nouum? vis in veterem? In vteri Dauid, in nouo Paulus.* O bona Dominicæ benignitatis exemplaria, his proposita, qui per ipsius patientiam & mansuetudinem peccatorum beneuolè exceptricem, *vitam æternam* exambiunt! Cum pronepote Dauide prodeat etiam Ruth in Dominicæ benignitatis ideam, quæ è Moabitide idololatrâ, & idololatriæ moribus innutritâ, alacris confugit ad Deum, *sub cuius alis* excipitur & fouetur; tot virtutum incrementis aucta, vt tamquam Matronale exemplar Dei populo exinceps proponi meruerit.

Matth. 3. v. 16.

S. Chrysost.

S. Gregor.

Mansuetè peccatores excipit Christus, vt habeat quos in iudicio saluet.

1. ad Tim. 1. vers. 16.

S. Chrysost. Peccatores exemplo Pauli sperent à Deo veniam.

Hic vers. 12.

6. Matthæi 2. delusâ à Magis Herodis vafritie, ad propria per aliam viam repedant. Et ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: Surge, & accipe puerum, & Matrem eius nocte, & fuge in Ægyptum. Futurum est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. *Qui consurgens accepit puerum & Matrem eius nocte, & secessit in Ægyptum.* Dauid persequente Saüle ad Iudæam confugit, fugientem vicinia recepit; vnius viduæ domus Eliæ suffecit ad latebras: Christo fugienti locus deest, prouincia deficit, non subuenit patria. Dum migrat, non vicinæ gentes, non finitimæ sufficiunt regiones: sed Ægypti tristem locum, extorrem habitu, linguâ, moribus barbarum procuratur auxilium. Si rerum refugium fugit, auxilium latescit omnium. Si formidat fortitudo cunctorum, si se vniuersorum defensio non defensat, quare humana notatur fuga, arguitur trepidatio, fortitudo culpatur? Quare vocatur in crimen Petrus qui negat, Ioannes qui expauescit, & fugit, Discipuli omnes quia deserunt per pauorem? O velut indecora Christi Dei fuga, timoris suspecta; sed sollicitæ pietatis ergà peccatores plena! Chrysostomus serm. 150. super hâc Christi Dei fugâ, sic ad rem eloquenter philoso-

Matth. 2. v. 14.

philosophatur: *Si pietatis esse diximus quod natus est Christus, Christus quod fugisse legitur, quid dicemus? Fortè sicut natum diximus, vt repararet naturam, dicamus, vt fugaces reuocaret aufugit. Et reuerâ si vt reuocet errantem ouem, in montibus ipse errat, quomodo ipse non fugit, fugientes populos vt reducat?* Sanè fugitiua videtur imbecillitas; & diuinæ pietatis in peccatore quærendo, sacramentum præsentat. Quod Christus fugit, non pauoris pusillanimi, sed magnanimæ sollertiæ argumentum est. Non enim tã fugit vt latebras inueniat, & minaces Regis iras declinet, quàm vt peccatores *fugaces reuocet, aufugit.* Tanto in pretio apud Christum est, à se fugientes ad se reuocare, vt vel contumeliâ fugiendi, fugaces quærat; & fugiendo inuenit, quos nisi ipse fugeret, perdidisset. Fugæ pretio, hominum inuentionem redimit. Sequax fugitiuorum ipse etiam fugit, & eorum inuentum, pretiosum putat suæ fugæ stipendium. Sagax quæsitor, vt fugaces inueniat, fugit; qui etiam sollicitus pastor, vt erronem inueniat ouem, per montium auia pariter exerrare perhibetur. Qui errare non potest, parabolicum repræsentat errorem: & nunc ipsa Dei magnanima fortitudo, velut infirma ac pusillanimis fugacium sequax, vt fugaces reuocet. *Si vt reuocet errantem ouem, in montibus ipse errat, quomodo ipse non fugit, fugientes populos vt reducat?* Hem! sic errones ac fugaces æstimat Christus?

Christus fugere & errare dicitur, vt errones ac fugaces reuocet.

---

§. CLXI.

Pauper velut concupiscentiâ exemptus, quasi naturæ Dominus, & alter ipse Christus, piè superbit; præmio paupertatis gloriosè opulentus.

1.
B. Lau. Iustin. de Ligno vitæ c. 1. de Paup.

PIè B. Laurentius Iustinianus ita scribit: Paupertas spiritus est cum spirituali intentione voluntaria abdicatio temporalium, est etiam quædam manuductrix in viâ quę ducit ad cœlum, vnctio athletica, & exercitatio magna & mirabilis. Est quoque portus tranquillitatis, nutrix confidentiæ, quietis fundamentum, orationis adiutorium, peregrinationis exhortatio, & perfectionis porta, sine quâ nemo coram Deo in spiritu diu perdurare poterit. Et cap. sequenti pergit sic fatus: Qui disperdit temporalia, ad currendam cælestem patriam expeditus est. In obsessâ enim viâ pauperi pax est, *nihilq́, habere secularis concupiscentiæ magna securitas, quia qui nihil habet in mundo quod diligat, nihil est quod eum ab æternorum desiderio impediat.* Ecce tibi pauper spiritu dicitur, *seculari concupiscentiâ* exemptus. O quàm est terrenorum exul, & confinis cælitibus, qui cum voluntario diuitiarum repudio, *secularem concupiscentiam* repudiauit!

Pauper dicitur seculari concupiscentiâ exemptus.

2.
Psalm. 118. v. 57. Græcus. Euseb. Cæsar.

Purpuratus Vates Psalm. 118. sic altè modulatur: *Portio mea Domine, dixi custodire legem tuam.* Græci codices addunt voculam *es*, quo locus explicatiùs de paupertate intelligitur. Scitè Eusebius in Græcorum Patr. Catenâ: *Portio mea es Domine. Is qui rebus secularibus nuncium remittit, & nullam in terrâ partem habet, neque istiusmodi desiderat, sed præ omnibus contentus est Domino, dicet: Portio mea Dominus. Huic autem competit dicere: Dixi custodire legem tuam, scilicet spiritualem: de quâ Paulus ait: Scimus enim quod lex spiritualis est, &c. Quomodo enim non custodiat legem & mandata Domini, qui ipsum habet in portionem?* Sic perfectè pauper in corpore vel expers corporis est, in terris terræ exul, præmaturus cæli inquilinus, & in humanâ mortalitate immortalitatis candidatus, tamquam *seculari concupiscentiâ* exemptus! Eloquenter indidem Ambrosius: *Quàm rarus est in terris qui potest dicere, Portio mea Dominus! quàm alienus à vitiis, quàm segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum seculo, nihil mundi huius vendicet sibi, cui non sit corporalium possessio cupiditatum, quem non inflammet libido, non stimulet auaritia, non lasciuia effeminet, non luxuria decoloret, non sternat ambitio, non maceret inuidia, non aliqua secularium negotiorum cura sollicitet.* Ita quidem rarus est: sed quia rarus etiam est, qui perfectè sit pauper spiritu, & verè dicere possit cum Prophetâ: *Portio mea es Domine.* Hic, hic, inquam, quia *seculari concupiscentiâ* exemptus dicitur, pleno ore istiusmodi verba vsurpare eualet. Hem! tantum perfectæ paupertati licet?

Pauperi omnis lex dicitur spiritualis.
Ad Rom. 7. 4. 14.
S. Ambros.
Perfecti pauperis rara perfectio est.

Adhuc emedullandus est præscriptus Psalmi locus, siquid moralis succi ad rem opportunè stillet: *Portio mea Domine, dixi custodire legem tuam.* Forsan audaciusculè præsumeret Dauid, quòd Deus sit eius pars, seu possessio, siue hereditas, Deum totum in propriam hereditatẽ homo vindicet sibi? Idcircò Gręci Patres in Paraphrasi oppositũ reddũt sensum: *Portio mea es Domine. Variata est hæc sententia, nam vult dicere: Quia pars tua sum ego. Loquitur, iuxtà dictum Moysis. Cùm enim Moyses multiplicem Dei erga Israel prouidentiam declarare vellet, dixit hoc modo: Et factus est pars Domini Israel, funiculus hæreditatis eius Iacob.* Scilicet contrarium sensum reddere coacti sunt, ne verosimile putarent quòd Propheta ambiret totum Deum sibi arrogare, quasi Deus foret Dauidis hæreditas, Deumque ipse totum possideret. Verùm S. Ambrosius ibidem, & locum intelligit cum communi Expositorum de eximiâ paupertate, quæ rebus terrenis abdicatis, meretur in propriam possessionem Deum nancisci; & velut præsumptionis audaciam sic eleganter mitigat: *Portio mea Dominus. Cui, inquit, portio Deus est, totius naturæ possessor est effectus, videlicet totus quidam cum Domino Dominus.* Profundè quidem de more Ambrosius. Nimirum homo per spontaneam pauperiem, rerum omnium inops factus est, imò & bonorum omnium naturæ spes ac vota simul abdicauit, *seculari concupiscentiâ* magnanimiter exutus; exindè vltrà omnia naturalia bona sublimis, *totius naturæ possessor effectus est; videlicet totus quidam cum Domino Dominus.* Itaque Deus dicitur portio seu hereditas pauperis, qui omnia naturæ bona, pro Deo reliquit, quia illa potiùs eiusmodi abdicatione possidet, nec illorum est mancipium, sed Dominus; imò & *cum Domino Dominus*, velut diuini consors dominij, inopiâ suâ prædiues, & sumptuosiùs opulentus diuinioris dominij planè æmulus, perfectæ paupertatis priuilegio, quò fidentiùs de se ac reliquis Apostolis dixit

3. *Psalm. 118. versic. 57.*
Græci Patres.
Deut. 32. v. 9.
S. Ambros.
Perfectus pauper dicitur, totius naturæ cum Domino Dominus.

2. Cor. 6. versic. 10. dixit Paulus: *Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.* Omnia, inquam, *videlicet totus quidam cum Domino Dominus.* Quod ex iam iam ex ipso Ambrosio dicendis, arcanum hoc pauperum dominium pluis clarabitur.

4. Actor. 3. vers. 6. Actorum 3. mendicus ille claudicatione fœdâ ad portam Speciosam de mendicitate victitans, & ad obolum auidè hians; eleemosynam à Petro hianter expetit; qui dum minutulam stipem quærit, integram salutem inuenit. *Petrus autem dixit: Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula.* Petrus inops censu; sed inopiâ diues, qui benè relinquens omnia, omnia meliùs inuenit; obolum quem daret, non habebat, & tamquam naturæ Dominus, desperatas sanitates opulentiùs præbebat; & quasi alter in terris Christus naturæ præcipiebat.

Pauper de paupertatis priuilegio, alius ipse Christus dicitur.

S. Ambros. suprà. Pergit Ambrosius indidem & hunc locum his verbis elucidat: *Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. Ecce Petrus*, inquit, *sub Christi nomine quasi vnus Christus, ac adeò omnium Dominus factus est, qui naturæ damna reparabat. Quomodo ergo poterat naturæ damna sentire?* Itaque Petrus inopiam præmittit miraculo, quo *naturæ possessor quidam cum Domino Dominus, sub cuius nomine quasi vnus Christus*, pauper, Discipulus appareat. O! sic pauper, alius ipse Christus est? Benè pauper, alter ipse Christus dicitur; qui sic transparet in paupere, vt quod pauperi erogatur, Christus acceperit. O stemma paupertatis augustissimum toties in Euangelijs generosè insculptum!

5. Matth. 19. vers. 27. Matthæi 19. locuples ille adolescens alioqui pius; dum nimis opibus adhærescit, tristis discessit à Christi scholâ. *Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Arabicus: *Quid ergo propè est, vt sit nobis? Quid*, scilicet præmij non tantùm in cœlo, quod spe prægustemus; sed nunc etiam, quo paupertatem nobilites. Nempè Petrus vt magis Discipulos exhilaret, rogat quæ & quanta eum, ceterósque Apostolos Christum pauperem sequentes, merces & gloria maneat. Quasi ipse nil dignum inueniat, quantumuis cogitando audeat, quò spontaneam paupertatem æquè remuneret. Tam altam de paupertate mẽtem imbiberat! Quâ super re audiendus est Balduinus apud Tilmannum; dum exponit ea eiusdem Petri verba, *Argentum & aurum non est mihi. &c.* sic fatus: *Digna vox principatu principis Apostolorum, principis Ecclesiæ. Quid Petro & auro? Nónne Petrus dixit: Nos reliquimus omnia, quid ergo erit nobis? De mercede quærenti, non aurum repromittitur vel argentum. Hæc enim contemnebat, quia in gloriâ egentium superbiebat.* O pia Petri de paupertate *superbia*! sic piè effertur in rerum egestate, & penuriâ mundi, vt eiusmodi gloriam, gloriæ tanti miraculi piâ elatione præmiserit. Benè interrogat: *Ecce nos reliquimus omnia, quid ergo erit nobis?* non quia ambigit de præmij magnitudine, qui in ipsâ paupertate de paupertatis gloriâ piè *superbit*; sed vt præter præmium quod ipse nouit, auctarium Christus supponat, quò Apostolos reliquos reddat alacres, & gloriosioris præmij spebus exhilaret. Bona Ruth, quasi Euangelicâ doctrinâ præmaturè imbuta, suam cum patriâ

Arabicus.

Petrus in piâ paupertatis gloria superbit.

Tilmannus. Actor. 3. vers. 6.

hereditatem reliquit, & inops censu; religione diues, verum Deum insequitur. Nec de vltroneâ erubescit pauperie, quam de spicilegij mendicitatibus palàm ostentat, quasi *in gloriâ egentium superbiret.* Sic pauper ipsa Boozo diuiti placuit, eius nuptias promeruit, meruit & *Mater regni* dici, & in suâ sobole Christum Deum, paupertatis auctorem ac vindicem generare. Hic vers. 12.

Itaque interroganti Petro: Ecce nos reliquimus omnia, *quid ergo erit nobis?* Christus respondet: Amen dico vobis, quod omnis, qui reliquerit domum, aut fratres. &c. aut agros propter nomen meum, *centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Magna olim & nunc lis est, quodnam sit hoc *centuplum* ijs, qui sua pro Christo relinquunt, ab ipso promissum? Multa multi, quæ plenâ manu Expositores offerunt vsque ad lectoris nauseam. Singularis est expositio B. Laurentij Iustiniani in Ligno vitæ cap. 2. de Paupert. *Non*, inquit, *sanctus vir ideò terrena deserit, vt hîc in hoc mundo possidere multiplicius possit; sed per centenarium numerum, qui à Domino pauperibus omnia relinquentibus pollicetur, perfectio designatur; quia siquis propter Dei nomen temporalia contemnit, hic perfectionem mentis recipiet, vt ea non appetat, quæ contempsit. Centies verò recipit, quod dedit, qui perfectionis spiritum accipiens terrenis non indiget, etsi hæc non habet.* Scilicet relinquenti omnia propter Christum, præter vitam æternam, non hîc promittitur centenarium eorundem bonorum auctarium: neque enim idoneè remuneraretur amissio, rei amissæ multiplici augmento; nam malè augeret, quod benè relinquitur. Centupliciter autem derelictio bonorum muneratur, si à Deo accipit, *vt ea non appetat, quæ contempsit*: si cum desertione bonorum, eorum concupiscentiam excusserit, nec eorum appetentiam eorundem resumendorum votum titillauerit. Quod perindè est ac paupertatem maiori paupertate præmiare, dum in paupere temporalium bonorum concupiscentia extirpatur, ne exinceps centies aut millies malè appetat, quod semel benè contempsit. Opulentum sanè foret hoc voluntatiæ paupertatis præmium; sed per nos stat; eo non cumulatiùs potiri.

6. Matth. 19. vers. 29.

B. Laur. Iust.

Centuplum accipit, qui bona quæ contempsit, exinceps non appetit.

---

§. CLXII.

Deum vis magnitudinis, & notum hominibus obiecit, & ignotum: inde immetata eius natura antithesibus exponitur.

1. S. August. in Soliloq. Deus est vera & summa vita est, in quo & à quo & per quem bona sunt omnia quæcumque sunt. Deus à quo auerti, cadere; in quẽ conuerti, resurgere; in quo manere, consistere est; Deus à quo exire, mori; in quem redire, reuiuiscere; in quo habitare viuere est. Deus quem nemo amittit, nisi deceptus, quem nemo quærit, nisi admonitus, quem nemo inuenit, nisi purgatus. Deus medicamentum est ægro, regula est prauo, lux est cæco, habitatio est erranti. Si esuris, panis tibi est; si sitis, potus tibi est; si nudus es, immortalitatis tibi vestis

Deus hominibus totum est, omnia est.

Ruth. 1. v. 16. est; si erras, veritatis tibi via est; si periclitaris, asylum tibi est. Si sapis, Deus totum est. Hunc cum Ruthâ quære, & inuenire festina, si fortè inuenias: Deum enim vis magnitudinis, & notum hominibus obiecit, & ignotum.

2. Ruth Moabiticis erroribus à cunis enutrita, & auitis superstitionibus profanè imbuta; vera veri Dei cognitione viduata, viduatur charo marito & socero Elimelecho de cœlis attonito, de opinatâ quâdam Solis statione. Remanet, sola, vidua, paupercula; inde Israëliticæ religionis proselyta inauguratur. Viam cum socru Noëmi capessit propè obstinato animo; & abiuratâ Idololatriâ ad verum Deum sapienter confugit. Sic enim Rutham Boozus affatur: Hic v. 12. *Reddat tibi Dominus pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à Domino Deo Israel, ad quē venisti, & sub cuius confugisti alas.* Quasi fuga ab Idololatriæ insaniâ, & Israëlitici Dei notio, timori Dei Boozus adscribat. Sicut enim pullus rapacis milui metu concussus, sub gallinæ alas confugit; sic Rutha ad veri Dei notitiam, & religiosum cultum, timore ducta perhibetur. Alto stylo Nazianzenus Theologiæ antistes, Orat. 49. quæ est de Fide, ita Deum describit: *Certè hæc est Deus, quod cùm dicitur, non potest dici; cùm æstimatur, non potest æstimari, cùm definitur, ipsâ definitione crescit* (Nota attentiùs quæ subiicit verba:) *quem omnia nesciunt, & metuendo sciunt.* O bene! Scilicet Deus sic immetatè perfectus est, & vltra humanæ mentis captum præcelsus, vt cùm dicitur, non possit dici; vt cùm æstimatur, æstimari non possit; cùm definitur, ipsi se definitioni subripiat, & illius longè metas excellat: at Dei timor, sic ad Dei notionem mentem inoculat, vt Deum, *quem omnia nesciunt, metuendo sciant.* O perspicacissimum à Dei timore collyrium! O timoris mysterium sublimissimè arcanum! *Quem omnia nesciunt, metuendo sciunt?* Sic obsequium timoris Dei, Dei notioni obsequenter adulatur? Arbitrium Dei cognoscendi, Dei timendi sacramentum est. Cùm hęc de Deo dicimus, verbáne damus? an aliquid rei his verbis subest? *Certè hoc est, Deus, quod cùm dicitur, non potest dici*, &c. Deum enim vis magnitudinis, & notum hominibus obiecit, & ignotum; sed timore noscendum.

S. Nazianz.

Deus est, quē omnia nesciunt, & metuendo sciunt

3. Regius Psaltes sic profundè de Deo pangit:
Psal. 17. v. 12. Inclinauit cœlos, & descendit: *& caligo sub pedibus eius.* Esto, Dei pedes caligine obscurentur; at faciem intueri humanę mentis acies eualebit. Subdit autem. *Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius.* Quę Prophetæ verba sic inibi Gręci Patres exponunt: *Illud, Posuit tenebras latibulum suum, naturæ inuisibilitatem: illud verò, in circuitu eius tabernaculum eius, lucem quæ circa ipsum est.* Profectò si latibuli nomine designatur diuinæ naturæ *inuisibilitas*, vltrà quàm homo habet humanos oculos præcelsa, & humanæ perspicaciæ latenter impervia; quare *lucem* circa illum apponit? Frustrà lucidior facula rei *inuisibili* pręluceat. Quorsùm ergo hęc tabernaculi *lux*, rem *inuisibilem* perfundit? Sapienter S. Gregorius: *Quantum*, ait, *Deus percipitur, tantùm se subducit: amantesq́, sui ex eo quòd fugit, ac velut comprehensus se proripit, ad superna allicit.* Altè quidem dicitur, quòd tenebras ponit in latibulo, quia in obscurâ caligine latet; & simul *lux* in tabernaculo eius pręlucet, quamuis in latibulo *inuisibili* abscondatur. Nam quò magis Deus humanæ mentis acie percipitur, eò se ocyus abducit, & velut longiùs ab humanâ notitiâ recedit. Exinde cùm quasi comprehensus humanâ cognitione tenetur, tamquam aliquâ fugâ se proripit; & quasi perstringat obtutum de pręuiæ *lucis* notitiâ, *inuisibilem* se arcanè ostentat; dum illa notio vlteriorem auidè exambiat, ac si vlterioris atque vlterioris notitiæ lenocinium sit, & auidum nouę cognitionis illicium. Nempè illa tabernaculi *lux* Deum menti manifestat: cùm autem quò magis videt, eò magis ac magis videndum aduertit vltra humanę perspicacię fastigium; quasi Deus se fugâ subduxerit, in latibulo positus, seu *inuisibilis* perhibetur. Bene ergo *lux inuisibili* Deo prælucet: quia *quantum Deus percipitur, tantùm se subducit; amantesq́, sui ex eo quòd fugit, & velut comprehensus se proripit, ad superna allicit.* Antithesibus vtimur, cùm de Deo agitur: nam *hoc est, Deus, quod cùm dicitur, non potest dici:* vnde quodammodo *inuisibiliter* noscitur.

Græc. Patr.

Suam Deus inuisibilitatem cur luce perfundit?

In Apolog.

Iob 11. Sophar Naamathites sic de Deo loquitur: *Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum Omnipotentem reperies? Excelsior cœlo est, quid facies? profundior inferno, vnde cognosces? longior terrâ mensura eius, & latior mari.* Probat Sophar non posse Deum à Iobo perfectè cognosci: quia non solùm naturâ, quæ infinitis spatijs humanam excellit, sed etiam loco ab humanâ habitatione longissimè distat: ad quem homo in hoc mortali statu neque ascendere potest, vt maximè cupiat, neque descendere. Est enim cœlo sublimior, quò attolli nequit terrena moles; & ipso etiam inferno, id est, abdito terrę sinu profundior: ad quem locum homo quantumcumque se deprimat altè non peruenit. Cuius magnitudo & terræ longitudinem, & latitudinem maris immensis superat interuallis. Quod sublimius edisserit Hebræus Philo lib. de Confus. linguar. sic fatus: *Deus autem implet omnia, non contentus, sed continens, qui solus vbique simul & nusquam est.* Probat: *Nusquam*, quia ipse locum & regionem creauit vnà cum corporibus, nec fas est auctorem intrà vllam suam creaturam includi. *Vbique* autem, potentijs suis per terram, aquam, aërem, cœlum extensis, nullam partem mundi destituit. Vnde concludit: *Verè Deus dicitur, omnia continens in gremio, & omnia penetrans, id inuisibile incomprehensibile Numen cùm sit vbique, nusquam tamen verè cernitur, aut percipitur.* Quid tam immetatè magnum, arcanè immensum, atque humanę cognitioni incomprehensibile, quàm quod *vbique & nusquam* esse perhibetur? Quia *vbique* est, si eum fortè mentis acie, & sensuum ingenio attrectare præsumis, tunc quantocyus quasi *fugit, & velut comprehensus se proripit*, & *nusquam* esse inuenitur. Grande quidem Dei elogium est, quòd *solus vbique simul & nusquam est. Certè hoc est, Deus quod cùm dicitur, non potest dici.* 4. Iob 11. v. 7. &c.

Deus vbique simul & nusquam esse dicitur, quare

Philo.

Psalmo 63. sic pangit regius Vates: *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.* Quem locum sic exscribit, & exponit Heracleotes in commentario: *Accedet homo, ad cor altum* (nempè ad Deum accedere præsumit de altitudinis suæ fastigio) *& exaltabitur Deus. Quantumcumque,* inquit, 5. Psal. 63. v. 8.

Heracleot. in Comm. Græc. patr.

inquit, *profunda fuerit cogitatio humana, dum suprà vires inaniter vagatur, suprà ipsam tamen est Deus, qui non comprehenditur.* Eloquentius, opinor, hunc sensum exponit Cyprianus: Affirmatio, inquit, de Dei essentiâ in promptu haberi non potest; *neque enim dissimilis est Diuinitas*, quoniam quicquid sensui subiacet, illud esse non potest, quod omnem superat intellectum. Quicquid audiri, vel sciri potest, non conuenit maiestati: hebes est in hâc consideratione omnis acies sensuum, & caligat aspectus... *Vt quantumlibet ad cor altum homo ascendat, exaltetur Deus, & comprehensionis importunitatem euadat.* (& post pauca) *Per hæc Deus quæritur, nec tamen quæsitus illicò inuenitur. Gustamus, delibamus, adoramus, & propè est: cumque accesseris, longiùs abest.* Deus propè est ab vnoquoque nostrûm; sed cùm propiùs accedere ambis, se tamquam *fugâ* quâdam subducit, & propinquitate *velut comprehensus se proripit*, & *longius abest*: & sic *vbique simul & nusquam est. Sanè hoc est Deus, quod cùm æstimatur, non potest æstimari.*

S.Cyprian. in Prol. de Card. Oper.

Propè est Deus, sed cùm accesseris, longius abest, quare?

6\. Pergit regius propheta: *Magnus Dominus, & laudabilis nimis; & magnitudinis eius non est finis.* Quæ verba sic exponuntur in eodem Græcorum Patrum Commentario; *Quid autem est Laudabilis? encomijs dignus, idque non simplici ratione, sed valdè (nimis) Quàm sit laudabilis, quàm sit potens verbis exprimi non potest: quapropter subiunxit, Et magnitudinis eius non est finis: alius, Non est inuentio. Hæc, inquit, magnitudo incomprehensibilis est super omnem comprehensionem.* Multa paucis compendiarunt. Plura paucioribus Augustinus inibi; *Quantam conceptionem conclusit in vno valdè (nimis)* Quare indidèm colligit Hilarius, quòd *Virtus Dei opinione non clauditur, locis non continetur, nominibus non enunciatur, temporibus non subditur, arctus ad id sensus noster est, ingenium hebes, sermo mutus.* Ex eo autem quòd Deus sit *laudabilis nimis*, æstimari potest, an *indiffinibilis* sit Deus, an aliquâ laudabilitatis immetatæ definitione explicari valeat? quod sapienter tradit Rabanus: *Miranda*, inquit, *complexio, vera prædicatio, sic laudare Dominum, vt quantum est magnus non æstimes explicandum, sensus enim totius creaturæ deficit; & ad illa retractio semper excrescit. Nam sicut nullo loco clauditur, ita neque eloquentiâ quamuis amplissimâ eius possunt præconia terminari: virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis* (Nota quæ adijcit verba:) *cuius vera definitio est, finem in sanctis laudibus non habere.* O bona immetatè indefinibilis Dei definitio! *Magnus Dominus, & laudabilis nimis; cuius vera definitio est, finem in sanctis laudibus non habere.* Sic Deus *cùm definitur, ipsâ definitione crescit.*

Psal.144. v.3. Græc. Patr. ibi.

S.Augustin.

S.Hilarius.

Vera Dei definitio est, finem in laudibus non habere.

Rabanus in Eccl. cap.43. versic.31.

7\. Geneseos 32. toto valenter adnixu Iacob cùm viro illo luctatur totâ nocte vsque ad auroram. Neque hìc morabor Interpretes; an fuerit Verbum diuinum specie tenùs corporatum, an potiùs Angelus vicarias Dei vices gerens? Luctâ feliciter peractâ, *Interrogauit eum Iacob: Dic mihi quo appellaris nomine? Respondit: Cur quæris nomen meum?* Ad quæ verba adludens S. Cyprianus lib. de Idolorum vanit. ita scribit: *Nec nomen Dei quæras. Deus nomen est illi, illic vocabulis opus est, vbi proprijs appellationum insignibus multitudo dirimenda est. Deo qui solus est, Deus vocabulum totum est,* Nempè diuisarum appellationum elogijs, summa quæque & sæpè diuersissima, de vnissimo Deo antropopatôs explicare solitat humana tenuitas: illic verò diuersis vocabulorum notis opus est, vbi multitudinem mutuò dirimere oportet: Deo autem qui solus, indiuiduus, & vnissimus est, *Deus vocabulum totum est*: quo non modò attributorum multitudo, sed & elogia diuersissima, & quæ humanæ tenuitati parum cohærentia apparere videntur, pulchro compendio exponuntur.

Genes.32. versic. 29.

S.Cyprian.

Deus vocabulum totum est.

---

§. CLXIII.

Homóne est conformis diuinæ Voluntati, an Deus humanæ Voluntati conformis?

Isaiæ 62. grande proponitur Iustorum elogium: Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Ecquod est hoc inclytum nomen, quod Deus sic magnificè spondet? *Vocaberis voluntas mea in eâ.* Vocaberis, id est, eris, ita vt vocari possis. Hugo sic exponit: *Vocaberis voluntas mea. Quasi dicat: Ex me nomen habebis: voluntatem enim meam facies, & propter hoc dicetur de te: Hæc est quæ voluntatem Dei facit.* Adsimiliter Dionysius Carthusianus inibi: *Sed vocaberis voluntas mea in eâ; id est, mihi obediens eris & per opera bona accepta, seu meæ voluntati conformis in terrâ peregrinationis tuæ.* Sic Haymo, & communiter Interpretes. Verùm Anselmus Laudunensis in glossâ interl. oppositum sensum reddit: *Sed vocaberis voluntas mea in eâ. Dicetur, Hæc est quæ voluntatem Dei facit.* Forsan quia sic est iam adsueta Dei voluntatem in omnibus facere; sic est Dei præceptis ac consilijs obsequenter obediens, & in terrâ peregrinationis suæ, Diuinæ *voluntati conformis*, vt non tam ipse homo diuinam voluntatem, quàm Deus ipsius facere voluntatem videatur. Idcircò tanquam ipsi gratulans, ait Deus: *Vocaberis voluntas mea in ea*, quasi ipse homo sic ad arbitrium suum habeat diuinam voluntatem, vt diuina voluntas in eo esse videatur. *Sed vocaberis voluntas mea in eâ, Dicetur, Nec est quæ voluntatem Dei facit:* Sed aliquid sublimius & augustius, nempè cuius Deus voluntatem faciat. Ad hoc dignitatis fastigium ascendere dicitur, qui diu extitit Diuinæ *voluntati conformis.* Hem! Sic in homine Dei voluntas inuenitur? *Vocaberis voluntas mea in eâ.*

1\. Isaiæ 62. versf.4.

Hugo Card.

Carthusian.

Haymo. Ansel. Laud.

Quomodo in viris sanctissimis Dei voluntas inueniatur.

Exodi 8. Ranarum squalenti plagâ infestatur Ægyptus: & Pharao molestiæ impatiens, ad fastidiosam pertinaciter calamitatem auertendam vocauit Moysen & Aaron, & dixit eis: Orate Dominum vt auferat ranas à me, & à populo meo, Dixitque Moyses ad Pharaonem: Constitue mihi quando deprecer pro te, & pro seruis tuis, & pro populo tuo, vt abigantur ranæ: *Qui respondit: Cras. At ille: Iuxta*, inquit, *verbum tuum faciam.* Hinc grande oboritur inter Commentatores litigium, an huiusmodi

2\. Exod.8. versf.10.

modi ſponſionem Moyſes fecerit, diuino tunc ſpeciatim ſpiritu afflatus? an ex proprio arbitrio, qui etiam difficiliora de omnipotente Dei voluntate ſpondebat ſibi? Si hoc dixeris, inconſultæ temeritatis forſan Moyſes arguetur. Si illud, quare poſtmodum ſic obnixiùs ad Deum clamat pro ſponſione, quam Pharaoni de abigendis ranis ſeriò præſtiterat? Perpulle Ambroſius Offic. lib. 3. cap. 14. ſuper hac re ſic ad rem præſentem philoſophatur: *Rogatus Moyſes, inquit, vt his quoque finem exitij daret, orauit & impetrauit. In illa prædicandum, quòd à fraudis conſortio temperauit: in hoc mirabile, quoniam diuinitus intenta ſupplicia, virtute propriâ etiam ab hoſte detorſit.* Miriſſimum ſanè eſt, imò & audaciuſculè dictum forſan videatur, quòd Moyſes plagam diuinitus immiſſam (neque enim aliter infligi poterat) *virtute propriâ detorſiſſe* dicatur. An ſic eualet beneficentia in aduerſarios hoſtiliter infenſos, vt calamitates cælitus vibratas, *virtute propriâ detorquere* poſſit? An potiùs Moyſes exequendæ diuinæ voluntati diu adſuetus, re Pharaonianâ illi commiſſâ, ſic ſpebus eualuit, vt propriâ authoritate, voluntate ac *virtute propriâ*, infeſtiorem plagam detorquere promiſerit? Sic profundè cenſet Ambroſius. Vnde ipſe Moyſes confeſtim Deum orat, & impetrat, vt quod ipſe voluntate ac *virtute propriâ* promiſit, Deus ipſe abundè præſtet. Sic anticipatur adimpletio oraculi: *Vocaberis voluntas mea in eo*, quaſi Dei voluntas, voluntati Moyſis permiſſa ſit, illiuſque fuerit Moyſes arbiter, aut potiùs ſequeſter. O, tantum homini licet! licet etiam id videre in Boozo, Ruthæ omnem felicitatem apprecanti.

Quàm ſit potens beneficentia erga inimicos. S. Ambroſ.

Ranarum plagam Moyſes propriâ virtute deterſiſſe dicitur, quare?

Hic v. 12.

3. Deinde ſemel expenſo Exodi loco, aliquid ſucci emedullandum ſupereſt. Itaque accerſito Moyſe, vt ranas abigat, temporis quo exterminandæ ſint, optionem Pharaoni permittit: *Dixitque Moyſes Pharaoni: Conſtitue mihi quando deprecer pro te, ... vt abigantur ranæ ... Qui reſpondit: Cras. At ille: Iuxta*, inquit, *verbum tuum faciam.* Nempè quaſi parum foret, *virtute propriâ* ſpondere ranarum exterminium, exterminij tempus Pharaonis voluntati permittit, præfidens in illo Dei verbo, quo *Deus Pharaonis* conſtitui dicitur, quin ſpecialiter ſpiritu prophetico ad id haſtenus afflatus eſſet, vt cenſet Ambroſius, & ſubſecuta ad Deum oratio oſtendere videtur. Ceterùm Caietanus ibi ſic ex Hebræo locum exſcribit, & eruditè exponit: *Quod in vulgatâ editione legitur: Conſtitue mihi quando deprecer pro te, iuxta Hebræum legitur: Gloriare ſuper me, ad quando deprecer ... Authoritatem ſiquidem limitandi tempus exequendi petita, tribuit Moyſes Pharaoni, & hanc appellat gloriationem ſuper ipſum: quia gloriari poterat Pharao, quod ipſe definiret tempus impetrandi per Moyſen à Deo miraculum hoc, ſcilicet gloriationem Pharaonis ſuper Moyſen appellat,* quòd Moyſes propriam voluntatem de tempore, quo impetraturus erat à Deo ranarum exterminium, Pharaonis voluntati permiſit, quod nominat, *Gloriare ſuper me*; quaſi alterius voluntatem habere pro ſuâ voluntate moderandam, *gloriationem ſuper ipſum* appellet. Heu! quiſnam huiuſmodi *gloriationem* adſpectu ad Deum, Moyſes habere præſumat? facit enim Deus Moyſis voluntatem potiùs quàm Pharaonis voluntatem Moyſes facit.

Exod. 8. verſ. 9. & 10.

Caietanus.

Pharao ſuper Moyſen gloriatur, quia miraculi tempus illi permittitur?

4. Geneſeos 22. à Deo iuſſus Abraham immolare filium ſuum Iſaac, ſtatim de nocte conſurgens, cum Iſaac & duobus pueris pergit ad ſacrificij locum. Die autem tertio vidit locum procul; dixitque ad pueros ſuos: *Expectate hîc cum aſino: Ego & puer illuc vſque properantes, poſtquam adorauerimus, reuertemur ad vos.* Hinc grande nimis ſtupidum, quod nemo hactenus compoſuit, an verè ſeruis ſuis dixerit ſe cum Iſaac ad illos reuerſurum? *Sed dic mihi Abraham* (inquit Origenes) *verum dicis ad pueros, quòd adorans redeas cum infante; an falſis? Si verum dicis ergo non facies eum holocauſtum. Si falſis, tantum Patriarcham non decet fallere. Quid enim animi in te indicat hic ſermo?* Quo autem animo, id eſt, quâ mente, voluntate, & propoſito ſcripſit idem Origenes tradit, exponens quare triduo iter immolationi præmittatur: *Per triduum, inquit, ambulans ſpatium, vt per totam viam cogitationibus diſcerpatur; hinc vrgente præcepto, illinc filij affectu reluctante: vt per omnia hæc ſpatium certaminis accipiat, hinc affectus, inde fides; hinc amor Dei, inde amor carnis*, hoc eſt, filij non mactandi. Ergo duplicem Abraham voluntatem, alteram mactandi filium; quam ex Dei amore obſequij efficaciter intendebat: alteram quæ blando filij amore illum diu ſuperſtitem ac felicem ardenter exoptabat. Hoc animo forſan Abrahamus pueris dixit: Ambo *reuertemur ad vos*: quod velle cepit, & vtinam id ex voto ſucceſſiſſet, poterat enim Deus id facere, eſtque eius promiſſis conſentaneum. Hanc autem Abrahami voluntatem præſtitiſſe Deum, ſuccinctè ibi Chryſoſtomus adnotauit, ſic fatus Dei nomine: *Ego enim, inquit, voluntatem coronare ſoleo, & propter mentem præmia præſto. Opere enim impleta non ſunt quæ relicta ſunt, & pueris tuis, & Iſaac illis enim promiſiſti, Cum adorauerimus redibimus. Ecce hoc iam erit: & puero tuo dixiſti: Deus videbit ſibimetipſi, de oue ad holocauſtum dixiſti.* Addit ad rem tempeſtiuè: *Vidi religioſam tuam mentem, ecce idem quod priùs dixiſti puero, hoc tibi præparaui.* Vide hic quàm ſtudioſè Deus ſuorum præſtet voluntatem, & eorum mentem impleat & animum. Audiuit Deus Abrahamum pueris ſuis dicentem, poſtquam adorauerimus, *reuertemur ad vos*; & Iſaaco filio, *Deus videbit ſibimetipſi de oue ad holocauſtum*; vtramque ergo Abrahami ſponſionem incunctanter Deus adimplet, vetatque Iſaaci immolationem, quo Patriarchæ promiſſione adimpleat. Exinde quod animitùs cupiebat Abraham, & quod forſan inſcius promiſerat, ſtudioſè Deus implere ſatagit; vt qui ſuam voluntatem negligat propter diuinam, diuinam ſibi voluntatem velut obſequentem inueniat. Quid Abrahamo, quid Moyſi, quid viro perfecto adulantius, quàm hic Diuinæ cum humana voluntate nexus? *Vocaberis voluntas mea in ea.*

Geneſ. 22. S. Cyprian. in Prol. de Card. Oper.

Origenes.

S. Chryſoſt. hom. in Geneſ.

5. Deuteronomij 1. refert Moyſes quod dudum acciderat de ſubpræfectorum electione, cum quibus partitus eſt negotium regiminis molem, de conſilio Dei, ne ipſe ſolus negotijs obrutus, principando deficeret. *Date* inquit, *ex vobis viros ſapientes & gnaros, & quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, vt ponam eos vobis Principes.* Quare Deus ipſe, qui cuiuſque ingenia penitùs agnoſcit, Præfectorum electionem

Deut. 1. v. 13.

ctionem non arrogat sibi; sed eorum eligendorum arbitrium, suo populo permittit? Annon sæpè hominum iudicia falluntur? An de optione Magistratuum eligendorum, subiecti populi obsequia Deus subornat? Quasi dicat Deus: Ego obsequar electioni vestræ, vt vos à vobis electis obsequamini: obsequium à me incipiat, quod in vobis consummetur. Apposité
Stephanus. Stephanus apud Tilmannum inibi: *Date ex vobis viros sapientes, &c. Quasi dicat: Nolo imperare, sed subditis obedire. Itaque electionem subditis tribuit, sibi retinuit potestatem; ne plebs contemnat aut*
Deus velut recusat imperare, vt bene subditus obediat? *oderit, quod voluit, habere non licuit.* O moralissimè arcanum Dei consilium! ô ineffabilem mirissimè dignationem! Deus electionem subditis tribuit, *nolens imperare, sed subditis obedire?* Sibi Deus super omnes *retinet potestatem*, quam à se abdicare non potest; vsum autem illius, populi sui arbitrio permittit, non tunc exertè volens imperare, sed bene subiectis velut obsequenter *obedire*. Obedientiam eligendis Præfectis Deus à suo populo expetit, & suâ obedientiâ subiectorum obedientiam præstruit, vt discant homini per Deum parere, qui subiectis hominibus Deum *obedire* perspexerint; vt quod incipit in Dei obsequio, in obsequio humano obedienter consummetur. *Date*, inquit, *ex vobis viros sapientes, &c. Quasi dicat: Nolo imperare, sed subditis obedire.* Hem! humanæ voluntati Deus obedit? vt hominibus homo propter Deum obtemperet? Posteriorem sententiæ partem, alibi forsan expendemus: peritè enim superiorum beneuolentiam erudit.

---

§. CLXIV.

Qui Deo non viuit, sed sibi, nihil esse incipit: exinde Sanctorum proceres, Dei gloriam reputant suam.

1. *Homo Deo viuat, moriturus sibi.* Seneca Epist. 77. OMnia suo bono constant, vitem fertilitas commendat, sapor vinum, velocitas ceruum. Quàm fortia dorso iumenta sint quæris, quorum hic vnus est vsus, sarcinam ferre. In cane sagacitas prima est, si inuestigare debet feras; cursus, si sequi; audacia, si mordere & inuadere: *Id in quoque optimum est, cui nascitur, quo censetur.* Homo, vt Deo obsequatur, vt Dei gloriæ viuat, vt Deo tandem fruatur, ratione præditus nascitur, indole in id accommodatâ; arbitrio antecedit animantia cetera, virtute ergo pietate, ac diuinæ gloriæ studio præstare debet: ad hoc enim nascitur, hoc censetur. Itaque homo Deo viuat moriturus sibi: imò beatæ gloriæ moritur, qui sic viuit.

2. Eccles. 12. vers. 13. Ecclesiastes sub finem totius Concionis, ita nos admonet: *Finem loquendi pariter omnes audiamus.* Ecquid est, quod audire debent omnes siue docti, siue indocti, diuitijs nobiles, aut vili inopiâ squalidi? *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo.* Est anacephaleosis, in quâ paucis, imò vnicâ gnome, omnia hactenus dicta summatim complectitur. Syrus
Syrus. vertit; *Quoniam hoc est, quod ab Artifice vno datum est cuilibet:* Tigurina, *Nam in hoc consistit omnium hominum perfectio.* Campensis, *In illo enim solo acquiritur, quicquid verè ac solidè beatum facere potest.* Arias Montanus ad rem peridoneè; Tigurina. Campensis. Arias.
Vnum agit, hoc opus, hic finis tibi, caussáque vitæ, quasi Deo viuere (quod est, Deum timere, id est colere, & mandata eius obseruare) sit vnum hominis *opus*, illius *finis*, *caussáque vitæ*: à quo scopo quisquis aberrat, in quod: is aliud nomen ab homine alienum, ab eoque peregrinum, necesse est abeat, desciscat, ac degeneret. Quod *Qui Deo non viuit, sed sibi, nihil esse incipit, quare?*
pulchrè, præscriptam Ecclesiastæ sententiam elucidans, tradit Bernardus serm. 20. in Cantic. S. Bernard. *Valdè*, inquit, *mihi amandus est, per quem sum, viuo, & sapio. Si non amo, ingratus sum, & indignus. Dignus planè est morte, qui tibi Domine Iesu recusat viuere, & mortuus est: & qui tibi non sapit, desipit* (Expende diligentiùs quæ subdit;) *& qui curat esse nisi propter te, pro nihilo est, & nihil est. Denique quid est homo, nisi quia tu innotuisti ei? propter temetipsum Deus fecisti omnia: & qui esse vult sibi, & non tibi, nihil esse incipit inter omnia. Deum time, & mandata eius obserua: hoc est*, inquit, *omnis homo. Ergo si hoc est omnis homo, absque hoc nihil est omnis homo. Inclina tibi Deus modicum, id quod me dignatus es esse, atque de meâ miserâ vitâ suscipe, obsecro, residuum annorum meorum: pro his verò quos viuendo perdidi, quia perditè vixi cor contritum & humiliatum Deus non despicias.* O bona mortium gnome! Quisquis cùm homo sit, id quod est, *esse vult sibi, & non Deo, nihil esse incipit inter omnia, Deum time, & mandata eius obserua: hoc est, enim omnis homo. Ergo si hoc est, omnis homo, absque hoc nihil est omnis homo.* Quasi qui sibi, non Deo viuit, hominis vocabulum re hominis vacuum dumtaxat gerat. O in homine vita ambitiosa atque voluptuosa, quæ dum omnium ferè mentes occupant, hominem ab hominis generositate deponunt! deest enim præcipuæ rei, cui nascitur, quâ censetur. Maior est homo, & ad maiora natus, quàm vt brutis pecudibus studio aggregetur. Deo viuat, qui sibi moritur, ne etiam ante mortem incipiat non esse homo, dum desijt Deo viuere. *Vnum agit, hoc opus, hic finis tibi, caussáq; vitæ.*

Vel aliter præscripta Ecclesiastæ verba exponi ad rem possunt: *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo*, quæ sic vertit Olympiodorus, *Hic est sapiens, integer, perfectus homo.* Sic & Bonauentura, Liranus, Moringus, & alij, quasi qui vni Deo, id est, virtuti non viuit, non modò non sit homo *perfectus*, sed ac si aliquid ei desit à ratione hominis: homo *integer* non sit; quippe cui ad perfectam plenitudinem hominis aliquid desit. Iobi 1. sic de illo scribitur; *Et erat vir ille simplex, & rectus, ac timens Deum.* Quod alij exscribunt, *vir integer*; alij *plenus*; alij *verus*, quasi qui Deo ac perfectę virtuti non viuit, nec *integer*, nec *plenus*, nec *verus* homo sit. Hebræus Philo in lib. de Abrahamo exponens illud Geneseos 6. vers. 9. *Noe vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit*, ita locum exscribit, & exponit: *Noe homo iustus, perfectus in generatione suâ, Deo placuit: Sciendum*, ait, *quod hominem non vulgari loquendi formâ, Rationale, mortale animal vocat; sed per excellentiam eum, qui verè suo nomini respondet eiectis ex animo*

3. Eccles. 12. v. 13. Olympiod. S. Bonauent. Liranus. Moringus. Iob 1. v. 1. *Qui Deo non viuit, neque integer, nec plenus, nec verus homo dicitur.* Genes. 6. Philo.

animo immansuetis vitiorum affectibus. Argumento est, quòd post Hominem, addit Iustum, dicens: Homo iustus, quia nemo iniustus est homo. Itaque cùm de Noë dicitur, quòd *placuit Deo*, & virtute consummatus Deo vixit, tunc, tunc quidem dicitur, quod erat *Homo*, homo, inquam, *integer*, homo *plenus*, homo *perfectus*, homo *verus*: alioqui à suo esse homo quodammodo desijsset. *Homo iustus, perfectus, Deo placuit. Hominem non vulgari loquendi formâ vocat; sed per excellentiam eum, qui verè suo nomini respondet.* Nam, vt nuper ex Bernardo dicebamus, *Qui curat esse nisi propter Deum, pro nihilo est, & nihil est. Et qui esse vult sibi, & non Deo, nihil esse incipit inter omnia.* (S. Bern. sup.)

4\. Ad Philipenses 1. ita de se Paulus scribit: Scio quia hoc mihi proueniet ad salutem, per vestram orationem, & subministrationem Spiritus Iesu Christi, secundum expectationem & spem meam, quia in nullo confundar: *Sed in omni fiducia sicut semper, ita & tunc magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Mihi enim viuere Christus est.* Pro *fiduciâ*, Græcè est παῤῥησία, hoc est, *libertate, constantia.* Quasi dicat: Quicquid de me fiat, siue occidar, siue viuam, solitâ meâ vtar libertate & constantiâ, vt per illam *magnificetur Christus* in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Si enim occidar, & constanter moriar pro Christi Dei gloriâ, *magnificabo* Christum in meo martyrio; sin viuam, constanter Christum in omnibus, & vbique prædicabo, itaque eundem sic etiam *magnificabo*. Nota, pro *magnificabo* dicit Apostolus passiuè *magnificabitur*, ob modestiam, ne sibi hanc Christi Dei magnificationem adscribere videatur. Additur, *Mihi viuere Christus est*, hoc est, Christus est vitæ meæ caussa finalis; quia Christi amor, honor, & gloria me mouent ad omnia opera, labores, & passiones fortiter subeundas: illud enim in homine radicaliter est vita, quod est principium motus & actionum vitalium in eâ. Itaque totus est hîc Paulus vt persuadeat non tantùm animo, sed etiam toto corpore, vitâ, & morte studere ac militare diuinæ gloriæ. Adeò vt dixerit Chrysostomus: *Omnem hominem Paulus exhibebat Deo.* Nempè non modò Paulus obnoxius satagebat omnes homines ad Christum adducere, vt eum fide & charitate magnificarent; sed & Paulus *omnem hominem*, id est, totum Paulum, se totum, inquam, animo & corpore, morte & vitâ *exhibebat Deo*, cui soli viuebat; benè scius, quòd *qui esse vult sibi, & non Deo, nihil esse incipit inter omnia.* Magnus hinc Paulus, qui in omnibus *magnificans* Deum, *omnem hominem exhibebat Deo.* Vide hîc quàm lætanter sibi Boozus gratuletur de Ruthæ ad Deum conuersione, & quàm sollerter eam foueat ac promoueat; Deum Israëlis magnificans, & omnem hominem illi exhibere pro virili studens, de gloriâ Dei strenuè sollicitus.

(Ad Philipp. 1. v. 20. & 21. — Græcus. — *Omnem hominem Paulus exhibebat Deo quomodo?* — S. Chrysost. in 1. Cor. 9. — Hic vers. 12.)

5\. 1. Corinthiorum 4. sic Paulus loquitur: *Nos stulti propter Christum*..... nos infirmi, nos ignobiles. Vsque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, *& colaphis cædimur. Tamquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc.* Purgamenta vocat fæces, excrementa, sordes, inquit Theodoretus. Et Syrus, Tamquam stercus mundi facti sumus, idque non semel, sed semper, vsque ad hanc horam, ita Theophylactus. Græcè, Tamquam sordes vndique euertendo collectæ, facti sumus, id est, Habemur contemptissimi, abiectissimi, indigni hominum consortio, mundo eijciendi & exterminandi; non solùm tamquam homines vilissimi, sed etiam tamquam scelerosissimi. Vnde Gagnæus & alij legunt per diastolem, quasi *piacula*, aut *piaculares hostiæ.* Ambrosius, *Lustramenta mundi*, quæ erant Gentilium *anathema*, id est, scelesti & exitiales homines, qui auertendæ calamitatis publicæ causâ immolabantur. Itaque Paulus sic contempsit haberi abiectissimus, & criminosissimus; & quidem *propter Christum*, & Christi Dei gloriam, quâ in tanto etiam contemptu nobiliter gloriabatur, & tamquam suam reputabat. Illud Psalmi 105. *Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum*, sic appositè exponit inibi Heracleotes in Commentario; *Mutauerunt gloriam suam, scilicet Dei, in similitudinem*, &c. Itaque quod debuerunt erga Deum præstare prisci Hebræi, Paulus abundè impleuit, nempè Dei gloriam reputare suam. *Mutauerunt gloriam suam, scilicet Dei.* Hinc Paulus sic obnixè quærens gloriam Christi Dei, suam meliùs inuenit. Magnanimâ generositate contemnit Paulus haberi ac tractari tamquam huius mundi *purgamenta*, velut *peripsema*, & quasi *anathema*, sat generosè gloriosus de elogio Iesuanæ gloriæ, quam suâ reputat. *Mutauit gloriam suam, scilicet Dei*: O bona gloriæ mutatio, & pia diuinæ gloriæ ambitio, quam suam reputat Paulus, eamque humanæ gloriæ iacturâ, atque vsurâ propriæ vilitatis mereari satagit! Exinde sicut eximiè Sancti, Dei gloriam reputant gloriam suam, sic vice versâ Christus Deus gloriam Sanctorum suam reputat, sibique eam adscribit. Sic fatur Paulus 2. ad Thessalonicenses 1. de die iudicij: *Cùm venerit* Iesus Christus *glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt.* Num Christus Deus in die iudicij *glorificabitur* in sanctis; an Sanctos ipse plenâ beatitudine *glorificabit*? Pulchrè inibi ad rem Anselmus: *Cùm venerit glorificari in Sanctis suis, id est, replere & illustrare Sanctos suos gloriâ suâ, vt videntes eum sicuti est, similes ei fiant, & ipse gloriosus in eis appareat.* Nimirum cùm Christus Deus sanctos suos beatitudine replet, & gloriâ beatè illustrat, tunc, tunc quidem ipse Christus Deus *glorificari* dicitur: vt qui gloriam Christi Dei tamquam suam reputarunt, vices arcanè reciprocent, & Christus Deus eorum gloriam reputet suam, & miro talione propriam appellet. Vnde scribitur, *Cùm venerit glorificari in Sanctis suis, id est, replere & illustrare sanctos suos gloriâ suâ.* 6.

(1. Cor. 4. vers. 13. — Theodoret. — Syrus. — Theophyl. Græcus. — Gagnæus. — S. Ambros. in Psal. 118. serm. 8. — *Gloria Pauli erat Dei gloria.* — Ps. 105. v. 20. — Heracleot. — 2. ad Thes. 1. vers. 10. — S. Anselm. — *Sancti glorificantur gloriâ Christi, & Christus gloriâ Sanctorum glorificari dicitur.*)

§. CLXV.

§. CLXV.

Praua intentionis flexura valdè culpatur; & recta ad Deum intentio commendatur egregiè.

1. QVemadmodùm ignis cognatâ subtilitate & efficacia omnibus rebus sese insinuans, eas depascitur: sic ambitio subtiliter omnibus actionibus sese inserens, eas sibi concorporat, vnit, & ignit. Verissimè Climacus apud Antonium in Melissâ: *Ieiunans*, inquit, *inanis gloriæ cupidus sum; abdo me vt ignotus sim, tamquam prudens rursùs gloriam appeto: splendidè vestitus, ab illâ vincor; vili habitu tectus, rursùs gloriam cupio: loquens vincor; tacens rursùs victus sum: vtcumque proieceris istum tribulum, aculeus stat rectus.* Non opus merum est virtutis mensura, quæ intentione taxatur. Ex insidijs latet sinister desiderandi finis, & clanculùm irrepens, sese subtiliter ingerit, magno pietatum excidio. Iustum iustè operari oportet: vitiatus finis, bonum alioqui opus inuitiat, & degeneri tincturâ malè colorat. Heu tot à non bonâ intentione virtutum strages!

S. Ioan. Cli. Anton. p. 2. cap. 74.
Quàm subtiliter vana gloria irrepat.

2. Matth. 3. Ioannes Christum prænuncians, sic de eo frequentes turbas alloquitur: *Cuius ventilabrum in manu suâ: & permundabit aream suam: & congregabit triticum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Multa multi super hâc sententiosâ Ioannis allegoriâ: omnes autem in eo penè vergunt, vt *ventilabrum* sit incorruptum Dei iudicium, vnumquemque ad congruentem sibi secundùm gesta vitæ, locum secernens. *Area* autem erit vniuersa orbis terrarum ecclesia, in quâ omnem humanæ naturæ messem Deus cogit. Eos autem qui sunt instar *paleæ*, & instabiles, quouis vento peccati iactati, & leues, & infrugiferi fuerunt, in æternum iactantur incendium. Qui verò solidam habuere virtutem, & *velut triticum nutritores proximorum fuerunt* (ait Cæsarius) *illos in* cæleste *horreum comportat.* Sed opinor, non inutilem, sed idoneam & necessariam operam, *paleas* grano impendisse. Quare ergo hæc tam conueniens ac necessaria opera, tamquam reiectanea, in æternum ignem proijcitur! Subtiliter ad rem S. Basilius in regul. breuior. interr. 257. *Qui sunt illi*, inquit, *de quibus dicitur: Paleas autem comburet igne inextinguibili? Ii nimirùm, qui eo modo vtiles sunt ijs, qui digni sunt regno cælorum, quemadmodum paleæ tritico: neque id ex vllo charitatis instinctu aduersùs Deum proximúmve faciunt siue in donis Spiritus, siue in corporis officijs: atque ita imperfectos seipsos deserunt.* Profundè quidem Basilius è re ipsâ moralitatis medullam eruit. Hi paleares homines non proijciuntur in ignem æternum, quia electorum granis inutiles sunt: sunt enim omninò vtiles, & prorsùs necessarij. Priùs enim triticum in herbam pullulat, & herbaceo ac frondeo virore luxurians, in erectum calamum succrescit, & in plenam spicam fastigiatur. Succum è terrâ haurit, & per occultos meatus granis fœnerat, sine quo confestim aresceret. Inuolucra texit, vt in spicâ multiplex discretè granum coalescat, & tectiùs maturescat: Spicas aristis coronat ad securius compte munimen. Hæc & alia hactenùs officia & obsequia electis granis paleæ præstiterunt. Cur ergo sic euentilantur, & proijciuntur in ignem? Scilicet quia bona erga electum granum officia imbenè præstiterunt. Paleæ enim (sic & hi paleares homines) flexiles sunt, leues, euanidæ, sibi frondeâ ambitione luxuriantes, ad omnem ventum mobiles; inconstantiâ propositi ac intentionis quoquouersùm mutabiles; exindè æternaturo incendio mancipantur, quantumuis electis granis officia peridonea sedulò impenderint. Non enim ex mero opere, sed ex operis præscriptâ constanter intentione, virtutis census fit, & illius meritum aut medulla taxatur. *Paleas autem comburet igni inextinguibili. Ii nimirùm qui eo modo vtiles sunt ijs, qui digni sunt regno cælorum, quemadmodùm paleæ tritico: neque id ex vllo charitatis instinctu aduersùs Deum, proximúmve faciunt, siue in donis Spiritûs, siue in corporis officijs.* O time, & in bonis etiam operibus hanc intentionis flexuram præcaue!

Matthæi 3. vers. 12.
Cæsarius. Dialogo 4.
S. Basilius.
Paleæ electo grano perutiles, cur ad incendium damnantur?

Præscripta Ioannis verba adhuc vlteriùs emedullanda sunt, si fortè aliquid moralis succi ad rem stillent: *Et congregabit triticum in horreũ, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Qui sunt isti *paleares* (vt ita loquar, cum Isidoro Pelusiotâ) homines, dissoluti, flexiles, instabiles; nisi ij, qui vtiles sunt electis, sicut paleæ grano: *neque id ex vllo charitatis instinctu aduersùs Deum, proximúmve faciunt*; sed obliquâ intentione prauè flexiles! Sed attentiùs nota, obuiæ intentionis prauè flexilis ad malum, nimis pœnale sacramentum. *Paleas* (id est, homines qui bonum etiam prauâ intentione scelerosè inuitiant) *comburet igni inextinguibili.* Proh! *ignis inextinguibilis* hoc paleari fomento æternùm alitur? Profectò vt palearum materia citò ignem concipit; & in flammam fastigiat; ita solidioris pabuli defectus, ignem extinguit: paleæ enim quantocyùs in nigram fauillam, & vagos cineres euanescunt. Heu obliquæ intentionis, & degeneris propositi *paleas*, quæ *inextinguibilem* gehennæ *ignem*, & æternaturam inferni pyram perpetuò nutrient! Sic palearis ignis non consumitur vrendo, sed è peruerso nutritur; dat pabulum nec accipit decrementum: & palearis hic ignis æternis cruciatibus consecratus, nec miseros damnatos deuorat, nec ipse vmquam deuoratur: non perit vt semper interimat. Obliquam intentionis flexuram, tamquam palearem ac leuem nostra desidia & prauitas æstimat; sed Deus *paleas comburet igni inextinguibili.* O time! 3.

Matth. 3. vers. 12.
S. Isidor Pel. l. 1. epist. 65.
Prauæ intentionis paleæ, ignem inextinguibilem nutriunt.

Leuitici 13. lepræ explorandæ & euitandæ formula Sacerdotibus præscribitur: Et die septimo rursùs, inquit, si deprehenderit creuisse, lepra est perseuerans: *Pollutum iudicabit vestimentum, & omne in quo fuerit inuenta: & idcircò comburetur flammis.* Hęc verba elucidans Radulphus in Allegorijs veteris Testamenti indidèm allegatus, ita ad rem præsentem scribit: *Hoc de leprâ vestium, vel pellium dicitur. O igitur sententia non exponenda, sed timenda! Ecce eadem est consummatio deprauatæ virtutis, quæ illecebrarum carnalium, aut infidelitatis: Ad eundem redit finem superba continentia, & car-* 4.

Leuit. 13. v. 51. & 52.
Radulphus.
Idem est finis deprauatæ virtutis, & carnalis illecebræ, seu infidelitatis.

P. Didac. Celada in Ruth.

nalium voluptatum immunditia. Quod namque impijs & contaminatis in fine dicendum eſt: Ite maledicti in ignem æternum. Heu! Idem eſt finis deprauatæ virtutis vitio non bonæ intentionis;& obſcœnæ libidinis, & apoſtatæ infidelitatis? Eundem ſpectat finem & ſuperba continentia, & obſcœna ſcortatio, ſeu infidelitatis ſacrilegium? ô time non bono fine deprauare virtutem, & malam intentionem bono etiam opere extrinſecus induere! Prauus boni operis finis, nunc animitus occultus, eundem cum libidinis immunditiâ, & infidelitatis apoſtaſiâ, finem ſortietur? Hem! ſic finis vitæ fine operis reſpondebit?

5. Cantic. 4. verſic. 9. Canticorum 4. ſic cæleſtis ſponſus ſponſam alloquitur; *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum.* Reliquæ translationes emphaſim huius loci exaggerant. Arabicus. Arabicus, *propter pulchritudinem oculorum.* Ait, *in vno*, quia ſponſa capite velata more nuptiali, non niſi vnum oculum oſtentabat, vtpote quem ad iter & actiones ceteras nudare debebat, ne cæcâ manu aut veſtigio quicquam moliretur, aut factitaret. Per oculum,quem multi ex Commẽtatoribus; dextrum accipiunt (nam ſiniſter res mundiales cæcè videt) rectam piæ animæ intentionem deſignat; cuius pulchritudine mirè ſponſus ſauciatur. Balduinus. Eleganter Balduinus apud Tilmannum ibi: *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, &c. Cùm ſororem*, inquit, *nominat communionem indicat naturæ & gratiæ. Cùm ſponſam nominat indicat fidem diſpenſationis, & ſacramentum indiſſolubilis coniunctionis.... In vno oculorum. Iſte autem oculus non eſt, ſed vnus oculorum eſt. Verè vnus, quia vni intentus, vnum amat, vnum curat, vni adhæret, Sed quo magis hæret quàm oculo? Nam vbi amor, ibi oculus. Oculus autem quia poteſt videre & videri, illex & index ſolet eſſe amoris. Nam ſuâ pulchritudine amorem prouocat, & ſecretâ ſignificatione nunciat. Pulchritudine fideli & verâ, non fucatâ & fictâ.* (*Pura intentio poteſt videre, & videri; & illex & index amoris eſt.*) O eximia dextri oculi, id eſt, rectæ intentionis pulchritudo, quæ (vt alia intermittã,quæ Balduinus luculenter expendit) *poteſt videre & videri.* Videt opere Deum, quem intentione ſpectat:& dignus eſt, qui à Deo reciproco intuitu videatur, in illo complaceat, & ita ſibi in illo dulciter gratuletur, vt ſaucius amore dicatur. Nam pura operis intentio ad Deum actiones corrigens, diuini amoris *illex & index* eſſe ſolitat! O! in tantâ ſponſæ pulchritudine, quæ tota pulchra eſſe perhibetur, quid eſt quòd diuinus ſponſus vno oculorum ſuorum nuncupatim vulnerari perhibetur? Sic à rectâ operis intentione totus homo pulchreſcit?

6. Cantic. 1. v. 15. Canticorum 1. hæc ſponſi vox auditur: *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum.* Chaldæus. Quæ verba ſic Paraphraſtes Chaldæus exſcribit & exponit: *Quàm recta ſunt opera tua, & occupationes tuæ ſicut pullorum columbæ, qui mundi ſunt.* Oculi ergo columbæ maximè denotant intentionem ſinceram & rectam animæ ſanctæ (vt inibi obſeruant Interpretes:) columba enim rectum habet intuitum, non obliquum. Porrò oculus primò intendit in id, ad quod deinde dirigit manus & pedes, vt eodem tendant: oculi verò columbæ toti defiguntur in id quod aſpiciunt: ſic anima ſancta primò tota intendit in Deum vt finem, ac deinde ad illum omnes greſſus & actiones dirigit. Præterea ſicut oculus intendens in rem aliquam, eius ſpeciem in ſe ſuſcipit, illique aſſimilatur: ſic anima intentionem figens in Deum, illius formam imbibit, fitque diuina, & quaſi Deus terreſtris. (*Pura intentio characterem columbæ & Spiritus ſancti ebibit, quare?*) Quod in comparatione oculorum ad columbam, perbellè Nyſſenus adnotauit: *Anima*, inquit, *liberata à corporali* (carnali) *affectione habet ſpeciem columbæ in oculis, hoc eſt, characterem vitæ ſpiritualis, &c. Sic quoniam purus factus eſt animæ oculus, capax eſt characteris columbæ, & Spiritus ſancti; propterea in eam cadit, vt contempletur ſponſi pulchritudinem. Nunc enim primùm in ſponſi formam intendit oculos, quoniam ſponſum habebat in oculis.* (S. Gregor. Nyſſ. homil. 4. in Cant.) Ecce tibi, qui in actionibus ſuis puram animi intentionem ad Deum corrigit, ab iſtiuſmodi intentione diuinæ ſpeciei bibulâ, Dei ſpeciem repræſentat; ſicque *capax eſt characteris columbæ, & Spiritus-ſancti*: quò animitus agitur, vt in actibus ſuis Deum intendat, ad illumque, neglecto mundialium rerum lenocinio, actiones ſuas ſine flexurâ corrigat. Quod nunc in electiſſimâ Ruthâ videre licet; quæ ſicut commoda redeundi ad ſuos neglexit; & incommoda eundi ad populum Dei ſtrenuè deuorauit; ſic ipſa puris oculis velut columba, aut *turtur* (ſecundùm nomen ſuum) ſincerâ & candidâ mentis intentione venit ad Deum, *ſub cuius confugit alas.* (Hic v. 12.)

---

§. CLXVI.

Acerrima virtus ſpes abundè muneratur, etſi rem optatam prægustet.

VEre pariter ac bellè Sapientum quiſpiam: *Spes anxia mentem extrahit, & longo conſumit gaudia voto.* 1. (Euſeb. de Arte volunt. *Spes anxia mentem extrahit.*) Ceterùm viaticum miſerorum, indeficiens expectatio eſt, forma amicorum ſpes eſt, quæ in rebus triſtioribus deeſt nunquam, nunquam illa ſequitur fortunam, cùm nos deſerunt omnes, deeſt ſola, fidelis ſemper Achates, comes laboris, & auxiliare illius leuamentum. Plus de virtutibus meretur,quarum medulla eſt, ſpiritus, & vigor: adeò vt ſi ſpem ſuſtuleris, corruat virtutum fabrica: anticipata ſoluit ſtipendia laboribus. Magnas impenſas charitatis ſumptibus ſuis prouidet,dum arduas amoris expectationes alit ac fulcit. Ipſe quoque amor fortiſſimus agnoſcens obſequia ſpei, ſuas illi delegat vires, & in ſui primitias roboris ſufficit, vnde ille quicumque, *ſpes bona dat vires*, vtique ad omnia bona, quæ ſine ſpe languent. Omnem ſpes lancinat mœrorem;omnem trudit calamitatum mœſtitiam; omnia audet: ne ergo temeritatis, aut præſumptionis damnetur, quæ felicitatem ſuperat, in infelicitate adhuc ſuperſtes; quippè quam nec infelix calamitas excuſſit. O quale ac quantum meretur præmium, quod tot adæquet ſanctitatum omnium obſequia!

Lucæ 12. ſic Diſcipulos ſuos Chriſtus alloquitur: Sint lumbi veſtri præcincti,& lucernæ ardentes in manibus veſtris, *& vos ſimiles hominibus expectantibus Dominum ſuum.* 2. (Lucæ 12. verſic. 37.) Sed ſpectemus quânam mercede longæ expectationis meritum

meritum præmiet: sensus enim meriti præmium est. Audi Euangelistam. *Amen dico vobis*, inquit, *quòd præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* Quàm verò sit hoc præmium opulentè munificum, taxandum est ex alio, quod Apostolis omnia relinquentibus, & Christum animosiùs sequentibus, pollicetur. Ecce nos (inquit Petrus) reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis: *Amen dico vobis, quòd vos, qui secuti estis me in regeneratione cùm sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel.* Nimirum Apostolis ob repudium rerum omnium, & operosam Christi Dei sequelam, promittitur *sedes*, seu cum eodem Christo consessio, quod gloriosum est præmium; longè autem gloriosius *expectantibus Dominum* suum repromittitur, nempè quòd *præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* Et consultò antequam hi *expectatores* sedeant in mensâ; additur, quòd Dominus *præcinget se*, quando illis ministrabit, quò sublimissimam, & velut effusam donorum gloriæ largitatem exponat, quæ restringenda videbatur: *præcingitur itaque Deus*, ait Theophylactus, *quatenus non omnium bonorum effusionem nobis suppeditat, sed illam restringit.* O quanta est spei dignitas, & diu expectandi meritum, ad quod munerandum dicitur *præcingi*, seu *restringi* Dominus, ne illam præmiet *omnium bonorum effusione*! Quid exaggeratius? Adijce ad hoc præmium, anticipatum rei optatæ prægustum.

Math. 19. v. 28.

Plúsne quàm Christi sequela præmiatur spes?

Theophyl.

3. Habacuc 2. afflictis Iudeis in Babylone captiuis, mora septuaginta annorum videbatur longissima & tardissima, ne ergo illius impatientes, spem omnem abijcerent, illam, his verbis afflat Propheta: *Si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.* Parum sibi cohærere videntur Prophetæ verba: nam qui *moram facit*, manifestè *tardat*, adeò vt pro τò *si moram fecerit*, aliqui exscribant, *si tardauerit.* Quo igitur pacto qui iam *tardat*, non *tardare* perhibetur? S. Ioannes Chrysost. sermone de Fide, spe, & charitate, sic eleganter scribit: *Spes est futuræ pollicitationis religiosus assensus, promissæ gloriæ deuota intentio, Sanctorum destinata sublimitas. Spes est, inquam, cognitio fidei, credulitatis propinquitas, destinatum præmiorum tempus, futura expectatio meritorum.... quicquid fides credendo acquirit, hoc spes sustinendo præsumit, dicente prophetâ: Et si tardauerit, sustine eum: quoniam veniens aderit, & non tardabit. Noli à spe propositâ desistere, noli sustinendi* (sperandi) *gloriam perdere, noli rebellanti animo claudicare.* Multa spei elogia hîc conglobat Chrysostomus expensione dignissima, quæ in transitu perstringere, deuenustasse foret. Minimè verò omittendum est, quòd spes opportunè appellatur, *destinatum præmiorum tempus*: & rursùs, *quicquid fides credendo acquirit, hoc spes sustinendo præsumit*, quasi spes desiderij alacritate mentem extrahens, optatum gaudium prælibet, *præsumat*, & præmordeat, dum spebus *destinatum præmiorum tempus* anticipat. Quare etsi *tardauerit* longissimâ & tardissimâ veniendi morâ, speranti tamen minimè *tardat*: nam spes speratum gaudium prægustat. Ergo *noli sustinendi* (sperandi) *gloriam perdere*: nam & si *tardauerit*, non *tardabit*: quia in spem ad gaudium hiantes, libum optati gaudij præafflat, quo rei fallit absentiam præcoquo illius sapore.

Habacuc 2. v. 3.

S. Chrysost.

Spes rem optatam præsumere dicitur, & præmiorum tempus anticipare.

4. Cantic. 4. hæc vox cælestis sponsi auditur: *Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.* Et confestim subdit: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Quæ est hæc sponsæ recens pulchritudo, quam de discessu sponsi sponsa fœnerat? Et cur sponsus tunc ab eâ discedit, vt in montem myrrhæ abeat? Profectò amarissimus myrrhæ mons erit sponsæ, sui sponsi importunus discessus. Hebraicè scribitur: *Vadam mihi ad montem myrrhæ.* Quasi dicat: Iobo solus voluptatis & animi causâ. Id dicit sponsus vt sponsæ desiderium secum eundi inijciat, dum discessum notificat, nec dicit quando inde redibit. Profectò sponsus non valdè se sponsæ amasium exhibet, dum voluptatis & animi causâ, à sponsâ discessum molitur. Fortè nauseat ad sponsæ amplexus? an illius spem tectiùs negociatur? Pulchrè Hugo Victorinus apud Tilmannum ibi: *Vadam ad montem myrrhæ, &c. Non semper domi est sponsus iste, cauet enim ne fortè vilescat suus amor. Et quia citiùs in tædium veniret, si semper præsens esset, ideò se subtrahit aliquandò, ad tempus recedit, vt dum quæritur absens, strictiùs teneatur præsens.* Profundè quidem Victorinus Hugo! Scilicet vices alternent præsentia & absentia, ne in hâc mortali vitâ iugis sẽper fruitio fastidium moueat: ergo tempestiuâ reciprocatione, præsentię absentia, id est, fruitioni spes succedat, quæ de molestè dulci absentiæ lenocinio, è diuerso amorem excitet, exacuat, & desiderio ardentiùs sufflammet. Absit aliquando sponsus amarâ absentiâ, quò dulcissimis spebus locum permittat, ne sicut fruitione plena, desiderijs ac spebus vacua, sponsa inueniatur, Absente sponso chara sponsa subtimeat, vt vel modicus sponsi amittendi metus desideriorum lenocinium existat; & dum spebus blanditur, arguta sit amoris pellacia. *Zozobrense dulcemente los gozos de la possession, con los rezelos de la ausencia, y albagos de la esperança.* Quin etiam Hugo innuere videtur, quòd dum cælestis sponsus absens auidiùs quæritur, festinatis spei subsultibus, feliciùs iam quodammodo tenetur, dum spes ad possessionem hians, fruitionem momordit obtentu præpropero: *Ad tempus*, inquit, *recedit, vt dum quæritur absens, strictiùs teneatur præsens.* Sic, sic Deus quæritur à Ruthâ, qui cùm ab eâ auidiùs quæritur, sub Dei alis fauentiùs expansis, peramanter fouetur: de quo Dei fotu Boozus illi gratulatur.

Cant. 4. v. 6.

Hebræus.

Hugo Vict.

Sponsus spebus quæritur absens vt strictiùs teneatur, præsens, quomodo?

Hic vers. 12.

5. Iob 19. tolerando defessus, hâc mente fiduciam erigit ad calamitatis frustrationem: Scio quòd Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terrâ surrecturus sum: & rursùm circúdabor pelle meâ, & in carne meâ videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse: *Reposita est hæc spes mea in sinu meo.* Dicimur *in sinu seruare* quę valdè amamus, aut facimus plurimi, quia neque à nobis abesse volumus, neque tutior est locus, in quo illa à furacibus manibus defendi possunt. In sinu itaque dicit habere se repositam spem illam, id est, in intimis præcordijs, quæ numquam excidat; quæ non minùs reficiat & integret languentem animum, quàm præcordia corpus & vitam fouent, conseruant, recreant. Galfridus.

Iob 19. v. 27.

Hinc Galfridus apud Tilmannum ibi, præfata verba sic elucidat: *Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Aduertite & videte pauperem & inopem percussum vlcere pessimo, quas reposuerit spes, & thesaurum suum vt custodiat: siquidem cordis non corporis sinus est, in quo repositam habet spem suam, ac si dicat: Nemo tollet à me hoc refrigerium, & Spei gaudium.*

Spes, in extremâ calamitate dum cælum fragrat, gaudiũ afflat.

Vndequaque atrocissimis durius calamitatibus Iobus premitur. Frendet in eum Tartarus, Deus illi velut in crudelem interim versus est: amici miseriam augent, vxor calamitatem exaggerat: vndique horror ingruit, vbique naufragium hiat. Sola illi spes animitùs superest, fidus calamitatum comes, & à calamitate asylum. *Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Ac si dicat: Nemo tollet à me hoc refrigerium, & Spei gaudium.* Sanè acerrima virtus est, quam nec vltima necessitas excussit: fidelis virtus est, quæ in omnium defectione, auxiliaris præsto adest: audacter læta virtus est, quæ in tantâ mœstitudinum caussâ, *refrigerium* afflat, & *gaudium* medullitus suggerit. In malis sperare bonum, nisi innocens nemo solet: nocens etiam potest, si spei gratia feliciter affulgeat, quæ etiam in terrenorum desperatione, cælum fragrat, & cælestia prælibat.

6. Exod. 14. v. 15. *Spes, clamor est, qui Dei omnipotentiam excitat.* S. Ambros. in Psal. 118. Oct. 19.

Exodi 14. minaces Ægyptiorum phalanges à tergo Hebræos inuadunt: mare à fronte effugium præcludit: vndique horror, & plurima mortis imago, fugere conantes debilitat. Tunc Moysi dixit Deus: *Quid clamas ad me?* Opinor, cùm clamor querulè miserabilis, sit calamitatis sequela, mirum foret si in tantâ numerosi populi turbâ, mulierum nulla, puerorum nemo tunc clamauerit: *Moysi dictum est* (ait Ambrosius) *Quid clamas ad me? hoc est, quid de me speras: tu solus ad me clamas, qui virtutem meam excitas; tu solus ad me clamas, qui per vniuersam terram nomen meum annunciari expectas.* Profectò solus ad Deum clamat, qui ore tacito, & vocali altiùs corde, bene de Deo sperat. Hic, hic, inquam, mirissimo spei arbitrio, Dei *virtutem excitat*, & totam ipsius omnipotentiam aduocat, imò & concitat auxiliarem. O bonus spei clamor! Quis vel in miserabili consternatione spem non corrigat ad Deum, bene scius, quòd humanæ spei lenocinium, sic diuinam omnipotentiam ad suam tutelam obarmet. Sibi inuidet sospitatem, qui vel in vltimâ necessitate, spei precariè omnipotentis præsidium excussit.

---

§. CLXVII.

Spei elogia, quæ in Ruthâ elucent, multimodè elucidantur.

1. Plutarchus.

PLutarchus in Conuiuio septem Sapientum, has eorum quæstiones & responsa eruditè percenset: Quid antiquissimum? Deus, inquit Thales. Ingenitus est enim. Quid maximum? Locus: Nam reliqua mundus, mundum hic cõplectitur. Quid pulcherrimum? mundus. Quicquid enim concinnam ordinationem obtinet, huius est portio. *Quid sapientissimum? Tempus. Siquidem alia iam inuenit, alia inueniet...* Quid vtilissimum? Virtus. Namque cetera vtendo rectè vtilia efficit. Quid nocentissimum? Vitium? Ferè enim noxam adfert eius contagio: *Quid fortissimum? Necessitas. Est enim vna inuita.* Quid facillimum? Quod naturæ conueniens est. Quandò voluptates quidem subinde auersantur homines .... *Quid communissimum? Spes. Quandoquidem, quibus nihil aliud suppetit, ijs hæc suppetit.* Fortuna innocentem deserit sæpè, bona spes numquam. Sanè acerrima virtus est, quam nec vltima necessitas excussit, Spes it alacris per ardua, in naufragio portum inuenit, & anchoram in pelago figit; prospero sæpè errore, & cæcâ felicitate sospes. Etsi desint omnia humanitus auxilia, non te deserat spes.

Quid sapientissimum? tempus.

Quid fortissimum? Necessitas.

Quid communissimum? Spes.

Prouerbiorum 2. de cælestis sapientiæ scholâ, sic Salomon homines erudit: Dominus, inquit dat sapientiam; & ex ore eius prudentia, & scientia. *Custodiet rectorum salutem, & proteget gradientes simpliciter.* Hebreus textus ita habet: *Abscondet rectis salutem, scutum* (clypeus est) *ambulantibus in perfectione.* Biblia Tigurina pro τὸ *salutem*, habet *essentiam*, seu *existentiam*, seu *substantiam*; alij, *sapientiam*; alij, *legem*; alij, *formam*; alij, *fortunam* (vt ex Cornelio inibi alias ad theses alias exscripsimus) Syrus autem sic locum opportunè vertit: *Seruabit rectis spem,* Quasi Spes sit iustorum *salus, clypeus, lex, sapientia, forma, fortuna, subsistentia, essentia, substantia.* Longum nimis facerem, si omnia hæc spei epitheta, seu elogia enucleare vellem, & vel perstrictim cuiusque analogiam moraliter persequi. Sat esto, ea rescripsisse, digitumque intendisse ad acumen, moralium thesium in primis fœcundissimum. Procliue est cuique singulorum emedullare metaphoram, & ad rem ethicam digerere.

2. Prouerb. 2. vers. 7.

Hebræus. Translationes variæ.

Cornelius. Syrus. *Addensata spei epitheta, seu elogia.*

Paulus ad Hebræos 6. ad spei constantiã eos his verbis animat: Qui confugimus ad tenendam propositam spem, *Quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam.* Porrò sicut firma anchora in mari sic nauim valenter fundat, vt inter sæuos atrociter vortices, & ventos pertinaciter flantes, firmam, illæsam, & inconcussam teneat, victrici stitione: ita spes inter tentationes, omnesque huius seculi agitationes, atque conflictus, quibus in hâc vitâ quasi nauigantes susque deque iactamur, animam firmat & corroborat, vt solida, immobilis, constans in fide, studioque virtutis constat, ac victrix tempestates detriumphet. Quare Syrus vertit: *Quæ (spes) nobis est velut anchora, quæ retinet animam nostram, ne commoueatur.* Addit inibi Cornelius: *Vnde Syri & Arabes, Spem vocant* ותקה *vataca, quasi dicant firmitatẽ, soliditatem, robur:* ותק *vatac enim significat firmare, roborare, vincere; indeq; confidere & sperare.* Itaque Spes non solùm robur ac valentiam ostentat; sed in ipso etiam nomine victoriam descriptam præfert; adeò vt qui dicit *sperare*, dicat etiam & *vincere*: ac si Spei nomen victoriale sit. Qui bene sperat, alternantis variè felicitatis anchoram fundat, & acerrima spe strenuè pugnax aduersus mundi minas, victoriam reportat, quam spei nomini insculpit. In militaris vitæ hominum assiduo pugnaciter conflictu, cui bene speratum est, satis victoriatum est. Hebræum *vatac significat vincere; indeq; confidere, & sperare.* Redeamus ad anchoram, à cuius metaphorâ tantisper deflexímus, ob victoriam spei vocabulo insculptam: *Quam (spem) sicut anchoram habeamus animæ tutam ac firmam.* Quâ de re sic ad Donatum eleganter

3. ad Hebr. 6. v. 19.

Spei nomen victoriale est, victoriam nomine præferens.

Syrus.

Cornelius. Hebræus.

ad Hebr. 6. vers. 19. S. Cyprian.

eleganter scribit Cyprianus: *Vna*, inquit, *placida & fida tranquillitas: vna solida & firma & perpetua securitas, siquis ab his inquietantis seculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundatus, ad cælum oculos tollat à terris, & ad Domini munus admissus, ac Deo suo mente iam proximus quicquid apud ceteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur, infra suam iacere conscientiam glorietur. Nihil appetere iam, nihil desiderare de seculo potest, qui seculo maior est. Quàm stabilis, quàm inconcussa tutela est, quàm perennibus bonis affluens cæleste præsidium, implicantis mundi laqueis solui, in lucem immortalitatis æternæ de terrenâ fæce purgari.* Scitè pariter ac opportunè Cyprianus.

Seculo maior ne de seculo speret, sed è cælo.

5. Regius Propheta postquam multis ostendit imbecillitatem spei, quæ mentitâ fiduciâ in hominibus collocatur, spes humanas ad Deum corrigit, Psalm. 32. sic pangens: *Ecce oculi Domini super metuentes eum: & in eis, qui sperant super misericordiâ eius. Vt eruat à morte animas eorum: & alat eos in fame.* Vide quid spes præstet sperantibus, & mortem arcet animæ; & fame expulsâ, alimentum præbet animæ peridoneum, ne præ fame langueat, tabescat, & deficiat. Appositè Hebræus Philo spem vocat, *Alimentum animarum virtutem amantium, propter quam semouemus pigritiam, quotquot suapte promptitudine properamus ad honesta opera.* Quasi homo spe viuat, & bonos mores, virtutis pabulo spebus nutriat, sustentet, adipet, ne præ alimenti fame deficiant. Porrò sicut mundialium rerum voluptuosa pellacia appellatur à Cypriano, *Morum labes, probrorum fomenta, alimenta vitiorum*; sic pingui deliciarum illicio vitia fouenti, è diuerso opponitur spes tamquam *alimentum animarum virtutem amantium.* Sanè sicut alimentum in substantiam aliti conuertitur, quò viuentem foueat ac nutriat; sic erecta cælestium spes, vt sit *alimentum animarum virtutem amantium*, & virtutes foueat ac sustentet, ne præ imbecillitate marceant atque deficiant, in mores abit, & in reliquas virtutes quodamodo conuertitur; & sic eas fouet, sustentat, nutrit, adipat, incrementat. ô quàm languent virtutes, nisi spei fotu ac pabulo animentur!

Psalm. 32. v. 18. & 19.

Spes dicitur anima, & virtutum alimentum.

Philo lib. Quòd deterius potior. insidi.

S. Cyprian. Epist. ad Donat.

6. Tertullianus in Apolog. aduersùs Gentes sic profundè de fiduciâ in Deum scribit: *Sed etsi aliqua nos quoque perstringunt, lætamur magis recognitione diuinarum prædictionum, confirmantium scilicet fiduciam, & fidem spei nostræ.* Alibi pro re orationis ethicè expendebamus, quo pacto possit esse spei nostræ fides. Porrò in spe non peregrinatur titubatio, quam fides excludit: hæc certò veritatem fundat, illa verò conditionem expetit, quæ nisi tandem adsit, spes fructu suo viduatur. Bene est, atrociori Tyrannorum persecutione animetur fiducia, erigatur spes, diuinarum prædictionum oraculis; at *fidem spei*, quis inibi recognoscat. S. Hieronymus in Expositione Epistolæ ad Galatas, sagaciùs peruestigat, quare Apostolus inter fructus spiritûs non recensuerit spem; ait enim cap. 5. *Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas*; quare igitur in hoc catalogo spes negligitur: Imò & recensetur, ait inibi Hieronymus: *Quia in fide inest quod speratur: siquidem quod speramus esse venturum, necdum est in præsenti, fide possidemus, sperantes nos tenere quod credimus:* Exinde spes non dubijs characteribus in fide legitur. Quo sensu Tertullianus profundè cognoscit, & palam notificat *fidem spei nostræ, quia in fide inest quod speratur*: quod enim speramus, iam quodammodo *fide possidemus.*

Tertullian. Apol. c. 41.

Quo pacto fides spei nostræ esse dicatur.

Ad Galat. 5. v. 22. & 23.

S. Hieron.

Sapientiæ 9. de Sapientiæ ac experientiæ gymnasio, sic homines Salomon erudit: *Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Arabicus sic locum vertit: *Corpus corruptibile onerat animam, & terrenum habitaculum valdè onerat intellectum.* Sanè *intellectus* hoc corporis pondere, & terrenarum appetitionum onere pressus, quasi à suâ generositate ignobiliter desciuerit, *sensus* consultò nominatur; ac si voluptabilium sensuali desiderio, & malè sensatis spebus quodammodo obbrutescens, ponderis necessitate ad terrena deorsùm ferretur. Quod subtiliter edisserit Bernardus hunc Sapientiæ locum elucidans: *Peccato*, inquit, *factum est, vt corpus quod corrumpitur aggrauet animam, sed amore, non mole. Nam quod surgere anima per se iam non potest, quæ per se cadere potuit voluntas in causâ est, quæ corrupti corporis vitiato ac vitioso amore languescens & iacens, amorem iustitiæ pariter non admittit. Ita nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi voluntas, peccato quidem in deterius mutata necessitatem facit; vt nec necessitas cùm voluntaria sit, excusare valeat voluntatem; nec voluntas, cùm sit illecta, excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodam modo voluntaria. Est fauorabilis vis quædam premendo blandiens, ac blandiendo premens.* Nempè hæc leuicula terrenorum delectabilium mulcedo *premendo blandiens, & blandiendo premens*, sic aggrauat animam, sic *onerat intellectum*, vt aliqua velut necessitate deorsùm vrgeat; vt vix sursùm attolli, & è terrâ adsurgere possit. Quâ igitur arcanâ vi sic iacens intellectus erigetur, attollique poterit ad superna? S. Gregorius Nyssenus homil. 14. in Cantica, sic tempestiuè quasi interrogatus respondet: *In saltibus diuinæ spei totum corpus attollitur*: Nimirùm, tametsi corpus quod corrumpitur, *aggrauet animam, & oneret intellectum*; & grauatè premendo blandiatur, & dulciter blandiendo premat, totâ terrenorum voluptabilium mole miserè iacens; tamen vna superest cælestium spes, quæ acerrima virtus est, & eum sensim eleuare poterit, si obnixiùs sperando adnitatur. *In saltibus diuinæ spei totum corpus attollitur.* O adnitere, quisquis cælum amas! O quot, quamque grauissimis oneribus Rutha degrauabatur, ne cum socru Noëmi è patriâ Moabitide *surgeret*, & ad Terram promissionis per obstantia iret: Spei autem saltibus animosiùs emersit, & ad Deum euolauit: *Reddat tibi Dominus* (ait illi Boozus) *pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à Domino Deo Israel, ad quem venisti, & sub cuius confugisti alas.*

Sapient. 9. versic. 15.

Arabicus.

Necessitate quâdam liberâ ad voluptabilia ferimur.

S. Bernard. serm. 81. in Cantica.

Homo peccatis degrauatus, saltibus spei corpus attollat.

S. Nyssenus.

Ruth 1. v. 6.

Hic v. 12.

§. CLXVIII.

De sanctorum Patrum pædagogiâ multis vapulat vanagloria.

1. S.Gregor. l.8.Moral. cap.38. Matth. 6. versic. 1. *Qui gloriam suam non quærit, etiam in publico occultè operatur, & contrà.*

ALiud est profectò (ait S. Gregorius) cùm in ostensione operis gloria quæritur largitoris, aliud cùm laus priuata concupiscitur de dono largientis. Vnde in Euangelio Veritas dicit; *Attendite ne iustitiam faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.* Opus ergo nostrum cùm hominibus ostenditur, in cordis priùs examinatione pensandum est, per eiusdem ostensionis studium quid quæratur. *Si enim dantis gloriam quærimus, etiam publica nostra opera, in conspectu illius occulta seruamus. Si verò per hæc nostram laudem concupiscimus, foras ab eius conspectu iam fusa sunt, etiam si à multis ignorentur.* Heu sic hypocrisis lenocinio vanægloriæ vel occulta bona opera prodit, constuprat, deturpat! Non virtus, sed caussa virtutis, apud Deum census operum est. Occultum aut publicum ex mentis recessu ethicè taxatur. Pergit idem indidem Gregorius: Cùm nos, inquit, iustitiam nostram coram hominibus facere Dominus prohiberet, illico adiunxit: Vt videamini ab eis; & cùm rursùs videnda ab hominibus bona opera nostra præciperet, protinus subdit: *Vt glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Qualiter igitur videnda essent, vel qualiter non videnda, ex sententiarum fine monstrauit. Quatenus operantis mens opus suum, & propter se videri, non quæreret & tamen hoc propter cælestis Patris gloriam non celaret. *Vnde fit plerumque, vt bonum opus & in occulto sit, cùm fit publicè; & rursùs in publico cùm agitur occultè. Qui enim in publico bono opere, non suam, sed superni Patris gloriam quærit, quod facit abscondit: quia solum illum testem habuit, cui placere curauit: & qui in secreto suo bono opere deprehendi, ac laudari concupiscit; & nullus fortasse vidit quod exhibuit, tamen hoc coram hominibus fecit, quia tot testes in bono opere secum duxit: quot humanas laudes in corde quæsiuit.* Longulè, sed eleganter.

Matth.5. v.16.

2. 2.Paral.25. v.14. Iosephus. *Superbus, sicut Amasias, Idumæos vincit & eorum Deos adorat.* Steph.in Alleg.Veter. test. ibi.

2. Paralipomen. cap. 25. Amasias rex Iuda, viginti millibus Idumæorum interfectis, impiè barbaricam idololatriam inuexit: *Amasias*, inquit, *post cædem Idumæorum, & allatos Deos filiorum Seir, statuit illos in Deos sibi, & adorabat eos, & illis adolebat incensum.* Impium Amasiæ scelus, quasi insensatum ac irrationale, Iosephus pleniùs suggillat. *Quamobrem à Prophetâ conuentus est mirari se dicente, si hos Deos crederet qui cultoribus suis nihil opis afferre valuerint; neque eos ab Hebræorum vi tutos præstiterint, sed tamquam ad se non pertinentes cædi, & captiuos trahi passi sint.* Hanc impiè fatuam Amasiæ idololatriam Stephanus Cantuariensis sic subtiliter ad mores flectit: *Amasias*, inquit, *post cædem Idumæorum Deos eorum statuit sibi in Deos, & adorauit eos. Qui vitia mortificat ex quibus oritur superbia, nec ipsam superbiam eliminat, similis est Amasiæ, qui interfecit filios Seir, & adorauit Deos eorum.* Qui strenuo mortificationis robore in luctâ cum vitijs, illa malè concidit, internecat, detriumphat; nec superbiam simul vincit, sed inanis gloriæ ambitione titillatur, vt humanas laudes de mortificatione aucupetur; similis est fatuo Amasiæ, qui Idumæos vincens, victos eorum Deus adorat: nam vitijs deuictis, superbiam eorum regem colit, & à se strenuè detriumphatam veneratur.

3. Matth.7. v.22.&23.

Matthæi 7. sic de monte adhuc loquitur Christus Deus: Multi dicent mihi in illâ die (iudicij, inquam) Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, *& in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: Quia numquam noui vos.* Hanc Christi sententiam S. Cyrillus Alex. lib. 3. in Ioannem cap. 27. his verbis elucidat: *Non enim, inquit, probè me quæsistis, nec sanctimoniâ splendere voluistis; sed mercaturæ modo religionem ostentastis, propterea vos non cognoui.* O non bona è virtute ac religione *mercatura*, quæ dum humanas laudes virtutum splendore nundinatur, quæstuosâ virtutum iacturâ, cælestes gazas inaniter perdit? Vanæ gloriæ cognatum vitium est, bonorum operum abusu, mercaturam potiùs, quàm virtutem exercere. O inane inanis gloriæ lucellum!

S.Cyrillus. *Vana gloria bonorum mercaturam facit.*

4. Michææ 6. v.15. *Superbus calcat oliuam & eius oleo non vngitur.* Stephan. Cant.

Michææ 6. sic durè Propheta minatur: *Tu seminabis, & non metes: Tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo; & mustum, & non bibes vinum.* Grande nimis malum, proprio labore ac sudore frustrari. Stephanus Cantuariensis inibi apud Tilmannum, præscripta verba de inani gloriâ, & vanâ laudis appetentiâ ethicè commentatur, sic fatus: *Tu calcabis oliuam, & oleo non vngeris, id est, tu venaberis gloriam, de quâ dicitur, Oleum adulationis; & tamen eam minimè assequeris.* Heu! blandè pinguem, deliciosè florentem, & voluptuosè adipantem vitiorum oliuam operosè calcabis; & tamen quia tanto virtutum sudore inanem gloriam captas, & mortificationis prouentu viduaberis, nec ambitam assequeris gloriam.

5. 1.Mach.6. v.46.

1. Machabæorum 5. numerosâ manu rex Antiochus aduersus Iudæos pugnat: repugnat strenuè Iudas: Et vidit Eleazar vnam de bestijs loricatam loricis Regis: & erat eminens super ceteras bestias: & visum est ei quòd in eâ esset rex: & dedit se vt liberaret populum suum, & acquireret sibi nomen æternum. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens à dextris & à sinistris, & cadebant ab eo huc atque illuc. *Et iniit sub pedes elephantis, & subposuit se ei, & occidit eum: & cecidit in terram super ipsum, & mortuus est illic.* Quanta igitur virtus animi, vt mortem non timeret, vt circúfusus legionibus inimicorum: in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen; & contemptâ morte ferocior; ab abiecto clypeo vtráque manu vulneratæ molem bestiæ subiret, ac sustineret; post infrà ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu. Cuius ruinâ inclusus magis, quàm oppressus, suo est sepultus triumpho. Nec fefellit opinio virum, quamuis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis spectaculo defixi hostes inermem occupatum incursare non ausi post casum ruentis bestiæ, sic trepidauerunt, vt impares se omnes vnius virtuti arbitrarentur. Itaque Eleazarus heredem virtutis suæ pacem reliquit. Cùm ergò Eleazarus oppressus sit

S.Ambr.l.1. Offic. c.40.

ab

ab elephante suprà se cadente, præscripta verba l. 19. Moral. c.13. S. Gregorius ita symbolicè exponit: *Eleazar in prælio elephantem feriens strauit, sed sub ipso, quem extinxit, occubuit. Quos ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, nisi eos, qui vitia superant, sed sub ipsâ quæ subijciunt, superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste, quem prosternit, moritur, qui de culpâ, quam superat, eleuatur.* Idem etiam tradit Hugo inibi, sic fatus: *Eleazarus*, inquit *elephantem occidit, & ab elephante est occisus: cecidit enim elephas super Eleazarum, & mole sui corporis oppressit eum. Per Eleazarum, illi qui mundi fastus tripudiant (fortè repudiant;) per elephantem, superbia mundi designatur. Dum enim vestis asperitatem, vilitatem cibi libenter patimur, dum labore callosa squalet manus, & frigore cutis riget, & Sole nigrescit, tunc Eleazarus elephantem occidit. Cùm verò in huiusmodi fauorem quærimus, tunc Eleazarum cadens opprimit elephas. Et pulchrè per elephantem figuratur superbia; vtriusque enim natura similem habet compositionem. Elephantis natura talis esse dicitur, vt ossa illius iuncturis careant, & ideò flectere membra sua nequeat, sed semper stet.* &c. Ecce tibi superbus vanæ gloriæ quæsitor, sub virtutum triumphis deuictus cadit, suâ victoriâ è peruerso vincitur, & virtutum animositate virtutes tumulat.

S. Gregor. *Superbus sub virtutum triumphis cadit oppressus.*

Hugo apud Tilmann. ibi.

Elephas est superbiæ symbolum, quare?

6. Matth. 6. vers. 16.

Matthæi 6. hæc Christi adhortatio legitur: Cùm ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, *Exterminant enim facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes.* &c. Quæ verba sic elucidat Basilius homil. 1. de laudibus ieiunij: *In hâc vitâ*, inquit, *plerique vitam suam velut è proscænio, ad ostentationem componunt, aliud in corde gerentes; aliud in specie hominum oculis præ se ferentes. Noli igitur obscurare faciem. Qualis es, talis appare: ne teipsum transfigures in habitum tristem ac tetricum, hinc gloriam ac laudem aucupans, si videare sobrius ac temperans.* Quid inaniter gloriosam tui *transfigurationem* repræsentas? Aliter Christus, aliter *transfiguratur* hypocrita. Hypocrita per vanæ gloriæ præstigias transfiguratur.

S. Basilius.

Hypocrita per vanæ gloriæ præstigias transfiguratur.

7. Genes. 39. v. 8. & 9.

Genes. 39. femineam stupri pellaciam, his verbis Iosephus excussit: *Ecce Dominus meus*, inquit, *omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo suâ: nec quicquam est quod non in meâ sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ vxor illius es: quomodo possum hoc malum facere?* Quæ verba S. Bernardus apud Tilmannum inibi sic elucidat: *Magna & rara virtus est, vt magna licet operantem, magnum te nescias, & manifestam omnibus tuam te solum latere sanctitatem mirabilem te apparere, & contemptibilem reputare.* (Quâ in re mirè Rutha excelluit hic vers. 11. & 12. & 13. *Hoc ego ipsis virtutibus mirabilius iudico. Fidelis reuerà famulus es, si de multâ gloriâ Domini tui, etsi non exeunte, ex te tamen transeunte, per te nihil tuis manibus adhærere contingat. Ioseph cùm domum Domini sui creditam sciret, Dominam non ignorauit exceptam, & ob hoc non acquieuit contingere. Non est*, inquit, *ex omnibus bonis Domini mei, quod non in meâ sit potestate, præter te, quæ vxor eius es. Mulierem nouerat esse gloriam viri, & iniquum iudicauit vice contrariâ inglorium facere, qui se fecerat gloriosum. Aduertit homo Dei, sapientiâ prudens, virum vxorum fortiter tamquam propriam zelare gloriam, sibique ipsi retinuisse seruandam, non alij credidisse, & manum ad non concessum extendere non præsumpsit. Quid ergo homo zelat gloriam suam, & Deum audet velle fraudare sua, tanquam non zelantem? Sed audi quid dicat: Gloriam meam alteri non dabo.* Pulchra Bernardi verba, & acumen, & illius elocutionem luculenter suggerunt.

S. Bernard.

Hic vers. 13.

Magna operari, & nescire magnum, rara virtus est.

1. Cor. 11. vers. 7.

Isaiæ 48. vers. 11.

§. CLXIX.

Ne erubescat peccator, æternam vitam præsenti confessione pudore mercari.

1. S. August. lib. de Vtil. agen. pœn.

SAlubris Augustini ethicè gnome est: *In tribunal mentis tuæ ascende contra te: & reum te constitue ante te. Noli te ponere post te, ne Deus te ponat ante te.* Melior est medicinæ amaritudo in faucibus quàm æternum tormentum in visceribus. *Sunt multi*, inquit, *quos peccare non pudet. O incredibilis insania! de vulnere ipso non erubescis, & de ligaturâ vulneris erubescis. Nonne vulnus fœtidum & putridum est? confuge ergo ad medicum, age pœnitentiam; dic, Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccaui, quia tu solus sine peccato.* O peccatorum confessio, *quid de te noui referam? omnia ligata tu soluis, omnia clausa tu reseras, omnia aduersa tu mitigas, omnia contrita tu sanas, omnia confusa tu lucidas, omnia desperata tu animas.* O facilè parabilis in linguæ volubilitate medicina! his dico, ait Pacianus, *qui remedium suum erubescentes malè verecundi sunt.*

Confessionis peccatorum conglobata elogia, ne pudore impediatur.

S. Cypri. de laude pœn.

Pacian. Parænesi ad Pœnit.

2. Prouerb. 18. vers. 17.

Prouerb. 18. sic nos erudit Salomon: *Iustus prior est accusator sui: venit amicus eius, & inuestigabit eum.* Quæ verba sic exscribunt Lxx. Interpretes, quos multi expositorum elucidant: *Iustus suipsius est accusator in principio sermonis*, &c. Nec dissentiunt Hebræa: *Iustus primus est in lite suâ.* id est, Iustus prior secum litigat, se redarguit, se accusat. Ceterùm non est facile expedire, quomodo dicatur. *Iustus*, qui habet aliquid, de quo seipsum ipse grauiter accuset? At non debuit dici *Iustus*, qui habet aliquid, de quo, deuorato confessionis pudore, se accuset grauiter: aut id non debuit habere, qui *Iustus* nominatur. Pulchrè Ambros. lib. 1. Offic. c. 25. hunc locum tractans, sic respondet: *Iustus seipsum priùs quàm alios accusat. Ille enim iustus, qui nec tibi parcit, & occulta sua latere non patitur.* &c. scilicet *Iustus*, dicitur, qui seipsum vltrò prior accusat; & qui etiam habet, quid proximus eius possit in eo accusare: quia cùm *iustus sui ipsius sit accusator in principio sermonis*, excusso confessionis pudore; qui sic se accusat, etsi peccator est, iustus esse incipit, quia ex peccatorum dolore, sibi non parcit, vt illi Deus parcat; nec erubescit hominem non latere, quod Deum non latet. Vndè peccatorum confessio, quæ cœpit in peccatore, consummatur in iusto. Sapienter ergo ait Salomon: *Iustus prior est accusator sui: venit amicus eius (alij aduersarius,) & inuestigabit eum.* At eum, qui prior est accusator sui, & inde habeat de quo ipse se ipsum accuset; adeò iustiusmodi præproperâ confessione *iustus* esse incipit; vt quantumuis eius amicus aut inimicus eius vitam *inuestiget*, nihil iam in eo, quod accuset & damnet,

Lxx. interp.

Hebræus. *Qui se accusat, etsi peccator est, iustus esse incipit.*

S. Ambros.

damnet, inueniet. Quod ex iam iam dicendis ampliùs elucidabitur.

3. Regius Psaltes Psal. 31. sic occinit: Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. *Dixi, Confitebor aduersùm me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* Græcè, *impietatem cordis mei.* Profectò nimis festinata videtur remissio, quæ confessionis votum comitatur; & confessionem anticipatâ veniâ præcurrit. Geminatam huius Dauidicæ sententiæ expositionem adducunt Græci Patres in Commentario Corderij: *Dixi; Confitebor, &c. Quasi dicat: Dum aliquis peccare cupit, peccatum abscondit; dum verò illud odit, per confessionem manifestat isti, qui mederi possit.* Benè quidem! absconsio porrò peccati, est peccandi lenocinium, & voti vlteriùs peccandi notamentum. Ex odio autem peccati, illius confessio nascitur: Vnde sæpè votum confitendi, remissio comitatur. *Dixi, Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei*, seu *cordis mei.* Vel aliter præscriptam sententiam exponunt: *Simul vt dixi, Confitebor, id est, cùm solùm cogitarem de confessione, hanc ipsa condemnatio anteuertit. Per hoc autem diuinæ clementiæ promptitudinem demonstrat.* Hem! sic est exprompta diuina clementia vel ad confessionis desiderium, vt istud, anteuertens confessionem, remissionem inueniat? Quid ad rem exaggeratius? Tertiam huius loci expositionem suggerit Augustinus, qui Enarratione 2. in hunc Psalmum, ita fatur: *Qui tegunt peccata, nudantur; iste autem nudauit, vt cooperiretur. Iniquitatem meam non operui. Quid est non operui? Iam dudùm tacueram. Modò quid? Dixi. Quid dixisti? Confitebor aduersùm me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem cordis mei.* Nempè peccatorum tectione peccator detegitur ac nudatur: qui dum peccata confessione denudat, tegit; immortalitatis veste ipse se vestit, & ornat.

Psal. 31. v. 5. Græcus.

Votum confessionis, peccatorum remissionem inuenit. quare. Græci Patr.

Qui tegit peccata, nudatur; qui confessione nudat, cooperitur. S. August.

4. Siracides Ecclesiastici 4. ita nos salubriter erudit: Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam & gratiam. *Non confundaris confiteri peccata tua.* &c. Non loquitur Siracides de confessione Sacramentali, vtpotè quæ in illo tempore necdùm erat instituta; sed vniuersatim de confessione, quâ quis legitimè de peccato rogatus illud fateri erubescit. Quocircà hæc sententia locum habet in Sacramentali Confessione postquam illa à Christo fuit instituta, quippè in quâ sanxit Deus peccata pandi, de iisque confundi, ac pœnitere. Hanc Ecclesiastici sententiam sic Augustinus elucidat lib. 2. cap. 5. de visit. infirm. *Heu! cur erubescis confiteri, quod facere nequaquam erubuisti?* Et rursùs: *Melius est coràm vno aliquantulùm ruboris tolerare, quàm in die iudicij coràm tot millibus hominum graui repulsâ denotatum tabescere.* Et S. Gregorius Nazianzenus orat. in S. Baptisma luculenter addit: *Ne peccatum confiteri graueris, vt per huius vitæ pudorem, futuri seculi pudorem ignominiámque fugias.* Et iterùm: *Perspicuum facias, te seriò atque ex animo peccatum odisse, dum illud tamquam contumeliâ dignum traducis ac velut ludibrio exponis, de eóque triumphum agis.* Sententiæ quidem dignissimæ, quæ particulatim atque verbatim emedullentur. Et Tertullianus lib. de pœnit. cap. 10. *Plerosque hoc opus* (pœnitentiæ inquam,) *in publicationem sui, aut suffugere, aut de die in diem differre præsumo, pudoris magis memores, quàm salutis.* Et mox non sine sarchasmo: *Næ tu verecundiâ bonus, ad delinquendam expandens frontem, ad deprecandum verò subducens.* Agmen claudat Pacianus Barcilonensis episc. Parænesi ad pœnitent. Sic ad rem eloquenter fatus: *Peccator erubescet perpetuam vitam præsenti pudore mercari? & offerenti manus Domino* (Sacerdoti inquam,) *vulnera malè tecta subducet? Et habet aliquid quod in illo erubescat, qui Dominum læsit? An sic illi melius est perire, ne tu pudore timidus sine pudore moriaris, non faciens pudori locum, plus de detrimento acquiras cui pro te melius est perire?* ô bellè!

Eccl. 4. v. 31.

Addensata Confessionis elogia ex SS. Patribus. Incertus August.

S. Nazianz.

Tertullian.

Confessio perpetuam vitam præsenti pudore mercatur Pacianus.

5. Illud Isaiæ 43. Reduc me in memoriam, & iudicemur simul: *Narra si quid habes, vt iustificeris*, celebri translatione exscribunt LXX Interpretes: *Dic tu primum peccata tua, vt iustificeris.* Quod S. Cyrillus, August. Ambros. Leo, Chrysostomus; & ex his Leo Castrius accipiunt de Confessione Sacramentali, quam ex hoc loco probant esse medium necessarium ad iustificationem. Imò hoc sensu versionem nostram Vulgatam accipit & interpretatur Leo Castrius. Et sanè Chrysostomus Orat. 5. contra Iudæos, vrget τὸ *Dic tu prior*, &c. redarguens Cainum, qui non prior, sed postquam redargutus & conuictus est à Deo, confessus est fratricidium, ideóque peccati veniam non accepit, sed condemnationem. Sic ergò fatur Chrysostomus: *Non enim simpliciter dixit; Dic tu iniquitates tuas, sed ait, Dic tu prior iniquitates tuas. Quod quæritur, hoc est, non simpliciter esse dicendas, non expectandam redargutionem accusantis. Hic autem non dixit prior, sed expectauit donec redargueretur à Deo, quin potiùs illo redarguente negauit. Postquam autem semel factum est peccatum palam, tum dixit peccatum, quæ quidem non est confessio. Proindè tu quoque cùm peccaueris, ne expectes vt ab alio accuseris; sed priùs quàm accuseris, tu condemna quæ facta sunt. Nam si quis alius deinde te redarguerit, non iam confessionis est officium, sed illius qui accusat, correctio.* Multa dein hoc argumento subtexit Chrysostomus. Et S. Ambrosius lib. 2. de Pœnit. cap. 8. *Nouit*, ait, *omnia Dominus: sed expectat vocem tuam, non vt puniat, sed vt ignoscat: non vult vt insultet tibi Diabolus, & celantem te peccata tua arguat. Præueni accusatorem tuum, si te ipse accusaueris, accusatorem nullum timebis: si te detuleris ipse, & si mortuus fueris, reuiuisces.* Iterùm idem Ambrosius in Psalmum 37. prope finem, agens de Dauidis confessione: *Primò petit argui: posteà* (*quod maius est*) *corripi. Deindè non solùm confitetur peccata sua, sed etiam numerat & accusat. Non vult enim latere sua delicta.* Rursùs in Psalmum 35. *Iustus*, inquit, *nouit quemadmodum peccatorum suorum vincula dissoluat: nec expectat accusatorem, sed præuenit, vt confitendo suum alleuet omne delictum: nec habeat quod aduersarius criminetur. Vocem enim eripit aduersario, & quasi dentes quosdam paratos ad prædam criminationis infestæ, peccatorum suorum confessione constringit.* O confessio, bene furax, & arcanè rapax, quæ infestam tartarei hostis contra se vocem prææmaturè rapit; & eius rictum voracissimum obturat, claudit, constringit. Pergit Ambrosius lib. 2. de Abel & Cain cap. 9. *Confessio, pœnarum compendium est:* 6.

Isaiæ 43. v. 6.

LXX. Interp. S. Cyrillus. S. August. S. Ambros. S. Leo. S. Chrysost. Leo Castr.

Multiiuga confessionis prærogatiua proponitur. S. Chrysost.

S. Ambros.

vtpotè

vtpotè quæ pœnalissima gehennæ tormenta redimit momentaneo pudore. Denique in Psalm. 118. Octonario 4. *Iustus est*, inquit, *qui se in exordio sermonis accusat: iniustus autem, qui quòd priùs negauerat, confitetur. Ille verecundiæ inuenit gratiam, hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam, formámque meritorum.* Profundè dixit Ambrosius, quòd qui ingenuâ sceleris confessione prior se accusat, *ille verecundiæ gratiam inuenit:* nam vt inquit Siracides Ecclesi. 4. *Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam & gratiam.* O bona confessionis confusio, quæ *verecundiæ inuenit gratiam*, imò & gloriam. De his è diuerso verè etiam dixeris, *Et gloria in confusione ipsorum*: confessionis enim *confusio adducit gloriam.* Ingenuè hìc Rutha fatetur Boozo, esse mulierem peregrinam, & peregrinâ religione à cunis imbutam, & prognatam in Moabitide populo Dei inuisâ; & auitâ Idololatriâ; à veri Dei cultu degenerem. De cuius confessionis confusione venit, vt verè dicere potuerit: *Inueni gratiam apud oculos tuos Domine mi.... & locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis vnius puellarum tuarum.*

Confessionis confusio inuenit, & adducit gratiã & gloriam.

Eccl. 4. v. 25.

Ad Philip. 3. v. 19.

Hic vers. 13.

---

§. CLXX.

Bona Compassionis miseria est, quæ aliena mala, & malorum appendices pœnas & glorias, tamquam sua reputat.

1. *Compassio bona miseria est.*

Pia est ex compassione orta tristitia, & (si dico potest) bona miseria, Compassio est velut spongia, quæ alienam miseriam ad se attrahit, illámque ex parte combibit affectu alienæ calamitatis bibulo: quæ etsi calamitatem non euacuat, & exsuccam reddit; portionem tamen sugit, & pio suctu minuit arcanâ aliquâ charitatis sympathiâ. Dolendi abusus videtur alienâ ægritudine languere, & debitum charitatis commercium est, atque vnanimis concordiæ stipendium. Si non condoleas cum dolente membro, grauiùs doleas oportet, tamquam membrum obstupescens, quod aliud esse ægrum non sentit, & ita periculosiùs laboras. *O igitur beata anima, quæ compassionem habere potest! Omnes patiuntur, pauci compatiuntur: Pati possunt impij, compati autem non nisi pij*, ait Hugo Victorinus. Sic tamen mens per compassionem doleat, vt etiam larga manus affectum doloris ostendat. Facunda lingua sub manu sterili, de qua garrit compassionem egregiè mentitur. Sic Boozus hìc manu etiam largè beneficâ de Ruthæ miseriâ ritè compatitur.

Hugo Vict. de Trib. voluntat. in Christ.

Hic vers. 13. & 14.

2. Joann. 2. v. 3.

Ioannis 2. Nuptiæ factæ sunt in Canâ Galileæ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias. *Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum: Vinum non habent.* Disce in Matre Domini magnam in precibus fidem habere, & in magnâ fide verecundiam non amittere. Disce in verecundiâ venustare fiduciam, inhibere præsumptionem. *Vinum*, inquit, *non habent.* Quàm breuiter, quàm reuerenter suggessit, vndè piè fuit sollicita. Sed vnde fuit piè sollicita, nisi compassionis pietate! Audiendus est Bernardus Serm. de Verbis Apocal. super *Signum magnum*, &c. sic fatus: *Vinum non habent. Et ijs quidem sermo certissimus index ingenitæ mansuetudinis, & virginalis verecundiæ fuit: aliorum quippè verecundiam, suam reputans, sustinere non potuit; non potuit vini dissimulare defectum.* Scilicet propudiosum foret inuitantibus, vini defectus in conuiuali nuptiarum pompâ; hanc illorum verecundiam præueniens Virgo Deipara tamquam pia nostrorum defectuum *Spongia*, benignè combibit, & illorum futuro pudore præproperè erubescit: *aliorum quippè verecundiam, suam reputans, sustinere non potuit.* Sic in Beatâ Virgine festinauit compassio! Latet autem compassionis emphasis in illâ Bernardi sententiâ, *Sustinere non potuit.* O pia Deiparę impatientia, quæ tot sibi aduersa sustinere eualens; aliorum inopiam; defectum, verecundiam *sustinere non potuit!* Opinor, nimis patiens in aliorum ærumnis, parum vritur compassionis stimulo. Friget charitas, vbi compassio non vrit.

S. Bernard.

B. Maria aliorum verecundiam, suã reputans, sustinere non potuit. Ioannes Geom. infrà expendendus.

2. Corinthiorum 11. ita Paulus scribit: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?* τὸ *quis*, accipiendum est: Siue magnus sit & potens, siuè tenuis & vilis, indifferenti benignitate & compassione erga omnes afficior. *Intelliges autem hic languorem* (ait Theophylactus) *etiam corporalem, seu quo corpus corripitur; potissimum verò quo animus etiam languet.....* Nec dicit: *Particeps sum calamitatis vel mœroris; ceterum velut ipse infirmus sim, perinde affectus sum.* Benè est, Paulus præ compassione (vt aliqui exponunt; licet alij de zelo) non tantum alienæ infirmitatis particeps fiat; sed illam totam hauriat per compassionem; & ipse pariter velut infirmus langueat? nec duntaxat de corporeo languore, sed etiam de animi affectibus loquatur, quasi adsimilia patiatur; saltem de animi affectionibus peccato deprauatis id dicere non potuit. Vnde statim subdit: *Quis scandalizatur, & ego non vror?* Non enim ait, sicut in priori hemistichio dixerat: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* sic & in posteriori: *Quis scandalizatur, & ego non scandalizor?* sed *Ego non vror?* neque enim Paulus consummatâ charitate perfectus, scandalizari poterat. Pergit Theophylactus: *Et ego non vror? id est, ignesco, vel incendor, nempè pro scandalizor. Vt enim dixit: Quis infirmatur, & ego non infirmor? sic ait, Et si scandalizatur aliquis, ego quoque scandalizari videor, déque operam vt languorem, & affectionem istam curem, eique medear? haud secus atque meum foret isthuc malum.* Scilicet Paulus poterat quidem de alienâ infirmitate siue corporis siue animi pariter *infirmari* per cõpassionem, quæ alienum contrahebat languorem: at non poterat *scandalizari*, id est, labi in peccatum. Quare cùm peccatum per compassionem attrahere seu ebibere non posset, pœnam peccati quodammodo combibebat, & iam sibi *vri*, *incendi*, aut *ignescere* videbatur. Idéque sollicitam dabat operam, vt scandalizati proximi peccatum tolleret, ac si ipse iam ignis pœnam in se subiret, qui non poterat culpam. Itaque de alieno scandalo seu peccato, iam *ignescit* Paulus, & ideò incendij sui caussam curare satagit, ac si vrgeretur à se ignẽ excutere. Quæ est piæ compassionis meta.

3. 2. Cor. 11. v. 29.

Theophyl. ibi.

Paulus per compassionem de alienis peccatis ignescit.

Itaque τὸ *vri* aut *ignescere*, ad pœnam alieni peccati, pro quo anxiè sollicitus est, referri debet.

4. Genes. 6. vers. 6. Geneseos 6. latè iam propagatâ hominum gente, crescit libido, iniquitas insolescit. Quod videns Deus, pœnituit eum quòd hominem fecisset in terrâ. *Et tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo*, inquit, *hominem*, &c. Pœnitere & dolere dicitur Deus antropopatôs, alioqui procul à Deo pœnitentia & dolor. Pœnitentia ad velut retractationem formati hominis iam delendi, pertinet; dolor verò cordis, ad compassionem humani excidij, vorticibus eluuionis iam iam ingruentis planè spectat. O Dei ergà homines amorem, compassione diuini cordis medullitùs dolentis expressum! *Et nota* (ait Hugo Victorinus) *quòd pereunte homine, Deus dolore cordis intrinsecùs tangi dicitur. Ibi enim dolor fuit, vbi amor: amat enim vniuersa quæ fecit. Sed amor hominis intùs in corde Creatori fuit.* Nimirùm tunc homo peccatorum furore ebrius, impunitate hactenùs insolescens, & impudenti delinquendi licentiâ vel inuitam Dei iram ad vltionem seueriorem obarmans; irridebat Dei minas, & Noëmum Arcæ fabricatorem morosum subsannabat: tunc, tunc quidem bonus Deus per compassionem anticipat dolorem; & de hominum futuris stragibus, *dolore cordis intrinsecùs tangi dicitur: ibi enim dolor fuit, vbi amor.* Amat corde, corde compatitur; ne compassio ab amore degeneret; ne amori sede & loco cedat compassio: nec expectat calamitatem, qui anticipat compassionem, vt compassio propria alienam passionem anteuertat: Si fortè aliena dici potest, quæ proprium cor sic tangit, exedit, vrit & ante passionem sic in compassionem, doloris sensum animitùs regerit. Tantùm compassioni licet! Hæc de Deo more humano, humanóque idiomate; nec aliter homuncio potest de affectibus Dei eloqui.

Hugo apud Tilman. ibi.

Compassio dolorem cordis anticipat: ibique compassionis dolor est, vbi amor est.

5. 2. Petri. 1. vers. 14. 2. Petri cap. 1. ita Apostolus morti proximus scribit: *Certus quòd velox est depositio tabernaculi mei secundùm quod & Dominus Iesus Christus significauit mihi.* Censent communiter Interpretes, mortem & passionem Petri, Christum ipsi Petro reuelasse, cùm fremente Neronis in Christianos persecutione, & atrociùs aduersùs Apostolorum Principem ferociente, flexus tandem & victus est fidelium lacrymis, vt vrbe excederet. Vbi autem ventum est ad portam. *Videt sibi Christum occurrere* (verba sunt Hegesippi,) *& adorans eum dixit: Domine, quò venis? dicit ei Christus: Iterùm venio crucifigi. Intellexit Petrus de suâ dictum passione* (Nota quæ subijcit verba,) *quòd in eo Christus passurus videretur, qui patitur in singulis: non vtique corporis dolore, sed quadam misericordiæ compassione, aut gloriæ celebritate.* Scilicet Christus in quâlibet hominum tribulatione, calamitate, passione, tametsi iam gloriosus, præ compassione pati dicitur etiam *gloriæ celebritate.* O gloriosè arcana Christi compassio, quæ dum simul cum homine calamitoso pati dicitur, præ compassione etiam *gloriæ, celebritatem* anticipat; Patienti homini Christus Deus compatitur, & compassione ipsâ præsentit ac prælibat futuras patientis glorias, & gloriosæ celebritatis pompam præproperè celebrat. *In eo Christus passurus videretur quadam misericordiæ compassione, aut gloriæ celebritate.* Hem! sic compassio de alienâ passione, appendices passionis glorias, compassionis sacramento anticipat, & futuram gloriæ celebritatem prægustat? O ineffabiliter gloriosum compassionis stipendium! O felix compassionis miseria, quæ de miseriâ alienâ, gloriæ præcoquâ celebritate beatur!

Hegesip. l. 3. c. 2. apud Gloss.

Compassio alienæ etiam gloriæ celebritate beat.

2. Corinth. 8. egregiè Paulus Macedonum beneficam compassionem ac pietatem deprædicat, eò quòd altissima eorum paupertas abundauit in diuitias ergà miserè egenos, & dirâ persecutione duriùs depauperatos afflictatósque. *Quia secundùm virtutem*, ait Apostolus, *testimonium illis reddo, & supra virtutem voluntarij fuerunt, cum multâ exhortatione obsecrantes nos gratiam, & communicationem ministerij, quod fit in Sanctos*, τὸ *suprà virtutem*, vt alibi ex communi interpretum exposuimus, significat vltrà *possibilitatem*, præ piâ compassione indigentiæ, & calamitatis fidelium, largè beneficos ergà illos extitisse. An *suprà virtutem*, aut vltrà, *possibilitatem* potest aliquis esse in miserè egenos liberalis? Sic pietas audet vltra id, quod potest? Ita quidem, si compassionis calcare extimuletur. Quod luculenter tradit Ambrosius lib. 2. Offic. cap. 28. sic fatus: *Hoc maximum incentiuum misericordiæ, vt compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum quantùm possumus iuuemus, & plus interdùm quàm possumus. Melius est enim pro misericordiâ caussas præstare, vel inuidiam perpeti, quàm prætendere inclementiam: vt nos aliquando in inuidiam incidimus*, &c. Ecce tibi quid energię pręstet misericordiæ Compassio: sic enim pietatis viscera vrget vtrìque Compassionis fomes, vt *suprà virtutem*, & vltrà *possibilitatem* audeat, piâ quâdam beneficentiæ temeritate suprà vires generosiùs audace. Qui *alienis compatitur calamitatibus, plus interdùm iuuat quàm potest.* Quod Apostolus dixit, *Suprà virtutem* (hoc est vltrà *possibilitatem*) *voluntarij*, ad *gratiam, & communicationem ministerij, quod fit in Sanctos.* Quid exaggeratius?

6. 2. Cor. 8. v. 3. & 4.

Compassio est misericordiæ calcar, quo vltrà possibilitatem audet.

S. Ambros.

---

§. CLXXI.

Num pauper, donandi diuitibus regni cælorum, arbiter est?

1. Euseb. l. 6. de Arte Volunt. cap. 31. Anne iustè quereretur inops, iniustè à Deo sibi prouisum, quòd alijs superuacua adderet, sibi adhuc negaret necessaria? Falletur: ex ęquo cognoscit Deus inopem suum; credo & magis suum; nec minùs amat, nisi plus peccantem: non angustiùs, sed augustiùs prouidit: non censum eius alteri dedit, sed commendauit. Haud puta diuitibus plura indulsisse, sed commisisse: nec pauperem sine sorte reliquit, nec diuiti gemina donauit: illum noluit onerare curis; translatæ in istum sunt pro vtroque curaturum, & partem suam, & alienam, id est, pauperis administratione exonerasti. Commendauit itaque locupleti diuina illa Bonitas, boni nostri prouida, partem suam & pauperis, cum isto onere, vt huic opportunè restitueret, & exactrice necessitate redderet, quod apud illum depositum est. Nec superbiat diues de hâc opulentâ dispensatione diuitia-

Diuiti commodantur diuitiæ pauperibus restituendæ.

diuitiarum sibi concreditâ: nam terrena bona, & cum ipso ibi moritura dispensat. At pauper cælestium bonorum locuples dispensator est, & velut cœli sequester: vt qui in terrâ de diuitum mendicitatibus victat, suis benefactoribus cœlum retribuat. Sic pauper virtute diues, cæli donandi velut arbiter est.

2. Matth. 5. vers. 3. Matthæi 5. corporata Dei Sapientia Christus Deus, aperiens os suum orditur sermonem à beatitudine, quam omnes quærunt & ambiunt, sed pauci inueniunt & nanciscuntur: *Beati pauperes spiritu*, inquit, *quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Ergo verè pauperes æquanimiter diras egestatis ærumnas tolerantes, Reges cælestis regni inaugurantur. Sanè vox *regnum* significat regalem dignitatem: an etiam auctoritatem, & potestatem? Opinor, personatus scenicusue Rex erit, qui regiam dignitatem habens, regali potestate atque auctoritate viduatur? Valdè laborant Interpretes vt exponant, dato quòd pauperes sint Reges cælestis regni, quod ipsa Dei veritas nunc adtestatur, quomodo regiam potestatem in cœlo habere possint? Respondent nonnulli: Regnum cœlorum esse regnum Dei: quare pauperes nunc spe & promissione, postmodùm possessione, idem possident regnum quod possidet ipse Deus, in eoque cū ipso opulentissimè & splendidissimè perpetim regnare. Verùm Cornelius in ca. 16. Lucæ, hunc Matthæi locum in transcursu perstringens, sic ad rem luculenter exponit: *Hinc disce*, inquit, *pauperum esse cœlum, non tantùm quòd ipsi eo potiantur, sed quòd & ipsi alios, scilicet benefactores suos eodem introducant. Pauperes ergo sunt ianitores cæli iuxtà illud Christi: Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* quasi augustior Principis Apostolorum dignitas, quâ cælum claudit & aperit, sit priuilegium pauperum, & locuples paupertatis stipendium. Ergo Diues terrenas opes sibi concreditas dando restituat: Pauper verò easdem accipiendo, Diuitibus cælum impertiat. O boni commercij opinatissimum commentum! ideóque pauperum querelæ facessant.

Pauperes sunt cæli Reges, qui benefactores suos in cælum introducunt.

Cornelius. ad vers. 9.

Pauper instar Petri, cæli ianitor dicitur, quare?

3. Lucæ 16. vers. 9. Lucæ 16. propositæ parabolæ de villico illo liberaliter furace, hanc clausulam moralissimè Christus subdit: *Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mammonâ iniquitatis; vt, cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Itaque ait Christus, de villici paradigmate: Facite vobis amicos de *mammonâ iniquitatis* (id est, de diuitijs plerumque iniquis, quia vberem iniquitati materiam suggerunt; eas pauperibus benigniùs & largiùs erogando) *vt, cùm defeceritis, recipiant vos* diuites *in æterna tabernacula*, id est, in cœlum. Scilicet *cùm defeceritis* vitâ, & officio dispensandi vestrum mammona, id est, vestras opes; ipsi pauperes, vos diuites benignitate amicos, vos excipiant in cœlum, & liberaliùs æterna tabernacula vobis distribuant. Vnde S. Gregorius l. 21. Moral. c. 14. *Debemus cogitare*, inquit, *quòd patronis potius nos recepturis in æterna tabernacula, munera offerimus, quàm egenis dona largimur.* Quos cæli *ianitores* nuper appellabamus nunc in cælo *Patronos*, potiùs quàm in terrâ inopes, Gregorius nuncupauit. Præcelsa quidem proborum pauperum in cælo dignitas, auctoritas & potestas, vt cæli *ianitores*, & *Patroni* suscipiendorum in cælo misericordium diuitum nominentur. Adeò vt S. Aug. l. 2. qu. Euang. ca. 38. hanc pauperum in cælum potestatem limitarit, & limitando digniùs commendarit: *Cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Non propriâ potestate*, inquit, *quasi gratificando recipiunt, sed promissione atque permissione illius, qui eos consilio præmonuit, vt sibi amicos facerent, & qui seipsum pasci, vestiri, hospitio recipi, visitari in vnoquoque minimorum suorum, liberatoris bonitate dignatus est.* Ecce tibi quantâ in cælo Pauperes dignitate, auctoritate, ac potestate præfulgeant, vt necessarium censuerit Augustinus præmonere, quòd dum pauperes in cælo suos benefactores *suscipiunt*, illisque æterna cæli tabernacula distribuunt, *non propriâ potestate quasi gratificando recipiunt*; sed ipsis erga suos benefactores eximiè gratis, eiusmodi augustam potestatem à Deo committi, vt ij, quibus in terris terrena liberaliter administrarunt, cælestia liberaliùs gratificando administrent. Quo autem pacto impij etiam pauperes, in æterna cæli tabernacula recipiant benefactores suos, in ipsos opulentè misericordes, hîc tradunt Interpretes, nempè elemosynarum arcano merito.

Pauperes dicuntur suorum benefactorum Patroni, vt recipiantur in cælum.

S. Gregor.

S. August.

Non propriâ auctoritate, quasi gratificando pauperes suos benefactores in cælum recipiunt.

Redeat iterum semel è Lucâ expensus locus, aliter expendendus: *Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de Mammonâ iniquitatis: vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* quasi de ministeriali pauperum officio sit, quemque in cælum recipere, vt æternum cum Christo in cælis regnet. O ambiamus hunc præsignē pauperum fauorem beneficentiæ obsequio! Eleganter S. Bern. Epist. 103. ita scribit: *Si sapis non contemnes eorum* (pauperum, inquam) *amicitiam, quos veritas Beatos clamat, & Reges pronunciat cælorum. Quam quidem beatitudinem non inuidemus tibi. Nec enim communicata tibi, nobis minuitur: nec nostri proindè termini restringuntur, si tu regnaueris.* Et mox addit ad rem tempestiuè: *Amicitia pauperum Regum amicos constituit: amor paupertatis Reges. Regnum denique cælorum pauperum est; & est regiæ potestatis beare pro voluntate, amicos. Facite*, inquit, *vobis amicos de Mammonâ iniquitatis, vt, cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Vides quàm magna dignitas sancta paupertas sit; vt non modò patrocinium ipsa sibi non quærat; sed & ferat indigentibus.* Magna sanè pauperum dignitas, quâ non solùm paupertatis amici, id est, illius studiosi beantur; sed etiam pauperum amicos, id est, diuites erga pauperes amicè beneficos, beare potest. *Regnum cælorum pauperum est: & est regiæ potestatis beare pro voluntate amicos.* Quare diuitibus, diuitibus, inquam, quibus impossibile dicitur, in cælum introire, hoc superest arbitrium, vt largioris beneficentiæ lenocinio, pauperum amicitias subornent, quò regiâ pauperum potestate, *in æterna tabernacula recipiantur.* An non Ruthæ paupertas, cum quâ largioris beneficentiæ blandimento, amicitias inijt Boozus, illum abundè beauit? Hic vers. 14.

4. Lucæ 16. vers. 9.

S. Bernard.

Pauperum potestas est, beare pro voluntate amicos?

5. 2. Cor. 8. vers. 9. 2. Corinthiorum 8. ita scribit Apostolus: *Scitis*, inquit, *gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset diues, vt illius inopiâ vos diuites essetis.* Et quomodò cuiuspiam inopia quempiam diuitare potest? Quænam sunt hæ diuitiæ, quibus paupertas alios opulentat? Pulchrè S. Ambrosius l. 10.

epist.

epist. 82. *Quid*, ait, *vos palpant diuitiæ? Non auro vel argento, non possessionibus de vanâ vestrâ conuersatione redempti estis, sed pretioso sanguine Christi Iesu. Ille ergò diues est qui fuerit heres Dei, Christi coheres. Noli pauperem contemnere, ille te diuitem facit. Noli inopem refutare, & Christus pauper factus est, cùm esset diues, vt te inopiâ suâ diuitem faceret.* Hem! diuites gratiæ & gloriæ censu, tantæ gratiæ & gloriæ opulentas vbertim gazas, alienæ paupertati debent? Aliena paupertas te opulentat, & opulentè beat. *Noli pauperem contemnere, ille te diuitem facit.* Alienâ paupertate sic ditamur? O gratulemur pijs diuitibus, de mendicâ pauperum inopiâ.

Pauperum inopia beatos diuites facit.

6. Lucæ 14. sic salubriter Christus monet? Cùm facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos: *Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi.* Ecce tibi inopia stipem accipientis, retribuentem beat. Hanc Christi Domini sententiam lib. 2. Offic. cap. 25. his verbis Ambrosius elucidat: *Pauperes (quia non habent quod restituant) cùm acceperint, remuneratorem nobis faciunt Dominum, qui se pro paupere obligandum obtulit.... Quin etiam* Diues *id quod collatum est sibi, meritis suis arrogat, quod velut debitum acceperit, vel ideò datum sit, eò quòd is qui dedit, reddendum sibi à diuite vberiùs existimauerit. Ita in accipiendo beneficio, eo ipso quòd acceperint diuites, dedisse se magis, quàm accepisse existimant.* Nota attentiùs verba, quæ ad rem subdit: *Pauper verò etsi non habet vndè reddat pecuniam, refert gratiam. In quo certum est, quòd plus reddat quàm acceperit. Pecunia enim nummo soluitur, gratia numquam exinanitur.* Vide hîc quàm sit beatè quæstuosum, beneficia pauperibus erogare. Diues enim de locuplete opum fastu, donarium tamquam sibi debitum ingratus accipit. Pauper verò licet adsimile beneficium referre nequeat semper autem cumulatiùs *refert gratiam*. O qualem gratiam! gratiam, inquam, quę *numquam exinanitur*; gratiam beatæ gloriæ fœcundam; gratiam, quæ gloriosè beat? quare in pauperes beneficus, consultissimè beatur: *Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi.* Et nota, quòd dum pauperes istiusmodi gratiam rependunt largitoribus, non tam illam *referre*, quàm *restituere* perhibentur, quod profundè notauit Ambrosius. Scilicet diues terrenum donat pauperi subsidium, pro quo pauper cælestem ac beatam gloriam diuiti *restituit*.

Lucæ 14. v. 14.

S. Ambros.

Pauper benefico diuiti beatam gloriam restituit.

---

§. CLXXII.

In acerbitate calamitatum, & exultim lætari, & lætanter mutuò gratulari nos decet.

1. SI impatientiam exasperet paruula occasio, aut leuior ærumna, eam de suâ mediocritate contemnas; maximas verò de suâ exuberantiâ declinando elude. Vbi minor iniuria, ibi exiguus est dolor, & nulla patientiæ necessitas: at vbi maior iniuria, & calamitas, ibi necessarior iniuriæ calamitosæ medela patientia. Pergit Tertullianus: *Certemus igitur, quæ à Malo infliguntur, sustinere, vt hostis studium æmulatio nostræ æquanimitatis eludat.... Quod si à Domino nonnulla credimus incuti; cui magis patientiam, quàm Domino præbeamus? Quin insuper gratulari & gaudere nos decet dignatione diuinæ castigationis. Ego (inquit) quos diligo, castigo. O seruum illum beatum, cuius emendationi Dominus instat! cui dignatur irasci, quem admonendi dissimulatione non decipit.* Itaque cùm tribulationis naufragio penè mergimur, cùm calamitatis magnitudine iam iam obruimur; tam longè à Christiano absit cognata ærumnis tristitudo, & appendices miseriarum angores, vt non modò hilaritate exultim lætari exuberanti gaudio, sed & mutuò debemus de tribulationis felicitate festiuo plausu *gratulari*. O, tantùm nostrę patientiæ, æquanimitati, & è diuerso lætitiæ plerumque liceat!

Tertullian. de Patien. cap. 11.

In tribulationibus, & gaudere, & gratulari nos decet, quare?

Iob 23. sic de se ipse loquitur, penè ærumnis obrutus: *Vestigia eius* (Dei, inquam) *secutus est pes meus: viam eius custodiui, & non declinaui ab eâ.* Hebræus ita hanc Iobi sententiam vertit: *Apprehendit pes meus illius gressum*, seu *vestigium*. Notum est, verbum originale propriè dici de manibus, quæ aliquid tenaciter apprehendunt, & firmiter tenent; benè tamen transfertur ad pedes, qui firmiter etiam hærent; & in vestigio consistunt: quo significet manibus pedibusque in id incubuisse. Ceterùm cùm non sit intellectu peruium, quo pacto sanctus Iob toto vitæ curriculo potuerit Dei sequi vestigia; noster Pineda à S. Gregorio edoctus, putat forsan Iobum diuinitus illustratum, intendisse in Christum Iesum, atque *quasi in terrâ conspiciens, ad imitationem eius vestigia teneret: de quibus per Petrum dictum est: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius*, &c. subtiliter Cardinalis Caietanus Hebræi textus vocem ad examen reuocans; & peritè explorans, præscriptum verbum, *vestigia*, exscribit, & ad rem luculenter exponit, *beare*, nempè; *In beare tuo vidit pes meus*: quo denotetur beatitudinem ac summam felicitatem nostram in hâc vitâ mortali, in eo sitam esse, vt Christi patientis vestigia homo sequatur, eaque adsimiliter patiendo premat. O synonyma de arcanis diuinioris sapientiæ deprompta! *Sequi vestigia* Christi Dei patientis, *beare* Dei Iobus appellat? Quid tam acerbè arduum, quid adeò hominibus pœnale, durum, acerbum, quàm crucem suam tollere, & Christi præeuntis vestigia sequi? Ita quidem si externa frons, quæ foris extat, inspiciatur. At si crucis acerbitas, ærumnarum angor, & vniuersa Christi patientis sequela, animitùs consideretur, & medullitùs inspiciatur, sic perfunditur lætitiâ, tot delicijs exundat, tanto exuberat gaudio, vt præ felicitate fruendi, beatitudinis glorias æmuletur. *Vestigia eius* (Christi patientis, inquam) *secutus est pes meus*, id est, *In beare tuo vidit pes meus*, quasi patientis Christi vestigia sequi, pectus impleat, & hominem beet lætitiâ beatitudinis æmulâ. O beatas Iobi, ac Iustorum calamitates, quæ patiendi acerbitatem in beatam felicitatem mirissimè excudunt in patientiæ officinâ.

2. Iob 23. v. 11.

Hebræus.

Pineda.

S. Gregor.

1. Petr. 2. versic. 21.

Imitatio patientiæ Christi, imitatores beare dicitur, quare?

Caietanus.

Psalmo 35. sic regius Psaltes modulatè occinit: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente* 3.

Psal. 35. v. 9.

torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quæ verba de Ecclesiâ adhuc militante plures interpretantur. *Omnes homines hortatur ad accedendum* (aiunt inibi
Græci Patr. Græci Patres in Paraphrasi) *& bibendum, quòd fluuius iste non sit perennis, sed torrens, & qui ad tempus feratur. Qui autē in hâc vitâ non accesserint, postquam hinc emigrauerint, diuinis fluentis non perfruentur.* Sed quando accedere licet, vt liceat tantâ voluptate perfrui? imò & in quo sita est hæc tanta Iustorum voluptas? quando ne eâ potiuntur? Bene notant Hebraicè periti, cùm dicitur, *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ*, pro
Hebræus. Brixian. τὸ *ab vbertate*, in Hebræo textu haberi מדשן *mide scen*, quod nomē Brixianus vertit, *à delicijs*, alij *à felicitate*. Verùm hoc idem Hebræum nomen habetur
Leuit. 1. Leuitici 1. v.16. pro quò Vulgatus *cinerem* vertit, aiens: *In loco in quo cineres effundi solent.* Hærent plures Interpretes ad huius nominis ferè aduersas notiones, & diligenter perquirunt, quænam sit *cineris*, & *deliciarum* cognatio, vt in linguâ sanctâ ab eodem fonte deducantur. Quid *cinis* ad *vbertatem*, quam enecat? ad *delicias*, quas infelicitat? ad *felicitatem*, quam perdit, extinguit, tumulat? Alij aliter sentiant. Indicari autem non inidoneè potest, in mortificationis, ac ærumnarum *cinere vbertatem, delicias* ac *felicitatem* non abesse. Sub dolosis cineribus viuiscit ignis, & ad diuturniorem absconsè vitam tumulatur. Cinis, qui est mortis symbolum, & summæ calamitatis indicium, arcanam animitus *felicitatem deliciarum* è diuerso gratiam, & deliciosam voluptatem designat. Hem! in reliquijs ac symbolo mortis, *deliciæ* transparent, & occultæ *felicitatis* tabula legitur!

Cineris ac deliciarum in linguâ sanctâ cognatio, quæ?

4\. Prouerb. 14. v.10. Prouerb. 14. sic sapienter de hâc re nos erudit Salomon: *Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus.* Locus difficilis, & quem valdè multimodis expositionibus fatigant Commentatores.
Syrus. Syrus pro τὸ *cor quod nouit*, exscribit, *cor cognoscens*, vel *in-*
Lxx. interp. Arabicus. *telligens.* Lxx. Interpretes, & Arabicus, *cor viri sensitiuum.* Et sanè facilè quis coniectare valeat, quare cor facilè *sensitiuum*, id est, quod nimis tangitur & angitur vel leuibus dolendi caussis, appelletur *cognoscens*, seu *intelligens*, nempè cor quod non modò calamitatem sensu patitur, sed etiam corde ac mente multa penetrat, aut suspicatur, quæ ærumnas exaggerent, quo eius cor patiendi amaritudine acerbiùs vritur, vellicatur, lancinatur. Hic, hic ipse, inquām, ille ipse est, de quo subditur, tantâ tunc lætitiâ potiri, vt toto illo gaudio ipse solus fruatur, nec illius partem cum alio diuidat: *Et in gaudio eius*
Syrus. Symmachus. *non miscebitur extraneus.* Vel, vt habet Syrus, *In gaudio eius non miscebitur magnificentia.* Sym-
Cornelius. machus, *Et in gaudio eius non miscebitur extraneis, scilicet delicijs & gaudijs*, vt exponit Cornelius. Nimirum hominis iusti cor quantumuis sensitiuum ac facile ad doloris sensum, quantumuis acerbâ calamitate prematur, quantumuis tunc dolendi sensum, & angoris caussas mentis acie subtiliter exaggeret; tam longè ab amaritie ac mœstitudine tunc abest, etsi videatur calamitate oppressus, vt tunc, tunc quidem animitus sic lætitiâ exundet, vt *in gaudio eius non misceatur extraneus*, id est, solus ipse toto illo gaudio potiatur: vt *in gaudio eius non misceatur extraneis, scilicet delicijs & gaudijs*; nam mundi gaudia putat extrinseca, friuola, fucata, mentita, ridicularia; & quæ pectus non implent, sed citiùs conscientiam vrunt: vt *in gaudio eius non misceatur magnificentia*, id est, ad partem gaudij sui non admittat quicquid mundus anhelo corde suspirat, & quasi rem *magnificam* exambit: Ad hanc Salomonis sententiam videtur adludere 5.

Cur amarè dolentis non miscebitur extraneus delicijs, quare?

Chrysostomus homil. 65. ad popul. *Bona est talis lætitia* (in tribulationibus ac lacrymis) *omni mundanâ melior lætitiâ, ita lugentem omnibus gaudentibus præpono . . . . . Propterea gaudio lætamur inutili quod est mundi, quod statim extinguitur, & infinitos parit mœrores. Tristemur potiùs tristitiâ gaudij genitrice, non autem lætitiâ tristitiæ parente gaudeamus: lacrymas fundamus multam seminantes voluptatem: affligamur tribulatione, ex qua indulgentia nascitur: neque delicias quæramus, ex quibus multa tribulatio paritur, & angustia.* Chrysostomo accinit Basilius hom. 4. de Gratiarū actione: *Apostolus*, inquit, *vt cum flentibus fleamus permittit, quòd huiusmodi lacrymæ sunt seminium quoddam ac fœnus, quibus æternum illud gaudium increscit quotidie, ac cumulatur.* In æterno gaudio, quod lacrymarum amaritudine quotidie crescit, ac cumulatur, *non miscebitur extraneus? non miscebitur* mundi *magnificentia*; eiusmodi gaudium *non miscebitur extraneis delicijs, ac gaudijs.* Sic calamitosè dolentibus de effusiori gaudio gratulari licet? S. Chrysost. S. Basilius. Ad Philip. 4. v.4.

Tribulationes ac lacrymæ cælestibus delicijs exuberant.

6\. Cantic. 4. v.11. Canticorum 4. *Fauus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub linguâ tuâ.* Quasi dicat, in melle est sita lingua tua. Labia tua sunt quasi fauus, quæ fauum, id est, mel, faui distillant. Quod alij referunt ad sermonis gratiam, nempe tot mella quot verba ex ore tuo stillare ac fundere videris. Alij ad osculum referunt; alij ad halitum mella fragrantem. Verùm in Euangelio legimus acetum & fel sponso porrectum in passione, non mel & lac. Huc eleganti tropologiâ præscriptam sententiam flexit Gillelmus Abbas Serm. 40. in Cant. sic ad rem tempestiuè fatus: *Mel & lac sub linguâ tuâ*, inquit: *Acetum* Gillelm. *cum felle mixtum, quod degustauit prælibans, non bibens; in vini, & lactis transiuit saporem: hanc & tu fidelis anima tibi commutationem futuram confide.* Nempè profundè dicitur Christus in suâ acerbissimâ passione potatus aceto ac felle; quæ tamen gustauit, non bibit; libauit, non hausit, nam *acetum cum felle mixtum*, etsi de se acerbissimum & amarissimum, à sæuis tortoribus ei oblatum, pulchrâ ethicè metamorphosi, *in vini, mellis & lactis transiuit saporem: hanc & tu fidelis anima tibi commutationem futuram confide.* Nimirum vir bonus virtute aspectabilis, dum tribulatione premitur, dedecore vritur, calamitate pæne opprimitur, & ægritudinis doloribus æstuat, aceto ac felle propinatur; sed fella libat; vina, lac, & fauos medullitus gustat. Foris molesta patet amarities, & acor peracerbus; intus verò in secessu cordis, suauiter pascitur, potatur, adipatur; deliciatur, præcoquâ è peruerso voluptate beatitudinis æmulâ. *Hanc & tu fidelis anima commutationem futuram confide.* Vide hîc Rutham natione contumeliosam, exilio contemptam, paupertate vilem, precibus verecundam, spicilegio æstuantem, fame ac siti macilentam; vel *aceti* conuiuio lautè pastam, recreatam, saturatam: adeò vt de conuiuij reliquijs conuiuium socrui apparet: quæ sudato Hic vers. 14.

Acetum cum felle mixtum transit in lactis ac mellis saporem.

opere deciduas precariò ordei spicas quærens, requiem, saturitatem, opulentiam, & optatissima ex populo Dei prolem lætanter inuenit.

---

§. CLXXIII.

Fœcundâ liberalitate beatur, non qui fructus fert, *Sed qui* dat *fructus.*

1. NOnnúquam magis nos obligat, qui dedit parua magnificè, qui Regum æquauit opes animo, qui exiguum tribuit, sed libenter, qui paupertatis suæ oblitus est, dum meam respicit, qui non voluntatem tantùm iuuandi habuit, sed cupiditatem, qui dandi caussas attentè captat, & occasionis rimulas obseruat, qui sibi moriturus, alijs beneficè nascitur. Porrò qui apud se bonis exuberat, ea largiturus si quæratur, si rogetur; ferè non dat gratiam quam præstat, sed alienæ diligentiæ, & suffusi pudoris pretio venalem proponit. Hic sibi totus alijs velut nemo est: nam perfecta beneficentia parturit gratiam; nec habere putat, quod sibi cumulat, sed quod alijs inrogatus obuiâ ac facili præbitione largitur; qui sic auidè dandi occasiones solers captat, quasi accipere beneficium putauerit, cùm cui daret, inuenit. Lenocinium est muneris, antecedens auiditas munerandi.

Perfecta liberalitas, occasionum rimulas ad donandum obseruat.

2. Psalm. 1. v. 3. Regius Propheta sic Psalm. 1. concinnè modulatur: Beatus vir, qui non abit in consilio impiorum..... Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.* Quid homini beatè pio cum procerâ & comatâ arbore: folijs virentibus vernante, floribus pulchrè nitente, maturis fructibus vbertim autumnante? Nec forsan *τὸ dabit*, tam exanimali arbori, quàm rationali homini congruit. Scitè Gennadius in Catenâ Græcorum Patrum apud nostrum Corderium, hunc locum enucleat, extricat, clarat: *Et erit tanquam lignum.... Quod fructum suum dabit. Hæc autem sic accipimus, quia propriè de arboribus dicitur quòd fructum ferant. Hunc autem dare, magis congruit rebus animatis, ijsque rationalibus.* (Pende attentiùs quæ subijcit verba) *Quia non est dictum: quod fructum suum ferat in tempore suo, sed, quòd fructum suum dabit in tempore suo. Tempus autem eius dandi, est suscipientis opportunitas; quantum enim ex parte ipsius, semper parata est dare fructum suum.* Nempè aliud est abundè *ferre* fructum, aliud copiosè *dare*. Fructum *ferre*, materiatæ arboris fœcundum elogium est, nec vlterius se extendit largior eius beneficentia; quandoquidem radicum compedibus in fruteto carceratur. Parùm est huic arbori rationali fructum *ferre*; *fructum dabit*, inquit; nec rationalis arboris perfectionibus implet, nisi fructum, quem fœcundè *fert*, & abundè habet alijs largiùs *dederit*. Opus nactus es, quibus pauperum inopiam subleues? parum est *ferre* fructum, nisi fructum *dederis*, properantibus egenorum necessitatibus obuians vltroneâ largitate. Sapientia apud te est, proximos iuuandi facultas, consilij donum, opportuna Præfectura, piè concionandi talentum, ore aut calamo proficuum; ne apud te otietur inactuosè: quære occasiones alios iuuandi. Non satis est rationali arbori fructum abundè *ferre*, quibus onusta potiùs grauatur: *dare* fructum iuberis, *dare* propera & properantibus necessitatibus sedulus occurre. Quid esse prodest, quod esse non prodest? In eo etiam qui multum habet parùm distat, nihil *dare*, & habere nihil. *Non est dictum, quòd fructum suum ferat, sed quòd fructum suum dabit in tempore suo.* Moralissimè quidem Gennadius.

Corderius. Gennadius. ibidem.

De rationali arbore non dicitur, quòd fructum suũ feret; sed quod fructum suum dabit, *quare?*

3. Gen. 2. v. 1. & 2. Genesis 2. peracto sextidui opificio, in quo creaturas omnes cælestes; terrenas, elementares, animales, & exanimales produxit Deus, addit sacer Historiographus: *Igitur perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum, Compleuitque Deus die septimo opus suum quod fecerat.* Grande hinc Expositorum litigium, quod illos in varias commentationes distraxit; quonam pacto res quæ nuper diuinæ perspicaciæ censu dictæ sunt seorsim *bonæ*, & iunctim *valdè bonæ*, nunc *perfici* cum omni ornatu suo, & *compleri* dicantur: nam in eâ re quæ *valdè bonâ* verè est, vix aut ne vix quidem *complementum* habet locum: *complementum* enim aliquid bonitatis absuisse significat, quo perfecta bonitas integrè compleatur: ergo in re *valdè bonâ*, vocat *complementi* elogium, quo res vltrà expoliatur, limetur, perficiatur, dum aliquid imbonum remouet, aut bonum expetitum superaddit. Hâc super re Dionysius Carthusianus (alibi aliorsùm expensus) sic eleganter inibi fatur: *Igitur perfecti sunt cæli & terra & omnis ornatus eorum. Compleuitque Deus, &c. Dicitur*, inquit, *Deus septimo die opus suum complesse, quoniam septimo cœperunt opera sex dierum generaliter exercere actus congruos sibi, & in inuicē agere atque similia propagare.* Scilicet toto illo sex dierum spatio, quo omnes creaturæ in lucem editæ sunt, & diuinitius primò prodierũt; Dei manu & arte efformatæ sunt, elogijs, ac perfectionibus naturæ cuiusque idoneis aspectabiles; hactenus in se sibi *bonæ*, ac *valdè bonæ*; sed tunc vniuersatim inactuosæ, & de operationum otio velut alijs nullæ, & frustra ceteris. At vbi primùm ipsæ *cœperunt generaliter exercere actus congruos sibi, & in inuicem agere*; nec contentæ congenita sibi bonitate, congruis operationibus illam alijs actuosè communicare generaliter satagunt; de suâ virtute vltrò citroque certatim communicatâ, per operationem largè beneficam; iam non tantùm *bonæ* & *valdè bonæ*; sed *perfectæ* cum omni ornatu suo: & abundè *completæ* nominantur, quasi de reciprocâ negotiosè beneficentiâ *perfectionis* & *completionis* elogium fœnerentur.

Quod in se bonum est, dum beneficè operatur, perficitur & completur.

Carthus. ibi.

4. Prouerb. 8. v. 18. Prouerbiorum 8. sic de se clamat Sapientia, postquam dixerat sua esse regna, principatus, & orbis regimen: *Mecum*, inquit, *sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia.* Pro *τὸ opes superbæ*, perperam Biblia Complutensia legunt, *opes supernæ superbæ*, id est, amplæ, splendidæ, magnificæ: sic superba palatia, superba templa, superba moles, superbæ substructiones vocantur peramplæ & magnificæ. Pro *opes superbæ*, Theodotion ex Hebræo habet, *substantia antiqua*, Syrus, *opes antiquæ*; antiqua enim maiori habentur in pretio vetustatis suffragio. Aben-

Bibl. Complutem.

Theodotio. Hebræus. Syrus.

Aben-ezra. Aquila. Rabbi Leui. Vatablus. Clarius. Symmachus. ezra, *opes sublimes & validæ*; Aquila, *substantia cum pace*, Rabbi Leui; *opes stabiles*; Vatablus & Isidorus Clarius, *opes duraturæ*: Symmachus, *vita antiqua*. Omnes hæ translationes eò tendunt, vt exponant quàm sint opulentè locupletes eius gazæ, & prædiues thesaurus. Verùm

Lxx. Interp. Lxx. Interpretes pro τὸ *Mecum sunt diuitiæ, & gloria*, &c. sic profundè vertunt: *Mihi est possessio*

Symmachus. *multorum*. Symmachus ad rem altiùs, & explicatiùs, *A me est*, &c. Ecce tibi largioris munificentiæ ac beneficentiæ sacramentum, quasi perinde sit, *Mecum sunt diuitiæ & gloria*, ac, *à me sunt*; vel *mihi est possessio multorum*, ac si eam opulentiam & gloriam habere ac possidere dicat, quæ *à se sunt*, & alijs sic abundè largitur, vt dum secum sunt, *possessio multorum* verè dicantur. Itaque cùm suam exaggerare ambit opulentiam, & gazas ditissimè locupletes, quas possidet, quo viuaciùs explicet illas apud se habere ac possidere illas, ait alios eius dono illas possidere, & *multorum possessionem* esse. *Mecum sunt diuitiæ & gloria*, id est, *à me est possessio multorum*. Hæ diuitiæ dicuntur *opes sublimes & validæ, opes stabiles, opes duraturæ*. Quasi id dumtaxat quod dederit, habeat homo beneficè liberalis, & largitiones sint rei donatæ possidendæ arbitrium, de arcano largioris beneficentiæ sacramento.

Benefica largitio, est rei donatæ possidendi arbitrium.

5. Prouerb. 11. v. 24. Idem Salomon Prouerb. 11. tempestiuam hanc morum gnomen proponit: *Alij*, inquit, *diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non*

Vatablus. *sua, & semper in egestate sunt*. Vatablus sic vertit: *Est qui dispergit rem, & augetur res eius magis: & qui parcit rei suæ plus æquo, sed ad inopiam*, id est, sed penuriâ & egestate opprimetur. Sic res largitionibus augetur, & auarâ custodiâ minuitur, profligatur, perditur. Perdidisti fructus quos tulisti, & non dedisti. Beata dicitur arbor, non quæ fert, sed quæ *fructum suum dedit*: alioqui quæ fructum fert, nec fructum dat infeliciter sterilis est, & steriles facit. Loquens S. Chrysologus de diuite illo auaro, fructuum vbertate depauperato, ita ad rem scribit: *Miserum, quem vbertas sterilem, abundantia anxium, diuitiæ fecere mendicum. Humanus ager inhumanum Dominum sustinebat: & quod terra fundebat largiter, concludebat & congregabat angustè; vt esset aliorum custos, qui esse suorum noluit prorogator; ingratus Deo, sibi nequam, hostis pauperum, diuitum nota, carcer naturæ*. Bene dicitur, *carcer naturæ*, qui vberes naturæ fructus, velut auaritiæ reos, tenet in custodiâ vinctos, & suæ culpæ malè obnoxios. Pergit ad rem Chrysologus post non pauca: *Diues quantùm largiter profundit, tantùm largiter redundat in rebus. Esto ergo diues in misericordiâ, si semper esse vis diues: & tunc erunt horrea tua maiora, tunc plena, si non fuerint largitate vacua, cupiditate inclusa*. Porrò *est qui dispergit rem, & augetur res eius magis*, &c. Dum non das fructus quos fers, habens frustus largitate vacuos, infœcundè sterilis ex in vberiore fructuum fœcunditate, largitionum ieiunè sterili.

Auarus dicitur carcer naturæ, vberes fructus velut reos detinens.

S. Chrysol. serm. 104.

Semper erunt horrea plena, si non fuerint largitate vacua.

6. Psal. 75. v. 6. S. Ambros. Psalmo 75. *Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis*. Bene notat Ambrosius, quòd quisquis auarè diues est, & seruus diuitiarum dicitur, & ipsæ diuitiæ velut somnus illi reputantur: Diuitiæ, inquit, *hîc acquiruntur, hîc relinquuntur, somnium igitur loquimur, non patrimonium*. Hæc

Ambrosius in lib. de Naboth cap 6. addit cap. 15. *Quicumque igitur patrimonio suo tamquam possessione non vtitur; qui largiri pauperi & dispensare non nouit; is suarum seruulus est, non Dominus facultatum: quia aliena custodit vt famulus, non tamquam Dominus suis vtitur*. Ambrosio annuit Cypr. lib. 2. epist. 2. agens de diuite auaro: *Suspirat ille in conuiuio, vigilat in plumâ; nec intelligit miser speciosa sibi esse supplicia, auro se illigatum teneri, & possideri magis, quàm possidere diuitias*. Bonus Booz opum suarum hîc largè possessor ac Dominus; qui non tantùm fœcundè *fert* fructum, sed abundè *dat*; inde opulentior quo in donando largior, inrogatâ liberalitate beatus. Iteratis largitionibus fœcundus; & indè felix beatâ fœcunditate, è quâ ipse Deus.

Diuitiæ, somnus sunt, non patrimoniũ: seruos facit citiùs quàm Dominos.

S. Cyprian.

Hîc vers. 15. & 16.

---

§. CLXXIV.

Nemo pauper, aut diues nascitur; sed opinione pauper, aut diues fit.

1. Minut. Felix. MInutius Felix in Octauio, sic de Christianis Gentiles alloquitur: *Ceterùm quòd plerique pauperes dicimur; non est infamia nostra, sed gloria: animus enim vt luxu soluitur, ita frugalitate firmatur, & tamen qui potest esse pauper, qui non eget, qui non inhiat alieno, qui Deo diues est? Magis pauper ille est, qui cùm multa habeat, plura desiderat. Dicam tandem quemadmodum sentio: nemo tam pauper potest esse, quàm natus est. Aues sine patrimonio viuunt, & in diem pascua pascuntur: & hæc nobis tamen nata sunt: quæ omnia si non concupiscimus, possidemus. Igitur vt qui viam terit, eò felicior quò leuior incedit: ita beatior in hoc itinere viuendi, qui paupertate se subleuat, non sub diuitiarum onere suspirat. Et tamen facultates, si vtiles putaremus, à Deo posceremus vtique indulgere posset aliquantùm, cuius est totum: sed nos contemnere malumus opes, quàm continere: innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus*. Hactenùs ille. Bene monentem sequere.

Omnia, quæ non concupiscit, possidet.

2. Prouerb. 13. v. 7. Pulchrè moralissima est illa Salomonis gnome: *Est quasi diues, cùm nihil habeat: & est quasi pauper; cùm in multis diuitijs sit*. Quasi dicat: Opulentus suis opibus non contentus, sed plura hianter appetens & cùm diuitijs diuitiarum sitim bibens; est quasi diues, cùm opulentum possidere censum videatur; sed nihil habet, quandoquidem plus habendi ambitione vritur, & de alienis mendicitatibus plura congerere satagit. Vice versâ pauper suis reculis, & suâ tenui sorte contentus, est in multis diuitijs: diuitem enim non congestæ affatim opes faciunt, sed animus, & expletum animi votum non vltra hians, sed paupertate suâ sibi sufficiens, & abundè diues. Luculenter Ambrosius: *Vultis*, inquit, *diuites esse? estote pauperes. Tunc eritis per omnia diuites, si fueritis pauperes spiritu. Non census diuitem, sed animus facit. Satis enim diues omnibus naturæ lex est, cui citò inuenias quod abundet. Cupiditatibus autem omnis diuitiarum abundantia, inopia est* (expende solertiùs quæ subtexit verba) *Denique nemo pauper nascitur*,

S. Ambros. lib. 10. epist. 82.

Nemo pauper nascitur, nec diues; sed opinione diues, aut pauper fit.

sed fit. Non ergo naturæ paupertas, sed opinionis est: ideoq; citò inuenitur diues naturæ, difficilè cupiditati. Sanè absurdum est dicere diuitem, qui pretiosa habet, non qui sit pretiosus: nemo autem pretiosior, quàm qui pretiosa non vult, sed & pretiosissimus qui nec computat. Natura, pia filiorum mater est, non inuidiosa nouerca, partum edit legitimum, non abortum facit: sufficiens patrimonium dedit, ex asse numquam exheredat, abundans viaticum ad non longum iter omnibus præbet: *Nemo pauper nascitur, sed fit*: nascitur autem diues paupertate suâ & paruo contentus, abundè locuples, quia compendium desideriorum fecit. Ad remedium indigentiæ opes quæruntur, sed frustrà: is solum non eget, qui non cupit, non qui habet. Hæc ars cupiditatis est, inter superuacua plus egere, dum plura cupit. Ergo *nemo pauper nascitur, sed pauper fit*, dum plura quàm habet, impensè habere cupit: & de malesuadâ auaritiâ, non fruitur proprijs, dum de alienis mendicitatibus plus habere studet, ne illi aliquid vmquam desit. Et dum de futuro sollicitè pendet, alicuius detrimenti præcoquâ sollicitudine, præsentibus vti negatur auaro diuitiarum abusu. *Non ergo naturæ paupertas, sed opinionis est.* Non locuples census, non opulenta vectigalia, non distentus auro saccus; sed *opinio* idoneæ sufficientiæ, in censu siue locuplete, siue nullo, verè diuitem facit. Diues est, qui ad legem naturæ viuere studet, paruo contentus, qui nec alienis inhiat, nec de suis sollicitus est. O quoties non re, sed *opinione* laboramus! *Non ergo naturæ paupertas, sed opinionis est.* Itaque paupertatis, aut opulentiæ census, non tam diuitijs aut inopiâ, quàm *opinione* constat. Tantum opinioni licet? Subdit tempestiuè Ambrosius: *Quid quasi necessarium quæritis cumulum diuitiarum? Nihil tam necessarium, quàm cognoscere quid non sit necessarium.* Nempè *cognitio*, seu *opinio* de necessarijs aut superuacuis, totus diuitis aut pauperis census esto. Vota aut quietè exsatiata, aut auidè adhuc mendicantia, diuitem aut egenum in officinâ desideriorum excudunt. Redeat iterùm sibi similis Ambrosius: Rex Achab, inquit, in Israël erat & pauper Nabuthe. *Ille regni opibus affluebat, & tamen cespitem pauperis flagitabat: pauper nihil de possessionibus concupiuit diuitis. Rex sibi egere visus est, quia vineam habebat pauper vicinus. Quis igitur tibi pauper videtur? qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certe pauper censu videtur, alter pauper est affectu. Affectus diues egere non nouit, census abundans nequit auari pectus explere. Ideoq; diues cupidus in inuidiâ possessionis, & paupertatis querelâ est.... Audiamus ergo quid dicat: Da mihi. Quæ alia vox egentis est? Quæ vox alia stipem publicam postulantis, nisi: Da mihi? Hoc est; Da mihi, quia egeo. Da mihi, quia aliud viuendi subsidium habere non possum. Da mihi, quia non est mihi panis ad victum, nummus ad potum sumptus ad alimentum. Da mihi: nisi tu dederis, habere non potero. Hæc quàm abiecta, quàm vilia? Non enim habent humilitatis affectum, sed cupiditatis incendium.* Longiusculè præter morem, sed quid lectoribus inuiderem?

3. *Opinio de necessarijs aut superuacuis: diuitis aut pauperis census est.*

3. Reg. 21. v. 2. S. Ambros. l. de Nabuthe Iezr. cap. 2.

Quàm sit pauper & mendica secularis opulentia.

4. Matth. 5. v. 3.

Matthæi 5. Euangelicæ doctrinæ auspicium à paupertate est; quæ Christi Discipulos inaugurat: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælum.* Hæc paupertas, quæ est rei Christianæ summa, hominem exuit à negotiosis curis, & vagis operosè sollicitudinibus, quas pariunt opes opumque desideria parturiunt, quę Euangelicæ disciplinæ hostiliter reluctantur. Quare à Chrysostomo appellatur paupertas, *palæstra & gymnasium sapientiæ.* Ipsa enim, etsi reluctante carne, spiritum erudit ad cælestium cupiditatem, & ad mundialium opum contemptum. Ceterùm cùm *regnum cælorum* dumtaxat hîc *pauperibus* legatur promissum; terrenæ opulentiæ exortes, & egestuosæ mendicitati videntur addicti. Hanc paupertatis calumniam sic opportunè refutat Bernardus Serm. 21. in Cant. *Non putent*, inquit, *Diuites huius seculi, Fratres Christi sola possidere cælestia, quia audiunt dicentem: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Non eos, inquam, æstiment sola cælestia possidere, quia ea sola audiunt in promissione. Possident & terrena, & quidem tamquam nihil habentes, & omnia possidentes, eò pro certo magis Domini, quò minùs cupidi* (Obserua attentiùs quæ subijcit verba) *Denique fideli homini totus mundus diuitiarum est. Totus planè, quia tam aduersa quàm prospera ipsius æquè omnia seruiunt ei, & cooperantur in bonum. Ergo auarus terrena esurit vt mendicus, Fidelis contemnit vt Dominus. Ille possidendo mendicat, iste contemnendo seruat.* Sic est opum mendicus, opulentus diuitum census? Parùm foret, his egere, quæ opulentè habent, & quorum vsum sibi auarè inuident; nisi alienis mendicitatibus inhiarent, quò plus habeant, ne illis aliquid vmquam desit. Sic diuiti tam deest quod habet, quàm quod non habet, otioso diuitiarum abusu. Sic diues *possidendo mendicat*: Pauper verò *contemnendo*, non solùm contemptas possidet opes, sed ipso contemptu è diuerso *seruat*: nihil enim potest amittere, qui quod habet non computat, quia ad amissionem paratus est: qui ad legem naturæ paruo contentus viuit; qui desideriorum auido hiatu nil mendicat, qui diues est *opinione*; qui est securus diuitiarum census, & earum seruandarum arbitrium. *Ille possidendo mendicat, iste contemnendo seruat.* Hem arcana diuitum in ipsâ possessione mendicitas; & diuitiarum, in earum contemptu diues securitas!

Paupertas est palæstra, & gymnasium sapientiæ.

S. Chrysost. Homil. vlt. in Matth.

S. Bernard.

Diues possidendo diuitias mendicat: pauper contemnendo seruat.

Prouerb. 15. hanc velut ænigmaticè antithesim de paupertate Salomon consultissimè proponit: *Omnes dies pauperis, mali: secura mens quasi iuge conuiuium.* Nec pauci nec ignobiles Interpretes τὸ *pauperem*, propriè accipiunt, & de eo vtrumque hemistichium accipiunt, & de incommodorum malignitate, & de compendio tranquillæ securitatis. Quasi dicat: Qui necessitate pauper est, & inuitus reluctanti animo egestatem sustinet, vitam agit miserijs plenè obrutam: & hoc nomine apud vulgus hominum paupertas diffamatur. At pauper spiritu, qui æquo animo paupertatem acceptat, & suâ tenui sorte contentus viuit, felix est, & securâ mente tranquillus, ac si iugi assideret conuiuio, benè satur, & nullius rei anxiè sollicitus. Itaque τὸ *securâ mens* ad pauperem etiam refertur, estque paupertatis elogium. *Paupertas* (ait Chrysostomus) *est tutum asylum, perpetua securitas, portus tranquillus, deliciæ periculorum expertes, voluntas sinceræ.* Non pudet in re morali, Philosophorum argutè moralissimum aduocare: *Honesta*

5. Prouerb. 15. v. 15.

Consule mihi Cornelium ad rem litteralem, & ethicam.

Paupertas est tutum asylum, & perpetua securitas.

S. Chrys. homil. de recip. Seueriano.

 res

Seneca epist. 2. *res est*, inquit, *læta paupertas. Imò iam non est paupertas, sed opulentia cordis, si læta est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est.* Ecce tibi paupertas alacri animo suscepta, sic tranquilla est, & ab incommodis egestatis secura, vt quasi inuidiosum paupertatis nomen desuescat, *opulentia cordis* potius nominetur: siquidem non qui parum habet, sed qui plus habere cupit, cui ægrè cum inopiâ suâ conuenit ille, pauper est, & præ desideriorum auaritiâ mendicus. Ergo sponte pauperis *secura mens quasi iuge conuiuium* est. Ne autem obstrepat inuita paupertas, diræ egestatis detrimentis densè stipata, de quâ præscribitur: *Omnes dies pauperis, mali*; addam ex eodem Philosopho: *Pauperas*, inquit, *mihi grauis est; imò tu grauior paupertati. Non in paupertate vitium est, sed in paupere: illâ expedita est, hilaris, tuta; tu illam opinione grauem reddis.* Quod nuper scripsimus ex Ambrosio: *Nemo pauper nascitur, sed fit: non ergo naturæ paupertas, sed opinionis est.* Itaque falsatâ dispendiorum *opinione*, & inuitæ voluntatis vitio, quo pauper malè laborat, paupertas inuitiatur; & quod est solius pauperis vitium, in paupertatem reijcitur. Exinde *omnes dies pauperis, mali* dicuntur, dirâ egestate, impudenti mendicitate, necessariorum penuriâ, & incommodorum vbertate pergraues. Hoc autem non est bonæ paupertatis, sed malè pauperis vitium; quo se exonerans, illud in paupertatem reijcit. Porrò cui cum paupertate benè conuenit, diues est. Non est in paupertate vitium, sed in opinione, quæ superuacua naturæ, necessaria reputat; & dum sibi videtur necessarijs studere, luxui deseruit. Sanè illud quod paupertatem nobis grauem facit, diuitias quoque graues facere potest. Ergo *non in paupertate vitium est, sed in paupere*, cuius *omnes dies, mali* indè vulgò perhibentur. Vide nunc mihi Rutham, peregrinam, exulem, viduam, pauperculam, vetulâ socru prægrauatam; quæ nec queritur de inopiâ, nec propinquis precariò grauis est, nec pudoris iniuriâ de mendicitatibus victitat. Sed quæ masculâ fortitudine ad virile messionis, aut exæstuans spicilegij opus strenuè accingitur; & paruo contenta, reliquijs cibi socrum impransam recreat, & sustentat. Porrò tres modios de spicilegio portans, reuersa est in ciuitatem, & ostendit socrui: *Insuper dedit ei de reliquijs cibi sui, quo saturata fuerat.*

Læta paupertas est cordis opulentia.

6. Idem de Rem. fortuitor.

Non in paupertate vitium est, sed in paupere, qui opinione, non re laborat.

Hic vers. 18.

---

§. CLXXV.

Homo piè misericors, egenâ etiam paupertate laborans, abundat ad eleemosynas, & exuberat ad beneficentiam.

1. *Vltra quàm possumus, piè beneficentia audeat.*

QVemadmodum pulcherrimum opus est, etiam inuitos, nolentésque seruare; ita rogantibus pestifera largiri, blandum & affabile odium est. Beneficium demus, quod vsu magis ac magis placeat. Demus non rogantibus beneficium; ne beneficij nomen, re beneficij vacuum demus: neq; enim beneficium se accipere putat, qui illud supplicatione emit. Danda ergo sunt beneficia, non vendenda. Æstimanda etiam est eius persona, cui damus: dantis etiam persona æstimanda est. *Et cùm sit vtrobique virtutis modus, æquè peccat quod excedit, quàm quod deficit*: etsi hoc peccatum sit fœdum, illud sanè pulchrum; quippe quod beneficentiæ honestas colorat virtutis penicillo. O quàm rarò delinquit beneficentia, quam sui ipsius, suæque familiæ vel properantes necessitates vix eludunt. Porrò homo piè beneficus plerumque suæ egestatis immemor, ad alienam oculatus est; egestate exundans, & de egestate beneficè locuples ad donandum. Pulchrè S. Cæsarius: *Largiores eleemosynæ, etiam plusquam nos ipsi valere possumus, erogandæ.* Non desit voluntas, & non deerit donandi facultas. Velis, & poteris: atque vltrà quàm poteris, erogabis quod est piæ beneficentiæ naturale miraculum. *Sicut egentes* (ait Paulus) *multos autem locupletantes: tamquam nihil habentes, & omnia possidentes.*

Seneca l. 1. de Benef. cap. 16.

S. Cæsar. homil. 8.

2. Cor. 6. vers. 10.

2. Propheta regius Psal. 1. boni viri bonos characteres auspicato delineans; ita pangit: Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, & in viâ peccatorum non stetit. Primò vitia longè remouet, vt virtutes cumulatiùs accersat. *Et erit*, inquit, *tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.* Hæc mystica arbor in solo pingui fœcundo, plantata, aquarum abundè succo adipata, comatâ proceritate eminet, brachiatis ramis diffusè patula, frondeo virore circumquaque tremulo nitet, tot fructuum clypeos, quot folia germinans; bellè gemmat ad flores, pulchrè floret ad fructus. Sed quid est, quòd tot florum spebus fœcundè grauida; fructum suum ferre non dicitur? Auaritia prouentuum hæc est, an prodiga vbertim fertilitas? Audiendus est Gennadius inibi apud Catenam Græcorum Patrum: *Et erit tamquam lignum* &c. *quod fructum suum dabit in tempore suo. Porrò*, inquit, *quærendum, an sit tempus quo fructum aliquando non habet, non sanctum, quia non est dictum; Quòd fructum suum ferat in tempore suo, sed, quod fructum suum dabit in tempore suo. Tempus autem eius dandi, est suscipientis opportunitas.* O bonus beneficentiæ typus! Profectò de homine virtutis studioso, superuacuè quæritur: an *fructum suum ferat, & an sit tempus quo fructum aliquandò non habeat*? Neque enim dicitur, quòd *fructum ferat*, aut quòd *fructum habeat*; sed *quòd fructum suum dabit in tempore suo. Tempus autem eius dandi, est suscipientis necessitas.* O quàm multi seculariter locupletes, fructus suos *ferunt*, & fructus suos *habent*; eiusmodi autem fructus non *dant*, cùm suscipientis egena necessitas exigit! Hæc autem mystica arbor, perfectioris beneficentiæ idea, consultissimè nec dicitur *fructum ferre*; nec *fructum habere*, ne videatur plena sibi, alijs vacua; tota sibi (& vt sic dixerim) nemo alijs egenè miseris, & miserè ærumnosis: siue enim ferat, siue non ferat; habeat licet, aut non habeat, *Fructum suum dabit in tempore suo. Tempus autem eius dandi, est suscipientis necessitas.* Scilicet beneficentior votiuè pietas, est inexhausta donandi facultas, immetatis gazis semper locuples; & de paupertate suâ arcanas opes in egenos exundat.

Psal. 1. v. 3.

Mystica piè arbor non dicitur ferre, neque habere fructum; sed dare indigentibus.

Gennad. in Catena Corder. ibidem.

3. Luc. 6. Euangelicę perfectionis melior œconomia densè traditur à Christo Domino: cuius particula hic emedullanda est: *Omni autem petenti te, tribue.* Quę verba elucidans Tertullianus in

Lucæ 6. v. 30.

Tertullian.

de Fugâ. &c. cap. 13.

in lib. de Fugâ in persecutione, ita scribit: *Atque adeò, omni petenti dare iubet; ipse signum petentibus non dat.* Et lib. 4. aduersus Marcionem, cap. 16. *Omni petenti te, dato, vtique indigenti, si etiam & abundanti.* Aliter in lib. de Baptismo cap. 16. *Omni petenti te, dato; suum habet titulum perinde ad eleemosynam pertinentem.* Ecce Euangelicum titulum ad eleemosynam, & indifferentem largiùs beneficentiam: *atque adeò, omni petenti dare iubet; ipse signum petentibus non dat:* neque aliquâ tesserâ notat eos, quibus potissimè dandum est; nec notamento aliquo aut charactere eos qui possunt aut debent dare, nuncupatim designat. Nempe da omnibus titulo indigentiæ petentibus: pete eodem indigentiæ titulo ab omnibus: *ipse signum petentibus non dat;* vt internoscant, an pauperes, an diuites sint, à quibus petendum est, dum petituri egestate premuntur. Profundè S. Bernardus epist. 12. *Vera misericordia non iudicat, sed afficit; non nititur discussione, occasione contenta.* Profectò vera misericordia, & largiùs benefica, non scrupulosè (nimis scrupulosa in donando pietas, non valdè à superstitiosâ distat) curiosâ discussione explorat, & nimis sagaci & attento examine trutinat ad exactioris *iudicij* bilancem, aut supplicis egeni necessitatem, aut suam ad largiendum facultatem. Largior erga egenos beneficentia, non nimis attendit vndè donet, quia tota est vt donet. Porrò nisi desit voluntas, non deerit largiendi facultas. *Vera misericordia non iudicat, sed afficit; non nititur discussione, occasione contenta.* Non negat Bernardus in faciendis eleemosynis *iudicio* opus esse (prudentia enim & comes, & auriga virtutum est;) consultissimè autem largituros monet, vt proprium de proprijs tunc necessitatibus, ac de facultate donandi, *iudicium* habeant de auaritiâ, aut de immisericordiâ suspectum. *Vera misericordia non iudicat, sed afficit.* Non desit dandi *affectus*, & non deerit *misericordiæ* effectus. Sanè homo piè misericors, & in eleemosynis erogandis laudatior, largiendi oblatâ occasione, oculorum ac auriũ velut surdus est. Tunc proprium censum parcè non taxat; sua apud se debita non exaggerat, properantes ad se necessitates non anteuidet, rogantium supplicem indigentiam non explorat, non examinat, non trutinat, vt immisericordiam honestet, aut auaritiam coloret. Qui *omni petenti dare iubet, ipse signum petentibus non dat.* Sufficit petendi *titulus* ad eleemosynam accipiendam. Ne causeris in donando iudicium: *Vera misericordia non iudicat, sed afficit.* Piè monet Bernardus; piè monentem sequere. Velis, & poteris.

Vera misericordia, non iudicare, sed affici dicitur. quare?

S. Bernard.

4\. Marci 11. vers. 13.

Marci 11. exiens Iesus à Bethaniâ in Ierusalem, esurijt: *Cùmque vidisset à longè ficum habentem folia, venit si quid fortè inueniret in eâ. & cùm venisset ad eam, nihil inuenit præter folia: non enim erat tempus ficorum. Et respondens dixit ei: Iam non ampliùs in æternum ex te fructum quisquam manducet.* Confestimque ficus exaruit. Magnum sanè inter Expositores litigium, quare hæc ficulnea maledictione feritur, quia cùm non erat tempus fructuum, fructum non tulit? Imò quare etiam Christus esuriens, è viâ ad ficulneam diuertit, *si quid fortè* fructuum *inueniret in eâ*? Quid est, *si fortè*, quod ambiguam spem denotare videtur? *Quâ etiam pœnâ dignum erat, ficum fructum non habere ante tempus?* ait Chrysostomus. Verùm communiter Interpretes secuti Originem & Hieronymum, ad mysticam significationem opportunè declinant. idem inibi Chrysostomus, adludi putat, ad nuper expositum locum Psal. 1. Et erit tamquam lignum, &c. *quod fructum suum dabit in tempore suo*, sic fatus: *Est autem & aliter dicere, quod Dominus ante tempus fructum quæsiuit in ficu, & non inueniens maledixit: quia omnes qui mandata legis adimplent (& in lege Domini voluntas eius, &c.) isti suo tempore fructificare dicuntur,* Nempè *fructum suum dabit in tempore suo.* Ergò adsimiliter locus & mysticè & ethicè exponendus est. Scilicet sciebat Christus, sciebat Discipulorum quisque ficulneam illam tot viridantibus folijs ornatiùs comatam, tunc (*non enim erat tempus ficorum*) fructum non *ferre*, *habere* fructum, vt nuper dixit in simili Gennadius; Iesus autem esuriens, & esurie fatigatus, è viâ declinat ad explorandum hanc mysticam arborem, *si fortè*, quæ tunc fructum non *fert*, nec *habet* fructum, *fructum suum det in tempore opportuno. Tempus autem eius dandi, est suscipientis opportunitas.* Moralissimè igitur dicit, *si quid fortè inueniret in eâ*, adspectu ad rationalem arborem, quò denotatur arbitrij libertas (vt notant interpretes) Exinde arbor, quæ nec fructum *fert*, nec *habet* fructum; fructum tamen *dare* potest: *Quia non est dictum, quòd fructum suum ferat in tempore suo; sed quod fructum suum dabit in tempore suo. Tempus autem eius dandi, est suscipientis opportunitas.* Optimè! exarescit enim ficulnea, quæ dum non *fert* fructum, nec fructum *habet*, fructum non *dat* famelicè *esurienti*. Ne causeris ab inopiâ impotentiam. Nolle in caussâ est, & non posse prętenditur. Velis, & poteris. Si non desit voluntas, facultas non deerit.

S. Chrysost. homil. 68. in Matth.

Origenes.

Hieronym.

S. Chrysost. apud Caten. Marc. 11.

Quomodo ficulnea, quæ fructum non fert, nec habet, fructum dare poterit

Gennadius. suprà n. 2. allegatus.

Siracides Ecclesiastici 11. *Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate.* Hic homo *marcidus* exponitur à Lirano, debilis viribus; à Carthusiano, tabefactus; ab Hugone, senex, vel pauper sine honore mundi. Pro τὸ *egens recuperatione*, Biblia regia habent, *egens auxilio*; Vatablus, *opis indigus.* Huiusmodi autem homo paupertate marcidus & tabefactus ac opis indigus, *plus deficere virtute, & paupertate abundare* perhibetur. Mirum sanè est, quòd quis *virtute deficiat, & paupertate abundet.* Hugo Cardinalis aduocato Paulinæ sapientiæ commercio, præscripta Ecclesiastici verba sic exponit: *Abundans paupertate, id est, merito paupertatis. 2. Corinth. 8. Altissima paupertas eorum abundauit in diuitias paupertatis eorum.* ita Pauli locum exscribit Hugo. Alioqui Vulgatus habet: *Altissima* (id est, profundissima & quasi ad fundum vsque exhausta) *paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum.* Simplicitas hîc significat candidam, liberalem, & alacrem elargiendi voluntatem, vt inibi Cornelius exponit. Quod luculentèr ex Chrysostomo tradit Theophylactus: *Et profunda paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum. Hoc est, quemadmodum ingens afflictio exuberauit in lætitiam: sic ingens & profunda eorum paupertas, non solùm non impediuit eos ad eleemosynam; sed exuberare potius eos ad opes persuasit. Non dixit*

5\. Eccl. 11. vers. 12.

Liranus.

Carthusian.

Hugo.

Bibl. regia.

Vatablus.

Hugo Card.

2\. Corint. 8 vers. 2.

Pauperior egestas exundat in beneficentiam erga egenos.

Cornelius.

Theophyl.

autem

autem diuitias datorum, sed simplicitatis, hoc est, candidi animi, & ad largiendum prompti. Hoc autem mirandum, quod tantâ ex paupertate (direpti namq; sunt à contribulibus) tantam declararint liberalitatem. Ecce tibi profunda paupertas quàm opulentè abundet ad diuitias, & ad pias largitiones cumulatiùs exuberet: atque indè facultas succrescat, vnde credi poterat iam exhausta. Sic ille Siracidis homo marcidus seu tabefactus egens auxilio & opis indigus, dum *plus deficit virtute, abundat paupertate.* Porrò *ingens & profunda eorum paupertas, non solùm eos non impedijt ad eleemosynam, sed exuberare eos potiùs persuasit.* Vide hîc Rutham exulem, viduam, pauperculam, omnium indigam, de mendico spicilegio

Hic vers. 18.

tres modios excussit. *Quos portans reuersa est in ciuitatem, & ostendit socrui suæ: insuper protulit, & dedit ei de reliquijs cibi sui, quo saturata fuerat.* O, sic Rutha deficiens virtute, paupertate abundat, vt largior eius beneficentia in egenam socrum exuberet?

---

§. CLXXVI.

Multorum oratio, sic est concordiæ fœdere potens, vt quod velit petat, quod petit sumat.

1. S. Gregor.

NOta Magni Gregorij vox est: *Quisquis pro alijs intercedere nititur sibi potiùs ex charitate suffragatur; & pro semetipso tantò citiùs exaudiri meretur, quantò magis deuotè pro alijs intercedit.* Opulentum sanè orationis commercium est; & vsuras, quas velut prodigè donat, pietatis auaritiâ vltrà sortem recipit.

Orationis commercium, est impetrationis compendium.

Communio precandi, precum energia est, & arcanus impetrandi vigor, magno charitatis sacramento. Velut miscentur multorum inæquales preces, & cuiuslibet petitio reliquas in suum colorem trahit. Sibi poscenda beneficia inuidet, qui solus soli sibi donanda poscit. Communis oratio, arbitrium, imò & compendium impetrationis est.

S. Cypr. de Orat. Dom.

Hanc orationis legem (ait S. Cyprianus) *seruauerunt tres pueri in camino ignis inclusi: consonantes in prece, & spiritûs consensione concordes. Quod declarat Scripturæ diuinæ fides;*

Orandum est vno plurium ore.

& dum docet quomodo orauerint tales, dat exemplum quòd imitari in precibus debeamus, vt tales, esse possimus. Tunc illi tres, inquit,

Daniel. 3. vers. 51.

quasi ex vno ore hymnum canebant, & benedicebant Dominum. Loquebantur quasi ex vno ore, & nondùm illos Christus in carne visus docuerat orare; & idcircò orantibus fuit impetrabilis & efficax sermo, quia promerebatur Dominum pacifica, & simplex, & spiritualis oratio. Hactenùs ille.

2. Matth. 6. v. 9. &c.

Matthæi 6. hanc orandi formulam Christus Deus Christianis hominibus proponit: *Sic ergo*, inquit, *vos orabitis: Pater noster, qui es in cælis; sanctificetur nomen tuum, &c. Panē nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo.* Mirum sanè est, quòd dum homo humanis calamitatibus afflictatus, & rerum penè omnium ærumnosè indigus, supplex Dei mendicus in oratione accedit, diuinæ misericordiæ fores pulsans, vt opportunum subsidium impetret; eadem, quæ sibi petit beneficia, alijs etiam expetat impetrare; quasi ore ipsius, omnes cum eo pariter Deum orent, & Dei misericordiam adæquè exorent. Proprijs necessitatibus angitur homo, & ad preces vrgetur; & tunc, tunc quidem pro reliquis orare iubetur?

S. Cyprian.

S. Cyprianus de Oratione Domin. rem hanc dilucidè tractans, ita luculenter scribit: *Sic ergo vos orabitis: Pater noster, &c. Da nobis.... Dimitte nobis.... Ne nos inducas..... Libera nos, &c. Publica,* inquit, *est nobis & communis oratio: & quandò oramus non pro vno, sed pro toto populo oramus; quia totus populus vnum sumus. Deus pacis & concordiæ magister qui docuit vnitatem.* (Nota quæ subijcit verba,) *sic orare vnum pro omnibus voluit, quomodo in vno omnes ipse portauit.*

Sic orare vnum pro omnibus Christus voluit, sicut in vno omnes ipse portauit.

Pulchra quidem analogia, & quæ communionem orationis eleganter edisserit. Scilicet cùm sit Christus homo Deus, & vnus cùm sit, cùm venerit redemptor omnium, omnium humanarum calamitatum, & debitorum omnium quasi baiulus est, cui omnia omnium hominum ponderosa debita grauissimè incumbunt, *quomodo in vno omnes ipse portauit*: sic quisquis ritè orat, ac si de orationis priuilegio, reliquorum hominum Redemptor quodammodo inauguretur, erga homines reliquos aliquo charitatis sacramento, quasi redemptoris munus obire decet, & velut alium ipsum Christum orationis communione peragere. *Sic orare vnum pro omnibus voluit, quomodo in vno omnes ipse portauit.* Nempè Christus omnia onera nostra, nostra debita in se soluenda suscepit, pro omnibus Patrem Deum obnixiùs orauit, & peritum beneuolè aduocatum agit; similem ergo ad modum (vt vt agi à puro homine potest) homines debent Redemptoris munus pro reliquis hominibus sumptuosiùs obire; quod sic pro omnibus adæquè orando quodammodo peragitur: vt dum quis pro se orat, pro alijs etiam impetret. *Sic orare vnum pro omnibus voluit, quomodo in vno omnes ipse portauit.* (Procliue esto cuique fœcunda Cypriani verba ampliùs emedullare) Sic Boozus hîc pauperculæ Ruth, &

Hic vers. 20.

desolatæ Noëmi, *propinquus*, Hebraicè *Redemptor* nominatur: sic infrà cap. 4. vtriusque, id est, suam ipsius caussam, in iudicio peragit, & feliciter absoluit.

3. Matth. 18. vers. 20.

Matthæus cap. 18. hæc Christi Dei verba refert, ad Discipulos dicta, & ad fideles omnes referenda: *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est.* Quasi dicat: Adeò potens grataque Deo est concordia; & concors concordium oratio, vt si quid quantumuis difficile petant ipsi degentes in terrâ, vbi longissimè distant à cælo, Deus tamen in cælo auditurus sit eorum postulata, eaque completurus. Indè in precibus concordiam expetens, concludit: *Vbi enim sunt duo vel tres consentientes in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Quasi dicat: Ibi assisto, cooperor, & dirigo eorum desideria, vota, & concordes preces, illásque adimpleo.

Origenes. *Discordia Deum ad audiendas preces humanas surdum reddit?*

Sicut enim (ait inibi Origenes) *in musicis nisi fuerit harmonia & conuenientia vocum, non delectat audientem: sic Ecclesia nisi consensum habuerit, non delectatur Deus in eâ, nec audit voces eorum.* Heu! sic hominum discordia, Deum ad audiendas preces humanas velut surdum reddit?

dit? humana vnanimiter concordia, precum harmonia eſt, & gratus vocum concentus? Ceterùm τὸ *ibi ſum in medio eorum*, adhuc altiùs enucleat S. Hilarius ibi Canone 18. ſic fatus: *In tantùm igitur humanæ pacis ſtuduit concordiæ; vt vnitatis merito omnia quæ à Deo precanda ſint, impetranda eſſe confirmet. Et vbi duo atque tres pari Spiritu ac voluntate collecti ſint, ibi ſe in medio eorum polliceatur futurum. Ipſe enim pax atque charitas eſt, ſedem atque habitationem in bonis & pacificis voluntatibus collocauit.* Ex his S. Hilarij verbis hanc Cornelius expoſitionem indidem expreſſit: *Sum ego in medio eorum, ſicut Spiritus ſanctus eſt in medio Patris & Filij, quaſi vtriuſque amor & nexus.* Porrò ipſe Chriſtus qui pax & charitas eſt, ſedem atque habitationem in pacificis voluntatibus collocauit. O profundè arcanam Trinitatis vmbram! Nimirum tribus ſanctiſſimæ Triados perſonis, vna mens eſt, eadem voluntas, omnipotentia eadem: quare quicquid vna perſona cogitat, vult, poteſt, idem præſtat & alia, vniſſimæ in naturâ identitatis elogio. Adſimiliter ergo *pari Spiritu*, voto, ore, ac prece orantes, (quantum diuinorum in humanis tranſparent veſtigia) Trinitatis vmbram repræſentant, quod eſt præcelſum orationis prærogatiuum, ab Hilario adumbratum, & à Cornelio expreſſum.

S. Hilarius.

Concordia in precibus Trinitatem adumbrat, quare?

Cornelius.

4 Siracides Eccleſiaſtici 25. ſic ex perſonâ & mente Sapientiæ loquitur, aut loquentem Sapientiam ſic inducit: *In tribus placitum eſt ſpiritui meo, quæ ſunt probata coram Deo & hominibus.* Ecquid eſt tam indubiè bonum, quod Dei atque hominum mereatur ſuffragium? *Concordia fratrum, amor proximorum, & vir & mulier bene ſibi conſentientes.* Pro τὸ, *placitum eſt Spiritui meo*, Græcè habetur, *Pulchra facta ſum* alij. *Tribus ſum exornata, & ſurgo ſpecioſa coram Deo & hominibus.* Syrus, *Tria deſiderat anima mea, & ea decent coram Deo & hominibus; fraternitas fratrum, amicitia amicorum*, &c. Explicatiùs tradit Auguſtinus ſerm. 169. de temp. quid ſit hoc, quo ſic pulchreſcit, ſurgit, decoratur, & ſibi complacet Sapientia: *Pax*, inquit, *concordia fratrum, ſicut ſcriptum eſt: In tribus placui ſpiritui meo*, &c. *Concordia ergo fratrum, voluntas Dei eſt, iucunditas Chriſti, perfectio ſanctitatis, iuſtitiæ regula, materia doctrinæ, morum cuſtodia, atque in rebus omnibus laudabilis diſciplina* (Addit tempeſtiuè Auguſtinus) *Pax; ſuffragio precum & ſupplicationum, facilis atque impetrabilis, quia deſideriorum omnium competens eſt plenitudo. Pax ergo dilectionis mater eſt, concordiæ vinculum, at puræ mentis indicium manifeſtum: quia ſibi exigit de Deo quod velit, quicquid voluerit petit, & quidquid voluerit ſumit.* Ecce tibi *pax, ſuffragio precum, deſideriorum omnium eſt plenitudo.* Quid tam humanæ indigentiæ exoptabile, quàm deſiderata efficaciter obtinere, & votis implere pectora? quod pacis & concordiæ ſuffragio preces obtinent. Imò & oratio concordiæ beneficio, non tã ſupplex ac precaria, quàm velut Domina, ad petendum accedit: *quia ſibi exigit à Deo quod velit, & quicquid voluerit petit, & quicquid voluerit ſumit.* Quid eſt, *ſumit*? Annon proprium orationis munus, eſt deſiderare, quærere, rogare? Eſtne piè furax oratio, dum de concordiæ priuilegio, rem optatam non tam rogare, quàm *ſumere* perhibetur? O pia orationis præſumptio, de concordiæ vigore velut omnipotenter audax! Annon eſt hæc *dominans oratio*; ſiquidem *quicquid voluerit petit, & quicquid voluerit ſumit*? Vide hîc quantum orationi vigorem, pacis ac precum concordia fœneretur.

Eccl. 25. v. 2.

Græcus.

Syrus.

Pacis addenſata elogia.

S. Auguſtin.

A concordiâ habet oratio, vt quicquid voluerit petat, & quicquid petierit ſumat.

Tertul. alibi expe. ſus.

Geneſeos 49. hâc paternarum benedictio- 5
num clauſulâ Beniamin inſignitur: *Beniamin lupus rapax, mane comedit prædam, & veſpere diuidet ſpolia.* Allegoricè (quicquid blateret de more Caluinus) cum Hieronymo, Ambroſio, Auguſtino, Eucherio, Bedâ, Ruperto, per hunc *lupum* licet intelligere S. Paulum, qui ex Beniamin oriundus, primo *mane*, id eſt, in iuuentute ſuâ, quaſi *lupus* ſæuit in Chriſtum, & Chriſtianos cruentè ferocijt. Verùm à Chriſto conuerſus, & mutatus à Saülo in Paulum, à *lupo* Diaboli in *lupum* Dei, *veſpere*, id eſt, iam ſenior, ſpolia Gentium diabolo detracta, Chriſto & Eccleſiæ diuiſit. Qui nuper terrori erat inermi Chriſtianorum gregi, iam illi ſtrenuè auxiliaris effectus eſt. Ecquis miriſſimam hanc conuerſionem operatus eſt? An Paſtoris Chriſti de ſuo grege prouidentia? an clamoſus gregis balatus, Paſtorem ſuum è cælis ad terram, in auxilium aduocans. Audiendus eſt hâc ſuper re Franco Abbas tom. 12. de Gratiâ, vbi ita ſcribit: *Factum eſt Saulo appropinquante Damaſcum, & puſillo Grege Chriſti de cælo inuocante auxilium, aduerſarium lucis circumdaret lux cæleſtis.* Quid niſi *gregis* licet exigui clamor, hoc miraculorum miriſſimum patrare potuiſſet? Rapax quidem *lupus* aperto rictu atrociter ferox, pauidum *gregem* cruentè inuadit; clamat *puſillus grex* concordi balatu, & cælum tundens pari vocum cum periculo concordiâ, Paſtorem aduocat Chriſtum, qui Saulum muta in Paullum, Phariſæum reformat in Apoſtolum, *lupum rapacem* refingit in agnum, & *lupum* Diaboli, in Chriſti *lupum* recudit. Tantùm *puſilli gregis* concordi balatui licet! *Factum eſt puſillo grege Chriſti de cælo inuocante auxilium*, quicquid concors pauculorum balatus voluit, petiuit; quicquid petiuit etiam vltrà vota, *ſumpſit.* Sic gregis clamor ad impetrationem potenter eualet? O! Multorum oratio ſic eſt concordiæ fœdere potens; vt quod velit, petat; quod petit, ſumat? Sanè concors orationis commercium, impetrationis compendium eſt.

Geneſ. 49. v. 27.

Caluinus.

S. Hierony.

S. Ambroſ.

S. Auguſtin.

Eucherius.

Beda.

Rupertus.

Chriſtiani gregis balatus lupum Saulum conuertit in agnum.

Franco.

PROOEMIO-

PROOEMIOLVM.

VLTRO *hic Rutha suam Moabitidem, tamquam sterilem deserit; & in Bethlehem, id est, in* domum panis, *velut obstinato animo hianter ire festinat. Vix Bethlehemiticam tenuit vrbeculam, cùm sedulo spicilegio residuas ambit spicas. Ipsi famescenti panem ac potum Boozus offert: Dein conuiuio eam excipit;* Sedit itaque ad messorum latus, & congessit polentam sibi, comeditque, & saturata est, & tulit reliquias. Atque inde surrexit, vt spicas ex more colligeret. *Denique sic de spicilegio aut messurâ placuit Boozo, vt illi nupserit. Ex quo felici coniugio Obedem peperit, ex quo Dauid, tandem Deipara, & Christus Deus, qui est panis viuus, qui de cælo descendit, vt Eucharistico pane ad beatam gloriam homines saginaret. Quare de hoc Bethlehemitico seu Eucharistico pane paucula delibare, operæpretium me facturum censui. In tam fertili autem agro, & copiosâ vbertim messe, in quâ eruditissimi quique desudarunt, sequens messorum vestigia, tenue cum Ruthâ spicilegium faciam.*

§. CLXXVII.

Eucharistia est Beatitudinis confinium, prælibatio, & obses: est mysterium gloriæ, resurrectionis pignus, atque æternæ felicitatis portio.

1. Hugo Car.

Eucharistiæ esus, in confinio cælestis immortalitatis hominem constituit.

HVGO Carensis Biblicâ eruditione, & ethicâ subtilitate notissimus; in Lucæ cap. 11. exponens Orationem Dominicam, præsertim illam petitionem? *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie;* sic ad rem scribit: Et sunt distinctæ, istæ septem petitiones, ait, secundùm duas vitas, temporalem scilicet, & cælestem. Tres primæ petitiones pertinent ad vitam cælestem; tres vltimæ ad vitam temporalem. *Media, scilicet: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, est communis, & quasi confinium vtrarumque confortans & dirigens transeuntem de vitâ temporali ad vitam cælestem.* Nempè Eucharisticus cibus dignè sumptus, sic mortalem hominem alit, vt illum in limine immortalitatis constituat, & quasi in terræ cælique *confinio.*

2. Psal. 33. v. 1. Græci Patr. Corderius. Aquila.

Psalmi 33. hic titulus legitur: *Psalmus Dauid, cùm immutauit vultum suum coram Abimelech.* Hanc epigraphen sic Græci Patres apud Corderium nostrum exponunt: *Aquila* (inquiunt) *exponẽs: Quando immutauit gustũ suum, alium sensum pandit verbi, Mutauit. Cùm enim sanctum cibum, & panes consecratos degustauit, quibus non nisi solis Sacerdotibus vti fas erat, gustum suum immutauit.* Ad quem panis sacri gustum adludens, subdit infrà versic. 9. *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus: beatus vir, qui sperat in eo.* Psal. 33. v. 9. Omitto nunc quòd cibi materiales priùs videntur, & posteà gustantur; Eucharisticus autem panis priùs gustum inducit, posteà visum, id est, perfectiorem sui notitiam. Sed quid est, quòd post aduocatum comedentis gustum, & inde visum, posteà *spes* aduocat, & eum qui sic sperat, *beatum* appellat? Quæ est hæc spes, quæ post Eucharistiæ gustum, sic præmaturè beat? Appositè Eusebius in Catenâ ibidem: *Quoniam verò Aquila in Psalmi titulo ait, Quando immutauit gustum suum; rectè intellexeris, quòd, virtute ex sacrorum panum manducatione perceptâ, ad consimilem gustum percipiendum inuitet, vitæ Panem per figuram insinuans. Nos igitur qui in terris versamur, panis & Verbi quod de cælo descendit, participes efficiamur: qui verò sunt in regno cælorum, pleno illo*(pane) *ac perfecto fruuntur, eius Diuinitate enutriti.* Explicatiùs rem eandem inibi tradit Basilius, præscriptà verba similiter de Eucharistiâ prægustandâ exponens: *Gustate & videte, &c. Veniet autem,* inquit, *quandoq; tempus, quando huiusmodi suauitatis prælibatio, & qualiscumque gustus ad perfectam pertinget fruitionem.* Ecce tibi, quare post suauissimum Eucharistiæ cibum ritè perceptum, & *beatum* dicat, & *sperare* adhuc iubeat. Porrò Eucharistiæ sumptio, *prælibatio* beatitudinis est, in cælo expectans

Eusebius.

Qui Eucharistiam sumit, beatitudinem prælibat.

S. Basilius.

Post Eucharistiæ gustum, cur homo beatitudinem sperare iubetur?

pectans

pectans perfectam eiusdem Christi Dei fruitionem, quâ *Diuinitate enutriatur.* Cùmque tanta nunc sit voluptas huius suauissimi cibi, cælesti gloriæ confinis, præcauet Propheta, ne putetur tota beatitudo empyrea, hâc illius prælibatione censeri; vndè spem confestim

Græci Patr.

aduocat. Quâ de re sic Græci Patres in Commentario tempestiuè philosophantur: *Illud, Gustate, designat gustationem panis vitæ, cuius symbolum erant panes propositionis, quorum particeps extiterat. Subiungit autem, Beatus vir qui sperat in eo. Rectè post eorum quæ dicta sunt, exhibitionem, Beatitudinem constituit, ne auditoribus fortè Beatitudo esse dubia videretur.* O! sic beatè dulcescit Eucharistiæ sapor, vt qui eum defæcato sinceriùs palato gustat, dum futuram beatitudinem prælibat, sperare vlteriorem in cælo beatitudinem iubeatur, ne fortè sibi persuadeat, nil vltrà in cælo esse posse iucundius, gloriosius, atque beatius? Sanè Eucharistia, prælibatio futuræ beatitudinis est, eius obses & prægustus, non plena fruitio: plenior restat in gloriâ beatitudo; ne ergo dum vberiùs exundat Eucharistiæ gustus, futura in cælis *beatitudo dubia* apud te sit, fortè reputans nil vltrà fore beatius; consultissimè iuberis illam sperare: *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo.* Quid exaggeratius.

3.
Matth. 26. vers. 29.

Matthæi 26. in vltimâ cœnâ, sub huius Sacramenti institutionem, sic Discipulos suos Christus alloquitur: *Dico autem vobis, non bibam amodo* (ab hoc tempore) *ex hoc genimine vitis, vsque in diem illum: cùm illum bibam vobiscum nouum in regno Patris mei.* Dicit *nouum*, id est, vinum noui & alterius, etsi consimilis generis: in cælo enim Beati bibunt, non vinum terrestre, cuius accidentibus subsit sanguis & corpus Christi; sed cæleste, nempè nectar lætitiæ & gloriæ sempiternæ, quâ ipse, qui in Eucharistiâ est Christus, qua Deus est, illos abundè potabit. Sed quid est, *Bibam vobiscum in regno Patris mei?* Num *τὸ vobiscum*, ad solos discipulos arctatur? an etiam extenditur ad omnes quotquot Eucharisticum calicem ritè suscipiunt? S. Hilarius Canon 30. in Matth. his verbis præscriptum locum eleganter exponit: *Sine Iudâ, Pascha, accepto calice, & fracto pane, conficitur. Dignus enim æternorum Sacramentorum communione non fuerat: nam discessisse statim, hinc intelligitur, quòd cum turbis reuersus ostenditur.* (Nota attentiùs quæ subijcit verba expensione dignissima, & quæ luculenter *τὸ vobiscum* exponunt) *Neque sanè bibere cum eo poterat, qui non erat bibiturus in regno: cùm vniuersos tum bibentes ex vitis istius fructu, bibituros secum posteà pollicetur.* Proh! non potest bibere Eucharisticum calicem cum Christo, qui illum in cælo bibiturus non est? Quotquot cum Christo, eius dignè bibunt calicem in terris, illum in cælis cum eodem gloriosè bibent? Sic qui hoc calice dignè potatur, cælestem beatitudinem cum Christo sibi oppignerat? discessus ab hoc potu, Iudæ extitit beatitudinis exilium.

Omnes qui cum Christo Eucharisticum biberunt calicem, in cælo bibent.
S. Hilar.

4.
Matth. 26. vers. 29.

Iterum redeat semel expensus ex Matthæo locus, aliter ad rem expendendus: *Dico autem vobis; non bibam amodo de hoc genimine vitis, vsque in diem illum: cùm illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei.* Grande quidem olim & nunc litigium, quomodo in regno Patris, hoc est, in empyreâ cæli gloriâ, Eucharisticum calicem Christus cum suis bibiturus sit? Quæ lis nondum hactenus composita, malè in hoc excursu definietur. Adducam tamen luculentum Irenæi commentarium, qui lib. 5. ca. 33. ita scribit: *Dico autem vobis: Amodo non bibam de generatione vitis huius vsque in diem illum, quandò illum bibam vobiscum nouum in regno Patris mei, vtique hereditatem terræ. Ipse renouabit, & reintegrabit mysterium gloriæ filiorum.* Ecce tibi, Eucharistiæ Sacramentum dicitur, *Mysterium gloriæ*, & idem in beatâ cæli gloriâ promittitur *reintegrandum*, ac *renouandum*: vndè dicitur *nouum in regno Patris* bibendum. Scilicet Eucharistia profundo stylo dicitur, *Mysterium gloriæ filiorum*; quia *Filij*, qui hoc Sacramentum dumtaxat ritè participant, in eo beatam gloriam prælibant; nempè illum ipsum Christum Deum ore sumunt, qui quà Deus est, est beata cælitum gloria. Ergo cùm ille ipse Deus, qui nunc in hoc Sacramento potandum se exhibet, illemet se Beatis mente degustandum in Olympiâ gloriâ palàm exhibeat; dicitur hoc Sacramentum in cæli patriâ *reintegrandum*, hoc est, *renouandum*, & indè *nouum* appellatur: & vtrobique *Mysterium gloriæ filiorum* nuncupatur. *Gloriæ*, inquam, quia idem ferculum propinatur, ac in beatâ gloriâ: *Gloriæ*, quia beata gloria prælibatur: *Gloriæ*, quia cæli delicias, gloriæ æmulas exhibet: *Gloriæ*, quia pignus gloriæ, dignè accipientibus præbet. Quare *Mysterium gloriæ filiorum*, arcanè nominatur.

S. Irenæus.
Eucharistia dicitur, Mysterium gloriæ filiorum.

5.
Matth. 26. vers. 29.

Adhuc præscripta Euangelistæ verba, ad rem præsentem aliter enucleanda sunt: *Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis, vsque in diem illum: cùm illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei.* Sanè *nouum* dicitur adspectu ad vetus, iámne vetus nominatur Eucharisticum poculum, recèns institutum, cùm primò Discipulis propinatur? Respectu huius poculi nuper consecrati, aliud *nouum* in cælo propinandum, auspicatò perhibetur? Arcana quidem nouitas est, in nouo ac recenti Sacramento insinuata vetustas. Propterea S. Augustinus lib. 1. quæst. Euangelic. cap. 43. aliò flectit verborum sensum, ita subtiliter fatus: *Quod Dominus dicit sub tempore Passionis Discipulis: Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum; cùm illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei; vult intelligi hoc vetus esse, cùm illud nouum dicit, quia ergo de propagine Adam, qui vetus homo appellatur, corpus susceperat, quod in Passione morti traditurus erat, indè etiam per Vini Sacramentum commendat Sanguinem suum. Quid enim aliud nouum Vinum, nisi immortalitatem renouandorum corporum intelligere debemus? quod cùm dicit: Vobiscum bibam, etiam ipsis resurrectionem corporum, ad induendam immortalitatem promittit: Vobiscum enim non ad id tempus; sed ad eandem innouationem dictum accipiendum est.* Plusculum rescripsimus, sed pulchra Augustini ratiocinatio fœdè mutila non fuerat exhibenda. Itaque Domini sanguis in Eucharistiâ potatus, sic est cognatus beatæ corporum resurrectionis; vt ipse Christus Deus, cui tot nominibus erat debita

S. August.
Titulóne sumpta Eucharistia, debetur Christo gloriosa resurrectio?

debita carnis reſurrectio glorioſè beata; Paſſioni ac morti proximus, ex ſententia Auguſtini Euchariſticum ſumpſerit potum, vt hoc etiam titulo, & ipſe poſt triduum reſurgeret, & Diſcipulis ſuo tempore adſimilem glorioſè ac beatè corporum reſurrectionem feliciter propinaret.

6. *Pſalm.141. v.6.* Pſalmo 141. ſic pangit Dauid: Clamaui ad te Domine, dixi: *Tu es ſpes mea, Portio mea in terrâ viuentium.* Quandoquidem hæc, quam incolimus, terra, non tam viuentium, quàm morientium terra ſit, idoneè per eam Interpretes *Euchariſtia eſt portio vitæ æternæ.* cæleſtem patriam, & illius beatam & numquam morituram gloriam intelligunt. Huc videtur *S. Cyprian.* adludere S. Cyprianus de Cœnâ Domini, ita ſcribens: *Hoc Sacramentum aliquando corpus ſuum, aliquando carnem, & ſanguinem, aliquando panem Chriſtus appellat, Portionem vitæ æternæ.* Ad hanc vitæ æternæ *portionem* Dauid auidiùs inhiabat, quando ſpebus ſatur, ore famelicus, clamabat ad Chriſtum eius ſobolem: *Tu es ſpes mea: Portio mea in terrâ viuentium.* Hunc panem eſuriebat & Ruth, *Ruth 2. v.7. & c.4. v.22.* cùm in Moabitide ieiuna, tanto ſtudio feſtinat ad Bethleem, quæ eſt domus panis, vbi de ſpicilegio, & conuiuio ſatiata, in Obede per Dauidem Chriſtum Deum, panem vitæ generauit.

---

§. CLXXVIII.

Euchariſtici Sacramenti obſcuritas, illius credendi, atque æſtimandi lenocinium eſt.

1. *S.Iſid. Peluſ.* Sanctus Iſidorus Peluſiota lib. 1. epiſt. 401. ad quempiam qui myſtici panis oblationem, tamquam nouam, & à Lege vetere peregrinantem, propè iudaicè auerſabatur, ſic eruditè ſcribit: *Nouum ac peregrinum oblationis genus, quo Eccleſia vtitur, excogitatum eſſe ais: quia Pani ſanctificatio commiſſa eſt; cùm lex ſacrificia cruore definiat, ac præſcribat. Quin autem illud perſpicis, qui in lege gloriaris, quòd lex cruenta, & nidorulenta ſacrificia in atrio, ac prætentis Sanctuario velis, fieri iubebat: Panis autem menſæ intus excipiebat, quam à veteri populo conſpici nefas erat. Quo è numero ipſe es, qui veritatem in lege occultatam, ac nunc declaratam, minimè cognouiſti.* *Sacrificia olim in atrio; Panes propoſitionis perſpicere nefas erat.* Quaſi dicat: Quid tanti facis Iudaica olim ſacrificia, quæ in atrio, & coram populo, ritè immolantur; & non potiùs Panem, quem menſa intus ſic, excipiebat, vt *conſpici nefas eſſet?* Obuia ſunt, quæ oculis patent, obuijs aſpectibus proſtituta: quæ arcana ſunt & inuiſa, maiorem oppignerant de occultatione reuerentiam, & ſanctitudinis cenſum exaggerant; quaſi oculorum *Dei velum nemo vnquã reuelauit.* *Iſaiæ 45.v.15.* acceſſio, ſit venerationis emphaſis. *Tantùm in te eſt Deus* (ait Iſaias,) *& non eſt abſque te Deus. Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael ſaluator.* *Hebræus.* Hebraicè, *Tu es Deus abſcondens ſe*, quod myſticè de Euchariſtiæ Sacramento communiter exponitur. Sanè in templis Ægyptiorum *Apud Corn. inibi.* inſcriptum viſebatur hoc Dei emblema: *Ego ſum quod fuit, quod eſt, quodq́; futurum eſt: velum meum nemo vnquam reuelauit.*

2. Prouerbiorum 31. de ſtrenuâ illâ Matronâ ita Salomon ſcribit: Facta eſt quaſi nauis inſtitoris *de longè portans panem ſuum.* Lxx. Vaticana habent: *Congregat autem hæc vitam*; *Lxx. Vatic.* quò explicatius vitalis huius Panis myſterium exponatur, cui vltrò annuunt Expoſitores. Poſt panarium autem bene inſtructum, confeſtim ſubditur: *Et de nocte ſurrexit, deditq́; prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis.* *Prouerb. 31. v.15.* Hebræus textus exſcribit: *Et ſurrexit adhuc nocte* (dum adhuc nox eſſet,) *deditq́;*, &c. Quid opus fuit *de nocte* ſurgere, vt panem ſuum de longè aſportatum, ſuæ familiæ porrigat. Opinor, illam inquietat nocturnâ intempeſtiuè cibatione. An non ſatiùs foret claram præſtolari diei lucem, aut auroræ tenuem alborem, ne domeſtici cibum accepturi, in tenebris offendant, & paſſim impingant? Eſtne hæc ſeduli laboris auaritia? an potiùs myſtici panis porrigendi blandimentum? Dilucidè S. Auguſtinus ſermone 45. de Diuerſis: *S. Auguſtin.* *De nocte ſurrexit, deditq́; prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis. Quis*, inquit, *comedit de nocte? Prorsùs, & tunc dedit eſcas, quibus enim dedit, ſemper eſuriunt. Beati enim qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quia ipſi ſaturabuntur, à nocte ſpiritus meus vigilat ad te. Mediâ nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Hæc alimenta nocturna abundant in domo mulieris huius. Nemo ibi famem patitur, nec palpat, & inuenit quod manducetur, ardet lucerna Prophetiæ.* *In Euchariſtiæ ſymbolum nocturna alimenta ſententioſè præbentur.* Profectò non in clarâ diei luce, quæ rem oculorum perſpicaciæ clariùs intimet; ſed ſub obſcurâ fidei ac prophetiæ lucernâ, Euchariſticus porrigitur cibus, & *nocturna alimenta* præbentur; eò magis glorioſè, quò arcanè magis ſub auguſto accidentium velo. *Non extinguetur in nocte lucerna eius*, quia fidei ac *prophetiæ ardet lucerna.* Quare *nemo ibi palpas, & inuenit quod manducetur.* Cæca eſt humanæ rationis arguta ſubtilitas, & in errore ſæpè deprehenſa: fidei lucernâ certiùs inoculamur; & inde *nocturna alimenta* præbentur, quæ non lenocinantur errori, ſed veritati auguſtiùs adulantur; nam *qui ſcrutator eſt Maieſtatis, opprimetur à gloriâ.* *Prouerb. 25. v.27.* Idcircò Matrona hæc ſub Eccleſiæ nomine, *de nocte ſurrexit, deditq́; prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis; & nemo ibi palpat, & inuenit quod manducet*, manducat autem Deum.

3. *Pſ.47. v.10.* Pſalmo 47. ſic occinit regius Vates: Sicut audiuimus, ſic & vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei noſtri, Deus fundauit eam in æternum. *Suſcepimus Deus miſericordiam tuam in medio templi tui*, aut *populi tui*, ſiue *plebis tuæ*, vt alij vertunt. Quæ Pſalmographi verba ſic inibi exponit Chryſoſtomus: *S.Chryſ. ibi. tranſlatus a Corder. in Annotat.* *Quid eſt, inquit, Suſcepimus? ſperauimus, expectauimus, nouimus benignitatem tuam. Nam quia dixerat, fundauit, radicauit, muniuit, vt oſtenderet tantam illius curam ac prouidentiam non ex merito eorum qui illâ fruerentur, ſed ex bonitate eius qui præſtiterat, profectam eſſe; ac ſimul vt eorum tumidam opinionem comprimeret, ſic dixit, id propemodùm dicens: Tuæ miſericordiæ ſunt hæc opera, tuæ gloriæ, tuæ benignitatis.* Quodnam eſt hoc Opus, quod in medio populi Dei exhibitum, ſic eſt oſtentatio diuinæ *gloriæ*, miſericordiæ ac pietatis, quod quandò coram *ſuſcipitur*, tunc, tunc quidem *expectari* perhibetur? Opinor, non bene ſibi cohærent, *ſuſcipere*, atque *ſperare*: quo enim pacto aliquis *ſperet*, quod

An coniecturis & imaginatione, veram Eucharistiæ præstantiam assequi poterimus? quod iam *ſuſcepit*? Hinc forſan nonnulli de Euchariſtico Sacramento hæc verba myſticè exponunt,quod etiam cùm in medio populi Dei omnibus propinatum, fide *ſuſcipitur*, vltrà humanum faſtum eſt, illud dignè æſtimare;illudque aliter propinandum in beatâ cæli gloriâ à ſumentibus ſperatur. Quare pro *τὸ ſuſcepimus*, quod Chryſoſtomus exponit, *ſperauimus*, Hieronymus habet *æſtimauimus*; alij apud Lorinum, *Coniectauimus*,aut *imaginati ſumus*, ſiue *animo finximus*. Profundè quidem! Porrò hoc Euchariſtiæ Sacramentum,& gratiæ ac gloriæ myſterium,cùm in eo Chriſtus Deus ſumatur, tam opulentè auguſtum & glorioſum eſt, vt cùm reâpſe *ſuſcipitur*, quandoquidem obſcuræ fidei ſit *æſtimare* quod in eo latet, velut *coniecturarum*, aut *imaginationis* ſeu phantaſiæ audaciâ quodammodo æſtimandum eſt. Non quòd certum non ſit,quod non dubiâ fide creditur; ſed quia ſic excellit humanæ mẽtis faſtigium, quod Deus ipſe, qui eſt Cælitum gloria, in eo propinetur; ſic ſunt arcanè locupletes gazæ, quas ſuſceptione eructat; vt quod reipsâ veritas eſt, ſi humanitus æſtimetur, *coniecturarum* audacia, aut phantaſiæ licentia videatur. Sic tenuitas humana, huius Sacramenti cenſui impar inuenitur, quo vſque in cæleſti patriâ, prætento fidei velo, perſpicaciter cognoſcatur. *Suſcepimus Deus*, id eſt, *coniectauimus Deus miſericordiam tuam in medio populi tui*. Aude quantum potes *coniectando* & *imaginando*, neque ſic aſſequi poteris præſtantiam Euchariſtiæ, maior eſt enim omni laude. O quantum eſt illud, quod etiam dum *ſuſcipitur*,nec *coniecturarum* audaciâ,& *imaginationis* licentiâ æſtimare dignè poſſumus, quin infrà eius præſtantiam *imaginemur*. Euthymius in illud de hoc Sacramento, *Verba,quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus,& vita ſunt*,ait, *Spiritualia & viuifica. Oportet namque non ſimpliciter eò intueri (id enim eſt carnaliter intelligere) ſed aliud quippiam imaginari, & interioribus oculis ea aſpicere tamquam myſteria*. Imaginationis cenſum requirit Euthymius. Quin & dicam cum Expoſitoribus audaciuſculè, *Suſcepimus*, id eſt, *animo finximus*, non donum, ſed doni attributa. Scilicet minus eſt quod poëtica audacia de Dijs ſuis fingendo audet,quàm quod Deus in hoc Sacramento verè geſſit. Sanè vltrà hominis faſtum eſt, quòd Deus, Deus, inquam, in eſcam & potum, in ſacri altaris menſâ hominibus verè apponatur. Hæc *alimenta nocturna* (vt loquitur Auguſtinus) fide æſtimanda ſunt, non cenſu, latente Diuinitate, non ſpecie oculis apparente.

S.Hieron. Lorinus ibi.

4\. Ioan.6.v.64. Euthymius. *An fictio impar eſt ad exponendam veram Euchariſtiæ præſtantiam?*

5\. Cant.2.v.3. Canticorum 2.hæc vox clarior auditur, ſub obſcurâ myſteriorum vmbrâ: *Sub vmbrâ*, inquit, *illius quem deſideraueram, ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo*. Lxx. Interpretes vertunt: *In vmbrâ eius concupiui, & ſedi*; Arabicus verò, *Concupiui obumbrari vmbrâ eius*. Profectò vt eleganter philoſophatur S.Bernardus ſerm.48. in Cantic. his verbis Euchariſticum adumbratur myſterium. Porrò *τὸ ſedere*,diſcumbere eſt,quæ eſt vox conuiualis: *τὸ concupiſcere*, edulij appetentiam indicat: ſapor fructuum *dulcedine* deſignatur: *vmbra* verò & Sacramenti obſcuritatem, & propinquitatem ad corpus, manifeſtè innuit Origenes inibi de hâc vmbrâ ita aliorsùm ſcribit: *Sub vmbrâ illius quem deſideraueram (concupieram,) ſedi*, &c. *Fac igitur*, inquit, *cùm vmbrâ dignus fueris, vt poſſis capere vmbram eius, & effectus; veniet ad te corpus eius, ex quo vmbra naſcitur; tuncq́; ſenties fructûs eius dulcedinem, diceſq́;. Et fructus eius dulcis gutturi meo*. Nimirum, ne obſcuritas huius Sacramenti, quod eſt Myſterium fidei, credulitatem offuſcet; ſed obſcuritatis lenocinio vtere ad Euchariſtiæ fidem. Hæc porrò obſcuritas, *vmbra* eſt, ſub quâ *ſedere* ſeu diſcumbere in hâc menſâ iuberis: nam ſi *dignus fueris, vt poſſis capere vmbram eius, veniet ad te corpus eius, ex quo vmbra naſcitur; tuncq́; ſenties fructûs eius dulcedinem, dicens: Et fructus eius dulcis gutturi meo*. Itaque hæc obſcuritas huius Sacramenti, quo verum corpus Chriſti ſumitur in conuiuio Euchariſtico, non eſt qualiſcumque obſcuritas, ſed *vmbra* eſt: eſt autem vmbra, corporis ſequela,& certus index;nam ex Corpore *vmbra naſcitur*, eſtque Corporis ſoboles. *Sede* igitur, ac diſcumbe ſub hâc *vmbrâ*, illamque auidè *concupiſce*, ſimul enim *concupiſces* verum Chriſti corpus ſub Euchariſtiâ latens; ex corpore enim *vmbra naſcitur*, & tunc ſenties melleam edulis Euchariſtiæ dulcedinem, *dicens*: *Et fructus eius dulcis gutturi meo*. Quaſi obſcura Euchariſtici myſterij vmbra, ſit eius credendi ac percipiendi lenocinium: & iſtiuſmodi vberior dulcedo, obſcurioris vmbræ ſtipendium ſit. Quid accommodatius? Cùm Rutha ſic auidè concupiſcit ire ad Bethlehem, id eſt, ad domum panis; ſub *Dei alas*, hoc eſt, ſub illius vmbram *confugere* perhibetur.

Lxx.Interp. Arabicus. S.Bernardus. Origenes.

Euchariſtici Myſterij vmbra, ex Chriſti Corpore naſcitur.

Ruth 2.v.12.

6\. Ioan.6.v.13. Ioannis 6. quaſi quinque millia hominum ex quinque panibus,in Euchariſtiæ typo abundè cibantur. *Collegerunt ergò, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis,quæ ſuperfuerunt his, qui manducauerant*. Et tamen Matthæi 15. adſimile patratur miraculum: Cùm autem ex ſeptem panibus quattuor millia hominum ſaturarentur, ex fragmentis ſeptem dumtaxat ſportas impleuerunt. Quæ loca conferens Chryſoſtomus homil. 8. in Marcum; ita ſcribit: *Videte quid dicat: Quattuor millia hominum comedunt ſeptem panes: de quinque panibus implentur duodecim cophini: de ſeptem panibus implentur ſeptem ſportæ: de minori numero minùs remanet: de maiori numero plus remanet: iſti enim quattuor millia, minor quidem in numero, ceterum maior in fide*. (hactenus vulgò ſudata verba; nota autem attentiùs quæ ſubdit.) *Qui maior in fide plus comedit; & quia plus comedit, minùs ei remanet*. Hem! ex hoc pane, cæleſtem Euchariſtiæ panem adumbrante,*maior in fide plus comedit*? De fide comedentis,Euchariſticæ dapes ampliantur? O arcanam Euchariſtiæ vim erga Euchariſtiæ Sacramentum! Sanè *maior in fide plus comedit*, vel quia plùries comedit, vel quia plus edit, vel quia plus reficitur,vel quia plures gratias idem comedendo haurit, ac ſi pluſquàm alius comediſſet. Sat eſto intendiſſe digitum ad Chryſoſtomi acumen.

Matth.15. v.37.&c. S.Chryſoſt.

Num maior in fide,plus in Euchariſtiâ comedit?

§. CLXXIX.

§. CLXXIX.

Sine Eucharistico pane recrudescunt passiones, reliqui cibi crudi sunt: est autem hic panis, animæ respiratio summus honor, & beatæ immortalitatis insigne.

1. S. Cyrillus. SAnctus Cyrillus Alexand. lib. 4. in Ioannem cap. 17. sic fatur de hoc admirabili Eucharistiæ sacramento: *Quoniam*, inquit, *res ardua est, & fide magis, quàm alio modo recipitur: ideò multis atque varijs modis mirabilem eius vtilitatem exponit,* *Eucharistia sedat sæuientem membrorum legem.* *fundamentum & basim fidem esse confirmans.* Aliquas mox vtilitates subdit, ex multis quæ recensere potuisset: *Non mortem solùm*, ait, *verùm etiam morbos omnes depellit. Sedat, enim, cùm in nobis maneat Christus, sæuientem membrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, nec in quibus peccatis sumus considerat: sed ægrotos curat, collisos redintegrat: & sicut pastor bonus, qui animam suam pro ouibus posuit, ab omni nos erigit casu.* Multa ab Eucharistiâ commoda Cyrillus perstringit; plura & nos hîc præstrictim libabimus, ad humanarum inde vtilitatum auctarium.

2. Exodi 16. v. 15. Exodi 16. populus famis impatiens, nimis querulus cibos expetit. Factum est ergo vespere, *& ascendens coturnix, cooperuit castra*: mane quoque ros iacuit per circuitum castrorum: cumque operuisset superficiem terræ, apparuit in solitudine minutum, & quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super terram. Quod cùm vidissent filij Israël, dixerunt adinuicem: Mahu? quod significat: Quid est hoc? ignorabant enim quid esset. *Quibus ait Moyses: Iste est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum.* Sanè cùm populus ciborum tunc penuriâ valdè famesceret; & sub vesperum tanta coturnicum multitudo vbertim suppeteret; quis ambigat illâ nocte assis aut elixis coturnicibus famem abundanter exsatiasse. Et quidem sine pane: nam mane facto, in locum panis qui deerat in solitudine, Manna donatum est. Quare ait Moyses de Mannâ: *Iste est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum.* Quæ verba sic inibi Abulens. exponit Abulensis quæst. 6. ita scribens: *Iste est panis, &c. Vocatur Manna panis, licet non esset panis, quia ita nutriebat vt panis. Vel ita erat fun-* *Reliqui omnes cibi sine pane, quasi crudi sunt.* *damentum omnium aliorum ciborum, sicut panis. Scilicet, quòd sicut cum pane omnia cibaria comeduntur, & sine ipso quasi cruda videntur: ita est de Mannâ, quia cum ipso omnes cibi comedebantur.* Nimirum nocte proximè præteritâ coturnices igne conditas auidiùs vorauerant, earum carnibus sese ingurgitantes; sed prorsùs absque pane: nam sequenti manè, Manna è cælo pluit, de illoque dicit Moyses: *Iste est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum*: vnde hactenùs carnes illas coturnicum, quasi *crudas* comederunt; defuitque illis *omnium aliorum ciborum fundamentum.* Quò pluris facerent Manna, id est, *panem*, opinatissimum Eucharistici panis typum. Scilicet, sine Eucharistiæ pane reliqua edulia *quasi cruda* sunt, incondita,

P. Didac. Celada in Ruth.

insipida; & ferarum potiùs, quàm hominum alimentum: Deest enim illis eduliorum *fundamentum*, qui est panis: De typico illo agno præscribitur, *Non comedetis ex eo crudum quid*: sine hoc pane figurato, nil non crudum comederetur. Exod. 12. v. 9. Hem! in spirituali vitâ, *crudum* alimentum est, quod Eucharistiæ panis non condit? O quàm multa hâc vnâ sententiâ Abulensis compendiauit! Procliue esto cuique hanc ciborum *cruditatem* ad mores digerere. Quare Boozus Rutham ad conuiuium inuitans, panis dumtaxat meminit, qui sit eduliorum condimentum: Ruth 2. versic. 14. *Quando hora vescendi fuerit, veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto.*

Lucæ 22. cùm facta esset hora, discubuit Iesus, & duodecim Apostoli cum eo. 3. Lucæ 22. v. 17. *Et accepto calice gratias egit, & dixit: Accipite, & diuidite inter vos.* Quid est, *Diuidite*? An absque sectione diuidetur, quod absque defectu participatur? Sanè in Eucharistiâ panis videtur, & Christus subest; non apparet membrorum articulata distinctio, non in corporeâ & sanguineâ substantiâ; nec inibi humanis oculis scintillat diuina maiestas; sed arguto Institutoris ingenio, totus in toto, & in particulâ minutissimâ Christus totus delitescit. Quâ super re sic Dialogo 3. Cæsarius philosophatur: Cæsarius. *Credimus*, ait, *secundùm sermonem diuinum, etiam si non sit simile, vel æquale, propriè tamen & conuenienter, id esse corpus diuinum, quod in diuinâ mensâ sanctè consecratur, & vniuerso cœtui sacro absque sectione diuiditur (Accipite, & diuidite inter vos,) & absque defectu participatur. Neque enim sol desinit indigens lucem præbere, neque mare per salem participatum vsque fundum exhauritur, neque ignis infinitas succendens faces languescit.* *Vitale hoc sacramentum est vitæ spirituali velut respiratio.* (Nota attentiùs verba quæ profundè subijcit, quibus Eucharistici sacramenti vim expressit:) *Neque item aer omnium animatorum respiratione minuitur.* O bene! Pulchrè enim Eucharistia comparatur aëri, cuius respiratione & expiatione homines viuunt. *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ioann. 6. v. 54. & 64. Et post pauca hâc de re agens: *Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.* Itaque alto stylo Cæsarius, Eucharistiam, aëri, quem respiramus, & quo humana vita constat, comparauit. Quare Eucharisticus panis, *spiritus & vita hominibus est*, & sicut *aer omnium respirationi* donatus. Respiratione viuimus, defectu respirationis expiramus. Scilicet vitæ spirituali non dumtaxat hic panis alimoniam præbet, sed vitalem respirationem subministrat. Ergo ne panis sectione aut *diuisione* timeas defectum sacramenti: *neque item aer omnium animatorum respiratione minuitur.*

4. Lucæ 12. v. 37. Lucæ 12. de præcinctis illis seruis, qui sollicitudine exsomni Dominum suum tandem è nuptijs reuertentem expectarunt, ita scribitur: *Amen dico vobis, quòd præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* Nempè eos qui laborauerunt in suo obsequio, faciet quiescere, discumbere, cœnare, ac ministrantibus sibi famulis ipse Rex Regum & Dominus Dominantium mirâ dignatione ministrabit. *Transiens*: solent enim ministri mensas obire, vt videant si cui quid desit. (hæc cum reliquis pa-

rabolicè intelligenda sunt) τὸ *ministrabit*, cœnam fore honorificentissimam significat, quippè cui Deus ipse ministrat. τὸ verò *præcinget se*, magnam emphasim habet, ait inibi Theophyl. *Præcingitur itaque Deus, quatenùs non omnium bonorum effusionem nobis suppeditat, sed illam restringit, Quis enim potest capere quantus sit Deus?* O! sic sunt gloriosè opulentæ cælestes gazæ, quæ apponuntur in hoc conuiuio, vt Christus inducatur *restringens* sese, ne *omnium bonorum effusionem nobis suppeditet*? Communiter Interpretes præfata Lucæ verba de cælesti beatæ gloriæ conuiuio intelligunt, vbi Eucharisticum poculum proponetur *nouum* in regno Patris. Verùm S. August. in Psal. 137. τὸ *ministrabit*, videtur ad Eucharisticum etiam conuiuium referre, sic eleganter fatus: *Descendit ad Ecclesiam Dominus Angelorum, & ei Angeli in terrâ ministrauerunt ministranti nobis. Non enim*, inquit, *veni ministrari, sed ministrare. Quid nobis ministrauit, nisi quod hodie manducamus, & bibimus?* Vide quàm locupletes gratiæ ac gloriæ diuitias in hoc Sacramento exuberent, illud dignè accipientibus: Christus *præcinget* se, & *ministrabit* illis. *Præcingit* se, *quatenus non omnium bonorum effusionem nobis suppeditat, sed illam restringit*, effusio potiùs quàm beneficentia videatur. *Ministrat* in hoc conuiuio formam serui accipiens; & ad honorificentiam discumbentium; cui Angeli tamquam domestici famuli ministrarunt, communicantibus non dedignatur ipse *ministrare*. Nimirùm tanta est dignitas, támque augustus honor dignè discumbentium in hâc mensâ, vbi Christus Deus sumitur; vt non solùm ipse sit ferculum, sed & conuiuij minister in hâc parabolâ inducatur; qui est aliquis parabolicè celsioris dignitatis fastus. Ecce tibi Eucharistiæ dignè sumptæ, & opulentas sumptuosiùs gazas & honores vltrà humanum fastigium parabolicè sublimes.

Theophyl.

Quanta sit opulentia & honor dignè accipientis Eucharistiã.

S. Augustin.

Matth. 20. vers. 28.

5. Canticorum 5. cælestis sponsa, id est, Ecclesia, his verbis ad sacram mensam fideles inuitat: *Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.* τὸ *Charissimi*, Hebraicè דודים *dodim*, id est, *amores*, id est, *summè dilecti*, & *quasi ad vbera pasti.* Aquila vertit *sodales*; LXX. Interpretes, *fratres*; Ambrosius, *Patres*; quasi omnium naturaliter amabilium dilectiones adglutinet, & in vnum colligat. Vnde eos appellat *amores*, id est, *summè dilectos*, quò summam amoris, amicitiæ, ac gratiæ exponat, quâ affluunt, qui dignè Eucharistiam sumunt. *Comedite amici, & bibite, & inebriamini amores*, id est, *summè dilecti*. Eloquenter Iulius Firmicus de errore profanæ religionis cap. 19. *Alius est cibus*, inquit, *qui salutem largitur & vitam; alius est cibus qui hominem summè Deo & commendat & reddit; alius est cibus, qui languentes releuat, errantes reuocat, lapsos erigit, qui morientibus æternæ immortalitatis largitur insignia. Christi panem, Christi poculum quære, vt terrenâ fragilitate contemptâ, substantiâ hominis immortali pabulo saginetur.* Multas hìc Iulius sententias addensat, ad Eucharistiæ commendationem expensione dignissimas. Sed non te prætereat, quòd hoc Sacramentum largiri dicitur *æternæ immortalitatis insignia*; quasi dignè illud suscipiens, *insignitus* iam sit beatæ gloriæ characte-

Cantic. 5. vers. 1. Hebræus.

Aquila. LXX. interp. S. Ambr. de Cain & Abel. c. 5.

Eucharistia hominem summè Deo commendat, & reddit.

Iulius Firm.

Eucharistia dicitur cælestis gloriæ insigne.

re. O, ne illud humana socordia expungat! Addit, quòd Eucharisticus cibus ac potus, *hominem summè Deo & commendat, & reddit.* Vsque adeò enim Eucharistia hominem Deo commendat, & reddit, vt dicat sponsa Ecclesiæ nomine: *Comedite amici, bibite, & inebriamini amores*, id est, *summè dilecti*.

6. Geneseos 18. Abrahamus ad tabernaculi ostium sedens, cùm eleuasset oculos, *apparuerunt ei tres viri stantes propè eum.* Quibus humanissimè dixit: *Ponam buccellam panis, confortate cor vestrum.* Quin & ad figuræ complementum, *vitulum tenerrimum* occidit, illúmque eis in mensâ apposuit. Hos tres viros seu Angelos, personas Trinitatis gerere, communis Patrum sententia tradit. Sed quid est, quòd cùm *vitulum* saginatum, & *buccellam panis*, in mensâ apponit, ait illis, *Confortate cor vestrum*? Tempestiuè S. Eligius homil. 8. *Hoc præsignauit olim, quòd Abraham tribus Angelis hospitio receptis vitulum tenerrimum occidisse legitur, & eis apposuisse: quia immolata pro nostrâ redemptione caro Christi, totius Trinitatis lætitia est.* Parum nempè est, quòd homo in hoc cælesti conuiuio, beatæ gloriæ delicias prælibet; tres illi viri seu Angeli in figurâ Trinitatis, in Eucharistiæ etiam figurâ, & inenarrabili *lætitiâ* perfrui, & *confortasse cor* humano more perhibentur. O, vel in ipsam Trinitatem huius Sacramenti fructus exundant.

Gen. 18. v. 1.

Eucharistia totius Trinitatis lætitia est.

S. Eligius.

---

§. CLXXX.

Eucharistia dignè accepta, non inertis otij, sed actuosi laboris stipendium est.

1. THeophylactus in Lucæ cap. 22. de Eucharistiæ Sacramento sub panis ac vini speciebus instituto, ita scribit: *Primum autem panis, & deinde poculum. Primum enim laboriosior actio, & difficilior, sudores enim præcedunt virtutem. Quemadmodum igitur panis, non solum in sudore faciei excolitur; sed & comedendo operosior est: deinde post labores, lætitia diuinæ gratiæ, quæ significatur per poculum. Postquam enim quis in virtutibus diu grauiterq; laborauerit, tandem dignus est donis, & inebriatur laudatâ illâ ebrietate.* Procul otium à mensâ sacrâ, in quâ laboriosum panis proponitur. Postquam enim latè Paulus de hoc Sacramento egerat, 1. Cor. 11. tandem concludit: *Cetera autem cùm venero disponam. Cetera*; hoc est, speciales ritus, quos in communione, nascentis Ecclesiæ Christiani religiosè obseruabant. Inter quos ille extat, qui habetur in VI. Synodo Constantinopolitanâ, can. 101. quæ sic sancit: *Siquis immaculati corporis, in Synaxis tempore esse particeps voluerit, etiam antequam eius fiat communio, Manus in crucis formam figurans sic accedat, & gratiâ communionem accipiat: eos enim qui ex auro, vel aliâ materiâ, quædam loco Manûs receptacula efficiunt, & per ipsa immaculatam communionem recipiunt, minimè admittimus.* Imò & vtramque manum exigit S. Cyrillus Ierosolymitanus Catechesi 5. mystag. *Accedens autem ad communionem,*

Theophyl.

Laboriosa panis comestio, in hoc Sacramento exigitur. quomodo.

1. Corint. 11. vers. 34.

Synod. VI.

Propria manus operâ cur olim communicabant.

S. Cyrillus.

nem, inquit, *non expanſis manuum volis accede, neque diſiunctis digitis, ſed ſiniſtram veluti ſedem quamdam ſubijcias dexteræ, quæ tantum Regem ſuſceptura eſt.* Profundè quidem ſollers *Manuum* opera ad ſuſcipiendam Euchariſtiam olim exigebatur, vt velut Manuum ſymbolo ſollicita operis actuoſitas, in ipsâ ſuſceptione denotetur.

2. Prouerb. 31. verſ. 15.

Prouerbiorum 31. de ſtrenuâ illâ muliere, de matronali ſollertiâ ac ſedulitate imprimis opinatiſſimâ, ita ſcribit Salomon: *Et de nocte ſurrexit, deditq; prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis.* De nocte, id eſt, cùm adhuc nox eſſet. Scilicet non ſtertit, non dormitat & oſcitatur; ſed ad domeſticum laborem anteuertit auroram. *Præda*, hoc eſt, edulis caro ad ſuorum cibationem. Eſt metaphora à leonibus ac feris petita, quorum omnis cibus prædando acquiritur, eſtque præda. Pro *cibaria*, Hebraicè eſt חוק *choc*, id eſt, *demenſum, ſtatutum, conſuetum.* Hinc Chaldæus Paraphraſtes vertit: *Dedit penſum ancillis ſuis*; Theodotion, *dedit conſtitutionem puellis ſuis*; alij, *definitionem*; Lxx. *dedit opera puellis ſuis.* Itaque Hebræum *Choc* tam penſum operis, quàm demenſum cibi, putà portionem & cibum definitum, hoc eſt, ſtatum panem & eſcam in dies conſtitutam ſiue ordinatam; ideoque eſculenta ac poculenta ordinaria ſignificat. Nempè, perindè eſt, Dedit *cibaria* domeſticis ſuis; ac, dedit *penſum* operarum eiſdem. O bona conſultiſſimè ac moraliſſimè ſynonyma! idem, idem, inquam, eſt, operantis *cibarium*, ac *penſum* operæ. Non otioſus, non otioſorum ac inertium eſt Euchariſticus cibus, quem hæc Matrona, Eccleſiæ nomine Domeſticis ſuis ſollerter diſtribuit: operatorio enim ſermone conficitur, & ſic eſt illi cognata eum accipientis actuoſa operatio, & operoſius ſollicitè labor, vt perindè ſit *cibarium*, ac *penſum*, indiuiduâ definitione indiſcretum quaſi *penſum* ſit cognata huius cibarij appendix; & actuoſior operatio, myſticæ cibationis ſequela. Quæ enim de hâc Matronâ hìc dicuntur, myſtica ſunt, & moraliſſimè parabolica, de Salomonis gymnaſio, ad morum eruditionem ediſcenda: Dedit *cibaria* domeſticis ſuis, id eſt, Dedit *penſum* operarum. Profectò qui Euchariſticum cibum otiosè iners, & oſcitanter deſes ſuſcipit; fructum Euchariſticæ cibationis egregiè fruſtratur. Labor ſuſcipientis eſt cibi condimentum alioqui malè crudum, peiùs eructabis.

Hebræus. Chaldæus. Theodor. Lxx interp.

Euchariſticum cibarium perinde eſt, ac laboris penſum, quare?

3. Gen. 3. v. 19.

Geneſeos 3. Adamus primæui ſceleris reus, hæc è Dei ore audit: Maledicta terra in opere tuo. . . . Comedes herbam terræ. *In ſudore vultûs tui veſceris pane tuo.* Quis eſt iſte *panis*, quem homo ſudore facit ſuum, & labore mercatur. S. Ambroſius hâc ſuper re, ita ad rem philoſophatur: Spiritualiter autem, inquit, tria hìc per ordinem nobis inſinuantur. Primum, in triſtitijs comedes terram cunctis diebus vitæ tuæ. Secundum, manducabis fœnum agri. Tertium, in ſudore vultus tui veſceris pane tuo, vt quendam intelligamus in his eſſe proceſſum. Et quando terram manducamus, in quâdam malitiâ eſſe videntur; quando fœnum, in quodam proceſſu; quando verò panem, cùm conſummata fuerit fortitudo. *Ergo & nos habemus proceſſum vitæ huius, ſicut habuit & Paulus, qui dicit: Viuo autem iam non ego, hoc eſt, non ego qui terram manducabam; non ego qui fœnum, quia omnis caro fœnum; ſed viuit in me Chriſtus, hoc eſt, viuit panis ille viuus, qui venit è cœlo, viuit ſapientia, viuit iuſtitia, viuit reſurrectio.* Scilicet qui in ſudore vultûs ſui veſcitur Euchariſtico pane, palam dicere poteſt cum Paulo, *Viuo autem iam non egò, viuit verò in me Chriſtus; ſed viuit panis ille viuus, viuit ſapientia, viuit gratia, viuit iuſtitia, viuit reſurrectio.* Et cùm hæc omnia in ipſo viuant, & poſt huius panis eſum, ipſe homo *non viuere* dicatur; tamen panem hunc præuio labore facit ſuum: *In labore vultûs tui veſceris pane tuo.* O miriſſimum eiuſmodi comeſtionis commercium! In dignè comedente viuit ſapientia, viuit gratia, viuit iuſtitia, viuit reſurrectio, quià viuit *Chriſtus, hoc eſt, viuit panis ille viuus*; & tamen cùm ipſe homo iam in ſe non viuat, ſed *panis ille viuus*; panis hic viuus præuio labore acquiſitus & ſumptus, panis laborantis, & ſic comedentes panis appellantur, quaſi iam poſſeſſio illius ſit (*In labore vultûs tui veſceris pane tuo.* Nempe viuus Euchariſtiæ panis ſudore acquiritur, labore poſſidetur. Procul, ô procul iners otium à Domini menſâ! ô quanto ſudore Rutha emit, vt illi Boozus diceret: *Comede panem*: nec à ſpicilegio exinceps ceſſauit, ſemper ſollers, ſedula ſemper, ſudato operi ſemper intenta.

S. Ambroſ. apud Lipoman. in Catenâ inibi.

ad Gal. c. 2. v. 20.

Iſaiæ 40. v. 6.

Vultûs ſudore Euchariſticus panis acquiritur.

Ruth 2. v. 14.

4. Prouerb. 31. v. 27.

Prouerbiorum 31. de illâ ipsâ forti Matronâ, de matronali ſollertiâ inclytâ, ita ſcribitur: *Conſiderauit ſemitas domûs ſuæ, & panem otioſa non comedit.* τὸ *conſiderauit*, Hebraicè, *ſpeculata eſt*, vel, apertis oculis *circumluſtrauit*, non indicat meram ſpeculationem, ſed actuoſam operationem. Vnde Biblia Vaticana habent, *Conſtrictæ* (viæ) *manſiones domûs eius.* id eſt, ampliora & latiora poſſet conſiderare, luſtrare, ac regere; impar erat opus eius ſollertiæ ac ſtrenuitati. Vnde quæ ſic erat operi ſedula, *Panem otioſa non comedit.* Quæ verba tropologicè exponens Beda Euchariſtiæ eleganter accommodat. Ceterùm S. Ambroſius ad eum Prouerbiorum locum, ſic addubitat: *Eſt Mulier hæc laborioſa, vigilans, ſollicita, ſurgens de noctibus, anxia ne lucerna extinguatur, in tribulationibus fortis, digitos ſuos ad fuſum formans, panem pigra non manducans: ſed poſt labores iſtos quid erit ei?* Intermitto ipſius Ambroſij reſponſionem: quia hæc Matrona nihil vltrà deſiderare & acquirere poſſet præſtantius, quàm quòd panem otiosè pigrâ non comedit. Audiendus eſt Auguſtinus Serm. 45. de Diuerſis, qui poſt eius ſollertiam, & actuoſa opera denarrata, ſubdit? *Et meritò tantum acquiſiuit, quia cibos pigros non comedit.* Græca etiam *cibos pigros*, habent, Vatablus, *panem ignauiæ*; Scholiaſtes Græcus, *panem ſocordiæ*; Chaldæus *panem pigredinis.* O quantum acquiſiuit anima, quæ Euchariſticum panem otiosè pigra non comedit! Ecquis id taxare, cenſere, aut eloqui valeat? Et expenſione digniſſimum eſt, quòd cùm hic *panis*, Euchariſticus panis à Bedâ & alijs quamplurimis cenſeatur; quæ otioſa aut pigra illum panem non comedit, quaſi ſuam ſollertiam in panem manducandum refundat; non manducaſſe *panem pigrum*, aut *panem ignauiæ*, ſiue *ſocordiæ* perhibetur. Heu! à communicantis otio, pigritiâ, ſocordiâ, ignauiâ; panis Euchariſticus, otij, pigredinis,

Hebræus. Bibl. Vatic. Beda ibi. S. Ambroſ.

Otium aut ſollertia ſumentis Euchariſticum panem in illum refunduntur.

S. Auguſtin. Græcus. Vatablus. Schol. Græc. Chaldæus.

gredinis, ignauiæ, atque socordiæ vocabulum mutuaret? Tantum communicantis ignauo otio, aut sollerti labore liceat? *Panem pigrum*, aut *panem ignauiæ non comedit*. Sanè Eucharisticus panis ab otioso indignè susceptus, otiosus esset ad gratiam, impiger & actuosus ad ingratiam, ad iram, ad gehennam. O time, ne tuæ indignitatis & ignauiæ vocabula, in Eucharisticum cibum malè regeras!

5. ad Rom. 12. v. 1. Ad Romanos 12. sic eos Paulus obnixè admonet: Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, *vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Quasi dicat: *Sistite* (sic legit Syrus) & offerte Deo corpora vestra, alienate illa à vobis, ac transferte ea tamquam *hostiam viuam* in Dei dominium, vt ijs vtamini, non ad libitum, & ad otia, sed operosè ad Dei cultum, & actuosam mandatorum obseruantiam: & sic corpus vestrum erit *hostia viuens, & sancta*. Sed quid est, quòd subinde addit *Rationabile obsequium vestrum*? Horum verborum litteralissimam expositionem inibi dedimus. Nunc autem ad rem ethicam referam expositionem, quam noster inibi Cornelius his verbis proponit: *Alij, Rationabile obsequium, inquiunt, est sacrificium Eucharistiæ, scilicet corpus Christi humanum & rationabile Deo oblatum: quia in Canone Missæ, & in Liturgijs S. Basilij & Chrysostomi, Eucharistia vocatur, Rationalis hostia.* Scilicet parùm est, quòd homo adspectu ad Eucharistiam, debeat se exhibere velut *viuentem hostiam*, operosâ sui corporis mortificatione, quasi rem alienam, & à se abdicatam tractaret: Sed ipsum Eucharisticum sacramentum appellatur, *Rationabile obsequium nostrum*, nostrum, inquam, quasi effectiuè & caussaliter: ratio enim exigit, vt qui hoc Sacramentum participat, sic in obsequio diuinæ legis sit sedulus, & in operando actuosus, vt ipsa obsequij sedulitas, obsequij vocabulum in Eucharistiam regerat. Sicut ab otiosâ comedentis inertiâ, *panis piger*, siue *ignauiæ panis* nominatur, vt suprà num 4. notabamus.

Syrus.

Rectène appelletur Eucharistia, Rationabile obsequium?

Cornelius.

S. Basilius. S. Chrysost.

---

§. CLXXXI.

Indigna Eucharistiæ susceptio, est inferni viaticum, sitis æterni ignis, atque canum Dominici Corporis furtum.

1. S. Cyprian. de Cœnâ Dom. *Sacramenta quidem* (ait S. Cyprianus) *quantùm in se est, sine propriâ esse virtute non possunt; nec vllo modo diuina se absentat Maiestas mysterijs: sed quamuis ab indignis se sumi vel contingi sacramenta permittant, non possunt tamen spiritus esse participes, quorum indignitas tantæ sanctitudini contradicit.* Sanè scelerosa Eucharistiam suscipientis indignitas, non tantùm *sanctitudini* Sacramenti *contradicit*, sed *contradicit* etiam diuinæ *Maiestati* Christi Dei, qui Sacraméto subest, nec se ob illius indignitatem *absentat*. Quid est tunc diuinæ Christi *Maiestati contradicere*? An illam contemptim vilipendere? an illam blasphemâ quodammodò indispositione negare? Vndecumque res sit, grande quidem piaculum est, & magno luendum, quæ est huius §. thesis.

Qui indignè Eucharistiã recipit, diuinæ Maiestati contradicit.

2. Ioann. 13. v. 27. Ioannis 13. conqueritur Christus, se ab vno Apostolorum ad atrociorem necem infidè prodi: & ad proditoris notam, offulam Iudæ porrigit: *Et post buccellam introiuit in eum Satanas*, eum impellens & exagitans ad vindicandam hanc suam infamiam, vt scilicet Magistrum suum scelus condiscipulis prodentem, Iudæis ipse proderet, quæ est multorum interpretatio. Verùm Anastasius Sinaita Orat. de sacrâ synaxi, seriò censens, in hâc buccellâ Iudam suscepisse Eucharistiæ sacramentum, ita opportunè fatur: *Nónne vides quomodò Iudas indignè, ac dolo Dominicum corpus sumens, statim reus effectus est, ac locum ampliorem maligno dedit? Ait enim: Et cùm accepisset buccellam, statim introiuit in eum Satanas: non tamquam Diabolus panem sperneret; sed vt eum, qui sumpserat, redargueret, qui vtique sibi iudicium sumpsisset.* Prô! *locum ampliorem maligno* Satanæ *dat*, qui indignè communicans, eum in seipso cum diuinâ Christi maiestate coniungere præsumit? Superest Diabolo *amplior locus*, si in illum Christus per Eucharistiam intrarit? O nouam de loco philosophiam! Verùm post buccellam statim introiuit in eum Satanas, *non tamquam Diabolus panem sperneret*, quem ab indigno susceptore spretum animaduertit, sed vt tantum sacrilegè piaculum vel Diabolus ipse *redarguat*, criminetur, atque condemnet. Porrò qui indignè Eucharistiam accipit, & *reus est Corporis & sanguinis Domini*, & *iudicium sibi manducat & bibit*. Itaque confestim introiuit in eum Satanas, tamquam pœnæ exactor, & infernalis atrocissimè carnifex. Non dimittam innotatam, quod inibi aduertit Combefis Notâ 4. cùm dicit Anastasius; Indignè & *dolo* Dominicum corpus sumens; an τὸ *dolo* δολίως *velit fortè indicare, quam Græci multi opinionem tenent, vt Iudas mysticum panem Iudæis ostendendum seruauerit, ad conflandam ei inuidiam, qui eum, suum corpus diceret, & vt tale Discipulis tradidisset.* Profectò sic puniet Satanas inuidiam Eucharistiæ conflatam! De buccellâ ac intincto pane, & an ille mysticus panis fuerit, quod videtur velle Anastasius, consulendi sunt inibi Expositores.

Anast. Sinaita.

Post buccellam Satanas intrat in Iudam vt illum redarguat.

1. Cor. 11. v. 29.

Combefis. *Iudas ex Eucharistiâ inuidiam facit Christo.*

3. Psalm. 106. v. 18. Regius Propheta Psalm 106. agens de Hebræi populi eductione ex Ægypti ergastulo, & mirabili ductu per desertum, & è cælis demissâ annonâ; ad quam fastidiosè nausearunt, sic pangit: *Omnem escam abominata est anima eorum: & appropinquauerunt vsque ad portas mortis.* Difficile quidem est Hebræum populum in deserto omnem escam abominatum fuisse, quandoquidem liquidò constat coturnicibus auidè pastum; & ollas carnium, & agrestia Ægypti olera hianter expetijsse, eisque querulum inhiasse. Quare τὸ *omnem escam*, id est, *præstantissimam escam*, Biblicâ phrasi, non ieiunè inibi interpretabamur. quo τὸ *omnem escam*, hoc est, præstantissimam escam, Manna, inquam, opinatissimum Eucharistiæ typum, auersatos & abominatos fuisse denotaret, cùm ad illud tædiosè nausearent. Ex huiusmodi autem tædio & auersione, efficaciter infert, *appropinquasse vsque ad portas mortis*, Quasi typici huius cibi auersatio, & indigna fastidiosè illius acceptio & sumptio, inferni propin-

Eucharistia indignis, infernalis gehennæ Viaticum est.

propinquitas æstimetur. Quæ adludere videtur S. Chrysostomus homil. 17. in priorem epist. ad Corinthios, exponens illud: *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini.* Sic ergo fatur Chrysostomus: *Quid dicis, quæso? Tantorum bonorum caussa, & quæ vitam exhibet, Iudicium fit? Minimè propter eius naturam, sed propter accipientis voluntatem. Quemadmodum enim præsentia eius, qui magna illa & arcana nobis bona affert, nisi accipiatur, magis damnat: ita & mysteria maioris punitionis præbent viatica his, qui indignè communicant.* Nempè quemadmodum hoc Sacramentum, illud dignè suscipientibus est *Viaticum* ad cælestem patriam, à quâ in mundo peregrinabantur: Similem ad modum his, qui ad hunc cibum nauseant, & quasi illum abominantur, inidoneeque suscipiunt, è diuerso fit æternæ damnationis *Viaticum*; & illum indignè sumens, velut gehennæ candidatus, *appropinquat vsque ad portas mortis:* indè inferorum commeatum accipiens, & damnationis tesseram, vnde Olympiæ gloriæ, & beatæ æternum felicitatis *Viaticum* accepisse putabatur. Tantum indispositioni licet: Ergo consultissimè hîc Boozus antequam Ruthâm ad *panem* inuitet, plura eius elogia deprædicat.

1.Cor.11.v.28. & 29.

S.Chrysost.

Ruth 2.v.14.

4\. 1. Ad Corinthios 11. de re Eucharistiæ exactiùs tractans Apostolus, ita scribit: *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini.* Probet, hoc est, se examinet; num aptus sit, & dignè dispositus ad tanta mysteria? atque ad ea decenter & congruè se purget & præparet. Alioqui auctorem vitæ, & beatitudinis pignus suscipiens, *iudicium* mortis manducat, & æterni ignis sitim bibit. Perbellè S. Hieronymus in Marci 14. agens de Iudâ proditore ad Eucharistiæ cibum ac potum indigniùs accedente, ita scribit: *Et Iudas,* inquit, *bibit, sed non saturatur, nec sitim extinguit ignis æterni, quia indignè sumit mysteria Christi.* Benè est; Iudas proditor incongruè accipiens cælestem panem, & beatum poculum bibens, quibus Christi caro & sanguis censetur; eiusmodi cibo ac potu non *saturetur*: indignus enim erat, qui hâc animarum refectione, & illius fructu adiparetur: Sed quid est, quod subdit Hieronymus, quòd postquam *indignè sumpsit mysteria Christi*, nullo modo *sitim extinguit ignis æterni:* An qui indignè Eucharisticum sumit poculum, *sitit ignem æternum*? Eucharistia dignè suscepta, ad omnes sanctitates fomes est animitùs conuisceratus, an si hauriatur indignè, ad *ignem æternum* subministrat igniculum? O peruersum è diuerso fomitem! O arcanam è peruerso appetentiam! Hinc forsan Iudas postmodùm laqueo se suspendit peruersâ extimulatus *siti ignis æterni.* I, i, infelix, anima Dominico Sanguine malè ebria, quantocyùs ito ad *ignem æternum*, quem de tuâ indispositione sic auidè *sitis*, & hianter concupiscis: ibi temeritatis tuæ condignas pœnas æternùm lues.

1.Cor.11.v.28.& 29.

S.Hieron. apud Haye nostrum cap.170. Not. 8.

Iudas indignè communicãs, non extinguit sitim ignis æterni.

5\. Matthæi 7. sic præproperè monet Christus: *Nolite*, inquit, *sanctum dare canibus; neque mittatis margaritas vestras ante porcos*, &c. Dubius Chrysostomus homil. 17. per τὸ *Sanctum*, sanctam Eucharistiam intelligit, aiens: *Sanctum est sicut baptismus, gratia Corporis Christi.* Qui autem sint canes, quibus Eucharisticum *Sanctum* non est dandum, Rabanus inibi tradit: *Canes sunt ad vomitum reuersi, porci nondum conuersi, sed in luto vitiorum versati.* Itaque hoc Eucharisticũ *Sanctum* dari *canibus*, hoc est, inidoneis ac indispositis, seriò prohibetur. De his canibus ad sacram mensam accedentibus, ita scribit Anastasius Sinaita in Orat. de sacrâ synaxi; proculdubiò adludens ad hæc Christi verba: *Nolite sanctum dare canibus*, sic fatus: *Alij venientes ad Ecclesiam, non dignantur donec res sacra compleatur; sed per alios interrogant, num tempus communionis adsit: tuncque præproperè, canum instar insiliunt, ac rapto mystico pane, exeunt.* O canes Eucharistiæ rapaces! ô sacrilega mystici panis furta! ô communionem, Christi Corporis ac Sanguinis furacem! Qui sic properanter ad sacram sinaxim accedit, Eucharistiam, non tam accipit, quàm sacrilego furto rapit. Indeque tamquam fur, *reus erit Corporis ac Sanguinis Domini.* O sacrilegum iniustè reatum! cui furto condignè satisfaciendo, tota hominum natura impar est. Quid *Sanctum*, velut quid pretiosum furto rapis, quod eiusmodi furtiuo raptu, tamquam quid vilissimum contemptim depretias? *Nolite sanctum dare canibus*, qui *præproperè, canum instar insiliunt, & rapto mystico pane, exeunt.* O time hoc caninum Eucharistiæ furtum, quisquis iustitiam amas.

Matth.7.v.6.

Imperfect.

Rabanus.

Anast.Sina.

Ne canum more, furto rapiatur Eucharistia.

6\. Prouerbiorum 4. de scelerosè impijs ita scribit Salomon: Non dormiunt, nisi malefecerint; & rapitur somnus ab eis, nisi supplantauerint. *Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt.* Vatablus vertit, *Victitant cibo impiè quæsito, & bibunt vinum vi extortum;* Aquila, *vinum iniustitiarum*; alij apud Cornelium, *Vinum oppressionum.* Quinam sunt isti, qui dum alios *supplantant*, Iudæ adinstar, comedunt panem *impietatis*, & *iniquitatis* seu *oppressionis* vinum bibunt? Imò quis est iste panis tam degener à refectionis munere, vt dicatur panis impietatis, iniquitatis, seu oppressionum? Forsan alicui videbitur valdè peregrina Hugonis expositio, qui hanc Salomonis sententiam sic mysticè exponit: *Panis impietatis, & vinum iniquitatis intelligitur panis Eucharistiæ, & calix Domini, qui indignè sumentibus vertitur in condemnationem, sicut iniquitas.* 1. Corinthiorũ 11. *Quicumque manducauerit panem, & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Malachiæ* 1. *Offertis super altare meum pollutum panem.* Prô indispositio accipientis Eucharistiam, eiusmodi elogiorum vocabula in illam regerant? *Panis impietatis, panis pollutus, vinum iniquitatis, vinum iniustitiarum, vinum oppressionum*, Eucharistiæ panis ac vinum nominentur? Eucharistia opprimitur ab eam indignè suscipiente? an qui illam indignè sumit, ab Eucharistiâ opprimitur?

Prouerb.4.v.17.

Vatablus.

Aquila.

Cornelius.

Eucharistia indignè suscepta, panis impietatis, & oppressionum nominatur.

Hugo Card.

1.Cor.11.v.27.

Malach.1.v.7.

Non hîc omittam innotatum illud Stephani Cantuariensis, ad illa Dei ad Cainum verba, Genes. 4. *Vbi est Abel frater tuus? Hoc*, inquit, *non incongruè dicitur ei, qui sumpto Christi corpore, redit continuò ad sordes pristinas, & seculi vanitates.* Sat esto ad Stephani acumen digitum intendisse.

Steph. Cantuar. apud Tilman.

Genes.4.v.9.

P. Didac. Celada in Ruth.

§. CLXXXII.

Euchariſtia eſt cenſus Dominicæ paſſionis; illámque reparare, ac demonſtrare perhibetur.

1. S. Auguſt. epiſt. 118. cap. 6. *Euchariſtia, eſt Paſſioni, & tempore contermina, & decreto coæua.*

SCitè S. Auguſtinus cauſſam perueſtigans, quare Chriſtus ſub veſperum, Euchariſtiæ ſacramentum inſtituerit, quo tempore ab Apoſtolis non ieiunis accipi debuit? Reſpondet: *Námque Saluator, quo vehementiùs commendaret myſterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus, & memoriæ Diſcipulorum, à quibus ad paſſionem digreſſurus erat.* Nimirùm Euchariſtiæ inſtitutionem voluit eſſe paſſioni confinem, cui proximiùs vicinatur. S. Leo de Paſſione Domin. Serm. 7. cap. 3. aliam tradit rationem huic ſubtiliùs affinem: *Diſcumbentibus,* inquit, *Diſcipulis, ad edendam myſticam cœnam, cùm in Caiphæ atrio tractaretur, quomodò Chriſtus poſſet occidi: ille Corporis & Sanguinis ſui ordinans Sacramentum,* &c. Itaque quandoquidem in atrociter negotioſo Dominicæ Paſſionis tempore, minimè vacabat Euchariſtiæ inſtituere Sacramentum; Chriſtus Deus tempus eligit non modò Paſſioni proximum, ſed etiam quo de eâ peragendâ, *in Caiphæ atrio tractabatur,* quò Paſſio decerneretur, quo tempore Sacramentum hoc inſtituebatur, & ſic eſſet Paſſioni, & tempore conterminum, & decreto coæuum.

S. Leo.

2. ad Rom. 6. v. 10.

Paulus ad Romanos 6. ita ſcribit: Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Infert Origenes ex eo quòd ait Apoſtolus, *Mors illi vltra non dominabitur:* ergo mors anteà, puta in cruce, dominata eſt Chriſto. O nimis amplum Mortis dominium; ſed quo per Chriſtum, ipſius morte ſpoliata Mors eſt. Vnde ſubdit: *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel,* &c. Mortuus dicitur Chriſtus *peccato,* id eſt, vitæ paſſibili & mortali, qualis eſt in corpore hoc peccatis ſubdito, ita Pererius. Vel, vt mauult Ambroſius: Mortuus eſt *peccato,* id eſt, peccatori, putà propter peccatores. Vel potiùs, vt placet Theodoreto & Chryſoſtomo. Mortuus eſt *peccato,* id eſt, propter peccatum, ad peccatum mortificandum, & abolendum. Sed quomodò Chriſtus dicitur, *mortuus ſemel peccato,* id eſt, propter peccatum noſtrum mortificandum & abolendum; cùm quotidie altaria eius ſanguine madeant, & inibi toties immoletur? Imò & tot peccata adhuc ſuperſint, quæ Dominicam Paſſionem ac mortem, illis abolendis quodammodò expetere videantur? S Gregorius homil. 21. in Euangelia, hâc ſuper re ita philoſophatur: *Singulariter ad abſolutionem noſtram oblatam lacrymis & benignitate mentis, ſacri altaris hoſtia ſuffragatur. Quia is, qui in ſe reſurgens ex mortuis, iam non moritur, adhuc perſtans in ſuo miniſterio, pro nobis iterum patitur. Nam quoties & hoſtiam ſuæ Paſſionis offerimus, toties nobis ad abſolutionem noſtram Paſſionem illius reparamus.* Hem! virtute Euchariſtici myſterij, adhuc perſtat Chriſtus Deus in ſuo patiendi *miniſterio?* Chriſtus Deus

Perer. ibi. S. Ambr. in Pſalm. 118. Theodoret. S. Chryſoſt.

Euchariſtia dicitur Dominicam Paſſionem reparare.

S. Gregor.

mortuus eſt *ſemel* ad peccati mortem, & mortiferæ ſententię abſolutionem; at quaſi proprium eius *miniſterium* ſit pati, & ſic patiendo, hominum abolere peccata; arguto amoris ingenio Euchariſticum Sacramentum inſtituit, quod *nobis ad abſolutionem noſtram, Paſſionem illius repararet.* O! Paſſionem *reparat* Euchariſtia? Quid eſt, *reparat?* O quàm multa hoc verbi compendio latent! quæ ſagaciori Concionatorum ingenio permitto, ne ſententiæ Gregorij ſenſuum grauidæ, arctem, & atteram elegantiam.

Ioannis 6. ſic ad Hebræum populum loquitur Chriſtus Deus: *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Verè, id eſt, non figuratè, non parabolicè, non ænigmaticè, ſed verè ac propriè vt verba ſonant. Vnde Chryſoſtomus homil. 61. ad populum, ait: *Propterea ſemetipſum nobis immiſcuit, & corpus ſuum in nos contemperauit, vt vnum quid efficiamur, tamquam corpus capiti coaptatum.* Itaque verè & propriè Chriſti corpus ac ſanguis huic Sacramento ſubeſt; ſed in ſeipſo, & in nobis *Paſſionem illius reparans,* quò tota Euchariſtia ſit Dominicæ Paſſionis bibula, & Paſſionibus imbuta ad humanæ redemptionis auctarium. Vnde S. Bernardus ſerm. 3. in Pſalm. 90. præſcripta Ioannis verba, ſic myſticè interpretatur: *Quid eſt,* inquit, *manducare eius carnem & bibere ſanguinem, niſi communicare paſſionibus eius, & eam conuerſationem imitari, quam geſſit in carne? Vnde & hoc deſignat illibatum illud altaris ſacramentum, vbi Dominicum corpus accipimus; vt ſicut videtur illa panis forma in nobis intrare; ſic nouerimus per eam quam in terris habuit conuerſationem, ipſum intrare in nos ad habitandum per fidem in cordibus noſtris.* Nimirùm cùm hoc Sacramentum ſit memoriale paſſionis, eam incruentè repræſentans, & nobis *reparans,* cùm illud de ſacro altari haurimus, *Paſſionibus eius communicamus.* Quaſi perindè ſit ad communionem accedere, ac Dominicæ *Paſſioni communicare, & eam conuerſationem imitari, quam geſſit in carne:* quò noſtra vita exinceps crucitormis, ac Dominicæ Paſſioni conformis, illi communicet, & quodammodò miſceatur, arcano quodam Paſſionum confluxu. Hæc myſticè Bernardus, ne aliquis Caluinus cum ſuo Hæreticorum vulgo impudenter ogganniat.

3. Ioann. 6. v. 56. & 57.

S. Chryſoſt.

Euchariſtiã ſumere, eſt Dominicæ Paſſioni communicare.

S. Bernard.

Paulus 1. Corinth. 11. ad ſacram Synaxim accedentes, incuſſo timore ſic erudit: *Qui enim,* inquit, *manducat & bibit indignè iudicium ſibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini.* Quid eſt, *dijudicare* corpus Domini? Adhuc corpus Domini dum Euchariſtiæ ſubeſt, ſubeſt etiam humano iudicio? Sane τὸ *dijudicans,* multimodò ab interpretibus intelligitur. S. Chryſoſtomus inibi, ita ſcribit; *Non dijudicans corpus Domini. Non diſcernens,* inquit, *corpus Domini,* id eſt, *nequaquam illum cæleſtem cibum à communium eſcarum vilitate ſecernens, nec talem eſſe dijudicans, quem non niſi purâ liceat mente, vel carne præſumere.* Verùm S. Baſilius exhort. 1. ad Baptiſmum, τὸ *dijudicare,* his verbis ad rem præſentem profundè flectit; *Non enim,* inquit, *ſolum iudicium terribile habet, qui in carnis ac ſpiritus inquinamento ad ſancta accedit indignè; accedens verò fit reus corporis & ſanguinis Domini;*

4. 1. Corint. 11. v. 29.

S. Chryſoſt.

Paſſio Domini, eſt Euchariſtiæ iudicium, & cenſus.

S. Baſilius.

ſed

ſed otioſè ac inutiliter edens ac bibens, in eo quòd non per memoriam eius, qui pro nobis eſt mortuus Ieſus Chriſtus Dominus noſter. Quaſi non *dijudicare* corpus Domini, ſit illud non ſuſcipere *per memoriam eius, qui pro nobis eſt mortuus*, ac paſſus Ieſus-Chriſtus Dominus noſter. O! ſic *memoria* Paſſionis adſocianda & adglutinanda eſt ſacræ Euchariſtiæ, vt illâ Corpus Domini ritè *dijudicet*? Sanè cùm Euchariſtiâ Paſſionem *reparet*, & nos per Euchariſtiam Chriſti *Paſſionibus communicemus*, qui Paſſionis *memoriam* ab illâ ſeparat, illam non æquè *dijudicat*; quaſi iudicium, æſtimatio, ac menſura Euchariſtiæ, è Chriſti Dei Paſſione taxanda ſit: Paſſio enim Domini, cenſus eſt Euchariſtiæ. O quanta Ruth aggreditur pati, poſtquam Boozi pane, in Euchariſticæ typo refecta eſt! Ruth. 2. verſ. 15.

5. 1. Cor. 11. verſ. 26. Paulus ibidem verſ. 26. ſic ſuper re Euchariſtiæ ad Corinthios ſcribit: *Quotieſcumque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis*; tum verbo, tùm potiùs factis & rebus, præſentabitis vobis ac populo mortem Chriſti. τὸ *annunciabitis*, aliqui Interpretes ex Hebreâ origine vertunt, *prædicare, concionari*, quaſi Euchariſtia ſit diſerta Concio de Paſſione ac morte Domini. Viuaciùs inibi Theophylactus exponit verbum *annunciabitis*, ſic ad rem fatus: *Eo affectu debetis eſſe imbuti cùm ſumitis Euchariſtiam, perinde ac ſi in illâ ipſâ Chriſti eſſetis veſperâ, adeóque cœnâ, eidemq́; accumberetis thoro, & ab ipſo Chriſto acciperetis Sacrum iſtud. Illa enim ipſa eſt cœna, & illam ipſam mortem annunciamus, id eſt, demonſtramus.* Parum eſt adminiſtrantem ſacram Euchariſtiam, Chriſti paſſionem ac mortem *concionari*; factis ipſis *demonſtrari* vtrumque perhibetur, quaſi in Euchariſtiâ Chriſti paſſio, vulnera, ſanguis, ac mors ipſa ſenſibus paterent, eo ſenſu quo loquitur S. Cyprianus Tract. de Cœnâ Domini: *Non habentes, inquit, ſenſum huius mundi, ſed diuitiis purpurati delicias contemnentes, cruci hæremus, ſanguinem ſugimus, & intra ipſa Redemptoris noſtri vulnera figimus linguam, quò interiùs exteriúſque rubricati, à ſapientibus huius ſeculi iudicamur amentes*, &c. Sic, ſic Chriſti paſſio, vulnera, liuores, ſanguis, mors in Euchariſtiâ *annunciari, concionari*, imò & *demonſtrari* perhibentur. *Quotieſcumque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini demonſtrabitis.*

Hebræus.

Theophyl.

Quomodo Eu hariſtia Chriſti Paſſionem ac mortem demonſtrare dicatur.

S. Cyprian.

6. Ierem. 11. verſ. 19. Ieremias cap. 11. ſic de ſe in Chriſti typo loquitur: Et ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimam: & non cognoui quia cogitauerunt ſuper me conſilia, dicentes: *Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terrâ viuentium, & nomen eius non memoretur ampliùs*, Id eſt, loco panis, paſcamus eum ligno, id eſt, fuſte aut cruce crucifigamus eum. eſt hypallage. Syrus habet, *Deprauemus ligno panem eius*; Arabicus verò, *Corrumpatur per trabem caro eius, & per lignum vis gigantea eius.* Nemo Interpretum non notat, pro Chriſti carne affixâ cruci, *panem* ſubſtitui, alto quidem Euchariſtiæ myſterio, quò panis Euchariſticus cruci inſeritur. Quâ ſuper re ſic ſapienter philoſophatur Origenes homil. 8. in Ieremiam: *Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terrâ viuentium, & nomem eius non memoretur ampliùs. Sic enim*, inquit, *Iudæi Chriſtum interfecerunt, quaſi nomen eius penitùs eradicarent. Sed Ieſus ſcit quare, & quomodo moriatur. Propter quod ait; Niſi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, non multum fructum affert. Ergo mors Chriſti ſpica frumenti facta eſt, ſeptuplum, & multò ampliùs reſtituens, quàm fuerat ſeminatum*, &c. Profundè quidem Origenes! Scilicet ſic Chriſti paſſio, & in cruce mors, eſt Euchariſtico pani cognata, vt *mors Chriſti ſpica frumenti facta ſit*. Hem! Chriſti paſſio & mors, vberrima *ſpica* eſt, quæ hunc cæleſtem panem copioſo prouentu tulit, ad opimam animarum cibationem? Sanè pinguis Euchariſtiæ panis, paſſione Chriſti adipatur; & cruentæ mortis ſuæ ſanguine altaria incruentè madent, calices exundant; & gratias paſſione promeritas, vbertim effundunt. Bonus Chriſti panis, quem eius paſſio, præcoquâ maturitate tulit: qui ante paſſionem inſtitutus in Sacramentum, & paſſionem reparat, & de paſſione fructificat. *Mors Chriſti ſpica frumenti facta eſt.*

Syrus. Arabicus.

Origenes. *Mors Chriſti, Euchariſtici ſpica frumenti facta eſt.*

Ioann. 12. verſ. 14.

§. CLXXXIII.

Euchariſticum cum Ruthâ ſpicilegium peragitur.

SAnct. Cyprianus bellè pariter ac verè hæc de Euchariſtico ſacramento ſcribit: *Vident hæc Sacramenta pauperes ſpiritu, & hoc uno contenti ferculo, omnes mundi huius delicias aſpernantur: & poſſidentes Chriſtum, aliquam huius mundi poſſidere ſupellectilem dedignantur.* Et poſt pauca: *Panis iſte Angelorum omne delectamentum habens virtute mirificâ, omnibus qui dignè & deuotè ſumunt, ſecundùm ſuum deſiderium ſapit; & ampliùs quàm Manna illud eremi implet & ſatiat edentium appetitus, & omnia carnalium ſaporum irritamenta, & omnium exuperat dulcedinum voluptates.* Et poſt nonnulla: *Hanc Dei gratiam recolens, qui de ſacro calice bibit ampliùs ſitit: & ad Deum viuum erigens deſiderium, ita ſingulari fame illo vno appetitu tenetur, vt deinceps fellea peccatorum horreat pocula, & omnis ſapor delectamentorum carnalium ſit ei quaſi rancidum radénſque palatum acutæ mordacitatis acetum.* Itaque Euchariſticus cibus eſt cæleſtium fames & guſtus, atque mundialium bonorum tædium & horror. Sic ſuam Moabitidem Rutha abiurat, & in Bethlehem, id eſt, domum panis, per ardua quæque feſtinat; & guſtatâ illius ſuauitate, laborioſius ſpicilegium auidiùs peragit. 1. S. Cyprian. de Cœnâ Domi.

Euchariſtia eſt cæleſtium fames, & mundialium voluptatum nauſea.

Ruth 2. verſ. 2.

Paulus 1. Cor. 10. loquens de Hebræis tot annis in deſerto peregrinantibus, vbi è cælo ſuppetebat panarium, atque è ſaxis lagena; ita ſcribit: *Omnes eandem eſcam ſpiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt.* Manna hìc dicitur *eſca ſpiritualis*, id eſt, myſtica ſeu typica, quia manna erat typus, & figura Euchariſtiæ. Sic & aqua petræ, quam corporaliter bibebant, potus *ſpiritualis* appellatur, quia typus etiam erat ſanguinis Chriſti. Alij *ſpiritualem* interpretantur, id eſt, miraculoſam, non vi naturæ, ſed ſpirituum; putâ Dei & Angelorum productam. Sanè vndecumque res ſit, myſterio non vacat, quòd eſca & potus corpo- 2. 1. Cor. 10. v. 3. & 4.

ralis, quę populo Hebræo suppeditarunt victû, *spiritalis* dicatur, quia in Eucharisticæ alimoniæ typo præcessit. Annon etiam antitypus, Eucharistia, inquam, re corporeâ conficitur, corpore Christi constat, & esu ac potû corporali ad alimoniam manducatur? S. Ambros. lib. de Mysterijs, & citatur de Consecrat. dist. 2. miram rationem tradit, cur Eucharistia dicatur spiritualis esca: *In illo*, inquit, *Sacramento Christus est, quia, corpus est Christi, non ergo corporalis esca, sed spiritualis. Vnde & Apostolus in eius typo ait: Quia Patres nostri eandem escam spiritalem manducauerunt: corpus enim Dei est corpus spiritale: corpus Christi, corpus diuini spiritus est.* Non negat Ambrosius (absit) corpus Christi latens in Eucharistiâ, esse veram ac corpoream carnem, atque adeò carneum corpus; nam spiritus & ossa non habet, habet autem corpus Christi, existens in Eucharistia. Quin & corpus Christi verè est Deus, vtpote verè subsistens increatâ Verbi hypostasi. Attamen dicitur ab Ambrosio *corpus spirituale*, quia est corpus Dei. Dicitur etiam *Corpus diuini spiritûs*, non quia hypostaticè vnitum sit Spiritui sancto; sed quia tot spirituales gratias dignè accipienti communicat, vt Spiritus sanctus illi abundè infusus videatur. Quare verum Corpus Christi Dei in Eucharistia susceptum, ad significandam hanc gratiarum spiritualium superfluentem plenitudinem, *Corpus diuini spiritûs* arcano stylo nuncupatur. *Amplius autem* (ait Rupertus) *quia de Spiritu sancto, qui æternus est ignis, Virgo illum concepit, & ipse per eundem Spiritum sanctum, vt Apostolus ait, obtulit semetipsum hostiam viuam Deo viuenti. Eodem igni assatur in altari: operatione namque Spiritus sancti, panis, corpus, vinum fit sanguis Christi.* Quare in Eucharistiâ Spiritus sanctus spirituales gratias *velut effudit*, vt loquitur Concilium.

Quare corpus Christi in Eucharistiâ, Corpus diuini Spiritûs appellatur?
S. Ambros.
Rup. l. 2. in Exod. c. 10.

3. Prouerbiorum 31. de Ecclesia sub typo strenuæ illius Matronæ, ita scribit Salomon: *Sindonem fecit & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo*, mercatori, aut negotiatori, inquam, vt alij exscribunt. Ceterùm, cùm hæc omnia parabolicè & ænigmaticè dicantur, spiritualis negotiator dilucidè intelligitur, qui eiusmodi *sindone* ad animæ spirituale lucrum vtatur. Hugo Cardinalis exponens illud Matthæi 27: *Et accepto corpore Iesu, Ioseph inuoluit illud in sindone mundâ, & posuit illud in monumento suo nouo*, ita scribit: *Moraliter autem insinuatur hîc, qualiter recipi debeat Corpus Christi in paschâ. Per hoc autem, quòd posuit illud Ioseph in sindone mundâ, notatur, quòd poni debet in mundâ conscientiâ, de quâ sindone dicitur: Sindonem fecit & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo.* Bene est, in conscientia munda, velut in munda *sindone* Eucharisticum Christi corpus excipi debeat; quid autem est, quòd *cingulum* etiam offert? Imò & *sindonem* pretio *vendit*; at *cingulum*, non vendere, sed *tradere* perhibetur. Profundè quidem Armena versio apud Abagarum, sic locum Prouerbiorum exscribit: *Sindonem fecit & vendidit, & fecit animæ suæ cingulum, & sibi cingulum.* Itaque dignè excepturus Christi corpus in Eucharistia, emit *sindonem mundam*, id est, conscientiam puram, *emit*, inquam, pœnitentiæ lacrymis, & bonorum operum sedulitate actuosâ. Dein *traditum cingulum* accipit, quo animam suam, & insuper se totum cingat, & constringat totum, id est, voluptatis & ambitionis lacinias arctat, & arctiori se mortificatione præcingat: Sic verò tot, tantasque velut effusè Eucharistia impertit gratias, vt illis se homo præ humilitatis ac tenuitatis suæ cognatione, impar censeatur. Exinde qui mundam *sindonem* accipit ad dignè accipiendum Christi corpus in Eucharistiâ, & *facit animæ suæ cingulum, & sibi cingulum.* O arcanum ab Eucharistiâ cingulum! Nisi malis cum Cornelio inibi per τὸ *animæ suæ*, sponsum intelligere, nempè Christum in Eucharistiâ, quem dignè accipiens, ei tamquam sponso *facit cingulum*. Sat esto allegoriam indigitare.

3. Prou. 31. v. 24.
Matth. 27. v. 59.
Hugo Car.
Accipiens Eucharistiâ, sindonem accipit, & facit sibi cingulum.
Armena versio.
Accipiens Eucharistiâ, sponso cingulum facit.
Cornelius.

4. Ieremiæ 11. Christi nomine hæc dicit Propheta: Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui quia cogitauerunt super me consilia, dicentes: *Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terrâ viuentium, & nomen eius non memoretur ampliùs.* Magno consensu Interpretes hæc verba de Eucharistico *pane*, & *ligno* crucis commentantur. Sed cur non potiùs carnem, quàm panem dixit, quando Dominicæ crucis mentionem induxit? S. Ambrosius Præfatione in Psal. 35. apud Chisler. ibi, ita hâc super re eloquenter philosophatur: Injiciamus, inquit, lignum in panem eius. Bene panem dixit Propheta pro carne eius. Ille alimentum detulit, isti pro beneficio retulere supplicium. Non mirum ergo si esuriunt, qui sibi vitæ æternæ alimoniam denegarunt. Pulchrè etiam duo iunxerunt. *Nesciebant quid loquerentur Iudæi, & mysterium loquebantur.* Paradisum nobis crux reddit Christi. Hoc lignum quod Adæ Dominus demonstrauit, dicens, de ligno vitæ quod esset in medio paradisi edendum, & de ligno autem scientiæ boni & mali non edendum. *Errauit Adam, mandata non tenuit, interdictum gustauit: Per lignum cœpimus esurire, quia suum caro accepit alimentum. Ideò Dominus in Christo carnem iunxit, & lignum vt fames antiqua cessaret, vitæ gratia redderetur. Beatum lignum Domini, quod omnium beatam* carnem *crucifixit: Beata Domini caro, quæ victum omnibus ministrauit.* Nota attentiùs Ambrosij antithesim: Per lignum, quod gustauit Adamus, *cœpimus esurire, quia suum caro accepit alimentum*: & per crucis lignum, in quo est caro Christi, quæ subest Eucharistico pani, *fames antiqua cessaret*. Scilicet per Adami esum, *quia suum caro accepit alimentum*, cessat in anima virtutum fames, & probitatis sapor; inacrescit verò vitiorum sitis, & malè dulce voluptabilium blandimentum, carni auidiùs cognatum: ergo *mittatur lignum in panem eius*, & per crucis lignum, in quo est Christi caro, quæ sub Eucharistico pane latet, suum anima suscipiens alimentum, *fames antiqua cessabit*, & cum Eucharistico cibo, noua virtutum fames ingeretur. *Nesciebant quid loquerentur Iudæi, & mysterium loquebantur.*

4. Ierem. 11. v. 19.
S. Ambros. Chislerius.
Eucharistiæ arcanis gustu fames antiqua cessat.

5. Exodi 12. de esu agni typici ita præscribit Legislator: *Si quid residuum fuerit, igne comburetis.* Et infrà, *Nec os illius confringetis.* Hunc agni Iudaicè immolâdi ritum, ad Eucharistiam agni antitypum transfert Arnoldus Carnotensis tract. vltimo de septem verbis Domini, sic eleganter fatus: *Carnem igitur hoc modo comedimus: ossa verò igne comburimus; quia Sacramenta quidem, quæ quasi diuinæ virtutis caro sunt, & veritatis integumenta,*

5. Exod. 12. v. 10. & 46.
Arnoldus Carnot.

tegumenta; viſibiliter ſecundum ſuam ſpeciem percipimus: ipſam verò ſubſtantiam ſecundùm intelligibilem & inuiſibilem ſtatum firmam omninò & ſolidam, neque frangimus omnino, neque imbuimus; ſed flammis inijcimus, id eſt, ſpiritualibus intelligentijs commendamus, quod ſpiritus & vita ſunt in diuinis myſterijs. Neque fas eſt intellectu humano tantæ rei confringi notitiam, quam interim intrà ſe Spiritus ſanctus colligit. Scilicet Caro, quæ de cognatione cum peccato, & ad peccandum procliuitate, vniuerſatim malè ſuſpecta erat; dum Chriſti Caro in Euchariſtia eſt, ſic eſt ſalutaris, viuifica, & largiùs benefica, vt vel iterato *Carnis* nomine Euchariſticum commendetur Sacramentum. Porrò vera & realis Chriſti Caro illi ſubeſt, quæ eſt auguſtior Euchariſtiæ prærogatiua. Quin & ipſum Sacramentum (vt loquitur Arnoldus) dicitur veritatis integumentum, & §. *quaſi diuinæ virtutis Caro*, vt geminato *Carnis* vocabulo hoc Sacramentum nobilitetur, & verâ carne Chriſti Dei, quæ in Euchariſtia latet; & integumenti vel *Carnis* vocabulo ſeu elogio, quo ab Arnoldo Sacramentum appellatur.

Quare geminato Carnis vocabul. Euchariſtia Sacramentum nobilitatur?

Quin & in verbis Arnoldi expenſione digniſſimum eſt, quòd Euchariſtici agni *oſſa confringi* ſeriò vetantur ſiniſtro intellectu: quare *ſpiritualis intelligentia* aduocanda eſt, quæ dignè taxet huius Sacramenti cenſum. Sanè Euchariſticum agnum deglutit crudum, ac malè vorat, quiſquis ignorat, ſe verè in illo Chriſtum Deum recipere, illumque ſibi concorporare. *Frangit* autem *oſſa*, qui velut per anatomiam, arcanum hoc Sacramentum diſcutere, & omnino penetrare arroganter præſumit: nam humana tenuitas pro hoc ſtatu, impar eſt, quæ illud perfectè aſſequatur. Ergo fide inoculetur, & videat quouſque habet oculos, ne nimis curioſâ tanti Myſterij ſcrutatione, Euchariſtici agni oſſa *confringere* dicatur. Qui ſic accedit lanius eſt, carnifex eſt, & malè Catholicus Hæreticis vicinatur. *Neque* enim *fas eſt intellectu humano tantæ rei confringi notitiam, quam interim intrà ſe Spiritus ſanctus colligit.* Ergo huius ineffabilis Myſterij *notitiam ſpiritualibus intelligentijs commendemus.*

Siniſtra Euchariſtiæ intelligentia, agni oſſa myſtica frangere dicitur.

SYNOPSIS CAP. III.

Ruth conſilio Noëmi inſtructa quo pacto Boozi ſibi nuptias conciliaret, & ſe adornauit, & ſedato greſſu iuit ad agrarium prope manipulos Boozi lectum, ibique ad pedes eius ſub eodem ſtragulo iacuit. Ad rem inopinatam vehementer expauit Boozus. Vbi autem Rutham eſſe nouit, & quid eo ſymbolo ſignificaret, optatas ſpondet nuptias, niſi eas propinquior alter impediret. Iubet ergo eam dormire & quieſcere vſque ad auroram, & bene onuſtam ſex hordei modijs remittit ad ſocrum, quæ inde bonam ſibi ſpem in reliquum concepit, cognito hominis ingenio.

CAPVT TERTIVM.

1. POSTQVAM autem reuerſa eſt ad ſocrum ſuam, audiuit ab eâ:
Filia mea, quæram tibi requiem, & prouidebo vt bene ſit tibi.
2. Booz iſte cuius puellis in agro iuncta es, propinquus noſter
eſt, & hâc nocte aream hordei ventilat. 3. Lauare igitur, & vngere, & induere cultioribus veſtimentis, & deſcende in aream;
non te videat homo, donec eſum potumque finierit. 4. Quando autem ierit ad dormiendum, nota locum in quo dormiat:
veniesque & diſcooperies pallium, quo operitur à parte pedum, & proijcies te, &
ibi iacebis: ipſe autem dicet tibi quid agere debeas. 5. Quæ reſpondit: Quicquid
præceperis, faciam. 6. Deſcenditque in aream, & fecit omnia, quæ ſibi imperauerat ſocrus. 7. Cumque comediſſet Booz, & bibiſſet, & factus eſſet hilarior, iiſſetque ad dormiendum iuxta aceruum manipulorũ, venit abſcondìtè, & diſcooperto pallio, à pedibus eius ſe proiecit. 8. Et ecce, nocte iam mediâ expauit homo,
& turbatus eſt: viditque mulierem iacentem ad pedes ſuos. 9. Et ait illi, Quæ es?
Illaque reſpondit: Ego ſum Ruth ancilla tua: expande pallium tuum ſuper famulam tuam, quia propinquus es. 10. Et ille: Benedicta, inquit, es à Domino filia,
& priorem miſericordiam poſteriore ſuperaſti: quia nõ es ſecuta iuuenes, pauperes
ſiue diuites. 11. Noli ergo metuere, ſed quicquid dixeris mihi, faciam tibi. Scit
enim omnis populus, qui habitat intra portas vrbis meæ, mulierem te eſſe virtutis.
12. Nec abnuo me propinquum, ſed eſt alius me propinquior. 13. Quieſce hâc
nocte,

nocte, & facto mane, si te voluerit propinquitatis iure retinere, bene res acta est: sin autem ille noluerit, ego te absque vllâ dubitatione suscipiam, viuit Dominus, dormi vsque mane. 14. Dormiuit itaq; ad pedes eius, vsque ad noctis abscessum. Surrexit itaque antequam homines se cognoscerent mutuò, & dixit Booz: Caue ne quis nouerit quòd huc veneris. 15. Et rursùm: Expande, inquit, pallium tuum quo operiris, & tene vtraque manu. Quâ extendente, & tenente, mensus est sex modios hordei, & posuit super eam. Quæ portans ingressa est ciuitatem. 16. Et venit ad socrum suam. Quæ dixit ei: Quid egisti filia? Narrauitque ei omnia, quæ sibi fecisset homo. 17. Et ait: Ecce sex modios hordei dedit mihi, & ait: Nolo vacuam te reuerti ad socrum tuam. 18. Dixitque Noëmi: Expecta filia donec videamus quem res exitum habeat, neque enim cessabit homo nisi compleuerit quod locutus est.

---

§. CLXXXIV.

Commentarius Litteralis.

Vers. 1. Postquam autem reuersa est ad socrum suam.

1. TOTA videlicet peractâ messe; non quòd singulis diebus finito spicilegio non rediret sub vesperam ad socrum Noëmi (vt notant Sanctius & Bonfrerius) pudori, ac pudoris famæ consulens: sed quia post messem iam peractam, ad eam redijt, posthac ad consuetum spicilegij opus minimè reuersura. Obseruant communiter interpretes, quòd hæc verba apud Hebræos fini præcedentis capitis subnectuntur: neque in Hebræo est vocula *postquam*, sed tantùm particula copulatiua: *& reuersa est*. Vulgatus, quem etiam Pagninus sequitur, *& reuersa est*; at Lxx. Interpretes exscribunt, *& sedit*; alij, *habitauit*, *morata est*, sensu autem ferè non discrepant. Perinde enim videtur, redire in domum non reuersura ad messem, ac *sedere*, habitare, vel domi morari cum socru suâ Noëmi. Itaque siue eadem siue diuersa sint puncta Hebręo verbo, rectè vtrouis modo verbi significantia effertur non dispari sensu.

[Margin: Sanctius. Bonfrer. *Ruth tempore messis apud socrum pernoctabat.* Pagninus. Lxx. Interp.]

2. Quæram tibi requiem.] Hactenus Ruth peregrina, vidua, improles, pauper, non diu post peregrinationem è Moabitide, vrgente inopiâ fuit coacta æstuosum spicilegij opus peragere, vt sic vitam ægrè sustentaret; nec spes affulgebat vlla irrequieti operis exinceps alleuandi. Itaque Noëmi nurui suæ Ruthæ *requiem* quærit, dum satagit, vt nubat viro sapienti, diuiti, moderato, qui illi mariti ac patris adinstar sit. Ergo hîc matrimonium appellatur *requies*. Opportunè Serar. huc aduocat illud Aben-ezræ: *Non solent quiescere puellæ, quoad nupserint.* Chaldæus præscripta verba explicatiùs tradit: *Filia mea, in iuramento non quiescam, vsque ad tempus, quo quæram tibi tranquillitatem filiorum, quo bene sit tibi*, quasi Noëmi dudum iurauerit Rutham in matrimonium collocaturam.

[Margin: *Requies hic pro matrimonio vsurpatur.* Serarius. quæst. 2. Aben-ezra. Chaldæus. *Puellæ nupturiunt.*]

Vers. 2. Hâc nocte aream hordei ventilat.

3. Verùm ex his quæ sacer Historicus præscripsit, non leue dubium exurgit. In fine enim capitis præcedentis vers. 23. habetur: *Iunctaque est itaque* Ruth *puellis Booz: & tamdiu cum eis messuit, donec hordea & triticum in horreis conderentur.* Et immediatè subditur in hoc cap. 3. v. 1. *Postquam autem reuersa est ad socrum suam, audiuit ab eâ: Filia mea, quæram tibi requiem vt bene sit tibi. Booz iste, cuius puellis in agro iuncta es, propinquus noster est, & hâc nocte aream hordei ventilat.* Profectò si Noëmi hæc verba Ruthæ dixit, cùm peractâ iam messe, & hordeo ac tritico in horreis condito, ipsa à spicilegio reuersa, domi cum socru sedebat, posthac ad spicilegium non reuersura; quo pacto postmodum dicitur, quòd illâ ipsâ nocte diei, quo istiusmodi verba Noëmi dicebat Ruthæ, Boozus ventilaturus esset aream hordei? Porrò in hordeorum ac frumentorum collectione quatuor esse communiter solent. 1. *messio*, 2. *excussio*, seu tritura, 3. *ventilatio*, 4. *importatio in horreum*. Ergo si Rutha tamdiu adhæsit Boozi puellis, donec peractâ messe hordea ac frumenta in horreis conderentur, post hæc non potuit Noëmi suadente, in hordei aream à Boozo ventilandam descendere: nam ventilatio non fit postquam grana in horreis condita sunt; imò potiùs anteà ventilantur, & posteà in granarijs conduntur, & adseruantur. Rutha autem nocte illâ iuit ad Boozum, quâ area hordei ventilanda erat, & cùm plures hordei manipuli in area iacebant, iuxta quos Boozus nocte illâ dormiuit: imò & hordei magna copia necdum in horreis condita, extabat in area, ex qua Boozus sex modios Ruthæ mensus, & largitus est.

[Margin: Ruth 2. v. 23. *Non leuis ratio dubitandi contra contextum.*]

Odoratus est hanc difficultatem non leuem 4.
noster Salianus ann. m. 2810. in Scholijs numer. 4. & respondet, quòd in illo versicul. 23. præcedentis capitis, vbi de Ruthâ dicitur: *Et tamdiu cum eis messuit, donec hordea & triticum in horreis conderentur*; horreorum nulla est in Hebræo textu, aut Lxx. interpretibus mentio; sed tantùm finitæ messis. Id autem paraphrasticè additum ab Interprete vulgato, ad exprimendam finitam messem, postquam grana in horreis condi solent. Quod per anticipationem dictum putat, quia necdum perfectâ messe, & plurimis adhuc manipulis in area existentibus, facta sunt quæ in hoc capite habentur. Nam iacuit Boozus prope aceruum manipulorum, eratque ibidem magna hordei copia ex qua Boozus Ruthæ sex modios mensus est. Vnde concludit, quòd quæ in hoc 3. cap. habentur, contigerunt sub finem messis, quando trituratione aut flagellatione peractâ, frumenta ventilantur. Profectò adsentirem Saliano, cuius eruditio, ingenium, iudicium mihi valdè adridet; nisi

[Margin: Salianus. *Saliani solutio reijcitur.*]

det; nisi Vulgatum deserere videretur, & Hebræum ac Græcum codicem potiùs sequi. Sanè ex Saliani interpretatione colligitur, Vulgatum pro finita messe, & nondum trituratâ, nec in horreis conditâ; iam in horreis condita fuisse, non satis fideliter transtulisse: quippe qui paraphrasticè addidit, *hordea & triticum in horreis condita*, cùm nondum ventilata erant, nec condita in horreis. Et quidem cùm ventilationis tempore Rutha iacuit ad pedes Boozi iacētis prope manipulos, nondum hordea & triticum in horreis condita erant; die autem proximè sequenti ad portas ciuitatis de nuptijs pactum est; nec post huiusmodi pactum aut celebrationem sponsalium aut nuptiarum, verosimile est, Rutham cum sponsi aut mariti puellis, spicilegio aut messioni dedisse operam: malè igitur de Rutha dixit Vulgatus v. illo 23. præcedentis capitis: *Et tamdiu cum eis* (Boozi puellis inquam) *messuit, donec hordea & triticum in horreis conderentur.* Ergo aut deserendus est Vulgatus, & præferendus Hebræus & Græcus codex; aut dicendum, quòd postquam hordea & triticum in horreis condita sunt, adhuc hordea in areis Boozi ventilantur: & Rutha in socrus suæ domum reuersa exinceps ad spicilegium non reuersura, ab illa iubetur, vt descendat in aream in qua adhuc tunc Boozus illâ nocte hordei aream ventilat. Quod quidem specie tenus difficile videtur; re autem penitiùs & eruditiùs perspectâ, facilè & expeditum.

Ruth 2. v. 23.

5. Porrò (vt opportunè hîc ex Varrone Sanctius obseruauit) antiquo illo æuo, & nostro multis in locis, & passim in noua Hispania, messes cum spicis ac stipulis condebantur primùm in horreis, seu locis laxè spatiosis, è quibus cùm vsus venerat, extrahebantur, & aut in area terebantur, aut prope horrea virgis excutiebantur, dein vento, aut vanno purgabantur. Itaque cùm Rutha venit ad socrum Noëmi, v. illo 23. & messes peractæ erant, & in vastis conditæ horreis: inde autem *hâc nocte* excussa aut triturata hordeorum grana ad præsentem vsum ventilabantur. Quare mirum non est, quòd postquam messes in horreis conditæ sunt, postmodum ventilatio inducatur, quod fiebat sæpè, prout annonæ necessitas postulabat. Quod autem dicantur horrea, non tantùm in quibus grana, sed etiam in quibus messes conduntur, & adseruantur, canit Tibul. li. 2. eleg. 6. *Distentet spicis horrea plena Ceres.* Mitto quosdam apud Dionysium hîc, qui censent, quòd τὸ *hâc nocte aream hordei ventilat*, significat, non ventilationem, sed festum valdè lautum pro ventilatione peractâ. Inidoneè, opinor, *aream hordei ventilari*, & quidem *in vento noctis*, vt habet Chaldæus, accipitur pro festo ob ventilationem finitam. Dein manipulorum aceruì adaggerati tunc erant in area, in qua Boozus illâ ipsâ nocte dormiuit: ergo ventilatio peracta non erat. Denique post hordea & triticum in horreis condita cap. prædenti vers. 23. serum ventilationis feliciter peractæ festum celebratur. Sanè festum opportunius esset pro tota messe, & granorum in horreis conditione, & adseruatione. Quod quis non videat?

Sanctius. Varro.

Quomodo post messem peractam, area hordei ventilatur.

Tibullus. Carthusian.

Chaldæus.

6. Et hâc nocte aream hordei ventilat.] Chaldæus paraphrastes addit. *In vento noctis.* Nempè nocte proximâ hordeum, quod trituratum aut excussum est, in area ventilatur: nam ventorum flatus nocte crebrior. *Area hordei*, id est, hordeum quod in area tritum iam, & aggestum erat. Non adducar vt assentiam Serario ac Bonfrerio, qui censent, ideò post areæ ventilationem expectandum esse Ruthæ, vt lautiùs cœnatus Boozus eat cubitum, quia post insigne aliquod opus confectum, solent instrui sumptuosiores epulæ. Porrò hæc ventilatio priuata fuit, & ad dies aliquot annonam purgabat, & apparabat, non autem peractæ messis conuiuium de more instruebat, iuxta nuper dicta num. 4. & 5.

Chaldæus.

Serarius. Bonfrerius.

Hæc cœna Boozi ordinaria fuit non solemne epulum.

Vers. 3. Lauare igitur, & vngere, & induere cultioribus vestimentis.

Hinc iam incipit Noëmi pronubam agere, 7.
& sapientem honesti connubij conciliatricem; idcircò Rutham præmonet quid agere, ac fari debeat, vt Boozi animum ad legales nuptias alliciat. Primò iubet vt corpus abluat, quo lauacro illuuiem abstergat ab æstuoso sudore, & spicilegij sudore contractam, & toto mēse velut inolitam. Quin & apud Syros, & loca Palæstinis vicina, frequens est balneorum vsus etiam cultioribus feminis, propter fœtorem à naturâ cognatum calidissimæ illius regionis incolis. De quo eruditè Sanctius & Serarius in Iudith c. 10. vers. 3. & Esther 2. vers. 12. quod in ibi adprobauimus. Ne quid autem inolitatum sordium à naturâ, & ascitarum à spicilegij æstu; adhuc adhæresceret, vt oleum insuper addat, in mandatis dat. Neque adsentiam hîc Feuardentio ac Sanctio qui putant non simplex, sed odoratum oleum ad gratiam adscitum. Porrò quam occultè ire iusserat Noëmi, malè proderent vnguenta odoratè fragrantia. Oleum igitur non ad odorem, sed ad nitorem nunc adscitur: scitum siquidem est, oleum nitorem conciliare. Allegatur Paraphrastes Chaldæus quasi dixerit, *Delibuta iucundè oleas*: at Chaldæus quasi tantùm habet, *Vngeris in oleis*, quod nobis potiùs fauet. Mandat etiam vt deposita viduitatis veste, ornamenta assumat, id est, lautiora vestimenta: nemo enim est vsque adeò pauper ac vilis, qui pro diebus festis ac lætis, in sua tenuitate non habeat mundiores, aut certè minùs sordidas ac detritas vestes. Itaque lotio, vnctio, & aliquis vestium cultus eò tendit, vt speciem Ruthæ concilicet, quò gratior Boozo appareat. Non hîc morabor eos, qui Hebræa ac Græca verba tantùm numerant; & inde reddunt, *Pone vestes tuas super te.* Forsan Rutha tunc nuda & inuestis festinabat è domo egredi, & in aream pergere? iubet ergo minùs viles, & paulò lætiores ac cultiores vestes, quas habebat, assumere. Inde Rabbi Eliezer *vestes sabbati* exscribit, & Chaldæus *ornamenta.*

Rutha ad munditiem vngitur, & ornatur.

Sanctius. Serarius. Auctor.

Non vngitur odorato oleo, sed simplici.

Feuardent. Sanctius.

Chaldæus.

R. Eliezer. Chaldæus.

Sed quorsùm ista, si omnia noctu gerenda erant, gestaq; sunt? Mitto lotionem, & fortè vnctionem, quæ fœtidā illuuiem detergat, & graueolentiam arceat. Ornatus in sublustri etiam lunâ interspicitur, neque vnquā displicet, semper autem adridet, & gratiam conciliat. Et sanè in obscura illa luce, sex illos hordei modios metiri Boozus potuit; ergo & vtcumque Rutham videre cultiorem. Profectò dum Noëmi, nuptiarum conciliatrix, ornatum apparat Ruthæ, 8.

Quare Rutha noctu itura ad Boozum ornatur?

thæ, quemcumque rerum euentum præstruit; præsertim cùm nurui dixerit, quòd Boozus illi indicabit, quid illam facere oporteat: præstabat igitur ad ambiendas nuptias pro quocumque euentu illam non incultam, sed cultiorem misisse, vt ornatus & cultus illi gratiam conciliaret. De ambitiosiori feminarum ornatu, cultu, ac fuco copiosè agebamus in Iudithæ, ac Estheris commentarijs.

Auctor.

9. Varo. Et descende in aream.] Benè præscribit Varo de re rusticâ cap. 51. *Aream esse oportet in agro, sublimiori loco, quam perflare possit ventus.* Palladius. Idem habet Palladius lib. 1. de re rusticâ cap. 36. *Descendere & ascendere sumitur pro ire.* Si ergò area sita erat in loco sublimiori, vt eam perflare posset ventus, quare iubetur Ruth vt *descendat* in aream? Verùm Lxx. interpretes non *descende*, exscribunt, sed *ascende*. Lxx. interp. Serarius. Bonfrerius. Et quidem (vt eruditè obseruant Serarius, & Bonfrerius) sæpè in Scripturâ sacrâ verbum ascendere & descendere, pro ire vsurpatur, siue iter sit decliue, acliuéve. Quin & forsan domus Noëmi, & tota illa vrbecula editior erat aruis. [Non te videat homo.] id est, homo ille, Boozus, inquam, de eo enim præcesserat sermo. Hebræus. Græcus. Chaldæus. Ita Hebræus & Græcus codex, & Paraphrastes Chaldæus: homo enim ille est is, qui esum & potum debet finire, iturus ad locum sibi destinatum, vt somnum capiat; qui locus à Ruthâ notandus erat. *Vocula Donec & vsque non est semper exclusiua.* [Donec esum potumque finierit.] Tritum est voculas *donec*, & *vsque*, aliaque id genus, in sacrâ Scripturâ non semper significare certum tempus, quo completo fiat illud de quo sermo est. S. Hieron. Matth. 1. Quâ de re S. Hieronymus in lib. contra Heluidium plura adaggerat exempla. Legantur expositores ad illud Matthæi 1. vers. 25. *Et non cognoscebat eam donec peperit Filium suum primogenitum.* Sanè cùm in eodem strato ad Boozi pedes eam cubare iubet, verosimilius est, non statim post esum & potum, sed post cubitum, se cognoscendam iussisse. Vndè vsque ad accubitum sollerter Ruthæ latuit, vt ex contextu liquidò constat.

Vers. 4. 5. & 6. Quandò autem ierit ad dormiendum, nota locum in quo dormiat.

10. *Messis Dominus in areà dormit, quare?* Nempè moris erat vt paterfamilias etsi nobilis & opulentus in areis caperet nocturnam quietem, cubans inter manipulos inibi adaggeratos, ne fures nocturni, operarij præsertim, vel finitimi hostes aliquid clam, aut vi de messe subriperent. [Veniesque & discooperies pallium, quo operitur à parte pedum] Hebræus. Græcus. Chaldæus. Lxx. interp. In Hebræo, Græco, & Chaldæo textu nulla fit disertè *pallij* mentio, sicut neque infra vers. 7. indicatur tamen manifestè stragulum, quod pedes operit. Lxx. Interpretes habent *Discooperies quæ ad pedes eius.* Chaldæus, *Discooperies pedes.* Itaque τὸ *pedes* per metonymiam significat, quod ad lecti pedes est, nempe stragulum, seu operculum, quo eius pedes teguntur. Vel vltima pars lecti, ad quam pedes extenduntur, lecti *pedes* dicitur, Hispanè *à los pies de la cama* (sicut etiam ad lecti caput, *à la cabeçera*) Iubet ergo Noëmi quòd Ruth vbi cubantem videat Boozum illò veniat, *& discooperiat pedes*, id est, tantisper remoueat stragulum, quo pedes lecti, vel Boozi (quod idem est) teguntur. Itaque operimentum seu tegimen antiquo vocabulo *pallium* appellatur. De quo eruditè hìc Serarius q. 4. & 7. inibi consulendus. Serarius. [Et proijcies te, & ibi iacebis.] *Rutha cubuit vestita ad Boozi pedes.* Scilicet transuersim ad Boozi ibi cubantis pedes; vel ad pedes lecti, vbi Boozus cubat, quod perindè est: ad pedes, inquam, non ad latus, vt Loti filiæ. Abulensis. Feuardent. Mariana. Sanè non est vnde Abulensis, Feuardentius, & Mariana possint colligere, se nudam proiecisse, quandoquidem qui in areis inter manipulos nocturnam quietem capiunt, rarò aut nunquam vestibus denudentur. Neque Boozus vers. 10. laudaret Ruthæ honestatem in hoc facto, si eam nudam cum nudo anim aduerteret. [Ipse autem dicet tibi quid agere debeas.] Chaldæus. Chaldæus paraphrastes *Ab ipso erit consilium, & tibi in sapientiâ indicabit, quid facias.* Hìc sperat Noëmi Ruthæ nuptias aut cum Boozo ipso, aut de sapienti Boozi consilio, cui ad nutum parere iubet.

11. Hinc non leuis quæstio oritur inter Commentatores, an quæ dicta sunt omnia in hoc vers. 4. rectè suaserit Noëmi, & fecerit Ruth? Catthusian. Dionysius Carthusianus in hoc facto vtramque sceleris ream facit, socrum Noëmi ob periculosum consilium lenocinio affine; Rutham verò propter ignorantiam iuris, quod nosse debuisset. Liranus. Liranus verò Rutham propter ignorantiam excusat, quia Hebræis legibus recèns initiata erat; Noëmi autem accusandam putat, quia quærendi matrimonij modum improbum persuasit. *Innocentia Ruthæ ac Noëmi, auctoritate asseritur.* Alij (quos infrà referemus) in alterutram partem quæstionem ventilant. Verosimilius tamen est, & Noëmi & Rutham à culpâ excusandas. S. Hieron. Quod indicare videtur S. Hieronymus in Matthæi cap. 1. qui Rutham vocat *peccatricem*, non ob hoc factum, sed quia è Moabitide Gentilis. S. Ambros. S. Ambrosius lib. 3. de Fide cap. 5. qui tandem omnia hæc spiritu diuino facta, & ideò peccati expertia censet. Theodoret. Theodoretus in cap. 39. Geneseos. Imperfect. Incertus Chrysostomus homil. 1. in Matthæum. Abulens. Abulensis qui licet Noëmi multis accusauerit, vtramque tamen excusandam censet quæst. 12. & 13. Feuardent. Fauet Stap. Serarius. Subscribit Feuardentius, qui vtriuslibet opinionis sectandæ opinionem lectori facit. Fauet etiam Stapulensis in Matthæi cap. 1. Serarius q. 9. vtramque probat à peccato immunem, ita Martinus del Rio Adag. 171. del Rio. Sanctius. Cornelius. Bonfrerius. Tirinus. Salianus. Esthius. Iunius. Tremelius. Sanctius, Cornelius, Bonfrerius, & Tirinus hìc, & Salianus ann. m. 28. 10. n. 29. Estius in Scholijs. Adde Iunium ac Tremelium apud Serarium. Et sanè in totâ hâc historiâ perspicuè apparet Boozi probitas, continentia, maturitas, pietas, prudentia, iustitia; quis ergo audeat vel in re, vel in modo damnare factum, quod ipse tot elogijs pius ac iustus, attentius ac propius inspectum, sic magnificè laudat? *Benedicta* (inquit vers. 10. *es à Domino filia, & priorem misericordiam posteriore superasti*, &c. Teneo ergo hoc Ruthæ factum suadente Noëmi peractum, & laudatum à Boozo, qui erat continentiæ futuræ vxoris exactor, & adprobatum tot veterum ac recentium auctorum consultissimo suffragio.

12. *Vtriusque innocentia rationes probantur.* Profectò saltem Rutham non deliquisse, mihi in comperto est, & in confesso ferè apud omnes. Porrò ipsa recèns initiata rei Iudaicæ, se totam dirigendam permisit socrui Noëmi, quæ sapiens, pia, ac religiosa erat matrona, quod diuturnâ nouerat experientiâ: ergo prudenter

denter illius consilijs tutò se credidit. Præsertim cùm à Deo dirigeretur hoc coniugiū, vt ex eo progigneretur Dauid, & ex eo Christus Deus, vt incertus Chrysostomus obseruauit. Dein neque Noëmi in re ipsâ, neque in rei gerendæ modo deliquit. Non in re: nam expetebat coniugium, & coniugalem copulam ad suscitandum semen propinquo Mahaloni nuper defuncto, quod non modò licitum erat, sed & ad illum ipsa Rutha ius aliquod ex diuinâ lege habebat, & in Boozo nonnulla erat vicissim obligatio: quin & hoc ipsum eo tempore eximia erga defunctum charitas & misericordia censebatur; & quod ipse Boozus vers. 10. dilaudauit. Obijcis: propinquior alter cognatus erat, cui antè erat ius ad hereditatem, & ad suscitandum semen obligatio, ac proinde prior erat rogandus. Respondent Serarius, Bonfrerius, Salianus fieri potuisse vt ipsa quoque Noëmi ignoraret esse alium propinquiorem, qui prior ad suscitandum Mahaloni semen lege obligaretur; aut in decennali peregrinatione, & tantâ rerum perturbatione oblitam fuisse. Sed esto, id Noëmi scierit, & aduerterit; forsan de flectendo alterius propinqui animo ad istiusmodi cum Moabitide ac pauperculâ muliere coniugium desperauit, prænoscens aut illius duritiem, aut austeritatem, aut fastum, quod euentus postmodum comprobauit. Neque prorsùs nulla erat in Boozo ad istiusmodi connubium obligatio, ad quod tenebatur altero propinquiore renuente. Quare sapienter Noëmi rem totam permittit prudentiæ ac consilio Boozi, quem virum iustum, pium, ac prudentem sciebat, & in suam Rutham valdè inclinatum, quod indicant illa verba: *Ipse autem dicet tibi quid agere debeas.*

Serarius. Bonfrerius. Salianus.

Obiectioni satisfit.

13. *Neque in modo Rutha deliquit.*

Modus verò etsi videatur insolens, & fornicationis periculo obnoxius, cùm Rutha ad Boozum irrepit solito lautior, vnctior, & ornatior, & clam penè lenocinantibus stupro tenebris, sola ad solum, ipsumque cubantem, & vespertinâ cœnâ, largiorique potu exhilaratum, & coniugium ac copulam postulatura; potuit tamen totum hoc absque periculo fieri. Sanè grandæuus erat Booz, eius honestos mores, & probatam diu virtutem ac probitatem Noëmi nouerat, cui meritò fidere poterat nil præter ius fásque adtentaturum fore. Exploratam etiā habebat suæ Ruthæ honestatem, quæ citrà coniugium nihil permitteret non pudicum: ipsa enim disertè nuptias postulauit, aiens vers. 9. *Extende pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es.* Quare, cùm Hebrææ genti non essent vetita clandestina coniugia, ritè illo ipso temporis articulo legitima potuerunt iniri connubia, vel ipsâ copulâ affectu maritali habitâ, quod tantummodo Rutha expetebat. Itaque id totum quod fuisse re innoxium probauit euentus, rectè Noëmi sperare potuit, cui vtriusque probitas, honestas, maturitas diu explorata, & adprobata fuerat. Plura qui volet hâc super re consulat Abulensem q. 12. & 13. & Serarium nostrum q. 9. Reliqui succinctiùs hanc quæstionem tractarunt. Profectò cùm hoc Ruthæ factum ex ijs sit, quæ adiaphora habentur, dexterâ in partem strenua suspicio esto. Itaq; prudenter & innoxiè socrui Noëmi respondere Rutha potuit: [Quicquid præceperis, faciā.]

Abulens. Serarius.

P. Didac. Celada in Ruth.

Hebraicè, *Quicquid dixisti*; alij, *Quicquid dices, faciam.* quod vers. 6. opere compleuit. [Descenditque in aream, & fecit omnia, quæ sibi imperauerat socrus.] Impletionis autem modus versiculis sequentibus subditur, & exponitur.

Vers. 7. Cumque comedisset Booz, & bibisset, & factus esset hilarior.

Nempe ob cœnam, seu epulum ventilatoriū; vel, vt habent Græci codices, *vannatorium*: nam post areæ ventilationem opus est vanno, & cribro ad granum à paleis excernendum, & acerra repurganda. Non putauerim, hoc rurale epulum fuisse solenne: exhibitum enim est non post finitam proximè messem, aut totam ventilationem peractam; siquidem non modicus manipulorum aceruus adhuc in areis adaggeratus iacebat, vbi Boozus cubauit: fuit autem ruralis cœna ordinaria heri, qui ad areæ custodiam cubiturus erat in agro, iuxta suprà dicta nu. 3. [Factus esset hilarior.] Hebraicè, *Et iucundum erat sibi cor eius.* Lxx. interpretes, *Et bonum factum est cor eius.* Hæc autem cordis bonitas est hilaritas, quæ sobrietatis modum non excessit, quem demonstrat modestus cubitus, castitas, prudentia, cautio. [Isseque ad dormiendum iuxta aceruum manipulorum.] Nimirùm in ipsâ areâ, vbi manipuli aceruati erant, videlicet in extremâ aceruorum parte: Hebræa habent, *in extremo aceruí*, quod Pagninus, *in summitate aceruí*, ambiguè expressit. Ecce tibi magnus & opulentus vir in stipulâ cubat, ad Lacedæmoniorum inuidiam frugalis. [Venit absconditè, & discooperto pallio, à pedibus eius se proiecit.] Pro τὸ *venit absconditè*, noster Mariana ex Hebręo legit, *pedetentim*, quietè, inquam; & *discooperuit pallium*, stragulum videlicet quo tegebatur ob nocturnum frigus, sub dio cubans: *& à pedibus eius se proiecit*, iacuit, transuersè, ad illius, quos discooperuerat, pedes: non quidem nuda cum nudo, vt obseruabamus suprà n. 10.

14. *Boozi cœnā non solennis, sed ordinariā.*

Hebræus. Lxx. interp.

Hebræus. Pagninus.

Mariana.

Vers. 8. Et ecce, nocte iam mediâ expauit homo, & conturbatus est.

Non diu inibi Rutha iacuit, nam illis in locis (vt notauit Serarius) messis tempore tam citò contenebrat, neque ante densiores tenebras, & altum Boozi somnum, ad illius accessit stratum, cùm eam pedes discooperientem, & ibi iacentem non viderit, aut senserit. Sanè nihil eam hactenus dormisse cum interpretibus suspicari liceat: nam cura, ac timor futuri euentus, verosimile est exsomnem reddidisse. Ceterùm *mediâ nocte* euigilauit Boozus, non impulsus à Ruthâ vigilante, vt Abulensis quæst. 18. existimauit; ne molesta esset suauiter dormienti homini, cuius gratiam tunc potiùs ambibat. Sanè grandæuo homini, gnauo, ac minimè somnolento breuior somnus est. Aliquis forsan strepitus, & cura de messe à furibus seruanda illum excitauit.

15. *Serarius. Ante colloquium cum Boozo Rutha nihil dormiuit.*

Abulens.

Expauit homo, & conturbatus est.] Quidam apud Serarium quæst. 6. putant, *pauorem* illum fuisse cum *tremore*; alij Græcum verbum, *ecstasim* vertunt. τὸ *conturbatus est*, Pagninus ex Hebræo vertit, *inclinauit se*, Rabbini, *apprehensus*

16. *Serarius.*

Pagninus. Rabbini.

apprehensus est, vel *seipsum complexus*, vel *tetigit*, *contrectauit*, vel *manibus vndequaque circumactis palpauit*. Quæ omnia indicant ingentem conturbationem & ex eâ natum angorem, sollicitudinem, palpationem, & languefactionem. Sed vnde natus pauor, horror, tremor, & frequens vndequaque manibus tactio? An quia merè euigilauit è somno expergefactus? minimè. Sed quoniam *vidit mulierem iacentem ad pedes suos*. Vnde vocula illa *que* (cùm dicitur, *viditque*) quam Pagninus & Lxx. vertunt, *&*, non est copulatiua, sed rationalis; reddit enim rationem, quare Boozus derepentè expergefactus, & sciens se solum ijsse cubitum, in eodem tamen strato aliquem iam sentiret, quisnam esset nesciens, aut quâ de causâ illùc accesserit. Est siquidem familiare recens à somno excitatis, ad subita, inopinata, & insperata vehementer expauescere. [Viditque mulierem iacentem ad pedes suos.] *τὸ vidit*, interpretari potest, *sensit*, sic Iosephus: nam visus pro quouis sensu poni, infrequens non est in Scripturis Exodi 20. vers. 18. & Genes. 3. v. 6. estque Hispano idiomati familiare: Vide quàm sit hoc frigidum, quàm fœtidum, quàm canorum. Quin & ad obscuram lunæ ac siderum lucem, rectè videre potuit feminam esse ex muliebri peplo, comâ, facie; internoscere autem non potuit, quænam esset, quâ de re iterùm agetur n. 17. Chaldæus paraphrastes sic præfata verba exscribit, & exponit: *Et fuit in medio noctis, & miratus est vir, & mollificata est caro eius sicut rapum ex tremore*: aspexit enim ad vsitatam Rabbinis vocem *laphath*, aut *liphtha*, quæ *rapum* significat, quam ad carnis mollitiem ex subito expergiscentis pauore refert: nam homo pauore exanguis, quodammodò liquefit. Forsan *rapi* similitudinem aptiùs ad colorem, quàm ad mollitiem retulisset: nam qui ad subita & inopinata præ timore pauescit, simul etiam expallescit, aut exalbescit à sanguinis recessu, quod potiùs quàm mollitiem *rapi* similitudinem vtcumque referret. Pro *τὸ iacentem*, aliqui Interpretes habent, *dormientem*; sed *dormire* sumitur pro *iacere* in lecto ad dormiendum: neque enim crediderim perbreui illo tempore Rutham dormijsse.

Vnde Boozo tantus pauor, tremor, & angor?

Pagninus. Lxx. interp.

Iosephus. *Quomodo Boozus noctu vidisse dicatur.*

Chaldæus.

Vers. 9. Et ait illi: Quæ es?

17. Cùm vers. præcedenti de Boozo dictum sit, *Viditque mulierem*, & nunc interrogarit, *Quæ es?* indubium aliquis existimare posset, Boozum priùs cognouisse mulierem esse, quæ ad illius iacebat pedes in eodem strato, cumque dubiâ luce mulierem esse sentiret, quænam illa esset, minimè cognouisse: quare modo interrogat, *Quæ es?* Verùm in Hebræo pro *τὸ vidit mulierem*, tantùm habetur: *Et ecce mulier*, quod non exprimit, an, quam videbat seu sentiebat, mulierem, esse mulierem internosceret: potest enim quis ad malignam lucem reipsâ videre mulierem, & non cognoscere an mulier sit, an res aliqua animata, aut exanima. Neque item ex interrogatione sequenti (*Quæ es?*) in Hebræo satis id colligi potest, cùm Hebræa vocula, מי *mi*, *quis*, vel *quæ*, verti potuerit Hispanè, *quien es?* quod ambiguum est ad feminam, & ad virum. Vnde Rabbi Salomon exscribit: *Quid tu es?* Non satis in alterutram partem inclino, à nostro sapientissimo Ioanne Maldonato alibi edoctus quod loci exponendi ambiguitas ipsa, aliquando pars Scripturæ est. Verùm quia Chaldæus paraphrastes habet: *Quæ tu filia mea?* & Vulgatus ait, quòd Booz *vidit mulierem*, & interrogauit, *Quæ es?* non, *quis*, aut *quid tu es?* in eam sententiam propendeo, quæ censet, cognouisse, esse mulierem, ad sublustrem lunæ ac siderum sub dio lucem, nec cognouisse, quænam illa foret. Non tamen assentiar Abulens. q. 18. qui putat, quòd Vulgatus interpres hic verba scripsit, non quæ Boozus nunc Ruthæ dixit; sed quæ inuentæ posteà veritati congruerent: præstat enim præuaricationis notam Abulensi quàm Vulgato inurere.

An Boozus cognouerit Rutham, antequam illa loqueretur?

Maldonatus alias expensus.

Chaldæus.

Abulens.

Ego sum Ruth ancilla tua: expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es] Grande hinc quidem apud Commentatores litigium, quid Ruth petierit illâ loquendi formulâ, quæ symbolicum quid, ænigmaticum, aut potiùs prouerbiale redolet. Et vt certa ab incertis secernamus, nemo est adeò stolidus ac truncus, qui hactenùs censuerit, Rutham his verbis fornicarium postulasse coitum. Potrò licet comptior & vnctior accesserit ad Boozi stratum, & sub eodem stragulo iacuerit; tempusque sollicitè captauerit, quando post lautiorem esum, & largiorem potum res Veneris procliuior esse solitat, præsertim lenocinantibus stupro tenebris; tamen id *propinquitatis* iure exambijsse, quia Boozus eius redemptor erat, cui competebat defuncti improlis mariti, & hereditatem adire, & legitimum semen suscitare; ridiculum foret ac ineptum. Idcircò & re ipsâ, & prouerbiali loquendi modo attentiùs explorato, conuenit inter expositores, sibi debitas iure *propinquitatis* nuptias simul postulasse. Exinde (nisi valde fallor) leue inter commentatores hâc super re dissidiū est. Nam per illa verba, *Expande pallium tuum super famulam tuam*, aliqui (si eorum verba penitiùs considerentur) putant, eo modo loquendi primariò petijsse tutelam, non quamcumque, sed cui maritus est vxori obnoxius connubij debito: alij censent primò copulam postulasse, sed maritalem; denique alij primò petijsse nuptias lege sibi debitas *propinquitatis* iure; & prouerbiali illo loquendi modo, & facto ipso cubationis sub eodem stragulo, significasse non detrectaturam soluere quod coniux coniugi debet connubij iure. Itaque auctorum nemo non fatetur, aut postulasse tutelam maritalem, aut copulam coniugalem, aut legale connubium, quod præscriptis verbis satis cautè, pudoratè ac pudicè expressit. Quod etiam adnotauit R. P. M. Ioannes de Silueira, locuples auctor, tom. 1. l. 1. cap. 5. quæst. 49. Veniamus ad claranda verba, symbolico ac prouerbiali nubilo subobscura: de re enim litigium aut nullum, aut perexiguum est. 18.

Nemo est, qui fornicariam copulam petijsse Rutham existimet.

P. M. Silueira.

19. Itaque præscripta Vulgati verba; *Expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es*, Pagninus & Caietanus adsimiliter exponunt. Vatablus, *Expande oram pallij tui*. Mariana ex Hebræo, *Expande alam tuam*. Lxx. interpretes, *Et circumpones alas tuas super seruam tuam*. S. Hieronymus in Osee proœmio, *Expande pinnam pallij tui*. Ioannes Isaac, *Expandas gremium super ancillam tuam*. Chaldæus paraphrastes

Pagninus. Caietanus. Vatablus. Mariana. Lxx. interp. S. Hieron. Io. Isaac. Chaldæus.

paraphraſtes eandem rem modeſtiſſimè expreſſit: *Vocetur nomen tuum ſuper ancillam tuam, ad accipiendum me in vxorem.* Serarius quæſt. 7. ex Arabico, *Expandas arcanum tuum*, vel *abſconditum tuum.* His præmiſſis huiuſmodi adagialis formulæ ſignificantia, & germanus ſymbolici ſermonis ſenſus, extricandus & expediendus eſt.

Arabicus. Serarius. *Variæ tranſlationes.*

20\. Quidam cenſent per hanc *pallij expanſionem* primariò concubitum coitumve ſignificari, & à Ruthâ expeti, copulam, inquam, non inuerecundam & fornicariam, ſed legitimam ac coniugalem, cognationis iure debitam, ita Abulenſis qu. 10. neque quidquam aliud intendit re ipsâ, tametſi id pinguiori ſtylo, & verbis non ſatis verecundis exponat. Adſentiunt aliqui apud Liranum, & auctor hiſtoriæ ſcholaſticæ, Dionyſius Carthuſianus, & Ioannes Mariana. Itaque *τὸ Expande pallium ſuper famulam tuam*, Hebraicè *expande alam tuam*, Græcè, *circumpones alas tuas ſuper ſeruam tuam*, vel *expandas gremium*, ſeu *arcanum tuum*, copulæ petitionem videtur primariò ſonare; etſi non qualemcumque copulam, ſed coniugalem, dum viri *alam, gremium*, ſeu *arcanũ* vel *abſconditũ* expoſcat, quò ſpectare videtur veſtium ornatus, & vnguenti lenocinium. Hæc expoſitio in eo mihi valdè diſplicet, quod ante vllam matrimonij mentionem, nimis inuerecundum fuiſſet copulam poſtulare: quod pudicus Booz confeſtim in Rutha non ſic magnificè laudaſſet. Copulam itaque tectius petijt, ſed non niſi tanquam aliquid matrimonij contractum conſequens, eiuſque effectum ac ſequelam ad aſſequendum illum finem ſeminis defuncto marito ſuſcitandi, quem ipſa intendebat, ad quem finem comptior, vnctior, & ornatior venit, vt marito quem ambibat, gratior appareret.

Abulenſ. *Quidam apud Liranum.* Hiſt. Schol. Carthuſ. Mariana. Hebræus. Græcus. *Rutha non primò petijt copulam.*

21\. Alij cenſent, quòd huius parœmiæ explicatio eſt, ſuſcipe me in tuam tutelam: & quia mariti eſt fouere & tueri vxorem non ſecus ac proprium corpus, quod pallio ſuo tegit, ideò ad contrahendi matrimonij indicium tranſlata locutio. Ita parœmiam exponunt, non Vatablus ex Chaldæo (vt vult Mart. del Rio, Adag. 171.) ſed aliqui apud Vatablum, ipſe inibi Martinus del Rio, Serarius qu. 7. Salianus ann. m. 2810. num. 31. (vbi aliam etiam interpretationem mox referendam amplectitur) Menochius, & Tirinus. Itaque hi auctores volunt, quòd Rutha Boozum maritum poſtulauit, petitâ eius *alâ*, protectione, defenſione, gremio, fotu, quæ per auium alas ſignificatur, à quibus prouerbij huius originem deducunt. Sic cap. præcedenti verſic. 12. dixit idem Boozus: *Ad quem* (Deum Iſraël) *veniſti*, *& ſub cuius confugiſti alas*, & Pſalm. 16. verſic. 8. *Sub vmbrâ alarum tuarum protege me.* Pſalm. 35. verſic. 8. *Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum ſperabunt.* Pſalm. 56. verſ. 2. *In vmbra alarum tuarum ſperabo.* Pſal. 90. verſ. 4. *Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis eius ſperabis.* Huc ſpectat Chriſtus Matth. 23. verſ. 37. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti.* Fateor per *alas* in ſacris Biblijs tutelam ac protectionem congruâ metaphorâ ſignificari, ſed ad rem præſentem non valdè idoneâ: quia vniuerſatim protectionem ſonat, & ambiguis verbis, ac per dubias ambages ſumma rei, id eſt, connubium malè expetiuiſſet: quod ex iam iam dicendis ampliùs claratur, & roboratur.

Vatablus. Chaldæus. Mar. del Rio Serarius. Salianus. Menochius Tirinus. *Per pallium, ſeu alam hic non intelligitur protectio maritalis.* Ruth 2. Pſal. 16. Pſal. 35. Pſal. 56. Pſal. 90. Matth. 23.

22\. Ego quidem formulam huius prouerbij, *Expande pallium tuum* (vel *alam tuam*) *ſuper famulam tuam*, aliunde originem petēdam arbitror, nempè ex iure connubiali ad eiuſdem thori conſortium: ita Liranus, Vatablus, Sanctius, Bonfrerius, Cornelius hic, & Salianus ann. m. 2810. n. 31. Porrò cùm ex matrimonio contracto coniuges habeant ius vtendi eodem thoro ad coniugalem actum, nunc expetit Rutha *expandi pallium*, ſiue ſtragulum, ſtratiuè operculum (quod *pallij* nomine hîc intelligitur) quo Boozus operiebatur, ſuper ſe, eodemque cooperiri; ſiue ius ſibi per ipſum dari eiuſdem thori, inito ſcilicet matrimonio, & intra ipſum recipi; à quo, donec ipſe Boozus matrimonio conſenſum præberet, ipſa excludebatur. Probat Bonfrerius, quia is videtur eſſe ſenſus & mens Vulgati interpretis, cùm vertit *pallium*, etſi *ala* ſit in Hebræo, & Græco, vox autem *ala* aptiùs tutelam ſignificat) Sanè Rutha ſocrus ſuæ iuſſu, ſeſe inſinuauit ſub thori ſtragulum, in quo Boozus cubabat, quod *pallij* nomine Vulgatus expreſſit; ſub idem ergò *pallium* vltrò admitti nunc expetit, id eſt, ad eundem thorum, & connubium ſibi *propinquitatis* iure debitum. Idcircò Vulgatus abſtinuit à voce *alæ*, quæ protectionem explicatiùs ſignificat, & *pallium*, ſeu ſtragulum aut thori operculum poſuit, quò non tam maritalem protectionem, quàm lecti ſtragulum ſignificaret. Dein vox כנף *canaph* in Hebræo, & Græca πτέρυγιον, pro quâ *alam* exſcribunt LXX. Interpretes, non ſignificat *alam* hominis, quâ metaphorâ intelligi poteſt protectio, ſed *alam*, ſeu oram *pallij*, ſeu ſtraguli: ſi quidem perſæpè extrema ora veſtimenti *ala* appellatur. Et ſanè cùm de re vxoriâ ſermo eſt in Biblijs, in hâc acceptione *ala* accipitur. Deuter. 22. v. 30. *Non accipiet homo vxorem patris ſui, nec reuelabit operimentum eius*, Hebraicè, *alam patris ſui.* Et cap. 27. v. 20. *Maledictus qui dormit cum vxore patris ſui, & reuelat operimentum lectuli eius*, rursùs in Hebræo habetur, *reuelat alam patris ſui.* Quod autem *ala* ſignificet *oram pallij*, probat Martinus del Rio Adag. 171. ex 1. Reg. 24. verſ. 4. & Aggæi 2. v. 15. Ecce tibi *ala* ſumitur pro ſtragulo, ſeu *pallio*, aut thori *operimento*, non pro tutelâ, aut protectione. Indè Vatablus habet *oram pallij*, & Hieronymus, *pinnam pallij.* Itaque Rutha, quæ ſub idem cum Boozo *pallium*, ſeu thori ſtragulum iacebat, cum iure propinquitatis expetit, vt Boozus vltrò ad illam extendat *oram*, aut *pinnam pallij*, vel ſtraguli, aut operimenti, petit ius ad eundem thorum, quæ eſt honeſta matrimonij petitio. Quod perſpicuè pariter ac modeſtè expreſſit Chaldæus pulchrâ paraphraſi: *Inuocetur nomen tuum ſuper ancillam tuam*, nempè vt dicaris maritus meus, vt ego dicar vxor tua, appeller Rutha Boozi, quemadmodum vocatur Hectoris Andromache, Martia Catonis, Calphurnia Cæſaris. Sicut Iſaiæ 4. v. 1. *Tantummodò inuocetur ſuper nos nomen tuum, aufer opprobrium noſtrum.* Hiſpanè *llamẽme la de ſulano.*

Liranus. Vatablus. Sanctius. Bonfrer. Cornelius. Salianus. *Rutha per expanſionem pallij expetit admitti ad eiuſdem thori conſortium.* Bonfrerius. Hebræus. Græcus. Deuter. 22. & 27. Mar. del Rio 1. Reg. 24. Aggæi 2. Vatablus. S. Hieron. Chaldæus. Iſaiæ 4.

23\. Notat Liranus apud Hebræos fuiſſe nuptialem conſuetudinem, vt ſponſus contrahens ſponſalia

Liranus.

Rio suprà. Sanctius. sponsalia, vestis extremum imponeret sponsæ. Sed vellem cum del Rio, quòd hunc morem Lyra probasset. Addit hîc Sanctius, vt Ruthæ factum excuset, & honestet, ideò eam sub eodem cum Boozo iacuisse stragulo, quia illud

Reijcitur Lyra, & Sanctius. audierat ambiendi matrimonij debiti signum esse legitimum; & quia ille defuncti mariti *propinquus* est, orate se, quod lex iubet, id voluntate vt faciat, & expanso stragulo, seu thori *pallio* iuxta patrium morem id se facturum spondeat, aut fecisse significet. Verùm nunc etiam vellem, vt vir eruditissimus hunc fuisse legitimum contrahendorum sponsalium morem alicundè probaret. Sanè quasi inusitatum, nec specie tenus satis pudicum, passim auctores mirantur, & ad Dei inspirationem confugiunt, vt factum excusent. Quale enim est, vt (cùm aliæ viæ suppetunt magis planæ & honestæ) vidua mulier vnctior & comptior in viri thorum clam irrepat, non rarò passura repulsam? *τὸ propinquus*, exscribitur *redemptor*, vt suprà.

Vers. 10. Et ille: Benedicta, inquit, es à Domino filia.

24. Ruthæ factum vsque adeò ab insolentiâ, aut impudicitiâ abfuit, vt Boozum meruerit laudatorem, & eximium encomiastem, Boozum inquam, sapientiâ, probitate, prudentiâ, & castimoniâ prælustrem. Et quia videri posset Rutha in eius thorum clam irrepens, minùs pudicè egisse, postquam cuncta à Deo prospera illi precatus est, illius quoque eximiam pudicitiam deprædicat, aiens: [Priorem misericordiam posteriore superasti, quia non es secuta iuuenes pauperes siue diuites.]

Quare Ruthæ factum Boozus laudauit. Duo scilicet in Ruthâ Boozus nunc prædicat, & in iuuenili viduitate castimoniam, & fidelem amorem erga maritum, tam viuum, quàm vitâ functum. Fuit enim eximiæ continentiæ documentum, quòd neque dudum in patriâ, neque nunc in Iudæâ, ætate sibi suppares iuuenes in matrimonium quæsierit. Quæsierit autem potiùs mariti defuncti *propinquum*, etsi grandæuum, & ætate disparem; inde perspicuè apparet, non tam sibi consulere studuisse, quàm marito defuncto, ne illius nomen in suâ familiâ penitùs deleretur. Itaque prior Ruthæ misericordia, seu beneuolentia erga Mahalonem coniugem fuit, eum peramanter dilexisse, & obsequenter coluisse viuentem, vt decuit matronam honestam. Sed post eius mortem eius beneuolentia prænituit, siquidem postquam iusta coniugi defuncto persoluit, nurum Noëmi aluit, & charæ patriæ ac cognatione valedicens, contempsit in Moabitide iuuenum connubia, & viri grandæui nuptias sic sollicitè ambit, vt marito suo semen excitet, ne eius nomen in suâ extinguatur familiâ, quod magni beneficij, pietatis, ac misericordiæ loco habebatur.

Vers. 11. Noli ergo metuere, sed quidquid dixeris mihi, faciam tibi.

25. Ambigere potuit Rutha, an fortè Boozi animus foret a nuptijs alienus, atque illam vt potè ex Moabitico genere Israëlitis exoso, re inopem, omnique auxilio destitutam, ducere nollet; cùm statim non respondisset ad illius votum. Ergo his verbis ambiguitate, & inde repulsæ metu eam eximit. [Scit enim omnis populus qui habitat intra portas vrbis meæ, mulierem te esse virtutis.] Priorem illam sententiam, *Scit omnis populus qui habitat intra portas vrbis meæ*, accepit Vulgatus interpres synedochicôs, vt intelligatur vniuersa ciuitas, seu quicquid intra portas suæ vrbis continetur. Vnde Pagninus habet, *Scit tota ciuitas populi mei*. Lxx. Interpretes, *Nouit vniuersa tribus populi mei*. Hispanè, *es cosa sabida en toda la ciudad*. Verùm quia Hebraicè habetur, *Scit omnis porta populi mei*, quia ad portas erant fora, & fiebant conuentus, inde putat Mariana significari per *portam* conuentuum multitudinem, apud quam Rutha erat in laude. Quare nonnulli apud Vatablum non rectè vertunt, *Scit vniuersus Senatus popularium meorum*, quibus fauet Chaldæus paraphrastes, qui habet: *Nam manifestum ante omnes sedentes portæ Sanhedrim magnæ populi mei*, nempè iudices, ac Bethlehemiticæ vrbis primores.

Apud quos erat in laude Ruth. — Pagninus. — Lxx. interp. — Hebræus. — Mariana. — Vatablus. — Chaldæus.

Mulierem te esse virtutis.] Hoc est, probam, virtute præditam, gnauam, sedulam, fortem, strenuam, quod Hebræum חיל *chail* significat nempè viraginem, id est, masculam virtute feminam. Quare Lxx. interpretes apud Cornelium habent, *Mulierem potentem*, seu *virilem*. Neque putauerim per *τὸ virtutis*, non significari etiam animi habitum ad rectas actiones inclinantem: nam cap. sequenti v. 11. vbi dicitur, *Vt sit exemplum virtutis*, pro virtute seu probitate accipitur eadem Hebræa vox: & similiter Psalm. 83. v. 8. *Ibunt de virtute in virtutem*. Accinit Chaldæus paraphrastes: *Manifestum est quòd mulier iusta tu, & est in te virtus ad aspiciendum lucernam præceptorum Domini*. Quæ verba probitatem etiam, ac religionem sonant. Aduerte, hunc modum loquendi, *mulier virtutis*, esse Hebrææ linguæ idiotismum. Hebræi enim loco adiectiui abstractum in regimine ponunt, scilicet templum sanctitatis, id est, templum sanctum; vir fortitudinis, hoc est, vir fortis, &c. 26.

Lxx. interp. Cornelius. — Rutha. 4. *Rutha dicitur mulier proba, strenua, virilis.* — Psal. 83. — Chaldæus.

Vers. 12. Nec abnuo me propinquum, sed est alius me propinquior.

Scitè hîc obseruat noster Iacobus Bonfrerius, non indè colligi, illum alterum arctiori consanguinitatis gradu coniunctum cum Mahalone fuisse: certus enim debuit esse ordo in æquali etiam gradu. Accidere enim sæpè poterat, vt mariti sine liberis defuncti, plures essent in æquali consanguinitatis gradu, putà fratres, patrueles, &c. Consule eundem Bonfrerium in Deuter. cap. 25. vers. 5. Ergo debuit primò offerri matrimonium ei, qui propinquiori gradu, aut potiori eiusdem gradus ordine, erat defuncto marito coniunctior, cui iure propinquitatis competebat bona defuncti cum eius vxore accipere, ad illius semen in illâ familiâ suscitandum. Quærit hîc Sanctius cum Abulensi, an Ruth teneretur maritum quærere ex defuncti Mahalonis familiâ, etiam si frater non esset: & an etiam propinquus, qui non erat frater, teneretur lege suscitandi seminis defuncto sine liberis cognato. Quâ de re commodiùs agetur ad cap. 4. in Commentario litterali. §. 242. à num. 10. 27.

27. Bonfrerius. — *An ille propinquus esset in coniunctiori consanguinitatis gradu.* — Deuter. 25. — Sanctius. Abulensis.

Verſ. 13. Quieſce hâc nocte, *id eſt,*

28\. Dormi hâc ſpe ſecura, citò enim, hoc eſt, ſequenti die negotium abſoluetur. [Et facto mane ſi te voluerit propinquitatis iure retinere, bene res acta eſt: ſin autem ille noluerit, ego te abſque vllâ dubitatione ſuſcipiam] Lxx. Interpretes, & Hebræus textus: *Si redemerit te, bonum, redimat: ſi autem noluerit redimere te, redimam te ego.* Mirum non eſt eum appellari *redemptorem*, cui ob propinquitatem ius eam redimendi, ſeu vindicandi competebat. [Bene res acta eſt.] pro his omnibus verbis Hebraicè tantummodò habetur טוב *tob*, id eſt, bonum, nempe bonum eſt, ſeu benè eſt. ita Hebræi, Græci, & Chaldæi codices, vt mirum ſit aliquos ex Rabbinis nomen *tob*, non quaſi appellatiuum; ſed tanquam nomen illius propinqui proprium vſurpaſſe, aientes: *Salmon, Elimelech, & Tob fratres fuerunt.* Nugæ.

Lxx. interp. Hebræus.
Tob *non eſt nomen proprium, ſed appellatiuum.*
Hebræus.
Græcus. Chaldæus. Rabbini.

Verſ. 14. Dormiuit itaque vſque ad noctis abſceſſum.

29\. In Hebræo eſt, *Vſque mane*, nempè donec diluceſcere inciperet, id eſt, ad primum exortum auroræ. Vnde ſubditur: *Surrexit itaque* Ruth *antequam homines ſe cognoſcerent mutuò.* [Et dixit Booz: Caue ne quis nouerit quòd huc veneris.] Vox illa *Booz* non eſt in Hebræo, ſed peritè eam Vulgatus, & Lxx. interpretes ſuppleuerunt, ne τὸ *ſurrexit*, ad Rutham, quæ proximè præceſſerat, referatur. In Latino ad narrationis perſpicuitatem opus fuit huius ſupplementi cautelâ non in Hebræo, vbi τὸ *Surrexit*, eſt verbum femininum; & ſic referendum ad Rutham; verbum autem *dixit*, maſculinum eſt, quare neceſſe eſt, vt eius ſuppoſitum ſit Boozus. Etſi liquidò conſtat, quòd Boozus dixerit, *Caue ne quis nouerit quòd huc veneris*, Chaldæus paraphraſtes cenſet, à Boozo id dictum ſuæ familiæ, non Ruthæ; *Dixit*, inquit, *pueris ſuis.* Lxx interpretes, & Hebræus ambiguè rem denarrant: *Non ſciatur quòd venerit mulier ad aream.* Verùm ex circumſtantijs ſatis conſtat non alteri quàm Ruthæ Boozum dediſſe hoc mandatum. Alioqui ſi id reſciuiſſent famuli, etſi impoſito rei ſilentio, quàm facilè rumuſculus foras prodijſſet: à domeſticis enim ſilendus rumor citiùs in vulgus prodire ſolitat. Profectò ſi famuli tunc adeſſent, illi potiùs quàm herus ſex illos hordei modios metirentur. Sanè Boozus hâc ſecreti cautelâ, & ſuæ, & mulieris famæ prudenter conſultum voluit. Eò enim ſollicitiùs ſeruandum erat ſecretum, quò homines ad ſiniſtram ſuſpicionem procliuiores ſunt, nec hactenus conſtabat, an ille alter propinquus eam eſſet accepturus, quem fornicationis ſuſpicio cum Boozo valdè retardaret. Itaque Vulgatus interpres attentis rei circumſtantijs fideliùs ſenſum expreſſit.

Hebræus. Lxx, interp.
Ruthæ, non famulis ſilentium Boozus indicit.
Chaldæus.
Lxx. interp. Hebræus.

Verſ. 15. Et rursùm: Expande, inquit, pallium tuum quo operiris, & tene vtraque manu.

30\. Noluit beneficus Boozus Rutham mittere vacuam ad ſocrum ſuam: ſed alio etiam pignore ipſius roborare ſpem de re ſollerter gerendâ. Scitè obſeruat Serarius hìc quæſt. 4. & 7. *pallium* eſſe generale vocabulum. Et quidem in comperto eſt apud expoſitores, quòd hìc in Hebræo non eſt illa vox, quæ alibi voci *pallium* reſpondere in Biblijs ſolitat. Hæc enim vox מטפחת *mithpachath* nullibi in Scripturis inuenitur, niſi in hoc loco, vbi *pallium* vertit Vulgatus, & Iſaiæ 3. verſ. 22. vbi *linteamina* exſcripſit, ita etiam Io. Iſaac, Vatablus, & Pagninus, *linteum*; Pentapolitanus Nonnus, *linteum*, ſeu *velamen*; Chaldæus, *ſudarium*; Lxx. Interpretes, ſicut & Vulgatus hic, *pallium* habent; Lutherus, *mantellum*, Druſius, *peplum*; poſteà, *ſuccinctorium muliebre, quod & ſemicinctium*; Biblia regia, *cingulum quod ſuper te.* Per hoc *pallium*, Sanctius intelligit *peplum*, quo honeſtarum mulierum caput velatur: quare Vulgatus habet, *Pallium tuum quo operiris.* Bonfrerius verò per *pallium* hìc minimè intelligendam putat veſtem è craſſiori villo aut lanâ contextam, quæ à capite propiùs corpori applicari ſolet; ſed extimum ſubligaculum, ſeu ventrale antependulum (Hiſpanè *delant al*) quod plerumque è lino, aliquandò è panno mulieres geſtare ſolent, eoque circumcingi: illud enim aptum erat ad hordeum excipiendum, & etiamnum huiuſmodi ventrali nihil non mulieres expromptè recipere, & circumferre ſolent; raro, aut nunquam in peplo, aut pallio quod caput operit. Hæc ſanè interpretatio videtur aptior, quàm generalis vox *pallium* idoneè ad rem nunc amplectitur, & cui plures exſcriptiones fauentiùs adſtipulantur. [Et tene vtraque manu.] Hoc non eſt disertè in Hebræo, ſed *Da pallium quod ſuper te, & tene in eo.* Quaſi dicat: Mecum tene, tu ex vnâ parte, ego ex alterâ: & quoniam Boozus non ſolùm metiebatur hordeum, ſed etiam ex alterâ parte *pallium*, ſeu ventrale antependulum extendebat, & tenebat, ideò neceſſe fuit, illud Rutham vtraque manu tenere, & aptare quod expreſſit Hieronymus.

Serarius.
Pallium *hic ventrale antependulum ſignificat.*
Iſaiæ 3.
Io. Iſaac.
Vatablus.
Pagninus.
Pentapolit.
Chaldæus.
Lxx. interp.
Lutherus.
Druſius.
Bibl. regia.
Sanctius.
Bonfrerius.
Hebræus.
S. Hieron.

Menſus eſt ſex modios hordei.] Lxx. interpretes: *Et menſus eſt ſex hordeorum*, haud dubiè *menſuras*; eas Pagninus expreſſit, etſi in Hebræo non habeantur. Sed quæ eſt hæc *menſura*? Lxx. per *menſuram* abſolutè poſitam ſatum intelligunt, cùm Exodi 16. v. 36. & Iſaiæ 5. verſ. 10. pro *ephi*, quod tria ſata continet, τρία μέτρα, id eſt, tres menſuras, ponant. Chaldæus hìc non tres menſuras, aut modios, ſed ſex hordei ſata. Porrò ſex *menſuræ*, aut ſex *ſata*, aut ſex *modij* (perinde enim eſt) hordei duodecim celemines Hiſpanos continent, ſcilicet vnam hordei fanecam menſus eſt Ruthæ Boozus, quam benè poterat ſibi præſertim portare femina ſpicilegio adſueta, & labori diu ſedula: & quæ nuper verſ. 11. dicta eſt, *mulier virtutis*, id eſt, *potens*, ſeu *virilis*, vt ibidem num. 26. adnotabamus. Hordeum autem leuioris ponderis eſt quàm triticum. Non morabor hìc eos qui cenſent, *ephi* eſſe menſuram minorem ſato aut modio: neque eos, qui in Hebræo *hordeum* non legunt; ſed putant ideò additum, quia pridie ventilatum fuit in illâ ipsâ areâ. Conſule Bonfrerium hìc. Notat Sanctius hìc num. 22. hordeaceos panes maiori in pretio fuiſſe apud Hebræos, quàm apud Hiſpanos, & reliquos Europæos, adeò vt non modò illis veſcatur inops

31.
Lxx. interp.
Pagninus.
Exod. 16.
Iſaiæ 5.
Chaldæus.
Boozus Ruthæ dedit vnam hordei fanecam.
Hic verſ. 11.
Bonfrer.
Sanctius.

turba, sed etiam diuitum, ac nobilium mensæ panibus hordeaceis adornentur, 4. Reg. 4. v. 42. Oblati sunt Elisæo honoris & sustentationis gratiâ hordeacei panes. [Et portans ingressa est ciuitatem.] Cùm in Hebræo non mutetur suppositum, & pro τὸ *ingressa est*, sit verbum masculini generis; Chaldæus paraphrastes habet, *Et ingressus est Booz in vrbem.* Sed quomodo subditur; *Et venit ad socrum suam?* & multa alia ibi narrantur, quæ non Boozo, sed Ruthæ conuenire possunt. Sanè apud Hebræos frequens est per enallagem, generum mutatio: & masculinum genus feminis tribuitur, cùm actionem exercent virilem, qualis fuit vnius fanecæ portatio. Quare Pagninus etsi verbi masculinum genus inuenit, illud in femineum mutauit, &, *ingressa est*, sapienter exscripsit

4 Reg. 4. Hordeacei panes apud Hebræos erant maiori in pretio, quàm apud Europæos. Chaldæus. Pagninus.

Vers. 16. 17. & 18. Quid egisti filia?

32. Hebraicè habetur: *Quæ es tu filia mea?* sic Vatablus, & Chaldæus. Exinde aliqui apud eundem Vatablum in notis, putant, quòd fieri potuit, vt socrus non viderit eam, donec aperuerit ei fores: alij, quia non satis diluxerat, ideoque interrogasse; quænam esset. Aptiùs Hieronymus, & Lxx. Interpretes ex Hebræo vertunt, *quid*, non *quæ*, vt in Hebræo מי *mi* sit positum pro מה Vnde â socru, familiari peramanter voce compellatur, *filia mea*, quasi iam eam agnouerit. [Donec videamus, quem res exitum habeat.] Hebraicè, *Donec cognoscas quomodo cadet verbum.* Indubium est *verbum* hîc vsurpari pro re aut negotio, sicut alibi passim. Verùm Lxx. interpretes negationem addunt: *Quoad tu cognoscas quomodo non cadet verbum.* quasi cadere verbum hîc sit, cassum & inutile fieri, & effectu suo frustrari, quod minimè futurum suspicatur Noëmi. Sæpè τὸ *cadere verbum* in hoc sensu accipitur in Scripturis; neq; is sensus est alienus à verbis quæ subdit: *Neque enim cessabit homo nisi compleuerit, quod locutus est.* Sed potior est prior sensus, & Vulgato conformior. [Nisi compleuerit.] Hebraicè, Græcè, & Chaldaicè additur *hodie.* quasi illâ ipsâ die quæ promiserat Boozus, impleturus esset.

Hebræus. Vatablus. Chaldæus. S. Hieron. Lxx. interp. *Quid sit cadere verbum* Lxx. interp. Hebræus. Græcus. Chaldæus.

---

§. CLXXXV.

Læta in calamitatibus exultatio, est piè gloriosa Iustorum superbia.

1. QVid mirum si durè generosos spiritus Deus tentat: numquam virtutis molle documentum est. Verberat nos & lacerat fortuna. Multa patimur toleratu acerbissima. Non est sæuitia, certamen est: quò sæpiùs adierimus, fortiores erimus, & è peruerso alacriores. Miseri tibi videntur? Nil miserum est, quod in naturam consuetudo perduxit. Paulatim enim voluptati sunt, quæ necessitate cœperunt. Plus territat calamitas, quàm nocet. Fulgur est sine fulmine; oculos sine ictu perstringit. Plus minis concutit, minùs ferit. Pro ipsis ergo bonis viris est, vt esse interriti possint, multùm inter formidolosa versari, & æquo animo ferre, quæ non sunt mala, nisi malè sustinenti. Bene tribulationes sustine, & aduersam fortunam in prosperam refinxisti. Non de mendicitatibus Stoici stuporis micas magnanimæ alacriter tolerantiæ expetimus; ieiuna est secularis eruditio, verba propinat rei exucca, quibus virtus marcet: de cæli potiùs gymnasio, subeundæ strennè calamitatis doctrina saginanda est, quâ animus ad alacrem ærumnarum tolerantiam adipetur; ne consternatur minis ineluctabiliter ingruentibus, sed eas potiùs alacritate deludat, & in contrarium vertat, indè sublimiter auctus, vnde iam propè obrutus credi poterat. quæ est huius §. thesis.

Vir bonus ærumnarum minas alacritate deludit.

Contumacia suadenda non est, edomanda 2.
est, frangenda est. Sic Moyses exodi 9. præduram Pharaonis obstinationem tundere adnititur: *Extenditque Moyses virgam in cælum, & Dominus dedit tonitrua, & grandinem; ac discurrentia fulgura super terram: pluitq; Dominus grandinem super terram Ægypti.* Licet hęc naturalibus caussis proueniant, sæpè tamen Numine irato caussas illas ordinante & acuente, grassantur atrociùs. Hæ itaque ignitæ exhalationes seu fulgura, quæ nubes cum grandine euomebant & detorquebant, coruscando, vrendo, liquando, diuidendo, diruendo, obuia, quæque, noxam grauissimam dederunt Ægypto. Sed quid est, quòd dum atrocior densè *grando* è nubibus torquetur, crebris fulguribus minaciter intermicans, *pluuia* nominatur? Audiendus est inibi Stephanus apud Tilmannum, sic eleganter fatus: *Pluit Dominus grandinem. Pluuia suauis est*, inquit, *grando contundens. Et Deus ipsâ suâ sanat percussione, & nutrit. Vnde fulgura in pluuiam fecit. Fulgur vrit, pluuia nutrit: quia ipsa tribulatio nutrit. Nam & fame corporis Deus animam pascit. vnde: Et alas eos in fame. Ignis ergo & grando mixta pariter sunt: quia dum Deus hominem punit, & signum amoris sui impendit. In igne enim feruor diuini amoris exponitur.* Moralissimè quidem Stephanus. Sanè licet *pluuia* suauis blanda, lenis, ac fœcunda sit, & ad quam terræ vota hianter suspirant, & rigida grando terram verberet, & atrociter contundat, & admixtis fulgurum flammis exurat; manus Domini percussione medetur, qui *fulgura in pluuiam fecit: Fulgur vrit, pluuia nutrit*; sic Deus vrendo nutrit, dum velut è peruerso auxiliatur, & tribulationum flammis vberiùs fœcundat. Scilicet de tribulationis sæuitiâ, putabas grandine acerbiùs tundi, & fulguris ignibus exuri; & tamen excussâ vrendi acerbitate, atque ariditate vstionis, *pluuiâ* velut rore madens, *pluuiâ* nutriris ad virtutum saginam, *pluuiâ* fœcundaris, quò omnes in te sanctitates floreant, vernent, autumnent. Ne sæuas grandinum minas timeas; quarum contusio, medicina est, & floridus virtutum prouentus, liuoris è diuerso stipendium. Sic, sic, inquam, bene tolerantibus *pluit Dominus grandinem!* sic spirituales delicias acerbitatibus condit sapore virtutis.

Exod. 9. v. 22. Stephanus. Psal. 134. vers. 7. Psal. 32. vers. 19. *Deus fulgur exurens in suauem pluuiam facit, quâ suos nutrit.*

Numerorum 11. sacer Historicus de pane 3.
illo Angelorum, siue Manna, ita scribit; *Circuibat populus, & colligens illud, frangebat molâ, siue terebat in mortario, coquens in ollâ, faciens ex eo tortulas.* Quid est; quòd Manna, vt omnis saporis suauitatem cuique ad palati gustum exhibeat, priùs frangendum erat, terendum, & igne coquendum, & subigendum in tortulas?

Num. 11. vers. 8.

Subtiliter

Balduinus. Subtiliter Balduinus; locuples auctor apud Tilmanum ibi, super hac re sic ethicè philosophatur; *Terebat populus in mortario, Manna coquens ollâ. Est olla tribulationis, de quâ Ieremias dicit: Ollam succensam ego video. In olla autem tribulationis per ignem passionis Manna coquitur, quando bonum quod in bonis est, inter mala quæ patimur, magis magisq́; solidatur. Quod tunc quidem fit cùm Deus inter flagella magis diligitur.* Itaque Manna, Manna, inquam, illud, habens omnem saporis suauitatem, Angelici panis vocabulo opinatissimum, & de omnium saporum ad nutum blandimento, arcanè obsequentissimum; priùs frangendum molâ, priùs terendum pistillo, priùs coquendum in ollâ erat, vt saporem explicaret aut affricaret suum. *In olla tribulationis per ignem passionis Manna coquitur, quando bonum quod in bonis, est inter mala quæ patimur, magis magisq́, solidatur.* Hem! condimentum sapidissimi Manna, tribulatio est? Intactum à passione desipit Manna, quod fractione, contritione, *igne tribulationis & passionis* sapit? O magnum ærumnarum sacramentum! Mannæ sapor ineffabiliter arcanus tribulationis stipendium est? Heu, sæpè nobis desipit Manna Eucharisticum, & virtutum exercitium videtur insulsum, & nauseam mouet, quia illud tribulatio patienter tolerata non condit, & ad saporis suauitatem è diuerso erudit! ô tribulationem puta, exquisitum Mannæ cælestis condimentum, sine quo in alium saporem insulsè degenerat! *In ollâ tribulationis per ignem passionis Manna coquitur:* alioquin illud crudum eructas.

Ierem. 1. v. 13.

In ollâ tribulationis per ignem passionis Manna coquitur, & conditur.

4. Familiare cum Deo commercium, & indiuiduum cum eo consortium, boni viri vota occupat, & pectus votiuè implet. Sed qui nescit vnde Deus ad eum veniat, & vnde ad eum vadat, vt dulcissimo Dei consortio fruatur. Audi Moysen Deuteronomij 33. *Dominus de Sinai venit & de Seir ortus est nobis.* S. Augustinus hæc prophetice ad litteram de Christo intelligit. Sina enim, inquit, Hebraice idem est quòd tentatio. Venit ergo Dominus, putà Christus ex Sinâ, id est ex tantatione passionis & mortis. Verùm inibi Stephanus ad rem accommodatiùs locum exponit: *Dominus de Sina venit. Sina,* inquit, *interpretatur tentatio, per quod designatur tribulatio, in qua Dominus electos visitare consueuit.* Ecce tibi vnde Christus ad animam venire dicatur, vt illam visitet, illi adsit, & præsentiæ suæ solatio recreet. Putabas audire, quòd de empyrea cæli sui gloriâ venerit; dicitur autem venire de suæ passionis ac mortis tentatione; & de tribulatione quam anxiè pateris, ad te anxium, ærumnosum, tribulatum. Proprè erat tribulato, qui ait, *Cum ipso sum in tribulatione:* & de ipsâ tribulatione ad tribulatum venire dicitur, vt eum visitet, ei adsit, eumque sumptuosiùs consoletur. *Dominus de Sina, (id est, tribulatione) venit, in qua Dominus electos visitare consueuit.* De tribulatione venit ad nos gloriosus, qui nos de tribulatione, ad beatæ gloriæ suæ coronam euocat: *Veni*, inquit, *de Libano sponsa mea, veni: coronaberis de capite Amana, de mon Seior & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* De tribulatione venit vt repleat gaudio, qui ad æternum gaudium de tribulatione venire facit.

Deutero. 33. v. 2.

S. Augustin.

Stephan. apud Tilmaun. ibi.

Deus de tribulatione ad tribulatum venire dicitur.

Psalm. 90. v. 12.

Cantic. 4. v. 8.

5. Prouerbiorum 8. diuina Sapientia sic clamat Salomonis ore: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia.* Porrò sapientiam parare sibi gloriam & opes liquet experientiâ. Hæc autem sententia significat non quid semper accidat: videmus enim multos sapientes probosque viros esse inglorios & pauperes: sed quid sæpè fiat, factumque sit, præsertim in veteri Testamento, vbi Deus Iudæis, si legi & virtuti studerent, promiserat opes temporales, felicitatem & gloriam terrenam. In nouo verò Testamento sapientibus, id est, probis, qui student mundi contemptui, paupertati, humilitati, & patientiæ in duris calamitatibus, Christus promittit opes spirituales, gloriamque æternam in cælis. Ceterùm epitheton illud *superbæ*, cum dicitur, *opes superbæ*, & si nihil vitio confine significet, cùm superbiam sonare videtur, non sine magnâ emphasi à Salomone apponitur. Quænam est hæc *superba* opulentia, & arcana *gloria* in lege Euangelicâ promissa? Tota in abiectiori humilitate, & calamitatum patientiâ est, & velut aliquis *gloriæ* fastus, & *superba* opulentia illi promittitur? Vverricus apud Tilmannum indidem, sic profundè locum elucidat: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, Superbia ista*, inquit, *est gloria exultantium in Domino, & insultantium mundo, quòd nihil habeat tam pretiosum, vt paupertati valeat comparari Sanctorum. Superbiam istam non damnat, sed remunerat Magister humilitatis. Omninò diues es, si in paupertate gloriaris.* Luculenter sanè magnus hic Doctor, & morum magister! Nimirùm paupertas miseriarum fœcundum conceptaculum est, & tribulationum seminarium: ergo *opes superbæ*, quæ his miseris promittuntur, est quædam *gloria* seu gloriatio in humili calamitate, quæ *superbiam* piè redoleat. Sic enim vir sapiens & probus in egestate & miseriâ hilarescit, ouat, triumphat, vt quasi opulentus, felix, & gloriosius *superbire* videatur. Hæc *superbia*, generosum humilitatis auctarium est, & patienter toleratæ calamitatis nobile stipendium.

Prouerb. 8. v. 18.

Exultatio in calamitatibus, gloriosa quadam superbia dicitur.

Tilmann.

6. Deniquè illud Prouerbiorum 14. *Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat*; sic inibi sæpè aduocatus Galfridus exponit: *Infelix mixtura est, si materia lugubris fallacem sibi induat formam gaudiorum, & effectum lætitiæ caussa tristis vsurpet. Et luctus sanè non mixtus mixit occupabit extrema: quod verò extremum fuerit, erit æternum.* O time meram mundi felicitatem, in quâ exultim gaudes: formam habet gaudij, sed mentitam & fallacem calamitoso incessanter luctu funestè miscendam, *Caussa tristis* est, quamuis lætitiæ speciem præferat: malè ergo *effectum lætitiæ vsurpat.* Nisi tunc tristeris, male tibi ominatum puta: æternâ siquidem tristitiâ miscebitur: Exulta in tribulatione, in orbitate, in penuriâ mundi; istaque, adinstar Rutha ambi, vt cum illâ per tot obstantia pergas ad Deum. Qui sic cum Ruthâ perrexit, & veram Terram promissionis, & perpetuam requiem ac lætitiam inueniet. Hæc, hæc, inquam, quandò miserâ paupertate, & æstuante spicilegij labore magis angebatur, de Boozi ore læta audit, Dei alis peramanter foueri. Quare non sollicitudo Noëmi, sed ipsius Ruthæ calamitas strenuè tolerata, illi *requiem quæsiuit*, & inuenit.

Prouerb. 14. vers. 13.

Galfridus.

Luctus non mixtus, mixti occupabit extrema.

Hic vers. 1.

§. CLXXXVI.

Acrior est tentatio, quæ vitia specie ac nomine virtutis colorat.

1. *Grandius malum est, quod sub aspectu boni latet.*

GRandius malum est omne, quod sub aspectu boni latet: nam obiecta bonitatis species, subdolam malitiam securè defendit. Profectò nullæ sunt occultiores atque nocentiores insidiæ, quàm quæ occultantur in simulatione officij, aut in aliquo celsitudinis nomine, aut in quodam oppansæ virtutis titulo. Sontes asylum quærunt, innocentia satis in conscientiæ sacrario tuta est. Sanè eum qui palam est aduersarius, facilè cauendo vitare possis; & Troianos equus idcircò fefellit, quia formam misericordiæ mentitus est. O caue à vitio, quod virtus penicillo bonitatis colorare videtur.

2. 1. Regum 24. in deserto Engaddi fugitiuus latitat Dauid: eum electâ stipatus manu Saül insequitur, illius sanguini inhians. Et venit ad caulas ouium, quæ se offerebant vianti, eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saül, vt purgaret ventrem: porrò Dauid, & viri eius in interiore parte speluncæ latebant. *Et dixerunt viri Dauid ad eum: Ecce dies de quâ locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis.* (1. Reg. 24. vers. 5.) Operæ pretium autem est, hanc ipsorum militum audire exhortationem, ex attentâ consultatione, & Dauidici ingenij notione ortam; eò quòd exhortationis versuta malitia illustrat Iusti mentem, virtuti peruiam, à vitijs inconcussam. Non enim ita locuti sunt: Ecce qui multa in te molitus est mala, qui necem tuam concupiuit, qui nos immedicabilibus vallauit difficultatibus, sed vbi perspexerunt, quòd hæc omnia negligeret Dauid (pergit Chrysostomus) (S. Chrysost. homil. de Dauid & Saule.) *Allegant illi diuinam auctoritatem; Deus, inquientes, illum tradidit, quò videlicet iudicium à Deo profectum reueritus, promptiùs iret ad homicidium. Non enim, inquiunt, tuam ipsius vicem vlcisceris, Deo subseruis, ac minister es, illius sententiam comprobas. Sed quò magis hæc illi dicebant, eò magis hic pepercit hosti.* Vide subdolam satellitum malitiam, quæ de pietate suffragium malitiæ fabricare conatur; quippè religionem obtendit, vt homicidium extorqueat; Dei obsequium allegat, vt Christum Domini subiecto gladio cruentet. Sciebant, sciebant Dauidis gregales, quod ad rationes humanas, oculorum & aurium cæcus erat: ergo illas tametsi validas benè intermittunt, & religionem, cui vni oculatum animaduerterant, malè obtendunt, vt specie diuini obsequij, quasi vltoris Dei minister, quas cupiunt strages obsequenter perpetret. Verùm Dauid astutioris nequitiæ technas percallens, sinceræ virtuti attentus, *quò magis hæc illi dicebant, eò magis hic pepercit hosti*: nempe hostiliùs auersatus malitiam, quæ falsatâ specie bonitatis, virtutum tectiùs mentitur: quia tantò atrociùs ferit, quantò dissimulatior ex insidijs adoritur. Exinde cædis suasio euasit veniæ persuasio.

Cur species religionis Dauidi obtenditur, vt Saulis perpetret homicidium?

3. Geneseos 22. tandem optatissimus Isaacus nascitur; & Abraham senis cùm esset pater, festinus filij iugulator esse iubetur. Ait enim illi Deus: *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac, & vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum.* (Genes. 22. vers. 2.) Arma naturæ exacuit, omniaque ingeniti amoris tela exhaurit. Nec enim simpliciter dixit: Redde, quem dedi, aut: Macta, quem accepisti, sed; Vnigenitum filium tuum, quem diligis. Ferit animum amoris commemoratione, multiplicat appellationes, quibus flammam acriùs accendat; & vt exploretur eius ardens in Deum fides, omnes effundit in eum naturæ niues. *Offeres eum in holocaustum.* Valdè miratur Seleucïensis Basilius, quòd Abrahamus hanc difficilem præceptionem excipiens, non naturæ vi infractus; *in varias partes consilia partitus sit*, sed quantocyùs ad filium mactandum festinarit; (Basil. Seleuc. Orat. 7.) nec locum dederit rationibus, quæ ab ingenio naturæ renutum & inobsequelam viderentur honestare, quò immolationem vetarent, aiens: *O barbaricas præceptiones! ô imperia à naturæ legibus abhorrentia! filij iugulum reposcor, & filij carnifex esse iubeor.* Cur tandem, cur qui me, vt genitor essem, parricidium iubet admittere? Illiusne filij sanguine dexteram inquinabo, pro quo toties ego Deo manus extedi? Patriisne supplicationibus ante susceptis, ad filij interemptionem obarmat? Certus sum promissionum, quæ mihi, Isaacum, Isaaco meam Deus hereditatem spopondit, maturâ cunctatione explorabo, an hæc præceptio antiquis aduersetur, & illas penitus expungat; ne dum ad Dei obsequium festinare videor, ad impium parricidium inhumanus carnifex citiùs properem.

Non timuit Abraham, quòd filij immolatio ei imputaretur ad culpam

Opportunissimè Veronensis Zeno, dum expedit difficultates Abrahamo obuias ad filium vnicum perimendum; (S. Zeno Ser. 1. de Abrah.) *Nec timuit*, inquit, *ne parricidium ei imputaretur.* Ecce illustre facinus, & aspectabile notamentum virtutis Abrahami, quòd cùm à malè acuto naturæ ingenio, & subdolâ Diabolorum instigatione, tot suppeterent rationes, vt religionem obtenderet, quibus *timeret*, ne ei forsan parricidium *imputaretur* ad culpam, & religione religioni aduersaretur; surdus ad has argutias, intrepidus non *timuerit* filij cædem strenuè perpetrare. Profectò nil nisi violandæ pietatis suspicio, & falsò opinata religio, potuit esse obsequentis propositi titubatio. Vnde meritò notat Zeno, quòd Abrahamus *non timuit, ne parricidium ei imputaretur.*

Genes. 1. nascentis mundi primâ die creauit Deus cælum & terram: terra autem erat inanis 4. Gen. 1. v. 4.
& vacua, & tenebris squalens. Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. *Et vidit Deus lucem quòd esset bona: & diuisit lucem à tenebris.* Benè addubitat ibidem Chrysostomus: (S. Chrysost.) *Quid est distinxit?* Annon bona semper *lux*, & Dei laude prælustris, ab imbonis, & illaudatis *tenebris* necessariò diuisa ac distincta est? Etiam diuidente nemine diuisa erunt, quæ misceri non possunt. Eucherius inibi ita locum exponit: (Eucherius.) *Diuisio lucis à tenebris, boni Angeli separati à malis.* quasi boni Angeli, *lucis* nomine significentur; mali verò denotentur *tenebrarum* vocabulo. Ergò à mundi primordio prouidentissimè *lux* à *tenebris* diuiditur: nam istiusmodi infernales *tenebræ* obnoxiùs ambiunt hominum oculos fallenter perstringere, & mentitam *lucis*

speciem

Cor. 11. verſ. 14.

Moraliſſimè ab exordio mundi lux diuiditur à tenebris, quare?

S. Cyprian. de vnitate Eccleſ.

ſpeciem oſtentare, tectioris malitiæ ingenio ad decipiendos homines ſagaciſſimo, dum ſpecie lucis, tenebras offendunt incautis. Quod à mundi primordio myſticè præcauet Deus. Et abſque nubilo myſtico docet Paulus 2. Corint. 11. aiens: *Ipſe enim Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis.* Emphraſim habet vocula *ipſe*, nempè ipſe etiam Satanas, cùm ſit tenebroſa caligo, lucem mentitur falsatâ virtutis formâ, & ita ſe luci miſcere ad deceptionem præſumit. Audiendus eſt hâc ſuper re S. Cyprianus, ſic eloquenter fatus: Ipſe, inquit, *Hæreſes inuenit, & ſchiſmata, quibus ſubuerteret fidem, veritatem corrumperet, ſcinderet vnitatem. Quos detinere non poteſt in viæ veteris cæcitate, circumſcribit, & decipit noui itineris errore. Rapit de Eccleſiâ homines, & dum ſibi appropinquaſſe iam lumini, atque euaſiſſe ſeculi noctem videntur, alias neſcientibus tenebras rursùs infundit, vt cum Euangelio Chriſti, & cum obſeruatione eius, & lege non ſtantes, Chriſtianos ſe vocent, & ambulantes in tenebris, habere ſe lumen exiſtiment, blandiente aduerſario, atque fallente, qui ſecundum Apoſtoli vocem, transfigurat ſe velut Angelum lucis, & miniſtros ſubornat ſuos velut miniſtros iuſtitiæ aſſerentes noctem pro die, interitum pro ſanitate, deſperationem ſub obtentu ſpei, perfidiam ſub prætextu fidei, Antichriſtum ſub vocabulo Chriſti, vt dum veroſimilia mentiuntur, veritatem ſubtilitate fruſtrentur.* Longiuſculè, ſed perbellè. Ecce tibi quàm prouidentiſſimè ſapientia diuina ab ipſo mundi exordio, *diuiſit lucem à tenebris*, id eſt, bonos Angelos à malis: *ipſe enim Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis*, dum virtutis ſplendorem ad deceptionem obtendit, vt quò tectiùs, eò certiùs fallat incautos.

Adulatio Concionatorum egregiè vapulat.

Primaſ.

Cypriano Primaſius adſentit: *Subdolus*, ait, *operarius aliud fingit, aliud agit, & habitu ſimplici prædicationis Chriſti rapacitas belluina contegitur, tales vt placeant, & placendo accipiant; neceſſe eſt adulentur, & adulando decipiant illa dicendo, quæ placeant, non quæ expediant audienti.* O caue hæc vaferrima tentamenta, quæ Diabolus ita callidè implantat, & quæ ſic ſatagit Paulus extirpare.

5\. Paulus ad Epheſios 6. ita ſcribit: De cetero fratres confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare *aduersùs inſidias* Diaboli. *Quoniam non eſt nobis colluctatio aduersùs carnem & ſanguinem, ſed aduersùs principes, & poteſtates, aduersùs mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. Propterea accipite armaturam Dei*, &c. Pro τὸ *inſidias*, Hieronymus habet, *verſutias*, Vatablus, *inſidioſos congreſſus, & aſſultus*, Vulgatus ſuprà cap. 5. verſic. 14. *circumuentionem*, quâ ſcilicet hoſtis ex latere, & inſidijs ſubitò erumpit, noſque tentatione adoritur, & circumuenit. Mirum ſanè eſt, quòd Paulus non tam ſit ſollicitus de tentationibus aut illecebris, quæ ſunt à *carne & ſanguine*, hoc eſt, de æſtu libidinum, de gulæ ambitione, de ambitionis arrogantiâ, ac de auaritiæ ſiti, quàm de his Diaboli *inſidijs*, quæ *ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus* appellat; ad quos *inſidioſos congreſſus*, *armaturâ Dei* nos cataphractos præoptat. Quænam ſint hæ *inſidiæ* Diaboli, aut hæc *ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus*, peritè inibi exponit Chryſoſtomus Orat. 22. *Aduersùs inſidias*, &c. *Non dixit aduerſus pugnas: neque enim incautè & apertè nobiſcum bellum gerit inimicus, ſed ex inſidijs..... vt, exempli cauſsâ dico: Nunquam aperta proponit peccata. Non dicit idololatriam ſeu cultum idolorum, ſed aliter id inſtruit verum, viâ agens compendiariâ, & adoriens ex inſidijs, hoc eſt, probabilem reddens orationem, & vtens prætextibus.* Hæc tentandi calliditas mox ab eo vocatur, *methodica ratio*. Itaque huiuſmodi *inſidiæ*, & *ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus*, ideò atrociùs ſauciant, quia tunc Diabolus aperta peccata homini non obijcit, ſed ambagibus vtitur, & ſenſim irrepit, atque vitia ſpecie ac nomine virtutum colorat, dum *methodicâ* vafritie prætextibus vtens, *probabilem orationem* reddit; & ſic *compendiariâ viâ* conſenſum & opus extorquet. Ebrietatem proponit, & vocat hilaritatem, obſcœnos vocat lepidos, ſuperbos vocat animoſos; & de aliqua malignè veroſimili coniecturâ, atque de quouis virtutum cum vitijs confinio, in virtutum cenſu vitia ſatagit adſcribenda. Sic ſpiritualia carnalibus, terrenis cæleſtia inſidioſè miſcet, & *ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus* aſtutâ fabricat tentatione. An aliquo huius nequitiæ inſtinctu, ſocrus Noëmi ſpecie connubij diuinâ lege præſcripti, periculoſum cum Boozo concubitum nurui bonâ fide perſuaſit? Honeſto quidem euentu res ſucceſſit; potuit inhoneſto. Aleam Tentator iactauit. Hic verſ. 2.

Ad Epheſ. 6. verſ. 12.

S. Hieron. Vatablus.

Spiritualia nequitiæ in cæleſtibus, periculoſius tentant. quare?

S. Chryſoſt.

§. CLXXXVII.

In præcelsâ arcanè virtute, quod videtur antithesis, virtutum nexus eſt, & earum reciprocum inter ſe participium.

1\. Arcanus virtutum nexus, aliquando ſpeciem contrarietatis offert.

PRæſtans excelsè virtus, niſi à virtute degeneret, de vitij confinio numquam læditur: ad regulam dirigitur, non exerrat; etſi aliquando exorbitare videatur. Lippientibus ſimplex lucerna apparet multiplex: Sol quoque intuentium refutat oculos, ne generoſior lux, de intuentium oculis humanum de ſe patiatur iudicium. Sanè hominum aſpectus, Solis luce inoculatur, pariter ac cæcatur, ſpectatorum defectu, non ſplendorum vitio. Eximia quæque hanc de humano ſenſu ac cenſu læſuram patiuntur; vt pugnantia, aut parum ſibi cohærentia videantur, quæ præ excellentiæ amplitudine, obuijs ſpectatorum oculis imperuia ſunt, & vltrà vulgaris cenſuræ audaciam. Non de facili inuenitur æquus præcelſarũ virtutũ arbiter, qui metas probitati prȩfigat, vltrà quas adhuc pergere, errare ſit: qui arcanum virtutum commercium intimiùs penetret, ne videatur virtus repugnare virtuti. Ineffabilis earum nexus eſt, & arcanum participium; atque mutuum ſæpè è diuerſiſſimo ſuffragium. Vide nunc mihi Rutham *obſtinato animo* repugnantem ſocrui Noëmi: & poſtmodum ſic flexili obſequio morigeram ad inſolentem viduæ cultum, vt cæco parendi ſtudio, illi reſponderit in re priculoſè lubricâ: Ruth. 1. verſ. 18. Hic verſ. 3. & 5.

Quic-

Quicquid præceperis, faciam. Et tamen licèt vtrumque ex alterutro redargui posse videatur, quasi minus sibi cohærens: parumque virtuti consentaneum; tamen neutrum alterutri refragatur, & vtrobique virtutum nexus, & eminentia translucet, ne ex contrarietatis specie vibretur censura. Res virtutis ex oppositis sæpè adstruitur, & suffragium contrariorum desiderat.

2. Matth. 27. v. 51. Matthæi 27. Christo Deo atrociùs in cruce patibulato, vbi tandem spiritum egit, Ecce velum templi scissum est in duas partes à summo vsque deorsùm, *& terra mota est, & petræ scissæ sunt.* Hic terræ motus fuit vniuersalis, maximus & vehementissimus, ita vt totus terræ globus è centro suo conquassatus & conuulsus contremuerit, & concussus sit: quò altè significabatur naturalis quasi terræ sensus in Opificis sui morte, & in sacrilegum inhumanè scelus à Deicidis commissum. Quin & turbatur terra & horrendè contremiscit, in visceribus suis sepeliendum Dominum suum exceptura, præbituraque Deo sepulturæ locum. Verùm hæc eadem terra, quæ nunc præ sui vilitate perspectâ, & Domini sui humili reuerentiâ, concutitur, & concussione remugit, quasi id grauatè admodum ferat; illa eadem post exhibitæ sepulturæ triduum, adsimiliter tremit, & horrendo terræmotu concutitur. Nam vbi sepulcro adest festinata mulierum pietas, *Ecce terræmotus factus est magnus.* Et cur in gloriâ Dominicæ resurrectionis terra pariter contremiscit? Pulchrè Bernardus in noui Testamenti Allegorijs inibi allegatus: *Et ecce terræmotus factus est magnus. Iam enim desinebat quod de terra erat, in terram redire, & tendebat in cælum.* Eadem nempè rauca horrisona terræ vox, linguato concussionis fragore, cognatoque sibi tremoris mugitu, & funestum velut sensum in atrociori Domini sui cæde exprimit, & in læto Resurrectionis triũpho, illi exultim applaudit, Christoque rediuiuo lætanter gratulatur Terra, quòd antiquo terræ rescisso priuilegio (de quo à mundi exordio præscripserat) tametsi filius Adæ erat, & inde è matrice terrâ formatus, Christus non redierit post mortem in terram, sed tetenderit è terrâ in cælum. Sic Terra, quæ *terræmotu* horrisonè rauco, se in Christi morte funestauit, in eiusdem resurgentis festiuâ gloriâ, simili *terræmotu* concussa exilit, & lætanter exultat: sibique gratulatur de suo priuilegio (cui omnes hactenùs obnoxij fuerant) rescisso ad Conditoris sui obsequium; simulque Resurrectionis victoriali triumpho velut tripudijs applaudit. *Ecce terræmotus factus est magnus. Iam enim desinebat quod de terrâ erat, in terram redire, & tendebat in cælum.* De hâc lætâ exilientis Terræ concussione, seu de eiusmodi terræmotu, sic tropologicè agit noster inibi Cornelius.

Matth. 28. v. 2. S. Bernard. *Terra terræmotu luget Christi mortem, & terræmotu gloriæ Resurrectionis gratulatur.* Cornelius.

3. Ioan. 4. v. 6. Ioannis 4. venit Iesus in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar: erat autem ibi fons Iacob. *Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic suprà fontem. Hora erat quasi sexta.* Hunc locum perstringens Ambrosius libr. 5. de fide cap. 2. sic ex eo opportunè philosophatur: *Fatigatur ex itinere Iesus, vt reficiat fatigatos: petit bibere, sitientibus potum spiritualem daturus: esurit, cibum salutis esurientibus traditurus: sepelitur, resurrecturus: tremulo pendet in ligno, confirmaturus trementes; cælum caligine obducit, vt illuminet: terras tremefacit, vt solidet: maria conturbat, vt mitiget, reserat tumulos mortuorum, vt ostendat domicilia esse viuorum. Creatur ex Virgine, vt ex Deo natus esse credatur: nescire se simulat, vt scire faciat nescientes: adorare quasi Iudæus dicitur, vt quasi verus Dei Filius adoretur.* Ecce tibi per conglobatas antitheses, sententiarum grauidas, & expensione dignissimas, nostram thesim eloquenter Ambrosius comprobat.

S. Ambros. *Christus per contraria auxiliari solitat.*

Matthæi 28. sub vesperum noctis sabbati, albicante iam Dominicæ diei aurorâ festinat mulierum pietas ad Christi sepulcrum. Angelus autem Domini descenderat de cælo, & accedens reuoluit sepulcri lapidem, & sedebat super eum: *Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & vestimentum eius sicut nix.* Cur sicut *fulgur*? cur etiam sicut *nix*? Multa passim Commentatores. Sed cur vtriusque mistura? Quid igneo *fulguri* cum *niue* concretâ gelu? Opinor, non miscentur contraria. Subtiliter Bernardus apud Tilmannum inibi: *Erat aspectus eius sicut fulgur, & vestimentum eius sicut nix. Vtraque de cælo descendunt. In niue frigiditas multa, in fulgore ardor immensus; quomodò sibi facies ignea & niuea sociatur? Quomodò niuem illam fulgor non liquefacit? aut ipsa fulgorem, si præualuit, non extinguit?* Sanè in hoc Angelo descendente de cælo, & species virtutum in hâc vitâ, & forma beatæ gloriæ in futurâ monstratur. Tales nos esse cupit Angelus, qualis hominibus apparet. Ideam proponit, quam si imitatione æmulemur, adsimilem virtutum gloriam exprimemus. Immensus fulguris *ardor*, & gelata *niuis* frigiditas, sic arcanè miscenda sunt, vt vtriusque commercium non alterutri noceat, sed de participio contrariorum plus viuescat. Mistura oppositorum, in re naturæ luctam mouet, & imbecillioris interitum; in negotio autem virtutum, dum hæc contraria certant, plus pacis habent; nec alacris audacium virtutum ardor absumit pudicitiæ niuem, aut cognatum aliarum virtutum teporem, quibus sanctitatum temperatura arcanè constat. *Niue* rigeant passiones; quò castitatis nitor, & amoris *ardor*, tamquam *fulgur* micantiùs scintillent. O bona *niuis* & *ardoris* societas? Hæc visa fuit in transfiguratione Domini, vbi *Resplenduit facies eius sicut Sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.* 4.

Matth. 28. v. 3. S. Bernard. *Fulguris ardor cum frigiditate niuis ethicè miscendus; & cõtrà.* Matth. 17. v. 2.

Exodi 9. adhuc Moyses durioribus plagis Ægyptum obstinatissimam sauciat. Extenditque virgam in cælum, & Dominus dedit tonitrua & grandinem, ac fulgura discurrentia super terram: *Pluitque Dominus grandinem super Terram Ægypti. Et grando & ignis mixta pariter ferebantur.* Hanc ignis & grandinis à Deo mixturam, pluuiæ nomine denotatam, ethici Commentatores sagaciùs obseruant. De eâ autem in Allegorijs veteris Testamenti indidem, ita Stephanus, scribit: *Pluit Dominus grandinem, &c. Pluuia suauis est, grando contundens, & Deus ipsâ suâ seruat percussione: manus enim eius percutit, & medetur. Vndè fulgura in pluuiam fecit: fulgur vrit, pluuia nutrit; quia ipsa tribulatio nutrit. Nam & fame corporis Deus animam pascit: vnde, Et alat eos in fame.* Omnes Stephani sententiæ antitheses sententiosè spirant. Sat autem esto, ad locum alibi ad aliud thema expensum, & acuminum fœcundum, digitum intendisse. 5.

Exod. 9. v. 23. & 24. Stephanus. *Deus igniti fulgure, velut pluuiâ fœcundat.*

Pronum

Pronum est cuique illum enucleatiùs expendere.

6. Lucæ 5. v.8. Lucæ 5. Petrus inopinatam illam piscium capturam, quâ pæne naniculæ mergebantur, nimis admiratus, procidit ad genua Iesu, dicens: *Exi à me, quia homo peccator sum, Domine.* Stupor enim circumdederat eum in capturâ piscium, quam ceperant. Et confestim, *subductis ad terram nauibus, relictis omnibus secuti sunt eum.* Ingens planè stupor, quo Petrus beneficum Christum à se repellit, Magna Christi benignitas, qui repulsus non recedit, sed adhuc se comitem præbendo, ad littus deducit. Pulchrè Augustinus lib. 2. quæst. Euang. cap. 2. *Exi à me Domine, quia peccator homo sum. Quod tamen non fecit Dominus: non enim recessit ab eis; sed eos, subductis nauibus, ad littus perduxit.* Et quod mirere magis, ille ipse Petrus, qui Iesum à se abire iussit, quasi præsentiæ Dominicæ impatiens præ stupore, non tantùm illum passus est deductorem; sed ipsummet Iesum, quem nunc à se exire rogabat: iam relictis omnibus, perpetuus exinde comes subsequitur. Magnus planè Petri *stupor*, de virtutis sublimitate arcanus! Nunc obnixiùs expetit, vt à se *abeat* Iesus, & deductorem vsque ad littus sustinens, iam ab ipso littore *sequitur*. Sic repulsa Christi in ipsius Christi sequelam refingitur? Iesum se sibi beneficè insinuantem repellit; & à se abeuntem sequitur? Quem ad se venientem reijcit, à se discedentem insequitur? Plùsne æstimat sequi Christum, quam sibi Christum adesse? Hic Petri *stupor*, parum sibi in re virtutis cohærens, arcanum virtutum Sacramentum est, & ineffabilis Sanctitatum nexus.

Petrus, quem à se abire iubet, statim sequitur.

S. Augustin.

Expetibiliusne est Christum sequi, quàm habere?

7. Lucæ 1. v.20. Lucæ 1. non facilè adduci poterat Zacharias, vt crederet Angelo sibi nunciante, ex sene, & vetulâ ac sterili coniuge Ioannem nasciturum. Vnde hoc sciam? inquit. Cui respondit Gabriel: *Ecce eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem, quo hæc fiant, pro eo quod non credideris verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.* Bene est; Zachariæ incredulitas mulctetur hâc taciturnitatis pœnâ; sed cur taciturnitatis pœna in nasciturі Ioannis signum datur? Quid Ioanni cum silentio? O signum planè inidoneum! Pulchrè Galfridus apud Tilmannum inibi: *Ecce eris tacens, &c. Non vacat mysterio, quòd mutus pater Ioannem genuit, qui vox clamantis erat futurus: semper enim vox in silentio generatur, & spiritualis otij quiete sapientia foris proferenda percipitur.* E cælesti œconomiâ hoc arcanum à contrario Signum prodit, vt qui *vox clamantis* erat futurus, è *muto patre* nasceretur. Mutum patris silentium, & eius lingua taciturnitate signata, sit nascituræ ex eo vocis cæleste prognosticum: & silentium voce fœtum, & vocis fœcundum faustè ominetur. *Non vacat mysterio, quòd mutus pater Ioannem genuit, qui vox clamantis erat futurus.* O ineffabilem silentij cum voce nexum!

Galfridus.

Patris taciturnitas in signum datur, quòd vocem generabit.

§. CLXXXVIII.

In bono consiliario exulat affectus, cognatio exulat: vitæ probitas, & cælestium amor, optima consilia excudunt.

INconsulti vulgi consiliosior prudentia in eo stat, vt consilia euentibus ponderet; & cui bene quid processerit, multum illum attentiùs præuidisse putet; cui secus, nihil sensisse garriat. Non fortuiti casûs temeritas, sed verosimilior ratio, consilij bonitatem metitur, dum quis sagaciter sollicitus deliberatione iudicij, occasiones consultè præuenit: occasio enim tabernaculum mentis est, si in bono vtaris; si in malo, caligo. Sanè deliberandum est diu, quicquid statuendum est semel. In deliberandis vtilibus mora est tutissima; sed licet omnis mora odio sit; facit tamen sapientiam. Quidam quæ vel sibi dumtaxat, vel amicissimis prudentiâ notis, committenda sunt; omnibus enarrant quasi petentes consilium, & in quaslibet aures quicquid illos vrit, exonerant. Quidam etiam rursùs charissimorum conscientiam reformidant, & si possent, ne sibi quidem crediturі, intus premunt omne secretum. Neutrum faciendum est: vtrumque enim vitium est, & omnibus credere, & nulli: sed alterum honestius dixerim vitium, alterum tutius. Mediam tenet viam sollers peritia, & in re dubiâ, vbi interna animi consultatio, aut consilij inops, aut post peruestigatum consilium adhuc ambigua valdè animitus litigat, externa consulere peritorum suffragia, consultioris prudentiæ gnome receptissima est. Sed viderit consultior cautela, quisnam sit quem ad consilium aduocat, & negotij arbitrium facit. Prauorum aduocatum consilium, fatuorum ac capitonum imprudentiam vincit, dum consiliosè consilium adulterat. Rara est consultorum fides. Alius amore agitur, alius odio caligat, alius cognatione vincitur, alius simultatibus agitatur, alius de ambitione, aut de auaritia sententiam suggerit. Demum quilibet affectus non bene ad consilium aduocatur. Infida res est consultoris affectus. O caue! 1.

Quisnam sit ad consilium aduocandus, aut à consilio arcendus?

Iob cap. 31. Appendat me, inquit, in staterâ iustâ, & sciat Deus simplicitatem meam. Si declinauit gressus meus de viâ, *& si secutum est oculos meos cor meum.* Quod in Hebræo eleganter scribitur: *Si abijt cor meum post oculos meos:* & significanter LXX. Interpretes expresserunt: *Si oculo obsecutum est cor meum.* Verùm S. Gregorius, Philippus, S. Thomas, Dionysius Carthusianus, Hugo Cardinalis, & alij sic locum exscribunt: *Si oculus meus secutus est cor meum,* quod ita S. Thomas inibi exponit: *Si ad hoc habendum oculus meus intendit, quod cor desiderauit,* Et quidem expensione dignissimum est, quòd disertissimus Iob cum sciolis agens amicis, innocetiam ac simplicitatem suam asserat, & à calumniâ vendicet, aiens, quòd oculus aut corporis aut animi, mens, inquam, minimè cor suum secuta sit: oculus enim cor sequi non solet; sed è contrario cor oculos sequi solitat. Quod ipse Iobus nuper aduerterat, aiens: *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem* 2. Iob 31. v.7.

Hebræus.

LXX. Interp.

S. Gregor. Philippus. S. Thomas. Carthusian. Hugo.

Iob 31. v.1.

Laudatur mentis oculus, qui non sequitur affecti cordis consilium.

dem de virgine. Ecce tibi oculos cogitatio & affectio sequitur, & notionem rerum, quas oculi notificant, cor subsequi dicitur. Quid est ergo quòd nunc Iobus de se inuerso stylo prædicet, quod eius oculus aut mens non sit secuta cor suum? Opinor, rem altè Iobus tetigit, in qua mirior elucet prudentia, & sanctior virtutis politia: Si declinauit, inquit, gressus meus de via, *& si oculus meus secutus est cor meum*, & si in manibus meis adhæsit macula. Profectò salutaris moralissimè eruditio, de sacrario prudentiæ eruta! Nempè Iobi *oculus*, meus, inquam, nunquam *cor*, quod est affectuum conceptaculum, secuta est, neque de *corde* affectibus æstuante, mentis *oculus* consilium obaudiuit. Mentis *oculus* in re deliberandâ, non bene abit post affecti *cordis* nutum, nec tutò mēs cordi *obsequitur*. Perperam enim cordis affectus, siue amore blandus, siue odio rigidus, siue auaritiâ tenax, siue ambitione sollicitus, siue libidine æstuans; fiet prudentiæ sequester, aut consiliorum arbiter. Procul à consiliosâ mente, affecto cordi obsequela. O non bona humani cordis consilia, quæ menti medullitus suggeruntur! Imò mens consilijs instructa, tanquam perita aurigatrix, cordis suggestiones refutans: illud trahat ad rationis obsequium. O ediscamus hoc consilium ex consilioso Iobi gymnasio, ad omnem virtutis peritiam erudito!

3.
ad Galat. 1. v. 16.

Paulus ad Galatas 1. Cùm autem, inquit, placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in Gentibus: *Continuò non acquieui carni & sanguini*, &c. id est, non adiunxi me vlli homini, neque cum eo contuli de hâc meâ vocatione modoque eam exequendi, sed vnum Deum doctorem & ductorem secutus sum: neque quid à me agendum foret in re tanti momenti, in sinum amicorum cognatorumque effudi. Syrus (*Syrus.*) pro *τὸ non acquieui carni & sanguini*, habet, *non patefeci carni & sanguini*, Græcus verò, *non contuli* &c. & sic indè Caietanus (*Græcus. Caietan. ibi.*) locum opportunè exponit: *Non contuli carni & sanguini, hoc est, non contuli reuelata mihi cum Iudæis cognatis mihi carne & sanguine, non consului consanguineos quid mihi agendum esset.* O auspicatò bonum Pauli consilium, consilium cum carne & sanguine non sumpsisse! Profectò quod Syrus ait, *non patefeci*; & Græcus, non *contuli*; & Caietanus, *non consului consanguineos quid mihi agendum esset*, vt illi quasi periti consiliarij, ac sinceri iudices, ea probent, improbent, addant, demant, suadeant ac dissuadeant prout eis è re nostrâ esse videbitur; moralissimè Paulus de cæli politiâ eruditus, viuaciùs ad rem expressit, *Non acquieui carni & sanguini*, quasi rem deliberandam *carni & sanguini patefacere*, eamque cum illis *conferre*, ad idoneum capessendum de re agendâ consilium; non tam sit illos *consulere*, vt ait Caietanus; quàm illis *acquiescere*, vt expressit Vulgatus.

Qui à cognatis consilia non petit, illis non acquiescere dicitur, quare?

Porrò *caro & sanguis* cùm ad consilium adscitur, non solùm deliberat & consulit de affectu, non bono, opinor, consiliario, sed imperiosè consilium iubet: quare Paulus perindè esse censuit, carnem & sanguinem *non consuluisse*, ac *carni & sanguini non acquieuisse*, ac si carni & sanguini obsequium præstare renuerit. Sic sunt de affectu suspecta carnis & sanguinis consilia? Sic carnis & sanguinis consilia, dedisceunt consilij nomen, & illis, velut iussionibus *acquiesci* exambiunt? O istiusmodi cum carne & sanguine consilia, & de affectu plerumque errant, & ambitiosum iussionis nomen affectant; adeò vt Paulus hæc consilia non petens, illis *non acquiescere* moralissimè dicatur! *Continuò non acquieui carni & sanguini.* Assimile consilium in re non absimili S. Hieronymus (*S. Hieron.*) Furiæ viduæ nobilissimæ suggerit, aiens: *Contristabitur pater, sed lætabitur Christus; lugebit familia, sed Angeli gratulabuntur. Faciat pater quod vult de substantiâ suâ: non es cui nata es, sed cui renata, qui te grandi pretio redemit sanguine suo. Caue nutrices, & gerulas, & istiusmodi venenata animalia, quæ de corio tuo satiare ventrem suum cupiunt: non suadent quod tibi, sed quod sibi prosit.*

Ioannis 6. vsque ad desertum sequebatur Iesum multitudo magna. Subijt ergo in montem, & ibi sedebat cum discipulis suis. *Cùm subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Vnde ememus panes vt manducent hi?* 4. *Ioan. 6. v. 5.* Percontabitur aliquis, quare Philippum potiùs, quàm alium Apostolorum, hâc super re Christus consulat? Cyrillus Alexandrinus hoc dubium inibi proponit, aiens: *Dixit enim ad Philippum: Vnde ememus panes? Non est alienum considerare, quare ad Philippum?* Respondet Cornelius, quia fortè ipse Philippus magis sollicitus, præ alijs vrgebat Christum, vt dimissâ turbâ, ipse adæquè famescens cibum sumeret.

Conglobantur plura bona & imbona consultorum elogia.
S. Cyrillus, lib. 3. in Ioa. cap. 13.
Cornel. ibid.

Num bene de ipso Christo sollicitus est, qui ipsum Christum in egenis esurientibus negligit? Respondet Toletus, quia fortè ipse Philippus sollicitior erat de famelicæ turbæ congruâ cibatione. (*Toletus ibi in Commentar.*) Nimirùm animum ad pietatem impressè affectum, in re pietatis vel ab ipso Christo consulitur. Chrysostomus respondet, quia erat tunc temporis Philippus imbecillis fidei, ideò vt eum instruat, interrogat & consulit. (*S. Chrysost. hom. 41. in Ioann.*) O peritissimus Princeps, qui consultatione consultores erudit, & peritiam quam in eis non inuenit, facit. Non consultores peritum Principem, sed peritus Princeps peritos consultores excudit. Sub inerte Principe rara est consultorum peritia, rarior fides. Respondet iterùm Toletus, Philippum in hisce, quæ ad victum comparandum pertinebant, fuisse peritiorem & intelligentiorem. (*Toletus sup.*) Non consultor qui in sublimiori dignitatis aut nobilitatis gradu sit, sed intelligentior & peritior consulendus est: non enim dignitas, sed peritia, est locuples consiliarij census. Cyrillus suprà respondet, ideò Philippum potiùs consultum fuisse, (*S. Cyrill. sup.*) *quia libenter Philippus discebat, quærebátque sæpiùs: sed non erat adeò acutus, vt altiora posset intelligere. Quod inde patet, quia magno tempore Saluatorem secutus:... quasi nihil adhuc didicerit, dicit ad Iesum: Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* (*Ioan. 14. v. 8.*) Scilicet Philippus ideò præ reliquis à Christo in consilium aduocatur, quia in rebus alijs non erat sagaciter acutus; sed Patris Dei faciem, cuius visione cælestis beatitudo constat, vnicè videre studebat, & studiosiùs anhelabat. O bene! Nempè non asciтur ad consilium Iacobus cum fratre Ioanne, quia adhuc rudes, ambitionis suspecti erant, ob nuper ambitas in regno sedes. Non vocatur Petrus, quia pro retium derelictione, sumptuosius

Studiosus beatitudinis, etsi non bene peritus, ad consilium aduocatur à Christo.

sumptuosius ambibat lucrum : Andreas autem cognationis vinculo attractus fratri Petro suffragaretur. Thomas verò etsi strenuâ animositate vir, tamen aliquandò capito audijt, collegio Apostolorum, resurrectionem adtestanti peruicaciter incredulus. Quare Christus Deus Philippum mauult consultorem, qui velut rudis ad terrena, ad Dei faciem beatè videndam studiosiùs hiabat. O bonum consultoris elogium; ad res mundiales esse bene rudem, & ad cælestia duntaxat suspirare! inde vberius consultiorem sapientiam hauriens, quam in consulentes consultiùs eructet. O, sollicitos Beatitudinis riuales ad sanum consilium aduoca. *Philippus potiùs consultus fuit, qui dixit ad Iesum : Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.*

5. S. Ambros. lib. 2. Offic. c. 11. & 12. — S. Ambrosius loquens de Iosepho Patriarchâ, quem consultior sapientia Ægypti Proregem non inuenit, sed fecit, ita scribit : *Quis hunc priuatæ caussæ ad consulendum idoneum non indicaret, cuius ferax animus & mens fertilis, temporis sterilitatem quodam consiliorum & cordis vbere fœcundauit? Aduertimus igitur quòd in acquirendis consilijs plurimum adiungat vitæ probitas, virtutum prærogatiua, beneuolentiæ vsus, frugalitatis gratia.* (Boni consultoris elogia, vita probitate maximè censentur.) *Quis enim in cœno fontem requirat? Quis è turbidâ aquâ potum petat? Itaque vbi luxuria est, vbi intemperantia, vbi vitiorum confusio, quis inde aliquid hauriendum existimet? Quis non despiciat morum colluuionem? Quis vtilem caussæ alienæ iudicet, quem videt inutilem vitæ suæ?* Ecquis huiusmodi consiliario, quem hîc describit Ambrosius, se tutò non credat? Talem Rutha experta fuerat socrum Noëmi : in quâ vigebat *vitæ probitas, virtutum prærogatiua, beneuolentiæ vsus, fragilitatis gratia.* (Hic vers. 4. &c.) Quare hîc Rutha se, suaque, Noëmi consilijs consiliosè permittit : in quorum obsequio felicitatem inuenit: inuenit Idololatra verum Deum, exul patriam, vidua maritum, illiberis prolem, pauper opes; & ex reiectaneâ Moabitide, Israëlitici regni mater appellari promeruit.

---

§. CLXXXIX.

Præcelsæ virtutis sublimitas, infimissimæ humilitatis stipendium est.

1. Eccli. 3. vers. 20. Balduinus. — PVlchram illam Siracidis gnomen : *Quantò magnus es, humilia te in omnibus*, sic apud Tilmannum ibi Balduinus elucidat : Ac si diceret : *Secundùm magnitudinem dignitatis æqua sit mensura humilitatis. Humilitas in honore, honor est ipsius honoris, & dignitas dignitatis.* (Humilitas, honor est honoris, & dignitatis dignitas.) *Omnis dignitas ipso dignitatis nomine indigna est, si humilia dedignetur. Humilitas autem sine honore, ipsa sibi sufficit ad honorem. Honor verò sine humilitate, sese perducit ad confusionem. Si egregius es, esto tamen de grege.* O generosum humilitatis decus! Sic Rutha de sub Boozi pedibus, transfertur ad Euangelij caput, vt ex Hieronymo adnotabamus. (S. Hieron. Hic vers. 4.)

2. Matt. 8. v. 8. — Matthæi 8. cùm Iesus introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens : Domine, puer meus iacet

domo paralyticus, & malè torquetur. Et ait illi Iesus : Ego veniam, & curabo eum. Et respondens Centurio, ait : *Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum : sed tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus.* Quid est, Tantùm dic verbo? Et sine verbo, quid dicitur? Sed iste postulat verbum, non de loquendi vsu, sed de virtute faciendi : verbum de quo dictum est : *Misit verbum suum, & sanauit eos.* (Psal. 106. vers. 20.) Quia iste credidit omnes in vno verbo Dei manere virtutes, virtutes omnes sibi fide humilitatis accersit. Se igitur excusat Centurio, & ne sub tectum eius ingrediatur Dominus indignum se dicit. (Humilitas, dignior, capacior, plenior.) Videamus, ipsa Centurionis excusatio, quam habeat gratiam. Ait enim : *Non sum dignus vt intres sub tectum meum*

Pergit Ambr. serm. 19. (S. Ambros.) *O fides Christiana, quæ cum Humilitate totum impetrare consuesti! Ecce religiosus Centurio ad accipiendam salutem dignior fit, dum se profitetur indignum : & dum ædes suas iniuriosas putat, magis eas honorificas fecit, & gratas. Magnæ enim, & perfectæ fidei vir, qui intelligeret Christum cælorum esse, dum verebatur, ne hospitij sui eum angusta non caperent.* Ambrosio adsentit Augustinus Serm. 74. de Tempore : (S. Augustin. Meritorum magnitudo est humilitatis stipendium.) *Non sum dignus vt intres sub tectum meum. Tecto non recipiebat, corde recipiebat : quantò humilior, tantò capacior, tantò plenior. Colles enim aquam repellunt, valles implebuntur.* Ambrosio, & Augustino adtestatur Chrysostomus Homil. 28. ad Antiochenos : (S. Chrysost.) *Nam & nos*, inquit, *seruos habentes, maximè tunc eos acceptos habemus, cùm postquam omnia beneuolè ministrauerint, nihil magnum se fecisse censent. Itaque si tu quoque magna vi reddere merita tua, ne magna esse putes, & magna tunc erunt. Sic & Centurio dicebat : Non sum dignus vt intres sub tectum meum, & propterea dignus factus est, & admirationi super omnes Iudæos habitus.* Quasi meritorum in reliquis virtutibus magnitudo, humilitatis stipendium sit.

Pergit inibi Centurio Christianæ humilitatis magister : *Nam & ego*, inquit, *homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic : Vade, & vadit : & alij, Veni, & venit : & seruo meo, Fac hoc, & facit.* (3. Matt. 8. v. 9.) Quàm pulchrè locutus est beatus ille Centurio, qui tantam fiduciam de humilitate præsumpsit! Appositè Bernardus epist. 42. (S. Bernard.) *Ego homo sum sub potestate, habens sub me milites. Non iactabat potestatem, quam nec solam protulit, nec priorem. Dicturus quippè, Habens sub me milites, præmisit, Homo sum sub potestate, priùs se agnouit hominem, quàm potentem. Homo, inquit, sum, & homo sub potestate. Iam quicquid subinferas, suspectam non habemus iactantiam.* (De humili subiectione, dignitatis fulgor securè prælucet.) *Præmissa siquidem est Humilitas, ne altitudo præcipitet. Nec enim locum inuenit arrogantia, vbi tam clarum Humilitatis insigne præcesserit. Agnoscis infirmitatem, confiteris subiectionem : iam & te sub te habere milites profitere securus. Reuerâ, quia non confusus est de subiectione, iure ex prælatione meruit honorari.* Quasi de humili subiectione, præcelsæ dignitatis fulgor securè præluceat. Multas sententias hîc congessit Bernardus, quas prolixum foret sigillatim expendere.

Adhuc idem succedat Centurio, peritus excelsæ humilitatis pædagogus : *Audiens autem Iesus* (Centurionis verba præscripta) *miratus* (4. Matth. 8. vers. 10.)

est,

est, *& sequentibus se dixit* : *Amen dico vobis*, *non* S. August. *inueni tantam fidem in Israel.* Subtiliter Augustinus Serm. 74. de Tempore, enucleat epithetonillud, *Tantam*, quod Centurionis fidei Christus attribuit: *Non inueni tantam fidem, &c. In humilitate etiam*, inquit, *Centurio, ille placuit. Tantam quid est? tam magnam. Vnde magnam? de minimo, id est, de Humilitate grandem. Non inueni tantam fidem, similem grano sinapis; quantò minutiori; tantò feruentiori. Tantam fidem, id est, tantam cum fide humilitatem.* Hem! sic etiam fides humilitate grandescit? Quid fidei præcelso fastigio, cum humilitatis demissione infimissimâ? Num arbitrium sublimiùs credendi, & grandiùs sperandi Humilitas est? *Non inueni tantam fidem. Vnde magnam? de minimo, id est, de humilitate grandem.* Scilicet generosiùs Deo credit, & sperat de Deo, quisquis sibi præ humilitate diffidit. Ergo fidei mensuram de humilitate taxa.

Fidei mensuram humilitas taxat. quare?

5. Psal. 76. v. 4. Purpuratus Propheta Deo plenus, & seipso vacuus, sic Psalmo 76. pangit: Memor fui Dei, & delectatus sum: *Et exercitatus sum, & defecit spiritus meus.* τὸ *defecit*, de homine patiente deliquium dicitur. Quæ verba lib. 22. Moralium cap. 14. sic ethicè Gregorius exponit? *Hinc est, quod Propheta dicit: Exercitatus sum, & defecit paulisper spiritus meus. Quid est itaque, quod ait: Spiritus meus, nisi spiritus hominis, videlicet spiritus Elationis? Et quia per occultam gratiam ad amorem Dei temperatâ desuper mensurâ proficimus, quantò in nobis quotidie de Dei spiritu virtus crescit, tantò noster spiritus deficit. Qui spiritus erroris, quia non à nobis subitò penitùs amputatur, benè paulisper defecisse perhibetur.* Addit tempestiuè Gregorius: *Tunc verò in Deo plenè proficimus, cùm à nobis ipsis funditus defecerimus.* Itaque tunc, tunc quidem virtus in Deo proficit, & sublimiùs fastigiatur pleno sanctitatum auctario, cùm *spiritu elationis* decrescente, *à nobisipsis funditus defecerimus.* Nempè homo elationis tumore, seipso arroganter plenus est, Dei spiritu, & virtutum celsitudine vacuus: vnde cùm à seipso *funditùs deficit*, humilitatis arbitrio plenè in Deo proficit, per incrementum è diuerso sublimius.

S. Gregor.

Tunc homo sublimiùs proficit, cùm à seipso funditus deficit.

6. Isaiæ 2. v. 2. Isaiæ 2. *Et erit*, inquit, *in nouissimis diebus præparatus mons domûs Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes.* In verbo *fluent*, nota rem mirissimam, alibi à nobis adnotatam, nunc auctoratiùs elucidandam. Flumina enim deorsùm fluunt, hìc verò fluunt sursùm in altissimum montem ascendendo. hoc facit gratia Christi, arcano humilitatis arbitrio. Pulchrè Galfridus ibi: *Et fluent ad eum omnes gentes. Sed quomodo fluent ad montem? non enim solent sursùm vergere fluida, sed deorsùm. Sed mons iste præparatus in vertice montium, omnibus quoque vallibus humilior erat. Alioquin quomodo ascendentes Angeli & descendentes super filium hominis viderentur?* Ecce tibi præscriptum humilitatis sacramentum, Galfridi auctoritate auctum.

Cur aquæ in montem excelsum fluere dicuntur?

Galfr. apud Tilman. ibi.

Ioan. 1. v. 51.

7. Ioan. 1. v. 14. Ioannis 1. agrestis in lacubus nuper piscator, magnus derepentè Theologus, diuina altiùs scrutatur, & Verbi naturam, eandem cum Patre Deo sublimiùs exponit: & è summo fastigio sic ad infimissima descendit: *Et Verbum caro factum est*, inquit Arabicus: *Et verbum*, inquit, *factum est corpus.* Caro ergo hìc est corpus humanum, indeque homo: vti passim in Scripturâ per synecdochen Hebræis familiarem, significat totum hominem. Quasi dicat: Verbum Dei factum est *caro*, id est, factum est homo. Simili modo potuit dicere: Verbum Dei factum est anima, id est, homo animatus & viuus, vt doctè aduertit Cornelius. Maluit autem dicere *caro* potiùs quàm *anima*, vt explicatiùs ostenderet quantum summa Dei benignitas, & celsior maiestas, nostri amore immerito, pro nobis sese exinanierit: scilicet quòd Deus factus sit caro vilissima, & infima de se, vt nos ex carne per concupiscentiam & peccatum corruptissimâ efficeremur quasi Dij, & Filij Dei, ipsique Deo consanguinei. Magna inde homini accrescit sublimitas: an & diuino Verbo humilitas? an etiam ex humilitate sublimitas? Acutè pariter ac tempestiuè S. Cyrillus Alexandrinus lib. de recta in Dominum nostrum Iesum Christum fide, ita scribit: *Illud Verbum*, inquit, *quod inexplicabili modo suprà omnem humanæ mentis captum eluxit, ex Deo Patre in humanam naturam descendens, & in id quod non erat se demittens, ex Muliere quoque nasci dignatum est: non quod in eâ exinanitione perseueret* (Nota quæ altè verba subtexit) *sed vt Deum se esse ostendat, atque in naturæ nostræ formâ in terris appareat.* Hem! Quid est, quod diuinum Verbum caro fit, & ex Muliere nasci dignatum est, vt istiusmodi mirissimâ exinanitione, *Deum se esse ostendat?* Scilicet augustè opulentum Iudæi suum Messiam præstolantur, nequid derogent diuinitatis fastigio sublimissimo: sed longè aliter de cælesti œconomiâ erudimur, cùm verus Messias, Deus homo, Christus Deus, de humili humanæ natiuitatis demissione, suam Diuinitatem micantiùs ostentat, & suffragium aduocat ex diuerso auxiliare. Non perseuerat in eâ exinanitione, etsi semper Deus homo perseueret, quia ex humanæ natiuitatis exinanitione, *Deum se esse ostendit*, quasi manifesta diuinitatis ostentatio, sit tantę humilitatis stipendium. Hinc ergo vel maximè Iudæi Christum Deum cognoscere debuissent: eiusmodi enim humilitatem nemo hominum exhiberet. Exinde Euangelista hanc subscribit clausulam elogiorum Verbi: *Verbum caro factum est*, quæ est humilitatis emphasis.

Arabicus.

Cornelius.

Christus Natiuitatis humilitate, esse Deum ostendit.

S. Cyrillus.

---

§. CXC.

Pia desideria immetatè audent; nec piæ audaciæ merito defraudantur.

1. Matt. 5. v. 6. Leo Magnus elucidans illam Christi Dei sententiam, *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam*, sic eleganter scribit: *Nihil hæc esuritio corporeum, nihil expetit sitis ista terrenum: sed iustitiæ bono desiderat saturari, & in omnium occultorum introducta secretum, ipso Domino optat impleri. Felix mens, quæ hunc concupiscit cibum, & ad talem æstuat potum; quem vtique non expeteret, si nihil de eius suauitate gustasset. Audiens autem dicentem sibi propheticum spiritum: Gustate,*

S. Leo Serm. in festo omnium sanct. cap. 5.

Fame & siti cælestium desiderium, sententiosè exprimitur.

& videte, quoniam suauis est Dominus, accipit
Psal. 33. v. 9. quandam supernæ dulcedinis portionem, & in amorem castissimæ voluptatis exarsit, vt spretis omnibus temporalibus, ad edendam, bibendámque iustitiam toto accenderetur affectu. Sanè qui cælestibus auidè inhiat desiderijs, iam illa momordit; semperque virtutem esurit, cuius saginâ numquam satis adipatur. Non nobis sufficit
S.Hieron. in Matth. 5. (ait Hieronymus) velle iustitiam, nisi iustitiæ patiamur famem, vt sub hoc exemplo numquam nos satis iustos, sed semper esurire iustitiæ opera intelligamus.

2. Matth. 5. v. 6. Matth. 5. Beati, inquit, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam; quoniam ipsi saturabuntur. Numquam virtute satiatur, qui eam semper esurit, qui noua semper augmenta requirit. Nil desideranti satis est. Pulchrè Bernardus in Allegorijs noui Testamenti inibi citatus: Beati esuriunt, & sitiunt iustitiam. Qui esurit, esuriat adhuc; & qui desiderat, adhuc desideret abundantius: quantumcumque desiderare poterit, tantum est accepturus. Quoniam ipsi saturabuntur. O verè felix, & gloriosa societas! Augustus est hominum captus ad rem Dei vberiùs capiendam: laxatur autem humanæ angustiæ strictior sinus de peramplâ desideriorum mensurâ. Aude immetatè desiderare, & quod audacter desideraueris, reipsâ accipies. Quantumcumque desiderare poteris (non ait, Poteris accipere, sed) tantum es accepturus. Nec te prætereat, quòd tametsi hæc esuries sit iustitiæ, virtutis, & gratiæ quædam insatiabilis satietas, tamen gloriosa dicitur, quia gloriæ fœcunda est, & beatas glorias vberiùs parturit, adhuc in terris, cæli glorias præmaturè delibans. Ne autem quis in desiderando difficultatem obtendat, ad esuriem addidit sitim, quò defacilè desideria audeant. Hinc ipse Bernardus serm. 2. de Annunciat. Verumtamen, inquit, donec sapit cibi veritas, non sine difficultate ad interiora traijcitur. Vbi verò cœperis in eâ oblectari, iam non cibus, sed potus est, & sine difficultate intrat in animam, quo videlicet spiritualis cibus intelligentiæ, potu sapientiæ dirigatur, ne ipsius interioris hominis artubus, id est, affectibus siccitate laborantibus oneri magis sit, quàm vtilitati. Ecce tibi esuries in sitim refingitur, quò pium desiderium difficultatibus exuatur, & vir desideriorum sanctitates ebibat.

S. Bernard. — Quantum quis desiderare poterit, tantum & accipiet.

Desideriorum satietas, beata dicitur.

Virtutum fames in sitim vertitur.

3. Luc. 1. v. 30. Lucæ 1. adest Gabriel è cælo paranymphus, qui rem diuinæ corporationis cum Virgine tractet. Et ingressus Angelus ad eam dixit: Aue gratiâ plena: Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Admiranti autem Mariæ nouitatem salutationis Angelicæ Angelus confestim respondit: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum. Profectò si tanta fuit gratiæ vbertas, quâ nuper dicitur plena, quam rursùs gratiam quærit, & quæsitam inuenit? Audiendus est iterùm Bernardus inibi à Tilmanno allegatus: Inuenisti gratiam apud Deum. Quid? plena est gratiâ, & adhuc gratiam inuenit? Digna prorsùs inuenire quod quærit, cui propria non sufficit plenitudo, nec suo bono potest esse contenta; sed sicut scriptum est: Qui bibit me, adhuc sitiet. Planè ambit effundere, quisquis mittit in plenum. Verùm enimuerò quantumuis plena gratiâ fuerit, dum ampliùs & ampliùs immetatè desiderat, & desiderando quærit, accipiendæ vberiùs gratiæ sinus laxat, vt quantumcumque desiderare poterit, tantum sit acceptura. Quod est arcanum desideriorum sacramentum, quod luculenter Bernardus expressit.

S.Bernard. — B. Virgo gratiâ plena, adhuc per desideria gratiam inuenit.

Matthæi 5. postquam Christus Deus euangelicæ doctrinæ medullam proposuit, hâc clausulâ sententiam concludit: Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est. 4. Matth. 5. v. 48. Hæc gnome est omnium hoc capite dictorum finis & complexio. Quasi dicant: Hucusque explicui mandata & consilia, quibus nil Deo adulantiùs exhibere potestis: ergo Patrem cælestem, Deum, inquam, de perfectione æmulamini. Audeant vota alacri exita desiderio, ad quod humana tenuitas piè pertingere minimè eualet. Hæc Dei imitatio, quantumuis obsequio audax, diuinam diuini exemplaris perfectionem exprimere non potest; quorsùm ergò anhelus frustrà semper labor? Tempestiuè Cæsarius dialog. 3. hâc super re ita scribit: Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est. Etenim si maximè fontem, aut vas aquarum ebibere non possumus, num propterea non debemus concessâ fruitione mederi ardori sitis? aut quia vt vniuersum aerem attrahamus fieri non potest, ideò neque respirare debemus? Omne igitur studium adhibendum ne excidamus eâ perfectione, quæ contingere potest. Quin ipsum tantò magis amplecti debemus, quantò viribus nostris superior est. Ideò mihi videtur perfectio virtutis, siquis semper festinet, vt in bono plus habeat, & iustitia iustitiam deprimat. Altè quidem dicitur, quòd quantò viribus nostris perfectio superior est, nosque illi assequendæ videmus impares; tantò magis alacri audacter desiderio ad illam hianter suspiremus, vt arcano desideriorum merito assequamur, quod assequi opere non valemus. Opus ad impossibilia inerter torpet; desiderium verò piâ feliciter velut temeritate, vltrà possibilitatis metas audet, & maiora viribus voto piè ambit. Idcircò iustitia & virtus desideriorum, iustitiam & virtutem operum sæpè deprimit, & suprà actionum fastigium se sublimiùs attollit, piâ immetatè desideriorum audaciâ. O bona bonorum operum depressio, quæ præcelsum desideriorum fastigium sublimissimè exaggerat! Nil vltrà pium desideriorum fastum est, nisi quod virtus non est. Quod iam iam subscribenda eiusdem loci expensio explicatiùs clarabit.

Cæsarius.

Quantò perfectio vltrà vires nostras est, tantò magis desiderijs ambienda est.

Redeant iterùm eadem Christi verba, quæ desideriorum animositatem extimulent: Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est. 5. Matth. 5. v. 48. Quam Christi Dei sententiam S. Gregorius Nyssenus de vitâ Moysis, sic eloquenter elucidat: Qui verè virtutem sequitur, Deo, qui vera virtus est, participatione coniungitur. Deus autem terminum non habet. Quare necesse est participantis quoque Desiderium, cùm ad interminatum infinitúmque seipsum extendat, nullum habeat exitum, quo cessari posset. Quas ob res, si nullis vitæ perfectio terminis continetur, si virtutis idipsum terminus est, quod intermina sit; impossibile omninò est ita perfectionem hanc, aut verbis assequi, vt ad altiora nullus ascensus relinquatur. Quomodò igitur quæris, ad quem finem quispiam peruenturus sit, cùm finis nullus inueniatur? Non tamen, quoniam quod quæritur exitum non habet, idcircò præceptum Domini negligendum, quo dicitur: Perfecti sitis sicut & Pater vester cælestis perfectus est. Nullo termino metari licet virtutem, & euangelij perfectionem;

S.Nyssenus.

Desiderium cùm ad infinitum se extendat, nullum habet desiderandi finem.

P. Didac. Celada in Ruth.

fectionem; metam enim desiderium ignorat; nam etiam dum circa impossibilia versatur, etsi opere frustretur, voto ineffabiliter operoso, è meditato audet; & quod ignorat ad opus, in desideriorum officinâ refingit in meritum, quia nihil votis satis est. *Quare necesse est participantis quoque Desiderium, cùm ad interminatum infinitumque seipsum extendat, nullum habeat exitum, quo cessare possit.* O quàm est immetata desideriorum meta! Imple votis pectora, qui manum operibus implere non euales. Exprompta est hæc, & facile parabilis virtutum vsura. Nemo ad hæc pietatis lucra, nisi iners vltrò sit, imbecillus est. Ad opus impotens, satis superque ad vota euales. Ne sit desideriorum auarus, qui vel desiderijs sat diues esse potest. Vide hîc Rutham, quæ postquam tot virtutum facinora strenuè actitauit, ita adhuc desiderijs obsequenter vigebat, vt piæ socrui animosiùs dixerit: *Quicquid præceperis, faciam.* Nil quantumvis arduum obsequio eximit, quæ cuncta in votis habet, quæ explendæ per omnia legis, desiderijs pectora impleuit, & ipsam legalis iustitiæ sitim biberat: indeque digna extitit, quæ & *regni mater*, & Christi Dei progenitrix generosa esse mereretur.

Hic vers. 5.

6. Isaiæ 55. *Omnes sitientes*, inquit, *venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, edite, & comedite: venite, emite absque argento, & absque vllâ commutatione vinum & lac. Quasi diceret* (ait inibi Galfridus apud Tilmannum ibidem:) *Qui non habetis pretium, pretium date. Offerte meritum, qui meritum non habetis. Imò qui de merito non præsumitis, Desiderium exhibere. Credite Domino, si mihi non creditis: Optimum huius poculi pretium, sitis: magnum huius gratiæ meritum, feruens Desiderium cordis. Benignus spiritus sapientiæ inuitum non coget, voluntarium non fraudabit.* Sat esto, hîc locum exscripsisse inter *Desideriorum* elogia, quem pro *voluntarij* alacritate nuper expendebamus. Non enim tam fuerat expendendus, quàm hîc non omittendus.

Isaiæ 55. v. 1.

Galfridus. *Desideria dicuntur pretium sine pretio.*

7. Sapientiæ 4. iustus ætate iuuenis, meritis annosus inducitur: *Consummatus*, inquit, *in breui expleuit tempora multa.* Num tempus in earum rerum censu computatur, quæ extendi aut dilatari possunt? Quis vnam eandemque horam, diem, aut annum contrahere, aut protelare vmquam potuit? Pulchrè Bernardus: *Benè multa*, inquit, *quia vniuersa complectitur. Quomodò enim non expleuit omnia tempora, qui transit ad æternitatem? Quanta sanè tempora non longæuitate, sed inextinguibili semper proficiendi desiderio percurrere potuit, tanta sibi in meritis non immeritò vendicauit. Porrò vera virtus finem nescit, tempore non clauditur.* O bona à desideriorum merito, annorum ampliatio, & longæua iuuentutis senectus! Porrò sicut auarus ille diues, ignorans quòd in mortis esset confinio, ait intra se: *Destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi*, &c. Qui confestim audiuit: *Stulte, hâc nocte animam tuam repetent à te.* Ecce hic stultè diues vitam ad delinquendum ampliauit; & in tempus, quod vitæ defuit, se intulit ad peccandum: neque enim destruxit horrea, vt fructus auarè reconderet. Similem ad modum è diuerso, hic Iustus *consummatus in breui compleuit tempora multa* dum *inextinguibili semper proficiendi desiderio*, se in æternitatem latè intulit. O arcanum immetatè merendi arbitrium!

Sap. 4. v. 13.

S. Bernard. apud Tilmann ibi.

Desideriorum arbitrio, vita ad merendũ ampliatur.

Lucæ 12. v. 18. & 20.

---

§. CXCI.

Alacris spontaneè voluntas, spiritus principalis est, vltrà virtutem generosè audax?

1. PVrpuratus ille Propheta, & Prophetarum Princeps, piè ambitioso pœnitentiæ squalore in sacco ac cinere volutatus, redemptricibus infusus lacrymis, sic Deum supplex orat: *Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.* τὸ *redde*, ita inibi expendit Origenes in Græcorum Patrum Catenâ: *Cui aliquid debetur, illi redditur: redditur autem naturæ rationali lætitia salutaris Dei; & qui spiritu principali confirmatus est, minimè seruiet peccato.* Quasi verò pœnitenti consolatio & lætitia *debeatur*. De quo aliàs forsan. Sed quis est hic spiritus *Principalis*, qui hominem alioqui Diaboli, peccati, ac passionum seruum, hâc seruitute sic exemptum, ingenuum ac prænobilem reddit? Respondent Græci Patres in Commentario inidem: *Spiritum verò intelligit siue* sanctum, & principalem, siue *donum aliquod affectibus imperans, & voluptates coercens, siue liberam cogitationem.* Sed rursùs quærere, ac peruestigare iuuat, quisnam sit hic spiritus *Principalis*, qui hosce mirabiles effectûs in hominibus operatur? Citò dicam cum Genebrardo: *Spiritu Principali*, inquit, *spiritu præcipuo, principe, & primario sustenta, & corrobora me..... spiritu spontaneo, liberali, & benefico.* Et post paucula subdit de Spiritu sancto, quem spiritum Principalem interpretatur: *Est etiam spontaneus, beneficus, & liberalis, quoniam liberaliter se communicat, profusè dona Dei distribuit, nos spontaneos & liberos facit.* Ecce tibi quis qualisque sit *spiritus Principalis*, sic à Dauide expetitus, tot Patrum elogijs celebratus, nempè animus ad rem virtutis *spontaneus*; qui non coactus suppliciorum horrore, nec præmiorum lenocinio extimulatus; sed alacri proposito ad Deum it, spontè ad rem Dei pergit, & virtutis facinora vltro aggreditur. Hic, hic, inquam, is est, cui spiritualis lætitia, non tam dari, quàm *reddi* perhibetur. Hic *spiritus principalis*, id est, *spontaneus*, humanis *affectibus imperare* facit, hic *voluptates coercet*, hic vagè *liberas cogitationes* frænat facili aurigatione: *qui hoc spiritu principali confirmatus est, minimè seruiet peccato.* O plebeius quisque huiusmodi *spiritum principalem* piè superbus exambiat!

Psalm. 50. vers. 14.

Origenes.

Græci Patr.

Genebrard.

Spiritus principalis est animus ad virtutem spontaneus.

2. Isaiæ 55. *Omnes*, inquit, *sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite: venite, emite absque argento, & absque vllâ commutatione vinum & lac.* Forsan parùm sibi cohærere videbitur, quòd emi dicatur, quod absque vllo pretio accipitur: vbi enim abest pretium, emptionis vocabulum re suâ vacat, & in beneficij aut gratiæ nomen abit.

Isaiæ 55. vers. 1.

abit. Quod est hoc pretium, quod gratiam non excludit? & quæ est hæc gratia, quæ pretium admittit? Opinor, auidæ voluntatis Sacramentum est. Pulchrè inibi Galfridus in Allegorijs veteris Testamenti aduocatus: *Venite, emite absque argento; &c. Quasi diceret*, inquit; *Qui non habetis pretium, pretium date: offerte meritum, qui meritum non habetis. Imò qui de merito non præsumitis, desiderium exhibete. Credite Domino; si mihi non creditis: Optimum huius poculi pretium, sitis. Magnum huius gratiæ meritum, desiderium cordis. Benignus spiritus sapientiæ inuitum non coget, voluntarium non fraudabit.* Adsimiliter indidem Bernardus: *Quid est autem, Emite absque vllâ commutatione? non talis est emptio apud huius seculi emptores, sed apud auctorem seculi alia esse non potest. Quam enim commutationem dabit ei homo pro animâ suâ, qui nullius eget, & cuius sunt vniuersa? Etiam cùm emitur, gratis emitur: quia quod gratiâ datur, meliùs nobis retinetur; gratiæ gratis datur: nummo propriæ voluntatis emenda sunt omnia; quam dimittentes, nihil amittimus, plerumque lucramur illam, in melius commutantes.* Nil tam homini noxium, quàm propria voluntas, quæ est omnium scelerum fœcunda matrix: hæc, hæc, inquam, si ad rem virtutis, & cælestium bonorum appetentiam voluntariè inclinet, arcanum offert pretium, quo gratis & sine pretio omnes hominibus sanctitates donentur, & earum retinendarum arbitrium est.

(Margin: Galfridus. *Voluntarius pretium offert, quo cælestia bona gratis accipiat.* — S.Bernard.)

3. Matthæi 11. hæc Christi Dei dulcissima verba leguntur: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos.* Quasi dicat: Tulistis graue & pæne intolerabile iugum, & onus legis veteris, peccati, & concupiscentiæ: ergo venite ad me, & ego illud tollam, & in legis Euangelicæ & gratiæ suaue iugum & onus commutabo: reficiam enim vos per iugum & onus meum. Valdè adlaborant Interpretes, quomodo iugum imponens Euangelicum, quod sanè leue non est, huiusmodi oneris impositione, non degrauare, sed reficere ac recreare dicatur? Quod eleganter idem Galfridus addubitat: *Tollite iugum meum super vos, &c. Si labor omnis, & onus omne culpatur: quid est, quod idem ipse qui refectionem pollicetur, adiungit: Tollite iugum meum super vos? Sed labor eius reficit laborantem, & eius onus portat potiùs quàm portatur.* Eleganter quidem. Sed adhuc extricandum Galfrido superest, vnde habeat hic Euangelio impensus labor, vt laborantes reficiat: & hoc Christi, seu Christianæ virtutis iugum, vt portet potiùs quàm portetur? Insolens enim est labori, laborantem recreare; & iugo, illud portantem potiùs portare. Bellissimè S. Bernardus apud eundem Tilmannum inibi: *Tollite iugum meum super vos, &c. Ac si diceret: Non impono inuitis; sed, si vultis, tollite vos (tollas crucem tuam;) alioquin non requiem, sed laborem inuenietis animabus vestris.* Addit indidem Ailredus: *Iugum istud non premit, sed vnit: onus istud pennas habet, non pondus.* Ecce tibi magnum alacris voluntatis, seu voluntarij sacramentum. Nimirùm lex Euangelica, quæ tot præcepta & consilia continet, humanæ concupiscentiæ repugnanter aduersa; si ab inuitis suscipiatur, labor est, & magnus labor; iugum est, & pergraue iugum. Si verò alacri voluntate, & voluntariâ alacritate suscipiatur, leue est, facile, iucundum, pergratum: quia *non premit, sed vnit, onus illud pennas habet, non pondus*: onus enim quod quisque voluntariè subit, & vltrò portat, alatum est, volucre est, pennatum est: non habet oneris ac iugi pœnalem laborem, sed pennatam iucundamque volantis agilitatem. *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient.*

(Margin: Matth. 11. v. 28. — Galfd. ibi. — *Iugum voluntariè susceptum, pennas habet; & inde leue est.* — S.Bernard. — Ailredus. — Isaiæ 40. v. 31.)

4. 2. Corinthiorum 8. Paulus eos certiores facit de insigni beneficio Ecclesiæ Macedonum collato, quòd in tantis ærumnis pro Christo, in ipso Christo eorum alacritas sese effunderet. Narrat etiam, atque suâ auctoritate testatur, pro viribus illos, quin etiam suprà vires fuisse liberales. *Quia secundum virtutem (testimonium illis reddo,) & suprà virtutem voluntary fuerunt.* Meta virtutis est, quantum quisque potest in re virtutis & pietatis, intentiùs operari; quid ergo est, quòd Macedones *suprà virtutem* etiam pios ac liberales extitisse perhibentur? An vltrà pietatis metas progressi sunt? Vndè hæc exaggeratior Macedonum virtus? Sanè quiddam præclarum visus erat olim senior Tobias pietate opinatissimus, filio suo præcipere, cùm dixit: *Quomodò potueris, ita esto misericors: si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.* Quid ergo est, *suprà virtutem*? Anselmus putat, munificos fuisse *etiam suprà virtutem facultatum suarum, quia etiam de suis rebus necessarijs, quibus vita illorum carere non poterat, obtulerunt.* Liranus nimis forsan Theologicè hunc velut excessum pietatis, ad *liberalitatem infusam* refert. Ceterùm Dionysius Carthusianus simpliciter locum exponit: *Suprà virtutem voluntary fuerunt, id est, vltra suam possibilitatem Voluntary fuerunt ad dandum.* Adhuc explicatiùs rem edisserit Caietan. *Declarat Paulus quod dixerat de virtute beneficentiæ extensæ vsque ad profundè pauperes: quia non solùm secundùm vires facultatum, sed etiam suprà vires earundem, Spontanei fuerunt ad largiendum.* Vndecumque res sit: ecce tibi voluntatis spontaneæ sacramentum. Qui quidem stylo, qui voluntariè donat, *suprà virtutem* donare dicitur: alacris enim & spontanea voluntas, *suprà virtutem*, & vltroneo impetu acta, *vltrà suam possibilitatem* ferri piè præsumit, & suarum virium metas transilire. Vlterior & vlterior possibilitas, spontaneæ voluntatis stipendium est. Heu quoties, nolle in caussâ est, & non posse arbitramur, & prætendimus! Velis, & poteris. Saltem alacris voluntatis affectio, totam possibilitatem exerit, & exhaurit, quod Paulus *suprà virtutem*, id est, *vltra suam possibilitatem* appellauit. Quod in re virtutis, laboris, ac religionis, velut obstinato animo semper strenuè alacris Rutha comprobauit.

(Margin: 2. Cor. 8. v. 3. — Tobiæ 4. v. 8. — S.Anselm. — Liranus. — Carthusian. — Caietan. ibi. — *Spontanea voluntas totam possibilitatem exhaurit, & vltrà possibile audet.* — Hic vers. 5.)

5. Matthæi 8. leprosum illum, de potentiâ securum, de voluntate ambiguum, attactu Christus sanat; vt vnde contagio serpere consueuit, mirabiliùs inde sisteretur: *Et ait illi Iesus: Vide, nemini dixeris.* Quæ Christi verba S. Ambrosius lib. 5. in Lucam, sic eloquenter elucidat: *Ne lepra transire possit in medicum, vnusquisque Dominicæ humilitatis exemplo iactantiam vitet* (Salubris

(Margin: Matth. 8. v. 4. — S.Ambrof.)

Iacturâ suæ beneficentiæ publicatæ, 'enlit Christus opus magis hominibus voluntarium.

sanè eruditio de humilitatis antidoto, aduersùs hominum secularium venena) *Cur enim præcipitur nemini dicere, nisi vt doceret non vulganda nostra beneficia, sed premenda, vt non solùm à mercede abstineamus pecuniæ, sed etiam gratiæ?* Addit aliam rationem opportunè: *Aut fortassè etiam illa silentij caussa est imperati, quòd meliores putabat, qui fide magis spontaneâ, quàm speratis beneficijs credidissent.* Profectò aut desiderium accipiendi beneficij, aut illius accepti effusior gratitudo, quò plùs ad propriam vtilitatem vergit, eò magis minuit voluntarium spontè eundi ad Christum. Qui ad beneficum it, ad se potiùs vadit. Ergo Christus aut parcit cognatæ largiùs beneficentiæ, aut illius silentium indicit, vt spontaneum augeat; & publicatæ beneficentiæ iacturâ voluntarium incrementet: nam quod præbitori benefico adijcitur, credentis voluntario detrahitur. O! sic vltroneam virtutem Christus expetit?

---

§. CXCII.

Repetita assiduè delicta, velut cathedra aut gymnasium est, adsimilem exinceps malitiam erudiens.

1. *Vir bonus timet sibi à se.*

AB homine homini quotidianum periculum est. Aduersùs hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum perniciosius, nullum blandius, nullum malum propinquius. Tempestas minatur antequam surgat, crepant ædificia antequam corruant, prænunciat fumus incendium, subita est ab ipso homine homini pernicies; & eò diligentiùs tegitur, quò propiùs accedit. Quis sui aduersùs se minas animaduertit: quis intestinam sui hostilitatem timuit? O caue tibi à te! Vir bonus, ne fidem sibi habeat, studiosè satagit: & cùm solus secum est, cautè timet, ne fortè cum homine non bono sit, atque suum in se serpat vitiorum contagium, & malo sui exemplo ipse se prodat, ac morum porrigine inuitiet, morbo plerumque immedicabili. Contagioni huic in hoc §. cauterem inurimus, si fortè ægritudinem latè serpentem sistat.

2. *Psal. 1. v. 1.*

Regius Vates sic concinnè pangit Psalm. 1. *Beatus vir, qui non abyt in consilio impiorum, & in viâ peccatorum non stetit, & in cathedrâ pestilentiæ non sedit.* Multimoda horum verborum expensio, è veterum Patrum luculentis commentarijs deprompta, probationi thematis præfixi suffragium fert. Primò sagacior Interpretum peritè sedulitas sollerter peruestigat, quænam sit *cathedra*, cuius sessionem quisquis declinauerit, *beatus vir* nominari meruerit? & quænam sit doctrina, quam hæc magistralis cathedra spirat, docet, præcipit? Multa multi hâc super re, quæ nunc libens intermitto; vt citius elegantem Basilij expositionem rescribam: *Cathedram*, inquit, *vocat stabilem ac firmam in iudicio prauo conuersationem; quæ cauenda nobis est: quoniam diuturna in peccatis commoratio habitum quemdam vix mobilem animis indit. Antiquus enim animi morbus, & mali exercitatio, longitudine temporis obdurata, vix remedium, vel potiùs omninò nullum,*

S. Basil. hic in Cat. Græ. Patr. apud Corderium. Repetita delicta, cathedra est, quæ vlteriùs repetenda te edocet.

reperiet; cùm in naturam vt plurimum consuetudo vertatur. Profundè quidem Basilius delictum semel & iterùm admissum, quandoquidem vlteriorem & vlteriorem admissionem exinceps edocet, *cathedram* appellat, è quâ adsimilia delicta sæpiùs iteranda docentur, ac præcipiuntur; dum vnum & alterum delictum, quod non statim cohibes, viam sternat ad aliud, & cùm iam in mores abijt, suum contagium in teipso latè propagat, & fœcundè dilatat. Exinde inuitiandorum peruersè morem *cathedrâ* nominatur. Nam malum mali eruditio est in patratore ipso, & semel malitia vlterioris malitiæ persuasso cognato vitiorum lenocinio. O non bonum sui magistrum, & discipulum sui! Vno & altero scelere, quod deses excutere neglexisti, in teipso docendorum scelerum *cathedram* erigis ac fundas, è quâ vlteriora exinceps scelera auctoritate magnâ doces, & præcipis; atque tibimetipsi allinis, affricas, imprimis, latiùs in te propagatâ vitiorum disciplinâ, ad quam (ô malum!) exprompte dociles sumus, de primæuo contagio latiùs, ni sistatur, sensim malignè serpente. *Cathedram vocat stabilem in iudicio prauo conuersationem*, &c. O ab hâc non bonâ tuâ eruditione, tibi sollerter præcaue! Porrò non tantùm dicitur *cathedra*, quia docet, præcipit, suadet; sed *cathedra pestilentiæ*, aut *pestilentiarum*: quò clarè euulgetur ac innotescat, quàm pernicioso ac latè se propagante contagio, fœcundè serpat, & mores perniciosiùs inficiat, pestilenti vitiosæ eruditionis porrigine totum hominem sensim inuitiane.

Redeant iterùm eadem Psalmographi verba, adhuc vlteriùs emedullanda: *Beatus*, inquit, 3. *Psal. 1. v. 1.*
vir; qui non abijt in consilio impiorum, & in viâ peccatorum non stetit, & in cathedrâ pestilentiæ non sedit. Primùm enim colenda pietas est (ait inibi Hesychius) ac tunc viuendi institutum ordinandum. Atque illic quidem non *abire*, hîc verò non *stare* præcipit; vt impietati ne minimùm quidem, vel per transennam communicare, aut eam attingere caueamus: & in peccato (vtcumque per id transire contigerit) non insistamus, hoc est, immorari aut perseuerare fugiamus. Hactenùs Hesychius, cuius doctrinam explicatiùs tradunt Græci Patres in Paraphrasi eiusdem Catenæ, dum emedullant quid sit, in viâ peccatorum non *stare*. Porrò non est multorum primam innocentiam vsque ad finem vitæ impollutam seruasse, neque vnquam in peccatorum viâ tantisper stetisse. Hoc enim priuilegium cælesti vitæ confine, perrarum est, & vniuersatim non multis concessum. Hîc autem generaliter agit Dauid de omnibus iustis, qui rectâ in cælum contendunt, & retrogadâ malitię fugâ, & rectis meritorum gressibus. O quàm angustè exiguus est numerus eorum, qui in viâ peccatorum nunquam *stetit*! Imò, si Prophetæ verba penitiùs explorentur, non est exiguè angustus, sed peramplè numerosus. Audienda est Græcorum Patrum luculenta paraphrasis: *Et in viâ peccatorum non stetit. Quasi diceret: Qui peccata humana non commisit; vel si commiserit, non substitit, sed illicò resilijt. Viam enim vocat actionem, iuxta illud: Beati immaculati in viâ, id est, in actione.* Sententia quidem ethica tantorum Patrum eruditione

Hesychius mox allegandus.

Vix errasse creditur, qui errore non iterato, vlteriores non erudiuit errores.

Para. Græc. Patr. apud Corderium. Psalm. 118. v. 1.

ditione dignissima. Porrò non ille duntaxat in viâ peccatorum non *stetisse* dicitur, qui nunquam vel in humana peccata lapsus est; sed ille, ille etiam, qui tamquam homo humana peccata commisit; sed in illis non diu *stetit*; imò potiùs *illicò resilijt*. Quasi *stetisse* non reputetur, qui de repetitâ *stationis* perseuerantiâ, non se erudit ad vlteriorem, & vlteriorem lapsum, velut è *pestilentiæ cathedrâ*; sed quamprimùm à lapsu resiliens, & se colligens, ac vendicans sibi, pristinum errorem è vestigio retractat, & ad relictam virtutis viam quammaturè se recipit. Hîc, inquam, de festinatâ resipiscentiâ innocentiam æmulatur: vix errasse creditur, qui repetito errore, ad vlteriùs, & vlteriùs exinceps errandum non erudiuit sese. Sanè hic quâ citissimè resiliens, nec in viâ peccatorum *stetisse*, nec *sedisse in cathedrâ pestilentiæ* perhibetur.

4. Psal. 18. v. 13. & 14. Regius Vates de peccati scholâ malè eruditus, bene nos ad cautelam erudit: *Delicta*, inquit, *quis intelligit? ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus erò, & emundabor à delicto maximo.* Dixerat Dauid vers. præcedenti, se custodire mandata Dei; nunc velut corrigit se, atque excipit peccata ex ignorantiâ, quæ vix caueri possunt. Vnde pulchrè in Hebræo legitur: *Ignorantias quis intelligit?* vbi opponit ignorantiam intelligentiæ, demonstrare volens, esse difficillimum cauere peccata, quæ ex ignorantiâ committuntur. Itaque per *delicta* seu *ignorantias*, quotidianos defectus significat, & non opinantis animi prolapsiones, quæ *occulta* delicta vocat. Per *aliena* autem quidam putant designari motus concupiscentiæ, qui dicuntur nobis alieni, quatenùs deliberationem rationis præuertunt: alij verò non bona à sodalibus peccatoribus exempla, quæ delictorum sordes sensim stillant & allinunt; & maximè à se ipso, cum quo intimiùs habitat; ne delicta ipse sibi affricet. Et sanè cùm communiter Interpretes per *delicta* seu *ignorantias*, & per *occulta* siue *aliena*, quotidianos defectus seu leues lapsus, non ruinam intelligant, mirissimum est, & attentâ expensione dignissimum, quòd addiderit Propheta, quòd his delictis emaculatus, *emundabitur à delicto maximo.* Quodnam est hoc *delictum maximum*; quòd à delictis leuibus Propheta timet? Appositè inibi Græci Patres in huius loci Commentario: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, & ab alienis, &c. Nisi enim abolitæ fuerint internæ sordes incumbentes, occasio erunt vt me aliena comprehendant. Parcens igitur seruo tuo; non permittes me ab alienis comprehendi, si ab occultis meis mundaueris me.* Ecce tibi vel occultæ peccatorum sordes, curiosis etiam spectatoribus inuisæ, dum conscientiæ malè *incumbunt*, hominem ad vlteriora delicta procliuem reddunt; & vnumquodque delictum, plurium delictorum expromptior eruditio est: homo enim à se doctus, & innocentiam dediscit, & peccandi impudentiam pronè discit. Exindè ipse sibi peccator, dum antiqua peccata conscientiæ *incumbunt*, schola vlteriùs peccandi est. Idcirco dum à pristinis defectibus Dauid expetit emaculari, *à delicto maximo*, id est, delictorũ gymnasio, *emundari* satagit. O! sic antiqua delicta dum conscientiæ *incumbunt*, alia atque alia delicta edocent, imbuunt, erudiunt?

Hebræus.

Quare vel leues defectus conscientiæ incumbentes, delictum maximum nominantur?

Græci Patr.

5. Iob 15. sic eum arguit ac increpat Eliphaz Themanites: Arguis verbis eum (Deum, inquam,) qui non est æqualis tibi, & loqueris quod tibi non expedit: *Docuit enim iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blasphemantium.* Sententia specie tenùs perspicua; nam ex abundantiâ cordis os loquitur, & animi sensus sermonem parturiunt. Ceterùm Vatablus ex eodem Hebræo codice, & eisdem verbis oppositum sensum exscribit; sic enim locum vertit: *Certè docebit iniquitatem tuam os tuum, cùm eligas (vel, & eliges) linguam versutorum.* O non bene reciprocam malitiæ scholam! quasi os peruersè loquens, animi iniquitatem ad iniquitatem vlteriorem *doceat*; & animi iniquitas, linguæ maledicentiam erudiat, reciproco malitiæ magisterio. Priorem sensum, quem Vulgatus expressit; sic elucidat Anselmus Laudunensis in Glossâ interl. *docuit iniquitas tua os tuum*, id est, *Ex peruersâ vitâ docuisti loqui peruersa.* Et S. Gregorius ibidem: *Iniquitas os docet, quando ex malâ vitâ concipitur, quod peiùs dicatur.* Liranus: *Ex iniquitate cordis procedit iniquitas oris.* Nempè animi iniquitas sic oris linguam erudit ad omnem iniquitatem; sic efficaci suadelâ malitiam edocet; sic lingua arripit & exprimit non bonam morum doctrinam, vt non tam illam concipere, illâ doceri & erudiri, quàm ex illâ per naturalem emanationem *procedere* videatur. *Docuit iniquitas tua os tuum*, id est, *ex iniquitate cordis procedit iniquitas oris.* Non dimittam innotatum; quod ad rem addidit Vatablus: *Cùm eligas linguam versutorum*, seu *blasphemantium*, hoc est, *Et eliges linguam versutorum*, seu *blasphemantium*, quasi quod malè *eligis*, nisi confestim resipiscas, & meliorem resumas mentem, perinde fit, ac deinceps *eliges*, de exprompta non bene malitiæ eruditione. Vnde Ruth hîc post abiuratam Idololatriam, & peccatricem Moabitidis licentiam, iam adscita ad Dei populum, ipsa sibi à se cauet, nec sibi tutò se credit; sed bonam Noëmi rerum agendarum arbitram ac ductricem consiliosè mauult, cuius arbitrio sui rectionem obsequenter permittit.

Iob 15. v. 5.

Vatablus.

Glos. interl.

S. Greg. 12. Moral. c. 15.

Lira ibi.

Quod quis elegit exinceps eliget.

Hic vers. 5.

---

§. CXCIII.

Lex cum prologo & commentario, incerta nominatur: mandatorum fides arte caret, & cæcâ obedientiâ meliùs eruditur.

1. QVoties parum fiduciæ est in ijs quibus imperas, ampliùs est exigendum quàm satis est, vt præstetur quantum satis est. In hoc omnis hyperbole excedit, *vt ad verum mendacio veniat.* Numquam tantùm sperat hyperbole quantum audet: sed incredibilia affirmat, vt ad credibilia perueniat. *Legem breuem esse oportet, quo faciliùs ab imperitis teneatur: velut emissa diuinitus vox sit. Iubeat, non disputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quàm lex*

Seneca epist. 95.

Lex iubeat, non disputet; ne argutijs in vtramque partem torqueatur.

cum prologo. Mone, dic quid me velis facere. Non disco, sed pareo. Porrò non bene lex velut è cathedrâ disputando docet; nam qui sic docet, litigat: litigium autem in vtramque partem caussam versat, & sophisticis argumentis rationem præstigens, negotium intricat; & dubiæ interpretationis præstigijs argutè compositis, à solio suo legem deponit, & violationem clanculum subornat argutiarum noxiâ subtilitate. Quapropter scitè dixit Aristoteles: *Et, si ambigua sit lex, ita vt torqueas, & in vtram deductionem aut iustum quadrare possit, aut vtile, deinde eo vtaris,* &c. O quoties disputationibus sophisticis de propria vtilitate vigoratis, *torquetur lex*, tanquam reus, vt eiusmodi torturâ extorqueatur, non veritas, sed mendacium! O quàm multi sunt legum tutores, qui legem velut pupillam sine mente & arbitrio tractant, illique suam mentem & arbitrium pro nutu ingerunt!

Arist. lib. 1. Rhetor. c. 15.

2\. Regius Vates Psalm. 50. sic Deum alloquitur: *Ecce enim veritatem dilexisti: incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Nam noui omnem tibi fucum displicere, dissimulationem, excusationem, mendacium: veritatem autem, candorem, simplicitatem tibi placere. Verùm si Deus sic veritatem diligit, quomodo suæ sapientiæ *incerta*, Dauidi reuelauit? Quæ sunt hæc *incerta* diuinæ sapientiæ, in qua nihil est incertum? Aliqui hoc posterius hemistichium ita exscribunt: *In abscondito cordis sapientiam docebis me*: alij, *In intimis ac renibus*, &c. & *in abscondito aut obsignato aut clauso sapientiæ scire fecisti me.* Verùm Vulgatus non tantùm *occulta* habet, sed etiam *incerta*. Ruffinus putat *incerta* dici respectu Iudæorum qui legebant, & dubitabant, *occulta* respectu Gentilium, qui penitus ignorabant. Cassiodorus, *incerta*, quæ omninò discerni non possunt, sed aliquibus ambiguitatibus colliguntur; *occulta*, quæ nec oculus conspicit, nec mens humana dijudicat. Beda, *incerta* non in se; sed quia *occulta*, planè ignota. Ceterùm adhuc in explicandis, quæ sint hæ res *incertæ*, quas à Deo sibi manifestatas asserit Dauid, Interpretum sententiæ nimis variant. Ambrosius hæc *incerta* & occulta exponit de certissima spe peccatorum remittendorum per venturi Messiæ gratiam. Augustinus verò, *incerta* applicat ad reuelationem de venia quam consecutus esset ipsemet Dauid, quando ei dixit Nathan, *Dominus quoque transtulit peccatum tuum.* Arnobius, *incerta* explicat de manifestato per Nathan peccato, quod adeò tectè patrauerat Dauid & fraudulenter, præsertim contra Vriam, quasi peccatum tectiùs absconsum, *incertum*, etiam ante Dei oculos quodammodo censeatur ad pœnales nunc supplicij rigores. Liranus, *incerta* interpretatur de promissione successionis regni in filijs, & descensus Christi ex semine ipsius, quasi peccatum, certissimas promissiones in ambiguam *incertitudinem* velut refinxerit. Denique Græci Patres in huius loci Commentario, per τὸ *incerta*, legem intelligunt: *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Non respexisti*, inquiunt, *delicta Progenitorum; sed tuam ipsius clementiam imitatus, etiam legem eis dedisti, atque rempublicam instituisti. Hæc enim omnia iuxta legem, Incerta & occulta vocat.* Itaque ipsam Dei *legem*, per Moysen in deserto prouulgatam, quâ Hebræorum respublica instituta est, *incerta* sapientiæ suę appellat: non adspectu ad Dei scientiam & sapientiam, cui omnia certò perspicua sunt, absque vllo ambiguitatis næuo: sed respectu subiecti populi, qui anteà eiusmodi legum ignoratione, & ideò *incertitudine* laborabat. Post legem autem in Sina datam, & ritè promulgatam, adhuc de varietate commentorum, & glossarum diuortio, dum legis intelligentia sagaciter litigat, quò præceptorum onera mitiget, & inobsequelam vtcumque coloret, *incerta* quoque consultissimè nominantur. Quin & refractarij Iudæi, durâ ceruice obstinati, passim idola colentes, diuinæ legis violatione, illam quodammodò *incertam* reddiderunt. Vel ut *incerta*, enim putatur lex vulgari violatione contempta. Quare cùm Dauid inducit *Progenitorum delicta*, quibus suum recenter flagitium aggregat geminatâ malitiâ scelerosum; diuinam *legem* sapienter Iudæis datam, & ab eis passim, aut malè intellectam inobedientiæ studio, aut peccandi temeritate irreuerenter violatam, illam, illam, inquam, tunc vel maximè, *incerta* diuinæ sapientiæ nominauit.

Psal. 50. v. 8. — Translationes variæ. — Ruffinus. — Cassiodorus. — Beda. — S. Ambros. apud Lorin. — S. Augustin. — Arnobius. — Liranus. *Peccatum occultum dicitur* incertũ. — Græci Patr. in Comm. Cordetij. — *Quare Moysis lex, incerta & occulta diuinæ sapientiæ nominatur?*

3\. Idem Psalmographus sic pangit pulchrorum munerum supplex à Deo rogator: *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.* Nonnulli codices, *quia in mandatis tuis credidi.* Non semel autem notat Lorinus, quòd nulla per se necessaria differentia est, *credere alicui*, aut *in aliquo*, imò nec *aliquid*, vel *in aliquem.* Sapienter verò obseruat Augustinus dictum fuisse à Prophetâ, *credere mandatis*, cùm potiùs dicendum videretur, *obediuisse.* Porrò mysteria fide reuelata credimus; legibus autem ac mandatis obedimus. Neque sat est, si mandatis credamus, quod de facilè fit; nisi legem ac mandata obsequio impleamus, quod in arduo est: lex enim non fide, sed opere impletur. Quæ est hæc mandatorum fides, quam hic commendat Propheta? Eleganter inibi Ambrosius: *In mandatis Dei credere, hoc est, in ipsis esse, & credere, quia vera mandata sunt. Nisi autem credideris mandatis Dei, eorum vtique scientiam; quæ per mandata Dei docemur, habere non poteris.* Altè quidem Ambrosius! Scilicet *in mandatis Dei credere est credere quia vera mandata sunt*, Qui sic illis credit, & illa fide honorat, *scientiam* huiusmodi mandatorum habere dicitur, hoc est, præstantiorem notitiam, quàm ea quæ per scientiam sagaciùs comparatur. *Non disco, sed pareo.* Non subtilioribus commentarijs, & argutis sophismatibus, legis sensus alio torquetur, obsequij declinandi studio; sed quasi cæcâ fide ageretur, mandatis credit. Sapienter Aristoteles agens caussam *legum, fidem, quæ dicitur arte carens* peridoneè inducit. An non velut Christiano cothurno? Arte caret fides: fides de ingenio artificiosa, à fidei generositate desciscit. Sit ergo fides bene rudis, ne sit malè ingeniosa & peius artificiosa. Nimia in disquirendo subtilitas, fidem curiositate fascinat, & clanculùm infidelitatem subornat. *In mandatis tuis credidi. Nisi autem credideris mandatis Dei, eorum vtique scientiam habere non poteris. Crede quia vera mandata sunt*: & sic habebis veram *legum fidem, quæ dicitur arte carens.*

Psalm. 118. v. 66. — Lorinus ibi. — S. Augustin. — *Scientia mandatorum, est illis cæcâ peritiâ credere.* — S. Ambros. ibi serm. 9. — *Fides dicitur carere arte, quare?* — Arist. lib. 1. Rethor. c. 15.

4\. Idem regius Propheta in hoc eodem Psal. 118. Ps. 118. v. 34.

sic modulatè occinit: Legem pone mihi, Domine, viam iustificationum tuarum: & exquiram eam semper. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, vt custodiam illam in toto corde meo.* Dauidne is est, qui ingenij acumen, & subtiliorem *intellectum* expetat, vt legem Domini, eiusque præcepta sagaciùs *Scrutetur*, & scrupulosiùs exploret? Putat Lorinus hìc Dauidem petere intellectum ad cognoscendum legis diuinæ vtilitates, præstantiam, difficultates, sensum proprium, idque in eum finem, non vt curiosè intelligatur, sed vt toto corde custodiatur, atque in vsum obsequio deducatur. Verùm obstat Hilarius, qui bene obseruat, ingenium hominis quantumuis sagacissimum, huic indagini non sufficere. Imò qui nuper dixerat, se *credere mandatis*, quo pacto nunc petit *intellectum*, vt mandata ipsa scrutetur? Dubiè credit, opinor, qui quod credit, adhuc sagaciter *scrutatur*. S. Hieronymus ibidem versic. præcedenti, per legem intelligit Christum, aiens; *Legem pone mihi Domine, id est, te ipsum, quia lex Christus est.* Nempè Christi vitam, virtutes, actiones, velut leges puta, quæ imitatione obsequium extorqueant. Huius autem legis glossam, intellectum, seu *commentarium, esse Sanctorum vitam* & exempla, alibi ethicè tradebamus. Mox præscripta verba exponens Hieronymus, subdit: *Da mihi intellectum, &c. id est, tua mandata. Intellectum, vt non sim sicut equus & mulus; quibus non est intellectus. Ecclesia rogat vt intelligat discretionem inter bonum & malum, inter vitam & mortem, inter litteram & sensum. Vt intelligam, & opere impleam.* Itaque *intellectus*, quem Dauid postulat Ecclesiæ nomine, est lex ipsa, & Dei *mandata*, iuxta illud, *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Huiusmodi autem mandata bene intelligit, multoque meliùs quàm qui ipsa sagaciùs *scrutaretur*, ac subtiliùs exploraret; qui illis obsequium præstat, eaque *opere implet.* O bonum practicè *intellectum*, ipsa Dei *mandata*, quæ cùm *opere implentur*, certam eorum notionem indubiè expediunt, & expeditè extricant, multò præstantiùs quàm si subtiliori *intellectu*, sagaciori ingenio, ac sollerti studio, ea curiosè *scrutaretur*! Profectò inertia in exequendis mandatis, aut inobediens contumacia, præceptorum intellectum dediscit, & eorum notitiam desuescit: nam ille acutiori *intellectu mandata scrutari* dicitur, qui exprompto obsequio illa *opere implet.* O ambiamus hanc de obsequio notitiam, quâ quisquis caret, *est sicut equus & mulus, quibus non est intellectus*, nec *intelligit discretionem inter bonum & malum.* Ergo perinde est: *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam*, ac si diceret: *Da mihi tua mandata, & opere implebo.*

Lorinus.

S Hilarius. lib. 11. de Trinit.

Christus, lex est huius legis commentarius est Sanctorum vita,

S. Hieron, ibi.

Dei mandata, intellectus sunt: eorum obsequium, est potior eorum scrutatio.

Psal. 18. v. 9.

Hic v. 5. & 6.

5. Regius Vates sic occinit Psalm. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum* (id est, lex tua:) *& lumen semitis meis.* Pro *τὸ lumen*, plures codices, *lux* habent. Sed quomodo lex, & lux & lucerna est? quibusnam est *lux*, & quibus *lucerna*? S. Ambrosius inibi sermone 14. *Intelligibilis*, inquit, *pedum gressus, intelligibilis & lucerna, quia verbum Dei lucerna est. Mihi lucerna, Angelis lux..... Et fortassè secundùm legem lucerna est verbum Dei, secundùm Euangelium lux magna. Iudæis lucerna est, & lucerna sub modio. Lucet lex, sed non videtur, quia operta eorum doctrina est, & contagione vitiorum, & cæcitate perfidiæ.* Congruè quidem intelligibilis accenditur lucerna, cùm intelligibiles sunt gressus, quos dirigere ac corrigere debet. Sed Dei verbum, quod hominibus *lucerna* est sublustris, Angelis perspicua *lux* est. Iudæis verò ob contagionem vitiorum, & perfidiæ cæcitatem, lex Dei lucerna est, nec aliter potest; sed *lucerna sub modio*: exinde quæ in se lucerna est, illis modio cooperta, dubia *lucerna* est: quippè quæ in se clara & intelligibilis, obscuros & intelligibiles eorum gressus nec dirigit, neque corrigit. Itaque lex Iudæis *lucerna sub modio est*; & inde eius lux incerta: quare adspectu ad Iudæos nuper dixit Dauid, *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi*, suprà num. 2.

Ps. 118. v. 105.

S. Ambros.

Lex Iudæis est lucerna sub modio ob contagionem vitiorum, & cæcitatem perfidiæ.

---

§. CXCIV.

Congruus rerum Ordo, inconfusa Distributio, idoneus earum census est.

1. ORdo est, idonea consequentia ac series rerum præcedentium & sequentium, quò cauetur vt singula & certa & inconfusa sint, & vnumquodque in suo stet gradu, & congruam naturæ suæ sedem occupet; neq; enim est quicquam honesti, pulchri, robusti in confuso ordine. *Verùm ex confusis* (ait Aristoteles) *vt sanitate, robore, modestiâ adstruere oportet, & in immobilibus magis honestum esse: omnia enim hæc Ordo quidam, & quies.* Hinc gnome illa ethicopolitica: *Ordinibus haud distat virtutum sanctitas.* Hinc ille quicumque opplorat prouincialium armorum imbecillitatem: *Ordo militum nunc est, nullum tenere, heu, ordinem.* Porrò confusanea rerum inordinatio, dum nomina euariat, bona imbonáve elogia pro arbitrio adulterat. O dictum bene! *A contumeliâ vltio differt ordine.* Vide quàm adulteratæ sint res, quas inordinata confusio perturbat, fascinat, inquietat. Exinde ordinis censum dignè æstimare liceat; quippè qui suum cùm loco pretium vnicuique tribuit; ne infimissima summis, mediana vtrisque misceantur. Ordo autem cùm suum cuique locum assignat, suam quoque faciem rebus singulis sincerè restituit, quam inordinatio confusa abstulerat.

Aristotel. l. 1. Ethic. Eudem. c. 8.

Gruterus. p. 1.

Idem p. 2.

Recti ordinis elogium.

Idem p. 1.

A contumeliâ vltio differt ordine.

2. Geneseos 1. mundialis opificij auspicium proponitur, & tota rerum sextiduo creatarum facies in huius sententiæ tabulâ graphicè depicta: *In principio creauit Deus cælum & terram.* Cæli ac terræ nomine vniuersas omninò creaturas compendio per anticipationem censeri, nec pauci, nec indocti Commentatores putant; quarum specialis posteà efformatio sigillatim traditur. Verùm cùm dicitur, Creauit *Deus*, Hebraicè habetur *Elohim*, quod nomen vulgò Hebraizantes, *Iudicem* exscribunt; quasi *Deus Iudex* mundum condiderit. Exinde argutum ethicè litigium est, quare dum mundi opificium summus rerum omnium Opifex efformauit, tamquam *Deus iudex* proponatur. An non ma-

Genes. 1. v. 1.

Deus Iudex mundum creauit, ne rebus creatis ordo tantisper defuisse putaretur.

gis idoneè tunc Deus appareret sub nomine Iehoua, quasi primum ens, quod ceteris largitur, vt sint? An non Omnipotentis vocabulum tunc foret opportunius, quippe qui tunc creaturas omnes de nihilo condidit? An non potiùs beneficentiæ vocabulo tunc indigitari debuisset, cùm diuinioris munificentiæ gazas profert, & hominibus sumptuosè largitur? Quid nomen *Iudicis* in mundiali fabricâ adumbrat, cùm *Iudicis* tunc elogium otiari prorsùs videatur, re vocabuli vacuum? Pulchellam hanc quæstionem, quo pollebat ingenij acumine Caietanus; & subtiliter excitat, & tempestiuè soluit, sic ad rem fatus: *In principio creauit Deus (Elohim, id est, Iudex) cælum & terram. Quare autem Moyses in hoc exordio appellauerit Deum* אלהים *(Elohim, hoc est, Iudicem) in promptu caussa est duplex.* (Intermitto primam alibi emedullatam) *Secunda,* inquit, *vt creatio cælorum, & terræ, & eorum quæ in eis sunt, intelligatur actio Dei Iudicis secundum iustitiam distributiuam: ne putetur Deum creasse res secundum esse earum tantum, & non secundum diuersos illarum gradus atque Ordines, res ipsas creando distribuisse. Ad hunc siquidem errorem tollendum, describitur quòd Deus quatenus Iudex creauit omnes res, sicq; creando distribuit singulas suauissimè, suis quasque locis, gradibus, ac Ordinibus deputando: vt clarè sonat littera totius huius principij.* Itaque, tametsi summus Opifex Deus hanc mundi machinam, per sapientiam disposuerit, per omnipotentiam creauerit, per beneficentiam tribuerit; tamen apud Deum (æquum rerum æstimatorem) tanti sit, inconfusè concinnus efformandarum creaturarum *Ordo*, qui suam vnicuique sedem, locum, gradum, ac pretium tribuat; vt omissis tunc ceteris magnificè augustus, & creationi forsan opportunioribus Dei nominibus, *Iudicis* vocabulum efferendum prætulerit: *In principio creauit Iudex cælum & terram*, Iudicis tunc inductâ tempestiuè mentione: *Ne putetur Deum* (vt Deum) *creasse res secundum esse earum tantum; & non* (vt Iudicem tunc) *diuersos illarum gradus atque Ordines, res ipsas creando distribuisse.* Scilicet præproperè festinat Deus *Iudex* creare, ne putetur mundi opificium secundum rerum essentias duntaxat conditum, confusaneâ inordinatione inconcinnum tantisper extitisse; sed à Deo *Iudice* secundum iustitiam distributiuam operante, iuxta diuersas cuiusque naturas, sedem, gradum, ac ordinem vnicuique tribuisse, ne in seipsis pulchra, bona, honesta, de inordinatâ mixtim confusione, fœditatem, imbonitatem, & inhonestatem præposterè mutuarent; & humano censu fœdæ, imbonæ, atque inhonestæ apparerent.

Caietanus.

3. Psal. 18. v. 2. & 3.

Ordine potius quàm pulchritudine, diuinam gloriam cælum prædicat.

3. Moysi accinit regius Psaltes, sic concinnè pangens: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Sufficit, inquit, vel sola cælorum pulchritudo atque magnitudo, quæ oculis ingeritur, & sidereâ mutè voce suggeritur; ad Opificis magnificentiam gloriosiùs prædicandam. Etenim rata inconfusè successio Noctis & Diei, terminos à conditore positos demonstrat, quos hæc inanimata mundi machina transilire non eualet. Cùm enim nox atque dies iuxta conditoris legem crescant atque decrescant, cumque à se mutuò tempus mutuentur, & rursùs debitum sibi vltrò citroque reddant; diuinam prouidentiam, tamquam consultissimum ipsorum Præsidem, oculis ostentant. Verùm neque præscriptus Dauidis sermo, neque communis hæc Interpretum expositio subscripta, planè euulgat, quid in cælorum fabricâ, & in dierum ac noctium ratâ successione, hominibus stuporem ingerens, Dei opificis laudes altiùs buccinet, & præclariùs moduletur. Quid hàc in re humani oculi, & attentior mens potiùs admiratur? cælorúmne vastam immetatè molem, venustam splendidè pulchritudinem, perennem nitidè splendorem, ratámue in noctium ac dierum successione, & in vago siderum errore inconfusè constantiam? Ceterùm Anonymus ibi in Catenâ Græcorum Patrum, hanc mirissimam præstantiam Ordini adscribit, sic fatus: *Symmachus autem hæc magis dilucidè transtulit: Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam; non verbis aut sermonibus, quorum audiantur voces; sed in omnem terram exiuit sonus eorum. Nam neque sermonem neque vocem emittentes, sed proprium Ordinem ostendentes, omnes terram & mare, ad laudis canticum inuitant.* Sileat rara noctis ac diei perennis successio; taceat cælorum immensa vastitas venustior pulchritudo, pulcher originariè nitor, constantia in motu flecti-scio adæquè, ac flecti-nescio; dum huiusmodi creaturarum aspectabilis *Ordo*, Dei magnificentiam præclariùs loquitur, & loquaciùs vulgat. Cedit, cedit, inquam, vltrò hæc sumptuosior machina, rato Opificis Ordini; quasi *Ordo* rerum census sit, & ex eo potissimè omnes creaturæ ad Dei gloriam censendæ: *Proprium Ordinem ostentantes, omnem terram & mare, ad laudis canticum inuitant.*

Symmach. Anonymus, hic in Catenâ Corderij.

Canticor. 2. sic loquitur ad sodales Sponsa: *Introduxit me in cellam vinariam, Ordinauit in me charitatem.* Hoc vltimum hemistichium, in quo tota vis sententiæ sita est, ita Syrus exscribit: *Ordinauit erga me*, vel *contra me charitatem.* Arabicus verò, *Ordinauerunt aduersùs me tentationem*, seu *probationem.* Alibi forsan enucleabitur quo pacto, *charitas in me*, dicatur; *contra me charitas, & tentatio*, seu *probatio aduersus me*: aliàs enim ex Tertulliano expendebamus, quòd *charitas martyres cudit*) S. Ambrosius legit: *Constituite in me dilectionem*: Doctores Hebræi: *Insignem facite*, seu *magnificate super me charitatem.* quasi *ordinare charitatem*, sit illam iam *constitutam*, *magnificare*, vel *insignem facere*, ac si ab Ordine insignem magnificentiam charitatis fœneretur. Verùm enimuerò Symmachus velut opposito sensu hunc locum transtulit, dum pro τὸ *Ordinauit in me charitatem*, vertit, *Coaceruate super me charitatem.* Profectò *ordinare*, & *coaceruare*, minimè sibi cohærent, & mutuò inter se certant, seque vicissim excludunt. Porrò *coaceruare*, est rem granditer aut numerosè magnam, nouo confusè auctario adaggerare, & in maius sine ordine incrementare confusaneâ inordinatè accretione. Cuius nota antithesis est *Ordinare* seu rem certo numero, sede, gradu concinnè terminare, definireque. Quid ergo *coaceruationi* cum *Ordine*, cuius exilium est, & quem pugnaciter excludit? Putauerim, Symmachum eandem rem aliter alto stylo declarasse, & exaggera-

4. Cantic. 2. vers. 4.

Syrus. Arabicus.

Charitas in me, dicitur charitas, seu tentatio contra me. quare?

Tertullian.

S. Ambros. Serm. 5. in Psal. 118.

Rabbini.

Concinnè ordinata charitas, dicitur coaceruata. quare?

Symmachus.

tiùs

tiùs diuerso expressisse. Nimirum charitas, siue sanctitas, aut virtutum plenitudo, congruo *Ordine*, sede, gradu, numero, & æstimatione disposita; sic est aspectabilis, sublimis, augustâ, & immetatè præcellens, vt ad suam propè immensam excelsè præstantiam declarandam, abeat ad aliena *coacervationis* castra, & illius audacius vocabulum assumat, quò è diuerso se adornet, & suam magnitudinem, bonitatem, ac excellentiam exponat. Ex *coacervatione* innumerabilitatem furaciter vsurpat quam *Ordini* meliùs restituit. Sanè quòd sub Ordinem cadit, determinatis limitibus, se ac perfectionem suam metatur, finit, & claudit: ast tantam ab Ordine præstantiam mutuatur, sic velut immensè eius bonitas exuberat de Ordinis suffragio, vt, quasi numerum nesciat, ac præstantiæ numerabilitatem ipso Ordine excusserit, *coaceruationis* nomine arcanè denotetur. Nempè in re congruenter ordinatâ, sic excellit Ordinis præstantia, vt, quasi determinatos rei ordinatæ limites desuescens, indeterminatam seu immetatam *coacervationis* infinitudinem æmuletur. *Ordinauit* in me charitatem, hoc est, sic *magnificauit*, seu *insignem fecit*. Ordine ipso, vt *coaceruari* dicatur, audaciâ nominis insigniorem magnificentiam è diuerso (vt vt potest) declarante.

5. Iob 35.v.10. Cælorum concordiam, & ratum perenniter cursuum ordinem admirans Iob, exclamat: *Vbi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?* Luna enim & stellæ in noctis caligine ordinatè incedentes, hymnos nocturnos Deo modulatè pangunt, & hominibus diuinę gloriæ prædicandæ materiam abundè suggerunt. Idem longè magis faciunt Angeli, ait Olympiodorus ibidem in Catenâ. Exinde Chaldæus transtulit, *Ante cuius conspectum Angeli excelsi ordinant laudem in nocte*. Scilicet homines & Angeli dum in suda nocte contemplantur ratos semper, constanterque stabiles nitentium siderum motus, nullâ vnquam confusione inordinatos, diuinas laudes gloriosiùs deprædicant; quasi perpetuam semper stabilitatem, non tam à seipsis, quàm ab eorum ordine fœnerentur. Appositè Nazianzenus? *Ordine florente ac dominante est vniuersum hoc, ac pulchritudo certa & stabilis.* (quasi dum *Ordo* floret, rebus *dominetur*, & creaturarum principatum obtineat) *Contrà autem perturbatio & confusio in aere, tonitrua, in terrâ motus, in mari naufragia, in vrbibus domibusq; bella & dissdia, in corporibus morbos, in animis peccata procreauit. Hæc enim omnia non Ordinis, sed confusionis & perturbationis nomina sunt.*

Olympiod. Chaldæus.

Ordo dum floret, dominatur; & stabilitatem rebus largitur.

S.Nazianz. Orat. 16.

Inordinationis mala recensentur.

Hic vers. 7. Bene hìc vers. 7. dum Moabitis Ruth, alienigena, paupercula, ærumnosa, exul, vidua, à magni Boozi *pedibus se proiecit*, locum sibi congruum agnoscens, assumensque; ad illustrissimorum Regum progeniem, & Euangelij caput meruit sublimari. Sic magnificantur, qui locum infimum, quem agnoscunt suum, & libenter assumunt, & ordinatè occupant!

---

§. CXCV.

Congruus Ordo scit benefacere etiam de malo: Ordine beata cæli gloria, & aquarum fertilitas censetur.

Sola est diuina vis, cui mala quoque bona sint, cum eis competenter vtendo, alicuius boni elicit effectum. Huius suæ gnome moralissimæ, rationem reddit peridoneam Seuerinus Boëtius, sic fatus: *Ordo enim quidam cuncta complectitur, vt quod ab assignatâ ordinis ratione discesserit, hoc idem licet in alium, tamen in ordinem relabatur, ne quid in regno prouidentiæ liceat temeritati.* Congruus enim rerum Ordo cuncta complectens; & suum cuique locum tribuens, prouidentiam vindicat, confusionem aufert, politiam stabilit, licentiam temeritatis arcet; & in consultioris prudentiæ officinâ, ipsa etiam mala in bonum sapienter recudit. 1.

Boetius de Conf. Philos. l.4. Prosâ 6.

Ordo præstat ne quid liceat temeritati.

Geneseos 1. toto sextiduo mundialis creationis opificio peracto, inducitur Deus creaturarum omnium laudator egregius: *Viditque Deus cuncta quæ fecerat: & erant valdè bona.* Nimirùm creatura quæque, quæ in suo gradu spectata, & seorsim considerata, *bona* dumtaxat dicta fuit; cum reliquis omnibus iunctim accepta, & ceteris adsociata, dum ex singulis vniuersitas creaturarum existit, quasi à vicinæ bonitatis consortio præstantiam fœnerent, iam non tantùm *bona*, sicut hactenùs; sed *valdè bona* nobiliter nominantur. Vnde tamen nouam hanc mutuauerint excellentiam recentis præstantiæ auctario, grande litigium est, quod nemo hactenùs composuit. Verùm S. Augustinus in Enchiridio cap. 11. ita hâc super re ad rem luculenter scribit: *Simul verò vniuersa valdè bona, quia ex omnibus consistit vniuersitatis admirabilis pulchritudo. In quâ illud etiam quod malum dicitur* (à Manichæis, inquam,) *bene ordinatum, & loco suo positum, eminentiùs commendat bona, vt magis placeant, & laudabiliora sint, dum comparantur malis. Neque enim Deus omnipotens cùm summè bonus sit, vllo modo sineret mali esse aliquid in operibus suis, nisi vsque adeò esset omnipotens & bonus, vt benefaceret etiam de malo.* Longiusculè, sed bellissimè. Nimirum non deuenustatur rerum Vniuersitas, quæuis Respublica, aut Communitas quælibet, si in illa inter plura bona, aliqua etiam mala sint (quouis malitiæ genere deturpentur,) si tamen peritè sollers Reipublicæ Rector, potentiæ robore, ac bonitatis industriâ, congruo Ordine disponat vniuersa, & quilibet in suo gradu consistat. Emineat probus, litteratus, industrius, & ad magna quæque natus: medianam sedem occupet, mediocri talento præditus: in loco infimo iaceat, idiota, rusticanus rudis, illiteratus, agrestis, virtute orbatus, vitijs fœdus, aut improbitate sagaciter famosus. Hi, hi enim, tenuitatis suæ bene conscij, negotiosâ ambitione seduli, impudentiùs audent optimorum sedes nancisci, & hanc ob caussam omnia susque deque mouent, atque confusaneâ inordinatione perturbant, & Communitatem insigniter dehonestant. Sanè non minùs honestatur Communitas

2. Gen.1.v.31.

Malum bene ordinatum, boni præstantiam commendat.

S.Augustin.

Congruus in Communitate Ordo, scit benefacere etiam de malo.

munitas cùm summa merita sublimiorem locum occupant, & mediocria locum medianum tenent; ac cùm infima infimissimo loco fordidè (vt par est) iacent; quàm cùm immerita ambitio de vanâ gloriâ dignè vapulat, cùm arrogantia negotiosa retunditur, cùm scelerosa improbitas vinculis constringitur, carcere squalet, & merito supplicio ad probitatem eruditur. Æque bene bonus in sublimitate fulget; ac mediocris ad munia ingloriè intermittitur; & malus, aut in sua infimitate iacet, aut in pœnali scelerum supplicio sordet, qui arcanus quidam Ordinis fastus est. Hic enim dùm cuique suum distribuit locum, Communitatem *valdè bonam* reddit: nō quòd Communitas careat malis (quod fieri vix, aut ne vix quidem potest;) sed quòd Ordinis beneficio sciat potens ac bonus Rector *benefacere etiam de malo*. Porrò in Communitate debito Ordine ritè compositâ, *etiam illud, quod malum dicitur, bene ordinatum, & loco suo positum, eminentiùs, commendat bona, vt magis placeant, & laudabiliora sint, dum comparantur malis*. Bonus Ordo, qui dum malos & immeritos in loco suo habet, noscit *benefacere etiam de malo*, & bono alienæ malitiæ vsu, bonorum exaggerare præstantiam. O nimis verum!

3. Iob 10. v. 22. Iob c. 10. dimitti tantisper cupit, ante quàm vadam, inquit, & non reuertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine. Terram miseriæ, & tenebrarum, *vbi vmbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*. Pro τὸ *nullus ordo*, habetur in Hebræo textu vox numeri pluralis, *nulli ordines*. Quasi vniuersatim affirmet, in Inferno *nullus ordo* in re vllâ reperitur, omnia confusa, & citra ordinem sunt.

Hebræus.

Polychronius refert hunc ordinis defectum, ad temporum, dierumque & noctium ordinem & vicissitudinem ex illa regione sublatam. Sic inibi fatur: *Non est Solis ordo, nullus siderum ceterorum, vbi nullum licet rerum humanarum statum intueri, nullam, inquam, præclarâ lege atque ordine institutam politiam*. Fauet translatio LXX. Interpretum: *Vbi non est lux, neque est videre vitam humanam*. Plerique verò Latini id referunt ad perturbatas & confusas damnatorum conscientias, & cogitationes nunquam sibi constantes, quod ingentem esse damnatorum cruciatum docet hoc loco Gregorius. Vndecumque autem proueniat, quod in inferno *nullus ordo* reperiatur, notatione dignissimum est, quòd confusa rerum inordinatio, inter præcipua gehennæ cruciamenta recenseatur. An etiam è diuerso beata cæli gloria Ordine censeri dicitur? Audiendus est hâc de re Photius apud Oecumenium, in illud Pauli 1. Corinth. 6. *Nescitis quoniam Angelos iudicabimus?* Sic ergo scribit Photius: *Si Angelos qui propriæ mentis prauitate ab Ordine suo exciderunt, si hos indicabimus aut arguemus qui corpora habemus; quia illi corporibus carentes suam non seruauerunt legem; nos autem secundum datas nobis à Deo leges (etiam illis nos impetentibus) conuersati sumus*, &c. Aliàs forsan expendemus, quòd homo in fluxa carne viuens, & à dæmonibus impetitus, ore tacito, & linguatis moribus *arguit*, & *condemnat* Angelos, qui carnis expertes, & à nullo instigati legem non seruauere suam. Nunc autem ad rem obseruare licet, quòd Angelos è cælo cecidisse, amisisseque empyream mox habendam beatitudinis gloriam, perinde esse dixerit, ac *ab Ordine suo excidisse*, forsitan alludens ad præscriptum Iobi locum, qui in inferni censu ponit, quòd *nullus ordo* sit, sed confusa rerum inordinatio, quâ miscentur, confunduntur, perturbantur. O moralissimum synonymum: Angelus à cælo in gehennam cecidit, ac *ab Ordine suo excidit*! Non sic cecidit Lucifer, vt ex Hierarchia Cherubinorum eius natura esse desineret; neque Archangelus degenerauit in Angelum: peccatum naturalia non mutat, sed conscientiam deprauat. Quare Angelos *ab Ordine suo excidisse*, nihil est aliud quàm excidisse ab empyreo principatu, ex tanto gratiæ fastigio, è iam iam futuræ sibi beatæ cæli gloriæ beato cumulo. Vnde sic in pœnis inferni inprimis recensetur *nullus Ordo*; sic opulentioris gratiæ, & cælestis gloriæ census ordine designatur.

Polychron.

Lxx Interp.

S.Gregor.

1. Cor. 6. v. 3.

Photius.

Boni mores ore tacito prauos arguunt & damnant.

Beatæ cæli gloria Ordine censetur.

Genefeos 1. terram dorso valido vastam molem aquarum sustentantem, & sic infœcundè naufragam, primâ mundi die Deus creauit: Terra autem tunc erat inanis & vacua, inuisibilis & incompositâ. Die autem secundâ dixit Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum: & diuidat aquas ab aquis. *Et fecit Deus firmamentum, diuisitque aquas, quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum*. Litteralem huius loci sensum inibi copiosè dedimus: ethicè autem ac mysticè multis super eo velitantur Interpretes. Verùm de pristina illa aquarum inter se, & cum terra confusione, & recenti aquarum diuisione, & inde aspectabili Ordine, sic ad mores Bernardus philosophatur: *Vsque hodie in ciuibus Babylonis aquarum confusio, id est confusio cogitationum, terram fecit inanem & vacuam. Dum enim fluctuat circa carnem cogitatio vniuersa, nullum ex ea sperare est fructum salutis. Diuidantur ergo aquæ ab aquis, quatenùs anima quoque (vt dignum est) partem sibi vendicat sollicitudinis, sanè inferiores certis limitibus coerceantur, certis contineantur alueis, necessitatis terminos non excedant; proinde superiores copiosiùs dilatantur*. Ecce tibi, vbi aquæ sunt confusaneâ permixtione inordinatæ, terra redditur inanis & vacua, inuisibilis & incomposita, & infœcundè naufraga, atque squalidè sterilis. Igitur vbi ordinis gratia adfuit, & inferiores aquæ coërcentur, & locum suum tenere coguntur, ne ambitiosiùs efferantur, tunc sterilis & inuisibilis hactenùs terra, frondeo ornatu vernat, floret, fructificat, metallorum thesauris turget opulentè grauida, & multimodâ animantium fœcunditate viuit ad gratiam, apti ordinis suffragio abundè fertilis. Aquæ verò *superiores copiosiùs dilatantur*. Nam quæ merito excellunt, dum confusione cum infimis sublatâ, superiorem occupant locum sibi congruum ac debitum, ordinis beneficio feraciùs fructificant, & ad multimodos opulentiùs fructus *copiosiùs dilatantur*. Ex hoc litteræ cortice, moralitatem cum Bernardo enucleare pronum est, & cuique peruium. Alibi forsan cum eodem Bernardo expendetur, quomodo aquæ *superiores copiosiùs dilatentur*: nempè virtus amplior ac fœcundior est, quàm vitium, quod carnali homini paradoxon videbitur. 4. Genes. 1. v. 7.

Aquæ ante ordinatam diuisionem, terram sterilitate deturpabant, quare?

S. Bern. serm. 32. ex paruis.

Virtus copiosiùs dilatatur, quàm vitium.

Ieremiæ 48. funestum Moabitarum excidiū prædicitur: 5

prædicitur: *Date*, inquit, *florem Moab*, *quia florens egredietur*: & ciuitates eius desertæ erunt, &c. Quasi dicat: Videte vt Moab floreat opibus & gloriâ: floribus ergo eam redimite, coronamque floridam capiti eius imponite: sed scitote eam cum suo flore, & coronis desolandam.

Lxx. Interp. Vatablus. Pagninus. Chaldæus. Syrus. Arabicus. Ierem. 48. v.12.

Lxx. Interpretes, *date signa Moab*; Vatablus & Pagninus, *date aleam Moab*; Chaldæus, *auferte coronam à Moab*; Syrus & Arabicus, *date coronam Moab*. Mox exponens Moabitarum ruinam, & exilium, subdit: *Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus: & mittam ei Ordinatores*, & stratores laguncularum, & sternent eam, & vasa eius exhaurient, &c. Pro τὸ *Ordinatores*, Glossa in margine habet, *homines qui iuuabunt eam migrare*. Liranus ex Hebræo, *euacuatores*. Lxx. *sternentes*, Chaldæus *Deprædatores*. O non bonos Moabi *Ordinatores*! Qui Moabitas hostiliter sternunt, deprædantur, euacuant, & iuuant vt exilio Babylonico seruiant, dum hanc infortunatissimam subeunt *aleam*; tunc dantur illis *flores*, vt feliciter floreant? Cùm ab *Ordinatoribus* illis *aufertur corona*, tunc *dari corona* iubetur? Profundè quidem, qui sceleslissimis Moabitis hæc atrocissima æquè ac dignissima mala inferunt, *Ordinatores* dicuntur: eos enim constituunt, in loco quem dignè merentur. Neque tam floret, quando florebat nuper opibus ac gloriâ; ac nunc cùm *Ordinatores* eum dignè marcescere faciunt excidio ac exilio durissimo. Quando *Ordinatores* ab eo *auferunt coronam* immeritam, tunc illi *coronam dare* potiùs dicuntur. Suo enim gradu & loco magis vnusquisque decoratur, quàm cùm vltra merita, in fastigio inordinatè præcellebat.

Glossa. Liranus. Chaldæus.

Qui Moabitas vastant cur dicuntur Ordinatores?

---

§. CXCVI.

Libidinosus Dæmoniaco similis est, Crucis aduersarius, quotidie moritur, impænitentiæ vicinatur, & in propriam substantiam peccat.

1. S. Chrysost. Sanctus Ioannes Chrysostomus hom. 58. in Matthæum, squalidè obscœnas libidinis voluptates his verbis eloquenter vituperat: *Quid deliciarum fœditas mali non inducit? Sues ex hominibus facit; imò verò etiam multò maiores. Sus enim in luto voluitur, & stercore nutritur; hic verò abominabilem magis sibi mensam construit, iniquas commixtiones excogitans. Hic nullo certè à Dæmoniaco discrimine separatur, imprudens enim, & furiosus pariter est. Et Dæmoniacum quidem miseramur, hunc verò auersamur & odimus, quin sponte sibi furorem attrahit, & os, oculos, aures; & cetera simpliciter sensuum instrumenta amarissimas voluptatis conficit cloacas.* Eheu libido, intestinus Dæmon est! lasciuus in Dæmoniacum refingitur; neque hanc duram calamitatem blanda commiseratio delinit.

Libidini deditus furioso, ac Dæmoniaco cōparatur.

2. Ad Philip. 3. v.18. & 19. Paulus ad Philippenses 3. ita scribit; *Multi enim ambulant* (supple: aliter quàm ego) *quos sæpè dicebam vobis* (*nunc autem & flens dico*) *inimicos crucis Christi: quorum finis interitus: quorum Deus venter est: & gloria in confusione ipsorum.* Qui scilicet ventri per omnia indulgent, qui ventri omninò addicti sunt, qui soli ventri toti student; illud enim cuique Deus, quod maximè colit, cuique totus seruit, & se suaque omnia impendit. Et propriè tales sunt, qui omnia sua studia, cogitationes, & opes ad gulam & ventrem, ventrique appendices voluptates referunt. Sed quid est, quòd obscœna ventris libido, inimicitias agere cum Christi Dei cruce perhibetur? Christi Dei crucem negat, qui libidini seruit? O quot Christianos bene credentes, & malè lasciuos, hoc contra fidem errore notarentur! Sanè effusior libido salacem facit, crucis negatorem non facit. Verùm S. Hieronymus hâc super re ita aduersùs Iouinianum philosophatur, lib. 2. sic fatus: *Quòd multi acquiescunt sententiæ tuæ* (ô Iouiniane) *indicium voluptatis est; & pro magna sapientia deputas si plures porci post te currant, quos gehennæ succidiæ* (fortè *succendio*) *nutrias. Basilides magister luxuriæ, & turpissimorum complexuum post tot annos in Iouinianum, quasi in Euphorbum transformatus est.* (Lege attentiùs quæ ad rem subijcit) *Vexillum crucis, & prædicationis austeritas Idolorum templa destruxerat. E regione luxuria penis, ventris, & gutturis subuertere nititur fortitudinem crucis.* Heu! Crucis fortitudo euigoratur libidinis vigore? Quod luxuriæ adijcitur, adimitur cruci? Si hostiliter concupiscientia Cruci aduersatur? Quibus Deus venter est, Crux robori nō est? Hem! *Crucis fortitudinem* libido eneruat, euigorat, emedullat? Libidinis æstu, Christianæ fidei medulla elumbatur? *Vexillum crucis idolorum templa destruxit; è regione luxuria subuertere nititur fortitudinem crucis.* Profundè ergo Paulus appellat *inimicos crucis Christi*, eos, *quorum Deus venter est.*

Libido subuertere nititur fortitudinem crucis.

S. Hieron.

3. 1. Cor. 15. v.30. & 31. Paulus 1. Corinthiorum 15. proponens quanta subeat pericula, & labores exantlet pro fidelium salute, quò illis spem resurrectionis ingerat, ita scribit: *Vt quid & nos periclitamur omni horâ? Quotidie morior per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro.* Mox subdit se Ephesi ad bestias pugnasse, *&c.* Nempe propter beatam gloriam mihi ac vobis obuenturam in cælis, vt scilicet eam vobis conciliem, testem Deum aduoco, quòd sic calamitatibus afflictor, sic persecutionibus vexor, vt *quotidie moriar*, id est, subeam frequens ac quotidianum vitæ periculum; quæ est summa Paulinæ charitatis, & Apostolicæ perfectionis meta, sic strenuè audere in laboribus, in persecutionibus, in angustijs, in vitæ periculis, vt *quotidie mori* dicatur. Huc forsan è diuerso adludit S. Maximus serm. 61. hâc pulchrâ antithesi: *Luxuriosorum*, inquit, *vita quasi quotidie moriens esfertur* (in hunc sensum luxuriam accipere licet) Scilicet quantum animosa Pauli charitas piè audet pro sua ac fidelium salute, & Christi gloriâ, tantundē luxuriosa salaciter libido obscœnè lasciuiens, pro carnis voluptatibus temerariè audet. Quantum deliciatur Paulus (Paulus, inquam, opulentioris gratiæ manibus factus vir) in laboribus, in ærumnis, in persecutionibus, in periculis, tantùm (sine hâc patiendi gratiâ) patitur malè dulcibus concupiscentijs mancipatus. Paulus *periclitatur omni horâ, quotidie moritur* pro fidelium salute, & Christi gloriâ, *Luxuriosorum vita quotidie moritur*, vt obscœno voluptatum ludibrio perfruatur. In *mortibus*

S. Maxim.

Luxuriosorū vita quotidiè moriens effertur.

frequenter est Paulus, in mortibus frequenter est lasciuus. Paulus *quotidie moritur*, vt ad beatam vitam cum Suis resurgat; luxuriosus *quotidie moritur*, ne vnquam resurgat ad vitam, sed æternaturæ morti consecretur. O! sic libido cum quotidiana Pauli morte è peruerso comparatur? Sic crebrò emortua viuaciùs cadauera, libido effingit? sic viuas mortes spirat libido? Heu spirantia luxuriosorum cadauera, ad inferni sepulcrum quotidie properantia! Quare τὸ *effertur* consultissimè additur à Maximo, cùm ait: *Luxuriosorum vita quotidie moriens effertur*, effertur, inquam, pompâ miserabiliter funebri ad gehennale inferni sepulcrum. Scilicet tot quotidie viuas exequias videas, quot salaciter lasciuientes incurris; *efferuntur* enim à feralibus lasciuiæ ministris, libidinum impudicarum lenonibus, in voluptuoso carnis pheretro. Nisi fortè ipse se libidinosus viuâ morte perimit, & funestè rediuiuo funere tumulat. *Luxuriosorum vita quotidie moriens effertur.* Heu quàm lugubribus funestè lacrymis, & mœsto luctu hæc viua luxuriosorum funera prosequi licet!

4. Marci 3. v. 28. & 29.

Marci 3. hæc blandis duriora Christus Deus miscet: *Amen dico vobis*, inquit, *quoniam omnia dimittuntur filijs hominum peccata, & blasphemiæ, quibus blasphemauerint: qui autem blasphemauerit in Spiritum Sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti.* Non conuenit inter Expositores, quænam sit huiusmodi blasphemia in Spiritum Sanctum; quæ in hoc seculo & in futuro remissionem ignorat. Octodecim Patrum expositiones sigillatim recenset Toletus in Lucæ cap. 12. Annot. 17. Denique Theologi ex varijs S. Augustini locis colligunt sex peccata in Spiritum Sanctum, scilicet, præsumptionem, desperationem, agnitæ veritatis impugnationem, fraternæ charitatis inuidiam, prætertim impœnitentiam, & obstinationem. Viderint autem homines diuturnâ blandiùs libidine salaces, an obdurationi, aut impœnitentiæ vicinentur. Quâ super re sic rigidè scribit Hieronymus, acerrimus impudicarum libidinum impugnator. *Alia*, inquit, *peccata forinsecùs sunt, quæ post factum pœnitudinem habent, & licet inuitet lucrum, mordet conscientia. Sola libido etiam in ipso tempore pœnitendi, præteritos stimulos patitur, & titillationem carnis, & incentiua peccati vt per hæc quæ corrigi cupimus cogitantes, rursùm fit materia peccandi.* An non confine est impœnitentiæ vitium, quod aditum pœnitentiæ quodammodò sæpè præcludit, & antidotum in venenum refingit? Si libidinis pœnitentia, de commissi sceleris necessariâ recordatione, ad relapsum titillat concupiscentiam spontiuè lubricam; ipsamet pœnitentia impœnitentiæ suspecta aliquandò inuenitur, & iteratæ libidinis rea: inde contrahens ægritudinem, vnde sanitas sperabatur. Ergo valdè cautè præteritæ libidinis recordatio, pœnitentiæ commissos lapsus subministret, ne luxuriæ remedium, in luxuriem salaciter degeneret, concupiscentiæ incentiuo è peruerso stimulatum. O caue à libidine, etiam cùm libidinem detestaris! caue à præstigijs concupiscentiæ, quæ vel ipsis pœnitentiæ lacrymis ad pœnitenda allicit, & lasciuiæ igniculum redaccendit ardore rediuiuo. Sic impudicarum libidinum scintillâ, sub pœnitentiæ cineribus delitescit? Caue à morbo, & à morbi remedio aliquandò caue, ne illud scilicet incautè tractans, pœnitentia impœnitentiam procuret.

Toletus.
S. Augustin.
S. Hieron. in 1. Cor. 6.
Inueterata libido impœnitentiæ vicinatur, quare?

1. Corinth. 6. his verbis Paulus libidinis im-
pietatem acerbè culpat: *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit?* Vide orationis vim, & aduersùs scortationem aculeos. *Vide autem* (ait inibi Oecumenius) *quòd non dixerit: Membra Christi iungam meretrici, sed quod horribilius erat, nempè tollere à Christo eadem ipsius membra, & efficere vt sint scorti.* Sapienter æquè & grauiter Oecumenius. Sed pergamus Paulo duce: *Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Innumeris commentis hunc locum Interpretes fatigant, vt exponant, quomodo non qui reliqua delicta patrat, sed qui scortatur, in corpus suum speciatim peccare dicatur. Plures hâc de re dedit interpretationes Seuerianus 57. Volumine, Serm. 3. cap. 19. hanc ipsam dicens esse Chrysostomi: *Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Quia is*, inquit, *qui scortatur, in propriam peccat substantiam, & ipsam humani corporis formationem, iniuriam exercens in corporis nostri officinam.* Quòd si rursùs quæras, quo pacto libido sigillatim in propriam hominis *substantiam peccet*, secùs alia delicta, vtputà furtum, ira, vindicta, inuidia, &c. Respondet inibi subtiliter Oecumenius: *Cautè admodum locutus est Apostolus. Ait enim: Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extrà corpus est, inuidia verò non fit à nobis, sed in nos efficitur. Patimur enim, & non agimus inuidiam; passióque est, & non actio: nunc autem de actione sermonem fecit Apostolus, & nequaquam de passione.* Nempe *omne peccatum*, id est, pleraque omnia peccata, quæ ordinariè & communiter faciunt homines, occasionem extrinsecùs accipiunt; exinde ea *pati* ab Oecumenio dicuntur; at cùm carnis concupiscentia ab intrinseco sit, & natura hominis nudè spectata sit ad libidinem procliuis, *is, qui scortatur, in propriam peccat substantiam, & ipsam corporis formationem, iniuriam exercens in corporis nostri officinam*, quasi à Deo formata sit istiusmodi deordinatio *substantiæ* nostræ, quæ sic ad vetitas concupiscentiæ voluptates prona est, quæ non leuis est *iniuria corporis* nostri, & *officinæ* in quâ *formatum* fuit, & opificis qui sic eam efformauit; cùm tamen Deus crearit hominem rectum, & hæc concupiscentiæ deordinatio, non à Deo, sed ab originariâ præuaricatione procedat. Ecce tibi quàm sit impiè iniuria in Deum humana libido, quæ *in propriam peccat substantiam, & ipsam corporis formationem.* Non morabor Hebræos, qui hâc Orpham labe coinquinant; de bonæ Noëmi lenocinio, & Ruthæ criminoso inhonestatis periculo vindicias egimus, dum hîc litteralem sensum exposuimus.

5. 1. Cor. 6. v. 15.
Oecumen.
An libido sit impia aduersùs Christum?
1. Cor. 6. v. 18.
S. Chrysost. Seuer. apud Oecum. ibi.
Oecumen.
Cur libido humani corporis officinâ culpare dicitur?
Hic vers.

§. CXCVII.

Malè iudicat, qui citò; & ex rei superficie censuram licenter vibrat.

1. Seneca Epist. 30.

BEllè dictum: *Quis queri potest in eâ conditione se esse, in quâ nemo non est?* Omnes nascuntur obnoxij alienis de se iudicijs, quorum licentia nemini parcit. Numerare eos noli, qui tibi metum faciunt, sed censere. De vacuo affectu, imò & de pleno calice sæpè loquuntur. Et vt ambitio, odium, aut inuidia desit; sat est cognatum iudicio ac linguæ venenum, quod sine suâ pernicie continent, & cum alienâ proferunt. Non citamur ex reatu, & ex suspicione censemur. Malè de te opinantur & loquuntur homines, sed mali. Mouerer, si de me Marcus Cato, si Lælius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones ista censerent. Nunc pluribus displicere, laudari est. Non potest vllam auctoritatem habere sententia, vbi qui damnandus est damnat, vbi leuicularum suspicionum sequester, de affectu censuram vibrat. Duces sunt scelerum, non correctores, qui ex coniecturarum incerto prædamnant. Quid præcipitas iudicium? tunc res censuram merebitur, cùm constiterit de reatu. Malitiosè insanum est, de re ambiguâ certum iudicium sinistram in partem ferre. O sistatur hæc pestilentissima iudiciorum prurigo, quæ pernicioso contagio latè serpit, afflans infamiæ venenum.

Quàm sit hominibus prona, sinistrè iudicandi prurigo.

2. Leuitici 12. v. 4.

Leuitici 12. hæc lex à Deo per Moysen sancitur: Mulier, si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus iuxta dies separationis menstruæ. Ipsa verò triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. *Omne Sanctum non tanget, nec ingredietur in Sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ.* Ecquid Hebræa matrona peccauit, quæ de sanctificato coniugio filium peperit, quo populum Dei legitimè auxit? Imò & quod est peccatum in partionis dolore, vt propter partum à sanctis arceatur? Opinor, hæc de partu lex audacium iudiciorum abortum mysticè procurat. Quâ de re sic inibi Randulphus apud Tilmannum philosophatur: *In his legalibus institutis,* inquit, *nostræ miseræ conditionis & originis admonemur, qui in peccatis concipimur, tantâ culpâ ipsum comitante, imò quasi operante conceptum, quæ & enixæ matri templi intercludat aditum, & cuiuslibet sacræ rei attactum interdicat. Statim enim mulier est in culpâ dum concipit, & quæ se nondum intelligit matrem, sola eam conceptio efficit peccatricem; nam in partu iam non est culpa, sed pœna.* Non discutio nunc hoc matris in prolis conceptione peccatum, fortè intemperantiorem matris voluptatem perstringit. Notanda autem sunt verba, quæ statim subdit ad rem opportuna: *Quid est ergo quod non statim vt concipit, sed postquam peperit, prohibetur à templo: quæ non pro partu, sed pro conceptu obnoxia fit peccato? Ni fallor, docemur quòd non priùs sit iudicandum de culpâ, quàm appareat; nec statim repellendum eum à nobis qui concepit dolorem, antequam pepererit iniquitatem.* O bona ex typo ad antitypum eruditio, iudiciorum licentiam bene coërcens! Scilicet quale illud feminæ peccatum sit, non est in acerbo partionis dolore, sed in conceptionis intemperantiori voluptate; ob quam antequam partu ipso comprobetur, à sacris pœnalissimè non arcetur. In comperto est, quòd femina, quæ vterum gerit, priùs conceperit; & tamen antequam partus conceptum arguat, minimè condemnatur, nec à templo excluditur, nec velut profana, sacris arcetur, quò *docemur quòd non priùs sit iudicandum de culpâ, quàm appareat; nec statim repellendum eum à nobis qui concepit dolorem, antequam pepererit iniquitatem.* Sic lex antiqua vmbras anticipat, quibus sinistræ censuræ licentiam districtiùs coërceat? Videt homo quousque habet oculos. Profectò adæquè cæcus est, & qui quæ coram apparent, non videt; & qui, quæ non apparent, videre se putat: ad vtrumque enim pariter caligat. O è partu iniquitatis conceptum cense: ne ergo præcoqua malitia, è præsumpto conceptu anticipet partum, infelici properantium iudiciorum abortu.

Randulph. Tilmannus.

Quare mulier non post conceptum, sed post partum, sacris arcetur?

Matthæi 3. Ioannis Baptistæ austerior in eremo vita describitur: Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circà lumbos suos: *Esca autem eius erat locustæ, & mel siluestre.* Vtrumque cibi genus; quo vescebatur Propheta, negotium facessit Interpretibus, quin & otij negotium futile videri vulgo potuit; tantum Prophetam friuolo locustarum aucupio vacare, & negotiosè impendi. Sed hominum censuram Ioannes contemptim neglgit, vt Prophetam adimpleat. S. Ambrosius lib. 2. in Lucam hâc super re ita appositè philosophatur: *Esca autem eius erat locustæ. Cibus quoque propheticus,* inquit, *index officij, nunciúsque mysterij est. Quid enim tam otiosum ad hominis officium, quàm locustas quærere; & quid tam plenum ad Vatis ministerium? Nam quò magis ad fructum inutiles, ad vsum laboris inertes, ad tactum fugaces, vagæ saltu, ore stridulæ sunt locustæ, eò conuenientiùs his, populi figura gentilis aptatur, qui nullo vsu laboris, nullo operis sui fructu, sine grauitate, sine voce sonum querelæ ederet, verbum vitæ ignoraret. Hic igitur populus cibus est Prophetarum.* Quisquis videret Ioannem tantâ virtutis opinione aspectabilem, vt Messias putaretur, contemplationis otium intermittere, sæpè feriari à prædicationis, & administrandæ pœnitentiæ munere, vt otioso locustarum vacaret aucupio, in vastâ eremo palabundus; si specie tenùs vibraretur censura, ne quid grauiùs censeretur, in officio parum serio, & nimis friuolo occupari videretur. Quid enim tam insolens magnis viris, quàm in istiusmodi futili negotio intentiùs occupari? Si autem res ipsa intimius inspiceretur, dum talem quærebat cibum, de mysticâ illius significatione Prophetam implebat. *Cibus quoque propheticus index officij, nunciúsque mysterij est.* Inde suspiciendus est Ioannes, vnde fore videtur despiciendus. Specie futilis otij, grande conuersionis Gentium negotium adumbrat, & de proximo faustè ominatur. Ignorantiæ reus est, quisquis sinistrum de facili iudicium ferre præsumit. Oportet citiùs suspendere, quàm præcipitare censuram. Quod etiam in altero Ioannis Baptistæ cibo manifestè transparet.

3. Matth. 3. v. 4.

S. Ambros.

Ioannis cibus index officij prophetici; & nuncius mysterij erat; quare?

4. Matth. 3. v. 4. Suidas. Matthæi 3. *Esca autem eius erat locustæ, & mel filuestre.* Quæres, quodnam & quale hoc mel, quo in eremo Ioannes cibatur? Suidas censet esse rorem, qui ex fruticibus & arboribus decerptus, Manna dicitur. Æthiopicus. Codex Æthiopicus habet *Sedena*, quæ vox significat mel quoddam particulare communi suauius & sanius. Quicquid sit de huiusce mellis suauitate, Mannæ dulcedinem referente; saltem verum erat mel ab agrestibus apibus, quæ in arboribus, & petrarum scissuris mellificant: qui cibus parum videtur consentire cum Prophetæ in reliquis austeritate, quæ tantum hominibus stuporem induxit. Galfridus. Galfridus inibi in Allegorijs noui Testamenti citatus, sic locum hunc eleganter exponit: *Vescebatur locustis & melle, eis nimirum cibarijs, quæ ad manum erant: quibus conuenienter instruimur, vt his contenti simus, quæ faciliùs ad nostros vsus occurrunt. Noluit etenim egredi locum solitudinis, vt mutuaret pane dulcedinem mellis; quia malè vnius dulcedinis dilectio fugitur, dum austeritatis intuitu in grauioris casûs periculo festinatur.* Sanè qui videret Ioannem, etsi in reliquis districtioris vitæ austeritates sectantem, mellis dulcedine frequenter vesci, si iudiciorum licentiæ laxaret habenas, forsan censeret, Prophetam hâc in re à seipso degenerare, & melleæ suauitatis lenocinio indulsisse palato, & gulæ delicijs minimè renunciasse. At si intimiùs rem inspexisset, planè nosceret, satiùs tunc fuisse, & magis è re virtutis, obuio & facilè parabili cibo vesci, etsi dulciori & salubriori, quàm prætexens austeritatis studium, è deserto ad vrbes egredi, ibique viliores & agrestiores cibos expetere. Penuriâ mundi Ioannes in eremo laborabat, at omninò sine cibo vitam sustentare non poterat: negligens ergo inconsultas hominum sinistrè censuras de melleæ suauitatis blandimento, consultè mauult è deserto ad vrbes non egredi, quàm austeriorem ostentare vitam, & agrestiori cibo sustentari. O quàm est contemnendus, qui sic de facili alios licentiâ iudicij contemnit! Malè iudicat, qui citò; sapiens censuram prohibet, aut suspendit, & iudicium morâ comit.

Mauult Ioannes melle vesci quàm austeriores cibos extra eremum in vrbibus quærere.

Hic v. 7. &c. Noctis obscuræ tenebris lenocinantibus, ad Boozi lautiùs cœnati lectum vadit Ruth, & sub eodem stragulo vnà cubat, specie tenùs apparet salacitas, & legis implendæ exactio est. Quare Boozus peritus rei arbiter, factum egregiè dilaudat; sed dissimulandum tunc seriò iubet, ne illud vulgus ex specie licenter culpet.

5. Matth. 7. v. 22. Matthæi 7. sic nos admonet Christus: *Multi dicent mihi in illâ die* (iudicij, inquam:) *Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus?* &c. Et tamen à Christo meritò reprobantur: S. Greg. l. 20. Moral. c. 8. *Probatio quippe sanctitatis* (ait S. Gregorius) *non est signa facere, sed vnumquemque vt se diligere: de Deo autem vera cognoscere, de proximo verò meliora, quàm de seipso sentire.* O viderint homines, qui in postremo Dei iudicio reprobari timent, & saluari ambiunt, quàm censeantur à cælo reiectanei, & gehennali incendio iam nunc destinentur, in quorum audaciori iudicio, & ore garrulo, proximus habetur vilis! Destinâ iam raptatur ad gehennam, miserabilis cæli æternum exul, qui *de proximo meliora, quàm de seipso* non *sentit*? Vtinam hinc licentior & audacior iudiciorum censura, sinistram in partem nimis prona sisteretur.

Qui de proximo deterius quàm de se iudicat, reiectaneus habetur.

6. Cùm vsque adeò sit ad malum lubrica iudiciorum licentia, iudicium humanum sapienter erudit S. Hieronymus, exponens illud Matthæi 7. Matth. 7. v. 1. S. Hieron. ibi. *Nolite iudicare, vt non iudicemini*, ita scribit: *Si iudicare prohibet; quâ consequentiâ Paulus in Corinthios iudicat fornicantem; & Petrus Ananiam & Saphyram mendacij arguit? Sed ex consequentibus, quid prohibuerit, ostendit, dicens; Quomodo enim iudicaueritis, sic iudicabitur de vobis. Hîc non prohibuit iudicare, sed docuit.* O bona de nostris iudicijs doctrina, quam ex Christi gymnasio magnus doctor Hieronymus docet, scilicet, qualiter expetis ab alijs iudicari, sic alios iudica. O quàm est homo sui interpres benignus! Ex teipso reliquos taxa. Qualis erga te, talis esto erga alios: nam qualis fueris erga alios, tales erga te alij erunt. Christus *hîc non prohibuit iudicare, sed docuit*. Bene monentem sequere.

Christus non prohibet iudicare, sed iudicia erudit.

---

§. CXCVIII.

Falsatus subdolè amicus, plus metuendus, & cautiùs arcendus est.

IN omni iniuriâ multum interest animus inferentis, vtrùm ignoratione aut perturbatione animi, an scienter & consultè fiat. Ignorantiam facientis, facti pœnitentia subsequitur 1. Perturbatio plerumque breuis est; ideò leuiora sunt, quæ repentino motu lædunt, quàm ea, quæ præmeditata inferuntur. Et sanè duplicatur offensæ dolor, cùm ab eo à quo non merueris venit. Tantò magis iniuria est affectior, quantò proximus est qui facit, quantò obligatior beneficijs, quæ iniurijs restituit. Ceterùm qui palam hostem agit, & hostilitatem exercet, leuiùs ferit, & minùs sauciat; nam præuia cautela ictû deludit, vulnera arcet, & iniuriandum consultè clypeat: nemo enim est tam inerter bonus, qui nisi pro fide ac religione, se vulneribus inermem obijciat. At qui veras inimicitias falsatâ amicitiæ specie tectiùs colorat; & dum securitatem beneficijs facit, incautum adoritur, grandioris malitiæ auctario offensam exaggerat, & ad vltionem impotentiùs proritat. Ab inimico tuta quæque, insidiarum suspecta sunt; amici autem persona, intuta quæque cautelâ suspicionum exarmat. Sanè vltra humanæ virtutis fastum forsan videbitur, sic insidiosè inimicantem non referire, sed illi libenter veniam donare, imò beneficijs augere.

Affectior & sauior est iniuria, sub amicitiæ specie insidiosè facta.

2. Psal. 34. v. 12. Dauid Psalmo 34. propè tolerando defessus, tandem sic querulus Deum alloquitur: *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.* Quasi dicat: Ego inopinatâ victoriâ Goliathum alienigenarum præsidium, & inimici belli robur, suo ipsius gladio peremi, detriumphaui, proculcaui, nec modicam tulit Saül victoriæ partem, incolumi etiam regno felix. Sæpè Philisthinos aduersùs Saülem pugnacissimos expugnaui, & turpi fugâ inutiles feci, feci vtiles suis spoliorum diuitijs. Ipsum etiam Saülem per spiritualem modulationem excantato dæmone, cuius

cuius furore agebatur; sibi, ac regno reddidi. Ipse autem cum Suis tot obsequiorum ingratè immemor, me hostiliter oppugnare non cessat. *Retribuebant mihi mala pro bonis*; vnde me vlteriùs benefaciendi *sterilem* reddiderunt. Expeditus videtur hic sensus, & litteræ exponendæ obuius. Verùm S. Cyrillus Alexandrinus aliquid in hâc sententiâ sublimiùs excogitauit, & in ipso Dauide Christum adumbratum recognoscens, sic fatur: *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Bene merentem enim conuitijs lacessebant; exhortantem ad salutem, lapidibus impetebant; sapientissimè docentem, iniurijs ac contumelijs afficiebant* (Nota quæ subijcit Cyrillus verba pereleganter ad rem:) *atque insidiabantur, vt etiam sterilitatem ipsi adferrent.* Nempè tametsi vniuersatim retribuebant mihi mala pro bonis, & maiora beneficia iniurijs, contumelijs, & offensis abundè remetiebantur; tamen adhuc procliuis ad illis benefaciendum eram, vberi beneficentiæ fœcunditate; cùm autem ex falsatæ amicitiæ latibulo, & beneuolentiæ obtentu, mihi insidias clanculùm obtendi animaduertebam, meam beneficentiam vel inimicis beneficia copiosè parturientem, læsurâ subdolè insidiosâ inhibebant, & largioris munificentiæ quodammodò reddebant sterilem. *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.* Nempè *insidiabantur, vt etiam sterilitatem ipsi adferrent.* Id est exerta palàm hostilitas beneficentiam inuitabat, vt forem peruerso gratus officio. At cum amico Iudæ Apostoli mei osculo infida traditio callidiùs peragitur: cùm *Magister* appellor à Scribis & Pharisæis, vt dolo malo decipiar technis subdolè proponendis; istiusmodi *insidiosa* vafrities *sterilitatem* beneficentiæ suadet. Et quod in Christo Domino Dauidis antitypo accidit, priùs acciderat in ipso Dauide eiusdem Christi typo: qui regis Saülis gener est factus, auctus regalibus nuptijs, vt Philisthinorum armis perimeretur, aut ipse Saül regiâ affinitate incautum perimere posset. Itaque huiusmodi *insidiosa* hostilitas obtentu amicitiæ tectior; solitæ etiam erga hostes beneficentiæ *sterilitatem afferebat.* Sic insidiosæ clam inimicitiæ pacatiorem, ac beneficentiorem animum exasperant, & ei beneficentiæ bonum aut extenuant, aut auferunt?

S. Cyrill. ini-bi in Catenâ Patrum Græcorum.

Insidiosa hostilitas sub amicitiæ specie plus exasperat, & sterilitatem affert.

3. Prouerb. 18. in amicitiâ cautelam sic sapienter Salomon erudit: *Iustus prior est accusator sui: venit amicus eius, & inuestigabit eum.* Sed quo pacto dicitur, quod hunc hominem ex iniusto confessione iustum, eius *amicus* accusat, eiusque vitam in iudicio scrutaretur? Syrus sic locum vertit: *Iustus est filius hominis in indicio: quando venit socius eius probat eum.* Quasi quilibet homo etsi filius Adam, etsi verè peccator, cùm nemo est qui illum in iudicio accuset, *iustus* appareat. Sed adhuc duriusculè auditur, quod *amicus* eius dicatur, qui iustum accusat, nisi fortè sermo sit de eximiè iusto, qui odientes se, & sibi acerbiùs inimicantes, nouo inimicitiarum titulo, tamquam *amicos* colat, atque amicorum loco beneuolenter habeat. Ceterùm Chaldæus paraphrastes hunc locum sic exscribit, & exscriptione exponit: *Iustus est primus in iudicio suo: & venit socius* (*amicus* inquam) *eius, & vincit illum.* Bene & optimè, vt explicetur, quàm perniciosâ clade, & damnosâ rui-

Prouerb. 18. vers. 17. *Inimicus Iusti, eius amicus nominatur.* Syrus.

Chaldæus. *Falsatus amicus dum Iustum scrutatur; illum vincit.*

P. Didac. Celada in Ruth.

nâ vir *iustus* & immeritò molestandus, sit afflictatus & oppressus; eius iniustus persecutor, non dicitur apertus aduersarius seu inimicus, sed nominatur *amicus*, amicus, inquam, tectus & animitùs inimicus. Quis enim nisi putatus amicus posset eius *inuestigare*, aut *scrutari* (vt habet Symmachus) facta, amicis confidenter peruia, inimicis ob hostilitatē in accessa, & inde ignota? Quare moralissimè *amicus* appellatur, qui sic inimicè illius vitam malitiosè exploratam habet, vt specie tenùs verosimilia fingat scelera, quæ in iudicio proferat ad *Iusti* damnationem. *Venit amicus eius, & inuestigabit,* aut *scrutabitur Iustum*, & sic malè scrutatum, & peiùs proditum; amicitiæ hactenùs simulatione vafrè malitiosâ, *vincit illum*, profligat, proculcat ineluctabili damno. O caue!

Symmachus.

Ad Romanos 12. sic salubriter illos Paulus erudit: Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ. *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* A malo, id est, à tuâ impatientiâ illatæ hostiliter iniuriæ; nemo enim læditur & vincitur nisi à seipso. Vel *à malo*, scilicet ab iniuriâ illatâ. Sed potiùs *vince in bono malum*, hoc est malefacta benefactis supera, malitiam vince bonitate, tum vt per maleficium alterius beneficentia tua sit illustrior atque augustior; tum vt vincas eius improbitatem beneficijs, vt ex improbo probus, ex inimico amicus fiat. Sed his nuperrimis amicis nemo prudens tutò se credit. Pulchrè Cleobolus: *Amicum tibi beneficio adiunge, vt te impensiùs amet: inimicum verò sic tractabis, vt eum tibi aliquando amicum speres. Cautio autem hîc adhibenda erit, vt horum insidias vitemus.* Amicum putas, quem tua beneficentia ex inimico amicum fecisse videtur: cautela autem adhibenda est, ne specie amicitiæ incautum inuadat. *Horum insidias vitemus.* Vita hostilitatem aperti inimici; sed potiùs falsati amici *insidias* præcaue. Augustus Cæsar Cinnæ machinanti sibi necem condonauit vitam, aitque: *Cinna tibi iterùm vitam do, priùs hosti nunc insidiatori ac parricidæ.* Quid admirere magis, an beneficè augustum Cæsaris animum? an atrociter insidiosam falsati amici hostilitatem: Ergo *vince in bono malum*: sed à malo beneficijs amicè victo, clancularias inimicè insidias præcaue.

4. Ad Rom. 12. vers. 21.

Ficti amici insidias caue.

Cleobol. apud Cor-nel. ibi.

Sueton. in Augusto.

Paulus sic etiam monet Ephesios: Loquimini veritatem vnusquisque cum *proximo* suo: quoniam sumus inuicem membra. *Irascimini, & nolite peccare: Sol non occidat super iracundiam vestram.* Eusebius in Catenâ Græcorum Patrum in Psal. 4. ad litteram vult hæc esse verba Dauidis ad inclytos suos, vt vertit Hieronymus, scilicet ad Ioab, Abisaï, aliosque duces & milites indignantes, & parantes se ad conflictum cum Absalone parricidâ. quasi dicat Dauid: O Ioab, vosque milites mei, irascimini Absaloni; pugnate contra eum, sed cauete ne ira vestra & vindicta modum iustæ pugnæ & belli excedat. Teneo ex hâc multorum commentatione hîc agi de amicis irâ mutuò exasperatis, cùm monitu de inimicæ hostilitatis moderatione, quam præscribit Paulus aiens: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* quæ sententia non leue interpretibus facessit negotium. Nam esto, iram interdiu, seu vsque ad Solis occasum conniueat; cur post occasum Solis, & sub

5. Ad Ephes. 4. vers. 26.

Psal. 4. v. 5. Eusebius. S. Hieron.

Nocturnas insidiosè inimicitias arcet Paulus, aiens: Sol non occidat super iracundiam.

 nocte

noƈte obſcurâ illam prohibet? Iracundáne hoſtilitas eſt noƈtui infeſtior, nocentior, criminoſior? Quare ita? Elegăter Chryſoſt. lib. 1. de Compunƈt. cordis, præſcripta Pauli verba ſic premit: *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. Nos contrà, ne hoc quidem contenti ſumus, vt iracundiam vltra Solis terminum producamus; ſed quod eſt deterius, & inſidias inuicem ſtruimus, ſiue verbis, ſiue rebus ſupplantare proximos cupientes, mordentes inuicem, & comedentes: quod vtique apertæ inſaniæ eſt.* Nimirùm quaſi quodammodo conniueat diurnæ aduersùs *proximum* iracundiæ; noƈturnam ſeu poſt Solis occaſum ſollicitè vetat, tamquam clandeſtinam & inſidioſam; atque de amicâ inimicè ſimulatione prouenientem infidâ inſidiosè fraude, quæ eò duriùs, quò teƈtiùs ferit, ſauciat, & cruentat. Itaque mauult vt ira inter proximos & amicos ſit diurna, id eſt aperta & clara hoſtilitas; quàm noƈturna & clandeſtina, ac lenocinantibus tenebris, id eſt, ſubſimulatæ amicitiæ, aut diſſimulatæ inimicitiæ latibulo inſidiosè pernicioſior; ſic enim *inſidias ſtruit, & ſupplantare cupit* in noƈte, id eſt, ſub amicitiæ ſpecie. Ergo profundè monet Paulus: *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram.*

S. Chryſoſt.

6. S. Cyprian. Eloquenter S. Cyprianus de Vnitate Eccleſiæ, rationem impreſſiùs tradit: *Facilior*, inquit, *cautio eſt, vbi manifeſtior formido eſt; & ad certamen animus antè præſtruitur, quando ſe aduerſarius profitetur. Plus metuendus eſt & cauendus inimicus, cùm latenter obrepit; cùm per pacis imaginem fallens, occultis acceſſibus ſerpit, vndè & nomen ſerpentis accepit. Ea eſt eius ſemper aſtutia, ea eſt circumueniendi hominis cæca & latebroſa fallacia: Sic ab initio ſtatim mundi feſellit, & verbis mendacibus blandiens, rudes animas incautâ crudelitate decepit.* Multa in hanc ſententiam leƈtu & notatu digniſſima ſubdit inibi Cyprianus. Plus hîc metuit Boozus, cùm *abſcondite*, & ex inſidijs periculum ſibi extrui ſuſpicatur.

Infeſtior eſt inimicus, quò latentior.

Hic verſ. 7. & 8.

---

§. CXCIX.

Breuis de abundè exprompti, & ſtatim ſatietati vicinus affeƈtus eſt.

1. Plin. l. 35. cap. 7. ILlud eſt pretioſiſſimum, quod & rariſſimum, quaſi de ſingularitate pretij famam exambiat. Bellè Plinius: *Omnia meliora tunc fuere, cùm minor copia.* Cuius peridoneam rationem tradit Ruritius: *Quia ſæpè*, inquit, *per abundantiam pretioſa vileſcunt, & facit copia quotidiana faſtidium.* Sanè quicquid obuium non eſt, ſed anxiâ ſollicitudine quæri dignum, optimum videtur; ac ſi non à ſe, ſed de raritatis lenocinio, æſtimationis gratiam fœneret: quare humanus pretij cenſus difficultatis abuſu peragitur. Ita eſt: nam raritas mirè attollit, quod copiæ faſtidium depretiat. Exinde ſudata illa Tertulliani verba, omnium ore celebrantur: *Omnia*, inquit, *de raritate & peregrinitate ſolâ gratiam poſſident. Denique intrà terminos ſuos patrios non tanti habentur. Semper abundantia contumelioſa in ſemetipsâ eſt. Apud Barbaros quoſdam, quia vernaculum eſt aurum & copioſum, auro vinƈtos in ergaſtulis habent & diuitijs malos onerant, tantò locupletiores, quantò nocentiores. Aliquando reuerâ inuentum eſt, quomodo & aurum non ametur.* Ergo ſemper *abundantia contumelioſa in ſemetipsâ eſt.* Aliqui emphaticè corrigunt, *in ſemetipſam*: quaſi omnis copia contra ſeipſam ſit probroſa, & ipſa ſemet proprio ſuffragio depretiet.

Ruritius l. 1. epiſt. 11.

Abundantia ſemetipſam proprio ſuffragio depretiat.

Tertull. l. de Hab. Mul. cap. 7.

Auro vincti ſontes onerantur.

Num. 17. ſuper Sacerdotij ambitu exitialis tumultus in Hebræo populo arroganter exoritur. Core, Dathan & Abiron ambitioſæ faƈtionis principes, inſolenti terræ hiatu ſorbentur: plures alij cæleſti incendio taƈti, miſerè decinereſcunt atque in fauillas, & vagum pulucrem diſſipantur. Sed adhuc aliud conſpicuum Aaroniani Sacerdotij notamentum, de arentium virgarum inexpeƈtatâ floritione deſumitur. Et locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens: Loquere ad filios Iſraël, & accipe ab eis virgas ſingulas per cognationes ſuas, à cunƈtis Principibus tribuum, virgas duodecim, & vniuſcuiuſque nomen inſcribes virgæ ſuæ. *Nomen Aaron erit in tribu Leui, & vna virga cunƈtas ſeorsùm familias continebit. .... Quem ex his elegero, germinabit virga eius*, &c. Scilicet quiſque tribûs ſuæ princeps ſcribebat nomen ſuum ſuper virgam ſuam. Erant enim omnes tribuum principes, primogeniti totius populi, & ſingularum tribuum; ideoque præ ceteris, ad eos ius Sacerdotij ſpeƈtare videbatur. Vnde ad omnem de eo litem dirimendam, Principum dumtaxat nomina inſcripta ſunt virgis duodecim; & decimætertiæ inſcriptum eſt nomen Aaronis, qui erat primogenitus in tribu Leui. Ceterùm cùm quilibet tribûs ſuæ princeps ſeu primogenitus ſuam haberet virgam, primogenituræ ſeu principatûs ſui inſigne; peritè hîc quæritur ab Interpretibus; an hæc Aaronis (qui indubiè erat tribûs Leui primogenitus & princeps) virga, quæ floruit, fuerit illa ipſa virga, quâ ipſe cum fratre ſuo Moyſe, tot in Ægypto & in deſerto miracula patrauit? Quâ ſuper re inibi Cornelius noſter, Sanƈtis Patribus, & priſcis auƈtoribus imbutus; ad litteram & ad mores ſic peritè philoſophatur: *Valdè veriſimile eſt, virgam hanc Aaronis & Leui, aliam fuiſſe à virgâ Moſis, quâ ipſe plagas Ægypto induxit, & mare Rubrum diuiſit; idque probatur, quia alioqui impar fuiſſet virgarum ſors, ceteriq; Principes ſuſpeƈtum habuiſſent Aaronem & Moyſen, ſi ipſe fratri conſignaſſet virgam illam, quæ tot portentorum fuerat operatrix; cùm alij communem baculum, ſiue ſcipionem pro virgâ ſuâ acciperent: & conſequenter ipſum miraculum florentis virgæ, non Aaroni, ſed ipſi virgæ tribuiſſent.* Res ſanè admiratione, atque expenſione digniſſima. nempe Moſaicæ virgæ exploratiſſimum miraculum velut exauƈtorari, & dubiæ fidei reddi, quia præfata virga patrandis miraculis adſueta eſt. quaſi in ſiccâ pariter virgâ, ſicut & reliquæ aliarum tribuum, floritio extemporalis, non putetur prodigioſa, ſed velut per connaturales virtutum conſequentias, ad probationis auƈtoritatem inidonea, quoniã miriſſima quæque haƈtenùs patrauit. Hem! copia miraculorum ſibi ad fidem faciendam contumelioſa eſt; & abundantia, duƈtoramenti ſtipendium? Sic pluralitas, dum raritatem excludit, ſibi adimit auƈtoritatis ſuffragium? Frequentia vbertim miracula, vlteriori miraculo fidem

2. Num. 17. v. 3. & 5.

Cornelius indidem.

Virga miraculis adſueta, ſuſpeƈtum redderet floritionis miraculum.

fidem detrahunt? Sic *semper abundantia in semetipsâ, & in semetipsam contumeliosa est?* Sic rei cuiusque census de raritate taxatur? Quod frequens fit, etsi mirissimum sit, & frequentiæ obæratum, & vlteriori abundantiæ stipendiarium censetur. Quare Mosaicæ virgæ miraculum suspectum foret, à non bono abundantiæ suffragio, quo res alioqui eximia vilescit.

3. Prouerb.9. v.17. Prouerb.9. subdolæ fraudulenter voluptatis hæc vox est, ad deceptionem artificiosè composita: *Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior.* Reliquæ cum Vulgato translationes eò vergunt, vt palam evulgent, quòd in omnibus quidem rebus imperuiæ voluptates, & furtiuæ delectationes, gratiores sunt raritatis blandimento. Ideò furtiua patentibus suauiora sunt, & furtiuorum maius est desiderium, gratior concupiscentia; dum raritas ac difficultas cupiditatis lenocinium exaggerant

S. Augustin. ad placendi gratiam. Pulchrè S. Augustinus libro tertio Confess. capit. 4. & 6. post furtiuam pomorum malè dulcem prædam, difficultatis blandimento gratiorem, ita eâ de re luculenter scribit: *Furtum facere volui, & feci, nullâ compulsus egestate, nec penuriâ, sed fastidio iustitiæ, & saginâ iniquitatis.... non ad nostras epulas, sed vt fieret à nobis, quòd eò liberet, quò non liceret.* (Obserua attentiùs quæ subijcit Augustinus capite illo sexto) *An libuit facere contra legem saltem fallaciâ, quia potentatu non poteram, vt mancam libertatem captiuus imitarer, faciendo impunè quod non liceret, tenebrosâ omnipotentiæ similitudine?* Profundè quidem Augustinus, quippè cui velut per anatomiam nota erat arcana humanorum affectuum œconomia! Sanè *mancam* appellat libertatem, & claudam potentiam, nisi id quod voluptuosè libet, contrà legem & rationem impunè liceat. *Captiuam* putabat ingenuam arbitrij libertatem, si conscientiæ vinculis compedita, quodam fastidio iustitiæ, & furtiuæ gratiæ lenocinio, ad prohibita quæque non se obnixiùs extenderet, *tenebrosâ* (id est, *furtiuâ*, & *absconditâ*) *omnipotentiæ similitudine.* Nimirum scelerosa impudenter malitia voluptatum immetatè auida, *omnipotentiam* è peruerso æmulari satagit, quò ex imperuijs, & perarduè difficilioribus, gratiorem reddat voluptatem voluptuoso raritatis abusu. O! sic nequitia delicijs saginata, consuetas voluptates fastidit facilitatis tædio, & ardua quæque velut omnipotenter præsumit? sic placendi gratia difficultatibus conditur? sic voluptas de facili obuia, de exprompta abundantia, in seipsa contumeliosa est?

Voluptas tenebrosâ omnipotentiæ æmulatione, ardua quæque præsumit, facium tædio.

4. Iere.2.v.13. Ieremiæ 2. hæc auditur grauissima Dei querimonia à lugubri Prophetâ meritò denuncianda: Obstupescite cæli super hoc, (sic evulgandum Iudæorum scelus, à cæli moribus peregrinatur?) Duo mala fecit populus meus: *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.* Arabicus sic locum exscribit: *Fui illis fons aquæ dulcis & laudabilis.* Itaque Deus non tantùm dicitur fons *aquæ viuæ*, id est, incessanter perennis, vitalis, ac perpetuò fluentis; sed fons *aquæ dulcis*, & quæ palato gratè dulcescit. Vnde ergo est hominum nausea, quæ huius *aquæ dulcis* tædio rimosas fodiat cisternas,

Arabicus.

quæ cœnum potiùs propinent? Sanè hic fons dulci ac perenni aquâ vbertim exundat; cisternæ dissipatæ collectitias è tempestatibus aquas admittunt, quas confestim per rimas dimittunt. Et quidem ait S. Ephrem: *Qui fontem habent, guttâ non indigent. Lacte non egent, qui gregem pascunt. Qui panem frangunt, micis opus non habent. Qui mel conficiunt, eos mellis saporem explorare non est necesse. Qui margaritam habent, de obolo acquirendo non laborant.* Quid ergo in caussâ est, cur repudient homines perennem *aquæ dulcis* fontem, & rimosas mundi *cisternas* malint? S. Augustinus hæc verba sic ad rem ethicam tempestiuè flectit: *Effodere lacus detritos, qui continere non valent aquas, quis me prohibet sic intelligendum esse, conuersi ad voluntatem terrenam,* &c. Nempè voluntatis terrenæ gustus, seu palatum, sic ad voluptates malè temperatum est, vt nauseet ad perenniter obuia, & incessanter exprompta, quantumuis illa dulcia sint; atque hiet ad fugitiua, & malè permanentia, quodam adsuetæ voluptatis tædio, odium potiùs dixerim, cum Philosophorum ethicè disertissimo: *Voluptates inquit, ipsas quæ te morantur ac retinent, consumpsisti, nulla tibi noua est, nulla non iam odiosa ipsâ satietate: quis si vini, quis mulsi sapor scis, nil interest, centum per vesicam tuam an mille amphoræ transeant, saccus es,* &c. Vide nunc adsuetæ voluptatis fastidium, imò & *odium*; nam expromptis voluptatibus innutrito, & cui nulla *nouitatis* lenocinio blanditur, iam voluptatis sensus *consumptus* est, vt *nulla sit non iam odiosa ipsâ satietate.* Quare perenni *fonte aquæ dulcis* repudiato, cognato *voluntatis terrenæ* vitio, *sibi* homines *fodiunt cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas*, sed foras egerunt, quasi hominum à nauseâ repudium anteuertant. Itaque perennem, nec vnquam deficientem *aquæ dulcis fontem* auersantur, quia nil *noui* propinat: *nulla* enim *voluptas non iam odiosa ipsâ satietate* est. Sic repetita identidem voluptas voluptatem *consumit*, & placendi gratiam præ tædio frustratur!

S. Ephrem. Tract. de Diu. grat. tom. 1.

S. Aug. lib. 2. contra Epist. Parm. cap. 10.

Voluptas ipsâ satietate odiosa est & placendi gratiam consumit.

Seneca Epist. 78.

2. Regum 13. vulgò notissima est historia Amnonis, qui sororem speciosissimam Thamar nimis adamauit, sicque *deperiuit eam, vt propter amorem eius ægrotaret: quia cùm esset virgo, difficile ei videbatur vt quippiam inhonestè ageret cum eâ.* Tandem Amnon fraude accitam, præualens viribus Thamarem oppressit. *Et exosam eam habuit Amnon odio magno nimis: ita vt maius esset odium quo oderat eam, amore quo anteà dilexerat.* 5. 2.Reg.13. v.15. Abulensis ex peculiari Dei prouidentiâ, istiusmodi amorem in odium verti putat, iuxta illud Augustini: *Vnicuique suâ cupiditas, tempestas est.* Caietanus verò naturalem rationem huius odij assignare adnititur, suffragio Aristotelis minimè destitutus. Opinor, rem tetigit, aliud agens, Oratorum disertissimus: *Vt in furorem*, inquit, *charitas aliqua conualescat; opus est difficultatibus: breuis de concessis, & statim satietati vicinus affectus est.* Scilicet Amnonis erga Thamarem charitas, præ difficultatibus *in furorem conualescit*: at cùm de facili copia suppetit, & ipsa iam vltrò nuptias expetit, fastidiosè reijcitur: quoniam *breuis de concessis, & statim satietati vicinus affectus est.* Ruth verò non voluptuosè vltronea connubium postulat; sed iure propinquitatis, legitimam ex legitimo

Abulens. ibi. S. Aug. de Verb. Dom. secundum Matth. serm. 14. Caietan. Arist. l. 4. Probl. 11. & 6. Quintilianus Declam. 14.

Breuis de concessis, & statim satietati vicinus affectus est.

Hic v. 9. &c.

matrimonio prolem ambit. Vnde plus adamatur à Boozo, & matronali ritè laude cumulatiùs ornatur.

---

§. CC.

Voluptatum lenocinium, ferreis vinculis hominem stringit; & velut quodam fascino, medullas exsorbere voluptatum obstinatè suadet.

1. Seneca epist. 39. QVis hostis in quemquam tam contumeliosus fuit; quàm in quosdam voluptates suæ sunt: quorum impotentiæ ob hoc vnum possis ignoscere, quod dum auidiùs pluribus fruuntur, plura fruendo patiuntur. Nec immeritò hic illos captandæ voluptatis furor vexat. Necesse est etiam in immensum exeat cupiditas, quæ naturalem modum transilijt. Ille enim habet suum finem: inania, & ex libidine orta, sine termino sunt. *Necessaria metitur vtilitas, superuacua quò rediges? Voluptatibus vtique se immergunt, quibus in consuetudinem adductis, carere non possunt: & ob hoc miserrimi sunt, quòd eò peruenerunt, vt illis, quæ superuacua fuerant, facta sint necessaria. Seruiunt vtique voluptatibus suis, non fruuntur. Tunc autem consummata est infelicitas, vbi turpia non solùm delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores sunt.* O quàm impotenter fertur homo in voluptatem, cui diu assuescit.

Voluptabilia superuacua, vsu voluptatis fiunt velut necessaria.

2. Daniel 4. v. 20. & 12. Danielis 4. ita scribitur de celebri illo Nabuchodonosoris somno, in quo quædam inauspicatò arcana de se vidit, dum quietus erat in domo suâ, florens in palatio suo, regijs delicijs voluptuosus, & ambitione arroganter superbus. Vidit Rex (ait Daniel) vigilem & sanctum descendere de cælo, & dicere: Succidite arborem, & dissipate illam, attamen germen radicum eius in terra dimittite, *Et vinciatur ferro & ære in herbis foris, & rore cæli conspergatur, & cum feris sit pabulum eius.* Id ipsum suprà versic. 12. totidem pæne verbis præscriptum est: *Alligetur vinculo ferreo & æreo in herbis, quæ foris sunt, & rore cæli tingatur, & cum feris pars eius in herba terræ.* Bene est, obbrutescenti Regi electior pratorum *herba* in cibum destinetur, nã brutis vernans floride *herba* pro delicijs est. Quid est autem, quòd dum *herba agri* assignatur in *pabulum* deliciosi Regis, *vinculo ferreo & æreo in herbis alligatur*? Et quænam sunt hæc *vincula ferrea & ærea*, quibus in herbaceis pratis, vel *herbis* ipsis ad pastionem alligatur? Liranus putat hæc *vincula ferrea* esse *infirmitatem* inductam ex diuina sententiâ: Albertus Magnus apud Carthusianum ibi, esse *tentationem durissimam*: Hugo Cardinalis: *Vinculo ferreo & æreo, id est, forti & indissolubili, sicut animal lasciuum.* O bonam ethicè commutationem! Vide hic Principem delicijs & cupiditatibus obbrutescẽtem, tenui herbarum carpendarum voluptatulæ *vinculo ferreo & æreo, id est, indissolubili alligatum.* Sic bruta salaciter *lasciuia*, & herbacei *pabuli* vernans gratia, palati delicijs adridens, hominem *vinculo ferreo & æreo, id est, indissolubili alligare* dicitur? Tantula voluptas sic hominem allicit, vt illum tam validè trahat, raptet, deuinciat, ac quasi *vinculo ferreo* alliget? Hominem diffitetur, & liberum arbitrium quodammodo desuescit; & Nabuchodonosoris æmulus, pecuinos assumit mores, quisquis *tentationis*, aut *infirmitatis*, aut *lasciuiæ* illicio ac vinculo voluptatum herbaceo virori, & pecuino pabulo sic impotenter deliciatur. *Mala sunt* (ait Ambrosius) *voluptatis vincula. Oculos delectat, demulcet aures.* Heu quot Nabuchodonosores nostra ætas tulit, qui voluptatibus sic *vinculo ferreo & æreo*; velut *herbis alligantur, quibus in consuetudinem adductis, carere non possunt: & ob hoc miserrimi sunt, quòd eò peruenerunt, vt illis, quæ superuacua fuerant, facta sint necessaria!* O caue à voluptatis præstigio, quæ homines in pecudes recudit! Sic homines delicijs obbrutescunt!

Nabuchodonosoris instar, homines vinculo ferreo voluptatum herbis alligantur.

Liranus. Albert. Magnus. Carthusian. Hugo Card.

S. Ambr. de Abel & Cain cap. 5. Seneca supr.

3. Ad Rom. 8. v. 39. Ad Romanos 8. sic animosè Paulus tentamenta lacessit, certus, quòd quantumuis eis validè arietetur, illa strenuè frustrabitur: Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Sed his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, *neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei*, &c. Græcè, *Nec vlla creatura alia.* Addit Estius, *Vniuersali clausulâ quicquid aliud dici posset, includit.* Sed forsan curiosiùs sciscitatur aliquis an τὸ *nulla alia creatura*, intelligatur, *alia* à suprà recensitis, an à seipso *alia*? Sanè si census tentamentorum, quorum vim lacessit, expendatur, voluptatem, aut propriam concupiscentiam, id est, seipsum nusquam prouocauit ad luctam. An seipsum voluptate extimulatum præ reliquis omnibus metuit? Appositè Cyprianus: *Qui hostem vincit fortior, sed altero; qui libidinem repressit, se ipso fortior fuit.* Profectò nimis est arduum, quòd aliquis se ipso maior, potentior ac fortior sit: & quasi vnus duo esset, ille idem tamquam fortis ac strenuus, seipsum velut debilem ac imbecillum superet. Hanc forsan luctam renuit Paulus, nec audet se alterum voluptate actum lacessere. Cum *altero* quopiam non detrectat prouocare certamen; at ipse semetipsum lacessere metuit veritus ne fortè ipse seipso voluptatum igniculis acto, fortior non sit. Vbi nota, quòd qui cum voluptate luctatur, secum pugnat, *seipso fortior esse* ambit. O! sic voluptas homini animitus hæret, medullitus conuisceratur, vt in ipsum hominem quodammodo refingatur? Adeò vt qui voluptatem repressit, *seipso fortior* appelletur. Boozum hic suspice, in voluptatis exprompatæ stadio, *seipso fortiorem.* Hic v. 8. & 9.

Græcus. Estius ibi.

Qui hostem vincit fortior est sed alterum; qui voluptatem vincit, seipso fortior est.

S. Cypr. de bono patient.

4. Iob 15. v. 16. Iob cap. 15. Ecce, inquit, inter sanctos eius nemo immutabilis; & cæli non sunt mundi in conspectu eius, quantò magis abominabilis, & inutilis homo; *Qui bibit, quasi aquam, iniquitatem.* Profectò qui bibit, facilè transmittit potum, non enim necesse est mandere dentibus; ideò *bibere.* affert peccandi promptitudinem, & facilitatem, sine morâ, sine impedimento; insuper & cũ viuidâ ardenter appetentiâ. Polychronius Polychron. ibi.

nius sic locum exponit: *Qui bibit, quasi aquam, iniquitatem. Quod ipsum propter eos dixit, qui sponte certóque iudicio peccant, nullâ re aduersâ, nullâ necessitate coacti; sed voluptatis tantùm adducti libidine, non secùs quàm is, qui sitiens bibit.* Itaque appetentia deliciarum, & voluptatum concupiscentia, siti comparatur, quâ extimulatus homo ad potum hianter anhelat, impotenti refrigerij libidine. Quod viuidè opinor, expressit Petrus Damianus epist. 19. sic fatus: *Eant nunc qui carnis suæ delectantur illecebris, medullas absorbeant voluptatum.* Quid est exsorbere voluptatum *medullas* hianti siti? Sanè potus in transitu delectat, perbreue est poculentæ delectationis æuū; præsertim cùm sitis arida appetitum exacuit, stimulat, vrit: tunc enim non tranquillè ac sensim potum haurit; sed hiante haustu festinanter potionem exsorbet. Et tamē in eo celeri transitu, quasi non tam voluptatum potum, quàm sitim bibant, *medullas voluptatum absorbere* dicuntur; quasi morosè scrutentur, & velut in ipso transitu cunctanter explorent quid arrideat appetitui, nequid ingustatum aliqua fors nausea dimittat. Quin & quandò bibunt voluptatum aquam cœno turbidam, & obscœnum voluptatum ludibrium, friuolum, fugitiuum, volaticum; sic in eo deliciantur, sic se putant voluptatibus adipari, tamquam qui *medullas voluptatum absorbeant.* O vecordiam! *medullam* in aquâ sitienter quærit, qui ad voluptates sic hiat. Opportuno igitur sarcasmo eos irridet, aiens: *Eant nunc qui carnis suæ delectantur illecebris, medullas absorbeant voluptatum.*

Qui voluptates sitit, medullas voluptatum exsorbere præsumit.

Petr.Dam.

5\. Sacer Parœmiastes Prouerb. 5. sic homines cautè erudit: *Fauus distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius; nouissima autem illius amara quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps.* Scilicet blanda voluptatis pellacia hic describitur, quæ sensim allectans, tenacissimè trahit, mentem occupat, & pectus dolosâ gratiâ implet. S. Ephrem præscripta verba elucidans, in illud, *Attende tibi.* cap. 3. ita scribit: *Resiste vrenti concupiscentiæ, vt flammam; quæ nunquam extinguitur, effugere queas. Nam si nos perturbationes superauerint, non recedent à nobis: quin & magis aduersùm nos insolescent. Audi eum, qui ait: Mel distillat à labijs mulieris fornicariæ, quæ ad tempus impinguat fauces suas; posteà verò felle amariorem inuenies, & acutam magis gladio ancipiti.* Sanè mirum est, & expensione dignissimum, hoc voluptatum sacramentum, quod voluptas sic impotenter allicit, vt si semel locum in pectore occupet, sic tenaciter hæreat, vt quamuis posteà in fellis amaritiem degeneret, adhuc placeat, alliciat, trahat, melleo felle soporata. Sic voluptas insolescit! Si voluptas *nos superauerit, non recedet à nobis: quin & magis aduersùm nos insolescet.* O voluptatum impudentiam *insolenter* fraudulentam! O cæcam hominum socordiam vel falsatis lenocinijs malè ancillantem! Lethalem hamum cum dulci escâ deglutis; & absumpta escâ, adunco delectaris hamo? *Quid voluptatem iucundam arbitramur, qui dolor sit reuera mortiferus? Nam equidem voluptas hamus est Diaboli; & tamen rapimur ad eam quasi quidam dedititij serui.* Verba sunt Theodori Studitæ. Eheu! sic voluptas fellibus mixta homines trahit, aduncat, harpagat?

Prouerb.5. v.3.& 4.

Sic insolescit voluptas, vt adhuc despiens, tenaciter hærere ambiat.

S.Ephrem.

Voluptas est Diaboli hamus.

S.Theodor. Studita ser. 26.

Psalmo 50. flebilis Dauid sic diuinam misericordiam ad sui sceleris veniam sollicitat: *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam, &c. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco.* Parùm videtur idonea hæc ratio, quam Propheta allegat ad veniam. Porrò quid magnum fuit, vt admonitus Dei nomine à Nathane opinatissimo Vate, *iniquitatem* agnosceret suam? Imò mirissimum fuit, quòd *iniquitatem* tam enormiter exorbitantem, hactenùs non cognouerit. Agellius eruditus Auctor, hæc Dauidis verba peritè flectit, inibi exponens quid Dauid tunc denuò *cognouerit*, dignum, quod ad veniam allegaret: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. Potest, inquit, Cognosco, sic accipi, Aduerti, resciui: nam eo tempore quo tantum crimen admisit, impetu quodam, & æstu concupiscentiæ raptus animus, quantum mali perpetraret non agnoscebat, & velut fascino quodam voluptatis consopitus erat.* Hem! sic vel nuper sanctissimus Dauid, voluptatis *impetu*, & concupiscentiæ *æstu* sopitus, ad raptum alienæ ouiculæ *rapiebatur*? Velut *fascino quodam voluptatis consopiebatur*, & libidinum præstigijs sic insaniebat, vt non *aduerteret* ad facinoris insolentiam? Voluptatis *vinculo ferreo & æreo*, sic alienæ *ouiculæ alligabatur*, vt se vinctum non aduerteret? Sic libidine exæstuans, in tantâ bellissimarum vxorum copiâ, *medullas voluptatum absorbebat*? Sic altè hærens voluptas arroganti obstinatione *insolescit*? an sic est difficile *seipso fortiorem esse*? O caue ab hoc rationis ac virtutis fascino! Blandè ferit voluptas, sed duro pertinaciter vulnere. Rimulas obtura ingredienti, ne ingressa semel, egressum semper ignoret, errore labyrintheo vaga.

6\.

Psal.50.v.5.

Agellius.

Fascino voluptatis consopitur homo, ne ad enorme flagitium attendat.

---

§. C C I.

Princeps comiter admonendus & obiurgandus est, ne assentatorium ei silentium, indulgentiam tribuere videatur.

Prudenter ad Pisonem Galba: *Irrumpet adulatio, blanditiæ, pessimum veri affectûs venenum, sua cuique vtilitas, & ego, & tu simplicissimè inter nos hodie loquimur, ceteri lubentiùs cum fortunâ nostrâ, quàm nobiscum. Nam suadere Principi quod oporteat, multi laboris, assentatio circa Principem quomodocumque sine affectu peragitur.* Fateor *multi laboris* esse suadere Principi quod oporteat; quod ratio, quod æquitas, quod publicum bonum, quod sperata æternitas postulat, cùm Principum perpauci extra se nata admittant consilia. Ea tamen moderatio adhiberi potest, ea in dicendo reuerentia, ea in suadendo modestia, ea etiam in obiurgando temperantia, vt integra sit veneratio, nec docere videamur velle, sed solius amore Principis duci. Vestiri proindè tot moderationibus sententia nostra potest, tot etiam viam præsternentibus, tot in mitigationem sequentibus, vt & offensionem vitemus, & ex fide consulamus. Hem! *si in clientelam felicis hominis potentisque perueneris, aut veritas aut amicitia perdenda est.* Vis, nosse, quo maximè careant magna fastigia? sincerâ veritate, consulto monitore.

1\. Politico-Christ. 1.p. c.18.

Princeps quomodo admonendus & obiurgandus.

Seneca in Prouerb.

Exacto

Exacto iam toto anno à Bethsabee adulterio, & infidâ Vitæ cæde, adest Dauidi Nathan propheta, Dei nomine commissi sceleris obiurgator acerbus: & quem nemo amicorum, consiliariorumque nemo vel leniter delicti admonere ausus est, Deum durè obiurgantem, & minis terrentem pati meruit. Statim Dauid ad piè ambitiosum pœnitentiæ squalorem festinus confugit, & in lachrymarum fluento, sui sceleris naufragium inuenire festinat. Ampliùs, inquit, laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* Imò nondùm Dauid suam *iniquitatem cognouisse* videtur, siquidè ait soli Deo peccasse. An non peccauit in Vriam, illius torum salaciter constuprando, & immeritam illius cædem inimicorum manu infidè perpetrando? Esto, scelere suo Dauid Deum offenderit; at soli Deo offensus non fuit, sed Vriam etiam valdè scelerosus offendit. Dissimulat ne iniuriam Vriæ fœdè illatam, cùm Dauid soli Deo peccasse fatetur? Profundè inibi Græci Patres ita ad rem scribunt: *Tibi soli peccaui. Et non dicit se iniuriâ nullâ Vriam affecisse, quomodo enim?.....* *Quia nullus hominum eum increparat, solus verò Deus eum correxerat; Tibi*, inquit, *soli peccaui.* Nimirùm sic est cognata Principibus arrogantia, & impunè delinquendi licentia, vt ferè peccata non reputent, pro quibus non increpantur; & alioquin vix, aut ne vix quidem increpari ab hominibus patiantur. Grauatè nimis ferunt vrbanam admonitionem, aut modestam ciuiliter reprehensionem; nec in homines peccasse censent, nisi querelas subaudiant, & tragœdias inde excitatas. *Quia nullus hominum Dauidem increparat, solus verò Deus eum correxerat; Tibi*, inquit, *soli peccaui.* O bene! ô viderint hæc ingenia Principum, qui illis vel à sacris Concionibus, vel à ciuilibus consilijs adsunt! Quod illi taciturnitate inerti dissimulant, sibi Reges non imputant; & de illorum dissimulatione malitiam colorant, qui vel de piâ comptè admonitiunculâ, delicta forsan sibi imputarent. Quòd sic hâc moderatione consulenti aut obiurganti periculum ex fide immineat; hic animis opus est, & infracto pectore, quod nec dignitatum frustrationes, nec exilia, nec indignatio, nec mors ipsa terreat. Hic ille locus, in quo dicere vir fortis potest: Cadere possum, à vero & recto flecti non possum, vt muneri meo desim, non me minæ, non tormenta terrent peritura; terrent æterna. Quicquid delirant Reges, plectuntur regij Concionatores, regij Senatores plectuntur: nequior enim inobiurgata malitia, innocentia reputatur agnato Principum fastu. *Quia nullus hominum Dauidem increparat, solus verò Deus eum correxerat; Tibi* inquit, *soli peccaui.* Hem! nemini peccat, qui à nemine reprehenditur?

Psal. 50. v. 6.

Græci Patr. in commentar. Corder.

Quia nullus hominum Dauidem reprehenderat sed solus Deus, ideò soli Deo peccasse dicit.

3. Præscripta Dauidis verba, ex verbis sequêtibus adhuc ad præsentem thesim emedullanda sunt: *Tibi*, inquit, *soli peccaui; & malum coram te feci.* Quid est, quòd Dauid Deo dicere ausus sit, *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci*; cùm etiam in homines peccauerit, cùm immeritum Vriam infidè trucidare iusserit; & neque adulterium homines prorsus latuerit? Id postquam scitè inibi Hesychius euicit subdit ad rem: Sed tibi soli peccaui, inquiebat: quoniam soli Deo tanquam opifici, & figmenti sui miserenti; curæ est ne peccemus. (Nota attentiùs quæ subtexit verba:) *Fortassè etiam illud; Et malum coràm te feci, addidit: quoniam reliquis omnibus ei tanquam Regi indulgentibus, & peccatum silentio contegentibus, Deus misit Nathan, & nefarium illud scelus reprehendit.* Nimirùm ideò Deus prophetam Nathan mittit seuerum nefarij sceleris vindicem, acerba reprehensione durum, & durioris supplicij minacem; quia reliqui omnes tam aulici palatini, quàm diuinæ legis periti, regi amici & cognati, & regni totius Senatores, legis ac Reipublicæ pio zelo opinatissimi, Regis *nefarium scelus* multimodè flagitiosum, non modo inerter dissimulabant, sed ambitioso *silentio contegebant.* Parùm hoc, nisi adderetur, non modò Regem à nullo increpatum fuisse; aut admonitum, neminemque eius peccatum non dissimulasse; & silentij lenocinio contexuisse, fouisseque; sed *nefarium illud scelus reliquos omnes ei tanquam Regi indulsisse.* O pernitiosam regij sceleris *indulgentiam* grauioribus à Deo supplicijs dignè luendam! O arrogantem aulicorum licentiam, quæ ambitionis priuilegio, Principum *nefaria scelera*, quæ ex munere tenebatur piè sapienti vrbanitate corripere, non modò *silentio contegunt*, inertiâ dissimulant, sed illi tanquam Regi ambitiosiùs *indulgentes*, malitiam extenuant, regiæ licentiæ penicillo colorant, & coram defendunt. Heu timidioris *indulgentiæ* temerariam impudenter audaciam! Coram prædicant ingenio ambitionis, quod foris acerbiùs vellicant licentiâ murmurationis. O! nil credendum in os laudanti, nisi vt hostem credas hunc in concione aut concilio laudatorem, hostilia enim sunt, præsentem laudare, damnare absentem: coràm dicta factaque probare; improbare vbi absis. tanquam siquis alterâ manu sudorem detergat, alterâ vulnus imprimat; alterâ demulceat, venenet alterâ. Sic *nefarium scelus*, quod coràm *omnes Dauidi tanquam Regi indulgent* ambitiosâ *indulgentiâ*, omnes foris vellicant, frustrà damnant, & petulanter proscindunt. *Fortassè etiam illud, Et malum coram te feci, addidit: quoniam reliquis omnibus ei tanquam Regi indulgentibus, & peccatum silentio contegentibus, Deus misit Nathan, & nefarium illud scelus reprehendit.* O nimis verè! Qui blandam vrbanæ obiurgationem ab homine audire detrectat, durissimam peracerbè audiet Dei ore fulminatam.

Psal. 50. v. 6.

Hesychius, in Catenâ.

Nefarijs Principum sceleribus, aulici sapientes indulgentiam ambitiosè exhibent.

1. Reg. 24. adhuc Saül immeritum Dauidem crudeliter persequens, per ardua montium vel feris inuia, illum peruestigat ad necem. Regi autem speluncam ingresso, vt ventrem purgaret, Dauid qui inibi cum suis latebat, indulgenter parcit, contentus oram chlamydis ad indulgentiæ testimonium præcidisse. Porrò Saül exurgens de speluncâ, pergebat cœpto itinere. Surrexit autem & Dauid post eum: & egressus de speluncâ, clamauit post tergum Saul, dicens: Domine mi rex. Et respexit Saül post se: & inclinans se Dauid pronus in terram, adorauit, dixitque ad Saul: *Quare audis verba hominum loquentium, Dauid quærit malum aduersùm te?* Quin potiùs pater mi, vide, & cognosce oram chlamydis 4

1. Reg. 24. vers. 10.

chlamydis tuæ in manu meâ: quoniã cùm præscinderem summitatem chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te: *tu autem insidiaris animæ meæ vt auferas eam. Iudicet Dominus inter me & te; manus autem mea non sit in te.* Vtinam Dauid tam verè, quàm comiter & vrbanè (vt par erat) reprehensionem Regis contexuerit. Nam tametsi eum adorans, & è genu alloquens, conqueritur de immeritis contra se insidijs ad iniustam cædem: tamen nescio quo pacto verè dicere potuit, aulicos, ac satellites Regem ad ipsius necem instigare. Quâ super re

S. Chrysost. sic acutè philosophatur Chrysostomus in homil. de Dauid & Saüle: *Audiamus porrò & excusationem ipsam* (increpationi admixtam:) *Cur*

1. Reg. 18. v. 16. &c. *audis verba populi dicentium tibi, Ecce Dauid quærit animam tuam? & tamen qui hanc conscripsit historiam, priùs dixit quòd totus populus esset cum Dauid, quodque gratiosus esset in oculis seruorum Regis, & quòd Principis filius vniuersusq; exercitus animo starent à Dauide. Quo pacto igitur hîc ait, fuisse qui deferrent ipsum; ac Saulem in eum prouocarent? cùm non aliorum instinctu, sed ipse ex propriâ mente malitiam hanc peperisset vt bellum gereret cum iusto.*

Cur Dauid aulicis adscribit Saulis contra se hostilitatem.

(Pergit eleganter Chrysostomus, & quâ solet peritiâ suggerendas Principibus obiurgationes ad comitatem erudit; ne Princeps non reprehensus insolescat, & reprehensus ferociat.) *Quam igitur ob caussam crimen transtulit in alios, dicens: Cur audis verba populi tui, dicentium, Ecce Dauid quærit animam tuam? Nisi vt illi præbeat occasionem excusandi malitiam.* Nimirùm Dauid verè Regem obiurgat, vt indies insolentem eius inuidentiam ac crudelitatem (vt vt possit) coërceat: id autem facit non solùm reuerenter ac humiliter eum flexo poplite adorans; sed etiam obiurgandum verè crimen, obiurgando excusat; & vnius Regis malitiam in alios ciuiliter transfert, ne Regem nimis vrgere videatur, sed rimulam excusationi, & emendationi locum relinquat. O bona obiurgandorum Principum eruditio, ex erudito Dauidis gymnasio peritè exprompta! Audiat Princeps, quæ salubriter audire, & admonentem decet, & ipsi congruit, & populo expedit, ne summa potestas in tyrannidem sensim euadat; sed de exemplo Dauidis vrbanitate, obsequijs, ac excusationibus condiatur. Vide hîc quàm comiter ac vrbanè Boozum in Bethlehem principem, & forsan totius Hebræi populi Ducem (si nonnullis credimus) Rutha iuris sui admoneat; ne

Hic vers. 9. cunctetur, aut omittat implere, quod iure propinquitatis ex lege tenebatur.

5. Lucæ 1. v. 5. S. Chrysol. Serm. 89.

Lucæ 1. *Fuit*, inquit, *in diebus Herodis Regis Iudææ, sacerdos quidam, nomine Zacharias.* Quæ Euangelistæ verba sic Chrysol. elucidat: *Tempus memorat Regis nefandi, qui sacrum sacerdotij violauit morem, confudit ordinem, statutum soluit, abstulit institutum. Et hoc accedit ad meritum Zachariæ, quòd cùm in omnes penè Herodes ausus suæ temeritatis extenderit, ausus sit nihil in isto, virtutibus sit huius oppressus.* O bonum Regiæ temeritatis increpandæ arbitrium! Sacerdotis Zachariæ aspectabilis virtus, Herodianæ tyrannidis titubatio fuit, frænum, & oppressio fuit. Tacet muto ore Sacerdos, sed aspectabilium eximiè morum vocali silentio reprehendit Regis ferociam, sistit temeritatem, & Herodem planè inhibet, reprimit, & vrbanè *opprimit.*

Aspectabilis Zachariæ vita Regem vrbanè opprimit.

§. CCII.

Reprehensio quæ etiam blandè ac amicè emendationem procurat, à reprehenso aliquid hostilitatis habere putatur.

1. Cassiod. l. 6. epist. 24.

VTrumque laudabile est (inquit Cassiodorus) *vt bonus populus iudicem benignum faciat, & mansuetus iudex gratissimum populum æquabili ratione componat;* componit autem dum minis culpas, & admonitione supplicia redimit. Omni rei moderatio est adhibenda, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Sapiens multa remittit, multos parum sani; sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas strenuus Præsul imitabitur, qui non tantùm rectas, benè comatas & proceras arbores excolit, & planè noxias aut steriles extirpat; sed illis quoque quas aliqua deprauauit caussa, vel adminicula adhibent, quibus decumbant, aut nimis luxuriantem proceritatem premunt, siue tempestiuâ putatione vitium remouent. Videbit quod ingenium quâ ratione tractandum sit: quomodo in rectum detorta flectantur. Et antequam ad tristiorem supplicijs curationem accedat, tentare plerumque oportet, si possit admonitione sanare. Si minùs hoc remedio nimis molli proficiat, acriùs reprehendat, & obiurget reum; sed cum cautelâ. Crudelis enim in tenerâ fronte obiurgatio est: quare obiurgationi semper aliquid blandi admisce; ne dum bonum ciuem in officinâ correctionis refingere studes, inimicum excudas. O tempora! ô mores! sincera hodie admonitio, increpatio, reprehensio, etiam quæ blandè emendationem procurat, quo supplicijs parcat, nescio quid hostilitatis habere censetur; & reprehensor, tamquam aduersarius putatur, imò recusatur velut hostile emendationis genus.

Reprehensor, tamquam aduersarius putatur, & recusatur.

2. Matth. 18. vers. 19.

Matthæi 18. sic fideles admonet Christus (an præcipiat, aliùs scholæ labor est) *Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum.* &c. Postquam verò ordinem correptionis præscripsit, confestim subdit: *Iterùm dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram; de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est.* Difficilis est horum verborum cum præcedentibus nexus; ideoque variè à varijs assignatur, quod in Expositoribus legere peruium est. S. Hieronymus ita exponit hunc locum: *Omnis*, inquit, *superior sermo ad concordiam nos prouocat: igitur & præmium pollicetur, vt sollicitiùs festinemus ad pacem.* Sed quinam sunt isto *duo*, inter quos sic difficilis est *consensus*, pax, & concordia, vt ad eam alliciantur opulentissimo in paucis præmio? *De omni re quamcumque petierint*, fient compotes facili orationis suffragio: quasi tota Dei omnipotentia eorum arbitrio, in *consensionis præmium* quodammodò permittatur. Chrysostomus & Euthymius per hosce *duos* intelligunt Apostolos, quasi tam ampla pollicitatio nemini fieri præter Apostolos expediret. Origenes hos *duos* interpretatur virum & vxorem, inter quos per-

S. Hieron. ibi.

S. Chrys. ibi.

arduum

Euthym.
Quàm sit difficilis pax inter correptum, & correptorem.
Anast. Nicæ.

arduum est concordiam inueniri (de quo aliàs velitabamur) Verùm Anastasius Nicænus quæst. 74. ita inquirit: *Quomodo est intelligendum illud, Si duo simul consenserint super terram?* Respondit: *Ipse locus hoc indicat: nam verba facit de eo qui arguit, & arguitur,* (id est, *corripit & corripitur*) *Nam si is qui arguitur, conuenerit cum instituto arguentis, de omni peccato cuius petierint remissionem, dabitur eis à Deo. Sed si non conuenerit qui arguitur, cum eo qui arguit, non datur ei.* Scilicet sic persæpè is qui de reatu arguitur seu corripitur, correptorem grauatè ferre solet; sicque acerbè se correptione & reprehensione feriri putat, vt tam difficilis inter eos *consensus, pax,* & concordia censeatur, vt maximi illius præmij illicio concitanda sit; ne correptionis, & inde emendationis fructus perdatur, & cupita emendatione frustretur. Heu sic beneuola etiam reprehensio, quæ infligendi supplicij mulctam redimere satagit, & admonitionis arbitrio emendationem procurat, meritò reprehensum exacerbare solitat? Sic post obiurgationem *consensus* inter ipsos perarduus reputatur? Blandius sanè remedium sic tollitur: nam admonitio & correptio, suauissimum est emendationis arbitrium. Inde forsan hic Boozus audaciam Ruthæ thorum suum præmaturè ambientis, minimè reprehendit, ne futuræ vxoris inuidiam inauspicato conciliaret.

Hic vers. 9.

3.
Ezech. 22. v. 18.

Ezechiel cap. 22. ita scribit: Factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, *Versa est mihi domus Israel in scoriam: omnes isti æs,* &c. *in medio fornacis, scoria argenti facti sunt.* Quasi dicat: Iudæi priùs erant puri, candidi, & pretiosi quasi argentum: sed illud adulterarunt & miscuerunt, imò & mutauerunt in *æs,* &c. & sic omnes corrupti sunt, & quasi versi in *scoriam*: quare ego vt argentarius conijciam eos in *fornacem,* si fortè purgentur. Quodnam est hoc argentum, quod in *æs* degenerat, & in *scoriam* ignobiliter desciscit? Et quæ etiam est hæc *fornax,* in qua defæcandi & depurandi conijciuntur? Eleganter S Gregorius 3. part. Pastoralis cap. 14. *Purgare eos per ignem tribulationis volui, & argentum illos fieri quæsiui; sed in fornace mihi in æs..... versi sunt. Æs quippè dum percutitur, ampliùs metallis ceteris sonitum reddit. Qui igitur positus in percussione erumpit ad sonitum murmurationis, in æs versus est in medio fornacis.*

Qui grauiter correptionem sustinet, æri, & scoriæ comparatur, quare?
S. Gregor.
Petr. Dam.

Ceterùm Petrus Damianus lib. 6. epist. 9. de correptione impatienter toleratâ, hæc verba Ezechielis intelligit. Ita scribens ad quempiam Abbatem, postquam eum duriùs reprehenderat: *Caue,* inquit, *ne quæ dicimus mens tua grauiter ferat, ne sub correptionis malleo puluefacta dissiliat: & hoc esse, quod reprehenditur, per hoc etiam clarius innotescat. Humanam quippè mentem superbia vitream reddit, vt correptionis ictum per impatientiam ferre non possit. Vitrum nempe dicitur, quia visu penetratur: atque ideò si robur haberet soliditatis, ceteris potuerat eminere metallis; sed quia citius rumpitur, vili pretio taxatur. Ita, qui ad correptionis ictus per impatientiam frangitur, etiam si ceteris virtutibus polleat, soliditatem virium se non habere demonstrat. Hinc est, quòd de superbâ Israeliticâ plebe, & impatientiæ morbo laborante, per Prophetam Dominus dicit: Versa est mihi domus Israel in scoriam. Scoria planè metalli cuiuslibet, si malleo tundente feritur, protinus in puluerem contrita redigitur. Mens ergo* [illegible]*ne se coram Domino in scoriam vertat, amicæ redargutionis ictus æquanimiter ferat.* Plusculum forsan rescripsimus, sed ad thema præsens moralissimè opportunum. Pronum autem cuique est singulas sententias enucleatiùs emedullare.

4.
Prouerb. 1. v. 23.
Pagninus.
Varablus.
Symmach.

Sacer parœmiastes sic nos admonet Prou. 1. *Conuertimini ad correptionem meam, & proferam vobis spiritum meum.* Pro τὸ *correptionem,* Pagninus & Varablus vertunt, *increpationem*; Symmachus; *conuertimini ad argumentum,* seu *probationem meam* quasi *correptio* seu *increpatio* sit arguta quædam ratio, seu *argumentum,* quo aliqua veritas ethica comprobatur Quod si non auertimini ab increpatione, & propter increpationem, sed eam patienter ad emendationem toleratis; *proferam vobis spiritum meum*; Hebraicè, *eructabo, emanabo*; Theodotion, *effundam*; Tigurina, *en efflo vobis spiritum meum*; Lxx. *præmittam.* Nimirum si patienter toleretis increpationem meam, etsi acerbè morsicantem; copiosè effundam in vos spiritum meum, qui vitia dudum inolita extirpet. In hunc sensum Petrus Damianus præscripta Salomonis verba interpretatur, adhortans Ariprandum monachum, ne vmquam correptiones grauiter ferat: *Quod videlicet huius loci* (monasterij) *tam familiare est, vt si qui corripitur, fugit, nobiscum habitare non possit. Ad hoc enim homo de seculo, magisterio regularis disciplinæ submittitur, vt rubiginem, quam de mundo lenocinante contraxerat, asperæ correptionis lima detergat. Vnde est quod Sapientia loquitur in Prouerbijs: Conuertimini ad correptionem meam. Non dixit, Ad blanditias meas. Vnde quibusdam corripi dedignantibus, ait: Mane consurgent, & non inuenient me.* Nempè qui correptionem non detrectat, is vitæ spirituali idoneus est; qui secus faxit, inidoneus censetur. Idcircò seculo renunciauit, *vt rubiginem, quam de mundo lenocinante contraxerat, asperæ correptionis lima detergat.* Bona lima, quæ morsicatione subasperâ rubiginem dudum lenocinantis mundi detergit, vitia sensim elimat, virtutes ornatiùs comit, & hominem nuper squalentem, ad sanctitatum omnium nitorem restituit. *Conuertimini ad correptionem, en efflo vobis spiritum meum,* vel *præmittam vobis spiritum meum.*

Reprehensio argumentum dicitur.
Hebræus.
Theodotio.
Tigurina.
Lxx. Interp.
Correptionis lima detergit rubiginem, quam de mũdi lenocinio contrahimus.
Petr. Dam. l. 6. epist. 18.

5.
Prouerb. 28. v. 23.
Lxx. Interp.
Cornelius.

Prouerbiorum 28. sic Præfectos ad subditorum correptionem Salomon admonet: *Qui corripit,* inquit, *hominem, gratiam posteà inueniet* (Lxx. habent, *gratias*) *apud eum, magis quàm ille qui per linguæ blandimenta decipit.* Aliqui apud Cornelium inibi, ita legunt: *Qui corripit hominem, gratiam posteà audiet.* Imò is, qui corripitur correptione sæpè exasperatus, & obiecti criminis furore excitus, in probra ac contumelias corripientis prosilire solitat: quomodò ergo gratias reprehensioni succedaneas Salomon pollicetur? Profectò homo sapiens, etsi initio reprehensionis dolore tangatur, & indignatione exasperetur; mox ad se rediens, & correptionis fructum agnoscens, corripienti gratias aget. Quare consultissimè à Salomone additur vocula illa, *posteà,* aiens: *Qui corripit hominem gratias posteà audiet.* Quod & aduertit, & appositâ citharæ similitudine declarat Iuo Carnotensis ser. 26. ita fatus: *Qui citharam pulsat, certè singulas chordas intendendo cùm temperat, ingratum earum sonum audire solet; at posteà cùm omnes tensæ & modulatæ sunt ad harmoniam, suauissimum concen-*

Reprehensio argutè comparatur citharæ.
Iuo Carnot.

tum

rum eidem reddunt. Ita etiam Doctor aut Prælatus, cùm subditos suos vel auditores coercet, & quasi laxas citharæ chordas ad virtutis & honestatis obseruantiam intendit, absurda solet probra & conuicia ab eisdem audire: & posteaquam omnes ad honestatem & charitatem modulati sunt, eiusdem aures laude & gratiarum actione demulcent, quas priùs vituperando violauerant. Scilicet, *Qui corripit hominem, gratias postea audiet*, etsi protinùs absurdis conuitijs laceretur: reuocabiles enim inimicitias reprehensus agit. Felix ille qui possit dicere cum Chrysostomo homil. de ferendis reprehensionibus: *Gratias habeo his qui me arguunt, amici enim sunt; siue iustè siue iniustè arguant, non exprobrare volunt, sed emendare.* Porrò monere & moneri proprium est veræ amicitiæ, & emendationis arbitrium. Insanus est, qui in medicas furit manus, quas post sanitatem grato animo muneribus cumulabit, inuerso gratus officio.

Iusta & iniusta reprehensioni gratitudo debetur.

S. Chrysost.

---

§. CCIII.

Ab occasionum lubrico recedat homo, cui sæpè ipsa pietas, & declinandæ iniquitatis cautela, periculosa est.

1. VTrùm satius sit modicos habere affectus, an nullos, sæpè ventilatum est, imò, vt ipsi putant, vtrimque victoriatum. Stoici illos pro virili expellunt, Peripatetici leniùs temperant. Ego autem non video quomodo salubris esse, aut vtilis possit vlla mediocritas morbi; aut tuta, quæuis cum periculo vicinia. Serit delinquendi occasiones, qui illas proximè adolescere negligit. Connaturale, imò & procliue est proximis tangi, & interdum affici; quare nemini propinquitas ad vitium permittenda est: cuius initium sæpè est verecundum & exorabile, sed ob hoc latiùs in parum cautos funditur. Non obtinebis vt desinat, si incipere permiseris, si propè esse intrepidus patiaris. Nam etsi imbecillis primò omnis affectus, deinde ipse se vel leuibus occasiunculis concitat, & vires comparat crebrò extimulatus: faciliùs affecta occasio excluditur, quàm expellitur. Itaque conscij nobis imbecillitatis nostræ, & quàm impotenter nostri affectus occasionibus concutiantur, arietantur, & in vetita exultim prodeant; quantum possumus, illas submouentes, à lubrico recedamus, qui vel in sicco nutamus, & parum firmiter vestigia figimus. Sub labendi periculo, te iam lapsum puta, & post ruinam turpiter conculcatum.

A lubrico recedat, qui in sicco parum firmiter stat.

2. Lucæ 8. v. 5. Lucæ 8. exijt qui seminat, seminare semen suum: *& dum seminat, aliud cecidit secus viam, & conculcatum est, & volucres cæli comederunt illud. Secus viam*, videlicet, in oram agri viæ conterminam, quæ assiduè à viatoribus pede teritur & conculcatur; ac proinde semini concipiendo non est idonea, sed illud nudum seruans auibus rapiendum exponit. Esto, assentiamus Commentatoribus, apud quos *via*, est cor malis cogitationibus peruium, & prauis affectibus tritum; quod virtutis doctrinam suis consuetis cupiditatibus contrariam, nôn capit, non sentit, non intelligit; quia tota carnalibus illecebris, & ambitiosis nugis intenta est: sed aliud est *via*, & aliud quod *secus viam* est. Quid est, quòd limes aut ora agri, *viæ* contermina, ferè nō bonis *viæ* elogijs deturpetur? An quia quod *secus viam* est, *viæ* incessanter tritæ vicinatur; & inde adsimilibus tentationibus ac cupiditatibus obnoxium reputatur? Appositè Liranus inibi: *Aliud cecidit secus viam, &c. id est, super corda exposita tentationibus Dæmonum, & per consequens contrita & conculcata ab eis per malum consensum & factum.* Heu! sicut *via* exposita est obuijs viatoribus, illam assiduè terentibus, & contemptim eam conculcantibus: sic agri ora, quæ *secus viam* est, de viciniæ contagione, est *exposita tentationibus Dæmonum, & per consequens contrita & conculcata ab eis per malum consensum, & factum.* Viuaciùs, opinor, Abulensis, in Matthæi c. 13. qu. 12. hunc locum exponit: *Accipitur hîc, secus viam, id est, in viâ: licet enim secus significet iuxta, tamen hîc non intelligitur iuxta viam, sed in viâ...... Et potest intelligi, secus viam, id est, iuxta, vt ponatur propriè: & est sensus, quòd aliqua pars erat inter viam & agrum, quæ nec arabatur, nec via erat, sed fortè erat limes. Vel potest accipi, quòd pars agri circa viam arata erat, & semina operta fuerunt; viatores tamen conculcantes partem terræ iuxta viam excusserunt semina, & sic aues inuenerunt ea, & comederunt.* O bona ethicè synonymia, *via*; *secus viam*, & viæ *limes*! Sic qui in viæ *limite* est, qui *secus viam* est, sicut ipsamet *via*, dicitur *expositus tentationibus Dæmonum, & consequenter contritus & conculcatus ab eis per malum consensum & factum*? Profectò in re morali malitiam è periculo taxante; perinde est, quod est *secus viam*; & viæ *limes*, ac ipsa *via*; & pari modo tentationum consensu à frequentibus Diabolis assiduè conculcatur. Hem! sic qui *secus viam* est, de viciniâ periculi, *via* nominatur? Propè est, vt via sit, quicquid *secus viam* est. Quare perperam sibi adulantur, qui videntur sibi à *viâ* peccati recessisse, & adhuc *secus viam*, vel in viæ *limite* sunt: nam vt subtiliter dixit Anselmus Laudunensis: *Qui secus viam, hi sunt qui nec prædicatione compunguntur, nec bene agere incipiunt.* Sanè qui recedens à via peccati, *secus viam* persistit, nec ab ea recessit, *nec bene agere incœpit*: quia à viâ abijt, & in via est, nouo & stupendo ethicè genere, & recedit & remanet, aliò migrat, nec inde abit. *Accipitur hîc secus viam, id est, in viâ.* O caue ab hoc frequenti ethicè miraculo!

Propè est, vt via sit, qui secus viam, aut in viæ limite est.

Liranus.

Abulens.

Qui recedens à peccati via, adhuc secus viam est bene agere non incœpit.

Anselmus Laudun.

3. S. Iudas Thaddæus in sua epistola Can. tria veluti hominum genera distinguit, quibus doctissimorum ac sanctissimorum fidelium operâ opitulandum censet. Et primùm quidem nonnullos arguendos monet, eos videlicet significans, qui alios in obscœnum Gnosticorum errorem inducere callidè adnituntur: *Et hos quidem arguite iudicatos*, inquit. De secundo autem ac tertio hominum genere (quod in Græcis codicibus in idem recidit,) nempè de his qui nutantes in aliquo erant ruinæ periculo, ita scribit: *Illos verò saluate, de igne rapientes; alijs autem miseremini in timore, odientes & eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam.* Quasi dicat: Illos,

Græcus. Iudæ v. 23.

qui propè nutant, & quodammodò ancipites ſunt, vt Gnoſticorum libidinibus adſentiant, ſaluos atque incolumes ſeruate, *de igne rapientes*; quo ſignificat vim adhibendam eſſe, vt à libidinis & obſcœnitatis incendio, cui periculosè appropinquant, arceantur. Nec diſplicet, ſi cum Interpretibus, inferorum incendium intelligas, à quo, qui periculo appropinquat, violenter *rapiendus* dicitur. Sed quid eſt, quòd inibi Apoſtolus, erga hos, qui emendari cupiebant, recipiendos atque inſtruendos, vltrò beneuolam miſericordiam cum *timore* & *odio* coniungit? Miriſſima quidem miſtura; ſed quæ adhibendam in periculo cautelam ſalubriter oſtendit, & his verbis Oecumenius ediſſerit: *Illos verò ſaluate, de igne rapientes; alijs autem miseremini in timore, odientes,* &c. *At,* inquit, *ſi ad curationem ſpectare videantur, ne eos repellite, ſed charitatis veſtræ miſericordiâ aſſumite, & ex igne ipſis promiſſo ſaluos facite. Aſſumite autem ipſos etiam cum timore, proſpicientes videlicet, & cauentes, ne fortè ipſorum admiſſio, ſi negligenter vos geratis calamitatis vobis in cauſsâ ſit, ita vt qui iam eſtis ſtabiliti, in eamdem impietatis ipſorum refuſionem ſenſim delabamini; quippè cùm vitium lubricum ſit, atque ad imitationem cuilibet facilè obrepat. Admittatis igitur ipſos, inquit, ſed cum timore, id eſt, proſpicientiâ, & diligenti cautione, & ad miſericordiam, quâ ipſos proſequimini, odium quoque accedat, vt flagitioſa ipſorum facta odio habeatis, vt deteſtemini etiam maculatam, id eſt, inquinatam ex carne ipſorum tunicam, vtpotè quæ ex contactu carnis ipſorum ſordem, & deteſtationem etiam ipſa contraxerit.* Longiuſque, ſed perbellè Oecumenius. Nimirùm ſiquis forſan nutauerit, & doctrinæ titubatione ad obſcœnos Gnoſticorum errores inclinauerit, *charitatis veſtræ miſericordiâ*, ſibi ac fidei reſtituendos beneuolè aſſumite: beneuolentiæ verò ne valdè indulgeatis; ſed *charitati* ac *miſericordiæ*, cautelam *timoris* & *odij* ſolerter adhibete, vt *timor* & *odium*, iſtiuſmodi *miſericordiæ* atque *charitatis* periculum arceat. Adeò vt *deteſtari* expediat obſcœnè maculatam eorum *tunicam*, ne libidinis ſcintillas flabellet, & incautis ſalacitatem afflet. Heu! ſic eſt periculoſa cum olim obſcœnis conuerſatio, illa etiam quæ ipſos emaculare piè ſatagit, vt erga ipſos *miſericordia* & *charitas* ſit periculoſa, niſi *timoris* ac *odij* miſturâ cautiùs temperentur?

Iuſtinian. ibi.

Oecumen. ibi.

Cum obſcœnè lapſis, charitas & miſericordia, timore & odio miſcenda eſt ad arcendum periculum.

4. Salomon Prouerbiorum 14. hanc gnomen moraliſſimam proponit: *Innocens credit omni verbo; aſtutus conſiderat greſſus ſuos.* Pro τὸ *innocens*, Symmachus habet, *Paruulus, puer*; quaſi in maiori ætate innocentiam *pueri* moribus repræſentet. Aquila verò, *Delinitus, palpatus*, quaſi innocentiæ inſtinctu facilè ad credulitatem alliciatur. At *aſtutus conſiderat greſſus ſuos*, ne facilè credat omni verbo. Ceterùm LXX. Interpretes huius loci ſententiam ſubtiliter impedire videntur, dum ſic vertunt: *Simplex credit omni verbo; aſtutus autem vadit in pœnitentiam.* Imò potiùs ſimplex ſeu *innocens* dum credit omni verbo re indiſcuſsâ, *vadere in pœnitentiam* videtur, cùm in pœnitenda ignoranter incurrit; non ſic *aſtutus*, qui vias ſuas cautè conſiderat, vt alienam malitiam ac fraudem ſolerter declinet. Quo igitur pacto *innocens* credens omni verbo, non potiùs *vadit in pœnitentiam*, quàm *aſtutus*, qui vias ſuas cautè conſiderat? S. Ambroſius lib. 3. de offic. cap. 10. hunc locum exponit adſpectu ad Ioſue; qui cap. 9. inconſultè Gabaonitis impoſtoribus credidit, ita ſcribit: *Et quia,* inquit, *adhuc erat ignarus locorum, atque incolarum inſcius, non cognouit fraudes eorum, ſed citò credidit. Adeò ſancta erat illis temporibus fides, vt fallere aliquis non poſſe crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui ceteros de ſuo affectu æſtimant? Et quia ipſis amica eſt veritas, mentiri neminem putant, fallere quid ſit, ignorant: libenter credunt quod ipſi ſunt; nec poſſunt ſuſpectum habere quod non ſunt. Hinc Salomon ait: Innocens credit omni verbo. Non vituperanda facilitas, ſed laudanda bonitas.* (Nota attentiùs quæ ſubdit verba) *Hoc eſt innocentem eſſe, ignorare quod noceat: & ſi circumſcribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene iudicat, qui fidem eſſe in omnibus arbitratur.* Scilicet ſic cognitio nocentiæ (vt ſic loquar) ipſi nocentiæ vicinatur; ſic notitia noxæ, noxæ confinis eſt, vt *hoc ſit innocentem eſſe, ignorare quod noceat.* quaſi innocentia, non tam inculpatis candidè moribus, quàm ignoratione ſeu inſcitiâ nocendi quodammodò conſtet. Hem! ſic eſt periculoſa, ipſa malitiæ notitia; ſic eſt ſcelerum bibula, ipſa ſceleris cognitio, vt innocentia dicatur, ignorare quod noceat? Quare *innocens* de ignoratione malitiæ, omni verbo inculpatus credit: *aſtutus* autem dum multa prænoſcit, & malitiam alienam ſollicitè cauet, ſuam non præcauet, & noxis ſępè lenocinatur. Exinde *aſtutus* (id eſt, multimodæ occurrentis malitiæ probè gnarus, cognitæ malitiæ blandimento ſubornatus incautè) *vadit in pœnitentiam*, & pœnitenda ſæpè incurrit. Profectò Rutha *innocens credit omni verbo* Noëmi ſocrûs; & paulo comptior & ornatior noctu pergit intrepida ad ruralem Boozi lectum, tamquam ad nuptias ritè ineundas, Hebrææ gentis more. Nec putauit eſſe inhoneſtatis periculum, *quæ fidem eſſè in omnibus arbitratur.* Sanè *hoc eſt innocentem eſſe, ignorare quod noceat.* Forſan aſtuta, & malitiæ gnara, *vaderet ad pœnitentiam*, quæ malitiæ ignoratione ducta, in abiectæ ſcortationis periculo regium thalamum inuenit. Tales nuptias Boozus quærit, innocens ipſe vxoriæ innocentiæ riualis. Vnde coniugium quod cœpit in peregrinâ Moabitide, in Iſraëlitide matronâ, & Iſraëlitici *regni matre* feliciter conſummatur.

Prouerb. 14. verſ. 15.

Symmach.

Aquila.

LXX. interp.

Innocens de ſe alios æſtimat.

Ioſue 9.

S. Ambroſ.

Innocentem eſſe, eſt ignorare quod nocet.

Hic verſ. 9.

---

§. CCIV.

Ille bene Deum orat, qui ſic confidenter petit, ac ſi petitum beneficium ei ex iuſtitiâ debeatur.

ILle quicumque cuipiam interroganti, *Quid mundus eſt?* ſcitè reſpondit: *Deus pictus, vmbra Diuinitatis: verùm proprius dicam, ænigma Dei.* 1.
Signat mundus obſcurè diuinæ liberalitatis veſtigium, non explicat. Omnia elementa, & eorum partus, res omnes animales, exanimaleſque; quin & cælum ipſum cum ſidereâ dote, & benefico multimode influxu, tributum homini pendit. Hoc nomine triticum à terrâ, ab

Mundus beneficentiam Dei adumbrat; cùm Deus pictus nominetur.

aquâ potum, à gregibus escas, ab æthere lucem homo exigit: quasi diues omnium vbertas homini vectigalis nasceretur. Hæc igitur mundialis beneficentia hominibus continuè & opulentè tributaria, Dei liberalitatem adumbrat, non exprimit. Deus est bonorum census, in illo stagnant omnia bona; adeò vt etiam quicquid præter Deum concupieris, stilla ab eo sit. Totius ille matrix bonitatis, paruulæ ab illo deducuntur per creaturas coloniæ, quas vota nostra incolunt, quibus nos ille incessanter donat. Sic fœcundè Diuinitas beneficia parturit? Sic, cùm ipse bonorum census sit, quasi ex debito reddit, quod ex bonitate largiùs donauit?

2. Geneseos 32. dum Iacob cum totâ familiâ, populi Dei grauidâ, peregrinatur in patriam, valdè timet fratrem Esaü, qui cum quadringentis viris armatus, inermi occurrebat fratri. Timor preces exsuscitat: & humanæ opis, ac consilij inops, ad Deum confugit. Dixitque Iacob: Deus patris mei Abraham, Deus patris mei Isaac: Domine qui dixisti mihi: Reuertere in terram tuam, & benefaciam tibi: *Minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tuâ quam expleuisti seruo tuo.* Minor sum, id est, exilior, vilior, indignus sum, quàm qui vllam tuam gratiam, vel misericordiam etiam minimam, mihi præstitam meruerim, aut etiam merear. Quid autem *miserationum* nomine Iacob intelligat, non satis conuenit inter Commentatores, Caietanus sic locum exscribit, & exponit: *Minor sum cunctis gratijs tuis. Dictio enim Hebraica non est nomen compassionis, sed beneficij, quod sine meritis conceditur, quod propriè appellatur gratia.* Verùm S. Chrysostomus inibi aliter præscripta verba transtulit: *Minor sum cunctis miserationibus, &c. Iuxtà alia exemplaria habetur: Satis mihi sit de omni iustitiâ, & veritate, quam fecisti puero tuo.* Expensione dignissimum est, quòd *τὸ miseratio*, quæ beneficam *compassionem* importat, aut liberale Dei *beneficium*, siue meram *gratiam*, nomine *Iustitiæ* significanter denotetur. Hem! Dei *miseratio* omnipotenter benefica, rectène dicitur res *iustitiæ*? Num ex *iustitia* debet Deus misericordiam? Profectò negotium *iustitiæ* sine merito aut debito non peragitur; res autem *gratiæ* nescit debitum, meritum ignorat; alioqui transit in nomen aliud à beneficio alienum. O arcana velut synonyma, *miseratio*, & *iustitia*! Sic in Deo immetata est misericordia, vt quodammodò vices reciprocet cum iustitiâ? Tantáne est humana miseria, vt quasi ex iustitiâ diuinam misericordiam exigat! O quàm fidenter sperat, ac petit, qui tamquam rem suam ex iustitiâ postulat! Ergo quasi rem nostram, & velut ex iustitiâ debitam, gratiam diuinam, & diuinas miserationes exigamus. *Minor sum cunctis miserationibus tuis, &c.* id est: *Satis mihi sit de omni iustitiâ. &c.*

Genes. 32. vers. 10.

Caietan. ibi.

S. Chrysost. *Misericordia velut ex iustitiâ à Deo debetur?*

3. 3.Reg.17. Elias videns Iudæorum populum bonis tam è cælo, quàm è solo partis immodicè luxuriantem, & Dei erga se beneficentiam in impietatis materiam conuertentem, irâ religionis auxiliatrice assumptâ, vocem emisit, quâ cælo legem siccitatis imposuit, & sententiam iureiurando affirmans, claustra nubibus iniecit: *Viuit Dominus Deus Israel .... si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba.* O exundans Prophetæ ira, siccitatis atque famis plena! O lingua, quæ munificos cæli influxus frænas, & Dei beneficentiam inhibes! Esto, ô Elia, cælum verbo remoreris, quid Dei compescis pietatem? Esto, vel aduersùm conseruos edicta extrahas (ait Basilius,) *quid Domini potestatem rapis?* Nubes coërcuisti, at Creatori vel imperium *committe. Nequaquam: Viuit Dominus si erit annis his ros & pluuia nisi iuxta oris mei verba.* Scilicet, ait Elias, seuerus Vates, *Ne præmaturum det* Deus *ab imbrium carentiâ laxamentum, metuo..... Quid agam tandem? Dei charitati iureiurando vim afferam.* Ecce tibi seuerior Prophetæ ira, Dei benignitatem sublimiùs notificat. Nempè Elias veritus diuinæ charitatis ardorem, erga homines velut impotenter beneficum, *iureiurando vim afferre* illi satagit, & eâ vi præcurrere festinat, ne *ab imbrium carentiâ laxamentum* præmaturè tribuat. Quare sacramento iurisiurandi, ore Prophetæ nuncupato, beneficij largiendi, à *Domino potestatem rapit.* Velut rapienda est à Deo benefaciendi potestas, vt vel indignis cesset benefacere? Vis Deo inferenda est, vt benefacere tantillùm intermittat? Satiúsne putat Deus, quòd putetur ore prophetico benefaciendi potestas quasi sibi rapta, quàm posse benefacere, & nolle? Profundè quidem dicitur à Seleuciensi Basilio, quòd Elias à *Domino potestatem rapuit*, ne videatur scelerosè calamitosis posse ignoscere ac benefacere, & tamen nolle. O! sic Deus miseris ac ærumnosis pietatem quodammodo debet?

3.Reg.17. vers. 1.

Basil. Seleu. Orat. 11.

Satiú ne Deo est, videri non posse benefa cere quàm nolle?

Cùm Deus non benefacit, rapta illi benefaciendi potestas dicitur.

4. Geneseos 2. toto sextidui opere peracto, dicuntur perfecti cæli & terra, & omnis ornatus eorum. Addit sacer Historicus: Compleuitque Deus die septimo opus suum quod fecerat: *Et requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrarat.* Sanè Aristobolus apud Eusebium, *requieuit*, inquit, id est, rebus à se conditis dedit quietem, hoc est, stabilitatem, permanentiam, perpetuitatem, ordinemque ratum, fixum & immutabilem. Quasi concessa creaturis requies, in Deum regeri dicatur; & hactenùs inquieta creaturarum inordinatio, inquietudinem Deo quodammodo tribuere videatur. Verùm si Hebraicum originem consulas, pro *τὸ requieuit*, scribitur, *cessauit.* Hinc magnum inter Expositores litigium exoritur, quænam sit hæc Dei ab opere cessatio, cùm Christus dixerit; Pater Deus vsque modo operatur, & ego operor. A quonam ergo opere tunc Deus cessare perhibetur? Clemens Alexandrinus lib. 6. stromat. cap. 8. de hâc diuini Opificis quiete seu cessatione sic loquitur: *Requieuit die septimo ab vniuerso opere quod patrauit. Non ergo sicut quidam Dei quietem existimant, cessauit Deus facere. Nam cùm sit bonus, si cessarit vmquam benefacere, Deus quoque esse cessabit, quod nefas quidem est dicere.* Profundè quidem Alexandrinus Clemens! An sic est Deo proprium & cognatum semper *benefacere*, vt si beneficentiam intermitteret, Deus esse desineret? Sicne perpetuæ beneficentiæ elogio nobilitatur Deus, vt perpetuâ beneficentiâ viduatus, diuinitate quoque viduaretur? *Nam cùm sit bonus, si cessarit vmquam benefacere, Deus quoque esse cessabit.* quasi cum perpetuâ beneficentiâ bonitatem pariter desuesceat. Sic Deus debet sibi beneficentiam!

Gen.2. v.2.

Euseb.Cæs. de Præp. l. 13. cap. 6.

An si Deus cesset benefacere cesset esse Deus?

Clem, Alex.

5. Isaias cap. 59. Hebræam gentem his verbis grauiter reprehendit: Labia vestra locuta sunt Isai.59. v. 4.

P. Didac. Celada in Ruth.

mendacium, & lingua vestra iniquitatem fatur. *Non est qui inuocet iustitiam.* Quam sententiam sensuum grauidam, multimodè Commentatores exponunt. Primò, non est qui iustitiam in consilium aduocet & adhibeat; sed auaritiam, ambitionem, cupiditatem. Dein Hebræa sic habent: *Nemo est qui vocet in iustitiâ.* id est, qui alium iustè in ius vocet: aut nemo est qui clamet ad impios, eosque iniquè agentes iustè arguat. Ad hæc alij vertunt: *Non est qui clamet pro iustitiâ*, id est, qui dum ad Deum orando clamat, bonam ac iustam operationem suam possit auxiliarem adscire, vt à Deo exaudiatur: quasi proba innocenter vita, sit orationis vigor, & velut iustitia impetrationis. Verùm Chaldæus Paraphrastes pro τὸ *non est qui inuocet iustitiam*: vel *nemo est qui vocet in iustitiâ*, sic habet: *Non est qui oret in veritate, nec qui iudicet in fide.* Alibi forsan expendetur quid sit *iudicare in fide.* Nunc tempestiuè ad rem præsentem, ille dicitur *orare in veritate*, qui dum orat, Dei *inuocat iustitiam.* Altè quidem! Scilicet quisquis orat, vt aliquod deprecetur malum, aut bonum impetret, diuinæ misericordiæ fores pulsat, & piam beneficentiam supplicat. Bene est: sed mauult Propheta sic nos fidenter orare ac si beneficium à diuinâ liberalitate impetrandum, illud nobis petentibus ex iustitiâ deberetur: quod appellat *orare in veritate.* Scilicet *non est qui oret in veritate*, quia dum quis orat vt beneficium impetret, *non est qui inuocet iustitiam.* O quàm alacri & fidenti animo petit, qui quod debetur sibi ex iustitiâ, à debitore suo exigit! Hic, inquam, non tam rogator, quàm exactor accedit.

Translationes variæ.

Chaldæus.

Ille dicitur in veritate orare, qui oratione iustitiam inuocat?

6. Psalmographus hâc de re sic nos erudit: *Cùm inuocarem, exaudiuit me Deus iustitiæ meæ.* Non ait, Deus orationis beneficus exauditor; nec, Deus misericordiæ assiduus me deprecantem exaudiuit; sed *Deus iustitiæ meæ*, cùm eum adhuc *inuocarem*, iam exaudiuit, quasi ius meum peterem, cùm Deum votiuis precibus inuocarem. Non refragabor Eugubino, qui censet τὸ *iustitiæ meæ*, idem esse, quòd *misericordiæ meæ*: sed emphaticè cùm Dei *misericordia* asciтur precibus, *iustitiæ* nomine nuncupatur. Psellus in Catenâ Græcorum Patrum & verbum *inuocarem*, & nomen *iustitiæ* sapienter expendit: *Cùm inuocarem*, inquit, *exaudiuit me Deus iustitiæ meæ. Nomen Inuocationis arcanam quamdam vim habet. Quoniam Inuocatio est virtutis cuiusdam præstantioris, per probos mores occulta quædam attractio adductioq; Siquidem Gentiles incantationibus atque Inuocationibus quasdam ad se prauorum spirituum virtutes attrahebant; quin & ipsis eorum personis, cum iisdem conuersando, vim inferebant. Nobis verò Christi nomen inuocantibus, illa quidem abrogata sunt: sed proba mens sufficit ad diuinum fauorem ad se attrahendum.... Ego*, inquit, *Inuocabam. Deus autem quid? Num verbis Inuocatiuis attendit? Nequaquam: sed exaudiuit Iustitiam meam.* Ecce tibi Oratio, quæ sic fidenter Deum inuocat, quasi misericordiam ex iustitiâ debeat; de certitudine impetrationis impias præstigiatorum *Inuocationes*, seu arcanas *incantationes* quodammodo piè æmulatur: nec tam quia misericordiam tunc orat, sed quia misericordiam velut ex iustitiâ fiducialiter orat, feliciter exauditur. Bene Ruth, quæ quasi *turtur* gemendo orat, secundùm nominis sui elogium, etiam *propheta* est; quæ ac si ex iustitiâ peteret, *prophetat* exauditionem. Sic Ruth Boozi nuptias hîc petit, ac si ex lege diuinâ ille deberentur, quas non sic à Boozo deberi, adstruebamus: fiducia autem huiusmodi petitionis, exauditionis felicitatem subornauit. De hoc iure, & affinium, obligatione, agimus infrà ad cap. 4. vers. 4. num. 9.

Psal. 4. v. 2.

Eugubinus ibi.

Psellus ibi. Oratio quæ misericordiã quasi ex iustitiâ petit, velut incantationes piè æmulatur?

Ruth 1. v. 4. Consule sup. §. 3. n. 33. Hic vers. 9.

---

§. CCV.

Lex dicitur, hominis essentia & fortuna; Dei essentia atque oculi animæ vita, & Sanctorum Scientia.

1. GRæcorum sapientum quispiam Crœso percontanti, *Quod esset maximum imperium* inquit, *ποικιλὰ ξύλα* *id est, varij ligni, leges innuens. Nam olim in tabulis ligneis leges inscribebantur. Porrò vbi summa est legum auctoritas, ibi est minimum tyrannidis.* Vtinàm summum imperium penes emortua ligna foret, nec essent Magistratus *legum tutores*, dum legem tamquam pupillam tractant, & de proprij cerebri, & affectæ voluntatis commentario, iura ad nutum dispensant. Hinc legum vilipendium, & disciplinæ dispendium. Adeò vt Cato senior Iurisperito dixerit, *leges prorsùs videri inutiles, vt quibus boni non egerent, mali nihilo fierent meliores.* Hinc araneorum telis sapienter comparantur: quia infirmiora animalia, si in eas inciderint, tamquam quid debile retinent; valentiora autem impunè pertranseunt, telâ rescissâ: ita legibus humiles & pauperes constringuntur, diuites & potentes non alligantur. At lex, legumque constantia, Reipublicæ vinculum est, libertatis fundamentum, forma æquitatis, iustitiæ vigor, malorum terror, bonorum profectus. Mens, animus, consilium, sententia ciuitatis posita est in legibus. Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus ac neruis, sanguine & membris vti non potest.

Erasm. in Apopht. l. 6.

Penes varia ligna esse summum imperium, quare?

Cato apud Erasm. l. 8. n. 51.

Quare leges nonnullis videntur inutiles?

2. Prou. 2. ita scribit Salomon: Dominus dat sapientiam; & ex ore eius prudentia, & scientia. *Custodit rectorum salutem, & proteget gradientes simpliciter.* Pro τὸ *custodiet*, Hebraicè est, abscondet, reponet, seruabit quasi thesaurum. Thesaurus natem duo includit, & rem esse pretiosam, & esse arcanam atque reconditam. Ceterùm quænam est hæc Rectorum *salus*, quæ velut thesaurus reponi & custodiri iubetur? Pro *salutem*, Hebraicè est תושיה *tuscya*, quod Pagninus, Tigurina, & alij vertunt οὐσίαν, id est, *essentiam, subsistentiam.* Quare Rabbi Leui habet, *Seruabit rectis id quod est.* Alij vertunt, *Fortunam.* Rabbi Moyses exscribit, *Legem*; alij, *formam, præscriptum.* Omnes hæ translationes eòdem penè recidunt: Hebræum enim *tuscya* propriè significat *essentiam* seu *subsistentiam*; inde *sapientiam*; quia hæc est quasi anima & vita essentiæ hominis; inde *legem*, quia sapientia consistit in obseruatione legis: vel, vt R. Dauid: Lex, inquit, dicitur *tuscya*, id est essentia, quia cùm cetera sint caduca & vana, sola lex perpetuò durat: inde *salutem*, quia hanc dat *sapientia & lex.* Hæc omnia his verbis tempestiuè complexus est Aben Ezra: *Sapientia*, inquit, *essentiæ appellatio*

Prou. 2. v. 7.

Hebræus.

Hebræus. Pagninus. Tigurina. R. Leui.

R. Moyses. Lex dicitur hominis essentia subsistentia, & fortuna.

R. Dauid.

Aben Ezra.

appellationem sortitur, quòd sit, atque ad omnem æternitatem duret. Hæc porrò à Deo iustus reseruatur, vt eius ope seruent iustitiæ tramitem, hoc est præcepta diuina. Itaque diuina *lex*, velut *naturâ* & *essentia* hominis, animitùs conuiscerandа est, quasi omnis homo à *lege* habeat, quod homo sit, & à ceteris animantibus discriminetur. Quare homo exlex, vix censetur homo, lege, id est, hominis charactere viduatus. Dein lex dicitur, hominis *subsistentia*, quasi homo legis hypostasi destitutus, deciduus sit, futilis, caducus; nec virtutis fabricam sustentare valeat. Hinc etiam lex appellatur, hominis *fortuna*: fortunata enim est Respublica optimis legibus sancta, & earum obseruatione aspectabilis. Denique idem Salomon sibi accinit cap. 3. aiens: *Fili mi ne effluant hæc ab oculis tuis: custodi legem atque consilium.* Hebraicè habetur: *Custodi essentiam meam & cogitationem.* Porrò lex vocatur *essentiа* vel *subsistentia*. tum quia est æterna semperque subsistit; tum quia sui obseruatores facit æternos, immortales & beatos; tum cui legis & virtutis bonum solidum & stabile est, reliqua omnia caduca, friuola, euanida; nisi lege ac virtute tamquam hypostasi subsistant. Et quidem cùm Deus suis legibus obsequium indicit, non sine magno ethicè sacramento ait: *Fili mi custodi essentiam meam & cogitationem.*

Lex Dei, eius essentia & cogitatio nominatur.

Prouerb. 3. v. 21.

Hebræus.

3. Psal. 5. v. 6.

Psalmo 5. sic regius Vates Deo pangit: Mane adstabo tibi, & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. *Neque habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.* Porrò non malè per *malignum* intelligi potest impurus. Deus enim à se amouet impuros, Cupidinis igne famosos, de gehennæ ardore semiustulatos, quos *malignos* Dauid appellat, si Ruffino credimus ad hunc locum ita scribenti: *Neque habitabit iuxta te malignus. Malignus,* inquit, *quasi malo igne plenus dicitur.* Quare pro eo *neque habitabit*, Græcè scribitur, *neque accolet te*; Hebraicè, *non hospitabitur*, aut *peregrinabitur*, aut *incolet te*; Aquila, *non habitabit tamquam proselytus & aduena apud te malignus*, seu impurus. Quasi dicat: Deum non solùm non velle iniquitatem, atque iniquè ac impurè malignos, sed neque eos ad suam societatem admittere; quin imò ne ad *peregrini*, *hospitis*, inquilinisue breuem vsum, ijs Domum aut ciuitatem suam patere velle. Addit opportunè Dauid: *Neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.* Quinam sunt isti Dei *oculi*, ante quos *iniusti* non permanent? Nouiter Psellus inibi in Catenâ Græcorum Patrum: *Neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Quemadmodum*, inquit, *qui oculis laborant, Solem nequeunt obtueri: sic vtique & isti qui spiritalem oculum affectum habent, non poterunt stare ante oculos tuos.* (Nota verba quæ subdit) *Oculi autem Dei sunt leges, quæ datæ nobis sunt ad nostram institutionem.* Alto quidem stilo rem Psellus edisserit! Scilicet nuper Dei leges, dictæ sunt hominis *subsistentia*, & *fortuna*: exindè Dei *essentia*, seu *cognitiones* Dei; nunc verò *Dei oculi* dicuntur *leges*, *quæ datæ nobis sunt ad nostram institutionem.* quasi per *leges* homines Deus respiciat, aut hominibus prospiciat Deus. Esto, ô homo, cæcus ad diuinarum legum obsequium, cæco parendi impetu actus (sicut ad res fidei agimur:) sic enim cæcè oculatus parebis; aspectu tuo orbatus, & illuminatus alieno: siquidem oculis Dei videt, qui Dei legibus obsequenter obedit: *Oculi Dei sunt leges, quæ datæ nobis sunt ad nostram institutionem.* Esto visu tuo cæcus, & operosus alieno. Lex ipsa Dei, sit tibi & lex, & Dei oculi, quibus Deus te respicit, & cælitùs ad obsequium inocularis.

Deus, inhonestos nec apud se peregrinari vult.

Ruffinus. Corder. ibi.

Græcus, Hebræus, Aquila.

Leges dicuntur, Dei oculi, quare?

Psellus.

Qui cæcè obedit, lege tamquam Dei oculis inoculatur.

P. Didac. Celedâ in Ruth.

Genes. 12. Dei iussu in Chananitidem Abrahamus proficiscitur: Tulitque Sarai vxorem suam, & Lot filium fratris sui, *vniuersamq; substantiam quam possederant, & animas quas fecerant in Haran.* Notum est τὸ *facere*, Hebræis idem sæpè esse quòd parare, acquirere, possidere, siue per emptionem, siue per generationem, siue alio quouis modo: tametsi propriè quod per generationem fit, aptiùs quis *facere* dicatur. Cùm verò hactenùs neque Abrahamus, neque Lot vllam genuissent prolem; adlaborant Hebræi, vt eis etsi non secundùm carnem, at secundùm spiritum, filios attribuant. Quare *facere animas* spiritualiter explicant: quia, inquiunt, Abraham viros plurimos, & Sara mulieres multas ab infidelitate ad Dei cultum & obsequium traduxerunt. Vnde pro τὸ *animas quas fecerant in Haran.* Chaldæus Paraphrastes opportunè exscribit & exponit: *Et omnes animas quas legi subiecerunt in Haran*; quo disertè ostendit animas sine Dei legibus emortuas esse, lege autem diuinâ animari, & nouo vitæ auspicio feliciter viuescere; quod est singulare diuinæ legis elogium.

4. Gen 12. v. 5.

Animæ velut emortuæ, diuinâ lege animari dicuntur.

Chaldæus.

Psalmo 131. sic Deo Propheta occinit: *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.* Quænam est hæc *requies*, & hæc *sanctificationis arca*? Respondent inibi Græci Patres: *Alij requiem vocarunt cultum legalem*, quasi legale obsequium ritè Deo exhibitum, sit Dei *requies*. Quin etiam & *arcâ sanctificationis* diuinam legem agnoscit ibidem Origenes in Catenâ: *Tu & arca sanctificationis*, inquit; *Multa illinc sanctitas tradebatur, & quæ ei erant impositæ litteræ erant & sanctitatis effectrices & roboris.* Quod explicatiùs edisserit Chaldæus Paraphrastes: *Exurge Domine in requiem tuam, tu & arca, in quâ lex tua.* Nimirùm *arca sanctificationis* dicitur, quia in eâ *lex* Dei erat: quippè *ei impositæ litteræ erant & sanctitatis effectrices & roboris.* Ecce tibi lex diuina dicitur Dei *requies*, *sanctitatis effectrix*, & velut animæ sanctificatio; quod est magnum legis diuinæ prærogatiuum.

5. Ps. 131. v. 8.

Græci Patr. in Commentar.

Origenes.

Lex diuina dicitur, Dei requies, & sanctitatis effectrix.

Sapientiæ 10. ita scribitur: Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei: *Et dedit illi scientiam Sanctorum.* Quæ sit hæc *Sanctorum scientia*, non conuenit inter Expositores, nec iuuat nunc perstrictim disquirere, Corderius noster in Annot. Psalm. 1. vers. 2, putat esse diuinam legem. Porrò obseruant Hebræi Hebræum verbum תורה *thorah*, id est, *legem*, deduci à verbo ירה *iarah*, id est, à *docendo*; vt lex sit princeps & exquisitum genus doctrinæ & scientiæ, Philosophia pulcherrima; quæ antistat humanis doctrinis, cælo cognata scientia, *scientia Sanctorum*, inquam, id est, diuina lex, peramplo *scientiæ Sanctorum* vocabulo consultissimè significata; *scientiæ* enim *Sanctorum* sanctis lex est, quod S. Gregorius Nyssenus Præfatione in Cantica, his verbis subtiliter adnotauit: *Spiritale Legis nomen comprehendit etiam historicas narrationes: adeò vt vniuersa à Deo inspirata Scriptura, sit Lex ijs qui ipsam legunt, non solùm per præcepta, sed etiam per histo-*

6. Sapient. 10. v. 10.

Corderius.

Hebræi.

Scientia Sanctorum est, vniuersam Scripturam sibi spiritalem putare legem.

S. Nyssenus.

riam erudiens, & ad cognitionem mysteriorum, & sinceram vitæ institutionem. O bona *scientia Sanctorum*, quæ quicquid ex sacrâ doctrinâ scit, in bonæ voluntatis officinâ, sibi in legem excudit. Hæc *Sanctorum scientia*, præcepta sibi imposita non eludit commentis è proprio cerebro subtiliter fabricatis ad obsequij frustrationem. Hæc *Sanctorum scientia*, Sacras historias, & præclara Heroüm ac Heroïdum gesta, virtutes adspirantia, tamquam impressos legem commentarios censet, & de illorum lectione, æmuli imitamenti igniculo sufflammatur. Hæc *Sanctorum scientia*, dum consilia in Biblijs scripta legit, tamquam leges ad obseruationem quodammodò reputat; & consilianti, tamquam legislatori de obsequio adulatur. Sic *scientia Sanctorum* dilatat spirituale *legis nomen*. Quare Boozus hâc *scientiâ Sanctorum* bene eruditus, etsi defuncti Mahalonis frater non erat, imò nec alijs propinquior, vbi hîc ex Ruthæ ore, legem propinquitatis audiuit, licet ab illâ exemptus; statim alacris, illi obtemperare festinat, ac si lege strictiùs ligaretur; quod incertus Chrysostomus homil. 1. moralissimè obseruauit.

Hic v. 9. & 10.

Imperf.

---

§. CCVI.

Maritus, vxoriæ verecundiæ clypeus, & domus asyli nuncupatur.

1. ILla est vxor formosè pulchra, quæ nescit se pulchram esse, quæ negligit formæ bonum; imò quæ celebre formæ bonum erubescit, & rubore abscondit. Sed vbinam gentium talis quærenda, aut inuenienda est, cuius nomen viri sciant, formosum vultum nesciant? Quid prodest diligens custodia, cùm vxor seruari impudica non possit, pudica non debeat? Infida enim custos castitatis est necessitas. Pulchra citò adamatur, fœda facilè concupiscit. Difficilè custoditur quod plures amant; molestum est possidere, quod nemo habere dignetur: minore tamen miseriâ deformis habetur, quàm formosa seruatur. *Nihil tuum est* (ait Hieronymus) *in quod totius populi vota suspirant: alius formâ, alius ingenio, alius facetijs, alius liberalitate sollicitat: aliquo modo expugnatur, quod vndique incessitur.* Esto, flos nuptiarum rosa sit, sub eius tamen purpurâ multi latent aculei. O caue, ne suspicionum impatientia, coniugij honorem cruentet! Ne sollicitior frustrà cautela non bonos rumusculos nutriat & incrementet: nemo te tuo suffragio deuenustet. Adiaphora interpretari licet in bonum: nam hâc in re dextram in partem strenua suspicio est, & fortè verior. Vir cautè prudens, vt suæ vxoris maritus, sic & vxoriæ famæ tutor est. Disco nunc è Boozi scholâ, qualiter ipse Rutham futuram vxorem, vltrò sub idem lecti stragulum projicientem se; non impudicitiæ nomine dehonestauerit, imò prædicauerit de seruandæ legis pio studio: quomodo illam remiserit in domum, antequam clara diei lux suspiciosam maledicentiæ garrulitatem sinistrè aleret. Vnde quod alij forsan

Quàm sit difficilis pulchræ vxoris custodia.

S. Hieron. contra Iouin.

Ruth 3. v. 14.

putare possent inuerecundiæ facinus, ipse meliùs ac veriùs matronali pudicitiæ ac religioni adscripsit, vt futuræ vxoris de pudore vindicias ageret.

Geneseos 20. in Gerarâ Palæstinorum regiâ vrbe, inquilinus habitat Abraham. Dixitque de Sarâ vxore suâ: Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, & tulit eam. Confestim adest Deus sceleris vindex, & seuerissimis per somnium minis Regem concutit, compellitque vt Saram, quam apud se habebat in aulâ, Abrahamo restitueret. Ergo Abimelech quò interminatum à Deo malum à se & à suis auertat, post accitum Abrahamum, & copiosè muneratum, vt raptæ vxoris maculam largitate dilueret, *Saræ dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt.* Multis alibi sparsim ethicis commentationibus hunc locum elucidare adnitebamur; & quodnam fuerit hoc *velamen* Saræ donatum, & quare eo velamine Rex Saram tunc donauerit, exposuimus. Sed adhuc Abulensis ex Hebræorum censu & sensu, præscripta verba sic exponit: *Hoc erit tibi in velamen oculorum. In Hebræo habetur? Hic erit tibi in velamen oculorum, & refertur ad Abraham, qui erat velamen oculorum, id est, quoddam scutum, vel defensio à verecundiâ Saræ.* Scilicet Abrahamus grauatè admodum tulit pulchræ Saræ vxoris suæ charissimæ raptum in Regis aulam: & tamen ipse bene conscius vxoriæ adhuc in aulâ pudicitiæ, non potuit non validè concuti suspiciosis inconsulti vulgi rumusculis, qui cognatâ maledicentiæ garrulitate, etiam ex leuiori occasiunculâ, grauiùs obmurmurandi ansam arripit. Sara etsi inuiolato pudore stans coram Rege ac marito, diffamiæ apud vulgus suspecta; virtutis colore genas verecundè tingit. Rex autem huius tragœdiæ auctor, quò huiusmodi malum procul arceat, restaurandæ famæ immeritò deuenustatæ, vxoriæ castitatis maritum Abrahamum sistit vindicem; & tamquam verecundiæ clypeum objicit, qui maledicentiæ tela arceat, deludat, exarmet. *Hic* (id est, Abraham maritus) *erit tibi in velamen oculorum, id est, quoddam scutum, vel defensio à verecundiâ Saræ.* O bene! Maritus est vxoriæ verecundiæ *scutum*, quò aduersùs malecogitantiæ ac maledicentiæ in re pudoris vulgaria tela, vxoris verecundiæ tectiùs clypeatur. Quis mulierem inuerecundiæ accuset, quam prudens maritus vxoriæ castitatis exactor, pudicitiæ vindex; & *verecundiæ scutum* defendit? Vxor, cui boni ac prudentis mariti suffragium adest, in tuto posuit pudoris famam, & inexpugnabilem verecundiam aut inuenit, aut fecit. *Hic* (nempè Abraham maritus prudentiâ ac probitate opinatissimus) *erit quoddam scutum, vel defensio à verecundiâ Saræ.* Hic (nempè Boozus auctoritate, opibus, virtute, ac dignitate magnus) erit quoddam scutum, vel defensio à verecundiâ Ruthæ. Ergo geminatum hoc *scutum* inanes vulgi rumusculos, aduersùs vtriusque matronæ *verecundiam* armatos, facilè delusit.

Ieremiæ 3. abalienatam à se sponsam (siue Ierosolymam, siue Synagogam, siue quamlibet animam) blandis hisce verbis ad se Deus allicere satagit: *Ergo saltem amodò* (ex nunc à me inuitata & rogata) *voca me: Pater meus, dux virginitatis meæ tu es.* Cùm hæc femina, eadem

&

2.

Genes. 20. v. 16.

Abulens. in Comment. ibi.

Consultissimè maritus objicitur, tamquam vxoriæ verecundiæ scutum.

3. Iere. 3. v. 4.

& sponsa & filia adspectu ad eundem virum nominetur, & nulla femina possit patri suo nubere, aliqui Interpretes suspicantur, quòd hîc fortè adludit Propheta ad primam mulieris originem ex viro; Eua enim vxor Adæ, cùm ex eius latere formata sit, videtur mariti sui velut filia, & (si Deo placet) pro se Trismegistum in Primandro adducunt. Verùm litteralissimè putant communiter interpretes, quòd eademmet persona, & pater & sponsus nominetur. Quasi dicat: Tu sicut mihi es pater; ita es & sponsus, cui virgo & iuuencula nupsi, ideoque maximè adamaui: sponsus enim in parentis locum & curam succedit. Parens enim curam filiæ suæ in sponsum transcribit, cùm eam illi desponsat, & in domum suam deducendam tradit. Paraphrasis Chaldaica sic locum exscribit, & exponit: *Ab hoc tempore vtique orabis coram me (dicens: Dominus meus es tu, redemptor meus, qui à seculo es.* Scilicet *Domini* vocabulo patrem appellat, & *redemptoris* nomine sponsum designat. Verùm quo pacto nomen vtriusque diuersissimæ appellationis, & res ipsa nominis in eundem respectu eiusdem sponsæ apprimè quadret, eleganter inibi tradit Theodoretus, qui sic locum effert, & commentatur: *Num inuocasti me tamquam domum, patrem, & ducem virginitatis tuæ?* Addit suæ translationis commentarium: *Non imposuisti mihi tales familiaritatis denominationes, quæ tamen olim quandoque Patrem appellabas, quandoque virginitatis virum, interdum domum asyli. Sic enim Beatus Dauid; esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt saluum me facias.* Nimirùm sponsus, sponsæ suæ peramans, dum iniuriæ oblitus (quod perrarum est in marito vxoriæ castitatis exactore) eam ad se allicere blandicijs satagit; non tantùm Patris amorem erga illam hactenùs profugam & vagam spondet, sed etiam plenum sponsi officium, nempè exinceps fore illi etiam non merenti, *domum asyli.* Profectò sacrum *asyli* ius, non solùm imputatum, sed exploratum etiam reatum à pœnis arcet: talem ergo se protectorem erga sponsam sponsus spondet, quò sponsi vocabulum, & rem vocabuli cumulatiùs adimpleat: nempè se fore patrem amore, amore ac protectione sponsum qui suam sponsam velut *domus asyli* sic protegat, vt amissi pudoris diffamiam arceat, & beneuolè honestet. Profundo sanè stylo maritus vxorij pudoris, ac periclitantis famæ *domus asyli* nominatur. Quare à Ieremiâ idem non modò *Pater*, sed etiam sponsus dicitur, & à Chaldæo *redemptor.* Sic & Rutha hîc vers. 9. Boozum, futurum ex lege maritum, appellat *propinquum*, vel *redemptorem* (vt habetur in Hebræâ origine) Quam ipse Boozus nuptijs annuens, confestim vers. 10. *filiam* appellat; quasi ipse Boozus sit Ruthæ pater, quia ex iure maritus & redemptor.

Trismegist. | Parap. Chal. | *Maritus, vxorij pudoris domus asyli nominatur.* | Theodoret. | Psal. 30. v. 3. | Hîc vers. 9. & 10.

4. Inde lux affulget clarando loco perobscuro Cantic. 7. vbi sic sponsam sponsus, vel puellarum chorus alloquitur: *Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum? Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!* Hinc geminum inter Expositores litigium: quare cùm iam sponsa dicatur fortis velut *chorus castrorum*, siue pugnax quasi castrorum acies ordinata; eius pulchri gressus, & gloria calceamentorum prædicetur? Dein cur tunc appellatur, *filia Principis*, seu *filia Aminadab* (sic plures exscribunt & sanè Aminadab fuit strenuè fortissimus Iudæ Princeps in transitu maris rubri) Profectò *Principis* seu *Aminadab* nomine, eius sponsus significatur; & tamen eius *filia* dicitur. Idémne eris pater & sponsus, & nomine *Aminadab*, ob fortitudinem strenuè pugnacem, significatus? Tempestiuè noster Cornelius inibi: *Filia Principis, &c. Hoc satis appositum est, vt filia Aminadab sit sponsa Salomonis, qui dictus est Aminadab, id est, Princeps populi. In Scripturâ enim sponsus & maritus vocatur pater sponsæ suæ, quia eam vt filiam alit & protegit, iuxta illud Ieremiæ: Voca me: Pater meus, dux virginitatis meæ tu es.* Obserua illud, *protegit*, quod ad sponsum & maritum attinet. Videlicet ille ipse sponsus, qui, eò quòd sponsam diligit & alit, pater dicitur; quia eandem etiam validè *protegit*, ac strenuè defendit, sponsus dicitur, & fortissimus princeps *Aminadab* moralissimè nominatur. Quare sponsæ *gressus* hactenùs obliquè distortos, & obscœnè fœdos, iam *pulchri* dicuntur: nam strenuus dux virginitatis suæ, & princeps *Aminadab* eius sponsus, sic sponsam suam *protegit*, tuetur, & clypeat, vt iam dicatur quasi castrorum acies ordinata? *Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum?* Quis audeat castrorum choros inuadere? Quis etiam audebit diffamare vxoris pudorem, quem maritus *protegit*, & velut *princeps Adminadab* pugnaciter defendit!

Cant. 7. v. 1. | *Cur sponsus dicatur pater suæ sponsæ, & princeps Aminadab?* | Cornelius. | Ier. 3. v. 4.

5. Lucæ 1. missus est angelus Gabriel à Deo, in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, *ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph.... & nomen virginis Maria.* Bene est, vbi describitur Verbi incarnatio in virginali Deiparæ vtero, Maria dicatur *virgo*: nam vltrà naturæ, & ferè gratiæ etiam leges, illibato arcanè pudore, virgo concepit, & virgo peperit Saluatorem: sed quid opus fuit, vt tunc desponsata dicatur, & vir eius proprio nomine nuncupetur? Nonne vel mariti vocabulum, virginitatis deuenustabit pudorem? Imò & mirè commendat, ac tuetur. Quâ super re sic philosophatur Ambrosius, præscripta Lucæ verba exponens: Bene, inquit, vtrumque posuit Scriptura, vt desponsata esset, & virgo. Virgo, vt expers virilis consortij videretur: Desponsata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamiâ..... *Seruatur itaque Sanctæ Mariæ sicut pudore integra, ita inuiolabilis opinione virginitas.... Quoniam locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset & dolere iniuriam, & vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum.* Gratulor Deiparæ sponso Iosepho, quòd per illum seruetur Mariæ sicut pudore integra, ita *inuiolabilis opinione virginitas*: nam cùm maritus sit vxoriæ pudicitiæ exactor, quam maritus tuetur, inuiolabili opinione clypeatur.

Lucæ 1. vers. 27. | *Iosephi suffragio, inuiolabile redditur Marianæ virginitatis iudicium.* | S. Ambr. l. 2. in Lucam in principio.

---

§. CCVII.

Virginitas multis densè elogijs commendatur.

1. Sophronius Serm. de Assumpt. B. Mariæ ad Paulam & Eustochium, apud S. Hieronymum,

Sophron. | Lucæ 2. vers. 26.

Virginitas est Angelis cognata.

mum, sic de Virginitate scribit: *Bene Angelus ad virginem Mariam mittitur: quia semper est Angelis cognata virginitas. Profectò in carne, præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cælestis. Vnde in carne Angelicam vitam acquirere, maius est meritum, quàm habere. Esse enim Angelum, felicitatis est; esse verò virginem, virtutis: dum hoc obtinere viribus Virgo nititur cum gratia, quod habet Angelus ex natura. Vtrumque tamen & esse Virginem, & Angelum, diuini muneris est officium, non humani.* Grande quidem Virginitatis encomium est, illius generosa cum Angelis cognatio. Quomodo autem Virginitas non solùm sit cælestis gratia, sed etiam *officium*, alibi forsan ethicè enucleabitur.

Virginitas, diuini muneris officium est.

2. 1. Cor. 7. vers. 7.

Paulus 1. Corinthiorum 7. ab eis interrogatus, cùm de virginibus præceptum Domini non haberet, celebrandis nuptijs rectè adnuit, easque ritè informat. Et statim subdit: Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium. *Volo enim omnes vos esse sicut me ipsum: sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius verò sic.* Voculæ *sic & sic*, varios continentiæ gradus, ex dono Dei concessos manifestè denotant. Et quidem Paulus in votis sibi esse, vt *omnes* (collectim an seorsim, litigent Interpretes) omnimodæ continentiæ carnem consecrent, palam euulgat: non tamen graduum qualitatem edisserit, quantumque inter virginitatem, castitatem, & coniugalem continentiam intersit. Quare S. Aldhelmus lib. 1. de Virginit. narrat Angelum triplicem castitatem, scilicet virginalem, vidualem, & coniugalem, hisce gradibus discriminasse, *Vt sit virginitas aurum, castitas argentum, iugalitas* (coniugium) *æramentum. Vt sit virginitas diuitiæ, castitas mediocritas, iugalitas paupertas. Vt sit virginitas pax, castitas redemptio, iugalitas captiuitas. Vt sit virginitas Sol, castitas lucerna, iugalitas tenebræ. Vt sit virginitas dies, castitas aurora, iugalitas nox. Vt sit virginitas, regina, castitas domina, iugalitas ancilla. Vt sit virginitas patria, castitas portus, iugalitas pelagus. Vt sit virginitas homo, castitas semiuiua, iugalitas corpus.* Ecce tibi, quod Paulus agens de continentiâ vniuersatim dixerat, *Alius quidem sic, alius verò sic*, Angelus apud Aldhelmum explicatiùs edisserit; non vt coniugium deuenustet, sed vt virginitatem (vt par est) augustiùs sublimet. Singulas Angeli sententias encomijs pulchræ virginitatis fœtas, obuium est intimiùs enucleare. Illa maximè notanda quâ *Virginitas homo, castitas semiuiua, iugalitas corpus*, id est, carnales afflans passiones nuncupatur.

Multiiuga castitatis elogia, cui virginitas prænitet, & longè antistat.

S. Adhelm.

Virginitas dicitur homo, viduitas semiuiua, iugalitas, corpus nuncupatur.

3. Sap. 4. v. 1.

Sapientiæ 4. sic Salomon exclamat, factus virginitatis encomiastes: *O quàm pulchra est casta generatio cum claritate: immortalis est enim memoria illius: quoniam & apud Deum nota est, & apud homines.* Quæ est hæc *generatio*, quæ virgine continentiâ prænitet? Vereor vt ipsum generationis vocabulum, virginitatis nitorem deuenustet. O Virginitatem, & improlem, & fœcundissimam, virtutem generatione fertilem! *Pudicitia*, ait Tertullianus, *flos morum, honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis.* Ecce tibi virginitas virtutum fœta; corpore virgo intacta, mente vberrimè sanctitatum fœcunda. Quod bellissimè Chrysologus his verbis edisserit: *Integritas*, inquit, *est cæleste consortium, virginitas iuncta Christo, copula est virtutis.* Sic est virtutum fœcunda virginitas, vt virtutum *copula* nominetur: exinde (vt tradetur infrà num. 6.) *præiudicium omnis bonæ mentis* appellatur; quasi omnis bona mens de generosa virginitatis stirpe procedat.

Virginitas, fœcunda est, & virtutum copula.

Tertull. l. de Pudicit. c. 1.

S. Chrysol. Serm. 146.

4. Eccli. 24. vers 23. Græca.

Siracides Ecclesiastici 24. Sapientiam sic loquentem inducit: *Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris: flores mei fructus honoris* (Græca, *gloriæ*, *& honestatis.*) Bene est, Sapientiæ fructus sint *honestatis & gloriæ*; sed quomodo ipsi flores appellantur fructus? Opinor, *honestatis* flores, fructus simul & flores sunt; ne *honestati* desit fructuum condita maturitas, & simul præcoqua florum gratia. Eleganter dubius Cyrillus lib. 4. Apolog. Moral. cap. 8. rosam ac lilium, tamquam virginitatis symbolum, loquentes inducit: *Nobis*, inquiunt, *ex plena puritate, & suauitate substantiæ, flos ipse fructus est. Vnde in nobis flos & fructus minimè distinguuntur, quoniam redundante puritatis flore, & odoriferæ sublimitatis humore, in nobis idipsum factum est flos & fructus. Nónne vapor terræ purissimus, & ros dulcissimus cæli, virginitate vernante in margaritam gemmascit? Igitur rosa & lilium, & flores fructiferi, & fructus floridi sunt.* Exin post plura virginitatis encomia, hæc attexit: *Fructus est dulcissimus, decor præstantissimus, odor suauissimus, valor totus. Nimirum ipsa est virtutis clarissima gemma, summa temperantia, perfecta victoria, spiritus suprà germen* (pulchrum sanè virginitatis elogium,) *gloria tota. Vt rosa igitur fragrans, & lilium rutilans & sancta Virginitas, flos & fructus.* Longulus nimis essem, si Cyrilli sententias singulas solitâ expensione elucidare vellem. Sat esto illas descripsisse.

Virginitas, flos & fructus est.

Cyrillus.

Virginitatis elogia densè conglobantur.

Virginitas est spiritus suprà germen.

5. Cant. 1. v. 3.

Cant. 1. virgo sponsa ambit spirituale cælestis sponsi osculum: & subdit eum alloquens: *Trahe me: post te curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Τὸ *trahe me* significat imbecillitatem & infirmitatem naturalem sponsæ, vtpotè quæ naturæ viribus sponsum sequi nequeat, nisi ab eo trahatur. Incusat porrò renitentiam cupiditatis cognatæ, quæ ad voluptabilia trahens, resistit casti sponsi sequelæ, ideoque ad eum trahi expetit. Tractus violentiam quamdam innuit, quâ innata cupiditas obnixiùs reluctatur: trahi enim solent inuiti. Vult enim casta & sancta anima velut inuita ad castum sponsum trahi, quò illum vltrò sequatur. Sed quid est, quòd sponsa, si ita velut inuita, & cupidine reluctante ad cælestem sponsum trahatur; non ait, Post te vltrò pergam, imò & curram; sed, *Post te curremus in odorem vnguentorum tuorum?* Origines homil. 1. in Cantica, per hunt locum exponit illud Psal. 44. *Adducentur Regi virgines post eam.* quasi ea sit virginitatis gratia, tantaque eius ad trahendum ad se pellacia, vt si vna trahatur, plures simul spontè trahantur, & vltrò currant rumpentes naturæ & cupidinis retinacula. Pulchrè Cyrillus nuper laudatus, sic tempestiuè exclamat: *O virtus magnetica Virginitatis, ad se trahens naturam!* Grande quidem Virginitatis sacramentum, quo velut euertitur *natura!* Nihil porrò sic est hominibus volupe, & procliue naturæ, quàm delicijs concupiscentiæ mulceri, & ad luxum molliùs deliniri, & attrahi: at arcana virginitatis vis, dùm Angelorum

Virtus magnetica Virginitatis, naturam ad se arcanè attrahit.

Origenes. Ps. 44. v. 15.

S. Cyrillus

gelorum æmulatione cælum in terris fragrat, vsque adeò est ineffabili illicio potens, vt ipsam *naturam* alioqui obscœnis cupiditatibus æstuantem, ad puritatis studium potentissimè trahat, velut magnes attrahit ferrum. *O virtus magnetica Virginitatis, ad se trahens naturam!* Quare opportunè ait anima sancta virginis continentiæ studio sufflammata: *Trahe me post te:* nec ego sola, sed plures mecum, *curremus in odorem vnguentorum tuorum*, quæ de virginitatis flore, Angelicam & cælestem puritatem suauissimè spirant. Exinde, *Adducentur Regi Virgines post eam:* Virginitas enim velut magnes virgines ad se attrahit, arcanâ *naturæ* velut metamorphosi.

6. Math. 1. v. 19. Matthæi 1. Christi, inquit, generatio sic erat, Cùm esset desponsata mater eius Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu Sancto. *Ioseph autem vir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere* (Erasmus. Hebræus. Caietanus. Erasmus, *infamare*; Hebraicè, *tradere ad mortem*; Caietanus, *exemplificare*;) *voluit occultè dimittere eam*, &c. Hinc magna lis inter Expositores, à nemine hactenùs composita, an tunc Iosephus videns in dies intumescentem Virginis vxoris vterum, & conscius se numquam illi permixtum, sinistrè aliquid mente conceperit de Mariæ pudore. Iosephum verò nihil impudicum vmquam fuisse suspicatum, seriò censet & adstruit noster Salmeron tom. 3. Tract. 30. secutus Origenem, Basilium, Theophylactum, Bernardum, Remigium, Richardum Victorin. Gersonem, Ioannem Echium, Viguerium, & Catharinum. (Psalmer. Origenes. S. Basilius. Theophyl. S. Remigius. Rich. Vict. Gerson. Echius. Catharin. Viguerius.) Res sanè mirissima, quòd sponsus Iosephus, vxoriæ castitatis exactor, sic fuerit de vxoris pudicitiâ certus, quam semper continentissimam agnouerat, & decorum virginitatis spirantem; vt nec vteri tumorem, in dies esse grauidam euidenter oculis notificantem, ad sinistras de eius pudore suspiciones computauerit. (*Cur Iosephus nil sinistrum de Mariæ pudore cogitauit?*) Sic meracior pudicitia, muratiores suspiciones, & censuræ sinisteritatem arcet? Appositè exclamat Cyrillus: *O sapphyrus mirablis castitatis, omnem fugans & destruens famam venenosam!* (Cyrill. lib. 4. Apol. Moral. cap. 8.) Cyrillo adtestatur Tertullianus: *Pudicitia, honor corporum.... præiudicium omnis bonæ mentis.* (Tertull. l. de Pudic. c. 1.) Bene pudica virginitas dicitur *honor corporum*, quæ *fugat omnem famam venenosam* (Heu! venenosa fama dicitur, sinister de impudicitia rumusculus?) (*Virginitas est omnis bonæ mentis præiudicium.*) Profectò meracior Mariæ virginitas, quam omnes eius actiones spirabant, sic Iosephi animum occuparunt, vt vel aduersùs tumentis vteri euidentiam, flecti-nescio *præiudicio* nil vmquam mali cogitauerit: est enim virginitas *omnis bonæ mentis præiudicium.* Hoc sanè Marianæ puritatis *præiudicium*, omnis censuræ sinisteritatem præproperè arcebat, ne vel suspicionibus locus pateret. Quin & Boozus tot (Hic v. 10.) documenta modestiæ ac pudicitiæ in Rutha hactenùs obseruauerat, vt vltroneum sub eodem stragulo secum concubitum æqui boniq; censendum duxerit; confestimque illam & egregiè dilaudauerit, & vxorem incunctanter sponderit.

7. 1. Cor. 7. v. 25. Hildebert. Paulus 1. Corinth. 7. *De virginibus*, inquit, *præceptum Domini non habeo: consilium autem do*, &c. Quæ verba sic Hildebertus apud Tilmannum elucidat, sic inibi fatus: *Virginitas curarum est silentium, pax carnis, vitiorum redemptio, principatus virtutum. Virginitas contenta paruo, sollicita est pro naturâ, non ambitiosa pro matronâ. Damni virginitatis sicut nulla est reformatio, sic omnis recompensatio inferior. Impar mercimonium est, breuem quæstum iacturâ comparare perenni.* (*Multiiuga virginitatis laus.*) *Incomparabili comparatur pretio, quo fur sollicitetur vt asportet, Dominus vt seruet...... Sub hoc sponso fœcunditatem non impedit integritas, nec famulante concupiscentiâ filij generantur. Beata nimirum sponsa, cuius pudor dum concipit, dum deperit, dum generat, non laborat. Beatissimus etiam sponsus, cui nisi cohæreat nulla virgo est. Eius prole nihil viuacius cum qua nulla propagatur mortalitas: eius dote nihil vtilius, in quâ sufficientiam comitatur æternitas.* Subtilius, an eloquentius?

---

§. CCVIII.

Dira egestas seu necessitas, malitiæ confinis, & delictis cognata esse solitat.

Galfridus subtilis ethicè auctor, exponens illud Iobi: *Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua*, ita scribit apud Tilmannum indidem: 1. Iob 2. v. 4. Galfridus. Legitur, inquit, de sancto Ioseph quòd in manibus adulteræ chlamydem reliquerit, & nudus sed incontaminatus abscessit. Genes. 39. v. 12. Similiter in Euangelio alter adolescés reiecit sindonem, & à persecutoribus nudus profugit. Marci 14. v. 51. In vtroque adolescentia addit ad meritum, quòd huiusmodi ætas lubrica esse soleat & infirma. Beatus verò Bartholomæus ipsam pellem deseruit, vt animam custodiret. Per eum qui reliquit chlamydem, eos possumus intelligere qui æquanimiter sustinent carere superfluis, sed non sic huius vitæ necessarijs. Siquidem necdum nudus est, qui chlamydem deseruit. Nam qui sindonem, sequitur Christum. Ille verò felicissimus est, qui non modò chlamydem reliquit, sindonem proiecit: sed potenter & ipsam corporis pellem amisit. Nullum enim deinceps aduersùs huiusmodi hominem locum calumniæ inimicus inuenit, vt si dicat: Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua. (*Paucorum est, in dira necessitate innoxiè viuere.*) *Quid est enim pellem pro pelle, nisi chlamydem pro sindone, sindonem pro cute: videlicet superflua pro Necessarijs, vel ipsa etiam Necessaria huius vitæ pro eiusdem conseruatione relinquere?* Profectò superuacua omittere pro spirituali vitâ, illaque benigniùs erogare, frequens est inter pios: relinquere autem *huius vitæ Necessaria*, nisi eximiè perfectus impunè non solet. Sic dira Necessitas illicita persuadet, ad crimen vrget, & ad nefaria insolescit: nil pudet, dummodo viuat.

Ioannis 12. de Lazari resurrectione vindicias agit Christus Deus, in epulo cum illo discumbens. 2. Ioan. 12. v. 6. Maria autem piâ ambitione grata, accepit libram vnguenti nardi pistici, pretiosi, & vnxit pedes Iesu: & domus (quin & tota Ecclesia) impleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo vnus ex Discipulis eius, Iudas Iscariotes, qui erat eũ traditurus: Quare hoc vnguentum non venijt trecentis denarijs, & datum est egenis? *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad*

eum;

eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Sed cur Iesus omnium præscius, Iudæ commisit loculos, cùm sciret eum fore furem? Respondet Augustinus, quia Ecclesia loculos habitura erat, fures admisit, vt eius Ecclesia potentes fures dum patitur, tolerarett. Cornelius, inquit, quia Iudas aptior erat ad res temporales procurandas, quàm ceteri Apostoli: furtum verò permisit, quia inde nata est occasio proditionis & passionis suæ, quam ipse ambiebat. Theophylactus verò: *Nonnulli aiunt*, inquit, *ideò creditam Iudæ pecuniarum dispensationem: seu minorem alijs: nam pecunijs ministrare, minus est quàm doctrinæ.* Nimirùm ad alia non ita idoneus, ad rerum temporalium procurationem destinatur: ne iam Procurator insolescat de bursâ plenâ sibi, communitati querulè vacuâ. Taceo. Verùm S. Chrysostomus litteralissimè pariter ac moralissimè super hâc re sic inibi philosophatur: *Quòd si quis inquireret*, ait, *quid tandem cùm fur esset, loculi ei pauperum committebantur? & cur auarum fecisset dispensatorem? Illud sanè dicimus, Deum arcanam intelligere rationem. Quod siquid à nobis est coniectandum, vt omnem tolleret proditionis materiam, neque enim poterat dicere pecuniarum id cupiditate fecisse; sufficientes enim loculi esse debebant, qui eius satisfacerent cupiditati; sed sola malitia, quam Christus cohibere volebat*, &c. Scilicet Christus loculos plenos Iudæ permittit, ne extimulatus inuitæ Necessitatis malesuado incommodo proditionem moliretur, eamque causaretur. Mitto vberiorem expensionem huius loci, quem in auaritiæ odium nuper expendebamus.

S. Aug. ibi.
Cornel. ibid.
Theophyl.
Loculi Iudæ permittuntur, ne ob necessitatem prodere Christum.
S. Chrysost. homil. 64.

3.
Matthæi 6. *Nolite*, ait Christus, *solliciti esse in crastinum* (in tempus futurum) *crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua*, id est, cura, molestia, afflictio, anxietas, quâ necessitas crastina hominem vrget, sicut modò affligit & angit hodierna. Quisque dies suam affert de necessitate sollicitudinem, vt quid ergo frustrà alias sibi de crastino aut futuro accersit? Ceterùm S. Augustinus lib. 2. de Serm. Domini in monte, explicatiùs ad rem tradit quid hic nomine *malitiæ* significetur, ita fatus: *Sufficit diei malitia sua. Necessitatem vocat malitiam quam peccando meruimus: pertinet enim ad mortalitatem, quam peccando meruimus.* Profectò etiam antè mortalitatem, quam incurrimus in primæui delicti pœnam, data sunt Adamo corporis alimenta; nam etiam immortalis cibo indigebat. Verùm dira Necessitas, quâ homo mundi penuriâ laborat, temporalibus subsidijs destitutus, in peccati pœnam infligitur: & quia à malitiâ est, & persæpè ad malitiam inclinat, malitiæ nomine sententiosè denotatur. *Sufficit diei malitia sua. Necessitatem vocat malitiam, quam peccando meruimus.* Ac si perindè plerumque sit dira *Necessitas*, & exerta *malitia*, O pulchra ethicè synonyma! In hoc sensu intellecta Augustini sententia, non egebat vt ab eodem mitigaretur lib. 1. Retractationum cap. 19. est enim vrgens Necessitas in malitiæ confinio, & quam sæpè vel nolentibus persuadet. Heu quoties quod libidinis blandimentum frustrà suggessit, alimenti & indumenti Necessitas extorsit. Magnum sanè gratiæ miraculum, quòd ætas Ruthæ ad libidinem lubrica, in tantâ rerum egestate, maluerit sudato spicilegij opere victum tenuissimum quærere, quàm necessitatis licentiâ abuti. Rara hæc virtus, illius encomiastem non inuenit Boozum, sed fecit.

Matth. 6. v. 34.
Dira necessitas plerumque idem est, ac malitia.
S. Augustin.
Hic vers. 10.

Regius Vates Psalm. 10. sic Dei erga egenos beneficentiam elucidat: Dominus, inquit, in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius. *Oculi eius in pauperem respiciunt.* Hæc oculorum Dei in egenum respectio, singularem quandam benignissimi Numinis erga eum curam, & accuratam omninò prouidentiam declarat, quâ egestate oppressum quodammodò in oculis suis ferre videatur. Hebræus textus sic locum exscribit: *Oculi eius in pauperem abscondunt se*, quò innuitur quàm intimè ac medullitùs penetret diræ egestatis malum, miseriarum diues, & ad malitiam exproimptum: Mitto, quòd aliqui pro *paupere* egestuoso legunt, *Orbem terræ*, forsan per antiphrasim; quasi dirâ egestas laborans sit mundi inops, & velut orbis terrarum exsors. Ceterùm pro *τὸ pauperem*, vt ex Genebrardo notat inibi noster Corderius (fides auctorem appellet) Hebræâ voce significatur etiam *exercitus*. An vt pauperem egestate oppressum, ab ipsâ egestate tueatur? Heu quot hostibus dura necessitas obnoxia est! Opinor, *paupertas* perindè est ac *exercitus*, qui miserum ac pauperem validè exarmat, expugnat, deuastat cognatâ inhumaniùs hostilitate.

4.
Psal. 10. v. 5.
Dura egestas, & orbus terræ, & exercitus nominatur, quare?
Hebræus.
Apud Theodorus.
Genebrard. Corderius.

Prouerbiorum 30. hæc Salomonis vox auditur: Vanitatem & verba mendacij longè fac à me: *Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi*, tribue tantùm victui meo necessaria. Ne fortè..... egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. En tria non bona egestatis elogia, nempè mendacium, furtum, periurium. Audi malitiæ auctarium ex Bedæ commentario: *Mendicitatem ne dederis mihi, ne inopiâ transeuntium rerum in obliuionem incidam æternorum.* Itaque egestas sic est negotiosè occupata in quærendo victu, quò vt vt viuere possit, vt tota intentiùs rebus temporalibus attenta, cælestium ac æternorum obliuionem inducat. Appositè ad hanc Salomonis gnomen Hebræus Philo: *Vir bonus & paucis egens, in mortis ac naturæ immortalis confinio quodam est. Nam indiget quidem propter mortale corpus, sed non multis propter animum immortalitatis appetentem.* De quo alibi vbertim olim agebamus.

5.
Prouerb. 30. v. 8.
Egestas obliuionem æternorum inducit.
Beda.
Philo alibi expensus.

Regius Propheta sic Psalmo 24. occinit: Respice in me, & miserere mei; quia vnicus & *pauper* sum ego. *Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: de necessitatibus meis erue me.* Pro *τὸ multiplicatæ*, in Psalterio Romano habetur, *Dilatatæ sunt*, dilatantur enim cùm desinunt esse angustiæ & tribulationes Quare S. Hieronymus ex Hebræo vertit: *Tribulationes cor meum sursùm ferri fecerunt.* Extollunt nimirum tribulationes, dum deprimere vos videntur. Verùm enim verò *tribulationes* hîc propriè accipi opinor, & quidem acriores & acerbiores; siquidem *necessitates* eas appellat, à quibus liberari Propheta satagit. Audiendi sunt Græci Patres, qui in Commentario sic locum elucidant: *Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: de necessitatibus meis erue me. Exhaustus, inquit, sum tribulationibus, parce igitur mihi propter multitudinem molestiarum. Vel Necessitates vocat huius vitæ aduersitates ac calamitates; tribulationes verò cordis fuerint aduersæ cogitationes perturbantes.*

6.
Ps. 24. v. 17.
Psalt. Rom.
S. Hieron.
Hebræus.
Tribulatio sursùm eleuat cor.
Græci Patr.
Necessitati parcendum est, quo sensu?

lantes. Itaque quò plus exaggeret tribulationum, aduersitatum, ac calamitatum acerbiorem molestiam, eas vocat *Necessitates*, à quibus enixiùs expetit; & propter multitudinem molestiarum, quas patitur *necessitatis* malo, veniam rogat; & vt ei parcat, supplicat; quasi tribulatio quæ à *necessitate* est, adeò sit ad delinquendum procliuis, vt ab eâ veniam petat, tamquam delictis imbuta, aut malitiæ confinis. *Parce*, inquit, *mihi propter multitudinem molestiarum*, id est, *de necessitatibus meis erue me*. Heu! sic tribulationes & calamitates, quæ *necessitati* annexæ sunt, sunt delictis cognatæ, vt ab eis veniam petat, dum liberationem expetit? O quàm humanæ imbecillitati arduum est in dira egestate innoxium esse! Quare suprà nu. 3. ex Augustino rescripsimus: *Necessitatem vocat malitiam*. Sic est sæpè dira necessitas malitiæ confinis!

S. August.

---

§. CCIX.

Acerba reprehensio, studium virtutis fascinat; lenis verò, atque ex amore nata, hominem reprehensum restituit, ac redintegrat.

1 SÆpè quis immeritò merentem reprehendit. Heu quoties plus remedijs, quàm vitijs laboramus! Sicut vetera carcinomata contactu sæuiunt magis, sic dum vitia reprehensione importunâ tanguntur, perniciosè recrudescunt. Sine aliquando noxium, tamquam innoxium se haberi reputet, & sic à vitij languore apud se tacitus conualescat. *Meliorem illum facies ferendo, vtique peiorem exprobrando. Non est quòd frontem eius indures: sine, si quid est pudoris residui, seruet. Sæpè dubiam verecundiam vox conuitiantis clarior rupit. Nemo id esse quod etiam videtur, timet: deprehensus pudor amittitur.* Reprehensio vnum ex his remedijs est, quæ interdum nocent specie medendi. Quisquis subiectorum emendationem ambit, non semel obiurgationem dissimulat, ne in emendationis officinâ effrontem ac peruicacem excudat.

Seneca l. 7. de Benef.

Sæpè dubiam verecundiam inconsulta reprehensio rumpit.

2. Matthæi 26. cùm Iesus esset in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vngenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. *Videntes autem Discipuli, indignati sunt dicentes: Vt quid perditio hæc? potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus.* Sciens autem Iesus, ait illis: *Quid molesti estis huic mulieri?* (Arabicus, *quid reprehenditis mulierem?*) *opus enim bonum operata est in me*, &c. Considerare hîc oportet cum Chrysostomo, quomodo iam sublimes animo, & ad eleemosynam proniores erant Discipuli, cùm largitatem in eleemosynas non impensam, seueriùs reprehendant. Non tamen debebat pro tanto mulier studio reprehendi: quare Magister Discipulos futuros orbis magistros increpat, irreuocabile factum acerbiùs increpantes. *Quid reprehenditis mulierem? Profectò non erat tempus tunc factum mulieris corripiendi, sed commendandi duntaxat, atque approbandi. Et quemadmodum siquis ipsum Iesum antequam mulier hoc fecisset interrogasset, non admisisset, sic postquam fecit illud, vnum solummodo respicit, ne increpatione Discipulorum ancipiti animo turbetur, sed hortatu suo maiore animo suscepto promptior & melior euadat. Non enim erat ampliùs increpatio post effusionē olei opportuna.* Nota verba quæ attexit Chrysostomus, vt adstruat quàm opportunè Christus Dominus increparet Discipulos; mulieris factū importunè increpantes: *Nam ipse Iesus ne mulieris promptitudinem extingueret, istud fecit, & quæcumque dixit, ad ipsius consolationem dicit.* Profectò Discipuli prætendebant maius, vt putabant, eleemosynæ bonum; sed inde imbonum non erat pretioso vnguento Christum inungere, etsi aliquo pauperum dispendio: ergo dum excusando delicto, aut operi colorando rimula patet, reprehendendum non est; tametsi non foret suadendum, ne acrior, aut importunior reprehensio, opinatum defectum non emendet, sed studiū virtutis fascinet, & illius *promptitudinem extinguat*. O malum! virtutis promptitudinem intempestiua reprehensio restinguit? Studium pietatis inconsulta increpatio repigrat, hebetat, excutit? O quàm est cautè dispensanda correptio, ne non tam morbis, quàm morborum remedijs ægrotemus! Itaque consultissimè hîc Christus Deus Discipulos, quos Ecclesiæ Antistites inaugurabit, de inidonea reprehensione reprehendit, ne importunâ obiurgatione, pietatis studium, & virtutis *promptitudinem extinguant*. Ad consultioris ergo prudentiæ normam adaptanda est reprehensio, ne noceat specie medendi. Exindè hic Christus Deus laudibus *consolatur*, quàm Discipuli obiurgatione *turbauerant*. Sic etiam nunc Booz inopinatum Ruthæ factum, quod multi tamquam lenocinij suspectum reprehendunt, eximiè dilaudat, & miris laudibus extollit.

Matth. 26. v. 8. & 10.

Arabicus.

S. Chrysost. hom. 81. in Matth.

Inidonea reprehensio, virtutis promptitudinem extinguit.

Hîc vers. 10.

Ioannis 16. his verbis Discipulos Christus Deus alloquitur: Ego veritatem dico vobis expedit vobis vt ego vadam: si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. *Et cùm venerit ille* (Spiritus sanctus, Paraclitus, inquam) *arguet mundum de peccato, & de iustitiâ, & de iudicio.* Mundum, id est, mundanos omnes Spiritus sanctus *arguet*, hoc est, increpabit, obiurgabit, redarguet, vt palam pateat ipsos esse sceleris conuictos, esto id ipsi infidelitate suâ obstinati, fateri renuant. Ita Interpretum Proceres. Hinc tamen pulchra oboritur quæstio aliàs à nobis ventilata, eccur ipse Christus Deus, qui est Dei verbum, & sapientia Dei, hoc *arguendi* munus non obit; (proprium enim Sapientiæ officium est arguere) Quare *arguendi* munus in Spiritum sanctum reijcit? Amórne præ Sapientiâ erit magis ad *arguendum* idoneus? Verùm cùm hîc τὸ *arguet*, non sit mera argumētatio & ratiocinatio, sed redargutio, obiurgatio, increpatio, ea peridoneè Spiritui sancto congruit, & ijs, qui de Spiritus sancti amore ac lenitate vberiùs participant. Quâ de re audiendus est Chrysostomus in illud ad Galatas 6. *Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Idcircò attentem monet Chrysostomus additum esse nomen *spiritus*, vt significet Apostolus redargutionis lenitatem atque mansuetudinem Spiritui maximè congruam esse, maximè placere Spiritui, atque

Ioan. 16. vers. 8.

ad Galat. 6. vers. 1.

Cur Spiritus sanctus, ac spirituales viri, peccantium redargutioni destinantur?

atque inter ipsius diuina charismata numerari: quare *spirituales*, & *spiritu lenitatis* instructos ad salubrem redargutionem destinat: *Nam qui diuino Spiritu perfunduntur*, inquit, *acerbos ac rigidos esse nequaquam decet: Ipse namque Spiritus amor est, & amantes animos occupat: quis igitur acerbitati in eo potest esse locus, quem tanta vis amoris obsidet?* Ecce tibi cur *Spirituales*, id est, *diuino Spiritu perfusos*, & *Spiritu lenitatis* imbutos, ad redargutionem, seu delicti increpationem Paulus destinat: nam Spiritus-sanctus ex proprio charactere amor est, & amantes animos occupat, exinde omnem sermonis acerbitatem longiùs arcet, ne reprehensio Spiritu lenitatis viduata, reprehensionis fructum acerbitate improsperet, fascinet, infelicitet; atque acerbitatis acore emendandum ad obstinationem exasperet, ac pro correctione pertinaciam negotietur. Hinc Spiritus-sanctus *arguendo mundo* præscribitur; & ab Apostolo viri *Spirituales*, qui lapsos instruant *in Spiritu lenitatis*, consultissimè destinantur.

S. Chrys. apud Iustin. ibi.

4. Ad Galat. 6. v. 1.

Redeat iterùm ex occasione perstrictim expositus Pauli locus, ad suauitatem correptionis erudiendam, adhuc enucleandus: *Fratres*, inquit, *etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Præcipit hîc Apostolus correptionem fraternam, illiusque modum salubriter præscribit: omnia autem eius verba lenitatem spirant. Sapienter admonet Hieronymus, quòd corripiendus & dicitur *homo*, & in delicto *præoccupatus*, quò & delictum extenuet, & ad benignitatem correptionis alliciat: *Vt ex ipso nomine* (Homo) *humanæ conditionis imbecillitas ostendatur, dignusque veniâ censeatur, qui velut homo errore deceptus, & mersus in voraginem seipsum sine auxilio & adiutorio erigere non possit.* Vtinam scelerum correptores, hâc mente Pauli ac Hieronymi præstructi, delinquentes corriperent: sic enim tam longè fierent ab irâ, quam compassioni ac benignitati vicinantur. Sic ergo *Spirituales*, id est, *diuino Spiritu superfusi*, dum non tā reprehendunt, quàm *instruunt*, feliciter emendant. Scitè inibi Chrysostomus dum præscriptum locum elucidat, beneuolæ correptionis modum præscribit: *Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto. Quoniam*, inquit, *increpationis prætextu vlciscebantur suas cupiditates, videbanturq; id facere propter delicta corrigenda, cùm re verâ studerent suam dominandi cupiditatem stabilire; ait, Fratres, si etiam præuentus fuerit. Non dicit, Si fecerit; sed, Si præuentus fuerit, hoc est, si obreptus.* (O quàm est necessaria hæc corripientium admonitio, quæ corripientes corripiat! O, sciant Concionatores, quòd res est diuersissima, obmurmurare & detrahere, ac corripere & reprehendere. Pergit ad rem Chrysostomus: *Vos qui Spirituales estis, instaurate talem* (Vulgatus, *instruite*; alij, *redintegrate, restituite*) *Non dixit, Punite, aut condemnate; sed, instaurate, hoc est, corrigite. Ne hîc quidem constitit; verùm vt ostenderet eos vehementer mites esse oportere erga eos qui supplantentur, ita subijcit: In spiritu mansuetudinis. Non dixit, In mansuetudine; sed, In Spiritu mansuetudinis, declarans hæc etiam Spiritu placere.* Itaque hæc correptio, quæ, *in Spiritu mansuetudinis & lenitatis* fit, & potiùs *instructio* dicitur, etsi reipsâ reprehensio

S. Hieron.

In Concionatore aliud est detrahere, aliud reprehendere.

S. Chrysost.

Translationes variæ.

Reprehensio ex amore facta, reprehensum restituit, & redintegrat.

sit, & delictorum obiurgatio, hominis delinquentis & emendandi *restitutio, instauratio*, aut *redintegratio* consultissimè nominatur: correptum enim peccatorem sic *instaurat*, vt eum sibi, ac Deo *restituat*: illumque à commisso defectu mutilum, diminutum, ac imperfectum, perfectè *redintegret*. O! sic correptio, quæ propter *Spiritum lenitatis, instructio* nominatur, hominis *redintegratio* dicitur? Sic in blandæ correptionis officinâ homo *redintegratur*? O quàm multa quàm paucis! Procliue est cuiquam hanc sententiam penitiùs enucleare.

Adhuc in præscripto Pauli loco aliquid succi superest emedullandum ad rem præsentem: *Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui Spirituales estis, huiusmodi instruite in Spiritu lenitatis.* Sanè nimis arctari videtur correptio, quæ tantâ cum *lenitate*, facienda sit, vt *instructionis*, potiùs quàm obiurgationis modum præferat. Verùm S. Augustinus non valdè curat de verborum lenitate, aut acerbitate, dummodo correptio ab amore procedat; præsertim si huiusmodi amor, & sincera corripientis beneuolentia, corripiendo bene perspecta sit. Sic correptoris amor, correptionis acerbitatem mellit, vt ad emendationem sapiat! Hinc S. Doctor hoc loco in praxi hunc correptionis modum perutilem præscribit: *Numquàm*, inquit, *alieni peccati obiurgandi suscipiendum est negotium, nisi cum internis interrogationibus examinantes nostram conscientiam, liquidò nobis coram Deo responderimus, dilectione nos facere*, scilicet solâ dilectione nos moueri ad eum corripiendum. additque audacter æquè ac sapienter: *Dilige, & dic quod voles: nullo modo malè dictum erit, quod speciem maledicti sonuerit*, &c. O! sic aculeum reprehensionis, reprehendentis beneuolentia exarmat? *Dilige, & dic quod voles.* Ex ore amantis nihil asperum, acerbum nihil procedit, Amor verborum amaritiem in mella conuertit. Sanè reprehendentis amor, energia reprehensionis est, & emendationis vigor. *Dilige, & dic quod voles.*

5. Ad Galat. 6. v. 1.

Reprehendent diligat reprehensum & dicat quod velit.

S. Augustin. apud Corn. ibi.

---

§. CCX.

Pater erga filium reum meritò dissimulat iudicem, ne vel iustâ sententiâ feriat hostili gladio.

Sanctus Chrysologus quâ solet ingenij ac eloquij limâ expendit Prodigi adolescentis festinatum reditum ad parentem: *Surgam*, inquit, *& ibo ad patrem meum. Quâ spe? illâ quâ pater est. Ego perdidi quod erat fily; ille, quod patris est non amisit. Apud patrem non intercedit extraneus, intus est in patris pectore ipse qui internunit, & exorat affectus. Vrgentur patris viscera iterùm filium genitura per veniam.* (Addit ad rem luculentiùs) *Ibo ad patrem reus, sed pater viso filio cooperit mox reatum, dissimulat Iudicem, quia magis vult implere genitorem; & sententiam citò vertit in veniam, qui redire cupit filium, non perire.* Bene *reus* filius it ad patrem, & meliùs tunc pater *dessimulat Iudicem*; ne etiam dum meritum decernit supplicium, sæuire videatur,

1. Lucæ 15. v. 18. S. Chrysol. Serm. 2.

Pater erga filium reum meritò dissimulat iudicem, quærere.

non

non punire. Meritò paternus affectus pœnam vertit in veniam: nam pœnam, quam iudex pater vibrat, etsi alioqui mitis ac blanda, de paterno pectore & ore acerbitatem mutuat; & reum filium nimis dehonestat, dum patris etiam suffragio damnabilem exhibet.

2. 2.Reg.18. v.5. 2.Regum 18. Absalon impiè scelestissimus, profligatis naturæ legibus atrociter rebellat in patrem. Post Dauidis fugam flebiliter indecoram, & cunctationem arte mercatam, validæ vtrimque acies ad prælium parantur. Stetit ergo Rex iuxta portam: egrediebaturque populus per turmas suas centeni, & milleni. *Et præcepit Rex Ioab, & Abisai, & Ethai, dicens: Seruate mihi puerum Absalon. Et omnis populus audiebat præcipientem Regem cunctis principibus pro Absalon.* Disponitur properè bellum, phalanges diriguntur, pugna paratur. Inde parricida Absalon exercitum contra patrem inflammat: hinc Dauid vt parcant filio, abeuntes duces exorat. Inde atrox dementia contra genitorem ardescit; hinc clementia, vt parricidæ parcatur, ardentiùs exposcit. Inde furor impijs stragibus æstuat: hinc repetitâ millies veniam pietas sudat. Inde atrocitas, hinc misericordia interpellat. Inde crudelitas, hinc bonitas ostentatur. Absalon non læsus insanit; Dauid læditur, & mitescit. Debellatur ab impietate pietas, nec mouetur: pietas patris nec gladio vincitur, nec terrore mutatur. Obstupescit Chrysostomus, cum quo simul stupet Interpretum chorus, dum ad offensam patris lenitatem aduertit in tanta filij insolentia. Audienda est huius rei expensio Chrysostomi ingenio dignissima: *Seruate mihi puerum Absalon, &c. Dauid, inquit, humilis ac mitis cedit domo, persequentem fugit, declinat hostem. Relinquit affectus, ne aut parricidæ interitus ei luctum afferret, aut peremptio eius reum filium exhiberet.* Nota hæc postrema verba plena acuminis, ingenij plena. Dauid *relinquit affectus, ne peremptio eius reum filium exhiberet.* Scilicet tametsi Absalomi scelus tam notum erat, quàm quod notissimum; licèt tantam filij impietatem omnium ora dignè vellicabant, & maledictis proscindebant; etsi nec leuis rimula excusando parricidio ex aliqua parte hiaret; at paterno censu, ac patris iudicio, parricidij reatus hactenùs damnatus non erat. Ergo Dauid, pater & rex vindicem sistit affectum, *ne peremptio eius reum filium exhiberet.* Porrò patris damnatio, tametsi iusta & sceleri æqualis, vltra modum superat æquitatem; nam patris damnatio, sceleris exaggeratio est, & damnatæ malitiæ hyperbole. Fœdum enim ineluctabiliter stigma inuritur sceleri, quod pater condemnat; & patris suffragio damnatur. Bonus pater qui *dissimulat iudicem*, ne dum reum filium dignè damnat, nimis damnet, patris suffragio parricidium vltra modum exaggerante.

Dauid parcit Absalomo, ne eius peremptio reum filium ostendat.

S. Chrys. homil. de Absalon, &c.

3. 1.Reg.2. v. 23. & 24. 1.Regum 2. Filij Heli Pontificis, filij Belial, nescientes Dominum, neque officium sacerdotum, impiâ libidine salaces, auarâ furacitate rapaces. Erat ergo peccatum eorum grande nimis coram Domino. Heli autem pater vt audiuit omnia quæ faciebant filij sui vniuerso Israeli, dixit eis: *Quare facitis res huiusmodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo? Nolite filij mei: non enim est bona fama, quam ego audio.* Hanc Pontificis reprehensionem reprehendens Petr. Damianus Opusculo 17. cap. 2. sic ad rem philosophatur: *Nolite filij mei, &c. Porrò quos inimicos Dei vidit, in perniciem suam filios recognouit: & quos hostili ferire gladio debuit, paternæ blanditiæ lenitate palpauit.* Expende hanc posteriorem sententiam tempestiuè opportunam (priorem enim aliàs expendebamus.) Sanè filiorum reprehensio fuit pacata nimis: debuit enim non blandâ patris beneuolentiâ; sed auctoritate Pontificis, & Iudicis seueritate filios acriùs reprehendere, & acerbius castigare. Ita quidem in tanta scelerum insolentiâ Iudicem potiùs quàm patrem agere debuit, iudicem, inquam, sed non hostem: ergo iudiciali districtè gladio filios debuit mulctare, non *hostili ferire gladio debuit.* Porrò æquitatis limites transilit, & iniustitiæ reus fit iudex, qui sontes non tam iudiciali, quàm *hostili gladio ferit.* Quid iudiciariæ æquitati cum hostilitatis rigore? Quando iudex in administranda ritè iustitia, *hostiliter ferire* debet? Verùm enimuero iusta sententia quæ vltra æquitatis limites non exorbitat, si à patre in filios vibretur, sic reos filios dehonestat, sic fœdum inurit stigma, vt velut confinis hostilitati dicatur. *Quos hostili ferire gladio debuit.* Profectò iusta sententia, & ritè flagitio æqualis, quæ ab extraneo iudice pronunciata, iustitiæ meretur nomen, si à iudice patre pronuncietur, *hostilitati* confinis putatur. Quis appellationi, excusationi, aut defensioni locus relinquitur ei, qui patris suffragio damnatur? Vnde pater iudex qui iustam etiam contra filios sententiam pronunciat, hâc de causâ eos quodammodo *hostili ferire gladio* perhibetur. Quid exaggeratius?

Petr. Dam.

Pater iustè damnans filios, eos hostili gladio ferire dicitur.

Ad Romanos 8. cap. ita scribit Apostolus: Quid ergo dicemus ad hæc? &c. *Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Viuida hæc est Dominicæ passionis exaggeratio, quòd Deus Pater Filio Deo non pepercerit. Porrò emphasim habet, quòd ait *proprio filio*, id est ei filio quem non habet cum alijs communem (vt scitè inibi Estius expedit,) quos vel adoptione, vel temporali quâpiam dignatione filios suos appellat in Scripturis: sed quem *proprium* habet ac naturalem, & verum, vt Ioannes loquitur c. 5. *Non solum, inquit, soluebat sabbatum, sed & patrem suum* (Græcè ἴδιον *propriũ*) *dicebat Deum.* Dicitur autem Pater Deus proprio Filio suo non pepercisse, non quòd in eo puniendum aliquid esset ex proprio filij reatu, absit: sed quatenus eum licèt filium, & innocentissimum, pro nostris flagitijs soluendis in passionem peracerbam, ac mortem pœnalissimam Pater Deus seuerè tradidit. Quod sic eleganter ad rem ibidem Oecumenius edisserit: *Qui etiam proprio filio suo non pepercit. Cum tanta, inquit, passus sit, nihil tamen paternæ gloriæ, aut diuinitatis ipsi detractum est.* Nempè in sua acerbè probrosissimâ passione, Christi facies sputis saliuatur, ridicularie illuditur, verberatur, deridetur, fœdis vestitur, fœdioribus coronatur. Tandem inter insigniter sontes, tamquam sceleratorum famosissimus, moritur patibulatus: quæ est summa cruciamentorum, ac contumeliarum pœnalissima. Neque tamen hæc tam passus fuit ab Apostolo proditore, ab inuida Scribarum ac Pontificum rabie, à Pilati iudicis tumultuariâ iniustè sententiâ, quam quia *Pater proprius proprio Filio suo non pepercit.* Et cùm nec

4. Ad Rom. 8. v. 32.

Estius.

Ioan. 5. v. 18. Græcus.

Oecumen.

Etsi proprio Filio Deus Pater non pepercit, nil tamen illi detractum est.

à Patre parcitum illi non sit, *nihil tamen paternæ gloriæ aut diuinitatis ipsi detractum est.* Res sanè mirissima, quòd Filio, cui proprius Pater non pepercit, sed huic pœnalissimæ passioni tradiderit, *nihil gloriæ aut diuinitatis detractum sit* : & non modò innocens, impollutus, immaculatus, & segregatus à peccatoribus; sed etiam paternæ gloriæ, & eiusdem summæ diuinitatis consors adhuc putetur, cui nec ipse Pater pepercit. Pater Deus non dissimulat iudicem, sed pro nostris sceleribus tamquam reum destinat, nec illi *parcit* etsi *proprio Filio suo*; & quòd inde nihil gloriæ illi detractum sit, id Paulus publicat, id buccinat Oecumenius, id politica hominum œconomia stupet. Tanta enim est Filij Dei gloria, vt licet ei parcitum non sit à Patre Deo, adhuc tamen nihil illi detractum sit.

5. Lucæ 15. prodigus ille adolescens peregrè profectus est, & in regionem longinquam fugit, sed accusatores suos, sed testes suos non refugit. Tandem ad se reuersus, redit ad patrem, dixitque ei: *Pater, peccaui in cælum, & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus.* O bonam bonæ pœnitentiæ notam! Se coram patre iudice reū sistit, & sua singulatim scelera vocali silentio fatetur. Et sanè mysterio non vacat, quòd dum eum appellat patrem, à se filiationis nomenclaturam excutiat. Pulchrè Chrysologus: *Pater peccaui..... iam non sum dignus vocari filius tuus. Non dicit: Non sum dignus esse filius tuus, sed non sum dignus vocari filius tuus: quia vocari ad gratiam pertinet, esse ad naturam.* Nimirum adeò altè affectus erat ad anteactæ vitæ detestationem acerbo pœnitentiæ instinctu, vt reus vltrò factus, debitas scelerum pœnas votiuè exposcens, ab eo quem vocat patrem, & scit simul esse iudicem; filij nomen arceat tamquam gratioris veniæ suspectum, & velut mercenarium & alienum tractari expetat. Idcircò non dicit: Non sum filius tuus; sed non sum dignus vocari filius tuus: *quia vocari ad gratiam pertinet, esse ad naturam.* Gratiam remouet, quam Pater exhibere solitat filio, vt tractetur quasi extraneus, qui tamquam extraneus deliquit. Ast qui filij naturam excussisse non potuit, gratiam à patre auertere non eualuit. Ibo, aiebat, ad patrem reus: sed pater reo filio viso dissimulat iudicem, vt vocabulum patris, de festinatâ veniâ meliùs adimpleat, ne punitione reum filium exhiberet, & filij damnatio, quæ cœpit in iusto iudice, consummetur in hoste, vt nuper ex Petro Damiano notabamus. Sic cognatio cognato ore damnata, sibi contumeliosa est! Exinde Boozus Propinquus Ruthæ, cuius in votis erat connubium, tam longè abfuit vt audax secum concumbendi facinus vituperaret (quod olim & nunc fecere plures,) quòd illud benedico ore laudarit. Absit à viro bono non bonus Suorum census.

Lucæ 15. v. 21.

S. Chrysol. Serm. 2.

Filius prodigus coram patre reus, patrisne gratiam refutat? quare?

Hic vers. 10.

---

§. CCXI.

Eximia in pudicâ feminâ pulchritudo, est venustior castitatis ornatus.

1. BEllè pariter ac verè Euripides: *Cùm multa in terra mariq; feræ sint, omnium maxima mulier fera est*; præsertim si pulchra sit. Rara verecundiæ cum emendatiori formâ mistura est: neque venenum quod cum aliorum pernicie fundit, sine suâ continet, dum omnium saltem oculis prostituit formam. Quæ pulchritudinis admirationem prouocare vult, sciat admirationi amorem coniunctum. Vis pulchram audire & obuijs spectatorum oculis videri? simul vis omnium oculis vulnerari, omnes tuis: ipsa venustas naufraga, aliorum naufragium dissimulanter procurat. Tot oculorum lenam dicam castam? cùm omnium oculis retegitur, non omnium animis vna mulier vxor facta est? aut ego illam credam castam, quæ quod in muliere validissimè viriles prouocat ignes, omnium ingerit oculis? *Omnes in te ætates periclitantur* (ait Tertullianus) *indue armaturam pudoris, circumda vallum verecundiæ, murum sexui tuo strue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.* O illud nimis verum: Illa est pudicè pulchra, quæ nescit se pulchram esse, quæ negligit formæ bonum. Nil satis tutum est, in quod totius populi vota suspirant. Ergo pulchritudine non tam corpus, quàm pudicitia pulchrescat. Sic erit pulchrè auxiliare periculum.

Euripides.

Mulier maxima fera est, si pulchra sit.

Tertull. alibi expensus.

Sapientiæ 4. sic Sapiens exclamat: *O quàm pulchra est casta generatio cum claritate*, &c. quasi nihil sit præclarius ad elegantiam decoris, & ad nominis firmius immortalitatem, quàm impensius pudicitiæ studium. Castitatis porrò pulchritudo talis est ac tanta, vt eam Interpres exclamando indicare voluerit (*O quàm pulchra est casta generatio*,) plenus admiratione, tanquam quodammodò ipsius laudibus imparem se cognosceret. Verùm cùm *pulchra* dicitur *casta* generatio (seu homo omni ætate,) sollertiùs explorare iuuat, an *pulchritudo* castitate pulchrescat? an *castitas* pulchritudine adornetur? Eleganter Nazarius de Constantino ita scribit: *Nulli matronarum cui forma emendatior fuerit, boni sui piguit, cùm sub abstinentissimo Imperatore species luculenta non incitatrix licentiæ esset, sed pudoris ornatrix.* Ecce tibi bonum pulchritudinis luculenter expositum: nempe venustas formæ, & gratia pulchritudinis, malè est licentiæ incitatrix, & libidinis lenocinium: aspectabilior autē pulchritudinis laus est, quòd sit feminei *pudoris ornatrix*: nam elegans formæ venustas in pulchrâ feminâ, eius castitatem, obuia expromptiùs pericula detriumphantem, gloriosiùs adornat: quasi pulchritudo non tam sit feminæ, quàm femineæ castitatis venustas, ornatus, gratia, prælustri nobilioris pudicitiæ auctario. *O quàm pulchra est casta generatio*: quandoquidem *species luculenta non incitatrix licentiæ est, sed pudoris ornatrix.* Exindè nunc pulchella Ruth, gratiarum manibus, & modestiæ moribus facta puella, sub eodem etiam lecti stragulo iacens cum Boozo abstinentissimo; eius *forma emendatior, & species luculenta non incitatrix licentiæ fuit, sed pudoris ornatrix.* Quare miram eius pudicitiam confestim Boozus deprædicat: *Benedicta, inquit, es à Domino filia. . . . quia non es secuta iuuenes siue pauperes, siue diuites.*

2. Sap. 4. v. 1.

Pulchritudo in Ruthâ non fuit incitatrix licentiæ, sed pudoris ornatrix.

Nazarius in Panegyr.

Hic vers. 10.

Matthæi 6. sic Christus Deus erga suos diuinam prouidentiam adstruit: Et de vestimento quid solliciti estis: *Considerate lilia agri quomodò crescunt: non laborant, neque nent. Dico*

3. Matth. 6. v. 28. & 29.

autem

autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloriâ ſuâ coopertus eſt ſicut vnum ex iſtis. Græcè *amictus* ſeu *indutus fuit*; Arabicè *veſtitus fuit*. Innuit lilia dum creſcunt & nutriuntur, ſuis inuolucris quaſi veſtibus obuolui. Porrò mira eſt liliorum pulchritudo, fulgor; venuſtas, fragrantia, decor, elegantia, celſitudo, quibus ea Deus condecorauit, de quâ Plinius lib. 21. cap. 5. Quærit Hugo Cardinalis in quonam excellat liliorum ornatus, floridum Phrygio opere paludamentum Salomonis? *Nec Salomon*, inquit, *in omni gloriâ ſuâ (alia littera. In omni regno ſuo) coopertus eſt ſicut vnum ex iſtis, id eſt, tam pulchrè. Vel quia in Salomone fuerunt veſtes alienæ*; in lilio verò propriæ veſtes, quas natura dedit ei. Salomoni homines miniſtrabant veſtes, iſtis autem Deus. Sic & quod Deus cuique dat; & quod à naturâ ſuâ habet, non aliundè accitum & mutuatum, pulchrius eſt, & venuſtiùs adornat? Verùm diſquirere oportet, quare pulchrior venuſtas lilijs adſcribatur? Tempeſtiuè Gloſſa apud Cornelium: *Lilia*, ait, *ſunt virgines*. Strabus Fuldenſis ibidem: *Conſiderate lilia agri, id eſt, verè caſtos.* O bellè! *Virgines* enim, ac *verè caſtos*, lilio florum pulcherrimo, apprimè comparat. Oportebat enim vt vel ordinarium caſtitatis ſymbolum, tantâ venuſtatis gratiâ præniteret, vt venuſtior pulchritudo caſtitatem ornaret; in quâ enim re niſi eximiè decorâ potuit caſtitatis tranſparere gratia? *Conſiderate lilia agri, id eſt, verè caſtos: lilia ſunt Virgines.* Non ſimplicem viſionem aduocat ad aſpiciendum; ſed *conſiderationem* expetit, quæ intimiùs quid ſit *lilium* exploret. Homo enim videt quo vſque habet oculos; mens autem lilium *conſideratione* medullitùs penetrat; & agnoſcit, quod *lilium* venuſtiore pulchritudine præſtans, *virgines* ac *verè caſtos* deſignat. Decebat autem *virgines*, & *verè caſtos* venuſtate exaggeratiore adornare: comparatione verò ad Salomonem, lilij decor ſumptuoſiùs exaggeratur, quod his verbis Chryſologus expreſſit: *Lilium Salomonis ſublimat exemplo: quia ipſo Domino teſtante, inter omnes mundi reges Salomon ſingulari gloriâ, ornatu vnico ſpecioſus effulſit: & omnes terræ flores lilium vincit, & præcellit in gratiâ. Tantum diſtat ab vniuerſo germine lilium, quantùm Regem ſpecie, gloriâ cunctos conſtat excellere.* Ecce tibi quanta adornet pulchritudinis gratia vel ſymbolum ipſum caſtitatis, lilium, inquam, quò clariùs innoteſcat, quod pulchritudo non eſt libidinis blandimentum, ſed glorioſus caſtitatis ornatus.

Græcus. Arabicus. Plinius. Hugo.

Qui non de ſuo, ſed de alieno ornatur, non valdè ornatur.

Gloſſa. Cornelius. Strab. Fuld.

Lilium caſtitatis ſymbolum, venuſtiori pulchritudine ornatur.

S. Chryſol. Ser 164.

4. Danielis 13. Caſtitas Suſannæ adfuit in iudicio, quæ eam defendit & in paradiſo: ibi enim pudori ſuo conſulit, hìc ſaluti: ibi nè macularetur pudicitia, hìc nè innocentia damnaretur. Caſtitas ergo Suſannæ & presbyteros & impudicos conuicit in paradiſo, biſque victrix reos fecit teſtimonij, quos reos fecerat adulterij. Siſtitur in iudicio Suſanna, caſtitatis rea; ideò impudenter adulterij accuſata, quia adulterij damnationem, adulterij recuſatione mercatur. Ergo ſenes illi ſalacitate iuuenes, inueteratâ malitiâ veteratores egregij, Suſannam ad tribunal accerſunt impudicitiæ ream: & venit cum parentibus, & filijs, & vniuerſis cognatis ſuis. *Porrò Suſanna erat delicata nimis, & pulchra ſpecie. At iniqui illi iuſſerunt vt diſcooperiretur; erat enim cooperta.* Pulchritudinem abſcondit Suſanna, cùm turpis impudicitiæ accuſata & damnata, caſtitatem ornare non putatur. Amiſsâ enim caſtitatis famâ, vacat pulchritudinis elogium, quia deſijt pudicitiam ornare. Chriſtiana illa femina pudicitiâ nobilis apud Ambroſium, caſtitatem martyrio vindicans, velum, quo tegebatur abiecit, vt martyrium faciens, aſpectabilis pulchritudo caſtitatem illuſtraret: *Illa*, inquit, *vbi audiuit hanc vocem* (damnationis, inquam) *vultum aperuit, ſoli inuelata & intecta martyrio: & volens iniuriæ occurrit, vt ibi martyrij fieret ſacrificium, vbi ſolet eſſe tentamentum pudoris.* Porrò cùm aſſerens caſtitatem auſpicatur martyrium, faciei velamentum abijcit, vt inuelata & intecta pulchritudo caſtitatem adornet. Parum putauit pudicitiam nobilitare martyrio, niſi eam venuſtate exornaret. Imò pulchram faciem hactenùs velo abſconſam, conſultò reuelat, vt ibi pulchritudine caſtitas exornetur, *vbi ſolet eſſe tentamentum pudoris*. Nimirùm cùm ante iudices ſiſtitur Suſanna, quaſi impudicitiæ rea, & adulterij geminato teſtimonio conuicta, cùm eſſet pulcherrima, velo abſcondit pulchritudinem, tamquam ſuo egregio munere vacuam, ac ſi ipſum pulchritudinis bonum erubeſcat. At pulchra hæc femina dum martyrio caſtitatem vendicat, faciei velamen vltrò abijcit, vt inuelata & intecta pulchritudo caſtitatem exornet. O illuſtrem illuſtris feminæ pudicitiam, quam martyrium aſſerit, & venuſtas adornat, etiam ibi, *vbi ſolet eſſe tentamentum pudoris.* Alibi notabamus, femineam pulchritudinem oculis obiectam, eſſe libidinum ſtadium, concupiſcentiæ etiam ſuæ palæſtram, & viuidum *tentamentum pudoris*. Perit ipſa; dum pereunt alij in pulchritudinis inuelatæ decore.

Daniel. 13. v. 31. & 32.

Quæ caſtitatem martyrio aſſerit cur velatam pulchritudinem reuelat?

S. Ambroſ. alibi expenſus.

Geneſeos 24. Seruus ille Abrahami in Meſopotamiam miſſus, vt cognatas Iſaaco nuptias quæreret, rem totam Deo iuxta puteum commendat, & felici exitu à beneficentiâ captat augurium eligendæ puellæ ad generoſum Iſaaci connubium. Necdùm intra ſe verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur, filia Bathuel, *Puella decora nimis, virgoq; pulcherrima, & incognita viro.* Bene eſt, dicatur *decora nimis*, & *pulcherrima*, ad auctarium eximiæ pulchritudinis, quâ florebat Rebecca: at cur geminatur virginitatis elogium, adſimili vocabulo ſuperuacuè iterato? Quare quæ *virgo* nominatur, etiam *incognita viro* dicitur? Addubitat Auguſtinus, an *τὸ virgo nomen ſit ætatis, non integritatis.* Quaſi illa ſimpliciter dicatur *virgo*, quæ per puellarem ætatem non poteſt mente ac corpore non eſſe virgo. Rupertus putat, quòd *τὸ virgo* pudicam corporis integritatem denotat: *incognita viro, id eſt, abſcondita*; quaſi abſconſio in feminis, ſit virginitatis ſynonymum, cum quâdam emphaſi virginitatem exaggerante. Heu nimis obuia oculorum ſtupra! Caietanus verò ſuſpicatur. *Virginis nomine habitum innuptarum virginum ſignificari..... Ab integritate carnis, Et vir non cognouit eam.* Prô! ab habitu, virginitatis cenſus, & nomen virginum eſt? ô quot mendacia hæc cautela præcludit! Verùm etſi cenſeam præſcriptis verbis idem bis repeti Hebræâ phraſi, tamen ethico ſacramento non vacat, quòd quoties dicitur *virgo*, toties dos *pulchritudinis* iteratur, quò purior caſtitas de pulchritudinis elogio venuſtetur,

5. Geneſ. 24. v. 16.

S. Auguſt. in Locut.

Rupertus.

Caietanus.

Pulchritudo etſi virtus non ſit, gratiâ tamen caſtitatis non excludit.

P. Didac. Celeda in Ruth.

ſtetur, decoretur, exornetur, quaſi pulchritudo dum caſtitatem adornat ad gratiam, ad caſtæ virtutis conſortium admittatur. S. Ambroſius lib. 1. Offic. cap. 19. refert quempiam priſcâ philoſophiâ nobilem, qui *formoſitatem* inter virtutes numerat: *quæ difficile, ait, loquendo explicari poſſe, & ideò ſatis eſſe intelligi.* Subdit Ambroſius: *Nos certè in pulchritudine corporis locum virtutis non ponimus, gratiam tamen non excludimus.* Nempè tametſi inter virtutes locum non habeat pulchritudo corporis, non tamen ab eâ excludimus *gratiam*, quâ virtutem caſtitatis adornat. Sic pulchritudo caſtitati ſociatur, miſcetur, cõuiſceratur, vt dum caſtitatem exornat, eam caſtitas in ſuum colorem trahat ad gratiam: ſiquidem gratior, auctior, ac venuſtior eſt in pulchro corpore pudicitiæ virtus: quia inde inuenit incrementum, vnde eius iactura timeri poterat. *Nos certè in pulchritudine corporis locum virtutis non ponimus, gratiam tamen* virtutis, caſtitatis, inquam, *non excludimus.*

S. Ambroſ.

---

§. CCXII.

Dexteram in partem, ſicut hominibus rara, ſic & ſtrenua ſuſpicio eſt, bonitatis anſam citius arripiens.

1. Apud Plut. in qq. Plat.

HEracliti vox eſt arroganter temeraria: *Indoles hominis Deus eſt?* Hâc perſuaſionis, aut dubij ſui euulgatione, & inſolentiam hauſit, & mordacitatem expediuit, atque maledicum garriendi ſtudium aſtutè colorauit. Quaſi ipſe ſolus, & Suorum pauculi, à Philoſophiâ homines euaſerint: & inde, ac ſi Dei lingua forent, latrare quoſuis, ac mordere ipſi impunè licuiſſet: Verùm inuitiata hominis indoles non Dei inſtinctu, temerarijs ſuſpicionibus, & detractionibus maledicis ſtudet; ſed de primæuæ præuaricationis contagio ſenſim ad omnes ſerpente, licenter prurit: adeò vt ſiniſtram in partem ſtrenua putetur ſuſpicio. Verùm ferè omnis res duas, vt minimum habet anſas, quarum altera, bonum, malum offert altera. Ne ergo aliorum actiones inde capias cenſu tuo prauè veroſimili, vnde fratrem inuities, culpes, laceres: ſed vnde piè abſoluas, beneuolo æquitatis cenſu, & humanitatis arbitrio. Ad ſiniſtrum rei ſenſum ſic agitur homo non indole Dei numine actâ, ſed cognatæ prauitatis inſtinctu, vt iam magni beneficij loco ſit, temerarias humanæ cenſuræ ſuſpiciones ſiſtere: & inde alter gratitudini obæratus eſt, vnde gratiam nullam, ſed nullam iniuriam accepit.

Indoles hominis, cur Deus ab Heraclito putatur?

2. Matth. 16. verſ. 14.

Matth. 16. venit Ieſus in partes Cæſareæ Philippi: & interrogabat diſcipulos ſuos, dicens: Quem dicunt homines eſſe Filium hominis? *At illi dixerunt: Alij Ioannem Baptiſtam, alij autem Eliam, alij verò Ieremiam, aut vnum ex prophetis.* Dicit illis Ieſus: Vos autem quem me eſſe dicitis? *Reſpondens Simon Petrus dixit: Tu es Chriſtus, filius Dei viui. Reſpondens autem Ieſus, dixit ei: Beatus es Simon Bar-iona: quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cælis eſt. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Tempeſtiuè addubitat Chryſoſtomus hæc verba exponens, eccur alij, qui hoc eodem elogio Chriſtum laudauerunt, confitentes eum eſſe *Chriſtum*, non ſic viciſſim laudati fuerint ab ipſo, nec vllo beatificationis aut dignitatis officio munerati? *Nathanael, quoque dicebat* (ait Chryſoſtomus:) *Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Iſrael; nec ſolùm beatificatus non eſt, verùm etiam quaſi non multò inferiora quàm oporteat, cogitaret, ſic à Chriſto erat redargutus,* &c. Sanè expenſione ſagaci, & curioſâ admiratione digniſſimum eſt, quam ob rem Petrum nunc glorioſè laudauerit, & gazis cæleſtibus præcelsè munerauerit; Nathanaelem verò ſimili confeſſione conſpicuum, & illaudatum, & immuneratum dimiſerit. Porrò aut vterque glorioſè beatificandus erat, aut neuter, non alteruter tantùm de adſimili cum altero merito eiuſdem confeſſionis commendandus. Intermitto nunc Chryſoſtomi ſolutionem, qui aliò rem flectit. Enimverò ex ipſo Euangelicæ narrationis contextu, opportunam huic theſi ethicam ſolutionem emedullare licet. Sanè Nathanaël miraculum vidit, & præluſtrem miraculorum famam de Chriſto audiuit ab ijs, quibus eleuare fidem nefas cenſebat, quibus magnus ille Propheta tot retrò ſeculis expectatiſſimus probabatur, Meſſias, inquam, ſeu Chriſtus Deus: neque hactenùs Nathanaël audierat famam vulgi, qui in varias de eo ſententias diuiſus erat. Petrus autem vulgi opiniones multas Chriſti dignitati ac maieſtati parùm idoneas, & valdè improbabiles, & dudùm nouerat, & nuper audierat. Eximiè autem laudabile fuit, & in homine meritò beatificandum, quod dum alij variè ſentiunt, nec valdè laudabilem opinionem combibebunt, attentè ſpectatis & exploratis quæ extrinſecùs apparent, neglectis quæ non ita Chriſtum honeſtant, cenſu ſuo humana quæque tranſcendens, ſic ſublimiter ſenſerit de Chriſto. Quare confeſtim de Chriſti ore Petrus audit: *Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cælis eſt.* quaſi Petrus in hoc ſenſu hominis indolem alienæ laudis auaram dediſcens, vltra hominis faſtigium de alio ſublimiſſimè ſentiat, & ſublimia ſenſa beneloquo ore palàm euulget. Nimirùm de adſimili Chriſti Dei confeſſione, non Nathanaël beatificatur, ſed Petrus; qui nuper opinationes hominum audiens: *Alij Ioannem Baptiſtam, alij autem Eliam, alij verò Ieremiam, aut vnum ex prophetis,* (negligens etiam prauas Phariſæorum cenſuras) mente propitiâ ſenſit, & benedico ore palàm proclamauit: *Tu es Chriſtus filius Dei viui.* Quapropter confeſtim audire meruit: *Beatus es Simon Bar-Iona..... Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* &c. ſecùs Nathanaël harum opinationum neſcius.

S. Chryſoſt. homil. 55. in Matthæum.

Ioan. 1. v. 50.

Cur ob adſimilem confeſſionem, non Nathanaël, ſed Petrus beatificatur?

3. Pſal. 1. v. 1.

Tranſlationes variæ.

Regius Vates ſic primum Pſalmum auſpicatur: *Beatus vir, qui non abijt in conſilio impiorum.* Pro τὸ *Beatus vir*, in Hebræo eſt, *Beatitudines illius viri ſunt*; alij exſcribunt, *Bene incedens, feliciter tendens*: Theodotion, *perfectus*; Chaldæus, *bonus*: Scholion, *irreprehenſibilis*. Sed quis eſt hic *bonus* ac *perfectus* vir, qui, quia *irreprehenſibilis* eſt, *Beatus* appellatur illique *beatitudines* dicuntur? Paraphraſis Græcorum Patrum apud noſtrum Balthaſarum Corderium inibi, ſic ad rem hunc locum exponit: *Beatus vir,*

Para. Græc. Patrum apud Corder. ibi.

Irreprehensibilis est, qui de alienis rebus non malus commentator existit.

vir, qui non abijt in consilio impiorum, id est, qui impiorum commentorum est expers. Multa sanè paucissimis Græci Patres compendiarunt! Nempè non abire in *consilio impiorum*, est hominem esse expertem *commentorum*, quæ alienis factis impij homines adhibere solitant; & de propriâ interpretatione audacter temerariâ, hominum, cælitum, quin & Dei ipsius facta, improbo notant calculo, & audacioris censuræ *commento* sinistrè interpretantur. O non bona impiorum *commenta*, eò perniciosiora, quò sub specie rationis, prudentiæ, ac *consilij*, sinistrum rerum censum colorare præsumunt? Quare expertem esse *consilij* impiorum, perindè est ac esse exortem *commentorum*, quibus aliorum dicta factáve impius interpretari solet, strenuè consiliosâ (vt putant) in malum censurâ. Horum autem *commentorum* prauitas adeò hominibus cognata est, sic studiosè aguntur ad malè censendum, & temerariè iudicandum, vt qui tamquam bonus rationis aurigator, hanc prauecogitantiam aut maledicentiam peritè sistit, cohibet, frenat, *perfectus, beatus*, ac *irreprehensibilis* reputetur, quasi *beatitudines* illi abundè sint, qui in hoc vitium effrenis non impingit. Adeò est hominibus volupe prauam malitiosè censuram audacter vibrare in alios, & laude etiam digna temerario censu culpare! O rem adiaphoram indè auidè capiamus, vndè bonitati ansam offert!

4. Matthæi 13. Simile (ait Christus Deus) factum est regnum cælorum homini, qui seminauit bonum semen in agro suo; cùm autem dormirent homines, venit inimicus eius, & *superseminauit zizania in medio tritici*, & abijt. Cùm autem creuisset herba, & fructum fecisset, tunc *apparuerunt & zizania.* Accedentes autem serui patris-familias, dixerunt ei: Domine, nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei: Vis, imus, & colligimus ea? *Et ait: Non: ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul cum iis & triticum. Sinite vtraque crescere vsque ad messem.* Probè sciebat sedulus hic paterfamilias, inimicum superseminasse zizania, quæ tritico admixta, herbaceo incremento pariter succrescebant, adeò perspicuè vt serui eius superseminationis adhuc nescij, *apparere zizania* oculis peruiderint, & hero etiam palam adnunciarint. Quid ergo *apparentium* zizaniorum auulsionem vetat, quam forsan præcipere debuisset? Sanè prælustris est Paschasij interpretatio, qui ad thema præsens præscripta verba ethicè sic flectit: *Aliud*, inquit, *est de manifestis apertisque criminibus iudicare, aliud de his, quæ adhuc quasi sub herbâ latent: nam zizania antequam in culmum veniant, dum in herbâ sunt, tanta similitudo in eis est, vt discerni vix, aut numquam possit; & ideò Dominus: Sinite, inquit, vsque ad messem; quoniam potest fieri quod hodie zizania videtur, cras triticum fiat; & quod ad præsens apparet triticum, in futuro vertatur in lolium.* (Nota quæ subtexit verba) *dum aliud protenditur in specie, & aliud ministratur in flore.* Quasi dicat: hactenùs non fructus zizaniorum noxij, sed in eorum herbâ *flores* protenduntur, *flores* tantùm *apparent*; considera in eis herbacium virorem, *florum* nitentium gratiam; & metum noxij fructus suspende, aut depone: quod enim in zizanijs noxium est, nondùm extat. Forsan zizaniorum *flores* in tritici fructus erudientur; & *flores* tritici descíscent in lolium, degeneri prouentu spem fallente, *dum aliud protenditur in specie, aliud ministratur in flore.* Ergo aliorum actiones adiaphoras, tamquam *flores* reputa, in quibus hactenùs fructus nullus extat; interim frui liceat eorum gratiâ, spera optima quæ finalis iudicij *messis* tandem propalabit. O quoties externæ aliorum actiones, quæ *apparent* zizania, electissimos tritici fructus copiosè ferunt, & quod in herbâ & flore *apparet* triticum spebus floridum, & virtutum fertile, in lolium euanidum tandem degenerat! Iudicium de *flore* floridum sit, & fructum expectet: nam *aliud protenditur in specie, aliud ministratur in flore.* O bene!

Matth. 3. v. 29. & 30.

Paschasius. lib. 7. in Matthæum.

In aliorum actionibus, aliud protenditur in specie, aliud ministratur in flore.

P. Didac. Celada in Ruth.

In hoc cap. 3. Rutha de socrûs suæ Noëmi consilio, lota & vncta, Boozi lautiùs cœnati ruralem in areâ lectum clam obseruat, vt debitas legali iure sibi nuptias exposcat: & *venit abscondite, & discooperto pallio*, stragulo, inquam, *à pedibus eius se proiecit.* Hoc Ruthæ factum non pauci culpant. Bonus autem Boozus: *Benedicta, inquit, es à Domino filia, & priorem misericordiam posteriore superasti; quia non es secuta iuuenes pauperes siue diuites.* Quod enucleans incertus Chrysostomus, ita scribit: *Mox vt Boozus verbum eius de lege proximitatis audiuit, nihil horum omnium lasciuiæ imputauit, sed vniuersa religioni adscripsit.* Estne hæc Boozi, an virtutis indoles? *Indoles hominis Deus est*? Non verò garruli Heracliti, sed Boozi modestissimi indoles à Deo acta nunc est. Nimis est hominibus procliue de alienâ lasciuiâ non bene iudicare, & vel leuissima impudicitiæ indicia, notæ lasciuiæ damnare. Boozus autem tametsi aduertit, pulchram & pauperculam Rutham sub lecti stragulo sibi vltrò adhærescere lenocinantibus tenebris, notamenta libidinis adscribit religioni: & bene ominante insoliti facti censu, religione emit puellæ pudorem, & opinionem virtutis: & vnde alij Rutham libidinis culpant, ipse tamquam piam, pudicam, ac religiosam deprædicat: & imbonâ relictâ, sibi oblatam mauult bonitatis ansam arripere. 5.

Hic vers. 10.

Imperfect. homil. 1. in Matth.

Boozus libidinis indicia adscribit religioni.

---

§. CCXIII.

Bonum exemplum, Legislator virtutum est, earum arripiendarum velut prophetia: adeò vt virtutis gregales, vnus plures reputentur.

Asterius Amasseæ Episcopus, Orationem in S. Martyrem Phocam his verbis auspicatur: *Pulchra est ac vtilis, honesta colentibus Sanctorum memoria. Nedùm enim eos, qui virtutis ac pietatis desiderio tenentur, sermone erudit, verùm etiam eorum qui rectè vixerunt actiones locupletes magistros producit. Doctrina enim quæ sermone consistit, inferior imbecilliórque reali operis exhibitione, magistra existit: ac quantò visum auditu certiorem dicimus, tantò liquet actionem sermone potiorem esse.* Sanè bonum virtutis exemplum, locuples probitatis 1. Asterius.

Quàm sit efficacius ad suadelam, bonum exemplum, quàm doctrina.

Magister est, qui morum elegantiâ non garrit auribus, sed oculis facienda loquitur, eò efficaciùs, quò euidentiùs. Tacitè operatrix eloquentia, est doctrinæ vigor, & persuasionis emphasis.

2. Ad Rom. 7. v. 23. Græcus. Ad Romanos 7. sic Paulus de concupiscentiâ queritur: *Video aliam legem in membris meis repugnantem* (Græcè *rebellantem*) *legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Ait captiuantem me, non voluntatis consensione, vt vult Chrysostomus; (S. Chrysost.) sed carnis commotione, & subsultu concupiscentiæ, atque pellaciâ voluptatum malesuadâ, vt mauult Augustinus. (S. August.) Itaque libidinis appetitum, seu voluptuosum blandè titillamentum, lex concupiscentiæ seu membrorum, à Paulo nuncupatur. Eritne alia castitatis lex quæ huiusmodi concupiscentiæ subsultus compescat, & temperantiam quodammodo præcipiens, ad castitatem potenter alliciat? Intermitto nunc legem naturalem ac diuinam, quæ dum luxum vetant, libidinis malitiam duntaxat ostendunt. Estne alia castitatis lex, quæ huic membrorum legi validè opponatur, & pudicitiæ suffragio illam mitiget atque compescat? (*Ioannis Baptistæ conglobata elogia.*) Andreas Cretensis Orat. in Præcursoris decollationem; apud Biblioth. Combefis, (Andr. Cret. Combesis.) expendens eius virginalem semper puritatem, & pro castitate martyrium, his elogijs eum commendat: Ioannes Baptista est; *Fausta Gabrielis annunciatio, germen defectâ ætate, genitalis flos sterilis, aliptes orbis terrarum, Solis stella, vox Verbi: per se auditor Patris, Baptista Filij; ac spectator Spiritus Sancti, sequester gratiæ, coronis prophetiæ, præcursor veritatis; Virginitatis ornator, Castitatis Legislator, improborum frænum, dux eorum qui probè vitam agunt.* (*Ioannes Baptista dicitur, Castitatis Legislator, de boni exempli blandimento.*) Pulchrè quidem qui sic virginitatem puritate vitæ adornauit; qui castitatis strenuus vindex, pro eâ mortem oppetijt; & sanguinem, quem pudicitia purum seruauit, pudicitiæ studium largiùs effudit; pulchrè, inquam, qui tot aspectabilibus exemplis castitatem commendauit, tamquam purioris *gratiæ sequester*, appellatur *Virginitatis ornator, castitatis legislator, & improborum frænum.* Sic enim impressè in eius moribus insculpta est meracioris pudicitiæ lex, vt boni exempli promulgatione alios ad puritatem sic sollicitet, alliciat, trahat, vt quasi nouam castitatis legem condiderit, oppositam concupiscentiæ legi, nouus *castitatis legislator* sententiosè appelletur, spectatorum comitatem potentiùs obligans arcano imitationis blandimento. O sic crebrescerent omnium virtutum ac sanctitatum leges, quò minùs humanis legibus, quæ obnixum ad vetita sæpè negotiantur, homines grauarentur. Hi, hi, inquam, *castitatis legislatores*, concupiscentiæ legibus opponendi sunt, vt pudicitiæ lenocinium oculis ebibamus. An non hîc miramur sub eodem stragulo, & tenebris licentiæ stupri lenocinantibus, quòd pudica Ruth castitatem Boozo allinit; & Boozus Ruthæ pudicitiam affricat, quasi latâ pudoris lege? (Hic v. 10. & 11.)

3. Psalmo 50. purpuratus Vates sic pangit: Redde mihi lætitiam salutaris tui, & *spiritu principali confirma me.* Etsi alij aliter exscribant, tamen τὸ *principalis*, vt in Notis obseruat Corderius, (Corderius.) propriè est *deductor, qui præit, ordines ducit, auctor omnium consiliorum, dux & princeps actionum.* Idcircò quasi iam instructus esset hoc spiritu *principali*, virtutum deductore, auctore consiliorum omnium, & actionum principe ac duce, confestim subdit: *Docebo iniquos vias tuas; & impij ad te conuertentur.* (Ps. 50. v. 15.) Quibus verbis hic se Deo gratum fore promittit, si exauditus fuerit; & eiusmodi spiritum principalem seu deductorem recuperet: & fructum suæ gratitudinis commemorat, nempè se docturum iniquos Dei legem, & sollertem daturum operam; vt impij certissimè resipiscant, ad Deumque animitùs conuertantur. Non adducar vt credam, quòd Dauid regali solio ac sceptro sublimis, assumat Concionatoris personam, & in Hebræorum Synagogis Dei legem edoceat, vt populariter impios ad meliorem vitæ frugem seriò conuertat: numquam enim hoc munus didascalicum obijsse legitur, seculari purpuræ inidoneum. Quid ergo est, quòd in signum gratitudinis Deo promittit: *Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur*? Quæ est hæc tam felix morum suadela, quæ ore tacito, sic certò conuersionem ad Deum; & morum reformationem persuadeat: (*Bonum exemplum velut prophetia imitationis est.*) Litteralissimè pariter ac moralissimè Genebrardus: (Genebr. ibi.) *Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Pollicetur enim,* inquit, *in beneficij agnitionem se daturum operam, vt suo exemplo alij ad resipiscentiam perducantur.* Huiusmodi autem resipiscentiam sic certò spondet de boni exempli suadelâ efficacissimâ; vt spectatorum conuersionem ad Deum, non verosimilibus côiecturis præsumat, vti solent Concionatores, qui ore tenùs verba Dei buccinant; sed exactam morum reformationem, de sui exempli persuasione quodammodò prophetet. Porrò Spiritu Sancto afflatus ait: Spiritu *principali*, seu morum deductore, & auctore virtutum, confirma me; & confestim tempestiuè addit: *Docebo (exemplo) iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.* quasi Propheta indubiè spondeat resipiscentiam ac conuersionem, tamquam certissimam boni sui exempli sequelam. Quare dum in hoc Psalmo prophetat, de futuro prædicit conuersionem, ac si bonum exemplum suum illam prophetet. Hem! bonum exemplum, non modò persuasio, sed velut prophetia imitationis est?

4. 4. Regum 2. è terris discessum molitur Elias; (4. Reg. 2. v. 11. & 12.) qui Eliseum non latuit, Eliseum, inquam, germanum Eliæ discipulum, Magistri virtutibus imitatione expressum. Cùmque pergerent, & incedentes sermocinarentur. *Ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrumque. Et ascendit Elias per turbinem in cælum. Eliseus autem videbat.* (Subijcio pulchrum Galfridi commentarium) (Galfr. apud Tilman. ibi.) *Ipsa visio erat diuisio, dum ex ipsius ignis lumine perspicaciùs agnoscebat quantum ab his quæ humana sunt, differant quæ diuina.* Et quomodo ipsa Elisei visio, quâ ipse existens in terris, Eliam videbat à se discedentem, & in cælos euntem, vtriusque adinuicem *diuisio* esse poterat? (*Cur Elisei visio dicatur ab Eliâ diuisio.*) *Visione* est *diuisio*? an absentia, & loci distantia? Verùm Elisæus sic magistrum suum Eliam, virtutum imitatione expresserat, de familiari diu contubernio, vt ipse Elias Eliseo impressus videretur; & alteruter vterque, aut idem ambo; vt *visio* Eliæ discedentis in cælum, *diuisio* ab Eliseo in terris remanente, nuncupetur. Imò & cùm curru igneo, & equis igneis rapitur Elias in cælum, *ipsius ignis lumine perspicaciùs agnoscens.* Eliseus ascendentis in cælum Eliæ diuiniora

miniora elogia cælo digna, illa rapaci quâdam æmulatione, in se exprimere piè exambiebat; illaque Elias discipulo suo fauentiùs quodammodo afflabat. Adeò vt possimus opinari cum Chrysostomo (aliàs expenso) quòd erat *Elias sursùm, & Elias deorsum.* Sic Eliseus sui magistri & institutoris Eliæ virtutes, dotes, sanctitates auidè hausit, & de boni exempli arcanâ vi, fideliter expressit! Pergit indidem Galfridus explicatiùs agens de Elisæi imitamento, quo Eliæ virtutes arripuit: *Benedictus Dominus, qui maiorum præmia, incitamenta fecit esse minorum. Sic Eliæ gloriam fecit Eliseo proficiendi materiam: dum enim in cælum Elias rapitur, Eliseo duplicatur spiritus: semper enim gratiam auget discipulorum, virtus patefacta magistri; & dum vident quæ æmulentur; ampliora incrementa virtutum & desiderant, & merentur. Ad hoc Eliam Dominus tollere volens in cælum, prouidit vt cum eo pergeret Eliseus.* Itaque quasi parum foret, quòd Elisæus de imitationis illicio; virtutes quas in Eliâ in terris degente viderat, moribus exprimeret, tanto ignis ac lucis apparatu Elias in cælum rapitur, vidente Eliseo, vt vel cælestes dotes, quas tunc in Magistro videbat, hiante desiderio ambiret arripere, & præcoquâ appetentiâ auidiùs haurire. Sic *dum in cælum Elias rapitur, Eliseo duplicatur spiritus,* arcano (vt vt poterat) imitationis sacramento. *Semper enim gratiam auget discipulorum; virtus patefactâ magistri; & dum vident quæ æmulentur; ampliorá incrementa virtutum & desiderant, & merentur. Ad hoc Eliam Dominus tollere volens in cælum; prouidit vt cum eo pergeret Eliseus.*

S. Chrysost.

Cælestes etiam Eliæ dotes Eliseus æmulatur.

5.

Isaiæ 6. v. 3.

Isaiæ 6. Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum: Seraphim stabant super illud: sex alæ vni, & sex alæ alteri. *Et clamabant alter ad alterum: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloriâ eius.* Non litigabo nunc cum Expositoribus, an huiusmodi Seraphini fuerint duo tantùm, quattuórve; an plurimi, vt volunt Arias & Forerius: Nec alternis modulantur gloriosum Deo trisagium, ne defatigarentur; sed vt alter alteri locum vrbanè cederet, ne alterutro dumtaxat modulante, alter ingloriè perpetuò sileret. Quid autem est, quòd dum Seraphini gloriosum hoc trisagium Deo canunt, non speciatim Deo, sed *alter ad alterum* canere perhibentur? An non è maiori Dei gloriâ foret, vt potiùs clamarent Deo, dicentes: *Sanctus, sanctus, sanctus;* & non *alter ad alterum?* Opportunè ad hanc thesim Tilmannus ibidem, sic præscriptum locum moraliter exponit; *Clamare autem debent Seraphim, alter ad alterum: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth, vt vt non modò se inuicem cohortentur, sed in se inuicem Dominum glorificent.* Nimirùm Seraphini huiusmodi gloriosius trisagium vni Deo canunt; sed vt id augustiùs Deo destinari dicatur, *clamare alter ad alterum* perhibetur, non tam decantatæ laudis diuinæ clamore, quàm tacitâ *cohortationis* voce, quâ dum alter diuinum trisagium Deo buccinat, suo exemplo velut *cohortatione* alterum incessanter prouocat, & egregiè incitat ad istiusmodi laudes Deo perenniter decantandas. Quare *alter ad alterum* sic clamat, non modò laudatoriè ore ad Deum clamat; sed vocali ad Deum clamore, tamquam bono boni operis exemplo, *se inuicem cohortantur, & in se inuicem Dominum glorificant;* sicque diuinas laudes gloriosiùs amplificant.

Arias Mont. Forerius.

Clamat Seraphinus alter ad alterum, vt adsimile trisagium, alterum cohortetur.

Tilmannus.

---

§. CCXIV.

Homo in gratiæ officinâ, per bonam consuetudinem, in alium hominem quodammodo substantiatur.

PRauorum affectuum brutam barbariem, vis consuetudinis edomare, elimare, & expolire eualet. Magnum istud beneficium naturæ lapsæ, posse corrigi, velle deponi; & sic emendari in assiduæ probitatis officinâ, vt natura in naturam aliam recudi videatur, qui est aliquis gratiæ fastus. *Effrænis indoles te impellit? obstinata tibi non paret? licet commutare; mitiorem, & ad gustum quærere. Proxeneta naturarum consuetudo est.* Ingenium contumax reijci potest; mite, & ad nutum obtemperans substitui. In quo peccauit natura, emendabit mos: quod illa auarè negauit, hic vltrò largitur. Secunda natura, consuetudo est; aut potiùs natura, consuetudo prima est, ita artificialis natura, aut consuetudo naturalis. Ita assiduus mos aut creat, aut refingit indolem; vt aspectus fefellerit plures, vsque ad infamiam naturæ, naturæ improbitatem putantes probâ consuetudine expunctam. O, miremur cum Paullino, *Naturam cessisse viro.* Hæc mirissimâ metamorphosis *virum* expetit. Non cedit natura effeminatis; sed masculo virtutis robori velut obstinatè flectinescia, natura cedit, & in gratiæ officinâ quodammodo refingitur. 1.

Euseb. de Arte volunt. lib. 4. c. 14.

Proxeneta naturarum consuetudo est.

S. Paullin.

1. Regum 10. Saul nuper homo agrestris, patris asinas quærens, inquæsitum regnum inuenit de ore Samuëlis. Ne autem incertâ fide ambigat, futuri regni signum accipit. Venies, inquit, in collem Dei; & cùm ingressus fueris ibi vrbem, obuium habebis gregem Prophetarum descendentium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, ipsosque prophetantes. Et insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis cùm eis, *Et mutaberis in virum alium.* Multa multi super hâc Saülis *in virum alium* conuersione, & mirissimâ metamorphosi; quam Spiritui Domini adscribit Propheta. Procopius sic locum exponit: *Mutaberis in virum alium; quia agrestis erat, & tantum terram colere nouerat, delecto in Regem, regium animum indidit.* Scilicet cum electione ad obeundum munus congruum animum Saüli Deus indidit. Aliter Eucherius in huius loci Commentario: *Mutaberis in virum alium: sic aliam cordis affectionem significat, quam conuertendo fecit Deus.* Itaque quam Eucherius vocat *affectionum* mutationem, mutationem *animi* Procopius appellauit. Audio tamen quòd Saül *mutatur in virum alium.* Profundè ad rem Pisides poëta Græcus: *Omnes, inquit, nos substantiare tu velis, & filios gignere Deo quouis die.* Quæ verba hoc pulchro ad rem glossemate, perereruditus Auctor commentatur: *Certè in hoc munere, vt sequar vim & licentiam Græcam, sic dixerim, substantiandi, & essendiandi, nos filificandos in meliores interq. familiam Dei, non excludit Pisides consuetudinem, sed honorat cum consortio gratiæ. Itaque non solum*

2.

1. Reg. 10. v. 6.

Procop. apud Gloss.

Eucherius.

Homo consuetudine in alium velut substantiatur.

Pisides, Euseb. de Arte volun. l. 4. c. 14.

electionem naturæ adeptus es, sed veluti effector tui effectus, & architectus & faber tui fabricatus. Partem sui muneris partitus est summus ille rerum Artifex: dedit, quod reficeres: non solum ingenium, quandò velis, habere; sed facere. Si natura non pro voto data; datur suprà votum ars naturæ. Maior potestas est eligendi indolem sæpè, quàm semel. Displicuit Socrati indoles lasciuiens; assiduâ pertinaciter consuetudine, se velut iterùm *substantians*, commutauit pro modestâ. Ardens quoque ac præruptum ingenium Sanctus Ignatius in mite transfudit, humile, placidum, & conuenienter lentum; iudicio ipso Medicorum variatâ naturâ: consultissimam electionem fecit: maluit indolem Christi mitem; & diuturnæ consuetudinis vi *mutatur in virum alium affectione, animo.* Velis, & poteris. Sic rudem hactenùs naturam consuetudo elimat, gratia reformat!

S. Ignatij elogium.

3. Gentium Doctor 1. Corinth. 6. ita ad eos scribit: Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque fures, neque auari; neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Hæc quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Iesu-Christi, & in spiritu Dei nostri. Sed attentiùs nota huius ratiocinationis clausulam: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* Grande hinc oritur inter Commentatores litigium, quo sensu dixerit Apostolus, *Omnia mihi licent,* quandoquidem cui omnia licent, nihil illicitum esse potest. Vnde Theodoretus τὸ *Omnia mihi licent*, interpretatur de peramplâ liberi arbitrij licentiâ; puta *licet*, hoc est, in meâ est potestate libido, rapacitas, gula, ebrietas, auaritia, & cetera quæ Apostolus præmiserat. Hæc, inquam, etsi ita *liceant*, & per deprauatæ naturæ instinctum ad ea perpetranda homines acriùs extimulentur, non tamen saluti animæ vllatenùs *expediunt.* Vide quàm sit ampla concupiscentiæ humanæ licentia. Quis tam amplæ licentiæ claustra figet, & appetitum licenter effusum refrenabit? Verùm Cyprianus per nouam spiritualiter vitam, hæc desuescere fatetur, sic eleganter scribens: *Sed postquam,* inquit, *vndæ genitalis auxilio superioris æui labe detersâ, in expiatum pectus ac purum, desuper se lumen infudit; postquam cælitùs spiritu hausto in nouum me hominem natiuitas secunda reparauit; mirum in modum protinùs confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare quod priùs difficile videbatur; geri posse, quod impossibile putabatur, vt esset cognoscere terrenum fuisse, quod priùs carnaliter natum delictis obnoxium viueret; Dei esse cœpisse, quod iam Spiritus-sanctus animaret.* Quare Cyprianus velut tacitè adludens ad præscriptam Pauli sententiam, *Omnia mihi licent*, nempè licentiâ arbitrij, malè ad vitia omnia instigati, subdit ad Donatum: *Ceterùm si tu innocentiæ, si iustitiæ viam teneas, si illapsâ firmitate vestigij tui incedas, si in Deum viribus totis, ac toto corde suspensus, hoc sis tantùm quod esse cœpisti; tantum tibi ad licentiam datur, quantum gratiæ spiritualis augetur.* O bellè tempestiua clausula! Scilicet dixerat Paulus adspectu ad humana vitia, in quæ per naturalem concupiscentiam instigamur, *Omnia mihi licent;* ne autem diuinæ gratiæ efficacia, inferior licentiâ concupiscentiæ censeatur, ait: *Tantum tibi ad licentiam datur, quantum gratiæ spiritualis augetur.* O bona licentia, quam gratia spiritualis auget, ampliat, incrementat! Vitiorum *licentia* amplissima videbatur, *Omnia mihi licent;* sed amplior est *licentia* ad bonum, quæ pro gratiæ incremento immetatè crescit; cui omnia licent, & omnia expediunt. Luculenter de more Cyprianus.

1. Cor. 6. vers. 12.

Theodoret.

Viro iam spirituali possibile est, quod priùs impossibile videbatur, S. Cyprian. epist. 2.

Tantum homini ad licentiam datur, quantum gratiæ spiritualis augetur, quare?

4. Iacobus cap. 1. de Deo loquens, hæc verba subdit: *Voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius.* Pro τὸ *voluntariè*, S. Hieronymus vertit, *volens*; Oecumenius, *destinatâ voluntate.* Verùm S. Bernardus Serm. 2. ad Fratres, refert ad voluntatem hominis, non Dei. Quasi dicat: Deus genuit nos reformando voluntatem nostram; vt illa ex impiâ fiat pia; ex carnali iusta & sancta; ex procliui ad voluptabilia, hianter prona ad omnes sanctitates: *Nunc demùm,* inquit, *voluntaria generatio voluntarium exhibet sacrificium: iuxtà illud: Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est. Hæc est generatio quærentium Dominum. Quærentium, an habentium dicam? Habentium vtique & quærentium; alioqui non possent quærere non habentes. Verbo geniti, Verbum habent. Nam Deus erat Verbum.* Pergit idem Bernardus de hâc hominis ad virtutem generatione: *Formatio hominis,* ait, *institutio est moralis: vita eius, amor Dei. Hunc fides concipit, spes parturit, charitas format, & viuificat. Amor enim Dei, vel amor Deus Spiritus sanctus amori hominis se infundens, afficit eum sibi, & amans semetipsum de homine Deus, secum vnum efficit & Spiritum eius, & amorem eius. Amorem ergò Dei in homine ex gratiâ genitum lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat & illuminat.* Vnde Serm. 16. in Cantica, concludit: *Genuit nos verbo veritatis, non stimulo carnalis cupiditatis excussit, quemadmodum genitor carnis meæ.* Quare appositè Iacobus subdit: *Vt simus initium aliquod creaturæ eius.* Pro τὸ *initium*, Græcè est, *primitiæ*; Vatablus, *vt principatum obtineamus inter creaturas eius*; Oecumenius; *vt simus primi & honoratissimi*; Beda, *vt simus ceteris creaturis meliores.* Itaque qui non iam ex *stimulo carnalis cupiditatis* nascuntur, quasi stimulum carnis excusserint, nec eo iam ad vitia, sed de nouâ hâc per gratiam formatione, Deo ac virtuti generantur, *primi & honoratissimi sunt*, & inter Dei creaturas *principatum obtinent*: in illis enim arcana Dei gratia sic est è diuerso ad bonum actuosa, vt in eâ Christus Deus transluceat. De his enim *primis & honoratissimis*, & qui velut desuescentes naturam, gratiæ primatum obtinent, altè dixit Tertullianus: *Licuerit & Christo commentari diuinitatem rem propriam* (non qui rupices & adhuc feros homines multitudine tot numinum demerendorum attonitos efficiendo ad humanitatem temperaret, quod Numa;) *sed quoniam expolitos, & ipsâ vrbanitate deceptos in agnitionem veritatis ocularet. Quærite ergo si vera est ista diuinitas Christi. Si ea est, quâ cognitâ ad bonum quis reformetur.* Ecce tibi, ea gratia, quâ vetus homo per Christum in nouum hominem *reformatur*, sic hominem ad veritatem *inoculat*, sic virtutis indolem ad omnes sanctitates generosè *reformat*, vt quasi *commentarius* foret diuinitatis Christi, inde *licuerit Christi commentari diuinitatem rem propriam*;

Iacobi 1. vers. 18.

S. Hier. l. 1. contra Iouin. Oecum.

Qui Deum quærit, iam illum habet vt quærat. S. Bernard.

Psal. 53. v. 8.

Dei amor hominem format.

Græcus, Vatablus, Oecumen. Beda.

Sic per gratiam reformatur homo, vt dicatur commentarius diuinitatis Christi.

Tertullian. Apolog. c. 21.

priam. Scilicet eam prærogatiuam regerit in Christum, qui *genuit nos verbo veritatis, non stimulo carnalis cupiditatis excussit, quemadmodum genitor carnis meæ, vt simus inter creaturas eius principatum tenentes.*

5. Sanè Ruth gente & patriâ Moabitis, de incesto dudum prognata, patrijs erroribus innutrita, & impudentiori gentis suæ licentiâ educata; ad Deum conuersa, sic pristinos diffitetur errores, & mores antiquos desuescit, vt diuinæ *inspirationis* gratiam vel ipso nomine præferat: Ruth enim idem est ac *inspiratio*. Quin & adsimilis reformationis in reliquis præsagium fuit; quare nomen Ruth *prophetiam* etiam significat. Hæc, hæc, inquam, è Moabitide, hoc est, à scelerum & errorum fæce, sic per gratiam defæcatur, vt ad virtutis mores deformata, ex Boozi ore tot laudes promeruerit cap. 2. vers. 11. & 12. & in hoc cap. 3. vers. 10. & 11. Adeò vt ac si Ruth fuerit Christi commentarius, in quo ipse tamquam Soboles eius translucebat, ipsam Isaiæ ore accinuerit, *Emitte*, aiens, *agnum Domine Dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion.*

Auctor in litter. Com. in c. 1. v. 4.

Hic vers. 10. & 11.

Isaiæ 16. v. 1.

---

§. CCXV.

Vel ipsæ passiones ad vitia præcipites, aduocandæ sunt tamquam virtuti auxiliares.

1. CONtemptus corporis sui, certa animi libertas est, & hominis assertio, ne à suâ generositate ignobiliter desciscat. Maior est homo, & ad maiora natus, quàm vt mancipium sit corporis: quod quidem non aliter aspiciendum est, quàm vinculum humanæ libertati, ingenuitati, ac probitati circundatum. Ne ergo de corporis contagio rationalis homo rationem dediscat, & pecuinis passionibus degener obbrutescat. Numquam malesuada caro impellat ad cognata corpori vitia; sed potiùs hominis ratio cælitùs afflata, agnata corpori studia, ad virtutem erudiat, & rudis discipuli assiduus magister eius diu duritiam edomet, ne per corpus ad animum transire vllum virtutis vulnus sinat. Imò potiùs exsomnis animi sollertia, alioqui noxias corporis passiones, & eiusdem cognata studia peritè reformet, & ad virtutis partes è diuerso transferat, vt inde iam virtuti studeat, vnde vitijs insolentiùs militabat.

Recta hominis ratio, corporis studia ad virtutem reformet.

2. Regius Psaltes virum bonum, & virtutis auidè studiosum, arbori comparat fructuum feraci: *Et erit*, inquit, *tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet.* Hunc huius commendatissimæ arboris *fructum*, plures è Commentatoribus putant esse vitam cælestem ac beatam: alij virtutis egregia opera, quibus nunc iustus beatitudinem promeretur. Quæ autem sint huiusce pulchræ arboris *folia*, varia varij sentiunt. Eusebius in Catenâ Græcorum Patrum apud Corderium, sic indidem scribit: *Porrò folia eius cùm diuersa sint à spirituali fructu ac vitâ, sunt ea quæ ad humanam vitam spectant, quibus etiam perfectus fructus obtegitur & custoditur; & non defluent, quousque hæc etiam accuratè seruabuntur, ideóque in omnibus à Deo in viam bonam dirigetur.* Itaque *fructus* huius arboris ex mente Eusebij, sunt *bona opera*, & *spiritualis vita*, quæ iustum ad beatam æternitatem enutriunt: *folia* autem quibus hic *perfectus fructus obtegitur & custoditur, sunt ea quæ ad humanam vitam spectant.* Nempè quæ à naturâ sunt hominibus indita ad humanæ vitæ conseruationem; quod studium facilè in vitium degenerans, noxias passiones, prauas appetitiones, & effrenes appetentiæ subsultus parturit, vouet, inuitiat, pruriente vitiorum seminario, quo ira accenditur, gula extimulatur, sufflammatur libido, ambitio insolescit; & totus homo in varia mundialium rerum studia negotiosè distrahitur, & profundè mergitur certo virtutis, & animæ naufragio. Ast vir bonus, qui hìc *beatus* dicitur, hoc periculosè passionali studio eorum, quæ ad temporalem ac *humanam vitam spectant*, sic sobriè ac peritè vtitur, insitato ac pio quodam passionum velut abusu, vt hisce passionibus, quibus alij communiter vitia fouent & enutriunt, ipse virtutum *perfectum fructum obtegat & custodiat.* O nouos beatæ sanctitatis custodes! ô quàm securè latet virtus, quam passionus tegumentum & species obtegit & colorat! ô, hæc *folia*, quæ frondeo virore vernant, & virum perfectum obijciunt reliquis hominibus similem, perfecto virtutum *fructui* sollicitus oppande! neque vnquam defluent, ne sanctitatis *custodes* vnquam desint. Itaque hæc *folia*, seu passiones, quas vir perfectus ad virtutem erudit, tam longè absunt; quò in vitium degenerent, vt sanctitatis *perfectum fructum obtegant, custodiant*, & ad beatam maturitatem feliciter perducant. Eusebio accinit inibi Gennadius, sic fatus: *Eius qui beatus prædicatur fructus quidem dici possint opera primaria, vt beneficentia, & studium sapientiæ; folia verò vitales eius motiones: quæ etiam haudquaquam negligendæ sunt, neque dignæ vt pereant, quod cum intentione etiam ad Dei gloriam omnia fiant.* Ecce tibi humanas passiones diuinæ gloriæ è diuerso auxiliatrices; & quod vitijs vulgo studet, beneficio peritæ rectionis, Deo militat.

Psal. 1. v. 3.

Euseb. apud Catenam. Cord.

Humanæ passiones sint velut folia, quæ perfectum virtutis fructum obtegant, & custodiant.

Gennadius ibi.

3. 1. Regum 24. immeritas Saülis iras fugiens Dauid, in deserto Engaddi cum suis latitat. Saül electâ phalange stipatus, illum atrociter peruestigat: sed ingressus in speluncam ventris purgandi caussâ, in Dauidis ibi abditi potestatem venit. Dauid autem & antiquæ hostilitatis, & præsentis periculi stimulis agitatus, atque vltrice Suorum suasione, naturaliter excanduit subitâ irâ rationi inexpugnabili. *Surrexit ergo Dauid, & præcidit oram chlamydis Saul silenter,* adeò vt hanc iræ licentiam in præcidendâ Regis chlamyde confestim castigauerit, si fortè commotio excesserit reuerentiæ limites. Quâ super re sic eleganter ad rem Chrysostomus philosophatur: *Vides*, inquit, *quantùm sit ortum boni ex eo quòd initio commotus fuerit Dauid? Nisi enim ad iram commotus fuisset, neque philosophiam hominis cognouissemus, sed plerique quod accidit, stupor potiùs fuisset visus, quàm clementia, neque chlamydis partem amputasset. Quòd si non amputasset, non poterat alijs argumentis inimico fidem facere. Nunc verò quoniam & commotus fuit, & amputauit, suæ prouidentiæ certissimum præbuit argumentum.* O bonus iracundiæ aurigator,

1. Reg. 24. v. 5.

S. Chrysost. homil. de Dauid & Saule.

Iracunda Dauidis commotio, illius clementiam ostendit, & exaggerat.

rigatur, & commotionis rector Dauid! Commotionis obsequio demonstrauit, quòd istiusmodi stupendum erga inimicum obsequium, non fuit stupor, sed pietas è diuerso laudatior; & inde *clementiæ* exaggeratio; quin & *prouidentiæ* certissimum argumentum. Debet ergo Dauid suæ ad iracundiam commotioni, benignioris pietatis stupendam demonstrationem, pientioris clementiæ exaggeratius elogium, & certissimum prouidentiæ argumentum. Ecce tibi humanas passiones, & subitos aliquando subsultus, virtuti è peruerso militare, si adsit ratio perita affectuum aurigatrix.

4. Thren. 1. v. 13. Threnorum 1. sic lugubris Propheta tragicè plangit: *De excelso (Deus) misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me: expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsùm: posuit me desolatam, totâ die mœrore confectam.* Alibi ad incutiendum gehennalis pyræ metum, expendebamus atque excitabamus hunc Dei ignem in ossibus missum, ad populi Dei eruditionem: nunc ad rem præsentem elucidare illud, *Conuertit me retrorsùm*, operæ pretium est. Quâ super sic indidem

S. Paschas. Paschasius philosophatur: *Porrò*, inquit, *anima peccatis obnoxia, dum pro suis iniquitatibus à Domino nonnunquam corripitur, ad se introrsùs rediens, dum salubri dolore compungitur, quasi de excelso in suis ossibus, ac si medullarum cogitationibus, ignem venisse non dubitatur, pro quo diuinitùs attracta castigatur, & eruditur disciplinis diuinis.* (Expende diligentiùs quæ subtexit verba) *Et quia sentit retia doctrinarum Dei coram pedibus expansa vadit retrorsùm abstinendo se ab illicitis, luxum voluptatum pristinum, & concupiscentias in lacrymas conuertit; & tantò fortiùs constringendo seipsam plangit mœrore luctûs confecta, nolens illam præsentis vitæ noxiam recipere consolationem, quantò sceleſtiùs per variâ desideria se diutiùs considerat oberrasse.* Nota illam sententiam: *Luxum voluptatum pristinum, & concupiscentias in lachrymas conuertit.* Non ait pœnitentiæ lacrymis oblitterare, delere, ac expungere *luxum voluptatum pristinum*, & lubricas vitiorum *concupiscentias*; sed in mirissimâ pœnitentiæ officinâ, arcanâ quâdam metamorphosi, ipsum *voluptatum luxum*, ipsasque *concupiscentias* ad voluptabile quoduis procliues, *in lachrymas conuertisse.* Quasi homo ex corde ad Deum conuersus tantâ *voluptate* pœnitentiæ austeritatibus incubet, vt aliquâ lacrymarum ambitione piâ, pioque velut *luxu* dolendi, atque quâdam virtutis quasi *concupiscentiâ*, vitæ pristinæ emendationem, exactum mandatorum obsequium, & omnes perfectè sanctitates è diuerso exambiat & lubrica vitia, & inde nata crimina non solùm emendet, sed virtutem ac lacrymas mirè conuertat: *luxum voluptatum pristinum, & concupiscentias in lachrymas conuertit.* Scitè quidem de more Paschasius.

Voluptatum luxus, & pristinæ concupiscentiæ in lacrymas conuertantur.

5. Matth. 5. v. 7. Matthæi 5. hanc perfectæ vitæ beatitudinem quarto loco Christus Deus proponit: *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur.* Scilicet quasi parum foret omnem iustitiam abundè implere, illius famem ac sitim expetit, vt viuidâ appetentiâ ad illam animitus hient, sicut inhiatur esculentis ac poculentis, dum ieiuna fames, & arida sitis exurunt. S. Leo

S. Leo. Magnus serm. in festo omnium Sanct. cap. 5. præscripta Matthæi verba his verbis elucidat: *Nihil hæc esuritio corporeum, nihil expetit sitis ista terrenum; sed iustitiæ bono desiderat saturari, & in omnium occultorum introducta secretum, ipso Domino optat impleri. Felix mens, quæ hunc concupiscit cibum, & ad talem æstuat potum; quem vtique non expeteret, si nihil de eius suauitate gustasset. Audiens autem dicentem sibi propheticum spiritum: Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus, accepit quandam supernæ dulcedinis portionem, & in amorem castissimæ voluptatis exarsit. Vt spretis omnibus temporalibus, ad edendam bibendamq; iustitiam toto accenderetur affectu.* Ecce tibi hominis affectus, qui vltrò ad vitia fertur, delicias suspirat, propè sceleribus confinis, de arcana rerum metamorphosi ad rem virtutis transmutatur. Virtutes concupiscit & sanctitates *æstuat, & in amorem castissimæ voluptatis exarsit*, aliquâ velut concupiscentiâ aut libidine *castæ voluptatis*, quæ in perfectione reperitur. Leoni concinit inibi Chrysostomus

Cupiditas & concupiscentia castissimæ voluptatis.

S. Chry. hom. 15. in Matth. sic fatus: *Non dixit: Beati qui iustitiam seruant: sed Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam; vt non vtique mediocriter, sed cum omni illam cupiditate teneamus. Quia enim hoc est auaritiæ proprium, neque sic cibum desideramus ac potum, vt possidere latiùs, induiq; pretiosiùs, concupiscentiam istam quæ habendi amore flagrat, in meliora conuerti.* Nimirum non modò virtutum desiderium, sed etiam *cupiditatem*, vult nos habere Chrysostomus: quin & ipsam *concupiscentiam inbet in meliora conuerti*, quò in amorem *castissimæ voluptatis* æstuemus. Sic vel ipsi affectus ac passiones ad vitia præcipites, & sceleribus cognatæ, aduocandæ sunt tamquam virtuti è peruerso auxiliares? Vide nunc mihi Moabitidem Rutham Idololatriæ

Ruth. 1. v. 18. moribus impressam, in illisque enutritam, iam *obstinato animo* verum Israëlis Deum sequitur, auitæ licentiæ *concupiscentiam in meliora conuertens.* Adeò vt hic Boozus illius religionis, pudicitiæ, ac opinatissimæ virtutis encomiastes existat egregius. Hic vers. 10. & 11.

---

§. CCXVI.

Anteacta vita esse solitat iudiciorum arbitra.

1. Seneca epist. 81. EQuum empturus solui iubes stratum, detrahis vestimenta venalibus, nequa vitia corporis lateant; hominem inuolutum æstimas? Mangones quicquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt, siue crus alligatum, siue brachium aspiceres; nudari iuberes, & ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæque regem insigni capitis decorum, si vis illum æstimare, totumq; scire qualis sit, fasciam solue, multum enim mali sub illâ latet. Itaque si perpendere quemquam voles, nec temerario censu æstimare, verâne an personatâ virtute fulgeat, plures quos leuiter spectatos contemnis, si despoliaueris, ac penitiùs inspexeris, plurimi forsan facies, nec aliter poteris. Leuiculi ingenij est, de leui grauem vibrare censuram. Interdum non licet palam videri bonos vanæ gloriæ metu. Adnitere, si fortè eualeş, & quem longâ exploratione diu expertus es bonum, malû pro nutu

Qui examinat quod empturus est, vt æquè æstimet, ac soluat pretium; sic etiâ quod indicat, examinet.

nutu censeas: id vel malignus vix, aut ne vix quidem poterit. Anteacta vita inculpatè transacta, sic præsentem commendat, vt ægrè illam culpare possimus. Diu exploratus viuendi modus, ad virtutis aptatus regulam, boni aliorum iudicij sequester est, imò arbiter est, qui bonum censum ac sensum liberè cogit. Nos ipsi bona imbonáve aliorum de nobis iudicia sæpè excudimus. De nostris plerumque moribus æstimamnr.

2. Genes. 22. In Gerarâ Palæstinorum metropoli, inquilinus habitat Abrahamus. *Dixitq; de Sarâ vxore suâ, Soror meâ est.* Fama pulchræ sororis Abrahami, totâ vrbe increbrescit. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, & tulit eam in palatij gynecæum, Statim adest Deus imperiosi raptûs seuerus vindex, & duris Regi minis acerbè vibratis, intactam Saram restitui iubet anxio marito. Quem accersitum, regijs pro offensâ muneribus cumulat. *Saræ autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt, & quocumque perrexeris: memento te deprehensam.* Nonnulli ex Græcis Patribus hæc verba paucioribus stringunt, & sic totam claudunt sententiam: *Ea quæ dedi fratri tuo, tua erunt, in honorem vultus tui; & omnia verè dic.* Vtramque huius Versiculi sententiam sic exponit Chrysostomus: *Quid est, in honorem vultus tui: & omnia verè dic? Pro his quæ per ignorantiam attentaui, te quæ es vxor Iusti, in domum meam introducendo, pro hoc solum quia contumeliæ tibi auctor, mille dedi didrachmas, resarturus ea quæ à me in te sunt admissa.* Mitto nunc, quòd faciei *velamen*, faciem pulchræ feminæ *honorare* dicatur; quasi pulchritudinis absconsio, sit eius aspectabilior honos. (de quo aliàs) Pergit Chrysostomus, & alteram sententiæ partem, sic ad rem luculenter exponit: *Verùm omnia alia verè dic. Omnes*, inquit, *à te discant, quòd nihil factum est à me iniquum, quia intacta exiuisti de domo meâ. Doce*, inquit, *virum tuum quòd innocens sum à peccato: discat à te, quòd à me nihil factum sit. Quare hæc dicit?* Nimirùm pauculis illis diebus quos in palatio commorata fuerat, perspectos habuit sanctos atque pudicos Saræ mores, quos diu exploratos iustum Abrahamum habuisse compererat. Quare tametsi in re pudoris quem occasio accusabat, vxoris testimonium esse solitat suspectum apud maritum, & apud hominum vulgus sinistris rumusculis facilè imbutum; tamen Abimelechus suam à stupro innocentiam, & ipsius Saræ adhuc in aulâ pudicitiam credendam, & sinistras inhonestatis suspiciones confestim excutiendas, consultissimè Saræ permittit. Quasi dicat: licet vxor pro occasione suspecta, non sit locuples seruati pudoris testis, tamen quod proprium de se testimonium in re pudicitiæ plerumque culpare solitat; anteacta Saræ vita, & inculpati hactenùs mores honestate prælustres, nunc defendent, & proculdubiò fidè inuenient. *Omnes à te discant, quia intacta exiuisti de domo meâ. Doce virum tuum quod innocens sum à peccato: discat à te, quòd à me nihil factum sit.* Tametsi vulgaris maledicentia satyras maledicè aduersus tuam pudicitiam ex hâc occasione condat, tua tamen hactenùs vita pudica, innocens, inculpata, apud maritum, & apud omnes, locupletior erit apologia; apud quos tuum testimonium præteritæ vitæ probitate fultum, de suspecto pudore vindicias aget. Quid exaggeratius?

Genes. 20. vers. 16. *Absconsio pulchritudinis, pulchritudinis honor dicitur.*

S. Chrysost. ibi.

Inculpata hactenùs Saræ vita aulicæ inhonestatis suspiciones excussit.

Genesis 26. ortâ fame, Dei iussu in Gerarâ vrbe regiâ Abimelechi, Isaacus habitat. Qui 3.
cùm interrogaretur à viris loci illius super vxore suâ Rebeccâ, patrem suum imitatus, respondit: *Soror mea est.* timuerat enim confiteri quòd sibi esset sociata coniugio, reputans ne fortè interficerent eum propter illiùs pulchritudinem. Cumque pertransijssent dies plurimi, & ibidem moraretur, *perspiciens Abimelech rex Palæstinorum per fenestram, vidit eum iocantem cum Rebeccâ vxore suâ. Et accersito eo, ait: Perspicuum est quòd vxor tua sit: cur mentitus es eam sororem tuam esse?* Profectò Isaacus seriò affirmauerat Rebeccam esse *sororem* suam, cùm autem Abimelechus eum videt cum eâ iocantem, illi non credit, ne eum credat scelerosi incestus reum. Vnde tam piè benigna Abimelechi persuasio, qui illum mendacij suspectum, potiùs quàm incestuosæ libidinis reum putare, satiùs iudicauit? Maius malum, quod verosimiliùs apparebat, non putat credibile, & minus malum, ad quod censendum *iocus* ille cogere videbatur, nimis benignus interpres, credibilius putat, & apud se perspicuum esse censet? Abimelechi regis bonæ indoli, ingenio mali minimè suspicaci, an Isaaci inculpatæ hactenùs vitæ, hæc benignior barbarici Regis censura adscribenda est? Super hoc censu, Isaaci, An Abimelechi bonitati potiùs gratulari licebit? Scitè ad litteram & ad mores Abulensis: *Perspicuum est, quòd vxor tua sit*, &c. *Quia Abimelech credebat esse Isaac virum bonum, non potuit suspicari, quòd cum sorore coiret, sed potiùs esset eius vxor, licet ipse negasset.* Nempe se ipsum coarctat Abimelechus spectatis Isaaci cum Rebeccâ *iocis*, & quodammodo cogitur iudicare, aut vxorem esse, quam publicauit sororem, aut impudici incestûs reum esse. Hoc ipsius Isaaci suffragio perspicuum videbatur. At anteacta Isaaci vita, & probitatis fama, contra ipsius etiam testimonium benè censere coegit: *Quia Abimelech credebat esse Isaac virum bonum, non potuit suspicari, quòd cum sorore iocaretur*, sed potiùs quòd eius *vxor* foret, quàm esse sororem palàm euulgarat. Animaduersione dignissimum est ad thema præsens, illud *Non potuit suspicari*, suppositâ laudabili opinione, quam de Isaaci probitate animitùs conceperat. Quasi dicat: Hominis natura subtiliùs ingeniosa est ad prauè de alienis rebus censendum; adeò vt per leuis occasiunculæ rimulas, ad grauius iudicandum, patulum inueniat aditum; nam sinistram in partem strenua suspicio putatur. At vitæ fama, & inculpatæ probitatis opinio, sic cohibet prauam iudiciorum licentiam, vt vel Abimelechus homo gentilis, barbaricus, agrestis, de Isaaco probitatis opinatissimæ viro, quantumuis in sinistram suspicionem naturaliter forsan admitteretur, malè *suspicari non potuerit.* Sanè de nostris moribus benè aut malè censemur: vita nostra bonam aut malam nobis censuram excudit. Quid quereris de temerario aliorum censu? quisque alieni de se census plerumque arbiter est. Opportunè Hieronymus: *Non est facilè malum de perfectâ ætate credendum; quàm vita præterita defendit, & honorat vocabulum dignitatis.* Quod in Isaac Patriarchâ id verissimum perspicuè inuenimus.

Genes. 26. v. 8. & 9.

Abimelechus dicitur, non potuisse malum de Isaaco suspicari: quare?

Abulens. ibi: in Comm:

S. Hieron. in epist. ad Rust.

Geneseos 27.

Geneseôs 27. Seriò adseuerat Iacob coram patre Isaaco, se esse eius fratrem Esaü, vt eius benedictionem sic præriperet. Dixitque Isaac: Accede huc, vt tangam te fili mi, & probem vtrum tu sis filius meus Esaü, an non. Accessit ille ad patrem,& palpato eo, dixit Isaac: Vox quidem, vox Iacob est: sed manus, manus sunt Esaü. *Et non cognouit eum, quia pilosæ manus similitudinem maioris expresserant.* Hinc apparet, quàm idoneè Rebecca, & quàm accommodatè ad decipiendum senem Isaac, adornauerit filium suum Iacob, vt pilositatem Esaü, per hœdorum pelliculas manibus eius appositas, repræsentaret. Verùm simul etiam intelligitur, fuisse Isaacum non leuiter animo dubio & ambiguo, num qui secum loquebatur esset Esaü, an Iacob: tum ob vocem eius quæ non Esaü, sed Iacob videbatur: tum ob nimis festinatum ex venatione reditum: videbatur enim incredibile, potuisse tam breui tempore Esaü in agros & siluas ire, & inibi venando animalia capere, & domum redire, & tam bene coctum ac conditum ipsi afferre. Non tracto nunc cur Deus sit passus decipi Isaacum circa benedictionem Iacobi; sed quo pacto sic facilè ambiguitatem Isaacus deposuit, & adductus est vt certò putaret, non fuisse Iacobum, sed Esaü, quem diu cognita vox Iacobum demonstrabat, & festinata venatio negabat Esaü? Noster Benedictus Pererius inibi Disp. 6. hanc quæstionem eruditè versat, & ad pilositatem manuum addit ad rem præsentem opportunè: *Isaac*, inquit, *bene nouerat ingenium & animum filij sui Iacob: sciebat enim simplicem esse, ac sincerum, & ab omni fallendi artificio alienissimum: quare nihil tale sibi ab eo metuebat, quale factum ab eo est.* Scilicet Iacob *homo simplex*, id est, sine fuco, & fallacijs, & nescius decipiendi habebatur. Quis putaretur dolus, hominis hactenùs sine dolo? quis censeatur dolus simplicis? quæ fictio numquam fallentis, nisi anteactæ vitæ quoad credibilitatem, sacramentum? Itaque perurgebat ad fallaciæ suspicionem, Iacobææ vocis euidentia, aurium testimonio irrefragabilis; festinatior è siluis aduentus, hœdi tenelli sapor, coctio conditè præpropera: sed Iacobi hactenùs simplicitas, & candidum ingenium, omnem fraudis suspicionem excussit, & aduersus sensuum euidentiam diffitebatur fallaciam. Vel manifesta sensuum attestatio, mendacij suspecta est in humano rerum censu, ne quis à retroactâ vitâ, & cognatis diu moribus degenerare putetur. *Isaac bene nouerat ingenium & animum filij sui Iacob: sciebat enim simplicem esse, ac sincerum, & ab omni fallendi artificio alienissimum: quare nihil tale ab illo sibi metuebat, quale factum ab eo est.* Sic est anteacta vita iudiciorum arbitra!

Genes. 27. v. 23.

Ex cognatâ Iacobi simplicitate Isaacus deceptus est.

Pererius.

5. Vnde in hoc cap. 3. vers. 10. & 11. cùm comedisset Booz, & bibisset, & factus esset hilarior, ijssetque ad dormiendum iuxta aceruum manipulorum, venit Ruth abscondite, & discooperto pallio, à pedibus eius se proiecit. Et ecce nocte iam mediâ expauit homo, viditque mulierem iacentem ad pedes suos, & ait: Quæ es? Illaque respondit: Ego sum Ruth ancilla tua: expande pallium tuum super ancillam tuam, quia propinquus es. (Vide autem hominis censuram de vltroneo Ruthæ accubitu.) *Et ille: Benedicta, inquit, es à Domino filia, & priorem misericordiam posteriore superasti: quia non es secuta iuuenes pauperes, siue diuites. Noli ergo metuere, sed quicquid dixeris mihi, faciam tibi. Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas vrbis meæ, mulierem te esse virtutis.* Ecce penes anteactam vitam Ruthæ, arbitrium censuræ fuit. Veteri prouerbio Hispanè dicimus: *Cobra buena fama, y hechate adormir.*

Cur Boozus nil inhonestum de Ruthâ censuerit.

Hîc vers. 10. & 11.

---

§. CCXVII.

Vera fides bonis operibus viduata, etsi vera credere, non verè credere perhibetur. quare?

PVlchrè Saluianus bona opera *testes fidei* appellat (etsi Hæreticorum ilia rumpantur) *quia Christianus nisi opera fecerit, fidem suam penitùs probare non poßit. . . . Quia sine operibus bonis nihil sibi per fidei supercilium vsurpare debet.* Christiani nominis inacrescit nausea, cùm Christianus bonis operibus vacuus, per fastuosum *fidei supercilium*, alijs arroganter insultat, & operum præmia *vsurpare* frustrà præsumit, Fides, quæ actuoso operis boni suffragio non facit sibi fidem, inani nominis priuilegio egregiè ludit. Fides bonorum operum illex est, fomes, radix, & fundamentum: & rursùm bona opera fidem altè fundant. Sic bona opera cum fide, obsequij vices reciprocant! 1.

Saluian. l. 4. de Gub. Dei.

Bona opera sunt fidei testes.

Regius Propheta Ps. 1. sic occininit: Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, &c. *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet.* Mysticos sensus aucupatur Chrysostomus in Catenâ Græcorum Patrum, aiens, quòd *huius ligni rami sunt Apostoli, fructus ij qui saluantur, folia sermones, radix baptisma.* Sanè cùm sub ligni metaphorâ loquatur Dauid, quid arcani sensûs lateat sub hoc metaphorico allegoriæ nubilo, Commentatores sagaciùs peruestigant. Eleganter Theodoretus sic inibi ad rem scribit: *Fructum suum dabit in tempore suo: & folium eius non defluet. Fructus autem ligni est recta fides, & folia sunt mandatorum obseruatio.* Parùm est, quòd *folia* altè proceram, & latè comatam arborem, arborisque *fructum* frondeo virore numerosè pendulo, vndequaque adornent, pulchro oculis & auribus spectaculo tremularum frondium plurifariàm gratè adulantium, nisi etiam arboris *folia* ad fructuum tutamen & custodiam quoquouersùs oppandantur. Hinc, opinor, taxare licet opulentè gloriosum fidei pretium, cui exactior omnium *mandatorum obseruatio*, obsequium præstat, seruitium exhibet, & tutamentum offert. *Folia* enim *fructum* adornant, protegunt, clypeant, & tanquam satellitium pulchrè armatum, temporum iniurias exarmant: nam in *foliorum* asylo securus est *fructus*. Generosus hic est fidei census. Porrò perspicuum est, quanto in pretio sit exacta omnium *mandatorum obseruatio*, quæ censetur charitatis sequela, stipendium charitatis, & velut illius synonymum (*si quis diligit me, mandatum meum seruabit*) O qualis quantusque est huius arboris *fructus*, fides, inquam, cui actuosè expromptior omnium *mandatorum obseruatio*, sollicitè ancillatur, 2.

Psal. 1. v. 3.

S. Chrysost. in Catenâ allegandâ.

Prophetica arboris radix est baptisma.

Theodoret. ibi apud Caten. Corder.

Obedientia mandatorũ, fidei seruit.

Prophetica arboris fructus, est fides folia verò, mandatorum obseruatio.

Ioann. 14. v. 23.

latur, & alacri incunctanter obsequio, pro secura fidei custodia sese obuijs periculis tamquam scutum offert. Heu emortuus marcet fructus, foliorum protectione nudatus!

3. Isaiæ 28. durus Vates duras prædicit populi strages: Sicut in monte diuisionum, inquit, stabit Dominus: sicut in valle, quæ est in Gabaon, irascetur: vt faciat opus suum, alienum opus eius: vt operetur opus suum, peregrinum opus eius ab eo. Auribus percipite, & audite vocem meam, attendite, & audite eloquium meum. Quidnam sic Deum exasperauit ad acerbiorẽ de suo populo vindictam duriùs sumendam? Audiamus quæ subdit, & ad quæ percipienda, & audientiam, & attentionem exposcit: *Numquid*, ait, *totâ die arabit arans, vt serat?* &c. Ab hoc loco vsque ad finem capitis texitur continua allegoria ab agricolatione petita, in qua Deus inducitur tamquam agricola, qui populum suũ velut agrum sollerter excolit. At agri cultura non ideò laboriosiùs ac sumptuosiùs impenditur, vt ager vernet, floreat, niteat; sed fructum faciat, & opimis prouentibus cultionẽ abundè rependat. Ait ergo Deus: Numquid totâ die, id est, semper arabit arans; nihilque aliud faciet, quàm vomere terram obnixiùs proscindere? Frustratur arandi labore, qui non arat ad opportunam sementem, & messem vberem. Tempestiuè Euthymius fortè alludens ad præscripta Isaiæ verba: *Numquid totâ die arabit arans: Arans*, inquit, *Deus Gentes aratro fidei*. Quasi dicat: Numquid agricola totâ die, id est, semper arabit arans; nec de vomeris assidui sudore messem intendet, ac præstolabitur? Frustrà agricolæ labor arationi totus. Sic ergo *Deus arans Gentes aratro fidei, numquid totâ die arabit arans?* Cassus esset sudor, & superuacuus labor totâ die, id est, semper *arare aratro fidei*, nisi operum messem, & copiosum virtutum fructum ager producat, *aratro fidei* sollerter excultus. Ergo *Deus arans fidei aratro*, fructu assiduæ arationis frustratus, sic in suum populum excaduit, vt ei ore prophetico dura quæque peracerbè minetur. Frustrà *aratrum fidei* laborat, nisi operum messis, & virtutum fructus arationis laboribus ac impensis respondeat. Imò si homo *aratro fidei* bene cultus, inactuosè otietur, fidei cultione viduabitur. Heu quot vrbes, prouincias, regna, quia fidem operum sterilem inaniter tenuerunt, fide etiam orbata & videmus, & dolemus! Messis operum non desit, ne desit *aratrum fidei*.

Isaiæ 28. v. 24.

Euthym. in Psalm. 28.

Deus Gentes arat fidei aratro sperans operum messem.

4. 1. Ioannis 2. ita scribit: In hoc scimus quoniam cognouimus eum, Christum Deum, inquam, si mandata eius obseruemus. *Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in hoc veritas non est.* An non saltem aliquis è proceribus Philosophorum, rationis ductu Deum cognouit? An non etiam plures Catholici Deum verâ fide pernoscunt? Quomodo ergo qui dicit se Deum fide noscere, si bonis operibus vacuus sit, & in obsequio mandatorum inerter otietur, *mendax* appellatur? An fides bonis operibus otiosè viduata, & quæ ab exercitio virtutum deses feriatur, vera fides non est? Potéstne fidei diuinæ falsum subesse, contrà receptissimum Theologorum dogma? Audiendus est hâc super re Magnus Gregorius hom. 29. in Euangel. hæc verba Ioannis sic elucidans: *Fortassè vnusquisque apud semetipsum dicat: Ego iam credidi, saluus ero. Verùm dicit, si fidem operibus tenet*, (quasi fugientem ab homine fidem opera teneat) *Hinc Ioannes ait: Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Quod cùm ita sit, fidei nostræ veritatem in vitæ nostræ consideratione debemus agnoscere. Tunc enim veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus, operibus cõpleamus.* Nempè qui inactuosam habet fidem, quod mente & ore affirmat, malis operibus negat: quia fidei nostræ veritatem in operibus debemus agnoscere. Bene bonus mihi semper Auctor, nostro æuo magnus, & meliore dignus: *Omnes per fidem credunt vera; sed oportet credere, quod non videntur omnes facere. Si credis quæ Christus dixit, consequenter operare.* Nunc recognoscere licet emphasim in gnome Ioannis: *Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est.* Mendax planè est, quia etsi credat vera, verè non credit, cùm inactuosè & otiosè credat, qui mandata non custodit, deest enim huiusmodi fidei veritas in opere, ad quam vera fides viuidè adigit vera verè credentem. *Si credis quæ Christus dixit, consequenter operare.* Puta ergo bona opera velut veræ fidei consequentias, & quasi illius appendices integritates, quæ si desint, manca est fides, clauda, mutila; imò & fidei cadauer sepulcrali otio tumulatum. Qui sic inactuosus credit, vera credit, sed non verè credit: desideratur enim in illo practica cognitio, seu cognatio, aut nexus fidei cum exacto mandatorum obsequio. Quod ex iam iam dicendis ampliùs clarabitur.

1. Ioann. 2. v. 4.

S. Gregor.

Qui mandata non custodit, vera credit, sed non verè credere dicitur, quare

Ioan. Euseb. l. 1. de Adoratione. &c. c. 4.

5. Regius Vates Psalm. 118. sic Deum orat: *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi.* Hæc Dauidis oratio, quam allegat ad impetrationem, valdè à scholis peregrinari videtur. Sanè mandatis obsequium, non fides debetur. Mysteria fide credimus, mandatis obsequio obedimus: quare sicut mysterijs non obedimus, ita nec mandatis credimus. Profectò res adeò diuersas non permisceret Propheta, nisi cognatus aliquis nexus foret inter fidem & mandata. Sapienter ibidem Anonymus apud Catenam Græcorum Patrum, sic locum elucidat: *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi. Ceterùm*, inquit, *cùm rectè ac iustè, ad mandata tua accedens, crediderim, vt ea obseruarem, præbe mihi sapientiam, docens me bonitatem, & disciplinam, & scientiam.* Ecce tibi nexum fidei cum mandatis, ob quem *mandatis credere* dicit, nempè qui cùm *ad mandata accedens crediderit, rectè ac iustè credit*: qui autem per socordiam aut malitiam, ad mandata non accedens, opere vacuus, mente speculatiuâ credit, etsi recta, iusta, ac vera credat, non tam rectè, iustè, ac verè credere dicitur; degenerat enim fides ab actuoso operum exhibendorum obsequio, & mentitur bona opera, quæ credendo quodammodo pollicetur, & fide adigitur. Itaque tam est strictus nexus fidei, & operum quæ mandata exigunt, vt quasi fides, & in Deum dicentem, & in Deum mandantem ferretur, se debito obsequio *credere mandatis* profundè dixerit. Alto ethicè stilo Propheta? Vide nunc quàm piè *obstinato animo* Rutha abiurans auitam idololatriam, spondeat veri Dei fidem, & Israëliticæ religionis obseruantiam. Et quod votiuè promisit, abundè præstitit, vti hic Boozus de eâ prædicat.

Ps. 118. v. 66.

Anonym. in Catenâ. Græc. Patr. *Nexus fidei cum mandatis, vt iustè ac rectè credatur.*

Ruth 1. v. 16. & 17.

Hic vers. 11.

6. Psal. 110. vers. 10. *Homo benè operando, bonum sibi intellectum excudit.*

Idem Psalmographus sic ad rem adhuc pangit: Initium sapientiæ timor Domini. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*, laudatio eius manet in seculum seculi. Opinor, bonus imbonúsue intellectus non est in censu eorum, quæ homo sibi fabricare potest. Connascitur enim nobiscum, non fit à nobis. Alioqui ecquis non sibi optimum faceret intellectum, quod est potissimum hominis elogium? quisnam nobile hoc prærogatiuū sibi inuideret? Verùm enimuerò *intellectus* sapiens cælestia ac diuina, quod est fidei munus, vnusquisque sibi excudit, non acute intelligendo, sed actuosè operando. Opportunè ibi Didymus in Catenâ:

Didymus.

Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Non ijs qui sine factis intelligunt, sed facientibus eum. Luculentiùs indidem Eusebius: *Atqui intellectus tunc bonus existit, quando operibus impletur. Idcircò intellectum non simpliciter bonum dixit, sed omnibus facientibus eum.* Itaque bona opera *intellectum implere* dicuntur, quasi vacuus sit intellectus operibus viduatus. Dein bona opera non intellectum, sed bonum intellectum faciunt, ac si in operum officinâ *bonus intellectus* (id est, non tantùm vera, sed verè credens) excudatur. Accinit Nazianzenus Orat. in plagam grandinis: *Præstantior est sapientia, quæ factis indicatur, quàm quæ verbis splendescit, Intellectus enim bonus* (inquit) *omnibus facientibus eum, non item prædicantibus.* Frustrà quis ore prædicat, quod opere negat, & egregiè vituperat.

Eusebius.

S. Nazianz.

§. CCXVIII.

Boni mores consummant Concionatorem; de cuius ore cælum, & coronas auditorium expectat.

1. 1. ad Tim. 4. vers. 16. S. Bernardus

SAnctus Bernardus adludens ad illam Pauli gnomen, *Attende tibi*, ita scribit lib. 2. de Consideratione ad Eugenium: *Quatuor*, inquit, *tibi consideranda reor, te, quæ sub te, quæ circà te, quæ suprà te. A te tua consideratio inchoet, ne frustrà extendaris in alia, te neglecto. Quid tibi prodest si vniuersum mundum lucreris, te vnum perdens? Et si sapiens sis, deest tibi ad sapientiam, si tibi non fueris. Quantum verò? vt quidem senserim ego, totum. Noueris licèt mysteria omnia, noueris lata terræ, alta cæli, profunda maris; si te nescieris, eris similis ædificanti sine fundamento, ruinam non structuram faciens. Quicquid extruxeris extrà te, erit instar congesti pulueris, ventis obnoxium*, &c. Ergo attende tibi, vt actiones & mores tuos omnes sæpiùs lustres, examines, corrigas: qui enim seipsos negligunt, & totos se in aliorum curam effundunt; nec sibi nec alijs prosunt. Viue tibi: nemo alijs nascitur, moriturus sibi. Frustrà aliorum emendandorum zelo satagis, nisi de tuâ inemendatione tabescas. Aliena emendatio, & aliorum profectus, à te sumat auspicium. Nemo in se de alieno crescit. Suum cuiusque est, quod quemquam perfectè consummat. Si tibi perfectus non fueris, totum perfectionis tibi deest. *Attende tibi*, vt possis alijs proficere.

Si tibi perfectus non es, totum perfectionis tibi deest.

2. Ioann. 19. v. 28.

Ioan. 19. ita de Christo Deo, in crucis patibulo atrociter pendente, scribitur: *Sciens Iesus quia iam omnia consummata sunt, vt impleretur Scriptura, dixit: Sitio.* Et postquam acetum sæuâ amaritie peracerbum, carnificum inhumanitas illi propinauit, Iesus, *dixit consummatum est*, &c. Profectò deerat hoc tormentum propinationis aceti, quomodò igitur *omnia consummata* esse dicuntur, si adhuc hoc cruciamentum non subierat, nec erant Prophetarum oracula impleta? Quin & post aceti degustatum poculum, tamquam tormentorum omnium clausulam, dixit, *Consummatum est*; quo igitur pacto priùs sciuit, quòd ante illius potationem, *omnia consummata sunt*? Vtrumque validè ex alterutro redarguitur. Variè & exegeticôs, & parænetic s hoc dubium versant Interpretes, & nos aliàs ex illo ad mores velitabamur, solutionibus forsan non valdè inidoneis. Aliam autem tempestiuè addit noster Salmeron, eruditione & sanctitate opinatissimus, sic fatus: *Sciens Iesus quia iam omnia consummata sunt, ex parte suâ, quæ ad obedientiam Patri præstandam spectabant.* Vnde post pauca subdit: *Quare omnia ibi vidit consummata, & breuî absoluenda pauca quæ deerant.* Scilicet verissimè tunc dixit, iam *omnia consummata* fuisse, quia etiam tunc omnia quæ *ex parte suâ* facienda erant, & quæ ad ipsum & adeunda, & facienda spectabant, hactenùs ipse iam consummauerat: quòd autem acetum necdùm libasset, ab illo operandum non fuit; sed faciendum ab alijs, à se vltrò patiendum. Neque enim manibus pedibusque cruci affixus, naturaliter sibi poterat acetum propinare. Quare, quò adimpleretur Scriptura de aceto propinando, dixit, *Sitio*, nempè sæuos tortores sui officij admonens. Quasi dicat, vt hoc quoque tormentum propinationis aceti patiar clamo me sitire. *Hoc minùs fecistis, date quod estis*, (ait inibi Augustinus) vestrum per me implete munus; ego paratus sum expromptè pati ea quæ ex parte vestra supersunt facienda: nam iam *ex parte meâ, quæ obedientiam Patri præstandam spectant, omnia consummata sunt*: quandoquidem nihil à me agendum, sed à vobis patiendum superest. Ecce tibi tunc Christus dicit, à se *omnia consummata* esse, quia omnia quæ ex parte suâ erant agenda consummauit, & animi promptitudinem ad reliquorum sufferentiam exhibuit. Scilicet absoluta perfectionis *consummatio*, etiam in ijs, qui ad aliorum salutem ex proprio munere incumbunt, ex his quæ ex parte nostrâ sunt, taxanda est. Non aliena, sed nostra opera, nostram perfectionem consummant. nostræ, non alienæ operationis perfectio, perfectionis consummatæ census est. *Attende tibi*, ne superuacuo zelo alienæ virtutis aut perfectionis, tuam nundineris; & ipse bonis operibus feriatus, sis alienæ operationis importunus exactor. Tantáne aliorum sollicitudo te vrit, in tam inerte tui neglectu? *Attende tibi*, vt alijs concione tuâ prodesse possis. Imple quæ ad te pertinent, quò alios proficuè moueas, vt quæ ad se pertinent, abundè impleant.

P. Salm. tom. 10. Tract. 44.

Omnia consummauerat Iesus, quando ex parte sua nihil faciendum supererat

S. August.

1. Cor. 2. sic Gentium Doctor, & Concionatorum norma & apex peridoneè scribit: Ego, cùm venissem ad vos, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Christi. Non enim iudicaui, 3.

me

me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum,
1.Cor.2.v.4. & hunc crucifixum. *Et sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis.* Quod ait, *In persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis*, quidam peritè ambigunt, an πειθοῖς λόγοις verborum flosculos, sermonis ornamenta, & orationis lumina significet; an verò probabilia argumenta, quæ subtile ingenij acumen, & argutam disputandi solertiam præferat. Verosimile autem est Apostolum agere tam de concinnato lepore, & calamistratâ sermonis elegantiâ, quâ de argutâ disputandi ac concludendi subtilitate; quandoquidem persuasionis energiam in ostensionem spiritus ac virtutis referat, vt ad cælestem vitam homines conuertat. Eleganter A-
S. Athanas. thanasius hom. de Semente: *Non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis*, &c. *Si*, inquit, *Ecclesia esset auditorium rhetorum, opportuna res esset eloquentia; sed quia certamen de moribus, & de fructificatione propositum est, & cælum est quod expectatur, non lingua requiritur, sed mores boni.* O! *cælum* est quod ex ore Concionatoris auditorium *expectat*? Cælum, auditorum vnicuique ore suo Concionator impertit? Ergo vt id præstare possit Euangelicus concionator, *cælum* moribus spiret, *cælum* fragret, cælum *sapiat*, vt cæli spem, ac saporem cæli auditoribus afflet. De Concionatoris ore *cælum est quod expectatur*, ad quod *non lingua requitur, sed mores boni*. Non de de garrula facundè dictione, non de arguta eloquenter subtilitate, sed de *bonis moribus* è cælo eruditis, ab auditoribus *cælum expectatur*. Si de lingua Concionatoris auditorium *expectat cælum*, ne ergo subtilium nugarum ludibrium, & theatralis facundia, illius *expectationem* frustretur.

Auditorium de ore Concionatoris cælum expectat, quod moribus cælestibus impertiat.

4. Prouerbiorum 15. hanc concionatoribus
Prou.15. v.7. gnomen proponit Salomon: *Labia sapientium disseminabunt* (Hebraicè *spargunt*) *scientiam: cor stultorum dissimile erit*; alij, *non est verum*; alij, *non securum*. Scilicet bonum Concionatorem imbono opponit. Ille qui sapientiâ, & honestâ vitâ, & morum elegantiâ præstat, latè spargit doctrinæ semen, quod fœcundè fructificat: qui verò improbis moribus culpatur, & aliud auribus, aliud autem oculis loquitur, opere mentitur, quod ore docet; *quare in labijs eius non est verum.* Verùm quod de pijs ac sapientibus concionatoribus ait Vulgatus, *Disseminant*, vel *spargunt scientiam*, scientiam, inquam, sanctorum, Hebraicè est יזרו *iezaru*, quod significat *disseminare & spargere*; & contrarium etiam, *cingere, constringere, amplecti, alligare* sibi, vt inibi Cornelius eruditè adnotauit. Quasi perinde sit arctiùs *cingere & constringere scientiam* sanctorum, illamque moribus *amplecti*, ac eam proficuè *spargere*, & cum vbere prouentu *disseminare*. Frustrà spargit, qui *spargendo* non se *cingit* atque *constringit*. Arctior suipsius constrictio, vberrimæ sparsionis artificium est, quo cum Concionatore concio coronatur. Vnde Rabbi Salomon præscripta verba sic sententiosè vertit: *Sapientes scientiâ coronabuntur.* זר *zer* enim coronam significat. Scilicet ille dignè & cum magno fructu *disseminat & spargit scientiam*, id est, doctrinam Euangelicam, qui eâ se arctiùs *cingit* ac *constringit*; quâ morum arctâ *constrictione*, se, atque auditores gloriosiùs *coronat*. Profectò per-

Hebræus. Hebræus. Cornelius.

Concionator qui se stringit, vt semen spargat, se & auditores coronat.

Rabbi Salomon.

idoneè cohæret, vt auditorium, quòd nuper de Concionatoris ore *cælum expectabat*, nunc de eiusdem ore *coronam* accipiat.

Matthæi 23. Hebræorum Magistros Chri- 5. Matth.23. v.3.
stus Deus obiurgat: Super cathedram Moysi, inquit, sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, seruate, & facite; *Secundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt. Alligant enim onera grauia*, &c. Quasi dicat: Bene ore docent, & iubent, sed malè viuunt, tum quia legem violant, tum quia suo exemplo auditores scandalizant, & ad violandam pariter legem impellunt. Plus enim credunt homines factis quàm dictis. Hoc Christi monitum seruent Christiani Principes, Magistratus, præsertim Concionatores, ne seipsos suo ore prædamnent. Quocirca inibi S. Chry- S. Chrysost.
sostomus: *Duplicem*, inquit, *nequitiam eorum ostendit, tum quia sine veniâ exquisitissimè multitudinem viuere volunt, tum quia nimium sibiipsis indulgentes, magnam assumunt licentiam: quorum opposita in optimo Principe*, & Concionatore *requiruntur, vt scilicet aduersùs seipsum nullâ vtatur veniâ, sed seuerum se iudicem exhibeat, erga subiectos autem mitior, & ad dandam pronior veniam sit.* Nempè Prædicator qui dicit, & non facit, qui exquisitè seuerus in alios, indulgentiorem sibi veniam donat, certiorem sibi damnationem à Deo negotiatur. Quâ de re sic dubius Chryso- Imperfect. homil.43. in Matth.
stomus altè philosophatur: *Bene viuendo, & bene docendo populum instruis, quomodo debeat viuere: benè autem docendo, & malè viuendo, Deum instruis quomodo te debeat condemnare.* Scilicet Concionator qui dicit, & non facit: quorum facta, sermones, & morum institutiones frustrantur: qui alios rigidè ac sine veniâ instruit, sibi autem nimiùm indulget; cassâ illâ institutione, quâ frustrà alios *instruit*, ad suipsius *condemnationem, Deum instruere* perhibetur. O! qui alios bene instruit, & ipse malè viuit, *Deum instruit quomodò illum debeat condemnare*? Ipsa Euangelica doctrina, quâ alios bene instituit, diuinæ iustitiæ acerbior sententia est, & seuerissimæ suæ damnationis fulmen? Concionator bonus, sed malè moratus, suorum scelerum merito, à Deo iustissimè damnatur; sed eius bona doctrina, vitæ probitate destituta, *Deum instruit quomodo illum debeat condemnare.* Deus non est is, qui *instructione* egeat; sed seruum nequam de ore suo iudicat; & doctrinam eius, ad acerbiorem damnationem recudit in officinâ iudicij. O timeat malè moratus Concionator à suâ bonâ doctrinâ, quippè quæ propriæ damnationis sententiam *instruit*, & ignita aduersùs se tela ignoranter fabricat. Ruthæ gratulor, Hic vers.11.
quòd plus bonis moribus, quàm verbis Noëmi, in veri Dei fide instituta sit, & sic altè fundata, vt eam velut *obstinato animo* amplexa sit. Gratulor & ipsi Noëmi, quod non modò oris, sed vitæ elegantiâ tantam proselytam fecerit.

Qui bene docet, & malè viuit, Deum instruere dicitur quomodo illum damnet.

§. CCXIX.

Voluntas & iudicium potioribus aptanda sunt, ne quod cœpit in constantiâ, in pertinaciâ consummetur.

1. *Pertinacia in proprio iudicio culpatur.* TVnc est consummata infelicitas, vbi turpia non solùm delectant, sed etiam placent; & desinit esse remedio locus, vbi, quæ fuerant vitia, mores fiunt. Sic quod cœpit in voluptate, aut errore, consummatur in pertinaciâ; quæ ex irrationabili & inflexili mentis obstinatione, sic proprio iudicio aut voluntati tenaciter adhæret, vt debitum rationis ductum, & superiorum obsequium constanter refutet. Sanè pertinaciam superbia indurat, quæ cùm suo iudicio præfidit, alienum repudiat. Flexuram non recipit, semper rigida ad aliorum consilia, imò & præcepta; quasi illius iudicium sit iusti atque æqui potior regula. Hinc putant nefas esse fieri, quicquid facere nolunt, peruersâ opinione obstinati; & ex opinione suâ de virtute obedientiæ ferunt sententiam, quâ detrectant obsequium. Planè superbus error est reliquorum iudicia contemnere, & sibi tenaciter præfidere. Profectò non tantùm Superiorum imperio parere, sed & aliorum rationi rationem suam aptare, vbi ratio affulget, bonæ mentis indicium est: nam animus noster ad vera percipienda caligat. An non inde oportet, de aliorum perspicaciâ oculatiorem esse, & de alienâ sapientiâ rectiùs sapere? Facilè parabilis prudentia, obsequium est. Quid tantum tribuis proprio iudicio, cuius ductu persæpè errasti?

2. Lucæ 2. duodennis Iesus Ierosolymis manet, inscijs parentibus, & in Nazareth redeuntibus festo peracto. Et factum est, post triduum inuenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum. Et dixit Mater eius ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. *Et ait ad illos: Quid est quòd me quærebatis? nesciebatis quòd in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* Et tamen confestim subdit Euangelista: *Et descendit cum eis, & venit Nazareth: & erat subditus illis.* Profectò si in cælestis Patris sui negotijs versari oportebat, ad quæ tractanda remanserat, eccur in eâ curâ non adhuc persistit? Nec, opinor, ea erat eius Mater, quæ à Patris Dei negotijs pertractandis eum arcere vellet. Verùm S. Augustinus Serm. 3. de Resurrect. Domin. super his verbis ita subtiliter ad rem philosophatur: *Quid est quòd me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse? . . . Et descendit cum eis, &c. Quis iam*, inquit, *non erubescat obstinatus esse in consilio suo, quandò suum Sapientia ipsa deseruit? Sic mutauit consilium suum, vt quod iam tunc cœperat, ex tunc vsque ad trigesimum ætatis suæ annum prorsùs dimiserit. Sed fortè quærendum ab ipso est, quomodò voluntatem, consiliumve reliquerit? O Domine, voluntas, de quâ dixisti, vt non fieret; si bona non erat, quomodò tua erat? si bona erat, quare derelicta est? Sic & consilium, si non bonum, quomodò tuum? si bonum, quomodò derelinquendum? Et bona erant, & eius erant, neque minùs tamen relinquenda: ob hoc videlicet vt fierent meliora.* (Pensita attentiùs quam subijcit sententiam) *Neque enim oportebat propria præiudicare communibus.* Itaque Iesus cœptum Patris negotium, quod propriâ voluntate tractandum inchoauerat, statim relinquit; non quòd bonum non esset; sed quia ad nostrum exemplum valdè expediebat, vt puer duodennis parentum citiùs voluntatem, quàm suam præstaret. O grande obedientiæ exemplum! Scilicet puer Iesus suâ exertè voluntate cælestis Patris negotia tractat: at vbi audiuit Parentum voluntatem esse (re etiam à parentibus non satis perspectâ,) vt cum illis in patriam domum redeat, confestim consilium suum ipsis accommodat, *& descendit cum illis, & venit Nazareth: & erat subditus illis:* neque vsque ad trigesimum ætatis suæ annum, illud negotium palam peregit, vt notanter Augustinus aduertit. Sic & sapiens Boozus iuuenculæ Ruthæ hîc dixit: *Quicquid dixeris mihi, faciam tibi*, peritè flexilis.

Marginal notes: Lucæ 2. v. 49. — S. Augustin. — *Iesus voluntatem suam relinquere dicitur, vt parentum faciat voluntatem.* — Hic vers. 11.

3. Ioannis 1. ita scribitur: *Quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum facta est.* Nempè dat caussam cur per Christum acceperimus gratiam pro gratiâ; quia scilicet Moyses, qui apud Iudæos erat summus propheta & Legislator, legem tantùm dare potuit, quæ doceret & iuberet mandata Dei, sed gratiam ad illa implenda conferre nequiuit. Christo ergo opus fuit, qui gratiam ad legem implendam præstaret. Vnde Arabicus vertit: *Gratia & veritas necessariæ fuerunt per Iesum Christum.* Opponit ergo & anteponit Christum Moysi, & gratiam ac veritatem factam in Christi lege, legi Mosaicæ. S. Ambrosius Serm. 18. in Psalmum 118. sic præscripta Ioannis verba elucidat: *Quo euidenter ostenditur omnem veritatem Euangelio contineri: quia lex Dei in sensibus hominum, & in cordibus scribitur; non in tabulis lapideis. Qui ergo præcepta Dei non habent in cordibus suis, non habent legem: siue quia inueteratur in Iudæis, renouatur in nobis vmbra est* (loquitur de antiquâ lege quoad ceremonialia,) *non veritas; vt cùm fiat oblatio pro peccatis secundùm legem, non fiat remissio peccatorum. Impossibile est enim sanguine taurorum & hircorum peccata mundari. Mendax ergo erat illa remissio, donec remissionis veritas adueniret. Quid inde manifestius quàm Ioannis Euangelistæ sententia, qui ait: Quia lex per Moysen data est; gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est?* Nimirùm lex Hebræa rupibus insculpta, & in petrinis tabulis descripta, horrisonis cæli mugitibus tonat, id est, forinsecùs dumtaxat sonat; neque enim Moyses poterat illam subditorum affectibus imprimere: ast Euangelica lex, dum *gratiam* afflat eius legislator, *veritas* dicitur, adspectu ad eam, quæ *vmbra* nominatur. Vide ergo pulchrum discrimen inter legem Euangelicam & Mosaicam, id est, inter legem quæ foris dumtaxat sonat, & legem quæ animitùs per gratiam voluntati hæret, voluntate suscipitur, per voluntatem operatur: *Lex Dei* (per Christum) *in sensibus hominum, & in cordibus scribitur; non in tabulis lapideis. Qui ergo præcepta Dei non habent in cordibus suis, non habent legem: quia inueteratur in Iudæis, renouatur in nobis: vmbra est, non veritas.* Porrò *gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Sanè cui lex non est in corde,

Marginal notes: Ioan. 1. v. 17. — Arabicus. — S. Ambros. — *Lex quæ foris sonat, veterascit; quæ per gratiam voluntate excipitur, renouatur.*

corde, in voluntate, inquàm, quæ voluntariè legi faciendæ flectitur, voluntariâ obsequij flexurâ, ferè *non habet legem*; quia illi, sicut contumacibus Iudæis *inueteratur* lex, quæ per Christum, dum per eius gratiam voluntate excipitur, *renouatur*, iuuenescit, & ingenuo illius obsequio nouiter viuescit. Profectò ab inobedientiâ nostrâ, & reluctante voluntate lex *veterascit*, quæ voluntario obsequio *renouatur*, & iuuenescit, & illius anni recurantur. O ne senescat Euangelica gratiæ lex velut antiquata, strenuâ voluntate nouiter arripiatur, ingenuè flexili ad nutum Legislatoris obsequio.

4. Genes. 22. v. 2. Geneseos 22. optatissimus adolescit Isaac, & cum eo coniunctum parentum gaudium pariter adolescit. Nec indolescit flexilis ad Dei vocem Abrahami animus, audiens: *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac; & vade in terram visionis: atque ibi offeres eum in holocaustum.* Non alget deuotionis ardor, tot naturæ niuibus quibus parendi voluntas torpere valuit. Eualuit obsequendi propositum, & humanæ voluntatis cum diuinâ commercium. Deus autem libauit vota, alacri voluntate contentus, euentum prosperauit. Audiendus est Bernardus apud Tilmannum ibi sic eleganter fatus: *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac, &c. Oblatus Isaac sanctificatus est, non mactatus. Et tu ergo si vocem Domini audieris intus in animo, & dicatur tibi vt offeras Isaac, tuum quodcumque gaudium immoles Deo (interpretatur enim gaudium sine risus,) fideliter obedi, ne timeas. Nimirùm etsi rem grandem dicit tibi Propheta, facere debes, & obtemperandum ei per omnia, etiam si oportuerit ipsum Isaac iugulari.* Attende sollerciùs verbis quæ subijcit, ad rem peridoneis: *Nunc autem quicquid affectio propria indicet, securus esto, sed aries morietur. Non peribit tibi lætitia, sed contumacia, cuius vtique cornua vepribus hærent, & sine punctionibus anxietas esse non potest.* Nempè anxiè pungeris, & animitùs excruciaris, quod voluntatem & iudicium tuum, quo arroganter gloriaris, & lætanter exultas, alterius iudicio ac voluntati subdis; crede mihi, non tibi perit voluntatis ac iudicij votum & gaudium, sed pertinaciæ tuæ spinositas. *Quicquid affectio propria indicet, securus esto, non Isaac, sed aries morietur. Non peribit tibi lætitia, sed contumacia, cuius vtique cornua vepribus hærent.* Non tibi perit voluntas tua, iudicium tuum non perit, dum vtrumque alteri subiugas, sed in officinâ parendi, in melius recudis. Sola perit contumaciæ arrogantia, cuius cornua vepribus hærent: vepres puta argutulas apparenter rationes, quibus tuæ voluntati, affectioni, aut iudicio obstinatiùs hærebas. O bona subditis æquè ac Superioribus eruditio, quò ille Superiori, hic rationi atque sapientioribus pareat, ne in proprij iudicij spineto contumaciter hæreat. Heu sæpè quod in constantiâ incipit, in pertinaciâ consummatur! Neminem vtriusque confinium fallat: nullum est alterutrius cum alterâ participium.

S. Bernard.

Voluntas alteri subijcienda est, ne contumaciæ vepribus hæreat.

5. Marci 16. v. 15. Marci 16. recumbentibus vndecim Discipulis apparuit Iesus; & exprobrauit incredulitatem eorum, & dixit eis: *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ, &c.* Et mox subijcitur: Illi autem profecti prædicauerunt vbique, &c. Quasi dicat: Non in solâ Iudæâ, vti hactenùs fecistis, sed in toto orbe quantus est. Pulchrè Galfridus in Allegorijs noui Testamenti ibi aduocatus: *Euntes in mundum vniuersum, &c. Considerandum quos, & quò miserit. Pauculos mittebat pauperculos, nec fuit qui diceret cum Moyse, quòd linguæ esset impeditioris. In vniuersum mundum mittit eos, qui vix vnam nouerant regionem; nec tamen fuit dicere illis cum Abacuc: Babylonem non vidi, & lacum nescio.* Quis non se imparem obeundo muneri iudicaret? Piscatores in lacubus enutriti, idiotæ, pauperes, imperiti, agrestes, barbarici, tumentium Philosophorum argutias extricent, & Euangelij doctrinam persuadeant? Regum factum Euangelio subijciant? Efferas gentes edomabunt? Humanum id excellit fastigium; & tamen nil causantur; sed strenuè alacres, & iudicio flexiles & obsequio exprompti, munus vltra vires iniunctum abundè præstiterunt.

Galfridus.

Exod. 4. v. 10.

Daniel 14. v. 34.

Apostolorum vltrà vires & captum, obsequium commendatur.

---

§. CCXX.

In Principum aulâ, feminarum pudicitia sæpè in lubrico est.

QVid ego nunc dicam de plerisque Principum aulis? intuere propiùs castitatem ab impudicitiâ deiectam non vno loco videbis, modestiam à petulantiâ calcatam, pudorem ab inuerecundiâ superatum, temperantiam ab intemperantiâ prostratam. Iam de aulicis plerisque mulieribus nihil dico. Studium tamen non paucarum nullo vnquam rubore suffundi, ad quemcumque adspectum stare interritas, ad quæcumque verba colorem tenere: nullum deinde amatorem fugere, nullam ferè in quocumque viro solitudinem vereri. Neque discrimen inter matronam multarum prolium matrem, & virginem reperias: par verborum licentia: nec, quæ virorum sunt, minùs virgo nouit, quàm quæ decem prolibus maritum beauit. Pudor nimirùm sit, ante matrimonia ignorare, quæ matrimonia & filij docuerunt. Morborum verò verecundissima, matronarum illa an virorum sint, quæ medicorum auribus credere seuerior castitas verecundabatur, puellarum confabulationibus teruntur, vt arbitreris de rosis & violis agi; vt verecundior olim multorum filiorum mater in suo sexu foret, quàm virgo nunc in alieno. Taceo silenda, ne nobili contagio aëra toxicare videar.

1. Politico-Christ. 1. p. c. 11.

Aulicarum mulierum mores & ingenium.

Geneseos 20. Abrahamus peregrinatur in Gerarâ, regiâ Palæstinorum vrbe. Dixitque de Sarâ vxore suâ, Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, & tulit eam. Venit ergo Deus ad Abimelech per somnium nocte, & ait illi: En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum. Abimelech verò non tetigerat eam, & ait: Domine, num gentem ignorantem & iustam interficies? Nónne ipse dixit mihi. Soror mea est: & ipsa ait: Frater meus est: *Dixitq; ad eum Deus: Nunc ergo redde viro suo vxorem, quia Propheta est.* Non morabor hîc Interpretes super biblicâ significantiâ nominis *Prophetæ*; neque an Abrahamus inter Prophetas strictè, an laxè censendus sit? Teneo nunc Prophetam nominari, & inter propriè 2.

Genes. 20. v. 7.

P. Didac. Celeda in Ruth.

Prophetas censendum esse, vix aut ne vix quidem ambigo (quâ de re olim pluribus indidem agebamus.) Illud autem non leue facessit dubium, quorsùm nunc *Propheta* nominetur, qui hactenùs nusquam Propheta indigitatur? Quid refert, quòd sit aut non sit Propheta, vt sua viro vxor reddatur? Ad Regis aulam adducta fuerat maritata diu Sara, de eius commoratione in palatio vindicias agit Deus, illamq; marito suo restitui, velut exsomni prouidentiâ in somnijs procurat, quid ergo nunc eius maritus Abraham *Prophetæ* vocabulo à Deo nominatur? Vacátne nunc Prophetę nomen? an attinet ad mulieris restitutionem à Deo intentam? Abulensis inibi sic ad thema præsens opportunè præscriptum locum exponit: *Nunc ergo redde viro suo vxorem, quia Propheta est. Hoc, inquit, ponitur, quia fortè Abimelech diceret Deo: Domine ipse nollet eam accipere, sed odio habebit, putans quòd ego cognouerim eam: ad hoc respondet Deus dicens, quòd non formidet eam dare illi, quia vir eius Propheta est, & cognouit per spiritum, quòd tu non tetigeris eam: & ideò libenter recipiet.* O bellè! Nimirum Sara erat femina valdè pulchra; & tamen etsi satis perspecta erat Abrahamo suæ Saræ meracior & muratior pudicitia matronalis, & quàm longè abesset ab aulæ lenocinio; at quia in Regis aulâ tantillum commorata fuerat, sic vulgò putabatur impudicitiæ suspecta de non bonâ palatij famâ, vt reijciẽdam ab Abrahamo Abimelechus censuerit, inhonoro charæ vxoris repudio. Adeò vt tunc opportunè Deus, *Prophetam* esse Abrahamum suggesserit, vt Regi intimaret, ipsum Abrahamum per spiritum prophetiæ sciuisse, Saram adhuc in palatio castam & pudicam fuisse. O! spiritus prophetiæ necessarius est, vt procul sinistris suspicionibus indubiè sciatur, pulchram mulierem in aula castitatem coluisse? Sic palatij aura, puritatis famam infuscat? tot impudicitiæ lenocinia aulam ad impudicitiam subornant? *Vir eius Propheta est, & cognouit per spiritum, quòd tu non tetigeris eam.* Sic est aula inhonestatis suspecta!

Per spiritum prophetiæ nouit Abraham, Saram in aulâ pudicam fuisse, quare?

Abulens. inibi in Commentar.

3\. Iudith 12. v. 12. &c.

Iudith capit. 12. apud regem Holofernem quatuor omninò dies commorata, regio tractatur apparatu. Qui tandem dixit ad Vagao eunuchum suum: Vade, & suade Hebræam illam, vt spontè consentiat habitare mecum. Fœdum est enim apud Assyrios, si femina irrideat virum, agendo vt immunis ab eo transeat. Prô fœdum ac turpe existimabant Assyrij, non esse fœdos, & obscœnè turpes! Tunc introiuit Vagao ad Iudith, & dixit: *Non vereatur bona puella introire ad Dominum meum, vt honorificetur ante faciem eius,* vt manducet cum eo & bibat vinum in iucunditate. Cui Iudith respondit: Quæ ego sum, vt contradicam Domino meo? Omne quod erit ante oculos eius bonum & optimum faciam. *Quicquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ.* Dubium non est, quin Vagao lenoniæ artis peritissimus, concubitum cum Holoferne petierit, etsi rei turpissimæ speciem non indecoram obtendat. *Quæ Vagao hortatur, ad illicitas voluptates pertinent,* ait inibi Anselmus Laudunensis, Iuditha autem respondet: *Quæ ego sum, vt contradicam Domino meo? Quasi dicat, non decet vt ego contradicam vllo modo,* vt commentatur Liranus. Et addit Carthusianus: *Quicquid autem placuerit illi de præambulis ad dormiendum cum ipso, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ.* Vide nunc qualiter tractetur castitas in regio Holofernis tabernaculo, & Imperatoris aulâ. Titulo *honoris* nominatur stuprum; sic scortatio nobilitatur! Vt *honorificetur* ante faciem eius, ait, cùm allicit ad concubitum. Hinc illud Saluiani libro 7. de Gubern. Dei: *Puritatem nos fugimus, illi* (Barbari) *amant: fornicatio apud illos crimen atque discrimen est, apud nos Decus.* Non hæc mirarer de Persarum salacitate. Mirissimum autem est, Iuditham honestissimam, & quæ tot asperitatibus castitatem præstruxerat, non potuisse quatriduo in aula commorari, quin vltrò adacta sit lenocinij præstigio, saltem ad ambigua verba, & quæ stupro adnuere vrbanè viderentur. *Quicquid placuerit illi de præambulis ad dormiendum cum ipso, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ.* Adeò vt ipsa Iudith ad suos redux, hanc suspicionum labem festinet eluere: *Viuit Dominus,* inquit, *quoniam custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem; & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati reuocauit me vobis gaudentem in victoria sua, in euasione mea, & in liberatione vestra.* Sic est tenera feminei pudoris in aulis valetudo, vt sub diuina attestatione, specialem Angeli tutelam in sua *euasione* Iuditha persuadeat?

In Holofernis aulâ, feminarum luxuria appellatur honor.

Ansel. Laud. — Liranus. — Carthusian. — Saluian. — Iudith 13. v. 20.

Marci 6. Herodiadis tripudium inuulgat Euangelij vox & aulicam mulierum illarum publicitus pandit impudicitiam. Herodes rex sub libidinis iugo tentus, viui videntisque fratris vxorem suam facit, regni potestate abusus in auxilium intemperantiæ. Tandem aliquando natalium Herodis tempus instabat, splendidaque luxuriosi Regis erat mensa, & conuiuium regifici luxus notis insigne. *Cumq; introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi simulq; discumbentibus,* &c. Saltatrices olim conuiuijs adhibitas ad luxum, tradunt prisci Scriptores, quòd animum etiam virilem & durum emolliant, & ad libitum flectat scita ad modos musicos saltatio. Tale nunc in Regum palatio spectaculum seu theatrum luxuria importauit. Tempestiuè Remigius in cap. 14. Matthæi: *Impudica mulier impudicam filiam nutriuit, non pudorem docens, sed saltationem. Nec minùs reprehendendus Herodes, qui passus sit regiam Aulam fieri à muliere theatrum.* O quale impudicitiæ theatrum Aula facta est! *Herodias intereà* (ait Basilius) *saltationem adornans in conuiuij theatrum insiliuit. Herodias autem filia ostentans habitu matris artes, exactum maternæ libidinis simulacrum adspectu impudenti, fracto corpore, animâ diffluente, iactis in cælum manibus pedes in altum subrigebat, habitu feminãdo suam turpitudinem publicabat. Hîc verò tripudium omnium oculos attrahere, Herodes admirabili saltationis dexteritate teneri, ipsum se in spectaculi præmium spondere,* &c. Ecce tibi Principis aula, id est, viua morum lex, & Iustitiæ sacrarium, facta est femineæ saltationis schola, gymnasium impudentiæ, ac lasciuiæ theatrum, despumandæ libidini peridoneum. In saltationis præmium, ipsum se Herodes spondet, & semiputata regni pars in tripudij honorarium proponitur. Intutum regnum est, & imminutionem certò minatur, 4.

Marci 6. v. 22.

Herodis aula aulicæ libidinis theatrum est, & lasciuæ saltationis gymnasium.

Remigius. — Basil. Seleu. Orat. 18.

natur, vbi istiusmodi salaces mores aulam incestant. Ergò detruncatum Baptistæ caput vt excipiat saltatrix in aulâ *puella manus subijcit, & congruentem cum libidine mercedem capit, & profecta ab impudentiâ dona offert matri. Ecce tibi mater,* inquit, *institutionis saltatoriæ minerual, cape quod saltationis gratiâ donum confertur; apertâ tibi deinceps ad libidinem viâ.* O Herodianæ aulæ impudentiam! (Facessant ergo hinc Hebræorum traditiones, qui seriò autumans, Rutham in regis Moabiticæ palatio natam, enutritam, institutam. Tanta nunc pudicitiæ laus, ab aulicis feminarum moribus egregiè peregrinatur.)

Basil. sup.

Hic vers. 11.

5. Itaque Herodes ad promissum saltatrici puellæ obsequium, misso spiculatore præcepit afferri caput eius in disco. *Et decollauit eum in carcere, & attulit caput eius in disco: & dedit illud puellæ, & puella dedit matri suæ.* Ecce Ioannes aulicæ impudicitiæ theatro adesse cogitur; sed vitâ functus: viuus enim ad istiusmodi spectaculum adduci non posset. Adest ergo ad sceleris testimonium testis oculatus, ad aulicæ impudentiæ visum; mortis beneficio cæcus; ne vel mortuus palatinæ intemperantiæ aspectum pateretur. Eleganter Ambrosius: *Attulit caput eius* (Ioannis Baptistæ) *in disco, & dedit illud puellæ, & puella dedit matri suæ. Cerne oculos in ipsâ morte sceleris tui testes, auersantes conspectum deliciarum.* Ioannes adhuc mortuus aulæ flagitium videt, & ab aulæ femineis delicijs oculos auertit, ne impudicitiæ theatro adsit, & theatralem in aulâ impudentiam videat? Oculos habet apertos ad oculatum sceleris testimonium, & eosdem oculos Propheta claudit, non tam mortis necessitate, quàm horrore libidinis. Sic istiusmodi aulica impudenter theatra, vel demortui Prophetæ oculos fascinarent, toxicarent, incestarent? Superuacua Prophetæ cautela, aulicam mulierum impudentiam viuidè perstringit, & palatinos ad necessariam cautelam informat. Cum multo felle Saluianus: *Volunt sibi id fortè Maiores* (nobiliores, inquam) *quasi priuilegium vindicare, vt iure suo crimina, vel minora committant.* Aulicarum verò mulierum impudentia, Herodianum palatium aut inuenit, aut facit. Gratulor Christianis Principibus sollertem aulici gynæcei custodiam, ne luxus palatij priuilegio insolescat. Herodi, inquam, dicitur: Prophetæ *cerne oculos in ipsâ morte sceleris tui testes, auersantes conspectum libidinis.*

Marci 6. v. 27. & 28.

S. Ambr. l. 3. de Virgin.

Demortui Præcursoris oculi, aulicæ libidinis conspectum auersantur.

Saluian.

§. CCXXI.

In parendi gymnasio, imperandi eruditur peritia.

1. QVàm multa non licent ei, cui omnia licent; ideoque non omnia expediunt. Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum regenti sit quàm clementia, quocumque modo is, & quocumque iure præpositus ceteris erit. Eò scilicet formosius id esse, magnificentiusque fatebimur, quò in maiori præstabitur potestate, quam non oportet noxiam esse, sed ad naturæ legem humanitate compositam. Natura enim rectionis indiga, ne homines feritate obbrutescerent, Rectorem ac Principem commenta est; sed humanum, & nuper è reliquis vnum: & qui quod asperum ab imperio suo subditis contingere videt, sibi quoque euenire potuisse reputet; assiduisque bonitatis argumentis probet, non Rempublicam suam esse, sed se Reipublicæ, vt periculo suo redimat alienum; & quod alijs imminet, sibi imminere posse animitùs consideret: consors enim est humanæ naturæ, etsi subiectæ conditionis feliciter exors. In hâc meditatæ aut exercitę subiectionis scholâ, Rectorum peritia ad humanitatem eruditur: & qui non communis naturæ, sed regiminis priuilegio exlex est, se gerat tamquam legi obæratus, & animaduersioni pariter obnoxius. Optimum imperandi gymnasium, assidua obsequij meditatio est.

Optimum imperandi gymnasium, assidua obsequij meditatio est.

2. Num. 17. in seditione illâ Core, Dathan, & Abiron, post missum cælitùs incendium; quò quinquaginta supra ducentos è Proceribus perierunt; mox vltrà quatuordecim millia, sæuiente flammâ Moysis & Aaronis vltrice, perierunt, miserè in fauillas redacti. Strage seueriùs peractâ, reliquus populus pauidè extimescit peracerbas Dei ac Moysis iras, ne superstites cum occisis pariter conuoluat. Tunc locutus est Dominus ad Moysen, dicens: *Loquere ad filios Israel, & accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas, à cunctis Principibus tribuum, virgas duodecim, & vniuscuiusque nomen superscribes virgæ suæ.* Scilicet vniuscuiusque Principis in qualibet tribu. Erant enim omnes Principes primogeniti totius populi, & singularum tribuum: vnde ad omnem litem dirimendam, Principum nomina inscripta erant virgis duodecim. *Vnicuique virgæ* (ait Procopius) *mandat inscribi Principis nomen, totius tribus cui præest, vice.* Sed esto, cuiusque Principis nomen, totius tribûs, ac familiarum eius vice ponatur: quare post noxiæ gentis excidium, cui supplicium simile scelerosius populus extimescit, eiusdem populi Principes, singulas virgas iubentur proferre, & suum illis nomen inscribere: Scio miraculum perstrui de florente virgâ Aaronis, qui erat tribûs Leuiticæ Princeps, quâ super re litigium exortum fuerat. Sed adhuc superest dubium, cur Principes virgis suis ornati tunc proferri iubentur? An non satis stabilitum erat Aaronis Sacerdotium post hiatum terræ Dathanum & Abironem deglutientis, & post tot gregalium strages æthereo incendio subitò paractas? Opinor, rem tetigit Cornelius in huius loci Commentario, dum has virgas velut *sceptra Principum* interpretatur, & sui principatûs insigne. Nimirùm dum præcesserat communis supplicij metus, & indifferentis reatûs suspicio & horror; tunc, tunc quidem populi Summates suas proferant *virgas*; quæ erant potestatis insignia, & velut *sceptra Principum*: quia tunc de pauido nuperrimi supplicij metu, & indifferenti subiectione, abundè eruditi erant de rectionis peritiâ, in subiectionis gymnasio. De experientiæ malo sciunt, quàm sit subiectio inquieta, anxia, pauida, dum reatus disquiritur, dum imminet pœna, dum alijs seuerius infligitur. Ergo his ærumnis nuper edocti Proceres moralissimè iubentur proferre *virgas* suas suis nominibus inscriptas, & *sceptra Principum* manu gestare: siquidem nuper in parendi scholâ, & dubij

Numer. 17. v. 2.

Procop. apud Glossam.

Post pauidam subiectionem, tribuum Principes virgas gestant.

Cornelius.

timoris subiectione, regiminis peritia erudienda præcessit. Nescit imperare, qui subdi nescit.

3. Lucæ 1. v. 32. & 33.

Lucæ 1. adhuc cunctatur Virgo Maria Angelo adnuere, ne virginitatis detrimento diuinam maternitatem redimat, quam potiùs pudoris illibati gratiâ mercatur. Addit ergo Gabriel nouus de cælo rhetor, vt Mariam flectat ad consensum: Hic (Iesus, inquam, ex te nasciturus) erit magnus, & filius Altissimi vocabitur: quare eundem cum Deo naturalem habebis filium. *Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Quasi dicat: In filio ex te nascituro, ô Maria; putà in Iesu, adimplebitur Isaiæ, ceterorumque Prophetarum vaticinium, de regno Dauidis patris eius illi in perpetuum consignando. Non disputo nunc an Dauidis regnum ad Christum Dominum deuolutum sit, per progenitorum legitimos ritè traduces, de quo aliàs vbertim agebamus. Teneo tamen ex Angeli ore, quòd Christus sedet Rex in solio Dauid patris sui. Et quidem S. Athanasius homil. de semente; copiosè persequitur similitudinem inter Dauidis ac Christi regnum, & post multa sic ad rem fatur: *Porrò Dauid vnctus in Regem, non statim arripuit regnum, sed sustinuit in longum tempus seruire Sauli. Noster item Seruator rex genitus ante secula, nec temporarium regnum possidens, sed ante secula, Rex ex Rege Deo genitus, & ipse quoque seruire sustinuit. Non enim rapinam arbitratus est, se æqualem esse Deo, sed ipse exinaniuit seipsum, serui formam accipiens, vt absolueret quod de eo dispositum erat.* Bonus sanè rex Dauid Iudaici regni assertor & columen, & augustiùs regnandi idea; qui meruit typicè gloriosum Christi Dei regnum, velut antitypum quondam adumbrare. Vngitur à Samuële in Regem, & ritè inauguratus Rex non festinat regnum arripere, nec statim coronam ambit, ne præcoquâ ambitione ius principandi infelicitet. Potiùs tunc Dauid consultè properat Saüli obsequenter deseruire, quasi destinatio ad regnum, ad seruitium foret mancipatio. *Dauid vnctus in Regem, non statim arripuit regnum, sed sustinuit in longum tempus seruire Sauli.* Scilicet in scholâ parendi, priùs edicit benè regnandi peritiam, & subiectionis diuturno ærumnosiùs magisterio, peritè principandi disciplinam erudit. Quare vbi inauguratur Rex, Saulis obsequium festinus expetit, tamquam optimum obeundi regiminis rudimentum. Rudis principatum assumeret, ni seruitute regimini prælusisset. Quod in Christo Deo mirere magis, qui *Rex ex Rege Deo genitus* ante secula, sub formâ *serui* apparere dignatur, ne de absolutâ regnandi peritiâ, illi apud homines quicquam deesse videretur, quò Dauidis regis typum, ipse antitypus perfectus perfectè consummet. Quod ex iam dicendis claratur.

S. Athanas.

David & Christus ante regnum, formam seruitutis affectant.

4. Lucæ 2. v. 51.

Lucæ 2. Iesus duodennis à parentibus anxiè quæsitus, & tandem inter Doctores in templo inuentus, *Descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.* Venit Nazareth vltrò & sponte suâ; & erat *subditus*, Græcè *subiectus*, obediens, scilicet quoad humanam naturam, Mariæ ac Iosepho ad nutum obsequebatur. Et vbi est illud, quod Deiparæ Angelus prænunciauit: *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis?* Quisic *Magnus* futurus est, vt *Altissimi Filius* verè nominetur; & in patrio Dauidis solio *æternum regnaturus* sit; quare se nunc sic demittit, vt Mariæ ac Iosepho *subiectus* esse dicatur? Quid obsequio (à quo exemptus erat) hominibus exhibito, cum regiâ augustè indole æternùm regnaturâ? An subiectionem auspicato præmittit imperio? An arduas parendi difficultates præexperitur, ad felicem æterni imperij dexteritatem? Scitè Clitarchus: *Si magistratum (Principatum) geris, mansuetus: si sub imperio alterius, magno animo præditus esto.* Fallitur quisquis putat magnanimitatem esse Principum aut imperantium elogium, & non potiùs parentium. Ergo in obsequendi scholâ, magnanimitas, & reliquæ imperij dotes, & principandi elogia ediscenda sunt. Pulchrè Antonius in Melissâ nuper laudatus: *Si parere non didicisti, imperare ne aggreditor.* Et post paucula subdit ex Solone: *Impera, Si priùs parere didiceris: nam parere qui didicit, imperandi erit peritus.* Ecce tibi in parendi gymnasio, imperandi eruditur peritia. Ideòne Christus nunc paret, vt imperare æternùm discat? *Subditúsne* est parentibus, vt in Dauidis solio sublimissimè sedens, æternùm imperare discat? Audiendus est Doctor Gentium, qui hâc de re sublimiter philosophatur, ad Hebræos 5. *Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex his quæ passus est, obedientiam: & consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, caussa salutis æternæ.* Nihil speculatiuè discere nouiter Christus potuit, ab instanti Incarnationis omniscius: at toto vitæ decursu *obedientiam* experimentali scientiâ *didicit*: quare iam declaratus cæli ac terræ Princeps, sic principatum gessit, vt *factus fuerit omnibus obtemperantibus sibi, caussa salutis æternæ.* Hæc homo Deus. Ergo purus homo in parendi gymnasio, imperandi scientiam ediscat. *Impera, si priùs parere didiceris: parere qui didicit, imperandi erit peritus.*

Græcus.

Lucæ 1. v. 32. &c.

Magnanimitas, non tam Superioris, quàm subditi elogium est.

Clitarch. apud Anton. in Mel. l. 2. Ser. 1.

Anton. sup.

Solon.

Parere qui didicit, imperandi erit peritus.

ad Hebræos 5. v. 8. & 9.

5. Ruth. 2. v. 4. & 13.

Rutha cap. 2. seruili spicilegio sedula, magni beneficij loco habet, audire ex Boozi ore: *Iungere puellis meis, & vbi messuerint, sequere.* Cui illa: *Locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis vnius puellarum tuarum.* Et rursùs cap. 3. Boozo interroganti: *Quæ es? Illa respondit: Ego sum Ruth ancilla tua.* Quæ etiam adeò fuit exprompta Noëmi socrûs suæ obsequio, vt illi dixerit: *Quicquid præceperis faciam.* Et quod audacter promisit, abundè præstitit. Hæc, hæc, inquam, exinde ad magni Boozi connubium ritè sublimata, *genuit Obed, Obed genuit Isai, Isai genuit Dauid* regem, è quo generosius tot potentissimorum Regum census. Qui inter omnes matronales auias, & praelustres Heroïnas, vnicè Ruthæ adscribitur. Idcircò à priscis retrò Hebræis, *Mater regni* Rutha nobiliter nuncupatur. Scilicet quæ toties se nominauit *ancillam*, & quæ diu obsequij laude opinatissima fuit, de ancillari obsequio, *Mater regni* dignè meruit nuncupari. *Si parere non didicisti, imperare ne aggreditor.* Diu ancilla magnanimiter fit, ancillari negotiosè operi solers, quæ *regni mater*, & tot magnanimorum Regum generosa parens appellatur; quò in obsequij rudimentis, imperij maiestas erudiatur.

Ruth 3. v. 9.

Ruth de obsequio erudita, Mater regni nominatur.

Ruth 3. v. 5.

Ruth 4. v. 22.

Hebræi.

diatur. Sic de obsequio erga Rutham, eruditur etiam Boozus, summus forsan totius populi Dux, aiens: *Quicquid dixeris mihi faciam*, &c. Hic vers. 11.

§. CCXXII.

Moderata idoneè laudatio, est credibilitatis sequestra, & persuasionis arbitrium.

1. QVàm magnum est, nolle laudari, & esse laudabilem. Aliquando bonum est laudari, sed præstantiùs semper est esse laudabilem. Gloriosis gratiosiora sunt præconia, quàm tributa; quia stipendium & improbo Tyranno impenditur, sincera autem laudis prædicatio, non nisi bono Principi, aut eam benemerenti debetur. Optima tamen semper est illa morum gnome, quæ sic linguam moderari præcipit: Lauda parcè, vitupera parciùs: similiter enim reprehensibilis est nimia laudatio, & vituperatio immoderata: ista siquidem de malignitate, illa de adulatione suspecta est: testimonium veritati, non amicitiæ reddas; & sic publicatæ necessitudinis suffragio, suffragij tui fidem nundineris. Infortunata est rei veritas, quam immodica laudatio commendat. Quantum adijcias commendationi, credibilitati detrahis: & inde auditorum fidem refutas, vnde credi poterat laudatione præstructa. Omnis laudatio, aut in laudantem tectiùs reflecti, aut in adulationem degenerare putatur. Ergo parcè lauda, ne laudem laudationis infœcundam effutire videaris.

Quod adijcitur commendationi, credibilitati detrahitur.

2. Ioannis 4. mulier illa Samaritana, quę aquulam in profundo puteo quærens, Deum sibi obuium de facili inuenit; vbi Christum esse Prophetam; ex eius responsis bene nouit; quæstionem tunc celebrem inter Samaritanos ac Iudæos incunctanter proponit. Patres nostri, inquit, in monte hoc Garizim adorauerunt, & vos Iudæi dicitis, quia Ierosolymis est locus vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis Patrem. *Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est.* Verùm quia his verbis Christus & ipse Iudæus, & Iudæam gentem sibi cognatam, Samaritanis præferre videbatur, confestim subdit: *Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.* Quasi dicat: Iam instat tempus meæ Euangelicæ legis, in quâ veri adoratores Dei, scilicet Christiani, siue ex Iudæis, siue ex Samaritis, siue ex alijs gentibus, ad me conuersi adorabunt Deum, non in monte hoc, neque in Ierosolymis dumtaxat, carnalibus animalium sacrificijs; vt faciunt Iudæi & Samaritæ, sed vbiuis gentium, in spiritu & veritate. Ceterùm vlteriùs sagaciter perquirunt Commentatores, quare Christus Deus, qui nuper suos Iudæos verè Samaritanis prætulit, in loco veræ adorationis; confestim Samaritanos cognatis sibi Iudæis exæquet. Eccur hæc addítiuncula subnectenda tunc fuit, & velut necessaria lacinia præscriptis attexenda? Quâ super re audiendus est inibi Euthymius, qui sic ad thema præsens idoneè philosophatur: *Vbi Iudæos Iesus Samaritanis præposuisset, rursùs nunc Iudæis præponit Christianos; vt suspicione careat prælatio, & non appareat Iudæis gratificari, tamquam Iudæus.* Luculenter quidem Euthymius! Nimirùm Christus Deus nuper verè (vt par est) prætulerat suos Iudæos exteris Samaritis, in loco diuinæ adorationi destinato sacrificialibus victimis: ne autem in hâc veritate contra Samaritanos Iudæorum de religione æmulos, de veritate suspectus haberetur, tamquam ipse Iudæus cognatis Iudæis *gratificari* vellet, & de cognationis lenocinio ipsos æmulis suis præferre: exinde confestim Samaritas in Christianismi prerogatiuâ Iudæis adæquat, vt aduersum Samaritanis suffragium, & Iudæorum prælationem opportunè temperet, & ad credibilitatem moderetur. Hem! summa Christi Dei veritas sic cautè laudat, *vt suspicione careat prælatio, & non appareat Iudæis gratificari tamquam Iudæus?*

Ioann. 4. v. 23.

Christus præcauet, ne dum cognatos Iudæos Samaritis præfert, cognatis gratificari putetur.

Euthym.

3. Matthæi 13. dum agitur de die iudicij, vt ostendatur Iustorum claritas, ita scribitur: *Tunc iusti fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum.* Benè est, Iusti fulgeant in cælo sicut Sol. Verùm postmodùm idem Euangelista Matthæus agens de Dominicæ transfigurationis glorijs in Tabore, ait: Et transfiguratus est ante eos: *Et resplenduit facies eius sicut Sol.* Nec putauerim, solam Christi faciem, sed totum eius corpus fulsisse. Ita S. Ephrem Orat. de Transf. *Etenim*, inquit, *ostendit Euangelista, quòd ex toto eius corpore, eius gloria scaturit: & totâ eius carne resplenduit eius facies, & ex totis eius membris resplenduerunt radij*, &c. Item: *Christus toto suo corpore, tamquam Sol suis radijs resplenduit gloriâ suæ Diuinitatis.* Et incertus Augustinus lib. 3. de mirabil. S. Script. cap. 10. *Vt per carnem Diuinitas foris illuxit, sic & caro illuminata de Diuinitate per vestimenta radiauit.* Hinc si vtrumque Euangelistæ locum pariaueris, grande dubium oboritur, quare Christus, qui arcanæ Diuinitatis radios foràs emittebat, *sicut Sol* fulgere dicitur, quandoquidem Iusti etiam in cælo, *sicut Sol* etiam fulgere perhibentur? An non auguſtiùs ac diuiniùs fulsit Christus, quàm Iusti splendent? Hoc dubium his verbis & scitè proponit, & acutè soluit Remigius: *Si autem facies Domini resplenduit sicut Sol, & Sancti sicut Sol fulgebunt; numquid erit æqualis claritas Domini & seruorum? nequaquam. Sed quia nihil lucidius inuenitur Sole, idcircò ad manifestandum exemplum futuræ resurrectionis, & facies Domini resplendere, & Iusti dicuntur fulgere sicut Sol.* Nempe cùm Iustorum in resurrectione splendor exponatur idoneâ comparatione Solis, quo nihil in mundo splendidius, hoc vero elogio omnem, etsi rei dignioris comparationem præoccupauit, & radios Diuinitatis præfulgentes in gloriosâ Christi transfiguratione, Soli pariter comparauit, neque enim aliud corpus fulgore præstabilius inuenit. Vnde priori Iustorum laudatione, nonnihil posteriori detrahere videtur; quia non suppetit quò laus vltrà audeat. Exinde hæc Dominici fulgoris laus, de Solis comparatione decrescens, humanæ tunc credibilitati forsan adulatur. Sanè credibilior apparet laus, quæ rem laudatam vix adæquat, ne dum commendatione exaggerat. Quare & Iustorum in resurrectione fulgor, & Christi Dei in transfiguratione spendor, Solis claritati consultissimè comparatur: nam temperatior laus,

Matth. 13. v. 43.

Matth. 17. v. 2.

S. Ephrem.

S. Augustini

Quare Iusti in cælo, & Christus in Tabore sicut Sol fulgere dicuntur?

S. Remig. in Caten. ad Matth. 17.

credibi-

credibilitati adulantiùs blanditur, quæ si tota derepentè præfulgeat, de humanæ tenuitatis aut inuidiæ genio citiùs extenuari solitat: idcircò moderata laudatio est persuasionis arbitrium.

4. Lucæ 17. v. 15. Lucæ 17. decem illi leprosi à longè vocem extollunt, & sanitatem deprecantur. Quibus dixit Iesus: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, dum irent, mundati sunt. *Vnus autem ex illis, vt vidit quia mundatus est, regressus est, cum magnâ voce magnificans Deum.* Et nuncupatim notat Euangelista, quòd hic erat Samaritanus, id est, alienigena, & Hebrææ religionis velut Hæreticus. Hinc meracior & sumptuosior Dei laus eliquatur. Audiendus est Ambrosius lib. 1. de Cain & Abel, c. 9. sic eleganter fatus: *Laudare Deum, commendare est votum, & soluere. Vnde & Samaritanus ille alijs antefertur, qui cum leprosis alijs nouem secundùm præceptum Domini mundatus à leprâ, solus regressus ad Christum, amplificabat Deum.* Quæ est hæc laus, quâ leprosus hic Deum *amplificare* perhibetur? Profectò Samaritano, id est, inimico ore laudatur: nam inimicus encomiastes, verosimilior laus est. Dein inopinata coram mundities leprosi, certior est panegyris, quæ Christi sanatoris vim omnipotenter beneficam oculis loquitur. Exinde leprosi huius vocalis laudatio his suffragijs fulta, indubiam fidem inuenit, & Christum Deum non tantùm commendare, sed & *amplificare* perhibetur. O, sic est homo alienæ *laudis auarus*? Vel Dei laus his eget ad credibilitatem adminiculis?

S. Ambros. *Quare leprosus Dei laudem amplificare dicitur?*

S. Ennod. pro Synodo

5. Isaiæ 42. v. 3. Isaias propheta cap. 42. hæc Christi Dei elogia antedicit: Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super illum. Non clamabit, neque accipiet personam, &c. *In veritate educet iudicium.* Hoc à Prophetâ encomium recitat Christus Matthæi 12. cùm ipse in beneficijs & miraculis frequens esset, & inde Iudæi hanc Isaiæ panegyrim de ipso interpretari debuissent. Tam longè autem tunc aberant Iudæi, vt huic laudationi fidem inclinarent, vt Christum nuper acerbiùs dehonestarint. Sed expensione dignissimum est, quòd præscripta Isaiæ verba tamquam de se dicta recitans Christus, *In veritate educet iudicium,* sic referat: *Donec eyciat ad iudicium victoriam:* quasi perinde sit eiusmodi propheticæ laudationis *veritas,* ac *victoria* in litigioso iudicio reportata. O bonum à bono Auctore commentarium! Quod Propheta Euangelium, aut Christum laudando *veritatem* dicit, *victoriam* Christus appellat? Otium laudatoriæ veritatis, bellicum negotium est? In vulgari maledicentiæ certamine, laudatoria *veritas,* quò veritas appareat, *victoria* dicitur? Sic pugnaciter alienis laudibus homines detrahunt? Quare miraculi adinstar reputari potuit, quòd vulgari omnium suffragio bona Ruth laudari meruit, absque vllâ maledicæ obtrectationis inuidiâ: *Scit enim* (ait Booz) *omnis populus, qui habitat intrà portas vrbis meæ, mulierem te esse virtutis.* Mirissimum sanè est homines de alienâ laude vel oculis credidisse.

Laudatoria veritas victoriâ constat ad fidem faciendam.

Matth. 12. v. 20.

Hic v. 11.

6. B. Petr. Damianus. Beatus Petr. Damianus Serm. 14. qui est de S. Marco Euangelistâ, valdè miratur cur de Petri Magistri sui laudibus sic parcè scripserit: *Cur Beate Marce,* inquit, *tam egregio, tam insigni Præceptori tuo* (Petro,) *quem animo deuotus vnicè diligis, stilo non parcis? vt & quæ laudibus sunt efferenda prætereas, & quæ reprehensioni videantur apta describas?* Duplicem rationem paulò antè in eodem Sermone præscripserat: *Hi planè libenter,* inquit, *alios laudibus efferunt, qui laudem ab adulatoribus quærunt: ceterùm qui recusat accipere, dedignatur offerre.* Alteram rationem præmiserat: *Quatenùs sic* Marcus *veritatis historiam texeret, vt tamen Magistri gloriam silentio præteriret: sicq; veridici Scriptoris impleret officium, vt personæ cuiuslibet ignorando fauorem, assentatoris non incurreret næuum.* Veras amicissimi sui Præceptoris laudes, silentio præterit Euangelista Marcus, vt *sic veridici Scriptoris impleret officium*? Profectò si encomiastes Petri foret, veridicus Scriptor esset, vtpotè Euangelista; at veridici Scriptoris fidem vix apud vulgus hominum inueniret. Sic est mortalium animus alienæ laudis auarus! Sic quod alios præcelsè extollit, incredibile videtur. Heu! quod alienis laudibus cautè detrahitur, fidei consultiùs adijcitur!

Marcus tacet Petri laudes, vt veridici Scriptoris impleat officium.

---

§. CCXXIII.

Opportuna laus, tessera virtutis est; & laudabilem inuenit, aut facit.

1. Prouerb. 27. v. 14. Galfrid. ibi. apud Tilmann. GAlfridus subtilis ethicè Doctor, exponens illud Salomonis: *Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens, maledicenti similis erit;* ita scribit: *Nox est vita ista mortalis, ignorantiæ tenebris tetra, & culparum obscura caligine. In eâ tamen consurgens amico suo voce grandi benedicit, qui in vitâ suâ laudare hominem, & non parcè laudare præsumit. Itaque similis est maledicenti dum inutiliter vtilem somnum excutit, & beatificans in errorem inducit: vel non recipienti misero molestus lucem ingerit, quam ille non diligit; iuxta illud: Diem hominis non desideraui, tu scis.* Bene est, non desideretur humanæ diei lux, id est, laus humana, ne laudatum adulatione fascinet, & ipsâ laudis luce obtenebret. Sed aliquandò opportuna laus, tessera virtutis est, & laudabilem inuenit, aut facit. Quare à Boozo semel & iterùm Rutha eximiè laudatur, quâ non superbiuit arroganter, sed in strenuè incœpto virtutis itinere alacrem stabiliuit. Sæpè enim laudata virtus ad honestatem calcar addit.

Audita laus propria, dies hominis dicitur.

Iere. 17. v. 16.

Ruth 2. v. 11. Hic v. 11.

2. Lucæ 2. v. 41. Lucæ 2. Puer, inquit, Iesus crescebat, & confortabatur plenus sapientiâ. *Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem, in die sollemni Paschæ,* &c. Sapienter addubitat Augustinus lib. 2. de Consens. cap. 10. Quomodò (sicut Lucas narrat) ibant parentes Iesu per omnes annos pueritiæ Christi in Ierusalem, si Archelai timore prohibebantur accedere? Fieri, inquit, poterat, vt per diem festum inter tam ingentem turbam latenter ascenderent, mox reuersuri, vbi tamen alijs diebus habitare metuerent: vt nec sollemnitate prætermissâ essent irreligiosi, nec continuâ mansione conspicui. Eucherius verò homil. de hoc Euang. rationem reddit, quare hoc neglecto periculo, ad templum sic auidè ascenderint;

S. August.

Deipara vadit ad templum, vt suas laudes audiat.

Eucherius.

ascenderint: *Mater eius* (Iesu) *multa ibi in lege & Prophetis cantari audiebat, quæ de ipsâ dici intelligebat, & in se iam completa esse sciebat : qualia sunt: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel..... & multa alia. Meritò igitur per annos singulos illuc veniebant, vbi suas laudes ab omni populo prædicari audiebant.* Ecce tibi Filius Deus, & Mater Virgo (quale humilitatis par mundus non vidit,) non laudum ambitione, sed religionis laude, suas audire in templo laudes percupiunt : & sic neglecto periculo, & longi itineris labore, per tot obstantia alacres eunt, & redeunt. Tantæ humilitati non obstrepit audita laus.

3. Ad Galat. 2. v. 20.

Paulus ad Galatas 2. ita scribit: *Viuo autem, iam non ego; viuit verò in me Christus.* Arcana quidem metamorphosis, quâ iam Pauli vita, Christus erat; quasi Pauli vita non tam vitâ humanâ, quàm Iesuanâ constaret. Ex hâc Apostoli gnome colligit Bernardus sermone 5. in festo omnium Sanctorum hominem posse coram laudari tutâ commendatione: *Nostra interim festiuitas*, inquit, *in timore Dei : nam illorum magis in exultatione & laude versatur : Inde est quod securè laudantur homines, qui non suâ iam viuunt vitâ, sed Dei.* Et Epist. 23. ad Attonem: *Vana quidem laus & seductoria, quâ laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, in quo qui me beatificat, in errorem inducit : sed non idcircò prædicanda, & multum commendanda non erit illius vita, qui dicere potest : Viuo autem, iam non ego; viuit verò in me Christus. Cùm ergo laudatur homo, in quo iam viuit, non ipse, sed Christus; non in suâ laudatur, sed in Christi vitâ; ac per hoc non laudatur contra sententiam, quæ prohibet hominem laudari in vita sua.* Itaque qui Pauli æmulus verè dicere audet, *Viuo autem, iam non ego; viuit verò in me Christus*, tutò laudatur; quia non in sua, sed in Christi vitâ laudatur: *qui non suâ iam viuunt vitâ, sed Dei.*

S.Bernard.

Tutò laudatur, qui non suâ, sed Dei vitâ viuit.

Eccli. 11. v. 30.

4. Psal. 67. v. 35. & 36.

Psalmo 67. sic Deo occinit regius Vates: *Date gloriam Deo super Israel..... Mirabilis Deus in Sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem & fortitudinem plebi suæ.* Quomodo autem Deus, non tantùm in maiestate suâ, sed etiam in Sanctis suis sit admirabilis, sic opportunè ad rem præsentem exponit inibi S. Bernardus : *Laudarem vos*, inquit, *& iure laudarem, si non me reuocaret illa sententia: Neminem laudaueris in vita sua. Siquidem rem laude dignam egistis, sed ei laus adscribenda est, à quo accepistis & velle & perficere quod meritò laudaretur. Deum ergo per vos, & in vobis glorificamus, qui tamen ad hoc in vobis voluit glorificari, vt & vos redderet gloriosos.* (Pende attentiùs verba quæ subijcit, expensione dignissima) *Qui nimirum cùm sit mirabilis in maiestate suâ, etiam in Sanctis suis gloriosus apparere dignatur, ne solus habeat gloriam. Ipse nempè licet sibi sufficiens ad omnem magnificentiam, quærit tamen gloriam in Sanctis, non vt augeat sibi, sed vt suis communicet.* Itaque Deus, non auarus gloriæ gloriam ab hominibus expetit, sed mirissimè gloriosus in maiestate sua, gloriosè mirabilis est in Sanctis suis: nam laudem & gloriam, quam ab hominibus ambit, non sibi soli vsurpat, quasi hoc elogium hominibus inuideat; sed eam in homines regerit largior laudis munerator : quia ad hoc in hominibus voluit glorificari, vt homines redderet gloriosos. *Qui nimirum cùm sit mirabilis in maiestate suâ, etiam in Sanctis suis gloriosus apparere dignatur, ne solus habeat gloriam.* Luculenter quidem de more Bernardus.

S.Bernard. Epist. 23.

Deus in Sanctis suis gloriosus apparet, ne solus habeat laudis gloriam.

5. Eccli. 31. v. 9.

Ecclesiastici 31. sic monet Siracides : Beatus diues, qui inuentus est sine maculâ : & qui post aurum non abit, nec sperauit in pecunia & thesauris. *Quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua.* Magnum sanè magni meriti stipendium, laudes tutò audire, quas bene operando largiùs promeruit! Pulchrè idem inibi Bernardus: *Scio me*, inquit, *ex Scriptura commemorasse, non esse laudandum hominem in vita sua. Verùm quomodo me possum cohibere à laude illius, qui post aurum abire iam desiit, & sperare contempsit in pecuniæ thesauris? De quali nimirùm Scriptura sic loquitur : Quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita suâ.* Sanè magni præmij loco ponitur, laus dignè promerita, quâ in laudatis laudanda crescunt laudationis arbitrio. Nazianzenus factus Magni Basilij encomiastes, ita scribit in Orat. de eius laudibus : *Illos simul & voluptate afficiet hic sermo; & ad virtutis studium extimulabit. Quarum enim rerum laudes noui, earum quoque rerum haud dubiè incrementa explorata habeo. Nec quicquam omninò est, quod non hâc ratione augeatur.* Sic est rerum laudandarum fertilis opportuna laudatio!

S. Bernard. supr.

Opportuna laudatio rerum laudandarum fertilis est.

S.Nazianz.

6. Matth. 11. v. 7. & 11.

Matthæi 11. Discipulis Ioannis miraculorum linguâ Christus respondet. *Illis autem abeuntibus cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne.* Et post multa eius encomia concludit : *Amen dico vobis non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptistâ.* Ne turba putaret, Christum adulari Ioanni, eiusque gratiam captare, ait S. Chrysostomus, si coram eius discipulis ipsum laudasset, ideò permisit eos priùs abire, deinde coram populo eum laudauit. Vetat nimirum adulationem, laudationem aduocat. Eleganter inibi Galfridus apud Tilmannum : *Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptistâ, &c. Quotiescumque se offerebat occasio sermonis, laudibus Ioannis delectabatur Dominus immorari. Marcus Lucas & Ioannes initia librorum eius præconijs dedicarunt, vt videlicet auctoritas tanti nominis primâ fronte prælati totum deinceps commendabilius redderet Euangelium. Et lucerna in ipso ingressu ac vestibulo ardens & lucens perduceret ad lucem, quæ lucebat in tenebris, sed nequibat à tenebris comprehendi. Matthæus verò cùm natiuitas eum Domini tenuit initijs occupatum, mox vt Nazareth puerum nutriendum commendauit, ad Præcursorem & Baptistam conuertit stilum, ratus imperfectum fore quicquid de sponso diceret, si de dimidio sponsi reticeret amico.* Sat esto ad pendenda laudum stipendia perstrinxisse locum, aliundè enucleatiùs expensum.

S. Chrys. ibi

Galfridus.

Laudibus Ioannis delectabatur Dominus immorari.

7. Ps. 108. v. 2. Lorinus.

Propheta regius Psalmum 108. sic auspicatur: *Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris & dolosi super me apertum est.* Nimirum orat Deum Dauid, dolosis hostium insidijs & calumnijs circumuentus, ne quas ad ipsum fundit preces reijciendo, videatur nolle vt ipse illum laudet : quasi Deus laudem alicuius loqui censeatur, seu ori alicuius laudem suipsius dictare, ac libenter laudari ab eo velle, & laudantem audire, quando vnde laudari possit, materiam præbet, & laudandi desiderium afflat. Arcanus sanè modus laudes suas *tacendi*. De quo

aliàs,

aliàs. Perplacent autem qui censent, *τὸ laudem*, non tam actiuè, quàm passiuè accipi. Hebræus.
Vnde alij exscribunt: *Deus à quo est quòd lauder, & glorificer*. Adsentit Eusebius in Catenâ Eusebius.
Græcorum Patr. indidem, sic fatus: *Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, &c. Qui autem in insidijs suis ad mortem eum vrgebant, omni studio satagebant, vt hæc ipsa laus eius sileretur ac taceretur. Sed tu*, inquit, *ô Pater minimè permittes* Laus homini tributa, diuinam gloriam adornat?
silentio premi laudem meam, quæ ad tuum honorem & gloriam adornatur. Bona laus homini calamitatibus oppresso exhibenda, & ab eo piâ ambitione expetita; non quâ ipse arroganter turgeat elatione superbiæ; sed quæ iniurias frustretur, & calamitatem mitiget & deludat; & quâ Dei *honor & gloria adornetur*. O quoties opportuna laus homini impensa, calcar illi ad virtutem addit; vigor standi est, qui ruinam arcet, titubantis stitio virtutum honor, & inde diuinæ gloriæ ornamentum! *Laudem meam ne tacueris, quæ ad tuum honorem & gloriam adornatur*. Hem! laus homini palam tributa, diuinam aliquandò gloriam adornat? Opinor, laus Boozi, Rutham coràm prædicans, diuinam laudem adornauit.

---

§. CCXXIV.

Idonea laus, virtutis cupiditatem ingerit; & laudatores facit eiusdem coronæ participes, arcano laudis sacramento.

1\. Laudabis, si potes, omnes, non potes? ne vituperes. Virtutes nullæ sunt, vitia maxima? vtrumque preme. Narrant alij? tu aliò sermonem flecte. inurbanum fors erit maiorem sermonem, tamquam iniectâ nouaculâ secare? tace. Rogaris sententiam? minue, aut mollioribus aspera leni: nulli deesse lenitas conanti potest. Visa referuntur? tu ad humanam deflecte imbecillitatem, & virtutes alias oppone, ac in maximis etiam viris semper fuisse quod ignoscendum esset. Quòd siquis pergat damnare, tu vide; an non aliquid habeat laudandum qui damnatur; & pro damnandis laudanda suggere. Mirum quantum sæpè hæ laudes ad excutienda quæ obmurmurabantur vitia, & sectandas virtutes, quarum vel dubiæ notæ laudabantur, ualeant. Interdum laus laudabilem facit.
Interdùm laudando laudabilem facies. Opinor & hoc ad cumulum diuinæ gratiæ pertinere, quòd interdùm laudata virtus, igniculum pietatis ingerat, & sui studium accendat. *Audiendo* (ait S. Paullinus) *per sermonem tuum vera dignis Christi seruis, atque adeò nobis falsa præconia, quantum debito constringamur, agnoscimus*. S. Paullinus. epist. 1.
Qui enim laudes suas audit, de commercio laudationis, eo constringitur debito, vt eas laudes aut inueniat veras, aut actuosè veras faciat. *Non laudis caussâ rectum sequi conuenit: sed si laus sequitur, duplicatur rectè appetendi voluntas*. vitium & laus infidam habent concordiam. Porrò vt laudabilitas est virtutis stipendium, & locuples illius census; ita & laus probitatis sequela est, & illius calcar. si tamen Tullius, Reth. nou. lib. 3. Ab extraneis laudari, singulare elogium est.
non coràm prædicet laudanda, sed procul; quippè quæ non adulatio, sed communis fama expressit. Theodahadus rex sic Cassiodori calamo Imperatori Iustiniano scribit: *Commune est cunctis in suis imperijs prædicari, sed illud est omnimodis singulare, in extraneâ gente proprias laudes inuenire. Quia ibi sunt vera iudicia, vbi neminem comprimit vlla timiditas*. Quod ex iam iam attexendis elucidabitur. Cassiod. l. 10. Variar. epist. 19.

2\. Matthæi 26. cùm esset Iesus in Bethaniâ in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem Discipuli, indignati sunt dicentes: *Vt quid perditio hæc?* potuit enim istud vænundari multò, & dari pauperibus. Sciens autem Iesus, ait illis: *Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me.* nam semper pauperes habebitis vobiscum: me autem non semper habebitis. *Amen dico vobis, vbicumque fuerit prædicatum hoc Euangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam eius.* Matth. 26. v. 13.
Pro *τὸ Quid molesti estis huic mulieri?* Arabicus habet: *Quid reprehenditis mulierem?* quid illam vituperatis, & illius pietati detrahitis? *Bonum enim opus operata est in me.* *τὸ bonum*, Græcè καλὸν, id est, pulchrum, egregium, eximium, & insigni laude dignum. Arabicus. Græcus.
Pulchrè inibi Chrysostomus: *Quemadmodùm si quis ipsum Iesum antequam mulier hoc fecisset, interrogasset, non admisisset; sic postquam fecit illud, vnum solummodo respicit, ne increpatione Discipulorum ancipiti animo turbetur, sed hortatu suo maiore animo suscepto promptior & melior euadat.* S. Chrysost. homil. 81. in Matth. Aliquandò quis suis auditis laudibus promptior & melior euadit.
Itaque tametsi factum illud Christus minimè iuberet fieri, nec priùs consultus, fieri permisisset; tamen Discipulorum vituperium cohibet, ne mulieris pietas increpatione turbetur ac nutet. Imò etiam aliquam rationem laudis in opere illo non suasibili quærit, & coram egregiè laudat, vt ex præconio suo mulier *maiore animo suscepto promptior & melior euadat*. Sic animos ad virtutem ingerit tempestiua laudatio! Sed deinde subtiliter ad rem peruestigat Chrysostomus, quare Saluator illius mulieris factus encomiastes, ob illud factum fore vt illius fama toto orbe celebris habeatur, spondeat? *Quam ob rem*, inquit, *nihil spiritale, sed perpetuam mulieri memoriam pollicetur? Hâc laude de spiritalibus etiam confidere ipsam effecit. Si enim bonum operata est opus, proculdubio dignâ opus mercede non fraudabitur.* Scilicet Christus Deus, bonus meritorum sequester, & laudum arbiter; opus etsi priùs non suadendum, sed quæsitâ postmodùm ratione, aliquâ ex parte laudandum, & ipsâ coràm laudat, & laudandum toto orbe deprædicat: non autem palàm remuneratione aliquâ spirituali illud honorat, illiusque meritum taxat: nam laus toto orbe celebris, & laudandum supponit opus, spiritali mercede non fraudandum; & vltrà vberiùs merendi confidentiam erigit, quæ huiusmodi perpetuâ laudatione acriùs extimulatur. Vnde Christus Deus huius mulieris perpetuat laudes, & laudabile meritum euulgat, & spiritali mercede dignum fatetur. *Hâc laude de spiritalibus etiam confidere ipsam effecit.* Sic interdùm propria laus laudabilem facit, & aliorum de se opinionem generosis spebus indè cumulare satagit! Interdùm propria laus, generosam bene merendi fiduciam afflat.

Geneseos 12.

3. Genes. 12. v. 3.

Geneseos 12. magnificis spebus è patrio solo Deus Abrahamum euocauit. Faciam te, inquit, in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. *Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi.* Quid est, quod *benedicentibus* Abrahamo, largè à se benedicendos, & opulentâ munerandos felicitate Deus spondeat? Sic Deo placet Abrahami laus, vt laudatoribus sic largè benefaciat? An non sat magnum imperati exilij foret præmium, quòd Deus illi munificè benedixerit, nisi eius etiam benedictio in Abrahami laudatores exundet? ô magnum bene collocatæ laudis sacramentum! Luculenter Chrysostomus ita ad rem præsentem scribit: *Quemadmodum*, inquit, *non modò qui mala faciunt, sed etiam qui laudant eos, eiusdem aut grauioris quoque participes erunt supplicij: ita qui bonos laudant & admirantur, consortes erunt coronarum quæ illis destinatæ sunt. Exemplum autem & argumentum in Scripturâ habemus: Dixit autem Dominus ad Abraham: Benedicentes tibi, benedicam, & execrantes te execrabor.* Ecce tibi idoneæ laudationis, & vituperationis inidoneæ mysterium. Porrò sicut qui vituperanda laudant, digni sunt qui assimilem aut grauiorem subeant pœnam, ac qui commisit flagitium, quod laudatione commendant, (de quo aliàs vbertim, vbi & hic locus emedullabitur.) Sic qui laudanda commendat, & admiratione dilaudat, tamquam eiusdem bonitatis laudatione consors, easdem *coronas* sacramento laudis participat, & vnum vnius meritum, ad plures absque sui detrimento, mirifficè ampliatur. Vnde & bona operatio, & digna eius laudatio, & admiratio cum laude, eâdem coronâ muneratur. *Benedicam tibi, erisq; benedictus. Benedicam benedicentibus tibi*, &c. *Qui bonos laudant, & admirantur, consortes erunt coronarum, quæ illis destinatæ sunt.*

Qui malum laudat, grauius meretur supplicium.

S.Chrysost. apud Anton. in Melissâ, l.1. serm. 51.

Qui bonum laudat, illius coronæ particeps fit, laudationis sacramento.

4. Ps. 63. v. 11.

Postquam regius Propheta Psal. 63. grauiter conquestus est de hominum contra se maledicentiâ, *quia exacuerunt vt gladium linguas suas*, tandem sibi gratulatur de benedicentiâ: *Lætabitur*, inquit, *iustus in Domino, & sperabit in eo: & laudabuntur omnes recti corde.* Seipsum Dauid in tertia persona intelligit, vt notant politiores Interpretum, exultimque sibi adgaudet, quòd sic maledicorum ora sint potenter obturata, vt ipsius iustitia & virtus palam laudetur. *Laudabuntur omnes recti corde.* A quonam laudabuntur? Pulchrè Lorinus inibi ex Hebrææ vocis proprietate: *Laudabuntur ipsi à se ipsis, laudabunt ipsi se*; non ore, sed opere. Eximia laus est, laudabilia agere etsi à nemine laudentur. *O quàm magna res est, non laudari, & esse laudabilem!* ait Seneca in Prouerb. Certa ac generosa laus est, quam ore tacito, opera buccinant. Videtur autem Hilarius legisse, *laudabunt*, pro *laudantur*: quasi perinde sit, *laudare* alios, & ab alijs *laudari*. Porrò ethica Moschionis gnome est: *Si bene audire cupis, bene loqui discas. Coneris bene facere, & sic bene audiendi fructum acquires.* Ceterùm Vulgatus, *laudabuntur* habet. Nam etsi Hieronymus vertat, *exultabunt*, effectum laudationis expressisse videtur, quæ est alacritas ad vlteriora facinora gloriosiùs patranda. Eleganter Chrysostomus nuper laudatus: *Laudabuntur* (exegeticè *exultabunt*) *omnes recti corde. Laus enim*, inquit, *propter egregia facta auget animi cupiditatem ad meliora, in illis qui aliquid bene gesserunt.* Eximia quidem laudationis laus! laus scilicet opportuna, ad illustria virtutis facinora, præ difficultate sublimiora, *cupiditatem* animitus ingerit, & ingestam mirè auget. Cuius luculentam rationem reddit Nazianzenus Orat. 23. in Heronem Philos. *Præcipuum beneficium est in rebus honestis laudari* (Alij è Græco exscribunt: *Prima bene merendi ratio est rerum honestarum commendatio.*) *Laus enim parit æmulationem, æmulatio virtutem, virtus felicitatem, quæ supremum & finis est omnium quæ desiderantur, & quo omnis viri boni motus refertur*, Nempè ad quod omnis viri boni *motus* refertur, idonea tempestiuè laudatio *cupiditatem* ingerit, auget, sufflammat. Nam, vt egregiè dixit suprà Chrysostomus; *Multi sæpè cùm virtutes ipsas propter laborem fugiant, gloriæ tamen gratiâ sequentis laborem, eas suscipiunt.* Sæpè enim laus cespitanti ac torpenti calcar addit ad virtutis facinora.

Lorinus. Hebræus.

Seneca.

S.Hilarius. ibi. Moschion.

S.Hierony.

S.Chrysost. apud Anton. in Melissâ, supr.

Tempestiua verè laus, virtutis cupiditatem ingerit, & auget.

S.Nazianz.

S.Chrysost. suprà.

5.

Magnus vir Booz, probitate ac peritiâ opinatissimus, non contentus Rutham coram eximiè commendasse suprà capite secundo versiculo vndecimo & duodecimo, nunc in hoc capite tertio versiculo decimo & vndecimo eius laudes magnificâ commendatione recentat, futuræ vxoris encomiastes factus: *Benedicta*, inquit, *es à Domino filia, & priorem misericordiam posteriore superasti: quia non es secuta iuuenes pauperes, siue diuites. Noli ergo metuere, sed quicquid dixeris mihi faciam tibi. Scit enim omnis populus, qui habitat intrà portas vrbis meæ, mulierem te esse virtutis.* Scilicet consultissimè Boozus iterat Ruthæ laudes, vt laudationis in ea materiam incrementet, iuxta decantatissimam illam Basilij sententiam: *Quarum enim rerum laudes, earum quoque incrementa noui.* Basilio adnuit Clemens Alexand. lib. 1. Pædag. cap. 1. *Laudata virtus arboris crescit modo*, quasi arbitrium propagandæ virtutis, laudatio sit. Verum illud Antagenis: *Ciuitatis ornamentum est, fortitudo virorum: corporis, pulchritudo: animæ, iustitia. Iis contraria, dedecori sunt. Oportet autem virum, & Mulierem, & sermonem, & factum, & ciuitatem, & rem quamlibet, si laude digna sit, laudando honorare.* Ergo Boozus Ruthæ virtutem laudibus *honorat*, quo adfauens laudabilitati, illius incrementa blandè subornat.

Hic vers. 10. & 11. *Virtutis laus, illius augendæ arbitrium est.*

S.Basilius.

Clem. Alex.

Antag. apud Antonium, supr.

---

§. CCXXV.

Oratio piâ impudentiâ perseuerans, dicitur superba, & vitalis anhelitus: sic repetitâ excidere, assequi est.

1.

TVnc scito te omnibus miserijs solutum, & bonis omnibus cumulatû, cùm eò perueneris, vt Deum nihil roges, nisi quod rogare palam possis; nisi spe erectus, vota largiùs implere præsumas; nisi adeò instanter precando perseueres, vt vota cumulatiùs adimpleas. *Multi languescunt orando* (ait Augustinus;) *& in nouitate conuersionis suæ ferentes orant; postea languidè,*

S.August. in Psalm. 65.

Perseuerantia in precibus, varijs elogijs commendatur.

guidè, posteà frigidè, posteà negligenter. Vigilat hostis, dormis tu? vrget necessitas, & languet instantia? Despiciuntur orationes diffidentes, inutiles, seculi curis anxiæ, inanibus votis plenæ, mobilitate leues, & de inconstantiæ malo, gratiarum fructibus infœcundæ. Quod leuitas dispergit, instantia abundè congregat. Perseuerantia de impetratione præfidens, & post repulsæ verecundiam, adhuc precando instans; arrogantia non est, sed fides; non est superbia, sed deuotio. Hæc oratio indefessè instans, longanimâ spe subnixa, est lachrymarum solatium, cura dolentium, sanitas ægrotantium, periclitantis animæ asylum, lapsantis naturæ supplementum votorum, diuinæ liberalitatis obses, gratiæ pignus, & opinatissimum auertendarum calamitatum suffragium. Qui citò languet in precibus, desperationem erudit, & quamuis pium & exprompturn largitorem negare edocet. Precatio repulsæ verecundiam negligens, sed è peruerso adhuc audacter præfidens, gratiarum impetrandarum arbitrium est, diuinioris munificentiæ stipendium, & cælestium donorum census opulentior. Qui citò in precibus languet, beneficiorum receptioni se subtrahit.

2. Lucæ 11. postquam Christus Deus homines orare docuit, impetrandi spem hâc similitudine subregit: Quis vestrùm, inquit, habebit amicum, & ibit ad illum mediâ nocte, & dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de viâ ad me, & non habeo quid ponam ante illum: & ille deintùs respondens, dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, & dare tibi. *Et si ille perseuerauerit pulsans: dico vobis, & si non dabit illi surgens eò quòd amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.* (Lucæ 11, v. 8.) Scilicet vult Deus nos in oratione esse perseuerantes (quod est præscripti paradigmatis intentum) vsque ad importunitatem, eaque delectatur, optatque nos magno affectu instare, pulsare, vrgere, & quasi cogere Deum ad donandum. Pro τὸ *propter improbitatem*, Arabicus habet, *propter importunitatem*, perinde est: (Arabicus.) sed Vulgatus rem viuaciùs expressit. Verùm Græcè scribitur ἀναίδειαν, id est, *impudentiam*, vel *inuerecundiam*: etsi alij apud Maldonatum, (Græcus. Maldonat.) *propter verecundiam*, transtulerint. Audi S. Augustinum Serm. 5. de Verbis Domin. cap. 5. (S. August.) *Quid est propter improbitatem? quia pulsare non destitit: quia & cùm esset negatum, se non auertit. Ille qui nolebat dare, quod petebatur fecit, quia ille in petendo non defecit.* Nimirùm sic post repulsam, *inuerecundus* adhuc petendo instat, vt negationis *verecundiâ* neglectâ, velut auxiliarem assumat *impudentiam*. Cuius tanta vis est, & arcana impetrandi energia, vt vel à nolente beneficium extorqueat. *Quare ille qui nolebat dare*, (imò & palàm dixerat: *Non possum*) *quod petebatur fecit, quia ille in petendo non defecit.* Qui nescit sic perseueranter postulare, docet negare. Vnde vsque ad *impudentiam* instare, pulsare, & vrgere debemus. Non debet esse delicatè tenera petentis frons, quæ pudore negationis suffusa, piam perseuerantiæ *impudentiam* erudiat, qui impetrationis vigor est, è peruerso auxiliaris.

Vsque ad piam impudentiam instanter perseuerandum est in oratione.

3. Psalm. 21. Dauid (siue Christus, Dauidis antitypus) patiendo velut defessus, sic Deum alloquitur: Deus Deus meus respice in me: quare me dereliquisti? longè à salute meâ verba delictorum meorum. Et quia orationis vota, nondùm impetrando impleuerat, adhuc pergit: *Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad insipientiam mihi.* (Psal. 21, v. 3.) Scilicet, etsi totâ die incessanter ad te precibus clamauerim, nec me exaudieris postulatis adnuendo; non ideò à precando desistam; sed clamabo per noctem. Neque idcircò insipientiæ aut stultitiæ adscribendum erit, quòd per diem repulsam passus, quasi negligens negationis verecundiam, per noctem exaudiri præsumam. Tertullianus lib. 4. aduersùs Marcionem, cap. 13. *Et nocte, & non in vanitatem mihi.* (Tertullian.) Doctè inibi aduertit Lorinus, quòd Græcum ἄνοια significat etiam *superbiam*. (Lorinus. Græcus.) Hinc forsan Tertullianus Græcè peritus, pro τὸ *superbiâ*, exscripsit *vanitatem*. Ceterùm exscriptiones istæ nimis à Vulgato, & ab explicato Prophetæ sensu, dissidere videntur. Porrò stolidæ *insipientiæ* adscribi solet, quòd aliquis post exertam petitionis repulsam, adhuc pudoris nescius, postulando instet, & velut obstinatè petendo perseueret; aliam citiùs repulsam, quàm rem postulatam impetraturus. Nam iterata rei petitæ negatio, vlteriorem repulsam infaustè auguratur, & apud negantis fastum solerter procurat. Igitur noctu iterare preces, interdiu repulsas, *insipientiæ* tribui potest; *superbiæ*, aut *vanitati* adscribi non potest. Qualis enim relinquitur *vanitati*, aut *superbiæ* locus in precum instante ac perseuerante iteratione, post humiliter verecundam rei petitæ repulsam? Quando supplex rogatio supplicem frustrà rogatorem non dehonestat, humiliat, & velut indecoro ostentui palam exponit? Vnde ergo qui interdiu inexauditus, supplicationem noctu iterat, inani fastu superbiat? Scilicet qui post repulsam adhuc orando animosè instat, & obnixiùs rogando perseuerat, tam longè abest, quòd spes humiliter abijciat; vt potiùs de instantiâ orationis præfidens, & de perseuerantiâ rogando indefessâ præsumens, cauendum sit, ne superbiæ fastu tangatur. Recognosce Propheta verba ethicè profunda: *Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad insipientiam*, aut *vanitatem*, aut *superbiam mihi*. Hem! sic instantia orationis aduersùs repulsam orando perseuerans, piâ quâdam *superbiâ*, de impetratione præsumit?

Iterata oratio post repulsam instanter perseuerans superba dicitur, quare?

2. Psalm. 150. cùm Dauid plura sigillatim instrumenta musica recensuisset, quasi omnia simul subiunxerit, ait: *Omnis spiritus laudet Dominum.* (Psal. 150. v. 6.) Quæ verba sic exponit Theodorus Heracleotes in Commentario: *Postquam omnia instrumenta commouit, ad omnem deinceps naturam excurrit, omnem ætatem vocans ad modulationem. Alius: Quandò*, inquit, *Deus omnia in omnibus existet, tunc quoque implebitur hæc sententia.* (Heracleot.) Sanè omni ætate, tempore, ac loco Deum laudare, & orationi incessanter insistere, est cælestem vitam æmulari, & nihil non precibus consequi, indefessâ precum perseuerantiâ. Quid verò Dauid per *spiritum* intelligat, Græcus textus docet, (Græcus.) in quo est πᾶσα πνοὴ, hoc est, *omnis spiratio*, vel *anhelitus*. Ne putemus inuitari ab illo tantum cælestes spiritus, qui inauditâ carminis suauitate Trisagion illi perpetuò decantant; sed homines

homines in hâc mortali vitâ, dum respiratione viuunt, ad incessantem orationem prouocari.
S. Maximus. S. Maximus Serm. 14. fortè alludens ad hunc Psalmi locum, ita scribit: *Omnis spiratio vel anhelitus laudet Dominum. Quemadmodum*, inquit, *respirare numquam est intempestiuum: sic neque postulare à Domino petitiones mysticas vsque ad extremum spiritum.* O immetatam repetitâ orationem perseuerantiam! Parum est quòd omnis *respiratio* sit orationis vehiculum, & orandi mensurâ (quod aliàs expendebamus;) esse etiam debet oratio, non solùm crebra, & vitalis, seu viscerosa, sicut *respiratio*, quâ vita hominis constat; sed tamquam *anhelitus*, quo homo vitaliter & incessanter hiat ad Deum, resque Dei *vsque ad extremum vitæ*. O sæpè prolixam rei precibus expetitæ dilationem, anhelantis velut fallentem vota! Neminem fallat diuturnæ repulsæ tædium. Vsque ad extremum spiritum, oratione respirare conuenit, & anhelare ad rem precibus expetitam, quasi deprecatione, velut de respiratione viuamus. *Omnis respiratio laudet Dominum.* Nam *quemadmodum respirare numquam est intempestiuum: sic nec postulare à Domino petitiones mysticas vsque ad extremum spiritum.* O piè pertinacem in precibus perseuerantiam! Sanè eleganter Maximus.

Oratio sit quasi vitalis anhelitus & respiratio vsque ad extremum spiritū.

5. Ioan. 2. v. 4. & 5. Ioannis 2. piè sagacissima Deiparæ pietas, vini defectum in nuptijs animaduertit: & ad Filium Deum confestim accurrens: Vinum, inquit, non habent. Et dicit ei Iesus: *Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater eius ministris: Quodcumque dixerit vobis facite.* Tacet modestè Mater, meritoque velut renuenti Filio cedit, vtpotè Filio Dei. Sed quid est, quòd Deipara repulsam interpretatur deprecationem, & fidenter ministris iubet, vt quod iusserit Filius, statim exequantur? Sapienter Chrysostomus: *Magna quædam res est*, inquit, *& vtilis precatio, si mente integrâ fiat, si ad gratias Deo agendas instituamur, non solùm cùm aliquid accipimus, sed & cùm repulsam ferimus. Interdùm enim dat, interdum etiam non dat, vtrumque vtiliter: vt siue accipias, siue non accipias, aliquid tamen receperis in nihil recipiendo: vtque impetraris, siue impetres siue non impetres in non impetrando: est enim interdùm non accipere vtilius, nisi enim vtile nobis esset aliquandò non accipere, omninò dedisset* (Nota attentiùs quæ profundè subscribit:) *vtiliter autem re aliquâ excidere, assequi est.* O bellè! Scilicet sic certò oratio intentiùs perseuerans rem impetrat, vt tametsi renutu audiatur, & per repulsam re petitâ excidat, illam tamen adhuc impetrat, & velut abnutu extorquet arcano orationis sacramento: *Vtiliter autem re aliquâ excidere, assequi est.* Quare dum Christus Deus expetitum beneficium videtur abnuere, quasi palam adnuisset, ministros ad velut negatæ gratiæ receptionem Deipara fidenter disponit, fideli diuinæ liberalitatis commento, quo renutum ipsum interpretatur optatissimam beneficij acceptionem, ac si repulsa vices cum receptione reciprocet.

S. Chrysost. apud Max. serm. 14.

Repetitâ excidere, illam assequi est, quomodo?

Hic vers. 12. & 13. Exinde Boozus hic ritè expetitus ad Ruthæ connubium, in quempiam se Propinquiorem, obligationem reijcit, quasi iure exemptus. Non tamen ideò animum despondet Rutha; quia animaduertit, quòd ipso renutu adnuit, & expetiti connubij fiduciam dilatione ingerit: quemadmodùm socrus Noëmi rem peritè commentatur infrà vers. 18. aiens: *Expecta filia donec videamus quem res exitum habeat*, &c.

P. Didac. Celada in Ruth.

§. CCXXVI.

Vaga Principum libido, regnorum excidio plerumque mulctatur.

IN principe laudata est castitas semper omnium ore & calamis, immortalem sanè illa laudem, omnibusque triumphis nobiliorem tribuit Scipioni: qui puellam exquisitissimæ formæ vltrò oblatam cum dote remisit, nec tangere voluit, nec videre tam castis oculis, quàm corde & animo. Factum id ab Alexandro, vel hoc solo nomine Magno, cùm Darij vxorem ac filias miræ pulchritudinis benignè habuit, solatus est, vicem indoluit, habuitque vt matrem & sorores, nec alio loco. Profectò id regnum æterno in gradu facilè steterit, vbi in Principe minimum virium libido vendicauerit: nam quò hæc generis humani certissima pestis penetrauerit, ibi iniuria domini nascitur, infamia flagrat, sceptra nutant, dum ad Principis exemplum, populorum vires, & militaris ardor pariter subneruantur. Funestissimis exemplis plenæ sunt omnium gentium Historiæ, quò magis vitanda Regibus, sanguine fere & regnorum excidijs luenda. O fuge quisquis sceptra tenes. alieno plerumque ferreo, alieni tori libido purpuratur. Ne fide sceptris, vt subiecti populi pacatè sileant, nec defectione infidâ tumultuent; non diu Deus hæc Principum scelera patitur inulta. hic punit regnorum excidio, aut æternùm gehennali incendio pœnalior. O! non hic, & æternùm? ita duplici pœnâ vnum crimen expiatur, ferro, & non morituris æternùm flammis. 1.

Sub inhonesto Principe regna nutant ad interitum.

Hâc epigraphe Psalmus quinquagesimus prænotatur: *In finem Psalmus Dauid, cùm venit ad eum Nathan Propheta, quando intrauit ad Bethsabee.* Continet autem Dauidis pro hoc scelere expiando lugubrem pœnitentiam, vt conuenit inter Expositores, & Psalmi verba manifestè demonstrant: *Miserere mei Deus*, inquit, *secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam. Amplius laua me ab iniquitate meâ, & à peccato meo munda me*, &c. Verùm cùm id tam notum sit; quàm quod notissimum, quid est quòd postquam infusus lacrymis, & crebris singultibus vocem intercludentibus, veniam Rex poposcerat, postmodùm subdit: *Benignè fac Domine in bonâ voluntate tuâ Sion* (Sioni, inquam,) *vt ædificentur muri Ierusalem?* Attentâ quidem expensione dignissimum est, quorsùm rex Dauid vbi cruenti salaciùs adulterij veniam obnixiùs deprecatur, eamque adhuc impetrare satagit, tunc, tunc quidem, quasi prophetiæ oculis videret turritam *Sionis* arcem iam dirutam, & superbos Ierosolymæ *muros* ad parietinas redactos ineluctabili ruinâ; arcem, vrbem, muros, benignitatis diuinæ ope reconcinnare festinet, & sollerter restaurare negotietur. Quadò rex Dauid adulterium infidè perpetrauit, nonne tunc arx Sionis; & Ierosolymæ muri, 2.

Ps. 50. v. 20.

Cur Dauid adulterij veniam petens, murorum reædificationem simul, exposcit?

muri, & vndique mœnia, inter munitissima Regum omnium præsidia meritò censebantur? quare ergo Rex ea tunc sollicitius restaurare quasi diruta satagit? Opportunè inibi Græci Patres in Paraphrasi Corderij: *Benignè fac Domine in bonâ voluntate tuâ Sion. Beneplaceat igitur tibi Domine demonstrare quoque benignitatem tuam in Sion, vt ædificentur muri Ierusalem, vt iterùm muri pristinam suam formam recipiant. Deinde deprecans pro ciuitate, dicit caussam, ob quam pro illâ deprecetur: Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ,&c.* Nimirùm vbi rex Dauid, quâ vigebat naturali ac supernaturali prudentiâ, aduertit malitiam adulterij, quod Regia potestas perpetrauit ac cruentauit, non tantùm sceleris veniam sibi poscit, sed pœnas Regiæ libidinis appendices, tanquam iam duriùs inflictas, auertere satagit. Et quasi in Regiæ libidinis pœnam, oculis aspexisset Hebræum, cui principabatur, populum, malè ab hostibus concisum, dirutam Sionis arcem, mœnia solo æquata, murorum ruinam, ac funestum Ierosolymæ ac regni excidium, velut pœnales Regiæ libidinis sequelas, cùm sibi precatur veniam, sic pro regno ac vrbe tunc pariter deprecatur: *Beneplaceat igitur tibi Domine demonstrare quoque clementiam tuam in Sion, vt ædificentur muri Ierusalem, & iterùm pristinam suam formam recipiant*, &c. O. principum libido, si non timet de turpi, timeat de infausto.

Græci Patr. in Catenâ.

3. Genesĉos 20. Abrahamus Chaldææ exul peregrinatur in Gerarâ Palæstinorum metropoli, & regiâ Abimelechi vrbe. Dixitque de Sarâ vxore suâ: Soror mea est. Ob eximiam formæ venustatem, misit Abimelech rex Geraræ, & tulit eam in gynæceum, vt illam in vxorem acciperet. Venit autem Deus ad Abimelech per somnium, & ait illi: En morieris propter mulierem quam tulisti: habet enim virum. Abimelech verò non tetigerat eam, & ait: Domine, num gentem ignorantem & iustam interficies? Confestim autem rex vocauit Abrahamum, & dixit ei: *Quid fecisti nobis? quid peccauimus in te, quia induxisti super me, & super regnum meum peccatum grande?* Profectò tametsi Rex, Saram, quam putabat Abrahæ sororem, in palatium adduxerit, propterea tamen morte plectendus dicitur cum suis, nisi continuò intactam viro suo reddat. Ipse autem Rex nunc querulus cum Abrahamo expostulans, inquit, *Induxisti super me, & super regnum meum peccatum grande.* Esto, rex Abimelech peccauerit, maritatam Saram tollens in palatium, emendatioris formæ venustate allectus, eius tamen regnum, nihil eâ in re peccauit, quid ergo & peccati reatui, & pœnalissimo regiæ libidinis supplicio regnum innoxium, hìc obnoxium efficitur? Peccatum, peccatique pœna suum appellet auctorem? Regem inueniat pœna, quem species inhonestæ culpæ patratorem cognoscit. Regiæ inhonestatis pœnas regnum inculpatum luat? Tempestiuè indidem Chrysostomus, Regij impudicè sceleris ad regnum etiam peracerbam mulctam deriuat: *Induxisti super me, & super regnum meum peccatum grande. Non satis erat si ego punirer* (ait Rex,) *omne regnum meum simul puniendum erat.* (*peccatum* hic pro pœnâ peccati accipit Chrysostomus, cui consentit Abulensis, & communiter Interpretes) Scilicet impudica Regis scelera, potestate regiâ perpetrata, non tantùm Regem culpant, & grauioris mulctæ reum faciunt; sed acerbissima etiam supplicia in *omne regnum* deriuant. Nesciunt subiecti crimen, & criminis debitum soluunt. Vnius culpa multos ad pœnam trahit. Libido Principis ferax suppliciorum est, & pœnarum fœcunda. *Non satis erat si ego punirer, omne regnum meum simul puniendum erat.* Impudicitia Principum, regnorum excidium est.

Genes. 20. v. 9.

Regis Abimelechi speciem impudicitiæ, omne regnum luet?

S. Chrysost.

Abulens. in Comment.

Genesis 34. egressa est Dina vt inuisæ regionis mulieres videret. Quam cùm vidisset Sichem filius Hemor Heuæi, *Princeps terræ illius*, adamauit eam, & rapuit, & dormiuit cum illâ, vi opprimens virginem. O intutam pulchræ feminæ venustatem! O quàm nihil tutum à Principum licentiâ! Cum Dinâ omnis Iacobæa familia pariter constupratur. Nuptiarum fœdere inuerecundum colorare scelus satagit Hemor. Princeps autem Sichem flagitiosus Dinæ violator, sic Iacobum ac eius filios alloquitur: Inueniam gratiam coram vobis, & quæcumque statueritis, dabo: *Augete dotem, & munera postulate, & libenter tribuam quod petieritis: tantùm date mihi puellam hanc vxorem.* Quod dicit Princeps Sichem captus venustissimæ puellæ insano amore, *Augete dotem, & munera postulate*; clariùs legitur Hebraicè, *Augete super me valdè dotem & munus.* Vnde Chaldaica habet, *Multiplicate nimis super me dotem & munera*: & LXX. Interpretes: *Implete dotem valdè, & dabo.* Addebat nimirùm Princeps Sichem ad verba patris; etsi moris sit, vt tradentes filias nuptui, dotes parent nubentibus; ego tamen modo hanc habeam vxorem, dotem ei locupletem volo constituere, & vltra dotem, xenia quoque quæcumque mihi iniunxeritis, & munera libens vobis impertiar. Serò, ac malè Princeps Sichem pro impudico venustioris puellæ stupro opulenta munera offert, vt illam adornet. Meliùs, opinor, Constantinus, de quo illud Nazarij: *Nulli matronarum cui forma emendatior fuerit, boni sui piguit, cum sub abstinentissimo Imperatore species luculenta non incitatrix licentiæ esset, sed pudoris ornatrix.* Bellè quidem Nazarius. Sub Constantino Principe abstinentissimo, nulli matronarum pulchritudinis suæ vnquam piguit: sub Sichem Principe impudentissimo, Dinæ venustissimæ puduit suæ formæ. Sub Constantino Principe venustior feminarum species non erat incitatrix licentiæ, sed pudoris ornatrix: sub Principe Sichem emendatior Dinæ forma fuit incitatrix licentiæ, & impudicitiæ opulenta adornatrix. Quare confestim populorum strages, Principis cædes, vrbis excidium, & regni totius ruina denarratur. Constantinus imperium sic auxit; sic etiam Sichem princeps euertit. 4.

Genes. 34. v. 12.

Hebræus. Chaldæus. LXX. Interp.

Apud Principem feminea species non sit incitatrix licentiæ, sed pudoris ornatrix.

Nazar. in Panegyr.

Lucæ 12. sic Discipulos futuros Ecclesiæ Antistites Christus monet: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris*, &c. Quæ verba sic cum superioribus nectit Cornelius. *Dixerat Christus complacuisse Patri dare illis regnum*: nunc vrget vt ad hoc regnum, veluti iam instans studiosè se comparent, ac præcincti lumbis, viam ad illud omni aliâ curâ abiectâ ineant, & capessant. Quasi dicat: Estote parati ad regnum, omnibus virtutibus bonisque operibus, præsertim castitate, præcinctione lumborum 5.

Lucæ 12. v. 35.

Cornel. ibi.

rum designatâ. *Lumbos nostros adstringi iubet* (ait Chrysol.) *baltheo castitatis, & totum carnis nostræ fluidum ac dissolutum constringi mandat continuâ zonâ virtutis, vt carne succinctâ*, &c. Itaque Christus Deus cùm Suos inuitat ad regnum, baltheo castitatis illos adstringit, & velut continentiâ Reges inaugurat. Vnde postquam dixerat: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum*, post paucula subdit: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris*: & *præcinctione* castitatem innuit; *lucis* autem nomine, reliquarum virtutum merita explicatiùs designat. Vide quàm sollerter Christus in Ecclesiæ Antistitibus, & futuris, etsi aliter, Regibus castitatē requirat. Fortè hùc adludit decantatissima illa Hieronymi sententia: *Quâcumque*, inquit, *virtute polleas, quibuscumque operibus niteas, si cingulo castitatis careas, omnia per terram trahes*. Quasi licentes virtutum faculæ, quibus Princeps splendidè *nitet*, nisi idoneo *castitatis cingulo* adornentur, impudicitiæ vitio obscurentur, & sordeant, atque terram squalidè verrant. *Omnia per terram trahet*. Omnia, inquit, politicas etiam virtutes, quibus excultiùs ornatur? Sceptrum quoque ipsum? ipsum etiam regnum *per terram trahet*? ô quot Regum ac regnorum fastigia multis seculis sublimata, vaga Principum libido, ad *terram traxit*, & solo funditùs coæquauit! Sanè hic Boozus à multis Commentatoribus creditur fuisse Abesan, strenuus ille Hebræi populi dux ac Princeps. Quò nemo iam miretur Principem tam strenuè felicem sic fuisse pudicitiæ studiosum, vt sub eodem stragulo, & lenocinantibus stupro tenebris, cum pulchrâ puellâ impunè iacuerit.

S. Chrysol. Serm. 24. — *Princeps inhonestus omnia ad terram, & per terram trahit.* — S. Hieron. — Lira ibi. — Hic vers. 12. & 13.

§. CCXXVII.

Gloriæ auctarium est in cælis, benefica Beatorum concordia.

1. AVrelius Cassiodorus in libri de Amicitiâ Prologo, sic de eâ eloquenter exscribit: Tanta est, inquit, amicitiæ virtus, quòd eius beneficio absentes amici sibi præsentes assistunt, egentes abundant, valent imbecilles, & quod mirabilius est, mortui viuunt. *Amicitia est diuitibus pro gloriâ, pauperibus pro censu, exulibus pro patriâ, imbecillibus pro virtute, pro medicinâ ægrotis, mortuis pro vitâ*. Amicitia enim quædam vita est hominum, sine qua nullum est vitæ humanæ solatium. Amicitia quidam gradus est hominibus ad Deum: dilectione enim mediante, homo Deo approximatur, dum ex hominis amico, Dei amicus efficitur. Non est amicitia in gestu, non in ostentatione, sed in veritate & fide. Non est amicitia vectigalis, sed liberalis: virtus enim est, & non quæstus: non pecuniâ conciliatur, sed gratiâ: non litigatione pretiorum, sed concertatione mutuæ beneuolentiæ gignitur & fouetur. Amicitiæ in terris inchoatio est, in cælis consummata perfectio.

1. Cassiodor. — *Amicitia conglobata encomia.*

2. Apoc. 6. hæc symbolica visio Ioanni obuersatur: Vidi subtùs altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant, & clamabant voce magnâ, dicentes: Vsquequo Domine, non vindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitant in terrâ? Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ? *Et dictum est illis vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum, qui interficiendi sunt sicut & illi*. Quasi dicat: Sicut corpora vestra, ô animæ sanctæ, vestro sanguine purpuratæ, requiescunt in suis sepulturis sub altari holocaustorum, expectantia gloriam resurrectionis; ita & vos pariter requiescite in cælo, & modicum expectate eandem resurrectionem, donec compleatur numerus fratrum vestrorum, qui in terris militant, militabuntque, vt eorum consortio, quod sic auidè expetitis, vberiùs ac beatiùs fruamini. Mirum sanè est, quòd beatæ sanctorum animæ, sic desiderante exambiant conseruorum ac fratrum suorum beatum in empyreâ gloriâ consortium, ac celesti beatitudinis collegio S. Gregorius lib. 2. Moral. c. 4. sic locum exponit: *Respondere eis* (animabus) *est, vt collectionem fratrum expectare debeant, eorum mentibus libenter expectandi moras infundere; vt, cùm carnis resurrectionem appetunt, etiam colligendorum fratrum augmento gratulentur*. O! gloriam corporum illi tamdiu differri libenter, imò & grataner sustinent, vt conseruorum, ac fratrum suorum beato consortio perfruantur? Vel de hâc spe *gratulari* cælitibus licet? Luculentiùs, opinor, rem edisserit S. Bernardus Serm. 3. in festo omnium Sanctorum; *Vnde tibi*, inquit, *ô misera caro, ô fœda & fœtida, vnde tibi hoc? Animæ sanctæ, quas propriâ Deus insigniuit imagine, te desiderant; quas redemit proprio sanguine, te expectant: & ipsarum sine te lætitia compleri, perfici gloria, consummari beatitudo non potest*. (Expende attentiùs verba quæ subijcit) *Adeò siquidem viget in in eis desiderium hoc naturale, vt necdùm tota earum affectio liberè pergat in Deum; sed contrahatur quodammodo & rugam faciat dum inclinantur desiderio tui. Sine maculâ ergò sunt sed non sine rugâ*. Quid & luculentius & exaggeratius? Piget, ac pudet pulchras Bernardi ad hanc rem, sententias enucleare, ne aut per exaggerationum crepidines parùm tutus incedam, aut rudiori ecphrasi ac expensione, sententiarum atteram elegantiam.

2. Apocal. 6. v. 11. — *Quàm auidè cupiant cælites terrestrium fratrum consortium.* — S. Gregor. — S. Bernard. *Nam beatorum affectio tota non pergit in Deum, vt inclinetur ad fratres?* — Apocal. 14. v. 5.

3. Genes. 1. consummato primæ diei opificio, dixit Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum: & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, diuisitque aquas, quæ erant sub firmamento, ab his, quæ erant super firmamentum. Vocauitque Deus firmamentum, cælum. *Dixit verò Deus*: *Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum vnum: & appareat arida*. Pro *τὸ in locum vnum*, Lxx. Interpretes, ex quibus Tertullianus, *in congregationem* vertunt: est enim vna congregatio vnitate continuationis. Nam ex veriore sententiâ omnium aquarum confluges tandem Oceano vniuntur. Itaque aquæ, quæ sub cælo sunt, in vnum locum, seu congregationem vnam *congregari* perhibentur; non illæ aquæ, quæ suprà cælum seu firmamentum detinentur. An hæ congregatæ non sunt, sed vastè dispersæ? Hanc subcælestium aquarum congregationem, & silentium de supercælestium aquarum congregatione, sic Hugo Victorinus ad mores torquet: *Aquæ, quæ sub cælo constringendæ sunt, in locum vnum, quia affectus animæ inferior, nisi certâ lege constringatur, non potest*

Gen. 1. v. 9. — Lxx. Interp. Tertullian. — Hugo Vict. l. 1. de Sacr. p. 1. c. 33.

potest apparere arida, nec germina producere. Bene est, aquæ subcælestes congregentur in locum vnum, constringantur certâ lege, ne mutuò diuidantur dissidiorum malo, & discordiæ diuortio malè effluant, atque abinuicem diuidantur. At supercælestes aquæ, eccur minimè congregari dicuntur? Addit tempestiuè magnus hic Doctor: *Aquæ quæ super cælos sunt, non debuerunt in vnum colligi, & in vnum coarctari; quia charitas amplificanda, & semper dilatanda: nam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* O bona aquarum supercælestium *congregatio*, pariter ac *diffusio*! Itaque necessarium non fuit, vt dicerentur congregari, & mutuæ charitatis nexu strictiùs couniri. Parum id foret, nisi etiam cum huiusmodi *congregatione*, ad amplioris beneuolentiæ auctarium, & charitatem magis ac magis amplificandam, simul etiam *diffundantur.* O arcanum fraternæ charitatis sacramentum, quod res diuersissimas, nempè *congregationem*, ac simul *diffusionem* amico fœdere copulat & counit. Cœlestes aquæ in vnum congregatæ etiam sunt; sed non debuerunt sic *colligi* ac *coarctari*, vt mirâ mutuæ charitatis *diffusione*, in longissimè ac infimissimè à se dissitos, non *amplificetur, & semper dilatetur: nam Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

Cur aquæ supercælestes non dicuntur congregari, sed diffundi?

Ad Rom. 5. v. 5.

4. Lucæ 16. v. 22.

Lucæ 16. Homo quidam erat diues, qui induebatur purpurâ & bysso: & epulabatur quotidie splendidè. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, vlceribus plenus. *Factum est autem vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ.* In sinum Abrahæ portatur mendicus, ex morbis, doloribus, rerum inopiâ, ac penuriâ mundi defunctus, vt hospes in limbum, cælumve ingressus, liberaliorem hospitem nactus, vel in cæli vestibulo cælitum charitatem experiatur. Dicitur *sinus* Abrahæ, quia paternâ beneficentiâ exceptus, quasi filius patris diuitis, nullius rei iam indigus, sed omnibus abundans, in *sinu* patris beneuoli requiescit. *Non iuxta Abraham* (ait Chrysostomus,) *sed in sinu Abrahæ, vt illum palparet, vt illum refocillaret, vt illum quasi clementissimus teneret in sinu suo, & recrearet.* Hanc Abrahami in limbo aut cælo beneuolentiam & beneficentiam, pulchrè his verbis Chrysologus expressit, sic fatus: Non immeritò Abraham suâ tunc omnes sanctos suscepit in requie, & ipsa cælesti beatitudine fungitur dispensatoris officio: quia dum semper hic suscepit peregrinos & pauperes, ipsum cum Angelis suscipere Deum, ipsum sub tentorio suo videre hospitem meruit, quem semper habuit largitorem. *Et reuerà parum se beatum credidit, si in ipsâ supernâ gloriâ ab hospitalitatis pio cessaret officio.* Parum se Abrahamus putaret beatum, nisi vel in ipsâ beatâ cæli gloriâ, eximiam beneuolentiam ac beneficentiam largiùs exhiberet? Quod beneficentiæ detraheretur, gloriæ detrahi putat? In partem beatæ gloriæ mutua beneficentia intrare perhibetur? Benefica cælitum charitas, gloriam beatitudinis integrat? *Reuerà parum se beatum credidit, si in ipsa superna gloria, ab hospitalis pio cessaret officio.* Et Bernardus nuper laudatus: *Adeò siquidem viget in eis* (cælitibus) *desiderium hoc naturale, vt necdum tota eorum affectio liberè pergat in Deum, sed contrahatur quodammodo & rugam faciat, dum inclinantur desiderio tui. Sine maculâ ergo sunt, sed non sine rugâ.* Vide quàm consentiat Bernardo Chrysologus.

S. Chrysost. *Abraham parum se beatum crederet, nisi esset in cælo beneficus?*

S. Chrysol. serm. 121.

S. Bernard. supr.

5. Iob 25. v. 2. Iob 25. Respondens autem Baldad Suhites, dixit: *Potestas & terror apud eum* (Deum) *est, qui facit concordiam in sublimibus suis.* Qui sunt isti Dei *Sublimes*, apud quos diuina maiestas concordiam facit? Sanctius per τὸ *Sublimes*, meteoras impressiones, Gentilium notitiæ peruias, intelligit: S. Thomas, *Cælos* mauult, in quorum contemplatione seduli erant Gentiles: S. Hieronymus, *Sanctos* interpretatur. Dionysius Carthusianus sic aptè locum commentatur: *Qui facit concordiam in sublimibus suis. In Angelicis quoque spiritibus summam & indissolubilem facit concordiam, implendo eos tantâ suæ beatitudinis communione, quòd nec à Deo, nec à se inuicem discordare vllatenus queant. Insuper Deus facit concordiã in sublimibus suis, id est, considerantes sublimia Dei, vid. omnipotentiam, sapientiam, beatitudinẽ eius, facit in considerando & sentiendo concordes.* Ecce tibi quanta sit in cælis concordia & mutua omnium inter se charitas, in tantâ diuersorum ordinum varietate; adeò vt in diuersissimâ naturæ ac dignitatis differentiâ, cognato *Sublimioribus* supercilio, nemo tumultuet, nemo pacem inquietet, nemo alij quicquam inuideat, nemo insolescat, nemo amico beneuolentiæ fœdere, bonum alterius non reputet suum: quasi quilibet non tantùm suâ, sed omnium etiam gloriâ pariter bearetur. Itaque non modò in sanctis hominibus, sed *in Angelicis quoque spiritibus summam & indissolubilem facit concordiam, implendo eos tantâ suæ beatitudinis communione, quòd nec à Deo, nec à se inuicem discordare vllatenus queant.* O mirissimè arcana cælitum omnium in beatitudine *communio*! quasi cuiusque beatitudo, vna plures sit; & cuiusque bonum sic omnibus commune sit beatæ *communionis* fœdere, vt vnum plura reputetur. Ac si beatorum quisque parum se beatum crederet, nisi propriæ gloriæ beata gaudia, in alios quoque beatos beneficentiùs exundarent. Quod est magnum beneuolentiæ sacramentum, & beneficentiæ meta.

Sanctius. S. Thomas. S. Hieron. Carthus.

Num Beati ad beneficam concordiam in beatitudine communicent?

Rectè Booz describitur largè beneficus in Rutham, in viduam Noëmi, in demortuum Elimelech, & sobolem vitâ functam: & hic sollicitiùs satagit de concordiâ cum Propinquo illo prædiuite. Porrò *Booz* interpretatur, *prævalens. Qui fecit concordiam in sublimibus suis.*

Hic vers. 12. &c.

---

§. CCXXVIII.

Qui animosè vult, strenuè poterit; quasi affecta animosiùs voluntas sit possibilitatis census.

1. MAgna pars est profectûs, velle proficere. Huius rei conscius mihi sum; volo, & totâ mente volo; te quoque sic instinctum esse,

esse, & alacri strenuè voluntate ad ardua quæque virtutis ferri, maximè vellem. Imò si maximè ea velis, iam ardua esse desinunt: strenua enim voluntas flectinescio acta proposito, difficultates mollit, mitigat, exarmat. Suprà opinatas difficultates virtus est: virtutem autem intelligimus animosam & excelsam, quam incitat, quicquid infestat, quam alacris voluntas ducit per obstantia tamquam per viam planam, aut gratè decliuem. Hæc obuijs difficultatibus non remittitur, sed intenditur: hæc animos generosæ indoli cognatos aut inuenit aut facit. Nolle in caussâ est, & non posse prætendimus ignauiæ instinctu. Ignaui homines non putant fieri, quicquid putant facere non posse: ex infirmitate suâ ferunt sententiam de virtute, quam voluntatis propositum ad magna incitat. Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquandò etiam libet? Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicij loco labor est, inerter delicatus miseretur industrij, desidioso studere torqueri est. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli sumus, dura atque intolerabilia creduntur, quia animosæ voluntatis vires ignorantur. Quare rei videtur vitium, quod voluntatis ignauia est. Velis, & poteris. Valentior fortuna est voluntas, & in vtramque partem ipsa res suas ducit, beatæque ac miseræ vitæ sibi caussa est, dum de suo sensu ac censu omnia taxat.

Voluntas, facilitatis, aut difficultatis censor est.

2. Psal.1.v.2. Regius Propheta sic pingit Psalmo 1: Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, & in viâ peccatorum non stetit. *Sed in lege Domini voluntas eius; & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Τὸ *voluntas*, significat curam, studium, sollicitudinem, diligentiam, & animosum implendæ legis propositum. Quæ verba exponens Theodoretus in Catenâ, ita scribit: *Pulchrè dixit, Voluntas eius, propter eos qui ex necessitate rectè agunt pœnarum metu, ijs beatis nuncupatis, qui motu proprio bonum eligunt.* Itaque non necessitas sectandæ virtutis, quæ ex pœnarum metu oritur; sed *motus proprius*, quo bonum spontè eligitur, hic, hic, inquam, *beare* perhibetur: plerumque enim malè fida est obseruantia, quam incussus timor extorquet; quo deficiente, cognatum assiduitate vitium, exlex pœnarum resculpitur. Ceterùm peritè notant Interpretes, quòd non dicit, in voluntate eius lex Domini; sed è contrario, *In lege Domini voluntas eius.* quasi valdè diuersum sit, legem Domini in voluntate, & voluntatem in lege Domini esse. Quod discrimen Hugo Victorinus inibi subtiliter agnoscit, & his verbis edisserit: *Sed in lege Domini voluntas eius. Multi, inquit, habent legem in corde sed non habent cor in lege. Legem in corde habent, quo cognoscunt veritatem; cor in lege habent, qui diligunt veritatem. Qui verò legem in corde habent, non cor in lege, hi portant legem, non portantur à lege: onerati sunt, non adiuti; quia scientia, vbi non est charitas, grauat, non alleuat.* Hinc sudato illi loco ex Matthæi 11. lux affulget! Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis & onerati estis (Mosaicæ legis graui sarcinâ) & ego reficiam vos. Quo leuamine? *Tollite iugum meum super vos.... & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Profectò lex Mosaica Hebræis peruagrauis fuit, & quam nec ipsi, nec eorum patres portare potuerunt; quia lex illa erat in eorum corde, non cor eorum in lege illâ. At Christi lex, quam vltrò *tollere* iubemur, ideò *suauis* ac *leuis* est, quia voluntatem ac cor Christiani habent in lege, non legem in corde; quod lex pondere suo degrauat. Exinde Euangelica lex vltrò suscepta, Christianos *alleuat*; è contrario autem Hebræos *grauauit*. Nam: *Qui legem in corde habent, non cor in lege: hi portant legem, non portantur à lege; onerati sunt, non adiuti.* Itaque ei legis iugum *leue* est, & *suaue* onus, qui spontè in legis obseruationem fertur, nempè qui *in lege Domini voluntatem* habet. Inde Beatus dicitur, *qui legem in corde habet*; eum enim non *grauat*, sed *alleuat*. *In lege Domini voluntas eius.*

Theodoret. — *Corder. ibi.* — *Hugo Vict.* — *Lex Dei habenda non est in corde; sed cor in lege, quare?* — *Math.11. v.29.& 30.*

3. Psal.1.v.2. Redeat iterùm præscriptus Psalmographi locus, ad hanc rem aliter expendendus: Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, &c. *Sed in lege Domini voluntas eius; & in lege eius meditabitur die ac nocte.* Sanè ardua non est lex diuina; etsi ardua quæque iubeat, & vltrà hominis vires; si in eam homo *voluntate* feratur: nam voluntas spontè acta arduitatem abscondit, difficultatem mitigat, lenit, exarmat. Eleganter ibidem Ambrosius: *Sed in lege Domini voluntas eius; & in lege eius meditabitur die ac nocte. Lex enim, inquit, voluntarios quærit; quia lex Domini irreprehensibilis, conuertens animas. Nemo enim conuertitur, nisi qui voluntate conuertitur. Voluntarius autem abscondit, & sensum furatur laboris. Ideoq; die ac nocte in lege meditatur: in quo non tam continua legendi postulatur intentio, quàm seruandæ legis affectus. Ille enim planè meditatur, qui ipsi sibi lex est, scriptum in corde suo opus legis intendens.* Ecce tibi primo, lex *voluntarios quærit* ad obsequium; alioquin ex crebrà refractariè inobsequelà, familiari eis qui inuiti illam suscipiunt, reprehensionem incurrit: nam legis violatio, velut tacita illius reprehensio est: quare *lex voluntarios quærit, quia lex Domini irreprehensibilis est.* Alte quidem Ambrosius! Dein *Voluntarius abscondit, & sensum furatur laboris.* Bellè dictum! Sic voluntas vltrò rem optans, & eam hianter expetens: illius arduitatem fallit, sensum abscondit, difficultatem exarmat, laborem furatur, & molestiam voluntate mellit? Exinde ille, cuius *voluntas in lege* est, in illâ *meditatur die ac nocte*; quod vltra humanæ attentionis fastum est, quia ille cuius *voluntas in lege* est, ipse *sibi ipsi lex est*, Dei legem in corde descriptam gerens; quasi voluntas implendi legem, sit stylus quo in cordis tabulis haud dubijs characteribus lex imprimitur.

S. Ambros. — *Lex voluntarios quærit, quia lex Domini irreprehensibilis est.* — *Voluntarius sensum laboris furatur.* — *Voluntarius legis obseruator, ipse sibi lex est.*

4. Psalm.111. v.1. Adhuc Psalm.111. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis.* Inde subdit: Gloria & diuitiæ in domo eius: & iustitia eius manet in seculum seculi. Profectò etsi τὸ *nimis* ponatur pro *valdè*, aut *multùm* vt passim Interpretes aduertunt: at vocula *nimis*, non caret epithasi, ac si sit, insatiabiliter in mandatis Dei cupere. Richardus Victorinus hunc locum tractans, ait, *In mandatis eius volet nimis. Quid est velle nimis, nisi plus velle quàm posse?* Forsan non inidoneè, *in mandatis Dei velle nimis*, potest explicari de voluntate sic diuinæ legis obsequendæ auidâ, vt plura tamquam leges reputet, quod attinet ad obsequium, quàm reipsâ sunt. Audiendus est S. Gregorius Nyssenus, qui Præfatione

Animosa voluntas vltra rei possibilitatem audet. — *Richard. Vict.* — *Voluntas piè affecta, leges quàm latissimè extendit.* — *S. Nyssen.*

tione in Cantica, ita opportunè scribit: *Spiritale legis nomen comprehendit etiam historicas narrationes: adeò vt vniuersa à Deo inspirata Scriptura sit lex ijs, qui ipsam legunt, non solùm per præcepta, sed etiam per historiam erudiens, & ad cognitionem mysteriorum, & sinceram vitæ institutionem.* Nimirùm ille, cuius *voluntas in lege* Domini est, sic in eius lege *cupit nimis*, vt non tantùm leges, leges Dei esse reputet ad obsequium; sed etiam rem consilij, quam ex Scripturis discit, velut leges existimet, & merè suadenti, tamquam legislatori obliganti, de obsequio aduletur. Imò virtutes, & præclara Heroüm gesta, quæ in Biblijs descripta legit, velut leges ad imitationem censet, quas moribus imitatione describat. Denique scelerosè turpia hominum flagitia, instar legum eadem scelera vetantium reputat. Sic, sic, inquam, ille cuius voluntas est in lege Domini, *in mandatis eius volet*, vel *cupit nimis:* nimis enim leges ampliat. *Adeò vt vniuersa à Deo inspirata Scriptura sit lex ijs, qui ipsam legunt, non solum per præcepta, sed etiam per historiam erudiens ad sinceram vitæ institutionem.* Tantum licet voluntati, quæ animosum propositum ardenter arripuit. Sic Boozus hîc quasi

Hic vers. 13. lege obligaretur ad Ruth Moabitidem ducendam, & fidem connubio spondet, & nuptias à Propinquo reiectas sedulò procurat, dum legis vmbram pro lege reputat, & ad illius festinat obsequium.

5. Cant. 2. v. 4. Rabbini. Canticorum 2. sic sponsa, id est, anima sancta de se loquitur: Introduxit me in cellam vinariam, *ordinauit in me charitatem.* Rabbini veteres, *Insignem facite*, vel *magnificate super me charitatem.* Hæc insignis seu magnifica charitas, quâ eius voluntas animosè afficitur, militari vocabulo notanter exprimitur. Quare ner-

Sanctius. Syrus. uosè præ omnibus noster Sanctius cum Syro vertit: *Amorem contrà me tamquam exercitum vexillatum* (id est, per acies & vexilla ad pugnam ordinatum atque digestum) *instruxit.* Ceterùm sponsa sic à diuino amore victa, omnes vincit difficultates, quæ in sponsi sui redamatione possent voluntatem retardare; omnemque arduitatem affectâ voluntate de-

Ad Rom. 8. v. 35. &c. triumphat, cum Paulo aiens: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors,*

Voluntas fert sinum victoriarum plenū. *neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* Has omnes difficultates superat Paulus, omnes istiusmodi hostes vincit, aiens, *In his omnibus*

Sophocles. *superamus.* Eleganter ille quicumque, *O amor inuicte prælio.* Sanè amor in pectoris campo aut stadio acerrimè luctatur, inuictus præliatur, & omnes hosce hostes exarmat, vincit, detrium-

Philostratus. phat. Luculenter ad rem Philostratus in Iconibus ait amorem ferre, *Sinum plenum victoriarum.* Sic voluntati animoso proposito valenter pugnaci, in pectoris recessu, etiam ante pugnam, victoriatum est? Voluntas animosè ad virtutem affecta, fert *sinum victoriarum plenum?* Sic affectæ voluntatis armis, vitiorum ac difficultatum pugnacior hostilitas, obnoxia est? Si bella animosæ voluntatis numerem, tot inuenio quot triumphos; congressui illius nullus hostium, nisi qui laudibus adderetur, occurrit: *Militauit trophæis, qui restitit voluntati.* S. Ennod. in Panegyr.
Altè igitur voluntas dicitur ferre *sinum victoriarum plenum.*

---

§. CCXXIX.

Caro, formidabile periculum, Dæmon in luto delitescens, mentis seruitus, & concupiscentia voluntas nominatur, quare?

HOmo sanè maior est, & ad maiora natus, 1.
quàm vt mancipium sit sui corporis. Contemptus corporis sui, certa animi libertas est. Ferè ex Senecâ sparsim.
Sapiens itaque vt multum cum meliore, ac diuiniore suâ parte versetur, cum hac querulâ, fragili, delicatulâ, lutosâ, infidâ, caducâ, insidiatrice, tantum, quantum necesse est versabitur, ne dum carni indulget, inimicum foueat. Fateor nos gerere corporis nostri tutelam. Non indulgendum illi, seruiendum nego. Multis seruiet, qui corpori suo seruiet: qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert; honestum ei vile erit, cui corpus suum nimis charum est: huius nimius amor nos timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumelijs obijcit, & delictis exponit. Agatur eius cura; ita tamen vt Corporis vituperium. cùm exigit ratio, cùm dignitas, cùm fides, cùm innocentia poscit, contemnatur, edometur, frangatur. Sic nos gerere debemus, vt non tamquam propter corpus viuere debeamus, sed tamquam non possimus sine corpore. Profectò hoc corruptionis corpus, viris probis plerumque pœna est, omnibus vt culparum illecebra, sic & honesti impedimentum. Vis aduersùs carnem tuam strenuè liber esse; propone tibi, quantas aduersùs te moliatur insidias, quàm sit infidum illius contubernium, quàm sit amicè cum peccatis fœderatum, quàm subdolè æternaturæ ruinæ minas iactet; & intestino vitiorum æstu, gehennalis pyræ scintillas flabellet. Seriò illi dic: Nec tecum possum viuere, nec sine te.

Ad Romanos 8. sic animosè Paulus loqui- 2.
tur: Quis nos separabit à charitate Christi? tri- Ad Rom. 8. v. 38. & 39.
bulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? *Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* Sanè Paulus piâ audaciâ strenuus & alacer potentissima quæque lacessit. Nequid autem quod in speciali recensitione omiserit, intermisisse videatur, consultò addit, *Neque creatura alia*, Græcè, *nec* Græcus.
vlla creatura alia. Nempè, vti Guilielmus Estius Estius.
commentatur, *Vniuersali clausula quicquid aliud dici posset, includit.* An autem *carnem* sub hâc vniuersali clausulâ lacessat, Origenes non audet Origenes.
affirmare; imò exclusam putat quam nec in catalogo nominat, & quam Apostolus valdè formidauit. Quâ de re sic inibi scribit: *Neque vlla prorsùs creatura aduersante, à charitate Dei se posse diuelli dicit, neque ex vllo tot aduersariorum*

Paulus qui reliqua tentamenta lacessit carnem formidat.

1. Cor. 9. v. 27.

rum capere metum..... Et iste, qui modò cælestium virtutum aduersùm se si commoueantur bella, non timuit, aliquando vel Carnem suam metuit, & ex eâ consurgentes insidias formidauit, quando dicebat ad Corinthios. Macero corpus meum; & in seruitutem subijcio, ne fortè cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar; & ideò præ ceteris omnibus Carnis insidiæ formidandæ sunt. Inde moralissimè subdit

S. Chrysost. Chrysostomus indidem: *Si autem Paulus hoc timuit, postquam prædicauit, & factus est Angelus, & totius orbis terræ defensionem suscepit, & patrocinium, quid nos dixerimus?* Vide hîc quàm sit formidanda Caro, quam Paulus dum reliqua recenset, silenter intermittit, nec disertè lacessere audet, etiam *postquam factus est Angelus.* Sic est subdolè insidiosa? sic de carnis fomite, homo sulphureis moribus materiatus est? Quis non timeat, quam Paulus sic timidè metuit? O monstrum de imbecillitate robustius! Qui mundi potentissima lacessit, Carnis imbecillitatem formidat.

3. 1. Cor. 9. v. 26. & 27. 1. Corinthiorum 9. sic de se Paulus loquitur: *Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno non quasi aerem verberans. Sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Bene est, Paulus in ieiunijs multis, in vigilijs, in fame & siti, in frigore & nuditate carnem macerat, & asperitatibus vexat & angit; illique concedit quæ ad vitam proficiunt, non quæ ad licentiam laxantur; quid autem est, quod dum carnem sic castigat & marcerat, non se *aerem verberare* dixit? Cui vnquam in mentem venerit, quòd Paulus dum corpus suum acerbiùs castigat, non *aerem verberat*? quemnam in aëre verbera-

S. Basilius. re adniteretur? Opportunè S. Basilius lib. de Virginit. hunc locum sic exponit: *Castigo*, ait, *corpus meum non directè dixit, Castigo vitia carnis, sed indirectè; & ita Dæmonem confœderatum cum sensu nostro, qui in luto carnis delitescit, & tentare solet, peto, & illi plagas infero.* Basilio Magno

Immundi spiritus luto carnis conuiscerantur?

S. Gregor. Magnus Gregorius disertè adnuit l. 30. Mor. cap. 26. sic fatus: *Castigo corpus meum, & seruituti subijcio. Vnde præmiserat: Sic pugno non quasi aerem verberans, quia cùm Carnem restringimus, ipsis abstinentiæ nostræ ictibus, non aerem, sed immundos spiritus verberamus: & cùm hoc quod est intra nos subijcimus, extrà positis aduersarijs pugnos damus.* Itaque Caro à spiritu, quo animatur, infidè desciscens, amicum cum Dæmonibus *fœdus* init; sicque illis cordis pandit ianuas, vt *immundi spiritus* ferè Carni concarnentur; sicque *Dæmon confœderatus cum sensu nostro, in luto Carnis delitescit*, vt pœnitentiæ atque asperitatis nostræ *ictibus, non aerem, sed immundos spiritus verberemus.* O humanam Diabolicè carnem! Sic *immundi spiritus luto carnis* deliciantur, vt fœderis commercio illi prope conuiscerentur? Sanè Caro est velut alter ipse Dæmon, vel cognatus seu intestinus Diabolus, vel Diabolicæ hostilitatis emphasis, seu blandè atrocior tentandi energia, ad omnes animarum strages subdolè armata. In cœno carnis Diabolus latet, vt ius hominum ad cælum frustretur. Esto carnis, id est, Diabolorum verbo, vt Christianam militiam strenuè impleas.

4. ad Rom. 7. v. 18. & 23. Idem Gentium Doctor ad Romanos 7. sic aduersùs carnem scribit: *Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne meâ, bonum.* Et vers. 23. rationem reddit: *Video*, inquit, *aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Lex carnis seu membrorum, dicitur concupiscentiæ fomes, viuidè ad peccatum pelliciens, & velut impotenter ad illud perpetrandum impellens; & quidem magnâ auctoritate, quæ auctoritatem Legislatorum æmulari possit: quare: *Video aliam legem in membris meis.* Tertullianus l. de Resurrectione Carnis, Tertull. l. de Resurr. carn. cap. 11.

de hoc carnis reatu vindicias agere adnititur: *Apostolum quoque*, inquit, *ne de vno stylo noris, quo carnem plerumque compungit. Nam etsi neget habitare boni quicquam in Carne suâ: etsi affirmet eos qui in carne sunt, Deo placere non posse, quia concupiscat aduersùs spiritum: & si qua alia ita ponit, vt Carnis non tamen substantia, sed actus inhonoretur: dicemus quidem alibi nihil propriè carni exprobrari oportere, nisi in animæ suggillationem, quæ carnem ministerio sibi subigit.* Ita quidem. Sed hæc animæ suggillatio, in Carnem reuerberat contumeliam, & contumeliosiùs illam culpat; quippe quæ tantâ polleat auctoritate, vt suo peccati fomite, tamquam *lege* prauitatis conditâ, repugnet Legislatrici menti, & hominem *in lege peccati captiuet*, & ad propudiosam subiectionem violenter adigat, carnalium oblectamentorum præstigijs seductum. Itaque etsi *anima suggilletur, quæ carnem ministerio sibi subigit*? criminosiùs inde suggilletur & culpetur caro, quæ velut imperium menti ademerit, & seruitute imperiali adegerit ad seruile voluptabilium obsequium. O carnem malè Legislatricem, quæ cognata sibi scelera, tamquam *leges* sancit, quò mentis legem sibi obsequentiùs, atque adulantiùs subijciat!

Suggillatur Caro, quòd mentem imperiali subiectione subigat; velut legislatrix.

Et ad Galatas 5. *Dico autem*, inquit, *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum. Spiritus autem aduersùs carnem: hæc enim sibi inuicem aduersantur.* Caro enim carnalia quæque concupiscit; spiritus spiritualia desiderat. Hoc acre bellum vel potiùs duellum in animâ gerit hinc Caro, inde Spiritus: vtriusque ducis aciem & milites disponit, & inuicem opponit Apostolus longo censu. Vide (si placet) hoc bellum bellè descriptum in Prudentio in Psychomachiâ, in August. 9. Conf. c. 11. in Cassiano Collat. 4. c. 11. Abbas autem Pimenius de carnis per concupiscentiam bello, ita scribit: *Concupiscentia, putà voluntas mala, est Dæmon nos impugnans.* Scilicet Paulus *carni desideria* attribuit: exinde carnis concupiscentia, *voluntas mala* à Pimenio nominatur; qui sequitur modum loquendi Euangelistæ Ioannis, aientis, *Neque ex voluntate carnis*: quò denotari videtur, quàm sit carnis concupiscentia *voluntati* proxima; (de quo aliàs vbertim agebamus) Addit Pimenius, quòd hæc *voluntas mala*, id est *concupiscentia*, est etiam *Dæmon nos impugnans.* Quod in hoc §. n. 3. ex Basilio & Gregorio expendebamus. 5. ad Galat. 5. v. 16. & 17.

Carnis concupiscentia, cur dicitur voluntas?

Prudent. S. August. Cassian. Pimen. in Viris Patr. l. 7. c. 25.

Ioan. 1. v. 13.

6. In hoc c. 3. Booz bene pransus, & largiùs potatus, it cubitum iuxta manipulorum aceruos. Tunc Ruth latenter accessit, & discooperto ruralis lecti stragulo, ad illius pedes se proiecit, ritè connubium petitura. Intempestâ nocte expergefactus Booz, ad nouitatem rei inexpectatè expauescit atq; expallescit. Mirissimum autem fuit, quod pulchellâ muliere in eodem lecto secum

cum cubante, & nuptias expetente, plus negotij facesserit Boozo incussus repentè metus, quàm concupiscentia carnis, ad exprompta libidinem incessanter, extimulans:

Hic vers. 13. *Quiesce*, inquit, *hâc nocte, & facto mane*, &c. *ego te absque vllâ dubitatione suscipiam, viuit Dominus, dormi vsque mane*. Sanè Boozus parùm videtur ab intestinâ carnis hostilitate timuisse, cùm frigidum sibi pollicetur somnum, propè libidinis faces. An de senectute continentiam præsumit? Non tutò, opinor. Nam, vt ex Basilio ait S. Maximus Serm. 2. *Senectutis temperantia, non temperantia, sed intemperantiæ imbecillitas est.* O nimis verè! Non in quo quis nihil potest, sed in quo cùm possit, potestate ad vitium non abutitur, cum admiratione laudatur. Non inde admiremur Boozi laudes, & temperantiæ elogium; nec de minori vitio magnas eius virtutes prædicemus. Neque enim intemperantiæ imbecillitatem, sed continentiæ robur, & carnem rationi subactam admirari licet in Boozo; & in Ruthâ præsertim, quæ à libidine ieiuna, saturem Boozum ad nuptias prouocat, mirissimâ carnis continentiâ in tanto intemperantiæ periculo. Sic aurigante ratione, licentiæ carnis lupatum iniecerat, & illius subsultus edomuerat!

Senum temperantia, intemperantiæ imbecillitas est.
S. Basilius.
S. Maximus.

---

§. CCXXX.

Cognatorum amor si exasperetur, in odia infensissima degenerat.

1. Aristoteles. BEllè pariter ac verè Aristoteles lib. 7. Politicorum cap. 7. inquit: *Non sunt magnanimi homines naturâ infesti, nisi contra iniuriantes.* (Non bona quidem ab hostilitate magnanimitas) *Hoc autem magis contra notos familiaresq; patiuntur, si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione contingit, à quibus enim deberi sibi beneficium expectant, ab eisdem non solùm priuari beneficio, sed insuper lædi se putant. Vnde in prouerbio dicitur: Fratrum contentiones, & iræ sunt acerbissimæ, & qui se nimiùm amant, hi se nimiùm oderunt ..... Quapropter Archilochus rectè cùm amicos incusaret, ad animum loquitur, inquiens: Non tu quidem ab amicis lanceis transfixus es?* Sanè magnus amor si exasperetur, in odia infensissima degenerat, perniciosâ magnanimitate furiosus; inde infestior, vnde credi poterat peramantior. Prouerbiorum 18. *Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma; & indicia quasi vectes vrbium.* Pro τὸ *qui adiuuatur*, Hebraicè est נפשע *nipsca*, hoc est, *præuaricans, deficiens, rebellans*. Aquila *rebellans* exscribit, Tigurina *perfidè deserens*, Chaldæus *qui deficit*. Vatablus sic ex Hebræo textu locum exponit: *Frater rebellans (contra fratrem) magis quàm ciuitas fortis, & lites (fratrum sunt) velut vectes palatij. Quasi dicat: Rebellio fratris durior est quàm ciuitas quæ rebellat contra Principem, & lites fratrum sunt vt vectes, quibus clauduntur fores palatij. Ac si dicat: Nihil grauius simultatibus & dissidijs fratrum.* Verè. (Quâ autem ratione conciliandus sit Hebræus textus cum Vulgato, valdè Interpretes adlaborant.)

Fratrum iræ inter se, sunt acerbissimæ quare?
Idem paullò ante præscripta verba.
Prouerb. 18. vers. 19.
Hebræus. Aquila. Tigurina. Chaldæus. Vatablus.

2.
2. Reg. 15. v. 14. 2. Reg. 15. Absalom inops mentis, pietatis, ac consilij, festinatâ coniuratione patrem Dauidem inuadere properat, vt ambitum immaturè regnum Patris sanguine quantocyùs possideret. *Et ait Dauid seruis suis, qui erant cum eo in Ierusalem: Surgite, fugiamus: neque enim erit nobis effugium à facie Absolom: festinate egredi ne fortè veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam.* Nimirùm scelestissimus filius Absalom, non tantùm sceptri cognatâ ambitione, sed etiam patri infensus ob inultam Thamaris violationem & suum propter cædem Amnonis exilium; furijs agitatur immaniter exasperatus adeò vt ad necem patris exardescat. Cupit facinus conceptum instanter implere, desiderat scelus dispositum instantissimè perpetrare. Pergit Chrysostomus expendens quàm insano ardore exasperatus filius, ad fundendum paternum sanguinem festinus aduolet, cogitationes calcare extimulatus: *Festinate egredi, ne fortè veniens occupet nos*, &c. dicebat Dauid: nam Absalomo *properanti ad nefas, tarda sunt cuncta: festinantem ad facinus, videntur remorari disposita. Cupit parricidium antè implere, quàm gerat: festinat patrem antè intercipere, quàm occidat. Sitit sanguinem patris, cruorem appetit genitoris. Timet differe vel modicum; ne aut ira remorata deficiat, aut furia dilata languescat.* Ecce tibi cognati sanguinis exasperati impatientiam. Quasi parùm foret, paternum sanguinem hianter *sitire*; præcauet, ne rabidæ sitis ardor tepescat, & furia dilatione languescat. Imò & (quod magis detestere) *cupit parricidium antè implere, quàm gerat.* O vesanè impotentes exasperati sanguinis iras! Parricidij perpetrandi rabida fames, parricidium prodigiosè anteuertit, & præcoquâ ambitiosiùs rabie, priùs quàm gerat parricidium, complere parricidium exambit. Sic furit exasperatus sanguis?

Exasperatus Absalom cupit parricidium antè implere, quàm gerat.
S. Chrys. homil. de Absalom perlequente Dauid.

Tandem disponitur bellum, acies dirigitur, pugna paratur: cognati exercitus in semet armantur, & parricida Absalom suos bellatores aduersùs patrem inflammat. Vincitur Absalom, & in eo rabiosa impietas profligatur. Fugit celer victrices patris acies: sed adest arbor in campo ramorum telis armata, quæ nec patrem vt illi parcatur, audiuit, nec audebit parricidæ parcere. Dauidi prælij exitum dubiè præstolanti adest bonus victoriæ nuncius; sed vbi Absalomi perempti nuncium auditur, *Contristatus Rex, ascendit cœnaculum portæ, & fleuit.* 2. Reg. 18.
Et sic loquebatur vadens: Fili mi Absalom, Absalom v. 33.
fili mi: quis mihi tribuat vt ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom? Dum hæc verba de offensi patris ore audit Chrysostomus super iniuriâ illatâ ab offensore filio, sic peridoneè philosophatur: *Igitur redeunt cuncti de bello, parricidâ auctore belli prostrato, cuius sanguine scelus diluitur, cuius supplicio immanis crudelitas sepelitur. Gaudent omnes, cuncti lætantur: solus Dauid plangit filium, parricidæ lamentatur interitum. Quid plangis gloriose pater, quid lamentaris, quasi Absalom, quod ausus est, comprobaris? Quid fles scelestum, quasi cum parricidium perpetrare volueris? Frangis gloriam victoris exercitus, si fletur hostis interitus, nec lætitia esse poterit in victoriâ, si parricidæ plangitur pœna.* (Nota verba quæ altè subijcit) *Ille tuus non fuit filius, qui sic violauit paternos affectus. Ille tuus dici non meruit, qui ius patris violauit.* Nimirùm Chrysostomus (cui humani affectus velut per anatomiam perspecti erant) animaduertens Dauidem verum Absalomi patrem,

3. (margin, at "Tandem disponitur bellum")
S. Chrysost. sup.
Dauid in Absalomum mitis patrem negat aut dissimulat.

trem, tot iniurijs ab impiè parricidâ filio lacessitum, nec tamen inde exasperatum ad vltionem, sed tenerâ compassione flebilem, satius putauit interim negare patrem, quem offensæ cognationis enormior iniuria, ad cruentam non exasperauit vltionem. *Ille*, ait, *tuus non erat filius*, quasi Dauid in tanta ferociendi caussâ, dum non sæuit, sed mitescit in adeò cognati sanguinis iniuriâ, & nefario Absalomi parricidio, dum exhibet tunc flebilem mititatem, & tenerè affectam compassionem, interim neget, aut dissimulet patrem. Hem! sic offensus sanguis exasperari, imò & efferari solitat?

4. 1.Reg.2.v.13.& 24. 1. Regum 2. Heli summus Hebræorum Pontifex nouit omnia quæ faciebant filij sui vniuerso Israëli, & quomodo dormiebant cum mulieribus quæ excubabant ad ostium tabernaculi, & alia istiusmodi scelera, plena auaritiæ, & impietatis plena, & dixit eis: *Quare facitis res huiusmodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo? Nolite filij mei: non enim est bona fama, quam ego audio.* Hæc Pontificis reprehensio iure ab Interpretibus reprehenditur; atque inde tot vltrices seuerissimè pœnas meritò subit. Quâ super re sic ad rem præsentem scribit Petr. Damianus. *Heli*, ait, *quia filiorum peccata cognouit, sed eos inuectione, quâ digni erant, acerrimâ non corripuit, eisdem filijs à Philisthiim in bello peremptis, ipse quoque de sella retrorsùm cecidit, fractisq́; ceruicibus expirauit.... Et quidem redarguit, & quidem corripuit: sed lenitate & mansuetudine patris, non seueritate & auctoritate Pontificis. Quare*, inquit, *facitis res huiusmodi, quas ego audio, pessimas ab omni populo? Nolite filij mei, non est enim bona fama, quam audio.* (Attentiùs nota quæ subtexit verba) *Porrò quos inimicos Dei vidit, in perniciem suam filios recognouit: & quos hostili ferire gladio debuit, paternæ blanditiæ lenitate palpauit.* Scilicet Heli, & Dei Pontifex, & nequam filiorum pater erat: at quia in Dei, ac sui offensâ, patris nomen non exasperauit eius furorem, nec *hostili gladio* vltionem flagitij exaggerauit; sed potiùs paterni amoris blandiùs memor, offensum patrem dissimulauit; eosque tunc cognouit affectu filios, non inimicè cognatos ad furoris auctarium pœnalissimo cadit supplicio mulctatus. *Porrò quos inimicos Dei vidit, in perniciem suam filios recognouit, quos hostili ferire gladio debuit.* Æquum enim erat, vt se tunc exhiberet tamquam patrem non patrem: id est, tamquam patrem offensum, ad vindictæ exaggerationem; tamquam non patrem, ob paterni affectûs exilium. Quare atrociter punitur, quia se fatetur affectu patrem, quando ex naturali patris affectu iustè exasperato, asperiorem vltionem exaggerare debuit *hostili gladio.*

Petr. Dam. Opusc. 17. cap. 2.

Offensus pater ferit hostili gladio.

5. Cant.1.v.5. Canticorum 1. sic cælestis sponsi sponsa loquitur: Nolite me considerare quòd fusca sim, quia decolorauit me Sol. *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, &c. Origenes: *Filij matris meæ dimicauerunt in me.* Hebræus, *irati sunt*, vel *excanduerunt in me.* Alij, *contenderunt*, alij, *rixati sunt contra me.* Lxx. Interpretes, *Filij matris meæ pugnauerunt in me*, in ablatiuo. Nempè ad hostilitatis exaggerationem dicitur inimicitia fraterna. Sed quia sponsa pacatissimo erat ingenio, & indole mitissimâ, ad hostilitatem ipsa insensilis, *in* ipsâ velut palæstrâ non *contra* ipsam fratres suos iracundè pugnaces queritur, quæ est mansuetudinis hyperbole. Hanc Lxx. interpretum expositionem, *Filij matris meæ pugnauerunt in me*, in ablatiuo, sic intelligit Nyssenus, vt per *filios matris* accipiat Dæmones. Aptiùs, opinor, Ambrosius libro de Isaac & animâ cap. 4. per filios matris suæ in seipsâ pugnantes, concupiscentias seu passiones intelligit, quæ contra rationem ac mentem pertinaciter luctantur, sic fatus: *Filij matris meæ pugnauerunt in me. Hoc est*, inquit, *impugnauerunt me corporis passiones, carnis illecebræ, decolorauerunt me; ideò Sol iustitiæ mihi non refulsit.* Ecce tibi, sancta sponsa, vt viuaciùs exprimat quàm sit obstinatè pugnax concupiscentiæ lucta, fraternis eam simultatibus comparauit. *Caro concupiscit aduersùs spiritum: spiritus autem aduersùs carnem: hæc enim sibi inuicem aduersantur.* Ergo quo cælestis sponsa impressiùs exaggeret quàm sit hæc lucta pugnaciter pertinax & diuturnè obstinatior, illam fraternæ hostilitati accommodatè pariat, aiens: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me, hoc est, impugnauerunt me corporis passiones.*

Origenes. Hebræus. Lxx. Interp.

Passionum hostilitas fraternæ hostilitati comparatur

S. Nyssen. ibi. S. Ambros.

Ad Galat. 5. v. 17.

Vide ergo hîc quàm cautè agat Boozus, pacis ac fraternæ charitatis peramans, ne vel occasiunculam offensionis Propinquo illi vllatenus exhibeat. Quare optatissimas cum Rutha nuptias procrastinare mauult, quàm vel leuiter cognatum exasperare sanguinem. Quod cap. sequenti peragit consultissimâ prudenter cunctatione; ne posteritatis amore cognatum sanguinem exasperet, & cum domo inimicitias ædificet implacabiles. Hîc vers. 13.

---

§. CCXXXI.

Homo (qui Magnus somnius dicitur) piè contendat, per imaginationes etiam in somno, ad decentiam virtutis attendere.

Somnus est otium animi, qui dum somno otiatur, nugatur insomnijs. 1.
At vir eximiè bonus, & virtutis impensè studiosus, etiam in otio somni, & de vaga insomnij licentiâ, velut de sapientiæ gymnasio virtutes erudit, quasi peritus somniorum rector. *Ea maximè somniamus* (ait Aristoteles) *quæ agimus, aut acturi sumus, aut volumus: de his enim maximè cogitationes, imaginationesq́; obueniunt. Et qui instructi virtutibus sunt, meliora somnia vident, quòd etiam vigilantes meliora animaduertunt.* Quasi vir sapiens, & studio virtutum sedulus, sit velut somnij arbiter, inobsequentis imaginationis aurigator, & bonorum phantasmatum sequester egregius: siquidem hic, hic, inquam, somniat quæ *agit*, & quæ *vult*: ac si præuiæ eius rectioni vagus semper somnus obsequenter obtemperet, & de longinquo ad nutum pareat, quæ est obsequij meta.

Arist. Probl. Sect. 30.

Vir bonus est velut somniorum arbiter.

1. Corinth. 10. Gentium doctor fideles ad omnem sanctitatem erudiens, non solùm opera ex se bona ad sublimiorem virtutis scopum intentione dirigere, & animales exanimalesque actiones, quæ ex se adiaphoræ seu indifferentes, & sæpè inobsequentes sunt, ad Dei gloriam faciendas, studiosè edocet: *siue ergo manducatis*, inquit, 2. 1.Cor.10. v.31.

S. Basil. in Breuior. regulâ 196.

Perfectus vir etiam in somno, per imaginationes ad decentiam attendit.

inquit, *sine bibitis, sine aliud aliquid facitis: omnia in gloriam Dei facite.* S. Basilius exponens præscripta Pauli verba, sub τὸ *sine aliud quid facitis,* plures hominis recensens actiones, vigiliam etiam, ac somnum amplectitur: *Accumbens mensæ oras esitans panem largitori gratiam rependito: bibens vinum, memento eius qui illud tibi dedit ad lætitiam, & infirmitatum solamen.* Et post alia recensita, addit: *In somno, & vigiliâ Deo gratias age, qui hæc omnia ad tuum commodum creauit, & ordinauit, & Creatorem agnoscas, ames, & laudes.* Non mirarer in esu, potu, ac vigiliâ, Deum ex Pauli præscripto laudandum, tunc enim homo rationis compos est: at somnus exlex est, & rationis exors, quo ergo pacto ad virtutem erudiendus est? Origenes in Catenâ Græcorum Patrum in Psalmum 1. hunc Pauli locum versans, ita ad rem præsentem exscribit: *Siue enim comedat, siue bibat, siue aliud quid faciat, talis omnia ad gloriam Dei facit: ita vt etiam somni tempore ad decentiam attendat, & contendat per imaginationes quæ in ipso sunt.* Nimirum vir bonus, & virtutis eximiè studiosus, etiam dum vigil est, exsomni sollertiâ ad futurum somnum diligens & attentus inuigilat, ne in irrationali somno, petulantes concupiscentiæ subsultus, fœdæ imaginationes, & vaga phantasmata virtutem inquietent. Satagit enim in præuiâ vigiliâ præmaturè sollers, ea velle, agere, amare, cupere, tractare, quæ somnus rationis inops, piè verset, ac sanctè brutis phantasmatibus pertractet: *ita vt etiam somni tempore ad decentiam attendat, & contendat, per imaginationes quæ in ipso sunt.* Sic etiam de somni scholâ, somnia, imaginationes, & phantasmata ad virtutem erudiuntur, ad decentiam attendunt, & contendunt ad sanctitatem; quòd anticipata vigiliæ diligentia plerumque eualet, auido virtutum studio, & vitiorum horrore; qui non bona somniorum phantasmata cohibet, frænat, excantat. O bonus somniorum aurigator Xauerius, qui vel in somno strenuus puritatis athleta, impuris petulanter phantasmatibus vsque ad sanguinem restitit, & impuri hostis somnolentas clanculùm insidias, victoriali virtute detriumphauit; dum qui non audebat vigilem adoriri, insidiari dormienti frustrà ausus est! Succisa est clancularíæ libidinis præsumptio, postquam eam contigit, de somni insidijs & phantasmatum fallaciâ non iuuari: tam mundi pectoris sacrarium, nec exlex somnij petulantia potuit profanare: vel dormientis Xauerij congressibus nullus hostium, nisi qui laudibus adderetur, occurrit: militauit eius trophæis, qui eius etiam in somnis innocentiam oppugnare tentauit: quippe qui *etiam somni tempore ad decentiam attendit, & contendit, per imaginationes quæ in ipso sunt.* O præeuntem Xauerium sequere! Qualis erat in Martio campo, qui talis erat marcido strato?

Origenes apud Caten. Corderij.

S. Xauerij vel in somno puritas.

Genes. 28. v. 11. & 12. Publ. Mim.

Geneseos 28. paratum ab Esaü parricidium Iacobus exilio voluntario declinauit; eoque facto & sibi salutem quæsiuit, & fratri innocentiam donauit. Cùmque venisset ad quemdam locum, & vellet in eo requiescere post Solis occubitum, tulit de lapidibus, qui iacebant, *& supponens capiti suo dormiuit in eodem loco. Viditq; in somnis scalam,* &c. Longo itinere lassus nullâ interpositâ morâ, solutus est somno. (*O quàm bene dormit, qui non sentit quàm malè dormit!*) In prædurâ humo, lapide capiti supposito Iacobus dormit: sed ô quali somno? Eleganter Ambrosius præfata verba elucidans, ita scribit: *Meritò itaque eum diuina vbique comitata est gratia, vt & cum dormiret beatæ vitæ munus acquireret. Videbat enim futurorum mysteria, & diuina audiebat oracula. Bonus in somno operarius.* Iacobusne in somno actuosè operatur? an potiùs tunc corpore & animo otiatur? Somnus, opinor, requies est corporis, & quietum animi silentium. At Iacob *bonus in somno operarius, cum dormiret beatæ vitæ munus acquirit.* O quàm est operosè actuosa hæc Iacobæi somni quies, quæ beatæ quietis, & empyriæ vitæ munus dormiendo negotiatur! Corpore Iacobus dormit, ad mundialia cæcus, ad cælestia oculatissimus, sic præmonstrans absolutissimam somni ideam. *In itinere* (ait S. Gregorius) *dormire, est in hoc seculo à rerum præsentium amore quiescere, & in dierum labentium cursu, ab appetitu visibilium mentis oculos claudere.* Itaque Iacob in huius vitæ itinere, & dierum labentium cursu altè dormiens, claudit oculos ab appetitu visibilium & à rerum mundialium tumultu tranquillè quiescit: sed tanquam *bonus in somno operarius*, etiam cùm quietè *dormiret, cælestis vitæ munus acquirit.* O quàm est actuosus ille somnus, & quàm festinanter in itinere properat, qui adhuc in terris cælum tangit, & in hoc vitæ exilio, cælestis beatæ patriæ munus in somno acquirit!

S. Ambr. l. 2. de Iacob & vitâ bea. c. 1.

Quare dicitur Iacob, Bonus in somno operarius?

S. Gregor. lib. 5. Mor. cap. 22.

Rem sanè obseruatu arduâ Thessalonicensibus Paulus indicit; *Semper gaudete,* inquit, *sine intermissione orare.* Obnixiùs sudat Interpretum industria, vt exponat quo pacto quilibet sic assiduè debeat precibus impendi, vt *sine intermissione* possit semper orare. Sanè, vt S. Ephrem docet: *Oratio est temperantiæ custodia, iracundiæ frænum, animi elati repressio, odij medicina, legum iurisq; constitutio, regni potentia trophæum atque vexillum belli, tutela pacis, virginitatis sigillum, fides nuptiarum, viatorum præsidium, Dormientium custos,* &c. Bene est, oratio dicatur, præuius *dormientium custos*: at dum quis dormit, orationi tunc inidoneus censetur. Ecquis enim precarium orandi munus, vagis incertisque somni phantasmatibus committat? Verùm Origenes exponens illud Psalm. 1. vbi de viro beato dicitur: *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte,* præscripta Apostoli verba, cum his Psalmi verbis committit, & sic ad thema præsens difficultatem extricat: *In lege eius meditabitur die ac nocte,* quod perindè est, ac *sine intermissione orare. Quomodò enim* (ait Origenes) *dormiens aliquis orare possit, & humanum aliquod officium præstans, vel suum corpus curans? Verùm ad hoc respondemus: Quòd vir perfectus clamauerit ad Deum, ipsúmque roget optima quæque concedi postulans, dum omnia facit secundum rationem, ita vt omnis eius actio sit ratio.* Quare ab Origene edoctus Hieronymus, bellè dixit: *Et sanctis etiam ipse somnus est oratio.* Ecce tibi quo pacto vir perfectus *sine intermissione oret, & in lege Domini meditetur die ac nocte*: siquidem *dormiens aliquis orare potest: nam dum omnia facit secundum rationem, ita vt omnis eius actio sit oratio, etiam ipse somnus oratio est.* Sic vel ipse irrationalis somnus rationis ac arbitrij frænos excutiens, præuiâ bonæ vitæ, ac rectæ intentionis sedulitate,

4. 1. Ad Thess. 5. v. 16. & 17.

S. Ephrem. Tract. de Orat.

Orationis conglobata epitheta.

Psal. 1. v. 2.

Sanctis etiam ipse somnus oratio est quare?

Origen. in Cat. Græc. Patr. ad Psal. 1. v. 2. apud Cord.

Omnis Iusti acquisitio qui oratio dici potest?

S. Hierony. de Cult. Virg.

ſedulitate, & ad virtutem erudiri, & ad orationis elogium acceptari poteſt? Vaga in ſomnis imaginatio ſine rectore tunc effrænis, & inconſiderata phantaſmatum licentia petulanter audax, præuiæ rationis ac intentionis rectæ patitur lupatum? O arcanas ſomni preces! Alibi forſan latiùs expendetur, quare omnis Iuſti actio, quia ſecundum rationem fit, *Oratio* nuncupetur, quaſi recta hominis ratio, tamquam precum officina, orationem è diuerſo excudat.

5\. Regius Propheta Pſal. 143. ſic pangit: *Homo vanitati ſimilis factus eſt.* Latiùs alibi à Dauide vocatur homo, *Vniuerſa vanitas.* Quem locum ſic nonnulli ex Hebræâ & Græcâ origine exſcribunt: *Duntaxat vniuerſa vanitas omnis homo viuens.* eritque ſenſus, quòd præter hominem nihil eſt in quo vanitatis omnia reperiantur ſigna, nullus homo qui non omnis vanitatis habeat aliquam portionem, vt noſter inibi exponit Lorinus. Exinde homo vniuerſæ vanitati ſimilis dicitur, ac rebus inaniſſimis & euanidis comparatur, vt putà fumo, vapori, vmbræ, ſomnio. Appoſitè à Philone Iudæo in libro de Ioſeph, homo appellatur, *Magnus ſomnus*, quia communi, id eſt, paruo ſomno aſſimilatur. Ecce tibi, totus homo dicitur prolixus ac *magnus ſomnus*; ita vt ſomnus cum homine, & homo cum ſomno vices reciprocet. Scilicet qualis homo fuerit, talis cenſetur & ſomnus: ſomnus enim cenſus hominis eſt: nam *qui inſtructi virtutibus ſunt, meliora ſomnia* habent, vt nuper ex Ariſtotele notabamus.

Pſal. 143. verſ. 4. Pſal. 38. v. 6.

Homo eſt *Magnus ſomnus.*

Lorinus.

Philo.

Ariſtoteles.

6\. In hoc cap. 3. de ſocrûs Noëmi conſilio, lotior, vnctior, & ornatior Rutha obſeruat vbi cubet Boozus abundanter cœnatus, & hilariter potatus: & venit abſconditè, & diſcooperto ruralis lecti ſtragulo, à pedibus eius ſe proiecit. Paulò pòſt Boozus horrore expergefactus, de ineundo poſterâ die legitimo connubio pacatè agit. Et ſic tandem Rutham alloquitur: *Dormi vſque mane. Dormiuit itaque ad pedes eius, vſque ad noctis abſceſſum. Surrexit itaque antequam homines ſe cognoſcerent mutuò*, &c. Grande quidem continentiæ facinus, quòd vir in eodem lecto cubans cum puellâ comptiori, pacato pudicè ſomno noctem tranſegerit. O vtriuſque ſomnum, obſcœno laſciuientium phantaſmatum ludibrio immunem! Ad hoc piè inſolentis pudicitiæ miraculum, vaga ſomniorum licentia in aſſiduo virtutis gymnaſio erudita eſt. Porrò (ait S. Ephrem) *ſicut ſpongia humidis admota ſubiectam humiditatem haurit, participatq́; ita quoque cogitationis infirmitate laborans, ſi ad carnales homines acceſſerit.* Pergit propriùs ad rem Cyprianus de Singular. Cleric. ſic fatus: *Difficilè quis venenum bibet, & viuet, verendum Dormienti in ripâ, ne cadat: in hâc parte expedit plus benè timere, quàm malè fidere.* Bene primò *timuit* Boozus, dum *nocte iam mediâ expauit, & conturbatus eſt, viditq́; mulierem iacentem ad pedes ſuos.* Bene etiam *confidit* de vtriuſque ſomno, in ſobriæ & caſtæ continentiæ ſcholâ diu ad omnem probitatem erudito. Singularis Boozi ac Ruthæ laus eſt, quòd ſub eodem ſtragulo, velut in ripâ *dormientes*, ſecurè dormiant; nec alterius ſexûs vicinia, vel ſomni phantaſmata ad libidinem inquietet. Hoc præluſtriſſimum virtutis facinus, ſuſpiciendum potiùs quàm imitandum eſt.

Hic verſ. 14.

Mulier viro proxima, ſpongiæ comparatur. quare?

Ephrem Tract. de mala conu. vitanda.

S. Cyprian.

P. Didac. Celada in Ruth.

§. CCXXXII.

Silentium, licèt ſit verbi mors, eſt etiam illius natiuitas, reſurrectio, nutrimentum, & cultus.

1\. SPintharus Epaminondam laudibus vehens, *Quamquam*, inquit, *plura ſciret; & pauciora loqueretur, vtrumque tamen æquè illi ac facile in promptu erat. Hinc naturam tradunt cuilibet geminas præbuiſſe aures, & linguam vnicam: quòd plura expediat hominem audire, quàm loqui.* Magnæ ſapientiæ eſt tempeſtiuum ſilentium, & omni certè ſermone præſtantius. Quod enim ſilentio retentum eſt, effertur perfacile: quod autem edideris, nullo modo reuocari poteſt. Lycurgus interroganti, *Quamobrem Lacedæmonij breuiloquium vſurparent? Quoniam ſilentio finitimum, reſpondit.* Porrò optimum eloquium eſt ſilentio cognatum. Sanè perdifficile hominibus eſt, tenere ſemper vocis ac ſilentij temperamentum. Tamen & in hoc incumbe, vt libentiùs audias, quàm loquaris: tacere enim qui neſcit, neſcit loqui. O quoties in flumine orationis, nec gutta mentis eſt! erudiendus ergò eſt ſermo in ſilentij gymnaſio.

Plutarch. lib. de Offic. audito.

Breuiloquum eſt tacenti finitimum.

Stob. ſer. 33.

Tacere qui neſcit, neſcit loqui.

2\. Lucæ 1. Zachariæ incenſum ritè offerenti in templo, apparet Angelus, & optatiſſimam prædicit ſobolem mox futuram. Ipſe ætate prouectus, de annoſâ & ſterili vxore filium ſuſcipere ambigit. Angelus peridoneum offert ſignum: *Et ecce*, inquit, *eris tacens, & non poteris loqui vſque in diem, quo hæc fiant.* Poſtmodùm autem Ioannem *concepit Eliſabeth vxor eius, & occultabat ſe menſibus quinque.* Zacharias de reipsâ ambigit, & ſignum petit: Iſidorus autem Peluſiota de ipſo ſigno potiùs dubitat: *Quid autem*, inquit, *quòd à ſilentio & ſterilitate, ac ſenectute vox procreata ſit?* Pergit indidem Chryſologus: *Pater tacet ex pœnâ, ex verecundiâ mater celat. O quanto ſilentio vox naſcitur? O quantâ taciturnitate tuba ſeculis inclamatura generatur?* Pulchra vox Ioannes, generoſos ſermonis natales agnoſcit. Prodit enim à *ſenectute* conſilioſè canâ, vt inconſultæ iuuentutis garrulitatem recuſet. Minor ætas audiendo; quàm loquendo idonea eſt. Naſcitur ex *ſterilitate*, quâ fœcunditas multiloquij ſterileſcit: breuiloquium enim ſilentio finitimum eſt. *Procreatur à ſilentio vox*, vt illius ſit imago, illudque impreſſiùs repræſentet, tamquam germana ſoboles. Silentij lineamenta vox è diuerſo referat, velut filius parentem, quem obuijs obtutibus ſpectatorem repræſentet. Vox, & ſermo è ſilentio erumpant, ſilentij arreptionibus nobiles. *Pater tacet ex pœnâ, ex verecundiâ mater celat. O quanto ſilentio vox naſcitur!*

Lucæ 1. v. 20. & 24.

S. Iſid. Peluſ. l. 1. epiſt. 131.

Chryſol. ſer. 42.

Ioannes, qui eſt vox, naſcitur ex ſenectute, ex ſterilitate, & ſilentio.

3\. Luc. 1. Zachariæ de promiſsâ Ioannis natiuitate ſignum expoſcenti, reſpondet Gabriel: *Ecce eris tacens, & non poteris loqui vſque ad diem, quo hæc fiant.* Nempè os ambigentis pœnali taciturnitate mulctatur. Tandem Ioannes naſcitur ex anu infœcundâ, & ſene ac incredulo patre. Qui ſciſcitatus de filij nomine, poſtulans pugillarem ſcripſit: Ioannes eſt nomen eius. *Apertum eſt autem illicò os eius, & lingua eius, &*

Lucæ 1. verſ. 64.

loquebatur benedicens Deum. Tacet Zacharias, & mortuo similis, loqui non potest; sed cum loquelâ reuixit, & velut de taciturnitatis sepulchro rediuiuus, vitalem vocem resumit; quæ è silentio erudita, Dei laudes modulatè pangit, Quâ super se sic philosophatur Chrysostomus Encom. de natali Præcursoris: *O res admirabiles, quid dicit Zacharias? primam vocem post resurrectionem exclamauit: Benedictus Dominus. Quid ergo? mortuus est: Zacharias, quòd surrexit? non mortuus est: sed quiddam mortis instar sustinuit. Tamquam enim sepulchrum tenuit silentium: & fasciis alligatus fuit, hoc est, lingua vinculis. Hanc ergo primam exclamauit vocem post figuratam resurrectionem. Ergo nos quoque hanc vocem consequentes, bonum Deum nostrum benedicentes*, &c. Ecce tibi, non modò silentium, mors verbi dicitur, quod taciturnitate tumulatur; sed qui silet, *quiddam mortis instar sustinere* perhibetur; vt verbum post silentium erumpens, viuidum, animatum, ac vitale publicetur, de taciturnitatis morte rediuiuum, & resurgens de silentij sepulchro; quò sermonem de miraculo *resurrectionis* admiremur, & de prodigio vitæ nouiter spirantis honoremus. Scilicet emortua sunt verba, quæ præuium silentium non vegetat ad energiam, non viuificat ad vigorem; non animat ad persuadendi gratiam. Itaque Zacharias ad vocem Angeli *mutus, quoddam mortis instar sustinuit: tamquam enim sepulchrum tenuit silentium; & fasciis alligatus fuit, hoc est, linguæ vinculis.* Pronum est cuique alia aliorsùm mente concipere in verbis sensuum grauidis.

Qui mutus est mortuus dicitur. — S. Chrysost. — *Verbum ex silentio quasi ex tumulo resurgere perhibetur.*

4. Lucæ 1. v. 29. & 30.

Lucæ 1. Angelus Gabriel à Deo missus, vt tractaret cum Virgine diuinæ corporationis sacramentum, sic eam reuerenter salutat: Aue gratiâ plena: Dominus tecum: Benedicta tu in mulieribus. *Quæ cùm audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum.* Bene est, Mariæ humilitas turbetur prædicatione, pudicitia apparenti viri aspectu erubescat, & virtutis tincturâ virgineus pudor coloretur ad gratiam. Quid autem in caussa est, quòd de re altiùs cogitans, se solam aduocat in tantæ rei deliberádæ consilium? An non satiùs foret, rei compendio vti, & præsentem Dei Angelum sciscitari? Quare mente cogitabundâ angitur, quæ totam verbo ambiguitatem deponere potuisset? Ipsa mente vocalis multa cogitat, & ori nec verbulum permittit? Eccur tam altè silet? Magnum Marianæ taciturnitatis arcanum, his verbis Petrus Damianus elucidat: *Illa*, inquit, *virginitas perfecta est, quæ reliquis virtutibus cingitur, quæ verâ mentis humilitate conditur. Quæ non solum illibatam se seruat in carne, sed etiam pudicam custodit in ore. Vnde & Beata Virgo Maria, audito Angelicæ legationis mysterio, solitum modesti silentij rigorem tenuit; etsi ipsa enim intra se discutere non posset, qualis esset illa salutatio, verbis tamen inquirere superfluum deputauit. Sed mox tacendo audire meruit, quod interrogando inquirere non præsumpsit. Ait enim Angelus Dei: Ne timeas Maria.* Scilicet Virgo Maria audito Angelicæ legationis mysterio, multa mente cogitat, quæ ipsa intra se discutere non eualuit, & tamen *solitum modesti silentij rigorem tenuit*, & pudicum os altâ taciturnitate signauit, vt ex silentio prodiret verbum. O quale verbum! *Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* (Et tunc quidem, *Verbum caro factum est.*) Nempè tanta, tamque arcana Deiparæ taciturnitas generosè præstruebat, quàm augustè generosum verbum inde appararetur, cælo terraque plaudente *Modesti silentij rigorem tenuit*, vt tandem loqueretur verbum, quo diuinus mitesceret rigor. Tantum silentio licet!

Petr. Damian. hom. in Natiu. B. Mar. Virg. — *Ex Maria taciturnitate quale verbum prodit.*

Ezechielis tertio de iussu Dei Propheta ad transmigrationem venit, & mansit ibi septem diebus, *mærens* in medio eorum. *Cùm autem pertransissent septem dies, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis..... audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me.* Quid est, quòd Propheta priùs quàm verbum Dei prædicandum excipiat, *mærens* septem diebus sedet? Quæ est ista mœstitudo ad loquendum præuia? S. Gregorius inibi homil. 11. sic locum tempestiuè exponit: *In eo quòd septem diebus mærens sedit, & post diem septimum verba Dominicæ iussionis accepit, vt loqui debuisset; apertè indicat quia eisdem diebus mærens tacuerat. Missus autem ad prædicandum fuerat, & tamen septem diebus sedens tacebat. Quid est hoc quod nobis propheta sanctus in hoc silentio innuit, nisi quia ille loqui veraciter nouit, qui priùs bene tacere didicerit.* (Obserua quæ subtexit verba.) *Quasi enim quoddam nutrimentum verbi, est censura silentij. Et rectè per excrescentem quoque gratiam sermonem accipit, qui ordinatè antè per humilitatem tacet.* Profectò velut acerbus & crudus est sermo quem præuia taciturnitas non condit: macilentum, exile, & garrulè delicatum est verbum, quod silentium non vegetat, nutrit, adipat; ex silentio enim verbum excrescentem accipit gratiam, & ad mirissimum incrementum è diuerso eruditur. *Quasi enim quoddam nutrimentum verbi, est censura silentij*; per quod sermo ad gratiam excrescit. Quare hic consultissimè Boozus *censuram silentij* Ruthæ indicit, quo legis verbum, impletionis incrementum feliciter accipiat.

5. Ezech. 3. v. 16. & 17. — S. Gregor. — *Quasi quoddam nutrimentum verbi, est censura silentij.* — Hic vers. 14.

Isaias propheta cap. 32. postquam multa in capitis auspicio, de linguâ ante dixerat; sic appositè ad rem scribit: *Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium.* Multimodè τὸ *silentium* ab Interpretibus exponitur. Hector Pintus *silentium* interpretatur taciturnitatem à querelis & litibus. S. Hieronymus exponit *fidei breuitatem*, quæ multis legibus ceremonijsque Iudæorum opponitur (de quo aliàs vbertim.) Verùm Arabicus Antiochenus pro τὸ *cultus iustitiæ*, qui *silentio* adscribitur, consultò habet, *opus veritatis*, quasi ex *silentio opus veritatis*, qui sit *iustitiæ cultus*, exoriatur. Porrò ex *silentio opus veritatis*, qui eleganti *cultu* iustitiam & virtutes adornet, certissimè nascitur. Pulchrè S. Bernardus epist. 89. hunc Isaiæ locum sic moraliter elucidat: *Cultus iustitiæ silentium. Ad hunc iustitiæ cultum, ad hanc omnium virtutum matrem & custodem te, & quicumque tui similes proficere cupiunt in virtutibus, inuito & prouoco: & si non verbo doctrinæ, certè mei silentij exemplo, vt vel silentio doceam te silere.* Ecce tibi vocaliter linguatas, & eloquenter cultas silentij voces, quæ silentio silere docent, & cultam doctrinæ eruditionem taciturnitate ad suadelam præcurrunt. Anagogicè verò S. Augustinus l. Meditat. ca. 22. ita locum exponit: *Et erit opus*

6. Isaiæ 32. v. 17. — Hector Pin. — S. Hieron. — Arabicus Antiochen. — *Silentium à querelis, cultus iustitiæ dicitur.* — S. Bernard. — S. Augustin.

iustitiæ

Cultus docenda veritatis, silentium est.

iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas vsque in sempiternum. O vita, inquit, *quam præparauit Deus his qui diligunt eum! vita vitalis, vita beata, vita secura, vita tranquilla..... vita totius elegantiæ & dignitatis plenissima.* O bene! Scilicet *cultus iustitiæ* seu *veritatis, silentium est*: nam in vocali silentio beatæ vitæ, *vita totius elegantiæ & dignitatis plenissima* reperitur. O quàm est elegans veritatis cultus, qui est beatum silentium, *totius elegantiæ ac dignitatis plenissimum.* Hinc altè Propheta auspicato prædicit: *Et erit cultus veritatis silentium.*

---

§. CCXXXIII.

Sinistram maledicè suspicionem, leuicula occasio perniciosè fundat, & ex affectu colorat.

Ferè ex Euseb. de Arat. Vol. l. 3. c. 35.

De affectuum tincturâ, bene aut malè coloratur opinio; hæc linguam imbuit.

1. GEnerosæ veritatis natales sunt à ratione cælo, Deo, qui prima stirps eius censetur; Opinionis verò, quæ simia quædam est veritatis, vacuus illius vultus, & sæpè mera larua; à sensu ab affectu, & face istâ rerum origo ducitur. Ideò illa nobiliter generosa, patriam prosapiamque suam refert: ista vilis, nutans, varia, incerta, & de facili sequax, suos quoque clientes secum versat. Vna est veritas sui similis semper; opinio multiplex, & sui diuersa, de affectu probat contraria, falsa amore laudat, vera adulterat, & ad nutum colorat. Ianuam simplicem veritatis habemus, mentem; multas opinionis valuas, omnes sensus, phantasiam, cupiditatem, passiones. Adeò vt non solùm ex opinionibus passiones moueantur, vt censuit Proclus de Stoicorum gymnasio; sed ex passionibus opiniones nascantur. Sic in affectibus ludimus, & opinionibus spontè seruire cogimus. Hinc quod leuiculâ suspicione coniectamus ex re ad vtrumque incertâ, & sæpè ad bonum propensiore, in odij officinâ excuduntur temeraria iudicia, detractiones errore vagas, certo alienæ famæ præiudicio: & sub incertâ affectatæ opinionis base, alienum dedecus altè fundamus. O, ne eat opinio nostra malè duce affectu, qui ad aliorum probra inconsultè linguam ventilet!

Proclus.

Iob 11. v. 4.

2. Iob cap. 11. Sophar Naamathites hostiliter amicus, sic Iobum ambitiosæ arrogantię arguit: *Dixisti enim: Purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu tuo.* Postquam præfatus Sophar, quid sentiret de Iobo, effudisset audaciùs, disputationem maledicè aggreditur. Et primùm arrogantiæ illum peracerbè accusat, quòd nihil locutus se impurè dixerit, & in oculis Domini iustus apparuerit. Quæ accusatio grauis est, & quia ambitiosum prodit spiritum, aliorum offendit, & auertit animos, & accusatores potiùs acuit, quàm patronos aduocat auxiliares. Sed non constat an verum fuerit hoc crimen, quod obijcitur Iobo, vel confictum à Sophar, vt maledicentiæ materiam idoneam appararet. Chrysostomus inibi in Catena putat hoc à Sophar planè confictum, cùm Iobus priùs contrarium fuerit apertè professus: *Atqui*, inquit, *ille ipse dixit: In veritate scio, quia non est mortalis mundus coram Domino. Vide quemadmodum ei obiectent pugnantia.* S. Gregorius indidem non modò confictum publicat mendacium, sed etiam maledicè mentiendi caussam prodit, & ethicè vellicat: *Qui beati Iob*, inquit, *dictorum meminit, quam falsò hoc voci illius impingatur, agnoscit. Quomodo enim hoc dicere potuit, qui ait: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me? Sed habet hoc prauorum malitia, vt cùm vera in se flere mala renuit, fingat aliena.* Vide hîc pertinacis malitiæ malitiosum dicacissimè ingenium, in obstinationis suæ defensionem, à se conficta aliorum flagitia aduocat in patrocinium, vt de communione scelerum sua scelera diluat: quò maledicæ peruersitatis artificio, suam malitiam cui pertinaciter adhæret, aut extenuare, aut colorare, aut fortè excussisse frustrà præsumit. Sed videtur verosimilius quod Hieronymus putat, & innuit S. Thomas, & pluribus ostendunt Pineda & Sanctius, scilicet hæc non omnino esse commentum Sophar, sed ex quibusdam Iobi sermonibus hæc perperam texuisse, & accusatorum more hæc maledicè amplificasse, interpretationeque parum beneuolâ, & nimis malitiosâ, eò rem adduxisse, vt talia censeretur locutus Iobus, qualia ei nunc falsò obijciuntur, & ob quæ eius bona fama malè proscinditur. Sic autem Hieronymus: *Dixisti enim, purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu tuo, &c. Non ita dixit, quòd purus esset, & mundus, id est, quòd cogitationibus, & verbis ante Deum immaculatus existeret: sed dixit: Nihil impium feci.* Pulchram clausulam verbis Hieronymi Beda adijcit: *Ergo calumniatoris hûc verba sunt, non veritatem & iustitiam prosequentis.* Scilicet Iobus nuper dixerat, nihil se impium gessisse, & alia huiusmodi verba, quæ scelerosam flagitiosè malitiam à se remouerent. Vnde ingenium malitiæ eandem rem in id ipsum prauo commento interpretans, & exaggeratiùs de suo amplificans, se velut coram Deo *purum, & immaculatum* arroganter iactasse maledicè garrit. Minùs opinor, maledicentia noceret, si aperto sæuiret mendacio, quàm si leuis occasiuncula malè de affectu colorata, maledicentiam exprimeret. O! nec sanctus Iob, probitatis idea; has exaggeratoris censuræ occasiunculas inculpatis moribus præcidere valuit? O non bonos malitiæ commentarios, malè loquentiæ exprомptos! *Ergo calumniatoris hæc verba sunt, non veritatem & iustitiam prosequentis.*

Quare improbus quisque in bonus fingit scelera, quæ maledicè ventilet?

S. Chrysost.

S. Gregor.

3.

S. Thomas. Pineda, Sanctius.

Perniciosiùs ex aliquâ occasiunculâ, maledicentia commentarios exaggerat.

S. Hieron.

Beda.

4. Matthæi 1. Ioseph Deiparæ Virginis virgo sponsus, dum eam intumescente vtero grauidam cernit, suæ virginitatis bene scius, non bene forsan de sponsæ virginitate suspicatur. Cui Angelus in somnis, diuinæ corporationis sacramentum pandit, in Virginis sponsæ vtero peractum. Quâ reuelatione exactiùs descriptâ, confestim de Iosepho addit Euangelista: *Et non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum.* Hinc Marianæ virginitatis hæreticè hostes, perpetuam eius virginitatem impudenter oppugnant, Biblici idiomatis arrogãter ignari. Doctores autem catholici curiosè perquirunt, quare hîc Euangelista velut ambiguè, nec satis disertè loquitur de Mariæ exinceps virginitate perpetuâ, ne hæreticæ maledicentiæ ansam permitteret?

Matth. 1. v. 25.

mitteret? Verùm si hanc maledicentiæ ansam
S. Ambros. præcluderet, alijs forsan sinistris de eâ suspicio-
l. 2. in Lucam nibus rimulas panderet. Quod subtiliter Am-
brosius adnotauit: *Et non cognoscebat eam donec peperit*, &c. *Qui caussam agit*, inquit, *satis putat quod caussæ est dicere, redundantia non requirit. Satis enim esse ei, vt caussam susceptam statuat, incidentem differat. Et ideo* Euangelista *qui Incarnationis incorruptum susceperat probare mysterium non putauit vberiùs prosequendum virginitatis Mariæ testimonium* (nota quam reddit rationem:) *ne defensor magis Virginis, quàm assertor mysterij crederetur.* Scilicet veri historici munus tunc erat, referre fideliter, quod hactenùs de Marianâ virginitate ex Angeli reuelatione didicerat: mysterio autem tunc peracto satis erat, Deiparæ in conceptu virginitatem narrare. Ergo Euangelista dicit quod satis est, *Et non cognoscebat eam*; redundantia differt. Porrò ea est hominum malitia, & maledicentiæ petulantior licentia, vt si immaturè festinaret asserere, etiam exinceps perseuerasse virginem, *defensor magis Virginis, quàm assertor mysterij crederetur.* Vide quàm agat cautè Matthæus, anteuertens sinistrarum suspicionum technas, & facilè parabilem maledicentiam iugulans, ne Virginis panegyrim, aut anticipatam defensionem scribere potiùs putetur, quàm sinceram mysterij narrationem texere. Sic vel leuem hanc rimulam præproperè obturare Euangelista satagit? Obturauit & Boozus hic. Nam cùm Ruth dormijsset ad pedes eius vsque ad noctis abscessum; ipsa *surrexit antequàm homines se cognoscerent mutuò. Et dixit Booz: Caue ne quis nouerit quòd huc veneris*; ne libidinem citiùs, quàm legem implere, à maledicis forsan putaretur.

Præcauet Matthæus, ne defensor magis Virginis, quàm assertor mysterij credatur, quare?

Hic vers. 14.

5. Ecclesiastæ 10. sic nos admonet Salomon: *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minùs habet qui occultè detrahit.* Quasi detractor serpentinâ linguâ mordeat, lethali vulnere famam venenans. Verùm in Hebrææ origine pro eo *qui detrahit*, non sine emphasi ad rem opportunâ, habetur, *Dominus linguæ*, scilicet qui tanquam *Dominus* ad nutum loquitur, & de malesuadis sui cerebri aut affectionis suspicionibus aut coniecturis garrit de alienis defectibus maledicentiæ priuilegio cui lingua promptum præbet obsequium. Hic ergo inconsultus detractoris morsus, serpentis venenato morsui comparatur. Itaque cùm serpentis lingua sit trisulca non vnam, sed multas plagas homini morsu suo infligit. Vnde S. Bernardus ita scribit: *Lingua maledica illius percutiens conscientiam; & huius vulnerans charitatem, secum pariter vtrumque perimit. Numquid non vipera est lingua ista? ferocissima planè, nimirùm quæ tam lethaliter tres inficiat flatu vno. Numquid non lancea est ista lingua? Profectò & acutissima quæ tres penetrat ictu vno.* (Attentiùs aduerte ad ea, quæ exaggeratiùs subdit: *Nec verò eiusmodi linguam, ipso etiam mucrone quo Dominicum latus confixum est, crudeliorem dicere verearis: fodit enim hæc quoque Christi corpus & membrum de membro, nec iam exanime fodit, sed facit exanime fodiendo. Ipsis quoque nocentior est spinis, quas illi tam sublimi capiti furor militaris imposuit; seu etiam clauis ferreis, quos sanctissimis manibus illis & pedibus consummatio Iudaicæ iniquitatis infixit. Nisi enim huius, quod nunc pungitur & transfoditur, corporis sui vitam illius vitæ corporis prætulisset, numquam illud pro isto mortis iniuriæ, crucis ignominiæ tradidisset.* Vide hic quàm sit impiè scelerosus detractor, qui de alienis defectibus sic licenter suspicatur, de eisque garrit, vt *Dominus linguæ* nuncupetur.

Eccles. 10. v. 11.

Hebræus.

Dominus linguæ cur scelerosior dicitur, quàm Christi carnifices?

S. Bernard. Ser. de tripl. custod. &c.

Matth. 1. Cùm esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto. Ioseph autem vir eius cùm esset iustus, & nollet eam traducere: voluit occultè dimittere eam. *Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Rem hanc exactè versans Chrysostomus, cùm ipse seriò putet Iosephum de purissimâ sponsâ, in re pudoris sinistrè cogitasse; acutè, pariter ac moralissimè addubitat, quare sinistris suspicionibus obsequens, meruerit tamen ab Angelo penitiùs erudiri. Sic ergo Chrysostomus fatur: *Vterus quidem fœtu tumuerat, & virginalis integritas manserat. Seminatorem fidei fide conceperat, Dominum in suum corpus assumpserat, non eius corpus violari permiserat. Meritò tamen tamquam homini venit in suspicionem. Aliunde esse credebat, quod de se non esse sciebat, & ipsum alium de adulterio suspicabatur.* (Expende attentiùs quæ luculenter subtexit) *Quare dignus fuit ab Angelo corrigi, quia non vlla erat maleuola suspicio. Maleuolæ suspiciones sunt calumniantium; beneuolæ suspiciones sunt Gubernantium. Licuit cuidam de filio malè suspicari, sed filio non licet calumniari. Vtique suspicaris malum, sed optas inuenire bonum. Qui beneuolè suspicatur, vinci cupit. Tunc enim benè lætatur, quandò falsum inuentum fuerit, quod malè suspicabatur. Talis erat Ioseph circa coniugem suam*, &c. O ex hâc Chrysostomi scholâ discant boni Gubernatores *beneuolè* tamquam parentes, de subditis sinistrè suspicari. Suspicio non bona Gubernatoribus cognata est; sed maleuola suspicio, quæ obnixiùs contendit re ipsâ inuenire defectum, quem sinistrâ suspicione coniectauit, non Gubernatorem, sed Calumniatorem excudit. Nam bonus Gubernator, æquitatis amans, suam suspicionem frustrari non metuit; sed *tunc bene lætatur, quando falsum inuentum fuerit, quod malè suspicabatur.* Benè monentem sequi ne pudeat. Esto cautus Gubernator, non maleuolè suspicax calumniator.

6. Matth. 1. v. 20.

S. Chrys. homil. de Susanna.

Beneuola suspicio gubernatorem, maleuola calumniatorem excudit.

---

§. CCXXXIV.

Sinistræ suspicionis maligna temerariè licentia, egregiè vapulat.

1. HOc habet omnis affectus, vt in quod ipse insanit, in idem putet ceteros insanire. Faciliùs vitia vniuscuiusque, quàm virtutes intendimus: nec quid boni quisque gesserit, sed quid mali egerit, perscrutamur suspicione non bonâ, vitia potiùs quàm virtutes augurante. Sinistram in partem strenua putatur suspicio, & verosimilior coniectura; & vitium quod rebus ac personis audacter adscribimus, nostrum sæpè est. Facilè coniectura in censuram degenerat.

Sinistræ suspicionis maligna licentia proditur.

Saltem

Saltem non bonis suspicionibus obnoxius, imbonus nobis est: quod autem apud nos bonum non est, confine malitiæ est, aut de illâ suspectum. Heu quot honorum stupra, & bonæ famæ adulteria, licentia suspicionum perpetrauit! adeò vt felicissimus sit censendus quisquis pestem hanc malitiosam innocenter declinarit. Gratulor Boozo, quòd nisi maritalem ritè concubitum Rutha non præsumpserit: & Ruthæ gratulor, quòd nihil de eâ sinistrum Boozus cogitarit; inde mutuatâ pudicitiæ famâ, vnde credi poterat deturpata. *Benedicta*, inquit, *es à Domino filia, & priorem misericordiam posteriore superasti: quia non es secuta iuuenes siue pauperes, siue diuites. Noli ergo metuere*, &c. Quid exinceps puella metuat, quæ malignam suspicionum licentiam iam non metuit. Et tamen cautè in domum suam redire consultiùs iubetur, ne maledicentiȩ garrulitas culpet, quod præscriptum connubij ius populariter honestauit: *Caue* (dixit Ruthæ Boozus) *ne quis nouerit quòd huc veneris.* Nulla innocentiæ cautela satis est. Tantum suspicionibus licet! — Hic vers. 14.

2. Genes. 15. v. 15. Genesеos 15. post celebrem illam Abrahami visionem, in quâ suæ posteritatis ærumnas, & deinde immetatam gloriam prospexit, hæc ipse audit: *Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bonâ.* Pulchra mors, & sepulcralis gloria Abrahamo post venerabile senium promittitur: Verùm Richardus de S. Victore apud Tilmannum indidem, ethicè subtilem in his verbis tropologiam prodit, sic fatus: *Tu ibis ad patres tuos. Quid est ad patres suos ire, nisi eodem virtutum tramite quo alij in vitæ viâ præcessere ad intimæ quietis tranquillitatem agilitate bonorum operum properare? Ergo ad pacem properabat, qui in pace iturus erat.* Bene est, bona opera *agilitatem* præbeant, ne corporis grauedo cursum retardet ac cælestem patriam, quò omnes tendimus. Quid autem est, ad pacem properare, qui in pace iturus est? Opinor, hanc *pacem*, & voluptabilium blandimenta, & maledicorum suspiciones interturbant. Pergit Richardus attentiùs excipiendus: *Sepultus in senectute bona*, inquit, *Priùs homo moritur, & postmodùm sepelitur. Mortuus quidem desinit videre, sed non statim videri. Sepultus verò desinit videre simul & videri. Qui vult ergo huic mundo mortuus esse, oportet illum oculos illos claudere, quos in primis Parentibus legimus apertos fuisse, & oblectamenta sensuum nec attendere, nec aduertere. Sed tunc qui eiusmodi est, quasi post mortem sepulturam inuenit, quando per sapientiæ studium, æternitatisque desiderium in talem statum proficit, qualem carnalis quilibet non dicam scire, sed nec suspicari posset.* Profundè quidem Richardus! Scilicet, vt quis ethicè mortuus sit in *pace*, non sufficit quòd mortuus sit, nec iam videat voluptabilia ad blandimentum, nec maledicentiæ aut malecogitantiæ rumusculos audiat ad irritamentum; nam *mortuus* etsi videre non possit, videri tamen potest. Sed adhuc necessarium est, vt & *sepultus* etiam sit, ne quilibet *carnalis*, qui carnis malitiæ ductu de alijs censuram vibrat, eum videre, eum scire, de eo sinistrum quippiam *suspicari* possit. Heu nimis temerariam *suspicionum* humanarum audaciam, à quâ nec in ethicæ quidem mortis asylo, nemo satis tutus est: quia licet sic mundo *mortuus*, adhuc tamen potest *videri*, etsi *videre* non possit. Quare ad declinandam hanc coniecturarum malignitatem, sepulturâ opus est, vt lapis sepulcralis dum alienos oculos arcet, *suspicionum* licentiam vetet. Tantáne cautelâ suspicionum sinistra temeritas præcludenda est?

Richardus

Bona opera agilem reddunt hominem in viâ ad cælum.

Post mortem necessaria est sepultura, quæ suspicionum sinisteritatem præcludat.

P. Didac. Celada in Ruth.

Genes. 3. in felici primæuæ innocentiæ statu, paradiseis delicijs impunè Protoparentes fruebantur: *Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus vt non comederetis de omni ligno paradisi?* Hinc pulchella oboritur quæstio inter Expositores, cur Diabolorum astutissimus in serpentem illapsus sit, formamque eius mutauerit, serpentinaque linguâ; deceptionis verba modulatus sit? Annon serpentis sibilus, de fraude atque veneno suspectus erat? Vel indè mulier cognatos serpenti dolos præcauere debuisset, nec serpenti tutò se credere. Sed cæca ambitionis audacia, prudens suspicionum arbitrium exclusit. Quâ super re Hugo de S. Victore sic ad rem philosophatur: *Sed & serpens erat callidior*, &c *Venit*, inquit, *ad hominem in serpente callidus hostis, quia fortassis si permissus fuisset, in formâ columbæ venire maluisset: sed hoc vas sibi Spiritus sanctus reseruauit: quia profectò dignum non erat, vt spiritus malignus formam odiosam faceret, in quâ postmodùm eidem Spiritus sanctus apparere debuisset.* O bona boni Spiritûs cautela! Sic præproperè sinistras doli suspiciones à candidâ columbâ remouet, ne apud homines suspectum malignitatis sit, cuius speciem Spiritus sanctus aliquando assumet? Hem! humanæ suspicionis temeritas suspectum haberet Spiritum sanctum, si columbæ simplex candor, ministeriale seductionis munus, de alieno semel induisset? O quàm de facili suspicionum temeritas in cælum audet! nec Spiritui sancto parcet, ne maledicentiæ parcat. Vel hanc leuiculam coniecturarum rimulam obturasse oportebat, vt sua fides & honor Spiritui sancto insuspectus seruaretur.

3. Genes. 3. v. 1.

In serpentis, non in columbæ formâ, Dæmon Euã seducit. quare?

Hugo Vict. apud Tilmannum ibidem.

Actorum 1. Discipuli sæpe dudùm admoniti à Christo Deo, de glorioso suo ad Patrem Deum ascensu; tandem videntibus illis in cælum eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Nubes in gloriosâ ascensione suscipit Christum, quem in Taboris gloriâ nubes fulgenter obumbrarat, quò vtrobique adsimilis gloria ostentaretur. Cùmque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis; *Qui & dixerunt: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* Profectò consentaneum valdè erat amori Discipulorum erga Christum Deum, vt illum à se tandem discedentem, intentis oculis aspicerent, nec ab eo oculos deflecterent; & quem in cruce viderant contumeliosè deformatum, tantâ coruscantem gloriâ intentiùs suspicerent. Vnde ergo Angelicæ reprehensioni locus? Discipulorumne aspectum reprehendunt Angeli? an eiusmodi obiurgatione admirabundi illius aspectus velut appendices suspiciones præcauent, & anticipatâ monitione præcludunt? Tempestiuè indidem Oecumenius: *Ne turbentur Discipuli*, inquit, *& veluti pereunte Præceptore, ac diffluente illi corpore, spe destituerentur in posterum quâ expectandus erat,* & pro-

4. Actor. 1. v. 11.

Oecumen.

Angeli in Ascensione, discipulorum suspiciones reprehensione præcludunt.

& propterea alius, aliò dispergeretur metu ac timore: ob hanc caussam adueniunt viri, & ascensum in cælum ipsis manifestantes, & corporis permanentiam ac salutem, his verbis quibus dicunt; Hic Iesus rursum veniet. Nimirum anticipata per Angelos Dei prouidentia, humanas retorquet suscipiones, & præproperà reprehensione cautiùs præcludit, ne Christi *corpus diffluxisse* putetur, dum in Ascensionis triũpho cum tantâ gloriâ ascendit in cælum. Quod tam propè adfuit vt suspicarentur Discipuli, vt opportuna pręproperè reprehensio istiusmodi suspiciones pręcluserit. Ecquis putaret hanc cogitationem in Discipulorum mentem venire potuisse? Et tamen Angeli omisso gloriosæ Transfigurationis exemplo, probant etiam non *defluxisse* Christi *corpus*: quia in eodem corpore *hic Iesus rursum veniet*. Hæc Oecumenij mens valdè prodit inconsultam sæpè humanarum suspicionum licentiam, quæ ex tantulâ occasione sic licenter sinistram in partem diuagatur: adeo vt peridoneè præmittantur Angeli, qui huiusmodi suspiciones reprehensione præcludant. Quo exemplo piorum etiam hominum exprompta inanium coniecturarum licentia eruditur, & temerariè errandi periculo frænatur. O! quis nisi inconsultè temerarius leuiculis coniecturis præfidat?

5. Genes. 6. ad eluenda tot hominum scelera, generale mundi diluuium iam iam ingruit. Videns enim Deus quòd multa malitia hominum esset in terra, pœnituit eum quòd hominem fecisset in terra. *Et præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo*, inquit, *hominem, quem creaui*, &c. In Biblijs correctioribus expũctum est illud, *Præcauens in futurum*; sed ita exscribunt exemplaria nonnulla ex antiquioribus Biblijs. Hugo Carensis ita exponit illam sententiam, *Tactus dolore cordis intrinsecus*, scilicet ob peccata hominum: *Iudæi*, inquit, *fecerunt eum dolere extrinsecus crucifigendo; non intrinsecus, peccando.* Quasi qui peccant, Deum faciant *intrinsecus dolere*, præcisè autem qui crucifixerunt, *extrinsecus* eum *dolere* fecerint: quæ est pulchra malitię peccatorum exaggeratio, more humano secundum Biblicam phrasim. Sed quid est, *Præcauens in futurum*. Estne hæc cautela Dei? an hominum cautela? Deúsne is est, qui ab hominibus præcaueat? an hominem decet à Deo præcauere? ô cautelam meritò expunctam! Verùm Hugo de S. Victore sic locum subtiliter exponit: *Tactus dolore cordis intrinsecus. Dolore cordis tangi dicitur; ibi enim dolor fuit, vbi amor: amat enim vniuersa quæ fecit; sed amor hominis intùs in corde creatori fuit.* O, qui corde amat, dolebit & corde! Sed de hoc aliàs. Pergit ad rem Hugo: *Præcauens in futurum. Delebo*, inquit, &c. *Cautela Dei non est Præsidentis circumspectio, sed correctio subiectorum: nam malo faciendo tam cauet qui terret, ne fiat; quàm qui timet, ne faciat.* Itaque Hugo Victorinus à Dei præsidentiâ, suspicionum cautelam reijcit, ne cautela forsan exerta malitiam ad delinquendum erudiat. Quin & suspiciosam cautelam ab hominibus remouet adspectu ad Deum, & in seuerioris supplicij horrorem eam consultissimè detorquet; ne hominis suspiciosa cautela de Deo fit, sed de pœnalissimo supplicio, Dei minis iustissimè vibrato, quod minaciter peccatoribus insidiatur. *Cautela Dei non est Præsidentis circumspectio.*

Genes. 6. v. 6.

Qui peccat, intrinsecus Deum dolere facit; qui crucifigit, extrinsecus.

Hugo Carens.

Qui corde amat, dolebit & corde.

Hugo Vic. apud Tilmann. ibi.

Dei cautela non est suspiciosa Præsidentis circumspectio.

---

§. CCXXXV.

Beneficentia largiùs & expromptiùs omnibus opem eroget.

1. Moralissima Senecæ vox est: *Mali caussa est, quæ requirit misericordiam.* Sed vir misericors in pietatis officinâ, ex malâ alterius caussâ bonam suam facit; dum hianter bibulâ, & incessanter beneficâ compassione, alterius miseriam in propriam felicitatem recudit. Est autem misericordia vicina miseriæ, habet enim aliquid, feliciterque trahit ex eâ de compassionis commercio: exinde se suis generosè spoliat, ne desit alienis: & partem felicitatis suæ communicat cum misero, ne integram aut illi miseriá, aut sibi felicitatem esse patiatur. Idoneus sanè naturæ ac fortunæ interpres, dum non tam se suorum dominum, quàm dispensatorem existimat. Vltrà se cupiditas porrigit, & felicitatem suam non intelligit, quia non vnde venerit, respicit, nec quò tendat. Importunum malum est immisericors auaritia; nullius caussam agit, contrà omnes sibi fauet. Imò dum nullius caussam temporaliter agit, suam æternum perdit. Nullus est tam plenus census, qui hianti auaritiæ satis sit; nullus tam angustus, quem bonus interpres pietas non extendat. Parum est miseris beneficia dedisse, fouenda sunt; nisi illa adiuueris, perdidisti. Puta reditûs quos semper pendis ex opulentæ fortunæ censu. Pende alacriter hoc principale tributum, exprompto animo pende, vt ex tributo lucratiuam vsuram feceris.

Seneca in Prouerb.

Misericordia miseris exhibenda.

2. Lucæ 6. dum nouam de cælo allatam politiam Christus Deus hominibus euulgat, hanc veterem morum gnomen interserit: *Prout vultis faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Grandis sanè pietatis mensura! quantum quisque sibi expetit, tantùm alijs erogare. Luculenter Ambrosius lib. 5. in Lucam præscripta verba sic elucidat: *Dicendo, Prout vultis vt faciant vobis homines, facite & illis similiter, vicissitudo ipsa cumulatior est, quando votis actus æquatur: nescit enim virtus mensuram gratiæ, nec contenta referre quod acceperit, vult cumulare quod sumpserit, ne inferior sit beneficio, licet æquetur officio. Non enim cumulo tantùm, sed ordine, & tempore beneficia pensantur, cùm in beneficio pari prior sit, qui prior cœpit. Beneficus enim est, qui gratiam cœperit; debitor, qui retulerit.* Altè quidem Ambrosius! Nimirum vota cuiusque erga se (quæ sanè immetata sunt, & exprompta) cupit Christus, vt nostræ beneficentiæ actus erga alios exæquet, vt quantùm sibi cupit, alijs præstet. Profectò dum vritur homo suæ necessitatis malo, quid boni sibi non anxiè vouet? Nimis audent desideria egestate stimulata, quò minùs facultas suppetit. Facile est cupere, difficile inuenire quod cupias. Ergo propria auxiliaris opis cupido, fit nostræ erga alios beneficentiæ indifferentis mensura. Nostris erga nos *votis actus æquetur: nescit enim virtus mensuram gratiæ.* Quin & quasi iam quod nobis optamus, ab indigente ac misero acceperimus, expetit Ambrosius, vt vicem non solùm rependamus, sed cumulemus.

Lucæ 6. v. 31.

S. Ambros.

Misericordia virtus nescit mensuram gratiæ, quomodo?

Erga pauperes ac miseros grati simus.

mulemus, quod est gratitudinis negotium. Adeò vt succurrere debeamus egeno, non modò gratiæ vicem ab eo expectantes; sed quasi acceptam iam gratiam rependere velimus, & de gratitudinis elogio vberiùs cumulare. O inopinata erga pauperes ac miseros felicium diuitum gratitudo! Hâc nunc Boozus contendere cum paupercula Rutha videtur, ac si illius egestati tot dona ac subsidia deberet: & quasi adhuc soluendo non esset tantum beneficentiæ debitum, seipsum tandem illi donauit, dum ad coniugium admisit. (Hic vers. 15.)

3. Lucæ 6. v. 30.

Lucæ 6. ad Christianæ beneficentiæ redundantiam, hanc largitatis gnomen Christus suggerit: *Omni autem petenti te, tribue.* Quasi dicat: Non tantùm indigenti pane, sed egenti auxilio, doctrinâ vel consilio tuo illud ipsum libens impende. Quæ verba elucidans S. Augustinus lib. 1. de Serm. Dom. in monte cap. 40. ita scribit: Ita, inquit, omni petenti te dabis, quamuis non semper id quod petit, dabis; sed aliquando melius aliquid dabis, cùm peccantem iniustè, correxeris. Quod autem ait: *Qui vult à te mutuari, ne auersatus fueris, ad animum referendum est. Hilarem enim datorem diligit Deus. Mutuatur autem omnis qui accipit, etiam si non ipse soluturus est. Cùm enim misericordibus Deus plura restituat, omnis qui beneficium præstat, fœneratur.* Moralissimè omni petenti dandum asserit Augustinus ex Christi Dei sententiâ. Nequis autem ad donandum auarè pigrescat, ad beneficentiam omnibus exhibendam stimulat lucrosi fœneris commercio, *cùm misericordibus Deus plura restituat.* Nota attentiùs verbum *restituat*, quòd non casu excidit ex Augustini ore aut calamo. Scilicet Deus, etsi omnium ad nutum Dominus, cùm beneficentiam liberaliter exhibitam abundè cumulat opulento beneficiorum auctario, non tam donare aut reddere ex liberalitate, quàm *restituere* perhibetur; pulchrâ liberalitatis emphasi, quæ in strictioris iustitiæ debitum transire videtur. *Ergo omni petenti te, tribue* alacriter, incunctanter, indifferenter, *cùm misericordibus Deus plura restituat.* O bona arcanè beneficentia, quæ Deum facit debitorem!

(S. August. — 2. Cor. 9. — Misericordibus Deus plura restituit.)

4. S. Basil.

Redeat iterùm eadem Christianæ misericordiæ sententia, quò eius vis ac difficultas pernoscatur. S. Basilius in Regulis breuioribus, interrog. 201. Cui, inquit, delatum dispensandi munus sit eorum, quæ dedicata Domino sunt, numquid is necesse habeat illud seruare: *Omni petenti te, tribue?* Respondet, *Illud: Omni petenti te, tribue, locum obtinet velut tentationis, quemadmodum contextûs series eorum quæ dicta sunt, declarat: & præceptum hoc datum est propter improbos.* Scilicet hoc velut effusioris & indifferentis beneficentiæ præceptum, cùm latum sit propter homines durè inhumanos, & immisericorditer improbos, *locum obtinet velut tentationis.* Prô! misericordia improbis quasi tentatio est? ò quàm multa non multis Basilius significat!

(Lucæ 6. v. 30. — Beneficentia improbis velut tentatio est.)

5. Matth. 5. v. 7.

Matthæi 5. hanc Christi vocem misericordia lætanter audit, & gratanter exercet: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Animaduerte quantâ cum discretione Dominus misericordiâ vtatur: siquidem neque citra iudicij discretionem clemens est, neque inclementer iudicat: cùm empyream gloriam, aut infernalem gehennam, clementiæ aut inclementiæ suffragio arcanè dispenset: quasi nec alias virtutes dextri, nec alias offensiones habeant sinistri, beneficentiæ dexteritate electi, aut immisericordiæ sinisteritate reprobandi. Pulchrè S. Leo Serm. 1. de Collectis: *In illo magno summoq́; iudicio tanti æstimabitur, vel largitatis benignitas, vel tenacitatis impietas, vt pro plenitudine omnium virtutum, & pro summâ omnium commissorum, & per vnum bonum isti introducantur in regnum, & per vnum malum illi mittantur in ignem æternum. Nemo igitur de vllis sibi bonæ vitæ meritis blandiatur si illi defuerint opera charitatis. Nec de sui corporis qualitate securus sit, qui nulla eleemosynarum purificatione mundatur. Eleemosynæ enim peccata delent, mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis extinguunt.* Multa S. Leo his verbis adaggerat & exaggerat largioris misericordiæ elogia. Illud præsertim, quòd sicut immisericordia est delictorum omnium *summa*; ita & misericordia, *omnium virtutum plenitudo* dicatur: quasi indifferens largiter pietas, non solùm in iugiter exercendâ benignitate versetur, sed in reliquis virtutibus consummandis laudem ponat, illasque quodammodo integret, & consummatè perficiat.

(S. Leo. — Misericordia summa ac plenitudo virtutum dicitur.)

6. Matth. 18. v. 20.

Matthæi 18. quod Christus Deus verbo de indifferenti benignitate docuerat, operis sponsioni confirmat: *Vbi*, inquit, *sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Hoc est, ibi assisto, cooperor & dirigo eorum desideria & vota, illaque cumulatiùs adimpleo beneficâ vberiùs largitate, omnibus abundè expromptâ. Pulchrè inibi apud Tilmannum Galfridus: *Ibi sum in medio eorum. Amat medium mediator Dei & hominum, qui in medio duorum animalium cognitus, in medio Doctorum inuentus est; medius stetit ad baptismum, medius pependit in cruce, resurgens quoque stetit in medio discipulorum. Medius autem ad iudicium veniens segregare agnos ab hœdis, interim medius discernens bonos à malis: magis autem medius vtrimque vocans peccatores ad pœnitentiam, iustos ad perseuerantiam.* Addit tempestiuè Galfridus: *Prorsus ipse in medio est, omnibus sese offerens, omnes attrahens, & seipsum impertiens vniuersis.* Puta Christum Deum velut hominum centrum, in medio positum, vi largiter beneficâ *omnes attrahens, omnibus sese offerens, & seipsum impertiens vniuersis.* Bonus sanè beneficentiæ magister, qui non tantùm sua omnibus abundè offert, sed in medio positus, seipsum largiùs vniuersis impertit.

(Galfridus. — Christus largitatis magister, est in medio, quasi hominum centrum.)

7. Matth. 8. v. 3.

Matthæi 8. Ecce leprosus veniens, adorabat Iesum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare. *Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens: Volo, Mundare. Et confestim mundata est lepra eius.* Leprosum beneuolentiæ caussâ tangit Christus, vt suum in eum ostenderet affectum. *Extendit manum, qui misericordiæ tendit affectum,* ait ibidem Anselmus Laudunensis, & beneficæ affectionis summam leprosi tactu meliùs edoceret. Eleganter Isaac apud Tilmannum ibi: *Tetigit eum, &c. Diuina Sapientia medicina pariter & Doctrina, quæ solo verbo potuit curare leprosum, maluit tactu; vt tu non quàm facilius, sed quàm affectuosiùs possis, beneficium impendas, opus pietatis adimpleas, nihil aborrens, sed illum per* quem

(Anselm. — Isaac. — Beneficentia quàm affectuosè obeunda.)

quem facis attendens. Parùm ſcilicet foret ore beneficum eſſe, manu etiam, quem affectuoſior pietas extendat, oportet beneficentiam exhibere; ne tantùm lingua aut manus, ſed manuum rectrix affectio benignitatem exerceat. Hinc
Xauerij laus. Xauerius noſter ſqualidi pauperis purulentum vlcus, ad cuius adſpectum nauſeabat, auido ore hianter lambit, ambitioſâ pietatis auaritiâ præluſtris. *Neſcit enim* miſericordiæ *virtus menſuram gratiæ*, vt nuper ex Ambroſio adnotabamus.

---

§. CCXXXVI.

Dum eleemoſyna vtili diſpendio ſuperfluum perdit, reperit neceſſarium quod deerat.

1. IOannes Baptiſta ad omnem pietatem Hebræos adhortans, ſic loquitur de Chriſto:
Matth.3. v.12. Cuius ventilabrum in manu ſuâ: & permundabit aream ſuam: *& congregabit triticum in horreum ſuum*, paleas autem comburet igni inextinguibili. Quæ verba ſic elucidat & exponit Cæſarius Dialogo 4. Ventilabrum, inquit, mihi videtur incorruptum Dei iudicium, vnumquemlibet quaſi per legem Dei ad congruentem ſibi ſecundùm geſta vitæ, locum ſecernens. Aream autem intelligo vniuerſorum populorum in terrarum orbe Eccleſiam, & ex mortuis vniuerſorum hominum reſurrectionem; in quâ eos quidem, qui ſunt inſtar paleæ, & inſtabiles quouis vento peccati iactati, & infrugiferi fuerunt, inſtar ventilabri decretum diuinum in ignem eleuat ad æternum incendium. *Qui verò velut triticum nutritores proximorum fuerunt, & rectè virtutem perfecerunt, illos in horreum comportat conueniens.* Scilicet triticum congregandum in cæleſte horreum, ſunt, qui beneficentiæ erga egenos ita ſe impendunt, vt non tantùm illis tribuant nutrimentum; ſed ſe etiam velut triticum, in pauperum erogent alimoniam; ne quid in ipſis ſit quod miſericordiam non ſapiat, quod officio miſerandi vacet, quod pauperibus non impendatur, piâ velut Euchariſtici Sacramenti æmulatione. *Congregabit triticum in horreum ſuum*, eos ſcilicet *qui velut triticum nutritores proximorum fuerunt.* Itaque eleemoſyna hominem palearem (vt ſic loquar) reformat in triticum, in cæleſte Dei horreum congregandum. O grande ſui lucrum de facili obueniens!

In cæleſte horreum congregantur, qui velut triticũ fuerunt nutritores pauperum. Cæſarius.

2. Lucæ 7. diſcumbente Ieſu in domo Phariſæi, ecce illa meretrix totâ ciuitate famoſa, irrupit
Lucæ 7. v.38. in alienam domum, quò non erat inuitata ab hoſpite, ſed ab inuitato vocata; non linguâ, ſed gratiâ. Illa nuper frontoſa ad libidinis remedium frontoſior: *Stans retrò ſecus pedes eius, lacrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis ſui tergebat, & oſculabatur pedes eius, & vnguento vngebat.*
S.Auguſt. S. Auguſtinus in Pſalmum 140. hunc locum allegoricè ad piam erga pauperes bene-
Iſaiæ 52. v.7. ficentiam flectit, dum per Domini *pedes*, prædicatores intelligit; & per *capillos*, ſuperflua interpretatur, ſic fatus: Pedes Chriſti qui ſunt,
Matth.10. v.42. inquit, niſi per quos peragrauit totum mundum? Quàm ſpecioſi pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona! Pedes ergo Domini quanti ſuſceperunt, vt ſuſcipiendo iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti acciperent. *Et quicumque potum dederit vni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine diſcipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam. Qui ergò tali humanitate pedes Domini ſuſcipit, quid impendit, niſi quæ habebat in domo ſuperflua? Meritò quia capilli quaſi ſuperflui ſunt; inde illa pedes Domini detergebat.* Nota quæ ſubijcit verba, plena moralitatis, acuminis plena: *Superflua tua neceſſaria fiunt tibi, ſi inde fueris obſecutus pedibus Domini.* Nempe in piâ miſericordiæ officinâ, *ſuperflua* tua tibi in *neceſſaria* refinguntur. O argutum pietatis ingenium, & magnum miſericordiæ ſacramentum! Superuacaneum tibi videtur id, quo non indiges, quod niſi pauperibus piè erogaueris, deerit tibi quod ad vitam temporariam & æternam neceſſarium eſt. Da illud expromptè tamquam tibi *ſuperfluum*, quò illud in tibi & pauperi *neceſſarium* recudas. Profectò deerit tibi neceſſarium, niſi dederis ſuperfluum; quia ex ſuperfluo fit neceſſarium. *Superflua tua neceſſaria fiunt tibi, ſi inde fueris obſecutus pedibus Domini.* Quod fuit opinatiſſimum huius feminæ peccatricis arbitrium, dum pedes Domini *capillis capitis ſui tergebat*, quæſtuoſo pietatis obſequio.

Miſericordia in pauperes, ex ſuperfluu neceſſaria facit.

Lucæ 8. mulier illa, & fide nobilis, & duodenni ſanguinis fluxu notiſſima: acceſſit retrò, 3.
& tetigit fimbriam veſtimenti Ieſu, quem ſecuta eſt cruentæ fluxionis ſtitio mirabilis. Saluator interrogat, quiſnam eum clam tetigerit? Negantibus cunctis, *Dixit Ieſus: Tetigit me aliquis. Nam ego noui virtutem de me exiiſſe.* Hæc benefica virtus, & pia ſanitatis operatrix, à Chriſto dimanare ſentitur, ſed arcanâ ethicè emanatione. Quâ de re audiendus eſt S. Fulgentius lib. 2. ad Traſi. cap.15. Cùm quædam mulier, inquit, in profluuio ſanguinis eſſet conſtituta, facultatibus viribuſque conſumptis, omnia quæ habuit propter infirmitatem finiret, & ſolam infirmitatem finire non poſſet; atque à cæleſti medico gratis curari deſiderans, occultè fimbriam tangens, fideli raptu, ſanitatis ſibi furatur effectum: ille credulitatis conſcius, & ſalutis, ait: *Tetigit me aliquis. Nam ego noui virtutem de me exiiſſe. Quid igitur hæc virtus, quæ de Domino exiuit? numquid exeundo diſceſſit? an ad ſanandam ſic exiens potuit peruenire, vt à Saluatore localiter non poſſet exire? Quòd ſi localiter ab eo, qui virtus dicitur, virtus exiuit, dicatur qualiter virtus à virtute diſceſſit?* Ecce tibi pulchrum beneficentiæ hieroglyphicum, & magnum pietatis myſterium. Sic pium donum à te exit, vt à te non recedat, cùm in pauperem effluit. Exit, nec elabitur: à te fluit, nec diſcedit à te. Tibi ſuperfluum, à te exiens, non tantùm egenis, in quos effluxit, ſed etiam tibi, à quo exijt, fit neceſſarium. Sin aliter putatur, *Dicatur qualiter virtus à virtute diſceſſit?* Imò virtus virtute cumulatur; quod piè datur, donando creſcit lucroſo pietatis auctario, dum ſuperfluum recuditur in neceſſarium. Hoc eleemoſynæ ſacramentum hîc in Boozo apparet manifeſtè: nam Hic verſ.15.
Rutham toties piè munerans, ſeipſum pariter muneraui: ſic exierunt dona in Rutham, vt in futurâ coniuge ſibi remanerent.

Luc.8.v.46. *S.Fulgent.* *Quod pauperi Domino piè datur, donatione ſic exit, vt non diſcedat.*

Ioannis 2. in Canâ Galilææ adeſt nuptijs 4.
Chriſtus, & eius mater ſimul adeſt. A quâ rogatus, vt vini defectum omnipotenter ſuppleret, miraculum

miraculum potiùs distulit, quàm negauit. Nam mensæ ministris dixit Iesus: implete hydrias aquâ. Et impleuerunt eas vsque ad summum. Et dicit eis: Haurite nunc, & ferte architriclino. *Vt autem gustauit architriclinus aquam vinum factam,* &c. Pulchrum beneficè miraculum, quo & ignominiæ verecundiam redemit, & inuitatoris indigentiæ succurrit. Opinor, aqua nobiliter à se degenerans, in generosum vinum beneficè transit; sicut *superflua* dando, transeunt in *necessaria*, stupendâ piè metamorphosi. Subtiliter æquè moraliter Ambrosius serm. 21. ita scribit: Plerique, ait, hactenùs à Domino mirabilia facta esse commemorant; vt rogatus ad nuptias, aquæ substantiam in vini speciem commutaret: *ac liquorem fontium in meliorem vsum sui benedictione transferret, ministros hausisse aquam de puteis, vinum in hydrijs inuenisse: atque vtiliori dispendio perdidisse, quod impleuerant; reperisse, quod deerat.* O bene! Scilicet sponsi paupertas minùs vini apparauerat; vrget vini necessitas, & verecunda egestatis nota ex vini defectu. Exuberant aquis hydriæ, liquor fontium oculis apparet: sed opportuna Christi pietas superfluam conuiuio aquam, in vinum epulo necessariam permutat. Hydriæ aquis inutilibus plenæ, inopinatum vinum eructant: & ministri *vtiliori dispendio perdunt, quod impleuerant; reperiunt, quod deerat.* Quod est mirissimè quæstuosum beneficæ pietatis arbitrium, inopinatè frequens: & dum superflua *vtiliori dispendio perdere* videntur, ea in pauperes erogando, inde necessaria fiunt, & *reperiunt quod deerat.* Aqua quæ tibi ad donandum superfluit, pauperibus donata, tibi transit in vinum, quod beatè inebriat: donas quod superfluit, & quod tibi deerat, abundè reperisti.

Ioann. 2. v. 9.

S. Ambros.

Dum eleemosyna vtili dispendio superflua perdit, reperit quod deerat.

5. Numer. 28. dixit Dominus ad Moysen. Præcipe filijs Israël, & dices ad eos: *Oblationem meam, & panes, & incensum odoris suauissimi offerre per tempora sua.* Per τὸ *oblationem, panes*, & *incensum*, intelligit, non panes propositionis, nec thymiama, sed tantùm victimas Deo oblatas & incensas. Hæ enim sunt panis, id est, cibus Dei, vt ex Hebræo textu Cornelius adnotauit. Alibi autem ethicè forsan expendetur, quare victima quælibet appelletur panis. Sed quare Deus dicit, *oblationem meam*, quod potiùs hominis esse videtur? Appositè Stephanus Cantuariensis apud Tilmannum, in cap. 27. Numer. *Bene,* inquit, *competit hæc littera proposito. Non enim possumus Deum placare, nisi de ijs quæ nobis dedit. Vnde Christus dicit: Da mihi ex eo quod tibi dedi. Habuisti largitorem, fac me debitorem. Vnde: Venite emite absque argento, & absque vllâ commutatione. Ibi enim non est commutatio, vbi datur suum, & redditur suum.* Quid eleemosynarum beneficentiæ accommodatius? Superfluum videtur dari; sed necessarium est, quòd detur, vel potiùs reddatur.

Numer. 28. v. 2.

Qualibet oblatio cur dicitur panis?

Cornelius.

Quod Deo in paupere damus, Deo reddimus.

Steph. Cant.

Isaiæ 55. v. 1.

6. Leuitici 13. sic iubet Legislator: *Vir, de cuius capite capilli fluunt, caluus & mundus est: & si à fronte ceciderint pili, recaluaster & mundus est.* Hanc Dei legem sic appositè Radulphus exponit: *Capilli,* inquit, *superfluunt corpori, vnde & meritò terrenam substantiam designant. Quæ dum ad vsus necessitatis superfluit, etiam abscissa non sentit. Horum itaque capillorum iure laudatur imminutio, cùm ex abundantiâ præsenti nonnulla nobis subtrahimus, & Christi pedibus, Sanctis scilicet, qui membra eius sunt & adhuc in terrâ versantur, ea ministramus.... Siquis verò perfectus esse cupiens, vendat omnia quæ habet, & det pauperibus, hic aciem vultûs sui ad videnda quæ Dei sunt, terrenarum facultatum obumbratione nudauit.* O bona effluentium capillorum imminutio, quibus superfluentibus, membra Christi quæ in terris sunt, comptiùs adornantur! Quin & ipsâ eorum iacturâ, *obumbrationis* impedimentum arcetur, quo liberior ad cælestia pateat obtutus. Profectò superuacuæ nobis facultates, necessitatibus egenorum liberaliùs impensæ, optimum collyrium est, quo oculi nostri ad videnda cælestia perspicaciùs clarantur. Et nota insensilem capillorum iacturam (*etiam abscissa non sentit*) alibi forsan expendendam, quò de facili eleemosyna largior erogetur.

Leuit. 13. v. 40. & 41.

Radulph. apud. Til. mann. ibi.

Effluentium capillorum iactura, obumbrationem arcet ad videndum cælestia, quare?

Eleemosyna sine sensu eroganda; sicut capilli effluunt.

---

§. CCXXXVII.

Largior opum possessio, præceptio beneficè largiendi nominatur.

PLus gaude datis beneficijs, quàm acceptis: illa enim gloriæ, hæc necessitati videntur esse subiecta. Tametsi qui etiam necessitati subiectus est, à gloriâ dandi immunis non est. Caueat autem ne donum maius sit facultate donantis: sequetur enim prodigam largitionem, aut alienorum rapina, aut largitionis pœnitentia; & per beneficentiam beneficentia destruetur. Omnes sobriæ beneficentiæ obærati nascimur: nec paupertas quemquam excusat, ne parum saltem donet. Si cum eâ exceptione facultates acciperentur, ne vlli donandæ essent, sed proprijs vsibus, & properantibus frequenter necessitatibus nostris duntaxat adseruandæ, sapiens eas accipere nollet: fraudaret enim illas fructu suo. *Valdè malè diligit is* (ait Augustinus) *qui bene audit, & malè operatur. Si potes dare da: si non potes, affabilem te fac, coronat Deus intus bonitatem, vbi non inuenit facultatem. Nemo dicat, Non habeo: charitas de sacculo non erogatur.* Omitte immisericordiæ excusationes: tibi non perit, quod accepisti, vt alijs dones. Tibi nunc particula sufficit, ne comparte erogandâ, proximorum indigentiam defraudes. Coronabit Deus parum donandi bonitatem, vbi non inuenit plus largiendi facultatem. Qui pauculum quod à Deo accepit, cum proximo indigente partitur, de sacculo suo non erogat; sed de sibi commisso Dei censu distribuit. Non tibi soli inuigilat Dei prouidentia; sed per te tamquam sequestrum, alijs prouidet. O, ne sit tua illiberalitas diuinæ erga omnes prouidentiæ inuidiosa! 1.

Coronat Deus parum donandi bonitatem, vbi non inuenit plus largiendi facultatem.

S. August. in Psalm. 103.

3. Regum 17. Eliæ ore clausum cælum consuetos imbres terris negat; arua siccitate exsucca sterilescunt, insolescit fames, & Torrens Carith paulatim exaruit, inani alueo inutilis. Factus est ergo sermo Domini ad Eliam, dicens: *Surge, & vade in Sarephta Sidoniorum, & manebit ibi: præcepi enim mulieri viduæ vt pascat te.* Surrexit, & abijt: cumque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, 2.

3. Reg. 17. v. 9.

&

& vocauit eam, dixitque ei: Da mihi paululùm aquæ in vase, vt bibam. Cumque illa pergeret vt afferret, clamauit post tergum eius, dicens: Affer mihi, obsecro, & buccellam panis in manu tuâ, Quæ respondit: Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydriâ: en colligo duo ligna vt ingrediar, & faciam illum mihi & filio meo, & comedamus, & moriamur. *Quæ abiit, & fecit iuxta verbum Eliæ: & comedit ipse, & illa, & domus eius.* Grandius sanè litigium est inter Commentatores, quódnam sit hoc *præceptum* de Eliâ pascendo, viduæ impositum? nullibi enim vlla illius mentio reperitur. Quodnam ergo est hoc *præceptum*, sagacissimis peritè Interpretibus inuisum, & viduæ obediturae prorsùs ignotum? Imò & viduæ inopia, istiusmodi sustentationis præbendæ exlex fuit; quippè quæ sui, suique filij vel tenuiter alendi impar erat, inopiæ malo coacta. Mitto nunc aliorum commentationes alibi copiosè expensas, vt Hugonis Cardinalis verba citiùs exscribam. Sic ergo inibi scribit Hugo ab Interlineari Glossâ edoctus: *Præcepi enim mulieri viduæ vt pascat te. Præcepi, id est, dedi ei vnde te pascat.* O recenter nouum, & piè insolens beneficentiæ *præceptum*, de diuinæ bonitatis adytis munificè erutum! Dum Deus vel pauperi dat, vnde pauperem vtcumque alat, alimoniam pauperi præbere districtiùs præcipitur? Aliqualem beneficentiæ exhibendæ facultatem præbere, beneficentiæ misericorditer præbendæ *præceptum* nuncupatur? ô arcanum præceptionis genus, hominibus hactenùs ignotum! Sic vel modicæ donandi facultati est confinis largiendi præceptio vt *dare* ipsum, *præcipere* nũcupetur? Sic largiendi facultas, donandi obligationi vicinatur; vt ipsa facultas, *præceptum* nominetur! ô synonyma hucusque ignorata! *Præcepi mulieri viduæ vt pascat te, id est, dedi ei vnde te pascat.* Istiusmodi vel modica facultas; in viduâ pauperculâ *præceptum* dicitur; in diuite sumptuosiùs opulento largiùs benefaciendi potestas hoc misericordiæ *præcepto* exempta putatur, potestatis opulentæ præsumpto arroganter priuilegio. Cuius præsumptæ exemptionis Diues gazis abundans reus erit, cùm in tremendâ illâ postremi iudicij die, violati huius *præcepti* accusatus, æternaturis gehennæ flammis ob immisericordiam condemnabitur. Tenuis vidua tenuis facultatulæ *præcepto* obstringitur; & ab eo locuples diuitum census immunis erit? O vide hîc, & attentè recognosce opulentum æternæ damnationis censum.

Donatio vnde misericorditer egenis præbeat præceptum largiendi nominatur.

Hugo Card. Ansel. Laud. in Glossâ interl.

3. Matth. 25. postremi iudicij speciem Christus proponit, & electorum ac reproborum caussam aperit, ac decidit: Tunc dicet Rex his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi: *Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere, &c.* E diuerso etiam dicet reprobis: Discedite à me maledicti in ignem æternum: *Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi potum, &c.* Saluianus lib. 4. ad Eccl. Cathol. elucidans hunc locum, ex eo respondet auaræ garrulitati eorum, qui diuitijs affluentes, immisericordiam colorant, quia Deus qui opulentiam dedit, minimè eget vt ei retribuatur,

Matth. 25. v. 42.

Sic fatur Saluianus: *Sed Deus, inquis, non eget retributione. Non eget enim iuxta potentiam suam, non eget secundùm maiestatem suam; sed eget secundùm legem suam: & in seipso quidem non eget, sed in multis eget: non quærit in se munificentiam, sed in suis quærit. Et ideò non eget quidem iuxta omnipotentiam, sed eget iuxta misericordiam; non eget deitate pro semetipso, sed eget pietate pro nobis. Quid enim dicit ad pios & largos dispensatores Deus? Venite benedicti, possidete regnum Patris mei: esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c.* Ecce tibi cui debito obæratus, quisque à Deo diuitias accipiat: non quasi Dominus, earum medullas exsorbens, sed tamquam fidelis *dispensator* eas Christo Deo in pauperibus restituens. Hâc *retributione* Christus eget, qui eâ lege eas quibusdam largiùs dedit. *Non enim eget Deus iuxta potentiam suam, sed eget iuxta præceptionem suam: non eget secundum maiestatem suam, sed eget secundùm legem suam: & in seipso quidem non eget, sed in multis eget.* Porrò omnipotentia & maiestas Dei, nullâ re sibi indigent: diuina autem pietas & beneficentia, hâc *lege* quosdam diuitant, alijs egenè depauperatis, vt quod in illis exundat, in hosce effluat. Sic dicit: *Præcepi vt pasceret te, id est, Dedi vnde te pascat.* Hoc præcepto à se Deus indigentiam arcet; non in se, sed in Suis: non in potentiâ & maiestate; sed in nostrâ egestate. Addit: *Solus cum esurientibus esurit Christus, solus cum sitientibus sitit. Et ideò quantum ad pietatem illius, plusquam ceteri eget: omnis enim egestuosus pro se tantùm & in se eget: solus tantummodo Christus est, qui in omnium pauperum vniuersitate mendicet.*

Saluian.

Christus eâ lege diuitias donat, vt in pauperibus illi restituantur.

Christus in omnibus pauperibus mendicare dicitur.

Saluian. sup.

4. Psalmo 111. sic regius Vates pangit: In memoriâ æternâ erit Iustus, &c. *Dispersit, dedit pauperibus; iustitia eius manet in seculum seculi.* Heracleota in Commentario huius loci, sic eum elucidat: *Dispersit, dedit pauperibus; iustitia eius, &c. Magnum ostendit mandati huius vim; quapropter etiam à principio adhortans ab eleemosynâ exorsus est, & mercede quæ illam sequetur in medio propositâ, in eandem rursùs desijt, ostendens Deum magnam habere curam humanitatis.* Bene est, magnam se habere curam pietatis ergà pauperes Deus ostendat; sed cur *dare pauperibus* appellatur *mandatum*? imò & *iustitia* confestim dicitur. Petr. Damianus epist. 1. ad Fratres qui indicta sibi mandata erant transgressi, hęc Psalmographi verba sic eleganter ad rem exponit: *Ad hoc vnus ceteris ditior est, vt non solùm commissa possideat, sed vt non habentibus eroget; & non tam piè quàm iustè, minister ipse non Dominus, quæ sunt aliena dispenset. Vnde Propheta cùm diceret: Dispersit, dedit pauperibus: non addidit, Munera eius; sed, Iustitia eius manet in seculum seculi.* Quem putas diuitiarum Dominum, Dispensator est: aliena dispensat ex Domini *mandato*, qui non habentibus erogat. *Dare pauperibus* dicitur; sed verè reddit, ac restituit quod illis debet. *Dare pauperibus* dicitur; sed quod pauperibus datur, non appellantur *munera*, sed *iustitia* nuncupatur: quasi qui pauperibus donat, ex iustitiâ reddat, vt debitum soluat. Vbi dixit: *Dedit pauperibus: non addit, Munera: sed, Iustitia eius manet in sæculum seculi.* Insuper quemadmodum Petrus Damianus in præscriptis Psalmi verbis expandit τὸ *dedit*, sic S. Chrysostomus enucleat τὸ *dispersit*, sic ad

Psal. 111. v. 9.

Heracleota

Qui dat liberaliter pauperibus, iustitiam exercere dicitur.

Petr. Dami.

Pecunia diuersum tabernaculum à iustitiâ habet.

S. Chrysost.

ſic ad rem fatus homil. 2. in epiſt. 2. ad Corinthios : *Diſperſit , dedit pauperibus : iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi. Diſperge pecuniam, vt congreges iuſtitiam : neque enim illa cum pecunijs adeſſe vult. Non habitant ſimul pecuniarum cupiditas & iuſtitia, ſed tabernacula ſeparata habent.* Eleganter quidem Chryſoſtomus.

5. Regius Propheta ſic pſalmodiam auſpicatur: Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum, &c. *Et erit tamquam lignum quod plantatum eſt ſecùs decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo.* Frugifera arbos in terram pinguioris glebæ altiùs radicata, irriguæ vdore fertilis, fructum ſuum *dare* dicitur *in tempore ſuo.* Eccur fœcunda arbor dicitur *fructum dare*, potiùs quàm *fructum ferre*, quod forſan de arbore accommodatiùs diceretur? Ecquod etiam eſt hoc *tempus ſuum*, in quo abundè fructificat? luculenter inibi Gennadius in Catenâ Græcorum Patrum (alibi aliorsùm enucleatus :) *Fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Non eſt dictum, quòd fructum ſuum ferat in tempore ſuo, ſed, quòd fructum ſuum dabit in tempore ſuo.* (Nota quæ ad rem tempeſtiuè ſubſcribit) *Tempus autem eius dandi, eſt ſuſcipientis opportunitas; quantùm enim ex parte ipſius, ſemper parata eſt dare fructum ſuum.* Nimirùm cùm tempus dandi fructum ſuum, ſit egeſtas opportunè ſuſcipientis ; conſultiſſimè non dicitur *ferre*, ſed *dare* : nam *ferre*, apud ſe habere eſt; *dare* autem, eſt alijs beneficè largiri, & tempeſtiuè benefacere. Igitur profundo ſtilo hæc rationalis arbor, in ſymbolum perfecti ac benefici hominis propoſita, potiùs *dare fructum* dicitur, quàm *ferre fructum* : quò ſignificetur, quòd numquam apud ſe fructum retinet, nec ſuas opes ſibi fert; ſed eas quantocyùs alijs abundè præbet, quaſi ferre fructum, perindè ſit, ac fructum dare ; & habere in ſe & apud ſe, lex quædam donandi ſit, quæ ad ſtatim donandum feſtinare iubet. Quare non dicit *ferre fructum* ſed potiùs *dare fructum in tempore ſuo. Tempus autem eius dandi eſt ſuſcipientis opportunitas.* Toties vltrò fructum ſuum de fructibus ſuis dat hîc Boozus, quoties Ruthæ ſuſcipientis opportunitas, egeſtatis voce ſubſidium expetit. Non contentus eam ſæpè muneraſſe, nunc largius apparet donum, ne ſemper indigenti, aliquandò non donet. *Præcepi vt paſceret te, id eſt, dedi vnde te paſcat.*

Pſal. 1. v. 3. — *Gennad.* — *Beneficentior arbos, non dicitur ferre fructum, ſed dare, quare?* — *Hic verſ. 15.*

---

§. CCXXXVIII.

Malè acutum ingratitudinis ingenium, ipſa beneficia in offenſas præbitoris recudit.

1. SÆpè quereris, & querulus ſæpiùs expoſtulas, incidiſſe te in hominem ingratum : ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia; ita ne apud alium pereant, apud te turpiùs peribunt. Sanè ingratitudo aliena præbitoris liberalitatem non extenuat, ſed mirè auget, dum è peruerſo auxiliatur. Vis noſſe, quid ſit quod obliuionem nobis acceptorum faciat? cupiditas accipiendorum, cogitamus non quid impetratum, ſed quid petendum ſit: neſcimus æſtimare res, de quibus non cum famâ noſtrâ, ſed cum rerum naturâ, & rectâ ratione deliberandum eſt. Ergo nec nos tædeat, nec pudeat alienam in nos aliquandò indigos beneficentiam gratitudine fateri; ingrati eſſe vitemus, non alienâ cauſsâ, ſed noſtrâ. Venenum quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſuâ continent: non ita vitium ingratitudinis continetur. Animitùs torquet ſe ingratus & macerat: oditque accepta; & quia redditurus eſt, & extenuat: iniurias verò inde dilatat atque auget. Quare eò productus eſt ingratorum hominum furor, vt perículoſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre, nam quia putat turpe non reddere, non vult eſſe cui reddat: & accepta largiùs beneficia, in largitoris perniciem periculosè ſubarmat. Habe quod accepiſti, non repeto, non exigo : tutum putatur profuiſſe, ſed profuiſſe ingrato intutum eſt. Nam quidam quò plus debent, magis oderunt : læue æs alienum debitorem facit, graue, inimicum: & malè acuto ingratitudinis ingenio, ipſa beneficia accepta, in offenſas peruersè recudit.

Ferè ex Senecâ ſparſim. — *Ingratitudo multimedè culpatur.*

Lucæ 8. corporatum Dei verbum, Dei ac Deiparæ generoſa vnicè ſoboles, velut indecorè operoſum agricolationis officium minimè dignatur, quò probitatis fructum in hominibus demetat, & in empyrea cæli horrea vberiùs recondat. *Exijt*, inquit, *qui ſeminat, ſeminare ſemen ſuum.* Quaſi vnde exierit, immemor; quò venerit, vt homines fructificent, commemorat: & quia homines ad eum pergere cunctantur, ipſe ad eos beneficentiæ greſſibus maturè feſtinat. Sed *dum ſeminat, aliud cecidit ſecus viam, & conculcatum eſt, & volucres cæli comederunt illud.* Magna ſanè Chriſti dignatio, & ſumptuoſior largitas, & beneficè opulenta, ne dicam, velut prodiga; quòd *ſemen ſuum*, id eſt, doctrinam Euangelicam, & virtutum gratiam, quæ cælum fragrat, terræ ſterili, & propè viam ſqualidè conculcatæ crediderit. Non admirarer diſpendium ſeminis, benefici agricolæ labore, & ſpe fructuum deluſo, & ingratè nimis fruſtrato : nam interdùm accidit, vt ager impensè cultus, benefico agricolæ ſterili prouentu, & ſæpè nullo reſpondeat. Miriſſimum autem eſt, quòd iſtiuſmodi ager orationis beneficio impensè excultus, non ſolùm ingratus fructum non referat, ſed granum ad ſementem electiſſimum, ex quo vberes prouentus ſperari poſſent, in volucrum furtiuas eſcas malignìus impendat. Quænam ſint iſtæ *volucres cæli*, opportunè tradit Strabus Fuldenſis in Gloſsâ: *Volucres cæli*, inquit, *comederunt illud. A volucribus cæli rapitur. Dæmones dicuntur volucres cæli, ſeu quia cæleſtis ſpiritualiſq; naturæ, ſeu quia per aera volitant.* Accinit Cyrillus in Catenâ, dum *volucres cæli*, exponit *Spiritus immundos.* Sanè attentâ expenſione digniſſimum eſt, quòd hæc terra, operosè priùs exculta, & Diuini ſeminis beneficio opulenta generosè, non tantummodò exſpectatos ac debitos fructus auariſſimè & ingratiſſimè neget, præmiſſæ cultionis, & operoſæ ſementis fruſtrato labore, caſsâ gratitudinis ſpe : ſed etiam electionis grani locuples beneficium, à Diuino ſatore ſibi impenſum, in aduerſariorum *Dæmonum* eſculentas delicias peruersâ ingratitudine malignè conuertat. Tolerabile foret, tanto tamque operoſo beneficio excultum humani cordis agrum, prouentu debito minimè reſpondiſſe; niſi

2. — Lucæ 8. v. 5. — *Electum diuini Satoris granum, malè vertitur in aduerſarij Dæmonis cibum.* — Strab. Fuld. in Gloſsâ, in Matth. 13. — S. Cyrillus. in Caten. S. Thom. in Matth. 13.

nisi ex electioribus granis sibi munificè largitis, *Spiritibus immundis*, & aduersarijs Satori *Dæmonibus* conuiuium instrueret, mensam pararet, & in deliciosas dapes *comedendas* apponeret. Non ait Lucas, cui Matthæus consentit, *Et volucres cæli rapuerunt illud*, (vt nonnulli inidoneè commentantur,) sed, *Volucres*, id est, *Dæmones*, aut *Spiritus immundi comederunt illud*, quò innotescat hominum ingratitudo, & quàm sit peruerso officio malè grata: quippè ipsa beneficia largiùs accepta, in beneficum armat præbitorem, & in aduersarij subsidium, censum, ac delicias prauè conuertit. O caue, ne ingratitudo contra largitorem etiam peruersè insida, ex ipsis beneficijs aduersùs benefactorem arma excu-

3. dat in peruersitatis officinâ! Heu quoties generosam nobilitatem, censum locupletem, valetudinem recuperatam, &c. aduersùs Deum tot donorum præbitorem munificum, hostili ingratitudine armamus, peruerso gratiarum abusu, gehennalibus pœnis dignè luendo! Alibi forsan enucleabitur, quo pacto hoc *semen*, quod exponitur verbum Dei, vel doctrina Euangelica aut Christianarum virtutum eruditio, dicatur *volucrum cæli*, id est, *Dæmonum*, aut *Spirituum immundorum* electus cibus: ait enim, *Volucres cæli comederunt illud*. Dæmones, an Hæretici Biblicam verbi Dei doctrinam *comedunt*? Sanè vt malè *comedunt*, sic peiùs digerunt; & in nociuum errorum alimentum, & brutam carnaliter fidem infidè deprauant. Ecquis tutò Biblicas margaritas ante porcos, *comedendas* proijciat? Verbum Dei non exponunt, sed *conculcant* Hæretici.

Dæmones ac Hæretici malè comedunt, & peiùs digerunt verbi [illegible] granum electissimum.

4. Geneseos 16. Sara sterilitate diu improles, ancillam Ægyptiam nomine Agar, Abrahamo marito in coniugium dedit, quo ancillarem conditionem exuit, principis Abrahami vxor facta inopinato Saræ beneficio. Agar verò seruilem conditionem principali connubio deseruit; seruile autem ingenium de genio ingratitudinis mutuauit. Porrò Agar generosis superba nuptijs, & fœcunditate tumens, despexit dominam suam. *Dixitq́, Sarai ad Abram: Iniquè agis contrà me: ego dedi ancillam meam in sinum tuum, quæ videns quòd conceperit, despectui me habet.* An non Agar conditione ancilla, vili seruitio diu addicta, Saræ debebat libertatem, & generosum cum Abrahamo coniugium? Ita quidem. sed Agar ingratitudinis seruili vitio, ingenuam libertatem à Sarâ acceptam, in *contemptùs* petulantis licentiam refinxit: & principale connubium conciliatrice Sarâ contractum, in Dominæ *contemptum* recudit degenere ingratitudine, quæ beneficia contrà benefactorem ignobiliter armat. Appositè Chrysostomus huc fortè alludens apud Antonium in Melissâ lib. 2. Serm. 58. ita ad rem scribit: *Multos hominum videre licet, beneficijs acceptis, mancipiorum ritu, de se benemeritos contemnere, & aduersùs illos supercilia contrahere.* Sanè barbarica ingratitudo, agreste vitium est, homine ingenuo indignum, dignum quidem Agare seruiliter ancillâ; quæ etiam in principatu seruiles retinens mores, ingenuitatem à Sara acceptam, *mancipiorum ritu*, in *contemptum* conuertit; inde impudenter licentior, vnde credi poterat obligatior. Quare seruilem conditionem, quâ Agarem beneficè Sara exuit nobili beneficio, ignobilis ingratitudo resculpsit, dum beneficentiam contemptu rependit. O, ingratitudo seruili censu taxanda est! *Multos hominum videre licet, beneficijs acceptis, mancipiorum ritu, de se benemeritos contemnere*, &c.

Genes. 16. v. 5.

Ingratitudo seruilem conditionem inuenit, aut facit.

S. Chrysost.

Esther cap. 16. rationem reddit rex Assuerus, 5.
cur in Amanum & Amanitas nunc demùm sententiâ mutatâ, atrociùs desæuiat? *Multi*, inquit, *bonitate Principum, & honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam: & non solùm subiectos Regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos, qui dederunt, moliuntur insidias.* Scili et Assuerus intolerabile, atque odiosum, agreste & barbaricum proponit genus hominum, qui cùm à Principum liberalitate multis sint ornati beneficijs, & amplissimis honoribus cumulati, eorum acceptorum abusu, impudenti ingratitudine sic insolescunt, & arroganter efferuntur, vt etiam eos à quibus ornati, aucti ac sublimati sunt, & excitati ex puluere, hostilitate insectentur; & acceptis beneficijs potentes, acceptam inde potentiam, aduersus beneficos largitores impotenter obarment. Quare largior beneficentia non bene collocata, robustiores vires ingratis suppeditat. Opportunè Patriarcha Photius ita scribit: *Qui largiuntur indignis quæ dignis conferre debebant, tria committunt absurda: nam & ipsi iacturam faciunt, & in bonos contumeliosi sunt, & malos roborant materiâ vitiorum suppeditatâ*, aduersùs largitores, inquam. Vnde idem Antonius in Melissâ, post relata hæc Photij verba, subdit ex Plutarcho: *Serpentem alere, & malo benefacere, idem est.* Itaque dum Assuerus largiùs Amano ingratissimo benefecit, primò gratiam beneficiorum sumptuosiùs perdidit propudiosâ *iacturâ*. Dein erga bonos ac dignos *contumeliosus* extitit, quos malorum prælatione culpauit: nam malorum prælatio, bonorum dehonestatio est, virtutis iniuria, & insigne reprobationis argumentum. Denique ingratorum vitiosam malitiam aduersus se *roborat*, & hostiliter armat, dum perniciosam illi materiam suppeditat: nam *malo benefacere, & serpentem alere, idem est.* O nimis verè!

Esther 16. v. 2. & 3.

Photius apud Anton. in Mel. 1. serm. 29.

Qui malo benefacit, serpentem alit.

Plutarch.

Siracides Ecclesiastici 33. sic salubriter admonet: Filio, & mulieri, & fratri, *& amico, non des potestatem super te in vita tua: & non dederis alij possessionem tuam: ne fortè pœniteat te, & depreceris pro illis*, pro illis, inquam, repetendis & reposcendis, quæ tua sunt, & aliquam ex eis vtilitatem crebrò tribuisti. Nam crebra beneficia amico impensa, sic vlteriora beneficia incessanter exposcunt, vt præbitor ex liberalitate debitum conflet, atque adsimili beneficentiæ obæratus sit. Sicut seruitus (exponit inibi Cornelius) in agris, v. g. viâ & semitâ transeundi per agrum semel inducta, exteri & tolli vix queit: sic qui alicui crebrò beneficia largitur, illa posteà restringere ægrè poterit. Iuxta illam Comici gnomen: *Ætate & vsu beneficium fit debitum.* Quare Symmachus in relatione habitâ nomine Senatus ad Imperatorem: *Semel honori Vrbis delata, compendia desinunt esse tribuentium: & quod à principio beneficium fuit, vsu atque ætate fit debitum.* Adtestatur Theodoricus rex apud Cassiodorum: *Quare*, ait, *illustris magnitudo tua à Mediolanensibus agris nos aditos esse cognoscat, illa sibi vestris temporibus fuisse subtracta, quæ mos priscus indulserat, cùm præstante* 6.

Eccli. 33. v. 20.

Quod à principio beneficium fuit, vsu & ætate fit debitum.

Cornel.

Symmach. apud Corn. ibi.

Cassiod. l. 2. Epist. 33.

Liberalitas sibi quodammodo ingrata est, quare?

præstante tempore munificentia sit pro lege. Proinde si nullo mendacio adserta vitiantur, sublimitatem vestram sequi conuenit vetustatem, quæ suo quodam priuilegio, velut debita, quæ donantur, exposcit. Ecce tibi cognato quodam beneficia accipientis vitio, quod cœpit in liberalitate, consummatur in tributo; & repetitum crebrò beneficium præbitorem reddidit vectigalem, censui

Hic verſ. 17. tributariæ liberalitatis obnoxium. Qualem hic Boozum videre licet. Sic est liberalitas sibi quodammodò ingrata, de beneficiorum præscriptione!

---

§. CCXXXIX.

Deipara incarnationis adsensit desiderio; res desiderata obedit desiderantis auribus, quæ desiderium perspiciunt.

1. Spem humanam agitat desiderij ardor, præcipitat cupiditas. Placido semper gradu à desiderio ad expectationem imus, decliui progressu desiderantes labimur in spem. Affectus isti mutuò cognati, spes & desiderium, iniustè diuidunt hominis vitam: maximam partem vsurpant, cum iniuriâ præsentium, quæ negligimus, dum futura prouidemus: cum iniuriâ etiam futurorum, ad quæ inerter attendimus, dum præsentibus sumptuosius occupamur. Numquam viuit, vt viuat, qui desideriorum ambitione vitam distrahit, qui in solido vota non collocat. Sanè desideria animam extundunt è corde. Egregiè Theocritus dixit: *Animam concupiscentis cupitum esse.* Non est integer, qui multa desiderat: tot sui desunt frusta, quot distrahunt desideria. Consummari commissuris vult, qui ad suam felicitatem plura desiderat. Absurdè & sordidè committentur pretioso animo viles & abiecta res. Si tibi aliquid deesse putas, si aliquid cauum in sinu cordis reperisti, imple cælestium amore, Numine imple, his votis pretiosè te refice. Totus est, & integer, & suus, & diues est, qui nullâ mundialium rerum ambitione diuiditur, qui superuacuis non mutilatur desiderijs, qui nullâ mundi possidetur cupiditate, qui nec voto eget, nec angitur desiderijs, secum contentus, & parcæ naturæ liberalissimis donis, atque votis cælestium plenis; quæ hominem non diuidunt, sed integrant, reficiunt, consummant. O quàm è cælo sapit, qui desideria sua rectè collocare didicit! totus sibi erit, totus virtuti, & Deo totus.

Ferè ex Euſ. l.5. de Arte volunt. — Theocritus. — *Anima desiderantis, res desiderata esse dicitur.*

2. Lucæ 1. super diuinæ corporationis negotio, legatus è cælo Gabriel mittitur ad Virginem: quæ sublimissimæ rei modum, de quo ambigebat, Angelicis verbis edocta, tandem annuit:

Lucæ 1. v. 38. *Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum.* Ancilla per naturam, mater per gratiam, ait, *Fiat mihi*, vel, *Sit mihi iuxta verbum tuum*, vt Æthiopicus & Persicus exscribit. Quasi dicat, ait Theophylactus: *Tabula sum pictoria, pingat pictor quod voluerit, faciatq; Deus quod voluerit.* Verùm in hoc Virginis consensu, quo sponte annuit diuinæ incarnationi in suo virginali vtero peragendæ, potiores virtutes piâ ambitione certant, quænam proximè in ore ac affectu Deiparæ, diuini Verbi Incarnationem peregerit; nempè quam illarum vltimo exhibuit Maria, quod expectans Deus, confestim Incarnationis sacramentum in eius vtero purissimo operatus est. Pulchra sanè virtutum æmulatio. Augustinus Serm. 17. de Sanctis, Marianæ obedientiæ videtur suffragari, illique in hoc certamine palmam ferre. Nam illud, *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum, sunt verba consentientis, & assensum præstantis diuinæ voluntati; hunc autem consensum Angelus expectabat, & hic solum requirebatur*, vt noster Toletus ibidem adnotauit. At S. Bernardus humilitati id videtur adscribere, verbis præ sententiæ celebritate sudatissimis: *Virginitate placuit, humilitate concepit.* Et Serm. in illud Apoc. 12. *Signum magnum* ita scribit: *Facta est omnium Domina, quæ se omnium exhibebat ancillam.* Ambrosius & Euthymius *fidem* in elogij partem admittunt. quasi dicat: *Credo quod dicis: Fiat mihi secundùm verbum tuum.* Ad hæc Bernardus Ser. 4. super *Missus est*, ita scribit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum. Nihil obstat*, inquit, *intelligi, Fiat esse verbum orantis. Nemo quippè orat, nisi qui credit & sperat.* Quibus verbis hanc prærogatiuam Orationi attribuit; sed spem non excludit. Addit Bernardus: *Fiat mihi de Verbo, secundùm verbum tuum. Verbum quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne meâ, secundum verbum tuum: fiat, obsecro mihi verbum, non prolatum quod transeat, sed conceptum vt maneat, carne videlicet induto, non aere, Fiat mihi non tantùm audibile auribus, sed visibile oculis, palpabile manibus, gestabile humeris. . . . Fiat non imaginariè somniatum, sed silenter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter inuisceratum.* Quod est grande *orationis* & *obsecrationis* encomium alibi notatum. Verùm idem inibi Bernardus hoc Deiparæ elogium desiderijs adscribit, sic inibi fatus: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum. Fiat desiderij signum, non dubitantis indicium. Et per hoc quod dicit, Fiat mihi secundùm verbum tuum, magis intelligenda est affectum exprimere desiderantis.* Bernardo accinit Athanasius Serm. de Deiparâ: *Fiat mihi secundùm verbum tuum.* id est, Vtinam fieret quod dicis. Et Ambrosius ad eum Lucæ locum, asserit illud verbum, *Fiat mihi*, esse voti & desiderij. Euthymius, quasi diceret Maria: Credo quod dicis, & desidero ac opto, vt mihi fiat. Ecce tibi, ea virtus, quam proximè Maria exhibuit ad optatissimum Incarnationis mysterium, *votum* illiusque *desiderium* nuncupatur, quo generosè nobilitatur augusta *desideriorum* præstantia, quippè quæ vltima dispositio ex parte Virginis censetur, & quæ proximè diuinæ corporationi vicinatur. Nempè desideratus cunctis gentibus, Mariæ *desiderio* adsit desiderantibus; & cæli ac terræ vota, votum Marianum adimpleat, peragat, consummet. *Fiat mihi secundùm verbum tuum, magis intelligenda est affectum exprimere desiderantis.* Hæc ethicè. Litteralissimum loci sensum inibi quondam dedimus.

Æthiopic. Persicus. Theophyl. — *Deipara est pictoria Dei tabula.*

S. August. — Toletus ibi. Annot. 112. — *Mariana orationi Incarnatio Verbi tribuitur.* — S. Bernard. — S. Ambroſ. — Euthymius. — S. Bernard. — *Maria desiderio adscribitur Verbi in eius vtero Incarnatio.* — S. Bernard. — S. Athanaſ. — S. Ambroſ. — Euthymius.

Prouerbiorum 2. sic nos erudit Salomon ad veræ sapientiæ desiderium: Fili mi, inquit; *si susceperis sermones meos, & mandata mea absconderis penes te* (Syrus, *in corde tuo*) *vt audiat sapientiam auris tua: inclina cor tuum ad cognoscendam* 3.

Prouerb. 2. v. 1. & 2. — Syrus.

dam prudentiam. Sensus in vulgato profundus est, sed impeditior: quem Lxx. Interpretes sic expediunt. *Si susceipiens eloquium mandati mei absconderis penes te, obediet sapientiæ auris tua.* Hunc locum cum Cornelio Iansenio Cornelius noster de auido comparandæ sapientiæ desiderio exponit, sic aiens: *Si susceperis sermones meos,* &c. Serium enim, inquit, desiderium requiri ad comparandam sapientiam, docet in sequentibus. Vox enim *absconderis* significat sapientiam esse rem pretiosam, & summè desiderandam, & in arca, non argenti, sed mentis, studiosè recondendum, iuxta illud Psal. 118. *In corde meo abscondi eloquia tua.* Hactenùs ille. Itaque auidum rei desiderium, rem desideratam tanto in pretio habet, vt perinde sit, Res desiderata, ac in mente abscondita. Tantam scilicet cautelam adhibet, ne rei desideratæ optatam possessionem frustretur, & illius notitia insidias aliorum sollicitet. Sic est desiderium in corde tectiùs abscondendum, tamquam thesaurus in primis opulentus! Ceterùm quod Lxx. Interpretes vertunt: *Obediet sapientiæ auris tua*, id est, Si ita auidè Sapientiam desideres, *auris tua obediet Sapientiæ* (quasi desiderium sit obedientiæ matrix, & sequela,) alij Codices exscribunt: *Obediet sapientia auri tuæ.* Quid est, quòd cælestis Sapientia auidè desiderata, obediat auribus eam desiderantis! An non potiùs ori, quàm auribus obsequium exhibetur? Imò obsequium, aurium ministerium est, non autem imperium, Quis vmquam auribus imperat, & obedientiam præceptione aurium extorquet? & tamen seriò dicitur de Sapientiam desiderante, quòd *obediet Sapientia auri eius.* O arcanam aurium iussionem, ex desiderij lenocinio exortam! Nempè impensè rem desideranti, tarda est quælibet iussio, quæ ad rem exequendam perurgeat. Aures ipsæ sic exprompta sunt ad rem desideratam negotiosè exequendam, & obtinendam, vt ipsæ sibimet & imperium præstare, & exhibere obsequium videantur. Quin & res impensiùs desiderata sic ad se desiderantem festinat, vt actuosam festinantiam non tam videatur imperare desiderantis auribus, quàm eius auribus ad obsequium hiantibus, obsequentiùs obedire. Hinc alto stylo dicitur, quòd desiderata cælestis *Sapientia obediet auri eius*, qui eam ardentiùs desiderat. (An verò hæc translatio sit rei ethicæ, quàm litterali accommodatior, alibi perstrinximus; vbi genuinum huius loci sensum expressimus.)

Lxx. Interp. — Iansenius. Cornelius. — Desiderium in corde tectiùs abscondendum est. — Psalm. 118. v. 11. — Græci Codices. — Res desiderata auribus desiderantis parere dicitur.

4\. Regius Vates Psal. 9. sic occinit: *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus: præparationem cordis eorum audiuit auris tua.* O quàm est multorum indigus, qui pauper est! Quid non pauperi deest? Nil non paupertati de mendicitatibus victitanti, in votis est. Ergo Deus gratiam orationis beneficè anteuertit, & desiderijs audientiam, imò quodammodo obedientiam præstat, desideriorum blandimento mirè delinitus, ad gratiæ exuberantiam. Pro τὸ *præparationem cordis*, Cassiodorus habet, *concupiscentiam cordis*; Symmachus, Theodoreto teste, *propositum*: vel vt mauult Corderius, *inchoatum propositum.* Vnde Græci Patres in Paraphrasi, vtrumque huius versiculi hemistichium nectunt, & sic exponunt: *Nosti (ô Domine) exactè cuius rei cupidi sint pauperes, & auale habeant propositum.* Quasi rei optatæ *inchoatum propositum*, ad *desiderij* admittatur elogium, sitque rei desideratæ *concupiscentia.* Nimirum quâ pellaciâ obiectum voluptuosum appetitum attrahit ad sui concupiscentiam vbertim exaciandam; non absimili lenocinio ad bona Iustorum desideria votis explenda, Dei beneficentia moueatur, *O miram* (exclamat Nazianzenus) *beneficentiæ celeritatem! appetitionem ipsam Deus ingentis pretij loco habet: sitit sitiri, bibere cupientibus* (en desiderium seu concupiscentiam) *potum præbet, cum ab eo beneficium petitur, beneficio id ducit.* Sic delinitur Deus desideriorum lenocinio, aut concupiscentiâ? Sitit donare, quod desiderijs homo sitit? Itaque describitur Deus cupidissimè ad cor hominis aures admouens, oculos dirigens, & mente attentiùs intendens, si fortè vel tenuissimus sit animi motus, qui vel *desiderium*, vel *inchoatum propositum* boni adipiscendi resonet, vel appareat, cui cumulatiùs adnuat. Quare pro τὸ *audiuit auris tua*, attendentem sensum permutat Psalterium Ambrosianum, & profundâ permutatione, sic vertit: *Præparationes* (*inchoatum propositum*, seu *desiderium*) *cordis eorum inspexit auris tua*, quasi non modò Dei *aures* desideria hominum *audiant*, sed ea eædem *aures* oculatiùs *inspiciant.* O Dei aures arcanè oculatas ad videnda pauperum desideria! Sic pauperum desideria, aures (officio suo minimè neglecto) in oculos recuduntur, ne aliquis sensus, erga implenda egenorum desiderantium vota, otiari videatur. Bonus hîc Boozus, meritò inter progenitores Dei, ipsiusque typos numeratus, qui pauperculæ Ruthæ desideria, ore, oculis, ingenio, manu sedulus implet; nec labori negotioso, nec propudioso decori parcit, ne illius vota frustretur.

Psal. 9. v. 38. Hebr. v. 17. — Cassiodor. Symmach. Theodoret. Corderius. Græci Patr. — Peti ab eo beneficium, beneficij loco Deus habet. — S. Nazianz. Orat. 40. — Desiderium inchoatum audit Deus; imò & auribus perspicit. — Psalterium Ambrosian. — Hîc vers. 18.

---

§. CCXL.

Iudex cùm diu reatum discutit, & morosè examinat; innocentem sæpè reum diutiùs prodit, diffamat, inuitiat.

Aliquado castigatio necessaria est; sed hæc sincera cum ratione: non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Iudicis æqua ratio id iudicari vult, quod æquum est ipsa concitatior in iudicando ira, id æquum videri vult, quod præcipiti etiam deliberatione iudicauit. Verùm semper illud: *In iudicando criminosa est celeritas:* nam ad pœnitentiam properat, citò qui iudices, qui tarditate reatum protelant, & sæpè reum quem non inueniunt, faciunt. Legem nocens veretur, iudicij diuturnitatem innocens. Propè est vt libenter damnet, qui serò. Propè est vt non æquè damnet, qui diuturniore reum dilatione fecit. Qui tardè absoluit, ferâ publicatione innocentiæ, dubium reatum ampliauit; & dum illum diu discutit, diutiùs prodit. Qui quasi per anatomiam delicta explorat, lanius est, non medicus. Misera curatio est, quæ vt penitiùs morbum pernoscat, medelam differt, & diutiùs 1.

Publ. Syrus. — Morosus iudex, dum delicta diu discutit, reatum ampliat, & exaggerat.

diutiùs sanitati inuidet. Numquam innocens putabitur, de quo diu quæritur, an innocens sit. Obuiæ maledicentiæ obijcitur, suspicionibus exponitur; & cuique in illum, quod lubet, licet. Quid hoc supplicio seuerius?

2. Isaiæ 66. v. 24. Isaiæ 66. in miseros damnatos hanc acerbiorem sententiam Deus vibrat: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.* Peridoneè dicitur, quòd gehennæ vermis non moritur, & illius ignis non extinguitur; nam vt verissimè inquit Gregorius (S. Greg. l. 4. Moral. c. 7.): *Anima mortaliter est immortalis, & immortalis mortalis: ita enim immortalis est, vt mori possit. Nam beatè viuere, siue per vitium, siue per supplicium perdit. Essentialiter autem viuere, neque per vitium, neque per supplicium perdit.* (*Gehennæ mors immortalis.*) Sed quid est, quòd vermibus immortaliter corrodentibus, & igne perpetuò inextinguibili apud inferos cruciabuntur damnati, *vsque ad satietatem visionis omni carni*? An quia reliqui videbunt eorum reatum, & æternùm acerbissimam enormioris reatûs pœnam? An quia adhuc sub iudice lis est? Pro τὸ *vsque ad satietatem visionis*, Chaldæus vertit (Chaldæus.): *Et erunt impij iudicati in gehennam, donec dicant super eos Iusti, Vidimus satis.* Et quandò iusti satis videbunt damnatorum reatum, & inflictam eis à seuerissimo Iudice gehennalem pœnam? Quid adhuc caussam damnatorum incessanter videri opus est? an vlteriùs ad iudicium exploratur? Perbellè Emissenus (Emissen.) homil. 1. ad Monachos: *Illa enim*, inquit, *non casualis, sed rationabilis & pœnalis exustio, quia culpam iubetur inquirere, substantiam nescit absumere.* (*Cur gehennæ ignis culpas dicatur inquirere?*) Eheu! adhuc in inferno gehennalis pœna culpam *inquirit*? An non tunc iudicium diuinum est absolutum, & vltimò terminatum? quid *impij iudicati* prostituuntur spectandi *vsque ad satietatem visionis omni carni*? Quid adhuc *pœnalis exustio culpam iubetur inquirere*? Nimirùm infernalis gehennæ incendium non vtcumque miseros damnatos exurere dicitur, ob scelera impœnitenter patrata; sed ad tormenti exaggerationem, quasi adhuc sub Iudice lis esset; & iudicialis inquisitio fieret de reatu; *culpam inquirere* perhibetur. O! sic est apud homines pœnalissimè acerbum, de eorum reatu inquiri, vt gehennalis pyræ inextinguibilis flamma, dum damnatorum culpas atrociùs castigat, adhuc *culpas inquirere* dicatur? Quid ad rem præsentem exaggeratius?

3. Psal. 9. v. 34. Hebr. v. 13. Regius Vates Psalm. 9. caussam quærit nequioris malitiæ impiorum: *Propter quid*, ait, *irritauit impius Deum? Dixit enim in corde suo: Non requiret.* In Commentario Hieronymi (S. Hieron.) additur: *Dixit enim in corde suo: Non requiret Deus.* Hebraicè (Hebræus.) *Elohim, iudex.* Nimirùm peccator Dei timorem excussisse dicitur, quia *Dei iudicis* examen non fore, nec illius caussam discutiendam, sibi persuadet; & inde in scelerosissima flagitia impotenter ruit. Audiendus est hâc de re Hesychius (Hesychius.) in Catenâ: *Interrogat, quodnam valdè impij hominis peccatum potissimùm auersetur. Deinde inductam ipse interrogationem soluit: Dixit enim in corde suo: Non requiret. Conuiciatur, inquit, Deum, vt qui res nostras sine examine esse permittat. Quæ persuasio deceptis exitio esse reperitur*, dum seriò sibi impius persuadet, sua scelera ab examine fore exempta; tunc, *P. Didac. Celada in Ruth.*

tunc quidem Deum sceleribus irritare negligit. Quasi non tam impium coërceat supplicij metus, quàm examinis horror. (*Dum rei examinatur reatus, reus perit præ examinis molestiâ.*) Qui tam acerbè exitialis est, vt confestim subdat Propheta: *Contere brachium peccatoris & maligni: quæretur peccatum illius; & non inuenietur.* (Psal. 9. v. 36. Hebr. v. 15.) Quid est, quòd postquam conteritur brachium peccatoris, id est, eius potentia & robur; si mox diligenti examine quæratur illius peccatum, minimè reperietur? Peritne, aut esse desinit peccatum impiorum, dum solerti inquisitione peruestigatur? imò incrementatur egregiè licentiâ suspicionum, & mendaciorum priuilegio. Quid ergo; peccatum, an peccator post inquisitionem non inuenitur? Theodorus Antiochenus (Theod. Antioch. apud Lorinum ibi.) sic locum exponit: *Quæretur peccatum illius, & non inuenietur. Si fiat accurata vestigatio malitiæ impij, vsque adeò magnam deprehensum iri, vt nec ferre quidem quæstionem possit*, quasi in ipsa scelerum discussione sceleratus pereat, præuento carnificis officio, ipsâ carnificinâ discussionis. Adeò enim est pœnalis discussionis molestia, vt acerbiorem pœnam morte anteuertat. Quod Græci Patres (Græci Patr.) in huius loci Paraphrasi disertè tradiderunt: *Erit autem hoc, si tantùm illius peccatum volueris inquirere. Si enim hoc fiat, repentè inanis erit, & ad extremam vsque perniciem redigetur. Hoc enim significauit, cùm dixit: Quæretur peccatum illius, & non inuenietur, propter ipsum peccatum. Et hoc explanatiùs Symmachus* (Symmach.) *dixit: Inquiretur impietas eius, vt non inueniatur ipse.*

Redeat iterùm semel expensus Psalmographi locus, aliter ad rem enucleandus: *Contere*, inquit, *brachium peccatoris & maligni: quæretur peccatum illius, & non inuenietur.* 4. Psal. 9. v. 36. Hebr. v. 15. Et quomodò peccatum, quod tam solerter inquiritur, non inuenitur? An diligens eius inquisitio, illius inuentionem impedit? An sic peccator peccati inquisitione deprauatur inuitiaturque, vt illius emendationem fascinet, dum sceleris inquisitionem censet, infamem delicti proditionem? Altè indidem Hieronymus (S. Hieron.): *Quæretur peccatum illius, & non inuenietur. Hoc est ad emendationem non est dignus venire. Et aliter: Non inuenietur, vt habeat peccatum, sed sit sicut Deus qui peccatum non habet, quantùm apud ipsum.* (*Sceleris inquisitio, sæpè sceleris emendationem fascinat.*) Nempè impius dum aduertit, se scelerum inquisitione dehonestari; sic adnititur accusationis excusationibus sagacissimè excutere, & suos cohonestare mores, vt possit cum Deo de innocentiâ certare, impudenti diuinæ sanctitatis æmulatione. Vel potiùs (quod in primis censet Hieronymus,) sic impius inhonorâ suæ impietatis discussione irritatur, deprauatur, inuitiatur inolitę malitiæ instinctu, vt ipsâ inquisitione velut fascinatus, reddatur indignus, vt *veniat ad emendationem.* Videlicet delictum excutitur, vt discussio emendationem negotietur; quam sæpè sic impedire solet, vt eum ab emendatione alienet, existimato discussi sceleris dehonestamento. Sic dum frontem obdurat discussionis infamia, impudentem obstinationem scelerosiùs procurat; & solemne emendationis arbitrium, è peruerso emendationem refutat. *Quæretur peccatum illius, & non inuenietur. Hoc est, ad emendationem non est dignus venire.* Redditur enim emendationis indignus, & correctioni inidoneus, qui sceleris inquisitione sic impotenter irritatur.

5. Iobus cap. 10. calamitosæ vitæ tædio, funestè querulus, sic Deum alloquitur: *Indica mihi cur me ita iudices?* Ecquid esse potuit querelis dignum in hoc Dei iudicio? Numquid, ait, bonum tibi videtur, si calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum? Quænam sunt hæ *calumniæ*, quas Iobus ab inimicissimè amicis sustinere queritur? Interrogatione interrogationi respondet: Numquid oculi carnei tibi sunt, aut

Iob 10. v. 5. & 6. sicut videt homo, & tu videbis? *Numquid sicut dies hominis dies tui..... vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum scruteris?* Valdè hîc sudat Commentatorum solertia, in exponendo, quid sit *dies hominis*: & quam ob rem *dies hominis* hîc inducatur, cùm Iobus queritur, quare *ita iudicetur?* & cur iustus humanarum caussarum iudex, sic suam *iniquitatem quærat, & peccatum scrutetur?* Noster Sanctius, *diem hominis*, interpretatur hominis iudicium. Quo loquendi modo

1. Cor. 4. v. 3. vtitur Paulus 1. Corinth. 4. *Mihi autem*, inquit, *pro minimo est vt à vobis iudicer, aut ab humano die, id est, à quolibet alio humano iudicio*, vt pereruditus Doctor commentatur, secutus S. Hieronymum ad Algasiam quæst. 10. quod etiam indicat Ambrosius, & Chrysostomus. Itaque profundè Iobus, dum Diuinus iudex eius *quærit iniquitatem; & peccatum scrutatur*, ait se *humano iudicio*, id est, *die hominis* iudicari. Profectò consultissimè rectum iudicium appellatur *dies*, qui vmbras disquisitionis, & scrutationis morosæ tenebras, velut famæ caliginem, & obscuram permolestè noctem, fulgorum claritate abigat & dispellat. Nempè cùm post ambiguam tenebrosè inquisitionem, in sententiâ diescit veritas, & obtenebrata rei fama claratur, fugit nox, cum suâ totâ suspicionum & accusationum supellectile, & frementium obscurè belluarum catervâ semper lucifugâ. Quare dum Iudex de Iobi *quærit* iniquitatem, & eius peccatum scrupulosè *scrutatur* ad punitionem, quasi in obscuri reatûs nocte versaretur, claram cælesti Iudicis sententiam expetit, quam consultissimè *diem* appellat. Ac si præproperè dicat cum Apostolo: *Mihi autem pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, id est, à quolibet alio humano iudicio.* Eheu noctem puta culparum disquisitionem. O quàm hîc festinat Boozi industria, vt Ruthæ caussam in tribunali absoluat, ne obuiæ maledicorum licentiæ nimium liceat in eius famam: ne Propinquus ille, illius refutet nuptias, caussando Moabitidem, paupertate ignobilem, spicilegio vilem, de Lot incestu notham, de cognatâ perdiu idololatriâ Hebræis contemnendam: Quod bene ominata est. Noëmi, aiens:

Hic vers. 18. *Neque enim cessabit homo, nisi compleat quod locutus est.* Quod autem hæc piè coniectauit, ille abundè præstitit.

Sanctius. S. Hierony. S. Ambros. S. Chrysost.

Iudicium, seu sententia post delicti inquisitionem, cur dies appellatur?

---

§. CCXLI.

Voluntas est facilium ac difficilium arbitra, velis, & poteris.

1. Ferè ex Seneca epist. 71. IN oculos nunc mihi manus intentabit ille, qui omnium animum æstimat ex suo; homines enim non putant fieri, quicquid ipsi facere non possunt, ex infirmitate suâ de virtute ferentes sententiam. Quid mireris, si alligari, vulnerari, vri, occidi iuuat? aliquando etiam libet? Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicij loco labor est, delicatus miseretur industrij, desidioso studere torqueri est, & molliculo torqueri luctuosum atque funestum. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli sumus, dura ac intoleranda credimus, & sæpè toleratu impossibilia. Non sunt ista adeò naturæ humanæ difficilia, sed nos fluidi & enerues sumus. Magno animo de rebus magnis iudicandum est, alioqui videbitur rerum vitium esse, quod nostrum est. Velis, & poteris reluctari arduis, quæ vltra humanæ tolerantiæ fastum posita esse videntur. Da mihi hominem animitùs volentem vegeto proposito, omnia rerum aduersarum onera rigidâ ceruice sustollet (quasi vltrà doloris iniuriam positus sit: alioqui voluntate languente, aduersitate mordetur, vritur, tristatur, & dolet. Volentem mirare ibi extolli, vbi omnes deprimuntur; ibi stare, vbi omnes iacent: ibi deliciari, vbi reliqui cruciantur. Voluntatem autem intelligo animosam & excelsam, quam incitat, quicquid infestat. Potior pars roboris est, animosè velle totum robur exerere. Valentius robur est voluntas, & in vtramque partem ipsa res suas potenter ducit, beatæque ac miseræ vitæ sibi arbitra est: & cognato voluntariæ affectionis præstigio, res cunctas armat, exarmatve.

Voluntas est facilium, ac difficilium arbitra.

Matthæi 20. accessit ad Iesum mater filiorum Zebedæi cum filijs suis, adorans & petens aliquid ab eo. 2. Qui dixit: Quid vis? Ait illi: Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo. Respondens autem Iesus, dixit: Nescitis quid petatis. *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Dicunt ei: Possumus.* Sanè (vt inibi notat interlinearis Glossa) *Imperitis leuius videtur, quod periti timuissent.* Teneo tamen vel in Apostolatûs rudimento, Iacobum & Ioannem timendam mortem minimè timuisse. Et quidem videntur hi Apostoli intellexisse significationem *calicis*; scilicet per illum intelligi passionem; & tamen vti ambitiosè petierunt primatum, ita temere respondent, se calicem hunc *posse* bibere, cum reuerà id necdum possent; sed posteà potuerint per gratiam Christi receptam à Spiritu Sancto in Pentecoste. Ita cum Chrysostomo Euthymius & Theophylactus. Verùm dubius Chrysostomus censet, quòd quemadmodum paulò antè, quod nesciebant, postulauerant: ita nunc quod non intelligebant, promisisse. *Malo ego* (ait inibi Maldonatus) *credere, nec temerè, nec inscienter; sed amanter, & verè rependisse, se paratos esse, vt pro Christo morerentur, vt posteà exitus docuit.* Itaque τὸ *possumus*, perinde est, ac, peramanter volumus. O belle! Nimirùm facinus adeò audax, quod Interpretum proceres, vel *inscitiæ*, vel *temeritati* adscribunt, voluntati potiùs & amori tribuendum est. Hem! sic quod volumus & amamus, exequi *possumus*, etsi eius executio, aut ignoratæ difficultati rei exequendæ, aut audaci temeritati adnitentis adscribendum dicatur? Nec *inscitum*: nec, *temerarium* videri debet præ rei difficultate, quodammodò humanum fastigium superante, quod amanter volumus, quod ardenter amamus: tantum enim robur exerta voluntas hominibus ingerit, vt qui ardua

Matth. 20. vers. 22. Glossa ibi.

S. Chrysost. Euthymius Theophyl. Imperfectus

Maldonat. ibi.

Apostoli posse se dicunt, quia obnixè volunt.

ardua quæque, & quæ putari possent temeraria aut impossibilia, exequi intentat, dum ea obnixiùs vult, eadem iam *posse* dicatur. Quare idem censetur, *Potestis bibere calicem*, ac vultis. Ferè enim ea omnia possumus, quæ exequi obnixè volumus. Velis, & poteris.

3. *Matth. 19. v. 12.* Matth. 19. adhortans Christus ad virginitatem, quæ de bono carnis Deo adulatur: *Non omnes, inquit, capiunt verbum istud*, sed quibus datum est. Sunt eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. *Qui potest capere, capiat.* Hîc consilium Euangelicum virginitatis aut cælibatûs à Christo promulgatum est, & omnibus propositum, imò consultum, sed non præceptum. Impudenter autem Hæretici, luxuriæ riuales, & continentiæ hostes, contentiosè hærent in verbis illis, *Qui potest*, quasi nemo, aut ferè nemo sit, qui possit se ab vxore continere. Alioqui quid est, *Non omnes capiunt verbum istud*; & illud, *Qui potest capere, capiat*? ac si ita sit arduum, & propè impossibile continentiæ votum, vt vltrà possibilitatis metam positum sit. Verùm enimuerò peritè ex Hieronymo & Chrysostomo obseruat Cornelius, quòd huiusmodi verba, *Qui potest capere, capiat*, significant cælibatum à Christo consuli, ideoque eundem esse in nostro arbitrio & potestate, si gratiam Dei inuocare, illique strenuè cooperari velimus. Quare τὸ *qui potest*, dumtaxat significat cælibatum esse rem arduam. Quasi dicat: *Qui vult sibi vim inferre, qui vult libidini generosè resistere, qui vult ad arduum continentiæ culmen conscendere, ille eandem amplectatur, capiat, & capessat.* Exinde ex Latinissimorum vsu concludit, τὸ *qui potest*, perindè esse, ac, *qui velit*; quasi *velle* ac *posse*, synonyma sint. Quod eloquenter æquè ac luculenter inibi Chrysostomus his edisserit: *Non omnes capiunt verbum istud..... Qui potest capere, capiat. Ideò, ait, non omnes capere possunt, quia non omnes volunt: palma proposita est; qui concupiscit gloriam, non cogitat de labore. Nemo vinceret, si omnes timerent periculum.* Scilicet difficile ac perarduum virginitatis votum, aut cælibatûs propositum, *non omnes capere possunt, quia non omnes volunt*: quia qui non *vult*, non *posse* dicitur, & strenuè *posse*, qui ex Dei gratia obnixiùs *vult*. O nimis verè! Velis, & poteris.

Virginitatem seruare non posse, idemne est, ac nolle?

S. Hieron. S. Chrysost.

Cornel. ibi.

S. Chrysost.

4. *Luc 11. v. 7.* Lucæ 11. Euangelicus ille importunè amicus dum adest amicus hospes intempestâ nocte, & vacuum aduertit panarium; confestim pergit ad amicum, panes rogaturus: quos etsi obnixiùs expetit, repulsam patitur. Nam ille deintùs respondit: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, *Non possum surgere, & dare tibi.* Excusat se non *posse*, surgere, & dare panes, ne filios expergefaciat, totamque familiam turbet. Scilicet mauult bonum patrem-familiâs agere, quàm amicum bonum. Et quidem τὸ *non possum*, non leue facessit Interpretibus negotium. Porrò illud, *non possum*, forsan inidoneè positum, alicui videri posset; neque in Deum conuenire: numquam enim Deus inuitus, &, vt se fastidio liberet ob importunas audiendi preces, petita concedit. Et vniuersatim nulli accommodari posse videtur τὸ *non possum*: nam statim petentis importunitate victus, petitis adnuit, & muneris præbitione fatetur, se posse, quod nuper se *non posse* facere fatebatur. Nisi fortè vltra potentiæ vires, & possibilitatis metas, liberalitas, & largiendi velut libido se possit extendere. Hugo Cardinalis dum audit, *non possum*, valdè possibilitatem restringit, aiens: *Non possum surgere, & dare tibi, id est, non debeo:* Sordidè misera possibilitas est, quæ in re pietatis numquã se vltrà id quod *debet*, extendit. Scitè August. Serm. 5. de Verb. Dom. c. 5. *Non possum surgere, & dare, &c. Ille, inquit, qui nolebat dare, quod petebatur fecit, quia ille petendo non defecit.* Nimirùm *qui nolebat dare*, moralissimè dixit, *Non possum dare.* quasi dandi possibilitas, cum voluntate dandi vices reciprocet. Sanè quod nolumus facere, facere non posse dicimus; ac si perinde sit Biblicâ phrasi, rei possibilitas, & ipsius rei faciendæ alacris & exprompta voluntas, quodammodo vltrà vires actuosè factiua. Raro quod obnixè quisque vult, & viuidè expetit, exequi non eualet. Sæpè non posse, nolle est. Velis, & poteris. Quod in Boozi negotiosâ solertiâ hîc videre licet.

Pater familias suam familiam amicu prafert.

Hugo Card.

S. August.

Qui non vult dare, rectè dicit, se dare non posse.

Hîc vers. 18.

5. Cant. 7. ita de Sponsâ scribitur: *Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum?* Porrò (vt peritè notant Expositores) chori castrorum sunt choreæ, tripudia, & saltationes militum deuicto hoste triumphantium. *Sulamitis* ergo (id est pacifica) stipata armatis militum Phalangibus, cum ijs videtur ouasse, & saltasse bellicam armorum saltationem (quale olim in more positum fuisse, obuium est hîc apud Commentatores.) Præscripta verba sic Aquila exscribit: *Quid quasi spectaculum intuebimini in Pacifica?* Sanè tamquam mirissimum spectaculum intueri licet in Pacificâ, prælium, ouationem, triumphum. Præsertim cùm res diuersissima confestim subjciatur, nempè calceamentorum, ac gressuum venustas: *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!* Quæ verba sponsi ad sponsam, esse, censent S. Gregorius, Cassiodorus, Philo, Aponius, Honorius, Anselmus, Alcuinus, Haymo, & alij plures. Et quidem obseruatione dignissimum est, quòd postquam sacræ sponsæ, nempè Virginis Deiparæ ouatio seu triumphus præmittitur, statim pedum in calceamentis pulchritudo, seu gressuum gloria commendetur. Imò (quod forsan mirere magis) dum Sponsa cap. 6. persequitur laudes sponsi, à capite incipit; & dum Sponsus Sponsam laudat, eius laudes à pedibus auspicatur. Audiendus est hâc super re Cornelius inibi. *Cap. 6. Sponsa laudans sponsum orditur à capite, finit in pedibus: hîc ex aduerso sponsus laudans Sponsam orditur à pedibus, finit in capite. Ratio disparitatis est, quòd sponsus deorsùm è cælo in terram descenderit, vt sponsam sibi copularet; Sponsa verò è terrâ in cælum per sponsum euocata, sursùm ascendat.* Laus ergò sponsi est in descensu: laus sponsæ in ascensu: Laus sponsi in dignatione quamprimum euocandi sponsam; laus sponsæ in dignatione gratiæ & gloriæ, ad quam pulchris semper gressibus, & numquam deuiantibus ab auspicio suæ Conceptionis, detriumphato Serpente, eius calcaneo hostiliter insidiante, à suo sponso euocata perrexit. Nequis autem putet, Deiparæ primum gressum in calceamentis, pulchrum non fuisse, sed distortum de præuaricationis primæuæ errore; audiat, triumphale tripudium

Ante omnes gressus, victrix & triumphalis dicitur Deipara. quare?

Aquila.

Cant. 7. v. 1.

S. Gregor. Cassiodor. Philo Aponius Honorius S. Anselmus Alcuinus Haymo

Cornelius.

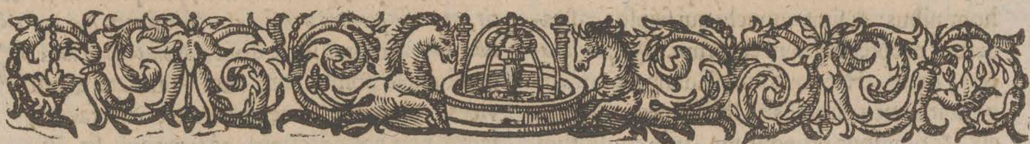
Cur sponsus sponsæ pedes ac gressus primùm commendet?

Cur Maria dicitur filia spontè dantis?

pudium anteire explicandorum gressuum auspicium. *Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum? Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis.* Consultò autem addit, *Filia Principis,* nequis existimet, Deum in Virgine præseruandâ, non contendisse totius omnipotentiæ vires. Porrò pro *τὸ filia Principis*, Syrus habet, *filia præparati*, scholiastes Vaticanus, *filia liberalis*. Parùm hoc, Aquila ad rem præsentem opportunè exscribit, *Filia sponte dantis*, Ambrosius, *Filia voluntatis*, vel *beneplaciti*. Quibus verbis (iuxta hactenus dicta) exaggeratur diuinæ potentiæ robur. Nam ei, qui omnia quęcumque voluit, fecit in cælo & in terrâ, frustrà dicetur: Velis, & poteris. Peridoneè ergo ante omnes gressus Deiparæ victoria celebratur.

Syrus. Schol. Vat. Aquila.

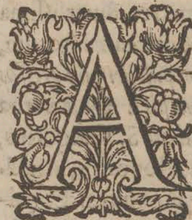
S. Ambr. in Psal. 118.

SINOPSIS CAP. IV.

Ad portam vrbis vbi sedebant ad iudicia Senatores, quò frequens populi multitudo confluebat iudicij caussa, propinquum suum, cui cum Elimelecho & Mahalone proprior cognatio, Boozus aduocat. Cui eâ lege redimendum sibi tradit Elimelchi agrum, si tamen Rutham à Mahalone relictam viduam velit in vxorem accipere. Abnuentem cognatum cogit, vt iuri cedat suo, idque vsitato discalceationis more roboret. Hinc iam Boozus hereditatem cognati Elimelechi & Mahalonis sibi vendicat; simúlque Rutham Moabitidem vxorem ducit: ex quâ suscepit filium, cui Obed nomen. Quapropter festiua ad Noëmi vicinarum mulierum gratulatio increbuit. Demùm Obedis vsque ad Dauid regem breuis genealogia texitur.

CAPVT QVARTVM.

Ascendit ergo Booz ad portam, & sedit ibi. Cumque vidisset propinquum præterire, de quo priùs sermo habitus est, dixit ad eum: Declina paulisper, & sede hîc: vocans eum nomine suo. Qui diuertit, & sedit. 2. Tollens autem Booz decem viros de senioribus ciuitatis, dixit ad eos: Sedete hîc. 3. Quibus sedentibus, locutus est ad propinquum: Partem agri fratris nostri Elimelech vendet Noëmi, quæ reuersa est de regione Moabitide. 4. Quod audire te volui, & tibi dicere coram cunctis sedentibus, & maioribus natu de populo meo. Si vis possidere iure propinquitatis, eme, & posside. Sin autem displicet tibi, hoc ipsum indica mihi, vt sciam quid facere debeam: nullus enim est propinquus, excepto te, qui prior es: & me, qui secundus sum. At ille respondit: Ego agrum emam. 5. Cui dixit Booz: Quando emeris agrum de manu mulieris, Ruth quoque Moabitidem, quæ vxor defuncti fuit, debes accipere: vt suscites nomen propinqui tui in hereditate suâ. 6. Qui respondit: Cedo iuri propinquitatis: neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo; tu meo vtere priuilegio, quo me libenter carere profiteor. 7. Hic autem erat mos antiquitùs in Israël inter propinquos, vt si quando alter alteri suo iuri cedebat, vt esset firma concessio, soluebat homo calceamentum suum, & dabat proximo suo. Hoc erat testimonium cessionis in Israël. 8. Dixit ergo propinquo suo Booz: Tolle calceamentum tuum. Quod statim soluit de pede suo. 9. At ille maioribus natu, & vniuerso populo: Testes vos, inquit, estis hodie, quòd possederim omnia quæ fuerunt Elimelech, & Chelion, & Mahalon, tradente Noëmi. 10. Et Ruth Moabitidem vxorem Mahalon, in coniugium sumpserim, vt suscitem nomen defuncti in hereditate sua, ne vocabulum eius de familia sua, ac fratribus, ac populo deleatur. Vos, inquam, huius rei testes estis. 11. Respondit omnis populus, qui erat in porta, & maiores natu: Nos testes sumus: faciat Dominus hanc mulierem, quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel & Liam, quæ ædificauerunt domum Israël: vt sit in exemplum virtutis in Ephrata, & habeat celebre nomen in Bethlehem. 12. Fiatque domus tua, sicut domus Phares, quem

Thamar peperit Judæ, de ſemine quod tibi dederit Dominus ex hac puella. 13. Tulit itaque Booz Ruth, & accepit vxorem: ingreſſuſque eſt ad eam, & dedit illi Dominus vt conciperet, & pareret filium. 14. Dixeruntque mulieres ad Noëmi: Benedictus Dominus, qui non eſt paſſus vt deficeret ſucceſſor familiæ tuæ, & vocaretur nomen eius in Iſraël: 15. Et habeas qui conſoletur animam tuam, & nutriat ſenectutem. De nuru enim tuâ natus eſt, quæ te diligit: & multò tibi melior eſt, quàm ſi ſeptem haberes filios. 16. Suſceptumque Noëmi puerum poſuit in ſinu ſuo, & nutricis ac gerulæ fungebatur officio. 17. Vicinæ autem mulieres congratulantes ei, & dicentes: Natus eſt filius Noëmi; vocauerunt nomen eius Obed: hic eſt pater Iſaï, patris Dauid. 18. Hæ ſunt generationes Phares, Phares genuit Eſron. 19. Eſron genuit Aram, Aram genuit Aminadab. 20. Aminadab genuit Nahaſſon, Nahaſſon genuit Salomon. 21. Salomon genuit Booz, Booz genuit Obed. 22. Obed genuit Iſai, Iſai genuit Dauid.

---

§. CCXLII.

Commentarius Litteralis.

Verſ. 1. Aſcendit ergo Booz ad portam.

1. POſtquam Boozus hordeaceo munere Rutham bene onuſtam præmiſit, & rurales famulos operi accinctos vidit, & monita quæ res agenda exigebat operarum præpoſito dedit, ante meridiem ſe in vrbem contulit, & ibi ad eius portam iudicij cauſſa ſedit. Bene ex vrbe Rutha

Ruth. 3. v. 3. *Area Boozi erat infra vrbem Bethlehem.*

Deſcendit in aream, ſuprà c. 3. v. 3. & nunc ex eâdem areâ ad eandem vrbem Boozus *aſcendit.* Conſule tamen quæ adnotabamus ad illud c. 3. v. 3. Aſcendit ergo Boozus ad *portam*, quia in vrbis *portâ* forenſes cauſſæ, iudicia, & contractus coràm ingredientium & egredientium frequenti multitudine, tum maximè coram iudicibus celebrabantur. Ibi enim debebat peragi ceſſionis contractus, vt authenticus, firmus,

Firmãdorum contractuum ſolennitas apud Hebræos.

ac ratus foret. Porrò ſicut apud diuerſas nationes adhibentur diuerſæ contractuum ſolemnitates ad eorum firmamentum, vt putà Notariorum vel Iudicum præſentia, vel inſtrumenti confecti ſuſcriptio, aut ſigilli impreſſio, ſiue iſtiuſmodi alia. Ita apud Palæſtinos etiam Abrahami tempore is vigebat mos, Geneſ. 23.

Geneſ. 23. *Porta iudiciorum vna.* Prouerb. 22. Pſal. 68. Iob 29. Ierem. 1. Thren. 5. 3. Reg. 22. 1. Paral. 18. Deut. 21.

v. 10. & 11. &c. In *portis* autem iudicia apud Hebræos exerceri conſtat ex hoc loco, & Deut. 25. v. 9. Prou. 22. v. 22. & Pſ. 68. v. 13. Iob 29. v. 7. Ierem. 1. v. 15. & c. 39. v. 3. & Thren. 5. v. 14. & 3. Reg. 22. v. 10. & 1. Paral. 18. v. 9. Præterea in confeſſo eſt, vnam duntaxat vrbis portam ad hoc deputatam in vnaquaque vrbe. Quare Deut. 21. v. 19. porta Iudicij nominatur: & vbi de huiuſmodi iudicijs ſermo eſt, porta in numero ſingulari appellatur. Neque

Deut. 16.

obſtat, quod præcipitur Deut. 16. v. 18. *Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis*, &c. Senſus enim loci eſt, in quâlibet vrbe conſtituendam aliquam portam, vbi iudicia exerceantur. Conſule eâ de re Sanctium ad c. 3. l. 2.

Sanctius. 2. Eſdræ. 3. Chaldæus.

Eſdræ, ad illud v. 30. *Contra portam iudicialem.* Chaldæus paraphraſtes ſic locum exſcribit, & exponit: *Et Booz aſcendit ad portam domus iudicij, qui locus Sanhedrin.* Sanè ad vrbis portam in domo quâdam, aut aulâ ad id deſtinatâ, iudicia exercebantur. Huc Boozus ex areâ aſcendit, vt Ruthæ cauſſam ageret.

2. Et ſedit ibi.] Boozum ſediſſe velut iudicem cenſent Liranus, & Martinus del Rio Adag. 172. Carthuſianus ſuſpicatur. Abulenſis q. 4. Serarius q. 1. Bonfrerius hîc, ideò ſediſſe autumant, quia de re aliquâ ibi tractantibus ſedere tunc moris erat. Nam & propinquus alter in hoc v. 1. ſedere etiam dicitur, & Seniores alij in teſtimonium aduocati. verſ. 2. Neque in eâ quam gerebat cauſsâ iudex eſſe poterat Boozus. Itaque ex hoc loco non colligitur Iudicem tunc egiſſe. An autem tunc iure dicundo Bethlehemiticæ vrbeculę præeſſet, diuinaſſet, opinor, quiſquis ſeriò affirmaſſet, negaſſétve.

Liranus. del Rio. Carthuſian. Abulenſis. Serarius. Bonfrerius. *Boozus in hâc cauſſâ Iudex non fuit, licet ſedere dicatur.*

[Cumq; vidiſſet propinquũ pręterire.] Adnitente Boozo ac Ruthâ hunc propinquum eſſe euocatum, diſertè ſcribit Ioſephus l. 5. Antiq. c. 11. quod veroſimile nonnullis apparet. Niſi fortè, vt putant Serarius, & Bonfrerius, ſciuerit Boozus eum ad meſſores aut operas eâ portâ egreſſurum, ingreſſurúmue; quod aptiùs quadrat in textum, qui habet propinquum illàc *præteriſſe*, & aliò pergere; non euocatum adfuiſſe, quod longè diuerſum eſt.

Ioſephus. Serarius. Bonfrerius.

3. Declina paulliſper, & ſede hîc: vocans eum nomine ſuo.] *τὸ vocans eum nomine ſuo*, in Hebræo non habetur, cuius loco extat פלני אלמני *poloni* (vel *pheloni*) *almoni.* Vatablus in notis ſenſum extricans, ita ſcribit: *Hebraicè Peloni Almoni voces, quæ nihil ſignificant apud Hebræos: tantùm vice alicuius proprij nominis ponuntur, quod tacetur, quaſi dicas corrupto ſermone, Tu talis ſede.* Ita Vatablus edoctus à Hieronymo, qui voces *peloni* & *almoni* exponit in Matthæi 26. v. 18. *Ite in ciuitatem ad quendam;* ſic inibi ille: *Morem veteris teſtamenti noua Scriptura conſeruat. Frequenter legimus: Dixit ille, illi, & in hoc loco, & illo, quod Hebraicè dicitur peloni almoni, & tamen perſonarum locorumq; non ponitur nomen.* In confeſſo eſt verba illa *Pheloni Almoni*, Boozum non dixiſſe cognato, quod diſertè habet Vulgatus, dum ait; *Vocans eum nomine ſuo*: neque enim Boozus ignorabat propinqui ſui nomen, neque adeò erat ruſticanè inurbanus, vt cùm eius ſciret nomen, in tanto conſeſſu dixerit: Accede huc *tu talis, tu quidam*, quod nimis inciuile foret. Itaque loco nominis proprij, quod Boozus expreſſit, ſacer Hiſtoricus dum rem denarrat, noluit propinqui illius nomen exprimere, ſed illius loco voces illas apponere, quæ inter ſcribendum aut narrandum loco nominis proprij apponi ſolitant abſque vllo veritatis præjudicio. Igitur id factum eſt à Samuele, ſiue quia illius propinqui nomen ignoratur (quod

Hebræus. Vatablus. S. Hieron. Matth. 26. *Quid apud Hebræos ſignificet Peloni ſeu Pheloni, Hiſpanè Fulano.*

affirmari impunè poteſt) ſiue quia illud nomen ſcire nihil intererat, ſiue vt illius famæ conſuleret, ſiue vt inobſeruantiam ſui nominis ignoratione mulctaret. Eruditè notant noſter Martinus del Rio Adag. 172. Serarius q. 2. Sanctius, Sà, Mariana, Cornelius, & Menochius hîc, ab Hebræo *Pheloni* deriuatum eſſe Hiſpanum *Fulano* perexiguâ litterarum variatione, & ſignificatione prorsùs eàdem. Inde Pagninus vertit, *Tu talis, & talis*, Vatablus, *Tu talis*, Arias Montanus ſubobſcurè, *Quidam ſingularis*. Quod Latini dicunt, *Quidam*, vel, *Neſcio quis*, & Græci adſimili loquendi formulâ τ̃ δεῖνα. Iuriſconſulti, *Caius*, *Titius*, *Sempronius*. Et nos ſæpè inter ſcribendum litteram N. loco nominis ſubſtituimus. Itaque Boozus cognati ſui nomen diſertè expreſſit, & illud ſacer Hiſtoricus omiſit, ſubſtituens nomen Hebræum *Pheloni*, Hiſpanè *Fulano*: id autem totum ſapientiſſimè vulgatus interpretatus eſt, & ſententiam rei veritati, & Latinis auribus adtemperauit:

Rio. Serarius. Sanctius. Sà. Mariana. Cornelius. Menochius. Pagninus. Vatablus. Montanus.

4.

nam iſtiuſmodi voces ſubſtitui ſolent in narrationibus pro nomine proprio, quod aut ignoramus, aut quâcumque ex cauſsâ publicare vel exprimere nolumus. Et ſanè Hieronymus (vt obſeruarunt Serarius & Bonfrerius) in nuper præſcriptis verbis, ad Matthæi 26. verſ. 18. indicat eaſdem voces *Peloni & Almoni*, inibi Hebraicè ſcribi, pro quo Græcus interpres habet τ̃ δεῖνα, Latinus, *ad quendam*. Hæc autem vocum ſubſtitutio non tantùm in Scripturis habet locum, cùm de hominis proprio nomine ſubticendo agitur, ſed etiam cùm ſermo eſt de loco, quem ſacer Scriptor noluit nominare, etſi ille cuius referuntur verba, locorum nomen diſertè expreſſerit. Scribitur 1. Reg. 21. v. 3. *Nam & pueris condixi in illum & illum locum*, Hebraicè pro *illum & illum* habetur *Peloni & Almoni*. Quod nominatim militibus dixerat Dauid, noluit Pontifici renunciare, & loca ſic referendo texit. Et 4. Reg. 6. verſ. 8. *In loco illo & ponamus inſidias*. Vbi Scriptura voces illas nihil certum ſignificantes ſubſtituit; nec tamen dubium eſt regem Syriæ certa loca nomine, vel ſigno ſigillatim deſignaſſe. Danielis autem cap. 8. verſ. 13. vbi vulgatus: *Et dixit vnus Angelus alteri neſcio cui*, ibi eſt Hebraicè pro *neſcio cui*, per contractionem *Nephalmoni*. De hâc prouerbiali formâ, *Peloni & Almoni*, conſule noſtrum Martinum del Rio Adag. 172. Sanctium ad Danielis cap. 8. v. 13. Serarium q. 2. & Villalpandum Ezech. 40. lib. 3. pag. 186. & Bonfrerium hîc. Vnde conſtat Vulgatum fuiſſe aſſecutum ſacri textus: mentem: & parum idoneè LXX. Interpretes tranſtuliſſe, *Declinans ſede hîc abſcondite*. Chaldæus paraphraſtes, *Sede hîc, vir cuius humiles viæ eius*; vel, *cuius occultæ viæ eius*. Quinquarboreus, *Vir, qui abſconditor eſt viæ ſuæ*. Alij, *deſertor viæ ſuæ*.

Serarius. Bonfrer. Hebræus. Græcus. Peloni *de hominibus & locis dicitur.*

1. Reg. 21. Hebræus.

4. Reg. 6.

Daniel. 8.

Rio. Sanctius. Serarius. Villalpand. Bonfrer. Lxx. Interp. Chaldæus. Quinquar.

Verſ. 2. Tollens autem Booz decem viros de ſenioribus ciuitatis, dixit ad eos: Sedete hîc.

5.

Intendebat Boozus ritè loqui ad cognatum ſuum ſuper negotio nuper cum Ruthâ pacto, & ideò hos viros vocat non quaſi iudices, ſed tanquam teſtes, quod infrà verſ. 9. expreſſit, aiens: *Teſtes vos eſtis hodie*. Vocat de maioribus natu & ſenioribus, quia maioris erat auctoritatis illorum teſtimonium, præſentia, ſuffragium. Sed quare decem aduocat teſtes? an quia res connubialis tractanda, ne clanculum fieret, hunc teſtium numerum exigebat? An fortè ad legitimam iuris ſui ceſſionem, hic erat ſolennis teſtium numerus? An quilibet tunc contractus, qui non ſcripturâ authenticâ, ſed verborum tenus peragebatur, tot requirebat teſtes? An potius tot aduocare teſtes maluit, & plures pauciorêſue potuiſſet? Dein *ſedere* eos iubet, quia non tantùm Iudices in iudicio ſedebant, ſed & teſtes, ac litigatores: nam & ipſe Boozus hîc verſ. 1. non vt in propriâ cauſsâ eſſet iudex, ſed vt cum ſuo propinquo litigaret, *ſedet* ad vrbis portam.

Infrà v. 9.

Cur in cauſsâ connubiali decem teſtes Boozus aduocat?

Verſ. 3. Partem agri fratris noſtri Elimelech vendet Noemi.

Hebræorum more *frater* hîc dicitur quilibet cognatus aut propinquus, quod valdè frequens eſt in Biblijs [Partem agri, &c.] Per hæc verba non putauerim intelligendam partem ſeu portionem alicuius agri, aut agrum aliquem Elimelechi; ſed omnes quotquot habebat agros, plures poſſidebat, quod Biblicâ phraſi *pars* ſignificat. Exiſtimat hîc Mariana, totum cuiuſque ciuis agrum, poſſeſſionem, ſeu prædium, *partem agri* dici, quoniam inter ciues agri diuidebantur per partes. Cæterùm cuiuſcumque poſſeſſio, ſiue anguſta, ſiue perampla foret, nominatim dicebatur *pars*, vel, *ſors*, vel, *funes* ſeu *funiculus*, vel *hereditas*, vel *calix*. Scilicet tota cuiuſque poſſeſſio dicitur *pars*, quia tota paterna poſſeſſio in partes diuiſa inter filios diſtribuebatur: exinde tota filij poſſeſſio, *pars* dicitur adſpectu ad paternam ſubſtantiam. Pſalm. 15. verſ. 5. *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei*: & aliàs perſæpè. Lucæ 10. verſ. 42. *Maria optimam partem elegit*, optimam, inquam, hereditatem; quæ tota illius poſſeſſio eſt. Dicitur *ſors*, quia in partes diſtributa, cuique fratrum ſorte obueniebat. Ad Coloſſenſes 1. verſ. 12. *Dignos nos fecit in partem ſortis Sanctorum*. Dicitur *funis*, ſeu *funiculus*; ſiquidem funibus ſeu funiculis menſurari ſolebant agri, qui ex hereditatis diuiſione obueniebant: & ideò dicebantur funiculi in præclaram partem cadere, quando pars hereditatis optima filijs contingebat. Pſalm. 15. verſ. 6. *Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hereditas mea præclara eſt mihi*. Perinde enim eſt, *funes*, *pars*, *hereditas*. Denique *calicis* nomine hereditas deſignatur. Pſalm. 15. verſ. 5. *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei, tu es qui reſtitues hereditatem meam mihi*. & Pſalm. 10. verſ. 7. *Ignis & ſulphur, & ſpiritus procellarum pars calicis eorum*. Dicitur autem hereditas *calix* (vt ſcitè inibi notat Bellarminus) quia ſicut calix in menſâ, ſaltem in cœnâ paſchali diuidebatur inter conuiuas, iuxta illud Lucæ 22. verſ. 17. *Accipite, & diuidite inter vos*; ita hereditas diuiditur inter filios eiuſdem patris. Itaque *pars agri fratris noſtri Elimelech*, idem eſt, ac *ager*, *pars*, ſeu *hereditas* Elimelechi fratris, id eſt, cognati noſtri. Nec quemquam moueat, quod dicitur *pars agri*, non *pars*, aut *ager*, eſt enim modus loquendi Hebræis familiaris. Sic enim dicitur Pſalm. illo 15. *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei*. id eſt, Dominus eſt *pars* mea, *hereditas* mea, & *calix* meus. Et ad Coloſſ. 1. v. 12.

6.

Mariana.

Tota cuiuſque hereditas dicitur pars, ſors funiculus, calix, quare?

Pſal. 15. v. 5.

Lucæ 10. v. 42.

Ad Coloſſ. 1. v. 12.

Pſal. 15. v. 6.

Pſal. 15. v. 5.

Pſal. 10. v. 7.

Bellarm.

Lucæ 22. v. 17.

Pſal. 15. v. 5.

Ad Coloſſ. 1. v. 12.

In partem sortis Sanctorum. id est, in *partem*, seu *sortem*, seu hereditatem Sanctorum. Et Psalm. 10.

Psal. 10. v. 7. *Pars calicis eorum*, hoc est, *pars*, seu *calix*, seu hereditas eorum. Sanè hîc Boozus non agri portionem, sed omnem Elimelechi agrum proponebat venalem, quandoquidem & Rutham offerebat accipiendam in vxorem à cognato propinquiori, vt semen marito defuncto suscitaretur, quæ non agri partem, sed totam ac integram mariti hereditatem deferebat, à suscipiendâ prole possidendam. Exinde constat, quòd *pars agri*, non est, agri portio, sed tota Elimelechi hereditas, quæ *pars* Biblicâ phrasi nominatur.

7. Bibl. Gottic. Abulensis. Liranus. Græcus. Bibl. regia.

Vendet Noëmi.] Biblia Gottica apud Marianam, Abulensis dum sacrum textum transcribit. Liranus, Græcus textus apud Vatablum, Biblia regia, & alij pro τὸ *vendet*, habent, *vendit*. Verùm in antiquis Biblijs (& ad marginem in quibusdam recentionibus) est, *vendidit*. Ita Abulensis quæst. 5. & 7. Liranus, Dionysius Richel, Hugo Cardinalis, Mariana, Pagninus, Lxx. interpretes ἀπέδοτο in aoristo medio *vendidit*, Chaldæus apud Marianam, & apud Serarium alij, *vendidit*, *alienauit*. ita etiam Hebræus textus; quin & Chaldæus paraphrastes: quasi Noëmi olim vendiderit agri partem, quam nunc Boozus propinquiori cognato cognationis iure redimendam proponit. Ita Abulensis quæst. 7. & 17. Mariana hîc, Liranus, Dionysius. Ceterùm perspicuum est, Hebræa & Chaldæa istiusmodi præterita *vendidit*, pro præsenti aut futuro, *vendit*, *vendet* persæpè vsurpare. Dein hæc agri pars emenda proponitur vers. 5. *de manu mulieris*, Noëmi, inquam: quòd si iam agrum olim vendiderat Noëmi, de manu alterius possessoris, non de manu huius mulieris redimendus erat. Adhæc Boozus offerret nunc suo propinquo, quod ipse absque monitore facere poterat, vt habetur Leuitici 25. vers. 25. *Si attenuatus frater tuus vendiderit possessiunculam suam, & voluerit propinquus eius potest redimere quod ille vendiderat.* Imò cassa erat & inutilis agri venditio, quæ propinquioribus defuncti suo ordine oblata non erat. Itaque aut præteritum *vendidit* sumitur pro futuro *vendet*, quod contextui videtur valdè congruere. Vel τὸ *vendidit* accipitur pro vendere decreuit, seu venum exposuit. Nempè aliquando in Scripturâ verba realia sumuntur pro mentalibus. nempè *vendidit* pro vendere decreuit. Ieremiæ 13. vers. 10. *Constitui te super Gentes . . . . vt euellas & destruas*: id est, vt prædices euulsionem, & destructionem, &c. Ad Rom. 2. vers. 4. *Ignorans quòd benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* hoc est, adducere decreuit, vel cognouit. Leuitici 13. vers. 6. &c. *mundabit, & contaminabit*, significat mundum vel contaminatum pronunciabit. Verùm Vulgati exscriptio, & verior, & textui conformior, & ab interpretibus receptior.

Dionysius. Hugo. Mariana. Pagninus. Lxx. interp. Chaldæus. Hebræus. Abulensis. Mariana. Liranus. Carthusian. Infrà vers. 5. *Noëmi agrũ Elimelchi hactenùs non vendiderat.* Leuit. 25. Ierem. 1. ad Rom. 1. Leuit. 13.

8. Liranus. Abulens. *Quare Noëmi, & non potius Rutha, inducatur venditrix agri Elimelechi.*

Petes quomodo Noëmi inducitur venditrix agri, cuius possessio ad illam non spectabat, sed ad Rutham. Nam, vt contra Liranum notat Abulensis quæst. 6. & 22. & 23. & 25. Viduis solita erat relinqui pars agrorum mariti vsque ad suam mortem; sed ijs duntaxat viduis, quæ improle marito relictæ erant, & maritorum vitâ functorum fratribus aut cognatis nubendo, poterant adhuc & volebant ad excitandum nomen illorum filios gignere, & eorum semen excitare: cuiusmodi tunc erat Ruth iuuencula, non vetula Noëmi. Inducitur autem Noëmi, cuius prudentiæ totum negotium Rutha crediderat. Et in eo rerum articulo consultissimè Boozus silet Ruthæ nomen, ne propinquus ille quicquam tunc subolfaceret de coniugio. Quod autem hæ mulieres haberent ius ad vendendum agrum mariti defuncti, disertè traditur vers. 5. in Hebræo, Græco, & Chaldæo textu, vbi propinquo denunciat Boozus: *In die quâ acquisieris agrum de manu Noëmi, & à Ruth Moabitide.* Et quidem nisi hæ mulieres haberent ius ad vendendum agrum, etiam citra connubium, inopiæ leuandæ causâ, Boozus qui propinquo eiusmodi venditionem proposuit, à senioribus illis irrideretur tamquam iuris ignarus: nec cognatus ille meram venditionem acceptaret, extrà coniugium. Sanè in confesso est, Rutham Mahalonis viduam, quæ illiberis relicta est, pro vitæ sustentatione vti possessionibus defuncti mariti: seruat enim hereditatem proli futuræ, si fortè marito semen suscitet ex aliquo propinquo. Quod si semen illi suscitare aut non possit, aut nolit, pro vitæ sustentatione agrorum vsumfructum accipit ad inopiam leuandam, quem vsumfructum vendere etiam potest. Hinc verò simile est, Noëmi etiam ex hereditate filiorum iam morte functorum hereditate deberi aliquem vsumfructum ad vitæ etiam sustentationem, quam speratus nepos sicut futuræ naturali matri, sic & legali auiæ præmaturè donet. Alioqui inidoneè vers. 3. & 5. Noëmi induceretur agri venditrix coram populi senioribus. Quod, licet obscurè tradere videtur Liranus, Quod autem apud Iosephum lib. 5. cap. 11. inducitur Boozus propinquo dicens: *Abimelechi (Elimelechi inquam) & filiorum eius sortem possides*, intelligendum est, iure & proprietate ad illum pertinere; nam vsusfructus penes viduam improlem erat, hunc pro toto vitæ tempore vendere poterant. Quod si fortè alicui ex propinquis nuberent, filius filiaue ex eiusmodi nuptijs nata accipiebat legalis patris hereditatem, si verò filios non haberet, ius hereditatis ad propinquiorem illum deuoluebatur. Petes, ecquis toto illo decennio peregrinationis in Moabitide agrum illum Elimelechi possederit? Putat Bonfrerius tempore sterilitatis inaratum, incultum, ac neglectum fuisse. Forsan alicui elocatus erat, qui quotannis ex eius fructibus annuum censum exsolueret. Ita Abulensis, Liranus, Feuardentius, Cornelius, & quæst. 3. Serarius qui ibidem ex Abulensi addit, consultò Boozum dixisse de venditrice agri Noëmi, *Quæ reuersa est de regione Moabitide*, vt eius post decennij peregrinationem, & inibi orbitatem monstraretur inopia; & inde agri vendendi necessitas lege permissa.

Infrà v. 5. Hebræus. Græcus. Chaldæus. Iosephus. Bonfrerius. Abulens. Lyranus. Feuardent. Cornelius. Serarius.

Vers. 4. Quod audire te volui, & tibi dicere, &c.

Huius versiculi sententiam Hebraicè subobscuram, Vulgatus interpres egregiè clarauit. Hebræa scitè extricant Bonfrerius & Serarius. [Nullus enim est propinquus, excepto te, qui prior es; & me, qui secundus sum]. Non putatur verosimile in familiâ Phares nullos alios superstites præter Boozum, & eius cognatum. Benè igitur Lira, Serarius, & Bonfrerius locum exponunt: *Nullus est propinquus,* 9.

Bonfrerius. Serarius. Liranus. Serarius. Bonfrerius.

quus, excepto te, qui prior es; & me, qui secundus sum; nemo, inquam, est, qui nos in hac re præeat; quia nullus est, cui id ius competat, nisi nobis vltrò iuri nostro cedentibus. Quod Hebræa explicatiùs tradunt: *Non est præter te ad redimendum: & ego post te.* Ceterùm ad quem consanguinitatis gradum se extendat huiusmodi ius agrum redimendi, alijs deficientibus, planè non constat. Verosimile tamen est porrigi ad omnes, qui ex eadem familiâ censebantur, maioris propinquitatis ordine seruato: quod deducitur ex ratione legis, quâ intendebatur vt hæreditates in familijs permanerent. Vnde ad quemuis superstitem in ea familia, quantumuis esset in gradu cōsanguinitatis remotissimo, hoc ius deuoluebatur, si alius deerat magis propinquus, aut minùs remotus. Idem protractâ ratiocinatione non absimili, de vidua propinqui improlis redimendâ, hoc est in vxorem ducendâ ad semen defuncto propinquo suscitandum, verosimile videtur. Porrò Deuteronomij 25. v. 5. &c. vxor defuncti illiberis tenetur nubere fratri mariti sui, vt suscitetur illi semen, & nomen in familia sua. Quòd si frater fratrię nuptias refutet, subiacet infamissimæ illi pœnæ discalceationis, ac consputationis in facie. Per *fratrem* autem non intelligimus vterinum dumtaxat, vt monuimus suprà; sed ex eodem parente fratrem, qui fratris nomen ac hereditatē in familiâ vendicet. Neque nomine *fratris* intelligitur laxè *frater*, id est, propinquus in proximo consanguinitatis gradu, aut etiam in remotiori; sed intelligitur propriè & strictè *frater*, de eodem patre legitimè ac naturaliter susceptus. Porrò huius præcepti violator subiacet pœnæ discalceationis & consputationis, cui etiam coram iudicibus non subiacuit hic Elimelichi ac Boozi propinquus, Ruthæ viduæ refutans connubium, hìc v. 6. ergo neque illâ Deuteronomij lege tenebatur, alioqui pœnæ impositæ violatoribus legis illius subiaceret, quâ de re agemus infrà n. 11. & 12. & 13. Itaq; propinquiori consanguineo competebat ius ad hereditatem, quam capiebat post viduæ mortem, aut si fortè illa vidua alteri familiæ alterius nupsisset. Ad illum autem spectabat hoc ius ad hereditatem defuncti interim redimendam, si venalis proponeretur, nisi ipse emptioni vltrà cederet. Si verò oblatas huiusmodi viduæ nuptias recusaret, simul adeundæ aut redimendæ hereditatis ius suum cedebat in alium post se propinquiorem, qui viduam illam ducere vellet, & semen defuncto propinquo suscitare. Itaque quiuis propinquus, qui germanus *frater* non esset, non subiacebat probrosæ discalceationis pœnæ, siquidem legem illam propinquos non obligantem, minimè violabat. Verùm quia super hoc Boozi ac Propinqui facto, ac iure, multa mouent Interpretes, præsertim Abulensis, ea pauculis assertionibus & præstrictim examinare ac digerere, & explicatiùs tradere oportet.

Hebræus. — *Consanguinei remoti, si propinquior non adesset, habebant ius ad defuncti hereditatem.* — *Deuter. 25.* — *Strictè, non laxè frater obligatur Deuteronomij lege.* — *Infrà vers. 6.* — *Abulens.*

10. Etsi *fratris* nomē in sacris Biblijs laxè accipi solet, pro cognato, eâ tamen lege Deuteronomij 25. v. 5. &c. de *fratre* propriè & strictè accipi debet. Quare germanus *frater* eodem patre progenitus eâ lege tantùm obstringitur, & legis pœnam violatione subit. Id constat ex dictis n. præcedenti. Ita Abulensis hìc qu. 71. & 72. & in Deuteronomij cap. 25. Caietanus, Lorinus & Cornelius inibi, alij passim Interpretes, & Salianus ann. m. 2810. nu. 51. Vnde inidoneè opinor, Sanctius in Ruthæ cap. 3. n. 18. censet (Sanctio videntur ferè adsentire Bonfrer. hìc, Serarius quæ. 7. n. 5. & alij n. 24. referenti) *fratris* nomine intelligi non tantùm *fratrem* propriè acceptum, sed etiam laxè & impropriè, nempe cognatos ordine suo: quoniam *fratris* nomen cognatos etiam significat; & quia cognatos etiam hâc Deuteronomij lege obligari, constat ex consuetudine, qui est optimus legum interpres: istiusmodi autem consuetudo ex hac historia constat. Hæc Sanctius.

Deuter. 25. — *Abulensis. Caietanus. Lorinus.* — *Cornelius. Salianus. Sanctius. Bonfrerius. Serarius.* — *Deuteronomij legem propinquos etiam obligare, sentiunt aliqui.*

Primum assertum: hæc Sanctij opinio, & loci interpretatio admittenda non est. Porrò verba illa Deuteron. 25. v. 5. *Vxor defuncti non nubet alteri; sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui,* sic ad verbum Caietanus vertit: *Leuir accipiet eam sibi in vxorem, & leuirabit eam.* Ergo leuiri dumtaxat, non alterius cognati officium erat, fratriam ducere, & ex ea fratri defuncto semen suscitare. Et Mariana ad verbum etiam ex Hebræo: *Leuir eius ingredietur ad eam, & accipiet eam sibi in vxorem, & maritabit eam.* Ecce tibi lex non agit de cognato, qui laxè *frater* appellatur, sed propriè de *fratre*, qui *leuir* nuncupatur adspectu ad fratriam, quam maritare debet. Propinquus autem non appellatur *leuir*: nec vidua defuncti propinqui potest fratria nominari. Dein hæc lex valdè odiosa, & ardua obseruatu est, & probrosissimum supplicium violatoribus indicit: ergo restringenda est ad propriè *fratres*, qui defunctos fratres amare, & eorum familiam ab interitu vindicare magis tenentur non ad cognatos amplianda. Præterea huius legis violator, qui nolebat ducere *fratris* defuncti vxorem, subibat pœnam illam probrosæ discalceationis & in facie consputationis; hanc autem pœnam non subiuit hic propinquus, Ruthæ connubium impunè refutans: ergo præfatam Deuteronomii legem minimè violauit: nam legis violationi annexa erat huiusmodi pœna. Quare nescio vnde probet Sanctius, ex consuetudine, (qui est optimus legum interpres) constare hanc Deuteronomij legem, laxè *fratres*, id est cognatos obligare: hic enim propinquus cedens iuri suo capiendæ hereditatis, Ruthæ nuptias impunè reiecit infrà vers. 6. 11.

Deuter. 25. — *Caietanus.* — *Mariana.* — *Deuteronomij lex, strictè fratres dumtaxat obligabat.* — *Sanctius.* — *Infrà v. 6.*

Secundum assertum fit contra Bonfrerium, qui hìc, & ad illum Deuteronomij locum censet, *fratrum* nomine non tantùm propriè *fratres* intelligi, sed etiam cognatos, etsi non omnes, sed propinquiores. Sed vellem, vt nobis Bonfrerius edicat, ad quem consanguinitatis gradum præscripta lex amplianda sit, quod, opinor, nisi ex proprio cerebro, non taxabit: neque enim in Scriptura sacra id reperitur, neque extat vnde colligi possit. Sanè hìc vers. 3. Boozus Elimelechum appellat *fratrem* suum, & Propinqui illius, & tamen Propinquus ille impunè refutauit nuptias: ergo aut in prædictâ lege, *fratris* nomine intelligendi sunt propriè *fratres* eodem patre geniti, aut cognati etiam omnes, qui laxiori vocabulo *fratres* nominantur: non hi omnes vt ipse Bonfrerius concedit; ergo propriè *fratres* dumtaxat, vt numer. præcedenti contra Sanctium adstruebamus: ibi enim dicta contra Bonfrerium etiam militant. 12.

Bonfrer. — *Fratrum nomine hìc non intelliguntur propinquiores sanguine.* — *Hìc vers. 3.*

Tertium

13. Tertium assertum sit aduersus Serarium hîc quæst. 7. num. 5. qui putat propriè *fratres* subire hanc legis pœnam si fratriæ nuptias refutent; cognatos autem aut nullam subire pœnam, aut certè minorem eâ, quam fulminat Deuteronomij lex. Profectò si nullam pœnam subit, qui fratriæ refutat connubium, manifestè colligitur legem illam non violasse: violatori enim probrosæ discalceationis ac consputationis pœna imponitur: ergo legis violator non censetur, qui minimè subiacet pœnæ legis violatoribus impositæ, Minori autem pœnâ propinquos multari, è proprio etiam cerebro adstruit: cùm hæc minor pœna nullibi statuta, exercita nullibi inueniatur. Porrò in illo Deuternomij loco probrosissima illa pœna statuitur, in hoc cap. 4. tantùm fit mentio discalceationis non illius pœnalissimæ, sed vulgaris & ordinariæ, quæ in contractibus ad cessionis testimonium apud Hebræos adhiberi solebat. Qua de re agemus infrà ad vers. 7. Plura qui volet de hac fratrum obligatione, seminis defuncto fratri suscitandi consulat hîc Abulensem, & expositores Deut. cap. 25. & Matthæi 22.

Serarius.

Qui nolit propinquo excitare semen, nulli pœnæ subiacet.

Hîc vers. 7. Abulens. Deut. 25. Matth. 22.

14. Quartum assertum sit, sanguine propinquiorem habere ius ad defuncti propinqui hereditatem, cùm agri ac possessiones semper in tribubus & familijs permanere deberēt. Vnde apud Iosephum inducitur Boozus sic Propinquum illum alloquens: Abimelechi, *Elimelechi*, inquam, *& filiorum eius sortem possides*, id est, ius habes ad possidendum. Nam tametsi pauper inopiâ coactus, & similiter vidua vsumfructum agri vendere posset, tamen propinquior habebat ius ablato æquali pretio illum redimendi. Quod si nollet viduam ducere, nec semen defuncto propinquo suscitare, cadebat iure suo, & alter propinquus ducens viduam illam adibat defuncti possessionem quam viduæ primogenitus, aut filia, si deessent filij, possessuri erant. Hæc doctrina manifestè traditur in hoc cap. 4. eamque magno consensu expositores recipiunt.

Iosephus.

Propinquissimus habebat ius ad defuncti hereditatem redimendam.

15. Quintum assertum, quod ex suprà dictis manifestè colligitur, sit: propinqui defuncti vidua non tenebatur propinquiorem rogare, vt illam duceret: nec propinquior etiam rogatus illam ducere tenebatur: illa enim Deut. lex fratriam & leuirum tantùm obligabat. Quare Boozus c. 3. v. 10. pietatem Ruthæ laudauit, quia scilicet senis viri nuptias, ad quas non obligabatur, expetiuit, vt marito defuncto semen suscitaret. Et hîc v. 6. ille Boozo propinquior, Ruthæ connubium impunè refutauit. Itaque quilibet propinquus excepto *fratre*, nec lege, nec sub legis pœnâ ad eiusmodi nuptias tenebatur: tenebatur autem ex aliquâ charitate ac pietate erga suam familiam, ne cognati sine sobole decedētis nomen deleretur, minuereturque eius familia. Studere autem suæ familiæ propagationi pium, honestum, ac laudabile censebatur, & consuetudine sancitum, non lege vllâ imperatum. Id autem negligere nec pium, nec honestum habebatur. Quare plerique interpretes putant, huius Propinqui nomen hâc de caussâ à sacro scriptore dignè reticeri.

Hîc c. 3. v. 10.

Vidua non tenebatur propinquum rogare: nec propinquus tenebatur illam ducere.

16. Bene notant Abulensis quæst. 31. & Serarius quæst. 7. istiusmodi legem seu consuetudinem de suscitando defunctis fratribus semine; fuisse quidem iam olim in Chanæorum & Israëlitarum moribus, vt constat ex Iudâ & Thamare, Genes. 38. posteà tamen apud solos Hebræos viguisse, cùm neque apud Assyrios, Persas, Græcos, aut Romanos, aliásue nationes vlla illius inueniatur vllibi mentio.

Abulens. Serarius. Genes. 38. Lex de suscitando fratribus semine apud Palæstinos olim vigebat?

At ille respondit: Ego agrum emam.] 17. Cùm hic homo esset totius familiæ propinquissimus, inde ius habebat ad Elimelechi ac filiorum hereditatem, & ad æquali pretio redimendum agrum, cuius vsusfructus vidua egestate oppressa vendere poterat pro toto vitæ suæ tempore. Huiusmodi autem agri emptio aut redemptio valdè vtilis & expetenda erat propinquiori cognato, qui post viduæ mortem possessurus erat iure suo agrum illum: ne si ab alio temporalis vsusfructus illius emeretur, aut ager malignè cultus horreret, aut aliundè deterior euaderet. Ergò meræ agrorum emptioni adnuit hic Propinquus sui commodi merè studiosus. Verùm cùm infra v. 6. audit nō merè agrum redimendum proponi, sed etiam viduam cognati defuncti vxorem ab ipso ducendam, vt propinquo semen excitet; quò hoc onus excutiat, emptionis iuri vltrò cedit, refutans hereditatem, quæ cum noui coniugij onere venit.

Agrum emere commodum erat Propinquo, viduam ducere onerosum.

***Vers.* 5. Cui dixit Booz. Quando emeris agrum de manu mulieris, &c.**

18. In Hebræo ac Græco codice huius agri venditrix non dicitur generaliter *mulier*, sed disertè habetur Noëmi, & additur Rutha: *In die*, inquit, *quo emeris agrum illum è manu Noëmi, & è manu Ruth Moabitidis.* Verùm quo pacto ad hasce mulieres pertineat maritorum hereditas, quę ad propinquos in singulis familijs pertinebat, diximus suprà num. 8. [**Ruth quoque Moabitidem, quæ vxor defuncti fuit, debes accipere: vt suscites nomen propinqui tui in hereditate suâ.**] Quam si ducere nolueris, nec defuncto cognato semen & nomen suscitare, cadis iure redemptionis, & possessionis bonorum defuncti. Rationem reddit Salianus: nam is qui vult suscitare semen defuncto, licèt posterior cognatione, debet præferri alteri propinquiori, qui vult tantùm redimere bona: nam ille hęc bona conseruat in familiâ, illi qui nascetur; iste autem bonorum duntaxat redemptor dissipat à familiâ, quam perire patitur. [**Vt suscites nomen propinqui.**] Id est, vt semen suscites, vel filium, qui filius Mahalonis nominetur, eiusque hereditatem legalis filij nomine seu titulo possideat; non quòd ipso legalis patris nomine, hoc est, Mahalon nominandus sit. Itaque perinde censetur, semen defuncto fratri aut cognato suscitare, & suscitare illi nomen: nam dum filius & heres defuncto suscitabatur, simul suscitabatur & nomen, siquidem is dicebatur filius & heres defuncti, nempè Obed Mahalonis: & inde Mahalonis nomen legali æstimatione in legali filio ab interitu vindicabatur. Obuia hæc sunt & à nemine non notata passim in Biblijs.

Hebræus. Græcus.

Salianus sæpè allegatus.

Quid sit suscitare fratris aut propinquo semen.

***Vers* 6. Qui respondit: Cedo iuri propinquitatis: neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo.**

19. Volupe fuit huic Propinquo Elimelchi ac filiorum hereditatem redimere, secùs verò Rutham accipere in vxorem: quare ius suum capiendæ

piendæ hereditatis, cum istiusmodi connubij onere; vltrò cedit Boozo. Caussam reddit, Ne posteritatem familiæ suæ his nuptijs deleat. Iacobus Salianus ann. m.2810. n. 46. ex Abulensi hîc quæst. 66. tanquam multipliciter iniustam ac ineptam hanc repulsæ caussam arguit. Verùm cùm ipse Salianus nuper nobiscum censuerit legem illam Deut. 25. v. 5. *fratres* duntaxat, non propinquos obligare, frustrà hîc Propinquus iniustitiæ damnatur. Nimirùm non valdè pius erga suam familiam extitit, cum suo incommodo noluit mercari propinqui seminis redemptionem; impius autem & iniustus non fuit, omittens id, ad quod faciendum nullâ lege strictè obligabatur: præsertim cùm videret Boozum in eodem iure succedentem, ad huiusmodi nuptias, & excitationem cognati seminis procliuem. Vnde putauerim istiusmodi connubij refutatione nec leuiter deliquisse, etsi Bonfrerius obnixè ex aduerso stet.

Salianus. Abulensis. Deuter. 25. *Malè iniustitiæ damnatur Boozi propinquus.* Bonfrer.

20. Maior difficultas est in reddendâ ratione, cur si Rutham ducat, dixerit se familiam suam delere; quam potiùs hoc Ruthæ iuuenculæ connubio propagaret. Sanè non ferrem grauatè si quis huius Propinqui parùm pij rationem tanquam inidoneam tueri negligeret. Illam tamen sic tuentur Salianus ac Bonfrerius, quasi hoc responso innuatur illum hactenùs liberis caruisse: si enim iam habebat liberos, nullam haberet probitatem ista excusatio. Itaque hic Propinquus tunc improles, timebat ne dando operam gignendis liberis nomine defuncti, non posset ipse sibi gignere filios: sicque (vt aiunt) proprijs agris sitientibus, alienos ipse rigaret. Præcauebat enim ne eius primogenitus, Mahalonis potiùs filius legali æstimatione censeretur; & eo vitâ functo alius filius illi sufficiendus esset; & sic forsan eius familia filiabus censeretur. Quare si Rutham diceret, suæ posteritati ac hereditati minùs cautum fore verebatur. Sic non vacat energiâ hæc ratio, quam Vulgatus effert. Dein Abulensis quæst. 64 putat, quòd tametsi aliquos liberos hactenùs suscepisset, deleretur aliquo modo eius posteritas, quatenùs non sibi, sed fratri gigneret: nam saltem filiorum suorum aliquis esset, quasi vel numquam natus; vel mortuus fuisset: atque adeò ex parte eius posteritas deleretur.

Salianus. Bonfrer. *Quomodo hic Propinquus si Rutham ducat, delebit suam familiam.* Abulensis.

21. Ceterùm Hebræus textus, & Lxx. Interpretes aliam rationem reddunt, dum sic locum exscribunt: *Non potero vindicare mihi* (Rutham inquam,) *ne fortè corrumpam heriditatem meam.* Chaldæus paraphrastes habet etiam, *corrumpam hereditatem meam.* Nempè si improles tunc erat, corrumpit hereditatem suam, cùm illam periculo exponit, vt deueniat ad filium, qui alterius nomen potiùs accipiat, & non tam naturalem patrem, quàm legalem repræsentet. Vel si liberos habebat ille Propinquus, timet, ne si post primogenitum alios ex Ruthâ genuerit, cùm ipsius sint filij, ipsique adscribantur, ipsiusque hereditatem adirent simul cum filijs, quos ex aliâ, aliisve vxoribus genuerat, illi dudùm procreati, pauperes relinquerentur: siquidem minùs paternæ hereditatis in plures partes diuisæ, singuli adirent. Demùm Chaldæus paraphrastes aliò rationem flectit: *Non possum,* inquit, *mihi vindicare ob caussam seu colorem hunc: quia vxor mihi est, ad quam assumere aliâ mihi non facultas: ne fortè oriatur in domo meâ iurgium, & corrumpam hereditatem meam. Vindica tu tibi possessionem meam, quia tibi vxor nulla, & ego non potero mihi vindicare.* Ita Paraphrastes consentiens traditioni Rabbinorum, qui aiunt sub aduentum Noëmi in Bethlehem, Boozi vxorem fuisse defunctam. Id autem Serarius & Salianus inanissimis Rabbinorum fabellis meritò adnumerant: quippe quod non tam facilè probare, quàm dicere possunt. An autem tunc Boozus vxorem, aut liberos habuerit, planè non constat, cùm eâ de re altè sileat Scriptura, neque ex eâ, aut probato scriptore asserendi aut negandi indicium suppetat vllum.

Hebræus. Lxx. interp. Chaldæus. *Si Rutham ducat timet suam corrumpere hereditatem, quare?* *Ratio Chaldæi examinatur.* Serarius. Salianus.

Vers. 7. Hic autem erat mos antiquitùs in Israel inter propinquos, vt si quando alter alteri suo iuri cedebat, vt esset firma concessio, soluebat homo calceamentum suum, & dabat proximo suo, &c.

22. Cùm dicitur, *Hic erat mos antiquitùs in Israel,* innui videtur ætate Samuëlis, qui hanc Ruthæ historiam descripsit, hunc antiquum morem in vsu iam non fuisse. Ast voces, quæ apud Hebræos exclusiuæ videntur, exclusionis energiam semper non habent, sicut vocula *donec,* & similia, vt passim notant Interpretes. Et sanè præscripta verba sic exscribit Pagninus: *Hoc autem erat antè in Israel super propinquitate, & super permutatione ad confirmandum omnem rem: solucbat vir calceamentum suum, & dabat proximo suo, & hoc erat testimonium in Israel.* Similiter Vatablus in notis: *Hoc autem erat antè in Israel.* Adsentit Mariana: *Et hoc antè in Israel super redemptione, & super permutatione, ad stabiliendum omne verbum.* Serarius ferè ad verbum ex Hebræo: *Et hoc olim erat in Israel in vindicijs, seu redemptione, ab permutatione ad firmandum omne verbum,* &c. Lxx. interpretes pro *antiquitùs* habent, *anteà.* & in Biblijs regijs, *priùs.* Chaldæus paraphrastes: *Et in hâc consuetudine in Israel, in tempore quo ponderantes, aut ferentes, aut redimentes, aut permutantes vnus cum socio suo, excalceauit vir vaginam suam,* &c. Quæ exscriptiones non cogunt asserere hunc morem tunc vsurpari desijsse. Tametsi cùm super hâc re nihil diuinâ lege cautum sit, sed tantùm auitâ consuetudine receptum, hæc consueta contractuum auctoritas facilè potuit aliâ superinductâ consuetudine abrogari. Desijt autem iam apud Iudæos hæc excalceatio ad firmandos contractus, & pro eâ *lintei symbolum* vsurpare cœperunt, ita vt quæ ab Hebræis dicitur *emptio sudar* seu sudarij, dici possit *emptio linteata*, vt ex Eliâ Germano in Thisbi tradit hîc Serarius quæst. 9. num. 6. Apud nos hæc cessio, clauium traditione fieri solitat: clauium enim traditio est facultas rei obserandę aut reserandæ ad nutum.

Excalceatio olim apud Hebræos firmabat omnem contractum. Pagninus. Vatablus. Mariana. Serarius. Lxx. interp. Bibl. regia. Chaldæus. *Quid sit emptio linteata apud Hebræos.* Elias Germ. Serarius.

23. Scitè notat Sanctius hic num. 11. quod breuiculè notauerant Lorinus in Deut. 25. vers. 9. & Bonfrerius hîc, per idoneè pedis discalceatione innui cessionem iuris sui ad hereditatem, seu rem quamlibet capiendam. Porrò ille tunc hereditatis cuiusque generis adijsse possessionem, & illius acquisijsse dominium censebatur, qui

Sanctius. Lorinus. Bonfrer.

qui hereditatem calcasset pedibus; aut, quod perindè est, pedem in hereditate posuisset. Vnde apud Latinos pedem in fundo ponere, idem est ac fundum adire. Quare Iurisconsulti dicunt possessionem, quasi pedum sessionem. Ergo perquam commodè fit, vt is qui ius possidendi cedit alteri, calceum, qui pro pede congruè supponitur, sibi detrahat, ac si pedem suum ad rem possidendam illi vltrò tradat. Non putauerim hanc firmandorum contractuum excalceationem adhiberi solitam nisi in magni pretij cessione seu commutatione: nam siquis in foro aliquid ad illius diei victum emeret, solenni hâc discalceationis cæremoniâ vti, verosimile non est.

Cur calcei traditione innuatur iuris sui cessio.

24. Flauius Iosephus lib. 5. Antiq. cap. 11. quem immeritò sequitur, & obnixiùs tuetur noster Martinus del Rio tom. 1. Adag. 173. non rectè confundit hanc excalceationem cum illâ quæ habetur Deuteronomij 25. vers. 9. & 10. nempè si leuir fratriam viduam & illiberem, coram iudicibus recusauerit in vxorem ducere, vt fratri defuncto semen excitet: *Accedet* (ait sacer Scriptor) *mulier ad eum coram senioribus, & tollet calceamentum de pede eius, spuetq; in faciem illius, & dicet: Sic fiat homini, qui non ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen illius in Israël, Domus discalceati.* Iosephus autem sic de Propinqui Ruthæ nuptias recusantis discalceatione scribit: *Id Boozus apud senatum contestatus iussit mulierem accedere ad illum, & iuxta legem calceum ei detractum in faciem incutere.* Liranus, Dionysius Richel hic, & Hugo Cardinalis in cap. 25. Deuteronomij, ferè secutus Comestorem, in eo Iosepho consentiunt, quod putent, hunc Boozi & Elimelechi Propinquum obligari ad Ruthæ nuptias ex lege illâ Deuteronomij 25. vers. 5. & ad legis violatæ pœnam. Dissentiunt tamen quia censent, quòd si vidua non per se ipsam, sed per propinquum aliquem, Leuiri, aut propinquioris cognati nuptias petat, nuptias refutantem non obligari legis pœnâ, nempè probrosâ discalceatione, & in faciem conspuitatione: & ideò hunc Propinquum Ruthæ nuptias reijcientem, præscriptam in Deuteronomio pœnam non subijsse. Hæc verò opinatio ex dictis, & dicendis confutatur.

Iosephus, del Rio. Deuter. 25. *Qui putent hunc Propinquum subijsse pœnam legis Deuteronomij.* Liranus, Dionysius. Hugo Card. Comestor.

25. Profectò præter discalceationem, quæ exhibetur religionis, & diuini cultus caussâ Exodi 3. vers. 5. à Moyse ad rubum accedente, & à Iosue eam Angelo expetente, Iosue 5. vers. 16. duplex est discalceatio; altera merè ciuilis ad firmandos contractus præsertim cessionis, qualis in hoc cap. 4. vers. 7. proponitur. Altera pœnalis & contumeliosa, quam lex diuina fulminat Deuteronomij 25. vers. 9. aduersus eum, qui germani *fratris* improlis viduam recusat in vxorem accipere. Ita Abulensis hìc quæst. 72. Serarius quæst. 9. Salianus ann. m. 2810. n. 51. Mariana, Bonfrerius, Cornelius, Tirinus, & indicat Gordonus hìc. Et Sanctius num. 13. sub finem, forsan parùm sibi consentiens; quippè qui nuper docuerat, legem illam Deuteronomij 25. simul obligare germanos *fratres*, ac sanguine propinquiores: quo igitur pactò eximit hunc Boozo propinquiorem ab illâ excalceatione pœnalissimâ & probrosissimâ, & ciuilem tantùm discalceationem hic agnoscit, quæ aliundè non constat nisi ex hoc loco? Nec, opinor, valdè sibi cohæret Lorinus in Deuteronomij 25. qui cùm in commentario vers. 5. doceat hanc pœnalissimam Deuteronomij legem, germanos *fratres* duntaxat obligare; ad vers. 9. agnoscit duas hasce excalceationes, & addit cum Iosepho & Martino del Rio, hunc Boozi Propinquum nunc subijsse probrosissimam illam pœnam in Deuteronomio fulminatam. Porrò si hæc huius Propinqui excalceatio hîc vers. 7. est illa pœnalissima Deuteronomij, vnde adstruitur alia ciuilis discalceatio in contractibus exhibenda?

Exod. 3. v. 5. Iosue 5. v. 16. Hic vers. 7. Deut. 25. v. 9. Abulens. Serarius. Salianus. Mariana. Bonfrerius. Cornelius. Tirinus. Gordonus. Sanctius. *Discalceatio duplex, altera pœnalis, altera merè ciuilis.* Lorinus. Iosephus. del Rio.

26. Sanè illa excalceatio pœnalis ac contumeliosa, quæ habetur Deuteronomij 25. vers. 9. multipliciter differt à discalceatione ciuili, & contractuum firmatoriâ, quæ describitur in hoc Ruthæ cap. 4. vers. 7. Discrimina tradit Abulensis q. 72. & ex eo Serarius, Salianus, Bonfrerius, & Lorinus suprà allegati 1. Illa discalceatio fiebat in pœnam fratris nolentis ex fratriâ germano fratri defuncto semen suscitare: hæc in omnibus contractibus solennis erat, vt ex reliquis etiam translationibus suprà num. 22. tradidimus. 2. In illâ mulier ipsa soluebat calceum viri fraternam posteritatis excitationem recusantis; in hâc adhibitâ ad contractuum confirmationem, vir ipse seipsum calceo exuebat. 3. Illa discalceationis pœna in opprobrium & contumeliam fiebat; non ista 4. Illa ex legis præscripto; hæc ex consuetudine fiebat. 5. Illa inter solos defuncti alicuius germanos *fratres* locum habuit; ista inter cognatos, & etiam inter omnes, qui contractum firmare vellent. 6. In illâ detractus calceus nulli dabatur; in hâc dabatur alteri contrahentium. 7. Ante illam nulla præibat petitio, vt quis calceum exueret, sed inuito etiam detrahebatur calceus; secus in hâc discalceatione. 8. In illâ detrahebatur calceus coram iudicibus; in hâc coram idoneis quibusque testibus. 9. Illi calcei detractioni iungebatur conspuitatio in facie; huic alteri nulla. 10. In illa subiungebatur refutatæ mulieris acclamatio, Sic fiet viro, qui non vult ædificare domum fratris sui; in hâc verò clamor nullus. 11. In illâ excalceatione perpetua inurebatur contumelia, vt eius domus exinceps vocaretur domus discalceati; nullum verò posteriori erat dedecus, contumelia nulla. 12. Illa excalceatio fiebat duntaxat cùm frater nollet defuncto fratri semen suscitare; hæc verò cùm quiuis cuilibet ius aliquod suum cederet. Multiplex hoc vtriusque discalceationis discrimen perspicuè constabit legenti caput illud 25. Deuteronomij à vers. 5. & Ruthæ hoc cap. 4. à vers. 7.

Deuter. 25. Hic vers. 7. Abulensis. Serarius. Salianus. Bonfrerius. Lorinus. *Vtriusque discalceationis multiplex discrimen.*

27. Verùm noster Martinus del Rio tom. 1. Adagio illo 173. sub finem, adhuc cum Iosepho contendit, hunc Boozi Propinquum in hoc cap. 4. vers. 7. & 8. subijsse pœnam violatæ legis Deuteronomij 25. vers. 5. &c. Sed si vtriusque capitis verba explorentur, liquidò constabunt hæc duodecim discrimina, quæ ex Commentatoribus nuper constituimus. Dein si hic Boozi Propinquus in hoc cap. 4. vers. 7. subit pœnam legis Deuter. 25. vers. 9. vndenam astruere potest pœnam ciuilis discalceationis, quę ad contractuum firmitatem duntaxat, non in violatæ legis diuinę pœnam adhibetur? Hanc autem ciuilem Iudæorum cęremoniam ipse fatetur, nec aliundè quàm

del Rio. Iosephus. Deuter. 25. *Ex hoc loco duntaxat, ciuilis discalceatio adstruitur.*

ex hoc Ruthæ loco adstruere eualet. Aut coràm producat ex quo loco hanc ciuilem firmandorum contractuum cerimoniam hauserit.

28. Del Rio. Iosephus. Arguit autem Rio pro suâ & Iosephi opinatione, vt adstruat legem illam Deuteronomij cognatos equè ac germanos *fratres* obstringere; & eiusmodi legis violatæ pœnam subijsse hunc Boozi cognatum, Ruthæ nuptias refutantem hic v. 6. 7. & 8. Non videtur, inquit, distinguendum inter germanos defuncti fratres, & alios cognatos: quia de alijs cognatis seorsim non habetur lex Mosaica; & tamen ex lege Mosaicâ hic cognatus à Boozo vrgebatur hic: ergo vel producenda est lex Moysis de cognatis tantùm, vel fatendum est Hebræo more *fratrum* nomine cognatos etiam intelligi. Verùm enimverò si *fratrum* nomine cognati etiam intelliguntur, quomodò nunc hic Boozi propinquus non subit violatæ legis Mosaicæ descriptam probrosè pœnam? Itaque fatemur ingenuè nullâ Moysis lege cogi propinquos ad huiusmodi viduæ nuptias, quas impunè hic Boozi Propinquus refutauit: ast cùm improlis defuncti hereditas ad sanguine propinquiores spectet Mosaicâ lege, quæ habetur Leuit. 27. à v. 4. vsque ad 11. vt hereditas in familijs permaneat, nec ad alias transeat tribus aut familias, hinc prudenter antiquâ consuetudine apud Hebræos sancitum erat, vt qui propinquitatis iure aditurus, aut redempturus erat hereditatem propinqui defuncti illiberis, illam non adiret, nisi requisitus à relictâ defuncti propinqui viduâ, illam duceret ad semen ac nomen defuncto propinquo excitandum in familiâ ac hereditate suâ, quò meliùs fini legis consulebatur. Itaque iniussum erat propinquiori viduam illam ducere; at si requisitus à viduâ, hæreditatem adire volebat illam simul ducere tenebatur: aut alteri propinquo ius suum arctioris propinquitatis cedere. Quod planè constat ex hoc c. 4. v. 5. & 6. & 7. & 8. Boozus enim Elimelechi ac filiorum redimendam hereditatem offert Propinquiori. Hic hereditatis redéptioné acceptauit; sed vbi primùm audiuit, viduam Rutham simul ducendam in vxorem; impunè illi licuit ius suum Boozo cedere. Ergo requisitus etiam, non tenebatur viduam illam ducere; sed illam requisitus ducere, si adire, vel redimere propinqui defuncti hereditatem vellet. Nimirùm id valdè consentaneum est fini legis latæ illo Deut. 25. cap. v. 5. &c. vbi seminis excitatione consultum est familijs, ne earum nomina depereant, aut multorum hereditatibus ad pauculos deuolutis, familiæ imminuantur. Et quia lex valdè onerosa erat, germanos tantùm *fratres*, quorum maior vicissim beneuolentia est, obligabat; secùs reliquos cognatos, quorum tepidior est amor. Vnde hi viduam cognati defuncti ducebant non iuris diuini obligatione, sed quâdam pietate, & beneuolentiâ erga propriam familiam, propagatâ proborum diuturnâ consuetudine. Aug. autem qu. 46. in Deut. vniuersatim loquitur, neque enim ibi hanc quæstionem dissertè tractat. Neque etiam nobis aduersatur Ambrosius, qui mysticè potiùs loquitur l. 3. de Fide c. 5. Omitto Flaui Iosephi hâc in re auctoritatem, hic enim nec pili eam facio, cùm Rabbinicum commentum pro Scripturâ sacrâ contra Scripturam venditet. Fateor, plures bonos, pios, ac eruditos auctores censuisse ideò à Samuële nomen huius propinqui in pœnam omissum: omissum est autem non quia impius extitit, & Mosaicæ legis violator, sed quia parùm pius erga defuncti cognati viduam, & erga cognati nomen ab interitu in suâ ipsius familiâ vindicandum.

Satisfit argumentis Martini del Rio.

Leuit. 27.

Ex quâ lege conuenitur hic Boozi propinquus.

Hic v. 5. &c.

Deut. 25.

Nobis non aduersantur Augustinus, & Ambrosius.

S. August.

S. Ambros. Iosephus.

29. Chaldæus. Quinquarb. Ceterùm pro τὸ *soluebat homo calceamentum suum*, Chaldæus paraphrastes exscribit, & exponit, *excalceauit vir virginem suam*: & Quinquarboreus in Notis in Ruth, pro *calceamento* substituit *chirothecam*. Franciscus Feuardentius fol. 285. Comm. in Ruth censet in caussis matrimonij calceum solui, in ceteris chirothecam. Sed bene notat Martinus del Rio Adagio illo 273. hoc recentiorum Iudæorum commentum esse. Sanè Hebræa vox נעל *nahal* indubiè *calceamentum* significat; ita enim vertit hic Hieronymus, Lxx. interpretes, Iosephus, Pagninus, Vatablus, Tigurina, Mercerus, Forsterus, & alij omnes cum Rabbinis. Adeò vt asserat Bonfrerius non posse sine temeritate alibi in Scripturâ pluribus locis hanc vocem aliter, quàm pro calceamento accipi, vt Exod. 3. v. 5. Deut. 25. v. 9. Consulte hic laudatum Bonfrerium, qui hanc rem eruditè petractat Chaldæus paraphrastes habet *excalceauit vaginam*, quasi calceus sit pedum vagina, indè *excalceauit*, inquit, non tulit, quo pedum inuolucrum seu vaginam denotaret. Scio adnotatum à nostro Pinedâ in Iob cap. 1. v. 1. n. 36. quòd fuit antiqua solennisque apud Hispanos bellica cerimonia, vt qui alterum lacesseret ad singulare certamen, hosti præsenti, & hostiliter appellato, in multorum oculis chirothecam projiceret, illumque deposceret ad pugnam. Adducitque illud Rab. Himmanuël, apud Pagninum in radice *nahal*, qui ita scribit in Psalm. 60. *Mos erat Regum, cùm aliquam obsidebant vrbem fortem, vt chirothecam proijceret Rex intra vrbem, significans numquam se ab eâ recessurum, nisi vrbe captâ.*

Feuardent. Del Rio. S. Hieron. Lxx. interp. Iosephus. Pagninus. Vatablus. Tigurina. Mercerus. Forsterus. Bonfrer. Exod. 3. Deut. 25. Chaldæus. Calceus, non Chirotheca extrahebatur. Pineda. Rab. Hym. Pagninus.

Hoc erat testimonium cessionis in Israël.] *Testimonium* (ait Bonfrerius) hoc est signum, argumentum, symbolum; ritus solennis. Imò etiam huiusmodi excalceatio non tantùm erat symbolum cessionis, sed etiam adhibebatur in authenticum *testimonium* ad cessionem illam ritu solenni, & publico seniorum testimonio firmandam. Quare post excalceationem v. 9. subdit: *At ille* (Boozus, inquam) *maioribus natu, & vniuerso populo: Testes vos*, inquit, *estis hodie*, &c. Ergo excalceatio non modo in *signum*, sed etiam in cessionis *testimonium* adhibebatur: testimonium enim quod modò exhibet publicus notarius, tunc illa publica excalceatio exhibebat. 30.

Bonfrerius. Excalceatio in signum, & testimonium adhibebatur. Hic vers. 9.

Vers. 8. Dixit ergo propinquo suo Booz: Tolle calceamentum tuum. Quod statim soluit de pede suo.

Cùm hic Propinquus iuri suo cessisset, cessionis illius petit Boozus solenne firmamentum, ac publicum testimonium, scilicet vt calceamétum sibi detraheret. Propinquus autem quia in eiusmodi excalceatione nullú videbat dedecus aut ignominiam hærere, statim se coràm excalceauit, & calceum detractum Boozo porrexit. 31.

Propinquus Boozo calceum tradit.

Calceum

Calceum autem dedit, quasi pedem dedisset, vt hereditatis, cui cesserat, possessionem Boozus caperet: possessio enim est velut pedum sessio. Quod autem hîc Boozi propinquus detractum sibi calceum Boozo, cui ius suum cesserat, porrexerit, disertè tradunt Lxx. interpretes: *Et soluit calceamentum suum, & dedit ei*, quasi cum calceo tribuerit ius possidendi, cui ritè cedebat, & tradebat Boozo. Notandum autem hîc est, quòd vbi Vulgatus habet: *Dixit propinquo suo Booz: Tolle calceamentum tuum*, in Hebræo, Chaldęo, & Lxx. interpretibus habetur: *Dixit propinquus*, seu *redemptor ad Booz*; quod videtur oppositum reddere sensum. Hinc Aben-ezra, cui annuit Drusius l. 1. quæst. 46. censent Boozum suum hîc exuisse calceum, & velut pretij alicuius symbolum pro cessione, eum propinquo dedisse. Malè; porrò in Hebræo, Lxx. & Chaldæo non habetur illud: *Tolle calceamentum tuum*, sed quasi adhuc Boozo loqueretur Propinquus, aiens: *Acquire, possîde, compara tibi*, quæ verba significant iteratam iuris sui cessionem à Propinquo. Verùm noluit Vulgatus id rursùs repetere, quod in præcedentibus perspicuè expressum erat; maluit autem exprimere, quod subobscurè indicatum & factum erat, nempè solennem iuris cessionem discalceatione illâ peractam Boozo annuente, & illam exposcente. Et sanè suprà v. 7. manifestè indicatur, quòd ille qui iuri suo cedebat, calceum ipse exuebat suum. Ita Mariana, & Bonfrerius.

Lxx. interp.

Hebræus. Chaldæus. Lxx. interp.

Aben-ezra. Drusius.

Propinquus, an Boozus calceum sibi detrahit:

Mariana. Bonfrerius.

Vers. 9. At ille maioribus natu, & vniuerso populo: Testes vos, inquit, estis hodie, quòd possederim omnia quæ fuerunt Elimelech, & Chelion, & Mahalon, tradente Noëmi.

32. Hinc constat hos populi seniores, seu maiores natu, non fuisse aduocatos à Boozo quasi iudices, sed tanquam testes, quod suprà num. 2. adnotabamus, τὸ *quòd possederim*, intelligendum est, sicut in vers. sequenti, & *Ruth Moabitidem vxorem Mahalon in coniugium sumpserim*; non quia tunc hereditatem possederit, & Rutham duxerit; sed quia peractis iam omnibus, quæ secundum leges, & auitos populi mores præmittenda erant, ritè ac legitimè iam *possidere*, ac *sumere* aggrediatur.

Hi seniores non erant iudices, sed testes. Possidere dicitur, quod possidere aggreditur.

33. Possederim omnia, quæ fuerunt Elimelech, & Chelion, & Mahalon.] Demortui Elimelechi Chelion & Mahalon eius filij & heredes fuerunt. Alterutro horum fratrum defuncto, alter lege Mosaicâ tenebatur defuncti fratris improlis vxorem ducere: huiusmodi autem connubij nulla mentio, forsan & nullum connubium, propter breue temporis interuallum inter vtriusque obitum; aut quia vxores Moabitides id non exigebant. Cumque discedente Orphâ, semen Chelioni non posset excitari, vtriusque fratris hereditas ad semen à Ruthâ excitandum Mahaloni deuoluebatur. Cedente autem hoc Propinquo & hereditati & connubio, iure hereditatis Boozus potitur quousque è Ruthâ viduâ filium susceperit, quo enato iam hereditatis ius penes illum non est, sed penes filium è Ruthâ procreatum. Vnde post Obedis natiuitatem desijt Boozus esse hereditatis Mahalonis dominus, & tantum curator seu administrator euasit. Quare dum nunc cedente propinquo nuptias cum Ruthâ init, ritè ait, se iam *possidere* omnia, quæ fuerunt Elimelech, Chelion, & Mahalon. [Tradente Noëmi.] In Hebræo, & Græco habetur, *De manu Noëmi*, hoc est, ipsâ Noëmi cum nuru Ruthâ ius suum resignante. Cùm semper Noëmi inducatur tanquam venditrix vsusfructus hereditatis mariti ac filiorum, verosimile videtur ipsam aliquod ius habuisse pro vitæ sustentatione dum viueret, vt mariti ac filiorum hereditas, quæ spectabat ad expectatum nepotem, aleret auiam vt vt poterat.

Boozus fuit hereditatis Dominus vsque ad Obedis natiuitatem: postea administrator.

Hebræus. Græcus.

Vers. 10. Et Ruth Moabitidem vxorem Mahalon, in coniugium sumpserim.

Ex hoc loco ogganit Beza in l. de repudijs, & has Boozi cum Ruthâ nuptias culpat tanquam prohibitas Deut. 23. vers. 3. vbi scribitur: *Ammonites & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt in Ecclesiam Domini.* Respondent communiter interpretes ex Abulensi, eiusmodi legem ad feminas non pertinere, sed ad viros, nam viri tantùm erant capaces officiorum, dignitatum, ac priuilegiorum Hebrææ gentis: filij autem viri Israëlitæ, & feminæ Moabitidis, Israëlita, censebatur: quippè cùm filij patris genus, non matris sequantur. Aliter respondet Augustinus in Deut. quæst. 35. solorum virorum, inquit, culpa fuerat, ob quam pœna ista Moabitis inflicta erat, vt colligitur ex Num. 22. ergo non innoxias feminas, sed viros sceleratè sontes istiusmodi pœna tangit. Prior autem ratio verosimilior apparet, & pluribus meritò adridet. Tantùm exigebatur, vt extera mulier Iudæo nuptura Iudaicam religionem profiteretur, quod abundè Rutha præstiterat. 34.

Beza. Deut. 23. *Boozus ritè potuit ducere Rutham Moabitidem.* Abulensis.

S. August.

Num. 22.

Vt suscitem nomen defuncti in hereditate suâ.] Quid sit suscitare defuncti nomen suprà expositum est nu. 18. Sed dices, id Boozus non præstitit: mens enim legis, de suscitando semine aut nomine, erat vt natus primogenitus filius ex viduâ fratris aut cognati, in genealogiâ recensendâ, & morali hominum æstimatione non patris naturalis, sed patris legalis filius diceretur, non secùs ac si ab ipso genitus esset, vt hâc ratione eius nomen ab interitu vindicaretur. At Obed passim in genealogijs non Mahalonis, sed Boozi filius describitur, vt infrà in hoc c. 4. v. 21. & 1. Paral. 2. v. 12. Matth. 1. v. 3. Lucæ 3. v. 32. Respondeo defuncti patris nomen suscitare non fuisse, vt patris legalis nomen filio imponeretur, vt in confesso est apud Commentatores; sed quod filij nomine patris legalis hereditatem acciperet, & illius locum habens in familiâ, *Obed Mahalonis* nuncuparetur: quod infrà vers. 14. indicatur. Scriptores autem sacri, qui eius genealogiam texuerunt, patrem naturalem, Boozum inquam, describere maluerunt; nam describentes genealogiam Dauidis regis, & Christi Dei satius censuerunt Boozum describere, quippè qui potentiâ, opibus virtute, ac dignitate longè Mahaloni præcellebat. Quis enim ambigat genealogiarum post multa tempora scriptores, posse per patres naturales genealogiam texere, vt ostendant congenitam alicuius nobilitatem? 35.

An Boozus verè cognati Mahaloni excitauerit nomen?

Hic vers. 21. 1. Paralip. 2. Matth. 1. Lucæ 3.

Hic vers. 14.

Duplex genealogia, & naturalis, & legalis.

P. Diac. Celada in Ruth.

Haud dubium est, quin in Hebræorum genealogijs & legalis, & naturalis pater descriptus fuerit: hunc vtpotè præstantiorem sacri Historiographi maluerunt[Ne vocabulum eius.] Nuper in hoc eodem vers. *nomen* dixit, eadem vox est Hebraicè,& Græcè pro quâ tunc *nomen*, nunc *vocabulum* exscripsit, eadem vtriusque significantia. Itaque Boozus Rutham ducit, vt Mahaloni cognato *semen* excitet, excitet *nomen*, seu *vocabulum* excitet in familiâ suâ.

Hebræus. Græcus.

Vers. 11. Faciat Dominus hanc mulierem quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel & Liam, quæ ædificauerunt domum Israël.

36. Solitant non amici & cognati tantùm, sed etiam frequentes alij nouis sponsis ac coniugibus gratulari; eaque apprecari beneuolè, quæ esse solent in coniugum votis, nempè fœcundam sobolem, cuius causâ institutæ sunt nuptiæ. Omnis autem gratulabundus populus sua vota significat comparatione illustrissimarum Heroidum, dum similem fœcunditatem, ac numerosam posteritatem Ruthæ exoptant. Sed cur *Rachelem & Liam*, potiùs quàm Saram ac Rebeccam nominant? Respondent communiter Interpretes, à Sarâ & Rebeccâ non tantùm Israëlitas, sed Idumæos etiam prognatos: ergo Bethlehemitæ populi sui auctarium, potiùs quàm alieni incrementum hâc votiuâ gratulatione exoptant. Sed cur Rachel & Lia, & non etiam Bala & Zelpha, nempè matres quatuor Patriarcharum Israëlitici populi nominantur? Sanè Bala & Zelpha ancillæ erant, & concubinæ seu proletariæ vxores; quare cum principibus ac primarijs vxoribus non erant nominandæ, nec ingenua Ruth princeps Boozi vxor illis comparanda. Quin & Rachel & Lia duntaxat totum Israëlis populum fundasse dicuntur, nam quatuor illos Israëliticæ gentis Patriarchas, quos Bala & Zelpha naturaliter pepererunt Rachel & Lia ambitione numerosioris sobolis adoptarunt: & inde ad portionem paternæ hereditatis cum reliquis fratribus admissi sunt: alioqui concubinarum filij exsortes erant paternæ hereditatis, vt liquidò constat in Ismaële, cui munera largitus est Abraham, nec fuit heres cum Isaaco vxoris liberæ filio.

Cur Rutham exoptant Racheli, ac Liæ similem?

37. Petes, quare Rachel nominetur ante Liam, è quâ Bethlehemitæ per Iudam & Phares prognatæ sunt? An quia Rachel Iacobo charior, & quam vnam ducere intendit? An honoris causâ priùs vrbanissimè nominant, eam quæ ipsis erat minùs coniuncta? An tanti faciebant Rachelis sepulcrum, quod apud ipsos Bethlehemitas erat? Verùm enim verò non erat moris Hebræorum præstantioribus primum nominationis locum dare, sed ijs de quibus statim agendum est, & quibus competunt gesta mox denarranda aut exponenda. Sic Matthæi 1. vers. 1. iunior Dauid ante Abrahamum censetur, quoniam de Abrahamo subtexendus erat sermo. Sic Esther 1. vers. 14. Mamuchan satraparum potentissimus, vltimo loco ob eandem caussam recensetur. Hæc nota sunt Biblicè peritis, & in sacrâ Scripturâ passim obuia. Inde crediderim, Bethlehemitas suæ Liæ nunc de fœcunditate adulari, quasi ipsa ad Israëlis populum conflandum potiorem & numerosiorem posuerit portionem, nempè sex naturales filios, & ex eodem Iacobo duos, adoptione suos. Quare aiunt, *Sicut Rachel & Lia, quæ ædificauerunt domum Israël.* quasi præluslris ædificatio domus Israël, Liæ potiùs quàm Racheli adscribenda sit, sicut reuerà est. Huic autem gloriæ, quæ in suâ Liâ præeminet, eius Bethlehemitica soboles hîc minimè detrahit, sed tacitè adulatur.

Cur à Bethlehemitis priùs Rachel quàm sua Lia nominatur?
Matth. 1.
Esther 1.

Quæ ædificauerunt domum Israël.] 38.
Obuium est, *τὸ ædificare domum*, Hebræâ phrasi significare filios gignere, quod passim Interpretes adnotant, & liquidò constat ex hoc loco, & Exodi 1. vers. 21. & Deuteronomij 25. vers. 9. & 1. Reg. 2. vers. 25. & 2. Reg. 7. vers. 27. & 3. Reg. 11. vers. 38. Mauult hîc Bonfrerius, quòd *τὸ Israël* sit datiui casus, nempè *ædificauerunt domum Israeli.* Fateor in prædictis locis Exodi & Regum esse datiui casum; sed in loco Deuteronomij est casus genitiui; in hoc autem vers. vter casus sit non constat, & alteruter eundem reddit sensum. Perindè enim est, ædificare domum Israëli, ac ædificare domum Israëlis.

Exhod. 1. Deuter. 25. 1. Reg. 2. 2. Reg. 7. 3. Reg. 11. Bonfrer.

Vt sit exemplum virtutis in Ephrata, & habeat celebre nomen in Bethlehem] 39.
Hæc in Vulgato perspicuè referuntur ad Rutham: sed ad Boozum videntur referri in Hebræo & Chaldæo, & apud Tigurinos, & Lxx. Interpretes dum in secundâ personâ ponuntur in Biblijs regijs. Qui in codice Romano ac Basiliensi in tertiâ personâ pluralis numeri sententiam efferunt, nempè, *Et fecerunt virtutem in Ephratâ*, quasi referatur ad Rachelem & Liam. Putauerim autem cum Bonfrerio, in Hebræo esse enallagen personæ, vt secunda posita sit pro tertiâ, quod percallens Hieronymus in tertiâ edidit; id videtur etiam sensisse Pagninus, qui ex Hebræo, nõ *fac virtutem*, sed *faciat*, exscripsit. Nisi malis (quod huiusmodi faustis acclamationibus fieri solitat) esse transitum à tertiâ personâ ad secundam, etsi ad eandem Rutham constanter referatur. Ephrata autem & Bethlehem esse duo vnius vrbis nomina suprà monuimus. §. 3. num. 24.

Hebræus. Chaldæus. Tigurin. Lxx. interp. Bibl. Reg. Bonfrer. S. Hierony. Pagninus.

Vers. 12. Fiatque domus tua sicut domus Phares, quem Thamar peperit Iudæ.

Hi Bethlehemitæ gratulabundi, Phares potiùs, quàm cuiuslibet reliquorum meminerunt, quia Phares Bethlehemitarum progenitor fuit; & licet ex incæstuoso concubitu natus nulla tamen siue ex Iudâ, siue ex quâlibet aliâ tribu nobilior, numerosior, illustrior, quàm familia Phares extitit; quæ vbique principatum gessit: è quâ etiam postmodum Dauid, Salomon, & reliqui exinceps Reges, è quâ tandem Rex regum Christus Deus extitit. 40.

Familia Phares, & numerosior, & illustrior.

Vers. 13. Tulit itaque Booz Ruth, & accepit vxorem: ingressusque est ad eam, & dedit illi Dominus vt conciperet, & pareret filium.

In nostrâ opinione, quâ tres fuisse Boozos adstruebamus §. 3. num. 5. &c. cum hoc matrimoniale fœdus initur, Boozus circiter septuagesimum agebat annum, quæ ætas apta est generationi, 41.

Aristoteles. tione iuxta Aristotelem lib. 7. de Hist. animal. cap. 6. Ergo quæstioni locus non est an in eâ ætate naturaliter Obedum gignere potuerit. Viderint, qui vnum Boozum constituentes, nunc nonaginta quinque annos natum volunt, & multò magis qui ei annos ducentos, imò & trecentos ei tribuunt. An in eâ capulari ætate Noëmi ac Rutha expectare possent filios, qui à depontano sene filijs defunctis suscitarentur? An ille iam nimiâ senectute exhaustus & effœtus, non modò nuptias cum puellâ non recusaret, sed ad suscitandum cognatis defunctis semen ambiret? An in eâ ætate nuptias concilianti gratularetur populus,& non potiùs senem tamquam fatuum derideret. Nec aduersarijs fauet,hic dici de Ruthâ, quòd *dedit illi Dominus vt conciperet,& pareret.* In his enim verbis nulla innuitur de miraculo suspicio.Iacob enim Geneseos 33. vers. 5. *Paruuli sunt*,inquit,*quod donauit mihi Deus seruo tuo.* & cap. 48. vers. 9. *Filij mei* (ait Ioseph) *quos donauit mihi Deus in hoc loco.* & tamen neque Iacobus,neque Iosephus filios de miraculo susceperunt. Significatur ergo in hoc loco Rutham participem factam fuisse diuinæ prouidentiæ, quæ filios cuique dispensat.

Boozi ætas generationi non idonea: quia tres Boozi suprà positi.

Genes. 33. Genes. 48.

Vers. 15. De nuru enim tuâ natus est, quæ te diligit.

42. Non bene Liranus, Abulensis, Carthusianus,& alij inemendati codices legunt,*qui te diligit*, quasi referatur non ad Rutham,quæ diligebat socrum Noëmi, sed ad puerum Obedum recèns natum, parùm tunc, opinor, amori idoneum in illâ infantili ætatulâ.Profectò licet ex se Hebræum relatiuum אשר *ascher* sit ambiguum, & verti possit *qui*, vel *quæ*; verbum tamen adiunctum est feminini generis, & idcircò ad Rutham referri debet. Nota, quòd Hebræus textus,& Lxx. interpretes habent in præterito, *quæ te dilexit*. Hieronymus autem per verbum de præsenti exposuit pristinum diu amorem, qui nunc perseuerabat. [Multò tibi melior est,quàm si septem haberes Filios.] Septenarius numerus pro indefinito ponitur, vt aliàs persæpè,quod Chaldæus paraphrastes disserté expressit. Nimirùm Rutha, quæ susceptâ sobole,sic adhuc diligit socrum Noëmi,melior illi est ad solamen,ad sustentationem,& ferendam opem,quàm septem,id est,plures filij,quod per auxesim dictum putat Abulensis quæst. 82. Animo non absimili dixit Elcana vxori suæ Annæ: *Numquid non ego melior tibi sum,quàm decem filij?* 1. Reg. 1. v. 9.

Liranus. Abulensis, Carthusian. — Hebræus. Lxx. interp. — Chaldæus. — Abulensis. — 1. Reg. 1.

*Vers.*16. Susceptumque Noemi puerum posuit in sinu suo,& nutricis ac gerulæ fungebatur officio.

43. Non quidem vt aridis vberibus lactare posset infantulum, hoc enim matris erat; sed vt reliqua sedulæ nutricis munera peramanter obiret. Legalem nepotem vlnis gestabat, amplectebatur,nutriebat,fouebatque haud segniori studio ac si à filio Mahalone satus foret. Vide hîc quanti olim Iudæi æstimauerint,suam suorumque memoriam licet in alieno filio conseruare.

Quomodo Noëmi nutricis fungebatur

*Vers.*17. Vocauerunt nomen eius Obed.

Quinam vocauerunt? Sacer Historicus innuit id factum à vicinis mulieribus exultanter gratulantibus: *Vicinæ autem*,inquit *mulieres congratulantes ei, & dicentes, Natus est filius Noëmi vocauerunt nomen eius Obed.* Sic Lucæ 1. vers. 58. & 59. vicini ac cognati Elisabethæ filium vocare Zachariam prætendunt. At ferè matres filijs in Scriptura imponunt nomina. Quod vel ex hoc loco constat,vbi Zachariæ nomen quod vicini suggerunt, Elisabeth mater constanter refutat: *Nequaquam*, inquit *sed vocabitur Ioannes.* Litem componunt Interpretes ex Iosepho,qui ita hâc super re scribit: *Hunc Noëmi nutricans Obedem, de consilio mulierum nominauit, sibi in senectute constitutæ inseruiturum.* Itaque Obedis nomen suggerunt vicinæ & cognatæ mulieres, & quia votis peridoneum, Noëmi ac Rutha vltrò amplectuntur. Alludit Iosephus ad nominis significantiam: Obed enim Hebraicè idem est, quod *seruiens, sustentans, subleuans*, vt tradit Pagninus tamquam augurantes hunc filium auiæ ac matri fore leuamen,eisque in senectâ & solatio & sustentatione adfuturum. Quare vers. 15. de eo dixerant: *Qui consoletur animam tuam & enutriat senectutem.* Notat Cornelius, quòd sic apud Romanos vocatus est *Scipio*,eò quòd ipse iunior parenti seni, & cæcutienti instar scipionis,cui incedens incumberet, subseruiret. *Obed* enim Hebraicè idem est quod Latinè *scipio* seu sustentaculum. Quocirca Tobiæ mater cap. 5. vers. 23. filium suum appellat *baculum senectutis.* Obseruat ex Chaldæo Feuardentius,quòd *Obed* idem est ac *colens*, scilicet Deum, ac parentes. Bonfrerius idem esse scribit,ac *ministrans*,quòd matri & auiæ anteà solatio & rebus necessarijs destitutis,omnem vitæ commoditatem nascendo subministrasset, ac subministraturus esset. [Hic est pater Isaï patris Dauid,] qui non primo,sed septimo loco ab eo progenitus est, 1.Paralip.2. vers.13.Ecce ex hâc paupercula, exterâ,& obscurâ muliercula,tot tantosque augustissimos Reges,& ipsum Regem regum Christum Deum prognatos. Quare ab Hebræis in Iuchasin. fol.10. *Emah malcuth*,id est,*mater regni* Iudaici,inquam, nominatur.

44. Lucæ 1. *Matres nomina filijs imponunt.* — Iosephus. — *Significatio multiplex nominis* Obed. — Pagninus. — Hic vers. 15. Cornelius. — *Obed instar Scipionis.* — Tobiæ 5. — Chaldæus. Feuardent. — Bonfrer. — 1. Paralip. 2. — *Ruth ab Hebræis*, Mater regni *nominatur.*

Vers. 19. Esron autem genuit Aram

45. In Hebræo textu *Ram* habetur tum hîc, tum 1.Paralip.2. vbi & in Vulgato etiam *Ram*. Lxx. autem & hîc,& ibi *Aram* vocant, quemadmodum & Matthæi 1. Lucæ 3. Verùm huiusmodi Hebræorum nominum contractiones aut decurtationes per apocopen, in sacris Biblijs fieri solitant, vt multis ostendimus in Esther cap. 2 ad vers. 5. *Iemini* enim ponitur pro Beniamin: *Salem* pro Ierusalem: *Ioachim* pro Heliachim: sic & *Ram* pro *Aram*.

1. Paralip. 2. Lxx. interp. — Ram *ponitur pro* Aram. *quare?*

Vers. 21. Salmon genuit Booz.

46. Arias Montanus in Apparatu Bibl.Reg.Tract. de nomin. Hebraicis seriò censet *Salmon* idem esse quod *Salomon*. Verùm hæc duo nomina in multis Hebraicè differre, perspicuum est, vt hîc Serarius & Cornelius eruditè adnotarunt. [Booz genuit Obed.] Inter Boozum Salmonis & Rahab Ierichuntinæ filium, & hunc Boozum Ruthæ maritum interponendas esse duas generationes, multis suprà adstruebamus §. 3. num. 5. &c.

Montanus. — Serarius. Cornelius.

Verſ. 22. Obed genuit Iſaï.

47. Iſaiæ 11. Matth. 1. 1. Paral. 2. *Iſai fuit trinomius.* De Iſai Dauidis patre obſeruandum eſt, fuiſſe trinominem, vocatur enim hîc *Iſai Ieſſe*, Iſaiæ 11. & Matthæi 1. *Naas* etiam vocatur 1. Paralip. cap. 2. vbi Saruia ſoror Dauidis, & mater Ioab, dicitur filia *Naas* [Iſai genuit Dauid.] Hic putatur ſacri Hiſtoriographi ſcopus in hâc hiſtoriâ ſcribendâ, nempè Dauidis genealogiam deſcribere, & explicatiùs tradere, libris Regum præmittendam. Aliqui antiqui codices habent: *Iſai genuit Dauid regem*, quod ex Matthæo acceptum, importunè huc interſerunt.

Finem facio, ne breuiſſimum Ruthæ librum exponens, cuiquam prolixus videar. Parco multis in litterâ clarandâ, vt pluribus ethicè exſpatiari de more liceat: & è breuiculo volumine, ſed myſteriorum grauido, abundè ad omnem pietatem mores erudire.

---

§. CCXLIII.

Varietas ſic eſt hominibus grata, vt rebus dulcem placendi gratiam fœneret.

1. Euſeb. de Arte Volunt. l. 1. c. 66. & 67. NOſtra mors mortalia nobis omnia nobiſcum fecit. Monet nos ſapienter ſapientiſſimus Eccleſiaſtes cæleſtia mundi membra inceſſanter gyrare, & in circulos ſuos perpetuò reuerti, vt mundialium rerum inconſtantiam ſummam, id eſt, conſtantem inconſtantiam oculis obijciant. Nihil in rebus eſt firmum, niſi infirmitas: nec maior infirmitas poteſt eſſe, quàm quæ firmiter infirma eſt. In circulo commoto duo dumtaxat ſunt immota, quieta, ſtantia; nempè punctum medium, & motus ipſe. In omni partium mutatione, maximè immutabilis eſt ipſa mutabilitas, quâ mutantur omnia. *Natura rerum talis eſt fluentium, ſcenæ ſoror, conſanguineaq́, inſomnij: omnis procella nempè, typhi præterit*, dixit Georgius Piſides. Verùm (quod mirere magis) hâc fortunæ varietate, & rerum viciſſitudine, ſic gratè delectantur mortales, vt tollatur placendi gratia, ſi euariationem ſuſtuleris. Sic faſtidimus obtenta, & hiamus ad obtinenda: quaſi mutatio ſit gratiæ lenocinium. O mortalium inconſtantiam de felicitate ludentem! Hinc forſan Boozus puellæ peregrinæ ac Moabitidis inſolitas Hebræis nuptias, ſic auidè expetit, & hîc negotiosè procurat.

Immutabilis eſt ipſa rerum mutabilitas.

Georg. Piſid.

Hic verſ. 1.

2. Eccl. 2. v. 1. Eccleſiaſtæ 2. ſic nos ſapienter Salomon erudit: *Dixi ego in corde meo: Vadam, & affluam delicijs, & fruar bonis. Et vidi quòd hoc quoque eſſet vanitas.* Multis alibi ethicè velitabar, vt euinceretur, quam ob rem mundi bona, mundiales deliciæ, & humanæ voluptates, *vanitatis* nomine denotentur? An quia parùm ſolidæ? non enim ſatiant. An quia fugaces? præteruolant veloci pennâ. An quia falſatæ? in ſpe adridet, quod in manu ridicularium eſt. Hæc, & alia voluptatis elogia alibi proſcripſimus. Audiendus eſt nunc Bernardus aliàs aliorsùm expenſus, Ser. de primordijs, medijs, & nouiſſimis, tacitè ad hunc locum adludens: *Comedere appetis*, inquit, *quia fames te cruciat. Vtrumque labor eſt, ſed quia fames grauior magis, comedere neſcis eſſe laborem. Denique poſtquam fames depulſa fuerit, vide ſi non grauius ducis comedere quàm eſurire. Sic ſe habent vniuerſa ſub Sole, vt nihil ſit in eis verè iucundum, ſed ab vno ſemper tranſire velit homo ad aliud, ſolaq́, viciſſitudine releuatur vtrumque, ac ſi proſiliat ab aqua in ignem, & inde rurſus in aquam reſiliat, vtpotè qui neutrum ferre poſſit. O benè!* Ecce tibi cur mundanæ deliciæ, ac voluptates dicantur vanæ, & voluptatis inopes; nempè quia cùm in ſe moleſtæ ſint, *ſolâ viciſſitudine releuantur*, quaſi gratiam placendi de mutabilitatis lenocinio fœnerentur; deſinatque eſſe gratum, quod non reficit varietas. Scilicet homo de cognatæ mortalitatis vitio, rerum inconſtantiâ reficitur, omniaque cenſet fatuè inſulſa, & acerbè moleſta, niſi ea condiat viciſſitudinis fraus, quaſi pellacia voluptatum, de alieno ſapiat, dum ſolâ varietate delectat, & de inconſtantiæ mendicitatibus opulentè delectare præſumat. Vide quàm eſt voluptas voluptatis inops; & quàm ſit grata hominibus varietas, quæ gratiam placendi, ipſi voluptati mutuatur.

S. Bernard. *Varietas gratiam placendi voluptati fœnerat.*

3. Eccl. 3. v. 14. Pergit adhuc idem ſapientiſſimus Eccleſiaſtes cap. 3. ſic fatus: *Didici, quòd omnia opera, quæ fecit Deus, perſeuerent in perpetuum: non poſſumus eis quicquam addere, aut auferre, quæ fecit Deus, vt timeatur.* Chaldæus Paraphraſtes: *Vt timeant filij hominis à facie eius.* Ceterùm cùm paſſim Interpretes Hieronymo duce, per hæc *opera*, quæ fecit Deus, intelligant opera creationis, mirum videbitur, opera mundialis opificij, timorem potiùs, quàm beneuolentiam & gratitudinem ingerere. Nam tot creaturas cæleſtes ac terrenas, animales & exanimales, carentes vitâ, aut vitâ præditas, ad hominis ſeruitium, annonam, & vſum Deus beneficè condidit. Sanè largior beneficentia, amorem, & gratitudinem, citiùs quàm metum negotiatur. Vnde ergo hæc miriſſima Dei opera, *vt timeant filij hominis à facie Dei*, condita eſſe perhibentur. Quid minax, quid pœnale his operibus ſubeſt? Imò quid non munificum, & beneficum? Quid ergo hîc metum ingerat, & timorem incutiat, vt hic diuinorum operum finis à ſapientiſſimo Eccleſiaſte præfigatur? Verùm enim verò luculenter noſter Pineda hanc timoris moleſtiam & angorem, incuti non putat ab operibus Dei, ſed ab eorum conſtantiâ, & ratâ immutabilitate, quæ nunc proponitur: *Omnia opera, quæ fecit Deus, perſeuerant in perpetuum; non poſſumus eis quicquam addere, aut auferre.* Sic ergo ad rem opportunè ſapientiſſimus Pineda inibi fatur: *Quæ fecit Deus, vt timeatur. Alij referunt ad affectionum cordis humani viciſſitudinem; à quâ longiſſimè abeſt ſempiterna illa Diuinæ naturæ firmitas & æternitas, apud quam non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio. Humana itaque opera non perſeuerant in perpetuum; ſemper aliquid vel addimus, vel detrahimus; mutamus, vel mutamur in horas; vetera faſtidimus, noua ſemper ſectamur; at æternâ & immutabili lege cuncta moderatur Deus.* Vide hîc quo pacto ſeſe Deus pauidè metuendus hominibus exhibeat: nempè cùm illius natura viciſſitudinis neſcia, lege immutabili præbeat hominibus mundialia bona toto ſextiduo edita, quæ *perſeuerent in perpetuum, nec poſſimus eius quicquam addere, nec auferre.* Hoc, hoc, inquam, nimis pœnale & acerbum eſt hominibus, qui

Chaldæus.

S. Hier. ibi.

Beneficium creationis opus, à perpetuitate perſeuerante timendum dicitur.

Pineda.

Iacobi 1. v. 17.

rebus vtendis *semper aliquid vel addimus, vel detrahimus; mutamus, & mutamur ad horas; vetera fastidimus, noua semper sectamur;* Deum alioqui hâc ipsâ in re summè munificum & beneficum, valdè formidabilem ac metuendum reddit. Sic rerum constantia, & inuariabilis earum lex, est mortalibus minax, pergrauis, acerba, pœnalis? Sic mundialia bona, quæ varietas non condit ad gratiam placendi, timorem ingenerat? Digna quidem Ecclesiaste gnome: *Didici, quòd omnia opera, quæ fecit Deus perseuerent in perpetuum: non possimus eis quicquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus, vt timeatur.* Quid exaggeratius quàm rem amoris, in pauidum metum ex constantia refinxisse?

4. Eccl. 1. v. 5. & 6. — Redeat idem Ecclesiastes cap. 1. sic fatus: *Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur: ibiq; renascens, gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem: lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur.* Pro τὸ *ad locum suum reuertitur*, Hebraicè est שואף *scoeph*, id est, anhelat, anhelus tendit, inhiat, ardenter percutit. Lxx. *trahit*; Arabicus, *trahitur*; Aquila, *spirat*: Sol enim tantâ velo citate rapitur ab ortu ad occasum, vt anhelare; & fessus anhelo spiritu ad occasum, quasi ad centrum optatissimum ferri videatur: & si anhelans, vt quodammodo attrahens ventum, seu aërem præeundi auiditate. Certè oriente Sole frigidior quàm antè sentitur aura, vt Lorinus noster aduertit. Chaldæus Paraphrastes velut poëticè vertit: *In nocte respicit, & vadit per viam abyssi, & oritur cras ab eodem loco, in quo heri ortus est.* Verùm ethicè sciscitabitur quis eccur Sol splendidè oriens de præclarâ auroræ vuluâ, sic properanter anhelet ad funestum sui occasus, seu mortis sepulchrum? Respondet S. Zeno Veronensis Serm. de Resurr. *Sol quotidie nascitur, eâdemque die quâ nascitur, moritur; nec tamen instantis finis sorte terretur, suos vt repigret cursus, vt horas ac momenta producat, vt saltem paullò diutius diei sui demoretur in vitâ; sed fidelis semper, semper intrepidus ad sepulchrum noctis cognatæ contendit, scius, in ipso se habere quod viuat: deniq; adimitur ei ortus, si ei auferatur occasus.* Aliam non minùs elegantem rationem Ennodius insinuat, vt Sol velut ortum fugiens, ad occasum auidiùs properet, nempè suauius placendi studium: *Dulcior*, inquit, *lux est, quæ aliquando desinit, quàm si iugiter permaneret.* Nimirùm Sol tametsi splendidissimum sit mundi astrum, *cœli oculus, temporum rector, siderum dux, vitæ dator, animantium pater*, vt ait Nazianzenus; & *expressa diuinæ bonitatis imago*, vt ait Dionysius; & oriens sit gratus, gratiorque plenâ lampade fulgens in meridie: at eius occasus nouam illi fœnerat placendi gratiam, dum tædium arcens, de varietatis lenocinio placet. *Dulcior est lux quæ aliquandò desinit, quàm si iugiter permaneret.* Sic nauseamus ad consueta, licèt expetita, læta, necessaria, optima! Sic de funestæ atque obscuræ absentiæ in gratiâ, dulcior gratia mutuatur. Placet Sol oriens, sed perplacet occidens, dum continui spectaculi nauseam remouens, ortu iterato plus placet. *Dulcior est lux quæ aliquandò desinit, quàm si iugiter permaneret.*

Hebræus. Lxx. interp. Arabicus. Aquila. Lorinus. Chaldæus. *Cur Sol ad occasum properat?* S. Zeno. *Dulcior est lux, quæ aliquando desinit, quàm si iugiter permaneret. quare?* S. Ennod. in Bened. cerei. *Solis encomium.* S. Naz. Orat. 2. de Theol. S. Dion. c. 4. de diu. nom.

5. Eccl. 1. v. 4. — Pergit idem inibi vers. 4. ita ad rem scribens: *Generatio præterit, & generatio aduenit: terra autem in æternum stat.* Arabicus sic locum vertit: *Generatio* (putà res mundiales perpetuâ varietate mutabiles) *decedit, & generatio venit: & terra in æternum est*, vel *est æterna*, vt habet Symmachus. Aliqui censent terram hîc induci, vt quasi testis, imò quasi pædagogus ac magister homine stabilior, constantior, ac sapientior, redarguat hominum varietatem, & rerum inconstantiam. Itaque terra est velut stadium mouentium, & mundialium varietatum. *Terra autem in æternum stat*, id est, permanet, consistit; nec circa cœli orbes rotatur vt sidera, neque nouâ generatione præterit, ac redit. Pulchrè Nazianzenus Orat. 4. *Terra est quasi hypostasis generationum sibi succedentium*, quia his mutationibus substat, easque fouet & sustentat; quare de mutationis lenocinio ad gratiam hominum composito, meritò arguitur. Vnde terra à Plinio similis dicitur arbori, *cùm semper retineat comam, eâdem tamen folia non durant, sed subnascentibus aliis arescunt vetera.* Eloquentiùs, opinor, Tertullianus l. de Pallio c. 2. *Sic & terram*, inquit, *si recenseas, temporatim vestiri amantem, propè sis eandem negare memor viridem, cùm conspicis flauam, mox & visurum canam. Ceterùm quoque eius ornatus quid? non aliud ex alio mutat, & montium scapulæ decurrendo, & fontium venæ ebullando, & fluminum viæ obumbrando?* Ecce tibi terra ipsa, quę *in æternum stare* dicitur, mutationum *hypostasis est*, inconstantiæ symbolum, & mutationum lenocinium, quò plus hominibus varietatibus placeat constanti ornatuum suorum inconstantiâ. O! nihil homines reficit, quod non condit hominibus cognata varietas.

Arabicus. Symmach. *Terrà dicitur mutationum hypostasis.* S. Nazianz. Plin. l. 16. c. 20. & 21. Tertullian.

§. CCXLIV.

Proponatur delictum in iudicio, cum citati delinquentis commentario.

1. Seneca in Prouerb. — **I**Vdex bonus erit nemo, *nisi qui de se alterum iudicare cognouerit.* futurum de se iudicium suo præproperè iudicio quisque fingit. Sanè ad pœnitentiam properat, citò qui iudicat, & etiam qui serò nimis: hic suspendio præexcruciat litigantes, & ad immanes sumptuum expensas morosus prædamnat: ille præcipitato iudicio concitatis affectibus se peruium exhibet; & innocentis forsan rei defensionem nimiâ celeritate præfocans, indefensum damnat: quod est crudelitatis negotium, & iniustitiæ meta. Heu nonnullos iudices, non tantùm præ inscitiâ oculorum; sed ob difficilem audientiam, aurium etiam cæcos! Latum ostium quod natura defensioni pandit, non bene, opinor, præcluditur, festinato iustitiæ aborsu, iniustitiæ vbertim fœcundo. Conniueat defendi, quem inuisâ causâ prædamnare non optat. Cùm vel nocens inauditus & indefensus damnatur, Iudex prædamnatur, qui sæpè verè nocentem, tanquam innocentem condemnat. Hinc illæ iustissimæ Tertulliani querelæ de Romanis Præfectis in Christianorum causâ: *Quid hic deperit legibus in suo regno dominantibus si audiatur? An hoc magis gloriabitur potestas earum, quo etiam inauditam damnabunt veritatem? Ceterùm inauditam si damnent, præter inuidiam iniquitatis, etiam suspicionem*

Qui indefensum etsi nocentem damnat, innocentem damnat. Tertull. Apolog. c. 1.

spicionem merebuntur alicuius conscientiæ, nolentes audire quod auditum damnare non possint. Hanc itaque primam caussam apud vos collocamus iniquitatis, odij erga nomen Christianum. Quam iniquitatem idem titulus onerat & reuincit, qui videtur excusare, ignorantia scilicet, quid enim iniquius quàm vt oderint (condemnauerint) *homines quod ignorant, etiam si res mereatur odium? Tunc enim meretur, cùm cognoscitur an mereatur. Vacante autem meriti notitiâ, vnde odij iustitia defenditur? quæ non de euentu, sed de conscientia probanda est. Cùm ergo propterea oderint homines, quia ignorant quale sit quod oderunt, cur non liceat eiusmodi illud esse quod non debeant odisse?* Plusculum, sed bellissimum.

2. Daniel c. 7. Aspiciebam, inquit, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: thronus eius flammæ ignis. Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei: *Iudicium sedit, & libri aperti sunt.* Iudicium, id est Iudex, vel iudices; seu potiùs Deus iudex, & tota Angelorum officialium corona & ordo. Tria *librorum* genera in Dei iudicio agnoscunt Interpretes: vnus liber Dæmonum accusantiū alter Angelorum defendētium; tertius liber vitæ, in quo Deus iudex profert quodammodo sententiam, vt omittam hominum conscientias, *quæ scriptæ sunt non atramento, sed flagitiorum inquinamento*, ait Ambrosius. Dogmaticè *libris* hisce apertis significatur, Iudicis quietè sedentis esse iura, caussæque acta euoluere, accusatores Dæmones audire, patronos ac defensores Angelos auscultari, ne parti faciat iniuriam. Quin & accusatrix vel defensatrix cuiusque conscientia pandetur, & legetur in hoc iudicio, ne quid putetur Iudicis sollertiam latere. Nam *ignorantia Iudicis plerumque est calamitas innocentis.* Vide hic quòd & audiatur in iudicio Diabolus accusator, & eius libellus legatur; legitur etiam & liber defensoris Angeli, & propriæ conscientiæ testimonium legitur, ne aliquid quod tueri caussam rei desiderari possit. Quod bellissimè expressit Origenes præscriptum Danielis locum sic exponens: *Non quippe quia cùm in iudicio illo ordo consederit, de quo prophetauit Daniel, & libri fuerint aperti, omnes mei conatus, omnes meæ expositiones proferentur in medium, siue in iustificationem, siue in condemnationem meam.* Itaq; in illo rectissimo iudicio, & iudiciorum ideâ, vbi legetur accusantium Diabolorum *liber*; *liber* etiam legetur defendentium Angelorum. Parum hoc: sed quia proferentur omnia facta, omnia dicta, cogitationes ac *conatus*; *omnes* etiam *meæ expositiones proferentur in medium*, ne nudum delictum sine delinquentis *expositione* aut commentario proponatur. O quàm longè à diuino iudicio abest, vt incitatus & inauditus reus condemnetur; siquidem non modò defendentium Angelorum aderit beneuola patrocinij industria, sed etiam proprij delicti *expositio*, quæ obiectum crimen alleuet, extenuet, diminuat, aut verosimiliter excuset, vel excutiat. S. Ephrē libro de vera Pœnitent. capit. 4. addit *expositionem* aut accusantium Dæmonum, aut excusantium Angelorum in hisce Danielis libris conscriptam: *Vnusquisque*, inquit, *cernet ante faciem suam exposita opera sua, siue bona illa, siue mala præmisit.* Itaque non proponatur in iudicio nudum delictum; sed cum delinquentis *expositione*, & patroni commentario. O, ex hac propheticâ scholâ Iudices erudiantur!

3. 1. Regum 24. cum electâ satellitum manu Saül Dauidem immeritò ad cædem persequitur. Et venit ad caulas ouium, quæ se offerebant vianti; eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saul vt purgaret ventrem: porrò Dauid, & viri eius in interiore parte speluncæ latebant. Surrexit ergo Dauid, & præcidit oram chlamydis Saul silenter. Porrò Saül exurgens de speluncâ, pergebat cœpto itinere. Surrexit autem & Dauid, post eum: & egressus de speluncâ, clamauit post tergum Saül, dicens: Domine mi rex. Et respexit Saül post se: & inclinans se Dauid pronus in terram, adorauit, dixitque ad Saül: *Quare audis verba hominum loquentium, Dauid quærit malum aduersum te?* Quæ verba expendens Chrysostomus hom. de Dauid & Saüle, elegans ad rem proponit dubium, & opportunam dubij solutionem: *Audiamus porrò & accusationem ipsam: Cur audis verba populi dicentium tibi: Ecce Dauid quærit animam tuam? Et tamen qui hanc conscripsit historiam, priùs dixit quòd totus populus esset cum Dauid, quòdque gratiosus esset in oculis seruorum Regis, & quòd Principis filius, vniuersusq; exercitus animo starent à Dauide. Quo pacto igitur hîc ait fuisse qui deferrent ipsum, ac Saülem in eum prouocarent? cum non aliorum instinctu, sed ipse ex propriâ mente malitiam hanc peperisset, vt bellum gereret cum iusto.* (Nota verba quæ subdit, & quæ Dauidem populi inauguratum Principem, & Principum ideam præproperè ostendunt:) *Quam igitur ob caussam crimen transtulit in alios: Cur audis verba populi tui, dicentium: Ecce Dauid quærit animam tuam? nisi vt illi præbeat occasionem excutiendi malitiam. Hoc nimirùm parentes sæpenumero faciunt erga filios, &c.* Scilicet Dauid futurus Rex, cùm Saülem deponendum à regno accusat de noto scelere palam commisso; tam longè abest, vt illum inauditum damnaret, vt ipsum Saülem coram ipso Saüle sistat, & populi susurrones, & aulicorum inuidentiam prætexat, quæ illum ad cædem stimularint. *Quam ob caussam crimen transtulit in alios, nisi vt illi præbeat occasionem excutiendi malitiam?* Itaque defensioni locum exhibet, defensionem suggerit, rimulas ad defensionum pandit futurus meritò Rex, iam factus Iudicum idea, & iudiciorum norma, dum tot scelerum rei Saülis *expositionem* seu commentarium aut inuenit, aut facit.

4. In passionis processu coram Pilato præside Sacerdotes & Scribæ accusabant Iesum, dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram: *& prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.* Introiuit ergo iterùm in prætorium Pilatus, & vocauit Iesum, & dixit ei: *Tu es Rex Iudæorum?.... Respondit Iesus; Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri vtique mei decertarent, vt non traderer Iudæis.* Itaque reus ambiti regni Christus coràm Præside Romano sistitur, Iudæorum Senatu facinus accusante; palàm interrogatur de infido reatu, an Rex esset, & Regis nomen affectarit? Locus defensioni datur, quâ reatum vniuersatim diluit, potuisset euidentiùs obiectum sibi crimen excussisse, quod factis olim satis excusserat, concedendâ defensione obijciendi flagitij calumniam præcurrente, quâ

Iam

Daniel. 7. v. 10.

Conscientia scripta est, non atramento, sed inquinamento.

S. Ambr. in Psalm. 1.

Ignoratia Iudicis, est calamitas innocentis.

S. Aug. l. 19. de Ciu. c. 6.

Orig hom. 2. in Ezech.

Proponatur delictum in iudicio, cum delinquentis commentario.

S Ephrem.

1. Reg. 24. v. 10.

S. Chrysost.

Dauid inauguratus Rex, reo Sauli occasionem excutiendi reatum offert.

Luc. 23. v. 6.

Ioann. 18. v. 9. & 12.

illam præmaturè diluit. Quâ super re sic inibi philosophatur Chrysostomus: Christus, inquit, *fatetur se Regem esse, sed cælestem. Quod alibi clariùs ad eundem Pilatum respondens, dicebat: Quia regnum meũ non est de hoc mundo. Verùm ne aut huic* (Pilato præsidi, inquam,) *aut illis* (Iudæis Pontificibus) *excusatio harum rerum relinquatur, apertissimam affert rationem, dicens: Si de hoc mundo esset regnum meum, decertassent vtique ministri mei ne traderer.* (Aduerte attentiùs ad verba quæ subdit ad rem tempestiuus) *Hinc patet hâc de caussâ & ipsum tributa detulisse, & aliis deferre iussisse, vt nullum hæc suspicio locum haberet: quando etiam Regem constituere ipsum voluerunt, confestim fugit.* Vide quàm sit reo consentanea defensio & quàm eâ non sit exarmandus reus; vt vel Christus Deus anticipatâ scientiâ hanc accusationem prænoscens, defensionem præproperè anteuerterit, vt idonea conderetur obiecti criminis *expositio*, & ambiti regni commentarius. Porrò qui nunc de ambito regno accusatur, & tributa ipse pendit Cæsari, & pendenda suggessit; & renunciatus Rex, vel Regis nomen festinus fugit: quo obiectum crimen bene commentatur aiens: *Regnum meum non est de hoc mundo, &c. Hinc patet hâc de caussâ & ipsum tributa detulisse, & aliis deferre iussisse, vt nullum hæc suspicio locum haberet.* O! quis inaudito reo auferat obiecti criminis commentarios ad illius defensionem, quos vel ipse Christus etiam ante accusationem anticipatâ defensione præmisit?

S. Chrys. homil. 87. in Matth.

Christus ambiti regni accusationi, defensionem ante præmisit.

5. Prouerb. 18. *Iustus, prior est accusator sui: venit amicus eius, & inuestigabit eum.* Hebræus, *Iustus est primus in lite suâ* (Symmachus, *in indicio suo*) quasi qui non solùm adest in iudicio seu lite suâ, sed *primus* adest; & obijciendi sceleris *expositionem* seu commentarium præsens suggerit, *iustus* sit, siue hactenùs *iustus* appareat. Cornelius Iansenius inibi præmittens hanc ex Hebræo textu translationem: *Iustus, primus in lite suâ, venit proximus eius, & inuestigauit eum*; sic locum exponit: *Qui primus est in lite suâ, hic est iustus, hoc est, qui primus loquitur in lite & controuersiâ quam habet cum alio, is ius sibi vendicat, & iustus esse videtur.* Tantum licet rei adstantis defensioni, & obiecti criminis *expositioni*!) *Sed expectandum est, quousque veniat proximus eius qui est in caussâ ipsius aduersarius, ex cuius inquisitione constabit tandem qualis ille fuerit. Itaque decet hæc sententia non temerè in quoquam iudicandum, nisi vtraq; parte auditâ, iuxta illud: Audi alteram partem.* O! sic qui in iudicio adest, & obiectum sibi crimen ore proprio commentatur, *iustus* dicitur? Sic etiam in lite aduersarius, dum adest, victorem etiam vincit? Peritè ergo hîc Boozus satagit in propria caussa, iudicio adesse, & de iure suo coram loqui: quo factum est, vt rem perplexam citiùs extricaret, iudices iuris sui admonens, & aduersarium ad cessionem cupitæ hereditatis cogens.

Prouerb. 18. v. 17. Hebręus. Symmach. *Qui indicio adest, & obiectum crimen commentatur, iustus dicitur.* Iansenius.

Hic v. 1. &c.

---

§. CCXLV.

Excelsa Seniorum seu Consultorum dignitas & auctoritas, tutelæ ac decori Principibus & Gubernatoribus adsit.

TAnti refert Principem amicos delegisse probos, sanguinis, virtutis, ac ætatis suffragio populariter commendatos, vt scribere ausus sit Lampridius: *Notum illud, Meliorem esse Rempublicam, & propè tutiorem, in qua Princeps malus est, eâ in quâ sunt amici Principis mali, si quidem vnus malus potest à pluribus bonis corrigi; multi autem mali non possunt ab vno, quamuis bono, vlla ratione superari.* Fortunatus nimis Princeps est talibus amicis cinctus: non potest ruinam vereri imperium tam validis fulcris innixum. In vulgi pelago naufragium sic non facit consiliosa opinio Principis, de plebis commodo aut incommodo varia, de affectu relatoris incerta, de euentuum infelicitate damnabilis: neque enim probitas fortunæ, virtutibus inædificatur; sæpè bene consulta, malè cedunt; videt homo quousque habet oculos. Peritia naucleri fertur naufraga; & cymba patrono destituta, prospero errore portum pro scopulis sortitur. Sic est incerta humanæ prouidentiæ alea, quæ in humanis periculosè ludit. Profectò aduersam ad omnes casus opinionem, opinatissimi Principum amici validè clypeant; magnumque Rectori auctoramentum est, Seniorum suffragium, qui est potior auctoritatis census, & arcanum æstimandi regiminis sacramentum. Orbitas ab hoc politiæ præsidio, dignitatis titubatio est, & deauctoramenti obses. 1.

Lamprid.

Seniorum approbatio est tutela auctoritatis in Principe, ac Rectore.

Exodi 17. Hebræus populus per inuia deserti redux in Palæstinam pergit. Desunt aquæ in Raphidim, vbi castrametati sunt. Tanta hominum ac iumentorum multitudo prę siti hianter exæstuat, nec vlla vicinæ scaturiginis spes molestiam fallit. Sitiuit ergo ibi populus præ aquæ penuriâ, & audacter iurgatus, murmurauit contra Moysen, dicens: Cur fecisti nos exire de Ægypto, vt occideres nos, & liberos nostros, ac iumenta siti? Clamauit autem Moyses ad Dominum, dicens. *Quid faciam populo huic! adhuc paululum, & lapidabit me.* O contumeliosam populi aduersus Principem irreuerenter audaciam! Sic atrociter ac probrosè contra Moysen agitur? sic vniuersi populi Antistes tractabitur? Sed attentiùs aduerte quodnam Mosaicæ dignitatis dehonestatæ remedium Deus adhibeat, quò debitam Moysi reuerentiam extorqueat à populo barbaricè inurbano: *Et ait Dominus ad Moysen: Antecede populum, & sume tecum de Senioribus Israël: & virgam quâ percussisti fluuium, tolle in manu tuâ, & vade* &c. Quorsùm hîc Seniores populi secum comites sumere iubetur Moyses, Moyses, inquam, virgam pro sceptro deferens tot miraculorum patratricem? Populus iurgijs querulus sitit; testis aduocetur aquarum è petrâ scaturientium, vt satietate miraculum approbet: quare ergo tunc populi Seniores ad itum aduocantur? Appositè inibi Caietanus: *Antecede populum, & sume tecum de Senioribus Israël. Iuxta Hebræum habetur: Transi* 2.

Exod. 17. v. 5.

Caietanus.

coram

coràm populo, &c. *Dixerat Moyses, Adhuc paululum & lapidabunt me; respondet Deus: Ne timeas, transi per medium populi: hoc enim sonat Hebraica dictio, Transi faciebus populi, hoc est, inter facies hinc & inde populi, adiunctis tecum Senioribus.* Opinor, rem explicatiùs indidem Lipomannus edisserit: *Antecede populum*, inquit: *populum enim præire debet fidelis Dux, & non præmittere: nihil sine consensu & fauore Seniorum tentare, si modò velit proficere cum fructu, & perficere feliciter cœpta.* Scilicet inconsultus populus, sitis aridæ impatiens, furore percitus, irreuerenter cum principe Moyse nuper egerat: ne ergo ad patrationem etiam miraculi, miraculorum virgâ, velut sceptro dumtaxat auctoratus coram prodeat, ne adsimili contumeliâ contemptim tractetur. Quare *adiunctis secum Senioribus*, non solum coram iam apparere impunè potest; sed etiam *transire in faciebus populi, hoc est, inter facies hinc & indè populi.* Tantam enim auctoritatem Rectori conciliat *Seniorum* consortium, consensus, suffragium, vt nuper dehonestamenta contumeliosa, in reuerentiam conuertat; metum, in fiduciam refingat, & irreuerentiam atrociter minacem, in suspiciendam auctoritatem, & securitatem tutissimam mirè reformet. Quare Moyses qui nuper solus querelis deuenustatur, probris feritur, & pæne obruitur lapidibus; dum *Seniorum* consortium illi coram suffragatur, iam reuerentiæ est, & *faciebus populi* reuerenter suspicitur. Ergo Princeps & Rector auspicato gubernaturus, *nihil sine consensu & fauore Seniorum tentare debet si modò velit proficere, & perficere feliciter cœpta.* Itaque Præfectis Seniorum consensus & fauor, & valenter tutamento, & reuerenter ornamento est. Bene hic Boozus (forsan totius populi Dux saltem primarius ciuitatis vir) nil publicè sine præsentiâ & consensu *Seniorum* intentat: indeque magno populi plausu negotium peragitur.

Lipoman.

Seniorum consensus & fauor, ornamentum & reuerentiam Rectori conciliant.

Hic vers. 2.

3. Numerorum 22. Rex Moab valdè expauescit ad transitum Hebræi populi per regni sui terminos. Et inito fœdere cum Madianitis similli periculo anxijs, nuncios mittunt ad Balaam ariolum, vt eum è Mesopotamiâ aduocent, quò Israëli maledicat. *Perrexeruntq; Seniores Moab, & maiores natu Madian* (Hebraicè *Seniores,*) *habentes diuinationis pretium in manibus.* Qui venerunt ad Balaam, & Regis verba magnâ auctoritate nunciauerunt. Et quoniam communis erat caussa Moabitis & Madianitis, Seniorum delectus ex vtroque populo factus est, *Aduerte autem* (ait inibi Oleaster) *quòd in Hebræo non est, Pretium, sed, Diuinationes in manu eorum: & crediderim hos Seniores etiam fuisse diuinos, & secum detulisse instrumenta diuinandi.* Bona Regibus eruditio, è Moabitarum scholâ! Scilicet ad diuinum Balaamum, non aulici Principes indifferenter mittuntur; sed illi, illi, inquam, qui cum munere obeundo cognatam habent eruditionem, qui aliquâ diuinandi peritiâ instituti sunt: apta scilicet munijs ingenia. Non eligitur nobilitas, non Regis gratia, non obsequia, aliâ in re strenuè præstita, sed negotij obeundi peritia. Sed Vulgatus habet, *Habentes diuinationis pretium in manibus.* Pergit idem in Annot. morali: *Vtinam sic homines soluerent beneficia, sicut maleficia: quantò melius soluitur patronus iniustæ caussæ, quàm iustæ.* Ceterùm (redeamus ad rem, à quâ tantisper defleximus) cùm Balaam renueret ad Regem venire; *Ille multò plures & nobiliores quàm antè miserat, misit. Qui cùm venissent ad Balaam, dixerunt: Sic dicit Balac: Ne cuncteris venire ad me: paratus sum honorare te: & quicquid volueris dabo tibi.* Ecce tibi dum res totius regni agitur, *Seniores* mittuntur à Rege, qui illius auctoritatem & munificentiam fundent; & quicquid petat Balaam, largiùs integrâ fide spondeant. Quare etiam vt Dei maiestas apud homines augustius publicetur, Apocalypsis 4. v. 7. &c. *Viginti quatuor Seniores* inducuntur, in quibus, vt putat Alcazar, manifesta fit allusio ad viginti quatuor principes familiarum sacerdotalium, qui 1. Paralip. appellantur *Principes sanctuarij, & principes Dei:* de quibus dicitur in Psalmis, *In cathedrâ Seniorum laudent eum.* Addit nuper laudatus Alcazar: Ac vt de Hispanâ quoque phrasi aliquid adijciam, quamuis probabile sit Hispanum nomen *Senior*, deriuari à Gotthico *Sior*, quod Dominum significat, vt docet B. Augustinus; verosimilius fortasse est, à *Seniore* deriuatum. Vide hîc quanta, quamque præcelsa sit Seniorum auctoritas, quibus rei Moabiticæ summam, & immetatæ promissionis fidem, Rex Moabitarum credit: quique apud Deum, *Principes sanctuarij, & Principes Dei* augustius nominantur. Hem! in re Dei, tanta est *Seniorum* dignitas & auctoritas, vt *Dei Principes* nominentur? quid sublimius? quid augustius?

Num. 22. v. 7.

Hebræus.

Cur à Rege ad diuinatorem diuinatores Principes mittuntur?

Oleaster.

Opulentius soluuntur maleficia quàm beneficia.

4. *Num. 22. v. 15. & 16.*

Seniorum quanta auctoritas apud regem Moab, & apud Dei.

Apocalyps.

Alcaz. in c. 4. v. 4. Comment. 1.

1. Paral. 24. v. 5.

Psalm. 106. v. 32.

S. August.

Seniores dicuntur Principes Dei.

5\. Apocalypsis 4. in præcelso throno Deus sedet, *Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor: & super thronos vigintiquatuor Seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ.* Quamuis enim infinitum excellat Diuina Sapientia beatas illas Mentes, Angelos videlicet *Seniorum* nomine denotatos, tamen videtur concilium celebrare, & hos *Seniores* tamquam consiliarios adhibere ad rectam vniuersitatis gubernationem. Sed vide quâ honoris celsitudine istiusmodi *Seniores* seu consiliarij sublimentur. Itaque (vt acutè notauit Pineda noster) sapientissimus ipse Deus, qui nullius consilio eget, at formam optimi Principis præbens, *Glorificatur* (vt ait Dauid) *in consilio Sanctorum, magnus & terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt..... Et veritas tua in circuitu tuo.* Nimirum huiusmodi *Seniores* in Dei *circuitu* super thronos sedent, regijs coronis prælustres, quorum consilio Deus *glorificari* perhibetur: adeò vt cùm hi *Seniores* consilio præstantes, in *circuitu* Dei sunt, vt illi assistant (vt interpretatur Pineda) ad Deum dicat Dauid, *Et veritas tua in circuitu tuo.* O! quid tam sublimiter generosum, quàm quod huiusmodi *Seniorum* concessu, Dei *veritas* in circuitu eius esse dicatur, quasi illi, Dei *veritas*, sapientia, fidelitas, & *glorificatio* nominentur?

Apocal. 4. v. 4.

Cùm Seniores Deum circumdant, Dei veritas in circuitu eius esse dicitur.

Pined. in Job c. 19. v. 19. num. 3.

Psal. 88. v. 8. & 9.

6\. Salomon Prouerbiorum 11. ita scribit: *Vbi non est Gubernator, populus corruet: salus autem, vbi multa consilia.* Gubernator, id est, Rex, Princeps, qui gubernaculum in Republica tenet, velut nauclerus in naui. Itaque prius hemistichium sic vertit Caietanus, *Vbi non sunt ingenia, populus corruet*, quasi idem sit, in Republicâ non esse *Gubernatorem*, Regem, seu Principem; ac eum sic esse imperitum, inactuosum, desidem, inertem, *non est.*

Prouerb. 11. v. 14.

Caietanus.

Gubernator qui non habet ingenia, Gubernator non est.

inertem, eneruem, vt *ingeniis* careat: ac si habere *ingenia*, eaque obnixiùs intenta ad regni negotia, sit substantia Principis: deficientibus autem *ingeniis*, solum Principis vocabulum, re vacuum, illi relictum sit. Idcircò perinde est, *Vbi non est Gubernator*, ac, Vbi non sunt Gubernatoris *ingenia*. Ergo vbi non est Gubernator, vel Gubernatori desunt ingenia; *populus corruet, vt folia*, addunt Lxx. Rectè autem numerosus populus, qui non habet Gubernatorem, *foliis* comparatur. Nam vt scitè dixit S. Dorotheus: *Quibus non est gubernatio, decidunt vt folia. Folium à principio semper virens, semper germinans, semper delectabile est: non multò pòst arescit & languet, & cadens conteritur & conculcatur.* Veniamus ad huius sententiæ antithesim: *Salus autem*, inquit, *vbi multa consilia.* Quanta verò sit consultorum siue Seniorum auctoritas & vtilitas, appositè tradit Romanæ historię Princeps: *Ego ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes vsque eò prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt. Vbicumque gratia, timor, voluptas ea corrupêre, paulò pòst imminutæ opes, deinde ademptum imperium, postremò seruitus imposita est.* Ergo est *salus*, vbi optima & *multa consilia.* Dignitas autem consultorum, siue Seniorum, publicat Aristoteles: *Consiliari*, inquit, *eorum, quæ inter homines, diuinissimum.* Et Plato: *Quiddam sacrum profectò consultatio est.* Quæ Philosophorum loca, alibi enucleauimus.

Lxx. Interp.

S. Dor. apud Cornel. ibi.

Numerosus populus sine ingenioso Rege, est velut folia.

Salust. ad Cæsarem.

Consultores vel Senatores sunt velut quiddam sacrum.

Arist. Rhet. ad Alexand. Plato alibi expensus.

---

§. CCXLVI.

Valdè periculosum est apud Reges peritè philosophari, quin ambitiosa palatij aura, Sapientum peritiam toxicauerit.

1. NObilis possessio sapientia est, quæ distributa suscipit incrementum; & auarum dedignata possessorem, citò nisi publicetur, elabitur. Ceterū omnis doctor in distributione sapientiæ peccans, turpior est, ob hoc quòd in officio, cuius magister esse vult, labitur. Candidatos consilio suo peritè extrahit, & indefensos tuetur reos, & de pace belloq; multa præsciuit, quæ tempestiuè Principum auribus suggerit, atque in senatu digerit: & in hoc gaudet se aliquid didicisse, vt doceat. Sed viderit, ne palatij fastus eum fascinet cognatæ ambitionis præstigio. Captanda Principum gratia, & eorum ingratia plus æquo timenda, vt ambiti honoris, sic & debitæ constantiæ titubatio est. Seuera est vera sapiētia, rigida, flecti-nescia; quippè quę vno veritatis gradu stat erecta; ne ergo mobilis palatij aura rectam sapientiam flectat, ac curuet, eamque ad Potentium nutum flexilem reddat; & recti peritia sit malè peritum iniustitiæ acumen, dum meritò destruenda, iuris peritiâ adstruit ambitionis ingenio.

Ne mobilis palatij aura, rectam Sapientum peritiam reddat ad quiduis flexilem.

2. Regius Propheta Psalmo 1. his verbis auspicatur: *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum.... & in cathedrâ pestilentiæ non sedit.* Sed in lege Domini voluntas eius.... Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet. Et omnia quæcumque faciet semper prosperabūtur. *Non sic impij, non sic? sed tamquam puluis, quem proyicit ventus à facie terræ.* Quemadmodum Iusto beatitatem, prosperitatem, ac firmitatem, & in recto iudicio constantiam tribuerat: sic impio, cui nuper & iniquum *consilium & cathedram pestilentiæ* tribuerat, inanitatem & instabilitatem nunc tribuit. Puluis enim obsequenter sequitur ventorum circumlationem, neque proprium habet firmamentū, sed vagè quoquouersùm iactatur. Quænam est hæc iactatio impiorum, qui nuper esse in *consilio*, & in *cathedrâ pestilentiæ*, velut sapientiæ Doctores *sedisse* dicuntur? Appositè Theodoretus indidem apud Catenam Græcorum Patrum: *Illud autem*, inquit; *Sed tamquam puluis, ex similitudine declarat impiorum instabilitatem. Nam quando tentatio flauerit; arguuntur tamquam puluis terræ, hinc inde dispersi* (Attentiùs pensita quæ subduntur ad rem verba, Theodoreti ingenio digna,) *& ad placitum Dynastarum sententiam mutantes.* Auctoratissima videbatur istiusmodi Doctorum sapientia, quæ *consilij & cathedræ* nomine indigitatur. Ast *consilium impiorum* est, & *cathedra pestilentiæ*: nam hi Doctores dicuntur esse *tamquam puluis, quem proyicit ventus à facie terræ*, ob leuem inconstantiam, & facilem mutabilitatem; siquidem suæ sapientiæ, veritati, & Reipublicæ bono infidi, *ad placitum Dynastarum sententiam mutant.* O Sapientes malè acutos, & ambitiosè peritos, qui non de veræ sapientiæ adytis, & veritatis sacrario; sed de placito Dynastarum sententiam excudunt, flexili ad eorum nutum suffragio! His, his, inquam, sacra Theologia, & sanctior Iurisprudentia, venalis est, quâ Dynastarum cauponantur fauorem, & gratiam Principum, quorum oculi hoc puluere identidem excæcantur. Dignitatem cādidata ambitio, & degener vtilitatum vsura, sapientiæ constantiam quatefacit, subruit, labefactat; & peritiæ abusu perniciosum Reipublicæ mendacium fucato veritatis colore pingunt; & vilis lucelli spebus sapientiam adulterant, veritatem constuprant, & Principum nutibus sententiam nundinantur. In horum linguâ infortunata est veritas, felix error, sapientia adultera, venale suffragium. *Consilium impiorum* est, & *cathedra pestilentiæ*, quæ ad merum *placitum Dynastarum sententiam* dispensat: hæc tabes iustitiæ est, veritatis stuprum, constantiæ titubatio, & nutantis Reipublicæ macies. O pereant huius *cathedræ pestilentiæ* Doctores, quibus error æquè ac veritas, problema est ad vtrumuis flexile!

Psal. 1. v. 4.

E cathedrâ pestilentiæ docetur ad placitum Dynastarum sententiam flectere.

Theodor. in Cate. Græc. Patrum apud Corderium.

2. Reg. 12. post fœdum cum Bethsabee adulterium, Vriæ sanguine fœdiùs cruentatum, toto anno præstitit rex Dauid, quin vel cognato conscientiæ corrosu viscera morsicante, vel Sapientum amicorum vrbano admonitu, geminati sceleris conscientia inquietaretur ad pœnitētiam. O pacatè tranquilla Principum scelera. Tandem Nathan Propheta Dei instinctu inuocatus adest Regi, perpetrati flagitij durus obiurgator; sub idoneâque ouiculæ parabolâ, & scelus prodit, & sceleris supplicium intimat. *Et dixit Dauid Nathan: Peccaui Domino. Dixitque Nathan ad Dauid: Dominus quoque transtulit* 3.

2. Reg. 12. v. 13. & 14.

ſtulit peccatum tuum: non morieris. Verumtamen, quoniam blaſphemare feciſti inimicos Domini, &c. Magnum ſanè animum Nathanus induit, vt tã fœda flagitia Regi exprobraret impunè; quod in Principum curiâ aut aulâ inſolens eſt, quin ipſius Principis & aulicorum odia, aut contumelias incurrat. Id eleganter ad rem Didymus expendit, eâ de re ſic fatus: *Sed neque* Dauid *in peccato diutiùs perſeuerauit. Nam cùm tantus Rex ab idiotâ reprehenſus fuiſſet, nihil indignatus, ſemet ipſe accuſauit, ita vt Propheta diceret: Et Dominus tranſtulit peccatum tuum.* τὸ *Idiota* etiam apud Latiniſſimos, hominem ſignificat illiteratum, rudem, indoctum, agreſtem, quo elogio moraliſſimè nominatur cùm Regem obiurgat, & illi ſeueriores minas Dei nomine vibrat. Scilicet Nathan à Deo edoctus, & prophetiæ ſpiritu cælitùs afflatus, vltra omnem ſapientiam humanam ſcius, Regem obiurgat, illique improſpera minitatur: & licet vrbanè & ſapienter loquebatur; tunc, tunc, quidem, *idiota* audit, illiteratus, rudis, indoctus, & agreſtis dicitur, ab aulicis ac curialibus, opinor; in domumque ſuam ab eis remittitur: nam liberiori ad Regem ſermone habito, confeſtim ſubiungitur: *Et reuerſus eſt Nathan in domum ſuam.* Non inuitatur vt maneat in curiâ, non cenſetur inter curiales ſapientes, non accitur ad conſultiorem ſenatum: ſed, tametſi à Rege patienter auditus, iam exinceps *idiota* dicitur, & in illiteratorum numero recenſetur quaſi ex Regis obiurgatione, & improſpero verè nuncio, ſapientiam dedidicerit, & *idiota* derepentè euaſerit, dignus qui in domum ſuam reuertatur. O nimis verè! O pereant, qui non de veriori, ſed de gratiori Regibus ſuffragio, ſapientiam taxant, & peritiæ aut imperitiæ cenſuram librant!

Didymus in Catenâ in Pſalm. 50.

Regis obiurgator, improſpera enuncians, idiota nominatur, quare?

2 Reg. 12. verſ. 15.

4. Danielis 4. rex ille magnus Nabuchodonoſor vidit in ſomno proceram illam arborem patulis diffuſam ramis, ſuccidi iuſſam, in futurorum præſagium. Accito Danieli cuncta ex ordine Rex denarrat. Audito autem ſomnio Daniel, cui nomen Baltaſar, cœpit intra ſemetipſum tacitus cogitare quaſi vnâ horâ: & cogitationes eius conturbabant eum. Reſpondens autem rex ait: Baltaſar, ſomnium, & interpretatio eius non conturbent te. *Reſpondit Baltaſar, & dixit: Domine mi, ſomnium his, qui te oderunt, & interpretatio eius hoſtibus tuis.* *Arborem quam vidiſti ſublimem*, &c. Omnibus in confeſſo eſt, quòd Daniel à Rege accitus, vt ſomnium inuiſè arcanum peritè clararet, id exertè præſtitiſſe, & abſconſum ſomnij ſacramentum ſapienter extricaſſe, atque veritatem, etſi Regi peracerbam, ipſi palam renunciaſſe, quod perrarò in aula fit. Ceterùm licèt ſatis vrbanè (vt par erat) ſuam, vel potiùs Dei ſententiam intimarit (neque enim acerbior veritas Principibus intimanda, renunciauit comitati,) tamen non leue negotium Interpretibus faceſſit, quæ Daniel interſerit, etiam cùm veritatem Regi ſapienter enunciat. Ait enim *Somnium his, qui te oderunt, & interpretatio eius hoſtibus tuis.* Quâ ſuper re ſic ad rem addubitat Dionyſius Carthuſianus: *Sed mirum videtur quòd Propheta tam ſanctus, pœnam Regi diuino iudicio iuſtiſſimè infligendam, optat ab eo auferri, eiuſq; hoſtibus imprimi: quorum nonnulli. Rege hoc ſuperbiſſimo meliores fuerunt. Et reſpondendum, quòd Daniel id optauit, partim ex pietate, partim ex zelo iuſtitiæ. Regi enim piè condoluit propter humanitatem eius ad ſe.* O quàm eſt periculoſum coram Regibus etiam verè & vrbanè philoſophari! Sanctiſſimus, ſapientiſſimus & vrbaniſſimus erat Daniel, ipſiſſimam veritatem Regi intimat è cœlo edoctus; & tamen dum acerbam veritatem vrbanioris beneuolentiæ melle condit, vt eius amaritiem temperet; ſic Regi *piè condoluit propter humanitatem eius ad ſe*, ſic veram intepretationem velut fucatis blanditijs colorat, vt *mirum videatur quòd Propheta tam ſanctus, pœnam Regi diuino iudicio iuſtiſſimè infligendam, optet ab eo auferri, eiuſque hoſtibus imprimi: quorum nonnulli Rege hoc ſuperbiſſimo meliores erant.* Non ſum adeò rigidus cenſor, vt damnem hanc Danielis ciuilitatem, ad Regem potentiſſimum, & erga ſe perhumaniter beneuolum, & auguſtè munificum. Sed viderint curiales Principum Sapientes, quàm ſit ſcrupuloſa res coram Regibus philoſophari; adeo vt Daniel ſapientiâ & ſanctitate præluſtris, etiam dum vera dicit, ſi minùs reprehenſionem, ſaltem nimis ciuilitatis ſcrupulum incurrerit. Tanti Regis auguſtior maieſtas, beneficentior erga Danielem humanitas, aulica ciuiliter vrbanitas hæc verba (quæ *admirationem* ſcrupuloſè mouent) potenter extorſerunt.

Dan. 4. v. 16.

Carthuſ. ibi.

Daniel etiam dum vera Regi enunciat, ſcrupulum Sapientum non effugit.

Daniel 4. Ego, inquit, Nabuchodonoſor, 5.
quietus eram in domo meâ, & florens in palatio meo: ſomnium vidi, quod perterruit me: & cogitationes meæ ſuper ſtrato meo, & viſiones capitis meæ conturbauerunt me. Et per me propoſitum eſt *decretum*, vt introducerentur in conſpectu meo *cuncti ſapientes Babylonis*, & vt ſolutionem ſomnij indicarent mihi. *Tunc ingrediebantur arioli, magi, Chaldæi, & aruſpices, & ſomnium enarraui in conſpectu eorum: & ſolutionem eius non indicauerunt mihi donec collega ingreſſus eſt in conſpectu meo Daniel*, &c. Miriſſimum ſanè eſt, quòd cùm ex *decreto* Regis ad ſomnij interpretationem adſciri debuiſſent, *cuncti ſapientes Babylonis*, omiſſus fuerit Daniel, qui hîc dicitur *Præfectus ariolorum*; & ſuprà capite ſecundo primum ipſius Regis ſomnium de illa prodigioſa ſtatua mirè interpretatus eſt; quam ob rem Rex eum conſtituit *Præfectum magiſtratuum ſuper omnes ſapientes Babylonis.* Inde (ait Dionyſius Richel) *quæritur, cur Rex ſciens Danielem omnibus ſapientiorem Chaldæis, eum primò omnium non vocauit.* Ex Regis edicto cuncti ſapientes Babylonis aduocandi erant & qui primus omnium aduocari debuiſſet, ſolus omittitur? Pergit Dionyſius dubij ſolutionem reddere: *Ad quod quidam reſpondent, quòd Miniſtre Regis primò induxerunt Chaldæos Magiſtros, vt ipſi ampliùs honorarentur à Rege.* O bene & ad litteram, & ad mores! Nempè regni Satrapæ, & primarij Regis *Miniſtri*, obnixiùs arcere ſtudent à Regis conſilijs Danielem è cælo edoctum, pium ac veridicum conſiliarium, & omnium ſuffragio approbatiſſimum: & ipſi Chaldæi *Miniſtri Chaldæos introduxere Magiſtros*, qui introductoribus debeant à Rege in conſilium acciri, auctoritatem apud Regem habere, eſſe Regis faciales, & ipſius gratiam de conſilioſæ peritiæ elogio nanciſci. Non *inducunt* ſapientiorem in ſe Danielem, ſed ipſis obſequentiores Chaldæos: non quærunt in conſultore peritiam, ſed in ſuffragio obſequium,

Daniel. 4. v. 4. & 5.

Regis Miniſtri, cur omiſſo Daniele, Chaldæos aduocent ad ſapientem ſomnij interpretationem.

Dan. 2. v. 48.

Carthuſian. in Dan. c. 4.

obsequium. quapropter *Ministri Regis* omisso Daniele, *primò induxerunt Chaldæos Magistros.*
Hic vers. 2. Vide nunc quos aduocet ad consilium Boozus, (qui putatur Abesan totius Israëlitici populi Iudex) nempe *decem viros de senioribus ciuitatis*, peritiâ præditos, non gratiâ subornatos, & suffragio flexiles.

---

§. CCXLVII.

Princeps imperitus, peritissima etiam Consultorum suffragia infatuat.

DIu delibera, citò facito. Nil curare, est insanum esse: nihil posse, hoc est mortuum viuere: nihil consulere, est velle vltrò errare. Sepulta est apud te prudentia omnis, cùm tu te solum consulis, te solum animitus audis: quin & dum adscitos consiliarios ita audis, vt obedias. Pauci sunt, qui consilio se suaque disponunt; ceteri eorum more, qui fluminibus innatant, non eunt, sed à consiliarijs feruntur. Nemo quamuis paratos habet colores, similitudinem reddet, nisi iam constet, quid velit pingere. Scire debet quid petat ille, qui sagittam vult mittere; & tunc dirigere ac moderari manu telum. Errant consilia nostra, quia non habent quò dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus suus ventus est: necesse est multum in rebus nostris casus possit, quia deliberamus casu; quia ex consuetudine potiùs quàm veritatis eligendæ studio consiliarios adscimus; quia illos audisse, solemne est, & præmissa erroris excusatio, si fortè res è voto non succedat: quia illos audisse, illis obedisse est. Ad aurium margines percolanda sunt consultorum suffragia, & rationum momenta sagaciùs libranda, vt consultationis scopum faciliùs & feliciùs collimes. Qui sapienter consulit, sapientes consiliarios vel inuenit, vel facit: dum ad rectæ rationis libram suffragia trutinat. Quid refert ad sequelam, perita audire consilia, si ipse insipienter imperitus est? eius enim imperitia infatuat consilia aliàs peritissima, dum fatua peritioribus præfert. Quare imperitus Princeps vel consultissimum Senatum, eiusque perita suffragia egregiè infatuat, fatuo consiliorum abusu. O caue hunc regiminis scopulum, quisquis prudentiam amas.

Princeps imperitus peritissima etiam consultorum suffragia infatuat.

2. 2. Regum 15. Dauidi fugienti superbè impias Absalomi iras, nunciatum est, quòd etiam consiliosissimus Achitophel esset in coniuratione cum Absalom, *dixitq; David: Infatua, quæso, Domine consilium Achitophel.* Hanc Dauidis orationem sic à peccato vindicat Abulensis: *David,* inquit, *non petiuit vt Achitophel esset fatuus, ita quòd Achitophel semper maneret priuatus prudentiâ; sed quòd infatuaretur consilium eius, id est, quòd Deus non permitteret eum inuenire consilium bonum, sed fatuum.* Verùm sacri textûs ductu solerter peruestigemus, an reipsâ infatuatum fuerit consilium huius peritissimi consultoris: & inde Dauid quod supplex à Deo petierat, feliciter impetrauit. Pergit itaque sacer Historicus infrà cap. 17. & consultissimum Achitophelis consilium refert; sed neglectum quidem ob Chusai Arachitæ consilium, specie tenus salubre, sed reipsâ inidoneum, & Absalomo exitiale, *Dixitq; Absalom, & omnes viri Israel: Melius est consilium Chusai Arachitæ consilio Achitophel: Domini autem nutu dissipatum est consilium Achitophel vtile, vt induceret Dominus super Absalom malum.* Cùm ergo Dominus audierit Dauidis preces de *infatuando* prudentissimi Achitophelis consilio; non leue superest litigium, quomodò illud Deus infatuasse dicatur; siquidem consultissimum suffragium tulit, & sapientissimum consilium dedit; cui si Absalom obsequeretur, rem feliciter euicisset. Multa hîc mouent Interpretes, vt hunc modum extricent. Rem, opinor tetigit noster Sanctius, quâ pollebat Bibliorum peritiâ: *Cùm audisset,* inquit, *Dauid in eâ coniuratione Achitophelem esse principem, orat Dominum, vt illius consilium, quod quasi oraculum aliquod existimabatur, infatuet; id est, faciat, vt videatur vanum, & inutile; aut, quod idem pene est, nullum habeat vtilem euentum.* Litteralissimè pariter ac moralissimè Sanctius. Scilicet consultissimum, prudentissimum, ac sapientissimum erat Achitophelis consilium, & rei peragendæ idoneè vtilissimum (quippè *quod quasi oraculum aliquod* existimabatur;) verùm quia insipiens ac imperitus erat Princeps, apud quem Achitophelis peridoneum consilium, *vanum & inutile visum* est: idcircò eius sapiens consilium dicitur *fatuum*, & ipse in ferendo suffragio *infatuatus* perhibetur. Imperitus enim Princeps, qui de cognatâ insipientiâ nescit sagaciter expendere ac trutinare expetita Sapientium consilia, eadem consilia etsi peritissima, de suâ inerti imperitiâ *infatuare* dicitur. quasi suam sic regerat in consiliarios fatuitatem. Sic Deus prudentissimum tunc Achitophelis consilium *infatuat, id est, facit, vt* Principi *videatur vanum, & inutile.*

2. Reg. 17. vers. 14.

Fatuum dicitur prudentissimum consilium quod inerti Principi vanum & inutile videtur.

Sanct. in 2. Reg. 15. v. 31. num. 38.

2. Reg. 15. vers. 31. Abul. hîc q. 34.

Siracides cap. 10. sic Gubernatorum politiam, 4.
de sapientiæ arcanis auspicatò informat: *Iudex* (Princeps, inquam) *sapiens iudicabit populum suum, & principatus sensati stabilis erit.* Pro τὸ *iudicabit,* Græcè scribitur, *erudiet*: Rabanus legit, *vindicabit.* Itaque Princeps seu Rex consultissimè dicitur *Iudex*; nam potissimum Principis munus est iudicium, quod per se, aut per suos ministros exercet. Attentiùs autem nota, quam iudiciariæ politiæ gnomen subscribat: *Secundum Iudicem populi,* (Principem aut Regem,) *sic & ministri eius.* Tantùmne semper adulationi, imitationive liceat? Imò non semel videmus sub malo Principe bonos Ministros: Et contrà sub Principe bono malos iustitiæ & consilij Ministros. Sic vnius Principis aut malitia, aut insipientia, omnes omninò Ministros & Consiliarios deprauet & infatuet? Esto, eorũ veracitas aut peritia aliquandò ambitionis aut adulationis ingenio perstringatur: at non semper sic abducuntur ab æquo & iusto, vt illud negligant, & bono publico suis consilijs perniciem struant prauo & insipienti suffragio. Quid ergo est, quòd sic vniuersatim dicitur: Sicut Princeps populi, *sic & Ministri eius*? quasi à Principis prudentiâ, Ministri ac Consiliarij sapiant; & ab eiusdem inertiâ, imperitiâ, ac insipientiâ, omnes pariter stultescant. Appositè Antonius in Melissâ lib. 2. Serm. 1. ita scribit: *Opulentia rationis expers potestatem nacta, etiam eos qui sapere videntur, stultos reddit: nam fortunatum esse præter dignitatem, desipiendi præter* (forsan pro-

Græcus. Rabanus.

Eccli. 10. v. 2.

Princeps insipiens, sapientes consultores reddet stultos.

Antonius. in Meliss.

pter) *dignitatem occasio est.* Vide nunc quàm verè pariter ac profundè Siracides dixerit, quòd sicut Princeps populi, *sic & Ministri* ac Consiliarij eius. Nam si Princeps sit vecors, insipiens, *& rationis expers, etiam eos qui sapere videntur stultos reddit.* Nam cùm ipse Princeps sit insipiens, sapiens Ministrorum consilium, Principis abusu desipit: & de Principis stultitiâ consiliosum suffragium planè stultescit. Quia aut illud inuitus audit, aut malignè intelligit mentis sinisteritate & iudicij inopiâ, aut palam refutat tamquam rei gerendæ inidoneum, & insipientibus aliorum sententijs ipse insipiens obsequenter obedit; & de suæ mentis tincturâ consultationem atque deliberationem colorat, suéque stultitiæ penicillo quod mauult ipse pepingit. Idcircò *Secundùm Principem populi, sic & Ministri eius:* quia Princeps *rationis expers, etiam eos qui sapere videntur, stultos reddit.* Sicut peritissimum Achitophelis consilium, *fatuum* dicitur de principis Absalomi stultitiâ: nam desipiendi propter Dignitatem occasio est.

4. Prouerb. 28. v. 16. Vatablus. Hebræus. Salomon Prouerb. 28. sic sapienter admonet: *Dux indigens prudentiâ, multos opprimet per calumniam.* Vatablus vertit, *Princeps carens prudentiâ,* Hebræus textus: *Dux* (Princeps) *carens intelligentijs, multus oppressionibus.* Profectò licèt Princeps sit parùm prudens, & peritiâ careat ad regendos populos; tamen adhibere potest consiliarios sagaciter intelligentes, & in re politicâ peritè versatos, qui ipsi præstò sint in consilijs, quibus tamquam *intelligentijs* vtatur in rerum deliberatione. An quia ipse prudentiâ caret, indigebit etiam intelligentiâ Ministrorum; indéque in subditorum *oppressionibus multus erit;* Sanè Princeps vnus plures est ad Reipublicæ euersionem; quia licèt ipse solus *careat prudentiâ;* inde consiliarijs ac Ministris intelligentibus (quos appellat Principis *intelligentias*) *indige.* Nam, vt nuper adstruebamus, Princeps *rationis expers, etiam eos qui sapere videntur, stultos reddit.* Sic imperitia Principis Ministros infatuat? Bonus ac peritus Princeps Booz, qui hîc *decem viros de senioribus ciuitatis* eligit, tamquam rei arbitros, & eorum peritiam sic dissimulanter ipse direxit, vt negotium quod ritè inceperit, feliciter absoluerit.

Rex carens prudentiâ, caret etiam intelligentia ministrorum.

Hîc vers. 2.

5. Psal. 2. v. 10. Aquila. Lorinus. Regius Vates Psal. 2. sic mundi Principis admonet: *Et nunc Reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram.* Intelligite, id est, *Sapite,* prudenter agite. Cum Lorino ex Aquilâ diceres minùs Latinè, *scientificamini,* Quæ est hæc Regum sapientia? Addit: *Erudimini qui iudicatis terram.* An hic monet Principes, vt denuò studio sapientiæ inuigilent, & in omnem litteraturam nouiter incumbant? Opinor, hoc studium Principibus nec iuuat, nec vacat. Quare Petrus Blesensis Serm. 39. monet, *erudimini* non significare vt fiant eruditi, sed vt iam sint, videlicet extra ruditatem mentis & corporis, hoc est, extra ignorantiam, & rerum tractandarum inertiam & socordiam. Vnde subdit: *Apprehendite disciplinam.* Cyprianus l. 1. epist. 2. *Continete disciplinam.* Quasi dicat: Ne patiamini disciplinam populis regendis necessariam, ex animis vestris elabi; eam ergo *continente,* ne fortè simul elabatur regnum, aut saltem regia dignitas per socordiam intermittatur. Profectò singularis est expositio Origenis in Catenâ

Petr. Blesf.

S. Cyprian. *Intelligentia Regibus suadetur, vt reuertantur ad dignitatem quam habebant.*

Origenes.

Græcorum Patr. *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Reges,* inquit, *vocat, suadens vt reuerterentur ad dignitatem quam habuerant.* Hem! tam sunt inerter desides aliqui Principes, tam sunt abalienati à regio munere obeundo, vt quasi operosum regnandi officium intermiserint, necessaria illis admonitio sit, vt ad practicam *intelligentiam* redeant, & de re politicâ practicè *erudiantur, suadens vt reuertantur ad dignitatem quam habebant.* quasi dignitatem regiam non habuerint, toto tempore, quo voluptatibus toti, & delicijs regijs mancipati, suis Ministris ac Consiliarijs eam permiserunt. Quæ regni administratio, Principum oculis ac examine viduata, Ministros ac Consiliarios, furaces, iniquos, & insipientes, aut inuenit, aut facit. Vnde Ptolomæus Philadelphus septuaginta S. Scripturæ Interpretibus, vt refert Aristæas, singulis singulas quæst. politicas proponens, hanc ei qui ordine erat quinquagesimus quartus, proposuit: *Quid regnum conseruet?* Ad quem ille: *Cura, & meditatio, ne quid à rerum Præpositis malè agatur committaturq́; in plebem, quemadmodum facis, cùm tibi Deus præstantem intellectum præbeat.* Itaque *cura* aduersùs Præfectos, & *meditatio* super Consiliariorum sententijs, regiæ politiæ summa est, & regiminis compendium: alioqui *infatuantur* Ministri, & regnum euertunt.

Cura super Præfectis, regia politia summa est.

Aristæas.

---

§. CCXLVIII.

Pusillorum vitium est, de facili inquietari, & querelas impatienter ciere.

1. Ferè ex Senecâ sparsim.

NOn sentire mala sua, non est hominis; & non ferre non est viri: Cuius doloris remedium est patientia. Feras, non culpes, quod ferre necesse est, quod muliebribus querimonijs nec auertitur, nec lenitur. Feras quod lædit, vt quod prodest, feras; vt timenda non anticipes, sed strenuâ alacritate frustreris. Serò animus ad periculorum patientiâ post pericula instruitur, Quicquid temporalium bonorum est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuum non est. Nil firmum infirmo. Nihil fragili æternum inuictúmque est: tam necesse est perire, quàm perdere: & hoc ipsum, si intelligimus, solatium est, æquo animo perdere quod perdendum est. Ingratus est, qui cùm amiserit, pro accepto nil debet. Debet habere gratias, quia accepit, quia boni illius aliquando vsum habuit: debet etiam pro abusu veniam poscere. Ad hanc legem animus noster aptandus est, hanc sequamur, huic pareat, vt quæcumque cælitùs fiunt, expedire putet vt velit obortis querelis obiurgare fortunam. Optimum est pati, quod emendare non possis, & Deú, quo auctore cuncta eueniunt, sine murmuratione comitari. Expromptior querela, puerorum ac mulierculaurm vitium est; has leuiculum malum non leuiter inquietat: & infirma & imbecilla quæque, ac si de indolentiâ præscribi possit, nimis de quouis dolore exasperantur, & tragœdias excitant implacabiles. Ille pusillus est & degener, qui præ impatientiâ querulus, emendare mauult Dei prouidentiâ, quàm se ad patientiam componere. Vir sapiens omnia sua

Ingratus est, qui cùm bona amiserit, pro accepto nil debet.

ſtia, ſeque ipſum inter precaria numerat, viuitque vt commodatus ſibi, & repoſcentibus æquo animo redditurus.

2. Matth. 28. v. 1.

Matth. 28. veſpere ſabbati, quæ luceſcit in primâ ſabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre ſepulchrum. Domino autem glorioſè è tumulo reſurgente, *Ecce terræmotus factus eſt magnus.* Adeſt Angelus Domini, Dominicæ reſurrectionis aſſertor; & cuſtodum terror, eiuſdem ſuffragium offert. Cur reſurgente Chriſto terra terræmotu concutitur? Plures rationes litteraliſſimè Commentatores addenſant. Profectò terra, quæ in Chriſti morte præ horrore contremuit, in eius reſurrectione præ gaudio quaſi ſubſilijt, ac reſurgenti congratulata applauſit. Aliam rationem adſimiliter tropologicam reddit Bernardus allegatus in allegorijs noui Teſtamenti ibidem, ſic luculenter fatus: *Et ecce terræmotus factus eſt magnus. Iam enim deſinebat, quod de terrâ erat, in terram redire, & tendebat in cœlum.* O quàm multa pauciſſimis! Non valdè mirarer, quòd Terra, licèt exanimale & inſenſile elementum, vaſtis ſepulchrorum hiatibus, & immani ſaxorum concuſſione, funeſtam ſui Conditoris mortem demonſtrarit; miriſſimum autem nunc videri poſſet, quòd in lætiſſimâ ſui Opificis reſurrectione, horrendo terræmotu velut impatienter inquietetur. Quid adæquè lætum terris vmquam accidit? Pro feſtâ exultatione tremit, & horrendum mugit? Ita quidem, ait Bernardus; quia cùm in mundi primordio, homo præuaricationis reus, è Dei ore audiuit, *Puluis es, & in puluerem reuerteris*; quod Terræ priuilegium hactenùs illi inuiolabiliter ſeruatum, tunc violatum videt, inopinato terræmotu horrendè remugit, & querulum violati priuilegij ſenſum exhibet. Nimirùm homo è terrâ conditus, immortalitatem peccato perdidit, damnatus vt in matricem puluerem reuerteretur: cùm autem terra tandem ſentit, quòd Chriſti iam ſepulti cadauer, in terram non conuertitur, ſed reſumptâ animâ, è ſepulchro glorioſum exurgit, exemptū tributo, quod omnes illi homines hactenùs pendebant, anxiè dolet ſe ſuo priuilegio viduari, & querulo terræ motu, & horribili impatienter concuſſione, dolorem expreſſit ſuum. *Et ecce terræmotus factus eſt magnus. Iam enim deſinebat quod de terrâ erat, in terram redire, & tendebat in cœlum.* Prô! ſic viliſſima, infimiſſima, & alioqui patientiſſima terra, vel contra Conditorem ſuum præſcribere ſatagit, & grauatè ſuſtinet ſemel priuilegio viduari ſuo? Hoc tributum reliqui homines meritiſſimè pendunt: homo Deus, qui etſi Adæ filius, in Adam non peccauit, huic tributo obæratus non naſcitur. Non attendit ad hæc viliſſima terra, quò vilior, eò ambitioſior, & inde impatientior; ſed cæco impatientiæ impetu, inſanè conqueritur multiplicis hiatûs ore, & concuſſione inopinatâ remugit, quò terra terrenorum hominum mater, humanos affectus egregiè proſtituit, dum in ſe legendos expreſſit. Sic de facili, imò & de iniuſto exaſperamur! A terrâ eſt, terram redolet, terram ſapit huiuſmodi inconſulta puſillorum paſſio, quæ terrenos hominū affectûs immeritò inquietat.

S. Bernard.

Terræmotu queritur terra, quòd Chriſtus reſurgens, in terram non reuertitur?

Gen. 3. v. 19.

3. Actorum 26. opinatiſſimus pro re Chriſtianâ rethor Paulus elegantiſſimam habet orationem ad Feſtum Proconſulem, & regem Agrippam. Hæc loquente eo, & rationem reddente: *Feſtus magnâ voce dixit: Inſanis Paule, multæ te litteræ ad inſaniam conuertunt.* Dixit hoc Feſtus, tum ob altitudinem myſteriorum, putà paſſionis Chriſti filij Dei, & reſurrectionis, quæ ipſe, vtpotè homo Gentilis, non capiebat, & delira cenſebat: tum ob ardorem & impetum dicendi in Paulo, qui tantus erat, vt videretur eſſe emotę mentis. Verùm Oecumenius Græcorum Patrum ſapientiâ imbutus, aliter opportunè ad rem præſentem philoſophatur: *Quoniam ad Regem*, inquit, *ſemper verba dirigebat, commotus eſt aliquantùm Feſtus, & libertatem intuitus, ex animi perturbatione & irâ: Inſanis*, inquit, *Paule.* Nimirùm Paulus, nouus de cælo rethor, & pro Euangelio orator eximius, dum Euangelicâ libertate Chriſti Dei myſteria euulgat, ſermonem intentiùs ad Regem dirigens; ita Feſtus commouetur, vt cum Paulo Euangelium dehoneſtari inſano ſchomate; & eius orationem præcidens rem Chriſtianam interturbarit. Venia danda erat, quòd ad Agrippam Regem Iudæum, ſacræ litteraturæ gnarum, potiùs quàm ad ſe, hominem Gentilem, ſermonem Paulus dirigeret; & tamen ob leuiculas ambitionis, & ambitioſæ ciuilitatis nugas, ipſe citiùs inſanæ iracundiæ ac ſuperbiæ reus, inurbanè inſanum appellat Paulum, ſapientiæ metam, & prudentiæ verticem. O quantula res ſic hominem pupugit, vt rem Chriſtianam conturbarit! At ſimiliter exſpurius Aman leuiculè exacerbatur, ob friuolas irreligioſæ ciuilitatis nugas. Sic etiam Naamam Syrus lepræ curationem recuſabat, quia ei ſalus non reſtituebatur ad nutum, ac ſi foret reddendæ ſanitatis arbiter. Et 1. Machab. 6. rex Antiochus decidit in lectum, & incidit in languorem præ triſtitia, & miserè mortuus eſt, *Quia non factum ei ſicut cogitabat.*

Actor. 26. v. 24.

Ob nugas ciuilitatis, Paulus dehoneſtatur, & res Chriſtiana turbatur.

Oecumen. ibi.

Eſth. 3. v. 5.

4. Reg. 5. v. 11.

1. Mach. 6. v. 8.

4. Ioan. 4. v. 4.

Ioannes 4. Iudæos ab auitâ nobilitate & religione ignominioſè iam degeneres, declinans Ieſus, reliquit Iudæam, & abijt in Galilæam. *Oportebat autem eum tranſire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ.* &c. Eccur tam accuratè notat Euangeliſta, Ieſum non ex propoſito perrexiſſe in Samariam, ſed in tranſitu illàc præterijſſe? Quorsùm adeò exacta intentionis notitiâ? Reſpondet Theophylactus ibi: *Oportebat autem eum tranſire per Samariam. Velut obiter, & non deſtinato itinere Samaritanos adibat, Vide enim quòd non dixit: Oportebat ipſum abire in Samariam; ſed: Tranſire per Samariam. Volebat enim occaſionem omnem calumniæ Iudæis exſcindere, vt dicere non poſſent, quòd relictis eis conceſſerit ad Gentes.* Adſimilia ſuccinctiùs Euthymius ſcribit. Vide quàm exactè præciderit Chriſtus calumniæ occaſiones: & ſimul ex quantulâ re Iudæi, qui iam erant in ſummæ vilitatis confinio, illi ſuccenſebant, & immortales querulè tragœdias excitabant. *Vide quod non dixit, Oportebat ipſum abire in Samariam; ſed: Tranſire per Samariam.* O quàm de facili implacabilis ira ſufflammatur! Nota hîc quàm pacatè ac vrbanè agat cum Propinquo illo Boozus, ne ob leuiculam cauſſam ipſi ſuccenſeat; edoctus de alterius propinqui, Elimelechi, inquam, iracundiâ, ob quam inconſultè exulauit, ſi Hebræis credimus, vt notabamus ad cap. 1. verſ. 1.

Theophyl.

Quare Chriſtus, tranſire per Samariam, non ire in Samariam dicitur?

Euthymius.

Hic verſ. 3.

P. Didac. Celada. in Ruth.

5. Matthæi 27. in Passione suâ mirissima æquanimis patientiæ documenta Christus exhibuit. Et qui in hominis figurâ proposuerat latere, nihil de impatientiâ hominis imitatus est. Despuitur, verberatur, deridetur, fœdis vestitur, fœdioribus spinosè coronatur, inter criminosiùs sontes patibulatus pendet in cruce. Sine voce, sine querelâ patitur: adeò vt patientiam Christi esse naturam effectam, & præstantiam ingenitæ cuiusdam proprietatis, forsan credi posset. Et tamen insana Iudæorum petulantia sic illi insultat: *Si Rex Israël est* (Messias, inquam, & Christus Deus,) *descendat nunc de cruce, & credimus ei.*

Matth. 27. v. 42.

O fatuas Iudæorum voces, & barbaricam stultè persuasionem! nempè si tormentorum impatiens excutiat probrosa patibuli cruciamenta, tamquam Deum suspiciemus. Imò *hinc vel maximè Pharisæi Dominum cognoscere debuistis: patientiam huiuscemodi nemo hominum perpetraret*, validè arguit Tertullianus.

Tertull. lib. de Patient. cap. 3.

Quasi in tot probrosis iniustè cruciamentis, animus tranquillè pacatus, imperturbatusque, ac magnanimâ æquanimitate flecti-nescius, fastum humani captûs excellat, & diuinitatis notamenta palam exhibeant.

Christi patientia, impatibilis diuinitatis argumentum est.

De humanâ pusillanimitate querelæ gemunt, iracundia tumet, minæ scintillant, vindicta æstuat: tanta verò in tantis cruciatibus tranquillitas, augustior tolerantiæ pompa est, & sumptuosior occultæ diuinitatis apparatus.

Basil. Seleu. Orat. 39.

Hoc Deo honorificentiùs, hoc modo magis impatibilis demonstratur, quòd & patibili celatus sit corpore, & quòd impatibilitatem Diuinitatis ostendat. Scilicet Christus sic peracerba, sic probrosa, sic tranquillè patiendo, humanam pusillanimitatem dediscens, hominem Deum se palam ostendit. Impatibilis enim est diuinitas: sic autem tranquillè pati, ac si impatibilis foret, hominem Deum probat, & esse Christum ostendit. Ergo *hinc vel maximè Pharisæi Deum cognoscere debuerunt: patientiam enim huiuscemodi nemo hominum perpetraret.* Inde Tertullianus inibi concludit: Talia tantaque patientiæ documenta, quorum magnitudo penes nationes quidem detractio fidei est, penes nos verò ratio & fructio, satis apertè non sermonibus modò in præcipiendo, sed etiam passionibus Domini sustinendo probant his, quibus credere datum est, *Patientiam esse Dei naturam effectam, & præstantiam ingenitæ cuiusdam proprietatis.*

Patientia in naturam vertatur.

Itaque illa est perfectissima patientia, quæ quodammodò versa est in naturam. *Primum igitur est* (ait Ambrosius,) *si fieri potest, vt morum tranquillitas vsu quodam affectioni proposito in naturam vertatur.*

S. Ambr. l. 1. Offic. c. 21.

---

§. CCXLIX.

Contentiosus litigator ad infernum properat, concupiscentiam æmulatur, & Diabolorum supplementum est.

1.
Cant. 3. v. 2.
S. Ambros.

SAnctus Ambrosius lib. 3. de Virginibus exponens illa sponsæ verba, *Surgam, & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni;* ita eleganter scribit: *Non est Christus circumforaneus. Christus enim pax est; in foro lites: Christus iustitia est; in foro iniquitas. Christus fides est, in foro fraus atque perfidia. Christus operator est; in foro inane otium. Christus charitas est; in foro obtrectatio. Christus in Ecclesiâ est, in foro idola. In Ecclesiâ vidua iustificatur, in foro circumuenitur: fugiamus ergo forum; fugiamus plateas. Non enim iniuria tantummodò est non inuenire, quem quæras; sed etiam plerumque vbi non oportet, quæsisse, vulnus est.*

Rara sine noxâ lis est.

Credamus Ambrosio à tribunalibus ad infulas sublimato, credamus experientiæ, quæ tot noxas litibus intextas prodit. Quò præniteat Boozi virtus, qui sic innoxiè cum Propinquo litem absoluit.

Hic vers. 3.

2. Matth. 5. v. 3. & 4.

Matthæi 5. in excelso monte Christus Deus aperiens os suum Christianam edocet disciplinam: *Beati*, inquit, *pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram.* Congruè pauperibus spiritu subiunguntur mites, quia pauperes & humiles solent esse mites; sicut vice versâ diuites & superbi solent esse immites & rixosi: vicinæ ergo & cognatæ virtutes sunt, paupertas & mansuetudo. Vtriusque virtutis nexum pulchrè ac tempestiuè elucidat Isaac apud Tilmannum ibi: *Beati pauperes*, &c. *Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. Non hanc, aut illam magnam terræ partem; sed terram. Quis vnquam suo sudore & bellis hoc potuit? Quid opus est diu quærere laborando, quod perdere citò necesse est? Cælum pauperibus, terra mitibus, quid relictum contentiosis? Quid ampliùs volunt, qui volunt diuites fieri, quibus non sufficit cælum & terra, quid eis fiet? . . . . Pauperi beatitudo cæli, miti beatitudo terræ debetur; quid ergo miseris contentiosis restat, nisi miseria infernalis?*

Isaac.

Cælum pauperibus, mitibus terra promittitur; quid contentiosis restat, nisi infernus?

Vide hîc inopinatum contentionum, & mutuis rixis litigantium finem, quò cæco ambitionis auaritiæ impetu contentiosi festinant. Dei ore cælum pauperibus promissum est, terra mitibus promittitur, contentiosis quid fiet? quid superest? quid litibus, contentionibus, ac rixis exambiunt? Quò tanta Iudicibus obsequia & munera? quò tanta aduocatis ac notarijs stipendia? quò tot facultatum suarum dispendia? quò domesticæ quietis iactura? quò tot rixas ac tumultus sumptuosiùs mercantur? *Pauperi beatitudo cæli, miti beatitudo terræ debetur; quid ergo miseris contentiosis restat, nisi miseria infernalis?* O summa infelicitas cariùs empta! Imò prima beatitudo si intimiùs penetretur, litium occasiones abscidit: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

Matth. 5. v. 3.

Quæ Christi Dei verba nuper laudatus Isaac, sic inibi elucidat: *Beati pauperes. Sapienter omninò id primo loco ponit, quod omnes desiderant; à quo tamen ferè omnes exorbitant. Cur litigat, pugnat, negotiatur, vexat, vexatur, denique infelix est, nisi vt sit beatus homo?* Id enim tam longè est, vt homo contentiosus litibus consequatur, vt nil *contentiosis restet, nisi miseria infernalis.*

Isaac supr.

Malè quis litigat, quò beatus fiat.

3. Matth. 5. v. 40.

Pergit Christus Dominus in eodem Montis sermone: *Et ei, qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Quasi dicat ait noster Cornelius: Vnam vestem auferenti, noli in iudicio pro veste cum Litigatore contendere, sed potiùs vt Litem euadas, dimitte ei vestem quamlibet, adeoque si ipse palli um poscat, dimitte ei & tunicam, & si

Cornelius.

poscat tunicam, adde ei & pallium. O! sic longè à tribunalibus, sic procul à iudicijs, sic à litibus extraneos, Christus Christianos voluit? Apposite Augustinus præfata Christi verba ita exponit: *In hâc autem vitâ iubet nos Apostolus redimere tempus, quoniam dies mali sunt. Et quid est redimere tempus, nisi cùm opus est detrimento temporalium commodorum ad æterna quærenda & capessenda, spatia temporis comparare? Vnde & Dominus præcepit dicens: Siquis voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte illi & pallium; vt scilicet amissâ re temporali, impendas ad quietem, quod eras impensurus ad litem.* An Augustini æuum, sicut & nostrum, litium longæuitate vexabatur? O Iudicum cunctationes! ô moras officialium! ô diuturnam impunè furacitatem! Cede, licet iustissimo ritè litigio, vt *redimas tempus*, ne totum vitæ tempus lis vna sensim absumat, & omnia vitæ spatia suffuretur. Litis cessione spontaneâ, *redime tempus*, vt *impendas ad quietem, quod eras impensurus ad litem.* Sanè captiuum est tempus, quod liti impenditur; auaritiæ, ambitioni, & Diabolo seruit: ergo redime illud tecum, quoniam *dies mali sunt*, quos litigijs erogas. O quàm inquietant vitam dies litibus malè impensi!

S. Aug. apud Haye nostrũ c. 49. Not. 3. ad Ephes. 5. vers. 16.

Cedamus litibus, vt redimamus tempus ad quietem.

4. Geneseos 6. valdè propagatur præuaricatoris Adami soboles, & cum eâ luxurians impunè prauitas pariter excreuit. Ergo exundans hominum malitia eluuione eluenda erat: *Dixitque Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.* Non conuenit inter Expositores, quid significet τὸ *spiritus meus*: nam alij ad Dei spiritum, ipsum Deum, inquam; alij ad spiritum, sensum referunt. Scilicet non permanebo ego cum homine concupiscentijs deditissimo: vel, non permanebit spiritus meus, id est anima in homine, quia caro est, & libidine salacissimo ferè in carnem desciuit, degenere affectuum carnalium obsequio. Pro τὸ *permanebit*, Pagninus ex Hebræo vertit, *euaginauit*, alij, *elongauit*; Hieronymus in Quæst. Hebrai. exscribit, *non iudicauit spiritus meus.* Oleaster in Adnotat. ad litter. ita scribit: *Alij verò putant verbi radicem esse (dun) quod est iudicare, litigare.... Et potiùs meo iudicio significat Litigare, quàm iudicare.* Ait itaque Deus! Cùm homo *caro* sit, id est, carnalibus concupiscentijs inolitus; abstinere à litibus cum eo oportet. Quare exinceps nolo, vt *spiritus meus* cum eo *litiget*, id est, ego non ampliùs cum eo *litigabo*. Vel potiùs, Nolo, vt *spiritus meus*, id est, superior animæ portio, qui hominis spiritus appellatur, (sic caro dicitur à Paulo concupiscere aduersùs spiritum; & vice versâ, spiritus aduersùs carnem) *litiget* cum carne, id est cum brutalibus hominis concupiscentijs: vnde præstat diluuio homines abolere. Idcircò ait: *Non litigabit spiritus meus cum homine, quia caro est.* Opinor, non potuit dilucidiùs exponi molestior, pertinacior, & criminosior pugna carnis aduersùs spiritum, quàm si *litigij* nomine notaretur. Nimirùm, vis nosse quid sit lis inter homines? vide pugnam, quâ caro aduersùs spiritum insolescit; & conflictum, qui est inter spiritum & carnem, vt illam cohibeat, & à quâ sæpiùs vincitur, subiugatur, detriumphatur; & in hâc pugnâ, *litigij* simulacrum videbis. Quid exaggeratiùs dici aduersùs lites potuit? Heu! tantùm litibus prauè licet? O quàm multa, lingua sancta moralitatum grauida, quàm paucis expressit!

Gen. 6. v. 3.

Pagninus.
S. Hieron.
Oleaster.

Pugna carnis contra spiritum, est idoneum litium simulacrum.

Siracides Ecclesiastici 28. sic salubriter monet: *Abstine te à lite*, inquit; *& minues peccata: homo enim iracundus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam.* Per *litem* aliqui accipiunt forensem, quâ actor litigat cum reo coram iudice in tribunali. Hæ enim lites forenses multarum fraudum, odiorum, detractionum, aliorumque criminum caussam subministrant. Alij τὸ *litem* pro litigio seu contentione vsurpant. Et quidem litigatores, ac contentiosi vitiorum affinitate laborant. Ad hunc Ecclesiastici locum adludere videtur Laurentius Iustinianus lib. de Disciplinâ & con. mona. cap. 13. sic fatus vt declinentur innumera peccata, quæ ex litibus, & contentionibus enasci solitant. *Contentio est*, inquit, *ignita Diaboli sagitta ad perdendas animas. O quanta iurgia, quanta odia ex contentiosis oriuntur sermonibus! O quoties veritas occultatur, & falsum pro vero defenditur! Pessimum namq; malum est contentioni vacare, per quam amicitiarum compago dissoluitur, & amicorum dulce vinculum dissipatur: Qui contentiosus existit, antiqui hostis in se immissiones admittit, Diaboli ministerium operatur, dirumpit pacem, rixas concitat, parit odium, furorem nutrit, denigrat honestatem, sapientiam perdit, rationem confundit, oculum mentis obnubilat, gratiæ lumen repellit, fraternam dilectionem frangit, & ipsam cælestem in se occidit charitatem.* Multa contentiosi litigij non bona elogia hîc Iustinianus addensat; illud præsertim, quòd litigator contentiosus, *Diaboli ministerium operari*, seu obire dicitur; quasi ipse sit Diabolorum supplementum, & infernale criminum incentiuum: & ipsum litigium sit iurgiorum conceptaculum, peccatorum seminarium, iniustitiæ conflatorium, & exprompta criminum officina.

5. Eccl. 28. v. 10. & 11.

Contentiosi multis culpantur.

B. Laur. Iust.

Litigator contentiosus Diaboli ministerium obire dicitur.

Animosè Dauid in has voces fiduciæ plenas erumpit: *Non timebo millia populi circumdantis me.* Græcè pluribus hic locus exscribitur: *Non timebo à decem millibus populi in circuitu imminentibus mihi.* Alij in Catenâ Danielis Barbari exscribunt: *Pariter contrà me insidias struentis.* Vbi non tantùm tot millium aperta hostiliter vis; sed fraus etiam insidiosa denotatur: nequid non timendum Dauidi immineat. Verùm Chaldæus Paraphrastes disertè exponit, quænam sint hæc millia aduersariorum, quæ & aperto Marte, & ex insidijs illum inuadunt. Sic enim locum exscribit, & exscriptione exponit: *Non timebo à lite.* Quasi lis contentiosiùs intenta, non minùs hominem pium ac iustum oppugnet, ac profliget, quàm agmen multis bellatorum millibus armatum, & ex insidijs incautum inuadens, vt vi ac dolo eum malè concidat. O vna in foro *lis*, pro *decem millibus* hostium computatur! Heu quot officialium phalangas vna in foro lis potenter obarmat; quot strages edit, quot facultates diripit! Vnum est ab hoc malo asylum, nempè vota & preces ad Deum, qui auertat pestem hanc malitiosam, quæ sensim vitam toxicat, & censum atterit.

6. Psal. 3. v. 7.
Græcus.
Barbarus.

Vna lis pro millibus hostium computatur.

Chaldæus.

Eruditè notat Cornelius ad illud Iacobi 5. *Vnde bella & lites in vobis?* quod Hebræum nomen

Litis significatio.

men ריב *rib*, id est, *lis*, deriuatur à verbo, quod significat, *superbiuit*, vel *multiplicauit*. Ex superbiâ enim & cupiditate excellendi ac multiplicandi opes & honores oriuntur omnes lites.

---

§. CCL.

Sublimiorum potentia sic in flagitiorum vicinio est, vt potentem reprimat, qui seruat in potestate clementiam.

1. Pacatus. *Benignitas est magnum Potentium elogium.*

SApienter Pacatus in Panegyri ad Theodosium: *Tu*, inquit, *amicitiæ nomen antè priuatum, non solùm intra aulam vocasti, sed indutam purpurâ, auro, gemmisq́; redimitam solio recepisti. Req́;, non verbis asseruisti, Principis mentem tantò in suos benigniorem esse debere, quantò sit fortuna præstantior, cùm fide & facultate paribus agas, & familiaribus tuis Imperator tribuas, quod priuatus optares.* Sapienter quidem humana Potestas quò est sublimior, eò *benigniorem* esse debere præscribitur. Ideoque summa olim putabatur felicitas Gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior, nisi benignior, nisi humanior, ne cognato Potestatis genio in inhumanitatem degeneraret. Potentium fortitudo arcebat, non augebat pericula; beneficentia fouebat ornabatque subiectos. *Nemo quantum posset aduersùs eos experiebatur, per quos cœperat posse.* Profectò nullum clementia ex omnibus magis quàm Principem, aut potentiorem decet. Ita enim virtutes magnis viris decori gloriæque sunt, si illis salutaris potentia est. Nam pestifera vis est, valere ad nocendum. O, hæc salubris politiæ gnome, altè in Potentiorum pectora descendat!

Seneca epist. 91. *Pestifera vis est, valere ad nocendum.*

2. 3. Regum 21. Achab etsi rex minimè bonus, mœstissimè angitur, quia Naboth constanter renuit ei patrum suorum vineam concedere, at non audet contra ius ac fas violentam exercere potentiam, vt cupitam ab eo vineam iniustè extorqueat. Regina autem Iezabel eius vxor, cognato potentiæ abusu, scripsit litteras ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius, & misit ad maiores natu, & optimates, qui erant in ciuitate eius. Litterarum autem hæc erat sententia: Prædicate ieiunium, & sedere facite Naboth inter primos populi, *& submittite duos viros filios Belial contra eum, & falsum testimonium dicant: Benedixit Deum & regem: & ducite eum, & lapidate, sicq́; moriatur.* Vide quàm fuerit exprompta audacior malitia, dum potestate eualet ad nocendum. Hildebertus Turonensis epistol. 25. Comitissam quandam egregiè laudat ob principatum clementer administratum: *Defers*, inquit, *feminæ, dum colis in pulchritudine castitatem: Comitissam reprimis, dum seruas in potestate clementiam.* O! potestatem reprimit, qui seruat in potestate clementiam? Sic est potestati volupe in inclementiam efferari? Sic est potentiæ cognata inhumanitas, vt Comitem aut Comitissam *reprimere*, potestatem cohibere, & potentiam frænare, dicatur quisquis *seruat in potestate clementiam*? Sic impotenter efferatur Iezabel ad Nabothi cædem? Efferaretur etiam hæc princeps femina nisi insolitæ clementiæ habenis, in principatu potestatem strenuè *reprimeret*, & immitem potestatis potentiam in se ipsa cohiberet.

3. Reg. 21. v. 10.

Hildebert. *Potestas ad inclementiam inclinat.*

De opinatissimo Salomonis gymnasio, summa Regum potentia sic frænatur, & ad beneficentiam eruditur: *Rex iustus erigit terram, vir auarus destruit eam.* Pro τὸ *vir auarus*, Chaldæus habet, *vir impius*; LXX. Interpretes, *vir inquus*; alij ex Hebræo, *vir eleuationum*, seu *elationum*, id est, qui impiè & iniquè effertur elationis tumore, & potentiâ ad iniquitatem abutitur; vnde communiter ab Interpretibus pro Tyranno accipitur. Qui notanter aduertunt, quòd quem nuper ab æquitate commendatum appellauit *Regem*, vbi iniquo potestatis abusu, impium, immitem, & violentum nominat, quasi per violentiam à regno depositum; non iam regem, sed *virum* appellat, quasi impia & iniqua potentia, Regis nomen expungat, & in quoduis aliud vocabulum transeat, dum à potentiæ æquitate degenerat. Huius rationem consultissimè reddit quispiam Sapientum apud Cornel. inibi. *Rex iustus erigit terram; vir iniquus destruit eam. Nam Potentia sine bonitate, mera tyrannis est, sine sapientiâ pernicies, non regnum. Primùm igitur des operam, vt quandoquidem Potentiam fortuna dedit, quammaximam sapientiæ vim tibi compares, vt vnus omnium optimè quid expetendum, quidve fugiendum sit perspicias.* (Addit tempestiuè) *Denique vt quammaximè prodesse studeas omnibus: nam id est bonitatis. Potestas autem ad hoc potissimùm tibi seruiat, vt, quantùm cupis prodesse, tantumdem & possis, imò plus velis quàm possis. Porrò nocere hoc minùs velis, quò magis potes.* Porrò non regia, sed seruilis ac pestifera vis est, potentia ad nocendum. Regium sanè & augustum est, quòd quis tantumdem prodesse possit, quantùm generosè velit. Imò in hoc vno pia voluntas sceptra superet, quòd plus voluntas audeat velle prodesse, quàm potentia obnixiùs eualeat. E contrario, *nocere hoc minùs velit, quò magis potest*, vt clementia seruetur in Potestate, quæ plerumque est inclementiæ confinis.

3. Prouerb. 29. v. 4.

Chaldæus.

LXX. interp.

Hebræus.

Rex immitis, iam non rex sed vir appellatur.

Sapiens quispiam apud Cornel. ibi.

Potens, hoc minùs nocere velit, quò magis potest.

Iudith 1. Arphaxade Medorũ rege profligato, insolescit Nabuchodonosor tamquam potens in potentiâ exercitus sui, & in triumphali quadrigarũ suarum gloriâ. Tunc victoriali fastu misit legatos ad potiores totius Orientis prouincias, vt vltrò se illi dederent: qui omnes vno animo contradixerunt, & remiserunt eos vacuos; & sine honore abiecerunt. Quorsùm spontè alieni imperij iugum subirent? *Tunc indignatus Nabuchodonosor rex aduersùs omnem terram illam, iurauit regionibus his.* Idcircò suæ militiæ principem Holofernem, innumeris copijs armatum mittit, vt ab his regionibus se *defendat*. Quid est, quòd se *defendere* dicit, qui à nemine oppugnatur? Nabuchodonosor tot reges lacessit, & immeritum illis bellum inferre satagit, & *defensionem* prætendit? O superbum malitiæ titulum! imò indignationem potentiæ sequelam! lædi se dicit, vt potentiæ iracundiam in illos atrociùs effundat: læsuram simulat, vt ambitionis & furoris rabiẽ dissimulet. Eleganter Philosophorum moralissimus æquè ac disertissimus, quippè qui Potentium prauos affectus quasi per anatomiam perspectos habebat, sic ad

4. Iudith 1. v. 12.

rem

Seneca epist. 47. rem fatur: *Verberibus* (vltione,inquam) *multa amouentur, non quicquid nos offendit & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciæ, vt quicquid non ex voluntate respondit, iram prouocet. Regum nobis induimus animos. Nam illi quoque obliti, & virium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic exardescunt sic sæuiunt, quasi iniuriam acceperint, à cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos præstat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi captant, quærendo acceperunt iniuriam, vt facerent.* O robustè subdolam humanæ Potentiæ malignitatem! Rex Nabuchodonosor *defensionem* prætexit, vt potentiæ furorem coloret. Robustiori potentiâ post victoriam auctus, dum furere ambit aduersùs innoxios populos, se læsum esse *defensionis* vocabulo publicat, vt *sic exardescat, sic sæuiat, quasi iniuriam acceperit*. Nec, quòd iniuriam non acceperint, Potentiores *ignorant*; *sed occasionem nocendi captant; quærendo acceperunt iniuriam vt facerent*. Quare *potentem reprimit, qui seruat in potestate clementiam*. O nimis verè!

Potentes se lædi dicunt, vt occasionem nocendi capiant.

5\. Sapientiæ 6. atroces potentibus minæ fulgurant: *Horrendè*, inquit, *& citò apparebit: quoniam iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet.* Vatablus vertit: *quoniam iudicium rigidissimum in Proceres exercebitur*, quasi in Proceres iam ingruant strages. *Exiguo enim conceditur misericordia: Potentes autem potenter tormenta patientur.* Bene est, concedatur misericordia *exiguo*, id est, pauperi, inualido, plebeio, priuato; hunc enim dira sæpè necessitas adigit ad peccatum: vel certè hic peccato suo minùs alios lædit, vel rariùs; ideoque veniâ dignus videtur. Vnde *exiguo* opponit *Potentes*, id est, Reges, Principes, Dynastas, Magistratus, qui cognato potentiæ fastu abutuntur, vt alios opprimant. At sic Potentes erunt misericordiæ exortes, vt quasi *potentia* sit eorum reatus, nullâ eorum præmissâ culpâ, culpæque discussione, aut iudicio, potenter torquendos fore dicatur? *Potentes potenter tormenta patientur.* Sic acerbiores pœnæ sunt potentiæ appendices? Vbi est suspecti aut obiecti criminis solennis inquisitio? vbi iudicium ritè peractum? ecquis atrocium tormentorum reatus? Hanc vnam ob caussam, quia potens est; potenter tormenta patietur? Occurrit Syrus sic locum vertens: *Potentes potenter interrogabuntur*; Arabicus, *De Potentibus autem inuestigabitur scrutatione potenti.* Græcus autem sensum ampliat, ad rem tempestiuè: *Potentes autem valdè examinabuntur, iudicabuntur, punientur.* Notat autem peritè Cornelius inibi ad vers. 4. quod Græcum verbum pro quo Vulgatus habet, *Tormenta patientur*, significat *examinare, scrutari inquirere, ventilare, discutere, iudicare, punire, cruciare, tormenta infligere.* Quare sic Potentia criminibus vicinatur, sic reatus transparet in Potentiâ, vt propè idem sit, Potentis caussam *examinare*, ac *iudicare*, illique *tormenta infligere.* Sic est Potentia criminum plerumque rea? (Quod de Elimelecho Noëmi marito, Hebræorum traditiones passim eiulant: vt sit magno Boozo de singularitate gratulandum, quòd in tantâ opum ac Præfecturæ potentiâ, æquitatem ritè coluerit.)

Vatablus. Sapient. 6. v. 7. Reatus seu pœna dignitas, ferè in potentiâ trãsparet. Reatum discuti, damnari, & puniri est. Syrus. Arabicus. Græcus. Cornelius. Hic vers. 4.

6\. Præscriptus Sapientiæ locus, ex Psalmo 2. elucidari potest, ad rem præsentem non inidoneè: *Et nunc*, inquit, *Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* Seriò hortatur mundi Proceres, & potentiâ magnos, vt *intelligant.* Quidnam intelligere debent? Scilicet quàm sint lubrica culmina; quàm sit reatui vicina potentia. Vnde subdit τὸ *erudimini*, quod verbum S. Cyprian. l. 3. Testim. ad Quirinum, num. 112. vertit, *emendamini*; Hebræus textus habet, *castigamini.* O vtinam Potentes de scholâ Dauidis ac Salomonis, nunc intelligant, quòd sic est potentia plerumque criminosa, & sceleribus confinis, vt Potentum *eruditio* sit *emendatio*, & *castigatio*: quasi ipsa mera potentia de velut cognato potentiæ reatu, sit *eruditionis*, id est, *emendationis*, & *castigationis* indigna. O quàm sunt, periculis & flagitijs obnoxia Dignitatum magna fastigia! *Qui nititur* (ait S. Gregorius) *ad altiora conscendere, quid agit, nisi vt crescendo decrescat, & ascendendo descendat?* Idcircò Sancti Patres Dignitatum fastigia velut pertinaciter refutabant. Viderint qui impotenter ambiunt, an sint scelerum riuales.

Psal. 2. v. 10. Potentes erudiri perinde est ac emendari, & castigari. S. Cyprian. Hebræus. S. Greg. l. 7. epist. 110.

---

§. CCLI.

In Christi stadio, vinci ab inimicis, gloriosior victoria est.

1\. SÆpè satiùs fuit offensam dissimulare, quàm vlcisci. Potentiorum autem iniuriæ, non patienter tantùm, sed hilari vultu ferendæ sunt: facient iterùm, si se fecisse crediderint. *Hoc habent pessimum animi magnâ fortunâ insolentes; quos læserunt, & oderunt.* Ille ingens animus, & verus æstimator sui, non vindicat iniuriam, ne cùm inimicum vltione vincit, se à sordido vindictæ appetitu victum palàm profiteatur. Malè quisque sui doloris vindex est, nec bene vltio vlciscendum crimen imitatur. Pulchrè Seneca: *Non enim vt in beneficijs honestum est merita meritis repensare, ita iniurias iniurijs. Illic vinci turpe est, hîc vincere. Inhumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum, vltio & à contumeliâ non multum differt nisi ordine.* Magni animi est iniurias despicere. Vltionis contumeliosissimum genus est, non esse visum dignum ex quo peteretur vltio. Multi leues iniurias altiùs sibi demisere dum vindicant. Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ latratus minutorum canum securus obaudit, quos despectu ipso detriumphat, & maiori victoriæ fastu negligit.

Potentes, quos læserunt, & oderunt. Senecal. 2. de irâ c. 33. Suprà c. 32. Vltio à contumeliâ non differt nisi ordine.

2\. Paulus ad Romanos 12. sic hâc super re eos erudit: *Noli vinci à malo; sed vince in bono malum.* Nempe malitiam lædentis, eiusque malefacta benefactis supera, nequitiam vince bonitate; tum vt per maleficium alterius beneficentia tua sit illustrior, & augustior; tum vt vincas eius improbitatem beneficijs, vt ex improbo probus, ex imbono bonus, ex hoste amicus fiat. Ergo inimicum non talione, sed patientiâ vincere, Christiana virtus est, & Euangelij fastus. Eloquenter S. Chrysostomus de hoc nouo victoriæ genere, ita inibi disserit: *Noli vinci à malo; sed vince in bono malum. In Olympicis, ait, certaminibus diabolo consecratis lex est, malefaciendo vincere: in stadio Christi omninò lex est contraria: hîc enim non eum qui percutit, sed qui percutitur, coronari decretum est. Illud demum est*

ad Rom. 12. v. 21. In Christi stadio, ab inimicis vinci, victoria est. S. Chrys. ibi in Morali.

diuinæ virtutis, illud cæleste stadium, illud Angelorum theatrum. Si mansuetudinem exhiberemus, essemus omnibus insuperabiles, nec vlla ad nos iniuria perueniret. Roga inimicum, an non doleat, an non censeat se victum cùm rides, cùm contemnis eius iniurias? Viderit qui talionem atrociùs machinatur, an in *Christi stadio*, quod est Angelorum theatrum; an in Olympio certamine Diabolis consecrato pugnet? Iniuriarum vltor, Christi militiam dediscit, impudens Euangelij desertor. In *Christi stadio*, noua bella elegit Deus, & vinci victoria est. Inuulnerabilem se exhibet, qui iniurijs appetitus, iniurias dissimulat, negligit, ridet: & iniuriantem vincit, dum magnanimo neglectu, & inconcussâ patientiâ, eum plus fatigat ac vrit, dum illatæ iniuriæ sperato fructu, id est, dolore ac impatientiâ, eum frustratur.

3. Matth. 27. v. 14. Matth. 27. Iesus autem stetit ante Præsidem. Christus Deus, inquam, tamquam omnium scelerum reus, coram Pilato iudice. Et cùm accusaretur à principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta aduersùm te dicunt testimonia; *Et non respondit ei ad vllum verbum, ita vt miraretur Præses vehementer.* Sanè melior est caussa, quæ non defenditur, & probatur; plenior iustitia est, quæ non verbis adstruitur, sed veritate fulcitur. Taceat lingua necesse est, vbi ipsa æquitas sibi adest. Taceat lingua in bono negotio, quia malas caussas tueri consueuit. Nolo sic defendi iustitiam, sicut solet iniquitas excusari. Quod vincit Christus non defensionis fuit, sed virtutis. Scit enim Saluator qui est summa sapientia, quomodo tacendo vinceret, quomodo non respondendo, & velut cedendo superaret. Pergit S. Maximus: *Quæ enim res illum compelleret ad loquendum, cùm silentium satis sufficeret ad vincendum? Sed fortassè metus eum cogeret ne salutem perderet nisi quòd ipsa erat tota caussa victoriæ. Suam enim salutem perdidit, vt salutem omnium lucraretur.* (Nota attentiùs quæ subijcit verba) *in se vinci maluit, vt victor esset in cunctis.* Tacet quasi cedens, vt iudicio vincatur cuius vinci, omnium victoria est, qui est nouus aliquis Christianæ victoriæ fastus, è diuerso opinatissimus. Os suum mutâ taciturnitate signat, ne caussam suam defensione clypeet quia vitam perdere, *ipsa erat tota caussa victoriæ.* Cùm ab inimicis vincitur, tunc generosiùs vincit, & cùm illis velut cedit ore muto, satis illi, ac nobis victoriatum est. *In se vinci maluit, vt victor esset in cunctis.*

S. Max. homil. de accus. & iudic. Domini.

Christus in se vinci maluit, vt victor esset in cunctis.

4. Paulus Ecclesiæ magister, doctor Gentium, & Christianæ philosophiæ didascalus peregregius, valentissimos quosque hostes his verbis ad certamen lacessit, victoriæ securus: *Quis*, inquit, *nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* Esto, Paulus fuerit, in tribulatione hilaris, in angustiâ dilatatus, in carceribus liber; fame refectus, nuditate vestitus, periculo securus. At ferociente atrociùs *persecutione*, tandem carnificis *gladio* cessit, & obtruncatus occubuit. Quid est cessit? dum cedit, vincit; dum vincitur, triumphat, è diuerso inexpugnabilis. S. Gregorius Nazianzenus sic de philosophiâ, id est, de consummatâ virtute loquitur: *Nihil inexpugnabilius philosophiâ, nihil tranquillius: omnia priùs cedunt, quàm philosophus. Duo sunt inuicta, Deus & Angelus, & tertium philosophia. Est enim philosophus, non materialis in materiâ, in corpore incircumscriptus, in terrâ cælestis, in affectibus imperturbatus* (Pende diligentiùs quæ subtexit ad rem,) *vbique inferior præterquam animi magnitudine, & cedendo vincens illos, qui se vincere putant.* O! quis eum vincat, qui *cedendo vincit* illos, qui se *vincere* putant? qui vbique, & omnibus *inferior* esse satagit, præterquam animi magnitudine, & patiendi constantiâ; Hîc, hîc, inquam, Pauli æmulatione beatâ, in tribulatione exultat, in angustiâ dilatatur, fame adipatur, potatur siti, nuditate vestitur, persecutione felix, sub inimico gladio vincit inexpugnabilis! O! quis æstimet Christianam virtutem, cuius vinci victoria est? quæ cedendo trophæa erigit, palmam reportat, & inimicos sumptuosiùs detriumphat? Cedit hîc Boozus in Bethlehemitico iudicio, & consessu Seniorum, optatissimo Ruthæ connubio, & Elimelechi agris, in auarè agrestem illum Propinquum: sed Boozus argutâ cessione, ab hoc iniustè refutatâ; Rutham, id est, matrem regni præripit in vxorem, ex cuius sobole regnum Israëlis in suâ familiâ æternùm perpetuauit. Ab eâ enim Dauid, & ab eâ tandem Christus, Rex regum, mundi victor, & inferni detriumphator. Itaque Boozus submissè cessionis arbitrio victoriale sceptrum inuenit.

Ad Rom. 8. v. 35.

Christiana philosophia cedendo vincit eos, qui illam vincere putant.

S. Naz. apud Ant. in Mel. p. 1. c. 50.

Hic vers. 4.

5. Psal. 50. v. 6. Regius Psaltes sic altè Deo pangit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci: *Vt* (id est, *vtinam*) *iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.* Alij mutatis punctis prius hemistichium ex Hebræo legunt. *Vt iustificeris, non loqueris tu.* Ac si idem sit in iudicio iustificeris *in sermonibus tuis*, ac dum *non loqueris tu*, quasi mutum silentium sit sermo eloquenter linguatus ad defensionem. Illud autem, *Vincas cùm iudicaris*, etsi apud Latinos ambiguum sit, à multis passiuè accipitur. Sic apud Treuetum legimus: *Et vincas cùm iudicatus fueris.* Quodnam est hoc iudicium, in quo cùm ipse Deus iudicatur, & in tribunali reus litigat de caussæ victoriâ, elingui taciturnitatis facundiâ vincit? Imò qui in iudicio tacet, garrulo accusatori cedere, illique adnuere videtur. S. Maximus homil. 1. de accusato & condemnato Domino, expendens illius silentium apud Pilatum, sic ad rem scribit: *Festinet loqui, qui timet vinci. Christus autem cùm condemnatur, & superat; cùm iudicatur, & vincit, sicut ait Propheta: Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Quid ergo opus erat os loqui ante iudicium, cui ipsum iudicium erat plena victoria? Vincit enim cùm iudicatur Christus, quia sic innocens approbatur.* Porrò præses Pilatus damnationi præmittit, Innocens ego sum à sanguine *Iusti* huius. Ergo ambiat sermone defendi, qui metuit in lite superari; non qui scit Christianæ philosophiæ arcanam politiam; bene eruditus, quòd qui iniustè condemnatur, condemnatione superat, & cùm iudicatur, vincit, Christianâ victoriâ è peruerso auxiliari. *Quid ergo opus erat ei loqui ante iudicium, cui ipsum iudicium* (condemnatio, inquam, Biblicâ phrasi) *erat plena victoria?* Sic Christianus, qui verè Christianus est, implens Christiani vocabulum, de Christi imitamento, inexpugnabilis est, dum in iudicio se taciturnitate defendit, cedendo vincit, quia sic vinci, plena victoria est.

Hebræus.

Treuetus.

Christus cùm in iudicio damnatur, plenam victoriam reportat. S. Maxim.

6. 1. Regum 24. Saül adhuc spirans minarum, electâ militum manu stipatus, immeritum Dauidem, à quo multa obsequenter beneficia acceperat, atrociter persequitur. Dauid autem latitans in spelæo, in quod Saül fuerat imprudenter ingressus, illi animitus parcit; & contentus oram chlamydis in testimonium præcidisse, ab efferatâ suorum militum rabie illum seruat incolumem; ei vitam tribuens, qui illi mortem inhumanè cruentam moliebatur. Dauidi autem manu ostentanti præcisam chlamydis orã, ad inopinatæ veniæ testimonium, dixit Saül: *Iustior tu es quàm ego: tu enim tribuisti mihi bona; ego autem reddidi tibi mala.* Et confestim quasi se exregem animaduertisset, & principem Ionatham exauctoratum à regni successione, futurum regnum indubiè prædicit Dauidi, tamquã è diuerso feliciter victori: quippè qui tot offensas tot beneficijs cumularit. Sapienter, & velut Christiano cothurno dixit ille quicumque: *Quia speciosius aliquando iniuriæ beneficijs vincuntur, quàm mutui odij pertinaciâ pensantur.* Ecce tibi multimodas iniurias à Saüle acceptas, Dauid non pensat mutui odij inimicâ pertinaciâ; sed amicâ beneficentiâ inimicæ vitæ seruatrice, *iniurias beneficiis vincit.* Quare rex Saül sic victorem Dauidem, quasi tunc inauguratum in Regem honorat, & prece supplici obsequenter rogat. Itaque tunc regis Saülis vita & dignitas, magno in pretio habita est à Dauide, qui illum tunc vel maximè *Christum Domini* nuncupauit; quem augustum Regis Israëlis titulum, Saül in Dauidem consultissimè regessit: *Cæsari cùm statuas Pompeij deiectas erigi iussisset, Cicero dixit: Pompeij statuis restituendis tuas defixisti: laudatio enim inimici, laudandi maiorem quàm laudato conciliat laudem.* Suas potiùs statuas Cæsar defigit, cùm inimicissimi Pompeij statuas erigi iussit. Sic etiam Dauid cùm Saüli inimico veniam ac vitam tribuit, cùm illum augusto titulo *Christi Domini* tunc appellat, illum illummet, inquam, sibi faustè ominatur, & feliciter vendicat. Adeò vt ipse rex Saül, etsi regni ambitione obstinatissimus, beneficio tunc Dauidi regnum prænunciarit. Sic est augustum *iniurias beneficiis vincere*? Sic qui inimico cedit, generosè vincit?

1. Reg. 24. v. 18.

Valer. Max. lib. 4. c. 2.

Quàm sit augustum iniurias beneficijs vincere.

Plutarch. l. de Vtil. ex hostibus capiendâ.

---

§. CCLII.

Mundialium bonorum auida est, & ieiuna possessio.

1. OMnia quibus vulgus inhiat, vltrò citroque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio. Quid dare potest ei, qui libertate caret, nisi libertatem dederit, quã id quod dedit, vendicet sibi? Hæc quoque fortuita tunc delectant, cùm illa ratio temperauit ac miscuit: hæc est etiam quæ extrema commendet, quorum auidus vsus ingratus est. Solebat Attalus hâc imagine vti: *Vidisti aliquando canem missa à Domino frusta panis aut carnis aperto ore captantem? quicquid excepit, protinus integrum deuorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortuna proiecit, id sine vllâ voluptate demittimus, statim ad rapinam alterius erecti & attenti:* Hoc sapienti non euenit: plenus est, etiam siquid quæsitum aut inquæsitum obuenit, securè excipit, ac reponit, paratus reddere, quod recepit: nam fortuna quicquid potest dare, potest & auferre. O auara quorundam auiditas aut opum, aut voluptabilium, aut honorum, quæ magis hiat, dum plus deuorat, quasi ipsam mundialium bonorum sitim biberit! O quàm sunt ieiuna illa bona, ad cuius possessionem nauseamus, & nouas eorum spes hianter captamus! quasi mundialia bona de absentiâ blandiantur, de præsentiâ verò depretiationem mutuent, & fastidium moueant.

Seneca. Epist. 72. *Bonorum mundialium auida est, & ieiuna possessio.*

Exodi 8. squalidâ ranarum plagâ Pharao molestè afflictatus, Moysen & Aaronem festinus accersit, qui fastidiosam calamitatem precibus auertant. Dixitque Moyses ad Pharonem: Constitue mihi tempus quando deprecer pro te, & pro seruis tuis, & pro populo tuo, vt abigatur ranæ à te. &c. *Qui respondit: Cras. At ille: Iuxtà,* inquit, *verbum tuum faciam.* Quare Pharao ranarum exterminium distulit in crastinum, cùm maximâ necessitate instanter vrgeretur? An quia minùs putauit molestum, vltrò iam toto illo die plagas pati, quàm alieno fauore liberari? An sibi acerbissimum fore censuit, infestum hostem sibi beneficum experiri? Eleganter Ambrosius aliorsùm quondam expensus, hanc reddit rationem: *Constitue mihi quando pro te orem, vt exterminet Dominus ranas, cùm debuerit in tanta positus necessitate rogare, vt iam oraret, nec differret, respondit, Crastinâ die. Otiosus & negligens; moræ pœnam, Ægypti soluturus excidio.* Addit tempestiuè Ambrosius: *Itaque Pharao vbi impetrabat, immemor fiebat gratiæ; & exaltatus mente carnis suæ, obliuiscebatur Deum.* Quid est, quod dum optatissimum bonum impetrat, gratiæ fit barbaricè immemor? Scilicet bonum quod non adeptum maximi æstimat, ardenter cupit, & obnixiùs exambit; vbi primum illius fit compos, obliuione depretiat, & cunctatione abiectiùs contemnit. *Itaque Pharao vbi impetrabat, immemor fiebat gratiæ*; & moralitatum grauido contemptu, optatissimi boni possessionem dedicat. O! quod dum absens erat, & obtentu perarduum, sic auidè expetebatur; in expetitæ possessionis auspicio, tam reiectaneo fastidio differtur, & ingratâ obliuione quodammodo repudiatur? O quàm ieiuna sunt bona, quæ de possessione tædium, de absentia verò placendi gratiam fœnerantur! 2.

Exod. 8. v. 10.

S. Ambr. de Cain & Abel. c. 9. *Pharao cupitam gratiam, dum obtinet, contemptim differt.*

Purpuratus Vates Psalmo 139. mores impiorum describens, sic pangit: *Caput circuitûs eorum: labor labiorum ipsorum operiet eos.* Græci Patres in Paraphrasi, *τὸ caput circuitus*, exponunt, *caput conuersationis*, quasi malorum conuersatio, institutum, seu viuendi aut conuersandi modus sit *circuitus* & rotatio quædam, quæ perpetuo desideriorum nexu metam numquam tenet. Circumeunt, non stant, in gyrum erroris semper eunt, vbi iter est sine fine. Eloquenter huiusmodi impiorum circuitum exposuit Cassiodorus Tract. de Amicitiâ, eorumque cæcam insipientiam exprimit, qui inanium rerum, & falsatâ voluptatum spe correpti, inueniendæ felicitatis ac voluptatis desiderio, ab vna re ad aliam perpetuo circuitu indesinenter transeunt. 3.

Psal. 139. v. 10. Græci Patr.

Cassiod. apud Corder. ibi.

Iterum,

Ad felicitatis seu voluptatis fastidia incessanter hiamus.

Iterùm, inquit, *mens elusa, quæ sibi felicitatis imaginem in re præsagiebat inutili, dùm post rei desideratæ obtentum maiori se sentit indigentiâ laborare, præoptata incipit fastidire, & denuò in alterius rei succenditur appetitus; non tamen, satianda, sed alterius falsæ felicitatis imaginatione fallenda. Hic est circuitus impiorum: Hoc est vituperatio multorum commorantium in circuitu: hæc est mola Samsonis, quam decisis virtutum crinibus, & effossis prudentiæ oculis circumuoluit sequens cupiditatum circuitum. Etenim relicto compendio charitatis, Caput, inquit, circuitûs eorum: labor labiorum ipsorum operiet eos.* Perbellè Cassiodorus describit huiusmodi *circuitum* impiorum, id est, hians frustrà desiderium à tædio opinatæ voluptatis obtentæ, ad nouas inaniter felicitatis ac voluptatis spes similiter frustrandas; quod est *caput circuitus impiorum*, & inueniendæ felicitatis phantasia semper fallens, etsi delusa semper. O tandem pudeat apparenter dulcem fellis sitim semper bibere! Malè hias ad quæ semper nauseas.

Psalm. 82. vers. 11. Græci Patr. S. August.

4. Psalmo 82. de impijs dicitur: *Facti sunt velut stercus terræ*: quia, vt inibi Græci Patres exponunt in Paraphrasi: *Instar stercoris cum terrâ commixti fuerunt.* Subtiliùs, opinor, S Augustinus ad eum Psalmi locum: *Facti sunt velut stercus terræ; de quibus nihil propagatum est, nisi terrena fœcunditas.* Stercus enim terræ commixtum, non modò in terram it, sed etiam terram impinguat, adipat, fœcundat ad vberem terrenorum fructum, ad quem hiat. Subdit Propheta de his quos fœcundo terræ stercori comparauerat præ fœcundis terrenorum desiderijs: *Deus meus pone illos vt rotam.* Quæ verba sic exponit Heracleota in Commentario: *Id est, irroga ipsis supplicium quod ipsos non deserat, sed in orbem reuoluatur in semetipsum circa ipsos.* Bellissimè S. Augustinus huiusmodi rotationis supplicium ita exponit: *Pone illos vt rotam: quòd rota ex his quæ retrò sunt extollitur; ex his quæ ante sunt, deijcitur.* Ecce tibi rota seu circuitus impiorum, & grande acerbius eorum supplicium, non tantum in operoso negotio calamitatum, sed etiam in succedaneo voluptatum otio. *Irroga ipsis supplicium, quod in orbem reuoluatur in semetipsum circa ipsos*; sicut rota, quæ ex his quæ retrò sunt extollitur, & ex his quæ antè sunt deijcitur, sed ad nouam iterùm sublimitatem similiter deijciendam. Sic felicitas aut voluptas nuper expetita, spe dulcis, experimento nulla; animum *extollit* ad nouas deliciarum spes, quas adsimilis experientia voluptatis ieiunas, inanes ac futiles esse comprobans, mentem deijcit; sed quas delusa semper spes, iterùm atque iterum attollit frustrato nexu, & falsato gyro. *Rota ex his quæ retrò sunt attollitur; ex his quæ antè sunt, deijcitur.* Quare ad quæ experimento nauseamus semper, iterùm incessanter hiamus, quæ est rota seu circuitus impiorum, qui perpetim ad spem voluptatum suspirant.

Impij sunt velut stercus terrenorum fœcundum.

Psalm. 82. vers. 14.

Heraclea.

S. Augustin.

Voluptas sicut rota, quæ retrò sunt attollit; quæ antè sunt, deijcit.

3. Reg. 21. vers. 2.

5. 3. Regum 21. vinea erat Naboth Iezraelitæ, iuxta palatium Achab regis Samariæ. Locutus est ergo Achab, dicens ad Naboth *Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum.... daboq; tibi pro eâ vineam meliorem.* O diues nescis quàm pauper sis! quantò plus habueris, plus requiris. Inflammatur possessione cupiditas, non restinguitur. Quasi quosdam gradus habet deliciarum, gloriæ, atque opum cupido: quò plus ascenderit eò, ad altiora festinat. Ille regni opibus, topiarijsque delicijs affluebat, & tamen cespitem pauperis flagitabat, ad pomarij voluptates. Pauper nihil de possessionibus diuitis concupiuit. Pulchrè Ambrosius paupertinè exundantem Regis cupiditatem expendit lib. de Naboth capit. 2. sic fatus: *Da mihi vineam tuam; daboq; tibi pro ea vineam meliorem. Da mihi hæc quàm abiecta, quàm vilia. Non habent enim humilitatis affectum; sed cupiditatis incendium.... Daboq; tibi pro eâ vineam meliorem. Diues quod suum est quasi vile fastidit: quod alienum est, quasi pretiosum concupiscit.* Topiarias horti delicias, & agrorum auarè dilatationem expetens, ad possessionem suam, etsi meliorem nauseat; ad alienam & non possessam ambitiosè hiat. Quantò plus possessione habet, plus spebus requirit. Fastidit experta, & ad inexperta, licet iudicio suo viliora, hianter suspirat. Heu mundialia bona, fallacia, mentita, ieiuna! spe fulget, quod possessione sordet? Quod melius est, fastidio tibi possessum est, & deteriora non possessa hianti voto exambis! Vide hîc hunc Boozi Propinquum, prædijs opulentum, quàm auidè Ruthæ agellum expetat.

S. Ambros.

Achab nauseat ad meliora, ad deteriora non possessa hiat.

Hîc vers. 4.

6. Matthæi 11. Ioannis discipulis abeuntibus, quò abesset adulationis suspicio, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne: *Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?* Non otiosè hîc sancti Ioannis persona laudatur, qui mundi amore posthabito, illius contemnendi formam expressit. *Deserto* mundus comparatur infœcundè sterilis. *Arundinis* nomine designantur homines secularis gloriæ ac voluptatis inaniter amatores, quos mundialium deliciarum, ac humanæ felicitatis aura mobilis inquietat. Pergit tempestiuè Ambrosius: *Iure arundini comparandos, in quibus solidæ iustitiæ nullus est fructus, qui forensibus criniti phaleris, nodis obsiti, vacuo oris strepitu sonori, nulla sui vtilitate, frequenti etiam offensione, intus inania, foris speciosa sectantur. Arundines sumus, nullâ validioris naturæ radice fundati.... Arundines fluuios amant, & nos labentia mundi caducaq; delectant.* Ecce tibi mundialium rerum ingenium, & tamen homines hæc eadem *intus inania, foris speciosa sectantur.* Bracteata est felicitas, forensibus crinita phaleris, etsi nodis obsita, adhuc populariter expetibilis, & vulgo hianter expetita, *Arundines fluuios amant, & nos labentia mundi caducaq; delectant*, etiam aduersùs frustrationem experientiæ pertinaces sumus ad ea auidiùs sectanda: nec toties delusæ spei aut manui credimus. Prô inaniter friuola mundi studia!

Matth. 11. vers. 7.

Homines felicitatis amantes, cur arundini comparantur?

S. Ambros. lib. 5. in Lucam, ad cap. 7.

§. CCLIII.

§. CCLIII.

Diues non tam de suo locuplete censu, quàm de pauperum inopiâ, auarè ditescere satagit.

1. SI vis te diuitem facere, non censui aut pecuniæ adijciendum, sed cupiditatibus detrahendum est. Sed malè arbitraris te dum viuis vmquam posse omnibus abundare. O diues; nescis quàm pauper sis, quàm inops tibi ipsi videaris qui te diuitem dicis? Quantò plus habueris, plus requiris: & quicquid acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Sufflammatur lucro auaritia, non restinguitur: & recens acquisita, acquirendorum cupiditatem euentilant. Quasi gradus quosdam cupiditas habet: quò plures ascenderit, eò ad altiora festinat; nec vlli parcit, ne vlteriori acquisitioni vllo modo parcat. Tolerabiliùs quisque cùm minùs habet, censûs contemplatione mediocria requiret: accessione patrimonij opulentus, accessit quoque cupiditatis augmentum. Non vult esse degener votis, pauper in desiderijs; quæ vt abundè impleat, pauperes quoque sordidè depauperat, quò de aliorum etiam inopiâ vberiùs abundet. Sic est degener opulenta auaritia, vt nil tam vile vilis paupertas habeat, quod in exiguitatis suæ asylo, à diuitis cupiditate, aut rapacitate tutum sit. Guttulam quâ suam riget sitim, de alieno quærit, qui de proprijs pleno cantharo bibere potuisset. Reculis pauperum insidiatur, vt incertæ, & forsan futuræ inopiæ insidias, egestatis minaces, de alieno redimat; & infami squalidè rapacitate, non egendi securitatem mercari præsumit.

Inexplebilis auaritia, quò plus habet, plus habere cupit.

2. 3. Regum 21. sic refert sacer Historicus: Vinea erat Naboth Iezraëlitæ, qui erat in Iezraël, iuxta palatium Achab regis Samariæ. *Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum, quia vicina est, & propè domum meam; daboq́; tibi pro eâ vineam meliorem.* Naboth hic fuit vir probus, nec censu diues, quod ex sequentibus, & Interpretum commentarijs constat. Naboth autem Hebraicè idem est quod *prophetiæ fructus*; ait ex Hieronymo Pagninus. Quasi nomine *prophetaret*, quàm sit acerbus paupertatis *fructus*, sub Principe potenter auaro. Vineam eius, quia palatio vicinam concupit Rex: inexplebilis enim est auara diuitum cupiditas, quippè quæ nec agellis pauperum parcat. Quâ super re sic ad rem præsentem philosophatur Ambrosius in lib. de Nabuthe Iezraëlitâ, cap. 2. Duo intolerabilia, inquit, simul iungit Achab, vt ambitiosam spem diuitis augeat, & non deponat mendicitatis affectum. Denique docet nos Scriptura diuina quàm miserè egeat, mendicet abiectè. Rex Achab in Israël erat, & pauper Nabuthe. *Ille regni opibus affluebat, & tamen cespitem pauperis flagitabat.* pauper nihil de possessionibus concupiuit diuitis. *Rex sibi egere visus est, quia vineam habebat pauper vicinus.... Ideoq́; diues cupidus in inuidiâ possessionis, & paupertatis querelâ est. Da mihi.* Hæc quàm abiecta, quàm vilia? Non habent enim humilitatis affectum, sed cupiditatis incendium. In ipsâ autem deiectione quanta impudentia? *Da mihi, inquit, vineam tuam. Confitetur alienam, vt poscat indebitam. Et dabo, inquit, tibi pro eâ aliam. Diues quod suum est quasi vile fastidit, quod alienum est quasi pretiosum concupiscit.* Ecce tibi sordidè rapacē Diuitum genium, cui sic est volupe aliena concupiscere, rapere, arpagare; quasi res aliena, quantumuis vilis, ac exigui pretij, sit opulentæ cupidinis illicium, & iucundius furacis auaritiæ blandimentum. Quare Rex regijs diuitijs abundè affluens, sibi egere visus est, quia vineam habebat pauper vicinus; quàm inuasurus, *confitetur alienam, vt poscat indebitam.* quasi reculis alienæ paupertatis, auarè opulentia gratius pascatur. Exinde nunc prædiues Achab, *quod suum quasi vile fastidit, quod alienum est quasi pretiosum concupiscit.* Sic diues ad proprias diuitias fastidiosè nauseat, & ad cespitem inopis hianter suspirat? Scilicet parùm se putauit locupletem, nisi etiam agellum possideret alienum, qui totam pauperum substantiolam suis possessionibus exambit occupare: & inde satagit de inopum mendicitatibus suum opulentiùs exaggerare censum.

3. Reg. 21. vers. 2.

Hebræus. S. Hierony. Pagninus.

S. Ambrosi. *Diues quod suum est quasi vile fastidit, quod pauperis est, velut pretiosum concupiscit.*

3. Pergit Historiographus sacer, & illius argutè sequax Ambrosij commentarius: *Locutus est*, inquit, *Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum.* Fortè Regi deerant olera, quibus vesceretur, cuius palato terra, aër, flumina, maria exquisitas delicias, de peregrinitate ac pretio sapidiores, abundè suppeditabant. Quæ est hæc tam agrestis olerum appetentia? Sic ob herbaceas palati voluptates Rex angitur. Sanè quò vilior est agrestis olerum appetitus, eò nobilius ethicè sacramentum innuitur. Ergo cum sacro textu sic pergit Ambrosius: *Et erit mihi, inquit, in hortum olerum. Hæc erat igitur omnis insania, hic omnis furor, vt spatium vilibus oleribus quæreretur. Non tam ergo ipsi cupitis quasi vtile possidere, sed alios vultis excludere. Maior vobis cura de pauperum spolys, quàm de vestris emolumentis est. Iniuriam vestram putatis si quid pauper habeat quod dignum possessione diuitis æstimetur. Damnum vestrum creditis quicquid alienum est. Quid vos delectant naturæ dispendia?* Morosius ero si Ambrosij sententias singulas, plenas acuminis, ingenij plenas, & ad thema præsens argutè opportunas, adsuetâ elucidatione dotarem. Festinemus ad sequentia, eodem doctore facem præferente.

3. Reg. 21. vers. 2.

Diues magis de pauperum spolijs, quàm de suis emolumentis sollicitus est. S. Ambros. cap. 3.

4. Venit ergo Achab in domum suam indignans, & frendens super verbo, quod locutus fuerat ad eum Naboth, dicens: Non dabo tibi hereditatem patrum meorum. *Et proiecit se in lectulum suum, auertit faciem suam ad parietem, & non comedit panem.* Tragicas sanè querelas excitat Achab, peracerbè ferens piam prædioli repulsam. Quasi præ impatientiâ auarè frendens, proiectusque in lectum, & aspectum prohibet, & pane suo abstinet. Vtrumque ad rem præsentem subtiliter expendit Ambrosius: *His auditis*, inquit, *turbatus est spiritus auari Regis: & dormiuit in lecto suo, & velauit faciem suam. Lugent diuites si non potuerint aliena diripere, si suis pauper non cesserit facultatibus, vim mœroris tegere non possunt. Dormire desiderant, velant faciem suam, ne quicquam in orbe terrarum alienum videant,*

3. Reg. 21. vers. 4.

Diues velat faciem, ne quid non suum vel in paupere videat.

S. Ambros. supr. cap. 3.

videant, ne quicquam in hoc mundo non esse suum nouerint, ne audiant vicinum iuxtà se aliquid possidere, ne audiant pauperem sibi contradicentem. Vides quàm impotenter diuites reculis pauperum inhient? Pergit hic magnus Doctor sequentem Scriptoris sacri sententiam sic dilucidè emedullandus: *Et non manducauit*, inquit, *panem suum, quoniam quærebat alienum. Etenim diuites magis alienum panem, quàm suum manducant, qui raptu viuunt, & rapinis sumptum exercent suum.... Diuites eripitis quidem pauperibus vniuersa, aufertis omnia, nihil relinquitis: pœnam tamen pauperum vos diuites sustinetis. Quantorum vitas in illo infoditis auro?* Quid aut opportunius, aut eloquentius?

Diues panem suum non manducat, quia quærit alienum. S. Ambros. sup. c. 4.

5. Regius Psaltes sic opportunè pangit: *Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius, saluauit eum.* Quæ sunt huiusmodi *tribulationes omnes*, quæ pauperi imminent, & minis territant? Illas Propheta statim proponit, illarumque medelam subijcit: *Diuites eguerunt & esurierunt, inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono.* bene notant inibi Græci Patres nexum huius sententiæ cum præcedenti: *Cùm dixisset*, aiunt, *Non est inopia timentibus eum, id quod maius erat, subiunxit, Diuites eguerunt.* Nempè ad Deum clamat pauper, *omnibus tribulationibus* imbecillè obnoxius; sed illi *non erit inopia*, tametsi *diuites eguerunt, & esurierunt.* Quæ est hæc egestas aut esuries diuitum, à quâ *inopiam*, & *omnes tribulationes*, pauperes sic pauidè timent? Pro τὸ *diuites*, Hebraicè est, *leones*, vt S. Hieronymus vertit, & plures alij Hieronymum secuti (de quo latè Lorinus & Corderius) Quare Agellius sic tempestiuè hunc locum commentatur: *Diuites autem hoc loco non quicumque intelligendi sunt, sed qui ex prædâ, & rapinis pauperum diuites fiunt; ideò in Hebræo est: Leones eguerunt, & esurierunt.* Leo veracissimè esuriens, fera est atrociter truculenta, diducto ferociter rictu, & rugitu pauido rapinis minaciter hians. Profectò velut leones efferatè famelici, sunt diuites bene pransi, meliùs cœnati, & abundè diuitijs affluentes: qui sic hiant ad prædam ex rapinis deuorandam, vt *omnes tribulationes* inde pauperibus minitentur. Heu! diuites sunt *leones, qui ex prædâ & rapinis pauperum diuites fiunt.* Sic diuites velut leones, ad prædam pauperum hianter esuriunt. Vnicum ab hoc malo remedium sunt vota & preces. *Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum: & de omnibus tribulationibus saluauit eum*: siquidem velut leones, in pauperes quasi in prædam esurierunt. Quid truculentius? quid atrocius?

Psal. 33. v. 11. — Græci Patr. ibi in Comment. — Hebræus. S. Hieron. — Lorinus. Corderius. Agellius. *Diuites velut leones, in pauperes quasi in prædam esuriunt.*

6. Prouerb. 22. Salomon hanc morum gnomen diuitibus scitè suggerit: *Non facias violentiam pauperi, quia pauper est, neque conteras egenum in portâ. Quia iudicabit Dominus caussam eius, & configet eos, qui confixerunt animam eius.* Hebræa sic habent: *Non diripias tenuem, quia tenuis est.* Chaldæus Paraph. *Ne deprædæris pauperem.* Quasi dicat: Nolite ô potentes, *pauperem* opprimere, diripere, deprędari, depauperare, *quia pauper est, quia tenuis est.* τὸ *quia pauper est*, Cornelius refert ad *violentiam*, seu *direptionem*, siue *deprædationem*. Vnde *quia pauper est*, idem erit, ac quia inops, miser, impotens, qui se à diuitum vi defendere non eualet: at tu noli inopum paupertate abuti, neque ei insultando eum ampliùs depauperare auarissimè ambias. Hispanè sic forsan viuaciùs exprimitur: *El rico no atropelle, ni despoge al pobre, por serlo.* quasi potenter opulento volupe sit, & gratissimum, reculis suis pauperem spoliare, etsi ex istiusmodi prædâ nihil illi commodi obueniat. Sic est procliuis opulentia ad pauperum direptionem, etiam si absit vtilitatis pretium. Vel aliter: *Ne deprædæris pauperem, quia pauper est*: & ideò nihil compendij opibus tuis inde adijcietur. Scilicet frustrà auarè satagis pauperem deprædari, & prædam de illius substantiolâ agere: vel hinc sistenda est diuitum auaritia despoliandorum pauperum, quia rerum inopes, animam dumtaxat in confiscato habent. Cassa erit auaritia diuitum, quę *nudos spoliare vestibus* molitur: porrò inuestis in suæ nuditatis asylo, à prædonum direptione tutus est. Ergo *ne deprædæris pauperem, quia pauper est. Non diripias tenuem, quia tenuis est.* Huiusmodi pauperum tragœdiam funestè opplorat Chrysostomus: *Quotidiè videmus*, ait, *lædi quamplurimos & affligi; & opprimi cum omni iniuriâ humiles, & pauperiores à ditioribus inuadi; & sicut non est possibile numerare fluctus maris, ita neque hi, qui affliguntur & iniuriam patiuntur, possunt numero comprehendi: quibus neque leges subueniunt, neque iudicum metus, neque vlla vis alia hanc perniciem potest cohibere. Ipsi enim iudices, qui ad hæc reprimenda constituti sunt, grauiores sæpè tempestates aduersùs imbelles suscitare solent.* Similem autem tempestatem Boozi frugalis auctoritas, in iudicio, seu *portâ* ciuitatis, nunc pacatè sedauit: nec permisit, vt Propinquus ille auarè diues, agellum, qui ad pauperculam Rutham, affinitatis iure vtcumque pertinebat, à non grati connubij onere exemptus, sibi impunè vindicaret.

Prou. 22. v. 22. & 23. — Hebræus. — Chaldæus. — Cornel. ibi. *Non est diripiendus pauper, quia pauper est.* — Iob. 22. v. 6. — S. Chrysost. homil. *Quod nemo læditur nisi à seipso.* — Hic vers. 4. & 5.

---

§. CCLIV.

Pœnitentia cum Incarnatione confinium habet, dilectio dicitur, verecundiam sanctificat, & Sancta sanctorum appellatur.

Sanctus Bernardus Serm. 1. de Circumcisione Domini, sic argutè pariter ac opportunè 1.
de eâ scribit: Ad quid tibi, inquit, circumcisio necessaria, qui peccatum non commisisti, nec contraxisti? Quòd ipse non feceris, ætas manifestat; quòd non contraxeris, multò *certius probat Patris diuinitas, integritas Matris.* Est enim tibi Pater ab æterno, sed Deus est, in quem peccatum non cadit. *Est & Mater ex tempore, sed virgo; nec parere potuit incorruptio corruptelam.* Super hæc omnia circumciditur puer, agnus sine maculâ. *Nec vestigium quidem vllum vulneris habens, alligaturam non refugit vulneris. Non sic impij, non sic; non sic agit peruersitas elationis humanæ. Erubescimus vulnerum ligaturam, qui de vulneribus interdum etiam gloriamur.* Quem nemo potest arguere de peccato, ipse peccati remedium, & verecundum pariter & austerum, sine vllâ necessitate suscepit. Nec repulit cultrum lapideum, in quo solo vetus illa, quæ raderetur, rubigo non fuit. *Nos è contrà inuere-*

S. Bernard. — *Erubescimus vulnerum ligaturam, qui de vulneribus gloriamur.*

inuerecundi ad obscœnitatem culpæ, erubescimus agere pœnitentiam, quod extremæ dementiæ est, malè proni in vulnera, peius in remedia verecundi. Ne nauseet ad pœnitentis antidotum, qui ad peccati venenum hiat, huius §. sudat labor.

2. Matt.3.v.2. Matthæi 3. ita scribitur: In diebus illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, & dicens: *Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum.* Bona quidem pœnitentia, quæ primam prædicantis Baptistæ vocem dedicauit. Ceterùm cùm Ioannes Christi inauguratus Præcursor venerit, quare citiùs pœnitentiam, quàm Christus enunciat? Annon eius prædicationem, incarnati Verbi mysterium Iudæis euulgandum, potiùs consecraret, & de ipso testimonium perhiberet, quod erat primum præcursoris negotium? Cur à pœnitentiâ sumit exordium, vt Dei Incarnationem enunciet?

Pœnitentia cum Incarnatione confinium.

Vict. Antio. apud Haye nostrum, cap. 15. Not. 5. fides Auctorem appellet. Tempestiuè Victor Antiochenus in Marci cap. 1. *Pœnitentiam agite*, inquit, *appropinquat enim regnum cælorum, in deserto prædicabat, ad vnum hoc mysterium (Incarnationis Dei) spectabat. Nec enim aliud ille regnum cælorum annunciabat, quàm Verbum caro factum est, hoc est, Christum.* Itaque Ioannes Christi Præcursor, prælucens, vt testimonium perhiberet de lumine, dum *pœnitentiam* prædicat, quia appropinquauit regnum cælorum, *ad hoc vnum mysterium Incarnationis Dei spectabat*, quasi pœnitentiam agere sit appropinquare, vel adesse Incarnationis Sacramentum. Tanta enim est cognatio veræ pœnitentiæ cum appropinquante Incarnationis mysterio, vt huic prælucens, pœnitentiam prædicet. Porrò pœnitentia gratiæ vires inde mutuat: & toties Christus Deus velut concipitur & paritur in peccatore, quoties ritè pœnitentia peragitur. De quo aliàs vbertim agebamus. Consule dicenda infrà num. 6.

3. Hæc propinquitas Incarnationis cum Pœnitentia, adumbratur Matthæi 8. Cùm descendisset, inquit, Iesus de monte, ecce leprosus veniens adorabat eum, dicens: Domine, si vis,

Matt. 8. v.3. potes me mundare. *Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens: Volo, mundare. Et confestim mundata est lepra eius.* Quorsùm Christum leprosum manu tangit? Esto, contagionem non timeat: cur leprosum ex lege non arcet? Opinor, hoc leprosi attactu, pœnitentiæ Christus adulatur. Quod indicat his verbis Chrysostomus

S. Chrysost. homil. in illud Apostoli: *Cùm autem subiecta fuerint*, &c. sic fatus: *Vide quantum discrimen inter veterem legem, nouamq; gratiam, etiam ex omni parte. Moyses cùm ex monte descendisset, primam legem tulit, & mandauit vt castris excederent leprosi; Christus verò monte descendens, leprosum protinùs mundat: & ille quidem morbidos eliminat, hic verò curam illius agit.* Ecce hic adumbratum Incarnationis & Euangelij cum mundiori & expromptiori pœnitentiâ confinium. Quem Moyses tamquam fœdè leprosum, procul eliminat, Christus, & Christi minister manu tangit, & ore sanat immunis ab immundo lepræ contagio.

Moyses leprosum eliminat, Christus tangit, & ore sanat in pœnitentia symbolum.

Origenes. Eleganter Origenes homil. 5. in Diuersos: *Extendens manum tetigit eum*, inquit: *Non sperno legem, sed curo vulnus: nec destruo mandatum, sed fugo atque mundo lepram. Ideoq; cùm extendo manum, mox effugit: nec contaminatio meæ virtuti proximare, vel resistere meæ potentiæ poterit. Dico ergo, Volo, mundare: & me manum ad tangendum extendente, effugit illicò lepra: & inuenta est manus Domini, non lepram, sed mundum tetigisse corpus.* Planè eleganter de more Origenes.

Lucæ 7. tempestiuâ debitoris parabolâ Magdalenam Christus tuetur à Pharisæi importunâ calumniâ, & addit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Ambiguum est apud Commentatores, quid nomine *dilectionis* Saluator intelligat. Theophylactus inibi sic locum exponit: *Dilexit multum, hoc est, magnam præ se tulit fidem.* Agnosco fidem, quæ dilectioni præeat; quæ vices dilectionis obeat, ignoro, quantumuis illa magna sit. Sapienter Augustinus in Psalmum 140. *Dilexit multum: quare? quia confessa est, quia fleuit, quia non declinatum est cor eius in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis, non combinata est cum electis eorum, id est, defendentibus se.* Profundè Augustinus animosam peccatorum confessionem, quæ delicta ambiguitate non celat, aut subtilitate excusat; sed fletu diluit, & doloris austeritate radit, multam *dilectionem* appellat. O bonum moralissimè synonymum! Multum diligit, qui multa peccata ritè confitetur. Multum diligit Rutha, quæ Moabitidem esse, & Moabiticis innutritam moribus non erubescit, dum ad Dei populum generosè accitur, pulchro pœnitentium typo.

4. Luc. 7. v. 47.

Theophyl.

S. August. *Dilectio dicitur confessionis synonymum quo sensu?*

Hic vers. 5.

5. Eccli. 3. v. 14. Siracides Ecclesiastici 3. ita scitè nos erudit: *Ante verecundiam præibit gratia, & pro reuerentiâ accedet tibi bona gratia.* Quæ est hæc verecundia, quam gratia præit, & quam sequitur gratia? Pulchrè Galfridus hanc verecundiam refert ad pœnitentium confessionem, sic locum exponens: *Quoties confundi hominem super peccatis suis, & insolito quodam videris timore rigescere, diuinam illi coruscationem non dubites adfuisse: siquidem horreri non possunt vitia, nisi cognita. Quia verò sola in nobis remunerat sua munera Deus, pro verecundiâ rursùs accedet gratia melior. Præit verecundiam gratia, veritatis videlicet visitatio gratis immissa, vt sibi imputet homo vnde erubescat. Quomodo autem de gratiâ desperare homo debebit, quam & priùs quàm verecundetur accepit, & miro Dei munere quò verecundia grauior, eò gratia certior.* Subdit Galfridus: *Est verecundia adducens gratiam, & quæ magis adducere gratiam credenda est, quàm quæ ex præeunte oritur gratiâ, meritò suæ respondet origini, & pro eâ accedit gratia quam præcedit. Sic enim verè gratia, quæ pro verecundiâ redditur; quia ex gratiâ etiam verecundia oritur.* Hactenùs sparsim ille, agens de bonâ pœnitentium verecundiâ: Mala peccatorum verecundia, peccata dissimulat, tegit, excusat: bona autem facit, *vt sibi imputet homo vnde erubescat*: quare hanc verecundiam præit gratia; & verecundiam ex peccatorum confessione sequitur gratiæ, quæ *suæ respondet origini.* quasi origo gratia, quæ verecundiam confessionis consequitur, originem trahat ex gratiâ, quæ verecundiam præcessit, & ex quâ ortum ducit verecundia. Est ergo idonea in confessione verecundia (quæ impudentiam eliminat) & gratiæ sequela, & origo gratiæ, gratijs exundans.

Galfr. apud Tilman. ibi.

Verecundiam confessionis præit gratia; & gratia subsequitur origini respondens.

6. Leuitici 6. v. 25. Leuitici 6. locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere Aaron & filijs eius: *Ista est lex hostiæ pro peccato: In loco vbi offertur holocaustum, immolabitur coràm Domino. Sanctum sanctorum*

Isychius.

ctorum est. Bene inibi notat Isychius, quòd voluit significare Deus, hostiam pro peccato, id est, pœnitentiam (quâ peccator se totum, suamque vitam & sanguinem Deo offert) sacrificium esse sanctissimum, sibique gratissimum instar holocausti: Sed quid est quod dicitur, *Sanctum sanctorum est?* Apposite inibi Radulphus apud Tilmannum: *Hæc est lex hostiæ pro peccato, &c. Hæc dignitas pœnitentiæ satis describitur. Sanctum sanctorum est.... Peccatorum pœnitentia ideò Sancta sanctorum dicitur; quia nonnunquam post multiplices lapsus resipiscentes, & iustitiæ sectatores feruentissimi, & ipsius iniquitatis, cui succubuerunt, expugnatores validissimi inueniuntur.* Item idem Radulphus suprà in c. 4. *Vt scilicet*, inquit, *peccatores, si dignos pœnitentiæ fructus attulerint, eundem cum iis qui perfectionis iter ab initio gradiuntur, meriti gradum adepturos esse confidant.* Pergit idem Auctor in Exodi cap. 27. *Portabit Aaron iniquitates eorum*, inquit: *Neque sanguis Christi expiat omnes, neque fides sola sufficit, vt inter eos quos expiat numeremur, nisi sanguis Christi vtilitatem congruæ pœnitentiæ satisfactione meremur.* Ecce tibi geminatam caussam, cur pœnitentia, *Sancta sanctorum* nominatur; & quia innocentiam ac primam sanctitatem quodammodo resculpit: & quia Christi sanguis expiationem operatur: vnde Sancta sanctorum appellari meretur. Alij alias caussas sagaciùs perquirant.

Radulph.

Cur pœnitentia dicitur, Sancta sanctorum?

7. Ioannis 5. his Christi Dei verbis paralyticus sanatur: *Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.* Multa alibi sparsim super hâc Christi iussione S. Gregorius hom. 12. in Ezechielem, animæ sanitatem, quæ per pœnitentiam fit, hîc describi autumat: *Tolle grabatum tuum*, inquit; *Quia cùm mente mortui in vitiis iacemus, in carnis delectatione quiescimus, infirmi portamur in lecto. Cùm verò sanati fuerimus mente, vt iam pulsantibus carnis vitiis resistamus, necesse est, vt tentationum contumelias de nostra carne toleremus. Ægro itaque ad salutem redacto præcipitur: Tolle grabatum tuum, id est, porta lectum, in quo portatus es; quia necesse est, vt sanatus quisque portet contumeliam carnis, in qua priùs iacebat ægrotus. Quid est ergo dicere: Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam, nisi porta tentationes carnis, in quibus hactenus iacuisti, ac reuertere ad conscientiam tuam, vt videas quæ fecisti?* O, ex Gregorij gymnasio, post pœnitentiam ediscamus cautelam, ne turpiùs relabamur!

Ioan. 5. v. 8.

S. Gregor.

Post pœnitentiam portatur grabatum, in quo ægri iacuimus.

---

§. CCLV.

Princeps ac Superior varijs notitijs instructus esto, & strenui vir ingenij.

1. QVi Principem erudit, eũ & subditos quosque instruere certum est. Sanè ex prauâ probaque Rectorum institutione, plurimorum damna, commoda, interitus, salusque pendet. Litterarum studia reliquis exercitationibus misceat, nulla illi dies, Cęsaris, Augusti, Antonini, Traiani, Adriani exemplo, sine lectione, scriptione abeat. Validissimi hi magistri sunt, & muti loquentibus potentiores, ex his dieculâ sæpè vnâ discet quæ periti quique Rectores per multa diu exercitamenta consecuti sunt plenâ ætate. Studio elimet ingenium, quæ est potissima regiminis supellex. Porrò hebes rudisque Gubernatorum pietas, voto solers, re ignaua atque eneruis est. Prudentia enim oculatissima est, & varijs notitijs vndique collectis, de rebus agendis prouidè disponit. Multa præcauet anticipatâ prouidentiâ, oritura alia felici aborsu præcludit, pluribus medetur morosæ cunctationis arbitrio, & nonnulla prouidâ notitiæ insinuatione, aut vetat ne malum affricent, aut in bonum è diuerso flectit. Itaque varia, & multiplex Gubernatoris notitia, gubernationis aurigatrix est, incertæ prouidentiæ nostræ supplementum, & peritię subsistentia, quâ iusticium stat, & quàm minimum fieri potest casui permittitur. Multa præuidentur, vt vnum è votis succedat. Tantæ molis est regiminis peritia!

Multiiuga rerum notitia peritiam Rectoris adornet.

Exodi 18. Iethro Moysi genero occurrit in eremo, illique alterâ die sedenti ad dirimendas populi caussas, peritè adest: & ad litium expeditionem, consilium suggerit salutare. Prouide, inquit, de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos qui iudicent populum. Quibus auditis, Moyses fecit omnia quæ ille suggesserat. *Et electis viris strenuis de cuncto Israel, constituit eos principes populi.* Licèt Moyses hâc super re fecisse dicatur *omnia* quæ illi Iethro suggessit, viros *strenuos* dicit electos; nec addit an fuerint potentes, timentes Deum, veritatis amantes, & auaritiæ frugaliter osores. Aut quia hæc elogia quæri possunt, inueniri certò non possunt: pendent enim ex coniecturarum sagacitate, aut humanæ relationis incerto. Vnde *omnia* fecisse dicitur, qui quantum potuit, fecit. Vel forsan *strenuitatis* vocabulum omnes Iudici dotes indoneas compendio exprimit. Solertiùs autem peruestigare oportet quid per *viros strenuos*, significetur, quo vno nomine omnis Iudicum ac Magistratuum peritia adtitulatur. Chaldæus Paraphrastes, vertit, *viros virtutis*; & Vulgatus nup. v. 21. habet, *viros potentes*: quasi *potentia* Magistratuum, ex *virtutis* armario depromenda sit, ad subditos in officio potenter continendos. Scitè inibi notat Lipomannus, quod Lxx. Interpretes addunt, quò explicent has Iudicum dotes ϗ γραμματοεισαγωγεῖς, quę vox Græcis significat, *Vel Scribas legis doctores, vel eos qui litteras scribunt, fortè notarios, actuarios, seu qui à secretis Principibus semper adesse solent, aut cursores publicos qui scriptas literas perferunt, significat.* Vide hîc quàm vulgari existimationi superuacuam notitiarum supellectilem, ad Iudicum *strenuitatem* requirat. *Scriba* esse debet, ne vel præ nimio senio, manuum titubatione, scriptioni inidoneus sit, & per alios litteras scribens, res secreto dignissimæ palàm euulgentur. Ergo Superior eligendus sit is, *qui litteras scribat.* Sit etiam secretorum conscius, & fidus eorum custos: sed vel inde notitias hauriat, quas sensim ac dissimulanter ore tacito regimini spargit. Quin & ad notitiarum vndecumque colligendarum exaggerationem, addit *cursores publicos qui scriptas litteras perferunt*: hi enim quicquid noui accidit in aliquâ prouinciâ, ad aliam atque aliam defert, quod distantia locorum

2.

Exod. 18. v. 25.

Qui quantum in se est, fecit, omnia fecisse dicitur.

Chaldæus. Vulgatus.

Lxx. Interp. Lipoman.

Superior varijs notitijs sit instructus, & strenui vir ingenij.

locorum occultabat. Quasi Superior non tantùm rei indubiè veræ, aut secretò tegendæ, sed etiam incertissimarum rerum, quæ latè ac dubiè fama spargit in obuias aures, notitias habere expediat; ne scilicet incertus rumor illi pro veritate propinetur. Ne verò his notitijs abutatur eligendus Superior, *strenuus* esse debet, id est, *legis doctor*. Parùm hoc, nisi etiam sit *vir virtutis*; imò & acutè ingeniosus, vt scitè notauit inibi

Caietanus.

Caietanus. Qui vbi Vulgatus habet, *Electis viris strenuis de cuncto Israël*, opportunè vertit: *Et elegit Moyses viros ingenij de cuncto Israël.* Neque enim regundæ Ecclesiæ politia renunciauit ingenio. Rudis & parùm docta Rectorum politia, lusca est, & malè oculata plerumque hallucinatur. Non tantùm *vir virtutis* dumtaxat, sed & *vir strenuus*, *legis doctor*, & notitijs secretis, imò & incertis peritè instructus; sed etiam magni *ingenij vir*; ne incerta pro certis habeat, & passim sic offendat, erret, impingat. Sit *legis doctor*, & *ingenij vir*, vt ritè ac sagaciter cuncta disponat ingeniosæ mentis sollerti acumine. Præpositi hebete ac rudi ingenio, etsi pietate præstent, capitones sunt, & rem non capiunt. Ergo superior saltem sufficiente *virtute* ornatus sit; sit autem semper *strenui vir ingenij*.

3. Psal. 2. v. 10.

Regius Vates Ps. 2. mundi Principes salubriter admonet: *Et nunc Reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram.* Intelligite, id est, sapite, prudenter agite, practicè intelligite. quò inter plura quæ ambiguè dubia passim occurrunt, cum perspicaciâ ac prudentiâ diiudicare ad discernere possint.

Aquila. Origenes. Lorinus.

Pro τὸ *intelligite*, Aquila vertit ἐπιστημώθητε, quod Origenes ait habere maiorem vim. Diceres, inquit Lorinus, minùs Latinè, *Scientificamini*, ac denotare scientiam suscipere, quæ neminem deceat magis quàm Reges.

Petr. Bles.

Alibi notabamus ex Petro Blesensi Serm. 39. per τὸ *erudimini*, non significari vt Reges denuò fiant *eruditi* (nam ineruditus Rex, non tam Rex, quàm velut priuatus homo est,) sed vt iam sint extrà ruditatem, & tamquam *intelligentes* & *eruditi*, Regis nomen, & rem nominis, congruâ eruditione, & necessarijs intelligentijs adimpleant; quo regiam dignitatem ruditate quodammodo intermissam, eruditione resumant; & dum peritè *scientificantur*, denuò restaurent.

Princeps qui non scientificatur, nudum principatus nomen gerere videtur.

Orig. ibi. in Catenâ Græc. Patr.

Quod alibi aliorsùm laudatus Origenes his verbis luculenter edisserit: *Et nunc Reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram. Et Reges*, inquit, *vocat, suadens vt reuerterentur ad dignitatem quam habuerant.* Itaque Reges, Principes, Gubernatores ad *intelligentiam*, & *eruditionem* beneuolè inuitat, & vt peritè *scientificentur* seriò admonet, *suadens vt reuertantur ad dignitatem quam habuerant.* Quasi Princeps aut Superior, dum rudis ac insipiens est, nec idoneis obeundo muneri notitijs ac intelligentijs *scientificatus*, interim cùm inerter desipit, dignitatem intermittat, & nudum Præfecturæ vocabulum, re muneris vacuum portet. Eiusmodi autem dignitatem insipienti inertiâ interruptam, per *intelligentiam* & *eruditionem* restauret. Sanè insipientia, ruditas, & ignoratio, Exreges inuenit, aut interim Exreges facit; ac si peritia sit Regum & Præfectorum subsistentia, vel potiùs Dignitatum hypostasis.

Ruth 2. v. 1. Hebræi.

Idcircò hîc Boozus Ruthæ maritis, qui *vir potens & magnarum opum* dicitur, ab Hebræis putatur totius Hebræi populi Princeps, nempe Iudex Abesam è Bethlehem: & Feuardent. è Chaldæo Paraphraste censet fuisse *Legisperitum*, ne scilicet ineruditio Dignitati obesset. (Quâ de re in litterali Commentario agebamus, ad c. 2. v. 1.) Talem autem se in iudicio exhibet.

P. Didac. Celada in Ruth.

Feuardent. Chaldæus. Hic vers. 5. &c.

4. Prouerb. 16. v. 10.

Regum sapientissimus Salomon, Prou. 16. hâc super re ita loquitur: *Diuinatio in labijs Regis, in iudicio non errabit os eius.* Porrò hæc sententia maximè locum habet in rebus & sententijs obscuris, dubijs & perplexis, siue eæ sint facti, siue iuris: quædam enim Iuris decreta adeò obscura sunt, vt videantur esse ænigmata, quę quasi diuinando interpretari debet Rex, etiam aduocato Sapientum consilio.

Cod. de Leg.

Vnde l. 10. Cod. de Leg. ait Imperator: *Quis legum ænigmata soluere, & omnibus aperire idoneus esse videbitur, nisi is cui soli legislatorem esse concessum est?* Sint hæc vera; ex quibus liquidò constat, quàm oculata peritia in Principibus ad populorum gubernationem requiratur. At τὸ *Diuinatio*, plura ad intelligentiam exigit, neque sic plenè exsaciatur.

Vatablus. Liranus.

Vatablus sic locum vertit, & explicat: *Velut diuinatio est super labia Regis, id est, diuina quædam loqui debet.* Liranus inibi, *Diuinatio, id est, diuina electio*, Idem Liranus apud Cornelium ibidem, *Diuinatio, id est, diuinarum rerum lectio, sit in oculis & labijs Regis.*

Theodot. Chaldæus. Symmach.

Ceterùm pro τὸ *non errabit*, Theodotion habet, *non præuaricabitur os eius*; Chaldæus, *non mentietur*; Symmachus, *non faciet iniuriam.*

In labijs Regis sit velut diuinatio, quæ fata decernat.

Aben-Ezra. Isidor. Clar.

Quasi dicat: Rex eâ sapientiâ ac peritiâ excellere debet, ijs rerum agendarum notitijs inoculari, vt eius responsa & sententiæ videantur esse oracula, & *videatur ipse esse fatidicus & fata decernens*, inquit Aben-Ezra, Isidorus Clarius, & alij. Quod si tantisper à iure per inscitiam aut imperitiam aberret, tunc, tunc quidem, *mentiri* dicitur: falsatâ enim supremæ dignitatis fide, mentitur sapientiam, prudentiam, peritiam, & negotiorum notitias, quas Regis nomen spondet: & inde à Regis munere ac dignitate *præuaricatur*. Imò & subditis *iniuriam facit*. Est enim populorum *iniuria*, Principem illis imperitum præesse: & inde contemptui ac dedecori est.

Anton. in Meliss. Isocrates.

Nam, vt ex Isocrate ait Anton. in Melissâ l. 2. Serm. 1. O Rex, *Grauis ac metuendus fac videare, nihil eorum quæ fiunt inexploratum relinquendo.* Huic attentiori humanitùs sapientiæ diuina non deerit, quæ illum ad gubernandum illustret.

Regis mens sit instar speculi, quod diuinis splendoribus niteat.

Agapetus.

Quocircà Agapetus Diaconus in Admonitor. Iustinianum Imperatorem ita admonet n. 9. *Sollicitam Imperatoris animam speculi in modum abstergi oportet, vt diuinis splendoribus semper coruscet, rerumq; distincta iudicia indè condiscat.* Parum est Principibus, Regibus, Imperatoribus humanâ eruditione pollere, & rerum notitijs vndique conquisitis plurifariam erudiri; nisi etiam gubernandi peritiam è cæli scholâ *condiscant*; quo eorum iudicium & sententia sit velut *diuinatio*, seu oraculum, & quasi *fata decernat.* Sit ergo Principis mens, velut speculum, quod diuinæ sapientiæ splendores reuerberent, & cælitùs illustrent, vt *velut diuinatio sit super labia Regis, & diuina quædam loquatur.* Nam Principis insipientia, regij muneris *præuaricatio* est, *mendacium* est, & subiectis populis illata *iniuria*. Ergo *Reges intelligite, erudimini qui indicatis terram*:

Clitar. apud Anton. sup.

Nam vt scitè Clitarchus: *Regem prudentem diadema non efficit, mens enim est quæ imperat.*

§. CCLVI.

Benignitas potiùs quàm seueritas, opinatissimum Gubernatorum elogium est.

1. Ferè ex Senecâ sparsim.

Vitia transmittit ad posteros, qui præsentibus culpis facilè ignoscit. Bonis nocet, qui malis parcit. Clementia videtur & venia, & dissimulata sæuitia est: nam iniquitas impunitate insolescit, & bonos aut vexat, aut iniquos facit, de pronæ malitiæ afflatu. Nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne peccetur. Res enim optima est, non extirpare sceleratos, sed scelera. Aude peccanti mala sua ostendere; vitia eius si non excideris, inhibebis. Non desinent, sed intermittent? Fortasse autem desinent, si correctionis metu intermittendi consuetudinem fecerint. Semper leniora remedia tentanda sunt, & corrigendorum explorandum ingenium. Nobilis equus vmbrâ virgæ regitur, ignauus nec calcaribus concitari potest. Clementiam sibi præsagit & parat sollers clementia. Quantum potes, te ipsum coargue, inquire in te, accusatoris plurimùm partibus fungere, deindè iudicis, nouissimè deprecatoris; aliquando etiam te reum ostende tibi, & quam piam obiurgationem aut pœnam tuorum scelerum sanatricem audire voles, adsimilem alijs taxa. In te reliquos inspice, & de tuâ erga te veniâ, clementiam edisces, nobile Superiorum elogium.

Boni Superioris idea.

2. Exodi 32. dum Moyses dictante Deo, leges Hebræo populo describit, interim barbaricus ingratè populus, vitulum construit in Numen, & festo plausu diuinos illi honores è genu exhibet. Cumque Moyses descendens è monte appropinquasset ad castra vidit vitulum & choros: *Iratusq; valdè, proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis.* Fecit hoc Moyses incitatus acriori sanctè zelo aduersùs publicam impietatem, absurdum ratus si legem Dei populo ebriè insano, & impudenter idololatræ, legemque nefariè per suum Idolum infringenti, proponeret. O grandis Legislatoris iracundia, populum ex legem facere! imò ineffabilis arcanè benignitas, rigoris & iracundiæ districtioris obtentu. Sanè in hâc legalium tabularum iracundiâ confractione, quæ strages truculenter spondet, latentis veniæ tabula legitur, & Moysis benignitas haud dubiè transparet. Quod S. Bruno sapienter adnotauit, ita fatus: *Proiecit de manu tabulas, & confregit eas, &c. Populus peccat, & tabulæ franguntur. Populus peccat, & lex destruitur. Vt quid hæc? Si enim Moyses tabulas non fregisset, populo non pepercisset. Et quid proderat quod orando Deum placauerat, si ipse eos ex legis imperio occidisset? Lex enim dicit: Qui immolat Dijs, occidetur, præter quàm Domino soli. Noluit igitur cum tabulis, noluit cum rigore legis ad populum delinquentem venire: sed tabulas fregit, legem euacuauit, & populo delinquenti pepercit.... Et Moyses pro factis tabulis nusquam à Domino reprehenditur.* Profectò grandis videtur contra Deum irreuerentia, tabulas legis Dei digito conscriptæ, per iracundiam fregisse, & iracundæ in populum vltionis indicium desumitur. Ast quod irreuerentiam & strages specie tenùs ad terrorem prætendit, misericordiam spirat, & benignitatem afflat, & pijssimam veniam dissimulanter indulget. Nam cùm tabulas iracundus frangit, *legem euacuat, & populo delinquenti pepercit*: nam si adesset lex illa lapideis tabulis descripta, ex legis ineluctabili præscripto, ad vnum omnes trucidari debuissent, ne latæ legis venia legem perniciosiùs frangeret, quàm Moysis anticipata iracundia. O bona Legislatoris ira, benignitate medullitùs imbuta! Pietate præcoquâ legem impromulgatam fractione abrogat, ne funditùs delinquentes eroget: & sic districtiore pietate Iudicem meliùs adimplet, violationem, ac violationis pœnas indulgentiùs anteuertens: quod ingeniosum veniæ arbitrium Deus impunitate commendauit.

Exodi 32. v. 19.

S. Bruno apud Tilm. ibi.

Moyses fractione legem euacuat, vt delinquenti populo parcat.

Num. 10. Moyses cognatum suum Hobab reuertentem in Madianitidem, seriò rogat vt in Terram promissionis secum per desertum pergat: Veni, inquit, nobiscum, vt benefaciamus tibi: quia Dominus bona promisit Israëli. Cui ille respondit: Non vadam tecum, sed reuertar in terram meam, in quâ natus sum. *Et ille: Noli, inquit, nos relinquere: tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, & eris Ductor noster.* Pro τὸ *Ductor*, Hebraicè est, *Eris nobis in oculos*, id est, nobis dux, vt ostendas vbi sint fontes, vbi pascua pro pecoribus nostris, vbi ligna, &c. Mirum sanè est, & valdè mirum, quodque Interpretum ingenia incitat, quare Moyses, inquam, in eremo illâ versatissimus; & qui prætereà habebat Deum castrorum *Ductorem*, obnixiùs roget Hobab hominem Gentilem, vt secum tamquam populi *oculus* proficiscatur, illumque Hebrææ gentis *Ductorem* inauguret? An ipse Moyses se putat ducatui imparem? An Dei *Ductorem* recusat? an humanam industriam promissæ cælitùs prouidentiæ fœderat, vt ipse princeps Deductor diuinis humanisque subsidijs ad deductionem instruatur? Bene sollicitus Ductor humana etiam præsidia non negligit. Aliter de hâc re ad rem præsentem opportunè S. Bruno philosophatur, dum hæc ipsa verba sic expendit: *Quid est*, inquit, *quòd Moyses Gentilem hominem Ductorem exercitûs ponere vult, cuius ipse Dominus Ductor erat? Sciendum autem quòd homo vanus ac superbus nisi quibusdam laudibus & blanditijs suæ salutis consilijs non acquiesceret. Vnde & nobis regula datur: Potentes homines & superbos etiam adulationibus ad iustitiam & veritatem conuertere.* Vide ingeniosè argutam Moysis pietatem. Potentem, opulentum, & agrestem Hobab Madianitam non increpat de barbaricâ idololatriâ, & de scelerosis culpis illius appendicibus; sed quò hominem arroganter superbum cognatæ fidei commissum, ad melioris vitæ frugem pertrahat, blanditijs inuitat, & superbo *Ductoris* populi Dei vocabulo allicit, quasi sui ac Dei ducatûs partem offerat. Indigentiam industriæ illius insinuat, & *Ductoris* vocabulo honorat: & sub ambitiosâ honorum prærogatiuâ, & Præfecturæ specie veniam offert, & auitæ gentiliter religionis repudium negotiatur. Nisi fortè hominem adhuc Gentilem velut populi *Ductorem* nominet & quodammodo inauguret, vt siquos ex Ægypto aut Madianitide, Hebræi populi gregales, & adhuc gentiles, obsequentiùs *ducat*, dum eos ipse Moysis sensim ad veri Dei notitiam, & religionem tot miraculis imbuit: quæ foret benignissima 3.

Num. 10. v. 31.

Hebræus.

Cur Moyses Hobab Gentilem, velut Hebræi populi Ductorem inaugurat?

S. Bruno apud Tilm. ibi. Idem ferè Rabanus & Rupertus.

Num Moyses quærit Ductorem gregalium adhuc Gentium?

nigniſſima Moſaici regiminis induſtria: *Noli*, inquit, *nos relinquere.... Eris Ductor noſter.*

4. Exodi 4. adhuc eductionem ex Ægypti ſeruitute, & Hebræi populi principatum conſtanter Moyſes recuſat. Cuius animum flectere nititur Deus miraculo, quod commiſſam ſibi poteſtatem erudiat. Dixit ergo ad Moyſen Deus: *Quid eſt quod tenes in manu tuâ? Reſpondit: Virga. Dixitq; Dominus: Proyce eam in terram. Proiecit, & verſa eſt in colubrum, ita vt fugeret Moyſes.* In hoc breui verborum tractu, multa densè occurrunt, quæ Superiores ad manſuetudinem & lenitatem erudiant, quæ perfunctoriâ expenſione perſtringam potiùs, quàm prolixiùs & ſumptuoſiùs ornabo. Tilmannus ex S. Brunone indidem: *Proiecit virgam, & verſa eſt in colubrum. Illis*, inquit, *vertitur in Draconem, qui leniter correcti, emendare ſe nolunt.* Nempè ei, qui leni admonitioni non obtemperat, nec *virgæ*, id eſt, poteſtati mitiùs corrigenti non obſequitur; deſinit eſſe *virga*, & mitis directio, leniſque correctio, & in venenatum refingitur *draconem*, qui ſtrages ſibilat, dum acerbiores pœnas repetit de lenitate contemptâ. Ipſe ſibi reus pœnalioris ſupplicij auctor eſt, qui abuſu lenitatis, eam refractariè dehoneſtat; dum potiorem regiminis partem reddit inutilem, vnde promeritam ſuæ contumaciæ acerbitatem ipſe ſibi aſciſcit, & *virgam* beneuolam, in venenatum *draconem* recudit. *Illis virga vertitur in draconem, qui leniter correcti, emendare ſe nolunt.* Inſuper Moyſen interrogat Deus: *Quid eſt quod tenes in manu tuâ? Reſpondit: Virga. Dixitq; Dominus: Proiice eam in terram.* Quæ verba ſic inibi Stephanus elucidat: *Vult quidem Dominus quòd Prælatus conſideret, quantum ſibi commiſſum ſit: & excogitet quòd cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Virga eſt poteſtas iudicandi. Virgam in terram proiicere, eſt poteſtatem iudiciariam ad terrena deflectere.* Nimirùm probè ſciebat Moyſes, quòd Virgam in manu geſtabat, & nihilominus iubetur à Deo, vt vlteriùs conſideret, & intimiùs recogitando penetret, quid illa virga ſeu poteſtas ſit. Et quaſi id non ſufficeret, vlteriùs iubet, vt eam proijciat, & à ſe alienatam videat in alio, & *ad terrena deflecti*; nec rationem ſequi, ſed terrenos affectus; & tunc videbit ipſam *Virgam* ſeu poteſtatem in *draconem* conuerſam, ita vt illum pauidè fugiat tamquam venenatum ſerpentem. Itaque moraliſſimè admonetur Superior, quòd attentiùs recogitet & penetret quid teneat in manu ſuâ: nam illa ipſa Virga quæ in manu ſuâ illi videtur Virga ſeu poteſtas, dum ipſiſſimam illam Virgam ſeu poteſtatem in alio iam videt, non *Virgam*, ſeu *draconem* cenſet; adeò vt ab illo pauidè fugiat. O bonam clementiæ eruditionem! Illa ipſa tua Virga, quâ alios admones & caſtigas, ſi è manu tuâ excidat, & in alio ſit, illam tamquam ſæuum draconem perhorreſcis, & inſanæ crudelitatis arguis. Ergo à te ſubiecto poteſtati alterius, mitiorem poteſtatis vſum addiſce. *Vult quidem Dominus quòd Prælatus conſideret, quantum ſibi commiſſum ſit. Virgam in terram proiicere, eſt poteſtatem iudiciariam ad terrena deflectere.*

Exod. 4. v. 2. & 3. — S. Bruno. — *Qui leniter correcti emendare ſe nolunt, virgam vertunt in draconem.* — Stephanus. — *Poteſtas quæ in te, tibi videtur virga, in alio tibi videtur draco.*

5. Denique iuſſus Moyſes Virgam ſeu poteſtatem in terram proijcere, confeſtim verſa eſt in colubrum, ita vt fugeret Moyſes. *Dixitq; Dominus: Extende manum tuam, & apprehende caudam eius. Extendit, & tenuit, verſaq; eſt in virgam.* Quæ verba ſic inibi nuper laudatus Stephanus tropologicè exponit: *Cauda, eſt finis poteſtatis, quam ipſe debet tenere, vt memor ſit quòd ipſe qui iudex eſt aliorum, à Deo in fine iudicabitur. Et ita per conſiderationem finis, coluber redibit ad virgam, id eſt, poteſtas in directionem.* Salubris ſanè Stephani admonitio: nam potente potentior eſt alius; & aliquando erit reus miſericordiæ indigus, qui à ſuo iudicio miſericordiam abiecit. Sed liceat aliò flectere ſententiam. *Apprehende caudam eius, verſaq; eſt in virgam. Cauda eſt finis poteſtatis..... & ita per conſiderationem finis, coluber redibit ad virgam, id eſt, poteſtas in directionem.* Scilicet cana ſenum prudentia, quæ perdiu gubernandi munera obiuit, experta rigorum ſcopulos, & quòd nimia ſeueritas contumaces inuenit, aut facit; benignior eſſe ſolitat in fine, quàm in regiminis principio, & rudi gubernationis tyrocinio, ab ipſa experientia veniam edocta, *Apprehende caudam eius. Caudâ eſt finis poteſtatis, & ita per conſiderationem finis, coluber redibit ad virgam, id eſt, poteſtas in directione.* O quàm ſe mitem ac pium exhibet Boozus, opinatus Hebræi populi Iudex, & in cauſſa Ruthæ, & in litigio cum Propinquo auariùs agreſte!

Exod. 4. v. 4. — Stephanus. — *Poteſtas per caudam apprehenſa, ex Dracone fit virga, quare?* — Hic verſ. 5.

P. Didac. Celada. in Ruth.

---

§. CCLVII.

Immodica legum multitudo, violationem ſubornat: multiplices enim leges ligant ſibi, vt ſe cupiditatibus abſoluant.

1. Alto ſtylo ille quicumque: *Malæ naturæ numquam doctore indigent.* Nimirum quia nimis indigent, & fruſtrà vel obnixiùs impenſus labor ſudat in edomando pertinaci ingenio. Quicquid à natura vltrò erumpit de procliuitate ſpontiuâ, æquale eſt omnibus, & ſtatim: tardum autem eſt, & varium, & ſæpè fruſtrà quod doctor ſuggerit, quod inſtitutor agit, quod leges erudiunt. Sanè legum multitudo, prauæ Subiectorum naturæ nota, & ſimul pædagogia eſt. Hoc legum probrum opulenta felicitas deludit, quæ exlegem eſſe inſolenter præſumit: quare tenuem ſubditorum fortunam leges premunt. Omnes autem legum vincula excutere procurant, tamquam ſtigmata ſeruitutis, & humanæ ingenuitatis contumeliam. Viderit peritus Legiſlator ne non faciat legum obſeruatores, ſed exoſos earumdem oppugnatores refingat. Grauatè ſemper homines excipiunt, quo libertas (id eſt, præcipua hominis portio) lædi putatur. Quoties nouas leges condere omittis, toties dediſſe te puta præproperam delictorum veniam.

Publ. Syrus in Senecæ Prouerb. — *Legum multitudo, inſolentium pædagogia eſt.*

2. Exodi 15. ſicco veſtigio Mare rubrum traijcit Hebræus populus; & de Ægyptiorum naufragio, hactenùs naufraga eorum libertas, ſoſpes portum appellit. Verùm cum auſpicio libertatis, in vaſtâ diu eremo, præ ſiti aridâ hianter exæſtuat: & amaram loci aquam querulus faſtidiens inopinato typici ligni blandimento, dulciſſimam bibit. Moyſes enim audito populi æſtuantis clamore, clamauit ad Dominum, qui oſten-

Exod. 15. v. 25. ostendit ei lignum: *quod cùm misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt, ibi constituit ei* (Moyses populo) *præcepta atque iudicia, & ibi tentauit eum.* Quas tunc leges populo sanxerit Moyses, Scriptura tacet, hallucinantur Rabbini, Catholici Interpretes verosimili coniecturâ tradunt. Audiendus est inibi Caietanus, qui sic locum exponit: *Ibi constituit ei præcepta atque iudicia. Sensus est quòd Deus vim sui præcepti atque iudicij apposuit præceptis paternis, solitisq; iudicijs in populo Israel, vt præsupponamus multa præcepta paterna ab Abraham, Isaac, & Iacob, tum moralia tum ceremonialia fuisse in Israelitis, multasq; inter se habuisse regulas iudiciorum secundùm quas permittebat Pharao à propriis iudicibus Israelitas iudicari. Et hic sensus quadrat contextui: nam nullum exprimitur præceptum cuiuscumque generis in specie: sed vis tantummodo diuina in præceptis omnibus reuerenda ponitur cum præmio. Quocirca hæc tria: Et posuit præceptum, & iudicium, & ibi tentauit ipsum, verba sunt Moysis exponentis vim diuinorum verborum.* Res sanè attentâ expensione dignissima, scilicet hic Deus nullum imponit nouum præceptum, sed auitum retrò Maiorum ritum paternâ reuerentiâ, ac longâ diu consuetudine sanctum perenni hactenùs obseruatione, denuò stabilit, & disertè mandat. Imò & eorumdem rituum obseruationi præmia munifica spondet; ipsosque ritus, iudicia, ac ceremonias diuinâ auctoritate nobilitat: nihil tunc addens, detrahens, aut demutans, ne vllâ in præceptionibus nouitate offendantur. Et tamen hanc eorumdem suorum rituum obfirmationem, vt ipsimet populo euulget, priùs illum votiuâ aquarum largitate vberiùs munerat, & amaro populo optatissimam dulcedinem infundit. Quin & adhuc istiusmodi legum vmbris sic terretur, vt tentari dicatur. *Ibi constituit ei præcepta atque iudicia, & ibi tentauit eum.* Opinor, si tunc Moyses antiquos gentis ritus à Maioribus ritè acceptos, & religiosè eousque obseruatos, vel latum vnguem immutaret, grauatè admodum ferrent: taceo si legum fecisset auctarium. At quia eosdem ritus denuò stabilit, & altiùs infigit; etsi priùs Hebræos vbertate aquarum gratè obdulcauerit; & magnifica obseruatoribus præmia sponderit, *tentationis* periculum propinare dicitur. Quasi vel obseruatæ diu legis renouatio, *tentationis* vocabulum (quale in Deum, aut legislatorem potest cadere) mereatur.

Caietanus.

Obseruatæ etiam legis inculcatio, tentatio nominatur, quare?

3. Isaias cap. 32. in typo Ezechiæ optimi regis describit regnum Christi (ad hunc enim de more auolat, eiusque felicem Rempublicam, putà Ecclesiam ritè institutam, & optimè constitutam:) Et habitabit, inquit, in solitudine iudicium, & iustitia in Carmel sedebit. *Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas vsque in sempiternum.* Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulentâ. Vnde tam felix in Ecclesiâ (quod Synagogæ negatur) iustitiæ æquitas, vbertas, prosperitas, vt vel *in solitudine iudicium habitet?* Vnde tanta ab iniustitiâ *securitas*, & tranquillæ *pacis pulchritudo*? Audi Prophetam: *Et erit cultus iustitiæ silentium.* Multi sunt Interpretes, vt exponant quodnam sit hoc *silentium*, quod non fuit in Synagogâ; erit tamen in Ecclesiâ, *cultus iustitiæ*; vel vt exscribit Arabicus Alexandrinus: *Actus iustitiæ silentium, & spes in seculum seculorum.* S. Hieronymus in Commentario sic exponit præscripta Isaiæ verba: *Et erit cultus iustitiæ silentium, vt non multiloquio Iudæorum, sed breuitate fidei adorent Dominum.* Multiloquium Iudæorum appellat multiplices leges Iudæis scriptas, & per Moysen prouulgatas. Quod *multiloquium* opponit *breuitati fidei*, quâ Ecclesia amputatis legalibus Synagogæ lacinijs, Deo seruit, Christum adorat, & tamquam nouum gratiæ Legislatorem colit, compendio politiæ prælustrem. Altè Euangelicarum legum compendiosa paucitas, appellatur *breuitas fidei*, nam velut cæco fidei obsequio in paucarum legum obseruationem agimur; multas autem leges nimis oculato humanæ ratiocinationis abusu, quasi inutiles aut perniciosas expungimus, siue ad illorum obseruantiam nauseamus. Itaque ex mente Hieronymi, *Cultus iustitiæ*, & illius per obseruationem ornatus, est *silentium* à nouis legibus condendis; ne multitudo legum, obsequiū auertat, & eas inobsequelâ deuenustet dum violationem subornat. *Cultus iustitiæ silentium, vt non multiloquio Iudæorum, sed breuitate fidei*, hoc est, paucarum legum compendio, Euangelica politia adornetur, qui dicitur *iustitiæ cultus.* Sub hâc legum paucitate *pulchritudo pacis* floret, & vel *in solitudine iudicium habitat.* Legum autem multitudo iudicium interturbat, & obsequium inquietat.

Isaiæ 32. v. 17.

Arabicus Alexandrin.

S. Hieron. *Cultus iustitiæ est silentium à multis legibus condendis.*

Paucitas legū dicitur fidei breuitas.

4. Matthæi 13. Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo. *Quod minimum quidem est omnibus seminibus: cùm autem creuerit, maius est omnibus oleribus: & fit arbor, ita vt volucres cæli veniant, & habitent in ramis eius.* Ecquod est istud sinapis granum, minimum cùm apprehenditur, maximum cùm in terra conditum pullulat, & sic fœcundè excrescit ac dilatatur? S. Gregorius libr. 19. Moral. capit. 11. putat esse Christum; Chrysostomus censet esse Ecclesiam; Augustinus fidem; Hieronymus doctrinam Euangelicam: quam Ambrosius arctiùs videtur restringere ad Euangelicas leges præ exiguitate, comparatione ad multiplices Hebræorum leges. Sic ergo scribit Ambrosius ad præscripta verba: *Simile est regnum cælorum grano sinapis*, &c. *Itaque antè superfluis obseruationibus vani, & inani leuitate volitantes, nunc iam per fidem Christi soluti manus, & liberi à vinculis sabbatorum, bonis operibus intendimus; & in ipsis epulis libertatem habemus, intemperantiam excludimus, ne liberi à lege cupiditatibus seruiamus.* (Diligentiùs pensita quæ subnectit) *Lex enim ligauit sibi, vt absolueret cupiditatibus. Gratia quæ minorem abstulit seruitutem, multò grauiora præcipit. Omnia nobis licent, sed non omnia expediunt. Graue est enim potestate vti, vt sub potestatem recidas. Desiste esse sub lege, vt virtute suprà legem sis.* Subtiliter quidem Ambrosius multiplices Iudæorum leges, & eorum superfluas obseruationes abijciens, ait Christianos paucis Euangelij legibus vtentes, *iam per fidem Christi soluti manus, & liberi à vinculis, bonis operibus intendere* faciliùs posse, quasi legum multitudo ad alia virtutis opera quodammodo *manus liget*, dum legalibus strictiùs alligat. Quod mox explicatiùs tradit, & cum nouâ epithasi elucidat hâc perpulchrâ sententiâ: *Lex enim ligauit sibi, vt absolueret cupiditatibus.* O ex nostra malitia sæpè non bonum multarum legum

Matth. 13. v. 32.

S. Gregor.

S. Chrysost.

S. August.

S. Hieron.

S. Ambr. l. 7. in Lucam. in cap. 13.

Multiplices Iudæorum leges, dum sibi ligant, absoluunt cupiditatibus.

gum effectum! Multiplices leges dum sibi alligant manus subditorum, eos perarduæ obseruantiæ tædio, *cupiditatibus absoluunt*; quasi ad vetitas cupiditates instigent (nitimur in vetitum, & prohibita dulcius pelliciunt,) & cupiditatum veniam præproperè indulgeant. Multiplices enim Iudæorum *leges, ligauerunt sibi, vt absoluerent cupiditatibus*. Sic Matthæi 5. Euangelica lex non solùm prohibet homicidium, sed & iram: non solùm adulterium, sed & concupiscentiam vetat, &c. Matth. 5.

5. Oseæ 8. v. 12. Oseæ 8. impudenti Israëlis idololatriæ iratus Deus, sic illi acerbè minatur: *Scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt*. Hîc expletur sensus prioris sententiæ aliàs pendentis, quasi dicat: Quia Israël multiplicauit altaria Idolis destinata, idcircò & ego ei multiplicabo leges, quæ illos arctiùs vexent. Non tracto hîc cum Expositoribus, an hæc sententia cum interrogatione legenda sit; an ironicè intelligenda. Profectò noster Cornelius inibi sic ex Ruffino locum exponit, vt sensus sit: *Leges meas, earumq; pœnas multiplices olim scripsi per Moysen in lapide; at iam scribam eas in dorso Israëlitarum virgâ & stylo ferreo: nimirùm multiplices illas plagas à Moyse descriptas infligam eis gladio hostili; eò quòd leges meas, quasi alienas, obliti neglexerint & contempserint*. Nempè *leges multiplices*, sic studia subiectorum ab obsequio alienant, sic violationem subornant, vt perindè sit, *Scribam multiplices leges*, ac earum violatarum pœnas infligam, seu *scribam in dorso Israëlitarum virgâ & stylo ferreo*. Porrò sicut vir pius est quasi lex viua, quæ suis moribus clamat quid facto opus sit, quid Deus, quid religio, quid ratio poscat. *In Sanctorum vitâ cognoscimus* (ait Gregorius,) *quid in Scripturâ legere debeamus*. Et Philo ait, legem scriptam esse, *Commentarium vitæ Sanctorum*: ita impius præuaricator legis pœnâ mulctatus, est lex viua, inclamans ceteris vt impietatem fugiant, & legum violationem declinent, ne in easdem pœnas incurrant. Itaque teneo ex Oseâ iuxta Ruffini commentarium, synonyma esse *multiplices leges*, & earum violatarum inflictas pœnas. Hem! sic legum multitudo præuaricationi confinis est, & violationi proximè vicinatur? Vide hîc à vers. 5. quàm graue fuerit huic Boozi Propinquo, legem omnem ritè adimplere, & quàm facilè illam violauerit, quò micantiùs prænitet Boozi pietas, legum multiplicium apices ritè per omnem modum obseruans.

Cornelius. Ruffinus.

Multiplices leges perinde sunt, ac earũ violatarum supplicia.

Vita Sanctorum, lex dicitur commentarius.

S. Greg. homil. 10. in Ezechiel. Philo l. de Abraham.

Hic v. 5. &c.

§. CCLVIII.

Voluntas quâ facie libet, res humanas colorat; & faciles, aut difficiles reddit.

1. Ferè ex Eusebio l. 1. de Arte volunt. cap. 20. ARcanum est illud humanæ voluntatis sacramentum, vt in eodem alueo iam superfluat mœror, iam gaudium exundet; nunc refrigeret, quod aliàs vrebat, dubia est rerum gratia, perindè vt rupes Gonia, iam aquas fundebat, iam flammas; tam citò fons, quàm fornax. Hæc diuersitas non inest rebus, cùm eædem ipsissimæ sint; at si illis non insidet, necessariò in affectione latet voluntatis. Duo tantùm sunt extrema, inter quæ iaceat hoc discrimen, res ipsæ, & voluntas nostra; si illis sedes absit gaudij, mœrorisque; erit in istâ. Ergo voluntas erit lætitiæ, mœstitiæque sequestra: sola immunis, sola ingenua, libera est; & arbitrij potens, & quâ facie libet, induere cuncta eualet. Decolores sunt res, donec illas purpuret, denigret, aut lustret voluntas; quæ cuncta ad nutum, renutúmve colorat; prout ipsa obsonauerit, cuncta sapiunt, desipiuntve: iuxta taxationem suam pretium omnium est. Velis, & bene placet, quod si nolis, malè vrit, vexat, fatigat. Sic voluntas cognatas rebus difficultates exarmat, & in rerum humanarum stadio ad nutum ludit!

Voluntas, quâ facie libet, res humanas colorat.

2. Matthæi 3. Ioannes Baptista præmaturè relictâ patriâ, domo, diuitijs, delicijs, ac dignitatibus; agrestis eremi inquilinus vltrò fit. Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos: *Esca autem eius erat locustæ*. Perperam nonnulli apud Epiphanium hæresi 30. pro *locustis* habent bellaria ex melle & oleo confecta. Nisi fortè *locustarum* austerus & inhumanus cibus, Ioanni vltrò has dapes eligenti causâ pœnitentię, bellaria Attica sapit. Verùm Exodi 10. obstinato Pharaoni hanc Moyses plagam minatur: Ecce ego inducam cras locustam in fines tuos, quæ operiat superficiem terræ, & comedatur quod residuum fuerit grandini. Et implebunt domos tuas, & seruorum tuorum, & omnium Ægyptiorum. Inflictâ autem hâc plagâ nimis angitur Pharao, quamobrem festinus vocauit Moysen & Aaronem, & dixit eis: Peccaui in Dominum Deum vestrum, & in vos. *Sed nunc dimittite peccatum meum etiam hâc vice, & rogate Dominum Deum vestrum, vt auferat à me mortem istam*. Peritè hîc quærunt Interpretes, quare Pharao hanc locustarum plagam præ reliquis hactenùs inflictis, atroci *mortis* vocabulo nuncuparit? Hæcne locustarum plaga fuit omnium pœnalissima? Vndénam atrocior acerbitas hanc plagam infamat, vt culpetur *mortis* elogio? Hoc dubium peritè inibi agitat Abulensis quæst. 5. sic fatus: *Vt auferat à me mortem istam*, &c. *Istam plagam vocat mortem, maiori nomine appellans, quàm ceteras, quia ex eâ magis se sensit afflictum .... Videbat etiam multitudinem earum numerosam, non sinentium homines quiescere, aut cibos sumere, nec saltem ora aperire, quandò mox cæco oris hiatu quotquot poterant mergerentur. Erat ergo hoc Ægyptijs viuens & manens mors, & morte ipsâ verâ atrocius*. Ecce tibi, quod Ioanni Baptistæ præ studio austerioris pœnitentiæ, vulgaris cibus est, quo vitam alit ac fouet; mortis horrorem Ægyptijs incutit. Votiuæ Ioannis dapes locustæ, inquam, quibus spontè vitam nutrit, à spontiuâ voluntate dulcescunt; dum autem ipsis nomine supplicij vescuntur Ægyptij, sic exacerbant palatum, vt mortis instar reputent illis inuitè sustentari. Ioannis fouet vitam ille ipse cibus, qui ab Ægyptijs reluctantibus tamquam mors pœnalissima detrectatur: Non sinebant locustæ cibos sumere, *nec saltem ora aperire, quando mox cæco oris hiatu quotquot poterant mergerentur. Erat ergo hoc Ægyptis viuens & manens mors, & morte ipsâ*

Matt. 3. v. 4. S. Epiphan.

Exod. 10. v. 17.

Abulens.

Ioannes vitã fouet locustis, quas tanquã cibum mortiferum Ægyptij respuunt; quare?

ipsâ verâ atrocius: & tamen votiua Ioannis *esca erat locustæ*. Tantum voluntati licet!

3. Exodi 7. proiecta Moysis virga, in serpentem protinus transformatur: proiectæ etiam Magorum virgæ, tamquam serpentes apparent, & serpentes pariter nominantur. Virga Moysis aquas percutiens, eas vertit in sanguinem coràm Pharaone & seruis eius. Et pisces, qui erant in flumine mortui sunt: computruitque fluuius, & non poterant Ægyptij bibere aquam fluminis, & fuit sanguis in totâ Terrâ Ægypti. *Fecerunt similiter malefici Ægyptiorum incantationibus suis: & induratum est cor Pharaonis*, &c. Vides Pharaonis sapientes & ariolos patrasse similia portenta, non quæ plagas auerterent, sed quæ calamitatem augerent. Valdè angitur Pharao, & cum eo vniuersa Ægyptus, dum sicco oris hiatu sanguinem bibit pœnalissimo supplicio per Moysen inflicto: at dum spontè pœnam per ministros suos auget, quasi plagam mitigasset, supplicium negligit. Quærit hîc Theodoretus q. 18. *ad quid permisit Deus incantatoribus eadem facere, quæ Moyses?* & tempestiuè respondet: *Concessit itaque Deus incantatoribus, vt hæc facere possent, vt Ægyptios castigarent: non tamen dedit illis vt vltionem sedarent. Nam dum à Deo puniretur Ægyptiorum rex, non fuit contentus plagis à Deo illatis, sed præcepit incantatoribus vltionem augere. Itaque per eos Deus illum affligebat: quasi verò dixisset: Quia plecti te delectat, tuorum etiam seruorum operâ te castigabo, & per tuos te plectam.* Opinor, non *delectabat* Pharaonem lethalis aquarum in sanguinem conuersio, aruis infœcunda, hominibus exitialis, dum piscatu ac potu viduatur Ægyptus, Nilo suo fertilis. At sic fuit Pharaoni grata, votiua & expetita aquarum in sanguinem exitialis etiam conuersio per suos Magos æmulâ operatione facta, vt ipsum Regem, sui ac suorum amantissimum, sic vltrò *plecti delectaret*. O! sic quod voluntarium est, & hianter expetitum, rei amaritiem condit ac mellit, & absinthium refingit in saccharum, cognato nostræ voluntatis præstigio? Volenti nihil difficile, nihil arduum, nihil molestum est, prodigiosâ rei ipsissimæ metamorphosi.

Exodi 7. v. 22. *Volentem Pharaonem delectat, sanguine potiùs quàm aquâ potari.*

Theodoret.

4. Regius Vates Ps. 39. ex personâ Christi, de eiusdem acerbissimâ passione in crucis patibulo cruentè peractâ, sic modulatè pangit: Sacrificium & oblationem noluisti (hoc est Iudaicas victimas;) aures autem perfecisti mihi, vt tibi vsque ad mortem, mortem autem crucis perfectè obediam. *Tunc dixi: Ecce venio. In capite libri scriptum est de me vt facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.* Spontè se venisse, & adesse dicit, & vltrò velle; vt significet quàm alacri ac læto animo crucis mortem subierit, obedientiæ ac patientiæ voluptate in tot cruciamentis saginandus. Quâ super re, ad rem præsentem opportunè sic Græci Patres philosophantur in huius loci Commentario: *Tunc dixi: Ecce venio*, &c. *Cùm cognouerim placationem per sacrificia esse abrogatam, te autem meam dumtaxat obedientiam exposcere, paratus fui, & dixi: Ecce potiar desiderato, ibo quò volo, quandoquidem tempus quoque per Prophetas definitum imminet. Sic enim Symmachus illud, In capite libri, exposuit, dicens: In libro definitionis tuæ scriptum est de me.* (& post paucula luculentiùs exponunt illud, *Ecce venio*, &, *Deus meus volui*, dum hæc subscribunt) *Tali autem obedientiâ obediui, & hoc modo decreui facere voluntatem tuam, ac si ex libro illam didicissem, cùm sufficiat mihi promptitudo animi pro lectione, vnde infert: Et legem tuam in medio cordis mei. Vult enim dicere, Sicut ac si haberem legem in medio cordis mei, ita sategi facere illa quæ placita sunt tibi.* Plura hîc à Græcis Patribus peritè addensantur, quæ elucident, quàm sit volupe exequi, quod vltrò quis vult, quantumuis illud sit difficile, arduum, ac peracerbum, sicut fuit Christi Dei passio, quâ in cruce patibulatus, probrosissimè ac cruentissimè occubuit. Volenti Christo, & dicenti, *Ecce venio*, &, *Deus meus volui*, Patris nutus dicitur *Caput libri*, id est, Summa Scripturarum: vel diuinæ *definitionis* scriptum. Et eidem volenti, *promptitudo animi* est instar *definitionis* aut *libri* mortem disertè præcipientis. Qui dicit, *Ecce venio*, & *Deus meus volui*, perinde est ac si dicat: *Ecce potiar desiderato, ibo quò volo.* Hem! qui it quò vult, etsi ad passionem & crucem eat, *potiri desiderato* perhibetur? Quid est *potiri desiderato*, nisi optatissimis delicijs perfrui. Sic spontanea arrident? Sic vltronea placent? Sic in alioqui moletissimis, si votiuè voluntaria sint; gratè deliciamur? Velis, & benè placebit; quod si nolis, malè vret, & acerbè vexabit. Sic rerum gratia, aut ingratia, in voluntatis officinâ excuditur! Vnde hîc Orpha impotenter exhorret, quod Ruthæ pectus & votum animitùs impiet. Sic hianter Boozus appetit, quod eiusdem Propinquus contemptim recusat. Tantum voluntati licet!

Psal. 39. v. 8. & 9.

Græci Patr.

Symmach.

Christus dum vltrò passionem subit eâ potiri dicitur.

Ruth 1. v. 14.

Hic vers. 5. & 6.

5. Matthæi 8. & Marci 1. cùm descendisset Iesus de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. *Et ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare.* Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens: Volo, Mundare. Et confestim mundata est lepra eius. Quid est, *Si vis, potes*? Num cessante sanandi affectu, Dei potentia intermittitur, aut expungitur? Profectò peritus Medicus de Hipocratis aut Galeni scholâ eruditus, morbos curare scit, & sanare eualet; etsi à voluntate ægrotum inuisendi & curandi, aliquando cesset. Quare nonnulli Interpretes τὸ *si vis* flectunt ad desiderium curationis cum resignatione mixtum: quasi hic leprosus sanitatis indigus, resignet & submittat se voluntati Christi, vt si velit, curet; si nolit, non curet. Meliùs, opinor, Anselmus Laudunensis in Glossâ Interlineari, sic locum ad rem exponit: *Domine, si vis, potes me mundare. Voluntati*, inquit, *potestatem tribuit.* (Addit inibi Cornelius) *Nam quanta est voluntas, tanta est potestas Dei; quicquid enim vult, hoc illico facere potest; iuxtà illud: Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo & in terrâ.* Scilicet Dei voluntas, diuina omnipotentia est: nam quanta est voluntas, tanta est potestas. Rectè igitur Leprosus *voluntati potestatem tribuit*, aiens: *Domine, si vis, potes me mundare.* Ergo homo pro modulo suo hanc Dei omnipotentiam æmuletur, & propè vltrà vires de voluntate præsumat. Velit, & poterit; qui quod non vult, numquam posse videtur.

Matt. 8. v. 2. Marci 1. v. 40.

Velle Dei, Dei posse dicitur: sic quodammodo velle hominis,

Ansel. Laud.

Cornelius.

Psal. 134. v. 6.

§. CCLIX.

§. CCLIX.

Quò tectiùs quis affectat celare vitium, illud citiùs, ac manifestiùs publicat.

1\. S.Greg.l.22. Moral.

SCitè Gregorius: *Peccatum peccato addit, qui culpæ quam fecit, patrocinia defensionis adiungit.* Superbus ambit se credi magnanimum, prodigus liberalem, auarus solertem, temerarius fortem, ambitiosus diligentem, inhumanus iustum, ignauus quietum, timidus cautum. Sic humana ambitio, gloriolæ humanæ arroganter candidata, de confinio virtutum vitia colorare festinat: & dum virtutum famæ adlaborat, vitiorum impœnitentiæ obnixiùs militat, & sollicitiùs studet; dum bonitas malitiæ oppansa, malitiæ opinionem obiectâ bonitate tectiùs dissimulat, virtutum ac vitiorum mixtim adulterio. At tempus suam cuique faciem reddit, & malitia quamuis velata spectatoribus transparet: ac sæpè ipsa sceleris abscondendi defendendique sollicitior cura, & sumptuosior sollicitudo, delictum è diuerso prodit, & latiùs euulgat: quandoquidem in ipsâ affectatione virtutis, vitium latens non dubijs characteribus legitur.

Vitia virtutis specie tectius abscondita, perspicacius transparent.

2\. Geneseos 20. patrio solo exul Abrahamus, peregrinatur in Gerarâ, regiâ Palæstinorum vrbe. Dixitque de Sarâ vxore suâ: Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, & tulit eam famâ pulchritudinis opinatissimam. Adest Deus per somnium Abimelecho, & castæ feminæ stuprum præproperè vetans, seuerissimis suppliciorum minis, suam Abrahamo Saram restitui intactam facilè extorquet. Igitur postquam pauculis diebus pulchra Sara in palatio commorata fuerat, rex Abimelech post accitum Abrahamum, & largiùs pro ablatæ vxoris offensâ muneratum, dixit Saræ: *Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt.* Multa sub hoc oculorum velamine videre sibi putant Interpretes; & post multas expositiones alias ethicè expensas, adhuc locus sententiarum fœcundè grauidus, alias atque alias commentationes parturit. Abulensis in locuplete huius capitis commentario, sic præscripta verba exponit: *Hoc erit tibi in velamen oculorum. Id est, de illis mille argenteis emes vnum velamen, & quia mulieres honestæ, maximè virgines velant vultum suum, ne videantur, ideò vocatur velamen oculorum.* Nimirùm & Deo reuelante, & vtroque iam coniuge palam confitente, notum erat Abimelecho, Saram esse maritatam, & Abrahami vxorem. Fama etiam totâ vrbe populariter percrebuit, Saram ob eximiam pulchritudinem ad Regis palatium adductam; indeque emissam, vt Abrahamo marito restitueretur. Quare Sara inculpatæ pudicitiæ femina, de exprompta sinistræ suspicionis licentiâ, & inconsultâ linguarum garrulitate, nonnihil forsan deuenustata fuit; tenera est enim in pulchris feminis honestæ famæ valetudo (tametsi *non est facile malum de perfectâ ætate credendum; quam vita præterita defendit, & honorat vocabulum dignitatis*) Ecce tibi vulgare hominum artificium ad infuscatum famæ nitorem de facili (vt putant) recuperandum. Scilicet maritatæ. Saræ tantisper deuenustatæ aurâ palatij, Rex Abimelech pretiosum donat faciei *velamen; quia mulieres honestæ, maximè virgines velant vultum suum ne videantur.* Bene est, donetur tunc Saræ *velamen*, quod est femineæ honestatis notamentum, & pudicitiæ insigne vulgare; at virginum habitus, & puellaris virginitatis in cultu nota, tunc forsan donari non debuit: nam excessus in pudicitiæ ostentatione affectatus, sinisteritatem suspicionum temerè etiam conceptarum, non arcet, sed apud malitiosè sagaces, potiùs è peruerso fundat. Habitus virginitatis *velamine* assumptus, vt nuptam esse malè negat, sic in Regis palatium ob pulchritudinis lenocinium adductam fuisse, non bene defendit. Malè, opinor, exterioribus notis in oppositum exaggeratiùs adnitentibus, tantisper deuenustata fama resculpitur. Affectatus in contrarium adnisus, non bonæ conscientiæ index esse solitat. Inaffectata simplicitas, & inquæsitus extraordinariè habitus, rem fideliùs loquitur sincerâ veritatis linguâ. Idcircò Sara pudicitiæ seruatæ sibi bene conscia, istiusmodi *velamine* ornata non legitur. Regis fuit hoc arbitrium; Saræ sinceræ vt hactenùs matronarum ritu amiciri, refutantis has excusationes, tamquam suspicionum vberiùs fertiles.

Genes.20. v.16.

Affectatur virginum visus, vt adulterij suspicio amoueatur.

Abulens.

S.Hieron. in Epist. ad Rust.

1.Regum 18. cùm reuerteretur percusso Philisthæo Dauid, egressæ sunt mulieres de vniuersis vrbibus Israël, cantantes, chorosque ducentes in occursum Saül regis, in tympanis lætitiæ, & in sinistris. *Et præcinebant mulieres ludentes, atque dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia.* Iratus est autem Saül nimis, & displicuit in oculis eius sermo iste. Non rectis ergo oculis Saül aspiciebat Dauid à die illâ, & deinceps: & inde modis omnibus ei cædem molitur. S.Ioannes Chrysostomus in homil. de Dauid, & Saüle, multis philosophatur, & subtiliter peruestigat hanc odij caussam aduersùs Dauidem; debebat enim esse suâ laude contentus, quòd illi tribuissent mille, & forsan ea in Israële perrebuisset fama, ingenio regiæ adulationis euulgata. Cur igitur indignatus est, quòd illi dederint mille, decem millia autem Dauidi tribuerint. *Etenim* (ait Chrysostomus) *si rex ad bellum finiendum vel paululum aliquid momenti contulisset, rectè tunc dictum fuisset: Saul in millibus, Dauid in decem millibus. Quòd si ipse quidem pauidus ac tremens domi sedit, in singulos dies mortem expectans, hic autem totum facinus peregit; an non absurdum erat, eum qui nihil ad depellenda pericula contulerat, ob id indignari, quòd hic plus laudis tulisset? Nam si indignandum erat, Dauidem potiùs conueniebat indignari, quòd cùm solus totum gessisset, alterum haberet laudis participem.* Nota hîc primò quàm sit laudis appetentiùs ambitor, qui à laudum merito longiùs abest. quasi propriæ laudis ambitio, aut immeritum inueniat, aut faciat. Dein aduerte, quàm sint Principes ac Summates laudum appetentes, siquidem vel aliena elogia sibi vsurpare ambiant, adeò vt nec facinoris vnicè patratorem, in elogij consortium admitti sustineant. Ad hæc obserua ingenuum Dauidis ingenium, qui suam ipsius vnicè gloriam, cum Saüle partiri non abnuit, nec suo periculo laudem alienam mercari. Prô ambitiosè frequentes alienæ laudis abreptiones! Verùm Saül suæ ignauiæ bene scius, & malè ab eâ extimulatus, *ipse quidem pauidus ac tremens, & domi sedens, in singulos dies*

3\.

1.Reg. 18. v.7.

S.Chrysost.

Multimodè vapulat laudis ambitio.

Saul dum suam ignauiam querelis dissimulare affectat, plus eam publicat. *dies mortem expectans*, quò ignauam bellicè desidiam tectiùs dissimulet, simuletque strenuitatem, tot excitat tragœdias, & malè sibi conscijs querelis aëra toxicat, quia millia dumtaxat illi, Danidi autem, qui *totum facinus peregit*, decem millia tribuerit panegyrica Israëlitidum puellarum laudatio. Inde autem factum est, vt immeritæ strenuitatis ambitione, suam plus ignauiam publicari; & dum desidiam colorat affectatis negatæ laudis querelis, eam euidentiùs propalauerit; & vnde quærebat famam, diffamiam citiùs inuenit.

4. Iob 9. v. 20. Iob cap. 9. dum ab amicis iniquitatis argueretur, ob quam sic acerbè à Deo plectebatur, ita loquitur. *Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero, prauum me comprobabit.* Nempè si deficientibus patronis, aduocatis, & testibus, velim ego pro me caussam dicere id enim est, *iustificare*, se tueri in iudicio, obiectam culpam eluere, & innocentem ostendere; *os meum* (meum testimonium, mea oratio, & defensio) *condemnabit me, & prauum comprobabit.*

Propria laus, elogium quod verè laudat, culpare putatur. Valdè hîc laborat interpretum industria, vt explicet quo pacto innocens ac irreprehensibilis Iob, si vitam suam malè culpatam tueri ac iustificare voluerit, eiusmodi iustificatione, & proprij oris suffragio citiùs ac certiùs damnarit?

Olympiod. Sic verò Olympiodorus locum extricare tentat: *Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me, &c. Si enim me iustum esse dicere audeam, id demum dicere puto esse impietatis. Quod si illud etiam sim dicere ausus, omni me reprehensione vacare, mihiq́, ipse fuero blanditus, hoc ipsum meam prauitatem coarguet, nec me rectum esse testabitur, quandoquidem, si iustus eram, idipsum silendum erat, neque enim de se iustus prædicat.* Hem! propria laus etiam vera, ad falsum etiam crimen defensione excutiendum, in ore proprio sic sordescit, vt culpam, quam non inuenit, faciat? Probitatem, quam de se Iustus verè prædicat, etiam vt obiectam diluat culpam, eius improbitatem apud homines arguit? O argumentum à contrario validè apud homines opinatissimum, & è diuerso populariter certissimum! Sic *iustus, pius, ac irreprehensibilis* in aliquo laudat: ergo in eo ipso quod se laudat, etiam veræ defensionis arbitrio, *iniustus, impius*, ac *reprehensibilis* arguitur.

Græca Trãsl. Quod explicatiùs tradit idem inibi Olympiodorus, sic locum exscribẽs: *Si enim iustus fuero, meum os impium erit* (Vulgatus, *os meum condemnabit me.*) *Si autem fuero irreprehensibilis, prauus euadam.* Nempè si proprio ore me laudando, obiectam prauitatem eluere voluero. Sic vera etiam laus affectata, vel hominem innocenter irreprehensibilem, apud homines, sceleris arguit, de scelere culpat, & tamquam culpatum condemnat?

5. Genesẽos 3. tandem ambitiosâ serpentis suasione, muliebri impotenter curiositate, & fugitiuo palati lenocinio, Eua tulit de vetitæ arboris fructu, & comedit, deditq; viro suo, qui comedit. Et aperti sunt oculi amborum: *Cumq́, cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata.*

Gen. 3. v. 7. De mentito vetitæ arboris flore, nuditatis, ac erubescentiæ fructum vindemiarunt.

Erubescens Protoparentũ præuaricatio, tegumento nudatur. Sed quid est, quòd ex frondibus arboris, de quâ, aut circa quam deliquerunt, nuditatem & erubescentiam, delicti proditricem, dissimulare, aut celare ambiunt? O malè compositi animi tumultuarium arbitrium! Scitè inibi Seleuciensis Basilius: *Consuerunt folia ficus. Ipsi nudati nudant arbores: circa arborem præuaricati, ab arbore tegumentum mutuantur.* O consilium de inconsultâ ambitione veniens! De arbore *circa quam* præuaricantur, *tegumentum* fabricant, quo nuditatem præuaricationis iudicem vestiant? Ipsa vestis, quę inuestem erubescentiam abscondere festinat, inuestitæ erubescentiæ præuaricatricem caussam manifestè prodit, absconsione publicat, ac vestitu denudat. Profectò in hâc frondeâ veste, vetitus frondium fructus, malè esculentus, bene transparet: & quò tectiùs absconsio affectatur; & vestis necessitas à crimine orta, & res criminis, quam ea arbor obtulit, perspicuè proditur; atque arrepta præproperè frondea vestis geminato testimonio condemnat. *Circa arborem præuaricati, ab arbore nudæ erubescentiæ tegumentum mutuantur*: vnde erubescens præuaricatio tegumento nudatur! Basil. Seleuc. Orat. 3.

Nudatur etiam hîc malitiosa huius Propinqui fraus, qui speciè virtutis, religiosum abiecit ritum. Hîc vers. 3.

---

§. CCLX.

Discordia inter fratres, studium religionis fascinat, Deumq́, quodammodo profanare audet.

1. Senec. l. 1. de Ira cap. 16. INfelicis animi, & de cognatâ imbecillitate seditiosi est, facilè succensere, irasci, indolescere. *Vt exulcerata & ægra corpora quæ ad tactus leuissimos gemunt, ita ira muliebre maximè & puerile vitium est. At incidit & in viros. Nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia sunt.* Virum dediscit, & in virili togâ ac ætate, muliebres ac pueriles fatetur mores, qui mulierem ac domesticos pueros ferre sustinendo non eualet. Multa passim domi suppetent, quæ pacem turbent, & concordiam inquietent.

Pacis conglobata elogia. Querula frustra indolescet vxor, & ob leuicula quæque excitabit tragœdias, excitabit & puerorum importunitas; quas nisi magnanima viri patientia sedauerit, alijs indulgenter conniuendo, illudendo alijs, cum alijs seriò agendo, quotidiana erit domesticæ tragœdiæ catastrophe. Porrò frequentes domi rixæ amorem eliminant, concordiam turbant, charitatem auertunt; quin & sæpè virtutes fascinant, & religionis fidem inquietant. Nam pax est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, supplementum patientiæ vitiorum titubatio, virtutum vinculum, cæli alumna, Euangelij vigor, religionis gymnasium, & humana colendi Numinis sequestra.

2. Exodi 32. diu abest in monte Moyses, vt legem à Deo excipiat: lex enim morâ comitur, vt velox extorqueat obsequium. Interim Ducis absentiâ furit Hebræus populus, & congregatus aduersùs Aaron, dixit: Surge, fac nobis Deos qui nos præcedant. Vellem si, fieri potuisset, vt cunctatiùs egisset Aaron, summus populi Sacerdos, nec tam citò annuisset idololatræ impietati.

Exod. 32. v. 2. *Dixitq́, ad eos Aaron: Tollite inaures aureas de vxorum, filiorumq́, & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me.* Mirissimum sanè est, quòd nunc Aaron expromptiùs conniueat execrando nimis piaculo. Annon è re foret, vt Pontificiâ auctoritate idololatricum culpasset facinus, aut festinatum populi ardorem dulci alloquio mitigasset,

gasset, aut saltem prudenti cunctatione, Idoli fabricam in aliud tempus distulisset; Eccur proximum Moysis aduentum non spondet? quare irritandi Dei minas non fulminat? quare barbaricam ingratitudinem in Deum hactenùs beneficentissimum non proponit; Verùm Aaron aurea vxorum, filiorumque & filiarum ornamenta exposcit, ratus, hoc fore efficacius arbitrium populi auertendi ab idolorum cultu, ad quæ impotenter hiabat. Litteralissimè pariter moralissimè Caietanus sic inibi locum commentatur: *Dixitq́; ad eos Aaron: Tollite inaures aureas de vxorum, filiorumq́; ac filiarum vestrarum auribus*, &c. *Poterat Aaron petere aurum aliud ab illo, quod erat formatum in inaures: sed quærens cautè diuertere furorem populi, proposuit hoc difficile. Quod & difficilius reddidit dicendo, Ex auribus vxorum, filiorumq́; ac filiarum vestrarum, & afferte ad me. Vt dissensio domestica in domo qualibet oriretur reluctantibus mulieribus & pueris.* Ecce tibi ingeniosum sagaciter Aaronis arbitrium ad auertendum populi studium à recentium Deorum votiuo cultu. Nimirùm populus hianter cupit Deos, quorum religionem colat, & numen adoret. Hic Deorum expetitus cultus, animi vota malè implet: ergo nunc expetenda sunt vxorum, filiorumque ac filiarũ monilia ex auro pretiosè confecta, quò dum vxores, filijque ac filiæ vident se rapaciter charissimis ornamentis despoliari, lacrymis, iurgijs, ac lamentis tota obstrepat familia, & domestica singulorum pax seditione obortâ turbetur. Itaque Aaron singulorum *dissensionem domesticam* sollerter procurat, quo affectatum expetiti Numinis studium inhibeat, religionis excutiat votum, & Deorum ingerat obliuionem. Nihil enim est, quod sic potenter Dei memoriam expungat, & ardens religionis studium hebetet, oblitteretque, quàm suborta domi iurgia, familiarum tumultus, ac *domestica dissensio*. Verùm arguta hæc sagacitas optato euentu frustrata est, quoniam non veri Dei, sed Idolorum studium auertere negotiatur. Sanè in hoc sua Aaronem peritia fefellit, quòd sic debilitare procurauit Deorum idololatricè colendorum studium; quo non expungitur, sed fouetur, adipatur, animatur. Porrò *domestica dissensio*, vt veri Numinis colendi religionem interstinguit, sic studium Idololatriæ alit. Siquidem verus Deus, *Deus pacis* nominatur: pax enim veri Dei noscendi, atque colendi lenocinium est. Hinc censent nonnulli, quòd ille Propinquus Boozi hic nouas cum Ruthâ nuptias repudiauit, ne nouam superducens vxorem, *domesticam dissensionem* induceret, quam nimis esse periculosam probè nouerat.

Caietanus.

Domestica dissensio notitiam Dei, ac religionis studium inhibere putatur.

Dissensio domestica, idololatriæ lenocinatur.

Ad Rom. 15. v. 33.

Hic vers. 6.

3. Numerorum 23. Balac Moabitarum rex, timens Israëlitas ex Ægypto reduces, & in campestribus sibi conterminis pacatè commorantes, Balaam magum muneribus accersit, qui è montis vertice Israëli inauspicatò maledicat. Balaam autem de cœlo afflatus, illi potiùs largiùs benedicit. Quod grauatè ferens rex Balac dixit ad Balaam: *Veni mecum in alterum locum vnde partem Israel videas, & totum videre non possis, inde maledicito ei.* Hic rex Balac superstitiosè loco, & visioni totius Israëlis benedictionem Balaam attribuit, quasi ideò benedixisset Israëli, quia ille locus præ alijs fortunatus esset, siue ex cæli & astrorum influentijs, siue aliundè, vel potiùs quia inde non totum Israëlem spectare poterat, loci naturâ totius populi visionem prohibente, sed partem illius duntaxat, quasi hæc pars à reliquo foret diuisa, & ab inuiso Israële separata. Quâ de re sic inibi philosophatur Origen. *Balac putans quia perterritus esset Balaam populi Israelitici multitudine, & idcirco non fuisset ausus proferre maledicta, mutationem sibi loci credidit profuturam, & ait ad eum: Veni adhuc mecum in locum alium, de quo totum non videas eum, sed partem aliquam eius videas, omnes autem non videas, & maledic eum mihi inde. Demens qui Israeliticam gratiam loci obiectione crederet posse celari.* Nempè sagacissimè rex Balac satagit, vt Balaam non videat totum Israël, sed partem eius tamquam diuisam, & à reliquo seiunctam, vt inde Dei minis, & Vatis maledictioni fieret condignè obnoxius, ob discordiam saltem oculorum tenus spectatam, quam censebat diuinæ maledictionis ream, *demens qui Israeliticam gratiam loci obiectione crederet posse celari.* Porrò elogium concordium est, vt in vnâ parte totum videatur, & in vno omnes spectari possint. Quod idem Origenes sibi similis alibi aliorsùm his verbis edisserit: *De iustis autem non solum per singulos vnus dicitur, verùm & omnes competenter vnus dicuntur. Et cur non omnes vnus dicantur, quorum cor & anima vna esse describitur?* Scilicet latuit Regem vitiosum, virtutis arcanum elogium & sacramentum popularis concordiæ, quâ omnes vnus plures sunt, & plures vnus absque pluralitatis detrimento. Vnde populi Dei, id est, *Israelitica gratia* fuit, ne diuisus Israël videretur ad Vatis execrationes; sed tantâ concordiâ vnus, vt in *parte totus* appareret. Quare concordiæ beneficio frustrauit votum diuinæ execrationis, quam popularis discordia mereretur!

Num. 23. v. 13.

Origenes hom. 16. in Numer.

In Israëlis parte totus videtur, ne pateat execrationi locus.

Orig. hom. 1. in 1. Reg.

1. Corinth. 14. in tradendâ publicè Euangelij doctrinâ concordiâ inter prædicatores præscribit Apostolus, asserens, quòd Spiritus prophetarum prophetis subiecti sunt: sic enim se Prophetis adtemperant, vt quando opus est, aut libet, silere in Ecclesiâ Propheta queat, ne confusio aut dissensio inter fideles oriatur. Rationem reddit: *Non enim est dissensionis Deus, sed pacis.* Spiritus sanctus, inquit, qui diuino suo Numine prophetas aut Prædicatores afflat, non est dissensionis aut discordiæ; sed pacis & concordiæ auctor: esset autem diffidij, & non pacis incentor, si altero prophetante, ita alium ad prophetandum impelleret; vt se mutuò obtunderent. Quare hæc inter fideles dissensio, Deo adscriberetur: *Non*, inquit, *est dissensionis Deus*; Græcè est ἀκαταστασίας, quæ vox propriè significat *confusionem*, *seditionem*, & rerum ordinem perturbatum. Verùm Tertullianus emphaticè sic locum vertit, & exponit: *Et spiritus Prophetarum Prophetis erunt subditi, non enim euersionis sunt, sed pacis.* Hanc Tertulliani è Græcâ origine translationem, apprimè inibi vindicat Pamelius. Et sanè adnotatione dignissimum est, quòd *dissensio*, aut *seditio* orta inter primitiuæ Ecclesiæ fideles, qui de beneuolâ fraternitate, cor vnum, & vna anima dicebantur; à Tertulliano dicatur *euersio*. Quasi perindè sit, *dissensio*, *confusio*, *seditio* inter fratres, ac eorum *euersio*. Parum hoc, nisi etiam hæc fratrum discordia, 4.

1. Cor. 14. v. 33.

Fratrum dissensio, eorum euersio est, & quâ diffamiâ Deum reuerberet.

Tertull. l. 4. aduers. Marc. c. 4. Pamelius.

cordia, ipsum etiam Deum temerario impudenter ausu quodammodo profanaret. Cùm Paulus præmonere operæ pretiū duxerit, quòd tametsi inter doctores fideles, aliquis in conciónando aut prophetando tumultus oriatur, & aliquā discordiā tumultuentur; non tamen inde *est dissensionis, confusionis, seditionis,* aut *euersionis Deus.* Hem! sic discordia inter fratres, diffamiā Deum temerariè reuerberat?

5. 1.Cor, 11. v. 18. & 19. Idem Apostolus in eadem epistola ad Corinthios, ita scribit: *Primum quidem conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo. Nam oportet & hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.* Pro τὸ *scissuras,* alij *sectiones ex Græco vertunt,* alij *dissensiones.* Non autem de dogmatibus, sed de sedis, imperiive principatu: nam qui ceteris diuinorum munerum seu multitudine, seu dignitate præstabant, ij se suprà ceteros extollebant, indeque *dissensiones* suboriebantur, quas sedare ac præcludere hic intendit Apostolus; ne fratrum discordia sensim in errores hæresesque manuducat. Idcircò subdit, *Nam oportet & hæreses esse* (& vt ex Græco addit Caietanus) *in vobis,* quasi propè sit vt sint *hæreses* aduersùs Deum, Deique fidem, vbi fratres discordijs mutuò dissident, & dissensionibus tumultuantur. Quæ videtur esse Ambrosij inibi expositio, qui ita scribit: *Primum enim,* &c. *Primum dicendo, genus peccati ostendit vnde orti sunt errores quos reprehendit: vbi enim dissensio est, nihil rectum est. Conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio dissensiones esse. Oportet enim & hæreses esse.* Quasi errores & hæreses sint fraternæ charitatis violatæ, & mutuæ dissensionis inter fratres nuper charissimos, quodammodo necessariæ appendices, per cognatas quasdam vitiorum consequentias. Nec mirum, cùm censuerit Aaron *domesticarum dissensionum* arbitrio auertendum populum ab expetitā recentis Dei veneratione: & Balac, Israëliticum populum in partes scissum, à Baalamo Dei instinctu maledicendum fore. *Non est enim dissensionis Deus, sed pacis.* O quàm fraterna discordia erroribus vicinatur!

(Marginal notes: Caietanus. *Errores ac hæreses, dissensionis appendices dicuntur.* S.Ambros.)

---

§. CCLXI.

Vanæ gloriæ ambitio suos appetitores deprauat, inuitiat, minorat; & seipsis è peruerso euacuat.

1. Seneca Epist. 29. SAnè virilis est illa Senecæ vox, quasi de Euangelij meditatione eruperit: *Numquam volui populo placere. Nam quæ ego scio non probat populus; quæ probat populus ego nescio.* Quis hoc, inquis? tamquam nescias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. *Quis enim placere potest populo, cui placet virtus?* Malis artibus popularis fauor quæritur, similem te illis facias oportet. Non probabunt, nisi agnouerint. Multò autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quàm qualis alijs. *Conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest.* Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebusque Virtus præstabit? scilicet vt malis tibi placere, quàm populo, *vt æstimes iudicia, non numeres,* vt sine metu hominum viuas, vt aut vincas mala, aut finias. Hæc ille velut Christiano cothurno monet; bene monentem sequere. Sanè puerile vitium est vana gloria, ergo vapulet, sed à vetere pædagogo, si fortè arrogantiæ tumor detumescat.

(Marginal notes: Epicurus. *Placere non potest populo, cui placet virtus.*)

Matthæi 4. ductus est Iesus à spiritu in desertum, vt tentaretur à Diabolo. Et post quadragesimale ieiunium, vt vidit esurientem, accedens tentator, dixit ei: *Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant.* Profectò astutissimus Diabolorum hìc planè desipit, dum esurieti lapides offert. Quos etsi in panes conuerteret, nō inde eius constaret Diuinitas: plura enim hactenùs miracula patrata erant, quibus nemo Prophetarum Deus probatus est. Imò & dubitare non debuit esse Dei filium, quem Patris de cælo vox in Iordane, Filium suum publicauerat? Vnde tanta sagacissimi Dæmonis inertia? Appositè S. Gregorius libr. 2. Moral. cap. 23. *Antiquus hostis,* inquit, *cùm hunc passibilem cerneret, & posse mortalia perpeti humanitatis videret, omne quod de eius Diuinitate suspicatus est, ei fastu superbiæ suæ in dubium venit. Nihil quippe nisi superbum sapiens, dum esse hunc humilem conspicit, Deum esse dubitauit. Vnde ad tentationum se argumenta conuertit, dicens: Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant.* Scilicet insolens superbiæ fastus illum ex Angelo Diabolum fecerat; & nunc arrogantiæ vana gloria, malum *Tentatorem,* id est, malum imperitè Diabolum effecit. Quia ipse superbissimus, de proprio fastu nil æstimans nisi superba & præcelsa, sic desipuit, vt corporati Dei humilitate perstringeretur, ne Deum reputaret; quem tamquam humilem cōtemptim aspiciebat. *Nihil quippe nisi superbum sapiens, dum esse hunc humilem conspicit, Deum esse dubitauit.* Addit Rabanus tertiam Christi tentationem exponens: *Ostendit ei omnia regna mundi & gloriam eorum* &c. *Vanitatem pompæ mundanæ, quam ipse diligebat, quasi speciosam & desiderabilem verbis ostendens, in amorem Christo suggerens venire volebat.* Nempè ipse Dæmon erga mundanæ gloriæ pompam ambitiosiùs affectus, vel Christo Deo vanæ gloriæ studium persuadere præsumit. Sic stultescit gloriæ amor? 2. Matth. 4. v. 3.

(Marginal notes: S. Gregor. *Vana gloria Diabolum fecit malum Diabolum, id est, imperitum tentatorem.* Rabanus.)

1. Regum 15. tandem conuictus rex Saül, quod præuaricatus fuerat Domini præceptum in Amalecitarum excidio, dum optimis malè pepercit, auarus diuinæ iussionis interpres, ait ad Samuëlem, illi interminantem regni depositionem: *Peccaui: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israel,* id est, coram reliquo Israëlis populo, ne ille me à te spretum spernat, & regno spoliet. *Ad quid tibi hæc honoratio miser;* (ait Bernardus) *Hæccine tota erat illa supplicatio, Peccaui, ora Dominum pro me, Meritò sanè non pepercit.* & opportunè Galfridus inibi apud Tilmannum, sic ad rem locum elucidat: *Peccaui: sed nunc honora me. Væ misero, quia non perstitit pro indulgentiā supplicans & exorans. Vicisset enim, audeo dicere, & diuinam flexisset iram, & sententiæ retractationem obtinuisset, si in fletibus perstitisset. Sed quàm citò miserum inuenit de sua reprobatione solatium, vt honorem retineret humanum. Et nos ergo quā fiduciā de misericordiæ impetratione præsumimus, qui multum quidem miseri sumus, sed miserabiles esse contemnimus;* O non bonum 3.

(Marginal notes: 1. Reg 15. v. 30. S. Bern. in declam. prope finem. Galfridus. *Saul regiæ dignitatis pretio, modicum honorem mercatur.*)

num Honoris studium, quod Saülis excidium cōsummauit! Dei iracundiam mitigasset, diuinā obtinuisset veniam, sublimissimum regni fastigium sibi ac posteris conseruaret, si vanam honoris gloriam minimè exambiret. O infelix commercium, Dei propitiationem, & regiæ dignitatis splendorem, rex Saül Honoris ambitione nundinatur. Diadematis pretio Honorem emis; Vilis tibi est sceleris deprecatio, propitiatio Numinis, labentis coronæ detentio, vt intempestiuum Honorem redimas? Heu stultam ambitionis insaniam! Regni vtriusque iacturâ rex Saül modicum Honoris mercatur, Hæc autem perdidisse negligit, vt tunc *Honorem retineret humanum*, aiens *Peccaui: sed nunc honorà me.*

4. Prouerb. 16. v. 4. *Qui suæ gloriâ studet, nihil incipit esse inter omnia.* Prouerbiorum 16. sic homines honoris cupidos, & gloriæ auaros erudit Salomon: *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus*, τò *propter semetipsum*, idem est, ac propter suam gloriam. Quasi dicat: Deus mundum & omnia, quæ in eo sunt, creauit non coactè, aliorum seruiens vtilitati; sed spontè, suæ ipsius obsequens gloriæ, propter semetipsum, tamquam propter finem vltimum rerum omnium. Ipse enim sicut est prima caussa efficiens omnium, sic & omnium est finis & scopus: omnia enim tendunt ad Dei laudem, vt creatoris sui potentiam, misericordiam, iustitiam, sapientiam toto orbe euulgent & celebrent. Super hâc Salomonis sententiâ pulchrè addubitat Bernardus, & dubium opportunè soluit, sic fatus: *Vniuersa propter semetipsum fecit Dominus. Alibi dicitur: Omnia propter electos. Propter semetipsum gratuitâ bonitate, propter suos pro eorum vtilitate: vt illa efficiens caussa sit, hæc finalis. Omnia ergo propter semetipsum fecit Deus. Vnde qui esse vult sibi, non Deo, nihil incipit esse inter omnia.* Nimirum quisquis diuinæ gloriæ non militat, sed gloriæ suæ ambitiosè studet; quantò maius gloriæ fastigium sibi ambit, tantò minor è peruerso euadit. Adeò vt dum ambitæ gloriæ cumulo immensùm excreuisse putat, quasi seipso vacuus; quia suprà se grandescere præsumpsit, *nihil incipiat esse inter omnia.* O iusta pœnalissimè exinanitio, quâ seipso euacuatur, qui gloriam sibi arrogans, Deo debitam, vltrà seipsum esse superbiendo exambit! Honoris ambitio, Saülem non inuenit exregem, sed fecit. Sic iste Boozi Propinquus dum Moabitidis Ruthæ connubium superbè detrectat, honoris nimiùm cupidus, *regni Matrem* repudiauit: sicque exinceps vilis extitit, vt nec nomine dignus reputetur.

S Bern. apud Tilman. ibi.

Hic vers. 6.

5. Matth. 5. v. 14. & 15. Matth. 5. hoc grandi elogio Christus Deus Discipulos honorat: *Vos estis lux mundi.* Non potest ciuitas abscondi suprà montem posita: *nec accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt.* Forsan non valdè sibi cohæret, vt Discipuli, qui ore Christi Dei nunc dicuntur *lux mundi*, confestim appellentur lucerna, quæ suprà candelabrum posita, *domui* dumtaxat prælucet. Opinor, *lucernæ* nomine nimis contrahit fulgores, qui toti mundo lucere prædicuntur. Subtiliter Augustinus Tract. 23. in Ioannem: *Cùm discipulis diceret: Vos estis lumen mundi, ne sibi aliquid tributum putarent, quod de solo Christo intelligendum esset, & ita lucernæ vento superbiæ extinguerentur; cùm dixisset: Vos estis lumen mundi, continuò subiunxit..... Nec accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo sunt.* Hinc satis apparet quā se Christus munificum erga discipulos exhibuerit, siquidem elogium illis tribuit, quod esse cum ipso Christo commune, possent interpretari. Imò & quanta sit vanæ gloriæ vis, & inconsulta honoris appetentia, vt *lux mundi* confestim restringenda fuerit, ad *lucernam domûs, ne lucernæ vento superbiæ extinguerentur.* Sic ambitio, propriæ etiam lucernæ extinctionem procurat? Sic vel Apostoli tunc vanæ gloriæ obnoxij erant, vt præclarius elogium illis munificè concessum, statim restringendum fuerit, ne æqualitatem cum Christo æmularentur? cùm *sibi aliquid tributum putarent, quod de solo Christo intelligendum erat.* O quàm de facili immensùm vana gloria tumescit!

S. August. *Cur Discipuli, qui dicuntur, lux mundi, statim lucerna domûs appellantur?*

P. Didac. Celada in Ruth.

6. Ioan. 5. v. 44. Ioannis 5. contumaces Pharisæos his verbis Christus castigat: *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis?* Quasi dicat: Vos gloriam humanam, breuem, & exilem captatis; quare me spernitis, qui gloriam humanam contemno, & contemnendam doceo, sectandam verò esse diuinam & æternam, quam Deus Sanctis suis inchoat in terra, sed perficiet in cælo. Quæ Christi verba sic exponit Bernardus serm. 13. in Cantica; *Si gloriandum est, Paulus me docuit, vnde, & in quo: Gloria*, inquit, *nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Securus glorior, si teste conscientiâ, de gloriâ conditoris nihil mihi vsurpo. Securus planè, quia iam non contra Dominum sed in Domino. Hæc nobis gloriatio, non solum non prohibetur, sed & suadetur, cùm dicitur: Gloriam ab inuicem quæritis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non vultis? Reuerâ gloriari in solo Deo, non nisi à solo Deo est: nec mediocris ista gloria, quippe tam vera, quàm de veritate, & in veritate; tam rara, vt vix vel paucitas perfectorum perfectè glorietur in ea.* Eheu, omnis homo hianter gloriam exambit, adeò vt *Gloriæ animal*, à quopiam definiatur; pauci autem perfectorum sunt, qui Dei gloriam sic expetant, & in ea glorientur; qui verò ad inanem gloriam hiant, à limine Euangelij hîc arcentur, & vix integrè Christiani esse dicuntur. O vanam gloriam time, quisquis cælum amas! Hæc gloria, ambitionis nubeculis exuta, quæ in Deo glorietur & ad Deum gloriam sinceriùs regerat *tam rara* est, *vt vix vel paucitas perfectorum perfectè glorietur in eâ.* O Ignatium nostrum, cuius gloriosum stemma est: *Ad maiorem gloriam Dei.* Vt Heliotropiū natiuâ vi perpetuò ad Solem: sic Ignatius de vi cælesti, perpetuò ad Dei gloriam.

Cornel. ibi.

S. Bernard.

Se humanâ gloriâ exuere, & diuinam spectare, paucorum est.

Tertul. alibi expensus, de Philosophis agens.

S. Ignatij elogium.

---

§. CCLXII.

Vindicatiuæ iustitiæ sapiens pœna, quodammodo æmulatur culpæ modum adsimili vindictæ sapore.

1. Vindicatiua iustitia rigoribus armata, non est crudelis nouerca, sed pia honestatis mater, seuerè agens vindicias de læsurâ virtutis,

ne vitiorum inhonestas impunitate insolescat. Idcircò illam conuerberat, atterit, lancinat, atque compescit. Expecta iustitiæ mores aduersùs vitia compositos; aptissimi sunt. Tota illa velut tyrannis & dominatio superba in scelera, laudatissima est, & necessaria. Non segniter, non infirmiter repugnandum est culpis, & vitia inhibenda sunt, in quorum desolationem odit iustitia negligentiam, aut imbecillitatem, ne latiùs serpant. Sæuitia videtur, & inconsulta laniena; sed consultior rationis energia est, è diuerso auxiliaris. Non est odium iudicis, sed misera reipublicæ curatio, quæ vnum sauciat, ne plures cruentare cogatur. Scelerum malitiam vt sanet, ipsa punienda scelera iustissimè æmulatur, quò sapiens pœna, malitiæ mensuram dum æquè librat, salubriter compescat. Præiudicium habet sanctissimum in diuinis supplicijs, quæ iamiam subnectimus.

Seuera punitio, misera curatio est, sed necessaria.

2. Genes. 11. gens hominum nuper naufraga, vt aquarum naufragium exinceps fugiat, superbiæ naufragium arroganter incurrit, dum sic se mutuò actuosi cohortantur: *Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum.* Descendit autem Deus vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij Adam, & ait: *Venite igitur, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum, &c.* Descensum meditatur Deus, vt arrogantes humanæ superbiæ ascensus inhibeat? quasi Deus humilis, potior humanæ elationis antidotus sit. Verùm Caietanus, vt erat subtili vir ingenio, sic locum commentatur: *Venite igitur, &c. Aduerte quòd Moyses describit Deum par pari referentem. Nam quia excitando ad ædificandam ciuitatem & turrim homo dixerat: Venite, ædificemus, &c. ideò dissipaturus Deus hominum consilia, dicit ad similitudinem excitantis eos, qui cum eo erant: Venite descendamus*, &c. Hem, hominis malitia erit velut exemplar diuinæ vindictæ? Num similem ad modum quo homo delinquit, delictum emendat, & castigat Deus? An temeritas in sceleribus perpetrandis, erit modus audaciæ in supplicijs inferendis? (Planè de Deo loquitur Caietanus cum Scripturâ antropopatôs.) Et quidem ethicâ expensione dignissimum est, quòd cùm gregalis hominum temeritas ad extruendam superbæ nequitiæ turrim conspirat in Deum hâc voce, *Venite, faciamus*, &c. eandem Diuina iustitia ingeminet, adsimiliter respondens, quò illam sapienter inhibeat, & condignè puniat, *Venite, descendamus*, &c. quasi similem ad modum *par pari referens*; ac si culpę supplicium, quodammodo culpam ipsam æmuletur, iusto quodam puniendi sceleris imitamento: ne vbi sollers audacter apparet culpæ malitia, deses inerter iustitia reperiatur. Quare sapiens vindicta, malitiæ ingenium & audaciam, in bono æmulatur.

Gen. 11. v. 7.

Caietan. ibi.

Sapiens pœna, in bono æmulatur sceleris malitiam.

3. Apocalypsis 8. has acerbiores è cælo minas, aduersus Babylonem, aut Romam, nempè aduersùs peccantium populum, Diuina iustitia seueriùs vibrat, & iustè exequitur: *Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate duplicia secundùm opera eius: in poculo, quo miscuit, miscete illi duplum.* O pœnalissimum supplicium genti peccatrici cælitùs interminatum! Ne autem quis putet, τὸ *duplicate*, aut *duplum*, æquitatis modū excedere, subdit: *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit; tantum date illi tormentum, & luctum.*

Apocal. 18. v. 7.

Eleganter Arabicus: *Gloriam in quâ facta est & lusum date illum* (conuertite ei in) *dolorem cordis & luctum.* Nota, *Date tantum*, scilicet in hâc vitâ: loquitur enim de excidio Romæ & Romanorum in hâc vitâ: potest tamen idipsum cum Interpretibus accipi de vitâ futurâ: sed tunc *quantum* non arithmethicè, sed geometricè, id est non æquali, sed proportionali, & sapienter rationabili mensurâ accipiendum, dimetiendum erit. Itaque τὸ *quantum*, sapientem & consultissimum pœnæ ordinem ac modum designat, culpæ idoneè consentaneum. *Nequaquam* (ait S. Gregorius) *omnipotens Deus qui malè bene punit, inordinata esse vllo modo vel tormenta permittit: quoniam ipsa quoque supplicia quæ ex lance iustitiæ prodeunt, inferri sine ordine nequaquam possunt. Quomodo namque in supplicijs ordo non erit, dum damnatum quemq; iuxta modum criminis, & retributio sequetur vltionis?* Ecquis est iste in supplicijs gehennæ *ordo*, & ordinatissimus pœnarum modus, dignus Deo, iusto scelerum vindice? Tempestiuè Emissenus: *Illa enim non casualis, sed rationabilis & pœnalis exustio, quia culpam iubetur inquirere, substantiam nescit absumere.* Bellè! Ecce tibi, illa non *casualis* (procùl casus à prouidentissimâ & consultiùs ordinatissimâ Dei vindictâ,) sed *rationabilis* exustio pœnalis gehennæ culpam quam punire iubetur, sagaciori sollertiâ incessanter *inquirit*, vt modum culpæ pœna æmuletur, & *damnatum quemque iuxta modum criminis, retributio sequatur vltionis*: quò sapiens pœna sic humanam malitiam puniat, vt malitiæ modum in bono ac iusto quodammodò sapiat, adsimilem culpæ saporem consultè restituens. Itaque alto stylo dicitur *rationabilis* pœna, & quòd culpam perpetuò *inquirit*: non quia à Iudice comprobata non sit, & à conscientiâ Damnati confessâ; sed quia illius modum videtur semper explorare, vt illum rationabilis pœna sapienter æmuletur. Quare *describit Deum par pari referentem*, & hanc sententiam acerbiùs vibrantem: *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Non quia duratio & acerbitas pœnæ non excellat durationem ac voluptatem culpæ, sed quia rationabili ingenio puniendi, consultissimus in pœnis infligendis ordo seruatur.

Arabicus.

S. Greg. l. 9. Moral. c. 39. apud Gloss.

Rationabilis dicitur pœna, quæ modum culpæ æmulatur.

Emiss. hom. 3. ad Monach.

4. Exodi 7. dixit Dominus ad Moysen: Vade ad Pharaonem mane, ecce egredietur ad aquas: & stabis in occursum eius super ripam fluminis, dicesque ad eum: Hæc dicit Dominus: *In hoc scies quòd sim Dominus: ecce percutiam virgâ, quæ in manu meâ est, aquam fluminis, & vertetur in sanguinem .... & affligentur Ægyptij bibentes aquam fluminis.* In quonam cognoscet Pharao, quòd hæc plaga aquæ in sanguinem conuersæ, summum Deum demonstrat, qui calamitatem illam immisit? Sanè Ægyptiorum Magi incantationibus ac præstigijs suis adsimiliter facere eualuerunt. Quæ ergo est in hac calamitate notâ, aut diuinæ vltionis character, qui summum Deum Ægyptij sceleris vindicem manifestè probet? An ingenium vindictæ æmulantis flagitij malitiam? Opportunè Anselmus Laudunensis: *Affligentur Ægyptij bibentes aquam fluminis, in quâ necauerunt paruulos Hebræorum; vt bibant sanguinem, quem fuderunt*: quò sapiens pœna mirissimè culpam sapiat. Adhuc explicatiùs

Exodi 7. v. 17. & 18.

Ægyptij bibunt in flumine innocentium infantium sanguinem, quem fuderunt.

Ansel. Laud. ibi.

Origenes. tiùs inibi Origenes: *Quod aquæ fluminis*, inquit, *vertuntur in sanguinem, satis conuenienter aptatur, vt is fluuius, cui Hebræorum paruulos crudeli nece tradiderunt, auctoribus sceleris poculum sanguinis redderet, & cruorem polluti gurgitis, quem parricidali cæde maculauerant, potando sentirent.* Sanè hoc pœnæ rationabilis ingenium seuerè in supplicijs infligendis argutum, vltricem Dei iustitiam manifestat: quam hæc nuncupatim plaga in primis demonstrat. Vnde hoc proœmiolum consultè præscribitur: *In hoc scies quòd sim Dominus*, &c. Sic sapiens pœna *par pari refert*, adsimili vindictæ sapore.

5. Exod.7.v.1. In eodem cap. sic præscribitur: *Dixitq; Dominus ad Moysen: Ecce constitui te Deum Pharaonis: & Aaron frater tuus erit propheta tuus.* Quid est, quòd Deus Aaronem constituit Prophetam Moysis Israëlitarum principis? Ad quid noua hæc Aaronis prophetia necessaria est? Multa multi super hâc prophetiâ Aaronis; & nos non pauca sparsim prælusimus. Rupertus Tuitiensis sic inibi locum exponit: *Aaron frater tuus erit Propheta tuus, plagas, quas tu facias, pronunciaturus, siue tamquam minister illaturus.* Minister plagas pronunciaturus, vel illaturus, Propheta esse iubetur? Quorsùm eiusmodi Minister prophetiæ dono indiget ad pronunciandas, aut inferendas plagas? An quia sicut Propheta nihil de suo addit aut detrahit rebus aut verbis, quæ à Deo reuelante audiuit; sic Ministro spiritus prophetiæ opus est, vt dumtaxat quæ Moyses, vt sibi superior Magistratus suggessit, pronunciet, inferat, exequatur? *El Ministro à de ser propheta de la voluntad del Principe, ò Superior.* An etiam Minister qui plagas pronunciat, aut infert, debet esse Propheta, vt quasi diuinitùs afflatus prænoscat, quantùm plaga, quam infert, feriat; ne aut nimis remissus sit, aut atrox nimis? Vellem, si fieri potuisset, vt hæc Ministris prophetia ab experientia foret afflata. Acerbitatem quâ quis insanè torquetur, facilè ac saniter prophetat in alijs. Verùm in diuinæ iustitiæ *ministro plagas pronunciante, siue inferente, prophetia* exigitur, & illâ priùs peridoneè dotatur, vt de sublimiori & exploratiori notitiâ perspectum habeat modum culpæ, vt iuxta illum, rationabilem infligat pœnam, quò per ea quæ insipienter gessit, sapienter puniatur; & pœnæ inferendæ modus modum culpæ quodammodò imitetur. Profectò satis perspecta erat Pharaonis & Ægyptiorum culpa, & quæuis infligenda plaga, minor erat illius pertinaci enormitate: at ad plagas Ægyptijs *pronunciandas siue inferendas*, altius prophetiæ lumen Aaroni prælucet, vt *par pari referat*, & secundùm culpæ modum plagas sapienter infligat, non *casuali, sed rationabili* pœnâ.

Rupertus.

Iustitia minister sit prophetæ Superioris & plaga quã infert, quare?

6. In hoc cap. 4. vers. 6. Propinquus ille Boozo propinquior, contemptâ auitâ religione, & patrio ritu criminosè iniurius in Rutham extitit, illius ablatas secundùm legem nuptias, contemptim obijciens. Sed obserua abijciendæ Ruthæ rationem: *Cedo, inquit, iuri propinquitatis: neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo tu meo vtere priuilegio.* Itaque Ruthæ connubium diuinâ lege debitum malè repudiat, ne suam *deleat* posteritatem, & nomen familiæ suæ. Imò inde suum, & posteritatis suæ nomen *deleuit*: ignoratur enim ab omnibus; & alioqui celebre ac notissimum foret, si Rutham duxisset, ex quâ

Hic vers. 6.

Rutha abiectio sapienter punitur.

P. Didac. Celada. in Ruth.

Dauid & Christus. Scilicet sapiens pœna, sceleris culpam scrutatur; & per quod deliquit, consultissimè punitur.

---

§. CCLXIII.

Quod per superbiam crescit, ruina crescit.

Regius Psaltes auocans homines ab impiorum felicitate, eam fumo comparat: *Inimici Domini*; ait, *mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.* Quæ verba sic inibi Augustinus eloquenter elucidat, ad rem præsentem opportunè: *Fumus*, inquit, *à loco ignis erumpens in altum extollitur, & ipsâ elatione in globum erumpens intumescit. Sed quantò fuerit globus ille grandior, tantò fit vanior: ab illâ enim magnitudine non fundatâ & solidatâ, sed pendente & inflatâ & in auras atque in ventos dilabitur, vt videas ipsam ei obfuisse magnitudinem. Quantò enim plus erectus est, quantò extensus, quantò diffusus vndique in maiorem ambitum, tantò fit exilior, & deficiens, & non apparens.* Longum nimis facerem, si Augustini sententias singulas conceptuum fertiles, ad rem expenderem. Sat esto ante oculos posuisse, quàm ipsâ magnitudine decrescat elatus, fumi hieroglyphico; & quàm sollerter suam humiliationem è peruerso superbus negotietur, quod est ambitionis arbitrium. 1. Psalm. 36. v. 20.

S. August.

Fumus est peridoneum elationis hieroglyphicum.

Ruth 4. sedens Boozus ad portam ciuitatis & aduocatis decē viris de senioribus, dixit ad anonymum illum Propinquum: Si vis cognati Elimelechi agrum iure propinquitatis acquirere; eme, & posside. Sed quando emeris agrum de manu mulieris, Rutham quoque Moabitidem, quæ vxor defuncti Mahalonis fuit, debes accipere: vt suscites nomen propinqui tui in hereditate suâ. *Qui respondit: Cedo iuri propinquitatis: neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo, tu meo vtere priuilegio, quo me libenter carere profiteor.* Boozus autem sollicitior de seruandâ lege, quàm de suo nomine latiùs ac nobiliùs propagando; viduam, ignobilem, pauperculam, ac Moabitidem Rutham à cognato reiectam, ducere ambit. Sed vide hìc mihi diuersissimum superbiæ ac modestæ humilitatis ambitum. Quod eleganter edisserit Petrus Damianus lib. 6. epist. 9. vbi hâc super re sic ad rem præsentem philosophatur, scribens ad quempiam abbatem, qui sub alieno nomine præesse monasterio repudiauerat: *Ambis planè*, inquit, *priuatum propriæ gloriæ nomen acquirere, dedignaris alieno nomini sobolem procreare. Sic & ille, cui iure propinquitatis accipere Ruth competebat vxorem: Cedo, inquit, ad Booz, iuri propinquitatis. Neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo. Ille quippè vanus & gloriæ cupidus proprio nomini posteritatem familiæ conabatur extendere; Booz autem vir bonus & iustus, famam proprij nominis paruipendens; diuinæ tantummodò legis contentus est mandata seruare. Sed ecce illius qui suam post se memoriam anhelabat in posteritate relinquere, ne nomen quidem agnoscitur; hic autem non solùm in Patrum, sed in* 2.

Hic vers. 6.

Petr. Dam.

Superbia dũ nomen suum gloriosè propagare satagit, illud obscurat.

Patriarcharum catalogo cum gloriâ numeratur. Ille posteritatis famam, cui prouidit, amisit; iste paternum nomen, quod pro sacræ legis obseruatione spreuit, accepit. Ille nescitur parens esse saltem quorumlibet hominum; iste præpotentium pater factus est Regum. Ille dum posteritatis memoriam concupiscit, de memoriâ corruit; iste, qui propagando sub suo nomine generi non consuluit, per Dauidicæ stirpis traducem totius mundi genuit Saluatorem. Parco consuetæ sententiarum elucidationi, quam tantus Doctor eloquentiùs exhibuit ad exactam morum eruditionem. Sic humiliationi superbia annuit, & suum nomen gloriosi nominis ambitione abscondere satagit!

3. Danielis 4. Nabuchodonosor ille superbissimus Babyloniæ rex, infaustum vidit sibi somnium, & eius interpretationem ex ore Prophetæ audiuit, quo eius vltrà humanum fastum arrogantia, extra hominum censum deijcienda minabatur. Post finem autem mensium duodecim, qui ad resipiscentiam ei concessi fuerant, in aulâ Babylonis deambulabat: *Respondità Rex, & ait: Nónne hæc est Babylon magna, quam ego ædificaui in domum regni, & robore fortitudinis meæ, & in gloriâ decoris mei?* Cumque sermo adhuc esset in ore Regis, vox de cœlo ruit: Tibi dicitur Nabuchodonosor rex: *Regnum tuum transibit à te, & ab hominibus eijcient te*, &c. Dixerat illa verba Rex magno fastu, cum obliuione & contemptu Dei: videturque somnium suum, & propheticam somnij interpretationem oblitus esse, aut paruipendisse, ac redijsse ad ingenium. Profectò superbissimo Regi, sic se arroganter iactanti, meritiò è cælo *respondetur*, ab hominibus eijciendum, & inter bestias computandum. At ipse, cum hæc in aulâ dicebat, cuinam *respondit*? nemo enim quicquam interrogasse scribitur. Sanè Beatus Petrus Damianus hoc dubium proponit, & ad rem sic luculenter respondit: *De superbo Nabuchodonosor rege Daniel ait: Respondensq; Rex, ait: Nónne hæc est Babylon quam ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloriâ decoris mei? Cui, rogo, ventosus & arrogans iste respondit per verba prolatæ superbiæ, nisi tumidæ cogitationi, quæ antè iam vociferabatur in mente?* Nimirùm de huius amplissimi Regis augustâ generositate, nemo eum auderet interrogare, quæ vel aulicâ palatinorum adulatione maior putabatur: quamlibet enim vel Dynastarum interrogationem suspensam teneret, quasi de arrogantiæ typho, rei imparem, nullusque censeretur idoneus, cui tantus Imperator respondere dignaretur: quia nemo dignè ambigeret de amplissimâ eius generositate, nec ipsis cælitibus arroganter supparе. Quare nomine interrogante, *respondet*; *respondet* autem suæ *tumidæ cogitationi, quæ in mente vociferabatur*, & angusta quæque, & vltrà humanum fastum audacter generosa, buccinabat. O immetatè præcelsam superbiæ magnitudinem, de tumidâ *cogitatione* sublimissimam! Et quasi propria *cogitatio* sit superbiæ mensura, opportunè exclamat Propheta: *Decidant à cogitationibus suis.* Decidit superbissimus Rex, dum responsum è cælo confestim audit, se eijciendum è censu hominum, & inter agri bestias exinde recensendum. *Cui ergo arrogans iste respondit, nisi tumidæ cogitationi, quæ antè iam vociferabatur in mente?*

[Marginalia: Daniel. 4. v. 27. — *Superbissimus Rex nemine interrogante respondet: se suæ cogitationi respondet.* — Petr. Dam. — Psal. 5. v. 11.]

Prouerbiorum 16. ita Parœmiastes monet: *Contritionem præcedit superbia, & antè ruinam exaltatur spiritus.* Sententia vera pariter ac perspicua; sed quam cum nouâ energiâ Tigurina vertit: *Præit comminutionem fastus, & anteit ruinam superbia animi.* Quem locum sic elucidat Augustinus lib. 14. de Ciuit. Dei cap. 13. sic fatus: *Illud malum* (superbiæ) *præcesserat in abdito, vt sequeretur hoc malum, quod perpetratum est in aperto* (nempè ruina.) *Verum est enim quod scriptum est: Ante ruinam exaltatur cor, & antè gloriam humiliatur. Illa prorsùs ruina, quæ fit in occulto, præcedit ruinam quæ fit in manifesto, dum illa ruina esse non putatur. Quis enim exaltationem ruinam putat, cùm iam sit ibi defectus, quo est relictus excelsus?* Augustino accinit Gregorius lib. 34. Moral. cap. 18. ad hunc Prouerbiorum locum alludens: *Intùs namque*, ait, *ebullit in elatione, quod foris postmodum spumat in opere.* (Et post multa ita sententiosè scribit) *Quia humilitatem nesciunt, vsum laboris sui perdunt, etiam si qua bona sunt, quæ operari videantur: quia surgentis fabricæ robusta celsitudo non figitur, quæ nequaquam per fundamenti fortitudinem solidatur,* (addit argutè) *Soli ergo ruinæ crescit, quod ædificant, quia ante molem fabricæ, humilitatis fundamenta non procurant.* Nimirùm *anteit ruinam superbia*, quia quod supra superbiam ædificatur, non celsitudini, sed *ruinæ crescit*. Quid tam præproperè ruit, quàm quod dum crescit, ruere incipit dum *ruinæ crescit*? Altè ergo nuper Augustinus, *Exaltationem ruinam putat*, quia quod dum incipit per superbiam crescere, præcipiti *ruinæ crescit*. Sanè *tolluntur in altum, vt lapsu grauiore ruant.* Qui attollitur vt ruat etiam dum tollitur, ruere incipit. Vnde præscripsit Gregorius: *Intùs ebullit in elatione, quod foris postmodum spumat in opere.* Bene opera quæ ab elatione procedunt, *spumæ* comparantur, quæ crescendo euanescit. Quod suprà num. 1. ex Augustino, de *fumo* expendebamus.

5. 1. Petri 5. *Omnes autem inuicem humilitatem insinuare; quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei.* τὸ *insinuate*, perinde est ac humilitatem in sinu habete. Vel potiùs humilitatem in sinum alterius mutuò ingerite. E Græco autem textu alij vertunt, *innodatum*, vel *illigatum, infixam habete*: alij, *humilitatem amplectimini, induite, inuoluite, ornate vos.* quod noster accuratè transtulit, *insinuate*, à sinu non pectoris, sed vestium (Hanc humilitatis à vestibus, seu ornamentis metaphoram, alibi forsan emedullabimus.) Sanè humilitas sub vtilitatis amictu, sumptuosiùs adornat. *Verus humilis* (ait S. Bernardus) *vilis vult reputari, non humilis prædicari; gaudet sui contemptu; hoc loco sanè superbus, quòd laudes contemnat.* Sanè humilis haberi *vilis* ambit, vilis autem esse non potest: vilitas enim superbiæ cognata est, & illius sequela: nam dum nobiliorem generositatem quærit, ignobilem vilitatem inuenit, quam ipso ambitu manifestè prodit. Exinde illud S. Valeriani homil. 14. quæ est de bono humilitatis: *Superbia*, inquit, *vilitatis est vitium, & indicium ignobilitatis, nescit autem extolli nobilitas mentis: semper crescit apud indignos mores cum potestate supercilium.* Vide quàm sit superbia *vilitati* cognata, & *ignobilitati* confinis. Profectò superbia

[Marginalia: 4. Prouerb. 16. v. 18. — Tigurina. — S. August. — *Quod à superbiâ crescit, ruinæ crescit.* — S. Gregor. — *Superbia ebulliens in corde, spumat in opere.* — 1. Pet. 5. v. 5. & 6. — Translationes variæ. — *Humilis est superbus, quòd laudes contemnit.* — S. Ber. serm. 16. in Cant. — *Superbia confinis est vilitati, quam superbiendo ambit.* — S. Valerian.]

perbia dum sublimiter ascendere nititur, egregiè ruit, ruinâ ascensui coæuâ: dum generositatem ambit, vilitatem obnixiùs procurat, & ignobilitatem inuenit, aut facit. Nam apud indignos dignitate mores, superbiæ inuidiosum supercilium semper cum potestate crescit. Ergo *superbia vilitatis est vitium, indicium ignobilitatis*, infimissimi lapsûs minæ, magnitudinis insidiæ, inuidiæ lenocinium, ruinæ ambitio, titubatio dignitatis, subsistentia dedecoris, diffamiæ augurium, depressionis inchoatio, indumentum humiliationis, & scenicus *vilitatis ornatus*. Humilis humilitatis veste, tamquam virtutis ornatu induitur; superbus verò dum humilitatem exuit, & arrogantiam ac fastum induit, peruersâ ambitione vilitatem negotiatur: & in ipsâ ambitione honoris, honoris ambiti supplicium inuenit.

---

§. CCLXIV.

Quòd ipsa Dei beneficia, acerbiora pœnalissimè supplicia fiant, humanæ ingratitudinis stipendium est.

1. OFficia etiam feræ sentiunt. Nec vllum tam immansuetum animal est, quod non cura mitiget, & in amorem sui vertat. Leonum ora à magistris impunè tractantur. Elephantorum feritatem vsque in seruile obsequium demeretur cibus. Multa his similia exempla, vltrà fidem etiam naturales historiæ denarrant. Adeò etiam quæ extra intellectum atque æstimationem beneficij sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Verùm vsqueadeò est ingratè bruta hominum peruersitas, vt ipsa beneficia arment in præbitorem, inuerso grata officio. Quare diuina iustitia ipsam beneficiorum gratiam è diuerso recudit in iram, & sic beneficiorum reos, benefaciendi ingenio acerbiùs punit. Supplicio dedit, non gratiæ, qui beneficio offendit ad ingratitudinis vindictam. Ille pertinaciter ingratus, qui non computat beneficium, quod à beneficâ Dei manu recipit, vltricem ingratitudinis iram accipit: & beneficijs non tam cingitur, quàm obsidetur, si fortè muratior ingratitudo his machinis expugnetur. Bene ille quicumque: *Lenocinium est muneris, antecedens metus*: ingratitudinem porrò dedisceт, qui illius vltionem in beneficio metuit. Morbi notitia, curationis auspicium est. Quid non timeat ingratus, qui ad ingratitudinis medelam, vel gratiam beneficij timere potest? Certè ille Boozi Propinquus, cui singulari Dei beneficio oblatum fuit Ruthæ connubium, illud respuit ingratus, *ne posteritatem suam deleret*: quem ipsius Ruthæ generosa fœcunditas, Regum copiosè grauida, sapienter puniuit: & inde orbatus est numerosâ nobiliter posteritate, vnde illam ambitiosè præsumpsit; ipso beneficio oblato, & ingratè reiecto, argutè castigatus.

Lenocinium est muneris, antecedens metus.

Seneca lib. 2. de Benef. cap. 11.

Hic vers. 6.

2. Exodi 16. postquam in transitu maris Rubri satis de Ægyptijs victoriatum est, Hebræus populus per vastam illam solitudinem nouus viator, annonæ penuriâ nimis querulus esurit. Cælestem panem à Deo impetrat, suauissimum Manna, inquam, iugi incessanter panario expromptè opinatissimum. Dixit autem Moyses: Colligat vnusquisque ex eo quantum sufficit ad vescendum: nullus relinquat ex eo in mane. *Qui non audierunt eum, sed dimiserunt quidam ex eis vsque mane, & scatere cœpit vermibus, atque computruit.* Hoc præcepto incredulam Hebræorum auaritiam cohibet, qui contra Dei voluntatem de crastino sollicitiùs prouidere festinant; quò Deus de facili obsequio gratitudinem exploret. Quare in scatentium vermium miraculosâ vindictâ sapienter plectuntur: neque enim hanc fuisse naturam Mannę, vt postridiè putresceret, quis dixerit, cùm sabbato illæsum seruaretur id quod primo die collectum erat: sanè nullum est granum aut farina, quæ tam citò putrescat. Cæterùm quid est, quòd grandius Hebrææ genti impensum beneficium, tam citò putrescit? Imò qui etiam sunt hi è putri materiâ pullulantes vermes, squalidæ nimis ac infestæ bestiolæ? Hanc inibi quęstionem Origenes pleno stylo tractat, sub consueto sibi allegoriæ nubilo, ita scribens: *Scatere cœpit vermibus, atque computruit. Sed dicet aliquis: Si Manna verbum Dei esse dicis; quomodò vermes facit?* Confestim sibi tempestiuè respondit: *Post susceptum ergo verbum Dei si quis peccat, efficitur ei ipsum verbum vermis, qui eius semper conscientiam fodiat, & arcana pectoris eius rodat.* Nempè Hebræus populus generosè delicioso Mannâ è cælo pastus, & tam augusto beneficio, quod *Dei gloriam* appellari meruit, abundè auctus, ad cælestem illius suauitatem degenere ingratitudine *nauseat*: & diuini præcepti, curiosè auarus, immemor, in posterum diem inobsequenter asseruat. Dignè igitur grandius beneficium computrescit, vertitur in *vermes, qui eorum semper conscientiam fodiant, & arcana pectoris rodant.* Quid tam pœnalissimè acerbum, quàm permolesti semper vermes eorum conscientiam abrosu perpetuo fodicantes, & iugi morsu arcana pectoris corrodentes? Symbolum, opinor, gehennalis supplicij, & non dubias infernalium pœnarum notas, in hâc putri scaturigine vermium cernere licet. Ergo cæleste Manna, Angelorum esca, panis cæli Eucharistiæ vmbra, empyreæ gloriæ typus peridoneus, & beneficentiæ diuinioris compendium, fastidiosæ Hebræorum nauseæ, & refractariæ inobsequenter ingratitudini, esse desinit cæleste Manna, & de vltrice Dei irâ, fœtidè computrescit, ac degenerat in typicè infernales *vermes, qui eorum semper conscientiam fodiant, & arcana pectoris rodant.* Quid accommodatius, aut exaggeratius?

Exod. 16. v. 20.

Cæleste Manna scatet vermibus, qui ingratorum conscientiam perpetuò rodant.

Orig. hom. 7. in Exod.

Matthæi 24. nimis metuendum finalis iudicij spectaculum Christus Deus hominibus proponit: Sol, inquit, obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur: *Et tunc parebit signum Filij hominis in cælo: & tunc plangent omnes tribus terræ: & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multâ, & maiestate.* Peruestigant Interpretes, quodnam sit *signum* Filij hominis? (quod Syrus & Arabicus hîc *gloriam* eius, sententiosè exscribunt) Et communiter respondent, quòd est *Crux*; hæc enim est signum, quia ipsa est vexillum Christi, & caussa victoriæ fidelium; infidelium verò & impiorum olim fuit scandalum, sed eorundem in die iudicij erit tormentum. Addit Cyrillus Catechesi 15. 3.

Matth. 24. v. 30.

Syrus. Arabicus.

S. Cyrillus.

S. Chrysost. S. August.

cum Chrysostomo & Augustino, hoc Crucis Signum ab Angelis deferendum ante conspectum Christi iudicis descendentis ad iudicium, quasi trophæum victoriæ, ac insigne regale summæ potestatis, & augustioris imperij. Audiendus est hâc de re Chrysostomus, qui sic inibi opportunè philosophatur; *Tunc apparebit signum Filij hominis in cælo. Cuius autem rei gratiâ istud signum apparet? Vt magno cumulo Iudæorum impudentia opprimatur Crucem in suam iustificationem secum habens, in iudicium veniet. Non vulnera enim solùm, sed etiam acerbum ac ignominiosum mortis suæ genus ostendens. Tunc plangent tribus, non enim accusantibus opus erit cùm Crucem viderint. Plangent igitur, quia ex morte ipsius nihil profecerunt, quia crucifixum, quem adorare oportebat, contempserunt.* Sanè Christi Dei *Crux*, quæ eius *gloria* à Syro nominatur, Iesuanæ bonitatis erga homines, misericordiæ trophæum, ac beneficentiæ hyperbole iure censetur. Cùm ergo adest acerbioris iudicij vniuersale spectaculum, *Crucem ad suam iustificationem* secum Iudex adducit, quæ improbos acerbiùs accuset, & seueriùs damnet. Ergo cùm apparuerit *Crux* in iudicio, plangent omnes tribus terræ; *non enim accusatoribus opus erit, cùm crucem viderint.* Ecce tibi ingratissimæ nationes linguato *Crucis* silentio, id est, opulentiori beneficio arguuntur, accusantur, condemnantur: & quod fuit diuinæ liberalitatis summa, fit consultissimum damnationis suffragium. Scilicet acerbioris sententiæ seu damnationis fulmen, beneficiorum maximum vibrat; & seuerioris iustitiæ rigor inexorabilis; præcipuum misericordiæ opus aduocat auxiliare, vt inde primò damnentur, vnde putari poterant absoluendi. Seuerior beneficiorum censura anteuertat exertam Iudicis Christi condemnationem; quasi serò damnentur ore Iudicis, quos accepta ingratè beneficia prædamnant. Ergo ne tunc Deum iratum timeas, time nunc etiam beneficum: ingratis enim maiora beneficia in opulentiorem iudicij iram recuduntur in diuinioris iustitiæ officinâ. *Tunc plangent tribus, non enim accusatoribus opus erit cùm Crucem viderint.*

S. Chrysost. homil 77. in Matth.

Benefica Christi crux, in die Iudicij accusabit & condemnabit reprobos. quare?

4. Exodi 10. adhuc peruicaciter flecti-nescius Pharao grauioribus plagis edomandus erat. Extendit itaque Moyses virgam super terram Ægypti: & *Dominus induxit ventum vrentem totâ illâ die & nocte: & mane facto, ventus vrens leuauit locustas*; operueruntque vniuersam superficiem terræ, vastantes omnia. Adeò vt supplex iam Pharao Moysi & Aaroni dixerit: *Rogate Dominum Deum vestrum, vt auferat à me mortem istam* Egressus autem Moyses de conspectu Pharaonis, rogauit Dominum. *Qui flare fecit ventum ab Occidente vehementissimum, & arreptam locustam proiecit in Mare rubrum.* Sed cur Deus has innumerabiles locustarum acies, quas omnipotenter vento vrente produxit, non eâdem vi corrupit, & procul abegit? Fortè Zephyro indigebat Deus, vt quas Eurus miraculo induxerat, easdem exterminaret Fauonius. Lipomannus inibi: *Ventum orientalem qui adduxerat locustas vertit in ventum ab occidente flantem: & concussit seu defixit locustas in Mare rubrum:* Arcana planè adusti Euri in suauiorem Zephyrum conuersio, vt locustæ Ægypto exitiales, placido vehiculo, aut potiùs pheretro ducerentur ad Maris rubri sepulcrum, quòd in eius aquis tumularentur. O quàm est largè beneficum erga Pharaonem, & Ægyptios omnes rubrum Mare! locustarum enim phalanges, quas necauit, & enectas fluctibus sepeliuit, nuper suam *mortem* præ reliquis plagis nominarunt. Verùm tantum Maris rubri beneficium, ludibrio excipitur, & iterùm atque iterùm induratus Pharao, & Ægypti Proceres, per Mare rubrum ingratissimè audent Hebræos persequi. Ast (ô bene!) *fugientibus Ægyptijs occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus.* Ecce tibi arcanum diuinæ iustitiæ rigorem, barbaræ ingratitudinis vindicem, nempè Maris rubri ministerio vitæ officioso, atroces locustarum phalanges, quas *mortem* suam appellabant, sospites effugerunt: ergo ministeriali Maris rubri obsequio ad vnum occidunt, *& inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus* Maris rubri: vt qui ingrati barbaricè fuerant Mari rubro, propriæ vitæ seruatori benefico, in ipsomet vitæ seruatore mortem inuenirent. A mari acceptum beneficium contemptim negligunt; ergo ipsius maris ministerio puniantur, & in beneficijs hactenùs præstitis, dum vitæ quærunt vindicem, mortem potiùs inueniant inopinatè funestam.

Exod. 10. vers. 19.

Lipomanus. *Cur Mare rubrum, quod locustas peremit, Ægyptios occidit?*

Exod. 14. v. 27.

5. 1. Corinth. 11. agens Paulus de Eucharistico cibo, ita scribit: *Qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit, non dijudicans* (id est, non discernens ab alijs cibis) *corpus Domini.* Quòd autem *tò iudicium* hîc pro condemnatione sumatur, Biblicâ phrasi notant Interpretes. Itaque cùm Eucharistia, idem sit, ac bona gratia, & vocabulum, & rem vocabuli plenè adimplet, cùm sit augustius beneficium. Igitur tanto beneficio ingratus, indignè Eucharistiam accipiens, & fit *reus corporis & sanguinis Christi*; & illo sumpto, suum *iudicium* seu condemnationem recipit. O time hoc grandius beneficium, indignis acerbè pœnalissimum! Cæterùm in Vulgato *tò indignè* dicitur adspectu ad recipientes; Chrysostomus autem ex Græco textu, addit, *Qui manducat, & bibit indignè Domino.* Quem sensum videtur secutus Ambrosius. Itaque qui Eucharistiam, quæ est gratiarum summa; & beneficiorum epitome, quæ hominibus Christus Deus præstitit; malè accepit, non tam à Chrysostomo dicitur, quòd *manducat & bibit* sibi *indignè* (etsi verè indignus illam accipiat;) sed *indignè Domino* donanti, inquam. Quasi quodammodò videatur Christo Deo indignum, vt tam augustum donans beneficium, cùm illud indignis ac ingratis donat, præbeat non tam beneficium, quàm iudicium, & condemnationem. Sat esto, intendisse digitum ad bellissimum Chrysostomi acumen.

1. Cor. 11. v. 29.

Qui indignè sumit Eucharistiam, eam indignè Domino sumere dicitur, quare?

Græcus. S. Chrysost. S. Ambros. ibi.

---

§. CCLXV.

Nuptiæ dulci obtentu deliciarum, molestiarum sæpè compendium offerunt.

Sententiosè ille quicumque: *Perpetuum & necessarium malum est mulier*: sed ad illud vir cæco naturæ impetu velut impotenter ducitur. Adeò vt dixerit Anaxander apud Stobæum: *Quisquis vxorem ducere deliberat, non deliberat rectè: nam vbi deliberauit, statim ducit, quod multorum* 1.

Philemon. Anaxander. apud Stobæum, c. 68.

Nuptiarum molestiæ, maritorum vitam sæpè infelicitant.

multorum vitæ malorum initium est. Nam si quis pauper, pecuniosam vxorem duxerit, non vxorem, sed dominam habet, cuius famulus est, & seruus, Quòd si duxerit nihil ei afferentem dotis, iterùm fit seruus: oportet enim deinceps vnius loco duos alere. Duxit aliquis turpem, non ampliùs ei iucunda est vita; neque omninò domum ingredi licebit. Formosa ducitur: non est illa magis mariti sui, quàm vicinorum. Itaque nullo modo malum euadere potest. Nunquam plùs exhilarare nuptias, quàm grauare dixerim. Qui pulchræ castitatis studio nuptijs abstinent, ad plurium delictorum, ac molestiarum anticipatam veniam innoxiè confugerunt.

2. Dauid ille quondam eximiè sanctus, & innocentiæ dote prælustris, naufragâ tandē libidine in geminas adulterij ac homicidij syrtes incurrit. Assumptæ pœnitentiæ feruore naufragium digerere satagit, aut illud his ad Deum vocibus ore euomere: *Tibi soli peccaui*, & malum coram te feci: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Addit confestim, an excusando, an exaggerando crimen, nescias: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Admirandis scilicet vtitur Dauid ratiocinationibus, vt sui sceleris veniam impetret. Græci Patres in huius loci commentario sic locum exponunt: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum.* Quasi dicat: A primordio natura iam inde à primis parentibus peccato succubuit; quod per eorundem præuaricationem inualescens, viam quandam ac semitam per humanum genus sibi aperuit. Addunt appositè ad rem: *Vel quia primariò intendebat Deus, vt non per nuptias nasceremur & corruptionem; præuaricatio verò nuptias introduxit, eò quod iniquè egisset Adam, præuaricator effectus manduti. Omnes qui ex Adam descendunt, in iniquitatibus concipiuntur; Progenitoris damnationi succumbentes. Et quia etiam Eua prima concepit peccatum, concupiscens voluptatem, idcircò & nos in iniquitate concipi dicimur: abstinentia igitur nuptiarum, horum omnium malorum munerum immunitate gaudet.* Non discutio nunc quod tradit Nyssenus, Augustinus, Damascenus, & Euthymius, in innocentiæ statu nullam futuram fuisse sexuum commixtionem, sed modo quodam Angelico procreandos fuisse homines. Nec vllo modo approbo, quod ait Faber Stapulensis, si Adamus non peccasset; ex se sine feminâ similem sibi masculum pariturum: Nec Almaricum, qui in eo statu nullam futuram fuisse sexus differentiam affirmat. Teneo tamen ex Græcis Patribus, hanc ærumnosam nuptiarum grauedinem, qua nunc ægrotat humanitas tota, ad legitimam generis propagationem, quâ mulier angitur in stadio mariti, quâ maritus exæstuat imbonæ vxoris agone molestissimo; à peccato originem trahere: *quia primariò intendebat Deus, vt non per nuptias nasceremur & corruptionem: abstinentia igitur nuptiarum horum omnium malorum munerum immunitate gaudet.* Nam istiusmodi nuptiæ fortunatissimum illum innocentiæ statum egregiè infelicitarent. Priùs igitur *Eua concepit peccatum* (ad cuius partum, & sanctitatis abortum, verbum serpentis Diaboli semen illi fuit) quàm ex nuptijs conciperet, & humanum genus æstuante conceptu, & cruciante partu propagaret. Itaque huiusmodi nuptias, quales nunc homines habent, peccatum inuexit: & primordiale peccatum est velut nuptiarum census. Quod ad sui delicti exaggerationem altè allegat Propheta: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea: quia primariò intendebat Deus, vt non per nuptias nasceremur & corruptionem; præuaricatio verò nuptias introduxit.* O non bonos istiusmodi nuptiarum natales!

Psal. 50. v. 7.

Primariò Deus intendere dicitur, vt non per nuptias nasceremur. quare?

Græci Patr. in Comm. Corderij.

S. Nyss. de Creat. hom. c. 17. S. Aug. l. 9. de Gen. contra Manich. c. 19. Damasc. l. 2. de Fide c. 30. Euthym. in Psal. 50. Faber Stap. Almaricus. apud Cornel. ibi.

3. Matth. 18: quò humana oratio à diuinâ misericordiâ feliciter exoret, quod suppliciter orat, hanc precandi gnomen Christus præscribit: *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est.* Difficilis valdè est horum verborum sensus, & cum præcedentibus nexus. Quare Hieronymus, Hilarius, Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius referunt ad bonum concordiæ, cuius meminit, sup. v. 15. vbi ob hoc instituit præceptũ correptionis fraternæ. Quasi dicat: Ideò nuper sanxi, vt si quis in te peccauerit, eum non odio prosequaris; sed beneuolè corripias, & cum eo in gratiam redeas, quia bonum concordiæ tantum est; ideoq; Deo curæ & cordi; vt si duo (præsertim antè dissidentes & discordes) consentiant & concordent, ac concorditer aliquid petant à Deo, illud sint certò impetraturi. Verùm *τὸ de omni re*, potestas sanè amplissima est, & vltrà humanum fastigium audax: rem enim quantumuis magnam, difficilem & perarduam impetraturos pollicetur. Non autem dicit, quinam sint hi *duo*, ex vitæ instituto, & conuersationis dissimilitudine vsq; adeò discordes, vt, in propè desperatæ concordiæ præmium, tantum bonorum impetrandorum priuilegium concedatur. Multa multi hâc super re. Lepidè autem ad rem præsentem Origenes, sic indidem locum commentatur: *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re. Id est, si vir & vxor,* &c. Et licèt hunc consensum, ad rem seruandæ castitatis arctiùs applicet; tamen vniuersatim acceptus, consensionis difficultatem mirè exaggerat: quare mirum non est, quòd tam amplo, tamque immetato præmio munerentur, vt quicquid desiderent, petant, quicquid petierint, velut omnipotenter impetrent, vel potiùs sumant. Sanè promissio amplissima videtur, si specie tenùs vibretur censura: at si apposita conditio penitiùs inspiciatur, perrarus inuenietur, qui hoc gaudeat orationis priuilegio in hâc Origenis sententiâ: Porrò coniugalis mariti & vxoris conuersatio, & domestica œconomia, de diuersissimo plerumque vtriusq; ingenio, moribus, conditione; vsque adeò est discordijs obnoxia, tam est insolens: vt coniuges concinnè inter se concorditer concinant, in tot dissentiendi obuijs crebrò occasiunculis, quòd si dum viuunt *super terram* (nam in cælis degentes, planè sibi consentient) *consenserint de omni re*, vtriusque precibus diuina omnipotentia, de Christi promissione, quodammodo alligatur. *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re (id est vir & vxor) quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est.* Sic liceat Origenis sententiam in notis coniugum moribus, paullulùm ampliare. Quod ex iam iam dicendis solidiùs exponitur.

Matth. 18. v. 19.

S. Hieron. S. Hilarius. S. Chrysost. Theophyl. Euthymius.

Orig. Tract. 6. in Matth.

Perrarum est, quod vir & vxor in omni re conueniant.

5. Siracides Ecclesiastici 25. sic loquitur: *In tribus placitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrum, &*

Eccl. 25. v. 1. & 2.

amor proximorum, & vir & mulier bene sibi consentientes. Sapientiam hîc loqui docet Rabanus, & (Rabanus. Græcus.) euincunt Græca, quæ sic habent: *In tribus pulchra facta sum, & surrexi decora coram Deo & hominibus.* Quidnam est hoc tam operosè argutum, de quo Sapientia decorè pulchrescat, præcelsè surgat, & exultim glorietur? Tertio loco, tamquam sententiæ clausula ponitur: *Vir & mulier bene sibi consentientes.* Rabanus Maurus, & ex eo (Rabanus. Glossa.) Glossa, sic præscripta verba commentatur: *Mulier & maritus*, inquit, *sibi bene consentientes sunt ratio inferior & superior, siue anima & spiritus, appetitus & mens*, concupiscentia & ratio, cùm enim hæc rationi consentit, mirè Deo placet totus homo. Hoc sanè mysticum est; sed quod viuidè exponit quàm inter se dissentiant vxor & maritus: siquidem hic rationi, illa concupiscentiæ comparatur. O quàm est rara concupiscentiæ & rationis concordia! Verùm pro τὸ *Vir & mulier bene sibi consentientes*, Græca habent, (Græca.) *Mutuò vna circumferentes*, vel *mutuò vnà circulati.* Peritè autem inibi obseruat Cornelius, (Cornelius.) quòd vox Græca συμπεριφερόμενοι, magnam habet emphasim, significatque summum inter coniuges consensum, quando alterius mores, infirmitates & vitia tolerat, eique in omnibus se accommodat, perinde ac fit in rota: dum enim eius pars vna voluitur & gyratur, pars altera ei connexa eòdem voluatur & gyretur oportet: talis enim rota est coniugium. Sensus ergo est: *Vir & mulier mutuo vnà circumlati*; quasi dicat: Vir & vxor ita consentire debent, vt quocumque fertur vnus vel voluntate propriâ, vel infirmitate, vel necessitate ingruente, eòdem spontè inclinet ac feratur & alter: vult maritus hanc artem exercere, eamdem exerceat, vel exercenti obsecundet vxor: maritum excipit morbus, paupertas, iactura, persecutio, carcer; maritum eòdem sequatur, imò vltrò comitetur vxor, vt eum soletur, patienti compatiatur & seruiat, eumque omnibus officijs modisque adiuuet. Denique quicumque fortunæ flatus virum impulerit, eòdem impelli se sinat vxor: ac vice versâ, quocumque impulsa fuerit, vxor, eòdem sequatur & maritus. Hactenùs ille, verè pariter ac bellè.

Coniugum conditio, rotæ circulationem emphaticè imitatur.

5\. (Gen. 3. v. 16.) Geneseos 3. malesuada mulier, in præuaricationis pœnam, à Deo audit: *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Nempè non vt priùs sub viri potestate eris spontè, libens, mirâ suauitate & concordia; sed sæpè inuita, cum summa molestia & repugnantia. Ceterùm quantò hîc mulieris aggrauatur pœna, tantò viri (qui præcipuus præuaricator fuit) supplicio detrahitur, eiusque conditio hâc præsidentiâ nobilitatur. Igitur coniugium erit vxori pergraue; marito autem imperiosè decorum, & de dominatione expetibile. Sapienter hâc de re Augustinus: (S. August. in Sent. n. 163.) *Pax domestica*, inquit, *est ordinata cohabitantium imperandi obediendiq; concordia. Imperant enim qui consulunt, sicut vir vxori; obediunt autem quibus consulitur, sicut mulieres maritis. Sed in Domino iustè viuentes in fide, & ab illâ adhuc ciuitate peregrinantes, etiam qui imperant, seruiunt eis, quibus videntur imperare.* Ecce tibi quàm sit viro & vxori pœnale coniugium. Quid tam vxori molestum, quàm inuitè etiam viro obsequi, & illi ad nutum parere? Sanè subiectio, molestiarum compendium est. Quidni ipsâ subiectione vxoriâ molestior sit ipsa mariti in vxorem præsidentia? O pœnalissimum calamitatum monstrum! vbi vxoris conditio, inuita subiectio est; & mariti principatus, imperium seruile. Mulier etsi marito obsequens, compar & socia est: vir autem de inuito mulieris obsequio, imperans seruus: *Etiam qui imperant seruiunt eis.* Hæc dixerim, non vt reprehendam nuptias, sed vt cœlibatum adornem, & illius cupiditatem è peruerso suggeram. Bona Noëmi Ruthæ nurui alacris dixit: *Filia mea, quæram tibi requiem*, id est, nuptias, vt inibi exposuimus in Commentario litter. ad c. 3. vers. 1. *Requiem* appellans molestiarum seminarium. Quod hîc peruidens ille Boozi Propinquus, cessione hereditatis sibi debitæ, immunitatem à nuptijs vltrò mercatur, repudians seruile nuptiarum imperium. (Hic ver. 6.)

Etiam qui imperat, vxori, illi seruit.

---

§. CCLXVI.

Veteres inimicitiæ sic altè pectoribus hærent, vt propè ad vltionem cogere dicantur.

VBi amicitia permanet, nihil facilè recipitur, quod dissidium possit fouere. *Si verò inimicitiæ semel occupauerint animos, omnia quæ fiunt, quæ dicuntur, ita accipiuntur & intelliguntur, vt ad maiores & longiores proficiant inimicitias. Si quid enim boni dicitur de inimico, non creditur; si quid autem mali, hoc solum creditur & confirmatur.* Sic inimicitia inimicitiam propagat! Verè dictum: *Cum inimico nemo citò in gratiam redit.* Pertinax est hic affectus, & iniuriæ tenax, atque omnia in colorem suum facilè trahit; quandoquidem inimici laude, pariter & vituperio fouetur. O! qui tandem excutiat, quod offenso pectori altiùs hæret, quod dum tractas ad veniam, ad vindictam exasperas, quod nil nisi asperior vindicta ferè lenire solet? 1. (S. Greg. l. 30. Moral.) (*Cum inimico nemo citò in gratiam redit.*) (Publ. Mim.)

2\. 1. Regum 24. in montanum spelæum, vbi Dauid cum Suis latitabat, Saül illum atrociter persequens, ingreditur vt purgaret ventrem. Naturæ instinctu, & satellitum suggestione ad pertinacis inimici cædē Dauid exasperatur, vt iustâ iniusti persecutoris nece, suam redimat vitam, periculorum aleâ diu malè iactatam. Inopinatâ autē Saülis veniâ nouum beneficè periculum Dauid bene mercatur; & clàm præcisam oram chalmydi, in clementiæ signum in manu suâ ostentat. Tunc Saül iam agnoscit Dauidem esse iustum, se autem illum esse, qui omnem iustitiæ modum abiecerit, cùm in eum, à quo tot fuerit cumulatus officijs, sic fuerit iniurius, vt pro gratia, quam multis nominibus fuerat antè promeritus, iniuriam, odium, vexationemque retulerit, immeritam cædem persæpè molitus. Subdit Saül ad Dauidem: Quis enim cū inuenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona; *Sed Dominus reddat tibi vicissitudinem hanc pro eo quod hodie operatus es in me.* Eccur rex Saül, (1. Reg. 24. v. 20.) cui iam spectata erat Dauidis innocentia, & in ipsum beneficentia aspectabilis, quam ore fatetur, non regiâ manu gloriosè remunerat? Totā tot beneficiorū remunerationem, totam gratiæ veniam, totum optatæ reconciliationis negotium, in Deū reijcit? Quare ipse, ipse, inquam, citiùs

Hostilitatis etiam causâ sublatâ, ab inimico nil boni sperari posse dicitur. Sanct. ibi. num. 26.

ctiùs malè opinatas iniurias non remittit? amplexu & osculo non eum recipit in gratiam pristinam, & nouis in bello ac pace muneribus auget? Scitè inibi Sanctius præstanti vir eruditione ac sanctitate: *Sed Dominus reddat tibi vicißitudinem hanc, &c. Quare orat Saul, vt quando à se sperari nihil poßit boni, Deus illi pro tantâ humanitate, & tam ingenui pectoris officio beneficium reddat.* Profundè quidem. Scilicet Saül malè animatus in Dauidem, quasi in violentum regni sui inuasorem, insidiatoremque regiæ vitæ, vt tutò regnum adiret, Rege è vitâ atrociter sublato: dum illi oratione supplici oram regiæ chlamydis in manu suâ præcisam ostendit, ipso etiam Rege annuente, euidenter demonstrat, nil se in Saülis vitam cruentum moliri. Vnde vltrò corruūt inimicitiarum caussæ, sinistris suspicionibus malè fultæ. Quin etiam se Dauid manifestè ostendit insigniter beneficum erga Saülem sibi iniustè inimicantem. Et tamen cùm hæc ita sint, beneque perspecta Regi, diu Dauidis inimico, Saül suæ conscientiæ gnarus, & quàm altè inimicitiæ hæreant pectori, quod semel hostiliter occuparunt, bene conscius, animum reconciliationis propriæ, & remunerationis debitæ sincerè despondens, *orat, vt quando à se sperari nihil poßit boni, Deus illi pro tanta humanitate, & tam ingenui pectoris officio beneficium rependat.* Hem! ab animo diu opinatâ offensione læso, etiam post euidentem existimatæ iniuriæ frustrationem, & vitæ beneficentiùs seruatæ beneficium, mille præuijs obsequijs auctum, *sperari nihil boni potest?* Quid aptius ad litteram, & ad mores accommodatius? Heu sic occupat pectora hostilis rancor!

3\. Gen.22.v.16. Geneseos 22. tandem Abrahamo diu improli Deus filium dedit, serus licet pater libens accepit, gauisus est, donum lętanter amplexus. In lucem infans prodijt, fidei soboles, fideiq; exercendæ materia. Vt enim increuit infans, suaque balbutie parentum sauciauit amorem, simul increuit, quod in Isaaco parentes deamarent, totusque parentum amor indiuisus in vnum conferebatur, & omnes generis spes in vno constituebantur filio. Ecce Deus Isaacum expetit ad victimam paterno gladio cruentandā. Pius mactandi vnici filij carnifex esse Abrahamus iubetur. Mirum sanè est, quomodo filij iugulationem morte non anteuertit peramans filij pater, vi affectuum atrociter peremptus. Deus autem patris voto contentus, strictum gladium de cælo sistit, & Deo digna munera pro tanto facinore confestim offert: *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus; quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi,* & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore maris: *& benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.* Ex tam magnifico præmio, quo Deus taxauit facinus Abrahami, abundè colligitur, quàm arduum illi fuerit frangere patris affectum pertinaciter reluctantem vnici filij iussum parricidium. Hoc præuio apparatu præstruenda erant verba Ruperti, qui ex collatione huius facinoris Abrahami, è diuerso arguit quàm sit difficile inimicis ignoscere: *Ratio,* inquit, *docet non multò minoris esse meriti pepercisse inimico propter Deum, quàm non pepercisse vnigenito Filio propter Deum.* Vide nunc mihi, quàm

Rupert.l.4. de Vict. Verbi, cap.27.

tener, placidus, viuidus, & amoris tenax fuerit Abrahami affectus erga vnicum filium Isaacum, & inde taxare licebit, quàm arduum illi fuerit intentati parricidij opinatissimum facinus: & inde è diuerso argue quàm sit perdifficile, inimico quem animitùs odisti, sic iniuriam condonare, vt ex animo parcas, & beneficè diligas. Non minùs, opinor, quidam inimicos pertinaci rancore oderunt, quàm Abrahamus vnigenitum filium dilexit: hinc pariare oportet, quid sit magis arduum, inimicum odiosissimè inuisum diligere, benefacere, & medullitus parcere; an non parcere dilectissimo filio, sed animo strenuo iussum parricidium intentare. Sanè *ratio docet non multò minoris esse meriti pepercisse inimico propter Deum, quàm non pepercisse vnigenito filio propter Deum.* O! dilectio inimici diu exosi, sic altè hæret vt naturali amori Abrahami ad filium suum, è diuerso possit comparari? Sic dilectio inimicorum ferè Abrahamos facit, & illius benedictiones hereditat?

Dilectio inimicorum ferè Abrahamos excudit.

Matthæi 18. sistitur ante Dominum seruus, qui ei debebat decem millia talenta, & supplici prece rogatus Dominus vt ad soluendum præberet inducias, omne ei debitum liberaliter dimisit. Ille autem seruus subinde conseruum cētum denariorum debitorē suffocabat ad exactā debiti solutionē. Dominus autem auaræ inhumanitatis admonitus, ad vocatū seruum dixit: Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nónne ergo oportuit & te misereri cōserui tui, sicut & ego tui misertus sum? *Et iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet vniuersum debitum.* Profectò cùm dona Dei sint absque pœnitentiâ, quare sic iratus Deus inducitur, vt non tantùm dicatur inhibuisse benignitatis scaturiginem, sed & specie tenùs largita munera reuocasse? Tantúmne deliquit hic seruus debitorem conseruum pertinaciter & atrociter vexans ad exactam debiti solutionem? Primò illum suffocare perhibetur, dein tortoribus tradi, vt in carcerem mitteretur donec redderet debitum. Audiendus est Chrysostomus homil. 27. in Genesim, vbi huius parabolæ nucleum sic ad rem eliquat: *Nihil,* inquit, *omnium Deus ita odit & auersatur, vt hominem vltionis auidum, & animo suo perpetuas aduersùs proximum seruantem inimicitias. Tantum enim eius peccati damnum est, vt misericordiam Dei reuocet, nec locum habere sinat. Quod vt sciatis, Euangelicam vobis parabolam refero,* &c. O! nihil omnium sic Deus odit & auersatur, ac pertinaciam in vltionis proposito? Qui aduersùs proximum *perpetuas seruat inimicitias, misericordiam Dei reuocat, nec locum habere sinit?* Vltrix obstinatè immisericordia hominum, immensam Dei misericordiam locum habere non sinit? Inimicitia altè hærens offenso peccatori, infinitam Dei misericordiam benefaciendi auiditate beneficia obnixiùs parturientem arcet, vetat, nec locum habere permittit? Quid boni sperare possit, à diuinâ misericordiâ extraneus? Sic qui *perpetuas seruat inimicitias,* nec reconciliationi permittit locum, desperationi confinis perhibetur? Ecquis spei locus relinquitur, vbi misericordiæ non sinitur locus?

4\.

Matth.18. v.34.

Qui perpetuas seruat inimicitias, misericordia locum non sinit.

S. Chrysost.

Matthæi 5. Ego autem dico vobis (ait Christus Deus) *Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumnian-* 5. Matth. 5. v.44.

Syrus. Græcus.

calumniantibus vos, &c. Syrus habet, *Qui vexant vos cum militari insultu & violentiâ.* Græca addunt: *Benedicite his, qui vobis maledicunt.* vt Christus hic præcipiat inimicos diligi corde, ore, & opere: quæ est omnimodæ beneuolentiæ summa. Scitè addubitat S. Maximus monachus Constantinopolitanus, & martyr clarissimus: *Et quomodo*, inquit, *eum qui me odit, & alieno à me animo est, possum diligere? Quid si etiam mihi inuideat, & contumelijs configat, & contrà me dolos struat, & insidiosè circumuenire conetur, quomodo ipsum queam diligere? passione mœroris nos cogente auersari eum qui nobis molestus accidit.* Mitto nunc, quòd inimicus furor ad vindictam instigans, mœror dicatur, & tristitiæ nomine denotetur, quo innotescit, quàm potenter tristitia virtuti aduersetur, & vitijs atrocioribus militet. Aduertere autem oportet ad rem præsentem, quòd inimicum iniuriæ vlciscendæ odium diu exasperans ad vindictam, dicitur *passio cogens auersari* offensorem. Audaciusculè dictum; sano autem ac viuacissimo sensu. *Cogit*, inquam, id est, validè arbitrium impellit, & velut necessitatem indicit ad liberè agendum, quod velut cæco vltricis passionis impetu agi videtur. In hac *coactione*, certitudo vltionis transparet, non vindictæ necessitas; effrænata passionis impotentia innuitur, non arbitrij læsura. Sic inimica ad vltionem passio, diu inimicos impotenter instigat; Nimis hîc vers. 6. in illo Boozi Proximo, vetus aduersùs Moabitas odium perdurat: adeò vt optati agri iacturâ emat in auersione irreconciliatrice tenaciter perseuerare. quò magis blandum ac mite Boozi ingenium prænitet ad gratiam.

Furor vltionis, tristitia nominatur.

S. Maximus apud Catenam Cord. in Lucæ 6. v. 35.

Inimica vindicta passio, quodammodo ad vltionem cogit.

Hic verf. 6.

§. CCLXVII.

Beneficia quæ accepta adsunt, contemnimus; quæ absunt, requirimus.

1. PLus pro nobis reipsâ executus est negotiosus Dei amor, quàm vlla otiantis phantasia fingendo comminisci eualuit. Vincunt diuina opera, cogitationes humanas. Cùm verò nec ipse per se, nec per dona sua nostrum extenderet ad se amorem, commentus est inopinatâ beneficentiæ subtilitate, ipse per se, & per donum suum simul sollicitare, id est, faciendo se donum: copias omnes in vnum expugnandis nobis cogens, vires bonitatis, & beneficentiæ vires conuocat; vt, si non amemus, quia bonus est, nec quia bona dedit, se ipsum fecit donum, vt illum amemus, quia bonus in se est, & quia bonum est, quatenùs donum est. Scilicet non fuerant satis beneficentiæ suæ pignora, dedit se obsidem. Sed (ô malum!) neque hoc mirissimum stratagema amoris amorem nostrum extorsit: cognatum porrò est humanæ ingratitudini vel maiora beneficia minori censu depretiare, quasi de possessione vilescat, quod maximi in absentiâ æstimabatur. Sic est homo beneficiorum Dei arbiter iniquus, vt nauseet ad possessa, ad absentia hiet; quasi de beneficiorum absentiâ, ad æstimationem boni inoculetur. Hinc Deus sua beneficia à nobis aufert, vt ablatione æstimationem è diuerso ingerat. quod non est auaritiæ ingenium, sed argutum diuinæ liberalitatis commentum, quò cæca hominum ingratitudo, de absentiâ pretiosiùs taxet, quod possessione copiosiùs depretiat.

Quàm subtiliter Deus beneficiorum æstimationem in nobis solicitet.

Matthæi 21. hanc parabolam coram Scribis & Pharisæis, & ingratissimo Iudæorum populo, Christus proponit, quò eorum mores tectiùs & efficaciùs perstringat: *Homo*, inquit, *erat pater-familias, qui plantauit vineam*, &c. *& locauit eam agricolis.* Hi autem rurales coloni agresti auaritiâ crudeles, pactos de locatione fructus pendere recusant, seruos à vineæ Domino missos malè cædunt, & heredem reuerentiùs tractandum, peiùs occidunt. Tunc Christus Pharisæos interrogat: Cùm ergo venerit Dominus *vineæ*, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos malè perdet, & *vineam* suam locabit alijs agricolis. Confestim Christus Deus, ex his quæ ipsi responderant, in ipsos sapientissimè parabolam vertit, aiens: *Ideò dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius.* Mirum sanè est, & expensione dignissimum, quòd quæ toties repetito vocabulo hactenùs appellatur *vinea*, vineæ nomine, & re vineæ censetur, nunc derepentè *regnum* dicatur, & regni elogio nobilitetur. Quomodo ruralis *vinea* rusticanis agricolis diu locata ob annuam redituum pensionem; generoso nunc regni vocabulo sublimatur? Cùm datur rusticanis ingratissimè agricolis, *vinea* dicitur; & cùm ab illis aufertur, & Gentibus donatur, subitò *regnum* euadit? Rem, opinor, breui verborum compêdio aliud agens, perstringit Origenes. Nempè *vinea* agricolis locata & tradita fuit; eadem autem *vinea*, iam ex *vineâ* in *regni* elogium sublimata, ab illis *aufertur*, & alijs datur: *Quomodo ergo* (ait inibi Origenes) *illis datum est, à quo & ablatum est? Sed considera quomodo quod datur, intelligitur gratis datum. Quibus ergo locauit, non omninò quasi electis & fidelibus dedit: quibus autem donauit cum iudicio electionis donauit.* Ecce tibi vnde æstimetur beneficiorum sacramêtum, & humanæ ingratitudinis census taxetur. Cùm agricolis datur *vinea*, *vinea* est; cùm fructibus autumnat torcularibus vbertim madentibus copiosâ vindemiâ, & generoso vino ebriâ, *vinea* adhuc est; cùm autem eadem à vinitoribus *aufertur*, rusticaneæ vilitatis vocabulum desuescit, & non iam ruralis *vinea*, sed nobile sublimiter *regnum* consultissimè nominatur. *Quomodo illis datum est, à quo & ablatum est?* Non datum fuit *regnum*, sed *vinea*: quæ autem possessa æstimatur tamquam *vinea*; ab eis ablata, sic pretiosiùs ablatione æstimatur; vt *regni* prærogatiuam præcelsè mutuetur. Hem! sic depretiamus possessa, & ipsâ possessione fastidimus? Sic & ablata à nobis: & alijs donata sumptosiùs æstimamus? Mera ablatio *vineam* refingit in *regnum*?

2.

Matth. 21. v. 43.

Possessam vineam, illis ablatio refingit in regnum.

Orig. apud Cat. S. Tho. ibi.

Regius Vates sic ad rem pangit: Exacerbauit Dominum peccator; non est Deus in conspectu eius: inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. *Auferuntur iudicia tua à facie eius.* τὸ *iudicia* in sacris Biblijs non bene de pœnalitate audiunt. S. Basilius omnes condemnationes, id est, scelerum pœnas per *iudicia* intelligit, quæ ab impiorum memoriâ ablatæ sunt. Theodoretus & Genebrardus leges, iura, & præcepta interpretantur: quæ quàm sint impio parùm grata, nemo est qui non videat. Verùm aliæ translationes alium eundê sensum reddere videntur. Nebiensis

3.

Psal. 9. v. 26. aliàs 6.

S. Basilius.

Theodoret. Genebrard.

Nebiensis.

sis pro τὸ *Auferuntur iudicia tua à facie eius*, habet, *Ab excelso iudicia tua sunt à conspectu eius*. Consonat Felix, *Excelsè seu excelsa iudicia tua à conspectu eius*. Huc forsan alludit ibidem S. Thomas, qui sic locum exponit: *Iudicia tua, id est, beneficia tua auferuntur à facie eius*. Altè quidem Dei *beneficia*, quæ dum habentur, pergraues numerosæ *leges*, aut *pœnæ*, transgressoribus comminatæ, seu *iudicia*, nominantur; dum pœnalissimè auferuntur, non iam *pœnæ, leges*, aut condemnationis *iudicia* dicuntur; sed *beneficiorum* nomen resumunt; & quasi de ablatione sublimitatem mutuentur, elogio *celsitudinis* efferuntur. Quasi ablatio *iudicium* recudat in *beneficium*, & in nobilem *celsitudinem* incrementet, inopinato absentiæ arbitrio.

Felix.

S. Thomas. *Ablatio, iudicium pœnale recudit in excelsum beneficium.*

4. Sapientiæ 16. de Manna ita scribitur. Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim exiguo radio Solis calefactum *tabescebat*: vt notum omnibus esset, quoniam oportet præuenire solem ad benedictionem tuam. *Ingrati enim spes tamquam hybernalis glacies tabescet, & disperiet tamquam aqua superuacua*. Hàc Sapientiæ gnome significatur, quid pati mereatur ingratus, quidq; iusto Dei iudicio illi accidat, scilicet vt ob prioris beneficij ingratitudinem: & priori ad illius æstimationem fraudetur; & vlteriore, quod sperat, priuetur, eiusque destituatur spe. Porrò obliuiosa accepti beneficij ingratitudo, ex erectis ad vlteriora beneficia spebus oriri solitat, vt exponit S. Thomas, qui aduocat illud Senecæ: *Memoriæ minimum tribuit, quisquis spei plurimum*. Sed quid est, quòd ingrati spes, *tamquam hybernalis glacies tabescere* perhibetur? Porrò hyemalis glacies etsi rigidè in bruma obstringatur, verno tempore liquescit & effluit, & tamquam *aqua supernacua* & inutilis elabitur: sic erit ingrati spes: spes enim illius in accepto beneficio collocata, & in accipiendorum fiduciâ, mirè tabescit, & omnia in nihilum rediguntur; & omnibus vacuus, & omnium indigus redditur ingratus. Verumenimuerò cùm præcesserit mentio de Manna liquefactione, ad illam refert Liranus istiusmodi spei *tabem*, quâ puniuntur ingrati: nam & *manna*, & spes ingrati adæquè *tabescere* dicitur. Sic inibi scitè Liranus scribit: *Ingrati enim (id est, eius qui Dei beneficium non recognoscit) spes tamquam hybernalis glacies tabescet, id est, totaliter peribit. Sed Exodi 16. dicitur: Cumq; incaluisset Sol liquefiebat: quod propriè fiebat in meridie, &c.* Profundè ad rem ethicam Liranus. (litteralem sensum alibi examinabamus) Nimirùm dum ingratorum spes de accepti beneficij vsu, & de accipiendorum erectâ fiduciâ, *tamquam hybernalis glacies tabescere* dicitur, dum amissione beneficiorum *tabescit*, non iam *hybernalis glacies* prorsùs inutilis, *tabescere* perhibetur; Sed velut *Manna*, id est, res pretiosissima, & opinatissima *tabescit*. Porrò beneficium quod tamquam inutilis *glacies hybernalis* ingratè negligitur, illius *tabe*, & ingratâ amissione, velut in *Manna* pretiosissimum refingitur, & de amissione sic pretiosiùs taxatur. Scilicet beneficium ingrato neglectu æstimabatur vt *hybernalis glacies* liquefactione inutiliter *tabescens*; postquam autem *tabe* perijt, quasi de amissione pretiosam æstimationem arcanè fœneret, tamquam *Manna tabescere* perhibetur.

Sapient. 16. v. 29.

Memoriæ minimùm tribuit, quisquis spei tribuit plurimum.

S. Thomas. Seneca apud Cornel. ibi.

Quod nuper vocabatur glacies, dum amittitur, Manna dicitur.

Liranus.

Exodi 16.

5. Matthæi 25. serui illi qui plura acceperunt talenta, lucrosâ gratitudine beneficium multiplicatum Domino reddiderunt. Accedens autem piger ille seruus, sibi parùm cohærens, dixit: Ecce abscondi in terrâ talentum tuum, ibi habes quod tuum est. Dixit autem Dominus, postquam alios seruos largiùs munerauit: Tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta: omni enim habenti dabitur, & abundabit: *ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo*. Esto, plus detur ei, qui ex bono vsu plura reddidit Domino, in eum eximiè gratus; at quo pacto ab eo qui non habet, potest aliquid auferri? Quid est hoc, quod seruus iste inerter ingratus, videtur habere, cùm reipsâ non habeat? Opinor, rem tetigit Basilius, sic sapienter ad rem fatus: *Multi sunt morosis hominibus similes, id quod adest contemnentes, & quæ absunt requirentes: non enim indigentiores ipsis enumerando, pro ijs quæ possident gratias agunt Domino: sed comparantes sua cum excellentissimis, & quantùm vincantur cogitantes, quasi proprys careant, quod aliena non habeant, cruciantur & queruntur*. Scilicet huic inerter ingrato seruo aufertur talentum quod habet; quia autem quod habet, non æstimat, neque vllo habet in pretio (morosa enim ingratitudo *quod adest contemnit, & quæ absunt requirit*;) idcircò talentum, quod iam habebat dicitur, *quod videtur habere*; quasi non habeat, quod dum acceptum habet, quia illud habet, nihili æstimat. Cùm autem ab eo aufertur talentum, quod dum beneficio acceperat, nihili æstimat; iam de ablatione æstimabit, & habere cupiet. Quare hic seruus ingratissimè iners, qui non *egit gratias Deo pro ijs quæ possidebat*; quia rem; *quæ adest contemnit, & quod abest requirit*, dignissimus est qui amittat quod habendo depretiabat, vt non habendo pretiosè æstimet. Profectò Propinquus ille Boozi, indignus qui proprio appelletur nomine, Ruth Moabitidem, & eius hereditatem, cùm ad se ritè pertinebant, & quasi sua erant propinquitatis iure; contemptim. Tunc consultissimè Boozus, *Maioribus natu & vniuerso populo, Testes vos, inquit, estis hodie, quod possederim omnia quæ fuerunt Elimelech; & Ruth Moabitidem in coniugium susceperim, &c.* Tunc vsque ad propinqui inuidiam, Boozo gratulatum est; ideò vt sibi votiuè spondeant, Rutham fore velut Rachelem & Liam, matronali virtute ac fœcunditate prælustrem, felici rei auspicio, & voto piè beneuolo: res autem vota impleuit. Quo factum est, vt Propinquus ille in suam familiam ingratus, quod nuper repudiauit tamquam sibi oblatum, mox ab alio obtentum, quammaximè æstimaret, inuideretque.

Matth. 25. v. 29.

Quod adest contemnimus, quæ absunt requirimus.

S. Basil. apud Antonium in Meliss. l. 1. Serm. 58.

Hîc v. 9. &c.

---

§. CCLXVIII.

Humana lingua falsitatis rea, & mendacijs garrula, multis vapulat.

1. INnoxiæ veritatis exilium dissimulatæ fraudis negotium est: *Non est veritas in mundo, non est qui loquatur verum cum proximo suo; quicquid hodie vulgus loquitur, fraus & adulatio est, docuerunt*

B. Th. à Vill. Conc. 3. de Aduentu.

Veritas à mundo exulat.

cuerunt enim linguas suas loqui mendacium: in hâc scholâ exercitati sunt, in hâc docti vt discerent fallere, mentiri, adulari, exaltare parua, exigua attollere, ex tumulis montes facere, ex culicibus elephantos: hæc ciuilitas, hæc affabilitas: & inurbanus est, quisquis fallere, & mentiri non nouit. Eheu sic est lingua olim & nunc de mendacio suspecta!

2. 1. Reg. 24. fugerat Dauid in desertum Engaddi, vt Saülis declinaret iras; assumens autem Saül tria millia electorum virorum, perrexit ad inuestigandum ac perdendum Dauidem. Ingressus autem est speluncam vt purgaret ventrem: porrò Dauid & viri eius in interiori parte speluncæ latebant. Surrexit ergo Dauid, & *præcidit oram chlamydis Saül silenter*. Saül autem exurgens de speluncâ, pergebat cœpto itinere. Surrexit etiam Dauid post eum: & egressus de speluncâ clamauit post tergum Saül, dicens Domine mi rex. Et respexit Saül post se: & inclinans se Dauid pronus in terram adorauit, dixitque ad Saül: *Ecce hodie viderunt oculi tui quòd tradiderit te Dominus in manu meâ in speluncâ .... Vide & cognosce oram chlamydis tuæ in manu meâ: quoniam cùm præscinderem summitatem chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te.* Totus est hic Dauid vt probet, se non insidiari vitæ Saülis, sed potiùs illam seruasse, cùm eum occidere noluerit, etsi impunè poterat. Sed bene addubitat Chrysostomus, quomodo potuerit Saül huiusce rei esse testis, cùm neque Saül audierit ipsum Dauidem coërcentem satellites suos, neque sciuerit quod in speluncâ *silenter* accidit, quò illi parcitum intelligeret. Sanè si Dauid ad id Regi persuadendum, vellet allegare suorum militum testimonium, quo suum videret verosimilius; vtrumque facilè refutari posset. Nam etsi verum dicerent, credibilem non facerent veritatem: propria enim caussa proprium recusat testimonium, tamquam de effectu corruptum. Exinde mauult Dauid res ipsas quàm cuiusuis linguas etsi opinatissimè veridicas, ad testimonium adducere. Tempestiuè ergo Chrysostomus sic ad rem philosophatur: Quoniam igitur & animus iudicis (Saülis, inquam) erat corruptus, & testes si producti fuissent, in suspicione erant futuri, consilio prudenti reperit probationem quandam, quæ posset & vehementer impudentibus obturare os. *Quænam est hæc? Lacinia chlamydis, quam indutus, dicebat: Ecce lacinia chlamydis tuæ in manu meâ, quam abstuli, nec occidi te. Mutus quidem testis, sed omnibus vocem habentibus euidentior.* Bonus testis, & inde certior, quia minùs vocalis inde *euidentior*, quia *mutus*. Sic est lingua, etiam cum vera dicit, falsitatis suspecta! O vtinam res ipsæ vocem ederent, nec linguæ attestationi, rerum credibilitas permitteretur! Heu in modico interuallo linguæ à corde, quot veritatis naufragia videmus, & dolemus! Heu quoties virgo veritas in linguâ, velut in lupanari, obuiæ mentiendi libidini prostituitur! Heu linguas hominum infidas rerum interpretes! O bona præcisæ chlamydis lacinia, Dauidicæ innocentiæ *mutus quidem testis, sed omnibus vocem habentibus euidentior!*

1. Reg. 24. v. 11. & 12.

Mutus testis, omnibus vocem habentibus euidentior est.

S. Chrysost. homil. de Dauid & Saule.

5. Sapientiæ 1. *Os quod mentitur, occidit animam.* Syrus, *os mendax.* Arabicus, *os quod mentitur trahit animam.* Nec inde colligas omne mendacium esse peccatum mortale: nam vt ait S. Augustinus: *Sicut autem quæritur de quo ore dixerit, Os autem quod mentitur, occidit animam? ita quæri potest de quo mendacio.* Verùm Cæsarius Arelatensis ser. 33. de Energum. *Os*, inquit, *quod mentitur, occidit animam, quia in se admittit Diabolum, qui animæ est interfector.* Quasi homo mendax, energumenus sit, ac Diabolorum domicilium. O quàm multa quàm paucis Cæsarius compendiauit! O diligenter excantetur intestinus hic Dæmon, qui dum mendacia suggerit, vitam occidit. Aliter Beatus Laurentius Iustinianus de vitâ solit. c. 4. hunc locum his verbis exponit: *Quantum in mendacibus est, immortalem & æternam Veritatem, quæ Deus est, destruere moliuntur: hoc verò dum agunt, illam in nullo lædunt, illi nequaquam detrimentum inferunt; sed se perimunt, quemadmodum in Sapientiæ volumine continetur, sic enim habet: Os autem quod mentitur, occidit animam.* O temerariam mendacij insolentiam, attentatæ clanculum blasphemiæ ream! Summæ ac æternæ Veritati mendax lingua insidiatur? Crucifigentes carnifices deicidij reos, mendacium sacrilegâ audaciâ impudenter æmulatur? Hæc sunt facinora, quæ intestinus Dæmon in mendaci linguâ molitur. Heu friuola & inanis falsitas, summæ ac æternæ Veritatis quantùm in mendacibus est, audacter interemptrix! quæ est impudentioris malitiæ exaggeratior hyperbole. O caue!

Sap. 1. v. 11. Syrus. Arabicus.

S. August. l. de Mend. c. 16.

Cæsarius.

Mendacium energumenos facit.

B. Laur. Iust.

Mendax summam Veritatem, quæ Deus est, destruere molitur.

Ioannis 16. sic Christus Deus morti proximus Discipulos suos alloquitur. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modò. *Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* In omnem scilicet veritatem, quæ in vitâ vobis scire conuenit, ita Cyrillus, Theophylactus, & Euthymius. Nam alioqui omnem omninò veritatem, non in hâc vitâ sed in cælo eos docturus erat, ita Augustinus & Beda. Itaque peridoneè Spiritus sanctus dicitur *Spiritus veritatis*; & de eius scholâ omnem doctrinam veritatis edoceri, hîc erudimur: quasi veritatis magisterium Spiritui sancto attribuatur, qui veritatem hominibus peregrinam, quasi rem suam illis tradat, & velut mutuò impertiat tamquam veritatis Dominus. Tempestiuè Antiochus hom. 66. Mendaces, inquit, *eludent Dominum, fiuntq; prædones Domini, dum id quod penes se depositum est, non reddunt incolume & sanum; spiritum enim acceperunt nullo mendacij contagio decolorem; nunc si reddiderint Domino interstinctum varijs mendaciorum notis, vtique videri possunt contaminasse depositum: quo fit, vt dici debeant rei alienæ suppilatores.* Nempè à Spiritu sancto, qui est *Spiritus veritatis*, veritatem velut mutuò homines accipiunt: qui ergo mendacium pro acceptâ veritate reddunt, *depositum contaminant, & fiunt prædones Domini, & rei alienæ suppilatores.* Sic mendax hominum malitia, est verè furax, & iniustè rapax! 4.

Ioann. 16. v. 13.

S. Cyrillus. Theophyl. Euthymius. S. August. Beda.

Mendacij malitia furax est, & prædones facit, quare?

Antiochus.

Ioannis 18. Christus Deus sistitur reus coram Pontifice: qui interrogauit eum de doctrinâ quam docebat, quasi falsitatis suspectâ. Respondit ei Iesus: *Ego palàm locutus sum mundo: ego semper docui in Synagogâ, & in templo, quò omnes Iudæi conuenerant: & in occulto locutus sum nihil*, &c. Quæ verba noster Cardinalis Toletus exponens, hâc periphrasi elucidat: *Palàm locutus sum mundo, liberè, & sine timore, & occul-* 5.

Ioann. 18.

Card. Tolet.

occultatione; loca publica elegi docendi, nempè Synagogas & Templum; in occultis & abditis nihil sum locutus: non igitur est quòd meam taxes doctrinam, quasi qui in angulis docuerim. Mirum sanè est, & valdè mirum, quòd Christus Deus, qui in suâ Passione coram Iudicibus propè mutus extitit, nunc longiori sermone responderit. Et sanè totum rationis pondus ad suam doctrinam tuendam, & à falsitate vindicandam, eò vergit, vt perspicuum faciat, nihil in *occulto*, seu *angulis* vnquam docuisse, quasi quòd abstinuerit à docendo in *angulis*, sit suæ doctrinæ defensio, & assertio veritatis. Appositè Stephanus Tornacensis Episcopus epist. 1. ait, *Veritas angulos non habet; sed anguli sordes habent.* Scilicet Christianæ doctrinæ veritas obnixius ab *angulis* vindicanda erat: nam *veritas angulos non habet*; mendacium autem angulos habet, quia *anguli sordes habent.* O quàm sordidum vitium, quàm sordidè vile, quàm impurè squalidum, mendacium est. Veritas nitorem lucis, angulorum sordes mendacium exambit.

Mendacium angulorum sordes amat: veritas fugit.

Steph. Tor.

6\. Psalmo 26. sic Deum Propheta supplex deprecatur: *Ne tradideris me in animas tribulantium me: quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.* Aquila id manifestiùs dixit: *Steterunt contra me testes falsi, & apparuit iniustitia.* Aliàs vertit, *Et abolita est iniquitas*, quasi idem sit, *sibi mentiri*, ac *aboleri*. Adhuc explicatiùs rem tradit Hieronymus: *Insurrexerunt contra me testes falsi, & apertum mendacium*, quasi apertum mendacium iniustitiæ reum, non alijs, sed sibi ipsi mentiri videatur. Augustinus verò hunc locum altiùs edisserit, sic inibi fatus: *Et quomodo traduntur homines in animas tribulantium se? Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui. Iam quia testes iniqui sunt, & multa mala in me dicunt; si traditus fuero in animas eorum, mentiar & ero socius eorum, non particeps veritatis tuæ, sed comparticeps mendacij aduersus te.* Heu! sic latè serpit, & de facili propagatur verum mendaciorum contagium? Sic est peruium veritatis exilium? Pergit Augustinus: *Et mentita est iniquitas sibi. Sibi, non mihi. Sibi semper mentiatur, mihi autem non mentiatur. Si tradideris me in animas tribulantium me, id est, si consensero voluntatibus eorum, iam non sibi mentita est iniquitas, sed mihi. Si autem sæuiant quantum voluerint, non tamen tu me des in animas eorum, non consentiendo voluntatibus eorum, remanebo ego, & permanebo in veritate tuâ, & mentietur iniquitas, non mihi, sed sibi.* O intentiùs adnitere, ne diuinæ veritatis particeps effectus, de mendacium hominum contubernio atque obsequio, garrula falsato ore iniquitas, tibi, non sibi dumtaxat mentiatur. O *aboleatur* iniquitas, dum oris licentiâ sibi mentitur! O bona, moralissimè synonyma, Iniquitatem aperto mendacio mentiri, ac iniquitatem *aboleri*! quasi quos characteres falsitas falsato testimonio scribit, scriptione *aboleat.* Quare Boozus hìc istiusmodi testes iniquos cautè præcauens, *decem viros de senioribus ciuitatis* eligit, ne aliquando mendax iniquitas ipsi Boozo, sed sibi mentiatur. *At ille* (Boozus) *maioribus natu, & vniuerso populo, Testes vos*, inquit, *estis hodie*, &c. Nimirùm pro *mutis testibus*, quod ad veritatis euidentiam produxit Dauid, Boozus eius proauus, senatum ciuitatis cum omni populo sistit.

Psal. 26. v. 12. Aquila.

S. Hieron.

S. August.

Perinde est: Iniquitas mentitur sibi, ac aboletur.

Quàm faciле inficiatur homo mentiendi contagio.

Hic vers. 9.

§. CCLXIX.

Zelus sit velut fames: sine discretione, est currus absque aurigatore, & incautus factionum arbiter.

1\. Hoc interest inter zelum humani amoris, & diuini: zelus amantis Deum optat, vt alij ament: zelus amantis hominem, ne alij ament. Ille socios quærit, iste fugit; pro qualitate nimirùm amatorum. Socios ille quærit; quia superest bonitas amato, cui amorem suum æqualem non putat: coadiutores exoptat, vt suppleat votis alienis proprium defectum. Iste non admittit collegas: exiguum bonum timet, ne desit sibi; distributum etiam alijs. Lætissimus affectus est Dei amor, sine felle dulcis, quem riualis delectat, quem zelus non excruciat. Nisi fortè vratur, quia alij minùs amant, aut non amant, aut amatum à se Deum offendunt. Hic zelus est amoris medulla, & potior virtutis pars, vtpotè portio diuini amoris, qui ad alios extendi ambit. *Sed est zelus ad culpam, est zelus ad gratiam*, vt peritè admonet Ambrosius. Zelus ad gratiam in diuino amore riuales quærit, socios ambit, vt alij suppleant amoris negotium, cui ipse solus impar est: vt Deus immetatè amabilis, quàm possit maximè diligatur. Est & alius zelus, quem Dei amor colorat; & ira, odium, aut inuidia tectiùs deprauare solitat: & qui de virtutis arce virtutem impunè ferit. Vnicum ab hàc virtutis & Reipublicæ hostilitate remedium sunt vota & preces, quæ pestem hanc malitiosam procul auertant, *Zelus ad gratiam.* de Boozi exemplo hìc ediscendus est, qui Rutham vltrò in eodem stragulo cubantem non abhorruit tamquam nobilis Moabitidem, tamquam veteranus rudem, tamquam probus improbam stupri speciem; sed zelum benignitate temperauit. Quod eleganter dubius Chrysostomus adnotauit. *Zelus* autem *ad culpam*, hìc multis vapulat.

Eus. de Art. volunt. l. 4. c. 35.

Diuinus amor, non humanus, riuales ambit.

S. Amb. Ser. 18. in Psal. 118

Est zelus ad culpam, & est zelus ad gratiam.

Hic vers. 9. & 10. Imperfectus.

2\. Matthæi 5. Beatitudines, quas vocant, hoc ordine Christus Dominus recenset. Primò pauperes, exin mites, deinde lugentes beat. Postmodum subdit, *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Bona iustitiæ & sanctitatis esuries, quæ dum plus inacrescit, in sitim nobiliter desciscit. Bona, inquam, fames, quâ velut hians virtutis ac perfectionis studium designatur. Et quidem notanter *famis* nomine, quia re quoque *famis*, hoc virtutis studium denotatur. Nec vacat ethico sacramento, quòd post hanc iustitiæ esuriem ac sitim, misericordia seriatim collocatur, vt in zeli confinio misericordia præsto sit, quæ zelum temperet, ne nimis audax inconsultè exorbitet. Quâ de re audiendus est VVerricus apud Tilmannum ibidem: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, &c. Ibi nimirum gustamus, vbi ampliùs esurimus iustitiam tam in nobis, quàm in alijs, zeloq; contra peccantes incipimus commoueri. Sed ne zelus immoderatior feratur in vitium,* sequitur

Matt. 5. v. 6. & 7.

VVerricus.

ſequitur miſericordia, quâ temperetur. His exercitatus ſtudijs, iam fortè erit idoneus vacare contemplationi, & filius Dei appellari. Sicq; Miniſter & Pater aliorum factus, tamquam mediator & ſequeſter pacificat inter ipſos & Deum. Ecce tibi zelus conſultiſſimè *eſuriei* comparatur. Sicut enim nemo alterius fame eſurit, ſed de proprio medullitùs appetitu, ipſe ſibi famelicus eſurit, ſibi ad cibos auidiùs hiat: nam alienâ eſurie piè tangi, & illi condolere poteſt, ipſe autem eſurire non poteſt: eſt enim vitalis paſſio, de proprio appetitu eſculentis inhians: Similem ad modum zelus, propria propriæ virtutis, obſeruantiæ, atque perfectionis fames eſt, quâ ſpirituales cibos ſibi potiùs eſurit, eoſque ſibi conuiſcerare ſatagit: ad alios autem metaphoricè dumtaxat eſuries extenditur, & zelo velut fame ampliatur. Sed viderit quiſquis zelo agitur, an ipſe potiùs ſpiritualis cibi indigus, quaſi foret bene ſatur, illum alijs citiùs, ſollicitiùs, & appetentiùs, quàm ſibi eſuriat. Qui eſurit, priùs in ſe, & ſibi eſurit, poſteà alijs metaphoricè eſuriat. Planè nugatur in re naturæ & gratiæ, qui impatientiori quaſi pietatis zelo, non ſibi, ſed alijs ſpiritualem alimoniam hianter expetit. Profectò qui iſtiuſmodi zelo extimulatus, aliorum *iuſtitiam eſurit, & operitur pallio zeli*, vt ſplendidum cibum, & ſplendidiorem amictum ac honorem, zeli arbitrio cauponetur, & aliorum diffamiâ iniuſtè euulgatâ, diuini zeli, & diſtrictioris obſeruantiæ nomen ſibi ambitioſè nundinatur. Ritè autem obſeruat magnus hic Doctor, quòd ne inhumaniter hæc zeli eſuries exorbitet in proximorum perniciem, confeſtim ſubijcit Chriſtus, *Beati miſericordes*, miſericordiam, inquam, tamquam huius veneni opportunum antidotum; & pacificos poſteà beauit, nè iſtiuſmodi diſtrictior indiſcretè zelus inquietaret concordiam, & querulis tumultibus pacem turbaret. *Eſuriamus iuſtitiam tam in nobis, quàm in alijs, zeloq; contra peccatores incipiamus commoueri. Sed ne zelus immoderatior feratur in vitium, ſequitur miſericordia, quâ temperetur: ſicq; tamquam ſequeſter pacificabit inter ipſos & Deum, vel inter ipſos adinuicem.* Bene monentem ſequere. Non autem ſequeris, niſi priùs ambitionem excuſſeris.

Zelus periodicè comparatur fami.

Iſaiæ 59. verſ. 17.

Conſultè poſt eſuriem, id eſt, zelum ponitur miſericordia, & pacis ſtudium.

3\. 4. Reg. 2. verſ. 12.

4\. Regum 2. cùm Elias & Eliſeus vnà pergerent, & incedentes ſermocinarentur: ecce currus igneus, & equi ignei diuiſerunt vtrumque & aſcendit Elias per turbinem in cælum. *Eliſeus autem videbat, & clamabat: Pater mi, pater mi, currus Iſraël, & auriga eius.* Quaſi dicat: Vale ô Elia, pater mi, qui eras totum robur populi Dei, ac magis illum iuuabas tuo zelo & oratione, quàm magna curruum & equitum multitudo. Tropologicè Elias eſt doctor, prædicator, aut Superior, qui mores populi corrigens, currus eſt, qui eum tolerando portat; auriga, quia eum, zelo virtutis motus, exhortando mouet & agitat. Quod ſcitè perſequitur S. Gregorius lib. 2. in Ezechielem, homil. 21. Appoſitè Galfridus inibi, in Allegorijs veteris Teſtamenti aduocatus: *Currus Iſraël, & auriga eius. Eadem*, inquit, *gratia eſt, quæ vehit, & dirigit: nam zelus abſque ſcientia, currus eſt ſine aurigâ.* O nimis verè! Porrò in re virtutis, idem morum rector & corrector eſt currus & auriga, id eſt, qui portat & dirigit; vtriuſque enim

S. Gregor. Galfridus.

muneris eadem ipſiſſima gratia eſt. Quare qui zelo eſt currus patienter, & ſæpè grauatè ferendo & vehendo, idem eſt etiam quadrigæ aurigator, & director. Exinde ſollertiùs caueat, ne zelo abſque ſcientiâ currum dirigat; nam tunc deſinit eſſe aurigator, & currus ſine aurigâ remanet, igneis equis raptatus, potiùs quàm vectus. Currus autem ſine aurigatore pernicibus equis vectus, non it ad vitæ metam, ſed ad præcipitium raptatur. Heu quoties Communitatis currus diſtrictiori indiſcretè zelo agitatus, quaſi currus ſine aurigâ, præcipitanter euertitur, ruinâ ineluctabiliter præcipiti raptatus! *nam zelus abſque ſcientiâ, currus eſt ſine aurigâ.* Prô quot virtutis ſtrages indiſcretus ardenter zelus in dies perpetraſſe & videmus & dolemus! Diſtrictior abſque ſcientiâ zelus, dum aurigationem peritiorem prætendit, Communitatis currum ſine aurigâ vectum, præcipitijs obijcit, & ruinam clanculùm negotiatur.

Zelus abſque ſcientiâ currus eſt ſine aurigâ.

Matthæi 9. acceſſerunt ad Ieſum diſcipuli Ioannis dicentes: *Quare nos, & Phariſæi ieiunamus frequenter; Diſcipuli autem tui non ieiunant?* Superba interrogatio, ambitione plena, plenaque ſupercilio Phariſaïco, quam falſatus zelus arctioris diſciplinæ penicillo colorat. Certè, vt aliud non ſuppetat, reprehendenda eſt ieiunij iactantia, dum inedia corporis arrogantiam nutrit. Nec poterant Diſcipuli Ioannis non eſſe ſub vitio, qui calumniabantur eum, quem ſciebant Magiſtri vocibus prædicatum: & iungebantur Phariſæis, quos à Ioanne nouerant condemnatos. Sed inuidiæ ambitioſioris cæca malignitas, *pallio zeli* diſſimulari præſumit. Quam ſic publicat Chryſologus Serm. 31. *Cum diſcipulis Ioannis*, inquit, *quæ ſocietas Phariſæis; niſi quia iunxerat inuidia, quos ſeiunxerat diſciplina? Hic iam ſua perdit iura zelus: iunxit diſiungere conſuetus. Iudæi poſtponi Moyſen Domino non ferebant: Diſcipuli Ioannis Chriſtum nolebant Ioanni vllatenùs anteferri: ſic in Chriſtum fremebant vtrique liuore communi.* Scilicet non boni zeli ſequela eſt ordinaria communitatem factionis ſcindere, & tumultibus inquietare: quod vt efficaciùs præſtet, pauculos, etſi alioqui ſibi inuiſos, ſibi anxiùs adſociat, vt auctoratior zelus virtutis obtentu pernicioſiùs deſæuiat. Hinc zelus diſſociare adſuetus, inter Ioannis Diſcipulos, ac Phariſæos bene diſſidentes, ſocietatis commercium negotiatur. Ergo hinc pernicioſi zeli virtutem obtendentis, notamenta tranſpareant: nempè factioſos ſibi adſociare, vt præſenti zeli machinis tutiùs & ſumptuoſiùs ſæuiant, dum inuidiæ & ambitionis affectibus obtemperant. Zelus ſecundum virtutem, numerum non ſubornat, ſocios non ambit, ſimplici veritate contentus. Eſto hic non boni zeli character, & illius probè noſcendi peritus arbiter. *Iunxerat inuidia, quos diſiunxerat diſciplina. Hinc iam ſua perdit iura zelus: iunxit diſiungere conſuetus.*

4\. Matth. 9. verſ. 14.

S. Chryſol.

Non bonus zelus iungit, diſiungere conſuetus.

Matthæi 12. abijt Ieſus per ſata ſabbato: diſcipuli autem eius eſurientes cœperunt vellere ſpicas, & manducare. *Phariſæi autem videntes, dixerunt ei: Ecce Diſcipuli tui faciunt quod non licet facere ſabbatis.* Nimirùm Chriſtus Dominus de induſtriâ in ſabbato per ſegetes vadens, diſcipulos ſuos per ſegetes traduxit. *Quo tempore Diſcipuli in peragrando vellebant ſpicas, eaſq; confricantes*

5\. Matth. 12. verſ. 2.

S. Athanaſ. homil. de ſemente.

confricantes manibus suis, edebant: mirè nouam aream ex manibus suis facientes, ait Athanasius. Scilicet bona Eucharistici frumenti area, manus, id est, operatio est. De quo aliàs forsan. Pergit Athanasius, & Pharisaicum zelum de sabbati violatione in tantâ discipulorum esurie, egregiè denotat: *Illi*, inquit, *qui esum in sabbato pro crimine obijciunt, ipsi cædem in Dominum ipso sabbato moliuntur: semper enim Iudæi culicem percolant, & deglutiunt camelum*. Vide hîc egregios sabbati zelatores, & quàm ambitiosæ inuidiæ instigatione zelum religionis obarment.

Nouam areã Apostoli ex manibus faciunt.

Pharisæi sabbati violationem obijciunt, & in sabbato cædem Domini moliuntur.

6. Siracides Ecclesiastici 48. ita scribit de Eliâ zelatore legis acerrimo, & zeli ideâ: Surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat (alij, vrebat.) Qui induxit in illos famem, & irritantes illum inuidiâ suâ pauci facti sunt. *Verbo Domini continuit cælum*, ne scilicet plueret tribus annis, & mensibus sex. Clauis cæli fit sermo Eliæ: iubet enim, & clauditur, & durâ fame depopulatur populum impium, factus velut cæli arbiter. Ceterùm pro *cõtinuit cælum*, Vatablus habet, *inhibuit cælum*, Biblia Complutensia significantiùs ad rem, *Sustinuit cælum*. O bonum boni zeli exemplar! Nimirùm dum Eliæ zelus *cælum continet*, ne pluat, sed fame præuaricatricem gentem affligat & consumat; ipse Elias *cælum sustinet*, quasi Prophetæ humeris totum incumbat. Non alios ferit, & ipse se vulneribus subtrahit: zelo suo cælum peccatoribus aduersum faciens, ipse *sustinet*; bene scius de proprio onere; quàm graue onus ipse alijs imponat.

Eccli. 48. v. 3.

Vatablus. Bibl. Comp.

Eliæ zelus dum cælum continet, cælum ipse sustinet.

---

§. CCLXX.

Homo negotiosis occupationibus obsessus, unum hominem non agit; Deo euacuatur, sibi deest, neque negotijs par est.

1. Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem largè data est, si tota bene collocaretur. Sed vbi per luxum ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur, vltimâ demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est, non accepimus vitam breuem, sed facimus, nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut amplæ & regiæ opes vbi ad malum dominum peruenerunt, momento dissipantur. At quamuis modicæ, si bono custodi traditæ sint, vsu crescunt. Ita ætas nostra bene disponenti multum patet. O sibi viuat, qui vni sibi moritur! Sanè inter omnes conuenit, nullam rem penè exerceri posse ab homine occupato, quandoquidem districtus animus nihil altiùs recipit, sed omnia velut inculcata respuit. Nihil minùs est hominis occupati quàm viuere. Quare Augustus Cæsar *non desijt quietem sibi precari, vacationem à Republicâ petere. Omnis eius sermo ad hoc semper reuolutus est, vt sibi pararet otium. Hic labores suos, etiam si falso, dulci tamen oblectabat solatio, aliquando se victurum sibi:* Scilicet nauseabat ad occupatissima negotia, quibus adsuetus, si per otium vacaret, forsan non viueret sibi, sed sibi citiùs moreretur. Sic nescio quo dissimulatæ ambitionis præstigio, fastidiosa occupatissimè negotia, mortalium pectora implent! quietis voto viuunt, qui quiete moriuntur; secularibus negotijs superpleni, se, & Deo vacui.

Seneca de Breu. vitæ cap. 1.

Nihil minùs est hominis occupati, quàm viuere.

Idem ibi cap. 5.

2. Exodi 18. alterâ die ab aduentu Iethro soceri, Moyses sedit vt iudicaret populum qui assistebat Moysi à mane vsque ad vesperam. Quod cùm vidisset cognatus eius, omnia scilicet quæ agebat in populo: Non bonam, inquit, rem facis, stulto labore consumeris & tu, & populus iste qui tecum est: *Vltrà vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Sed audi verba mea atque consilia, & erit Deus tecum*, &c. Nimirùm tria Iethro animaduertit præpostera in politico Moysis regimine. Populus totâ die manebat propè Moysen responsum eius expectans: dein ipse nimio labore consumebatur, cùm par non esset tot negotijs dirimendis. Demùm Moysi negotiosè occupatissimo tempus non supererat ad consulendum Deum. Audiendus est Augustinus qui inibi hâc de re sic disertè philosophatur. *Verba Iethro dantis consilium Moysi consideranda sunt. Dicit enim, Nunc itaque audi me, & consilium dabo tibi, & erit Deus tecum. Vbi mihi videtur significari, nimis intentum humanis actionibus animum, Deo quodammodo vacuari, quo fit tantò plenior, quantò in superna atque æterna liberiùs extenditur.* Itaque magnus ille Propheta Moyses amicâ Dei familiaritate prælustris, diuinis colloquijs crebrò assuetus, sic Deo per eius contemplationem imbutus, & quodammodò Diuinitati confinis, vt Deus Pharaonis, à Deo ipso meruerit nominari. Hic, hic, inquam, sic numine plenus, cùm *vltrà vires negotia* suscipit, tametsi æqua & pia, atque regundo populo necessaria, dum *nimis intentum* (vt par erat) *humanis actibus animum* negotiosè gerit, *Deo quodammodo vacuatur*. O! sic immodicis negotiosè occupationibus pijs, ex officio susceptis, & è rei Dei suscipiendis, vel capacissimus Moyses animus Deo quodammodò viduatur? Sic homo iuxta captum hominis occupatus, Deo plenus; vltra humanas vires pluribus intentus, seipso, & *Deo quodammodò vacuatur*? Sic occupatissima negotia captum humanum implent, vt animus ferè *Deo euacuetur*? O non bonum occupationum commercium? Dei iacturâ occupationes nundinaris, & tibi, ac Deo detrahis, quod negotijs immodicè impenditur. Nec sibi, nec Deo viuit, qui semper alijs negotiosiùs viuit. *Vltrà vires tuas est negotium; audi verba mea atque consilia, & erit Dominus tecum*: nam *nimis intentus humanis actibus animus, Deo quodammodò vacuatur*; O time!

Exod. 18. v. 18. & 19.

S. Aug. q. 68. in Exod.

Moyses Deo plenus, occupationibus obsessus quodammodo Deo vacuatur.

3. Siracides Ecclesiastici 11. sic homines peritè admonet: *Fili ne in multis sint actus tui: &, si diues fueris, non eris immunis à delicto.* Hæc sententia in Græco textu generatim accipi potest: *Fili ne circà multa sint actus tui: si enim multiplicaueris, non eris innocens*; quia in tam multis variè & multipliciter occupatus, pluribus non deficere, numquam contingit. Occupatissimus, enim ferè nihil agit, sed satagit. Sensus ergo est: Ne in multis curis ac negotijs sint actus tui, impar enim pluribus peragendis erit humanus captus: nam qui multa iunctim amplectitur, paucula stringit: pauca ergo amplectere, cura, & stringe; alioqui non eris à delicto immunis, quia non poteris omnibus attendere, & ritè satis facere,

Eccli. 11. vers. 10.

Græcus.

Homo negotijs occupatissimus, sibi deest, alia etiam vituperia conglobantur

S. Gregor. ex quo Raban. hîc.

cere S. Gregorius 1. p. Pastoral. cap. 4. sic hâc super re ethicè scribit : *Sæpè suscepta cura regiminis cor per diuersa diuerberat : & impar quisque inuenitur ad singula, dum confusâ mente diuiditur ad multa. Vnde hîc per Sapientiam consultè dicitur: Fili, ne in multis sint actus tui : quia videlicet numquam plenè in vniuscuiusque operis ratione colligetur, dum mens per diuersa partitur. Cumq; foras per insolentem curam trahitur, à timoris intimi soliditate vacuatur, fitq; in exteriorum dispositione sollicitâ, & sui solummodò ignara; scit multa cogitare, se nesciens: nam cùm plus quàm necesse est se exterioribus implicat, quasi occupata in itinere obliuiscitur quò tendebat; ita vt ab studio suæ inquisitionis aliena, ne ipsa quidem quæ patitur damna consideret, & per quanta delinquat, ignoret.* Parco solitæ sententiarum expensioni, ne rudiori stylo Gregorij atteram elegantiam. Procliue cuiquam est sententias singulas moralissimi succi plenas, ethicè emedullare, propinareque; ad proficuè informandos mores, quo humano captui impar negotiorum densè tractandorum, à Republicâ exulet: quod plerumque est dissimulatæ ambitionis arbitrium, quod magnos etiam viros peritâ attentione defraudat, & alijs defraudatos, nec sibi ipsis, nec Deo relinquit, dum eorum mentem densius occupationum tumultus exhaurit. Bonus hîc semper Boozus, superuacua negotia refutans, rei suæ sedulò vacat, totus in re rusticâ, & sollerter in vxoriâ totus. Vnde arduum hereditariæ redemptionis negotium, vnâ dieculâ & peritè tractat, & feliciter absoluit.

Hic vers. 9. & 10.

4. 1. Regum 1. *Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Elcana.*

1.Reg.1. v.1.

Dicitur Elcana Samuelis pater, *vir vnus*, hoc est, vnicè egregius, quasi vnus è multis, singularis; non multiplex animo, & dubio variè corde, aut multiformis. Hic *vir vnus* Elcana, patriam habuit *Rama*, quæ interpretatur *excelsa*, quia in monte sita, & *Ramatha*: hîc autem dicitur *Ramathaim*, id est, duæ Ramæ: est enim nomen duale, quia vrbs hæc erat bipartita & bicollis, vtpotè in monte bicipiti seu bicolli sita. ita Serarius. Licet Sanctius putet *Ramathaim* in duali dici hanc vrbem, eò quòd vicina esset alteri Ramæ, quæ erat in tribu Benjamin, quasi duæ hæ vrbes ob vicinitatem in vnum corpus coaluisse videantur. Quare forsan Elcana hîc ethicè dicitur *vir vnus*, ne vel à bicipiti, vel à bicolli patriâ desciuisse ab vnitate, & in multiformem pluralitatem degenerasse videatur, de loci genio, qui erat naturaliter à se diuisus, & ad multa plurifariam distractus. Porrò Ramatha, seu *Ramathaim* appellatur *Sophim*, id est *speculantium*, quòd in eâ, vtpotè in prælalto monte, sitæ erant vrbis & regionis totius speculares turres, & in ijs speculatorum excubiæ. Liranus autem ex Hieronymo censet, *Ramathaim* fuisse oppidum *Speculatorum*, id est contemplatiuorum, quòd in eâ quasi Academiâ residerent Prophetæ, virique docti sacrarum Litterarum studio dediti. Vnde Chaldæus vertit : *Fuit vir vnus Ramathæus ex Prophetarum discipulis.* Itaque Elcana in academijs Prophetarum bene institutus, Dei, ac sacrarum Litterarum speculationi ac contemplationi deditus, & ethicâ sapientiâ prælustris, *vir vnus*, non varius & multiplex, & in varia diuisus, nominatur. quæ est theoricæ ac practicæ sapientiæ meta. Quare al-

Serarius. Sanctius.

Liranus. Dubius. Hier in qq. super I. Reg. Chaldæus.

Præter sapientem nemo vnum hominem agit, Ceteri multiformes sumus.

to stylo, & consultissimo sententiæ compendio, Philosophorum moralissimus, velut Christiano cothurno dixit: *Magnam rem puta, Vnum hominem agere; præter sapientem autem nemo Vnum agit. Ceteri multiformes sumus.* Profectò non sicut Elcana est *vir vnus*, quisquis in multa negotiosè partitur. Est enim vnus plures; & inde Deo, sibi, & occupationibus nemo : nam licet in se multus sit, dum in plura quàm par est incumbit, & occupatissimè distrahitur, sibi superest; & omnia perfunctoriè libans; singulis inidoneus reperitur. Satius est otiosum esse, quàm nihil negotiosè agere. In proprio negotio otiosus est, qui totus alienis frustrà impenditur. Nemo alijs totus nascitur, sibi vni tandem moriturus. Multæ negotiosè occupationes, hominem *multiformem* aut inueniunt, aut faciunt; & inde ignobiliter à se degenerem reddunt. *Magnam rem puta vnum hominem agere præter sapientem autem nemo vnum agit. Ceteri multiformes sumus.*

Senec epist. 111.

5. Ecclesiastici 33. sic monet Siracides : Dum adhuc superes & aspiras, inquit, non immutabit te omnis caro. *In omnibus operibus tuis præcellens esto. Ne dederis maculam in gloriâ tuâ.* Num Sapiens calcar addit superbiæ, quam cognata hominibus ambitio impotenter extimulat? Arrogantiæ, opinor, negotium vel otium est, in omnibus suis operibus *præcellentiam* ambire. Tigurina Biblia sic locum exscribunt, & exscriptione ad rem exponunt: *In omnibus negotijs tuis teneas principatum, vt ne famæ tuæ maculam imprimas.* Dubium non est, hîc agi de viro primario, & peritè industrio, in quem plura, magni momenti negotia incumbunt, à quo desidiam excutere satagit. Pulchrè inibi Iansenius, magno vir ingenio ac iudicio: *In omnibus operibus (negotijs) tuis præcellens esto, &c. Potest intelligi significari, vt quis in omnibus quæ agere debet præcipuum se præstet, nec alijs potissimum committat quæ gerenda sunt, aut alieno omnia gerat arbitrio, aut vt in agendis agilem & alacrem se præbeat, & non torpidum, nec tepidum.* Nec valdè dissentire videtur ibidem Cornelius, qui ex Græci proprietate sic ferè locum exponit: In omnibus *negotiis* tuis esto superans, excellens, eximius, vt non solùm magna negotia attentè & sollerter tractes, sed mediana quoque ac infima facias exactè, perfectè, & eximiè; ne infamiam aspergas gloriæ tibi hactenùs partæ, cùm pauca tractabas negotia, in quæ sedulò poteras incumbere. Nimirùm cùm vnum aut alterum negotium tractâbas, principatum in eâ re tenens, omnibus longè præcellebas; iam negotiosis occupationibus obrutus, sic agilis, alacer, ac peritus non audis; quia aut ea perfunctoriè tractas, aut in tui locum alios substituis, qui tuas vices imperitè obeunt. Quare peritiæ tuæ olim gloria ingloriè denigratur, à seipsâ contemptim degener. Ergo à te ablega occupatissimum tumultum negotiorum, quibus ritè tractandis par non es. *In omnibus negotijs tuis (sicut hactenus) teneas principatum, vt ne famæ tuæ maculam imprimas.* O nimis verè!

Eccli. 33. v. 23. & 24.

Tigurina.

Vir occupatissimus non iam præcellit in negotiorum peritiâ.

Iansenius.

Cornelius.

§. CCLXXI.

Principi ac Iudici peccat, quisquis in alium delinquit.

1\. Plato apud Senecam. l. 1. de Irâ c. 16. *Nemo bene punit, quia peccatum est, sed ne peccetur.*

Moralissima Platonis gnome est, implantata Senecæ sententijs: *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur.* Reuocari enim præterita non possunt, futura prohibentur. Bono publico studeat, qui summa tractat, cui vitæ necisque potestas permissa est. Pereat, sed qui sua, ac Reipublicæ interest, vt pereat: non quia se violatum, aut neglectum publicâ transgressione censet. Hæc ira est, vindicta est; iustitia non est. Nemo in propriâ causâ æquus peritè iudex est: quia in re suâ caligat ratio. Quin & ratio etiam tandem perspicua Iudici, innocentem reum damnat, etiam si oculis ingeratur perspicua veritas, amat & tuetur errorem, coargui non vult, & in malè cœptis, honestior illi pertinacia videtur, quàm pœnitentia; & placet pro constantiâ rigor. Itaque vellem, si fieri potuisset, vt iudex ac magistratus seriò censeat, se contemptu legum vnà contemni, violatione simul violari, læsione pariter lædi, vt legum custodiæ studiosiùs militet, quasi vna amborum caussa sit: & tamen caussam tractet, non velut suam, sed tamquam alienam, publicam, communem. Tranquillè exasperetur Iudex alienâ iniustè læsurâ, quasi ipse in quouis læderetur, violaretur, contemneretur; ac si ille peccet, quisquis in quemlibet iniustè peccauerit. O hæc persuasio Iudicem pectora altè occupet.

2\. Dauid ille nuper Dei familiaritate nobilis, nunc obscœno ludibrio adulterij, & infidâ Vriæ cæde fœdatus, in sacco ac cinere volutatus, supplici prece veniam sceleris obnixiùs rogat: Ampliùs, inquit, laua me ab iniquitate meâ, & à peccato meo munda me. *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* (Psal. 50. v. 6.) Inidoneam, opinor, rationem allegare ad veniam videtur. Porrò immeritum Vriam, & de se bene meritum, adulterio incestauit, & inimicâ cæde cruentauit; quo ergo pacto qui sic atrociter fuit iniurius in proximum, dicere audet Deo, *Tibi soli peccaui?* Imò idcircò aduersùs Deum peccauit, quia Vriam iniustè offendit. Sic rex Dauid à peccato cæcutit? an per Regiam dignitatem, iniuriam proximi declinasse præsumit? Eleganter Ambrosius in Apologiâ Dauid, c. 10. sic fatur: (S. Ambros.) *Tibi soli peccaui. Rex vtique erat: nullis ipse legibus tenebatur: quia liberi sunt Reges à vinculis delictorum. Neque enim vllis ad pœnam vocantur legibus, tuti imperij potestate.* (Addit ad rem opportunè) *Homini ergo non peccauit, cui non tenebatur obnoxius.* Nimirùm quia Dauid nullius humani Principis leges violauit, à quibus regiâ dignitate exemptus erat; & inde nulli Principi tenebatur obnoxius, dicere audet post scelerosam Vriæ cædem adulterio exaggeratam, soli Deo peccasse: quia nullum Principem legis humanæ violatione neglexit: quia nullum humanum legislatorem aut magistratum suo flagitio læsit. Quia ergo Dauid quodammodo nulli homini peccauit, quandoquidem nulli *tenebatur obnoxius*, Vriâ obscœ-

Iudici peccat, quisquis in alium delinquit.

P. Didac. Celada in Ruth.

nè perempto, vni Deo dicit, *Tibi soli peccaui.* Non quòd in Vriam non peccauerit, illum atrociter perimendo? Sed quia potiùs quàm in proximum læsum, videtur quis peccare in Principem aut magistratum, qui est legum tutor, iustitiæ assertor, & scelerum vindex; qui legum violatione, & iustitiæ læsurâ simul violatur ac læditur. Quia ergo Dauid *homini non peccauit, cui non tenebatur obnoxius*; idcircò Deo dicit: *Tibi soli peccaui.* Viderint supremi, mediani, ac infimi magistratus, sibi valdè peccari, quòd in alios iniustè peccatur. O, si alienas læsiones tamquam suas reputarent, non tam facilè tot aliorum offensas negligerent, & offensoribus inerter conniuerent! Iudici peccat, qui in alium delinquit.

3\. Matthæi 25. finalis iudicij tabula legitur; & qui dum Angelorum satellitio augustus, sedens in maiestatis suæ sublimissimo throno, *Filius hominis* dicitur; cùm sententiam pronunciat, *Rex* nominatur. Tunc dicet Rex his; qui à dextris eius erunt: Venite benedicti, &c. esuriui enim, & dedistis mihi manducare. &c. Tunc dicet & his qui à sinistris eius erunt: Discedite à me maledicti in ignem æternum. Et reatum, acerbæ damnationis subiungit: Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare, &c. Tunc respondebunt ei & ipsi, dicentes: Domine, quandò te vidimus esurientem, aut nudum, aut in carcere? *Tunc respondebit illis dicens: Amen dico vobis: Quamdiu non fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium æternum.* (Matth. 25. v. 45.) Voce *quamdiu*, vel *quandò* quando signanter denotatur stulta hominum insipientia, qui cùm ipsi essent diuites aut potentes, aut dignitate sublimes, non reputarunt pauperem, & imbecillum, & *in carcere* constrictum, tamquam ipsum *Regem* & Iudicem Christum, qui non dubijs characteribus in ipsis transparebat. Pulchrè Cyprianus sic præscriptam summi Regis ac Iudicis sententiam elucidat: (S. Cyprian. Tractat. de Elecmosy.) *Quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut in carcere? &c. Quid potuit nobis maius Christus edicere? quomodo potuit magis Iustitiæ ac misericordiæ nostræ operam prouocare, quàm quòd præstari id dixit sibi, quicquid egenti præstatur & pauperi? vt qui respectu fratris in Ecclesiâ non mouetur, vel Christi contemplatione moueatur: & qui non cogitat in labore & egestate conseruum, vel Dominum cogitet, in illo ipso quem despicit, constitutum.* O, quomodo potuit Dei *Iustitia* magis exacerbari & iustificari in supremi iudicij rigoribus, quàm palàm euulgando, ipsummet Deum Iudicem lædi suorum læsuris? quasi in finali iudicio non tam agat caussam *pauperum* præ egestate pereuntium, & reorum constrictorum *in carcere*, quàm suam ipsius caussam; ac si ipsemet Christus Deus in pauperculo ac inualido immisericorditer tractato; & in reis *in carcere* detentis, ipse detineretur, depauperaretur, & incarceraretur. Vnde cùm seuerius iudicium exhibet, non tam oppressos, quàm seipsum vlcisci dicitur. Et quoniam Potentiores in læsione, aut immisericordiâ noluerunt alijs *Iustitiam* aut *Misericordiam* tamquam *conseruis* exhibere, in illis ipsis *Dominum cogitare* cogantur, *Dominum*, inquam, suam causam acerbiùs vindicantem. O si homines attentiùs cogitarent, se immisericordibus offensionibus summum omnium Iudicem acerbiùs læsisse,

Qui despicit conseruum, Dominum ac Iudicem in illo cogitet.

 qui

qui sui vltricem iustitiam iudicij rigoribus seuerius exercebit. Profectò læsura quæ cœpit in *conseruo*, consummatur in *Domino*, omnium Iudice,& suæ in alijs læsuræ,hâc in re seuerissimo vindice. *Amen dico vobis: Quamdiu non fecistis vni de minoribus his,nec mihi fecistis: & qui non cogitat conseruum , vel Dominum cogitet,in illo*
4. *ipso quem despicit,constitutum.*

Ad Rom. 2. v. 1. Paulus ad Romanos 2. ita scribit: Inexcusabilis es, ô homo omnis,qui iudicas. *In quo enim iudicas alterum,te ipsum condemnas.* Nempè inexcusabilis est Iudex, qui alios damnat vi legum ac iurium, quæ probè tenet,auctoritate subnixus. Hoc enim ipso,quòd alterum damnat, & plecti iubet, se ipsum condemnat, quòd aliorum iudex ac censor,ijsdem sceleribus implicatus deprehendatur. Hæc litteralissimè Paulus. Sed liceat vsurpare eius verba, & sensum accommodatitiè tantillum flectere ad moralem eruditionem,rei præsenti non inidoneam. Quò forsan adludit S. Gregorius Nazianzenus,apud Antonium in Melissâ, sic fatus: Iudices,inquit, *nolite committere vt vestra eruditio sit mortis armatura,sed iustitiæ.* Subdit tempestiuè: *Iudex,rei personam sustine, & minùs peccabis. Sic fratrem tuum probato, vt si ipse iisdem rationibus in iudicium vocatus esses.* Quasi dicat: Iudicum eruditio, peritia,& iurisprudentia,erit iustitiæ armatura,non mortis ac sæuitiæ, nisi *rei personam sustineat:* sicque fratris sui caussam tractet, ac *si ipse eisdem rationibus in iudicium vocatus esset.* Si ergo iudex ipse *rei personam sustinet*, ac si *ipse eisdem rationibus in iudicium vocatus esset*; in eo perspicua foret illa Pauli gnome: O Iudex, *in quo iudicas alterum, teipsum condemnas.* Scilicet Iudex reputet se in litigatoribus alterum ipsum, & de se , ac suo sensu ac censu,illos censeat, ac de illis sentiat. *Iudex,rei personam sustineat*; & in illo se aut lædentem,aut læsum reputet: *dum nocens absoluitur, iudex damnatur.* O, caussam suam agit in iudicio Iudex! nec tam Iustitiæ assertor, quàm sui vltor existit: imò inde sincerus iustitiæ vindex habetur, vnde strenuus sui vltor est: ipse enim citiùs quàm innocens, nocentis læsione feritur.

Iudex ne committat, vt eius eruditio sit mortis armatura.

S. Naz. apud Anton. in Meliss. l. 2. Serm. 7.

Iudex rei personam sustineat, quare?

Seneca in Prouerb.

5. In hoc ca. 4. Boozus,siue is fuerit totius populi summus Iudex ac Princeps , vt tradunt Hebræi;siue aliquis ex suæ vrbis Senatoribus; paupercula ac desolatæ Ruth caussam sedulò tractat, negotiosâ iudicij celeritate. Aduocatis testibus, Moabitidis Ruthæ nuptias Propinquiori ritè offert:ille verò exosum è peregrinâ gente connubium repudiat, ne pauperem atque alienigenam superinducat vxorem, & familiæ suæ nomen sic deleat; consilio quidem parum

Hic vers. 10. pio & vtilitati suæ nimis attento. Tunc Boozus dixit ad populi seniores: Testes vos estis, quòd *Ruth Moabitidem, vxorem Mahalon, in coniugium sumpserim, vt suscitem nomen defuncti in hereditate suâ, ne vocabulum eius de familiâ suâ ac fratribus & populo deleatur.* Mirum sanè est, & principali laude dignissimum, quòd Boozus sui nominis dispendio, alienum cognati nomen perpetuare maluerit, & familiæ suæ iacturâ,ædificare alienam; quo & bonum virum,& principem ac Senatorem ritè adimpleuit. Apposité Nazianzenus: *Hic est terminus*, inquit, *cuiusuis Præfecturæ, vbique sua negligere ad aliorum vtilitatem.* Bonus princeps Booz, & generosâ tot Regum sobole dignus; qui propriâ vtilitate non tangitur,vt aliâ viuaciùs tangeretur. Nihil, nisi quod alienum est, suum ipse reputat. Sua negligit, ac si forent aliena,qui alieno dispendio acerbiùs feritur ; quæ est prælationis bene administratæ meta. *Hic est terminus cuiusuis Præfecturæ, vbique sua negligere ad aliorum vtilitatem.*

Summa Præfecturæ laus est, sua negligere ad aliorum vtilitatem.

S. Naz. apud Anton. in Meliss. l. 2. Serm. 3.

§. CCLXXII.

Quàm sit arduum, prælustre, ac generosum inimicos diligere.

Sanctus Gregorius lib. 5. cap. 2. in 1. lib. Regum, dum agit de beneuolentiâ Samuëlis, erga populum tunc sibi valdè infensum, sic eloquenter scribit: Lex,inquit,Moysi præcipit,dicens: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Sed & qui Prophetam (Samuëlem inquam) abijciebant, non amici, sed inimici extiterant. Quid est ergo quod dicit: Absit à me hoc peccatum in Domino, vt cessem orare pro vobis,nisi quia vir sanctus ad charitatis verticem sublimatus, non solùm diligebat amicos, sed ipsos etiam amplectebatur inimicos; *Legis quidem veteris mandato instructus,sed nouæ gratiæ fulgoribus illustratus, licentiam vetustatis Euangelicâ perfectione reprehendit.....* Hinc enim per Euangelium iubemur : Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. *Quantum ergo inimici diligendi sunt, cùm præcipimur ; si tunc amari potuere, cùm odio haberi iubebantur?* Luculenter sanè Gregorius. 1.

S. Gregor.

Lex de inimicis diligendis, licentiam vetustatis reprehendere dicitur.

Matth. 5. vers. 44.

Matthæi 5. de aditis Euangelicæ œconomiæ, hæc noua Christi lex auditur : *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos: vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est.* Quasi parum foret , quòd ait S. Leo Magnus de inimicorum dilectione, nempè; *si dilectionem Dei & proximi toto corde intentè repererit; ita vt etiam inimicis suis eadem velit tribui, quæ sibi optat impendi, quisquis huiusmodi est, Deum & rectorem & habitatorem sui esse non dubitet;* plus Euangelistæ ductu ac lectione audet S. Cyprianus lib. de zelo & liuore cap. 5. *Si hominibus,* inquit, *lætum est & gloriosum filios habere consimiles, & tunc magis generasse delectat,si ad Patrem lineamentis paribus soboles subsiciua respondeat; quanto maior in Deo Patre lætitia est , cùm quis sic spiritualiter nascitur, vt in actibus eius, & laudibus diuina generositas prædicetur ?* Magna sanè Dei laus est, quòd indifferenti beneficentiâ Solem suum oriri facit super bonos & malos, & adæquè pluit super iustos & iniustos. In his autem qui de latitudine beneficæ charitatis , inimicos etiam diligunt, illis benefaciunt, & pro ipsis orant, tamquam in verè Dei filijs speciali elogio *diuina generositas* scintillat, & gloriosè prælucet. Vnde tamquam nuncupatim filios lætanter agnoscit : *Diligite inimicos vestros, &c. vt sitis filij Patris vestri, qui in cælis est.* Quid tam nobiliter augustum, quàm stemma *diuinæ generositatis*, quasi per nobiles Diuinitatis abreptiones, non dubijs in se characteribus ostentare? Ignobile,imbecillum,ac sordidum putas inimicis cedere,inultam negligere iniuriam, & velut timore

2.

Matth. 5. v. 44. & 45.

S. Leo serm. 8. in Epiph. cap. 3.

S. Cyprian.

In diligentibus inimicos, diuina generositas filiatione prælucet.

timore coactus, illis benefacere; & tunc, tunc quidem vel maximè diuinam præfers *generositatem*, & Deo dignam filiationem gloriosè venditas. O hominum iudicia!

3. Matth. 5. v. 39. Pergit inibi Christus Deus pacatam ergà offensores beneuolentiam erudiens: *Ego autem*, inquit, *dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram.* Quid est, Præbe ei & *alteram*? An non explicatiùs dixisset, Præbe ei sinistram? Porrò percussâ dexterâ maxillâ, nulla alia præter sinistram superest? An patientia hominis grauiter læsi, ergà offensorem nil habet sinistrum. Subtiliter ad rem ethicam S. Hieronymus in c. 41. Ezechielis: Eleganter, inquit, in interioribus templi, & Sanctis Sanctorum non posuit dexteram, & sinistram; nequid sinistrum in his quæ magna sunt, & arcana dicere videretur; sed hinc, atque inde; iuxtà illud quod in Euangelio scriptum est: *Qui te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram. Numquid dicere non potuit: Et sinistram? sed quando percutitur dextera, præbetur & altera dextera: quia in sancto viro vtrumque dextrum, vtrumque perfectum est.* Quæ doctrina adeò Hieronymo adridet, vt in Matthæi cap. 5. eam rescribat: *Secundum mysticos intellectus*, inquit, *percussâ dexterâ nostrâ, non iubemur sinistram præbere, sed alteram; hoc est, alteram dexteram. Iustus enim sinistram non habet.* Moralissimè quidem præcauetur, ne percussâ colaphio dexterâ, sinistram offerat: nam sinistra dum iniuriæ offertur, desijt esse sinistra, nequid sinistrum ergà offensorem habeat. Quare de beneuolè patientiæ sacramento, sinistra in dexteram recuditur; dextrum robur, ac generositatem dexteram offensæ ac offensoribus exhibendo; quæ est mysticè arcana Euangelij œconomia. Aliter ad rem opportunè præscriptum locum Ambrosius exponit: *Quid iam mirum*, inquit, *quàm percutienti maxillam præbere alteram? Nonne omnis indignantis frangitur impetus, irâ sedatur? nonne fit per patientiam, vt suâ ampliùs pœnitentiâ reuerberes verberantem? Ita erit vt iniuriam repellas, & gratiam quæras; ac sæpè maximæ caussæ amoris existunt, cùm patientia insolentiæ gratiâ refertur iniuriæ.* Quæ morum gnome, ex iam iam dicendis explicatiùs enucleabitur.

Sinistra transit in dexteram, dum offensoribus vltrò præbetur.

Offensa patienter accepta, offensoris gratiam quærit.

S. Hieron. — S. Ambros. l. 5. in Lucam.

4. Matth. 5. v. 44. S. Chrysost. Matthæi 5. Ego autem dico vobis, ait Christus Dominus: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, &c.* Quam sententiam sic elucidat Chrysostomus homil. 19. in Epist. ad Hebræos: *Dilige igitur inimicum, non enim illi præstas, sed tibi. Quomodo? simul efficieris Deo: ille igitur si ametur à te, nihil lucratur, à seruo quippe dilectus est: tu autem si dilexeris conseruum, magnum lucrum facies, & efficieris similis Deo. Vides quia nihil gratiæ illi præstas, sed tibi: ipsum meritum enim non illi, sed tibi comparas.* Obserua solertiùs quæ subtexit verba: *Quid ergo, inquis, si sit malignus? tantò maior erit & merces: & pro malignitate suâ debes illi gratiam, non secùs, quàm si impendisset tibi multa millia beneficiorum. Si enim nō esset valdè malus, neq; tibi merces valdè cresceret.* Itaq; Chrysostomus non tantùm nos vult ergà malignè offensores, beneuolos & beneficos; sed & peruerso gratos officio. Super quo themate aliàs vbertim.

Peruerso inimicorum officio grati esse debemus.

5. Siracides Ecclesiastici 28. inimicorum concordiam sic negotiari satagit: *Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam & peccata illius seruans seruabit. Relinque proximo tuo nocenti te; & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.* Quæ verba sic exponit Augustinus Serm. 182. de Tempore, ita fatus: *Fortè peccauit in te aliquis, dimitte illi, veniam à te petenti, ne dum fratri negas misericordiam, tibi claudas Patris indulgentiam. Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam, &c.* Augustino mirè adsentit Chrysostomus hom. 4. in Genesim: *Aut fortè*, inquit, *de inimico vlcisci, & eum qui malis te affecit, paribus vel maioribus plecti vis? & quid inde commodi? neque tu aliquid inde vtilitatis habiturus es, sed propter hoc iudicaberis apud horrendum illud tribunal, ceu qui leges tanti iudicis oblitteraueris, & infregeris.* Et paullò antè præscripserat: *Hoc enim nobis potissimùm in die illo terribili patrocinabitur, & Redemptio maxima erit peccatorum nostrorum, si sic affecti fuerimus aduersùs inimicos nostros.* Ecquis non exhorrescat tremendum illum iudicij diem, qui de æternitate decernet? Offensarum autem venia, magnæ fiduciæ conceptaculum est, dum parem à Deo veniam faustè ominatur: est enim iniuriarum indulgentia, *redemptio maxima peccatorum.* Grande profectò amicæ indulgentiæ elogium! Quænam est redemptio non ita magna, adspectu ad quam, dilectio inimicorum, & ergà illos beneficentia, *redemptio maxima* nominatur? profundè quidem de more Chrysostomus.

Eccli. 28. v. 1. & 2. — S. August. — S. Chrysost.

Offensarum venia dicitur redemptio maxima peccatorum.

6. Math. 7. v. 12. Matthæi 7. sic nos admonet Christus: *Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex & Prophetæ.* Valde adlaborant Interpretes, quomodo hæc Christi præceptio, totius legis compendium sit. Sapienter Chrysostomus in Psalm. 5. ita scribit: *Quæ vultis vt faciant vobis homines hæc & vos facite ipsis. Non opus est multis sermonibus*, inquit, *neque prolixis legibus, nec variâ doctrinâ; voluntas tua sit lex. Vis beneficia capere? confer beneficium alteri. Vis misericordiam consequi? miserere proximi. Vis laudari? lauda alium. Vis amari? ama. Vis partibus primis potiri? cede illas priùs alteri.* Nota quæ subdit verba Chrysostomus: *Tu sis iudex, tu sis vitæ tuæ Legislator.* O quàm multa paucissimis! Opera tua ergà alios velut latæ leges sunt, quibus tu strictiùs ligaris. Quilibet est legislator sibi, dum operibus suis alienas aduersus se actiones decernit. Vis tibi misericordiam? aliorum miserere. Vis tibi propitium proximum, quem læsisti? tu etsi læsus, ei propitius esto. Vis indulgentiam? indulge. Vis veniam? ne sis inexorabilis offensarum vltor. *Tu sis iudex, tu sis vitæ tuæ legislator.* Quâ fronte veniam petit, qui dare nescit? Bonus Booz ergà hostiliter infensos Moabitas, in Ruthâ largiter beneficus, largiora inde beneficia mutuauit: nec tam Moabitidem, quàm fœcundam *regni matrem* accepit, vt aliàs expendebamus. Hic vers. 10.

S. Chrysost.

Quilibet est sui iudex & vita sua Legislator.

7. Math. 5. v. 23. & 24. Matthæi 5. *Si offers*, inquit, *munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersùm te: relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo; & tunc veniens offeres munus tuum.* S. Hieronymus lib. 2. aduersùs Pelagianos, huius præcepti difficultatem mirè exaggerat: *Meæ est potestatis*, inquit, *vt non habeam aliquid contra fratrem meum; vt autem ille aduersùs me non ha-* S. Hieron.

 beat,

In reconciliatione cum inimicis, propè impossibilia Deus mandat.

beat, in illius voluntate consistit. Quid ergo faciam si ille reconciliari noluerit? Obsecrem? flectam genua? sed audire contemnet. An obtorto collo nolentem in ius amicitiæ traham, & quæ est maior inimicitia, quàm amicitias necessitate sociare? neque enim dixit, Roga eum, vt tibi reconcilietur; sed, Reconciliare primùm fratri tuo, & sic offeres munus tuum ad altare. Nota verba quæ subdit Hieronymus: *Non quòd impossibilia Deus præceperit, sed in tantum patientiæ culmen ascendit, vt propè impossibilia pro difficultate nimiâ præcepisse videatur.* Quid animis Christianis tam generosum, quàm ad propè impossibilia audenter adniti?

---

§. CCLXXIII.

Christianus iniurias beneficijs remetitur, peruerso gratus officio.

1. VLciscendi libido negotium curat aut gloriæ, aut malitiæ: sed mundi gloria vbique vana est, & à seculari etiam sapientiâ passim eius vapulat vana gloria: malitia autem semper Domino otiosa est, maximè quæ vindictæ felle dulcescit; & malo alieno proprium consolatur. Et sanè vltio malum duplicat, quod semel commissum est. Quid enim refert inter prouocantem & prouocatum, nisi quòd ille prior in maleficio deprehenditur, iste posterior? Exinde vltio ab iniuriâ, non re, sed ordine differre putatur Sapientum censu. Profectò viri boni est scire pati, non facere iniuriam. Imò & ad pietatis Christianæ redundantiam, vir eximiè perfectus, patientiæ bono in offensis non contentus, iniurias beneficijs remetiri satagit inuerso gratus officio, quæ est Christianæ benignitatis meta. Egregiè Christiana illa virgo sanctitate prælustris apud Taulerum, moriens interrogata, quomodo ad tantam sanctitatem peruenisset? tempestiuè respondit: *Iis à quibus læsa fui, beneficium singulare rependi, quod non fecissem, nisi læsa ab eis fuissem.* Ecce sublimissimæ sanctitatis aspectabile notamentum, & adipiscentiæ perfectionis illustre compendium. Imitare.

Pro iniurijs beneficia rependere, perfectionis compendium est.

Taulerus in Instit. c. 31.

2. Lucæ 18. hanc parabolam Christus proponit: Duo homines ascenderunt in templum orare, vnus Pharisæus, & alter publicanus. *Pharisæus stans hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum: raptores, iniusti, adulteri: velut etiam hic publicanus,* ieiuno bis in sabbato: decimas do omnium, quæ possideo. Et publicanus à longè stans, nolebat nec oculos ad cælum leuare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. *Dico vobis descendit hic iustificatus in domum suam ab illo,* id est, præ illo. Alij legunt, *ad illum,* scilicet collatus & comparatus. Syrus, *magis,* vel *potius quàm ille.* Nimirum quia Publicanus per veram humilitatem, & pœnitentiam, imò & patientiam iustificatus est. Pharisæus verò per suam fictam & superbam orationem, & fastum contumeliosum aduersus Publicanum, magis peccatis inquinatus euasit. Sanè Publicanus contumeliam sibi illatam à Pharisæo dissimulat, quin & agnoscit; & confitetur, & patienti taciturnitate tolerat. Quâ de re sic eloquenter Chrysostomus philosophatur: *At Publicanus,* inquit, *procul stans non regessit contumeliam, neque vicissim dicit conuitium. Non protulit ista vulgaria verba: Tune audes mea facta reprehendere? An non sum te melior? referam tua peccata, faxoq; ne vnquam in hæc sacra conscendas atria.* (Attende ad verba quæ subtexit, ad rem opportuna) *Accepit probrum, & abluit probrum; agnouit peccata, & deposuit peccata, & criminum accusatio facta est illi criminum remissio, & hostis insciens factus est beneficus,* (ô belle!) *Quot labores erant Publicano subeundi, ieiunando, humi dormiendo, vigilando, bona sua egenis impertiendo, longo tempore in sacco & cinere sedendo, vt illa tam multa peccata posset deponere. At nunc cùm nihil tale fecerit, simplici verbo omnem deposuit iniquitatem, ac probra, conuitiaq; Pharisæi, qui videbatur illum contumeliâ afficere, pepererunt iustitiæ coronam; idq; sine sudoribus, sine laboribus, & absque longi temporis morâ.* Longiusculè quidem; sed quid omitterem? Ecce tibi hostis insciens Pharisæus, dum inopinato fastu Publicanum vellicet, maledictis impetit, & cõtumelijs onerat, factus est insigniter *beneficus,* & coronâ iustitiæ illum è peruerso insigniuit. Vnde Publicanus *iustificatus ab illo,* debitas illi gratias linguato iniuriarum silentio rependit, inuerso gratus officio.

Lucæ 18. v. 14. Græcus. Syrus.

S. Chrys. homil. 2. de Dauide & Saule.

Publicanus in Pharisæum è peruerso beneficum, gratus est.

Matthæi 5. *Beati estis cùm maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersùm vos mentientes, propter me, gaudete, & exultate;* &c. Eleganter S. Cyprianus lib. 4. epistol. 6. ad Tibaritanos: *Gaudere & exultare nos voluit in persecutione Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc martyribus patent cæli.* Pergit idem Cyprianus in Exhortat. ad martyr. Hoc (martyrium, inquam) *est Baptisma in gratiâ maius, in potestate sublimius, in lus honore pretiosius, in quo Angeli baptizant* (an Tyrannos ac carnifices vocat Angelos?) *Baptisma post quod nemo iam peccat: Baptisma, quod fidei nostræ incrementa consummat: Baptisma, quod nos de mundo recedentes, statim Deo copulat.* Qui sic gaudent & exultant, quia de inimicâ persequentium hostilitate, coronis gratiæ ac gloriæ insigniuntur, quo pacto illis succenseant? quomodo non illis beneuolentiam ac beneficentiam exhibeant? Appositè Tertullianus in Apolog. capite 50. Illa ipsa Martyrum obstinatio, quam exprobratis, magistra est. Quis enim nõn contemplatione eius concutitur, ad inquirendum quid intùs in re sit? quis non vbi requisiuit, accedit? *vbi accessit, pati exoptat, vt totam Dei gratiam redimat?.... inde est quòd ibidem sententijs vestris gratias agimus, vt est æmulatio diuinæ rei & humanæ: cùm damnamur à vobis, à Deo absoluimur.* Hem! character est Christianismi, quòd sit peruerso gratus officio. Nec mirum, tot enim coronas fabricat hostilis inimicitia, tot elogia cumulat, tot gratias consummat, tot glorias coronat: inde inimicis persecutoribus *gratias agit, vt est æmulatio diuinæ rei & humanæ.* 3.

Matth. 5. v. 11. & 12.

S. Cyprian.

Potestne inimicus persecutor, Angelus appellari?

Christianismi character est, quòd inimicis persecutoribus gratias agit.

Tertulli.

Psalmo 40. sic de inimicis suis Propheta, vel potiùs Christus conqueritur: Aduersùm me susurrabant omnes inimici mei: aduersùm me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt contra me: *Numquid qui dormit, non adijciet vt resurgat?* quasi satis non fuerit, ab inimi- 4.

inimicâ eorum hostilitate,passionem ac mortem
pertulisse,meam etiam Resurrectionem obscu-
Psal. 40. v. 11. rare, ac impedire præsumunt. *Tu autem Domine*
miserere mei , & resuscita me , & retribuam eis.
Christus expetit resurrectionem suã, vt crucifigentibus benefaciat. Multiplex suppetebat titulus, quem ad depre-
candam resurrectionem suam Christus Deus
apud Deum Patrem allegaret : at quia Iudaica
hostilitas satagebat resurrectionem obnubila-
re, ac pernegare, resurrectionem suam expetit
Christus,vt *eis retribuat.* Et quæ est hæc retribu-
tio, ad quam se resurgere obnixiùs postulabat?
Hesychius in Catenâ. Pulchrè inibi Hesychius: *Miserere mei, & resu-*
scita me,& retribuam eis. Non quòd quia mortem ab
ipsis sit passus, vindictam eis referre velit , hoc dicit:
ipse enim crucis tempore dixit : Pater dimitte illis
Græci Patr. *peccatum.* Accinunt Hesychio Græci Patres in
Commentario: *Hæc à naturâ assumptâ dicta sunt,*
in quâ etiam fuit passio..... Illud igitur, Resuscita,
humanitati , illud verò, Retribuam eis, scilicet inimi-
cis, diuinitati conuenit. Quâ super re audiendus
S.Chrysost. est etiam inibi Chrysostomus: *Existimabat Dia-*
bolus , quòd etiamsi Christus mundum per crucem
seruasset ; at eos quidem certè qui ipsum crucifixe-
rant , perderet : ille autem non perdidit ; sed etiam
eorum aliquos Ecclesiæ primitias acquisiuit. (Hanc
huius loci expensionem alibi datam, hîc per-
strinxisse, & Patrum auctoritate locupletasse
iuuat.) Nempè Iudæi meum corpus dirâ passio-
ne, & crudeli morte affecerunt : ergo meum
corpus *resuscita* , vt interim non solo animo,
sed corpore etiam illis largiùs benefaciam.

5. 1.Reg. 24. assumens Saül tria millia electo-
rum virorum, perrexit ad inuestigandum Da-
uid & *viros eius*, etiam super abruptissimas pe-
tras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt. Et venit
ad caulas ouium,quæ se offerebant vianti: erat-
que ibi spelunca , quam ingressus est Saül , vt
purgaret ventrem : porrò Dauid & viri eius in
interiore parte speluncæ latebant. Et dixerunt
serui Dauid ad eum: Ecce dies, de quâ locutus
est Dominus ad te : Ego tradam tibi *inimicum*
tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis.
Surrexit ergo Dauid,& præcidit oram chlamy-
dis Saül silenter. Dixitque ad viros suos : Pro-
pitius sit mihi Dominus ne faciam hanc rem
1.Reg. 24. v. 8. Domino meo, Christo Domini. *Et confregit*
Dauid viros suos sermonibus , & non permisit eos vt
Dauid fuit velut satelles Saulis, & corporis custos. *consurgerent in Saül.* Hanc Dauidis erga inimi-
cissimum Saülem beneficentiam,& beneuolen-
tiæ exundantiam multimodè expendit Chry-
S. Chrysost. sostomus homil. 2. de Dauid & Saüle, ita scri-
bens : Cùm historiæ scriptor commemorasset
verba, quibus Dauid abhorruit à cæde, subie-
cit : *Non permisit illis vt surgerent & occiderent*
Saul: simul & illorum animos ad cædem prom-
ptos, & huius fortitudinem demonstrare vo-
lens. *At Dauid perinde ac si depositum ac pignus ali-*
quod suæ fidei concreditum accepisset, pro quo ratio-
nem foret redditurus, ita non tantùm ipse non attigit
inimicum , verùm etiam alios occidere volentes coër-
cuit , satelles optimus & corporis custos pro hoste fa-
ctus. Itaque nequaquam aberrarit à vero, qui dicat,
Dauidem id temporis in grauius incidisse discrimen,
quàm ipsum Saulem. Porrò vt homil. præcedenti
ipse Chrysostomus eloquenter ponderauerat
Sauli non modò aduersus ipsum Dauidem erat
prælium, sed etiam aduersus *viros eius*. Etenim
si voluisset Dauid animo moderari, ac parcere
ei qui læserat, consentaneum erat vt illos me-
tueret, ne fortè ipsum contrucidarent in spe-
luncâ, tamquam qui illorum salutem prodi-
disset, exitiumque attulisset,ac publicum ipso-
rum hostem seruasset. Probabile enim est illo-
rum vnumquemque dolore percitum, hæc suo
cum animo dicturos fuisse: Errones exulesque
facti sumus, domo, patriâ, ceterisque omnibus
excussi,omniumque difficultatum tuarum con-
sortes sumus. Et tu eum qui horum malorum *Summa Dauidis erga Saüle beneficentia stupor à quibusdam putatur.*
tibi est auctor , in manus tuas traditum , cogi-
tas dimittere , ne nobis vnquam liceat ab his
calamitatibus respirare, ac proditis amicis ho-
stē seruare studes? Quare addit Chrysostomus,
Ne dicas id quod accidit (hoc est , quam exhibuit
Dauid Saüli inimicissimo beneuolentiam) *non*
fuisse philosophiam , sed stuporem. Quasi *stupori*
quodammodo confine fuerit, quòd non solùm
Dauid , *satelles optimus & corporis custos pro hoste* 6.
fieret; sed quòd certum infensissimi hostis peri- *Christus persecutores suos nouo auxit honore.*
culum, grauiori sui discrimine redemerit,& ad
certiora exinceps pericula seruauerit. Ecce tibi
Dauidis curam erga hominis inimicissimi vi-
tam. Quanta autem Dauidi cura fuerit de ho-
nore Saülis , ex supra scriptis verbis liquidò
constat: *Propitius*, inquit, *sit mihi Dominus ne fa-*
ciam hanc rem Domino meo, Christo Domini. quasi
ab hostilitate, inimicæ vitæ, ac honoris curam
mutuet, & augeat. Quò , in hoc etiam Dauid,
Christi vmbra micantiùs appareat : de Christo S. Chrys. Ser.
enim idem Chrysostomus ita scribit : *Quantoq;* *Quod diligamus omnes, etiam persequentes.*
magis se Iudaicus populus ignominiâ & probris inse-
ctabatur , eò maiori sibi curæ fuit , & honori. Sic
etiam, quò magis Boozum dehonestauerat Eli-
melech, & fugâ ex Iudæâ in Moabitidem, & Hic vers 10.
connubio cum inimicâ gente, eò intentiùs sata-
git de excitandæ prolis honore illi tribuendo:
quod alter consanguineus seuerè recusauit.

---

§. CCLXXIV.

Reciproca rerum inter sese fauentia, perfectionem, complementum, fœcunditatem, & robur ipsis fœnerat.

SApientis cuiuspiam opinatissimâ vox est: 1. Publ. Mim. in Prouerb.
Auxilia humilia, firma consensus facit. Porrò
Marcus Agrippa ingentis animi vir, qui vel in
ciuili bello felix in publicum fuit, dicere sole-
bat, multum se huic debere sententiæ : *Concor-* Senec. epist. 95.
diâ paruæ res crescunt, discordiâ maximæ dilabun-
tur. Hâc se aiebat & fratrem & amicum optimum
factum. Sanè nescit esse frater aut amicus qui *Fraternitas est diuisus spiritus.*
auxilio esse alijs ignorat. Pulchrè Romanus ille
orator post Tullium primus : *Quid est aliud fra-* Quintill. de. 321.
ternitas, quàm diuisus spiritus? Quasi fraterna
concordia sit spiritus vnus plures, dum eadem
mens, ratio, voluntas in multis concinnè pere-
grinatur; & mirissimo pulchræ fauentiæ con-
centu, quilibet, quid à se exulet, alterius red-
ditur inquilinus ope vicissim auxiliari.

Geneseos 2. post sextidui opificium , quo 2.
cuncta primò in lucem prodierunt, subit sacer Gen. 2. v. 1. & 2.
Historicus : *Igitur perfecti sunt cæli & terra , &*
omnis ornatus eorum. Compleuitq; Deus die septi-
mo opus suum quod fecerat , & requieuit die septi-
mo ab vniuerso opere quod patrarat. Vetus sanè
apud Expositores litigium; quo pacto hæc dies
diuinæ

diuinæ quieti destinata *perfecerit* ac *compleuerit* reliquorum dierum opera, & seorsim *bona*, & iunctim *valdè bona*. Porrò sit reliquorum dierum opus, post attentissimum diuinæ perspicaciæ examen, *bonum* linguatâ oculorum Dei voce meruit appellari: & inde cuncta simul opera, *valdè bona* à diuino opifice nominantur, quid est, quod nunc *perficiat*, elimet, expoliat, *compleat*? Aliquid profectò in eo desideratur, cui quod *perficiatur* ac *compleatur*, deest. In extricando hoc dubio, adhuc literalissimis Doctoribus enodatu perarduum, valdè sudat eorum industria, cùm vtrumque ex altero redarguitur, aut non fuisse *valdè bonum*, quod cum *ornatu* etiam suo *perficitur* & *completur*; aut quod *perfectionis* & *completionis* adhuc indignum erat, immeritò *valdè bonum* appellari. Verùm enimuerò bellissimè ad thema præsens, hanc nouam *perfectionem*, & *complementum* Dionysius Carthusianus exposuit, sic indidem fatus: *Igitur perfecti sunt cæli & terra* &c. *Mundus*, inquiens, *appellatur perfectus inquantùm partes & species ad suam integritatem & ordinem pertinentes, cœperunt operationes sibi conuenientes exercere, propter quas exercendas constitutæ fuerant*. (Pende quod confestim addit) *Sic dicitur Deus septimo die opus suum compleße, quoniam septimo die cœperunt opera sex dierum generaliter exercere actus congruos sibi, & in inuicem agere, atque similia propagare*. Non expendo hîc, rem alioqui valdè bonam *perfici* ac *compleri* tunc, tunc quidem dici cùm operari incipit; quasi non tam à congenitâ bonitate, quàm à congruâ operatione; consummatam *perfectionem*, & perfectiùs *complementum* mutuetur. Nunc autem attentiùs nota ad præsentem thesim quod res alioqui *valde bonæ*, tunc vel maximè dicuntur cum *omni ornatu suo perfici*, & consummatâ perfectione *compleri*; quando *cœperunt exercere actus congruos sibi, & in inuicem agere, atque similia propagare*. Nempè post sextiduum primæuæ creationis, cùm terra aquarum vdore madefacta, congruo Solis calore fœcunda, & adiuta cælestium influxuum subsidio, metalla conflat, herbas nutrit, edules arborum fructus abundè profert ad gratum oculorum, & necessarium ventris pastum: cùm exanimales naturæ de elementorum concordi beneficentiâ se latè propagant cùm animantes de cognatâ maris ac femellæ concordiâ, non citra cælestium influxuum, & vicinum elementorum subsidium, mutuo rerum fœdere, & operationum commercio, singulas species temporali generatione perpetuare præsumunt; tunc, tunc, inquam, de huiusmodi operationum fœdere, & alternante vicissim caussarum commercio, & *perfectionem*, & *complementum* fœnerari dicuntur. Hactenùs res inactuosæ, & propriâ sui bonitate contentæ, *valdè bonæ* sunt; dum autem *incipiunt in inuicem agere, atque similia propagare*, iam de fœcundè actuoso mutuæ in inuicem operationis fœdere, & consummatè *perfectæ*, & perfectè *completæ* nominantur. Vide hîc quale sit perfectionis elogium, mutuo beneficentiæ commercio ad congrua in inuicem subsidia copulari. Sed hic locus aliàs aliorsùm adhuc emedullatur ad fœcundiorem ethicè eruditionem.

Res in se valdè bonæ, cùm benefico in inuicem commercio ad opus fœderantur, perfici & compleri dicuntur.

Carthus. ibi.

Res dicitur perfecta, cùm operari incipit.

3. Propheta regius in Psam. 1. sic pangit: Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum.... sed in lege Domini voluntas eius, & in legē eius meditabitur die ac nocte. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet.... Non sic impij, non sic: sed tanquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ.* Non valdè hactenùs laborarunt Commentatores, vt exponant vim huius antitheseos inter pium & impium. Porrò vir pius dicitur tamquam arbor largiùs irrigata, & inde frondibus virens, floribus læta, fructibus tempestiuè fœcunda. Econtrariò impius assimilatur leui ac vago pulueri, quem ventus dissipat, & velut inconstanter inutilem facilè perdit. Quid etiam ex diuerso, inest sicco vagè pulueri, quod cùm arbore uberiùs irrigatâ conferri possit, vt contrariam antitheseos vim possit explere? Hæc sanè piorum impiorumque elogia, disparata potiùs quàm concinnè opposita censeas. Verùm Græci Patres indidem apud Corderium in Catenâ, huiusmodi elogiorum antithesim his verbis sapienter produnt: *Non sic impij, non sic: sed tanquam puluis &c. Isti autem exemplo viri qui beatus prædicandus est, contraria hîc de impio similitudo proponitur. Illic enim aqua ponitur, quæ suâpte naturâ refocillet animam beatam, & ad fœcunditatem excitet; hîc verò puluis & ventus. Fertur enim & dissipatur simili simile:* (Non hîc enucleo hanc sententiam expensione dignissimam, vt properantiùs festinem ad ea, quæ opportunè subduntur) *Nam impius similis fit pulueri, cùm nihil habeat boni humoris, quod ipsum contineat & constringat, ne facilè rerum euentibus distrahatur; sed agitur & circumfertur in aleâ hominum, &c.* Ecce tibi concinnam antitheseos energiam rei præsenti peridoneam. Porrò vir bonus ac pius proponitur similis arbori plantatæ in terrâ aquis abundè irrigatâ & ab irriguæ vdore solidiùs, concretâ ac constipatâ; ita vt & terræ elementum humoris beneficio sibi cohæreat aquis infusum, & arboris radicibus profundè adhærens, & velut coalitum ac coünitum radicum fibris, tanquam tria vnum sit, terra, aqua, & arboris radix, vnde frondium virorem, nitentem florum gratiam, & vberem fructuum fœcunditatem fœnerat fertili abundè prouentu. *Non sic impij, non sic: sed tanquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ*: puluis enim, siquidem nec alteri, nec sibi ipsi cohærens, nullo nec societatis, neque operationis commercio alijs fœderatur: & inde sibi alijsque inutilis, frustrà superstes, nec sibi ipsi nec ceteris proficuus, quasi mundo inaniter superfluus, & oneri potiùs quàm subsidio, facilè obuijs ventis dissipatur, confunditur, euanescit, ac perijt: *cùm nihil habeat boni humoris, quod ipsum constringat*, sibi adglutinet, & benefico operationis commercio alijs coüniat. Quare *agitur & circumfertur aleâ hominum*, (Alibi forsan adnotabitur, & expendetur eccur frequens populus, *alea hominum* nominetur: alearum enim ludus, nimis præceps est, & egestatis fœcundus.)

Psal. 1. v. 3. & 4.

Puluis cohærentiæ nescius, impium alijs inutilem adumbrat.

Græci Patres apud Corderij Caten. in huius vers. Comment.

Simili simile dissipatur.

Frequens populus dicitur alea hominum.

Exodi 32. longum diu sermonem in monte Moyses diu cum Deo traxerat. Interim populus à verâ religione infidè descîscens, Idola quæ colat, sacrilegus finxit. Iratus impio scelere Deus strages seuerè minatur, & idololatræ gentis excidium. Tunc Moyses maioris beneuolentiæ ac beneficentiæ igniculo ardens peccatori populo 4.

sese

Exod.32. v.31. sese arctiùs adglutinat, sic Deum fatus: *Aut dimitte ei hanc noxam; aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* S. Bernardus expendens hanc Moysis erga suos charitatem, quâ suo periculo periculum alienum redimere satagit, quantum sic precando potuerit, & quàm immetatè eualuerit, his verbis edisserit: *Denique & se obiiciens pro delinquentibus*, ait: *Si dimittis, dimitte; sin autem dele me de libro tuo, quem scripsisti. Fidelis aduocatus, qui quoniam non quærit quæ sua sunt, facilè obtinet omne quod quærit. Planè benignus qui tamquam caput vnitum membris, genti suæ firmâ charitate cohærens, aut illam saluabit secum, aut non potest nisi idem cum illis subire periculum.* Vide hic pulchras fraternæ charitatis vires, vel ex diuerso auxiliares. Suæ genti enormiter peccatrici, & iam propè perituræ, Moyses *firmâ charitate* tunc *cohæret*, & tamquam caput se se strictiùs membris coünit, vt idem cum illis periculum subeat: inde autem robustiores assumit vires, beneuolæ charitatis commercio, vnde credi poterant imminutæ, de arctiore ad suos iam periclitantes vinculo. Et quasi à perituro iam populo robur deprecandi mutuaret, *facilè obtinet omne quod quærit.* Num Moyses diuinâ familiaritate opinatissimus, non quia intimus Dei familiaris est; sed quia *genti suæ*, etiam tunc enormiter peccatrici, *firmâ charitate cohæret tamquam caput vnitum membris*, vel iratum Deum placauit, & enormioris piaculi veniam *facilè obtinuit*? O grande fraternæ charitatis elogium!

S.Bernard. Epist.78.

Moyses genti suæ peccatrici cohærens, Dei veniam facilè obtinuit.

5. Salomon Prouerb. cap. 18. hàc gnome fraterna mutuò auxilia suadet: *Frater*, inquit, *qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma; & iudicia quasi vectes vrbium.* (Alibi latiùs expendebamus, quomodo plures translationes pro τὸ *adiuuatur*, habeant, *ebellat*, ac si rebellione fratrem adiuuet) LXX. interpretes sic exscribunt: *Frater à fratre adiutus, quasi vrbs munita & excelsa.* S. Cyprianus ad hunc locum adludens, ita scribit: *Frater fratrem adiuuans, exaltatur sicut ciuitas magna. Videlicet quod munimentum animæ dimicanti fraterna compassio ferat, variisq; mentis afflictæ pulsibus quasi murus obsistat.* Ecce tibi fraternitas fraternitati auxiliaris, dicitur *ciuitas magna, firma, munita, exelsa*, quasi reciproca fratrum inter se fauentia, sit præclarum vrbis munimentum, quòd illam & munitissimam, & nominatissimã facit. Nunc conciuis, & propinquitate *frater* Mahalon, in Rutha *adiuuatur* à Boozo, vt *fratris* excitet semen in vrbe Bethlehem. Quare ciuitatis seniores, hæc illi adprecantur: *Faciat Dominus hanc mulierem, quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel, & Liam, quæ ædificauerunt domum Israël: vt sit exemplum virtutis in Ephratâ, & habeat celebere nomen in Bethlehem.* Quod abundè præstitit in Dauide pronepote, à quo vrbecula Bethlehem, *ciuitas magna, firma munita, & excelsa* facta est, & *ciuitas Dauid* cognominata.

Prouerb. 18. v.19.

LXX. Interp. S.Cyp. apud Cor. ibi Fides auctorē appellet.

Frater à fratre adiutus, est vrbs munita, magna, & excelsa.

Hic vers. 11.

---

§. CCLXXV.

Improbitas prædicantis, Euangelium vituperat; probitas verò, non solùm Euangelicæ doctrinæ, sed etiam Christi interpres est.

GRande virtuti suadendæ tibi adminiculum præstabit, spectata in alio virtus. Age, nolis. Nolentem etiam blandè allicit, & modestus contubernalis modestiam suam sensim allinit; & virtus per oculos ibi in mores, arcanâ suadelæ emphasi. Manent reliquiæ virtutis in spectatoribus, quas afflat exemplum; dum suæ imitationis igniculũ tacitè ingerit. Tacet diserta linguæ facundiâ, dum morum elegantia loquitur. Loquitur Philosophus dum videtur; Rethor dum auditur, tacet. Alget in ore virtus, quam non fouet pectus. *Lucerna* (ait Gregorius) *quæ in semetipsâ non ardet, eam rem, cui supponitur, non accendit: hinc enim de Ioanne Veritas dicit: Ille erat lucerna ardens, & lucens. Ardens videlicet per cæleste desiderium, lucens per verbum. Vt ergo seruetur veritas prædicandi, teneatur necesse est altitudo viuendi.* Prò necesse est vt teneatur altitudo viuendi *vt seruetur veritas prædicandi*? An Prædicator qui bene non viuit, veritatem non prædicat? Veritatem quidem prædicat; non autem verè, sed falsò prædicat: nam quod ore affirmat, opere diffitetur. Falsatâ fide dicit, quod moribus contradicit. Itaque Concionator qui malè viuit, quodammodo mentitur Euangelium & ipsam veritatem mentitur: quia dum verbis vera proponit, operum linguâ damnat. Sed oportet sic *damnatum tenere Euangelium*, vt aliàs è Seleuciensi Basilio tradebamus. 1.

S. Greg. homil. 11. in Ezech.

Ioan. 5. v. 35.

Vt seruetur veritas prædicandi teneatur altitudo viuendi.

Basil. Seluc.

2. Matth. 5. postquam Christus Deus suos Discipulos salis ac Solis elogio, Prædicatores mundi inaugurauit, quasi eorum ori Euangelium crediderit; operum suffragium ad hominum credulitatem exposcit, sic aiens: *Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Sensus est: Ecce nunc vos constitui Euangelij mei Prædicatores: iam ergo sollerter cauete, ne vel vnum traditæ legis nouæ apicem solueritis, & sic soluendo, alios doceatis vt non soluant, sed seruent nouam legem, seu Euangelium: nam qui secus faxit, minimus vocabitur in regno cælorum. Vnde aduersatiuam subdit: *Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Ita hunc locum exponit Augustinus Tract. 6. in Epist. Ioannis, & tandem concludit, cur tanto supplicio mulctetur, qui Euangelium opere non implens, ore docet: *Quid nos docet, nisi vt facta interrogemus, non verbo credamus?* Scilicet ore merum Euangelium prædicat, cùm opere aduersetur Euangelio; & tunc auditores facta interrogant, quæ dum clarâ operis voce, contraria Euangelio respondeant, & intuentium oculis loquantur; inde fit, vt dum *facta interrogant, verbo non credant*. Itaque non bona Prædicatoris vita, Euangelij non credendi lenocinium est, imò & eloquentior suadela. Aliter præscriptum

Matth. 5. v. 19.

Concionatoris, qui dicit, & non facit, opera interrogentur.

S. August.

Matthæi

S. Gregor.

Matthæi locum exponit S.Gregorius homil.12. in Euangelia: *Doctor*, inquit, *qui mandatum soluerit, minimus vocatur; quia cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur.* Consultissimè Prædicator & Doctor, qui mandata soluit, & sic mandata soluens, præceptorum obseruationem prædicat, *Minimus* vocatur in Ecclesia, & hoc nomine contemptim tractatur, tamquam contempti Euangelij reus; *quia cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur.* Heu improbi Prædicatorum mores, Euangelium *contemptibile* reddunt! O desistant prædicare Euangelium, quod dum prædicant, è peruerso damnant! Infortunata est veritas, quam prædicantis mores prostituunt, & ostentui exponunt.

Improba Prædicatoris vita, contemptibile reddit Euangelium?

3. Lucæ 6. exijt Iesus in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei: & cùm dies factus esset, vocauit Discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolus nominauit. Simonem, quem cognominauit Petrum, &c. *& Iudam Iscariotem, qui fuit proditor.* Elegit etiam Iudam Iscariotem, vt qui tunc bonus erat, ostendens se bonum recipere, donec malus efficiatur; & quamquam præcognoscat quod futurum est, non tamen ob futuram prauitatem eum abijcit, qui nunc bonus, sed propter virtutem præsentem sibi familiarem facit illum etiam, qui malus futurus est. Itaque Christus Deus susceperat hominis fragilitatem, & ideò nec has partes recusauit infirmitatis humanæ; voluit deseri, voluit prodi, voluit ab Apostolo suo tradi, vt tu si à socio desertus, si à socio proditus fueris, moderatè feras, tuum errasse iudicium, perijsse beneficium. Pergit Ambrosius lib. 5. in Lucam, & aliam eligendi Iudæ rationem luculenter exscribit: *Eligitur & Iudas*, inquit, *non per imprudentiam, sed per prouidentiam. Quanta est veritas, quam nec aduersarius minister infirmat?* Sat esto hîc rescripsisse hunc locum, quem forsan alibi elucidatione perstrinximus.

Luc.6. v.16.

Quo pacto per reprobos Iudæ mores, Euangelij veritas comprobatur.

S. Ambros.

4. Matthæi 5. vbi Christus Deus Discipulos suos Euangelicæ prædicationi destinauit, lux mundi appellantur, & subditur: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* quasi electior Prædicatorum portio, opere potiùs, quàm ore constet, quæ potiorem prædicationis fructum in Dei gloriam abundè reuerberet. Sanè bona Prædicatoris existimatio, & laudatior virtutis fama potior prædicationis supellex est, & eloquentiùs suadendi arbitrium, morum eloquentia, suadelæ emphasis est, & diuinæ gloriæ publicandæ lenocinium. S. Isidorus Pelusiota lib. 3. epist. 142. præscripta Euangelij verba Prædicatoribus dicta, ad hunc modum exponit: *Luceat lux vestra coram hominibus, &c. Quæ quidem verba non eò tendunt, vt ad ambitionem vitam nostram, ac studia referamus; absit: hanc enim vbique funditùs euellit, dum iubet, vt nec precationem, nec eleemosynam promulgemus; verùm operam demus, vt ne quid eius, quod factum fuerit, altera manus rescíscat; verùm vt nemini iustam offensionis ansam porrigamus.* Intentiùs expende quæ subijcit verba: *Ad hunc enim modum, inuitis etiam nobis, actionum nostrarum splendor intuentium oculos perstringet, atque ad diuinæ gloriæ Prædicationem conuertet.* Vide quantus sit ad persuadendum vigor, qui in operibus elucet, vt Prædicatoris vita Euangelio impressa, aut cuius vitæ ac moribus impressum est Euangelium, sic Euangelij doctrinam intuentium moribus spiret, Deique gloriam Euangelio impressam afflet; vt non tantùm volente idque intendente Prædicatore eueniat; sed etiam vel nolente, *inuito*, & reluctante. Magna sanè & exudans virtus est, quæ etiam à nolente vbertim superfluit, & inspectatores diffunditur. Veritas in ore facundo, verosimile persuasionis organum nacta est: Veritas autem in operibus descripta, & intuentium oculis vel inuitè obiecta, arcana suadelæ pellacia est, & rem euincit, felici oculorum euidentiâ. Sic, sic, inquam, *inuitis etiam nobis actionum nostrarum splendor intuentium oculos perstringet, atque ad diuinæ gloriæ Prædicationem conuertet.* Opinor, Rutham non tam verbis religiosæ Noëmi, quàm vitæ eloquentiâ ad omnem pietatem & modestiam compositæ, ad veram veri Dei religionem è Moabitide obstinatiùs impiâ, feliciter traductam; quæ de facili ardua quæque persuadet. Sic autem tanto virtutum incremento aucta est, vt sicut Rachel & Lia, in Israëlitidum Matronarum exemplum proponatur.

Matth. 5. vers. 16.

Boni Prædicatorum mores, ipsis etiam inuitis, probitatem persuadent.

Hic vers. 11.

5. Matthæi 6. sic monet Christus Deus: *Tu autem cùm oraueris, intra cubiculum tuum & clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito.* Verùm Paulus Gentium doctor, & Ecclesiæ magister, *orare in omni loco* suadet. Numquid iudex aliud enunciat, & aliud præco clamat? Hanc celebrem in biblijs antilogiam luculenter perstringens, Ambrosius l. 6. de Sacramentis c. 3. ita scribit: *Num tibi videatur esse contrarium, vt dicat Apostolus: In omni loco ora; & Dominus dicat: Intra in cubiculum tuum, & ora? sed non est contrarium. Hoc ergo absoluamus, & dicamus primò vbi orare debeas. Aliud Paulus videtur dicere, aliud Dominus.* Nota attentiùs quæ subdit verba, vt nodum extricet: *Numquid potuit Paulus contra Christi docere præcepta? non vtique: quâ ratione? Quia non contrarius sed Interpres est Christi. Imitatores mei, inquit, estote, sicut ego Christi*, &c. Dubium propositum aliorsùm expedit Ambrosius, alibi forsan expendendus. Nunc expedire & enucleare oportet ipsius rationem. Ait enim, quòd Paulus est Christi *Interpres* quia ait: *Imitatores mei estote, sicut ego Christi*? Non dicitur hîc Paulus Euangelij, aut Euangelicæ doctrinæ Interpres, tametsi alibi hoc munus præclarè obierit, ad nobilitandum Biblici Interpretis munus: Sed dicitur ipsiusmet *Christi Interpres*, quia *imitator* est Christi; quasi morum *imitatio*, dum prototypi virtutes sibi imprimit, & vitæ probitate impressiùs exprimit, sit quædam eiusdem prototypi *Interpretatio*, & eruditus illius commentarius, qui personam quam imitatur, dilucidè clarat, & clarè exponit. Hinc sublimissimè Paulus, non dicitur hîc ab Ambrosio, Euangelij, aut Euangelicæ doctrinæ interpres, sed *Interpres Christi*: nam dum Christi studiosus imitator, Christi mores (vt vt potuit) arripuit, & sibi impressit, actionibus suis ipsummet Christum *interpretatur*, ipsum moribus spirat, ipsum opere præclariùs & efficaciùs prædicat. Sic, sic vellem, vt Christiani Prædicatores forent mente & ore Euangelij & Euangelicæ doctrinæ periti interpretes; moribus autem, & vitæ probitate ipsius *Christi Interpretes*, vt ore Euangelium, opere Christum *interpretentur*. Exinde (malum!) tanta

Matth. 6. v. 6.

1. ad Tim. 2. vers. 8.

S. Ambros.

1. Cor. 11. vers. 1.

Cur Paulus hic dicitur, non tam Euangelij, quàm Christi interpres?

tanta morum corruptela; quia multi Prædicatores Christi Euangelium verbis interpretantur; non verò morum probitate, & districtiori vitæ imitatione, *interpretantur Christum.* Sit ergo Concionatoris lingua, Euangelij commentarius, Euangelica autem Concionatoris vita, sit *Christi Interpres*; quo vno modo primitiuæ Ecclesiæ disciplina, in tantâ morum senectute iuuenescet.

6. Matth. 3. v. 15. Haye noster. *Verbum consecratur voce Doctoris.* Matthæi 3. reuerenter abnuit Ioannes Christum baptizare. Respondens autem Iesus, dixit ei: *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. Baptizatus autem Iesus*, &c. Eruditè notat noster Haye c. 17. quòd Seruator & Dominus noster Iesus Christus, id est, vnctus Dei quando iam trigesimum ætatis suæ annum agere incipiebat, ad Ioannem, vt lauacro baptismatis tingeretur, se contulit: eodemque tempore prædicandi Euangelij fecit initium. Tempestiuè ad rem Ambrosius: *Ideò & à Ioanne baptizari voluit: quia in hominibus verbum consecratur voce Doctoris.* Profundè quidem de more Ambrosius! (S. Ambr. l. 2. in Lucam.)

---

§. CCLXXVI.

Perseuerantia, sanctitatum est complementum; breue merendi tempus in æternitatem infert; & arcano incremento virtutes virtutibus deprimit.

1. S. Cyprian. SAnctus Cyprianus Epist. 7. ad Rogatianum, & ceteros Confessores, ita scribit: Rogamus vos per communem fidem, vt qui aduersarium primâ hâc congressione vicistis, gloriam vestram forti & perseueranti virtute teneatis. Adhuc in seculo sumus, adhuc in acie constituti, de vita nostra quotidie dimicamus: *Danda opera est, vt post hæc initia, ad incrementa quoque veniatur, & consummetur in vobis quod iam rudimentis felicibus esse cœpistis. Parum est adipisci aliquid potuisse, plus est quod adeptus es, posse seruare.* Sicut & fides ipsa, & natiuitas salutaris, non accepta, sed custodita viuificat. Nec statim consecutio, sed consummatio hominem Deo seruat. Dominus hoc magisterio suo docuit, dicens: *Ecce sanus factus es; iam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat.* Hactenùs ille, qui virtutem quantumuis strenuam, cui ambigua est perseuerantia, virtutis *felix rudimentum* appellat. Felix quidem, sed tamen *rudimentum.*

Cùm ambigua est perseuerantia, felix virtutis rudimentum dicitur.

Ioan. 5. v. 14.

2. Sapient. 10. v. 10. Sapientiæ 10. de Iacobo Hebrææ gentis Patriarchâ, ita scribitur: *Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit ille regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum: honestauit illum in laboribus, & compleuit labores illius.* Plena quidem Iusti elogia, sed quæ vacuassent prorsùs, nisi perseuerantiæ clausulam addidisset, quæ esset illorum complementum. Pulchrè Bernardus apud Tilmannum ibi, singulas sententias sic elucidat: *Deduxit Dominus, & non alius; quia ipsius est reducere, & deducere. Per vias rectas; nam viæ Domini viæ rectæ, viæ pulchræ, plenæ, & planæ. Et ostendit illi regnum Dei; quod conceditur, promittitur, ostenditur, percipitur. Dedit illi scientiam Sanctorum: scientia Sanctorum est hîc temporaliter cruciari, & delectari in æternum. Honestauit illum in laboribus: nam hæc vilitas honoratur à Principibus terræ.* Intende attentiùs ad ea quæ tempestiuè subdit: *Et compleuit labores illius. Vel hîc in perseuerantiâ, vt vsque ad finem iustitiam non relinquat. Vel illic in gloriâ, vt gaudeat in æternum. Felix vtraque completio: cùm & hîc moritur iustus plenus dierum, & illic oritur in longitudinem dierum. Vtrobique plenus: hîc videlicet gratiâ, illic gloriâ.* Itaque complementum virtutum & meritorum hominis iusti, aut perseuerantia est, aut empyrea ac beata cæli gloria: quasi perinde sit perseuerantia in virtute, ac beatitudo cælestis, sic vtraque, aut eadem ipsa altera, completio virtutis ac sanctitatis appellatur. Tam est arctus perseuerantiæ & gloriæ nexus, vt propè sint vnum ambo, & alterutrum vtrumque per arcanas virtutum consequentias!

S. Bernard.

Complementum meritorum est, aut perseuerantia, aut beata gloria.

3. Sapientiæ 4. Iustus, inquit, si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Senectus enim venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. *Consummatus in breui expleuit tempora multa.* S. Fulgent. legit, *repleuit.* Quasi dicat: Iustus, qui breui tempore per gratiam Dei euasit in virtute perfectus, hic censendus est per multa tempora vixisse, etsi crudâ immaturè morte præoccupari videatur. Quasi perseuerantia vsque ad mortem in iustitiâ & sanctitate, non solùm virtutis fuerit complementum; sed etiam temporis ac ætatis supplementum: ac si de perseuerantia nactus sit, non modò quod sanctè ac beatè moritur, sed etiam quod in breui ætate diu vixerit. Vnde dicitur: *Consummatus in breui expleuit tempora multa*, etsi *morte præoccupatus fuerit.* Grande quidem miraculum, & Philosophiæ hactenùs inuisum. Nam tempus non est in censu earum rerum, quæ contrahi, ampliarive possint: est enim rata, inuariabilis, & inconcussa eius duratio; nec moræ prolixiori, nec concionatori festinantiæ obnoxia. Subtiliter idem ibidem Bernardus in Allegorijs veteris Testamenti aduocatus: *Consummatus in breui expleuit tempora multa. Bene multa, quia vniuersa complectitur. Quomodo enim non impleuit omnia tempora, qui transit ad æternitatem? Quanta sanè tempora non longæuitate, sed inextinguibili semper proficiendi desiderio percurrere potuit, tanta sibi in meritis non immeritò vindicauit. Retinet quippè virtute, quod amisit in tempore. Porrò vera virtus finem nescit, tempore non clauditur.* Scilicet virtus de arcana perseuerantiæ virtute, cùm sit beatæ æternitati confinis; & de vicinitate, ac desideriorum auiditate, illius bibula; illique per immaturam etiam mortem beatè immixta, quæ retrò sunt obliuiscens, & ad anteriora extendens se ipsam, annorum vitæ breuitatem desuescens, de transitu ad æternitatem, & æternitatem quasi retrotrahit, & mutuatur. *Quomodo enim non impleuit omnia tempora, qui transit ad æternitatem? Porrò vera virtus* (id est, perseuerantiâ consummata) *finem nescit, tempore non clauditur.* Hinc de perseuerantiæ elogio *virtus carere tempore*, à Philone dicitur (vt alibi expendebamus.) Bona sanè Perseuerantia, quæ breuioris etiam æui virtutem, longæuam facit, dum illam in beatam cælestis gloriæ æternitatem longè lateq; infert! Ergo Perseuerantiæ prærogatiuum ineffabile est, quòd Iustus *consummatus in breui expleuit tempora multa.* O ambiamus hanc pulchram virtutis dotem, quâ vitiositatis anni recurantur,

Sapient. 4. v. 13. S. Fulgent.

S. Bernard.

Perseuerantia breuem virtutem facit longæuam, dû eam æternitati infert, ac miscet.

A perseuerantiâ habet virtus, quòd tẽpore careat, & finem nesciat. Philo.

quâ virtus senium nescit, quâ semper vernat, floret, fructificat; & quæ arcano compendio breuem meritorum ætatem, æternitati subinfert, miscet, immergit.

4. Apocal. 2. vers. 4. Apocalypsis 2. Episcopo Ephesi hæc à Deo per Ioannem scribi iubentur: Scio, inquit, opera tua, laborem, & patientiam tuam, &c. *Sed habeo aduersum te, quòd charitatem tuam primam reliquisti.* Syrus. Syrus, *Sed habeo contra te propter tuum illud primum quod reliquisti*: Arabicus. Arabicus, *dimisisti abs te.* Charitatis, inquam, ac virtutis feruorem ac intentionem paullatim iam remissam, sic minaciter Christus culpat? Audiendus est Richardus Victorinus, qui agens de illâ statuâ mysticâ Dan. 2. v. 32. à Nabuchodonosore somniatâ, ita scribit: Rich. apud Tilm. in Daniel. 2. *O quantum est inter testam & aurum, inter statuæ principium & finem! incipit ex auro, desinit in testam. Nemo namque repentè fit turpissimus; sed minima negligens, paullatim defluit.* *Statua quæ cœpit in auro, in luto consummatur.* *O confusibiles operarios, qui initio conuersionis suæ, opus suum inchoabant ex auro, & tandem luto consummant! Vide quomodò sermo diuinus arguat illum, qui opus aureum in argenteum commutarat: Habeo aduersum te pauca, quia primam charitatem reliquisti*: Heu, quod statua in *auro* incœpit; in *luto* consummauit! *felix rudimentum* infeliciter fastigiatur ad ruinam.

5. Matth. 5. v. 6. Matthæi 5. *Beati*, inquit, *qui esuriunt & sitiunt iustitiam; quoniam ipsi saturabuntur.* Bona quidem meritorum esuries, quæ si desit, anima ieiuna deficit. Hinc Lucas hos esurientes opponit saturis: Lucæ 6. vers. 25. *Væ*, inquit, *vobis, qui saturati estis, quia esurietis.* Quasi dicat: Qui iustitiam esurit, & noua indies iustitiæ merita accumulare ambit; *Prior iustitia, vlteriore & vlteriore deprimenda est.* ille tandem abundè iustitiâ saturabitur. Qui verò velut satur, iustitiam fastidit, ieiunus deficiet. Semper in studio virtutis esuriendum est; & ampliùs & ampliùs incessanter votis optandum, ne iustitia in nobis deficiat: *Omne studium* ait Cæsarius, S. Cæsar. Dialog. 3. *adhibendum ne excidamus eâ perfectione, quæ contingere potest. Quin ipsam tantò magis amplecti debemus, quantò viribus nostris superior est. Ideò mihi videtur perfectio virtutis, si quis semper festinet, vt in bono plus habeat, & iustitia iustitiam deprimat.* O bona prioris iustitiæ per vlteriorem iustitiam *depressio*! Qui priorem iustitiam vlteriori ac vlteriori sitienter cumulat, priorem quò plùs *deprimit*, magis seruat: & nisi ad vlteriorem immetate hiet, prior deficit, ac tabescit. O *iustitia iustitiam deprimat*; quò felix iustitiæ *rudimentum*, perseuerantiæ elogio consummetur! Felix sanè Ruthæ rudimentum, cum velut *obstinato animo* per ardua quæque ad Dei populum it alacris, nec ad Idololatriam repedat cum Orphâ cognatâ. Dein plus esurit, plusque saturatur iustitiâ de æstuantis spicilegij epulo. Hîc vers. 11. Denique sit eius *iustitia iustitiam depressit* priorem, vt hîc in matronale exemplum Dei populo proponi meruerit.

6. Ioan. 1. v. 32 & 33. Ioannis 1. testimonium de Christo perhibuit Ioannes, dicens, *Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum.* Et vers. sequenti: *Super quem*, inquit, *videris spiritum descendentem, manentem super eum, hic est, &c.* Vide quàm accuratè vterque Ioannes Spiritûs in Christo permanentiam adnotarit. S. Ambrosius lib. de Noë & arcâ, cap. 3. hunc locum Gen. 6. v. 3. S. Ambros. confert cum illis Dei verbis: *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est*, sic eleganter fatus: *Hic ergo spiritus datur hominibus; sed non permanet. Quâ autem ratione non permanet, caussa proditur: Quia caro sunt. Carnis autem natura disciplinæ repugnat: quia voluptati obtemperat. Denique de solo Domino Iesu scriptum est: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum: hic est, &c.* *A carne est Perseuerantiæ abortus.* *In eo manebat, quem nulla corruptela carnalis impedimenta reuocabant, quominus incorruptæ & impermixtæ ordinem disciplinæ teneret, cuius caro non vidit corruptionem.* O hinc discat homo quòd à carne, carnalique affectu est, quod spiritum abigit, ne felici virtutis rudimento acceptus, in nobis iugiter perseueret. Hunc imperseuerantis gratiæ abortum, caro negotiatur. Heu quot quantasque sanctitatum strages indies caro subornauit! Iuratus perseuerantiæ hostis, carnis lenocinium est. O tot frequens hinc votorum ludibrium.

Appositè Bernardus: *Perseuerantia sola meretur viris gloriam, coronam virtutibus.* 7. S. Bern. apud Tilm. in Matth. 10. *Prorsus absque perseuerantiâ, nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur. Vigor, virium virtutis consummatio est: nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium, soror est patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, vnanimitatis vinculum, propugnaculum sanctitatis.* *Conglobata Perseuerantiæ elogia.* *Tolle perseuerantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui cœperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit.* Matthæi 10, vers. 22. Multa hîc Bernardus Perseuerantiæ elogia densè conglobat. Peruium est cuique quod malit seligere, & ethicè adornare.

---

§. CCLXXVII.

Quicquid boni inimicis beneficè precamur, nobis abundè deprecamur.

SIcut enim (ait Aristoteles) *debilis stomachi est cibum duriorem non posse coquere; ita pusillanimi est, verbum duriusculum non posse sustinere.* 1. Arist. lib. 4. Ethic. cap. 3. Animosè Philosophus, & penè Christiano cothurno. S. Ambros. Nam vt scitè ait Ambrosius lib. 1. Officior. cap. 36. *Vindicare se non est actus fortitudinis, sed abiectionis & timiditatis. Vincitur ab inimico, non vincit, qui se vindicat.* Hinc egregia illa Pauli adhortatio: *Benedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere.* ad Rom. 12. vers. 14. Quæ verba malè Erasmus exscribit, & exponit: Erasmus. *Bene loquimini de his qui vos insectantur.* *Pusillanimitatis, ac timiditatis est actus, iniuriam vlcisci.* Veriùs saniores huius loci Interpretes: *Benedicite persequentibus vos*, id est, bene precamini, & orate pro eis. Id ipsum iteratò repetit, vt hæc perutilis morum gnome audientium animis altiùs infigatur. Quod tertiò inculcat, aiens: *Et nolite maledicere.* Græcè, *ne execremini*: Syrus, *ne imprecemini eius mala*, scilicet ex animo ad vindictam hiante; qui malum quod non potest opere inferre, infligere votis satagit, votiuâ vltra vires vindictâ. O caue ab hâc precariè hostilitate! Porrò sicut malum quod inimicis imprecaris, in tuum recidet caput, sic bonum quod ipsis exoptas tibi acquiris. O, ne tibi inuideris hoc opulentum tuæ orationis lucrum! Prosperum pro inimicis felicitandis votum, certissimum eadem bona

bona tibi acquirendi arbitrium est. Quæ inimicis bene precaris, tibi auspicatò deprecaris: *Benedicite persequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere.* Quod inimicis optamus, nobis deprecamur.

2. Regius Psaltes beneuolentiâ erga inimicos velut præmaturè Christianus, sic modulatè occinit. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. *Ego autem cùm mihi molesti essent, induebar cilicio. Humiliabam in ieiunio animam meam: & oratio mea in sinu meo conuertetur.* Quænam est hæc Prophetæ *oratio*, quæ dum ipse inimicâ hostilitate molestiùs infestatur; ipsa cilicij durioris spinositate, & piè ambitiosâ ieiunij humilitate, ad impetrationem robustiùs obarmatur? Quid petit, cùm ab inimicis ærumnosiùs molestatur? pro se, an pro illis tunc Propheta rogat? Verùm cùm Græcè translationes habeant. *Oratio mea in sinum meum conuertetur*, de hâc oratione à Dauide factâ pro inimicis, cùm illi molestiores erant, & atrociùs ipsum insectabantur, Didymus inibi ita scribit: *Et oratio mea in sinum meum conuertetur. Eius*, inquit, *qui bene orat oratio ad ipsum conuertitur, bona referens, pro quibus facta est, & in sinum orantis conuertitur: sinus nempè mentem, principem animi portionem significat. Sic enim irrisio eorum in terrâ Ægypti in sinum eorum, & in sinum omnia superueniunt iniquis.* Nimirùm sicut Ægyptijs diram hostilitatem aduersùs Dei populum exercentibus, illis fastuosè irridentibus, vilia & molesta quæque hostiliter inferentibus; & inimicè apprecantibus, omnia in sua ipsorum capita reciderunt: ac si quæ Israëlitico populo inimicè optabant, sibi ipsis Ægyptij vouerent. Sic è contrario ait Dauid molestiùs ab inimicis afflictatus, & pro illorum felicitate tunc Deum largiori beneuolentiâ, ac beneficentiâ obnixiùs deprecans: *Oratio mea in sinum meum conuertetur.* Nam eius, qui ad exundantiam benignitatis sic piè pro inimicis calamitosè molestantibus, *orat, oratio ad ipsum reuertitur, bona referens pro quibus facta est, & in sinum orantis conuertitur.* Quid sæpè querulus expostulas de irritâ orationis impetratione? Precare inimicis bona illa, quæ tibi deprecari maximè expetis, & anxiùs habere exoptas; & dum inimicis infestioribus apprecaris, tibi feliciter deprecaris. Edisce è Dauidis gymnasio hoc impetrationis artificium piè argutum. Nam *oratio mea* pro inimicis, à quibus molestiùs infestor, *in sinum meum conuertetur, bona referens pro quibus facta est.* Quod enim inimicis orando exoptas, tibi impetras. O cape hoc documentum de Christianæ beneficentiæ adytis arcanum? Accinunt Græci Patres in eius loci locuplete Paraphrasi: *Cilicio enim precinctus, & ieiunio consumptus, Deo preces offerebam* (pro his qui mihi molesti erant,) *& præcationis meæ fructus percepi. Hoc enim significat quod dicit: Et oratio mea in sinum meum conuertetur. Id est factâ precatione, à Deo quæ petebam accepi, sinumq́; meum repleui.* Adsentit ad hunc etiam locum Ambrosius: *Hæc est*, inquit, *oratio, quæ in sinum conuertitur deprecantis, fructum referens eorum quæ voluit impetrare, vt dona eius ad animam ac mentem recurrant, quæ poposcit à Domino.* Consule Cornelium, qui in Matthæi cap. 10. v. 13. de oratione pro inimicis factâ hunc locum præscriptum exponit.

Psal. 34. v. 13. — *Græcus.* — *Didymus in Catenâ Græc. Patr. inibi.* — *Bonum quod inimicis precamur, nobis deprecamur.* — *Græci Patr.* — *S. Ambros.* — *Cornelius.*

3. Matth. 10. Christus Dominus Apostolos ad Euangelium prædicandum mittens, sic illos de hospitio adeundo erudit: Intrantes autem in Domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui. *Et si quidem fuerit Domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autem non fuerit digna pax vestra reuertetur ad vos.* Bene notat Hieronymus & ex eo ferè Commentatores, quòd solennis illa salutatio, *Pax huic Domui*, pacis *imprecatio*, seu apprecatio est; & quædam oratio aut pro hospitibus illos amicè excipientibus, aut inimico animo hostiliter auersantibus. Valdè autem dubium est, quomodo apprecata pax, quæ Biblico idiomate cuncta prospera significat, dicatur ad imprecatores Apostolos *reuerti*, si inimicè excipiantur, aut potiùs excutiantur? Quo pacto pacis imprecatio benignis & amicis hospitibus facta, super illos requiescit; inimicis autem hospitibus & Apostolico aduentu tumultuantibus, irrequieto regressu ad Apostolos *reuerti* perhibetur? Mirissima sanè est hæc imprecatæ pacis ad imprecatores reuersio. Noster Cornelius biblicè peritissimus, sic locum ad rem peropportunè exponit: *Pax vestra reuertetur ad vos.* Quasi dicat: si hospes vestram pacis salutationem repellat, non tamen idcircò infructuosa erit vestra salutatio, quia vobis eueniet, quod illi precati eratis, scilicet pax, id est omnia prospera: itaque fiet, vt pax ab indigno hospite repulsa, ad vos quasi redeat. Nimirùm pax, & cuncta prospera, quæ inimicis hospitibus *precati* estis, quasi ad vos redeant, vobis impetrastis: nam bonum quod quis hostibus apprecatur, sibi deprecatur; & quod inimicis orat, sibi exorat, quod est orationis pro inimicis nuncupatæ mysterium. Tempestiuè Hilarius Canone 10. præscripta Matthæi verba elucidans: sic fatur; *Salutant ergo Apostoli domum cum pacis affectu. Porrò autem pacem propriam, quæ viscera miserationis sunt, non oportere in eam venire nisi si digna reperta non fuerit, Sacramentum pacis cælestis intra propriam Apostolorum conscientiam est continendum.* Ecce tibi hæc pacis ad eam apprecantes reditio, est apprecationis pro inimicis *Sacramentum*: quo bona, quæ molestis offensoribus orant, sibi citiùs exorant; & quod illis precantur, sibi ipsis deprecantur. Moralissimè ergo ait Euangelista: Si hostiliter vos receperint post quam beneuolè imprecatam, *pax vestra reuertetur ad vos*: quod est apprecatæ *pacis cælestis Sacramentum*? atque ethica huius §. thesis.

4. Matthæi 5. summam Euangelicæ perfectionis his verbis Christus Deus hominibus tradidit? *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros; benefacite his, qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos.* Quasi parùm foret inimicum offensorem non odisse, dilectionis affectu prosequendum iubet: addit & beneficentiam, ad beneficentiæ Christianæ redundantiam. Atque his non contentus, Deum pro inimicis orare mandat, vt homo offensus suo offensori prosit, non modò quantùm ipse possit, sed quantùm possit tota Dei omnipotentia, precariâ pro inimicis ope in auxilium obnixius aduocata: quæ est beneficæ dilectionis meta. Hugo Cardinalis singulas huius mandati sententias sic eleganter exponit: *Diligite inimicos vestros. Diligendi sunt propter nos, quia*

Matth. 10. v. 13. — *S. Hieron.* — *Pax inimicis imprecata, ad imprecantes mirè redit.* — *Cornelius.* — *S. Hilarius.* — *Matth. 5. v. 44.* — *Inimici debita nostra persoluunt.* — *Hugo Cardinalis.*

vtiles nobis, quia ducunt nos ad portum, quia debita nostra persoluunt (Hanc sententiam alibi enucleabimus) *Benefacite his qui oderunt vos. Si benefeceris inimico tuo, tibi ampliùs fecisti.* Addit propiùs ad rem: *Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Ille suas preces multùm inualescere facit, qui eas pro inimicis effundit*, O quàm potenter *inualescunt* preces pro inimicis nuncupatæ siquidem quòd illis votiuè optamus, nobis feliciter deprecamur. Nimis ad beneficentiam *inualescit*, quod in rogatores etiam cumulatiùs exuberat. Porrò si ita *bene feceris inimico, tibi ampliùs fecisti*: & oratio tua in sinum tuum vberiùs conuertitur. Sic ad gratiarum redundantiam *inualescit* oratio beneficè pro offensoribus nuncupata? An sic inimici *debita nostra persoluunt*? Sanè dum nos illis debita condonamus, & veniam à Deo precamur; & debita relaxamus nostra, & veniam nobis deprecamur. Ergo *orate pro persequentibus, & calumniantibus vos*: quia *ille suas preces multùm inualescere facit, qui eas pro inimicis effundit*. Nemo igitur hanc certam impetrationis spem sibi auarus inuiderit. Profectò bonum, quod Bethlehemiticus senatus ac populus, Ruthæ ex Moabitide inimicâ ortæ, faustè hîc apprecantur, sibi deprecabantur. Nimis enim nobilitata fuit Bethlehem, alioqui vrbecula ignobilis, Ruthæ sobole, ex quâ Dauid, & reliqui exinceps Reges, & tandem Rex regum Christus Deus.

Oratio pro Inimicis multùm inualescit. quare?

Hic vers. 11. & 12.

5.

Redeat iterùm semel expensus Matth. locus, aliter ad rem expendendus: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros; benefacite his, qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos*, &c. An non satis esset ad Christianæ benignitatis redundantiam, inimicum diligere, & illi benefacere? quid opus est pro illo orare? An non oratio nostra in nostris calamitatibus deprecandis, & expetendis gratiæ donis, meliùs impendetur? Pulchrè Chrysostomus: *Diligite inimicos vestros, &c. Diligite igitur inimicum; non enim illi præstas, sed tibi. Quomodo? similis efficieris Deo: ille igitur si ametur à te, nihil lucratur, à conseruo quippe dilectus est: tu autem si dilexeris conseruum, magnum lucrum facies, & efficieris similis Deo. Vides quia nihil gratiæ illi præstas, sed tibi: ipsum mercedem enim non illi, sed tibi comparas. Quid ergo, inquis, si sit malignus tantò maior erit & merces, & pro malignitate suâ debes illi gratiam, non secùs ac si impendisset tibi multa millia beneficiorum.* Morosus essem si singulas Chrysostomi sententias ad rem opportunas, enucleare vellem. Sat esto digitum ad thema intendisse.

Matth. 5. v. 44.

S. Chrys. in epist. ad Hebræ. homil. 19.

Bonum quod inimico desideras, non tam illi præstas, quàm tibi.

---

§. CCLXXVIII.

Num sic in Deo præscribit miserendi consuetudo, vt antiqua miseratio sit nouæ miserationis obses?

1. Grauissimum est consuetudinis imperium; sed quod mole suâ difficilia & ardua quæque, quibus diu assuescimus, leuia reddat, & facilè expedita. Tanta est consuetudinis vis: pernoctant venatores in niue, in montibus vri se patiuntur, nec ferunt grauatè quod priuilegio consuetudinis in mores abijt, & aduersùs naturam pertinaciter diu præscripsit. Sanè diuturna disciplina mores facit; & id sapit vnusquisque, quod diu didicit. Itaque bona consuetudo exuere debet, quod mala instruxit; bene docet loqui, bene docet facere: nil diu adsueto est arduum, difficile nihil: ac si boni consuetudo, quæ in mores diuturnitate abijt, arduæ virtutis difficultates exarmet; adeò aut ad earum præcelsum fastigium non tam ire, quàm ferri homo videatur. Pulchrè Bernardus: *Vsus facit virtutes, non natura: tuum est autem abutendo facere vitia, aut bene vtendo, virtutes.* Asperam nobis ac insuauem virtutis viam nimia facit vitiorum consuetudo: quæ si in alteram partem transferatur, leuè, expeditum ac dulce erit nuper arduum pietatis iter. An ad Deum, Deique benignitatem transferri etiam potest consuetudinis præscriptio?

Grauissimum est consuetudinis imperium ad sectandam etiam virtutem.

S. Bern. l. 2. de Consid.

Adest Dauid Nathan Propheta seuerus sceleris obiurgator: & inscius Dauid contra Dauidem mortis sententiam tulit. Tunc Dauid tanti flagitij cognitione perculsus, lacrymis facie & corde madens, & piè ambitioso pœnitentiæ squalore contritus, & iustâ Dauidis sententiâ, proprio ore acerbiùs fulminatâ, ad Dei Misericordiam confidenter appellat, Psalm. 50. ita fatus: *Miserere mei Deus, secundam magnam misericordiam tuam: & secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.* Esto, Dauid tanti flagitij scelerosè reus, & pœnis suo ore statutis obæratus, à diuinæ iustitiæ enormiter lacessitæ rigoribus, ad misericordiæ diuinæ patrocinium confugiat, ad illudque quantocyùs maturet, quid est, quòd post imploratam Dei *misericordiam*, quam tunc consultò *magnam* appellat; inuocat etiam auxiliarem *miserationum multitudinem*? Num Dei *misericordia* magnitudine immetatâ præpollens, *multæ miserationis* crebrò hominibus exhibitæ, auxilio indiget ad miserendum? Sapienter Græci Patres inibi apud Corderij Paraphrasim hunc locum sic elucidant: *Miserere mei Deus, secundū magnam misericordiam tuam: & secundum multitudinem miserationum tuarum, &c. Dum enim magnam quærit misericordiam, fatetur se pro magno delicto hoc postulare. Nil autem Dominum ad misericordiam sic allicit ac delicti confessio; præsertim quando vis delicti per confessionem excellenter exprimitur; quapropter subiungit: Et secundum multitudinem miserationum tuarum.* (Pensita attentiùs quæ ad rem subtexunt verba) *Vtpote in Misericordiâ petit magnitudinem, in Miserationibus expetit multitudinem, ac si delictum quod magnum esset minimè deleri potuisset, nisi Miserationibus, ac benignitate* (Misericordâ, inquam) *illi proportionatis.* Nimirùm dum Dauid diuinam *misericordiam magnam* fatetur, non tam Misericordiæ de infinitâ magnitudine aut præstantiâ blanditur, quàm suum scelus de enormiori malitiâ culpat; quippe quod *magnâ misericordiâ* Dei ad veniam indigeat. Quod vt luculentiùs exaggeret, tempestiuè addit ad *magnam Misericordiam*, repetitum miserendi vsum, quem *Miserationum multitudinem* sapienter appellat. Quasi dicat Dauid: *Magna Misericordia*, id est, infinita tibi est, ô Deus sed malitiam aliter infinitam habet meum scelus: quin & æquali infinitudine cum tuâ misericordiâ, tua pollet iustitia, mei sceleris vindex. Ergo ad veniam adcon

2.

Psal. 50. v. 1.

Græci Patr.

An vsu miserendi, misericordia potius, quàm Dei iustitia præscribit?

Humana malitia, Dei misericordiæ, & miserationibus proportionari è peruerso præsumit?

uoco auxiliarem indentidem repetitum miſerendi vſum, tibi perdiu familiarem, quem *multitudinem miſerationum* Propheta nominauit: quaſi vſu miſerendi, miſericorda, potiùs quàm iuſtitia quodammodo præſcribat. Dicam explicatiùs: Non ſemel deliqui, ſcelus ſcelere exaggeraui, dum impudicum ſalaciter adulterium, ingrato infidoque homicidio atrociter cruentaui. Vnde quaſi parùm quodammodo foret, ad Dei *magnam miſericordiam* confugere, *Miſerationum multitudinem*, id eſt, repetitum peccatorum miſerendi vſum, & crebram in Deo parcendi conſuetudinem aduoco in patrocinium: *ac ſi delictum quod magnum eſſet, minimè deleri potuiſſet, niſi miſerationibus, ac benignitate* (id eſt, Miſericordiâ) *illi proportionatis.* O proportionem arcanè ineffabilem! Malitia hominis ſæpè repetita, Dei magnæ Miſericordiæ, & crebræ Miſerationum eius multitudini *proportionari* dicitur? ô ſceleroſiſſima humani flagitij enormitas, delinquendi abuſu exaggeratior, quæ infinitæ Dei *Miſericordiæ* immetatam magnitudinem, & exhibendarum *Miſerationum* vſum Deo dignum, è peruerſo æmulatur, & illi *proportionari* ſatagit exaggeratioris nequitiæ enormitate. Vide quam altam mentem Dauid imbiberit de *miſerationum* vſu in Deo! Ideòne ipſe Deus tunc *miſerationibus* minimè adſuetus, etſi *magnâ miſericordiâ* pollens, ſtatim Angelum infidè apoſtatam, & Adamum ingratè præuaricatorem ſtatim condemnauit? Sic eſt hominibus proficuus diuinarum *miſerationum* vſus aduerſùs delinquendi abuſum? Sic eſt in Deo potens *magna Miſericordia miſerationibus* adſueta, vt aduerſùs Iuſtitiæ rigores quodammodo præſcribat? *Et ſecundùm multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitatem meam.*

3. Pergit pœnitens Dauid in hoc Pſalmo 50.

Pſal. 50. v. 7.

adhuc veniam ſupplicans: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.* Miris ſanè vtitur allegationibus, vt veniam exoret. Dixerat nuper: Dignus ſum qui conſequar clementiam, quia ad illam tamquam ad aſylum confugi: quia delictum meum abſque tergiuerſatione cognoui, ſine excuſatione palàm confeſſus ſum: quia in te ſolum peccaui peccato hactenùs inuiſo, neque ab vllo hominum reprehenſo. Ad hæc allegat, aiunt inibi

Græci Patr. in Paraphr.

Græci Patres: *Ecce in iniquitatibus conceptus ſum. Quaſi diceret: Si igitur volueris de me ſupplicium ſumere propter ea quæ deliqui aduerſùm te, non ſolum occaſionem habes mea peccata puniendi, ſed etiam*

Dauid allegat ad veniam, vt Deus ſeipſum imitetur.

Maiorum: nam nec illi erga te grati extiterunt, quin nec ego ipſe; ſed quodammodo Maiorum ingratitudinem, malitiam, inquam, *hereditaui, atque exinde trahor ad peccandum aduerſùm te* (Attentius aduerte geminatam quam ſubdit rationem, ad rem opportunam.) *Verumtamen, inquit, hæc omnia delicta Maioribus diſſimulaſti temetipſum imitatus, & propriæ benignitatis recordatus.* Nempè Maioribus meis, à quibus quodammodo hereditaui malitiam, ſcelerum veniam benignè tribuiſti: ergo quaſi ex quodam generis cenſu, mihi ſupplici clementer ignoſce. Qui velut hereditaui malitiam, & propenſionem ad iniquè agendum, tamquam hereditate ſimul conſuetam veniam accipiam. Igitur *omnia delicta Maioribus diſſimulaſti*, & mihi etiam diſſimula delictum geminatum, qui eorum portio ſum,

P. Didac. Celada in Ruth.

Addit viuaciùs; Maiorem delicta remiſiſti *temetipſum imitatus, & propriæ benignitatis recordatus.* Nimirùm Deo olim in peccatores benigno ſcitè ſuggerit, vt *ſemetipſum imitetur*; & ſæpè olim exhibita benignitas ſit recens exhibendæ peridonea idea, quam miſerando imitetur; ne mores mutaſſe, & à ſe alius videatur. Ergo vel memoria antiquæ benignitatis, nouè ſtimulet ad miſerendum: *Temetipſum imitare, propriæ benignitatis recordatus*, quo de antiquâ miſerendi conſuetudine, miſeratio peccatoribus exhibenda præſcribat, pio miſerationum imitamento, & velut præſcriptionis iure.

4. Dauid Dauidi concinnè adſentit Pſalm. 88.

Pſal. 88. v. 50.

ſi querulus Deum alloquens: *Vbi ſunt miſericordiæ antiquæ Domine?* Quæ ſunt hæ miſericordiæ antiquæ, quas velut quâdam præſcriptione pietatis Pſalmographus allegat? Athanaſius in Catenâ: *Miſericordias antiquas vocat illam reformationem ad immortalitatem, quæ ante mundi conſtitutionem præfinita eſt.* Aptiùs, opinor,

S. Athanaſ.

Græci Patr.

inibi Græci Patres in Paraphraſi: *Vbi ſunt miſericordiæ antiquæ Domine? Recordare, inquit, tui ipſius erga Dauidem miſerationum, atque illas nobis exhibe.* Itaque ſollicitiùs ſatagit Propheta; vt antiquas miſerationes ſibi exhibitas, in memoriam Deus reuocet quâ recordatione, ſuiipſius memor, nouas denuò liberaliter exhibeat, quaſi antiqua crebrò benignitas, ſit nouæ obſes, lex, pignus, & largiùs miſerendi nobile incentiuum, & recentis gratiæ blandimentum ſingulare.

Antiquæ Dei miſerationes, nouas parturiunt.

5. Adhuc regius propheta Pſalm. 100. ſui flagitij veniam rogans, miſericordiam diuinam ad ſuæ cauſſæ patrocinium aduocat; ſed iuſtitiam non recuſat, ne ſine iudicio negotium optatæ veniæ peragatur: *Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* Eccur miſericordiam iuſtitiæ admixtam Dauid exoptat: tot enim ſcelerum reus meram fortè miſericordiam tutiùs imploraret? Heſychius hâc ſuper re ſic inibi philoſophatur: *Cùm per præſentem pſalmodiam totam vitam noſtram ordinare velit, neceſſariò meminit iudicij. Ceterùm cùm in iudicio præponat miſericordiam, miſericors eſt iudex noſter, non vtique quando iudicat, ſed modò quando nondum exercet iudicium, ita vt miſericordia ſit temporis præſentis, iudicium verò ſit temporis futuri.* Itaque ex mente Heſychij diuinum iudicium miſericordiæ exors erit. O time! Verùm ibidem Euſebius in Catenâ, ex præſcriptis Prophetæ verbis, miſericordiam iudicio ſic implantat: *Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine, id eſt, tuam miſericordiam tuumque iudicium cantabo, rationem enarrans quâ ſoles non primùm iudicare, deinde miſereri; ſed primùm miſereri, deinde iudicare, & cum clementiâ & miſericordiâ ſententias pronunciare.* Scilicet parùm foret, quòd antiquæ miſericordiæ nouas ad benignitatem erudiant, & in Deo velut præſcribat miſerendi conſuetudo; miſericordiâ etiam præcedit iudicium, illudque ad clementiam informat; & præuiâ benignitate velut exarmans, tranquillè pacatum ac benignum reddit. Adeò vt antiquæ miſericordiæ non ſolùm ſint velut lenocinium ad vlteriùs miſericordiam exercendam; ſed iudicium etiam ad pietatem erudiant, & ad vlteriorem benignitatem informent, ne diſtricto rigore peragatur. Quare Deus dicitur, *non primum*

Pſal. 100. v. 1.

Heſychius.

Deine iudicium eſt miſericordiâ exors?

Euſebius.

Præuia miſericordia Dei iudicium velut informat.

iudicare, deinde misereri; sed primùm misereri, deinde iudicare, & cum clementiâ & misericordiâ sententias pronunciare.

Hic vers. 11. & 12. Ecce tibi hîc Senatus populusque Bethlemiticus, Dei miserationibus perdiu adsuetus, Ruthæ vno ore apprecantur Dei benedictiones Liæ & Racheli olim exhibitas, nunc denuò misericorditer exhibendas; quò antiquæ misericordiæ noua spondeant, parturiant, & informent. Et quod populus piè vouet, Deus suijpsius memor, abundè præstitit. O! sic misericordia præscribit?

---

§. CCLXXIX.

Filius est patris definitio, ratio, eruditio, forma, & compendiosa demonstratio.

1. Valerius apud Thomam Hibernicum verbo *Parens.* *Imperij sublimitas filios parentibus indeuotos facit.* DEcius Imperator cùm Decium filium suum, imperiali diademate proponeret insignire, renuit filius dicens: *Vereor ne si fiam Imperator dediscam esse filius. Malo non esse Imperator, sed humilis filius, quàm Imperator, & filius indeuotus. Imperet pater meus, meum imperium sit, parere humiliter imperanti. Nam parentum affectum exuit, qui mole superpositâ filium extinguit. Priùs enim alendi & nutriendi sunt pueri, & cùm præcesserint, qui præcedere debent, inuitè ascendant.* Bonus filius in hoc etiam patri similis, quòd imperium sicut pater recusarit: pater filij amore, vt filius imperet; filius patris reuerentia, vt imperet pater. In hoc alteruter ab altero dissimilis, quòd vterque non imperarit.

2. Ioan. 1. v. 1. Euangelista Ioannes ineffabilem Filij Dei generationem, idoneâ sermonis grandiloquentiâ, sic enarrat: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Verbum Græcè ὁ λόγος, id est, *illud Verbum*, scilicet æternum, diuinum, hoc est, Filius Dei: nam paulò pòst vers. 14. hoc Verbum ipse Ioannes vocat *Vnigenitum Patris.* Magna hinc exoritur quæstio apud antiquos & recentes Theologos, cur Filius Dei dicitur λόγος, id est, Verbum? Significatio huius vocis, *Verbum.* Sanè λόγος multa significat, quæ omnia huic loco conueniunt. Primò verti potest *ratio*, quia sicut ratio vel notitia à mente, sic Filius à Patre Deo procedit. Secundò verti potest *caussa*, quia Verbum est caussa rerum omnium, quæ verbo Dei creatæ sunt. Tertiò verti potest *virtus*, quia Verbum est virtus, robur, & dextera Patris. *Filius est patris definitio, ratio, demonstratio, forma.* Quartò verti potest *forma*, quia Verbum est Patris forma, decor, & pulchritudo. Denique verti potest *definitio*, quia Verbum, seu Filius Patris naturam definitè exprimit, & explicat. Quare Nicetas in Orat. 42. Nazianzeni, sic ad rem eleganter scribit: Nicetas. *Quam rationem habet diffinitio ad diffinitum, eandem habet Filius ad Patrem: Ipsum enim declarat, sicut definitio id, quod ab eâ definitur. Quamobrem Christus dicebat: Philippe,* Ioan. 14. vers. 9. *qui videt me, videt & Patrem meum. Paternæ siquidem naturæ compendiosa demonstratio est Filius. Omnis enim proles parentis sui tacita est ratio siue definitio.* Itaque quilibet filius, optima est patris definitio, quæ patris naturam, ac mores paternos perspicuè clarat, non auribus, sed oculis, ad quos perspicuè moribus loquitur. Vnde filius est patris tacita *ratio*, compendiosa *demonstratio*, clara, *definitio*, & venustior *forma.*

3. Prouerb. 13. vers. 1. Prouerbiorum 13. Salomon hanc gnomen proponit: *Filius sapiens, doctrina patris:* qui autem illusor est, non audit cùm arguitur. Hæc sententia acrem dat stimulum, tum parentibus, vt filios in omnis virtutis disciplinâ instituant; tum filijs, vt eandem totâ mente capessant. Duplex huius loci sensus adducitur ab Interpretibus. Prior est: Filius sapiens audit doctrinam patris, eique obsequenter obedit. ita Aquila, Symmachus, Theodotion, Lxx. Interpretes, Chaldæus, Syrus. Aquila. Symmach. Theodot. Lxx. Interp. Chaldæus. Syrus. Posterior innuitur ab Hebræo textu, qui sic habet: *Filius sapiens, doctrina*, vel *disciplina*, vel *institutio*, vel *eruditio patris.* Quia non tantùm eam suscipit (ait inibi Cornelius,) sed & refert ac repræsentat, sicut imago repræsentat suum exemplar.... Hebræus. Cornelius. Pater & doctrina patris, in filio sapiente & obediente, quasi in viuâ sui imagine repræsentatur, & resplendet, vt viso filio dicere possit: Hic est pater; hic est *doctrina patris*, hic est, *eruditio patris*, hic est *forma* patris, hic est *definitio*, *compendiosa demonstratio*, atque *tacita ratio* patris. *Cur bonus filius dicitur patris institutio?* Sic Liranus ibidem: *Filius sapiens, doctrina patris; quia in eo manifestè relucet,* pater, inquam, patrisque doctrina, forma, mores. Liranus. Hinc illud Romani Oratoris: *Effigies probitatis paternæ, filius.* Cicero lib. 1. de Finib. Et Basilius imperator in capitibus exhortationum, quæ dicauit Leoni filio, quasi commentaretur hæc Salomonis verba, *Filius sapiens, doctrina patris*: ita scribit: *Ne me quæso patrem amantem pudefacias, debent enim pictores quidem corporum lineamenta: filij autem quasi viuæ imagines patrum virtutes referre.* Basil. Imper. Verùm Lxx. Interpretes sic locum exscribunt: *Filius astutus*, &c. 4. Lxx. Interp. Forsan adludit ad bonum filium non boni admodum patris: filius enim cùm sit doctrina, eruditio, effigies, forma, definitio, & compendiosa demonstratio patris, in se impressè bonus; patrem reformat, & suis moribus recudit in bonum hâc sapienti *astutia* bonus filius boni patris censetur, qui est filialis honoris census, & nobilitatis conceptaculum. *Probus filius cur astutus dicitur.* Ex hâc doctrinâ claratur illud Prouerbiorum 27. *Stude sapientiæ fili mi, & lætifica cor meum; vt possis exprobranti respondere sermonem.* Prou. 27. vers. 11. Pro τὸ *possis* nonnulli cum Hebræis & Græcis legunt *possim.* Hebræa ad verbum sic habent: *Esto sapiens fili mi & lætifica cor meum & respondebo probris afficienti me.* Hebræus. Chaldæus, *Et respondebo verbum his, qui mihi exprobrant.* Chaldæus. Syrus, *Cessabit à me probrum mihi exprobrantium.* Syrus. Quasi dicat boni filij non admodùm bonus famâ pater: Alter ego, id est, filius, est bonus; ille est mea effigies, definitio, forma, imago; quo nomine aduersùs probra sibi obiecta verosimiliter se clypeat. *Bonitate filij, se pater clypeat, & obiecta sibi probra refutat.* Exinde ait: *Stude sapientiæ fili mi, & respondebo verbum his, qui mihi exprobrant.*

5. Sapientiæ 7. vers. 26. Sapientiæ 7. sic de Verbo diuino, seu Filio Dei scribitur: Vapor (Arabicus *facies*) est enim *virtutis Dei*, & emanatio quædam est claritatis *omnipotentis Dei* sincera. Arabicus. *Candor enim lucis æternæ, & speculum sine maculâ Dei maiestatis, & imago bonitatis illius.* Sed quid est, quòd Dei Patris Deus Filius dicitur facies *virtutis* Dei, speculum *maiestatis* Dei, & emenatio claritatis *omnipotentis* Dei; cùm autem venitur ad rationem imaginis, quæ propria est verbi ac Filij, dicitur

citur *imago bonitatis* Dei? An non etiam Filius tamquam imago repræsentat Patris Dei virtutem, omnipotentiam, iustitiam, maiestatem, & reliqua seueriora, aut austeriora (vt sic loquar) eius attributa? quorsùm dum inducitur tamquam gloriosa Patris Dei *imago*, omissâ *virtute*, *omnipotentiâ*, *maiestate*, iustitiâ, ac reliquis istiusmodi elogijs; tantùm hîc meminit bonitatis, quod apud homines habetur gratius, & gloriosius attributum; & à virtutis gloriâ sumptuosius? Apposité Syrus sic locum exscribit, & exponit: *Splendor est lucis, incorruptibile speculum gloriæ omnibus seruis Dei, & forma gratiæ illius.*

Filius sit speculum paternæ bonitatis, & gloriæ, & forma gratiæ illius.

Syrus.

Nimirùm Dei Filius perfecta est & consummata imago omnium perfectionum, quæ sunt in Patre, & illa omnia in seipso refert viuâ repræsentatione, dùm autem Scriptura sacra describit quid Patris repræsentet hæc imago, *bonitatem* duntaxat hic refert; & quidem moralissimè aspectu ad humanos filios, quorum elogium est, patris *bonitatem* moribus repræsentare; non alia patrum attributa seueriora, aut austeriora aut à bonitate aliena. Sit ergo filius repræsentatio patris, quia est speculum *gloriæ* illius, quia est *forma gratiæ* illius, quia est *imago bonitatis illius*. Itaque Dei Filius in seipso omnia Patris attributa tamquam perfecta imago repræsentat: sed ethicè *Seruus Dei bonitatem* repræsentet; sic proponitur tamquam paternæ *gloriæ speculum & forma gratiæ illius.*

6. Geneseos 9. nuper egressus ex arcâ Noë vir agricola cœpit exercere terram, & plantauit vineam. Bibensque vinum inebriatus est, & nudatus in tabernaculo suo. *Quod cùm vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiauit duobus fratribus suis foras.* Qui reuerenter auerso vestigio dedecus boni patris obtegunt, & dissimulant. Euigilans autem Noë ex vino, cùm didicisset quod fecerat ei filius suus minor, ait: *Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis.* Non bene forsan punitur in filio Chanaan, quod pater Cham in suum patrem Noëmum inuerecundè ac impiè deliquit: Cur filius Chanaan à culpâ immunis, pœnalissimo supplicio acerbiùs addicitur? Respondet Chrysostomus homil. 29. in Genesim: *Scitis quomodo sæpenumerò patres orant vt filiorum pœnas ipsi ferant; & grauius illis est videre filios supplicio affici, quàm si ipsi ijs forent obnoxij: factum est igitur hoc, vt illum ob naturalem in puerum amorem, maiorem sentiret dolorem*, quasi pater acerbiùs feriretur in filij pœnâ, quàm si ipse in seipso pater sauciaretur: & ipse scelerosus pater à supplicio immunis in se, in altero seipso duriùs mulctatur, & pœnâ filij ad emendationem eruditur. Chrysostomo adtestatur Procopius ibidem sic fatus: *Maior dolor cruciabat patrem Cham, cùm videret filium Chanaan maledictione perstringi, grauius enim affligimur calamitate liberorum, quàm si nobis aliqua miseria obijceretur.* Ceterùm S. Ambrosius in lib. de Noë & arcâ cap. 30. omnium elegantissimè dubium vrget, & soluit ad rem opportunè: *Quæro nunc cur non simpliciter dixerit, Vidit Cham nudationem patris: sed vidit Cham pater Chanaan, vtique Chanaan natus non erat: cur ergo nomen additur filij; nisi vt vitio auctoris deformaretur hereditas, & augector filij nequitiâ grauaretur? Et pater igitur in filio, & in patre filius redarguitur, habentes stultitiæ, nequitiæ, impietatis quoque commune consortium. Nec poterat fieri vt bonum generaret filium, qui bono patri nequam filius, & naturæ & eruditionis degener extitisset.* Scilicet nequam filius Cham, qui boni patris Noëmi *eruditionem* degener refutauit, in filio Chanaan acerbiùs mulctato meliùs *eruditur*; & eius supplicio ad emendationem; & exemplum sapienter *redarguitur.* Et quod mirere magis *redarguitur & eruditur* in filio nondum nato, sed postmodùm nasrituro: quasi filius ad patris redargutionem, eruditionem, & castigationem, vitæ spatia anteuertat; & qui in se nondùm est, ad patris mirius supplicium inueniatur in patre. *Pater igitur in filio nondum nato; & in patre filius redarguitur:* & nouerca maledictio præproperè parturit ad pœnam, quem necdum mater ad vitam peperit. Sic etiam boni filij Sem & Iapheth in felicî posteritate beantur. Beatur etiam hîc & Rutha, dum Bethlehemiticus senatus Racheli ac Liæ illam pariare votis apprecantur: & quod votiuè optatum; abundè præstitum est in Obede, Dauidis auo, à quo Christus Deus, quæ est fœlicior generosæ sobolis meta. Hic vers. 12. &c.

Genes. 9. v. 25.

S. Chrysost.

Pater acerbius punitur in filio, quàm in seipso.

Procopius.

S. Ambros.

Cur Cham in Chanaan filio nondum nato maledicitur.

---

§. CCLXXX.

Misera calamitas est precandi officina; & deprecandi vigor.

1. Exigua mala corrumpunt magna bona: aceti guttula vasculum meri nobilissimi perdit, & à pauculo totum inacescit. In hoc malignum est ingenium hominis ærumnam patientis: vna sola corrumpit plura gaudia, & felicitatem ipsam infelicitat: per illam enim omnis diffluit lætitia. Sit licèt plena & gaudens voluntas vna insurgat aduersitas, aut è vicino minas vibret, euacuatur tota hilaritas, & solicitus angor pectus implet. Res delicata, felicitas est; facilis & exprompta miseria. Miser eris, si desit aliquid, etiam si omnia præter illud habeas. Vt sis felix, nihil excipiendum est, omnia habere opus est, aut omnia contemptim depretiare: illud arduum est, & mortalium nemini concessum; dum versamur in hoc auarissimo alternantium rerum emporio; illud suasibile, etsi non facile parabile. Sed aliâ forsan viâ miseriam refinges in plenam felicitatem; si calamitas calcar addat ad cælestis remedij votum, & medelam precibus paret. Hoc nomine omnis miseria, felix est, quod viuaciùs vota precum exsuscitat, & remissum animum intentiùs acuit, vt obnixiùs è cælo subsidium exposcat. Tametsi animus calamitate fatiscit; tamen incunctanter hiat ad remedium, & malo suo ad bonum orationis eruditur. Infelix calamitas, felix precum gymnasium & arcanus orationis vigor, dum humanis spebus abiectis, ad sperandam à Deo opem intentiùs erigitur. O quàm argutè in calamitatis officinâ, ardens feruentium precum votum excuditur!

Calamitas est orationis gymnasium, & officina.

2. Genes. 32. Iacob è Mesopotamiâ redux, occursu fratris sui Esaü dudùm offensi, solicitè angitur. Porrò reuersi fuerant nuncij, quos obsequenter præmiserat, dicentes: Venimus ad Esaü fratrem

fratrem tuum, & ecce properat tibi in occursum cum quadringentis viris. Timuit Iacob valdè, & perterritus dimisit suæ familiæ populum, ne fortè antiquæ offensæ memor, in se, ac suos atrociùs sæuiret. Angore autem acerbiùs stimulatus, ad diuinas preces ardentiùs confugit. *Dixitq; Iacob: Deus patris mei Abraham, & Deus Patris mei Isaac &c. Erue me de manu fratris mei Esau, quia valdè eum timeo: ne fortè veniens percutiat matrem cum filijs.* Id est, omnia quæ ad me pertinent, nulli, inquam, pareat. Grandis Iacobi timor, nec impar timendi caussa, sui ac suorum atrox excidium. Consultè ergo Iacob fratris timore pauidus, & consilij inops, ad diuinas preces intentiùs confugit: & (vt luculenter inibi Lypomannus dixit: *Artificio Spiritus format efficacissimam orationem.* An hîc ærumnosa calamitas, alienæ opis indiga, re humanitùs desperatâ, dicitur *Spiritus artificium*, ad obnixè orandum, & efficaciter impetrandum? Vltima miseria, & miserabilior necessitas est Spiritus, seu nostræ mentis ingenium, vel arcanum Spiritus sancti arbitrium ad deprecandum calamitatis subsidium? O quàm multa quàm paucis transparent, quæ enucleatiùs emedullare, vel imperito procliue est! Sed nota: quòd calamitosa necessitas Spiritus sancti artificio efficaciam orationis *formare* perhibetur.

Geneſ. 32. v. 9. & 11.

Necessitas est Spiritus sancti artificium ad orandum.

Lypoman.

Necessitas orationem formare dicitur.

3. Iob 27. duris calamitatibus tragicè afflictatus, animosam spem è contrario erigit, quò precibus calamitatem mitiget, aut auertat, sic aiês: Numquid Deus audiet clamorem eius (hypocritæ impijssimi & sceleratissimi) cùm venerit super eum angustia? *Aut poterit in Omnipotente delectari, & inuocare Deum in omni tempore?* Quasi homini impio ac flagitioso, cùm angustijs atque ærumnis afflictatur, præclusus, aut saltem difficilis sit aditus ad orationem, quâ calamitatis duritiem emolliat, & sanctarum precum dulcedine ærumnas ad suauitatem condiat, & miseriam auertat, quod est aspectabile calamitatis asylum. Dicit autem de scelerosо impio, angustijs calamitosè oppresso, An *poterit in Omnipotente delectari, & inuocare Deum?* quasi hæc Dei in calamitatibus *inuocatio*, & in *Omnipotente delectatio*; sit iustis peruia, & eorum familiare in tribulationibus leuamen, & expromptum vnicè remedium. Sed quid est quòd Iustus dum in ærumnosâ *angustiâ Deum inuocat*, tunc, tunc, quidem dicitur *in Omnipotente delectari*? Quare tunc Deus non communi Dei nomine, sed *Omnipotentis* vocabulo nominatur? Quid est non tam dici in Deo, quàm in Deo vt *Omnipotente delectari*? Verùm enimuerò Hebræum nomen *Saddai*, Latinè *Omnipotens*, Deum optimum & Maximum significat, non vtcumque, sed vt est, *vberrimus bonorum omnium fons*, quod obuium est Biblicè peritis. Quare *magnam delectationem* in Deo significari censet hîc S. Thomas. Adeò vt ad *futuræ beatitudinis* stillam seu spem, huiusmodi *delectationem in Omnipotente*, Liranus referat, Scilicet Iustus *angustiâ* arctatus, & calamitate oppressus, Deum precibus auxiliarem *inuocans*, calamitatem feliciter deprecatur, tantamque in angoribus suauitatem percipit, vt in Deo *Saddai*, hoc est, *in Omnipotente*, nempè in *vberrimo bonorum omnium fonte*, nuncupatim *delectari* dicatur. Hem! sic necessitas preces fouet, extimulat, animat? sic angustia precibus dilatatur, vt delectatione beatitudinis æmulâ *in Omnipotente delectetur*? Sic est calamitosi hominis oratio deprecatione felix, & delectationis opulentè diues?

Iob 27. v. 10.

Ærumnis oppressus, precibus Deum inuocans, in Omnipotente delectatur.

Pineda ibi S. Thomas Liranus.

4. Idem Iobus cap. 6. quasi impar tot ærumnis tamdiu cōstanter sustinendis, sic voce lugubri, & funestis querelis dolenter loquitur: *Quæ est enim fortitudo mea, vt sustineam? aut quis finis meus vt patienter agam?* Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est. Nimirum rationem reddit cur timeat, ne tentationi, dolorique succumbat. Quia vexatio illa durissima est, quæ licet spiritu puro, & Deo inoffenso sustineri possit aliquando; at si diuturna sit, quis speret in ea malorum conspiratione constantiam? Neque ipse nouit quamdiu cum pestilente morbo, cum seruorum amicorumque ludibrijs, cum obscœna fame, cum tot cruciamentis carnem animumque excarnificantibus, & cum summa rerum omnium indigentiâ certandum sit. Cumque adhuc virum in illa palæstra præstiterit, timere tamen non immeritò posset, ne fractus, aut saltem defatigatus luctando, vel victus diaboli manu, & tandem cadat inhonesto vulnere, & quas ferendo consecutus fuerat palmas; abiecto virili spiritu, & proiecto patientiæ clypeo, turpiter amittat. Hæc Iobi sententia, quæ vt est timoris plena, sic quodammodo videtur desperationi confinis, dum tacitam, diuinæ opis precationem continet, ærumnarum sustinentiam, aut ab eis leuamentum impetrauit. Apposité Olympiodorus in Catenâ, hæc Iobi verba sic exponit: *Non ego, inquit, aut doloris sensum amisi, aut verò lapideus, æneusve sum, an non humana carne contextus? An breuis hæc mea est calamitas? Nemo igitur mihi mœrenti, & liberationem malorum postulanti indignetur.* Quasi cùm Iob dixit: *Quæ est fortitudo mea, vt sustineam?* tacitè insinuet orationem, quæ illi robur ad sustinentiam *postulet*, ac fortiter subministret. Quod luculenter his verbis edisserit Chrysostomus lib. 2. de Orando Deum: *Siquis dicat, ait, animæ neruos esse deprecationem meâ quidem sententiâ videbitur verum dicere. Qui ergo præ laboribus quasi neruis, & robore se spoliatum videri, ne omninò eneruis fiat dum tristatur, ad orationem recurrat, vnde vires & robur colligat.* Imbecillus & eneruis videri posset Iob, dum ærumnis oppressus, ait, *Quæ est fortitudo mea, vt sustineam?* At cùm in hac ipsa interrogatione transpareat oratio, fortitudinem & neruos ad fortiter sustinendum postulans, *neruos & robur*, nuper propè imbecillus & eneruis, impetrauit. Quasi in acerbioribus ærumnis, dum patientiæ constantia imbecillè deficit, longanimitatis defectu; tunc, tunc, quidem oratio sic est ad impetrandum auxilium opportuna, vt neruos ac robur patientiæ subministret.

Iob 6. v. 1.

Olympiod.

Deficienti in ærumnis patientiæ, neruos & robur oratio subministrat.

S. Chrysost.

5. Adhuc Iobus calamitatis acerbitate querulus, ita fatur: *Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum; & derelicta sunt labia tantummodo circa dentes meos.* Ineluctabilis morbi vis tanta est, vt eâ redigar ad maciem extremam, adeò vt consumptis carnibus, cutis vix ossibus hæreat. *Derelicta esse labia tantummodo circa dentes*, ait; an vt de Elephantiasi morbo acerbiùs tumescerent? Putat Philippus, quòd Dæmon inter cæteras corporis partes sæuissimè percussas loquendi instrumenta illæsa esse voluit, vt liberiorem

Iob 19. v. 20.

riorem illi loquendi facultatem, & verbo labendi occasionem aliquam faceret: *Hæc*, inquit, *Diabolus in eo reseruat, vt blasphemiam prolatam eius ore cognoscat.* Nimirùm dum linguam communi plagâ eximit, perniciosum inimicum hostiliter armat è peruerso beneficus. Verùm non malus Dæmon, sed bonus Deus, labia illi ac linguam ad tot vulnerum medelam reseruauit, dum grandi instrumenta reliquit illæsa. Quod ex multis Scripturæ locis inibi adstruit Pineda in Allegorico sensu: aduocatque Augustinum, qui Lxx. Interpretum translationem sic refert, & exponit: *Ossa mea in dentibus sunt*, id est, *firmitas & fortitudo mea in verbis, non in factis.* Addit Pineda: Sanè labijs populi Israëlitici, vincendos hostes, penitusque delendos, non manibus aut gladio, indicat Scriptura, vt vim precum & orationis explicaret. Non mirùm igitur, si suâ ipse astutiâ delusus Dæmon, postéa non relinquat *labia*, & orationis facultatem intactam, sed mutum reddat. Hæc ille. Mira sanè vis est, & incredibilis subest vigor hominis calamitosi precibus, quæ calamitas intolerabilis expressit; adeò vt verba factis præferantur. *Et relicta sunt labia tantummodo circà dentes meos*, id est, *Firmitas & fortitudo mea in verbis, non in factis.* Ecqua pagina lineáve in sacris Biblijs, aut Sanctorum Patrum scriptis, non *verbis facta* operaque præponunt? Loqui facile, præstare difficile est. *Verba* garrulitatis, nugacitatis, & falsitatis suspecta sunt; *facta* autem & opera virum suum indubiè loquuntur, O! gratulor *verbis*, quod aliquando *factis* præferuntur: & tunc, tunc quidem hoc elogium merentur, cum in ærumnosæ calamitatis officinâ verba in orationem excuduntur. *Relicta sunt labia tantummodo circà dentes meos.* id est, *Firmitas & fortitudo mea in verbis, & non factis*, hoc est, potiùs quàm in factis.

Philippus. — Lxx. Interp. S. August. — Pineda. — Calamitosi hominis precaria verba, factis præferri dicuntur.

Putant Hebræi, quòd *Ruth* idem sonat ac *turtur* (de quo egimus ad cap. 1. vers. 4.) nempè Ruth innumeris angustijs miserè iactata, & lugubri planctu ad Deum supplex, tot miserias deprecata est, & apprecata regiam felicitatem, quam *turturis* gemitu auspicatò hìc impetrauit, dum meruit Boozo nubere, & Obedem (ex quo Dauid, & Christus Deus) generare quod turturis gemitu obtinuit, & precariâ voce calamitatis expressit.

Hic vers. 13.

---

§. CCLXXXI.

Non tam corporis, quàm morum elegantia in vxoribus expetenda est.

1. NOn est quòd amicum tantùm in foro, aut in curiâ quæras; aut vxorem te dignam in superbo Regum gynęceo diligenter explores. Si sollerter attendis, ornatiorem ibi inuenies, non meliorem; imò de sumptuosiori ambitiosiùs ornatu imbonitatis suspectam. *Sæpè bona materia cessat sine artifice. Tenta & experire. Quemadmodum stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex conditione, quæ vestis modò nobis circumdata est, æstimat.* Qui bene eligere satagit, cum Boozo morum elegantiam, non exquisitam vestium munditiem quærit. Nec fastuoso supercilio dedignatur Moabitidem malle, quæ verè Israëliticos mores animo impressos gerit. Pauperculam mauult; sed qui de vxoriæ probitatis locuplete censu, actuosæ virtutis stipendia captat. Cuius præcipua dos, non in pulchræ iuuentæ, aut in pulchritudinis flore, sed in actuosæ virtutis, ac pudicæ fœcunditatis fructu sita est. Dediscenda est de Boozi scholâ quærendarum ambitiosè vxorum arrogantia. Profectò bene semper composita morum elegantia, in quam nullum tempori ius est, felices nuptias aut inuenire, aut facere solitat.

Seneca, epist. 47. Vxor non ex ornatâ nobiliter pulchritudine; sed ex morum elegantiâ æstimanda est.

In hoc cap. 4. vers. 13. connubiali litigio ritè peracto, *Tulit Booz Ruth & accepit vxorem: ingressusq; est ad eam, & dedit illi Dominus vt conciperet, & pareret filium.* Et vocauerunt nomen eius Obed, &c. Quâ super re sic ad rem incertus Chrysostomus philosophatur: *Talis ergo Booz ex tali coniuge Ruth, qualem filium genuit? Obed, qui interpretatur subditus. Nunc autem qui diuitias eligunt, & non mores; pulchritudinem, & non fidem; & quod in meretricibus solet quæri, hoc in coniugibus optant; propterea non generant filios subditos vel sibi, vel Deo.* (Sat esto hìc descripsisse verba aliàs expensa, ne in proprio loco desiderentur, dum peregrinantur in alieno) Huc tempestiuè adludit Plutarchus his verbis: *Photio, cùm ei rem Antipater minùs honestam, & eum non decentem imperaret; Non vales me, inquit, & amico vti & adulatore: perindè de vxore reputandum pudicâ & acerbâ* (malè moratâ inquam:) *Non possum cum eâdem pariter vt matronâ & vt meretrice viuere*, Scilicet matronam repudiat, & meretricem mauult, qui *quod in meretricibus solet quærit, hoc in coniugibus optat.* 2.

Hic vers. 13. — Imperfectus homil. 1. in Marth. — Male quis quod in meretricibus solet quæri hoc in coniugibus optat. — Plutarch. in Præcep. connub.

Prouerbiorum 31. laudatissimam illam matronam ita Salomon commendat: *Fallax gratia, & vana est pulchritudo: mulier timens Dominum* (pia, pudica, actuosa, bene morata) *ipsa laudabitur.* Hebraicè exscribitur, *Mendacium, gratia, & vanitas pulchritudo*; Syrus autem, *Mentitur decor, infructuosa est pulchritudo*; Rabbi Salomon, *Mulier haud laudibus extollenda* (& inde ad nuptias minimè expetenda) *quòd formâ præcellat, cùm omnia sint quid inane & merum mendacium; mulier verò quæ Deum veretur, hæc solùm laudibus est celebranda.* Sanè gratia est gratiosa venustas seu decor & concinnitas, tum corporis, tum gestuum & actionum, quâ quis in habitu, incessu, sermone & actione ita decorè se gerit, vt intuentium amorem sibi conciliet, eisque acceptus & gratiosus existat. Quare *pulchritudo est, bona illa concinnitas in compositione membrorum, floris instar superductam sibi gratiam habens.* Hæc, hæc, inquam, nuptiarum lenocinium vulgo exercet; quod huius Matronæ exemplo vetat Salomon, aiens, quòd *mentitur decor*, & *infructuosa est pulchritudo*; quia semper fugax, plerumque ambitiosa, sterilis, inactuosa. Ergo morum elegantia, virtutum decor, & gratiarum nitor, præcipuè in vxore quærendus & ambiendus est, qui sit mulierum dos, & opulentus matronarum census. Corporis autem fallacem formam, & volaticum pulchritudinis mendacium, meretricibus relinquendum est. Pulchrè Nazianzenus de sorore Gorgoniâ ita scribit: *Cum externos* 3.

Prouerb. 31. vers. 30. — Hebræus. — Syrus. — R. Salomon. — S. Basil. apud Anton. in Meliss. p. 1. cap. 60. — Fallax est elegantia vxorum, quam virtus non concinnat ad placendi gratiam. — S. Nazianz. Orat. 11.

multos

multos & varios ornatus cognitos haberet, nullam tamen moribus suis, atque intùs condito splendore præstantiorem agnoscebat. Vnus illi rubor placebat quem pudor affert, vnus candor quem parit abstinentia. Nam pigmenta & fucos, ac viuas tabulas, & fluxam formæ venustatem scenicis & triuialibus relinquebat, quibusq; probrum ac dedecus est erubescere.

S. Bernard. Serm. 1. de S. Victore. Sapienter Bernardus: *Quæ sine virtute est gloria, profectò indebita venit, præproperè affectatur, periculosè captatur. Virtus gradus ad gloriam, virtus mater gloriæ est. Fallax gratia, & vana est pulchritudo, quam illa non parturiuit: sola est, cui gloria debetur iure, & securè impenditur.* Hæc ergo morum elegantia in vxoribus quærenda est, peruestiganda est, ambienda est. Fallax ergo est elegantia vxoris, quam virtus non concinnat ad placendi gratiam.

4. Prouerb. 31. vers. 30. Redeat iterùm semel elucidatus Salomonis locus: *Fallax gratia & vana est pulchritudo: mulier timens Dominum* (securâ ac stabili virtutis pulchritudine elegans) *ipsa laudabitur*, & meritò ad nuptias ambitur. Sanè laudatior est materfamilias, si omnia in se reponens, dotem, natales, formæ præstigias, & venustatis illecebras, viri beneuolentiam, modestiæ ac virtutis gratiâ concilict. Non enim virum probum decet aut oculis, aut digitis vxorem ducere. Fallit oculos gratia formæ, mentitam dotis opulentiam digiti fallaciter supputant. Præcipua vxoris dos in virtutum elegantiâ est. *Præcipiebat Socrates adolescentibus* (ait Plutarchus,) *qui se intuerentur in speculo, ijs, qui deformes erant, vt emendarent fœditatem vultus virtute: qui pulchri ne formam vitijs deformarent. Rectè etiam Materfamilias fecerit: si cùm in manibus speculum habet, secum loquatur, turpis: Quid autem, si casta non sim? speciosa: Quid autem, si sim casta. Est enim turpe, si diligitur morum potiùs quàm formæ gratia præclarum.* Istiusmodi vxor non videbitur turpis ac fœda, si à viro *diligitur morum potiùs quàm formæ gratia.* Hæc semper vernat, floret, nitet, illa incessanter deflorescit, & deformitate morum fastiditur: *Fallax gratia, & vana est pulchritudo, mulier timens Dominum ipsa laudabitur.*

Non erit vxor fœda, si à viro diligitur morum potiùs quàm formæ gratia.

Plutarch. in Præcep. Connub.

5. Siracides Ecclesiastici 36. sic adolescentes nuptijs maturos, salubriter admonet, quò in vxore quærant morum potiùs quàm formæ

Eccli. 36. vers. 26. gratiam: *Qui possidet mulierem bonam* (non ait pulchram: rara est enim societas formæ ac pudicitiæ, *inchoat possessionem: adiutorium secundùm illum est, & columna vt requies.* Profectò qui pulchræ ac diuitis puellæ nuptias negligens, *mulierem bonam*, id est, probitate elegantem ducit, eamque possidet & acquirit; is, inquam, *inchoat possessionem*: quasi initium aut auspicium opulentiæ, sit bonæ vxoris possessio. Porrò quantumuis ante nuptias diues sit, & opulento censu locuples, nondum incœpit diues esse, quousque *mulierem bonam possideat*: nam cognata pulchritudinis ambitio, vltra censum sumptuosa est: quin & inactuosæ & inerti vxori nihil sufficit; quicquid enim à marito acquiritur, per eius inertiam dilabitur. Vnde *qui possidet mulierem bonam, inchoat possessionem.* Dein *bona mulier* marito est quasi *columna vt requies.* Hebræum verbū עמוד *hamod*, pro quo Vulgatus habet, *columna*, idem est, ac *stabilimentum*, aut *subsistentia.* Quare Vatablus vertit *stabilimen*, Tigurina, *basis.* Scilicet non pulchra, aut diues, aut præ-

Quare qui ducit mulierem bonam, possessionem locupletem inchoet?

Bona mulier dicitur basis, seu subsistentia viri.

Hebræus. Vatablus. Tigurina.

nobilis vxor; sed *mulier bona*, & *morum gratiâ* dotata, dicitur viri *columna*; *stabilimentum, basis*; *subsistentia*: eâ enim tamquam hypostasi vir *subsistit*: alioqui titubat, dilabitur, corruit, deficit. Addit quòd *mulier bona, adiutorium secundùm illum est.* quo apertè adludit ad verbum Domini Geneseos 2. *Faciamus*, inquit, *ei adiutorium simile sibi.* Hebræis est, *Adiutorium quasi coram ipso*; vt mulier sit adiutorium viro non à longè petendum, sed quod ad manum sit, corámque obuersetur. Textus autem Latinus intimiorem sensum innuit, scilicet *mulier bona* est adiutorium viri, quasi esset alter vir, vt noster Cornelius adnotauit. Qui autem merè pulchram aut diuitem oculis & digitis eligit, *adiutorium contrà ipsum* eligit, quod Hebræa etiam exprimunt.

Gen. 2. v. 18. Cornelius. Hebræus.

Apocalypsis 21. *Ego*, inquit, *Ioannes vidi* 6.
sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de Apocal. 21.
cælo à Deo, paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. v. 2.
Cælestis illa Ierusalem, id est, empyrea beatorum gloria, sub sponsæ nomine, nunc spectata à Ioanne proponitur. Dicit *paratam*, id est, comptam, adornatam, tantaque pulchritudine, felicitate, maiestate, ac gloriâ instructam, quantâ decet sponsam diuino sponso iam nuptam; perindè vt sponsa Regis, pulchritudine conspicua, pulcherrimis etiam & pretiosissimis vestibus, gemmis ac monilibus se vestit, parat, & adornat, cùm in thalamum Regis sponsi deducenda est, vt felici connubio æternùm cum eo viuat. Ait, *sicut sponsam ornatam viro suo*, quasi dicat: Sicut illam sponsam, quam Deus Pater Christo filio suo vnigenito tanto decore adornauit, ad Christi sui decus: omnis enim cælestis Ecclesiæ decor, & Beatorum pulchritudo, sicut Christi meritis tribuenda est, sic & ad sponsi Christi gloriam destinatur. Sed penitiùs peruestigare oportet, quænam sit hæc cælestis sponsæ pulchritudo, beatus olympiæ gloriæ decor, & forma præstantissima, in quâ diuinus sponsus sic complacet? Prædicatúrne corporis pulchritudo? an vitæ elegantia? Appositè S. Augustinus lib. Meditat. cap. 22. ita scribit de cælesti Beatorum vitâ: *O vita, quam præparauit Deus his qui diligunt eum! vita vitalis, vita beata, vita secura, vita tranquilla* (& post paucula addit ad rem) *Vita totius elegantiæ & dignitatis plenissima.* Ecce tibi empyrea pulchritudo, & sumptuosior ornatus beatæ sponsæ, quæ sponsi Dei nuptias meretur, nempè *vita totius elegantiæ & dignitatis plenissima*, quæ est venustior morum elegantia, & quæ augustè velut superbas cum Deo nuptias beatè contrahit. In hanc morum elegantiam nullum tempori ius est. Hæc semper vernat, floret, nitet, neque vmquam marcescit; hâc cælesti sponsa diuino sponso sumptuosiùs ornatur, gratiùs adridet, & beatiùs perplacet; quæ est *vita totius elegantiæ & dignitatis plenissima.*

Vitam totius elegantiæ & dignitatis plenam ambit diuinus sponsus.

S. August.

§. CCLXXXII.

Prælustris Euangelici Concionatoris dignitas, diuinæ gloriæ tota militet.

1. EVangelicum oratorem te puta, si tibi ipsi ante omnes, quod oportet persuaseris: nihil enim turpius quàm quæ obijcitur, in obiiciente cognosci passionem. Profectò oratio eius qui suadendæ veritati operam dat, incomposita debet esse & simplex: ad rem ipsam moueat, non ad composita ipsius verba. Hæc sit Concionatorij propositi summa: Quod animitus sentiat, ore loquatur: alioqui sermo affutus est, & quasi de alieno totus: nisi deuotionis calore concoquatur crudus est, & indigeriem ructat. Succo cælesti quo ipse non adipatur, non saginat auditores ad pietatem, sed quasi theatralibus fabellis fallit ad voluptatem. Histrio est sub Euangelici Concionatoris dignitate, quam dū ambitiosè obit, obeundo mentitur. Heu Apostolici muneris adultera! O, Euangelicus Concionator agnoscat dignitatem suam, Apostolicę gloriæ æmulam! Christiani Prædicatoris sermo de Scripturarum lectione haustus, piâ deuotione, & assiduâ cum Deo familiaritate condiatur: de cælesti œconomiâ ebibat, quod in auditores eructet: de familiari Dei contubernio ad spargendum semen diuinum auellatur, vt diuinitatis abreptiones hominibus inserat, & sic locuplete messe, cælestia Dei horrea sumptuosiùs adimpleat: adimplebit sic Apostolorum ministerium, de cuius augustiori dignitate piam Cælitibus inuidiam suggeret. *Euangelici Concionatorum munus sublime proditur.*

2. Actorum 1. Christus Deus triumphali in cœlos Ascensioni proximus, Euangelicæ prædicationis munus Apostolis committit, aiens, Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, *& eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samariâ, & vsque ad vltimum terræ.* Et cùm hæc dixisset, videntibus illis, eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis. *Qui & dixerunt: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum?* Tunc reuersi sunt Ierosolymam, &c. Hæc Angelicæ admonitionis verba, speciem reprehensionis subolent, quod vrgens interrogationis emphasis publicat, sed quid tunc reprehensione dignum in Apostolis inuenitur? Syrus: *Quid statis & suspicitis?* Nempè Apostoli & reliqui Discipuli stant fixo pede, fixisque oculis suspicientes gloriosam Magistri sui in cœlos ascensionem. Ecquis in hâc re obiurgationi locus? An Christum Deum, eorum amantissimum Magistrum à se discedentem, intentiùs non aspiciant? Imò & stupiditatis argui possent, si Magistri dilectissimi triumphalibus glorijs, intento saltem aspectu plaudere neglexissent. Quid non boni in huiusmodi Christi adspectu non apparet? quid præstantiùs tunc facere potuissent, quàm ascendentis Christi gloriosa vestigia adhuc studiosiùs relegere, & dulci gratulatione mirari? Et tamen Angeli huiusmodi adspectum vetant, quasi quid præstantius illis faciendum supersit. Id explorato attentiùs contextu tradit Cornelius noster, sic litteralissimè locum commentans: *Quid statis aspicientes in cælum, id est, fixè quasi firmo statoq, pede suspiciatis? quasi dicat: Sat suspexistis: ergo domum redite, & ad munus Apostolicum, quod ipse vobis demandauit, vos comparate.* Hæc ille, qui sensum quem ab Oecumenio ebiberat, explicatiùs edisserit. Sic fatur Oecumenius ibi: *Per hoc autem quod ait: Quid statis? admonet illos vt relictâ curâ de eâ re, Ierosolymam redirent, iuxta Domini præceptum quo dixerat: Ab Ierosolymis ne discederent.* Et rursùs, *Eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samariâ, & vsque ad vltimum terræ.* Quod probè intelligentes Discipuli, & Angelorum obsequio, & destinato sibi ministerio expromptì, *tunc reuersi sunt Ierosolymam.* Scilicet de Angelicæ admonitionis, ne dicam reprehensionis gymnasio, erudiuntur Discipuli, satiùs esse *redire ad munus Apostolicum*, & se comparare ad prædicandum Euangelium *vsque ad vltimum terræ*, quàm Christum ipsum gloriosè in cœlos euntem diutiùs intueri, & abeuntis vestigia studiosiùs persequi. Præstátne ad Euangelij prædicationem se comparare, illique vacare, quàm cum Christo glorioso esse, aut eiusdem vestigia adhuc intueri? Saltem de istiusmodi aspectu, arcana Angelorum admonitio aut reprehensio, Discipulos auellit, quò peridoneè Euāgelicæ prædicationis munus dignè administrēt, & Christi Dei gloriam toto orbe buccinent. *Actor 1.v. 11.* *Syrus.* *Cornel.* *Apostoli auelluntur à Christo, vt prædicationis obeant munus.* *Oecumen.*

3. Luc. 2. de duodenni Iesu in Nazareth cum parentibus regresso, quibus subditus esse dicitur, addit Euangelista: *Et Iesus proficiebat sapientiâ, & ætate, & gratiâ apud Deum, & homines.* Pro *tò ætate*, Syrus & Arabicus habent, *staturâ*, siue *proceritate*: vtrumque verum, vtrumque huic loco appositum. Valdè sudat sanctorum Patrum ac Interpretum sollers industria, vt exponat quo pacto Christus Deus, etsi proficere tunc potuerit staturâ, proceritate, atque ætate; quin & sapientiâ & gratiâ apud homines, in dies maiora sapientiæ & gratiæ documenta exhibens; proficere tamen potuerit apud Deum, cùm nullum sapientiæ & gratiæ auctarium acceperit. Quis est arcanus iste apud Deum & homines profectus, quem sic magnificè Euangelista deprædicat? Sapienter inibi Beda: *Et benè*, inquit, *cùm dictum esset, quia Iesus proficiebat sapientiâ, ætate, & gratiâ, adiunctum est, Apud Deum & homines: quia quantum proficiente ætate hominibus sapientiæ & gratiæ, quæ sibi inerat, dona patefaciebat, tantùm eos ad laudem Dei Patris semper excitare curabat, peragens ipse quod ceteris agendum præcepit: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Attentiùs excipe quæ subijcit verba: *Atque adeò non solum apud homines gratiâ & sapientiâ proficere dicitur in quantum ipsi eius sapientiam gratiamque potuere cognoscere, sed etiam apud Deum, in quantum ad eius laudem gloriamque, sapientiam ac gratiam quam in eo cognouere, retulerunt.* Vide arcanam vim sapientiæ & gratiæ pueri etiam Iesu, quæ non tantùm apud homines de clariori notificatione *proficit*; sed *apud Deum* etiam *proficere* dicitur, quia istiusmodi apud homines profectus, ineffabili quâdam vi ad gloriam Dei sumptuosiùs referebant. Adeò vt in ipso Christi profectu, non dubijs notis Dei gloria descripta legeretur; *Luc.2.v.52.* *Syrus.* *Arabicus.* *Beda.* *Matth.5.v. 16.* *Iesu gratiâ apud Deum proficere dicitur, cùm per eum homines ad Dei gloriam proficiunt.*

retur, & in ipsâ sapientiâ & gratiâ, in quâ puer Iesus proficere apparebat, transparebat etiam micanter sumptuosior Dei gloriâ, ad quam homines huiusmodi profectum gloriosè referebant. *Non solùm apud homines gratiâ & sapientiâ proficere dicitur, sed etiam apud Deum, inquantum ad eius laudem gloriamq́; sapientiam ac gratiam, quam in eo cognouere, retulerunt.* O bona Prædicatoris *sapientia & gratia*, quarum cognitio, *profectus* est, & arcana ad Dei gloriam reflexio! O idealis pueri Iesu, apud Deum & homines profectus, omnibus æmulandus! *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Sanè puer Iesus gratiâ apud Deum proficere dicitur, cùm per eum homines ad Dei gloriam

Hic vers. 14.
proficiunt. Bonus bonæ Noëmi profectus, de mirissimo Ruthæ profectu opinatissimus. Sibi & Noëmi proficit Rutha, cùm Dei gloriam religione amplificat.

4. 4. Regum. 2. cùm propè esset vt Elias in cælum tolleretur, dixit ad Eliseum: Postula quod vis vt faciam tibi, antequam tollar à te, dixitque Eliseus: Obsecro vt fiat in me duplex spiritus tuus. Qui respondit: *Si videris me, quando tollar à te, erit tibi quod postulasti: si autem non videris, non erit.* Cumque pergerent, & incedentes sermocinarentur: ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrumque: & ascendit Elias per turbinem in cælum. *Eliseus autem videbat, & clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israël, & auriga eius.*

4. Reg. 2. vers. 12.

Sit Concionator, currus & auriga vehens ac dirigens ad cælestia, & diuina.

S. Gregor.

Galfridus.

Profectò Elias ethicè est doctor & prædicator, qui mores populi corrigens, *currus* est, qui eum tolerando portat; *auriga*, quia eum exhortando agitat, & ore ac opere ad cælum & ad Deum dirigit. Quod tradit Gregorius lib. 2. in Ezechielem, homil. 21. Verùm Galfridus ibi apud Tilmannum, sic tempestiuè locum elucidat: *Currus Israël, & auriga eius. Eadem,* inquit, *gratia est, quia vehit, & dirigit, dum afficit simul, & erudit. Nam zelus absque scientiâ, currus est sine auriga.* Nimirùm eadem Prædicatoris gratia est, quæ peccatores sustinendo tamquam *currus vehit*, & simul quasi peritus aurigator *dirigit, dum afficit simul, & erudit.* In cælum tamquam *currus* portat, dum ore & opere sic homines erudit & afficit, vt eos ad Deum dirigat, quasi aurigator egregius. Hinc quando Elias acclamatur *Currus Israël, & auriga eius*, oculos discipuli Elisei impensiùs expetit; quò oculis suis Magistrum videat, tamquam *currum & aurigam*, homines in cælum *vehere*, & ad Deum duntaxat *dirigere*; & ad cælestia ac diuina *afficere simul, erudire*, qui est boni Concionatoris character, & generosum concionatorij muneris elogium. Non dimittam innotatum, quòd viuidus animarum *zelus absque scientiâ*, (& prudentiæ moderatione) *currus est sine aurigâ.* Heu districtioris inconsultè zeli errores, & præcipitia, miserabili ruinâ funestè ineluctabilia!

Zelus sine prudentiâ, currus est sine auriga.

5. Isaias cap. 52. sic altè exclamat: *Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem.* Arabicus Antiochenus, *Quàm pulcher est qui annunciat pacem*, quasi à pedum pulchritudine totus homo pulchrescat. Leo Castrius ex Procopio & Eusebio vertit ex Hebræo, *prædicantis Iesum*; ne dubium sit agi de Prædicatore Euangelico. Sapienter Ailredus apud Tilmannum ibi: *Cum admiratione Propheta exclamat: O quàm pulchri super montes virtutum pedes, id est, affectiones euangelizantium pacem hominibus bonæ voluntatis, propter bona cælestia terrena spernentibus! Pulchri sanè pedes, quibus nec saltem puluis adhæret: sed velut positâ in peluim aquâ ab ipso Christo abluitur.* Nimirùm euangelicus Prædicator à pulchris pedibus totus pulcher est, vsque ad intuentium admirationem: pedes autem habes pulchros, si illis obuius *puluis* non hæreat. Opinor, tenaciùs hærebit lutum, & è cœno sordes. Vel puluis è pedibus excutiendus est, aut in Dominicâ pelui cum Apostolorum pedibus abluendus à Christo, etsi alioquin Prædicator sit mundus totus. Viderint Concionatores, qui vias publicas aut cœnulentas, aut puluerulentas frequentiùs terunt, ne de leui etiam sordescant. Examinent *affectus*, qui pedum nomine designantur, & à quibus omnis eorum decor est.

Isaiæ 52. vers. 7.

Arabicus.

Leo Castr.

Procop.

Eusebius.

Hebræus.

Ailredus.

Pulchri Prædicatorum pedes ne puluere aut luto squaleant.

---

§. CCLXXXIII.

Pater adspectu ad filium, est alter ipse, & vnus ambo. Sic filij mortuos parentes, quasi rediuiuos exhibent.

Aliàs exscripsimus ex Aristotele: *Parentes igitur filios vt seipsos amant, qui enim ex ipsis oriuntur, sunt quasi alteri ipsi, dum separati sunt filij autem parentes, vt ab illis producti.* Nempè parens adspectu ad filium, est tamquam idem alter, & vnus ambo. De homine nascitur homo, totum patris habens, nihil derogans patri, quia id retinet in se altero: cuius gloria, communis est honor; quia quod est filij, patris est; quod patris, amborum. Propagatur pater in alio se, quem genuit ex se: *qui enim ex se oritur, est quasi alter ipse.* Sic naturam pater cum filio, & cum patre filius, velut alternantibus in eodem fretro fluctibus, quodammodò reciprocant! 1.

Arist. l. 8. Nicomach. c. 14.

Filius est quasi alter ipse pater.

Siracides cap. 30. *Qui docet filium suum, in zelum mittit inimicum.* id est, ad æmulationem prouocabit, in riualitate opponet ei æmulum & riualem, inuidiâ ac dolore irritabit, inuidentiâ quâdam ac zelotypiâ extimulabit. Addit: *Mortuus est pater eius & quasi non est mortuus: similem enim reliquit sibi post se.* Hanc sententiam viuaciùs expressit Syrus: *Mortuus est pater eius, & idem est ac si non esset mortuus.* Quasi dicat: Homo congenito naturæ instinctu appetit immortalitatem & æternitatem, scilicet semper esse & viuere. Cumque hoc sit impossibile in se ac suâ personâ, vtpote quæ mortalis sit, morique debeat, optat saltem, vt post mortem in aliâ coniunctissimâ, sibique simili personâ, putâ in filio (quæ est aliqua suorum viscerum portio, & velut paternæ naturæ abreptio,) sit superstes, viuat, & propaget se, suique nomen, ac memoriam sui. Quare generatio filiorum est quasi mortalitatis remedium, & species ac imago quædam resurrectionis ac beatæ æternitatis: pater enim moriens videtur resurgere in filio. *Mortuus est pater eius, & idem est ac si non esset mortuus: similem enim reliquit sibi post se. Successio enim filiorum* (ait inibi Rabanus) *qui post patres* 2.

Eccli. 30. v. 4.

Syrus.

Filij mortuos parentes quasi rediuiuos exhibent.

Rabanus.

patres suos ex hâc vitâ decedentes, bonum eorum studium in bonâ conuersatione imitantur, mortuos parentes quasi rediuiuos exhibent. Quasi aliquo naturali generationis arcano, pater in filio superstite suam frustretur mortem, & resurrectionis imaginem repræsentet, cùm è proprio funere, ac cinere sepulchrali, alius ipse resurgat, tamquam è morte *rediuiuus.* Hinc illa opinatissima Senecæ gnome: *Sophroniscum Socrates expirare non patitur.* quasi numquam expiret pater, qui talem de se, ac post se filium reliquit.

Filius non sinit patrem expirare.

Senec. l. 3. de Benef. c. 31.

3.

1. Reg. 1. ablactatum infantulum Samuelem Anna adduxit ad domum Domini in Silo, & obtulit eum Heli sacerdoti. Cui dixit Anna: Ego sum illa mulier, quæ steti coram te hîc orans Dominum. Pro puero isto oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam. *Idcircò & ego commodaui eum Domino cunctis diebus, quibus fuerit commodatus Domino.* Quia Deus donauit Annæ optatissimum filium, idcircò illa lubens Deo reddit, ac donat in perpetuum; ita vt se non inuitâ puer in Templo seruiat. Atque ideò prudens ac deuota mater offert filium Sacerdoti ac Templo, ita vt sibi necessitatem imponat, nunquam illum à Templo reuocandi. Notat hîc noster Sanctius, *Consecrato Samuele, & addicto Templi ministerio, ipsam quoque matrem diuino consecratam esse ministerio; quæ vt à se ipsâ abesse non poterat, sic etiam neque à filio, qui vbicumque esset, materna secum viscera trahebat.* Quod luculenter edisserit Chrysost. homil. 3. de Fide Annæ, sic fatus: *Idcircò & ego commodaui eum Domino cunctis diebus. Dum talia loquitur, se ipsam quoque dedicauit cum puero, quasi solido quodam naturæ affectu seipsam templo alligans.* Quod idem Sanctius explicat similitudine, quam paullò antè adduxerat idem inibi Chrysostomus, vbi viti matrem, & illius palmiti sobolem assimilat: *Eodem*, inquit, *loco fixa vitis in longum producit palmites, & vna multo interuallo pendens, cum radice habet commercium. Itidem & in hâc accidit feminâ, quæ in vrbe manens vsque ad Templum extendit suum palmitem.* Hem! dum mater Anna filiolum Samuelem Templo addicit, & Templi ministerio consecrat, seipsam etiam consecrat, & Templi ministerio destinat? *quæ vt à se ipsâ abesse non poterat, sic etiam neque à filio.* Sic vel in idonea mulieribus ministeria, in filio mater obit? Sic filij inauguratio matrem consecrat? Sic dum consecratur filius, quodammodo mater initiatur? Sic est cum parente filius, vnus alter, & ambo, idem, vt deuotionem reciprocent? O arcana indiuitate vnitas!

1. Reg. 1. v. 28

Dum Samuel Templo consecratur, Anna simul consecrari dicitur, quare?

Sanct. ibi. n. 81.

S. Chrysost.

4.

Matth. 15. v. 22.

Matthæi 15. egressus Iesus secessit in partes Tyri & Sidonis. Ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamauit, dicens ei: *Miserere mei, Domine, Fili Dauid: filia mea malè à Dæmonio vexatur.* Accusare mulierem Euangelista videtur, Chananæam appellans, vt & miraculum ostendat, & ipsam laude digniorem esse demonstret. Cùm igitur accessisset mulier, nihil aliud, nisi, *Miserere mei*, exclamabat; & ingens spectaculum ingenti miserabiliter clamore concitauit. Sed quare filiam à malo Dæmone malè vexatam coràm non adducit? Quare misericordiam postulans, ait, *Miserere mei*, & non potiùs, Miserere filiæ meæ? Hâc super re sic inibi philosophatur Chrysostomus: *Nec dicit, Miserere filiæ meæ; sed, Miserere mei: nam illa insensata iacet; ego verò illa sum quam sensus morbi non fugit, quæ sentiens atque intelligens insanio, mille vexor ærumnis.* Nimirùm dolore, quem *insensata* filia non sentit, mater, quæ est altera ipsa in filiâ, dolentiùs excruciatur. Quare insensatam filiam domi iacentem relinquo; & ego, ipsa altera, quæ filiæ dolore acerbiùs vexor, adsum cælesti medico, vt misereatur mei, citiùs quàm filiæ, aut vnius amborum. Addit Glossa apud S. Thomæ Catenam: *Nec dicit, Miserere filiæ, sed, Miserere mei: quia dolor filiæ, dolor est matris: & vt magis eum ad compassionem moueat, totum ei dolorem enarrat, &c.* Scilicet non dicit, Miserere filiæ meæ, sed *Miserere mei*; quia, cùm mater ac filia sit eadem altera, *dolor filiæ, dolor est matris.* Imò cùm filia mea domi *insensata iaceat*, inops mentis, & sensuum inops; *ego quam sensus morbi non fugit, quæ sentiens & intelligens insanio, mille vexor ærumnis*, quasi illa ipsa tibi adsum, vt te ad compassionem moueam, *dum totum dolorem enarro.* Non enim enarraretur *totus*; ac integer vnius morbi dolor, nisi meus, in me alterâ ipsâ, nempè filiâ malè vexatâ, & ægrè sentiente, à me exponatur. Quasi dolor vnius morbi, quo filia vexatur, nisi matris dolor exprimatur, *totus* ac integer dolor non exponitur.

S. Chrys. homil. 53. in Matth.

Cur Chananæa non dicit, Miserere filiæ, sed, Miserere mei?

Glossa.

Totus filiæ dolor, ex matris etiam dolore integratur.

5.

Maria tanquam Mater, sibi dari petit, quod peccatoribus impetrat.

O! sic parentes cum filijs mala mutuo dolore reciprocant? Sic mater transformatur in filiam, vt *Miserere mei*, non, Miserere filiæ meæ, consultiùs dixerit? Non dimiserim innotatum, quòd B. Deipara, misericordiæ Mater, induit matris Chananææ personam, vt pro animâ peccatrice, velut pro suâ roget: *Maria* (ait Richardus) *est mulier Chananæa, quæ clamat ad Deum pro filiâ, id est, peccatrice animâ, cuius etiam personam misericorditer in se transformat, dicens: Miserere mei, Fili Dauid: & cui misericorditer respondet Filius: O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.* Cùm se transformat in matrem, non tam filiorum, quàm sui misereri expetit.

Richardus à S. Laur. l. 6. de Laud. Virg.

6.

Paulus sic ad Philemonem scribit: Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo: *Tu autem illum, vt mea viscera, suscipe.* Significantiùs habent Græca: *Ipsum* (hoc est) *mea viscera suscipe.* Nempe filium suum vocat *sua viscera.* videntur enim filij esse quasi pars viscerum parentum; quod in se transfert Paulus, vt paternum affectum suum erga Onesimum exprimat: hunc enim magis significat vox *viscera*, quàm vox *filius.* Quin & Philostratus l. 2. c. 7. Vitæ Apollonij Tyanei; ait *Omnibus profectò hominibus filij sunt anima.* Et ab Eurpide filius vocatur, *Vitæ oculus.* Hinc illud Pacati in Panegyr. Theodosij Imperat. *Instituente naturâ plus ferè filios, quàm nosmetipsos diligimus.*

Ad Philem. v. 12.

Græcus.

Filij dicuntur Parentum viscera, anima, oculus.

Philostr.

Eurip. apud Cornel. in Eccli. c. 30.

Pacatus.

7.

2. Reg. 18. v. 33.

2. Reg. 18. cùm audisset Dauid occisum esse in prælio Absolumum eius filium, Contristatus ascendit cœnaculum portæ, & fleuit. *Et sic loquebatur, vadens: Fili mi Absalom, Absalom fili mi: quis mihi tribuat vt ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom?* Ægrè fert Chrysostomus hunc Dauidis planctum; sed vix putauit potuisse lacrymas patris accusare, nisi Absalomo nomen filij negasset: *Gaudent omnes*, inquit, *cuncti lætantur: solus Dauid plangit filium, parricidæ lamentatur interitum. Quid plangis gloriose pater, quid lamentaris, quasi Absalom, quod ausus est, comprobaris? Quid fles scelestum, quasi cum parricidium perpetrare volueris? Frangis glo-*

S. Chrysost. homil. de Absal. persequ. Dauidem.

rium victoris exercitûs, nec lætitia esse poterit in victoriâ, si parricidæ plangitur pœna. Ille tuus non erat filius, qui sic violauit paternos affectus. Ille tuus dici non meruit, qui ius patris sanctißimi violauit. Te non contempserunt exercitus, non duces, quibus parci scelesto mandasti. Sed illa arbor, illa te primùm vlta est, illa defendit, illa læsi patris iniuriam, quæ te non audierat, vindicauit. Ecce tibi, quò victrices funestè lacrymas Patris Chrysostomus accuset, de Absalomo, quem *parricidam* sæpè vocat, sibi velut parùm cohærens, ait: *Ille tuus non erat filius, qui sic violauit paternos affectus.* id est: *Ille tuus dici non meruit, qui ius patris violauit.* Sic vel parricidæ, Patris debentur lacrymæ? Sic vel filij parricidæ calamitas, viscera paterna funestat? Vbi patri perit filius, id est, suæ *vitæ oculus, sua viscera, & anima*, & ipse alius, velut viuum cadauer pater plangit viuas sui exequias. Quare vt patris incusetur planctus, filij immeritum nomen parricidæ negatur. Sic est arcta filijs cum patre coniunctio! Hinc crudo filiorum funere, bonæ Noëmi lugubris mœstitudo taxanda est. Quin etiam ex gaudio, quo exultauit in Obedis, legalis nepotis, lætâ natiuitate. Sic enim ei gratulatum est: *Dixeruntq; mulieres ad Noëmi: Benedictus Dominus, qui non est passus vt deficeret successor familiæ tuæ, & vocaretur nomen eius in Israel.* Proles autem mascula, patris nomen in familiâ perpetuat; & inde paternam memoriam ab interitu vindicat. Idcircò, vt notat Cornelius, filius masculus Hebraicè vocatur, זכר *zachar*, à *zacher*, id est, *memoria*: & vice versâ feminæ vocantur Hebraicè נשים *naschim*, à *nascha*, id est, *oblitus est.* quasi in filio patris post mortem adhuc perstet nomen & memoria; in filiâ verò inducatur patris *obliuio*.

Vt Absalom plangi possit à Dauide, dicitur patris non filius.

8.

Filius Hebraicè est, patris memoria; filia verò patris obliuio.

Hîc vers. 14.

Cornel. in Eccli. c. 30.

---

§. CCLXXXIV.

Sit inops humani gaudij quisquis gloriosam diuini gaudij opulentiam exambit.

1\. LEuium metallorum fructus in summo est (ait Seneca:) illa opulentissima sunt, quorum in alto latet vena, assiduè pleniùs responsura fodienti. *Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem: & quodcumq; inuestitium gaudium est, fundamento caret.* Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat introrsùs. Fac oro te, quod vnum potest te præstare felicem. Disijce & conculca ista quæ extrinsecùs splendent, quæ tibi promittuntur ab alio: *ad verum bonum specta, & de tuo gaude. Quid est autem hoc, De tuo? Te ipso, & tui optimâ parte.* Reliqua gaudia vulgari vocabuli abusu gaudia appellantur; quæ adeò non sunt gaudia, vt sæpè initia tristitiæ futura sint. Vero gaudio coniunctum est, non desinere, nec in contraria verti. Hinc vir sapiens futilia & fallacia refutat mundi gaudia, tamquam ambitiosioris arrogantiæ portionem: Sic enim Philosophorum disertissimus ac moralissimus mundiale gaudium definit: *Est animi elatio, suis bonis viribusq; fidentis.* Ecquis sapiens animi elatione delectetur! Humani gaudij repulsa, probitatis suffragium est.

Senec. epist. 23.

Humani gaudij vituperium.

Mundiale gaudium definitur, Elatio animi.

Senec. epist. 39.

2\. Psalmo 50. piè ambitiosâ de commissi flagitij mœstitudine, sic anxius Deum Propheta supplicat: Ne proijcias me à facie tuâ; & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. *Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.* Auersâ Dei facie, amisso Spiritu sancto, & ipsius gratiâ, nil tristius esse potest. Sed videamus qualem lætitiam Rex mœstissimus expetat: *Redde*, inquit, *mihi lætitiam salutaris tui.* Chaldæus Paraphrastes, *Conuerte ad me legem tuam, vt gaudeam in redemptione tuâ.* Ablatáne ei videbatur diuina lex ob peccatum suum? Sic gaudet in diuinâ lege, vt illi quodammodo restitui ad animi hilaritatem exposcat? Tantum etiam gaudium de futurâ per Christi Passionem redemptione participare præsumit? O quàm res humani gaudij ieiunas in vulgi censu, ad lætitiam exambit, nempè diuinam legem, & redemptricem Christi Passionem! Verùm S. Hieronymus pro *Redde mihi lætitiam salutaris tui*, explicatiùs ad rem exscribit: *Redde mihi lætitiam Iesu tui.* Sic & Vulgatus Abacuc. 3. *Exultabo in Deo Iesu meo.* Nec mirum, quòd quem Abacuc ad exultationem appellat suum, *In Deo Iesu meo*; Dauid etsi eius filius sit futurus, ob recens peccatum, non audeat nominare suum, aiens: *Redde mihi lætitiam Iesu tui.* Vide hîc qualem lætitiam mœstissimus Propheta exposcat. Græci Patres in Commentario præscripta verba sic exponunt: *Redde mihi lætitiam salutaris (Iesu) tui, & spiritu principali confirma me. Spiritum intelligit siue sanctum & principalem, siue donum aliquod affectibus imperans, & voluptates coercens. Lætitiam verò salutaris, siue descensum Saluatoris omnis lætitiæ plenum; siue lætitiam quæ in Deo est, intelligit; quam habebat, quandò fiduciâ ad Deum fruebatur, spoliatus verò erat per voluptatem.* Itaque dum Rex tunc mœstissimus *lætitiam* expetit, expetit à Deo donum, quod affectibus imperans, humana gaudia & *voluptates coerceat*. Et iure merito quidem, nam vero gaudio *spoliatus erat per voluptatem.* Ecce tibi quàm inops gaudij, & tristitiæ diues est humana voluptas; siquidem postulatio doni, quod *voluptates coerceat*, *lætitiæ* postulatio nominatur. Facessat tristissimè pœnitenda voluptas, & arroganter ambitiosa mundi lætitia: *Redde mihi lætitiam Iesu tui.*

Psal. 50. v. 14.

Chaldæus.

Ad quem lex conuertitur, gaudium conuertitur.

S. Hieron.

Abacuc 3. v. 18.

Græci Patr.

Lætitiam Iesu, Dauid expetit.

Voluptas, spoliatio lætitiæ est.

3\. Lucæ 1. Deipara Virgo iam corporato Deo plena, quàm maturè pergit ad cognatam Elisabetham, vt Ioannem adhuc in vtero, Filij sui Præcursorem inauguret. *Mansit autem Maria cum illâ* (Elizabethâ) *quasi mensibus tribus: & reuersa est in domum suam.* Subinde Euangelista denarrat Ioannis spectatissimam natiuitatem, vicinarum congratulationem, & festam Montanorum lætitiam. Hinc grande oritur inter Expositores litigium, an Beata Virgo Ioannis natiuitati adfuerit, abfueritve? Et quidem cùm tempus mansionis apud cognatam, nec præsentiæ absentiæve valde congruat aut incongruat, ex alijs coniecturis dirimenda lis est. Canisius noster sanctitate & eruditione notissimus, lib. 4. c. 6. sub finem, ita scribit ad rem opportunè: *Rupertus Tuitiensis non solùm ex Euangelicis verbis colligit, Mariam in partu cognatæ non adfuisse, sed etiam singulari consilio factum esse dicit, vt illa tanti Gaudij, tantæque exultationis tempus, quod Ioannis natalis attulit, non expectaret; sed se potiùs maturè subduceret, an-*

Lucæ 1. v. 56.

P. Canisius.

Rupert l. 1. in Cantica.

tequam

requam cognati, vicini & amici concurrerent, nouæque puerperæ post natum filium ex more gratularentur. O, vide nunc quàm erat suspecta Deiparæ humana lætitia, quàm defæcata ac depurata de solo Deo admittebat gaudia, quàm puram de Deo hilaritatem captabat! Non expectat Maria tempus natalis Ioannis, ne effusiori humanitùs gaudio, cognatorum exultationi, & exultanti amicorum gratulationi intersit. Sanè quæ nuper dixerat: *Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo*, quicquid humani gaudij est, quod de solo Deo non captatur, tamquam degener lætitia quammaturè recusatur. *Singulari consilio factum est, vt illa tanti gaudij tantæque exultationis tempus, quod Ioannis natalis attulit, non expectaret.* Tanta de gaudio cautela, humanam omnem lætitiam suspectam reddat. Sit inops humani gaudij, quisquis gaudij diuini opulentiam ambit. Dedecet humanitùs gaudere eum, qui cæli gaudia spebus prægustauit.

Adesse gaudijs de Ioannis natiuitate, cur Deipara recusat?

4. Referente ipso Euangelistâ ibidem, vbi Virgo Deipara intrauit in domum Zachariæ, Elisabetham salutauit, ipsa exclamauit voce magnâ: Vnde hoc mihi, vt veniat Mater Domini mei ad me? *Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Syrus habet: *Exultauit in* (præ) *gaudio magno.* Ad quæ verba ita scribit Ethymius: *Christus locutus est per os Matris suæ, Ioannes autem audiuit per aures matris suæ; & agnito supernaturaliter Domino suo, exultatione illum prædicauit.* Ecce tibi Ioannes Baptista inauguratus Christi Dei Præcusor, & verbi vox, suæ *prædicationis* auspicium tacitâ *gaudij magni* voce feliciter dedicauit: quasi *gaudium* de Christo, & in Christo, & per Christum, ipsum Christum primò *prædicauerit*, oris vocem anteuertens. Addit eleganter Werricus allegatus in Allegorijs Tilmanni indidem: *Vt facta est vox salutationis tuæ, exultauit in gaudio infans in vtero meo. O incomprehensibilis gratia! vox Mariæ dum auribus Elisabeth sonat, cor Ioannis penetrat, qui abstrusus intrà materna latebat viscera, spiritum eius animat, gaudioq; vegetat salutari: & cui virtus naturæ vix totam infuderat animam, virtus vocis Mariæ pleniorem infudit prophetiam.* Quid est, quod dicitur: Cui virtus naturæ *vix totam infuderat animam*, Mariæ vox *spiritum eius animauit*? spiritus Ioannis sine Mariæ voce velut exanimis, ore Deiparæ meliùs animatur? Sed vox quæ infantis spiritum ad gratiæ vitam animauit, *gaudio vegetat.* O bonum infantis Ioannis alimentum, quo nutritur, *vegetatur*, adipatur! Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptistâ. Admiraris tantæ sublimitatis fastigium? Mariæ vox eum *gaudio vegetauit.* Tanta Ioannis proceritas à *gaudio* est, quo illum Deipara aluit, *vegetauit*, & præaltè sublimauit. Magnum hoc Ioannis auctarium sanctitatum, à gaudio in Christo succrescit, gaudio incrementatur, & fastigiatur gaudio. Sic & à festo gaudio, & lætâ populariter gratulatione, ma-
Hic vers. 15. tronalis Ruthæ virtus, & idealis Hebrææ religionis probitas dedicatur, vegetatur, fastigiatur. Super hâc etiam lætitiâ vicinæ mulieres, Noëmi exultim gratulantur.

Lucæ 1. vers. 44. Syrus. — Euthymius. — *Ioannes exultatione prædicatione suam dedicauit.* — Werricus. — *Ioannes in vtero matris, gaudio in Christo vegetatur.*

5. Prouerbiorum 8. sic Sapientia de se loquitur: *Mecum* (Lxx. *mihi*; Symmachus, *à me*) *sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, & iustitia.* Passim impingunt non pauci è Commentatoribus in hâc opum superbiâ, virtuti infrequenti. Porrò mysticè sicut Beata Virgo, sic & anima sancta intelligi potest, cuius sumptuosiores piè dotes, hîc describuntur. Censetur itaque pij hominis supellex, dum dicitur, *Mecum* (vel *mihi*, vel *à me*, id est, à me obnixiùs diuinæ gratiæ cooperante) sunt virtutum *diuitiæ*, & sanctitatum *gloria*. Sed quæ sunt istæ *opes superbæ*, quæ in sensu virtutis numerantur? Procul à virtute superbia, vel de vocabulo virtuti inuidiosa. Werricus apud Tilmannum ibi sic appositè locum exponit: *Opes superbæ. Superbia*, inquit, *ista est gloria exultantium in Domino, & insultantium mundo, quod nihil habeat tam pretiosum vt paupertati valeat comparari Sanctorum. Superbiam istam non damnat, sed remunerat magister humilitatis. Omninò diues es, si in paupertate gloriaris.* Profundè quidem *gloria exultantium in Domino*, pia quædam virtutis *superbia* nominatur. Nam *exultare* in egestate in tribulatione gaudere, lætari in calamitate; & è contrario *insultari* mundo, & grauatè ferre adridentem fortunam, pia quædam virtutis superbia est, & aliquis gloriæ fastus. Nimirùm vt Salomon eiusmodi *exultationis* augustiorem sublimitatem exponeret, quasi illi in virtutum catalogo nomina deessent, non immeritò accurrit ad vitiorum aduersa castra, vt vocabulum exaggeratius mutuaret. *Superbia ista est gloria exultantium in Domino.* Scilicet vitium cùm metas nesciat, plus audet quàm virtus, quæ in mediocritate inter vitia laudem suam ponit. Quare hæc *Exultatio in Domino*, cùm inopia premit, cùm tormentum excruciat, cùm dolor vrit, cùm calamitas vrget, cùm infamia dehonestat; aliqua velut arrogantia sanctitatis est, & pia virtutis superbia. Sic excedit commune pietatis fastigium, vt vitijs audacioribus vicinari videatur? Vocabulum habet vitij, sed rem & medullam virtutis continet. O! sit inops humani gaudij quisquis gloriosam diuini gaudij opulentiam exambit. (Hunc Werrici locum pro paupertate aliàs expensum, licuerit in *Exultationis* ac lætitiæ laudem aliter enucleasse.)

Prou. 8. v. 18. Lxx. Interp. Symmach. — P. Didac. Celada in Ruth. — VVerricus. — *Gloria exultantium in tribulatione quadam pia superbia dicitur.*

---

§. CCLXXXV.

Quàm de facili hominibus vana gloria subrepat.

SÆpè homo de ipso vanæ gloriæ contemptu vanus gloriatur: non enim eam contemnit, dum gloriatur intùs de gloriâ, quam foris de contemptu occupatur peruerso ambitiosus officio. Profectò inanis gloria fallax est suauitas, infructuosus labor, perpetuus timor, lubrica sublimitas, mentita gratia, honoris fucus, arrogantiæ spolium, elationis phantasia, mendacium verum, gloriolæ præsumptio, poëtata celsitudo, de modico fastigium absque base sublime. *Nulla tamen est tanta humilitas, quæ dulcedine gloriæ non tangatur, quæ etiam à claris viris interdùm ex humillimis rebus petitur.* Hæc, hęc, inquam, hîc vapulat vana gloria, quæ ex modicis mentitisque rebus immodicè turget: tumor enim est, non magnitudo.

Ex humilibus rebus vanagloria tumet. — Val. Max. lib. 8. de Memorab.

2. Exodi 8. importunâ squalidè ranarum frequentiâ infestatur Ægyptus. Pharao molestiæ impatiens, accersit Moysen & Aaronem ineluctabilis plagæ auctores, vt calamitatem precibus auertant. (Exod. 8. v. 9.) *Dixítque Moyses ad Pharaonem: Constitue mihi quando deprecer pro te, & pro seruis tuis, & pro populo tuo, vt abigantur ranæ à te.* Grandis quidem Moysis authoritas, qui non tantùm eualeat plagam exterminare, sed illius exterminandæ tempus, arbitrio Pharaonis permittere. Magna quidem est hæc Moysis auctoritas; sed maior, opinor, Pharaonis vana gloria, inde gloriam inaniter vsurpans, vnde credi poterat deturbata. Audiendus est inibi (Caietanus.) Caietanus, qui ex Hebræo fonte sic locum vertit, & versione exponit: *Quod in vulgatâ editione legitur, Constitue mihi quando deprecer pro te, iuxta Hebræum legitur, Gloriare super me, & dic quando deprecer, &c. Auctoritatem siquidem limitandi tempus exequendi petita, tribuit Moyses Pharaoni, & hanc appellat gloriationem super ipsum; quia gloriari poterat Pharao, quòd ipse definiret tempus impetrandi per Moysen à Deo miraculum hoc.* (*Quantula Moysis indulgentia, Pharaonis gloriationem extimulat.*) O quantula res quantum quamque sublimem Regem, in *gloriationem* erigit! Scilicet Moyses, Moyses, inquam, nuper ouium pastor, & aliquis è populo in luto ac latere sordidè laborante, illi indulgenter conniuet, & de Mosaica authoritate portiunculam quandam definiendi temporis magno Regi indulget: & ideò Rex *gloriari* super Moysen perhibetur. Deuenustat regiæ magnificentiæ genium ab alio potestatem mutuare. Ex re sic ingloriè humili occasio vanæ gloriæ petitur? Tantula res magnum etiam Regem ad *gloriationem* extimulet? O quàm verè dicitur Vana gloria, quæ rebus sic minutulis impletur, sic inanibus turget! Hæcne vicaria Mosaicæ potestatis stylla, Pharaonianæ arrogantiæ sitim rigat? *Hanc appellat gloriationem super ipsum*, Moysen, inquam.

3. Oseæ 5. cap. Iudæorum arrogantiam auarissimam his minis compescit: Facti sunt Principes Iuda quasi assumentes terminum (alienum:) Super eos effundam quasi aquam iram meam. (Oseæ 5. v. 12.) Et ego quasi tinea Ephraim, *& quasi putredo domûs Iuda.* Non litigabo cum Expositoribus, an huiusmodi *putredo*, sit teredo, quæ ossa ac ligna corrodit, de cuius corrosione putrescunt; an pro ipsa putredine ex corrosione generata, verba accipiantur. Itaque Principes Iuda, rapinis pauperum gloriosi, & inani gloriâ arroganter tumidi, *putredine* mulctandos allegoricè Propheta minitatur, si fortè humiliter sapiant, & animi demissione calamitatem detorqueat. Illi verò ambitiosâ elatione enutriti, deineunte adhuc putredine gloriam insolenter captant. Pulchrè (Tertull.) Tertullianus aliàs aliorsùm expensus, lib. de Pœnit. cap. 6. de malignè pœnitentibus sic opportunè scribit: Interpellat enim illos, inquit, ad desiderandum ex pristinis aliquid, ipse finis desiderandi. *Velut poma cum iam in acorem vel amaritudinem senescere incipiunt* (putrescere, inquam) *ex parte aliquâ tamen adhuc ipsi gratiæ suæ adulantur.* (*Putredo domûs Iuda, adhuc suæ gratiæ adulatur.*) Quemadmodum, inquit, poma, cùm iam in acorem & amaritudinem, id est, putredinem incipiunt peruenire, nec tamen omninò peruenêre; adhuc portiunculam retinent, quæ retineat nitorem & saporem pristinum, de quâ *adhuc ipsi gratiæ suæ adulantur.* Quasi tacitè dicant poma; Qualem videtis hanc modicam particulam, talis nuper eram, & pulchrè vernabam & ad visum & ad gustum. Heu vel putre pomum etiam in sui squaloris ignominiâ, aliquid studiosè aucupatur, & arroganter inuenisse præsumit, quo *ex parte aliquâ tamen adhuc ipsi gratiæ suæ aduletur*? In putredinis adhuc contagio, rimulas pandit vanæ gloriæ? Quod iam propè est, vt in sterquilinium proijciatur, tamquam de *putredine* reiectaneum; vel de nitore pristino sibi adulantiùs blanditur, & sui olim gratiam oculis modulari præsumit? *Et quasi putredo domus Iuda*, quæ suum in captiuitate squalorem antiquâ sui gratiâ inanissimè consolatur & inde censeri exambit.

Genes. 3. Adam præuaricationis conuictus, seuerissimam hanc Dei vocem audit: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua sumptus es: *Quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Grauis sententia, sed non sine grandi misericordiâ, quâ cognati pulueris homo admonetur. Qui per superbiam deliquit, humili suæ vilitatis cognitione reparetur: & suæ formationis luto, ambitionis rimulæ exinceps obturentur. Luculenter Bernardus apud Tilmannum ibi: *Puluis es, & in puluerem reuerteris. Quid causaris ô homo? terræ addictus es, factus è terrâ, vt ipsa tibi sit patria, quæ materia fuit. Sed audire, inquies, vellem; Spiritus es, & ad spiritum ibis; siquidem etiam spiritus sum: agit hoc non tam substantia, quàm culpa, traxit animam corpus in regionē suam; & ecce præualens opprimit peregrinam. Et licet quodammodo cælum sit homo, cælestibus spiritibus similis, minimè audire meretur, Cælum es, & in cælum ibis.* Nimirum Deus nuper viderat hominem, vsque adeò elatione tactum, vt diuinioris scientiæ participium ambiret: ne ergo in ipso lutosæ pœnæ squalore, alioqui cognatum cælestis spiritûs nitorem arrogantiùs præsumat vanæ gloriæ instinctu, occasiunculas præcludit, aiens: *Puluis es, & in puluerem reuerteris:* id est, illa ipsa terra in morte & in vita erit tibi patria, quæ materia fuit. Nam etsi potior tui pars sit vitæ spiraculum, & verè spiritualis, cælestium spirituum cognata, ne præsumas audire, quod audire iam exambis: *Spiritus es, & ad spiritum ibis*; & illud, *Cælum es, & in cælum ibis*: siquidem terrenum corpus animam spiritualem ac cælestem traxit in regionem suam; *& ecce præualens opprimit peregrinam.* Vide hîc quàm solerter Deus in homine adhuc culpæ squalore, & rigore pœnæ torpente, vanę gloriæ rimulas antecludat; ne vel in ipsa ruina de se sublimiùs præsumat, sed matricem puluerem, è quo extitit, & in quam, & sub quam abibit, altiùs cogitet. *Puluis es, & in puluerem reuerteris:* nec audire adulantiùs exambiat: *Spiritus es, & ad spiritum ibis: Cælum es, & in cælum ibis.*

Margin notes (right): 4. — Genes. 3. v. 19. — S. Bernard. — *Ne homo sibi adulantiùs audire ambiat: Spiritus est, & ad spiritum ibis.*

5. Genesis 1. primâ die nascentis mundi lucem Deus creauit: *Dixitq; Deus: Fiat lux. Et facta est lux.* (Genes. 1. v. 3.) Et bene quidem in opificij sui auspicio lucem accendit, ne quicquam nisi in luce postmodum fecisse videretur. Ceterùm idem summus rerum opifex Deus, die quartâ Solem, ac lunam, & reliqua cæli astra fabricauit: *Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli..... vt luceant in firmamento cæli, & illuminent terram.* (Genes. 1. v. 14. & 15.) Profectò cùm lux sit Solis qualitas, & præclara illius emanatio, valdè litigat subtilis Expositorum

Cur lux Solis triduo ante Solem suum præluxerit?

situorum peritia, in assignandâ ratione, ob quã, triduo ante Solem, eius sequelam, id est, lucem formarit; & effectum anteuertere caussam suã, mundoque prælucere maluerit? Hâc super re sic addubitat Theodoretus quæst. 14. in Genesim: *Luminaribus creatis, ad quid priùs facta est lux?* Porrò cùm vnumquodque viuentium produxit, illi confestim cognatam indidit vim, quâ suos effectus produceret: at Solis effectum triduo antè Solem ipsum Deus ipse produxit: *Igitur*, inquit, *lucem creauit quemadmodum ei libuit.* Scilicet prælustris qualitas, lux, inquam, quæ de sua natura emanatio Solis est; ante Solem præluceat, & cælum terramque suis fulgoribus illustret; ne vmquam exinceps Sol de lucis præclaro elogio, tamquam de re suâ inaniter glorietur, & sibi fulgendi gloriam arroganter vsurpet. Sic diuino omnium Opifici *libuit*, quò vanæ gloriæ occasiones præcidat, anticipatâ ad hominum eruditionem cautelâ.

Theodoret.

6\. Matth. 24. v. 29. Matthæi 24. agens Euangelista de acerbissima illa supremi iudicij die, ita scribit: *Statim autem post tribulationem dierum illorum, Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum.* Sole enim obscurato, necesse est & Lunam pariter obscurari; vtpotè quæ à Sole suum lumen haurit: vnde ad Solem accedens apparet plena, recedens semiplena & corniculata. Caietanus verò aliter locum exponit: *Luna*, inquit, *non dabit lumen suum. Hinc significatur, quòd Luna habens lumen suũ, non dabit illud, vt intelligamus quòd non loquitur de eclypsi, sed de miraculo: quia in eclypsi Luna priuatur lumine, Luna non habet lumen: hîc autem non dicitur, Luna non habebit, sed non dabit lumen suum.* Vndecumque res sit, mirissima ethicè est Lunæ arrogantia, in tanta Solis à primordio eruditi modestiâ. Porrò cælestis lux, Solis qualitas est, eius emanatio, proprietas, & elogium, & tamen non dicitur abscondisse lumen suum, bene opinor, eruditus de primææ lucis existentiâ ante ipsum. At Luna quæ de Solis mendicitatibus fulget, & alienis fulgoribus splendidè ornatur, ambitiosâ furacitate, lumen de alieno fœneratum, *lumen suum* appellare præsumit, lumenque Solis *suum* esse garrit, & quasi de re sua glorietur. *Et Luna*, inquit, *non dabit lumen suum.*

Caietanus.

Cur non Sol, sed Luna lumen appellat suum, vanissimâ præsumptione?

Vide hîc quàm immodicè bona Noëmi de Obedis ortu glorietur. Exultat hilaris quasi nepotem senectutis suæ altorem nacta & insertæ sobolis propaginem. 1. *Gerulæ* etiam officium subeat; at *nutricis* munus, quo pacto vetula præsumat? Quin & Matris vocabulum exambit, etsi re vacuum: *Vicinæ autem mulieres congratulabantur ei, dicentes: Natus est filius Noëmi.*

Hic vers. 16. & 17.

---

§. CCLXXXVI.

Precaria Necessitatis vox, oratio videtur, & exoratio est: remediumq́ aut inuenit, aut facit.

1\. Lucæ 18. v. 1. SAlubris Christi vox est: *Oportet semper orare, & non deficere.* Quam sententiam sic indidem Galfridus elucidat: Vir desideriorum (Daniel,) vir etiam orationum est. Et bene semper

Galfr. apud Tilman. ibi.

orat, qui bene semper optat sine intermissione. Efficaciùs enim apud Deum vota, quàm verba clamant: & continua cordis affectio, iugis oratio est. *Felix Daniel aduersùs quem occasio nulla, nisi de lege Dei potuit inueniri. Felix qui maluit periculum mortis incurrere, quàm ab oratione cessare.* Quantò magis nos, quibus imminet mors dissimulantibus, orantibus promittitur vita, semper orare conuenit? *Cesset oratio quoties deest Necessitas, quoties nullum tibi imminet periculum, grauius etiam ipsâ corporis morte periculum.* Sed si nescis, Militia est vita hominis super terram, & continua colluctatio aduersùs nequitias spirituales. *Neque aliud fortè discrimen grauius potest, aut periculosius inueniri, quàm dissimulatio ipsa periculi. Numquam igitur deest orandi Necessitas, vbi numquam est vera securitas.* Corrige ad Deum Necessitatis tuæ votum, silenter ac potenter precarium, & diuinioris misericordiæ sitienter bibulum. Ne dissimules necessitatis ac periculi preces Deo animitus nuncupare, quò vtrumque malum potenter auertas. Clama ore, clama voto, clama precariâ necessitas voce, ad impetrationem modulatiùs linguatâ.

Daniel. 6. v. 5.

Dissimulatio periculi, grauius periculum est.

Ioann. 2. vadit inuitatus ad nuptias Dei Filius, quibus aderat Mater Virgo; non vt conuiuijs delectetur humanitas, sed vt mirabilibus innotescat Diuinitas. Vadit ad nuptias, non sumpturus pocula, sed daturus. Itaque nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias. *Et deficiente vino dicit mater Iesu ad eum: Vinum non habent.* Scilicet compassa est eorum verecundiæ, & conuiualis defectûs donauit pudorem. Sed disce in Matre Domini anteuertendæ necessitatis festinantiam; disce magnam in mirabilibus fidem habere: disce in magnâ fide verecundiam retinere: disce verecundiâ decorare fidem, reprimere præsumptionem. Pergit Bernardus de Gradib. humilitatis: *Vinum*, inquit, *non habent. Quàm breuiter, quàm reuerenter, suggessit, vnde piè fuit sollicita. Et vt discas in huiusmodi magis piè gemere, quàm petere præsumptuosè, pietatis æstum pudoris vmbrâ conceptum, precis fiduciam verecundè suppressit.* Et confestim aliam opportunè rationem Bernardus insinuat; nempe necessitatem remedij voto proposuisse, potiùs quàm precem: *Vinum*, inquit, *non habent. Quid modestius, quid fidelius? Non defuit pietati fides, voci grauitas, efficacia voto. Si ergo illa cùm Mater sit, se Matrem oblita, non audet petere miraculum vini, &c.* Suspice nunc in Deiparâ petendi arbitrium, disce modestiam in fide, adora in *voto efficaciam.* Non id prece rogat, & supplicatione exigit; sed Necessitatem modestè proponit, & illius vocem pro sua ad Filium prece supponit, precarias sui vices substituens, dum tantùm ait: *Vinum non habent*, scilicet, *se Matrem oblita* est ad petendum, cùm penuria vrget, dum Necessitas clamat. Noscens quàm sit ad impetrandum potens Necessitatis clamor, illi proprium votum adiungit comitem quò rem optatam, etsi à quodammodo nolente Filio feliciter impetret. Exinde post velut repulsæ verba, quasi rem deprecatã, statim ministris intimat: *Quodcumque dixerit vobis, facite.* Sic impetrationem fidenter sperat, dum precarium Necessitatis clamorem apponit. Idcircò tunc *obliuiscitur Matrem*, nec Matris prece rogat,

2\. Ioan. 2. v. 2.

S. Bernard.

Deipara oblita Matrem, prece abstinet, vbi Necessitas proposita rogat.

rogat, dum Necessitatis vim ad precandum consultissimè substituit.

3. Ioan. 2. vers. 3.

3. Itaque vt præpropera Deiparæ sollicitudo, eorum verecundiam piè redimat, poculentorum penuriam Filio proponit, illi clam suggerens: Vinum non habent. *Et dicit ei Iesus: Quid mihi & tibi est mulier: nondum venit hora mea.* Quid tibi, & illi Domine? nónne quod Filio, & Matri? Quid ad illam pertines, quæris, cùm tu sis ventris eius immaculati fructus benedictus? nónne ipsa est, quæ illibato pudore concepit, & sine corruptelâ te peperit? nónne ipsa est, in cuius vtero nouem mensibus moratus es nobilis inquilinus? cuius virgineis vberibus lactatus es? cum quâ iam duodecim annorum factus, à Ierosolymis descendisti, & illi subditus eras? Nunc ergo Domine, quid molestus es illi, dicens: Quid mihi, & tibi? Multum per omnem modum. Sed manifestè apparet, quod non velut indignans ipsi, sed tamquam nos erudiens, vt nos ipsi necessitatis voce precemur, hoc dixeris.

S. Bernard.

Pergit Bernardus Serm. 1. Domin. 1. post Octau. Epiphaniæ: *Quid mihi, & tibi est mulier? Ab indigentibus enim, non à Matre id quærendum erat.* Est post paucula: *Ille ergo Matrem non incongruè increpat. Dicit enim si non adest vinum, oportebat illos ipsos, quibus decet, accedere, & rogare, non te Matrem. Nam quando commonentur à domesticis, scandalum fit videntibus: quando autem hi rogant, qui opus habent, suspicione res caret.* Scilicet etsi Matris preces magno semper apud Deum in pretio sint, vt par est, & experimentis notissimum; tamen æquum non est, vt hi qui necessitate premuntur, ipso necessitatis stimulo non vrgeantur ad preces, & ab illis feriati, tantam impetrandi energiam negligant. Quare tunc *ab indigentibus, non à Matre id quærendum erat.* Quasi dicat: Tibi reipsâ annuam, numquam enim Matris meæ preces renutu excipio excipiámve, qui dedecet Matrem, & Filium dedecet; At te specie increpationis, homines increpo, & duriusculâ increpatione admoneo, & erudio, ne vmquam ipsi negligant orare, cum humanis Necessitatibus duriter affliguntur, neque tantam impetrandi occasionem elabi patiantur. Semper maximi facienda est Deiparæ oratio, precariâ Matris omnipotentiâ eualens: si autem aliqua foret occasio, in qua non esset ita necessaria, id maximè accideret, cùm Necessitatis voce, affectu, ac voto precamur; præsertim si Deipara Necessitatis precem Filio Deo proponat. Itaque non refutatur Deiparæ oratio, sed Necessitatis precatio commendatur. *Quid mihi, & tibi? ab indigentibus, non à Matre id quærendum erat.* Hunc sensum capiunt Bernardi verba; illius tamen mens aliò tantisper flectitur ethicâ velitatione.

Deipara videtur non concedi vt Christus ab indigentibus rogaretur.

4. Math. 6. vers. 6.

4. Matthæi 6. orandi locum Christus Deus fidelibus præscribit, aiens: *Tu autem cùm oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito: & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Profectò cùm oratio voce fiat, quid est quòd Pater Deus orationem in abscondito faciendam, non tam audire, quàm *videre* perhibetur? Opinor, humana oratio aures potiùs, quàm oculos pulsat? Quæ ergo est hæc oratio, quæ oculis loquitur? Quin & frustrà videtur præscribi, vt oratio fiat clauso ostio, & in cubili absconso, ne vana gloria ex orationis bono insidianter subrepat: cùm enim clamandum in oratione sit, orationis clamor claustra penetrãs, foris perstrepet, & vanam gloriam inquietabit, quam in clausi cubilis latibulo subfugere satagimus. Sanè nullum est clamanti latibulum; nam quem ab oculis abscondit, auribus prodit. Hùc proculdubiò adludere videtur Ambrosius lib. 1. de Cain & Abel, cap. 9. sic tempestiuè fatus: *Diffidere est, inquit, de potentiâ Dei, æstimare quòd non audiris, nisi clamaueris. Clament opera tua, clamet fides; clamet affectus, clament passiones tuæ, clamet sanguis tuus, sicut sancti Abel.* Bona quidem oratio, in secretiori mentis recessu nuncupata, cuius Deus arbiter est, cùm ore tacito, & comite affectu ac fide, *clamant passiones tuæ, clamat sanguis tuus, sicut sancti Abel.* Ad hanc calamitatum vocem, ad hunc passionum clamorem, surdæ sunt aures humanæ, & diuinæ aures oculatę sunt. Has, has, inquam, mutè clamosas necessitatis & calamitatis voces, *Pater tuus videt in abscondito* non audit popularis plausus ad bonitatis furtum ex insidijs promptus. Ergo ad Deum *clament opera tua, clamet fides, clamet affectus, clament passiones tuæ, clamet sanguis tuus, sicut sancti Abel.* Profectò in Ruthæ nomine orationem legimus (*Ruth* enim *turtur* interpretatur, cui viduatæ, gemitus pro voce est;) in eius historiâ, nullam illius precationem ad Deum legimus. Tamquam vidua mœret desolata, vt exul, fauentiam cognatorum ignorat; quasi paupercula, de æstuante spicilegio victitat; sicut ab omnibus destituta, irremediabilibus lacrymis cum vetulâ socru funestè opplorat. Sed, ô Rutha, ore tacito, ad Deum *clamant opera tua, clamat fides, clamat affectus, clamãt passiones tuæ*: quæ à Dei oculis exauditæ, felicitatem vltra vota etiam impetrarunt: diuitijs porrò, honoribus, & sanctitatibus aucta. Matronali virtute prælustris, adepta est tot Reges, & Regem regum Christum Deum in sobole generare. Genuit enim Obed: *hic est pater Isai, patris Dauid*, à quo Deipara, & Christus.

S. Ambros. ad Hebr. 11, vers. 24.

Humanarum passionum clamoribus oculatè auritus est Deus.

Auctor. §. n.

Hic vers. 17.

5. Matth. 6. vers. 11.

5. Matthæi 6. hanc orandi formulam Christus tradit: Sic ergo, inquit, vos orabitis: Pater noster, qui es in cælis: sanctificetur nomen tuum. &c. *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.* Lucas verò, *Panem nostrum quotidianum.* Non hîc morabor Interpretes, an hic panis, quem petimus, dicendus sit *supersubstantialis*, an *quotidianus*, an *crastinus*, vt alij malunt. De quo alibi. Nunc autem extricare licet, cur iubemur à Deo petere panem, qui *noster* dicitur? Qui reliqua, quæ nostra non sunt, non rogatus abundè hominibus donat, sic velut auarè panes seruat, vt panem etiam *nostrum*, sine petitionis pretio non donet? Quin &, si omnia Dei sunt, quomodò panis quotidianus, *noster* dicitur? Pulchrè Gregorius dubium proponit: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Ecce nostrum dicimus; tamen, vt detur, oramus.* Oramus quidem, & tamen, *nostrum* dicimus, quod orando petimus, quia quotidianum panem, quo maximè indigemus, cuius necessitate premimur, sine quo vitam alere non valemus, à Deo postulamus. Scilicet quod ineluctabilis Necessitas oratione petit, suum eiusmodi petitione facit: quomodò enim bonus Deus neget, quod omnipotenter precariâ Necessitatis voce postulatur. Superuacuum foret in crastinum postulare, neque enim

Lucæ 11. vers. 2.

Necessitas, cum petit, suum, quod petit, facit.

S. Gregor. lib. 24. Moralium cap. 7.

hodie

hodie crastinum cibum esurimus: hodie hodierno cibo necessario indigemus: ergo cùm illum auido necessitatis hiatu postulamus, nostrum aut inuenimus, aut facimus. Quare petentes panem, id est, cibum, hodiernæ diei omninò necessarium, audacter dicimus, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

---

§. CCLXXXVII.

Supplicium culpæ reatum diluit: an etiam culpam castigatam consecrat.

1. NOn irascitur sapiens peccantibus, Quare? quia scit, neminem nasci sapientem, sed fieri. Scit paucissimos omni æuo innoxiè ac innocenter vixisse: quia conditionem humanæ vitæ perspectam habet, & quàm sit homo delictis obnoxius. Nemo autem ægræ naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirari velit, nō in siluestribus dumis poma pendere? quid si miretur spineta sentesque non vtili aliquâ fruge compleri? Nemo irascitur, vbi vitium natura defendit. Placidus est itaque Sapiens, est æquus erroribus; non hostis, sed correptor peccantium. Tempestiuè primò scelus obiurgauit? Sperat meliora. Post obiurgationem imbecillè relabentem dignè castigauit? culpam punitione dilutam reputat; imò & humanitus deletam putat. Qui secus faxit, non peritus correptor, sed hostis sæuus accedit. Culpam supplicio semel expunctam (excusso illius reatu,) qui ad nouam denuò pœnam recentat, lanius est, non medicus. Sæuitia est hæc, non iustitia. Execrabilem culpam, quam aut humana pœna, aut pœnitentia condigna oblitterauit, quodammodo consecratam puta, pœnæ, aut pœnitentiæ sacramento.

Culpam punitio diluit, an & consecrat?

2. Numerorum 16. ille tumultus Core, Dathanis & Abironis, de ambitu sacerdotij damnatissimus fuit, non tantùm illis exitialis, sed etiam gregalibus ducentis quinquaginta viris è primoribus populi, qui ausi sunt in thuribulis sacrum ignem reponere vt incensum prophano ritu Deo offerrent. Et ecce vbi in ambitiosi sacrilegij pœnam decinerescunt, locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Præcipe Eleazaro filio Aaron sacerdoti vt tollat thuribula quæ iacent in incendio, & ignem huc illucque dispergat: *quoniam sanctificata sunt in mortibus peccatorū: producatq́, ea in laminas & affigat altari, eò quòd oblatū sit in eis incensum Domino.* Sacrilega hæc thuribula, in quibus ducenti quinquaginta principes incensum Deo offerre præsumebant, inglorìè iacebant, inter pœnalissimi incendij ruinas. Bene est post principes cælesti igne punitos, tollatur inde thuribula, ne inibi sordidè squaleant. Sed quid est, quòd in laminas à Sacerdote produci, & sancto holocaustorum altari affigi iubentur? Quid semiustulato thuribulorum æri, cum diuino altari concinnando? *Apud Deum* (ait ibidem Origenes) *nihil est otiosum, sed quæ putantur abijcienda aliquid operis necessarij habent. Refert ergo Scriptura quòd ex præcepto Dei accepit Eleazar batilla* (thuribula) *ærea, quæ obtulerant qui exusti sunt, & fecerunt ex eis circulos* (laminas,) *& apposuerunt eos altari..... non enim sunt consilia diuina sicut consilia humana.* Scilicet hæc laminarum ad altare affixio, specie tenus *otiosa* videtur, habet autem aliquid operis *necessarij:* quia consilia diuina vltrà humana consilia arcanè eleuantur. Porrò thuribula illa ænea, quæ inter pœnalis incendij ruinas vstulata squalebant, sicut ambitiosi sacrilegij erant insignia, & fuerant instrumenta, sic etiam erant reliquiæ incendij, & condigni supplicij notamenta. Ne ergo exinceps squaleant in pœnali sacrilegè busto; sed ex eis *laminæ* protendantur, affigantur que diuino altari, illudque muniant, concinnent, & ornent; & quod fuerat execrabile sacrilegij instrumentum, fiat munimen altaris, & nouum eiusdem ornamentum. Ecce tibi, iam est aliqua pars diuini altaris, sacrilegij seueriùs puniti ac emendati nuper portio, aut instrumentum: quasi puniti sacrilegij insignia, & inflictæ pœnæ documenta, tamquam aliqua diuini altaris pars, Deo consecrentur. Hem! sic condigni supplicij bono, sacrilegij malum dedisciturg sic punitum sacrilegium, Dei aram integrat, concinnat, adornat?

Num. 16. v. 38.

Orig. hom. 9. in Numer.

Quare sacrilega thuribula Dei altari affiguntur?

3. 1. Regum 6. Dei Arca irreuerenter capta, & irreligiosè captiua, se acerbiùs à Philistinis vindicat propudioso supplicio. Aggrauata est autem manus Domini super Azotios, & demolitus est eos: *& percussit in secretiore parte natium,* &c. Consuluerunt autem Sacerdotes ac diuinos, dicentes: Quid faciemus de arca Domini? indicate nobis quomodo dimittamus eam in locum suum. Qui dixerunt: si dimittitis arcam Dei Israël, nolite dimittere eam vacuam, *sed quod debetis, reddite ei pro peccato,* & tunc curabimini. Nempè iuxta numerum prouinciarum Philisthinorum quinque anos aureos facietis. *Facietisq́, similitudines anorum vestrorum.... & dabitis Deo Israël gloriam.* Iosephus *similitudines anorum,* statuas esse dicit hominum (tametsi communiter alij contrà sentiant) quia aliter non videtur quomodo ex figura separata ac sola cognosci posset, quid sibi vellet insitata species, & hominum oculis à naturâ semota. At in humana forma exprimi posset pars illa tumefacta & saucia, & situs ipse facilè ostenderet, quod esset morbi genus. Alij communiter, &, vt opinor, meliùs, partem illam à toto corpore secernunt, eamque in circularem formam effigiant, cui à mariscis additus tumor & quæ à morbo illo, vbi duriùs incruduit, abesse non solent. Verùm enimuerò planè admirabile est, aut illud donum tam vile ac sordidum oblatum esse Deo, aut certè ex auro, à quoquam sanæ mentis fuisse formatum ad placandum Deum, debitumque illi honorem exhibendum. Itaque Arcæ, id est, Deo vt Sacerdotes, & Diuini clamabant, aureos anos deberi suadent, quos, secundùm arcanum sensum offert Deo vera pœnitentia, quæ deformitatem, & turpitudinem suam, quam habet à peccato & diabolo, ante Arcam proponit, & suam solemni, & quasi legitimâ formâ ignominiam fatetur, vt à Deo scelerum exoret veniam, & supplicij acerbitatē declinet. Id enim est, *Dare gloriam Deo* qui gloriæ sibi ducit, cùm gloriam suam atque omnipotentiam parcendo maximè, & miserando manifestat. Hactenus inibi noster Sanctius. Sed rem totam explicatiùs & opportuniùs S. Gregor. his verbis ethicè exponit: *Quid est, quòd quinque*

1. Reg. 6. v. 5.

Iosephus.

Sanctius.

S. Greg. l. 3. c. 4.

quinque anorum similitudines fieri iubentur, & sic Arcæ debitum soluitur? Hæc profectò, si more Iudaico secundum litteræ vilitatem pensantur, non solùm despicienda sunt, sed nec auditu digna. Quæ profectò dignè accipit, qui quò viliora per litteræ sonum audit, eò ea per spiritualem significationem vtiliora esse intelligit. Nam sanctus Spiritus, quo inspirante, tota hæc sacra historia scribitur, nunquam tam vilia promeret, si in huius vilitatis arcano magna quædam & pretiosa valdè mysteria non signaret. (Longiusculo sanè proœmiolo res sordida, mysteriorum splendidè grauida, dilui ad nitorem oportebat) *Quæ ergo sunt anorum similitudines? Et quia hæc tam ad tentantia Dæmonia,*
4. *quàm ad membra peccatorum fœtoribus exposita, superiùs retulimus, similitudines anorum quâ significatione deaurantur? Sed profectò tunc Arcæ debitum pro peccato bene soluitur, si anorum similitudines ex auro fabricentur. In ani quidem similitudine emittendi fœtoris membrum cernitur: & tamen quia similitudo, non veritas est, fœtore iam nullo maculatur. Et quia de auro efficitur, hoc profectò insinuat: quia ex splendore pulchritudinis species commutatur deformitatis. Peccator ergo conuersus ani similitudinem facit, cum quibus peccati fœtoribus membra sua deposuerat, ad memoriam ducit. Ani ergò similitudinem fabricare, est membrorum suorum nuper peccantium turpitudinem pœnitenti corde recolere. Non itaque anum, sed ani similitudinem fabricat, qui à peccati fœtoribus membra abluit, & eadem membra, quibus peccatis subdiderit, recolere non omittit. Et quidem ex auro fieri ani similitudo cernitur, quia ad pretium æternæ salutis peccatorum turpitudines atteruntur. Vel fortasse memorando similitudines anorum fiunt, splendo deaurantur: quia & recolendo quæ fecimus, fingimus: & dum commissa attentiùs lugemus, in iustitiæ splendorem membra deauramus.* Plusculum præter morem rescripsimus, sed quæ rem præsentem peridoneè elucidant. Itaque vilissimum squalidè membrum fœtoribus turpe, peccatorem adumbrat: sed quoniam acerbè castigatum, pœnitudine refingitur, transformatur, & deauratur; dignum euadit, sui aureâ similitudine expressum, vt Dei sacrarium idoneè concinnet, & gloriosè adornet. Exinde de his anis aureis ait Liranus, quòd *gloriam & virtutem Dei Israël significabant.* Ecce tibi sordidè sacrilegum scelus, seuerè punitum, & pœnitentiæ lacrymis dilutum, sic fulget ad gloriam, vt *gloriam & virtutem Dei Israël significet*, ac deprædicet.

Vile etiam membrum, supplicio nitet, & gloriam Dei prædicat.

Lira. ibi.

5. Iudith 4. pauidè timet Iudæa victricem Holofernis potentiam. Sciunt se in Deum enormiter deliquisse, & voluntario scelerum supplicio, Dei vindicis iras auertere festinant: si fortè vindictam, quam flagitia accersunt, flagitiorum castigatio diluat. Quare humiliauerunt animas suas in ieiunijs & orationibus, ipsi & mulieres eorum. Et infantes prostrauerunt contrà faciem templi Domini. Et induerunt se sacerdotes cilicijs, quos reliquus populus de more æmulatus est: *Et altare Domini operuerunt cilicio. Et clamauerunt vnanimiter ad Dominum Deum Israel.* Sed quorsùm ad auertendas vltrices Dei iras Dei altare cilicio vestitur? Serarius ait, quòd sicut ad gratias Deo agendas pro beneficio, lætiora indumenta, & festi colores assumuntur, sic ad ciendam Dei misericordiam, vt auertat supplicium imminens, tristia ac mœsta omnia adhibentur, & inde pullantur altaria, vt ad altaris atratum aspectum magis ad lacrymas veniæ supplices excitemur. Sanctius verò autumat ideò tunc cilicio operiri ipsa Dei altaria, vt significetur non tantùm hominibus, sed etiam quodammodo ipsi Deo, diuinæque religioni ac templo suum imminere periculum. Verùm Anselmus Laud. profundè rem ad rem præsentem contemplatus, sic locum exponit: *Et altare Domini operuerunt cilicio*, id est, *seipsos, qui hostiam immolant Deo compunctione pœnitentiæ.* Ecce tibi vestis cilicina, quâ pœnitens populus suum corpus spinositate compungit, & præcoquum supplicium de flagitijs hactenùs commissis sumit; ipsum Dei altare induere perhibetur. O! sic supplicia pro peccatis assumpta, quæ hominem exasperant, castigant, vrunt, sacras Dei aras induere dicuntur? Scelerum castigatio idoneè vestit altare? Sic pœna delicti, delicta consecrat castigata? Sic *egressa manus Domini* contra Noëmi, è Dei populo diu fugitiuam, dum illam castigauit acerbè, eandem bene reducem, penè in Dauidis, ac Christi Dei matrem consecrauit. Porrò Obede nato, vicinæ mulieres congratulabantur ei, dicentes: *Natus est filius Noëmi.*

Iudith 4. v. 9. & 10.

Serarius, ibidem.

Sanctius ibi. *Cilicium, quod castigat culpam, Dei altaria vestit.* Ansel. Laud. in Glos. Inter.

Ruth. 1. v. 13. Hic vers. 17.

---

§. CCLXXXVIII.

Amoris vel odij affectus, tamquam non bonus rerum arbiter, in iudicijs recusatur.

1. SCitè Plutarchus: *Cæcutit in re amatâ is, qui amat. Diligitur autem ex proprijs nihil perinde ac opinio & oratio ab eorum parente. Nam quæ inter liberos iustissima appellatur partitio* (id est, parturitio, seu partus,) *ea quoad sermones est iniquissima: quòd illic capiendum sit, quod suum est, hic quod optimum, licet sit alienum. Hinc qui propria generat, iudex fit deterior aliorum. Ac quomodo Elios sophista quidam fore ait arbitros ludicrorum Olympicorum, si Eliorum nemo certaret, sic qui sermonibus præfuturus est rectè, is non debet ipse victoriam captare, neque certare cum ijs, de quibus est iudicium futurum.* Græcorum duces suffragia de honore habendo ei, qui se gesserat præstantissimè, cùm laturi essent, semetipsum quisque iudicauit præstantissimum. Inter Philosophos item, qui non pariter fecerit, est nemo, extra illos, qui vt Socrates profitentur, nihil se suum afferent. Hactenùs ille. Sic virgo veritas, æquitasque, proprij affectus stuprum aut præstigium refutat: nam ferè sui, ac suorum amor rationem perstringens, & iudicium subornans, felicem reddidit falsitatem.

Plutarch. in qq. Platonicis.

Elij non certantes, Olympiorum iudices integerrimi.

2. Psalmo 11. sic regius Vates pangit: *Tu Domine seruabis nos & custodies nos à generatione hâc in æternum.* Promiserat Deus Versiculis præcedentibus eloquium suum esse sincerum velut argentum igne examinatum; nunc seruari ac custodiri à generatione illâ expetit, quæ insincerè cogitat, & fraudulenter loquitur. Ecqui sunt hi tantâ prauitate famosi, à quibus seruari ac custodiri satagit? *In circuitu*, inquit, *impij ambu-* Psal. 11. v. 9.

ambulant : secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. Non adnitar hîc cum Interpretibus, posterius huius Versiculi hemistichium cum priori nectere, & obscuram sententiam Lorinus ibi. clarare; contentus ex Lorino nostro quosdam Commentatores referre, *qui incircuitu ambulare,* De affectuum vertigine, quæ stant, mouentur, & quæ mouentur, stant. *dicunt esse veluti vertiginem pati.* Quænam est hęc vertigo, quâ *Impy,* ægrotant, & à quâ sic Iusti timent, vt diuinâ tunc *custodiâ saluari* ac clypeari festinent? Sic grauatè ferunt, quòd *Impy in circuitu ambulent,* dum perniciosâ *vertigine* laborant? S. Nazianz. Orat. de seipso. Appositè Greg. Naz. ita scribit: *Quemadmodum eadem terra stat quidem sanis & non ægrotantibus; mouetur autem vertiginosis, & his qui se circumuoluunt; cùm videntium passio ad id quod cernitur transmutatur, ita & nos facilè decipimur propter inimicitias* (quin etiam è diuerso, propter amicitias) Ecce tibi, quare sic timeat Dauid, vt *in circuitu impy ambulent,* & agantur *vertigine,* pernicioso humanis iudicijs morbo. Porrò qui hoc morbo laborat, & suæ in iudicãdo cõscientiæ, & aliorum famæ ægrotat. Quod firmiter velut terra stat validis concussionibus, flectinescium in vertiginoso iudicio, seu malè affectâ voluntate, nutuve inconstanter, leuiter agitari, & turpiter labi videtur? *cùm videntium passio ad id quod videtur, transferatur.* O tuæ *vertiginis* vitium est, quo aliorum famam prauo iudicio inuitias! O quàm est formidabile, quòd *Impy in circuitu ambulent,* suâ inimicitiarũm *vertigine* alios quoquouersùm rotantes! Sanè veritas iudiciorum, hoc alienæ *vertiginis* vitium seriò recusat. Et sicut inimicitiarum *vertigo* stantia nutare videt: sic amicitiæ *vertigo,* de affectæ voluntatis præstigio, inconstanter nutantia, firmiter stare videt. Sic, affectus mendacium colorat, & verum aut falsum pro nutu pingit, non bonus, opinor, veritatis arbiter!

3. Matth. 16. v. 16. & 17. Matthæi 16. Hominum de se censum ac sensum, à Discipulis suis Christus sciscitatur. Varium & incertum vulgus in varias sententias de more scinditur, fabellis quàm vero similiores. Tunc dicit illis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: *Tu es Christus, filius Dei viui. Respondens autem Iesus, dixit ei: Beatus es Simon Bar-iona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est.* Peritè inibi addubitat Chrysostomus, quare Nathanaëlem, idem iam olim confitentem, adsimiliter non beatificauerit Christus? Ioan. 1. v. 49. Dixit enim ei, Ioannis 1. *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel.* Nec solùm beatificatus non est Nathanaël, verùm etiam quasi multò inferiora quàm oporteat, cogitaret, sic à Christo redargutus est: Quoniam tibi dixi, quia vidi te sub ficu, credidisti; maiora his videbis. An non idem confessus est Nathanaël ac Petrus, cur ergo illaudatus Nathanaël negligitur, & Petri confessio vltra carnis ac sanguinis fastigium sublimis perhibetur, & arcanæ Patris Dei reuelationi gloriosè adscribitur? An quia reciproco amore charior ac familiarior erat Petrus, ideò præ Nathanaële beatificatus est, & ob similis confessionis meritum sumptuosius laudatur, & opulentiùs muneratur? Saltem sic fieri oportebat, quia Petrus maiori affectu Christum amabat. S. Chrysost. homil. 55. in Matth. Perbellè Chrysostomus sic hâc de re philosophatur: *Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est. Nam ne quoniam vehementer amoris vinculo Petrus Christo coniungebatur, assentatiunculâ gratificans, hæc verba dixisse multis videretur,* In amantis ore ipsa veritas, assentatiuncula gratificans multis videtur. *in medium Patrem produxit, qui ad confessionem veritatis animum Petri commouit. Ita Petrus quidem locutus est, Pater autem illi quod loqueretur, subiecit: vt non humanam opinionem, sed diuinam sententiam diuinitus dictam Petrum credas enunciasse.* Nempè vehemens amor testificandæ veritatis titubatio est, & recusatio suffragij; ne fortè affectus testimonium subornet ad gratiam. Quare hoc Petri testimonium à carne & sanguine Christus eximit, & illius veritatem in Patrem reiicit totam, nequid in eo transpareat, quod possit recusare credulitas, *Ne quoniam vehementer amoris vinculo Petrus Christo coniungebatur, assentatiunculâ gratificans, hæc verba dixisse multis videretur.* In amantis ore meracior & muratior veritas; *assentatiuncula gratificans* multis videtur.

4. Prouerb. 14. v. 30. Parœmiastes Prouerb. 14. hâc ethicâ gnome mores instruit: *Vita carnium* (hominis) *sanitas cordis.* nempe cor sanum, id est, animus sanus à passionibus, vtputa à nimio amore, odio, inuidiâ, &c. ita Cornelius: apud quem hæc *sanitas* Corn. ibi. *cordis* à nonnullis exponitur, *sanitas rationis, mentis & iudicij:* Porrò qui passionibus non agitur, sanam habet *rationem,* sanam *mentem & iudicium* sanum. Imò non modò in se sanum, quę est passiua sanitas, sed etiam actiua, id est, alios Rabbi Salõ. Baynus. Tigurina. sanans. Vnde Rabbi Salomon, Baynus, & Tigurina vertunt, *Cor sanans:* hoc enim propriè significat Hebræum מרפא *marpe.* Hebræus. Quare Lxx. Lxx. Interp. Interpretes exscribunt: *Mansuetus vir* (id est, vacans passionum tumultu, & acri illatum instigatione) *cordis est medicus:* quia homo sanam habens *rationem, mentem,* ac *iudicium,* sanâ ratione ac mente, & nullo affectu agitatus, sano *iudicio* de alienis rebus censet; & ita in se sanus, alios suffragio, iudicio, & censu suo sanat. Hic, hic inquam (addit inibi Cornelius hunc locum Cornel. ibi. exponens, & elucidans Lxx. Interpretum translationem: *Cordis est medicus) ergo est Marpe, siue Raphael, id est medicus Dei, vel medicans & sanans Deus: quia sicut Raphael sanauit & liberauit Tobiam seniorem à cæcitate, iuniorem ab Asmodæo; Saram à viduitate & angore: sic mansuetus* (id est, ab affectuum agitatione sanus) *curat omnes animi ægritudines.* Iudicium quod affectibus non ægrotat, Raphael dicitur. quare? Ecce tibi qualiter *sanitas mentis* ac *rationis,* quando nullo amoris, odij, aut inuidiæ affectu agitur; *sani iudicy* etiam est: ab his enim affectibus periculosè *iudicium,* ægrotat, & insano censu res æstimat. Nec tantùm *iudicium sanum* in se est, sed alios, quos sine affectu æstimat, medicè sanans, verè *Marpe, siue Raphael, id est medicus Dei, vel medicans & sanans Deus.* Profectò iudicium, quod dictat mens & ratio affectibus libera, *Raphael est,* tot sanitates desperatas impertiens. Heu quàm multi ægrotant vnius *iudicio,* ab affectuum æstu, non satis sano, ne dicam insano! Ab hoc insanabili morbo vnum est remedium, vota & preces, quæ cum Tobiâ accersant de cælo *Raphaelem, id est medicum Dei,* qui rationem ac *iudicium* sanet à periculosâ affectuum ægritudine. Ruth 3. v. 10. Hic vers. 17. Bonus Booz, & Ruthæ suæ peramans, concumbendi factum, quod plures quasi insolenter periculosum taxant; ipse boni affectus lenocinio, tamquam legitimum deprædicat, & laude dignissimum. Et hic Obede nato, amicæ ac vicinæ Noëmi,

Noëmi, illi gratulabantur, dicentes: *Natus est filius Noëmi*, & tamen nepos dumtaxat legalis erat. Vicinarum autem amor, cognationis vinculum arctiùs nectit ad gratiam.

5. Pſalmo 118. ſic pangit Propheta: *Quomodo dilexi legem tuam Domine? totâ die meditatio mea eſt.* Quæ verba ſcitè Theodorus in Catenâ Græcorum Patrum ſic exponit: *Indicium dilectionis legis poſuit quotidianam eius meditationem. Nam exactum & minimè dubium dilectionis argumentum eſt, totâ die dilecto vacare & aſsidere, ita vt quis ad nihil aliud aſpiciat, ſed omnibus mortuus ſit, & omnia mortua arbitretur, vt dilecto aſsiduè fruatur.* Nempè qui verè amat, reliquis omnibus mortuus eſt, & reliqua omnia illi mortua ſunt: adeò vt ſoli rei amatæ viuat, cetera mortuus. Quare appetentia totâ die vacandi Deo, & ſoli Deo viuendi, exactum & minimè dubium dilectionis argumentum eſt. Sed aliud, opinor, amoris indicium Theodorus in his verbis omittit, quod ab affectu petitum, vim amoris viuaciùs exaggerat; nempè cur quaſi *legem* vnam nominet, tot legum ſarcinas, quæ ſic Hebræam gentem degrauababant? Tredecim ſuprà ſexcenta præcepta, vnam *legem* appellat? Tot præceptionum grauedo, vnius *legis* nomine indigitatur? O! quis, niſi amor tot præcepta abbreuiauit, & in breue compendium redegit? Audiendus eſt hâc ſuper re Oleaſter in cap. 3. Geneſeos, ita fatus: *Et Dauid: Quomodo dilexi legem tuam Domine? Numquid non ſexcentæ tredecim leges erant, quas ſeruare tenebaris bone Rex? cur ergo Legem vocas ſexcenta tredecim præcepta? Quoniam dilexi legem tuam Domine.* Nimirum ſicut legem grauatè ferentis vnica dumtaxat lex, vna plures eſt? quod malo noſtro Euæ accidit, dum præcepto non comedendi de ſuo addidit, non tangendi mandatum, ſcilicet cui exoſus eſt legiſlator, & lex odioſa, illam obſeruationis nauſea multiplicat moleſtâ executionis grauedine. Sic amanti legiſlatorem ac legem, multæ leges in vnicam compendiantur, & plures vna fit. Quare leges ſexcentæ tredecim, vna lex dicitur: *quoniam dilexi legem tuam Domine.* Vide nunc quàm diuerſa de rebus iudicia affectus odij & amoris excudat, dum idem ipſum incrementatur ab odio; ab amore autem ſic extenuatur ad obſequij gratiam, vt tot leges obſeruatu grauiſſimę, vnius legis nomine denotentur. Nil amanti graue. Velis & poteris. Nil odienti leue, rerum tædio æſtimationem commutante.

Pſalm. 118. verſ. 97.
Theodorus.
Ei, qui amat omnia mortua ſunt; & ipſe omnibus: & rei amatæ tantùm viuit.
Oleaſter.
Amanti multæ leges, plures vna ſunt: odienti, vna plures.

---

§. CCLXXXIX.

Vniuerſi Iuſti, vnus plures ſunt, & idem omnes, de beneuolæ ac beneficæ charitatis Sacramento.

1. Mens quam ſemel affecerit charitas, ſui iuris eſſe non ſinit, metuit quod neſcit, cupit quod ignorat, bene dolet quod non oportet. Sollicitatur vltrà vota, compatitur nolens, miſeretur inuita. Tota ſuprà naturam eſt, quæ conſummatæ virtuti totum eſt, tamquam maximum gratiæ ſacramentum, & omnium ſanctitatum meta. Summa charitatis elogia hoc breui compendio Gentium Doctor expreſſit: *Charitas patiens eſt, benigna eſt: charitas non æmulatur..... non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt.* Pro τὸ *patiens eſt*, Græci codices exſcribunt, *longanimis*, Tertullianus, Cyprianus, Ambroſius, *magnanima eſt*. Quæ eſt charitatis magnanimitas, quod eſt primum ac potiſſimum elogium, & effectuũ illius cenſus? Nempe, tam longè abeſt vt ſit *ambitioſa*, & propriæ laudis auara, vt *non quærat quæ ſua ſunt*. Exinde non *æmulatur*, hoc eſt, non inuidet. Nam, vt peritè dixit Gregorius Magnus hom. 5. in Euangel. *Voluntas bona* (quæ eſt generoſa charitatis ſoboles) *eſt, ſic aduerſa alterius, ſicut noſtra pertimeſcere: ſic de proſperitate proximi, ſicut de noſtro profectu gratulari; aliena damna noſtra credere, aliena lucra noſtra reputare.* Porrò de ambitionis auaritiâ videtur nobis decedere, quod alteri accedit: quare vbi cupiditas viget, friget charitas: è contrario cùm fraterna charitas regnat, tunc cupiditas exulat: charitas enim aliena lucra, proprium reputat auctarium, piè auarâ lucri alieni vſurâ, quæ venit de animorum commercio.

Charitas non æmulatur, quare?
1. Cor. 13. verſ. 4.
Græcus.
Tertull. lib. de Patient. cap. 12.
S. Cyprian.
S. Ambroſ.
S. Gregor.

2. 1. Corinth. 9. ad eos ſic Paulus ſcribit: *Neſcitis quòd ij qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium? Sic currite vt comprehendatis.* Locus ſanè ſi penitiùs inſpiciatur, in paucis difficilis: nam quantò acrius admouet calcar ad curſum in virtutis ſtadio, tantò videtur deſperationem negotiari; quandoquidem ex multis currentibus, *vnus* dumtaxat præmium captat: cùm enim ait *vnus*, negare videtur plures etſi ritè currentes, præmium accipere; quaſi vnus tantùm Chriſtianus ceteris omnibus præcurrens, & feruentior ad opera virtutis, virtutis brauium prærìpiat. Quin & parum ſibi videtur cohærere Paulus, dum omnibus Chriſtianis ait, *Sic currite vt comprehendatis*: quomodo autem plures poſſunt ſic currere vt brauium comprehendant, ſiquidem licet omnes currant, *vnus accipit brauium*? quare neceſſe eſt vt ex magno currentium numero, plures præmio viduentur, & tametſi ſtrenuè cucurrerint, inglorìè negligantur: nam *omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium.* Varijs expoſitionibus hunc locum Commentatores vexant. Origenes verò hæc Pauli verba perſtringens homil. vnicâ in libros Regum, ita ſcribit: *De iuſtis autem non ſolùm per ſingulos vnus dicitur, verùm & omnes competenter vnus dicuntur. Et cur non omnes vnus dicantur, quorum cor & anima vna eſſe deſcribitur? ..... Vnde meritò & ipſi omnes, non ſolùm vnũ, ſed & vnus dicuntur, ſicut & Apoſtolus deſignauit, dicens: Omnes quidem currunt, ſed vnus accipit palmam. Vides manifeſtè quia omnes iuſti vnus eſt, qui accipit palmam.* Sic ad ſenſum moralem verba Pauli opportunè pariter & acutè flectit Origenes. Nimirum in Chriſtianæ virtutis ſtadio plures ſunt palmæ ſingulis ritè in eo currentibus propoſitæ, quas quiſque iuxta proprij curſûs ſtrenuitatem feliciter prærìpit. Ceterùm quia charitas non eſt *ambitioſa*, non *æmulatur*, adeò longè abeſt ab inuidiâ, vt ſiquis ceteris omnibus præcurrat, & palmam glorioſè prærìpiat, eam reliqui omnes accepiſſe reputant, & de accepto brauio ſibi gratulantur, quia in *vno* præcurrente omnes præcurriſſe, & illâ ipsâ palmâ ſe nobilitatos gloriantur. Sanè de arcano fraternæ charitatis ſacramento eſt, quòd *omnes iuſti vnus eſt, qui accipit brauium*: nam *de iuſtis non*

1. Cor. 9. verſ. 24.
Origenes.
Quilibet iuſtus, vnus plures eſt, & plures vnus, beneuolentiæ ſacramento.

non solùm per singulos vnus dicitur, verùm & omnes competenter vnus dicuntur. Sic de charitatis arbitro, quilibet iustus, vnus plures est, & plures vnus, vnum ambo, & idem vniuersi: sic enim singuli congaudent; & sibi gratulantur de alienâ felicitate, vt suam reputent, velut auarè ambitiosâ alieni boni vsurpatione, quod sine aliorum detrimento sibi conuiscerant lucroso beneuolentiæ commercio, & fœcundâ bonorum furacitate. Quare vbi Rutha Obedem Boozo peperit, confestim accurrunt *vicinæ mulieres congratulantes ei, & dicentes: Natus est filius Noëmi.* Bonus charitatis error, charæ Ruthæ partum effœtæ Noëmi adscribit, illique de filio sic gratulatum est.

Hic verſ. 17.

3. Siracides cap. 22. Ecclesiastici sic nos admonet: *Fidem possidecum proximo* (cum *amico* exscribit Tigurina) *in paupertate illius, vt & in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt in hereditate illius coheres sis.* Monet in egestate & aduersis fidem & opem præstandam amico, in eoque discerni verum amicum à ficto & ollari, ac mercedem & fructum assignat: nimirùm hàc ratione eum prosperitatis, afflante fortunâ, amico rediturae, participem fore. Itaque hereditatis participium illi pollicetur (*vt in hereditate illius coheres sit*) ei, qui egestatis angustiæ particeps fuit, fidæ amicitiæ indiuiduo commercio. Non quòd amicitia sit quæstuaria; sed quòd eamdem animam, fortunam eamdem faciat, amicâ bonorum malorumque communione. Quâ super re eloquenter philosophatur Ambrosius lib. 3. Offic. cap. 7. sic fatus: *Quid est amicus nisi consors amoris, ad quem animum tuum adiungas atque applices, & ita iungas, vt vnum velis fieri ex duobus, cui te tamquam alteri tibi committas, à quo nihil timeas, nihil ipse commodi tui causâ, inhonestum petas? Non enim vectigalis amicitia est, sed plena decoris, plena gratiæ. Virtus est enim amicitia, non quæstus: quia non pecunia quæritur, sed gratia, nec licitatione pretiorum, sed concertatione beneuolentiæ.* Certamen opis ac beneuolentiæ ab vtroque indifferenter initur; & eandem fortunæ aleam subit vterque, non alteruter. Quod fauet alteri, adfauet vtrique; vtrique enim aut gratulandum, aut condolendum est de alterutrius fortunâ, aut infortunio. Ergo *in tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt in hereditate illius coheres sis.*

Eccli. 22. v. 28. & 29. Tigurina.

Gnome veræ amicitiæ.

S. Ambroſ.

4. Gentium Doctor ad Colossenses 3. sic eos ad beneficam animitùs charitatem adhortatur: *Induite vos,* inquit, *sicut electi Dei, sancti, & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem,* &c. Dixit *viscera misericordiæ,* seu potiùs *miserationum* (legitur enim Græcè numero multitudinis) Hebræorum more, ad significandam visceralem quamdam, insignem, & latè patentem misericordiam. Itaque inibi Anselmus: *Ab omni,* inquit, *parte circumtegi debetis visceribus misericordiæ, vt in cunctis actibus vestris fulgeant viscera misericordiæ, quæ mens vestra concepit, erga releuationem miseriæ proximorum.* Quæ autem sint hæc *viscera misericordiæ* seu *miserationum,* quæ in beneficæ charitatis actibus signatè *fulgere* dicuntur, Dauid forsan edisserit Psalmo 111. *Exortum est,* inquit, *in tenebris lumen rectis, misericors, & miserator, & iustus.* Quæ Psalmographi verba alij exscribunt: *Iubar viscerosum exortum est.* Quasi dicat: His qui in tenebris egestatis, angustiæ, tribulationis versantur, *iubar viscerosum exortum est;* quandoquidem tunc, tunc quidem vel maximè *fulgens viscera misericordiæ, & miserationum, erga releuationem miseriæ proximorum.* ac si visceralis beneuolentia & beneficentia, tamquam *iubar, viscerosum,* in proximos angustijs pressos, sese diffundat; & quasi proprijs visceribus præ compassione eliquatis, se illis conuisceret. Quasi Christiana amicè benignitas, vltrò citroque in necessitatibus, præcordiorum ac viscerum commercium proponat. His misericordiæ ac miserationum visceribus, proximos mutuò ac amicè indui seriò Apostolus adhortatur, quò in ærumnarum tenebris *iubar viscerosum* omnibus effulgeat.

ad Coloſ. 3. verſ. 12.

Græcus.

S Anſelm.

Iubar viscerosum beneficentiæ, calamitosis oriatur.

Pſalm. 111. v. 4. Aguad. in Chri. Sapien. Titul. 19. c. 2. n. 1.

Translationis fides auctorem appellet.

5. Paulus ad Philippenses 2. eos ad mutuam charitatem, animorumque ac sententiarum consensionem, vehementi oratione perurget, sic aiens: Siqua ergo, inquit, consolatio in Christo, siquod solatium charitatis, *siqua societas spiritus,* siqua viscera miserationis. *Implete gaudium meum, vt idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, vnanimes idipsum sentientes.* Non ait, Facite mihi gaudium, sed *implete,* quasi plenum & perfectè consummatum Apostoli gaudium, à fidelium moribus, id est, perfectâ eorum charitate penderet. Ceterùm cùm addit Paulus, *eandem charitatem habentes, & vnanimes idipsum sentientes,* ad sacramentum fraternæ charitatis, & mutuæ beneuolentiæ beneficentiæque, referendum est: est enim id amantium proprium, vt vno velut animo, ac spiritu viuant, & spirent; idemque omninò velint, atque appetant, sintque, vt ait Paulus planè σύμψυχοι, *vnanimes;* neque malè dixerunt veteres esse amicorum animum vnum duo veluti corpora informantem. *Vnanimes* (ait Chrysostomus) *id est, vni animæ omnium corpora accommodantes, non quidem substantiâ ipsâ, nam id fieri non potest, sed electione & sententiâ, vt quasi ex vnâ animâ omnia proficiscantur.* Propterea addit, *Idipsum sentientes* (quod explicat Anselmus) *Vt mala cuiusque omnes sua esse putent, & bona similiter; vt siquid patitur vnum membrum, compatiantur omnia membra.* Quare dixit, *Vnanimes idipsum sentientes.* Eloquenter Ambrosius in Oratione funebri de excessu Satyri fratris sui, hanc animarum copulam, seu participium, sic exponit: *Cœpi enim hîc iam non esse peregrinus, vbi melior mei portio est: numquam enim totus in me fui, sed in altero nostri pars maior; amborum vterque animus eramus in Christo: in isto corpore enim, quod nunc exanime iacet præstantior vitæ meæ functio, quia in hoc quoque, quod gero corpore, vberior tui portio.* Et Sanctus Paulinus epistola secunda ad Seuerum, sic eius fraternam beneficè charitatem aliâ eâdem viâ deprædicat: *Illud Apostoli comples, vt habens non habeas; quia non tibi, sed non habentibus habens; domus tuæ hospes es, vt sis hospitum domus: patriæ tuæ peregrinus es & exul istius mundi, vt sis incola paradisi & patriæ ciuis antiquæ ..... temporale habitaculum tui tecti non vt paterfamilias vsurpas, sed vt mercenarius vel inquilinus manes, stipendium quasi precariæ mansionis Domino pensitans, de sociâ & corporis tui & animi seruitute.* Vnde concludit: *Tu igitur inter mortuos liber, qui in possessione terrenâ, terra iam non es, & terreni seminis nec morticinorum contagione polluéris,*

ad Philip. 2. verſ. 2.

S. Chryſoſt. ibi.

S. Anſelm. ibidem.

Anima Ambroſij eſſe dicitur in ſepulchro cum Satyro, & cum eodem in cælu.

S. Ambroſ.

S. Paulin.

ris, nec habitas in dormientium proiectorum sepulchris, quia in cælo sepelisti vitam tuam, quam in Christo abscondisti. Pronum est conferre Ambrosij ac Paulini sententias, quæ dispari viâ eundem viæ terminum pertingunt.

---

§. CCXC.

Per media opposita fauentiùs auxiliari, aliquis diuinæ prouidentiæ fastus est.

1. Seneca lib. de Diuin. Prouid.

A diuinâ prouidentiâ frustrantur vniuersa contraria.

Persuadebo tibi (ait Seneca) *ne vnquam boni viri miserearis: potest enim miser dici, non potest esse. Difficillimum ex omnibus quæ proposui videtur, pro ipsis esse quibus eueniunt, ista quæ horremus ac tremimus..... Non miscentur contraria.* Quemadmodum tot amnes, tantùm supernè deiectorum imbrium, tanta mediterraneorum vis fontium non mutat saporem: ita aduersarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. *Manet in statu, & quicquid euenit, in suum colorem trahit.* Tanta est virtutum virtus, & diuinæ Prouidentiæ vis, vt cælestem coronam per contraria nunc textam admiremur. Parum Deo foret per apta humanitus media scopum sibi diuinitus præfixum collimare. Mirissimum autem est, & Diuiniori Prouidetiâ dignum quasi miscerentur contraria, media quæ videri possent inidonea, idonea reddere, & ex opposito ad intentum finem mirabiliter obsequentia. Pulchrè Augustinus: *Vbicumque fuerit prouidentia, frustrantur vniuersa contraria.* Videtur prosper error & cæca felicitas, & arcanæ prouidentiæ sacramentum est, mortalibus adorandum. [S. Aug. l. de Sing. cle.]

2. Matthæi 27. Alterâ, inquit, die, quæ est post Parasceuen, conuenerunt principes sacerdotum, & Pharisæi ad Pilatum, dicentes: Domine recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuens: Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulchrum vsque in diem tertium: ne fortè veniant discipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi: Surrexit à mortuis: & erit nouissimus error peior priore. *Ait illis Pilatus: Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes, munierunt sepulchrum, signantes lapidem, cum custodibus.* [Matth. 27. v. 65. & 66.] Itaque pontifices & Pharisæi Christi sepulchrum munierunt duplici munimento, scilicet custodiâ militum, quos assiduè vigilare & sepulchrum circumdare iusserunt, & obsignatione lapidis. *Signantes*, id est, obsignantes, nempe annulo, non Pilati, sed vrbis Ierosolymæ, vel potiùs annulo summi concilij ipsorum, quod Sanedrim vocabatur, ne à quo lapis à sepulchro amoueri & corpus Christi extrahi posset, quin idipsum sigilli violatione deprehenderetur. Addunt Nicephorus & Beda, Iudæos vtrumque sepulchri lapidem perforasse, & vinculo ferreo constrinxisse. [Niceph l. 1. c 32. Beda de locis sanctis.] Ita ipsi Iudæi dum resurrecturo Christo modis omnibus conantur exitum occludere, & vel rimulas cautiùs obserare, nescientes & inuiti auxerunt miraculum & fidem resurrectionis, testimonium Deo ab ipsis extorquente, quod eleganter inibi Chrysostomus obseruauit: [S. Chrysost.] *Certa, inquit, resurrectionis demonstratio per ea, quæ vos ipsi procurastis, reddita est. Si enim obsignatum fuit sepulchrum, fraudi & dolo nullus locus relinquebatur. Quòd si nulla fraus admissa fuerit, sepulchrum verò repertum est vacuum, perspicuum est, quòd proculdubio & citra controuersiam resurrexit. Vides quomodo vel inuiti veritatis adiuuent demonstrationem.* [Quot custodes apponuntur sepulchro, tot testes resurrectionis sistuntur.] Argutiùs, opinor, sic hâc super re ad rem nostram S. Maximus philosophatur: [S. Max serm. 3. in festo Pasch.] *Fidem nostram confirmat impietas Iudæorum. Nam sufficit ad crudelitatem nobis eorum nimium cauta crudelitas. Quò enim diligentiùs custodierunt tumulum, eò constat illum manifestius surrexisse. Quò plures apposuere custodes, eò plures testium reliquere. Nam hoc procurauit diuina Prouidentia, vt resurrectioni Dominicæ non solùm Angeli, non solùm discipuli; sed & testimonium perhiberent (quod amplius est) inimici..... Tantâ enim sollicitudine sepulchrum obstruxit impietas, vt id non præualeret manus humana destruere, nisi sola virtus resurrectionis aperiret.* O bene! Ecce tibi quot custodes Pharisaica hostiliter cautela custodiendo apposuit sepulchro, tot testes à peruerso stitit, qui resurrectionem Dominicam manifestius demonstrarent. Quantum in Iudæis fuit manum opponunt resurgenti, dum cohortem sepulchri custodiam apponunt; sed *hoc procurauit diuina Prouidentia*, vt diligentia eorum nostræ fidei proficeret. Tantò enim certiùs credere debemus, quantò illi vetandæ resurrectioni obnixius militarunt: inde enim alitur fides, vnde credi poterat paritura, qui est piùs quidam diuinioris Prouidentiæ fastus.

Iob 5. Beatus, inquit, homo qui corripitur 3.
à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes. *Quia ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt.* [Iob 5. v. 18.] Non valdè mirum aut beneficum foret, vt Deus benignitate multus, tandem remedijs sanet, quem acerbè percusserit. Tarda forsan hæc sanitas foret, & sæpè à Deo nostro peregrina. Viuaciùs ad rem prius hemistichium sic in Hebræo est: [Hebræus.] *Ipse vulnerans medetur*, quasi non tam medico vulneris remedio, quàm ipso cruento vulnere, & acerbiori plagâ medicinam paret; & dum pœnalissimum facit dolorem, arcano quodam diuinæ prouidentiæ sacramento dolorem excantet. [*Diuina prouidentia vitales plagas, infligit.*] Serò vulneri vulneris medicina pararetur, cùm ipsummet vulnus sanare seipsum præcurrat præuento medici officio. Quod Procopius Gazæus eloquenter his verbis edisserit: [Procop. in cap. 9. Isaiæ.] *Tam est*, inquit, *nostræ salutis peritus artifex Deus, vt vel plagas incutiens medeatur, vtrimque nos ad pietatem prouocans.* Adeò vt vulnera à Deo inflicta, plagæ vitales meritò dici queant. Verùm semel expensus Iobi locus, adhuc ad rem enucleandus est.

Eliphaz Themanites de Deo loquens, de e- 4.
iusque erga homines œconomiâ: *Ipse*, inquit, *vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt.* [Iob 5. v. 18. Lxx. Interp. Aquila.] Lxx. Interpretes sic vertunt: *Ipse dolore afficit, & rursùs restituit.* Aquila, *curabit*, vt sensus sit, non tam vulnerando mederi, quàm priùs vulnerare, deinde mederi, & sanare. Vulgaris quidem, ac sera curatio, & infrà arcanam diuinæ prouidentiæ peritiam: Deus enim vulnerando sanat: vt vnde à vulnere interitus timebatur, inde vulneris remedium inueniat, qui est aliquis sanandi fastus, diuinæ prouidentiæ cognatus. Quâ super re sic Petr. Damianus philosophatur, tacitè ad hunc Iobi locum alludens. *Considerare libet intra munitum gratiæ sinum, quanto Deus misericordiæ fauore nos continet.*

Ecce

re qui se de virtutibus extollit, per vitium ad humilitatem redit: qui gratiæ acceptæ virtutis extollitur, non gladio, sed (vt ita dixerim) medicamento vulneratur. Quid enim virtus, nisi medicamentum? & quid vitium, nisi vulnus? (Pensita attentiùs quæ ad rem verba subtexit) *Quia ergo nos de medicamento vulnus facimus, facit Deus de vulnere medicamentum; vt qui virtute percutimur, vitio curemur. Nos namque virtutum dona retorquemus in vsum vitiorum; ille vitiorum mala assumit in arte virtutum.* Nimirùm diuina prouidentia velut *arte* quâdam piè argutâ æmulatur impias hominum argutias: & quemadmodum hominis ambitio de virtute vanam gloriam fabricat, & virtute è peruerso feritur vitiorum vulnere, ac vitiorum remedio periculosè fauciatur: sic etiam Deus vitia recudens in pœnitentiam, & in humilitatem refingens, *quia nos de medicamento vulnus facimus, facit Deus de vulnere medicamentum.* Quare arcana diuinæ prouidentiæ ars, etiam è peruerso benefica, vulnerando medetur, & percutiendo sanat: nam *ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt.* De humanâ prauitate venit, vt homo sanitate vulneretur; veniat ergo de æmulâ diuinæ prouidentiæ vi, vt homo vulnere sanetur.

Quia nos de medicinâ vulnus facimus, facit Deus de vulnere medicinam.

5. Sic pangit Propheta regius Psalm. 138. Confitebor tibi, inquit, quia terribiliter magnificatus es: *Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit nimis.* Quænam sunt hæc arcana Dei opera, quæ Propheta dum *nimis cognoscit*, magis admiratur? Anonymus ibidem apud Corderium nostrum in Paraphrasi, sic locum exponit: *Ego, inquit, scio, & anima mea quantum quodlibet opus tuum miraculum contineat, & maximè, inquit, mea fabricatio, meaq; gubernatio, id est hominis.* Heracleotes etiam in Commentario, *gubernationem*, seu prouidentiam diuinam erga hominem, inibi commendat. Verùm explicatu & intellectu arduum est, quomodò Dauid lynceis etiam prophetiæ oculis, *nimis cognoscens de gubernatione* ac prouidentiâ Dei, adhuc eam *admiratione* (quæ aliquam ignorationem importat) honorare dicatur. Locúsne patet admirationi, vbi res *nimis noscitur*? Aut non debuit dicere, *nimis noscere*, qui adhuc admiratur; aut si adhuc admiratur, *nimis noscere* non videtur. Vtrumque ex alterutro validè arguitur. Eloquenter S. Maximus homil. 1. in die natalis Domini: *Beatus Dauid virtutem omnipotentiæ eius* (Dei) *intendens, clamabat, dicens: Mirabilia opera tua Domine, & anima mea nouit valdè (nimis) valdè (nimis) enim sciebat anima Prophetalis, opera Dei omnem meditationem humanæ mentis excedere: propter quod sapientissimus Patriarcha mortalis sensus conclusus angustijs, quæ inuestigare non poterat, mirabatur. Quis ergo hominum discutere, aut inquirere audeat, quod Propheta miratur? Mirabilia*, inquit, *opera tua, & anima mea cognoscit nimis.* Res sanè mirissima, quòd dum prophetalis Dauidis anima plus *discutit*, & *inquirit* de diuinæ *gubernationis* ac prouidentiæ arcanâ sublimissimè œconomiâ; & si *nimis cognoscit*, nimis miratur; quasi quò quis profundius eam cognouerit, eò perspicaciùs cognoscat, se illius perfectæ notioni nunc imparem esse, quòd admiratione testatur, tantò miriori, quanto *nimis cognoscere* ipse testatur. Porrò gubernatio diuina, velut naturale miraculum est, titubatio totius naturæ, contrariorum

Psalm. 138. vers. 14.

Anonymus.

Heracleot.

S. Maxim.

Qui nimis nosset de diuinâ prouidentiâ, eam magis miratur? quare?

P. Didac. Celada in Ruth.

exarmatio, mediorum antithesis, suffragium è diuerso, à vulnere sanitas, ab aleâ securitas, à periculo asylum, & (vt sic loquar) hostilitas auxiliaris. Quid ergo mirum si vel perspicacior Propheta, dum de diuinâ prouidentiâ ac *gubernatione, nimis cognoscit*, magis *miretur. Mirabilia opera tua (mea gubernatio*, inquam) *& anima mea cognoscit nimis.* Ecce tibi, tot nunc viduitatis, orbitatis, exilij ac inopiæ calamitatibus iactata Noëmi, flebiliter conqueritur, aiens: *Egressa est manus Domini contra me*; sed quæ vitales plagas inflixit, quæ vulneribus sanauit, quæ legali prole fœcundauit, vicinis illi gratulantibus: *Natus est filius Noëmi*, filius, inquam, inter Dei progenitores numerandus. O arcana diuinioris prouidentiæ consilia, hominibus imperuia!

Ruth 1. vers. 13.

Hîc vers. 17.

---

§. CCXCI.

Perpendat homo suam dignitatem, & quanti apud Deum æstimetur, ne vitijs ignobiliter vilescat.

Est in homine humilis quædam superbia quæ de humilitatis artificio, virtutis famam arroganter negotiatur: est etiam in homine pia quædam velut superbia, quæ vitiorum indignas vilitates inhibet, frænat, & arcet. Maior est homo, & ad maiora natus, quàm vt vitijs seruiat, tamquam suarum passionum vile mancipium. *Quæ cùm ita sint* (ait S. Maximus) *perspice, ô homo quàntum valeas, & perpende quantùm debeas. Perspice quantùm valeas, vt tandem vilis esse tibi desinas, vt vel pro hoc erubescendis subiacere vitijs digneris dum generositatem tuam de creatoris ac reparatoris dignitate metiris. Habet caussas quibus se ipse confundat, cur indignis dominis victo corde subdatur, cui gloria æterna promittitur. Ac sic geminato priuilegio qui dudum diuinæ imaginis participatione videbaris honoratus, efficeris etiam commercij nobilitate pretiosus. Non ergo te degenerem ac despectum faciat vita, quem vel factura probatur illustrem protulisse vel gratia.* Hactenùs ille. 1.

S. Max. homil. 1. in festo Pasch.

Perpendeat homo quantùm valeat, ne vitijs vilescat.

Lucæ 15. Prodigus ille adolescens inopiâ citiùs oppressus, quàm luxuriando defessus, auitæ nobilitatis degener, vilissimo suum pascendorum seruitio addici coactus est. Porrò herus misit illum in villam suam vt pasceret porcos: & cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant. Ad se autem reuersus, de reditu ad patrem cogitat, intra se dicens: Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: *Pater peccaui in cælum, & coram te: iam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut vnum de mercenariis tuis.* Et surgens venit ad patrem suum. Cùm autem adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordiâ motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum. *Dixitq; ei filius: Pater peccaui in cælum, & coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus. Dixit autem pater ad seruos suos*, &c. Cupit filium per gratiam fieri, quò fatetur se indignum esse per meritum. Verùm sollerter hîc peruestigant Interpretes, 2.

Lucæ 15. vers. 21.

Quare prodigus adolescens non dixit Patri: Fac me vnum de mercenarijs.

quare redux adolescens omisit τὸ *fac me sicut vnum de mercenarijs tuis*. An non id nuper cogitabat, & prudenti consilio decreuerat? Tam citò oblitus est orationis, quam toto ad patrem itinere, in memoriâ sapienter reuersabat? Titus Bostrensis putat, filium prodigum hoc patri dixisse, sed à Lucâ omissum esse, quia ex dictis sat cognitum. Meliùs, opinor, noster Cornelius sic inibi fatus: *Porrò omittit hîc τὸ fac me sicut vnum de mercenarijs tuis, siue quia Pater ex amore & gaudio verba eius interrupit & præscidit, dicens seruis: Citò proferte stolam primam: siue quia amplexus & osculum Patris ei hoc desiderium excusserunt, ac filiationis spem dederunt.* Optimè ad rem Augustinus: *Non addit*, inquit, *quod dixerat, Fac me vnum de mercenarijs tuis: id enim post Patris osculum generosissimè dedignatur.* O bene! Nimirùm hic Prodigus adolescens, cùm paternæ nobilitatis degener, obscœnè viuit, & vilissimo suum pascendorum seruitio abiectè squalet, nil sublime cogitat, nil generosum intentat; sed ad vile mercenarij operis etiàm apud Patrem, seruitium demittit sese. At post nobilem Patris amplexum, post osculum Patris, iam meditatam apud se vilitatem, & mercenarij seruitij abiectionem *generosissimè dedignatur*. Recuperatæ nobilitatis memor pristinas vilitates generosus excussit; & quot abiectus decreuit, generosus refutat. Squalido porcorum seruitio addictus, de commutando seruitio cogitat: sed charo Patris osculo, & filiationis amplexu nobilis, abiectas cogitationes dediscit, & sublimiora nobiliter exambit. Cognosce, ô homo dignitatem tuam.

Titus Bostr. ibi.

Cornelius.

S. Aug. l. 2. qq. Euang. 33.

3. Psal. 8. planè admirabundus propheta sic occinit: *Quid est homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eū?* Quasi dicat: O Deus, licet tantorum operum effector sis, hominis tamen perquam exigui curam habes, & meministi abs te prolapsi, & infirmitate detentum visitasti. Erat sanè tibi ab exordio pretiosa ipsius conditio, & parùm aberat ab Angelicâ gloriâ quoad corpus terrenum. Hæc Apolinarius. Subtiliùs, opinor, Chrysostomus inibi in Catenâ Græc. Patrum: *Quid est homo? Nihil est, vile quid est. Cùm enim respicit ad prouidentiam, quâ Deus hominem dignatus est, & ad opera, quæ propter hominum salutem gessit, valdè obstupefactus, admiratur omnia quæ propter ipsum facta sunt.* (Nota operum censum, quo ostentat Deus quanti faciat hominem:) *qualia sunt, paradisus, lex, supplicia, beneficia. Denique Dei Filius homo factus est, vt nos filios, ac heredes regni sui constitueret. Hæc omnia perpendens Propheta, ait: Quid porrò tanti homo est, quod rebus tantis dignus sit habitus?* Profectò cùm homo de se nihil sit, & vile quid sit; vulgare est ad perpendendam hominis dignitatem, ad quam Dei dignatione sublimatus est, recensere hæc mirissima *beneficia*, quibus eum Deus sumptuosiùs cumulauit: at nouum est, ac humanæ dignitatis peregrinum elogium, *supplicia* ei acerbiùs comminata, & seueriùs inflicta percensere. Insolens planè videtur, quòd humanæ dignitatis census commendetur æternaturæ gehennæ minis peracerbis. Profectò valdè nobilitatur homo, quia illi Deus paradisum plantauit, quia illius Legislator esse dignatus est, quia pro illo redimendo corporari, patibulari, ac mori vltrò voluit, & miriorem

Psalm. 8. v. 5.

Apolinar.

Chrysost.

Ex suppliciorum acerbitate cognosc. at homo dignitatem suam.

in eum beneficentiam largiùs effudit. Sed ad hominis dignitatem nobiliter prædicandam, in generoso tot beneficiorum catalogo locum non postremum meretur exertus diuinæ Iustitiæ rigor, & armata omnipotentiæ seueritas, perennaturæ gehennæ minas vibrans, & ira æternùm infligens gehennale *supplicium*. Porrò nemo nisi cum pari, aut propè æquali, obnixiùs certare dignatur; viles ac imbecillos magnanimus negligit: vnde seria magnanimi pugna, magnum aduersarium inuenit, aut ostendit. Pæterquàm quòd hæc acerbissima *suppliciorum* comminatio, terrore medullitùs incusso, vt homo conseruet dignitatem tot beneficijs mutuatam, egregiè persuadet. Ergo vtcumque res habet, sanè mirum est, quod in censu eorum, quæ hominis dignitatem nobilitant, *supplicia* cum beneficijs omnibus numerentur. Vel à *suppliciorum* acerbitate, ô homo cognosce dignitatem tuam.

Ad Romanos 11. sic Paulus exclamat: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei: quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula. Amen.* Non morabor hîc Arianos in syllabis hæreticè ludentes. Ait ergo Paulus, *Ex ipso* Deo, scilicet, vt primo effectore omnia esse cœperunt. *Per ipsum*, quasi directorem omnia prouidenter disponuntur; *In ipso*, hoc est, eius virtute & omnipotentiâ omnia conseruantur, durant, operantur. S. Damascenus quasi non contentus, quòd tantùm virtute sint *omnia in ipso* Deo, alium modum rei opportunissimum subtiliter excogitauit, sic fatus: *Benigna Patris voluntas in vnigenito Filio rerum omnium cōnexionem effecit.* Attende ad modum, quo huius connexionis nexus Dei cum *rebus omnibus* factus sit. *) Nam cùm paruus mundus homo sit, & qui essentiæ omnis, tum in aspectum cadendis, tum oculorum aciem fugientis, nodum ac vinculum in seipso ferat, atque & hoc & illud sit, re verâ benigna omnium rerum Domini, & creatoris ac gubernatoris voluntas hoc tulit, vt in vnigenito & consubstantiali Filio suo diuinitatis & humanitatis, ac per eam conditorum omnium, connexio fieret, vt sit Deus omnia in omnibus.* Ecce tibi quomodò in Deo sunt omnia, & ipse Deus sit omnia in omnibus per arcanum diuinæ corporationis sacramentum, seculis ineffabile, & creaturis omnibus generosum: nempè per mirissimam connexionem Iesuanæ humanitatis cum omnibus creaturis, & Dei cum eâdem humanitate hypostaticum nexum. Scilicet *cùm paruus mundus homo sit, vt qui essentiæ omnis, tum in aspectum cadentis, tum oculorum aciem fugientis, nodum ac vinculum in seipso ferat*, prouidentissimo consilio Deus voluit, *vt in vnigenito & consubstantiali Filio suo diuinitatis & humanitatis, ac per eam conditarum omnium rerum, connexio fieret, vt sit Deus omnia in omnibus.* Vide nunc dignitatem hominis, per quem Deus est in omnibus creaturis quodam mirabilis cognationis nexu. Cùm enim homo in seipso sit nodus creaturarum omnium etiam exanimalium, ac supercælestium, dum connexio fit diuinitatis ac humanitatis, Deus cum creaturis omnibus cognationem contrahit. O viderit homo, ne morum sordibus, & vitæ squalore, generosam hanc creaturarum

4.

Ad Rom. 11. vers. 36.

S. Damasc. Orat. de Transf. Domini.

Per hominem Deus cognationem contrahit cum creaturis omnibus.

creaturarum omnium cum Deo cognationem per ipsum factam, deuenustet, maculet, incestet?
5. Gen. 5. v. 1. Genes. 5. primæua hominum genealogia à sacro Historico diligenter texitur: *Hic est liber generationis Adam*, &c. vbi longus texitur catalogus generationum censu exactissimus. Videbitur forsan alicui, hanc texendæ hominum genealogiæ sollicitudinem, in Dei tunc gestis denarrandis potiùs fore impendendam. An non præstaret Numinis gesta, quàm hominum generationes pernoscere? Oleaster. Oleaster indidem sic ex Hebræo locum vertit, & ad rem tempestiuè exponit: *Hic est numerus generationum Adam*, &c. *Expende quanti faciat Deus hominis generationes, vt scilicet velit earum librum scribi. Sic etiam voluit quatuor Chronographos summâ cum diligentiâ generationem humanam ipsius enarrare: præclara verò gesta sua, quæ in Deitate operatus est, voluit perpetuæ obliuioni tradi. Vbi enim liber Bellorum Domini, & alij, in quibus gesta quæ fecit ad rubrum mare, & ad torrentes Arnon? Omnia perire voluit, solius verò humanæ generationis librum seruari.* (Sic & huius libri Ruth scopus, in tradendâ Dauidis genealogiâ, totus impenditur, hîc v. 18. &c.) Tantine Deus hominem facit, vt obliuioni tradi sua egregia facinora satiùs duxerit, quàm aliquam hominis dignitatem, auctoritatem, ac nobilitatem negligi? Sollerter studet ne hominum dignitas obliuione exsolescat, in tanto suorum facinorum euulgandorum neglectu? Rerum à se præclarè gestarum obliuione, humanæ dignitatis memoriam mercari ambit? Tanti est apud Deum hominum dignitas, & sæpè homo nec pili quidem eam facit, dum leuis voluptatulæ pretio, peccati mancipium ignobiliter efficitur, ab humanâ nobiliter degener. Cognosce ô homo dignitatem tuam.

Obliuione suorum facinorum redimit Deus humanæ dignitatis memoriam?

Hic v. 18. &c.

---

§. CCXCII.

Sub bono etiam Principe, Ministrorum rapacitas in violentâ vectigalium exactione culpatur.

1. Hildebert. epist. 59. Qvempiam Principem Hildebertus sic grauiter ac disertè officij sui admonet: Dispone de suffragijs afflictorum, & vt omnes tibi viuant, viue omnibus. Iudicium Curiæ tuę delectet æquitas non acceptio personarum: teipsum legibus, amore, Subiectos rege. Esto tuorum censor, cùm ignoueris excessibus alienis. Insontes, minimè patiaris impunè lædi, tu impunè læsus: in omnibus reuerenter exerce potestatem. *Super omnia pauperibus adesse memineris & Ecclesijs; quibus plerumq; Principes boni proprio sanguine quietem emerunt & pacem: ex tuis etiam ministris necesse est diuinam metuas indignationem, qui circa eosdem pauperes & Sanctuarium Dei quicquid impiè volunt, impunè agunt. Huiusmodi bonos Principes, sed prauos habentes ministros, Scriptura nunc Scyllam, nūc Harpyias appellat. Etenim Scilla, facie humanâ, sed caninis capitibus accincta describitur: Harpyiæ vultum habent virgineum, vngues autem rapaces. His quidem boni Principes comparantur; ipsi crudelitatem abhorrentes, de iniurijs Proximorum conquerentes, hominem mansuetudine ac misericordiâ exprimentes; ceterùm ministri eorum odoratu prædæ, canibus; rapacitate, similes sunt vnguibus Harpyiarum. Tu itaque pro voto, rapacitatem atque exactiones tuorum compesce, quas pauperum clamor, orphanorum gemitus, & lacrymæ comitantur viduarum.* Bene monentem sequere.

Sub bono etiam Principe, Ministrorum rapacitas in tributorum exactione.

Exodi 32. moram faciente Moyse descendendi de monte, omnis Hebræus populus congregatus aduersùs Aaronem, dixit: Surge, fac nobis Deos qui nos præcedant. Dixitque ad eos Aaron: Tollite inaures aureas de vxorum, filiorumque & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me. Fecitque populus quæ iusserat, deferens inaures ad Aaron. *Quas cùm ille accepisset, formauit opere fusorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem.* Quem mox populus tamquam Numen adorauit. Pro τὸ *formauit opere fusorio*, quidam ex Hebræâ origine legunt: *Formauit illud in stylo.* O! tantùm stylo licet, vt Deos fingat, & deponat Deum? (Sed de hoc forsan alibi) Ceterùm Caietanus sic etiam ex Hebræo legit præscripta verba: *Ligauit illud in crumenâ..... Significatur quòd vniuersas inaures ligauit in vase vno tamquam sigillans illas publicè in crumenâ, ad tollendam suspicionem omnis furti, fraudis, vsurpationis, & exemptionis: vt certus esset populus quod omnes inaures pariter ad faciendum Deum eorum funderentur.* Nimirùm diu aberat Moyses Hebræi populi Princeps; interim autem populus vltrò pendit locuples auri tributum; quo longi ac periculosi itineris Ducem ac Rectorem habeat: verùm Aaron interim Subpræfectus, cui aurum deferendum erat, illud adhibitâ diligenter cautelâ recipit; & coràm aurum pendentibus *ligauit illud in crumenâ, tamquam publicè sigillans, ad tollendam suspicionem omnis furti, fraudis, vsurpationis, & exemptionis: vt certus esset populus quòd omnes inaures pariter*, &c. Hem! sic populo suspectus esse solitat pecuniæ publicæ exactor, & sequester, vt vel Aaron ipse, opinatissimus omnium vir, auri summam, quæ publicè pendebatur, cautè in crumenâ ligauerit, & sigillo impresso cautiùs obsignauerit, vt clanculariæ & fraudulentæ vsurpationis obuiam suspicionem excuteret? Sic solet esse infida exactoris ac sequestri fides? Sic publica quæ penditur, pecunia, Præfectorum vsurpationibus tributaria est? Eheu tributa non tam principi, quàm Principis ministris sæpè penduntur, & in exactorum manibus absumitur. Hoc nunc præcauet Aaron, caueant & boni Principes, ne non tam auri publici ministros, quàm rapaces prouinciarum Harpyias foueant ad miseram populi depauperationem.

2.

Stylus fingit Deos, & deponit Deum?

Exod. 32. v. 4.

Hebræus.

Caietanus.

Cur Aaron populi inaures aureas in crumenâ obsignat?

Threnorum 1. sic lugubris Propheta funestè opplorat: *Quomodo sedet sola ciuitas plena populo: facta est quasi vidua domina Gentium: princeps prouinciarum facta est sub tributo?* τὸ *quomodo*, non est vox inquirentis, sed admirantis, obstupescentis, & luctuosè ingemiscentis ob tantam tantæ vrbis ac reipublicæ cladem, ærumnas, calamitates. Quænam sunt? *Princeps prouincarum facta est sub tributo.* Tantúmne malum est, immania durè tributa pendere? Sanè pro *tributo* hîc, Hebraicè habetur מס *mas*, à radice מסס *masas*, id est, *liquefacit.* quasi populus immodicâ tributorum pensione liquefiat, ac tabescat exsuccus, eneruis, atque euisceratus. Quare Lxx. Interpretes exscribunt: *Princeps in prouinciis facta est in tributum.* ac si tota ipsa tributum sit, aut tribu-

3. Thre. 1. v. 1.

Immodicis tributis populus liquesit.

Hebræus.

Lxx. Interpr.

P. Didac. Celada in Ruth.

tributis *liquefiat* (Quâ de re alibi copiosè egimus,) S.Tho. sic locū exponit: *Sola destituta Angelorum custodiâ, vel auxilio: Vidua subtracta sponsi præsentiâ: Tributaria, Tyrannis exposita.* Origenes in Catenâ Græcorum Patrum apud Chislerium, ita scribit: *Facta est sub tributo. Quid verò & de illo dicere attinet, quòd Princeps prouinciarum tantâ hostium seruitute prematur, vt semper tributa pendat: & fortassè per singula, quæ hîc peccat, tributum quoddam Nabuchodonosori soluit, qui interpretatur insessus, & angustiæ cognitio* (nota quæ adiicit) *nec tantùm Nabuchodonosori, sed & Satrapis eius.* Ecce immodica tributa non Principi, sed *hostium seruituti* pendi dicuntur, quasi hostilis calamitas *semper tributa pendere.* Quin & ex grauissimo peccati sensu, redituum nomine, immodica tributa soluuntur. Et quasi hoc parum foret ærumnosis grauatè populis, non modò Nabuchodonosori, qui consultò appellatur *insessus*, & inde *angustiæ cognitio*; sed etiam *eius Satrapis*, id est, exigendorum vectigalium Præfectis, & vicariis ministerialis rapinæ exactoribus, istiusmodi tributa dependunt. Quos Origenes vocat *Satrapas*, illos ipsos S.Thomas *Tyrannos* appellat. Hanc igitur calamitatem, & principis populi tragœdiam Ieremias funestè allacrymat, aiens: *Princeps in prouinciis facta est in tributum*, id est, sub *Satrapis* ac *Tyrannis*, tributis *liquesit.*

S.Thomas. Origenes. *Pergraue est Nabuchodonosori, & Satrapis. id est, eius ministris, tributa pendere.*

4. Philosophorum moralissimus compendiosam temporis auaritiam his verbis Lucillo suadet: *Ita fac, vindica te tibi, & tempus quod adhuc, aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige & serua. Quædam tempora eripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quæ per negligentiam fit.* Si volueris attendere, non modica temporis pars elabitur malè agentibus, magna nihil agentibus, maxima in vtramuis aurem dormientibus. Hoc vitę nostræ vectigal omnes Naturæ pendimus eidem tributarij nascimur. Rem hanc pulchrè edisserit Clemens Alexandrinus, ad rem præsentem opportunus: *Somnus*, inquit, *non secùs ac Publicanus dimidium vitæ tempus nobiscum diuidit*, dum sensim aliquid vitæ nostræ indies suffuratur, durè exigit, & rapaciter abradit. O quàm est hæc exactio permolestè auara; quàm duriter è vitâ nostrâ hunc semper censum exigit somnus! Nisi verò illi adnuas, velut tyrānus tributum exposcit suum. Ad mortem temporariam vectigales suos condemnat, in cubili incarcerat, grauissimis catenis sensus corporis ligat, animæ potentias vinculis præpedit, pedibus compedes iniicit, & vitæ nostræ tributum sic extorquet: *Somnus non secùs ac Publicanus dimidium vitæ tempus nobiscum diuidit.* Appositè eruditus Auctor obseruat non vulgarem somni, & exactionis nexum apud Hebræos. Nam שנה *senah* somnum, & dormitionem significat, & נשה *nasah* transpositis litteris creditum exigere, exactorem agere, vt somnum exactorem & publicanum, tempus rem pretiosissimam (*dimidium vitæ*, inquam) nobis auferentem; apud eosdem fontes ישן *iasan dormire* significat, ישם *iasam desolari*, vt desolationem tamquam ab exactore timeat, qui somno indulget. Indeque omnibus notificetur quàm sit dura Publicanorum exactio, quæ apprimè comparatur somno, qui non modò insidiatur vitæ, sed *dimidium vitæ tempus* sensim suffuratur, *desolaturq;* potiorem hominis dotem. Ergo exsomnis ad exactionem Publicanus, velut somnus est vitæ furax, mortis imago, & desolatio vitæ.

Seneca epist. 1. Clem. Alex. l. 2. Pædag. c. 9. *Exactor est velut somnus, qui dimidiū vitæ tempus sensim suffuratur.* Nouarin. in Adag. num. 1007.

Prou. 29. ita scribit Salomon: *Rex iustus erigit terram, vir auarus destruit eam.* Quæ verba sic 5.
vertit Hebræus: *Rex in iudicio stare facit terram, vir impius dissipat eam.* Alij ex Hebræâ origine, pro τὸ Rex impius siue *auarus*, habent, *Vir eleuationum*, vel *oblationum*, vel *elationum* Aben-ezra, *Vir exactionum*, Theodotion, *Vir demptionum*, Vatablus, *Vir qui suscipit dona. Ad verbum, Vir autem donorum, vel munerum, id est, qui tributa imponit.* Itaque Rex *qui tributa imponit*, dicitur à Salomone, *vir impius*, & *vir auarus*, & *vir demptionum*, & quod grauius est, *Vir exactionum*, propter tyrannicam exactorum rapacitatem, vnde *terram destruere* perhibetur. Sapienter dixit Plato l. 9. de Rep. *Animum tyrannicum mendicum semper atque inexplebilem esse necesse est.* Quasi auaritia in rapacissimis vectigalium mendicitatibus, Tyrannorum elogium sit. Contrà verò Rex iustus, qui hâc exactionum auaritiâ populos subiectos non premit, dicitur, quòd *erigit terram*, seu *prouinciam*, seu eam *stare facit, statuit, stabilit.* Quo loquendi modo censet Cornelius, Salamonem *alludere ad centrum terræ, eiq; comparare Regem*, vel potiùs iudicium Regis. Quasi dicat: Rex iustus, qui iustitiam æquè atque incorruptè administrat, quique subditos non opprimit vectigalibus, *stabilit terram instar centri*, vel potiùs per iustitiam quasi per centrum. Sicut enim centrum teste Aristotele, terræ & corporibus omnibus, quæ ad illud tendunt, confert triplex beneficium, scilicet vnitatem, conseruationem, & quietem: sic & Rex per iustitiam, quam omnibus vnam eamdemque administrat, omnes in eâdem sibi vnit, & in concordiâ amotis seditionibus, conseruat, atque quietem à bellis hostibusque, quos ab eis propulsat, tribuit. Ex aduerso Rex auarus, qui tributis, & inde duris exactionibus populos opprimit, Regis nomine indignus, non Rex, sed tamquam priuatus homo, *Vir auarus* dicitur à Salomone (ô malum omen!) Hîc, hic, inquam, subiectos populos *quasi à suo centro auellit, facitq; excentricos*, & pro vnitate affert discordiam & schismata, pro conseruatione ruinam & exitium, pro quiete seditiones & tumultus. Vnde noster Salazar: sicut corpora, inquit, è centro separata non quiescunt, sed vi suâ ad vlteriora nituntur, ita etiam ciues auarè tyrannum Principem nacti, incredibilem vim sustinent, atq; adeò in ipsius obedientiâ non diu persistunt, sed inquieti ac mobiles alium cogitant, & aliū affectant. Rursùm, sicut corpora è centro dissita, à contrariis suis corrumpi solent, ita etiam imperia quæ ad istiusmodi Principes deuenerunt, ab externis hostibus petita, faciliùs euerti ac destrui solent. Hactenùs ille. O viderint Principes ne pergraui immensorum vectigalium onere, & dirâ publicanorum exactione auarè furacissimâ, subiectos populos è centro auellere cogant, & *excentricos faciant*, quæ est regnorū certissima ruina. Quam hîc recensita Boozi ac Ruthæ regalis posteritas, in Dauide non timuit; at populus tributis à Salomone oppressus, ab eius filio Roboamo excentricus, ad Hierobamum malè defecit; quæ fuit vectigalis tragœdiæ funesta catastrophe.

Prou. 29. v. 4. Hebræus. Aben-ezra. Theodot. Vatablus. *Rex auarus, non Rex, sed Vir exactionum dicitur, quare?* Plato. Cornelius. Arist. l. 1. de Cęlo. *Dura vectigalium exactio, populos è centro auellit, & excentricos facit.* Salazar. Hic vers. 21. & 22.

§. CCXCIII.

§. CCXCIII.

Obſtinata humanæ ingratitudinis impudentia, infinitam Dei bonitatem è peruerſo ſuperare contendit.

1. SI indignaris ingratos eſſe, indignare luxurioſos, indignare auaros, indignare ægros deformes, ſenes, pallidos. Eſt illud graue vitium, eſt intolerabile; ſed vſque eò vulgare eſt, vt illud nec qui queritur quidem effugerit. Numquam ergo te tam inhumanus & immemor ingratus offendat, vt non tamen dediſſe delectet. Numquam te in has voces ingratitudo impellat. Vellem non feciſſe. Beneficij tui etiam infelicitas placeat. Semper illum pœnitebit, ſi te ne nunc quidem pœnitet. Non eſt quòd indigneris tamquam aliquid noui acciderit; magis mirari debes, ſi non accidiſſet. Sic eſt ingratitudinis vitium procliue ac familiare hominibus, qui ſic ingratitudine vltra feras obbruteſcunt, vt beneficia iniurijs remetiantur; adeò vt fermè ſatis gratus habeatur, qui pro acceptâ gratiâ non rependit iniuriam, tamquam accepti beneficij ſtipendium, peruerſo gratus officio. Igitur laudatior beneficentia per ardua, imò & per obſtantia it alacris; & beneficiendi bono contenta, ingratitudinis malum negligit.

Ingratorum turba beneficentiam non ſiſtat.

2. 3. Regum 17. Elias acerbiùs indignatur, quòd Dei populus tot beneficijs auctus, in Idolorum venerationem inclinarit; & munifico gratiarum præbitore relicto, Dæmonibus mortis auctoribus ſe dediderit. Ergo cælitus ſterilitate laborent, vrantur fame religionis magiſtrâ? quis annonæ largitor, imbrium pincerna, & bonorum origo, diſcant ſiccitatis malo concuſſi: *Viuit*, inquit, *Dominus Deus Iſraël, in cuius conſpectu ſto, ſi erit annis his ros & pluuia, niſi iuxta oris mei verba.* Eſto, cælum, beneficoſque cæli influxus remoreris, quid Dei compeſcis in homines humanitatem? Eſto, vel aduersùs conſeruos ſeueriora extrahas edicta, quid à Domino benefaciendi poteſtatem prophetico iuramento eripis? At (inquit Elias) propenſam Dei in homines beneuolentiam metuo. Ipſum noui, vt citò lacrymis concilietur, noui vt ſupplicationibus ad beneficentiam flectatur, noui vt modicâ conſilij factive retractatione pœnas contrahat, ne præmaturum det ab imbrium carentiâ laxamentum, metuo: *Metuo* (pergit Seleucienſis Baſilius) *ne ſupplicij medicamentum reddatur inefficax, & ingratus populus perduret in bonitatis diuinæ contentione.* Pende hoc poſtremum verbum expenſione digniſſimum. Heu! pertinax hominum ingratitudo malè impudens, *perdurat in bonitatis diuinæ contentione?* Sic eſt temeraria ingratitudo mortalium, vt diuinam beneficè bonitatem è peruerſo æmuletur, cum eaque *contendere* audeat? Profectò ſibi ingratitudo de malitiâ adulatur, dum *contendere* præſumit cum diuinâ bonitate largiùs munificâ. Quare Elias ore prophetico poteſtatem benefaciendi à Deo tantiſper quodammodò eripit, ne humanæ ingratitudinis *contentionem* impudenter ac pertinaciter temerariam, Deus pati videatur, dum *ingratus populus perdurat in bonitatis diuinæ contentione.*

3. Reg. 17. verſ. 1.

Baſil. Orat. 10.

Humana ingratitudo perdurat in bonitatis diuinæ contentione.

3. Ioannis 10. in feſto Encæniorum, hoc eſt dedicationis Templi Ieroſolymitani, Chriſtus cum Iudæis diſputans, palam confeſſus eſt ſe Deum eſſe, & vnum cum Patre Deo. Suſtulerunt ergo Iudæi lapides, vt lapidarent eum, quaſi blaſphemiæ reum. *Reſpondit eis Ieſus: Multa bona opera oſtendi* (id eſt, exhibui, præſtiti) *vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?* Reſpondit, non verbis, vtpotè quæ nulla præceſſerunt, ſed intentioni & machinationi Iudæorum. Reſpondit ergo, id eſt, interrogauit (eſt Catachreſis) vel interrogando reſpondit: Quâ de cauſsâ, ſiue propter quod opus vultis me lapidare? *Opera* vocat miracula, quæ auctoritate & ope ſupernaturali Dei Patris fecerat, cæcos illuminando, energumenos ſanando, mortuos ſuſcitando, & largiorem vbique beneficentiam illis exhibendo, quibus verbis tacitè arguit, pungitque agreſtem eorum ingratitudinem, quâ tot bona opera malis remunerare malignè contendunt. Quaſi dicat: Ego veſtros cæcos, claudos, ægros omni ope deſtitutos, virtute diuinâ beneuolè curaui, cur ergo vos contentiosè ingrati tot beneficijs meis rependitis maleficia, meque ideò vultis lapidare? Hanc Chriſti Dei ſententiam viuaciùs Hugo Cardinalis expreſſit, ſic inibi hunc locum tempeſtiuè commentans: *Propter quod eorum opus me lapidatis! quaſi pro nullo debetis.* Quid eſt, *debetis?* O verbum gratitudini importunum, ingratæ hominum malitiæ opportunum! Sic obbruteſcit humana malitia, & humanitatem malignitate dediſcit, vt largiori beneficentiæ putet malignitatem *debere*? O peregrinum *debitum* malitiæ impudenter inquilinum: Heu! ſic inſanit hominum malitia, vt ob munificam beneficentiam *debere* maleficentiam reputet? Barbaricum monſtrum eſt, ſed ingratitudini naturale, quòd gratior beneficentia inhumanæ maleficentiæ obærata ſit, & beneficijs offenſæ *debeantur* inhumano malitiæ debito: *Propter quod eorum opus me lapidatis? quaſi pro nullo debetis.* Ac ſi agreſtes Iudæi vſque adeò ingratitudine inſanirent vt tot beneficijs Chriſti miraculis cruentam ſe lapidationem *debere* reputarent. O malignam & inhumanam humanæ ingratitudinis inſaniam!

Ioan. 10. verſ. 32.

Hominum ingratitudo, maleficentiam beneficentiæ debere putat.

Hugo Card.

4. Ieremiæ 8. Hæc dicit Dominus: Numquid qui cadit, non reſurget? & qui auerſus eſt non reuertetur? *Quare ergo auerſus eſt populus iſte in Ieruſalem auerſione contentioſâ?* id eſt, forti, iugi, pertinaci, ita vt nolit ad Deum reuerti, vnde Hebraicè eſt, *auerſione perpetuâ* quam *perpetuam* auerſionem Græcus vocat *impudentem.* Meliùs, opinor, Sanctius ſic locum commentatur, & τὸ *contentioſâ* energiam explicatiùs exponit? Quare, inquit, Solymitanus hic populus ſic auerſus eſt, vt conuerti non ſtudeat? *Quare ſic contentioſus eſſe vult in auerſione vt obſtinatâ impudentiâ ſuperare contendat infinitam Domini bonitatem?* Hanc expoſitionem ad rem, & ad litteram valdè opportunam hauſiſſe videtur ex Hieronymo, qui ſic inibi fatur: *Quare auerſus eſt populus iſte auerſione contentioſâ? Quantò, inquit, magis ego ad pœnitentiam prouocaui, tantò illi plus receſſerunt à me, non tam peccandi ſtudio, quàm me ſuperandi.* O malignè prauam, & enormiter

Ierem. 8. v. 5.

Hebræus.

Græcus.

Sanctius in Paraphraſi.

S. Hierony. apud Chiſler. ibi.

Humana ingratitudo ſuperare contendit infinitam Dei bonitatem.

miter pertinacem humanæ malitiæ præ ingratitudine impudentis, *contentionem* aduersùs diuinam bonitatem! O insanam ingratitudinem hominum, qui non tam Deum offendunt peccandi studio, voluptatis aut ambitionis illicio, quàm *obstinatâ impudentiâ infinitam Domini bonitatem superare contendentes*! Quasi parùm foret peccatori ingratum esse in Deum immetatè bonum, & largissimè beneficum; flagitiosior ingratitudo iniurijs scelestissima, offensarum enormitate *superare contendit infinitam Domini bonitatem*; quasi tot beneficorum gratiam aliquo malitiæ *debito* sic è peruerso rependat. Heml sic *ingratus populus perdurat in bonitatis diuinæ contentione*? Sic malitia humana ingratitudine temeraria, *infinitam Domini bonitatem superare contendit*? O audacter superbissimam humanæ ingratitudinis impudentiam! ô iustissimas Dei querelas tot beneficijs armatas: Me scelestissimè iniuriis cumulant, *non tam peccandi studio, quàm me superandi. Quare ergo auersus est populus iste auersione contentiosâ*?

5. In hâc autem auersione contentiosâ Hebræi populi cum Deo, id est, humanæ ingratitudinis cum bonitate Diuinâ; quisnam, inquam, in contentione victor euaserit, an homo ingratâ prauitate multus; an Deus largiori bonitate beneficus, concinnè pangit Psalmographus: *Retribuebant mihi*, ait, *mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ*. Benemerentem enim Christum Deum conuitijs lacessebant; exhortantem ad salutem, lapidibus impetebant; sapientissimè docentem, & ad pietatis semitas inducentem, iniuriis ac contumeliis miseri afficiebant: atque insuper insidiabantur, vt etiam sterilitatem ipsi adferrent. Verùm Symmachus sic locum vertit: *Retribuebant mihi mala pro bonis, inuersa contra animam meam*. Sed quid est, quod Iudæi populi *inuersa*, & ingratè peruersa officia aduersùs Christum Deum largè beneficum, suam Deus *sterilitatem* appellat? An humana ingratitudo tot offensis iniuria, sterilem beneficiorũ Christũ reddidit? *Inuersa* scelerosè facta ab ingratissimâ Iudæorum gente, diuinam beneficentiam reddere sterilem potuerunt? An hominum malitia offensis diuina beneficia rependens, infinitæ bonitatis fontem faciant exsuccum, & sterilem reddant? Vincat ingratitudinis improbitas, *inuersa* reddens officia immetatam diuinæ beneficentiæ largitatem? Valdè vox *sterilitas* bonitate Dei obstrepere forsan videbitur. Pulchrè Hesychius inibi apud Græcorum Patrum Catenam? *Retribuebãt mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Iudæorum enim sterilitatem sibi ipsi adscribebat, tamquam pater-familias & agricola*. Procùl absit à Dei bonitate & fœcundâ beneficentiâ, *sterilitatis* nomen, quasi Dei liberalitas peruerso humanæ ingratitudinis officio sterilescat. Vincit, vincit diuina bonitas, & benefica Dei clementia; & ingratam hominum malignitatem, offensarum fœcundam, gratitudinis sterilem, *inuerso* scelerosam officio, specie tenùs *sibi ipsa adscribit, tamquam pater-familias & agricola*. Et cùm adhuc fecundus beneficiorum Deus sit, Iudæorum ingratitudinem, iniuriarum fœcundam, & gratitudinis pertinaciter sterilem, sibi antropopathos adscribit, quasi cum Iudaicâ ingratitudine, vlteriore beneficiorum fœcunditate contendat. *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Iudæorum enim sterilitatem sibi ipsi adscribebat, tamquam pater-familias & agricola.*

Psal. 34. v. 12.

Symmach.

Vincit diuina beneficentia iniuriosam hominum ingratitudinem.

Hesychius.

6. Profectò hîc c. 1. v. 1. Iudaicæ terræ sterilitas consultò denotatur, in tantâ diuinioris beneficentiæ vbertate, cælestium signorum ad resipiscentiam fœcundissimâ. Adeò vt (sic refert ex Hieronymo Liranus) tunc temporis Sol steterit per aliquod spatium immobilis ad terrendum homines, vt sic retraherentur ab enormibus peccatis quibus erant inuoluti; quod non fecerunt: propter quod tanta fames facta est in terrâ illâ, quòd Elimelech qui erat è nobilioribus & potentoribus ciuitatis Bethlehem, fuerit coactus ire ad terram extraneam ad quærendum victum suum. Vbi non tantùm victum sed etiam nurum Rutham inuenit, Deo munificentiùs fœcundam, ob felicem Obedi partum, è quo Dauid, ex quo tandem Christus.

Hic c. 1. v. 1.

S. Hieron. Liranus in c. 1.

Incerta Hebræorum traditio de Solis tunc statione.

Hîc vers. 21.

---

§. CCXCIV.

Sola est diuinæ misericordiæ vis, cui mala etiam peccati, ex occasione bona sunt. quare?

1. Mala caussa est, quæ requirit misericordiam: grauis tamen pœna est, quem post facti pœnitet. Adeò vt pœnitentia aut veniam ipsa inueniat, aut faciat, quo ignoscentis benignitatem honorat. Miserator est, qui res cadentes suâ pietate reconstruit: misericors autem, qui nullis beneficijs prouocatur vt præstet; qui tantâ pollet beneficentiâ, vt erga immerentes exuberet, vt in omnes indigentes indifferenter exundet. Sic nullum penitùs indigere contingeret, locum proinde misericordia non haberet. Permissa est mortalibus in Dei nostri laudem malitia, vt summa eius misericordia possit agnosci. Minus esset gratiæ acceptissimum donum, nisi præcessisset peccatum. Benignitatis quippè summum elogium est, ad clementiæ commodum transilire terminos æquitatis, quando maximæ misericordiæ, maxima iniquitas è peruerso adulatur. Quis enim mortalium idoneè cognosceret qualis quantaque sit diuina misericordia, nisi sumptuosiùs in grauiorum scelerum veniâ transluceret. Felix culpa, quę talem ac tantum meruit habere Redemptorem: felix etiam culpa, quæ talem actantam Dei misericordiam ostentare ex occasione meruit. Si enim peccati miseria mortalibus defuisset, pietas, misericordia, benignitas, & omnis vis Dei benefica quodammodo vacuisset.

Misericordiæ elogium est, benignitatis terminos quodammodo transilere.

2. Adhuc Dauid cruentum adulterij scelus lacrymarum vdore delere satagit: A peccato meo munda me, inquit; quoniam iniquitatem meam ego cognosco, *& peccatum meum contra me est semper*. An non potiùs contra Deum? *Tibi soli peccaui*, ait, *& malum coram te feci: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris*. Quid est, quod Dauid cùm sui sceleris veniam rogat, peccatũ suum contra se esse dicit, & coram Deo patratum? Imò contra Deum, & Vriam ingrato scelere enormiter deliquit. Quid ergo ait deli-

Psal. 50. v. 6.

quisse *coram* Deo, quasi coram teste; & *contra* se, quasi ipse se offenderit, & non potiùs Deum; cui *soli peccasse* dicit? Innumeris interpretationibus hunc locum Commentatores fatigant, vt rationem reddant, cur Dauid Deo dixerit: *Tibi soli peccaui*. Intermitto hîc multa in expositoribus obuia, vt citiùs tradam expositionem, quam excogitauit Bredembachius, eò quòd Paulus ad Romanos 3. verſ. 4. postrema huius Verſiculi verba (*iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris*) vsurpat, vt probet peccatum cedere in Dei gloriam. Vnde hoc loco iuxta mentem Pauli censet velle Dauidem, cùm ait, *Tibi soli peccaui, Deo soli cessisse in occasionem gloriæ iustitiæ suæ peccatum ipsius; vt per huius peccati iniustitiam, Dei iustitia patefiat, atque omnibus innotescat: cùm scilicet adeò enormia scelera non immutauerint promissum Diuinum, vt de fructu ventris eius poneret super sedem ipsius Christum.* Quare sic videtur Dauid (vt placet Bredembachio) ratiocinari: Eò libentiùs debes, ô Deus, mihi esse propitius, quòd per hæc ipsa peccata mea, gloria iustitiæ tuæ fiet illustrior. Vnde postquam dixit Dauid, *Tibi soli peccaui*, confestim subdit, *vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris*. quasi gloria iustitiæ Diuinæ, & Diuinæ misericordiæ gloria, in huius enormioris delicti veniâ, sublimissimè prælucent. Porrò *iustificatur* diuina Iustitia, cùm propter enormiorem Dauidis offensam, adeò magnificas promissiones non immutarit. Et *vincit* Misericordia, quæ atrocioris delicti enormitatem, in gloriæ suæ auctarium ex occasione resculpsit. Ergo cùm ait Dauid, *Tibi soli peccaui, Deo soli cessisse in occasionem gloriæ iustitiæ suæ peccatum ipsius* præmonstrat. Quin & gloria Misericordiæ fit illustrior, quò fœdior, criminosior, & atrocior est culpa, cui ignoscendæ par non est nisi summa infinitè Misericordia. Ecce tibi huius Dauidicæ rationis energia: ô Deus, tantò gratiùs ac libentiùs debes mihi esse propitius, quantò ex huius mei flagitij occasione, tuæ Iustitiæ in promissis implendis, & tuæ Misericordiæ in atrocioribus culpis ignoscendis, gloria & sublimior eminet, & illustrior apparet.

ad Roman. 3. — *Bredembach. apud Lorinum ibi.* — *Dauidici peccati occasione, Dei iustitia ac Misericordia illustriores apparent.*

3\. Putauerim, ex huius Psalmi auspicio hæc thesis luculentiùs elucidatur. Sic enim pangit Dauid adhuc flebilis, & piè ambitioso pœnitentiæ squalore, optatissimæ veniæ supplex rogator: *Miserere mei Deus, secundùm magnam misericordiam tuam: & secundùm multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Profectò cùm nihil sic Deum ad misericordiam alliciat, ac sincera & infucata confessio delicti, quod nulla excusatio, aut tergiuersatio colorat, eccur Dauidis pœnitentia, ad exemplaris pœnitentiæ ideam fidelibus proponendam, ab ingenuâ sui delicti confessione auspicium non sumit? Eccur suum flagitium non sincerè appellat *magnum*, cùm reapse enormiori grauitate magnum fuerit? Quorsùm diuinæ misericordiæ velut adulatur, cùm eam tunc *magnam* appellat? quò fit vt obtentu *magnæ* Dei misericordiæ prædicandæ, sui sceleris magnitudinem velut offuscare videatur. Opinor autem quòd sic Dauid sui flagitij magnitudinem, & explicatiùs confitetur, & excellentiùs expressit, dum aspectu ad *magnam* Dei misericordiam, illius magnitudinem confitetur, prodit, publicat. Quod luculenter tradunt inibi Græci Patres. *Miserere mei Deus, secundùm magnam misericordiam tuam: & secundùm multitudinem miserationum tuarum, &c. Dum Magnâ quærit misericordiam, fatetur se pro magno delicto hoc postulare. . . . In misericordiâ petit magnitudinem, & in miserationibus expetit multitudinem, ac si delictum, quod magnum esset, minimè deleri potuisset, nisi miserationibus ac benignitate illi proportionatis.* O altè? Scilicet vsque adeò est indiuiduè annexum *Magnum* peccatum pœnitentiâ expungendum, cum *Magnâ* Dei misericordiâ immetatè infinitâ, inde cognoscendâ & publicandâ; vt perinde sit, *magnæ* culpæ ex confessione satyram, ac *Magnæ Misericordiæ*, ex laudatione panegyrim condidisse. *Dum magnam quærit misericordiam, fatetur se pro magno delicto hoc postulare.* Sic in magni delicti veniâ, magnitudo misericordiæ translucet! Quin & sceleris magnitudo, diuinæ misericordiæ; aut diuina misericordia, sceleris magnitudini *proportionari* perhibetur. O forsan audaciusculè! Num enormitas Dauidici sceleris, diuinæ *proportionatur* misericordiæ? an Dauidico sceleri *proportionatur* misericordia diuina? *Proportionatur* quidem non tamquam rei immetatæ æqua mensura, sed velut mensura adspectu ad nostram cognitionem. Lateret enim homines, *magnæ* Dei misericordiæ cognitio, nisi de magni sceleris veniâ palam innotesceret: sublimissimè enim magna debet esse misericordia, quæ sceleroso enormiùs delicto, aduersùs se impudenter patrato, indulgenter ignoscit. Sic *delictum, quod magnum est, minimè deleri potest, nisi miserationibus ac benignitate illi proportionatis.*

Psalm. 50. verſ. 3. — *Delicti sui magnitudinem, magnæ Dei misericordiæ prædicatione exaggerat.* — *Græci Patr. in Paraphr. Corder. ibi.* — *Num misericordiæ diuinæ magnitudo, magnitudini peccati proportionetur?*

Sed hanc *proportionem* inter *magnum* scelus ignoscendum, & *magnam misericordiam*, quæ ignoscit, emedullare iuuat ex Origene sic inibi scribente: *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam. Naturæ miseretur, qui naturam formauit multis morbis obnoxiam & imbecillem: malorum enim inuentor mentem perturbat, adiutricem habens legem in membris carnis ferocientem: ad Deum ergo accedendum est: ab ipso enim omnis fortitudo.* quasi humana imbecillitas, & concupiscentiæ intestino fomite, & Diabolorum furijs atrociter ferocientibus; sit velut mensura diuinæ fortitudinis, quæ hanc hostilitatem exarmat. Addit elegantiùs: *Forsan verò cùm Dauid præuideret, quòd Christus aliquando in terris illucesceret, & omne mundi peccatum auferret, Misericordiam Magnam meritò hanc adeò insignem & illustrem gratiam appellat.* Vide hîc quanta Dei misericordia, humanorum scelerum enormitati, è diuerso *proportionari* dicatur. O! humana flagitia metiri etiam liceat, secundùm *Magnam Misericordiam*, quam Deus suâ corporatione, & Incarnationis sacramento hominibus exhibuit: & vice versâ ex Incarnationis mysterio, humanorum scelerum enormitatem taxare fas est? quasi Verbi diuini Incarnatio sceleratioribus hominum flagitijs, suæ æstimationis, vel potiùs cognitionis censum debet. O præalta arcanæ porportio! 4.

Psalm. 50. verſ. 3. — *Orig. in Catenâ ibid.* — *Magnâ Incarnationis misericordia necessaria fuit magno delicto expiando.*

Gentium doctor, & Ecclesiæ magister, sic Romanos erudit: Est autem, inquit, Deus verax: omnis autem homo mendax: sicut scriptum est: Vt iustificeris in sermonibus tuis: & vincas cùm iudicaris. *Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? num-* 5.

ad Rom. 3. verſ. 5.

quid iniquus est Deus qui infert iram? Itaque ex peccato, hoc est, occasione peccati, diuina iustitia ac misericordia magnificè illustratur. Quamuis enim enormiora flagitia multiplicent impij, & peccando sese veniæ indignos reddant, ac diuinæ gratiæ ac iustitiæ quodammodo opponant; ipsa tamen multos iustificat, & Deo arctiùs conciliat; adeò vt diuina eius iustitia, hoc est, veritas & fides, quæ hominibus gratiam & beneuolētiam impertit, ex ipsorum improbitate magnificentiùs extollatur; quippè quæ non beneficio tantùm indignos, sed quædam quasi damnata capita, tot sceleribus inuisa, tanto tamque benefico amore prosequitur. Sanè pro τὸ *commendat* (vt notat Iustinianus noster) Græcè habetur, *stabilit, confirmat, fulcit, laudat* aut *amabilem reddit*. Quasi ex occasione, flagitiosior hominum iniquitas, quò scelerosiùs Deum offendit, cùm homo indebitâ veniâ, & luculentiori gratiâ munificentiùs ornatur, Dei bonitatem ac misericordiam *commendet, laudet, amabilem reddat, fulciat, stabiliat, confirmet*. Sic iniquior malitia hominum, Dei bonitatem illustrat! Bellè pariter ac verè Seuerinus Boëtius libro 4. de Consol. Philosoph. prosâ 6. *Sola est*, inquit, *diuina vis, cui mala quoque bona sint, cùm eis competenter vtendo, alicuius boni elicit effectum. Ordo enim quidam cuncta complectitur, vt quod ab assignatâ ordinis ratione discesserit, hoc idem licèt in alium, tamen in ordinem relabitur, ne quid in regno prouidentiæ liceat temeritati*. Ecce tibi quomodo hominum iniquitas & malitia *commendet, laudet & amabilem reddat* Dei iustitiam ac bonitatem; quã apud humanum censum *stabilit* ac *confirmat*, ne cùm deterrima permittit mala, tanta Dei bonitas nutare videatur.

Sola est diuina vis, cui mala quoque bona sunt:
Iustinian. ibi. Græcus.
Boëtius.

6. Tanta est enim Dei bonitas, vt in misericordiæ officinâ, mala etiam recudat in bonum: *Sola est enim diuina vis, cui mala quoque bona sint*. S. Augustinus exponens illud Geneseos 1. *viditq; Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona*, de admirabili vniuersitatis pulchritudine, ita doctè scribit: *In qua etiam illud, quod malum dicitur, bene ordinatum, & loco suo positum, eminentiùs commendat bona, vt magis placeant, & laudabiliora sint, dum comparantur malis. Neque enim Deus omnipotens, rerum cui summa potestas, cùm summè bonus sit, vllo modo sineret mali esse aliquid in operibus suis, nisi vsque adeò esset omnipotens & bonus, vt benefaceret etiam de malo*. Quid accommodatius? Sola est enim diuina vis, cui mala quoque bona sint. Vide hìc qualiter Deus de non bonâ Ruthâ, ex incestuoso concubitu natâ, ex inuisâ Moabitide ortâ, ex idololatrâ gente prognatâ, in idolorum cultu enutritâ, vili spicilegio contemptâ; excusserit Rutham fidelem, dignam magni Boozi connubio, generosam Dauidis proauiam, & idoneam in cuius regiâ sobole Christus Deus, lux mundi, & Patris splendor censeatur. Adeò vt de generosa eius stirpe, nasciturо Christô gratuletur Isaias, aiens: *Emitte agnum Domine dominatorem terræ, de Petra deserti ad montem filiæ Sion*.

Genes. 1. v. 31.
S. August. in Enchir. c. 11.
Deus vsque adeò est bonus, vt benefaciat etiam de malo.
Hìc vers. 22.
Isaiæ 16. v. 1.

§. CCXCV.

Pulchra spes beati præmij, ærumnosos virtutis labores fallit, felicitat, beat.

1. INterroganti Persæ quam rempublicam maximè probaret, *Eam*, inquit Lysander, *in quâ fortibus viris ac meticulosis congrua vtrisque reddun tur. Sensit virtutem inuitari præmijs, ignauos excitari ignominiâ. Nimirum hoc est, quod apud Homerum stomachatur Achilles, idem honoris haberi ignauis ac fortibus*. Hæc sententia non solum habet locum in republicâ, verùm etiam in priuatis familiis. Sunt enim hæc duo præcipua ad conseruandam cuiuslibet gregis disciplinam. Honos enim non solùm alit artes, verùm etiam virtutem. Profectò qui debita virtuti præmia tollit, ferè virtutem vnà sustulit. Pulchra est illa Ethico politicorum gnome: *Præmio bono, malóve, facias quem bonum ac malum*. Porrò ingratam arduæ virtutis austeritatem, præmiorum gratia mellit, & ad saporis suauitatem arcanè erudit.

Apud Erasmum lib. 1. Apophth. n. 99.
Præmio bono malóve, facias quem bonum ac malum.
Gruterus in Florileg. tom. 1. n. 4345.

2. Matthæi 5. Euangelicæ disciplinæ præcipua dogmata auspicatò tradit Christus: & in ardui montis fastigio, velut in magistrali cathedrâ sedens, & os suum aperiens, Discipulos suos ad ardua virtutis facinora sic erudit: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati mites, &c.* Quid tam perdifficile hominibus, qui vel de cognato quondam limo ambitionem nutriunt, quàm votiua contemptim humilitas? quàm egena paupertas tot incommodis ac vilitatibus tributaria, inopiæ malo irrequieta? quàm pacata mititas, quæ hostilem inimicorum petulantiam ferè nutrit? Quid hanc Christianæ doctrinæ austeritatem peracerbam, mitigabit ad hominum illecebram? An auctoratissima corporatæ Sapientiæ diuinæ adhortatio? ac seueritas diuini mandati, nouæ huius disciplinæ duritiem edomet? Minimè quidem: neque enim euangelicam doctrinam sub exhortationis blandimento, neque sub præceptionis terrore nunc Christus tradit; sed sub merito præmij opulentioris. Audiendus est hâc super re Chrysostomus, qui præscripta Euangelij verba sic luculenter exponit: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum, &c. Doctrinam suam*, inquit, *non sub specie mandatorum, atque exhortationis inducit; sed sub præmiis beatitudinum, vt scilicet sermonem ipsum faciat gratiorem*. Non morabor hìc Interpretes an simplici, an geminatâ beatitudine huiusmodi virtutes nunc Christus muneret: nam pauperes & beatos dicit, & præproperè regni cælestis possessores; sat est ad desidiam hominis excitandam ad virtutis studium, & calcar viuidè infigendum, nec sub adhortationis lenocinio, nec sub pœnalis imperij terriculamento, arduam & peracerbam Euangelicæ disciplinæ œconomiam à Christo fuisse propositam; quò ipsa beatitudinum promissarum gratiis delibuta cognatam austeritatem desuescens, præmiorum blandimentis gratiùs allliceret: *Doctrinam suam inducit sub præmiis beatitudinum, vt scilicet sermonem ipsum faciat gratiorem*. Difficile, aut arduum, aut austerum iam non est, quod largior pro-

Matth. 5. vers. 3.
Altè Christus Euangelicam doctrinam sub præmiis beatitudinum inducit.
S. Chrysost. homil. 15. in Matth.

promiſſio mitigat, quod præmium beat, quod ſpectata beatitudo mellit; nam operis moleſtia promiſſis beatitudinibus delibuta, ingratiam diffitetur, & ad placendi gratiam, lenocinio præmiorum eruditur. Vnde nūc Chriſtus Deus hoc pio cæleſtium præmiorum præſtigio ad perardua omnium ſanctitatum facinora, ſuos nunc Diſcipulos cælitus velut incantat, dum *ſub præmiis beatitudinum doctrinam ſuam inducit, vt ſcilicet ſermonem ipſum* alioqui auſterum, & naturæ humanæ repugnanter ingratum, *facit gratiorem.* Sic præmiorum gratia, ingratiam difficultatum exarmat?

3\. Aſter. apud Cat. Cord. Pſal. 1. v. 1. — *Dauid dicitur Christi diſcipulus.*

Regius Vates primum Pſalmum à beatitudine auſpicatur (nam vt dixit Aſterius: *Dauid, tanquam Christi diſcipulus, à beatitudine doctrinæ ſumpſit exordium*) ſic concinnè modulatus: *Beatus vir, qui non abijt in conſilio impiorum,* &c. Scilicet quoniam multa, eaque perdifficilia, & mille ſudoribus ac laboribus ærumnosè referta, in longo Pſalmorum decurſu ſuaſurus erat, pietatis pugilibus per anticipationem, *beatum* gloriæ præmium ſpebus præmonſtrat. Audiendus eſt Chryſoſtomus in Catena Græcorum Patrum ſic indidem fatus: *Beatus vir,* &c. *Ceterorum omnium baſis ac fundamentum eſt beatitudo, quæ in Pſalmis neceſſariò pro coronis proponitur, ſui amatores ad victoriam inungens.* Ecce tibi beatum gloriæ præmium proponitur arduæ pietatis athletis, & veluti ſtrenuæ virtutis *baſis* & tanquam *corona* virtutis. Sanè alto ſtylo præmium appellat *&* *baſim, & coronam.* Porrò *baſis* fundamentum eſt, & primum *neceſſariò* fulcimen, quod rem altè fundat: *corona* autem ſtrenui laboris, & ardui facinoris eſt finis ac meta, atque felicior clauſula. Nempè beatum præmium ſtatim proponitur, quod ſimul ſit ſtrenuæ virtutis principium & finis, rei *baſis*, & eiuſdem *corona.* Nam ſpes beati præmij ferè eſt prima pietatis *baſis*, quæ virtutum facinora fundat; & ipſa beatitudo dudum ſperata, poſtquam ſtrenuè pugnatum eſt, & feliciter victoriatum, eſt triūphalis *corona*: quaſi beatum præmium ſit virtutis carcer & meta, principium & finis; *baſis* & corona. Idcircò *Dauid, tanquam Christi diſcipulus, à beatitudine doctrinæ ſumpſit exordium*; hic aiens, *Beati pauperes ſpiritu,* &c. *ille, Beatus vir, qui,* &c.

S. Chryſ. ibi apud Caten. Corderij.

Beatum præmium eſt virtutis ſtrenuæ baſis, & corona; principium, & finis.

4\. Nuper modulatè pangebat. Dauid in illo Pſ. 1. *Beatus vir,* qui abijt, &c. Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius non defluet.* Quodnam eſt hoc *lignum*, ſeu comata frōdeo virore arbor, *fructuum* vbertim ferax? Quinam etiam hi *fructus*, quibus opportuno tempore exuberat? & quænam hæc *folia* minimè decidua, quæ hanc pulchram arborem ad nitorem obumbrant? Græci Patres apud nuper laudatum Corderium, in huius verſ. 3. commentario, ita ad rem præſentem opportunè ſcribunt. *Et erit tanquam lignum,* &c. *& folium eius non defluet. Pulchrum ſanè, boni operis præmium! Qui enim diuinæ legi vacat, & riuulis eius irrigatur, aſſimilatus eſt arbori iuxta aquas conſtitutæ, ſemper florenti, ſemper maturis frugibus onuſtæ.* (Nota quæ ſubijcit verba, quibus & quis ſit hic *fructus*, & quænam ſint huiuſmodi *folia* apprimè declarant) *Siquidem athletæ virtutis, in futura quidem vitâ laborum fructus referent; attamen etiam hîc ſpe bonâ tanquam foliis quibuſdam obumbrantur, atque animi alacritate laborum moleſtiam fallunt.* Ecce tibi arduæ virtutis *pulchrum præmium.* Nempè in vita futura huius arboris *fructus* eſt cæleſtis gloria æternum beans; *folia* autem quibus hæc arbor obumbratur, in hac vita mortali eſt *bona ſpes, animi alacritate laborum moleſtiam fallens.* Plura, opinor, ſignificant Græci Patres, quàm dicunt. Porrò parum eſt, quòd *pulchri præmij bona ſpes*, animi alacritate laborū moleſtiam fallat (quod alioqui magnum eſſe) niſi huiuſmodi bona ſpes pulchri præmij *folijs* comparetur, quæ beatum cæleſtis gloriæ *fructum*, nunc in hac mortali vita frondeo virore pulchrè obumbret, adornet, protegat: quod eſt cognatum *folijs* officium; ne optatus arboris *fructus*, dum gemmat in papillis, aut vernat in pulchrè tenello flore, vel pruinâ aduratur, vel torrente Sole exæſtuet, vel violento ventorum flatu defluat. Itaque futuræ in altera vita beatitudini (qui eſt huius arboris *fructus*) id præſtant *folia* bonæ ſpei huius *pulchri præmij*, vt illum (velut folia fructum) nitidè obumbrent, ſplendidè adornent, & ſecurè protegant, muniant, & tanquam pendulis mille ſcutis vndique clypeent aduerſus variam temporum hoſtilitatem. Quid pro *pulchri præmij bonâ ſpe* dici exaggeratiùs poteſt? O, ne præmiorum ſpes velut *folium defluat*, ne ſimul futurus beatæ gloriæ *fructus* hoc clypeo deſtitutus, deflorescat, expalleſcat, euaneſcat! O caue quiſquis virtutem amas!

Pſal. 1. v. 3.

Græci Patr. apud Cord. ibidem.

Præmium hunc velut folia fructū beatitudinis protegit, & cuſtodit?

5\. Matth. 5. Chriſtianæ diſciplinæ appendices in præmijs glorias, perſecutionum cruento agone digniſſimas, Chriſtus proponit: vbi apparet, quòd præmij magnitudo, perſecutorum acerba vulnera fruſtratur. *Beati,* inquit, *qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Beati eritis cùm maledixerint vobis, & perſecuti vos fuerint, gaudete, & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis.* Nimirum pulchra beati præmij ſpes, perſecutionum ac tormentorum moleſtiam fallit, conſolatur, beat. Scitè hâc de re in Scorpiaco Tertullianus: *Ita ab æuo, inquit, digniſſimum creditum eſt ſtudiorum experimentum committere artes, corporum & vocum præſtantiam expendere præmio iudice, ſpectaculo iudice, ſententiâ voluptate.* Et poſt paucula ſubſcribit: *Sed quantum liuores illi & cruores ac vibices negotiantur intendis, coronas, ſcilicet & gloriam & dotem, priuilegia publica, ſtipendia ciuica, imagines, ſtatuas, & qualem poteſt præſtare ſeculum de fama æternitatem, de memoria reſurrectionem.* (Nota attentiùs verba quæ ſubdit ad rem præluſtriſſima) *Pyctes ipſe non queritur, dolere ſe non vult, corona premit vulnera, palma ſanguinem obſcurat, plus victoriatum eſt, quàm iniuriatum. Hunc tu læſum exiſtimabis, quem vides lætum?* Altè ſanè dicitur, quòd victor tametſi corpore lacer, & propè exanguis, *dolere ſe non vult*, nam *corona* non tam glorioſè ſtringit tempora, quàm medicè *premit vulnera* ad nobilem ſanitatem: & *palma* multo prodigè effuſo ſanguine comparata, dum ſui vmbrâ ſanguinem *obſcurat*, illum nobiliſſimè clarat, præclarâ nobilitate, quæ *de famâ æternitatem, de memoriâ reſurrectionem* fœnerat. *Hunc tu læſum exiſtimabis, quem vides lætum?* nam lætitia læſuram diffitetur: *Beati eritis cùm perſecuti vos fuerint; gaudete, & exultate, quoniam merces*

Matth. 5. v. 10. & 11.

Tertull. aduerſ. Gnoſt. cap. 6.

Quomodo corona premit vulnera, & palma effuſum ſanguinem obſcurat?

merces

merces vestra copiosa est in cælis. Concinnè quidem ad Euangelium Tertullianus!

Anxios hactenus exulis, viduæ, & egenę Ruthæ labores fefellit pulchra spes procreandi liberos ex electo Israëlis genere, tot diuinis promissionibus aucto: quod nunc *præmio indice* strenuæ virtutis tandem consecuta est, dum
Hîc vers. 22. Boozo nobiliter nubit; & hîc mox enixa Obedem regis Dauidis atauum; & Christi Dei progenitrix, & augusta *regni mater* meruit nuncupari. Sanè pulchri præmij beata spes, generosè strenuam non inuenit Rutham, sed fecit.

§. CCXCVI.

Illustriora iustorum opera sibi vendicat Deus, quare?

1. IPsius naturæ solidiora opera incessanter vexantur; homo autem etsi è luto coalitus, æquo animo frequentes hasce minas ferat, inconcusso vigore ad vtramque fortunam flecti nescius, in virtutis gradu stet alacer. Casura omnia extant, omnes suus exitus manet. Enumerare omnes fatorum, & obuiantium calamitatum frequentes vias longum foret. Hoc vnum sciremus omnes vellem; omnium mortalium opera, mortalitate damnata sunt, inter peritura viuimus: & sæpè maiori fortunæ locum ruina fecit. Multa sublimiùs fastigiantur, vt altiùs cadant: multa è sublimi fastigio ceciderunt, vt altiùs surgant. De hâc rerum aleâ, & volubili fortunæ inconstantia in recto Christiana virtus fœnerat; & anchoram profundiùs iaciens, Deo tenaciùs hæret inconcusso sanctitatis firmamento. Exinde de ipsâ inconstantiâ constantiam armat ad virtutis facinora; & obstantia quæque strenuè exarmans, velut reliquis nemo, vni Deo totus militat, vincit, triumphat; cuius gloriæ vnicè impenditur, piè audaci virtutum æmulatione, vt vt humana tenuitas Deum imitari bene operando eualet.

Vir bonus ex rerum inconstantiâ, in virtute constantiam è diuerso fœnerat.

2. Regius Psaltes viri de studio virtutis præmaturè beati, elogia prædicat: & postquam sermonem deflexit ad impiorum prauitatem culpandam; tandem ad virum iustum redit, sic emphaticè fatus:
Psal. 1. v. 6. *Quoniam nouit Dominus viam iustorum*, &c. Non enim quod ignoret Deus facta impiorum, dictum est: *Nouit viam iustorum*; sed quòd illa quæ ipsorum sunt, digna sunt eius cognitione. Sic etiam cùm Adam præuaricatus esset, Deus sciscitabatur vbi esset, ac si non sciret, etsi nihil eius omniscientiam lateret. Sic viam, id est, studia iustorum noscit, approbat, & diuinâ cognitione digna esse, Prophetæ ore testatur. Verùm Græci Patres in Paraphrasi huius Vers. præscripta verba sublimiùs exponunt, sic ad rem fati: *Illud, Quoniam nouit, non de notitiâ accipit, sed de familiaritate & curâ, quasi dicat: Quoniam sibi vendicat Deus opera iustorum.* Alto sanè stylo exprimitur, quàm sibi complaceat Deus in bonis quorundam eximiè iustorum operibus. Scilicet quasi parum foret eorum opera diuinâ cognitione digna censere, & huiusmodi honorarium censum in Scripturis palam testari, addunt Græci Patres, sic illa Deo in diuina cognitione placuisse, vt ea *sibi vendicet Deus.* Quid est, Deum bona eximiè iustorum opera sibi vẽdicare? Profectò nemo bene Catholicus ignorat, sine auxiliaris Dei ope neminem bona opera quæ Deo placeant, operari posse. Verùm sic Deus cum homine operatur, vt ipsius hominis cooperatio excludi non debeat: exinde homo eiusmodi bono opere mereri dicitur. Hoc autem generale est, & omni bono operi vniuersatim commune. Addunt tamen ad hæc Græci Patres, vsque adeo placere Deo quorundam eximiè iustorum bona opera, quæ in illis & cum illis operatur, vt quasi humanæ perfectionis fastum quodammodo excellant, illa *sibi vendicet Deus.* O, sic sunt præcelsè sublimia aliqua iustorum opera, vt illa Deus sibi arroget, & velut suiipsius propria quodammodo reputet; O piam bonorum operum quasi arrogantiam, quandoquidem cùm ab homine ex Dei auxilio facta sint, illa sibi arrogat Deus! Sic homo diuinam perfectionem bene operando æmulatur, vt bonum hominis opus sibi vendicans Deus, Deus, homini tam sublime ac perfectum opus (si liceat exaggeratiùs loqui) quodammodo inuidere videatur? *Sibi vendicat Deus opera iustorum.*

Græci Patr. ibidem in Paraphrasi Corderij.

Quo pacto dicatur Deus eximia iustorum opera sibi vendicare.

Gentiũ Doctor sic altè ad Colossenses scribit: *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne meâ.* Locus sanè intellectu difficilis, & quẽ multis expositionibus Interpretes fatigant. Ecqua enim inueniri eualet in homine tam sublimissimè præcelsa virtus, quæ, nõ dico de adimpletione Dominicæ Passionis, sed neque de cõfinio cũ illa, possit vel ambitiosè gloriari? Esto, Paulus stigmata Iesu Christi in corpore suo portet: esto, tot exantlarit labores, tot persecutiones subierit, se impẽderit ac superimpẽderit Euangelio, & tandẽ post tot carceres cruentum strenuè martyriũ tolerarit; quid hæc ad Dominicæ passionis complementũ. Cõplementumne desiderat Christi theandrica passio? Potuitne esse cogitarive passio consummatior, perfectior, completior? quod ergo illi complementum addidit Paulus? Stigmata eius potuit portare; eam autem nõ potuit complere. Et sanè, vt indidem aduertit Caietanus, *Dicendo, Adimpleo in carne meâ, ea quæ desunt Passionum Christi, apparenter; significat aliquid diminutionis in passione Christi*, Passioni Christi apparenter deesse videtur coniunctio cum Pauli persecutionibus, carceribus ac martyrio? Sanè rei diminutæ fore complementum, perexigua laus esset? at rei perfectissimè completæ, vel apparenter complementum dici, grandius elogium est, & quod vel de apparenti diminutione augustiorem excellentiam fœnerat. Profundè Tertullianus: *Et tamen*, inquit, *illæ cicatrices Christiano prælio insculptæ; & vtique inuidiosæ apud Christum.* Christúsne qui tot tantaque in sua Passione pro hominibus pertulit, is est, apud quem *inuidiosæ* sint Martyrum cicatrices, & gloriosa Pauli stigmata? Quid in Martyrum cicatricibus, & cruentis atrociter stigmatibus Christiano prælio insculptis, Christus inuideat? Vel apparenter inuidet Paulo velut suæ Passionis complementum! Sanè gloriosæ Martyrum *cicatrices apud Christum inuidiosæ* dicuntur: dicitur & Paulus quæ *desunt* Passionum Christi, in carne suâ adimplesse: & ad hæc concinnè dicitur, quòd *sibi vendicat Deus opera iustorum.*

3. Ad Coloss. 1. v. 24.

Caietanus.

Martyrum cicatrices, quo pacto apud Christum inuidiosa dicantur.

Tertull. l. de Pudicit. c. 22.

4. Vel aliter idem Pauli locus ad Colossenses 1. ad thema præsens enucleari potest: *Adimpleo ea quæ desunt Passionũ Christi in carne meâ.* Quidnã defuit, deesséve potuit Dominicæ Passioni, quod

quod Paulus, aliúsve Apostolorum aut Martyrum supplere vllatenus potuerit? Sanè complementum, rei complendæ aliquam diminutionem aut defectum, saltem apparenter innuere videtur. Quid Dominicæ Passioni adimplendum defuit, quod quiuis Martyrum, quantumuis martyrij acerbitate, ac diuturnitate præstans, supplere potuerit? Numquid Dominica passio non fuit opus theandricum, atque adeò meriti infiniti, cuius perfectionem nemo alius præstare potuit? An non Patri Deo infinitè complacuit? Nónne per Dominicam passionem copiosa apud Deum redemptio hominum facta est? An desiderabatur quicquam ex Prophetarum oraculis, de Christo implendum? An non insani & agrestes carnifices totam nocendi, cruciandi, ac excarnificandi rabiem, in ipsius passione explerunt? si id minùs præstitere, per ipsos quidem stetit: nam in sua passione Christus, sicut agnum lupis obtulit sese. Verùm enimuerò aliquid tandem defuit, non Christi patientiæ, aut passioni; sed sæuienti Iudæorum furori contra eum inuidiosè concepto, quod in mysticis suis membris *adimpleri* potuerit. Adeò vt verè dicere potuerit Paulus, & Iacobus, & Stephanus: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne meâ*; quandoquidem de concepto aduersus Christum furore, necdum in Dominica passione satiato, abundè adhuc participarint.

Emis. hom. de S. Steph.

Quâ super re audiendus est Eusebius Emissenus (alibi aliorsùm expensus) sic de S. Stephano fatus: *Iudæi ergo illo adhuc spiritu ebrij, quo dudum clamabant: Crucifige, crucifige, in necem sacri Testis incumbunt. Beatus qui cælestis illius agonis proximo pedissequus interuallo, reliquias excipere furoris illius emeruit, quo paulò antè sæuiente mundo Saluator occubuit. Beatus qui fumantem adhuc Dominici victimam sanguinis, primus honorauit recenti sacrificio passionis.* Ecce tibi quo pacto Stephanus, quod desæuientium tortorum ebrio furore, atque tot cruciamentis nondum saturo, defuit Dominicæ passioni, suppleuit Paulus, & Stephanus quoque suppleuit; qui *reliquias excipere furoris illius emeruit, quò paulò ante Saluator occubuit.* Sic *adimpleuit* in carne suâ, ea quæ passionum Christi deesse videbantur: quandoquidem de eodem illo furore contra Christum concepto, & in Dominica passione nondum satis expleto, participare meruit; quo *fumantem adhuc Dominici victimam sanguinis honorauit recenti sacrificio passionis.* Exinde Stephani passio, Dominicæ passionis velut complementum, & velut quædam eiusdem passionis extensio poterit appellari. Sic augustè Stephano victoriatum est strenuo martyrij facinore, vt *fumantem adhuc Domini victimam sanguinis honorauerit recenti sacrificio passionis.* O sic *sibi vendicat Deus opera iustorum!*

De Iudæorum furore contra Christum cõcepto Stephanus passionem subit.

5. 3. Regum 17. Cælum adhuc æneum terris imbres durus negabat; inacrescit fames, & Torrens carith arescit. Factus est ergo sermo Domini ad Eliam, dicens: *Surge, & vade in Sarephta Sidoniorum, & manebis ibi; præcepi enim mulieri viduæ vt pascat te.* Surrexit, & abijt: cúmque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, & vocauit eam, dixítque ei: Da mihi paululum aquæ in vase, vt bibam. Cúmque illa pergeret vt afferret, clamauit post tergum eius, dicens: Affer mihi, obsecro, & buccellam panis in manu tuâ. Quæ respondit: Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria &c. Mirum sanè est, quòd cùm tot essent diuites in illa ciuitate, missus Elias fuerit ad mulierem alienigenam & gentilem, & viduã mariti ope destitutam atque pauperculam, cui vltra pugillum farinæ nihil ad sustentationem suppetebat, certámque præ fame mortem expectabat. Hæcne præ reliquis erat idonea, vt Eliã de suo panario ac lagenâ sustentaret? Et quidẽ quod mirius est, nullibi istiusmodi ad viduã Dei *præceptum* legitur. Ecquod est hoc Dei *præceptum*, Interpretibus cõmuniter ignotũ, & à viduâ penitus ignoratum?

3. Regum 17. v. 9.

Pietas Sarephtanæ viduæ, Dei præceptum nominatur, quare?

Liranus ait: *istud præceptum non fuit per verbum expressum, sed per diuinam ordinationẽ* (hoc etiam innuit Theodoretus) *quia sic ordinauerat Deus, quod mulier illa vidua venientem Eliam reciperet, & eum pasceret.* Nouum sanè præcepti genus: cui simile est quod adducit Anselmus Laud. *Præcepi; id est, dedi ei vnde te pascat.* Hugo Cardinalis indidem: *Præcepit, id est, inspirauit. Vel charitas quam Dominus dedit mulieri, præceptum dicitur.* Opportunè quidem, ipsa escarum donatio mulieri facta, seu alẽdi Prophetæ inspiratio mulieri afflata, vel mulieris misericordia ac beneficentia ipsi cognata, *Dei præceptum* & sollicita præproperè curâ de Elia sustentando nuncupatur. O, sic *Deus sibi vendicat opera iustorũ!* Sic pauperculæ mulieris in tanta egestate beneficentiam sibi arrogat Deus, vt eam sui *præcepti* vocabulo honoret? Quid opportuniùs? Annon hîc Deus, velut obstinatum Ruthæ propositum de vera religione sectandâ; de alendâ etiã operosè socru, tenuis spicilegij lucello; de sibi procurandis etiam cum sene nuptijs; vt diuinæ legis apices impleret, sic præcelsè nobilitauit, vt ad generosam Christi Dei prosapiam adsciscì mereretur? Sic Deus Ruthæ virtutes sibi arrogat, vt eius genus, & cum genere indolem, sibi vendicet? Porrò cum censu Dauidicæ genealogiæ hîc numeratur, in Christi Dei etiam prosapiâ generosè censetur. *Emitte agnum dominatorem terræ, de Petra deserti ad montem filiæ Sion.*

Liran. ibi
Theod. q. 52.
Ansel. Laud. in Glossâ Interl.
Hugo inibi.
Hîc vers. 22.
Isaiæ 16. v. 1.

§. CCXCVII.

Euangelij Minister, vigorem ad spiritualiter fructificandum, de humilitate mutuatur.

1. HVmilitas in paupere grata est, in diuite gloriosa: humilitas inter inimicos blanda est, superbia verò etiam inter amicos ingrata. Dulcis est & officiosa semper humilitas, in amicitia grata, in contumelijs pacata, in officijs exprompta, in læsuris otiosa: non extollitur prosperis, non succumbit aduersis, non extorquet seruitium, nec seruitio dedignatur; non requirit voces adulantium, cùm se laudatione nouit indignam. Ast *nulla tanta humilitas est, quæ dulcedine gloriæ non tangatur.* Hanc autem malè dulcem gloriæ libidinem, homini medullitus cognatam, quantocyus humilitas excutit, atque pertinaciter refutat; ne dum ambitio vitia sollicitat, & virtutes inquietat, suâ fruge viduetur humilitas; quæ vt propriarum virtutum basis est, & sanctitatum hypostasis, sic & alieni profectus seminarium est. Est enim sterilis de virtutibus sermo, quem vitæ elegantia, & humili-

Nulla tanta humilitas est, quæ dulcedine gloriæ non tangatur.
Valer. Max. lib. 8.

humilitatis vigor, alienis moribus non implantat, & profectum vberiùs fœcundat. Loquelæ gratia, humilitas loquentis est. (sic fastidimus, quod superbiam suboletǃ) Per humilitatem, initia, & incrementa virtutes agnoscunt, fideles proficiunt, luctantes coronantur, tyrannica superbia defæuit; nec potest dici profectus, quem non fœcundat humilitas. Sterilescit suadela, quæ dulcedine gloriæ tangitur.

2.
Gen.1. v.22.

Geneseos 1. Die mundi quintâ, ex aquis Deus pisces pariter & volucres efformauit. *Benedixitq; eis, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris: auesq; multiplicentur super terram.* Dei benedicere est benefacere: benefecit autem Deus piscibus & auibus, hoc ipso quòd eis tribuit appetitum, vim, & potentiam generandi sibi similem, vt cùm non possint ipsa in se indiuidua semper manere, maneant saltem in prolibus, & ita quasi æternitatem quamdam habeant. Vnde explicans subdit: *Crescite*, non magnitudine (hanc enim iustam, in primâ suâ creatione acceperunt,) sed vt Hebraicè est פרו *peru* id est, *fructificate*, seu *prolificate*. Mirum autem est, & expensione dignissimum cur volucribus ex aquâ enatis, & in aëre viuentibus, peregrinum terræ elementum ad *fructificandum & prolificandum* assignetur, aiens: *Auesq; multiplicentur super terram*, ybi & nidificant, oua faciunt, & excludunt. Adeò vt notauerit Beda, quod huiusmodi iussio *ad vtrumque genus auium, quæ scilicet de aquis vel de terrâ viuunt, respicit: quia etiam aues quæ sine aquis non viuunt, quæ etiam in profundo, sæpè sicut pisces, latent, nonnunquam super terram egredi solent, maximè cùm fœtus faciunt, & nutriunt.* Nempè aues ex aquis ortæ, in aëre viuunt, & celeri volatu cælis vicinari præsumunt; & tamen nec in natali aquarum elemento, nec in sublimi aëre cælis contermino, sed in terræ infimissimo elemento *fructificant*, seu *prolificant*. Luculenter ad rem ethicam Hugo Carensis ibidem: *Auesq; multiplicentur super terram. Aues* (id est) *contemplatiui, qui sursum volant.* Scilicet tametsi homo eâ sit virtutum præstantiâ sublimis, vt suprà terram positus, tamquam volucris cæli viuat à terrâ sublimis; tamen nisi ad infimissimam terram humilitate descendat, spiritualiter *fructificare*, ac *prolificare* nescit; quasi viuidum *fructificandi* vigorem, ab humili terræ depressione mutuetur. Sit quantumlibet morum elegantiâ aspectabilis, & contemplationis prærogatiuâ sublimis, quasi coloniam in cælos duxerit; si arrogantiam suboleat, sterilis manebit, proximorum fructu viduatus. Ergo *aues* (quamuis in aëre naturaliter viuant) *multiplicentur, fructificent super terram*; ac si de humili terræ infimitate, arcana ad *fructificandum* energia fœneretur.

Hebræus.

De humilitate vigor ad spiritualiter fructificandum est.

Beda.

Hugo Car.

3.

Matthæi 11. sic omnes homines Christus Deus erudiendos alloquitur, de cæli scholâ nouiter instituendos; Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. *Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris*, Humilis corde dicitur, id est, cordis affectu, & voluntate: multi enim sunt humiles ore, pauci corde. Oris autem humilitas, nisi ex verâ cordis humilitate erumpens, idoneum Euangelicæ prædicationis ministrum ac doctorem non excudit. Ait enim

Matth. 11. v. 29.

Christus Deus, *Discite à me*: quare à te Domine, discendum est? an quia ades è paterno Dei sinu sapientissimus magister? an quia increata Dei sapientia es? an quia cæli gymnasium, ad terram transtulisti? *Discite à me*, inquit, *quia..... sum humilis corde.* Sic expetita veritas in doctrinâ, humilitatis sequela censetur? *Dico autem*, ait Bernardus, *vt adhæreat humilianti se veritati.* Profectò *veritas* Magistri, qui se animitùs *humiliat*, arcanâ humilitatis vi, citò quod ore docet, ad assensum persuadet, quod est ineffabile humilitatis priuilegium, quod hîc Christus euulgat, aiens: *Discite à me, quia...sum humilis corde.* Appositè Climacus Gradu 25. hæc eadem verba elucidans: *Humilitas, inquit, est gratia animæ nominis expers, solis nominata iis, qui eius experimentum reperunt, inexplicabilis thesaurus, à Deo nomen sortita, singulare munus Dei: Discite, inquit, non ab Angelo, non ab homine, non ex libro, sed à me, hoc est, ex meâ in vobis habitatione, illustratione, & operatione, quia sum humilis corde, & cogitatione, & sensu, & inuenietis requiem animabus vestris, & leuamen cogitationum vestrarum.* Taceat Angelus profundè illuminatus, sileat homo linguatis academijs eruditus, muta sit Doctorum bibliotheca, dum loquitur Magister *humilis corde, cogitatione, & sensu.* Hoc humilitatis priuilegium à prisci seculi sapientibus incognitum & innominatum fuit de ignoratione thesauri humilitatis: *Humilitas est gratia animæ nominis expers*, &c. *Discite à me, quia sum humilis corde.* Sic homo *adhæret humilianti se veritati*! O quàm est in ore humili veritas fortunata! Audiendus est hâc super re Bernardus Tract. de duodecim gradibus hum. & sup. *Venite ad me qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam, Venite, inquit. Quò? Ad me veritatem. Quà? per humilitatem. Quo fructu? ego vos reficiam.* In hunc etiam sensum idem inibi Bernardus exponit illud Ioannis 14. *Ego sum via, & veritas & vita. Viam dicit humilitatem, quæ ducit ad veritatem. Altera labor, altera fructus laboris est. Vnde sciam, inquis, quod ibi de humilitate locutus sit, cùm indeterminatè dixerit, Ego sum via? Audi apertiùs: Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* Addit aliam probationem ex non vulgari expositione petitâ ex Psalmo 83. *Etenim*, inquit, *benedictionem dabit legislator: quia qui dedit legem, dabit & benedictionem: hoc est, qui iussit humilitatem perducet ad veritatem.* Vide nexum inter humilitatem & veritatem, quasi veritas sit humilitatis fructus, & humilitas veritatis feracissima, & illius persuadendæ vigor.

Humilitas Doctoris est doctrinæ vigor, & suadelæ energia.

S.Ber. Serm. de quadupl. debito.

Climacus.

Humilitas est gratia animæ nominis expers.

S. Bernard.

Ioan. 14. v. 6.

Humilitas est via quæ ducit ad veritatem.

Psal. 83. v. 8.

4.
1. Cor. 3. v. 1. & 2.

Gentium doctor 1. ad Cor. 3. tamquam eorum, non tam nutricius, quàm nutrix, ita scribit: *Tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondùm enim poteratis.* Lac, inquam, qui est infantium potabilis cibus, & electissimum eorum nutrimentum, sine quo nec nutriri, nec adolescere possunt; cùm nondùm solidas escas mandere ac digerere valeant. Accinit Paulo, ad rem præsentem opportunè Psalmographus, ita pangens: *Multiplicata est super me iniquitas superborum.* Nempè homines humilitatis inopes, & superbiâ arrogantiùs turgentes, valdè *multiplicati* sunt: sed qui sequerentur errores eorum inuenerunt, non qui doctrinâ veritatis edifcerent, & doctrinæ lacte ab eis alerentur: quasi superbia dū humilitatem excludit, doctrinę lac sordidauerit, inuitiaueritq;. Vnde post-

Psal. 118. v. 70. postquam dixit: *Multiplicata est super me iniquitas Superborum*, confestim subdit: *Coagulatum est sicut lac cor eorum: ego verò legem tuam meditatus sum*. Pro τὸ *coagulatum*, Aquila exscribit, *impinguatum*; Symmachus, *medullatum*. Ecquid non boni spondeat *impinguatum*; & *medullatum cor*? At de inanissimo superbiæ tumore venit, vt cor sit velut *lac coagulatum*: quare etsi impinguatum & medullatum sit, quia tamen induratum est, & liquor lactis esse desiit per superbiæ obdurationem, nutricationi censetur idoneum. Sapienter ibidem Anonymus in Catenâ Græcorum Patrum, aliorsùm emedullatus: *Coagulatum est*, inquit, *sicut lac cor eorum. Nonnulli enim*, inquit, *antè superbiam quidem strenui erant, & corde simplici atque potabili, ita vt cum lacte delicatissimo compararentur; postquam autem superbiam induerunt, omnes indurati, quasi è lacte in caseum commutati sunt*. Nimirùm Doctorum aut Prædicatorum *cor*, verâ doctrinâ *impinguatum* ac *medullatum*, humilitatis beneficio eliquatum erat, *potabile*, & alendis in vera fide infantibus in primis idoneum; per superbiam autem *coagulatur*, & *induratur*; adeò vt *potabile* iam non sit, & idcircò infantum nutricationi prorsùs inidoneum. Quare sic eos ambitio inconditos reddit, vt nequeant cum Apostolo dicere: *Tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam*. Lac, inquam, id est, *cor* per humilitatem *potabile*. Sanè Concionator humilitate aspectabilis, veram fidei doctrinam, tamquam suum *cor* eliquatum ac *potabile* fidelibus stillat, quo illos Euangelij veritate dulciùs lactat. *Ante superbiam quidem erant corde potabili, ita vt cum lacte dulcissimo compararentur*. Profectò cæli volucres per contemplationem, in infimissimo terræ elemento, per humilitatem fructificant. Quia Christus Deus, Dei sapientia, & cæli Magister, humilis corde est, ideò à se, suaque scholâ discendum pronunciat. Et humilis Doctor suum *cor potabile*, velut lac dulcissimum fidelibus propinat; quibus tamquam infantibus lac potum dat; non escam, quam præ duritie nec mandere, nec digerere eualent. Tot calamitatibus humiliata Noëmi, *cor potabile* idololatræ Ruthæ præbuit, quo illam sic in verâ tunc fide instituit, & ad omnes sanctitates erudiuit, vt errorum gentilium viam *obstinato* piè *animo* repudiauerit, & Israëlitico populo, etsi Moabitis, adscribi meruerit. Quin & ipsa Ruth adsimili humilitate imbuta, in Obede Christi Dei progenitore, Dei verbum, quodammodo concipere, corporare, parere, atque lactare promeruit, immensâ sanctitatum omnium fructificatione.

Aquila. Symmach.

Anonymus.

Humilitas Prædicatoris cor reddit potabile; superbia illud coagulat, & indurat.

Ruth 1. v. 16. & 17.

Hic vers. 22.

§. CCXCVIII.

E lege veteri lex noua oritur; è Ruthâ Iudaismo implantatâ, Christus generatur.

1. Luc. 8. v. 45. AD Dominicæ fimbriæ tactum stetit mulieris profluuius sanguis. Interrogat Iesus: Quis me tetigit? Negantibus cunctis, ait Petrus: *Præceptor turbæ te comprimunt & affligunt, & tu dicis, Quis me tetigit?* Quæ verba sic

exponit Augustinus Serm. 6. de verbis Dom. *Christus absentiam corporis sui*, inquit, *& præsentiam virtutis suæ in omnibus Gentibus, & in illâ muliere significauit, quæ fimbriam vestimenti eius tetigerat, cùm requirit, dicens: Quis me tetigit? tamquam absens requirit, tamquam præsens sanat. Turbæ te, inquiunt discipuli, compriment, & dicis: Quis me tetigit? Quasi enim sic ambularet, vt à nullo prorsus corpore tangeretur, ita dixit, Quis me tetigit? & illi; Turbæ te comprimunt. Et tamquam diceret Dominus: Tangentem quæro, non prementem*. Sed è Iudaicâ turba, quæ præsenti absentiâ Christum *premit*, dum corpore accedit, fide recedit; aliquis extitit, qui corpore præsens, & fide tangens, fide ipsâ nobiliter furaci, & sanitatem à saluatore rapuit, & Christianæ disciplinæ compendium. Ex his enim qui Iudaicè Christum premebant, selecti sunt, qui illum Euangelicæ fidei præsentiâ tangant. Porrò è lege Veteri lex Noua oritur, è Prophetis fundatur Euangelium, è Ruthâ Christus nascitur. Quæ implantatur Iudaicæ stirpi, & legi Mosaicæ, vt in Christo eius sobole, sicut & *Mater regni*, sic & Christianæ doctrinæ mater existat. Bona Ruth quæ Christum *tangit* absens, non *premit* præsens. Sic laudatissimâ fide prænituit!

S. August.

Quomodo Christus tamquam absens requirit, quam velut præsens sanat?

Hic vers. 22.

Ioann. 5. reluctantibus contumaciter Iudæis fidem suscipere, dixit Christus: Nolite putare, quia ego accusaturus sum vos apud Patrem: Est qui accusat vos; Moyses in quo speratis. Quasi dicat, ait inibi Cyrillus: Non opus est alio accusatore, sed etiam ceteris omnibus silentibus, solam Moysis legem, ad condemnationem non credentium in se Iudæorum sufficere asserit. Vnde subdit: *Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan* (vtique) *& mihi: de me enim ille scripsit*. Scripsit in Genesi, in Leuitico, in Deuteromio, totoque Pentateucho: nam omnes cæremoniæ & historiæ Christum præfigurabant. Sapienter Orig. l. 2. contra Celsum: *Quid autem absurdum est*, inquit, *Legem esse initium nostri dogmatis, id est, Euangelij? Cùm ipse Iesus Dominus noster dicat ad nolentes sibi credere: si crederetis Moysi, mihi crederetis: nam de me ille scripsit. Quod si litteris illius non creditis, quomodo verbis meis credetis? sed & vnus Euangelistarum Marcus inquit: Initium Euangelij Iesu-Christi, sicut scriptum est in Isaiâ propheta: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem meam, qui parabit viam tuam ante te; ostendens initium Euangelij pendere à scriptis Iudaicis*. Itaque lex Vetus legis Nouæ *initium* est: Lex & Prophetia Euangelij auspicium; figura figuratum adumbrat, typus notificat antitypum; fides Christiana Iudaicam fidem iam integrat & adimplet; quasi fides Euangelij sit Mosaicæ legis stipendium, & lex gratiæ, Mosaicæ legis sequela, per veræ credulitatis consequentias. Quare vetus lex, auctoratissimum est *Euangelij initium*: discredit ergo Legi, qui Euangelio non credit. Vnde ait Christus Iudæis: *Si crederetis Moysi, mihi crederetis*. Mosaicæ legi discredit, qui Christi Euangelio non credit. Euanuit igitur Iudæorum fides, & exlex Iudaismus toto orbe, ac cælo cæcus exerrat.

2.

S. Cyrillus Alex.

Ioa. 5. v. 46.

Origenes.

Marc. 1. v. 1.

Lex vetus, legis nouæ initium est.

Matthæi 3. accedit Christus ad baptismum Ioannis: Ioannes verò humilitatis prodigium admiratus, constanter eum baptizare renuit, dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? *Respondens autem Iesus, dixit ei: Sine modo* 3. Matth. 3. v. 15.

R. Didac. Celada in Ruth.

Arabicus.

(permittè me baptizari à te) *sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Nos*, scilicet me suscipiendo, te dando baptismum. Arabicus sic locum exscribit: *Sic decet nos perficere omnem iustitiam.* Quænam est hæc iustitia ab vtroque sic adimplenda?& quomodo Christus Deus suscipiens baptismum Ioannis, & Ioannes illum Christo administrans, omnem iustitiam *implebunt, & perficient*? Multa hîc ad litteram Commentatores adaggerant, Ambrosius verò serm. 41. sic mysticè locum exponit: *Scimus*, inquit, *quòd Ioannes Baptista typum legis gerebat: iustum ergo erat, vt ipse baptizaret Dominum; scilicet vt quemadmodum secundùm carnem de Iudæis Saluator est genitus, ita & secundùm spiritum de lege Euangelium nasceretur. Vt vnde successionem ducebat originis, exinde & traditionem consecrationis acciperet. Hoc est igitur quod ait: Sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Itaque oportebat, quòd sicut Christus secundùm carnem ex Iudæis esset genitus, ita etiam vt *secundùm spiritum de Lege Euangelium nasceretur*, quasi Euangelium sit vetustæ Legis generosa soboles, de nouitate felix, de vetustate generosum: ne Euangelio deesset vernans nouitatis gratia, nec vetustatis auctoritas. Inde de vetusta antiquæ Legis stirpe recèns generosè nascitur, & nobiliter adolescit: exinde & secundùm spiritum nascens, *traditionem consecrationis accepit.* Hem! consecratur Euangelium antiquæ legis auctoritate? tantáne fuit dignitas & auctoritas antiquæ legis, vt cùm præ vetustate caduca iam cadauerescit, Legem nouam, id est, Euangelium *consecrare* dicatur? Ergo Ioannes in typo Legis baptizet Christum, quo adumbret, quòd Lex antiqua Euangelicam Christi Legem *consecrabit: & secundùm spiritum de Lege Euangelium nascetur.*

S. Ambros.

Lex antiqua, de qua Euangelium nascitur, Euangelium consecrat.

Secundùm spiritum de Lege Euangelium nascitur.

5.
Matth. 5. v. 17.

Matthæi 5. sic Apostolos, & in eis Ecclesiam Christus erudit: *Nolite putare quoniam veni soluere* (dissoluere, irritare, abolere) *legem aut Prophetas, non veni soluere, sed adimplere.* Id verissimè dixit Christus, quia ipse veterem legem Moysis seruauit. Vnde secundùm legem est circumcisus, &c. Dein leges cæremoniales, quæ erant figuræ & vmbræ Christi, ipse seipso suoque corpore, suis actibus, Sacramentisque impleuit; quia illa gessit & passus est, in cæremonijs legis adumbrata erat, & Prophetarum oracula retrò prædixerant. Pulchrè S. Ambrosius nuper laudatus: *Iustum enim erat*, inquit, *vt mandata Legis, quæ ipse condiderat, ipse compleret: sicut alibi dicit: Non veni Legem soluere, sed adimplere.* Nempe Christus Deus antiquæ legis conditor ostenditur, cùm vel illius apices complet; quò antitypus typo perfectè respondeat, & à figurato figura non dissentiat. Illam adimplet, quò illius conditor probetur (Mirum sanè est, quòd impletione Legis, eius se conditorem probet. solúsne Legislator legis obsequium perfectè complet? sed de hoc aliàs forsan) ne si illam negligat, tamquam non conditor illius arguatur. Consultissimè satagit Christus Deus se obsequio probare antiquæ Legis conditorem, vt inde conditor nouæ legis comprobetur. Porrò Deus, summus Legislator, quod in lege antiquâ cœpit, in noua & Euangelica consummauit: Lex enim noua in antiqua transparebat, & nouæ Legis fœta erat antiqua.

Solúsne Legislator, legis obsequium perfectè complet?
S. Ambr. ser. 41.

Legem antiquam implet Christus, quò se probet illius, & nouæ legis conditorem.

Matthæi 3. Ioannes baptismi arbitrio pœnitentiam prædicās, sic ad impios Iudæos clamat: Facite fructum dignum pœnitentiæ; & ne velitis dicere: Patrem habemus Abraham: quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. *Iā enim securis ad radicem arborum posita est:* omnis ergò arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Multa de hac arbore, arboris radice, ac securi, passim Commentatores, qui allegoriam multimodè adaptant. Appositè S. Isidorus Pelusiota lib. 1. Epist. 64. hunc locum sic ad rem elucidat: *Sterilem Iudæorum voluntatem Ioannes perspiciens, infrugiferis arboribus eos comparauit, ad eorum radicem securim positam esse pronuncians, hoc est, auctam & compendiosam Euangelij diuisionem; quâ omnis arbor non faciens fructum bonum, exscinditur, non autem foditur.* Adijcit opportunè: *Siquidem id quod ex radicibus pullulauit, hoc est, lex, relinquitur; cui populus nouus inseritur.* Nempè Christi Dei aduentus velut *securis* est, quæ in vestuta Iudæorum arbore cæremoniarum ramos exscindens, radicem viuam relinquit, cui noua gratiæ lex, hoc est, Euangelium *inseratur.* Bonus surculus recenter insertus, antiquæ religionis radicibus, è quibus Euangelium pullulauit. Benè amputantur rami comati Iudaicæ religionis; sed perstat adhuc radix, quæ Euangelium radicet, fundet, nutriat, quo gratiæ fructibus vernet, floreat, autumnet. *Id quod ex radicibus pullulauit, hoc est, lex, relinquitur; cui populus nouus inseritur.*

5.
Matth. 3. v. 10.
S. Isid. Pelus.
Legi antiquæ lex noua inseritur.

Matthæi 11. A diebus, inquit, Ioannis Baptistæ vsque nunc, regnum cælorum vim patitur. *Omnes enim prophetæ, & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt.* Locus alioquin difficilis; & quem sic Ambrosius ad rem exponit: *Lex enim, & Prophetæ vsque ad Ioannem, Ioannes autem prænuncius Christi: ita Lex Ecclesiæ prænuncia.* Scilicet Ioannes fuit Christi Dei Præcursor, ac prænuncius, qui illum digito demonstrauit: simile obsequiū Lex vetus Euangelicæ legi, & Ecclesiæ præstat. Adeò vt lex Mosaïca dici posset, alter velut Ioannes Euangelicæ & felix Ecclesiæ prænuncia.

6.
Matth. 11. v. 13.
S. Ambr. l. 2. in Lucam.
Lex fuit velut Præcursor Euangelij.

Matthæi 9. *Nemo*, inquit, *immittit commissuram panni rudis* (noui) *in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius à vestimento, & peior scissura fit.* Quæ Christi Dei verba legi veteri ac nouæ eloquenter accommodat Chrysologus sermone 31. *Antiquæ legis*, inquit, *supellectilem dicit Iudaicis studijs attritam, corruptis sensibus, sectis scissam, impuris actibus obsoletam. Pannum rudem Euangelij nuncupat indumentum. Sed audi pannum, non scissuræ partem, sed principium texturæ. Tunc enim primum regalis indumenti tela de Christi vellere texebatur, de vellere, quod dabat agnus, agnus Dei qui tollit peccata mundi. Texebatur autem regium vestimentum, quod in purpureum fulgorem cruor tingeret passionis. Meritò ergo Christus hunc pannum rudem Iudaicæ vetustati prohibebat immitti, ne peior scissura fieret, si Iudaicam vetustatem nouitas scinderet Christiana.* Eleganter quidem de more Chrysologus.

7.
Matth. 9. v. 16.
S. Chrysol.
Nouus pannus legis nouæ, Iudaicæ vetustati prohibetur immitti.

TRACTA-

TRACTATVS APPENDIX DE RVTH FIGVRATA

PROOEMIOLVM.

PRÆSTARET, præstaret, inquam, vt Virginis Deiparæ laus careret exordio, quæ fine caret; satiusque foret otiosum esse, quàm nihil tandem agere. Profectò Marianæ laudis, vniuersis mirabilior; ac noua magis prædicata semper auditio: *quò occultatur, eò illustrior ipsa euadens; ac quò declaratur, eò euadens obscurior*, ait Andræas Cretensis. Eloquar, an sileam de te, ô Deipara? *Nemo* (inquit Germanus Constantinopolitanus) *tuarum celsitudinem laudum satis extulit. Habes planè ipsa à te propriam laudem, quòd Deipara effecta sis.* Ergo, vt vt balbutire potero, laudabo te tuorum operum, tuæque dignitatis ore actuosè linguato: *Laudent eam in portis opera eius.*

Deipara ipsa est sui laus.

And. Cret. Orat. 1. in Natiuitat. S. Mariæ. Germ. Constantinop. Orat. 2.

Prouerb. 31. v. 31.

§. CCXCIX.

Opportuna digressio de Christi Dei per Mariam Deiparam genealogiâ ducendâ vsque ad Dauidem; qui ponitur genealogiæ clausula huius Historiæ, & illius scribendæ scopus.

1. CONVENIT in Commentatores hanc Ruthæ historiam pertinere ad librum Iudicum; exindè verò extractam, & libris Regum præscriptam, quia sigillatim tradit progeniem regis Dauid, quam perspicuè clarat, vt clarè innotescat Dauidicæ prosapiæ census, ex progenitorum recensitione exactâ, à Phares Iudę Patriarchæ filio, vsque ad regem Dauidem; & inde postmodum vsque ad Christum Deum per Virginem Deiparam, recensitione facili seriatim ducendâ Euangelico ductu. Cùm ergo fuerit Historiæ huius scribendæ scopus, in eius clausulâ, seu postremis cap. 4. Versiculis propositus, speciatim describere & promulgare Dauidis progenitores à Iudâ per Phares, & per Boozum ex Rutha vsque ad Dauidem ipsum, Hebræi regni patrem ac propagatorem; quò inde clarè constat Christi Dei per Virginem Mariam regalis ac Dauidica generosè prosapia; tametsi sacri textûs litteralior expositio ad id non cogit; finis verò huius Historiæ scribendæ & prouulgandæ, & nostrum erga B. Virginem studium, exigere videntur, vt breui compendio exponatur, quo pactò à Dauide rege vsque ad Christum Deum per Virginem Deiparam ducatur progenitorum series; nequid aut litterali sensui, aut huius Historiæ fini, & scopo cælitus præfixo videatur deesse. Quin etiam & inde elucidabitur per quos generationum traduces, seu Ruthæ posteros, Christus Deus, & virgo Deiparâ originem à Ruthâ trahant, quod præstatur numer. 25. Ergo Christi Dei genealogiam per Mariam Deiparam seriatim ductam vsque ad regem Dauidem à Matthæo & Lucâ, nunc elucidare, & per quosnam progenitores texenda sit, summatim exponere, operæpretium me facturum putaui, in hac appendice non inidoneè, nec intempestiuè excursione. Matthæus autem cap. 1. versic. 16. à patriarchâ Abrahamo exorsus, sic tandem Deiparæ ac Christi prosapiam claudit: *Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus qui vocatur Christus.* Lucas verò cap. 3. à versic. 23. ita scribit: *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur, filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, qui fuit Leui, &c.*

Huius digressionis occasio traditur.

Hic cap. 4. v. 22.

Matth. 1.

Lucæ 3.

2. Exinde grauis in paucis, pariter & ardua quæstio (imò plurium quæstionum fœcunda matrix) discutienda nunc est, quæ olim & nunc doctiorum torsit ingenia, & multorum eruditionem

tionem fatigauit, nempè cur genealogia Iosephi describatur à Matthæo cap. 1. & à Lucâ cap. 3. vt probetur Christum esse Dauidis filium; cùm fide certum sit, Iosephum non fuisse patrem naturalem Christi Dei, qui conceptus est de Spiritu Sancto, & ex Mariâ Virgine natus: alioqui Christiana œconomia prorsùs euerteretur. Quorsùm ergo Iosephi, & non potiùs Mariæ genealogia ab Euágelistis texitur? Porrò Christus Deus solius Mariæ est absque humano patre filius; Iosephi autem naturalis filius non est: quod vterq; etiam Euangelista adtestatur. Dein Matthæus & Lucas si mutuò conferantur, sibi pugnantia, saltem parùm cohærentia scripsisse videntur, dum hanc genealogiam tradunt. Hinc ouant & triumphant Christianæ fidei hostes, atque Euangelicæ veritati procaciter insultant, eamq; contumelioso ore petulanter proculcant. Iudæi, inquam, apud Hieronymum in Epistolam Pauli ad Titum, lib. 1. cap. 3. Iulianus Augustus apud Cyrillum Alex. lib. 8. Celsus apud Origenem lib. 2. contra ipsum. Faustus Manichæus apud Augustinum lib. 3. cap. 2. Retract. cap. 7. Anabaptistæ apud Sixtum Senens. lib. 7. Biblioth. Hæresi 2. num. 11. Expedit ergo Hæreticos de victoriâ sibi petulanter plaudentes compescere, & eorum ori impiè garrulo lupatum inijcere, quò eorum audacia insultans hæretico priuilegio; inhibeatur Catholicæ veritatis dogmate explicatiùs tradito. Quâ super re valdè olim sudauit antiqua veterum Patrum sapientia, sudat & nunc recentior Interpretum peritia, omnigenâ litteraturâ, & argumentorum pondere strenuè valida. Ego hic pro Ruthâ Ruthæ adinstar, mendicum faciam spicilegium; & si fortè quid fugerit sollertes sapientum messorum manus, in hunc manipulum colligam.

Status controuersiæ proponitur, & Hæreticorum argumenta.

S. Hierony. S. Cyrill. Alex. S. August. Sixtus Sen.

Variæ aliorum expositiones proponuntur, & reyciuntur.

3. Primò nonnulli apud Nazianzenum, quem allegat S. Thomas 3. patr. quæst. 31. art. 8. in eâ referuntur fuisse sententiâ, vt affererent, in genealogiarum lineâ Matthæi & Lucæ, nullam esse in personis differentiam, sed tantùm in nominibus quibus significantur, discrimen esse. Hæc opinatio meritò reijcitur; quia præterquàm quod Matthæus vsque ad Dauidem viginti octo personas numerat, Lucas verò quadraginta; à Matthæo Salomon Dauidi proximus inducitur, à Lucâ verò Nathan. Num Nathan & Salomon eadem est personâ? Fortè Salomon appellabatur Nathan, & è contrario? Nugæ. Nam Salomon & Nathan fuerunt diuersi Dauidis filij, vt habetur 1. Paralip. 3. vers. 5. Dein etsi verosimile fuerit, aliquos ex vtrobique recensitis fuisse binomines, omnes verò fuisse binomios, & Lucam prorsùs diuersa nomina semper maluisse ad significandum eundem hominem, incredibile planè videtur, ne dicam paradoxon. Præterea inanis fuisset Lucæ labor in quærendis & scribendis dumtaxat diuersis hominum eorundem nominibus, quibus eadem genealogiæ linea texeretur: & qui eam non explicatiùs clararet, sed æquiuocatione potiùs infuscaret. Denique hæc sententia non extricat difficultatem, quare, inquam, Iosephi, non Mariæ Deiparæ genealogia texatur; imò illam potiùs auget, dum eandem bis repetit eorumdem hominum sub diuersis nominibus iteratione æquiuocè confusaneâ.

S. Nazianz. S. Thomas.

Eadem genealogia non proponitur à Matthæo & Lucâ. 1. Paral. 3.

Secundò alij apud nostrum Maldonatum in Matthæi cap. 1. existimant, Matthæum veram Christi genealogiam secundùm carnem tradidisse; Lucam verò descripsisse spiritualem ipsius progeniem: & ideò omnes viros iustos posuisse velut Christi patres, propter similitudinem honestatis. Atqui in tantâ morum corruptelâ priscæ illius ætatis, incredibile est omnes illos quadraginta viros à Lucâ recensitos, fuisse sáctitate præluſtres, neq; in sacris Biblijs nominatissimos neque opinatissimos fuisse. Dein eccur Prophetas, & alios quos Scriptura de insigni pietate laudat, non inibi retulit, si non habetur ratio generis, sed pietatis? Imò quare S. Lucas à Dauide vsque ad Adamum; veros secundum carnem progenitores ibidem numerat, de quorum pluribus præsertim ab Abrahamo vsque ad Noëmum constat Gentium idola coluisse? Denique inutilis prorsùs esset eiusmodi genealogia ad probandum Iesum Christum esse illum ipsum Messiam, à prophetis olim promissum, & ab Hebræo populo auidè expectatum, qui fuit Euangelistarum scopus.

4. Maldonatus.

Non recensetur à Lucâ progenies spiritualis Christi Dei.

Tertiò nòn desunt alij, Salmerone referente tom. 3. Tract. 28. qui censuerunt, Lucam scripsisse Christi generationem (quam vocant) putatiuam, secundum Iudaici vulgi opinionem; quia dixit Euangelista, *Vt putabatur filius Ioseph.* At vel Euangelista scribens secundùm Iudæi vulgi opinionem, veram Christi genealogiam scripsit, aut reuerâ falsam: Si veram: adhuc stat inconcussum Hæreticorum argumentum expetens quare tanta sit dissonantia Euangelistarum in recensendo catalogo progenitorum Christi? Item cur Iosephi, qui pater naturalis Christi non est, & non potiùs Mariæ Deiparę prosapia censetur? Quòd si falsa scripsit Euangelista; qui hoc dixerit, eiusdem blasphemiæ reus erit, ac Hæretici, quorum subdolis impiè argutijs satisfacere admititur: erit enim ex Euangelio, & in Euangelio egregius mendaciorum vindex.

5. Salmeron.

Luc. 3. v. 23.

Lucas non scripsit Christi genealogiam secundum vulgi opinionem.

Quartò S. Ambros. lib. 3. in Lucam Hyppolitus martyr apud Nicephorum lib. 2. Histor. c. 3. Augustin. l. 2. de Cons. Euang. c. 2. Iulianus Pomerius lib. 3. aduersus Iudæos, Germanus Constantinopol. Apud Baronium in Apparatu ad suos annales Eccl. Hilarius in Matthæi c. 1. putant Matthæum regale Christi genus descripsisse, Lucam verò sacerdotale: & idcircò diuersos à diuersis Euangelistis recenseri parentes. Verùm hæc expositio difficultatem non euacuat, scilicet cur Euangelistæ Iosephi, & non potiùs Mariæ Deiparæ progeniem recenseant: & quonam pacto ad Christum per Mariam spectet regale genus à Matthæo, & sacerdotale à Lucâ recensitum? cùm Iosephi genealogia vtrobique describi videatur. Adhæc cùm Paulus negare videatur Christum ex sacerdotali tribu Leui traxisse originem, passim hæc doctrina reijcitur Sic fatur Apostolus ad Hebræos. 7. v. 14. *Manifestum est enim quòd ex Iudâ ortus sit Dominus noster: in qua tribu nihil de sacerdotio Moyses locutus est.* Consulantur inibi Interpretes. Profectò ex eo quòd Lucæ 1. v. 36. B. Deipara dicitur Elisabethæ cognata, & ipsa Elisabetha de filiabus Aaron, non satis idoneè arguitur Aaronianum genus

6. S. Ambros. S. Hyppolit. Nicephor. S. Augustin. Iulian. Pom. Germ. Cóst. Baronius. S. Hilarius.

In tribu Iudâ, non in tribu Leui Christus censendus est.

ad Hebræ. 7.

Lucæ 1.

nus ad Deiparam pertinere. Ad vtriusque enim cognationem sat erat, quòd aliquis ex Aaronis familiâ, aliquam vxorem duxerit è tribu Iudâ, & Dauidis ac Deiparæ familiâ. Sicut enim Dauid duxit vxorem Michol ex tribu Beniamin, sic etiâ aliquis paternus auus Elisabethę quamuis ex tribu Leui, potuit ducere aliquam fœminam non heredem paterni censûs, ex tribu Iuda, quòd sufficit ad cognationem. Neque enim vllus afferri potest Scripturæ locus vnde constet, Christum genus ducere ad Aaronem, vt probat noster
Toletus. Cardinalis Toletus in cap. 3. Lucæ, Annot. 58. Sat hęc ad cognationem Deiparę ac Elisabethę: exactior enim tractatio aliùs loci & otij nego-
Castro. Tirinus. Cornelius. tium est. Consule Christophorum de Castro, Tirinum, Cornelium infrà allegandos.

7. S. August. Quintò S. Augustinus lib. 2. de Consensu Euang. cap. 3. & lib. 3. contra Faustum cap. 3. docet Iacobum, qui in Matthæi genealogiâ dicitur genuisse Iosephum, esse illius patrem naturalem; & eundem Iosephum Iacobi naturalem filium, & Virginis Deiparæ sponsum, in genealogiâ Lucæ esse filium adoptiuum Heli; & ideo Heli prosapiam ibi recenseri, & diuersos progenitores numerari: Matthæus enim patres natu-
Iosephus Deiparæ sponsus, non fuit filius adoptiuus Heli. rales Iosephi recenset; Lucas verò patres Heli, qui Iosephum adoptauit. Verùm Augustinus subtili vir ingenio, & ingenuus veritatis amator, animaduertens filiationem hanc adoptiuam, seu per affectum, nihil conducere ad noscendum alicuius genus, aut naturalem originem; atque adeò insufficientem esse, vt Christus ex eâ probetur filius Dauid, cui factæ erant promissiones de Messiâ ex eius semine futuro (sicut insufficienter probaretur genus Moysis, si describeretur genealogia filiæ Pharaonis, quæ illum ado-
S. August. ptauit;) ideò lib. 2. Retract. cap. 7. hanc interpretationem meritò expunxit. Adde, gratis dici, & sine vllâ scripturæ aut traditionis auctoritate, Heli adoptasse Iosephum Mariæ sponsum. Esto, adoptatus fit: adhuc vrget proposita difficultas, imò augetur; quare vterque Euangelista non contentus naturalem Iosephi genealogiam primò descripsisse addiderit etiam genealogiâ adoptiuam; cùm Iosephus non fuerit naturalis Christi parens, sed dumtaxat Deiparæ; & Euangelistæ intendant probare Christum esse Dauidis sobolem; quod per Mariam Deiparam, non per Iosephum ostendendum erat.

8. M. Ant. Per. Sextò Antonius Perez Benedictinus Vrgellensis Episcopus, in Controuersijs Catholicis in Matth. cap. 22. n. 15. cùm omnia aliorum placita hâc super re ferè adprobasset; nulli tamen plenè acquiescens, nouam viam, quam expressè apud neminem se vidisse testatur, ingredi putat. Asserit itaque, Matthæum lineam paternam Iosephi texuisse; Lucam verò ipsius Iosephi latus maternum descripsisse. Hanc tamen sententiam expressè refert noster Cardinalis Toletus,
Toletus. S. August. in Lucæ cap. 3. Annot. 56. & facilè refutat. Et S. Augustinus lib. 2. q. q. Euangelicarum cap. 5. tres solutiones refert, & secundo loco hisce verbis præfata sententia scribitur? *Aut vnus Euangelista patrem eius* (Iosephi, inquam, de quo loquitur.) *à quo genitus est, nominauit; alter verò vel auum maternum*, &c. Atqui hæc sententia nec ipsi Augustino placuit, vt constat ex verbis, quæ mox subdit, & alibi persæpè inculcat in lib. de Consensu Euang. & contra Faustum, nempè satiùs esse hæc excogitare, quàm mendacij arguere Euangelistas. Et sanè hæc interpretatio præterquàm quòd inutiliter bis ducit genealogiæ lineam ad Iosephum, qui non fuit naturalis Iesu Christi pater, & nec semel ad B. Virginem, quæ
Lucas non refert Iosephi genealogiam ex materno latere.
sine viri operâ Christum Deum verè ex suis visceribus genuit (quod cum probro expetit Hæreticorum argumentum, & ipsa genealogiæ ratio) gratis etiam assumit, Heli esse auum maternum Iosephi: cùm absque vllâ Scripturâ, traditione, aut auctoritate, id asserat præfatus auctor: ideoque dumtaxat asseritur, quia id congruit semel arrepto proposito: Sic etiam alia quæuis gratis assumi possent ad nutum Interpretis (dum fidei non repugnarent) quæ nimia foret Commentatoris licentia. Adde, ad rem noscendi Christum, qui est Euangelistarum scopus, supertracaneum esse, tradidisse, quinam fuerint Iosephi aui materni. Rem adeò inutilem tam studiosè intendit Lucas, vt per septuaginta septem generationes lineam maternam Iosephi vsque ad Deum ipsum deducat? Quam ob rem Matthæus paternam Iosephi lineam inducat, sic torquet doctiorũ sapientiam, & fatigat industriam & maternum eiusdem genus denuò ingeritur? Crediderim hanc opinionem communi difficultati nouam difficultatem addere, non soluere.

Septimò receptissima sententia est, quòd Lucas genealogiam texit legalis patris Iosephi, putà Heli; Matthæus verò naturalis patris eius- 9.
dem Iosephi lineam, scilicet Iacobi. Asserit enim Iacobum hunc fuisse vterinum fratrè Heli, ex vnâ eâdemque matre, Iescâ, inquam; quæ cùm ex Mathat genuisset Heli, iam vidua nupserit Mathan, & procreauerit Iacobum. Cumque Heli sine prole obierit, ex præscripto legis Deuteronomij 25. de suscitando semine fratri defuncto, accepit vxorem illius frater vterinus Iacob, & ex eâ procreauit Iosephum, naturalem suum, sed defuncti Heli legalem filium. Sicut Boozus ex Ruthâ viduâ cognati sui Mahalonis, procreauit Obed, naturalem suum, sed legalem Mahalonis, filium. Ita Iulius Africanus apud Eusebium lib. 1. Historiæ cap. 6. & ipse imbi Eusebius, Iustinus Martyr in lib. q. q. ad Orthodoxos q. 6. Damascenus lib. 4. cap. 15. Titus Bostrenus, S. Nazianzenus in carmine de Christi genealogiâ, Nicephorus lib. 1. cap. 11. Theophylactus & Euthymius in Lucæ cap. 3. Ambrosius lib. 3. in Lucam, Hieronymus in Matthæi cap. 1. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 5. & 16. Beda lib. 1. in Lucam cap. 10. Strabus in Glossâ, S. Thomas & Hugo in cap. 1. Matthæi, & ibi Abulensis q. 27. P. Salmeron tom. 3. Tract. 28. in tertiâ tesseradecade, Cardinalis Toletus in cap. 3. Lucæ Annot. 58. Maldonatus, & plures alij. Verùm hi auctores (vt bene arguit Cornelius in Lucæ cap. 3.) coguntur asserere, quòd Heli & Iacob fuerint fratres vterini dumtaxat, quia scilicet habuerũt eandem matrem, puta Iescam: nam patres habuere diuersos: pater enim Heli fuit *Mathat*, vt testatur Lucas: pater verò Iacob fuit *Mathan*, vt ait Matthæus; & reliqui omnes Iacobi & Heli aui, abaui, ataui, &c. & planè sunt diuersi apud Matthæum ab his, quos recenset Lucas. Lex autem illa Deuteronomij præcipiens defuncto fratri sine liberis semen suscitare manifestè videtur agere de fratribus non vterinis, sed de germanis fratribus eodem patre genitis.

Matthæus Iosephi naturales patres Lucas, legales eiusdem parentes recenset.
Deuter. 25. vers. 5.
Iulius Afric. Eusebius. S. Iustinus. S. Damascen. Titus Bostr. S. Nazianz. Nicephorus. Theophyl. Euthymius. S. Ambros. S. Hierony. S. Augustin. Beda. Strabus. S. Thomas. Hugo. Abulensis. Salmeron. Toletus. Maldonat. Cornelius.
Impugnatur communis sententia.

genitis. Hi enim dumtaxat retinebant nomen, & hereditatem patris, qui erat finis à lege præscriptus (Consule hâc super re, quæ suprà scripsimus ad cap. 1. vers. 11. §. 3. num. 44.) Hæc ratio, si penitiùs consideretur, valdè robusta est: nam vterini dumtaxat filij, eiusdem matris, quæ duobus diuersæ familiæ viris successiuè nupsit, minimè alteruter tenetur semen defuncto fratri suscitare in superstite vxore: neque enim nomen suscitat in hereditate, cui non competit ius in hereditatem. Quare Ioseph qui ex Euangelio Matthæi spectat ad naturalem patrem *Iacob*, & inde ad *Mathan*; quo pacto ex Lucâ spectabit ad *Heli* & inde ad *Mathat*, vt illius nomen excitet in hereditate, quia vterque scilicet *Mathat*, & *Mathan* Iescam habuit vxorem, ad quam hereditas non pertinebat; & *Mathan* & *Mathat* non sint presè ex eâdem familiâ, quandoquidem vsque ad Dauidem, diuersos progenitores numerant. Adde communem etiam difficultatem, quòd vterque Euangelista genus exprimat non Mariæ, sed Iosephi, qui à paternitate naturali prorsùs ab vtroque ablegatur. Impugnatio huius sententiæ ex dicendis pro nostrâ, ampliùs elucidatur, & roboratur.

10. Cornelius. Octauo quidam apud Cornelium in Lucæ cap. 3. v. 23. respondent, Euangelistam Lucam, quia scribebat Gentibus, eorum more genus proprium Iesu Christi texeret per Virginem Mariam, eius naturalem matrem, cuius maritus erat Ioseph. Ioseph ergò, aiunt, dicitur filius, id est gener Heli: Heli enim idem est cum Ioachim, qui fuit B. Virginis pater. At Matthæus, quia scribebat Iudæis, eorum more texisse genus Christi per Ioseph, qui fuit pater putatitius Christi. Verùm enimverò ex hâc secundâ parte huius sententiæ sequitur, quòd genealogia quam texit Matthæus non pertineat ad Christum, cùm ipse Christus verè non fuerit Iosephi filius, sed solius B. Virginis; ac proinde nec Christus fuerit Dauidis filius per Salomonem, sed per Nathan dumtaxat: neque Euangelistam Matthæum stetisse promissis; quandoquidem in sui Euangelij auspicio dixit: *Liber generationis Iesu Christi*, quam in hâc sententiâ non scripsit, sed Iosephi dumtaxat. Ceterùm quod ait in primâ patre, Euangelistam Lucam texere Mariæ Deiparæ genealogiam, per eius patrem *Heli*, seu Ioachim, & inde naturales Christi auos, infrà astruetur num. 12. &c. etsi minùs placeat in eo quod asserit, *Heli* seu Ioachimum dici Iosephi patrem, quia eius erat socer; cùm socer generi sui pater communiter appelletur; id autem valdè impropriè dicitur, neque necesse est nobiscum censentes, ad id asserendum compelli, vt ex dicendis constabit.

Proponitur; & ex parte reijcitur octaua sententia.

Matth. 1. vers. 1.

11. Lucas Brux. S. Thomas. Nonò Franciscus Lucas Bruxensis in Matthæi cap. 1. pro se allegans S. Thomam 3. p. qu. 31. art. 3. ad 2. censet in Iesu Christi genealogiâ apud Matthæum tradi Deiparæ Mariæ paternam progeniem per Heli, seu Ioachim, naturalem Virginis patrem; per quem à Dauide & Salomone per lineam virilem necesse erat iuxta promissiones, vt Deipara Maria, & eius naturalis filius Christus Deus descenderent: Lucam verò per Annam Deiparæ matrem, texuisse eiusdem Virginis maternam progeniem. Perplacet in hoc Auctore, quòd vterque Euangelista paternum atque maternum Mariæ Deiparæ genus describat, quod res ipsa videtur exigere: nam quorsùm Iosephi genealogia vtrobique texeretur, dum Christi (cuius pater naturalis non fuit) ab Euangelistis genealogia foret describenda, quæ nisi per Mariam, vtpote Virginem, describi non poterat? Minùs autem placet in hoc auctore, quòd paterna Deiparæ linea per Heli seu Ioachim tradatur à Matthæo, potiùs quàm à Lucâ; qui *Heli* seu Ioachimi expresè meminit. Vnde multa supplet, & de suo addit: atque sic accipit & exponit illa Matthæi verba: *Mathan autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de quâ natus est Iesus*, vt tantundem valeat ac si diceret: *Mathan autem genuit Ioachim; Ioachim autem genuit Mariam, de quâ natus est Iesus.* Quod quis non videat quàm sit violentum? Hæc doctrina ex infrà dicendis explicatiùs intelligetur.

Sententia Lucæ Brux. ex parte placet; & quâ ex parte displicet,

Lucæ 3.

Matth. 1. vers. 15. & 16.

Verosimilior sententia proponitur, ac declaratur, & ab aduersariorum machinis defenditur.

Apprimè videretur vterque Euangelista concordare, nec iteratò inculcasse superuacuè Iosephi genealogiam, non valdè scitu necessariam; si dicatur, Matthæum descripsisse Iosephi genealogiam per Iacobum naturalem ipsius Iosephi patrem, qui fuit frater B. Annæ; hæc autem fuit huius Iacobi soror, & Virginis Deiparæ mater: exinde Euangelistam Matthæum texuisse lineam maternam Deiparæ Mariæ per B. Annam: Lucam verò ipsius Deiparæ paternum latus per Heli seu Ioachim eiusdem B. Virginis patrem. Porrò mirari quis posset, nullam in sacris Scripturis fieri mentionem vllius ex parentibus Mariæ Virginis, cùm expressa fiat parentum Ioannis Baptistæ, & passim aliorum, quorum notitia non tam erat necessaria, sicut erat notio parentum B. Deiparæ, ex quorum notitiâ vnicè pendet notitia genealogiæ Christi Dei. Itaque hæc opinio ore tenùs speciosa omnibus visa est, si autem penitiùs inspiciatur, planè speciosior apparebit. Et quidem quo ad historiam attinet, nempè Iacobum Iosephi patrem, & Annam Deiparæ matrem fuisse fratres, & naturales filios Mathan, infrà adstruetur num. 17. Quòd verò *Heli* à Lucâ recensitus, sit Ioachim Deiparæ pater, infrà num. 14. commodiùs etiam tradetur. Probatur hæc sententia, quia nisi Matthæus & Lucas describant Mariæ Deiparæ genealogiam, & inde Christi progenitores, frustrà genealogiam texunt; Christi autem prosapiam videtur Matthæus promisisse, aiens, *Liber generationis Iesu Christi*, &c. Et Lucas etiam, qui præmittens Iesum esse Iosephi filium putatitium, non Iesu, sed Iosephi texeret progeniem. Quorsùm eius describeretur exactior genealogiâ, quem à naturali paternitate vterque Euangelista expresè (vt par est) relegauerat? Quorsùm ad rem genealogiæ Christi Dei, vt probetur filius Dauidis, & Messias Iudæis promissus; Iosephi non parentis adoptiua, aut legalis prosapia? Itaque omnia eleganter constant in hâc sententiâ, si tamen non minùs luculenter fiat satis argumentis, quibus illam aduersarij frustrà quatiunt. Illa seriatim proponenda sunt, & pro virili soluenda; ex illorum enim solutione validum nostræ opinioni firmamentum extruere molimur. Neque enim

12.

Vera sententia proponitur, & summatim comprobatur.

enim duntaxat aduersa tela excutere, sed eorum excussione aduersarium ferire adnitimur.

13. *Toletus.*

Auctoritate fulcitur nostra sententia.

S. August. Carthusian. Caietanus. Iansenius. Palacios. Gagneius. Galatinus. Driedo. Canisius. Canus. Dom. Sotus. Suarez. S. Damasce. Pseudo. Hieron. Liranus. Annius Vit. Ioan. Lucid. Vicelius. Ioan. Trejo. Anto. Perez. Anonymus. apud Maldonatum. Sanctius. Barradas. Genebrard. Castro. Cornelius. Gueuara. Tirinus. Lucas Brux. Almirarius Aragoniæ.

Primò Cardinalis Toletus in cap. 3. Lucæ, Ann. 57. ait hanc opinionem sibi videri improbabilem, & quia nemo antiquorum eam sequitur; & quia confundit *Ioachim* patrem B. Virginis cum *Heli*, cùm sint diuersissima. Primum argumentum, quod auctoritatem in nostrâ sententiâ desiderat, dum soluitur, ea validè ab auctoritate roboratur, ne illi auctorũ desit suffragium. Et quidem hæc nostra sententia docens, Lucam texere genealogiam Christi per auum eius *Heli*, seu Ioachim maritum S. Annæ & patrem B. Virginis, plures, ipsosque locupletes auctores numerat. Ita S. Augustinus, Dionysius Carthusianus, Caietanus, Iansenius, Palacios, Gagneius, Galatinus, Driedo, Canisius, Melchior Cano, Dominicus Soto, quos allegat, & sequitur noster Suarez 3. par. quæst. 27. art. 2. Disp. 3. sect. 2. Damas. l. 4 c. 15. eam non leuiter insinuat, etsi non expressè tradat, tradit autem Auctor libro de ortu B. Virginis; qui S. Hieronymo adscribitur. Citatur à P. Salmerone tom. 3. Tract. 28. Lira in Lucæ c. 2. Annius Viterbiensis in Commentarijs Philonis, Ioannes Lucidus: & apud Baronium in Apparatu n. 24. Georgius Vicelius: Palacios priori tom. Matt. ad v. 16. allegat pro eâ Ioannem Trejo, & alios, Antonius Perez Benedictinus in Matthæum c. 22. n. 8. asserit esse verosimilem. Maldonatus ait esse cuiusdam viri doctissimi suæ ætatis, quem non nominat. Eam disertè tenet Sanctius in Commentariis in Iudith ad cap. 4. n. 7. Baradas tom. 1. l. 5. c. 30. qui allegat etiam Genebrardum. Eam etiam amplectitur Christophorus de Castro in lib. de B. Virgine, c. 1. Cornelius à Lapide in Lucæ c. 3 v. 23. noster Hieronym. de Gueuara in Commentariis ad litteram & ad mores pereruditis, in Matthæi c. 1. tom. 1. ad vers. 16. n. 14. & Iacobus Tirinus, & Franciscus Lucas Bruxensis inibi, & in Lucæ c. 3. Tandem Dominus D. Franciscus de Mendoza Aragoniæ Almirarius, Episcopus Seguntinus in libello, quem de Christi genealogiâ, consultis totius Hispaniæ eruditissimis viris, scripsit, cuius auctographa olim videre licuit; & eodem auctore huius Iesuanæ genealogiæ arbor graphicè descripta, in quâ id luculenter degeritur, apud me est. Non ergo est improbabilis hæc sententia, vtpotè Doctorum auctoritate minimæ viduata: imò à tot sapientiæ Procerum auctoritate, auctoritatem fœnera perillustrem.

14. Toletus. Salmeron. Maldonat.

Menologium. Tirinus. Philo. Rabbini. Galatinus. Lucas Brux. Cornelius. Barradas. Sanctius.

Secundò idem Toletus, Salmeron, & Maldonatus, nimis arduum putant, *Heli* positum à Lucâ, idem esse ac Ioachim B. Deiparæ patrem cùm sint nomina diuersissima. Ego verò seriò censeo ipsissimum esse nomen, & miror in re Biblicâ eruditissimos viros id latuisse. Et quidem in Menologio Græcorum idem nomen reputatur, *Ioachim*, *Heliachim*, & *Heli*, vt docet Iacobus Tirinus. Tum etiam apud Syros, vt tradit Philo in Breuiario de Temporibus, & Rabbinorum eruditissimi quique apud Galatinum. l. 7. c. 12. Idem docet Franciscus Lucas Bruxensis in Matt. c. 1. & Lucæ c. 3. & ibidem Cornelius, Barradas tom. 1. l. 5. c. 30. & Sanctius in caput illud 4. Iudith: quod dilucidè probat vir in paucis eruditus, diligens & attentus Scripturarum obseruator. Porrò *Heliachim* nomen est compositum ex *Heli* & *Ioachim*; & ne duriusculè pronuncietur, per apocopen eliditur media syllaba Io: quod sæpè experimur in nominibus compositis. Vnde non profertur *Heli ioachim*, sed *Heliachim*. Quia verò familiare est omnibus linguis nomina composita dissoluere, & sæpè vsurpare alterutram partem: inde fit, vt qui appellatur *Heliachim*, aliquando nominetur *Heli*, aliquando verò *Ioachim*. Sic *Ioakim* rex Iuda vocatur *Eliakim* 4. Reg. 23. v. 34. & 2. Par. 36. v. 4. Et in libro Iudith (vt olim inibi obseruabamus) Hebræorum Pontifex, qui c. 3. v. 5. & 11. dicitur *Heliachim*, mox cap. 15. v. 9. *Ioachim* nominatur. Indubium autem est in perbreui illo obsidionis tempore, eundem esse Pontificem Iudæorum, qui priùs appellabatur *Heliachim*, & paullò post *Ioachim* nominatur. Potuit etiam *Heli* vocari, si acciperetur prius nomen, quod constat integrum nomen compositum *Heli-achim*. Addit ex Rabbinis & Hilario Cornelius, quòd sicut *Iehoua* vel *Iâ* in *Ioachim* est nomen Dei, sic & *El* est nomen Dei in *Eliachim*. Vnde constat *Ioachim*, qui communiter dicitur pater B. Virginis, rectè appellatum fuisse ab Euangelistâ Lucâ, *Heli*. Consulantur hâc super re Sanctius, Cornelius, & Tirinus nuper laudati. Ecce tibi quàm sit plumbea ratio, quæ nostram sententiam exarmare, & improbabilitatis damnare nitebatur.

Heliachim, Ioachim, & Heli, vnum est nomen, quare?

4. Reg. 23. 2. Paral. 36. Iudith 3. & 15.

Rabbini. Hilarius. Cornelius.

15. Tertiò validius argumentũ contorquet noster Maldonatus, nempè vix (inquit) posse congruè aptari ad contextum Lucæ; subtilitatem illam, quâ vir quidã nostræ ætatis sanè perquã eruditus scribit, cùm Lucas dicit: *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, qui putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli*, &c. relatiuum, *qui*, non ad *Iosephum* qui proximè præcessit, sed ad *Iesum* esse referendum: vt sensus sit: Qui *Iesus* fuit filius, id est, nepos *Heli*. *Quod si verum esset, nullus quæstioni locus relinqueretur*: sed quis non videt esse coactum? Hactenùs noster Maldonatus. Ergo si ostendatur non esse coactum sensum, sed facilem, genuinum, & Scripturis familiarum, *nullus quæstioni locus relinquetur* (auidè amplector validi aduersarij è peruerso suffragium) Agedum; & primùm liquidò constet saltem non sine præuiâ auctoritate sic Lucæ locũ exponi: nam ita eum interpretatur Augustinus (at quisquis est auctor qq. Veteris ac noui Testamenti; puto esse Hilarium Romanum) q. 56. post medium; ita etiam Sanctius, Cornelius, Barradas, Aragoniæ Almirarius, re consultâ, & adprobatâ à sapiẽtiæ proceribus, & vir ille perquam eruditus, quem suppresso nomine ipse Maldonatus allegat. Quod verò relatiuum *qui* possit appellare non suprà immediatum suppositum *Ioseph*, sed suprà remotum *Iesum*; suaderi potest ex Iudith 8. v. 1. vbi sic refertur Iudithæ genealogia: *Cùm audisset hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari, filij Idox*, &c. *filij Salathiel, filij Simeon, filij Ruben*. Porrò cùm in confesso sit, Iuditham fuisse ex tribu Simeon, vt ipsa asserit cap. 9. & Simeonem non esse filium, sed fratrem Ruben, docet ibi Dionysius Carthusianus, cui & nos subscripsimus (ne videretur Vulgatus corrigendus) τὸ *filij* cùm dicitur, *Filij Ruben*, non appellare supra *Simeonem*, qui proximè præcessit, sed supra *Salathiel*; qui remotè

Maldon. in Matth. c. 1.

Luc. 3. v. 23.

Pseudo-Augustin.

Sanctius. Cornelius. Barradas. Almirarius. Anonym. apud Maldonatum.

Iudith 8. v. 1.

Iudith 9. Carthusian. Auctor.

Pronomen non refertur hîc ad immediatum suppositum.

antecesserat: quò innuatur *Salathiëlem* Iudithæ auum, ex latere materno genus ducere ad *Ruben*, quæ est magna laus generis Iudithæ, quæ paternum genus ducit ad Simeonem, maternum verò ad Ruben, duos scilicet primarios Iacobææ familię principes. Sic inpræsentiarum de B. Virgine, quę ex paterno latere per Ioachim seu *Heli* ad Nathan originem ducit, ex materno autem per B. Annam, ad Salomonem: & ex vtroque ad Dauidem. Præterea Matth. I. v. I. dicitur: *Liber generationis Iesu-Christl, fily Dauid, fily Abraham*: & tamen ipse inibi Maldonatus fatetur, quòd *pleriq;* censent, secundum genitiuum *fily*, non ad *Dauidem* immediatum, sed ad *Iesum Christum*, qui remotè præcesserat, referendum: quam asserit esse expressam Hieronymi interpretationem, ita vt sensus sit: *Liber generationis Iesu Christi fily Dauid, fily Abraham*; non vt Dauid dicatur hîc *filius* Abrahæ, sed Iesus Christus, qui remotè præcesserat. Frustrà ergo Maldonatus nostram sententiam culpat, cuius simile, & à *plerisq;*, & à S. Hieronymo tradi fatetur. Ergo cùm à S. Lucâ dicatur de *Iesu, qui putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli, τὸ qui*, idoneè appellabit, non supra immediatum *Ioseph*, sed supra mediatum *Iesus*. Addit Cornelius ibi, quòd pronomen *qui* ex Græco planè refertur ad *Iesus*. Quasi dicat: Iesus fuit filius, id est, nepos *Heli* seu Ioachim, quia ex eo quasi auo per B. Virginem quasi matrem progenitus est. Cùm enim Lucas præmisisset, Ioseph non esse verum patrem Christi sed tantùm putatiuum (*qui putabatur filius Ioseph*) non erat ratio cur Iosephi genealogiam statim subiungeret, sed potiùs prosapiam B. Virginis & Christi secundùm carnem. Hanc enim scribere intendit Lucas æquè ac Matthæus, atque hic est finis ac scopus vtriusque.

Matthæi I. v. I. Maldonat. S. Hieron. Cornelius. Græcus.

16. Quartò huic sententiæ refragari videtur decantatissimũ illud proloquiũ Hieronymi, Ambrosij, Augustini, Damasceni, & Theophylacti, quibus reliqui propè ancillantur? nempè moris non esse Scripturarum genealogias mulierum texere: ergo nec Luc. 3. nec Matt. I. B. Virginis texitur genealogia. Ad Iudith 8. v. I. huius inclytæ Heroidis prosapia describitur: & I. Paralip. 2. v. 16. Saruiæ progenies habetur. Præterquàm quòd cùm Christi Dei generatio singularis fuerit, ex Virgine matre absq; vllâ humani patris operâ, non satis idoneè adduci videntur in exemplum, reliquæ generationes ceterorum hominum. Ergo cùm Christus Deus naturalem patrem in terris non habuerit, sed matrem Virginem, æquum erat, vt dum scribitur eius humana generatio, progenitores Deiparæ describerentur. Fateor, raro in Scripturis mulierum genealogias texi, cùm raro necessitas occurrat mulierum, persæpè autem virorum in genealogiis describendorum: à viris enim census est nobilitatis, ac familiæ. At cùm scribitur mulierum prosapia, non per mulieres, sed per viros describitur (vt P. Salmeron peritè ad rem notauit) quia vir dat nomen generi, & familiæ stemma. Vnde sicut Iudithæ olim, sic & nunc Deiparæ prosapia, & scribitur, & per viros describitur. Consule quæ hâc super re scribimus infrà n. 21. vbi hoc assumptum elucidatur.

S. Hieron. S. Ambros. S. August. S. Damas. Theophyl. Lucæ 3. Matthæi I. Iudith 8. v. I. I. Paralip. 2. *An scribatur in Biblijs mulierum genealogia.* Salmeron. sup.

17. Quintò robustum iaculum putat in hanc sententiam contorquere M. Antonius Perez Benedictinus, dum sic arguit c. illo 22. n. 4. In hâc sententiâ Matthæus expresse recenset genealogiâ Iosephi Lucas verò Mariæ Deiparæ genealogiam per *Heli* seu Ioachimum eius naturalem patrem: ergo Maria non descendit à Dauide per Salomonem: quod *plusquam falsum* censet. Sed age examinemus vim huius argumenti, quod nos adigit, vt aliquid plusquam falsum asseramus. Et in primis Pseudophilo in chronico suo, quem sequuntur Ioannes Annius Viterbiensis, & Ioannes Lucidus, Ioannes Driedo, Georgius Viceleus. Petrus Iroruzquus Claud. Guillãdus apud Salmeronem tom. 3. Tract. 27. Tess. 2. censent stirpem Regiam Salomonis succisam in Ochoziâ rege, & ab eo cœpisse lineam Nathan. Saltem Salomonis lineam in Iechoniâ seu Salathiële, aut Zorobabele excisam fuisse, affirmat Iansenius, & ex Irenæo Cardinalis Toletus, in Lucæ c. 3. Ann. 58. & ita interpretatur illud Ierem. 22. v. 30. vbi dicitur de Iechoniæ semine neminem suscitandum, qui sedeat in Dauidis solio. Non ibo inficias, me oppositam sententiam quasi probabiliorem & communiorem tradidisse in Matt. c. I. & Lucæ c. 3. sed non adducar, vt S. Irenæi, Cardinalis Toleti, Iansenij, & aliorum opinionem *plusquam falsam* appellem. Sed demus gratis Perezio id fore *plusquàm falsum*; nunc autem restat probare id deduci ex nostrâ sententiâ, in quâ affirmamus, Iosephum & B. Virginem fratrueles aut consobrinos esse, vtpotè naturales Mathani nepotes, Iosephus enim per Iacobum Mathani filium, & B. Virgo per Annam eiusdem Mathani filiam, & germanam Iacobi sororem, prognati sunt. Ergo ex nostrâ sententia Virgo Deipara & inde Christus Deus, ex genealogiâ Matthæi, descendit à Dauide per Salomonem. Quod autem Mathan genuerit Iacobum Iosephi patrem, & Annam *Heli* seu Ioachimi vxorem (vt interim omittam Sobe, ex quâ Elisabetha, & inde Ioannes Baptista) tradit Cornelius, & pro se allegat Menæum, id est, officium Ecclesiasticum Græcorum die octauâ Septembris, Liranum, & Caietanum, Ioannem Annium, Ioannem Lucidum, Petrum Galatinum, & alios. Et S. Hippolytus Episcopus Portuensis & Martyr apud Nicephorum l. 2. c. 3. affirmat B. Annam Virginis Deiparæ matrem, esse filiam Nathan, & Sororem Iacobi. Ergo Virgo Deipara per latus maternum descendit ex Dauide per Salomonem. Denique hæc doctrina ex iam iam dicendis ampliùs elucidatur.

Antonius. Perez. Philo. Annius. Lucidus. Driedo. Vicelius. Iroruzquus. Guillandus. Salmeron. *An B. Virgo descendat à Dauide per Salomonem.* Iansenius. S. Irenæus. Toletus. Ieremiæ 22. *Iacobus Iosephi pater, & Anna Deiparæ mater erant fratres, Mathani filij.* Cornelius. Menæum. Liranus. Caietanus. Annius. Lucidus. Galatius. S. Hipolyt. Nicephorus.

18. Sextò Frãciscus Lucas Bruxensis in Matthæi cap. I. v. 16. seriò adnititur probare, Virginem Deiparam non per maternam Annæ lineam, sed per paternum *Heli* seu Ioachimi latus, descendere ex Dauide per Salomonem, & reliquos exinceps Reges. Non enim verosimile putat, quòd vbi vir & femina concurrere habeant, magnificas illas promissiones Dauidi factas, præstitas esse per feminam, interruptâ lineâ virili. Et certè ex Regibus illis, Dauidis filiis ac nepotibus, ordine à Matthæo recensitis, qui rectâ lineâ, longaque serie, citra interruptionem, se se mutuò in regnum Iuda, Deo prouidente fuerant secuti, semper fuit Christus expectatus. Quare Ambrosius sub finem l. 3. in Lucam, & Hieronymus ac Theodoretus in Ieremiæ cap. 22. S. Thomas 3. p. q. 31. a. 3. ad secundum & S. Bernardus Serm. de verbis Apoc. *Signum magnum* &c.

Lucas Bruxens. S. Ambros. S. Hieron. Theodoret. S. Thomas. S. Bernard. Lucas Brux.

&c. docent, Christum è Regibus trahere originem. Addit Bruxensis in Matth. c. 1. v. 8. plura loca ex lib. Regum. Paralip. & Psal. petita; quæ si penitiùs inspiciantur, regnum potiùs Salomoni pollicentur. Profectò ex Scripturis tantùm cõstat futurum Messiam ex semine Dauidis secũdum carnem; quod impletum est, cùm Virgo Deipara ex Dauide per Nathan eius filium, virilem trahat originem; origenem autem maternam per Salomonem perenni ductu omnium Iudæ Regũ, vsque ad Salathiëlem, & inde tandẽ ad Mathan Annæ patrem, Mariæ Deiparæ auũ, abauum Christi Dei: quod satis est vt regali progenie B. Virgo dicatur orta, cùm è tot Regibus originem trahat. Ceterùm Christus regali Dauidis progenie ortus dicitur, & accepturus sedẽ Dauid patris eius, & regnaturus in domo Iacob in æternum; & tamen per Deiparam, feminam, inquam, atque adeò Iudaici regni minimè heredem, à Regibus progenitus est; quin id obstet vt regali ex progenie ortus dicatur: ergo neque Mariæ eius matri id obstare eualet. Vnde constat, quòd etiam si promissiones Dauidi factæ de Messiâ futuro ex eius semine, per Salomonẽ dumtaxat implendæ forent, necessariũ non esse vt per lineam virilẽ Deipara ab illo descenderet: sicut necessariũ non fuit, quòd ipse Christus qui promissus erat per lineam virilẽ à Dauide ac ceteris seriatim regibus descenderet. Satis enim erat ad filiationẽ ex Dauide, & regiũ Christi stẽma, vt à Dauide ac reliquis successiuè Regibus, & Regum liberis descenderet, ininterruptâ generationis seriè vsq; ad Mathã, Virginis Deiparæ auũ, & Christi abauũ. Quod ex doctrina mox subijciẽda amplius elucidabitur.

Quare Christus, & Deipara dicuntur regali ex progenie orti?

19. Septimò obijcitur argumẽtum, quod aduersus omniũ sententias militat. (Hæc argumenta quæ contra omnium sententiam militant, validiora sunt, quàm quæ nostram sententiam labefactare conantur, quod maximè notandum est,) nempè cur Matthæus texit genus potiùs Iosephi, quàm B. Mariæ, cùm ex hac sola, vtpote virgine, natus sit Christus? Respondet Frãciscus Lucas Bruxensis, & noster Cornelius, qui allegat alios, quorum nomina silet; ideò potiùs describi Iosephi, quàm Deiparæ genealogiam, quia Ioseph, etsi non naturalis, fuit tamen verus ac legitimus Christi pater: ac per Iosephũ non per Mariam, Christus fuit heres sceptri ac solij Dauidis, prout Deus Dauidi promiserat, 2. Reg. 7. v. 12. Psal. 88. v. 131. & rursùm 3. Reg. 9. vers. 5. sceptrum ergo Iuda, non tantùm ex Dei promissione & donatione, sed hereditario successionis iure, per Ioseph deuenit ad Iesum Christum. Si enim iure communi in hereditatem succedunt filij, qui dumtaxat per publicam famam censentur filij; item illi qui à parentibus adoptantur, quantò magis Christus successit Iosepho patri suo, vtpote natus ex eius coniuge, virtute & dono Spiritus sancti: quare sicut Ioseph habebat in Christum ius paternum, puta omnia iura quæ habent patres in filios; sic vicissim Christus habebat erga Iosephum ius filiale, scilicet omnia iura quæ habebant filij respectu parentum, ac consequenter ius quoque regni Iudaici post mortem Iosephi. Vnde Matthæi 2. versic. 2. aiunt Magi: *Vbi est qui natus est rex Iudæorum?* quod cùm demonstrare vellet Euangelista Matthæus, qui (vt ait Augustinus) præ ceteris Euangelistis regiam Christi dignitatem persequitur, idcircò illi fuit genealogia Iosephi texenda, non B. Virginis, vtpote quæ viris superstitibus (qualis erat Ioseph) ex Dauide, & Regibus prognatis, regni heres esse non poterat. Vnde consequenter dicendum est Iosephi patrem & auos fuisse primogenitos, aut maximos natu, vt ius regni ad eos deuolueretur, Deo scilicet ita ordinante, sicut idem ordinauit vt Roboam, Asa, Iosaphat, ceterique Dauidis posteri vsque ad Iechoniam essent primogeniti, ex ijsque Christus nasceretur, itaq; fieret solij Dauidis legitimus heres. Huc enim ordinauit, apteque disposuit Deus omnes hasce generationes, vti & cetera omnia, ad maiorem scilicet Christi gloriam, ac regni ius, regiamq; eius dignitatem. Hactenus ex Bruxensi Cornelius, qui hanc Christi Dei filiationem legitimã adspectu ad Iosephum, multis probat; & nos in Commẽtarijs in Esther §. 394. pluribus adprobauimus, & plura in oppositum argumenta soluimus. Exinde verosimile est, Christum Deum, etsi non naturalem, legitimum tamen ac verum Iosephi filium, habuisse, ius ad paternã hereditatem, atque adeò ad regnum, cuius possidendi legitimum ius haberet Iosephus. Hoc autẽ Iosephi ius ad regnum Iudaicum, forsan nimis piè à Cornel. adstruitur, dubiè nimis à Lucâ Bruxẽsi probatur. Porrò licèt ex Galatino l. 4. c. 6. & Iosepho l. 15. Antiq. c. 1. & l. 14. ca. 17. constet plurimos è regio Dauidis semine occisos, ne regno potirentur; nimis tamen ambiguum est, Iosephum dumtaxat superstitem relictum, ad quẽ ius regni primò deuolueretur. Quod siquis blãdæ pietatis, citiùs quàm rigidæ veritatis riualis, id verosimilius censere malit per me impunè poterit. Nolo autem super re adeò ambiguâ, argumenti difficilis solutionem fundare.

Lucas Brux.
Cornelius.
2. Reg. 7.
Psal. 88. & 131.
3. Reg. 9.
Matth. 2. v. 2.
S. Augustin.

Christus, etsi non naturalis, legitimus tamen Iosephi filius dicitur: & inde regni Iudaici heres.

Galatin.
Iosephus.

Ergo redeat iterùm præscriptum argumentum; quare scilicet Matthæus Iosephi potiùs, quàm Virginis genealogiam descripserit. Nam cùm ex ipso etiam Matthæo constet, Iosephum non esse Christi patrem aut extra rem eius prosapiam texit, aut naturalẽ Christi patrem videtur constituere, vt Hæretici ogganiunt. Imò nec videtur sibi constare, dum promittens describere Christi genealogiam (*Liber generationis Iesu Christi*) non tam Deiparæ Virginis, atque adeò vnicè parentis quàm Iosephi non patris naturalis progeniem retexit. Respondent plures, noto Iosephi genere, de Mariæ quoque familiâ constare: fuit enim hæc vnica, ideò heres, atque ex lege intra familiam nubere debuit. Verum Numerorum 36. vers. 6. ita hæc quæstio à Moyse deciditur super filiabus Salphaad: *Nubant quibus volunt, tantùm vt suæ tribus hominibus.* Maldonatus & alij, non ad solas tribus, sed etiam ad familias restringunt, quia eadem est caussa non mutandarum possessionum de tribu in tribum, ac de familia in familiam. At plena de illo iure disputatio ad librum Numerorum pertinet. Et Salmeron & alij negant, feminas paterni census heredes, lege teneri intra familias nubere. Sed estò, femina heres Mosaicâ lege teneatur ex eadem familia virum eligere; tamen τὸ *familia* latissimè patet, vt constat ex Lucæ 2. vers. 4. vbi dicitur Iosephum è Nazareth in Bethlehem ascendisse cum Maria vxore, *eò quòd esset de domo & familiâ David.* Ecce *familia* Daui- 20.

Matth. 1. v. 1.
Num. 36.
Maldonatus.
Salmeron.
Lucæ. 2 v. 4.

Femina heres non tenebatur nubere propinquiori ex sua familiâ.

dis

dis pro tota eius posteritate accipitur. Ergo etsi B. Virgo alicuius paterni agelli heres esset (quę putant aliqui non habuisse, vt cælesti gratiâ prædiuitem, sic & terreno censu pauperrimam) & ex lege teneretur nubere viro ex sua familia, sat foret, si remotissimum quemque eligeret. Atque adeò dum traditur genealogia Iosephi Deiparæ mariti, non traditur ipsius Deiparæ progenies, quæ valdè multis progenitoribus à genealogiâ Iosephi distare potuisset. Sanè vix aut ne vix quidem, quis persuadeat, quòd femina heres teneretur viro proximiori ex sua familia nubere. Quare cùm Matthæus tradit Iosephi prosapiam, nec Mariæ Deiparæ, nec Christi Dei genealogiam texit, quòd in auspicio Euangelij promiserat.

21. Profectò (vti apprimè notauit, & inde ibidem argumento peridoneè respondet noster Adamus Conzen) cùm disertissimè asserat Euangelista Matthæus, Iosephum non esse naturalem Christi patrem, (ait enim, quòd antequàm ipse cum sponsa Maria conueniret, inuenta est de Spiritu sancto concepisse) & qui hactenus vsus fuerat verbo *genuit*, dum ventum est ad Iosephum, eo consultissimè abstinuit, aiens: *Mathan autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus, qui vocatur Christus:* & tamen præfatus se naturalem Iesu Christi genealogiam texere (*liber generationis Iesu Christi filij Dauid*, &c.) illam ad Iosephum deducit, & vsque ad Dauidem perducit; manifestissimè denotat, eandem esse & Iosephi mariti, & Mariæ Deiparæ prosapiam. Ne igitur Euangelistam, atque adeò totam illam Ecclesiam summæ stoliditatis accusemus, necessariò dicere cogimur, Euangelistam Matthæum voluisse, cùm Iosephi genealogiam recenseret, etiam Deiparæ ac Christi Domini genus ad Dauidem reducere, quod nuper pollicitus erat. Cùm enim id aliter fieri non potuerit, quàm si Maria etiam agnata esset, & ipsa filia Dauid, necessariò etiam dicendum est, illam agnatam fuisse; & tunc perspicuè omnibus notum, qui in Iudæâ habitabant, cùm fratres & cognati simul essent, ita Lucæ 2. vers. 44. *quærunt eum inter cognatos & notos*, & Matthæi 12. versic. 47. fratres Christi stant foris, & Ioannis 7. versic. 3. & Matthæi 13. versic. 55. Nónne aiunt, hic est fabri filius? nónne mater eius dicitur Maria? & fratres eius Iacobus, & Ioseph, & Simon, & Iudas: & sorores eius omnes nónne apud nos sunt? Itaque testatissimum atque notissimum erat, Mariam (vti & totam illam progeniem, quæ Nazarethi domicilium habebat) esse Dauidis filiam. Nec id Euangelista Matthæus suâ historiâ probare conatus est, sed testari, vt posteri crederent, quod in confesso omnibus erat, & tunc perspicuè notum. Porrò Euangelistam Matthæum fallere voluisse tot in familia illa viuentibus, tabulas & documenta generis habentibus, nemo sanus crederet. Multò minus Euangelistæ falli potuerunt, cùm inter eos viuerent, qui cognati Christi Domini erant. Itaque quòd Christus descendit ex familiâ Dauidis, primò notum fuerat cognatis, & paucu- lis quibusdã alijs, quia Maria & Iosephus nullà opum aut dignitatum claritudine noti erant: postquam autē Iesus Christus doctrinæ ac miraculorum famâ clarescere cœpit, Dauidis filius passim proclamatur: quod non probare, sed testificari Euangelista voluit. In texenda autem vtriusque genealogiæ lineâ, vterque Euangelista consultissimè Mariæ Deiparæ nomen intermittit: Christi enim, non Mariæ genealogiam tradunt: inusitatū porrò est in Scripturis in ipsa prosapiæ lineâ seriatim ducendâ, feminas censere. Aliud quidem est feminarum genealogias tradere, vti fit in Saruia, & Iudithâ; aliud in ipsa genealogiæ lineâ feminas cesere & numerare. Sanè vel in Iudithæ genealogia nemo nisi viri dumtaxat censetur: Iuditha autem inducitur non seriatim in genealogiæ lineâ, sed quasi ea, cuius prosapia eiusmodi progenitorum serie censetur. Cùm itaque non tradatur ab Euangelistis linea genealogiæ Mariæ, sed Christi, ne præter Scripturarum consuetudinem, & consuetum Iudæorum ritum procederent, inducunt Iesum Christum, cuius prosapiam describunt; & intermissâ Mariâ Deiparâ, ne nouū ac insolens quid inducerent, inducitur quodam velut saltu, apud Lucam eius pater *Heli* seu Ioachim, Christi auus; apud Matthæum verò *Mathan*, eiusdem Deiparæ auus, & Iesu Christi abauus, & inde per viros vtraque genealogiæ linea retexitur. Quod iam non solum cognatis Nazarethis, sed & Iudæis omnibus vulgò notissimū erat, vti ex Adamo Conzen nuper adnotauimus. Quod aut fatendum esse videtur, aut dicendum, importunè Euangelistas, Iosephi potius quàm Christi, vtriusque genealogiæ lineas descripsisse: nam in omnium opinione reddenda est ratio, cur in genealogiâ Iesu Christi, Maria Virgo, & vnicè in terris Iesu Christi parens (cum absque viri operâ virgo conceperit) in recensitionis serie prætermittatur. Neque obstat, quod Thamar, Rahab, Ruth, & Bethsabee in Matthæi genealogiâ nominentur: non enim seriatim ponuntur, sed earū viri; ipsæ autem obliquè & quasi ad latus. Sic verò Virgo Deipara nominari non potuit, cùm absque viri sui Iosephi operâ Christum conceperit. Ergo aliter res declaranda erat; quod Euangelista hoc modo præstitit.

22. Octauò obijcitur, Matthæum vti verbo *genuit*, vt denotaret se parentes naturales descripsisse in Iesu Christi genealogiâ; quo verbo vsus non fuit Lucas, sed pro illo substituit verbum *fuit*, quo innuatur se inuexisse non naturales patres, sed legales, aut adoptiuos, aiens *Erat Iesus*, &c. *qui putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli*. Verùm Arabicus τὸ *filius* hîc & in sequentibus repetit. Nempè *Iesus.... qui putabatur filius Ioseph, qui fuit filius Heli*, &c. Et sanè illo eodem verbo vtitur Lucas ad significandos patres naturales, vt liquidò constat à Dauide vsque ad Adamum. Quo vtitur etiam Herodotus lib. 7. vbi inducitur Xerxes sic loquens ad Artabanum: *Neque enim fuerim Dary, qui fuit Hystaspis, qui fuit Aranus, qui fuit Ariamnis, qui fuit Tispei, qui fuit Cyri, qui fuit Cambysis, qui fuit Achimenis filius; nisi Athenienses vltus fuero.*

23. Nonò nescio quis ex Hæreticis infuscare attentat hanc Virginis Deiparæ genealogiam, negans B. Mariæ patrem fuisse Ioachim, quia id non traditur in sacris litteris. Quasi omnia ex Biblijs probanda sint (Sic in re fidei scrupulosè agunt, qui expromptas aures garrulis nebulonibus ad fidem exhibent!) Sanè multa ex Eccle-

siæ

Margin notes: Adam. Cõz. — Matth. 1. v. 15. & 16. — Lucæ 2. Matth. 12. Ioann. 7. Matth. 13. — *Cur Deipara in linea Iesuana genealogiæ seriatim non ponatur.* — Conzen. — Lucæ 3. — Arabicus. — *Per τὸ fuit, in Euangelio Lucæ, generatio denotatur, quare?* — Herodotus. — *Deipara potest fuit Ioachim, etsi Hæretici contra oggannant.*

ſiæ traditione, alia ex conſenſu Patrum tamquam veriſſima ſuſpicimus. Prolixam verò SS. Patrum ſeriem, qui docent Ioachimum fuiſſe Mariæ Deiparę patrem, ſcribit noſter Salmeron tom. 3. Tract. 28. ſub finem. Quod autem *Heli* ſeu Ioachimi pater, qui à Lucâ dicitur *Mathat*, vocetur etiam *Barpanther*; & huius pater, qui ibidem dicitur *Leui* appelletur etiam *Panther*, nil prorsùs officit: nam familiare fuit Hebræis eſſe binomines, vt paſſim tradunt interpretes.

24. Profectò in re difficili, in quâ (vt vt poteſt) extricandâ valdè olim & nunc ſudat ſapientum induſtria; & in quâ hinc naufragium ſorbet Charybdis, inde Scylla naufragio adulatur, aut enim hæreticè vorandum eſt Ioſephi tamquam veri patris Ieſu Chriſti genealogiam tradi; aut incurrendum in arduam difficultatem, cur nulla Deiparæ mentione factâ Ieſuanæ genealogiæ vtraque linea per Ioſephum potiùs duci videatur; per Ioſephum, inquam, qui ad Ieſu Chriſti genealogiam nihil attinet. In re ergo difficillimè arduâ, viam peruiè planam nemo quærat, iter minùs impeditum demonſtraſſe, ſat eſto. Hanc doctrinam exigere videtur ſcopus Euangeliſtarum, quorum mens fuit, remouere Ioſephum à naturali Chriſti paternitate, Marię Deiparæ virginitatem vindicare, & naturalē Chriſti Dei genealogiam ſeriatim ducere; quæ niſi per Deiparam Virginem, & eius parentes, duci non poteſt. Rationes autem in contrarium adductæ, parùm aut nihil impedimenti hominibus biblicè eruditis iam obiiciunt. Hæc etiam ſententia ab eius ſectatoribus magnam quoque fœnerat auctoritatem. Eam tenet Lira, Carthuſianus, Genebrardus, Ianſenius, Caietanus, Sotus, Canus, Gagneius: & è noſtris (vt alios omittam) Caniſius, Suarez, Chriſtophorus de Caſtro, Sanctius, Barradas, Cornelius, Hieronymus de Geuara, & Iacobus Tirinus ſuprà laudati. Non vidit, opinor, huius ſententiæ locupletes patronos aut forſan non attendit ad rationum momenta P. Laurentius Aponte Clericorum Minorum litterarium biblicè decus, tom. 1. in Matthæum, ad v. 16. c. 1. n. 36. cùm tot ſapientiæ Procerum ſententiam, vix, nedum vix quidem probabilem cenſet. Cenſuræ licentiam negligo: multa enim ſic ſunt digna reuinci, ne vel ſeriâ impugnatione adorentur. Si quis peritus lector, æquus huius cenſuræ ſequeſter. Mitiorem ſanè vibrauit Toletus, etſi tot auctores, & eorum rationes videre non potuit: imò & adprobauit, ſi eius argumēto ſatisfieret.

Noſtra ſententia vindicatur à ſiniſtrâ cenſurâ.

Card. Tolet.

25. Ergo ex huius §. doctrinâ adſciſcitur lib. Ruth complementum, & plenus illius ſcribendi finis integrè iam conſtat. Porrò à Samuēle hîc traditur Dauidis, & exinde Chriſti Dei ſeriatim genealogia, à Phares Patriarchæ Iudæ filio, per Boozum ac Rutham, vſque ad Dauidem, Regum auſpicium, & Iudaici regni fundatorem (in Saule enim planè nutabat.) Et cùm finis ducendæ atque clarandæ Dauidis genealogiæ, fuerit Ieſu Chriſti proſapiam inde ductim deſcribendam explicatiùs clarare, quin tantæ vetuſtatis nubilo infuſcaretur; integrū Samuēlis finem, nunc de Euangelicâ hiſtoriâ ſupplemus. Itaque Rutha Boozi auia fuit Iſai patris Dauidis, à quo, & inde ab eâdem Ruthâ, non vnâ generationis viâ Chriſtus Deus originem ducit. Primò quidem per paternam lineam, à Ruthâ deſcendit Dauid, & eius filius Nathan, & poſt alios *Mathat*, & eius filius *Heli*, ſeu Ioachim, ac eius filia Maria Deipara, de quâ Virgine natus eſt Chriſtus, ita Euangeliſta Luc. c. 3. Luc. 3.
Dein à Ruthâ deſcendit Dauid, & Salomon, & & reliqui exinceps Iudæ Reges: tandem poſt alios, *Mathan*, cuius filia fuit B. Anna, quæ ex Ioachimo genuit Mariam Deiparam, ex quâ virgine & matre natus eſt Chriſtus: inde à Ruthâ per maternum etiam latus originem trahit B. Virgo, & inde Chriſtus Deus. Denique ſi fortè placuit vera ac legitima, etſi non naturalis Ioſephi paternitas adſpectu ad Chriſtum (quam nuper n. 19. ex Lucâ Bruxenſi & Cornelio adſtruebamus,) à Ruthâ etiam dicitur: nam à Ruthâ Dauid, & Salomon, & reliqui ductim Reges Iudæ; tandem per lineam ſemper virilem, *Mathan*, qui genuit *Iacob*, qui genuit Ioſeph *virum Mariæ, de quâ natus eſt Ieſus*. Ecce tibi, plurifariam Chriſtus Deus per virginem Deiparam, à Ruthâ originem ducit, cui ductui viam hæc Ruthæ hiſtoria præſtruebat. Sanè Moabitis, hæc alienigena, ſpicilegia, paupercula, dum ad Boozi pedes iacet, ad Euangelij caput ſublimari meruit, & in generosâ Chriſti Dei, & Deiparæ Virginis proſapiâ nominatim recenſeri.

Lucas Brux. Cornelius.

Matth. 1. v. 16.

---

§. CCC.

Immaculata Virginis Deiparæ Conceptio, ab originalis delicti labe multimodè vindicatur.

Qvemadmodum (ait Photius) *radicem, ramorum, truncique, ac floris, fructuſq́; agnoſcimus cauſſam, tametſi fructus gratiâ omne aliis ſtudium laborq́; impenditur: vtraq́; radicem aliorum nihil enaſcitur*: ſic Marianæ Conceptionis demptâ puritate immaculatâ, reliqua eius elogia deuenuſtantur; quaſi à putri, & in principio damnatâ *radice* exordium ducant; & dicantur de femina, quæ aliquando fuerit Deo hoſtiliter infenſa, & infernalium Diabolorum mancipium. Bellè Proclus Orat. 1. Chriſtus, ait: *Nullam contraxit labem vuluæ hoſpitio, quam nullo ipſe condiderat ſuo dedecore*. Sanè aliquo Dei *dedecore condita* fuiſſet Deipara: nam ſi ipſa peccatum originale in primo ſui eſſe exordio habuiſſet, licèt illius *labem* non transferret *vuluæ hoſpitio* in Filium Deum; tamen è peccatrice Matre, & aliquando corruptâ *radice* prodiiſſe, aliquod fuiſſet Chriſto *dedecus*. Inde Mariam Deiparam Chriſtus Deus *nullo condidit ſui dedecore*. Ergo qui originale peccatum Deiparæ aliquando impingit, Chriſti *dedecus* diſſimulanter procurare videtur.

1. Photius Orat. in SS. Genetr. Natalem.

1. Proclus.

Deipara concepta eſt nullo Chriſti dedecore, de vuluâ hoſpitio.

Geneſeos 2. peracto animantium cenſu, & eorum nominatione factâ, Adæ non inueniebatur adiutor ſimilis eius. *Immiſit ergo Dominus Deus ſoporem in Adam: cumq́; obdormiſſet, tulit vnam de coſtis eius, & repleuit carnem pro eâ. Et ædificauit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem.*: Pro τὸ *ſoporem*, LXX. Interpretes exſcribunt *ecſtaſim*; non quòd verum ſomnum negent; ſed vt huius ſomni emphaſim oſtendant: fuit enim ſomnus ecſtaſi ſimilis, & arcanis myſteriis grauidus. Peritè autem

2. Geneſ. 2. v. 21. & 22.

LXX. Interp.

tem peruestigant Interpretes, cur à soporato, & non potiùs ex Adamo vigili, prima mulier formata sit? Quod eleganter versat Chrysostomus homil. 15. in Genesim. Proclus autem Orat. 2. in Christi Incarnat. sic addubitat: *Verùm inuestigandum est, cur non vigilante Adam, sed dormiente, costa ei ablata sit, & ex eâ ædificata mulier? Nónne satius erat ac commodius, eo peruigile fieri, vt formationis testis foret, artisq́; admiratione defixus Conditoris sapientiam summis laudibus celebraret: vt nimirùm ex luto facti essent nerui, carnesq́;, ac apta illa ossium compago? Verùm non permisit Deus ita fieri duplici ex causâ.* Primam, quam è Chrysostomo hausit, alibi enucleatiùs expendimus pro reciproco coniugum amore. Aliam statim attexit attentiùs excipiendam, & pensiculatiùs enucleandam, pro immaculatâ Deiparæ Conceptione, ne nimis iuriosè peruestigetur: *Tum verò, sublimius est ac diuinius*, ait, *Nouerat Deus hominem esse animal pugnacis contentionis acerrimè cupidum, ac statim formatum, sui iuris ac potestatis futurum? Quocircà, ne Dei ipsum partum* (potiùs secundæ Euæ formationem; nam formationem primæ Euæ accommodat) *curiosè nimis scrutari inciperet, immittit ei somnum; quo quasi fræno audaciam compesceret; vix non talia ad eum dicens: Si agnatæ formationem minimè licuit conspexisse, ne præsumas ineffabilem Dei potentiam, incomprehensibilemque generationem curiosè inuestigare.* Itaque Deus, quâ pollet sapientiâ, præuidens pugnaciter contentiosum Adami, id est, hominum ingenium, somni frænum ei iniecit, ne artis Gratiæ admiratione defixus in prima secundæ Euæ, id est, Mariæ conditione, seu Conceptione, illam nimis curiosè scrutaretur. Porrò illa non est communibus Gratiæ legibus taxanda, sed secundùm *ineffabilem Dei potentiam* arcanè censenda. Ergo immittatur *somnus*, quo subtiliores mentis argutiæ sopiantur in secundæ Euæ formatione ineffabili, vt Gratiarum in eâ anticipatio, cum *potentiâ* potiùs diuinâ mensuretur. *Si agnatæ* Euæ *formationem minimè licuit conspexisse, ne præsumas ineffabilem Dei Potentiam, incomprehensibilemque generationem,* (secundæ Euæ Conceptionem, inquam) *curiosè peruestigare.* Non quòd mirabilis, immaculata, ac purissima Deiparæ Conceptio, non sit Scripturæ sacræ, Sanctis Patribus, & optimæ Theologiæ apprimè conformis; sed quia nimis curiosa illius, sicut & Incarnationis, scrutatio, humanam mentem, forsan perstringet, & tot gratiarum splendoribus infuscabit.

S. Chrysost. Proclus.

Eua formatio, & Mariæ Conceptio, curiosè non est scrutanda.

Potentia Dei est mensura Gratiarum quibus in suâ Conceptione Maria dotatur?

3. Adhuc præscriptus Geneseos locus altiùs enucleandus est: *Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cumq́; obdormisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro eâ. Et ædificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem.* Copiosè hìc disputant Interpretes, an Adam detractâ sibi costâ ad Euæ formationem, mutilus manserit, & vno membrorum imminutus? Porrò aut superfluebat costa detrahenda, aut detracta deest illius integritati. Vtrumque ex alterutro validè redargui videtur, quod inibi quondam copiosè exagitauimus. Sic autem res componenda est, vt post Euæ formationem Adamus non fuerit illo membro mutilus, nec illi aliquid ad integritatem defuerit. Quod etiam mysticè ampliat Proclus nuper laudatus, sic fatus: *Ille* (Adamus) *mulierem habuit insidiatricem; hic* (Christus) *thalamum habuit Virginem. Adamo dormienti adempta fuit costa, atque ex eâ ædificata mulier, nec quicquam Adamo defuit.* Bene est, Adamus costam exhibuerit, ex quâ primò formata sit mulier, quin aliquid ei defuerit; Christo autem quid deesse potuit, cùm primò formata fuit secunda Eua, hoc est, cùm Virgo Deipara concepta fuit? An in primo instanti Marianæ Conceptionis, id est, eius animationis, quando peccatum originale putari potuit incurrendum; sic diuinâ Gratiâ fuit præuenta, quæ peccatum anteuerteret, tamque copiosis Gratiæ donis tunc exuberauit, vt in typo præcesserit, quò nihil secundo Adamo, id est, Christo, tunc *defuit*? Scilicet tanto tamque opulento donorum naturæ, & gratiæ (an etiam & gloriæ?) cumulo exundauit Virgo Deipara in primo suæ Conceptionis seu animationis instanti, vt, ne putetur Christus aliquo sui detrimento tot sumptuosiùs expensas fecisse, & sibi detractum, quod Virgineæ Conceptioni abundantiùs erogatum est, opportunâ admonitione præstruitur; quod secunda Eua sic ex Christi meritis spiritualiter formata fuit, vt *nec quicquam secundo Adamo defuerit.* O quàm latus hinc campus patet Marianæ Conceptioni vberius exornandæ! quasi oportuerit suspicionem anteuertere atque præcludere, ne tot gratiarum expensis putetur aliquid Christo defuisse; & opulentis gratiarum sumptibus depauperatum fuisse. Quod, nisi eius merita forent infinita, planè accidisset. *Adamo dormienti adempta fuit costa, atque ex eâ ædificata mulier, nec quicquam Adamo defuit.* Sanè Christum eius Filium, vtpotè Deum, mirabilior manebat conceptio, & opulentiora gratiarum dona.

Proclus supr.

Gen. 2. v. 21. & 22.

Cur post conceptam Mariam, dicitur, nihil tunc Christo defuisse?

4. Canticorum 4. hæc diuini Sponsi vox auditur: *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus, emissiones tuæ paradisus.* Quasi dicat: Sponsa mea Virgo Deipara similis est horto concluso, & fonti signato, id est, horto plantis lectissimis consito, & arte topiariâ ad omnem elegantiam & amœnitatem composito; ac fonti aquas limpidissimas & sapidissimas scaturienti, ideoque signato, ne quo modo inficiatur, aut lutescat. Audiendus est Sophronius Serm. de Assumpt. Deiparæ: *Verè hortus deliciarum, in quo consita sunt vniuersa florum genera, & odoramenta virtutum; sicq́; conclusus, vt nesciat violari, neque corrumpi vllis insidiarum fraudibus: fons itaque signatus sigillo totius Trinitatis, ex quo fons vitæ manat; cuius profectò emissio vteri, supernorum ciuium omnium est paradisus.* Itaque Marianus hic fons sigillo Trinitatis signatus est, *vt nesciat violari, neque corrumpi vllis insidiarum fraudibus*, quod ad Deiparæ inuiolatam virginitatem Sophronius referre videtur. Aptiùs, opinor, Georgius Nicomediensis Serm. 5. ad Marianæ Conceptionis immaculatam puritatem, his verbis proculdubiò sententiam transfert: *Verè illum signatum fontem, ex quo manant purissimi latices, in quo turbidi luti nullæ sunt deprehensæ reliquiæ.* Videtur sanè adludere ad formationem Adami de *limo terræ*, è quo originali limo omnes omninò homines plasmati sunt, indeque lutum primæuo delicto squalidum generatione trahunt. Secunda autem Eua, Virgo Deipara, inquam, tametsi

Cantic. 4. vers. 12.

Sophron.

In Deiparâ turbidi luti nullæ sunt deprehensæ reliquiæ.

Georg. Nicomed.

Gen. 2. v. 7.

ex

ex eodem limo materiata sit, è defæcato, minimeque lutoso plasmata est limo: *fons* porrò *signatus sigillo totius Trinitatis*, semper purus, semper in origine limpidus; quippè *in quo turbidi luti nulla sunt deprehensa reliquia*. Itaque hic Marianus fons ideò signatus est, nequis possit eius purissimos latices *turbidi luti* admixtione *turbare*: vnde in eo *turbidi luti*, & cœni originalis, quo reliqui Adæ posteri lutescunt, *nullæ sunt deprehensæ reliquiæ*. quasi in Deiparâ quæsita sint vestigia luti illius ad originali delicto turbidi; sed *nulla sunt deprehensa reliquia*. Ecquid
Ruth. 1. v. 19. est in Deiparâ, quod originarii sceleris *reliquias* sapiat, & *turbidi* cœnosè *luti* squalorem suboleat? Hic fons limpidissimus *de Petrâ deserti* scaturit, & vsque *ad montem filiæ Sion* purissimè decurrit, *in quo turbidi luti nullæ sunt deprehensæ reliquiæ*. Hæc hæc est Ruth, quæ de *Petrâ deserti* velut fons emicans, vsque in Bethlehem purissimè nunc decurrit; è quo Christus Deus, tamquam huius fontis purissimus fluuius emanauit, per tot Regum elicia.

Isaiæ 16. v. 1. *Qui locus de Ruthâ intelligitur.*

§. CCCI.

Conceptio immaculata Virginis Deiparæ adhuc ab originali maculâ vindicatur.

1. Genes. 1. v. 18. SVmmus rerum Opifex Deus, magna minoráque luminaria siderea in cælo accendit, vt præessent diei ac nocti, *& diuiderent lucem ac tenebras*. De facili, opinor, lux à tenebris diuidetur; vtrique enim est connaturale diuortium, & cognata semper hostilitas, reciprocâ
2. Cor. 6. v. 14. hostiliter oppositione. *Quæ enim societas luci ad tenebras?* Verùm forsan in re mysticâ, tenebrarum opinio lucem infuscare audet, & obtenebrare diem. Ergò oportet Marianū diem, de Sole iustitiæ splendidè fulgente, aduersùs opinionum nubeculas saltem lucernare, vt Deiparæ nitens Conceptio pariter diescat, detersâ noctis caligine. Quâ super re sic Proclus ad rem philosophatur, inducens Mariam Deiparam, quę concepit Solem iustitiæ, ex impolluto illo oriturum thalamo, *Vt Diuinitatis splendore ignorantiæ noctē fugaret; & coruscantibus radiis, creaturam illustraret, quam condidisset* (Pende attentiùs quæ subdit verba:) *vt ne quis deinceps in Virginalem gratiæ diem offenderet, in rectæ opinionis luce ambulans.* Itaque tota semper Deipara *dies* est: nam Sol iustitię, diuinitatis radiis, *ignorantiæ noctem fugauit*: ergò dies est noctis expers, id est, peccati originalis semper exors, prçcurrente gratiæ splendore, festinantem primordialis delicti noctem, *vt ne quis deinceps in Virginalem gratiæ diem offenderet, in rectæ opinionis luce ambulans.* O præfestinanti *gratiæ* exultim gratulēmur, quòd qui *in rectæ opinionis luce ambulat, Virginalem gratiæ diem*, in Conceptionis etiam aurorâ recognoscat! sic *recta opinio* Marianis semper splendoribus adfauet!

Qui in rectæ opinionis luce ambulat, non offendit in Virginalē gratiæ diem. Procl. Orat. 6.

2. Cantic. 8. v. 1. Canticorum 8. hæc auditur Sponsę vox: *Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te, & iam nemo me despiciat?* Proceres Interpretum sic præscripta verba Filio Deo, & Virgini Matri accommodant: Quis mihi det, ô fili, vt sicut olim ex me carnem assumens, frater meus omniúmque hominum fieri dignatus es, ac sugere vbera mea tamquam Matris tuæ, cùm suauissimè ego te osculata sum; sic pariter nunc efficias, vt te fratrem, imò Filium meum in gloriosâ humanitate, quam ex me sumpsisti, in cælis triumphantem aspiciam, ibíque te deosculer, ac tecum in summis æternísque gaudijs iugiter dissuauier & delicier: Sed forsan in hâc expositione vacare videtur energia illorum verborum, *Et iam nemo me despiciat*. Ecquis enim B. Virginem in terris despiciebat, quam sicut veram veri Dei Matrem potiùs suspiciebant? Eccur etiam *despicienda* foret, quę tot gratiarum consors; & omnis peccati exors fuit? Forsan quæ ex tanto gratiarum cumulo suspiciebatur, ab originalis peccati suspectâ labe *despici* præcauet. næuus sanè non dignus eâ quæ Deum genuit, Deum lactauit, & originarium venenum sic per Filium diluit. Fortè huc adludit idem Proclus Oratione illâ 6. vbi inducit Christum sic fantem ad Beatam Virginem, cùm ad Angeli vocem cunctaretur diuinę ex se corporationi adnuere: *Recusas*, inquit, *in vtero suscipere, qui tollit peccatum mundi? Non vis Virginalem præbere mammam quò Diabolicum exugam venenum?* Quid est, quòd infans Iesus, qui venit tollere peccata mundi, dúm melleum lac gratissimè lambit è Virgineis Deiparæ mammis, *Diabolicum exugere venenum* perhibetur? Virginea Marię vbera, Diabolicum Filio Deo venenum stillent! Infans Deus is est, qui Diabolico veneno alatur, dum mammas purissimas & immaculatissimas Deipare sugit? Diabolicum venenum sibi cōcorporet & conuisceret puer Deus? O quàm longè abest Deus, vt Virgineum lac peccati originalis Diabolico veneno delibutum lambat! Num peccati originalis diabolicum venenum, quod paradiseus serpens sibilauit Eue, è Virgineis vberibus Christus Deus exugit, ænigmata, an sacramenta Proclus loquitur? Opinor, quia præuidit Deus se corporandum in vtero Matris Virginis, & Virginales illius mammas sucturum, originalis delicti illas pręproperè exsuccas reddidit, quasi ab eis peccatum originis omninò præsuxerit & exttaxerit, atque Diabolico illo veneno vacuas reddiderit. Porrò sicut infantulus sugens materna vbera, illa euacuat, & illo liquore exinanita reddit: similem ad modum Christus Deus Virginales mammas aliquando sucturus, illis pręproperè velut quodam suctu euacuauit *veneno Diabolico*, & melleâ oppleuit ambrosiâ, quò lac Deo dignum aliquando exugeret. Profundè autem significatum est, quàm gratè delicietur Deus, diuiniori gratiâ suam Matrem præueniens, ne peccati originalis Diabolico veneno inficeretur; sub metaphorâ infantilis suctûs; quo nil gratius, nil dulcius, nil suauius infanti est. *Non vis*, inquit, *Virginalem præbere mammam, quò Diabolicum exugam venenum?* Integrum cuique per me esto, in sententiâ ænigmati simili, & sententiarum grauidâ, sensum alium sagaciùs ruspari, qui Virginis Deiparæ immaculatam puritatem altiùs deprædicet, aut quiduis aliud, quod illi decori ac honori sit.

Proclus.

Num Deipara Virginalē præbet mammam, quò Christus Diabolicū exugat venenum?

Iudith 16. truncato Holoferne, & Nabuchodonosorianis phalangibus malè concisis, postquam satis victoriatū est in regiâ Ierosolymo- 3. Iudith 16. v. 23.

rum urbe, *Iudith vniuersa vasa bellica Holofernis, quæ dedit populus illi, & conopæum, quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema obliuionis.* Hoc pretiosum Iudithæ donum, è templi tholo suspendendum, dicitur *anathema obliuionis.* quò præteriti periculi memoria non iam affligat memores; sed quotidie renouet recordationem victoriç & lætitiç caussam. Porrò Græcum ἀνάθημα per η, eiusmodi donarium significat. Si verò *anathema* in magis communi significatione capiatur, quam habet ἀνάθεμα per ε, separationem, abominationem, siue execrationem significat. Quare Holofernis conopœum suspendi in *anathema obliuionis*, erit ad separandam, abominandam, seu execrandam, tanti beneficij obliuionem: siue *anathema obliuionis*, ad abolendam præteriti periculi memoriam ac mœstitudinem, & in festam lætitiam exultim commutandam. Valdè fallor, nisi ad hunc locum, locíque expositionem adludit Andreas Cretensis Orat. 2. sic fatus, Virginem Deiparam alloquens: *Gaude, auéque gratiosa, gaude salutis vniuersorum gaudere præstans anathema.* Ecce tibi Virgo Deipara alto stilo dicitur *anathema, anathema*, inquam, *obliuionis*, & lætanter gaudens, & exultim gaudere præstans, ob prçteriti obliuionem periculi, quod à Tartareo Holoferne lethaliter imminebat in Conceptionis seu animationis exordio. Pro illo enim præfestinantis gratiæ ope, deuicto ac detriumphato, ipsa, ipsa Deipara, inquam, dicitur *anathema obliuionis*, quippè quod, & præteriti periculi obliuionem inducat, & mirissimè liberationis ac victoriæ festa gaudia spiret: simulque sit *anathema* siue execratio obliuionis de singularissimâ prærogatiuâ illi concessâ, quam omnes festâ recordatione, & triumphali gaudio concelebrare debent, *Gaude salutis vniuersorum gaudere præstans anathema.*

Cur ipsa Virgo Deipara dicatur anathema: & quo sensu.

Andreas. Cretensis.

4. Cant. 6. v. 8.

Canticorum 6. Sexaginta sunt reginæ, inquit, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus. *Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri suæ, electa genitrici suæ.* Vnicè, & maximè propriè competit hæc sententia B. Virgini, quæ & consummatè *perfecta*, & singulariter *vna* dicitur repetito vnitatis vocabulo. *Vna* matri suæ, ait Rupertus, id est, Ecclesiæ Patriacharum, & Regum iustorum. Et illi matri vna & electa est, *quia nec inter Angelos, nec inter homines similem vel primam habet, vel sequentem habitura est.* Audi Guilielmum: *Vna est columba mea, perfecta mea ..... Columba per fœcunditatem, & mea per singularis partûs nouitatem: columba mea, cui ego singularis pullus sum; perfecta mea, cui nihil deest ad gratiam & ad gloriam.* Profectò Virgo Deipara, *vna* dicitur iterato vnitatis vocabulo, quia vna & vnissima semper fuit: *vna* & eadem in primo Conceptionis instanti, in natiuitate, in Verbi incarnatione, in vitâ, in morte semper *vna*, eadem ipsissima sempérque *perfecta*, *cui nihil deest ad gratiam.* Illi autem aliquid defuisset ad gratiam, si in suæ Conceptionis initio, eidem gratia defuisset; & non gratiosa, sed Deo odibilis aliquando foret. Vnde quò *vna* semper fuerit, & *perfecta*, *cui nihil desit ad gratiam*, oportet in primo suæ vitæ auspicio, & Conceptionis instanti, gratiam illi diuinitùs afflatam fuisse; quasi Deiparæ sit gratiæ coæua, & inde quodammodo congenita, quippè cuius naturæ numquam gratia defuerit. Opportunè Iacobus Monachus Orat. in Natiuit. Mariæ tom. 1. Bibl. Combefis: *Singulari substantiâ appellat eam* (B. Virginem,) *quæ vnius esset ac singularis natura.* Nempè Virgo Deipara (etsi eiusdem substantiæ ac massç sit cum reliquis hominibus pariter Adami posteris,) *vna* est, ipsissima, & vnissima, ob singularem *naturam* ac *substantiam*, cui numquam gratia abfuit, nec defuit gratia. Porrò post Adæ præuaricationem, nullus puræ creaturæ substantia ac natura fuit, erítve, quæ dum essentiam humanam per naturalem generationem participat, non animetur Deo exosa & inimica Deo; *vna est columba mea, vna perfecta mea, cui nihil deest ad gratiam. Singulari substantiâ appellat eam, quæ vnius esset ac singularis natura.* Singulariter quidem *vna*, cui à primo vitæ auspicio sic hæserit gratia, vt illam numquam deseruerit, quasi fuerit illi gratia coæua, & sic quodammodo congenita.

Rupertus.

Guilielm.

Substantia Deiparæ dicitur vna & singularis, quia numquam ei defuit gratia.

Iacob. Monachus. Combefis.

Canticorum 6. *Pulchra es amica mea suauis, & decora sicut Ierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Hoc vltimum hemistichium, quod arma, bella, ac victorias sonat, sicà nonnullis è Grçco vertitur, *Pauor*, vel *stupor*, vel *admiratio, vt ordinata acies.* Quid est, quòd beata Virgo, *pulchra, suauis* ac *decora*, & simul *terribilis*, hostium *pauor admiratio* ac *stupor* dicitur? Quo pacto tanta pulchritudo ac suauitas cum bellico terrore, & victrici rigore componitur? Quænam est victoria, quam *terribili* pugnacitate suauiter ac pulchrè reportauit, hostium *pauore* atque *admiratione*? Opinor, in suâ purissimè victrici Conceptione. Georgius Metrop. Nicomediensis Orat. 1 in Conceptionem Deiparç, eam appellat, *Vniuersi Reginam, pietatis ac Victoriæ fructum.* Fructúsne Victoriæ est Maria, an potiùs ventris Annæ fructus? Sanè quod ad naturam attinet fructus est ventris Annæ; quod verò ad rem gratiæ spectat, *Victoriæ fructus est*, à victoriâ concipitur, dum primò animatur, & incipit esse fructus ventris Annæ; tunc, tunc quidem *terribiliter* pugnax est Diabolorum *pauor, admiratio, stupor*: siquidem cùm primò concepta est, *victoriæ fructus* est, quasi Victricis gratiæ filia.

5. Cant. 6. v. 3.

Græcus.

Deipara in suâ Conceptione, Victoriæ fructus appellatur.

George. Nic.

---

§. CCCII.

Mariana à peccato originali immunitas, nouis vindiciis asseritur.

1. S. Thesiph. in lib. nuper inuentis.

SAncti Thesiphonis, qui fuit S. Iacobi Maioris discipulus, præclarè salubris vox est: *Illa Virgo, illa Maria, illa sancta præseruata fuit à peccato Originali in primo instanti suæ Conceptionis, & libera ab omni culpâ: & qui ita non senserit, non consequetur salutem æternam.* O timeat mens erga immaculatam Virginem, gloriæ huius auara!

Pia opinio sub maledicto à Thesiphone præscribitur?

2. Psal. 86. v. 1. & 2.

Psalmo 86. sic præcinit Propheta regius: *Fundamenta eius in montibus sanctis. Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.* S. Hieronymus pro τὸ *fundamenta* pluratiuo nomine, *fundamentum* singulariter exscribit. Rectè hic Psalmi locus (ait mihi Corderius)

S. Hierony.

Corderius.

Deiparæ

Deiparæ Virgini accomodatur, quia Sanctorum fastigium est Beatæ Virginis fundamentum: ibi sanctissimæ Virginis pedes collocantur, vbi aliorum Sanctorum capita inseruntur: ibi exordiuntur sanctissimæ Virginis virtutes, vbi aliorum fastigiâtur: ibi eius inchoatur perfectio, vbi aliorum consummatur. Eleganter sanè, sed forsan in hâc expositione, vocis *fundamentum* energia vacat: sublimiora enim Sanctorum merita, etsi infrà vestigia Deiparæ sint, illius singulares gratias ac Deiformes sanctitates minimè fulciunt, fundántve: neque enim Deiparæ fastigium meritis Sanctorum nititur, qui est *fundamenti* labor. Germanus Archiep. Constantinopolitanus Orat. 2. in S. Mariæ dormitionem, apud Combefis tom. 1. sic profundè scribit: *Facessat à te mors, ô Deipara, quòd vitam mortalibus produxeris. Facessat in te sepulchrum, quando inexplicabilis sublimitatis diuinum facta es fundamentum. Facessat puluis; noua quippè informatio es, quòd iis, qui in limo luti corrupti essent, Domina sis.* Benè est, quia Beatæ Deiparæ in primo suæ Conceptionis instanti; *noua informatio* fuit, longè diuersa à reliquis hominibus, *qui in limo luti* primordialis delicti *corrupti sunt*; longè absit à sepulcrali puluere, & vermicatione putri, quâ reliqui squalent mortales: At quid est, quòd à Virgine Deiparâ sepulcri horrorem arcet, quia *inexplicabilis sublimitatis diuinum facta est fundamentum?* An Deiparæ corpus, quia ex eo Christi corpus materiatum est, ideò dicitur *inexplicabilis sublimitatis diuinum fundamentum*, exindéque non dignum, quod in sepulcri horrore putrescat? An Deiparæ corpus in sepulcro detentũ, in cęlis deest, ad gratiã vberiorem mortalibus impetrandam, & sumptuosiorem gloriam Beatis augendam; quarum Deipara *diuinum facta est fundamentum?* Verùm enim verò cùm ordinarium reliquis Sanctis incentiuum virtutis, & velut fundamentum probitatis, sit mortis memoria, & assidua cognati pulueris ac vermium meditatio, iuxta illam vulgarem morum gnomen, *Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis*; æquum est, vt hic sepulcri horror vacet in Virgine Deiparâ, nec fine vitæ, sed eiusdem initio, eius stabiliatur atque augeatur sanctitas: nam sanctimoniæ *inexplicabilis sublimitas*, ad quam fastigiata fuit, non morte, sed initiali vitâ fundatur; non mortalis vitæ caduco fine, sed vitæ spiritualis felici exordio, & locuplete gratiarum auspicio. In reliquis miserrimus vitæ finis esto virtutum blandimentum seu fundamentum; in Mariâ verò felix vitæ auspicium, initiali sanctitate gloriosiùs opulentum, inexplicabilis sublimitatis fastigium fundet: *Facessat in te sepulcrum, quando inexplicabilis sublimitatis diuinum facta es fundamentum.* Dicam Hispanè, si fortè luculentiùs: *Funden los demas su virtud en los horrores de la muerte y del sepulcro; però Maria en las prærogatiuas y excelencias de su primer ser, y pureça de su Concepcion.* Itaque Virgini Deiparæ vice sepulcralis horroris, & finis vitæ, qui reliquos in virtute continet, & eorum merita auctiùs incrementat, tamquam bonorum morum fundamentum; sit recordatio, & indè gratus animus ergà gratias, quibus in initiali vitæ auspicio præuenta fuit, & opulentiùs dotata, (post Dei maternitatem) Mariani fastigij fundamentum: *Facessat*, inquit, *in te sepulcrum, quando inexplicabilis sublimitatis diuinum facta es fundamentum.* Alibi forsan enucleabitur, cur Deipara dicatur *diuinum fundamentum*, quæ Germani sententia conceptuum grauida est.

Ger. Const. Combefis.

Procul à Deiparâ sepulcrũ, quia inexplicabilis sublimitatis diuinum est fundamentum

Eccli. 7. v. 40.

Deipara dicitur diuinum fundamentum.

Psalmo 44. sic occinit regius Vates: Adstitit Regina à dextris tuis (semper à dextris astitit) in vestitu deaurato, circumdata varietate. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam: *Et obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.* Quæ verba Interpretes communiter ad Virginem Deiparam flectunt. Sed esto, illam Propheta adhortetur, vt obliuiscatur populum Iudæorum, ac veterem Synagogam, quia parens Ecclesiæ futura erat; quid expedit, quòd inter Deiparæ ornatus & elogia prædicetur, fore, vt *domûs patris sui obliuiscatur?* Inde Dauid stirpis Iudaicæ vertex, & generis caput, à B. Virgine ipsius sobole, propheticè exposcat? Rem, opinor, tetigit Richardus lib. 6. de laudibus B. Virginis, præscripta verba de eâ exponens: *Obliuiscere*, inquit, *domum patris tui, quod & ipsa fecit, ad quod significandum non nominatur pater eius in genealogiâ Matthæi.* Tantùm enim dicitur: *Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de quâ natus est Iesus, qui vocatur Christus.* Quare hoc Euangelium pro immaculatâ Beatæ Virginis Conceptione Ecclesia meritò proponit. Porrò cùm in primo suæ animationis instanti, gratiæ ac naturæ filia extiterit, & gratia anteuerterit naturæ labem, quò immaculata gratiæ soboles conciperetur, ab originario peccato immunis: exindè *domum patris sui*, & humanam genealogiam *obliuisci* oportebat. Ex hâc verò ergà parentes obliuione, Georgius Nicomediensis, Deiparæ à peccato immunitatem, & obseruauit attentè, & his verbis subtiliter publicauit: *In templo*, inquit, *oblata, atque à parentibus seiuncta, nihil cogentis naturæ violentiam sensit, nec illâ à parentibus secretione ..... quamquam ferè adhuc maternis vberibus hæreret: quod planè meritò admirationem habeat, animóque illo innoxio, ac ab omni immuni peccato, dignum existat.* Scilicet Virgo Deipara, secundùm Dauidis prophetiam, sic *oblita est domum patris sui*, vt in eiusmodi obliuione, nullam *cogentis naturæ violentiam senserit*, quasi potiùs gratiæ, quàm naturæ filia, inde Georgius Nicomediensis, eam ab *omni peccato immunem*, & subtiliter arguit, & validè probat. Quod Euangelista Matthæus attentè considerans, *non nominauit patrem eius in genealogiâ.* Dedecebat enim vt quæ citiùs ac potiùs esset gratię, quàm naturę soboles, ex humani parentis insolitâ in genealogiis reticentiâ, generosior gratiæ prosapia minimè indicaretur; probatur ergo exindè *ab omni peccato immunis.*

3. Psalm. 44. v. 11.

Richard. S. Laurêt.

Matth. 1. v. 16.

Quia in Deiparæ genealogiâ, eius parentes omittuntur, eius immaculata Conceptio adstruitur.

Georg. Nic. Ser. 6. in S. Deip. ingressum in Templum.

Esther 2. his verbis eius forma prædicatur. *Erat enim formosa valdè, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa & amabilis videbatur.* Verba hæc, si specie tenùs spectentur, expedita videntur, altiùs autem considerata, profundiori mysticè stilo valdè arcana. Profectò cùm Esther adeò fuerit formosa, vt *omnium oculis gratiosa & amabilis videretur*, quo pacto eius formositas & gratia (licèt pauculis) *incredibilis pulchritudo* videbatur? Porrò mirissimum est, quod quæ *omnium, omnium*, inquam, *oculis* formosa atque gratiosa erat, & communi omniũ plausu, tamquam eximiè pulchra celebrabatur,

4. Esther 2. v. 15.

batur, quasi gratiarum manibus facta puella, ab aliquibus illius *pulchritudo* videretur *incredibilis*. Richardus lib. 5. de laudibus B. Mariæ, præscripta verba sic de eâ exponit: *Incredibilis pulchritudo in superlatiuo gradu, est virtutum omnium plenitudo. Vnde Isaiæ 66. Quis audiuit vmquam tale?* Hæc autem plenitudo gratiarum, absque vllo etiam defectu etiam in Conceptionis auspicio, humanam credibilitatem videtur transcendere; siquidem de reliquis Adæ filiis (Filio eius excepto) *quis audiuit vmquam tale?* Forsan quia redemptrix Filij sui gratia, mortis suæ victoriâ partâ, inidoneè primo Marianæ vitæ exordio aptari posse videatur. Imò & peridoneè victrix seu redemptrix Filij sui gratia, illi vitæ auspicio accommodari potest, quod Theologorum Summates luculenter edisserunt. Et hanc obiectiunculam ipsamet Deipara sub nomine *mulieris* illius *fortis*, dudum præcauet, sic aiens: *Confidit in eâ cor viri sui, & spoliis non indigebit.* Numquam indiget Beata Deipara, etiam in primo suæ Conceptionis instanti, victrici redemptionis gratiâ, tamquam *spoliis* à deuicto Diabolo partis. *Spoliis non indigebit.* Nemo ergò putet *spoliis* Dominicæ victoriæ vmquam *indiguisse*. Hebræus, *Et spolium non deficiet*; explicatiùs Paraphrastes Chaldæus, *Et non spoliabitur, neque indigebit.* Ne ergò figuratę Estheris, quæ *omnium oculis gratiosa & amabilis videtur, incredibilis pulchritudo* videatur: nam Dominicæ gratiæ victorialia *spolia*, in eâ numquam *defecerunt*: ergò *spoliis non indigebit*.

Richardus à S.Laurēt.

Isaiæ 66. v. 8.

Deiparæ pulchritudo in Conceptione, ne putetur incredibilis, cùm tunc spoliis non caruerit.

Prou. 31. v. 11.

Hebræus. Chaldæus.

5. Canticorum 4. hæc auditur vox cælestis sponsi ad sponsam Deiparâ: *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libani, veni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonũ, de montibus pardorum.* Hebraicè pro τὸ *Veni*, habetur, *mecum* nempè *Mecum à Libano sponsa venies*, &c. Quidam putant vocari à terrâ, quæ est belluarum montosus saltus, & leonum ac pardorum spelunca; ad celsissimam beatitudinis gloriam, quâ in Assumptione potitur. Verùm peridoneè hæc sententia quadrat in Conceptionem, quâ ad primum vitę auspicium vocatur Virgo Deipara. Porrò non sola primò venit ad vitam, sed cum Filio Deo, cuius gratia, Matrem in hoc ingressu comitatur, eámque præuenit: *Mecum à Libano sponsa venies.* à Libano, inquam, hoc est à *candore*, id enim Libanus significat, quò Marianus in suâ Conceptione *candor* innuatur. Addit, *coronaberis*, Hebraicè, *imperabis*, seu *dominaberis*, ac vt victrix Regina *coronaberis*: alij tempestiuè vertunt, *rectificaberis*, vel *recta euades*. Sanè in primo suæ Conceptionis seu animationis instanti, vbi natura in reliquis omnibus solet incuruari, & obliquè ad peccatum flecti; tunc, tunc quidem Virgo Deipara *rectificatur*, & *recta euadit* rabiem belluarum infernalium, quæ in Spelæis montis Amana, Sanir & Hermon reliquos discerpere solent. Vnde ergò sic *coronaberis*? *De capite Amanâ*, (ait inibi Rupertus) *quod interpretatur nocturna auis; de vertice Sanir, quod interpretatur dens vigiliarum; & Hermon, quod interpretatur anathema.* Quæ omnia peccato originali aptissimè conueniunt. Audiendus est Ambrosius, qui (etsi aliud agens) sic locum opportunè commentatur: *Mecum à Libano sponsa venies. Adest*, inquit, *mihi qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, cui ego portio sum.* Scilicet quia Filius Deus est aliqua Deiparæ *portio*, ideò se tutum offert comitem, quò *rectificetur* & *recta euadat* infernales belluas suæ Conceptioni periculosè insidiantes. Imò & de illis deuictis ac superatis, tamquam victrix, ac dominatrix gloriosè tunc *coronatur*.

Cāt. 4. v. 8.

Hebræus.

Quia Christus est Deiparæ portio, ideò in Conceptione infernales feras recta euadit.

Rupertus.

S.Amb. l. de Isaac. c. 5.

§. CCCIII.

Quàm sit Deiparæ ortus, naturæ humanæ felix, lætus, ac proficuus.

LEo Augustus Orat. 1. in S. Mariæ natiuitatem, ita scribit: Parit quoque, inquit, alia quædam Anna, cùm & ipsa orationis munus filium accepisset; verùm seruum, verùm ministrum; quanquam is propheticâ vnctione excelluit: *Tu verò cæli ac terræ Reginam paris; eam, inquam, quam canticis celebrat omnis natura particeps rationis: sola paris Dei Matrem; Sola Dei aula extitis. O beatum partum! O lumbos quorum habitaculum elegit Deus, cùm in nobis habitare voluisset? O conceptionem partúmque, ac infantem, quibus exitiosus peccati partus elanguit, salutísque multæ proles innotuit! O infantem, per quam natura, quæ malitia ac vitiositatis turpitudine consenuerat, nouum induta decorem præclarè exornatur! O infantem, per quam vitæ pauperis pannos exuentes, primam illam stolam induimus diuinæ dignitatis!* Multas hîc Leo sententias conglobat, sensuum opportunè grauidas. Procliue esto singulas enucleare. 1.

Leo Aug. apud Cōb. tom. 1.

Marianæ Natiuitatis conglobata elogia.

Prouerbiorum 8. sub Sapientiæ vmbrâ his verbis Deiparæ natiuitas adumbratur: Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis *antequam terra fieret.* Nondum erant abyssi, *& ego iam concepta eram*: necdum fontes aquarum eruperant: necdum montes graui mole constiterant: *antè colles ego parturiebar.* Et posteà subdit: *Quando appendebat fundamenta terræ. Cum eo eram cuncta componens.* Pro τὸ *appendebat fundamenta terræ*; Hebraicè habetur, *Delineabat*; Lxx. Interpretes, *Fortia faciebat*; S. Hieronymus, *stabiliebat.* Quod communiter Interpretes mysticè accommodant Beatæ Virgini, in quâ Deus, qui est centrum magnitudinis, ideóque centrum creaturarum omnium, vt ait Trismegistus, sociauit se terræ, id est, hominum naturæ quasi centro grauitatis, dum ipsa Deipara Deitatem Verbi corporauit, suáque carne induit. Itaque Christus Deus est terræ, ide st, hominum centrum; Deipara autem sub nomine *fundamenti* terrę, non centrum, sed terræ, id est, mysticum hominum fundamentum appellatur. Quo nomine Ioannes Geometra Hymno 1. illam salutat, ad hunc locum alludens: *Salue*, inquit, *mortalis generis fundamen, honósque Virgineæ laudis.* O, gratulemur naturæ humanæ, quod hodie spirituale *fundamentum* natum illi sit. Nimirùm Christus Deus est creaturarum & hominum centrum, quod est Diuinitatis elogium; at Deipara est mysticum spiritualis in hominibus fabricæ *fundamentum.* O quot addensatis ac solitis gratiis summus rerum opifex, & eius Filius, *appendebat*, seu *fortia faciebat*, siue *stabiliebat fundamenta terræ*, id est, hominum; ne spiritualis fabricæ

2.

Prou. 8. v. 29.

Hebræus. Lxx. Inter. S. Hieron.

Trismegist.

Deipara dicitur mortalis generis fundamentum, quare?

Ioan. Geō.

bricæ moles nutet, labaſcat, ac ruat humanarum paſſionum pondere. O quàm firmiter eſt fundata virtutum fabrica, quæ Mariano fundamento incumbit! Deſtruit quod adſtruit,& ruinam potiùs ædificat, qui ſuper hoc fundamentum non conſtruit ædificium. Ab æterno *delineatur*, ſed hodie ponitur atque *ſtabilitur* hoc vitæ ſpiritualis hominum *fundamentum.* Ergò hodie ipſi, ac nobis gratulemur cum Ioanne Geometrâ dicentes: *Salue mortalis generis fundamen.*

Numeror. 25. Hebræa gens ex Ægypto diu
3. profuga,ad Terram promiſſionis quàm moroſis itineribus pergit. Morabatur autem eo tempore Iſrael in Setim: *Et fornicatus eſt populus cum filiabus Moab*, quæ vocauerunt eos ad ſacrificia ſua. Et iratus Dominus, ait ad Moyſen: Tolle cunctos Principes populi,& ſuſpende eos contra Solem in patibulis, &c. Annon populus fornicatus eſt? cur ergo Principes populi dumtaxat puniri dicuntur? Reſpondet Liranus, quòd *punitio primo facta eſt in Principibus per ſuſpenſionem, quia aliqui erant culpabiles in tranſgreſſione, & alij ſubditos reprimere negligendo .... Principes enim erant de Iudicibus.* In fornicatione enim populi, Principes in primis puniuntur, qui impuni & impudenti ſalacitate antiſtant; & inde quaſi rem permiſſam ſubditos negligunt ſcortatores. Heu! nobilitas popularis etiam luxuriç rea eſt? Sed rursùs addubitant Interpretes, cur ita Dei ob ſimile flagitium in Madianitas deſæuierit; & non ita in Moabitas? An non hîc dicitur: *Et fornicatus eſt populus cum filiabus Moab?* Reſpondet idem Liranus: *Non ſic autem præcipitur de Moabitis: tum quia & ipſi miſerunt filias ſuas ad decipiendum filios Iſraël, non tamen ita nobiles miſerunt ſicut fecerunt Madianitæ.* (Hem! ſic iraſcitur vltrix Dei iuſtitia aduersùs nobilium feminarum libidinem? Taceo.) *Tum quia ipſa Ruth erat deſcenſura de eis, de quâ deſcendit ipſe Dauid.* O benè! Ruthæ natiuitas è Moabiticâ gente, ſic præmaturè meritiſſimam Dei iram, ſtrages minitantem, iam tunc arcebat? Ruthæ olim naſcituræ gratia, ſic Deum mitigat,& eius iram in veniam, & miſerationem inopinatam conuertit? O pulchram Marianæ natiuitatis vmbram! O fauſtum illius præſagium! Quid non beneficum, Matris Dei natiuitas, hominibus non ſpondeat? Scilicet in Ruthâ tamquam in typo tranſpareat, quod in Mariâ eius antitypo & cernere, & experiri munificentiùs licet. *Non ſic autem præcipitur de Moabitis: quia ipſa Ruth erat deſcenſura de eis, de quâ deſcendit ipſe Dauid.*

Numer. 25. v. 1.

Nobiles libidine præeunt.

Liranus.

Nobilium feminarum libido, acerbiſſimè punitur à Deo.

Liranus.

Ruth 4. v. 22.

Ob natiuitatem Ruthæ, Moabitis parcitum olim eſt.

Prouerbiorum 8. quò dignè (vt par eſt) æſti-
4. metur Deiparæ natiuitas, de quâ ſtatim multis agit; ſuam opulentiorem gloriam, & ditiorem opulentiam præmittit Deipara, ſub excelſo Sapientiæ nomine: *Mecum* (alij, *à me*) *ſunt diuitiæ & gloria, opes ſuperbæ & iuſtitia.* Vnde cùm naſcitur puella Deipara ſub nomime Sapientiæ, cum *Sophiæ dote* naſcitur: ſecum enim affert tamquam propriam dotem, diuitias & gloriam, & opes ſuperbas. Quæ eſt Marianæ opulentiæ ſuperbia? Forſan ſententia prçcedens eſt huius in diuitiis *ſuperbiæ* locuples commentarius; Ait enim: *Mecum ſunt diuitiæ, & gloria,* id eſt, *A me ſunt diuitiæ, & gloria:* eſt porrò pius aliquis Marianç opulentiæ faſtus, nomine *ſuperbiæ* expreſſus, quòd eas diuitias ſecum habere, quas à Deo acceptas, nobis liberaliter largitur, & ab eâ abundè poſſidemus: *Mecum*, id eſt, *à me ſunt diuitiæ, & gloria, opes ſuperbæ.* Hâc ſuper re ſic luculenter Leo Auguſtus ſcribit Orat. 2. in S. Mariæ Præſentationem: *Eiuſmodi*, inquit, *aliquid molitur benignus ille, ac clemens* Deus: *videtúrque puellam dare Ioachim ac Annæ: at accepit genus ipſum humanum, vt non deſit quod Deo volenti à nobis accipere, demus munus.* Nempè ſanctiſſimis Ioachimo & Annæ, orationis felici merito, videtur puella Deipara dari, tamquam proles optatiſſima, & optima, quò parentum diu improlium vota impleat ſacris ſpebus; at aliquid glorioſius atque opulentius, ac benignius clemens Deus arcanè eius natiuitate molitur. Quodnam eſt hoc diuinæ liberalitatis arbitrium? Scilicet videtur puella Deipara nata, & data parentibus; *at accipit genus ipſum humanum, vt non deſit, quod Deo volenti à nobis accipere demus munus.* Nimirùm Deus quaſi nauſeare iam inciperet ad Legis antiquæ iam iam, antiquanda munera; paupertino mundo, & inopi rerum naturæ, egenis mendicitatibus victitanti, felici ortu puellam Deiparam donat, vt ſiquid Deo dignum, illi placeat à mundo accipere, mundus habeat munus Deo dignum, quod à Deo donatum mundo, datori Deo mundus redonet. Ecce opes piè *ſuperbas*, quibus Deipara dotatur, dum ait: *Mecum ſunt diuitiæ & gloria, opes ſuperbæ*, id eſt, *A me ſunt diuitiæ & gloria, opes ſuperbæ.* Ipſa enim tot dotibus opulenta, non tam parentibus nata eſt, quàm mundo donata, vt eiuſmodi munere, munus habeat, quod Deo donet. Neque idcircò ſic benefica piorum Parentum liberalitas, pignore fraudatur ſuo: illos enim idem Leo Auguſtus ſic poſtmodùm affatur: *At ô vos*, inquit, *qui manus hoc locupletiſſimum ad nos dexexiſtis, qui & eâ gratiâ, quam primi accepiſtis dediſtiſque, vniuerſis locupletiores facti eſtis! O beatum ærarium, ex quo illud prodiit! O beatum partum! O tardam fœtus editionem, vniuerſam amplæ probæque ſobolis gloriam obſcurantem!*

Proverb. 8. v. 18.

Hebræus.

Leo Auguſt.

Naſcitur Deipara, ne deſit humano generi munus, quod Deo donet.

Ioachim & Anna non fraudantur munere, quod mundo donant.

Geneſeos 2. Sextidui opificio ferè peracto, 5.
dixit Dominus Deus: *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum: faciamus ei adiutorium ſimile ſibi* (*vel contra ipſum*, vt habent Hebrça.) Et poſt pauca addit: *Immiſit ergò Dominus Deus ſoporem in Adam: Cùmque obdormiſſet tulit vnam de coſtis eius, et repleuit carnem pro eâ. Et ædificauit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem.* Vulgò notiſſima eſt Euç ac Deiparç antitheſis. ſícque Deipara communiter vocatur ſecunda Eua; ſicut ſecundus Adam, Chriſtus appellatur. Pulchrè nuper aduocatus Leo Auguſtus Orat. 1. *Nobis*, inquit, *nata eſt puella ex eodem quidem atque Euâ figmento; quæ tamen Euæ emendatio ſit.* Sic autem Euam Maria *emendauit*, vt eam Iacobus Monachus nominauerit Euæ gloriam: ita enim ait: Deipara eſt *primæ Parentis gloriatio.* Sic glorioſè Euam Maria *emendauit*, dum Euç primç debito ſecunda Eua ſatisfecit, eo modo quem ſubtiliter ediſſerit prçlaudatus Imperator Leo, Orat. 2. ſic fatus: *Ex quâ* (Deiparâ, inquam, hoc eſt ſecundâ Euâ) *dum nouus Adam compactum accipiet corpus, an-*
tiquus ille, coſta debitum recipiet. Nimirùm 6.
Eua ex veteris Adami coſtâ materiata fuit,

Hebræus.

Geneſ. 2. v. 21. & 22.

Deipara eſt Euæ emendatio, & gloriatio.

Leo Auguſt.

Iacob. Monach. Orat. in Natiu. Mariæ.

Leo Auguſt.

& Deo opifice in mulierem ædificata: obæratáque exinde fuit grandiori debito, cui numquam soluendo fuerit: neque enim potuit aliquid condignum pro dono sui corporis, Adamo rependere. Quare semper eo debito, tenebatur obstricta. At dum secunda Eua, Deipara, inquam, hodie nascitur Deum paritura, superabundè debitum exoluit; dedit enim secunda Eua nouo Adamo præstantiorem formationis materiam, dum ex suis purissimis ac Virginalibus immaculatè visceribus, secundum Adamum, Christum Deum, inquam, generauit. Ergò *dum nouus Adam compactum accipiet corpus, antiquus ille, costæ debitum recipiet*. & quidem cum lucrosâ præstantioris substantiæ vsurâ, etsi ex eadem naturæ massâ. Itaque naturæ humanæ exultim gratulemur, quòd hodie illi, & ex illâ nata sit, prioris Euæ *emendatio*, illius beata *gloriatio*, & debitricis Euæ pretium quàm gloriosè opulentum. *Salue nata in lætis & vernantibus hortis arbor, ab antiquo sanguine nata senum. Salue quæ matrique vterum, cælúmque recludis terrigenis, studij sideriique viam. Salue Virgo Dei data munere vtrique parenti, atque Parente Deo munus vtrique datum.* Hactenùs Ioannes Geometra Hymno 2.

Secunda Eua debitum acceptæ costæ, nouo Adamo persoluit.

Ioan. Geo.

§. CCCIV.

Mariæ nomen nominatione insculpitur, gratiam & gloriam spirat, vices cum ipsâ reciprocat, quæ roganda est, vt sit sui nominis Interpres.

1. S. Bonau. Ruth. 4. v. 11. Sanctus Bonauentura in speculo B. Virginis cap. 8. sic adspectu ad Rutham typicam, de Mariâ Deiparâ scribit: *Tu bene signata es per illam Ruth, de quâ legitur sic: Sit exemplum virtutis in Ephratâ, & habeat celebre Nomen in Bethlehem, idest, in Ecclesiâ. O celeberrimi nominis Maria, quomodo posset nomen tuum non esse celebre, quæ etiam deuotè nominari non potes sine nominantis vtilitate? O magna, ô pia, ô multùm laudabilis Maria; tu nec nominari potes, quin accedas* (ô quàm piè audet hæc gnome!) *nec cogitari quidem, quin recrees affectus diligentium te. Tu numquam sine dulcedine diuinitùs tibi insitâ, piæ memoriæ portas ingrederis.* Vide quàm sit augustè salutare Mariæ Nomen, tam opulentâ gratiarum vsurâ nominandum.

Virgo Maria nominari non potest, quin statim accedat.

2. Isaiæ 62. v. 2. Isaiæ 62. *Et vocabitur tibi*, inquit, *nomen nouum, quod os Domini nominabit*. Cyrillus Alexandr. lib. de Fide ad Theodos. censet hoc nomen nouum esse nomen *Iesu*, impositum Christo Domino in circumcisione. Richardus à S. Laurent. lib. 1. cap. 2. ita scribit: *Prædixerat Isaias quasi loquens ad Mariam; Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini, id est, Angelus, vel Filius Dei, qui est os Patris, per Angelum nominabit.* Teneo ex Richardo his verbis dulcissimum & sacerrimum Mariæ nomen innui quod os Domini prænominauit, Deiparæ pariter ac fideliũ cordibus impressit. Quâ super re audiẽdus est inibi Oleaster: *Aduerte*, inquit, *verbum* נקב *nachab, propriè significare, & perforare hic significat, exsculpere, & licèt non soleat exsculpere; quia tamen quæ Deus profert, ita firma sunt & duratura, ac si stilo insculpta essent lapide aut metallo, dicit Vates, Domini os hoc nomen insculpsisse.* Sanè hoc est Mariani nominis priuilegium, & aliquod tanti nominis mysterium, quod illud ore proferre, non tam sit illud vago, instabili, ac fugaci aëri credere, ad perbreuem languẽtis soni lapsum; quàm illud dum Mariæ imponitur, ore Domini *insculpi* eidem diuinæ nominationis sacramento. *Et vocabitur tibi nomen, quod os Domini nominabit*, hoc est, ipsâ nominatione *insculpet*. O mirissimam nominis sculpturam! Quæ *gratiâ plena* est, & diuinâ Maternitate, & tot immetatè gratiis plenissimè illustratur, hâc Mariani nominis *sculpturâ* sũptiosiùs superornabitur? Quin & quisquis Mariæ nomen deuotè profert, non tam illud *nominat*, & per aurium meatus ingerit audientium mentibus, quàm eorum cordibus, velut stilo *insculpit*. Sic cordi tenaciùs hæret, sic animitùs conuisceratur, ac si medullitùs *insculperetur*. O in cordibus nostris Mariæ nomen impressiùs *insculpatur*!

Richardus.

Oleaster.

Mariã nominare, est eius nomen insculpere.

3. Lucæ 1. v. 28. Lucæ 1. Gabriel Angelus ad Virginem missus è cælo orator super diuinæ corporationis negotio, sic Mariam salutat: *Aue gratiâ plena: Dominus tecum*, &c. Postmodum verò cùm eam animaduertit turbatam, ob arcanum diuinæ Maternitatis commercium cum virginitate votiuâ, subdit, *Ne timeas Maria*, serâ forsan Mariani nominis compellatione. Eccur non priùs in ipso salutationis auspicio, *Maria* ab Angelo nominatur? Dubium sanè obuium, nec apud Expositores infrequens. Cui Richardus à S. Laurent. lib. 1. de Laudib. B. Mariæ cap. 2. sic respondet: *Idcircò priùs dicta est, Gratiâ plena, & deinceps ab Angelo nominatur Maria: quia hoc habet ex gratiâ, vt Maria nomen interpretatur in nobis.* Quod explicatiùs tradit Albertus Magnus (vt alibi exscripsimus.) *Omittit Angelus*, inquit, *interponere nomen, Maria, quia in aliud tempus nominandum, postquam gratiæ eius fuerant explicatæ, sine quibus tam plenè significationis nomen non intelligeretur.* Quasi tantus gratiarum cumulus, quantus latet sub his elogiis, *Gratiâ plena: Dominus tecum, Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui*; sit Mariani nominis commentarius, sine quo vix potest intelligi tanti nominis sacramentum. *Nomen Maria super omnia Sanctorum nomina, post nomen Filij, reficit lassos, sanat languidos, illuminat cæcos, penetrat duros, reficit fessos, vngit agonistas, patefacit iugum Diaboli, supernatat omni nomini, dedit enim ei tota Trinitas nomen, quod est super omne nomen post nomen Filij sui, vt in nomine eius omne genu flectatur, sicut manifestè patet, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur huius sanctissimi nominis gratiam, gloriam, & virtutem.* Scilicet quasi parum foret, quòd nomini *Mariæ* subest, τὸ *gratiâ plena*, quod elogium nominationi *Mariæ*, tamquam illius commentarius præmittitur; præscriptas *virtutes* inhalat, *gratiam* afflat, & spirat *gloriam*.

Richard.

Albert. in c. 1. Lucæ.

Mariæ nomen afflat gratiam, & spirat gloriam.

Richardus supra.

4. Ps. 19. v. 2. Psalmo 19. sic pãgit regius Vates, auxiliarem Dei gratiam expetens: Exaudiat te Dominus in die tribulationis: *Protegat te nomen Dei Iacob.* A Dei nomine an potiùs à Deo gratiam exposcit? Tempestiuè Richardus nuper aduocatus, agens de Mariæ nomine, ita scribit, *Iuxta consuetu-*

Richardus.

consuetudinem Scripturarum, Nomen ponitur pro nominato, sicut ibi in Psalmo; Protegat te nomen Dei Iacob,id est,ille qui nominatus est Deus Iacob. Quod latè persequitur toto illo cap. 2. Quasi nomen Mariæ perinde sit, ac res ipsa, ipsius vices gerens, & elogiis fruens. Quò adludere videtur Georgius Nicomediensis Serm. 6. sic fatus: *O Deipara suprà modum desiderabile nomen.* Quasi indignum se reputans, qui sacro-sanctum Mariæ nomen proferat, rem pro nomine substituit, Deiparam Mariam appellans *supra modum desiderabile nomen*; ac si Beata Virgo appelletur Maria, & vicissim res ipsa, seu ipsa persona quæ est Deipara, vices cum nomine quodammodò reciprocet, adeò vt de ipsâ Deiparâ dicatur, quòd sit *supra modum desiderabile nomen.* Quare de nomine Mariæ ait Richardus quòd *iuxta consuetudinem Scripturarum, nomen ponitur pro nominato, sicut ibi in Psalmo: Protegat te nomen Dei Iacob, id est, ille qui nominatus est Deus Iacob.*

Maria nomen vices cum ipsâ reciprocat; & ipsa cum nomine. Georg. Nic.

5. Pergit Dauid Psalm. 47. *Secundùm nomen Deus, sic & laus tua in fines terræ: iustitiâ plena est dextera tua.* Cur non potiùs plenam dixit misericordiâ dexteram, cùm illâ dixerit alibi *plenam terram*? Verùm peritè inibi notant Commentatores, *iustitiæ* nomine, remuneratricem intelligi iustitiam, quæ est locupletior misericordia; aut virtutes, sanctitates, & gratias, vt aliàs sæpè in Bibliis. Præsertim cùm dicatur, quòd secundùm nomen Dei, sic & laus eius: laus autem à misericordi beneficentiâ, potiùs quàm à seueritate iustitiæ ambiri solitat. Sed quid est, quòd *secundùm nomen* Dei, Iehoua, quod ineffabile est, & eius notio hominibus impervia, sit taxanda eiusdem laus? Sic etiam & suo modo de sacrosancto Mariæ nomine philosophari procliue est; cùm ineffabile sit quot virtutes, quot sanctitates, quot gratias, & prærogatiuas arcanè contineat. Richardus lib. 1. de Laudib. B. Mariæ, cap. 2. copiosè agens de eius nomine, ita scribit: *Roganda est ergo assiduè vt nomen suum* (Maria) *interpretetur in nobis, vt scilicet illuminet tenebras nostras.* Et paullò antè in eodem cap. dixerat: *Et nomen Virginis Maria. Ostendens Euangelista hoc nomen multùm habere eruditionis & gratiæ, & altiùs memoriæ commendandum, & diligentiùs inuestigandum...... Deuota inuocatio nominis huius, scilicet Mariæ, & doctrina & gratia eius, rerum labentium intima faciunt manifesta.* Itaque Mariæ nomen reconditâ *eruditione* arcanum est, & ineffabili *doctrinâ* profundum quare obnixiùs ab eâ expetendum est, ipsa *in nobis nomen suum interpretetur*, ipsáque apud nos sit sui nominis elucidarium, & dilucidus commentarius, vt eam ex nomine possimus cognoscere. Rectè enim Tertullianus dixit, quòd *fides nominum salus est proprietatum.* Porrò, ô Domina, *secundùm nomen tuum, sic & laus tua in fines terræ: iustitiâ* remuneratrice, & misericordiâ exprompiùs adiutrice, *plena est dextera tua.* O vtinam ipsa Maria largiùs beneficam sui nominis vim, & Mariani vocabuli sacramentum nobis *interpretetur.* O studeamus huic Mariani nominis commentario, in quo haud dubiis characteribus legere liceat, omnipotenter argutam summi opificis artem, artificísque genium, immẽsam gratię plenitudinem, quę in ipsâ transparet; atque simul quot quantásque gratias eius sacro-sanctum nomen, nominationis sacramento hominibus cumulatiùs afflet ac spiret.

Psal. 47. v. 11. Psal. 32. v. 5.

Richardus à S. Laurent.

Roganda est Maria, vt ipsa nobis sit sui nominis interpres.

Tert. lib. de Carne Christi c. 13.

Prouerbiorum 20. ita scribit Salomon: *Lucerna Domini spiraculum hominis, quæ inuestigat omnia secreta*, &c. Pro τὸ *lucerna*, aliqui exscribunt, *lux Domini*; alij, *fax Domini*; alij, *exhilarari à Deo*, quod ad Dei beneuolentiam, fauorem & gratiam referunt. Huiusmodi autem fauor & gratia, *spiraculum hominis* nominatur, quasi homo per Deum beneficum respiret. Mysticè ad hunc locum adludere videtur Georgius Nicomediensis Serm. 8. cùm Christum Deum in crucis patibulo morti proximum, suum *spiraculum* nominat Deipara: *Tu*, inquit, *proles occideris, per quam mihi constat halitus.* (Hæc sententia dilucidiorem poscit expensionem, quàm in hoc transcursu habere permittitur) Richar. verò nuper laudatus, per hoc *spiraculum*, quod Dei fax, seu beneuolentia, fauor, gratiáq; diuina nobis munificè largitur, Mariæ nomen intelligit, sic scitè fatus: *Mirabiliter virtus huius nominis, Maria, penetrat duritiem cordis humani. Prouerbiorum 20. Lucerna Domini spiraculum hominis. Dicamus & nos: Lucerna Dominæ, id est, Mariæ, quâ illuminatrix & Domina interpretatur, spiraculum hominis, quia peccator per eam respirat in spem veniæ & gratiæ.* Itaque Mariæ Deiparæ *spiraculum* dicitur Christus Deus eius Filius, nempè per quem illi *constabat halitus.* At *spiraculum hominis*, dicitur vitale Mariæ nomen; *quia peccator per eam respirat in spem veniæ & gratiæ.* Adeò vt deuota Mariæ nominatio, sit ethicè vitalis hominis respiratio; quasi per Mariæ nominationem, vitæ anhelitu homo respiret, aspiret ad gratiam, & gratias respiret. Pronum, est persequi *anhelitus* & *respirationis* allegoriam, ad Mariæ nominationem, & crebrò faciendam, & sumptuosiùs prædicandam.

6. Prou. 20. v. 27. Translationes.

Per Christum constat Deiparæ halitus. Georg. Nic.

Maria nominatio, est ethicè vitalis hominis respiratio. Richardus.

§. CCCV.

Virginis Deiparæ regia nobilitas, dignitásque: eiúsque stirps à Triade, & Triade alter honos.

1. Beatus Pet. Damianus ita scribit: O mirabilis, ô singulariter nobilis caro Beatissimæ Virginis, in quâ muliebris natura mutatur, humana conditio non tenetur. In humano genere ille nobilis dicitur, qui claris Maiorum titulis insignitur; Beata verò Maria, licèt de generosâ sit Patrum stirpe progenita, ab illo tamen trahit excellentissimæ nobilitatis genus, qui de illâ est nouo nascendi genere procreatus, & per clarissimam sobolem omnem humani stemmatis excedit nobilitatem. Clara Proauorum titulis, sed incomparabiliter clarior generositate prolis. Filia siquidem Regum, sed Mater Regis Regum. Hactenùs ille. Sic etiam Ruth, ab Hebręis putatur nobilis, regio Moabitarum regum stemmate: sed multò generosior est ob regiam sobolem; à Ruthâ enim ortus est Dauid, Regum vertex, & indè *Mater Regni* augustè nominatur: ab illâ Deipara, & Christus Deus ortum præclarissimum trahunt, qui est sublimior nobilitatis fastus.

B. Pet. Dam. Serm. 47. de Natiu. Virg.

Deipara de Rutha adsimilis nobilitas.

Ruth 4. v. 22.

2. Matthęi 1. in Iesuanæ generationis catalogo, primus constituitur Abrahamus, tamquam generis caput. Deinde seriatim descendedo, ita scribitur: Salmon autem genuit Booz de Rahab: *Booz autem genuit Obed ex Ruth.* Tandem longa Maiorũ recensitione descriptâ, hâc clausulâ genealogia terminatur: *Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de quâ natus est Iesus, qui vocatur Christus.* Quærit dubius Chrysostomus; *Quomodò Booz accepit vxorem Moabitidem nomine Ruth?* Scilicet *Booz promerito fidei suæ illam accepit vxorem, vt ex contugio tali sanctificato, genus nasceretur regale.* Principi Boozo propudiosum videri posset, Moabitidem ducere: ast ideò Rutham duxit vxorem, quò ex eo *genus nasceretur regale*: quare Ruth, *Mater regni* nuncupatur. Similem in modum Deus, summus Rex Regum, & Dominus Dominantium, caro factus in almo Virginis Mariæ vtero, dum illi sese conuiscerat, & de eius purissimo sanguine coalescit in hominem Deum, Christum, inquam, à regali ac Deiformi dignitate non degenerat; quin potiùs regio peregrinæ generositatis stemmate nobilitatur. Audiendus est hâc super re Andreas Cretensis Serm. 1. in Natiuit. S. Mariæ, adludens ad illud Prouerbior. 31. *Byssus, & purpura indumentum eius*, ita scribens: *Hodie puella Virgo, ex Iudâ, Dauidéque procedit, regni eius præ se speciem ferens...... Deúsque regalem inficiens purpuram, Dauidico sanguine purpurauit.* Profundè quidem Cretensis! Nempè Deus Verbum, vnigenitus Dei Filius, & Patris Dei in æternitate generosa soboles; augustæ Deitatis regiam purpuram, *Dauidico* Deiparæ *sanguine purpurauit.* Non vilescit aut sordescit regia Diuinitatis purpura, dum ex purissimo Mariæ sanguine Deus coalescit in Christum; imò & augusta Deitatis purpura, Dauidico Mariæ sanguine, quasi nouiter tincta, generosè purpurascit, & regiâ humanitùs dignitate nitescit augustissimâ nobilitatis gloriâ. *Puella Virgo ex Dauide procedit; Deúsque regalem inficiens purpuram, sanguine purpurauit.* (Nemo hærebit in verbo, *inficiens*, nisi malè grammaticus.

Matt. 1. v. 5.
Imperfect. 1. homil. 1.
Deus regalem inficiens purpuram, Dauidico Mariæ sanguine purpurauit.
Andr. Cret.
Prou. 31. v. 22.

3. Matthæi 28. hæc Christi ad Apostolos vox auditur: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terrâ.* Tum quia Filius Dei, & Deus sum: sic enim ab æterno data est mihi à Patre cum essentiâ diuinâ *omnis* eius *potestas* & maiestas: Tum propriè quà homo sum, data est mihi inchoatiuè in Incarnatione meâ, ob dignitatem vnionis hypostaticæ cum Verbo: completè verò omnis potestas mihi nunc data est à Deo post resurrectionem, ob merita passionis meæ. Nunc autem meminit Christus suæ amplissimę potestatis, vt significet se ex hâc potestate mittere Apostolos ad omnes gentes sibi per Euangelij prædicationem subiugandas. Ceterùm cùm dicit Christus, *Data est mihi*, illi *soli* datam hanc plenam potestatem, & regium hoc dominium in cælo & in terrâ, interpretatur Cornelius; quam nunc partim communicat Apostolis ad Ecclesiæ fundationem, & illius regimen; pleniùs autem hoc Christi dominium, & *potestas*, & imperium, etsi aliter, Deiparæ communicatur, scilicet, ait Guarricus Abbas Serm. 3. de Assump. B. Mariæ: *Perge*, inquit, *Maria, perge secura in bonis Filij tui, fiducialiter age tamquam Regina, Mater regis & Sponsa: requiem quærebas, sed amplioris gloriæ est, quod tibi debetur, Regnum & potestas: indiuisum habere tecum cupit imperium, cui tecum in carne unâ, & vno spiritu indiuisum fuit pietatis & vnitatis mysterium.* Nempè Christus ait, *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terrâ, Mihi soli*, inquam. Cùm autem Christo Deo, & Matri Virgini, *in vnâ carne & vno spiritu indiuisum fuit pietatis & vnitatis mysterium*, amplioris gloriæ est, quod Deiparæ *debetur* diuinę Maternitatis augusto titulo: & indè eius Filius Deus; cui *data est omnis potestas in cælo & in terrâ; Regnum, potestatem, & imperium cupit habere indiuisum.* Quo fit, vt Deipara Virgo, quia eadem est caro cum Filio Deo, idem est pietatis spiritus, generoso tantæ Maternitatis titulo; istiusmodi amplissimam gloriosè potestatem, regnorum sceptra, ac cæli terręque imperium, *indiuisum* cum Filio habeat. Idcircò etsi Christus dicat: *Data est mihi (Soli, inquam) omnis potestas in cælo & in terrâ*; Matri etiam communicatur, vt ritè fieri potest, & iure Maternitatis *debetur.*

Matth. 28. v. 18.
Cornelius ibi.
Omnis Filij regia potestas, indiuisa cum Deiparâ dicitur. quomodo
Guarricus.
Deiparæ, in vnâ carne & in vno spiritu cum Filio, indiuisum fuit vnitatis mysterium.

4. Siracides Ecclesiastici 24. hoc diuinæ atque increatę Sapientię elogium prodit, quod Deiparæ etiam communiter aptari solitat: *Ego ex ore Altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam.* Esto, Beata Virgo dicatur, *Primogenita* ante omnem creaturam, quia est creaturarum potissima, & omnium princeps: at quo pacto *ex ore Altissimi* prodire potuit, nisi modo creaturis ceteris communissimo, quo ex omnipotenti Dei verbo prodierunt? nam *ipse dixit, & facta sunt*; quod in omnes æquè creaturas quadrat. Hoc dubium proponit Richardus à S. Laurentio lib. 4. de Laudib. Virgin. *Respondemus*, inquit, *quia ipsa est principium Christi secundùm humanitatem, qui est os Patris: & quia de eâ dixit tota Trinitas specialiter, quasi loquens de Christo: Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi.* Prior ratio altius requirit examen, quàm quod in transcursu perstrictim peragi possit. De quo alibi forsan. Teneo tamen ex Richardo, quòd Virgo Deipara non solùm *primogenita* sit omnis creaturæ; sed etiam à *totâ Trinitate specialiter* prodierit. Quò adludere videtur Ioannes Geometra in Hymni 2. auspicio sic concinnè fatus: *Salue ô Regnatrix, quæ creata es sanguine Regum, atque Sacerdotum, fatidicûmque virûm.* Parum hoc ad augustam Deiparæ nobilitatem; idcircò addit: *Salue ô Regnatrix, cuius purissima radix, stirps Charitum triplex* (nempè Regum, Sacerdotum, ac Prophetarum) *atque sata à Triade. Salue ô Regnatrix, Trias est tibi stirpsque capùtque: hinc vnum è Triade, ô ter benedicta, paris.* Ecce tibi Deiparæ est *stirps* Charitum seu Gratiarum triplex, Regum scilicet, Sacerdotum, ac Prophetarum; sed etiam *stirps* illi est *specialiter* ipsa Trinitas: & inde ipsa ter benedicta, vnum è Trinitate parit. Quasi specialiter à totâ Trinitate oriri debuerit, quæ è Trinitate vnum peperit; ne ab augustâ stirpe diuinâ, stirps Christi humana degenerare videatur. *Trias est tibi stirpsque capútque: hinc vnum è Triade, ô ter benedicta, paris.* Exindè *consanguinea Trinitatis* dicitur à Cornelio, in Prouerb. 8. vers. 23. O Deiparæ stirps omni ex parte augustè generosa!

Eccli. 24. v. 5.
Deipara ex ore Dei prodit, quia os Dei peperit.
Richard.
Genes. 2. v. 18.
Trinitas est Deiparæ stirps; inde vnum è Trinitate parit.
Ioan. Geom.
Cornelius.

5. Isaias cap. 42. hæc Dei nomine scribit: *Ego Dominus* (Hebraicè *Iehoua*,) *hoc est nomen meum: gloriam*

Isaiæ 42. v. 8. Hebræus.

gloriam meam alteri non dabo. Quæ eſt hæc *gloria*, alteri minimè concedenda, quã Deus, opulentię ſuæ alioqui largitor beneficus, tamquam propriam vni ſibi dandam, nec alicui communicandam, vendicat? Communiter hæc *gloria* putatur *laus*, ſeu honor, cuius ſtatim meminit. Verùm Richardus à S. Laurentio lib. 4. de Laudib. B. Mariæ, ita appoſitè ad rem ſcribit: *Iſaiæ 42. dicit Deus Pater: Gloriam meam, id eſt, Filium meum (quia gloria Patris filius ſapiens) alteri non dabo quàm Mariæ, quia ſoli Mariæ hoc priuilegium debebatur.* Itaque dum Deus Pater dicit: *Gloriam meam*, id eſt, *laudem* & honorem meum *alteri non dabo*, ſic eſt intelligendum, vt alteri præter Virginẽ Deiparam dandus non ſit Dei Filius; qui eſt Patris gloria, & verus vtriuſque Filius; Filius, inquam, Patris in cælis ſine Matre: in terris verò ſine Patre vnicus Matris Filius, quæ eſt ſumma Deiparæ *gloria*, *laus*, atque honos. *Gaude* (ait Ioannes Geometra Hymno 1.) *quæ Regem genuiſti ſola polorum cæleſtûmque: tibi eſt à Triade alter honos.* Expendè τὸ *alter*, quæ eſt ſententiæ emphaſis, honorarium Marianæ generoſitatis faſtigium nobiliter elucidans. *Tibi*, ô Deipara, *eſt à Triade alter honos.* Quaſi à Deiparę dignitate, ſic Maria excellat reliquorum Cęlitum honores, & auguſtum ſummæ Triados honorem æmuletur, vt illi ſit *à Triade honos alter*, Triadi ſuppar; ſed cui reliquorum iunctim Cęlitum honores minimè comparentur, nec in illâ honoris ſerie cenſeantur. Scilicet à magno hoc Doctore in cælis cõſtituitur duplex ſublimiſſimus honor, qui reliquorum Cęlitum ſeriem, cenſum, quin & æmulationem excellat, quorum vnum Deitatis iure ſibi Trinitas vendicat; Deiparæ autem, ob diuinæ Maternitatis dignitatẽ, & gratiarum inde faſtigium, *ſit à Triade alter honos.* O quot Marianarum laudum ſacramenta, hâc vnâ voculâ, *alter*, Geometra glorioſè compendiauit! *Gloriam meam*, *laudem* meam, honorem meum *alteri non dabo*: *Tibi*, ô auguſtiſſima generoſè Deipara, *eſt à Triade alter honos: quia ſoli Mariæ hoc prouilegium debebatur.* Gratulor tot Regum & Patriarcharum nobilitati retrò generoſiſſimæ, quòd in Mariâ, per Mariam, & à Mariâ, nobilitata ſit, & auguſtiori ſtemmate aucta: *Salue Maiorum decus, ſpes, gratia, cantus: De te ſe iactat tota beata cohors.* Sic Beata Deipara, nobilitatis decus glorię ſpem, & generoſam gratiarum omnium vbertatem in Maiores regerit?

Quo pacto Deus Pater gloriam ſuã Deiparæ dederit.
Richardus. Prou. 10. v. 1.
Ioan. Geom.
Sententioſè dicitur, quòd Virgini Deiparæ eſt à Triade alter honos.
Geometra. Hymno 2.

---

§. CCCVI.

Elegantia corporis & animi pulchritudo, in Virgine Deiparâ commendantur.

1.
S.Epiphan.

SAnctus Epiphanius Orat. de Laudibus Virg. ad eam Serm. dirigit his verbis: *Quæ ſola, Deo excepto, cunctis ſuperior exiſtis, formoſior es ipſis Cherubim, & Seraphim, & omni exercitu Angelico.* Et Andreas Cretenſis Orat. de Dormit. Deiparam ſic alloquitur: *Eximia pulchritudo, à Deo ſculpta ſtatua, viui archetypi imago.* Georgius Nicomedienſis Orat. de Oblat. Deiparam ſic affatur: *O pulcherrima pulchritudo omnium pulchritudinum! O Dei genitrix pulchrorum omnium ſummum ornamentum!* Hactenùs cap. 5. num. 52. noſter Spinellus.

Andr. Cret.
Marianæ pulchritudinis encomium.
Geor. Nic.
Spinellus.

2.
Pſalm. 44. v. 6. & 5.

Pſalmo 44. ſic profundè Dauid de Salomone, vel potiùs de Chriſto pangit: *Accingere gladio tuo ſuper femur tuum, potentiſſime, ſpecie tuâ, & pulchritudine tuâ intende, proſperè procede, & regna, propter veritatem, &c.* Quorsùm accingetur gladio, qui ſpecie ac pulchritudine hoſtes detriumphabit ſuos, proſperéque regnabit? Quæ eſt iſta ſic pugnax pulchritudo, enſe quaſi ad bellum ſuccincta? Richardus lib. 12. de Laudibus B. Mariæ, ita locum exponit: *Species ad diuinitatem* Chriſti, *Pulchritudo refertur ad humanitatem. Dicit ergò opportuniſſimè, Intende, id eſt, hominem pereuntem reſpice ..... Vnde Proſperè procede, id eſt, Procede de vtero Virginis, ad proſperitatem noſtram, quia omnia bona nobis contulit; & Regna ſuper filios tuos, quos à Diabolo liberaſti.* Ecce tibi Chriſtus Deus *gladio* diuinæ potentiæ accinctus, de almo vterò ſpecioſæ ac pulchrę Matris, *ſpecioſus* diuinitate, *pulcher* humanitate, proſperè *procedit*, vt ſpecie ac pulchritudine ſuâ *veritatem* vendicet, errores detriumphet. S. Chryſoſtomus (vel quiſquis eſt auctor Serm. in Annunciat. S. Marię apud Combefis) ſic Deiparæ nomine addubitat ad ea verba Angeli: *Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regni eius non erit finis.* Nemo Regum, inquit, fuit immortalis. Eorum nemo communem mundi finem euaſit. Omnes transfert immortalis ille Dominus: *cum omnibus vermes rationem ponunt* (ô! prius nos cum illis rationem ponamus. (Nullus Rex inferni portas effugit. Non Saül qui primus regni diadema induit: non Dauid regno dignus appellatus: *Non Samuel ille Regum, pater qui effuſo oleo, dignum declarauit: Non ſapientiſſimus Salomon, qui gladio formæ mendacium arguit.* Nimirùm figuratus Salomon, Chriſtus Deus, potentiæ diuinæ *gladio* accingitur; ſed *proſperè procedens* de ſpecioſæ ac pulchrę Virginis vtero ſpecioſus ac pulcher, Deiparam Matrem venuſtate referens, *gladio formæ mendacium arguit. Specie tuâ, & pulchritudine tuâ proſperè procede, & regna propter veritatem,* &c. Profectò *ſpecies*, noua argumentatrix eſt, & *pulchritudinis* ſeu *formæ gladio* nouiter *mendacium arguit*, vincit, detriumphat; & veritatem reddit victricem triumphali gloriâ. His pulchritudinis armis, in Virginalis pulchræ puellæ vtero, tamquam in regio armamentario, Filius Deus validiſſimè obarmatus *proſperè procedit, & regnas.*

Richardus à S. Laurent. Lucæ 1. v. 32. & 33.
Pſeudo-Chryſ.
Ratio mortalibus, & præſertim Regibus, cum vermibus eſt ponenda.
Salomon, id eſt, Chriſtus gladio formæ quam expreſſit à Matre, mendacium arguit.

3.
Exod. 2. v. 2.

Exodi 2. ſęuiente adhuc feralis infanticidij edicto, vir de domo Leui accepit vxorem ſtirpis ſuæ: *Quæ concepit, & perperit filium: & videns eum elegantem, abſcondit tribus menſibus.* Nimirùm toto trimeſtri Moyſes ob eximiam venuſtátem à parentibus ſeruatur. Erat, inquit, Ioſephus, infans hic tam ſpecioſus, vt aſpicientium oculos ad ſe raperet, defixóſque teneret. Sanctus Stephanus Actor. 7. pro τὸ *elegans*, vertit, *fuit gratus Deo*, Alij è Græco exſcribunt, *fuit gratioſus, gratus, charus Deo.* Quaſi dicat, Moyſes infans adeò erat elegans, decorus, & gratioſus, vt tam Deum, quàm homines in ſui amorem alliceret, elegantia enim corporis pręter ſolitum Moyſi à Deo indita, effectus & indicium erat elegantię quæ animæ erat ob eodem indita, & indenda. Vnde Syrus vertit: *fuit*

Ioſephus.
Actor. 7. v. 20.
Græcus.
Idémne eſt, elegantia corporis, & apud Deum gratia?
Syrus.

dilectus

S. Chrysostomus. Oecumen. *dilectus Deo.* Sic & S. Chrysostomus, & Oecumenius, qui tamen secundò verrit, *irreprehensibilis.* Quidam autem recentiores apud Cornelium ad eum Actorum locum, sic interpretantur: *Moyses erat elegans Deo*, id est, *insigniter elegans, eximiè pulcher*, Itaque aspectu *elegans*, perinde hic est. *gratus Deo*, ac moribus *irreprehensibilis*. Vndè Maximus Tyrius Serm. 10. *Vt antè*, inquit, *Sol exoriens præmittit fulgorem qui cacumina montium illustret, vberioris lucis spe: ita splendescenti animo præfulget in superficie corporis decor, spem afferens multò melioris.* Et auctor Panegyrici ad Constantinum: *Natura ipsa*, inquit, *magnis mentibus domicilia corporum digna metatur.*

Cornelius. Maxi. Tyr. Panegyrista.

Hanc pulchritudinis gnomen vniuersatim propositam, de oris ac corporis *elegantiâ*, mores *irreprehensibiles*, & *gratiam* apud Deum, haud dubiis characteribus indicantem; S. Ambrosius sub initium lib. 2. de Virginibus, Beatæ Deiparę eleganter accomodat, post plura eius elogia, sic tandem fatus: *Corporis species simulacrum fuit mentis, figuráque probitatis*, &c. Quasi in Mariani oris ac corporis eximiâ venustate, speciosa morũ elegantia, & intimè arcana omnium virtutũ, sanctitatũ ac gratiarum omniũ pulchritudo transluceret. Quare in Virgine Deiparâ *eximia pulchritudo, à Deo sculpta statua, viui archetypi imago* nominatur, & pulcherrima pulchritudinum omnium pulchritudo perhibetur, Vnde qui à Moyse dicitur corpore *elegans*, à SanctoStephano *gratus Deo* nuncupatur.

In Deiparâ species corporis fuit mentis forma, & probitatis figura. S. Ambrof.

4. Iob. 5. v. 3. Iob. 5. sic de adytis diuinæ prouidentię loquitur Eliphaz: *Ego vidi stultum* (nempè diuitem, & mundialibus bonis abundè felicem) *firmâ radice: & maledixi pulchritudini eius statim.* Benè notant hîc Interpretes, quòd *maledicere* hoc loco, est *malè ominari.* quasi huiusmodi *pulchritudo*, caduca sit, instabilis, fallax, & deformitati confinis: & indè sinistro augurio obnoxia. *Pulchritudo* sanè videtur; sed de quâ malè ominari licet. Secùs illa *pulchritudo iustitiæ*, de quâ loquitur Ieremias. Apud Isaiam etiam legimus: *Sedebit populus in pulchritudine pacis.* Opinor, pulchritudo iustitię, virtutum elegantia, & venusta morum forma, in Mariâ, per Mariam & à Mariâ est. Concinnè Ioannes Geometra Hymno 4. sic Deiparam affatur: *Salue gratia virtutum quæ moribus insunt, quæ mentem exornant, munera súntque Dei.* Et suprà Hymno 3. antedixerat. *Salue præstans forma animi.* Scilicet Virgo Deipara eleganter dicitur, nostrarum virtutum *forma*, morum elegantia, sanctitatum *gratia* & *iustitiæ pulchritudo.* quare *Mater pulchræ dilectionis*, à Siracide nominatur. Porrò sic eximiè pulchrescit virtus, quam suis clientibus Maria afflat, & interuentu fouet suo; vt ipsa à suo cognato effectu dicatur, *gratia virtutum quæ moribus insunt, pulchritudo iustitia præstans animi forma*, seu morum species & venustas; de eâque faustè *ominari* feliciter liceat. Vnde pulchrorum pulchritudo nominatur. De quo aliàs agebamus.

Pineda ibi. Ierm. 31. v. 23. Isaiæ 32. v. 18.

Deipara dicitur gratia virtutum, species iustitiæ, & pulchra animi forma. Ioan. Geom. Eccl. 24. v. 24.

5. Sapient. 7. v. 26. Sapientiæ 7. de Sapientiâ diuinâ ita scribitur: *Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius.* Hæc verba à Sanctis Patribus & Expositoribus, Beatę Deiparæ adaptari, obuium est. Appositè Syrus sic locum exscribit: *Splendor est lucis, & incorruptibile speculum gloriæ omnibus seruis Dei, & forma gratiæ illius.* quasi perinde sit, *Imago bonitatis* Dei, ac pulchritudo, siue species, siue *forma gratiæ illius.* Ad hæc duo Deiparæ Virginis elogia, quæ scilicet à *lucis splendore*, & ab *imagine* bonitatis, seu gratiosę formæ diuinæ mutuantur, ad ludere videtur Ioannes Geometra Hymno 3. sic modulatè eam alloquens: *Gaude Virgo abdens Seraphinum lumen, vt almus Sol lucem sideream obtenebrat.* Hæc de lucis splendore. Et de imagine diuinâ statim subdit: *Gaude Virgo decus naturæ, pulchráque imago, quæ summi genium continet Artificis.* Nimirùm Natura diffamata hactenùs erat tamquam filiorum nouerca, potiùs quàm mater: Maria autem sic pulchra animo & corpore efformata à Deo opifice est, vt prælustre *naturæ decus* extiterit, & de agnatâ deformitate vindicias egerit. Adeò vt dicatur, *Imagno bonitatis* Dei, id est, *forma gratiæ illius*, quod alto stylo expressit Geometra, *Pulchra imago*, inquiens, *quæ summi genium continet Artificis.* Num hæc *pulchra* diuinæ pulchritudinis *imago*, & species seu pulchritudo, seu *forma gratiæ illius*, ideò summi Artificis Dei *genium continet*; quia Dei *genium*, id est, increatam Sapientiam rerum opificem, in Virgineis suis visceribus continuit? An sic *pulchra imago*, & perfectè cõsummata *forma gratiæ illius* extitit, quia summi Artificis *genium*, id est, ingenium, artem artísque peritiam *continet*, vt quasi exhaustis ad vlteriorem pulchritudinis gratiam viribus omnipotentię, non possit meliorem ac pręstantiorem sibi Matrem efformare? O quàm est *pulchra imago, & forma gratiæ, quæ summi genium continet Artificis*! O quàm est laudum fœcunda, hæc Geometræ sententia!

Syrus.

Ioan. Geom.

Deipara pulchritudo, summi Artificis genium continet, quare.

6. Canticorum 5. filiarum Ierusalem hæc vox ad sponsam Deiparam auditur: *Qualis est dilectus tuus ex dilecto* (Hebraicè, *dilectus præ dilecto*) *ô pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?* Respondet: Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus, &c. Tempestiuè tunc virgo Maria, *pulcherrima mulierum* appellatur, cùm Christi Filij sui pulchritudo eximia, & species deiformis prędicanda erat: fuit enim ipsa & pulchra, & *pulchripara*, & à quâ Filius pulchritudinem mutuauit, Imò & Filius sicut in Patre Deo, sic etiam in Virgine Matre bellissimè pulchrescit. Quod ex hoc Canticorum loco S. Bonauentura in Speculo B. Virginis bellè probat, *Dicamus*, inquit, *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? & ecce ipsa respondens statim dicit: Dilectus meus candidus & rubicundus electus ex millibus; ipse candor lucis æternæ..... Ecce quàm pulcher fructus: pulcher in cælis, pulcher in terris: pulcher in Patre Verbum, pulcher in Matre caro & Verbum.* Itaque Christus Deus non solùm est in se eximiè pulcher, & *speciosus formâ præ filiis hominum*; sed etiam *pulcher in Patre Verbum*, eiusq; Filius, eadémque cum illo summa pulchritudo: est etiam *pulcher in Matre caro verbum.* quasi diuinâ ac humanâ pulchritudine Deus homo in Virgine Matre venustissimâ pulchrescat. Scilicet quasi parum foret in se dumtaxat pulchrũ esse, velut exambit etiam in Matre *mulierum pulcherrimâ*, gloriosè pulchrescere: ac si Christi pulchritudo si à Deiparâ, & per Deiparam, atque etiam à Deiparâ. *Pulcher in Patre Verbum, pulcher in Matre caro Verbum.* Pulchrè quidem Bonauẽtura.

Cantic. 5. v. 9. Hebræus. Ioan. Geo. Hym. 1. *Christus pulcher in Patre Verbum, pulcher in Matre caro Verbum.* S. Bonau. Psal. 44. v. 3.

tura. Recuſet Noëmi appellari pulchra, ne puellæ Ruthæ elogio inuidere videatur. Pulchra Ruth in ſe, pulchrior in ſobole, è quâ Christus Deus, ac Deipara.

Ruth 1. v. 20.

---

§. CCCVII.

Miriſſima Deiparæ virginitas ſumptuoſiùs prædicatur.

Proclus.

Christus Deus impatibiliter generatur, quare?

1. PRoclus Orat. 4. quæ eſt in diem Chriſti natalem, ſic de eius incarnatione, & Deiparæ virginitate ſcribit: *Aue gratiâ plena, Dominus tecum, & ex te, ac ante te. In te, vt ei placuit, illapſus: ex te vt voluit, egreſſus; ante te, vt ante omnem animi cogitatum, ineffabili ratione, incorruptè, mirabiliter, ex naturâ, impollutè, impatibiliter, ſine teſte, ſine medio, nullâ alteratione, ineffabiliter, ac eâ, quæ Deum decent, ratione, ex Deo & Patre genitus: qui in cælis ſine matre; in terrâ ſine Patre eſt.* Ecce tibi humana Chriſti generatio, de *impatibilitatis* elogiò, diuinæ generationis æmula; vt adſimiliter de ſolâ Matre in tempore, ac in æternitate à Deo Patre *ineffabiliter* ac *impatibiliter* generatur. Pergit Orat. 5. *Benedictus fructus ventris tui: fructus, inquam, non ſementis; flos, non paßio; ſplendor, non creatura,* &c.

Iſaiæ 7. v. 14. Matth. 1. v. 25.

2. Matthæi 1. denarratâ Verbi corporatione in almo Virginis vtero, Ioſephi angore, & Angelicâ admonitione per ſomnium; ſubdit Euangeliſta: Hoc autem totum factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt à Domino per Prophetam dicentem: *Ecce Virgo in vtero habebit, & pariet filium,* &c. Exurgens autem Ioſeph à ſomno accepit Mariam coniugem ſuam. *Et non cognoſcebat eam donec peperit filium ſuum primogenitum.* Ex hoc loco imperitè ac ſiniſtrè intellecto, garrit Eunomius, & Heluidius blaterat, poſt Chriſti partum, Beatam Deiparam à Ioſepho cognitam. Aduersùs quos, Hieronymo, & Chryſoſtomo ſatis victoriatum eſt, vt coaxare ceſſent aliæ ex hoc luto ranæ. Quâ ſuper re luculenter Proclus Orat. 6. in Sanctam Deiparam: *Quibus ergò,* inquit, *encomiorum coloribus Virginalem depingam imaginem? Quibus laudum præconiis incontaminatum exornabo caſtimoniæ characterem? Eſt hæc, penetrale innocentiæ ſacrarium.* Profectò *Character* eſt indelebile notaculum perpetuò hærens ei, cui ſemel imprimitur. Ipſáne Maria Deipara non ſolùm ante partum, in partu, & poſt partum, ſibi virgo eſt, quaſi virginitatis *charactere* typicè impreſſa; ſed aliis etiam, nempè ſuis clientibus, virginitatis, ſeu *caſtimoniæ character* eſt; ſic obſtinatè aduersùs carnis blanditias impreſſus, vt puritatem fragret, ſpiret, afflet. Sanè quiſquis ſtudioſè erga Virginem Deiparam affectus eſt, ſic afficitur flecti neſcio caſtitatis propoſito, quaſi aliquo ſacramentali *charactere* initiatus foret ad exactam mentis & corporis puritatem. O initiemur hoc deuotæ Deiparæ Virginis charactere, illámque ſumptuoſiùs dilaudemus, tamquam *incontaminatum caſtimoniæ characterem.*

S. Hieron. adu. Heluidium. S. Chryſ. hîc Proclus.

Deipara dicitur incontaminatus virginitatis character.

2. Lucæ 1. diuinæ corporationis paranymphus adeſt Mariæ Angelus; & de cęleſti politiâ eruditus, eam officioſiſſimè ſalutat. Angelico ſermone turbatur Virgo. Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria, inueniſti enim gratiam apud Deum: ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum, &c. *Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco.* B. Virgo non dubitat de veritate prophetiæ & promiſſi Angelici, vt blaſphemat Caluinus, qui eam incredulam fingit; ſed de modo ſollicita eſt, ne hic filij conceptus & partus fieret cum aliquâ virginitatis & voti ſui de eâ emiſſi iacturâ. Ita Ambroſius, Auguſtinus, Bernardus, Beda, Theophylactus, & alij paſſim. Diſce hîc quantum virginitatis ſtudium & amor fuerit in B. Virgine, quia ipſa caſtitatem prætulit Angelico nuncio, ait Nyſſenus, ac Virgo eſſe maluit quàm mater Dei præcisè, ait Anſelmus; Virginitas enim eſt virtus Deo gratiſſima, maternitas pręcisè non eſt. Ita Gregorius Nyſſenus Orat. de Natiuit. Chriſti: *Audi,* inquit, *pudicam Virginis vocem. Angelus partum nunciat: at illa Virginitati inhæret, & integritatem Angelicæ demonſtrationi (Ecce concipies & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum) anteponendam iudicat.* Et poſt nonnulla: *Verùm quia carnem Deo conſecratam, tamquam ſanctum aliquod oblatum munus oportebat intactam integrámque præſtare, idcircò licet,* inquit, *Angelus ſis, licet è cælo venias, licet id quod oſtenditur naturam ſuperet humanam, tamen me virum cognoſcere nefas eſt. Quomodo ſine viro mater ero? Ioſeph enim ſponſum noui; ſed virum non cognoſco.* Dixi *præcisè*: nam alioqui maternitas Dei eſt dignitas incomprehenſibilis, & abyſſus gratiarum omnium. Ob hanc enim B. Virgo dotata fuit pluſquam Angelicâ virginitate, vt ſcilicet digna foret quæ fieret Dei mater. Ceterùm S. Athanaſius in Chriſti Domini occurſum, aduertens Beatam Virginem & pauidè timentem, & de modo diuinæ maternitatis ambiguam, eam inducit *Diligenter omnia conſeruantem, & cum virginitatis conferentem ſignaculis,* Adludit Athanaſius ad illud Lucę 2. *Maria autem conſeruabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo.* Nimirùm ſicut poſteà Deipara quę videbat audiebátque de puero Ieſu, diligenter *conſeruabat,* & in corde ſuo animitùs *conferebat*: ita nunc Angelicam vocem, *Ecce concipies & paries filium, confert cum virginitatis ſignaculis;* virginitatis ſtudio ac voto tenaciſſimo reſpondens Angelo: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* quaſi in illa modi ambiguitate, conſilium inierit Maria cum ſuâ virginitate, & diuinæ maternitatis nuncium *contulerit cum virginitatis ſignaculo.* O quàm eſt peritè conſilioſa virginitas, quam Beata Virgo ad conſilium aduocat, quò virginitatem præcisè Diuinę maternitati præponat! *At illa Virginitati inhæret, & integritatem Angelicæ demonſtrationi anteponendam iudicat,* dum Diuinam maternitatem *cum virginitatis ſignaculis confert.*

Lucæ 1. v. 34. Cornelius. ibi. Caluinus. S. Ambroſ. S. Auguſt. S Bernard. Beda. Theophyl. S. Anſelm. S. Nyſſen.

B. Virgo præcisè diuinæ maternitati virginitatem anteponit.

S. Ath. apud Combefis. Lucæ 2. v. 19.

B Virgo ſermonem Angeli confert cum Virginitatis ſignaculis.

Andreas Cretenſis Orat. in Natiuitatem S. Marię, aduertens Annam diu ſterilem, precibus impetraſſe Marianam prolem ita ſcribit: Súntque ſoluta ſterilitatis vincula: *Ac contra ſpem, genitalis oratio fuit.* Et Orat. 2. *Sterili quidem fœtum tribuit, quem antè precatio ſeuiſſet,* Quę verba Deiparę generationem mirè emaculāt à concupiſcentię ardore, etſi non à maritali complexu. Dein ipſe Andreas Cretēſis attendens ad Angeli 4.

Andr. Cret

Ioachim & Annæ genitalis oratio dicitur.

geli

Lucæ 1. v.35. geli ſermonem, Lucæ 1. *Spiritus-ſanctus ſuperue-*
niet in te, & *virtus Altiſſimi obumbrabit tibi: Ideòque*
& quod naſcetur ex te ſanctum , vocabitur Filius
Dei ; quibus verbis Deipara adnuens , dixit:
Fiat mihi ſecundùm verbum tuum ; & tunc
Verbum caro factum eſt; ita ſcribit : Quando
vtique aduenit deſponſationis Mariæ tempus;
Deipara Gabrielis vocē, ſeminis vice ſuſcepit? éxque Dauide ortam, Dauidis ortus proſapiâ
Ioſeph in ſponſam accepit : *Illáque , Gabrielis*
vocem ſeminis vice ſuſcepit ; omníſque expers concu-
bitûs, prægnans effecta eſt; ac Filium genuit, quem pater
non ſeuit, &c. Cretenſi concinit Proclus Orat.
Proclus. 3. aiens : *Verbum per aurem inſiliit.* Quid mun-
dius eâ quæ *genitali oratione* concipitur; & An-
geli *Gabrielis vocem ſeminis vice ſuſcepit ?* Mitto
hæc ne vel humanæ generationis vocabulis,
virginem puritatem deuenuſtare videatur.

Lucæ 1. ita ſcribitur : *Miſſus eſt Angelus Ga-*
6. *briel à Deo in ciuitatem Galilææ , cui nomen Naza-*
Lucæ 1. v.26. *reth, ad Virginem* , &c. Vnde Chriſtus Deus à
Nazareth, quaſi à patriâ in quâ conceptus fuit
(nam in Bethlehem natus fuit,) *Nazaræus* vo-
catur à Matthæo, à Marco Nazarenus. Sanè
Matth. 2. v. 23. Marcus Hebræus. vox *Nazareth* non nominatur in toto veteri
Teſtamento, quare neſcitur, an per litteram ז
zain, an per צ *tſade*, ſcripta fuerit. Si per *zain*
ſcribatur, Hebraicè idem eſt, quòd *ſanctificata,*
ſeparata, conſecrata : Si per *tſade*, idem eſt, quod
florida. Conſultiſſimè ergò Chriſtus Deus, non
ab opinatiſſimâ vrbe Bethlehem, nominatur
Bethlehemites ; ſed ab oppido Nazareth, vbi
conceptus eſt, Nazaræus vocatur? & cæleſtem
Deus ſuo iudicio naſciturus, ex Virgine naſci oportebat. nuncium mittit ad floridæ vrbis floridum
Virginis domicilium , quò Marianæ virgini-
tatis florem ſumptuoſiùs commendet. Pulchrè
S. Zeno. S. Zeno Veronenſis ſerm. 3. de Natiuit. ad-
ludens ad illud , *In ciuitatem Galilææ , cui nomen*
Nazareth. Requieſcit , inquit , *libens florentiſſimo*
domicilio , & in viſceribus ſacræ Virginis comparat
ſibi corpus, ſuo iudicio naſciturus. Scilicet ſolus
Deus humanâ natiuitate naſciturus , *ſuo iudicio*
naſcitur, ſuo iudicio Matrem, ac patriam eligit.
Dedecebat autem vt qui Matrem eligit , è
cuius viſceribus corporetur (quandoquidem
per omnipotentiam poterat) puriſſimam Vir-
ginem non eligere , quò ex Virginali nitore
corpus mutuaret. Sanè tametſi omnes virtu-
tes , & ſanctitates omnes Mariam Deiparam
mirè exornabant : at *Deus ſuo iudicio naſciturus*,
hanc potiſſimùm requiſiiſſe perhibetur; quip-
pè quæ Dei Matrem maximè decebat. Sic de
conſultiſſimo Dei *iudicio*, Mariæ virginitas ad
diuinam Maternitatem præeligitur ? Imò &
patria *Nazareth* , tamquam *floridum domicilium*,
nequid ſit in Deiparâ, quod virginitatem non
ſpiret, non fragret virginitatem.

Iſaiæ 7. hoc naſcituri Meſſiæ ſignum præ-
6. Iſaiæ 7. v.14. mittitur : *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &*
vocabitur nomen eius Emmanuel. Locus aduersùs
Iudæorum perfidiam , & veterum ac recen-
tium Hæreticorum imperitiam & impuden-
tiam, aliàs examinandus; nunc ethicè perſtrin-
gendus pro Virginali Deiparæ elogio , quod
humanæ mentis aciem difficultate perſtringit,
niſi fidei lumine inoculetur. Hoc Marianæ
virginitatis ſacramentum luculenter Bernar-
S. Bernard. Serm. 3. in Vigil. Natiu. dus his verbis ediſſerit : *Tria*, inquit, *opera, tres*
miſturas fecit omnipotens illa maieſtas in aſſumptione
noſtræ carnis, ita mirabiliter ſingularia, & ſingulari-
ter mirabilia, vt talia nec facta ſint, nec facienda ſint
ampliùs ſuper terram. Coniuncta quippè ſunt adin-
vicem Deus & homo, mater & virgo , fides & cor ho- Deus homo, mater Virgo ; & humanus vtrique aſſenſus, Trinitas myſteriorum eſt.
minum. Verbum enim, anima & caro in vnam conue-
nere perſonam , & hæc tria vnum , & hoc vnum tria
ſunt, non in confuſione ſubſtantiæ , ſed in vnitate per-
ſonæ. Hæc eſt prima & ſuperexcellens miſtura. Se-
cunda , eſt virgo & mater , vtique & admirabilis &
ſingularis. A ſeculo non eſt auditum , quòd virgo eſſet
quæ peperit , & mater eſſet quæ virgo permanſit.
(Nota attentiùs quæ ſubſcribit Bernardus)
Tertia, eſt fides & cor hominum , & hæc quidem in-
ferior , ſed non minùs forſan fortis. mirum enim quo-
modò cor humanum his duobus fidem accommodauit:
quomodo credi potuit quòd Deus homo eſſet , quòd
virgo manſerit quæ peperiſſet? Vide quàm ſit ar-
canè ineffabilis , hæc noua myſteriorum trini-
tas, mirabiliter ſingularis, & ſingulariter mi-
riſſima , nempè Deus homo , mater Virgo , &
humanus vtrique aſſenſus , quem omnipotens
Dei auctoritas mirabiliter fulcit arcanâ dua-
litatum miſturâ humanum mentis faſtigium
longè præcellente. O quàm magnificè hîc à
Boozo prædicatur pudicitia Ruthæ , quippè Ruth. 3. v. 10. & 11.
ex quâ olim Virgo Deipara fuerat naſcitura;
quò in protoparentibus etiam mundiſſima
foret.

---

§. CCCVIII.

Mundiſſima Virginis Deiparæ puritas, multimodè elucidatur.

GEorgius Nicomedienſis Serm. 6. in S. 1.
Deiparæ ingreſſum in templum , ſic An- Georg. Nic.
gelos mutuò colloquentes inducit : *O terrenam*
naturam , ſuas ipſius rationes ſupergreſſam ! O quæ
incomparabilibus modis , eius ſuperauit modos ! O
quales ſuarum frugum primitias natura humana
obtulit Creatori ! Qualem oblationem fecit ! Planè Puritas Angelorum, à Marianæ puritatis ſimilitudine deficit?
Deo dignam , noſtróque ipſorum ſpirituali ſacrificio
ac oblatione ſpiritualiorem ; ſacratiorémque ac purio-
rem noſtrâ puritate. Etenim , vt noſtra innocentia
cum eâ comparetur , prorsùs inuenietur à ſimilitudine
deficere ; vt eius ſanctitatis ac incontaminatæ mundi-
tiei excellentiam, æqualibus modis minimè aſſequatur.
O! Angelorum ſinceriſſima puritas, adſpectu
ad Marianam puritatem , *prorsùs inuenietur à*
ſimilitudine deficere ?

1. Ioannis 2. *Omne quod eſt in mundo concu-* 2.
piſcentia carnis eſt , & concupiſcentia oculorum , & 1. Ioan. 2. v.16.
ſuperbia vitæ (id eſt immodica honorum concu-
piſcentia :) *quæ non eſt ex Patre ſed ex mundo eſt.*
Ita quidem. Sed alicui forſan videbitur , id
eſſe nimis verum, & vulgò etiam notiſſimum.
Quis enim ambigat eiuſmodi prauas concu-
piſcentias , & noxios appetitus , à mundo po-
tiùs , quàm à Deo eſſe ; quandoquidem penè
impotenter ad illicita inſtigant? Eſtne aliqua
concupiſcentia à Patre, id eſt, à Deo, quam op-
ponamus cupiditati , quæ à mundo eſt , & ad
mundialia bona validiùs inclinat? Forſan huc
adludit S. Damaſcenus Orat. de Natiu. Virg.
ſic eleganter illam alloquens : *Cupiditatem* S. Ioann. Damaſ.
omnem , inquit , *ad id quod ſolùm expetendum &*
amandum

amandum eſt, intentam habes: iram verò aduerſùs peccatum duntaxat, illiuſque parentem. Appetitus tuus in hoc ſitus eſt, vt diuinis ſermonibus nutriaris, hiſque ſagineris: ſanctam omnem & cum animæ vtilitate coniunctam cogitationem habes; contrà, ſuperuacaneam & animo exitioſam, ante quàm guſtes, eijcis. Plura ad hunc modum ſubnexit Damaſcenus de Virgineâ ſenſuum puritate, quæ velut Angelificatam Mariæ carnem decent. Nimirùm reliqui homines, noxiâ multimodè *concupiſcentiâ*, & effræni voluptatum *appetitu* ad carnis delicias, & ambitionis faſtum viuidè extimulantur; At Beatæ Deiparæ *cupiditas* non à *mundo* immundiſſimo; ſed à *Patre*, id eſt, Deo erat, ſic inordinationis expers, ac ſi aliquo ferè virtutis fomite ad ſanctitates omnes ageretur. Sic in corpore velut exors corporis, *cupiditatem omnem ad id quod ſolùm expetendum & amandum eſt, intentam habebat*; atque *appetitu* ad res cæleſtes, omnemque probitatem quodammodo inclinabat: adeò vt vel ſuperuacuam cogitationem priùs à cogitatorio expueret, quàm exciperet. Sic erat eius mens delicatè pura, & non proficuæ cogitationis præproperè impatiens!

Deipara omnem cupiditatem ad bonum expetendum habebat intentam.

3. Regius Propheta Pſal. 49. ſic pangit: *Immola Deo ſacrificium laudis, & redde Altiſſimo vota tua.* Hanc victimam ſeu ſacrificium laudis, Deo deuotè immolandum, aliqui votiuas preces interpretantur; alij ſacerrimum Euchariſtiæ ſacrificium accipiunt; alij confeſſionem peccatorum, quæ eorum veniam operatur, intelligunt. Quâ de re latè inibi Lorinus: qui etiam aduocat Chaldæum Paraphraſtem, qui præſcriptum locum ſic exſcribit, & exponit: *Immola Deo compreſſionem concupiſcentiæ, quæ omni ſacrificio Deo gratior.* Itaque appetitus coërcitio, & compreſſio concupiſcentiæ, ſacrificij ad inſtar habet, toties Deo ſacrificans, quoties cupiditatis motûs frenat, & aurigatrici rationi obſequenter ſubijcit. Quaſi eiuſmodi concupiſcentiæ imperioſa compreſſio hominem tamquam laudis hoſtiam, Deo victimet, immolet, conſecret. Hæc reliqui homines, qui ad vnum concupiſcentiæ inordinatione acriùs ad vitia extimulantur. Quid Beata Virgo ab huiuſmodi inordinatione prorsùs exempta? Quam victimam pro *concupiſcentiæ compreſſione* conſecrat atque immolat? B. Petrus Damianus Serm. de Aſſumpt. adludens ad illud Cant. 3. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris?* ita ad rem ſcribit: *In myrrhâ continentiam, in thure deuotionem intellige ..... Hæc ſunt duo quæ Virginalem ſubſtantiam totam circumdedere virtute, continentia ſcilicet & deuotio; quorum alterum carnem, alterum mentem ita poſſedit, vt caro mundiſſima, mens puriſſima Genitricem Domini ſingulariùs conſecrarent.* In Virgine Deiparâ non immolatur conſecraturque Deo *concupiſcentiæ compreſſio*, quod vulgare eſt reliquorum ſacrificium, toties immolandum, Deoque conſecrandum, quoties appetitus illecebræ concupiſcentiam inſtigant. Porrò Deipara Virgo à felici ſuæ immaculatæ conceptionis auſpicio, ſic munda, ſic pura ſemper extitit, his paſſionum fæcibus exempta, *vt caro mundiſſima, & mens puriſſima Genitricem Domini ſingulariùs conſecrarent. Conſecrarent*, inquam, tamquam iugem atque perpetuam immaculatæ puritatis victimam, de *ſingularitate* opinatiſſimam. *Conſecrarent*, non modò tamquam ſacrificium Deo ſemper immolatum; ſed tamquam aliquod arcanæ puritatis ſingulare ſacramentum, in quo ſub verâ extrinſecùs carnis ſpecie, ex Adamo verè prognatâ eadem quaſi altera caro medullitùs latebat præuaricatricis carnis exempta notis, à concupiſcentiæ fomite, & ſubſultibus carnis appendicibus immunis: *Caro mundiſſima, & mens puriſſima Genitricem Domini ſingulariùs conſecrant.* Proh ſingulare Marianæ puritatis ſacramentum!

Pſalm. 49. v. 14.

Lorinus. Chaldæus.

Cantic. 3. v. 6. B. Petrus Dam.

Caro mundiſſima, & mens puriſſima, Dei Matrē ſingulariter conſecrant.

4. Lucæ 11. Concionante Ieſu, præ admiratione doctrinæ, extollens vocem quædam mulier de turbâ, dixit illi: *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti. At ille dixit: Quinimò beati, qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.* Planè adludit ad illud Matthæi 12. *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt; ipſe meus frater, & ſoror, & Mater eſt.* Nam vt S. Auguſtinus lib. de S. Virgin. cap. 3. & Tract. 10. in Ioannem: *Materna propinquitas nihil Mariæ profuiſſet, niſi feliciùs Chriſtum corde quàm carne geſtaſſet. Beatior ergò Maria percipiendo fidem Chriſti, quàm concipiendo carnem Chriſti.* Geminata maternitas, geminata puritas eſt, altera mentis, ventris altera, vtraque glorioſè admiranda. Exinde meritò exclamat Richardus Victorinus, in Pſalm. 71. *O puritas mentis, ô fœcunditas ventris! O ſumma puritas, ô ſingularis fœcunditas! Quàm beatus fructus ventris, tam glorioſa puritas mentis.* O grande puritatis miraculum! Ex beatâ corporati Verbi Filij ſui puritate, Virginis Deiparæ puritas intelligenda eſt? Ex immaculatiſſimâ Chriſti Dei puritate, Matris puritas taxanda erit? Mariæ Filius, Filius etiam Dei eſt; in cælis Filius Patris ſine Matre, in terris Filius Matris ſine Patre: vtrobique & ſemper ſplendor eſt Paternæ gloriæ, lucis æternæ candor, ſpeculum ſine macula, & expreſſior ſummæ bonitatis imago, prototypo ſimillima, & cum prototypo ipſiſſima atque meraciſſima puritas, impuritatis prorsùs impotens. Hæc ergò ſinceriſſima immetatè puritas, Marianæ puritatis cenſus eſto, & ſublimior menſura. Non quod illam adæquare poſſit, ſed quòd illi quam maximè vicinetur, ſicut Mater Dei, Deo Filio intimiùs appropinquat. *Quàm beatus fructus ventris, tam glorioſa puritas mentis.* Exindè à ventris Maternitate, ad Maternitatem mentis, conſultiſſimè Chriſtus ſermonem deflexit, quò Matris puritatem auguſtiùs commendaret.

Lucæ 11. v. 27. & 28.

Matth. 12. v. 50.

S. Auguſt.

Richard. Vict.

Quàm beatus fructus ventris, tam glorioſa puritas Marianæ mentis.

5. Baruch cap. 6. de Gentium idolis, quæ tamquam numina Chaldæi colebant, ita ſcribit: Quomodo, inquit, æſtimandum eſt, aut dicendum, illos eſſe Deos? *Quaſi poſſint ſentire qui non habent motum ..... ſenſum enim non habent ipſi Dij illorum.* Miriſſimum ſanè eſt, quòd prædurus lapis affabrè expolitus, argutâ artificis manu pereleganter elaboratus, motu atque *ſenſu* carens à ſapientibus olim Chaldæis, tamquam numen adoraretur, illique diuinos honores barbaricè conſecrarent. Quid cum Diuinitate cognatum ineſt petræ *ſenſu* carenti? Quæ eſt hæc *ſenſûs* carentia, quæ numina inſolenter conſecrat? O figuram è peruerſo auxiliarem! Pulchrè Guarricus Abbas Ser. 2. de Annunc. Virginem Matrem cum Filio Deo his verbis comparat: *Si ergò petra Chriſtus, vt ait Apoſtolus, non degenerat*

Baruch 6. v. 41.

Guarricus.

generat à Matre Filius, quando & ipsa Petra nomine censetur: an non rectè vocatur petra, quæ in amorem integritatis proposito firma, affectu solida, sensu quoque ipso aduersùs illecebram peccati tota insensibilis erat, & lapidea? Apposite quidem! Scilicet quæ sic pura est, quæ sine *sensu* est ad peccati illecebras, & ad voluptatum blanditias *insensibilis*, ad quodammodo diuinum diuinæ Maternitatis fastigium eligitur, *vt caro mundissima, & mens purissima Genitricem Domini singulariùs consecrent.* Quid mundiùs quàm quæ sine *sensu* est ad voluptatum lenocinium? quid puriùs quàm quæ in humanâ carne velut carnis expers, ad peccati blandimentum *insensibilis* erat? Mortua erat concupiscentiæ, meracissimæ puritatis elogio; quæ mente ac corpore eâ prænitebat munditie, quæ vel *cogitationem superuacaneam antè quàm gustaret, eijceret.* Meritò Petræ Mater, & ipsa Petra, quæ *aduersùs illecebram peccati tota insensibilis erat, & lapidea*, quod Propheta in Ruthæ typo olim antedixerat: *Emitte agnum Domine dominatorem terræ, de Petrâ deserti ad montem filiæ Sion*: Petræ autem nomine Rutham intelligi, aliàs ex Hieronymo adnotabamus. Numina è lapide sine *sensu* Chaldæi malunt; Matrem sibi, tamquam *petram* sine *sensu* ad rem peccati, & ad voluptatis illecebras *insensibilem*, Deus eligit.

Virgo Maria insensibilis fuit ad peccati illecebras.

Ruth. 4. v. 22. Isaiæ 16. v. 1. S. Hieron.

6. Geneseos 17. Abrahamo diu improli, & Saræ vetulæ ac sterili, optatissimus ab Angelo filius promittitur. Dixitque Abraham in corde suo: *Putásne centenario nascetur filius? & Sara nonagenaria pariet?* Adsimiliter accidit sanctissimis Ioachimo & Annæ, qui in effœtâ senectute Virginem Deiparam feliciter generant, quò purissimam Dei Matrem mundiùs efforment. Quod Sanctus Petrus Chrysologus his verbis luculenter edisserit: *Partus non ablatus est, sed dilatus, donec transiret tempus carnis, passio corporis, voluptatis caussa, cupiditatis sensus, & totum quod humanam confundit, grauat, & onerat conscientiam.* Scilicet non libidinis est quod Virgo Maria nascitur, sed consultioris prouidentiæ, quæ Marianæ puritati præmaturè aduigilat, vt eius conceptio è sterili vulvâ, & exhaustâ senectâ, opus sit potiùs gratiæ, quàm naturæ: sitque citiùs deuotionis negotium, & otium precum, quàm *cupiditatis sensus.* Sic Marianæ puritati vndecumque, atque omnimodè consulitur!

Gen. 17. v. 17.

Non tam Mariã cõcipit cupiditatis sensus, quàm deuotionis affectus.

S. Chrysol. Serm. 91.

---

§. CCCIX.

Elucidatur Incarnationis mysterium, tamquam Marianæ multimodè laudis diues promptuarium.

1. Sanctus Chrysostomus, aut quisquis est auctor Ser. in S. Mariæ Annunciat. apud Combefis, inducit B. Virginem turbatam auditâ salutatione, *Aue gratiâ plena*, & sic Angelo respondentem: *Qualis est noua ista salutatio? nouam vocem nouus nuncius loqueris. Annescis eorum morem qui salutant? Nam prima quidem vox illa, Aue, communis est omnium qui salutant; altera verò, Gratiâ plenâ, noua ac insolens; atque ijs maximè, qui castæ vitæ pietatem vouerunt.* Quasi τὸ *Gratiâ plena*, quæ verba omnium virtutum, sanctitatum, atque gratiarum plenitudinem significant; sit Marianæ virginitatis elogium, ob nitorem puritatis illi debitum, & quod virginitati subest, & in virginitatis nitore cum commercio diuinæ Maternitatis transparet.

Pseudo Chrysost. Lucæ 1. v. 28.

Deipara ob castam Virginitatem dicitur, Gratiâ plena.

Lucæ 1. negotium seculorum, hoc est, diuinæ Incarnationis sacramentum, peracturus cum Virgine Angelus, illius primò encomiastes fit, sic Mariam Deiparam obsequenter salutans: *Aue gratiâ plena: Dominus tecum: Benedicta tu in mulieribus*, &c. Angelus nunciat, Spiritus-sanctus superuenit, virtus Altissimi obumbrat, Virgo concipit, & Deus generatur. Nil hîc virtutes non redolet, sanctitates non fragrat, virginitatem non spirat, non afflat gratiam. Cur hîc sumptuosiores gratiarum ac virtutum expensæ, tam largiter impenduntur? Vt alias nunc rationes omittamus, audiendus est Leo Augustus Orat. 4. qui de hâc re sic eloquenter philosophatur: *Nihil Gentilis veritatem derideat, qui sua ipse probra Deitate donet, Deorumque populos ex passionibus vitijsque sibi constituat.* Sanè Christi Dei ineffabilis œconomia visa est Gentibus stultitia, imò ipsi tamquam scelerosè stulti, & malitiosè fatui, potiùs deridendi, qui Deorum plebem *ex passionibus vitijsque constituant*, & *sua*, ac generis humani *probra Deitate donent*, Deósque putent quasdam propudiosè degeneres passionum vitiorumque abreptiones. Christianæ autem *disciplinæ*, ait Tertullianus, *arbiter & magister, illuminator atque deductor generis humani Filius Dei annunciabatur, non quidem ita genitus, vt erubesceret in Filij nomine: aut de Patris semine, non de sororis incesto, nec de stupro Filiæ, aut coniugis alienæ Deum Patrem passus est, squamatum, aut cornutum, aut plumatum amatorem, aut in aurum conuersum Danaïdis. Iouis ista sunt, & numina vestra. Ceterùm Dei Filius nullam de impudicitiâ habet Matrem, etiam quam videtur habere non nupserat.* Et post pauca subdit: *Iste igitur Dei radius, vt retrò semper prædicabatur, delapsus in Virginem quandam, & in vtero eius caro figurata nascitur homo Deo mistus. Caro spiritu instructa nutritur, adolescit, affatur, docet, operatur, & Christus est.* Ecce tibi cur in Dominicâ Incarnatione, & tanta gratiarum, virtutum, ac sanctitatum plenitudo in Virgine Matre prædicatur, & tota Deitatis puritas in Filio Deo sumptuosiùs commendatur; ne scilicet Christianus, sicut *Gentilis sua ipsa probra Deitate donet, Deorumque populos ex passionibus vitijsque sibi constituat.* Inde Virgo Deipara à Ioanne Geometra Hymno 1. concinnè salutatur: *Gaude miscens naturam, haud mixto integra partu, carne Deo exhibitâ, carne carente notis.* Hinc Rutha Dei ac Deiparæ auia futura, velut *obstinato animo* Idololatriam abiurat; & de publicâ famâ, *Mulier virtutis* à Boozo prædicatur.

2. Lucæ 1. v. 28.

Leo Aug.

Gentilis ex passionibus vitijsq; sua numina cõstituit, & sua probra Deitate donat.

Tertu. Apo. cap. 12.

Ioan: Geo. Ruth. 1. v. 18. Ruth. 3. v. 11.

Gentium Doctor, Ecclesiæ Magister, & Euangelicæ doctrinæ praelustris commentarius, ad Galatas 4. de Mysterio Virginis, seu Verbi Incarnatione, ita scribit: *At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus.* Sanctus Augustinus lib. 3. de Trinitat. legit: *Natum ex muliere, factum sub lege*, & sic habent Græca Regia. Sed plures cum Vulgato legunt,

3. ad Galat. 4. v. 4. & 5.

S. August. Bibl. Regia.

B Deipara in Virginali vtero Deum formare dicitur.

gunt, & quoad rem attinet perinde est. τὸ *mulier* hîc non corruptionem, (absit) sed sexum muliebrê significat, vt aliâs persæpè in Biblijs, competitque virgini, qualis fuit beatissima Virgo Maria. τὸ *factum ex muliere*, significat, Christũ Deum sine patris semine conceptum & formatum ex solâ Matris substantiâ, & purissimis sanguinibus. Atque adeò Mariam Virginem esse verè Deiparam, & Dei Matrem: *ex muliere* enim Virgine *genitus*, seu *factus* est Christus Deus. Hem! Deúsne is est, qui *factus* ex muliere dicatur? Leo Augustus Orat. 4. post creationis opera perstrictim denarrata, subdit: *Longè enim verò maius opus, ac maiorem habens admirationem, vt Deus in vuluâ capiatur, atque formetur.* An inde Virgo Deipara ab Augustino appellatur, *Forma Dei*, nempè formatrix Dei, quia in suo Virginali vtero tãquam vera Mater Deum *formauit*? Excellit, excellit humanæ mentis fastigiũ, quãta sit potentia ac dignitas eius, quæ tamquam vera Mater, Deum *formare* valuit. Opinor, plus audet poëseos licentiâ Ioannes Geometra, hâc de re modulatè agens: *Salue*, inquit, *scala polum penetrans, & sidera tangens: quæque Deum nobis, nosque Deo reparas.* Bene est, dum Virgo Deipara Deum in almo suo vtero verè *format*; tamquam vera ipsius Mater, illumque suis vberibus virgineis dulciter lactat, & velut saginat ad victimam in arâ crucis offerendãm; ibique illud holocaustum cruentum cum suis meritis arcanè mistum, velut Corredemptrix, Deo offerat pro mundi redemptione; & ita *nos Deo reparet*: At quo pacto dum in suo vtero Christum Deum *format*, *Deum nobis reparare* perhibetur? Audaciusculè quidem de Deo loqui, ne dicam poëtari, Geometra præsumit. Profectò alicuius rei siue ruina, siue amissio, *reparationem* anteit: *reparatio* enim quod dirutum amissumve erat, restaurat, non id quod nullatenùs casui obnoxium est, qualis Deus est, præ immutabilitate casus arcens, & præ omnipotentiâ anteuertens. Verùm enimverò Tartareus ille Tyrannus cælo pulsus, Dei regnum, hominum gentem, inquam, inuaserat subdolis ambitiosæ fraudis stratagematis: hoc autem Dei regnum tyrannicè occupatum, tamquam *fortis armatus*, & *mundi rector*, Rexve violenter possidebat: Deipara autem dum in suo Virgineo vtero Deum *format*, & Christum parit, &c. non tantùm homines *Deo reparat*; sed dum Dei regnum, per Protoparentum præuaricationem amissum, restaurat, Deoque restituit, *Deum nobis reparare* dicitur. Deum, inquam, *reparare*, non in seipso: quî enim potest? sed in regno, quod per Adamùm amiserat, & per Virginem Deiparam, arcanâ Dei *formatione* restaurat, indeque Deum in regnum suum restituens, illum *reparare* perhibetur: *Quæque Deum nobis, nosque Deo reparas.* Per me cuique licet, Geometræ sententiam, sententiarum grauidam, aliter enucleare, & sternere sumptuosiùs in Virginis Deiparæ laudem.

Leo Aug.

S. August.

Ioan. Geo. Hymno 1.

Quo pacto B. Deipara Deum hominibus, & homines Deo reparare dicitur?

4. Exod. 3. v. 2. & 3. Exodi 3. Moyses pascebat oues Ietro soceri sui: cumque minasset gregem in interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb. *Apparuitque ei Dominus in flammâ ignis de medio rubi: & videbat quod rubus arderet, & non combureretur. Dixit ergò Moyses: Vadam, & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.* Vulgatissimus est hic Deiparæ typus; indeque *rubus incombusta* indies salutatur. Verùm Chrysostomus n. 1. aduocatus, aliquid forsan non vulgare in hâc vmbrâ vidit. Inducit namque Angelum Gabrielem ad Virginem Mariam mittendum, & peregrinantem in corporatione Dei, qui ignis consumens est, in puellæ Virginis vtero. Cui Deus sic respondit: *Sanè quidem; si læsit ignis rubum in deserto, lædet omnino & Mariam aduentus meus: sin autem ignis ille qui diuini mei ignis è cælo aduentum adumbrabat, rubum quidem rigabat, minimè autem accendebat; quid existimas de veritate dicendum, quæ non in flammâ ignis, sed in specie pluuiæ descendit?* O ignis arcanè riguus! Ignis natura vrere & inflammare solet, *rigare* non solet: *pluuiæ* diuersissimum officium, typicè in hoc igne peregrinatur. Scilicet Virgo Deipara dum Deum verè generat, & ex suis visceribus Deum format, igne ineffabiliter *rigatur*; & castior atque virginior est: inde augens virginitatem, vnde credi poterat amisisse. *Gaude*, ait Ioannes Geometra, *Lux hominum: genio vis ignea prauo: ignis es igni, non vreris igne tamen.* Quomodò igne *vratur*, quæ *rigatur* igne? cui ignis pro pluuiâ est?

B Deipara velut rubus, diuino igne rigatur.

Pseudo-Chrys.

Deipara est ignis igni.

Ioan. Geo. Hymno 1.

5. Prou. 9. v. 1. & 2. Prouerbiorum 9 *Sapientia* (inquit Salomon) *ædificauit sibi domum, excidit columnas septem. Immolauit victimas suas.* Totus hic sermo est ænigmaticus & parabolicus; idcircò plura significat, quàm dicit in cortice. Per hanc *domum*, quam sibi ædificauit Sapientia, plures è Sanctis Patribus Virginalem Beatæ Deiparæ vterum idoneè interpretantur. ita S. Ignatius in Epist. ad Philippenses. Per septem *columnas*, Mariæ virtutes intelligit Bernardus Serm. 9. ex paruis. Petrus Damianus Serm. de Natiuit. mauult septem dona Spiritus sancti. Sed quid est, quòd postmodùm *victimas suas immolasse* dicitur? Pro τὸ *immolauit*, Aquila habet, *Disposuit*; Theodotio, *Stipauit*, quò innumeram victimarum multitudinem denotet: Caietanus, *Laniauit laniationem suam*; Tertullianus lib. contra Gnosti. c. 7. *Iugulauit filios suos.* Quæ est hæc filiorum iugulatorum laniena, quæ postquam à Deo iam corporato inhabitatur Virginei vteri domus, atrociter perpetratur? O importunè *stipatam filiorum laniationem*! Et quinam sunt isti *filij* qui ad *laniationem*, seu *iugulationem stipantur*? Putauerim esse Innocentes Martyres, qui primitias tyrannici furoris contrà Infantem Deum concepti, in corpusculis suis credulitèr æquè ac feliciter exceperunt. Bellissimè Leo Augustus Orat. 3. ita fatur: *Par namque erat, vt Deo nato in terrâ Virginalibus ex sanguinibus, coætanei in cælis fuso sanguine nascerentur.* Notanter sanguinem sanguini componit. Nimirùm, quia in *terrâ* Infans Deus natus est *ex Virginalibus sanguinibus*, idcircò oportebat, vt Infantes eius coætanei, in *cælis fuso sanguine* nascerentur. O arcanam imprimis talionem, Virginalis Dominicæ nati itatis sequelam! Quia Deus nascitur in terrâ *ex Virginalibus sanguinibus*, ideò Infantes eius coætanei, debent in cælis *fuso sanguine* renasci; vt renascantur in cælis, ad eum puritatis & gloriæ modum, quo Christus ex Virgine Deiparâ in terris nascitur. Hem! sic ætas Christi honoratur? An Christus ex Virginali sanguine natus, gloriosas sanguinis effusiones faustè ominatur, aliquâ suæ natiuitatis gloriosâ æmulatione? Sic gloriosa in

S. Ignatius.

S. Bernard.

B Petrus Damianus.

Aquila.

Theodot.

Caietanus.

Tertullian.

Quia Deus ex Virginalibus sanguinibus nascitur, ideò Innocentes effuso sanguine in cælis nascuntur?

Leo Aug.

in cælis infantium natiuitas, natiuitatis Dominicæ similitudinem præfert? *Par namque erat, vt Deo nato in terrâ Virginalibus ex sanguinibus, coætanei in cælis fuso sanguine nascerentur.* quasi virginitati Deiparæ Martyres, præsertim Innocentes, debeant, quòd per gloriosam sanguinis effusionem in cælis renascantur. Quò Herodis ilia rumpantur.

---

§. CCCX.

Deipara gratiam homine maiorem consecuta, Incarnationis commentarius & horrendum illius instrumentum dicitur. quare?

1. Sophron S. Hierony. SOphronius Serm. de Assump. B. Mariæ ad Paulam & Eustochium apud Hieronymũ, sic de Marianæ gratiæ plenitudine scribit: Ab Angelo, inquit, venerabiliter atque officiosissimè salutata, qualis & quanta esset, ab eodem diuinitùs declaratur, cùm dicitur: *Aue gratiâ plena; Dominus tecum.* Talibus namque decebat Virginem oppignerari muneribus, vt esset gratiâ plena, quæ dedit cælis gloriam, terris Dominum, fidem Gentibus, finem vitijs, vitæ ordinem, moribus disciplinam ..... Etsi in Sanctis Patribus & Prophetis gratia fuisse creditur, non tamen eatenùs plena. *In Mariam verò totius gratiæ, quæ in Christo est, plenitudo venit.* Hem! totius gratiæ, quæ in Christo est, plenitudo in Mariam venit, Virginem oppignerat, Deiparam exornat? O quàm multa, quàm breui compendio!

(Lucæ 1. v. 28. *In Mariam totius gratiæ, quæ in Christo est, plenitudo venit?*)

2. Lucæ 1. v. 28. Lucæ 1. Missus est angelus Gabriel à Deo ad Virginem, cui nomen Maria. *Et ingressus Angelus ad eam dixit: Aue gratiâ plena: Dominus tecum: Benedicta tu in mulieribus.* Mittitur è cælo Angelus, qui summum Incarnationis mysterium in vtero Virginis peragendum, cum Virgine tractet. *Missus est lychnus, qui Solem iustitiæ indicaret.* Et ministeriale oratoris officium officiosissimè auspicatur, aiens, *aue*, id est, *pax tibi*, vt habet Syrus, Æthiopicus, & Persicus. S. Augustinus epist. 43. scribit *haue* esse Hebræum, id est, *viue*, scilicet sana æquè ac sancta, læta & hilaris, felix & beata in Dei gratiâ & gloriâ summa, ad quam ipse te elegit. (Sic inibi Cornelius) Deipara verò tot gratijs vbertim tum exundabat, vt ei dixerit Angelus, *Gratiâ plenâ Dominus tecum: Benedicta tu in mulieribus*, quibus verbis, *in Mariam totius gratiæ, quæ in Christo est, plenitudinem venire*, notanter significauit. Adeò vt tunc Deipara in Angelico colloquio, & digna Dei Mater apparuerit, & augustas Verbi Dei corporandi prærogatiuas adumbrarit. Quod Proclus Orat. 6. eleganter edisserit: *Aue gratiâ plena: Dominus tecum, &c. Sic Virgo Angelico quidem sermone muniebatur, Domini verò partum commentabatur*, Nempè Virginalis tunc Mariæ modestia, sidereus pudor, tenax virginitatis studium, singularis prudentia, humilitas, obsequium, virtutum ac sanctitatum omnium concentus, gratiarum plenitudine concinnè modulatus, sic in hoc colloquio Angelico sublimiter excelluit, vt statim peragendam in eius Virgineo vtero Dei Incarnationem, haud dubijs characteribus commentaretur. *Domini partum commentabatur.* Quasi B. Virginis verba, merita, opera, & gratiarum omnifariam plenitudo vberiùs exundans, fuerit diuini *partûs*, id est, Incarnationis *commentarius*, qui Filij Dei ac sui arcanam corporationem seculis absconsam dilucidè exponit, edisserit, clarat. Porrò quemadmodùm Abrahami virtutes à Philone dicuntur, anticipatus diuinæ legis *commentarius*, illas non emortuo calamo, aut sermone fugaci exponens, sed viuis operum characteribus, & morum eloquentiâ: Sic etiam sermo Mariæ, cultior vitæ elegantia, & exundans gratiarium plenitudo, diuini *partûs*, seu Incarnationis nondùm peractæ, viuus *commentarius* perhibetur. *Domini partum commentabatur.* O, in Mariæ prærogatiuis legamus dilucidum diuini *partûs* commentarium. Qui Mariam nescit, corporatum Deum ignorat, qui hoc *commentario* egregiè claratur. Hinc forsan idem inibi Proclus, post multa subdit: *Hæc nouus noui Testamenti tomus* est, in quo Christi Dei ineffabilis œconomia velut *commentario* exposita legitur. Christum Deum ignorat, qui quanta sit Virgo nescit.

(*Gabriel est lychnus, qui Solẽ indicat.* S. Gregor. Tau. Ser. 3. Syrus. Æthiopic Persic. S. August. Cornelius. Proclus. *Maria est dilucidus diuini partûs commentarius.* Philo aliàs expensus. *Maria est nouus noui Testamenti tomus.* Proclus.)

3. Lucæ 1. v. 26. & 27. & 28. Redeant iterùm semel expensa Lucæ verba: *Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de Domo Dauid, & nomen Virginis Maria. Et ingressus Angelus ad eam dixit: Aue gratiâ plena: Dominus tecum: Benedicta tu in mulieribus.* Valde hîc satagit Euangelista, vt in Mariâ naturam humanam adstruat, eius patriam, nomen, virginitatis statum & sponsum Iosephum indicans: Gratiæ autem plenitudinem, quâ Deum concipere meruit, & eualuit, mox exponit, eam ore Angelico magnificis encomijs adornans: *Gratiâ plena*, inquit, *Dominus tecum: Sed cùm ita sit cum omnibus Sanctis, specialiter tamen cum Mariâ* (ait Bernardus.) *cum quâ vtique tanta consensio fuit, vt illius non solùm voluntatem, sed etiam carnem sibi coniungeret, ac si de suâ Virginisque substantiâ vnum Christum efficeret, vel potiùs vnus Christus fieret; qui etsi nec totus de Deo, nec totus de Virgine, totus tamen Dei, & totus Virginis esset.* Itaque cùm tot gratiarum prærogatiuæ humano fastigio maiores, de Virgine prædicentur, consultissimè præmisit Euangelista, eius patriam, nomen, statum, & sponsum, ne eius natura vltra humanam putaretur. Quod notanter Athanasius aduertit Orat. in Christi Domini occursum, sic fatus de Deiparâ: *Namque etiam ipsa humanæ naturæ particeps, quamquam dona homine maiora, diuinâ largitate consecuta sit.* Hem! tantâ dignitate, & gratiarum plenitudine Deipara exundat, vt Athanasius præmonendum putauerit, valde expedire, quòd *ipsa humanæ naturæ particeps* fuerit, *quamquam dona homine maiora, diuinâ largitate consecuta sit.* O! Beata Deipara, licet naturæ humanæ particeps verè sit; gratiæ tamen dona homine maiora, & vltrà humanum fastum sublimia, consecuta est? Quid est *homine maiora?* O quàm multa paucissimis hâc sententiâ Athanasius compendiauit!

(S. Ber. Ser. 3 super, Missus est. *Deipara humanæ naturæ particeps, dona homine maiora cõsecuta est.* S. Athanas. apud Combefis.)

4. Lucæ 1. ex Angeli ore audit Virgo Maria, diuinæ corporationis in vtero suo peragendæ auspicium, & gratiarum, quibus eminebat, plenitudinem,

nitudinem, humano fastigio maiorem : Aue, inquit Angelus, gratiâ plena: Dominus tecum: Benedicta tu in mulieribus. *Quæ cùm audisset,* Lucæ 1. v. 29. *turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei : Ne timeas Maria.* S. Ambrof. Græcus. Pro τὸ *in sermone eius*, S. Ambrosius è Græcis codicibus habet, *in introitu eius.* Sed in Angeli introitu ac sermone, quid Maria turbatur? quid timet? quid pauet? quid horret? An verissimam æquè ac disertissimam suarum laudum panegyrim encomiaste Angelo? An sollicito virginitatis studio turbatur, diuinæ maternitatis inchoato præsagio; An ob magnum diuinæ corporationis sacramentum cuius in se iam præsagit auspicium? *Quâ ratione vnionis hypostaticæ tela confecta sit.* Alto stilo Proclus in laudatione Mariæ, Orat. 1. Proclus. *Maria,* inquam, *Ancilla & Mater? horrendum Incarnationis textorium iugum* (id est, *instrumentum*, vt inibi notat Combefis. Combefis) *in quo ineffabili quadam ratione vnionis illius tunica confecta est; cuius quidem textor extitit Spiritus sanctus; nectrix, virtus obumbrans ex alto; lana, antiquum Adami vellus; trama, impolluta caro ex Virgine; textorius radius, immensa gestantis gratia; Artifex tandem, Verbum per auditum illabens. Quis vidit, quis audiuit, inhabitasse Deum in vtero incircumscriptè; ac eum quem cœli capere non poterant, nullis arctatum angustiis, ventrem Virginis comprehendisse?* Mitto reliqua Procli verba, elucidatione dignissima; & epitheton illud, nempè *horrendum*, quo Deiparam appellat, & exornare ambit, expendendum est. *Deipara appellatur horrendum Incarnationis instrumentum.* *Horrendum Incarnationis textorium instrumentum,* Virgo Deipara idoneè dicatur? Quid *horrendum* in Mariâ, etiam turbatâ, timente, & horrente Matris nomen; & non potiùs illibatâ virginitate sincerum? Quid non in Deiparâ Virgine, mite, blandum, suaue, melleum inueniatur? Vel Mariæ nomen dulcedines sapit, mella fragrat, blanditias subolet, delicias afflat. quis tam oculorum & aurium cæcus, qui hæc non sentiat? O peregrinum Mariæ epithetum! Opinor, Proclo deerant vocabula in virtutum ac gratiarum censu, quibus exponeret Marianas excelsè prærogatiuas; quare, si minùs ad vitiorum, saltem ad monstrorum horribilia prodigia confugit, vt audaciora nomina inde mutuaret, euocaretque auxiliaria ad votiuæ laudationis emphasim. Inde illam singulariter appellat, *Horrendum Incarnationis instrumentum.*

5. Eccli. 24. v. 12. S. Bernard. Siracides Ecclesiastici 24. de Sapientiæ habitatione ita fatur : Tunc præcepit, & dixit mihi Creator omnium: *Et qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo.* Sic S. Bernardus Meditat. c. 1. ait: *Beata anima, apud quam Deus requiem inuenit, & in cuius tabernaculo requiescit. Beata, quæ dicere potest: Et qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo.* Mysticè, tabernaculum, in quo Deus recondidit summam sapientiam creatam, imò & Sapientiam increatam & incarnatam, est Beata Virgo, in quâ Dei Filius, dum ex eius visceribus conciperetur, nouem mensibus habitauit, inque eiusdem vtero velut in tabernaculo requieuit. S. Cyprian. Serm. de Natiuit. Christi. Inde, vt arguit Cyprianus, *Matri plenitudo gratiæ debebatur.* Grande ei debitum, pro permanēti habitatione in eius vtero, velut in electissimo tabernaculo: in quo nō in transitu, sicut in Abrahæ tabernaculo; sed tot mensibus permanenter habitauit, & Paterni pectoris inquilinus requieuit. S. Chrysostomus (vel quisquis est auctor Serm. in Annunciationem S. Mariæ, apud Combefis tom. 1.) inducit Angelum Gabrielem mittendum ad Virginem, vt tractet Incarnationis negotium, ita super illo addubitantem, & sic Deum incarnandum alloquentem : *At etiam,* inquit, *tuum aduentum puellæ polliceris. Cœli te ac terræ fines non capiunt, quo pacto ergo te capiet vterus Virginis? Tum ad eum Dominus : Quomodo,* inquit, *me potuit capere tabernaculum Abrahæ? Cui respondit Angelus* (Aduerte attentiùs ad Angeli verba: *Nimirum quia habuit hospitalitatis pelagus. Deinde considera Domine; illic visus es Patriarchæ in tabernaculo iuxta viam posito, quique omnia imples, pertransisti.* Sanè hospitalitatis pelagus, quo Abrahamus, & eius soboles Maria, misericorditer stagnabant, immensum Deum, eiusque immetatam magnitudinem capere potuisse perhibetur. Verùm in viâ ac trāsitu, & quasi obiter in Abrahæ tabernaculo excipitur. Deipara autem planè dicit, *Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo*; quasi nō tantùm tanquam inquilinus habitauerit in vteri tabernaculo; sed in eo permanēter requieuerit, quasi in proprio atque cognato domicilio. Inde Deipara & animatum cœlum, & capacior ac immetatior cœlis prædicatur. *Matri* enim Dei, & diuinę *requietis* tabernaculo, tanta *plenitudo gratiæ debebatur*; cuius immensitas vel ipsis Angelis stupor esset. Et nota hîc pro re ethicâ, quàm vasto interuallo distent, gratia in transitu, & quæ diu hæret, & pectus permanenter implet. Et suscipe nunc sublimissimam Ruthæ dignitatem, quæ inter Christi Dei, & Deiparæ Virginis Progenitores meruit numerari, dignaque censeri, ex quâ tandem Christus nasceretur. Ruth 4. v. 22.

Hospitalitatis pelagus in Abrahamo & Deiparâ.

S. Chrysost. apud Combefis.

Deū excipit Abrahamus in tabernaculo iuxta viā; B. Virgo permanēter in vtero.

---

§. CCCXI.

Cælestes Incarnationis gazas, in se depositas, Deipara in homines beneficentiùs erogat.

1. Basil. Seleuc. ex translat. Combefis. Basilius Seleuciensis Orat. in S. Deiparam, sic eam salutat: *Aue gratiâ plena, Dei ac hominum mediatrix, quò medius paries inimicitiæ tollatur ac cælestibus terrena coëant, ac vniantur. Aue gratiâ plena castitatis florentissimæ paradise, in quo lignum vitæ plantatum, fructus salutis vniuersis producet: ex quo Euangeliorum quaterno ore ac initio fons, miserationum flumina credentibus deducet.* Alludit Seleuciensis Basilius ad paradiseum fontem, & flumina inde diducta, ad terram abundè irrigandam : *Sed fons ascendebat à terrâ irrigans vniuersam superficiem terræ.* Gen. 2. v. 6. & 10. Et rursus: *Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita.* De Mariæ autem ortu, ita scribit Iacobus Monachus Orat. in eius Natiuitate: Iac. Mon. *Abundantiùs exundat perennis gaudij flumina, terramque totam in orbem gyrantia, inexhaustam restagnaut gratiam.* Nempè Virgo Deipara est ille paradisi fons, in *miserationum flumina diductus,* quæ totam terram in orbem gyrant, ne quis sit Marianæ beneficentiæ exors; sicque vniuersam terram alluunt ac fœcundant, vt inexhau-

Marianum miserationū flumen, inexhaustam restagnat gratiam.

inexhaustam restagnent gratiam. Scilicet vberrima Deiparæ beneficentia, non modo velut multiiugum flumen rabidè dilabitur, *totamque terram in orbem gyrat*, quærens quem gratijs fœcundet; sed etiam quò vberiùs benefaciat, suos repigrat, imò & sistit cursus, vt *inexhaustam restagnet gratiam*, quam de facili quisque inexhaustè semper possit abundè haurire, & gratijs stagnantem animæ agrum, ad omnes sanctitates vbertim fœcundare. Quid beneficentius?

2. Apocal. 21. v. 2. Apocalypsis 21. sic profundè scribit Ioannes: *Et ego Ioannes vidi sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de cœlo à Deo, paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.* O stupidam hominum desidiam! quæ tanta est hæc hominum inertia, vt pigrè expectent, quòd cælestis Ierusalem, & empyrea Dei regia ad se veniat, & in terras descendat? An non satiùs foret, vt sibi impensiùs studentes, ipsi ad ciuitatem cælestem properarēt? Monstri adinstar est, quo vrbs cælestis, velut sedibus suis relictis, ad terram descendere dicatur. An homines in re summâ suæ beatæ gloriæ, sic pigri ac inertes sunt, vt nisi ipsa cælestis Ierusalem ad ipsos prodigiosè descendat, ipsi ad eam ascendere oscitanter negligant? Et quomodo potest Ierusalem cælestis ad terram descendere? Si litteralissimum sensum spectemus, figuratè hîc dicitur Ierusalem cælestis *descendere* de cœlo, vt electos ad se assumat. Fingitur enim hîc cœlum empyreum, siue cœtus Beatorum, in terram descendere, vt homines terrestres sibi ciues cooptet; quod in re nihil aliud est dicere, quàm quòd cælestis gloria & beatitudo hominibus terrestribus obtingat cęlitus per Dei liberalitatem & gratiam: est enim cælestis & diuina. Vnde cùm cælesti gratiâ homo in terris se afflari sensit, cælestem Ierusalem ad se descēdere reputet. Verùm Georgius Metrop. Nicomediensis Orat. 5. ad hunc Apocalypsis locum proculdubio adludens, Virginem Deiparam appellat, *Animatam Dei ciuitatem.* Ecce tibi quo pacto *sancta Ierusalem cælestis*, id est, B. Virgo, quę est, *animata Dei ciuitas*, ad terrestres homines, è cœlo ad terram descendere dicatur, dum illius pio interuentu cęlestis hominibus gratia incessanter afflatur, & sic illos ad beatam cœli gloriā præproperè assumit. Vidit ergo Ioannes, arcanorum Mariæ deuotus sequester, *sanctam ciuitatem Ierusalem*, nempè Deiparam, id est, *animatam Dei ciuitatem*, *descendentem de cœlo à Deo*, *paratam* omnibus gratiam spirare, de Filij sui meritis & adnutu vberrimam. O Maria, *noua Dei ciuitas*, vt descēdas ad nos, *animata*; quia nos inerter cunctamur ascendere ad te. Sanè ad quem descenderis, cœlum *animatum* descendit, & diuinæ gratiæ obside, in cælestem Ierosolymam præmaturè cooptatur; & adhuc in terris degens, coloniam in cœlos duxit. Quid beneficentius.

Cùm diuinâ gratiâ afflamur, cœlū ad nos descendit.

Cornel. ibi.

B. Virgo est animata Ierusalem, quæ ad nos descendit e cœlo.

Geog. Nic.

3. Prouerb. 8. v. 18. Prouerb. 8. sic Salomon de virgine Mariâ anteloquitur: *Mecum sunt diuitiæ, ac gloria, opes superbæ, & iustitia.* Communiter hæc verba de B. Virgine mysticè accipiuntur: nam opulentior gratia, & sumptuosior inde gloria, inter puras creaturas velut propria Deiparæ dos est. Alibi rescribebam huius loci translationes, quæ dum oppositum sensum reddere videntur, mirè locum elucidant, & thesim præsentem locupletant. Lxx. Interpretes pro τὸ *mecum*, habent *mibi*: & pro *opes superbæ*, exscribunt: *possessio multorum.* In eundem sensum penè recidit Symmachi translatio, qui pro, *Mecum sunt diuitiæ, & gloria*, &c. vertit, *à me sunt diuitiæ, & gloria.* Idémne erit, quòd Virgo Deipara dicat, *Mecum sunt*, vel *mibi sunt diuitiæ & gloria*; ac diuitię & gloria *à me sunt*? Munificè has diuitias & glorias expendit, easque copiosiùs hominibus erogauit, aiens, *à me sunt*; & dicere audet; *mecum sunt*, *mibi sunt*? *Opes superbæ*, quas dicit *secum* vel *sibi* esse, dum secum vel sibi sunt, *possessio multorum* nominentur? Huc adludere videtur Iacobus Monachus, inter Græcos Patres scriptor locuples, Orat. in Natiuitatem Mariæ, sic fatus: In Deiparâ sunt, inquit: *Incarnationis diuitiæ arcanâ ac mirabili ratione depositæ.* O quàm est opulentus gratiarum thesaurus, qui Incarnatione censetur! In Mariâ autem tot gratiarum locupletes gazæ, *arcanâ ac mirabili ratione depositæ* & concreditæ sunt: nam cùm in Mariâ sunt, & Mariæ sunt, ab ipsâ Mariâ sunt, & *possessio multorum* sunt. Quod S. Bonauentura luculenter edisserit quasi exponens illud, *Mecum*, vel *mibi*, vel *à me sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ*, id est, *possessio multorum.* Sic ergo Bonauentura fatur: *Gloriosum gloriæ Mariæ priuilegium est, quòd quicquid post Deum pulchrius, quicquid dulcius, quicquid iucundius in gloriâ est, hoc Maria, hoc in Maria, hoc per Mariam est.* Quod dicitur de diuitijs gloriæ, idem de gratiæ opulentâ gloriâ dictum puta. Quicquid magnificum in gratiâ est, hoc Maria, hoc in Mariâ, hoc per Mariam est; & inde ad homines beneficentius venit, tanquam per munificum gratiarum canalem. Quare perinde est dicere: *Mecum*, vel *mibi sunt diuitiæ ac gloria*, ac dicere, *A me sunt diuitiæ ac gloria*, est enim *possessio multorum.* Quid beneficentius? Vide hîc quàm beneficè Rutha eroget, quod à Boozo liberalius accepit.

Lxx. interp.

Symmach.

Iac Mon.

In Mariâ sunt Incarnationis gaza mirabiliter deposita, quomodo?

S. Bonau. in Specul. B. Virg. c. 6.

Deipara opulentia est possessio multorum.

Ruth 2. v. 18.

4. Eodem Prouerbiorum 8. cap. sic B. Virgo sub nomine Sapientiæ, homines ad se aduocat: Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie (quo votiuè officiosum studium erga Deiparam designatur:) *Qui me inuenerit inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino.* Hebræi codices pro τὸ *vitam*, exscribunt *vitas*, nempè vitam gratiæ & gloriæ. Pro τὸ *hauriet salutem à Domino*, Vatablus vertit: *Hauriet voluntatem à Domino*, bonam, inquam, voluntatem, quæ ab auxilijs gratiæ bonitatem fœnerat. τὸ *hauriet* (vt inibi notat Cornelius) tum facilitatem, tum copiam significat. Quasi dicat: Qui mei fuerit sic studiosus, tam facilè ac copiosè *hauriet* vitam gratiæ, & omne bonum ad hanc vitam gratiæ spectans, à Deo, quàm facilè ac copiosè *hauritur* aqua à fonte vel fluuio. Quasi Beata Virgo sit vitarum promptuarium, & accipiendæ gratiæ præclarum indicium. Nuper laudatus Iacobus Monachus, sic alloqui Deiparam: *Magnum quid reipsâ existis, Dominique gratiæ certum argumentum.* Nempe Virgo Maria votiuè inuocata à suis cliētibus, sic facilè, præstò, ac copiosè adest auxiliaris, & largè benefica, vt sit *certum* (an etiam euidens?) *Domini gratiæ argumentum.* Consultissimè sub *Sapientiæ* nomine ad se allicit Deipara, & suos erudit *certissimo gratiæ argumento.* Pulchrè inquit Damascen. Orat. de Natiu. Virginis: *Do-*

Prouerb. 8. v. 35.

Hebræus.

Vatablus.

Cornelius.

Deipara est certum diuinæ gratiæ argumentū.

Iac. Mon. suprà.

Deipara est donum donorum omnium præstantissimum.

num

S.Damasc. *num donorum omnium præstantißimum est Maria Virgo*; siquidem vnum donum cùm sit, est plurimum incessanter donorum gratiæ *certum argumentum*. O studiosiùs frequentemus Marianæ sapientiæ gymnasium, vt in illâ & per illam *certißimis gratia argumentis*, ad morum emendationem, & ad omnes sanctitates erudiamur! Quid beneficentius?

5. Prouerb.31. v.11. Prouerb.31. ita scribit Salomon: Mulierem fortem quis inueniet? procul, & de vltimis finibus pretium eius. *Confidit in ea cor viri sui, & spolijs non indigebit.* Verùm hæc Matrona vsque adeo diuite censu locuples, vt spolijs non indigeat; quo pacto postmodum luculenta spolia inter suos domesticos atque clientes, largiùs diuidit? Subditur enim: *Et de nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis.* Prouerb.31. v.15. Prædam Suis donat, quæ spolia negligit? Opinor, *præda*, rapinæ *spolium* est: qui enim prædam agit, & alium diripit, spolia detrahit: nam præda sine spolio non constat. Ceterùm illud: *Spolijs non indigebit*, Chaldæus. Chaldæus vertit, *Et non spoliatur, neque indiget*; Hebræus. Hebræus verò, *Et spolium non deficiet.* Itaque Virgo Deipara (quæ per Matronam adumbratur) locuplete in primis censu gratiæ opulenta est; censu autem non de inerte successione, aut iure hæreditario; sed de nobiliori & augustiori opulentiâ, nempè de victorialibus, *spolijs*, & prædiuitibus gloriosè trophæis, quæ à Mundo, ac Diabolo sumptuosiùs rapuit, & quibus nobiliùs locupletata est. Audiendus est S.August. Augustinus Serm.45. de Diuersis, qui sic luculenter hunc locum exponit: *Mulier hæc spolijs non indiget, non quia non quærat, sed quia abundat multis. Vndique mundum spoliat, rapit vndique tropha Diabolo. Ideo dicit viro suo, sicut scriptum est* Psal.118. v.62. *in Psalmo: Exulto ego in verbis tuis sicut qui inuenit spolia multa. Quemadmodum spolijs indigebit, quæ vndique rapit, vndique trahit, vndique acquirit, vndique operatur bona?* O quàm piè auara, & auarè furax est, quæ tanta tamque opulenta spolia nobiliter thesaurizat, quo de eiusmodi spolijs, det prædam domesticis suis! Aliter Richardus: *Spolijs non indigebit. Quia sicut quidquid habent sponsus & sponsa, vtrique commune est: ita quidquid habet Filius habet Mater, & è conuerso. Vnde videtur ei dicere Filius illud Ioannis: Mea omnia tua sunt. Aliter tamen & aliter, quia non à Matre Filius, sed omnia à Filio habet Mater.* Itaque Virgo Deipara spolijs non indiget, quia *spolijs* opulentè abundat, vt domesticis suis tanquam *prædam donet*; *spolijs*, inquam, abundat, quibus *mundum spoliauit*, à *Diabolo rapuit*, & quæ à Filio Deo *trahit* & iure Maternitatis acquirit. Piè auarâ rapacitate has congregat gazas, vt ditiorem Suis *prædam* impertiat.

Deipara opulenta est spolijs, quæ à mundo, à Diabolo, & Filio trahit.

Richardus à S.Laurent. lib.6.

Ioan 17. v.10.

---

§. CCCXII.

Mariana ad Filium Deum orationis, arcana vis multimodè expenditur.

1. Psalm.122. v.2. S.Bonau. Illud Psalmi: *Sicut oculi ancillæ in manibus Dominæ suæ*, S.Bonauentura in Speculo B. Virginis, ad illam sic flectit: *Ancilla Dominæ* (Mariæ) *est qualibet anima fidelis illi deuota, imò etiam Ecclesia vniuersalis; oculi huius ancillæ in manibus Dominæ suæ semper debent esse, quia oculi omnium nostrum ad manus Mariæ semper debent respicere, vt per manus eius aliquid boni accipiamus.* Sint ergo *oculi* nostri intenti ad Mariam, precibus ad Mariam linguati; siquidem eius *manus* auritæ sunt ad audientiam, largæ ad beneficentiam. Appositè Petrus Damianus: *In manibus tuis sunt thesauri miserationum Domini & sola electa es, cui tanta gratia conceditur.*

Deiparæ manus auritæ sunt ad oculorum preces.

B Petr. Damn. serm. 1. de Nat. Virg.

2. 1. Reg. 1. Anna illa, sera genitrix Samuëlis, Annam Deiparæ genitricè egregiè adumbrauit. Sterilitatis malo probrosè anxia, obnixiùs prolem à Deo expetit, & conceptum precibus infantem, feliciter parit, ablactatum Domino eum sistit. Et adduxit eum in Domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus: & obtulerunt puerum Heli. Et ait Anna: Obsecro mi Domine, viuit anima tua: Ego sum illa mulier, quæ steti coram te hîc orans Dominum. *Pro puero isto oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulaui eum.* 1. Reg. 1. v.27. Idcirco ego commodaui eum Domino cunctis diebus, quibus fuerit commodatus Domino. Et adorauerunt ibi Dominum. *Et orauit Anna.* Sic & altera Anna oratione Mariam concipit, precibus parturit, & vix ablactatam deuotâ supplicatione Deo sistitur in templo, vbi à tenellâ ætate vultui Dei pro nobis assistat. Eleganter Leo Augustus Orat. 2. in S. Mariæ Præsentationem, ad rem fatur: *Pro Felici partu gratias habituri* (Ioachime & Anna ad templum Dei cum Infante Deiparâ) *pergitis; sacrisque initiationibus tanquam signaculis filiam obsignaturi: vt cuius germen precibus excoluistis, eam precibus augêdam ac consummandam credatis.* Parentúmne precibus puella Deipara *augenda & consummanda* erit? Parentum precibus paruula tunc Maria crescat? Deiparæ incrementa precibus æstimanda sunt? Marianæ magnitudinis census precibus taxatur? Non putauerim, ad alienæ orationis mensuram, magnam Deiparam crescere: neque ideo adhuc ætate paruulâ in templo sisti, & in Sancta Sanctorum introduci, vt alienâ oratione succrescat; sed vt alienas orationes excipiens, vberrima populis beneficia exoret. Appositè Iacobus Monachus Orat. de Natiuit. Mariæ: *Quàm sanctus locus, & gloriosi lares, vbi edita est Dei sanctificatio ..... Sancta Sanctorum ad eam suscipiendam parabantur, quæ sola sanctificatio existit.* Itaque Deipara adhuc puella in Sancta Sanctorum excipitur, vt humanas ad eam preces Deo proponat, & mundo sceleratissimo sanctitates impetret, *quæ sola sanctificatio existit.* Tantam autem bonorum vbertatem orando impetrat, tantaque gloriâ sublimatur, vt quæ precibus sata & exculta est, *eam precibus augendam & consummandam crediderint.* O grande Marianæ gloriæ ab humanis precibus incrementum! Mariæ in nostris precibus excipiendis pia audientia, & felix beneficiorum impetratio, sic eius immensam taxat magnitudinem, & omnibus sanctitatibus perfectam & consummatam probat, vt humanis mendicitatibus, & earum subueniendarum *precibus augenda & consummanda credatur.* Nihil enim egestuoso hominum generi, sic illius immensam magnitudinem, & immetatam sanctitatum atque gratiarum consummationem probat, quàm excipiendarum

Leo Aug.

Deipara humanis precibus augenda & consummãda dicitur. quare?

Iac. Mon. *Deipara, sola sanctificatio esse dicitur. quare?*

precum exprompta facilitas, & gratiarum impetrandarum experta felicitas. Exinde pia Deipara humanis *precibus agenda & consummanda* perhibetur.

3. Prou.8.v. 17 & 18. Prouerbiorum 8. diuinæ Sapientiæ nomine & ore homines sic Beata Deipara ad se allicit: *Ego dil gẽtes me diligo: & qui mane vigilant ad me, inuenient me. Mihi* (Symmach. *à me*) *sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ,* &c. [Symmach.] Vigilare *mane*; est citò, maturè, & tempestiuè: Seu *mane*, id est, diluculo: diluculo enim post somnum & quietem restauratis iam viribus & spiritibus, maximè viget mens hominis ad meditandum & orandum. Monet ergo nos pijssima Virgo, vt quammaximè solliciti simus de precibus nostris ad eam quamprimùm fundendis; neque enim sic illius beneficam largitatem præoccupare poterimus, quin ipsa præuenerit nos. Audi Bernardum Serm. 69. in Cantica: [S.Bernard. *Nemo supplicum praueniet Marianâ beneficentiâ largitatem.*] *Et qui mane vigilant ad me, inuenient me. Vides,* ait, *quomodo non solùm de amore suo certum te reddat, sed etiam de sollicitudine suâ, quam pro te gerit, si te senserit sollicitum sui. Vigilias tu, vigilat & ille* (illa, inquam) *consurge in nocte, in principio vigiliarum, accelera quantum vis, etiam ipsas anticipa vigilas, inuenies eum* (eam) *non præuenies. Temerè in tali negotio, vel priùs aliquid tibi tribuis, vel plus: nam ille* (illa) *te magis amat, & ante.* Nec Deiparæ deest quid tibi postulanti gloriosè donet, nec benefica donandi voluntas illi deest gloriosiùs munifica. Nam confestim tempestiuè subdit: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria,* ad munerum expensas, inquá; vnde Symmach. exscribit: *A me sunt diuitiæ, & gloria.* Putauerim autem esse hendiadem, id est, *diuitiæ gloriosæ*, quas statim *opes superbas* nominat. [*Mariana gloriæ diuitias, eius supplices accipiunt, quare?* Leo Aug.] Porrò *diuitiæ gloriosæ* sunt, quę dum habentur, iam miseris supplicantibus erogantur. Sanè profundo stilo dixit ad rem Leo August. Orat. 3. *Eâ de causâ,* inquit, *nunc tibi tanquam Reginæ ministramus, tuoque vultui supplicamus, tuæ gloriæ diuitias abundè consecuti.* (Et post paucula.) *Vt quid verò quis tuæ conetur gloriæ magnitudinem metiri?* Ecquis verò metiri possit Marianæ gloriæ magnitudinem erga sibi votiuè supplices? Nam *diuitiæ gloriosæ* sunt quas dum apud se abundè habet, *à se*, in sibi supplices, iam effluentes publicat: *Mecum sunt diuitiæ & gloria,* id est, *A me sunt diuitiæ & gloria,* scilicet *diuitiæ gloriosæ*, quas Deipara opulentiùs accumulat, vt cumulatiùs supplicibus impertiat. Vnde scitè dixit, *Tuo vultui*, ô pia Deipara, *supplicamus, tuæ gloriæ diuitias abundè consecuti.* Huiusmodi autem *diuitias gloriosas* supplicibus largiùs impendendas, *opes superbas* appellat. Sic enim donare, est aliquis opulentioris gloriæ fastus. *Vt quid verò quis tuæ conetur gloriæ magnitudinem metiri?* Eleganter quidem Leo Augustus!

4. Psal.122. v.2. Psalmo 122. sic occinit regius Vates: Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis: *Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri.* Quæ est Domina, in quam supplices oculi attentiùs figuntur, vt tacitis oculorum precibus cupitam gratiam extorqueant, & vota impleant? Præter Bonauenturam supra num. 1. aduocatum, Richardus lib. 2. de Laud. B. Mariæ, eam exponit esse *Dominam nostram*, [S.Bonau. Richardus à S.Laurent.] ad quam, & in quâ debent esse oculi nostri, donec misereatur nostri. Sic nuper dixit Leo Augustus, Beatam Virginem alloquens, *Tuo vultui supplicamus,* nempè, supplices oculi nostri te precariè suspiciunt, vt optatas à te, & per te gratias impetremus. Modulatè Ioannes Geometra Hymno 2. sic Deiparam salutat: [Ioan. Geo.] *Salue mille oculis Pole prædite, circum Solem clara gerens innumeras Charites,* id est, Gratias. [*Deipara appellatur Polus mille oculis præditus, innumeras gerens Gratias.*] Scilicet procliue, frequens, ac necessarium nauigantibus est, *Polum* suspicere, oculosque in illum attentiùs tollere, quò cursum per tumentes ac infidas pelagi vndas dirigant; quò Syrtes, & naufragia declinent; quò tandem optatum portum sospites teneant. Alioqui sine *Poli* ductu, cæci oberrarent, per marium inuia errones palabundi. Aue, ô Deipara, *Salue mille oculis Pole prædite, circum gerens innumeras Charites,* id est, Gratias, quas te aspicientium oculis cumulatius influis, & cælitus largiris. Nautæ dum *Polum* multoculi suscipiunt, *Polo* tacitè *supplicant*, & optatissimam rectionem velut precibus oculorum exorant. *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad Dominam nostram donec misereatur nostri. Miserere nostri Domina, miserere nostri.*

5. Ad Hebr.9. v.24. Ab Hebræos 9. *Non,* inquit, *manufacta Sancta* sanctorum *Iesus introiuit, sed in ipsum cœlum, vt appareat vultui Dei pro nobis.* Quomodo? aut quam ob rem, Christus in cœlo, potiùs quàm Pontifex intrans in Sancta sanctorum, vultui Dei pro hominibus apparet? Respondet S. Cyprian. Serm. de Baptismo Christi, [S.Cyprian. *Christi cicatrices, tacitæ sunt illius preces.*] *Vt semper seruatæ in corpore Christi plagæ, salutis humanæ exigant pretium, & obedientiæ donatiuum requirant.* Bene est, ipsæ Christi plagæ voce tacitâ, donatiua hominibus precario aspectu requirant. Ceterùm τὸ *vt appareat*, idem est, ac apparendo oret, & interpellet pro nobis etiam tacentibus, sed miseriarum clamore opem deprecantibus. Simile de Virgine Deiparâ in cœlos gloriosè assumptâ, dixisse, procliue est, ostensione vberum, quibus Deum Filium suauiter lactauit; cuius etiam vultui pro nobis semper apparet. Concinnè Græcus Auctor Hymno 5. subscripto post quatuor Ioannis Geometræ Hymnos, de Beatâ Deiparâ ita scribit: [*Deipara est nouus mundus; & omnium vires in se habere dicitur.* Græcus Auctor.] *Quæ Deum dedit, pretium Redemptionis exoluit, graues casus sustulit, & optata largita est.* Postmodum illam appellat: *Nouum cœlum, nouum mundum . . . . felicem, diuitem, feliciter operantem, adiutricem, diuitiarum datricem; potentissimam, omnium in se vires habentem, omnibus patentem, ab omnibus inuocatam: liberatricem, vrbium tutelam, generis sui, & mundi præsidium.* Multæ his verbis sententiæ adglomerantur, quæ accuratiorem expetunt elucidationem, quàm in trãscursu donari possunt. Illud præsertim, *Potentissimam, omnium in se vires habentem*, opportunum elogium est, vt à nobis inuocata, possit opem ac præsidium ferre, & nostris mendicitatibus diues ac potẽs occurrere. [*Deipara optata largitur; & ab omnibus inuocata dicitur. quare?*] Sed quid est, quod dicitur quòd nõ solum *optata largita est,* quasi vel tacita animi vota, ad orationis elogium acceptet: sed etiam *ab omnibus inuocata* perhibetur? Ab omnibusne Beata Virgo in humanis necessitatibus inuocatur? Mille precarij oculi Marianum *Polum* adornant; at non putarim, quòd ab omnibus omninò hominibus

Deipara

Deiparâ auxiliaris precibus aduocatur. Verùm enimuerò illa, illa ipsa, inquam, quæ in cælo semper *apparet vultui Dei pro nobis*, gratias necdum postulatas, sed dumtaxat *optatas largita est*, quasi precibus exoraretur. Quin &, ad munificæ benignitatis redundantiam, ipsas hominum miserias, tamquam precariè vocales, ad orationis prærogatiuam sæpè admittit, & nondùm formata Marianæ opitulationis vota cumulatiùs adimplet. Quare profundè dicitur *Ab omnibus inuocata*; quia vel precantium linguâ, vel miseriarum ore, *ab omnibus inuocatur*: & ipsa sic inuocata, Filij sui diuinam omnipotentiam aduocat, Matris precariè omnipotenti auctoritate. Propter hos precarios clamores, Rutha eius vmbra, *turtur* interpretatur, vt suo loco expendebamus.

Ruth 1. v. 4.

---

§. CCCXIII.

Precaria Deiparæ omnipotentia elucidatur: exinde humanæ naturæ fæcundum os dicitur.

1. Richardus à S. Laurētio l. 2. p. 1. 1. Reg. 25.

Subtilitas Marianæ orationis, irā Filij velut omnipotenter cohibet.

SCitè Richardus: *Tam prudens*, inquit, *& diserta & aduocata Maria, quòd non potest Filius vindicare in eos pro quibus ipsa allegat; quod significat in facto Abigail, quæ auertit iram Dauid à Nabal stulto, subtilitate verborum suorum: qui Nabal, significat peccatorem.* Sic est valida, precaria Marianæ orationis omnipotentia? Tantáne est in Deiparæ precibus verborum *subtilitas*, an gratia verborum? Arcanâ quâdam vi Filius Deus vltionem inhibet ab eis, pro quibus Maria orat, de eisque vindictam sumere nescit. O ineffabile precum Deiparæ sacramentum, quo iræ diuinæ sic potenter exarmantur! *Non potest Deus vindicare*, ait Richardus, piè audaci vocabulo. Nempè, sic Filius Deus ad Matris preces iram iustissimam, meritissimamque vindictam cohibet, ac si aliter non *posset* facere. Quod ex iam iam subscribendis num. 2. & 4. ampliùs clarabitur.

2. Ruth 3. v. 11.

Hîc cap. 3. rem nimis arduam à Boozo Rutha postulat, & obtentu valdè difficilem. Sic autem illi Boozus placido ore incunctanter respondet: *Noli ergò metuere, sed quicquid dixeris mihi faciam tibi. Scit enim omnis populus, qui habitat intrà portas vrbis meæ, mulierem te esse virtutis. Nec abnuo me propinquum.* Profundè Boozus populi Princeps, Christi Dei auus ac virtutis gratiâ potenter allectus, præproperum rei cuiusque petendæ adnutum, beneficentiùs Ruthæ offert aiens: *Quicquid dixeris mihi faciam tibi.* O peramplam sponsionem de præcoquâ impetratione securam! Audiendus est Germanus Archiepiscopus Constantinopolitanus Orat. 2. in Mariæ Dormitionem, ita fatus: *Tu autem*, inquit, *quæ maternâ in Deum auctoritate polleas, etiam ijs qui enormiter peccant, eximiam remissionis gratiam concilias. Non enim potes non exaudiri; cùm Deus, vt veræ ac intemeratæ Matri suæ, quoad omnia, & per omnia, & in omnibus morem gerat. Hinc meritò afflictus quisque ad te confugit: infirmus tibi adhæret: bello petitus, te hostibus opponit.* Profectò quasi Deipara de Filij sui ore audierit, *Quicquid dixeris mihi, faciam tibi*, & fidenter petit, & feliciter impetrat: *non enim potest non exaudiri*, quæ Matris *auctoritate pollet*, & hâc largissimâ sponsione subnixa precatur. Exinde Boozus Ruthæ (sicut Abigali Dauid,) id est, Christus Deiparæ, *quoad omnia, & per omnia, & in omnibus morem gerit*, ac si aliter facere non *posset*: quasi & auctoritati Matris, & liberalissimæ sponsioni suæ non obsequi minimè possit. Hinc forsan *Domina precum* nuncupatur. De quo aliàs agebamus.

Quo sensu dicatur, quòd Maria non potest non exaudiri à Filio Deo.

Germanus. Constātim.

3. ad Rom. 8. v. 26.

Paulus ad Romanos 8. ita scribit: Spiritus adiuuat infirmitatem nostram: *Nam quid petamus, sicut oportet, nescimus.* Multimodè in re precum delinquimus: aut quia inerter desides cunctamur, aut negligimus ad Deum in ærumnis nostris accurrere, qui lapsantibus manum porrigat, & auxiliarem opem. Erramus etiam, quia quid petamus, ignoranter nescimus, & friuola, futilia, & sæpè noxia nobis obnixiùs postulamus: adeò vt quæ putari posset felix impetratio, posset esse inimicorum votum. Quin & in modo petendi sæpiùs peccamus, quia neque quod oportet, nec *sicut oportet*, precibus postulamus. Oremus ergò cùm rege Iosaphat ad Deum, ad Deiparam etiam: *Cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc solùm habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te.* Tu, ô Deipara, nos dirige per vias illas, officia, exercitia, actiones, passiones, quibus præuides nos ad cælum peruenturos: homines enim quid petant, *nesciunt*; & sicut *oportet*, petere ignorant, & humanâ desidiâ postulare negligunt: elingues sunt ad ritè orandum, tu esto precaria hominum lingua. Audiendus est Georgius Nicomediensis Serm. 2. in Conceptionem S. Annæ, sic de intercessione Deiparæ luculenter fatus: *Enunciabitur*, inquit, *terrarum orbi, celebratissma eius gloria; sola eius præclarâ famâ celebris fructificatio; illustrissima creatorum gloriatio & decus.* (Attentiùs excipe quæ ad rem subijcit verba.) *Enunciabitur, humanæ illud naturæ facundum os; rationabilis eorum defensio, quibus pudor abstulisset verba.* Nimirùm Marianæ intercessionis geminum elogium prædicatur: Alterum est, nam cùm homines *quid petamus, sicut oportet, nescimus*, quasi elingues ac muti essemus ad precandum; Beata Deipara, tamquam *humanæ naturæ facundum os* prouidentissimè substituitur, quod, & *quid* sit petendum, & quomodò *oporteat* petere, precariè expetat, & feliciter petita extorqueat. Sanè alto stilo Virgo Deipara dicitur, *humanæ naturæ facundum os*: nam quod homo balbutiendo imperitè postulat, aut postulare oscitanter negligit, Maria velut *humanæ naturæ facundum os*, & humanarum necessitatum lingua, & eloquenter petit, & feliciter impetrat. Addit Georgius Nicomediensis, quòd Deipara est *rationabilis eorum defensio, quibus pudor abstulisset verba.* Porrò sæpè fœdissimorum scelerum *pudor* verba aufert, & peccatores reddit mutos ad veniam postulandam: hoc autem *humanæ naturæ facundum os*, ad omnem impetrationis gratiam concinnatum, *rationabilem eorum defensionem* allegat; & *sicut oportet* petens, quod optari posset, potenter extorquet.

2. Paral. 20. v. 12.

Deipara est humanæ naturæ facundū precariè os.

Georg. Nic.

4. Lucæ 13. dicebat Iesus hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vineâ suâ, & venit quærens fructum in illâ, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum

ctum in ficulneâ hâc, & non inuenio? *succide ergò illam: vt quid etiam terram occupat? At ille respondens, dicit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercora: & siquidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam.* Quis est iste colonus, seu *vineæ cultor*, ad quem spectabat ficulneæ huius fructificatio; qui obnixiùs se hero opponit, ne illam radicitùs succidat, etiam post districtum succisionis edictum? Imò etiam quis est iste colonus precariâ intercessione adeò validè potens, qui districtiorem Domini sententiam de ficulneæ excisione, reuocare, aut suspendere eualuit? Quin & dum cultionem spondet, ficulneæ hactenùs infructuosæ optatum fructum iam iam ferre prædicit? Porrò vbi Vulgatus habet, *Et siquidem fecerit fructum*, quod suspensam conditionem importat, Arabicus habet, *Ipsa namque attulit fructum.* Per hunc colonum, qui potenti intercessione excisionem ficulneæ reuocauit, alij Apostolos intelligunt; alij quosuis Ecclesiæ Sanctos? sanctos Angelos alij; alij Christum interpretantur. Denique Germanus Archiep. Constantinopolitanus illo Serm. 2. in Mariæ dormitionem, de interuentione Deiparæ præscripta verba intelligit: *Quis adeò*, inquit, *nihil emendatis, sponsionem prætendens patrocinatur? Quiuis enim eorum, qui etiam auxilio esse possent, parabolicæ ficûs excidium in nobis metuens, supplicationem Deo pro nobis offerre detrectabat; vt ne inutili promissione, latâ sententiâ, non admittenda sponsio videretur: Tu autem, quæ maternâ in Deum auctoritate polleas, etiam ijs qui enormiter peccant, eximiam remissionis gratiam concilias.* Hem! Virgo Deipara iam à Deo *latam sententiam* reuocat, quâ ficulnea perniciosè inutilis excisioni damnatur? Huc, huc, inquam, idem Germanus spectat, cùm postmodùm Deiparam appellat: *Damnatorum commendationem*; quæ verba sensuum fœcunda, nuper aliorsùm expendimus. Luculenter sanè Germanus!

Lucæ 13. v. 8. & 9.

Arabicus. *Num Deiparæ oratio, latam à Deo sententiam auertit?* Germanus Constant.

5. Ioan. 4. v. 23. Ioannis 4. mulier illa Samaritana dum cognouit Christum esse Prophetam, de adorationis loco curiosiùs perquirit. Cui tandem Christus respondet: *Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum.* Copiosè hîc tradunt Interpretes, quid sit adorare Deum *in spiritu & veritate.* Vatablus, in spiritu & *veritate*, id est, *in integritate*, vel in perfectione: veri enim, id est, integri & perfecti adoratores adorant Deum in spiritu & perfectione Euangelicâ. Ceterùm tametsi Commentatores communiter per τὸ *adorare*, adorationem intelligant; tamen cùm quæstio de templo præcesserit, in quo non tantùm adoratur Deus, sed etiam oratur; Germanus Constantinopolitanus suprà aduocatus, per τὸ *adorationem in spiritu & veritate* seu *integritate*, aut perfectione, factam, Deiparæ orationem, siue potiùs illius appendices gratias, intelligere videtur, in hunc modum fatus: *Tutela tua*, ô Deipara, *immortalis est; & intercessio, vita, & protectio perpetua. Nisi enim tu præires* (non loquitur hîc de exemplo, sed de anticipatâ oratione,) *nemo spiritualis euaderet; nemo in spiritu Deum adoraret. Tunc enim spiritualis factus est homo, cùm tu, Deipara, Spiritus-sancti habitaculum effecta es: Nemo Dei cognitione repletus est, nisi per te, ô sanctissima. Nemo salutis nisi per te, ô Deipara: Nemo periculorum expers nisi per te, Virgo parens: Nemo redemptus nisi per te, Dei Mater. Nemo donum per misericordiam consecutus, nisi per te, ô digna Deum capere. Quis enim peccatores tantoperè defendit*; Recognosce hîc Marianæ ad Filium Deum orationis locupletes consequentias, & appendices illius gratias, quas singulatim expendere nimis prolixum foret. Procliue cuique esto, illas penitiùs enucleare, & enucleatiùs expendere ad Marianæ laudis auctarium.

Vatab. apud Cornelium.

Nisi Deipara præiret, nemo spiritualis foret.

Germanus Constant.

Marianæ orationis appendices gratiæ recensentur.

6. Iacobi 1. v. 16 & 17. Iacobus Apostolus 1. cap. 1. gratiarum conceptaculum præmonstrat, ne in nostris supplicationibus erremus. *Nolite itaque errare*, inquit, *fratres mei dilectissimi. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursùm est, descendens à Patre luminum*, à Deo, inquam, immetatè benefico. It quidem, Ecquis autem in re hâc vulgatissimâ *erret*? An quia sine Deiparæ interuentu, numquam Deus beneficia sua hominibus exhibet? Eleganter Georgius Nicomediensis Orat. 6. in Mariæ ingressum in templum, sic Deiparæ suffragium, & auxilium implorat: *Vnicum est* (*auxilium*,) *quod illo fortius sperandum habemus; nempè tui Filij potentia: quin & eius ipsius beneficium, acceptum tibi referimus.* An non homo expectat opem, & expetitum auxilium à Filij sui *potentiâ* (nam *omne datum optimum, & omne datum perfectum* ab illo est;) quomodo ergò gratias spondet Matri *referendas?* Opinor, ei reddendæ sunt gratiæ, qui auctor est beneficij accepti: si igitur à Filij *potentiâ* beneficium præstatur, ipsi potiùs Filio, quàm Matri gratiæ agendæ erunt. Imò etiam & Filio per Matrem; imò & Matri etiam pro beneficijs à Filij omnipotentiâ largiùs acceptis: absque Matris enim interuentu, nullum exhibet. Quare æquum est, vt pro quocumque beneficio à Deo accepto, gratias Deiparę referamus. Nam licèt *omne datum optimum, & omne donum perfectum* à Filio Deo sit; tamen *ipsius beneficium* Deiparæ *referimus*, tamquam per illius preces potenter adeptum.

Georg. Nic.

Pro beneficijs à Filio Deo acceptis, gratias Matri referamus.

---

§. CCCXIV.

Prælustris Mariæ pietas, & largior ergà omnes beneficentia adhuc prædicatur.

1. S. Bonauent. Ruth 3. v. 10. Sanctus Bonauentura in Speculo B. Virg. cap. 8. ex Ruthæ ad Mariam comparatione, tamquam ex typo ad antitypum, summam illius misericordiam, his verbis euulgat: *Benedicta filia priorem misericordiam posteriore superasti: Magna*, inquit, *fuit erga miseros misericordia Mariæ adhuc exulantis in mundo; sed multò maior erga miseros est misericordia eius iam regnantis in cælo: Maiorem per beneficia innumerabilia nunc ostendit hominibus misericordiam, quia magis nunc videt innumerabilem hominum miseriam: vnde pro splendore prioris misericordiæ fuit Maria pulchra vt Luna; pro splendore verò posterioris misericordiæ est electa vt Sol: nam quemadmodum Sol Lunam superat magnitudine splendoris; sic priorem Mariæ misericordiam superat magnitudo*

Maria misericordia in cõparatione ad Rutham, tamquam typum.

tudo superioris. Quis est super quem Sol non luceat? quis est super quem misericordia Mariæ non splendeat? Quemadmodum Sol oritur super bonos & malos indifferenter; sic Maria præterita non discutit merita, sed omnibus sese exorabilem, omnibus clementissimam præbet; omnium denique necessitatibus amplissimo miseretur affectu. Bellè pariter ac verè Bonauentura.

2. Eccli.24. v.16. Siracides Ecclesiastici 24. hæc verba refert, quæ de Beatâ Deiparâ mysticè intelliguntur: Et radicaui in populo honorificato, & in parte Dei mei hereditas illius, *Et in plenitudine Sanctorum detentio mea.* Meritò in plenitudine Sanctorum Virginis Mariæ detentio est, quippe quæ ex omnium defloratione constructa est: cui nec fides defuit Patriarcharum, nec Prophetarum spiritus, nec zelus Apostolorum, nec Euangelistarum doctrina, nec constantia Martyrum, nec Confessorum sobrietas, nec castitas Virginum, nec coniugatorum fœcunditas, nec puritas Angelorum. Verùm S Bonauentura in speculo B. Virginis, apud Cornelium inibi, aliter hunc locum exponit: *Beata Virgo,* inquit, *non solùm in plenitudine Sanctorum detinetur, sed etiam in plenitudine Sanctos detinet, ne eorum plenitudo minuatur: detinet nimirùm virtutes, ne fugiant: detinet merita, ne pereant: detinet Dæmones, ne noceant: detinet Filium, ne peccatores percutiat. Ante Mariam non fuit, qui sic detinere Dominum auderet, teste Isaiâ, qui dixit: Non est, qui inuocet nomen tuum & teneat te.* Et infrà ex Anselmo subdit: *Tibi solùm loquor Domina, beneficijs tuis plenum esse mundum, inferna penetrarunt, cælos superarunt; per plenitudinem enim gratiæ tuæ, quæ in inferno erant, se lætantur liberata; & quæ suprà mundum sunt, se gaudent restaurata.* Multas his verbis sententias Bonauentura addensat, quæ ad misericordem Deiparæ beneficentiam elucidandam, enucleare procliue est.

S.Bonauẽt. *Quia Deipara in plenitudine Sanctorum detinetur, eius in omnes misericordia adstruitur.* Isaiæ 64. v.7.

3. Isaiæ 62. v.3. Isaias cap.62. sic ante tot retrò secula, propheticè antedixit: *Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.* Etsi manus strenui operis sollerti industriâ, coronæ meritum fabricet, & coronam excudat; opinor, corona, quod est capitis ornamentum, otiatur in manibus. Quare Sanctius noster inibi censet, *coronam* posse vocari quoduis ornamentũ; vnde hîc sumi pro annulis aut armillis, in quibus notari solent nomina eorũ aut effigies, quos amamus, vt semper occurrent oculis, vt idem hîc dicat Isaias, quod dixit c.49. *In manibus meis descripsi te.* Huc abductus est vir sapientissimus, vt suę eruditionis sollertiâ, otium coronæ in manibus declinaret. Cornelius verò in sensu litterali propiùs ad mysticum accedit. *Eris corona gloriæ in manu Domini.* Quasi dicat Propheta: Deus tibi, vtpotè sponsæ suæ, erit instar coronæ tuũ caput, teque totam cingens & ornans; & tu vicissim quasi sponsa eris Deo instar coronæ eum decorans & ornans. Nam nihil aliud est esse *coronam* gloriæ in manu Domini, quàm esse sponsam quam Dominus sibi apprehensâ manu sociauerit. Verùm S. Ambrosius de Instit. Virgin. c.26. de Virginis Mariæ largiori benignitate sic eloquenter scribit: *Eum* (Christum) *concepit, & peperit, & coronam capiti eius æternæ pietatis imposuit.* Scilicet Beata Virgo est velut corona in manu Domini, hoc est Dominum ac Filium suum Christum Deum coronans *æternæ pietatis corona.*

Sanctius. Isaiæ 49. v.16. Cornelius. *Deipara Christi capiti coronã æternæ pietatis imposuit.* S.Ambro.

Porrò in manibus, id est, in meritis Christi Dei, sunt tot gloriæ coronæ, quot suis meritis hominibus copiosè promeruit: cumque Deipara præsit eiusmodi meritorum dispensationi, sitque benignissima omnium materâ Filio Deo veniam ac misericordiam impetrans: inde Beata Deipara *coronam capitis eius æternæ pietatis imposuit.* O bona *æternæ pietatis corona,* quâ Christus à Matre suâ, ac Misericordiæ Matre coronatur! *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum Mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Quippe quæ *eum concepit, & peperit, & coronam capiti eius æternæ pietatis imposuit.* Et nota illud, *æternæ pietatis*; significat enim immetatè continuatam pietatem: nam Virgo Deipara in sanctis *detinet virtutes, ne fugiant: detinet merita, ne pereant. In* peccatoribus autem *detinet Dæmones, ne noceant; detinet Filium, ne peccatores percutiat:* omni tempore pia, omnibus cumulatiùs benefica; vt *coronam capiti Filij sui æternæ pietatis imponat.* Cantic. 3. v.11.

Apocalypsis 21. sic Ioannes scribit: *Et vidi cælum nouum, & terram nouam. Primum enim cælum, & prima terra abijt, & mare iam non est.* 4.
Vnde post pauca, dixit qui sedebat in throno: *Ecce noua facio omnia.* Arabicus, *Ecce ego faciam illa noua omnia.* Quænam? nempè cælum, & terram, & elementa reliqua, tamquam antiquata, vetera, & misera, cum vetere ac misero homine, vitâ & mundo abierunt. Iam facio & creo cælum nouum, terram nouam, elementa noua, vitam nouam, hominem nouum: omnia enim nunc innouantur. *Ecce noua facio omnia.* Appositè Richardus: *Quia per eam* (Deiparam) *innouatum est genus humanum, quod per Euam inueterauerat, quandò scilicet nouum factum illud est in ea, de quo loquitur Ieremias per quod nouum innouata sunt omnia. Vnde Filius ei dicit: Ecce noua facio omnia.* Omnia inueterauerant per insolita diu peccata, & auitam delinquendi consuetudinem; ergò per Mariæ benignitatem, antiquitatem exuant, senium deponant, & ad pulchrum nitorem renouentur. *Ecce noua facio omnia, omnia,* inquam. Eleganter Anselmus lib. de Orat. *Per te* (ô Virgo Deipara) *elementa renouantur, homines saluantur, Angeli redintegrantur.* Addit Ioannes Geometra nuper laudatus: *Quæque Deum nobis, nosque Deo reparas.* Ecce noua facit *omnia* Virginis Deiparæ beneficentior pietas, per quam elementa *renouantur,* homines *saluantur,* Angeli *redintegrantur,* Deusque hominibus *reparatur.* Quo autem sensu Virgo Maria, Deum nobis *reparare* dicatur, alibi nuper exponebamus.

Apocal 21. v 5. Arabicus. Richard. à S.Laur.l.9. Ierem.31. v.22. *Per Mariam elementa renouantur, homines saluãtur, Angeli redintegrantur.* S.Anselm. Geometra. Hymno.1.

Ioannis 2. Nuptiæ factæ sunt in Canâ Galilææ: & erat Mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & Discipuli eius, ad nuptias. *Et deficiente vino, dicit Mater Iesu ad eum: Vinum non habent.* Quasi dicat: Consule, ô Fili, nouorum coniugum verecundiæ, ne coram inuitatis confundantur de inconsultâ ac miserâ egestate; scio enim te id posse, cùm simul sis Dei Filius, & hoc tuam maximè beneficentiam decere. *Compassa est enim* (ait Bernardus) *eorum verecundiæ, sicut misericors, sicut benignissima. Quid de fonte pietatis procederet nisi pietas?* Et pietas quidem adeò præpropera, vt sensum ac vocem indigentium anteuerteret, validè sollicitata tacito 5.

Ioan.2.v.3. S.Ber.Ser.1 post Domi. 1.Epiphan.

tacito indigentiæ clamore, quo vehementiùs perurgebatur. *Et is quidem sermo* (pergit Bernardus) *certissimus index ingenitæ mansuetudinis, & virginalis verecundiæ fuit. Aliorum quippe verecundiam suam reputans, sustinere non potuit, non potuit vini dissimulare defectum*, Quid est, *non potuit?* Tantáne pietate Beata Virgo exuberat, vt miseriarum voces non possit non exaudire, illisque precariâ omnipotentiâ quantocyùs subuenire? Pulchrè Richardus Victorin. exponens illa Cantic. verba: *Duo vbera tua sicut duo hinnuli*, ita scribit; *Et quidem Virginis vbera gemina dilectionis lac fundunt, quia reis impetrat veniam, & iustis gratiam. Meritò etiam misericordia Virginis cursui hinnulorum comparatur, cùm per mundum currat, velociùs occurrat, quàm inuocetur, & caussas miserorum anticipet*, Addit propiùs ad rem, sic Deiparam affatus: *A Deo pietate replentur vbera tua, vt alicuius miseriæ notitiâ tacta, lac fundant misericordiæ, nec possis miserias scire, & non subuenire.* Nimirùm, quod Bernardus aiebat, *Non potuit vini dissimulare defectum*, Richardus dixit, *Non possis miserias scire, & non subuenire.* Quæ est beneficentissimæ pietatis hyperbole.

S. Ber. Ser. 2 de B. Virg.

Deipara velut impotens est ad non subueniendum miseris, etsi miserias ne sciant suas.

Cant. 4 v. 5. Richard. Vict.

6. Prouerbiorum 31. Mulierem fortem (alij, omni virtute cumulatam) quis inueniet? Procul & de vltimis finibus pretium eius. *Confidit in eâ cor viri sui, & spolijs non indigebit*; quod ad vtrumque referri potest, & plures Interpretum referunt, nempè tam ipsi, quàm viro spolia ab ipsâ parta, non deficient. *Confidit in eâ vir suus* (ait Ambrosius.) *Videamus quid hæc viro faciat suo, quod opus eius, quod sit obsequium, cur confidat in eâ Christus.* Quænam est hæc strenuè prælustris Matrona, in cuius opere & obsequio Christus confidere potest? Quæ est hæc Christi spes, quæ in huius Heroïnæ prædiuitibus spolijs quodammodò collocatur? Disertè Richardus à S. Laurentio lib. 12. de Laudib. B. Mariæ, eam intelligit, sic fatus: *Propter hoc dicitur de Mariâ; Confidit in eâ, id est, de eius fide & fortitudine, Cor viri sui, Christi scilicet; & spolijs non indigebit, Ipsa enim quasi ditat illis sponsum suum, quibus spoliat Diabolum aduersarium.* Scilicet Virgo Deipara, ea est, in quâ Christus Deus, eius Filius ac sponsus quodammodò *confidere* possit, ne desint illi opulenta spolia pugnaciter à Diabolo extracta. *Ipsa enim quasi ditat illis sponsum.* O gloriosè & opulentè diuitias de spolijs partas, quibus hæc Matrona Filium Deum *quasi ditat*! Gratulor Filio ac sponso Deo de prædiuite spoliorum censu, strenuè per Matrem Virginem acquisito. Gratulor etiam hominibus, quòd sic piè pro illis stet, & pugnaciter pro illorum liberatione decertet, vt ipsis tamquam victoriæ spolijs ditari piè exambiat, vt ipsa opulentè diues, homines liberaliter ditet, & Filium Deum quodammodo opulentet. *Confidit in eâ cor viri sui, Christi scilicet: & spoliis non indigebit: ipsa enim quasi ditat illis sponsum suum: quibus spoliat Diabolum*, cùm homines ex eius seruitute, ad Dei regnum benignissimè extrahit.

Prou. 31. v. 11.

S. Amb. l. 6. in Lucam post initiū.

An in B. Virgine confidit Christus, vt eum spolijs ditet?

Richard à S. Laurent.

§. CCCXV.

B. Virgò adeò studiosè suscipit peccatorum tutelam, vt dicatur damnatorum commendatio, peccatorum fideiussor: sicq; omnibus omnia fit, vt occultus mundus nominetur. quare?

HVgo Victorinus exponens illud Cantic. 4. *Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in lilijs*, sic Marianæ pietati accommodat: *Hinnulorum*, inquit, *velocitati Deipara comparatur, quia velociùs occurrit eius pietas, quàm inuocetur, & caussas miserorum anticipat. Hinnulis verò comparatur, quia dulcedinem bonitatis, quam impendit, ipsa desuper sugit.* (Et post paucula caussam describit) *Sicut enim*, inquit, *vbicumque fuerit corpus, congregabuntur & aquilæ, ita vbicumque fuerit miseria tua & currit, & succurrit misericordia. A Deo pietate replentur vbera tua, vt alicuius miseriæ notitiâ tacta, lac fundant misericordiæ, nec possis miserias scire, & non subuenire* (Altè dictum!) *Et quid mirum si misericordiâ affluis, quæ ipsam misericordiam peperisti? Carnalia in te Christus vbera suxit, vt per te nobis spiritualia fluerent. Cùm enim misericordiam lactasti, ab eâdem misericordiæ vbera accepisti.* Prolixum facerem, si Hugonis singulas sententias solitâ elucidatione persequi vellem. Sat esto, illas hîc ad rem conglobasse, & expensioni obuiæ exposuisse; quò omnibus euulgetur, quàm præstò, quàm misericorditer, ac beneficè ærumnosè miseris peccatoribus Virgo Maria adsit.

1. Cant. 4. v. 5. Hugo Vict.

Quàm præsto miseris peccatoribus Maria adsit auxiliatrix.

2. Dauid nuper peccator, cum peccatrice plebe, nouis spebus strenuè erectus, sic pangit Psal. 93. Quia non repellet Dominus plebem suam, & hereditatem suam non derelinquet. *Nisi quia Dominus adiuuit me, paulo minùs habitasset in inferno anima mea.* Quodnam est hoc auxiliare iuuamen, quo, si Dauid cum Suis destitueretur, peccatorum mole oppressi ad inferna descendissent? Germanus Constantinopolitanus hæc Psalmographi verba mysticè flectit ad auxiliarem Virginis Mariæ tutelam, sic fatus Orat. 2. in Deiparæ dormitionem: *Peccatores*, inquit, *per te Deum exquisierunt, & salui facti sunt: dixeruntque & ipsi: Nisi quia Dominus carnem de Virgine sumens, adiuuisset nos; paulo minùs habitassent in inferno animæ nostræ. Potens igitur ad salutem auxilium tuum, ô Deipara; tu enim re verâ, veræ es vitæ parens.* Et post nonnulla, in eandem sententiam hæc Deiparæ epitheta piè & eloquenter addensat: *Quis te admirationi non habeat, Spem immutabilem; protectionem immobilem; statum perfugium; Semper vigilem deprecationem; Perennem salutem; Auxilium stabile; Patrocinium inconcussum; Murum inexpugnabilem; Arcem tutam; Vallum vndique munitum: Validam auxilij turrim: Portum tempestate iactatorum; Malaciam perturbatorum; Alienatorum conciliationem; Damnatorum commendationem; Maledictorum benedictionem?* Etsi reliqua epitheta sint expensionum fœcunda, illud, *Damnatorum commendationem*, vt vulgare non est, ita neque indoneum

Psalm. 93. v. 17.

Germanus Constant.

Conglobata Deiparæ epitheta.

Cur Deipara appellatur, Damnatorū cōmendatio?

neum Dauidicæ sententiæ, Deiparane est, esse-ve potest, *Damnatorum commendatio*? Ecquis reum, de reatu apud Deum iure *damnatum commendare* ad absolutionem potest? Qui iam damnatus est, frustrà commendabitur, & commendatione ac laude dignus serò prædicabitur.

3. Combefis. Franciscus Combefis in scholiis ad hanc Germani Orationem, num. 10. sic locum exponit: *Damnatorum commendationem*, inquit, *quâ Mariæ commendatione, rei iam ac prædamnati, absolutionem à Deo Iudice, ac veniam consequantur*; Nempè multorum scelerum *rei*, & diuino iudicio *prædamnati*, atque inferno certissimè obnoxij, nisi B. Deipara illorum suscepisset tutelam, & auxiliatricem opem impenderet: *Nisi quia Dominus carnem de Virgine assumens, adiuuisset nos, paulò minùs habitassent in inferno animæ nostræ.* At quoniam B. Virgo Deipara huiusmodi *reis* ac *prædamnatis* adstauet apud eum, qui ex eâ carnem assumpsit; dum eos sic ab inferno velut extrahit, dicitur *Damnatorum commendatio.* Quærit enim siquid in eis commendatione & laude dignum olim inueniat, illudque Filio Deo proponit; sin minùs sua merita, ac Filij passionem, quò *absolutionem à Deo Iudice, ac veniam consequantur.* Inde *Maledictionem* in *Benedictionem* beneficentiùs recudit.

4. Eccli. 29. v. 20. Græcus. Siracides Ecclesiastici 29. ita nos admonet: *Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: dedit enim pro te animam suam.* Græcè pluratiuo vocabulo, *gratiæ* exscribitur: nam fideiussor multas *gratias* fideiussione dedit. S. Ambrosius lib. de Tobia cap. 23. sic legit: *Gratiam repromissoris ne obliuiscaris: dedit enim pro te animam bonam.* Quasi dicat: Beneficij, quod tibi præstitit fideiussor, pro te spondendo, memor esto, vt illum sponsione suâ liberes, illique gratus animitùs exsistas: ipse enim pro te suas opes & fortunas periculo exposuit, quod perinde est ac si vitam exposuisset. Sed consultissimè ex Græcis codicibus addit Ambrosius, *dedit pro te animam bonam*: est enim beneficæ *bonitatis* indicium præclarum, pro aliis vadimonio obstringi. Nuper allegatus Germanus Constantinopolitanus Orat. 2 in Deiparæ dormitionem, eam profundè appellat, *Peccatorum vadem, desperatorum adductionem, exulum reuocationem, pulsorum postliminiò reuersionem.* Quid est, quòd beatæ Deiparę benefica *bonitas* adeò exundat, vt improborum hominum, seu *Peccatorum vadimonio*, spontè dicatur obstricta? Num suo periculo alienum redimere potest? Potéstne Beata Virgo pro peccatoribus exponi periculo, vt pœnam quam illi merentur, quoquo modo subeat, aut possit subiisse? Et tamen Germanus eam audet appellare *Peccatorum vadem*, quasi tantâ *bonitate* præcellat, vt se velut adstrinxerit talionem reddere, nisi sui clientes in grauius peccatum lapsi, tempestiuè resipiscant. Sanè hæc Germani sententia mitiùs intelligenda est, & pulchra hyperbole leniter mitiganda. Scilicet Beata Deipara tantâ præstat *bonitate*, sic votiuis etiam sceleratorum precibus præstò adest, eosque à peccatorum reatu liberat, quasi exhibito vadimonio, talionem subitura esset. Itaque sic inuocata, desperatos ad spem sollicitè adducit; sic exules à Dei præsentiâ, ad illam reuocat, & ad cælestis patriæ fiduciam, & scele-

S. Ambrof. — Germanus, Constantin. — *Quo sensu Deiparam appellent, Peccatorum vadem.*

P. Didac. Celada in Ruth.

stissimos quosque ad gratiam olim amissam, ac si pro illis se oppigneraßet, & fideiussionem ritè præstitisset. Vnde eam Germanus vocat, *Peccatorum vadem, desperatorum adductionem*, &c. Quid spem in Beatâ Virgine collocandam, adæquè exsuscitet?

1. Corinth. 9. Cùm liber essem, ait Paulus, omnium me seruum feci. Et factus sum Iudæis tamquam Iudæus: iis qui sine lege erant (Gentibus, inquam) tamquam sine lege essem. Factus sum infirmis infirmus. *Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. Non mentiendo* (inquit Augustinus,) *sed compatiendo, non simulantis astu, sed commiserantis affectu omnibus omnia factus est Paulus.* Verùm Paulus cum Iudæis Iudæus, cum Gentilibus Gentilis, cum infirmis infirmus factus est; vt omnes faceret saluos, rationales multifariam personas induit; non irrationales atque exanimales substantias infimissimo naturæ gradu abiectissimas. Ad hunc Pauli locum alludens Iacobus Monachus Orat. in Natiuit. S. Mariæ, sic de eâ Deum alloquitur: *Per eam nostræ naturæ probrum in gloriam conuertisti. Per eam nostram deformitatem ornasti, ac dedecus decore commutasti. Eam tu pontem fecisti, quo à mundi fluctibus traiiciens, ad tranquillum portum tuum perueniamus. Tu arma, vi omni belli potentiora, trophæumque inuictum eam præstitisti. Tu opportunam animorum pariter atque corporum officinam medicam, ipsam exhibuisti; afflictorum solatium; eorum recreationem ac leuamen; qui doloribus tenentur; mœstorum animo refrigerium: omnibus omnia factam, vt naturæ curet vulnera.* Itaque Virgo Deipara sic est humanæ sanitatis impensè studiosa, sic peccatorum vulneribus mederi auet; vt omnia siue rationalia, siue irrationalia, siue exanimalia, siue elementaria, siue cælestia, siue terrena quodammodo fiat, vt humanos curet languores. *Omnibus omnia facta* est, *vt naturæ curet vulnera.* Quare sibi cohærens ipse Iacobus Monachus nuper inibi antedixerat: *Arcanâ ratione in eâ occultum mundum magnificent*, Angeli, inquam; qui id norunt; quod homines, etsi id ignorent, beneficentiùs experiuntur. Porrò quæ *omnibus omnia facta* est, vt omnibus prosit; hoc charitatis ac beneficentiæ condescensu; *arcanâ ratione occultus mundus* est, dignus quem Angeli *magnificent*: se enim in omnia velut transformat, & omnia fit præstantiori modo ac Paulus, vt omnibus vberiùs & expromptiùs prosit. Ergo *arcanâ ratione in eâ occultum mundum magnificemus.*

5. 1. Cor. 9. v. 22. — S. August. epist. 9. & 19. — Iacob. Mon. — *B. Virgo omnibus omnia fit, vt naturæ curet vulnera.* — *B. Virgo arcanâ ratione occultus mundus dicitur.*

6. Ad Coloss. 2. sic eos Paulus admonet: Videte nequis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundùm traditionem hominum, *secundùm elementa mundi, & non secundùm Christum.* Et infrà v. 20. *Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi: quid adhuc tamquam viuentes in mundo decernitis?* Mundi *elementa* appellat, eiusdem recens nascentis rudimenta, quæ ab ortu ipso, aut sub ortum, humanis peccatis velut inolita senescunt ac veterascunt Andreas Cretensis ad hunc Pauli locum videtur adludere Orat. 1. in Natiuitatem S. Mariæ, sic de eius Conceptione aut Natiuitate fatus: *Hodie humani generis reformatio incipit, mundusque veteratus summè Deiformem elementationem accipiens, secundæ à Deo formationis inchoa-*

Ad Coloss. 2. v. 8. & 20. — *Deipara Deiformi elementatione veteratum mundum renouat, atque reformat.* — Andr. Cret.

tionem suscipit. Itaq; Apostolus *mortuos* nos esse vult *huius mundi elementis*, vt non *secundùm elementa mundi* viuentes, cum ipso inueterascamus peccatorũ senio. Ergo conceptâ iam Deiparâ, *humani generis reformatio* auspicatò *incipit*, *mundusq; veteratus Deiformem elementationem accipit.* Hem! sic per Deiparam originalis mundi senectus recuratur, & mundi veterata elementa *Deiformem elementationem* denuò accipiunt? O bona mundi *elementatio*, quæ à Virgine, & per Virginem fit! Ceterùm quàm aptè hâc in re Deipara tanquam antytipus, typo, id est, Ruthæ spicilegæ correspondeat, elucidabitur in auspicio proximè sequentis §. qui eandem thesim locupletat.

Ruth 2. v. 3.

§. CCCXVI.

Deipara est desperatorum asylum, nostræ spongia nequitiæ, commentorum Diaboli expunctio; & iustitiam in iustam misericordiam recudit.

1. S. Bonauent. in Specul. Virg. cap. 5. Ruth 2. v. 3. *Vera Ruth derelictas à Correctoribus spicas studiosè colligit.*

SCitè S. Bonauentura in Speculo. Virg. ita scribit: *Ruth in oculis Booz, Maria in oculis Domini hanc gratiam inuenit, vt ipsas spicas, id est, animas à messoribus derelictas colligere ad veniam possit. Qui sunt messores, nisi Doctores & Rectores? ò verè magna Mariæ gratia, quâ multi ex eis ad misericordiam colliguntur, qui à Doctoribus & Rectoribus tanquam incorrigibiles relinquuntur.* Non dedignatur vera Ruth post Correctorum terga incedere, ne vllam spicam velut reiectaneam negligat conculcandam. Illas enim velut sudato labore ac studio ad electorum fasciculos colligit, ne in gehennalis incendij caminum erogentur. Sic est desperatorum effugium, & asylum!

2. Matth. 28. v. 18.

Matthæi 28. Christus Deus, vt ad se, & ad Euangelij disciplinam, & cæli spem, totum mundum conuertant, mundum, inquam, desperatissimis belluinæ Idololatriæ vitiis efferatum; Apostolos missurus, sic eos anteloquitur: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Euntes ergo docete omnes Gentes*, &c. Non hîc morabor Interpretes, an Christus Deus *omnem potestatem* cum æternâ generatione susceperit; an post resurrectionem, passionis suæ merito, omnium gratiarum condigno. Sanè omnis potestas, quæ in Christo est, omnipotentia est, quâ Deitatis vigore Deus homo viget. Verùm non inidoneè hoc Filij elogium, eius Matri quodammodo aptari potest, præclaréque adaptat Petrus Damianus Serm. 1. de Natiuit. Virg. sic eam alloquens: *Data est tibi omnis potestas in cælo, & in terrâ, quid tibi negabitur? Nihil tibi impossibile, cui possibile est Desperatos in spem beatitudinis releuare.* Proculdubiò suo modo data est omnis potestas in cælo, & in terrâ, & iure Matris Dei, sic præcariâ omnipotentiâ excellit, cui *nihil impossibile* est: quare peccatores omnium scelerum flagitiosè reos, & *desperatione* ferè prædamnatos, ad meliorem vitæ frugem, & certam *beatitudinis spem*, *releuare* eualet, & felici auspicio sæpè releuauit, releuabitque eos, qui ad hoc spei asylum confugerint.

Deipara desperatos in spem beatitudinis releuat, precariæ omnipotentiæ vi.

B. Pet. Dam.

3. Euangelicus Propheta Isaias cap. 53. hoc procemiolo vaticinium de Christo pro peccatoribus patiente, auspicatur: Quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? *Et ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terrâ sitienti*: non est species ei, neque decor, &c. Christus Deus dicitur *radix*, id est, surculus è radice pullulans metonymicè. Hebraicè est, *De terrâ siccitatis*, hoc est, valde sicca; talis enim sitit humorem. Quæ Prophetæ verba sic ibidem Cornelius exponit: Hæc ergo radix, æquè vt eius surculus prognatus est è terrâ aridâ & squalidâ, ac proinde tam ipsa quàm surculus eius fuit aridus & squalidus. Nimirùm radix hæc est Beata Virgo paupercula & abiecta, ac fabro desponsata, ex quâ nascens Christus pauper & abiectus, à Iudæis despectus fuit. Hactenùs ille. Qui addit ex Hieronymo, Cyrillo, Procopio, & Augustino, quòd vterus Virginis dicitur terra sitiens, quia nullo humano semine humectatus & fœcundatus est. Vnde Aquila vertit, *de terrâ inuiâ*: quod Eusebius lib. 3. Demonst. cap. 2. exponit de Beatâ Virgine. Aptiùs ad rem Richardus à S. Laurent. lib. 8. de laudib. B. Mariæ, vtramque expositionem nectit: *Sicut radix de terrâ sitienti: quia sitibundum elementum, & hoc per gratiæ desiderium. Vnde de Christo dicitur: Ascendet sicut radix de terrâ sitienti, id est Mariâ.* Itaque Christus Deus, verus Filius Deiparæ, ex eius Virginali vtero, tamquam è *terrâ sitienti*, id est, nullo humectatâ aut fœcundatâ semine, velut vitè surculus prodiit. Quin & *terra sitiens*, vel *sitibundum elementum* appellatur, *& hoc per desiderium gratiæ*, quam peccatoribus immeritissimis obnixiùs impetrat velut sitibundo precum hiatu. Hûc forsan adludit Ioannes Geometra Hymno 4. exponens quàm sit Deipara peccatoribus piè auxiliaris, quodammodo *sitiens* atque ebibens eorum peccata: *Gaude*, inquit, *quæ infandi millena volumina soluis Dæmonis, vt nostrâ spongia nequitiæ.* Et Hymno 3. ea concinnè appellatur: *Humens humani spongia vt ingenij.* Ecce quàm profundè Virgo Maria ab Isaiâ dicitur, *Terra sitiens*; & à Richardo eum Prophetæ locum exponente, *Sitibundum elementum, & hoc per gratiæ desiderium*, quam peccatoribus hianter desiderat: quare alto stilo appellatur, *Nostræ spongia nequitiæ*, quasi illius sit auidè sitibunda, & piè bibula. Porrò sicut eius Filius Deus, etsi in seipso impeccabilis, à Paulo dicitur, pro nobis *peccatum fecisse*; quia vadimonio pro hominum peccatis suscepto, alieni peccati reus misericorditer factus est: adsimiliter benignissima erga peccatores Deipara, etsi in seipsâ peccati semper exors, *terra sitiens*, & *sitibundum elementum*, hoc est, *nostræ spongia nequitiæ per gratiæ desiderium* dicitur; vt quasi in se humanæ nequitiæ vdorem, velut spongia hianter ebiberit, quò à noxio peccatorum vdore nos reddat exsuccos. O sublimiter erigantur peccatorum spes: & peccatores nobis gratulemur, quòd *per gratiæ desiderium*, *nostræ spongia nequitiæ*, Deipara nominatur.

Isaiæ 53. v. 2. Hebræus. Cornelius. S. Hieron. S. Cyrillus. Procopius. S. August. Aquila. Eusebius. Richard. *Quo sensu dicatur Deipara, nostra spongia nequitiæ.* Ioan. Geom.

Zachariæ 3. ita scribitur: Et ostendit mihi Dominus Sacerdotem magnum stantem coram Angelo Domini: *Et Satan stabat à dextris eius vt aduersaretur ei*, &c. Satan Hebraicè idem est, quòd Aduersarius: hinc sumitur pro Diabolo, 4.

Zachar. 3. v. 1. Hebræus.

qui

qui fidelibus summè, vbique, & semper aduersatur. Nunc per me decertent Interpretes, an hic summus Sacerdos Iesus filius Iosedec, verè deliquerit, an populus cui ipse præerat. Audio tamen, quòd Satan eum accusans ante tribunal Dei, *stabat à dextris eius*, quasi victor, & in lite potior ac superior, quia videbatur in iudicio præualiturus, ac eum ac sententiam damnationis adacturus; siue quia vera erat accusatio, siue quia apparens delictum, sic eloquenter colorabat, sic verosimili commento exaggerabat, vt iam *à dextris eius stare* diceretur, præiudicio iudicium ferè anteuertens. Ecquis Angelorum, sicut huic magno Sacerdoti nobis adest auxiliaris, qui Satanæ malè facunda commenta, technarum plena deludat? Tempestiuè nuper aduocatus Ioannes Geometra Hymno 3. sic ad rem modulatè pangit, Deiparam alloquens: *Gaude*, inquit, *quæ abstersisti* (abstersisti) *vitij commenta nefandi, humens humani spongia vt ingenij*. Et infrà Hymno 4. *Gaude quæ infandi millena volumina soluis Dæmonis*. τὸ *volumina*, vel de spiris infernalis colubri, vel de *voluminibus*, id est, tomis, seu commentarijs potest intelligi. Vtrumque significatum Latinis obuium est: & hoc posterius priori concinit, quò perindè erit, *Vitij commenta*, ac *volumina Dæmonis*. O nefandos, & malè acutos, *vitiorum commentarios*, & Satanæ *volumina* criminosè subtilissima! Hæc vitiorum humani generis commenta, & criminationum *volumina*, quibus præfidens Diabolus, in Dei iudicio *à dextris stare* præsumit, quasi in lite potior, superior, ac victor; subtiliori pietate Deipara abstergit, delet, expungit, *Gaude* (gaudeamus potiùs homines tantâ aduocatione felices) *quæ abstersisti vitij commenta nefandi. Gaude quæ infandi millena volumina soluis Dæmonis.*

Diabolica vitiorum nostrorum commenta, & volumina B. Virgo delet.

Ioan. Geom.

5. Psal. 32. v. 5. Regius Vates Psal. 32. sic concinnè pangit: *Rectum est verbum Domini, & omnia opera eius in fide*, fidelia, inquam. Pergit Dauid hanc Dei in operibus suis, fidelitatis æquitatem adstruens: *Diligit* Deus *misericordiam, & iudicium: misericordiâ Domini plena est terra*. Verùm si Deus indulgentiam *misericordiæ*, & *iudicij* rigores, æquè, vt par est, diligit; quo pacto confestim subdit, *Misericordiâ Domini plena est terra*, & non potiùs *Misericordiâ, & iudicio*? Difficultatem etiam exaggerat, quòd S. Hieronymus pro τὸ *diligit misericordiam & iudicium*, ex Hebræâ origine vertit: *Diligit iustitiam & iudicium*: statim autem subditur: *Misericordiâ Domini plena est terra?* Imò potiùs *iustitiâ*. Ex hoc, & alijs locis, quos addensare, procliue esset, eruditè inibi notat Lorinus, quòd Hebræa vox, quæ *iustitiam* significat, significat etiam *misericordiam*. Vnde quod Vulgatus, *misericordiam*. Hieronymus *iustitiam* exscripsit. Quænam est hæc, siue identitas, siue metarphosis *iustitiæ* in *misericordiam*? Quisnam vtramque rem diuersissimam, in alteram conuertit? Ecquis apud diuinum tribunal; Dei *iustitiam* peccatoribus acerbissima quæque fulminantem, in *misericordiam* innocenter conuertit? Opportunè nuper laudatus Geometra Hymno 4. sic occinit, Beatam Virginem affatus: *Salue captiuos soluens: in carcere solans, & tortos, vinctos compedibusque fouens.....* *Salue ius dirimens lites, & flumina linguæ oratorum obdens, oris & artis opus. Salue iuridicis adstans tribunalibus æqua.* Ecce tibi Beata Virgo in iuridico Filij sui tribunali, quâ pollet pietate, reos absoluit; & tamen *æqua* dicitur, & *ius dirimens lites*. Scilicet *iure dirimit* peccatorum caussas, etsi indulgenter dirimat, quæ ad veniæ impetrationem, sua merita meritis Filij sui mixta pijssimè allegans, *misericordiam* reddit *iustitiæ* synonymon. *Iure* enim Matri, pro indignissimis veniâ peccatoribus, indulgentiam sic poscenti à Filio Deo, debetur misericordia. Itaque tametsi scelestissimis peccatoribus ad spectu ad sua flagitia, *iustitiæ* rigor condignè debeatur; at aspectu ad Deiparam pro illis sic obnixiùs orantem, venia, ac *misericordia* indulgenter debetur. Quare in linguâ Sanctâ mysteriorum grauidâ, *misericordia* tamquam iustitiæ synonymon censetur. Vnde tametsi in translatione Hieronymi dicatur de Deo: *Diligit iustitiam, & iudicium*; tamen quasi tunc ab eo tribunali abesset *iustitiæ*, ac *iudicij* rigor, consultissimè concluditur, *Misericordiâ Domini plena est terra*: est enim Virgo Deipara, *Ius dirimens lites*. Vnde filij sui iuridico *adstans tribunali*, iure captiuos absoluit, tortos ac vinctos, & enormium flagitiorum reos, emendationis gratiâ, pro iustitiæ rigoribus pijssimè cumulat. O! quis, quamuis damnatissimus reus, ad hanc Aduocatam & caussæ Patronam non fidenter confugiat, tamquam ad tutissimum iustæ impunitatis asylum? Quæ peccatorem transformat in iustum, iustitiam in misericordiam reformat.

S. Hierony. Hebræus.

Lorinus.

Quo sensu Deipara iustitiam transformet in misericordiam.

Ioan. Geom.

Deipara, æquum ius est, dirimens lites.

---

§. CCCXVII.

Quàm sit Virgini Deiparæ debitrix hominum natura.

1. Celebris est illa Bernardi gnome opinatissima: *Maria*, inquit, *omnibus misericordiæ sinum aperuit, vt de plenitudine eius accipiant vniuersi, peccator veniam, iustus gratiam, Angelus lætitiam, tota Trinitas gloriam*. Hem! sic Mariana gratia vbertim exundat? sed in homines præsertim egestuosè gratiarum indigos, de lutosâ paradisææ transgressionis origine miseriarum locupletes, & miserabiliter gratiarum inopes. Ex hoc ergo superpleno gratiæ conceptaculo, gratiæ sumptuosiùs exuberant. Quod hîc Boozus ingenuè fatetur adspectu ad Rutham Deiparæ vmbram.

S. Bernard. *Mariana gratia erga omnes exuberantia.*

2. Lucæ 1. angelus Gabriel à Deo mittitur ad Virginem, diuinæ corporationis paranymphus. Et encomiastes factus, eam obsequentiùs salutat. Ambigit Virgo de virginitatis cum diuinâ Maternitate commercio, hactenus inopinato. Et re, de Angelico ore explicatiùs perspectâ, humile tandem præstat obsequium. Dixit autem Maria ad Angelum: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum*. Hîc solertiùs peruestigant Interpretes, quo temporis punctο præcisè Filius Dei sit incarnatus in B. Virgine? Elias Cretensis Orat. de Annunciat. censet eum incarnatum antequam Angelus veniret ad Virginem: illum enim annunciasse ipsi incarnationem non futuram, sed factam, & in eâ non sentiente, antè consensum eius peractam. Probat ex verbis Angeli, dicens:

Luc. 1. v. 38.

Elias Cret. *Quo tempore præcisè incarnatio peracta sit.*

Hoc enim quod Angelus ait: *Dominus tecū*, Dominum iā illi adesse clarè significat. Nicephorus autē libro primo capite octauo ait Christū incarnatū, cùm B. Virginem Angelus salutauit, dixitque *Aue gratiâ plena*. Fauere videtur S. Hieronymus Epist. 140. *S. Maria*, inquit, *quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo Diuinitatis habitat corporaliter, plena gratiâ salutatur.* Augustinus Serm. 2. de Annunciat. sentire videtur Christum incarnatum, cùm Angelus dixit: *Dominus tecum.* Et B. Petr. Damianus Serm. 1. & 3. de Natiuit. Virg. *Dominus tecum. Audisne*, inquit, *in hoc verbo incarnationem Dei, redemptionem hominum, reuocationem mundi?* Verùm hæc vera esse nequeunt. Quare Bernardo assentior, qui sic de assensu Virginis Angelicis verbis eleganter philosophatur: *Fiat mihi de Verbo, secundùm verbum tuum: Verbum quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne meâ, secundùm verbum tuum: fiat obsecro mihi verbum, non prolatum, quod transeat, sed conceptum vt maneat carne videlicet indutum, non aere: fiat mihi non tantùm audibile auribus, sed visibile oculis, palpabile manibus, gestabile humeris..... fiat non imaginariè somniatum, sed silenter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter inuisceratum.* Sed pro S. Bernardi verissimâ sententiâ sagaciùs peruestiganda est ratio, cur liber B. Virginis consensus ad incarnationis sacramentum expetitus, atque expectatus sit? Decétne quòd puella velut Incarnationis arbitra, aut tanti mysterij sequestra fiat? Idne ex iuuenculæ Mariæ arbitrio dependeat? Bellissimè S. Irenæus, & quæstionem proponit, & his verbis exponit: *Quid est*, inquit, *quòd sine Mariæ consensu non perficitur Incarnationis mysterium? quia nempè vult illam Deus omnium bonorum esse principium.* O bene! O bonum *omnium bonorum principium*, Maria! Nil boni hominibus obuenit, nisi ex hoc bonorum principio, & iugi gratiarum conceptaculo? Ideò igitur Beata Virgo velut Incarnationis arbitra constituitur, vt ipsa post Deum, sit omnium bonorum, & gratiarum omnium principium. O, de hâc augustiori prærogatiuâ Deiparæ pariter ac nobis exultim gratulemur!

Nicephorus. S. Hierony. S. Augustin. B. Petr. Dam. S. Ber. Ser. 4. super Missus est. *Quomodo Dei Verbum corporari potuerit.* *Deipara dicitur incarnationis arbitra, vt sit omnium bonorum principium?* S. Irenæus apud Corn. in Prou. c. 31. vers. 29.

3. Prouerbiorum 31. de illâ strenuâ Matronâ, quæ Deiparæ typus agnoscitur, ita scribit Salomon: *De nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis.* Pro τὸ *cibaria*, Chaldæus Paraphrastes habet, *dedit pensum*; Syrus, *dedit opus*. Quare dare cibum domesticis perinde sit ac *pensum* seu *opus* constituere. Num cibi largitio, est faciendi operis præceptio, siue pensi iniunctio? (Sed de hoc aliàs) Ceterùm non parùm laborat Commentatorum industria, vt declaret, cur hæc Matrona *prædam* dicatur suis domesticis tribuisse? An alios diripit, quo eorum spolijs suos ditet? Quænam est hæc *præda*? & cui hæc *præda* donanda est? Tempestiuè Richardus lib. 2. de laudibus B. Mariæ, ita fatur: *Deditq; prædam domesticis suis. Prædam in se ipsis, quando scilicet rapiens à Diabolo, quos ipse Diabolus priùs rapuerat, eos* Deipara *restituit sibi ipsis. Peccator enim (sicut dixit Augustinus) se non possider: ergo nihil.* Ecce tibi hominem à se per delicta alienatum ac Diaboli seruum, Beata Virgo tamquam *prædam* sibi ipsi donat, dum illum sibi restituit. Nam peccator dum per peccatum fit Diaboli possessio, per Beatam Virginem sibi redditur; vnde, ipse sibi ipsi velut *præda* donatur. O! cognoscat homo quanto debito Deiparæ obstringatur. Homo, quantus quantus est, sic per B. Virginem est; per eam enim liberatus à captiuitate Diaboli, sibi iam totus est: exinde *prædæ* nomine sibi ipsi restituitur. *Dedit prædam in se ipsis, quando scilicet rapiens à Diabolo, quos ipse Diabolus priùs rapuerat, eos restituit sibi ipsis.*

Prou. 31. vers. 15. Chaldæus. Syrus. *Cibus sumitur pro penso, aut opere.* Richardus à S. Laurent. S. August. *Per Deiparam, homò tamquam præda sibi restituitur, quomodo?*

Psalmo 118. sic de se occinit regius Vates: *Os meum aperui, & attraxi spiritum.* Nempè Dauid euentilatis bonis desiderijs, & in horas exsuscitatis fiebat cordis sacra diastole atque systole ad nouum spiritum hauriendum, ne vitâ spiritualis languesceret. Varijs enim rerum humanarum curis, & cognatis vitiorum appetitionibus oppressus, pæne suffocato vitæ spiritualis vigore, corde angusto & compresso, vt in cardiogmo & minuendæ vitæ periculo respirat, sacris desiderijs repetitis haurit vitalem aërem, atque motu reciprocante in spirituali vitâ perseuerat. *Oris apertionem appellat* (aiunt inibi Græci Patres) *meditationem, & spiritûs attractionem, gratiæ suppeditationem.* Heracleotes verò in Commentario: *Os autem*, inquit, *appellat mentis, quod mandatorum desiderio aperit: hæc enim gratiam spiritûs attrahit.* Aptiùs Origenes in Catenâ: *Dum nos dumtaxat os aperimus, illicò etiam spiritum è cælis attrahimus.* Ceterùm Germanus Constantinopolitanus Oration. 2 nuper è Græcis codicibus Latinâ, apud Combefis, ad præscripta Psalmi verba videtur alludere, illaque ad Deiparam eleganter transferre, sic Deiparam affatus: *Te orthodoxi omnis Christiani flatus ac respiratio, ore profert ac enunciat. Nec enim tantum ab aeris haurimus oblectatione, quantum à tui nominis haurimus protectione.* Scilicet qui os suum aperit, vt Mariam proferat, vt de Mariâ loquatur, vt Mariam inuocet, os suum aperit, & attrahit spiritum, quo spiritualem vitam viuat: est enim Maria Christianorum *respiratio*, & velut *aeris haustus*, quo haurimus vitalem aërem. Porrò *dum nos dumtaxat os aperimus* (& inuocamus Mariam, quæ est Christianorum *respiratio*) *illicò etiam spiritum è cælis attrahimus*, & inuocatione reciprocante, spiritualem vitam haurimus ac renouamus.

4. Psalm. 118. vers. 131. Cordet. ibi. Græci Patr. in Paraphr. Heracleot. Origenes. *Deipara est Christianorum respiratio.* Ger. Const. Combefis.

4. Regum 2. constanter hæret Eliseus Eliæ Thesbitæ iam iam discessuri lateri; cumque pergerent: *Ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrumque: & ascendit Elias per turbinem in cælum.* Hunc Eliæ Thesbitę currum Deiparæ concinnè comparat Ioannes Geometra Hymno 1. *Gaude*, inquit, *Thesbitæ viue & clarissime currus, virtutum rapidis concite quadriiugis.* Huc, opinor, exaggeratiùs alludit Anastasius Antiochenus Serm. 1. de Annunciat. sic Deiparam alloquens: *Aue gratiâ plena, quòd facta sis nobis salutis via, ascensusq; ad superos, ac locus requietionis, refrigeriique tabernaculum.* Quasi parùm foret prædicare de Beatâ Virgine, quòd sit *via*, quæ nos ducit ad cælum, quod inter grandia eius elogia censeri potuisset; addit Anastasius alludens ad Eliæ currum, quòd est *ascensus ad superos*. Illius deuotio, ac inuocatio non modò *via* aut scala, sed *ascensus* ipse in cælum est? imò & *ascensus* celerrimus: *Gaude Thesbitæ viue & clarissime currus, virtutum rapidis*

5. 4. Reg. 2. vers. 11. Ioan. Geom. Anastasius Antiochen. *Deipara est via & ascensus in cælum: & suis clientibus atrium cæli. quare?*

pidis concite quadrijugis. Gratulemur etiam Deiparæ clientibus, quòd illis Deipara ipsa, ipse *ascensus* ad cælum sit. Quin & terminus ipsius *ascensus*, & peregrinationis meta, nempè cælum ipsum, *requietionis*, inquam, *locus*, *refrigeriją; tabernaculum.* Quasi Beata Virgo sit suis clientibus *via* ad cælum, & ad cælum *ascensus*; &, ac si iam essent in cæli atrijs, beatæ *requietionis locus*, gloriosique *refrigerij tabernaculum.* Sic Beatæ Deiparæ clientela, certò pergit per cæli *viam*; sic velociter ad cælum *ascendit*; sic adest cæli vestibulo, Marianæ deuotionis ope, spebus fideliter oppignerata.

6. Gen. 2. v. 18. Geneseos 2. sub finem opificij diuini, dixit Deus: *Non est bonum esse hominem solum: faciamus ei adiutorium simile sibi.* Imò forsan melius fuisset hominum fuisse solum, quàm malè adsociatum.

S. Ambros. Quod eleganter addubitat Ambrosius lib. de Paradiso cap. 10. *Non videtur otiosum*, inquit, *quâ ratione vbi solus factus est Adam, non solum nequaquam prædicatio boni complacito operi adiuncta sit, sed etiam dictum sit non bonum esse solum hominem, cùm sciamus quòd antequàm foret mulier, non errauerit Adam: postea verò quàm mulier est facta, prior diuinum præuaricata mandatum, etiam virum suum traxit in errorem, & incentiuum eius extitit. Si igitur viro culpæ auctor est mulier, quemadmodùm pro bono videtur adiecta?* Confestim respondet Ambrosius de arcanis diuinæ Incarnationis, & Euæ secundæ sacramento: *Verùm si consideres*, inquit, *quia Deo vniuersitatis est cura, inuenies plùs placere Domino debuisse id in quo esset caussa vniuersitatis, quàm condemnandum fuisse illud in quo esset caussa peccati.* Nimirùm in Euâ efformandâ vidit caussam originalis peccati, omnem humani generis massam per Adamum corrupturi: at nihilominus bonum esse asserit Euam producere, sollerter hominum vniuersitati prouidens: ex illa enim primâ Euâ, Eua secunda nascitura erat, quæ humano generi plus prodesset, quàm prima mulier obfuit, dum incentiuum peccati extitit. O vide hìc quantum hominum vniuersitas Deiparæ debeat! Sic à Leone Augusto dicitur, *Euæ emendatio*; & à Iacobo Monacho, *primæ parentis gloriatio* (vt nuper expendebamus) Glorietur iam Eua, etsi incentiuum delicti, de eâ dictum à Deo fuisse, *Non est bonum hominem esse solum*; sed mysticè adspectu ad secundam Euam, Deiparam, inquam, quò hominum vniuersitati consuleret.

Bonum est producere Euam peccati caussam, ne vniuersitas B. Virgine careat.

Leo August. Orat. 1. Iacobus Mon. Orat. in Natiuit. Mariæ.

§. CCCXVIII.

Virgo Deipara est Regum ac regnorum præsidium.

3. Georg. Nic. GEorgius Metropolita Necomediensis sermone 7. in Sanctam Deiparam, sic tempestiuè illam alloquitur: *Vides*, inquit, *vniuersam Christiani populi spem ex te pendentem. Fac ergo potentiâ tuâ, vt bene illi ac prosperè cedat. Nullum aliud perfugium habet à malis occupantibus, excepto dumtaxat inexpugnabili illo tuo auxilio. Qui verùm summâ potiuntur, suam tibi spem addixerunt: te opponunt, armorum vniuersorum loco: scutum te ac loricam circumpositã habent, coronamą; gloriæ circumquaque gestant: sui te Imperij posuerunt vallum: tibi sceptra regni crediderunt. Exurge ergo in virtute magnâ in conspectu populi, tuique inimicos dissipa Filij: vt ab eorum impio furore liberati, communem lætitiam ac exultationem agamus: tuumą; pariter gloriosum ac suprà modum desiderabile nomen magnificemus.* Bene monentem sequere: est enim Deipara Regum regnorumque subsistentia, ne corruant; præsidium, ne hostiliter expugnentur; asylum, quo in periculis tutò confugiant.

Deipara sceptra regni Reges credunt.

Prouerbiorum 8. Salomon Regum apex, generosam regnandi originem increatæ Sapientiæ, & inde eius Matri Virgini, adscribit: *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* 2. Prou. 8. v. 15.

Hebræi codices explicatiùs ad rem, huius Versiculi sententiam tradunt: *In me Reges regnant, & Principes iusta decernunt.* Quasi non tantùm per Mariam, sed etiam in Mariâ Principes, Reges, atque Imperatores subiectis populis dominentur. Hebræus.

Præscripta verba de Christo intelligit S. Cyrillus Alexandrinus initio lib. de Rectâ fide ad Theodosium Imperatorem: *Tam pij*, inquit, *ac præclari vestri imperij summum præsidium est, Dominus noster Iesus Christus. Nam per illum Reges regnant, & potentes scribunt iustitiam, sicut scriptum est. Estque illi potentissima voluntas, solusą; nutus, boni omnis impletio. Distribuit autem promptè diligentibus se omnia quæ laudabilia, & admirabilia, ac eximia. Adhæc quæ dixi demonstranda sufficiant vel ea, quæ vestræ Maiestati donata sunt, adhuc danda, vt credimus. Quòd autem gloriosa in Deum pietas, regijs honoribus immobile sit fundamentum, etiam ex ipsâ diuinâ Scripturâ docere attentabo.* Ecce tibi Christus Deus dicitur regnorum *præsidium* atque *fundamentum*; cuius *potentissima voluntas, solusą; nutus, boni omnis impletio* est. Ceterùm Leo Augustus hoc etiam regnorum præsidium ad Christum refert, sed pio Deiparæ interuentu, sic Orat. 1. ad eam fatus: *At tu Virgo ac Mater, quæ hæc plurimum distantia, vnita in te ostendisti: tu, inquam, contra quidem spem natã, quæque altiori suprà rationem partu prolem edideris, ne Filium ac Deum placare desieris, pro hereditate, quam ei Pater dedit, cui etiam nos Pastores præfecit; vt ab omnibus rapacium bestiarum insidijs illæsos custodiat, tum quotquot obscurum, tum quotquot apertum, ac quod oculis ipsis videtur periculum afferunt*, &c. S. Cyril. Alex.

Christiani Reges sunt Pastores hereditatis Christi.

In Mariâ, quæ est regnorum præsidium ac fundamentum, Reges regnant.

Alludit hìc Leo Augustus ad ea verba Christi Dei ad Deum Patrem Psal. 2. *Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam; & possessionem tuam terminos terræ.* Psal. 2. v. 8.

Quò sciant Christiani Reges ac Principes, se constitui ac præfici *Pastores* hereditatis Christi: vnde ab eo, qui est regnorum Dominus, *præsidium*, ac *fundamentum*, per suæ Matris, & mundi Reginæ preces, expetendum atque obtinendum est regnorum tutamentum, & populorum illæsa custodia à rapacissimè cruentâ hostium feritate, & à clam intestinis domesticorum insidijs. Ne ergo, ô Deipara, & mundi Regina, *Filium ac Deum placare desieris, pro hereditate, quam ei Pater dedit, cui etiam Reges*, tamquam *Pastores præfecit*: tua enim vox est, *Per me, seu in me reges regnant.* Qui per Mariam & in Mariâ non regnat, cui Maria regni *præsidium* ac *fundamentum* non est,

regnum,cui præest,planè renunciauit, abdicauit coronam,& sceptrum abiecit: habet enim sine *præsidio* arcem, & culmen sine *fundamento*. O quàm feliciter in Maria,& per Mariam regnatur!

Adhuc enucleanda sunt præscripta Salomonis verba,ad thema præsens opportuna: *[3. Prou.8.v.15.]* *Per me* (aliàs, *in me*) *Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* *[Chaldæus.]* Chaldæus Paraphrastes sic locum exscribit,& exponit: *Per me Reges regnant, & Potentes* (alij, *Principes*) *vngo iustitiâ.* *[Deipara est sacrum vnctionis oleum, quo Reges & Sacerdotes vnguntur.]* Esto, in Mariâ, & per Mariam Reges regnent; quid autem est, quòd Maria dicatur Reges *vngere*? an Reges sacrâ vnctione in regiam dignitatem consecrat? Tempestiuè S.Proclus Orat.6. *[S. Proclus.]* Virginem Deiparam appellat: *Sacrū vnctionis oleum.* An quo Reges inaugurantur? an quo Sacerdotes consecrantur? *[Georg. Nic. Orat. 3.]* Bellè à Georgio Nicomediensi Beata Virgo salutatur: *Decor Sacerdotum, imperij robur ..... Magistratuum subditorúmque tranquilla ordinis compositio.* Et S. Chrysostomus, *[Pseudo-Chrysost.]* si ipse est auctor Serm. in Annunciat. Dei Genitr. apud Combefis: *Samuel ille*, inquit, *Regum pater, qui effuso oleo dignum declarauit.* Regum Pater dicitur qui Reges ad regnum inungit: an non etiam Regum Mater dicatur Deipara, quæ de se ait, *Per me Reges regnant, & Potentes vngo*; innuens *sacrum vnctionis oleum*, quo ipsa insignitur elogio. Et quidem si inde *[Ruth 3.v.3.]* Deipara, Regum Mater potest nominari; Ruth etiam eius typus, *vngere* se iubetur, & *Mater regni* communiter ab Hebræis nominatur, vt non semel aliàs expendebamus.

Pergit Salomon cap. illo 8. Prouerbiorum, *[4. Prou.8. v.16.]* sic Deiparæ nomine fatus: *Per me Principes imperant, & Potentes decernunt iustitiam.* *[Pagninus.]* Pagninus ita scribit ex Hebræâ origine: *[Tigurina.]* *Per me Principes habent principatum*; Tigurina, *Per me Domini dominantur, & omnes Iudices terræ munifici sunt & liberales.* Mitto nūc posterius hemistichium, quo *decernere iustitiam*, quasi perinde ponitur, ac *liberalem* atque *munificum* esse, *[Symmach.]* & *magnificum & vltro dantem*, vt Symmachus exposuit. *[Iudex decernens iustitiam, liberalis & munificus dicitur.]* Itaque à Deiparâ, in Deiparâ, & per Deiparam, *Domini dominantur*, vel *Principes imperant*, seu *habent principatum*; ab illâ ergò petendum asciscendúmque est principandi præsidium, quò regna stent, ne magnitudinis mole, & hostilium incursionum furore, quæ regnantium peccata ad regni excidium obarmant, labascat, labefiat, *[Leo August.]* & corruat. Quâ super re audiendus est Leo Augustus Orat.4. in Dominicam Præsentationem, sic Virginem Deiparam apprecans: O Virgo, Materque Dei, quæ à puero, inque hunc adulto ætatis modum auxiliatrix ades, quæso semper adsis; nécve à nobis præsidium tuum elongaueris: quinimò quibus à principio alis protegens fouisti, vitam compone pro eo ac commodum *[Timeat Rex, ne ob suum reatum, excidio regnum mulctetur.]* sit; *Simúlque foue quod tuis intercessionibus fouendum imperium fundasti; magnam illam Filij tui, mihi seruans hereditatem: Mihi hoc vniuersis clarius, electæ plebis tuæ, nationis illius sanctæ, perficiens salutem. Pro his sta, ac deprecare; nec quia reus ego ac debitor sim, calamitatis illi periculum fecerint. Habes quibus exores, habes quibus suadeas atque impetres; nempè, manus quibus portasti; vbera quibus lactasti. In memoriam pannos reuoca; Infantis aliam educationem, ei, qui vt populum sibi compararet in gloriam, factus est infans. Tuis ipsa commisce quæ illius sunt, crucem scilicet, sanguinem, vulnera, per quæ salutem adepti sumus; magnificabitúrque peculiaris populus, nunc quoque eius curâ fruens.* O! Principes, Reges, Imperatores, Principem, Regem, Imperatorem, Leonem Augustum audiant, & pernoscant Beatam Deiparā esse regnorū fundatricem conseruatricem que: auriti sint ad hæc; & æquè surdi ad Concionatorum sæpè orationes, ambitiosâ adulatione colorantes errata, & facundo subtiliter *[Regum adulatio in Concionatore vapulat.]* ludibrio, simplices Principum mentes assentatoriè fascinantes: & quò suis lucellis, ambitioni, ac commodis velificent, flosculos propinant theatrales, funestâ regnorum catastrophe, in luctuosâ rei Christianæ tragœdiâ. *Væ qui dicitis* *[Isaiæ 5.v.20. & 21.]* *malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coràm vobismetipsis prudentes.*

Numerorum 10. de magno illo Hebrææ *[5.]* gentis duce Moyse, ita scribitur: *Cúmque eleuaretur Arca, dicebat Moyses: Surge Domine, &* *[Num.11. v.35.]* *dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à facie tuâ.* Tam notum, quàm quod notissimum est, in typo Arcam Dei præcessisse eis; quibus omnia in figurâ contingebant. Itaque vel Mariæ vmbra à Principibus adsciscenda est ad arcendos, fugandos, & detriumphandos hostes. Quare Deipara ab Augustino Serm. de Natiu. *[S. August.]* B. Virginis, dicitur: *Virtus pugnantium, Palma victorum.* Languet militaris virtus sine vigore, quē Maria spirat: quæ sic roborat Suos, vt ipsa sit & pugnatorum *virtus*, & *Palma* victorum. Sic victoria pugnæ vicinatur, vbi à Bellorum Principe Deipara auxiliaris aduocatur! Quod Georgius Nicomediensis Serm.6. luculenter edisserit, sic illam votiuè adsciscens: *[Georg. Nic. Auxiliū Mariæ, hostibus opponendum, velut palma & trophæum.]* *Siste suffragijs tuis commota in populum tuum bella: Vindica potenti tuâ virtute gregem in te confidentem. Nullum auxilio tuo firmius trophæum opponimus.* Opinor, numerosis pugnacissimè hostium copijs, opponi solet aut arx munitissima, aut validus oppugnati populi exercitus, qui prælium primò ineat, & mox in conflictu victor, palmam reportet, & gloriosa de hostilibus spolijs trophæa erigat. Verùm enimuerò profundo stilo ait Nicomediensis, quòd Deiparæ *auxilium* præpropere iam est *trophæum*: quia dum *auxilium* Marianum ferocientibus licet aduersarijs *opponitur*, præcoquâ virtute non solùm *auxilium* est, sed & pugnæ victoria, triumphus, & triumphale sumptuosiùs *trophæum*: quia istiusmodi *auxilij* oppositione, satis de hostibus victoriatum est: qui est aliquis piè ambitiosus victoriæ fastus, Mariano auxilio cognatus; piè etiam ambitiosâ gratitudine celebrandus. Quod Leo Augustus Orat. 2. & piè promittit, & abundè præstitit: *Quibus*, inquit, *[Leo August.]* *illa vt maximi pretij donum eligitur, ambitiosi in eam cultus nostri lucra consequemur.* Sanè qui *[Piè ambitioso cultu celebranda Deipara est.]* pretium Mariani doni ac auxilij, dignè æstimat, militare *auxilium* Regibus donatum, & *opponendum* hostibus, piè ambitioso pugnandi fastu, *virtus pugnantium* est, prælustris victoria & *palma* est, atque victoriale *trophæum*: & inde *ambitiosi in eam cultus nostri* pompâ celebrandum. O sciant Principes, Reges, Imperatores, quòd B. Virgo est *Arca*, quæ eleuatione hostes fugat, quòd auxilium à Mariâ, & per Mariam, est virtus militum, præmatura victoria, triumphus.

phus,& trophæum est. Ergò *nullum auxilio eius firmius trophæum opponent.* Heu quàm negligitur hoc auxilium facilè parabile, & omnibus expromptum! Sibi inuidet victoriam Princeps, qui hoc validissimo præsidio suas copias votiuè non armat.

---

§. CCCXIX.

E Virginali etiam vtero, hostilitatem aliquam aduersùs peccatum, Christus hausit, arripuit, expressit.

1. Proclus. PRoclus Orat.4. quæ est in diem Christi natalem: his verbis ad hoc mysterium festo plausu celebrandum, inuitat: *Concurrant*, inquit, *Reges, quòd Rex gloriæ pro regali trabeâ fasciis inuolutus sit. Accurrant Principes, quòd Princeps ille pacis in Virginali opificinâ, corporis arma cudens, eâque incontaminatâ Deitate durans, iisdem Diabolum hostem interemit.* En ex Virginali ac purissimo Deiparæ sanguine, in almi vteri officinâ, velut in alicuius Brontis chalybiâ, corporis arma Deus excudit, victriciáque tela sunt materiata, atque Diuinitate durata, quibus Christus Deus infernales Tartarorũ phalanges, & pugnacissimum peccati regnum detriumpharet. Scilicet Virgineam Mariæ vuluam, adeò peccati aduersatricem, & aduersùs illud pugnacem inuenit, vt & omnis armaturæ idoneam opificinam, & armorum excudendorum aptissimam materiam elegerit. *In virginali opificinâ corporis arma cudens, iisdem Diabolum hostem interemit.* Hanc autem corporis opificinam, à proauiâ Ruthâ dudùm Deipara mutuauit: ab illâ enim Dauid ortum hìc duxit; inde Virgo Maria, exinde Christus.

Deus in Virginalis vteri officinâ, corporis arma cudit aduersùs peccatum.

Ruth 4. v.22.

2. Iudicum 4. Sisara militiæ Chananæorum strenuus Princeps, ab Israëlitis malè conciditur; quos fugiens, confugit ad Iahelis tabernaculum; dixitque ad eam: Da mihi, obsecro, paullulum aquæ, quia sitio valdè. *Quæ aperuit vtrem lactis, & dedit ei bibere*; quò illum impunè perimere eualuit. Itaque cùm *Sisara lac auidiùs ingurgitasset, in somnum solutus est*, & sic facilè obtruncatus lactis vrbano lenocinio. Verè S. Ambrosius lib. de Viduis: *Debbora, ait, prælij prophetauit euentum, Barac iustus produxit exercitum, Iahel cepit triumphum.* Non vacat mystico sacramento, quod præluſtre hoc facinus mulier perpetrarit: adumbrat enim Mariam, quæ Diaboli caput, ac infernalis militiæ Principem lacte peremerit. Quod tradit Andreas Eremita in Cod. M.S. de excellenti dignit. Virginis, sic fatus: *Iahel Sisaram occidit, hostem populi Dei porrecto lacte; Tu quoque (ô Deipara) inimicum nostrum tuæ clementiæ dulcedine suffocasti.* quasi B. Deipara sicut vera Iahel, & illius antitypus, infernalem Sisaram lactis dulcedine suffocauerit. Sic vera Iahel lactis arbitrio triumphum egit de Tartareo Sisarâ, populi Dei hoste pugnacissimo. Hæc de lacte prælibarim, quò iam iam subscribendis viam sternamus.

Iudic. 4. v. 19.

Iosephus.

S. Ambros.

Vera Iahel lactis dulcedine infernalem Sisaram suffocauit.

Andr. Erem. apud Nou. in vmbr. Virg.

3. Canticorum 4. hæc diuini Sponsi ad Deiparam sponsam vox auditur: *Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa: pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.* Pro *mammis* seu *vberibus*, Chaldæus Paraphrastes vertit *amores*. Dicit autem sponsæ vbera pulchriora esse *vino*, id est, omnibus delicijs, & deliciosissimis voluptatibus hominem gratissimè inebriantibus. Verùm dum sic peramanter affectus est ergà Deiparę pulchra vbera, & ad mammas auidè hiat, tenellum infantem se perspicuè profitetur; & mammarum pulchritudinem ac suauitatem deprecans, illas sibi ad lactationem porrigi adulantiùs expetit. Proclus Orat. 6. in Deiparæ laudem, aduertens Beatam Virginē tenacissimo virginitatis studio cunctanter demorante Gabrieli Angelo assensum, quo Incarnationem repigrat; tempestiuè inducit Christum, sic loquentem ad virginem, quò Deo corporando adnuat: *Non vis*, inquit, *Virginalem præbere mammam, quò Diabolicum exugam venenum?* Nuper aliorsùm expendebam, quàm absuerit longè lac Virgineum, puritates afflans, sanctitates spirans, virtutes sapiens, ac cælum fragrans; vt sit Diabolico veneno pestilenter infectum. Imò & quàm sit à Virginali infante, Christo Deo alienum, Deiparæ mammis Diabolicum lac sugere, illúdque sibi medullitùs concorporare, & animitùs conuiscerare, & in propriam ipsius Dei substantiam quoquo modo conuertere. Quare nec Virginis vbera pro Virgineo lacte Diabolicum propinant venenum infanti Deo; nec infans Deus is est, qui Diabolicum venenum pro lacte sugat. Vtrumque dedecet: vtrumque prodigio, aut ænigmati simile est, & vlteriore elucidatione dignissimum. Opinor, alto stilo, & arcanâ ratione id scriptum à Proclo, apud Græcos Patres auctore opinatissimo: *Non vis Virginalem præbere mammam, quò Diabolicum exugam venenum?* Quasi dicat: O Virgo purissima & immaculatissima, ne recuses, vt ego verus Deus & Dei Filius, in vtero & ex vtero tuo verus homo fiam, & tamquam tuus Filius ex tuis mammis lac tuum Virgineum lambendo sugam; eiusmodi enim gratissimo suctu & tuo purissimo lacte mecum concorporato, *Diabolicum venenum exugam*, id est, exhauriam, euacuabo, vt nec veneni Diabolici gutta supersit. Non quòd ex te, ô Deipara, *Diabolicum exugam venenum* (absit) sed quia dum homo factus tuas mammas sugo, eo pascor lacte, eo sustentor nutrimento, quod mihi concorporatum atque conuisceratum, ad Diabolicum peccati venenum *exugendum*, id est, exhauriendum, euacuandum, & penitus exinaniendum, denuò etiam allicior, & nouâ aliquâ aduersùs illud pugnacitate, illius auersatrice, nouiter incitor, & exacuor. Quasi dicat ad virginem Christus: Ego idcircò in mundum venio, vt peccatum profligem ac destruam, & venenum à Diabolo propinatum euacuem, & exsuccâ inanitione exhauriam; ad quod sat mihi valentiæ ac roboris per Diuinitatem suppetit: at sic tu, ô Beata virgo, Diabolicum peccati venenum animitùs auersaris, vt ex te carnem suscipiēs, sugénsque tuum Virgineum lac, Diabolico peccati veneno pugnacissimè infensum, eò medullitùs conuiscerator ad peccatum exinaniendum penitúsque perdendum, nouiter extimuler. Ergò, inquit: *Non vis Virginalem præbere mammam, quò Diabolicum exugam venenum?*

Cant. 4. v. 10.

Chaldæus.

Proclus.

Christus de Virgineo lacte, etiam incitatur ad exinanitionē peccati.

4. Cantic. 4. v. 10. Adhuc vterque locus ad eandem thesim enucleandus est: *Quàm pulchræ, inquit, sunt mammæ tuæ soror mea sponsa: pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.* Quæ verba sic inibi Cornelius noster exponit: Vnguenta, intellige aromata suaueolentia, *& confortantia cor*, quæ circa vbera ad pectus gestabant. Quasi aliquod esset antidotum ad vbera, seu in mammis, ad *confortandum cor*, ne aliquâ veneni specie forsan affletur. Itaque Christus Deus per Diuinitatem ab omni peccato procul exors, cùm peccatorum nostrorum vadem se misericorditer exhibuerit; vt peccatum destrueret, inter peccatores deputatus est. Adeò vt de eo dixerit Paulus: *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.* Quare scitè ait idem Proclus suprà Orat. 1. *Sed ipse in Virginis vtero editus, reum induit.* Nempe Christus & peccati *reum*, induisse, & *peccatum fecisse* eo sensu perhibetur, vt peccatum euacuaret ac penitùs destrueret. Redeant ergo iam semel expensa Procli verba, aliter etiam expendenda: *Non vis* (ait Christus) *Virginalem præbere mammam, quò Diabolicum exugam venenum?* Scilicet cùm *reum* induerim, & inter peccatores deputatus, quodammodo *peccatum fecerim*, vt peccata exinanirem; siquidem ego inter pestilentes peccatores, & Diabolica peccati venena, sic versor, mihi *præbe Virginalem mammam*, & vbera aromatibus fragrantia, *& confortantia cor*, vt peccatorum venena euertam & euacuem. Nempè tutus sum diuinitatis priuilegio, à peccati diabolico veneno; sed adhuc antidotum de tuis vberibus expecto, quòd *Diabolicum venenum exugam*, euacuem, exinaniam, euertam. Sic enim hominibus innotescet Virgineum lac quo Tuos spirituales filios & clientes mysticè potas, aduersùs Diabolicum peccatorum venenum, esse saluberrimum amuletum. *Quanto ay en Maria es contra veneno del peccado.*

(Margin: Cornelius. — *Christus Deus in vtero Virginis reum induit.* — 2. Cor. 5. v. 21. — Proclus. — Proclus. — *Virginalis mamma confortat cor aduersùs peccati venenum.*)

5. Exodi 2. sub Pharaonis tyrannide, ferale infanticidij edictum sæuit. Tunc nascitur Moyses cuius mater videns eum eleganti forma, abscondit tribus mensibus. *Cumq; iam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice: posuitq; intus infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis.* Nempe Iochabed mater contexuit arculam è iuncis, quasi viminibus, exteriùs ad aquam arcendam bitumine oblitam; cui impositum infantulum in iunceto exposuit: & sic tandem Moyses liberatus fuit. Allegoricè S. Paulinus in Epist. ad Aprum, per Moysen sic expositum intelligit Christum. Paulino adsentit Proclus Orat. 6. qui etiam fiscellam interpretatur Deiparam, sic fatus: *Hæc fiscella intrinsecùs bitumine illita, in quâ spiritualis Moyses è mystico saluatur Pharaone* Bene est, Beata Deipara intrinsecùs ac extrinsecùs sit tot gratiis munita atque exornata: at quo pacto in eâ, velut in fiscellâ verus Moyses Christus à mystico Pharaone *saluatur*? Christus Deus eius Filius, is est, qui per Deiparam saluetur? An quia baiulis Matris vlnis, à simili Herodis infanticidio, fugâ saluatur? Frigidè, opinor: an mysticus Pharao, Diabolus est, qui peccati vulnere homines perimere, aut saltem infestare satagit. Esto, Christus Deus tamquam spiritualis *Moyses*, *Pharaonem mysticum*, id est, Diabolum, vicerit, & tandem detriumphauerit; Deipara autem quomodo Filium Deum, à Diabolo peccati veneno, seu Diabolorum hostilitate *Saluare* potuit? siquidè Diuinitatis oleo vnctus ac præmunitus, obnoxius peccato nullatenùs fuit. Mallem hâc super re aliorum audire expositiones, quàm propriam exhibere. Verùm si Theologiæ momenta expendamus, Christus præcisè, quia homo Deus erat, necesse fuit, vt foret ab originali peccato immunis; non autem ab illius contrahendi debito: nam hic numero Christus potuit de se nasci per naturalem generationem, atque adeò obæratus debito, peccatum verò contrahendum arceret Diuinitas. At præcisè quia ex Virgine sine humano patre nascitur, siquidem non nascitur per naturalem generationem, per quam (ex communi decretorum constitutione) peccatum originale in posteros propagatur; non tantùm à peccato originali, sed ab illius contrahendi debito immunis generatur. Quare Christus præcisè quia ex Virgine nascitur, per Virginalem natiuitatem & à peccato, & ab illius contrahendi debito immunis nascitur. Hâc ergo arcanâ ratione, per Virginalem vterum, velut per *fiscellam*, spiritualis Moyses, id est, Christus dici forsan posset, *è mystico Pharaone saluari*, hoc est, Diabolicâ originalis peccati hostilitate, quæ dumtaxat illius contrahendi debito constat. Quin & hoc etiam titulo caruit originali peccato.

(Margin: Exodi 2. v. 3. — S. Paulinus. — Proclus. — *Quomodo in B. Virgine, velut in fiscellâ, Christus saluari à Pharaone dicatur.*)

---

§. CCCXX.

Mundialem ac Beatam lætitiam Deipara afflat.

ANgelus à Deo ad Virginem mittitur, vt nouam noui partûs lætitiam, nouâ salutatione lætanter afflaret: ait enim, *Aue gratiâ plena: Dominus tecum.* Quibus verbis, inquit Basilius homil. de humanâ Christi generatione, *Maria edocta & iussa est ab Angelo gaudere.* Ab Angelo in auspicio salutationis, Mariæ dicitur, *Aue*, id est, *gaude*, quò è cælo *edocta & iussa sit*, & in se vberiùs gaudere, & cælestia gaudia quibus exundat, in homines copiosiùs refundere. Appositè Andreas Cretensis Orat. de Annunciat. *Decuit*, inquit, *lætis vt præconiis Gabriel Reginam salutaret, quæ & lætitiæ organum, & immensi Gaudij est genitrix.* O, quis non exultim lætetur de lætitiæ organo, & perenni exultationis conceptaculo? *Immensi gaudij genitrix*, gaudia in se stagnantia facilè deriuet, vt quæ *immensum gaudium genuit*, *gaudere edocta & iussa*, nos gaudere doceat & iubeat. Exinde à Damasceno dicitur, *Inhaustum pelagus gaudij*, *vnica mœroris obliteratio*, *pharmacum ex omni pectore dolorem propulsans.*

(Margin: 1. Lucæ 1. v. 28. — S. Basilius. — *Maria gaudij organum est, edocta & iussa gaudere.* — Andr. Cret. — *Deipara est immensi gaudij Genitrix.* — S. Damasc. Orat. 2. de Assump.)

2. Genes. 2. sic refert sacer Historicus: *Plantauerat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio: in quo posuit hominem quem formauerat.* Certum est paradisum fuisse locum corporeum, amœnissimum, temperatissimum, gratissimis ac placidissimis refertum deliciis, topiarias voluptates effusiori lætitia copiosè parturientem, & latè ostentantem: vnde nomen *paradisi voluptatis* mutuauit. Sed heu primordialis

(Margin: Gen. 2. v. 8.)

Deipara est Hortus irreprehensibilis, & thesaurus voluptatum. Ger. Const.

dialis Protoparentum præuaricatio, infelicitauit locum, atq; illius delicias & gaudia in mœrorem conuertit. Adeò vt Germanus Constantinopolitanus Serm. 2. in S. Mariæ dormitionem, illam, non iam *paradisum voluptatis* appellet; sed, *Thesaurum voluptatum*, *Hortum irreprehensibilem*. O quàm pretiosa immetatè gaudia, in hoc *voluptatum thesauro* reconduntur! ô! quid mundialem lætitiam, lætitiæ auaram, hianter venamur, vt de eius mendicitatibus victitemus? Maria, locuples *voluptatum thesaurus* est, & indeficiens lætitiæ promptuarium: inde vera gaudia iugiter exundantia auidiùs expetemus. Sanè *voluptatum thesaurus* est, quæ *immensi gaudij Genitrix* est.

3. Lucæ 1. Beata Virgo post Verbi diuini, in eius vtero corporationem, Deo plena, & ante partum *immensi gaudij Genitrix*; confestim properat ad Elisabetham sanguine ac moribus cognatam. Eius domum auspicatò intrat: *Et factum est vt audiuit salutationem* (Syrus *pacem*) *Mariæ Elisabeth, exultauit infans in vtero eius.* Notat Ambrosius, quòd salutationem & vocem Mariæ prior audiuit Elisabeth, sed vim, spiritum, & efficaciam salutationis prior sensit Ioannes; vtpotè matre suâ dignior & nobilior; ad hunc enim velut futurum Christi Præcursorem, maximè dirigebatur hæc salutatio Virginis, imò Christi virgineo Mariæ ore. Nam vt solerter aduertit Theophylactus, *Vox Virginis, vox erat incarnati in illâ Dei.* quasi per os Mariæ Christus loquatur, eademque sit Christi Dei ac Deiparæ vox. Ceterùm ad vocem & præsentiam Mariæ, infans Ioannes exultat. *Ecce enim* (ait Elisabeth ad Mariam, *vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Græcè *exiliuit in exultatione*; Syrus vertit, *in* (præ) *gaudio magno*. Sanè *gaudium magnum* afflat Virginis os, & Virginis præsentia spirat. Adeò vt Iacobus Monachus, inter Græcos Patres locuples auctor, Orat. in Natiuit. S. Mariæ, eam appellarit, *Sempiterni gaudij exordium*. Et infrà Beata Virgo ab eo dicatur, *Sempiternæ requiei initiatio*. Quasi gaudium per Mariam, de Mariâ, & in Mariâ, sit velut sempiterni gaudij *initiatio*; beatæ felicitati *exordium*, & empyreæ gloriæ quodammodo auspicium. Sic lætitia de Deiparâ, & per Deiparam, cælesti gloriæ vicinatur? sic cælestem Beatitatem oppignerat, vt lætitiæ paradiseæ *initiatio*, & *sempiterni gaudij exordium* nominetur?

Lucæ 1. vers. 41. Syrus. S. Amb. ibi. *Os Mariæ, os Christi dicitur.* Theophyl. Luc. 1. v. 44. Græcus. Syrus. *Cur gaudium de Maria, Beatitudinis exordium dicatur?* Iacob. Mon.

4. Oseæ 4. v. 3. Oseæ 4. Audite, inquit, verbum Domini filij Israël, quia iudicium Domini cum habitatoribus terræ: non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terrâ. *Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in eâ, in bestiâ agri, & in volucre cæli: & pisces maris congregabuntur.* O funestum terræ luctum, & hominum habitantium in eâ? Neque tantùm luctuosè mœrent homines, sed & bestiæ agri, cæli volucres, & pisces maris; quasi omnia rationalia, animalia, atque exanimalia, omnisque rerum natura mœstissimè lugeat. Tanti luctûs caussam præmonstrauit Propheta, aiens supra vers. 1. *Non est scientia Dei in terra.* Et quæ est hæc scientia, quæ lacrymas abstergat, & mœstissimi luctûs leuamen offerat, & solatium? Vtinam criminosa hominum cæcitas, hâc inocularetur *scientiâ*, quâ nosset, vbinam vera lætitia quærenda ac inuenienda sit, quâ iam hilaris rerum natura luctum deponat. Pulchrè nuper aduocatus Iacobus Monachus, Beatam Deiparam appellat, *Naturæ vniuersæ delectamentum.* Quasi vniuersa rerum natura accurrere debeat ad Mariam, tamquam ad quietis centrum, calamitatum asylum, lacrymarum spongiam, & à frequenti luctu expromptius *delectamentum*. Nempè velut naturæ quodam instinctu cæcè oculato, ad Deiparam omnia ferantur, omnia ad eam confugiant, tamquam ad *naturæ vniuersæ delectamentum*. Ergo *luget terra*, quia caret *scientiâ*, quâ velut naturæ voto, ad Mariam accurrat, quasi ad *immensi gaudij Genitricem*, atque *naturæ vniuersæ delectamentum*. O quàm auidè mundialibus gaudijs homo inhiat; & quàm hoc delectamentum negligit, ac sæpè fastidit! ô *naturæ vniuersæ delectamentum* facile parabile, & omnibus expromptum!

Deipara est vniuersæ naturæ delectamentum. Iacob. Mon.

5. Matth. 9. vers. 15. Matthæi 9. accesserunt ad Iesum discipuli Ioannis, dicentes; Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter: discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus: *Numquid possunt filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.* Sponsus est Christus, quia humanam naturam, & per eam Ecclesiam sibi in Incarnatione desponđit, & coniugij vinculo copulauit. Quamdiu sponsæ adest, omnia sunt felicia; iucunda, amœna, & delicias hilariter perspirantia. Quando autem venerint dies, vt *sponsus auferatur*; tunc luctus adest funestus, & anxia mœstitudo, atque tristitia miserabiliter tragica. S. Ioannes Chrysostomus fortè ad hanc sententiam alludens, ita Deiparam salutat Orat. illâ in annunciat. S. Mariæ apud Combefis tom. 1. *Aue gratiâ plena*, inquit, *Aue, quæ mundo in viduitate sedenti, immaculata sponsum paris.* Nempè tota Ecclesia, naturaque hominum tota, quoniam illi deerat Christus sponsus, irremediabilibus *lugebat* lacrymis, tamquam *vidua* desolata, inde lugubris mœror, anxia animi consternatio, potioris sui patris spoliatio, solitudo ineluctabilis; orbitas, sterilitas, egestas, mœstitudo, & reliquæ viduitatis appendices. Ergo, ô Virgo Deipara, *Aue, quæ mundo in viduitate sedenti, immaculata sponsum paris*: & rediuinâ feliciter gratiâ prospera quæque, ac læta omnia auspicatò restauras. *Numquid possunt filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus.*

Deipara mundo in viduitate sedenti, sponsum parit. Lucæ 1. vers. 28. S. Chrysost.

6. Iudith 15. obtruncato viriliter Holoferne; & partâ feliciter victoriâ, Ioachim summus Pontifex de Ierusalem venit in Bethuliam cum vniuersis presbyteris, vt videret Iudith. Quæ cùm exisset ad illum, benedixerunt eam omnes vnâ voce, dicentes: *Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri.* Hanc exultantis populi panegyrim, sic elucidat Richardus, & Virgini Deiparæ accommodat: *Primum scilicet, Tu gloria Ierusalem, vox est Angelorum, quorum ruina per eam reparata est. Secundum scilicet, Tu lætitia Israel, vox est hominum, quorum tristitia per eam lætificata est. Tertium scilicet, Tu honorificentia populi nostri, vox est mulierum, quarum infamia per eam deleta est.* De hâc omnium lætitiâ per Mariam, ita scribit Georgius Nicomediensis Serm. 6. in S. Deiparæ ingressum in Templum: *Angeli*, inquit, *obsequentium*

Iudith 15. vers. 10. Richardus à S. Laur. lib. 1. *Rerum vniuersitas, & Angelorum ordines, Deipara Virgini exultant.*

Georg. Nic. *tium more circundant..... Congaudent in eâ vniuersa: nostri illi exultant ordines.* Quasi parùm foret, quòd in Virgine Mariâ *congaudeant vniuersa*, & sibi de vniuersorum gaudio exultim gratulentur (ait Angelus;) etiam *nostri illi*, Deiparæ, inquam, *exultant ordines*, ac si omnes Angelorum ordines, non tam sibi exultent, quàm Mariæ Deiparæ, & in Deiparâ, & per Deiparam exhilarescunt congaudentes vniuersis, Deiparæ adgaudent, Deiparæ lætitiam suam destinant, gaudium suum Deiparæ consecrant, *nostri illi exultant Ordines.* Modulatè Ioannes Geometra hoc vniuersorum in Virgine gaudium, gaudiorum auspicatò fœcundum, Hymno 1. his verbis elucidat: *Gaude Virgo parens Charitum fœcunda, Parentum lætitia, atque hominum lætitia, & Superûm.* Scilicet Beata Virgo non solùm dicitur Christi Dei parens, sed etiam *Lætitia parens fœcunda Charitum* seu Gratiarum. Quasi istiusmodi lætitia à Deiparâ, de Deiparâ, ac per Deiparam, sit *lætitia fœcunda parens Charitum*, seu Gratiarum. O quàm multa de Charitum seu Gratiarum munificâ venustate, solers veterum peritia symbolicè poëtatur! hæc in lætitiam, quam Deipara spirat, aptiùs quadrare, alto stylo Geometra edisserit.

Lætitia per Deiparam, est fœcunda Charitum seu Gratiarum parens.

Ioan. Geom.

7.

Cant. 6. v. 9.

Cant. 6. hæc festiua adolescentularum vox auditur: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol?* Vulgarem hanc Sponsæ ad Solem comparationem, Cassiodorus & Beda ad Lætitiam flectant: *Electa vt Sol*, inquit, *in aliâ vitâ, vbi perpetuo resplendebit gaudio de visione Conditoris sui, atque etiam in vita præsenti.* Quasi vitæ præsentis gaudium, sub metaphorâ Solis, cum beatâ gloriæ lætitiâ coniungatur; læto gaudiorum commercio: & idcircò *electa vt Sol*, Deipara perhibetur. Alibi enucleauimus ex Clemente Alexandrino, illud Solis elogium, quo profundè appellatur, *Intelligens vinculum*: ecquid Sol quasi vinculum, intelligenter nectit? Forsan hùc etiam adludit Græcus auctor, Ioannes Geometra, sic Deiparam resalutans: *Gaude vincla poli & terræ.* Nimirùm Beata Deipara, quæ dicitur, *electa vt Sol*, id est, tamquam *intelligens vinculum*; *vincla* cæli ac terræ nominatur; quia vitæ præsentis lætitiam, quam ipsa spirat, vincit ac nectit, cum beatis cæli gaudiis. Exinde ei dicitur, *Gaude vincla poli & terræ*; nam quasi Sol, seu vinculum intelligens, præsentis vitæ gaudia cum beatâ cæli lætitiâ, arcanè iungit, & feliciter connectit. O quàm de cognato Ruthæ commercio, nunc Bethlehem gratulabunda gaudet! quippè ex quâ tandem nascetur beati gaudij pignus, Christus, inquam, Deus.

Cassiodor. Beda.

Deipara dicitur, gaudiorum vinculum cæli ac terræ.

Clem. Alex.

Ioan. Geom. suprà.

Ruth 4. v. 11.

§. CCCXXI.

Deipara appellatur, Scripturarum acrostichis, doctrinæ sceptrum, prophetiæ supplementum, Sophiæ dos, & Apostolorum registrum.

1.

Hebræus.

SI Mariani nominis etymon quæres, illudq; interpreteris, *Maria* Hebraicè מרים *Mariam*, id est, *Doctrix*, seu *Magistra*, quod in Matthæi cap. 2. Cornelius adnotauit, vt cognatam sibi sapientiam, sapientiæ diuinæ Mater, ipso etiam nomine præferret, quò Ecclesiæ Magistra palàm euulgetur. Hùc spectant Richardi verba, qui l. 2. part. 2. in hunc modum scribit: *Maria Apostolorum Magistra facta est, qui nostri posteà magistri facti sunt, & ascendente Domino Apostolos nouum docuit Testamentum, quod ad docendum nos iidem Apostoli conscripserunt.*

Cornelius.

Maria, id est doctrix, nouum Testamentum Apostolos docuit.

Richardus à S. Laurentio.

2.

Isaiæ 8. v. 1.

Isaiç 8. *Et dixit*, inquit, *Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis.* Per me certent Interpretes super huius libri intelligentiâ, Andreas Cretensis Serm. 2. in S. Mariæ Natiuitatem, per hunc librum signatè intelligit Deiparam, sicque exscribit: Maria est *Tomus*: *Et dixit Dominus ad me: Sume tibi volumen noui magni, & scribe in eo hominis stylo.* Sanè liber hic, *noui magni volumen* dicitur. Hispanè, *Libro de vna gran nouedad.* Sed quænam est hæc magna nouitas in hoc mystico libro, stylo hominis scribenda? Altè idem Andreas Cretensis in eodem Serm. his densè elogiis salutat; *Gaude non scriptus virginitatis typus; sanctitatis bractea, rationale manifestationum. Salue veteris, nouiq; testamenti obsignatio; totius prophetiæ perspicua plenitudo; inspiratæ à Deo veritatis Scripturarum acrostichis; Dei ac Verbi animatus ac mundissimus tomus, in quo sine voce ac scripto, inscriptor ipse Deus ac Verbum, quotidiè legitur.* An non est *volumen noui magni* Beata Deipara, quæ *animatus ac mundissimus tomus* est, *in quo sine voce ac scripto, inscriptor ipse Deus ac Verbum, quotidie legitur?* Ceterùm profundè additur, quòd *stylo hominis*, id est, claro ac perspicuo, scribendus sit hic liber, qui *sine voce ac scripto, inscriptor ipse Deus ac Verbum legendum* scripsit. Dicitur enim hic liber, id est Deipara: *Inspiratæ à Deo veritatis Scripturarum acrostichis.* Quid est *acrostichis*? & quomodo hoc elogium, idoneè Deiparæ accommodabitur? Franciscus Combefis, qui hunc Andreæ Sermonem è Græco, Latinè legendum propinauit in scholiis nu. 7. in hunc modum sententiam exponit: *Salue inspiratæ à Deo veritatis Acrostichis. Vt enim*, inquit, *sicut in Acrostichide, totius tractationis argumentum ex summis statim litteris cognoscitur, ita etiam Scriptura tota in Mariâ intelligitur.* O arcanè perspicuum scripturarum breuiarium, commentum, compendium! Quid tam *stylo hominis* scribitur, & compendiosâ perspicuitate legitur, quàm quod *ex summis statim litteris cognoscitur*? O verum illud propheticum: *Consummatio abbreuiata inundabit iustitiam.* Est enim Virgo Deipara, *Totius prophetiæ perspicua plenitudo, inspiratæ à Deo veritatis Scripturarum acrostichis.*

Andr. Cret. apud Combefis. tom. 1.

Deipara est inspirata à Deo veritatis Scripturarum acrostichis. quare?

Combefis.

Isaiæ 10. v. 22.

3.

Ezech. 20. v. 37.

Ezechielis 20. de Israëlitico populo ad patriam optatissimam postliminiò reduce, sic Dei nomine spondet Propheta: *Et subiiciam vos sceptro meo, & inducam vos in vinculis fœderis.* Liranus per τὸ *sceptrum*, intelligit *Dominium Dei: post reditum enim captiuitatis Babylonicæ non legitur populus Israel fuisse in idololatria.* Porrò ex seruili diu Babyloniorum conuictu sensim desciuerat à veri Dei sapientiâ & cultu, & in fatuam ac brutam idololatriam variis erroribus declinauerat. Theodoretus verò per hoc *sceptrum*, Apostolos intelligit, qui *sal terræ*, & *lux mundi* dicuntur; quique cælesti sapientiâ homines imbuerunt. Tempestiuè S. Cyrillus Alexandrinus

Liranus.

Vera doctrinæ sceptrum, Deipara nominatur.

Theod. ibi. apud Gloss.

homil. 6.

homil.6.contra Nestorium,sic Beatam Deiparam salutat: *Salue per nos Beata Deipara, corona virginitatis, Sceptrum rectæ doctrinæ.* Profectò sceptrum prælustre est regiæ auctoritatis ac potestatis insigne, quod præeminentiam importat,& subiectionem exigit. O, subijciamur huic *rectæ doctrinæ sceptro*! Quisquis huic Mariano sceptro non præstat obsequium, à rectâ doctrinâ planè exerat, & in litterarium Mariæ imperium infidè rebellat.

4. Psalm. 17. vers. 11. Regius Psaltes sic occinit Psalm.17. *Et ascendit super Cherubim, & volauit; & volauit super pennas ventorum.* Magna profectò hinc colligitur diuinæ sapientiæ sublimitas, dum *super Cherubim* (id est, *scientiæ plenitudo*) Sapientiæ plenissimos sedere perhibetur,vt omnem sapientiam creatam infinito interuallo superare intelligatur. Quare ait Dauid: *Ascendit super Cherubim, & volauit.* Quasi dicat: Altior assurgit diuinus intellectus, quàm Cherubicus: siquidem vbi hic stat, ille volat: hic est infra, ille superiùs adsurgit: hic est plenitudo scientiæ, ille superplenitudo. Vnde bene Augustinus ad hunc locum: S. August. *Exaltatus est super plenitudinem scientiæ; vt nemo ad eum perueniret.* Nemo, inquam, neque enim vlla est creata *scientiæ plenitudo*, quæ ad scientiam Dei pertingere possit. Hanc autem diuinæ sapientię plenitudinem æmulatur Deipara,dum longè excellit scientiæ plenitudinem Cherubinorum, super quos etiam sedere perhibetur. *Deipara scientia sedet super Cherubim, id est scientiæ plenitudinem. quare?* Quod lib. 3. de laudib. Virginis subtiliter notauit Richardus: Richardus à S. Laurent. *De assumptione Matris congruè potest exponi, quod de ascensione Filij dicit Psalmista: Ascendit super Cherubim, & volauit. Super Cherubim quod interpretatur, Plenitudo scientiæ.* *Deipara est Prophetiæ supplementum clarissimum.* Sanè super Cherubim,(id est *scientiæ plenitudo*)ascendit, quæ Cherubinos sapientiâ antistat;quæ est *Scripturarum acrostichis*, & *totius prophetiæ perspicua plenitudo*:exinde vltra Cherubicam scientiæ plenitudinem. Ger. Constt. Orat. in Natiu. Virg. Idcircò Germanus Constantinopolitanus Deiparam sententiosè appellat, *Totius prophetiæ clarissimum supplementum.* De quo Virginis elogio, aliàs vbertim:est enim sententiarum fœcundè grauidum.

5. Prouerbiorum 8. sic sub nomine sapientiæ Deipara,veræ Sapientiæ Mater Virgo,sollicitè clamat, quò idiotas de cælo erudiat, & doctiorum sapientiam de suâ sapientiâ informet: Prou.8.v.10. Hebræus. *Accipite disciplinam* (Hebraicè, *eruditionem*) *meam & non pecuniam: doctrinam* (Hebraicè *scientiam magis*, *quàm aurum eligite.* Pro *auro*, codices antiqui habent, *thesaurum.* Quare huius thesauri gazas confestim exponit, aiens: *Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis: & omne desiderabile ei non potest comparari.* Symmach. Symmachus *Melior est sapientia intimis;* R. Salomon. Rabbi Salomon, *præ gemmis & lapidibus pretiosis.* Quid habet hæc Deiparæ, aut per Deiparam Sapientia, quò præ sapientiâ humanâ, huiusmodi locuplete *thesauro* & tot *gemmarum*, ac pretiosissimorum *lapidum* monilibus exornetur? *Sententiosè appellatur B. Virgo, Dos Sapientiæ, & Charitum Mater.* Quid illi inest, vt præ *intimis* ornamentis,& cunctis *desiderabilibus* æstimanda sit?Imò & quorsùm hæ *thesauri gazæ*, & pretiosa sumptuosiùs monilia, ad illâ diuitandam, & exornandam insolitè aduocantur? Quid sapientia Mariæ, aut à Mariâ sapientia, sic pretiosius, ornatius,& gloriosius comitur,& velut ambitioso venustatur ornatu?Opinor,rem tetigit Ioannes Geometra Hymno 1. sic Deiparam salutans: *Gaude dos Sophiæ,mater Charitum optima salue.* Ioan. Geom. Ecce tibi *dos Sophiæ*, hoc est, Sapientiæ, Beata Virgo, diuinæque Sapientiæ Mater,bellissimè nominatur. Porrò Mariæ sapientiâ hominibus stillata,& quâ eius clientes erudiuntur, sumptuosior humanæ sapientiæ *dos* est, *dos*, inquam, pleno *thesauro* locuples, tot *gemmarum* monilibus culta; imò & pretiosis *intimis*, & cunctis *desiderabilibus* opulentiùs ornata. Vnde Deipara profundè appellatur, *Dos Sophiæ*, & inde *Mater optima Charitum*, id est, Gratiarum; quæ & venustant, & fœcundant sapientiam, pulchro fœtu, & fœcundiori ornatu. Alijs permitto Poëtarum, etsi moralissima figmenta.

Lucæ 2. inuento puero Iesu in templo cum doctoribus disputante, diligenter notat Euangelista, quod arcanis attenta mysterijs, *Mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo*, quasi *ruminanda,& diligentiùs scrutanda*, ait inibi Beda; nimirùm vt successu temporis per omnia quæ acturus & docturus erat Christus, pleniùs ea intelligeret, simul vt eadem deinde S. Lucæ, & alijs Apostolis scribenda, vel posteris tradenda reuelaret. Vnde *Apostolorum Magistra* communiter indigitatur. S. Bernardinus tom.2. Concion. Serm. 2. de B. Virgine: *Maria Virgo*, inquit, *quæ saluatorem genuit, peperit, & aluit; quæ iugiter eius adhæsit lateri, quæ comes indiuidua nullo ferè absuit itinere, quæ intensa præ ceteris inuigilauit verbo, & operi eius, sola Saluatoris, actuum insignia opera, mellislua prædicationis genera, inaudita contra mundum & peccatum diuinæ seueritatis acerrima eloquia, quod eis diu interfuit, secretiùs audiuit, citiùs agnouit, propensiùs retinuit, & Apostolis alijsq; discipulis locupletiùs edidit, diligentiùs retulit, feliciùs tradidit. Hinc est quòd de eâ legitur in Euangelio: Maria autem conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo.* Et post pauca: *Licet enim in parabolis loqueretur ad turbas, licet Apostolis omnia nota faceret vt amicis, quædam tamen credendum est præ ceteris Matrem suam, quemadmodùm dilexisse, ita etiam propensiùs erudijsse, quædam ei secretiùs intimasse, frequenter eam in cellam vinariam occultasse; sui prout nouit & voluit, gloriam deificam, & supercælestem reuelasse notitiam. Vnde Ioannes in Apocalypsi: De throno, ait, procedebant fulgura, & voces, & tonitrua; quia Mater filij Iesu Christi parabolas, ænigmata, legalia, & mirifica gesta, dicta, opera auidiùs ebibit, fideliùs credidit, sinceriùs luculentiusq; alijs edidit.* Idcircò S. Bonauentura in Speculo B. Virgin. cap. 2. eam altè appellat, *Registrum Apostolorum*: & Germanus Constantinopolitanus eam nuper nominauit: *Totius prophetiæ clarissimum supplementum*: quia nimirùm & Prophetarum ænigmata, & Euangeliorum mysteria, & traditionum arcana, tamquam futura *Apostolorum Magistra*, *auidiùs ebibit, sinceriùs luculentiusq; alijs tradidit.* Exinde sententiosè nominatur, *Prophetiæ supplementum, registrum Apostolorum*, & eorum *Magistra*. Appositè ergo Ruth, si nominis etymologiam spectes, interpretatur, *Prophetia*, seu *Visio*; iam inde in typo, antitypi sapientiam in vocabulo præmonstrans.

Right margin notes: 6. — Lucæ 2. vers. 51. — Beda. — S. Bernard. — *Quare Virgo Deipara Apostolorum registrum appellatur.* — Apoc.4. v.5. — S. Bonauent. — Germ. Cōst. — Ruth 4. vers. 10.

§. CCCXXII.

Virginis Deiparæ ſumptuoſior humilitas commendatur.

Eccl. 3. v. 20. S. Bernard. Serm. 4. ſuper *Signum magnum.* *Deipara per humilitatem, omnibus maior fit.*

1. ILlam Siracidis gnomen, *Quantò magnus es, humilia te in omnibus , & coràm Deo inuenies gratiam*; Sic ad Beatam Deiparam Bernardus deriuat: *Cùm Maria*, inquit, *quantò maior erat, humiliabat ſe in omnibus, certè humiliata eſt præ omnibus, quia maior omnibus extitit. Quapropter meritò facta eſt nouiſſima prima, quæ cùm prima eſſet omnium, ſe nouiſſimam efficiebat: meritò facta eſt omnium Domina, quæ ſe omnium exhibuit ancillam.* Scilicet humilem corde paritura, humilitatem debuit ipſa præferre.

Lucæ 11. verſ. 27. Methodius. S. Cyprian. *Filij Benignitas & Humilitas Matris, miſceri, mergive poſſunt.*

2. Lucæ 11. Chriſto Domino ſublimiùs concionante, præ amore & admiratione doctrinæ & virtutis, extollens vocem quædam mulier de turbâ dixit illi: *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti.* Quaſi dicat: Adeò magnus, diuinus, & beatus es, ô Ieſu, vt propter te beata quoque ſit Mater quæ te genuit, & lacte aluit. Magna magnæ Matris laus! Vnde Methodius Orat. in Hypapantem: *Tu*, inquit, *cuncta continentis, & comprehendentis comprehenſio. Tu illa geſtatrix es qui verbo ſuo portat vniuerſa.* Tu puriſſimo lacte expetitam ei alimoniam præbes, qui vniuerſa vbertim paſcit, ac nutrit: Quare inde Deipara dignè beatur, & ſublimi voce altiùs prædicatur. S. Cyprianus Tract. de Natiuitate Chriſti, ſic hâc ſuper re eloquenter ſcribit: *Paruulus ſugens vbera purâ alimoniâ vtebatur, & fons ſacri pectoris defœcatum edulium ori mundiſſimo infundebat. Sed & cor Matris quædam dulcedines, quæ humanum ſuperant intellectum, imbuebant, eratq; vtrimque mira iucunditas* (Attentiùs nota quæ ſubtexit,) *cùm pia ſanctæ Matris & deuota Humilitas, & Sancti ſanctorum immenſa Benignitas confœderatis affectibus mergerentur.* Valdè hîc eminet & apparet Infantis Dei immenſa Benignitas; qui de mendicitatibus Materni vberis alimoniam lambere expetit, quò humanum genus ſuo in Cruce effuſo ſanguine ſaginet copiosâ redemptione, & Euchariſtico cibo vberiùs adipet, immortalis vitæ commercio, Cùm vero *immenſitatis* elogio lactentis paruuli *Benignitatem* commendat, illam cum Beatæ Deiparæ gloriosâ *Humilitate* componit, miſcet, ac mergit. Quaſi nihil in lactante Virgine ſublimius auguſtiuſque ſupereminent, & quod poſſit cum *Benignitate* Dei Filij digniùs conferri, quàm Virginis Matris in tantâ celſitudine depreſſior *Humilitas*. Idcircò ait: *Cùm pia Matris Humilitas, & Sancti ſanctorum immenſa Benignitas confœderatis affectibus mergerentur.* O quàm bene fœderantur Virginis Matris ſumptuoſior *Humilitas*, & Filij Dei *immenſa Benignitas*! An vtraque ſic alterutram æmulatur, vt idoneè miſceri, *mergíve* poſſint? O immenſum pelagus, in quo *Humilitas* Matris, & Filij *Benignitas mergi* eualent! Sic profundè humiliatur, quæ ſic inde glorioſè *beatur*. *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti.*

Luc. 1. v. 38.

3. Lucæ 1. reillibatæ virginitatis cum diuinâ Maternitate, per legatum Angelum bene compoſitâ; Verbi incarnationi in ſuo vtero, & ex ſuis viſceribus peragendæ, vltrò Maria annuit: *Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundùm verbum tuum.* Nota in his verbis Virginis modeſtiam, charitatem, obedientiam, fidem, & præſertim humilitatem: nam ab Angelo ſalutata Mater Dei, eius ſe *ancillam*, non Matrem nuncupat. Meritò facta eſt omnium Domina, quæ ſe omnium exhibebat ancillam. Pulchrè Bernardus Serm. 1. in Vigil. Natiuit. *Angelus nunciat, virtus obumbrat, Superuenit Spiritus, Virgo credit, fide concipit, virgo parturit, virgo permanet.* Fide Virgo concipit? an obedientiâ? an potiùs humilitate? Opinor, Virgineâ humilitate placuit, quin & humilitate concepit. Appoſitè S. Ildefonſus Serm. 2. de Aſſumptione: *Beata Virgo*, inquit, *humiliat ſe in cunctis, vt totam ſuſcipiat in ſe gratiam Conditoris.* O! totam Conditoris gratiam per humilitatem Maria ſuſcipit? O quàm valdè audet vocula, *totam*! Sanè quæ Humilitate Deum genuit, & in ſuis almis viſceribus Deum ſibi *corporalem* fecit; omnes gratias, huius gratiæ conſequentias, ſuſcipit. Quaſi Deiparæ Humilitas, omnium gratiarum, quæ in illâ vbertim exundant, conceptaculum ſit, ac fertile ſeminarium.

S. Bernard. *Deipara per humilitatem totam ſuſcipit Conditoris gratiam.* S. Ildefonſus. Proclus. Orat. 6.

4. In illo celebri Cantico ſecunda Maria ſic modulatè pangit: *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Pro τὸ *humilitatem*, Græcè eſt ταπείνωσιν, id eſt, *vilitatem, exiguitatem, abiectionem*: hanc enim opponit magnitudini Dei: *Excelſus* enim *Dominus humilia reſpicit, & alta à longè cognoſcit.* Quaſi dicat: Magnifico Deum, & in ipſo exulto, quia ipſe cùm ſit maximus ſummuſque omnium Dominus, me feminarum, imò creaturarum omnium minimam, id eſt, viliſſimam, pauperrimam, abiectiſſimam, & poſtremiſſimam, oculis benignitatis ſuæ reſpicere, & in Matrem eligere dignatus eſt. Humilitas ergo hîc propriè vilitatem ſignificat, non virtutem humilitatis ſuperbiæ oppoſitam: *Sola enim inter virtutes humilitas ſeipſam ignorat*, & qui ſe humilem eſſe iactat, ſuperbus eſt, non humilis. Ceterùm cùm plura, ipſaque quàm aſpectabilia imprimis elogia in Beatâ Virgine eluceant, ſubtiliter perueſtigant Interpretes cur Deus potiùs Marianam humilitatem reſpexerit, quàm aliam ipſius prærogatiuam, vt in Dei Matrem eligatur? S. Auguſtinus præſcripta verba exponens, ſic philoſophatur: *Bene ergo Maria ſolam in Humilitatem Dominum reſpexiſſe teſtatur, quia Diuinitatis propitiationem, quam humana natura in primis parentibus per ſuperbiam perdidit, in Mariâ per humilitatem recuperauit.* Nempè humani generis Protoparentes, originalis culpæ contagio per ſuperbiam, humanam naturam inuitiarunt, enecarunt, ac perdiderunt; ergo immenſa Mariæ humilitas ſit medelæ lenocinium, & communis medela Marianæ humilitatis ſtipendium. Idcircò præ reliquis auguſtiſſimis elogijs, in Mariæ *ſolam Humilitatem* Dominus reſpexit: quia diuinitatis propitiationem, quam humana natura in primis parentibus per ſuperbiam perdidit, *Maria per humilitatem recuperauit.* Exinde peridoneè addit Auguſtinus Serm. 2. de Aſſump. *O vera humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cælos innouauit, mundum purificauit, paradiſum aperuit,*

Lucæ 1. verſ. 48. Pſalm. 137. verſ. 6. Cornel. ibi. *Quod protoparentum ſuperbia perdiderat, Deus in Maria humilitate recuperauit.* S. Aug. ſuper Magnificat. *Deipara humilitas, Deum hominibus parit.* S. Auguſtin.

aperuit, & hominum animas liberauit: facta est Mariæ Humilitas scala cælestis, per quam Deus descendit ad terras! Quid est dicere, Respexit, nisi approbauit? Luculenter sanè Augustinus!

5. Lucæ 2. dum in Bethlehem Deipara Virgo peregrinatur, peperit Filium suum primogenitum, haud dubiè in pecuino stabulo: nam pannis infantem Deum recens natum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Confestim Angeli cateruatim de cælo adsunt, & lætam Dei natiuitatem exultim rusticanis pastoribus denunciant, atque idoneum euangeliz atæ veritatis signum præbent: *Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio.* (Lucæ 2. vers. 12.) Quid est, quòd viles panni, brutum præsepe, ac belluinum stabulum, in recens nati Dei noscendi signum offertur? (*An adspectu ad Domini præsepe, cælum appellatur stabulum?*) Quid præsepio cum natiuitate Dei? quid stabulo cum Dei empyreo palatio? (Idcircò forsan Leo Augustus arcaniori stylo cælum empyreum appellare videtur, stabulum, aiens: (Leo August. Orat. 1.) *Vbi autem hinc migrare oportuerit, accumbere faciet in salutis atrys, atque stabulis, vbi nullus timor,* &c. De quo fortè aliàs) O quàm humiles nati Dei notas Angeli exhibent! Imò & inde peridoneas. Quod notauit Bernardus (S. Bernard.) Serm. 4. de Natali Domini, aiens: *Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. Quid est, quod sola ab Angelo commendari videtur humilitas, nec tamen sola à pastoribus inueniri? Fortè specialiùs commendat Angelus humilitatem, quia ruentibus ceteris per superbiam, ipse in humilitate stetisset.* Mitto hæc alibi aliorsùm enucleata. Pergit autem ad rem Bernardus: *Proptereà certè cælitùs annunciatur Humilitas, quòd hæc quasi propria virtus diuinæ exhibenda sit Maiestati.* (*Humilitas, quasi propria virtus, diuinæ exhibenda est Maiestati.*) O! propria virtus diuinæ Maiestati exhibenda, Humilitas est? Paupercula Mater, humilis fabri coniux, pannosas viliter fascias, stabulum pecuinum, atque brutum præsepe, excipiendæ atque noscendæ diuinæ augustius Maiestati, de cæli œconomia sumptuosiùs apparat. Nuper aduocatus Leo Augustus Orat. 4. elucidans illud Simeonis elogium, quo appellat Christum: *Lumen ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Israel,* (Lucæ 1. vers. 31.) ita eleganter scribit: (Leo August.) *Quomodò,* ait, *in propensâ adeò paupertate, magna mirandaq; conseris? vocasque Israelis gloriam, ac Gentium appellas lumen, pauperculæ Matris puellum?* Imò quoniam ex pauperculâ, ex humillimâ, atque humanis oculis abiectâ nascitur Matre, inde corporati in eâ Dei indicium ab Angelis datur, & à pastoribus sumitur. *Proptereà certè cælitùs annunciatur Humilitas, quod hæc quasi propria virtus diuinæ exhibenda sit Maiestati.* Hanc nunc Ruth Boozo propensiùs exhibuit: (Ruth 2. vers. 10.) & inde Christi Dei auia meruit nuncupari.

6. Redeant iterùm ipsius Mariæ verba semel expensa, sed ad rem aliter expendenda: (Lucæ 1. vers. 48.) *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Sanè cùm in Beatâ Deiparâ fuerit omnium virtutum mirissimus conuentus, & aspectabile sanctitatum omnium theatrum; eccur potiùs humilitatem, quàm aliud elogium quod Mariam eximiè venustat, Dominus respexisse perhibetur? An quia humilitas reliquarum virtutum decus est, illasque ad placendi gratiam venustissimè exornat? Pulchrè Seleucensis Basilius Orat. 28. *Omnibus,* inquit, *humilitatis ornamentum conuenit,*

eâ comite continentia in admiratione est, & fides fit amabilior, & iustitia purgatior, & verior misericordiæ fructus..... Ideò Primates Sanctorum dignitatem aliquam suprà naturam consecuti, tunc vel maximè humilitatem respiciunt. (Basil. Seleu.) Ideò etiam & Deus vel maximè Mariæ Virginis humilitatem *respexisse* dicitur, vt eam ad summam diuinæ Maternitatis dignitatem eueheret, & numquam morituram illi laudem in toto orbe polliceretur. (*Humilitas reliquarum virtutum gratia, ornamentum, & consummatio est.*) Porrò humilitas reliquarum virtutum decus est, & sanctitatum omnium ornamentum: adeò vt non tam in acquirendis denuò virtutibus, quàm in consummandis laudem ponat. Hinc Deus præ reliquis virtutibus, Mariæ potiùs humilitatem *respexisse* consultiùs perhibetur.

---

§. CCCXXIII.

Expromptioris obedientiæ elogium, in Virgine Deiparâ augustiùs supereminet.

GVerricus Abbas Serm. 3. de Assumpt. 1.
verba illa Christi Dei: *Quicumque fecerit* Matth. 12.
voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus vers. 50.
frater, & soror, & Mater est, sic rursum elucidat: *Itaque Mariam, quæ secundùm carnem Mater erat, aliâ quoque ratione Matrem sibi Iesus probat: quandoquidem & ipsa voluntatem Patris in tantum faciebat, vt de ipsâ prædicaret Pater: Vocaberis voluntas mea in eâ.* (Guerric. *Deipara titulo obedientiæ dicitur etiam Dei Mater.* Isaiæ 62. vers. 4.) Gratulor Virgini Deiparæ, quòd geminato titulo sit Dei Mater. Gratulor etiam perfectæ obedientiæ, quòd Dei Matrem aut inueniat, aut faciat. Tanta est obsequij gratia!

Cant. 2. pulchra pulchræ sponsæ vox est: 2.
Dilectus meus mihi & ego illi, qui pascitur inter lilia. (Cantic. 2. vers. 16.) Hanc sententiam dum vniuersatim accipit Bernardus Serm. 69. scitè addubitat, quomodo cùm Christus sit sponsus multarum, imò omnium animarum sanctarum, cuilibet totus intendat, seque singulis impendat totum? (*Quomodò Christus omnibus & singulis sponsis impenditur.*) Respondet Bernardus: (S. Bernard.) *Primò quidem, quòd habeat in naturâ simplicissimâ sponsi diuitias, quasi vnum respicere multos, & quasi multos vnum. Nec ad multitudinem multus erit, nec ad paucitatem rarus, nec ad diuersitatem diuisus, nec restrictus ad vnum, nec anxius ad curas, nec pertubatus aut turbulentus ad sollicitudines: sic sanè vni intentus, vt non detentus, sic pluribus, vt non distractus,* nimirùm aliquo immensæ beneuolentiæ ac beneficentiæ sacramento, quò omnibus ac singulis adest. Verùm enimuerò cùm Beata Deipara vna sit dilecto suo, & vnicè præ reliquis dilecta, potiori iure sponsum sibi vendicat totum, specialiùs aiens, *Dilectus meus mihi.* O piè audacem amoris fastum! ô piam velut ambitionem Maternitatis diuinæ? Dilectus meus mihi viuit, mihi intimè conuisceratus adest, mihi plenus est, mihi totus: Et tu, ô sponsa Deipara, quid illi? quid illi rependis? quam Deo dignam vicem reddis? quid pro toto sponso tibi præ reliquis impenso reciprocas? *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi,* Eleganter ad rem inibi Aponius: (Aponius.) *Dilectus meus mihi præstat*

gratiam

Deipara pro tot gratiarum debito, obedientiam rependit.

gratiam redemptionis insigne, adoptionis clarissimam libertatem. Et quid ego illi? Voluntatis obedientiam, conseruandæ integritatis studium. Quænam æquè ac Beata Virgo, hæc dicere potuit? Sponsus meus, Filius meus, & Deus meus me in primo naturæ auspicio ab originali contagio, præproperæ gratiæ priuilegio exemit; me elegit in veram veri Dei Matrem, & dignis diuinæ Maternitatis dotibus sumptuosiùs ditauit, & gloriosiùs insigniuit, & tantæ dignitatis appendicibus cumulauit gratiis; mecum arcanè concorporatus, se mihi totum impendit ac superimpendit: *Dilectus meus mihi. Quid tu illi?* (ô pulchram velut hyperbolem Mariani exprompticiùs obsequij!) *Et quid ego illi? Voluntatis obedientiam, seruandæ integritatis studium.* Quasi dicat Beata Deipara: Deus meus, & Filius meus est mihi totus: vices ergò ego non ingrata rependo: *Et ego illi, Voluntatis obedientiam* ad omnia promptiùs exhibeo. Hem! suæ obedientiæ pretium, pro Deo toto rependit? Se Dei obsequio impendit pro toto sibi Deo conuiscerato? Sanè hinc, hinc, inquam, taxandus est opulentus Marianæ obedientiæ census. Similis expensio ad Mariæ Virginitatem ampliari potest, indeque eius dignitas censeri.

Deipara pro toto gratiarū debito, Virginitatem rependit.

3. Lucæ 2. postquam consummati sunt dies octo vt circumcideretur puer, vocatum est nomen eius Iesus, quod vocatum est ab Angelo priusquam in vtero conciperetur. *Et postquam impleti sunt dies purgationis eius* (Mariæ? an pueri?) *secundùm legem, tulerunt illum in Ierusalem, vt sisterent eum Domino. Sicut scriptum est in lege Domini*, &c. Pro τὸ *eius* (quæ vocula ambiguū videtur sensum reddere, an ad Matrem purificandam, an ad Filium, qui immediatè præcesserat, referendum sit) Origenes, Theophylactus, & Euthymius habent ἀυτῶν, id est; *illorum*, pueri Iesu, & Mariæ Matris. Vt sensus sit: *Postquam impleti sunt dies purgationis eorum secundùm legem*, &c. Neuter scilicet lege tenebatur, & ad obsequij redundantiam vterque pariter legem adimplet, ne Filij obedientiæ non debitæ, obedientiæ studiosissima Mater, vllo modo deesset. De hoc indebito Filij obsequio, Leo Augustus Orat. 4. quæ est in Dominicam Præsentat. ita philosophatur: Qui priùs, inquit hominis matrem terram verbo edidisset, sibi ipse Matrem condens, naturæ innouauit leges; quâ nimirùm ratione processit è vuluâ, nullâ semente fœtâ, quod abhorret à lege: nunc autem pro communis ratione legis, eorum, quorum ex semine carnem assumpsit; *Qui legem in monte Sinâ scripsisset, tamquam legis reus, legis constitutionem adimplet: ipse, inquam, gloria Israël, ac lumen Gentium. Ecce enim Deus puer factus est, ac sub lege viuit, vt tum ijs qui sub lege, auxilietur, adimplens legis defectum, tum Gentibus sine lege viuentibus, bonitatis suæ diuitias ostendat.* Leoni Augusto Cyrillus Ierosolymit. Orat. in Domini occursum, eleganter his verbis concinit: *Ipse* (puer Iesus) *offerens, quique ipse suscipiat hostiam: ipse lex, quique hodie legi subijcitur.* Ecce tibi Deus, qui in monte Sinâ legem scripsit; *legis* ipse *reus*, vt esset implendæ legis viuum exemplar: *ipse lex, quique hodie legi subijcitur.* Quorsùm hæc implendæ legis hyperbole, quæ & Matrem Virginem, & Filium Deum deuenustare forsan videbutur? Nimirùm Christus Deus venerat salutem afferre Iudæis, qui sub lege erant, & Gentibus, qui sine lege viuebant: vnde ipse legis obsequio prorsùs exemptus, indebito legis obsequio, *legis defectum adimplet.* Nam & defectum hactenùs inobseruandæ legis Mosaicæ supplet, suppletque in Gentibus, qui sine lege viuunt, seruandæ legis necessitatem, dum ipse lege exemptus publicatur. Quæ de infante Deo dicta sunt, pro suo modo de Matre Virgine intelligi etiam debent: nam indebitum legi obsequium nunc pariter exhibuerunt. Idcircò iuxta Origenem, Theophylactum, & Euthymium notanter scribitur: *Postquam impleti sunt dies purgationis eorum secundùm legem, tulerunt illum in Ierusalem*, &c. O quàm de obsequij studiosissimâ Matre, obedientiæ superstudiosus infans Deus nascitur!

Lucæ 2. v. 22.

Origenes. Theophyl. Euthymius. Græcus.

Leo August.

Iesus & Deipara implentes purificationis ac præsentationis legem, legis defectum implēt. quare?

S. Cyril, Ier.

4. Prouerbiorum 31. de forti illâ Matronâ, in Deiparæ peridoneo typo, ita Salomon scribit: *Os suum aperuit sapientiæ, & lex clementiæ in linguâ eius.* Materfamilias hæc in totam domum ac familiam cui præerat, nempè in filios, seruos, & ancilla, mitis, gratiosa ac suauis erat, & lege clementiæ potiùs quàm seueritatis imperio subiectam sibi familiam gubernabat. Chaldæus, Theodoretus, & Ambrosius pro τὸ *lex clementiæ*, vertunt, *lex gratiæ*. O bona lex, quæ linguâ gratiam imperat. Biblia Complut. habent: *Os suum aperuit sapienter & legaliter*; Hebræa verò, *Lex pietatis super linguâ eius.* Quænam est hæc huius Matronæ *lex gratiæ*, quæ non tam sub linguâ, quàm *super linguâ* eius esse dicitur? An quia huic *legi gratiæ*, non tantùm subiecta sibi familia, sed ipsamet Materfamilias subiecta est? Ipsamet etiam suæ legis vinculis adstringitur, & ad sui obsequium accingitur? Profectò nuper de eâ dictum erat: *Cingulū tradidit Chananæo.* Armena versio apud Abagarum, pro his verbis sententiosè habet: *Fecit animæ suæ cingulum, & sibi cingulum.* Ecce tibi quid sit, *Lex gratiæ*, non *sub*, vt subiectos stringat, & ad obsequium accingat; sed *super linguâ eius*: quia nimirùm etiam *fecit animæ suæ cingulum, & sibi cingulum* quò ex linguæ suæ lege *animam suam*, seque totam cingeret, ac obstringeret, quasi eâ lege, & ipsa, & eius anima arctiùs obligaretur. Hæc est Mariana *gratiæ lex*, quæ *super linguâ eius legaliter* resonat, quâ ipsa velut *cingulo* animam suam, seque totam stringit & ad expromptum accingit obsequium. Quasi ea quæ subiectæ familiæ indiceret, sibi intimata putaret; & ipsa sibimet obsequeretur; quæ est obsequentioris obedientiæ exaggeratio. *Et lex gratiæ super linguâ eius*: quia scilicet *fecit animæ suæ cingulum, & sibi cingulum*, quò ipsa sibi etiam non tantùm obediret, sed animitùs quoque obtemperaret. Cornelius inibi per τὸ *animam suam*, cùm dicitur, *Fecit animæ suæ cingulum*, intelligit *sponsum* suum. Viderint Concionatores an id Iosepho adaptari possit.

Prou 31. v. 26.

Chaldæus. Theodoret. S. Ambr. ibi. Bibl. Compl.

Hebræus.

Lex gratiæ super linguâ Mariæ, quia fecit animæ suæ cingulum ad obsequium.

Prou 31. v. 24. Armena. versio. Abagarus apud Cornel. ibi.

Deipara fecit animæ suæ id est, sponso Iosepho cingulum.

5. Isaiæ 62. Et eris, inquit, corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. *Vocaberis, Voluntas mea in eâ: & terra tua inhabitabitur.* Haymo & Hugo sic exponunt: *Vocaberis voluntas mea*; quia semper obediens voluntati meæ, eamque promptè exequeris. Quæ verba Richardus à S. Laurentio lib. 10. & alibi sæpè, Beatæ Deiparæ accommodat. Inde luculenter posteriorem sententiam exponit: *Vocaberis*

Isaiæ 62. v. 4. Haymo. Hugo.

caberis

caberis voluntas mea in eâ : & terra tua inhabitabitur, id est, *caro tua fœcundabitur Christo, eam inhabitante*. Nempè *Vocaberis*, id est, eris, vt iure vocari possis *Voluntas mea* in te, ô Mater Virgo; & inde terra tua, id est, vterus tuus habitabitur, quia fœcundabitur meâ in te corporatione. Tu enim obedientiâ placuisti, & obedientiâ concepisti; adeò meæ voluntati ac beneplacito semper prompta, atque in omnibus ad nutum obsequens, vt appellari possis, *Voluntas mea in te*. Tractat eloquenter Georgius Nicomediensis Serm. 8. in S. Mariam assistentem cruci, cur Beata Deipara amoris aculeo stimulata, non propiùs adfuerit patienti Filio? & tandem opportunè respondet: Non accessisse propiùs, *Ne quid præter morientis voluntatem faceret*, Parcit amori, ne quid obedientiæ parcat. O! sic studet Deipara voluntati Filij in omnibus semper exequendæ, vt nil *præter* Filij *voluntatem* facere vmquam præsumat? Amoris intermittit officia, nequid vel *præter* Filij *voluntatem*, sed omnia secundùm ipsius *voluntatem* faciat? O quàm plenè Deipara ante tot secula vocatur, *voluntas mea in eâ* (adeò vt res nominis in nomen transierit; quæ est aliqua rei epithasis, seu antonomasia nominis,) quæ semper vsque eò fuit diuinæ voluntatis conformis, vt vel *præter voluntatem* Dei, nihil facere audeat, & si amoris stimulo viuaciùs vrgeretur! Vide nunc quàm sit antitypus typo similis, Deipara Ruthæ, *Quæ* Noëmi *respondit: Quicquid præceperis, faciam*. Et quod obsequenter promisit, abundè præstitit. Vnde meruit ipsum Deum per sobolem Deiparam generosè procreare, & inter Christi progenitores augustè percenseri.

Richardus. *Deipara vocatur Dei voluntas, quia nihil præter ipsius voluntatem fecit.* Georg. Nic. Ruth 3. v. 5.

§. CCCXXIV.

Quàm sit Deipara in suis clientibus, pacis & concordiæ studiosa.

1\. ILlud Psalmi: *Et factus est in pace locus eius*, sic pulchrè Cassianus exponit: *Non in conflictu certaminis, neque in colluctationibus vitiorum locus Deo factus est, sed in castimoniæ pace, & in cordis tranquillitate perpetuâ*. Quæ expositio Virginem Deiparam adumbrare videtur, quæ in castimoniæ pace perpetua, & pacificâ concordiæ tranquillitate, locus Dei facta est; & Spiritus-sancti obumbratione, Deum pacis, ac Regem pacificum meruit generare. Quare ea verba Psalmi aliqui exscribunt. *Factum est in pace vmbraculum eius*. Et inibi Hieronym. *Non est vmbraculum Domini nisi vbi pax, vbi zelus atque discordia, ibi non est protector Deus; locus Dei non est, nisi in animâ, quæ pacem habet*. O quàm in Deiparâ Virgine pax exuberat, cui virtus Altissimi tam arcanè *obumbrauit*!

Psal. 75. v. 3. Cassian. Coll. 12. c. 11. *Deipara obumbratur, vt sit locus pacis in quo Deus habitet.* S. Hierony.

2\. Lucæ 1. Beata Deipara Dei corporati arcanè grauida, non dubia oraculi, sed obsequij studiosa, exurgens abiit in montana cum festinatione. *Et intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elisabeth*. Fecit hoc beata Virgo instinctu Dei qui per Angelum ei suggesserat conceptionem Elisabethæ: ad hoc vt tacitè eam submoneret gratum fore Deo, si illam visitaret, & salutaret: intendebat enim Deus per Elisabetham, vtpotè matronam grandæuam, prudentem, & sanctam orbi pandere conceptionem Beatæ Virginis, arcanam Verbi incarnationem in eâ factam, quasi thesaurum latentem in visceribus Virginis omnibus patefacere. Quod Elisabetha præstitit, dum eam *Domini Matrem* appellauit. Intendebat etiam Ioannis in materno vtero sanctificationem, inaugurationemque in Christi Præcursorem, *Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elisabeth, exultauit infans in vtero eius: & repleta est Spiritu-sancto Elisabeth*, &c. Syrus, qui suprà vers. 40. *τὸ salutauit Elisabeth*, verterat, *precata est pacem*; sibi apprimè consentiens, & rei præsenti peridoneè sic locum exscribit: *Et factum est, vt audiuit Pacem Mariæ Elisabeth*. &c. O mirissimè actuosam Mariæ, & à Mariâ *Pacem*! Sanè vbi Marianæ *Pacis* vox felix auditur quasi foret operatorius sermo; illius stipendium fit diuinæ Incarnationis reuelatio, & authoratior euulgatio; sanctificatio Ioannis peccati originarij ab eo exilium, & in Præcursoris dignitatem mira inauguratio; linguatus in vtero Infantis subsultus, Spiritus-sancti in matre Elisabethâ plenitudo; & mirior arcanorum prophetia cælitùs afflata: nam vt audiuit *Pacem Mariæ Elisabeth*, auspicatò perfecta sunt, ineffabili Marianæ pacis sacramento. O! vide hîc, & studiosiùs exambi pacis Marianæ appendices gratias, ambiendas illius consequentias. Hanc Ruth iuxta nomen suum, inspirat & prophetat: vndè *inspiratio*, vel *prophetia* interpretatur, vt adnotabamus ad cap. 1. vers. 4.

Lucæ 1. v. 41. Syrus. *Mariana pax Ioannem sanctificat, & Matrem gratiâ implet.* Ruth 1. v. 4.

3\. Geneseos 7. animantium omnium asylum in Noëticâ Arcâ ædificatur. Et ingressus est Noë & filij eius, vxor eius & vxores filiorum eius cum eo in arcam propter aquas diluuij. *De animantibus quoque mundis, & immundis, & de volucribus, & ex omni, quod mouetur super terram*, &c. Ceterùm cùm ex omni animantium genere in arcam concurrerint, mirissimũ sanè fuit, concordiam inibi tanto tempore fuisse seruatam. Quo modò bestiæ carniuoræ pacatiora & imbecilliora de more non inuadunt, lacerant, & in escas sternunt? Lupus agnis, accipiter inermibus auiculis parcit? vnde tam inopinata concordia? Vnde pacatè eundi tessera? vnde tam diuturnæ ac insperatæ pacis amicum fœdus; in tantâ naturarum hostilitate? Perquirit inibi Alicuinus: *Quid*, inquit, *de pace, & concordiâ, & vnde se non inuicem non debellarent diuersi generis animantia sentiendum est*? Respondet opportunè ad litteralem sensum, ad mysticum opportuniùs: *Sicut Dei nutu adducebantur in Arcam, ita & Dei nutu conseruabantur in Arcâ*. Scilicet qui intestinâ animitùs hostilitate diffident, & bella pugnacissimè gerunt, dum ad *Arcam*, id est ad Mariam vadunt; dum in *Arcâ* degunt, veteres exuunt inimicitias, & amico fœdere vnanimes adsociantur mutuo pacis commercio. Antequam feræ truculentiores, & altilia carniuora, in *Arcam* intrarent, mutuò discerpebantur; & egressa ex *Arcâ* feritatem resumunt? quò pacis mutuæ sacramentum, *Arcæ* mysticæ tribuatur.

Gen. 7. v. 8. *In Arcâ ferarum hostilitas deponitur, & concordia initur.* Alcuin. inter. 119. in Gen.

4\. Canticorum 8. hæc verba sacræ sponsæ, Deiparæ, inquam, referuntur: Ego murus, & vbera mea sicut turris, *ex quo facta sum coram eo*

Cantic. 8. v. 10.

P. Didac. Celada in Ruth.

Arabicus.

Hebræus.

quasi pacem reperiens. Arabicus emphaticè vertit *vnica pacis, vnica salutis.* Porro pro *τò pacem*, Hebraicè est שלום *scalom*, à qua voce sponsus dictus est Salomon, id est, *pacificus*; sponsa verò dicta est, *Sulamitis*, id est, *pacifica*. Quasi dicat: Ex quo verus Salomon, seu pacificus, id est, Christus, qui pacem è cælo inter Deum & homines detulit, me in suam Matrem elegit, & in meo Virginali vtero ineffabiliter corporatus est; facta sum Sulamitis seu pacifica, & quasi pacis inuentrix. Quare Guilielmus sic Beatam Deiparam tempestiuè loquentem inducit: *Mox vt ex carne meâ Verbum caro factum est, inueni & sensi me habere in vtero de Spiritu-sancto; & reperi in vtero meo quasi pacem, nondum quidem pacem, sed quasi pacem.* Itaque Beata Deipara dum sensit se concepisse in vtero de Spiritu-sancto, & quòd Verbum caro factum in suo Virginali vtero inuenit, reperit in eo *quasi pacem, nondum quidem pacem, sed quasi pacem.* Hem! Deo iam incarnato, & in eius almo vtero feliciter inuento, quid est, quod Deipara *quasi pacem, nondum quidem pacem* inuenerit? Quid, quæso, adhuc deest, vt absolutè pacem integram repererit? An plena, & integrè consummata mundi pax, Mariano in pacem studio reseruata est, & pacis perficiendæ ac consummandæ gloriam, *Sulamiti*, id est, Matri suæ, reseruauit? Num pacis inchoationem & auspicium sibi adscribit, vt perfectam pacis consummationem, Marianæ ergà pacem sedulitati sumptuosiùs vendicet? Profectò ex interprete Arabico nuper exscripsimus: *Ex quo facta sum coram eo vnica pacis, vnica salutis.* Sanè vbi Deipara ex vtero, & in vtero suo Virginali corporatum Deum inuenit; *quasi pacem, nondum quidem pacem* inuenit: deerat enim adhuc vt Filius se offerret in cruce, à Matreque offerretur, tamquam hostia pacis: adhuc etiam tunc deerat, quòd ipsius Deiparæ erga pacem impenso studio, Ecclesiæ negotiaretur pacem, & dissidentes ad concordiam redigeret, quò plena pax per eam fieret. Vnde dicitur: *Facta sum coram eo vnica pacis.*

Guilielm. *Deipara dicitur pacis inuentrix, & vnica pacis.*

5. Cant. 6. v. 3. Canticorum 6. cælestis Sponsus pulchrâ suauitate Sponsæ Deiparæ allectus, sic illam gratiùs affatur: *Pulchra es amica mea, suauis & decora sicut Ierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Syrus ita locum vertit: *Pulchra es secundum meam voluntatem.* Cùm hæc Epitheta eò vergant, vt tandem dicatur *sicut Ierusalem*, quæ interpretatur, *Visio pacis*, Hugo Victorinus Erudit. Theolog. ex Miscellan. 2. lib. 1. ad concordiam bene ordinatam refert: *Suauis es*, ait, *hominibus, decora numinibus* (cælitibus, inquam,) *terribilis Dæmonibus. Quare? quia ambulat vt castrorum acies ordinata, non dissipata per inuidiam, sed constipata per charitatem. Acies est per conuentum, ordinata per consensum .... Consensum præbet concordia.* Hæc vniuersatim Victorinus Hugo de consensu atque concordiâ. Sed nuncupatim Rupertus Tuitiensis apud Cornelium ibi, sententiam Virgini Deiparæ his verbis accommodat, ita ad rem fatus: *Inuenisti gratiam apud Deum, ô Beata Virgo. Suauis & decora es sicut Ierusalem, in eo quòd anima tua semper supernam videt Pacem, & ex visitatione tui discunt animæ plurimæ cælestem ducere conuersationem; vnde dicuntur, vel sunt filiæ Ierusalem* (scilicet quæ est *visio pacis. Tu quoque terribilis es sicut castrorum acies ordinata, in quâ summa omnium est concordia ac proinde nullus in eâ per discordiam aditus datur hosti.*) Itaque Virginis Mariæ clientes dicuntur *filiæ Ierusalem*; quia ipsa, *Ierusalem*, id est, *visio pacis* nominatur. Sed quid est quòd Beata Deipara dicitur, *semper videre pacem*? An non necesse fuit, vt oculis ipsa videret bella plurima, simultates, discordias, & inimica voluntatum diuortia, etiam inter eos, qui nomen Christianismo dederunt? Nimirùm clientes Virginis pacem semper studiosiùs colunt; & inde *Filiæ Ierusalem* appellantur. Quod si abiuratâ pace, in discordias malè degenerant; simul à Deiparæ clientelâ desciscunt; eosque sic auersatur pulchræ pacis Mater, vt exinceps non videre dicatur, præ violatæ concordiæ destinatione, discordiarum fastidiosè auersatrice. Hinc appellatur *suauis & decora sicut Ierusalem, in eo quòd semper videt pacem*, cælestis Ierosolymæ æmulam: *vnde* eius clientes *dicuntur, vel sunt filiæ Ierusalem.* Itaque Deipara semper videt pacem, quia discordias, simultates, inimicitias videre non potest. Hispanè dicimus, *No puede ver discordes.* O viderint inimicè discordes, ne misericordes illos Deiparæ oculos dissidiis effugerint?

Syrus.

Hugo Vict.

Rupert. apud Cornel.

Quo sensu dicatur de Deiparâ, quod semper videt pacem in suis clientibus.

Canticorum 2. cælestis sponsa, Deipara, inquam, amoris bene bibula, & charitate amorosè ebria: *Introduxit me*, inquit, *in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.* Posterius hemistichium sic alij vertunt, *Insignem facite*, vel *magnificate super me charitatem*; Symmachus verò, *Coacervate super me charitatem*; Titelmannus è Chaldæo exscribit: *Glutinum eius* seu *iunctura, ad me est charitas.* Opinor bene *ordinatur* charitas, cùm quâdam *coaceruatione* sic *magnificatur* & crescit, vt se extendat ad proximos, & illos tamquam aliquo concordiæ *glutino* iungit, nectit, & counit concordiæ fœdere, & amico pacis commercio. Et quidem alto stilo dicit Beata Deipara, *ordinauit*, cum agitur de concordiæ *glutino*, & dissidentium *iuncturâ*: congruus enim ordo, tranquillæ pacis lenocinium est. Quare à Georgio Nicomediensi Orat. 3. Deipara tempestiuè appellatur: *Decor sacerdotum, Imperij robur, eorum consummatio qui virtutem colunt; Magistratuum subditorumque tranquilla ordinis compositio.* Nimirùm Beata Virgo inspirat Imperatoribus, Regibus, Principibus, vt *decori* ac honori sint Sacerdotibus; & Sacerdotibus, vt sanctis precibus, & congruis subsidiis sint illis idoneo *robori*, seque mutuò foueant: Et perfectis ac *consummatis* viris suggerit, vt imperfectos tolerent, & illos sensim promoueant, ne rixis tumultuentur: Denique *Magistratus* cohibet, ne insolescant in subditos, & *subditos* ne Magistratibus reluctari aut antistari ambiant. Hinc tota fidelium Respublica harmoniam seruat, nec tumultuum discordia absurdè perstrepit. Vnde Beata Virgo appositè dicitur *Magistratuum subditorumque tranquilla ordinis compositio.* Porrò dissentionum scintillas, quas præsidentia aut subiectio sæpe flabellat, solerter interstinguit Deipara, dum tamquam *glutinum & iuncturam*, charitatem afflat.

6. Cant. 2. v. 4.

Rabbini.

Symmachi.

Titelman.

Chaldæus.

Deipara est Magistratuum, subditorumque tranquilla ordinis compositio.

Georg. Nic.

Deipara est eorum consummatio, qui virtutem colunt.

§. CCCXXV.

§. CCCXXV.

Tenera patientis Filij compaßio, Matris viscera quàm duriter lacerat.

1. Georg. Nic. GEorgius Nicomediensis Serm. 8. qui est in S. Mariam assistentem cruci Filij sui, sic de eis simul passione scribit: *Quis enimuerò enumerare sufficiat, quanta id temporis tela, viscera eius peruaserint? Quis eius dolores vim omnem sermonis ac rationis superantes, sermone enarrauerit? Tametsi enim inexpugnabilis erat, ac naturæ affectionibus superior, feruens nihilominùs amor quo ad desideratum habebat, exuperansque impietas, ac ferocium hominum insania, intolerabilem eius animo tristitiam creabant*, &c. Sanè dolor qui *rationem superat*, ne impatientiæ trophæa erigat, vt Deiparam inuenerit *inexpugnabilem*, & *naturæ affectionibus superiorem*, maximè conueniebat. O, qualis est calamitas, quæ *inexpugnabilem* requirit patientiam? Addit post multa, nomine Deiparæ alloquentis Filium Deum in cruce pendentem: *Vtinam tormentorum tuorum dolores in meo ipsa susciperem corpore: Esset fortè tolerabilis cordis dolor: nunc verò intolerabilia sunt ei impacta tela; animi dolor tantus est, vt minimè ferri possit.* Scilicet nisi ipsa *inexpugnabilis* esset calamitatibus, & vltrà communis tolerantiæ metas flecti nescia; quippè quæ *inexpugnabilis* etiam sit dolori, qui *minimè ferri possit*.

Deipara iuxta crucem, inexpugnabilis erat & naturæ affectionibus superior.

2. Ioannis 19. v. 25. Ioannis 19. ita testis oculatus scribit Euangelista: *Stabant autem iuxta crucem Iesu, Mater eius*, &c. Voluit hoc eius Filius Deus, tum vt magis pateretur matris dolentis aspectu; tum vt ipsa sibi dolentiùs compatiendo perfectum foret tolerantiæ exemplar. *Dolores partûs* (ait Damascenus) *quos effugit pariens, illos tempore passionis sustinuit ex materna compassione viscerum, laceramque reparturiens.* Indè exclamat Bernardus in Lament. B. Mariæ: *Nunc solùs Virgo cum vsurâ, quod in partu non hausisti à naturâ.* Georgius Nicomediensis Serm. 8. in S. Mariam assistentem cruci, sic eam inducit cum Filio Deo crucifixo loquentem: Sic ne, inquit, pro magnis vicem hanc excogitauerunt beneficijs? Hæcne, præ innumerabilibus bonis, ipsoque creationis ac conseruationis rependunt munere? Téne occidunt pro mortuis, quos suscitasti? Pro iis oculis quos illuminasti, id studio agunt, vt corporales tuos oculos claudant? *Pro multis illis sanationibus, tua mihi desiderata membra perfoderunt.* Quid est, *Mihi perfoderunt*? (sic locum accipio) Deiparæne, an Filij sui *membra* in cruce *perfoderunt*? An Deipara dicit Christi membra sibi perforata, quia plus gratiæ ex Passionis merito, & profusi sanguinis redemptione percepit, quàm reliqua seculis iunctim omnibus Ecclesia? An quia, vt ipsa Sanctæ Birgittæ reuelauit: *Dolor Filij erat dolor meus, quia cor eius erat cor meum?* Concinit Amadeus homil. 5. *Stabat autem iuxta crucem Iesu, Mater eius. Venerandæ*, inquit, *cruci Dominicæ passionis inhæsit, hausit calicem, bibit passionem, & torrente doloris potata, nulli vnquam similem*

Damasc. l. 4. c. 15.

S. Bernard.

Georg. Nic.

An Deipara perforata sint in cruce Christi crucifixi membra?

S. Birgit. l. 4 Reuel. c. 25. & 70.

Amadeus.

potuit perferre dolorem. Quare consultissimè idem Georgius Nicomediensis ait ore Matris ad Filium crucifixum: *Tua mihi membra perfoderunt.* Et addit: *Proh! quomodo clauus manui infigebatur, eius autem cordi impingebatur plaga lethalis? Quomodo dum interim singula membra perforarentur, miserabiliùs animo sauciabatur?* Quid est, *Miserabiliùs*? Porrò Deipara (sicut & vir fortis atque magnanimus) calamitosa esse potuit, misera esse non potuit. Scilicet *miserabile* est, quod miseratione dignum est; qui autem exteriùs patitur, miseratione dignus apparet; qui verò medullitùs torquetur, eò grauiùs cruciatur, quò nullius palàm miserationem commouet; & idcircò *miserabiliùs animo sauciatur.* O, tantam Beatæ Deiparæ calamitatem, animitùs toleratam, piâ commiseratione leniamus; tantò enim est miserabilior ærumna, quantò minùs præ absconsione, miserationem commouet.

Cur Deipara dicitur, miserabiliùs animo sauciari?

3. Pergit idem inibi Euangelista Ioannes: Cùm vidisset ergò Iesus Matrem, & Discipulum stantem, quem diligebat, dicit Matri suæ: *Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit Discipulo: Ecce mater tua.* Ad quæ verba exclamat Theophylactus: *Iam papæ! quomodo honorat Discipulum, fratrem suum illum faciens? vsque adeò bonum est* iuxta crucem stare, & *manere apud patientem Christum.* Verùm Georgius Nicomediensis ita hæc verba elucidat: *Ecce mater tua*, id est, *Huic tu velut filius, meum in eâ repende debitum.* O quàm multa paucissimis hæc sententia compendiat! Ioannésne is est, qui tantum Christi debitum repensare valeat? Ceterùm dixit Matri: *Ecce filius tuus* (addit aduocatus Auctor:) *nimirùm commendans eam Discipulo. Tu verò rursum considera, naturæ in eâ ignem vehementiùs accensum, incontinentem viscerum excitatam flammam. Dicendo enim, Filium, in memoriam reuocauit nouum ac ineffabilem partum: animo suggessit mirabile philtrum, amabilem conuersationem* (Expende attentiùs quæ subijcit verba:) *maiorem luctum quàm vt ratione concipi queat. Prodidit enim blanda Filij ad Matrem verba; sublimem illam ac mirabilem subiectionem; eius ad eum gloriationem; desiderabiles ac honestate plenos congressus.* Itaque dum Filius Deus in cruce patibulatus & morti proximus, diuinam eius Maternitatem verbis suggerit, & appendices illius gratias insinuat piæ Matris memoriæ, *maiorem luctum quàm vt ratione concipi queat*, silenter ingessit. Scilicet placidam diuinæ Maternitatis dulcedinem, & tantæ dignitatis delicias gloriosè suauissimas, & suauissimè melleas, istiusmodi dulciloquio acerbiùs inacrescunt, & ad molestiores acerbitates armantur. Adeò vt mirabile amoris philtrum, de patientis Filij cruciatibus asciscat *maiorem luctum, quàm vt ratione concipi queat.* Impar est humana *ratio*, quamuis licenter audax, vt penetrare eualeat, quàm grauiter Deiparæ viscera his verbis lancinentur, crucientur, excarnificentur: siquidem non solùm tormentorum Filij acerbitate, sed totâ etiam diuinæ Maternitatis dulcedine ac *gloriatione*, è diuerso feritur; quod mente assequi, mentis fastum excellit. Similem luctum hîc cernere licet in flebili Ruthæ angore.

Ioan. 19. v. 26. & 27.

Theophyl.

Ioannes Christi debitum rependere iubetur Deipara.

Georgius supr.

Deipara diuinæ Maternitatis ingenitâ dulcedine, mirissimè exacerbatur.

Ruth 1. v. 14.

4. Ad Romanos 8. sic eos Paulus admonet de succedaneâ passionibus gloriâ: Si autem filij, inquit,

inquit,& heredes: heredes quidem Dei, cohe-
Ad Rom.8. v.17. redes autem Christi: *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Magnum hæc verba pondus habent & ad compatiendum cum Christo stimulum suggerunt. Ait enim: *Si tamen compatimur:* quasi dicat: Christus Dux noster in cruce præit, quidni eum quasi milites generosi sub crucis vexillo subsequamur? Subdit, *Vt & conglorificemur.* quasi dicat: Non qualem qualem, sed ipsam Christi filij Dei gloriam, pro præmio assequemur; sicut communis fuit nobis passio cum Christo, ita communis sit & gloria. *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur,* quasi *conglorificatio* sit *compassionis* sequela & illius indiuiduè cognata. Georgius Nicomediensis Serm.8.in S. Mariam assistentem cruci, illam aduertens præ Filij compassione, teneritudine acerbiùs masculà compatientem, sic profundè scribit: *Planè ei* (Deiparæ) *gloriam habeo, vt quæ sola salutaris passionis visa sit socia.* Sola, sola, inquam, Deipara *passionis* Filij sui *socia* perhibetur. *Quid ergò est* (ait Richardus) *quod Dominus dicit: Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum? Verum est, Domine, quòd non est vir tecum, sed mulier vna tecum est, quæ omnia vulnera, quæ tu suscepisti in corpore, suscepit in corde; & sicut lancea militis perforauit latus tuum, ita gladius doloris eius animam pertransiuit.* Ecce tibi quomodo *sola salutaris passionis visa sit socia.* Propter quam vnicè compassionem, vnicè cruciformem, quâ ipsa Dei Mater, cruci Filij sui impressa fuit, aut ipsa Filij sui crux, ipsi Matri impressa; non agit habetve gratias, sed *ei gloriam habet*: nam quæ sic *compatitur*, iam præ compassione *glorificari* incipit. Nonne hæc oportuit pati Deiparam, & ita intrare in gloriam suam? *Planè ei gloriam habeo, vt quæ sola salutaris passionis visa sit socia.*

Gloria Deiparæ habenda, vt quæ sola Passionis visa sit socia.

Georg. Nic.

Richardus à S Laur.l.1. Isaiæ 63.v.3.

5. Ad Colossenses 1. sic ad eos de se Paulus scribit: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne meâ.* Propriè passiones Christi vocat ea, quæ passus est Christus. Ita Ambrof. Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, Anselmus, & alij passim: ac consequenter τὸ *in carne meâ*, non referendum est ad *ea quæ desunt*, sed ad *adimpleo*: Nempè patiendo in carne meâ, adimpleo ea quæ desunt passionibus, quas passus est Christus in carne suâ. Arduum autem intellectu semper visum est sacris Commentatoribus, quomodo verè Paulus dicere potuerit: Patiendo in carne meâ, adimpleo ea quæ desunt passionibus, quas passus est Christus in carne suâ? Quid in Christi passione defuit, deesseve potuit, quod Paulus supplere eualuerit? Quòd si aliquid supplendum aut adimplendum deerat in Christi passione, an non potiùs à Deiparâ, quæ dignitate, sanctitate, & crucis proximitate, Paulo quàm sublimissimè antistat? Fallor, nisi huc, huc, inquam, alludit Georgius Nicomediensis Serm. illo in S. Mariam assistentem cruci, &c. expendens illa Christi verba, à Matre dolenter audita: *Et clamans voce magnâ Iesus ait: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens expirauit.* Sic itaque scribit magnus hic Auctor (quò hic Paragraphus inde clausulam inueniat, à quo sumpsit exordium) *Sic itaque*, inquit, *consummato horrendo mysterio, tremore* Deipara *audiuit terribilem vocem illam, quâ spiritum in Patris sui manus commendabat: Vt porrò auribus percepit, viditque, parum abfuit, vt ne vnà cum Filij sanctissimâ animâ migrans, omninò passionem compleuerit.* An non Filij morte, eius passio, & indè nostra redemptio, satis superque *completa* erat? Quid est, quod ait, tantum tamque acerbum dolorem in Filij sui morte Virginem Matrem concepisse, vt parùm ipsa à morte abfuerit, quâ *omninò passionem compleret*? An Filij passio non *omnino completa* foret, nisi consummatâ Matris compassione compleretur? Quid deerat passioni Christi, quod compassio Deiparæ morte consummata, *omninò compleret* eualuisset? Præstat, præstat sanè hanc Georgij sententiarum fertilem pro Matris angustiis, definiendam relinquere lectorum pietati, & subtili sagacitati, quæ pro ipsâ Deiparâ Filij sui corredemptrice enucleatiùs emedullabitur.

Ad Coloss.1. v.24.

S. Ambrof. S.Chrysost. Theophyl. Oecumen. S.Anselm. Cornelius.

Lucæ 23. v.46.

Georg. Nic. *Num Deipara cōpassio, passionem Christi omninò cōplet?*

§. CCCXXVI.

Filius Deus in sanguine carnis, Virgo Mater in sanguine animæ, vnam Deo offerunt holocaustum in redemptionis pretium.

Arnoldus Carnotensis Tract. de laudibus Mariæ, sic opportunè scribit: *Omninò tunc* 1. Arnol. Car.
(cùm Deipara stabat iuxtà Filij patientis crucem) *erat vna Christi & Mariæ voluntas, vnumque holocaustum ambo pariter offerebant Deo: hæc in sanguine cordis, ille in sanguine carnis. Vnde communem in mundi salutem cum illo effectum obtinuit.* Vna fuit Filij ac Matris voluntas, idem Redemptionis effectus: hæc de congruo, illi de condigno; hic Redemptor, illa corredemptrix, redemptionis obtulit pretium, & sumptuosius humanæ liberationis suffragium.

Deipara est Corredemptrix cum Filio Deo.

Geneseos 2. Deus summus rerum opifex, formatis de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli, *Adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea: omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius.* Quæ verba Seleuciensis Basilius sic luculenter elucidat: *Esto Adam nominum artifex, quando rerum esse non potes. Formentur à me, nominentur à te, quæ procreata: partiamur fictricis huius sollertiæ gloriam: me cognoscant artificem naturæ lege, te Dominum intelligant appellationis nomine: inde nomen, quibus ego assentiam: non appellationem euerto, non gratiam refingo: omne enim, quod vocauit Adam, ipsum est nomen eius.* Itaque rerum artifex Deus fictricis sollertiæ gloriam cum Adamo partitur, vt nomina imponat, quibus ipse naturam indidit. Sic Deus cum suo Adamo rerum à se creatarum gloriam diuidit. Euáne inglorie negligitur? Ita quidem prima: minimè autem secunda, Deipara, inquam, cui Deus non vocalem dominationis gloriam; sed gloriam reparationis concessit, & cum illâ partitus est, vt quos Deus, omnipotenter formauit, Deipara gloriosè restauraret, reformaretque. Quod pulchrè his verbis notauit Ludulphus de Saxoniâ, de vitâ Christi par. 2. cap.86. *Sicut,* inquit, *Deus suâ patientiâ cuncta patranda, Pater est & Dominus omnium: ita Beata Maria suis meritis cuncta reparando, Mater est, & Domina rerum. Deus est, & Dominus omnium, singula in*

2. Gen.2.v.19.

Basil.Seleu. Orat.2.

Ludulpus.

Christus Deus, Redemptionis gloriâ cum Matre partitur.

in suâ naturâ propriâ iussione constituendo; & Maria est Domina rerum, singula congenitæ dignitati per illam quam meruit gratiam, restituendo. Facessat primus Adam cum suâ illâ nominationis linguatâ gloriâ, & inani vocabulorum phantasiâ: Deus sibi iure sumit Conditoris omnium decus, quod est omnipotentiæ elogium: Corredemptricis, seu Reparatricis gloriam, indulgenter Matri suæ permisit. Quasi dicat: Esto, ô Deipara, humanæ *reparationis* mecum artifex, quando hominum condendorum esse non potes. Formentur à me, *reparentur* à te mecum. Partiamur huius fictricis sollertiæ gloriam: me cognoscant naturæ & gratiæ artificem, omnipotentiæ elogio, & passionis merito; te *Reparatricem* intelligant Corredemptricis nomine, & Restauratricis vocabulo. *Deus singula in suâ naturâ propriâ iussione constituit; Maria singula congenitæ dignitati per illam quam meruit gratiam, restituit.* Eleganter quidem Ludulphus.

3. Ad Colossenses 1. sic ad eos de se Apostolus

Ad Coloss. 1. v. 24. scribit: *Nunc gaudeo in passionibus pro vobis.* Magnum est in passionibus non mœrere; maximum est lætanter gaudere. Quare sic Paullus in suis passionibus gaudet, & Christo adgaudet? *Adimpleo*, inquit, *ea quæ desunt passionum Christi in carne meâ.* Non morabor hic Interpretes, quo pacto potuerit Paulus in carne suâ adimplere ea quæ desunt passionibus Christi, quasi aliquid Dominicæ passioni defuerit, quod supplere Apostolus eualuerit. Quod sparsim non semel aliàs exposuimus. Et quidem si quid Dominicæ passioni deforet, opinor, citiùs, & potiùs à Beatâ Deiparâ iuxta crucem patienti Filio acerbiùs compatiente, *adimpleri* potuisse. Tempestiuè Georgius Nicomediensis Serm. 8. proponit Beatam Virginem Filio crucifixo adstantem, audientemque illam illius postremam vocem: *Et clamans voce magnâ Iesus ait: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens expirauit*; ita ad rem scribit: *Porrò vt auribus percepit, viditque, parum absuit; vt vnà cum Filij sanctissimâ animâ migrans, omninò passionem compleuerit.* Quid est, *omnino passionem compleuerit*? an suam passionem? an passionem Filij? an vtriusque passionem mundi redemptionem? Certum est, per Filij passionem morte consummatam, peractam fuisse mundi redemptionem, & valore supercondigno primordialis delicti scelus expiatum, humanumque genus condignè redemptum. At sicut aliquid defuisse adhuc dicitur passionibus Christi, quod Paulus in suâ carne adimpleret (in sensu quo Catholici Doctores locum exponunt;) sic etiam potiori ratione, & sublimiori merendi modo, aliquid tunc defuit Deiparæ passioni, quo diuturniori passione suâ, & congruo suo merito *passionem compleuerit.* Adhuc enim deerat diræ lanceæ ferale vulnus, quod non tam insensile Filij cadauer, quàm Matris pia viscera lancinaret: deerat lugubre mœstissimè funus; & aliæ tormentorum reliquiæ, quæ Matris *passionem omninò complerent*, & sic hominũ redemptionem de congruo peragerent: congrua enim Corredemptricis merita, morte suâ consummauit.

Cùm expirauit Filius, parum abfuit, quin Deipara passionem compleret?

Lucæ 23. v. 46.

Georg. Nic.

4. Ad Hebræos 9. hæc naturæ lex (mitis, an se-

Ad Hebr. 9. v. 27. uera;) omnibus intimatur: *statutum est hominibus semel mori.* Sanè, vt ait Siracides: *Testamentum huius mundi* est, *Morte morietur.* Morte, inquam, non Mortibus: nam huiusmodi statutum aut testamentum, vnam dumtaxat præscribit mortem, nempè *semel mori.* At de virgine Deiparâ Georgius Nicomediensis Serm. 8. in S. Mariam assistentem cruci; ita scribit: *Quo precor animo videre poterat Deipara, nunc quidem publicè damnatum, ac flagellis cæsum; nunc autem à militari comprehensum manu, innumeraque ab eorum malitiâ, sustinentem opprobria? Vt, inquam; viuifica illa facies, prophana reciperet scelestorum hominum sputa? Qui rogo potens animi erat vt oculos omnia continentes, velo contueretur obductos? Quomodo caput illud quod venerationi habebat; quod velut Creatoris ac Filij caput osculans adorabat; spineâ coronâ obcinctum, ac arundine percussum; omnique maiora honore, ac desiderabilia ipsi membra, ignominiosè nudata, ac ementitam purpuram induta, aspicere poterat?* (Nota huius excursionis clausulam.) *Hæc illi innumerabiles consciscebant mortes. Horum quodlibet, ante etiam mortem Dominicam, lethale illi vulnus infligebat.* Mitto reliqua, quæ perpessa est, ne longum faciam. Sanè lex Pauli ac Siracidis vnam præscribit mortem, *semel mori*, inquam: at in Filij passione ac morte, plura, ipsaque peracerba Deiparæ passim occurrunt, quæ *illi innumerabiles consciscebant mortes*; quò vnicæ morti Filij, *innumerabiles mortes* Matris sociarentur, quæ corredemptricem illam efficerent simulque facerent congruum cum condigno Filio, humanæ redemptionis pretium. Quod idem Georgius Nicomediensis de eiusdem Deiparæ in templo præsentatione anteloquitur, aiens de Ioachimo & Annâ Mariam Deiparam in templo offerentibus: *O Iustorum præclarè acceptam hostiam! O oblationem mundi factam* (futuram, inquam) *redemptionis pretium!* Pende illud, *Mundi factum redemptionis pretium.* Nimirùm Christus semel pro peccatis mortuus est quâ morte mundi redemptio condignè peracta est. At Virgo Deipara in Filij passione plura patiens, quæ *innumerabiles consciscebant mortes*, congruum *redemptionis mundi pretium* obtulit, & Corredemptricis elogium promeruit.

Eccli. 14. v. 12.

Georg. Nic.

B. Deipara propè innumerabilibus mortibus, redemptionis pretium obtulit?

Georg. Nic. Serm. 6.

Prouerb. 31. de forti illâ Matronâ, quæ du- 5.

Prou. 31. v. 22. dùm in Beatæ Virginis typo præluxit, ita scribit Salomon: *Byssus & purpura indumentum eius.* Suâ industriâ sibi byssinas & purpureas vestes confecit: quâ in re sacerdotales vestes imitata est (vt inibi notant Interpretes) hæ enim contextæ erant ex bysso & purpurâ: vt significaret ornamentum suum esse sacrum & mysticum. Sicut enim sacerdos iis ornatur ad placendum Deo: sic & illa similibus se decorè ornauit ad placendum, tam Deo quàm sponso. *Byssus* candore suo pudicitiam, *purpura* flammeo colore amorem repræsentat. Bysso suam castitatem, purpurâ suam ex amore passionem præ se fert & profitetur. Allegoricè hæc adaptat Ecclesiæ Ambrosius lib. de Tobiâ cap. 20. verbis quæ in Beatam Deiparam apprimè quadrant: *Sapientiæ vestimentum*, inquit, *est ex illis vestimentis, quæ ex bysso & purpurâ Sapientia sibi fecit: hoc est, indumentum fidei constat ex prædicatione cælestium, & Dominicæ sanguine passionis Bysso æthera figurantur, purpuræ specie, mysterium sacri sanguinis declaratur.* Addit propiùs ad rem cap. 31. *Fecit de bysso & purpurâ indumentum*

Cornel. ibi.

S. Ambros.

Deiparæ passio gloriosa dicitur, quâ purpurascit ad Corredemptricis elogium.

tum sibi. De bysso propter candidam confessionem, de purpurâ propter gloriosam passionem. (Hæc ille de Ecclesiâ, nos de Mariâ, Ecclesiæ principe.) Itaque Beata Deipara vestem sacerdotalem, id est, de bysso & purpurâ induit, vt sacrificium cruentæ passionis Filij, innumerabilibus incruentæ passionis suæ mortibus offerat in *pretium redemptionis*. Purissimæ castitatis candorem candore *byssi* præfert; induiturque *purpurâ propter gloriosam passionem*. Profectò alto stilo Virginis Deiparæ *passio gloriosa* dicitur: nam tametsi peracerba fuerit immanium dolorum cruciamentis *quæ illi innumerabiles consciscebant mortes*; at *gloriosa* meritò perhibetur, quippè quæ illam, ad Corredemptricis cum Filio gloriam sublimauit, per eamque meruit *mundi redemptionis pretium* offerre. O Deiparæ *gloriosa passio*, quæ illi Corredemptricis gloriam fœnerauit! *Omninò tunc erat vna Christi & Mariæ voluntas vnumque holocaustum ambo pariter offerebant Deo: hæc in sanguine cordis, ille in sanguine carnis.* In hoc cap. 3. vers. 2. cùm Boozus appellatur Ruthæ *Propinquus*, in Hebræâ origine, *Redemptor* nominatur. Verus autem Boozus & figuratæ Ruthæ Redemptor fuit, & ad Corredemptricis elogium eam admisit.

Arnol. Car. not. supra. n. 1.
Ruth 3. v. 2. Hebræus.

6. Matthæi 26. in profano illo Pontificum concilio, subdolè interrogatus Iesus, ritè illis respondit se esse Christum Filium Dei viui. Quo audito omnes vno ore conclamarunt: *Reus est mortis.* Tardè quidem id animaduertit Hebræus populus. Porrò Virgo Deipara nostrorum scelerum reum illum peperit, ac mundo dedit: *Eramus nos* (ait Georgius Nicomed.) *rei pœnæ à transgressione; reus & ipse dispensationis, quâ clemens humano consuleret generi factus est.* Hinc Ioannes Geometra Hymno 3. sic Mariam Deiparam salutat: *Salue quæ cælumque solo, vitamque neci das.* Iam tunc à partu Redemptionis negotium præproperè auspicata, dum Christum parit nostræ culpæ *reum, vitamque neci dat.*

Matth. 26. v. 66.
Georg. Nic. Orat. 6.
Deipara nostra culpa reum Christū parit, vitamque neci dat. Ioann Geo.

---

§. CCCXXVII.

Virgo Mater, & Filius Deus, quàm ardenter reciproco flagrarint amore.

1. S. Anselm.

SAnctus Anselmus lib. de excell. Virginis, c. 4. sic eleganter scribit: *Amorem, quem pater & mater singuli debent filio suo, debet hæc felicissima matrum sola Filio suo; amorem etiam, quem debet filius simul patri, & matri, ille Filius veræ Virginis suæ debet soli Matri: nam sicut alij filij nascuntur ex patre & matre, ita Filius eius natus est ex eâ solâ Matre: excedit itaque omnes amores parentum in filios, aut filiorum in parentes, amor istius Matris in Filium suum.* O quot, quantisque amorum facibus ad Filij amorem Virgo Mater sufflammatur! Sic Rutha, in suæ Deiparæ typo, Obedi sui, ex quo tandem Christus, miro flagrabat amore.

Patris ac matris amorem, Virgo Deipara Filio Deo impendit. Ruth 4. v. 22.

2. Prouerb. 31. de forti illâ Matronâ Deiparæ typo, ita scribitur: *stragulatam vestem fecit sibi: byssus & purpura indumentum eius.* Vestis *stragulata* fuit varietas sanctarum inspirationum & desideriorum, quam tum Angeli phantasiæ, tum Deus ipse menti ipsius iugiter ingerebant, ad quaslibet heroïcarum virtutum actiones strenuè obeundas, sed præcipuè ad iugem & continuum, ardentemque Dei amorem. Vestis *byssina* fuit virginitas plusquam angelica; & *purpura* & flammea charitas, quâ ardentissimè flagrabat, quod inibi Interpretes communiter adnotarunt. Et S. Bonauentura in speculo Beatæ Virginis hic verbis edisserit: *Quis*, inquit, *dubitare potest, omninò in charitatis affectionem transisse viscera Mariæ, in quibus ipsa, quæ Deus est, Charitas nouem mensibus corporaliter requieuit?* Nempè ipsa Virgo Deipara videtur charitate non tam imbuta aut delibuta, quàm informata aut animata, atque esse ipsissima erga Filiū Deum charitas: cùm enim ipsa, quæ Deus est, charitas, ipsi nouem mensibus corporaliter conuiscerata sit, sic eius viscera fuerunt inquilinæ charitatis bibula, vt ipsamet eius viscera non tantùm charitate liquescere, sed *omninò in charitatis affectionem transisse viscera Mariæ* viderentur. O beata viscera, quæ pio beneuolentiæ philtro, arcanâ mirissimè metamorphosi quodammodo *transisse in charitatis affectionem* perhibentur, ineffabili purpurei amoris sacramento!

Prouerb. 21. v. 22.
Deiparæ viscera transisse in charitatis affectionem perhibentur.
S. Bonauen.

3. Lucæ 2. nato in Bethlehem Domino, mirissima eius natiuitas Angelico ministerio pastoribus enunciatur. *Et venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio.* Quæ verba S. Cyprianus Tractatu de Natiu. Christi, sic eloquenter elucidat: *Præsentia paruuli*, inquit, *sic eorum qui aderant oculos occupauerat, sic illuminauerat animos, sic corda illuxerat, vt in hoc summo bono omnium bonorum vnita collectio videretur, nec opus esset euagari, & emendicare per partes, quod simul in se vno fidelibus omnibus infantia præsentabat:* Quòd si obuij spectatores sic afficiebantur erga infantem Deum, *vt in hoc summo bono omnium bonorum vnita collectio videretur*; vnde nihil boni aliundè *mendicare* cogebantur; humani ingenij fastum excellere videtur, quâ amoris exuperantiâ Virgo Mater afficeretur, quæ illum hominem Deum in vtero corporaliter gestauerat, quem in virginali gremio peramanter fouebat, nutribatque lacte purissimo. Pergit Cyprianus nuper aduocatus: *Nec recesserat à venerabili pectore Matris Spiritus-sanctus ad verbum Gabrielis illapsus. Possidebat domum suam; & templum quod sibi consecrauerat, adornabat. Seruabat sacrarium suum, & sanctimoniæ thalamum honorabat: lætificabant consolationes huiusmodi animam benedictam, & tanti habitatoris reuerentia concupiscientiarum ludibria abigebat; legem mentis lex carnis non infestabat; rebellio nulla quietem spiritus affligebat. Paruulus sugens vbera purâ alimoniâ vtebatur, & fons sacri pectoris defæcatum edulium ori mundissimo infundebat.* (Pende quæ ad rem subiicit verba) *Sed & cor Matris quædam dulcedines, quæ humanum superant intellectum imbuebant; eratque vtrimque mira iucunditas, cum pia sanctæ Matris & deuota humilitas, & Sancti sanctorum immensa benignitas confœderatis affectibus mergerentur.* Singula Cypriani verba epithasim afflant. Porrò quasi parùm foret Matri infantem Filium Deum eo affectu prosequi quo amandus est is, in quo *vt in summo bono omnium bonorum vnita collectio videretur*, adeò vt nullam bonitatis speciem à spectabilibus creaturis emendicet; appositè addit,

Lucæ 2. v. 16.
S. Cypria.
In puero Iesu vnita bonorum omnium collectio dicitur.
S. Cyprianus.
4. *Filij ac Matris immensus amor in affectuum pelago mergitur.*

addit,quòd pia Matris humilitas, & Filij immensa benignitas, exaggeratioris charitatis æstu, *confœderatis affectibus mergebantur.* Nempè sic affectuum blanditias reciprocabant, vt affectuum immensitas *mergeretur.* Superimmensum videtur amoris pelagus, vbi *mergi* dicitur affectionum *immensitas*? Quare mirum non est, si reciprocus Filij Dei,ac Matris Virginis amor *confœderatis affectibus* exundans, *humanum superet intellectum.*

5. Cant. 2. v. 16.

Canticorum 2. hæc sponsæ audaciuscula amorosè vox auditur: *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia*; quò expressiùs Virgo Deipara delineari videatur. Sanè humanæ mentis audaciam excellere videtur, quòd vna Deipara Dei intentionem, curam, præsentiam, Deumque totum, quasi proprium vendicet sibi, aiens: *Dilectus meus mihi.* Nec eo contenta tamen pergit ampliùs gloriari,& quasi ex æquo rependere vicem amore reciproco. Sequitur enim: *Et ego illi.* Insolens verbum, *Et ego illi,* nec minùs insolens: *Dilectus meus mihi*; nisi quod alterutro insolentiùs vtrumque simul. O quid non audet concitatior amoris vis? Deum sibi vindicare, illique adhærere audet & se Deo conuiscerare. De Virgine Matre potiùs adspectu ad Filium Deum dixerit Bernardus Serm. 71. *Mihi adhærere Deo bonum est. Bonum planè si omni ex parte adhæseris. Quis est, qui perfectè adhæret Deo, nisi qui in Deo manens tamquam dilectus à Deo, Deum nihilominùs in se traxit diligendo? Ergò cùm vndique inhærent sibi homo & Deus; inhærent autem vndique intimâ & mutuâ dilectione inuiscerati alterutrùm sibi. Per hoc Deum in homine, & hominem in Deo esse haud dubiè dixerim.* Itaque Beata Deipara per Incarnationem, Deum sibi concorporauit atque conuiscerauit; per amorem verò iterùm sibi Deum sibi *conuiscerauit*; & insuper se *conuiscerauit* Deo. De priori conuiscerationis seu concorporationis modo, ait Petrus Damianus Serm. 2. de Natiu. *Quarto modo inest Deus vni creaturæ, videlicet Mariæ Matri, identitate; quia idem est cum illâ. Hîc taceat, & contremiscat omnis creatura, & vix audeat aspicere tantæ dignitatis immensitatem. Habitat Dominus in Virgine, cum quâ vnius naturæ habet identitatem.* Hâc priori concorporatione Deus conuisceratur Virgini Deiparæ, cùm ex eius almis visceribus, & in eius vtero in hominem coalescit, arcanâ corporis identitate. Posteriori autem modo, priuilegio mutui amoris velut reciprocantis naturam, Filius Deus, & Virgo Deipara quodammodo *inhærent vndique intimâ & mutuâ dilectione conuiscerati alterutrùm sibi. Per hoc Deum in homine*(Virgine Deipara, inquam,)*& hominem*(Deiparam)*in Deo haud dubiè dixerim.* Luculenter sanè Bernardus!

Psal. 71. v. 28. S. Bernad. *Inter Filium Deum ac Deiparam aliqua identitas est.*

B. Pet. Dam. *Deo Deipara, & Deipara Deus, per amorem velut conuiscerantur.*

6. De seipso, an de ipsius generosâ sobole, Virgine Deiparâ, inquam, dixit Dauid, nauseans ad rerum mundialium amorem, & totus diuino amore liquescens: Quid mihi est in cælo, & à te (ô Deus, & Fili) quid volui super terram? Defecit caro mea, & cor meum, *Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Sanè hanc sententiam Cassiodorus de mysterio Virginis, siue Incarnationis mysticè intelligit. Itaque non tantùm Christus Deus, *pars* eius dicitur, quia illi, vtpotè verè Dei Matri, Filius Deus concorporatus & conuisceratus fuit, & aliquâ *identitate* idem secum, vt ex B. Petro Damiano nuper adnotabamus: Sed *Deus cordis* sui dicitur, quia vt alibi ex P. Salmerone expendimus, ex Mariani cordis purissimo sanguine, Filius Deus, Christus, inquam, coalitus perhibetur. Profectò τὸ *Deus cordis*, vox ardentissimè amantis est. Sic Hispanè dicimus, *Dios de mi coraçon.* Potiori autem iure id dixerit Virgo Deipara, quæ Filij Dei amore ardentiùs, & velut impotentiùs flagrabat, & ex cuius cordis purissimis sanguinis guttulis Deus homo coalitus dicitur, & Filius eius extitit. Non sic impij; non sic! de quibus dixit Oseas: *Diuisum est cor eorum, non inueterabunt.* Malè diuisum est cor, quod Deum, ac simul mundum amare præsumit, partiario frustra amore. Vide quàm ineffabiliter *cor* Deiparæ *diuisum* est, & verè dicere potuit, *Deus cordis mei.* Audi S. Birgittam libr. 1. Reuelat. cap. 35. Deiparæ nomine loquentem: *Cùm,* inquit, *nasceretur Christus ex me, sensi ego, quòd quasi dimidium cor meum nasceretur & exiret ex me; & cùm ipse pateretur, sensi quòd quasi cor meum patiebatur: sicut enim illud quod dimidium est extrà, & dimidium intrà, si illud pungitur quod est extra, æquè sentit dolorem quod intus est: sic ego cùm flagellaretur & pungeretur Filius meus, quasi cor meum flagellabatur & pungebatur.* Sic etiam cùm gloriosus surrexit rediuiuus, & victoriali gloriâ ad cælos triumphator ascendit; vices gloriæ cor Deiparæ mysticè reciprocabat, arcano quodam immensi amoris sacramento. O quàm verè in Filij sui aduersis ac prosperis Deipara amorosè exclamabat: *Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum!* Arcanè *diuisum est cor* meum, ne tota in me viuam; sed in te, per te, & tibi viuam tota. Cordis mei totus amor, in te vnum indiuisus tendit; sed, *O Deus cordis mei, diuisum est cor* meum, & cordis mei dimidium in te & apud te ineffabiliter est; vt mei ergà te amoris officina, & mihi non desit, & à te non absit; & miro arcanóque modo, dum à me quodammodo abest, intimiùs adsit; teque non solùm in me, sed in te ipso diligam.

Ps. 72. v. 26. Cassiod. ibi.

B. Petr. Dam. P. Salm. alibi expensus.

Oseæ 10. v. 2.

S. Brigitta.

Quomodo Christus dicatur, Mariani cordis dimidium an amoris sacramento?

7. Lucæ 2. post oblatum in templo Dei infantem Deum, è prophetico Simeonis ore, dura nimis Virgo Deipara audit: *Et tuam,* inquit, *ipsius animam pertransibit gladius.* Quæ Prophetæ verba, acerbitatum plena, imperterrito animo Maria excepit, etsi duræ mortis præsagium inde augurari potuisset. Profectò nil amanti acerbum; vel mortis pericula amore frustrante. *Fortis est vt mors dilectio.* Quæ est hæc amoris cum morte analogia? Audi Gregorium: *Quod mors agit in sensibus corporis, hoc agit dilectio in cupiditatibus animi. Sunt enim nonnulli, qui sic diligunt Deum, vt omnia visibilia negligant; & dum mente in æterna* (in Deum, inquam) *tendunt, ad omnia temporalia penè insensibiles fiunt. In his nimirùm vt mors dilectio fortis existit, quia sicut mors exteriores corporis sensus ab omni proprio & naturali appetitu interficit; sic dilectio,* &c. Luculentiùs, opinor, Ambrosius: *Valida est charitas sicut mors: Charitas mortis ictus interimit.* Non timet Deipara Propheticum gladium, qui ipsius animam sauciet: nam Filij sui amor sic eam ad humanas calamitates reddit insensilem, vt vel *mortis ictus interemerit. Fortis est vt mors dilectio.*

Lucæ 2. v. 35.

Cant. 8. v. 6.

S. Greg. ibi. *Amor Filij sui, omnes ictus mortis interemit in Deiparâ.*

S. Ambr. in Psal. 118. Serm. 15.

§. CCCXXVIII.

§. CCCXXVIII.

Mariana gloria, aliquo velut immensitatis sacramento, glorias in Deum, in Angelos, & in homines copiosè reuerberat.

1. S. Bernard.

SAnctus Bernardus Serm. 1. de Assumptione, sic eleganter scribit: *Quis cogitare sufficiat quàm gloriosa hodie mundi Regina processerit, & quanto deuotionis affectu tota in eius occursum cælestium legionum prodierit multitudo; quibus ad thronum gloriæ canticis sit deducta; quàm placido vultu, quàm serenâ facie, quàm diuinis amplexibus suscepta à Filio, & super omnem exaltata creaturam; cum eo honore, quo tanta Mater digna fuit; cum eâ gloriâ, quæ tantum decuit Filium?* Nempe Virginis Deiparæ in cælis honorem, penè immensa meritorum dignitas taxat: empyreæ autem *gloriæ* mensura est, *quantum decuit Filium* Deum. O quantùm huic *decentiæ* licet!

Gloriâ, quâ Filium Deum decet, Deipara beatur?

2. Prou. 8. v. 18. Bibl. Comp.

Prouerbiorum 8. sub Sapientiæ figurâ sic Deipara homines alloquitur: *Mecum sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ* (Biblia Complutensia, *supernæ,*) *& iustitia.* His verbis opulentioris gratiæ, & beatæ gloriæ diuitias, quas Beata Deipara possidet, Salomon copiosè declarat. Imò etiam quas aliis munificentiùs largitur. Quare (vt aliàs notabamus) pro τὸ *Mecum sunt diuitiæ*, &c. Symmachus habet: *A me sunt diuitiæ, & gloria, opes superbæ, supernæ*, inquam. Quare postmodùm vers. 21. subdit: *Vt ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam.* Quid est *thesauros* gratiæ & gloriæ *replere*, nisi eos vberiùs cumulare? Profundè hâc super re S. Anselmus lib. de Excellentiâ Virg. capit. 8. *Quid ampliùs*, ait, *dicere possum, Domina? Immensitatem quippè gratiæ, & gloriæ, & felicitatis tuæ considerare incipienti, & sensus deficit, & lingua fatiscit.* Opinor, magnus Theologus Anselmus valdè theologicè loquitur de *immensitate* Marianæ *gratiæ*, & beatæ *gloriæ*, & æternæ *felicitatis*, eo modo quo illi conuenire potest; qui adeò sublimis est, vt illius captum excellere fateatur. Porrò de immẽsitatis attributo venit, vt Deus vbique & in omnibus totus sit: similem ergò admodũ, Beata Beatissimæ Mariæ *gloria*, non tantùm illam essentialiter beat; sed ex ipsâ beatè spectatâ, tot in reliquos Beatos exudant accidentales *gloriæ*, tam gloriosum supernæ *felicitatis* auctarium, vt beata Deiparæ gloria, & superna felicitas dicatur *immensa*. Quasi ita adaugeat vniuscuiusque beatitudinem, vt absque suæ beatitudinis vllo dispendio, beatitudines omniũ mirè augeat, & ineffabili felicitate incrementet. Vnde verè dicere potuit: *Mecum* (& inde *à me*) *sunt diuitiæ, & gloria, opes supernæ.* Quod ex iam iam dicendis ampliùs elucidabitur.

Symmach.

Marianæ gratiæ ac gloriæ immensitas tribuitur, quare?

S. Anselm.

3. Eccli. 42. v. 16.

Siracides Ecclesiastici 42. *Sol, inquit, illuminans, super omnia respexit: Gloriâ Domini plenum est opus eius.* Quasi dicat: Annunciabo & celebrabo gloriosa opera Domini; quia ea vidi per lumen Solis: Sol enim omnia illuminans inspicit, ac à se illuminata omnibus inspicienda proponit, ex quâ Solis illuminatione fit, vt singulis appareant opera Domini, eorumque decor ac pulchritudo, ac proindè in iis Domini gloria & maiestas resplendens clarè à singulis conspiciatur; vt omnes, si verum dicere velint, cogantur exclamare: *Gloriâ Domini plenum est opus eius.* Verùm Richardus à S. Laurent. lib. 10. de Laudib. B. Mariæ hanc sententiam ad eam, eiusque gratiam refert ac restringit, sic fatus: *Inter omnia huius artificis* (Dei) *opera, Maria speciale est opus, de quo dicitur: Gloriâ Domini plenum est opus eius: quam ad hoc fecit, vt quod de priori artificio fuerat deformaretur.* Itaque Deipara & Deum format, & mundum reformat. Vnde de ipsâ dicitur: *Gloriâ Domini plenum est opus eius.* Ceterùm S. Bonauentura in Speculo Virg. c. 7. hoc opus Domini gloriâ plenum, ad plenitudinem Marianæ gloriæ, accommodatiùs refert: *Maria*, inquit, *plena fuit resultatione, siue expressione diuinæ gloriæ, iuxta illud Ecclesiastici; Gloriâ Domini plenum est opus eius. Antonomasticè opus Domini est Maria, de quâ dicitur: Vas admirabile, opus Excelsi. Verè opus mirabile, quia numquam inuenitur simile. Hoc enim opus plenum est Dominicâ gloriâ, quia suprà omnem puram creaturam resultat, & relucet plenissimè in Mariâ.* Et infrà subiicit: *Plena est omnis terra gloriâ eius, sicut dicitur in Isaiâ: Plena est tota Maria, relucente in se plenissimè diuinâ gloriâ.* Itaque ideò ait Salomon: *Gloriâ Domini plenum est opus eius*; quoniam Virgo *Maria plena fuit resultatione, siue expressione diuinæ gloriæ.* Imò ex sumptuosiori *expressione* diuinæ gloriæ, quæ vberiùs exũdabat in Deiparâ, tanta *resultabat* gloria, vt opulentam in reliquos gloriam vbertim reuerberaret. Sic hoc *opus* Domini, nempè Maria, *plenum est gloriâ eius*! Quin & in terram etiam copiosè exuberat: nam *plena est omnis terra gloriâ eius*, id est, *plena est tota Mariâ, relucente in se plenissimè diuinâ gloriâ.* Vnde forsan Marianæ *gratiæ & gloriæ immensitatem*, nuper Anselmus adstruebat. Non dimittam hîc innotatum, quòd licet Maria Virgo plena dicatur *expressione diuinæ gloriæ*, non ita idoneè videtur dici *plena* ipsius diuinæ gloriæ *resultatione*, nempè diuinæ gloriæ reuerberatione, quæ ex illâ in homines exundanter resultat; nisi forsan in suæ *plenitudinis* partem reputet, gloriam quam ex suâ superplenitudine in nos vbertim reuerberat beneficâ imprimis exuberantiâ. Quin & *resultatio* quandam velut naturalem gloriæ ad nos emanationem importare videtur; qui est pius aliquis gloriosæ beneficentiæ ac plenitudinis fastus.

Richardus. *Maria plena est expressione & resultatione diuinæ gloriæ.*

S. Bonau.

Isaiæ 6. v. 3.

Omnis terra plena est gloriâ Dei, id est, Mariâ.

Deipara dicitur plena gloriâ quæ ex illâ ad nos resultat.

S. Anselm. suprà n. 2.

Regius Propheta Psalm. 47. in admirationem raptus ob Marianam, & inde diuinam gloriam, sic modulatè pangit: *Magnus Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius.* Intermitto plures huius Psalmi sententias, quæ Deiparæ elogia concinnè decantant. Sed quid est, quòd ipse Deus, qui est immetata summa gloriæ, gloriæque opulentioris conceptaculum, laudabilis nimis, nimisque gloriosus in Maria ante tot retrò secula prædicetur? Scio quid τὸ *nimis* in Bibliis significet; sed hîc cùm de Mariâ agitur cum significantiori epithasi ponitur. Quod disertè Richardus adnotauit lib. 2. de Laudib. B. Mariæ sic fatus: *Per ipsam, & in ipsâ, & ex ipsâ Mariâ augetur gloria Patris, & Filij, & Spiritus-sancti. Vnde in Psalmo: Magnus Dominus, & laudabilis nimis*

4. Psal. 47. v. 2.

Richardus à S. Laurent.

Gloria totius Trinitatis Maria auctarium adiicit. mis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. Licet enim in omni creaturâ sit Deus magnus, & laudabilis nimis; tamen nominatim dicitur magnus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, quæ est Maria, de quâ dicitur in Psalmo: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. Verè Dominus
Psal. 86. v. 3. dicitur magnus per Mariam, quæ verè dixit: Magnificat anima mea Dominum. Magna per
Lucæ 1. v. 46. omnia Maria, & sola Deo ac Filio suo minor. Ab eâ autem Deus nimis laudabilis, ac nimis gloriosus cum emphasi perhibetur: tanta enim, tamque sublimissimè augusta Mariæ gloria, quæ exundat in cælos, & terram implet, vt per ipsam, & ipsâ, & ex ipsâ augeatur gloria Patris, & Filij, Spiritus-sancti. O sic gloriâ Domini plenum est opus eius, Maria, inquam, vt per ipsam, & in ipsâ, & ex ipsâ, immetata infinitè gloria Patris, & Filij, & Spiritus-sancti, aliquod auctarium suscipere possit? Per Mariam, in Mariâ, & ex Mariâ Deus nimis gloriosus nominetur? O quantâ cum emphasi vocula nimis à Prophetâ exscribitur! Vltra humanum fastigium videtur tantâ augustiùs gloriam in Deum
S. Bonauent. reuerberare. Appositè S. Bonauentura in Speculo B. Virg. cap. 6. Quicquid post Deum pulchrius, quicquid dulcius, quicquid iucundius est in gloriâ, hoc Maria, hoc in Mariâ, hoc per Mariam est. Quod alibi quondam expendebamus.

5. Canticorum 4. Sponsa Deipara appellatur:
Cantic. 4. v. 15. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Hoc impetu significatur magna aquarum copia ex alto dilabentium. Aquæ viuentes vocantur, quæ è venis terræ iugiter manant & scaturiunt, vti fit in puteis & fontibus: hæc enim sunt quasi sanguis terræ, ac instar viuentis è suis scatebris ebulliunt, mouentur, & fluunt perenniter. Ad hunc locum al-
Ioan. Geom. B. Virgo dicitur mens rapida. ludere videtur Ioannes Geometra Hymno 4. sic Virginem Mariam salutans: Gaude, inquit, mens rapida, & subitis quæ motibus altas exuperas mentes, Diua sequendo Deum. Itaque hic Marianus fons rapidus dicitur, & fluens cum impetu, quo significatur ingens aquarum copia, quæ rapido fluxu semper scaturiens, numquam deficit, neque vmquam exhauritur; quod elogium ad Deiparæ mentem beatâ gloriâ vberiùs exundantem Geometra refert. Quod explicatiùs edisserit Guilielmus inibi, qui præscripta verba sic mysticè exponit, & Marianæ gloriæ luculenter
Guiliel. adaptat: Maria Deipara, inquit, Est fons hortorum rigando eos, puteus aquarum viuentium continendo eas. Continet sibi abyssos vitæ, & immortalium gaudiorum: sed non ita continet sibi, vt non effundat & alijs (Nam præterquam quòd per ipsam, & in ipsâ, & ex ipsâ augetur gloria Pa-
Deipara, gloriam effundens in Angelos & in homines, non minus gloriæ continet. tris, & Filij, & Spiritus-sancti) Effundit Angelis & hominibus participationem pro captu singulorum. Angelis quidem torrentem voluptatis, hominibus in hâc peregrinatione riuulos sanctitatis, & sanitatis; donec & ipsi Ciues effecti inebrientur ab vbertate Domus eius, & torrente voluptatis eius potentur. (Adnota attentiùs sententiæ clausulam) Sic tamen effundit, vt non minus contineat. Ecce tibi Marianæ gratiæ, ac gloriæ sacramentum; & quare ipsa dicatur continere sibi abyssos vitæ, & immortalium gaudiorum; imò & ab Anselmo, gratiæ & gloriæ immensitatem, siue gratiam & gloriam, quæ immensitatem de infinitate æmulatur. Nempè cùm per ipsam, in ipsâ, & ex ipsâ augeatur gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti; cùm tot glorias in homines & in Angelos copiosè reuerberet, quâdam arcanâ immensitatis æmulatione, absque vllo sui detrimento id præstat, quasi quod aliis liberaliùs largitur, apud se copiosiùs retineat. Sic tamen effundit, vt non minus contineat. Idcircò Galatinus lib. 7. de Arcanis Catholicæ veritatis cap. 18. Deus, inquit, in Beatâ Virgine ostensurus erat gloriam suam. Nullâ enim imago sic exprimit ac ostendit infinitè immensam Dei gloriam, quàm Beata Virgo Deipara, quæ sic gloriæ quâdam immensitate exuberat, vt sine vllâ suæ gloriæ iacturâ, beatas glorias in Patrem, & Filium, & Spiritum-sanctum, in sanctos Angelos, atque in homines copiosè reuerberet, gloriæ resultatione. Luculenter quidem Guilielmus. Hanc, opinor, gloriæ exuberantiam Bethlehemiticus populus suæ Ruthæ hic typicè apprecatur. Ruth 4. v. 11.

In Deiparâ Deus nuncupatim suâ gloriam ostendit. Galatinus.

---

§. CCCXXIX.

Deipara in templo alitur Eucharistiæ symbolo; hunc panem suum quasi prædam donat; estque mensa cibum ferens vitæ rediuiuæ.

PVlchra S. Bernardi vox est: Felix Mulier, 1.
Benedicta in mulieribus, in cuius castis visceribus superueniente igne sancti Spiritûs, coctus est panis iste, Eucharisticus, inquam. Sanè Dominicæ carnis panem, & Iesuani sanguinis viuum, non oratio, non satio, non agricolatio elaborauit; sed terra virgo permanens intacta, plena fuit pane, vino sobriè plena, plena sibi, superplena nobis: quò homines fame ac siti auidiùs extimulati, ad Eucharisticum Virginis mysterium appetentiùs hient, ipsamque esuriant famem, ac sitim bibant.

S. Bernard. serm. 2. de Natal. Dom. In Deiparæ vi ceribus coctus est Eucharisticus panis.

Psalmo 77. sic de Eucharistico cibo occinit 2.
regius Vates: Panem cæli dedit eis. Panem An- Psalm. 77.
gelorum manducauit homo: cibaria misit eis in v. 25.
abundantiâ. Appellatur Eucharistia Angelorum panis, hoc est, panis descendens à cælesti Angelorum habitaculo, non nisi Angelicâ manu ac puritate tractandum. Cùm autem in hoc diuino pane, corpus & sanguis Christi Domini proponatur, portionem aliquam Mariani corporis & sanguinis, è quibus est materiatum, proponi, necesse est. Nam vt ait Proclus: Is qui eodem cum Patre throno sublimis sedet, feminæ fit concorporalis. Ergò hianter appetit participium Eucharistici panis, cuius ipsa concorporalis est, illumque præproperè esurit. Quare Georgius Nicomediensis Sermon. 4. qui est in S. Deiparæ præsentationem in templo, ita ad rem præsentem opportunè scribit: Hodie, inquit, animatum templum in templo offertur. Ea hodie in templo collocatur, quæ exul humanum genus, per eum quem genuit, in proprias sedes reduxit. Hodie spirituale tabernaculum faustâ nuncia gratiæ, legali ordini perfert, iubetque litteras vt locum cedat spiritui. Hodie vasculum Spiritûs in templo depositum, suscipiendo Dei Verbo aptatur. Neque enim decebat, vt tabernaculum illud mundissimum, in mundi sordibus versaretur; sed vt in irreprehensibilem translatum

Christus fit concorporalis Deiparæ. S. Proclus. Orat. 6. Multiplex ratio cur Deipara in templo præsentatur Georg. Nic.

latum locum, primos illic gaudij gustus susciperet. (Attentiùs adnota quæ ad rem subtexit verba:) *Vt illic mysterij symbolo subministratâ Angeli manu annonâ, aleretur.* Scilicet Sanctissima puella Virgo Maria ætate præcoquâ, in templo habitat, ibique Angelorum manu, cælesti Angelorum annonâ subministratâ alitur, & quidem Eucharistici *Mysterij symbolo.* Porrò nondùm *Mysterium Virginis*, hoc est, Incarnationis Dominicæ institutum erat, neque illius extensio, nempè Eucharisticum sacramentum: quo Christi corpus, & indè Mariana portio Eucharisticè propinatur (Christus enim Deiparæ est *concorporalis*) Tunc autem, tunc quidem ante institutionem, sic Maria Eucharisticum esuriebat cibum, ex suis visceribus materiandum, vt Angelico cibo, & Angelorum manu, Eucharistici *mysterij symbolo* præmaturè aleretur: vt quæ mysterio nondùm instituto ali non potuit, *pane Angelorum*, id est, Eucharistici *mysterij symbolo* saltem aleretur. Sic anticipatâ esurie ad hunc hiabat cibum sibi *concorporalem*, vt ad reliquas nausearet escas, & typico illius symbolo cælitùs aleretur in templo, vt *primos illic gaudij gustus susciperet.* Pergit idem Georgius Nicom. Serm. 6. *Is porrò qui inserebatur cibus, ipsum panem vitæ, specie exhibebat; haud obscuram indicantibus similitudinem habens.*

Deipara in templo, Eucharistici mysterij symbolo alitur.

S. Nyssen. in Vita Moysis.

3\. Prouerbiorum 31. de muliere illa strenuè forti, matronalibus elogijs opinatissimâ, in Virginis Deiparæ symbolum propositâ, ita Salomon scribit: *Facta est quasi nauis institoris de longè portans panem suum. Et de nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis.* Septuaginta, Vaticana sic prius hemistichium exscribunt: *Facta est tamquam nauis .... Congregat autem hæc vitam.* Non mirarer, quòd hæc Matrona *panem suum*, à se tanto interuallo dissitum habeat, indéque adducat, vt domesticos suos illo pascat: At mirissimum est, quòd cùm *panis de longè* adductus, dicatur *suus*; cùm illum Suis distribuit, *præda* dicatur, quasi foret alienus. Vtrumque ex alterutro redarguitur, aut quòd non sit velut furtiua *præda*, cùm *panis suus* dicitur; aut quòd *suus panis* non sit, cùm *præda* nuncupatur. Profectò hic *panis* de longinquo adductus à Deiparâ, panis Eucharisticus est; est enim *panis qui de cælo descendit*: & in eius almo vtero sine viri operâ subigitur, fermentatur, atque conditur ad immortalem mortalium vitam. Exindè *de longè portans panem suum* dicitur *congregare vitam*; est enim *panis vitæ*: cùm verò hæc *cibaria*, siue hunc *panem suum* Suis distribuit, *prædam*, quasi foret res furtiua, donare perhibetur; an aspectu ad parùm digna suscipientium merita? an ad augustius Eucharistici doni pretium, & diuinum valorem? Sanè Eucharisticus *panis, suus* est; est enim eius Filius sibi *concorporalis*, & ex suo corpore materiatus ac genitus; & inde verè suus & sui aliqua portio. At quia verus Deus est, Dei Patris vnigenitus, in sinu eius de suâ substantiâ natus, Deus de Deo; cùm tantum donum, quo Deus ipse censetur, hominibus Deipara in Eucharisticum cibum præbet velut raptam *prædam dare* perhibetur, quasi fastum humani fastigij excellat, hunc Deificum Eucharistiæ panem proprio nomine, & tamquã *suum* donare, naturalis enim patria Filij Dei est Dei Patris mens, in cuius sinu ab æterno

Prou. 31. v. 14. & 15.

Lxx. Vatic.

Cur Deipara dum suum panem donat, prædam dare dicatur.

nascitur? Mariani verò vteri inquilinus est, dum in terris peregrinatur Deus homo factus. Itaque quasi hæc Eucharistica *cibaria* essent velut *abreptiones Diuinitatis*, (vt aliàs aliorsùm expendebamus) cùm illa in suo virginali vtero condit Deipara, illaque posteà hominibus largitur, cùm Deum ipsum donet hominibus in cibum: velut *abreptionem*, aut *prædam dare* perhibetur. *De longè portans panem suum. Deditque prædam.* Quæ verba Richardus Virgini Deiparæ adaptans, ait, *Prædam dat, quòd omnes fideles reficit.* quasi eiusmodi refectio è prædâ sit. Porrò dum hæc Matrona fortis ac strenua dicitur, *De nocte consurgens, dedit prædam domesticis suis*, forsan (vt notat Cornelius) adluditur ad leones, qui sub auroram exeunt venatum & prædatum. Sic Iob cap. 24. dicitur: *Quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum: vigilantes ad prædam* (Hebraicè *aurorantes prædæ*, vel *rapinæ*) *præparant panem liberis.* Sic Deipara, quæ *aurora* dicitur, *aurorat prædæ* vel *rapinæ*, quò *panem liberis præparet*? Vnde *deditque prædam domesticis suis.*

Deipara dicitur aurorans præda.

Richardus à S. Laur. l. 2. p. 1. de Laud. Virg.

Iob 24. v. 5.

4\. Salomon Prouerb. 9. sic habet: Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, *Immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam.* Nemo tam est alienus à Biblicâ eruditione, & Sanctorum Patrum scriptis, qui nesciat, quòd *mensæ* huius cibus Allegoricè intelligitur Eucharistia. Vnde & hîc vtriusq; speciei, scilicet panis & vini fit mentio, ac victimæ carnis & sanguinis Christi. Ita Athanasius, Augustinus, Cyprianus, & alij passim. Quin & mysticè B. Virgo Deipara, hæc *mensa* est; ipsa est mensa hoc cibo instructa, siquidem Christum panem animarum verum, in eius almo vtero de suis visceribus conceptum, nobis peperit, nobis dedit: ipse enim est Eucharistica alimonia, quæ in hâc Marianâ mensâ proponitur. Ita S. Epiphanius Serm. de laudibus Virg. *Ipsa est*, inquit, *fidei mensa intellectualis, quæ vitæ panem mundo suppeditauit.* Et Andreas Cretensis homil. 2. de Dormitione Virg. *Ostendit*, inquit *suam sanctissimam mensam, vtpote quæ ipsum totum viuificum panem Dominum nostrum Iesum, qui est vita æterna, qui creatam continet naturam, ex fermento Adamicæ conspersionis panem factum in vtero gestauit œconomicè: qui eos qui sanctè ad eum accedunt reducit ad vitam recentiorem, & reddit in Deo perfectos. Quo quidem modo eos quoque expurgat, & reddit immortales, qui participatione nouæ illius & pulchræ eius communionis ei coniunguntur.* Itaque B. Deipara est instructissima mensa, quæ dum *œconomicè* Eucharisticum cibum fidelibus exhibet, nouam illi *pulchritudinem communionis* fœnerat. Verùm Iacobus Monachus inter Græcos Patres auctor opinatissimus, Serm. in Natiuitatem S. Mariæ, ita luculenter scribit: Deipara est *Instructa Mensa panem ferens vitæ rediuiuæ.* Profectò quæcumque alia mensa dapes illi superpositas sustinet, vt ad illam de facili conuiuarum manus ad esum ac potum porrigantur: at Mariana mensa Eucharisticum cibum *ferre* dicitur: nam sine aratione, satione, agricolatione, hæc terra virginaliter fœcunda Eucharisticum *panem fert*, coquit, condit, & fidelibus offert ad animarum alimoniam, & paradiseas vbertim delicias. Addit Iacobus quòd hæc instructa mensa panem

Prou. 9. v. 1.

S. Athanas. S. Augustin. S. Cypr. apud Cornelium.

Deipara Eucharistico pani pulchritudinem œconomicè fœnerat.

S. Epiphan. Andr. Cret.

Iacob. Mon. apud Combefis.

Deipara est mensa panem ferens vitæ rediuiuæ. *quare?*

fert

fert vitæ rediuiuæ. Sanè *rediuiuum* est, quod ex vetusto ac semimortuo iuuenescit. An hoc *pane vitæ rediuiuæ*, anni recurrantur; & hominis caducrosa vita renouatur ad iuuētutis gratiam? Nonnunquam *rediuiua*, in ædificiis dicimus materiam diruti ædificij, quæ rursùs ad nouum ædificium applicatur. An quod per Adamicam, & nostram etiam ruinam est dirutum, ad nouam reædificationem è diuerso materiam præbet, Eucharistici epuli effectu *rediuiuo*? Opinor, hoc breui verborum compendio, plura significat Iacobus, quàm dicit. Sat esto ad illius acumen intendisse digitum.

5. Eccl. 15. v. 3. Siracides Ecclesiast. 15. ita de Sapientiâ scribit: *Cibabit illum* (nempe qui ipsam esurit, ac sitit) *pane vitæ & intellectûs, & aquâ sapientiæ salutaris potabit illum*. Communiter hic locus in sensu Allegorico intelligitur de Christo, qui seipso quasi pane diuino nos realiter pascit in Eucharistiâ, itaque nos viuificat, & faciet resurgere ad vitam immortalem, iuxtà illud Ioannis: *Ego sum panis viuus qui de cælo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vitâ*. Verùm cùm ipsa Christi Dei caro, ex ipsamet Deiparæ carne coalita sit, id Anastasius Antiochenus Virgini attribuit: *Salue ergo*, ait, *Mater pariter & virgo, Vitæque cibus, ac fons immortalitatis*. Ecce tibi Beata Virgo, vitæ cibus, & immortalitatis poculum nominatur, arcano cum Eucharistiâ fœdere, quod hactenùs multis elucidauimus. Exacuendus est *intellectus*, vt penetret quid in hoc pane lateat.

Deipara vitæ cibus, & fons immortalitatis nominatur.

Ioan. 6. v. 51.

Anast. Anti. Serm. 1. de Annun.

6. Prou. 31. v. 16. Prou. 31. de Muliere illâ forti, quæ in Deiparæ typum proponitur, ita scribit Salomon: *Considerauit agrum, & emit eum: de fructu manuum suarum plantauit vineam*. Syrus, *Agriculturam meditatur*. Sed agriculturam, quâ ager, panis ac vini ferax excolatur. Quare, vt inibi notat Cornelius, ipsa Deipara Virgo ex agro & vineâ suâ profert fidelibus in Eucharistiâ *frumentum electorum, & vinum germinans virgines*. De diu infœcundis Ioachim & Annâ, ita scribit Leo Augustus Orat. 1. apud Combefis tom. 1. *Velut ager quidam, generationis humanæ spicam produceret.... Tardum fuit genitale germen, at naturæ totius germen gloriâ obscurauit. Defuit aruo flos, at vniuersum orbem messe impleuit*. Sic Rutha Deiparæ auia, & ipsius vmbra, Boozi Oeconomum obnixiùs *rogauit vt spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia: & de mane vsque nunc stat in agro*. Sanè Deipara est ager, qui vniuersum orbem Eucharisticâ messe repleuit; cuius spicas sic auidè eius vmbra colligit, ad immortalitatis alimoniam.

Syrus.

Cornelius.

Zach. 9. v. 17.

Leo August. Combefis.

Deipara est ager, qui vniuersum orbem Eucharisticâ messe repleuit.

Ruth 2. v. 7.

---

§. CCCXXX.

E copiosâ Marianæ laudis messe, spicilegium cum Ruthâ saltuatim facimus.

1. NEque sic debitis ei elogiis vtcumque satisfit. Paucula tamen è multis, in hunc fasciculum mixtim colligimus, vel stringimus. Georgius Nicomediensis Serm. 6. in S. Deiparæ ingressum in templum, de eâ templum inhabitante, ita scribit: Sacerdos *Zacharias in stuporem actus, qui non supra modum admiraretur? Quâ non ho[m]inis excellentiâ, plenam gratiâ Mariam prosequeretur? Quid non cogitare ac præstare vellet, vt quicquid mundus gloriosum habet; illi tribueret? Quid enim eius non humanos palam excedebat modos? Quid non eorum, quæ vel minima habebat, magnorum quoque præclarâ quæque vincebat?* Magna quidem Deiparæ laus, & fœcunda laudum prærogatiua, quòd sanctissimus Dei sacerdos Zacharias, vel *cogitando* assequi vellet, quod posset elogium Virgini tribui illi condignum; quasi Deiparæ laudum vel impar mensura sit, piè audacior hominum *cogitatio*. (ô quàm multa perpaucis!) Saltem *quicquid mundus gloriosum habet*, in cælo & in terrâ, illi augustiùs tribuere satagit; nec vltra potest humana tenuitas. In tam opulentâ ergò laudum vbertate, omnia persequi quæ vel in Ruthâ transflucent, prolixum foret. Pauca è multis seligam & sparsim perstringam, quæ Deiparam prædicent, tenui spicilegio Rutham imitatus, nihil tenue, nihil exiguum in Deipara est: ab illius enim magnitudine magnitudinem fœneratur.

Georg. Nic.

Impar est humana cogitationis pia audacia: Deiparam laudare.

Quicquid mundus gloriosum hab.: Mariæ tribuendum.

Prou. 7. v. 7. 2. Prou. 7. sic Sapientia homines ad se allicit: Dic sapientiæ, soror mea es: & prudentiam voca amicam tuam: *Video paruulos, considero vecordem iuuenem*, &c. Quibus verbis hominum inconsulta mens, & puerilis insipientia denotatur, quò auidiùs hient ad mentis conceptaculum, & sapientiæ promptuarium, Deiparam, inquam. Pro τὸ *paruulos*, Chaldæus Paraphrastes habet, *insipientes*; Lxx. Interpretes, *stultos*; Biblia Tigurina, *Stupidos*; Vatablus, *simplices*, id est, *inexpertos*, imperitos. Pro τὸ *vecordem*, Hebræa vertunt, *carentem corde*; Chaldæus, *deficientem intellectu*; Lxx. *inopem mentis*; Biblia Romana, *indiguum sensûs*; alij, *indiguum sensu*. Scilicet homo sic in tenebris ignorantiæ caligat cæcus, vt dicatur, *deficiens intellectu, inops mentis, sensûs indigus*, & *sensu indignus*. Ergo accurrant homines ad Deiparam, quæ est sapientiæ atque mentis largitrix munifica. Pulchrè Ioannes Geometra Hymno 3. *Gaudet*, inquit, *gratâ Parens Sophiæ, Rationis, & Aequi*. Et Hymno 2. dixerat: *Salue lux, decus, & Ratio, spes spiritus, & mens, sperati à cunctis iudiciumq; boni*. Nimirùm homines *mentis inopes, sensus indigos, intellectu deficientes*, & *si sensu indigni* sint, *ratione*, atque *mente*, tamen piissima Virgo Deipara, tanquam *Parens Sophiæ ac Rationis*, beneuolè inuitat ad se, quæ est hominum *lux, spiritus, mens* ac *ratio*. O quam clara *lux* degentibus in vmbrâ mortis; ô quàm vitalis *spiritus* cadauerascenti homini; ô quàm perspicax *mens* humanæ naturæ mentis inopi; ô quàm recta *ratio* vecordissimis mortalibus, in Deiparâ, per Deiparam, & à Deiparâ promptè suppetit! ô quàm feliciter sapiens, qui in se, & per se, stultè desipiens, Deipara, Sapientiæ Mater, illi est *lux, mens, & ratio*!

Chaldæus. Lxx. Interp. Tigurina. Vatablus.

Hebræus. Bibl. Rom.

Deipara est hominibus spiritus mens, & ratio.

Ioan. Geom.

3. Oseæ 11. v. 3. Oseæ 11. Quia puer Israël, inquit, & dilexi eum: & ex Ægypto vocaui filium meum: *Et ego quasi nutricius Ephraim* (Israëlis, inquam) *portabam eos in brachijs meis*. Pro τὸ *nutritius*, aliqui ex Hebræo vertunt, *incedere feci, in pedes erexi, ambulare docui*, hoc est, pedetentim deduxi, vti faciunt nutrices, dum infantes deducunt, docentque incedere. Alij, *pedatio*. Quasi dicat: Hebræus.

itio,

tio, vel *ambulatio mea erat ad Ephraim*, ad Israë-
lem, inquam. Lxx vertunt, συνεπόδιζα, id est
colligaui pedes, scilicet fasciis infantilibus, quod
Theophyl. etiam est nutricum, ait ibidem Theophylactus.
Sed Vulgatus magis pressè vertit, *nutricius*, id
est, nutritor, vel nutrix; quæ præter congrui
alimenti, præbitionem, eiusmodi reliqua offi-
cia, & obsequia omnia importat. Andreas Cre-
tensis Orat. 1. in Natiuit. S. Mariæ, sic de eius
in Templum præsentatione: Tunc planè, in-
quit, tunc sanctorum illa patuerunt Sancta, cùm
sanctissimam Sancti Matrem, intra adytorum
Andr. Cret. gremium reciperent. *Porrò congrua ei profertur*
Spiritus sanctus, nutricius Virginis efficitur, quare? *esca; hactenusq́, alit nullâ hominum manu comparato cibo, qui modicum aliquantulum eius est alendus lacte: ac Spiritus-sanctus Nutricius efficitur Virginis.*
Itaque puella Virgo, futura postmodum Dei
Mater, & expectatissimum omnium seculorum
negotium cum Filio peractura munerum mox
cum eo peragendorum quodammodo talionem
præpropere ex parte recipit, Spiritus sancti
velut obsequio expromptissimo. Nimirùm ipsa
lactabit infantem Deum purissimo vberum la-
cte; illa illum fasciis stringet, tamquam gerula
in sinu portabit, in pedes eriget, & incedere
docebit ac faciet. Ergo huiusmodi quodam-
modo officia, Spiritus sanctus puellæ Deiparæ
præmaturè exhibet, dum *Spiritus sanctus nutri-*
tius efficitur Virginis. Nempè futura est Mater
ac nutrix Filij Dei: cum eâ igitur anticipato
sumptuosiùs obsequio vices ex parte recipro-
cet, & *Spiritus.... sanctus, nutritius efficiatur Vir-*
ginis; quod est grande imprimis eius elogium.
Ruth 4. v. 16. Gratulor bonæ Noëmi, quòd è Ruthæ vtero
susceptum puerum Obed, ex quo Deipara Vir-
go, & Christus Deus; *posuit in sinu suo, & nu-*
tricis ac gerulæ fungebatur officio.

4. Ruth 2. futurus Ruthæ maritus inducitur:
Ruth 2. v. 1. *Erat autem*, inquit, *vir Elimelech consanguineus,*
homo potens, & magnarum opum, nomine Booz. Boo-
Serarius. Imperfect. zi nomen teste Serario quæst. 1. significat, *In*
fortitudine, vel *in eo fortitudo*. Dubius Chrysosto-
mus homil. 1. in Matthæum, plures eius laudes
addensans, eiusdem nomen *præualens* interpre-
Vatablus. tatur. Ceterùm Vatablus τὸ *homo potens*, expo-
Deipara est Virginitatis honor, & virtutum gratia. nit, *potens virtute*, aut *vir virtutis*; quasi virtus
sit illi impressa, vt virtute honoretur; aut ipse
impressus sit virtuti, vt illam venustet; quæ est
magna magni Boozi laus, quæ in eius sobole,
Beatâ Virgine, inquam, micantiùs transflucet.
Ioan. Geom. Sic enim Ioannes Geometra Hymno 1. de illâ
modulatè pangit: *Gaude.... libertatis fons, inte-*
gritatis honor. Scilicet nobilis putatur Deiparæ
laus, quòd cum Maternitate decus virginitatis
adsociauerit; quod sicut rarum, sic & mirissi-
mum Deiparæ censetur elogium, humanæ te-
nuitatis fastigium excellens. Plus autem audet
Geometra, cùm ait, non tam Virginem Dei-
param commendari Virginitatis laude, quàm
ipsam virginitatem commendari, & *integrita-*
tem honorari, quoniam in Beatâ Deiparâ repe-
riuntur. Nimirùm reliqui homines, virtutum,
quas habent, dotibus egregiè honorantur, &
aspectabiles nobilesque exinde prædicantur: at
Virgo virginitatem ipsa venustat, & *integrita-*
tem honorat, dum inde prælustre decus mutua-
tur. Quare Hymno 4. sic eam salutat: *Salue*
gratia virtutum quæ moribus insunt, quæque men-
tem exornant, munera suntq́; Dei.

Iob c. 14. ita fatur: *Putásne mortuus homo rur-* 5.
sum viuet cunctis diebus quibus nunc milito, expecto, Iob 14. v. 14.
donec veniat immutatio mea. Hoc posterius hemi-
stichion sic vertunt Lxx. Interpretes: *Sustinebo* Lxx. Interp.
donec rursus fiam. Quod Symmachus explicatiùs Symmach.
expressit, *Donec veniat sancta natiuitas mea*. Re-
surrectio enim natiuitatis & generationis no-
men habere solet; renascitur enim qui resurgit,
& ingreditur in vitæ nouæ curriculum, num-
quam omninò absoluendum. Sic illud Psalmi: Psal. 2. v. 7.
Ego hodie genui te, quod Paulus de Christi re- ad Hebr. 1.
surrectione interpretatus est. Itaque Christus v. 5.
Deus triduo mortuus, dum de sepulchro nouo,
velut de terrâ virgineâ resurgit, iterùm nasci
perhibetur, natiuitate æmulâ eius, quâ dudùm *Deipara in*
è Virginis vtero prodierat. Nullámne operam *instauratricis*
in hanc secundam è tumulo natiuitatem Virgo *sepulturæ curam sollerter*
Deipara posuit? Imò multam, ne illius etiam *incumbit.*
exsors foret. Georgius Nicodemiensis Serm. 8. Georg. Nic.
in Sanctam Mariam assistentem cruci, de eâ,
postquam expirauit Filius, ita scribit: *Sic ita-*
que miserantis affectu oculis intenta, quæ ex eius la-
tere defluebant sanguis & aqua colligebat: multoq́;
desiderio ac honore accipiens, tota in instauratricis
sepulturæ curam incumbebat. Nimirùm pia Mater
post cruentam immaturè Filij mortem, benè
scia resurrectionis quæ tamquam altera natiui-
tas futura erat; sedula studiosiùs atque obnixiùs
incumbit, *in instauratricis sepulturæ curam*, ne
secundæ in terris Filij natiuitati desit: sed *in-*
stauratricem sepulturam Filio Deo procurans, *Quo sensu*
illius *instaurationi* quo possit modo sollertiùs *Deipara*
cooperetur. Hinc forsan (quod nuper aliorsùm *Deum reparare dicatur.*
expendebamus) Ioannes Geometra de Virgi- Geometra.
ne Deiparâ concinnè dixit illam alloquens:
Quæque Deum nobis, nosq́; Deo reparas. Num *Deum*
nobis reparat, quæ sic sollicitè *in* Filij Dei *instau-*
ratricem sepulturam incumbit? Mariáne Filium
Deum sic *reparet*, & *instauret*?

Prouerb. 31. de forti illâ Matronâ, in Dei- 6.
paræ symbolo, ita scribit Salomon: *Sindonem* Prou. 31. v. 24.
fecit & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo. Chaldæus.
Chaldæus & Vatablus pro *Chananæo*, habent, Vatablus.
Mercatori; Pagninus verò *negotiatori*, perinde Pagninus.
est. Nempè hæc Matrona *sindonem*, id est, li-
neam supellectilem subtilem ac pretiosam, vel
aliquod elegantis vestimenti genus fecit dome-
sticâ sollertiâ, & *vendidit negotiatori*. Addidit
cingulum siue zonam, quâ vestis illa stringe-
retur. Mirum autem est, quod prænobilis Ma- *Euangelicæ*
trona domesticam supellectilem pretio nundi- *prædicationis pretium, est*
netur. Exinde totus contextus allegoricum ac *populorum*
mysticum sapit sensum. Allegoriam tradit S. *conuersio.*
Gregorius lib. 33. Moral. cap. 16. *Quid*, inquit, S. Gregor.
signatur per linteum sindonis, nisi subtilis intextio
sanctæ prædicationis. Hanc ergo sindonem Ecclesia
fecit & vendidit, quia fidem quam credendo texue-
rat, loquendo dedit, & ab infidelibus vitam rectæ
conuersationis accepit. O bonum Euangelicæ
prædicationis pretium! taceo. Ceterùm Inter-
pretes hunc locum mysticè de Virgine Deipa- *Deipara est*
râ intelligunt: neque in eâ peregrinatur ver- *salutaris commercij*
bum, *vendidit*, etsi liberalitate præniteat. *nundina.*
Appellatur enim à Proclo, *Salutaris commercij* Procl. Orat. 1.
nundina. Richardus autem lib. 2. de Laud. Richardus.
B. Mariæ, sic locum exponit: *Sindonem fecit,*
& vendidit, &c. Hanc vestem nobis quodammodo
vendit, quando eam nobis largitur, & inde à nobis
dignè glorificatur. (O quàm est nobis pretiosè
profi-

proficuum, huius emptionis pretium!) *Hanc etiam sindonem sibi tunc fecit, quando castitatem vouit: tunc vendidit, quando per votum virginitatis Filio Dei complacuit, vt incarnaretur in eâ.* O sumptuosioris commercij cum Filio Deo nundinas! Virgo Maria tot gratijs à suæ conceptionis instanti cælitus exornata; Deo placuit; & ex suis purissimis visceribus, tamquam è pretiosissimâ telâ, illum humanâ carne induit! *Tunc vendidit, quando Filio Dei complacuit, vt incarnaretur in eâ.* Humanam corporationem incarnando Deo Virgo Deipara *vendidit*? O quàm multa vno verbo! Euge Maria Virgo, eum enim debitorem habes, cui omnes immensum debemus, atque soluendo non sumus.

Num corporationem humanam Deipara Deo vendidit?

---

§. CCCXXXI.

Mariani spicilegij varium pensum absoluitur.

1. *Petr. Dam.* PVlchrè Petrus Damianus Serm. 1. de Natiuit. Virgin. *Vita actiua, inquit, & contemplatiua Virginem perfectiori diligentiâ ambierunt.* O bona vitæ actuosioris *ambitio*, quæ vt honoretur in Mariâ negotiosè procurat, in qua sedulò inueniatur, augustius se putat sublimari. Sanè *vitæ actiuæ* negotiosa diligentia solerter satagit, vt antitypus typo respondeat, figuratum figuræ, & vmbræ corpus; nempe Ruthæ Deipara. Rutha enim non sedebat inerter delicata, sed operi sedula, sedulò spicilegij labori instabat masculo robore, & vltra feminæ vires actuoso. Vnde Deipararam Ruthæ sobolem, sic Bernardus affatur: *O certè vita, inquit, amabilis desiderabilis! O vita quæ nutris tuos cælestibus alimentis! qui enim vult te habere, se affligat, delicias respuat delicata quæque contemnat.* Hâc, hâc, inquam, sollertiâ *vita actiua Virginem ambit.*

Vita actiua operibus sedula, Deiparam ambit.

Ruthæ 2. vers. 17. S. Bern. in Medit. super Salue Regina.

2. *Iob 1. vers. 1.* Iob 1. præmittitur procemiolum, quo summa virtutum eius continetur. Vir, inquit, erat in Terrâ Hus nomine Iob, *Et erat vir ille simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.* Sanctitatis Iobi auspicium, ac primum elogium scribitur, quòd erat vir *simplex*, quod nomen plura Hebraicè dicit, quam Latinè significat. Porrò *τὸ simplex* dicitur à radice תמם *Thamam*, quod *finere*, vel *consummare*, aut *consummari* significat, Hispanè *for*, ó *estar acabado.* Et cùm ad mores transfertur, vti hîc transferri constat, consummatum; atque perfectum, & omni ex parte absolutum significat. Quare Latinus interpres non vno modo hanc vocem alibi vertit, *innocentem, immaculatum, plenum, perfectum, integrum*, vt eruditè inibi Pineda noster adnotauit. Itaque cùm de sancti Iobi probitate agitur, deque inculpatis moribus, eius virtus dicitur *plena, perfecta, integra*, quasi illi ad perfectionem nihil desit. Quæ est hæc virtutum *integritas*, quam Iobo tot virtutum facinora perfecerunt? Faciliùs in lege Euangelij & gratiæ, quàm in naturæ lege, id definiri poterit. Quâ de re S. Hildefonsus Serm. 3. de Assumpt. S. Mariæ, sic peritè scribit: *Vita Beatæ Mariæ speculum & species fuit totius castitatis, & Integritas virtutum, decus pudicitiæ, & magisterium valdè eximium probitatis.* Ecce tibi in re morum, tot virtutum facinora Iobum effecêre virum plenum, perfectum, & *integrum*; nunc verò Mariæ Deiparæ, vita, eius deuotio, aduocatio, & interuentio, non modò est *species* seu venustas pudicitiæ; sed etiam virtutum *integritas*, plenitudo, & perfectio, quasi mutila & imperfecta sit virtus, quam non singulariter Deipara fouet.

Hebræus.

Pineda.

Deipara sententiosè dicitur, Virtutum integritas.

S. Ildefons.

3. *Isaiæ 11. v. 1.* Isaiæ 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet*, &c. Prò *τὸ virga*, Symmachus & Theodotion vertunt *germen*, ramus, inquam; nam è radice ramus, è ramo flos. Porrò virga seu ramus est B. Virgo Maria, flos est Christus, radix est familia Dauidis. Hæc obuia sunt, & nemini non nota. Ceterùm Absalom Abbas Serm. 28. de Natiuit. B. Virgin. profundiùs hâc super re philosophatur, & huius radicis plures vnum ramos agnoscit, sic fatus: *Rami sunt sancti viri, qui imitatione virtutis, & sanctitatis proposito Beatæ Virgini quodammodò inserti sunt, longitudine spei, & latitudine charitatis circumquaque diffusi.* Scilicet sancti viri, qui Deiparæ Virgini addicti sunt, sunt etiam *rami*, huic Virgineo ramo seu *virgæ quodammodò inserti*, quâdam deuotionis vnione insitionis æmulâ: quod est aliquod Marianæ deuotionis sacramentum; illudque Georgius Nicomed. Orat. 3. his verbis edisserit, sic de Virgine Deiparâ scribens: *Altigena ille sacramenti ramus, ex quo ascendens immortalitatis flos, æternam odoris suauitatem perspirauit.* Ecquod est huius *rami sacramentum*? An quòd tamquam ramus florem, Christum Deum floridè parturierit? An huius *rami sacramentum* est, quod sancti viri Mariæ imitatione, intercessione, ac fotu; huic Virgineo ramo tamquam surculi *quodammodò inserantur*? O bonam ethicè insitionem, quâ Deiparæ clientes illi inseruntur!

Symmach. Theodotion

Absal. Abb.

Deiparæ clientes, vel ut rami ramo, quodammodò inseruntur.

Georg. Nic.

Deipara est Sacramenti ramus.

4. *Daniel. 6. vers. 12.* Danielis 6. de subdolâ Satraparum inuidiâ, superbissimus rex Darius hoc edictum arroganter proposuit: *Rex* (aiunt ad illum Satrapæ) *numquid non constituisti, vt omnis homo, qui rogaret quemquam de Dijs, & hominibus vsque ad dies triginta, nisi te, Rex, mitteretur in lacum leonum?* Opinor, elogium quod regiæ ambitionis fastus sibi insolenter ad breue tempus arrogauit; hoc Deiparæ Virginis pietati ac beneficentiæ Filius Deus quodammodò in perpetuum concessit, dum illam tamquam humanarum precum Dominam mundo præposuit. Illud Psalmi: *præparationem cordis eorum audiuit auris tua*, sic ad Deiparam flectit Richardus à S. Laurentio lib. 2. de Laudib. B. Mariæ, p. 2. *præparationem cordis eorum, inquit, id est, humilium; audiuit auris tua, id est, Beata Virgo, quia eâ mediante pauperes exaudis, homo mediante aure suâ.* Proh, qui in humanis mendicitatibus non clamat ad Deum per Mariam; mutus est, etsi garrulè multiloquus! Maria Deipara humanis ad Deum precibus sic præposita est, & diuinæ audientiæ Præses, vt velut surdus sit Deus, nisi ad orationem, quam Maria, velut eius *auris* exaudit. Quæ semper est *auris* Dei, auditionis sensum iure arroganter sibi Darius arrogauit, dum Dei ac Deiparæ abreptiones, licet ad breue tempus affectarit.

Psal. 9. v. 17. Richardus.

Deipara Virgo sententiosè dicitur, Dei auris.

5. *Eccli. 24. vers. 24.* Ecclesiastici cap. 24. sic ore Sapientiæ Virgo Deipara loquitur: *Ego mater pulchræ dilectionis* &

& timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. In me omnis gratia viæ & veritatis, in me omnis spes vitæ & virtutis. *Transite ad me omnes qui concupiscitis me.* Sanè tot humanas vtilitates Deipara proponit hominibus, quò illam diligant, saltem amore concupiscentiæ qui ad propriam vtilitatem in re amandâ potiùs attendit. Quare ait: *Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis adimplemini.* Syrus rem expli-catiùs tradit: *Declinate ad me omnes, qui concupiscitis me, & de fructibus meis optimis voluptatem accipietis.* Verùm concupiscentiæ amor, propriæ vtilitati velut auarè intentus, à generositate *pulchræ dilectionis* desciscit. Vnde Ioannes Geometra sic profundè Deiparam salutat: *Salue quam solus dilexit amabilis vnus, qui Pater est, & amans ingeniti decoris. Salue prima, & aue sola.* Quid est quòd *solus* Deus Virginem Deiparam *diligere* perhibetur? An non homines, & Angeli etiam, omnesque Cælites eam impensè *diligunt*? diligunt sanè, sed *vnam* ac *solam* Deiparam *solus* Deus hâc *pulchrâ dilectione*, & digno Marianæ bonitatis amore, eam dignè diligit, in eaque gaudenter complacet. Facessant Angeli, erubescant homines, quia Mariæ bonitatem digno amore prosequi non eualent: *solus* enim Deus Marianæ pulchritudinis plenè conscius, Mariam hâc *pulchrâ dilectione* prosequitur. Quantum possunt creaturæ Mariam ament, certatim contendant amoris vires; maior est omni dilectione Maria. *Salue quam solus dilexit amabilis vnus.* Quasi adspectu ad amorem, quo Deus Mariam diligit, & in eius pulchritudine gratiùs complacet, omnis creaturarum amor vix ad amoris elogium reputetur. Vis nosse quàm sit degener hominum erga Mariam amor? audi Bernardum Serm. de Aquæd. *Totis ergo medullis cordium, inquit, totis præcordiorum affectibus, & votis omnibus Mariam veneremur: quia sic est voluntas eius qui totum nos habere voluit per Mariam.* Idcircò se *concupisci* dicit, an queritur?

Syrus. — *Ioan. Geom.* — *Quo sensu solus Deus dicatur Mariam diligere.* — *S. Bernard.*

6. Lucæ 1. cunctanti Virgini, ne virginitatis iacturâ diuinam etiam Maternitatem mercaretur; respondit Angelus: *Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: Ideoq; & quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei.* Quibus verbis diuinæ corporationis mysterium in se, & ex se diuinitùs peragendum pollicetur: adeò vt Maria & semper Virgo, & vera Dei Mater ineffabiliter extiterit; quæ est eximia Dei laus, & singulare Deiparæ præconium. Quare eleganter dixit Proclus homil. de Natiu. Christi: *Maria est vnitarum inter se naturarum officina: Maria thalamus, in quo Verbum humanam carnem desponsauit: Maria salutaris reconciliationis Panegyris.* Sic altè laudat, eloquenter commendat, & nobiliter deprædicat magnum Incarnationis negotium, quod Spiritus Sanctus in Virgine operatur. Quare Athanas. Serm. de sanctiss. Deiparâ, ita scribit: *Spiritus Sanctus superueniet in te, &c. Quemadmodum nunc in præsentia, & in æternum vsque habet hæc Virgo sibi obumbrantem virtutem Altissimi, & superuentum Spiritus Sancti, vt sit gratiâ plena* (expende sollertiùs quæ subijcit verba) *Ita enim isthic opinamur omnia illi per gratificationem Spiritus Sancti, & virtutem Altissimi donata fuisse.* O, tantæ plenitudinis ac diuinæ Maternitatis gratiam, per Spiritus Sancti *gratificationem* Deipara excepit? Ecquid Spiritus Sanctus Virgini Deiparę *gratificatur*? An quòd Virgo & Mater existens, diuinæ Incarnationis ac Redemptionis *Panegyris* fuerit. O quàm latus Marianæ laudis campus in vno *gratificationis* verbo perpatet!

Luc. 1. v. 35. — *Maria est Incarnationis, & Redemptionis Panegyris. Proclus.* — *S. Athanas.* — *Spiritus Sanctus per superuentum Virgini Deiparæ gratificatur.*

7. Prouerb. 31. de forti illâ Matronâ in typo Virginis Deiparæ, sic Salomon scribit: *Surrexerunt filij eius, & beatissimam prædicauerunt.* Digna enim sunt Mariæ elogia, quæ omni æuo à filijs prædicentur. Tempestiuè Richardus lib. 4. de Laud. B. Mariæ: *Et ipse Christus, qui antiquos inspirauit, vt de Matre suâ sub ænigmatibus gloriosa prædicarent; ipse & quosdam modernos illustrat, vt de eâ gloriosa non taceant; & etiam vsque ad finem mundi semper aliquos illustrabit, vt Matris præconio noua semper aliqua superaddant.* Felix Mariæ soboles, quæ acceptas à beneficâ Matre gratias laudatione rependit; felix qui non inidoneus Mariæ extiterit encomiastes. Nec deerit laudum materia, si vota non desint, si facultas adsit. Nam vt ait Damascenus Orat. 2. de Natiuit. *Virgo omnium encomiorum legem excedit, nec, si omnes toto orbe dispersæ linguæ in vnum coeant, eius laudes oratione consequi possent.* Parum est ore & calamo Deiparam laudare, nisi opere, id est, morum elegantiâ potiùs dilaudetur: *Mariam induite* (ait Bonauentura) *quotquot diligitis eam: hæc luceat in moribus, splendeat in actibus.* O felicissimus ille, qui moribus Mariam deprædicat! Clausulam laudationi Marianæ imponat Ioannis Geometræ distichon: *Gaude & aue, ô clemens Regina, benignaq; laudes ex oris nostri percipe nequitiâ.*

Prou. 31. vers. 28. — *Richardus à S. Laurent.* — *Numquam defuit decritve, qui Deiparam laudet.* — *Damasc.* — *Deipara splendeat in suorum moribus.* — *S. Bonauent. in Psalter.* — *Ioan. Geom. Hymno 4.*

Siquid in hoc Opere humana tenuitas deliquit, lubens subijcio correctioni sanctæ matris Ecclesiæ Romanæ, & eruditorum cultiori iudicio.

Siquid fortè laude dignum appareat, vltrò destino Deo O. M. Virgini Deiparæ, & S. Ignatio Protoparenti optimo.

INSTITVTIO POLITICO-CHRISTIANA,

Ad supremos, medianos, & infimos Ecclesiasticæ, atque secularis politiæ Antistites.

Primus numerus §. Secundus numerum marginalem, Tertius paginam designat.

CAPVT PRIMVM.

Excelsus principandi honos, arrogantiæ confinis.

CAPVT II.

Princeps ac Superior varijs notitijs instructus esto.

CAPVT III.

Qualis erga Consiliarios.

CAPVT IV.

Morosus, & suspiciosus Rector damnatur: non damnetur indefensus reus.

CAPVT V.

Clementia est proprium Principum, ac Gubernatorum elogium.

CAPVT VI.

Zelus Rectorum eruditur.

CAPVT VII.

In supplicijs infligendis æquus Judicum rigor, iustitiæ vigor est.

CAPVT VIII.

Incussus scelerosis metus, administrandæ iustitiæ egregiè militat.

CAPVT IX.

Præmia palam proponere, opinatissimum politiæ arbitrium est.

CAPVT X.

Legum condendarum politia eruditur.

CAPVT XI.

Eruditur etiam subiectorum obsequium.

CAPVT XII.

Auara vectigalium impositio, & exactio culpatur.

CAPVT XIII.

Ambitiosa Sapientum adulatio exulet ab aulâ.

CAPVT XIV.

In Principum aulâ, feminarum pudicitia sæpè in lubrico est.

COPIA

COPIA
AD SACRAS CONCIONES DE TEMPORE, ET DE SANCTIS.
PROOEMIOLVM.
Pro expromptiori vſu huius Compendij, aut Copiæ ad ſacras Conciones.

ÆPE *mihi à tergo ſuggeri ſubaudio gladiatoriam illam vocem:* Repete*: numquam enim ſatis dicitur, quod numquam ſatis diſcitur. Scilicet (quod ſæpè aliàs expetebam) non aduoco ad hoc Concionum ſacrarum conceptaculum, ſiue ſuccinctum Concionum materiandarum compendium, eos, qui præter memoriam aut naturalem, aut factitiam, & vocem ſiue de naturæ dote, ſiue de medicamentorum arte defæcatam, & politulum elaboratè geſtum (quæ eſt hiſtrionum ſupellex,) nil vltrà ad concionandum afferunt. Quibus nec mica ingenij, nec ſacræ eruditionis gutta adeſt: oſcitantis inertiæ, & otioſæ deſidiæ multum: quos vnâ diecula videas & ſatos & adultos, tamquam ex argilla efformatos, quales finxit gigantes ambitioſa Poetarum vana gloria: quibus vel totâ ipsâ concione integrè conſummatâ vix, aut ne vix quidem ſatisfacitur. His enim fagineis hominibus nimis operoſum eſt, vel theſim Latinam fideliter in linguam vernaculam tranſtuliſſe, quin vel in Grammaticorum obuias Syrtes paſſim impingant, conſulto etiam identidem Dictionario. Inde querulas cient in Auctorem tragœdias, quòd ſub ſtili obſcurioris nubilo, rerum medullam auarè contegat, aut politè compoſitâ obſcuritate ſubtilitates fuſtrà mentiatur. Quare rei inuidiam non ad cauſſam (quæ eſt ſuæ naturæ, aut eruditionis inopia,) ſed ad perſonas, & rerum aut verborum ambitionem referunt, quo ſe defectu eximant, eximiè amantes ſui ſine riuali. Igitur hoc Biblicæ ſapientiæ poculum, his tantùm propinamus, qui ad rẽ Concionatoriam cũ reliquis dotibus ſollertiam, & iudiciũ quoque afferunt æquo rerum tractandarum cenſu. Porrò non abſolutas Conciones ſcribimus (quod aliorum labor eſt,) ſed exegeticis Commentariis theſes paræneticas de more atteximus: has hic pro Concionibus concinnandis (vt vt fieri poteſt) in vnum corpus digerimus: contenti aliquando Concionatoris ingenium ad themata inquietare, & idoneum fors aſſumptum perſtringere, quod de ſuo, vel de alieno locupletet, ſin minùs illibatum dimittat, aut per me negligat. Plerumque tamen vel vſque ad lectoris nauſeam multa addenſantur (quod ſacer textus inibi exigebat,) vt ex multis eligat Concionator, quæ idoneè ipſe digerat, & pro rei occaſione, non cruda egerat ore; omiſſis quibuſdam, aut alior ſum peritè flexis, aut aliundè comptiùs adornandis. Ergo plura dedolanda ſunt, aliqua aut excaudicanda aut reſecanda, alia vberiùs exacianda & adipanda, alia ſubtilioris ingenij limâ aut ad panegyrim expolienda, aut ad moralitatem auditoribus proficuam, adaptanda, complananda, ſternenda. Itaque ſæpè rerum ſemina dumtaxat ſpargimus, quæ de alieno fotu & cultione fructificent. Alibi runcinâ opus eſt, inſitione, falce; ſemper ingenio, ſollertiâ, iudicio.* Multi Tyrſigeri, pauci ſunt re quoque Bacchi.

Dominica I. Aduentus.

LVCÆ XXI.

Runt ſigna in Sole, & Lunâ, & ſtellis. Eccur tot funeſti luctûs ſigna cælum exhibet? Quid cælum patitur? quid mali imminet cælo? An funeſtè luget cælum vniuerſale hominum exitium? §. 110. n.2. pag. 208

Erunt ſigna in Sole, & Lunâ, &c. Quod Matthæus explicatiùs expreſſit: *Sol obſcurabitur*, & *Luna non dabit lumen ſuum.* An non Sol, ſed Luna lumen appellat *ſuum*, vaniſſimâ arroganter præſumptione? §. 285. n. 6. 521

Erunt ſigna in Sole, & Lunâ, & ſtellis. Hæc in ſtellis ſigna, Matthæus expreſſit: *Stellæ*, inquit, *cadent de cælo:* nam earum lux otioſè vacabit. Quare ſtellæ cadent de cælo, quia iam non erit nox, in qua luceant. §. 110. num. 4. 209. An ſtellæ cadent de cælo quia adſuetus lucere, ſi non ſplendidè luceat, funeſtè tabeſcit? §. 110. num. 5. 210. O cognatam rebus ambitionem! Stellæ luce orbatæ, malum eſſe

in

Dominica II. Aduentus.

MATTHÆI XI.

Dominica III. Aduentus.

IOANNIS I.

Dominica IV. Aduentus.

LVCÆ III.

In Vigiliâ Natiuitatis Domini.

MATTHÆI I.

In Natiuitate Domini.

LVCÆ II.

In Natiuitate Domini.

JOANNIS I.

In festo S. Stephani Protomartyris.

MATTTHÆI XXIII.

In festo S. Ioannis Apostoli, & Euangelistæ.

IOANNIS XXI.

In Festo Sanctorum Innocentium.

MATTHÆI II.

De

De fugâ in Ægyptum.

Euangelium ethicis expensionibus illustratum est in festo Sanctorum Innocentium.

In Festo Circumcisionis Domini.

LVCÆ II.

P. Didac. Celada in Ruth.

In Epiphania Domini.

MATTHÆI II.

 Audiens

Dominica infrà octauam Epiphaniæ.

LVCÆ II.

Dominica II. post Epiphaniam.

JOANNIS II.

Dominica in Septuagesima.

MATTHÆI XX.

munificus is est, qui sero soluat? Profectò hominibus facilius est propria largiri, quàm aliena restituere, quare? §.128.n.4. & toto ferè §. 240

Redde illis mercedem, incipiens à nouissimis vsque ad primos. Opinari licet, hos nouissimos non minus, etsi breuiùs laborasse, quàm primos. Alioqui congruus rerum ordo, inconfusa distributio, idoneus earum census est. toto §.194. & §.195. 357.359

Redde illis mercedem, incipiens à nouissimis vsque ad primos. Consultissimè quidem: nam præcelsæ virtutis sublimitas, infimissimæ humilitatis stipendium est. toto §.189. 349

Venientes autem & primi, arbitrati sunt, quòd plus essent accepturi, &c. *Et accipientes murmurabant.* Non obmurmurant, quia satis non accipiunt, sed quia suprà reliquos non accipiunt. Sic stellæ cùm nocti præsunt, planè lucent; secus è cælo cadunt, vt saltem suprà terram sint. §.110.n.4. & 5. 209.210

Et accipientes murmurabant aduersus Patrem-familias, &c. Magnitudo gloriæ Apostolorum, aliorum murmure denotatur. §.51.n.2.p.105. Diuturnæ etiam spei explicatio, aut synonymum putatur operariorum murmuratio. ibid. n. 3. 105

Et accipientes murmurabant aduersus Patrem familias, dicentes, &c. Vide hîc quàm ex leui occasione murmuratio suboriatur. Sanè perniciosiùs ex aliquâ occasiunculâ maledicentia commentarios exaggerat §.233.num.2. 423

Et accipientes murmurabant aduersus Patrem-familias, dicentes, &c. Profectò pusillorum vitium est, de facili inquietari, & querelas impatienter ciere. toto §.248. p. 458. Et quidem silentium à querelis, cultus iustitiæ est. §.232.n.6. 422

Tolle quod tuum est, & vade. O quàm inops ac inanis dimittitur homo, qui quod suum est dumtaxat habet! Porrò homo iuxta non esse aut propè nihil esse perhibetur. §.5.nu.2.p.27. Qui Deo non viuit, neque integer, nec plenus, nec verus homo dicitur. §.164.n.2. 299

Aut non licet mihi quod volo facere? Deo quidem licet, non homini. Nam humana voluntas quâ facie libet, res humanas colorat, &c. §.258. 475

Aut non licet mihi quod volo facere? Deo quidem licet, an etiam homini? Profectò qui animosè vult strenuè poterit, quasi affecta animosius voluntas sit possibilitatis census toto §.228.p.414. Velle Dei, Dei posse dicitur: sic quodammodo hominis. §.258. num.5. 476

An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Heu! ne peccatori diuina bonitas, & benignior indulgentia, incentiuum tribuat delinquendi. toto §.50. 103

Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. Mores antiquant dies, & nouellos annos. §.35.n.4.p.79. Æstimatione sequentium vetusta superantur. §.4.n.2. 25

Sic erunt nouissimi primi, & primi nouissimi. Nam humilis seipso vacuus dum se dediscit, vltra seipsum sublimissimè fastigiatur. toto §.137. 254

Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Quomodò ex tanto numero, qui per gratiam vocantur, pauci homines tandem eliguntur? Num hominis natura est pugnax cum gratiâ? toto §.38. 83

Dominica in Sexagesimâ.

LVCÆ VIII.

Exiit qui seminat seminare semen suum. Exemplo verbi, homo à se exiens, exeundo non recedat §.144. num.4. 267

Exijt qui seminat seminare semen suum. Et dum seminat, &c. Dum exit seminare, iam seminat? Nil de eo auditur, nisi quòd seminet. Scilicet bonus seminator (sicut & bonus Iudex) tantùm seminator est, reliqua nemo. §.8.n.6. 34

Exijt qui seminat seminare semen suum, &c. Non valdè honorum satoris munus Christus Deus assumit. Sed cui plenè obeundo totus inuigilat. Scilicet non est magnus, qui magna; sed qui mediana etiam, & infima munera plenè obit, & sedulus administrat. toto §.121.p.227. Non ex amplitudine officij, sed ex illius exactâ adimpletione, officiale elogium taxari debet. toto §.116. 219

Exijt qui seminat seminare semen suum, &c. Necdùm domo aut vrbe ad seminandum exierat, & iam seminare perhibetur? Scilicet antequam ore spargat verbi semen, oculos bono exemplo fœcundat. Porrò bonum virtutis exemplum *Beare* nostrum imitatione dicitur, sui appetentiam ingerit, exemplarem virtutem incrementat probitatis præscriptione. toto §. 66. 130

Exijt qui seminat seminare semen suum, &c. Dei verbum prædicat Euangelicus Concionator, & semen suum fœcundè seminare dicitur. Nempè dignus Euangelij Concionator dicitur Christi os, & cor, eiusdem fœcunditas; atque sapientiæ hypostasis. toto §.37. 81

Exijt qui seminat seminare semen suum, &c. Eccur foras exit, vt doceat? Heu Sapiens non vitæ: sed scholis discit! §.4.n.1. Ergo impensiùs sibi totus attendat; cùm se totum alijs impendit. toto §.144. 266

Exiit qui seminat seminare semen suum, &c. Non alienam, & inde malè assutam sapientiam Sapiens eructet. O! Dimidium animæ reliquit litteras. §. 4. num.2. 25

Exijt qui seminat seminare semen suum, &c. Quare non dicit, quisnam sit hic seminator, qui Dei verbum ac sapientiam spargit? An quia explorandum potiùs sæpè est, Quid dixerit, quàm Quis dixerit? toto §.69. 135

Exijt qui seminat seminare semen suum, &c. Num sapientia dum spargitur, simul fœcundè multiplicatur? Nimirùm virtutis scientia, ore, calamo, opere distributa & sparsa, in se suscipit incrementum, nisi publicetur, elabitur. toto §.84. 160

Exijt qui seminat seminare semen suum, &c. Eccur foras exit hic cælestis Sator, vt fœcundè fructificet? Sanè de rationali arbore non dicitur, quòd fructum suum *fert*? sed quòd fructum suum *dabit*: parum enim est, quòd fructum in se ferat, nisi illum alijs det. §.173. num.2. 314

Exijt qui seminat, seminare semen suum, &c. Quare siletur, quisnam sit hic homo sapiens, diuinæ sapientiæ seminator? An sapiens hominem dedidiscit, & in merè sapientem substantiatur? Sic hominis sapientia, essentiæ appellationem sortitur! quare? §.108.n.2. 205.

Et dum seminat, aliud cecidit secus viam, & conculcatum est. Non mirarer conculcatum fuisse granum, quod in viâ cecidisset, crebris viatorum vestigijs. Ast granum propè viam, quomodò proculcatur? Scilicet propè est, vt via sit, qui propè viam est. §.203. num.2. 373

Et dum seminat, aliud cecidit secus viam, & conculcatum est. Granum proculcandum proijcitur, & *cadere* se prudenter dicit, quò in imaginationis officinâ calamitatem mitiget, non exaggeret. toto §.44. 94

Et conculcatum est, & volucres cæli comederunt illud.

Dominica in Quinquagesima : & in Festo 40. horarum.

LVCÆ XVIII.

Feria

Feria IV. Cinerum.

GENESIS III.

Feria V. Cinerum.

MATTHÆI VI.

Feria VI. post Cineres.

MATTHÆI V.

Dominica I. Quadragesimæ.

MATTHÆI IV.

Feria IV. post Dominicam I. Quadragesimæ.

MATTHÆI XII.

Feria VI. post Dominicam I. Quadragesimæ.

IOANNIS V.

Dominica II. in Quadragesimâ.

MATTHÆI XVII.

Feria IV. post Dominicam II. Quadragesimæ.

Hoc Euangelium ethicis adnotationibus illustratum est suprà, Dominicâ in Quinquagesimâ.

Feria IV. post Dominicam II. Quadragesimæ.

MATTTHÆI XXII.

Dominica III. in Quadragesimâ.

LVCÆ XI.

P. Didac. Celada in Ruth.

Feria IV. post Dominicam tertiam Quadragesimæ.

MATTHÆI XV.

Feria VI. post Dominicam III. Quadragesimæ.

JOANNIS IV.

Dominica IV. in Quadragesimâ.

IOANNIS VI.

Feria IV. post Dominicam IV. Quadragesimæ.

JOANNIS IX.

Feria VI. post Dominicam quartam Quadragesimæ

IOANNIS XI.

Dominica in Passione.

JOANNIS VIII.

Feria IV. post Dominicam in Passione.

JOANNIS X.

Feria V. post Dominicam in Passione.

L V C Æ V I I.

Adi festum S. Mariæ Magdalenæ, vbi hoc Euangelium ad mores elucidatur.

Feria VI. post Dominicam in Passione.

I O A N N I S X I.

Dominica in Palmis.

MATTHÆI XXI.

Pro oratione Christi in horto.

LVCÆ XXII.

De S. Petri negatione, & lacrymis.

LVCÆ XXII.

Pro bono Latrone.

LVCÆ XXIII.

Feria V. in Cœnâ Domini.

IOANNIS XIII.

Feria VI. in Parasceue.

HIstoria Dominicæ Passionis ex Euangelistis intertexta, seriatim referenda est; intermixtis breuiculis expensionibus: non quas eruditio, aut acumen excitet, sed quas meditationis, ac deuotionis ardor excoxit. Istiusmodi meditationes in pijs hâc de re libellis, abundè suppetunt. Vide in Syllabo rerum verbo, *Passio Domini.*

Virgo Deipara Filio Deo crucifixo compatitur.

JOANNIS XIX.

In Resurrectione Domini.

MARCI XVI. LVCÆ XXIV.

Dominica in Albis.

Hoc Euangelium ethicè elucidatur in festo S. Thomæ Apostoli.

In Litanijs maioribus, & minoribus.

LVCÆ XI.

In die Ascensionis.

MARCI XVI.

In die Pentecostes.

IOANNIS XIV.

In Festo SS. Trinitatis.

MATTHÆI XXVIII.

In festo Corporis Christi.

JOANNIS VI.

Dominica infrà octauam Corporis Christi.

LVCÆ XIV.

DE SANCTIS.

In festo S. Andreæ Apostoli.

MATTHÆI IV.

In festo S. P. N. Francisci Xauerij Orientis Apostoli.

LVCÆ XII.

In festo S. Nicolai Episcopi.

MATTHÆI XXV.

In Festo immaculatæ Conceptionis Deiparæ.

MATTHÆI I.

In festo Expectationis B. Mariæ.

LVCÆ I.

Adi festum Annunciationis, vbi Euangelium elucidatur: & Concionem primam in Natiuitate Domini: & in Syllabo rerum verbo, *Maria*, & verbo, *Desiderium.*

In festo S. Thomæ Apostoli.

JOANNIS XX.

In festo Sancti Siluestri.

LVCÆ XII.

Ethicum Euangelij commentarium habetur in festo S. P. N. Ignatij.

In festo Sancti Sebastiani Martyris.

LVCÆ VI.

In festo S. Agnetis.

MATTHÆI XXV.

In conuersione S. Pauli Apostoli.

MATTHÆI XIX.

In festo Purificationis B. Virginis.

LVCÆ II.

In festo S. Blasij Episcopi, & Martyris.

MATTHÆI XVI.

Pro S. Matthiâ Apostolo.

MATTHÆI XI.

In festo S. Josephi Deiparæ Sponsi.

MATTHÆI I.

In festo Annunciationis B. Mariæ Virginis.

LVCÆ I.

Angeli

In festo S. Marci Euangelistæ.

LVCÆ X.

Adi festum S. Lucæ Euangelistæ? ibi enim hoc Euangelium ethicè elucidatur.

In festo Inuentionis Sanctæ Crucis.

JOANNIS III.

Consule in Syllabo rerum, verbo, *Crux.*

In festo Sancti Barnabæ Apostoli.

JOANNIS XV.

Ad simile Euangelium elucidatur in festo SS. Apostolorum Simonis & Iudæ. Consule etiam in Syllabo rerum, verbo, *Apostolus, Concionator, Perfectus vir.*

In festo B. P. N. Ludouici Gonzaga.

LVCÆ XII.

EVangelium in festo S.P.N. Ignatij elucidatum est. Extra Euangelicam elucidationem, hæc accipe forsan non inidonea. Vide in Syllabo rerum, verbo *Gonzaga.*

In festo S. Ioannis Baptistæ.

LVCÆ I.

In festo SS. Apostolorum Petri & Pauli.

MATTHÆI XVI.

In festo Visitationis S. Mariæ Virginis.

LVCÆ I.

In festo S. Mariæ Magdalenæ.

LVCÆ VII.

In festo Sancti Iacobi Apostoli.

MATTHÆI XX.

In festo S. Annæ, matris Deiparæ.

MATTHÆI XIII.

In festo S. P. N. Ignatij.

LVCÆ XII.

In festo Transfigurationis Domini.

MATTHÆI XVII.

Vide in Dominica secunda Quadragesimæ.

In festo S. Laurentij Martyris.

JOANNIS XII.

In festo Assumptionis B. Mariæ Virginis.

LVCÆ X.

In festo S. Bartholomæi Apostoli.

LVCÆ VI.

In festo S. Augustini Episcopi, & Doctoris.

MATTHÆI V.

In festo Natiuitatis B. Mariæ Virginis.

MATTHÆI I.

In festo SS. Nominis Mariæ.

In festo S. Matthæi Apostoli & Euangelistæ.

MARCI IX.

In festo S. Michaelis Archangeli.

MATTHIÆ XVIII.

In festo S. Angeli custodis.

Adi festum S. Michaëlis Archangeli.

In festo B. P. N. Francisci de Borgia.

LVCÆ XII.

Euangelium ethicè elucidatum est in festo S. P. N. Ignatij. Pro eius laudibus consule in Syllabo rerum, verbum, *Perfectus vir*, *Mors*, *Homo*.

In festo Sancti Lucæ Euangelistæ.

LVCÆ X.

De eximiâ paupertate, quâ Discipuli mittuntur, vide in Syllabo rerum, verbo, *Paupertas, Diuitiæ, Auaritia.*

Pro laudibus S. Lucæ, vide verbo, *Apostolus*, *Concionator, Scriptor, Sapiens, Perfectus vir.*

In festo SS. Apostolorum Simonis & Judæ.

JOANNIS XV.

In feſto omnium Sanctorum.

MATTHÆI V.

In festo Præsentationis B. Mariæ Virginis.

LVCÆ XI.

DE COMMVNI.

FESTA omnia Beatæ Virginis,suis locis elucidantur. Omnia etiam Christi Dei, & fidei Christianæ mysteria; & Apostolorum festa.

De Communi vnius Martyris.

Adi festum sancti Blasij Episcopi & Martyris,& sancti Laurentij.

De Communi plurimorum Martyrum.

Adi festum S. Sebastiani.

De Communi Confessorum Pontificum.

Adi festum S. Nicolai.

De Communi Doctorum.

Adi festum S. Augustini Episcopi,& Doctoris.

De Communi Confessorum non Pontificum.

Adi festum S. P. N. Ignatij.

De Communi Abbatum.

Adi festum de conuersione S. Pauli.

De Communi Virginum, & Martyrum.

Adi festum S. Agnetis.

De Communi non Virginum, & Viduarum.

Adi festum S. Annæ.

Pro Dedicatione Ecclesiæ.

Pro Defunctorum funereis exuuijs.

Adi in Syllabo rerum, verbum, *Mors*, *Sepultura*, *Homo*, *Voluptas*.

Ethica perstrictim elucidatio

PSALMI L.

INDEX

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ

Ex vtroque Teſtamento.

§. Paragraphum; n. Numerum marginalem; p. Paginam deſignat.

Ex Geneſi.

Ex libro Exodi.

Ex Leuitico.

Ex Numeris.

Ex Deuteronomio.

Ex Psalmis.

27.Quia

Ex Prouerbiis.

Ex Ecclesiaste.

Ex Canticis Canticorum.

Ex libro Sapientiæ.

Ex Ecclesiastico.

Ex Isaia.

Ex Ieremia.

Ex Threnis.

Ex Baruch.

Ex Ezechiele.

Ex Daniele.

Ex Osea.

Ex Amos.

Ex Michæa.

Ex Habacuc.

Ex Sophonia.

Ex Zacharia.

Ex I. Machabæorum.

Ex II. Machabæorum.

Ex Nouo Testamento.

Ex Matthæo.

Ex Marco.

Ex Luca.

51. Descen-

Ex Ioanne.

Ex Actis Apoſtolorum.

Ex Epiſt. Ad Rom.

Ex Epiſt. I. ad Corinthios.

Ex Epistola II. ad Corinth.

Ex Epist. ad Galatas.

Ex Epist. ad Ephesios.

Ex Epist. ad Philippenses.

Ex Epistola ad Colossenses.

Ex Epist. I. ad Thessalonicenses.

Ex Epist. II. ad Thessal.

Ex I. ad Timoth.

Ex II. ad Timoth.

Ex Epistola ad Titum.

Ex Epist. ad Philemonem.

Ex Epist. ad Hebræos.

Ex Epist. Iacobi.

Ex Epist. I. Ioannis.

Ex Epist. I. Petri.

Ex Epist. II. Petri.

Ex Epistola Iudæ.

Ex Apocalypsi.

SYLLABVS
RERVM
AC VERBORVM,

Præſertim quæ mores inſtituunt, & paulò vberiùs traduntur.

§. Paragraphum ſignificat. n. *Numerum denotat marginalem.*
p. *Paginam indicat.*

Qui

B

Boni

Gabriel.

I.

Idolum, Idololatria.

M

Magdalena.

Magister.

Mandatum.

Manna.

Mansuetudo.

Manus.

Mare.

Maria.

Aduocata peccatorum.

Amor Mariæ erga Filium.

Bellatrix Maria.

Castitas Mariæ.

Compassio, dolores Mariæ.

Index Rerum, & Verborum.

An

Qui

Quam

S

Sacerdos.

Cognatio

V

F I N I S.

ANTVERPIÆ,

Apud HIERONYMVM VERDVSSIVM, & HENRICVM AERTSSENS.

ANNO M. DC. LII.

Cum Gratiâ & Priuilegio.

Dominica tertia post Pascha.

OFFICIUM
PATROCINII
S. IOSEPHI
CONFESSORIS
PROTECTORIS & PATRONI.
ORDINIS S. P. AUGUSTINI.

DVPLEX SECVNDÆ CLASSIS.

à Sacra Rituum Congreg: recognitū & approbatum.

AD VESPERAS.

Antiphona. Jacob autem &c *cum reliquis de laudibus. Psalmus:* Dixit Dominus. *cum reliquis de Dominica,* & loco ultimi. *Psalmus.* Laudate Dominum omnes gentes.

Capitulum Genes. 49.

BEnedictiones Patris tui confortatæ sunt benedictionibus Patrum ejus; donec veniret desiderium collium æternorum: fiant in capite Ioseph, & in vertice Nazaræi inter fratres suos.

℟. Deo gratias.

HYMNVS.

TE, Ioseph, celebrent agmina cælitum,
Te cuncti resonent Christiadum Chori,
Qui clarus meritis junctus es inclytæ.
Casto fœdere Virgini.

A Imo

Imò cum tumidam germine conjuge[m]
Admirans, dubio tangeris anxius,
Afflatu ſuperi Flaminis Angelus
Conceptum puerum docet.
Tu natum Dominum ſtringis, ad exteras
Ægypti profugum tu ſequeris plagas,
Amiſſum ſolymis quæris, & invenis
Miſcens gaudia fletibus.
Poſt mortem reliquos mors pia conſecrat,
Palmamq; emeritos gloria ſuſcipit,
Tu vivens, ſuperis par, frueris DEO,
Mira ſorte beatior.
Nobis ſumma Trias parce peccantibus,
Da Ioſeph meritis ſidera ſcandere;
Ut tandem liceat nos tibi perpetim,
Gratum promere canticū, A.

℣. Conſtituit eum Dominum domus ſuæ, Alleluja.

℟. Et Principem omnis poſſeſſionis ſuæ, Alleluja.

Ad Magnificat Antiphona

Cum eſſet deſponſata Mater JESU MARIA JOSEPH, antequam convenirent, inventa eſt in utero habens de Spiritu Sancto, Alleluia.

ORATIO.

DEUS, qui ineffabili providentia Beatum JOSEPH Sactiſſimæ Genitricis tuæ ſponſum eligere dignatus es. præſta quæſumus; ut, quem protecto-

rem

ORATIO.

DEUS, qui errantibus, ut in viam possint redire justitiæ, veritatis tuæ lumen ostēdis: da cunctis qui Christiana professione cēsentur, & illa respuere, quæ huic inimica sunt nomini, & ea quæ sunt apta, sectari. Per Dominum.

Ad Tertiam Antiphona. Missus est.

Capitulum. Benedictiones Patris tui *ut supra.*

R. Breve. Constituit eum Dominum domus suæ, * Alleluja, alleluja. Constituit eum, &c.

V. Et principem omnis possessionis suæ. Alleluja, alleluia.

Gloria Patri. Constituit.

V. Confitebor nomini tuo, alleluja. * Quoniam adjutor & Protector factus es mihi, alleluja.

Ad Sextam, Antiphona. Ascendit autem.

Capitulum Genes. 49,

DEUS Patris tui erit adjutor tuus, & omnipotens benedicet tibi Benedictionibus cœli desuper,

R. *Breve.* Confitebor nomini tuo, * Alleluja, alleluja. Confitebor. V. Quoniam adjutor, & Protector factus es mihi. Alleluja, alleluja.

Gloria Patri. Confitebor.

V. Iustus germinabit sicut lilium, allel.

R. Et florebit in æternum ante Dominum, Alleluja.

Ad

Ad Nonam Antiphona. Et ipſe Jeſus.

Capitulum *Geneſ.* 49.

FIlius accreſcens Ioſeph, filius accreſcens, & decorus aſpectu: filiæ diſcurrerunt ſuper murum.

R. *Breve.* Iuſtus germinabit ſicut lilium. * Alleluia, alleluja. Iuſtus germinabit.

V. Et florebit in æternum ante Dominum. Alleluja, alleluja.

Gloria Patri. uIſtus.

V. Plantatus in domo Domini, alleluja.

R. In atrijs domus DEI noſtri, alleluja.

In ſecundis Veſperis, omnia ut in Primis. exceptis ſequentibus.

V. Sub umbra illius, quem deſideraveram ſedi, alleluja.

R. Et fructus ejus dulcis gutturi meo, all.

Ad Magnificat Antiphona.

Fili quid feciſti nobis ſic? ecce Pater tuus, & ego dolentes quærebamus te, allel.

Oratio DEUS, qui ineffabili, *ut ſupra:*

Et fit Commemoratio Dominicæ.

Antiphona. Amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos: mundus autem gaudebit, vos verò contriſtabimini: ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium, alleluja.

V. Mane nobiſcum Domine, alleluja.

R. Quoniam adveſperaſcit, alleluja.

Oratio DEUS, qui errantibus. *ut ſupra.*

Fr: Apollinaris.

Czego ſię wſtydaſz mowić; o tym wſtyday ſię y myślić. *S. Hier.* Wſtyd ſerdeczny. Modl ſie

